

UJEDINJENI
NARODI

Međunarodni sud za krivično gonjenje
osoba odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriju bivše
Jugoslavije od 1991.

Predmet br.

IT-06-90-T

Datum:

15. travnja 2011.

Original:

engleski

PRED RASPRAVNIM VIJEĆEM I

U sastavu: sudac Alphons Orije, predsjedavajući
sudac Uldis Ķinis
sutkinja Elisabeth Gwaunza

Tajnik: g. John Hocking

Presuda od: 15. travnja 2011.

TUŽITELJ

protiv

**ANTE GOTOVINE
IVANA ČERMAKA
MLADENA MARKAČA**

JAVNO

**PRESUDA
SVEZAK I OD II**

Tužiteljstvo

g. Alan Tieger
g. Stefan Waespi
gđa Prashanti Mahindaratne
gđa Katrina Gustafson
g. Edward Russo
g. Saklaine Hedaraly
g. Ryan Carrier

Obrana Ante Gotovine

g. Luka Mišetić
g. Gregory Kehoe
g. Payam Akhavan

Obrana Ivana Čermaka

g. Steven Kay, QC
gđa Gillian Higgins

Obrana Mladena Markača

g. Goran Mikuličić
g. Tomislav Kuzmanović

Sadržaj

Kratice i skraćeni oblici	7
1. Uvod	9
2. Izvori i korištenje dokaza	13
3. Optuženici	37
3.1 Ante Gotovina i Zborno područje Split	37
3.1.1 Položaj Ante Gotovine u Zbornom području Split	37
3.1.2 Ovlasti Ante Gotovine kao zapovjednika	52
3.2 Ivan Čermak i Zborno mjesto Knin	73
3.3 Mladen Markač i Specijalna policija	87
4. Zločini počinjeni u općinama (srpanj – rujan 1995.)	106
4.1 Ubojstva	106
4.1.1 Pregled optužbi	106
4.1.2 Općina Benkovac	107
4.1.3 Općina Civljane	109
4.1.4 Općina Donji Lapac	109
4.1.5 Općina Drniš	116
4.1.6 Općina Ervenik	116
4.1.7 Općina Gračac	130
4.1.8 Općina Kistanje	143
4.1.9 Općina Knin	169
4.1.10 Općina Lišane Ostrovičke	277
4.1.11 Općina Lisičić	277
4.1.12 Općina Nadvoda	277
4.1.13 Općina Obrovac	278
4.1.14 Općina Oklaj	278
4.1.15 Općina Orlić	278
4.2 Uništavanje srpske imovine i pljačkanje javne ili privatne srpske imovine	303
4.2.1 Pregled optužbi	303
4.2.2 Općina Benkovac	318
4.2.3 Općina Civljane	330
4.2.4 Općina Donji Lapac	337
4.2.5 Općina Drniš	366

Prijevod

4.2.6 Općina Ervenik	367
4.2.7 Općina Gračac	374
4.2.8 Općina Kistanje	407
4.2.9 Općina Knin	451
4.2.10 Općina Lišane Ostrovičke	521
4.2.11 Općina Lisičić	521
4.2.12 Općina Nadvoda	521
4.2.13 Općina Obrovac	523
4.2.14 Općina Oklaj	526
4.2.15 Općina Orlić	528
4.3 Nehumana djela i okrutno postupanje	566
4.3.1 Pregled optužbi	566
4.3.2 Općina Benkovac	567
4.3.3 Općina Civljane	569
4.3.4 Općina Donji Lapac	570
4.3.5 Općina Drniš	570
4.3.6 Općina Ervenik	570
4.3.7 Općina Gračac	570
4.3.8 Općina Kistanje	576
4.3.9 Općina Knin	577
4.3.10 Općina Lišane Ostrovičke	588
4.3.11 Općina Lisičić	588
4.3.12 Općina Nadvoda	589
4.3.13 Općina Obrovac	589
4.3.14 Općina Oklaj	589
4.3.15 Općina Orlić	589
4.4 Protupravni napadi na civile i civilne objekte	592
4.4.1 Pregled optužbi	592
4.4.2 Opća razmatranja	592
4.4.3 Grad Knin	602
4.4.4 Grad Benkovac	730
4.4.5 Grad Gračac	747
4.4.6 Grad Obrovac	768
4.4.7 Grad Donji Lapac	773

4.4.8 Mjesto Strmica	783
4.5 Deportacija i prisilno premještanje	800
4.5.1 Pregled optužbi	800
4.5.2 Srpski planovi za evakuaciju	801
4.5.3 Deportacija i prisilno premještanje u općinama na koje se odnosi Optužnica	819
4.5.4 Osobe koje su našle utočište u bazi UN-a	849
4.5.5 Prihvatni i sabirni centri	869
5. Pravni zaključci o kaznenim djelima	884
5.1 Kršenje zakona i običaja ratovanja: opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti	884
5.1.1 Mjerodavno pravo	884
5.1.2 Zaključci u vezi s oružanim sukobom	887
5.2 Zločini protiv čovječnosti: opća obilježja i uvjeti za nadležnost	899
5.2.1 Mjerodavno pravo	889
5.2.2 Pravni zaključci	901
5.3 Ubojstvo	911
5.3.1 Mjerodavno pravo	911
5.3.2 Pravni zaključci	911
5.4 Deportacija i prisilno premještanje	914
5.4.1 Mjerodavno pravo	914
5.4.2 Pravni zaključci	915
5.5 Bezobzirno razaranje	925
5.5.1 Mjerodavno pravo	925
5.5.2 Pravni zaključci	926
5.6 Pljačkanje javne ili privatne imovine	929
5.6.1 Mjerodavno pravo	929
5.6.2 Pravni zaključci	930
5.7 Nehumana djela i okrutno postupanje	933
5.7.1 Mjerodavno pravo	933
5.7.2 Pravni zaključci	934
5.8 Progon	936
5.8.1 Mjerodavno pravo	936
5.8.2 Pravni zaključci	947

6. Odgovornost optuženih	982
6.1 Mjerodavno pravo	982
6.1.1 Udruženi zločinački pothvat	982
6.1.2 Počinjenje, planiranje, poticanje, naređivanje, te pomaganje i podržavanje	986
6.1.3 Odgovornost nadređenog	989
6.2 Navodi o cilju i pripadništvu udruženom zločinačkom pothvatu	992
6.2.1 Pregled optužbi	992
6.2.2 Sastanak na Brijunima 31. srpnja 1995. i priprema operacije Oluja	993
6.2.3 Politika hrvatskog političkog čelništva u pogledu srpske manjine i povratka izbjeglica i interno raseljenih osoba	1006
6.2.4 Imovinski zakoni	1033
6.2.5 Politika Hrvatske u vezi s provođenjem istraga	1053
6.2.6 Mjere poduzete poslije incidenata u Gruborima i Ramljanama 25. i 26. kolovoza 1995.	1119
6.2.7 Zaključak	1170
6.3 Odgovornost Ante Gotovine	1177
6.3.1 Uvod	1177
6.3.2 Gotovinino zapovijedanje snagama Zbornog područja Split i njegovo sudjelovanje u planiranju njihove operativne upotrebe	1177
6.3.3 Stvaranje i podržavanje diskriminatorne politike protiv Srba	1178
6.3.4 Širenje informacija s namjerom da se Srbi navedu na odlazak	1178
6.3.5 Toleriranje i umanjivanje zločina koje su podređeni počinili nad Srbima ili propust da se ti zločini spriječe ili kazne	1178
6.3.6 Pravni zaključci u vezi s Gotovininom odgovornošću	1198
6.4 Odgovornost Ivana Čermaka	1202
6.4.1 Uvod	1202
6.4.2 Čermakova kontrola nad raznim snagama i upotreba tih snaga	1202
6.4.3 Propust da se spriječe ili kazne zločini	1236
6.4.4 Širenje informacija s namjerom da se Srbi navedu na odlazak	1248
6.4.5 Podržavanje nasilja nad Srbima i stvaranja atmosfere straha među Srbima	1248
6.4.6 Stvaranje i podržavanje diskriminatorne politike protiv Srba	1249
6.4.7 Širenje dezinformacija u vezi s kaznenim djelima	1262
6.4.8 Pravni zaključci u vezi s Čermakovom odgovornošću	1315
6.5 Odgovornost Mladena Markača	1317
6.5.1 Uvod	1317
6.5.2 Markačevo zapovijedanje Specijalnom policijom	1317

6.5.3 Stvaranje i podržavanje diskriminatorne politike protiv Srba	1319
6.5.4 Širenje informacija s namjerom da se Srbi navedu na odlazak	1320
6.5.5 Toleriranje i umanjivanje zločine koja su podređeni počinili nad Srbima ili propust da se ti zločini spriječe ili kazne	1320
6.5.6 Pravni zaključci u vezi s Markačevom odgovornošću	1324
7. Kumulativne osude	1329
8. Odmjeravanje kazne	1331
8.1 Pravne odredbe o odmjeravanju kazne	1331
8.2 Svrha kažnjavanja	1332
8.3 Čimbenici pri odmjeravanju kazne	1332
8.3.1 Težina djela i ukupno kažnjivo ponašanje	1333
8.3.2 Osobne okolnosti Ante Gotovine i Mladena Markača	1336
8.3.3 Opća praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije	1338
8.3.4 Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru	1339
8.4 Određivanje kazni	1340
9. Izreka	1341
10. Djelomično suprotno mišljenje suca Uldisa Ķinisa	1343
Dodaci	
A. Historijat postupka	1345
B. Tablica predmeta sa skraćenim oblicima	1373
C. Povjerljivi Dodatak	1379

Kratice i skraćeni oblici

Bosna i Hercegovina	Republika Bosna i Hercegovina
CLSS	Služba za konferencijske i jezične usluge Međunarodnog suda
Daljnje pojašnjenje	Daljnje pojašnjenje tužiteljstva u vezi s identitetom žrtava, 17. srpnja 2008., Dodatak C
Europska konvencija	Europska konvencija o ljudskim pravima
ECtHR	Europski sud za ljudska prava
EU	Europska unija
EZ	Europska zajednica
HRAT	akcijski tim za ljudska prava
Hrvatska	Republika Hrvatska
HV	Hrvatska vojska
HVO	Hrvatsko vijeće obrane
IACtHR	Interamerički sud za ljudska prava
IHF	Međunarodna helsinška federacija za ljudska prava
incident lišavanja života	Prilog Optužnici, sadrži deset incidenata lišavanja života
JNA	Jugoslavenska narodna armija
KOS	Kontraobavještajna služba
MOCK	Međunarodni odbor Crvenog križa
MORH	Ministarstvo obrane Republike Hrvatske
MUP	Ministarstvo unutarnjih poslova
OG	operativna grupa
općine na koje se odnosi Optužnica	Benkovac, Civljane, Donji Lapac, Drniš, Ervenik, Gračac, Kistanje, Knin, Lišane Ostrovičke, Lisičić, Nadvoda, Obrovac, Oklaj i Orlić
PMEZ/PMEU	Promatračka misija Europske zajednice/Promatračka misija Europske unije
Pravilnik VP	Pravilnik o djelokrugu rada, dužnostima i ovlastima pripadnika Vojne policije
RC	regionalni centar
RSK	Republika Srpska Krajina
SIS	Sigurnosno-informativna služba
SRJ	Savezna Republika Jugoslavija
SVK	Srpska vojska Krajine
SZUP	Služba za zaštitu ustavnog poretka
TO	teritorijalna obrana

TRS	topničko-raketna skupina
TS	topnička skupina
UN	Ujedinjeni narodi
UNCIVPOL	Civilna policija UN-a
UNCRO	Operacija UN-a za obnovu povjerenja
UNHCHR	Visoki povjerenik UN-a za ljudska prava
UNHCR	Visoko povjerenstvo UN-a za izbjeglice
UNMO	vojni promatrač(i) Ujedinjenih naroda
UNPROFOR	Zaštitne snage Ujedinjenih naroda
UNTAES	Prijelazna uprava UN-a za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem
UZP	udruženi zločinački pothvat
VBR	višecijevni bacač raketa
VJ	Vojska Jugoslavije
VONS	Vijeće obrane i nacionalne sigurnosti
VP	hrvatska vojna policija
VRS	Vojska Republike Srpske
ZP	zborna područje

1. Uvod

1. Optuženi Ante Gotovina, Ivan Čermak i Mladen Markač u Optužnici se zajedno terete za zločine protiv čovječnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja koji su, prema navodima, počinjeni najkasnije od srpnja 1995. do približno 30. rujna 1995. godine nad srpskim stanovništvom u južnom dijelu Krajine u Hrvatskoj.

2. Prema Optužnici, do 25. lipnja 1991., kad je Hrvatska proglasila samostalnost, u nekim dijelovima Hrvatske već je bio izbio oružani sukob između JNA i drugih srpskih snaga, na jednoj strani, i hrvatskih oružanih snaga, na drugoj. Do kraja 1991. godine približno jedna trećina teritorija Hrvatske potpala je pod kontrolu JNA i raznih srpskih snaga. Dana 21. prosinca 1990. hrvatski Srbi proglasili su osnivanje Srpske Autonomne Oblasti Krajina, koja se 19. prosinca 1991. proglasila Republikom Srpskom Krajinom i imenovala vlastitog predsjednika.

3. Prema Optužnici, najkasnije do srpnja i početka kolovoza 1995. hrvatski čelnici, dužnosnici i snage smislili su, isplanirali, pokrenuli i proveli vojnu operaciju Oluja radi ponovnog zauzimanja teritorija u Krajini, dijela Hrvatske s velikom koncentracijom srpskog stanovništva koji se proglasio Republikom Srpskom Krajinom. Glavni dio te vojne operacije u potpunosti je započeo 4. kolovoza 1995. godine, a 7. kolovoza 1995. hrvatska je Vlada proglasila da je operacija uspješno završena. Daljnje akcije trajale su, prema navodima, do približno 15. studenog 1995. Tužiteljstvo tvrdi da je prije, za vrijeme i nakon provođenja glavne vojne operacije Oluja postojala koordinirana kampanja protjerivanja Srba s područja Krajine. Tužiteljstvo osim toga tvrdi da su najkasnije od srpnja 1995. do približno 30. rujna 1995. hrvatska Vlada, vojska, policija, te sigurnosne i/ili obavještajne snage izvršile progon Srba iz Krajine deportacijom i prisilnim premještanjem; uništavanjem srpskih stambenih i poslovnih objekata; pljačkanjem srpske imovine; ubojstvima; granatiranjem civila i okrutnim postupanjem; protupravnim napadima na civile i civilne objekte; nametanjem restriktivnih i diskriminatornih mjera; diskriminacijskom eksproprijacijom imovine; protupravnim zatočenjem i nestancima.

4. Tužiteljstvo tvrdi da je najkasnije od 4. kolovoza 1995. pa do 15. studenog 1995. Ante Gotovina bio zapovjednik ZP-a Split HV-a i glavni operativni zapovjednik operacije Oluja u južnom dijelu Krajine. Tužiteljstvo nadalje tvrdi da je Gotovina najkasnije od srpnja 1995. pa barem do približno 30. rujna 1995. sudjelovao u

planiranju i pripremi operativne uporabe hrvatskih snaga u operaciji Oluja i u s njom povezanim operacijama i akcijama koje su se nakon nje nastavile. Tužiteljstvo također tvrdi da je Gotovina imao efektivnu kontrolu nad svim postrojbama, elementima i pripadnicima HV-a koji su bili u sastavu ZP-a Split ili su mu bili pridodani, te nad svim drugim snagama stavljenim pod njegovo zapovjedništvo koje su za vrijeme operacije Oluja djelovale i/ili su se nalazile u južnom dijelu Krajine. Kao zapovjednik ZP-a Split, bio je odgovoran za održavanje reda i stege, te za nadziranje ponašanja podređenog ljudstva.

5. U vezi s Ivanom Čermakom, tužiteljstvo tvrdi da je on od 5. kolovoza 1995. do približno 15. studenog 1995. bio zapovjednik Zbornog mjesta Knin, koje je obuhvaćalo općine Civljane, Ervenik, Kijevo, Kistanje, Knin, Nadvoda i Orlić. Tužiteljstvo nadalje tvrdi da je Čermak, osim što je, kao zapovjednik Zbornog mjesta, imao vojnu i administrativnu funkciju, predstavljao Vladu Republike Hrvatske u kontaktima s predstavnicima međunarodne zajednice i medija u vezi s operacijom Oluja i na područjima izvan područja odgovornosti Zbornog mjesta. Prema riječima tužiteljstva, Ivan Čermak imao je efektivnu kontrolu nad pripadnicima postrojbi HV-a ili pripadnicima koji su bili u sustavu Zbornog mjesta Knin ili su mu bili pridodani, kao i nad pripadnicima civilne policije koji su djelovali na području Zbornog mjesta i okolnim područjima. Kao zapovjednik Zbornog mjesta bio je odgovoran za održavanje reda među osobljem Zbornog mjesta; za organiziranje dežurstava u Zbornom mjestu; te za uspostavu suradnje i koordinacije unutar Zbornog mjesta i između Zbornog mjesta i snaga policije na tom području, u svrhu održavanja reda i mira.

6. Što se tiče Mladena Markača, tužiteljstvo tvrdi da je on od 18. veljače 1994. bio pomoćnik ministra unutarnjih poslova, a time i zapovjednik Specijalne policije Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske. Tužiteljstvo tvrdi da je on bio nadležan i odgovoran za cjelokupno djelovanje i funkcioniranje Specijalne policije. Tužiteljstvo tvrdi da je Mladen Markač imao efektivnu kontrolu nad svim pripadnicima Specijalne policije koji su sudjelovali u operaciji Oluja i drugim s njom povezanim operacijama i/ili akcijama koje su se nakon nje nastavile u južnom dijelu Krajine, da je imao i efektivnu kontrolu nad svim pripadnicima raketno-topničkih postrojbi HV-a pridodanih njegovim snagama ili stavljenih pod njegovo zapovjedništvo za vrijeme operacije Oluja i drugih s njom povezanih operacija i/ili akcija koje su se nakon nje nastavile.

7. Sva tri optuženika terete se kao sudionici udruženog zločinačkog pothvata. Prema navodima, zajednički zločinački cilj udruženog zločinačkog pothvata bio je trajno uklanjanje srpskog stanovništva s područja Krajine silom, zastrašivanjem ili prijetnjama silom, progonima, prisilnim raseljavanjem, premještanjem i deportacijom, kao i oduzimanjem i uništavanjem imovine. Tužiteljstvo tvrdi da su, osim kaznenih djela koja su bila dio udruženog zločinačkog pothvata, počinjena i kaznena djela ubojstva, nehumanih djela i okrutnog postupanja i da su ona bila predvidiva kao moguća posljedica počinjenja pothvata.

8. Osim toga ili alternativno, u Optužnici se svaki od optuženika tereti individualnom kaznenom odgovornošću na temelju članka 7(1) Statuta za planiranje, poticanje i/ili naređivanje svih kaznenih djela navedenih u Optužnici; i/ili za pomaganje i podržavanje njihovog planiranja, pripreme i/ili a Svi optuženici također se terete individualnom kaznenom odgovornošću na temelju članka 7(3) Statuta jer su svjesno propustili spriječiti ili kazniti kaznena djela i/ili propuste za koje se u svim točkama Optužnice navodi da su ih počinili njihovi podređeni nad kojima je svaki od optuženika imao efektivnu kontrolu.

9. Obrana sva tri optuženika tvrdila je da optuženici nisu krivi i da stoga trebaju biti oslobođeni.

10. Izvođenje dokaza u ovom predmetu trajalo je znatno dulje od dvije godine i uključivalo je ispitivanje svjedoka tužiteljstva, sva tri tima obrane i Raspravnog vijeća, te prijedloge stranaka u postupku za uvrštavanje u spis velikog broja dokumenata. Količina dokaza bila je za Raspravno vijeće velik izazov i puno je vremena i resursa utrošilo na njihov pregled i ocjenu. Iako je Raspravno vijeće razmotrilo sve dokaze koji su mu predloženi, zbog njihova opsega izrijeком se može osvrnuti samo na neke dokaze. Tako se Vijeće usredotočilo na najbolje raspoložive dokaze i na dokaze na koje su stranke u postupku uputile u završnim podnescima i završnim riječima.

11. Tijekom pregleda dokaza u ovom predmetu postalo je jasno da je na cijelom području na koje se odnosi Optužnica počinjen velik broj zločina nad brojnim žrtvama. Raspravno vijeće je, konkretno, saslušalo i dobilo brojna izvješća o spaljenoj, uništenoj ili opljačkanoj imovini. U nekim je slučajevima uništavanje obuhvaćalo čitava sela ili dijelove sela. Raspravno vijeće dobilo je i više izvješća o tome kako su Srbi napuštali

Krajinu, osobito 4. i 5. kolovoza 1995., pri čemu je relativno malen broj njih, često u poznim godinama, ostao na tom području. Mnogi od tih Srba koji su ostali ubijeni su.

12. Raspravno vijeće pažljivo je razmotrilo dokaze o kaznenim djelima koja se navode u Optužnici kako bi utvrdilo jesu li ostvarena obilježja kaznenih djela i može li se utvrditi identitet ili pripadnost počinitelja. Kada dokazi o pojedinom incidentu u tom smislu nisu bili dovoljno detaljni, Raspravno vijeće ga nije dalje razmatralo prilikom ocjenjivanja odgovornosti optuženika. To na primjer vrijedi za velik dio dokaza koji se sastoje od izvješća i svjedočenja o paležu ili uništavanju kuća i druge imovine čiji počinitelj nije identificiran ili opisan. S obzirom na kazneni postupak i kaotičnu sliku događaja na terenu, Raspravno vijeće nužno je moralo biti oprezno prilikom izvođenja zaključaka o konkretnim incidentima na temelju nekog općeg dojma.

13. Događaji iz ovog predmeta odvijali su se u kontekstu dugogodišnjih napetosti između Srba i Hrvata u Krajini. Iako je Raspravno vijeće taj kontekst imalo na umu, ovaj predmet ne bavi se zločinima počinjenim prije razdoblja na koje se odnosi Optužnica. Isto tako, ne sudi se odluci Hrvatske da provede operaciju Oluja. Ono čime se ovaj predmet bavi jest pitanje jesu li zločini bili usmjereni protiv srpskih civila u Krajini, kao i odgovornost optuženikâ za ta kaznena djela.

2. Izvori i korištenje dokaza

14. *Standard dokazivanja.* Na temelju članka 21(3) Statuta, optuženici imaju pravo na presumpciju nevinosti. Na temelju pravila 87(A) Pravilnika, standard za utvrđivanje krivnje je dokazivanje izvan razumne sumnje. Prema tome, svako pojedino obilježje kaznenih djela za koja se optuženik tereti mora biti dokazano izvan razumne sumnje. Taj teret tijekom čitavog suđenja ostaje na tužiteljstvu.¹ Optuženik mora biti oslobođen ako za dokaze postoji bilo koje razumno objašnjenje osim krivnje optuženika.² Raspravno vijeće je prilikom donošenja zaključaka primjenjivalo standard dokazivanja izvan razumne sumnje.

15. *Svjedoci.* Od 145 svjedoka o činjenicama i vještaka koje je Raspravno vijeće saslušalo *viva voce*, 81 je pozvalo tužiteljstvo, 25 Gotovinina obrana, 19 Čermakova obrana, 13 Markačeva obrana, a sedam Raspravno vijeće. Od svih svjedoka saslušanih u sudnici, za njih 12 izdan je nalog *subpoena*, a za troje je izdan sudski poziv da stupe pred Raspravno vijeće.

16. Raspravno vijeće je prihvaćalo svjedočenja svjedoka ili njihove izjave na osnovi pravila 92*bis*, 92*ter* i 92*quater*. Vijeće je prihvatilo svjedočenja 122 svjedoka na temelju pravila 92*ter* Pravilnika. Pravilo 92*ter* Pravilnika dopušta prihvaćanje dokaza kojima se dokazuju djela i ponašanje optuženika.³ Međutim, Raspravno vijeće je smatralo mnogo primjerenijim da ta svjedočenja, budući da se radi o važnim dokazima koji su od ključnog značaja i odlučni za predmet, svjedoci daju usmeno na sudu.⁴ Raspravno vijeće prihvatilo je svjedočenje 20 svjedoka na temelju pravila 92*bis* Pravilnika.⁵ Pravilo 92*quater* Pravilnika također dopušta prihvaćanje svjedočenja kojima se dokazuju djela i ponašanje optuženika, iako to može biti jedan od faktora u prilog tome da oni ne budu prihvaćeni.⁶ Raspravno vijeće je na temelju tog pravila prihvatilo izjave 15 svjedoka

¹ Prvostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 22.

² Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458.

³ Pravilo 92*ter*(B) Pravilnika.

⁴ T. 2205.

⁵ Odluka o prvoj skupini svjedoka na temelju pravila 92*bis*, 3. lipnja 2008.; Odluka o drugoj skupini svjedoka na temelju pravila 92*bis*, 24. srpnja 2008.; Treća odluka o svjedocima na temelju pravila 92*bis*, 3. studenog 2008.; Odluka po trećem zahtjevu tužiteljstva za prihvaćanje dokaza na temelju pravila 92*bis*, 5. ožujka 2009.; Odluka po zahtjevu okrivljenog Ante Gotovine za prihvaćanje izjave jednog svjedoka na temelju pravila 92*bis*, 16. rujna 2009.; T. 21783-21786; Odluka po zahtjevu optuženog Ivana Čermaka da se u spis uvrste izjave dvoje svjedoka na temelju pravila 92*bis* i odluka po trećem zahtjevu optuženog Ivana Čermaka da se za svjedoke IC-12 i IC-16 odrede zaštitne mjere, 11. studenog 2009.

⁶ Pravilo 92*quater*(B).

koji nisu bili dostupni.⁷ Prema Pravilniku, Raspravno je vijeće odlučilo da ih prihvati samo kad se uvjerilo da su pouzdane.⁸ Prilikom ocjenjivanja, Raspravno vijeće razmatralo je jesu li izjave potkrijepljene drugim dokazima, jesu li izjave same po sebi konzistentne, okolnosti u kojima su izjave dane ili zabilježene, te je li izjava ikada bila predmet unakrsnog ispitivanja.⁹

17. Kad je riječ o pravilu 92ter Pravilnika, Raspravno vijeće je jednom prilikom u spis uvrstilo dvije izjave svjedoka 174 na osnovi pravila 92ter Pravilnika, jednu danu tužiteljstvu, a drugu Gotovininoj obrani, bez prisustnosti svjedoka u sudnici.¹⁰ Tome je prethodila zajednička stipulacija stranaka u postupku da će, ako svjedok bude pozvan, objaviti samo one informacije koje su već iznesene u izjavama.¹¹ Nadalje, stranke u postupku su se složile da jedna stranka neće ulagati žalbe na prihvaćanje izjava druge stranke i da će izjave obrane u biti predstavljati unakrsno ispitivanje svjedoka o djelima i ponašanju optuženikâ.¹² Raspravno vijeće je zaključilo da u tim okolnostima nije potrebno inzistirati na formalnim uslovima pravila 92ter Pravilnika jer je svrha pravila ispunjena.¹³

18. Također na temelju pravila 92ter Pravilnika, Raspravno vijeće uvrstilo je u spis razgovor sa svjedokom Zdravkom Janićem u svojstvu osumnjičenika, nakon što je razmotrilo prigovore obrane da svjedok nije bio valjano zastupan po branitelju budući da branitelj tajniku nije dostavio punomoć u skladu s pravilom 44(A) Pravilnika. Donoseći tu odluku, Raspravno je vijeće najprije napomenulo da je glavna svrha prava na pomoć branitelja prilikom razgovora s osumnjičenicima to da svjedok bude upoznat sa svojim pravima kao i njegova zaštita od neprimjerenog ispitivanja od strane tužiteljstva.¹⁴ Pomno razmotrivši način na koji se odvjetnik Zdravka Janića ponašao tijekom razgovora s osumnjičenikom, Raspravno vijeće je konstatiralo da je svjedok bio

⁷ Odluka o prihvaćanju izjava dvaju svjedoka temeljem pravila 92quater, 24. travnja 2008.; Odluka o prihvaćanju izjava sedam svjedoka na temelju pravila 92quater, 16. lipnja 2008.; Odluka o prihvaćanju izjava četiri svjedoka na temelju pravila 92quater, 24. lipnja 2008.; Odluka o uvrštenju u spis izjava dvojice svjedoka i uz njih priloženih dokumenata u skladu s pravilom 92quater, 16. siječnja 2009.; Odluka o prihvaćanju izjave svjedoka na temelju pravila 92quater, 5. ožujka 2009.; T. 21779-21782.

⁸ Pravilo 92quater(A) Pravilnika.

⁹ Odluka o uvrštenju u spis izjava dvojice svjedoka i uz njih priloženih dokumenata u skladu s pravilom 92quater, 16. siječnja 2009., par. 13; Odluka o prihvaćanju izjave svjedoka na temelju pravila 92quater, 5. ožujka 2009., par. 10.

¹⁰ T. 14840-14843.

¹¹ T. 13561-13562.

¹² T. 14817-14818.

¹³ Obrazloženje dodavanja jednog svjedoka popisu svjedoka tužiteljstva i uvrštavanja u spis dva dokumenata, 27. veljače 2009., par. 8.

adekvatno zastupan i da je prije ispitivanja bio adekvatno obaviješten od strane tužitelja, u skladu s pravilom 42(A) Pravilnika. Stoga je Raspravno vijeće zaključilo da se to što dotični odvjetnik tajniku nije dostavio punomoć nije negativno odrazilo na dokaznu vrijednost razgovora. Osim toga, Raspravno vijeće je Zdravka Janića u sudnici obavijestilo o njegovim pravima iz pravila 90(E) Pravilnika. On nije uložio nikakav prigovor utemeljen na riziku od samoinkriminacije i potvrdio je da su odgovori koje je dao u razgovoru točni, te je izjavio da bi iste odgovore dao i u slučaju ispitivanja u sudnici.¹⁵ Vijeće je stoga zaključilo da se nisu pojavili nikakvi problemi u smislu pravila 90(E) Pravilnika i da su ispunjeni svi uvjeti za uvrštavanje u spis na osnovi pravila 92ter Pravilnika.¹⁶

19. Što se tiče nepotvrđenih dijelova izjava na osnovi pravila 92ter, Raspravno je vijeće pojasnilo da njihovu prihvatljivost ne regulira pravilo 92ter Pravilnika.¹⁷ Vijeće je smatralo da ti dijelovi mogu biti uvršteni u spis, bilo kao dokaz istinitosti njihovog sadržaja bilo u svrhu ocjenjivanja vjerodostojnosti svjedoka, pod uvjetom da su ispunjeni dodatni uvjeti iz jurisprudencije o ranijim nepodudarnim izjavama i da su zadovoljeni kriteriji iz pravila 89(C).¹⁸

20. Raspravno je vijeće tijekom suđenja niz svjedoka podsjetilo na pravo da ne odgovore na pitanja ako bi ih odgovori mogli inkriminirati. Tri svjedoka usprotivila su se odgovaranju na pitanja zbog toga što bi se odgovorima mogli samoinkriminirati u nekoj drugoj jurisdikciji.¹⁹ Zbog toga su pitanja bila povučena ili je Raspravno vijeće odlučilo da svjedoke ne primora na odgovor, kao što je predviđeno pravilom 90(E) Pravilnika.²⁰ U jednom je slučaju Raspravno vijeće za jednog svjedoka odobrilo zaštitnu mjeru svjedočenja na djelomično zatvorenoj sjednici jer je, između ostalog, zaključilo da proceduralna zaštita iz pravila 90(E) u slučaju kad je svjedok primoran dati iskaz,

¹⁴ Obrazloženje odluke o uvrštavanju u spis dvije izjave i relevantnih dokaznih predmeta svjedoka Zdravka Janića na osnovi pravila 92ter, 24. srpnja 2008., par. 4.

¹⁵ T. 6079-6082.

¹⁶ Odluka po prigovoru obrane na prihvatljivost razgovora sa svjedokom 81 kao osumnjičnikom na osnovi pravila 95, 8. srpnja 2008.; Obrazloženje odluke o uvrštavanju u spis dvije izjave i relevantnih dokaznih predmeta svjedoka Zdravka Janića na osnovi pravila 92ter, 24. srpnja 2008.

¹⁷ Upute o prihvatljivosti nepotvrđenih dijelova izjava na temelju pravila 92ter u predmetni spis kao prethodno nepodudarnih izjava, 30. ožujka 2010., par. 7.

¹⁸ Upute o prihvatljivosti nepotvrđenih dijelova izjava na temelju pravila 92ter u predmetni spis kao prethodno nepodudarnih izjava, 30. ožujka 2010., par. 7-8, 10.

¹⁹ T. 27922, 28215-28216, 28551-28553, 28600.

²⁰ T. 27928, 28216, 28552, 28600.

iako obvezujuća na Međunarodnom sudu, možda neće pružiti zaštitu prava svjedoka u nekoj drugoj jurisdikciji.²¹

21. Na zahtjev stranke koja je pozvala svjedoke, Raspravno vijeće ograničilo je unakrsno ispitivanje tri svjedoka na temelju pravila 70 Pravilnika.²² Što se tiče svjedokâ Vijeća, Raspravno vijeće je strankama ograničilo unakrsno ispitivanje uz obrazloženje da načelo pravila 90(H)(i) Pravilnika, kao i činjenica da nijedna stranka za vrijeme svog dokaznog postupka nije pozvala nijednog svjedoka Vijeća, govori u prilog tim ograničenjima.²³ Stranke u postupku nisu se usprotivile nijednom od tih ograničenja pod uvjetom da se mogu postavljati pitanja koja se tiču vjerodostojnosti, a Raspravno je vijeće za sve navedene svjedoke taj zahtjev odobrilo.²⁴

22. Tijekom izvođenja dokaza Raspravno je vijeće razmotrilo položaj osoba koje su u odnosu na događaje relevantne za Optužnicu bile zainteresirane strane, ili su s tim događajima bile povezane, te primjerenost njihovog sudjelovanja u razgovorima sa svjedocima neke od stranaka.²⁵ Za već obavljene razgovore Raspravno je vijeće zaključilo da je maksimalna transparentnost glede prisutnosti tih zainteresiranih osoba tijekom razgovora, iako korisna za ocjenu mogućeg utjecaja na pouzdanost izjave svjedoka, samo djelomično ispravila eventualni neželjeni utjecaj.²⁶ Također, Raspravno vijeće nije utvrdilo nikakve konkretne slučajeve u kojima bi sudjelovanje zainteresirane osobe u pribavljanju izjave svjedoka navelo Raspravno vijeće na zaključak da u njoj sadržani dokazi nisu valjani.²⁷ Raspravno vijeće je zaključilo da bi se strane u postupku ubuduće trebale suzdržavati od korištenja takvih "zainteresiranih osoba" prilikom pribavljanja izjava svjedoka u vezi s kojima je ta osoba zainteresirana strana.²⁸

23. Raspravnom vijeću su tijekom suđenja predočena svjedočenja 14 vještaka. Tužiteljstvo je više izvještaja vještaka ili njihovih dopuna dostavilo nakon roka koji je

²¹ Obrazloženje odluke o odobrenju zaštitnih mjera svjedoku Željku Sačiću, 20. rujna 2010., par. 13, 17.

²² Odluka po zahtjevu tužiteljstva da se ograniči djelokrug iskaza svjedoka 116, 12. lipnja 2008.; Odluka po zahtjevu Gotovinine obrane da se proširi opseg iskaza svjedoka 116, 20. lipnja 2008.; Odluka po Gotovininom zahtjevu da se ograniči opseg iskaza svjedoka AG-18, 5. lipnja 2009.; Odluka po Gotovininom zahtjevu da se ograniči opseg iskaza svjedoka AG-24, 6. srpnja 2009.

²³ T. 27106, 27120.

²⁴ Odluka po zahtjevu tužiteljstva da se ograniči djelokrug iskaza svjedoka 116, 12. lipnja 2008., par. 11; Odluka po zahtjevu Gotovinine obrane da se proširi opseg iskaza svjedoka 116, 20. lipnja 2008., par. 4; Odluka po Gotovininom zahtjevu da se ograniči opseg iskaza svjedoka AG-18, 5. lipnja 2009., par. 13; Odluka po Gotovininom zahtjevu da se ograniči opseg iskaza svjedoka AG-24, 6. srpnja 2009., par. 12; T. 27120.

²⁵ T. 28045-28046.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ T. 28047.

za to bio predviđen, ili je to učinilo bez valjane obavijesti, tako da i nije bio određen rok. U tim je slučajevima Raspravno vijeće odlučivalo da li bi razmatranje prihvaćanja izvještaja bilo u interesu pravde tako što bi ocijenilo jesu li oni *prima facie* relevantni i imaju li dokaznu vrijednost, je li tužiteljstvo iznijelo valjane razloge za njihovo podnošenje u tom trenutku, te u kojoj mjeri novi podnesci predstavljaju dodatni teret za obranu.²⁹

24. Raspravno vijeće prihvatilo je izvještaje vještaka za koje je smatralo da su relevantni i da imaju dokaznu vrijednost. Osim toga, Vijeće je zahtijevalo da autor izvještaja bude kvalificiran kao vještak, odnosno da je osoba koja zahvaljujući svom specijaliziranom stručnom znanju, vještini ili obrazovanju može pomoći Raspravnom vijeću u razumijevanju nekog spornog pitanja, te je zaključilo da sadržaj izvještaja vještaka ulazi u okvire takvog stručnog znanja.³⁰ Raspravno vijeće je o prihvaćanju izvještaja vještaka uglavnom odlučivalo po okončanju iskaza vještaka kako bi što bolje moglo ocijeniti ispunjavaju li izvještaji navedene kriterije prihvatljivosti.

25. Na početku suđenja je popis dokaznih predmeta tužiteljstva na osnovi pravila 65ter sadržavao 4.629 predloženih dokaznih predmeta. Na zahtjev tužiteljstva, Raspravno vijeće je tijekom suđenja više puta odobrilo izmjenu popisa dokaznih predmeta. Raspravno vijeće odobravalo je te zahtjeve kad je smatralo da su izmjene u interesu pravde. Pritom bi odvagnulo obvezu tužiteljstva da predoči raspoložive dokaze kako bi dokazalo svoju tezu, u odnosu na pravo optuženikâ na pravično i ekspeditivno suđenje i na odgovarajuće vrijeme i uvjete za pripremu obrane.³¹

26. *Dokumentarni dokazi.* Raspravno vijeće je dokumente kao što su izvješća o ekshumaciji, zapovijedi, fotografije i karte prihvaćalo u vezi s iskazima svjedoka, ili ih je prihvaćalo bez posredstva svjedoka na temelju pravila 89(C) Pravilnika. Raspravno vijeće ukupno je prihvatilo 4.825 dokaznih predmeta.

²⁸ T. 28046.

²⁹ Odluka i smjernice u vezi s izvještajem vještaka, dodatkom i svjedočenjem Reynauda Theunensa, 17. studenog 2008., par. 18; Odluka po izvještaju vještaka i *addendumu* Harryja Koningsa, 18. prosinca 2008., par. 10; T. 17180.

³⁰ Odluka i smjernice u vezi s izvještajem vještaka, dodatkom i svjedočenjem Reynauda Theunensa, 17. studenog 2008., par. 13-14; Odluka po izvještaju vještaka i *addendumu* Harryja Koningsa, 18. prosinca 2008., par. 9; T. 17141, 17182.

³¹ Odluka po drugom zahtjevu tužiteljstva za izmjenu popisa dokaznih predmeta, 15. svibnja 2008., par. 3; Odluka po zahtjevu tužiteljstva za uvrštavanje dokumenata u spis i dodavanje dva dokumenata popisu dokaznih predmeta tužiteljstva na temelju pravila 65ter, 25. studenog 2008., par. 9.

27. Raspravno vijeće je naglasilo da je dokumente bolje predlagati za prihvaćanje putem svjedoka koji ih mogu komentirati.³² Po mišljenju Raspravnog vijeća, to omogućava adekvatnu kontekstualizaciju, bez koje bi bilo prisiljeno relevantnost i dokaznu vrijednost ocjenjivati prvenstveno na temelju samih dokumenata.³³ Raspravno vijeće je razmatralo i prihvaćanje dokumenata bez posredstva svjedoka. Raspravno vijeće je u više navrata odbilo prihvaćanje dokumenata bez posredstva svjedoka.³⁴ Što se tiče podnesaka za prihvaćanje dokumenata bez posredstva svjedoka, a u svrhu olakšavanja postupka njihova prihvaćanja, Raspravno vijeće bi od strane koja podnosi zahtjev zatražilo da dostavi tablicu s opisom predočenih dokumenata, komentarom njihove relevantnosti, te eventualnim prigovorima suprotstavljenih stranaka.³⁵ Te tablice često su primane neformalnim putem, a Raspravno vijeće bi se onda o eventualnim prigovorima formalno očitovalo kad bi donosilo odluku o prihvaćanju dokumenata bez posredstva svjedoka. Međutim, kako bi osiguralo maksimalnu transparentnost, Raspravno vijeće je 9. listopada 2009. pozvalo stranke u postupku da pregledaju spis i podnesu tablice koje ranije nisu bile jasno unijete u spis.³⁶ Za buduće podneske bez posredstva svjedoka, Raspravno vijeće je pozvalo stranke u postupku da svoje tablice podnesu kao dio podneska.³⁷ Raspravno vijeće je više puta moralo donijeti odluku po zahtjevima za uvrštavanje u spis dokumenata bez posredstva svjedoka podnijetim nakon okončanja glavnog dokaznog postupka stranke koja je podnijela zahtjev.³⁸ Pri odlučivanju po tim zahtjevima, Raspravno je vijeće ukazalo na redosljed izvođenja dokaza propisan pravilom 85(A) Pravilnika, te je naglasilo da bi odstupanje od tog redosljeda radi uvrštavanja u spis dokumenata predočenih bez posredstva svjedoka nakon okončanja glavnog dokaznog postupka stranke koja u postupku predlaže dokaze bilo u interesu pravde samo ako se pokaže postojanje izvanrednih okolnosti.³⁹

28. Jednom prilikom je tužiteljstvo predočilo dokument, dokazni predmet P2593, putem svjedoka na kojeg je Gotovinina obrana uložila prigovor uz tvrdnju da je tužiteljstvo, s obzirom na obveze iz pravila 90(H)(ii) Pravilnika, taj dokument trebalo

³² T. 21138.

³³ T. 13790, 15987.

³⁴ T. 13788-13792, 17138-17139.

³⁵ V. T. 12787-12788, 12953-12954.

³⁶ T. 22869-22870.

³⁷ T. 22869-22870.

³⁸ V. npr. T. 28986-28987; Odluka u vezi sa zahtjevima Markačeve obrane za uvrštavanje dokaza bez posredstva svjedoka, 16. srpnja 2010.; Odluka u vezi sa Gotovininim zahtjevom za uvrštavanje dokaza bez posredstva svjedoka, 16. srpnja 2010.

predočiti putem svjedoka koji je ranije saslušan i koji je bio u boljem položaju da o njemu govori.⁴⁰ Raspravno vijeće je riješilo da pravilo 90(H)(ii) Pravilnika ne obvezuje stranku koja unakrsno ispituje svjedoka da svjedoku predочи sve dokumente ili bilo koji konkretni dokument koji bi mogao biti u vezi sa svjedočenjem tog svjedoka koje je proturječno navodima stranke, te da tužiteljstvo u ovom slučaju nije prekršilo svoju obvezu iz tog pravila.⁴¹

29. *Usuglašene činjenice.* Raspravno vijeće naložilo je stranama da podnesu popis činjenica o kojima su postigle suglasnost, umjesto da predlažu njihovo uvrštavanje u spis, jer bi prihvaćanje usuglašanih činjenica predstavljalo nepotrebnu procesnu radnju.⁴² Raspravno vijeće je smatralo da je status evidentiranih usuglašanih činjenica jednak statusu činjenica iz dokaznih predmeta formalno uvrštenih u spis u skladu s pravilom 89(C) Pravilnika.⁴³ Raspravno vijeće je napomenulo da se na te činjenice može osloniti zbog istinitosti njihova sadržaja bez dodatnih potkrepljujućih dokaza, ali da ga ne obvezuje nijedan sporazum stranaka o nekom činjeničnom ili pravnom pitanju.⁴⁴ Stranke u postupku su se sporazumjele o nekim činjenicama vezanim za postojanje oružanog sukoba koji se navodi u Optužnici.⁴⁵ Nadalje, stranke su se sporazumjele o nekim činjenicama na temelju prvostupanjske presude u predmetu *Martić*.⁴⁶ Tijekom suđenja stranke su također postigle dogovor o drugim činjenicama u kontekstu iskaza pojedinih svjedoka.⁴⁷

30. *Ocjena dokaza.* Raspravno vijeće je razmotrilo optužbe protiv optuženikâ u svjetlu svih dokaza koje je prihvatilo tijekom suđenja. Dokaze je ocijenilo u skladu sa Statutom, Pravilnikom i jurisprudencijom Međunarodnog suda. Kad u tim izvorima nisu pronađene potrebne smjernice, Raspravno vijeće je odluke u vezi s dokazima donosilo na način koji najviše ide u prilog pravičnom presuđivanju o predmetu, u skladu s duhom Statuta i s općim pravnim načelima.⁴⁸

³⁹ V. npr. Odluka u vezi sa zahtjevima Markačeve obrane za uvrštavanje dokaza bez posredstva svjedoka, 16. srpnja 2010., par. 3 i izvori na koje se u njemu upućuje.

⁴⁰ T. 20433-20437, 21135-21138.

⁴¹ T. 21137-21138.

⁴² T. 26468-26469.

⁴³ T. 26468.

⁴⁴ T. 26468.

⁴⁵ V. poglavlje 5.1.2.

⁴⁶ Zajednički podnesak obrane Ivana Čermaka i tužiteljstva o usuglašanim činjenicama, 14. srpnja 2010.; Drugi zajednički podnesak obrane Ivana Čermaka i tužiteljstva o usuglašanim činjenicama, 15. travnja 2010.; T. 27098, 28497-28498, 28528.

⁴⁷ Npr. T. 19270.

⁴⁸ Pravilo 89(B) Pravilnika.

31. Prilikom ocjene dokaza Raspravno vijeće je uvijek uzimalo u obzir vjerodostojnost i pouzdanost svjedokâ, što je ponekad variralo za razne dijelove njihovih svjedočenja. Vijeće je uzimalo u obzir ponašanje svjedoka. Nadalje, razmotrilo je individualne okolnosti svjedoka, uključujući njegovu eventualnu umiješanost u događaje i strah od samoinkriminacije, eventualni odnos između svjedoka i nekog od optuženika, te pitanje je li svjedok imao neki dublji motiv koji bi mogao utjecati na njegovu vjerodostojnost i pouzdanost. Raspravno vijeće također je ocjenjivalo dosljednost i druge karakteristike svakog pojedinog svjedočenja, te jesu li postojali potkrepljujući dokazi i protudokazi. Dokazi izvedeni u ovom predmetu odnose se na događaje iz 1995. godine. Raspravno vijeće stoga nije dalo veliku težinu manjim nepodudarnostima među dokazima.⁴⁹ Neki svjedoci, bivši pripadnici zaraćenih strana, izbjegavali su odgovore ili nisu bili potpuno iskreni u vezi s ulogama koje su imali u događajima 1995. Iako je Raspravno vijeće toga bilo svjesno, ponekad se ipak oslonilo na druge aspekte svjedočenja tih svjedoka. To je u skladu s jurisprudencijom Međunarodnog suda, prema kojoj Raspravno vijeće ne postupa nerazumno ako neke dijelove svjedočenja svjedoka prihvati, a druge odbaci.⁵⁰ Iako Raspravno vijeće možda nije uvijek izrijeком navelo smatra li vjerodostojnim svjedočenje nekog svjedoka ili njegove dijelove, spomenute je faktore redovito uzimalo u obzir pri donošenju zaključaka o dokazima. Raspravno vijeće izrijeком se bavilo nedosljednostima i ostalim pitanjima vezanim za vjerodostojnost i pouzdanost kad su se ona ticala važnih aspekata svjedočenja i kad su stranke pokrenule ta pitanja.

32. Kad je riječ o iskazu svjedoka Gojanovića, bivšeg vojnika HV-a, Raspravno vijeće je napomenulo da drugi dokazi nisu bili u skladu s dijelovima svjedočenja tog svjedoka, što je Raspravno vijeće navelo na oprez prema Gojanovićevu svjedočenju. Međutim, Raspravno vijeće zbog tih nedosljednosti nije cijelo njegovo svjedočenje smatralo nepouzdanim. Raspravno vijeće je u tom kontekstu smatralo da su barem neki dijelovi iskaza svjedoka potkrijepljeni drugim dokazima.⁵¹

⁴⁹ V. Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 484-485, 496-498; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 31.

⁵⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 333; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i drugi*, par. 82.

⁵¹ V. npr. Dawesov iskaz o razaranju i pljačkanju u Kistanjama 6. kolovoza 1995. u poglavlju 4.2.8 te dokazni predmet P2349 o pljačkanju u Srbu 8. kolovoza 1995. u poglavlju 4.2.4.

33. U nekim je prilikama Raspravno vijeće konstatalo da su svjedoci možda razgovarali i eventualno utjecali jedni na druge prije davanja iskaza.⁵² Raspravno je vijeće ocjenjivalo vjerojatnost takvog utjecanja od slučaja do slučaja, a posebnu je pažnju posvetilo ponašanju svjedokâ u sudnici i pokazateljima da je na iskaz možda izvršen utjecaj.⁵³ Dana 2. i 3. lipnja 2010. Vijeće je iskaze Jozе Bilobrka, Antonija Gerovca i Źeljka Mikulića, provizorno saslušalo na djelomično zatvorenoj sjednici.⁵⁴ S obzirom na potencijalno proturječne iskaze, te kako bi se zaštitio integritet postupka sprečavanjem da svjedoci prate svjedočenja drugih i da ta druga svjedočenja na njih utječu, Vijeće je odlučilo da je u interesu pravde da se njihova svjedočenja provizorno saslušaju na djelimično zatvorenoj sjednici, tako da zadiranje u javni karakter rasprave bude minimalno.⁵⁵

34. Ponekad je samo jedan svjedok svjedočio o nekom incidentu iz Optužnice. Źalbeno vijeće je zaključilo da to što samo jedan svjedok svjedoči o nekoj pravno relevantnoj činjenici formalno pravno ne zahtijeva da to svjedočenje bude potkrijepljeno.⁵⁶ U takvim je slučajevima Raspravno vijeće bilo osobito oprezno i razmatralo je sve okolnosti relevantne za svjedočenje svjedoka, uključujući i to da li je svjedok mogao imati motiv za netočno svjedočenje.

35. Prilikom ocjenjivanja i davanja odgovarajuće težine svjedočenju vještaka, Raspravno vijeće uzelo je u obzir faktore kao što su stručnost vještaka, materijal koji mu je bio na raspolaganju, korištenu metodologiju, vjerodostojnost donesenih zaključaka u svjetlu tih faktora i drugih dokaza, položaj ili položaje na kojima je vještak bio, te opseg specijaliziranog znanja svakog svjedoka.

36. Gotovinina obrana jednom prilikom se obratila Raspravnom vijeću sa zahtjevom da izda nalog da se tužiteljstvu zabrani da ponudi dokaze putem svjedočenja vještaka tužiteljstva Koningsa o tome jesu li ciljevi odabrani i pogođeni tijekom operacije Oluja predstavljali legitimne vojne ciljeve.⁵⁷ Raspravno vijeće zaključilo je da ga zaključci tog vještaka ne obvezuju. Međutim, mišljenje vještaka o tome da li i zbog čega neku metu

⁵² V. npr. T. 7428-7431.

⁵³ V. npr. zaključak o ubojstvu Save Đurića u poglavlju 4.1.9.

⁵⁴ T. 28650-28651; Nalog kojim se ukida povjerljivi status svjedočenja svjedoka 176, 177 i 178, 7. lipnja 2010.

⁵⁵ Obrazloženje odluke od 2. lipnja 2010. da se sasluša svjedočenje svjedoka Bilobrka, Gerovca i Mikulića na djelomično zatvorenoj sjednici, 29. lipnja 2010., par. 3.

⁵⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 65; Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 62; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 492; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 33.

smatra legitimnim vojnim ciljem, mada konačnu odluku o tome na kraju donosi Raspravno vijeće, može pomoći Vijeću u donošenju odluke o kaznenoj odgovornosti optuženika.⁵⁸ U jednoj odluci u vezi s vještakom obrane Raspravno je vijeće zaključilo da dijelovi izvještaja vještaka koji se bave isključivo pravnim pitanjima Raspravnom vijeću nisu od pomoći.⁵⁹ Međutim, Raspravno vijeće je zauzelo stav da će mu drugi dijelovi izvještaja pomoći u razumijevanju pitanja koja se nalaze na sjecištu zakona ratovanja i tehničkih aspekata vođenja vojnih operacija.⁶⁰ Iako nije imalo dvojbi o tome gdje treba povući crtu između tih pitanja, Raspravno vijeće je izvještaj uvrstilo u spis u cijelosti i odbilo je izdvojiti i prihvatiti samo relevantne dijelove izvještaja.⁶¹ Jednom drugom prilikom je Raspravno vijeće zaključilo da prema Pravilniku ne postoji obveza da obrana tužiteljstvu objelodani bilo koju informaciju koju je dala vještaku, bilo koju komunikaciju između vještaka i obrane ili bilo koju radnu verziju izvještaja koje su obrana i vještak dostavljali jedni drugima.⁶² Nadalje, Vijeće je riješilo da se o tome vještak može ispitati tijekom unakrsnog ispitivanja, ali je i kazalo da izvori i metodologija korištena za izradu izvještaja vještaka moraju biti jasno navedeni i dostupni kako bi se strankama u postupku i Raspravnom vijeću omogućilo da provjere ili ospore činjeničnu osnovu i metodologiju koje je vještak koristio, te da ocijene dokaznu vrijednost izvještaja.⁶³

37. Prilikom razmatranja prihvaćanja izjave svjedoka Šterca na temelju pravila 92ter, Raspravno je vijeće primijetilo da su dijelovi njegove izjave, iako je predstavljen kao svjedok o činjenicama, zapravo zaključci i mišljenja koji zahtijevaju stručno znanje, iskustvo ili vještine kako bi bili potkrijepljeni i koji nisu bili činjenično utemeljeni na onome što je svjedok osobno doživio.⁶⁴ Raspravno vijeće je odlučilo da, kad se takva situacija pojavi, očekuje da ti dijelovi svjedočenja ispunjavaju uvjete koji vrijede za vještake.⁶⁵ To znači da su zaključci i mišljenja svjedoka predstavljeni uz potpunu transparentnost činjenica na koje se pozivao i metoda koje je koristio za donošenje mišljenja i zaključaka.⁶⁶ Raspravno vijeće je konstatiralo da zaključci i mišljenja

⁵⁷ Zahtjev optuženika Ante Gotovine temeljem pravila 73 *in limine*, 6. ožujka 2008.

⁵⁸ V. Odluka o dijelu zahtjeva Gotovine obrane temeljem pravila 73 *in limine*, 21. svibnja 2008., par. 6.

⁵⁹ Odluka po zahtjevu za prihvaćanje izvještaja vještaka Geoffreyja Corna, 22. rujna 2009., par. 6.

⁶⁰ V. Odluka po zahtjevu za prihvaćanje izvještaja vještaka Geoffreyja Corna, 22. rujna 2009., par. 6.

⁶¹ Odluka po zahtjevu za prihvaćanje izvještaja vještaka Geoffreyja Corna, 22. rujna 2009., par. 6.

⁶² Odluka o objelodanjivanju materijala koji se tiču vještaka, 27. kolovoza 2009., par. 1, 9.

⁶³ Odluka o objelodanjivanju materijala koji se tiču vještaka, 27. kolovoza 2009., par. 10-11.

⁶⁴ T. 20343-20344, 21130-21133.

⁶⁵ T. 21130-21133.

⁶⁶ T. 21131-21132.

svjedoka Šterca u kasnije odbijenim dijelovima njegove izjave na temelju pravila 92ter ne ispunjavaju taj uvjet i da se zbog toga ne uvrštavaju u spis.⁶⁷ Rukovodeći se istom logikom, Vijeće nije uvrstilo u spis dijelove izjave svjedoka Pejkovića na temelju pravila 92ter.⁶⁸

38. Prilikom ocjenjivanja dokumentarnih dokaza, Raspravno vijeće uzelo je u obzir porijeklo dokumenta, autora dokumenta i njegovu ulogu u relevantnim događajima, evidenciju o nadzoru nad tim dokumentom u mjeri u kojoj je dostupna, izvor informacija sadržanih u dokumentu, te da li su te informacije potkrijepili svjedoci ili drugi dokumenti. Raspravno vijeće nije smatralo da dokumenti bez potpisa, datuma ili pečata *a priori* nisu autentični. Kad bi se Raspravno vijeće uvjerilo u autentičnost pojedinog dokumenta, ne bi automatski u njemu navedene izjave prihvaćalo kao točan prikaz činjeničnog stanja. U pravilu, što je Raspravno vijeće manje znalo o dokumentu, odnosno o okolnostima njegovog nastanka i korištenja, to mu je manju težinu pridalo. Na primjer, Raspravno vijeće prihvatilo je dokumentarni film "Oluja nad Krajinom", koji je predložilo tužiteljstvo ali je prilikom njegova prihvaćanja naglasilo da, budući da se u njemu uglavnom prikazuju osobe, događaji i lokacije bez informacija koje bi omogućile identifikaciju, film općenito ima malu dokaznu vrijednost.⁶⁹ Isto tako, prije prihvaćanja izvještaja o ljudskim pravima "Vojna operacija Oluja i poslije", koji je dostavilo tužiteljstvo, Raspravno vijeće je zatražilo od tužiteljstva da iz izvještaja izbriše sve dijelove koji se odnose na Sektor Sjever, područje na koje se Optužnica ne odnosi, te sve dijelove izvještaja koji sadrže izjave koje je navodno dao neki od optuženika ili koji su tako predstavljeni.⁷⁰ Izvještaj je potom prihvaćen u redigiranoj verziji, bez prigovora obrane.⁷¹

39. Raspravnom vijeću predočeno je mnoštvo dokaza o praksi sastavljanja i obrade raznih izvješća međunarodnih organizacija i agencija prisutnih na terenu tijekom razdoblja na koji se odnosi Optužnica.⁷² Vijeće je uzelo u obzir sve te dokaze prilikom

⁶⁷ T. 21132.

⁶⁸ T. 25234.

⁶⁹ T. 15933.

⁷⁰ T. 15834-15836.

⁷¹ T. 17130-17131.

⁷² Npr., za PMEZ, v. P888 (Lennart Leschly, izjava svjedoka, 6. veljače 2007.), par. 9; P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 7; P1281 (Svjedok 174, izjava svjedoka, 6. studenog 2008.), str. 2-3; P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 2; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 5, 7; Søren Liborius, T. 8250, 8278, 8343, 8408, 8447, 8526; Lennart Leschly, T. 9151-9152; Eric Hendriks, T. 9695-9696, 9708-9709, 9806-9808; Stig Marker Hansen, T. 14980-14983, 15054;

ocjene da li se, i u kojoj mjeri, treba osloniti na takve dokumentarne dokaze. Općenito uzevši, Raspravno se vijeće oslanjalo na izvješća međunarodnih organizacija i agencija, a posebno je, od slučaja do slučaja, razmatralo da li se u njima sadržane informacije u dovoljnoj mjeri temelje na izvorima i da li su odraz neposrednih opažanja ili predstavljaju informacije iz druge ruke (bilo da su od nekog drugog dobivene direktno ili posredno).

40. Jednom prilikom, Gotovinina obrana je dostavila izvratke iz predraspravnog podneska tužiteljstva iz predmeta *Stanišić i Simatović* kao dokazni predmet D1625.⁷³ Tužiteljstvo je izjavilo da nema prigovora na činjenice iz dokaznog predmeta D1625, ali da je, s proceduralne točke gledišta, nesklono da ih prihvati budući da ti navodi tek

za HRAT v. P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 6-7; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 4-5, 29; P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 3; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 8-14, 17-18, 27-28; P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 4; Edward Flynn, T. 1249-1250, 1314-1315, 1368; Kari Anttila, T. 2539-2541; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12003-12004, 12023-12027, 12038, 12063, 12065-12066; P36 (Dnevno izvješće HRAT-a, 2-4. rujna 1995.), str. 5;

za UNMO v. P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 9-16; P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 6-7; P95 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 2. prosinca 2007.), par. 1-6; P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 5; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 25-26, 38, 41-43, 45; P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 3; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 4-6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 17; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 45, 56; Tor Munkelien, T. 1506-1507, 1514-1520, 1600-1607, 1674, 1696; Mihail Jermolajev, T. 2339-2340, 2374, 2389-2399, 2412-2413, 2470-2471, 2496; Kari Anttila, T. 2529-2534, 2590-2595, 2603-2606, 2613-2615, 2617-2634, 2653-2654, 2656-2657, 2660-2665, 2672-2675, 2677-2678, 2684; Peter Marti, T. 4614, 4622-4623, 4698-4702, 4704-4706, 4719; Philip Berikoff, T. 7823-7824, 7870-7871; P63 (Nalog za obilazak terena radi utvrđivanja štete, 17. kolovoza 1995.), par. 1; P65 (UNMO-ov obrazac za prikupljanje podataka); P66 (Podaci o stanovništvu i uništenim kućama, 4. listopada 1995.); P98 (Podaci UNMO-a o stanovništvu koje je ostalo na području Sektora Jug i o uništenim kućama, 13. rujna 1995.); P176 (Zbirni popis sela u Sektoru Jug koja su obišli timovi UNMO-a, koji je priredio Kari Anttila, 4. studenog 1995.); D171 (Dijagram sustava izvještavanja unutar UNMO-a); D173 (Izvadak iz Popisa stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava, 31. ožujka 1991.); D174 (Izvadak iz Popisa stanovništva, Stanovništvo prema narodnosti po naseljima, 31. ožujka 1991.);

UNHCHR: P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 2-3, 7; P599 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 9; Elisabeth Rehn, T. 6504, 6562-6563, 6566, 6586-6587, 6598, 6600-6603, 6605, 6663-6664; P639 (Izvjeshće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 7. studenog 1995.), par. 6, 8; P640 (Izvjeshće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 12. studenog 1996.), par. 5; D669 (Izvjeshće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. ožujka 1996.), par. 6, 64; D684 (Izvjeshće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn., 31. listopada 1997.), par. 4-5;

UNCRO: P310 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 25. veljače 2008.), par. 16-17, 28; Jacques Morneau, T. 3906, 3908-3910, 3912, 3930;

UNCIVPOL: P215 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 14. rujna 1997.), str. 3; P216 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 10. listopada 2005.), str. 2; P217 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 20. veljače 2008.), par. 3-5, 7-8, 24 (str. 11); Jan Elleby, T. 3362-3363, 3366, 3375, 3427-3429, 3461-3464, 3506-3508; P230 (Tjedno izvješće UNCIVPOL-a, 21.-26. kolovoza 1995., 27. kolovoza 1995.), str. 3; P240 (UNCIVPOL-ova strategija zajedničkog rada s hrvatskom policijom, nedatirano), natuknice 3, 5, 8; P245 (Zapisnik sa sastanka UNCIVPOL-a s Čedom Romanićem, 30. kolovoza 1995.), str. 1; P283 (Struktura UNCIVPOL-a).

⁷³ T. 20682-20686.

trebaju biti dokazani u drugom predmetu pred Međunarodnim sudom.⁷⁴ Tužiteljstvo je kazalo da ne očekuje “da se jedno Raspravno vijeće složi sa tim činjenicama doke se o njima raspravlja u jednom drugom predmetu u kojem će tužiteljstvo tek nastojati da ih dokaže”.⁷⁵ Isto tako, obrana je podnijela izvratke iz uvodne riječi tužiteljstva u predmetu *Karadžić* (D2019) i izvratke iz završnog podneska tužiteljstva u predmetu *Martić* (D1773). Raspravno vijeće je zaključilo da svi ti dokumenti odražavaju stavove tužiteljstva u predmetima pred ovim sudom, te da kao takvi imaju ograničenu dokaznu vrijednost. Donoseći odluku da se ne oslanja na te dokazne predmete, Raspravno vijeće je uzelo u obzir i to da su strane u postupku odlučile da se ne dogovaraju o osnovnim činjenicama.

41. Kako bi ocijenilo jesu li navodi tužiteljstva dokazani za svaku općinu u kojoj su, prema navodima, počinjena kaznena djela, Raspravno vijeće je sustavno tražilo da se za svaku lokaciju opisanu u dokazima navede tadašnja općina. Za to je Raspravno vijeće koristilo niz zemljopisnih karata, uključujući i karte uvrštene u spis, poput P24, karte iz sudničkog registratora u predmetu *Gotovina i drugi*,⁷⁶ te drugih karata koje je dostavila Služba Međunarodnog suda za arhiviranje zemljopisnih karata i fotovizualnu reprodukciju. U nekim se dokazima na lokacije upućuje prema njihovim koordinatama, pa je u tom slučaju Raspravno vijeće koristilo karte s koordinatama ili se oslanjalo na karte na kojima su koordinate ucrtale stranke.⁷⁷ U nekim dokazima su pojedine lokacije smještene u općinu koja ne odgovara općinskim granicama u vrijeme počinjenja djela za koja se tereti, pa je Raspravno vijeće u tom slučaju navedenu općinu zamijenilo odgovarajućom.

42. Raspravno vijeće je u spis kao dokazni predmet P461 uvrstilo predsjednički transkript sa sastanka održanog 31. srpnja 1995. u vili predsjednika Tuđmana na Brijunima.⁷⁸ Nadalje, Raspravno vijeće je prihvatilo izvještaj vještaka Johna Petera Frencha o autentičnosti audio-snimki Brijunskog sastanka koje je ispitaio.⁷⁹ Dana 2. ožujka 2009., zbog preuranjenog pokušaja tužiteljstva da odgovori na osporavanje autentičnosti po nepoznatoj osnovi, Vijeće je pozvalo tužiteljstvo da razmotri povlačenje pet svjedoka koji su, prema planu, trebali svjedočiti o autentičnosti snimke i

⁷⁴ T. 20684.

⁷⁵ T. 20684.

⁷⁶ V. Zajednički podnesak stranki u postupku o granicama općina u Hrvatskoj, 7. studenog 2008.

⁷⁷ V. Podnesak optuženika Ante Gotovine u vezi s koordinatama, 4. ožujka 2009.; Odgovor tužiteljstva na Podnesak optuženika Ante Gotovine u vezi s koordinatama, 10. ožujka 2009.

⁷⁸ T. 7518.

transkripta s Brijunskog sastanka.⁸⁰ Tužiteljstvo je potom tih pet svjedoka povuklo.⁸¹ Raspravno vijeće je zatim pozvalo obranu da dostavi podnesak u vezi s navodnim pogreškama u prijevodu i transkriptu dokaznog predmeta P461.⁸² Gotovinina obrana podnijela je spisak navodnih pogrešaka, uključujući i alternativni transkript Brijunskog sastanka.⁸³ Tužiteljstvo je izrazilo protivljenje predloženom revidiranom transkriptu Gotovinine obrane, uz iznimku četiri manja ispravka.⁸⁴ Raspravno vijeće je tada uputilo Gotovininu obranu da neke izvatke iz originalnog audio-snimka dokaznog predmeta P461 pošalje Službi za konferencijske i jezične usluge Međunarodnog suda (dalje u tekstu: CLSS) na provjeru točnosti.⁸⁵ Nakon što je CLSS provjerio dostavljene izvatke, i nakon što nije bilo prigovora stranaka u postupku, stara verzija dokaznog predmeta P461 zamijenjena je revidiranom verzijom.

43. Pored neposrednih dokaza, Raspravno vijeće prihvaćalo je i dokaze iz druge ruke i dokaze o okolnostima. Prilikom ocjene dokazne vrijednosti dokaza iz druge ruke, Raspravno vijeće pažljivo je razmotrilo sve pokazatelje pouzdanosti, uključujući i to da li dokaz potječe od izvora koji ga je dao dobrovoljno, da li je dobiven direktno od tog izvora ili posredstvom tog izvora, nemogućnost da se unakrsno ispita osoba koja je izjavu dala, te okolnosti pod kojima je došlo do davanja izjave.⁸⁶ Raspravno vijeće je pojasnilo da je njegov primarni interes prilikom saslušanja iskaza svjedoka taj da se utvrde činjenice koje je svjedok sam zapazio, a da se svjedočenju iz druge ruke koje je u kontekstu sveukupnih dokaza nejasno ne mora dati nikakva težina.⁸⁷ Vijeće je dalje pojasnilo da se dokazi iz druge ruke mogu koristiti i kao potkrepljujući dokazi.⁸⁸ Raspravno vijeće se rukovalo kriterijem da neće izreći osuđujuću presudu kad se dokazi koji idu u prilog osuđujućoj presudi temelje isključivo na dokazima iz druge ruke. Isto tako, kad se radi o pismenim dokazima u vezi s kojima nije provedeno unakrsno ispitivanje, kao što su izjave na osnovi pravila 92*bis* ili 92*quater*, Raspravno

⁷⁹ T. 16690; dokazni predmet P2353.

⁸⁰ T. 16995-16998.

⁸¹ T. 17211.

⁸² T. 17329-17330.

⁸³ Podnesak optuženika Ante Gotovine u vezi s dokaznim predmetom P461, Brijunskim transkriptom, 1. travnja 2009.

⁸⁴ Odgovor tužiteljstva na Podnesak optuženika Ante Gotovine u vezi s dokaznim predmetom P461, Brijunskim transkriptom, 15. travnja 2009.

⁸⁵ T. 27051-27054.

⁸⁶ V. *Tužitelj protiv Aleksovskog*, Odluka po žalbi tužitelja u vezi s prihvatljivošću dokaza, 16. veljače 1999., par. 15.

⁸⁷ T. 12137.

⁸⁸ T. 12137.

vijeće je tražilo da oni budu potkrijepljeni drugim dokazima prije nego izrekne osuđujuću presudu.⁸⁹ Što se tiče indirektnih dokaza, Raspravno vijeće je zauzelo stav da već sami ti dokazi uzeti samostalno mogu biti dovoljni za izricanje osuđujuće presude ili za utvrđivanje neke činjenice izvan razumne sumnje.⁹⁰ Međutim, zaključak izveden iz dokaza o okolnostima mora biti jedini mogući razuman zaključak.⁹¹

44. Članak 21(4)(g) Statuta propisuje da nijedan optuženik neće biti primoran da svjedoči protiv sebe. U ovom su predmetu svi optuženici odlučili da ne svjedoče. Iz te činjenice nisu izvedeni negativni zaključci. Dana 5. ožujka 2009. Raspravno je vijeće u spis uvrstilo dijelove više razgovora s optuženicima Čermakom i Markačem vođenih između 1998. i 2004. godine.⁹² Raspravno vijeće je zaključilo da se nemogućnošću da neki od optuženika unakrsno ispita drugog optuženika čiji su razgovori uvršteni u spis, zbog odluke tog optuženika da ne svjedoči, ne krši pravo na unakrsno ispitivanje, te da to ne sprečava Raspravno vijeće da te razgovore uvrsti u spis.⁹³

45. Tijekom suđenja stranke u postupku su u više navrata kao dokaze ponudile “službene zabilješke” koje su hrvatski službenici sastavljali na temelju razgovora. Raspravno vijeće je zaključilo da se radi o izvansudskim izjavama koje nisu uzele stranke i koje nisu uzete u svrhu sudskog postupka koji vodi Međunarodni sud.⁹⁴ Tužiteljstvo je predložilo za prihvaćanje velik broj službenih zabilježaka MUP-a u vezi s preliminarnom istragom o događajima 25. kolovoza 1995. u Gruborima koju su službenici MUP-a proveli 2001. i 2002. godine.⁹⁵ Službene zabilješke su zapisnici o razgovorima s osobama za koje se smatralo da posjeduju informacije o događajima u Gruborima, uključujući i optuženike Čermaka i Markača.⁹⁶ Raspravno vijeće je zaključilo da službene zabilješke imaju dokaznu vrijednost i uvrstilo ih je u spis, s

⁸⁹ *Tužitelj protiv Stanislava Galića*, predmet br. IT-98-29-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s pravilom 92bis(C), 7. lipnja 2002., fusnota 34 i izvori na koje se u njoj upućuje; Prvostupanjska presuda u predmetu *Popović i drugi*, par. 60.

⁹⁰ V. Drugostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 303.

⁹¹ V. Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458.

⁹² T. 17172-17173.

⁹³ V. Razlozi za uvrštavanje u dokazni materijal razgovora s optuženicima Ivanom Čermakom i Mladenom Markačem i pridruženih dokaznih predmeta, 17. travnja 2009., par. 14.

⁹⁴ Odluka o prihvaćanju službenih bilježaka MUP-a i obrazloženje odluke da se odbije prihvaćanje službene bilješke Ivana Čermaka, 30. siječnja 2009., par. 10; T. 20679-20680.

⁹⁵ Odluka o prihvaćanju službenih bilježaka MUP-a i obrazloženje odluke da se odbije prihvaćanje službene bilješke Ivana Čermaka, 30. siječnja 2009., par. 1.

⁹⁶ Odluka o prihvaćanju službenih bilježaka MUP-a i obrazloženje odluke da se odbije prihvaćanje službene bilješke Ivana Čermaka, 30. siječnja 2009., par. 1.

iznimkom službenih zabilježaka za tu dvojicu optuženika.⁹⁷ Raspravno vijeće je za te dvije službene zabilješke iz više razloga zaključilo da treba da se osigura pravično suđenje uvelike nadmašuje dokaznu vrijednost službenih zabilježaka o razgovorima s Ivanom Čermakom i Mladenom Markačem.⁹⁸ Dana 24. srpnja 2009. Raspravno vijeće je prihvatilo daljnje službene zabilješke koje je Gotovinina obrana predložila kako bi pokazala da su hrvatske civilne vlasti provodile istragu o slučajevima ubijanja, paleža i pljačkanja nakon operacije Oluja.⁹⁹ Raspravno vijeće je u tom konkretnom slučaju smatralo da čak i ako su neki od tih dokumenata izjave svjedoka koji su se nalazili na popisu svjedoka Gotovinine obrane na temelju pravila 65ter, ali koje Gotovinina obrana više nije imala namjeru pozvati, to ne sprečava uvrštavanje službenih zabilježaka u spis.¹⁰⁰ Dana 4. studenoga 2009. Raspravno vijeće je uvrstilo u spis dvije službene zabilješke VP da potkrijepe i dopune iskaz vještaka Feldija, te radi bolje ocjene njegova iskaza.¹⁰¹ Prilikom uvrštavanja službenih zabilježaka u spis, Raspravno vijeće je ponovilo da njihovo prihvaćanje ni na koji način ne ukazuje na eventualnu težinu koju bi Vijeće na kraju moglo pripisati tim dokumentima.¹⁰² Raspravno vijeće je službene zabilješke usporedilo s drugim dokazima u vezi s istim pitanjima, i u nekim je slučajevima ustanovilo značajne razlike ili nedosljednosti među ovim različitim izvorima dokaza.¹⁰³ Nadalje, u nekim slučajevima je sadržaj službenih zabilježaka Vijeće naveo na zaključak da bilješke ne odražavaju točno ono što je osoba s kojom se razgovaralo izjavila.¹⁰⁴ Pri ocjenjivanju dokaza Raspravno je vijeće težinu koju će dati svakoj službenoj zabilješci određivalo od slučaja do slučaja. U pravilu je Raspravno vijeće službenim zabilješkama davalo malu težinu i na njih se nije oslanjalo, osim kad su bile potkrijepljene drugim dokazima.

⁹⁷ Odluka o prihvaćanju službenih bilježaka MUP-a i obrazloženje odluke da se odbije prihvaćanje službene bilješke Ivana Čermaka, 30. siječnja 2009., par. 2, 10-11, 14; T. 11464-11465.

⁹⁸ Odluka o prihvaćanju službenih bilježaka MUP-a i obrazloženje odluke da se odbije prihvaćanje službene bilješke Ivana Čermaka, 30. siječnja 2009., par. 11-13.

⁹⁹ T. 20680-20681.

¹⁰⁰ T. 20679-20680.

¹⁰¹ T. 23891-23892; Odluka po zahtjevu Gotovinine obrane za odobrenje radi ulaganja žalbe na odluku raspravnog vijeća od 4. studenog 2009., 20. siječnja 2010., par. 7.

¹⁰² Odluka o prihvaćanju službenih bilježaka MUP-a i obrazloženje odluke da se odbije prihvaćanje službene bilješke Ivana Čermaka, 30. siječnja 2009., par. 10; T. 20681, 23892.

¹⁰³ V. npr. zaključak Raspravnog vijeća o navodima o ubojstvu Nikole Dragičevića i drugih u poglavlju 4.1.9.

¹⁰⁴ Pero Perković, T. 19460, 19463, 19494, 19496, 19498, 19502, 19508 (u vezi s navodima o priznanju ubojstva u Gošiću); v. i Odluka po zahtjevu tužiteljstva za izdavanje naloga na temelju pravila 54bis Vladi Republike Hrvatske za dostavu dokumenata odnosno informacija, 26. srpnja 2010., par. 45, 82, 133.

46. *Zaključci.* Kao što je gore navedeno, Raspravnom vijeću je predočena velika količina dokaza o kaznenim djelima koja se navode u Optužnici. Ti dokazi uključuju svjedočenja svjedoka koji su bili žrtve kaznenih djela, neposrednih počinitelja (prema navodima), te međunarodnih promatrača koji su bili svjedoci kaznenih djela ili njihovih posljedica. Dokumentarni dokazi prihvaćeni u ovom predmetu uključuju izvješća međunarodnih organizacija, dokumente policijskih, vojnih i pravosudnih organa u Hrvatskoj te forenzičku dokumentaciju. Raznolikost i količina dokaza dala je kompleksnu sliku incidenta za koje se u Optužnici tereti. Prije nego što se bavilo tim incidentima u kontekstu mjerodavnog prava, Raspravno vijeće je donijelo činjenične zaključke o svim njihovim relevantnim aspektima. Ti činjenični zaključci dani su u poglavlju 4. Raspravno vijeće je potom u poglavlju 5 donijelo pravne zaključke na temelju tih činjeničnih zaključaka. Na kraju, u poglavlju 6 Raspravno vijeće se bavilo kaznenom odgovornošću optuženikâ.

47. Raspravno vijeće je prilikom donošenja relevantnih činjeničnih zaključaka razmotrilo sve dokaze koji su mu predočeni. Iako Raspravno vijeće nije navelo svaki dokaz u presudi, pregledalo je sve dokaze i posebnu je pažnju posvetilo dokazima na koje su stranke uputile u završnim podnescima i riječima. Raspravno vijeće ranije je pozvalo stranke da za svaki incident koji se navodi u Optužnici u završne podneske uključe konkretne informacije, s pouzdanim izvorima u vezi s dokazima koji su za njih relevantni.¹⁰⁵ Detaljne reference u završnim podnescima pomogle su Raspravnom vijeću da poveže razne dijelove dokaznog materijala i da shvati stavove stranki u postupku o raznim aspektima predmeta. U tom smislu reference su poslužile kao važna dopuna i pojašnjenje prilikom iznošenja teze stranki u postupku. Međutim, u više slučajeva su reference stranki u vezi s dokazima bile netočne¹⁰⁶ ili nedovoljno konkretne.¹⁰⁷ Raspravno vijeće je samo u nekoliko slučajeva konkretno komentiralo relevantnost dokumenata na koje se referira ili odbacilo njihovu relevantnost.

¹⁰⁵ T. 28047-28048.

¹⁰⁶ V. npr.: tvrdnja Gotovine obrane u fusnoti 1670 Završnog raspravnog podneska da izvještaj HRAT-a od 21. studenog 1995. nije uvršten u spis te dokazni predmet P1109 – spomenuti izvještaj HRAT-a. V. također: fusnota 1147 u Završnom raspravnom podnesku tužiteljstva, gdje se dokazni predmet P793 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 20. rujna 1995.) spominje u kontekstu Čermakovih zapovijedi.

¹⁰⁷ To je bio slučaj, na primjer, kad se tužiteljstvo u vezi s razaranjima i pljačkanjem u Maloj Polači 27. kolovoza 1995. (v. Završni raspravni podnesak tužiteljstva, Dodatak A, str. 33), u prilog svojoj tvrdnji da su počinitelji bili pripadnici HV-a, pozvalo na dokaze o prisutnosti HV-a početkom kolovoza 1995. (D180, str. 9 i P2343, str. 38). Iako je tužiteljstvo možda htjelo sugerirati da su te jedinice na tom području bile prisutne duže vrijeme, to nije proizlazilo iz predočenih dokaznih predmeta na koje se pozivalo.

48. Stranke u postupku su se često pozivale na neke dokazne predmete u svojim završnim podnescima ili završnim riječima. Nekim od tih dokaznih predmeta, koji su navedeni niže u tekstu, Raspravno vijeće je u svojim razmatranjima dalo ograničenu težinu, ili je uopće nije dalo, te za svaki od tih dokaznih predmeta iznosi razloge zbog kojih je zauzelo određeni stav.¹⁰⁸ Raspravno vijeće također objašnjava svoje razloge i metodologiju koju je koristilo kada je odlučivalo da se osloni na neke druge dokaze. U svojim završnim riječima, stranke su također često navodile dokazne predmete koji sadrže sažetke izvješća, umjesto da navedu neposredne izvore dokaza.¹⁰⁹ U takvim je slučajevima Raspravno vijeće nastojalo da pronade i osloni se na bolje dokaze.

49. Slijede stavovi Raspravnog vijeća o određenom broju dokaznih predmeta.

50. Dokazni predmet P2402 je izvješće pod naslovom “Vojna operacija Oluja i poslije”, koje je objavio Hrvatski helsinški odbor i uredio Žarko Puhovski.¹¹⁰ Izvješće sadrži izjave koje nisu potkrijepljene izvorima i dvostruke unose.¹¹¹ Nadalje, tijekom ispitivanja Puhovskog u sudnici postalo je jasno da u knjizi ima grešaka.¹¹² Iz tih razloga, Raspravno vijeće je odlučilo da se ne osloni na dokazni predmet P2402 u pogledu u njemu opisanih informacija kad nisu bile potkrijepljene drugim dokazima.

51. Dokazni predmet P744 je izvješće o ljudskim pravima s popisom raznih događaja, koji je sastavio Robert Williams na temelju raznih izvora, među kojima je i Philip Berikoff.¹¹³ Izvješće sadrži informacije iz druge ruke nepotkrijepljene izvorima, a ni Berikoff ni Williams u svojim svjedočenjima nisu konkretnije naveli izvore. Osim toga, izvješće je nepodudarno u odnosu na druge Berikoffove dokaze, posebno u vremenskom smislu.¹¹⁴ Iz tih razloga je Raspravno vijeće odlučilo da se ne osloni na izvješće u pogledu u njemu opisanih informacija kad nisu bile potkrijepljene drugim dokazima.

52. Dokazni predmet P541 je popis navodnih kršenja ljudskih prava koji je sastavio tim Gračac UNMO-a. Steenbergen nije bio upoznat s tim kako je dokument nastao, kao

¹⁰⁸ V. Drugostupanjska presuda u predmetu *Nchamihigo*, par. 165-166.

¹⁰⁹ V. npr. dokazni predmet P688.

¹¹⁰ P2316 (Žarko Puhovski, izjava svjedoka, 14. lipnja 2007.), par. 14-15; Žarko Puhovski, T. 15907.

¹¹¹ Npr. P2402 (Hrvatski helsinški odbor, “Vojna operacija Oluja i poslije”, 2001.), str. 143, 153; Žarko Puhovski, T. 16087.

¹¹² Npr. P2402 (Hrvatski helsinški odbor, “Vojna operacija Oluja i poslije”, 2001.), str. 146; Žarko Puhovski, T. 16062-16064.

¹¹³ Philip Berikoff, T. 7609, 7682; Robert Williams, T. 9646.

¹¹⁴ V. npr. Philip Berikoff, T. 7610.

ni s informacijama koje su u njemu navedene.¹¹⁵ Gotovinina obrana usprotivila se prihvaćanju tog dokumenta i zatražila od Vijeća da mu prida težinu primjerenu činjenici da Steenbergen nije utvrdio izvor tog dokaznog predmeta.¹¹⁶ Iz tih je razloga Raspravno vijeće odlučilo da se ne osloni na izvješće u pogledu u njemu opisanih informacija kad nisu bile potkrijepljene drugim dokazima.

53. Dokazni predmet P2417 je karta za koju se tvrdi da ju je potpisao Gotovina, a koja, kako se čini, prikazuje kretanja jedinica između 4. i 8. kolovoza 1995. Obrana nije iznijela prigovor na njezino uvrštavanje u spis.¹¹⁷ Nije jasno prikazuje li karta stvarno ili planirano kretanje trupa, a ni svi dijelovi karte nisu čitljivi. S obzirom na to, Raspravno vijeće je odlučilo da se ne osloni samo na dokazni predmet P2417 u svrhu utvrđivanja prisustnosti trupa.

54. Dokazni predmet P689 je međuagencijski izvještaj o kršenjima ljudskih prava u kojem se kao izvor navodi jedino agencija koja je dala informacije. Budući da izvješće sadrži samo sažetak informacija i da u njemu nisu jasno navedeni izvori, Raspravno vijeće je odlučilo da se ne osloni na njega u pogledu u njemu opisanih informacija kad nisu bile potkrijepljene drugim dokazima.

55. Dokazni predmet D183 je izvješće organizacije Human Rights Watch iz kolovoza 1996. koji se bavi nekažnjavanjem HV-a za kaznena djela počinjena tijekom operacije Oluja i uskraćivanjem prava izbjeglicama da se vrate u Krajinu. Budući da se stranke u svojim završnim podnescima nisu pozivale na ovaj dokument i da većina dokaza iz tog dokumenta dolazi iz posrednih izvora, Raspravno vijeće odlučilo je da se ne osloni na dokazni predmet D183 kad nije bio potkrijepljen drugim dokazima.

56. Dokazni predmet D1631 je tablica s prikazom statusa istraga koje se vode u Hrvatskoj u slučajevima lišavanja života koji su navedeni u Daljnjem pojašnjenju tužiteljstva i na popisu u Prilogu.¹¹⁸ Dokument nema datuma i po svemu sudeći ga je sastavio ured Mladena Bajića, ali nije jasno na temelju kojih izvora.¹¹⁹ U skladu s tim, Raspravno vijeće odlučilo je da se ne osloni na dokazni predmet D1631 u pogledu detalja poput nacionalne pripadnosti popisanih žrtava.

¹¹⁵ Herman Steenbergen, T. 5434.

¹¹⁶ Herman Steenbergen, T. 5434-5436.

¹¹⁷ T. 17183.

¹¹⁸ Mladen Bajić, T. 20754-20756.

¹¹⁹ Mladen Bajić, T. 20835-20837.

57. Dokazni predmet P988 je izvješće IHF-a od 25. kolovoza 1995. na temelju informacija koje je misija prikupljanja informacija prikupila na području Knina od 17. do 19. kolovoza 1995.¹²⁰ Izvješće je sastavio William Hayden.¹²¹ Tijekom ispitivanja Haydena u sudnici postalo je očito da informacije iziskuju daljnje istrage i da uvjeti u kojima se odvijalo prikupljanje informacija za izvješće nisu bili optimalni.¹²² Raspravno vijeće je barem u jednom slučaju zaključilo da je izvješće u znatnoj mjeri netočno.¹²³ U skladu s tim, Raspravno vijeće odlučilo je da se ne osloni na dokazni predmet P988 u pogledu detalja koji nisu potkrijepljeni drugim dokazima.

58. Raspravno vijeće je u vezi sa žrtvama ubojstva za koja se optuženici terete prihvatilo niz dokumenata naslovljenih "Prijava činjenice smrti". Ti obrasci pružaju osobne podatke o žrtvi i informacije o mjestu, vremenu i uzroku smrti. Izvori takvih informacija često su, kako se navodi u dokumentima, bili rođaci preminule osobe. Raspravno vijeće je osobne podatke u tim obrascima uglavnom prihvaćalo kao pouzdane. Međutim, što se tiče informacija o mjestu, vremenu i uzroku smrti ostaje nejasna činjenična osnova na koju se oslonio davatelj informacija. Osim toga, povremeno su te informacije bile u suprotnosti sa svjedočenjima svjedoka ubojstva za koja se tereti. Iz tih je razloga Raspravno vijeće odlučilo da se ne osloni na neke informacije iz "Prijava činjenice smrti" kad nisu bile potkrijepljene drugim dokazima.

59. Dokazni predmet C5 je popis stanovništva Hrvatske iz 1991. godine. Raspravno vijeće je prilikom uvrštavanja tog dokumenta u spis napomenulo da on "može dati kontekst i/ili potkrijepiti druge dokaze pred Vijećem i pomoći mu u utvrđivanju činjenica relevantnih za Optužnicu".¹²⁴ Raspravno vijeće je imalo na umu činjenicu da se podaci iz popisa odnose na 1991. godinu i bilo je veoma oprezno prilikom donošenja bilo kakvih zaključaka, na temelju tih podataka, o nacionalnom sastavu RSK u ljeto 1995. godine.¹²⁵ U mnogo navrata, kad se radi o selima u kojima su se dogodili incidenti pokriveni Optužnicom, podaci su ukazivali na to da su u izuzetno visokom postotku stanovništvo sela 1991. godine činili Srbi. Imajući također u vidu da su se

¹²⁰ William Hayden, T. 10587; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), str. 2.

¹²¹ William Hayden, T. 10588.

¹²² William Hayden, T. 10646.

¹²³ Svjedok 1, T. 8760-8761; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 2.1.3.

¹²⁴ T. 28488.

¹²⁵ Na primjer, Raspravno vijeće nije koristilo popis stanovništva za utvrđivanje nacionalne pripadnosti pojedinaca, osim ako selo 1991. godine nije bilo isključivo srpsko.

stranke u postupku složile u vezi s činjenicom da je znatan broj nesrba napustio RSK između 1992. i 1995. godine,¹²⁶ uslijed čega je povećan broj Srba u ukupnom broju stanovnika, Raspravno vijeće je zaključilo da je popis ponekad bio dovoljna osnova za donošenje zaključaka o nacionalnoj pripadnosti 1995. godine. Raspravno vijeće je u tom kontekstu također uzelo u obzir mogućnost eventualnog preseljenja preostalog hrvatskog stanovništva unutar RSK u sela u kojima su ranije većinu činili Srbi mijenjajući tako nacionalni sastav tih sela. Međutim, predloženi dokazi tu alternativu nisu učinili dovoljno vjerodostojnom, te stoga ne dovode u razumnu sumnju zaključke Raspravnog vijeća o nacionalnom sastavu selâ.

60. Prilikom donošenja činjeničnih zaključaka Raspravno vijeće je kaznena djela za koja se tereti uglavnom razmatralo zasebno i po pojedinačnim incidentima. Kad su okolnosti dopuštale, Raspravno vijeće je dokaze o nekim kaznenim djelima razmatralo zajedno. Raspravno vijeće je uvijek imalo u vidu događaje koji su bili vremenski i geografski blizu incidentu i razmatralo je mogu li se iz tih događaja izvući relevantni zaključci.

61. Raspravno vijeće je odlučilo da se ne bavi svaki put konkretno nekim određenim incidentima prilikom utvrđivanja činjeničnog stanja.¹²⁷ To je uključivalo incidente za koje su dokazi upućivali na zločine počinjene izvan okvira Optužnice (vremenskog, geografskog ili nekog drugog),¹²⁸ ali i incidente za koje su dokazima kao počinitelji identificirani civili.¹²⁹ Na kraju, za neke incidente dokazi nisu dali nikakve informacije o počiniteljima, ili su te informacije bile nedostatne, pa se Raspravno vijeće nije uvijek posebno bavilo takvim incidentima.¹³⁰ Na primjer, Raspravno vijeće dobilo je mnogo dokaza o zapaljenim kućama ili kućama u plamenu, ali bez neposrednih informacija o tome je li požar u tim kućama podmetnut i tko ga je podmetnuo. Isto tako, Raspravno vijeće dobilo je dokaze o smrti ili ubijanju pojedinaca bez neposrednih dokaza o počiniteljima. U slučajevima kad dokazima nije pruženo dovoljno informacija za više od jednog obilježja kaznenog djela za koje se tereti, Raspravno je vijeće ponekad razmatralo samo neka od tih obilježja.

¹²⁶ V. poglavlje 5.1.2.

¹²⁷ Raspravno vijeće također nije donosilo činjenične ili pravne zaključke o manjim slučajnim kaznenim djelima (npr. o šteti na prozorima prilikom pucanja u osobu kroz prozor ili štetu na vratima prilikom provale u kuću radi pljačke). V. i, npr., poglavlje 4.1.1.

¹²⁸ Na primjer, u vezi s uništavanjem i pljačkanjem imovine UN-a.

¹²⁹ Usporedi raspravu o dosegU UZP-a u poglavlju 6.2.

¹³⁰ V. npr. navodi o ubojstvu Ljubice Stegnajić u poglavlju 4.1.2, spaljenim i opljačkanim kućama u dolini Plavna 21. kolovoza 1995. u poglavlju 4.2.9 ili navodi o ubojstvu Milke Korolije.

62. Neki dokazi koji su predloženi Raspravnom vijeću upućivali su na to da je postojala velika vjerojatnost da su zločine počinili pripadnici HV-a. To je bilo osobito često kad se radilo o spaljenim ili opljačkanim kućama. Na primjer, Raspravnom vijeću je predloženo velik broj dokaza o prisutnosti hrvatskih jedinica u blizini ceste Knin-Drniš u prvim tjednima kolovoza 1995.¹³¹ Raspravnom vijeću je također predloženo mnogo dokaza o uništavanju širokih razmjera na tom području.¹³² Bez obzira na to, imajući u vidu odgovarajući standard koji treba primijeniti u donošenju zaključaka, te s obzirom na zadaću Vijeća da utvrdi jesu li optuženici krivi za zločine koji se navode u Optužnici, Raspravno vijeće u nekim prilikama nije moglo, na osnovi dokaza kojima je raspolagalo, izvan razumne sumnje utvrditi identitet ili pripadnost počinitelja nekih incidenata.

63. Raspravno vijeće je u svojim činjeničnim zaključcima koristilo specifičnu terminologiju. Na primjer, izraz "Raspravno vijeće konstatira" koristilo je za incidente u kojima je činjenična osnova bila dovoljna da se incident dalje razmotri u skladu s mjerodavnim pravom. Ako neki incident nije uzet u dalje razmatranje, Raspravno vijeće koristilo je izraze poput "dokazi ukazuju na" ili "dokazi upućuju na".

64. Kad je riječ o počiniteljima, Raspravno vijeće je najprije ocjenjivalo jesu li konkretni dokazi o nekom incidentu ukazivali na njihov identitet ili pripadnost. Dokazi o pojedinom incidentu često su ukazivali na to da su počinitelji nosili uniforme vojnog tipa, ali nisu mogli potvrditi zaključak o tome kojim su vojnim snagama počinitelji eventualno pripadali. U takvim slučajevima Raspravno vijeće bi potom razmotrilo dokaze o jedinicama oružanih snaga prisutnim u blizini i u vrijeme incidenta te bi ocijenilo dopušta li to donošenje zaključaka o identitetu ili pripadnosti počinitelja. Ako nije bilo dovoljno dokumentirane prisutnosti vojske na nekom području, Raspravno vijeće je svoju ocjenu incidenta zaključivalo izjavom: "Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u [...] ili u blizini [...] u to vrijeme." U nekim je slučajevima Raspravno vijeće dobilo samo nejasne, općenite ili nedovoljne dokaze koji su navodne počinitelje povezivali s nekim oružanim snagama. U takvim su se okolnostima razmatranja Raspravnog vijeća izražavala rečenicom: "Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali". Pritom je

¹³¹ V. zaključci u poglavlju 4.

¹³² V. poglavlje 4.1.15 u vezi s Uzdojcem.

raspravno vijeće pojedinačno razmatralo je li dokumentirana prisutnost trupa bila vremenski i geografski dovoljno blizu nekim događajima da se izvuku odgovarajući zaključci.

65. Raspravno vijeće je u svojim činjeničnim zaključcima koristilo formulaciju “pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije”. Ta formulacija uključuje snage HVO-a, a isključuje paravojne snage i civile u uniformi. Dokazi o civilima u uniformi, o masovnoj demobilizaciji, o “lokalnim ratnicima”, o pripadnicima službenih oružanih snaga koji su već u prvoj polovici kolovoza 1995. poslani na dopust, te nedostatak dokaza o organiziranim paravojnim grupama koje su djelovale na području na koje se odnosi Optužnica zahtijevali su da Raspravno vijeće podrobno ispita jesu li osobe u vojnim uniformama zaista bile (aktivni) pripadnici službenih oružanih snaga.¹³³ Prilikom ocjene jesu li osobe bile pripadnici hrvatskih oružanih snaga ili specijalne policije Raspravno vijeće je, između ostalog, razmatralo broj prisutnih osoba, njihovu odjeću, posjedovanje određenog oružja i/ili vozila,¹³⁴ određene postupke - “češljanje” područja, traženje muškaraca, obilazak od kuće do kuće i zatvaranje ljudi - te postojanje hijerarhije ili određene strukture o kojoj su svjedočile neke osobe koje su radile kao stražari ili osobe koje su primale upute od drugih. Raspravno vijeće napominje da zbog dokaza o mnoštvu streljačkog naoružanja na području na koje se odnosi Optužnica, posjedovanje tog naoružanja nije samo po sebi smatralo pokazateljem pripadnosti vojsci ili policiji. Isto tako, dokazi su ukazivali na to da korištenje civilnih vozila ne može samo po sebi opravdati zaključak da oni koji su ih koristili nisu bili pripadnici vojske ili policije.¹³⁵ Raspravno vijeće razmotrilo je od slučaja do slučaja moguće pokazatelje koji govore protiv zaključka da su počinitelji pripadali službenim oružanim snagama.

66. U dokazima se počinitelji često kvalificiraju kao “vojnici HV-a” ili “hrvatski vojnici”. Raspravno vijeće posebno je obratilo pažnju na činjeničnu osnovu za svaku takvu kvalifikaciju. Vijeće je smatralo da ta kvalifikacija često predstavlja zbir činjeničnih opažanja i zaključaka. Svjedok može prenijeti svoja činjenična opažanja tako što izrijeком upućuje na, primjerice, “vojnike HV-a” ili tvrdi da je na odori vidio slova “HV”. Međutim, kvalifikacija nekih osoba kao pripadnika “HV-a” može biti i

¹³³ V. Berikoffov iskaz u vezi sa selom Cetina (poglavlje 4.2.1), dokazni predmet P1200, ili Haydenov iskaz o civilima u odorama (P986 i P987).

¹³⁴ Posebno vozila s registracijskim oznakama HV ili VP, vojni kamioni ili tenkovi.

¹³⁵ V. npr. T. 19452, 19459, 19544, 19548.

posljedica interpretacije bez valjanog temelja u opažanju činjenica.¹³⁶ Raspravno vijeće oprezno je pristupilo svim kvalifikacijama koje su dale žrtve, svjedoci ili drugi promatrači kad za svoje kvalifikacije nisu izrijekom dali činjeničnu osnovu. Takav oprezan pristup opravdali su i dokazi, temeljem kojih je utvrđeno da su u više navrata neke kvalifikacije dane bez ikakve činjenične osnove ili samo na temelju neodređene činjenične osnove.¹³⁷ Raspravno vijeće napominje da takve kvalifikacije ne moraju nužno biti netočne, ali je smatralo da s njima treba postupati iznimno oprezno ako ih nije moguće provjeriti. U tom smislu Raspravno vijeće napominje da na temelju dokaza nije u dovoljnoj mjeri utvrđeno da su međunarodni vojni promatrači uvijek bili adekvatno obučeni za prepoznavanje i raspoznavanje raznih uniformi u Krajini.¹³⁸ Kad je žrtva, svjedok ili drugi promatrač svjedočio o “vojnima HV-a”, “hrvatskim vojnicima” ili dao sličnu općenitu kvalifikaciju, Raspravno vijeće je bilo uvjeren da se ta kvalifikacija temeljila barem na činjeničnom opažanju da je riječ o osobi koja je nosila uniformu vojnog tipa.¹³⁹ U nedostatku pokazatelja o činjeničnoj osnovi za određenu opću kvalifikaciju, Raspravno vijeće se nije oslanjalo na tu kvalifikaciju bez dodatne potkrepe. Međutim, ako je svjedočenjem potvrđeno specijalizirano znanje potrebno za prepoznavanje i razlikovanje različitih jedinica, Raspravno vijeće nije nužno tražilo dokaze o dodatnom činjeničnom temelju za danu kvalifikaciju.

67. Kad su žrtve, svjedoci ili drugi promatrači iznijeli kvalifikaciju s velikim stupnjem konkretnosti (npr. identifikacijom jedinice navodnih počinitelja), Raspravno vijeće bi zaključilo da se takvo preciziranje moralo temeljiti na onome što je osoba opazila, ili da je osoba koja je kvalifikaciju iznijela posjedovala potrebno specijalizirano znanje. Raspravno vijeće se stoga oslanjalo na takve kvalifikacije.

68. Što se tiče ocjene dokaza u vezi s točkom 4 Optužnice, Raspravno vijeće je imalo na umu činjenicu da su predmeti odneseni 1995. godine mogli biti ukradeni od Hrvata protjeranih 1991., te da njihovi vlasnici stoga možda nisu bili Srbi iz Krajine. Međutim, predočeni dokazi nisu to alternativno objašnjenje učinili dovoljno

¹³⁶ Usp. Završni raspravni podnesak Gotovinine obrane, par. 493, 495.

¹³⁷ Usp. rezoniranje svjedoka 69 prilikom donošenja zaključka o “hrvatskim vojnicima” u poglavlju 4.2.9 ili Berikoffove prvobitne reference na “Specijalnu policiju” (v. dokazni predmet D735, str. 2 i T. 7590, 7835, 7838).

¹³⁸ V. npr. T. 2543, 3370-3371, 4717-4718, 4720, 5440, 8201-8202, 9734-9735.

¹³⁹ Raspravno vijeće slično je rezoniralo i prilikom kvalifikacije “policajaca”.

uvjerljivim,¹⁴⁰ pa je Raspravno vijeće izvan razumne sumnje zaključilo da su predmeti u načelu bili vlasništvo osoba u čijim kućama su se nalazili.

3. Optuženici

3.1 Ante Gotovina i Zbornom područje Split

3.1.1 Položaj Ante Gotovine u Zbornom području Split

69. Prema navodima u Optužnici, Ante Gotovina je tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica bio zapovjednik ZP-a Split i glavni zapovjednik operacije Oluja u južnom dijelu područja Krajine, te je imao efektivnu kontrolu nad snagama HV-a pridodanim ZP-u Split i ostalim snagama stavljenim pod njegovo zapovjedništvo.¹⁴¹ Raspravno vijeće će najprije razmotriti strukturu Glavnog stožera HV-a i interne propise oružanih snaga Hrvatske, Gotovinin položaj i strukturu ZP-a Split, ustrojstvo i brojno stanje ZP-a Split i zonu odgovornosti ZP-a Split, te reorganizaciju i demobilizaciju unutar ZP-a Split poslije operacije Oluja.

70. Raspravno vijeće prvo će se baviti strukturom Glavnog stožera HV-a i internim propisima oružanih snaga Hrvatske. Odluka o osnovama ustrojstva Ministarstva obrane je predsjednička uredba koja je stupila na snagu 13. studenoga 1991. i kojom je propisano osnovno ustrojstvo Ministarstva obrane, uključujući i Glavni stožer HV-a.¹⁴² Sukladno toj uredbi, u sklopu Ureda predsjednika bio je Vojni kabinet, čiji je načelnik bio odgovoran za vezu između predsjednika, kao vrhovnog zapovjednika oružanih snaga, i Ministarstva obrane, Glavnog stožera, glavnih zapovjedništava oružanih snaga i drugih državnih tijela koja se bave vojnim pitanjima.¹⁴³ Na čelu Glavnog stožera bio je načelnik Glavnog stožera koji je bio odgovoran izravno ministru obrane, osim u pogledu pitanja vrhovnog zapovijedanja, ustrojstva, strategijsko-operativnih planova i uporabe oružanih snaga u miru i ratu, u vezi s kojima je odgovarao izravno Predsjedniku. Načelnik Glavnog stožera bio je nadređen zapovjedništvima Hrvatske vojske u djelokrugu ovlasti koje mu je povjerio Predsjednik. Zapovjednici glavnih sastava Kopnene vojske, Ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane, te Domobranstva bili su neposredno podređeni Predsjedniku, ministru obrane i načelniku Glavnog stožera

¹⁴⁰ Za opći prikaz ovog scenarija, v. D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 185-187, 206-208; Joško Morić, T. 25613-25614, 25646, 25670-25671, 25692-25693, 25708-25709, 25927.

¹⁴¹ Optužnica, par. 3-4, Dodatak A. V. također par. 1-2.

¹⁴² P2639 (Odluka o osnovama ustrojstva Ministarstva obrane, 13. studenog 1991.), str. 1, 4-5, par. XXII.

u okviru svojeg djelokruga.¹⁴⁴ Uredba je predviđala osnivanje drugih uprava i organizacijskih jedinica za ratne potrebe i u izvanrednim prilikama.¹⁴⁵

71. Prema Službovniku oružanih snaga Hrvatske na snazi 1995. godine, oružane snage Hrvatske, tj. Hrvatska vojska, sastojale su se od Zbora narodne garde i Domobranstva.¹⁴⁶ Vještak Theunens u svojem izvještaju kaže da je Zbor narodne garde postojao prije osnivanja Hrvatske vojske, odnosno da ga je zamjenila Hrvatska vojska.¹⁴⁷ U Službovniku oružanih snaga Hrvatske nadalje stoji da osoblje oružanih snaga pripada stalnom sastavu, koji čine vojnici, kadeti, djelatne vojne osobe (gardisti, djelatni dočasnici i djelatni časnici) i građanske osobe, ili pričuvnom sastavu, koji čine pričuvni vojnici, pričuvni dočasnici i pričuvni časnici.¹⁴⁸ Pripadnici oružanih snaga dužni su, među ostalim, nositi uniformu, propisana obilježja oružanih snaga i vojnu iskaznicu.¹⁴⁹ Zapovjednici su odgovorni za, među ostalim, vojnu stegu i poštovanje odredbi međunarodnog ratnog prava.¹⁵⁰ Zapovjednici su odgovorni za pozivanje na odgovornost pripadnika oružanih snaga koji ne djeluju u skladu s ponašanjem propisanim za vojne osobe.¹⁵¹ Pripadnici oružanih snaga dužni su zapovijedi nadređene vojne osobe izvršavati bez pogovora, točno i na vrijeme, a u protivnom se pozivaju na odgovornost.¹⁵² Međutim, vojne osobe nisu dužne izvršavati protupravne zapovijedi, nego su dužne o takvoj zapovijedi izvijestiti osobu koja je nadređena zapovjedniku i odbiti izvršenje zapovijedi.¹⁵³

72. Raspravno vijeće sada će razmotriti Gotovinin položaj i strukturu ZP-a Split. **Marko Rajčić**, načelnik topništva ZP-a Split u razdoblju od travnja 1993. do lipnja 1996. godine,¹⁵⁴ u svom je svjedočenju izjavio da je, po hrvatskom zakonu, najviši operativni zapovjednik u operaciji Oluja, kao vrhovni zapovjednik oružanih snaga, bio predsjednik države.¹⁵⁵ Gotovina je bio operativni zapovjednik tijekom operacije Oluja, a u istom svojstvu je poslije djelovao i tijekom operacija Maestral i Južni potez, kada je

¹⁴³ P2639 (Odluka o osnovama ustrojstva Ministarstva obrane, 13. studenog 1991.), par. III.

¹⁴⁴ P2639 (Odluka o osnovama ustrojstva Ministarstva obrane, 13. studenog 1991.), par. XII.

¹⁴⁵ P2639 (Odluka o osnovama ustrojstva Ministarstva obrane, 13. studenog 1991.), par. XVII.

¹⁴⁶ Ljiljana Botteri, T. 10926; D32 (Službovnik Oružanih snaga RH, 20. svibnja 1992.), str. 5 (točka 1).

¹⁴⁷ P1113 (Izvještaj vještaka Reynauda Theunensa, prosinac 2007.), str. 18, 43, 52.

¹⁴⁸ D32 (Službovnik Oružanih snaga RH, 20. svibnja 1992.), str. 5 (točka 2).

¹⁴⁹ D32 (Službovnik Oružanih snaga RH, 20. svibnja 1992.), str. 5 (točka 3).

¹⁵⁰ D32 (Službovnik Oružanih snaga RH, 20. svibnja 1992.), str. 5-6 (točka 4).

¹⁵¹ D32 (Službovnik Oružanih snaga RH, 20. svibnja 1992.), str. 7 (točka 10).

¹⁵² D32 (Službovnik Oružanih snaga RH, 20. svibnja 1992.), str. 9 (točke 25 i 31).

¹⁵³ D32 (Službovnik Oružanih snaga RH, 20. svibnja 1992.), str. 9 (točka 26).

¹⁵⁴ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 1; Marko Rajčić, T. 16236, 16275; P2323 (Službena zabilješka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 1.

zapovijedao HV-om i elementima HVO-a združenim sa snagama HV-a poslije izmještanja u Bosnu i Hercegovinu.¹⁵⁶ Prema Rajčićevom svjedočenju, Gotovina je uživao velik ugled među časnicima i vojnicima HV-a.¹⁵⁷ Gotovinin neposredno nadređeni bio je general Červenko, načelnik Glavnog stožera.¹⁵⁸ Specijalne jedinice policije MUP-a, pod Markačevim zapovjedništvom, djelovale su i u ZP-u Gospić i u ZP-u Split.¹⁵⁹

73. Što se tiče ZP-a Split, **Ljiljana Botteri**, pomoćnica zapovjednika za pravne poslove ZP-a Split tijekom i nakon operacije Oluja,¹⁶⁰ u svojem je svjedočenju izjavila da je u jednom trenutku pred kraj 1992. general Ante Gotovina preuzeo zapovjedništvo nad tadašnjom Operativnom zonom Split, koja je poslije 1993. godine, postala ZP Split.¹⁶¹ Prema saznanjima Ljiljane Botteri, tijekom operacije Oluja i neposredno poslije nje nije bilo nikakva prenošenja ovlasti s Gotovine na neki drugi vojni organ.¹⁶² Botteri je navela sastav Gotovininog zapovjednog stožera u kojem je načelnik bio Rahim Ademi.¹⁶³ Pomoćnici načelnika stožera bili su, među ostalima: Joško Bonacin (obavještajni poslovi), Rajčić (topništvo) i Jure Šundov (domobranske postrojbe).¹⁶⁴ Prema svjedočenju Ljiljane Botteri, u zapovjedništvu ZP-a Split uobičajena praksa je bila da članovi zapovjednog stožera ili pomoćnici načelnika stožera, svaki u svojem stručnom djelokrugu, pišu zapovijedi koje bi Gotovina potom pregledao i potpisao.¹⁶⁵ Ljiljana Botteri je također izjavila da su u nekim prilikama i drugi pojedinci po potrebi mogli biti ovlaštteni za potpisivanje u zamjenu za Gotovinu.¹⁶⁶

74. Ljiljana Botteri je izjavila da je ZP Split činila 4. gardijska brigada, premda je tijekom operacije Oluja pod zapovjedništvu ZP-a Split stavljeno više dodatnih vojnih

¹⁵⁵ Marko Rajčić, T. 16454-16455.

¹⁵⁶ Marko Rajčić, T. 16560-16561; D1429 (Protokol o sastanku održanom 25. rujna 1999.).

¹⁵⁷ Marko Rajčić, T. 16454.

¹⁵⁸ Marko Rajčić, T. 16564.

¹⁵⁹ Marko Rajčić, T. 16563-16564.

¹⁶⁰ P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 11, 30-31; P1006 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 8. studenog 2007.), par. 15; P1017 (Izveštje o stegovnim mjerama i kaznama za treće tromjesečje 1995., s potpisom Ljiljane Botteri), str. 1.

¹⁶¹ P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 15, 28, 46.

¹⁶² P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 46; P1006 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 8. studenog 2007.), par. 23.

¹⁶³ P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 29, 46.

¹⁶⁴ P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 29.

¹⁶⁵ Ljiljana Botteri, T. 10931.

¹⁶⁶ Ljiljana Botteri, T. 10931-10932.

postrojbi.¹⁶⁷ Prema svjedočenju Ljiljane Botteri, jedinice stavljene pod zapovjedništvo ZP-a Split, a koje izvorno nisu bile u njegovom organskom sastavu, bile su, među ostalima, 1. hrvatski gardijski zdrug (HGZ) odnosno 144. gardijska brigada, 2. bojna 9. gardijske brigade, 81. gardijska bojna i 7. gardijska brigada.¹⁶⁸ Prema svjedočenju Ljiljane Botteri, iako su se granice ZP-a Split mijenjale nekoliko puta, u jednom trenutku njegova granica bio je Velebit.¹⁶⁹ Botteri je također izjavila da je zapovjedništvo ZP-a Split imalo sjedište u Splitu, u Lori, a da je godinu ili dvije prije operacije Oluja u Zadru uspostavljeno istaknuto zapovjedno mjesto.¹⁷⁰

75. Tužiteljstvo je Raspravnom vijeću predočilo i relevantne dokaze pribavljene putem razgovora s Čermakom, koji je poslije operacije Oluja bio u Kninu. U razgovoru koji je s njim obavilo tužiteljstvo, Čermak je također izjavio da je Gotovina kao zapovjednik ZP-a Split zapovijedao svim vojnim postrojbama u ZP-u Split, uključujući domobransku pukovnicu i vojnu policiju.¹⁷¹ Čermak je izjavio i to da je Gotovina bio glavni zapovjednik operacije Oluja, što je uključivalo zapovijedanje 4. i 7. brigadom, za koje nazive Raspravno vijeće podrazumijeva da se odnose na 4. i 7. gardijsku brigadu.¹⁷² Prema Čermakovom svjedočenju, Gotovina je imao čin general-pukovnika.¹⁷³ Prema Čermakovim riječima, od dolaska u Knin pa sve do odlaska iz njega, zapovjedništvo Ante Gotovine, odnosno vojno zapovjedništvo operativne zone, bilo je u zgradi odmah pored Čermakovog ureda.¹⁷⁴ Međutim, Čermak je izjavio da

¹⁶⁷ P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 45; D878 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 24. listopada 2008.), par. 19; Ljiljana Botteri, T. 10952; D880 (Zapovijed generala Janka Bobetka o operativnom prepotčinjavanju 7. gardijske brigade ZP-u Split, 3. srpnja 1995.).

¹⁶⁸ D878 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 24. listopada 2008.), par. 19; Ljiljana Botteri, T. 10952; D880 (Zapovijed generala Janka Bobetka o operativnom prepotčinjavanju 7. gardijske brigade ZP-u Split, 3. srpnja 1995.).

¹⁶⁹ P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 28.

¹⁷⁰ P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 29.

¹⁷¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 50, 118-119; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 16-17, 28-29, 31, 104; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 6, 23, 54-55. V. također D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 6.

¹⁷² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 115, 118; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 27-28, 31-33; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 7; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 7, 9-10.

¹⁷³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 126.

¹⁷⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 40, 109-110, 125; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 14, 27-29, 31, 64; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 16, 18. V. također D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 5-6; Petar Pašić, T. 22781.

Gotovina nije uvijek bio u svojem uredu.¹⁷⁵ Prema Čermakovim riječima, Gotovino zapovjedništvo bilo je ujedno i baza 4. i 7. brigade koje su poslije operacije Oluja stacionirane u vojarnu na periferiji Knina.¹⁷⁶ Čermak je izjavio da su te brigade već bile u Kninu kada je on došao.¹⁷⁷ Čermak je izjavio da je zapovjednik 7. brigade (Pume) bio general Ivan Korade, s kojim se jedan ili dva puta susreo na kninskoj tvrđavi.¹⁷⁸ Nadalje, izjavio je da je zapovjednik 4. brigade bio general Damir Krstičević.¹⁷⁹ Rekao je i to da je Krstičević imao ured u Kninu i da se s njim susreo jedan ili dva puta.¹⁸⁰ Izjavio je, ali ne s potpunom sigurnošću, da su, kada je on otišao iz Knina, dijelovi 7. brigade još bili ondje.¹⁸¹ Također je izjavio da je 4. brigada još bila u Kninu kada je on otišao.¹⁸² Čermak je izjavio da je zapovjednik Operativne zone Gospić, koja se nalazila na području Ličko-senjske županije, bio general Norac.¹⁸³

76. Raspravno vijeće će sada razmotriti ustrojstvo i brojno stanje ZP-a Split prije, tijekom i nakon operacije Oluja. Dana 28. lipnja odnosno 5. srpnja 1995. godine, Marko Bilić, pomoćnik načelnika stožera, izvijestio je Gotovinu da je brojno stanje postrojbi ZP-a Split bilo 23.562 na dan prvog, odnosno 23.847 ljudi na dan drugog izvješća, što je uključivalo ljudstvo brigada HV-a, topničke postrojbe i logističko osoblje. U tim izvješćima su popisane postrojbe ZP-a Split, među njima i 72. bojna VP, ali nije navedena 7. gardijska brigada.¹⁸⁴

¹⁷⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 125; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 102-103; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 15, 17, 27-28, 55.

¹⁷⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 40, 44; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 32, 35-37, 47, 103; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 11; D37 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 10. kolovoza 1995.), str. 1; D38 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Večernjem listu*, 11. kolovoza 1995.), str. 2-3.

¹⁷⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 40.

¹⁷⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 126; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 34-36; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 10-11. V. također D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 6.

¹⁷⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 126; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 37; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 10, 12. V. također D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 6.

¹⁸⁰ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 38.

¹⁸¹ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 36-37, 103; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 11-12.

¹⁸² P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 37, 103.

¹⁸³ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 33.

¹⁸⁴ P1209 (Izvješće Marka Bilića o brojnom stanju postrojbi ZP-a Split, pripremljeno za Antu Gotovinu, 5. srpnja 1995.); D992 (Izvješće Marka Bilića o brojnom stanju postrojbi ZP-a Split, podneseno Anti Gotovini, 28. lipnja 1995.).

77. Prema jednom nedatiranom pregledu snaga ZP-a Split za operaciju Oluja, ZP Split je imao 32.884 vojnika u operativnim postrojbama, 1.341 vojnika u postrojbama topničke potpore te još 4.254 vojnika u postrojbama osiguranja borbenog djelovanja, logističke potpore i protuoklopne potpore.¹⁸⁵ Dana 16. rujna 1995. godine, u svojoj Raščlambi provedene operacije "Oluja", Gotovina piše Červenku da je tijekom operacije Oluja ZP Split imao 30.000 ljudi, od kojih je 10.000 bilo novomobiliziranih.¹⁸⁶ ZP Split je uključivao sljedeće operativne postrojbe: 4. gardijsku brigadu; 7. gardijsku brigadu; 2. bojnu 9. gardijske brigade; 81. gardijsku bojnu; 112., 113., 141. i 144. brigadu; te 6., 7., 15., 126., 134. i 142. domobransku pukovniju.¹⁸⁷ Četvrta gardijska brigada imala je gotove snage od 1.969 vojnika, a 7. gardijska brigada 1.880 vojnika.¹⁸⁸

78. Dana 2. kolovoza 1995. godine, Gotovina je svojom Zapovijedi za napadnu operaciju formirao OG Sjever i odredio njezin sastav, odnosno, kao glavne snage 4. i 7. gardijsku brigadu, a kao pomoćne snage 2. i 3. gardijsku brigadu HVO-a, te snage ZP-a Tomislavgrad, dok se kao ostale snage navode 81. gardijska bojna i 1. hrvatski gardijski zdrug (HGZ).¹⁸⁹ Prema istoj Gotovinoj zapovijedi, u sastav OG Sinj ušle su 126. domobranska pukovnija, 144. brigada i 6. domobranska pukovnija.¹⁹⁰ U sastav OG Šibenik rasporedio je 15. i 142. domobransku pukovniju te 113. pješačku brigadu.¹⁹¹ U sastav OG Zadar ušle su 2. bojna 9. gardijske brigade, 112. brigada, te 7. i 134. domobranska pukovnija.¹⁹² Vođenje i zapovijedanje svim snagama u zoni napadne operacije povjereno je Zapovjedništvu ZP-a Split. Istaknutom zapovjednom mjestu Zadar povjereno je izravno vođenje snaga OG Zadar i OG Šibenik, a istaknuto zapovjedno mjesto Sajković trebalo je neposredno voditi snage OG Sinj i OG Sjever.¹⁹³ Zapovjednikom svih postrojbi OG Sjever Gotovina je imenovao načelnika stožera ZP-a Split Rahima Ademija, zapovjednikom postrojbi OG Šibenik Brunu Vukića, a

¹⁸⁵ P1266 (Pregled snaga ZP-a Split za operaciju Oluja), str. 1. Dokazni predmet sadrži i druge detaljne podatke po postrojbama.

¹⁸⁶ P2585 (Ante Gotovina, Raščlamba provedene operacije "Oluja", 16. rujna 1995.), str. 1-2, 6.

¹⁸⁷ P1266 (Pregled snaga ZP-a Split za operaciju Oluja), str. 1; P2585 (Ante Gotovina, Raščlamba provedene operacije "Oluja", 16. rujna 1995.), str. 6-7.

¹⁸⁸ P1266 (Pregled snaga ZP-a Split za operaciju Oluja), str. 1.

¹⁸⁹ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 6-7.

¹⁹⁰ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 9.

¹⁹¹ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 10.

¹⁹² P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 12. V. također P1192 (Gotovino izvješće s analizom akcije Kozjak-95, 20. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁹³ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 6.

zapovjednikom postrojbi OG Zadar Mladena Fuzula.¹⁹⁴ Nadalje, Gotovina je naredio da se redovna dnevna izvješća dostavljaju svakih šest sati, počevši sa stanjem u 06:00 sati. Po potrebi imala su se dostavljati izvanredna izvješća.¹⁹⁵

79. U zapovijedima od 2. kolovoza 1995., Gotovina i Rajčić su zapovjedili formiranje TRS-1, TRS-2 i TS-3 u OG Sjever, te TS-4 u OG Šibenik i TS-5 u OG Zadar.¹⁹⁶ U svrhu osiguravanja topničke potpore, Gotovina je zapovjedio i formiranje topničkih grupa u postrojbama koje izvode bojna djelovanja, od vlastitih topničkih sredstava postrojbe. Te topničke grupe trebale su djelovati na težištu zadaće svoje postrojbe.¹⁹⁷ Gotovina je zapovjedio da se topništvo opskrbi streljivom na početnim položajima, a da se daljnja opskrba provodi prema utrošku, u okviru odobrenih količina.¹⁹⁸ **Rajčić** je iznio više pojedinosti o ustrojstvu ZP-a Split, osobito o njegovim topničkim postrojbama. Rajčić je u svom svjedočenju rekao da je Zborno područje bilo prva razina zapovijedanja, dok su operativne grupe bile druga razina, budući da su bile izravno podređene zapovjedništvu Zbornog područja.¹⁹⁹ Topništvo je bilo podijeljeno u pet grupa jer ZP Split nije imao dovoljno topničkih sredstava za ukupne potrebe operacije Oluja.²⁰⁰ Zadaća topničkih grupa bila je pružanje topničke potpore pješničkim brigadama i domobranskim pukovnijama, vatrenim djelovanjem po ciljevima u rasporedu neprijateljskih brigada i bojnih grupa, kao i vatrenim djelovanjem po vojnim ciljevima, poput ciljeva u Kninu i u operativnoj dubini neprijateljske obrane.²⁰¹ Topničke i topničko-raketne grupe bile su u rasporedu operativnih grupa, ali im nisu bile pridodane u sastav, u skladu s centralizirano-decentraliziranim modelom

¹⁹⁴ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 7, 11-12. V. također D793 (Zapovijed Ante Gotovine kojom se brigadir Rahim Ademi raspoređuje na dužnost zapovjednika OG Sjever, 3. kolovoza 1995.).

¹⁹⁵ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 19.

¹⁹⁶ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 14; D970 (Zapovijed Marka Rajčića za napad – Prilog za topništvo, 2. kolovoza 1995.), str. 1. V. također Marko Rajčić, T. 16425; D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 33; P1192 (Gotovino izvješće s analizom akcije Kozjak-95, 20. kolovoza 1995.), str. 3; P2323 (Službena zabilješka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 2; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 6-7; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 7; P2350 (Prva verzija zapovijedi za napadnu operaciju, s potpisom Ante Gotovine kao zapovjednika, 1. kolovoza 1995.), str. 15-16.

¹⁹⁷ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 14.

¹⁹⁸ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 17.

¹⁹⁹ Marko Rajčić, T. 16402-16403.

²⁰⁰ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 34-35.

²⁰¹ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 35-40, 42, 62; Marko Rajčić, T. 16341; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 7.

zapovijedanja.²⁰² Za vatreno djelovanje po strategijskim ciljevima i ciljevima u operativnoj dubini, poput ciljeva u Kninu, topničke grupe bile su pod zapovjedništvom zapovjednika ZP-a Split, Gotovine, koji je zapovijedi izdavao preko Rajčića.²⁰³ Kad se vatreno djelovalo po ciljevima na bližoj taktičkoj razini odnosno po ciljevima unutar položajā neprijateljskih brigada, o ciljevima je odlučivao zapovjednik postrojbe kojoj je dotična topnička grupa davala potporu ili zapovjednik odgovarajuće operativne grupe.²⁰⁴ Ti zapovjednici mogli su zatražiti i usmjeravati paljbu na osnovi svojih planova i popisa ciljeva.²⁰⁵ Ako bi bili otkriveni novi ciljevi na taktičkoj razini, o tome bi se obavijestila postrojba koja je bila u mogućnosti djelovati na te nove ciljeve i neutralizirati ih.²⁰⁶ Ako se koji zapovjednik niže razine našao u situaciji da zatraži topničku potporu, stupio bi u vezu s nadređenim zapovjedništvom na svojem smjeru napada. Kad bi zahtjev za potporu dospio do Rajčića, on bi zvaao zapovjednika topničke grupe kojoj bi dao zadaću za pružanje potpore postrojbi koja ju je zatražila.²⁰⁷ Prema Rajčićevom svjedočenju, takvim načinom zajedničkog korištenja resursa osiguravalo se da ZP Split uvijek ima potpunu kontrolu i stalni nadzor nad paljbom po ciljevima u dubini kako bi se moglo odmah reagirati i po potrebi zaustaviti neracionalno djelovanje ili paljbu.²⁰⁸ HV je planirao da se oko 75% topništva HV-a usredotoči na vatreno djelovanje po prednjem odbrambenom rasporedu neprijatelja, po taktičkoj dubini. Preostalih 25% je, prema planovima HV-a, valjalo koristiti za otvaranje paljbe po operativnoj dubini, za djelovanje po strateškim ciljevima.²⁰⁹ Zapovjednik svake topničke grupe bio je dužan pripremiti pismeno izvješće i o ciljevima na koje je otvorena paljba na taktičkoj razini, izravno izvijestiti zapovjedno mjesto Sajkovići ako su posrijedi bili T(R)S-1, 2 i 3, odnosno istaknuto zapovjedno mjesto u Zadru ako je bila riječ o TS-4 i TS-5.²¹⁰ U Zadru, gdje je Gotovina ustrojio jednu grupu časnika za koordinaciju i nadzor nad izvršenjem zapovijedi na relaciji OG Šibenik – OG Zadar,

²⁰² Marko Rajčić, T. 16339-16341, 16344, 16346, 16577.

²⁰³ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 37, 39; Marko Rajčić, T. 16341-16342, 16577.

²⁰⁴ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 36, 39; Marko Rajčić, T. 16341, 16577, 17679-17681, 17685-17686; P2323 (Službena zabilješka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 3.-4.

²⁰⁵ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 36, 39; Marko Rajčić, T. 16341, 16577, 17679-17681, 17685-17686; P2323 (Službena zabilješka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 3.-4.

²⁰⁶ Marko Rajčić, T. 16576.

²⁰⁷ Marko Rajčić, T. 17707.

²⁰⁸ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 39-40.

²⁰⁹ Marko Rajčić, T. 16541-16542.

pristigle informacije su se analizirale, a ako bi bilo kakvih problema, prosljedile bi se Rajčiću i Gotovini u glavno zapovjedništvo u Sajakovićima.²¹¹

80. Dana 3. kolovoza 1995. u 09:45 sati, Rajčić se u Zadru sastao s Gotovinom, Markačem, Sačićem i načelnikom topničkih postrojbi Specijalne policije.²¹² Na tom sastanku Gotovina je, na temelju zapovijedi načelnika Glavnog stožera, generala Červenka, zapovjedio Rajčiću da izdvoji elemente topništva iz TS-5 i da ih za operativne potrebe pridoda specijalnim snagama MUP-a pod Markačevim zapovjedništvom.²¹³ Topnička sredstva pridodana specijalnoj policiji bila su dva ili tri topa kalibra 130 mm u zoni Rovanske, tri haubice kalibra 122 mm i jedan VBR BM-21 kalibra 122 mm. Taj VBR premješten je u zonu Rovanske iz zone Livno-Lusnić (Bosna i Hercegovina) iste večeri.²¹⁴ Navedena topnička sredstva stavljena su pod zapovjedništvo zapovjednika specijalnih snaga MUP-a, dok su ostale topničke grupe, od T(R)S-1 do TS-4, ostale pod Gotovininim zapovjedništvom.²¹⁵ Gotovina nije mogao izdavati zapovijedi postrojbama Specijalne policije ni posadama topničkih oruđa HV-a koja su bila pridodana snagama specijalne policije.²¹⁶ Isto tako, Markač nije mogao zapovijedati snagama HV-a, uz iznimku topničkih oruđa TS-5 pridodanih Specijalnoj policiji.²¹⁷

81. Što se tiče zone odgovornosti ZP-a Split, prema izvještaju veštaka Theunensa, zona odgovornosti ZP-a Split obuhvaćala je općine Zadar, Knin, Benkovac, Drniš, Šibenik i Sinj, Miljevački plato te Dinaru i Šator-planinu.²¹⁸

²¹⁰ Marko Rajčić, T. 16312, 16346-16347, 17693, 17695; P2323 (Službena zabilješka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 4.

²¹¹ Marko Rajčić, T. 16312, 16347, 17693, 17695.

²¹² D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 57; Marko Rajčić, T. 16363, 16572.

²¹³ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 33, 57; Marko Rajčić, T. 16363, 16456, 16572-16573, 17693; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 7, 9; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 10; P2341 (Rekonstrukcija sustava vođenja i zapovijedanja za TS-3 i TS-4 koju je sastavio Marko Rajčić), str. 6-7.

²¹⁴ Marko Rajčić, T. 16572-16573; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 7; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 10.

²¹⁵ Marko Rajčić, T. 16367; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 7, 9; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 10.

²¹⁶ Marko Rajčić, T. 16455-16456.

²¹⁷ Marko Rajčić, T. 16456.

²¹⁸ P1113 (Izvještaj vještaka Reynauda Theunensa, prosinac 2007.), str. 1, 137.

82. U svojoj zapovijedi za napadnu operaciju od 2. kolovoza 1995. godine Gotovina je ZP-u Split dodijelio zadaću pripreme i izvođenja skupne napadne operacije u zoni Sjeverne Dalmacije i Zapadne Bosne, koju je definirao kao Velebit – lijevo, Kupres – desno, s ciljem stvaranja uvjeta za reintegriranje oslobođenog područja u državopravni sustav Hrvatske.²¹⁹ Desno od snaga ZP-a Split, napadna djelovanja prema Donjem Vakufu (u Bosni i Hercegovini) imala je izvesti Armija BiH. Lijevo, ZP Gospić i specijalne jedinice MUP-a imale su izvesti napadna djelovanja na općem smjeru Velebit – Gračac, sa zadaćom presijecanja prometnica koje iz Gračaca vode prema Kninu i Obrovcu.²²⁰

83. **Dragutin Repinc**, načelnik Uprave za planiranje u Glavnom stožeru HV-a i stručnjak za vojnu obuku i planiranje,²²¹ u svojem je svjedočenju rekao da je Glavni stožer HV-a 4. kolovoza 1995. zadržao granice zbornih područja Split i Gospić koje je 1993. godine utvrdio predsjednik Tuđman.²²² Markač je tijekom operacije Oluja bio suočen s problemom slabo definiranih granica prema ZP-u Gospić, tako da su se snage dvaju zbornih područja sretale na cijelom tom području.²²³ Dana 6. kolovoza 1995. načelnik Glavnog stožera HV-a, Zvonimir Červenko, izdao je zapovijed kojom se definiraju operativne zone odgovornosti raznih zbornih područja poslije operacije Oluja.²²⁴ Repinc je izjavio da je ta zapovijed prosljeđena zapovjednicima zbornih područja, ali ne i Markaču koji, prema Repinčevom svjedočenju, za nju nije znao.²²⁵ Repinc je iz zapovijedi koju je Gotovina izdao 16. kolovoza 1995. zaključio da je toga datuma Gračac uključen u zonu odgovornosti ZP-a Split.²²⁶

84. Naposljetku, što se tiče reorganizacije i demobilizacije unutar ZP-a Split poslije operacije Oluja, **Mate Granić**, potpredsjednik Vlade Hrvatske od 1991. do 2000. i

²¹⁹ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 4-5.

²²⁰ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 5.

²²¹ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 1-16; Dragutin Repinc, T. 26661-26665.

²²² D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 95; Dragutin Repinc, T. 26793; D2074 (Odluka o vojnopodručnoj podjeli Republike Hrvatske, 1. veljače 1993.).

²²³ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 94; Dragutin Repinc, T. 26715-26716.

²²⁴ D279 (Zapovijed generala Zvonimira Červenka o zonama odgovornosti zbornih područja, 6. kolovoza 1995.). V. također D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 96; Dragutin Repinc, T. 26793.

²²⁵ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 96; Dragutin Repinc, T. 26794.

²²⁶ Dragutin Repinc, T. 26908-26909; P2705 (Zapovijed potpisana za Antu Gotovinu, 16. kolovoza 1995.), str. 1.

ministar vanjskih poslova od 1993. do 2000. godine,²²⁷ u svojoj je knjizi napisao da je Gotovina, ubrzo poslije operacije Oluja, kao i veliki broj pripadnika hrvatskih snaga, izmješten u Bosnu i Hercegovinu.²²⁸

85. Dana 9. kolovoza 1995. Gotovina je, u svojstvu zapovjednika ZP-a Split, izdao zapovijed za aktivnu obranu nakon završetka operacije Oluja.²²⁹ Težište obrane trebalo je biti na smjeru Drvar – Bosansko Grahovo (oba mjesta u Bosni i Hercegovini) – Knin, i na smjeru Drvar – Glamoč, (oba mjesta u Bosni i Hercegovini), s pomoćnim smjerom Mrkonjić Grad – Glamoč i Šipovo – Kupres (sva mjesta u Bosni i Hercegovini).²³⁰ U toj zapovijedi Gotovina napominje da se uslijed, među ostalim, “velike koncentracije prebjeglih civila”, neprijatelj ne uspijeva pregrupirati. Gotovina dalje napominje da će istaknuto zapovjedno mjesto ZP-a Split biti u Kninu.²³¹ Tom zapovijedi, a s ciljem da se organiziraju obrambene operacije, Gotovina je formirao tri operativne grupe: 1) OG Otrić, sa zapovjednikom pukovnikom Mladenom Fuzulom i pukovnikom Ivanom Vulićem kao zamjenikom zapovjednika, sa zapovjednim mjestom u Otriću, u općini Gračac 2) OG Sajković, sa zapovjednim mjestom u Sajkovićima, u Bosni i Hercegovini te 3) OG Vrba sa zapovjednim mjestom u Vrbi, u Bosni i Hercegovini.²³²

86. Nadalje, Gotovina je zapovjedio da se 4. i 7. gardijska brigada HV-a izvuku s crte bojišnice na odmor, popunu i pripremu za naredna bojna djelovanja. Također je zapovjedio da se jedna pješaka bojna 4. brigade drži u pričuvi na raspolaganju zapovjedniku ZP-a Split i razmjesti u vojarnu u Kninu, s načelnom zadaćom potpore za OG Otrić.²³³ Zapovjedio je da se i jedna bojna 7. brigade stavi na raspolaganje zapovjedniku ZP-a Split i izmjesti u Južnu vojarnu u Kninu, s glavnom zadaćom potpore za OG Sajković.²³⁴ Gotovina je zapovjedio i izmještanje 81. bojne HV-a, 1. hrvatskog gardijskog zdruga, specijalne policije MUP-a Hrvatske Republike Herceg-Bosne, 2. bojne 9. brigade HV-a i Satnije taktičkih snajpera ZP-a Split.²³⁵

²²⁷ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 2-3, 6, 8, 13; Mate Granić, T. 24614-24615, 24621-24622.

²²⁸ P2662 (Mate Granić, *Vanjski poslovi – Iza kulisa politike*, izvadak), str. 9-10.

²²⁹ D281 (Gotovinina zapovijed za aktivnu obranu, 9. kolovoza 1995.), str. 1-2, 17.

²³⁰ D281 (Gotovinina zapovijed za aktivnu obranu, 9. kolovoza 1995.), str. 5.

²³¹ D281 (Gotovinina zapovijed za aktivnu obranu, 9. kolovoza 1995.), str. 4.

²³² D281 (Gotovinina zapovijed za aktivnu obranu, 9. kolovoza 1995.), str. 5-10, 18-19. Za podatke o postrojbama tih operativnih grupa v. također D281 i D772.

²³³ D281 (Gotovinina zapovijed za aktivnu obranu, 9. kolovoza 1995.), str. 9.

²³⁴ D281 (Gotovinina zapovijed za aktivnu obranu, 9. kolovoza 1995.), str. 9-10. U pogledu spomenute bojne 7. gardijske brigade Raspravno vijeće se oslonilo na izvornik na b/h/s-u.

²³⁵ D281 (Gotovinina zapovijed za aktivnu obranu, 9. kolovoza 1995.), str. 10.

87. Odlukom od 9. kolovoza 1995. Gojko Šušak je naložio demobilizaciju najmanje 70.000 vojnih obveznika iz postrojbi, ustanova i zapovjedništava HV-a.²³⁶ Zapovijed koju je Zvonimir Červenko 14. kolovoza 1995. izdao zapovjednicima zbornih područja omogućila je demobilizaciju svih vojnih obveznika sa "statusom izbjeglica" koji su se željeli demobilizirati.²³⁷

88. Prema jednom izvješću HV-a datiranom 11. kolovoza 1995. i naslovljenom na Antu Gotovinu, na dan 10. kolovoza 1995. brojno stanje snaga ZP-a Split bilo je 36.888 ljudi, što je uključivalo pripadnike brigada HV-a, topničkih postrojbi i stožerno osoblje.²³⁸

89. Dana 11. kolovoza 1995. Gotovina je izdao zapovijed o pregrupiranju snaga u skladu s kojom su u podne 12. kolovoza 1995. prestale postojati sljedeće operativne grupe: Zapovjedništvo Sjever, Zapovjedništvo Sinj, Zapovjedništvo Šibenik i Zapovjedništvo Zadar. Gotovina je zapovjedio ustrojavanje Zapovjedništva OG Sajkovići i Zapovjedništva OG Otrić.²³⁹ Istom zapovijedi je ustrojeno i istaknuto zapovjedno mjesto ZP-a Split u Kninu.²⁴⁰

90. Dana 14. kolovoza 1995. Zvonimir Červenko, načelnik Glavnog stožera HV-a, izdao je zapovijed kojom od zapovjednika zbornih područja Bjelovar, Zagreb, Karlovac, Gospić i Split traži da u svojim zonama odgovornosti pripreme i izvedu određene zadaće, među kojima zaštitu državnih granica, razbijanje preostalih grupa neprijatelja i čišćenje terena.²⁴¹ U ZP-u Split, snage sastavljene od borbenih grupa 112. brigade (zapovjedno mjesto Srb) te 134. i 126. domobranske pukovnije i 141. brigade (zapovjedno mjesto Otrić) imale su se ustrojiti za obranu državne granice. Prema toj zapovijedi, 7. gardijska brigada HV-a, koja je do tog trenutka bila pod zapovjedništvom ZP-a Split, trebala se vratiti pod izravno zapovjedništvo načelnika Glavnog stožera HV-a.²⁴²

²³⁶ D882 (Odluka o demobilizaciji najmanje 70.000 vojnih obveznika HV-a, s potpisom Gojka Šuška, 9. kolovoza 1995.), str. 1.

²³⁷ D883 (Zapovijed generala Zvonimira Červenka da se omogući demobilizacija svih vojnih obveznika sa statusom prognanika, 14. kolovoza 1995.).

²³⁸ P1210 (Izvješće o brojnom stanju postrojbi ZP-a Split podneseno Anti Gotovini, 11. kolovoza 1995.).

²³⁹ D772 (Gotovinina zapovijed, 11. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁴⁰ D772 (Gotovinina zapovijed, 11. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁴¹ D559 (Zapovijed generala Zvonimira Červenka o razmještaju postrojbi HV-a u Krajini, 14. kolovoza 1995.), str. 1-2, 8.

²⁴² D559 (Zapovijed generala Zvonimira Červenka o razmještaju postrojbi HV-a u Krajini, 14. kolovoza 1995.), str. 7. Za granicu između zona odgovornosti ZP-a Gospić i ZP-a Split, v. D559 (Zapovijed generala Zvonimira Červenka o razmještaju postrojbi HV-a u Krajini, 14. kolovoza 1995.), str. 1, 6-8. V. također D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 96; Dragutin Repinc, T.

91. **Mate Laušić**, načelnik Uprave VP od 5. ožujka 1992. do 30. prosinca 2002.,²⁴³ u svojem je svjedočenju izjavio da je demobilizacija vojnika iz pričuvnog sastava HV-a, mobiliziranih prije operacije Oluja, do 12. kolovoza 1995. godine tekla vrlo sporo. Do 12. kolovoza 1995. demobilizirano je samo 5.000 vojnika, a samo na splitskom području trebalo je biti demobilizirano nekoliko desetaka tisuća vojnika. Svjedok je rekao da se demobilizirani pripadnici domobranskih pukovnija nisu u civilnom životu imali čemu vratiti, mnogi od njih bili su bez posla i bez stana. Laušić je rekao da je dio teškoća s kojima je bila suočena Vojna policija bio u tome što je trebalo postići da svatko zna da se pripadnost Hrvatskoj vojsci ne može dokazati uniformom nego predočenjem iskaznica HV-a.²⁴⁴

92. Dana 15. kolovoza 1995., Uprava za ustrojavanje, popunu i mobilizaciju Glavnog stožera HV-a u MORH-u podnijela je Glavnom stožeru HV-a prijedlog za demobilizaciju postrojbi ZP-a Split, potpisan za Gotovinu.²⁴⁵ Prema planu izloženom u tom prijedlogu, demobilizacija vojnih obveznika iz više domobranskih pukovnija i brigada imala se odvijati u tri faze. Tim planom se, u prvoj fazi, od 15. kolovoza do 1. rujna 1995., predviđala se demobilizacija 3.684 vojnih obveznika; u drugoj fazi, od 1. do 10. rujna 1995. predviđala se demobilizacija daljnjih 3.690 vojnih obveznika; na kraju, u trećoj fazi, od 10. do 20. rujna 1995., imala se provesti demobilizacija 3.312 vojnih obveznika.²⁴⁶

93. Prema izvješću od 18. kolovoza 1995. podnesenom Zvonimiru Červenku, u Kninu je ustrojeno istaknuto zapovjedno mjesto ZP-a Split s kojega je ZP Split zapovijedao jedinicama angažiranim u borbenim djelovanjima.²⁴⁷ Crta bojišnice podijeljena je u tri zone odgovornosti kojima su zapovijedale operativne grupe Otrić, Sajković i Vrba. Pod izravnim zapovjedništvom tog IZM-a ZP-a Split bile su 7. i 4. gardijska brigada, topničko-raketne grupe Zbornog područja i pristožerne postrojbe.²⁴⁸

26794; D1933 (Karte na kojima su prikazane izmjene granica zona odgovornosti zbornih područja Gospić i Split).

²⁴³ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), str. 1, par. 1, 37-38, 48, 60.

²⁴⁴ Mate Laušić, T. 15292.

²⁴⁵ D611 (Prijedlog plana demobilizacije postrojbi ZP-a Split koji je Ante Gotovina podnio Glavnom stožeru HV-a, 15. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁴⁶ D611 (Prijedlog plana demobilizacije postrojbi ZP-a Split koji je Ante Gotovina podnio Glavnom stožeru HV-a, 15. kolovoza 1995.), str. 2-4.

²⁴⁷ D891 (Izvješće o situaciji u ZP-u Split, s potpisom general-bojnika Živka Budimira, 18. kolovoza 1995.), str. 1, par. 1.

²⁴⁸ D891 (Izvješće o situaciji u ZP-u Split, s potpisom general-bojnika Živka Budimira, 18. kolovoza 1995.), par. 1.

Budući da su se uslijed pomicanja crte bojišnice veze prekinule, ZP Split je predložio preraspoređivanje zona odgovornosti ZP-a Gospić i ZP-a Split.²⁴⁹

94. Dana 21. kolovoza 1995., Červenko je izvijestio Tuđmana da je proces demobilizacije uglavnom kvalitetno zamišljen i da je u tijeku smanjivanje i pregrupiranje snaga.²⁵⁰ Červenko je priložio i grafički pregled cjelokupnih snaga HV-a u razdoblju od 28. srpnja do 21. kolovoza 1995., u kojem se vidi izraziti porast u vremenu od 28. srpnja (89.309) do 7. kolovoza 1995. (185.965), lagani pad od 10. (185.965) do 15. kolovoza 1995. (182.121), te izraženiji pad u vremenu od 15. do 21. kolovoza 1995. godine (165.206).²⁵¹

95. Prema izvješću HV-a od 5. rujna 1995., potpisanom za Antu Gotovinu, na dan 1. rujna 1995. ZP Split brojio je 28.977 ljudi, a ta brojka obuhvaćala je pripadnike brigada HV-a i topničkih postrojbi, te stožerno osoblje.²⁵² Prema Červenkovom izvješću o demobilizaciji u Hrvatskoj vojsci podnesenom Šušku, u vremenu od 9. kolovoza 1995. do 11. rujna 1995. demobilizirano je 73.030 od ukupno 158.375 mobiliziranih vojnih obveznika.²⁵³ U ZP-u Split, demobilizirano je 11.072 od 11.499 obveznika.²⁵⁴

96. Na osnovi zapovijedi HV-a, uključujući dokazne predmete P1125 i D281, svjedočenjā, između ostalih, svjedoka Botteri i Rajčića, te razgovora vođenih s Čermakom, Raspravno vijeće konstatira da je Ante Gotovina imao čin general-pukovnika Hrvatske vojske i bio zapovjednik Zbornog područja Split od kraja 1992. godine²⁵⁵ te sve vrijeme na koje se odnosi Optužnica. Prvenstveno na osnovi razgovora vođenih s Čermakom i dokaznog predmeta D281, Raspravno vijeće konstatira da je Gotovina od 6. ili od 9. kolovoza 1995. imao istaknuto zapovjedno mjesto sa sjedištem u zgradi odmah pored Čermakovog ureda u Kninu.

97. Što se tiče zone odgovornosti ZP-a Split, na osnovi Repinčevog svjedočenja i Tuđmanove odluke od 1. veljače 1993. (D2074), Raspravno vijeće konstatira da se, od 1993. godine, sjeverna granica ZP-a Split pružala duž sjevernih granica općina Jasenice,

²⁴⁹ D891 (Izvješće o situaciji u ZP-u Split, s potpisom general-bojnika Živka Budimira, 18. kolovoza 1995.), par. 4.

²⁵⁰ P2602 (Izvješće načelnika, generala Zvonimira Červenka, o provedenoj operaciji Oluja, podneseno predsjedniku i vrhovnom zapovjedniku Tuđmanu, 21. kolovoza 1995.), str. 1, 6, 12.

²⁵¹ P2602 (Izvješće načelnika, generala Zvonimira Červenka, o provedenoj operaciji Oluja, podneseno predsjedniku i vrhovnom zapovjedniku Tuđmanu, 21. kolovoza 1995.), str. 13.

²⁵² P2208 (Izvješće o brojnom stanju postrojbi ZP-a Split, potpisano za Antu Gotovinu, 5. rujna 1995.).

²⁵³ D1382 (Červenkov izvješće o demobilizaciji u HV-u podneseno Šušku, 12. rujna 1995.), str. 1-2.

²⁵⁴ D1382 (Červenkov izvješće o demobilizaciji u HV-u podneseno Šušku, 12. rujna 1995.), str. 2.

²⁵⁵ Raspravno vijeće napominje da je ZP Split 1992. godine bio Operativna zona Split.

Obrovac, Nadvoda, Ervenik i Knin. Raspravno vijeće napominje da je Červenko u razdoblju od 6. kolovoza 1995. nadalje najmanje dva puta ponovno definirao granicu između ZP-a Gospić i ZP-a Split.

98. Što se tiče postrojbi pod zapovjedništvom ZP-a Split, na osnovi dokaznih predmeta P1125 i P1192 Raspravno vijeće konstatira da je 2. kolovoza 1995. Gotovina unutar ZP-a Split formirao operativne grupe Sjever, Sinj, Šibenik i Zadar. Na osnovi dokaznih predmeta P1125, P1266, P2585 i D970, te na osnovi svjedočenja Ljiljane Botteri, Raspravno vijeće konstatira da su u sastavu OG Sjever bile 4. i 7. gardijska brigada, 2. i 3. gardijska brigada HVO-a, 81. gardijska bojna, 1. hrvatski gardijski zdruk, te TRS-1, TRS-2 i TS-3. Na osnovi dokaznih predmeta P1125, P1266 i P2585, te svjedočenja Ljiljane Botteri, Raspravno vijeće konstatira da su, od 2. kolovoza 1995., u sastavu OG Sinj bile 126. domobranska pukovnija, 144. brigada i 6. domobranska pukovnija. Na osnovi dokaznih predmeta P1125 i D970, Raspravno vijeće konstatira da su, u to vrijeme, u sastavu OG Šibenik bile 15. i 142. domobranska pukovnija, 113. pješačka brigada i TS-4. Na osnovi dokaznih predmeta P1125, P1192, P1266, P2585 i D970, te svjedočenja svjedoka Botteri i Rajčića, Raspravno vijeće konstatira da su u sastavu OG Zadar bile 2. bojna 9. gardijske brigade, 112. brigada, 7. i 134. domobranska pukovnija i TS-5, osim topničkih sredstava te topničke grupe koja su bila u zoni Rovanijske. Na osnovi dokaznih predmeta P1266 i P2585, Raspravno vijeće konstatira da su operativne postrojbe ZP-a Split na početku operacije Oluja imale približno 32.900 vojnika. Nadalje, na osnovi dokaznih predmeta P2585, P1209 i D992, Raspravno vijeće konstatira da je približno 10.000 tih vojnika mobilizirano poslije 5. srpnja 1995. godine.

99. Prema Červenkovoj zapovijedi, dokazni predmet D559, 14. kolovoza 1995. godine 7. gardijska brigada trebala je biti vraćena pod izravno zapovjedništvo načelnika Glavnog stožera HV-a, odnosno od tog dana više nije bila pod zapovjedništvom ZP-a Split. Međutim, na temelju izvješća, dokazni predmet D891, koje je Živko Budimir podnio Červenku, 7. gardijska brigada je 18. kolovoza 1995. bila pod izravnim zapovjedništvom ZP-a Split. S obzirom na to, uslijed nepodudarnosti zapovijedi, D559 i izvješća, D891, Raspravno vijeće ne može utvrditi je li 7. gardijska brigada ostala podređena ZP-u Split nakon 14. kolovoza 1995. godine.

100. Na osnovi Šuškovice odluke, D882, Raspravno vijeće konstatira da je, 9. kolovoza 1995., Šušak zapovjedio demobilizaciju najmanje 70.000 vojnih obveznika Hrvatske

vojske. Prijedlogom za demobilizaciju unutar ZP-a Split planirano je demobiliziranje sljedećeg broja vojnih obveznika: 3.684 od 15. kolovoza 1995. od 1. rujna 1995., 3.690 od 1. do 10. rujna 1995., te 3.312 od 10. do 20. rujna 1995. Prema Červenkovom izvješću, D1382, u ZP-u Split, u vremenu od 9. kolovoza do 11. rujna 1995., demobilizirano je 11.072 vojnika. Prema izvješću Hrvatske vojske, P1210, 11. kolovoza 1995. ZP Split je brojio 36.888 ljudi. Nadalje, prema Červenkovom izvješću, P2602, od 10. do 15. kolovoza 1995. snage HV-a smanjene su za približno 3.800 ljudi, a od 15. do 21. kolovoza 1995. za približno 16.900 ljudi. Na osnovi navedenih izvješća, Raspravno vijeće konstatira da je prije 15. kolovoza 1995. demobiliziran tek mali broj pripadnika ZP-a Split ako je demobiliziranih uopće bilo, a da je u razdoblju od 15. kolovoza do 11. rujna 1995. demobilizirano 11.072 vojnika ZP-a Split.

3.1.2 Ovlasti Ante Gotovine kao zapovjednika

101. Prema navodima u Optužnici, Ante Gotovina je imao efektivnu kontrolu nad 72. bojnom VP i dijelom 73. bojne VP, te je bio odgovoran za održavanje reda i stega i za nadzor nad ponašanjem podređenog osoblja.²⁵⁶ Raspravno vijeće će sada ispitati pravni okvir vođenja i zapovijedanja Vojnom policijom, događaje povezane s Vojnom policijom u danima prije operacije Oluja, zapovijedi izdane postrojbama Vojne policije unutar ZP-a Split, te Gotovinine ovlasti i obveze glede kaznenih djela i stegovnih prijestupa pripadnika postrojbi pod njegovim zapovjedništvom.

102. Raspravno vijeće će prvo razmotriti pravni okvir vođenja i zapovijedanja Vojnom policijom. Dana 6. siječnja 1992., ministar Gojko Šušak potpisao je Privremeno uputstvo za rad Vojne policije, koje je **Mate Laušić**, načelnik Uprave VP od 5. ožujka 1992. do 30. prosinca 2002. godine,²⁵⁷ s jednim suradnikom kompilirao iz pravilnika o postupanju civilne policije i pravilnika vojne policije JNA-a.²⁵⁸ To privremeno uputstvo 1994. godine je zamijenjeno detaljnijim i preciznijim Pravilnikom o ustroju i radu Vojne policije.²⁵⁹ Po tom pravilniku, Uprava Vojne policije bila je odgovorna za ustroj i obuku osoblja, za nadzor nad njegovim radom, te za

²⁵⁶ Optužnica, par. 4, Dodatak A.

²⁵⁷ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), str. 1, par. 1, 37-38, 48, 60.

²⁵⁸ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 19; Mate Laušić, T. 15220, 15229-15230.

²⁵⁹ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 27; Mate Laušić, T. 15208, 15220, 15229.

kadrovska pitanja unutar Uprave, uključujući određivanje kriterija za odabir kadrova na svim razinama.²⁶⁰

103. Na temelju članka 2. Pravilnika VP, postrojbe vojne policije su posebno obučene i opremljene postrojbe Hrvatske vojske u svim vidovima oružanih snaga, ustrojene kao bojne i satnije.²⁶¹ Na temelju članka 5. Pravilnika VP, pripadnici vojne policije nose službenu uniformu HV-a s bijelim opasačem i značku VP. **Boško Džolić**, zapovjednik Združene satnije VP u Kninu od 5. do 12. kolovoza 1995.,²⁶² nije se sjećao kakvu su uniformu vojni policajci nosili tijekom i poslije operacije Oluja, činilo mu se da su nosili maskirne uniforme ili uniforme maslinastosive boje.²⁶³ Na temelju članka 8. Pravilnika VP, sve postrojbe Vojne policije bile su podređene načelniku Uprave VP Ministarstva obrane.²⁶⁴ Prema Džolićevom svjedočenju, to se odnosi i na 72. i 73. bojnu VP Split.²⁶⁵ Na temelju članka 9 Pravilnika VP, u obavljanju redovitih vojnopolicijskih zadaća postrojbe Vojne policije podređene su zapovjedniku zbornog područja, zapovjedniku Hrvatske ratne mornarice, zapovjedniku Hrvatskog ratnog zrakoplovstva, odnosno najvišem po dužnosti zapovjedniku Hrvatske vojske u području djelovanja postrojbe Vojne policije.²⁶⁶

104. Na temelju članka 10. Pravilnika VP, vojna policija obavlja zadaće koje se, među ostalim, odnose na zaštitu i sigurnost osoba (i građanskih i vojnih) i imovine, na sprečavanje, otkrivanje i operativno-kriminalističku obradu djela u nadležnosti vojnih pravosudnih tijela, na sigurnost i nadzor vojnocestovnog prometa, sigurnost štćenih objekata, osoba i prostora, na sudjelovanje u borbi protiv neprijateljskih grupa, te na izvođenje borbenih zadaća na crti bojišnice.²⁶⁷ Na temelju članka 11. Pravilnika VP, potonje dvije zadaće prvenstvena su namjena antiterorističkih postrojbi VP.²⁶⁸ Na temelju članka 15. Pravilnika, Vojna policija ima više ovlasti, uključujući ovlaštenje za podnošenje stegovne ili kaznene prijave, za uhićenje i pritvaranje počinitelja kaznenih

²⁶⁰ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 28; Mate Laušić, T. 15208-15209.

²⁶¹ P880 (Pravilnik VP, veljača 1994.), članak 2.

²⁶² P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), str. 1, par. 4, 15, 20-22, 53; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), str. 1, par. 27, 32-33; Boško Džolić, T. 8888, 8906, 8916, 8922, 8968, 8987, 8999, 9068; P882 (Izvešće general-bojnika Mate Laušića o upotrebi postrojbi VP u operaciji Oluja, 6. kolovoza 1995.); D786 (Organigram 72. bojne VP, kolovoz-listopad 1995.); D787 (Dnevna zapovijed Združene satnije VP Knin, 5. kolovoza – 23. rujna 1995.), str. 7, 10, 17, 21.

²⁶³ Boško Džolić, T. 9041-9042; v. također Philip Berikoff, T. 7590, 7751.

²⁶⁴ P880 (Pravilnik VP, veljača 1994.), članak 8.

²⁶⁵ Boško Džolić, T. 8981-8982; P881 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o formiranju postrojbi VP na novooslobođenim područjima, 5. kolovoza 1995.); D785 (Organigram VP).

²⁶⁶ P880 (Pravilnik VP, veljača 1994.), članak 9.

²⁶⁷ P880 (Pravilnik VP, veljača 1994.), članak 10.

djela ili prekršaja vojne stege, te za pretragu osoba, stana i drugih prostorija.²⁶⁹ Na temelju članka 16. Pravilnika VP, svoje zadaće vojna policija izvršava putem raznih službi, odnosno službom osiguranja, potražnom, patrolnom i sprovođničkom službom, službom dežurstva, službom sigurnosti vojnog prometa, te službom za suzbijanje kriminaliteta.²⁷⁰ Služba VP za suzbijanje kriminaliteta obuhvaćala je poslove i zadaće u vezi s djelima iz nadležnosti vojnih sudova, što uključuje kaznena djela koja počine pripadnici oružanih snaga i neka kaznena djela koja počine građanske osobe.²⁷¹ Na temelju članka 55. Pravilnika VP, istragu i obradu u vezi s kaznenim djelima obavljaju ovlaštene službene osobe vojne policije po službenoj dužnosti ili na zahtjev državnog odvjetnika ili suda.²⁷²

105. Prema **Laušićevom** svjedočenju, članak 8. Pravilnika VP daje pojašnjenje u smislu da su sve postrojbe VP podređene Upravi VP, dok u članku 9. stoji da su postrojbe VP u obavljanju redovnih vojnopolicijskih zadaća na razini svakodnevnog operativnog zapovijedanja podređene zapovjedniku pripadnog zbornog područja, odnosno najvišem po dužnosti zapovjedniku u njihovoj zoni odgovornosti.²⁷³ To znači da su zapovjednici zbornih područja mogli izdavati zapovijedi postrojbama VP u okviru djelokruga zadaća VP, kako i stoji dalje u Pravilniku.²⁷⁴ Laušić je izjavio da je vojni zapovjednik postrojbama VP u svojoj zoni odgovornosti mogao izdavati naloge za izvođenje zadaće u djelokrugu vojne policije i da bi mu potom bilo podneseno izvješće o izvršenju te zadaće.²⁷⁵

106. **Reynaud Theunens**, vojni vještak,²⁷⁶ u svom je svjedočenju izjavio da su operativni zapovjednici bili odgovorni za dnevno operativno zapovijedanje postrojbama putem izdavanja vrlo jednostavno formuliranih radnih naloga, a stručni lanac je potom određivao način djelovanja što se ne događa svakodnevno.²⁷⁷ Svjedok je nadalje objasnio da je Uprava VP mjesto gdje se izdaju propisi budući da operativni zapovjednik ne posjeduje specijalistička znanja za određena pitanja, te bi se

²⁶⁸ P880 (Pravilnik VP, veljača 1994.), članci 10-11.

²⁶⁹ P880 (Pravilnik VP, veljača 1994.), članak 15.

²⁷⁰ P880 (Pravilnik VP, veljača 1994.), članak 16.

²⁷¹ P880 (Pravilnik VP, veljača 1994.), članak 53.

²⁷² P880 (Pravilnik VP, veljača 1994.), članci 54-55.

²⁷³ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 28, 84; Mate Laušić, T. 15206-15209, 15214, 15235, 15590; P880 (Pravilnik VP, veljača 1994.), članci 8-9.

²⁷⁴ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 28, 84; Mate Laušić, T. 15206-15209, 15214, 15235, 15590; P880 (Pravilnik VP, veljača 1994.), članci 8-9.

²⁷⁵ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 25.

²⁷⁶ Reynaud Theunens, T. 12170-12274; P1112 (*Curriculum vitae* Reynauda Theunensa).

dopuštanjem njemu da rješava ta pitanja pojavio rizik od nedosljedne uporabe vojne policije.²⁷⁸

107. **Boris Milas**, vršitelj dužnosti voditelja Službe za suzbijanje kriminaliteta 72. bojne VP HV-a od približno sredine rujna 1992. do kraja 1996.,²⁷⁹ u svom je svjedočenju izjavio da je zapovjedni sustav Vojne policije funkcionirao na načelu jednočelnništva odnosno vertikalne subordinacije. Zapovjednici u Vojnoj policiji bili su odgovorni Upravi VP. Međutim, za određene zadaće koje ne trpe odgađanje, poput pretresa, osiguranja vojnih kolona ili kontrolnih punktova bilo je potrebno imati i horizontalnu koordinaciju.²⁸⁰ Milas je izjavio da su redovne zadaće vojne policije, u smislu članka 9. Pravilnika VP, uključivale osiguranje vojnih objekata i vojnocestovnog prometa, te patrolno-pozorničku djelatnost u sigurnosno osjetljivim područjima.²⁸¹ To su, uz upućivanje zahtjeva za potragu Potražnoj službi ili za uhićenje za to nadležnoj službi, bili poslovi za koje je zapovjednik zbornog područja mogao zatražiti angažiranje vojne policije.²⁸² Svjedok je rekao da je Gotovina od zapovjednika 72. bojne VP tražio da vojna policija obavlja redovne zadaće i da su se te zadaće doista i izvršavale.²⁸³ Međutim, prema Milasovom svjedočenju, nisu se sve zadaće nabrojane u članku 10. Pravilnika smatrale redovnim zadaćama vojne policije u smislu članka 9.²⁸⁴ Zapovjednik HV-a nije imao nikakve ovlasti nad Službom za suzbijanje kriminaliteta i Službom dežurstva.²⁸⁵ Prema Milasovim izjavama, raspoređivanje ljudi na kontrolne punktove i patrole bile su zadaće opće vojne policije.²⁸⁶ Milas je izjavio da su na kontrolne punktove ponekad bili raspoređivani pripadnici kriminalističko-istražne vojne policije, ali nije znao u koliko se to prilika dogodilo.²⁸⁷ Milas je također rekao da, nakon što je u veljači 1994. stupio na snagu Pravilnik VP, pripadnike vojne policije

²⁷⁷ Reynaud Theunens, T. 12599.

²⁷⁸ Reynaud Theunens, T. 12599-12600.

²⁷⁹ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-4, 6, 8, 11, 31; D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), str. 1; Boris Milas, T. 19158, 19168-19169, 19227-19230, 19322; P2548 (MUP, službena zabilješka kriminalističke policije o obavijesnom razgovoru s Borisom Milasom, str. 1.

²⁸⁰ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 67.

²⁸¹ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 54-55.

²⁸² D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 55, 65-66; Boris Milas, T. 19297-19298.

²⁸³ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 55.

²⁸⁴ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 56; Boris Milas, T. 19297-19298.

²⁸⁵ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 66.

²⁸⁶ Boris Milas, T. 19292-19293, 19295.

²⁸⁷ Boris Milas, T. 19292-19293.

zapovjednici nisu mogli angažirati u bojnim djelovanjima bez odobrenja ministra obrane RH.²⁸⁸

108. **Ivan Jurić**, u kolovozu 1995. bojnik u Upravi VP kojeg je general Laušić zadužio za koordiniranje djelovanja 72. i 73. bojne VP te vojne i civilne policije u nekadašnjem Sektoru Jug, u razdoblju od 3. do 13. kolovoza 1995.,²⁸⁹ u svom je svjedočenju izjavio da se tim njegovim zaduženjem nije promijenila ni poremetila tekuća dnevna subordinacija zapovjednika 72. bojne VP, bojnika Budimira, u odnosu na Gotovinu.²⁹⁰

109. Raspravno vijeće napominje da je više svjedoka izraz “redovite zadaće” iz članka 9. Pravilnika VP koristilo u istom značenju kao izraz “dnevne operativne zadaće”.²⁹¹

110. Dana 6. srpnja 1994., Šušak je izdao zapovijed kojom je potvrdio podređenost postrojbi Vojne policije Upravi VP, pod vodstvom i zapovjedništvom načelnika Uprave VP.²⁹² Vodovi VP pridodani brigadama bili su, na temelju zakona, podređeni zapovjedniku brigade, a preko njega zapovjedniku zbornog područja, Hrvatske ratne mornarice, Hrvatskog ratnog zrakoplovstva i Južnog bojišta.²⁹³ Tom zapovijedi svim je pripadnicima vodova Vojne policije pridodanih brigadama naloženo da, uz oznake bojne VP u čijoj zoni odgovornosti djeluju, nose i bijelo narukavlje.²⁹⁴ Sve ranije zapovijedi protivne ovoj zapovijedi stavljene su izvan snage.²⁹⁵

111. Raspravno vijeće sada će razmotriti dokaze predočene u vezi s događajima povezanim s Vojnom policijom u danima prije operacije Oluja. Prema jednoj Laušićevoj zapovijedi od 2. kolovoza 1995., kojom se utvrđuju zadaće vojne policije tijekom predstojećih operacija, postrojbe VP na svim razinama imale su uspostaviti čvrste kontrolne punktove sa zadaćom sprečavanja neovlaštenog i nekontroliranog ulaska u zone borbenih djelovanja, kao i nekontroliranog izlaska iz zona borbenih

²⁸⁸ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 19, 34-35, 53-54.

²⁸⁹ Ivan Jurić, T. 27407, 27412-27417, 27426-27428, 27481, 27534.

²⁹⁰ Ivan Jurić, T. 27481.

²⁹¹ Boško Džolić, T. 8930; Reynaud Theunens, T. 12337; Mate Laušić, T. 15558, 15590; v. također Pero Kovačević, T. 22099; Ivan Jurić, T. 27490.

²⁹² D35 (Zapovijed ministra obrane u vezi s vođenjem i zapovijedanjem postrojbama VP, 6. srpnja 1994.).

²⁹³ D35 (Zapovijed ministra obrane u vezi s vođenjem i zapovijedanjem postrojbama VP, 6. srpnja 1994.), par. 3.

²⁹⁴ D35 (Zapovijed ministra obrane u vezi s vođenjem i zapovijedanjem postrojbama VP, 6. srpnja 1994.), par. 7.

²⁹⁵ D35 (Zapovijed ministra obrane u vezi s vođenjem i zapovijedanjem postrojbama VP, 6. srpnja 1994.), par. 10.

djelovanja, te poduzimanja energičnih mjera protiv onih koji se ogлуše i ne poštuju naloge VP.²⁹⁶ Te zadaće trebale su se izvršavati u suradnji s MUP-om.²⁹⁷ U zapovijedi stoji i to da se zapovjednici bojni i samostalnih satnija u dnevno-operativnom zapovijedanju moraju podrediti zapovjedniku zbornog područja, odnosno zapovjednicima Hrvatske ratne mornarice i Hrvatskog ratnog zrakoplovstva, i da su dužni tim zapovjednicima podnositi svakodnevna izvješća.²⁹⁸ Kao jedan od naslovnika te zapovijedi naveden je i zapovjednik ZP-a Split.²⁹⁹ Tom zapovijedi, 72. i 73. bojna VP stavljene su pod zapovjedništvo Ivana Jurića.³⁰⁰ Zapovijed je trebala stupiti na snagu u ponoć 3. kolovoza 1995. godine.³⁰¹

112. Dana 3. kolovoza 1995., na sastanku održanom u Ministarstvu obrane, Laušić je rekao da su zapovjednici postrojbi HV-a upozoreni da su osobno odgovorni za stegu svojih podređenih.³⁰² Također je objasnio da je časnicima Uprave VP dao ovlasti da, uoče li "nepravilnosti" u radu, "na licu mjesta" smijene zapovjednike postrojbi VP. Na kraju je Laušić u vezi s ratnim zarobljenicima rekao da bi redosljed obrade trebao biti obavještajna služba, SIS i SZUP, i na kraju kriminalistička VP, te je naglasio da se Vojna policija što se tiče postupanja s ratnim zarobljenicima mora pridržavati Ženevske konvencije.³⁰³ Na istom sastanku Biškić je prezentirao zadaće vojne policije, koje se na početku bojnih djelovanja sastoje u postavljanju nadzornih punktova na prometnicama, a potom u pretresima i "čišćenju" oslobođenih područja.³⁰⁴ Usporedno s napredovanjem Hrvatske vojske, zadaće VP su patrolno-pozornička djelatnost, razmještaj snaga VP u Kninu i Glini, te suradnja s MUP-om u naseljenim mjestima i područjima do uvođenja civilne vlasti. Po završetku bojnih djelovanja, vojna policija odgovara za sigurnost šticećenih osoba i objekata, uspostavljanje "čvrstih" nadzornih punktova i razgraničenje

²⁹⁶ P2171/D267 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića u vezi s pripremom postrojbi VP, 2. kolovoza 1995.), par. 5-6; v. također P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 165-166, 168, 248-249; Mate Laušić, T. 15253-15254. Raspravno vijeće napominje da su P2171 i D267 ista zapovijed, a da P2171 uključuje i konačnu verziju prijevoda.

²⁹⁷ P2171/D267 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića u vezi s pripremom postrojbi VP, 2. kolovoza 1995.), par. 5-6.

²⁹⁸ P2171/D267 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića u vezi s pripremom postrojbi VP, 2. kolovoza 1995.), par. 12; v. također P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 165-166, 168, 248-249; Mate Laušić, T. 15253-15254.

²⁹⁹ P2171/D267 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića u vezi s pripremom postrojbi VP, 2. kolovoza 1995.).

³⁰⁰ P2171/D267 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića u vezi s pripremom postrojbi VP, 2. kolovoza 1995.), par. 10-12.

³⁰¹ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 166.

³⁰² D45 (Zabilješka sa sastanka u MORH-u, 4. kolovoza 1995.), str. 4-5.

³⁰³ D45 (Zabilješka sa sastanka u MORH-u, 4. kolovoza 1995.), str. 6.

³⁰⁴ D45 (Zabilješka sa sastanka u MORH-u, 4. kolovoza 1995.), str. 4-5.

užeg područja bojnih djelovanja od područja s uspostavljenom civilnom vlasti, te pregrupiranje snaga ovisno o kretanju i razmještanju oružanih snaga RH.³⁰⁵ Pomoćnik ministra unutarnjih poslova Joško Morić najavio je da će MUP dati osiguranje za izlaze iz gradova i ulaze u njih.³⁰⁶

113. Kako stoji u Laušićevoj zapovijedi od 3. kolovoza 1995., toga dana održan je sastanak predstavnika MUP-a i VP, na kojem je dogovorena taktika i metodologija postupanja vojne i civilne policije na početku napadnih djelovanja i na novooslobođenom području RH.³⁰⁷ Laušić je, među ostalima, 72. i 73. bojni VP zapovjedio sljedeće: da odmah ostvare kontakt s MUP-om; da prate napredovanje HV-a na oslobođenom teritoriju i da "zajedničkim patrolama" osiguraju javni red i mir, promet za potrebe HV-a, te izolaciju i sigurnosnu evakuaciju civila; da pomognu MUP-u koji je trebao preuzeti osiguranje vitalnih objekata u oslobođenim gradovima; da na većim raskrižjima uspostave zajednički kontrolne punktove radi reguliranja prometa i osiguranja kolona HV-a i civila; da uporabe antiterorističke postrojbe za "čišćenje" terena i objekata te uništenje zaostalih utvrđenih neprijateljskih grupa; da i drugdje uspostavljaju kontrolne punktove; te da svu pronađenu dokumentaciju predaju SIS-u.³⁰⁸

114. **Milas** je bio jedan od sudionika sastanka održanog 3. kolovoza 1995. u 23:00 sata na istaknutom zapovjednom mjestu bojne u Gornjim Rujanima, u neposrednoj blizini Sajkovića, kojem su prisustvovali zapovjednik Mihael Budimir, bojnik Ivan Jurić, satnik Ante Glavan, Damir Maduna i Ante Cicvarić.³⁰⁹ Na tom sastanku bojnik Ivan Jurić prenio je zapovijed generala Laušića od 2. kolovoza 1995. godine.³¹⁰ Milas je izjavio da je, prema toj zapovijedi, Jurić bio odgovoran za koordinaciju sa zapovjednicima HV-a i načelnicima policijskih uprava u svojem području djelovanja. On je bio ovlašten da poduzima sve mjere protiv zapovjednikā ako zadaci Vojne policije ne bi bili izvršavani na način predviđen u zapovijedi i pravilima službe.³¹¹ Svjedok je dalje rekao da se, na temelju te zapovijedi, 72. bojna i dijelovi 73. bojne VP u zoni odgovornosti ZP-a Split podređuju Juriću i da je zapovijed bila dostavljena na

³⁰⁵ D45 (Zabilješka sa sastanka u MORH-u, 4. kolovoza 1995.), str. 5.

³⁰⁶ D45 (Zabilješka sa sastanka u MORH-u, 4. kolovoza 1995.), str. 3, 7.

³⁰⁷ D269 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića u vezi sa suradnjom MUP-a i VP, 3. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁰⁸ D269 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića u vezi sa suradnjom MUP-a i VP, 3. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁰⁹ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 37; Boris Milas, T. 19173-19175, 19311-19312, 19318, 19362-19363.

³¹⁰ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 37; Boris Milas, T. 19174, 19186.

³¹¹ Boris Milas, T. 19174, 19312, 19321.

znanje i Gotovini.³¹² Glavan je prisutne upoznao s dijelom Laušičeve zapovijedi u vezi s radom kriminalističke policije, što je uključivalo obavljanje razgovora sa zarobljenim pripadnicima SVK u prihvatnim centrima, u suradnji s civilnom policijom.³¹³

115. Raspravno vijeće sada će razmotriti predočene dokaze u vezi s vođenjem i zapovijedanjem, a posebno u vezi sa zapovijedima izdanim postrojbama VP u ZP-u Split. Prema **Džolićevom** svjedočenju, 72. bojna VP, formirana približno u siječnju 1992. godine, imala je sjedište u Splitu.³¹⁴ Mihael Budimir je bio zapovjednik 72. bojne VP, a zamjenik mu je bio bojnik Primorac.³¹⁵ Džolić je izjavio i to da je svim satnijama 72. bojne VP bila pridodana i postrojba kriminalističke VP, uz iznimku satnija stacioniranih u zapovjedništvu bojne budući da je u zapovjedništvu postojao odjel kriminalističke VP.³¹⁶ Odjel kriminalističke VP u okviru zapovjedništva 72. bojne VP bio je nadređen postrojbama kriminalističke VP u okviru satnijā bojne.³¹⁷ Džolić je nadalje rekao da je Milas bio podređen i zapovjedniku 72. bojne VP i načelniku kriminalističkog odjela u Upravi VP.³¹⁸ Džolić je izjavio da je 72. bojna VP, koja je bila u sastavu ZP-a Split, bila podređena i dobivala zapovijedi i od zapovjedništva ZP-a i od Uprave VP.³¹⁹ Prema Džolićevim izjavama, zapovjednik ZP-a Gotovina bio je Budimirov nadređeni u pogledu dnevnih operativnih zadaća bojne, što je uključivalo osiguranje objekata, osoba i prostora te davanje pratnje za konvoje HV-a.³²⁰ Prema Džolićevim riječima, Budimir je bio prisutan na dnevnim sastancima s Gotovinom radi podnošenja dnevnih izvješća o stanju na terenu.³²¹

116. Džolić je u svojem svjedočenju izjavio da su dnevne operativne zadaće obuhvaćale davanje straža za objekte u zoni odgovornosti, pratnje za konvoje, ljudstva za kontrolne punktove, patrole i potragu za dezerterima ili vojnicima koji se nisu

³¹² D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 37; D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 15; Boris Milas, T. 19174-19175, 19186, 19312, 19318, 19321.

³¹³ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 37-38, 41; Boris Milas, T. 19186, 19195, 19363.

³¹⁴ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 3; Boško Džolić, T. 8966.

³¹⁵ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 5; Boško Džolić, T. 8981-8982, 8986, 8991; D785 (Organigram VP); D786 (Organigram 72. bojne VP, kolovoz – listopad 1995.).

³¹⁶ Boško Džolić, T. 8975-8976.

³¹⁷ Boško Džolić, T. 8976.

³¹⁸ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 41; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 32; Boško Džolić, T. 8990, 9029; D786 (Struktura 72. bojne VP).

³¹⁹ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 3, 5; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 3, 7; Boško Džolić, T. 8925.

³²⁰ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 6; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 25-26; Boško Džolić, T. 8929-8930, 9009.

³²¹ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 15; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 6.

odazvali na mobilizacijski poziv. Združena satnija VP u Kninu bila je, što se tiče tih zadaća, pod zapovjedništvom lokalnog vojnog zapovjednika.³²² Džoliću nije bilo poznato da su zapovjednici novoosnovanih postrojbi VP podnosili izvješća najvišim vojnim zapovjednicima i izjavio je da je služba dežurstva 72. bojne VP podnosila izvješća Upravi VP i zapovjedništvu zbornog područja.³²³

117. Džolić je bio podređen i Budimiru i Juriću i obojici je bio dužan podnositi izvješća.³²⁴ Budimir je ostao Džolićev neposredni nadređeni i Džolić je rekao da mu je podnosio usmena izvješća o radu Združene satnije VP kad god bi Budimir došao u Knin, što se događalo gotovo svakog dana. Satnija je zapovjedništvu 72. bojne VP dostavljala i pismena dnevna izvješća.³²⁵ Moglo se dogoditi, kako je izjavio Džolić, da službeni položaj ima primat nad činom, tako da je bojni izdavao naređenja pukovniku koji je imao viši čin, ali niži službeni položaj.³²⁶ Jurić je održavao koordinacijske sastanke s policijom i višim zapovjedništvima radi dogovaranja o djelovanju, nakon kojih bi Džoliću izdavao smjernice o načinu na koji se dogovorene zadaće moraju izvršiti.³²⁷ Džolić i Jurić sastajali su se svakodnevno, ponekad i više puta dnevno, a Džolić je uz to Juriću podnosio i dnevna izvješća.³²⁸ Svjedoku je Jurić izdao više zapovijedi, uključujući jednu usmenu zapovijed da odredi nekoliko pripadnika svoje postrojbe kako bi preuzeli osiguravanje skladišta u Golubiću od pripadnika hrvatske policije koji su ondje bili privremeno.³²⁹

118. Prema Milasovom svjedočenju, Laušićeve zapovijedi 72. bojna VP dobivala je svakodnevno. Te zapovijedi regulirale su sva pitanja i zadaće koje je Vojna policija bila dužna izvršavati, a većina tih zapovijedi bila je dostavljana na znanje generalu Gotovini.³³⁰ Zona odgovornosti 72. bojne podudarala se sa zonom odgovornosti ZP-a Split, pa time i splitskog vojnog suda i vojnog tužiteljstva.³³¹

³²² P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 38; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 16, 24; Boško Džolić, T. 9014.

³²³ Boško Džolić, T. 8917-8918.

³²⁴ Boško Džolić, T. 8974, 9003-9004, 9008.

³²⁵ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 43; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 13; Boško Džolić, T. 9006-9008, 9033-9035.

³²⁶ Boško Džolić, T. 8992-8993.

³²⁷ Boško Džolić, T. 8973, 8996-8997.

³²⁸ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 43; Boško Džolić, T. 8995, 9003-9004, 9091-9092.

³²⁹ Boško Džolić, T. 8972-8973, 9088-9089.

³³⁰ D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 15.

³³¹ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 8.

119. Milas je nadalje izjavio da se većina Gotovinih zapovijedi 72. bojni VP ticala uporabe Vojne policije u borbenim djelovanjima, pri čemu je vojna policija osiguravala hodnje vojnih postrojbi kao što su premještanje postrojbi, naoružanja i eksplozivnih sredstava.³³² Pripadnici antiterorističke vojne policije nisu mogli biti angažirani bez odobrenja načelnika Uprave VP. Svjedok je prisustvovao brifinzima zapovjednika bojne, na kojima bi on zapovjedniku antiterorističke postrojbe 72. bojne VP izdao zadaću da pripremi ljudstvo za zapovjednika ZP-a Split, što je značilo da je Laušić odobrio zahtjev koji je u vezi s tim uputio Gotovina.³³³ Prema Milasovom svjedočenju, Gotovina nije mogao zapovijediti operativnu akciju poput operacije Varivode jer su se takve akcije ticale i vojne i civilne policije, nego je takve akcije, po strukovnoj zapovjednoj crti, inicirao Laušić u suradnji s MUP-om.³³⁴

120. Načelnik Uprave VP bio je krajnja nadležna instancija u odlučivanju o nagrađivanju, promicanju, sankcioniranju i smjenjivanju kadrova u Službi za suzbijanje kriminaliteta 72. bojne VP.³³⁵ Milas izjavio da su samo Eljuga, Jurić, Budimir, načelnik Uprave VP i zamjenik načelnika Uprave VP bili nadležni i uopće imali mogućnost da ocjenjuju njegov rad.³³⁶

121. Prema svjedočenju **Damira Šimića**, bivšeg istražitelja u Odsjeku kriminalističke vojne policije 72. bojne VP,³³⁷ nalog za istragu moglo je izdati zapovjedništvo ili istaknuto zapovjedno mjesto zbornog područja, a takav nalog vjerojatno bi bio naslovljen na zapovjedništvo bojne, koje bi potom vojnim policajcima zapovjedilo da provedu istragu.³³⁸ Šimić je izjavio da je VP, iako je formalno pripadala Upravi VP u Zagrebu, u svom dnevnom radu mogla primiti i zahtjeve za djelovanje od zapovjedništva zbornog područja ili drugih segmenata.³³⁹ Prema Šimićevom svjedočenju, dnevni rad je među ostalim obuhvaćao poduzimanje mjera za održavanje

³³² D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 15; Boris Milas, T. 19323.

³³³ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 35, 53.

³³⁴ Boris Milas, T. 19212.

³³⁵ D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 14; Boris Milas, T. 19204-19206, 19208; D1537 (Izvadak iz Laušićeva dnevnika u vezi s promaknućima).

³³⁶ Boris Milas, T. 19210.

³³⁷ P967 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 27. siječnja 2008.), str. 1, par. 1; P968 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 8. listopada 2008.), str. 1; D840 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 24. srpnja 2008.), str. 1; Damir Šimić, T. 10197; P971 (Zapisnik Odjela kriminalističke vojne policije o uzimanju izjave od Damira Šimića, 16. svibnja 2002.), str. 1-2; D846 (Grafički prikaz sustava zapovijedanja i izvještavanja Uprave VP i 72. bojne koji je načinila obrana).

³³⁸ P967 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 27. siječnja 2008.), par. 16; P969 (Dopis Damira Šimića od 12. ožujka 2008. kojim se ispravlja dokazni predmet P967), str. 5.

sigurnosti i stege, kriminalističko-istražnu djelatnost, što je uključivalo uhićenje i pritvaranje navodnih počinitelja, te, kad je riječ o antiterorističkoj postrojbi, povremenu pomoć drugim vojnim postrojbama obavljanjem kratkih borbenih zadataka.³⁴⁰ Prema Šimićevom svjedočenju, nalog za istragu ili neki drugi nalog on nikad nije dobio izravno od zapovjednika postrojbe izvan VP, primjerice, od zapovjednika ZP-a Split.³⁴¹ Prema njegovom svjedočenju, Vojna policija nikad nije dobila nalog u kojem bi se poimence navodile osobe koje je trebalo obraditi zbog počinjenih djela.³⁴² Njemu isto tako nije bilo poznato da je ijedan od zapovjednika izvan postrojbe VP sudjelovao u istragama. Svjedokovo je mišljenje da je sudjelovanje u provođenju istrage bilo izvan nadležnosti vojnih zapovjednika.³⁴³

122. **Laušić** je izjavio da je 72. bojna VP, kao i svaka druga postrojba unutar ZP-a Split, bila dužna operativnom centru ZP-a Split dojavljivati sve izvanredne događaje u postrojbi. Istodobno, bojne VP su preko istaknutog zapovjednog mjesta dostavljale dojave Upravi VP.³⁴⁴

123. Kad bi vojna policija u **Jurićevoj** zoni odgovornosti dobila zapovijed za osiguranje crkava ili strateški važnih objekata, zapovijed bi stigla iz Uprave VP, Glavnog stožera ili Ministarstva obrane.³⁴⁵

124. Jurić je izjavio da su mu sve podređene postrojbe na istaknutom zapovjednom mjestu 72. bojne VP, gdje se on nalazio, dostavljale izvješća.³⁴⁶ Potom bi, na osnovi tih izvješća, on ili neki od njegovih suradnika izradio objedinjeno sveobuhvatno izvješće koje su, u skladu s Laušićevim nalogom, svaki dan u 20:00 sati slali u Zagreb.³⁴⁷ Jurić je ta izvješća bio dužan dostavljati samo Upravi VP, a u njima su morala biti navedena sva kaznena djela koja bi se dogodila na tom području, o kojima su dojave dostavljale osobe pod zapovjedništvom svjedoka.³⁴⁸ Iako je on službeno bio obvezan izvješćivati samo

³³⁹ P967 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 27. siječnja 2008.), par. 16; P968 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 8. listopada 2008.), par. 4; P969 (Dopis Damira Šimića od 12. ožujka 2008. kojim se ispravlja dokazni predmet P967), str. 5.

³⁴⁰ P967 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 27. siječnja 2008.), par. 16; P969 (Dopis Damira Šimića od 12. ožujka 2008. kojim se ispravlja dokazni predmet P967), str. 5-6; D840 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 24. srpnja 2008.), str. 4.

³⁴¹ D840 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 24. srpnja 2008.), str. 4; Damir Šimić, T. 10334.

³⁴² P969 (Dopis Damira Šimića od 12. ožujka 2008. kojim se ispravlja dokazni predmet P967), str. 5.

³⁴³ D840 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 24. srpnja 2008.), str. 4.

³⁴⁴ Mate Laušić, T. 15305, 15370.

³⁴⁵ Ivan Jurić, T. 27420-27421.

³⁴⁶ Ivan Jurić, T. 27431, 27503, 27516.

³⁴⁷ Ivan Jurić, T. 27431-27432.

³⁴⁸ Ivan Jurić, T. 27431-27432, 27439.

Upravu VP, svjedok je objasnio da su zapovjednici bojni VP morali svakodnevno dostavljati izvješća najvišem operativnom zapovjedniku u svojoj zoni odgovornosti: primjerice, na temelju postupka propisanog pravilima službe VP, zapovjednik 72. bojne VP morao je zapovjedniku zbornog područja dostavljati izvješća o stanju sigurnosti za posljednjih 24-48 sati.³⁴⁹

125. **Ljiljana Botteri**, pomoćnica zapovjednika za pravne poslove ZP-a Split tijekom i nakon operacije Oluja,³⁵⁰ u svojem je svjedočenju izjavila je da je 72. bojna VP, čiji je zapovjednik bio Mihael Budimir, dok je djelovala unutar ZP-a Split, bila podređena ZP-u Split. Gotovina je pripadnicima bojne mogao izdavati zapovijedi u vezi s aktivnostima iz njihovog djelokruga i u skladu s Pravilnikom o ustroju i radu VP.³⁵¹ Te zapovijedi mogle su se odnositi na dnevno-policijske zadaće poput osiguranja objekata ili praćenje vozila. Ljiljana Botteri je, međutim, izjavila da Gotovina nije mogao izdavati zapovijedi za temeljne vojnopolicijske zadaće kao što su sprečavanje kaznenih djela, otkrivanje počinitelja i obavljanje kaznenih istražnih radnji, jer su se takve zadaće vršile na temelju zakonske obveze ili po zahtjevu državnog odvjetnika, odnosno po nalogu vojnog tužitelja ili istražnog suca.³⁵² U tom segmentu, kontrolu rada VP vršila je uprava VP, preko Odjela kriminalističke vojne policije.³⁵³

126. Dana 4. siječnja 1995., Gotovina je od Laušića zatražio da zapovjedniku Združene satnije Vojne policije u sektoru Jug izda zapovijed da vodu Vojne policije u zoni odgovornosti OG Livno pošalje 20 vojnika na ispomoć za vojnopolicijske zadaće.³⁵⁴ Dana 15. lipnja 1995., Gotovina je zapovjedniku 72. bojne VP zapovjedio da do 16:00 sati 16. lipnja 1995. antiterorističku grupu izmjesti u zonu odgovornosti OG Livno. Također je zapovjedio da se za prijevoz i oružje mora pobrinuti VP.³⁵⁵ U zapovijedi od 15. rujna 1995., Gotovina je naredio da antiteroristički vod 72. bojne VP provede pretres i čišćenje terena kod Drvara u Bosni i Hercegovini, što je trebalo izvršiti

³⁴⁹ Ivan Jurić, T. 27438-27440, 27477.

³⁵⁰ P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 11, 30-31; P1006 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 8. studenog 2007.), par. 15; P1017 (Izvješće o stegovnim mjerama i kaznama za treće tromjesečje 1995., s potpisom Ljiljane Botteri), str. 1.

³⁵¹ P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 51-52; P1006 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 8. studenog 2007.), par. 21; D878 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 24. listopada 2008.), par. 16; Ljiljana Botteri, T. 10888.

³⁵² D878 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 24. listopada 2008.), par. 16.

³⁵³ P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 52; D878 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 24. listopada 2008.), par. 16.

³⁵⁴ D1290 (Zahtjev Ante Gotovine za ispomoć u ljudstvu vodu VP u zoni odgovornosti OG Livno, upućen Mati Laušiću, 4. siječnja 1995.).

od 08:00 do 18:00 sati 16. rujna 1995. Također, Gotovina je zapovjedniku 72. bojne VP zapovjedio da na redovnom sastanku podnese izvješće o izvršenju i rezultatima zadaće.³⁵⁶ Dana 6. listopada 1995. Gotovina je naredio da se Antiteroristička grupa 72. bojne VP odmah stavi u prvi stupanj bojne spremnosti.³⁵⁷ Dana 31. listopada 1995. Gotovina je zapovjedniku 72. bojne VP u Splitu zapovjedio da uputi jednu desetinu za osiguranje istaknutog zapovjednog mjesta hrvatskih snaga u Šipovu, u Bosni i Hercegovini.³⁵⁸

127. **Džolić** je izjavio da je 28. srpnja 1995. više od 50 pripadnika Vojne policije iz više satnija 72. bojne VP, među kojima je i sâm bio, bilo stacionirano u Rujanima u Bosni i Hercegovini.³⁵⁹ Njihove zadaće uključivale su osiguranje borbene zone, davanje pratnje konvojima i osiguranje Gotovininog zapovjedništva sektora u Gornjim Rujanima.³⁶⁰ Prema Džolićevom svjedočenju, dan ili dva prije operacije Oluja Gotovina je svoje istaknuto zapovjedno mjesto preselio u Sajković u Bosni i Hercegovini.³⁶¹ Dana 30. srpnja 1995. u Rujane je došlo 15-30 pripadnika 66. bojne VP.³⁶² Džolić je izjavio da je u noći 3. kolovoza 1995. zapovjednik 72. bojne VP Mihael Budimir njemu i drugim zapovjednicima VP koji su bili u Rujanima pročitao Gotovininu zapovijed pred sam početak operacije Oluja. Rečeno im je da napad tek što nije započeo, neka pripreme ljude, a opisane su i crte napada za gardijske brigade.³⁶³

128. Dana 5. kolovoza 1995., u svrhu osiguravanja visoke razine javnog reda i mira, opće sigurnosti i sprečavanja činjenja kaznenih djela od strane pripadnika HV, Laušić je zapovjednicima bojni i satnija VP izdao zapovijed da pristupe završnim pripremama za formiranje postrojbi VP na novooslobođenim područjima, da formiraju kriminalističku vojnu policiju i službe dežurstva, te da uspostave sustav veza i izvješćivanja. Primjerak zapovijedi dostavljen je, među ostalima, i zapovjednicima zbornih područja.³⁶⁴ **Laušić**

³⁵⁵ P2216 (Zapovijed Ante Gotovine za izmještanje ATG 72. bojne u zonu odgovornosti OG Livno, 15. lipnja 1995.).

³⁵⁶ P2211 (Zapovijed Ante Gotovine za početak čišćenja terena kod Drvara, Bosna i Hercegovina, 15. rujna 1995.).

³⁵⁷ P2218 (Zapovijed Ante Gotovine da se ATG 72. bojne stavi u pripravnost za intervenciju, 6. listopada 1995.).

³⁵⁸ P2213 (Zapovijed Ante Gotovine da se jedna desetina iz sastava 72. bojne VP uputi na IZM Šipovo, Bosna i Hercegovina, 31. listopada 1995.).

³⁵⁹ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 15, 19.

³⁶⁰ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 15.

³⁶¹ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 17.

³⁶² P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 17.-18. kolovoza 2004.), par. 15, 17, 19.

³⁶³ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 18; Boško Džolić, T. 9086.

³⁶⁴ P881 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o formiranju postrojbi VP na novooslobođenim područjima, 5. kolovoza 1995.), par. 1-3.

je izjavio da je, u vremenu od 5. do 10. kolovoza 1995. godine, 72. bojna ustrojila 16 postrojbi VP na "novooslobođenim" područjima, među ostalim, u Kninu (jačine satnije), Benkovcu, Drnišu i Obrovcu.³⁶⁵ Nadalje, Laušić je zapovjednicima VP zapovjedio da energično postupaju prema pripadnicima Hrvatske vojske koji narušavaju Propisnik o vojnoj stezi i propise o sigurnosti u vojnocestovnom prometu, te da uhićeni pripadnici HV trebaju biti prepraćeni u prostorije za zadržavanje u matičnim postrojbama dok se ne stvore uvjeti za zadržavanje u objektima novoustrojenih postrojbi VP.³⁶⁶ Prema toj zapovjedi, zapovjednici novoustrojenih postrojbi VP na oslobođenim područjima su što se tiče dnevno-operativnog zapovijedanja bili podređeni najstarijem zapovjedniku HV-a u svojoj zoni odgovornosti,³⁶⁷ što Raspravno vijeće razumije kao primjenu članka 9. Pravilnika VP.

129. Dana 13. kolovoza 1995. zapovjednik Budimir je načelnika Uprave VP izvijestio da je, u skladu sa zapovijedi za napad zapovjednika ZP-a Split, formirana jedna borbena grupa VP u čiji su sastav ušli pripadnici antiterorističke postrojbe, te opće i prometne vojne policije, kao i da je ta grupa poslana u borbu tijekom operacije Oluja i da je 10. kolovoza 1995. dobila odmor po zapovijedi zapovjednika ZP-a Split.³⁶⁸

130. Dana 15. kolovoza 1995., Laušić je izvijestio da su "[s]atnija 72. bojne VP u čijem je sastavu Antiteroristički vod 72. bojne i pripadnici Opće vojne policije po zapovijedi zapovjednika ZP Split" podređeni 1. hrvatskom gardijskom zdruhu u početku operacije oslobađanja Knina.³⁶⁹ Laušić je dalje izvijestio da od 13. kolovoza 1995. antiterorističke postrojbe VP samostalno i u suradnji s MUP-om pretresaju novooslobođeno područje.³⁷⁰

131. U jednoj ranijoj prilici, u siječnju 1995., Gotovina je naložio ustrojavanje izviđajne komisije koja se ima baviti rutinskim vojnim prekršajima poput neizvršavanja

³⁶⁵ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 178; Mate Laušić, T. 15604; v. također P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 59; Boško Džolić, T. 9056, 9068; P879 (Izvešće bojnika Ivana Jurića o provedbi zadaća podneseno Upravi VP, 5. kolovoza 1995.), par. 1.5-1.6; P881 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o formiranju postrojbi VP na novooslobođenim područjima, 5. kolovoza 1995.), par. 1; P882 (Izvešće general-bojnika Mate Laušića o uporabi postrojbi VP u operaciji Oluja, 6. kolovoza 1995.), par. 1; D292 (Izvešće MORH-a o operaciji Oluja, s potpisom Mate Laušića, 15. kolovoza 1995.), str. 6-8; D399 (Izvešće MORH-a koje je sastavio Mate Laušić, 7. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁶⁶ P881 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o formiranju postrojbi VP na novooslobođenim područjima, 5. kolovoza 1995.), par. 5-6.

³⁶⁷ P881 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o formiranju postrojbi VP na novooslobođenim područjima, 5. kolovoza 1995.), par. 7.

³⁶⁸ D737 (Izvešće zapovjednika, bojnika Budimira, 13. kolovoza 1995.), str. 1-4.

³⁶⁹ D292 (Izvešće MORH-a o operaciji Oluja, s potpisom Mate Laušića, 15. kolovoza 1995.), str. 11.

zapovijedi.³⁷¹ Dana 21. svibnja 1995., pripadnici 114. brigade navodno su bacili ručnu bombu ispred policijske postaje Trogir u općini Split, uslijed čega je oštećeno jedno vozilo, a jedna je osoba zadobila teške tjelesne ozljede.³⁷² Poslije incidenta, Budimir je dobio zapovijed da o svemu izvijesti Gotovinu kako bi Gotovina Skeji izdao daljnje zapovijedi u vezi s tim incidentom.³⁷³ U zapovijedi od 22. svibnja 1995., Gotovina je naložio da se odmah ustroji povjerenstvo za ispitivanje uzroka i posljedica tog incidenta.³⁷⁴ Gotovininom zapovijedi određeno je da se povjerenstvo treba sastojati od pet članova iz sastava Vojne policije Split, među kojima moraju biti pomoćnik za SIS i pomoćnik za promidžbenu djelatnost.³⁷⁵ Gotovina je naložio i da se najkasnije do 08:00 sati 24. svibnja 1995. dostavi detaljno izvješće, te da se na svim zapovjednim razinama djeluje na sprečavanju takvih i sličnih događaja.³⁷⁶ Rješenjem koje je izdao 31. svibnja 1995., Gotovina je pokrenuo stegovni izviđaj protiv dva pripadnika Vojne pošte 1080 u ZP-u Split, zbog osnovane sumnje da su ti vojnici počinili povredu vojne stege tako što su ostvarivali dvojni osobni dohodak.³⁷⁷ Gotovina je za voditelja stegovnog izviđaja odredio vodnika Josipa Galića iz Vojne pošte 6070 i zatražio da mu on u roku od 15 dana od dana primitka tog rješenja uruči cjelokupni spis predmeta s izvješćem i prijedlogom.³⁷⁸ Prema svjedočenju Ljiljane Botteri, Gotovina bi nakon toga postupio tako da spis proslijedi vojnostegovnom tužitelju koji bi potom sastavio optužnicu, poslije čega bi se formiralo vijeće stegovnog suda.³⁷⁹

132. Dana 23. i 24. kolovoza 1995., stambene zadruge Visokogradnja i Predvodnik iz Splita uputile su načelniku Glavnog stožera Zvonimiru Červenku dopise u kojima se žale da su se pripadnici HV-a u uniformama nasilno i protupravno uselili u stanove u

³⁷⁰ D292 (Izvješće MORH-a o operaciji Oluja, s potpisom Mate Laušića, 15. kolovoza 1995.), str. 13.

³⁷¹ P1033 (Rješenje o pokretanju stegovnog izviđaja, s potpisom Ante Gotovine, 4. siječnja 1995.).

³⁷² P1018 (Izvješće o incidentu u PP Trogir, s potpisom bojnika Mihaela Budimira, 22. svibnja 1995.), str. 1.

³⁷³ P1018 (Izvješće o incidentu u PP Trogir, s potpisom bojnika Mihaela Budimira, 22. svibnja 1995.), str. 3.

³⁷⁴ P1019 (Zapovijed za ustrojavanje komisije za izviđaj, s potpisom Ante Gotovine, 22. svibnja 1995.), str. 1.

³⁷⁵ P1019 (Zapovijed za ustrojavanje komisije za izviđaj, s potpisom Ante Gotovine, 22. svibnja 1995.), par. 1.

³⁷⁶ P1019 (Zapovijed za ustrojavanje komisije za izviđaj, s potpisom Ante Gotovine, 22. svibnja 1995.), par. 2, 4.

³⁷⁷ P1023 (Rješenje o pokretanju stegovnog izviđaja, s potpisom Ante Gotovine, 31. svibnja 1995.), str. 1-2.

³⁷⁸ P1023 (Rješenje o pokretanju stegovnog izviđaja, s potpisom Ante Gotovine, 31. svibnja 1995.), str. 1.

³⁷⁹ P1006 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 8. studenog 2007.), par. 27.

njihovu vlasništvu.³⁸⁰ Dana 23. kolovoza 1995., Červenko je zapovjedniku ZP-a Split zapovjedio da se odmah osnuje povjerenstvo u čiji će sastav ući načelnik stožera ZP-a Split, zapovjednik Vojne pošte 1114, te pomoćnici zapovjednika za promidžbenu djelatnost, za SIS i za pravne poslove.³⁸¹ Prema Červenkovoj zapovijedi, povjerenstvo je trebalo utvrditi imena počinitelja i predložiti mjere za iseljenje počinitelja i povrat stanova u posjed, s rokom do 26. kolovoza 1995. godine.³⁸² Za podnošenje izvješća o učinjenom Červenku, kao rok je određen 15. rujna 1995. godine.³⁸³ Osim toga, u Červenkovoj zapovijedi stoji da je zapovjednik ZP-a Split, u suradnji s VP dužan podnijeti kaznene prijave nadležnom vojnom tužiteljstvu u Splitu.³⁸⁴ Svojom zapovijedi od 29. kolovoza 1995., i kako navodi Ljiljana Botteri, na temelju članka 9. Pravilnika VP, Gotovina je ustrojio povjerenstvo za izviđaj sa zadaćom utvrđivanja činjeničnog stanja, predlaganja mjera za iseljenje dotičnih pripadnika HV-a i mjera stegovne odgovornosti za počinitelje i njihove nadređene zapovjednike.³⁸⁵ Osim Ljiljane Botteri, u povjerenstvo su imenovani pukovnik Ivo Brbora, pukovnik Ivan Zelić, brigadir Andrija Matijaš, zamjenik zapovjednika Vojne pošte 1114, bojničnik Marijan Milas, pomoćnik ZP-a, te bojničnik Miro Primorac, zamjenik zapovjednika 72. bojne VP.³⁸⁶ Prema svjedočenju Ljiljane Botteri, nije bila uobičajena praksa pokretati stegovni izviđaj u vezi sa stegovnim povredama protiv nepoznatih počinitelja.³⁸⁷ Po mišljenju Ljiljane Botteri, u toj stvari Gotovininom zapovijedi nije bio pokrenut stegovni uviđaj nego je formirano "ratno povjerenstvo" s ciljem da se pribave ili otkriju imena počinitelja.³⁸⁸ Gotovininom zapovijedi povjerenstvu je također naloženo da u suradnji sa 72. bojnjom VP vojnom tužitelju podnese kaznene prijave protiv počinitelja odnosno

³⁸⁰ D878 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 24. listopada 2008.), par. 18; D879 (Dopis u vezi sa Stambenom zadrugom Visokogradnja, 23. kolovoza 1995.; dopis u vezi sa Stambenom zadrugom Predvodnik, 24. kolovoza 1995.), str. 3-6.

³⁸¹ D878 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 24. listopada 2008.), par. 18; Ljiljana Botteri, T. 10928; D879 (Zapovijed zapovjedniku ZP-a da ustroji komisiju, s potpisom generala Zvonimira Červenka, 23. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁸² D879 (Zapovijed zapovjedniku ZP-a da ustroji komisiju, s potpisom generala Zvonimira Červenka, 23. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁸³ D879 (Zapovijed zapovjedniku ZP-a da ustroji komisiju, s potpisom generala Zvonimira Červenka, 23. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁸⁴ D879 (Zapovijed zapovjedniku ZP-a da ustroji komisiju, s potpisom generala Zvonimira Červenka, 23. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁸⁵ D878 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 24. listopada 2008.), par. 18; Ljiljana Botteri, T. 10871; P1013 (Zapovijed za ustrojavanje komisije za izviđaj, s potpisom Ante Gotovine, 29. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁸⁶ P1013 (Zapovijed za ustrojavanje komisije za izviđaj, s potpisom Ante Gotovine, 29. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁸⁷ D878 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 24. listopada 2008.), par. 5.

³⁸⁸ Ljiljana Botteri, T. 10866-10868.

njihovih nadređenih.³⁸⁹ Po njezinom mišljenju, Gotovinina zapovijed bila je suvišna jer je vojna policija po Pravilniku ionako bila dužna podnijeti kaznene prijave.³⁹⁰ Povjerenstvo je utvrdilo imena i nazive postrojbi tih 36 pripadnika HV-a koji su, kako je povjerenstvo zaključilo, nasilno i protupravno uselili u novoizgrađene stanove u vlasništvu nekoliko privatnih poduzeća, Grada Splita, Vlade RH, Ministarstva obrane te građanskih osoba. Glede počinitelja čiji je identitet bio utvrđen, povjerenstvo je zaključilo da su njih 34 pripadnici 4. gardijske brigade (od kojih su četvorica već bila u mirovini), da je jedan bio iz 72. bojne VP, a jedan iz 83. bojne VP.³⁹¹ Što se tiče stegovnih mjera, povjerenstvo je odlučilo da se svim počiniteljima koji su se već iselili i vratili ključeve oprosti otklon od vojne stege, a da se konačna odluka o poduzimanju mjera protiv onih koji su se odbili iseliti prepusti zapovjedniku 4. gardijske brigade, dok je 72. bojna VP trebala podnijeti kaznene prijave vojnom tužiteljstvu u Splitu.³⁹² Sukladno tome, 8. rujna 1995. Gotovina je zapovjedniku 4. gardijske brigade i zapovjedniku 72. bojne VP zapovjedio da provedu stegovne mjere koje je predložila komisija.³⁹³

133. Dana 9. kolovoza 1995., Laušić je zapovjedio da se sve postrojbe VP koje su bile angažirane u bojnim djelovanjima tijekom operacije Oluja u 07:00 sati 10. kolovoza 1995. izvuku iz područja borbenog djelovanja. Istim postrojbama je zapovjedbno da se od 07:00 sati 12. kolovoza 1995. angažiraju na čišćenju oslobođenog područja.³⁹⁴ Zapovijed je bila naslovljena na zapovjednike 67. bojne iz Zagreba, 69. satnije iz Bjelovara, 70. satnije iz Karlovca, 71. bojne iz Rijeke, te 72. i 73. bojne iz Splita.³⁹⁵

134. Raspravnom vijeću su predloženi i dokazi u vezi s Gotovininim ovlastima i dužnostima u pogledu kaznenih djela i stegovnih prekršaja počinjenih od strane postrojbi pod njegovim zapovjedništvom. Prema svjedočenju **Marka Rajčića**, načelnika topništva ZP-a Split u razdoblju od travnja 1993. do lipnja 1996. godine,³⁹⁶ Gotovina nije imao nikakve zapovjedne ovlasti nad vojnom policijom u Kninu, ali je od

³⁸⁹ P1013 (Zapovijed za ustrojavanje komisije za izviđaj, s potpisom Ante Gotovine, 29. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁹⁰ Ljiljana Botteri, T. 10943.

³⁹¹ Ljiljana Botteri, T. 10864, 10866; P1013 (Izvešće o poduzetim mjerama, s potpisom Ante Gotovine, 8. rujna 1995.), str. 3-4.

³⁹² Ljiljana Botteri, T. 10864, 10866; P1013 (Izvešće o poduzetim mjerama, s potpisom Ante Gotovine, 8. rujna 1995.), str. 5-6.

³⁹³ P1013 (Zapovijed u vezi sa stegovnim mjerama, s potpisom Ante Gotovine, 8. rujna 1995.), str. 7.

³⁹⁴ D837 (Zapovijed Mate Laušića, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁹⁵ D837 (Zapovijed Mate Laušića, 9. kolovoza 1995.), str. 1.

zapovjednika bojne VP mogao zatražiti da pokrene postupak u skladu sa stegovnim pravilima.³⁹⁷ Vojna policija potom je mogla podnijeti prijavu, po kojoj se mogla izreći stegovna mjera predviđena Zakonom o obrani.³⁹⁸

135. U jednom dopisu datiranom 23. svibnja 1995. Gotovina kaže da je u usmenim kontaktima s pripadnicima postrojbe primatelja dopisa saznao da se prijave radi pokretanja stegovnog postupka upućuju matičnim postrojbama prekršitelja. U dopisu se kaže da se te prijave Gotovininom uredu dostavljaju samo na uvid. Gotovina traži da mu se dostavljaju i podaci o tome kojoj postrojbi prekršitelj pripada kako bi njegovo zapovjedništvo steklo cjelovit uvid, a time i mogućnost preventivnog djelovanja.³⁹⁹ U skladu s tim, uz obavijest od 29. rujna 1995. upućenu Gotovini, pukovnik Mihael Budimir je priložio stegovne i prekršajne prijave koje je podnijela prometna satnija 72. bojne VP za prometne prekršaje počinjene u razdoblju od 25. kolovoza do 25. rujna 1995. godine.⁴⁰⁰

136. **Ljiljana Botteri** je u svojem svjedočenju rekla da je zapovjednik postrojbe, čim sazna da je počinjeno kazneno djelo, bio dužan da o tome obavijesti Vojnu policiju.⁴⁰¹ Ljiljana Botteri je izjavila da nije nužno da svako kazneno djelo ujedno predstavlja i povredu vojnostegovnih pravila, te da su se postupci po kaznenim prijavama protiv vojnih osoba zbog toga vodili odvojeno, pred vojnim sudovima.⁴⁰²

137. Članak 5. Propisnika o vojnoj stezi definira dva tipa stegovnih povreda: stegovnu pogrešku i stegovni prijestup.⁴⁰³ Za stegovnu pogrešku, stegovne mjere može izreći bilo koji zapovjednik od razine voda naviše, dok stegovnu kaznu za stegovni prijestup može izreći samo vojnostegovni sud.⁴⁰⁴ Kaznene istrage uglavnom su podrazumijevale i

³⁹⁶ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 1; Marko Rajčić, T. 16236, 16275; P2323 (Službena zabilješka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 1.

³⁹⁷ Marko Rajčić, T. 16509-16510, 16512-16513.

³⁹⁸ Marko Rajčić, T. 16513.

³⁹⁹ P1029 (Dopis u vezi s prijavama protiv počinitelja prekršaja u prometu, s potpisom Ante Gotovine, 23. svibnja 1995.), str. 3.

⁴⁰⁰ P1030 (Obavijest o počiniteljima prekršaja u cestovnom prometu, s potpisom pukovnika Mihaela Budimira, 29. rujna 1995.).

⁴⁰¹ P1006 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 8. studenog 2007.), par. 10.

⁴⁰² D878 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 24. listopada 2008.), par. 23; D893 (Izvješće o izrečenim stegovnim mjerama i kaznama pred vojnim sudovima u razdoblju od listopada do prosinca 1995., s potpisom brigadira Pere Toljana, 15. travnja 1996.), str. 7.

⁴⁰³ P1006 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 8. studenog 2007.), par. 3; D878 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 24. listopada 2008.), par. 4; Ljiljana Botteri, T. 10962; P1007 (Propisnik o vojnoj stezi, 25. travnja 1992.), članak 5.

⁴⁰⁴ P1006 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 8. studenog 2007.), par. 3; P1007 (Propisnik o vojnoj stezi, 25. travnja 1992.), članci 21, 23, 53.

stegovni izviđaj.⁴⁰⁵ Iako je članak 31. Propisnika o vojnoj stezi davao mogućnost da časnik pokrene stegovni postupak nakon što obavijesti tužiteljstvo o svojem zaključku da je izvjesnom vojnostegovnom povredom počinjeno i kazneno djelo, Ljiljana Botteri je izjavila da su se takvim slučajevima u praksi bavili samo istražni odjeli županijskih sudova.⁴⁰⁶

138. Članak 35. Propisnika o vojnoj stezi davao je nadređenim časnicima ovlast da u roku od 30 dana od dana izricanja mjere ocijene pravilnost odluka o stegovnim mjerama.⁴⁰⁷ Prema svjedočenju Ljiljane Botteri, Gotovina je po svom položaju bio obvezan ocijeniti pravilnost i primjerenost svake stegovne mjere koju su izrekli njemu izravno podređeni časnici.⁴⁰⁸ Gotovinina ocjena stegovnih mjera koje bi izrekli njemu izravno podređeni časnici odnosila se samo na ispravnost postupka izricanja mjere u odnosu na Propisnik o vojnoj stezi, a ne na meritum.⁴⁰⁹

139. Ako bi saznao da je podređeni iz njegove postrojbe počinio teži stegovni prekršaj, zapovjednik satnije je incident bio dužan prijaviti zapovjedniku bojne, koji je to pak bio dužan prijaviti zapovjedniku brigade.⁴¹⁰ Zapovjednik brigade tada bi odlučio hoće li po prijavi postupiti sam ili će pokrenuti izviđaj.⁴¹¹ Ako bi zapovjednik brigade ili bojne zaključio da rezultati izviđaja upućuju na to da je počinjen stegovni prijestup, mogao je zapovjedniku zbornog područja uputiti pismeni prijedlog da se stvar proslijedi na rješavanje vojnostegovnom sudu.⁴¹²

140. Premda se Propisnik o vojnoj stezi primjenjivao i na djelatne i na pričuvne vojnike, Ljiljana Botteri je izjavila da joj se čini da su, u praksi, pričuvne vojnike koji bi počinili prekršaj zapovjednici radije demobilizirali nego pokretali vrlo složen i dugotrajan postupak za izricanje stegovnih mjera.⁴¹³

141. Upitan o razlici između kaznenog postupka na inicijativu vojnog tužiteljstva i stegovnih postupaka koji se provode interno u okviru HV-a, **Mladen Bajić**, zamjenik

⁴⁰⁵ Ljiljana Botteri, T. 10948-10949.

⁴⁰⁶ D878 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 24. listopada 2008.), par. 8, Ljiljana Botteri, T. 10944; P1007 (Propisnik o vojnoj stezi, 25. travnja 1992.), članak 31.

⁴⁰⁷ P1007 (Propisnik o vojnoj stezi, 25. travnja 1992.), članak 35.

⁴⁰⁸ Ljiljana Botteri, T. 10936.

⁴⁰⁹ Ljiljana Botteri, T. 10936-10937.

⁴¹⁰ P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 21; Ljiljana Botteri, T. 10970; P1007 (Propisnik o vojnoj stezi, 25. travnja 1992.), članak 61.

⁴¹¹ P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 21; Ljiljana Botteri, T. 10970; P1007 (Propisnik o vojnoj stezi, 25. travnja 1992.), članak 61.

⁴¹² P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 21.

vojnog tužitelja u ZP-u Split od 1992. do 1996. godine,⁴¹⁴ objasnio je da su posrijedi dvije posve različite vrste postupaka.⁴¹⁵ Izjavio je da vojna tužiteljstva i sudovi nisu imali ništa sa stegovnim postupcima jer je Hrvatska vojska u tu svrhu imala zasebna stegovna tužiteljstva i stegovne sudove.⁴¹⁶ Bajić je objasnio da je odluku o tome hoće li se stegovne pogreške ili prijestupi, osobito u HV-u, procesuirati putem stegovnog postupka donosio je zapovjednik koji je zaprimio dojavu o povredi.⁴¹⁷

142. Dopisom od 12. rujna 1995. Červenko je obavijestio Gotovinu da je kao zapovjednik osobno odgovoran za postupanje prema pripadnicima UNCRO-a u zoni odgovornosti ZP-a Split i da je dužan poduzeti sve potrebne radnje sukladno vojnim propisima kako bi se osigurala stega u podređenim postrojbama. Gotovinu je upozorio i na to da takvi postupci nanose veliku štetu ugledu HV-a te da su u suprotnosti s državnim politikom i stavovima hrvatskog vrhovništva, kao i s preuzetim međunarodnim obvezama RH. Červenko napominje da će protiv svih zapovjednika HV-a koji postupaju samovoljno i protivno zapovijedima poduzimati najenergičnije i najstrože mjere.⁴¹⁸

143. Raspravno vijeće je svjesno činjenice da su pripadnici VP iako su, s jedne strane, bili dužni suzbijati zločine vojske, s druge strane navodno i sami bili umiješani u kriminal.

144. Što se tiče Gotovinih ovlasti glede kaznenih djela i stegovnih prekršaja počinjenih u postrojbama pod njegovim zapovjedništvom, Raspravno vijeće konstatira da je Gotovina, kao i svaki drugi vojni zapovjednik koji bi dobio dojavu o kaznenom djelu ili stegovnom prekršaju, imao ovlasti za pokretanje odgovarajućeg postupka, što je značilo angažiranje Vojne policije i vojnog tužiteljstva (za kaznenjena djela) odnosno stegovnog tužiteljstva (za stegovne prijestupe), ili izravno kažnjavanje počinitelja (za stegovne pogreške). Štoviše, Gotovina je na temelju svojeg službenog položaja imao mogućnost ocjenjivati pravilnost odluka o stegovnim mjerama koje su izrekli njemu podređeni zapovjednici i tako izvršiti svoju dužnost kao njihov zapovjednik. Što se tiče postrojbi koje nisu bile u organskom sastavu ZP-a Split nego su mu bile privremeno

⁴¹³ P1006 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 8. studenog 2007.), par. 9; D878 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 24. listopada 2008.), par. 10; Ljiljana Botteri, T. 10915.

⁴¹⁴ D1626 (Mladen Bajić, izjava svjedoka, 21. svibnja 2009.), par. 2; Mladen Bajić, T. 20731, 20784.

⁴¹⁵ Mladen Bajić, T. 20735-20736, 20812-20813; P1007 (Hrvatski propisnik o vojnoj stezi, 11. svibnja 1992.), str. 2-3, 10.

⁴¹⁶ Mladen Bajić, T. 20735-20736.

⁴¹⁷ Mladen Bajić, T. 20735-20736, 20831-20832.

pridodane, Raspravno vijeće prihvaća da je u svibnju bilo nedoumica ili nedosljednosti u vezi s pitanjem provodi li stegovni nadzor zapovjednik ZP-a Split ili zapovjednik matične postrojbe. Kako god bilo, Raspravno se vijeće uvjerilo da je zapovjednik ZP-a Split, kako bi se ostvarila subordinacija, u najmanju ruku imao ovlast da pokrene ili preispita privremene stegovne mjere. Nadalje, na osnovi D1538 i drugih predočenih dokaza, Raspravno vijeće smatra da fizička odsutnost zapovjednika ZP-a Split na mjestu unutar ZP-a Split gdje borbena djelovanja više ne zahtijevaju njegovu prisutnost, sama po sebi ne utječe na njegovu obvezu da zadrži kontrolu nad podređenim postrojbama koje su još uvijek ondje.

145. Što se tiče Gotovinih ovlasti nad postrojbama Vojne policije, Raspravno vijeće konstatira da je Pravilnikom VP iz 1994. (P880), koji je bio na snazi i cijele 1995. godine, uspostavljen sustav vođenja i zapovijedanja prema kojemu su postrojbe Vojne policije u obavljanju redovnih zadaća podređene vojnom zapovjedniku, sukladno odredbama članka 9. Pravilnika. Taj sustav vidljiv je i u jednoj zapovijedi ministra obrane (D35) te u zapovijedima načelnika Uprave VP (P2171, P881, D47). Taj sustav potvrdilo je i više svjedoka, uključujući i pripadnike Vojne policije. Gotovina obrana u paragrafu 800 svojeg Završnog raspravnog podneska tvrdi da je razumno tumačenje dokaza to da postrojbe VP vojnom zapovjedniku nisu bile podređene u obavljanju vojnopolicijskih, nego vojnih zadaća dobivenih od tog vojnog zapovjednika. Formulacije iz Pravilnika VP ne omogućavaju takvo tumačenje. Isto vrijedi i za Milasovo objašnjenje sustava u vezi s člancima 8. i 9. Pravilnika VP. Milas je izjavio da je sustav vođenja i zapovijedanja Vojnom policijom bio zasnovan na načelima vertikalne subordinacije i horizontalne koordinacije, što znači da je Uprava VP po vertikali bila nadređena instancija, a da su postrojbe VP u vršenju svojih zadaća imale obvezu horizontalne koordinacije s vojnim zapovjednikom u svojoj zoni odgovornosti. Dakle, Raspravno vijeće konstatira da je Gotovina, na temelju članka 9. Pravilnika VP, na temelju svojeg službenog položaja imao ovlasti nad postrojbama VP u zoni djelovanja ZP-a Split.

146. Što se tiče opsega Gotovinih ovlasti, Raspravno vijeće je moralo protumačiti članak 9. Pravilnika VP. U tom kontekstu Vijeće je razmotrilo i način na koji su taj članak tumačili svjedoci. Člankom 9. određuje se da su postrojbe Vojne policije u obavljanju redovitih zadaća podređene vojnom zapovjedniku. U članku 10. Pravilnika

⁴¹⁸ D1538 (Dopis generala Červenka upućen Gotovini, 12. rujna 1995.).

VP nabrajaju se zadaće vojne policije, među kojima su i suzbijanje kriminaliteta i kriminalistička obrada. Gotovinina obrana tvrdi da suzbijanje kriminaliteta i istraga u vezi s kaznenim djelima ne ulaze u djelokrug članka 9. u smislu *redovitih* zadaća VP. Svjedoci Botteri i Milas izjavili su da suzbijanje kriminaliteta i kriminalistička obrada ne pripadaju u nadležnost vojnog zapovjednika u smislu članka 9., iako je Ljiljana Botteri te zadaće opisala kao “temeljne zadaće”. Šimić je izjavio da je zapovjednik ZP-a imao i ovlast da vojnoj policiji izdaje zapovijedi u vezi s istragom kaznenih djela. Nadalje, Raspravno vijeće je razmotrilo dokazne predmete P1013 i P1019 kao ilustraciju Gotovinine moći da vrši ovlast nad vojnom policijom kad je riječ o pokretanju istrage i procesuiranju kaznenih djela. Osim što je osnivao povjerenstva za istragu konkretnih kaznenih djela, Gotovina je izdavao i zapovijedi kojima je u sastav tih komisija imenovao pripadnike VP. Neki elementi zadatka objektivno mogu biti obuhvaćeni djelokrugom članka 8., a drugi djelokrugom članka 9. Pravilnika VP. Primjerice, osiguravanje logističkih ili organizacijskih uvjeta za kriminalističku istragu bilo bi obuhvaćeno člankom 8. Pravilnika VP, dok bi pokretanje istrage o nekom ponašanju bilo obuhvaćeno člankom 9. Pravilnika VP. Prema tome, Raspravno vijeće konstatira da suzbijanje kriminaliteta i kriminalistička obrada, ovisno o okolnostima, nisu bili isključeni iz djelokruga članka 9. Pravilnika VP, što znači da je Gotovina u tom pogledu imao ovlasti nad Vojnom policijom.

3.2 Ivan Čermak i Zborno mjesto Knin

147. Prema navodima u Optužnici, Ivan Čermak je 5. kolovoza 1995. postao zapovjednik ZM-a Knin, približno 5. ili 6. kolovoza 1995. ustrojio je svoj stožer u Kninu i na toj dužnosti ostao do približno 15. studenoga 1995. godine.⁴¹⁹ Raspravno vijeće će razmotriti Čermakovo imenovanje, njegovu ulogu predstavnika u kontaktima s predstavnicima međunarodne zajednice i pravni osnov u hrvatskim propisima za dužnost zapovjednika zbornog mjesta i svršetak Čermakova mandata.

148. Raspravno vijeće će prvo razmotriti Čermakovo imenovanje. **Borislav Škegro**, potpredsjednik Vlade RH za gospodarstvo od travnja 1993. do 2000.,⁴²⁰ u svom je svjedočenju izjavio da je 5. kolovoza 1995. Tuđman njemu i još nekolicini osoba rekao

⁴¹⁹ Optužnica, par. 6. V. također par. 5.

⁴²⁰ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), str. 1, par. 1-2; Borislav Škegro, T. 22219.

da mu je potreban čovjek koji će povezati i oživjeti gospodarstvo i uspostaviti komunikaciju s međunarodnom zajednicom, čovjek s iskustvom bivšeg ministra, koji ima znanje na polju vojne logistike, govori strane jezike i koji je multidimenzionalan.⁴²¹ Prema Škegrinom svjedočenju, Tuđman je rekao da mu je netko preporučio Čermaka jer ima iskustva u privatnom poslu, a kao bivši pomoćnik ministra obrane nema tipično ponašanje generala tako da bi mogao uspostaviti odnose s civilnim vlastima i međunarodnom zajednicom.⁴²²

149. U u razgovoru koji je s njim vodilo tužiteljstvo, Čermak je izjavio da ga je ujutro 5. kolovoza 1995. telefonom nazvao predsjednik Tuđman i zamolio ga da dođe u njegov ured.⁴²³ Čermak je u ured Predsjednika došao poslijepodne i Tuđman ga je imenovao zapovjednikom Zbornog mjesta Knin.⁴²⁴ Razgovor je trajao pet do deset minuta.⁴²⁵ Nitko drugi nije bio prisutan, osim osoblja sigurnosti.⁴²⁶ Tuđman je Čermaku usmeno odredio zadaće, porazgovarali su o njima i zadaće su Čermaku bile jasne.⁴²⁷ Čermakove zadaće bile su logističke - ponovno uspostavljanje civilne vlasti i potpora civilnoj vlasti, ponovno uspostavljanje normalnog života u Kninu (struja, voda, bolnice), asanacija terena (rješavanje problema odlaganja pokvarene hrane i uginule stoke), suradnja s međunarodnim organizacijama, rješavanje problema u vezi s bazom UNCRO-a, kontakti sa sredstvima javnog informiranja i odnosi s javnošću. Njegove zadaće nisu uključivale pitanja slobode kretanja, osiguranja sredstava za plaće ili smještaja za vojsku u Kninu, sigurnost, organiziranje policije ni prijavljivanje kriminala.⁴²⁸ Iako je

⁴²¹ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 4; Borislav Škegro, T. 22214-22215.

⁴²² D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 4-5, 7; Borislav Škegro, T. 22214-22215.

⁴²³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 5, 8-9, 38, 65, 144, 177; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 4, 8; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 1; P2355 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Nacionalu*, 29. listopada 1997.), str. 5.

⁴²⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 5-9, 25, 29, 38, 65, 116, 128, 136, 144, 146, 177; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 4, 6, 8-11; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 1; P2355 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Nacionalu*, 29. listopada 1997.), str. 5; D296 (Zapisnik s razgovora Franje Tuđmana s hrvatskim dužnosnicima, 7. kolovoza 1995.), str. 1, 20.

⁴²⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 65-66, 145.

⁴²⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 38, 65.

⁴²⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 5, 7-9, 11, 13, 26-27, 38-39, 144, 187; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 10-11, 16, 51; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 1, 13, 42, 142.

⁴²⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 5-6, 8-9, 11-14, 24, 32, 38-39, 41, 53-54, 56, 63, 74, 108, 115-116, 131, 138, 144, 153, 155-156, 158-159, 165, 169, 177-178, 180; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 9-10, 13, 15-16, 27, 47, 51, 61, 96-97, 102; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 1-2, 7, 12-13, 42, 46, 96-97, 126; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom

njegova uloga bila definirana više u smislu zadaća nego teritorijalno, Čermak je izjavio da se njegovo djelovanje ograničavalo na Zborno mjesto Knin, odnosno Knin i okolice.⁴²⁹ Čermak je pojasnio da su njegove zadaće u vezi sa sredstvima javnog informiranja i sa međunarodnom zajednicom pokrivala cijelo područje Sektora Jug.⁴³⁰ Rekao je da je imao čin general-pukovnika.⁴³¹ Međutim, izjavio je i to da je čin generala dobio na osnovi svojih logističkih i administrativnih dužnosti.⁴³² Čermak je izjavio da nikad nije zapovijedao postrojbama i da nije imao nikakvu ulogu u operaciji Oluja.⁴³³ Također je izjavio da ga Tuđman nije odabrao zbog čina nego zbog njegovih organizacijskih i logističkih sposobnosti, te zbog toga što ga je smatrao čovjekom od povjerenja.⁴³⁴ Međutim, Čermak je napomenuo da mu je čin bio od pomoći kada je riječ o zapovijedanju i autoritetu među ljudstvom.⁴³⁵ Dana 5. kolovoza 1995. Tuđman je, pismenom zapovijedi koja je stupila na snagu odmah, general-pukovnika u pričuvi Ivana Čermaka imenovao zapovjednikom ZM-a Knin, a bojnika Marka Gojevića (vršitelja dužnosti zapovjednika ZM-a Knin) imenovao na dužnost Čermakovog zamjenika.⁴³⁶

150. **Gordan Radin**, šef Kabineta predsjednika RH od 30. siječnja 1995. do 30. siječnja 2000. godine,⁴³⁷ u svojem je svjedočenju izjavio da ga je 4. kolovoza 1995. predsjednik Tuđman obavijestio o tome da Ivana Čermaka namjerava imenovati civilnim zapovjednikom Knina odmah nakon oslobođenja.⁴³⁸ Radin se sjetio, no ne s

Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 3; P2355 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Nacionalu*, 29. listopada 1997.), str. 5-7; D38 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Večernjem listu*, 11. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴²⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 11, 53-56, 136, 168-169; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 9-10; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 60.

⁴³⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 55-56, 169.

⁴³¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 126; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 56.

⁴³² P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 27, 36. V. također D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), par. 10, 12.

⁴³³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 5, 35; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 87; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 26, 37.

⁴³⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 6-7, 25, 27, 34, 116-117, 127, 143-144; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 57.

⁴³⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 144-145.

⁴³⁶ D31 (Tuđmanova odluka o imenovanju Čermaka zapovjednikom ZM-a Knin, 5. kolovoza 1995.); D994 (Zapovijed Ante Gotovine o privremenom raspoređivanju na dužnost v.d. zapovjednika ZM-a Knin, 1. ožujka 1994.), str. 1.

⁴³⁷ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), str. 1, par. 1-2, 4, 18; Gordan Radin, T. 22155, 22168.

⁴³⁸ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), par. 8.

potpunom sigurnošću, da mu je Tuđman, kad ga je upitao što znači dužnost “civilnog zapovjednika”, odgovorio da je to vojna osoba zadužena sa uspostavljanje normalnog civilnog života, što podrazumijeva suradnju s civilnim vlastima.⁴³⁹ Položaj civilnog zapovjednika Knina nije postojao, što je Radinu i suradnicima stvorilo teškoće u formalnopravnom smislu prilikom realizacije tog imenovanja.⁴⁴⁰ Od Predsjednikovog vojnog kabineta zatražili su da pronađu adekvatnu funkciju, a kabinet je pripremio nacrt odluke o imenovanju Čermaka zapovjednikom ZM-a Knin i poslao ga Predsjedniku.⁴⁴¹ Nakon što Čermaka nisu uspjeli pronaći 4. kolovoza 1995., Radin i njegovi suradnici pronašli su ga 5. kolovoza 1995. i on je odmah došao na Tuškanac.⁴⁴² Radin je razgovarao s Čermakom, koji je potom otišao na sastanak s Predsjednikom, što je potrajao nekoliko minuta, i kada je izišao iz Predsjednikovog kabineta, Čermak je Radinu rekao da ga je predsjednik Tuđman imenovao zapovjednikom ZM-a Knin i da sad ide u Glavni stožer HV-a.⁴⁴³ Kako je to Radin shvatio, Čermak je dobio vojnu dužnost koja je uključivala odgovornost i ovlasti zapovjednika zbornog mjesta, ali i civilne funkcije uspostavljanja uvjeta za normalizaciju života.⁴⁴⁴

151. Čermak je otišao iz Predsjednikovog ureda i nazvao generala Laušića u Ministarstvu obrane kako bi dobio službene iskaznice i automobile za odlazak u Knin.⁴⁴⁵ **Laušić** je izjavio da mu je Čermak 5. kolovoza 1995., u Červenkovom uredu, pokazao odluku o imenovanju u zapovjedništvo zbornog mjesta u Kninu.⁴⁴⁶ Čermak je izjavio da je telefonirao i logističkoj bazi u Šibeniku, najavio im svoj dolazak i rekao im da su mu potrebni logističari za Knin.⁴⁴⁷ Navečer su došla terenska vozila Ministarstva obrane i Čermak je s dva vozača i jednim ili dva čovjeka iz osiguranja krenuo iz Zagreba za Šibenik.⁴⁴⁸ U Šibenik su stigli rano ujutro 6. kolovoza 1995. i u logističkoj bazi uz pomoć bojnika Jonjića pokupili nekoliko logističara, te su poslijepodne

⁴³⁹ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), par. 8; Gordan Radin, T. 22155-22157, 22160, 22166.

⁴⁴⁰ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), par. 10; Gordan Radin, T. 22155, 22157. V. također Franjo Feldi, T. 21828-21829.

⁴⁴¹ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), par. 10; Gordan Radin, T. 22155-22156; P2639 (Odluka o osnovama ustrojstva Ministarstva obrane, 13. studenog 1991.), par. III.

⁴⁴² D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), par. 9-10.

⁴⁴³ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), par. 11; Gordan Radin, T. 22159, 22163-22164, 22166.

⁴⁴⁴ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), par. 12; Gordan Radin, T. 22157, 22160-22166.

⁴⁴⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 38, 66, 69.

⁴⁴⁶ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 235.

⁴⁴⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 42, 66.

⁴⁴⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 66, 69, 163.

helikopterom otišli u Knin.⁴⁴⁹ Čermak je izjavio da se istog dana navečer kad je stigao u Knin ili sutradan ujutro sastao s Gotovinom i rekao mu zašto je došao, na što mu je Gotovina rekao da zna i da mu je drago što je došao.⁴⁵⁰

152. **Vesna Škare-Ožbolt**, pomoćnica predstojnika Ureda predsjednika RH od siječnja 1995.,⁴⁵¹ u svom je svjedočenju izjavila je da se do 4. kolovoza 1995. i u kontekstu operacije Oluja Čermakovo ime nije spominjalo. Izjavila je da je oko 5. kolovoza 1995. čula da se razmatra mogućnost da Čermak bude imenovan zapovjednikom ZM-a Knin.⁴⁵² Škare-Ožbolt je izjavila da se, budući da je cilj bio što brže okončati vojnu operaciju, početi obnovu sustava komunikacija i vratiti u život cijelu regiju, Čermaka smatralo pravim čovjekom za taj posao.⁴⁵³ Nadalje, tražila se osoba koja objedinjuje osobine gospodarstvenika i vojnika.⁴⁵⁴ Napomenula je da je do Čermakovog dolaska za Knin bio zadužen vladin povjerenik Petar Pašić. Prema riječima svjedokinje, iako je normalizacija života u Kninu trebala biti njegova zadaća, glavni problemi regije daleko su nadilazili Pašićeve mogućnosti.⁴⁵⁵ Rekla je da Čermak nije poslan u Knin kao zapovjednik civilne policije ni vojne uprave iako je u to vrijeme nosio vojnu uniformu.⁴⁵⁶ Škare-Ožbolt je izjavila da je Čermakov autoritet proizlazio iz Ureda predsjednika jer u Ustavu RH ne postoji ništa što definira takvu situaciju tako da njegovo stvarno područje odgovornosti nije bilo definirano. Izjavila je da je zbog takve nedefiniranosti u pogledu njegovog geografskog područja odgovornosti Čermak često zvao i žalio se.⁴⁵⁷

153. **Karolj Dondo**, časnik HV-a za vezu s UN-om i EZ-om u Sektoru Jug 1995. godine,⁴⁵⁸ u svom je svjedočenju izjavio da je Čermak od samog početka svoje memorandume i dopise potpisivao kao zapovjednik ZM-a Knin,⁴⁵⁹ što su potvrdili

⁴⁴⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 10-11, 67-68; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 31. V. također D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 17; Ivo Cipci, T. 23161.

⁴⁵⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 10-11; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 101; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 2-3.

⁴⁵¹ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18039; D1472 (Odluka o imenovanju Vesne Škare-Ožbolt pomoćnicom predstojnika Ureda predsjednika Republike, 30. siječnja 1995.).

⁴⁵² Vesna Škare-Ožbolt, T. 18096.

⁴⁵³ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18096-18099.

⁴⁵⁴ D1471 (Vesna Škare-Ožbolt, izjava svjedoka, 3. listopada 2007.), par. 10.

⁴⁵⁵ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18098.

⁴⁵⁶ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18099-18101.

⁴⁵⁷ D1471 (Vesna Škare-Ožbolt, izjava svjedoka, 3. listopada 2007.), par. 10.

⁴⁵⁸ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), str. 1, par. 1-2; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), str. 1, par. 2.

⁴⁵⁹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 16.

Čermak⁴⁶⁰ i Čipci⁴⁶¹. Prema Dondovom svjedočenju, na prvom sastanku Foranda i Čermaka 7. kolovoza 1995., Čermak je izjavio da je on zadužen za komunikaciju s UN-om, za normalizaciju civilnog života u Kninu i za što veću pomoć izbjeglicama u bazi UN-a.⁴⁶² Međutim, prema Dondovim izjavama, Čermak je u mnogim aspektima ovisio o odobrenjima zapovjedništva ZP-a Split.⁴⁶³ Dondo je također izjavio da u početku Čermak nije znao kome se obratiti u vezi s nekim problemima koji su se u to vrijeme javljali u Kninu.⁴⁶⁴ Čermakova zona odgovornosti protezala se na grad Knin i okolna sela.⁴⁶⁵

154. Raspravno vijeće sada će razmotriti Čermakovu ulogu u svojstvu predstavnika za komunikaciju s predstavnicima međunarodne zajednice i njihove dojmove o njegovom položaju. U razgovoru s tužiteljstvom Čermak je izjavio da su on i drugi uspostavili kontakt i suradnju s međunarodnim organizacijama, uključujući i bazu UNCRO-a.⁴⁶⁶ Čermak je izjavio da su se međunarodne organizacije za sve što su željele obraćale njemu kao predstavniku vlasti i da je on nastojao u svemu pomoći i riješiti sve što je bilo u njegovoj moći.⁴⁶⁷ Uvijek su mogli naći nekoga u njegovom uredu.⁴⁶⁸ Također je izjavio da su mogli razgovarati s kim god su htjeli i da su svi kontakti išli preko časnika za vezu.⁴⁶⁹ Izjavio je i to da je imao vrlo dobre odnose i komunikaciju sa svim predstavnicima međunarodne zajednice - s Al-Alfijem i predstavnicima MOCK-a i PMEZ-a i, do jednog trenutka, s Forandom.⁴⁷⁰ Prema Čermakovim riječima, tri dana poslije njegovog dolaska časnik za vezu jedne međunarodne organizacije dobio je ured u prostoru gdje su bili Čermakovi uredi i sve vrijeme bio ondje.⁴⁷¹

⁴⁶⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 173-175.

⁴⁶¹ D1723 (Ivo Čipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 18.

⁴⁶² D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 11, 16; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 6, 11.

⁴⁶³ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 17.

⁴⁶⁴ Karolj Dondo, T. 22581.

⁴⁶⁵ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 19.

⁴⁶⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 10, 15.

⁴⁶⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 12, 50-51, 54, 59-60, 64, 168, 173, 175; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 60.

⁴⁶⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 30.

⁴⁶⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 12, 64, 168; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 87-89; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 24.

⁴⁷⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 30; D37 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 10. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁷¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 19, 30, 124; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 68; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 17.

155. **Alain Forand**, zapovjednik UNCRO-a za Sektor Jug u razdoblju od 8. srpnja 1995. do 10. listopada 1995. godine,⁴⁷² u svom je svjedočenju izjavio da se s Čermakom sastao dva puta i da se on 7. kolovoza 1995., prilikom Akashijevog posjeta Kninu, predstavio kao vojni upravitelj odgovoran za kninsko područje.⁴⁷³ Forand je rekao da mu je Čermakova funkcija tako prevedena – *Military Governor* – i da su ga otad tako uvijek i oslovljavali.⁴⁷⁴ Forand je izjavio da je sve dopise koje je upućivao Čermaku naslovljavao na vojnog upravitelja Knina i da nitko nikad nije zatražio ispravak tog naslova.⁴⁷⁵ Prema Forandovim riječima, i drugi su ga tako nazivali.⁴⁷⁶ S druge strane, Forand je izjavio da se Čermak u svojim dopisima nikad nije potpisivao kao vojni upravitelj.⁴⁷⁷ Forand je mislio da je Čermak pretrpan poslom jer je njegov ured djelovao dezorganizirano.⁴⁷⁸ Forandov dojam je bio da su Čermakove dužnosti uglavnom administrativne naravi.⁴⁷⁹ Forand i Al-Alfi za sva su se pitanja obraćali samo Čermaku i njegovim ljudima iako Forand nije znao ima li Čermak ikakve ovlasti.⁴⁸⁰ Forand je izjavio da je Čermak bio jedina osoba za koju je njemu rečeno da je nadležna unutar Forandove zone odgovornosti.⁴⁸¹ **Jermolajev** je izjavio da je Čermak bio glavni sugovornik UNMO-a za sva pitanja u Sektoru Jug.⁴⁸²

156. **Hussein Al-Alfi**, koordinator UN-a za civilne poslove, odnosno, kako je ista dužnost poslije nazvana, koordinator za političke i humanitarne poslove u Sektoru Jug u Kninu od lipnja 1995. do siječnja 1996. godine,⁴⁸³ u svom je svjedočenju izjavio da mu je poslije operacije Oluja Čermak postao službeni kontakt za Knin sa strane Vlade RH.⁴⁸⁴ Prema Al-Alfijevim riječima, Čermak je bio vojni zapovjednik HV-a odnosno vojni upravitelj za područje Knina, ali Čermakovo područje odgovornosti je obuhvaćalo

⁴⁷² P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 2, 15; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 2; Alain Forand, T. 4098-4099, 4180, 4186.

⁴⁷³ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 16-17, 25; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 13; Alain Forand, T. 4123-4124, 4159, 4186, 4198, 4204, 4206, 4215-4216, 4522-4523; P356 (Izvjješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 07:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 2-3; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 2-3.

⁴⁷⁴ Alain Forand, T. 4123, 4127-4128.

⁴⁷⁵ Alain Forand, T. 4125, 4185, 4194.

⁴⁷⁶ P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 13.

⁴⁷⁷ Alain Forand, T. 4185-4186.

⁴⁷⁸ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 20.

⁴⁷⁹ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 18; Alain Forand, T. 4538-4539.

⁴⁸⁰ Alain Forand, T. 4235-4236, 4311, 4316, 4539.

⁴⁸¹ Alain Forand, T. 4522.

⁴⁸² Mihail Jermolajev, T. 2502-2503; P147 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 11. rujna 1995.), str. 6.

⁴⁸³ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 5; Hussein Al-Alfi, T. 13805-13806, 13932-13933.

⁴⁸⁴ Hussein Al-Alfi, T. 13810-13811, 13936.

najviše pola Sektora Jug.⁴⁸⁵ Čermak je bio nadležan za područje južno od Knina, dok je za područje sjeverno od Knina nadležan bio drugi zapovjednik.⁴⁸⁶ Prema Al-Alfijevim riječima, Čermak je često izbivao iz Knina i odlazio u Zagreb.⁴⁸⁷ Al-Alfi je izjavio da je Čermak bio odgovoran višim instancijama u Zagrebu, kao i zadarskom županu nakon što je formalno objavljeno da je Knin dio te županije.⁴⁸⁸ Kada bi god Al-Alfi raspravljao o problemima s Pašićem, srpskim gradonačelnikom Knina, Pašić bi obećao da će o tome razgovarati s Čermakom ili bi mu savjetovao da se obrati izravno Čermaku.⁴⁸⁹

157. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995. godine,⁴⁹⁰ u svom je svjedočenju izjavio da je, na sastanku s Čermakom održanom 7. kolovoza 1995. na kojem su bili Forand i drugi dužnosnici Sektora, Čermak objasnio da je on glavna osoba za kontakt za sve potrebe UN-a, da je nadležan za sigurnost u Kninu i okolici te da ima ovlast za ponovno uspostavljanje hrvatske vlasti na tom području.⁴⁹¹ Forand je upozorio da se UN-u ograničava kretanje i da uslijed toga ne može pratiti stanje na terenu.⁴⁹² Čermak je odgovorio da se, u skladu sa svojim zaduženjima, mora brinuti za osiguranje i sigurnost svakoga u gradu.⁴⁹³ Prema Robertsovima riječima, na tom sastanku Čermak je nedvosmisleno ostavio dojam da je on ovlaštena osoba kojoj se valja obraćati za sva pitanja.⁴⁹⁴ Roberts je zaključio da je Čermak najviši hrvatski dužnosnik nadležan za sva sigurnosna pitanja jer su zahtjevi za suradnju upućeni na više sastanaka UN-ovih predstavnika s civilnim gradonačelnikom Knina, Petrom Pašićem, najčešće ostajali bez rezultata, dok bi nakon sastanaka s Čermakom uslijedili nalozi za suradnju.⁴⁹⁵ Prema Robertsovima riječima, Čermak je UN-u bio glavni kontakt i za pitanje interno raseljenih

⁴⁸⁵ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 47, 49, 65-66, 75, 95, 101-103; Hussein Al-Alfi, T. 13812, 13825.

⁴⁸⁶ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 66.

⁴⁸⁷ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 53.

⁴⁸⁸ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 57-59, 69, 92, 97-98, 101.

⁴⁸⁹ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 49, 62, 68-69; Hussein Al-Alfi, T. 13819-13820, 13849-13850, 13853, 13942; D1211 (Izvešće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 12. kolovoza 1995.), 12. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴⁹⁰ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

⁴⁹¹ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 18, 20; Alun Roberts, T. 6876, 6882-6883, 6885, 6887, 6902, 6904-6905, 6922.

⁴⁹² P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; Alun Roberts, T. 6883.

⁴⁹³ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; Alun Roberts, T. 6876, 6885.

⁴⁹⁴ Alun Roberts, T. 6924-6925.

⁴⁹⁵ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 12.

osoba.⁴⁹⁶ Roberts je izjavio da je Čermak u kolovozu 1995. bio vojni upravitelj Knina kojeg je “po svemu sudeći” imenovao Tuđman.⁴⁹⁷ Robertsu nije bilo poznato koje su točne ovlasti službeno povjerene Čermaku.⁴⁹⁸

158. **Søren Liborius**, operativni časnik i vođa tima PMEZ-a stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995. godine,⁴⁹⁹ u svom je svjedočenju izjavio je da je Čermakova funkcija službeno bila vojni upravitelj, što je, po mišljenju tog svjedoka, značilo da bi Čermak bio osoba zadužena za upravljanje i nadzor nad područjem nakon što vojne snage odu.⁵⁰⁰ Liborius je rekao da je Čermaka na sastancima oslovljavao kao “vojnog upravitelja”, a da Čermak nije protestirao.⁵⁰¹ Sam Čermak je opisujući svoju ulogu Liboriusu rekao da je on osoba odgovorna za javni red i mir, te za pomoć u ponovnoj uspostavi normalnog života dok ne bude izabrano i dok ne preuzme dužnost političko vodstvo.⁵⁰² Prema Liboriusovim riječima, Čermak je tvrdio da je ovlašten za nadzor nad područjem Sektora Jug.⁵⁰³ Liborius je izjavio da je Čermak bio osoba nadležna za odobravanje slobode kretanja osoblju međunarodnih organizacija.⁵⁰⁴

159. **Stig Marker Hansen**, promatrač PMEZ-a u Kninu u razdoblju od lipnja do rujna 1995. i šef PMEZ-a Knin u razdoblju od približno 5. rujna do 23. rujna 1995.,⁵⁰⁵ u svom je svjedočenju izjavio da su PMEZ-ovi promatrači o Čermaku govorili kao o, među ostalim, “vojnom upravitelju”, “civilnom upravitelju”, “zapovjedniku operativne zone”, “vojnom zapovjedniku”, “upravitelju za Knin”, te da nisu svi promatrači PMEZ-a jednako shvaćali njegovu nadležnost.⁵⁰⁶ Svjedok se u razdoblju od sredine kolovoza

⁴⁹⁶ Alun Roberts, T. 6905.

⁴⁹⁷ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 9; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 4; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 4; Alun Roberts, T. 6898, 6903-6904; D36 (Članak o imenovanju na dužnost Ivana Čermaka objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 6. kolovoza 1995.).

⁴⁹⁸ Alun Roberts, T. 6901-6903, 6943-6944; D38 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Večernjem listu*, 11. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁹⁹ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

⁵⁰⁰ P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2.

⁵⁰¹ P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 16; Søren Liborius, T. 8357, 8627.

⁵⁰² P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; Søren Liborius, T. 8358, 8623, 8681, 8683.

⁵⁰³ P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2.

⁵⁰⁴ P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 3.

⁵⁰⁵ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 2; P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 2; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 3.

⁵⁰⁶ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.) str. 3; P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 2; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja

1995. nadalje s Čermakom susretao mnogo puta i na tim sastancima Čermak je ostavljao dojam da je on osoba odgovorna za stanje u Sektoru Jug, ali da ne može kontrolirati i jamčiti PMEZ-u slobodu kretanja.⁵⁰⁷ Čermak pred svjedokom nikad nije izjavio da on nije odgovorna osoba, niti je ostavio dojam da nije odgovorna osoba.⁵⁰⁸ Čermak je nosio uniformu i svjedoku je predstavljen kao “general”.⁵⁰⁹ Premda je nosio uniformu, Čermak je bio osoba vrlo različita od onog što bi se očekivalo od “vojnika” i, prema riječima svjedoka, bilo bi odgovarajuće opisati ga kao “civila u uniformi”.⁵¹⁰

160. **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i voda jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995. godine,⁵¹¹ izjavio je da je bio na više sastanaka s Ivanom Čermakom.⁵¹² Flynn je u svom svjedočenju izjavio da se Čermak stavljao na raspolaganje za sastanke s predstavnicima UN-a, koji su se katkad dogovarali u vrlo kratkom roku.⁵¹³ On je rekao da su ti sastanci bili srdačni i u duhu međusobnog poštovanja, mada ponekad i napeti kada bi Forand izrazio zabrinutost zbog stalno prisutnog ozbiljnog nedostatka sigurnosti, koju Čermak, kako se činilo, nije uvijek u potpunosti dijelio (npr. glede razmjera paleža u kolovozu).⁵¹⁴ Na tim sastancima, Čermak je prema Flynnovim riječima, nastupao kao čelnik i govorio je da će poduzeti potrebne radnje u vezi s raznim problemima na koje bi ga Flynn i drugi upozorili.⁵¹⁵ Flynn je izjavio da su on i drugi međunarodni promatrači Čermaka smatrali osobom za kontakt s hrvatske strane za sva moguća pitanja i da su držali da je obavijest njemu bila i službena obavijest hrvatskim vlastima.⁵¹⁶ Flynn je rekao da je to uključivalo pitanja poput kamo se može ići, a kamo ne, te da bi se gotovo uvijek ispostavilo da informacija koju su dobili od Čermaka odgovara stvarnom stanju

2008.), par. 15; Stig Marker Hansen, T. 14956-14959; P1300 (Izvješće PMEZ-a o dnevnoj promatračkoj aktivnosti, 7. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵⁰⁷ P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 3, P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 15.

⁵⁰⁸ Stig Marker Hansen, T. 15097-15098.

⁵⁰⁹ Stig Marker Hansen, T. 14955, 14959-14960, 15098.

⁵¹⁰ Stig Marker Hansen, T. 14960.

⁵¹¹ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

⁵¹² P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 8-9; Edward Flynn, T. 1082.

⁵¹³ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 10; Edward Flynn, T. 1093, 1099, 1177, 1201-1202.

⁵¹⁴ Edward Flynn, T. 1199-1200.

⁵¹⁵ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 9; Edward Flynn, T. 1108-1109, 1200-1201.

⁵¹⁶ Edward Flynn, T. 1130-1133, 1177, 1189, 1197, 1348, 1353-1354.

na terenu.⁵¹⁷ Flynn je u svojem svjedočenju izjavio da se, kad bi prosljedio kakvu dojavu nekome u Čermakovom uredu, poslije nikad ne bi dogodilo da informacija nije došla do Čermaka.⁵¹⁸

161. **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu od ožujka do prosinca 1995.,⁵¹⁹ smatra da je Čermak bio najviša vlast na tom području jer su se njezini kolege, i jednom Čedo Romanić, obraćali Čermaku u teškim situacijama koje je bilo potrebno riješiti, tako da su ona i njezini kolege njega smatrali jedinim mjerodavnim.⁵²⁰ Maria Teresa Mauro je u svom svjedočenju izjavila da je Čermakova funkcija u Kninu, kako ju je ona shvatila, bila pružanje pomoći ljudima u Sektoru Jug i osiguravanje uvjeta za rad UN-a.⁵²¹ Prema riječima svjedokinje, Čermak je nosio uniformu i u pratnji je uvijek imao vojnike.⁵²²

162. Prema izvješću PMEZ-a, od 12. rujna 1995., po jednoj zapovijedi Ministarstva obrane, Gotovina i Čermak bili su jedine osobe ovlaštene za izravnu komunikaciju s međunarodnim organizacijama, a svi ostali službeni kontakti vršili su se putem časnika za vezu.⁵²³ Raspravno vijeće je razmotrilo i svjedočenje Alaina Foranda u vezi s njegovim sastankom s Gotovinom 8. kolovoza 1995., čiji prikaz se daje u poglavlju 6.3.5.

163. Raspravno vijeće sada će razmotriti pravnom osnovu, u hrvatskim propisima za dužnost zapovjednika zbornog mjesta. Prema Službovniku oružanih snaga Hrvatske koji je bio na snazi 1995. godine, "garnizon" je područje naseljenog mjesta i njegove bliže okolice na kojemu su smještene satnija i više jedinice oružanih snaga.⁵²⁴ "Zapovjednik garnizona", kojeg određuje Glavni stožer, odgovoran je za razmještaj, red, stegu i službu u garnizonu.⁵²⁵ Njegove dužnosti uključuju propisivanje reda, stege i nadzora

⁵¹⁷ Edward Flynn, T. 1086-1087, 1130, 1251.

⁵¹⁸ Edward Flynn, T. 1100.

⁵¹⁹ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1-2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7-9, 11-12; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12000, 12024, 12075-12076.

⁵²⁰ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 3; Maria Teresa Mauro, T. 12005-12007, 12040-12045, 12092, 12096-12097.

⁵²¹ Maria Teresa Mauro, T. 12028.

⁵²² P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 3; Maria Teresa Mauro, T. 12041.

⁵²³ Stig Marker Hansen, T. 14924-14925; P958 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 12. rujna 1995.), str. 2; P1288 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 12. rujna 1995.), str. 1. V. također P147 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 11. rujna 1995.), str. 6.

⁵²⁴ Ljiljana Botteri, T. 10926; D32 (Službovnik Oružanih snaga RH, 20. svibnja 1992.), str. 12 (točka 50).

⁵²⁵ D32 (Službovnik Oružanih snaga RH, 20. svibnja 1992.), str. 12-13 (točke 51-52). V. također D1673 (Izvještaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 2.3.2-2.3.6; D1674 (Franjo Feldi, izjava svjedoka, 16. srpnja 2003.), str. 9-10.

nad ponašanjem vojnih osoba u garnizonu.⁵²⁶ Dana 16. veljače 1993. načelnik Glavnog stožera HV-a general Janko Bobetko zapovjedio je uspostavljanje više zbornih mjesta, među njima i Zbornog mjesta Knin, čije je područje obuhvaćalo općine Knin, Nadvoda, Kistanje, Ervenik, Orlić, Kijevo i Civljane, a kao sjedište Zbornog mjesta, do preseljenja u Knin, određen je Gospić.⁵²⁷ Zapovjednik Zbornog mjesta Knin bio je izravno podređen zapovjedniku Zbornog područja Split.⁵²⁸ Dana 27. kolovoza 1993., ministar obrane Šušak i načelnik Glavnog stožera HV Bobetko svojom su zapovijedi odredili da su zapovjednici zbornih područja nadređeni i odgovorni za cjelokupan rad, red i stegu u zbornim mjestima na svojem području.⁵²⁹ Zapovjedništva zbornih mjesta nisu imala operativnu funkciju niti pravo zapovijedanja postrojbama HV-a, osim točno propisanih ovlasti u vezi s radom, redom i stegom u zbornom mjestu izvan vojnih objekata.⁵³⁰ Zapovjednik zbornog mjesta bio je dužan s Vojnom policijom dogovoriti način pozivanja postrojbi VP u slučaju potrebe, radi uspostavljanja reda i stega na području zbornog mjesta, kao i dogovoriti povremeno angažiranje patrola VP za nadzor reda, stega i ponašanja vojnih osoba na javnim mjestima.⁵³¹ Zapovjednik zbornog mjesta također je bio dužan uspostaviti suradnju i koordinaciju s policijom na području zbornog mjesta.⁵³² Zapovjednik zbornog mjesta s više vojarni bio je dužan svojom zapovijedi formirati pritvor za potrebe provedbe stegovnih mjera izrečenih vojnicima iz svih postrojbi s područja zbornog mjesta.⁵³³ Svi zapovjednici zbornog mjesta bili su

⁵²⁶ D32 (Službovnik Oružanih snaga RH, 20. svibnja 1992.), str. 13 (točke 54-55).

⁵²⁷ D33 (Izvadak iz zapovijedi generala Janka Bobetka, načelnika Glavnog stožera HV-a, 16. veljače 1993., i izvješća o brojnom stanju u ZM-u Knin za 31. kolovoza i 26. rujna 1995.), str. 1-2, 4.

⁵²⁸ D33 (Izvadak iz zapovijedi generala Janka Bobetka, načelnika Glavnog stožera HV-a, 16. veljače 1993., i izvješća o brojnom stanju u ZM-u Knin za 31. kolovoza i 26. rujna 1995.), str. 1-3.

⁵²⁹ D34 (Zapovijed Gojka Šuška, ministra obrane, i generala Janka Bobetka, načelnika Glavnog stožera HV-a, u vezi s radom, redom i stegom u zbornim mjestima, 27. kolovoza 1993., s Naputkom u privitku), str. 1-2.

⁵³⁰ D34 (Zapovijed Gojka Šuška, ministra obrane, i generala Janka Bobetka, načelnika Glavnog stožera HV-a, u vezi s radom, redom i stegom u zbornim mjestima, 27. kolovoza 1993., s Naputkom u privitku), str. 2.

⁵³¹ D34 (Zapovijed Gojka Šuška, ministra obrane, i generala Janka Bobetka, načelnika Glavnog stožera HV-a, u vezi s radom, redom i stegom u zbornim mjestima, 27. kolovoza 1993., s Naputkom u privitku), str. 4 (točka 4).

⁵³² D34 (Zapovijed Gojka Šuška, ministra obrane, i generala Janka Bobetka, načelnika Glavnog stožera HV-a, u vezi s radom, redom i stegom u zbornim mjestima, 27. kolovoza 1993., s Naputkom u privitku), str. 4 (točka 5).

⁵³³ D34 (Zapovijed Gojka Šuška, ministra obrane, i generala Janka Bobetka, načelnika Glavnog stožera HV-a, u vezi s radom, redom i stegom u zbornim mjestima, 27. kolovoza 1993., s Naputkom u privitku), str. 6 (točka 16).

dužni propisati uputstva o redu, stezi i nadzoru nad ponašanjem vojnog osoblja na zbornom mjestu i jednom mjesečno provesti analizu stanja.⁵³⁴

164. Čermak je izjavio da je pravna osnova za uspostavljanje sjedišta zbornih mjesta bila zapovijed načelnika Glavnog stožera HV generala Janka Bobetka od 16. veljače 1993. godine.⁵³⁵ Međutim, Čermak je ustvrdio da on nije pripadao vojnoj strukturi i da u praksi nije dobivao zapovijedi od osoba koje su mu bile vojno nadređene, budući da je dobio specijalno usmeno imenovanje od Predsjednika.⁵³⁶ Čermak je izjavio da su sve njegove zakonske ovlasti proistjecale iz njegova sastanka s Tuđmanom.⁵³⁷ Što se tiče zadataka koji su mu dodijeljeni, Čermaku su bili nadređeni predsjednik Tuđman i njegov Ured, uključujući Šarinića i Vesnu Škare-Ožbolt, s kojom je Čermak često kontaktirao.⁵³⁸ Prema Čermakovim riječima, Predsjednik nije imenovao zapovjednike zbornih mjesta, što je bila vojna dužnost od manjeg značaja, na koju nikad dotad nije postavljen general.⁵³⁹ Čermak je izjavio da su se neki od njegovih zadataka, primjerice logistički, uvelike razlikovali od uobičajenih zadataka zapovjednika zbornog mjesta, što znači da on nije bio zapovjednik zbornog mjesta u klasičnom smislu.⁵⁴⁰ Čermak je također izjavio da je on što se tiče logističkih zadataka bio dijelom vojnog ustrojstva.⁵⁴¹ Čermak je izjavio da je imao izvršne ovlasti za logističko-tehničke poslove i da je u Kninu on bio jedini vojni organ za logistička pitanja.⁵⁴²

165. Raspravno vijeće će, na kraju, razmotriti završetak Čermakova mandata. U razgovoru s tužiteljstvom Čermak je izjavio da je zapovjednikom ZM-a Knin ostao približno do kraja listopada 1995., kada su profunkcionirali civilni organi i kada su predsjednik Tuđman, Šarinić i Čermak zajedno odlučili da u Kninu više ne postoji

⁵³⁴ D34 (Zapovijed Gojka Šuška, ministra obrane, i generala Janka Bobetka, načelnika Glavnog stožera HV-a, u vezi s radom, redom i stegom u zbornim mjestima, 27. kolovoza 1993., s Naputkom u privitku), str. 7, 10 (točke 17 i 28).

⁵³⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 128.

⁵³⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 26-27, 115, 138; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 30-31; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 3.-4.

⁵³⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 145.

⁵³⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 26; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 15-16; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 3.

⁵³⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 6, 27, 129.

⁵⁴⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 26-27, 115, 128-129, 136-138, 141-142; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 1, 10-11, 57-59.

⁵⁴¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 28, 116.

⁵⁴² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 13, 24, 116.

potreba za njim.⁵⁴³ Potkraj svog mandata, Čermak se bavio uglavnom kontaktima s međunarodnom zajednicom, delegacijama i manjim logističkim problemima.⁵⁴⁴ Poslije Čermakovog odlaska, na dužnost je stupio Marko Gojević.⁵⁴⁵ Čermak je ostao u Kninu još neko vrijeme nakon napuštanja dužnosti, ali je sredinom studenoga 1995. godine otišao u Zagreb.⁵⁴⁶ Prema Al-Alfijevim riječima, Čermak je kninsko područje napustio krajem rujna ili početkom listopada 1995., nakon događaja u Varivodama.⁵⁴⁷

166. Na osnovi gore razmotrenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su Čermakovo formalno imenovanje i funkcija glasili zapovjednik ZM-a Knin. Nadalje, Raspravno vijeće konstatira da je Čermak na toj dužnosti bio od 5. kolovoza 1995., dakle prije samog dolaska u Knin 6. kolovoza 1995., pa do kraja razdoblja na koje se odnosi Optužnica. Naslovi poput "vojnog upravitelja" koje su za Čermaka koristili ili s njim doveli u vezu neki svjedoci nemaju nikakvu čvrstu osnovu. Međutim, Raspravno vijeće prima k znanju svjedočenja svjedoka Radina i Vesne Škare-Ožbolt te razgovore vođene s Čermakom, koji ukazuju na to da je Tuđman Čermaku povjerio dužnosti izvan okvira onih koje funkcija zapovjednika zbornog mjesta obično podrazumijeva. Ti dokazi, a osobito Radinovo svjedočenje, ukazuju i na to da je naslov zapovjednika zbornog mjesta odabran s ciljem da se dā nekakva pravna osnova za funkciju na koju je Tuđman htio postaviti Čermaka. Raspravno vijeće stoga konstatira da je Čermakova funkcija bila funkcija *sui generis*, da je njegovo područje odgovornosti bilo slabo definirano i da nije nužno odgovaralo zakonski definiranom području odgovornosti zapovjednika ZM-a Knin. Prema tome, formalnopravne ovlasti zapovjednika zbornog mjesta mogu se smatrati indikativnim, ali ne i normativnim u pogledu ovlasti, odgovornosti i funkcija koje je Čermak stvarno obnašao. Raspravno vijeće konstatira da je jedna od njegovih funkcija bila da bude glavni službeni predstavnik za komunikaciju s predstavnicima međunarodne zajednice u Kninu. Raspravno vijeće dalje razmatra njegovu ulogu u pogledu sredstava javnog priopćavanja, u poglavljima 6.2.6 i 6.4.7. U poglavljima 6.4.2, 6.4.3, 6.4.6 i 6.4.7 Raspravno vijeće dalje razmatra Čermakove ovlasti, odgovornosti i funkcije usredotočujući se na to kako je i gdje on u praksi vršio

⁵⁴³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 36-37, 68-69, 185; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 12-13, 101.

⁵⁴⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 36.

⁵⁴⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 37, 135, 185; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 13, 108.

⁵⁴⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 68-69.

svoje ovlasti, te kako su na njegovo obnašanje vlasti reagirali drugi. Raspravno vijeće će također razmotriti formalnopravna ograničenja granice vršenja ovlasti zapovjednika zbornog mjesta u hrvatskim pravnim propisima, ali će tome pridati razmjerno manju težinu.

3.3 Mladen Markač i specijalna policija

167. Prema navodima u Optužnici, Mladen Markač je tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica bio pomoćnik ministra unutarnjih poslova i zapovjednik Specijalne policije, uključujući i Antiterorističku jedinicu Lučko, a imao je i efektivnu kontrolu nad raketnim i topničkim postrojbama HV-a pridodanim njegovim snagama ili stavljenim pod njegovo zapovjedništvo.⁵⁴⁸ Raspravno vijeće će sada razmotriti neke opće dokaze u vezi s Markačem i Specijalnom policijom, odnos između Hrvatske vojske i Specijalne policije, sudjelovanje Specijalne policije u operaciji Oluja (uključujući topnička sredstva i geografske granice područja djelovanja snaga Specijalne policije), sudjelovanje Specijalne policije u akcijama pretresa terena na teritoriju nad kojim je uspostavljen nadzor poslije operacije Oluja, uniforme i znakovlje Specijalne policije, te sustav i kriminalističke obrade kaznenih djela unutar Specijalne policije.

168. Raspravno vijeće prvo će razmotriti opće dokaze u vezi s Markačem i Specijalnom policijom. Dana 18. veljače 1994. hrvatski predsjednik Franjo Tuđman Markača je imenovao pomoćnikom ministra unutarnjih poslova, s nadležnošću za Specijalnu policiju.⁵⁴⁹ U razgovoru koji je s njim vodilo tužiteljstvo, Markač je izjavio da su glavne zadaće Specijalne policije bile borba protiv terorizma i razminiranje minskih polja.⁵⁵⁰ **Zdravko Janić**, načelnik Odjela za borbu protiv terorizma Sektora

⁵⁴⁷ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 51, 70; Hussein Al-Alfi, T. 13866; P1169 (Izvešće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 3. listopada 1995.), str. 3. V. također P166 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 5. listopada 1995.), str. 5-6.

⁵⁴⁸ Optužnica, par. 10-11. V. također par. 8-9.

⁵⁴⁹ P2381 (Tuđmanova odluka o imenovanju Markača pomoćnikom ministra unutarnjih poslova, 18. veljače 1994. (Tuđmanova odluka o imenovanju Markača pomoćnikom ministra unutarnjih poslova, 18. veljače 1994.), str. 1; P962 (Ustrojstvo MUP-a u kolovozu i rujnu 1995.). V. također svjedok 86, T. 5243-5247; Stjepan Buhin, T. 9929; P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 27, 42.

⁵⁵⁰ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 74. V. također P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 19; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 6; Željko Sačić, T. 27598, 27973.

specijalne policije 1995. godine,⁵⁵¹ naveo je još neke primjere zadaća Specijalne policije, rješavanje talačkih situacija i zaštitu važnih osoba.⁵⁵²

169. **Dragutin Repinc**, načelnik Uprave za planiranje u Glavnom stožeru HV-a i vještak za vojnu obuku i planiranje,⁵⁵³ u svojem je svjedočenju izjavio da jesu u Sektoru specijalne policije vladali hijerarhijski odnosi i da je njime upravljao pomoćnik ministra unutarnjih poslova, a izravno rukovodio načelnik sektora.⁵⁵⁴ Specijalne jedinice policije, jačine po 100 do 250 pripadnika, bile su dio županijskih policijskih uprava.⁵⁵⁵ Sektor specijalne policije ustrojavao je, rukovodio i usmjeravao rad specijalnih jedinica policije; Sektor je, među ostalim, predlagao donošenje akata u vezi s unutarnjom stegom pripadnika Specijalne policije.⁵⁵⁶ Markač nije izdavao zapovijedi izravno zapovjednicima specijalnih jedinica policije dok su se one nalazile u matičnim policijskim upravama, nego je svaka zapovijed morala proći kroz ruke načelnika dotične policijske uprave.⁵⁵⁷ To je potvrdio i **Josip Turkalj**, zapovjednik Antiterorističke jedinice Lučko i zapovjednik topničke postrojbe Specijalne policije tijekom operacije Oluja,⁵⁵⁸ koji je izjavio da su sve zapovijedi koje bi izdao Sektor specijalne policije ili koje bi se ticale specijalne policije, bile naslovljene na policijske uprave i prosljeđivane njihovim specijalnim jedinicama policije.⁵⁵⁹ Svjedok je izjavio i to da je rad specijalnih jedinica policije, iako je svaka od njih djelovala u sastavu matične policijske uprave i odgovarala njezinu načelniku, mogao samostalno usmjeravati i Sektor specijalne policije.⁵⁶⁰ **Ivica Cetina**, načelnik Policijske uprave zadarsko-kninske tijekom 1995.

⁵⁵¹ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 13; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 25; Zdravko Janić, T. 6099.

⁵⁵² P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 4.

⁵⁵³ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 1-16; Dragutin Repinc, T. 26661-26665.

⁵⁵⁴ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 54; D527 (Uredba o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 23. veljače 1995.), članak 27.

⁵⁵⁵ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 53, 60; Dragutin Repinc, T. 26686-26688, 26690. V. također P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 119; P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 2-3; P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 11, 13-14; Željko Sačić, T. 27598; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 14; Zdravko Janić, T. 6103-6106; P555 (Popis specijalnih jedinica policije koje su sudjelovale u operaciji Oluja).

⁵⁵⁶ D527 (Uredba o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 23. veljače 1995.), članak 27.

⁵⁵⁷ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 55; Dragutin Repinc, T. 26690-26691.

⁵⁵⁸ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 11, 31; P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 14-15, 34; Josip Turkalj, T. 13541, 13551.

⁵⁵⁹ P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 86-87.

⁵⁶⁰ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 4; P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 40-42; Josip Turkalj, T. 13721-13722.

godine,⁵⁶¹ u svojem je svjedočenju izjavio da specijalne jedinice policije nisu bile pod zapovjedništvom policijskih uprava nego da su izravno odgovarale MUP-u.⁵⁶² **Repinc** je izjavio da je Markač izravno zapovijedao specijalnim jedinicama policije kad su bile dijelom Skupnih snaga specijalne policije na području operacija, primjerice tijekom operacije Oluja ili u akcijama čišćenja i pretresa koje su uslijedile.⁵⁶³

170. Što se tiče Antiterorističke jedinice Lučko, **Turkalj** je u svojem svjedočenju izjavio da je ona od svog osnutka 1990. godine bila zasebna postrojba koja nije imala odgovarajuću policijsku upravu tako da je pripala izravno pod zapovjedništvo Sektora specijalne policije.⁵⁶⁴ ATJ Lučko bila je elitna postrojba koja je djelovala na cijelom teritoriju Hrvatske.⁵⁶⁵ Prema Janićevim riječima, bila je bolje opremljena, bolje obučena i sposobna za rješavanje specifičnih zadataka poput otmica zrakoplova i složenih talačkih situacija.⁵⁶⁶ **Josip Ćelić**, pomoćnik zapovjednika Antiterorističke jedinice Lučko 1995.,⁵⁶⁷ u svom je svjedočenju izjavio da je ta postrojba osim njega imala još dva pomoćnika zapovjednika, Stjepana Žinića i Božu Krajinu, pri čemu svjedok nije pouzdano znao kada su oni bili imenovani pomoćnicima zapovjednika.⁵⁶⁸ Postrojba je imala i deset instruktora među kojima su bili Branko Balunović i Frano Drljo.⁵⁶⁹ Brojno stanje ATJ Lučko tijekom operacije Oluja bilo je 120–130 ljudi.⁵⁷⁰ Što se tiče obveze izvješćivanja, **Janić** je rekao da je postrojba do 1993., kada je iz nje otišao, i koliko mu je poznato, u cijelom razdoblju 90-ih godina, Odjelu specijalne policije svakih 15 dana slala iscrpna pismena izvješća o aktivnostima jedinice u proteklih 15 dana.⁵⁷¹ Tekst jedne Markačeve zapovijedi upućene zapovjedniku Zrakoplovne jedinice Specijalne

⁵⁶¹ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), str. 1; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 3-4; Ivica Cetina, T. 23396, 23486, 23517.

⁵⁶² D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 4, 14; Ivica Cetina, T. 23591.

⁵⁶³ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 56; Dragutin Repinc, T. 26691, 26845-26846.

⁵⁶⁴ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 11; P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 15-17, 40; Josip Turkalj, T. 13723.

⁵⁶⁵ Zdravko Janić, T. 6231-6232; D526 (Zbirka dokumenata o načinu rada Specijalne policije), članak 30 Uredbe o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Ministarstva unutarnjih poslova RH, 23. veljače 1995., str. 14.

⁵⁶⁶ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 33-35; Zdravko Janić, T. 6231-6232.

⁵⁶⁷ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 1. dio, str. 5, 58; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 9, 16-17, 135, 161, 3. dio, str. 6, 181-182; Josip Ćelić, T. 7928.

⁵⁶⁸ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 1. dio, str. 14, 58; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 16-17, 161-162, 170.

⁵⁶⁹ P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 162-164.

⁵⁷⁰ P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 14.

⁵⁷¹ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 11; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 19-21; Zdravko Janić, T. 6181-6182.

policije potvrđuje da su svi zapovjednici specijalnih jedinica policije bili dužni ministru unutarnjih poslova dostavljati dvotjedna pismena izvješća.⁵⁷² U ATJ Lučko jednom tjedno su se održavali sastanci, a približno jednom mjesečno tim je sastancima prisustvovao i Markač.⁵⁷³

171. Raspravno vijeće sada će razmotriti odnos između HV-a i Specijalne policije. **Repinc** je izjavio da je sudjelovanje Specijalne policije u vojnim djelovanjima počinjalo tako da načelnik Glavnog stožera HV uputi zahtjev vrhovnom zapovjedniku, a nakon odobrenja zahtjeva, te nakon što bi svoju suglasnost dao i ministar unutarnjih poslova, Sektor specijalne policije počinjao bi s pripremama za sudjelovanje u operaciji. Dakle, Specijalna policija postajala je dijelom borbenih snaga, a sve aktivnosti realizirale su se prema zapovijedima načelnika Glavnog stožera HV.⁵⁷⁴ Kao i zapovjedništva zbornih područja, Stožer Skupnih snaga Specijalne policije (v. u nastavku) bio je izravno podređen načelniku Glavnog stožera HV i u operaciji Oluja postao je dijelom jedinstvenog sustava vođenja i zapovijedanja.⁵⁷⁵

172. U razgovoru koji je s njim vodilo tužiteljstvo Markač je izjavio da su snage Specijalne policije do samog početka operacije bile pod zapovjedništvom MUP-a.⁵⁷⁶ Od trenutka kad je Specijalna policija dobila zapovijed za stupanje u akciju, njezine su snage bile podređene Glavnom stožeru HV-a.⁵⁷⁷ Markač je izjavio da svojem nadređenom Jarnjaku, iako ga je uvijek obavještavao o tome što radi, čak i kad je bio podređen Glavnom stožeru, nije dostavljao kopije izvješća koja je slao Červenku.⁵⁷⁸

173. Raspravno vijeće sada će razmotriti sudjelovanje Specijalne policije u operaciji Oluja. **Repinc** je izjavio da su se Skupne snage Specijalne policije ustrojivale za sudjelovanje u operacijama koje su se izvodile pod zapovjedništvom načelnika Glavnog stožera HV-a, poput operacija Bljesak i Oluja.⁵⁷⁹ Skupne snage bile bi za konkretnu zadaću objedinjene pod jednim zapovjedništvom, a po završenoj zadaći bi se raspustile i

⁵⁷² P612 (Markačeva zapovijed zapovjedniku Zrakoplovne jedinice Specijalne policije, 18. srpnja 1995.), str. 1.

⁵⁷³ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 11; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 19.

⁵⁷⁴ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 41; Dragutin Repinc, T. 26679.

⁵⁷⁵ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 60.

⁵⁷⁶ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 16, 27-28.

⁵⁷⁷ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 26-28, 30; P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 3, 5, 10.

⁵⁷⁸ P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 41.

⁵⁷⁹ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 63.

njihovi bi se pripadnici vratili u matične postrojbe.⁵⁸⁰ Tijekom operacije Oluja snage su bile ustrojene po različitim smjerovima napredovanja specijalnih jedinica policije iz različitih policijskih uprava i pod različitim zapovjednicima.⁵⁸¹ Skupne snage Specijalne policije nisu imale trajan organizacijski oblik ni strukturu, a njihova veličina i sastav ovisili su, među ostalim, o konkretnoj zadaći na koju su bile raspoređene.⁵⁸² Na zadaće u operaciji Oluja raspoređene su specijalne jedinice policije iz svih policijskih uprava osim dvije.⁵⁸³

174. Dana 22. srpnja 1995. Markač je izdao zapovijed o ustrojavanju Stožera Skupnih snaga specijalne policije, koju je supotpisao ministar unutarnjih poslova Jarnjak.⁵⁸⁴ Stožer je imao 15 članova na čelu s Markačem kao zapovjednikom akcije i Sačićem kao načelnikom Stožera, a Stožer je pod svojim zapovjedništvom imao snage od oko 2.200 pripadnika Specijalne policije, uključujući ATJ Lučko.⁵⁸⁵ Dana 29. srpnja 1995. Červenko je Specijalnoj policiji izdao zapovijed za izvođenje operacije Oluja, u kojoj je kao osobu odgovornu za izvršenje te zapovijedi odredio Markača.⁵⁸⁶ Tom zapovijedi Červenko je Specijalnoj policiji zapovjedio da djeluje u stalnoj koordinaciji sa zapovjedništvom ZP-a Split, istaknutim zapovjednim mjestom Zadar i zapovjedništvom ZP-a Gospić.⁵⁸⁷ Prema Repinčevom svjedočenju, zadaće Stožera uključivale su uspostavljanje djelotvornog i neprekidnog sustava vođenja i zapovijedanja Skupnim snagama Specijalne policije cijelo vrijeme trajanja operacije Oluja.⁵⁸⁸ Stožer je bio podijeljen između temeljnog zapovjednog mjesta u Selinama, u općini Starigrad, i istaknutog zapovjednog mjesta na Malom Goliću, u općini Gračac.⁵⁸⁹ Markač je bio na temeljnom zapovjednom mjestu, dok je Sačić s većinom Stožera ostao na istaknutom

⁵⁸⁰ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 64.

⁵⁸¹ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 64-65.

⁵⁸² D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 62, 64.

⁵⁸³ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 62.

⁵⁸⁴ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 66; P554 (Zapovijed o formiranju stožera Skupnih snaga, s Markačevim i Jarnjakovim potpisom, 22. srpnja 1995.); Dragutin Repinc, T. 26694.

⁵⁸⁵ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 66; P554 (Zapovijed o formiranju stožera Skupnih snaga, s Markačevim i Jarnjakovim potpisom, 22. srpnja 1995.), str. 1; Dragutin Repinc, T. 26694-26695, 26700.

⁵⁸⁶ D535 (Zapovijed za operaciju Oluja koju je Markaču izdao HV, 26. lipnja 1995.; D543 (Zapovijed Specijalne policije koju je Zvonimir Červenko poslao Markaču, 29. srpnja 1995.).

⁵⁸⁷ D543 (Zapovijed Specijalne policije koju je Zvonimir Červenko poslao Markaču, 29. srpnja 1995.), str. 2.

⁵⁸⁸ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 66; Dragutin Repinc, T. 26694-26695.

⁵⁸⁹ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 66.

zapovjednom mjestu.⁵⁹⁰ Međutim, prema **Janićevim** riječima, Markač je u Selinama ostao samo do 5. kolovoza 1995., kada je zapovjedništvo preseljeno u Gračac.⁵⁹¹ Prema riječima **Davorina Pavlovića**, koji je tijekom operacije Oluja bio načelnik Sektora operativne tehnike MUP-a,⁵⁹² zapovjedništvo Stožera u Gračacu bilo je u funkciji od 5. kolovoza 1995. do prvih dana listopada 1995. godine.⁵⁹³

175. S ustrojavanjem Stožera Skupnih snaga Specijalne policije, vođenje i zapovijedanje se na početku se operacije Oluja, a dijelom i poslije nje, realiziralo tako što je Markač dobivao zapovijedi od načelnika Glavnog stožera HV-a i prosljeđivao ih istaknutom zapovjednom mjestu gdje bi ih Sačić analizirao, donosio odluke i potom izdavao zapovijedi zapovjednicima na pravcima napada.⁵⁹⁴ Markač je bio odgovoran za ukupno djelovanje Skupnih snaga Specijalne policije.⁵⁹⁵ **Janić** je izjavio da je Specijalna policija tijekom i poslije operacije Oluja dobivala zapovijedi od Markača.⁵⁹⁶ Izjavio je i to da on tijekom operacije Oluja zapovijedi dobivao od Željka Sačića.⁵⁹⁷ **Željko Sačić**, načelnik Sektora specijalne policije MUP-a tijekom i nakon operacije Oluja,⁵⁹⁸ potvrdio je da ga je Markač imenovao načelnikom Stožera Skupnih snaga specijalne policije za operaciju Oluja.⁵⁹⁹ Sačić je izravno komunicirao sa zapovjednicima na terenu koji su bili njemu izravno podređeni.⁶⁰⁰ Uoči same operacije pa do podneva 5. kolovoza 1995., Sačić je, sa svim angažiranim snagama, bio na svojem istaknutom zapovjednom mjestu na Velikom Goliću na Velebitu.⁶⁰¹ Markač je u to vrijeme bio na temeljnom istaknutom zapovjednom mjestu na području Starigrada, a Sačić je s njim bio u stalnom kontaktu.⁶⁰²

176. **Repinc** je izjavio da je načelnik Glavnog stožera HV-a 6. kolovoza 1995. promijenio način izvješćivanja i naložio da se jasna operativna izvješća imaju

⁵⁹⁰ D1932 (Izvjestaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 66; Dragutin Repinc, T. 26696.

⁵⁹¹ Zdravko Janić, T. 6340, 6349-6350. V. također D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 8, 14.

⁵⁹² D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-4; Davorin Pavlović, T. 25237, 25239-25240, 25277-25278, 25289.

⁵⁹³ Davorin Pavlović, T. 25293.

⁵⁹⁴ D1932 (Izvjestaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 59, 71; Dragutin Repinc, T. 26691, 26702-26703.

⁵⁹⁵ D1932 (Izvjestaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 71; Dragutin Repinc, T. 26703.

⁵⁹⁶ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 23, 74; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 42.

⁵⁹⁷ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 62.

⁵⁹⁸ Željko Sačić, T. 27597, 27875, 27946.

⁵⁹⁹ Željko Sačić, T. 27599, 27987.

⁶⁰⁰ Željko Sačić, T. 27601, 27745.

⁶⁰¹ Željko Sačić, T. 27600.

⁶⁰² Željko Sačić, T. 27600-27601, 27737.

dostavljati svakog dana do 12:00 sati sa stanjem u 11:00 sati, te do 19:00 sati sa stanjem u 18:00 sati.⁶⁰³ Izvješća su, među ostalim, morala sadržavati opis razvoja situacije, iskazanih problema, dostignute crte i zahtjeve.⁶⁰⁴ To je bilo obvezujuće za sve zapovjednike izravno podređene načelniku Glavnog stožera HV-a, uključujući Markača, koji je bio i jedan od primatelja te zapovijedi.⁶⁰⁵ Što se tiče izvješćivanja, Raspravno vijeće je razmotrilo i relevantne dokaze u vezi s tim predočene putem svjedoka Sačića, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.4.

177. Što se tiče topničkih sredstava kojima je Specijalna policija raspolagala tijekom operacije Oluja, **Turkalj** je u svom svjedočenju izjavio da su neke specijalne jedinice policije imale vlastito topništvo, a to su bile SJP Zagreb, Karlovac, Zadar, Sisak, Slavonski Brod, Požega i Osijek.⁶⁰⁶ U teoriji, trebalo je da svaka od tih jedinica ima barem jednu topničku bitnicu, što bi značilo četiri do šest minobacača kalibra 120 milimetara i jedan ili dva višecijevna bacača raketa kalibra 128 milimetara, odnosno takozvanih RAK-12.⁶⁰⁷ ATJ Lučko je u nekim prilikama tijekom pretresa terena sa sobom nosila protutenkovsko naoružanje.⁶⁰⁸ Prema **Janićevim** riječima, Specijalna policija je imala vlastito topništvo koje je moglo pokriti domet i do dvanaest kilometara, a tijekom operacije Oluja imalo je potporu 128-milimetarskih raketa i 130-milimetarskih topova HV-a.⁶⁰⁹ Svjedok je izjavio i to da je imao mogućnost izravnog zapovijedanja lakim topništvom Specijalne policije, ali da je, ako je za potrebe djelovanja po određenim ciljevima želio angažirati teže topništvo HV-a, morao posredstvom Turkalja u Stožeru Skupnih snaga zatražiti odobrenje za to.⁶¹⁰ **Sačić** je

⁶⁰³ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 142; P2521 (Zapovijed Glavnog stožera HV-a u vezi s novim sustavom izvještavanja, 6. kolovoza 1995.), str. 1.

⁶⁰⁴ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 142; P2521 (Zapovijed Glavnog stožera HV-a u vezi s novim sustavom izvještavanja, 6. kolovoza 1995.), str. 2.

⁶⁰⁵ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 143; P2521 (Zapovijed Glavnog stožera HV-a u vezi s novim sustavom izvještavanja, 6. kolovoza 1995.), str. 2-3.

⁶⁰⁶ P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 97-100; v. također P1233 (Izvjescje SJP-a PU požeške o utrošenom materijalu u operaciji Oluja, 18. kolovoza 1995.), str. 2; D1206 (Izvjescje o sudjelovanju Raketno-topničke bitnice PU brodsko-posavske u "Oluji 95", 18. kolovoza 1995.), str. 1.

⁶⁰⁷ P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 97, 101; Josip Turkalj, T. 13697; v. npr. P1236 (Ratni put SJP-a PU brodsko-posavske, 1. travnja 1999.), str. 2-3; D1206 (Izvjescje o sudjelovanju Raketno-topničke bitnice PU brodsko-posavske u "Oluji 95", 18. kolovoza 1995.), str. 1.

⁶⁰⁸ P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 110-111.

⁶⁰⁹ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 59; Zdravko Janić, T. 6299-6304, 6309; D539 (Zapovijed PU brodsko-posavskoj, 22. srpnja 1995.); D540 (Zapovijed PU varaždinskoj, s Markačevim potpisom, 22. srpnja 1995.); D542 (Zapovijed Specijalne policije specijalnim jedinicama policije PU osječko-baranjske i PU sisačke, s potpisom Željka Sačića, 23. srpnja 1995.).

⁶¹⁰ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 74; Zdravko Janić, T. 6323-6324.

izjavio da je jedna pričuvna jedinica bila zadužena za pratnju topničke jedinice.⁶¹¹ Na raspolaganju je bilo šest bitnica minobacača kalibra 128 milimetara, višecijevni bacači raketa i minobacači kalibra 75 milimetara, a topnička postrojba djelovala je na poziv zapovjednika pravca ili na Sačićev poziv, za otvaranje prolaza.⁶¹² Prema **Cetinim** riječima, Specijalna policija je imala i oklopne transportere.⁶¹³ Što se tiče uporabe topništva Specijalne policije, Raspravno vijeće je razmotrilo i svjedočenje Marka Rajčića, čiji prikaz se daje u poglavlju 3.1, kao i dokazne predmete P1125 i D970, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.4.3.

178. Što se tiče granica područja djelovanja Specijalne policije, **Janić** je u svom svjedočenju izjavio da je desno od zone odgovornosti određene Specijalnoj policiji za napad bila zona ZP-a Split, a lijevo ZP-a Gospić.⁶¹⁴ Svjedok je objasnio da je Specijalna policija djelovala u koordinaciji s oba zborna područja.⁶¹⁵ Raspravno vijeće je razmotrilo dokaze o tome predočene putem Repinca, čiji prikaz se daje u poglavlju 3.1.1. Nedovoljno precizna definiranoost zone odgovornosti Specijalne policije tijekom operacije Oluja, prema Repinčevu svjedočenju, upućuje na to da Markač nije imao teritorijalnu odgovornost ni zadaću, kao ni snage i mehanizme kojima bi nadzirao, zabranjivao ili dopuštao ulazak ili izlazak bilo kojih snaga osim vlastitih i samo na smjerovima napada ili područjima razmještaja Skupnih snaga Specijalne policije.⁶¹⁶ Preciznije, Specijalna policija bila je odgovorna za područje na kojem se u pojedinom trenutku nalazila, te za smjer duž kojeg je izvodila napad, ali po odlasku iz tog područja nije bila dužna nastaviti pratiti stanje putem kontrolnih punktova ili snaga koje bi ostavila na dotičnom području.⁶¹⁷ Postavljanje kontrolnih punktova, kao i sprečavanje i suzbijanje kriminala bili su posao vojne i civilne policije.⁶¹⁸ Osim toga, uslijed brzog tempa napada i veličine teritorija koji su snage Specijalne policije imale pokriti pješice, kao i zbog raspoloživog ljudstva, Markač nije bio u poziciji da postavlja nadzorne ili blokadne punktove iza dostignutih crta.⁶¹⁹ Repinc je nadalje izjavio da je, poslije

⁶¹¹ Željko Sačić, T. 27759.

⁶¹² Željko Sačić, T. 27759-27760.

⁶¹³ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 5.

⁶¹⁴ Zdravko Janić, T. 6325; D280 (Karta na kojoj su prikazane zone odgovornosti zbornih područja Split i Gospić).

⁶¹⁵ Zdravko Janić, T. 6325; D543 (Zapovijed Specijalne policije koju je Zvonimir Červenko poslao Markaču, 29. srpnja 1995.), str. 2.

⁶¹⁶ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 97; Dragutin Repinc, T. 26716.

⁶¹⁷ Dragutin Repinc, T. 26716-26717.

⁶¹⁸ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 97.

⁶¹⁹ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 97; Dragutin Repinc, T. 26717-26718.

žestokih borbi tijekom prva dva dana u kojima je probijena neprijateljska crta bojišnice i osvojen Gračac, Markač prešao u gonjenje neprijatelja kako bi mu onemogućio konsolidaciju i osvojio Bruvno. Od tog trenutka Skupne snage Specijalne policije spajale su se na području Medka, Udbine i Donjeg Lapca s postrojbama ZP-a Gospić, a na području Otrića sa postrojbama ZP-a Split.⁶²⁰

179. Raspravno vijeće sada će razmotriti sudjelovanje Specijalne policije u akcijama pretresa terena izvođenim na područjima na kojima je uspostavljen nadzor nakon operacije Oluja. **Repinc** je izjavio da je, čak i nakon što je HV izbila na državnu granicu Hrvatske, još bilo neprijateljskih grupa koje su vršile napade na postrojbe HV-a i Specijalne policije, u kojima je bilo i smrtno stradalih.⁶²¹ S obzirom na izvješća koja je primao o takvim incidentima, načelnik stožera HV-a odlučio je da je takva djelovanja potrebno spriječiti i stvoriti uvjete za normalan život.⁶²² Stoga je 21. kolovoza 1995. zapovjedio da se pripreme karte na kojima treba naznačiti prostore na kojima je došlo do kontakta s neprijateljem, kao i broj uočenih pripadnika neprijateljskih snaga; prostore za koje se pretpostavlja da je na njima prisutan neprijatelj; te prostore koji nisu pregledani i koje još treba pregledati.⁶²³ Ta zapovijed upućena je zapovjednicima zbornih područja Split i Gospić, te zapovjedništvu Zbornog mjesta Knin, a rukom je dopisana napomena da je upućena na znanje i pomoćniku ministra unutarnjih poslova RH za specijalne postrojbe.⁶²⁴

180. Repinc je izjavio da je operacija Oluja-Obruč pokrenuta po zapovijedi načelnika Sektora Specijalne policije upućenoj zapovjednicima Specijalne policije u više policijskih uprava.⁶²⁵ U vremenu od 13. kolovoza do 9. listopada 1995., tijekom akcija pretresa, sa sudjelovanjem prosječno 625 pripadnika Specijalne policije dnevno, pretreseno je 5.000 četvornih kilometara terena, pri čemu je u dva odvojena incidenta smrtno stradalo osam osoba (tri naoružane osobe poginule su 23. kolovoza 1995., a ostale u incidentu u Gruborima 25. kolovoza 1995.), bez gubitaka među pripadnicima Specijalne policije.⁶²⁶ Operativni zapovjednik nadzirao je snage koje su sudjelovale u

⁶²⁰ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 175.

⁶²¹ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 201; D1930 (Izvanredno izvješće ZP-a Gospić podneseno Ministarstvu obrane Republike Hrvatske, 13. kolovoza 1995.); D1931 (Obavještajno izvješće ZP-a Gospić, 11. kolovoza 1995.); Dragutin Repinc, T. 26764.

⁶²² Dragutin Repinc, T. 26764.

⁶²³ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 202.

⁶²⁴ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 203.

⁶²⁵ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 211.

⁶²⁶ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 210, 258, 260-261; Dragutin Repinc, T. 26875-26876.

pretresu s nekog mjesta izvan područja pretresa, obično tako što bi se s njima sastao i uputio ih u pretres na početku akcije, a potom ih, ako je to bilo fizički moguće i sigurno, dočekaao na suprotnoj granici područja pretresa.⁶²⁷ Tijekom akcija pretresa, operativni zapovjednik morao je, putem radija ili drugih sredstava, biti u neprekidnoj vezi s podređenim zapovjednicima premda to, s obzirom na veličinu i konfiguraciju terena, nije bilo uvijek moguće.⁶²⁸

181. Prema Repinčevom svjedočenju, Stožer Skupnih snaga Specijalne policije razradio je standarnu proceduru za provedbu pretresa.⁶²⁹ Procedura je započinjala po zahtjevu za pretres od strane glavnog Glavnog stožera HV-a ili MUP-a.⁶³⁰ Na kraju pretresa, zapovjednici postrojbi koje su izvodile akciju podnosili su operativnom zapovjedniku akcije izvješće sa svim važnim zapažanjima tijekom pretresa.⁶³¹ Poslije toga je operativni zapovjednik na osnovi izvješća svojih podređenih te osobnih zapažanja sastavljao izvješće za zapovjednika snaga Specijalne policije.⁶³² Na kraju je Markač izrađivao svoje izvješće i upućivao ga načelniku Glavnog stožera HV-a, a njegovo je izvješće u načelu bilo istog sadržaja kao i izvješće operativnog zapovjednika.⁶³³ Bez obzira na to gdje se Markač nalazio, njegova izvješća uvijek su se odašiljala s njegovim imenom otisnutim na kraju.⁶³⁴ U vezi s tim, **Sačić** je izjavio da je Markač obično odobravao i potpisivao sva izvješća koja su se odašiljala u njegovo ime. Ako je on bio odsutan u trenutku kad je trebalo poslati izvješće, ono se moglo poslati i bez potpisa, ali su sutradan Sačić ili Janić Markača morali o tome obavijestiti.⁶³⁵ Dnevna izvješća ponekad su se slala tek ujutro narednog dana.⁶³⁶ Izvješća su se slala prvo Odjelu unutarnje kontrole, gdje bi ih dežurni pretipkao i potom ih proslijedio

⁶²⁷ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 262.

⁶²⁸ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 263.

⁶²⁹ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 207; Dragutin Repinc, T. 26768.

⁶³⁰ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 207.

⁶³¹ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 207; Dragutin Repinc, T. 26769.

⁶³² D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 207, 264; Dragutin Repinc, T. 26874. V. također Davorin Pavlović, T. 25278-25280.

⁶³³ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 207, 264, 266; Dragutin Repinc, T. 26768-26770.

⁶³⁴ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 208; Dragutin Repinc, T. 26771, 26866-26868, 26871. V. također P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 2. dio, str. 99-100; Zdravko Janić, T. 6122, 6147-6149, 6373; P574 (Izvješće Specijalne policije, 25. kolovoza 1995.); P579 (Izvješće Specijalne policije podneseno Glavnom stožeru HV-a, s Markačevim potpisom, 26. kolovoza 1995.); D562 (Izvješće Specijalne policije, 21. kolovoza 1995.); D565 (Izvješće Specijalne policije s Markačevim potpisom, 9. rujna 1995.).

⁶³⁵ Željko Sačić, T. 27901, 27916.

⁶³⁶ Željko Sačić, T. 27908-27909.

putem kriptografskog sustava Rebus.⁶³⁷ Prema Repinčevom svjedočenju, usporedba izvješća koja su kompilirali operativni zapovjednici i izvješća koja je Markač odašiljao načelniku Glavnog stožera HV na kraju svakog dana, pokazala je da su ta izvješća gotovo u svim slučajevima istovjetna.⁶³⁸ Aktivnostima pretresa upravljalo se sa zapovjednog mjesta Specijalne policije u Gračacu, koje je od 6. do 13. rujna izmješteno na Plitvička jezera jer je težište akcije pretresa tada postalo to područje, iako je dio zapovjednog osoblja ostao u Gračacu kako bi se pratile aktivnosti pretresa koje su se paralelno provodile na tom području.⁶³⁹

182. **Janić** je potvrdio da je poslije operacije Oluja pa sve do početka 1996. godine poduzeto više operacija pretresa s ciljem da se pronađu eventualno skriveno oružje ili streljivo i zaostali neprijateljski vojnici, te radi uspostave sigurnosti.⁶⁴⁰ Janić je izjavio da je stizalo mnoštvo izvješća koja su ukazivala na to da vojnici SVK koji su pobjegli još uvijek izvode napade.⁶⁴¹ Rekao je da je kao načelnik Odjela za borbu protiv terorizma Specijalne policije on zapovijedao većinom tih akcija pretresa.⁶⁴² Glavni stožer HV ažurirane je informacije o pretresima dobivao putem dnevnih izvješća koja su načelniku Glavnog stožera slana iz zapovjedništva u Gračacu.⁶⁴³ Janić je izjavio da je uvijek imao mogućnost komuniciranja sa zapovjednicima postrojbi putem radija i da je običaj bio da se odgovorna osoba iz postrojbe javlja svakog sata tijekom akcije, a kao glavni zapovjednik svjedok je očekivao da ga se obavještava o svemu što se događa tijekom akcija pretresa.⁶⁴⁴ Svjedok je također rekao da su mu zapovjednici postrojbi po završetku akcije prvo podnijeli jednominutni prijavak, potom bi mu zapovjednici postrojbi koje su sudjelovale u akciji dostavili i pismena izvješća, na osnovi kojih bi on

⁶³⁷ Željko Sačić, T. 27916.

⁶³⁸ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 208; Dragutin Repinc, T. 26770-26771.

⁶³⁹ D1932 (Izveštaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 209. V. također P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 47-48.

⁶⁴⁰ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 43; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 2. dio, str. 68-74, 86-88; Zdravko Janić, T. 6100-6101, 6375; P556 (Zapovijed Specijalne policije s Markačevim potpisom, 28. rujna 1995.); P557 (Zapovijed Specijalne policije s Markačevim potpisom, 29. rujna 1995.).

⁶⁴¹ Zdravko Janić, T. 6368, 6375; D558 (Izvešće MORH-a, 14. kolovoza 1995.); D564 (Izvešće ZP-a Gospić HV-a podneseno Glavnom stožeru HV-a, 1. rujna 1995.), str. 1.

⁶⁴² P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 46; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 2. dio, str. 79.

⁶⁴³ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 2. dio, str. 74-76.

⁶⁴⁴ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 2. dio, str. 132, 135-136, 3. dio, str. 13-14; Zdravko Janić, T. 6118-6119.

sastavio pismeno izvješće i uputio ga, zajedno s pismenim izvješćima zapovjednika jedinica, Odjelu unutarnje kontrole.⁶⁴⁵

183. Raspravno vijeće je pregledalo i dokaze koji se sastoje od više izvješća nastalih u vremenu od 21. kolovoza 1995. do 9. listopada 1995., koja pokazuju da je Markač planirao, vodio i koordinirao djelovanje snaga Specijalne policije tijekom operacija pretresa provedenih poslije završetka operacije Oluja.⁶⁴⁶

184. U razgovoru koji je s njim vodilo tužiteljstvo Markač je izjavio da bi on, ako bi se što dogodilo tijekom akcije Specijalne policije, o tome bio izviješten. Markač je izjavio da je znao gdje su raspoređeni njegovi zapovjednici i da su mu se oni javljali svakih pet ili deset minuta.⁶⁴⁷ Izjavio je da ga nitko nije izvijestio ni o kakvim ubojstvima ili paljenju kuća.⁶⁴⁸

185. Raspravno vijeće sada će razmotriti uniforme i oznake koje je nosila Specijalna policija. Prema dokumentarnim dokazima koje su potvrdili razni svjedoci, tijekom operacije Oluja i pratećih operacija izvedenih poslije njezina završetka, pripadnici Specijalne policije nosili su zelene uniforme. Na lijevom rukavu nosili su oznaku s mačem žute boje, a na desnom rukavu oznaku s hrvatskim grbom zelene boje.⁶⁴⁹ Svi pripadnici Specijalne policije na lijevom su ramenu nosili i jednake trake.⁶⁵⁰ Pripadnici

⁶⁴⁵ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 53; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 2. dio, str. 96-101; 3. dio, str. 21, 35; Zdravko Janić, T. 6120, 6122, 6147-6149.

⁶⁴⁶ V. npr. D2109 (Sačićevo izvješće Markaču, te Markačevo izvješće načelniku stožera HV-a o izvršenoj zadaći za 21. kolovoza 1995., oba datirana 21. kolovoza 1995.); D2114 (Markačevo izvješće podneseno načelniku stožera HV-a o izvršenoj zadaći za 1. rujna 1995.); D2115 (Markačevo izvješće podneseno načelniku stožera HV-a o izvršenoj zadaći za 2. rujna 1995.), str. 1; D2131 (Obavijest o planiranim aktivnostima Skupnih snaga Specijalne policije za 22. rujna 1995., 21. rujna 1995.); D2134 (Markačevo izvješće podneseno načelniku stožera HV-a o izvršenoj zadaći za 22. rujna 1995., 23. rujna 1995.), str. 1; D2145 (Markačevo izvješće podneseno načelniku stožera HV-a o izvršenoj zadaći za 9. listopada 1995., 9. listopada 1995.), str. 1.

⁶⁴⁷ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 1.

⁶⁴⁸ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 1; P2708 (Obavijest o nepodudarnostima u vezi s razgovorom vođenim s Markačem u svojstvu osumnjičenika 2003. godine), str. 1.

⁶⁴⁹ P329 (Pravilnik o odori i znakovlju pripadnika Specijalne policije MUP-a), str. 1, 12-13, članci 2-14, 16; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 46, 74; P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 69-70; P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 28; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 102; Zdravko Janić, T. 6214-6125; P325 (Fotografije osoba u uniformama u Gračacu, 8. kolovoza 1995.), fotografije 2-3; P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 1. dio, str. 31-32, 2. dio, str. 5; Željko Sačić, T. 27734, 27736.

⁶⁵⁰ V. P2524 (Markačev dopis u vezi s akcijom čišćenja terena); P2529 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 10.-12. prosinca 2002.), str. 69.

HV-a nosili su trake drukčije boje.⁶⁵¹ Strogo se pazilo na to da se trake često mijenjaju.⁶⁵²

186. I na kraju, Raspravno vijeće će razmotriti sustav prijavljivanja i kriminalističke obrade kaznenih djela unutar Specijalne policije. **Janić** je u svom svjedočenju izjavio da je Specijalna policija imala svoj stegovni kodeks koji je bio mjerodavan samo za lakše prekršaje, dok se protiv policajaca koji počine teške prekršaje podnosila kaznena prijava državnom odvjetniku i ti bi policajci bili procesuirani na jednak način kao bilo koji drugi građanin koji počini kazneno djelo.⁶⁵³ Rekao je i da bi, ako bi netko od policajaca pod njegovim zapovjedništvom počinio teže djelo, on to odmah prijavio ili Sačiću ili Markaču, koji bi onda obavijestili kriminalističku policiju.⁶⁵⁴ Protiv policajaca protiv kojih je podnesena kaznena prijava pokretao se i stegovni postupak.⁶⁵⁵ Zapovjednici postrojbi bili su nadležni za pokretanje stegovnih postupaka protiv svojih ljudi ako bi dobili dojavu o povredi stege.⁶⁵⁶ Tijekom operacije Oluja, Specijalna policija je bila odgovorna za stegu svojih pripadnika, a to je nadzirao Odjel za unutarnju kontrolu Specijalne policije.⁶⁵⁷ Funkcije Odjela za unutarnju kontrolu Specijalne policije opisane su u Uredbi o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Ministarstva unutarnjih poslova RH kao prikupljanje i obrada podataka o unutarnjoj stezi u Specijalnoj policiji.⁶⁵⁸ Janić je pojasnio da je Odjel prikupljao podatke, a pokretanje stegovnog postupka bilo je u nadležnosti zapovjednika postrojbi ili njihovih nadređenih.⁶⁵⁹ Načelnik Odjela za

⁶⁵¹ P2529 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 10.-12. prosinca 2002.), str. 69.

⁶⁵² V. P2524 (Markačev dopis u vezi s akcijom čišćenja terena); P2529 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 10.-12. prosinca 2002.), str. 70.

⁶⁵³ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 12; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 21-23; Zdravko Janić, T. 6209-6210, 6234-6235.

⁶⁵⁴ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 78.

⁶⁵⁵ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 21-23; Zdravko Janić, T. 6246, 6258-6259. V. također Josip Čelić, T. 8080.

⁶⁵⁶ Zdravko Janić, T. 6252-6253, 6391-6392.

⁶⁵⁷ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 14, 42; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 26-27; 2. dio, str. 73-74; Zdravko Janić, T. 6234-6235, 6248-6252; P619 (Godišnje izvješće SJP-a PU splitske podneseno Odjelu za unutarnju kontrolu Specijalne policije), 15. prosinca 1995.; P620 (Godišnje izvješće SJP-a PU karlovačke podneseno Odjelu za unutarnju kontrolu Specijalne policije) 20. prosinca 1995.; D526 (Zbirka dokumenata o načinu rada Specijalne policije), članak 28 Uredbe o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Ministarstva unutarnjih poslova RH, 23. veljače 1995., str. 12; D527 (Uredba o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 23. veljače 1995.), članak 28.

⁶⁵⁸ D526 (Zbirka dokumenata o načinu rada Specijalne policije), članak 28 Uredbe o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Ministarstva unutarnjih poslova RH, 23. veljače 1995., str. 12; D527 (Uredba o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 23. veljače 1995.), članak 28. Što se tiče zadaća Odjela unutarnje kontrole Specijalne policije, v. također P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 48-49, 60-62; Josip Turkalj, T. 13547, 13619; Dražen Vitez, T. 25979-25982, 26067-26068.

⁶⁵⁹ Zdravko Janić, T. 6234.

unutarnju kontrolu Specijalne policije, Ante Šoljić, za svoj je rad odgovarao i Sačiću kojem je bio direktno podređen i Markaču.⁶⁶⁰ Janić je također izjavio da je postojao i Odjel za unutarnju kontrolu koji se bavio stegovnim pitanjima i bio nadležan za cijeli MUP, ali da on nije imao direktnu nadležnost nad Odjelom za unutarnju kontrolu Specijalne policije.⁶⁶¹

187. Prema dokumentarnim dokazima, Markač je u jednoj prilici zapovjedio da se istraže navodi da su pripadnici SJP Zadar-Knin podmetnuli požar u obiteljskoj kući civila u Podkokirni, u općini Gračac.⁶⁶² Utvrđen je identitet počinitelja i on je kažnjen odbitkom 10% od plaće.⁶⁶³ Prema jednom drugom dokumentu, Markač je zapovjedniku ATJ Lučko naložio da za jednog pripadnika te postrojbe izda rješenje o udaljenju s dužnosti do izricanja stegovnih mjera.⁶⁶⁴ Još jedan dokument pokazuje da je Markač od zapovjednika Specijalne policije zatražio da se istraže navodi i po potrebi odrede stegovne mjere jednom pripadniku Specijalne policije koji je “navodno izvršio povredu radne stege”.⁶⁶⁵

188. U razgovoru koji je s njim obavilo tužiteljstvo Markač je izjavio da je, ako bi mu njegovi podređeni usmeno ili pismeno prijavili da je pripadnik Specijalne policije počinio prekršaj, predmet bio dužan prosljediti stegovnoj komisiji koja je rješavala o kazni.⁶⁶⁶ Lakše disciplinske prekršaje zapovjednici postrojbi bili su dužni prosljediti na rješavanje disciplinskoj komisiji.⁶⁶⁷ Međutim, u slučaju kaznenog djela, nadležna bi bila policija.⁶⁶⁸ Lakše prekršaje zapovjednici postrojbi prosljeđivali su na rješavanje

⁶⁶⁰ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 15; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 28; Zdravko Janić, T. 6256.

⁶⁶¹ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 14; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 26-28; Zdravko Janić, T. 6245.

⁶⁶² D530 (Markačeva zapovijed zapovjedniku SJP-a PU zadarske, 3. listopada 1995.).

⁶⁶³ D531 (Dopis zapovjednika SJP-a upućen Markaču, 4. listopada 1995.).

⁶⁶⁴ P609 (Markačev zahtjev upućen zapovjedniku ATJ Lučko, 7. travnja 1995.).

⁶⁶⁵ P610 (Markačeva zapovijed, 28. srpnja 1997.).

⁶⁶⁶ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 115. Dana 7. srpnja 1995., Markač je izdao više prijedloga za pokretanje stegovnog postupka protiv članova Specijalne policije, a zbog njihovog odbijanja 14. lipnja 1995. da izvrše zapovijed zamjenika zapovjednika ATJ Lučko Dražena Čurkovića u vezi s provođenjem nastave u domeni specijalne obuke. V. P2364 (Markačev prijedlog za pokretanje i vođenje stegovnog postupka protiv Vidakovića, 7. srpnja 1995.), str. 1; P2365 (Markačev prijedlog za pokretanje i vođenje stegovnog postupka protiv Županića, 7. srpnja 1995.), str. 1; P2366 (Markačev prijedlog za pokretanje i vođenje stegovnog postupka protiv Išpana, 7. srpnja 1995.), str. 1; P2367 (Markačev prijedlog za pokretanje i vođenje stegovnog postupka protiv Mihalinića, 7. srpnja 1995.), str. 1; P2368 (Markačev prijedlog za pokretanje i vođenje stegovnog postupka protiv Kebeta, 7. srpnja 1995.), str. 1.

⁶⁶⁷ P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 55.

⁶⁶⁸ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 116; P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 55.

načelniku policijske uprave.⁶⁶⁹ Markač je izjavio da je on mogao zatražiti stegovne mjere samo protiv ljudi u Sektoru Specijalne policije.⁶⁷⁰ Policijske uprave imale su vlastite disciplinske komisije za svoje djelatnike, uključujući i pripadnike Specijalne policije.⁶⁷¹ Ako se pojavio stegovni problem, zapovjednik postrojbe obavijestio bi o tome Markača, ali koju stegovnu mjeru valja primijeniti određivala je stegovna komisija dotične policijske uprave.⁶⁷² Stegovnim postupcima u vezi s ATJ Lučko bavila se stegovna komisija nadležna za cijeli MUP, koja se, prema **Janićevoj** izjavi, zvala i Unutarnja kontrola.⁶⁷³ Markač je izjavio da je toj disciplinskoj komisiji MUP-a prosljeđivao predmete koje su mu dostavljali zapovjednici postrojbi.⁶⁷⁴

189. **Turkalj** je u svom svjedočenju izjavio da je uvedena praksa da zapovjednici postrojbi sva važnija pitanja pismeno proslijede Markaču, koji je potom odlučivao o načinu rješavanja.⁶⁷⁵ Međutim, svjedok je rekao da je Markač mogao pokrenuti postupak samo ako je dobio zahtjev za to od zapovjednika postrojbe.⁶⁷⁶ U slučaju lakših stegovnih povreda, zapovjednici postrojbi bili su dužni stvar riješiti sami.⁶⁷⁷ Turkalj je napomenuo da je, u slučaju da pripadnik Specijalne policije počini kazneno djelo, Markač stvar upućivao kriminalističkoj policiji radi daljne istrage.⁶⁷⁸ Istrage te vrste mogla je provoditi samo kriminalistička policija, a ne sama postrojba ili Specijalna policija.⁶⁷⁹

⁶⁶⁹ P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 55.

⁶⁷⁰ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 118; P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 55.

⁶⁷¹ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 118.

⁶⁷² P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 120.

⁶⁷³ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 120; P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 14; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), I. dio, str. 26-28; Zdravko Janić, T. 6245.

⁶⁷⁴ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 120; P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 56.

⁶⁷⁵ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 69; P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 46-48; Josip Turkalj, T. 13616-13617; P1155 (Markačev prijedlog za pokretanje stegovnog postupka protiv Davora Kovačeva, pripadnika ATJ Lučko, 7. srpnja 1995.).

⁶⁷⁶ Josip Turkalj, T. 13617.

⁶⁷⁷ Josip Turkalj, T. 13616. V. također Zoran Cvrk, T. 25349, 25352, 25360-25361, 25402; D1835 (Kriteriji za novčano kažnjavanje djelatnika Specijalne policije zbog počinjenih povreda radne discipline, 24. srpnja 1992.), str. 1-2.

⁶⁷⁸ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 69; Josip Turkalj, T. 13624.

⁶⁷⁹ P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 36-37, 39-41; Josip Turkalj, T. 13682. V. također Josip Čelić, T. 8079-8080.

190. **Joško Morić**, koji je 1995. bio pomoćnik ministra unutarnjih poslova za temeljnu policiju,⁶⁸⁰ u svojem je svjedočenju izjavio da je Specijalna policija spadala u nadležnost disciplinskih sudova.⁶⁸¹ Morić smatra da je uloga unutarnje kontrole Specijalne policije bila prikupljanje i obrada podataka o stezi u specijalnim jedinicama policije.⁶⁸² Prema Morićevim riječima, ona se nije bavila stegovnim postupcima.⁶⁸³ Kako je izjavio Morić, Markač i drugi članovi vodstva Specijalne policije bili su dužni da informacije o kaznenim djelima ili povredama discipline koje su dobili prosljede načelniku policijske uprave kojoj osumnjičenik pripada.⁶⁸⁴ Morić međutim nije smatrao da je Specijalna policija imala zadatak, odnosno da je bila obučena i opremljena za vođenje kriminalističke istrage.⁶⁸⁵ **Cetina** je izjavio da nije mogao zatražiti stegovni postupak protiv pripadnika Specijalne policije, nego da je to mogao učiniti načelnik Sektora specijalne policije.⁶⁸⁶

191. **Ivan Galović**, županijski državni odvjetnik u Zadru od 1990.,⁶⁸⁷ u svojem je svjedočenju izjavio da do rujna 1997., kada je nadležnost županijskih državnih odvjetništava izmijenjena, u svojstvu državnog odvjetnika nije zaprimio nijednu prijavu protiv pripadnika Specijalne policije.⁶⁸⁸ Prema Galovićevim riječima, ako bi pripadnik Specijalne policije počinio kazneno djelo, time se bavilo nadležno županijsko ili općinsko državno odvjetništvo.⁶⁸⁹

192. **Zoran Cvrk**, zapovjednik Specijalne jedinice policije Policijske uprave zagrebačke od svibnja 1993. do veljače 2000. i zapovjednik 4. pomoćnog pravca tijekom operacije Oluja,⁶⁹⁰ u svojem je svjedočenju izjavio da su svi djelatnici MUP-a, uključujući i pripadnike Specijalne policije, podlijegali Pravilniku o stegovnim neurednostima djelatnika MUP-a, skupu stegovnih propisa u kojima je bilo jasno

⁶⁸⁰ D1841 (Joško Morić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-2; D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 1-10, 13, 25, 110, 119; Joško Morić, T. 25502-25505, 25508-25511, 25514-25515, 25523, 25528, 25640, 25785, 25806, 25842, 25926-25927.

⁶⁸¹ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 130-131.

⁶⁸² D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 131, 134, 136; Joško Morić, T. 25790, 25914-25917.

⁶⁸³ Joško Morić, T. 25790.

⁶⁸⁴ Joško Morić, T. 25794-25799.

⁶⁸⁵ Joško Morić, T. 25799-25800.

⁶⁸⁶ Ivica Cetina, T. 23592-23593.

⁶⁸⁷ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 1-2, 5; Ivan Galović, T. 19666-19669.

⁶⁸⁸ Ivan Galović, T. 19732.

⁶⁸⁹ Ivan Galović, T. 19734.

⁶⁹⁰ D1833 (Zoran Cvrk, izjava svjedoka, 13. svibnja 2009.), str. 1, par. 1, 17; Zoran Cvrk, T. 25331-25332, 25367-25369, 25422, 25427, 25466.

navedeno koje su stegovne povrede teže, a koje lakše.⁶⁹¹ Zapovjednici jedinica Specijane policije pri određenoj policijskoj upravi imali su nadležnost, delegiranu od strane načelnika policijske uprave, da u slučaju težih prijestupa i navoda o kriminalnoj aktivnosti pokrenu stegovni postupak pred neovisnim disciplinskim sudom svoje policijske uprave, u skladu sa stegovnim propisima MUP-a.⁶⁹² Ta se nadležnost primjenjivala čak i u slučaju težih prijestupa počinjenih izvan područja matične policijske uprave, primjerice tijekom akcija MUP-a ili skupnih snaga na državnoj razini.⁶⁹³ Pripadnici Specijalne policije okrivljeni za prekršaje ili kaznena djela podliježali su redovnoj sudskoj istrazi pri redovnim hrvatskim prekršajnim i kaznenim sudovima. Pripadnike specijalne policije osumnjičene za kriminalno djelovanje ili koji bi počinili teže stegovne prijestupe s teškim posljedicama iz bilo kojeg dijela MUP-a, čekala je suspenzija iz MUP-a, a nju je u pravilu morao odobriti ministar unutarnjih poslova ili načelnik odnosno policijske uprave, sukladno propisanoj stegovnoj proceduri MUP-a.⁶⁹⁴ Iako su zapovjednici unutar Specijalne policije bili po teritorijalnom načelu nadležni za pokretanje stegovnih postupaka protiv pripadnika Specijalne policije pod svojim zapovjedništvom, za pokretanje i vođenje kaznenih postupaka protiv pripadnika Specijalne policije bili su nadležni redovni pravosudni istražni organi RH.⁶⁹⁵ Ako je pripadnik Specijalne policije bio osuđen eksterno, njegov nadređeni uputio bi prijedlog za izricanje dodatne interne stegovne mjere disciplinskom sudu MUP-a, koji je imao ovlast da djelatnika MUP-a isključi iz službe u Specijalnoj policiji.⁶⁹⁶ Cvrk se prisjetio više prilika u kojima se doista dogodilo da su pripadnici Specijalne policije bili optuženi za kaznena djela i da su interni stegovni postupci rezultirali isključenjem iz službe.⁶⁹⁷

193. Cvrk je izjavio da je Markač, koji je bio na vrhu zapovjednog lanca Specijalne policije, imao ovlast da zatraži pokretanje stegovnog postupka protiv pripadnika Specijalne policije.⁶⁹⁸ Svjedok je potvrdio da je Markač – ako bi ministar unutarnjih poslova na njega prenio ovlast da suspendira pripadnika Specijalne policije – imao

⁶⁹¹ D1833 (Zoran Cvrk, izjava svjedoka, 13. svibnja 2009.), par. 9; Zoran Cvrk, T. 25349, 25402, 25406, 25414.

⁶⁹² D1833 (Zoran Cvrk, izjava svjedoka, 13. svibnja 2009.), par. 9-11; Zoran Cvrk, T. 25349-25350, 25352-25354, 25402, 25422.

⁶⁹³ D1833 (Zoran Cvrk, izjava svjedoka, 13. svibnja 2009.), par. 10.

⁶⁹⁴ D1833 (Zoran Cvrk, izjava svjedoka, 13. svibnja 2009.), par. 11-12; Zoran Cvrk, T. 25352-25254.

⁶⁹⁵ D1833 (Zoran Cvrk, izjava svjedoka, 13. svibnja 2009.), par. 11.

⁶⁹⁶ D1833 (Zoran Cvrk, izjava svjedoka, 13. svibnja 2009.), par. 9, 12.

⁶⁹⁷ Zoran Cvrk, T. 25406.

⁶⁹⁸ Zoran Cvrk, T. 25402-25404, 25408-25409, 25422.

ovlast da to i učini.⁶⁹⁹ Cvrk je također rekao da je Markač mogao zatražiti pokretanje stegovnog postupka protiv pripadnika Specijalne policije pred disciplinskim sudom policijske uprave kojoj je dotični policajac pripadao.⁷⁰⁰ Svjedok je rekao da misli kako je moguće da je ovlast za izdavanje naloga Specijalnoj policiji za istragu u vezi s kaznenim djelom koje je počinio pripadnik svjedokove postrojbe bila obuhvaćena Markačevom ovlašću da zatraži pokretanje postupaka protiv pripadnika Specijalne policije, ali je bio kategoričan glede toga da Specijalna policija nije mogla pokrenuti kriminalističku istragu jer to nije bilo u njenom djelokrugu.⁷⁰¹

194. Što se tiče Markačeve uloge i ovlasti, Raspravno vijeće konstatira da je dana 18. veljače 1994. predsjednik Tuđman Markača imenovao pomoćnikom ministra unutarnjih poslova za specijalnu policiju. U tom svojstvu Markač je upravljao Sektorom specijalne policije, koji je planirao i izdavao naloge za zadatke snaga Specijalne policije. Načelnik Sektora specijalne policije bio je Željko Sačić, koji je izravno odgovarao Markaču. Na osnovi svjedočenja Repinca, Janića, Turkalja, Cetine, Cipcija i Markača, te dokaznih predmeta D543 i D560, Raspravno vijeće konstatira i to da je Specijalna policija, iako je formalno pripadala MUP-u RH, mogla biti stavljena pod zapovjedništvo Glavnog stožera HV-a za uporabu u vojnim djelovanjima. Raspravno vijeće također konstatira da je približno 2.200 pripadnika Specijalne policije iz raznih policijskih uprava, uključujući približno 80 do 130 pripadnika ATJ Lučko, bilo podređeno Glavnom stožeru HV-a od početka operacije Oluja te cijelo vrijeme trajanja akcija pretresa koje su uslijedile na područjima na kojima je uspostavljen nadzor. Na osnovi Repinčevog svjedočenja i dokaznog predmeta P554, Raspravno vijeće konstatira da je Skupnim snagama Specijalne policije upravljao Stožer Skupnih snaga. Markač je bio operativni zapovjednik, a Sačić je bio načelnik stožera. Na osnovi svjedočenja Janića i Cetine, i članka 674. dokaznog predmeta D1781, Raspravno vijeće konstatira da su zapovjednici specijalnih jedinica policije angažirani u tim operacijama bili podređeni i odgovarali Markaču, a ne načelnicima policijskih uprava u čijem su sastavu inače bili. Na osnovi svjedočenja Repinca, Cipcija, Cetine i Markača, i dokaznog predmeta D543, Raspravno vijeće konstatira da je, od trenutka osnivanja Stožera Skupnih snaga, zapovjedni lanac za specijalne jedinice policije koje su angažirane u operaciji Oluja i operacijama koje su poslije nje uslijedile funkcionirao ovako: načelnik Glavnog stožera HV-a izdavao je

⁶⁹⁹ Zoran Cvrk, T. 25407-25409.

⁷⁰⁰ Zoran Cvrk, T. 25419, 25422.

⁷⁰¹ Zoran Cvrk, T. 25424-25425, 25471.

zapovijedi Markaču, Markač ih je prosljeđivao Sačiću, a Sačić je potom donosio odluke i prosljeđivao zapovijedi zapovjednicima pravaca napada na terenu. Zapovjednici pravaca napada potom su svoje zapovijedi prosljeđivali zapovjednicima bojni. Na osnovi svjedočenja Repinca, Pavlovića i Markača, Raspravno vijeće konstatira da je takav sustav subordinacije funkcionirao do prvih dana listopada 1995. godine.

195. Što se tiče sustava izvješćivanja tijekom operacije Oluja i s njom povezanih operacija koje su uslijedile, na osnovi razgovora obavljenih s Markačem Raspravno vijeće konstatira da je Markač, dok su specijalne jedinice policije djelovale na terenu, od svojih podređenih dobivao redovite informacije o stanju na terenu. Na osnovi svjedočenja Repinca i dokaznog predmeta P2521, Raspravno vijeće konstatira da je, od 6. kolovoza 1995., Markač bio dužan Červenku dva puta dnevno dostavljati jasna operativna izvješća i u njima navesti, među ostalim, probleme koji bi se pojavili tijekom operacije. Na osnovi svjedočenja Repinca, Sačića i Janića, Raspravno vijeće konstatira da je ta izvješća u Markačevo ime odašiljao Odjel za unutarnju kontrolu koji je djelovao u Gračacu. Kad Markač nije bio u Gračacu, izvješća su se slala u njegovo ime, s njegovim imenom otisnutim na mjestu za potpis. U takvim prilikama Sačić ili Janić bi Markača obavijestili o izvješću narednog dana. Nadalje, Raspravno vijeće konstatira da su Markačeva izvješća u većini slučajeva sadržajem bila istovjetna Sačićevim izvješćima, koja su se temeljila na pismenim ili usmenim izvješćima zapovjednika postrojbi na terenu.

196. Na osnovi Rajčićevog svjedočenja, Raspravno vijeće konstatira da je Rajčić 3. kolovoza 1995., na temelju zapovijedi načelnika Glavnog stožera HV-a koju je Gotovina prosljeđio Rajčiću, Specijalnoj policiji za operativne potrebe pridodao sredstva TS-5, topničke grupe HV-a. Ta pridodana topnička sredstva bila su tri topa kalibra 130 mm iz zone Rovanijske, tri haubice kalibra 122 mm i jedan VBR BM-21 kalibra 122 mm. Na osnovi toga i s obzirom na Markačevu funkciju operativnog zapovjednika snaga Specijalne policije, Raspravno vijeće konstatira da su ta topnička sredstva bila pod Markačevim vodenjem i zapovijedanjem.

197. Na osnovi svjedočenja Repinca i Janića, Raspravno vijeće konstatira da Skupne snage Specijalne policije tijekom operacije Oluja nisu imale geografski jasno definiranu zonu odgovornosti, nego da su djelovale između zone odgovornosti ZP-a Gospić i zone odgovornosti ZP-a Split. Snage ZP-a Gospić djelovale su na lijevom, a snage ZP-a Split na desnom boku snaga Specijalne policije.

198. Najzad, Raspravno vijeće konstatira da je Markač, kada bi primio dojavu da je pripadnik Specijalne policije počinio kazneno djelo, dojavu bio dužan prosljediti kriminalističkoj policiji radi daljne istrage. Na osnovi svjedočenja Janića i Galovića, Raspravno vijeće također konstatira da su kaznena djela koja bi počinili pripadnici Specijalne policije spadala u nadležnost državnih odvjetništava. Na osnovi Janićeva svjedočenja, Raspravno vijeće konstatira da podnošenje kaznene prijave nije isključivalo pokretanje usporednog stegovnog postupka protiv istoga pripadnika Specijalne policije. Na osnovi Cvrkova svjedočenja i dokaznog predmeta P609, Raspravno vijeće konstatira da je Markač mogao zatražiti isključuje iz službe pripadnika Specijalne policije.

4. Zločini počinjeni u općinama (srpanj – rujna 1995.)

4.1 Ubojstva

4.1.1 Pregled optužbi

199. Optuženici se u Optužnici terete za ubojstvo kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, u razdoblju od najkasnije srpnja 1995. do približno 30. rujna 1995. u sljedećim općinama: Donji Lapac, Drniš, Ervenik, Gračac, Kistanje, Knin i Orlić. Optuženici se u Optužnici također terete za ubojstvo kao djelo u osnovi progona – zločina protiv čovječnosti – počinjeno u istom razdoblju u navedenim i u sljedećim općinama: Benkovac, Civljane, Lišane Ostrovičke, Lisičić, Nadvoda, Obrovac i Oklaj. Kao što je Raspravno vijeće iznijelo u svojoj odluci o prigovorima na Optužnicu i odluci u vezi s Daljnjim pojašnjenjem, Optužnica nije ograničena na incidente ubojstva navedene u Prilogu A i Daljnjem pojašnjenju u vezi s identitetom žrtava.⁷⁰²

200. Dana 27. ožujka 2009. tužiteljstvo je povuklo navode u vezi s Danicom Šarić iz incidenta lišavanja života navedenog pod brojem 8 u Prilogu Optužnici, kao i u vezi sa žrtvama navedenim pod brojevima 10-12, 82-83, 164-179, 216-217, 224, 234, 239, 243, 270, 300 i 318-319 u Daljnjem pojašnjenju.⁷⁰³ Stranke su se 3. travnja 2009. složile da u vezi s tim incidentima nisu predočeni nikakvi dokazi.⁷⁰⁴ Uz to, tužiteljstvo je u svojem

⁷⁰² Odluka po preliminarnim podnescima Ante Gotovine u kojima se tvrdi da spojena optužnica sadrži nedostatke u formi, 19. ožujka 2007., par. 44; Druga odluka po Zajedničkom zahtjevu obrane da se odbaci Daljnje pojašnjenje tužiteljstva o identitetu žrtava, 2. ožujka 2009., par. 8.

⁷⁰³ Obavijest tužiteljstva u vezi sa žrtvama ubojstva, 27. ožujka 2009., Dodatak A.

⁷⁰⁴ T. 17621-17623.

završnom podnesku povuklo navode u vezi s incidentima lišavanja života navedenim pod brojevima 5 i 6 u Prilogu Optužnice, kao i sa žrtvama navedenim pod brojevima 56, 140-141, 198, 200, 207, 214-215, 228, 246 i 320 u Daljnjem pojašnjenju.⁷⁰⁵ Raspravno vijeće stoga neće razmatrati te incidente.

201. Raspravno vijeće je razmotrilo dokaze, koji su mu predloženi, o velikom broju konkretnih incidenata ubojstva i nestanaka za koje se optuženici terete. Međutim, kao što je rečeno u poglavlju 2, Vijeće će se ovdje baviti samo onim incidentima za koje su dokazi dovoljno detaljni da bi se moglo razmotriti je li počinjen zločin i, ako jest, može li se utvrditi pripadnost glavnog počinitelja.

4.1.2 Općina Benkovac

Ljubica Stegnajić

202. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Ljubice Stegnajić predloženi prvenstveno putem svjedočenja Jacquesa Morneaua i jednog izvješća UNCIVPOL-a. Prema tom izvješću, od 23. kolovoza 1995., Mile Stegnajić iz Stegnajića, u općini Benkovac, obavijestio je UNCIVPOL da su 21. kolovoza 1995. oko 15:00 sati u njegovu kuću došla dva dugokosa naoružana muškarca u civilnoj odjeći. Ti ljudi su njemu i njegovoj ženi, Ljubici Stegnajić, prijetili da će ih ubiti ako do sutra ne napuste svoju kuću. Mile Stegnajić je zbog te prijetnje odmah otišao, ali je njegova žena ostala jer nije bila dovoljno dobrog zdravlja da bi mogla poći s njim. Toga dana, oko 18:00 sati, Mile Stegnajić je čuo pucnje iz smjera svoje kuće a, kad se nekoliko sati kasnije vratio, nije mogao pronaći svoju ženu. Otputio se u bazu u Rašteviciu, kamo je stigao sutradan ujutro. Nakon toga se, zajedno s timom UNMO-a, vratio kući, gdje su njegovu ženu pronašli mrtvu u bunaru. Ispred bunara je bila uredno složena ženina pregača, i na njoj njezine cipele, a ženin štap bio je vezan za zid bunara. Pored bunara je, kao stepenica, bila položena jedna cjepanica. Tim UNMO-a je otišao u vojnu policiju u Benkovcu da prijavi incident. Dana 23. kolovoza 1995. oko 10:00 sati UNCIVPOL, kanadska vojna policija i benkovačka policija otišli su u kuću Mile Stegnajića i izvadili Lubicu Stegnajić iz bunara. Nije bilo vidljivih tragova strijelnih rana. Njezini posmrtni ostaci odneseni su na groblje u Zadru radi pokopa. Mile Stegnajić je odveden u bazu

⁷⁰⁵ Završni podnesak tužiteljstva, 16. srpnja 2010., str. 250, fusnota 2375.

UN-a u Kninu kako bi se pridružio ostalim izbjeglicama, iako je tražio da ide kod rodbine u Srbiju.⁷⁰⁶

203. **Jacques Morneau**, zapovjednik Kanadskog bataljuna I od travnja do rujna 1995.,⁷⁰⁷ od svojeg je osoblja čuo da je Mile Stegnajić, Srbin iz Stegnajića, u općini Benkovac, kojem je bilo između 60 i 70 godina, sredinom kolovoza 1995. došao u kanadsku bazu u Rašteviću, u općini Polača.⁷⁰⁸ Stegnajić je ispričao osoblju da su toga dana u njegovu kuću došla dvojica dugokosih Hrvata u civilnoj odjeći, naoružana puškama AK-47, i rekla mu da ode.⁷⁰⁹ Stegnajić im je odgovorio da je prestar i da želi ostati u svojem domu, na što su mu Hrvati zaprijetili da će ga ubiti i zapucali u zrak ne bi li ga prestrašili.⁷¹⁰ Stegnajić je potom pobjegao, a ženu je ostavio u kući.⁷¹¹ Kasnije te večeri, Stegnajić je čuo pucnjavu iz smjera svoje kuće.⁷¹² Pripadnici Kanadskog bataljuna iz kanadske baze sutradan ujutro su ga otpratili kući i tamo su u bunaru pronašli mrtvo tijelo njegove žene.⁷¹³ Narednik Vaughan, koji je pregledao njezino tijelo, nije primijetio nikakve vanjske tragove nasilja, te je u izvješću Kanadskog bataljuna zaključeno da je počinila samoubojstvo.⁷¹⁴

204. Dokazi ukazuju na to da su Ljubici Stegnajić 21. kolovoza 1995. oko 15:00 sati u Stegnajiću prijetila dva dugokosa naoružana muškarca u civilnoj odjeći i da je umrla 21. ili 22. kolovoza 1995. Na njezinom tijelu, koje je pronađeno u bunaru, nije bilo strijelnih rana niti drugih vanjskih tragova nasilja. Ta činjenica, uzeta zajedno sa stanjem zatečenim na prostoru oko bunara, ne omogućuje zaključak da je Ljubica Stegnajić ubijena. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkom 1 Optužnice.

⁷⁰⁶ P233 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-477, 23. kolovoza 1995.).

⁷⁰⁷ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 2.

⁷⁰⁸ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 5; Jacques Morneau, T. 3949-3950; P318 (Izvješće Kanadskog bataljuna o kršenjima ljudskih prava, kolovoz 1995.), str. 2; P320 (Dodaci Izvješću Kanadskog bataljuna o kršenjima ljudskih prava, kolovoz 1995.), str. 1.

⁷⁰⁹ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 5; Jacques Morneau, T. 3950; P320 (Dodaci Izvješću Kanadskog bataljuna o kršenjima ljudskih prava, kolovoz 1995.), str. 2.

⁷¹⁰ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 5; Jacques Morneau, T. 3950-3951; P320 (Dodaci Izvješću Kanadskog bataljuna o kršenjima ljudskih prava, kolovoz 1995.), str. 2.

⁷¹¹ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 5; P320 (Dodaci Izvješću Kanadskog bataljuna o kršenjima ljudskih prava, kolovoz 1995.), str. 2.

⁷¹² P320 (Dodaci Izvješću Kanadskog bataljuna o kršenjima ljudskih prava, kolovoz 1995.), str. 2.

⁷¹³ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 5; Jacques Morneau, T. 3949-3950; P318 (Izvješće Kanadskog bataljuna o kršenjima ljudskih prava, kolovoz 1995.), str. 2; P320 (Dodaci Izvješću Kanadskog bataljuna o kršenjima ljudskih prava, kolovoz 1995.), str. 2.

Petar Bota

205. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Petra Bote predloženi prvenstveno putem svjedočenja Ive Karduma i dokumentacije o kriminalističkoj istrazi koju su s tim u vezi provele hrvatske vlasti.

206. Raspravno vijeće je razmotrilo relevantne dokaze, uključujući Kardumov i Bajićev iskaz, čiji prikaz se daje u poglavljima 4.1.6 (Sava Babić) i 6.2.5.

207. Na temelju dokaznih predmeta P2611 i D802, kao i iskaza Ive Karduma, Raspravno vijeće konstatira da je 28. rujna 1995. u Kolarini Mario Dukić, pripadnik 134. domobranske brigade HV-a, ispalio dva hica u Petra Botu, od kojih ga je jedan pogodio u prsa i usmrtio. Raspravno vijeće s tim u vezi napominje da je Županijski sud u Zadru 31. siječnja 1998. osudio Dukića za ubojstvo Bote i da dokazi ne ukazuju na to da ta presuda nije postala pravomoćna po hrvatskom zakonu. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkom 1 Optužnice u poglavlju 5.8.2 (b) dolje u tekstu.

4.1.3 Općina Civljane

208. Raspravnom vijeću nisu predloženi relevantni dokazi ili su mu predloženi nedovoljni relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvima u općini Civljane.

4.1.4 Općina Donji Lapac

Marko Ilić i drugi (Prilog, br. 10)

209. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s incidentom lišavanja života broj 10 iz Priloga Optužnici predloženi prvenstveno putem svjedočenja Milana Ilića i sudskomedicinske dokumentacije.

210. **Milan Ilić**, Srbin iz Donjeg Lapca,⁷¹⁵ u svojem svjedočenju je rekao da je 7. kolovoza 1995. kada je, oko 09:00-10:00 sati, započelo sporadično granatiranje Donjeg Lapca bio blizu svoje kuće i da je vidio kako granate padaju na grad.⁷¹⁶ Ilić je izjavio da

⁷¹⁴ P318 (Izvjješće Kanadskog bataljuna o kršenjima ljudskih prava, kolovoz 1995.), str. 2; P320 (Dodaci Izvjješću Kanadskog bataljuna o kršenjima ljudskih prava, kolovoz 1995.), str. 2.

⁷¹⁵ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 1-2; P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), str. 1, par. 1-2; Milan Ilić, T. 7547-7548, 7551, 7570, 7573.

⁷¹⁶ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 2; P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 5; Milan Ilić, T. 7552-7554, 7580-7581.

se u centru grada, nedaleko od lokacija na koje su padale granate, nalazila policijska postaja, zgrada općine i "komitet".⁷¹⁷ Granate su ispaljivane iz smjera Mazina, Udbine i Korenice.⁷¹⁸ Raspravno vijeće će dalje razmotriti te dokaze u poglavlju 4.4.7 dolje u tekstu. Svjedok je potom otišao u Oraovac, u općini Donji Lapac, da obiđe svojeg brata Marka (rođenog 1919.), koji je živio u obiteljskoj kući blizu šume.⁷¹⁹ Dok je pješačio prema Oraovcu, Ilić je vidio da su neke kuće razorene granatama iako, kako je rekao, u Donjem Lapcu ili u blizini Donjeg Lapca nije bilo jedinica SVK niti vojnih objekata.⁷²⁰ Izjavio je da su u Donjem Lapcu živjeli pretežno Srbi.⁷²¹

211. Svjedok je do te kuće stigao oko podneva i tamo se vidio s bratom.⁷²² Obojica su bila nenaoružana i u civilnoj odjeći.⁷²³ Svjedok je vidio da neke zgrade u Donjem Lapcu gore.⁷²⁴ Otprilike u 13:00-13:30 sati u kuću su, iz smjera Gornjeg Lapca, došla dvojica ili trojica naoružanih vojnika u sivkastozelenim ili čisto sivim uniformama.⁷²⁵ Svjedok je u svojoj izjavi rekao da su vojnici na rukavu uniformi imali oznake u obliku grana.⁷²⁶ Njihove uniforme su izgledale kao stare, isprane uniforme JNA.⁷²⁷ Svjedok je izjavio da su ih vojnici nazvali "četnicima" i naredili im da izađu iz vrta.⁷²⁸ Vojnici su svjedoka i njegovog brata prisilili da sjednu na zemlju, pretresli ih i zatim, ne oduzevši im ništa, ostavili jednog vojnika da ih čuva i krenuli pretraživati kuće.⁷²⁹ Svjedokov brat je u džepu imao novčanik, ali im vojnici nisu ništa oduzeli.⁷³⁰ Vojnik koji je čuvao svjedoka i njegovog brata rekao im je da je iz Vukovara, u Slavoniji.⁷³¹ Svjedok je u svojoj izjavi rekao da je taj vojnik nosio sivozelenu uniformu, s oznakama na nadlaktici i ovratniku

⁷¹⁷ Milan Ilić, T. 7570-7571, 7581-7582.

⁷¹⁸ P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 5; Milan Ilić, T. 7552-7553.

⁷¹⁹ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 2; P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 2, 6; Milan Ilić, T. 7552, 7572; D726 (Karta na kojoj je označen Oraovac).

⁷²⁰ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 2; P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 6; Milan Ilić, T. 7554, 7581.

⁷²¹ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 2; Milan Ilić, T. 7556.

⁷²² P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 6.

⁷²³ P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 7.

⁷²⁴ P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 6.

⁷²⁵ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 2; P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 8-9; Milan Ilić, T. 7574-7575.

⁷²⁶ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 2.

⁷²⁷ Milan Ilić, T. 7569, 7574.

⁷²⁸ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 2; P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 8.

⁷²⁹ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 2; P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 8.

⁷³⁰ P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 8.

⁷³¹ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 3; P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 9.

nalik na grančice ili grane u obliku slova "V".⁷³² Došlo je još vojnika, od kojih su neki bili u maskirnim uniformama.⁷³³ Svjedok je u sudnici rekao da su vojnici koji su bili u maskirnim uniformama imali oznake na rukavu, dok oni u sivim uniformama nisu.⁷³⁴ Prema njegovoj procjeni, u Oraovcu je bilo oko 200 vojnika.⁷³⁵ Neki od njih su na epoletama imali pričvršćene plave vrpce, a drugi vrpce neke druge boje.⁷³⁶ Neki su pod epoletama imali zadjenute kape i svjedok je na nekima od njih primijetio šahovnice.⁷³⁷ Većina vojnika bila je gologlava, ali neki su oko glave nosili bijele poveze.⁷³⁸ Mnogi su nosili i crne pletene rukavice bez prstiju.⁷³⁹ Svjedok je izjavio da je u Oraovcu bilo između 86 i 100 kuća.⁷⁴⁰ Prema njegovim riječima, većina ljudi napustila je Oraovac prije početka operacije Oluja, tako da je 7. kolovoza 1995. u mjestu bilo svega šest ljudi.⁷⁴¹ Osim svjedoka i njegovog brata Marka, to su bili Rade Bibić (rođen 1917.), njegova žena Ruža Bibić (malo mlađa), Stevo Ajduković (rođen otprilike 1935.) i jedna nepokretna starica po nadimku Bika, koja se prezivala Đukić.⁷⁴² Vojnici su te ljude, koji su svi bili u civilnoj odjeći, doveli na mjesto gdje su sjedili svjedok i njegov brat – sve osim Bika Đukić.⁷⁴³ Svjedok je izjavio da ne zna što se s njom dogodilo.⁷⁴⁴ Grupi je prišao jedan drugi naoružani vojnik u sivozelenoj uniformi, mršav, visok oko metar i 86 centimetara, koji ih je nazvao "četnicima", prijetio im i psovao.⁷⁴⁵ Nepunih sat vremena nakon što je svjedoku rečeno da tamo sjedne, taj je vojnik zapovjedio ljudima da ustanu i krenu.⁷⁴⁶ Vojnik je išao ispred grupe, krećući se u smjeru Gornjeg Lapca, a otprilike 30 metara iza njih išli su neki drugi vojnici.⁷⁴⁷ Na oko 50 metara prije zadnje kuće u

⁷³² P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 9.

⁷³³ P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 9-10; Milan Ilić, T. 7556-7557, 7574.

⁷³⁴ Milan Ilić, T. 7574-7575.

⁷³⁵ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 2.

⁷³⁶ P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 9.

⁷³⁷ P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 9; Milan Ilić, T. 7574.

⁷³⁸ P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 9.

⁷³⁹ P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 9.

⁷⁴⁰ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 2; P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 18.

⁷⁴¹ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 2.

⁷⁴² P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 2; P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 10.

⁷⁴³ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 2; P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 10.

⁷⁴⁴ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 2-3.

⁷⁴⁵ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 3; P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 11.

⁷⁴⁶ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 3; P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 10-11.

⁷⁴⁷ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 3; P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 11.

Oraovcu, svjedok je vidio da su vrata jednog dvorišta otvorena i brzo je utrčao unutra.⁷⁴⁸ Izjavio je da nitko nije povikao niti zapucao i da misli da nitko nije ni primijetio da je pobjegao.⁷⁴⁹ Svjedok se zatim sakrio u grm, a otprilike pet do deset minuta kasnije iz smjera u kojem je vojnik odveo grupu čuo je osam pojedinačnih pucnjeva iz pištolja, u serijama od po četiri.⁷⁵⁰ Izjavio je da je prijavio MOCK-u što se dogodilo s njegovim bratom i drugim ljudima iz Oraovca, ali da mu je rečeno da nikoga od njih nema u evidenciji, ni živog ni mrtvog.⁷⁵¹ Obavijestio je i policiju u Donjem Lapcu, gdje mu je na kraju rečeno da je većina žrtava s tog područja pokopana na groblju u Gračacu.⁷⁵²

212. Raspravnom vijeću je predočena sudskomedicinska dokumentacija u vezi sa svim žrtvama, čiji prikaz se daje u nastavku. Dana 4. rujna 1995., 50 metara istočno od zadnje kuće u Oraovcu pronađen je muškarac star između 65 i 75 godina, sa strijelnom ranom glave za koju je sudski patolog utvrdio da predstavlja uzrok smrti.⁷⁵³ Uz leš su, među ostalim predmetima, pronađeni novčanik i identifikacijska isprava na ime Marko Ilić.⁷⁵⁴ Prema obrascu kojim je prijavljena činjenica smrti Marka Ilića, ispunjenom barem djelomično na temelju podataka dobivenih od njegovog sina Đure Ilića, Marko Ilić, Srbin, umro je 5. kolovoza 1995. u Oraovcu.⁷⁵⁵ Dana 18. svibnja 2003. Đuro Ilić je identificirao leš Marka Ilića, što je rekao svjedoku.⁷⁵⁶ Leš je potom, 24. svibnja 2003., pokopan na groblju u Oraovcu.⁷⁵⁷ Dana 4. rujna 1995., 50 metara istočno od zadnje kuće u Oraovcu pronađeni su i sljedeći leševi: leš muškarca starog između 55 i 65 godina, sa strijelnom ozljedom glave za koju je sudski patolog utvrdio da predstavlja uzrok smrti, i komadićima zrna u lubanjskoj jami, leš žene stare između 60 i 80 godina, u plavoj podstavljenoj haljini na kopčanje, bez rukava, i kombineu, s gumenom cipelom na jednoj nozi, sa strijelnom ozljedom glave za koju je sudski patolog utvrdio da predstavlja uzrok smrti, i leš muškarca starog između 40 i 60 godina, s oštećenjem na prednjoj strani lubanje, obostranim prijelomom rebara i podljevima krvi na trupu, čija

⁷⁴⁸ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 3.

⁷⁴⁹ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 3.

⁷⁵⁰ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 3; P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 11.

⁷⁵¹ P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 3.

⁷⁵² P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 3; P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 19-20.

⁷⁵³ P727 (Dodatak, posmrtni ostaci G03/015B), str. 2; P728 (Zapisnik o obdukciji, G03/015B, 1. listopada 2002.), str. 1-3, 25-26, 29.

⁷⁵⁴ P728 (Zapisnik o obdukciji, G03/015B, 1. listopada 2002.), str. 1-2, 6-7, 12.

⁷⁵⁵ P730 (Prijava činjenice smrti za Marka Ilića, 16. svibnja 2003.), str. 1-2.

⁷⁵⁶ P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 21.

⁷⁵⁷ P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 21.

smrt je, kako je utvrdio sudski patolog, vjerojatno nastupila uslijed eksplozivne ozljede glave i trupa.⁷⁵⁸ Dr. Eric Baccard, koji je u srpnju 1999. i od listopada do studenog 1999. radio za Tužiteljstvo Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju kao sudski patolog, a od ožujka 2000. do studenog 2000. kao glavni sudski patolog,⁷⁵⁹ u svojem svjedočenju je u vezi s posmrtnim ostacima G03/017B rekao da je vjerojatnije da je ozljeda glave nanesena hicem iz vatrenog oružja nego eksplozijom.⁷⁶⁰ Milan Ilić je izjavio da je Ruža Bibić obično nosila gumene cipele i haljinu na kopčanje.⁷⁶¹ Prema obrascima kojima je prijavljena činjenica smrti Rade Bibića i Steve Ajdukovića, ispunjenim barem djelomično na temelju podataka dobivenih od Radinog sina Đure Bibića i Stevinog sina Milana Ajdukovića, Rade Bibić i Stevo Ajduković, obojica Srbi, umrli su 4. rujna 1995. u Oraovcu.⁷⁶² Svjedok je također izjavio da zna da su leševi Steve Ajdukovića i Rade Bibića sa sigurnošću identificirani.⁷⁶³ Imena Steve Ajdukovića, Rade Bibića i Marka Ilića navode se i na popisu identificiranih osoba čiji su posmrtni ostaci ekshumirani u Gračacu.⁷⁶⁴

213. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je uzelo u obzir i svjedočenja Josipa Čelića (prikazano u poglavlju 4.4.7), iskaz Josipa Turkalja (prikazano u poglavlju 4.4.7), iskaz Zdravka Janića (prikazano u poglavlju 4.4.7), iskaz Željka Sačića (prikazano u poglavlju 4.2.4), Davorina Pavlovića (prikazano u poglavlju 4.2.4), iskaz Dražena Viteza (prikazan u poglavlju 4.2.4), svjedoka 82 (prikazan u poglavlju 4.2.4) i Ivana Hermana (prikazan u poglavlju 4.2.4), u dijelu u kojem se oni odnose na incident lišavanja života broj 10 iz Priloga Optužnici. Raspravno vijeće je također uzelo u obzir dijelove razgovora s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika/optuženika (prikazane u poglavlju 4.2.4).

214. Na temelju predočenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je 7. kolovoza 1995. oko 13:00 sati više osoba u uniformama u Oraovcu okupilo Milana Ilića, Marka

⁷⁵⁸ P731 (Dodatak, posmrtni ostaci G03/018B); P732 (Zapisnik o obdukciji, G03/018B, 15. listopada 2002.), str. 1-2, 8, 24, 27, 31; P734 (Dodatak, posmrtni ostaci G03/017B), str. 2; P735 (Zapisnik o obdukciji, G03/017B, 15. listopada 2002.), str. 1-3, 21, 24; P737 (Dodatak, posmrtni ostaci G03/016B); P738 (Zapisnik o obdukciji, G03/016B, 1. listopada 2002.), str. 1-2, 9-11, 19, 22, 25.

⁷⁵⁹ Eric Baccard, T. 15740-15742; P2313 (*Curriculum vitae* dr. Erica Baccarda, 3. listopada 2008.), str. 2; P2314 (Redigirana verzija izvještaja o obdukcijama žrtava ekshumiranih u Korenici i Gračacu 2002., 6. lipnja 2003.), str. 4.

⁷⁶⁰ P2314 (Redigirana verzija izvještaja o obdukcijama žrtava ekshumiranih u Korenici i Gračacu 2002., 6. lipnja 2003.), str. 55-56.

⁷⁶¹ P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 21.

⁷⁶² P733 (Prijava činjenice smrti za Radu Bibića, 5. lipnja 2003.), str. 1-2; P736 (Prijava činjenice smrti za Stevu Ajdukovića, 5. lipnja 2003.), str. 1-2.

⁷⁶³ P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 21.

Ilića, Radu Bibića, Ružu Bibić i Stevu Ajdukovića, koji su svi bili u civilnoj odjeći. Milan i Marko Ilić su bili nenaoružani. Jedna osoba u sivozelenoj uniformi zapovjedila je grupi da ide za njom u smjeru Gornjeg Lapca, istočno od Oraovca. Na otprilike 50 metara zapadno od zadnje kuće u Oraovcu, Milan Ilić se odvojio od grupe i pobjegao, a potom se sakrio u grmlju. Nedugo zatim, iz smjera u kojem se grupa kretala čuo je dvije serije od po četiri pucnja. Dana 4. rujna 1995., 50 metara istočno od zadnje kuće u Oraovcu pronađena su četiri skupa posmrtnih ostataka.

215. U zapisniku o obdukciji se kaže da su uz jedan od leševa, koji je pripadao muškarcu starom između 65 i 75 godina, pronađeni novčanik i identifikacijska isprava na ime Marko Ilić. Raspravno vijeće napominje da obrazac kojim je prijavljena činjenica smrti upućuje na to da je Marko Ilić umro 5. kolovoza 1995. Međutim, taj je obrazac barem djelomično ispunjen na temelju podataka dobivenih od jednog člana njegove obitelji za kojeg nije jasno iz kojeg izvora potječu njegova saznanja. Na temelju datuma i mjesta pronalaska leša, identifikacijske isprave koja je uz njega pronađena, spola i procijenjene dobi preminulog, uzetih zajedno sa svjedočenjem Milana Ilića, Raspravno vijeće zaključuje da je riječ o lešu Marka Ilića.

216. U zapisniku o obdukciji se nadalje kaže da je drugi skup posmrtnih ostataka pripadao ženi staroj između 60 i 80 godina, koja je na sebi imala haljinu na kopčanje i jednu gumenu cipelu. Prema Milanu Iliću, Ruža Bibić je bila malo mlađa od 77 ili 78 godina i obično je nosila haljinu na kopčanje i gumene cipele. Na temelju datuma i mjesta pronalaska leša, činjenice da je pronađen blizu posmrtnih ostataka Marka Ilića, spola, procijenjene dobi i odjeće preminule, uzetih zajedno sa svjedočenjem Milana Ilića, Raspravno vijeće zaključuje da je riječ o lešu Ruže Bibić. U zapisniku o obdukciji se također kaže da su druga dva skupa posmrtnih ostataka pripadala muškarcima od kojih je jedan bio star između 55 i 65 godina, a drugi između 40 i 60 godina. Prema riječima Milana Ilića, Rade Bibić je imao 77 ili 78 godina, a Stevo Ajduković 59 ili 60 godina. Raspravno vijeće napominje da obrasci kojima je prijavljena činjenica smrti upućuju na to da su Rade Bibić i Stevo Ajduković umrli u rujnu 1995. Međutim, ti su obrasci barem djelomično ispunjeni na temelju podataka dobivenih od članova njihovih obitelji za koje nije jasno iz kojeg izvora potječu njihova saznanja. Unatoč tome što se procijenjena dob jedne od preminulih žrtava i datumi smrti Rade Bibića i Steve Ajdukovića iz obrazaca ne podudaraju s drugim dokazima, Raspravno vijeće, na temelju

⁷⁶⁴ P729 (Popis identificiranih osoba čiji su posmrtni ostaci ekshumirani).

spola, datuma i mjesta pronalaska leševa, činjenice da su oni pronađeni jedan blizu drugoga i blizu leševa Marka Ilića i Ruže Bibić, uzetih zajedno sa svjedočenjem Milana Ilića, zaključuje da je riječ o leševima Rade Bibića i Steve Ajdukovića.

217. Činjenica da su leševi u tri slučaja imali strijelne ozljede glave, mjesto njihovog pronalaska i međusobna blizina mjesta na kojima su pronađeni podudaraju se sa svjedočenjem Milana Ilića. Shodno tomu, Raspravno vijeće konstatira da je Marka Ilića, Radu Bibića i Ružu Bibić, nedugo nakon što im je jedna osoba u sivozelenoj uniformi zapovijedila da pješice krenu iz Oraovca, najmanje jedna od uniformiranih osoba koje su se nalazile u Oraovcu pogodila iz vatrenog oružja i tako ih usmrtila. Na temelju sudskomedicinskih dokaza nije moguće utvrditi je li ozljeda na tijelu Steve Ajdukovića nanesena hicem iz vatrenog oružja ili eksplozijom. Unatoč tome, uzimajući u obzir da je Stevo Ajduković posljednji put viđen s Markom Ilićem, Radom Bibićem i Ružom Bibić 7. kolovoza 1995., nedugo prije nego što su oni ubijeni, te da je njegov leš pronađen u neposrednoj blizini njihovih, na istom mjestu gdje su posljednji put viđeni, Raspravno vijeće konstatira da je najmanje jedna od uniformiranih osoba koje su se nalazile u Oraovcu ubila i Stevu Ajdukovića. Na temelju obrazaca kojima je prijavljena činjenica njihove smrti, Raspravno vijeće konstatira da su Marko Ilić, Rade Bibić i Stevo Ajduković bili srpske nacionalnosti. S obzirom na činjenicu da su se osobe u uniformama grupi obraćale kao "četnicima", da je muž Ruže Bibić bio Srbin i da su, prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 303 stanovnika tog mjesta 1991., njih 294 bili Srbi, Raspravno vijeće konstatira da je i Ruža Bibić bila srpske nacionalnosti.

218. Osoba koje je grupi zapovjedila da pješice krene iz Oraovca nosila je sivozelenu uniformu i ljudima iz grupe prijetila i psovala, nazivajući ih "četnicima". Milan Ilić je nadalje izjavio da je 7. kolovoza 1995. u Oraovcu vidio oko 200 ljudi u sivozelenim, čisto sivim ili maskirnim uniformama, od kojih su neki imali oznake s grančicama ili granama u obliku slova "V" na nadlaktici ili na ovratniku, neki vrpce u boji – između ostalog, plavoj – na epoletama, a neki šahovnice na kapama zadjenutim ispod epoleta. Željko Sačić je u svojem svjedočenju rekao da se 7. kolovoza 1995. godine 300-400 pripadnika Specijalne policije premjestilo iz Bruvna, preko Kovačevića, oba mjesta u općini Gračac, prolazeći pored Oraovca, u Donji Lapac, kamo su stigli oko 14:00 sati. Prema riječima svjedoka Josipa Čelića, Josipa Turkalja, Davorina Pavlovića, Dražena Viteza, Ivana Hermana, Zdravka Janića i svjedoka 82, postrojbe Specijalne policije prošle su kroz Bruvno i u ranim poslijepodnevnim satima stigle u Donji Lapac, a za

njima su kasnije tog poslijepodneva ili navečer stigle i postrojbe HV-a. U dokumentima Specijalne policije (uključujući i dokazne predmete P2383 i D1897) zabilježeno je da je Specijalna policija toga dana u ranim poslijepodnevrim satima zauzela Zalužje. Raspravno vijeće napominje da čisto sive i sivozelene uniforme koje je Milan Ilić vidio u Oraovcu, po svemu sudeći, odgovaraju dokazima čiji prikaz se daje u poglavlju 3.3 o uniformi pripadnika Specijalne policije tijekom operacije Oluja. Na temelju tih dokaza, uzimajući posebno u obzir činjenicu da su se postrojbe Specijalne policije u ranim poslijepodnevrim satima 7. kolovoza 1995. nalazile na području u blizini Oraovca i da je osoba koja je grupi zapovjedila da pješice krene iz Oraovca nosila sivozelenu uniformu, Raspravno vijeće konstatira da su osoba ili osobe koje su ubile Marka Ilića, Radu Bibića, Ružu Bibić i Stevu Ajdukovića bile pripadnici Specijalne policije. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice u poglavljima 5.3.2 i 5.8.2 (b) dolje u tekstu.

4.1.5 Općina Drniš

219. Raspravnom vijeću nisu predloženi relevantni dokazi ili su mu predloženi nedovoljni relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvima u općini Drniš.

4.1.6 Općina Ervenik

Marta Vujnović, Stevo Vujnović i Marija Vujnović (Prilog, br. 9; Daljnje pojašnjenje, br. 17)

220. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Marte Vujnović, Steve Vujnovića i Marije Vujnović predloženi prvenstveno putem svjedočenja Jovana Vujnovića, Petra Kneževića i Petra Romaseva, kao i sudskomedicinske dokumentacije. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 699 stanovnika Otona u općini Ervenik 1991., njih 692 su bili Srbi.⁷⁶⁵

221. **Jovan Vujnović**, Srbin iz zaseoka Oton Polje u općini Ervenik,⁷⁶⁶ u svojem svjedočenju je rekao da su negdje 4. kolovoza 1995. dužnosnici RSK, većinom domaći ljudi od kojih su neki bili u vojnim uniformama, stanovnicima tog zaseoka rekli da

⁷⁶⁵ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

moraju otići jer se približavaju "ustaške" snage.⁷⁶⁷ Onima koji su imali vozila davali su i gorivo za odlazak.⁷⁶⁸ Svjedokova obitelj, s izuzetkom njega i njegove majke Marte Vujnović rođ. Knežević (1910.), toga je dana napustila zaselak.⁷⁶⁹ Prema njegovim riječima, 4. i 5. kolovoza 1995. otišla je većina od 200 stanovnika tog isključivo srpskog zaseoka, a ostalo je svega četiri-pet muškaraca i 13 žena.⁷⁷⁰ Ljudi koji su ostali bili su mahom stariji i svjedok, kojem je bilo 60 godina, bio je najmlađi od njih.⁷⁷¹ Svi su bili nenaoružani.⁷⁷² Prema svjedokovim riječima, seljane nitko nije tjerao, već su otišli "dobrovoljno".⁷⁷³

222. Vujnović je izjavio da su 5. kolovoza 1995. u zaselak ušli vojnici HV-a i da nisu naišli ni na kakav otpor.⁷⁷⁴ Da su ti vojnici pripadnici HV-a, svjedok je zaključio po njihovim uniformama, hrvatskom grbu na znački na njihovim kapama i registarskim tablicama HV-a na njihovim vozilima.⁷⁷⁵ Tada je u zaseoku bilo još svega 17 ili 18 uglavnom starijih ljudi.⁷⁷⁶ Seljani su bili nenaoružani.⁷⁷⁷ Na tom području, kako je svjedok rekao, nije bilo snaga RSK.⁷⁷⁸ Međutim, izjavio je da su se u Staroj Straži i Pađenama, u općini Knin, nalazile vojarne RSK.⁷⁷⁹ Vojnici HV-a počeli su pljačkati kuće u zaseoku, pa tako i svjedokovu.⁷⁸⁰ Vujnović je osobno vidio vojnike kako dolaze vojnim i civilnim kamionima i traktorima i pljačkaju kuće.⁷⁸¹ Dana 18. kolovoza 1995. ili približno tog datuma hrvatski vojnici su svjedoka iz njegove kuće odveli u jednu

⁷⁶⁶ P412 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 1-2; P414 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 2; Jovan Vujnović, T. 4554.

⁷⁶⁷ P414 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 3; Jovan Vujnović, T. 4566-4567.

⁷⁶⁸ P414 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 3; Jovan Vujnović, T. 4566.

⁷⁶⁹ P412 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 2; P413 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 1; P414 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 4.

⁷⁷⁰ P412 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 2-3; P414 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 3; Jovan Vujnović, T. 4557; D386 (Jovan Vujnović, list s dopunskim informacijama, 4. lipnja 2008.), str. 1.

⁷⁷¹ P412 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 1-3.

⁷⁷² P412 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 2-3.

⁷⁷³ Jovan Vujnović, T. 4566.

⁷⁷⁴ P412 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 2-3.

⁷⁷⁵ P412 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 3; P413 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 2.

⁷⁷⁶ P412 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 2-3; P414 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 3.

⁷⁷⁷ P412 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 3.

⁷⁷⁸ P412 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 3.

⁷⁷⁹ Jovan Vujnović, T. 4572; D384 (Karta lokaliteta Oton-Knin), str. 2.

⁷⁸⁰ P412 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 2; P413 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 2.

⁷⁸¹ P413 (Jovan Vujnović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 2.

zgradu na željezničkoj postaji koju je vojska koristila za smještaj.⁷⁸² Svjedok je tamo vidio puno vojnika i nekoliko vojnih vozila s registarskim tablicama HV-a.⁷⁸³ Vojnici su ga ispitivali i nazivali ga "četnikom".⁷⁸⁴ Jedan časnik mu je rekao da će, kada krenu, on morati s njima jer će ga inače netko ubiti.⁷⁸⁵ Jedan mu je vojnik savjetovao da se sakrije jer se "događaju [...] stvari".⁷⁸⁶ Svjedok se nakon toga vratio kući da obiđe svoju majku, Martu Vujnović.⁷⁸⁷ Majku je u 11:15 sati 18. kolovoza 1995. ili približno tog datuma ostavio kod kuće, ali se u 16:00 sati toga dana vratio.⁷⁸⁸ Kad je došao, vidio je da mu je kuća spaljena.⁷⁸⁹ Na otprilike 80 metara od kuće pronašao je majku mrtvu, s tri rupe od metaka na licu, dvije iznad i jednom ispod očiju, odmah pored nosa.⁷⁹⁰ Svjedok majčinu smrt nije službeno prijavio hrvatskoj policiji, ali hrvatskim policajcima koji su dolazili u njegovu kuću jest za to rekao.⁷⁹¹ S vojnicima u selu nije pričao o majčinoj smrti.⁷⁹² Prema svjedokovim riječima, nitko iz hrvatske policije ili vojske nikada nije proveo istragu o smrti njegove majke niti mu je postavljao pitanja o tome što se dogodilo.⁷⁹³ Svjedok je izjavio da je toga dana u zaseoku spaljeno 11 kuća.⁷⁹⁴ Dana 21. ili 22. kolovoza 1995. svjedok je pronašao leš Steve Vujnovića, rođenog otprilike 1939., ispred njegove kuće u Oton Polju.⁷⁹⁵ Stevo Vujnović je bio u donjem rublju i ležao je licem prema zemlji, u lokvi krvi.⁷⁹⁶ Svjedok je za to da je Stevo Vujnović ubijen čuo od

⁷⁸² P412 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 2; P413 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 6; Jovan Vujinović, T. 4549, 4574; D386 (Jovan Vujinović, list s dopunskim informacijama, 4. lipnja 2008.), str. 1.

⁷⁸³ P412 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 2.

⁷⁸⁴ P412 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 2; P413 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 6.

⁷⁸⁵ P412 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 2.

⁷⁸⁶ P412 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 2; D386 (Jovan Vujinović, list s dopunskim informacijama, 4. lipnja 2008.), str. 1.

⁷⁸⁷ P412 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 2; P413 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 6.

⁷⁸⁸ P412 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 2; P413 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 6.

⁷⁸⁹ P412 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 2; P413 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 6.

⁷⁹⁰ P412 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 2; P413 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 6; Jovan Vujinović, T. 4574; D386 (Jovan Vujinović, list s dopunskim informacijama, 4. lipnja 2008.), str. 2.

⁷⁹¹ Jovan Vujinović, T. 4560, 4575-4578; D386 (Jovan Vujinović, list s dopunskim informacijama, 4. lipnja 2008.), str. 2.

⁷⁹² D386 (Jovan Vujinović, list s dopunskim informacijama, 4. lipnja 2008.), str. 1.

⁷⁹³ D386 (Jovan Vujinović, list s dopunskim informacijama, 4. lipnja 2008.), str. 2.

⁷⁹⁴ P412 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 2; D386 (Jovan Vujinović, list s dopunskim informacijama, 4. lipnja 2008.), str. 1.

⁷⁹⁵ P412 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 3; P413 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 1, 3; Jovan Vujinović, T. 4558-4559, 4570.

⁷⁹⁶ P413 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 5; Jovan Vujinović, T. 4570.

jedne njegove rođakinje.⁷⁹⁷ Prema svjedokovim riječima, on je bio civil.⁷⁹⁸ Sedam ili osam dana kasnije, svjedok je rekao policajcima da je pronašao leš i odveo ih do mjesta gdje se nalazio.⁷⁹⁹ Policajci su rekli da se iz kuće širi smrad, a svjedok je pomislio da je unutra leš majke Steve Vujnovića, Marte ili Marije Vujnović, rođene otprilike 1912. ili 1913.⁸⁰⁰ Ni svjedok ni policija nisu ulazili u kuću.⁸⁰¹ Policija nije odnijela leš Steve Vujnovića.⁸⁰² Svjedok je od drugih seljana čuo da je gotovo godinu dana kasnije sin Marte ili Marije Vujnović, Momčilo Vujnović, došao iz Srbije i pronašao njezin kostur.⁸⁰³ Svjedok je Stevu i Martu ili Mariju Vujnović vidio žive u njihovoj kući nekoliko dana prije operacije Oluja i ona tada nije mogla ustati iz kreveta.⁸⁰⁴ Dana 21. kolovoza 1995. zaselak su, uz pomoć pripadnika međunarodne zajednice, napustili svi koji su tamo bili ostali, osim svjedoka i još dvoje ljudi.⁸⁰⁵

223. **Petar Knežević**, također Srbin iz Oton Polja u općini Ervenik,⁸⁰⁶ izjavio je da su prvog tjedna kolovoza 1995. ljudi iz tog srpskog sela s oko 200 obitelji počeli bježati.⁸⁰⁷ Nekoliko sati nakon što je većina obitelji otišla, u Kneževičevo selo su došli ljudi u maskirnim uniformama, koji su njega i druge koji su ostali u selu ispitivali koga imaju kod kuće.⁸⁰⁸ Otprilike osam dana kasnije, kod Kneževića su došla tri ili četiri čovjeka u uniformama i pitala ga ima li u kući koga, ima li vojnika ili oružja.⁸⁰⁹ Ti ljudi u uniformama su Kneževiću rekli da je Marta Vujnović ubijena, prijetili mu i otišli.⁸¹⁰ Knežević je, zajedno s Dušanom Vujnovićem i Jovanom Vujnovićem, otišao do Martine kuće, koju su zatekli spaljenu.⁸¹¹ U hodniku je pronašao Martin leš i primijetio da na glavi ima strijelne rane.⁸¹² Knežević je izjavio da su se ljudi u uniformama

⁷⁹⁷ P413 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 4.

⁷⁹⁸ Jovan Vujinović, T. 4558.

⁷⁹⁹ P413 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 3; Jovan Vujinović, T. 4559; D386 (Jovan Vujinović, list s dopunskim informacijama, 4. lipnja 2008.), str. 2.

⁸⁰⁰ P412 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 20. siječnja 1999.), str. 3; P413 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 1, 3; Jovan Vujinović, T. 4570.

⁸⁰¹ P413 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 3; Jovan Vujinović, T. 4570.

⁸⁰² P413 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 3. V. Jovan Vujinović, T. 4570-4571.

⁸⁰³ P413 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 3; Jovan Vujinović, T. 4570.

⁸⁰⁴ P413 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 4.

⁸⁰⁵ P414 (Jovan Vujinović, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 5; D386 (Jovan Vujinović, list s dopunskim informacijama, 4. lipnja 2008.), str. 2.

⁸⁰⁶ P634 (Petar Knežević, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), str. 1, par. 3.

⁸⁰⁷ P634 (Petar Knežević, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 3-4.

⁸⁰⁸ P634 (Petar Knežević, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 4-5.

⁸⁰⁹ P634 (Petar Knežević, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 6.

⁸¹⁰ P634 (Petar Knežević, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 6.

⁸¹¹ P634 (Petar Knežević, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 7-8.

⁸¹² P634 (Petar Knežević, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 8.

nekoliko dana kasnije vratili u selo i počeli odnositi kućanske predmete iz kuća.⁸¹³ Bio je prisutan kad su ljudi u uniformama odnijeli njegov televizor, hladnjak i druge predmete.⁸¹⁴

224. **Petro Romasev**, promatrač i zapovjednik stanice UNCIVPOL-a u Sektoru Jug, u općini Knin u razdoblju od siječnja 1995. do prosinca 1995.,⁸¹⁵ izjavio je da je od seljana koji su iz sela Oton, u općini Ervenik, pobjegli u Srbiju čuo da je u tom selu u incidentima vezanim za operaciju Oluja ubijeno troje ljudi. Konkretno, Jovan Vujinović mu je ispričao da su nakon operacije Oluja njegov sin i drugi članovi njegove obitelji pobjegli u Srbiju, dok su on i njegova majka, Marta Vujnović, ostali u selu. Dana 18. kolovoza 1995. u njegovu kuću je došlo desetak hrvatskih vojnika. On ih je pozdravio, ponudio vinom i pripremio im hranu. Zatim ih je na neko vrijeme ostavio da bi, kad se vratio, vidio da mu kuća gori i da su mu hrvatski vojnici ustrijelili majku. Na pitanje zašto su je ubili, odgovorili su mu da im je nešto ružno rekla.⁸¹⁶ Romasev je također izjavio da prije operacije Oluja selo Oton nije bilo uništeno.⁸¹⁷ No, nakon vojne akcije, Hrvati su opljačkali i spalili većinu kuća.⁸¹⁸ Hrvatske vlasti su poduzele mjere da zaštite selo, ali tek nakon što je ono već bilo uništeno i nakon što je u njemu preostalo svega nekoliko seljana.⁸¹⁹ Prema UNCIVPOL-ovom izvješću o incidentu sastavljenom 24. kolovoza 1995., u Otonu, u općini Ervenik, "za vrijeme ofenzive" je život izgubilo šest ljudi. To su bili Marija i Stevo Vujnović, Ilija i Branko Sudar, Đuka Žunić, koji je pronađen mrtav u bunaru, i Marta Vujnović, koju su 18. kolovoza 1995. ubili vojnici HV-a i zapalili joj kuću. Kako stoji u tom izvješću, UNCIVPOL je namjeravao o tome obavijestiti hrvatsku policiju. Zbog "neprekidnog maltretiranja i ubijanja stoke" šest seljana je izrazilo želju da ode u UN-ov izbjeglički centar i potom u Srbiju.⁸²⁰

225. Raspravnom vijeću predočena je sudskomedicinska dokumentacija samo u vezi s jednom od žrtava: Stevom Vujnovićem. Muški leš KN01/303B, s identifikacijskim

⁸¹³ P634 (Petar Knežević, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 9.

⁸¹⁴ P634 (Petar Knežević, izjava svjedoka, 12. listopada 2004.), par. 9.

⁸¹⁵ P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 2 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 14. veljače 1996.), 6-7 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 8. lipnja 1997.).

⁸¹⁶ P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 4 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 14. veljače 1996.).

⁸¹⁷ P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 11 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 8. lipnja 1997.).

⁸¹⁸ P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 11 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 8. lipnja 1997.).

⁸¹⁹ P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 4 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 14. veljače 1996.).

⁸²⁰ P234 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-481, 24. kolovoza 1995.).

brojem 613, pronađen je u zelenim hlačama 15. rujna 1995. u selu Oton, u općini Knin, i pokopan na mjesnom groblju u Kninu.⁸²¹ Leš KN01/303B koji je, s pločicom broj "613", ekshumiran na groblju u Kninu i koji je na sebi imao sivu košulju i bijeli pulover bio je leš muškarca približne visine 1,66-1,81 metara, starog između 45 i 60 godina, za kojeg nije utvrđen uzrok smrti.⁸²² Dana 5. listopada 2004. leš KN01/303B identificiran je kao leš Steve Vujnovića, rođenog 1. siječnja 1900., sin Ivana.⁸²³ Prema obrascu koji je 5. listopada 2004., na temelju podataka dobivenih od njegovog brata Đure Vujnovića, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Stevo Vujnović, Srbin, od oca Ivana, umro je 25. kolovoza 1995.⁸²⁴ Vijeće je mišljenja da datum rođenja naveden u dokaznom predmetu P2004 nije stvarni datum rođenja, već naprosto pokazuje da je sastavljaču dokumenta taj podatak bio nepoznat, a to mišljenje, između ostalog, temelji na činjenici da je Jovan Vujnović u svojem svjedočenju rekao da je Stevo rođen 1939.

226. Na temelju predloženih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je Marta Vujnović, majka Jovana Vujnovića, ubijena hicima iz vatrenog oružja u glavu između 11:15 i 16:00 sati 18. kolovoza 1995. ili približno tog datuma u Oton Polju, u općini Ervenik. Raspravno vijeće napominje da su Jovan Vujnović i Petar Knežević dali donekle različit opis mjesta na kojem su pronašli leš Marte Vujnović. Raspravno vijeće se po tom pitanju oslanja na detaljnije svjedočenje Jovana Vujnovića čiji iskaz je, za razliku od iskaza Petra Kneževića, bio i predmet unakrsnog ispitivanja, te neposredne analize vjerodostojnosti. Dana 18. kolovoza 1995. ili približno tog datuma u Oton Polju se nalazio velik broj osoba koje su opisane kao vojnici koje su vozile vojna vozila s registarskim tablicama HV-a i od kojih su neke koristile zgradu na željezničkoj postaji za smještaj. Te osobe su svjedoka nazivale "četnikom". Slijedom navedenog, Raspravno vijeće konstatira da su se 18. kolovoza ili približno tog datuma u selu Oton Polje nalazili pripadnici hrvatskih vojnih snaga.

227. Petro Romasev je izjavio da mu je Jovan Vujnović ispričao da je 18. kolovoza 1995. u njegovu kuću došlo deset hrvatskih vojnika, te da je on zatim otišao i da su mu hrvatski vojnici, kad se vratio, rekli da su mu ubili majku. Jovan Vujnović je u svojem svjedočenju izjavio da s vojnicima u selu nije pričao o majčinoj smrti. Raspravno vijeće smatra da te izjave nisu nužno proturječne jer je moguće da se, nakon što su vojnici

⁸²¹ P1325 (Podaci o lešu KN01/303B, s fotografijom).

⁸²² P1542 (Zapisnik o obdukciji, KN01/303B, 3. srpnja 2001.), str. 1-2, 4-6, 11, 13-14, 16.

⁸²³ P2004 (Popis identificiranih osoba čiji su posmrtni ostaci ekshumirani na novom groblju u Kninu, i u Gračacu i Korenici).

Jovanu Vujinoviću rekli da su mu ubili majku, o tome nije dalje razgovaralo. Uzimajući nadalje u obzir da se, kao što je gore utvrđeno, toga dana kada je Marta Vujnović ubijena hicima iz vatrenog oružja u Oton Polju nalazio velik broj pripadnika hrvatskih vojnih snaga, Raspravno vijeće konstatira da su Martu Vujnović hicima iz vatrenog oružja ubili pripadnici hrvatskih vojnih snaga. Budući da su i Jovan Vujnović i Petar Knežević o Oton Polju govorili kao o srpskom selu, što se ne kosi s popisom stanovništva iz 1991., Raspravno vijeće konstatira da je Marta Vujnović bila srpske nacionalnosti. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice u poglavljima 5.3.2 i 5.8.2 (b).

228. Dokazi ukazuju na to da je Stevo Vujnović ubijen neutvrđenog dana između početka kolovoza i 21. ili 22. kolovoza 1995. u Oton Polju i da je Stevina majka, koja se zvala Marta ili Marija Vujnović, ubijena u tom selu početkom kolovoza 1995. godine. Međutim, Raspravnom vijeću su predloženi nedovoljni dokazi o uzroku, datumu i drugim okolnostima smrti to dvoje ljudi. S tim u vezi, Raspravno vijeće je uzelo u obzir i činjenicu da se u zapisniku o obdukciji Steve Vujnovića kaže da nije bilo moguće utvrditi uzrok smrti. Raspravno vijeće stoga neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

Stana i Mirko Popović (Daljnje pojašnjenje, br. 5-6)

229. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Stane i Mirka Popovića predloženi putem svjedočenja **Jovana Popovića**. Taj svjedok, Srbin iz Popovića, zaseoka sela Mokro Polje, u općini Ervenik,⁸²⁵ izjavio je da je između 3. i 6. kolovoza 1995. iz svoje kuće dalekozorom gledao kako puno automobila ide iz smjera Ervenika prema Gračacu.⁸²⁶ Dana 6. kolovoza 1995. ujutro vidio je kako na brdo Kom padaju i s njega se ispaljuju projektili.⁸²⁷ Toga dana u 17:00 sati na cesti iz Like prema Popovićima dalekozorom je vidio tri tenka srednje veličine, s cijevima, na kojima je sjedilo ili stajalo po oko 8 vojnika.⁸²⁸ Vidio je da vojnici nose sivozelene maskirne uniforme i sivozelene maskirne šešire širokog oboda i da su im lica obojana u crno.⁸²⁹ Svjedok je čuo pucnjavu, i kad je pogođen dimnjak njegove kuće pobjegao je i,

⁸²⁴ P2032 (Prijava činjenice smrti za Stevu Vujnovića, 5. listopada 2004.), str. 1-2.

⁸²⁵ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), str. 1, par. 1, 4.

⁸²⁶ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 3, 9.

⁸²⁷ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 11.

⁸²⁸ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 12.

pretrčavši otprilike jedan kilometar, sakrio se iza jednog kamenog zida, odakle je i dalje čuo pucnjavu, vidio plamen i osjećao miris dima.⁸³⁰ Kad je nakon zalaska sunca vidio da vojnici i tenkovi odlaze, vratio se kući, koju je zatekao opustošenu i u kojoj se osjećao miris dima.⁸³¹ Popović je vidio da su razbijeni prozori, spaljene tri štale i oko 20 stogova sijena i da su mu ukrali gitaru i nekoliko kilograma meda.⁸³² Dana 7. kolovoza 1995. probudio se oko 05:00 ili 06:00 sati i dalekozorom vidio vojnike u Mokrom Polju.⁸³³ Kad je čuo da jedan traktor prilazi Popovićima, sakrio se iza kuće.⁸³⁴ Nedugo zatim došli su njegov otac i otprilike pet vojnika obučenih jednako kao oni koje je vidio prethodnog dana, s jednako tako obojenim licima, a na njihovim uniformama je, kako je rekao, vidio ovalne oznake sa slovima "HV".⁸³⁵ Za jednog od vojnika, koji nije nosio šešir i kojemu lice nije bilo obojano u crno, svjedok je mislio da je zapovjednik jer ga je čuo kako jednom drugom, vrlo mladom vojniku, kaže "mali, preuzmi ga", dodajući: "Moramo ga predati policiji."⁸³⁶ Popović je vojnicima rekao da ima potvrdu da nije bio u vojsci, na što mu je vojnik za kojeg je mislio da je zapovjednik rekao da je donese.⁸³⁷ Prema svjedokovim riječima, "komandir" je imao drniški naglasak i svjedok je čuo da ga netko oslovljava sa "Stipe".⁸³⁸ Svjedok je u pratnji vojnika kojem su se obraćali s "mali", i koji je također govorio s drniškim naglaskom, otišao po dokumente.⁸³⁹ Nakon što ih je pokazao "komandiru", Popović i njegov otac otišli su s vojnicima do jedne obližnje kuće u zaseoku, gdje je svjedoku rečeno da sjedne.⁸⁴⁰ Svjedok je gledao vojnike kako ulaze u svaku kuću u Popovićima – provaljujući ako su vrata bila zaključana – kako uzimaju vrijedne stvari, kao što su pršuti i televizori, i utovaruju ih u traktor.⁸⁴¹ Majka mu je došla reći da joj je "komandir" rekao da se on može vratiti kući, pa su se oko 13:00 sati vratili.⁸⁴² Svjedok je otišao na kat u svoju spavaću sobu i zaspao.⁸⁴³

⁸²⁹ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 12.

⁸³⁰ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 13.

⁸³¹ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 13-14.

⁸³² P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 4, 14.

⁸³³ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 15.

⁸³⁴ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 15.

⁸³⁵ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 16.

⁸³⁶ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 17-18.

⁸³⁷ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 7, 18.

⁸³⁸ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 18.

⁸³⁹ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 19-20.

⁸⁴⁰ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 20-21.

⁸⁴¹ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 22.

⁸⁴² P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 23-24.

⁸⁴³ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 24.

230. Popović je izjavio su ga probudili pucnjava i vrisci u blizini.⁸⁴⁴ Čuo je "komandira" kako viče "ne pucaj, ako opališ još jedan metak, ubiću te", i onda opet pucnje.⁸⁴⁵ Kad je ustao i otvorio vrata svoje spavaće sobe, čuo je kako se ulazna vrata u prizemlju zatvaraju i kako netko s naglaskom iz Vodica, čiji glas nije prepoznao, kaže: "[...] Ubio sam još jednog [...] [M]oramo ih spaliti pre nego što dođu posmatrači."⁸⁴⁶ Izašao je na svoju terasu i pred samom kućom s leđa vidio dva muškarca, koja su oba nosila sivozelene maskirne uniforme i sivozelene maskirne šešire širokog oboda.⁸⁴⁷ Popović je izjavio da je čuo kako jedan od njih, čiji glas nije prepoznao a naglasak mu je bio sličan vodičkom, kaže: "Ima li još čega gore?"⁸⁴⁸ Kad su oni otišli, svjedok je sišao i vidio svoju majku Stanu Popović (rođenu 1926.) kako, licem prema zemlji, leži preko kuhinjskog praga.⁸⁴⁹ Pridigao ju je i pitao je li "pogođena iz puške", na što je ona kimnula, pa mu rukom pokazala, kako je on to protumačio, da bježi.⁸⁵⁰ Nakon toga je izdahnula.⁸⁵¹ Svjedok je zatim vidio svojeg duševno bolesnog brata, Mirka Popovića (rođenog 1953.), kako sjedi iza otvorenih kuhinjskih vrata s dvije strijelne rane na čelu.⁸⁵² Vidio je da je jedan prozor razbijen i da po kuhinji ima rupa od metaka, između ostalog, i u vratima, a, kako je rekao, činilo se da su meci bili ispaljeni kroz prozor.⁸⁵³ Svjedok je zatim pobjegao u brdo, gdje je oko 22:00 sata te večeri vidio svojeg oca Obrada Popovića (rođenog 1920.), koji je imao rane na glavi.⁸⁵⁴ Otac mu je ispričao da su neki ljudi, nije rekao koji, pucali u njega kroz prozor, i da je istrčao iz kuće i tako pobjegao.⁸⁵⁵ Svjedok i njegov otac su kasnije te večeri pokopali tijela njegove majke i brata u kukuružištu.⁸⁵⁶ Svjedok te događaje nije prijavio policiji.⁸⁵⁷ Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 803 stanovnika Mokrog Polja u općini Ervenik 1991. njih 801 bili su Srbi.⁸⁵⁸ Popović je izjavio da je Mokro Polje 1995. bilo isključivo

⁸⁴⁴ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 24.

⁸⁴⁵ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 24-25.

⁸⁴⁶ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 25.

⁸⁴⁷ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 26.

⁸⁴⁸ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 27.

⁸⁴⁹ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 2, 28.

⁸⁵⁰ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 28.

⁸⁵¹ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 2, 28.

⁸⁵² P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 2, 29.

⁸⁵³ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 29.

⁸⁵⁴ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 2, 30.

⁸⁵⁵ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 30.

⁸⁵⁶ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 2, 31.

⁸⁵⁷ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 32.

⁸⁵⁸ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

srpsko selo s 380 stanovnika, od kojih je nakon operacije Oluja tamo ostalo otprilike 50.⁸⁵⁹

231. Na temelju predočenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su Stana Popović i Mirko Popović ubijeni vatrenim oružjem 7. kolovoza 1995. u Mokrom Polju, u općini Ervenik. Budući da je Jovan Popović srpske nacionalnosti i na temelju njegove izjave da je Mokro Polje prije operacije Oluja bilo isključivo srpsko selo, Raspravno vijeće zaključuje da su i Stana Popović i Mirko Popović bili srpske nacionalnosti.

232. Raspravno vijeće je uzelo u obzir neposrednu blizinu između mjesta i vremena kad se začuo zvuk pucnjave, momenta kad je jedan čovjek izgovorio "ubio sam još jednog ... moramo ih spaliti pre nego što dođu posmatrači ...", momenta kad je Jovan Popović vidio dva muškarca pred svojom kućom i onog kad je pronašao svoju majku i brata koji su oboje bili ustrijeljeni. Na temelju tih faktora, Raspravno vijeće konstatira da su Mirka Popovića i Stanu Popović iz vatrenog oružja ubili ili jedan od dva muškarca u uniformama koje je Jovan Popović 7. kolovoza 1995. vidio pred samom kućom ili obojica. Raspravno vijeće zaključuje da se dokazni predmeti P1320, P1538, P1777, P2000, P2029 i P1538 ne odnose na Mirka Popovića opisanog u ovom incidentu, zbog nepodudaranja podataka o dobi, imenima članova obitelji, zadobivenim ozljedama i mjestu pokopa. Na temelju svjedokovog opisa uniformi koje je nosilo otprilike pet muškaraca koji su u jutarnjim ili ranim prijepodnevnim satima 7. kolovoza 1995. došli u njegovu kuću, a posebno oznaka sa slovima "HV", i na temelju sličnosti tih uniformi s uniformama ljudi koji su prethodnog dana stajali ili sjedili na tenkovima, Raspravno vijeće konstatira da su ti ljudi bili vojnici HV-a. Na temelju sličnosti uniformi ljudi koji su ubili Stanu i Mirka Popovića s uniformama vojnika HV-a koji su ranije toga dana bili u kući Jovana Popovića; prisutnosti vojnika HV-a na tom području, i u njegovoj kući, ranije toga dana; prisutnosti vojnika HV-a koji je opisan kao "komandir" u blizini kuće Jovana Popovića u vrijeme pucnjave; i opisa naglaska čovjeka ili ljudi koji su ubili Stanu i Mirka Popovića kao vođačkog ili sličnog vođačkom, Raspravno vijeće konstatira da su u Stanu i Mirka Popovića pucali i ubili ih jedan vojnik ili vojnici HV-a. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice u poglavljima 5.3.2 i 5.8.2 (b) dolje u tekstu.

⁸⁵⁹ P2512 (Jovan Popović, izjava svjedoka, 25. siječnja 1999.), par. 8.

Sava Babić (Daljnje pojašnjenje, br. 7)

233. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Save Babić predočeni prvenstveno putem svjedočenja Petera Martija, svjedokinje 136 i Aluna Robertsa, kao i dokumentacije o kriminalističkoj istrazi provedenoj u Hrvatskoj.

234. **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.,⁸⁶⁰ u svojem svjedočenju je rekao da je 28. kolovoza 1995., zajedno s troje kolega, u zaseoku Babić na području Mokrog Polja, u općini Ervenik, naišao na staricu po imenu Sava Babić, rođenu 1913.⁸⁶¹ Starica je bila gotovo slijepa i bila je sama u kući.⁸⁶² Marti je rekao da je u dvorištu bio parkiran stari žuti automobil s praznim gumama.⁸⁶³ Kako je čuo, kasnije se jedna druga patrola, bez njega, vratila u kuću Save Babić i pronašla je kako mrtva, s rupom na čelu, sjedi u žutom automobilu.⁸⁶⁴ **Tor Munkelien**, vojni promatrač UN-a stacioniran u Kninu u razdoblju od 14. kolovoza 1995. do 1. prosinca 1995.,⁸⁶⁵ u svojem svjedočenju je rekao da je bio u patroli UNMO-a koja je 4. rujna 1995. pronašla leš Save Babić, ustrijeljene u glavu, u žutom automobilu u Babiću, zaseoku sela Mokro Polje, u općini Ervenik.⁸⁶⁶ Prema izvješću UNMO-a od 4. rujna 1995. i izvješću UNCIVPOL-a od 10. rujna 1995., UNMO je 4. rujna 1995. u 15:15 sati pronašao leš s dvije strijelne rane glave to je bio leš žene od 82 godine koju su vojni promatrači UN-a 1. rujna 1995. vidjeli živu.⁸⁶⁷

235. **Svjedokinja 136**, Srpkinja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,⁸⁶⁸ u svojem svjedočenju je rekla da je 5. rujna 1995. pratila jednu patrolu u Babiće, zaselak sela Mokro Polje, u općini Ervenik, i tamo vidjela leš Save Babić (stare 67 godina) u sjedećem ili polusjedećem položaju na prednjem desnom sjedalu žutog

⁸⁶⁰ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1-2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

⁸⁶¹ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 11-12; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 48, 64.

⁸⁶² P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 11-12.

⁸⁶³ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 11-12; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 48.

⁸⁶⁴ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 11-12; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 48, 64.

⁸⁶⁵ P60 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995., supotpisnik Kari Anttila), str. 1; P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 1, 3; D91 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 4. rujna 1999.), str. 3; Tor Munkelien, T. 1514, 1546.

⁸⁶⁶ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 45-46; D91 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 4. rujna 1999.), str. 3; Tor Munkelien, T. 1525-1527, 1635, 1681; P69 (Fotografije leša Save Babić).

⁸⁶⁷ P141 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 4. rujna 1995.), str. 1, 4; P248 (Tjedno izvješće UNCIVPOL-a, 4.-10. rujna 1995., 10. rujna 1995.), str. 6.

automobila.⁸⁶⁹ Automobil je bio parkiran ispred kuće Save Babić i svjedokinja je vidjela da je kuća pogođena projektilom s eksplozivnim punjenjem.⁸⁷⁰ Sava Babić je imala veliku rupu na potiljku, a mozak joj je bio prosut po sjedalu automobila.⁸⁷¹ Svjedokinja je izjavila da je dan ranije jedna druga prevoditeljica, Biljana Trivić, otišla s patrolom UN-a u taj zaselak da obišu Savu Babić i da su staricu zatekli mrtvu.⁸⁷² Taj tim je Savi Babić nekoliko dana prije toga pomogao da vrati automobil u garažu, odakle su ga izvezli vojnici HV-a koji su je, kako je tvrdila, i maltretirali.⁸⁷³ Prema UNCIVPOL-ovom izvješću o incidentu sastavljenom 5. rujna 1995., UNCIVPOL je toga dana pronašao leš jedne žene na podu suvozačkog mjesta automobila parkiranog u jednom dvorištu u zaseoku Babić u Kistanjama. Žena je imala dvije strijelne rane na glavi. "Načelnik kninske postaje" je obavijestio jednog dužnosnika UNCIVPOL-a da se pokojnica zvala Sava Babić i da je imala 82 godine.⁸⁷⁴ **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,⁸⁷⁵ u svojem svjedočenju je rekao da je 5. rujna 1995. fotografirao njezin leš.⁸⁷⁶

236. Dana 6. rujna 1995. Jan Elleby je taj slučaj lišavanja života prijavio zapovjedniku policije u Kninu.⁸⁷⁷ Načelnik Policijske uprave Kotara Knin Čedo Romanić istog je dana obavijestio Policijsku upravu zadarsko-kninsku da je načelnik UNCIVPOL-a za Sektor Jug od civilne policije u Kninu zatražio informacije o okolnostima smrti Save Babić, poduzetim mjerama i načinu na koji je obavljen očevid.⁸⁷⁸ Prema tom dopisu, Sava Babić je pronađena 5. rujna 1995. u 10:30 sati.⁸⁷⁹ Kako stoji u kaznenoj prijavi koju je 19. rujna 1995. podnijela Policijska uprava zadarsko-kninska, a potpisao ju je Ive Kardum, Sava Babić, Srpkinja, rođena 1913.,

⁸⁶⁸ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

⁸⁶⁹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 14; svjedokinja 136, T. 747-751.

⁸⁷⁰ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 14.

⁸⁷¹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 14; svjedokinja 136, T. 747-751.

⁸⁷² P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 14.

⁸⁷³ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 14; svjedokinja 136, T. 748.

⁸⁷⁴ P250 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S02-95/573, 5. rujna 1995.), str. 1.

⁸⁷⁵ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

⁸⁷⁶ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 8; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 16, br. 8; P69 (Fotografije leša Save Babić); P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1, 23-24.

⁸⁷⁷ D1752 (Dopis UNCIVPOL-a, s potpisom Jana Ellebyja, 6. rujna 1995.).

⁸⁷⁸ D230 (Dopis PU Kotara Knin upućen PU zadarsko-kninskoj, 6. rujna 1995.).

pronađena je s tri prostrijelne rane glave i dvije prostrijelne rane prsa a uzrok smrti je, kako je utvrđeno, bilo "zgnječenje mozga".⁸⁸⁰ Dana 7. rujna 1995. obavljen je očevid u ime Županijskog suda u Zadru, tijekom kojeg je na licu mjesta pronađena prazna čahura kalibra 7,62 milimetra.⁸⁸¹ Poduzimajući daljnje mjere, Policijska uprava zadarsko-kninska podnijela je 2. siječnja 1996. vojnom državnom odvjetniku u Zadru izvješće koje je potpisao Ive Kardum, u kojem se kaže da, s obzirom na činjenicu da je balističkim vještačenjem čahure pronađene na licu mjesta utvrđeno da je ispaljena iz oružja u vlasništvu Marija Dukića, pripadnika "134. domobranske pukovnije, 3. bojne", postoji osnovana sumnja da je ta osoba odgovorna za ubojstvo Save Babić.⁸⁸²

237. **Ive Kardum**, načelnik Odjela kriminalističke policije Policijske uprave zadarsko-kninske 1995. godine,⁸⁸³ potvrdio je da je sastavio i potpisao kaznenu prijavu od 19. rujna 1995. u vezi sa smrću Save Babić.⁸⁸⁴ On je također potvrdio da je sastavio posebno izvješće, u kojem se kao osumnjičenik navodi Mario Dukić, pripadnik 134. domobranske pukovnije, i poslao ga vojnom državnom odvjetniku u Zadru.⁸⁸⁵ Kardum je u svojem svjedočenju rekao da je Mario Dukić, za kojeg je tijekom jedne druge istrage utvrđeno da je 28. rujna 1995. ubio srpskog civila Petra Botu, osumnjičen da je ubio Savu Babić na temelju činjenice da je balističkim vještačenjem u jednom centru u Zagrebu utvrđeno da je čahura kalibra 7,62 milimetra koja je pronađena nedaleko od leša Save Babić ispaljena iz pištolja kojim je ubijen i Petar Bota.⁸⁸⁶ Dana 31. siječnja 1998. Županijski sud u Zadru osudio je Marija Dukića za ubojstvo Petra Bote u Kolarini, u općini Benkovac, ali ga je oslobodio optužbi za ubojstvo Save Babić.⁸⁸⁷ Dukiću je osuđujuću presudu za ubojstvo Petra Bote prvobitno izrekao Vojni sud u Splitu, 13. rujna 1996.⁸⁸⁸ Rješavajući po žalbi, Vrhovni sud Republike Hrvatske u Zagrebu ukinuo je 13. kolovoza 1997. prvostupanjsku presudu i predmet vratio na

⁸⁷⁹ D230 (Dopis PU Kotara Knin upućen PU zadarsko-kninskoj, 6. rujna 1995.).

⁸⁸⁰ D9 (Dokumenti PU zadarsko-kninske u vezi sa smrću Save Babić), str. 1.

⁸⁸¹ D9 (Dokumenti PU zadarsko-kninske u vezi sa smrću Save Babić), str. 1, 3-5.

⁸⁸² D9 (Dokumenti PU zadarsko-kninske u vezi sa smrću Save Babić), str. 6-9.

⁸⁸³ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), str. 1, par. 2-3; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), str. 1, par. 1-3, 12, 15, 17; Ive Kardum, T. 9231, 9251-9252, 9398, 9498-9499.

⁸⁸⁴ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 8; Ive Kardum, T. 9328-9330, 9464-9465.

⁸⁸⁵ Ive Kardum, T. 9465-9466.

⁸⁸⁶ Ive Kardum, T. 9465-9467, 9470; P2611 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Dukića, Ljutića i Brčića zbog ubojstva Petra Botara i Save Babić), 3. dio, str. 17.

⁸⁸⁷ Mladen Bajić, T. 20837-20838; P2611 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Dukića, Ljutića i Brčića zbog ubojstva Petra Botara i Save Babić), str. 1, 35-37, 45-47, 49-53.

ponovno suđenje Županijskom sudu u Zadru.⁸⁸⁹ Prema presudi koju je izrekao taj sud, 28. rujna 1995. u 22:00 sata, Gojko Ljutić, Mario Dukić i Neven Brčić (optuženici) otišli su u kuću Petra Bote u Kolarini (za koju su i Dukić i Brčić izjavili da je bila srpsko, odnosno četničko mjesto) s namjerom da mu uzmu ovce.⁸⁹⁰ Na temelju izvedenih dokaza, sud u Hrvatskoj je utvrdio da je Petar Bota te noći dobrovoljno ustupio svoje ovce optuženicima.⁸⁹¹ Brčić i Ljutić su, noseći ovce u svoj kombi, vidjeli Dukića kako se prepire s Botom.⁸⁹² Kad su došli do kombija, obojica su čula nekoliko pucnjeva.⁸⁹³ Dukić je u istražnom postupku i na suđenju izjavio da je u noći kada se dogodio incident nosio pištolj za pojasom.⁸⁹⁴ U istražnom postupku je također izjavio da se ne može sjetiti da je ubio Botu i da je te noći kad se dogodio incident bio pijan, što je ponovio i na suđenju, dodavši da mu se učinilo da je čuo da je ispaljen jedan hitac, ali nije znao tko ga je ispalio.⁸⁹⁵ Dokazi patologa izvedeni na sudu u Hrvatskoj pokazali su da je Bota zadobio dvije strijelne rane, od kojih je jedna, na prsima, bila smrtonosna.⁸⁹⁶ U zapisniku o balističkom vještačenju je potvrđeno da je čahura koja je pronađena na licu mjesta ispaljena iz pištolja marke Crvena zastava M-57 koji je oduzet od Dukića.⁸⁹⁷ Oslanjajući na dokaze koju su mu predloženi, sud u Hrvatskoj je konstatirao da je Dukić ispalio dva hica iz vatrenog oružja u Botu i tako ga usmrtio.⁸⁹⁸ Oslobađajuća presuda koja je Dukiću izrečena u vezi sa Savom Babić počivala je, između ostalog, na zaključku Županijskog suda da je Mario Dukić pištolj kojim je ubijena Sava Babić

⁸⁸⁸ P2611 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Dukića, Ljutića i Brčića zbog ubojstva Petra Botara i Save Babić), 1. dio, str. 19.

⁸⁸⁹ P2611 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Dukića, Ljutića i Brčića zbog ubojstva Petra Botara i Save Babić), 3. dio, str. 4.

⁸⁹⁰ P2611 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Dukića, Ljutića i Brčića zbog ubojstva Petra Botara i Save Babić), 3. dio, str. 1, 9.

⁸⁹¹ P2611 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Dukića, Ljutića i Brčića zbog ubojstva Petra Botara i Save Babić), 3. dio, str. 5-7, 9-10, 15.

⁸⁹² P2611 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Dukića, Ljutića i Brčića zbog ubojstva Petra Botara i Save Babić), 3. dio, str. 6, 8.

⁸⁹³ P2611 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Dukića, Ljutića i Brčića zbog ubojstva Petra Botara i Save Babić), 3. dio, str. 7-8.

⁸⁹⁴ P2611 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Dukića, Ljutića i Brčića zbog ubojstva Petra Botara i Save Babić), 3. dio, str. 4-5.

⁸⁹⁵ P2611 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Dukića, Ljutića i Brčića zbog ubojstva Petra Botara i Save Babić), 3. dio, str. 4-5.

⁸⁹⁶ P2611 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Dukića, Ljutića i Brčića zbog ubojstva Petra Botara i Save Babić), 3. dio, str. 10.

⁸⁹⁷ P2611 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Dukića, Ljutića i Brčića zbog ubojstva Petra Botara i Save Babić), 3. dio, str. 11.

⁸⁹⁸ P2611 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Dukića, Ljutića i Brčića zbog ubojstva Petra Botara i Save Babić), 3. dio, str. 1.

kupio sredinom rujna 1995. dok je ona, kako je utvrdio taj sud, umrla između 1. i 5. rujna 1995.⁸⁹⁹

238. Dokazi ukazuju na to da je Sava Babić umrla od strijelne rane glave neutvrđenog dana između 1. i 4. rujna 1995. u zaseoku Mokro Polje, u općini Ervenik. S tim u vezi, Raspravno vijeće je svjesno toga da dio dokaza smješta Mokro Polje na područje Kistanja. Međutim, zaključilo je da je razlog tome administrativna pogreška i/ili činjenica da Mokro Polje leži na podjednako udaljenosti od Ervenika i Kistanja. Dokazi također ukazuju na to da je Sava Babić bila srpske nacionalnosti i da je 1. rujna 1995. rekla međunarodnim promatračima da su je vojnici HV-a maltretirali. Raspravnom vijeću su predloženi dokazi da su hrvatski istražitelji tada za ubojstvo Save Babić sumnjivali Marija Dukića, pripadnika 3. bojne 134. domobranske pukovnije, na osnovi činjenice da je nedaleko od njezinog leša pronađena čahura kalibra 7,62 milimetra za koju je utvrđeno da je ispaljena iz njegovog pištolja. Međutim, isti izvor ukazuje i na to da je Mario Dukić pištolj kojim je ubijena Sava Babić kupio nakon njezine smrti, te da je zahvaljujući tome, kao i drugim čimbenicima, oslobođen optužbi. S obzirom na te okolnosti, ne postoje dovoljni dokazi o tome tko je ubio tu žrtvu. Raspravno vijeće stoga neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

4.1.7 Općina Gračac

Dušan Brkić (Daljnje pojašnjenje, br. 22)

239. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Dušana Brkića predloženi putem svjedočenja Laile Malm i Bogdana Brkića, kao i putem sudskomedicinske dokumentacije. **Laila Malm**, pripadnica UNCIVPOL-a, koja je radila na području općina Knin, Benkovac, Gračac i Obrovac u razdoblju od 26. kolovoza do prosinca 1995.,⁹⁰⁰ u svojem svjedočenju je rekla da je 6. rujna 1995., kad je bila u patroli u selu Palanka, u općini Gračac, od Boška Brkića i Kate Čuk čula da su hrvatski vojnici iz vatrenog oružja ubili Dušana Brkića (rođenog 1926.), koji je bio u vojnoj uniformi ali nije bio naoružan, i da su njegovo tijelo kasnije spalili.⁹⁰¹ Osim tih

⁸⁹⁹ P2611 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Dukića, Ljutića i Brkića zbog ubojstva Petra Botara i Save Babić), str. 51-52.

⁹⁰⁰ P774 (Laila Malm, izjava svjedoka, 30. srpnja 2008., ispravljeno 4. rujna 2008.), par. 1, 13; Laila Malm, T. 8147; P775 (Karta područja Gračaca koju je označila Laila Malm).

⁹⁰¹ Laila Malm, T. 8199-8201; P789 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-086, 6. rujna 1995.).

dokaza, Raspravno vijeće je uzelo u obzir iskaz Bogdana Brkića (čiji prikaz se daje u poglavlju 4.3.7), u dijelu u kojem se on odnosi na ovaj incident.

240. Prema sudskomedicinskoj dokumenataciji, leš u raspadanju, označen brojem 395, pronađen je 15. rujna 1995. u selu Palanka, u općini Gračac, identificiran od strane Bogdana Brkića iz Palanke kao leš Dušana Brkića, rođenog 19. kolovoza 1926. u Palanki, i pokopan na gradskom groblju u Gračacu.⁹⁰² Leš G07/022B koji je, s metalnom pločicom broj 395, ekshumiran 29. svibnja 2002. na groblju u Gračacu i koji je na sebi imao djelomično izgorjelu i rastrganu maslinastozelenu košulju s epoletama i najlon kratke hlače s plavim i narančastim prugama bio je leš muškarca približne visine 1,79 metara, starog između 40 i 55 godina, čija smrt je, kako je utvrdio sudski patolog, najvjerojatnije nastupila uslijed eksplozivnih ozljeda.⁹⁰³ Dana 29. rujna 2003. leš G07/022B identificiran je u Zavodu za sudsku medicinu i kriminalistiku u Zagrebu kao leš Dušana Brkića, rođenog 1926.⁹⁰⁴ Prema obrascu koji je 29. rujna 2003., na temelju podataka dobivenih od njegove kćeri, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Dušan Brkić, Srbin, državljanin SFRJ, rođen 20. kolovoza 1926. u Palanki, umro je 13. kolovoza 1995. u Palanki, vjerojatno od eksplozivne ozljede.⁹⁰⁵

241. Dokazi ukazuju na to da je leš Dušana Brkića, rođenog 1926., pronađen 9. kolovoza 1995. ujutro i da je imao strijelnu ranu na lijevoj strani. Raspravnom vijeću su predloženi i dokazi da je Bogdanu Brkiću jedna osoba za koju je naveo da je bila hrvatski vojnik rekla da je ubila njegovog susjeda. Raspravno vijeće smatra da ne postoje dovoljni dokazi koji izjavu tog vojnika dovode u vezu upravo s ubojstvom Dušana Brkića. Nadalje, dokazima iz druge ruke čiji su izvor Boško Brkić i Kata Čuk nije u dovoljnoj mjeri pokazano odakle potječu njihova saznanja o tom incidentu. Raspravno vijeće smatra da su njihove izjave o počinitelju nepotkrijepljene, a budući da nije jasno kada se dogodio incident, u potkrepu tim dokazima iz druge ruke ne mogu se uzeti dokazi o prisutnosti vojnika u Palanci ili u blizini Palanke u neko konkretno vrijeme. Osim toga, sudskomedicinski dokazi ukazuju na to da je smrt vjerojatno

⁹⁰² P1327 (Podaci o Dušanu Brkiću, s fotografijom), str. 1; P1544 (Zapisnik o obdukciji, G07/022B, 9. listopada 2002.), str. 15-17.

⁹⁰³ P1544 (Zapisnik o obdukciji, G07/022B, 9. listopada 2002.), str. 1-2, 6, 11, 13-14, 19; P1778 (Fotografija kostiju, G07/022B); P1779 (Fotografija odjeće, G07/022B); P1780 (Fotografija kostiju, G07/022B); D1410 (Zapisnik o obdukciji, G07/022B, 9. listopada 2002.), str. 1-5, 7.

⁹⁰⁴ P669 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih u Kninu i Gračacu koji je sastavio Ured Vlade Republike Hrvatske za suradnju s Međunarodnim sudom i međunarodnim kaznenim sudovima, 2. listopada 2003.); D1410 (Zapisnik o obdukciji, G07/022B, 9. listopada 2002.), str. 7.

⁹⁰⁵ P2034 (Prijava činjenice smrti za Dušana Brkića, 29. rujna 2003.), str. 1-2.

nastupila uslijed eksplozivnih ozljeda. Prema tome, iako dokazi ukazuju na to da je Dušan Brkić ubijen, ne postoje dovoljni dokazi o tome tko ga je, kada i pod kojim okolnostima ubio. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

Vlado Milanović i Đurad Čanak (Daljnje pojašnjenje, br. 25-26)

242. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Vlade Milanovića i Đurada Čanka predloženi prvenstveno putem svjedočenja Pere Perkovića i dokumentacije o kriminalističkoj istrazi koju su s tim u vezi provele hrvatske vlasti.

243. **Pero Perković**, Hrvat iz Vodica, pripadnik 15. domobranske pukovnije HV-a prije, tijekom i nakon akcije Oluja,⁹⁰⁶ u svojem svjedočenju je rekao da je jednog dana, dok je zajedno s drugima sudjelovao u čišćenju terena na području Zrmanje u općini Gračac, Nikola Rašić zavezao jednog starca po imenu Đurad Čanak za ogradu, stavio oko njega neke krpe i zapalio ih.⁹⁰⁷ Kad je Čanak priznao da ima pušku, odvezali su ga i on je grupu poveo u šumu, gdje im je predao oružje.⁹⁰⁸ Vraćajući se iz šume u svoju postrojbu, grupa je naišla na Milenka Hrštića i Ivicu Petrića i potom je pobjesnio kad je čuo da im je taj čovjek predao oružje.⁹⁰⁹ Perković je izjavio da je, kad je kasnije čuo da je ubijen jedan starac, pretpostavio da je to taj jer da je on bio jedini starac u njihovoj blizini, te da je zapovjednik njegove bojne Ante Belak bio jako ljut kad je čuo za taj incident.⁹¹⁰ Zbog tog kaznenog djela je i protiv Hrštića i protiv Petrića podignuta optužnica i Petriću je izrečena kazna zatvora u trajanju od šest godina.⁹¹¹ Osim tih dokaza, Raspravno vijeće je uzelo u obzir i iskaz svjedočenja svjedoka čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.7.

244. Prema UNCIVPOL-ovom izvješću o incidentu sastavljenom 6. rujna 1995., Dušan Šuica iz Zrmanje, u općini Gračac, obavijestio je UNCIVPOL da su tijekom "prvih dana napada" hrvatski vojnici iz vatrenog oružja ubili Srbe Vladu Milanovića, starog 50 godina, i Đuru Čanka, starog 62 ili 63 godine.⁹¹²

⁹⁰⁶ Pero Perković, T. 19448, 19451, 19470, 19511, 19527, 19546-19547.

⁹⁰⁷ Pero Perković, T. 19454, 19456, 19466, 19468-19469, 19489-19491.

⁹⁰⁸ Pero Perković, T. 19466-19467.

⁹⁰⁹ Pero Perković, T. 19467-19469, 19482-19483; D1542 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Milenom Hrštićem, 18. listopada 1995.), str. 1-3.

⁹¹⁰ Pero Perković, T. 19466-19468, 19471.

⁹¹¹ Pero Perković, T. 19467-19468, 19487; P2560 (Transkript glavne rasprave na sudu u Zadru, 25. lipnja 1996.), str. 4-5.

⁹¹² P252 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95/088, 6. rujna 1995.).

245. **Ivan Galović**, županijski državni odvjetnik u Zadru od 1990.,⁹¹³ u svojem svjedočenju je rekao da su optuženi Ivica Petrić i Milenko Hrštić sredinom kolovoza 1995. boravili u selu Zrmanja, u općini Gračac, kao pripadnici HV-a.⁹¹⁴ Izjavio je da je, prema riječima jednog svjedoka, Petrić žrtvu, Đurada Čanka, pitao ima li lovačke puške, a ovaj mu je odgovorio da ih nema.⁹¹⁵ Galović je izjavio da su Petrić i Hrštić, kad su kasnije od nekih svojih suboraca čuli da su Čanku oduzeli dvije lovačke puške, Čanka iz osвете za njegovu neiskrenost ubili, ispalivši u njega nekoliko hitaca iz vatrenog oružja.⁹¹⁶ U vezi s tim događajem, protiv Petrića i Hrštića je zatim podignuta optužnica za ubojstvo.⁹¹⁷ Prema Galovićevim riječima, osim u tom konkretnom slučaju ubojstva Čanka u Zrmanji, u optužnicama podignutim u vezi s drugim sličnim incidentima ne navodi se je li status optuženika bio civilni ili vojni.⁹¹⁸ Raspravno vijeće je nadalje uzelo u obzir svjedočenje Željka Žganjera, čiji prikaz se daje u poglavlju 6.2.5.

246. Na temelju dokaznog predmeta P1076, Raspravno vijeće konstatira da je Ivica Petrić sredinom kolovoza 1995. u Zrmanji nekoliko puta pucao u Đurada Čanka pogodivši ga, između ostalog, u prsa, uslijed čega je Čanak preminuo.⁹¹⁹ Petrić i Milenko Hrštić naišli su toga dana na Nikolu Rašića i Zvonimira Lasana, koji su od Čanka bili oduzeli dvije lovačke puške. Petrić je mislio da je Čanak ranije nekim drugim vojnicima rekao da nema oružja i, prije nego što je u njega pucao, pitao ga je ima li još oružja. Raspravno vijeće s tim u vezi napominje da je Županijski sud u Zadru 27. svibnja 1997. osudio Petrića za ubojstvo Đurada Čanka i da dokazi ne ukazuju na to da ta presuda, u dijelu u kojem se odnosi na Petrića, nije postala pravomoćna po hrvatskom zakonu. Na temelju dokaznog predmeta P1076 i Perkovićevog svjedočenja, Raspravno vijeće konstatira da je Ivica Petrić bio pripadnik 2. satnije 2. bojne 15.

⁹¹³ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 1-2, 5; Ivan Galović, T. 19666-19669.

⁹¹⁴ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 7; P2582 (Županijski sud u Zadru, optužnica protiv Perkovića, Rašića, Petrića, Ladovića i Hrštića u vezi s lišavanjem života u Varivodama, 13. veljače 1996.), str. 3.

⁹¹⁵ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 7; P2582 (Županijski sud u Zadru, optužnica protiv Perkovića, Rašića, Petrića, Ladovića i Hrštića u vezi s lišavanjem života u Varivodama, 13. veljače 1996.), str. 3.

⁹¹⁶ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 7; P2582 (Županijski sud u Zadru, optužnica protiv Perkovića, Rašića, Petrića, Ladovića i Hrštića u vezi s lišavanjem života u Varivodama, 13. veljače 1996.), str. 3.

⁹¹⁷ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 7; P2582 (Županijski sud u Zadru, optužnica protiv Perkovića, Rašića, Petrića, Ladovića i Hrštića u vezi s lišavanjem života u Varivodama, 13. veljače 1996.), str. 3-4.

⁹¹⁸ Ivan Galović, T. 19821-19822.

⁹¹⁹ Iako je ime žrtve u različitim dokazima donekle različito, kao što je različita i dob žrtve navedena u dokaznim predmetima P1076 i P252, Raspravno vijeće se na temelju opisa relevantnih događaja uvjerilo da se ti različiti dokazi odnose na istu osobu: Đurada Čanka.

domobranske pukovnije i da je toga dana kad je ubio Đurada Čanka sudjelovao u akcijama čišćenja terena na području Zrmanje. Na temelju više sličnosti, Raspravno vijeće smatra da se UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu sastavljeno 6. rujna 1995. u vezi s ubojstvom Đure Čanka iz vatrenog oružja odnosi na isti incident. Prema tom izvješću, Dušan Šuica, koji je također bio iz Zrmanje, za Đurada Čanka je naveo da je bio Srbin. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je Đurad Čanak bio Srbin iz Krajine. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice u poglavljima 5.3.2 i 5.8.2 (b) dolje u tekstu.

247. Dokazi upućuju na to da su početkom kolovoza 1995. osobe koje se navode kao hrvatski vojnici ubile Vladu Milanovića. Ne postoje dovoljni relevantni dokazi o tome tko je, gdje i pod kojim okolnostima ubio tu žrtvu. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

Milan Marčetić i Dušan Šuica (Daljnje pojašnjenje, br. 27-28)

248. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Milana Marčetića i Dušana Šuice predočeni prvenstveno putem svjedočenja Petera Martija i Marie Terese Mauro, kao i izvješća HRAT-a i UNCIVPOL-a.

249. **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.,⁹²⁰ u svojem svjedočenju je rekao da su, u jednoj od misija nakon operacije Oluja, on i njegov tim u Guduri, zaseoku sela Zrmanja, u općini Gračac, naišli na Milana Marčetića, Srbina rođenog 1948.⁹²¹ Marčetić im je objasnio da vjeruje da će ga HV ostaviti na miru jer ima potvrdu da nije služio u SVK.⁹²² Nekoliko dana kasnije isti se tim, bez svjedoka, vratio u to selo i Marčetića našao ubijenog.⁹²³ Pripadnici UNCIVPOL-a posjetili su otprilike 7. listopada 1995. zaselak Gudura i razgovarali s jednom srpskom mještankom, Savom Trivić, rođenom 1928., koja im je rekla da je 29. rujna 1995. oko 16:30 sati u taj zaselak došlo osam do

⁹²⁰ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1-2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

⁹²¹ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 2-3; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 11-12; P425 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-282, 7. listopada 1995., i izvješće HRAT-a, 9. listopada 1995.), str. 1-2.

⁹²² P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 2-3; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 11-12; Peter Marti, T. 4627-4629.

⁹²³ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 2-3; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 11-12; Peter Marti, T. 4627-4629; P425 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-282, 7. listopada 1995., i izvješće HRAT-a, 9. listopada 1995.), str. 2-3.

deset muškaraca u vojnim uniformama, koji su se dovezli u dva bijela oklopna automobila i počeli pretraživati kuće.⁹²⁴ Čula je nekoliko pucnjeva a kasnije je, kad su vojnici otišli iz zaseoka, Janka Krklješ, rođena 1933., pronašla leš Milana Marčetića, s četiri strijelne rane na prsima, na ulici blizu njegove kuće.⁹²⁵ Sava Trivić je kazala timu da su isti vojnici otišli u kuću Dušana Šuice, rođenog 1927., te da je dva dana kasnije netko iz Šibenika u štali pronašao njegov leš, o čemu je obavijestio policiju.⁹²⁶

250. **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu od ožujka do prosinca 1995.,⁹²⁷ posjetila je 9. listopada 1995. dolinu Zrmanje, u općini Gračac, gdje su joj neki mještani rekli da je 29. rujna 1995. grupa od šest muškaraca u uniformama iz vatrenog oružja ubila dvojicu ljudi, konkretno, Milana Marčetića (rođenog 1948.) i Dušana Šuicu (rođenog 1927.).⁹²⁸ Milanova majka Smiljka Marčetić je rekla da su oko 16:00 sati tri naoružana muškarca u uniformama od Milana Marčetića tražila da im pokaže svoje hrvatske isprave i zatim ga izvukla iz njezine kuće.⁹²⁹ Desetak minuta kasnije s udaljenosti od nekoliko stotina metara od kuće čuli su se pucnji.⁹³⁰ Smiljka Marčetić je kazala HRAT-u da je zatim jedan susjed otišao u smjeru iz kojeg su se čuli pucnji i pronašao leš Milana Marčetića.⁹³¹ Prema riječima seljana s kojima je HRAT razgovarao, Dušan Šuica je oko 17:00 sati 29. rujna 1995. razgovarao s nekima od svojih susjeda u jednoj od kuća u zaseoku.⁹³² Odatle je otišao u 17:15 sati, nakon čega su ljudi koji su s njim do tada razgovarali čuli nekoliko pucnjeva.⁹³³ Nekoliko minuta

⁹²⁴ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 12; P425 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-282, 7. listopada 1995., i izvješće HRAT-a, 9. listopada 1995.), str. 1.

⁹²⁵ P425 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-282, 7. listopada 1995., i izvješće HRAT-a, 9. listopada 1995.), str. 1-2.

⁹²⁶ P425 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-282, 7. listopada 1995., i izvješće HRAT-a, 9. listopada 1995.), str. 1.

⁹²⁷ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1-2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7-9, 11-12; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12000, 12024, 12075-12076.

⁹²⁸ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 7; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 53-54; P1106 (Izvješće HRAT-a, 9. listopada 1995.), str. 1-2; P1107 (Izvješće HRAT-a, 6.-11. listopada 1995.), str. 3.

⁹²⁹ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 7; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 53; P1106 (Izvješće HRAT-a, 9. listopada 1995.), str. 2.

⁹³⁰ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 7; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 53; P1106 (Izvješće HRAT-a, 9. listopada 1995.), str. 2.

⁹³¹ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 7; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 53; P1106 (Izvješće HRAT-a, 9. listopada 1995.), str. 2.

⁹³² P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 7; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 53; P1106 (Izvješće HRAT-a, 9. listopada 1995.), str. 2.

⁹³³ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 7; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 53; P1106 (Izvješće HRAT-a, 9. listopada 1995.), str. 2.

kasnije, na mjesto s kojeg je Dušan Šuica upravo bio otišao došlo je šest ljudi u uniformama i od prisutnih zatražilo da im pokažu svoje hrvatske isprave.⁹³⁴ Dvoje seljana bili su rođaci jednog od vojnika, a jedan je imao iskaznicu HV-a.⁹³⁵ Prema riječima seljana, to je razlog što počinitelji nisu nikog drugog ubili.⁹³⁶ Seljani su izjavili da su se na lešu Milana Marčetića na prsima vidjele četiri rupe od metaka, dok je Šuičin pocrnjeli leš pronađen 2. listopada 1995. s velikom količinom krvi na prsima i krvavom mrljom na čelu.⁹³⁷ Na lice mjesta je 30. rujna 1995. izašla hrvatska policija i leševe odnijela na obdukciju (kasnije su vraćeni), a nekoliko dana kasnije odvezla je dvoje seljana u Zadar da pomognu u identifikaciji troje osumnjičenika.⁹³⁸ To dvoje seljana je svjedokinji Mauro reklo da među osumnjičenicima nisu mogli prepoznati počinitelje i naglasilo da, i da su mogli, to iz straha od osvete ne bi učinili.⁹³⁹ HRAT je naišao na četiri pripadnika antiterorističke policije iz Zadra, koji su mu rekli da od 30. rujna 1995. imaju uputu da 24 sata dnevno patroliraju tim područjem, a jednaku uputu imali su i pripadnici hrvatske civilne policije, koje je HRAT također susreo.⁹⁴⁰

251. U kaznenoj prijavi koju je u vezi s ubojstvom Milana Marčetića i Dušana Šuice 5. listopada 1995. podnijela Policijska uprava zadarsko-kninska kaže se da su 1. odnosno 3. listopada 1995. istražni sudac Županijskog suda u Zadru i djelatnici Odjela kriminalističke policije izvršili očevid u vezi s tim ubojstvima. Na mjestu događaja su u oba slučaja pronađene puščane čahure za koje je utvrđeno da su "najvjerojatnije" kalibra 7,62 milimetra. Djelatnici kriminalističke policije III. policijske postaje Gračac obavili su obavijesni razgovor sa Smiljkom Marčetić, Simeonom Marčetićem, Savom Trivić, Boškom Lukićem, Milanom Puačom i Đurom Puovcem. U kaznenoj prijavi se navodi da su oba muškarca iz njihovih domova odveli nepoznati počinitelji i da je u njih, na dvije različite lokacije, pucano više puta iz vatrenog oružja. Milan Marčetić je zadobio sedam strijelnih rana i njegova smrt je nastupila uslijed zgnječenja vratne kičmene

⁹³⁴ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 7; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 53; P1106 (Izvešće HRAT-a, 9. listopada 1995.), str. 2.

⁹³⁵ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 7; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 53; P1106 (Izvešće HRAT-a, 9. listopada 1995.), str. 2-3.

⁹³⁶ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 7; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 53; P1106 (Izvešće HRAT-a, 9. listopada 1995.), str. 2-3.

⁹³⁷ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 7; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 53; P1106 (Izvešće HRAT-a, 9. listopada 1995.), str. 2.

⁹³⁸ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 7; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 53; P1106 (Izvešće HRAT-a, 9. listopada 1995.), str. 2.

⁹³⁹ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 7; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 53; P1106 (Izvešće HRAT-a, 9. listopada 1995.), str. 3.

⁹⁴⁰ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 7; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 53; P1106 (Izvešće HRAT-a, 9. listopada 1995.), str. 3.

moždine i hemoragijskog šoka. Dušan Šuica je zadobio osam strijelnih rana i kao uzrok smrti je konstatirano zgnječenje mozga.⁹⁴¹ Na kraju prijave se kaže da djelatnici Policijske uprave poduzimaju potrebne mjere u cilju rasvjetljavanja zločina.⁹⁴²

252. MOCK je dopisom obavijestio Čermaka da Smilja Marčetić i jedna njezina susjeda mogu posvjedočiti da je Milan Marčetić (rođen 1948.) preminuo uslijed prostrijelne rane prsa.⁹⁴³ Kako se navodi u tom dopisu MOCK-a, ubojstva su prijavljena policiji koja je potom – prema dopisu – 2. listopada 1995. pronašla leš Dušana Šuice, nakon čega su njegov leš i leš Milana Marčetića pokopani uz pomoć civilne policije iz Gračaca.⁹⁴⁴

253. Prema Cetininom dopisu Čermaku od 10. listopada 1995., Milana Marčetića i Dušana Šuicu su 29. rujna 1995. oko 17:00 sati neidentificirane osobe odvele iz njihovih domova u Gudurama, zaseoku sela Zrmanja, u općini Gračac. Očevidom koji su na mjestu pronalaska Marčetićevog i Šuičinog leša 1. listopada 1995. izvršili istražni sudac Županijskog suda u Zadru, patolog i djelatnici Policijske uprave zadarsko-kninske utvrđeno je da su obje žrtve preminule uslijed strijelnih rana.⁹⁴⁵

254. Raspravno vijeće konstatira da je 29. rujna 1995. u selo Zrmanja, u općini Gračac, došlo osam do deset naoružanih ljudi u vojnim uniformama, u dva bijela oklopna automobila. Otprilike između 16:00 i 16:30 sati trojica od tih ljudi u uniformama upala su u kuću Smiljke Marčetić i izvukla van njezinog sina, Milana Marčetića, od kojeg su prethodno tražila da im pokaže hrvatsku osobnu iskaznicu. Desetak minuta nakon što je Milan Marčetić izvučen iz kuće svoje majke, s udaljenosti od nekoliko stotina metara od kuće čuli su se pucnji, a jedna mještanka je kasnije pronašla njegov leš s ukupno sedam strijelnih rana, od čega četiri na prsima. Na temelju činjenice da je za Milana Marčetića navedeno da je bio Srbin, Raspravno vijeće konstatira da je on bio srpske nacionalnosti. Raspravno vijeće nadalje konstatira da su Milana Marčetića ubile te tri osobe u uniformama.

255. Oko 17:00 sati istoga dana Dušan Šuica je razgovarao sa svojim susjedima u jednoj kući u zaseoku Gudura u Zrmanji, u općini Gračac. Odatle je otišao oko 17:15

⁹⁴¹ D390 (Kaznena prijava za ubojstvo Milana Marčetića i Dušana Šuice koju je podnijela PU zadarsko-kninska, 5. listopada 1995.), str. 1-2.

⁹⁴² D390 (Kaznena prijava za ubojstvo Milana Marčetića i Dušana Šuice koju je podnijela PU zadarsko-kninska, 5. listopada 1995.), str. 3.

⁹⁴³ D1756 (Dopis MOCK-a upućen Ivanu Čermaku, 7. rujna 1995.), str. 3.

⁹⁴⁴ D1756 (Dopis MOCK-a upućen Ivanu Čermaku, 7. rujna 1995.), str. 4.

⁹⁴⁵ P2649 (Dopis Ivice Cetine upućen Ivanu Čermaku, 10. listopada 1995.), str. 2.

sati, nakon čega su ljudi koji su s njim prethodno razgovarali čuli pucnje. Raspravno vijeće konstatira da je nekoliko minuta kasnije u kuću iz koje je Dušan Šuica upravo bio otišao došlo šest ljudi u uniformama i od seljana tražilo da im pokažu svoje hrvatske isprave. Prema izvedenim dokazima, ljudi u uniformama te seljane nisu ubili zato što im je jedan od njih pokazao iskaznicu HV-a i zato što je dvoje seljana bilo u rodu s jednim od uniformiranih ljudi. Raspravno vijeće konstatira da je dva-tri dana kasnije u obližnjoj štali pronađen pocrnjeli leš Dušana Šuice, s osam strijelnih rana i krvlju na prsima i čelu. Prema popisu stanovništva iz 1991., Zrmanja je bila isključivo srpsko selo, na osnovi čega Raspravno vijeće konstatira da je Dušan Šuica bio Srbin. Slijedom navedenog, Raspravno vijeće konstatira da su Dušana Šuicu ubila ta šestorica ljudi u uniformama.

256. Na temelju činjenice da su se ljudi u uniformama dovezli oklopnim vozilima i da su bili naoružani, činjenice da su od Milana Marčetića tražili da im pokaže hrvatsku osobnu iskaznicu i činjenice da su sa susjedima Dušana Šuice po predocanju iskaznice HV-a postupali blago, Raspravno vijeće konstatira da su oni bili pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice u poglavljima 5.3.2 i 5.8.2 (b) dolje u tekstu.

Vlade Sovilj (Daljnje pojašnjenje, br. 44)

257. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Vlade Sovilja predoceni prvenstveno putem svjedočenja Mile Sovilja i sudskomedicinske dokumentacije. **Mile Sovilj**, srpski novinar iz Gračaca,⁹⁴⁶ napustio je 4. kolovoza 1995. oko 16:00 sati Gračac i otišao u Kijane, u općini Gračac.⁹⁴⁷ Svojoj obitelji koja je tamo živjela rekao je da iz sigurnosnih razloga napusti selo jer je HV možda već došao na to područje.⁹⁴⁸ Većina Soviljeve obitelji u Kijanima spremala se na odlazak, no njegov otac, Vlade Sovilj, nije htio ići, govoreći da je čuo kako se na radiju svakih sat vremena emitira poruka Franje Tuđmana kojom se ljudi pozivaju da ne napuštaju svoje domove

⁹⁴⁶ P86 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 22. veljače 2007.), str. 1, par. 1-4; P87 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 23. travnja 2008.), str. 1; Mile Sovilj, T. 2216, 2238-2239; P88 (Karta područja Gračaca koju je označio Mile Sovilj), lokacija "A"; D134 (Mile Sovilj, list s dopunskim informacijama, 18. travnja 2008.), par. 2, 7.

⁹⁴⁷ P86 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 22. veljače 2007.), par. 7; P87 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 23. travnja 2008.), par. 8; Mile Sovilj, T. 2217; P88 (Karta područja Gračaca koju je označio Mile Sovilj), lokacija "H"; D134 (Mile Sovilj, list s dopunskim informacijama, 18. travnja 2008.), par. 9.

⁹⁴⁸ Mile Sovilj, T. 2221; D134 (Mile Sovilj, list s dopunskim informacijama, 18. travnja 2008.), par. 9.

jer im se ništa neće dogoditi.⁹⁴⁹ Svjedok je oko 01:00 sat 5. kolovoza 1995. s desetak ljudi iz dvije ili tri obitelji koje su se prezivale Sovilj kamionom napustio selo.⁹⁵⁰ Dana 6. kolovoza 1995. stigao je do Srbije i pokušao ponovno uvjeriti svojeg oca da napusti selo, no on je to odbio.⁹⁵¹ Deset do petnaest dana kasnije Sovilj je Crvenom križu Srbije, UNPROFOR-u, Veritasu i jednoj lokalnoj organizaciji za ljudska prava prijavio da je njegov otac nestao.⁹⁵² Te organizacije mu nisu znale ništa reći o njegovom ocu.⁹⁵³ Svjedok je kasnije čuo da su hrvatske snage 8. kolovoza 1995. ili približno tog datuma ubile njegovog oca, kao i 13 drugih ljudi koji su ostali u Kijanima.⁹⁵⁴ Prema riječima svjedoka, ti drugi ljudi koji su ubijeni u Kijanima bili su uglavnom stariji seljani i on je naveo imena sljedećih osoba čije smrti nije bio očevidac: Mara Sovilj (stara otprilike 70 godina), Mira Sovilj (stara otprilike 45 godina), Radomir Sovilj (star otprilike 42 godine), Danica Sovilj (stara otprilike 60 godina), Marija Jelača (stara otprilike 75 godina), Mileva Kolundžić (stara otprilike 60 godina), Dane Bolta (star otprilike 75 godina), Dušan Kesić (star otprilike 60 godina), Sava Bolta, Branko Jelača, Milica Jelača, Ana Jelača i Smilja Jelača.⁹⁵⁵

258. Prema hrvatskom obrascu s podacima o identifikaciji, u Bruvnom, u općini Gračac, 12. kolovoza 1995. pronađen je potpuno izgorjeli leš, koji je označen brojem 302 i pokopan na mjesnom groblju u Gračacu.⁹⁵⁶ Leš G04/014B, s metalnom pločicom broj "302", koji je 3. lipnja 2002. ekshumiran na groblju u Gračacu s djelomično izgorjelom odjećom, uključujući smeđi sako, plavo-sivi vuneni džemper s romboidnim uzorkom, još jedan tanji džemper, plavi s crvenim prugama, i s jednim gumenim potplatom, bio je izgorjeli leš muškarca približne visine 1,76 metara, starog između 60 i 70 godina, s ozljedama među kojima je bila i strijelna ozljeda trupa za koju je sudski

⁹⁴⁹ P86 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 22. veljače 2007.), par. 8-9; P87 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 23. travnja 2008.), par. 10-11; Mile Sovilj, T. 2220-2221.

⁹⁵⁰ P86 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 22. veljače 2007.), par. 12; P87 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 23. travnja 2008.), par. 9, 13; D134 (Mile Sovilj, list s dopunskim informacijama, 18. travnja 2008.), par. 9.

⁹⁵¹ P86 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 22. veljače 2007.), par. 12; Mile Sovilj, T. 2221.

⁹⁵² Mile Sovilj, T. 2221.

⁹⁵³ Mile Sovilj, T. 2221.

⁹⁵⁴ P86 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 22. veljače 2007.), par. 10, 14; P87 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 23. travnja 2008.), par. 11; Mile Sovilj, T. 2222-2224; P89 (Prijava činjenice smrti za Vladu Sovilja, Zavod za sudsku medicinu u Zagrebu, 14. prosinca 2004.); P90 (Popis osoba ekshumiranih na grobljima u Gračacu, Kninu i Korenici, koje su identificirane 14. prosinca 2004.); D134 (Mile Sovilj, list s dopunskim informacijama, 18. travnja 2008.), par. 11.

⁹⁵⁵ P86 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 22. veljače 2007.), par. 11; P87 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 23. travnja 2008.), par. 12; Mile Sovilj, T. 2223-2224; P90 (Popis osoba ekshumiranih na grobljima u Gračacu, Kninu i Korenici, koje su identificirane 14. prosinca 2004.); D134 (Mile Sovilj, list s dopunskim informacijama, 18. travnja 2008.), par. 11.

patolog utvrdio da predstavlja uzrok smrti.⁹⁵⁷ Godine 2004. leš G04/014B, ekshumiran na groblju u Gračacu, identificiran je putem analize DNK u nadležnoj hrvatskoj ustanovi u Zagrebu kao leš Vlade Sovilja, rođenog 1931.⁹⁵⁸ Prema obrascu koji je 14. prosinca 2004., na temelju podataka dobivenih od njegove sestre, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, smrt Vlade Sovilja, Srbina, rođenog 1930., nastupila je uslijed strijelne ozljede prsa 8. kolovoza 1995. u Gračacu.⁹⁵⁹

259. Dokazi ukazuju na to da je Vlade Sovilj ubijen hicem iz vatrenog oružja u trup 8. kolovoza 1995. ili približno tog datuma u općini Gračac. Međutim, Raspravnom vijeću su predočeni nedovoljni dokazi o tome tko ga je i pod kojim okolnostima ubio. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

Mira i Radomir (Braco) Sovilj (Daljnje pojašnjenje, br. 62-63)

260. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Mire i Radomira Sovilja predočeni prvenstveno putem dokumentacije o kriminalističkoj istrazi koju su provele hrvatske vlasti, kao i sudskomedicinske dokumentacije.

261. **Ive Kardum**, načelnik Odjela kriminalističke policije Policijske uprave zadarsko-kninske 1995. godine,⁹⁶⁰ u svojem svjedočenju je rekao da su on i drugi 2001. ili 2002. pažljivo proveli istragu u vezi sa smrću članova obitelji Sovilj, nakon što su od jednog od njegovih policajaca dobili informaciju da je neposredno nakon operacije Oluja jedan hrvatski vojnik srpske nacionalnosti ubio jednog čovjeka zbog nekih imovinsko-pravnih pitanja.⁹⁶¹ Taj ubijeni čovjek i Mira Sovilj pokopani su na groblju.⁹⁶² Kardum je izjavio da su njegovi policajci izvršili pretres jedne kuće i pritom pronašli

⁹⁵⁶ P91 (Zapisnik o obdukciji, G04/014B, 26. rujna 2002.), str. 17; P1339 (Podaci o lešu, identifikacijski broj 302, s fotografijom).

⁹⁵⁷ P91 (Zapisnik o obdukciji, G04/014B, 26. rujna 2002.), str. 1-3, 7, 12-13, 15-16, 18-20, 23-24, 26, 30; P92 (Fotografije odjeće, metalne pločice i kutije za cigare, s oznakom G04/014B); P1783 (Fotografija metka, s oznakom G04/014B); P1784 (Fotografija kosti, G04/014B).

⁹⁵⁸ P86 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 22. veljače 2007.), par. 10; Mile Sovilj, T. 2222-2223; P89 (Prijava činjenice smrti za Vladu Sovilja, Zavod za sudsku medicinu u Zagrebu, 14. prosinca 2004.); P90 (Popis osoba ekshumiranih na grobljima u Gračacu, Kninu i Korenici, koje su identificirane 14. prosinca 2004.).

⁹⁵⁹ P89 (Prijava činjenice smrti za Vladu Sovilja, 14. prosinca 2004.).

⁹⁶⁰ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), str. 1, par. 2-3; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), str. 1, par. 1-3, 12, 15, 17; Ive Kardum, T. 9231, 9251-9252, 9398, 9498-9499.

⁹⁶¹ Ive Kardum, T. 9504-9505.

hrpicu izgorjelih posmrtnih ostataka, koje su poslali u kriminalistički laboratorij da se ispita jesu li ljudskog porijekla.⁹⁶³ Prema Kardumovim riječima, oni nisu uspjeli utvrditi je li taj hrvatski vojnik srpske nacionalnosti počinitelj tog ubojstva.⁹⁶⁴

262. Prema izvješću hrvatskog MUP-a, Mira Sovilj, rođena 3. rujna 1950., i Radomir Sovilj zvani Braco, rođen 14. veljače 1952., ubijeni su u kolovozu 1995. ispred svoje obiteljske kuće u Kijanima. U izvješću se nadalje kaže da su 10. rujna 1995. pronađena dva leša u raspadanju, koje je Vladimir Pavletić identificirao kao leševe Mire Sovilj i Brace Sovilja. Djelatnici Civilne zaštite pokopali su leševe na gradskom groblju u Gračacu, i to leš Mire Sovilj pod brojem 384 (identifikacijski broj 388), a leš Brace Sovilja pod brojem 385 (identifikacijski broj 389). O tome je posebnim izvješćem obaviješten županijski državni odvjetnik u Zadru.⁹⁶⁵ U isto vrijeme kad su ubijene te dvije žrtve, u obiteljskoj kući u Kijanima spaljena je njihova majka, Mara Sovilj.⁹⁶⁶ U izvješću MUP-a se navodi i ime mogućeg počinitelja, za kojeg se kaže da je, prema neproverenim saznanjima, tijekom Domovinskog rata bio pripadnik HV-a.⁹⁶⁷ Mile Sovilj je u svojem svjedočenju rekao da je u to vrijeme čuo da se pretpostavlja da je zločine počinila ta osoba, koja je bila prvi susjed ubijenih.⁹⁶⁸

263. Raspravnom vijeću su predočeni sudskomedicinski dokazi u vezi s obje žrtve. Prema tim dokazima, leš u raspadanju, približne dužine 1,70 metara, označen brojem 388, u bijeloj majici kratkih rukava, plavoj traper suknji i plavim plastičnim natikačama pronađen je 10. rujna 1995. u Gornjim Kijanima, u općini Gračac, identificiran od strane Vladimira Pavletića kao leš Mirne Sovilj, rođene 19. rujna 1950. u Kijanima, i pokopan na gradskom groblju u Gračacu.⁹⁶⁹ Posmrtni ostaci G06/021B ekshumirani 6. lipnja 2002. na groblju u Gračacu, s metalnom pločicom broj "388", traper suknjom ili trapericama s tragovima gorenja, tri prstena, od kojih je jedan bio vjenčani, i zlatnom ogrlicom, bili su ostaci žene približne visine 1,80 metara, stare između 45 i 65 godina, s ozljedama glave i trupa za koje je sudski patolog utvrdio da vjerojatno odgovaraju

⁹⁶² Ive Kardum, T. 9504-9505.

⁹⁶³ Ive Kardum, T. 9505.

⁹⁶⁴ Ive Kardum, T. 9505.

⁹⁶⁵ D133 (Izvješće MUP-a Zadar o slučajevima lišavanja života u Kijanima, 14. veljače 2002.), str. 1.

⁹⁶⁶ D133 (Izvješće MUP-a Zadar o slučajevima lišavanja života u Kijanima, 14. veljače 2002.), str. 1-2.

⁹⁶⁷ D133 (Izvješće MUP-a Zadar o slučajevima lišavanja života u Kijanima, 14. veljače 2002.), str. 2, 4.

⁹⁶⁸ Mile Sovilj, T. 2235.

⁹⁶⁹ P1356 (Podaci o identificiranom lešu, identifikacijski broj 388, s fotografijom), str. 1-2; P1559 (Zapisnik o obdukciji, G06/021B, 17. listopada 2002.), str. 15-17.

smrtonosnim eksplozivnim ozljedama.⁹⁷⁰ Dr. Eric Baccard, koji je u srpnju 1999. i od listopada do studenog 1999. radio za Tužiteljstvo Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju kao sudski patolog, a od ožujka 2000. do studenog 2000. kao glavni sudski patolog,⁹⁷¹ izjavio je da ozljede na lešu G06/021B odgovaraju strijelnim ranama, odnosno ulasku projektila u glavu i trup i da su vjerojatno nastale djelovanjem vatrenog oružja i/ili eksplozije.⁹⁷²

264. Drugi leš u raspadanju koji je 10. rujna 1995. pronađen u Gornjim Kijanima, u općini Gračac – približne dužine 1,80 metara, u košulji kratkih rukava, plavim trapericama i niskim kožnim cipelama – označen je brojem 389, identificiran od strane Vladimira Pavletića kao leš Brace Sovilja i pokopan na groblju u Gračacu.⁹⁷³ Dr. Eric Baccard je u vezi s lešom G06/020B izjavio da se slaže s izvješćem doktorice Definis i konstatirao da nalazi odgovaraju ozljedi lubanje nanesejoj metkom velike brzine.⁹⁷⁴

265. Dokazi ukazuju na to da su Mira i Radomir (Braco) Sovilj ubijeni u kolovozu 1995. u Kijanima, u općini Gračac. Iako Raspravno vijeće ima u vidu manje nepodudarnosti u sudskomedicinskim dokazima u pogledu pisanja Mirinog imena i datuma njezinog rođenja, više sličnosti u tim dokazima, posebno kad je riječ o identifikacijskom broju 388, ukazuju na da se oni odnose na istu Miru Sovilj. Ne postoje dovoljni pouzdani dokazi o tome tko je i pod kojim okolnostima ubio tu žrtvu. Iako se u dokazima navodi ime mogućeg počinitelja, oni ne pružaju činjeničnu osnovu na temelju koje bi Raspravno vijeće moglo zaključiti da je ta osoba zaista te žrtve lišila života. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

⁹⁷⁰ P1559 (Zapisnik o obdukciji, G06/021B, 17. listopada 2002.), str. 1-2, 5-6, 12, 14, 19, 23, 26; P1805 (Fotografija kostiju, G06/021B); P1806 (Fotografija ostataka odjeće i osobnih predmeta, G06/021B); P1807 (Fotografija lubanje, G06/021B).

⁹⁷¹ Eric Baccard, T. 15740-15742; P2313 (*Curriculum vitae* dr. Erica Baccarda, 3. listopada 2008.), str. 2; P2314 (Redigirana verzija izvještaja o obdukcijama žrtava ekshumiranih u Korenici i Gračacu 2002., 6. lipnja 2003.), str. 4.

⁹⁷² P2314 (Redigirana verzija izvještaja o obdukcijama žrtava ekshumiranih u Korenici i Gračacu 2002., 6. lipnja 2003.), str. 98-99.

⁹⁷³ P1357 (Podaci o lešu, identifikacijski broj 389, s fotografijom), str. 1-2.

4.1.8 Općina Kistanje

Uroš Šarić i Uroš Ognjenović (Prilog, br. 8)

266. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Uroša Šarića i Uroša Ognjenovića predloženi prvenstveno putem svjedočenja Mirka Ognjenovića i Radoslava Ognjenovića, kao i dokumentacije o kriminalističkoj istrazi u vezi s navodima o ta dva ubojstva.

267. **Mirko Ognjenović**, Srbin, rođen 1921., iz sela Kakanj u općini Kistanje,⁹⁷⁵ u svojem svjedočenju je rekao da je 18. kolovoza 1995. oko 20:30 sati bio u svojem dvorištu s Radoslavom Ognjenovićem, svojom strinom Ljubicom Ognjenović (rođenom 1910., kćeri Ivana) i Urošem Ognjenovićem (rođenim 1928.), koji su također živjeli u tom selu.⁹⁷⁶ Uroš Ognjenović je otišao kući da pričeka Uroša Šarića (rođenog 1920.), koji je iz straha od hrvatskih vojnika dolazio kod njega na spavanje.⁹⁷⁷ Oko 21:00 sat svjedok je čuo kako netko hoda prema njegovoj kući.⁹⁷⁸ Čuo je nepoznat ljutit glas čovjeka koji je glasno uzviknuo nešto kao: "Gdje je to devetero? Izlazite da vas pobijem!"⁹⁷⁹ Kad su Radoslav Ognjenović i svjedok izašli, u svjedokovo dvorište je ušao Uroš Ognjenović s dva muškarca u vojnim uniformama i s kapama na glavi.⁹⁸⁰ Jedan je bio visok otprilike 165 centimetara i nabijen, a drugi otprilike 180 centimetara i mršav.⁹⁸¹ Svjedok je vojnike, kako je rekao, vidio na svega deset sekundi, po mraku, pa

⁹⁷⁴ P2314 (Redigirana verzija izvještaja o obdukcijama žrtava ekshumiranih u Korenici i Gračacu 2002., 6. lipnja 2003.), str. 98; P1808 (Fotografija odjeće i osobnih predmeta, G06/020B); P1809 (Fotografija lubanje, 06/020B).

⁹⁷⁵ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 1-2; P990 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 12. srpnja 2004.), str. 1; Mirko Ognjenović, T. 10701; D873 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Mirkom Ognjenovićem, 6. svibnja 2004.), str. 1; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

⁹⁷⁶ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 3, 7; Mirko Ognjenović, T. 10716, 10719; P990 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 12. srpnja 2004.), str. 2; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

⁹⁷⁷ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 3, 7; Mirko Ognjenović, T. 10719; P995 (Dopis Srećka Šarića upućen potpredsjedniku Vlade Kostoviću, 10. rujna 1995.); D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

⁹⁷⁸ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7.

⁹⁷⁹ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7; Mirko Ognjenović, T. 10717-10718; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

⁹⁸⁰ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7; Mirko Ognjenović, T. 10717-10718, 10734, 10743; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

⁹⁸¹ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6, 9.

ih nije mogao promotriti, konkretno, nije mogao vidjeti njihove oznake.⁹⁸² Nabijeni je vojnik u ruci držao automatsku pušku koju je, s razdaljine od manje od metra, uperio svjedoku u prsa.⁹⁸³ Djelovao je gnjevno, nazvao ih četnicima i pitao zašto su tu.⁹⁸⁴ Svjedok se bojao da će ga taj vojnik ubiti.⁹⁸⁵ Drugi vojnik je rekao: "Ne pucaj, Nedžo!"⁹⁸⁶ Svjedok je čuo pucanj i uto ga je jedan od vojnika udario i on je pao na zemlju.⁹⁸⁷ Probudio se otprilike sat i pol kasnije.⁹⁸⁸ Blizu njega je ležao Radoslav Ognjenović i dozivao ga po imenu.⁹⁸⁹ Vojnika i drugih seljana više nije bilo.⁹⁹⁰ Svjedok je osjećao bol u glavi i lijeva mu je strana lica bila izgrebana.⁹⁹¹ Od udarca je zadobio porezotinu od oka do uha.⁹⁹² Uz to mu je bio slomljen desni palac, s kojeg je kasnije otpao nokat.⁹⁹³ Svjedok je pomogao Radoslavu Ognjenoviću da ustane i odveo ga u kuću gdje je, zapalivši svijeću, vidio da Radoslavu iz desne nadlaktice strši kost.⁹⁹⁴ Radoslav mu je rekao da je tu ranjen metkom koji je u njega ispalio niži vojnik, nakon što je pao na zemlju kad ga je ovaj udario nogom u trbuh.⁹⁹⁵ Svjedok je zatim otišao u kuću Uroša Ognjenovića, udaljenu 200-250 metara.⁹⁹⁶ Otvorivši dvorišna vrata, u dvorištu je na jakoj mjesecini vidio tijela Uroša Ognjenovića i Uroša Šarića.⁹⁹⁷ Nisu bili u vojničkim hlačama, ali Uroš Šarić je imao hlače kakve nosi policija jer mu je sin,

⁹⁸² P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7; Mirko Ognjenović, T. 10717; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 1, 9.

⁹⁸³ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7; Mirko Ognjenović, T. 10742; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

⁹⁸⁴ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

⁹⁸⁵ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7; Mirko Ognjenović, T. 10718.

⁹⁸⁶ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7; Mirko Ognjenović, T. 10742; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6, 9.

⁹⁸⁷ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7; P990 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 12. srpnja 2004.), str. 2; Mirko Ognjenović, T. 10717; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

⁹⁸⁸ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

⁹⁸⁹ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

⁹⁹⁰ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7.

⁹⁹¹ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7; P990 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 12. srpnja 2004.), str. 2; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

⁹⁹² P990 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 12. srpnja 2004.), str. 2; Mirko Ognjenović, T. 10717-10718.

⁹⁹³ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7.

⁹⁹⁴ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

⁹⁹⁵ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7.

⁹⁹⁶ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7; Mirko Ognjenović, T. 10718; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

⁹⁹⁷ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 1, 6.

policajac, dao jedan par.⁹⁹⁸ Ležali su na lijevom boku, a oko tijela je bilo puno krvi.⁹⁹⁹ Svjedok se, gurnuvši tijela nogom, uvjerio da su mrtvi.¹⁰⁰⁰ Nakon toga je otišao do kuće Rajka Gajice, koji mu je rekao da je u dva navrata čuo pucnje, u razmaku od oko pola sata.¹⁰⁰¹ Svjedok je 19. kolovoza 1995. ujutro otišao pokriti leševe i tada je pod bradom Uroša Ognjenovića vidio rupu i primijetio da mu je gornji dio glave raznesen.¹⁰⁰² Vrativši se svojoj kući, u dvorištu je na betonu vidio više rupa od metaka i pet-šest čahura metaka iz automatske puške.¹⁰⁰³ Svjedok se zatim biciklom odveo u selo Đevrske, u općini Kistanje, kako bi prijavio pronalazak leševa.¹⁰⁰⁴ Tamo nije pronašao nikoga od policije, ali je vidio vojnike u uniformama HV-a kako pljačkaju kuće.¹⁰⁰⁵ Kad ih je pitao za policiju, rekli su mu da policije nema.¹⁰⁰⁶ Nakon toga se vratio u selo, gdje mu je Radoslav Ognjenović rekao da je Rajko Gajica otišao u Bratiškovce, u općini Skradin, kako bi civilnoj policiji prijavio da su pronađeni leševi.¹⁰⁰⁷

268. **Radoslav Ognjenović**, Srbin, rođen 1908., iz sela Kakanj u općini Kistanje,¹⁰⁰⁸ izjavio je da su 18. kolovoza 1995. poslije 19:00 sati, dok je s Mirkom Ognjenovićem (rođenim 1921.) i Urošem Ognjenovićem (rođenim 1926.) bio u kući Mirka Ognjenovića, kroz prednja dvorišna vrata ušla dva muškarca s automatskim puškama.¹⁰⁰⁹ Jedan je bio u civilnoj odjeći i izgledao je kao da mu nije više od 20 godina, a drugi je bio stariji od 30 godina i nosio je vojnu maskirnu uniformu. Ovaj drugi im je počeo pucati ispred nogu. Svjedok je čuo kako muškarac u civilnoj odjeći, koji je imao lokalni naglasak, kaže nešto kao "Neđo, nemoj da pucaš".¹⁰¹⁰ Vidio je da je Mirko Ognjenović pao na zemlju. Muškarac u vojnoj maskirnoj uniformi udario je zatim svjedoka kundakom puške sa strane i on je pao. Podigavši pogled, svjedok je

⁹⁹⁸ Mirko Ognjenović, T. 10719, 10743.

⁹⁹⁹ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7.

¹⁰⁰⁰ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

¹⁰⁰¹ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 7-8; Mirko Ognjenović, T. 10733-10734; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

¹⁰⁰² P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 8; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

¹⁰⁰³ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 8.

¹⁰⁰⁴ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 8; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

¹⁰⁰⁵ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 8; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

¹⁰⁰⁶ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 8.

¹⁰⁰⁷ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 8; Mirko Ognjenović, T. 10733, 10742; P992 (Kaznena prijava koju je podnio Srećko Šarić, 28. kolovoza 1995.), str. 2; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 3, 6.

¹⁰⁰⁸ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), str. 1, par. 1, 5.

¹⁰⁰⁹ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 6, 15.

vidio čovjeka u maskirnoj uniformi kako odvodi Uroša Ognjenovića. Taj čovjek je zatim zapucao iz puške prema zemlji, pri čemu je svjedok pogođen u desnu nadlakticu.¹⁰¹¹ Kad je Mirko Ognjenović kasnije ustao, svjedok je vidio da mu čelo krvari.¹⁰¹² Mirko Ognjenović mu je pomogao da uđe u kuću i onda rekao da ide potražiti Uroša Ognjenovića i jednog drugog čovjeka iz Kaknja, Uroša Šarića (rođenog 1919.).¹⁰¹³ Mirko Ognjenović se ubrzo vratio i rekao svjedoku da Uroš Ognjenović i Uroš Šarić leže mrtvi u dvorištu Uroša Ognjenovića.¹⁰¹⁴

269. Svjedok je izjavio da je Mirko Ognjenović 19. kolovoza 1995. otišao u selo Đevrske, u općini Kistanje, i da je, kad se vratio, rekao da nije mogao pronaći policiju. Svjedok je zatim pješice otišao u šest kilometara udaljeno selo Bratiškovci, u općini Skradin, kako bi te incidente prijavio policiji. Odatle su ga neki ljudi, čiji identitet nije naveo, otpratili u policijsku postaju u Skradinu. Skradinska policija ga je zatim odvela u bolnicu u Šibeniku, gdje mu je rana – koja je, kako mu je rečeno, bila "ulazno-izlazna" – obrađena.¹⁰¹⁵ Svjedok je sutradan odveden na otok Obonjan, gdje je proveo sedam dana. Dana 28. kolovoza 1995. otišao je u Knin, gdje je boravio kod bratovog sina, u kući koja je bila njihovo zajedničko vlasništvo. Kući u Kakanj se vratio 13. siječnja 1996. i tamo ga je dva ili tri puta obišla policija iz Ičova i Rupa.¹⁰¹⁶

270. **Mirko Ognjenović** je u svojem svjedočenju rekao da su 20. kolovoza 1995. neki ljudi u vozilu s oznakom Crvenog križa došli fotografirati leševe, koji su se na vrućini brzo raspadali.¹⁰¹⁷ Svjedok je 24. kolovoza 1995. pred sam zalazak sunca vidio da su leševi još uvijek tamo ali, kad se 25. kolovoza 1995. rano ujutro vratio, više ih nije bilo, a na mjestu gdje su ležali bile su ostavljene neke kirurške rukavice i jedna velika gumena rukavica.¹⁰¹⁸ U kaznenoj prijavi koju je podnio hrvatski MUP kaže se da su djelatnici Civilne zaštite iz Zadra 24. kolovoza 1995. u Kaknju pronašli dva leša,

¹⁰¹⁰ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 15.

¹⁰¹¹ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 16.

¹⁰¹² P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 17.

¹⁰¹³ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 6, 17.

¹⁰¹⁴ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 17.

¹⁰¹⁵ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 18.

¹⁰¹⁶ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 19.

¹⁰¹⁷ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 8; D872 (Izvješće UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), str. 2; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6-7.

¹⁰¹⁸ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 8; D872 (Izvješće UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), str. 2.

djelomično obučena u uniforme paravojnih formacija, i da su ih pokopali na gradskom groblju u Zadru pod brojevima 445 i 446.¹⁰¹⁹

271. Dana 28. kolovoza 1995. sin Uroša Šarića vojnom je tužitelju u Splitu podnio kaznenu prijavu (KTN-59/95) u vezi s ubojstvom njegovog oca i u njoj naveo da je dobio informaciju da počinitelja nisu bila samo dva, nego tri, od kojih dva u uniformama, te da je Policijska uprava zadarska obavila očevid.¹⁰²⁰ Dana 10. rujna 1995. dopisom se obratio potpredsjedniku hrvatske Vlade i od njega zatražio informacije o svojem ocu koji je, kako je naveo, 24. kolovoza 1995., zajedno s Urošem Ognjenovićem, pokopan na gradskom groblju u Zadru kao nepoznata vojna osoba.¹⁰²¹ Ivica Cetina ga je 11. rujna 1995. uputio na Crveni križ Republike Hrvatske.¹⁰²² Dana 2. listopada 1995. zamjenik vojnog tužitelja Denona kaznenu je prijavu koju je podnio sin Uroša Šarića poslao Vojnoj policiji u Zadru na operativnu obradu s ciljem otkrivanja počinitelja.¹⁰²³ Sin Uroša Šarića se 6. prosinca 1995. obratio za pomoć državnom odvjetniku, uz objašnjenje da ga je Policijska uprava zadarsko-kninska 11. rujna 1995. uputila na Crveni križ, koji se izjasnio nenadležnim za taj slučaj.¹⁰²⁴ Dana 8. siječnja 1996. sin Uroša Šarića zatražio je od vojnog tužitelja u Zadru da ga obavijesti što je učinjeno u vezi s njegovom kaznenom prijavom od 28. kolovoza 1995.¹⁰²⁵ Dana 15. siječnja 1996. pismeno se obratio pomoćniku ministra unutarnjih poslova Benku i zamolio ga da se pokrene istraga.¹⁰²⁶ Reagirajući na dopis od 2. listopada 1995. i požurnicu od 31. siječnja 1996., satnik Marijan Babić iz Vojne policije obavijestio je 2. veljače 1996. vojnog tužitelja u Splitu da je na tom slučaju radila Policijska uprava zadarsko-kninska i da Kakanj nije u mjesnoj nadležnosti njegove policije.¹⁰²⁷ Dana 20. veljače 1996. zamjenik vojnog tužitelja Denona poslao je kopiju tog izvješća i kaznene

¹⁰¹⁹ P995 (Dopis Srečka Šarića upućen potpredsjedniku Vlade Kostoviću, 10. rujna 1995.); P996 (Forenzički dokumenti Županijskog državnog odvjetništva u Šibeniku koji se odnose na Uroša Ognjenovića i Uroša Šarića), str. 7; P1003 (Kaznena prijava koju je podnio načelnik Odjela kriminalističke policije Ive Kardum, 1. travnja 1996.), str. 1; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 1.

¹⁰²⁰ P992 (Kaznena prijava koju je podnio Srečko Šarić, 28. kolovoza 1995.); D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 1.

¹⁰²¹ P992 (Kaznena prijava koju je podnio Srečko Šarić, 28. kolovoza 1995.), str. 2; P995 (Dopis Srečka Šarića upućen potpredsjedniku Vlade Kostoviću, 10. rujna 1995.).

¹⁰²² D877 (Dopisi PU zadarsko-kninske, 11. rujna 1995. i 25. ožujka 1996.), str. 1.

¹⁰²³ P999 (Dopis zamjenika vojnog tužitelja Denone upućen Vojnoj policiji Zadar, 2. listopada 1995.).

¹⁰²⁴ P993 (Dopis Srečka Šarića upućen Općinskom državnom odvjetništvu, 6. prosinca 1995.).

¹⁰²⁵ P1000 (Dopis Srečka Šarića upućen Vojnom tužiteljstvu, 8. siječnja 1996.).

¹⁰²⁶ P994 (Dopis Srečka Šarića upućen pomoćniku ministra unutarnjih poslova Benku, 15. siječnja 1996.).

¹⁰²⁷ P1001 (Dopis voditelja Kriminalističke policije Marijana Babića upućen Vojnom tužiteljstvu u Splitu, 2. veljače 1996.).

prijave koju je podnio sin Uroša Šarića Policijskoj upravi zadarsko-kninskoj.¹⁰²⁸ Dana 25. ožujka 1996. Ive Kardum je zatražio od VII. policijske postaje Knin Policijske uprave šibenske da žurno utvrdi gdje se nalaze osobe navedene u kaznenoj prijavi sina Uroša Šarića, koju je dostavio u privitku, i da s njima obavi obavijesni razgovor.¹⁰²⁹ Dana 1. travnja 1996. Ive Kardum je pismeno obavijestio Vojno tužiteljstvo u Splitu da djelatnici kriminalističke policije Policijske uprave zadarsko-kninske nisu obavili očevid prilikom asanacije leševa 445 i 446 na gradskom groblju u Zadru, te da nisu obavili obavijesni razgovor sa svjedocima jer ih nisu pronašli.¹⁰³⁰ Dopisom iz prosinca 1996. zamjenik vojnog tužitelja Denona taj je predmet, zajedno s drugim neriješenim predmetima, prosljedio županijskom državnom odvjetniku u Šibeniku.¹⁰³¹ Zamjenik županijskog državnog odvjetnika Višić je 21. veljače 2000. kaznenu prijavu sina Uroša Šarića poslao Policijskoj upravi šibensko-kninskoj, sa zahtjevom da pronađe počinitelje i izvijesti ga o svim poduzetim mjerama.¹⁰³²

272. U 11:35 sati 21. kolovoza 1995. jedan je tim UNMO-a u Kaknju, u općini Kistanje, pronašao dva leša. Jedan seljanin je vojnim promatračima UN-a rekao da su 18. kolovoza 1995. u 18:00 sati u selo došla dva vojnika HV-a, koja su ga pretukla i ubila to dvoje ljudi. On im je također rekao da su mu 16. kolovoza 1995. druga dva vojnika HV-a zapalila kuću. Jedan drugi seljanin je vojnim promatračima UN-a kazao da su mu vojnici HV-a ukrali sve stvari iz kuće, kao i traktor.¹⁰³³

273. Raspravnom vijeću je predočena sudskomedicinska dokumentacija u vezi s navodima o ubojstvima. Prema toj dokumentaciji, djelatnici komunalnog pogrebnog poduzeća ekshumirali su 17. travnja 2000. na gradskom groblju u Zadru dva leša s olovnim pločicama označenim brojem 445, odnosno 446, u nazočnosti predstavnika hrvatskih pravosudnih vlasti i organa gonjenja.¹⁰³⁴ Prilikom ekshumacije, Mirko i Čedomir Ognjenović identificirali su leš s oznakom 446, na osnovi odjeće i zubi, kao leš

¹⁰²⁸ P1002 (Dopis zamjenika vojnog tužitelja Denone upućen PU zadarsko-kninskoj, 20. veljače 1996.).

¹⁰²⁹ D877 (Dopisi PU zadarsko-kninske, 11. rujna 1995. i 25. ožujka 1996.), str. 2.

¹⁰³⁰ P1003 (Kaznena prijava koju je podnio načelnik Odjela kriminalističke policije Ive Kardum, 1. travnja 1996.).

¹⁰³¹ P998 (Dopis zamjenika vojnog tužitelja Denone upućen Županijskom državnom odvjetništvu u Šibeniku, prosinac 1996.).

¹⁰³² P996 (Forenzički dokumenti Županijskog državnog odvjetništva u Šibeniku koji se odnose na Uroša Ognjenovića i Uroša Šarića), str. 1; P997 (Dopis zamjenika županijskog državnog odvjetnika, Višića, upućen PU šibensko-kninskoj, 21. veljače 2000.).

¹⁰³³ D93 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 3.

¹⁰³⁴ P991 (PU zadarska, foto-dokumentacija očevida, 17. travnja 2000.); P996 (Forenzički dokumenti Županijskog državnog odvjetništva u Šibeniku koji se odnose na Uroša Ognjenovića i Uroša Šarića), str. 3, 7; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 1.

Uroša Ognjenovića, a sin Uroša Šarića je, na osnovi odjeće i zubi, leš s oznakom 445 identificirao kao leš svojeg oca.¹⁰³⁵ Uroš Šarić je na sebi imao duge zelenkaste hlače s plavom podstavom i markicom "Kninjanka" na unutarnjoj strani.¹⁰³⁶ Patolog je utvrdio da je smrt Uroša Šarića nastupila prije više od četiri godine uslijed strijelnih rana glave i prsnog koša, s posljedičnim zgnječenjem mozga i hemoragijskim šokom.¹⁰³⁷ Smrt Uroša Ognjenovića je, kako je utvrdio, nastupila prije više od četiri godine, uslijed zgnječenja mozga izazvanog metkom iz vatrenog oružja.¹⁰³⁸

274. Krajem travnja 2000. istražni sudac Županijskog suda u Šibeniku poslao je i zapisnik o ekshumaciji i zapisnik o pregledu posmrtnih ostataka županijskom državnom odvjetniku u Šibeniku, a Željko Žganjer je te dokumente zatim 2. svibnja 2000. poslao Policijskoj upravi šibensko-kninskoj, sa zahtjevom da se obavi obavijesni razgovor s Mirkom Ognjenovićem i Radoslavom Ognjenovićem.¹⁰³⁹ Dana 16. svibnja 2000. jedan djelatnik hrvatske policije obavio je obavijesni razgovor sa svjedokom, a 18. srpnja 2000. policija je svjedoku i Radoslavu Ognjenoviću pokazala devet fotografija, među kojima i fotografiju osumnjičenog Nedeljka Mijića, da vide mogu li ga prepoznati, što oni nisu mogli.¹⁰⁴⁰ Načelnik Odjela kriminalističke policije Policijske uprave šibensko-kninske Sedlar poslao je 17. svibnja 2000. službene zabilješke o obavijesnim razgovorima s Mirkom Ognjenovićem, Radoslavom Ognjenovićem i Rajkom Gajicom županijskom državnom odvjetniku u Šibeniku, a 24. srpnja 2000. mu je poslao i zapisnik o primjeni mjere prepoznavanja na osnovi fotografija.¹⁰⁴¹ Dana 22. kolovoza 2000. taj odjel kriminalističke policije podnio je svojem načelniku izvješće o poduzetim mjerama, utvrđenim činjenicama i daljnjim mjerama koje će se poduzimati tijekom istrage.¹⁰⁴²

275. Dokazi ukazuju na to da su u večernjim satima 18. kolovoza 1995., nakon što je Mirko Ognjenović čuo nekog kako viče "Gdje je to devetero? Izlazite da vas pobijem!",

¹⁰³⁵ Mirko Ognjenović, T. 10719; P996 (Forenzički dokumenti Županijskog državnog odvjetništva u Šibeniku koji se odnose na Uroša Ognjenovića i Uroša Šarića), str. 3-5, 7-8.

¹⁰³⁶ P996 (Forenzički dokumenti Županijskog državnog odvjetništva u Šibeniku koji se odnose na Uroša Ognjenovića i Uroša Šarića), str. 3, 5, 7-8.

¹⁰³⁷ P996 (Forenzički dokumenti Županijskog državnog odvjetništva u Šibeniku koji se odnose na Uroša Ognjenovića i Uroša Šarića), str. 3-5.

¹⁰³⁸ P996 (Forenzički dokumenti Županijskog državnog odvjetništva u Šibeniku koji se odnose na Uroša Ognjenovića i Uroša Šarića), str. 3-5.

¹⁰³⁹ P996 (Forenzički dokumenti Županijskog državnog odvjetništva u Šibeniku koji se odnose na Uroša Ognjenovića i Uroša Šarića), str. 1-2, 6.

¹⁰⁴⁰ Mirko Ognjenović, T. 10718, 10741-10742; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 1-2, 5-6, 8-9.

¹⁰⁴¹ D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 5, 8.

u njegovo dvorište u Kaknju, gdje su se nalazili on i Radoslav Ognjenović, ušli Uroš Ognjenović i dva muškarca, od kojih je barem jedan imao automatsku pušku. Dokazi nadalje ukazuju na to da je jedan od te dvojice nazvao Mirka, Radoslava i Uroša Ognjenovića "četnicima", udario Radoslava Ognjenovića sa strane kundakom puške i potom ispalio nekoliko hitaca, od kojih je jedan Radoslava Ognjenovića pogodio u ruku, uslijed čega mu je kost probila kožu. Uz to, jedan od muškaraca je udarcem srušio Mirka Ognjenovića na zemlju, nakon čega je ovaj izgubio svijest. Jedan od tih muškaraca odveo je nakon toga Uroša Ognjenovića iz dvorišta. Kada je Mirko Ognjenović došao k svijesti, osjećao je bol u glavi i imao posjekotinu na glavi i slomljen palac. Nekoliko sati nakon što su ta dva muškarca došla u njegovo dvorište, Mirko Ognjenović je u dvorištu Uroša Ognjenovića, udaljenom oko 200-250 metara od njegovog, pronašao leševe Uroša Ognjenovića (rođenog 1926. ili 1928.) i Uroša Šarića (rođenog 1919. ili 1920.). Na leševima su bile strijelne rane za koje je utvrđeno da su prouzrokovale njihovu smrt.

276. Dokazi da je smrt Uroša Ognjenovića i Uroša Šarića nastupila uslijed strijelnih rana ukazuju na to da su oni ubijeni. Uroša Ognjenovića su posljednji put kad je viđen – nekoliko sati prije nego što je pronađen njegov leš – odvela dva muškarca, od kojih je barem jedan bio naoružan automatskom puškom. Ti dokazi, kao i izjava koju je Mirko Ognjenović čuo neposredno prije nego što su ta dva muškarca ušla u njegovo dvorište te način na koji su njih dvojica ranije te večeri postupala s njim i Radoslavom Ognjenovićem, ukazuju na to da su ta dva muškarca ubila Uroša Ognjenovića. Nadalje, dokazi da je leš Uroša Šarića pronađen pored leša Uroša Ognjenovića ukazuju na to da su ista dvojica ubila i Uroša Šarića.

277. Iskazi Radoslava i Mirka Ognjenovića o odjeći koju su nosila ta dva muškarca se ne podudaraju: Mirko Ognjenović je rekao da su obojica bila u maskirnim uniformama, dok je Radoslav Ognjenović izjavio da je jedan bio u uniformi, a drugi u civilnoj odjeći. Uz to, izvješće UNMO-a o tome da je jedan seljanin timu UNMO-a rekao da su u večernjim satima 18. kolovoza 1995. dva vojnika HV-a ubila dvije osobe u Kaknju odnosi se, po svemu sudeći, na isti incident, ali ne pruža više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju ta dva počinitelja od strane tog seljanina kao vojnika HV-a. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome

¹⁰⁴² D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilježkama), str. 1-2.

kojim oružanim snagama su počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predočeni dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Kaknju ili u blizini Kaknja u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 6, 7, 8 i 9 Optužnice.

Vojin Šarić (Daljnje pojašnjenje, br. 84)

278. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Vojina Šarića predočeni prvenstveno putem svjedočenja Mirka Ognjenovića i dokumentacije o kriminalističkoj istrazi provedenoj u Hrvatskoj. **Mirko Ognjenović**, Srbin, rođen 1921., iz sela Kakanj u općini Kistanje,¹⁰⁴³ izjavio je da je čuo da je Vojin Šarić (rođen 1911.) pronađen mrtav u bunaru.¹⁰⁴⁴ Prema riječima svjedoka, Vojin Šarić je bio jedina osoba koja je ostala u Kaknju kad je on 26. kolovoza 1995. napustio to selo.¹⁰⁴⁵ Kako se navodi u kaznenoj prijavi od 20. listopada 1995., koju je potpisao Ive Kardum, neutvrđenog dana između 18. i 24. rujna 1995. jedan ili više nepoznatih počinitelja pogodili su Vojina Šarića iz vatrenog oružja kalibra 7,62 milimetara u prsa i trbuh i njegovo tijelo zatim bacili u bunar u dvorištu iza njegove kuće u Kaknju.¹⁰⁴⁶ Prema toj prijavi, istražni sudac Županijskog suda u Zadru i djelatnici Odjela kriminalističke policije obavili su 14. listopada 1995. očevid, tijekom kojeg su na mjestu događaja pronađene čahure kalibra 7,62 milimetara i iz bunara je izvađen leš Vojina Šarića čija smrt je, kako je utvrdio sudski patolog, nastupila uslijed strijelnih rana prsa i trbuha.¹⁰⁴⁷ Kako se navodi u službenoj zabilješci MUP-a, Vojina Šarića je njegov sin pokopao u obiteljskoj grobnici u Bratiškovcima, u općini Skradin.¹⁰⁴⁸

279. Prema UNCIVPOL-ovom izvješću o incidentu sastavljenom 13. listopada 1995., Vojo Ivica i Mladen Surija obavijestili su UNCIVPOL da je Vojin Šarić, Srbin, rođen 1911., pronađen mrtav u Kaknju, u općini Kistanje. Leš je 26. rujna 1995. na dnu bunara pronašao sin žrtve. UNCIVPOL i hrvatska policija otišli su u taj zaselak i žrtvu pronašli na mjestu koje je opisao njezin sin.¹⁰⁴⁹ Prema UNCIVPOL-ovom izvješću o incidentu sastavljenom 14. listopada 1995., jedan tim UNCIVPOL-a je bio nazočan na očevidu koji je obavljen u vezi sa smrću Vojina Šarića. Istražni sudac ih je na mjestu

¹⁰⁴³ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 1-2; P990 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 12. srpnja 2004.), str. 1; Mirko Ognjenović, T. 10701; D873 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Mirkom Ognjenovićem, 6. svibnja 2004.), str. 1; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

¹⁰⁴⁴ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 3, 9; D873 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Mirkom Ognjenovićem, 6. svibnja 2004.), str. 2; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 4.

¹⁰⁴⁵ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 9; D873 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Mirkom Ognjenovićem, 6. svibnja 2004.), str. 2; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 4.

¹⁰⁴⁶ D875 (Kaznena prijava koju je podnijela PU zadarsko-kninska, 20. listopada 1995.), str. 1-2.

¹⁰⁴⁷ D875 (Kaznena prijava koju je podnijela PU zadarsko-kninska, 20. listopada 1995.), str. 2.

¹⁰⁴⁸ D873 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Mirkom Ognjenovićem, 6. svibnja 2004.), str. 2; v. i D875 (Kaznena prijava koju je podnijela PU zadarsko-kninska, 20. listopada 1995.), str. 2.

dogadaja obavijestio da je Šarić ubijen jednim hicem u prsa. UNCIVPOL-u je jedan djelatnik hrvatske policije najprije zabranio pristup na mjesto događaja, a pristup mu je omogućen tek nakon intervencije načelnika policijske postaje Knin.¹⁰⁵⁰

280. Dokazi upućuju na to da su neutvrđenog dana između 18. i 24. rujna 1995. u Šarićima, zaseoku sela Kakanj, jedan ili više nepoznatih počinitelja iz vatrenog oružja pogodili Vojina Šarića, Srbina, rođenog 1911., u prsa i trbuh i tako ga usmrtili. Gore navedeni dokazi ni na koji način ne ukazuju na identitet tog/tih počinitelja i na temelju njih se ne može utvrditi kojim oružanim snagama su on ili oni eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Kaknju ili u blizini Kaknja u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

Dušan Borak i drugi (Daljnje pojašnjenje, br. 87-93)

281. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Dušana Borka i drugih predloženi prvenstveno putem svjedočenja Milana Letunice i Bogdana Dobrića, kao i putem dokumentarnih dokaza, između ostalog, dokumentacije o kriminalističkoj istrazi koja je u vezi s navodima o tim ubojstvima provedena u Hrvatskoj. U vrijeme kada su, prema navodima, počinjena ubojstva Letunica i Dobrić su se nalazili u Gošiću ili u blizini Gošića.

282. **Milan Letunica**, Srbin, stanovnik srpskog sela Gošić u općini Kistanje,¹⁰⁵¹ izjavio je da se 5. kolovoza 1995., nakon što je čuo da je HV zauzeo Knin, odlučio sakriti u šumi.¹⁰⁵² Oko 16:00 sati 27. kolovoza 1995. došao je u Gošić, gdje se u kući Nebojše Borka vidio s Dušanom i Milkom Borak. Dok je bio tamo, čuo je zvuk automobilskog motora i pobjegao u šumu. Putem ka šumi svjedok je vidio jedan bijeli automobil. Nedugo zatim čuo je pucnjavu, koja je trajala desetak minuta. Krećući se kroz šumu prema svojoj kući, Letunica je vidio kako taj isti automobil ide cestom. Kod kuće se zadržao 10-15 minuta i tamo se vidio s Bogdanom Dobrićem, koji mu je rekao

¹⁰⁴⁹ P273 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 13. listopada 1995.).

¹⁰⁵⁰ D740 (Zbirka dokumenata UNCIVPOL-a), str. 19 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-777, 14. listopada 1995.).

¹⁰⁵¹ P635 (Milan Letunica, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 1-2.

da je u kućama obitelji Borak pronašao leševe. Svjedok je noć proveo u šumi. Dana 28. kolovoza 1995. u 06:00 sati otišao je u selo, gdje ga je jedan policajac odveo u kuće obitelji Borak.¹⁰⁵³ Vidio je policijski automobil, vojni kamion i kola hitne pomoći i na molbu jedne medicinske sestre identificirao je leševe Save, Gordane, Vase, Kose, Marije, Dušana i Milke Borak, te Gojka Ležajića.¹⁰⁵⁴ Ljudi koji su bili na mjestu događaja stavili su leševe u zasebne plastične vreće, koje su zatim označili i utovarili u kamion.¹⁰⁵⁵

283. **Bogdan Dobrić**, Srbin iz Dobropoljaca, u općini Lišane Ostrovičke,¹⁰⁵⁶ izjavio je da je 27. kolovoza 1995. s mjesta u šumi gdje se skrivao, otprilike 100-150 metara udaljenog od ceste Letunice-Gošić, vidio kako u smjeru Gošića, u općini Kistanje, idu bijeli civilni automobil i kamionet s plavom ceradom u kojem su se otraga vozili vojnici u maskirnim uniformama.¹⁰⁵⁷ Deset-petnaest minuta kasnije čuo je pucnje iz smjera Gošića, a 30 minuta nakon toga vidio je kako se ista vozila s vojnicima vraćaju u smjeru Letunica, u općini Kistanje.¹⁰⁵⁸ Svjedok je otišao u Gošić, udaljen otprilike 200 metara, i tamo je ispred kuće Ilije Borka vidio Dušana Borka, rođenog 1939., koji je ležao licem prema zemlji, s lokvom krvi povrh glave.¹⁰⁵⁹ Na otprilike dva-tri metra od Dušanovog leša vidio je leš Milke Borak, rođene 1921., koja je, krvavog nosa, bila glavom naslonjena na stol.¹⁰⁶⁰ Dobrić je zatim pronašao leševe Save, Grozde i Vajkana Borka – rođenih 1924., 1920., odnosno 1927. – kod dvorišnih vrata ispred Savine kuće.¹⁰⁶¹ Sava i Grozda su ležale licem prema zemlji, a Vajkan je bio naslonjen na vrata.¹⁰⁶² Tri-četiri metra dalje, Dobrić je vidio Kosu Borak, rođenu 1932., koja je ležala licem prema zemlji, s puno krvi uokolo.¹⁰⁶³ Na kraju je otišao u kuću Mare Borak i tamo je na stolici

¹⁰⁵² P635 (Milan Letunica, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 2.

¹⁰⁵³ P635 (Milan Letunica, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 3.

¹⁰⁵⁴ P635 (Milan Letunica, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 2-3.

¹⁰⁵⁵ P635 (Milan Letunica, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 3.

¹⁰⁵⁶ P2508 (Bogdan Dobrić, izjave svjedoka), izjava od 7. rujna 2003., str. 1, par. 1, izjava od 10. rujna 2003., str. 1.

¹⁰⁵⁷ P2508 (Bogdan Dobrić, izjave svjedoka), izjava od 7. rujna 2003., par. 6, izjava od 10. rujna 2003., par. 4.

¹⁰⁵⁸ P2508 (Bogdan Dobrić, izjave svjedoka), izjava od 7. rujna 2003., par. 6, izjava od 10. rujna 2003., par. 4.

¹⁰⁵⁹ P2508 (Bogdan Dobrić, izjave svjedoka), izjava od 7. rujna 2003., par. 5-7, izjava od 10. rujna 2003., par. 4-5.

¹⁰⁶⁰ P2508 (Bogdan Dobrić, izjave svjedoka), izjava od 7. rujna 2003., par. 5, 7.

¹⁰⁶¹ P2508 (Bogdan Dobrić, izjave svjedoka), izjava od 7. rujna 2003., par. 5, 8.

¹⁰⁶² P2508 (Bogdan Dobrić, izjave svjedoka), izjava od 7. rujna 2003., par. 8.

¹⁰⁶³ P2508 (Bogdan Dobrić, izjave svjedoka), izjava od 7. rujna 2003., par. 5, 9.

u kuhinji pronašao njezin leš.¹⁰⁶⁴ Mara Borak je rođena 1902.¹⁰⁶⁵ Dobriću se krv koju je vidio kad je pronašao leševe činila svježja.¹⁰⁶⁶ Svi leševi su bili u civilnoj odjeći.¹⁰⁶⁷

284. Prema izvješću HRAT-a Knin od 29. kolovoza 1995., PMEZ je izvijestio da je u masakru koji je 27. kolovoza 1995., prema navodima, izvršen u zaseoku Gošić, u općini Kistanje, bilo sedam, a ne osam žrtava kako je naveo u svojem izvješću od prethodnog dana.¹⁰⁶⁸ **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.,¹⁰⁶⁹ u svojem svjedočenju je rekao da je 24. listopada 1995. sudjelovao u istrazi koju je HRAT proveo u Gošiću, u općini Kistanje, gdje je u poslijepodnevnim satima 27. kolovoza 1995. ubijeno sedam osoba.¹⁰⁷⁰ Načelnik policijske postaje Kistanje je obavijestio HRAT da područje Gošića potpada pod nadležnost policijske postaje Benkovac.¹⁰⁷¹

285. Raspravnom vijeću su predočeni obimni dokazi o kriminalističkoj istrazi koju su u vezi s navodima o ubojstvima provele hrvatske vlasti. Riječ je dokazima pribavljenim od (i ponuđenim putem) svjedoka 84, Ivica Cetine, Pere Perkovića, Ivana Galovića, Damira Šimića, Željka Žganjera, Mate Laušića i Ive Karduma (koji su svi prikazani u poglavlju 6.2.5).

286. U izvješću Stožeru akcije Povratak MUP-a od 29. kolovoza 1995., Ivica Cetina je naveo imena sedam osoba čiji leševi su pronađeni prilikom provođenja mjera asanacije u zaseoku Donji Borci u Gošiću: Dušan, Milka, Kosa, Vasilj, Sava, Grozda i Marija Borak.¹⁰⁷²

287. **Ive Kardum**, načelnik Odjela kriminalističke policije Policijske uprave zadarsko-kninske 1995. godine,¹⁰⁷³ u svojem svjedočenju je rekao da je u slučaju Gošić, nakon što je od rođaka jednog od preminulih čuo za ubijanje, osobno otišao na mjesto

¹⁰⁶⁴ P2508 (Bogdan Dobrić, izjave svjedoka), izjava od 7. rujna 2003., par. 10.

¹⁰⁶⁵ P2508 (Bogdan Dobrić, izjave svjedoka), izjava od 7. rujna 2003., par. 5.

¹⁰⁶⁶ P2508 (Bogdan Dobrić, izjave svjedoka), izjava od 10. rujna 2003., par. 5.

¹⁰⁶⁷ P2508 (Bogdan Dobrić, izjave svjedoka), izjava od 7. rujna 2003., par. 7-8, izjava od 10. rujna 2003., par. 5.

¹⁰⁶⁸ D631 (Dnevno izvješće HRAT-a, 29. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁰⁶⁹ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1-2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

¹⁰⁷⁰ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 87, 101; P68 (Sažetak izvješća o situaciji UNMO-a za Sektor Jug za razdoblje od 7. kolovoza do 22. studenog 1995.), str. 61.

¹⁰⁷¹ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 87, 101; P68 (Sažetak izvješća o situaciji UNMO-a za Sektor Jug za razdoblje od 7. kolovoza do 22. studenog 1995.), str. 61.

¹⁰⁷² D361 (Izješće Ivica Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 29. kolovoza 1995.), str. 1-2.

¹⁰⁷³ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), str. 1, par. 2-3; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), str. 1, par. 1-3, 12, 15, 17; Ive Kardum, T. 9231, 9251-9252, 9398, 9498-9499.

događaja, gdje je zatekao načelnika Policijske uprave Kotara Knin Čedu Romanića i neke ljude iz zagrebačkog MUP-a, od kojih su neki bili u uniformama a neki u civilu.¹⁰⁷⁴ Oni su Karduma i druge uputili prema kućama članova obitelji Borak, gdje su ovi zatim na različitim mjestima vidjeli sedam leševa.¹⁰⁷⁵ Kardum i drugi su o tome obavijestili tužitelja i istražnog suca, koji su došli na mjesto događaja.¹⁰⁷⁶ Na mjestu događaja su, prema Kardumovim riječima, pronađene prazne čahure metaka iz kalašnjikova.¹⁰⁷⁷ Kardum je izjavio da mu je pomogao jedan očevidac, Srbin, po imenu Živko Borak.¹⁰⁷⁸ Izjavio je i to da je, kad je postalo jasno da je u događaje umješana vojska, civilna policija u istragu morala uključiti VP.¹⁰⁷⁹ Potvrdio je da je kaznenu prijavu od 4. listopada 1995. u vezi sa smrću sedam osoba u Gošiću, u općini Kistanje, sastavila kriminalistička policija Policijske uprave zadarsko-kninske i da ju je u njegovo ime potpisao netko tko je za to bio ovlašten.¹⁰⁸⁰

288. Raspravnom vijeću je predočena sudskomedicinska dokumentacija u vezi s navodima o ubojstvima. Prema toj dokumentaciji, leševi šest osoba u civilnoj odjeći pronađeni su 28. kolovoza 1995. u zaseoku Donji Borak u Gošiću, u općini Kistanje, identificirani od strane Živka Borka iz Gošića kao leševi Dušana Borka, rođenog 1. siječnja 1940., Grozde Borak, rođene 9. ožujka 1922., Marije Borak, rođene 2. svibnja 1914., Save Borka, rođenog 14. veljače 1925., i Vasilja Borka, rođenog 1. lipnja 1927. (samo je leš Milke Borak, označen brojem 545, identificirao Milan Letunica), i pokopani na gradskom groblju u Kninu.¹⁰⁸¹

289. Leš KN01/246B koji je, s metalnom pločicom broj "545" i u civilnoj odjeći, ekshumiran 14. lipnja 2001. na groblju u Kninu, bio je leš žene približne visine 1,55-1,71 metara, stare između 50 i 70 godina, sa strijelnom ozljedom lubanje nanesenom

¹⁰⁷⁴ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 8; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 33, 50; Ive Kardum, T. 9328, 9359-9360, 9429-9430.

¹⁰⁷⁵ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 33.

¹⁰⁷⁶ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 33.

¹⁰⁷⁷ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 33.

¹⁰⁷⁸ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 34.

¹⁰⁷⁹ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 33, 50; Ive Kardum, T. 9429-9430.

¹⁰⁸⁰ Ive Kardum, T. 9471; D807 (Kaznena prijava za ubojstvo sedam osoba u Gošiću, općina Kistanje, 4. listopada 1995.).

¹⁰⁸¹ P1373 (Podaci o identificiranom lešu, identifikacijski broj 544, s fotografijom); P1374 (Podaci o identificiranom lešu, identifikacijski broj 550, s fotografijom); P1375 (Podaci o identificiranom lešu, identifikacijski broj 549, s fotografijom); P1376 (Podaci o identificiranom lešu, identifikacijski broj 545, s fotografijom); P1377 (Podaci o identificiranom lešu, identifikacijski broj 548, s fotografijom); P1378 (Podaci o identificiranom lešu, identifikacijski broj 547, s fotografijom).

metkom velike brzine za koju je sudski patolog utvrdio da predstavlja uzrok smrti.¹⁰⁸² Potpuno skeletiziran nepotpuni leš KN01/316B koji je, u ostacima civilne odjeće, ekshumiran 15. lipnja 2001. na groblju u Kninu, bio je leš žene približne visine 1,51-1,68 metara, stare između 50 i 75 godina, za koju John Clark nije mogao utvrditi uzrok smrti.¹⁰⁸³

290. Dana 6. prosinca 2002. klasičnom metodom identifikacije je utvrđeno da je leš KN01/246B leš Milice Borak, rođene 1920., a leš KN01/316B Mariji Borak, rođenoj 1914.¹⁰⁸⁴ Prema potvrdi o smrti izdanoj 6. prosinca 2002. na Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Marija Borak, Srpkinja, rođena 14. travnja 1914., umrla je 27. kolovoza 1995. u dvorištu svoje kuće, na kućnom broju 19, u Gošiću, a uzrok smrti je nepoznat.¹⁰⁸⁵ Prema potvrdi o smrti izdanoj 6. prosinca 2002. na Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Milica Borak, Srpkinja, državljanka SRJ, rođena 2. kolovoza 1920., umrla je od strijelne ozljede glave 27. kolovoza 1995. u Gošiću.¹⁰⁸⁶

291. Gore navedeni dokazi ukazuju na to da je 27. kolovoza 1995., nedugo poslije 16:00 sati, u Gošiću, u općini Kistanje, iz vatrenog oružja ubijeno sedam ljudi, konkretno, Sava Borak, Grođana Borak, Vasilj Borak, Kosa Borak, Marija Borak, Dušan Borak i Milka Borak. Tih sedam ljudi toga je dana nosilo civilnu odjeću i svi su bili rođeni između 1902. i 1940.

292. Dokazi ukazuju na to da su nedugo prije nego što je sedam žrtava ubijeno iz vatrenog oružja u selo ušli bijeli civilni automobil i kamionet s plavom ceradom. U kamionetu su se otraga vozile osobe u maskirnim uniformama. Ubrzo po dolasku tih vozila u Gošić, Milan Letunica i Bogdan Dobrić čuli su pucnjavu, čiji zvuk je, kako je potonji precizirao, dolazio iz smjera Gošića. Vozila su nedugo zatim otišla iz Gošića. Dokazi ukazuju na to da su osobe iz ta dva vozila, uključujući one u uniformama iz stražnjeg dijela kamiona, iz vatrenog oružja ubile sedam gore navedenih žrtava.

293. Dokazi ukazuju na to da su u istragu koja je pokrenuta u vezi s ubojstvima u Gošiću bili uključeni djelatnici kriminalističke vojne policije jer su na mjestu zločina u

¹⁰⁸² P1256 (Fotografije leševa i kostiju), str. 5; P1576 (Zapisnik o obdukciji, KN01/246B, 11. srpnja 2001.), str. 1-6, 10-13, 16; P1841 (Fotografija lubanje, KN01/246B).

¹⁰⁸³ P1575 (Zapisnik o obdukciji, KN01/316B, 10. srpnja 2001.), str. 1-2, 4-5, 11-13, 15; P1840 (Fotografija kostiju, KN01/316B).

¹⁰⁸⁴ P2000 (Popis identificiranih leševa ekshumiranih na novom groblju u Kninu); P2002 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih u Kninu).

¹⁰⁸⁵ P2051 (Potvrda o smrti za Mariju Borak, 6. prosinca 2002.).

¹⁰⁸⁶ P2052 (Potvrda o smrti za Milicu Borak, 6. prosinca 2002.).

vrijeme kada je on počinjen viđeni muškarci u maskirnim uniformama i maslinastozeleno vozilo "TAM-cestar". Međutim, dokazi o istrazi koja je u vezi s tim incidentom provedena u Hrvatskoj ne omogućavaju pouzdane zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. Istragom provedenom u Hrvatskoj utvrđeno je da nijedno od evidentiranih vozila marke TAM u zonama odgovornosti vojnih satnija na tom području ne odgovara opisu viđenog vozila. U vezi s ubojstvima u Gošiću podignuta je optužnica protiv Pere Perkovića, Nikole Rašića, Ivice Petrića i Zlatka Ladovića, koje je sud u Zadru zatim oslobodio optužbi. U postupku po žalbi, predmet je vraćen na ponovno suđenje sudu u Šibeniku, nakon čega je tužitelj u Šibeniku odustao od optužbi protiv tih osoba. Kako su naveli Šimić i Žganjer, za umješnost u ubojstva bio je osumnjičen i Goran Vunić. Međutim, Mrkota je 1995., prije nego što je obavljen pretres Vunićevih prostorija, obustavio istragu o njegovoj umješnosti, a iz dokaza se ne može zaključiti kakvim je eventualno rezultatima urodila istraga o Vunićevoj umješnosti koja je ponovno pokrenuta 2002. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su eventualno pripadale osobe u maskirnim uniformama koje su u vrijeme kad su počinjena ubojstva viđene kako ulaze u Gošić. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Gošiću ili u blizini Gošića u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

294. Izjava Milana Letunice upućuje na to da je 27. kolovoza 1995. u Gošiću ubijena i osma osoba: Gojko Ležajić. Raspravno vijeće napominje da Bogdan Dobrić u svojoj pismenoj izjavi nije spomenuo da je toga dana u Gošiću vidio leš Gojka Ležajića. Ive Kardum je izjavio da je prilikom obilaska Gošića vidio sedam žrtava. U dokumentima HRAT-a i hrvatske policije vezanim za taj dokaz isto se tako govori o sedam žrtava u Gošiću. Dokazi o istrazi koja je poduzeta u Hrvatskoj ukazuju na to se Gorana Vunića i dvije nepoznate osobe sumnjičilo za to da su neutvrđenog dana nakon operacije Oluja iz vatrenog oružja ubili Gojka Ležajića u dvorištu njegove kuće u Gošiću. Državna odvjetnica u Zadru, Rukavina, u jednom se svojem dopisu s tim u vezi pozvala na izjave Milana i Save Letunice. Međutim, u svojoj pismenoj izjavi iz spisa koja je predložena Raspravnom vijeću i uvrštena u spis Milan Letunica nije naveo informacije o okolnostima smrti Gojka Ležajića niti o počiniteljima. Shodno tomu, ne postoje

dovoljni pouzdani dokazi o tome je li Gojko Ležajić ubijen i tko ga je i pod kojim okolnostima ubio. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

Jovo Berić i drugi (Daljnje pojašnjenje, br. 95-103)

295. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Jove Berića i drugih predočeni putem velikog broja svjedočenja, između ostalog, Aluna Robertsa, Petra Romaseva i svjedoka 84. Raspravnom vijeću su predočeni i dokumentarni dokazi, uključujući izvješća UNCIVPOL-a i HRAT-a, te dokumentaciju o kriminalističkoj istrazi koja je u vezi s navodima o tim ubojstvima provedena u Hrvatskoj.

296. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,¹⁰⁸⁷ u svojem svjedočenju je rekao da je od drugog osoblja UN-a koje je redovito obilazilo Varivode, u općini Kistanje, čuo da je "pred operaciju Oluja" većina stanovnika tog većinski srpskog sela pobjegla i da su ostali samo stariji ljudi.¹⁰⁸⁸ UN-u je u listopadu jedan čovjek iz tog sela, Milan Pokrajac, rekao da misli da je nakon 4. ili 5. kolovoza 1995. u selu ostalo svega 13 ljudi.¹⁰⁸⁹ Bojanka Milošević iz tog sela kazala je UNCIVPOL-u da su od seljana ostali ona, Marija Dukić (1913.), Milan Pokrajac (1921.), Vukica Berić (1920.), Mirko Dobrijević (1913.), Spiro Dobrijević (1936.), Simeona Dobrijević (1913.) i Dragina Gajica (1914.).¹⁰⁹⁰ Roberts je izjavio da je "Helsinški međunarodni odbor za ljudska prava" 1. listopada 1995. obavijestio UN da je 28. rujna 1995. u Varivodama ubijeno 12

¹⁰⁸⁷ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

¹⁰⁸⁸ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 92; P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), par. 3.

¹⁰⁸⁹ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), par. 2, 10.

¹⁰⁹⁰ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), dopunske informacije, par. 9- 10.

ljudi.¹⁰⁹¹ Ta im je organizacija dala popis imena dvanaestero ubijenih, koji su bili stari između 75 i 82 godine.¹⁰⁹²

297. Jedan čovjek koji je radio za "Helsinški međunarodni odbor za ljudska prava" ispričao je Robertsu da je u poslijepodnevnim satima 28. rujna 1995. Danica Maksimilijanović išla odnijeti hranu u Varivode, ali ju je zaustavila hrvatska policija i rekla joj da je u tijeku očevid zbog ubojstva.¹⁰⁹³ Nastavivši ipak svojim putem, ona je u jednom dvorištu vidjela leš pokriven bijelom plahtom, a vidjela je i jednu ženu koja je ostala u tom selu, Bojanku Milošević.¹⁰⁹⁴ Bojanka Milošević je UNCIVPOL-u rekla da je oko 17:00 sati 28. rujna 1995. u Varivodama čula pucnjavu iz lakog naoružanja, koja je trajala otprilike sat vremena.¹⁰⁹⁵ Pucnjavu je najprije čula iz kuće jednog od susjeda, a zvuk se zatim premještao od kuće od kuće.¹⁰⁹⁶ Milan Pokrajac iz tog sela rekao je UN-u da je kasno poslijepodne 28. rujna 1995. čuo pucnjavu, ali da nije ništa vidio.¹⁰⁹⁷ Bojanka Milošević je 29. rujna 1995. ujutro, zajedno s hrvatskom policijom, obišla kuće i pomogla im identificirati žrtve.¹⁰⁹⁸ Ustanovila je da su od seljana ostali samo ona i Milan Pokrajac.¹⁰⁹⁹ Nakon nekog vremena jedna je policijska ekipa iz Zadra došla obaviti očevid, što je potrajalo do 18:00 sati toga dana.¹¹⁰⁰ Nakon toga je devet leševa utovareno u jedan žuti kamion i odvezeno u Zadar.¹¹⁰¹ Jedan čovjek po imenu Ante Tićić prijavio je UN-u da je otprilike 29. rujna 1995. pokušao obići svoje roditelje u Varivodama, no policija mu je zabranila pristup selu, uz obrazloženje da je u tijeku

¹⁰⁹¹ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 94; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 31-32; P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), par. 1, 6-7, 20.

¹⁰⁹² P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 94-95; P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), par. 6.

¹⁰⁹³ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), par. 11.

¹⁰⁹⁴ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), par. 11.

¹⁰⁹⁵ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), dopunske informacije, par. 6-7.

¹⁰⁹⁶ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), dopunske informacije, par. 7.

¹⁰⁹⁷ P685 (Video-materijal CNN-a u vezi s Varivodama, 3. listopada 1995.), str. 1; P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), par. 10, dopunske informacije, par. 3.

¹⁰⁹⁸ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), dopunske informacije, par. 7-8.

¹⁰⁹⁹ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), dopunske informacije, par. 7.

¹¹⁰⁰ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), dopunske informacije, par. 7-8.

¹¹⁰¹ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), dopunske informacije, par. 7.

nekakva "obuka".¹¹⁰² Kad je nazvao policiju u Zadru, viši policajac Adam Mehmedović mu je rekao da su među ubijenima njegovi punac i punica.¹¹⁰³ Bojanka Milošević je 28. rujna 1995. ujutro u Varivodama vidjela Mariju Dukić iz tog sela i toga dana je oko 10:00 sati ispred njezine kuće vidjela jedan žuti automobil, ali kasnije nigdje u selu nije pronašla ni nju ni njezin leš.¹¹⁰⁴ Dana 30. rujna 1995. policija je odvela Bojanku Milošević u policijsku postaju u Šibeniku i zatim u zatočenički/izbjeglički centar na otoku Obonjanu kod Šibenika.¹¹⁰⁵

298. Roberts i HRAT su 2. listopada 1995. u Varivodama vidjeli velik broj nedavno spaljenih i djelomično oštećenih kuća, a na pet lokacija, s kojih je izgleda bilo uklonjeno devet leševa, blizu kućnih pragova su se vidjele velike mrlje od krvi.¹¹⁰⁶ Na jednoj od tih lokacija, mrlje od krvi su bile na zidu lijevo od ulaznih vrata i na staroj peći nedaleko od vrata.¹¹⁰⁷ Na jednoj drugoj lokaciji, u dvorištu su odmah do kuće bile dvije odvojene lokve krvi, a na zidu kuće tragovi od metaka.¹¹⁰⁸ Nedaleko odatle na zemlji je ležao štap za hodanje.¹¹⁰⁹ Osoblje UN-a je na te dvije lokacije pronašlo nekoliko pari kirurških rukavica.¹¹¹⁰ Roberts je na tim lokacijama vidio nekoliko plastičnih strelica kojima su bila označena mjesta s tragovima od metaka i pretpostavio da to znači da su hrvatske vlasti počele obavljati istražne radnje.¹¹¹¹ Roberts i HRAT su pronašli još tri lokacije na kojima su na kućnim pragovima ili u njihovoj blizini bile velike mrlje od krvi ili lokve

¹¹⁰² P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 96.

¹¹⁰³ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 96.

¹¹⁰⁴ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), dopunske informacije, par. 9-10.

¹¹⁰⁵ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), dopunske informacije, par. 7.

¹¹⁰⁶ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 90-91, 93; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 9; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 16, br. 12; P684 (Izvješće Aluna Roberts za tisak o kršenjima ljudskih prava u Sektoru Jug od strane pripadnika HV-a, 12. listopada 1995.), str. 1; P685 (Video-materijal CNN-a u vezi s Varivodama, 3. listopada 1995.), str. 1; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 2, 31-32; P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), par. 2, 4, 9.

¹¹⁰⁷ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 93; P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), par. 4.

¹¹⁰⁸ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 93; P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), par. 5.

¹¹⁰⁹ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), par. 5.

¹¹¹⁰ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 94; P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), par. 6.

¹¹¹¹ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), par. 7.

krvi.¹¹¹² Od seljana je toga dana tamo bio još samo Milan Pokrajac, Srbin, kojem su bile 74 godine.¹¹¹³ Roberts i drugo osoblje UN-a su, također 2. listopada 1995., vidjeli nekoliko novih križeva na groblju u Kninu, među kojima i križeve s imenima koja su odgovarala imenima osoba s popisa u vezi s incidentom u Varivodama koji je UN-u dao "Helsinški međunarodni odbor za ljudska prava".¹¹¹⁴ To su bili Marija Berić (1930.), Radivoj Berić (1926.), Jovo Berić (1920.), Milka Berić (1924.), Marko Berić (1913.), Spiro Berić (1940.), Jovan Berić (1939.), Dušan Dukić (1937.) i Mirko Pokrajac (1911.).¹¹¹⁵

299. Izvješća UNMO-a, izvješća UNCIVPOL-a, izvješće Sektora Jug UN-a od 3. listopada 1995. i svjedočenje Černjeckog potkrepljuju Robertsov prikaz obilaska Varivoda i groblja u Kninu toga dana.¹¹¹⁶ U jednom od tih izvješća se uz to kaže da je 2. listopada 1995. u 15:15 sati patrola sastavljena od UNMO-a, HRAT-a i jednog predstavnika Hrvatskog helsinškog odbora posjetila bolnicu u Kninu, gdje im je glavni liječnik dao imena pacijenata iz Varivoda za koje je rekao da su primljeni 28. rujna 1995.¹¹¹⁷ Ta dva pacijenta su rekla patroli da su u bolnici od 26. rujna 1995., što je odgovaralo datumima koje je patrola vidjela u njihovim kartonima.¹¹¹⁸ Černjecki je, osim toga, u svojem svjedočenju rekao da je, kad se kasnije vratio u Varivode, primijetio da je, barem u jednom slučaju, netko pokušao ukloniti dokaze paljenjem slame na mjestima gdje su se vidjeli tragovi krvi.¹¹¹⁹ Prema izvješćima UNCIVPOL-a,

¹¹¹² P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 93; P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), par. 8.

¹¹¹³ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), par. 10.

¹¹¹⁴ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 95; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 16, br. 12; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 2, 31-32; P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), par. 12, 18-19.

¹¹¹⁵ P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 16, br. 12; P685 (Video-materijal CNN-a u vezi s Varivodama, 3. listopada 1995.), str. 1; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 2; P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), par. 12.

¹¹¹⁶ P161 (Izvješće UNMO-a o istrazi u vezi s Varivodama, 14:00 sati, 2. listopada 1995.); P163 (Ažurirano izvješće UNMO-a o istrazi u vezi s Varivodama, 22:00 sata, 2. listopada 1995.); P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 6; P205 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 6. prosinca 2007.), par. 4; P206 (Karta Sektora Jug koju je označio Aleksandar Černjecki), koordinate WJ 7067; P268 (Dopis Dmitrija Oščepkova iz UNCIVPOL-a, upućen načelniku UNCIVPOL-a za Sektor Jug, 2. listopada 1995.); P269 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 2. listopada 1995.); P1169 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 3. listopada 1995.).

¹¹¹⁷ P163 (Ažurirano izvješće UNMO-a o istrazi u vezi s Varivodama, 22:00 sata, 2. listopada 1995.), str. 1.

¹¹¹⁸ P163 (Ažurirano izvješće UNMO-a o istrazi u vezi s Varivodama, 22:00 sata, 2. listopada 1995.), str. 1.

¹¹¹⁹ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 6.

zapovjednik policijske postaje Knin Miloš Mihić je na sastanku održanom 2. listopada 1995. ili približno tog datuma obavijestio UNCIVPOL da je 28. rujna 1995. u Varivodama, u općini Kistanje, ubijeno devet osoba.¹¹²⁰ Prema "nepotvrđenim informacijama", ubojstva su izvršila četiri maskirana muškarca u maskiranim ili crnim uniformama.¹¹²¹ Bojanka Milošević je uspjela pobjeći i kasnije je došla u policijsku postaju u Kistanjama, odakle je prevezena u Šibenik.¹¹²² Zapovjednik je rekao da slučaj istražuje policija iz Zadra.¹¹²³

300. **Petro Romasev**, promatrač i zapovjednik stanice UNCIVPOL-a u Sektoru Jug, u općini Knin u razdoblju od siječnja 1995. do prosinca 1995.,¹¹²⁴ izjavio je da je, nakon što je od jedne organizacije za ljudska prava primljena dojava o ubojstvima, jedan tim iz stanice UNCIVPOL-a u Kninu otišao u Varivode, u općini Kistanje. Saznali su da je ubijeno devet Srba: Spiro Berić, Jovan Berić, još jedan Jovan Berić, Marija Berić, Marko Berić, Milka Berić, Radivoj Berić, Dušan Dukić i Mirko Pokrajac. Tim je u kućama žrtava vidio tragove krvi i dokaze da je hrvatska policija izašla na lice mjesta i obavila očevid.¹¹²⁵ Dana 2. listopada 1995. Romasev je, zajedno s Dmitrijem Oščepkovim, otišao na groblje u Kninu i tamo pronašao devet grobova s imenima ubijenih.¹¹²⁶ Načelnik policije u Kninu mu je neslužbeno rekao da se u vrijeme kad je izvršeno ubijanje, 28. rujna 1995. oko 17:00 sati, u selu nalazila Boja Milošević, Srkinja iz tog sela.¹¹²⁷ Boja Milošević je Romasevu rekla da je tada bila ispred svoje kuće i radila nešto oko konja, ali se, kad je čula pucnjavu, sakrila. Nakon incidenta je pobjegla iz sela i prijavila pucnjavu policiji. Pucnjavu je čuo još jedan čovjek iz sela, Milan Pokrajac, ali na nju nije previše obraćao pažnju. Romasev je izjavio da je kolala informacija da su ubojstva počinili ljudi u crnim uniformama. Izjavio je i da se pričalo da na tom području postoji nekakva paravojna osvetnička grupa i da je možda ona

¹¹²⁰ P268 (Dopis Dmitrija Oščepkova iz UNCIVPOL-a, upućen načelniku UNCIVPOL-a za Sektor Jug, 2. listopada 1995.), str. 2; P269 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 2. listopada 1995.), str. 2, 4.

¹¹²¹ P268 (Dopis Dmitrija Oščepkova iz UNCIVPOL-a, upućen načelniku UNCIVPOL-a za Sektor Jug, 2. listopada 1995.), str. 2; P269 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 2. listopada 1995.), str. 2, 4.

¹¹²² P268 (Dopis Dmitrija Oščepkova iz UNCIVPOL-a, upućen načelniku UNCIVPOL-a za Sektor Jug, 2. listopada 1995.), str. 2; P269 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 2. listopada 1995.), str. 2, 4.

¹¹²³ P268 (Dopis Dmitrija Oščepkova iz UNCIVPOL-a, upućen načelniku UNCIVPOL-a za Sektor Jug, 2. listopada 1995.), str. 2; P269 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 2. listopada 1995.), str. 2.

¹¹²⁴ P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 2 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 14. veljače 1996.), 6-7 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 8. lipnja 1997.).

¹¹²⁵ P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 9 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 8. lipnja 1997.).

¹¹²⁶ P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 10 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 8. lipnja 1997.).

počinila ubojstva.¹¹²⁸ Prema njegovim riječima, hrvatska policija je provela temeljitu istragu o tom slučaju.¹¹²⁹

301. **Svjedok 84**, službenik policije u Kninu,¹¹³⁰ u svojem svjedočenju je rekao da se iz službene zabilješke vidi da je 30. rujna 1995. Jagor Tomašević, zaposlen u MOCK-u, obavijestio policijsku postaju u Kninu da je ranije tog dana, između 10:00 i 11:00 sati, svojim automobilom vozio humanitarnu pomoć u Varivode, u općini Kistanje. Kad je došao u Varivode, vidio je da u tom selu, u kojem je prije nekoliko dana bilo 13 ljudi, nema nikoga. Prema dokumentarnim dokazima, Tomašević je vidio krv na zidovima i podovima jedne od kuća i u selu je na više mjesta pronašao plastične rukavice.¹¹³¹

302. Dana 6. listopada 1995. u 11:00 sati dežurni policajac policijske postaje Knin javio je službi dežurstva VP Knin da je na kontrolnom punktu u Staroj Straži, u općini Knin, zaustavljen maskirni kamion HV-a marke TAM koji odgovara opisu vozila viđenog u vrijeme ubojstva devet osoba u Varivodama, u općini Kistanje.¹¹³² U knjizi dežurstva VP Knin zabilježeno je da je vozač, pripadnik VP Zadar, priveden s vozilom u službu dežurstva i predan na obradu u "SzK" te satnije Opće vojne policije Knin, te da je nakon obrade pušten da nastavi obavljati dobiveni zadatak.¹¹³³ **Boško Džolić**, bivši zapovjednik satnije 72. bojne VP i zapovjednik Združene satnije VP u Kninu od 5. do 12. kolovoza 1995.,¹¹³⁴ u svojem svjedočenju je izjavio da je za ubojstva u Varivodama, u općini Kistanje, čuo u neko doba nakon što je otišao iz Knina, od svojih kolega iz 72. bojne VP koji su sudjelovali u istrazi u vezi s tim.¹¹³⁵

¹¹²⁷ P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 9-10 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 8. lipnja 1997.).

¹¹²⁸ P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 10 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 8. lipnja 1997.).

¹¹²⁹ P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 9 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 8. lipnja 1997.).

¹¹³⁰ P1035 (Svjedok 84, list sa pseudonimom); P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), str. 1; P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), str. 1; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 1-3; svjedok 84, T. 11061, 11073, 11094, 11101, 11358, 11360.

¹¹³¹ P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), par. 10; P1043 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jagorom Tomaševićem, 30. rujna 1995.).

¹¹³² P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), bilješka za 6. listopada 1995.

¹¹³³ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), bilješka za 6. listopada 1995.

¹¹³⁴ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), str. 1, par. 3, 4, 20, 21, 53; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), str. 1, par. 27, 32, 33; Boško Džolić, T. 8888, 8906, 8916, 8922, 8968, 8987, 8999, 9068; P882 (Izveštje general-bojnika Mate Laušića o upotrebi postrojbi VP u operaciji Oluja, 6. kolovoza 1995.); D786 (Organigram 72. bojne VP, kolovoz – listopad 1995.); D787 (Dnevna zapovijed Združene satnije VP Knin, 5. kolovoza – 23. rujna 1995.), str. 7, 10, 17, 21.

¹¹³⁵ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 66; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 5.

303. MOCK je dopisom obavijestio Čermaka da je 26. rujna 1995. osoblje MOCK-a obišlo Varivode, u općini Kistanje, i podijelilo pomoć ljudima koji su tamo ostali, te da se radilo o 13 od ukupno 18 osoba iz tog sela koje su primale pomoć MOCK-a.¹¹³⁶ Prema tom dopisu, jedan tim MOCK-a je obišao Varivode 30. rujna 1995., no selo je zatekao pusto, i vidio je svježu krv na zemlji, svježu krv i rupe od metaka na zidovima i krvave rukavice posvuda uokolo. Osoblje MOCK-a je istog dana slučaj prijavilo vojnom stožeru i policijskim vlastima u Kninu, te zatražilo da se provede istraga. Dana 2. listopada 1995. gospođa Vranković iz Smrdelja, koje se također nalaze u općini Kistanje, rekla je MOCK-u da je 29. rujna 1995. jedan čovjek iz Šibenika otišao u Varivode, ali da se oko podneva vratio u Smrdelje u stanju šoka i ispričao joj da je u Varivodama pronašao devet leševa na kojima su se vidjele ubodne i prostrijelne rane. Taj čovjek je istog dana otišao u Šibenik i prijavio slučaj policiji. U dopisu se nadalje kaže da su 2. listopada 1995. na grobovima na groblju u Kninu primijećena neka od imena seljana iz Varivoda koje MOCK ima u svojoj evidenciji, konkretno: Dušana Dukića (rođenog 1937.); Špire Berića (rođenog 1940.); Jove/Jovana Berića (rođenog 1920.); još jednog Jove/Jovana Berića (rođenog 1910.); Radivoja/Rajka Berića (rođenog 1922.); Marije/Mare Berić (rođene 1922.); Milke Berić (rođene 1922.); Marka Berića (rođenog 1913.); i Mirka Pokrajca (rođenog 1911.).¹¹³⁷

304. Kako se navodi u Cetininom dopisu Čermaku od 10. listopada 1995., dana 28. rujna 1995. u Varivodama, u općini Kistanje, između 17:00 i 21:00 sat ubijeni su Jovan Berić (1920.), Milka Berić (1924.), Marko Berić (1913.), Špiro Berić (1940.), Jovan Berić (1937.), Radivoj Berić (1926.), Marija Berić (1926.), Mirko Pokrajac (1911.) i Dušan Dukić (1937.).¹¹³⁸ Očevidom koji su obavili istražni sudac, državni odvjetnik, patolog i djelatnici policije utvrđeno je da je smrt tih devet žrtava nastupila uslijed strijelnih rana.¹¹³⁹

305. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je u vezi s ovim incidentom lišavanja života razmotrilo svjedočenja Aluna Robertsa, Ivice Cetine, Ivana Galovića, Mladena Bajića, Željka Žganjera, Damira Šimića, Ive Karduma, Mate Laušića, Pere

¹¹³⁶ D1756 (Dopis MOCK-a upućen Ivanu Čermaku, 7. listopada 1995.), str. 2. Iako na tom dokumentu kao datum stoji 7. rujna 1995., Raspravno vijeće je, na temelju rukom pisanih ispravaka i sadržaja dokumenta, utvrdilo da bi datum na dokumentu trebao biti 7. listopada 1995.

¹¹³⁷ D1756 (Dopis MOCK-a upućen Ivanu Čermaku, 7. listopada 1995.), str. 3.

¹¹³⁸ P2649 (Dopis Ivice Cetine upućen Ivanu Čermaku, 10. listopada 1995.), str. 1-2.

¹¹³⁹ P2649 (Dopis Ivice Cetine upućen Ivanu Čermaku, 10. listopada 1995.), str. 1-2.

Perkovića i Elisabeth Rehn (koja su prikazana u poglavlju 6.2.5), kao i dokazne predmete P270, P278 i P280.

306. Raspravnom vijeću su predočeni sudskomedicinski dokazi u vezi sa svih devet žrtava. Dana 15. lipnja 2001. na groblju u Kninu ekshumirani su leševi devet osoba u civilnoj odjeći (leš KN01/307B, s metalnom pločicom broj "516", muškarca starog između 35 i 50 godina; leš KN01/308B, s metalnom pločicom broj "517", muškarca starog između 35 i 50 godina; leš KN01/309B, s pločicom broj "518", muškarca starog između 40 i 60 godina; leš KN01/310B, s metalnom pločicom broj "519", muškarca starog između 40 i 60 godina; leš KN01/311B, s metalnom pločicom broj "520", muškarca starog između 40 i 55 godina; leš KN01/312B, s metalnom pločicom broj "521", žene stare između 50 i 75 godina; leš KN01/313B, s pločicom broj "522", žene stare između 50 i 75 godina; leš KN01/314B, s metalnom pločicom broj "523", muškarca starog između 40 i 70 godina; leš KN01/315B, s metalnom pločicom broj "524", muškarca starog između 55 i 90 godina) za koje su sudski patolozi utvrdili da su umrli uslijed strijelnih ozljeda.¹¹⁴⁰ Dana 6. prosinca 2002. klasičnom metodom identificirani su sljedeći leševi: KN01/307B kao leš Dušana Dukića, rođenog 1937., KN01/308B kao leš Špire Berića, rođenog 1940., KN01/309B kao leš Jove Berića, rođenog 1920., KN01/310B kao leš Jovana Berića, rođenog 1939., KN01/311B kao leš Radivoja Berića, rođenog 1926., KN01/312B kao leš Marije Berić, rođene 1926., KN01/313B kao leš Milke Berić, rođene 1924., KN01/314B kao leš Marka Berić, rođenog 1913., i KN01/315B kao leš Mirka Pokrajca, rođenog 1911.¹¹⁴¹ Prema potvrdama o smrti izdanim 6. prosinca 2002. u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu,

¹¹⁴⁰ P1256 (Fotografije leševa i kostiju), str. 6; P1577 (Zapisnik o obdukciji, KN01/308B, 13. srpnja 2001.), str. 1-5, 7-9, 11-14, 17; P1578 (Zapisnik o obdukciji, KN01/310B, 10. srpnja 2001.), str. 1-7, 11-13, 16; P1579 (Zapisnik o obdukciji, KN01/309B, 5. srpnja 2001.), str. 1-2, 4-8, 10-14, 17-18; P1580 (Zapisnik o obdukciji, KN01/314B, 9. srpnja 2001.), str. 1-9, 11-15, 18; P1581 (Zapisnik o obdukciji, KN01/313B, 13. srpnja 2001.), str. 1-8, 11-13, 16-21; P1582 (Zapisnik o obdukciji, KN01/312B, 9. srpnja 2001.), str. 1-8, 11-14, 17; P1583 (Zapisnik o obdukciji, KN01/311B, 2. srpnja 2001.), str. 1-7, 11-13, 16-18; P1584 (Zapisnik o obdukciji, KN01/307B, 12. srpnja 2001.), str. 1-7, 11-13, 16; P1585 (Zapisnik o obdukciji, KN01/315B, 2. srpnja 2001.), str. 1-8, 11-15, 18-19; P1842 (Fotografija lubanje, KN01/308B); P1843 (Fotografija mjesta ekshumacije, KN01/308); P1844 (Fotografija lubanje, KN01/310B); P1845 (Fotografija mjesta ekshumacije, KN01/310); P1846 (Fotografija kostiju, KN01/309B); P1847 (Fotografija mjesta ekshumacije, KN01/309); P1848 (Fotografija mjesta ekshumacije, KN01/314); P1849 (Fotografija mjesta ekshumacije, KN01/313); P1850 (Fotografija krhotina metka, KN01/313B); P1851 (Fotografija krhotina metka, KN01/313B); P1852 (Fotografija krhotina metka, KN01/313B); P1854 (Fotografija mjesta ekshumacije, KN01/312); P1855 (Fotografija mjesta ekshumacije, KN01/311); P1856 (Fotografija mjesta ekshumacije, KN01/307); P1857 (Fotografija lubanje, KN01/315B); P1858 (Fotografija mjesta ekshumacije, KN01/315); D1223 (List s dopunskim informacijama, John Clark), par. 8-9.

¹¹⁴¹ P2000 (Popis identificiranih leševa ekshumiranih na novom groblju u Kninu); P2002 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih u Kninu).

sljedeće osobe umrle su od strijelnih ozljeda 28. rujna 1995. u Varivodama, u općini Kistanje: Dušan Đukić, Srbin, rođen 1. ožujka 1937.; Špiro Berić, Srbin, rođen 20. veljače 1940.; Jovo Berić, Srbin, rođen 5. lipnja 1920.; Jovan Berić, Srbin, rođen 1939.; Radivoj Berić, Srbin, rođen 28. srpnja 1926.; Marija Berić, Srpkinja, rođena 17. veljače 1926.; Milka Berić, Srpkinja, rođena 1924.; Marko Berić, Srbin, državljanin SFRJ, rođen 21. listopada 1913.; dok se za Mirka Pokrajca, Srbina, državljanina SFRJ, rođenog 1911., kao datum smrti navodi 29. rujna 1995.¹¹⁴²

307. Dokazi ukazuju na to da su Marija Berić (1930.), Radivoj Berić (1926.), Jovo Berić (1920.), Milka Berić (1924.), Marko Berić (1913.), Špiro Berić (1940.), Jovan Berić (1939.), Dušan Đukić (1937.) i Mirko Pokrajac (1911.), koji su svi bili Srbi, umrli 28. rujna 1995. između 17:00 i 21:00 sat u Varivodama, u općini Kistanje. Bojanka Milošević i Milan Pokrajac, koji su u vrijeme incidenta živjeli u Varivodama, oboje su izjavili da su u kasnim poslijepodnevnim satima 28. rujna 1995. čuli pucnjavu, iako nisu ništa vidjeli. Svjedokinja Milošević je dodala da je pucnjava trajala sat vremena. Iako je tim MOCK-a u svojem dopisu od 7. listopada 1995. prenio informaciju da su se na leševima vidjele ubodne rane, Raspravno vijeće se na temelju ukupnih dokaza uvjerilo da je smrt žrtava nastupila uslijed strijelnih rana. S obzirom na prisutnost strijelnih rana, pucnjavu koju su čuli seljani i mrlje od krvi na okvirima vrata i u dvorištima, Raspravno vijeće se uvjerilo da je devet stanovnika sela Varivode ubijeno.

308. Dokazi ukazuju na to da su u istragu koja je pokrenuta u vezi s ubojstvima u Varivodama bili uključeni djelatnici kriminalističke vojne policije jer se sumnjalo na umješnost pripadnika HV-a i jer je na mjestu zločina u vrijeme kada je počinjen viđen maskirni kamion HV-a marke TAM. Istražitelji su prenijeli informacije, iz izvora koji nije poznat, da su ubojstva izvršila četiri maskirana muškarca u maskirnim ili crnim uniformama. Međutim, dokazi o istrazi koja je u vezi s tim incidentom provedena u Hrvatskoj ne omogućavaju konačne zaključke o identitetu ili eventualnoj pripadnosti počinitelja. Ta istraga ne pruža više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za spomenutu kvalifikaciju. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Istragom provedenom u Hrvatskoj nije se došlo

¹¹⁴² P2053 (Potvrda o smrti za Špiru Berića, 6. prosinca 2002.), str. 4; P2054 (Potvrda o smrti za Jovana Berića, 6. prosinca 2002.), str. 7; P2055 (Potvrda o smrti za Jovu Berića, 6. prosinca 2002.), str. 3; P2056 (Potvrda o smrti za Marka Berića, 6. prosinca 2002.), str. 2; P2057 (Potvrda o smrti za Milku Berić, 6. prosinca 2002.), str. 1; P2058 (Potvrda o smrti za Mariju Berić, 6. prosinca 2002.), str. 5; P2059 (Potvrda o smrti za Radivoja Berića, 6. prosinca 2002.), str. 6; P2060 (Potvrda o smrti za Dušana Đukića, 6. prosinca 2002.), str. 11; P2061 (Potvrda o smrti za Mirka Pokrajca, 6. prosinca 2002.), str. 15.

ni do konačnih zaključaka u vezi s kamionom marke TAM. U vezi s ubojstvima u Varivodama podignuta je optužnica protiv Nikole Rašića, Ivana Jakovljevića, Zlatka Ladovića i Nedjeljka Mijića, koje je sud u Zadru zatim oslobodio optužbi. Oslobađajuća presuda je u postupku po žalbi ukinuta i predmet je prosljeđen sudu u Šibeniku, nakon čega je državni odvjetnik u Šibeniku odustao od optužbi, zaključivši da nema pouzdanih dokaza protiv optuženika. Kako su naveli Šimić i Žganjer, za umješanstvo u ubojstva bio je osumnjičen i Goran Vunić. Međutim, Mrkota je obustavio prvobitnu istragu o njegovoj umješanstvo u incident u Varivodama, a iz dokaza se ne može zaključiti kakve je eventualno rezultate dala istraga o Vunićevoj upletenosti koja je ponovno pokrenuta 2002. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su počinitelji eventualno pripadali. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

309. Dokazi koji se odnose na "velik broj nedavno spaljenih i djelomično oštećenih kuća" ne ukazuju na to tko je te kuće i na koji način spalio i ošteti. Raspravno vijeće stoga neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 5.

Manda Tišma (Daljnje pojašnjenje, br. 107)

310. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Mande Tišme predloženi prvenstveno putem dokumentacije o kriminalističkoj istrazi koju su s tim u vezi provele hrvatske vlasti.

311. Dana 29. studenog 2002. Županijski sud u Šibeniku osudio je Željka Šunjergu, pripadnika 1. satnije 2. bojne 15. gardijske brigade HV-a, za ubojstvo Mande Tišme, Srпкиnje, počinjeno neutvrđenog dana u prvoj polovini kolovoza 1995., nakon operacije Oluja, u Tišmama, zaseoku sela Rudele, u općini Kistanje.¹¹⁴³ Prema presudi, u prvoj polovini kolovoza 1995. Šunjerga i njegovi suborci Branko Čadek, Milenko Hrstić i Goran Tabula otišli su automobilom marke Renault 4 u izviđanje terena u Rudele blizu Kistanja.¹¹⁴⁴ Vozilo su zaustavili pored Mande Tišme, s kojom je Šunjerga razgovarao

¹¹⁴³ Mladen Bajić, T. 20838-20839; P2612 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Šunjerge zbog ubojstva Mande Tišme), str. 2, 4-5, 7, 9, 11, 24.

¹¹⁴⁴ P2612 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Šunjerge zbog ubojstva Mande Tišme), str. 15.

dok su njegovi suborci pretraživali obližnje kuće.¹¹⁴⁵ Šunjerga je pitao Tišmu gdje su joj sinovi i za koga navija, na što je ona odgovorila da su joj sinovi u Beogradu i da navija za Krajinu.¹¹⁴⁶ Šunjerga je krenuo prema vozilu ali, prije nego što je sjeo unutra, s udaljenosti od četiri metra je u Tišmu ispalio kratki rafal iz automatske puške M-70 AB kalibra 7,62 milimetara.¹¹⁴⁷ Županijski sud je konstatirao da je s obzirom na dokaze nesporno da je žrtva usmrćena kratkim rafalom koji je u nju ispalio Šunjerga.¹¹⁴⁸ Iznoseći svoju obranu, Šunjerga je priznao da je pucao, ali je tvrdio da je to morao učiniti u samoobrani jer je, prije nego što je zapucao, vidio kako Manda Tišma zavlaci ruku pod pregaču, zbog čega je mislio se sprema baciti bombu.¹¹⁴⁹ Sud je odbacio Šunjerginu obranu i napomenuo da zapisnik o ekshumaciji pokazuje da preminula nije nosila pregaču.¹¹⁵⁰

312. Na temelju dokaznog predmeta P2612, Raspravno vijeće konstatira da je neutvrđenog dana u prvoj polovini kolovoza 1995. Željko Šunjerga, pripadnik 1. satnije 2. bojne 15. gardijske brigade HV-a, ispalio rafal iz automatske puške u Mandu Tišmu i tako je usmratio. Raspravno vijeće s tim u vezi napominje da je Županijski sud u Šibeniku 29. studenog 2002. Šunjergu zbog usmrćivanja Mande Tišme osudio za ubojstvo i da dokazi ne ukazuju na to da ta presuda nije postala pravomoćna po hrvatskom zakonu. Raspravno vijeće na temelju dokaznog predmeta P2612 također konstatira da je žrtva bila srpske nacionalnosti. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice u poglavljima 5.3.2 i 5.8.2 (b) dolje u tekstu.

4.1.9 Općina Knin

Nikola Dragičević i drugi (Prilog, br. 1)

313. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s incidentom lišavanja života broj 1 iz Priloga Optužnici predloženi prvenstveno putem svjedočenja svjedoka 1, Dušana

¹¹⁴⁵ P2612 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Šunjerge zbog ubojstva Mande Tišme), str. 9, 15.

¹¹⁴⁶ P2612 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Šunjerge zbog ubojstva Mande Tišme), str. 9.

¹¹⁴⁷ P2612 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Šunjerge zbog ubojstva Mande Tišme), str. 9.

¹¹⁴⁸ P2612 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Šunjerge zbog ubojstva Mande Tišme), str. 20.

¹¹⁴⁹ P2612 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Šunjerge zbog ubojstva Mande Tišme), str. 16.

¹¹⁵⁰ P2612 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom protiv Šunjerge zbog ubojstva Mande Tišme), str. 18, 19.

Dragičevića i svjedokinje 13. Svi oni bili su očevici tog incidenta i Raspravno vijeće će dati detaljan prikaz njihovih svjedočenja. Raspravnom vijeću su i relevantni dokazi u vezi s navodima o nekoliko slučajeva protupravnog zatočenja predloženi prvenstveno putem svjedočenja tih svjedoka.

314. **Svjedok 1**, Srbin iz jednog sela u općini Knin i kuhar u SVK koji je od srpnja 1995. nadalje na bio bolovanju,¹¹⁵¹ u svojem svjedočenju je rekao da su 4. kolovoza 1995. oko 05:00 sati granatirane lokacije u blizini Polače.¹¹⁵² Svjedok je izjavio da je rano ujutro čuo paljbu, i onda ponovno oko 13:00 ili 14:00 sati.¹¹⁵³ Prema riječima svjedoka 1, oko 14:00 sati dvije granate su pale iza crkve Svetog Petra u Polači.¹¹⁵⁴ Svjedok 1 je rekao da su se tada u Polači nalazili uglavnom žene, djeca i stariji ljudi.¹¹⁵⁵ Prema njegovim riječima, ljudi su cijeli dan razgovarali o upozorenjima SVK da pobjegnu u Pađene, u općini Knin.¹¹⁵⁶ Između 20:00 i 21:00 sat 4. kolovoza 1995. ljudi su automobilima i traktorima počeli bježati iz sela.¹¹⁵⁷ Većina seljana je otišla.¹¹⁵⁸ Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 1.586 stanovnika Polače 1991., njih 1.577 su bili Srbi.¹¹⁵⁹

315. Dana 5. kolovoza otprilike između 04:00 i 05:00 sati svjedoka 1 je njegov stric, koji je tada bio u SVK, obavijestio da su se svi vojnici iz njegove jedinice povukli s tog područja.¹¹⁶⁰ Svjedok 1 je u tom trenutku donio odluku da pobjegne te je između 07:00 i 08:30 sati, otišao zajedno s drugima, traktorom koji je vozio Mile Dragičević.¹¹⁶¹ Iza

¹¹⁵¹ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 1-3; P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 1-2; D781 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. srpnja 2008.), str. 1-2; svjedok 1, T. 8774-8775; D776 (Svjedok 1, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru sa svjedokom 1, 17. kolovoza 1995.), str. 1-2; D780 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru sa svjedokom 1, 17. srpnja 2008.), str. 1; D783 (Svjedok 1, izjava svjedoka Veritasu, 13. veljače 1996.), str. 1.

¹¹⁵² D783 (Svjedok 1, izjava svjedoka Veritasu, 13. veljače 1996.), str. 1.

¹¹⁵³ P860 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 9. srpnja 2007.), par. 2-3; D781 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. srpnja 2008.), str. 2; svjedok 1, T. 8742; D780 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru sa svjedokom 1, 17. srpnja 2008.), str. 1.

¹¹⁵⁴ D781 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. srpnja 2008.), str. 2; svjedok 1, T. 8717-8718.

¹¹⁵⁵ P860 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 9. srpnja 2007.), par. 2.

¹¹⁵⁶ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2; P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 3; D781 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. srpnja 2008.), str. 2; svjedok 1, T. 8718, 8721; D780 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru sa svjedokom 1, 17. srpnja 2008.), str. 1.

¹¹⁵⁷ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2; P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 3; svjedok 1, T. 8718-8719, 8772.

¹¹⁵⁸ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2; D783 (Svjedok 1, izjava svjedoka Veritasu, 13. veljače 1996.), str. 1.

¹¹⁵⁹ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

¹¹⁶⁰ P860 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 9. srpnja 2007.), par. 2, 4; svjedok 1, T. 8730-8731; D783 (Svjedok 1, izjava svjedoka Veritasu, 13. veljače 1996.), str. 1.

¹¹⁶¹ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2; P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 4; D781 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. srpnja 2008.), str. 2; svjedok 1, T. 8702; D780

traktora je išlo putničko vozilo, stojadin, kojim je upravljao Dušan Dragičević.¹¹⁶² Zajedno sa svjedokom 1 pobjeglo je otprilike 20-23 drugih, među kojima i najmanje tri žene.¹¹⁶³ Svjedok 1 je izjavio da su – osim njega i njegovog strica – od ljudi na traktoru pripadnici SVK bili i Mićo Dragičević i Sava Čeko.¹¹⁶⁴ Dušan Dragičević i Vinetu Dragičević – koji je isto išao iza traktora u putničkom vozilu, stojadinu – također su bili pripadnici SVK.¹¹⁶⁵ Svjedok 1 je uz to izjavio da su on i Mićo Dragičević nosili vojne uniforme, koje su bile stare i čisto zelene.¹¹⁶⁶ U traktoru su bile i stvari putnika i hrana, između ostalog, vreće žita i pršut.¹¹⁶⁷ Oko 10:00 sati, baš kad je traktor trebao ući u Kovačić, u općini Knin, svjedok 1 je na raskrižju puteva za Knin, Split, Krčić i Vedro Polje, koje je bilo na najviše 20 metara ispred njega, vidio tri tenka s crveno-bijelim hrvatskim šahovnicama.¹¹⁶⁸ Pored tenkova je stajalo otprilike 20 vojnika.¹¹⁶⁹ Rekli su da su hrvatska vojska i dvaput naredili da traktor stane.¹¹⁷⁰ Mile Dragičević, koji je vozio traktor, u panici je produžio još nekoliko metara i tek onda stao.¹¹⁷¹ Hrvatski vojnici, koji su bili naoružani jurišnim puškama, otvorili su vatru na traktor.¹¹⁷² Neki ljudi su poiskakali iz traktora i vozila i počeli bježati prema grmlju, a hrvatski vojnici su za

(Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru sa svjedokom 1, 17. srpnja 2008.), str. 1; D783 (Svjedok 1, izjava svjedoka Veritasu, 13. veljače 1996.), str. 1.

¹¹⁶² P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 4; D781 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. srpnja 2008.), str. 2; D780 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru sa svjedokom 1, 17. srpnja 2008.), str. 1.

¹¹⁶³ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2; P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 4; P860 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 9. srpnja 2007.), par. 5; D781 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. srpnja 2008.), str. 2; D780 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru sa svjedokom 1, 17. srpnja 2008.), str. 1.

¹¹⁶⁴ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2; svjedok 1, T. 8704, 8737, 8762.

¹¹⁶⁵ Svjedok 1, T. 8734, 8762, 8782.

¹¹⁶⁶ P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 4; svjedok 1, T. 8703-8704, 8750, 8764.

¹¹⁶⁷ D781 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. srpnja 2008.), str. 2.

¹¹⁶⁸ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2; P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 5; D781 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. srpnja 2008.), str. 2; svjedok 1, T. 8707, 8709, 8742, 8744; D779 (Video-insert koji prikazuje raskrižje u Kovačiću); D780 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru sa svjedokom 1, 17. srpnja 2008.), str. 1; D783 (Svjedok 1, izjava svjedoka Veritasu, 13. veljače 1996.), str. 1.

¹¹⁶⁹ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2.

¹¹⁷⁰ P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 6; svjedok 1, T. 8743-8745, 8750, 8772; D780 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru sa svjedokom 1, 17. srpnja 2008.), str. 1; D783 (Svjedok 1, izjava svjedoka Veritasu, 13. veljače 1996.), str. 1.

¹¹⁷¹ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2; P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 6; P860 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 9. srpnja 2007.), par. 7; D781 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. srpnja 2008.), str. 2; svjedok 1, T. 8705-8706, 8750-8751, 8772; D780 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru sa svjedokom 1, 17. srpnja 2008.), str. 1; P861 (Fotografija ceste koja vodi do raskrižja u Kovačiću, koju je označio svjedok 1).

¹¹⁷² P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2; P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 8; P860 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 9. srpnja 2007.), par. 7; svjedok 1, T. 8707.

njima pucali.¹¹⁷³ Svjedok 1 je izjavio da su mu njegova strina i jedna druga žena rekly da su ti ljudi bili Vinetu Dragičević, Lazo Bilbija, Mićo Dragičević i još jedna osoba.¹¹⁷⁴ Prema riječima svjedoka 1, u toj pucnjavi nitko od njih nije ubijen.¹¹⁷⁵ Svjedok 1, koji je ostao u traktoru, pokušavao je izbjeći metke vojnika, no jedan ga je pogodio i prošao mu kroz desnu lopaticu.¹¹⁷⁶ Na traktoru su iz vatrenog oružja pogodeni i Nikola Dragičević (Srbin, rođen 1935.) i Savo Čeko (Srbin, rođen 1944.).¹¹⁷⁷ Prema zapisnicima o obdukciji, uzrok smrti Nikole Dragičevića i Save Čeke bile su strijelne rane prsa.¹¹⁷⁸ Mile Dragičević, Srbin, rođen 1933., pogođen je još za volanom traktora i svjedok 1 je kasnije čuo da je iskrvario i umro.¹¹⁷⁹ U zapisniku o obdukciji Mile Dragičevića kaže se da je njegova smrt vjerojatno nastupila uslijed iskrvarenja ili drugih komplikacija prouzrokovanih strijelnim ozljedama nogu.¹¹⁸⁰ John Clark je u njegovim posmrtnim ostacima pronašao čeličnu jezgru metka, kao i fragmente metka.¹¹⁸¹

316. Kad su prestali pucati, vojnici su sve ljude, osim svjedoka 1 i trojice preminulih, odveli u jednu obližnju kuću.¹¹⁸² Svjedok 1 je u svojem svjedočenju rekao da je u jednom trenutku nakon pucnjave jedan čovjek star otprilike 40 godina, koji je vozio

¹¹⁷³ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2; P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 7; P860 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 9. srpnja 2007.), par. 8; svjedok 1, T. 8752; D783 (Svjedok 1, izjava svjedoka Veritasu, 13. veljače 1996.), str. 1.

¹¹⁷⁴ P860 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 9. srpnja 2007.), par. 8; svjedok 1, T. 8761.

¹¹⁷⁵ Svjedok 1, T. 8761.

¹¹⁷⁶ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2; P860 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 9. srpnja 2007.), par. 6; D780 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru sa svjedokom 1, 17. srpnja 2008.), str. 1; D783 (Svjedok 1, izjava svjedoka Veritasu, 13. veljače 1996.), str. 1.

¹¹⁷⁷ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2; D781 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. srpnja 2008.), str. 2; svjedok 1, T. 8703; D783 (Svjedok 1, izjava svjedoka Veritasu, 13. veljače 1996.), str. 1; P659 (Popis osoba identificiranih 2002. čiji su posmrtni ostaci ekshumirani na groblju u Kninu); P864 (Zapisnik o obdukciji Save Čeke, 21. lipnja 2001.); P865 (Prijava činjenice smrti za Savu Čeku, 16. travnja 2002.); P866 (Zapisnik o obdukciji Nikole Dragičevića, 21. lipnja 2001.); P867 (Prijava činjenice smrti za Nikolu Dragičevića, 16. travnja 2002.).

¹¹⁷⁸ P659 (Popis osoba identificiranih 2002. čiji su posmrtni ostaci ekshumirani na groblju u Kninu); P864 (Zapisnik o obdukciji Save Čeke, 21. lipnja 2001.); P866 (Zapisnik o obdukciji Nikole Dragičevića, 21. lipnja 2001.); P1695 (Fotografija lubanje, KN03/108B); P1696 (Fotografija lubanje, KN03/108B); P1697 (Fotografija odjeće, KN03/108B); P1698 (Fotografija odjeće, KN03/108B); P1705 (Fotografija osobne iskaznice Save Čeke); P1706 (Fotografija kostiju, KN03/115B); P1707 (Fotografija kostiju, KN03/115B); P1708 (Fotografija odjeće, KN03/115B); P1709 (Fotografija odjeće, KN03/115B); P2002 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih u Kninu).

¹¹⁷⁹ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2; D781 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. srpnja 2008.), str. 2; P869 (Prijava činjenice smrti za Milu Dragičevića, 22. veljače 2002.).

¹¹⁸⁰ P659 (Popis osoba identificiranih 2002. čiji su posmrtni ostaci ekshumirani na groblju u Kninu); P868 (Zapisnik o obdukciji Mile Dragičevića, 25. lipnja 2001.); P869 (Prijava činjenice smrti za Milu Dragičevića, 22. veljače 2002.); P1699 (Fotografija kostiju, KN02/077B); P1700 (Fotografija kosti, KN02/077B); P1701 (Fotografija mjesta ekshumacije, KN02/077B); P1702 (Fotografija krhotina metka, KN02/077B); P1703 (Fotografija odjeće, KN02/077B); P1704 (Fotografija odjeće, KN02/077B); P2002 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih u Kninu).

¹¹⁸¹ P868 (Zapisnik o obdukciji Mile Dragičevića, 25. lipnja 2001.), str. 1-3, 7, 10-11.

¹¹⁸² P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2; P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 9; P860 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 9. srpnja 2007.), par. 7, 9; svjedok 1, T. 8762.

mercedes i bio u srpskoj maskirnoj uniformi, zaustavio svoj automobil na tri metra od traktora.¹¹⁸³ Hrvatski vojnici su mu zapovjedili da izađe iz vozila i odveli ga.¹¹⁸⁴ Svjedok 1 nije znao što je dalje bilo s tim čovjekom.¹¹⁸⁵ Dok je svjedok 1 ležao u traktoru, jedan hrvatski vojnik je nakon nekog vremena otkočio pušku i, rekavši da je svjedok 1 već izgubio puno krvi, predložio da ga ubije, u čemu ga je spriječio jedan drugi vojnik, koji je kazao da je svjedok 1 možda nevin.¹¹⁸⁶ Svjedok 1, kojeg su na kraju iznijeli iz traktora, rekao je da misli da su ga majka i jedna žena odvele u hladovinu, gdje je ostao otprilike pola sata, a zatim u kuću te žene, gdje je ležao otprilike četiri sata.¹¹⁸⁷ Te večeri otprilike između 18:00 i 20:00 sati hrvatski vojnici su svjedoka 1 odveli u kuću jednog vojnika SVK, Save Milovojevića.¹¹⁸⁸ Milovojević mu je tamo rekao su on i pet drugih vojnika SVK toga dana zarobljeni.¹¹⁸⁹ Svjedok 1 je kasnije čuo hrvatske vojnike kako ispituju tih šest vojnika SVK.¹¹⁹⁰ Čuo ih je i da svoju postrojbu zovu Pume, a po njihovim naglascima je zaključio da su iz Zagorja.¹¹⁹¹ Svjedok 1 je vidio kako vojnici dovode 20 vojnika SVK, koje je kasnije vidio i u zatvoru u Splitu.¹¹⁹² U jednom trenutku hrvatski zapovjednik je svjedoku 1 stavio alkohol na ranu i previo je.¹¹⁹³ Svjedok 1 je zbog gubitka krvi čas gubio svijest čas dolazio svijesti, ali su mu drugi zatočnici, među ostalima, Dušan Dragičević, kasnije ispričali da su hrvatski vojnici odveli Milovojevića iz njegove kuće i da su se zatim iz daljine čula dva hica.¹¹⁹⁴ Kako je rekao svjedok 1, Milovojevićev leš je kasnije pronađen na otprilike 100 metara

¹¹⁸³ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2; D783 (Svjedok 1, izjava svjedoka Veritasu, 13. veljače 1996.), str. 1.

¹¹⁸⁴ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2; D783 (Svjedok 1, izjava svjedoka Veritasu, 13. veljače 1996.), str. 1.

¹¹⁸⁵ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2; D783 (Svjedok 1, izjava svjedoka Veritasu, 13. veljače 1996.), str. 1.

¹¹⁸⁶ P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 9; P860 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 9. srpnja 2007.), par. 10.

¹¹⁸⁷ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 3; P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 9; svjedok 1, T. 8708, 8710, 8762; P862 (Fotografija iz zraka ceste koja vodi do raskrižja u Kovačiću, koju je označio svjedok 1).

¹¹⁸⁸ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2-3; P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 10; D781 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. srpnja 2008.), str. 2; svjedok 1, T. 8710-8711, 8763; P863 (Fotografija iz zraka ceste koja prolazi ispred kuće Save Milivojovića, koju je označio svjedok 1).

¹¹⁸⁹ P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 10.

¹¹⁹⁰ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 3; P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 10.

¹¹⁹¹ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 3; D781 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. srpnja 2008.), str. 2; svjedok 1, T. 8763.

¹¹⁹² P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 3; P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 8.

¹¹⁹³ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 3; D781 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. srpnja 2008.), str. 2; svjedok 1, T. 8763-8764; D783 (Svjedok 1, izjava svjedoka Veritasu, 13. veljače 1996.), str. 1.

od njegove kuće, blizu kuće jednog njegovog susjeda.¹¹⁹⁵ Svjedok 1 i drugi proveli su noć u Milovojevićevoj kući, pod paskom hrvatskih vojnika.¹¹⁹⁶ U Milovojevićevoj kući bila je zatočena i Pera Bilbija, koja je bila pogođena u bedro.¹¹⁹⁷ U 17:00 ili 18:00 sati 6. kolovoza 1995. jedan hrvatski vojnik je nju i svjedoka 1 automobilom odveo u bolnicu u Kninu, gdje je svjedok 1 zadržan dva mjeseca na liječenju.¹¹⁹⁸ Svjedok 1 je nakon toga odveden u zatvor u Zadru, gdje je ostao dva dana, a odatle je premješten u zatvor na Bilicama u Splitu, u kojem je držano otprilike 280 srpskih zarobljenika.¹¹⁹⁹ U zatvoru na Bilicama svjedok 1 je sreo Vinetua Dragičevića, koji je s bio s njim u traktoru kad su ih napali hrvatski vojnici.¹²⁰⁰ Vinetu Dragičević mu je ispričao da su se dan nakon pucnjave on i 20 drugih ljudi predali HV-u.¹²⁰¹ Vinetu Dragičević je nakon toga 20 dana držan u Vojarni Slavko Rodić u Kninu.¹²⁰² Kako je ispričao, hrvatski vojnici su ljude zatočene u Vojarni Slavko Rodić, uključujući žene, tukli i prisiljavali na teški rad, a odatle su ih odveli u zatvor u Zadru.¹²⁰³ Vinetu Dragičević je uz to svjedoku 1 rekao je tijela trojice preminulih, uključujući i tijelo njegovog oca Nikole Dragičevića, odveo hrvatski vojni kamion.¹²⁰⁴ Dana 30. ili 31. prosinca 1995. svjedok 1 je, sukladno odluci predsjednika Tuđmana o oprost, oslobođen i, zajedno sa svim ljudima iz zatvora na Bilicama, osim njih 20, odveden u centar u Gašincima, u Hrvatskoj.¹²⁰⁵ Svjedok 1 je potpisao dokumente s izjavom da dobrovoljno odlazi u Srbiju i da se ne vraća u Hrvatsku, jer se bojao da bi ga hrvatski vojnici, da se vrati, ubili.¹²⁰⁶ U centru u Gašincima je proveo 12 dana, nakon čega su on i drugi u tri hrvatska autobusa odvezeni

¹¹⁹⁴ P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 10, svjedok 1, T. 8763.

¹¹⁹⁵ P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 10.

¹¹⁹⁶ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 3; D783 (Svjedok 1, izjava svjedoka Veritasu, 13. veljače 1996.), str. 1.

¹¹⁹⁷ P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 4; P860 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 9. srpnja 2007.), par. 11.

¹¹⁹⁸ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2-3; P860 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 9. srpnja 2007.), par. 11; D781 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. srpnja 2008.), str. 2; svjedok 1, T. 8725, 8764, 8776, 8778; D780 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru sa svjedokom 1, 17. srpnja 2008.), str. 1; D783 (Svjedok 1, izjava svjedoka Veritasu, 13. veljače 1996.), str. 1-2.

¹¹⁹⁹ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 2-3; svjedok 1, T. 8764-8765; D780 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru sa svjedokom 1, 17. srpnja 2008.), str. 1; D783 (Svjedok 1, izjava svjedoka Veritasu, 13. veljače 1996.), str. 1.

¹²⁰⁰ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 3.

¹²⁰¹ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 3.

¹²⁰² P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 3.

¹²⁰³ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 3; D781 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. srpnja 2008.), str. 2-3.

¹²⁰⁴ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 3.

¹²⁰⁵ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 3; P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 11; svjedok 1, T. 8765, 8774.

na granicu s Jugoslavijom, gdje su ih čekale njihove obitelji i jedan predstavnik Crvenog križa zadužen za ratne zarobljenike.¹²⁰⁷

317. **Dušan Dragičević**, Srbin iz Polače, u općini Knin,¹²⁰⁸ izjavio je da je 4. ili 5. kolovoza 1995., dok je bio kod kuće jer mu je vojska odobrila bolovanje, čuo granatiranje, i to uglavnom iz smjera Knina.¹²⁰⁹ Svjedok i otprilike 20 drugih ljudi okupili su se u centru Polače i odlučili pobjeći.¹²¹⁰ Većina stanovnika Polače već je bila otišla.¹²¹¹ Svjedokova žena i djeca otišli su iz Polače otprilike dva dana ranije jer su znali da će početi borbe i da je Polača manje-više između dvije vojske.¹²¹² Ljudi koji su se okupili u selu ukrkali su se, kako je svjedok izjavio, u traktor s prikolicom i situacija je bila kaotična.¹²¹³ Traktor je vozio svjedokov otac, Mile Dragičević (rođen 1933).¹²¹⁴ U traktoru su bili i svjedokova majka Smilja Dragičević (rođena 1934.), njegov susjed Mile Dragičević, te Ivka Dragičević, Mićo Dragičević, Gojko Andić, Bosa Andić, Anica Andić, Nikola Dragičević, Marica Dragičević, Mirko Pećar, Sava Čeko, Lazo Bilbija, Pera Bilbija i drugi.¹²¹⁵ Svjedok je išao iza traktora autom Zastava 101, zajedno s Vinetom Dragičevićem i Stevom Čekom.¹²¹⁶ Otprilike u 20:00 ili 21:00 sat, kad je grupa izašla iz Polače i krenula prema Kninu, vidjeli su kako na glavnu cestu padaju granate i stoga su odlučili ići sporednom cestom.¹²¹⁷ U polasku su svi putnici bili civili, a oni na traktoru mahom su bili stariji, i svjedok nije vidio da itko nosi oružje.¹²¹⁸

¹²⁰⁶ P859 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 21. rujna 2004.), par. 11; D781 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. srpnja 2008.), str. 3; svjedok 1, T. 8712-8713; D780 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru sa svjedokom 1, 17. srpnja 2008.), str. 2.

¹²⁰⁷ P858 (Svjedok 1, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2000.), str. 3; svjedok 1, T. 8766.

¹²⁰⁸ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., str. 1, par. 1, izjava od 9. srpnja 2007., str. 1.

¹²⁰⁹ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 2, izjava od 9. srpnja 2007., par. 2.

¹²¹⁰ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 2.

¹²¹¹ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 2.

¹²¹² P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 3, izjava od 9. srpnja 2007., par. 4.

¹²¹³ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 2-3.

¹²¹⁴ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 2-3.

¹²¹⁵ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 3.

¹²¹⁶ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 2.

¹²¹⁷ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 2, 4, izjava od 9. srpnja 2007., par. 3.

¹²¹⁸ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 3, 7, 9-10.

Svjedok nije bio siguran jesu li se putem u traktor ukrcali neki vojnici iz Krajine, ali sjećao se da je jedan čovjek, iako tada nije bio u vojsci, nosio maslinasto zelenu uniformu ili barem dio takve uniforme: bluzu ili košulju.¹²¹⁹ Svjedok je izjavio da je vojne uniforme tada bilo lako nabaviti i da ih je često viđao na ljudima koji nisu bili u vojsci.¹²²⁰

318. Otprilike između 10:00 i 10:30 sati, kad su traktor i automobil došli na oko 100-200 metara ispred raskrižja u selu Kovačić, u općini Knin, svjedok je iz smjera raskrižja čuo brze rafale.¹²²¹ Vidio je dva maslinasto zelena tenka i puno vojnika u maskirnim uniformama, koji su imali oznake 7. gardijske brigade HV-a s hrvatskom zastavom s crveno-bijelom šahovnicom.¹²²² Svjedok je vidio da su vojnici uperili puške u njih i čuo pucnje i vriske.¹²²³ Kad se automobil koji je svjedok vozio primakao hrvatskim tenkovima, Vinetu Dragičević, koji je bio na suvozačkom mjestu, uspio je pobjeći.¹²²⁴ Svjedok nije mogao pobjeći jer su hrvatski vojnici stajali tik do automobila s vozačke strane.¹²²⁵ Svjedok je vidio da ljudi bježe kroz polja.¹²²⁶ Vidio je da su hrvatski vojnici zaustavili jedan mercedes i kamion-hladnjaču koji su vozili iza njih.¹²²⁷ Vojnici su iz mercedesa izvukli jednog čovjeka u zelenoj uniformi srpske Krajine koja je, prema svjedokovim riječima, bila ista kao uniforma JNA.¹²²⁸ Svjedok je čuo vojnike kako tom čovjeku zapovjedaju da legne na zemlju i vidio kako, dok je taj čovjek u uniformi srpske Krajine ležao na cesti, pretražuju njegov automobil.¹²²⁹ Svjedok je vidio

¹²¹⁹ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 7, 9, izjava od 9. srpnja 2007., par. 5.

¹²²⁰ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 9.

¹²²¹ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 4.

¹²²² P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 4.

¹²²³ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 5-6.

¹²²⁴ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 9. srpnja 2007., par. 6.

¹²²⁵ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 9. srpnja 2007., par. 6.

¹²²⁶ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 5.

¹²²⁷ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 6.

¹²²⁸ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 6.

¹²²⁹ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 6.

još jednog čovjeka u uniformi srpske Krajine.¹²³⁰ Kad je prišao traktoru, u njemu je, kako je izjavio, straga vidio leševe Nikole Dragičevića i Save Čeke koji su, u sjedećem položaju, bili naslonjeni na bočnu stranu prikolice.¹²³¹ Vidio je da Nikola Dragičević ima ranu na čelu, ali je krvi bilo previše da bi mogao razabrati ima li rana i po tijelu.¹²³² Svjedok je vidio da je jedan drugi čovjek ranjen i isto naslonjen na bočnu stranu prikolice.¹²³³ Također je vidio i čuo kako hrvatski vojnici tog ranjenog čovjeka ispituju zašto nosi vojnu uniformu.¹²³⁴ Vidio je i čuo i kako hrvatski vojnici jednog drugog čovjeka u srpskoj uniformi ispituju zašto nosi uniformu.¹²³⁵ Hrvatski vojnici su svjedoku i nekim drugim ljudima naredili da tog ranjenog čovjeka odnesu na obližnju autobusnu postaju, što su oni i učinili.¹²³⁶ Potom su okupili 10-12 ljudi koji nisu uspjeli pobjeći i, držeći ih na nišanu, odveli ih na autobusnu postaju.¹²³⁷ Svjedok nije vidio svojeg oca.¹²³⁸ Troje ili četvero ljudi bilo je ranjeno, među njima i Marica Dragičević i Pera Bilbija.¹²³⁹ Svjedok je izjavio da je i Mirko Pećar bio ranjen, ali je uspio pobjeći.¹²⁴⁰ Prema službenoj zabilješci SIS-a o obavijesnom razgovoru s Dušanom Dragičevićem obavljenom 10. kolovoza 1995., on je u trenutku predaje 7. gardijskoj brigadi HV-a na području Kovačića bio naoružan automatskom puškom.¹²⁴¹

319. Dušan Dragičević je izjavio da na autobusnoj postaji nisu ostali dugo i da su ih hrvatski vojnici odatle odveli u jednu obližnju kuću.¹²⁴² Svjedok i drugi ljudi u toj su

¹²³⁰ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 9. srpnja 2007., par. 5.

¹²³¹ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 5, 7.

¹²³² P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 7.

¹²³³ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 7, izjava od 9. srpnja 2007., par. 5.

¹²³⁴ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 9, izjava od 9. srpnja 2007., par. 5.

¹²³⁵ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 9. srpnja 2007., par. 5.

¹²³⁶ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 8.

¹²³⁷ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 8, 10.

¹²³⁸ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 8.

¹²³⁹ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 8.

¹²⁴⁰ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 8.

¹²⁴¹ D778 (Službena zabilješka SIS-a o obavijesnom razgovoru s Dušanom Dragičevićem), str. 1.

¹²⁴² P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 8, 11.

kući ostali otprilike pet-šest sati.¹²⁴³ Hrvatski vojnici su ih pred mrak odveli u jednu drugu kuću, gdje su proveli noć.¹²⁴⁴ Sutradan ujutro hrvatski vojnici su ih odveli u jednu školu u Kninu.¹²⁴⁵ Stariji ljudi i žene su ostali u školi, a muškarce su hrvatski vojnici odveli u Vojarnu Slavko Rodić u Kninu, gdje su ostali od 6. do 11. kolovoza 1995. ili približno tog datuma.¹²⁴⁶ Svjedok je izjavio da je na uniformama vojnika koji su upravljali vojarnom vidio oznake 4. gardijske brigade.¹²⁴⁷ Prema njegovoj izjavi, u vojarni je bilo zatočeno više od 30 ljudi, no broj zatočenika se stalno mijenjao.¹²⁴⁸ Vojnici su ga ponekad tjerali da tamo čisti.¹²⁴⁹ Vojnici u maskiranim uniformama su ga tukli, a vidio je i mnogo drugih ljudi s modricama.¹²⁵⁰ Dana 11. kolovoza 1995. ili približno tog datuma hrvatski vojnici su svjedoka i neke druge ljude odveli natrag u školu, gdje su ostali jednu noć.¹²⁵¹ U školi su ih ispitivali i tukli muškarci u civilnoj odjeći.¹²⁵² Dana 11. kolovoza 1995. ili približno tog datuma u školu su došli predstavnici MOCK-a kako bi zatočenike evidentirali i donijeli im hranu.¹²⁵³ Da su oni iz MOCK-a, svjedok je znao po tome što je na obrascima za prijavu pisalo "Međunarodni crveni križ".¹²⁵⁴

320. Neki ljudi čiji identitet svjedok nije naveo ukrcali su te večeri njega i neke druge ljude u autobus kojim su, u pratnji vojne policije, odvezeni u sportsku dvoranu Mocire u Zadru.¹²⁵⁵ Tijekom vožnje prema Zadru vojna policija im je zapovjedila da pjevaju

¹²⁴³ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 11.

¹²⁴⁴ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 11.

¹²⁴⁵ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 11.

¹²⁴⁶ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 11-12.

¹²⁴⁷ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 11.

¹²⁴⁸ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 11.

¹²⁴⁹ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 11.

¹²⁵⁰ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 11.

¹²⁵¹ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 12.

¹²⁵² P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 12.

¹²⁵³ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 12.

¹²⁵⁴ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 12.

¹²⁵⁵ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 13.

hrvatsku državnu himnu i na smjene ih tukla pendrecima.¹²⁵⁶ Delegati MOCK-a koji su kasnije došli u Zadar pitali su svjedoka jesu li ga tijekom vožnje tukli.¹²⁵⁷ Svjedok im nije priznao da jesu jer mu je rečeno da to ne smije učiniti.¹²⁵⁸ U sportskoj dvorani Mocire bilo je mnogo ljudi iz sela u okolici Benkovca i Knina.¹²⁵⁹ Svjedok je u sportskoj dvorani Mocire u Zadru proveo tri dana a zatim je, 13. kolovoza 1995., premješten u okružni zatvor u Zadru, gdje je ostao otprilike dva mjeseca.¹²⁶⁰ Dana 13. listopada 1995. premješten je u zatvor u Splitu.¹²⁶¹ U splitskom zatvoru su ga obišli delegati MOCK-a.¹²⁶² Tijekom boravka u zatvoru, i u Zadru i u Splitu, sa svjedokom se korektno postupalo.¹²⁶³ Godine 1996. svjedok je izjavio da je protiv njega podignuta optužnica zbog oružane pobune, a 2003. da je optužen kao pripadnik SVK.¹²⁶⁴ Te su optužbe kasnije odbačene i svjedok je 31. prosinca 1995. pušten iz zatvora u Splitu, nakon čega ga je redovna policija sprovela u izbjeglički centar u općini Đakovo, u Slavoniji.¹²⁶⁵ MOCK ili "vlada" ponudili su mu da odabere hoće li ostati u Hrvatskoj ili otići u Srbiju.¹²⁶⁶ Svjedok je odabrao da ode u Srbiju, gdje mu je tada bila obitelj, te je 13. siječnja 1996. autobusom tamo i odvezen.¹²⁶⁷ Svjedok i njegova obitelj nastanili su se u Indiji, u Srbiji.¹²⁶⁸ Godine 2003. svjedok je izrazio želju da se vrati u Hrvatsku.¹²⁶⁹

¹²⁵⁶ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 13.

¹²⁵⁷ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 13.

¹²⁵⁸ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 13.

¹²⁵⁹ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996.

¹²⁶⁰ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 13.

¹²⁶¹ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 13.

¹²⁶² P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996.

¹²⁶³ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 13.

¹²⁶⁴ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 13.

¹²⁶⁵ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 13, izjava od 9. srpnja 2007., par. 8.

¹²⁶⁶ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 9. srpnja 2007., par. 8.

¹²⁶⁷ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 13, izjava od 9. srpnja 2007., par. 8.

¹²⁶⁸ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 1.

¹²⁶⁹ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 17.

321. Kad je 13. siječnja 1996. došao u Srbiju, svjedok je od članova svoje obitelji čuo da je hrvatska policija pronašla njegovog oca mrtvog u Kovačiću i da ga je netko pokopao na groblju u Kninu.¹²⁷⁰ Očevidom koji je policija obavila u prosincu 1995. utvrđeno je da je jedan čovjek po imenu Ivo Vuković pronašao leš Mile Dragičevića naslonjen na drvo na metar od suhozida blizu autobusnog stajališta u zaseoku Topolje, u općini Knin.¹²⁷¹ U prosincu 1995. primarijus iz bolnice u Zadru identificirao je pronađeni leš kao leš Mile Dragičevića i konstatirao prijelom obje noge, ali bez oštećenja na odjeći.¹²⁷² Svjedok je u ožujku 2002. otputovao u Zagreb, gdje je, na osnovi odjeće, osobnih predmeta i zdravstvene iskaznice, identificirao posmrtno ostatke svojeg oca i od Zavoda za sudsku medicinu u Zagrebu dobio dokument kojim je prijavljena činjenica njegove smrti.¹²⁷³ Nakon što je mrtvozornik u travnju 2002. izdao dozvolu za sahranu, svjedok je očevo tijelo pokopao na groblju u selu Polača.¹²⁷⁴

322. **Svjedokinja 13**, Srkinja iz jednog sela u općini Knin,¹²⁷⁵ u svojem svjedočenju je rekla da su u noći s 4. na 5. kolovoza granatirana susjedna sela i da se granatiranje nastavilo 5. kolovoza 1995. tijekom cijelog dana. Dana 5. kolovoza 1995. oko 08:15 sati svjedokinja i njezina obitelj odlučili su pobjeći iz sela. Zajedno s drugim seljanima, među kojima su bili Mile i Smilja Dragičević sa sinom Dušanom, te Miloš i Ika Dragičević, ukrcali su se u traktor Mile Dragičevića i krenuli iz sela. Prema riječima svjedokinje, u traktoru su bile 22 osobe, ako se ubroje i one koje su im se priključile kasnije: Pera Bilbija, Lazar Bilbija, Stana Bilbija, svjedok 1, stric svjedoka 1, Sava Andić, Anica Andić, Stevo Čeko, Jovo Čeko, Mirko Pećer, Gojko Andić, Bosa Andić i Nikola Andić.¹²⁷⁶ Sjedili su na vrećama s odjećom i drugim osobnim stvarima.¹²⁷⁷

¹²⁷⁰ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 16. veljače 1996., izjava od 13. listopada 2003., par. 13-14, izjava od 9. srpnja 2007., par. 8.

¹²⁷¹ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), Zapisnik o očevidu, Istražni centar Županijskog suda u Zadru, 28. prosinca 1995., str. 1, Prijava činjenice smrti, Zavod za sudsku medicinu u Zagrebu, 22. veljače 2002., str. 1.

¹²⁷² P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), Zapisnik o očevidu, Istražni centar Županijskog suda u Zadru, 28. prosinca 1995., str. 2-3; P1703 (Fotografija odjeće, KN02/077B); P1704 (Fotografija odjeće, KN02/077B).

¹²⁷³ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 14-15, Prijava činjenice smrti, Zavod za sudsku medicinu u Zagrebu, 22. veljače 2002.; P1703 (Fotografija odjeće, KN02/077B); P1704 (Fotografija odjeće, KN02/077B).

¹²⁷⁴ P2517 (Dušan Dragičević, izjave svjedoka i s njima povezani dokazni predmeti), izjava od 13. listopada 2003., par. 14, Dozvola za sahranu Mile Dragičevića, 5. travnja 2002.

¹²⁷⁵ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 1-2, izjava iz 2004., str. 1; svjedokinja 13, T. 16653.

¹²⁷⁶ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 2, izjava iz 2004., par. 2.

¹²⁷⁷ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2008., par. 2; svjedokinja 13, T. 16640.

Svjedokinja je sjedila u stražnjem dijelu traktora, okrenuta prema natrag.¹²⁷⁸ Izjavila je da u traktoru nije bilo oružja i da se ne može sjetiti je li tko od ljudi u traktoru nosio vojnu odjeću.¹²⁷⁹ Do Kosova, u općini Orlić, došli su seoskom cestom, a onda su glavnom cestom produžili prema Kninu.¹²⁸⁰ Blizu Šarenih jezera su vidjeli dva srpska vojnika.¹²⁸¹ Grupa je ušla u Kovačić, u općini Knin.¹²⁸² Kad su prošli zavoj na ulazu u selo, na sto metara ispred sebe vidjeli su tri tenka HV-a s hrvatskim državnim grbom.¹²⁸³ U tenkovima i pored njih bili su vojnici u hrvatskim uniformama s hrvatskim državnim grbom, koji su oko glave nosili crne ili bijele marame, a oko ručnog zgloba smeđe poveze.¹²⁸⁴ Neki od vojnika bili su u maskirnim uniformama, a neki u crnim košuljama.¹²⁸⁵ Svjedokinja se nije mogla sjetiti koliko ih je bilo.¹²⁸⁶ Vojnici su otvorili vatru na traktor.¹²⁸⁷ Svjedokinja je čula rafal za koji je rekla da misli da je bio ispaljen iz strojnice.¹²⁸⁸ Nije čula da su hrvatski vojnici upozorili traktor da stane.¹²⁸⁹ Nikola Dragičević, Sava Čeko i Mile Dragičević, koji je vozio traktor, odmah su ubijeni.¹²⁹⁰ Svjedok 1, Pera Bilbija i svjedokinja su ranjeni.¹²⁹¹ Svjedokinja je pogođena u tri prsta lijeve ruke.¹²⁹² Jednom od vojnika je pokazala da je ubije, no on je rekao: "Ovo ti je

¹²⁷⁸ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2008., par. 2; svjedokinja 13, T. 16640, 16663.

¹²⁷⁹ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3, izjava iz 2004., par. 2, izjava iz 2008., par. 2; svjedokinja 13, T. 16639-16640, 16651, 16657-16658; D1430 (Svjedokinja 13, list s dopunskim informacijama, 24. veljače 2009.).

¹²⁸⁰ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 2.

¹²⁸¹ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 2, izjava iz 2004., par. 3, izjava iz 2008., par. 3.

¹²⁸² P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 2.

¹²⁸³ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 2-3, izjava iz 2004., par. 4, izjava iz 2008., par. 4; svjedokinja 13, T. 16641.

¹²⁸⁴ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 2, izjava iz 2004., par. 8; svjedokinja 13, T. 16665.

¹²⁸⁵ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2004., par. 8.

¹²⁸⁶ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 2.

¹²⁸⁷ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3, izjava iz 2008., par. 4; svjedokinja 13, T. 16641.

¹²⁸⁸ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3, izjava iz 2008., par. 4.

¹²⁸⁹ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2004., par. 4, izjava iz 2008., par. 4; svjedokinja 13, T. 16642-16643, 16664.

¹²⁹⁰ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3, izjava iz 2004., par. 2, izjava iz 2008., par. 5; svjedokinja 13, T. 16641, 16658.

¹²⁹¹ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3; svjedokinja 13, T. 16641, 16665.

¹²⁹² P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3; svjedokinja 13, T. 16641-16642.

dosta."¹²⁹³ Jedan od vojnika je prišao Peri Bilbiji, koja je pomagala Stani Bilbiji, i ispalio joj dva metka u bedro.¹²⁹⁴ Pera Bilbija se onesvijestila i jako je krvarila.¹²⁹⁵ Prema svjedokinjinim riječima, Pera Biblija je zbog te rane zadržana neko vrijeme na bolničkom liječenju.¹²⁹⁶ Svjedok 1 je pogođen u rame i jako je krvario.¹²⁹⁷ Vojnici su nastavili pucati u ljude koji su pokušavali pobjeći iz traktora.¹²⁹⁸ Svjedokinja je rekla da misli da je nekima od njih to pošlo za rukom.¹²⁹⁹ Nakon toga je traktoru prišlo otprilike 15 vojnika.¹³⁰⁰ Počeli su preturati po stvarima ljudi iz skupine i pretresli su traktor tražeći oružje.¹³⁰¹ Potom su preostale ljude iz skupine okupili ispred jedne obližnje kuće.¹³⁰² Tri mrtva tijela ostala su u traktoru.¹³⁰³ Svjedokinja je vidjela da obližnje kuće u selu gore.¹³⁰⁴ Vojnici su se hvalili da su ubili puno "četnika" i ljudima zaprijetili da moraju ostati pred kućom.¹³⁰⁵ Svjedokinja je rekla da misli da je u skupini tada bilo desetak ljudi.¹³⁰⁶ Vojnici koji su na njih pucali nakon nekog su vremena otišli i svjedokinja je vidjela da su otišli i tenkovi.¹³⁰⁷ Svjedokinja i Anda Andić odlučile su ne poslušati nalog vojnika da tamo ostanu. Iako su se bojale će ih ubiti, htjele su otići po pomoć za ranjene.¹³⁰⁸ Ljudi iz skupine su vidjeli kako neki drugi vojnici HV-a ulaze u

¹²⁹³ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2004., par. 4.

¹²⁹⁴ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3, izjava iz 2004., par. 5, izjava iz 2008., par. 6; svjedokinja 13, T. 16643-16644, 16669.

¹²⁹⁵ Svjedokinja 13, T. 16644-16645.

¹²⁹⁶ Svjedokinja 13, T. 16644.

¹²⁹⁷ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3; svjedokinja 13, T. 16639.

¹²⁹⁸ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3, izjava iz 2008., par. 7.

¹²⁹⁹ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3, izjava iz 2004., par. 5, izjava iz 2008., par. 7.

¹³⁰⁰ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3.

¹³⁰¹ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3.

¹³⁰² P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3, izjava iz 2004., par. 5.

¹³⁰³ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3.

¹³⁰⁴ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3, izjava iz 2004., par. 5.

¹³⁰⁵ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3, izjava iz 2004., par. 5.

¹³⁰⁶ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3.

¹³⁰⁷ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3.

¹³⁰⁸ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3.

kuće i iz njih izlaze s televizorima i radioprijemnicima, a svjedokinja je primijetila da bi, kako bi oni izašli, te kuće planule.¹³⁰⁹ U selu nije vidjela nijednog srpskog civila.¹³¹⁰

323. Svjedokinja i Anica Andić otišle su pješice u Knin potražiti pomoć za svjedoka 1.¹³¹¹ Na maloj autobusnoj postaji u Kovačiću vidjele su da na cesti leže tijela dva mrtva muškarca u civilnoj odjeći.¹³¹² Uz cestu su vidjele i brojne kuće u plamenu i uništena vozila.¹³¹³ U Knin su ušle na jednom raskrižju, iza kojeg je bio most.¹³¹⁴ Prema svjedokinjinim riječima, tamo je bilo mnogo vojnika HV-a, koji su pucali u zrak i razbijali izloge trgovina.¹³¹⁵ Anica Andić je nekim vojnicima koji su im prišli objasnila što se dogodilo i oni su ih uputili u jednu zgradu gdje su se već okupili neki ljudi.¹³¹⁶ Otišle su do te zgrade i tamo čekale otprilike četiri sata.¹³¹⁷ Tamo se okupilo ukupno oko 50 Srba, većinom žena i djece i svega pet ili šest muškaraca starih između 50 i 60 godina.¹³¹⁸ Neki ljudi su bili bez cipela i čarapa.¹³¹⁹ Četiri sata kasnije kamionom je došao jedan vojnik HV-a.¹³²⁰ Skupina je ukrcana u kamion i odvezena u bazu UN-a, kamo su stigli oko 18:00 sati.¹³²¹ Svjedokinja je tamo srela svoju kćer i unuke, koje su tada živjele u Kninu.¹³²² U bazi je dala izjavu Alunu Robertsu.¹³²³ Svjedokinja 13 je kasnije srela i strica svjedoka 1, koji joj je rekao da je pobjegao iz traktora zajedno s

¹³⁰⁹ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3, izjava iz 2008., par. 8.

¹³¹⁰ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3.

¹³¹¹ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3, izjava iz 2004., par. 6; svjedokinja 13, T. 16651.

¹³¹² P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3, izjava iz 2004., par. 6.

¹³¹³ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3.

¹³¹⁴ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3, izjava iz 2004., par. 6.

¹³¹⁵ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3-4.

¹³¹⁶ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 3-4.

¹³¹⁷ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 4.

¹³¹⁸ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 4.

¹³¹⁹ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 4.

¹³²⁰ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 4, izjava iz 2004., par. 6.

¹³²¹ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 4, izjava iz 2004., par. 6.

¹³²² P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 4, izjava iz 2004., par. 7.

¹³²³ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 4, izjava iz 2004., par. 7.

njezinim sinom.¹³²⁴ Dan nakon pucnjave obojicu su zarobili vojnici HV-a, nakon čega su njega pustili jer je, kako je rekla, bio star čovjek.¹³²⁵ Svjedokinjin sin je bio zatočen u Splitu do siječnja 1996.¹³²⁶ Kasnije joj je ispričao da je tijekom zatočeništva bio teško premlaćivan.¹³²⁷

324. Svjedokinja je u bazi UN-a ostala sedam tjedana.¹³²⁸ U bazi je bilo otprilike 1.300 ljudi. Čula je Hrvate ispred baze za koje je rekla da misli da su slavili i koji su ljude u bazi nazivali "četnicima" i drugim pogrđnim imenima. U bazu UN-a je, pred sam svjedokinjin odlazak, došla hrvatska policija koja je imala dozvolu UPROFOR-a da pretrese i muškarce i žene kako bi se provjerilo imaju li oružje. Policija je izdvojila otprilike 60 muškaraca, od kojih su se neki liječili u stacionaru u bazi, i odvela ih u zatvor.¹³²⁹ Svjedokinja i drugi su zatim hrvatskim autobusima, u pratnji UNPROFOR-a, odvezeni u Sremsku Mitrovicu, u Srbiji.¹³³⁰ S konvojem je cijelim putem išao Alun Roberts. U Sremskoj Mitrovici, skupinu su u dočekali predstavnici lokalnog Crvenog križa, koji su ljude rasporedili po raznim mjestima. Svjedokinja otada živi u Srbiji.¹³³¹ U svojem svjedočenju je izjavila da joj je kuća spaljena i da se nema gdje vratiti.¹³³² Leš Nikole Dragičevića je 2002. identificiran i pokopan na groblju u Polači.¹³³³

325. **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,¹³³⁴ od tri je raseljene osobe s kojima je 17. kolovoza 1995. obavio razgovor u bazi UN-a u

¹³²⁴ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 4.

¹³²⁵ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 4-5; svjedokinja 13, T. 16667.

¹³²⁶ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 5.

¹³²⁷ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 5; svjedokinja 13, T. 16659.

¹³²⁸ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 4; svjedokinja 13, T. 16652.

¹³²⁹ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 4.

¹³³⁰ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 4; svjedokinja 13, T. 16652.

¹³³¹ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2000., str. 4.

¹³³² Svjedokinja 13, T. 16652.

¹³³³ P2352 (Svjedokinja 13, izjave svjedoka od 16. kolovoza 2000., 26. rujna 2004. i 19. veljače 2008.), izjava iz 2004., par. 10-11.

¹³³⁴ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

Kninu čuo da su vojnici HV-a ubili šest osoba koje su 5. kolovoza 1995. iz Kosova, u općini Orlić, traktorom išle prema Kninu.¹³³⁵

326. **Svjedokinja 136**, Srpkinja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,¹³³⁶ u svojem svjedočenju je rekla da je usmeno prevodila izjavu jedne žene iz Polače, u općini Knin, koja je 5. kolovoza 1995. došla u bazu UN-a oblijena krvlju, a s jedne su joj ruke tri prsta visjela.¹³³⁷ Ta žena joj je ispričala da je sa skupinom od 20 ili 23 civila traktorom s prikolicom putovala iz sela Polača, u općini Knin, i da su na raskrižju u Kovačiću, u općini Knin, našli na vojnike HV-a.¹³³⁸ Kako je ta žena kazala, vojnici su iz vatrenog oružja ubili tri muškarca – Nikolu (rođenog 1930.) i Milu Dragičevića (rođenog 1927.) te Savu Čeku (rođenog 1940.) – a dvojicu su ranili.¹³³⁹ Svjedokinja je izjavila da, iako ta žena nije spominjala je li na kamionu bilo vojnika RSK, ona zna da je tada mnogo starijih ljudi nosilo maskirne uniforme jer nisu imali drugu odjeću.¹³⁴⁰

327. Prema operativnom dnevniku 4. gardijske brigade, 7. gardijska brigada je 5. kolovoza 1995. u 11:04 sati zatražila da se na položaj T-1, Borića glavu, uputi sanitet.¹³⁴¹ Istog dana u 11:07 sati Zebić je 4. gardijskoj brigadi javio da je 7. gardijska brigada ušla u Knin iz smjera Kovačića, u općini Knin.¹³⁴²

328. Na temelju predloženih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je 5. kolovoza 1995. otprilike između 10:00 i 10:30 sati u selu Kovačić, u općini Knin, ili u blizini tog sela, skupina od otprilike 20 ljudi u uniformama s udaljenosti od 20 ili manje od 20 metara otvorila vatru na traktor s prikolicom u kojem je bilo otprilike 20 ljudi, uključujući žene i starije osobe. Među tim ljudima bili su i Nikola Dragičević, Sava Čeko i Mile Dragičević, koji je vozio traktor. Prema riječima svjedoka 1, kojem po tom pitanju nije kategorički proturječio nijedan drugi svjedok, osobe u uniformama su dvaput zapovjedile da traktor stane, no on je produžio. Dvoje ili više ljudi u prikolici nosilo je vojnu odjeću ili odjeću koja je izgledala kao vojna. Traktor s prikolicom išao je na čelu konvoja vozila. Kad je počela pucnjava, neki ljudi iz konvoja su pobjegli u

¹³³⁵ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 17; Edward Flynn, T. 1110, 1112; P40 (Dnevno izvješće HRAT-a, 17. kolovoza 1995.), str. 3.

¹³³⁶ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

¹³³⁷ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 4; svjedokinja 136, T. 711, 715-716, 802.

¹³³⁸ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 4; svjedokinja 136, T. 711, 713.

¹³³⁹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 4; svjedokinja 136, T. 711, 716.

¹³⁴⁰ Svjedokinja 136, T. 711, 713, 751-752.

¹³⁴¹ P2343 (Operativni dnevnik 4. gardijske brigade, srpanj i kolovoz 1995.), str. 36.

obližnja polja, a ljudi u uniformama su za njima otvorili vatru. Svjedokinja 13, koja je bila ranjena, pokazala je jednom od ljudi u uniformama da je ubije, no on je rekao: "Ovo ti je dosta." Svjedok 1 je pogođen u rame. Jedan drugi čovjek u uniformi prišao je Peri Bilbiji, koja je pomagala Stani Bilbiji, i ispalio joj dva metka u bedro, uslijed čega se ona onesvijestila i jako je krvarila. Nikola Dragičević, Sava Čeko i Mile Dragičević ustrijeljeni su dok su bili u traktoru. U zapisnicima o obdukciji je zaključeno da je smrt Nikole Dragičevića i Save Čeke prouzrokovana strijelnim ranama prsa. S obzirom na to, Raspravno vijeće konstatira da su 5. kolovoza 1995. u Kovačiću ili u blizini Kovačića ljudi u uniformama iz vatrenog oružja pogodili Nikolu Dragičevića i Savu Čeku i tako ih usmrtili. Što se tiče Mile Dragičevića, Raspravno vijeće je razmotrilo oba izvješća o njegovoj smrti. S obzirom na činjenicu da primarijus iz bolnice u Zadru nije primijetio tragove strijelnih ozljeda, pa tako ni čeličnu jezgru metka i druge fragmente metka koje je u posmrtnim ostacima pronašao John Clark, Raspravno vijeće smatra da je zapisnik o obdukciji koji je sastavio John Clark temeljitiji i da pruža preciznije informacije. Slijedom navedenog, Raspravno vijeće konstatira da je smrt Mile Dragičevića nastupila uslijed iskrvarenja i drugih komplikacija prouzrokovanih strijelnim ranama nogu koje su mu 5. kolovoza 1995. nanijele osobe u uniformama.

329. Raspravno vijeće je uzelo u obzir dokaze iz službene zabilješke SIS-a o obavljenom obavijesnom razgovoru, prema kojima je Dušan Dragičević nosio automatsku pušku. Rukovodeći se svojim općim pristupom (v. poglavlje 2), Raspravno vijeće je odvagulo te dokaze – koji se mogu naći samo u toj službenoj zabilješci i nije ih potvrdio nijedan od nekoliko očevidaca incidenta – i ne smatra vjerojatnim da je Dušan Dragičević nosio automatsku pušku.

330. Osobe koje su otvorile vatru na konvoj predstavile su se kao hrvatska vojska. Nosile su maskirne uniforme s hrvatskom zastavom s crveno-bijelom šahovnicom i oznake koje je Dušan Dragičević prepoznao kao oznake 7. gardijske brigade HV-a. Neki su nosili crne košulje. S njima su bila dva ili tri maslinastozelena tenka s hrvatskom crveno-bijelom šahovnicom i državnim grbom. Ti ljudi su iz mercedesa koji se zaustavio iza traktora izvukli jednog čovjeka koji je, prema opisu Dušana Dragičevića, nosio zelenu uniformu srpske Krajine. Zapovjedili su mu da legne na cestu i pretražili njegov automobil. Hvalili su se da su ubili puno "četnika". U operativnom dnevniku 4. gardijske brigade je zabilježeno da je na dan incidenta, u 11:04 sati, 7.

¹³⁴² P2343 (Operativni dnevnik 4. gardijske brigade, srpanj i kolovoz 1995.), str. 36.

gardijska brigada zatražila da se pošalje sanitet. U istom operativnom dnevniku je zabilježeno da je toga dana, u 11:07 sati, 7. gardijska brigada ušla u Knin iz smjera Kovačića, u općini Knin. Raspravno vijeće je s tim u vezi uzelo u obzir i dokaze na kojima je utemeljilo svoje konstatacije u vezi s navodima o ubojstvu Ilije Šarca. S obzirom na to da je Dušan Dragičević na uniformama vojnika koji su otvorili vatru na konvoj vidio oznake 7. gardijske brigade i na to da postoji zapis o tome da se ta postrojba toga dana kretala područjem u blizini Kovačića, Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su ubile Nikolu Dragičevića, Savu Čeku i Milu Dragičevića bile pripadnici 7. gardijske brigade HV-a. Kad je riječ o dokazima u vezi s navodima o smrti Save Milovojevića, Raspravno vijeće je uzelo u obzir duševno stanje svjedoka 1 u to vrijeme, kao i činjenicu da se radi o dokazima iz druge ruke čiji je izvor nepoznat, zbog čega je odlučilo da neće dalje razmatrati taj incident.

331. Prilikom donošenja ocjene o nacionalnosti žrtava, Raspravno vijeće je uzelo u obzir da su prema hrvatskim obrascima kojima je prijavljena činjenica njihove smrti (dokazni predmeti P865, P867 i P869), ispunjenim na temelju podataka dobivenih od članova njihovih obitelji, Nikola Dragičević, Sava Čeko i Mile Dragičević bili srpske nacionalnosti. Raspravno vijeće je nadalje uzelo u obzir da su, kako je rekao svjedok 1, 4. kolovoza 1995. ljudi iz njegovog sela koji još nisu bili otišli razgovarali o upozorenjima SVK da pobjegnu u Pađene, u općini Knin. Isto tako, Raspravno vijeće je imalo u vidu da je svjedok 1, Srbin, bio kuhar u SVK, te da su i njegov stric, Mićo Dragičević i Sava Čeko, koji su također bili u traktoru, bili pripadnici SVK. Dušan Dragičević, Srbin, koji je također bio u konvoju i sin je Mile Dragičevića, bio je pripadnik SVK na bolovanju i vozio se s Vinetom Dragičevićem, također pripadnikom SVK. Svjedokinja 13 i Pera Bilbija koje su se vozile na traktoru također su bile Srkinje. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su Nikola Dragičević, Sava Čeko i Mile Dragičević bili srpske nacionalnosti. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 6, 7, 8 i 9 Optužnice u poglavljima 5.3.2, 5.7.2 i 5.8.2 dolje u tekstu.

332. Na temelju iskaza Dušana Dragičevića i svjedoka 1, kao i svoje konstatacije da su osobe koje su ubile Nikolu Dragičevića, Savu Čeku i Milu Dragičevića bile pripadnici 7. gardijske brigade HV-a, Raspravno vijeće konstatira da su vojnici HV-a nakon toga okupili otprilike 10-12 osoba, uključujući Dušana Dragičevića i držeći ih na nišanu, odveli ih na obližnju autobusnu postaju. Nedugo zatim vojnici HV-a su ih odveli

u jednu obližnju kuću, a pred mrak u jednu drugu kuću, gdje su proveli noć. Dovedli su i svjedoka 1. Sutradan ujutro, 6. kolovoza 1995., vojnici HV-a su te ljude – bez svjedoka 1 – odveli u jednu školu u Kninu, gdje su žene i stariji ljudi i ostali. Vojnici HV-a su zatim muškarce, među njima i Dušana Dragičevića, odveli u Vojarnu Slavko Rodić u Kninu, gdje su ostali od 6. do 11. kolovoza 1995. ili približno tog datuma, zajedno s otprilike 30 drugih ljudi. Raspravno vijeće nadalje konstatira da su zatočenike u toj vojarni tukli, što su, među ostalima, činili ljudi u maskirnim uniformama, te da su ih prisiljavali na rad, što su, među ostalima, činile osobe koje su navedene kao vojnici. Uzimajući u obzir da je Dušan Dragičević na uniformama vojnika koji su upravljali vojarnom vidio oznake 4. gardijske brigade, Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su Dušana Dragičevića i druge zatočile u vojarni bile pripadnici 4. gardijske brigade HV-a. Dušan Dragičević i svjedok 1 na koncu su odvedeni u Zadar i Split, gdje su držani na raznim mjestima. Raspravno vijeće s tim u vezi podsjeća na svoje konstatacije u vezi s prihvatnim i sabirnim centrima u poglavlju 4.5.5. Dokazi u vezi s njihovim boravkom u zatvoru u Zadru i Splitu nisu dovoljno detaljni da bi Raspravno vijeće na temelju njih moglo donijeti relevantne činjenične zaključke.

333. Na temelju iskaza svjedoka 1 i Dušana Dragičevića, Raspravno vijeće konstatira da su oni bili Srbi. Prema iskazu svjedoka 1, Savo Milovojević i više od 20 drugih ljudi zatočenih u Milovojevićevoj kući bili su pripadnici SVK. Na temelju tih dokaza o pripadnosti, Raspravno vijeće konstatira da su ti zatočeni pripadnici SVK većinom ili svi bili Srbi iz Krajine. Što se tiče drugih osoba koje su zajedno s Dušanom Dragičevićem uz prijetnju oružjem odvedene na autobusnu postaju, Raspravno vijeće, s obzirom na nacionalni sastav Polače 1991. i karakter konvoja koji je zaustavljen u selu Kovačić ili u blizini tog sela, konstatira da je većina tih ljudi bila srpske nacionalnosti. Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi da bi moglo utvrditi nacionalnost osoba koje su držane u Vojarni Slavko Rodić, osim onoga što je navedeno gore u tekstu. Raspravno vijeće će dalje razmotriti te incidente u vezi s točkom 1 Optužnice u poglavlju 5.8.2 (e) dolje u tekstu.

Sava Đurić (Prilog, br. 2)

334. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Save Đurića predloženi prvenstveno putem svjedočenja Mile Đurića i Milice Đurić, koji su bili očevici tog incidenta. Raspravno vijeće će redom dati prikaz njihovih svjedočenja.

335. **Mile Đurić**, Srbin iz Plavnog, u općini Knin,¹³⁴³ ručao je 6. kolovoza 1995. sa svojim roditeljima, sestrom i bakom u njihovoj obiteljskoj kući u Đurićima, zaseoku sela Plavno.¹³⁴⁴ Poslije ručka je krenuo u kuću u kojoj je ljeti boravio i, došavši na pola puta, vidio da kuća njegove obitelji, iz koje je maloprije otišao, kao i radionica, gore.¹³⁴⁵ Zbog toga se odlučio vratiti.¹³⁴⁶ Na cesti je vidio otprilike 15 hrvatskih vojnika u maskirnim uniformama.¹³⁴⁷ Svjedok je, stigavši, ušao u susjedovo stražnje dvorište i odatle vidio da jedan vojnik stoji s njegovom bakom i da su ispred radionice dva vojnika s njegovim ocem, Savom Đurićem.¹³⁴⁸ Njegov otac je, rekao je, bio invalid i mogao je samo polako hodati.¹³⁴⁹ Vojnici su nosili jednake maskirne uniforme kao i oni koje je svjedok vidio na cesti i imali su crne fantomke.¹³⁵⁰ Svjedok je stajao na desetak metara od njih, iza zida visokog jedan metar, odakle je, kako je rekao, zaklonjen drvetom, imao jako dobar pogled.¹³⁵¹ Vojnik koji je držao svjedokovu baku rekao je drugoj dvojici "bacite muškarca u vatru", dodavši da će baku odvesti na kraj sela i da, kad se ona vrati, sve ima biti spaljeno.¹³⁵² Ponovivši drugoj dvojici "bacite muškarca u vatru", vojnik je odveo svjedokovu baku, a druga dvojica su njegovog oca bacila u

¹³⁴³ P436 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 25. rujna 2004.), str. 1; P437 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), str. 1.

¹³⁴⁴ P436 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 25. rujna 2004.), par. 5.

¹³⁴⁵ P437 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 5; Mile Đurić, T. 4842-4843; D396 (Karte Plavnog).

¹³⁴⁶ P436 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 25. rujna 2004.), par. 6; P437 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 5; Mile Đurić, T. 4842-4843.

¹³⁴⁷ P436 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 25. rujna 2004.), par. 6; P437 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 5.

¹³⁴⁸ P436 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 25. rujna 2004.), par. 6; P439 (Skica Mile Đurića koja prikazuje gdje su se nalazili on i vojnici koji su držali Savu Đurića).

¹³⁴⁹ P436 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 25. rujna 2004.), par. 10; P437 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 2; Mile Đurić, T. 4843-4844.

¹³⁵⁰ P436 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 25. rujna 2004.), par. 6-7; P437 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 5.

¹³⁵¹ P436 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 25. rujna 2004.), par. 6; P437 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 6; Mile Đurić, T. 4845-4848; P439 (Skica Mile Đurića koja prikazuje gdje su se nalazili on i vojnici koji su držali Savu Đurića); P440 (Fotografije kuće i dvorišta Mile Đurića, koje je označio Mile Đurić), str. 2-3, na kojima je označeno mjesto s kojeg je svjedok gledao kako mu ubijaju oca.

¹³⁵² P436 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 25. rujna 2004.), par. 6.

zapaljenu radionicu i zaključala vrata.¹³⁵³ Jedan od vojnika je zatim onom drugom rekao da ode ispred kuće provjeriti pokušava li netko iznutra pobjeći.¹³⁵⁴ Svjedoku je kasnije majka ispričala da se tada skrivala u podrumu, zajedno s njegovom sestrom i još pet ljudi.¹³⁵⁵ U tom trenutku, svjedok je odlučio pobjeći, no bježeći je naišao na jednu drugu skupinu hrvatskih vojnika u jednakim uniformama, koji su počeli za njim pucati.¹³⁵⁶ Kad se svjedok domogao šume, vojnici su nasposljertku odustali.¹³⁵⁷ Svjedok je sutradan krenuo u Beograd, kamo je stigao za otprilike tri tjedna i gdje živi i danas.¹³⁵⁸ U svojem svjedočenju je rekao da mu je majka godinu dana poslije incidenta ispričala da su skupili što je ostalo od očevih kostiju, stavili u kutiju od cipela i zakopali na groblju.¹³⁵⁹ Svjedokova majka je kasnije za njegovog oca dobila smrtni list od općine Knin, koji potvrđuje da je on umro 6. kolovoza 1995. u Plavnom, ali ne kaže ništa o uzroku smrti.¹³⁶⁰ Prema smrtnom listu, Sava Đurić je bio srpske nacionalnosti.¹³⁶¹ Posmrtni ostaci za koje se pretpostavljalo da su ostaci Save Đurića, ekshumirani na groblju u Plavnom, na mjestu koje su pokazale dvije žene koje su se obje zvale Draginja Đurić, poslani su na zahtjev hrvatskih vlasti na analizu.¹³⁶² Analiza DNK je pokazala da su ti posmrtni ostaci ljudskog porijekla, ali zbog potpune degradacije biološkog materijala prouzrokovane izloženošću visokoj temperaturi prilikom gorenja nije bilo moguće izolirati dovoljnu količinu DNK za daljnje ispitivanje.¹³⁶³

336. **Milica Đurić**, Srpkinja iz Đurića, zaseoka sela Plavno, u općini Knin,¹³⁶⁴ u svojem svjedočenju je rekla da je 4. kolovoza 1995. čula i vidjela granatiranje na

¹³⁵³ P436 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 25. rujna 2004.), par. 6; P437 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 6; Mile Đurić, T. 4848, 4851; P440 (Fotografije kuće i dvorišta Mile Đurića, koje je označio Mile Đurić), str. 4, na kojima je označeno gdje je Sava Đurić bačen u vatru.

¹³⁵⁴ P436 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 25. rujna 2004.), par. 8.

¹³⁵⁵ P436 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 25. rujna 2004.), par. 8; Mile Đurić, T. 4866, 4870.

¹³⁵⁶ P436 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 25. rujna 2004.), par. 8-9; P437 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 7.

¹³⁵⁷ P436 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 25. rujna 2004.), par. 9; P437 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 7.

¹³⁵⁸ P436 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 25. rujna 2004.), par. 9; P437 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 8-9; Mile Đurić, T. 4837.

¹³⁵⁹ Mile Đurić, T. 4867.

¹³⁶⁰ P436 (Mile Đurić, izjava svjedoka, 25. rujna 2004.), par. 11; P438 (Smrtni list za Savu Đurića, 8. srpnja 1996.).

¹³⁶¹ P438 (Potvrda o smrti za Savu Đurića, 8. srpnja 1996.).

¹³⁶² P441 (Izveštje o ekshumaciji posmrtnih ostataka za koje se navodi da pripadaju Savi Đuriću, 12. prosinca 2007.); P442 (Zapisnik o sudskomedicinskom pregledu posmrtnih ostataka za koje se navodi da pripadaju Savi Đuriću, 11. prosinca 2007.).

¹³⁶³ P442 (Zapisnik o sudskomedicinskom pregledu posmrtnih ostataka za koje se navodi da pripadaju Savi Đuriću, 11. prosinca 2007.).

¹³⁶⁴ P443 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), str. 1; P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), str. 1, par. 1, 3; D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 1-2; Milica Đurić, T. 10770.

području Plavnog, uključujući i dvije ili tri granate ispaljene iz Strmice koje su, podigavši oblak dima, pale blizu zaseoka Rusići.¹³⁶⁵ Svjedokinja je 5. kolovoza 1995. čula kako granate padaju na drugi kraj njezinog zaseoka, a oko 17:00 sati je vidjela kako su granatom pogođene i kuća Save Bučića, preko puta njezine, i kuća s druge strane njezine kuće.¹³⁶⁶ U svojem svjedočenju je rekla da je u zaseoku Đurići bilo otprilike 45 domaćinstava, ali da su u jutarnjim satima 4. kolovoza 1995. ljudi počeli odlaziti i da ih je u noći s 4. na 5. kolovoza 1995. većina otišla.¹³⁶⁷ Izjavila je da su ona i drugi odlučili ostati jer nisu mislili da će im se išta loše dogoditi.¹³⁶⁸ Svjedokinja je nadalje izjavila da je 4. i 5. kolovoza 1995. otišla do svojeg sina Mile Đurića, koji je čuvao ovce u planini, i rekla mu da mora otići jer su svi iz sela otišli.¹³⁶⁹ Sin joj je odgovorio da se on ne boji i da ne misli otići.¹³⁷⁰ Svjedokinja je u svojem svjedočenju izjavila da njezin sin nije bio u srpskoj vojsci.¹³⁷¹

337. Dana 6. kolovoza 1995. svjedokinja se u 08:00 sati sa šest drugih ljudi, uključujući Draginju Đurić, sklonila od granatiranja u svoj podrum.¹³⁷² Njezina svekrva i muž odlučili su radije ostati u kući, u kuhinji, muž zato što je bio invalid, a svekrva zato što je bila stara.¹³⁷³ Svjedokinja je mužu rekla da ode u podrum, no on joj je odgovorio da ga nitko neće dirati, budući da je invalid i da u njegovoj kući nikada nije bilo vojnika, oružja ni municije.¹³⁷⁴ Svjedokinjin muž, prema njezinoj izjavi, nije nosio vojnu odjeću.¹³⁷⁵ Svjedokinja i svi drugi iz podruma došli su u kuhinju ručati, a za ručkom im se pridružio njezin sin Mile, koji je zatim ponovno otišao.¹³⁷⁶ Svjedokinja je

¹³⁶⁵ P443 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 2; D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 2; Milica Đurić, T. 10807.

¹³⁶⁶ P443 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 2; D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 3; Milica Đurić, T. 10781.

¹³⁶⁷ P443 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 3; D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 2.

¹³⁶⁸ P443 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 3.

¹³⁶⁹ P443 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 4; ; D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 2; Milica Đurić, T. 10797-10803, 10807-10809.

¹³⁷⁰ P443 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 4; Milica Đurić, T. 10802.

¹³⁷¹ Milica Đurić, T. 10802-10805, 10808-10810.

¹³⁷² P443 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 6; P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 3; D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 3; Milica Đurić, T. 10775, 10782, 10811.

¹³⁷³ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 4; D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 3; Milica Đurić, T. 10775, 10781-10782, 10801, 10811.

¹³⁷⁴ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 4; Milica Đurić, T. 10775, 10781-10782, 10801.

¹³⁷⁵ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 11.

¹³⁷⁶ Milica Đurić, T. 10782, 10806, 10808, 10811, 10813.

u podrumu čula da se vani puca i da s kuće padaju crijepovi.¹³⁷⁷ Izašavši u 17:00 sati iz podruma kroz vrata koja su vodila van iz kuće, svjedokinja je vidjela da kuća gori i da ispred kuće stoji jedan čovjek s crnom fantomkom u maskirnoj uniformi, za kojeg je mislila da je hrvatski vojnik.¹³⁷⁸ Od susjeda koji su bili s njom u podrumu, četvero je pobjeglo.¹³⁷⁹ Ispred zapaljene kuće ostali su samo ona, njezina kći i njezina susjeda Draginja Đurić.¹³⁸⁰ Kad je svjedokinja počela tražiti muža i svekrvu, vojnik koji je bio ispred kuće joj je rekao da unutra nema nikoga i stao na ulazna vrata kako bi joj prepriječio put.¹³⁸¹ Ušavši ponovno u podrum kroz vrata s vanjske strane kuće, a odatle i u ostatak kuće, svjedokinja se, pregledavši sve prostorije u kući, koje su bile pune dima, uvjerila da njezin muž i svekrva nisu tamo.¹³⁸² Kad je ponovno izašla, isti vojnik je ponovio da u kući nema nikoga.¹³⁸³ Kad se svjedokinjin sin vratio, kuća je već gorjela.¹³⁸⁴ Svjedokinja je čula kako Draginja Đurić, čija kuća je također gorjela, pita vojnike zašto su joj spalili kuću kad ni njezin muž ni sin nisu sudjelovali u borbama.¹³⁸⁵ Jedan vojnik joj je odgovorio nešto kao "tvoj sin je spalio Kijevo, sada mi palimo tvoje selo".¹³⁸⁶ Svjedokinja je tada ispred radionice, koja je bila na oko dva metra od njezine kuće, vidjela još jednog vojnika.¹³⁸⁷ Izjavila je da je kasnije vidjela da se nedaleko od nje pojavio i treći vojnik.¹³⁸⁸ Nedugo zatim kući se vratila svjedokinjina svekrva.¹³⁸⁹ Svekrva je rekla da su ona i svjedokinjin muž, dok su se skrivali u kuhinji, čuli da gore nešto gori i da je netko u kući, nakon čega su u kuhinju ušli vojnici i istjerali ih iz kuće.¹³⁹⁰ Svjedokinja je pitala svekrvu gdje joj je muž, na što je ova ispričala da je čula jednog vojnika kako drugom vojniku kaže da nju moraju odvesti u selo i kako zatim

¹³⁷⁷ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 5; D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 3; Milica Đurić, T. 10812.

¹³⁷⁸ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 5-6, 10; D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 3; Milica Đurić, T. 10782, 10784, 10811-10815.

¹³⁷⁹ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 5; Milica Đurić, T. 10782.

¹³⁸⁰ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 5; Milica Đurić, T. 10782.

¹³⁸¹ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 5-6; Milica Đurić, T. 10782-10783, 10812.

¹³⁸² P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 6; Milica Đurić, T. 10783.

¹³⁸³ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 6; Milica Đurić, T. 10783.

¹³⁸⁴ Milica Đurić, T. 10775-10776, 10806, 10824.

¹³⁸⁵ P443 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 5; D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 3; Milica Đurić, T. 10782-10783.

¹³⁸⁶ P443 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 5; D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 3; Milica Đurić, T. 10783.

¹³⁸⁷ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 6.

¹³⁸⁸ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 10; Milica Đurić, T. 10775, 10784, 10812.

¹³⁸⁹ D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 3; P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 6; Milica Đurić, T. 10784, 10812.

svjedokinjinom mužu naređuje da ode u radionicu, koja je isto gorjela.¹³⁹¹ Svjedokinja je izjavila da je njezina svekrva vojnike preklinjala da njezinog muža ne šalju u vatru jer je invalid i nikada nije služio vojsku.¹³⁹² Svjedokinjina svekrva je također kazala da je svjedokinjin muž, koji nije imao zuba i teško je govorio, vojnicima rekao da ne može otići u radionicu.¹³⁹³ Svekrva je svjedokinji rekla da je vidjela kako ga je, dok je nju jedan vojnik odvodio, jedan drugi vojnik gurnuo u zapaljenu radionicu i zatvorio za njim vrata.¹³⁹⁴ Svjedokinja i njezina svekrva sutradan su otišle u radionicu i tamo pronašle veliku hrpu bijelog pepela i nekoliko kostiju, među kojima i pola lubanje.¹³⁹⁵ Svjedokinja je skupila pepeo i kosti, stavila ih u paket, zamotala zajedno s nekom muževom odjećom (sandalama, dvije košulje, sakoom, hlačama od odjela i kapom) u plahu i onda sve to stavila u kutiju, koju su ona i njezina svekrva potom zakopale na lokalnom groblju.¹³⁹⁶ Svjedokinja je 1998. dodala da nikada više nije vidjela svojeg muža.¹³⁹⁷

338. Svjedokinja je vidjela da je u njezinom zaseoku spaljeno otprilike 20 kuća.¹³⁹⁸ Ona i njezina kći preselile su se u kuću svekrvine nećakinje.¹³⁹⁹ Dana 7. kolovoza 1995. u kuću u kojoj je svjedokinja boravila došla su četiri muškarca, od kojih ju je jedan pitao zašto je njezina kći ostala u selu.¹⁴⁰⁰ Svjedokinja je odgovorila da je nije imala kamo poslati.¹⁴⁰¹ On je uzvratilo da kćer ne smije držati u kući.¹⁴⁰² Rekao joj je da je sakrije u žbunje iza kuće ili u svoju spaljenu kuću, negdje u kut.¹⁴⁰³ Nakon razgovora sa svjedokinjom, muškarci su odnijeli neke stvari iz kuće.¹⁴⁰⁴ Dana 8. kolovoza 1995. u

¹³⁹⁰ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 6; D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 3; Milica Đurić, T. 10775, 10812, 10814-10815.

¹³⁹¹ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 6; Milica Đurić, T. 10784, 10812, 10815-10816.

¹³⁹² P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 11; Milica Đurić, T. 10775.

¹³⁹³ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 6; Milica Đurić, T. 10775, 10784.

¹³⁹⁴ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 6; D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 3; Milica Đurić, T. 10775, 10784, 10787-10788, 10812.

¹³⁹⁵ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 7, 12; D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 4; Milica Đurić, T. 10784-10785, 10816, 10818, 10821.

¹³⁹⁶ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 7, 12; Milica Đurić, T. 10785-10786, 10816, 10818-10819, 10821-10823.

¹³⁹⁷ D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 1, 4.

¹³⁹⁸ D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 4.

¹³⁹⁹ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 7; D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 4; Milica Đurić, T. 10789.

¹⁴⁰⁰ P443 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 7; Milica Đurić, T. 10788-10790.

¹⁴⁰¹ P443 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 7.

¹⁴⁰² Milica Đurić, T. 10789-10790.

¹⁴⁰³ Milica Đurić, T. 10789-10790.

¹⁴⁰⁴ D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 4; Milica Đurić, T. 10789.

kuću su došla druga četiri muškarca i svjedokinju pitala gdje joj je kći.¹⁴⁰⁵ Svjedokinjina kći se skrivala iza vrata ostave.¹⁴⁰⁶ Neki od tih muškaraca su, kako je svjedokinja izjavila, nosili maskirne i zelene uniforme, a neki su bili u civilu.¹⁴⁰⁷ Svjedokinji i drugima u kući su prijetili da će ih pobiti.¹⁴⁰⁸ Svjedokinja je s kćeri potrčala prema žbunju iza kuće da se tamo sakrije ali, kad su vojnici za njima zapucali, pobjegle su u brdo.¹⁴⁰⁹ Otprilike osam dana nakon što joj je muž ubijen, na svjedokinju su se, dok je bila u svojoj kući, u jednoj sobi koja nije izgorjela, okomili vojnici za koje je mislila da su Hrvati.¹⁴¹⁰ Jedan vojnik u uniformi u toj je sobi vidio sliku svjedokinjinog sina i pitao je gdje je on.¹⁴¹¹ Svjedokinja je odgovorila da radi u Beogradu, na što je vojnik rekao da će sliku poderati. Stavio joj je pištolj na prsa i naredio da sve slike stavi u vreću. Rekao joj je da će se sutra vratiti i da će je, zatekne li je u kući, na mjestu ubiti. Svjedokinja je, plačući, skupila svoje stvari i bacila ih u neko žbunje. Vojnik ju je sutradan pronašao i tražio je da ode u svoju kuću kako bi provjerio je li maknula sve stvari kao što joj je rekao.¹⁴¹² Svjedokinja je izjavila da su se tijekom sljedećih 13 mjeseci vojnici često vraćali u Đuriće i odvozili traktore i druge stvari iz kuća.¹⁴¹³ U rujnu 1996., kada je dobila dokumente, svjedokinja se odselila u Srbiju, gdje je 1998. živjela sa svekrvom, kćeri i sinom.¹⁴¹⁴

339. Raspravnom vijeću su nadalje – putem svjedočenja Petra Romaseva i izvješća UNCIVPOL-a – predloženi dokazi iz druge ruke čiji je izvor majka Save Đurića. **Petro Romasev**, promatrač i zapovjednik stanice UNCIVPOL-a u Sektoru Jug, u općini Knin u razdoblju od siječnja 1995. do prosinca 1995.,¹⁴¹⁵ izjavio je da je od Mike Đurić čuo da su hrvatski vojnici 4. kolovoza 1995. u Đurićima, zaseoku sela Plavno, u općini Knin, ubili njezinog sina Savu Đurića, koji je bio invalid. Vojnici su zapalili njezinu kuću, iz koje je ona pokušala spasiti svojeg sina, ali joj to nisu dopustili. Dapače, smijali su se i jedan od njih je rekao da oni sad u Đurićima rade ono što su Srbi ranije učinili u

¹⁴⁰⁵ P443 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 7; Milica Đurić, T. 10789.

¹⁴⁰⁶ P443 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 13. srpnja 2007.), par. 7; Milica Đurić, T. 10789-10790.

¹⁴⁰⁷ D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 4; Milica Đurić, T. 10793.

¹⁴⁰⁸ D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 4.

¹⁴⁰⁹ Milica Đurić, T. 10790.

¹⁴¹⁰ Milica Đurić, T. 10792-10794.

¹⁴¹¹ Milica Đurić, T. 10793-10794.

¹⁴¹² Milica Đurić, T. 10793.

¹⁴¹³ D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 4.

¹⁴¹⁴ P1004 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 23. rujna 2004.), par. 2, 8; D397 (Milica Đurić, izjava svjedoka, 2. travnja 1998.), str. 2, 4.

¹⁴¹⁵ P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 2 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 14. veljače 1996.), 6-7 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 8. lipnja 1997.).

selu Kijevo.¹⁴¹⁶ Prema UNCIVPOL-ovom izvješću o incidentu sastavljenom 26. kolovoza 1995., Mika Đurić iz Đurića, zaseoka sela Plavno, u općini Knin, ispričala je UNCIVPOL-u da je 6. kolovoza 1995., zbog hrvatske vojne operacije koja je započela 4. kolovoza 1995., sa svojim susjedima bila u skloništu.¹⁴¹⁷ Oko 18:00 sati čuli su neki zvuk kao da kiša udara po krovu.¹⁴¹⁸ Kad su izašli iz skloništa, vidjeli su da kuća gori. Mika Đurić je kazala da je njezin sin, Sava Đurić, bio u najvećoj prostoriji i odatle pokušavao izaći, no nije mogao jer je bio invalid. Pored kuće je vidjela dva hrvatska vojnika. Kad je pokušala spasiti sina, jedan od hrvatskih vojnika ju je povukao u stranu. Rekao joj je da je iz Kijeva i da su prije nekoliko godina isto to učinili Srbi.¹⁴¹⁹ Mika Đurić je sutradan pronašla sinove posmrtno ostatke i pokopala ih.¹⁴²⁰

340. Na temelju predloženih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su 6. kolovoza 1995. zapaljane kuća i radionica Save Đurića u Đurićima, zaseoku sela Plavno, u općini Knin, u to vrijeme spaljeno je i otprilike 20 drugih kuća u zaseoku. Raspravno vijeće ne može isključiti mogućnost da su Mile Đurić, Milica Đurić i majka Save Đurića razgovarali o tom incidentu prije Milinog i Miličinog svjedočenja i da su njih dvoje na taj način možda u određenoj mjeri utjecali jedno na drugo. Međutim, vidjevši ponašanje Mile i Milice Đurić prilikom svjedočenja u sudnici, Raspravno vijeće konstatira da su njihova svjedočenja vjerodostojna. S tim u vezi, Raspravno vijeće nadalje smatra da se njihova svjedočenja u načelu međusobno podudaraju, kao i da se podudaraju s izjavama majke Save Đurića koje su prenesene iz druge ruke, putem svjedočenja Petra Romaseva i izvješća UNCIVPOL-a. Raspravno vijeće konstatira da su dvije do tri osobe u maskirnim uniformama koje su navedene kao hrvatski vojnici ušle u kuću Save Đurića i da su njega, koji je bio invalid, i njegovu staru majku prisilile da izađu iz kuće. Raspravno vijeće nadalje konstatira da je jedan od muškaraca zapovjedio drugima da Savu Đurića gurnu u zapaljenu radionicu pored kuće; jedan od njih ga je poslušao i za Savom Đurićem zaključao vrata radionice, što je prouzrokovalo njegovu smrt; a žena i majka Save Đurića sutradan su u radionici pronašle njegove posmrtno ostatke.

341. Prilikom donošenja ocjene o identitetu počinitelja, Raspravno vijeće je uzelo u obzir da su prema opisima svjedoka počinitelji bili vojnici odjeveni u maskirne

¹⁴¹⁶ P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 11 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 8. lipnja 1997.).

¹⁴¹⁷ P239 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-498, 26. kolovoza 1995.).

¹⁴¹⁸ P239 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-498, 26. kolovoza 1995.).

¹⁴¹⁹ P239 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-498, 26. kolovoza 1995.); P241 (Tjedno izvješće UNCIVPOL-a, 27. kolovoza - 3. rujna 1995., 3. rujna 1995.), str. 5.

uniforme. Raspravno vijeće je isto tako uzelo u obzir činjenicu da su u incident bila izravno umješana dva do tri počinitelja, da je jedan od njih, po svemu sudeći, izdao zapovijed drugima i da je još jedan dodatni počinitelj čuvao kuću. Raspravno vijeće je nadalje uzelo u obzir da je Mile Đurić toga dana u dva navrata u blizini sela vidio druge skupine osoba koje su nosile iste uniforme i za koje je naveo da su bile vojnici: jednom prije i jednom poslije incidenta. I na kraju, Raspravno vijeće je uzelo u obzir da su počinitelji, prema svojim izjavama, kuće palili zato da se Srbima osvete za paljenje Kijeva. Raspravno vijeće, u tom kontekstu, dokazuje da su počinitelji nosili i crne fantomke nije smatralo odlučujućim faktorom za utvrđivanje jesu li te osobe pripadale oružanim snagama. Iz navedenih razloga, Raspravno vijeće konstatira da su počinitelji bili pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije. Na temelju dokaza da je sin Save Đurića srpske nacionalnosti i s obzirom na smrtni list Save Đurića, Raspravno vijeće konstatira da je žrtva bila srpske nacionalnosti. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice u poglavljima 5.3.2 i 5.8.2 (b) dolje u tekstu.

Dmitar Rašuo, Milka Petko, Ilija Petko, Đuro Rašuo i jedna neidentificirana osoba (Prilog, br. 3)

342. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s incidentom lišavanja života broj 3 iz Priloga Optužnice predočeni putem svjedočenja svjedoka 69 i dokumentacije o kriminalističkoj istrazi koju su s tim u vezi provele hrvatske vlasti.

343. **Svjedok 69**, Srbin iz jednog sela u općini Knin,¹⁴²¹ dana 5. kolovoza 1995. u jednom je trenutku između 16:00 i 18:00 sati u Žagroviću, u općini Knin, začuo pucnjavu iz automatskog oružja i s udaljenosti od otprilike 30 metara vidio jednog vojnika u maskirnoj uniformi s hrvatskim oznakama.¹⁴²² Taj vojnik je jednog čovjeka iz tog sela, Dmitra (Milu) Rašua (rođenog 1914.), koji je bio u civilnoj odjeći, nasilu vodio iza jedne kuće otprilike 50 metara udaljene od mjesta gdje je svjedok 69 stajao.¹⁴²³

¹⁴²⁰ P239 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-498, 26. kolovoza 1995.).

¹⁴²¹ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 1-2; P180 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 18. listopada 2004.), str. 1; svjedok 69, T. 2707.

¹⁴²² P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 2; P180 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 18. listopada 2004.), par. 2-3; D180 (Dokumentacija o istrazi hrvatskih vlasti u vezi s ubojstvom Ilije i Milke Petko, te Dmitra i Đure Rašua), str. 18, 24; svjedok 69, T. 2707.

¹⁴²³ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 2; P180 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 18. listopada 2004.), par. 3; svjedok 69, T. 2747, 2749; D180 (Dokumentacija o istrazi hrvatskih vlasti u vezi s ubojstvom Ilije i Milke Petko, te Dmitra i Đure Rašua), str. 18-19, 24.

Dmitar Rašuo je vojniku objašnjavao da je oslobođen vojne obveze.¹⁴²⁴ Otprilike pola minute nakon što je hrvatski vojnik odveo Dmitra iza kuće, svjedok 69 je čuo rafal iz automatske puške.¹⁴²⁵ Kad se od njega tražilo da pobliže opiše zvuk te pucnjave i razjasni iz kojeg se smjera čula, izjavio je da je "to [...] kao da je po' kilometra, a to je 50 metara".¹⁴²⁶ Uz to je izjavio da se "pucalo na sve strane" i da je, čuvši rafal, u panici pobjegao.¹⁴²⁷ Oko 22:00 sata 5. kolovoza 1995., i ponovno 11. ili 12. kolovoza 1995., svjedok 69 je vidio leš Ilije Petka, koji je ležao na leđima u lokvi krvi u jednom dvorištu u Žagroviću; svjedok je Petka i njegovu majku, Milicu Petko, vidio ranije 5. kolovoza 1995. u Žagroviću i tada uočio da je Petko nenaoružan i odjeven u kariranu košulju kratkih rukava i traperice.¹⁴²⁸ Petko je imao otprilike 40 godina, nije bio u vojsci i imao je "falingu u oku".¹⁴²⁹ Osim gore navedenog, Raspravno vijeće je uzelo u obzir iskaz svjedoka 69 čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.9.

344. Đuja Nonković iz Žagrovića hrvatskoj je policiji 23. prosinca 2004. rekla da je otprilike 13. kolovoza 1995. u pratnji pripadnika UNPROFOR-a koji su došli u Žagrović identificirala leš Đure Rašua, koji su pronašli na pragu kuće Đorđa Rašua i na dva metra od kojeg je, u dvorištu s prednje strane te kuće, bio leš Dmitra Rašua, te da je na pragu jedne druge kuće identificirala leš Ilije Petka, a ispred garaže Lake Rašua leš Milice Petko.¹⁴³⁰ Svjedok 69 je u bazi UN-a u Kninu, u koju se sklonio negdje krajem kolovoza ili početkom rujna 1995., za leševe u Žagroviću rekao Saši Miloševiću iz Centra za ljudska prava u Zagrebu koji je pak, nakon što je obišao naznačene lokacije, potvrdio da je vidio da tamo još uvijek leže tri leša.¹⁴³¹ Svjedok 69 je u bazi UN-a za leševe rekao i pripadnicima UNCIVPOL-a.¹⁴³² Na temelju provedene ekshumacije, te kasnije identifikacije i sudskomedicinskog pregleda, u listopadu 2004. je utvrđeno da su neki od leševa prikupljenih u postupku humane asanacije poslije operacije Oluja leševi

¹⁴²⁴ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 2.

¹⁴²⁵ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 2; svjedok 69, T. 2747-2749.

¹⁴²⁶ Svjedok 69, T. 2747-2749.

¹⁴²⁷ Svjedok 69, T. 2747-2749.

¹⁴²⁸ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 2-3; P180 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 18. listopada 2004.), par. 2; svjedok 69, T. 2699, 2721-2723, 2727, 2730; P183 (Fotografija kuće snimljena s vanjske strane zida kojim je ograđeno dvorište); P184 (Skica svjedoka 69 koja prikazuje mjesto u dvorištu na kojem je pronašao leš); D180 (Dokumentacija o istrazi hrvatskih vlasti u vezi s ubojstvom Ilije i Milke Petko, te Dmitra i Đure Rašua), str. 18.

¹⁴²⁹ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 3; svjedok 69, T. 2728-2729.

¹⁴³⁰ D180 (Dokumentacija o istrazi hrvatskih vlasti u vezi s ubojstvom Ilije i Milke Petko, te Dmitra i Đure Rašua), str. 28-29.

¹⁴³¹ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 4.

¹⁴³² Svjedok 69, T. 2754; D179 (Izveštje UNCIVPOL-a od 19. rujna 1995. o dojavama o ubojstvima), str. 12.

Milice Petko, Ilije Petka i Dmitra Rašua, i da su ti ljudi, koji su svi bili civili, smrtno stradali 5. kolovoza 1995. u Žagroviću.¹⁴³³ Kako je naveo Odjel kriminalističke policije Policijske uprave šibensko-kninske, na području Žagrovića je 5. kolovoza 1995. djelovala 3. pješачka bojna 4. gardijske brigade HV-a, a prisutnost vojske na tom području potvrdilo je i više seljana.¹⁴³⁴

345. Prema izvješću 4. gardijske brigade HV-a od 7. kolovoza 1995., ta brigada je zabilježila gubitke u ljudstvu tijekom zračnog napada u selu Obljaj (Bosansko Grahovo, u Bosni i Hercegovini) 1. kolovoza (jedan ranjeni); tijekom topničko-pješачkog napada u Lisini, u Bosni i Hercegovini, 2. kolovoza (dvoje ranjenih); na brdu Lisina (na grahovskom pravcu) 3. kolovoza (jedan poginuli); tijekom borbenih djelovanja na području Golubića, u općini Knin, 5. kolovoza (osam ranjenih); te tijekom čišćenja u selu Golubić istog dana (troje poginulih u bliskoj borbi sa srpskim vojnicima) i čišćenja u Dragišićima, u Bosni i Hercegovini, 6. kolovoza 1995. (jedan poginuli, kojeg je ubio civil).¹⁴³⁵

346. Muški leš KN01/298B, označen brojem 604, pronađen je u kariranoj košulji, sivoj jakni, sivim hlačama i crnim visokim cipelama 9. rujna 1995. u Rašulama, na kućnom broju 304, i pokopan na mjesnom groblju u Kninu.¹⁴³⁶ Leš KN01/298B koji je, s metalnom pločicom broj "604" i novčanikom s osobnom iskaznicom na ime Dmitar Rašuo, ekshumiran 15. lipnja 2001. na groblju u Kninu i na sebi je imao zelenu jaknu, pulover s romboidnim uzorkom, sive hlače i tamne čizme, bio je leš muškarca približne visine 1,62-1,77 metara, starog između 40 i 60 godina, sa strijelnom ozljedom prsa za koju je John Clark utvrdio da predstavlja uzrok smrti.¹⁴³⁷ Clark je precizirao da se na jednom od rebara s vanjske desne strane tijela žrtve nalazio defekt u obliku metka, da je metak vjerojatno ispaljen zdesna na lijevo i da na lešu nigdje drugdje nije bilo ni očiglednih oštećenja od metka ni nekih zaostalih fragmenata metka.¹⁴³⁸ Uz to je dodao da je leš bio djelomično očuvan, a koža prisutna samo na prednjoj strani trupa, nadlakticama i bedrima.¹⁴³⁹ Dana 19. prosinca 2001. klasičnom metodom identifikacije

¹⁴³³ D180 (Dokumentacija o istrazi hrvatskih vlasti u vezi s ubojstvom Ilije i Milke Petko, te Dmitra i Đure Rašua), str. 21.

¹⁴³⁴ D180 (Dokumentacija o istrazi hrvatskih vlasti u vezi s ubojstvom Ilije i Milke Petko, te Dmitra i Đure Rašua), str. 2-9, 23, 27, 28.

¹⁴³⁵ D178 (Izvanredno izvješće 4. gardijske brigade, 7. kolovoza 1995.).

¹⁴³⁶ P1304 (Podaci o lešu KN01/298B, identifikacijski broj 604, s fotografijom).

¹⁴³⁷ P1522 (Zapisnik o obdukciji, KN01/298B, 12. srpnja 2001.), str. 1-6, 8, 11-13, 16; P1717 (Fotografija odjeće, KN01/298B).

¹⁴³⁸ P1522 (Zapisnik o obdukciji, KN01/298B, 12. srpnja 2001.), str. 1-3, 8.

¹⁴³⁹ P1522 (Zapisnik o obdukciji, KN01/298B, 12. srpnja 2001.), str. 2.

je utvrđeno da je leš KN01/298B leš Dmitra Rašua, rođenog 1914.¹⁴⁴⁰ Prema obrascu kojim je 19. prosinca 2001. prijavljena činjenica smrti, ispunjenom na temelju podataka dobivenih od kćerke preminulog, DMITAR Rašuo, Srbin, državljanin Jugoslavije, rođen 7. studenog 1914., umro je od strijelne ozljede trupa 5. kolovoza 1995. u Žagroviću, u općini Knin.¹⁴⁴¹

347. Muški leš KN01/297B, označen brojem 605, pronađen je u kariranoj košulji kratkih rukava, sivim hlačama i crnim visokim cipelama 9. rujna 1995. u Rašulama, na kućnom broju 304, i pokopan na mjesnom groblju u Kninu.¹⁴⁴² Leš KN01/297B koji je, s pločicom broj "605", ekshumiran 15. lipnja 2001. na groblju u Kninu i na sebi je imao zeleno-smeđe-plavu kariranu košulju s dvije rupe od metaka na sredini leđa, smeđe hlače i smeđe cipele bio je leš muškarca približne visine 1,62-1,78 metara, starog između 40 i 50 godina, s ostacima dva metka u donjem dijelu desne natkoljenice i dvije strijelne ozljede prsa za koje je John Clark utvrdio da predstavljaju uzrok smrti.¹⁴⁴³ Dana 5. lipnja 2002. klasičnom metodom identifikacije je utvrđeno da je leš KN01/297B leš Ilije Petka, rođenog 1950.¹⁴⁴⁴ Prema obrascu koji je 5. lipnja 2002., na temelju podataka dobivenih od nećakinje preminulog, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Ilija Petko, Srbin, državljanin Republike Hrvatske, rođen 25. svibnja 1950., umro je od strijelnih ozljeda trupa 5. kolovoza 1995. u Žagroviću, u općini Knin.¹⁴⁴⁵

348. Ženski leš KN01/212B, označen brojem 426, pronađen je u plavoj vunenoj haljini i crnim cipelama 14. kolovoza 1995. u Žagroviću, u općini Knin, i pokopan na mjesnom groblju u Kninu.¹⁴⁴⁶ Leš KN01/212B koji je, s metalnom pločicom broj "426", ekshumiran na groblju u Kninu i na sebi je imao tamnoplavo-crvenu kariranu jaknu i suknju i lijevu crnu natikaču bio je leš žene približne visine 1,53-1,68 metara, stare između 40 i 60 godina, sa strijelnim ozljedama prsa za koje je John Clark utvrdio da predstavljaju uzrok smrti.¹⁴⁴⁷ Leš KN01/212B ekshumiran je 2001., a 5. lipnja 2002.

¹⁴⁴⁰ P659 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na groblju u Kninu), str. 3.

¹⁴⁴¹ P2011 (Prijava činjenice smrti za Dmitra Rašua, 19. prosinca 2001.).

¹⁴⁴² P1303 (Podaci o lešu KN01/297B, identifikacijski broj 605, s fotografijom).

¹⁴⁴³ P1521 (Zapisnik o obdukciji, KN01/297B, 28. lipnja 2001.), str. 1-5, 7-13, 16; P1713 (Fotografija kostiju, KN01/297B); P1714 (Fotografija kostiju, KN01/297B); P1715 (Fotografija odjeće, KN01/297B).

¹⁴⁴⁴ P659 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na groblju u Kninu), str. 3.

¹⁴⁴⁵ P2010 (Prijava činjenice smrti za Iliju Petka, 5. lipnja 2002.), str. 61-62.

¹⁴⁴⁶ P1302 (Podaci o lešu KN01/212B, identifikacijski broj 426, s fotografijom).

¹⁴⁴⁷ P1520 (Zapisnik o obdukciji, KN01/212B, 27. lipnja 2001.), str. 1-2, 4-5, 8, 11-13; P1710 (Fotografija kostiju, KN01/212B); P1711 (Fotografija odjeće, KN01/212B); P1712 (Fotografija odjeće, KN01/212B).

klasičnom metodom identifikacije je utvrđeno da je riječ o lešu Milice Petko, rođene 1923.¹⁴⁴⁸ Prema obrascu koji je 5. lipnja 2002., na temelju podataka dobivenih od unuke preminule, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Milica Petko, rođena 13. listopada 1923., umrla je od strijelnih rana prsa 5. kolovoza 1995. u Žagroviću, u općini Knin.¹⁴⁴⁹

349. Jedini svjedok koji je svjedočio o događajima koji su se 5. kolovoza 1995. odigrali u Žagroviću je svjedok 69. Prilikom ocjenjivanja dokaza pribavljenih putem tog svjedoka, Raspravno vijeće je uzelo u obzir da se njegov iskaz i njegove ranije izjave u nekim dijelovima ne podudaraju. Tako je 24. kolovoza 1995. svjedok izjavio da je 5. kolovoza 1995. osobno u šumi vidio četiri leša, a u selu dvije osobe ubijene iz vatrenog oružja,¹⁴⁵⁰ dok je 1997. izjavio da je jedan leš vidio 5. kolovoza, a pet leševa (uključujući i onaj koji je prvi put vidio 5. kolovoza 1995.) 11. ili 12. kolovoza 1995.¹⁴⁵¹ Međutim, u svojem svjedočenju 13. svibnja 2008. rekao je da je osobno vidio samo jedan leš, dok je za druge čuo od jedne žene koja nije bila "normalna".¹⁴⁵² Osim toga, kad se 13. svibnja 2008. od njega u sudnici tražilo da potvrdi točnost svoje izjave iz 1997., svjedok 69 je izjavio da zbog moždanog udara koji je imao nakon što je 1997. dao izjavu ima problema s pamćenjem, ali je na kraju ipak mogao potvrditi točnost sadržaja te izjave i strane se nisu protivile njezinom prihvaćanju.¹⁴⁵³ Nakon što je vidjelo njegovo ponašanje u sudnici i izvršilo analizu njegovog cjelokupnog svjedočenja – također i u odnosu na druge dostupne dokaze – Raspravno vijeće smatra da je on vjerodostojan svjedok u vezi s događajima čiji je očevidac bio 5. kolovoza 1995.

350. Dmitar Rašuo je posljednji put viđen živ 5. kolovoza 1995. u Žagroviću, a 13. kolovoza 1995. Đuja Nonković je u tom selu identificirala njegov leš. Dana 5. kolovoza oko 18:00 sati, nedugo nakon što je Dmitar Rašuo, star 81 godinu, otišao s jednim muškarcem u uniformi iza jedne kuće, svjedok 69 je čuo rafal. Iako svjedok 69 nije mogao sa sigurnošću reći iz kojeg se smjera čuo rafal, on je izjavio i da je "to [...] kao da je po' kilometra, a to je 50 metara". Raspravno vijeće je uzelo u obzir i tvrdnju Gotovinine obrane, iznesenu u paragrafu 938 njezinog završnog podneska, da je rafal koji je svjedok 69 čuo povezan s oružanim borbama koje su se tada vodile u blizini

¹⁴⁴⁸ P659 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na groblju u Kninu), str. 2.

¹⁴⁴⁹ P2009 (Prijava činjenice smrti za Milicu Petko, 5. lipnja 2002.), str. 59-60.

¹⁴⁵⁰ P235 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-484, 24. kolovoza 1995.).

¹⁴⁵¹ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 3-4.

¹⁴⁵² Svjedok 69, T. 2699.

¹⁴⁵³ Svjedok 69, T. 2700-2702.

Žagrovića. Međutim, jedine oružane borbe od 5. kolovoza 1995. koje se spominju u dokazima vođene su na području Golubića, koji je od Žagrovića udaljen otprilike pet kilometara. S obzirom na to da je svjedok 69 rafal čuo nedugo nakon što su mu se Dmitar Rašuo i muškarac u uniformi izgubili iz vidokruga, kao i na udaljenost od Golubića do Žagrovića, Raspravno vijeće konstatira da je rafal ispalio muškarac u uniformi. Raspravno vijeće je nadalje uzelo u obzir sudskomedicinske dokaze, prema kojima je smrt žrtve nastupila uslijed strijelne ozljede prsa. S obzirom na gore navedeno, Raspravno vijeće konstatira da je Dmitra Rašua, Srbina, iz vatrenog oružja ubio muškarac u uniformi kojeg je vidio svjedok 69, nedugo nakon što su zamakli iza kuće. Na temelju činjenice da je počinitelj na uniformi imao hrvatske oznake, kao i na temelju činjenice da je 5. kolovoza 1995. na području Žagrovića djelovala 3. pješačka bojna 4. gardijske brigade HV-a, Raspravno vijeće konstatira da je počinitelj bio pripadnik HV-a. Raspravno vijeće će stoga dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice u poglavljima 5.3.2 i 5.8.2(b) dolje u tekstu.

351. Svjedok 69 posljednji je put vidio Iliju Petka i Milicu Petko 5. kolovoza 1995. u Žagroviću. Ilija Petko je bio nenaoružan. Nakon što je vidio spomenutog vojnika HV-a kako Dmitra vodi iza kuće, svjedok 69 je, dok se krio u šumi, u selu vidio jednu skupinu ljudi o kojima je govorio kao o vojnicima HV-a. S tim u vezi, Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 4.2.9 da su ti vojnici bili pripadnici HV-a. Toga dana oko 22:00 sata, i ponovno 11. ili 12. kolovoza 1995., svjedok 69 je u jednom dvorištu u Žagroviću vidio leš Ilije Petka, koji je ležao na leđima u lokvi krvi. Prema sudskomedicinskim dokazima, i Ilija Petko i Milica Petko umrli su od strijelnih rana prsa. Raspravno vijeće je uzelo u obzir prisutnost i ponašanje vojnika HV-a 5. kolovoza 1995. u Žagroviću, kao i iskaz svjedoka 69 da se toga dana "pucalo na sve strane" i činjenicu da je smrt Ilije i Milice Petko, kao i u slučaju Dmitra Rašua, nastupila uslijed strijelnih rana prsa. Raspravno vijeće je nadalje uzelo u obzir činjenicu da je Ilija Petko pronađen mrtav istog dana kad je ubijen Dmitar Rašuo. Slijedom navedenog, Raspravno vijeće konstatira da su jedan ili više pripadnika HV-a koji su se 5. kolovoza 1995. nalazili u Žagroviću iz vatrenog oružja ubili Iliju i Milicu Petko. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice u poglavljima 5.3.2 i 5.8.2 (b) dolje u tekstu.

352. Leš Đure Rašua jedna je njegova suseljanica pronašla i identificirala 13. kolovoza 1995. na pragu kuće Đorđa Rašua. Nalazio se na otprilike dva metra od leša Dmitra

Rašua. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o točnom vremenu smrti Đure Rašua niti su mu predloženi dokazi o njegovom kretanju 5. kolovoza 1995. Osim toga, nije moguće s dovoljnom sigurnošću utvrditi odnose li se sudskomedicinski dokazi na koje je tužiteljstvo ukazalo u paragrafu 674 svojeg završnog podneska na Đuru Rašua. Raspravnom vijeću također nisu predloženi dovoljni dokazi da bi moglo donijeti ikakav zaključak o neidentificiranom lešu navedenom pod brojem 3 u Prilogu Optužnici. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće taj incident neće dalje razmatrati u tim dijelovima u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

Jovo Grubor i drugi (Prilog, br. 4)

353. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Jove Grubora, Miloša Grubora, Marije Grubor, Mike Grubor i Đure Karanovića počinjenom 25. kolovoza 1995. u Gruborima predloženi putem velikog broja svjedočenja i dokumentarnih dokaza. Svjedoci koji su svjedočili o navodima o tim ubojstvima uključuju osobe koje su tada živjele u dolini Plavnog, pripadnike Specijalne policije ili hrvatske dužnosnike, te međunarodne promatrače. O jednom dijelu dokaza o zbivanjima nakon ubojstava za koja se tereti u Optužnici bit će riječi u poglavlju 6.2.6 dolje u tekstu. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 1.720 stanovnika Plavnog 1991., njih 1.708 su bili Srbi.¹⁴⁵⁴

354. Raspravnom vijeću su predložena svjedočenja troje mještana – Jovana Grubora, Milice Karanović i Marije Đurić – koji su opisali što su vidjeli 25. kolovoza 1995.

355. **Milica Karanović**, Srkinja iz Grubora, zaseoka sela Plavno, u općini Knin,¹⁴⁵⁵ izjavila je da su Grubori prije 24. kolovoza 1995. granatirani i da je pritom uništeno više kuća, čiji broj nije navela.¹⁴⁵⁶ Dana 24. kolovoza 1995. Sava Kurajica iz jednog susjednog zaseoka obavijestio je svjedokinju i neke druge ljude da sutra ujutro trebaju poslati po jednog člana svakog kućanstva u školu u Plavnom kako bi se prijavili UNPROFOR-u da mogu otići u Srbiju.¹⁴⁵⁷ Dana 25. kolovoza 1995. svjedokinja i sedam drugih seljana krenuli su u 09:00 sati iz Grubora – gdje je ostalo pet ljudi – i oko 10:00

¹⁴⁵⁴ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

¹⁴⁵⁵ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 1-2; izjava od 12. srpnja 2007., str. 1.

¹⁴⁵⁶ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 12. srpnja 2007., par. 2.

¹⁴⁵⁷ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 2.

sati stigli u centar Plavnog.¹⁴⁵⁸ Svjedokinja i 50 drugih ljudi s okolnih područja okupili su se ispred škole u Plavnom, koja se nalazila u centru mjesta, i tamo čekali da se prijave UNPROFOR-u.¹⁴⁵⁹ Oko 10:00 sati svjedokinja je ispred same škole u Plavnom vidjela jednu skupinu vojnika u šarenim uniformama, koja je iz centra mjesta otišla glavnom cestom prema Perićima, u općini Knin. Trideset minuta kasnije u istom smjeru je otišla još jedna skupina vojnika. Oko 11:00 sati svjedokinja je vidjela da neke kuće u Gruborima gore. To je mogla jasno vidjeti jer centar Plavnog leži u dolini, dok su zaseoci, uključujući Grubore, razmješteni po okolnim brdima.¹⁴⁶⁰ Zajedno s drugim seljanima iz Grubora, osim Save Grubora, svjedokinja je iz škole odmah krenula natrag u zaselak.¹⁴⁶¹ Putem prema Gruborima na livadama je vidjela mrtve domaće životinje, od kojih su neke imale rane od metaka.¹⁴⁶² Čim je ušla u Grubore, vidjela je da nekoliko kuća još uvijek gori.¹⁴⁶³ Primijetila je da u drugim kućama vatra jenjava i da su se krovovi tih kuća urušili.¹⁴⁶⁴ Zajedno s drugim seljanima iz Grubora, svjedokinja je pronašla svojeg strica Miloša Grubora (rođenog 1915.), koji je ležao mrtav u svojem krevetu.¹⁴⁶⁵ Bio je u pidžami, obliven krvlju.¹⁴⁶⁶ Krvi je bilo i na podu i oko kreveta.¹⁴⁶⁷ Svjedokinja je s drugim seljanima iz Grubora na livadi iza svoje kuće pronašla i mrtva tijela Đure Karanovića, Jove Grubora i Milice Grubor.¹⁴⁶⁸ Jovo Grubor (rođen 1930.), svjedokinjin brat, ležao je potrbuške na otprilike 10-15 metara od njezine kuće.¹⁴⁶⁹ Svuda po njemu i na zemlji bila je krv. Kad ga je svjedokinja zajedno s drugim seljanima okrenula, vidjela je da mu je prerezan grkljan. Nosio je crne hlače, jaknu, cipele i bijelu košulju. Svjedokinja i drugi seljani odnijeli su njegovo tijelo u njegovu kuću. Svjedokinji je žena Jove Grubora, Dušanka, kasnije rekla da je, kad ga je presvlačila, vidjela ubodne rane na leđima i u predjelu rebara.¹⁴⁷⁰ Svjedokinja je izjavila da je njezin sin, Đuro Karanović (rođen 1954.), ležao potrbuške na metar i pol od tijela

¹⁴⁵⁸ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 3.

¹⁴⁵⁹ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 2-3.

¹⁴⁶⁰ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 3.

¹⁴⁶¹ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 3-4.

¹⁴⁶² P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 4; izjava od 12. srpnja 2007., par. 4.

¹⁴⁶³ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 2, 4.

¹⁴⁶⁴ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 4-5.

¹⁴⁶⁵ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 2, 4.

¹⁴⁶⁶ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 4.

¹⁴⁶⁷ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 4-5.

¹⁴⁶⁸ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 4.

¹⁴⁶⁹ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 4-5.

¹⁴⁷⁰ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 5.

Jove Grubora.¹⁴⁷¹ Na tijelu Đure Karanovića nije vidjela nikakvu ranu, ali je vidjela da je zemlja oko njega natopljena krvlju. Nosio je šarenu košulju, plave traperice i cipele. Svjedokinja ga je pokrila plahtom i dekom.¹⁴⁷² Milica Grubor (rođena 1944.) ležala je na leđima jedan metar od tijela Đure Karanovića.¹⁴⁷³ Svjedokinja na njezinom tijelu nije vidjela nikakvu ranu niti je na njoj ili oko nje vidjela krv. Nosila je plavu suknju i džemper, bijelu košulju, opanke i čarape. Svjedokinja ju je pokrila plahtom.¹⁴⁷⁴ Svjedokinja je izjavila da je, kad je u 17:00 sati ušla u spaljenu kuću svoje majke, u hodniku vidjela jednu kost.¹⁴⁷⁵ Nakon tog dana majku nije vidjela niti se s njom čula.¹⁴⁷⁶ Od ukupno dvadesetak kuća u Gruborima, sve su, osim tri, bile spaljene.¹⁴⁷⁷ Svjedokinja je u rujnu 1995. napustila Hrvatsku i otišla u Srbiju.¹⁴⁷⁸

356. Dana 12. srpnja 2001. djelatnici Policijske uprave šibensko-kninske obavili su obavijesni razgovor s Marijom Đurić, Srpkinjom s prebivalištem u Plavnom, u vezi s događajima u Gruborima od 25. kolovoza 1995. Marija Đurić je izjavila da su na dan kada je u Plavno došao UNHCR, ili neka druga međunarodna organizacija, ona i drugi seljani iz Grubora, Perića i Đurića otišli u školu kako bi UNHCR popisao ljude koji žele otići u SRJ. Iz škole je na ulazu u Plavno vidjela dugu kolonu vozila. Nakon toga je vidjela kako asfaltiranom cestom prema školi ide skupina od otprilike 15 vojnika, koja je zatim produžila prema Perićima i Đurićima. Otprilike 20-30 minuta kasnije iz istog smjera je došla još jedna skupina vojnika. Nakon što je vojska otišla, vidjela je da se iz smjera Grubora diže dim.¹⁴⁷⁹

357. **Jovan Grubor**, Srbin iz Grubora, zaseoka sela Plavno, općina Knin,¹⁴⁸⁰ od jednog je susjeda iz zaseoka Perići 25. kolovoza 1995. čuo da se ljudi trebaju prijaviti UN-u i hrvatskim civilnim vlastima u školi u Plavnom i navesti žele li ostati ili otići u Srbiju.¹⁴⁸¹ Svjedok i šest drugih ljudi otišli su u školu i tamo neko vrijeme čekali, ali nije se pojavio nitko od predstavnika hrvatskih vlasti.¹⁴⁸² Svjedok je zatim vidio tri

¹⁴⁷¹ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 4-5.

¹⁴⁷² P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 5.

¹⁴⁷³ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 4-5.

¹⁴⁷⁴ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 5.

¹⁴⁷⁵ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 5-6.

¹⁴⁷⁶ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 6.

¹⁴⁷⁷ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 2, 6-7.

¹⁴⁷⁸ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 2; izjava od 12. srpnja 2007., par. 5.

¹⁴⁷⁹ P1084 (Službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Marijom Đurić, 13. srpnja 2001.), str. 1.

¹⁴⁸⁰ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 1-2.

¹⁴⁸¹ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 2.

¹⁴⁸² P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 2-3.

skupine vojnika u maskirnim uniformama koji su asfaltiranom cestom pješice išli u smjeru Grubora.¹⁴⁸³ U prvoj je skupini bilo otprilike sedam-osam vojnika s crvenom ili crnom trakom na ramenu, te crnim, zelenim i crvenim povezom oko glave i šahovnicama. Na otprilike 20-30 metara iza njih cestom je išla druga skupina, s otprilike 20 vojnika, a za njom treća, s otprilike 10-12 vojnika. Otprilike između 10:00 i 11:00 sati svjedok je vidio plamen i dim iznad Grubora. Vidio je da dolaze dva vozila i u jednom od njih prepoznao Aluna Robertsa iz UN-a. Jedan pripadnik UN-a iz Ukrajine koji se zvao "Peter" rekao je svjedoku da su Grubori pretvoreni u pepeo i s njim se odvezao u zaselak. Svjedok je tamo vidio da su na mnogim kućama vrata zatvorena, ali da one iznutra gore. Pokušao je ugasiti vatru u kući svojeg sina, a kasnije je vidio da mu je i samom izgorio sjenik i primijetio više kostura izgorjele stoke. Pomogao je Duškanki Grubor da odnese mrtvo tijelo svojeg muža Jove Grubora, koje je ležalo na jednom obronku, ispod nekih grana. Svjedok je izjavio da je vidio da je Jovi Gruboru prerezan grkljan i tijelo više puta ubodeno. Nakon toga je pronašao leš Miloša Grubora, koji je ležao na podu u svojoj spavaćoj sobi, u lokvi krvi, a po podu je uokolo bilo 14 praznih čahura.¹⁴⁸⁴ Preživjeli seljani su 28. kolovoza 1995. otišli u Knin, gdje su u jednoj sportskoj dvorani ostali do 10. rujna 1995. Svjedok je izjavio da su životni uvjeti tamo bili užasni i da je noću čuo muškarce kako vrište. Dana 10. i 11. rujna 1995. Alun Roberts i drugi pripadnici UN-a odveli su svjedoka u Grubore. U ta dva dana pronašli su leševe Stevana Vidovića i Anđelije Rusić.¹⁴⁸⁵ Svjedok je 16. rujna 1995. otišao kod sina u Beograd.¹⁴⁸⁶

358. Raspravnom vijeću su nadalje predloženi iskazi koje je u vezi s incidentom u Gruborima od 25. kolovoza 1995. dalo više međunarodnih promatrača.

359. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,¹⁴⁸⁷ u svojem svjedočenju je rekao da je, dok je 23. ili 24. kolovoza 1995. bio u patroli s HRAT-om, od seljana koji su najvjerojatnije bili iz Đurića u dolini Plavnog, u općini Knin, čuo da su ih ljudi u vojnim uniformama koji su imali hrvatski naglasak zastrašivali, te da su ubili dvoje

¹⁴⁸³ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 2-3.

¹⁴⁸⁴ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 3.

¹⁴⁸⁵ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 4.

¹⁴⁸⁶ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 5.

¹⁴⁸⁷ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

seljana i zapalili jedan objekt.¹⁴⁸⁸ Seljani su UN-u pokazali grob jednog čovjeka kojeg su, prema njihovoj tvrdnji, hrvatski vojnici ubili iz vatrenog oružja.¹⁴⁸⁹ Roberts i osoblje UN-a otišli su kasno poslijepodne u policijsku postaju u Kninu i tamo prijavili što se dogodilo u Đurićima.¹⁴⁹⁰ UN je dogovorio da seljani, hrvatska policija i UN sutradan kasnije ujutro u tom selu održe sastanak na kojem bi se, između ostalog, razgovaralo o sigurnosnim pitanjima.¹⁴⁹¹ Roberts je, nakon što je krenuo na taj sastanak, saznao da bi trebali doći i gradonačelnik Knina, Pašić, te Romanić.¹⁴⁹² Dok su Roberts i drugo osoblje UN-a 25. kolovoza 1995. išli na sastanak u Đuriće, na desnoj su strani ceste u dolini Plavnog, otprilike na kilometar-dva prije skretanja za Đuriće, vidjeli kolonu od oko 11 ili 12 parkiranih praznih džipova, kombija i "kombi-buseva" vojske ili specijalnih jedinica.¹⁴⁹³ Radilo se o sedam ili osam plavih džipova iste proizvodnje i tri bijela kombija.¹⁴⁹⁴ Neka od vozila su na vratima imala oznake.¹⁴⁹⁵ Nisu izgledala kao vozila hrvatske policije, koja su Robertsu i drugom osoblju UN-a bila poznata.¹⁴⁹⁶ Roberts je toga dana zapisao brojeve njihovih registarskih tablica.¹⁴⁹⁷

360. Policija se nije pojavila u Đurićima na sastanku s UN-om i seljanima.¹⁴⁹⁸ Roberts i drugo osoblje UN-a sastanak su u Đurićima prekinuli jer je oko 13:00 sati Roberts vidio da se iz jednog sela s druge strane doline dižu četiri zasebna oblaka dima, a iz

¹⁴⁸⁸ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 15, 68; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 9; P679 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 4. ožujka 2008.), par. 2-3, 9; Alun Roberts, T. 6859-6860, 6916; P690 (Skica lokacija sela i mjesta događaja 24. i 25. kolovoza 1995. u dolini Plavnog, koju je nacrtao Alun Roberts).

¹⁴⁸⁹ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 68; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 9; Alun Roberts, T. 6916.

¹⁴⁹⁰ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 69; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 9; Alun Roberts, T. 6916-6917.

¹⁴⁹¹ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 69; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 9; P679 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 4. ožujka 2008.), par. 3; Alun Roberts, T. 6860, 6916-6917; P691 (Izvešće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 6.

¹⁴⁹² Alun Roberts, T. 6916-6917; v. i P46 (Telefaks H. Al-Alfija upućen P. Corwinu, 23. kolovoza 1995.).

¹⁴⁹³ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 15, 70-71, 89; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 9; P679 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 4. ožujka 2008.), par. 1, 3; Alun Roberts, T. 6860-6861, 6864-6865, 6917, 6965; P690 (Skica lokacija sela i mjesta događaja 24. i 25. kolovoza 1995. u dolini Plavnog, koju je nacrtao Alun Roberts); P691 (Izvešće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 5-6.

¹⁴⁹⁴ Alun Roberts, T. 6860; P691 (Izvešće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 5; P692 (Popis registarskih tablica koji je sastavio Alun Roberts).

¹⁴⁹⁵ P691 (Izvešće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 5.

¹⁴⁹⁶ P691 (Izvešće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 5.

¹⁴⁹⁷ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 10; P679 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 4. ožujka 2008.), par. 1-3; Alun Roberts, T. 6864, 6945-6946, 7117; P691 (Izvešće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 5.

¹⁴⁹⁸ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 10; P679 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 4. ožujka 2008.), par. 3; Alun Roberts, T. 6861, 6916; P690 (Skica lokacija sela i mjesta događaja 24. i 25. kolovoza 1995. u dolini Plavnog, koju je nacrtao Alun Roberts); P691 (Izvešće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 6.

istog su smjera čuli i nekoliko pucnjeva.¹⁴⁹⁹ Roberts je dodao da je, iako je sipila kiša, imao jasan i nesmetan pogled na dolinu.¹⁵⁰⁰ Jovan, jedan od sudionika sastanka, rekao je da je to selo na drugoj strani doline njegovo selo Grubori, u općini Knin.¹⁵⁰¹ Jedan dio osoblja UN-a odmah se uputio u Grubore i putem je u podnožju ceste koja se penje prema Gruborima naišao na dvije jako uznemirene starije žene koje su stalno vikale "vojnici" i "pucaju".¹⁵⁰² Te su žene kasnije toga dana UN-u kazale da su ti vojnici nosili maslinastozelene uniforme s vrpcom u boji na ramenu.¹⁵⁰³ Dana 27. kolovoza 1995. pet žena iz Grubora ispričalo je jednom timu HRAT-a i svjedoku da su 25. kolovoza 1995., kad su išle u školsku dvoranu u Bašincu, oko 10:30 sati naišle na dvije skupine vojnika u zelenim uniformama.¹⁵⁰⁴ U svakoj je bilo po 10-20 vojnika.¹⁵⁰⁵ Jedna skupina vojnika išla je, kako su rekle, prema selu Rusići, a druga se neasfaltiranim putem uspinjala prema Gruborima.¹⁵⁰⁶ Izjavile su da to nisu bili srpski vojnici i dodale da su neki na ramenu imali vrpcu u boji.¹⁵⁰⁷ U isto vrijeme jedna je druga žena na neasfaltiranom putu koji se spušta iz Grubora vidjela desetak vojnika u zelenim uniformama.¹⁵⁰⁸

361. Roberts je u svojem svjedočenju rekao da su on i drugo osoblje UN-a u Grubore 25. kolovoza 1995. stigli oko 13:30 sati i da su tamo zatekli većinu manjih objekata u plamenu i nekoliko starijih seljana u stanju šoka.¹⁵⁰⁹ Roberts je izjavio da tijekom te

¹⁴⁹⁹ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 15, 72, 84; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 10; P679 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 4. ožujka 2008.), par. 2-4; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 32, br. 29-30; Alun Roberts, T. 6861, 6917-6918, 6921, 6926, 6937; P683 (Razne fotografije posljedica uništavanja, pljačke i ubijanja u Kninu i u selima, snimljene u razdoblju od 10. kolovoza do sredine listopada 1995.), str. 59-62; P690 (Skica lokacija sela i mjesta događaja 24. i 25. kolovoza 1995. u dolini Plavnog, koju je nacrtao Alun Roberts); P691 (Izvešće Aluna Robertsa o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 6; P714 (Fotografija sastanka pripadnika UN-a i seljana 25. kolovoza 1995. u Durićima ili Zečevićima).

¹⁵⁰⁰ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 84; Alun Roberts, T. 6917; P691 (Izvešće Aluna Robertsa o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 6.

¹⁵⁰¹ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 72; P679 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 4. ožujka 2008.), par. 3; Alun Roberts, T. 6861, 6868, 6916, 6919; P690 (Skica lokacija sela i mjesta događaja 24. i 25. kolovoza 1995. u dolini Plavnog, koju je nacrtao Alun Roberts); P691 (Izvešće Aluna Robertsa o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 6, 16.

¹⁵⁰² P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 15, 73; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 10; Alun Roberts, T. 6918-6920, 6923, 6926; P691 (Izvešće Aluna Robertsa o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 7.

¹⁵⁰³ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 81.

¹⁵⁰⁴ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 85-86; P691 (Izvešće Aluna Robertsa o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 3, 16-17.

¹⁵⁰⁵ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 86.

¹⁵⁰⁶ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 86; P691 (Izvešće Aluna Robertsa o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 3, 17.

¹⁵⁰⁷ P691 (Izvešće Aluna Robertsa o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 17.

¹⁵⁰⁸ P691 (Izvešće Aluna Robertsa o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 17.

¹⁵⁰⁹ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 15, 74-75; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 10; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 34, br. 3; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 3-4; Alun Roberts, T. 6867-6868, 6918-6920,

prve posjete nisu vidjeli leševe.¹⁵¹⁰ Seljani, doduše, UN-u jesu pokazali zapaljenu kuću Marije Grubor, stare 90 godina, rekavši da misle da je ona unutra izgorjela.¹⁵¹¹ Roberts je vidio i tri mrtve svinje koje su, kako se činilo, bile ubijene iz vatrenog oružja.¹⁵¹² Prema njegovim riječima, dok su u Gruborima razgovarali sa seljanima, nije bilo znakova sukoba između HV-a i eventualnih odmetnutih srpskih vojnika.¹⁵¹³ UN se u selu nije zadržao duže od četrdesetak minuta.¹⁵¹⁴ Kad su odlazili iz doline, neka su vozila iz parkirane kolone nedostajala i Roberts je tog poslijepodneva zapisao brojeve registarskih tablica vozila koja su još bila tamo.¹⁵¹⁵ Brojevi koje je zabilježio su sljedeći: 010-353; ZG – 721 GJ; 010 – 027; ZG – 720 GJ; 010 – 319.¹⁵¹⁶ Jedan bijeli kombi bio je bez tablica.¹⁵¹⁷ UNTV je registarske tablice snimio i filmskom kamerom.¹⁵¹⁸

362. Roberts je zajedno s drugim osobljem UN-a kasnije tog dana ponovno otišao u Grubore, kamo je stigao oko 18:00 sati.¹⁵¹⁹ Tamo su zatekli šest starijih seljana i tada su kuće već izgorjele.¹⁵²⁰ Jedna mještanka, Marija Grubor, na gornjem je katu jedne kuće pokazala UN-u leš Miloša Grubora (1915.), koji je ležao u pidžami u svojem krevetu u lokvi krvi.¹⁵²¹ Glava Miloša Grubora bila je prostrijeljena s dva hica u potiljak.¹⁵²² U

6923; P691 (Izvjешće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 4, 8; P709 (Fotografije posljedica uništavanja u Kninu i u selima i raseljenih osoba u bazi UN-a), treći red, slika lijevo.

¹⁵¹⁰ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 15, 74-75; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 10; Alun Roberts, T. 6868, 6919-6920, 6923; P691 (Izvjешće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 8. Roberts je u svojim ranijim izjavama naveo da je tijekom svoje prve posjete Gruborima 25. kolovoza 1995. vidio leševe. Tu je izjavu prilikom svjedočenja (T. 6920) povukao i Raspravno vijeće će se u vezi s tim pitanjem osloniti na njegov iskaz u sudnici, koji je potkrijepio i Edward Flynn.

¹⁵¹¹ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 10; Alun Roberts, T. 6868, 6920.

¹⁵¹² P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 10; P679 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 4. ožujka 2008.), par. 5; Alun Roberts, T. 6868; P691 (Izvjешće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 4, 8; P715 (Fotografija svinja ubijenih vatrenim oružjem u Gruborima).

¹⁵¹³ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 11.

¹⁵¹⁴ Alun Roberts, T. 6868.

¹⁵¹⁵ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 11; P679 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 4. ožujka 2008.), par. 6-9; Alun Roberts, T. 6864, 6866, 6945-6946, 7117; P692 (Popis registarskih tablica koji je sastavio Alun Roberts).

¹⁵¹⁶ P679 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 4. ožujka 2008.), par. 7; Alun Roberts, T. 6946; P692 (Popis registarskih tablica koji je sastavio Alun Roberts).

¹⁵¹⁷ P679 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 4. ožujka 2008.), par. 8; Alun Roberts, T. 6946; P692 (Popis registarskih tablica koji je sastavio Alun Roberts).

¹⁵¹⁸ Alun Roberts, T. 6970.

¹⁵¹⁹ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 77-78; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 11, Alun Roberts, T. 6867, 6869, 6929; P691 (Izvjешće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 10.

¹⁵²⁰ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 11; Alun Roberts, T. 6869; P691 (Izvjешće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 10.

¹⁵²¹ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 15, 78; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 8, 10; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 16, br. 5; Alun Roberts, T. 6869, 6927-6928; P685 (Video-materijal CNN-a u vezi s Varivodama, 3. listopada 1995.), str. 2; P686 (*The Independent*, 4. rujna 1995.), str. 1; P691 (Izvjешće Aluna Roberta o Gruborima,

istoj sobi su pronađene čahure.¹⁵²³ Jovan i Marija Grubor pokazali su UN-u leš Jove Grubora (1930.), koji je ležao u lokvi krvi na podu u hodniku svoje kuće.¹⁵²⁴ Roberts je izjavio da je Jovo bio u civilnoj odjeći i da mu je grkljan bio prerezan, a donji dio lica unakažen.¹⁵²⁵ Dodao je da je Jovo Grubor, koliko se sjeća, imao i ubodnu ranu u gornjem dijelu prsa.¹⁵²⁶ Krov i gornji kat njegove kuće su izgorjeli.¹⁵²⁷ Jovan je rekao UN-u da je njegov leš pronašao tog poslijepodneva ispod živice u jednom polju, pored nekih krava i jednog psa ubijenih iz vatrenog oružja, i da ga je zajedno s drugima dovukao tamo u hodnik.¹⁵²⁸ On je UN-u pokazao to mjestu u polju, do kojeg je bilo manje od 250 metara.¹⁵²⁹ Na fotografiji koja je tamo snimljena ne vidi se krv.¹⁵³⁰ Roberts je izjavio da je u pepelu i ruševinama jedne druge kuće vidio posmrtnu ostatku jedne žene koja je izgorjela.¹⁵³¹ Jovan i jedna druga osoba iz sela rekli su UN-u da je to

29. kolovoza 1995.), par. 2, 11, 15; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1, 15-16.

¹⁵²² P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 15, 78; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 8, 10-11; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 16, br. 5; Alun Roberts, T. 6869, 6927; P685 (Video-materijal CNN-a u vezi s Varivodama, 3. listopada 1995.), str. 2; P686 (*The Independent*, 4. rujna 1995.), str. 1; P691 (Izvešće Aluna Roberts o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 2, 11, 15; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1, 15-16.

¹⁵²³ Alun Roberts, T. 6869, 6927.

¹⁵²⁴ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 79; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 8, 11; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 16, br. 5; P679 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 4. ožujka 2008.), par. 12; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 28; Alun Roberts, T. 6869, 6927-6929, 6953-6954, 6958; P691 (Izvešće Aluna Roberts o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 12, 18; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1, 13-14.

¹⁵²⁵ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 79; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 8, 11; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 16, br. 5; P679 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 4. ožujka 2008.), par. 12; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 27-28; Alun Roberts, T. 6928, 6953, 6958-6961; P685 (Video-materijal CNN-a u vezi s Varivodama, 3. listopada 1995.), str. 2; P686 (*The Independent*, 4. rujna 1995.), str. 1; P691 (Izvešće Aluna Roberts o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 2, 12, 15, 18; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1, 13-14.

¹⁵²⁶ Alun Roberts, T. 6961.

¹⁵²⁷ Alun Roberts, T. 6953; P691 (Izvešće Aluna Roberts o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 12.

¹⁵²⁸ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 79; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 8; P679 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 4. ožujka 2008.), par. 12; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 27-28; Alun Roberts, T. 6867, 6928, 6953-6954, 6958, 6962; P691 (Izvešće Aluna Roberts o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 12; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1, 13-14.

¹⁵²⁹ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 79; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 11; P679 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 4. ožujka 2008.), par. 12; Alun Roberts, T. 6866-6867, 6869, 6948-6949, 6952-6955, 6957-6959; P693 (Fotografija Jove Grubora kako pokazuje živicu u kojoj je pronašao leš, koju je snimio Alun Roberts).

¹⁵³⁰ Alun Roberts, T. 6953, 6959.

¹⁵³¹ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 80; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 32, br. 26; Alun Roberts, T. 6869, 6928; P683 (Razne fotografije posljedica uništavanja, pljačke i ubijanja u Kninu i u selima, snimljene u razdoblju od 10. kolovoza do sredine listopada 1995.), str. 53-54; P686 (*The Independent*, 4. rujna 1995.), str. 1; P691 (Izvešće Aluna Roberts o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 2, 13, 15, 18.

Marija Grubor, kojoj je bilo otprilike 90 godina.¹⁵³² UN je razgovarao s jednom ženom koja mu je rekla da je njezin muž Jovan-Damjan Grubor, koji je imao 73 godine i bio invalid, nestao i da misli da je izgorio u svojoj kući.¹⁵³³ Drugo osoblje UN-a je Robertsu reklo da je u jednom obližnjem polju vidjelo leševe Đure Karanovića (1950.) i Mike Grubor, stare 51 godinu, koji su oboje bili pogođeni u glavu.¹⁵³⁴ Đuro Karanović ležao je u živici, izubijan po glavi i licu.¹⁵³⁵ Roberts je u svojem izvješću naveo da su svi ljudi koji su ubijeni u Gruborima bili civili.¹⁵³⁶ Osoblje UN-a je izbrojalo da je, od ukupno otprilike 25 kuća, koje su bile raštrkane širom zaseoka, njih oko 12-15 spaljeno.¹⁵³⁷ Spaljene su kuće međusobno bile jako blizu, ali je Roberts izjavio da je imao dojam da je požar u svakoj od njih izazvan namjerno, a ne da se na neke proširio iz obližnjih zapaljenih kuća.¹⁵³⁸

363. **Richard Lyntton**, producent UNTV-a u kolovozu 1995. godine,¹⁵³⁹ također je svjedočio o ovom incidentu i dao je sličan iskaz kao Alun Roberts.¹⁵⁴⁰ Osim što je svjedočio o svojim zapažanjima od 25. kolovoza 1995. vezanim za navode o ubojstvima, Lyntton je rekao da se, zajedno s ekipom UNTV-a, u jutarnjim satima 26. kolovoza 1995. vratio u Grubore.¹⁵⁴¹ Tamo je zatekao Dušanku Grubor i još jednu ženu, s kojima je obavio intervju.¹⁵⁴² Te žene su mu rekle da su njihovi muževi ubijeni.¹⁵⁴³

¹⁵³² P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 80; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 32, br. 26; Alun Roberts, T. 6928; P686 (*The Independent*, 4. rujna 1995.), str. 1; P691 (Izvješće Aluna Roberts o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 13, 15, 18.

¹⁵³³ Alun Roberts, T. 6928; P691 (Izvješće Aluna Roberts o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 2, 15, 19.

¹⁵³⁴ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 80; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 8; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 16, br. 5; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 27-28; Alun Roberts, T. 6928; P686 (*The Independent*, 4. rujna 1995.), str. 1; P691 (Izvješće Aluna Roberts o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 2, 13, 15, 18; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1, 17-18.

¹⁵³⁵ P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 16, br. 5; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 27-28; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1, 17-18.

¹⁵³⁶ P691 (Izvješće Aluna Roberts o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 15.

¹⁵³⁷ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 81; Alun Roberts, T. 7120-7121; P684 (Izvješće Aluna Roberts za tisak o kršenjima ljudskih prava u Sektoru Jug od strane pripadnika HV-a, 12. listopada 1995.), str. 1; P691 (Izvješće Aluna Roberts o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 4, 8; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 13-18.

¹⁵³⁸ Alun Roberts, T. 7120.

¹⁵³⁹ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 2; Richard Lyntton, T. 8806.

¹⁵⁴⁰ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 4, 7-8, 10, 13-18, 21-24; Richard Lyntton, T. 8784, 8795-8799, 8822-8824, 8844-8846, 8850, 8852, 8854, 8858-8862, 8867-8869, 8881; P872 (Video-snimka sastanka u Plavnom i sastanka s ljudima u Gruborima 25. kolovoza 1995.), 9-10:27, 10:34-18:35; D784 (Video-snimka vozila u blizini Grubora, 25. kolovoza 1995.).

¹⁵⁴¹ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 34; Richard Lyntton, T. 8824.

¹⁵⁴² P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 34; P874 (Video-snimka razgovora s dvije žene u Gruborima, 26. kolovoza 1995.).

Dušanka Grubor je ekipu odvela u jednu kuću i tamo joj pokazala svojeg muža, koji je ležao ispružen na podu pored kreveta.¹⁵⁴⁴ Bio je ubijen jednim hicem u glavu.¹⁵⁴⁵ Svjedok nije primijetio nikakve tragove borbe.¹⁵⁴⁶ Druga žena je ekipu odvela u svoju kuću, koja je bila odatle udaljena 30 metara.¹⁵⁴⁷ Lyntton je tamo vidio jednog muškarca koji je ležao potrbuške u hodniku, kod ulaznih vrata.¹⁵⁴⁸ Prema svjedokovim riječima, bio mu je prerezan grkljan.¹⁵⁴⁹ Otprilike u to vrijeme na mjesto događaja je došao UNCIVPOL.¹⁵⁵⁰ Svjedok je tik do mjesta gdje se nalazio vidio tri mrtve krave, ali nije vidio nikakvo oružje ni tragove vatrenog kontakta.¹⁵⁵¹ Svjedok nije prijavio hrvatskoj policiji što je vidio u Gruborima.¹⁵⁵² Ekipa se vratila u Knin, gdje je intervjuirala Edwarda Flynna o događajima tijekom prethodna dva dana.¹⁵⁵³ Nakon toga je spakirala sav snimljeni video-materijal i helikopterom ga poslala u Zagreb.¹⁵⁵⁴ Oko 17:00 sati 26. kolovoza 1995. ekipa je napustila Knin i odvezla se prema Splitu.¹⁵⁵⁵

364. **Roland Dangerfield**, pripadnik britanske vojske, časnik za vezu sektora stacioniran u Kninu u kolovoza 1995. godine,¹⁵⁵⁶ također je svjedočio o ovom incidentu i dao je sličan iskaz kao Alun Roberts i Richard Lyntton.¹⁵⁵⁷ Osim što je svjedočio o navodima o ubojstvima, Dangerfield je rekao i da je u Gruborima naišao na jedno štene i neke svinje ubijene iz vatrenog oružja, kao i na ovce koje su bile žive spaljene u jednoj štali.¹⁵⁵⁸

¹⁵⁴³ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 34; P874 (Video-snimka razgovora s dvije žene u Gruborima, 26. kolovoza 1995.).

¹⁵⁴⁴ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 35; P874 (Video-snimka razgovora s dvije žene u Gruborima, 26. kolovoza 1995.), 1:30-5:31.

¹⁵⁴⁵ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 35; Richard Lyntton, T. 8874; P874 (Video-snimka razgovora s dvije žene u Gruborima, 26. kolovoza 1995.), 1:30-5:31.

¹⁵⁴⁶ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 35; P874 (Video-snimka razgovora s dvije žene u Gruborima, 26. kolovoza 1995.), 1:30-5:31.

¹⁵⁴⁷ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 36; P874 (Video-snimka razgovora s dvije žene u Gruborima, 26. kolovoza 1995.), 7-11:03.

¹⁵⁴⁸ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 37; P874 (Video-snimka razgovora s dvije žene u Gruborima, 26. kolovoza 1995.), 7-11:03.

¹⁵⁴⁹ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 37; Richard Lyntton, T. 8871-8873. V. i P874 (Video-snimka razgovora s dvije žene u Gruborima, 26. kolovoza 1995.), 7-11:03.

¹⁵⁵⁰ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 37.

¹⁵⁵¹ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 38.

¹⁵⁵² Richard Lyntton, T. 8874-8875.

¹⁵⁵³ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 40.

¹⁵⁵⁴ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 40; Richard Lyntton, T. 8803, 8870.

¹⁵⁵⁵ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 41; Richard Lyntton, T. 8804, 8839.

¹⁵⁵⁶ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 1-2; Roland Dangerfield, T. 7132.

¹⁵⁵⁷ Roland Dangerfield, T. 7291-7296; P699 (Roland Dangerfield, "Pad Republike Srpske Krajine", nedatirano), str. 6.

¹⁵⁵⁸ P699 (Roland Dangerfield, "Pad Republike Srpske Krajine", nedatirano), str. 6.

365. **Petro Romasev**, promatrač i zapovjednik stanice UNCIVPOL-a u Sektoru Jug, u općini Knin u razdoblju od siječnja 1995. do prosinca 1995.,¹⁵⁵⁹ dao je slične izjave o ovom incidentu kao drugi međunarodni promatrači.¹⁵⁶⁰ Osim toga, Romasev je izjavio da su seljani koji su došli na sastanak u Plavnom rekli da su vidjeli pedesetak vojnika ili policajaca u tamnozelenim uniformama s munjama na rukavu, a slične je uniforme UNCIVPOL viđao na pripadnicima hrvatske Specijalne policije.¹⁵⁶¹ Romasev je u Gruborima vidio da gotovo sve kuće i štale gore, a vidio je i mnogo strvina ubijenih domaćih životinja.¹⁵⁶²

366. **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,¹⁵⁶³ dao je sličan prikaz incidenta u Gruborima kao i drugi međunarodni promatrači.¹⁵⁶⁴ Osim toga, Flynn je u Gruborima vidio da otprilike 10-12 objekata, odnosno više od pola zaseoka, odnedavno gori, iako su se neki krovovi već bili urušili.¹⁵⁶⁵ Na zemlji je ležalo nekoliko svinja ubijenih iz vatrenog oružja.¹⁵⁶⁶ **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu od ožujka do prosinca 1995.,¹⁵⁶⁷ dala je slično svjedočenje o ovom incidentu kao

¹⁵⁵⁹ P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 2 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 14. veljače 1996.), 6-7 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 8. lipnja 1997.).

¹⁵⁶⁰ P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 2-3 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 14. veljače 1996.), 11 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 8. lipnja 1997.).

¹⁵⁶¹ P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 2 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 14. veljače 1996.), 11 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 8. lipnja 1997.).

¹⁵⁶² P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 2 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 14. veljače 1996.).

¹⁵⁶³ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

¹⁵⁶⁴ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 25-30; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 20, 22-23, 25; Edward Flynn, T. 1059-1061, 1064-1069, 1071-1073, 1076-1077, 1084, 1127, 1167-1168, 1170-1171, 1258, 1271-1275, 1278, 1280-1281; P22 (Fotografije snimljene 25. kolovoza 1995. u Gruborima), str. 4; P27 (Zbirno dnevno izvješće HRAT-a, 24.-27. kolovoza 1995.), str. 1-2; P28 (Video-materijal UNTV-a u vezi s događajima u Gruborima od 25. kolovoza 1995., s transkriptom), str. 1; P46 (Telefaks H. Al-Alfija upućen P. Corwinu, 23. kolovoza 1995.), par. 1-2.

¹⁵⁶⁵ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 25, 29; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 25; Edward Flynn, T. 1064-1066, 1073, 1075-1076, 1127; P22 (Fotografije snimljene 25. kolovoza 1995. u Gruborima), str. 1, 3, 5-8; P27 (Zbirno dnevno izvješće HRAT-a, 24.-27. kolovoza 1995.), str. 1; P28 (Video-materijal UNTV-a u vezi s događajima u Gruborima od 25. kolovoza 1995., s transkriptom), str. 1.

¹⁵⁶⁶ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 26; Edward Flynn, T. 1076; P22 (Fotografije snimljene 25. kolovoza 1995. u Gruborima), str. 2; P27 (Zbirno dnevno izvješće HRAT-a, 24.-27. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁵⁶⁷ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1-2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7-9, 11-12; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12000, 12024, 12075-12076.

drugi međunarodni promatrači.¹⁵⁶⁸ **Svjedokinja 136**, Srпкиnja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,¹⁵⁶⁹ o ovom je incidentu dala iskaz iz druge ruke, koji potkrepljuje prikaze drugih međunarodnih promatrača.¹⁵⁷⁰

367. Raspravnom vijeću su nadalje predočeni iskazi koje je u vezi s događajima u Gruborima od 25. kolovoza 1995. dalo više pripadnika Specijalne policije i hrvatskih dužnosnika.

368. **Zdravko Janić**, načelnik Odjela za borbu protiv terorizma Sektora specijalne policije 1995. godine,¹⁵⁷¹ u svojem svjedočenju je rekao da se jedna od akcija u kojima je sudjelovao kao koordinator sastojala od pretrage terena na području Plavnog, koja je uključivala i zaselak Grubori u Plavnom, u općini Knin.¹⁵⁷² Kako je svjedok naveo u pismenom izvješću o toj akciji, pretraga terena je izvršena temeljem zapovijedi Mladena Markača.¹⁵⁷³ U akciji je sudjelovalo šest jedinica, konkretno, ATJ Lučko i jedinice PU brodsko-posavske, PU sisačko-moslavačke, PU zagrebačke, PU osječko-baranjske i PU splitsko-dalmatinske, s ukupno 580 ljudi.¹⁵⁷⁴ Prema svjedokovim riječima, Antiterorističkom jedinicom Lučko u toj je akciji zapovijedao pomoćnik zapovjednika Josip Čelić.¹⁵⁷⁵ Jedinice su 24. kolovoza 1995. od Sektora specijalne policije dobile pakete s kartama i zapovijedima za akciju u kojima se, između ostalog, pismeno upozorene da na tom području živi jedan broj starijih civila.¹⁵⁷⁶ Janić je precizirao da je 24. kolovoza 1995. od "Unutarnje kontrole" dobio i popis civila koji su živjeli u Plavnom.¹⁵⁷⁷ Izjavio je da je Specijalna policija tada po prvi put vršila pretragu terena na nekom području s velikim brojem civila i da mu je bilo izričito zapovjedbno da

¹⁵⁶⁸ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 5; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 36-37; Maria Teresa Mauro, T. 12053-12055.

¹⁵⁶⁹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

¹⁵⁷⁰ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 11; svjedokinja 136, T. 643-645, 790-791; P6 (Rukom pisani popis osoba pokopanih na groblju u Kninu, koji je sastavila svjedokinja 136).

¹⁵⁷¹ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 13; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 25; Zdravko Janić, T. 6099.

¹⁵⁷² P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 49.

¹⁵⁷³ P560 (Izvešće Zdravka Janića podneseno Željku Sačiću, 25. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁵⁷⁴ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 49; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 6-7; Zdravko Janić, T. 6126-6128; P559 (Karta Specijalne policije koja prikazuje područje Grubora); P560 (Izvešće Zdravka Janića podneseno Željku Sačiću, 25. kolovoza 1995.), str. 1-2.

¹⁵⁷⁵ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 52; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 2. dio, str. 128.

¹⁵⁷⁶ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 50; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 69; 2. dio, str. 96, 110.

¹⁵⁷⁷ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 80-82.

pripazi na civile koji su ostali živjeti u dolini Plavnog.¹⁵⁷⁸ Svjedok je rekao da misli da je popis civila koji je dobio od Unutarnje kontrole prosljedio zapovjednicima jedinica.¹⁵⁷⁹ Dodao je da je sudionike akcije upozorio da na tom području ima civila koje svakodnevno obilazi UN i da moraju posebno voditi računa o tome da im se ništa ne desi.¹⁵⁸⁰ Svjedok je izjavio da je imao saznanja da se na području Strmice vode borbe između neprijateljskih snaga i 4. i 7. brigade HV-a i da su tamo primijećene skupine neprijateljskih vojnika.¹⁵⁸¹

369. Akcija je započela negdje između 07:00 i 09:00 sati 25. kolovoza 1995.¹⁵⁸² Svjedok je izjavio da je polazna crta akcije išla od ceste Palanka-Čupkovići, pored sela Jovičići, u općini Knin, pa do sela Knežević, također u općini Knin, a da je predviđena završna crta bila cesta Strmica-Knin.¹⁵⁸³ Širina pravca napredovanja iznosila je više od dva kilometra.¹⁵⁸⁴ Predviđena dubina pretrage na tom pravcu bila je između tri i četiri kilometra.¹⁵⁸⁵ Svjedok je za vrijeme akcije naprije bio kod vozila koja su dovezla jedinice, a potom s vozilima otišao na završnu crtu.¹⁵⁸⁶ S njim je u automobilu bio i Josip Čelić, koji je motorolama bio u vezi s vođama grupa – Krajinom, Balunovićem i Žinićem.¹⁵⁸⁷ Vođe grupa imale su isto tako i mogućnost izravnog komuniciranja sa svjedokom, ali je redovna procedura nalagala da kontakt s njim ostvaruju preko zapovjednika.¹⁵⁸⁸ Janić je izjavio da je očekivao da ga se obaviještava o svemu značajnom što se događalo tijekom pretrage.¹⁵⁸⁹ Prema njegovim riječima, svaki pripadnik Specijalne policije bio je dužan izvještavati vođu svoje grupe, koji bi onda izvijestio zapovjednika jedinice, a ovaj Janića.¹⁵⁹⁰ Janić je nadalje izjavio da ta veza ni u jednom trenutku nije bila prekinuta i da je tijekom akcije sve vrijeme bio u kontaktu sa

¹⁵⁷⁸ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 50; Zdravko Janić, T. 6151-6152.

¹⁵⁷⁹ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 82-83.

¹⁵⁸⁰ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 82.

¹⁵⁸¹ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 2. dio, str. 103.

¹⁵⁸² P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 52; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 2. dio, str. 94, 127.

¹⁵⁸³ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 53; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 2. dio, str. 120, 130-131.

¹⁵⁸⁴ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 53; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 2. dio, str. 145.

¹⁵⁸⁵ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 53.

¹⁵⁸⁶ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 53-54; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 24.

¹⁵⁸⁷ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 54; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 75-77, 2. dio, str. 132-133, 138-140, 143, 3. dio, str. 16-17, 19-20, 22-23.

¹⁵⁸⁸ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 53; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 2. dio, str. 136-142, 3. dio, str. 13-14, 16.

¹⁵⁸⁹ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 2. dio, str. 135.

zapovjednicima jedinica, koji su pak bili u stalnom kontaktu s vođama grupa.¹⁵⁹¹ Jedinice bi se obično javljale kada bi došle na pola puta i neposredno prije dolaska na završnu crtu.¹⁵⁹² Ako se tijekom pretrage nije dogodilo ništa neuobičajeno, na završnoj crti se podnosio jednogminutni prijavak.¹⁵⁹³ Svjedok je nadalje izjavio da tijekom te akcije nije primio izvješće ni o kakvim značajnim događajima.¹⁵⁹⁴ **Svjedokinja 136**, Srпкиnja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,¹⁵⁹⁵ o ovom je incidentu dala dokaze iz druge ruke, koji potkrepljuju prikaze drugih međunarodnih promatrača.¹⁵⁹⁶

370. **Josip Ćelić**, pomoćnik zapovjednika Antiterorističke jedinice Lučko 1995.,¹⁵⁹⁷ u svojem svjedočenju je rekao da je ATJ Lučko 24. kolovoza 1995. dobila zapovijed u vezi s realizacijom zadaća iz akcije Oluja-Obruč.¹⁵⁹⁸ Ćelića je o tome obavijestio zapovjednik jedinice, Josip Turkalj, a zapovijed je dobio i napismeno.¹⁵⁹⁹ Zapovijed je potpisao Josip Turkalj, u ime Željka Sačića.¹⁶⁰⁰ U njoj stoji da se 65 pripadnika ATJ Lučko, pod neposrednim zapovjedništvom Josipa Ćelića, 25. kolovoza 1995. do 07:00 sati mora javiti u zapovjedništvo Skupnih snaga Specijalne policije u Gračacu i da će njihov angažman trajati otprilike sedam dana.¹⁶⁰¹ Otprilike 46 pripadnika te jedinice iz

¹⁵⁹⁰ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 2. dio, str. 136.

¹⁵⁹¹ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 11, 13-14.

¹⁵⁹² P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 53.

¹⁵⁹³ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 53.

¹⁵⁹⁴ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 54-55.

¹⁵⁹⁵ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

¹⁵⁹⁶ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 11; svjedokinja 136, T. 643-645, 790-791; P6 (Rukom pisani popis osoba pokopanih na groblju u Kninu, koji je sastavila svjedokinja 136).

¹⁵⁹⁷ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 1. dio, str. 5, 58; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 9, 16-17, 135, 161, 3. dio, str. 6, 181-182; Josip Ćelić, T. 7928.

¹⁵⁹⁸ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 1. dio, str. 56, 2. dio, str. 3; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 133-134; Josip Ćelić, T. 7935; P558 (Zapovijed Željka Sačića izdana zapovjedniku ATJ Lučko, 24. kolovoza 1995.); P606 (Ratni put ATJ Lučko, 16. veljače 1998.), str. 11.

¹⁵⁹⁹ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 4; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 133-134, 138, 141, 179-180, 184-185; Josip Ćelić, T. 7935; P558 (Zapovijed Željka Sačića izdana zapovjedniku ATJ Lučko, 24. kolovoza 1995.); P772 (Josip Ćelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Ćelićem, 5. prosinca 2001.), str. 1.

¹⁶⁰⁰ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 4; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 141, 181-183; P558 (Zapovijed Željka Sačića izdana zapovjedniku ATJ Lučko, 24. kolovoza 1995.); P606 (Ratni put ATJ Lučko, 16. veljače 1998.), str. 11.

¹⁶⁰¹ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 1. dio, str. 15, 2. dio, str. 4, 6; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 94, 157, 190-192, 3. dio, str. 15-16; P558 (Zapovijed Željka Sačića izdana zapovjedniku ATJ Lučko, 24. kolovoza 1995.).

Zagreba je krenulo u noći 24. kolovoza ili rano ujutro 25. kolovoza 1995.¹⁶⁰² Kad su 25. kolovoza 1995. u 07:00 sati stigli u Gračac, Čelić i jedinica su od Zdravka Janića dobili usmenu zapovijed o tome na kojem će se dijelu terena vršiti pretraga.¹⁶⁰³ Janić ih je obavijestio da bi na tom području moglo biti zaostalih "terorističkih skupina".¹⁶⁰⁴ Janić je jedinicu također upozorio da tamo ima civila i naglasio da s njima moraju postupati u skladu s međunarodnim pravom i, naiđu li na njih, sprovesti ih na sigurno područje.¹⁶⁰⁵ Čelić je izjavio da su oni znali kako treba postupati sa zarobljenicima i da su upozoreni da se moraju pridržavati Ženevskih konvencija.¹⁶⁰⁶ Uz to je izjavio da jedinica nije imala popis imena traženih osoba ili poznatih terorista.¹⁶⁰⁷ Svjedok je u svojem svjedočenju rekao da toga dana nisu dobili upute da ne uzimaju zarobljenike i da se nije primjenjivala politika pucaj da ubiješ.¹⁶⁰⁸

371. Čelić je izjavio da je bio operativni zapovjednik jedinice i da nikada ranije nije rukovodio nekom akcijom pretrage terena.¹⁶⁰⁹ Njegov nadređeni bio je Zdravko Janić.¹⁶¹⁰ Jedinica je bila podijeljena u četiri grupe, s po 8-12 ljudi u svakoj.¹⁶¹¹ Vođe te četiri grupe bili su Branko Balunović, Stjepan Žinić, Božo Krajina i Frano Drljo.¹⁶¹² Čelić je naglasio da su te četiri grupe bile sastavljene isključivo od pripadnika ATJ Lučko.¹⁶¹³ Jedinica je bila naoružana pištoljima i puškama.¹⁶¹⁴ Nije imala bacače raketa

¹⁶⁰² P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 5-6, 29; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 143-146, 185, 3. dio, str. 165-166; P606 (Ratni put ATJ Lučko, 16. veljače 1998.), str. 11-12; P625 (Popis djelatnika ATJ Lučko koji su 25. kolovoza 1995. sudjelovali u operaciji Oluja-Obruč), str. 1-9.

¹⁶⁰³ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 8, 10; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 142-143, 146-149, 186-187; Josip Čelić, T. 8072-8073, 8095; P772 (Josip Čelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Čelićem, 5. prosinca 2001.), str. 1.

¹⁶⁰⁴ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 17, 20; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 149-151, 154, 171, 192; Josip Čelić, T. 7987, 8070-8071; P772 (Josip Čelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Čelićem, 5. prosinca 2001.), str. 2.

¹⁶⁰⁵ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 9-10; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 149, 151, 153, 155, 171-174, 193-194.

¹⁶⁰⁶ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 17.

¹⁶⁰⁷ P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 153-155.

¹⁶⁰⁸ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 35.

¹⁶⁰⁹ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 1. dio, str. 58, 2. dio, str. 19, 22; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 10, 135-136; Josip Čelić, T. 7935, 8073, 8090, 8112.

¹⁶¹⁰ Josip Čelić, T. 7935, 8073.

¹⁶¹¹ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 19, 28-29; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 156-157, 159-160, 172-173.

¹⁶¹² P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 19; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 160-164, 176-177; P772 (Josip Čelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Čelićem, 5. prosinca 2001.), str. 1.

¹⁶¹³ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 29-30; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 6.

ni protutenkovsko oružje.¹⁶¹⁵ Jedinica nije imala ni topničku potporu.¹⁶¹⁶ Grupe su za međusobnu komunikaciju koristile motorole.¹⁶¹⁷

372. ATJ Lučko, kao i Janić, otišli su na područje na kojem je trebala biti izvršena pretraga.¹⁶¹⁸ Kad su krenuli u pretragu terena, vozila su ostavili na cesti.¹⁶¹⁹ Imali su desetak vozila različitih boja: plava, s oznakama MUP-a, bijela i zelena.¹⁶²⁰ Nedugo po početku akcije, vozači su vozila odvezli na završnu crtu pretrage.¹⁶²¹ Pretraga je započela oko 09:30 sati.¹⁶²² Prije nego što je grupama dao znak za polazak, Čelić je ponovio zapovijed, naglasivši da na tom području ima civila i da s njima moraju postupati korektno, legitimirati ih i sprovesti na sigurno područje.¹⁶²³ Podsjetio ih je i kako trebaju postupati sa zarobljenicima.¹⁶²⁴

373. Jedinica je ubrzo nakon polaska naišla na nekoliko civila.¹⁶²⁵ Svjedok je rekao da misli da se radilo o jednom muškarcu i dvije starije žene.¹⁶²⁶ Svjedok je stupio u vezu s nekim ljudima koji su ostali kod vozila i pozvao ih da dođu po civile, ispalivši čak i hitac u zrak radi njihove lakše orijentacije no, kad je vidio da oni ne dolaze, sam se s

¹⁶¹⁴ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 31; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 27; Josip Čelić, T. 7985-7986; P625 (Popis djelatnika ATJ Lučko koji su 25. kolovoza 1995. sudjelovali u operaciji Oluja-Obruč), str. 1-9.

¹⁶¹⁵ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 31; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 14-15; P625 (Popis djelatnika ATJ Lučko koji su 25. kolovoza 1995. sudjelovali u operaciji Oluja-Obruč), str. 1-9.

¹⁶¹⁶ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 31.

¹⁶¹⁷ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 16; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 16; Josip Čelić, T. 8091; P772 (Josip Čelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Čelićem, 5. prosinca 2001.), str. 2.

¹⁶¹⁸ P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 147-148, 156, 186.

¹⁶¹⁹ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 12.

¹⁶²⁰ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 12-14.

¹⁶²¹ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 14; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 5, 22.

¹⁶²² P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 15; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 8; Josip Čelić, T. 8095; P772 (Josip Čelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Čelićem, 5. prosinca 2001.), str. 2.

¹⁶²³ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 21-22; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 155, 172, 174, 177-178, 2. dio, str. 12, 3. dio, str. 47; Josip Čelić, T. 7960, 7976, 8096; P772 (Josip Čelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Čelićem, 5. prosinca 2001.), str. 2.

¹⁶²⁴ P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 11-12.

¹⁶²⁵ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 22, 25; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 13; Josip Čelić, T. 7980, 8011; P772 (Josip Čelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Čelićem, 5. prosinca 2001.), str. 2.

¹⁶²⁶ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 22; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 13; P772 (Josip Čelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Čelićem, 5. prosinca 2001.), str. 2.

civilima vratio do vozila.¹⁶²⁷ Tamo je vidio Zdravka Janića, koji mu je rekao da civili mogu ostati na cesti i da nema potrebe da ih se legitimira.¹⁶²⁸ Nakon kraćeg vremena, Čelić je krenuo na završnu crtu pretrage, zajedno s Janićem, ali išli su u dva vozila.¹⁶²⁹ Jedinica je bila dužna javiti mu u slučaju da naiđe na oružani otpor.¹⁶³⁰ Ništa mu takvo nisu javili a, koliko je čuo, ni jedni drugima.¹⁶³¹ Dok je bio na početnoj crti i tijekom vožnje prema završnoj crti, Čelić je čuo pojedinačnu, sporadičnu vatru iz svih smjerova.¹⁶³² Grupe su na završnu crtu stigle oko 16:00 ili 17:00 sati.¹⁶³³ Zapovjednici četiri grupe pojedinačno su usmeno referirali Čeliću da nije bilo nikakvih incidenata ni korištenja vatrenog oružja i da nisu naišli ni na kakve civile.¹⁶³⁴ Grupe nisu dovele zarobljenike.¹⁶³⁵ Isto tako, koliko je svjedok vidio, vojnici nisu imali nikakvo oružje osim svojega.¹⁶³⁶ Nakon toga se čitava jedinica vratila u Gračac.¹⁶³⁷ Jedinica nije podnijela prijavak.¹⁶³⁸ Na temelju usmenih izvješća vođa grupa, Čelić je istoga dana rukom napisao svoje izvješće, koje je naslovio na stožer akcije Oluja-Obruč u

¹⁶²⁷ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 22-23, 27, 3. dio, str. 38-39; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 14, 24, 26, 38-40, 58-59, 3. dio, str. 158; Josip Čelić, T. 7980, 8011, 8091, 8095-8096; P772 (Josip Čelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Čelićem, 5. prosinca 2001.), str. 2.

¹⁶²⁸ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 23-24, 40; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 14, 22, 38, 51, 59-60.

¹⁶²⁹ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 23, 26, 3. dio, str. 32; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 14, 22, 37, 59-60; Josip Čelić, T. 7980, 8098; P772 (Josip Čelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Čelićem, 5. prosinca 2001.), str. 3.

¹⁶³⁰ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 27; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 18-20, 55, 58; Josip Čelić, T. 7955, 8002, 8092.

¹⁶³¹ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 3. dio, str. 31-34; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 19-21, 33-34, 45-46, 49-50, 55, 57-58, 3. dio, str. 105; Josip Čelić, T. 7955, 8104-8105.

¹⁶³² P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 37; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 35, 58, 61-62; Josip Čelić, T. 7980-7981; P772 (Josip Čelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Čelićem, 5. prosinca 2001.), str. 3.

¹⁶³³ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 36; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 29; Josip Čelić, T. 8111.

¹⁶³⁴ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 36-38, 3. dio, str. 3, 14, 30, 42-43; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 34, 42-44, 55, 58, 64, 3. dio, str. 73, 79, 172; Josip Čelić, T. 7942, 7955, 7958, 7969, 7971, 7978-7979, 8002, 8094, 8102-8103; P773 (Josip Čelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Čelićem, 27. travnja 2004.), str. 1.

¹⁶³⁵ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 3. dio, str. 37-38; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 94-95, 177, 179; Josip Čelić, T. 7956, 8110, 8119; P773 (Josip Čelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Čelićem, 27. travnja 2004.), str. 1-2.

¹⁶³⁶ P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 125-126; Josip Čelić, T. 8110.

¹⁶³⁷ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 38, 40; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 62; Josip Čelić, T. 8106.

¹⁶³⁸ P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 170-171.

Gračacu.¹⁶³⁹ Izvješće je predao Janiću.¹⁶⁴⁰ U njemu nije spomenuo civile na koje su naišli na početku akcije.¹⁶⁴¹ Ćelić nije mogao pronaći primjerak izvješća koje je podnio 25. kolovoza 1995.¹⁶⁴² Izjavio je da se izvješće Zdravka Janića Željku Sačiću od 25. kolovoza 1995. podudara s njegovim.¹⁶⁴³

374. **Stjepan Žinić**, instruktor specijalističke obuke u Antiterorističkoj jedinici Lučko Specijalne policije,¹⁶⁴⁴ u svojem svjedočenju je rekao da je 25. kolovoza 1995. ATJ Lučko sudjelovao u akciji pretrage terena izvedenoj radi osiguranja prolaska Vlaka slobode kroz područje Knina i Plavnog, u općini Knin, u kojoj im je neposredni zapovjednik bio Josip Ćelić.¹⁶⁴⁵ Svjedok je izjavio da je jedinica bila podijeljena u četiri grupe, koje su vodili Branko Balunović, Božo Krajina, Frano Drljo i on.¹⁶⁴⁶ Ćelić je ujutro grupama dao zadatke, svakoj dodijelio određeni pravac kretanja i podijelio karte.¹⁶⁴⁷ Žinić je potvrdio da su se grupe kretale usporedno, i to njegova prva slijeva, desno od nje Balunovićeva, zatim Drljina, pa Krajinina, s tim da su Grubori bili na pravcu kretanja Drljine grupe.¹⁶⁴⁸

375. Svjedok je u svojem svjedočenju rekao da su radio-vezu tijekom akcije imali povremeno i da su je teško uspostavljali, te da nije mogao stupiti u kontakt s vođom akcije.¹⁶⁴⁹ Tijekom dana je u nekoliko navrata čuo pucnjavu iz raznih smjerova.¹⁶⁵⁰ Žinić je izjavio da tijekom akcije nije vidio nijedno selo niti je i u jedno ušao, ali da jest vidio neke kuće.¹⁶⁵¹ Tijekom prvog sata akcije, koja je započela negdje između 09:00 i 10:00 sati, svjedok je čuo pucnjavu sa svoje desne strane, a zatim vidio dim.¹⁶⁵² Žiniću

¹⁶³⁹ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 38-40, 3. dio, str. 43; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 63-71, 88, 93, 3. dio, str. 189; Josip Ćelić, T. 7958, 7969, 8073; P772 (Josip Ćelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Ćelićem, 5. prosinca 2001.), str. 3.

¹⁶⁴⁰ P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 67; Josip Ćelić, T. 8073; P772 (Josip Ćelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Ćelićem, 5. prosinca 2001.), str. 3.

¹⁶⁴¹ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 40.

¹⁶⁴² Josip Ćelić, T. 7942-7943.

¹⁶⁴³ Josip Ćelić, T. 7943.

¹⁶⁴⁴ Stjepan Žinić, T. 28057-28058; P2717 (Rješenje o premještanju Stjepana Žinića na drugo radno mjesto, 9. studenog 1995.), str. 1.

¹⁶⁴⁵ Stjepan Žinić, T. 28058, 28141.

¹⁶⁴⁶ Stjepan Žinić, T. 28058-28059, 28075, 28101.

¹⁶⁴⁷ Stjepan Žinić, T. 28066, 28100.

¹⁶⁴⁸ Stjepan Žinić, T. 28066-28067, 28101; P2718 (Karta s rasporedom Specijalne policije za vrijeme akcije pretrage terena 25. kolovoza 1995., 25. kolovoza 1995.).

¹⁶⁴⁹ Stjepan Žinić, T. 28064-28065.

¹⁶⁵⁰ Stjepan Žinić, T. 28059-28060, 28102.

¹⁶⁵¹ Stjepan Žinić, T. 28066, 28108.

¹⁶⁵² Stjepan Žinić, T. 28062-28063, 28102.

je rečeno da "četnici" bježe u šumu, pa je krenuo za njima.¹⁶⁵³ Svjedok ni tada ni u bilo kojem trenu kasnije toga dana nije vidio "četnike".¹⁶⁵⁴ Skrenuvši desno, u smjeru iz kojeg se čula pucnjava, Žinić je, kako je izjavio, izbio na jednu livadu i s tog mjesta vidio dim, a iz smjera iz kojeg se dizao dim dolazila je jedna od grupa, u kojoj su bili i Drljo, Beneta i Delimar.¹⁶⁵⁵ Izjavio je da je kasnije čuo da su Beneta i Delimar odgovorni za događaje u Gruborima.¹⁶⁵⁶ Žinić je također izjavio da su se grupe po prvi put spojile na vrhu Orlovac, kad su već bile prošle Grubore.¹⁶⁵⁷

376. Žinić je izjavio da je jedinica na završnu crtu akcije, na vrhu brda kod jednog zaseoka, stigla negdje pred mrak i da su se tamo sve grupe okupile.¹⁶⁵⁸ Na tom mjestu na vrhu brda nije bilo zarobljenika.¹⁶⁵⁹ Izjavio je i da je Čelića usmeno izvijestio da se na njegovom pravcu pretrage nije ništa dogodilo.¹⁶⁶⁰ Kako je svjedok rekao, vođe grupe su bile dužne podnijeti izvješće o događajima na svojim pravcima i izjavio je da je bilo uobičajeno da se izvješće na kraju akcije podnosi usmeno, ako se nije dogodilo ništa što bi iziskivalo sastavljanje pismenog izvješća.¹⁶⁶¹

377. **Svjedok CW-4**, pripadnik Antiterorističke jedinice Lučko Specijalne policije 25. i 26. kolovoza 1995. godine,¹⁶⁶² dao je sličan iskaz o ovom incidentu kao drugi pripadnici Specijalne policije.¹⁶⁶³ Uz to, svjedok CW-4 je izjavio da jedinica toga dana nije dobila uputu o proceduri koje se treba pridržavati u slučaju da naiđe na civile niti o postupanju s ratnim zarobljenicima.¹⁶⁶⁴ Izjavio je i to da se tijekom akcije čitava jedinica kretala zajedno.¹⁶⁶⁵ Svjedok CW-4 je osim toga izjavio da tijekom akcije nije čuo pucnjavu i da nije vidio da išta gori ili da se dimi.¹⁶⁶⁶ Svjedok CW-4 po završetku akcije nije vidio Čelića.¹⁶⁶⁷

¹⁶⁵³ Stjepan Žinić, T. 28090, 28092, 28107, 28112, 28115, 28140-28141.

¹⁶⁵⁴ Stjepan Žinić, T. 28113, 28141.

¹⁶⁵⁵ Stjepan Žinić, T. 28107-28109, 28115, 28140.

¹⁶⁵⁶ Stjepan Žinić, T. 28114-28115.

¹⁶⁵⁷ Stjepan Žinić, T. 28102.

¹⁶⁵⁸ Stjepan Žinić, T. 28060-28062.

¹⁶⁵⁹ Stjepan Žinić, T. 28062, 28114.

¹⁶⁶⁰ Stjepan Žinić, T. 28067-28068, 28091, 28139, 28163.

¹⁶⁶¹ Stjepan Žinić, T. 28069, 28139.

¹⁶⁶² Svjedok CW-4, T. 28190, 28193, 28196-28197, 28319-28320.

¹⁶⁶³ Svjedok CW-4, T. 28191, 28203-28210, 28223-28225, 28290, 28319, 28336-28337.

¹⁶⁶⁴ Svjedok CW-4, T. 28267-28268.

¹⁶⁶⁵ Svjedok CW-4, T. 28205, 28209.

¹⁶⁶⁶ Svjedok CW-4, T. 28211, 28213, 28215, 28220, 28256, 28288.

¹⁶⁶⁷ Svjedok CW-4, T. 28223.

378. **Branko Balunović**, instruktor za specijalističku obuku u Antiterorističkoj jedinici Lučko Specijalne policije,¹⁶⁶⁸ dao je sličan iskaz o ovom incidentu kao i drugi pripadnici Specijalne policije.¹⁶⁶⁹ Uz to, Balunović je u svojem svjedočenju rekao da je njegova grupa ubrzo nakon polaska u jednom zaseoku od nekoliko kuća naišla na dva starija civila.¹⁶⁷⁰ Civile je pronašao Ante Jurendić iz Balunovićeve grupe i o tome radio-vezom obavijestio Čelića.¹⁶⁷¹ Čelić je odgovorio da civili trebaju ostati tamo gdje jesu i da će netko doći po njih, nakon čega se Balunović nastavio kretati zadanim pravcem, a za sigurnost civila prilikom sprovođenja pobrinuo se Čelić.¹⁶⁷² Svjedok je rekao da vjeruje da je sprovođenje civila bilo dio planirane procedure, no složio se da je također moguće da se Čelić bojao da bi neki pripadnici jedinice mogli nauditi civilima kad bi ih se s njima ostavilo.¹⁶⁷³ Nakon toga više nije bio u kontaktu s Čelićem putem radija.¹⁶⁷⁴ Svjedok je izjavio da su se čitavog jutra povremeno čuli pucnji i detonacije.¹⁶⁷⁵ Balunović je objasnio da je uobičajeno da ljudi koji sudjeluju u jednoj takvoj akciji pucaju dok se približavaju području koje im izgleda sumnjivo ne bi li isprovocirali reakciju.¹⁶⁷⁶

379. Balunović je sa svojom grupom zastao kod sela Grubori jer je netko radio-vezom javio da tamo ima nekih problema.¹⁶⁷⁷ Balunovićeva se grupa tada nalazila otprilike 50-100 metara lijevo od sela i tamo se zadržala otprilike 15 minuta.¹⁶⁷⁸ Balunović je vidio pripadnike ATJ Lučko u tamnozelenim ili maskirnim kišnim kabanicama specijalne policije kako se kreću po selu.¹⁶⁷⁹ Svjedok je izjavio da su Grubori bili na pravcu pretrage Drljine grupe.¹⁶⁸⁰ U jednom trenu Balunović je na jednom platou iznad Grubora čekao neke svoje ljude, ali je rekao da se ne sjeća da je vidio nekoga iz drugih grupa.¹⁶⁸¹ Na tom je platou jedan od ljudi iz njegove grupe, Garić, ispalio nekoliko

¹⁶⁶⁸ Branko Balunović, T. 28345, 28404; P2724 (Rješenje o imenovanju Branka Balunovića, 17. svibnja 1995.), str. 1.

¹⁶⁶⁹ Branko Balunović, T. 28345-28347, 28351-28353, 28355-28356, 28396, 28411, 28416, 28443, 28448, 28451-28452.

¹⁶⁷⁰ Branko Balunović, T. 28347, 28355, 28434.

¹⁶⁷¹ Branko Balunović, T. 28347, 28411.

¹⁶⁷² Branko Balunović, T. 28348, 28396, 28412, 28432-28433.

¹⁶⁷³ Branko Balunović, T. 28412.

¹⁶⁷⁴ Branko Balunović, T. 28349-28350.

¹⁶⁷⁵ Branko Balunović, T. 28349, 28351, 28412, 28418, 28443.

¹⁶⁷⁶ Branko Balunović, T. 28349, 28357.

¹⁶⁷⁷ Branko Balunović, T. 28348, 28350-28351, 28412.

¹⁶⁷⁸ Branko Balunović, T. 28350-28352, 28414.

¹⁶⁷⁹ Branko Balunović, T. 28414, 28418.

¹⁶⁸⁰ Branko Balunović, T. 28348.

¹⁶⁸¹ Branko Balunović, T. 28352.

metaka u smjeru jedne drvene kolibe – pri čemu nije bilo veće štete od nekoliko rupa od metaka – a svjedok mu je zatim rekao da više ne puca.¹⁶⁸²

380. Balunović je izjavio da mu je u neko doba 2002. ili 2003. Marijan Sosa, koji je tijekom akcije u Gruborima bio u jednoj od četiri grupe, ali ne u njegovoj, rekao da je tijekom akcije vidio da su Frano Drljo i Igor Beneta ubili jednu osobu.¹⁶⁸³ Sosa je Balunoviću rekao i da mu je Drljo prijetio da će ga ubiti ako išta kaže o slučaju Grubori, kao i da je prijetio Balunoviću.¹⁶⁸⁴

381. **Božo Krajina**, instruktor specijalističke obuke u Antiterorističkoj jedinici Lučko,¹⁶⁸⁵ dao je sličan iskaz o ovom incidentu kao i drugi pripadnici Specijalne policije.¹⁶⁸⁶

382. Dana 4. prosinca 2001. Policijska uprava zagrebačka sastavila je službenu zabilješku o obavijesnom razgovoru s Brankom Balunovićem u vezi s incidentom u Gruborima.¹⁶⁸⁷ Kako se navodi u zabilješci, Balunović je u tom razgovoru izjavio da je na otprilike 500-1.000 metara od Grubora čuo pojedinačne pucnje i rafale koji su mogli ukazivati na borbu.¹⁶⁸⁸ Putem radio-veze je čuo da jedna od grupa ima problema te da je Žinićevoj i njegovoj grupi zapovjedbno da osiguraju jednu stranu sela.¹⁶⁸⁹ Balunovića grupa je zatim zauzela položaje kod prvih kuća na lijevom rubu Grubora, gdje se zadržala otprilike 10-15 minuta, dok netko radio-vezom nije javio da je situacija riješena.¹⁶⁹⁰ Zabilježeno je da je Balunović izjavio da je siguran da nitko iz njegove ni iz Žinićeve grupe nije ulazio u Grubore.¹⁶⁹¹ On nije vidio nikakve kuće u plamenu niti je iz sela čuo detonacije.¹⁶⁹²

¹⁶⁸² Branko Balunović, T. 28357.

¹⁶⁸³ Branko Balunović, T. 28401-28403, 28448.

¹⁶⁸⁴ Branko Balunović, T. 28400-28402.

¹⁶⁸⁵ Božo Krajina, T. 28541-28542, 28579.

¹⁶⁸⁶ Božo Krajina, T. 28542-28545.

¹⁶⁸⁷ P1085 (Službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Brankom Balunovićem, 4. prosinca 2001.), str. 1.

¹⁶⁸⁸ P1085 (Službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Brankom Balunovićem, 4. prosinca 2001.), str. 3.

¹⁶⁸⁹ P1085 (Službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Brankom Balunovićem, 4. prosinca 2001.), str. 3.

¹⁶⁹⁰ P1085 (Službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Brankom Balunovićem, 4. prosinca 2001.), str. 3-4.

¹⁶⁹¹ P1085 (Službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Brankom Balunovićem, 4. prosinca 2001.), str. 4.

¹⁶⁹² P1085 (Službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Brankom Balunovićem, 4. prosinca 2001.), str. 4.

383. Dana 4. prosinca 2001. Policijska uprava zagrebačka sastavila je službenu zabilješku o obavijesnom razgovoru sa Stjepanom Žinićem u vezi s incidentom u Gruborima.¹⁶⁹³ Kako se navodi u zabilješci, Žinić je u tom razgovoru izjavio da je otprilike 20 minuta nakon početka akcije čuo tri pojedinačna pucnja, a zatim kraće rafale i pucjavu kakva se obično čuje tijekom sukoba.¹⁶⁹⁴ Žinić je kasnije čuo pucjavu karakterističnu za provjeru terena.¹⁶⁹⁵

384. Dana 6. prosinca 2001. Policijska uprava zagrebačka sastavila je službenu zabilješku o obavijesnom razgovoru s Božom Krajinom u vezi s incidentom u Gruborima.¹⁶⁹⁶ Kako se navodi u zabilješci, Krajina je u tom razgovoru izjavio da jedinici nije ništa rečeno o tome kako postupati s civilima i s civilnom imovinom jer je svatko od njih jako dobro znao kako se treba ponašati.¹⁶⁹⁷ Nadalje je izjavio da nisu spominjane zaostale terorističke skupine, ali da se u takvim akcijama takvo što uvijek moglo očekivati.¹⁶⁹⁸ Krajina je tijekom akcije čuo sporadičnu pucjavu.¹⁶⁹⁹

385. Prikaz događaja od 25. kolovoza 1995. iz službenih zabilješki o obavijesnim razgovorima s pripadnicima Specijalne policije koje su sastavljene 2001. i 2004. sličan je onome koji su dali gore navedeni svjedoci iz Specijalne policije.¹⁷⁰⁰

386. U obavijesnim razgovorima koje su s njima vodili djelatnici Odjela kriminalističke policije Policijske uprave šibensko-kninske, 22 pripadnika ATJ Lučko izjavila su da u ATJ Lučko tijekom akcije pretrage terena u Plavnom nije bilo striktno podjele na grupe, već su se kretali u nasumično formiranim manjim grupama ili u parovima.¹⁷⁰¹ Osim toga, svi su, s izuzetkom Slavka Turudića, izjavili da su u vrijeme

¹⁶⁹³ P1086 (Službena zabilješka o obavijesnom razgovoru sa Stjepanom Žinićem, 4. prosinca 2001.), str. 1.

¹⁶⁹⁴ P1086 (Službena zabilješka o obavijesnom razgovoru sa Stjepanom Žinićem, 4. prosinca 2001.), str. 2.

¹⁶⁹⁵ P1086 (Službena zabilješka o obavijesnom razgovoru sa Stjepanom Žinićem, 4. prosinca 2001.), str. 3.

¹⁶⁹⁶ P1087 (Službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Božom Krajinom, 6. prosinca 2001.), str. 1.

¹⁶⁹⁷ P1087 (Službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Božom Krajinom, 6. prosinca 2001.), str. 2.

¹⁶⁹⁸ P1087 (Službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Božom Krajinom, 6. prosinca 2001.), str. 2.

¹⁶⁹⁹ P1087 (Službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Božom Krajinom, 6. prosinca 2001.), str. 2.

¹⁷⁰⁰ P1055 (Službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Ivicom Matanićem, 4. prosinca 2001.), str. 1-2; P1058 (Službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Jurkom Nunčevićem, 12. prosinca 2001.), str. 2; P2388 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Petrom Novakovićem, 5. prosinca 1995.), str. 1-2; P2389 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Igorom Radočajem, 14. svibnja 2004.), str. 1-2; P2390 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Dragom Palijanom, 14. svibnja 2004.), str. 1-2; P2391 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Nevenom Jurčićem, 3. svibnja 2004.), str. 1-2; P2392 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru sa Zdravkom Lončarom, 14. svibnja 2004.), str. 1-2.

¹⁷⁰¹ D1200 (Dopis PU šibensko-kninske o obavijesnim razgovorima s pripadnicima ATJ Lučko, upućen županijskom državnom odvjetniku u Šibeniku, 9. lipnja 2004.), str. 1.

incidenta u Gruborima već bili prošli taj zaselak.¹⁷⁰² Turudić je izjavio da je u akciju pretrage terena krenulo 20-25 pripadnika ATJ Lučko, koji su u dolinu Plavnog stigli u jutarnjim satima. Izjavio je da je on išao s jednom manjom grupom, od troje-četvero ljudi, i da su, došavši u Grubore, provjerili nekoliko kuća, ali da nisu zatekli nikoga, ni živog ni mrtvog. Dok su provjeravali kuće, Turudić je čuo nekoliko pojedinačnih pucnjeva. Također je vidio da jedna ili dvije kuće u selu gore.¹⁷⁰³ Prema Čelićevim riječima, ATJ Lučko nije imala evidenciju o tome koji pripadnik jedinice je 25. kolovoza 1995. nosio koju pušku, odnosno koji tip puške.¹⁷⁰⁴

387. Raspravnom vijeću su nadalje predloženi sudskomedicinski dokazi u vezi s leševima Jove Grubora, Miloša Grubora, Mike Grubor, Marije Grubor i Đure Karanovića.

388. Dana 27. kolovoza 1995. u Gruborima, zaseoku sela Plavno, u općini Knin, pronađena su četiri leša u civilnoj odjeći (KN01/241B, označen brojem 539; KN01/242B, označen brojem 540; KN01/244B, označen brojem 541; i KN01/245B, označen brojem 537) i jedan izgorjeli leš (KN01/243B, označen brojem 538), koje su susedljani žrtava identificirali kao leševe Jove Grubora, rođenog 15. siječnja 1930. u Plavnom, Mike Grubor, rođene 1941., Đure Karanovića, rođenog 1952., Miloša Grubora, rođenog 3. ožujka 1915. u Plavnom, i Marije Grubor, rođene 1905., nakon čega su svi pokopani na gradskom groblju u Kninu.¹⁷⁰⁵ Na groblju u Kninu je 14. lipnja 2001. ekshumirano pet leševa (leš KN01/241B, s metalnom pločicom broj "539"; leš KN01/242B, s metalnom pločicom broj "540"; izgorjeli leš KN01/243B, s metalnom pločicom broj "538"; leš KN01/244B, s metalnom pločicom broj "541"; leš KN01/245B, s olovnom pločicom "537") u civilnoj odjeći (odnosno, u slučaju leša KN01/243B, u karboniziranom stanju) koji su odgovarali tim opisima, a sudski patolozi su utvrdili da je riječ o osobama umrlim uslijed strijelnih ozljeda.¹⁷⁰⁶ Dana 26. travnja

¹⁷⁰² D1200 (Dopis PU šibensko-kninske o obavijesnim razgovorima s pripadnicima ATJ Lučko, upućen županijskom državnom odvjetniku u Šibeniku, 9. lipnja 2004.), str. 1.

¹⁷⁰³ P1226 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru sa Slavkom Turudićem, 28. travnja 2004.).

¹⁷⁰⁴ D1204 (Dopis Josipa Čelića u vezi s oružjem koje su 25. kolovoza 1995. koristili pripadnici ATJ Lučko, upućen Zdravku Janiću, 13. travnja 2004.).

¹⁷⁰⁵ P1305 (Podaci o identificiranom lešu KN01/245B, identifikacijski broj 537, s fotografijom); P1306 (Podaci o identificiranom lešu KN01/243B, identifikacijski broj 538, s fotografijom); P1307 (Podaci o identificiranom lešu KN01/242B, identifikacijski broj 540, s fotografijom); P1308 (Podaci o identificiranom lešu KN01/244B, identifikacijski broj 541, s fotografijom); D1245 (Podaci o identificiranom lešu KN01/241B, identifikacijski broj 539, s fotografijom).

¹⁷⁰⁶ P1523 (Zapisnik o obdukciji, KN01/245B, 4. srpnja 2001.), str. 1-5, 7-8, 10-12, 15, 18; P1524 (Zapisnik o obdukciji, KN01/243B, 11. srpnja 2001.), str. 1-5, 7-9, 11-12, 15; P1525 (Zapisnik o

2002. klasičnom metodom identifikacije identificirani su sljedeći leševi: KN01/241B kao leš Jove Grubora, rođenog 15. siječnja 1930., KN01/242B kao leš Mike Grubor, rođene 1941., leš KN01/243B kao leš Marije Grubor, rođene 1905., leš KN01/244B kao leš Đure Karanovića, rođenog 1954., i KN01/245B kao leš Miloša Grubora, rođenog 3. ožujka 1915.¹⁷⁰⁷ Prema obrascima koji su 26. travnja 2002., na temelju podataka dobivenih uglavnom od članova obitelji, ispunjeni u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, sljedeće osobe umrle su 25. kolovoza 1995. u Gruborima od strijelnih ozljeda: Jovo Grubor, Srbin, rođen 15. siječnja 1930.; Mika Grubor, Srpkinja, državljanka Jugoslavije, rođena 1941.; Đuro Karanović, Srbin, državljanin Jugoslavije, rođen 6. svibnja 1954.; i Miloš Grubor, Srbin, državljanin Jugoslavije, rođen 1915.¹⁷⁰⁸ Prema jednom sličnom obrascu, Marija Grubor, Srpkinja, državljanka Jugoslavije, rođena 1905., umrla je od višestrukih ozljeda u istom zaseoku istoga dana.¹⁷⁰⁹

389. Na temelju predočenih dokaza koji su mu predočeni, Raspravno vijeće konstatira da su Miloš Grubor (star 80 godina), Jovo Grubor (star 65 godina), Marija Grubor (stara 89-90 godina), Mika Grubor (stara 53-54 godine) i Đuro Karanović (star između 41 i 44 godine), koji su svi bili Srbi, umrli 25. kolovoza 1995. u Gruborima, zaseoku sela Plavno, u općini Knin. Prema svjedočenju Milice Karanović i sudskomedicinskim dokazima, sve žrtve su bile u civilnoj odjeći. Raspravno vijeće nadalje konstatira da je toga dana uništena većina kuća u zaseoku, te da su ubijane domaće životinje. Za svih pet žrtava sudskomedicinskim pregledom je utvrđeno da su umrle uslijed strijelnih ozljeda. Raspravno vijeće je s tim u vezi uzelo u obzir da su svjedoci koji su leševe vidjeli 25. i/ili 26. kolovoza 1995. samo za Miloša Grubora, Miku Grubor i Đuru Karanovića naveli da su imali strijelne rane, dok je za Mariju Grubor navedeno da je

obdukciji, KN01/242B, 11. srpnja 2001.), str. 1-8, 10-13, 16; P1526 (Zapisnik o obdukciji, KN01/244B, 3. srpnja 2001.), str. 1-11, 13-14, 17; P1718 (Fotografija odjeće, KN01/245B); P1719 (Fotografija odjeće, KN01/245B); P1720 (Fotografija odjeće, KN01/241B); P1721 (Fotografija odjeće, KN01/241B); P1722 (Fotografija kostiju, KN01/243B); P1723 (Fotografija kostiju, KN01/243B); P1724 (Fotografija razderanih komada tkanine, KN01/243B); P1725 (Fotografija posmrtnih ostataka, KN01/242B); P1726 (Fotografija posmrtnih ostataka, KN01/242B); P1727 (Fotografija odjeće, KN01/242B); P1728 (Fotografija odjeće, KN01/242B); P1729 (Fotografija krhotina metka, KN01/242B); P1730 (Fotografija odjeće, KN01/244B); P1731 (Fotografija krhotina metka, KN01/244B); P1732 (Fotografija krhotina metka, KN01/244B); P1733 (Fotografija krhotina metka, KN01/244B); P1734 (Fotografija odjeće, KN01/244B); D1243 (Zapisnik o obdukciji, KN01/241B, 11. srpnja 2001.), str. 1-9, 11-13, 16; D1244 (Popis dokaznog materijala prikupljenog prilikom ekshumacije i u mrtvačnici, KN 01/241B).

¹⁷⁰⁷ P659 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na groblju u Kninu), str. 1-2; P2002 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih u Kninu).

¹⁷⁰⁸ P2012 (Prijava činjenice smrti za Miloša Grubora, 26. travnja 2002.); P2013 (Prijava činjenice smrti za Jovu Grubora, 26. travnja 2002.); P2015 (Prijava činjenice smrti za Miku Grubor, 26. travnja 2006.); P2016 (Prijava činjenice smrti za Đuru Karanovića, 26. travnja 2002.).

¹⁷⁰⁹ P2014 (Prijava činjenice smrti za Mariju Grubor, 26. travnja 2006.).

izgorjela, a za Jovu Grubora da mu je bio prerezan grkljan. Raspravno vijeće je u obzir uzelo i to da je Miloš Grubor pronađen u pidžami na podu spavaće sobe na drugom katu svoje kuće i da je izgledalo da je pogođen sleđa. Raspravno vijeće je nadalje uzelo u obzir da su svjedoci izjavili da je i Jovi Gruboru i Đuri Karanoviću bilo unakaženo lice. U vezi s uništavanjem u Gruborima 25. kolovoza 1995., Raspravno vijeće je posebno uzelo u obzir iskaz Jovana Grubora da su mnoge kuće koje je vidio kako gore imale zatvorena vrata. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i dokaze da su domaće životinje u Gruborima izgledale kao da su ubijene iz vatrenog oružja ili spaljene. Slijedom svega navedenog, Raspravno vijeće konstatira da je 25. kolovoza 1995. pet gore navedenih žrtava ubijeno iz vatrenog oružja, da je znatan broj kuća spaljen i da su životinje ubijene iz vatrenog oružja ili spaljene.

390. Prema predočenim dokazima, kroz Plavno su 25. kolovoza 1995. ujutro prošle skupine ljudi odjevenih u maskirne uniforme, koji su opisani kao vojnici s oznakama s munjom na rukavima i otišle u smjeru Grubora. Nedugo zatim čula se pucnjava, a iznad Grubora se počeo dizati dim. Raspravnom vijeću su nadalje predočeni dokazi koji pokazuju da je 25. kolovoza 1995. kroz Grubore prošla ATJ Lučko Specijalne policije. Neki dokazi ukazuju na to da je ATJ Lučko prilikom izvođenja akcije 25. kolovoza 1995. naišla na jednu, kako se u tim dokazima kaže, srpsku terorističku skupinu. Raspravno vijeće ima na umu činjenicu da neki od neposrednih dokaza koji su mu predočeni u vezi s ovim incidentom potječu od osoba koje su tada bile pripadnici Specijalne policije i vodilo je računa o tome da su one određene izjave mogle davati ili na određeni način postupati iz skrivenih pobuda. Raspravno vijeće je s tim u vezi u obzir uzelo i činjenicu da vođe grupa iz ATJ Lučko, ni tijekom ni nakon pretrage terena, nisu navele da se prilikom izvođenja akcije pretrage terena dogodilo išta što bi bilo vrijedno spomena, kao što bi bio susret s teroristima. Uzimajući u obzir sve gore navedeno, Raspravno vijeće konstatira da su 25. kolovoza 1995. u Gruborima pripadnici ATJ Lučko Specijalne policije ubili pet gore navedenih žrtva, spalili kuće i ubili ili spalili životinje. S obzirom na nacionalni sastav Plavnog 1991., iskaz Jovana Grubora o broju srpskih obitelji u Plavnom (v. poglavlje 4.2.9) i prikaze koje su dali stanovnici Grubora, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici (ili stanari) velike većine, ako ne i svih, uništenih kuća i životinja bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 5, 6 i 7 Optužnice u poglavljima 5.3.2, 5.5.2 i 5.8.2 dolje u tekstu.

Jovica Plavša (Daljnje pojašnjenje, br. 126)

391. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Jovice Plavše predloženi putem svjedočenja Nikole Plavše i sudskomedicinske dokumentacije.

392. **Nikola Plavša**, Srbin iz Golubića, u općini Knin,¹⁷¹⁰ u svojem svjedočenju je rekao da su 4. kolovoza 1995. navečer njegov sin, koji se isto zove Nikola Plavša, i sinova žena otišli iz tog sela.¹⁷¹¹ Kako je svjedok rekao, otišli su zato što su svi odlazili.¹⁷¹² Svjedok, njegova žena i njegov drugi sin, Jovica, ostali su u Golubiću.¹⁷¹³ Prema svjedokovim riječima, Jovica je do 1994. bio u seoskoj straži kao pripadnik SVK, nakon čega je iz zdravstvenih razloga napustio vojsku.¹⁷¹⁴ U svojem dopisu iz 2005. vezanom za zahtjev za naknadu štete, Nikola Plavša je napisao da Jovica nije bio oslobođen sudjelovanja u seoskoj straži i da je i dalje imao pušku i uniformu.¹⁷¹⁵ Dana 5. kolovoza 1995. oko 09:00 ili 10:00 sati u dvorište s prednje strane Nikoline kuće ušla su dva mlada muškarca, a na susjednom balkonu se pojavio i treći.¹⁷¹⁶ Nosili su maskirne uniforme s oznakama HVO-a i crvene beretke.¹⁷¹⁷ Bili su naoružani automatskim puškama.¹⁷¹⁸ Imali su i bombe, a jedan je imao i pištolj u futroli.¹⁷¹⁹ Jovica Plavša, rođen 3. siječnja 1968., bio je u dvorištu ispred kuće i kuhao kavu.¹⁷²⁰ Nosio je crne traperice i košulju na pruge.¹⁷²¹ Svjedok je stajao otprilike dva-tri metra od njega.¹⁷²² Muškarci su Jovicu pitali ima li oružja, na što je on odgovorio da nema.¹⁷²³

¹⁷¹⁰ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), str. 1, 10, par. 1-2; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 2-3.

¹⁷¹¹ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 2.

¹⁷¹² P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 2; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 3, 5.

¹⁷¹³ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 2; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 3, 5, 12.

¹⁷¹⁴ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 14; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 5.

¹⁷¹⁵ D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 5.

¹⁷¹⁶ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 3-4; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 1-3, 5.

¹⁷¹⁷ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 4; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 1-3, 5.

¹⁷¹⁸ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 4; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 3.

¹⁷¹⁹ D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 3.

¹⁷²⁰ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 1, 3; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 1-3, 5, 12.

¹⁷²¹ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 5; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 6.

¹⁷²² P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 4.

¹⁷²³ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 4.

Zatim su mu liscama vezali ruke sprijeda, izveli ga iz dvorišta i odveli u smjeru zaseoka Džepine.¹⁷²⁴ Svjedok ih je pokušao slijediti, ali su mu rekli da se vrati.¹⁷²⁵ Prema službenoj zabilješci koju je 2. lipnja 2005. sastavila hrvatska kriminalistička policija, svjedok je izjavio da je jedan od muškaraca predložio da njega ubiju, na što mu je drugi uzvratilo da pusti starog.¹⁷²⁶ Desetak minuta kasnije, svjedok je čuo pucanj u blizini, iz smjera u kojem su muškarci otišli.¹⁷²⁷ Nedugo zatim krenuo je u tom smjeru.¹⁷²⁸ Nakon otprilike 100 metara, ili nešto više, pronašao je Jovičino mrtvo tijelo.¹⁷²⁹ Prema službenoj zabilješci iz lipnja 2005., Nikola Plavša je izjavio da je primijetio da je ubijen metkom u čelo i da više nema lisice.¹⁷³⁰ Tužiteljstvo je 27. studenog 2008. prihvatilo da se na temelju sudskomedicinske dokumentacije može zaključiti da je žrtva u trenutku smrti nosila vojnu uniformu i bilo se spremno suglasiti da je žrtva tada bila pripadnik oružane skupine.¹⁷³¹ Svjedok je odmah otrčao kući.¹⁷³² Sat vremena kasnije se vratio i tijelo pokrio dekom.¹⁷³³

393. Plavša je u svojem svjedočenju izjavio da je nekoliko dana kasnije otišao u kuću Marka Đepine u Golubiću gdje je, kako je rekao, bila stacionirana "hrvatska vojska".¹⁷³⁴ Ljudi koji su bili u toj kući nosili su iste maskirne uniforme i oznake HVO-a kao oni koji su odveli Jovicu.¹⁷³⁵ Kad im je svjedok rekao da je Jovicu ubila njihova vojska, pitali su ga nije li to i njegova vojska.¹⁷³⁶ Nikola Plavša je u svojem dopisu iz 2005. vezanom za zahtjev za naknadu štete napisao da je zapovjednik tih vojnika s njim otišao do mjesta na kojem je ležalo Jovičino tijelo.¹⁷³⁷ Svjedok je te ljude zamolio da mu

¹⁷²⁴ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 4; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 1-3, 5; D1457 (Karte Golubića), str. 1-2.

¹⁷²⁵ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 4; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 3, 5.

¹⁷²⁶ D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 2-3.

¹⁷²⁷ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 6; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 3, 5.

¹⁷²⁸ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 6; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 3, 5.

¹⁷²⁹ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 1, 6; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 1-3, 5; D1457 (Karte Golubića), str. 1-2.

¹⁷³⁰ D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 3.

¹⁷³¹ Četvrti zahtjev tužiteljstva za prihvaćanje dokaza na temelju pravila *92quater*, 27. studenog 2008., par. 10.

¹⁷³² P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 6.

¹⁷³³ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 7.

¹⁷³⁴ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 8; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 3-5.

¹⁷³⁵ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 8; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 4.

¹⁷³⁶ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 8.

¹⁷³⁷ D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 5.

pomognu da ga pokopa.¹⁷³⁸ Odgovorili su mu da ga zakopati ne mogu, ali su ponudili da ga spale, što je svjedok odbio.¹⁷³⁹ Otprilike 8. ili 9. kolovoza 1995. vojnici su svjedoka i druge seljane odveli u Knin.¹⁷⁴⁰ Svjedoku su rekli da to čine radi njegove sigurnosti, jer bi ga inače mogli ubiti neki drugi vojnici, za što bi bila okrivljena "hrvatska vojska".¹⁷⁴¹ Svjedok je vidio da na vozilima vojnika koji su ga odvezli u Knin piše 4. gardijska brigada.¹⁷⁴² U Kninu je ostao šest dana u jednoj školi.¹⁷⁴³ Tamo je bilo više od 300 ljudi.¹⁷⁴⁴ Otprilike 14. ili 15. kolovoza 1995. "hrvatska vojska" je svjedoka vratila u Golubić.¹⁷⁴⁵ Svjedok je krajem kolovoza 1995. vidio neke ljude kako Jovičino tijelo stavljaju u vreću i odvoze ga crvenim kamionom na kojem je pisalo "Komunalno poduzeće Knin".¹⁷⁴⁶ Tijelu je dodijeljen identifikacijski broj 459.¹⁷⁴⁷ Svjedok je kasnije čuo da je Jovica pokopan na novom groblju u Kninu i obišao je njegov grob.¹⁷⁴⁸ Grob Jovice Plavše bio je obilježen križem s njegovim imenom i brojem "49".¹⁷⁴⁹ Godine 2001. Jovičino tijelo je ekshumirano s mjesta s oznakom 01/329B na gradskom groblju u Kninu i prevezeno u Zavod za sudsku medicinu u Zagrebu.¹⁷⁵⁰ Godine 2002. svjedokov drugi sin, Nikola Plavša, otišao je u Zagreb i leš, na osnovi osobnih predmeta, identificirao kao leš Jovice Plavše.¹⁷⁵¹ U kolovozu 2002. Jovica Plavša je pokopan na groblju u Golubiću.¹⁷⁵²

394. Raspravnom vijeću je predočena sudskomedicinska dokumentacija u vezi s navodima o ubojstvu. Prema toj dokumentaciji, leš u raspadanju KN01/329B približne dužine 1,80 metara, označen brojem 459, pronađen u maskirnim hlačama, maskirnoj košulji i vojničkim cipelama 22. rujna 1995. u zaseoku Džepine u Golubiću, u općini Knin, identificiran je od strane Jovana Plavše kao leš Jovice Plavše, rođenog 3. siječnja

¹⁷³⁸ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 8; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 3-5.

¹⁷³⁹ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 8; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 4-5.

¹⁷⁴⁰ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 3, 6, 8-9.

¹⁷⁴¹ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 9.

¹⁷⁴² P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 8-9.

¹⁷⁴³ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 9-10.

¹⁷⁴⁴ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 9.

¹⁷⁴⁵ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 1-3, 6, 9-10.

¹⁷⁴⁶ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 3, 6, 9-11; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 2, 4-5.

¹⁷⁴⁷ D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 2.

¹⁷⁴⁸ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 11.

¹⁷⁴⁹ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 11.

¹⁷⁵⁰ D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 1-2, 4.

¹⁷⁵¹ P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 12; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 1-2, 4.

1968., i pokopan na gradskom groblju u Kninu.¹⁷⁵³ Leš KN01/329B, pronađen sa svim kostima koji je, s metalnom pločicom broj "459", ekshumiran 15. lipnja 2001. na groblju u Kninu i koji je na sebi imao zelenu maskirnu košulju, zelene maskirne hlače i jednu crnu cipelu bio je leš muškarca približne visine 1,72-1,87 metara, starog između 30 i 45 godina, s po jednom strijelnom ozljedom na glavi i prsima, za koje je sudski patolog utvrdio da predstavljaju uzrok smrti.¹⁷⁵⁴ Osoba koja je pronašla leš između nogu žrtve je pronašla desnu palčanu kost u lisicama.¹⁷⁵⁵ Dana 5. lipnja 2002. klasičnom metodom identifikacije je utvrđeno da je leš KN01/329B leš Jovice Plavše, rođenog 3. siječnja 1968.¹⁷⁵⁶ Prema obrascu koji je 5. lipnja 2002., na temelju podataka dobivenih od njegovog brata Nine Plavše, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Jovica Plavša, Srbin, rođen 1. siječnja 1968., umro je od strijelnih ozljeda glave i trupa 6. kolovoza 1995. u Golubiću.¹⁷⁵⁷

395. Kako se navodi u operativnom dnevniku 3. pješačke bojne (4. gardijske brigade), ta bojna je 5. kolovoza 1995. u 10:00 sati dobila znak za početak operacije Oluja na pravcu Plješivica-Vrpolje i izbijanje na Golubić, u općini Knin, sa zadatkom da blokira cestu Knin-Srb.¹⁷⁵⁸ Zadatak je u 18:00 sati bio ispunjen.¹⁷⁵⁹ U dnevnom izvješću general-bojniku Ivanu Tolju poslanom 5. kolovoza 1995. u 13:00 sati, koordinator Političke uprave MORH-a za političku djelatnost pukovnik Ivan Zelić naveo je da je 4. gardijska brigada ovladala Golubićem, Vrpoljem i Kninskim Poljem, u općini Knin, i izbila na Debelo Brdo, u općini Knin, te da odatle osigurava lijevi bok snagama 7. gardijske brigade, koje se nalaze na području Biskupije, u općini Orlić.¹⁷⁶⁰

396. Raspravno vijeće je iskaz Nikole Plavše razmotrilo u svjetlu drugih dokaza koji su mu predloženi, i to posebno onih sudskomedicinskih. Premda postoje određene nepodudarnosti, one nisu takve vrste da bi ga činile generalno nepouzdanim, zbog čega će se Raspravno vijeće osloniti na iskaz Nikole Plavše prilikom donošenja ovog

¹⁷⁵² P2503 (Nikola Plavša, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 13; D1455 (Dokumenti u vezi sa zahtjevom Nikole Plavše za naknadu štete), str. 4.

¹⁷⁵³ P1397 (Podaci o identificiranom lešu KN01/329B, identifikacijski broj 459, s fotografijom).

¹⁷⁵⁴ P1597 (Zapisnik o obdukciji, KN01/329B, 29. lipnja 2001.), str. 1-2, 4-5, 7-8, 11-16, 18.

¹⁷⁵⁵ P1597 (Zapisnik o obdukciji, KN01/329B, 29. lipnja 2001.), str. 1-2, 5, 7, 11, 18.

¹⁷⁵⁶ P659 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na groblju u Kninu), str. 3.

¹⁷⁵⁷ P2071 (Prijava činjenice smrti za Jovicu Plavšu, 5. lipnja 2002.), str. 149.

¹⁷⁵⁸ D180 (Dokumentacija o istrazi hrvatskih vlasti u vezi s ubojstvom Ilije i Milke Petko, te Dmitra i Đure Rašua), str. 6-7.

¹⁷⁵⁹ D180 (Dokumentacija o istrazi hrvatskih vlasti u vezi s ubojstvom Ilije i Milke Petko, te Dmitra i Đure Rašua), str. 7.

¹⁷⁶⁰ D180 (Dokumentacija o istrazi hrvatskih vlasti u vezi s ubojstvom Ilije i Milke Petko, te Dmitra i Đure Rašua), str. 14-15.

zaključka.¹⁷⁶¹ Raspravno vijeće konstatira da su 5. kolovoza 1995. u Golubiću dva ili tri naoružana muškarca u maskirnim uniformama s oznakama HVO-a i crvenim beretkama liscama vezala ruke Jovici Plavši, Srbinu, i odvela ga u smjeru zaseoka Džepine. Desetak minuta kasnije, Nikola Plavša je iz smjera u kojem su muškarci odveli Jovicu čuo pucanj. Nedugo zatim, otprilike 100 metara dalje je pronašao Jovičino mrtvo tijelo. Na tijelu su se, na glavi i prsima, vidjele strijelne ozljede, za koje je kasnije utvrđeno da su bile uzrok smrti. Raspravnom vijeću su predloženi dokazi da su nekoliko dana nakon incidenta, u jednoj kući u Golubiću bili stacionirani vojnici u istim uniformama s oznakama HVO-a kakve su nosili i ljudi koji su odveli Jovicu Plavšu. Prema dokaznom predmetu D178, 4. gardijska brigada HV-a se 5. kolovoza 1995. nalazila na području Golubića, gdje je sudjelovala u borbama sa srpskim vojnicima i akcijama čišćenja. Raspravno vijeće napominje da je Nikola Plavša u svojoj pismenoj izjavi kao počinitelje naveo vojnike HVO-a, što se podudara s podacima iz službene zabilješke koju je sastavilo državno odvjetništvo u Hrvatskoj. Budući da dokumentarni dokazi koji ukazuju na prisutnost HV-a i srpskih vojnika ne isključuju mogućnost prisutnosti vojnika HVO-a, Raspravno vijeće se oslanja na Plavšinu identifikaciju vojnika na tom području kao pripadnika HVO-a. Shodno tomu, Raspravno vijeće konstatira da su Jovicu Plavšu 5. kolovoza 1995. u Golubiću iz vatrenog oružja ubila dva ili tri vojnika HVO-a, nedugo nakon što su ga odvela. Raspravno vijeće nadalje napominje da je, što se tiče nepodudaranja dokaza po pitanju odjeće Jovice Plavše i njegove pripadnosti oružanoj skupini, tužiteljstvo pristalo suglasiti se da je on bio pripadnik oružane skupine i da je 5. kolovoza 1995. nosio vojnu odjeću. Raspravno vijeće konstatira da je Jovica Plavša u trenutku smrti nosio vojnu odjeću i da je pripadao oružanoj skupini. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice u poglavljima 5.3.2 i 5.8.2 (b) dolje u tekstu.

Jovan i Stevo Dmitrović i dva nepoznata muškarca (Daljnje pojašnjenje, br. 129-132)

397. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Jovana i Steve Dmitrovića i dva nepoznata muškarca u Žagroviću predloženi prvenstveno putem svjedočenja Ilije Mirkovića, svjedokinje 136, Marie Terese Mauro, Aluna Robertsa i Johna Hilla, kao i sudskomedicinske dokumentacije.

¹⁷⁶¹ V. i Odluka o prihvaćanju izjave svjedoka na temelju pravila 92^{quater}, 5. ožujka 2009., par. 8-15.

398. **Ilija Mirković**, Srbin iz Kninskog Polja, u općini Knin,¹⁷⁶² izjavio je da je, kad je u ranim jutarnjim satima 4. kolovoza 1995. započelo granatiranje Knina, bio sam u svojoj kući u Kninu.¹⁷⁶³ Obitelj mu je već bila otišla u Srbiju, ali on je ostao jer nije htio kuću ostaviti praznu.¹⁷⁶⁴ Iako, prema svjedokovim riječima, u njegovom naselju nije bilo vojnih ciljeva, nedaleko od njegove kuće, koja se nalazila na 700-800 metara od Sjeverne vojarne, palo je desetak granata.¹⁷⁶⁵ Svjedok je u kući ostao do 06:00 sati 5. kolovoza 1995., a onda pješice otišao u zaselak Dmitrovići, jer je pretpostavio da se to mjesto ne granatira.¹⁷⁶⁶ Tamo se vidio sa svojim prijateljem Vojkom Dmitrovićem pa su bili kod Vojka u kući i razgovarali.¹⁷⁶⁷ Svjedok je izjavio da su oko podneva u selo ušli hrvatski vojnici, ali priznao je da to nije vidio jer se nije usudio pogledati van.¹⁷⁶⁸ Čuo je žestoku pucnjavu, koja je trajala otprilike pola sata.¹⁷⁶⁹ Kad je pucnjava prestala i svjedok se uvjerio da se ne čuju nikakvi glasovi, on i Vojko Dmitrović izašli su van.¹⁷⁷⁰ Kod kuće Jovana Dmitrovića, oko 50-60 metara od Vojkove kuće, svjedok je na pragu pronašao Jovanov leš.¹⁷⁷¹ Na lešu je bilo nekoliko strijelnih rana, a vrata su na mnogo mjesta bila izbušena mecima.¹⁷⁷² Jovan Dmitrović, kojem je tada bilo otprilike 60 godina, bio je u civilnoj odjeći i svjedok blizu njegovog leša nije vidio oružje.¹⁷⁷³ U kući je živio sam i nije imao djece.¹⁷⁷⁴ U tom trenu došao je jedan čovjek po imenu Mile Zelembaba i zajedno su pokrili Jovanov leš dekama.¹⁷⁷⁵ Svjedok je zatim čuo neku buku i, shvativši da se to vojnici vraćaju, s Milom je pobjegao u šumu.¹⁷⁷⁶ Sutradan ujutro su se odlučili vratiti jer je Mile na radiju koji je ponio sa sobom čuo kako civilima poručuju da se vrate kućama.¹⁷⁷⁷ Putem u Dmitroviće naišli su na jednog čovjeka koji se prezivao Zupčić i svjedok se na njegov nagovor, zajedno s njim, Vojkom Dmitrovićem i

¹⁷⁶² P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., str. 1, par. 1.

¹⁷⁶³ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 2.

¹⁷⁶⁴ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 2.

¹⁷⁶⁵ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 2.

¹⁷⁶⁶ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 2-3, izjava svjedoka od 9. rujna 2003., par. 3.

¹⁷⁶⁷ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 3-5.

¹⁷⁶⁸ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 3-5.

¹⁷⁶⁹ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 5.

¹⁷⁷⁰ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 5.

¹⁷⁷¹ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 4, 6.

¹⁷⁷² P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 6.

¹⁷⁷³ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 6, izjava svjedoka od 9. rujna 2003., par. 4.

¹⁷⁷⁴ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 9. rujna 2003., par. 4.

¹⁷⁷⁵ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 7.

¹⁷⁷⁶ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 7.

¹⁷⁷⁷ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 7, izjava svjedoka od 9. rujna 2003., par. 5.

Milom Zelembabom, otišao prijaviti u Knin.¹⁷⁷⁸ Prema uputama koje su dobili od dva ili tri vojnika na kontrolnom punktu na ulazu u Knin, prijavili su se u Sjevernoj vojarni, nakon čega je svjedok otišao kući.¹⁷⁷⁹

399. Selo je kasnije obišlo više promatrača iz međunarodnih organizacija i potom izvijestilo o navodima o ubojstvu. **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu od ožujka do prosinca 1995.,¹⁷⁸⁰ potvrdila je da je 16. kolovoza 1995., kao što je opisano u HRAT-ovom izvješću od 16. kolovoza 1995., u selu Žagrović, u općini Knin, vidjela četiri muška leša.¹⁷⁸¹ Svjedokinja je nadalje potvrdila da je 17. kolovoza 1995., kao što je opisano u HRAT-ovom izvješću od 17. kolovoza 1995., ponovno obišla lokacije na kojima su pronađena ta četiri leša.¹⁷⁸² Dana 22. kolovoza 1995. svjedokinja Mauro se sastala s Romanićem i Jukićem i potvrdila je da su, kao što je opisano u HRAT-ovom izvješću od 23. kolovoza, razgovarali o četiri leša u Žagroviću koja još nisu bila uklonjena.¹⁷⁸³ HRAT je izvijestio da su u vrijeme njegovog ponovnog obilaska Žagrovića 23. kolovoza 1995. leševi još uvijek bili tamo, iako je civilna zaštita na groblju u Kninu članovima HRAT-a, uključujući svjedokinju Mauro, rekla da ih je odnijela.¹⁷⁸⁴

400. **Svjedokinja 136**, Srpkinja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,¹⁷⁸⁵ u svojem svjedočenju je rekla da su 16. kolovoza 1995. ona i tim UNCRO-a u Gornjem Žagroviću u općini Knin, otprilike 200 metara prije skretanja za zaselak Zelembabe na izlazu iz Knina, naišli na leševe dva muškarca, stara otprilike 55 ili 60 godina, koji su ležali pored ceste.¹⁷⁸⁶ Oba su leša bila samo u donjem rublju i

¹⁷⁷⁸ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 8.

¹⁷⁷⁹ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 8, izjava svjedoka od 9. rujna 2003., par. 6.

¹⁷⁸⁰ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1-2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7-9, 11-12; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12000, 12024, 12075-12076.

¹⁷⁸¹ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 4.

¹⁷⁸² P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 4.

¹⁷⁸³ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 4; Maria Teresa Mauro, T. 12068, 12103.

¹⁷⁸⁴ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 4-5; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 34; Maria Teresa Mauro, T. 12068, 12103; P47 (Izvješće HRAT-a, 23. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁷⁸⁵ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

¹⁷⁸⁶ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 7-8; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 23; svjedokinja 136, T. 722, 773; P9 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-449, 16. kolovoza 1995.); D3 (Dnevno izvješće HRAT-a, 17. kolovoza 1995.), str. 2. V. i P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 16.

ležala licem prema zemlji, otprilike tri metra jedan od drugoga.¹⁷⁸⁷ Bili su u tako poodmakloj fazi raspadanja da ih nije bilo moguće prepoznati.¹⁷⁸⁸ Jedan je imao papučice i bio ćelav, sa sijedom čupercima sa strane.¹⁷⁸⁹ Svjedokinji 136 je rečeno da su ta dva muškarca ubijena hicem u potiljak.¹⁷⁹⁰ Primijetila je da s jedne strane ceste na drugu vodi krvavi trag.¹⁷⁹¹ U UNCIVPOL-ovom izvješću o incidentu sastavljenom 16. kolovoza 1995. kaže se da su ta dva muškarca izgledala kao stariji ljudi i da su najvjerojatnije ubijena nasred ceste. U izvješću se također kaže da su leševi pronađeni nedaleko od traktorske prikolice, oko koje su bile pobacane neke deke, odjeća i nekoliko kućanskih predmeta. U izvješću se najzad kaže i to da je 16. kolovoza 1995. o pronalasku leševa obaviješten Miloš Mihić.¹⁷⁹² U HRAT-ovom izvješću od 17. kolovoza 1995. kaže se da su dva leša na glavi imala rupe od metaka i da je na jednom bilo odrezano nekoliko prstiju desne ruke.¹⁷⁹³ Svjedokinja je izjavila da su taj incident najmanje deset puta prijavili policijskoj postaji u Kninu i tražili da se leševi uklone jer su tamo ležali najmanje 20 dana, no prošlo još najmanje deset dana prije nego što je to učinjeno.¹⁷⁹⁴

401. Svjedokinja 136 u svojem svjedočenju je nadalje rekla da je istog dana u zaseoku Zelembabe vidjela dva leša u civilnoj odjeći. Leševi su identificirani kao leševi Jove (Raspravno vijeće napominje da je to skraćeni oblik imena Jovan) Dmitrovića i Steve Dmitrovića. Jedan od tih ljudi imao je otprilike 50 godina, a za drugog je svjedokinja rekla da je bio "mlađi". Kazala je da je jedan od tih leševa pronađen ispred jedne kuće, sa strijelnom ranom na potiljku. Svjedokinja je zatim na izlazu iz zaseoka Zelembabe naišla na drugi leš koji je, kako je izjavila, bio u tako poodmakloj fazi raspadanja da nije

¹⁷⁸⁷ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 7-8; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 23; P9 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-449, 16. kolovoza 1995.); D3 (Dnevno izvješće HRAT-a, 17. kolovoza 1995.), str. 2. V. i P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 16.

¹⁷⁸⁸ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 7-8; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 23; P9 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-449, 16. kolovoza 1995.).

¹⁷⁸⁹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 8; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 23; D3 (Dnevno izvješće HRAT-a, 17. kolovoza 1995.), str. 2. V. i P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 16.

¹⁷⁹⁰ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 8; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 23.

¹⁷⁹¹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 7-8; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 23; P9 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-449, 16. kolovoza 1995.); D3 (Dnevno izvješće HRAT-a, 17. kolovoza 1995.), str. 2. V. i P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 16.

¹⁷⁹² P9 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-449, 16. kolovoza 1995.).

¹⁷⁹³ D3 (Dnevno izvješće HRAT-a, 17. kolovoza 1995.), str. 2. V. i P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 16.

¹⁷⁹⁴ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 8; svjedokinja 136, T. 770-773.

mogla razabrati uslijed čega je nastupila smrt.¹⁷⁹⁵ Svjedokinja 136 je dodala da je 30. kolovoza 1995. na groblju u Kninu vidjela grobove Jove Dmitrovića i Steve Dmitrovića.¹⁷⁹⁶

402. Dana 16. kolovoza 1995. pripadnici UNCIVPOL-a su u Žagroviću, u općini Knin, vidjeli dva leša.¹⁷⁹⁷ Kasnije toga dana ista je dva leša vidio i tim koji su činili Alun Roberts, Edward Flynn i jedan prevoditelj.¹⁷⁹⁸ Na mjesto pronalaska leševa 17. kolovoza 1995. je dovedena hrvatska policija.¹⁷⁹⁹

403. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,¹⁸⁰⁰ u svojem svjedočenju je rekao da je 16. kolovoza 1995. u jarku uz glavnu cestu Knin-Kistanje, na otprilike tri kilometra od Knina, vidio dva leša.¹⁸⁰¹ Po širini ceste je vidio krvave tragove koji su izgledali kao da su nastali vučenjem.¹⁸⁰² Leševi su bili u ljetnoj odjeći i u sandalama za plažu.¹⁸⁰³ Roberts je toga dana vidio i leš Steve Dmitrovića (starog 40 godina), koji je ležao u polju u zaseoku Dmitrović u Žagroviću, u općini Knin, sa strijelnim ranama u donjem dijelu prsa, i krvave mrlje na travi pokraj njegovog potiljka.¹⁸⁰⁴ Prema svjedokovim riječima, leš je tamo ležao na suncu dva tjedna.¹⁸⁰⁵ Svjedok je u istom zaseoku pred pragom jedne kuće vidio i leš Jove Dmitrovića (starog između 55 i 60

¹⁷⁹⁵ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 8; D3 (Dnevno izvješće HRAT-a, 17. kolovoza 1995.), str. 2. V. i P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 16.

¹⁷⁹⁶ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 8; svjedokinja 136, T. 643-645; P6 (Rukom pisani popis osoba pokopanih na groblju u Kninu, koji je sastavila svjedokinja 136).

¹⁷⁹⁷ P226 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 16. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁷⁹⁸ P226 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 16. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁷⁹⁹ P226 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 16. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁸⁰⁰ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

¹⁸⁰¹ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 8; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 16, br. 3; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1, 7-8.

¹⁸⁰² P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 8; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 16, br. 3; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1, 8.

¹⁸⁰³ P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 7.

¹⁸⁰⁴ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 8; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 16, br. 3; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1, 10.

¹⁸⁰⁵ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 9; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1, 10.

godina), sa strijelnim ranama glave.¹⁸⁰⁶ Roberts i drugo osoblje UN-a prijavili su pronalazak četiri spomenuta leša policijskoj postaji u Kninu.¹⁸⁰⁷

404. Dana 16. kolovoza 1995. HRAT je u Žagroviću, u općini Knin, vidio leševe tri muškarca stara otprilike 50 godina, koji su svi na glavi imali rupe od metaka, a još jedan, leš četvrti, u podmakloj fazi raspadanja.¹⁸⁰⁸

405. **John Hill**, zapovjednik međunarodne vojne policije u Sektoru Jug od početka lipnja 1995. do 8. prosinca 1995.,¹⁸⁰⁹ u svojem svjedočenju je rekao da je 10. ili 13. kolovoza 1995., zajedno s drugima, navrh jednog brda kod Knina pronašao leševe dva muškarca u četrdesetima, koji su bili u civilnoj odjeći.¹⁸¹⁰ Na cesti su se vidjeli krvavi tragovi, zbog čega je Hill smatrao da su ti ljudi pogođeni iz vatrenog oružja u glavu na cesti, a onda bačeni pored ceste, na mjesto gdje su ležali.¹⁸¹¹ Hill je na oba leša vidio velike rane na glavi.¹⁸¹² Izjavio je i da su se leševi počeli raspadati i da se s ceste osjećao njihov vonj.¹⁸¹³ Osim toga je izjavio da je tijekom obilazaka u Sektoru Jug otprilike u to vrijeme znao vidjeti takve slične mrlje od krvi.¹⁸¹⁴ Isključio je mogućnost da su te mrlje od krvi potjecale od mrtvih životinja jer su sve strvine koje je na tom području vidio, osim jedne, ležale po poljima.¹⁸¹⁵ Hill je rekao da su se na cesti, nedaleko od mjesta gdje su ležala ta dva leša, nalazili traktor ili prikolica s ispreturanim stvarima.¹⁸¹⁶ Pretpostavio je da je traktor pripadao tim ljudima i da su njime bježali.¹⁸¹⁷ Hill je fotografirao krvavu mrlju i leševe.¹⁸¹⁸

¹⁸⁰⁶ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 8; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 16, br. 3; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1, 9.

¹⁸⁰⁷ P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 16 (br. 3), 27.

¹⁸⁰⁸ P1172 (Dnevno izvješće HRAT-a, 17. kolovoza 1995.), str. 1-2.

¹⁸⁰⁹ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 2; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 3, 93; P293 (John Hill, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 3.

¹⁸¹⁰ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 54-55, 80-81; John Hill, T. 3770; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 8.

¹⁸¹¹ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 55, 80; John Hill, T. 3770; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 8.

¹⁸¹² P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 81.

¹⁸¹³ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 81.

¹⁸¹⁴ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 55.

¹⁸¹⁵ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 55.

¹⁸¹⁶ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 81; John Hill, T. 3770.

¹⁸¹⁷ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 81.

¹⁸¹⁸ John Hill, T. 3770-3771; P303 (Fotografije krvave mrlje na cesti i dvaju leševa).

406. Kako se navodi u operativnom dnevniku 4. gardijske brigade, 1. pješačka bojna je 5. kolovoza 1995. u 14:40 sati bila na položajima F15 (raskrižje prema Drnišu), F61 (Dmitrovići, općina Knin) i F63 (Dukići).¹⁸¹⁹

407. U dnevnom izvješću Glavnom stožeru HV-a dostavljenom 5. kolovoza 1995. u 06:00 sati Ante Gotovina je napisao da je 4. gardijska brigada dosegla crtu bojišnice, a topografske točke koje je naveo su sljedeće: Bolandže, Golo brdo u općini Gračac, Slatina, Crni vrh, Gospina greda, Prljaj u općini Knin, Dmitrovići u općini Knin, Bradaši u općini Knin, te Knin.¹⁸²⁰

408. I na kraju, Raspravnom vijeću je u vezi s navodima o incidentima ubojstva predočena i određena sudskomedicinska dokumentacija. Prema toj dokumentaciji, leš u raspadanju KN01/247B dug približno 1,80 metara, označen brojem 535, pronađen je u crnim hlačama, bijeloj košulji dugih rukava i crnim cipelama 26. kolovoza 1995. u zaseoku Dmitrović u Žagroviću, u općini Knin, identificiran kao leš Jove Dmitrovića i pokopan na gradskom groblju u Kninu.¹⁸²¹ Leš KN01/247B koji je, s metalnom pločicom broj "535", ekshumiran 14. lipnja 2001. na groblju u Kninu i koji je na sebi imao tamnosive ili crne hlače i bijelu ili svijetlu košulju dugih rukava s rupama na lijevom rukavu od kojih su dvije odgovarale ranama na lijevoj ruci bio je leš muškarca približne visine 1,64-1,79 metara, starog između 35 i 50 godina, sa strijelnim ranama lijeve nadlaktice i glave, od kojih je za potonju sudski patolog utvrdio da predstavlja uzrok smrti.¹⁸²² Prema obrascu koji je 26. travnja 2002., na temelju podataka dobivenih od Jovine šogorice, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Jovo Dmitrović, Srbin iz Žagrovića, umro je od strijelnih ozljeda trupa 6. kolovoza 1995. u Žagroviću.¹⁸²³ Dana 26. travnja 2002. klasičnom metodom identifikacije utvrđeno je da je KN01/247B leš Jove Dmitrovića.¹⁸²⁴

409. Leš KN01/248B dug približno 1,75 metara, označen brojem 509, pronađen je u sivomaslinastim hlačama 26. kolovoza 1995. u zaseoku Dmitrović u Žagroviću, u općini Knin, identificiran kao leš Steve Dmitrovića i pokopan na gradskom groblju u

¹⁸¹⁹ P2343 (Operativni dnevnik 4. gardijske brigade, srpanj i kolovoz 1995.), str. 37.

¹⁸²⁰ D180 (Dokumentacija o istrazi hrvatskih vlasti u vezi s ubojstvom Ilije i Milke Petko, te Dmitra i Đure Rašua), str. 8-9, 13.

¹⁸²¹ P1400 (Podaci o identificiranom lešu KN01/247B, identifikacijski broj 535, s fotografijom).

¹⁸²² P1600 (Zapisnik o obdukciji, KN01/247B, 12. srpnja 2001.), str. 1-7, 9, 11-14, 17; P1869 (Fotografija ruke, KN01/247B); P1870 (Fotografija lubanje, KN01/247B).

¹⁸²³ P2074 (Prijava činjenice smrti za Jovu Dmitrovića, 26. travnja 2002.).

¹⁸²⁴ P659 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na groblju u Kninu), str. 1; P2002 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih u Kninu).

Kninu.¹⁸²⁵ Dobro očuvani posmrtni ostaci KN01/248B koji su 14. lipnja 2001. ekshumirani na groblju u Kninu, zajedno s metalnom pločicom broj "509", i odjećom koja se sastojala od blijedozelenih hlača, blijedoplavih kratkih hlača i bijelih čarapa bili su posmrtni ostaci muškarca približne visine 1,62-1,88 metara, starog između 30 i 50 godina, sa strijelnom ozljedom prsa i lica, od kojih je za prvu John Clark utvrdio da predstavlja uzrok smrti.¹⁸²⁶ Prema obrascu koji je 26. travnja 2002., na temelju podataka dobivenih od Stevinog brata, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Stevo Dmitrović, Srbin, rođen 1944., umro je od strijelne ozljede trupa 11. kolovoza 1995. u zaseoku Dmitrović u Žagroviću.¹⁸²⁷ Dana 26. travnja 2002. klasičnom metodom identifikacije je utvrđeno je da je KN01/248B leš Steve Dmitrovića, rođenog 1944.¹⁸²⁸

410. Dokazi ukazuju na to da je Jovan Dmitrović ubijen hicima iz vatrenog oružja 5. kolovoza 1995. u zaseoku Dmitrovići u Žagroviću, u općini Knin, tijekom žestoke pucnjave u tom zaseoku koja je trajala otprilike pola sata. Dokazi nadalje ukazuju na to da su Stevo Dmitrović, kojem je tada bilo otprilike 50 godina, i dva neidentificirana muškarca, stara između 55 i 60 godina, ubijeni hicima iz vatrenog oružja u Žagroviću neutvrđenog dana prije 16. kolovoza 1995. Na temelju identifikacije koju su izvršili članovi obitelji, Raspravno vijeće konstatira da su i Stevo Dmitrović i Jovan Dmitrović bili srpske nacionalnosti. Međutim, Raspravnom vijeću su predloženi nedovoljni pouzdani dokazi o okolnostima pod kojima su ta četvorica ljudi ubijena, posebno s obzirom na to da je 5. kolovoza 1995. u zaseoku bilo žestoke pucnjave. Iako je Ilija Mirković izjavio da su 5. kolovoza 1995. u selo ušli hrvatski vojnici, on je također priznao da to nije vidio. Raspravno vijeće se stoga s tim u vezi neće osloniti na njegovo svjedočenje. Prema izvješću generala Gotovine podnesenom 5. kolovoza 1995. u 06:00 sati 4. gardijska brigada je došla do Dmitrovića ili područja u blizini Dmitrovića. Taj dio Gotovininog izvješća potkrijepljen je operativnim dnevnikom 4. gardijske brigade, prema kojem se 5. kolovoza 1995. vojska nalazila u Dmitroviću ili u blizini Dmitrovića. Međutim, unatoč toj prisutnosti HV-a, Raspravno vijeće bez daljnjih dokaza o okolnostima pod kojima je ubijen Jovan Dmitrović ne može donijeti nikakve zaključke

¹⁸²⁵ P1401 (Podaci o identificiranom lešu KN01/248B, identifikacijski broj 509, s fotografijom).

¹⁸²⁶ P1601 (Zapisnik o obdukciji, KN01/248B, 5. srpnja 2001.), str. 1-8, 11-14, 17; P1871 (Fotografija posmrtnih ostataka, KN01/248B); P1872 (Fotografija lubanje, KN01/248B).

¹⁸²⁷ P2075 (Prijava činjenice smrti za Stevu Dmitrovića, 26. travnja 2002.), str. 29-30.

¹⁸²⁸ P659 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na groblju u Kninu), str. 1; P2002 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih u Kninu).

o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

Ika i Vera Dondur (Daljnje pojašnjenje, br. 136-137)

411. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Ike i Vere Dondur predočeni prvenstveno putem jednog izvješća HRAT-a i sudskomedicinske dokumentacije. HRAT je 21. studenog 1995. izvijestio da mu je, dok je bio u patroli u općini Knin, prijavljeno da je hrvatska vojska 5. kolovoza 1995. ubila Iku Dondur, staru 70 godina, i Veru Dondur, staru otprilike 50 godina, u Bradasu, zaseoku u općini Knin u kojem su te dvije žene živjele.¹⁸²⁹ Jedna osoba je rekla da su te žene odbile izaći iz svoje kuće kako im je naložio HV, nakon čega su vojnici otvorili vatru i obje ubili.¹⁸³⁰

412. Prema sudskomedicinskoj dokumentaciji, leš u raspadanju KN01/306B dug približno 1,60 metara, označen brojem 503, pronađen je u plavim/sivim hlačama, kariranoj crveno-bijeloj košulji i crnim kožnim sandalama 23. kolovoza 1995. blizu kuće br. 173 u Žagroviću, u općini Knin, identificiran od strane Predraga Dondura iz Žagrovića kao leš Ilinke Dondur iz Žagrovića, rođene 6. srpnja 1930., i pokopan na gradskom groblju u Kninu.¹⁸³¹ Leš KN01/306B koji je ekshumiran 15. lipnja 2001. na groblju u Kninu s metalnom pločicom broj "503" i odjećom koja se sastojala od sivih hlača, crveno-bijele karirane košulje i sandala ili crnih cipela bio je leš žene približne visine 1,47-1,63 metara, stare između 45 i 100 godina, sa strijelnom ozljedom leđa koja se kanalom nastavljala dijagonalno kroz prsni koš i za koju je sudski patolog utvrdio da predstavlja uzrok smrti.¹⁸³² Prema obrascu koji je 5. lipnja 2002., na temelju podataka dobivenih od nećaka preminule, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Ika Dondur, Srpkinja, rođena 1930., umrla je od strijelne ozljede trupa 5. kolovoza 1995. u Žagroviću.¹⁸³³ Dana 5. lipnja 2002. klasičnom metodom identifikacije je utvrđeno da je KN01/306B leš Ike Dondur, rođene 1930.¹⁸³⁴

¹⁸²⁹ P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 56; P1109 (Dnevno izvješće HRAT-a, 21. studenog 1995.), str. 2.

¹⁸³⁰ P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 56; P1109 (Dnevno izvješće HRAT-a, 21. studenog 1995.), str. 2.

¹⁸³¹ P1402 (Podaci o identificiranom lešu KN01/306B, identifikacijski broj 503, s fotografijom).

¹⁸³² P1602 (Zapisnik o obdukciji, KN01/306B, 3. srpnja 2001.), str. 1-2, 4-6, 8, 11-13, 16.

¹⁸³³ P2076 (Prijava činjenice smrti za Iku Dondur, 5. lipnja 2002.), str. 33-34.

¹⁸³⁴ P659 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na groblju u Kninu), str. 1; P2002 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih u Kninu).

413. Leš u raspadanju dug približno 1,75 metara, označen brojem 502, pronađen je u crveno-crnoj košulji, maslinastozelenim hlačama, bijeloj marami i bijelim tenisicama 23. kolovoza 1995. blizu kuće br. 173 u Dondurima, zaseoku sela Žagrović, u općini Knin, identificiran od strane Predraga Dondura iz Žagrovića kao leš Vere Dondur iz Žagrovića, rođene 12. rujna 1939., i kasnije pokopan na gradskom groblju u Kninu.¹⁸³⁵

414. Raspravno vijeće na početku napominje da Gotovinina obrana u fusnoti 1670 svojeg završnog podneska tvrdi da izvješće HRAT-a od 21. studenog 1995. nije u spisu. Ono je uvršteno u spis kao dokazni predmet P1109. U tom izvješću se iz druge ruke prenose informacije u vezi s navodnim ubojstvom Ike i Vere Dondur čiji izvor nije jasno naveden. Pored toga, u njemu nisu jasno opisane točne okolnosti pod kojima je, kako se navodi, počinjeno ubojstvo. Predočeni sudskomedicinski dokazi ukazuju na to je smrt Ike Dondur nastupila uslijed strijelne ozljede. Raspravnom vijeću nisu predočeni sudskomedicinski dokazi u vezi sa smrću Vere Dondur. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

Stevo Večerina i drugi (Daljnje pojašnjenje, br. 150-154)

415. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o protupravnom zatočenju Steve Večerine, Stevana Baljka, Đure Mačka, Momčila Tišme, Mile Gnjatovića i drugih i o ubojstvu tih poimence navedenih osoba predočeni prvenstveno putem svjedočenja Marije Večerine, Zdravka Bunčića i Dušana Torbice, kao i sudskomedicinske dokumentacije.

416. **Marija Večerina**, Srpkinja iz Muškovaca, u općini Obrovac,¹⁸³⁶ u svojem svjedočenju je rekla da joj je 5. kolovoza 1995., dok je u planini u Lokvini pasla stoku, njezin sin Stevo Večerina došao reći da je, iako hrvatska vojna akcija još nije došla do Zatona, u općini Jasenice, na Radio Kninu čuo da je pao Knin, a možda i Gračac.¹⁸³⁷ Kazao joj je da ljudi bježe i da i oni moraju pobjeći.¹⁸³⁸ Svjedokinja i skupina ljudi – njezine dvije kćerke (Mira i Branka Večerina), Stevo Večerina, te Sava i Dragana

¹⁸³⁵ P1403 (Hrvatski obrazac za leševe civila).

¹⁸³⁶ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 1-2; P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 2.

¹⁸³⁷ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 6-7; P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 2-3; Marija Večerina, T. 6725-6726.

¹⁸³⁸ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 7; Marija Večerina, T. 6726.

Večerina – smjesta su napustili selo, očekujući, doduše, da će se vratiti.¹⁸³⁹ Skupina je u Krupi, u općini Nadvoda, naišla na Stevana Baljka.¹⁸⁴⁰ Svjedokinja je rekla da misli da su i njezin sin i Steven Baljak sa sobom imali puške.¹⁸⁴¹ Prema njezinim riječima, obojica su nosila vojničke hlače, a Stevo Večerina je od 1993. bio u SVK.¹⁸⁴² U Žegararu, u općini Nadvoda, naišli su na Milu Gnjatovića, koji im se također priključio.¹⁸⁴³ Mile Gnjatović je nosio vojnu uniformu.¹⁸⁴⁴ Svjedokinja je na Velebitu pronašla jedan letak iz kojeg su vidjeli da se ljudima savjetuje da idu u Srb, u općini Donji Lapac.¹⁸⁴⁵ Stevo Večerina i Mile Gnjatović su u Nadvodi pronašli jednu crvenu ladu i skupina je u njoj nastavila dalje, a Stevo je vozio.¹⁸⁴⁶ Otprilike u 21:00 sat, pogriješivši put, došli su do Očestova, u općini Knin.¹⁸⁴⁷ Bio je mrak i svjetla na automobilu nisu radila.¹⁸⁴⁸ Odjednom su na automobil zapucali neki ljudi koje svjedokinja nije mogla vidjeti, pri čemu je Stevo Večerina ranjen u lijevu nogu, Branka Večerina u ruku, a Dragana Večerina u glavu.¹⁸⁴⁹ Svjedokinja je rekla da misli da je Stevan Baljak ranjen u nožni prst.¹⁸⁵⁰ Kad je pucnjava prestala, Stevo Večerina je zaustavio automobil i u hipu ih je okružio velik broj vojnika HV-a, koji su nosili zelene maskirne uniforme i imali obojana lica.¹⁸⁵¹ Svjedokinja na njihovim uniformama nije mogla vidjeti oznake.¹⁸⁵² Ljudima iz

¹⁸³⁹ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 7-8; P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 3; Marija Večerina, T. 6726-6727.

¹⁸⁴⁰ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 9; Marija Večerina, T. 6721, 6730.

¹⁸⁴¹ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 9; Marija Večerina, T. 6741.

¹⁸⁴² P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 5-6, 9; Marija Večerina, T. 6725; P657 (Obrazac za podatke o pronalasku posmrtnih ostataka, KN01/374B); P659 (Popis osoba identificiranih 2002. čiji su posmrtni ostaci ekshumirani na groblju u Kninu); P667 (Podaci o lešu KN01/417B, identifikacijski broj 424, s fotografijom); P669 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih u Kninu i Gračacu koji je sastavio Ured Vlade Republike Hrvatske za suradnju s Međunarodnim sudom i međunarodnim kaznenim sudovima, 2. listopada 2003.).

¹⁸⁴³ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 10; Marija Večerina, T. 6721, 6727, 6730.

¹⁸⁴⁴ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 10; P659 (Popis osoba identificiranih 2002. čiji su posmrtni ostaci ekshumirani na groblju u Kninu); P664 (Podaci o lešu KN01/416B, identifikacijski broj 418, s fotografijom).

¹⁸⁴⁵ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 10; P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 5; Marija Večerina, T. 6748.

¹⁸⁴⁶ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 10; Marija Večerina, T. 6718, 6721, 6727.

¹⁸⁴⁷ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 11; Marija Večerina, T. 6728, 6740.

¹⁸⁴⁸ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 11; Marija Večerina, T. 6721, 6740.

¹⁸⁴⁹ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 11-12; Marija Večerina, T. 6721, 6728-6730.

¹⁸⁵⁰ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 11; P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 6.

¹⁸⁵¹ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 12; Marija Večerina, T. 6721, 6728-6730.

¹⁸⁵² P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 12; Marija Večerina, T. 6730.

automobila je zapovjedbno da izađu i legnu na cestu licem prema zemlji.¹⁸⁵³ Neki vojnici su ih pretresli i oduzeli im sve stvari.¹⁸⁵⁴ Vojnici su im psovali majku srpsku.¹⁸⁵⁵ Skupina je zatim odvedena u podrum jedne obližnje kuće, gdje je na prostoru od 16 četvornih metara već bilo zatočeno otprilike 12 ljudi.¹⁸⁵⁶ Tamo su proveli noć, s dva vojnika koja su stražarila na vratima podruma.¹⁸⁵⁷ Vojnici su bili obećali da će dovesti liječnika da pomogne svjedokinjinom sinu, ali nitko nije došao.¹⁸⁵⁸

417. Marija Večerina je u svojem svjedočenju rekla da su 6. kolovoza 1995. u 09:00 sati u podrum kuće u Očestovu u kojem je bila zatočena s još otprilike 20 ljudi ušla dva naoružana hrvatska vojnika u vojnim uniformama.¹⁸⁵⁹ Vojnici su izdvojili pet mladih muških zatočenika: svjedokinjinog sina Stevu Večerinu, Milu Gnjatovića, Stevana Baljka, Đuru Mačka (iz općine Benkovac) i Momčila Tišmu (iz Knina).¹⁸⁶⁰ Osim njih, u podrumu su bili zatočeni samo stariji muškarci i žene.¹⁸⁶¹ Stevo Večerina, rođen 1974., mobiliziran je u SVK 1993. kao običan vojnik, a tada je bio na višednevnom bolovanju zbog zubobolje.¹⁸⁶² Hrvatski vojnici su rekli da je došla vojna policija i da će vojnici ići u vojni zatvor, a ranjenici će biti odvedeni u bolnicu.¹⁸⁶³ Svjedokinja je htjela ići s petoricom muškaraca i krenula je za njima iz kuće.¹⁸⁶⁴ Vidjela je kako neki hrvatski vojnici odvođe petoricu muškaraca držeći u njih uperene puške.¹⁸⁶⁵ Njih petorica nisu imala lisice niti su im ruke bile vezane.¹⁸⁶⁶ Stevo Večerina je teško hodao zbog strijelnih

¹⁸⁵³ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 12; Marija Večerina, T. 6721, 6729.

¹⁸⁵⁴ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 12; Marija Večerina, T. 6721, 6729.

¹⁸⁵⁵ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 12; Marija Večerina, T. 6721.

¹⁸⁵⁶ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 13; P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 7; Marija Večerina, T. 6722, 6730-6731.

¹⁸⁵⁷ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 13, 15.

¹⁸⁵⁸ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 13; Marija Večerina, T. 6734.

¹⁸⁵⁹ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 11-14; Marija Večerina, T. 6722, 6730-6731.

¹⁸⁶⁰ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 14; Marija Večerina, T. 6721, 6731, 6733; D694 (Upitnik u vezi sa Stevom Večerinom koji je ispunila Marija Večerina, 18. srpnja 2001.).

¹⁸⁶¹ P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 8; Marija Večerina, T. 6722.

¹⁸⁶² P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 1, 5-6; P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 2; Marija Večerina, T. 6725; D694 (Upitnik u vezi sa Stevom Večerinom koji je ispunila Marija Večerina, 18. srpnja 2001.).

¹⁸⁶³ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 14; P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 9; Marija Večerina, T. 6722, 6731-6733.

¹⁸⁶⁴ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 15; Marija Večerina, T. 6722, 6731, 6734.

¹⁸⁶⁵ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 15.

¹⁸⁶⁶ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 15.

ozljeda koje je zadobio kad su on i svjedokinja zarobljeni.¹⁸⁶⁷ Jedan od vojnika joj je naredio da se vrati u podrum, zaprijetivši da će je u suprotnom ubiti.¹⁸⁶⁸

418. Nedugo nakon što su sin Marije Večerine i četiri druga muškarca odvedeni iz podruma, zatočenicima su čuli rafal.¹⁸⁶⁹ Hrvatski vojnici su zatim doveli dvije žene i jednog muškarca, koji su svi bili u pedesetim godinama, i svjedokinja je od njih čula da su vojnici pucali na njihovo vozilo i pritom ubili vozača.¹⁸⁷⁰ Njih troje je bilo u civilnoj odjeći.¹⁸⁷¹ Oko 10:30 sati toga dana zatočenicima je naređeno da izađu iz podruma.¹⁸⁷² Vojnici su im vani u dvorištu naredili da odu u sjedište UNHCR-a u Kninu.¹⁸⁷³ Ljudi su se ukrcali u dva vozila – među njima i svjedokinja i njezine dvije kćeri, te Sava i Dragana Večerina – i zatim, bez pratnje, otišli.¹⁸⁷⁴ Na kontrolnom punktu na ulazu u Knin zaustavila ih je policija.¹⁸⁷⁵ Policajci su ih postrojili i počeli ih psovati i prijetiti im da će ih sve pobiti.¹⁸⁷⁶ Rekli su im da je UNHCR otišao i da trebaju ići u srednju školu u Kninu.¹⁸⁷⁷ U dvorani za tjelesni odgoj te škole, kad su došli, nije bilo puno ljudi, no stalno su dovođeni novi.¹⁸⁷⁸ Prema poimeničnom popisu iz izvješća Policijske uprave zadarsko-kninske od 7. kolovoza 1995., u "sabirnom centru 'Knin'" bilo je zatočeno 90 osoba, među njima i svjedokinja i ostale četiri žene.¹⁸⁷⁹ Svjedokinja i četiri žene s kojima je došla ostale su tamo od 6. do 9. kolovoza 1995.¹⁸⁸⁰ Svjedokinjine kćeri bile su prisiljene čistiti prostorije i prati prozore u zgradi policije.¹⁸⁸¹ Branka Večerina je odvedena negdje gdje joj je obrađena rana na ruci.¹⁸⁸² Zgradu škole su čuvali naoružani

¹⁸⁶⁷ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 11, 15; Marija Večerina, T. 6734.

¹⁸⁶⁸ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 15; Marija Večerina, T. 6722, 6731, 6734.

¹⁸⁶⁹ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 14, 16; Marija Večerina, T. 6721-6722, 6731, 6735.

¹⁸⁷⁰ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 16; P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 10; Marija Večerina, T. 6722, 6731, 6735-6736.

¹⁸⁷¹ P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 10.

¹⁸⁷² P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 17; Marija Večerina, T. 6736-6737.

¹⁸⁷³ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 17; Marija Večerina, T. 6744.

¹⁸⁷⁴ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 17; Marija Večerina, T. 6718, 6736-6737, 6741.

¹⁸⁷⁵ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 17; Marija Večerina, T. 6736-6737, 6741.

¹⁸⁷⁶ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 17; Marija Večerina, T. 6737, 6741.

¹⁸⁷⁷ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 17; Marija Večerina, T. 6741.

¹⁸⁷⁸ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 17.

¹⁸⁷⁹ P654 (Izvješće PU zadarsko-kninske s popisom ljudi u sabirnom centru Knin, 7. kolovoza 1995.).

¹⁸⁸⁰ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 17; Marija Večerina, T. 6718; P654 (Izvješće PU zadarsko-kninske s popisom ljudi u sabirnom centru Knin, 7. kolovoza 1995.).

¹⁸⁸¹ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 17.

¹⁸⁸² P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 17.

policajci u uniformama i svjedokinja je izjavila da zgradu nije smjela napustiti.¹⁸⁸³ Kazala je da se ne sjeća da su u školi ikoga tukli.¹⁸⁸⁴

419. Dana 9. kolovoza 1995. zatočenicima je rečeno da će ljudi iz Obrovca i Benkovca biti odvezeni u Zadar i zatim je otprilike 40 ljudi, uključujući svjedokinju i njezine dvije kćerke, te Savu i Draganu Večerinu, onamo odvezeno autobusom.¹⁸⁸⁵ U školi je tada bilo otprilike 60 zatočenika.¹⁸⁸⁶ U Zadru su ostali dva dana, u jednom jako malom centru.¹⁸⁸⁷ Nakon toga su odvedeni u jednu sportsku dvoranu i svjedokinja je rekla da misli da su ondje ostali otprilike 20-30 dana.¹⁸⁸⁸ Odatle su odvedeni u jednu veću sportsku dvoranu, gdje su ostali još tjedan dana.¹⁸⁸⁹ Ta tri objekta čuvali su policajci i svjedokinja je izjavila da ih nije smjela napustiti.¹⁸⁹⁰ Izjavila je i da je ljudima koji su imali rodbinu u Zadru bilo dopušteno da odu s njima.¹⁸⁹¹ Njoj samoj to nije bilo dopušteno jer nije imala rodbine s kojom bi mogla otići.¹⁸⁹² Prema svjedokinjinim riječima, neki policajci su zatočenicima ponudili da odaberu hoće li ostati u Hrvatskoj ili otići u Srbiju.¹⁸⁹³ Budući da su njezine dvije kćeri htjele otići, svjedokinja se iz brige za njih 16. rujna 1995. priključila "organizovanom" konvoju iz Knina za Srbiju.¹⁸⁹⁴ Rekla je da se ne sjeća da je prije odlaska nešto potpisala niti da se to od nje tražilo.¹⁸⁹⁵

420. **Zdravko Bunčić**, Srbin iz Ivoševaca u općini Kistanje,¹⁸⁹⁶ izjavio je da je na osnovi priča koje su kolale tijekom srpnja i početkom kolovoza 1995. pretpostavio da

¹⁸⁸³ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 17; P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 11; Marija Večerina, T. 6718-6719.

¹⁸⁸⁴ P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 11.

¹⁸⁸⁵ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 18; P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 12; Marija Večerina, T. 6718, 6745.

¹⁸⁸⁶ P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 12.

¹⁸⁸⁷ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 18; P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 12; P656 (Ured za prognanike i izbjeglice, Regionalni ured Zadar, popis osoba u prihvatilištima u Zadru upućen Ivanu Čermaku, 12. rujna 1995.).

¹⁸⁸⁸ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 18; P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 12; P655 (Popis osoba premještenih iz OŠ "Š. K. Benja" u OŠ "B. Kašić", 13. kolovoza 1995.); P656 (Ured za prognanike i izbjeglice, Regionalni ured Zadar, popis osoba u prihvatilištima u Zadru upućen Ivanu Čermaku, 12. rujna 1995.).

¹⁸⁸⁹ P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 12; P656 (Ured za prognanike i izbjeglice, Regionalni ured Zadar, popis osoba u prihvatilištima u Zadru upućen Ivanu Čermaku, 12. rujna 1995.).

¹⁸⁹⁰ P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 12; Marija Večerina, T. 6718-6719, 6742.

¹⁸⁹¹ Marija Večerina, T. 6719, 6741-6742, 6747.

¹⁸⁹² Marija Večerina, T. 6741-6742.

¹⁸⁹³ P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 13; Marija Večerina, T. 6745.

¹⁸⁹⁴ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 19, 21; Marija Večerina, T. 6720, 6745-6746.

¹⁸⁹⁵ P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 13.

¹⁸⁹⁶ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), str. 1, par. 1.

dolazi HV i da je srpsko vodstvo već otišlo.¹⁸⁹⁷ Svjedok je bio zabrinut za svoju obitelj, zbog čega su odlučili da nekoliko članova obitelji mora otići.¹⁸⁹⁸ Svjedok ih je ujutro 5. kolovoza 1995. vidio kako se pakiraju i spremaju na odlazak.¹⁸⁹⁹ Od svojeg kolege Stevana Nikolića je čuo da i njegova obitelj čini isto.¹⁹⁰⁰ Svjedok je u svojem svjedočenju rekao da je 5. kolovoza 1995. njega, Momčila Tišmu i Stevana Nikolića, dok su – nakon neuspješnog pokušaja da se sklone u bazu UNPROFOR-a u Burumu, u općini Knin – išli prema Kninu, na otprilike kilometar od Očestova, u općini Knin, zarobila jedna skupina vojnika koji su na uniformama imali oznake sa šahovnicom.¹⁹⁰¹ Dok su se vozili prema Kninu, svjedok je vidio kako iz jednog crvenog automobila visi leš muškarca i kako nedaleko odatle leži jedan drugi muškarac.¹⁹⁰² Čuo je jednog od vojnika kako kaže nešto kao "ovako se mi obračunavamo s četnicima i to bi se moglo i vama desiti".¹⁹⁰³

421. U ranim večernjim satima 5. kolovoza 1995. vojnici su svjedoka i još otprilike 24 ljudi, držeći ih na nišanu prisilili da uđu u podrum jedne kuće blizu Očestova, u općini Knin.¹⁹⁰⁴ Prema svjedokovim riječima, svi zatočeni su bili civili, osim jednog čovjeka po imenu Đuro Mačak, koji je nosio staru sivomaslinastu uniformu JNA, i trojice ljudi u maskirnim uniformama, od kojih se jedan zvao Stevo Večerina, drugi se prezivao Večerina, a trećem je ime bilo Stanko.¹⁹⁰⁵ Među drugim zatočenicima u podrumu bili su i Rajko Mutić iz Bribira, Jovo i Milka Berić, Dušan i Dara Torbica, Lazo Kovačević iz Ervenika, Ilija Perić iz Kistanja, jedna žena iz Benkovca i tri mlade žene za koje je svjedok rekao da misli da su se zvale Branka, Mira i Dragana Večerina.¹⁹⁰⁶ Dok je bio u podrumu, svjedok je čuo vojnike kako govore stvari kao što su "kako ćemo ih pobiti, hoćemo li baciti eksploziv ili ručnu bombu?".¹⁹⁰⁷

422. Svjedok je u svojem svjedočenju rekao da su oko 09:00 ili 10:00 sati 6. kolovoza 1995. hrvatski vojnici pozvali pet mlađih muškaraca, od kojih je jedan bio Stevo

¹⁸⁹⁷ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 2.

¹⁸⁹⁸ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 3.

¹⁸⁹⁹ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 4-5.

¹⁹⁰⁰ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 5.

¹⁹⁰¹ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 4-6.

¹⁹⁰² P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 7.

¹⁹⁰³ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 7.

¹⁹⁰⁴ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 8-10.

¹⁹⁰⁵ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 8.

¹⁹⁰⁶ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 9-10. Imena tih ljudi nalaze se i na popisu osoba u sabirnom centru Knin, gdje je za njih navedeno da su bili Srbi. V. D52 (Popis osoba u sabirnom centru Knin, 6. kolovoza 1995.) i P654 (Izvjješće PU zadarsko-kninske s popisom ljudi u sabirnom centru Knin, 7. kolovoza 1995.).

Večerina, da izađu, rekavši da je došla policija da ih odvede.¹⁹⁰⁸ Desetak minuta kasnije, čuo je zvuk paljbe iz strojnice, a zatim jednog od vojnika kako govori nešto kao "daj ih još jednom i ostavi ih da gnoje hrvatsku zemlju". Svjedok je odmah zatim čuo pet pojedinačnih pucnjeva. Izjavio je da tih pet muškaraca otada nije vidio nije je o njima išta čuo.¹⁹⁰⁹ Kasnije tog jutra svjedok je vidio vojnike kako pretresaju jednog čovjeka u uniformi koji je rekao da je iz Benkovca. Vojnici su pronašli fotografiju na kojoj je taj čovjek bio u uniformi i svjedok je čuo kako mu je jedan vojnik rekao: "Imaš li sliku da pokažeš Miloševiću kako ubijaš ustaše?" Nakon toga je čuo jednog vojnika kako kaže "vodi ga tamo i odreži mu jaja", a zatim su tog čovjeka odveli.¹⁹¹⁰ Nešto kasnije, netko je pozvao Draganu Večerinu da izađe iz podruma i ode nešto oprati. Svjedok je kroz otvorena podrumaska vrata vidio kako jedan od vojnika koji su ga dan ranije zarobili vodi Draganu u jednu drugu kuću, svega nekoliko metara odatle. Otprilike 15-20 minuta kasnije, svjedok je vidio Draganu kako izlazi iz te kuće raščupana i u nekoj drugoj odjeći. Kad se vratila u podrum, vojnik koji ju je odveo je rekao: "Jesam li ti bio dobar?"¹⁹¹¹ Kad je svjedok kasnije tog jutra izašao iz podruma, vidio je nekoliko vojnika kako čovjeka iz Benkovca odvlače u smjeru Kistanja. Nakon otprilike 100 metara, skrenuli su s ceste i svjedok je zatim čuo dva ili tri rafala iz strojnice, a onda vidio vojnike kako se vraćaju bez tog čovjeka iz Benkovca.¹⁹¹² Vojnici su svjedoka i 19 drugih ljudi postrojili uza zid i vrijeđali ih. Kazali su im da odu u sjeverni logor u Kninu. Jedan vojnik im je rekao da oni znaju da ih je 20 i zaprijetio da će ih sve pobiti bude li netko nedostajao kad dođu u Knin. Taj je isti vojnik svjedoku i drugima rekao da, kad dođu u Knin, kažu da ih šalje 1. brigada 4. splitske bojne.¹⁹¹³ Svjedok je izjavio da ih je, dok su išli prema Kninu, na Bulin mostu zaustavio jedan vojnik u maskirnoj uniformi, s crnim kaubojskim šeširom i crnom maramom, koji ih je sustigao malim crvenim automobilom. Taj ih je vojnik, koji je bio naoružan automatskom puškom, sve postrojio uza zid i vikao nešto kao "tko je pustio ovu kopilad, trebalo ih je sve pobiti". Otprilike 50 metara dalje stajala je skupina civilnih policajaca i nekoliko njih je prišlo razgovarati s vojnikom, nakon čega se vojnik odvezao.¹⁹¹⁴ Civilni policajci, koji su bili iz Škabrnje, sproveli su svjedoka i druge u dvoranu za tjelesni odgoj srednje škole u

¹⁹⁰⁷ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 11.

¹⁹⁰⁸ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 8, 12.

¹⁹⁰⁹ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 12.

¹⁹¹⁰ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 14.

¹⁹¹¹ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 15.

¹⁹¹² P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 16.

¹⁹¹³ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 17.

Kninu. Svjedok je u toj dvorani ostao šest tjedana i izjavio je da je svakodnevno stizalo još ljudi. Prema njegovoj izjavi, hrvatski vojnici su često odvodili mlade djevojke i vraćali ih kasno navečer.¹⁹¹⁵ Svjedok je iz te dvorane negdje u rujnu 1995. u konvoju od oko 27 autobusa odveden u Vojvodinu, u Srbiji. U svojem svjedočenju je rekao da su se neki članovi njegove obitelji 1998. vratili kući i vidjeli da je iz kuće njegovog sina sve pokradeno, a da je njegova kuća spaljena. Izjavio je da se on kući vratio tek 16. ožujka 1999.¹⁹¹⁶

423. **Dušan Torbica**, hrvatski Srbin iz Torbica, zaseoka sela Kistanje, koji je 1995. imao 60 godina,¹⁹¹⁷ izjavio je da je većina mladih ljudi, uključujući njegovu djecu, to selo napustila osam do deset dana prije 4. kolovoza 1995.¹⁹¹⁸ Toga je dana oko 13:00 ili 14:00 sati započelo granatiranje sela, koje se nastavilo i 5. kolovoza 1995.¹⁹¹⁹ Granate su padale po naseljenim područjima ali pritom, koliko je svjedoku poznato, u Torbicama nitko nije poginuo.¹⁹²⁰ Svjedok je izjavio da su granate ispaljivane iz smjera Promine, planine kod Drniša.¹⁹²¹ Kako bi izbjegli granate koje su padale na Torbice, svjedok i njegova žena su 5. kolovoza 1995. pješice krenuli u Ervenik.¹⁹²² Automobilima ili traktorima odlazilo je i mnogo drugih ljudi.¹⁹²³ Svjedoka i njegovu ženu je na kraju netko povezo i u stražnjem dijelu prikolice traktora došli su do mjesta gdje se križaju ceste za Očestovo i Knin, u općini Knin, gdje su ih zaustavili neki hrvatski vojnici s obojenim licima.¹⁹²⁴ Hrvatski vojnici su im zapovjedili da siđu s traktora, a jedan od njih je rekao da je iz 4. splitske brigade.¹⁹²⁵ Pitali su ih imaju li oružja, na što im je vozač traktora predao dvije puške.¹⁹²⁶ Na raskrižju je bilo otprilike 30 civila koji su, kako se činilo, odlazili iz svojih sela.¹⁹²⁷ Jedan vojnik je Dušanu Torbici, njegovoj ženi i vozaču traktora naredio da stanu uza zid, a zatim im je jedan drugi vojnik rekao da odu u jednu kuću pored ceste, gdje su u vinskom podrumu, zajedno s otprilike 30 civila s

¹⁹¹⁴ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 18.

¹⁹¹⁵ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 19.

¹⁹¹⁶ P2507 (Zdravko Bunčić, izjava svjedoka, 8. rujna 2003.), par. 20.

¹⁹¹⁷ P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 1.

¹⁹¹⁸ P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 2.

¹⁹¹⁹ P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 2-3.

¹⁹²⁰ P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 3.

¹⁹²¹ P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 4.

¹⁹²² P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 4.

¹⁹²³ P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 4.

¹⁹²⁴ P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 6-7.

¹⁹²⁵ P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 7.

¹⁹²⁶ P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 8.

¹⁹²⁷ P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 7.

raskrižja, proveli noć.¹⁹²⁸ Među zatočenicima su bili i Zdravko Bunčić iz Ivoševaca, u općini Kistanje, Dušan i Ljubica Stopalo iz Obrovca, jedna osoba koja se prezivala Radović iz Đevrsaka, u općini Kistanje, i Lazo Drača iz Ervenika.¹⁹²⁹ Ljudi iz podruma su sutradan konjskom zapregom prebačeni u osnovnu školu Veljka Vlahovića u Kninu, gdje su bili zatočeni 40 dana, zajedno s otprilike 2.000 drugih ljudi.¹⁹³⁰ Tijekom zatočeništva su ih čuvali naoružani hrvatski policajci i isprva su dobivali jedan obrok dnevno, što se nakon 15 dana povećalo na jedan kuhani i dva suha obroka dnevno.¹⁹³¹ Dušan Torbica je izjavio da je vidio da je dva ili tri puta došao jedan predstavnik Crvenog križa.¹⁹³² Svjedok nije vidio da je itko fizički zlostavljan, no stražari su zatočeničke zlostavljali verbalno, psujući im majku i govoreći da to nije Krajina, nego Hrvatska.¹⁹³³ Nakon 40 dana, svjedok i njegova žena su, zajedno s otprilike 1.800 drugih ljudi, u organizaciji Crvenog križa autobusima odvezeni u Srbiju.¹⁹³⁴ Hrvatskim kamionima su odvezeni do Sremske Mitrovice, u Srbiji, a odatle su srpskim kamionima razvezeni po raznim izbjegličkim centrima.¹⁹³⁵ Dušan Torbica i njegova žena vratili su se u Torbice 1998.¹⁹³⁶

424. Raspravnom vijeću su predloženi sudskomedicinski dokazi u vezi s navodima o svih pet ubojstava. Prema tim dokazima, muški leševi KN01/374B (s brojem 420), KN01/412B (s brojem 421), KN01/415B (s brojem 423), KN01/416B (s brojem 418) i KN01/417B (s brojem 424) pronađeni su 14. kolovoza 1995. u Staroj Straži, u općini Knin, i pokopani na mjesnom groblju u Kninu.¹⁹³⁷

425. Leš KN01/374B (označen brojem 420) imao je na sebi bijelu majicu kratkih rukava, sive vojničke hlače i crne cipele.¹⁹³⁸ Leš KN01/374B koji je, s metalnom pločicom broj "420" i vozačkom dozvolom, ekshumiran 28. lipnja 2001. ili 3. srpnja 2001. na groblju u Kninu i na sebi je od odjeće imao maslinastozelene hlače s kožnim

¹⁹²⁸ P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 8-9.

¹⁹²⁹ P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 11.

¹⁹³⁰ P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 9-10; P654 (Izvješće PU zadarsko-kninske s popisom ljudi u sabirnom centru Knin, 7. kolovoza 1995.).

¹⁹³¹ P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 9.

¹⁹³² P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 9.

¹⁹³³ P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 10-11.

¹⁹³⁴ P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 9-10.

¹⁹³⁵ P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 10.

¹⁹³⁶ P630 (Dušan Torbica, izjava svjedoka, 9. rujna 2003.), par. 10.

¹⁹³⁷ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 22; P657 (Podaci o lešu KN01/374B, identifikacijski broj 420, s fotografijom); P661 (Podaci o lešu KN01/412B, identifikacijski broj 421, s fotografijom); P664 (Podaci o lešu KN01/416B, identifikacijski broj 418, s fotografijom); P667 (Podaci o lešu KN01/417B, identifikacijski broj 424, s fotografijom); P672 (Podaci o lešu KN01/415B, identifikacijski broj 423, s fotografijom).

remenom i čizme bio je leš muškarca približne visine 1,67-1,82 metara, starog između 30 i 40 godina, s tri strijelne ozljede, uključujući jednu s prednje strane glave koja se dijagonalno nastavljala do lijevog sljepoočnog predjela i za koju je sudski patolog utvrdio da vjerojatno predstavlja uzrok smrti.¹⁹³⁹ Dana 16. travnja 2002. leš KN01/374B identificiran je putem analize DNK kao leš Stevana Baljka, rođenog 1966.¹⁹⁴⁰ Prema obrascu koji je 16. travnja 2002., na temelju podataka dobivenih od njegovog oca, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Stevan Baljak, Srbin, državljanin Jugoslavije, rođen 9. siječnja 1966., umro je od strijelne ozljede glave 5. kolovoza 1995. u Kninu.¹⁹⁴¹ Marija Večerina je u svojem svjedočenju rekla da je Stevan Baljak nosio vojnu uniformu.¹⁹⁴²

426. Leš KN01/412B (označen brojem 421) imao je na sebi tamnu košulju s epoletama, tamne hlače i crne čizme.¹⁹⁴³ Leš KN01/412B koji je, s metalnom pločicom broj "421", ekshumiran 27. lipnja ili 2. srpnja 2001. na groblju u Kninu i na sebi je od odjeće imao sivu košulju dugih rukava, zelene hlače s kožnim remenom i čizme bio je leš muškarca približne visine 1,77-1,92 metara, starog između 30 i 45 godina, s dvije ili tri strijelne ozljede, uključujući jednu na vratu za koju je sudski patolog utvrdio da vjerojatno predstavlja uzrok smrti.¹⁹⁴⁴ Dana 20. lipnja 2002. klasičnom metodom identifikacije je utvrđeno da je KN01/412B leš Đure Mačka, rođenog 2. svibnja 1955.¹⁹⁴⁵ Prema obrascu koji je 20. lipnja 2002., na temelju podataka dobivenih od njegove supruge, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Đuro Mačak, Srbin, državljanin Republike Hrvatske, rođen 2. svibnja 1955., umro je od strijelne ozljede vrata 5. kolovoza 1995. u Očestovu.¹⁹⁴⁶

427. Leš KN01/415B (označen brojem 423) imao je na sebi plavu majicu kratkih rukava, traperice i smeđe cipele.¹⁹⁴⁷ Leš KN01/415B koji je, s metalnom pločicom broj "423", ekshumiran 27. lipnja ili 2. srpnja 2001. na groblju u Kninu i na sebi je od odjeće

¹⁹³⁸ P657 (Podaci o lešu KN01/374B, identifikacijski broj 420, s fotografijom).

¹⁹³⁹ P658 (Zapisnik o obdukciji, KN01/374B, 26. srpnja 2001.), str. 1-5, 7-11, 13-15, 18-19; P1887 (Fotografija lubanje, KN01/374B).

¹⁹⁴⁰ P659 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na groblju u Kninu), str. 1; P2002 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih u Kninu).

¹⁹⁴¹ P660 (Prijava činjenice smrti za Stevana Baljka, 16. travnja 2002.).

¹⁹⁴² P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 9.

¹⁹⁴³ P661 (Podaci o lešu KN01/412B, identifikacijski broj 421, s fotografijom).

¹⁹⁴⁴ P662 (Zapisnik o obdukciji, KN01/412B, 17. srpnja 2001.), str. 1-5, 7-13, 16; P1888 (Fotografija kosti, KN01/412B).

¹⁹⁴⁵ P659 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na groblju u Kninu), str. 2; P2002 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih u Kninu).

¹⁹⁴⁶ P663 (Prijava činjenice smrti za Đuru Mačka, 20. lipnja 2002.).

imao blijedoplave traperice i crne kožne cipele bio je leš muškarca približne visine 1,73-1,89 metara, starog između 25 i 45 godina, s najmanje dvije strijelne ozljede, uključujući jednu prostrijelnu ranu glave koja se kanalom pružala od naprijed ka natrag i nadalje i za koju je sudski patolog utvrdio da predstavlja uzrok smrti.¹⁹⁴⁸ Dana 12. srpnja 2006. leš KN01/415B identificiran je kao leš Momčila Tišme, rođenog 28. studenog 1967.¹⁹⁴⁹ Prema obrascu koji je, na temelju podataka dobivenih od njegove supruge, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Momčilo Tišma, Srbin, državljanin Republike Hrvatske, rođen 28. studenog 1967., umro je od strijelnih ozljeda glave 6. kolovoza 1995. u Kninu.¹⁹⁵⁰

428. Leš KN01/416B (označen brojem 418) imao je na sebi maskirnu uniformu i crne cipele.¹⁹⁵¹ Leš KN01/416B koji je, s metalnom pločicom broj "418", ekshumiran 27. lipnja ili 2. srpnja 2001. na groblju u Kninu i na sebi je imao maskirnu odjeću i teške crne čizme bio je leš muškarca približne visine 1,62-1,78 metara, starog između 35 i 45 godina, s višestrukim strijelnim ozljedama, uključujući višestruke strijelne ozljede glave za koje je John Clark utvrdio da predstavljaju uzrok smrti.¹⁹⁵² Dana 20. lipnja 2002. klasičnom metodom identifikacije je utvrđeno da je KN01/416B leš Mile Gnjatovića, rođenog 20. kolovoza 1952.¹⁹⁵³ Prema obrascu koji je 20. lipnja 2002., na temelju podataka dobivenih od njegovog brata, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Mile Gnjatović, Srbin, državljanin Republike Hrvatske, rođen 20. kolovoza 1952., umro je od strijelne ozljede glave 6. kolovoza 1995. u Staroj Straži.¹⁹⁵⁴

429. Leš KN01/417B (označen brojem 424) imao je na sebi sivu majicu kratkih rukava i maskirne hlače.¹⁹⁵⁵ Leš KN01/417B koji je, s metalnom pločicom broj "424", ekshumiran 27. lipnja ili 2. srpnja 2001. na groblju u Kninu i na sebi je imao maskirne hlače bio je leš muškarca približne visine 1,71-1,87 metara, starog između 17 i 25 godina, s višestrukim strijelnim ozljedama, uključujući jednu na nozi, te jednu na glavi

¹⁹⁴⁷ P672 (Podaci o lešu KN01/415B, identifikacijski broj 423, s fotografijom).

¹⁹⁴⁸ P671 (Zapisnik o obdukciji, KN01/415B, 27. srpnja 2001.), str. 1-5, 7, 11-16.

¹⁹⁴⁹ P673 (Popis identificiranih leševa ekshumiranih u Kninu i Gračacu, 12. srpnja 2006.).

¹⁹⁵⁰ P674 (Prijava činjenice smrti za Momčila Tišmu, 12. srpnja 200?), str. 1-3.

¹⁹⁵¹ P664 (Podaci o lešu KN01/416B, identifikacijski broj 418, s fotografijom).

¹⁹⁵² P665 (Zapisnik o obdukciji, KN01/416B, 17. srpnja 2001.), str. 1-5, 7-14, 17; P1889 (Fotografija lubanje, KN01/416B); P1890 (Fotografija lubanje, KN01/416B).

¹⁹⁵³ P659 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na groblju u Kninu), str. 1; P2002 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih u Kninu).

¹⁹⁵⁴ P666 (Prijava činjenice smrti za Milu Gnjatovića, 20. lipnja 2002.).

¹⁹⁵⁵ P667 (Podaci o lešu KN01/417B, identifikacijski broj 424, s fotografijom).

za koju je John Clark utvrdio da predstavlja uzrok smrti.¹⁹⁵⁶ Leš KN01/417B identificiran je kao leš Steve Večerine, rođenog 1974.¹⁹⁵⁷ Prema obrascu koji je 29. rujna 2003., na temelju podataka dobivenih od njegove majke Marije Večerine, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Stevo Večerina, Srbin, državljanin Republike Hrvatske, rođen 19. kolovoza 1974., umro je od strijelne ozljede glave 6. kolovoza 1995. u Očestovu, u općini Knin.¹⁹⁵⁸ Marija Večerina je u svojem svjedočenju rekla da je njezin sin nosio vojničke hlače i bijelu majicu kratkih rukava i da su joj liječnici rekli da je umro od višestrukih strijelnih rana glave, a zadobio je i strijelnu ranu noge.¹⁹⁵⁹

430. Raspravno vijeće konstatira da je 5. kolovoza 1995. skupina osoba koje se navode kao vojnici sa šahovnicama na uniformama dovela Zdravka Bunčića, Momčila Tišmu i Stevana Nikolića u podrum jedne kuće u Očestovu, u općini Knin, ili u blizini Očestova. Raspravno vijeće također konstatira da je istog dana velik broj osoba koje se navode kao vojnici HV-a pucao na Mariju, Miru, Branku, Stevu, Savu i Draganu Večerinu, kao i Stevana Baljka i Milu Gnjatovića, i tako ih zaustavio, te ih zatim doveo u isti podrum. U tom podrumu je, na prostoru od 16 četvornih metara, bilo zatočeno još desetak osoba. Tamo su proveli noć, s dvije osobe koje se navode kao vojnici koje su stražarile na vratima. Oko 10:30 sati 6. kolovoza 1995. osobe koje se navode kao vojnici naredile su zatočenicima, uključujući Mariju Večerinu, Zdravka Bunčića i Dušana Torbicu, da izađu iz podruma i rekle im da odu u sjedište UNHCR-a u Kninu. Nakon što su im osobe koje se navode kao policajci rekle da je UNHCR otišao, ti ljudi su otišli u srednju školu u Kninu, a Marija Večerina i drugi su 9. kolovoza 1995. iz Knina odvezeni u Zadar, gdje su boravili na raznim lokacijama, nakon čega su odvezeni u Srbiju. S tim u vezi Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u vezi s prihvatnim i sabirnim centrima u poglavlju 4.5.5.

431. Raspravno vijeće nadalje konstatira da je oko 09:00 sati 6. kolovoza 1995. više osoba koje se navode kao hrvatski vojnici izvelo pet mladih muškaraca, konkretno, Stevu Večerinu, Milu Gnjatovića, Stevana Baljka, Đuru Mačka i Momčila Tišmu, iz podruma. Od tih pet mladih muškaraca, četiri su nosila neku vrstu vojne odjeće. Stevo

¹⁹⁵⁶ P668 (Zapisnik o obdukciji, KN01/417B, 26. srpnja 2001.), str. 1-5, 7-14, 17; P1891 (Fotografija lubanje, KN01/417B). V. i P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 22.

¹⁹⁵⁷ P669 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih u Kninu i Gračacu koji je sastavio Ured Vlade Republike Hrvatske za suradnju s Međunarodnim sudom i međunarodnim kaznenim sudovima, 2. listopada 2003.).

¹⁹⁵⁸ P670 (Prijava činjenice smrti za Stevu Večerinu, 29. rujna 2003.), str. 1-2.

¹⁹⁵⁹ P652 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 16. listopada 2003.), par. 9; P653 (Marija Večerina, izjava svjedoka, 11. srpnja 2007.), par. 14.

Večerina je dan ranije zadobio strijelnu ozljedu noge. Marija Večerina je vidjela kako osobe koje se navode kao vojnici vode tu petoricu držeći u njih uperene puške. Jedna od tih osoba zapovjedila je Mariji Večerini da se vrati u podrum, zaprijetivši da će je u suprotnom ubiti. Nedugo nakon što su muškarci odvedeni, Marija Večerina je čula pucnjavu.

432. Raspravno vijeće je mišljenja da je pucnjava koja se čula nakon što je pet muškaraca odvedeno iz podruma mogla dijelom biti usmjerena na vozilo tri druge osobe koje su, nakon što je na njihov automobil pucao, dovedene u podrum u trenu kad je pet muškaraca već bilo odvedeno. Gotovinina obrana osporava pouzdanost izjave Zdravka Bunčića koja je prihvaćena na temelju pravila 92bis, tvrdeći da Marija Večerina njega nije navela kao jednu od osoba prisutnih u podrumu, te da su leševi pronađeni u Staroj Straži koja je, kako se tvrdi, od Očestova udaljena 3,5 kilometra.¹⁹⁶⁰ Raspravno vijeće smatra da se izjava Zdravka Bunčića na temelju pravila 92bis u načelu podudara sa svjedočenjem Marije Večerine i da Marija Večerina, koja Bunčića, doduše, nije navela kao jednu od osoba prisutnih u podrumu, nije pojedinačno navela sve ljude koji su tamo bili zatočeni. Raspravno vijeće nadalje smatra da se Bunčićeva izjava da je nedugo nakon što su muškarci odvedeni čuo pucnjavu iz strojnice i komentar "daj ih još jednom i ostavi ih da gnoje hrvatsku zemlju", za kojim je uslijedilo pet pojedinačnih pucnjeva, po svemu sudeći, podudara s činjenicom da su na svakom od leševa uočene višestruke strijelne ozljede, od kojih je najmanje po jedna bila strijelna ozljeda glave ili vrata. Bunčić je dan ranije čuo jednu od osoba koje se navode kao vojnici kako kaže: "Kako ćemo ih pobiti, hoćemo li baciti eksploziv ili ručnu bombu?" I na kraju, Raspravno vijeće je uzelo u obzir činjenicu da je pet leševa pronađeno zajedno na nespecificiranoj lokaciji u Staroj Straži – koja je od Očestova udaljena jedan do tri kilometra – i zaključuje da se to ne kosi s Bunčićevim svjedočenjem.¹⁹⁶¹ Iz tih razloga, Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje se navode kao vojnici 6. kolovoza 1995. u Očestovu ili u blizini Očestova iz vatrenog oružja pucale u pet gore navedenih muškaraca, nedugo nakon što su ih odvele iz podruma, i tako ih usmratile.

433. Osobe koje su petoricu muškaraca odvele iz podruma bile su naoružane i u uniformama i rekle su da je došla vojna policija i da će "vojnici" ići u vojni zatvor. Raspravno vijeće smatra da su osobe koje su muškarce odvele iz podruma bile iste one

¹⁹⁶⁰ Završni raspravni podnesak Gotovinine obrane, par. 1016-1020.

¹⁹⁶¹ P2432 (Karta Knina i okolice), WJ 9079, WJ 9380.

koje su 5. kolovoza 1995. zaustavile četiri od pet muškaraca i pet muškaraca držale u kući u Očestovu ili u blizini Očestova, ili su s tim osobama tijesno surađivale. Osobe koje su 5. kolovoza 1995. zaustavile Momčila Tišmu i druge nosile su uniforme sa šahovnicom i koristile riječ "četnici". Veliki broj osoba koje se navode kao vojnici HV-a i koje su zaustavile Stevu Večerinu, Milu Gnjatovića, Stevana Baljka i druge i odvele ih u kuću u Očestovu ili u blizini Očestova, nosile su zelene maskirne uniforme, imale su obojana lica i tim su ljudima psovale majku srpsku. Osoba koja je 6. kolovoza 1995. Zdravku Bunčiću i skupini od otprilike 20 drugih rekla da iz kuće u Očestovu ili u blizini Očestova odu u Knin za svoju je postrojbu rekla da se zove 1. brigada 4. splitske bojne. Slijedom navedenog, Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su zatočile otprilike 20 ljudi u podrumu i ubile pet muškaraca bile pripadnici HV-a.

434. Stevo Večerina je bio pripadnik SVK. Na temelju podataka navedenih u obrascima koji su ispunjeni u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Raspravno vijeće konstatira da su Stevo Večerina, Stevan Baljak, Mile Gnjatović, Đuro Mačak i Momčilo Tišma bili srpske nacionalnosti. Nadalje, na temelju iskaza Marije Večerine, Zdravka Bunčića i Dušana Torbice, kao i dokaznih predmeta P654 i D52, Raspravno vijeće konstatira da su i sljedeće osobe bile srpske nacionalnosti: Marija Večerina, Zdravko Bunčić, Mira i Branka Večerina, Rajko Mutić, Jovo i Milka Berić, Dušan i Dara Torbica, Lazo Kovačević i Ilija Perić. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice u poglavljima 5.3.2 i 5.8.2 dolje u tekstu.

435. Dokazi ukazuju na to da je 6. kolovoza 1995. ujutro, u istoj kući u Očestovu ili u blizini Očestova u kojoj je držano pet gore navedenih muškaraca, više osoba koje se navode kao vojnici pretreslo jednog neidentificiranog muškarca iz Benkovca u uniformi, te da je zatim jedna od njih rekla: "Vodi ga tamo i odreži mu jaja." Kasnije tog jutra, osobe koje se navode kao vojnici tog su muškarca iz Benkovca odvukle otprilike 100 metara niz cestu, nakon čega je Zdravko Bunčić čuo pucnjavu iz strojnice, a vojnici su se vratili bez tog muškarca. Dokazi u vezi s neidentificiranim muškarcem i sličnost između okolnosti vezanih za njega i onih vezanih za pet gore navedenih muškaraca snažno ukazuju na to da je taj neidentificirani muškarac ubijen. Međutim, Raspravno vijeće to ne može potvrditi, budući da ne postoje dokazi da je pronađen njegov leš i da, s obzirom na to da je njegov identitet i dalje nepoznat, članovi njegove obitelji nisu svjedočili. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

Sava Šolaja (Daljnje pojašnjenje, br. 155)

436. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Save Šolaje predloženi prvenstveno putem svjedočenja Marie Terese Mauro i jednog izvješća HRAT-a. Pored toga, Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Očestovu, u općini Knin, predloženi prvenstveno putem svjedočenja Petera Martija i izvješća PMEZ-a. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 351 stanovnika Očestova 1991., njih 348 su bili Srbi.¹⁹⁶²

437. HRAT je u svojem izvješću naveo da su ga prilikom obilaska jednog sela u općini Knin između 29. rujna i 1. listopada 1995. seljani obavijestili da je otprilike 15. kolovoza 1995. jedan vojnik HV-a bacio jednog invalida u kolicima u njegovu kuću koja je gorjela, te da je taj čovjek unutra izgorio i da je nekoliko tjedana prije te HRAT-ove posjete njegova kći došla po njegove posmrtno ostatke.¹⁹⁶³ **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u Sektoru Jug, stacionirana u Kninu od ožujka do prosinca 1995.,¹⁹⁶⁴ bila je s HRAT-om u tom obilasku i izjavila je da se sjeća da su joj seljani rekli za taj konkretni incident.¹⁹⁶⁵ Izgorjeli leš Save Šolaje, rođenog 25. kolovoza 1924., kojem je dodijeljen identifikacijski broj 588, pronađen je 2. rujna 1995. u obiteljskoj kući u selu Očestovo, u općini Knin, identificiran od strane Zlate Hodak iz Očestova i pokopan na gradskom groblju u Kninu.¹⁹⁶⁶

438. Raspravno vijeće je nadalje uzelo u obzir svjedočenje Petera Martija (čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.9), svjedočenje Željka Žganjera (čiji prikaz se daje u poglavlju 6.2.5) i svjedočenje Ivana Galovića (čiji prikaz se daje u poglavlju 6.2.5), u dijelu u kojem se oni odnose na ovaj incident.

¹⁹⁶² C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

¹⁹⁶³ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 7; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 52; P1105 (Izvješće HRAT-a, 29. rujna – 1. listopada 1995.), str. 2.

¹⁹⁶⁴ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1-2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7-9, 11-12; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12000, 12024, 12075-12076.

¹⁹⁶⁵ P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 52.

¹⁹⁶⁶ P1412 (Hrvatski obrazac za podatke o identificiranom lešu, s fotografijom), str. 1.

439. Dana 24. kolovoza 1995. PMEZ je u 11:40 sati u Očestovu vidio 15 vojnika HV-a u uniformama kako izlaze iz jedne štale nakon što su je zapalili.¹⁹⁶⁷ Vojnici su se s mjesta događaja odvezli u traktoru s prikolicom i bijelom kamionetu marke Mercedes.¹⁹⁶⁸ Bilo je i kuća koje su gorjele.¹⁹⁶⁹ Jedan od vojnika nosio je plavo-crvenu oznaku na kojoj je pisalo 1. HT i PMEZ je u svojem izvješću pribilježio da u knjizi s oznakama HV-a treba provjeriti kojoj postrojbi vojnici pripadaju.¹⁹⁷⁰

440. Prema ratnom dnevniku 6. domobranske pukovnije, u Golubiću je 12. kolovoza 1995. uspostavljeno zapovjedno mjesto 6. pukovnije, a 14. kolovoza 1995. na područje Golubića je stigao zapovjednik 2. bojne 6. pukovnije s 80 vojnika.¹⁹⁷¹ U operativnom dnevniku ZP-a Split se navodi da je 15. kolovoza 1995. skladište u Golubiću dodijeljeno 73. bojni VP.¹⁹⁷² Dana 29. kolovoza 1995. skladište u Golubiću osiguravala je i koristila 300. logistička baza.¹⁹⁷³

441. Na temelju dokaznog predmeta P1076, Raspravno vijeće konstatira da su Nikola Rašić i Zvonimir Lasan-Zorobabel 20. kolovoza 1995. ušli u jednu kuću u Očestovu i da je u tom trenu eksplodirala ručna bomba, pri čemu su obojica ozlijeđena. Raspravno vijeće nadalje konstatira da je Rašić pomogao Lasan-Zorobabelu da izide, a onda u kuću bacio bombu, te pucao u Šolaju koji se pojavio na prozoru, i ubio ga. Raspravno vijeće s tim u vezi napominje da je Županijski sud u Zadru oslobodio Rašića optužbi za ubojstvo Save Šolaje zaključivši da je postupao u samoobrani, te da je Lasan-Zorobabela i jednu drugu osobu oslobodio optužbi zaključivši da nisu imali udjela u usmrćivanju preminulog. Raspravno vijeće također napominje da je ta presuda, u dijelu u kojem se odnosi na ovaj incident, postala pravomoćna po hrvatskom zakonu jer je Vrhovni sud

¹⁹⁶⁷ P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 6; P848 (Video-snimka selā u Sektoru Jug s Liboriusovim komentarima, 17., 19.-21. svibnja 1997.), str. 2-3; P813 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 24. kolovoza 1995.), str. 1-2; P815 (Izvješće PMEZ-a koje je sastavio Liborius, 26. kolovoza 1995.), str. 10; D743 (Liboriusova bilježnica, 1. dio), str. 51.

¹⁹⁶⁸ P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 6; Søren Liborius, T. 8295; P848 (Video-snimka selā u Sektoru Jug s Liboriusovim komentarima, 17., 19.-21. svibnja 1997.), str. 2-3; P813 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 24. kolovoza 1995.), str. 1-2; P815 (Izvješće PMEZ-a koje je sastavio Liborius, 26. kolovoza 1995.), str. 10; D743 (Liboriusova bilježnica, 1. dio), str. 51.

¹⁹⁶⁹ P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 6; P848 (Video-snimka selā u Sektoru Jug s Liboriusovim komentarima, 17., 19.-21. svibnja 1997.), str. 2-3; D743 (Liboriusova bilježnica, 1. dio), str. 51.

¹⁹⁷⁰ Søren Liborius, T. 8296; P813 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 24. kolovoza 1995.), str. 2; P815 (Izvješće PMEZ-a koje je sastavio Liborius, 26. kolovoza 1995.), str. 10; D743 (Liboriusova bilježnica, 1. dio), str. 51.

¹⁹⁷¹ P2586 (Izvadak iz Ratnog dnevnika Zapovjedništva pukovnije, 6. domobranska pukovnja), str. 5, 7.

¹⁹⁷² P71 (Operativni dnevnik ZP-a Split za 25. srpnja – 14. rujna 1995.), str. 108-109.

¹⁹⁷³ D990 (Izvješće Glavnog stožera HV-a o vojnim objektima u zoni odgovornosti ZP-a Split, 29. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

Republike Hrvatske potvrdio oslobađajuće presude koje je izrekao Županijski sud i odbacio žalbu državnog odvjetnika. Na temelju dokaznog predmeta P1076, Raspravno vijeće konstatira da je na dan kada je Šolaja ubijen Rašić bio pripadnik 15. domobranske pukovnije HV-a i da je Sava Šolaja bio srpske nacionalnosti. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice u poglavljima 5.3.2 i 5.8.2 (b) dolje u tekstu.

442. Raspravno vijeće nadalje konstatira da je 24. kolovoza 1995. u 11:40 sati 15 osoba u uniformama koje se navode kao vojnici HV-a zapalilo jednu štalu i neutvrđeni broj kuća u Očestovu. Dokazi nadalje ukazuju na to da je 26. kolovoza 1995. u Očestovu bilo sedam spaljenih i 20 djelomično spaljenih kuća. Raspravno vijeće je uzelo u obzir činjenicu da su se osobe u uniformama 24. kolovoza 1995. s mjesta događaja odvezle u civilnim vozilima. Ono je nadalje uzelo u obzir da je patrola PMEZ-a koja je 24. kolovoza 1995. izvijestila o zapaljenim kućama primijetila da je jedna od 15 osoba u uniformama nosila crveno-plavu oznaku na kojoj je pisalo 1. HT. I na kraju, Raspravno vijeće je uzelo u obzir da se najkasnije od 12. do 29. kolovoza 1995. na području Golubića nalazio znatan broj pripadnika HV-a i VP, između ostalog, da je tamo bilo zapovjedno mjesto 6. domobranske pukovnije HV-a. Očestovo je od Golubića udaljeno otprilike devet kilometara. Na temelju broja osoba u uniformama koje su 24. kolovoza 1995. viđene kako zajednički djeluju u Očestovu, činjenice da je najmanje jedna od njih nosila oznaku koja je, kako se čini, oznaka vojne postrojbe, kao i činjenice da su se na području Golubića nalazili i HV i VP, Raspravno vijeće konstatira da su petnaestorica u uniformama bila pripadnici HV-a. S obzirom na nacionalni sastav Očestova i činjenicu da su pripadnici HV-a spalili više od jedne kuće, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici ili stanari velike većine, ako ne i sve imovine koja je spaljena 24. kolovoza 1995. bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2 i 5.8.2 (g) dolje u tekstu.

443. Što se tiče 56 kuća za koje je Peter Marti naveo da su 26. kolovoza 1995. bile opljačkane, iz dokaza se ne može zaključiti jesu li iz tih kuća odneseni predmeti, odnosno tko ih je i kada odnio. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

Ilinka Crnogorac (Daljnje pojašnjenje, br. 156)

444. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Ilinke Crnogorac predočeni putem svjedočenja svjedokinje 136, jednog izvješća PMEZ-a i dokumentacije o istrazi koju je s tim u vezi provela hrvatska policija.

445. **Svjedokinja 136**, Srpkinja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,¹⁹⁷⁴ u svojem svjedočenju je rekla da je 31. kolovoza 1995. UNCRO-u nametnuto ograničenje kretanja i u smjeru Male Polače i u smjeru Strmice, što su dva izlazna pravca iz Knina.¹⁹⁷⁵ Razlog koji je HV naveo za to ograničenje bio je da će tijekom sljedeća dva dana na tim područjima izvoditi akcije čišćenja.¹⁹⁷⁶ Dana 3. rujna 1995. svjedokinja 136 je s jednom patrolom otišla u zaselak Crnogorci, smješten u selu Mala Polača, u općini Knin, gdje joj je jedna od pet žena koje su ostale u tom zaseoku, Đurđija Crnogorac, rođena 1926., rekla da je dan ranije ubijena jedna Srpkinja, Mika Crnogorac (stara 67 godina).¹⁹⁷⁷ Prema izvješću UNCIVPOL-a od 3. rujna 1995., Đurđija Crnogorac je UNCIVPOL-u rekla da je Mika umrla 29. kolovoza 1995.¹⁹⁷⁸ Đurđija Crnogorac je svjedokinji 136 ispričala da su, dok je Mika Crnogorac bila kod jedne susjede, došla tri hrvatska vojnika u uniformama, zapovjedila joj da izađe iz kuće i s njom otišla njezinoj kući. Svjedokinji je rečeno da su susjede čule kako vojnici kažu da će Miki Crnogorac spaliti kuću, a ona im odgovara "nemojte, deco, molim vas". Đurđija Crnogorac je svjedokinji 136 rekla da je nekoliko sati kasnije Miku Crnogorac pronašla mrtvu, u lokvi krvi, a pored glave joj je bila tegla za cvijeće. Žene koje su ostale u selu svjedokinji su rekle da je bila "zaklana". One nisu čule nikakve pucnje. Premda je, kad je svjedokinja 136 došla u zaselak, leš već bio odnesen, ona je izjavila da je vidjela lokvu krvi u prostoriji u kojoj je, kako joj je rečeno, pronađena Mika Crnogorac.¹⁹⁷⁹ Svjedokinja 136 je dodala da je hrvatska policija obaviještena o tom incidentu.¹⁹⁸⁰

¹⁹⁷⁴ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

¹⁹⁷⁵ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 12.

¹⁹⁷⁶ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 12.

¹⁹⁷⁷ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 13; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 28; svjedokinja 136, T. 742-745; P14 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 3. rujna 1995.).

¹⁹⁷⁸ P14 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 3. rujna 1995.).

¹⁹⁷⁹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 13; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 28; svjedokinja 136, T. 744; P14 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 3. rujna 1995.).

¹⁹⁸⁰ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 13; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 28.

446. Kako se navodi u izvješću PMEZ-a, 4. rujna 1995. četiri starice u Polači, u općini Knin, jednom su timu PMEZ-a rekly da su, nakon što je PMEZ zadnji put obišao to selo, vojnici HV-a ubili jednu staricu.¹⁹⁸¹ U izvješću PMEZ-a se kaže da je, prema hrvatskoj policiji, starica umrla od niskog tlaka.¹⁹⁸² Tim PMEZ-a je u kući preminule vidio puno krvi i jednu čahuru.¹⁹⁸³

447. Prema Dnevniku događaja Policijske uprave Kotara Knin, toj policijskoj upravi je 30. kolovoza 1995. u 11:25 sati netko iz patrole 208, čiji identitet nije naveden, dojavio da je u Crnogorcima, zaseoku sela Polača, u općini Knin, pronađen leš ženske osobe po imenu Ilinka Crnogorac, rođene 1928.¹⁹⁸⁴ U dnevniku se navodi da je ta žena umrla ili 29. ili 30. kolovoza 1995., prirodnom smrću. O tome je obaviješten doktor Vicković iz bolnice u Kninu, koji je poslao doktoricu Šimunda-Dobrić da s djelatnicima kriminalističke policije izađe na mjesto događaja. Doktorica Dobrić je utvrdila da je Ilinka Crnogorac umrla prirodnom smrću, nakon čega je policijska patrola podnijela izvješće o događaju.¹⁹⁸⁵

448. Raspravnom vijeću su nadalje predloženi sudskomedicinski dokazi u vezi s ovim incidentom. Prema tim dokazima, leš KN01/276B, označen brojem 594, približne dužine 1,75 metara i prosijede, ravne kose, pronađen je u plavom džemperu, crnoj suknji i crnim cipelama 2. rujna 1995. u zaseoku Crnogorci u Maloj Polači u općini Knin, identificiran od strane Anice Crnogorac kao leš Ilinke Crnogorac iz Polače u općini Knin, rođene 25. srpnja 1928., i pokopan na gradskom groblju u Kninu.¹⁹⁸⁶ Leš KN01/276B koji je, s metalnom pločicom broj "594", ekshumiran 14. lipnja 2001. na groblju u Kninu i koji je na sebi od odjeće imao crnu suknju, plavi pulover i crne cipele bio je leš sjedokose žene približne visine 1,54-1,69 metara, stare između 45 i 65 godina, sa strijelnim ozljedama prsa (od natrag prema naprijed) i glave (iz relativne blizine, od natrag ukoso prema gore) za koje je sudski patolog utvrdio da predstavljaju uzrok smrti.¹⁹⁸⁷ Dana 6. prosinca 2002. leš KN01/276B identificiran je putem analize DNK kao leš Ilinke Crnogorac, rođene 25. srpnja 1928.¹⁹⁸⁸ Prema obrascu koji je 6. prosinca

¹⁹⁸¹ P2157 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 4. rujna 1995.), str. 1-2.

¹⁹⁸² P2157 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 4. rujna 1995.), str. 2.

¹⁹⁸³ P2157 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 4. rujna 1995.), str. 2.

¹⁹⁸⁴ D57 (Dnevnik događaja PU Kotara Knin, knjiga 1, 6. kolovoza 1995. – 7. listopada 1995.), str. 1, 74.

¹⁹⁸⁵ D57 (Dnevnik događaja PU Kotara Knin, knjiga 1, 6. kolovoza 1995. – 7. listopada 1995.), str. 74.

¹⁹⁸⁶ P1413 (Podaci o identificiranom lešu KN01/276B, identifikacijski broj 594, s fotografijom).

¹⁹⁸⁷ P1611 (Zapisnik o obdukciji, KN01/276B, 2. srpnja 2001.), str. 1-9, 12-13, 16, 19-20; P1892 (Fotografija lubanje, KN01/276B).

¹⁹⁸⁸ P2000 (Popis identificiranih leševa ekshumiranih na novom groblju u Kninu); P2002 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih u Kninu).

2002. ispunjen na Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Ilinka Crnogorac, Srпкиnja, rođena 1928., umrla je od strijelne ozljede glave 28. kolovoza 1995. u Polači.¹⁹⁸⁹

449. Na temelju više sličnosti između opisa "Ilinke" Crnogorac u sudskomedicinskim dokazima i opisa "Mike" Crnogorac koji je dala Đurđija Crnogorac, Raspravno vijeće se uvjerilo da su Mika i Ilinka Crnogorac ista osoba.

450. Dokazi ukazuju na to da je Ilinka Crnogorac, Srпкиnja, umrla u Crnogorcima, zaseoku sela Polača, u općini Knin. Raspravno vijeće je razmotrilo dokaze iz obrasca ispunjenog 6. prosinca 2002. u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, u kojem se kao datum smrti navodi 28. kolovoza 1995. Budući da se u tom dokumentu ne navode nikakvi izvori iz kojih su dobiveni podaci na temelju kojih je utvrđen taj datum i s obzirom na to da je on izdan više od sedam godina poslije incidenta, Raspravno vijeće se u vezi s ovim pitanjem neće osloniti na taj dokument. U izjavi svjedokinje 136 iz srpnja 1996. kao datum smrti se navodi 2. rujna 1995., dok se u izvješću UNCIVPOL-a koje je sastavljeno u predmetno vrijeme, 3. rujna 1995., kao datum smrti navodi 29. kolovoza 1995. Izvješće UNCIVPOL-a djelomično je potkrijepljeno bilješkom iz Dnevnika događaja Policijske uprave Kotara Knin za 30. kolovoza 1995., prema kojoj je datum smrti 29. ili 30. kolovoza 1995. S obzirom na izvore iz kojih potječu ti različiti datumi smrti, Raspravno vijeće se oslanja na dokumente koji su vremenski najbliži incidentu, a iz kojih slijedi da je Ilinka Crnogorac umrla 29. kolovoza 1995.

451. Dokazi ukazuju na to da su 29. kolovoza 1995. tri osobe koje se navode kao vojnici došle u kuću susjede Ilinke Crnogorac koju je ona posjetila i Ilinki Crnogorac zapovjedile da izađe iz kuće. Dokazi nadalje ukazuju na to da su susjede Ilinke Crnogorac čule te osobe kako prijete da će joj spaliti kuću. Nekoliko sati kasnije, Đurđija Crnogorac pronašla je Ilinku Crnogorac mrtvu, u lokvi krvi. Raspravno vijeće napominje da je Gotovinina obrana iznijela tvrdnju da je Ilinka Crnogorac pronađena mrtva najmanje jedan dan nakon što su osobe koje se navode kao vojnici viđene kako ulaze u njezinu kuću.¹⁹⁹⁰ Dokazi iz Dnevnika događaja Policijske uprave Kotara Knin upućuju na to da je leš Ilinke Crnogorac, prema dojavi, pronađen ili na sam dan kada je umrla ili dan kasnije, što nije u izravnoj opreci s prikazom događaja koji je dala Đurđija Crnogorac. Nakon što je razmotrilo te prikaze, Raspravno vijeće se oslonilo na dokaze

¹⁹⁸⁹ P2085 (Potvrda o smrti za Ilinku Crnogorac, 6. prosinca 2002.), str. 10.

¹⁹⁹⁰ Završni podnesak Gotovinine obrane, 16. srpnja 2010., Dodatak L, str. 2.

iz izvješća UNCIVPOL-a i uvjeralo se da je leš Ilinke Crnogorac pronađen nekoliko sati nakon njezine smrti.

452. Raspravno vijeće je razmotrilo dokaze iz Dnevnika događaja Policijske uprave Kotara Knin koji upućuju na to je Ilinka Crnogorac umrla prirodnom smrću. Iako susjede Ilinke Crnogorac u vrijeme kada je, prema navodima, pucano iz vatrenog oružja nisu čule pucnje, Raspravno vijeće se, s obzirom na to da je za sastavljanje zapisnika o obdukciji bio nužan temeljit pregled leša, uvjeralo da je smrt Ilinke Crnogorac nastupila uslijed strijelnih ozljeda. Na temelju činjenice da je Ilinka Crnogorac kada je posljednji put viđena, što je bilo nekoliko sati prije nego što je pronađen njezin leš, bila u rukama osoba koje se navode kao vojnici, uzete zajedno s činjenicom da su se te osobe prema njoj odnosile na prijeteći način, Raspravno vijeće se uvjeralo da su Ilinku Crnogorac ubile osobe koje se navode kao vojnici.

453. Na temelju činjenice da su te osobe opisane kao vojnici, Raspravno vijeće se uvjeralo da su one nosile uniforme vojnog tipa. Izvješće PMEZ-a prema kojem su četiri žene timu PMEZ-a rekle da su vojnici HV-a ubili jednu ženu u Polači odnosi se, po svemu sudeći, na isti incident, ali ne pruža pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju počinitelja od strane tih žena kao pripadnika HV-a. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za te kvalifikacije valjana činjenična osnova. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Polači ili u blizini Polače u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

Ilija Šarac (Daljnje pojašnjenje, br. 159)

454. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o protupravnom zatočenju obitelji Šarac i drugih i oni u vezi s navodima o ubojstvu Ilije Šarca predloženi putem svjedočenja Ružice Šarac i sudskomedicinske dokumentacije. **Ružica Šarac**, Srпкиnja iz Civljana,¹⁹⁹¹ izjavila je da je 4. kolovoza 1995. sa svojom obitelji živjela u

¹⁹⁹¹ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 5-6 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.), par. 2 (izjava svjedoka, 22. veljače 2008.).

Civljanama i da je to mjesto prije tog datuma bilo granatirano.¹⁹⁹² Njezin muž, Ilija Šarac, služio je u vojsci kao običan vojnik. Prema riječima svjedokinje Šarac, kad je 4. kolovoza 1995. započeo vojni sukob, njezin muž je bio stacioniran u Vrlici. Ružicu Šarac toga su jutro probudile detonacije, koje su se čule iz smjera Dinare. Detonacije su se čule tijekom čitavog dana.¹⁹⁹³ Tog poslijepodneva, nedugo nakon što se njezin muž vratio kući, njoj i njezinoj obitelji prenesena je hitna vijest da je Simo Šarac, koji je bio iz Vrlike, ljude iz njihovog sela upozorio da je HV blizu, i da moraju napustiti Civljane i skloniti se u Knin. Svjedokinja je izjavila da je prema "planu za evakuaciju" Simo Šarac bio zadužen da ih sve obavijesti u slučaju da evakuacija bude potrebna.¹⁹⁹⁴ Ružica Šarac je na cesti vidjela kolone ljudi koji su u vozilima odlazili prema Kninu.¹⁹⁹⁵ Ona i njezina obitelj, uključujući njezinog muža, napustili su Civljane kasno poslijepodne i otišli u kuću njezine sestre u predgrađu Knina zvanom Kotaraši, u selu Kovačić.¹⁹⁹⁶ Prema svjedokinjinim riječima, u Civljanama je 4. kolovoza 1995. živjelo otprilike 400 ljudi, koji su svi bili Srbi. Izjavila je da su selo napustili i drugi seljani i da su, kako je kasnije čula, nakon toga dana tamo ostale samo dvije starije osobe. Dana 5. kolovoza 1995. Ružica Šarac je u ranim jutarnjim satima čula sporadično granatiranje, koje je postupno jenjavalo, i izjavila je da je blizu kuće u kojoj su se nalazili pala jedna granata. Kad se razdanilo, na glavnoj cesti je vidjela tenkove i kamione. U jednom vojnom kamionu došlo je otprilike 10-15 ljudi u uniformama za koje je svjedokinja pretpostavila da su pripadnici SVK, a s njima su bili i Dragan Novoselac i Miloš Đaković iz Vrlike. Svjedokinja je izjavila da je isprva pomislila da će ih ljudi iz kamiona odvesti na sigurno.¹⁹⁹⁷ Svjedokinja Šarac je zatim vidjela kako kamionu prilazi skupina vojnika, koji su, vičući, naredili da svi dignu ruke u zrak.¹⁹⁹⁸ Jedan od njih je rekao: "Hajde Miloše, nećemo ti ništa."¹⁹⁹⁹ Jedan od vojnika je zatim odvezao kamion, a ostali su ljude u uniformama pješice povelili u smjeru Vedrog Polja, u općini Knin.²⁰⁰⁰ Oko 15:00 sati neki vojnici za koje je svjedokinja Šarac navela da su bili vojnici HV-a pozvali su nju i

¹⁹⁹² P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 6 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.), par. 2 (izjava svjedoka, 22. veljače 2008.).

¹⁹⁹³ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 6 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

¹⁹⁹⁴ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 6 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.), par. 2 (izjava svjedoka, 22. veljače 2008.).

¹⁹⁹⁵ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 6 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

¹⁹⁹⁶ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 6, 11 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.), par. 2 (izjava svjedoka, 22. veljače 2008.).

¹⁹⁹⁷ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 6 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

¹⁹⁹⁸ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 6, 11 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

¹⁹⁹⁹ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 6 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

²⁰⁰⁰ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 7, 11 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

njezinu obitelj da izađu iz kuće i potom ih pretresli da vide jesu li naoružani. Vojnici su im rekli da se ukrcaju u jedan kamion. Svjedokinja je tijekom vožnje kamionom, koja je trajala jednu minutu, na mostu na rijeci Orašnici vidjela dva tijela muškarca u civilnoj odjeći. Jedan od vojnika je svjedokinju i druge u kamionu upozorio da ništa ne pokušavaju jer bi ih mogli ubiti kao tu dvojicu na mostu. Ti vojnici koji su, prema svjedokinjinim riječima, bili pristojni, rekli su da su iz Varaždina i svjedokinju upozorili da se čuva vojnika iz Imotskog i Sinja.²⁰⁰¹ Odveli su ih u jednu kuću za koju je svjedokinja Šarac pretpostavila da se nalazila u istom selu.²⁰⁰² Kad su došli, svjedokinja Šarac, djeca svjedokinje i Ilije Šarca i njezina svekrva odvedeni su u jednu prostoriju u kojoj se već nalazilo desetak ljudi koje je opisala kao "civile".²⁰⁰³ Među njima su bili Anica Novoselac, rođena 1913., iz Civljana, i dvije starije žene i jedan muškarac iz Cetine, u općini Civljane.²⁰⁰⁴ Njezin muž je u međuvremenu odveden na kat.²⁰⁰⁵ Svjedokinja Šarac, kojoj je rečeno da tamo čeka, obaviještena je da će, kad završi ispitivanje, svi biti pušteni.²⁰⁰⁶ Izjavila je da je na kat odvedena još jedna skupina muškaraca u civilnoj odjeći, među kojima je bio i jedan muškarac star otprilike 35 godina, tamne kose i tamnih očiju, kojeg je čula kako protestira tvrdeći da je Hrvat.²⁰⁰⁷ Svjedokinja je kasnije vidjela jednu skupinu muškaraca u drugačijim uniformama, s crnim maramama ili povezima oko glave. Otprilike sat vremena kasnije ljudi iz prostorije su odvedeni. Svjedokinja Šarac je odlučila s obitelji pričekati da joj puste muža. U svojem svjedočenju je rekla da je on kasnije izveden, zajedno s dva druga muškarca.²⁰⁰⁸ Svjedokinja Šarac je vidjela da njezin muž, koji je dan ranije bio u svojoj vojnoj uniformi, sada nosi crnu kožnu jaknu i smeđe hlače i pretpostavila je da su mu tu odjeću dali vojnici.²⁰⁰⁹ Suviše se bojala da bi mu išta rekla. Vidjela je da ne izgleda kao da je zlostavljan.²⁰¹⁰ Čim su izašli iz kuće, svjedokinjin muž i druga dva muškarca odvedeni su iza kuće, a svjedokinja je odvedena prema dvorišnim vratima.²⁰¹¹ Tada je muža vidjela posljednji put.²⁰¹²

²⁰⁰¹ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 7 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

²⁰⁰² P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 7, 10 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

²⁰⁰³ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 6-7, 10 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

²⁰⁰⁴ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 7 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

²⁰⁰⁵ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 7, 10 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

²⁰⁰⁶ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 7 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

²⁰⁰⁷ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 7, 10 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

²⁰⁰⁸ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 7 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

²⁰⁰⁹ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 6-7 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

²⁰¹⁰ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 7 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

²⁰¹¹ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 7, 10 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

²⁰¹² P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 6-7 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

455. Ista skupina vojnika koja je svjedokinju Šarac ranije dovezla u tu kuću čija točna lokacija nije poznata odvezla je nju i njezinu obitelj, osim njezinog muža, u bazu UN-a u Kninu. Svjedokinja Šarac je u bazi sreala mladog čovjeka koji je ranije tvrdio da je Hrvat. Pitala ga je zna li što je s njezinim mužem, ali on joj je rekao da ne zna. Svjedokinja je kasnije mužev nestanak prijavila nadležnima u UN-u. Svjedokinja Šarac je u bazi ostala 40 dana. Dana 16. rujna 1995. neki ljudi čiji identitet nije navela odvezli su nju i druge izbjeglice iz Hrvatske u Srbiju. Izjavila je da je muškarac koji je tvrdio da je Hrvat toga dana izručen hrvatskim vlastima zbog sumnje da je počinio ratne zločine.²⁰¹³ Svjedokinja je najkasnije od 1. travnja 1998. s djecom i svekrvom živjela u Srbiji.²⁰¹⁴

456. Raspravnom vijeću je predložena sudskomedicinska dokumentacija u vezi s navodima o ovom ubojstvu. Prema toj dokumentaciji, muški leš KN01/397B, označen brojem 250, pronađen je u bijeloj košulji, plavim hlačama i crnim vojničkim čizmama 11. kolovoza 1995. na groblju u Kninu i pokopan na mjesnom groblju u Kninu.²⁰¹⁵ Leš KN01/397B koji je, s metalnom pločicom broj "250", ekshumiran 28. lipnja 2001. na groblju u Kninu i na sebi je imao sive hlače s crnim remenom i crne vojničke čizme bio je leš muškarca približne visine 1,75-1,91 metara, starog između 40 i 70 godina, s višestrukim strijelnim ozljedama glave i trupa koje su se pružale od natrag prema naprijed i za koje je sudski patolog utvrdio da predstavljaju uzrok smrti.²⁰¹⁶ Dana 22. veljače 2006. leš KN01/397B identificiran je kao leš Ilije Šarca, rođenog 3. listopada 1952.²⁰¹⁷ Prema obrascu koji je 22. veljače 2005., na temelju podataka dobivenih od njegovog brata Špire Šarca, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Ilija Šarac, Srbin, rođen 3. listopada 1952., umro je od strijelnih ozljeda glave i trupa 11. kolovoza 1995. na groblju u Kninu.²⁰¹⁸

457. Raspravno vijeće konstatira da su 5. kolovoza 1995. osobe koje se navode kao vojnici HV-a odvele Ružicu, njezinog muža Iliju Šarca, njihovu djecu i njezinu svekrvu u jednu kuću u Kovačiću, u općini Knin, ili u blizini Kovačića, gdje je u jednoj prostoriji već bilo zatočeno najmanje deset ljudi. Kad je muž Ružice Šarac odveden na kat, njoj je rečeno da čeka u toj prostoriji i netko ju je obavijestio da će, kad završi

²⁰¹³ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 7 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

²⁰¹⁴ P2504 (Ružica Šarac, izjave svjedoka), str. 6 (izjava svjedoka, 1. travnja 1998.).

²⁰¹⁵ P1416 (Podaci o lešu KN01/397B, identifikacijski broj 250, s fotografijom).

²⁰¹⁶ P1614 (Zapisnik o obdukciji, KN01/397B, 24. srpnja 2001.), str. 1-5, 7-14, 17.

²⁰¹⁷ P1999 (Popis identificiranih leševa ekshumiranih na novom groblju u Kninu, i u Gračacu).

²⁰¹⁸ P2088 (Prijava činjenice smrti za Iliju Šarca, 22. veljače 2005.).

ispitivanje, svi biti pušteni. Nakon više od sat vremena, ljudi su odvedeni iz prostorije. Ružica Šarac je odlučila s obitelji pričekati da joj puste muža. Dana 11. kolovoza 1995. na groblju u Kninu pronađen je leš koji je 22. veljače 2006. identificiran kao leš Ilije Šarca. Leš je na glavi i trupu imao višestruke strijelne ozljede sa smjerom od natrag prema naprijed koje su, kako je utvrđeno, prouzrokovale smrt. Raspravno vijeće napominje da obrazac kojim je prijavljena činjenica smrti upućuje na to da je Ilija Šarac umro 11. kolovoza 1995. na groblju u Kninu. Međutim, nije jasno iz kojih su izvora dobiveni podaci o mjestu i datumu smrti navedeni u tom obrascu. Na temelju izjava Ružice Šarac i sudskomedicinskih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je Ilija Šarac ubijen između 5. i 11. kolovoza 1995.

458. S obzirom na to da je Ilija Šarac 5. kolovoza 1995., kad ga je Ružica Šarac posljednji put vidjela, bio u rukama osoba koje se navode kao vojnici HV-a i da je njegov leš pronađen 11. kolovoza 1995. na groblju u Kninu, Raspravno vijeće konstatira da su Iliju Šarca ubile osobe u čijim je rukama bio. Raspravno vijeće isključuje mogućnost nekog drugog scenarija kao razumno tumačenje dokaza, uključujući i mogućnost tog da je Ilija Šarac, nakon što je odveden iza kuće, pušten na slobodu i da su ga kasnije iz vatrenog oružja ubile nepoznate osobe. Na temelju činjenice da je Ružica Šarac muškarce opisala kao vojnike HV-a, Raspravno vijeće konstatira da su oni nosili uniforme vojnog tipa. S obzirom na to da su osobe koje su odvele Iliju Šarca rekle da su iz Varaždina i da su te osobe Iliju Šarca držale u jednoj kući u kojoj su se nalazile i uniformirane osobe s crnim maramama ili povezima oko glave i u kojoj je držano najmanje deset ljudi, Raspravno vijeće konstatira da su one bile pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije. Raspravno vijeće je s tim u vezi u obzir uzelo i dokaze na kojima je utemeljilo svoje konstatacije u vezi s incidentom lišavanja života broj 1 iz Priloga Optužnice.

459. Raspravno vijeće nadalje konstatira da su Ružicu Šarac, njezinu djecu, svekrvu i desetak drugih ljudi u jednoj prostoriji u kući u Kovačiću ili u blizini Kovačića držale osobe za koje je konstatiralo da su bile pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije. Na temelju obrasca kojim je 22. veljače 2005. prijavljena činjenica smrti i svjedočenja Ružice Šarac, Raspravno vijeće konstatira da su Ilija Šarac, Ružica Šarac i njihova djeca bili srpske nacionalnosti. Ne postoje dovoljni dokazi da bi se moglo utvrditi koje su nacionalnosti bile druge osobe koje su držane u toj prostoriji. Raspravno

vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice u poglavljima 5.3.2 i 5.8.2 dolje u tekstu.

Mile i Ilija Milivojević (Daljnje pojašnjenje, br. 162-163)

460. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Mile i Ilije Milivojevića predočeni prvenstveno putem svjedočenja svjedokinje 136, Aleksandra Černjeckog, Edwarda Flynna i Aluna Robertsa, kao i sudskomedicinske dokumentacije.

461. **Svjedokinja 136**, Srпкиnja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,²⁰¹⁹ u svojem svjedočenju je rekla da je 11. kolovoza 1995., tražeći smještaj za neke vojne promatrače UN-a, otišla u jednu kuću u Kninu i tamo srela jednu ženu po imenu Anđelka, koja joj je kazala da je prije otprilike pet dana ubijen jedan slijepi čovjek koji se zvao Mile Milivojević (star 90 godina) i da se njegov leš nalazi u kući na adresi Cara Lazara 6 (bivša Sinjska cesta).²⁰²⁰ Anđelka je, kako je rekla svjedokinji, dan nakon dolaska hrvatske vojske vidjela kako su tri vojnika prisilila Iliju Milivojevića da im pomogne utovariti namještaj iz svoje kuće u kamion. Anđelka joj je kazala da je Ilija Milivojević otišao u policijsku postaju prijaviti krađu i zamolio je da za to vrijeme pripremi njegovog slijepog oca, Milu Milivojevića. Ona je svjedokinji 136 rekla da je Milu Milivojevića, kad ga je kasnije otišla obići, zatekla mrtvog u kuhinji.²⁰²¹ Prema riječima svjedokinje 136, tim UNCIVPOL-a s kojim je bila pregledao je kuću i pronašao leševe Mile i Ilije Milivojevića.²⁰²² Iako sama nije vidjela leševe, svjedokinja 136 je izjavila da je od osoblja UN-a koje ih je vidjelo čula da su oba čovjeka imala strijelne rane na glavi.²⁰²³

462. Raspravnom vijeću su predočeni iskazi više međunarodnih promatrača koji su leševe vidjeli 12. kolovoza 1995. **Aleksandar Černjecki**, vojni promatrač UN-a u Hrvatskoj od 20. lipnja 1995. do prosinca 1995.,²⁰²⁴ došao je 12. kolovoza 1995. oko 12:55 sati u jednu kuću u ulici Cara Lazara/Sinjskoj cesti u Kninu i tamo pronašao

²⁰¹⁹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

²⁰²⁰ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 6-7; svjedokinja 136, T. 735-736.

²⁰²¹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 7.

²⁰²² P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 7; svjedokinja 136, T. 741-742.

²⁰²³ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 7; svjedokinja 136, T. 736, 738, 741-742.

²⁰²⁴ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 1-2; Aleksandar Černjecki, T. 3204, 3221.

leševa dva civila.²⁰²⁵ Vidio je da je jedan od dva muškarca pogođen u glavu, dok je drugi bio pogođen u leđa.²⁰²⁶ Po zapovijedi svojih naredenih, kojima je otišao prijaviti prolazak leševa, Černjecki je incident prepustio UNCIVPOL-u, koji je zatim došao u kuću, a za njim i hrvatska civilna policija, nakon čega su leševi odneseni.²⁰²⁷ Svjedok je izjavio da su imena ta dva muškarca u izvješću napisana pogrešno – Mile Milivotević i Ilija Milivotević – i da iz osobnog poznanstva s jednom njihovom rođakinjom zna da su se oni zapravo prezivali Milivojević.²⁰²⁸

463. **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,²⁰²⁹ u svojem svjedočenju je rekao da su 12. kolovoza 1995. on, Roberts i drugi, uključujući osoblje UNCIVPOL-a, na dojavu prve susjede, otišli u jednu kuću u Kninu, u kojoj su pronašli raspadnute leševa dva starija muškarca u civilnoj odjeći, od kojih je jedan bio u sjedećem položaju i, kako se Flynnu činilo, imao strijelnu ranu na glavi.²⁰³⁰ Ta susjeda im je rekla da su oko 6. kolovoza 1995. hrvatski vojnici ljudima koji su živjeli u toj kući rekli da se moraju prijaviti u centru Knina, a zatim počeli iznositi stvari iz kuće, između ostalog, televizor.²⁰³¹ Flynn i drugi su o pronalasku leševa obavijestili hrvatsku policiju, koja je organizirala njihovo uklanjanje.²⁰³² **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,²⁰³³ u svojem svjedočenju je rekao da je 12. kolovoza 1995. u jednoj

²⁰²⁵ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 4; Aleksandar Černjecki, T. 3188-3189, 3324; D65 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-438, 12. kolovoza 1995.); D67 (Izvješće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 5; P117 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 12. kolovoza 1995.), str. 4; P120 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 15. kolovoza 1995.), str. 6.

²⁰²⁶ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 4; Aleksandar Černjecki, T. 3188; P117 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 12. kolovoza 1995.), str. 4.

²⁰²⁷ Aleksandar Černjecki, T. 3188; P117 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 12. kolovoza 1995.), str. 4.

²⁰²⁸ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 4; D65 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-438, 12. kolovoza 1995.).

²⁰²⁹ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

²⁰³⁰ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 20; Edward Flynn, T. 1328-1331, 1350-1351; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 10; P32 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12. kolovoza 1995.), str. 1; P52 (Fotografije leševa Mile i Ilije Milivotevića, 12. kolovoza 1995.).

²⁰³¹ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 20; P32 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12. kolovoza 1995.), str. 1; P52 (Fotografije leševa Mile i Ilije Milivotevića, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁰³² P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 20; P32 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁰³³ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678

kući u Kninu na kauču vidio leš oca, Mile Milivotevića (1905.), a na podu leš njegovog sina, Ilije Milivotevića (1938.).²⁰³⁴ Prema svjedokovim riječima, činilo se da su obojica pogođena u glavu.²⁰³⁵ Ilija je posljednji put viđen 6. kolovoza 1995., kada su mu tri hrvatska vojnika rekla da se ode prijaviti u policijsku postaju u Kninu.²⁰³⁶ Prema Robertsovima riječima, oba leša je 7. kolovoza 1995. ujutro pronašla jedna mještanka.²⁰³⁷

464. Raspravnom vijeću su predloženi sudskomedicinski dokazi u vezi s oba leša. Muški leš KN01/420B, označen brojem 407, pronađen je u sivoj košulji dugih rukava, sivim hlačama i crnim cipelama 12. kolovoza 1995. u Kninu i pokopan na mjesnom groblju u Kninu.²⁰³⁸ Posmrtni ostaci KN01/420B koji su 28. lipnja 2001., s metalnom pločicom broj "407", ekshumirani na groblju u Kninu i na sebi su od odjeće imali sive hlače s kožnim remenom i iskidane ostatke cipela od brušene kože bili su posmrtni ostaci muškarca približne visine 1,60-1,76 metara, starog između 45 i 65 godina, za kojeg sudski patolog nije mogao utvrditi uzrok smrti.²⁰³⁹ Prema obrascu koji je 28. travnja 2004., na temelju podataka dobivenih od Ilijinog sina Jovana Milivojevića, ispunjen na Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Ilija Milivojević, od oca Milana, Srbin, državljanin Republike Hrvatske, rođen 1. listopada 1933., umro je 6. kolovoza 1995. u Kninu, a uzrok smrti je nepoznat.²⁰⁴⁰ Dana 26. travnja 2002. klasičnom metodom identifikacije je utvrđeno da je leš KN01/420B leš Stefana Vidovića, rođenog 1939.²⁰⁴¹ Dana 28. travnja 2004. leš KN01/420B je u Zavodu za sudsku medicinu i kriminalistiku u Zagrebu identificiran kao leš Ilije Milivojevića, rođenog 1933.²⁰⁴²

465. Muški leš KN01/421B, označen brojem 406, pronađen je u plavoj košulji dugih rukava, hlačama na crno-bijele pruge i crnim cipelama 12. kolovoza 1995. u Kninu i

(Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

²⁰³⁴ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 8; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 16, br. 2; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1, 5-6.

²⁰³⁵ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 8; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1, 5-6.

²⁰³⁶ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 8; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1, 6.

²⁰³⁷ P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1.

²⁰³⁸ P1419 (Podaci o lešu KN01/420B, identifikacijski broj 407, s fotografijom).

²⁰³⁹ P1617 (Zapisnik o obdukciji, KN01/420B, 17. srpnja 2001.), str. 1-2, 4-6, 8, 11-12, 15; P1898 (Fotografija kosti, KN01/420B).

²⁰⁴⁰ P2091 (Prijava činjenice smrti za Iliju Milivojevića, 28. travnja 2004.), str. 54-56.

²⁰⁴¹ P659 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na groblju u Kninu), str. 3.

²⁰⁴² P2006 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na novom groblju u Kninu, i u Gračacu); D6 (Popis leševa identificiranih u Zavodu za sudsku medicinu i kriminalistiku u Zagrebu, 30. travnja 2004.).

pokopan na mjesnom groblju u Kninu.²⁰⁴³ Leš KN01/421B koji je, s metalnom pločicom broj "406" i komadima štapa za hodanje, ekshumiran 28. lipnja 2001. na groblju u Kninu i na sebi je imao svijetlosivu košulju dugih rukava, komade raspadnutih hlača s remenom, crne cipele i ružičasto-smeđu deku bio je leš muškarca približne visine 1,65-1,80 metara, starog između 50 i 85 godina, s teškim degenerativnim promjenama zglobova i kostiju, za kojeg sudski patolog nije mogao utvrditi uzrok smrti.²⁰⁴⁴ Prema obrascu koji je 28. travnja 2004., na temelju podataka dobivenih od Milanovog unuka Jovana Milivojevića, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Milan Milivojević, Srbin, državljanin Republike Hrvatske, rođen 1911., umro je 5. ili 6. kolovoza 1995. u Knina, uzrok smrti je nepoznat.²⁰⁴⁵ Dana 28. travnja 2004. leš KN01/421B je u Zavodu za sudsku medicinu i kriminalistiku u Zagrebu identificiran kao leš Milana Milivojevića, rođenog 1911.²⁰⁴⁶

466. Dokazi ukazuju na to da su Mile i Ilija Milivojević umrli 6. kolovoza 1995. u Kninu. Dokazi pribavljeni putem svjedočenja ukazuju na to da su oba čovjeka pogođena iz vatrenog oružja u glavu i/ili u leđa, a sudskomedicinski pregledi obavljeni devet godina kasnije – mada se njima nije mogao utvrditi uzrok smrti – s tim dokazima ne stoje nužno u opreci. Dokazi stoga ukazuju na to da su i Mile i Ilija Milivojević umrli od strijelnih rana. Iako, izgleda, postoje dva ekshumirana leša s identifikacijskim brojem KN01/420B, s obzirom kako na blizinu u sistemu numeriranja između brojeva na metalnim pločicama, tako i na vremenu ekshumacije u odnosu na leš Mile Milivojevića, dokazi u velikoj meri ukazuju na to da je leš KN01/420B ekshumiran 23. lipnja 2001. bio leš Ilije Milivojevića. Dokazi nadalje ukazuju na to da su 6. kolovoza 1995. tri osobe koje se navode kao hrvatski vojnici prisilile Iliju Milivojevića da utovaruje namještaj iz svoje kuće u kamion. Međutim, Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi koji ukazuju na to da su te osobe ubile Milu i Iliju Milivojevića. Nadalje, ne postoje dovoljni dokazi o tome tko je ubio žrtve i pod kojim okolnostima. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

Jovanka i Stevan Mizdrak (Daljnje pojašnjenje, br. 180-181)

²⁰⁴³ P1420 (Podaci o lešu KN01/421B, identifikacijski broj 406, s fotografijom).

²⁰⁴⁴ P1618 (Zapisnik o obdukciji, KN01/421B, 23. srpnja 2001.), str. 1-9, 11-15, 18.

²⁰⁴⁵ P2092 (Prijava činjenice smrti za Milana Milivojevića, 28. travnja 2004.), str. 58-60.

467. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Jovanke i Stevana Mizdraka predočeni putem svjedočenja Mande Rodić i Aluna Robertsa, kao i izvješća UNCIVPOL-a. **Manda Rodić**, Srpkinja iz Mizdrakovca, zaseoka sela Strmica, općina Knin, koja je 1995. imala 73 godine,²⁰⁴⁷ izjavila je da se u kolovozu 1995. u njezinom zaseoku zaustavio konvoj HV-a koji je došao iz smjera Knina, a kao takvog ga je prepoznala po slovu "H" na vozilima.²⁰⁴⁸ Dok je s Jovankom Mizdrak i Jujom Momić stajala na ulaznim vratima svoje kuće, svjedokinja je vidjela kako dva vojnika HV-a srednje visine, u maskirnim uniformama i s tamnim kacigama, napuštaju konvoj i kreću prema njezinoj kući. Vojnici su je pitali "ima li četnika ili oružja u kući", na što im je ona odgovorila da četnika nema i da ne zna ima li u kući kakvog oružja. Vojnici su zatim njoj, Jovanki Mizdrak i Juji Momić rekli da izađu iz kuće. Dok je stajala ispred kuće, svjedokinja je čula dva vojnika kako nekoliko puta zapovijedaju Juji Momić da sjedne na betoniranu stazu ispred kuće i da ustane.²⁰⁴⁹ Jedan od vojnika je zatim uperio pušku prema svjedokinjinom kući, pa počeo pucati u prozore i sve ih porazbijao. Svjedokinja Rodić je nakon toga vidjela kako je taj vojnik zgrabio jednu od žena za ruku i rekao ženama da one moraju poći s njim jer su sada pod civilnom zaštitom.²⁰⁵⁰ Drugi je vojnik, kako je izjavila, pokazao na Jovanku Mizdrak i rekao prvom vojniku da ona ne želi ići. Prvi mu je vojnik na to kazao "ubij je odmah" i svjedokinja Rodić je vidjela kako drugi vojnik podiže pušku i puca u Jovanku Mizdrak. Čula je jedan pucanj i vidjela Jovanku kako pada preko nekih drva za ogrjev.²⁰⁵¹ Juja Momić i svjedokinja su nakon toga, po nalogu ta dva vojnika, stale s jedne strane konvoja, odakle su vidjele kako se vojnici vraćaju prema konvoju i kako konvoj zatim ponovno kreće, a tamo su ostale sve dok im se konvoj nije izgubio iz vidokrug.²⁰⁵²

468. Prema UNCIVPOL-ovom izvješću o incidentu sastavljenom 20. kolovoza 1995., dvije Srkinje iz Mizdrakovca, zaseoka sela Strmica, u općini Knin – Duka Momić, stara 60 godina, i Mawda Rodić (što Raspravno vijeće pretpostavlja da se odnosi na Mandu Rodić), stara 73 godine – ispričale su UNCIVPOL-u da su im 8. kolovoza 1995., dok su s Jovankom Mizdrak, starom 50 godina, sjedile nedaleko od svojih kuća, prišla

²⁰⁴⁶ P2006 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na novom groblju u Kninu, i u Gračacu); D6 (Popis leševa identificiranih u Zavodu za sudsku medicinu i kriminalistiku u Zagrebu, 30. travnja 2004.).

²⁰⁴⁷ P637 (Manda Rodić, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 1, par. 1.

²⁰⁴⁸ P637 (Manda Rodić, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), par. 3-5.

²⁰⁴⁹ P637 (Manda Rodić, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), par. 6.

²⁰⁵⁰ P637 (Manda Rodić, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), par. 7.

²⁰⁵¹ P637 (Manda Rodić, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), par. 8.

²⁰⁵² P637 (Manda Rodić, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), par. 9-10.

dva vojnika HV-a.²⁰⁵³ Vojnici su im rekli da se predaju, ali se Jovanka Mizdrak uspaničila i pokušala pobjeći u kuću, nakon čega ju je jedan od vojnika ubio iz vatrenog oružja.²⁰⁵⁴ Jedan Srbin iz tog sela, Nikola Bijelić, pokazao je UNCIVPOL-u mjesto gdje je Jovanka Mizdrak pokopana.²⁰⁵⁵ Bijelić je osim toga UNCIVPOL-u rekao da je muž Jovanke Mizdrak, Stevan Mizdrak, koji je, kad je posljednji put viđen, išao kroz neka polja, kasnije pronađen ustrijeljen.²⁰⁵⁶ **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,²⁰⁵⁷ koji je, zajedno s UNCIVPOL-om i jednim vojnim promatračem UN-a, bio u toj posjeti Mizdrakovcu potvrdio je točnost sadržaja tog izvješća.²⁰⁵⁸

469. Raspravnom vijeću su predočeni sudskomedicinski dokazi u vezi sa Stevanom Mizdrakom, ali ne i Jovankom Mizdrak. Prema tim dokazima, muški leš KN04/058B, označen brojem 231, pronađen je u bijeloj košulji dugih rukava, plavim hlačama i smeđim sandalima 10. kolovoza 1995. u Strmici, u općini Knin, i pokopan na mjesnom groblju u Kninu.²⁰⁵⁹ Posmrtni ostaci KN04/058B koji su, s metalnom pločicom broj "231", ostacima odjeće i crnim remenom, ekshumirani 16. svibnja 2001. na groblju u Kninu bili su posmrtni ostaci muškarca približne visine 1,61-1,76 metara, starog između 45 i 55 godina, sa strijelnom ozljedom glave koja se pružala ukoso prema dolje i za koju je John Clark utvrdio da predstavlja uzrok smrti.²⁰⁶⁰ Prema obrascu koji je 16. travnja 2003., na temelju podataka dobivenih od Đure Mizdraka, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Stevan Mizdrak, Srbin, rođen 1910., umro je od strijelne ozljede glave 5. kolovoza 1995. u Kninu.²⁰⁶¹

²⁰⁵³ P229 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 20. kolovoza 1995.); P241 (Tjedno izvješće UNCIVPOL-a, 27. kolovoza - 3. rujna 1995., 3. rujna 1995.), str. 5.

²⁰⁵⁴ P229 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 20. kolovoza 1995.); P241 (Tjedno izvješće UNCIVPOL-a, 27. kolovoza - 3. rujna 1995., 3. rujna 1995.), str. 5.

²⁰⁵⁵ P229 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 20. kolovoza 1995.)

²⁰⁵⁶ P229 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 20. kolovoza 1995.); P241 (Tjedno izvješće UNCIVPOL-a, 27. kolovoza - 3. rujna 1995., 3. rujna 1995.), str. 5.

²⁰⁵⁷ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

²⁰⁵⁸ P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 20; P229 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 20. kolovoza 1995.).

²⁰⁵⁹ P1421 (Podaci o lešu KN04/058B, identifikacijski broj 231, s fotografijom).

²⁰⁶⁰ P1619 (Zapisnik o obdukciji, KN04/058B, 15. lipnja 2001.), str. 1-2, 4-5, 7, 11-13, 16; P1899 (Fotografija lubanje, KN04/058B); P1900 (Fotografija lubanje, KN04/058B); P1901 (Fotografija čeljusti, KN04/058B).

²⁰⁶¹ P2093 (Prijava činjenice smrti za Stevana Mizdraka, 16. travnja 2003.), str. 1-2.

470. Na temelju predočenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je 8. kolovoza 1995. u Mizdrakovcu, zaseoku sela Strmica, u općini Knin, jedan muškarac iz vatrenog oružja ubio Jovanku Mizdrak, staru 50 godina, koja je stajala ispred kuće Mande Rodić. Raspravno vijeće s tim u vezi ima u vidu da se iskaz koji je dala Manda Rodić i dokazi predočeni putem izvješća UNCIVPOL-a donekle razilaze u opisu ponašanja Jovanke Mizdrak u trenutku dolaska dvije spomenute osobe u kuću. Međutim, Raspravno vijeće smatra da je to razilaženje nebitno za donošenje zaključka. S obzirom na činjenicu da je osoba koja je pucala – kao i osoba koja je bila s njom – nosila maskirnu uniformu i tamnu kacigu, koristila izraz "četnici" i u zaselak došla iz Knina, u konvoju vozila označenih slovom "H", Raspravno vijeće konstatira da je osoba koja je ubila Jovanku Mizdrak bila vojnik HV-a. S obzirom na to da je muž Jovanke Mizdrak bio Srbin i da su prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 1.334 stanovnika Strmice 1991., njih 1.298 bili Srbi, Raspravno vijeće konstatira da je Jovanka Mizdrak bila Srkinja. Raspravno vijeće će taj incident, u dijelu u kojem se on odnosi na Jovanku Mizdrak, dalje razmotriti u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice u poglavljima 5.3.2 i 5.8.2 (b) dolje u tekstu.

471. Dokazi ukazuju na to da je Stevan Mizdrak, Srbin, ubijen hicem iz vatrenog oružja u glavu 5. kolovoza 1995. ili približno tog datuma. Međutim, Raspravnom vijeću su predočeni nedovoljni dokazi o tome tko ga je i pod kojim okolnostima ubio. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće taj incident, u dijelu u kojem se on odnosi na Stevana Mizdraka, neće dalje razmatrati u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

Živko Stojakov (Daljnje pojašnjenje, br. 184)

472. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Živka Stojakova predočeni prvenstveno putem izvješća o stanju ljudskih prava i sudskomedicinske dokumentacije. Prema jednom nedatiranom izvješću UN-a o stanju ljudskih prava, jedna Srkinja iz Drniša, koja je odbila navesti svoje ime, ispričala je UN-u da je 10. kolovoza 1995. dok je s mužem išla prema mostu u blizini baze UN-a, kod mosta ugledala skupinu vojnika HV-a. Njezin muž, odjeven u uniformu UN-a koju je posudio od jednog Kanadanina, povikao je: "Ne pucajte! UNCRO!" Vojnici HV-a otvorili su vatru i, ispalivši u njega velik broj hitaca, ubili ga. Jedan od vojnika HV-a htio je i nju ubiti,

ali mu je jedan drugi vojnik kazao da ne bi smjeli ubijati žene.²⁰⁶² Vojnik koji ju je htio ubiti potom ju je prisilio da sa sebe skinе sve osim donjeg rublja, nakon čega joj je HV rekao da ode u sabirni centar u Kninu.²⁰⁶³ Putem je naišla na jednog vojnika HV-a koji joj je dao nešto da obuče. Vojnici HV-a u sabirnom centru poslali su je natrag u bazu UN-a i putem do baze je vidjela puno leševa, uglavnom civila, koji su bili ubijeni iz vatrenog oružja. Neki su ležali jedni blizu drugih, kao da su stajali u vrsti kad su ih ubili, premda je, kako je rekla, moguće i da su tamo bili premješteni nakon što su ubijeni. Ponovno je prošla pokraj tijela svojeg muža koji, kako je izjavila, više nije imao kanadske oznake.²⁰⁶⁴

473. Prema izvješću IHF-a od 25. kolovoza 1995., u kojem se opisuje misija IHF-a od 17. kolovoza 1995. do 19. kolovoza 1995., ljudi iz te misije razgovarali su u bazi UN-a u Kninu s jednom raseljenom Srpkinjom, koja im je rekla da su 5. kolovoza 1995. vojnici HV-a u blizini Vrbnika, u općini Orlić, zaustavili kamion s prikolicom u kojoj se vozila i naložili njoj i njezinom dečku, Živku Stojakovu, da siđu.²⁰⁶⁵ Stojakov je nosio uniformu kanadske vojske, ali je bio nenaoružan i imao je dokumente koji su potvrđivali da nije ni u kojoj vojnoj službi.²⁰⁶⁶ Čim su sišli s prikolice, jedan je vojnik otvorio vatru na Stojakova iz puške AK-47 i na mjestu ga ubio.²⁰⁶⁷ Vojnici su nakon toga svjedokinju pokušali silovati, ali je došla jedna druga skupina vojnika HV-a, koja ih je u tome spriječila.²⁰⁶⁸ Nekoliko sati kasnije ta je žena ostavljena u bazi UN-a.²⁰⁶⁹

474. **Svjedokinja 136**, Srpkinja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,²⁰⁷⁰ u svojem svjedočenju je rekla da je 5. kolovoza 1995. u bazu UN-a u Kninu došla jedna žena koja je ispričala da su je hrvatski vojnici, nakon što su joj ubili muža na Atlagića mostu kod baze UN-a, prisilili da gola hoda kroz grad.²⁰⁷¹ Svjedokinja 136 je izjavila da s tom ženom, iako je je viđala u bazi, nikada nije osobno razgovarala, već je za taj incident čula od jednog drugog prevoditelja.²⁰⁷²

²⁰⁶² D709 (UN-ova izvješća o stanju ljudskih prava za razdoblje od 6. do 17. kolovoza 1995.), str. 10-11.

²⁰⁶³ D709 (UN-ova izvješća o stanju ljudskih prava za razdoblje od 6. do 17. kolovoza 1995.), str. 11-12.

²⁰⁶⁴ D709 (UN-ova izvješća o stanju ljudskih prava za razdoblje od 6. do 17. kolovoza 1995.), str. 12.

²⁰⁶⁵ P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), str. 2, par. 2.1.5.

²⁰⁶⁶ P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 2.1.5.

²⁰⁶⁷ P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 2.1.5.

²⁰⁶⁸ P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 2.1.5.

²⁰⁶⁹ P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 2.1.5.

²⁰⁷⁰ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

²⁰⁷¹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 4-5, svjedokinja 136, T. 724.

²⁰⁷² Svjedokinja 136, T. 725-726.

475. Prema sudskomedicinskim dokazima, dobro očuvani posmrtni ostaci KN03/098B koji su 30. travnja 2001. ekshumirani na groblju u Kninu i koji su na sebi, konkretno, imali vojni maskirni kombinezon, bijelu košulju s plavim prugama i par crnih čizama bili posmrtni ostaci muškarca približne visine 1,65-1,81 metara, starog između 35 i 55 godina, sa strijelnim ozljedama prsa za koje je sudski patolog utvrdio da predstavljaju uzrok smrti.²⁰⁷³ Prema obrascu koji je 8. studenog 2005., na temelju podataka dobivenih od Živkove sestre, ispunjen na Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Živko Stojakov, Srbin, rođen 29. travnja 1961. u Srbiji, umro je od strijelne ozljede prsa 5. kolovoza 1995. u Kninu.²⁰⁷⁴ Dana 8. studenog 2005. leš KN03/098B identificiran je kao leš Živka Stojakova, rođenog 29. travnja 1961.²⁰⁷⁵

476. Na temelju velikog broja sličnosti između prikaza iz izvješća UN-a o stanju ljudskih prava, izvješća IHF-a i svjedočenja svjedokinje 136, Raspravno vijeće se uvjerilo da se ta tri dokaza odnose na isti incident. Raspravno vijeće ima u vidu da je izvor tih dokaza žena koja je bila sa žrtvom i da se spomenuti prikazi događaja podudaraju. Raspravno vijeće konstatira da su 5. kolovoza 1995. ili nedugo nakon tog datuma jedna ili više osoba koje se navode kao vojnici HV-a kod mosta u blizini baze UN-a u Kninu iz vatrenog oružja ubile Živka Stojakova, po nacionalnosti Srbina. Raspravno vijeće također konstatira da je žrtva nosila posuđenu kanadsku uniformu UN-a, ali je bila nenaoružana i imala je dokumente koji su potvrđivali njezin civilni status. Raspravno vijeće nadalje konstatira da je žrtva, prije nego što je ubijena, povikala: "Ne pucajte! UNCRO!" I na kraju, Raspravno vijeće konstatira da su iste osobe prisilile tu Srpkinju da se skine i da su joj prijetile. Na temelju činjenice da su počinitelji opisani kao vojnici, Raspravno vijeće se uvjerilo da su nosili uniforme vojnog tipa. Međutim, dokumentarni dokazi ne pružaju više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju počinitelja kao vojnika HV-a. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Međutim, Raspravno vijeće s tim u vezi podsjeća na dokaze na kojima je utemeljilo svoje konstatacije u poglavlju 4.2.9 u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u gradu Kninu. Na temelju iznesenog, Raspravno vijeće konstatira da su te osobe bile pripadnici

²⁰⁷³ P1620 (Zapisnik o obdukciji, KN03/098B, 21. lipnja 2001.), str. 1-2, 4-6, 8, 11-13, 16; P1902 (Fotografija posmrtnih ostataka, KN03/098B); P1903 (Fotografija posmrtnih ostataka, KN03/098B).

²⁰⁷⁴ P2094 (Prijava činjenice smrti za Živka Stojakova, 8. studenog 2005.), str. 1-3.

²⁰⁷⁵ P2007 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na novom groblju u Kninu, i u Gračacu, 8. studenog 2005.).

HV-a ili VP. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 6, 7, 8 i 9 Optužnice u poglavljima 5.3.2, 5.7.2 i 5.8.2 dolje u tekstu.

Đurđija Mirković

477. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Đurđije Mirković predloženi putem svjedočenja Save Mirkovića, Smiljane Mirković i Jovana Mirkovića.

478. **Sava Mirković**, Srbin iz Mirkovića, zaseoka sela Polača, u općini Knin, koji je u više navrata bio mobiliziran u SVK,²⁰⁷⁶ u svojem svjedočenju je rekao da je 4. kolovoza 1995. sa svojom obitelji napustio Mirkoviće, ali je njegova majka Đurđija Mirković rođ. Ivekić (1925.) odbila ići s njima.²⁰⁷⁷ Svjedok je po dolasku u Srbiju prijavio MOCK-u i Crvenom križu Jugoslavije da je njegova majka ondje ostala.²⁰⁷⁸ Dana 14. ili 15. kolovoza 1995. svjedok se telefonom čuo sa svojim prijateljem Dušanom Mirkovićem u Splitu, koji mu je rekao da je otišao u njegovu kuću i tamo pronašao Đurđijine posmrtno ostatke.²⁰⁷⁹ Dušan mu je kazao da je bila nečim polivena i zapaljena i da je Jovana Mirkovića i Miju Lažića zamolio da, kad ih puste iz zatvora, pokopaju njezine posmrtno ostatke.²⁰⁸⁰ Svjedoka je njegov prijatelj 24. kolovoza 1995. obavijestio da su Mijo, Jovan i Jovanov sin Dušan pokopali Đurđijine posmrtno ostatke na otprilike 50 metara od kuće.²⁰⁸¹ Svjedok je tijekom 1995. stupio u kontakt s Jovanom i Smiljanom Mirković u Bosanskom Novom Selu.²⁰⁸² Jovan mu je rekao da je, kad je oko 21. kolovoza 1995. izašao iz zatvora, sa svojim sinom Dušanom i Mijom Lažićem otišao u kuću, zamotao ostatke kostiju u deke i pokopao ih u dvorištu kod bunara.²⁰⁸³ Smiljana je svjedoku ispričala da su 12. kolovoza 1995. njoj i Đurđiji, dok su bile u dvorištu njegove kuće, prišla dva vojnika u uniformama HV-a koji su došli poljem i popeli se preko ograda. Jedan od vojnika je s udaljenosti od desetak metara počeo pucati. Đurđija je odmah

²⁰⁷⁶ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), str. 1, par. 1; D720 (Sava Mirković, list tužiteljstva s dopunskim informacijama, 25. kolovoza 2008.), str. 1; Sava Mirković, T. 7409, 7413-7415, 7434-7436, 7438-7440, 7480-7481, 7484-7485.

²⁰⁷⁷ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 1, 6-8; D720 (Sava Mirković, list tužiteljstva s dopunskim informacijama, 25. kolovoza 2008.), str. 1; Sava Mirković, T. 7409, 7422.

²⁰⁷⁸ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 10; D720 (Sava Mirković, list tužiteljstva s dopunskim informacijama, 25. kolovoza 2008.), str. 2; Sava Mirković, T. 7476.

²⁰⁷⁹ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 10; Sava Mirković, T. 7416-7417, 7422.

²⁰⁸⁰ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 10; Sava Mirković, T. 7422.

²⁰⁸¹ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 10.

²⁰⁸² Sava Mirković, T. 7422, 7424.

²⁰⁸³ Sava Mirković, T. 7424.

pala; Smiljana se onesvijestila a, kad je došla svijesti, vidjela je da je Đurđija mrtva.²⁰⁸⁴ Svjedok je majčinu smrt prijavio MOCK-u i Crvenom križu Jugoslavije.²⁰⁸⁵

479. **Smiljana Mirković**, Srпкиnja iz Polače, općina Knin,²⁰⁸⁶ u svojem svjedočenju je rekla da je u 05:00 sati 4. kolovoza 1995. započelo granatiranje njezinog sela i da je većina seljana toga dana otišla.²⁰⁸⁷ Tri-četiri dana nakon tog granatiranja, u selo su došli hrvatski vojnici i zapalili kuću jedne njezine susjede, Ilinke Mirković.²⁰⁸⁸ Zapaljene su i druge kuće i svjedokinja je vidjela da se iznad nekih dijelova sela diže dim.²⁰⁸⁹ Dana 12. kolovoza 1995. hrvatski vojnici su došli u njezinu kuću i rekli joj da se ne boji, da vrše "čišćenje terena" odnosno da traže vojnike. Toga dana, dok je svjedokinja s Đurđijom Mirković (rođenom 1925.) stajala ispred vrata na ulazu u njezino dvorište, u Đurđijinu kuću su došla tri vojnika. Psujući dvjema ženama majku srpsku, jedan vojnik je pogodio Đurđiju Mirković iz vatrenog oružja. Svjedokinja nije bila pogođena, ali je pala i izgubila svijest.²⁰⁹⁰ Kad se probudila i shvatila da je Đurđija Mirković mrtva, pobjegla je iz sela, a otprilike 11 dana kasnije otišla je u zapovjedništvo UNPROFOR-a u Kninu, zajedno sa svojim mužem Jovanom Mirkovićem.²⁰⁹¹ Nekoliko tjedana kasnije svjedokinja je u konvoju otišla u Sremsku Mitrovicu, u Srbiji.²⁰⁹²

480. **Jovan Mirković**, Srbin iz Polače, općina Knin, koji je 1995. imao 67 godina,²⁰⁹³ u svojem svjedočenju je rekao da je Polača 4. kolovoza 1995. granatirana, nakon čega je puno ljudi pobjeglo iz sela. U selu je nakon 5. kolovoza 1995. ostalo jako malo ljudi, a u zaseoku Mirkovići ostali su samo svjedok, njegova žena i još troje ljudi, među kojima i Đurđija Mirković.²⁰⁹⁴ Dva ili tri dana nakon granatiranja, svjedok je naišao na jedan automobil, u kojem se vozilo pet naoružanih muškaraca u maskirnim uniformama.²⁰⁹⁵ Oni su mu rekli da će "sve zapaliti". Muškarci su svjedoka prisilili da pođe s njima i da hoda ispred automobila.²⁰⁹⁶ Svjedoka su na kraju četiri druga muškarca u maskirnim uniformama odvela u jednu veliku vojnu zgradu u selu Vrlika, u općini Split. Prije nego

²⁰⁸⁴ D720 (Sava Mirković, list tužiteljstva s dopunskim informacijama, 25. kolovoza 2008.), str. 1; Sava Mirković, T. 7422-7423.

²⁰⁸⁵ Sava Mirković, T. 7476.

²⁰⁸⁶ P629 (Smiljana Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), str. 1, par. 1.

²⁰⁸⁷ P629 (Smiljana Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 1.

²⁰⁸⁸ P629 (Smiljana Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 1, 3.

²⁰⁸⁹ P629 (Smiljana Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 3.

²⁰⁹⁰ P629 (Smiljana Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 4.

²⁰⁹¹ P629 (Smiljana Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 4-6.

²⁰⁹² P629 (Smiljana Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 6.

²⁰⁹³ P628 (Jovan Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), str. 1.

²⁰⁹⁴ P628 (Jovan Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 1.

²⁰⁹⁵ P628 (Jovan Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 1-2.

što je ušao u tu zgradu svjedoka je pretukao jedan čovjek po imenu Božo Slavić, koji je također nosio maskirnu uniformu. Slavić ga je udario kundakom po glavi i pendrekom po trbuhu i leđima. Psovao mu je majku srpsku i kazao da mu je Tuđman možda dao pravo da živi u Hrvatskoj, ali da on ne bi. Svjedok je zatim odveden na ispitivanje, tijekom kojeg su ga palicom boli u rebra.²⁰⁹⁷ Nakon otprilike sat i pol odveden je u Sinj, u općini Split, gdje je zatočen s 12 ili 13 drugih ljudi.²⁰⁹⁸ Kasnije je u Sinj došao njegov sin i svjedok je tada uspio s njim otići. Na kraju je završio u "štab[u] UNPROFOR-a", zajedno sa svojom ženom Smiljanom Mirković, nakon čega se priključio konvoju za Sremsku Mitrovicu, u Srbiji.²⁰⁹⁹ Kasnije je od svoje žene čuo da je Đurđija Mirković ubijena. Svjedok je pronašao njezino izgorjelo tijelo i izjavio je da je njezina kuća bila spaljena.²¹⁰⁰ Kada se 2006. vratio u svoju kuću u Polači, zatakao ju je potpuno uništenu.²¹⁰¹

481. Na temelju predočenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su 12. kolovoza 1995. u Mirkovićima, zaseoku sela Polača, u općini Knin, dvije ili tri osobe koje se navode kao vojnici prišle Smiljani Mirković i Đurđiji Mirković, rođenoj 1925., i da je jedna od tih osoba, psujući dvjema ženama majku srpsku, s udaljenosti od desetak metara iz vatrenog oružja pogodila Đurđiju i ubila je. S obzirom na to da je Smiljana Mirković u svojem svjedočenju o tim osobama govorila kao o vojnicima, da je Savi Mirkoviću, prema njegovim riječima, rekla da su te osobe nosile uniforme HV-a, te da su Đurđiju i Smiljanu vrijeđale zbog njihove srpske nacionalnosti, Raspravno vijeće konstatira da je osoba koja je iz vatrenog oružja ubila Đurđiju Mirković bila pripadnik HV-a. Na temelju svjedočenja Save Mirkovića da su svi stanovnici zaseoka Mirkovići bili Srbi (v. poglavlje 4.5.3), Raspravno vijeće konstatira da je Đurđija Mirković bila srpske nacionalnosti. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice u poglavljima 5.3.2 i 5.8.2 (b) dolje u tekstu.

Mišo Matković i Žarko Vukmirović

482. Raspravnom vijeću su informacije o navodima o ubojstvu Miše Matkovića i Žarka Vukmirovića predočene prvenstveno putem izvješća UNCIVPOL-a. Prema

²⁰⁹⁶ P628 (Jovan Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 2.

²⁰⁹⁷ P628 (Jovan Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 4.

²⁰⁹⁸ P628 (Jovan Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 5.

²⁰⁹⁹ P628 (Jovan Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 6.

²¹⁰⁰ P628 (Jovan Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 7.

UNCIVPOL-ovom izvješću o incidentu sastavljenom 7. kolovoza 1995., dvije žene su prijavile UNCIVPOL-u da su njihovi muževi, Mišo Matković i Žarko Vukmirović, po nacionalnosti Srbi, bili u grupi ljudi koja je oko 13:00 sati 5. kolovoza 1995. pješice išla prema bazi UN-a u Kninu.²¹⁰² Između kninske bolnice i zgrade PMEZ-a prišla su im deseterica hrvatskih vojnika i odvela ih.²¹⁰³ Njihove žene, koje su to prijavile, nisu znale kamo su odvedeni.²¹⁰⁴

483. Osim tih informacija iz UNCIVPOL-ovog izvješća o incidentu, Raspravnom vijeću nisu predloženi daljnji dokazi o sudbini Miše Matkovića i Žarka Vukmirovića, između ostalog ni o tome da li se ni nakon 7. kolovoza 1995. nisu vratili i jesu li, odnosno pod kojim okolnostima su preminuli. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

4.1.10 Općina Lišane Ostrovičke

484. Raspravnom vijeću nisu predloženi relevantni dokazi ili su mu predloženi nedovoljni relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvima u općini Lišane Ostrovičke.

4.1.11 Općina Lisičić

485. Raspravnom vijeću nisu predloženi relevantni dokazi ili su mu predloženi nedovoljni relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvima u općini Lisičić.

4.1.12 Općina Nadvoda

486. Raspravnom vijeću nisu predloženi relevantni dokazi ili su mu predloženi nedovoljni relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvima u općini Nadvoda.

²¹⁰¹ P628 (Jovan Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 8.

²¹⁰² P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 22; D75 (Izvješće UNCIVPOL-a o mogućim kršenjima ljudskih prava, 8. kolovoza 1995.), str. 4 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-436 429, 7. kolovoza 1995.).

²¹⁰³ P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 22; D75 (Izvješće UNCIVPOL-a o mogućim kršenjima ljudskih prava, 8. kolovoza 1995.), str. 4 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-436 429, 7. kolovoza 1995.).

²¹⁰⁴ P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 22; D75 (Izvješće UNCIVPOL-a o mogućim kršenjima ljudskih prava, 8. kolovoza 1995.), str. 4 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-436 429, 7. kolovoza 1995.).

4.1.13 Općina Obrovac

487. Raspravnom vijeću nisu predloženi relevantni dokazi ili su mu predloženi nedovoljni relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvima u općini Obrovac.

4.1.14 Općina Oklaj

488. Raspravnom vijeću nisu predloženi relevantni dokazi ili su mu predloženi nedovoljni relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvima u općini Oklaj.

4.1.15 Općina Orlić

Stevo Berić i drugi (Prilog, br. 7)

489. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Steve Berića i drugih i u vezi s navodima o uništavanju u Uzdolju, u općini Orlić, predloženi prvenstveno putem svjedočenja svjedokinje 3, Dragutina Junjge i svjedokinje 67. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 767 stanovnika Uzdolja 1991., njih 766 su bili Srbi.²¹⁰⁵

490. **Svjedokinja 3**, Srkinja iz srpskog sela Uzdolje, općina Orlić,²¹⁰⁶ u svojem svjedočenju je rekla da su je oko 05:00 sati 4. kolovoza 1995. probudile jake detonacije.²¹⁰⁷ Svjedokinja bi čula detonaciju, a onda bi vidjela kako se s Promine diže dim.²¹⁰⁸ Kako je rekla, činilo se da puno granata pada blizu radijskog odašiljača na Promini.²¹⁰⁹ Granatiranje je do 07:00 sati bilo intenzivno, nakon čega je granate čula samo povremeno.²¹¹⁰ Svjedokinja 3 je izjavila da je 5. kolovoza 1995. oko 18:30 sati, zajedno s četvero drugih ljudi, pobjegla iz sela i cestom krenula u smjeru Knina, preko Vrbnika, u općini Orlić.²¹¹¹ S njom su bili Stevo Berić (rođen 1933.), njegova žena Janja (rođena 1931.), Đura Berić (rođena 1920.) i Bosiljka Berić (rođena 1965.).²¹¹²

²¹⁰⁵ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

²¹⁰⁶ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 1, 3, 5; svjedokinja 3, T. 1872-1873, 1906.

²¹⁰⁷ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 5; svjedokinja 3, T. 1906.

²¹⁰⁸ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 5; P82 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 10. srpnja 2007.), par. 2; svjedokinja 3, T. 1906.

²¹⁰⁹ P82 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 10. srpnja 2007.), par. 2; svjedokinja 3, T. 1906.

²¹¹⁰ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 6.

²¹¹¹ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 5, 7-8.

²¹¹² P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 5, 8.

Svjedokinja nije čula ni za kakav plan za evakuaciju sela.²¹¹³ Kada su oko 20:00 sati došli blizu zaseoka Amanovići u Vrbniku, vidjela je da čitav zaselak gori i čula viku i pucnjavu iz automatskog oružja.²¹¹⁴ Pretpostavila je da je to HV jer je Srpska vojska Krajine, zajedno sa stanovništvom, već bila pobjegla.²¹¹⁵ Vidjela je da gore i susjedni zaseoci ali, budući da su bili predaleko, nije mogla vidjeti u kolikoj mjeri.²¹¹⁶ Njih se petero vratilo u Uzdolje.²¹¹⁷

491. Svjedokinja je u svojem svjedočenju rekla da su ona i to četvero ljudi oko 07:00 sati 6. kolovoza 1995. ponovno otišli iz sela i krenuli u smjeru glavne ceste Knin-Drmiš.²¹¹⁸ Oko 08:00 sati stigli su u zaselak Šare, u općini Orlić, gdje su naišli na Krstu Šaru (rođenog 1930.), Bosu Šare (rođenu 1940.), Jandriju Šaru (rođenog 1932.) i Milicu Šare (rođenu 1922.), koji su im rekli da oni ne kane bježati.²¹¹⁹ Svi su bili u civilnoj odjeći.²¹²⁰ Dok su stajali pored neasfaltiranog puta (svjedokinja ga je zvala "Progon") koji vodi od glavne ceste prema kućama, naišla su tri muškarca u bijelom civilnom Renaultu i s udaljenosti od otprilike 30 metara počela pucati u smjeru svjedokinje i ljudi koji su bili s njom.²¹²¹ Ta tri muškarca su svjedokinji i drugima psovala majku "četničku" i tražila ih da im daju novac i zlato.²¹²² Od Steve Berića su tražili da pokaže isprave.²¹²³ Dok im je Stevo Berić pokazivao isprave, jedan od njih ga je gurnuo i on je pao na zemlju.²¹²⁴ Kad ih je pokušao pokupiti, jedan od muškaraca mu je rekao: "Neće ti više trebati."²¹²⁵ Jedan od tri muškarca, krvavih očiju i duge crne kose, nosio je crnu majicu kratkih rukava s crnom vrpcom na kojoj je pisalo "za dom spremni", maskirne hlače i crnu maramu oko vrata.²¹²⁶ Druga dvojica su nosila maskirne uniforme.²¹²⁷ Sva trojica su bila naoružana automatskim puškama.²¹²⁸ Nosili

²¹¹³ Svjedokinja 3, T. 1907.

²¹¹⁴ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 8; P82 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 10. srpnja 2007.), par. 3; svjedokinja 3, T. 1900-1903.

²¹¹⁵ Svjedokinja 3, T. 1902-1904.

²¹¹⁶ P82 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 10. srpnja 2007.), par. 3.

²¹¹⁷ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 8; P82 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 10. srpnja 2007.), par. 3.

²¹¹⁸ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 8-9; svjedokinja 3, T. 1874.

²¹¹⁹ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 10; svjedokinja 3, T. 1908.

²¹²⁰ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 17; P82 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 10. srpnja 2007.), par. 4.

²¹²¹ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 10-11; svjedokinja 3, T. 1877, 1897, 1908.

²¹²² P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 11-12; svjedokinja 3, T. 1897.

²¹²³ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 12.

²¹²⁴ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 12.

²¹²⁵ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 12.

²¹²⁶ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 11; svjedokinja 3, T. 1916.

²¹²⁷ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 11.

su oznake, ali se svjedokinja nije mogla sjetiti kakve, osim da to nisu bile oznake 7. varaždinske brigade.²¹²⁹ Jedan od muškaraca u maskirnoj uniformi uperio je automatsku pušku u leđa Bosiljki Berić i s njom otišao provjeriti okolne kuće.²¹³⁰ Nakon toga je svjedokinji i ljudima koji su bili s njom naredio da "Progonom" krenu prema glavnoj cesti.²¹³¹ Jedan od muškaraca je rekao: "Hajde da ih dokrajčimo, ohladiće nam se janjetina."²¹³² Kad su bili na 25-30 metara od glavne ceste, muškarci su im rekli da stanu pored neke živice, a jedan drugi muškarac koji im se priključio naredio im je da tu sjednu.²¹³³ S glavne se ceste, kojom je prolazio HV krećući se prema Kninu, svjedokinja i ljude koji su bili s njom nije se moglo vidjeti.²¹³⁴ Muškarci su na glavnoj cesti zaustavili jedan kombi koji je naišao iz smjera Knina i jedan od njih je nekome u kombiju rekao da u povratku dođe povesti svjedokinja.²¹³⁵ Jedan od dvojice muškaraca upitao je svjedokinja zna li tko je Thompson a, kad je ona odgovorila da ne zna, kazao joj je da je Thompson brat muškarca duge crne kose, da pjeva ustaške pjesme i da svjedokinja, da je on tu, ne bi ni zucnula.²¹³⁶ Kad se 15 minuta kasnije kombi vratio, muškarac u crnoj majici kratkih rukava zapovjedio joj je da uđe unutra.²¹³⁷ Vozač kombija je nosio uniformu s oznakama 7. varaždinske brigade i oznakama čina.²¹³⁸ Jedan od muškaraca u maskirnoj uniformi i Bosiljka Berić bili su u plavoj ladi, službenom vozilu tvornice "Knin-gips".²¹³⁹

492. Oko 09:30 sati oba vozila su krenula prema Kninu i svjedokinja je tada ljude koji su bili s njom posljednji put vidjela žive.²¹⁴⁰ Putem je, duž ceste prema Kninu preko Vrbničkog Polja, u općini Knin, vidjela strvine životinja, uništena vozila i zapaljene stogove sijena.²¹⁴¹ Prema njezinoj procjeni, najmanje je pola kuća uz cestu gorjelo.²¹⁴² U Konju, u općini Knin, vidjela je 20-30 hrvatskih vojnika koji su se ponašali

²¹²⁸ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 11; svjedokinja 3, T. 1897.

²¹²⁹ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 11; svjedokinja 3, T. 1878-1879, 1910.

²¹³⁰ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 13; svjedokinja 3, T. 1886, 1916-1917.

²¹³¹ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 13.

²¹³² P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 14.

²¹³³ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 14; svjedokinja 3, T. 1886.

²¹³⁴ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 14; svjedokinja 3, T. 1898-1899.

²¹³⁵ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 14; P82 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 10. srpnja 2007.), par. 5; svjedokinja 3, T. 1887.

²¹³⁶ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 14.

²¹³⁷ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 14-15; svjedokinja 3, T. 1917.

²¹³⁸ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 14.

²¹³⁹ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 15; svjedokinja 3, T. 1917.

²¹⁴⁰ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 15; svjedokinja 3, T. 1887, 1917.

²¹⁴¹ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 9, 16; P82 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 10. srpnja 2007.), par. 6.

²¹⁴² P82 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 10. srpnja 2007.), par. 6.

razuzdano.²¹⁴³ Vozač kombija joj je rekao da je hrvatski časnik.²¹⁴⁴ On je svjedokinju dovezao u jednu dvokatnicu u Kninu gdje je, kako je rekao, bio njihov stožer.²¹⁴⁵ Ta zgrada se nalazila nasuprot baze UN-a.²¹⁴⁶ Svjedokinja je čula kako vozač nekim vojnicima kaže da će, kad stigne Bosiljka Berić, njih dvije predati UN-u.²¹⁴⁷ Bosiljka Berić se oko podneva još nije bila pojavila, pa je vozač svjedokinju poveo da je potraže.²¹⁴⁸ Kad su došli do mjesta gdje su drugi ljudi ostali, naoružanih ljudi više nije bilo.²¹⁴⁹ S udaljenosti od desetak metara svjedokinja je vidjela leševe Steve Berića, Janje Berić i Đure Berić.²¹⁵⁰ Stevo je imao strijelnu ranu na prsima.²¹⁵¹ Leševi su se nalazili na 25-30 metara od glavne ceste, pokraj "Progona", kod jednog drveta na travnatoj površini između tog puta i živice.²¹⁵² Na otprilike pet metara od njih na putu je klečao Krste Šare.²¹⁵³ Bio je ranjen, ali još živ.²¹⁵⁴ Vozač se odmah okrenuo i vratio u Knin, gdje je svjedokinju predao u bazu UN-a, a ona je tamo zatim našla Bosiljku Berić.²¹⁵⁵ Svjedokinja je deset dana kasnije u bazi čula da su ubijeni i Krste Šare, Jandrija Šare, Milica Šare i Miloš Ćosić.²¹⁵⁶

493. **Dragutin Junjga**, Srbin iz Uzdolja, u općini Orlić,²¹⁵⁷ izjavio je da je 5. kolovoza 1995. u to selo ušlo otprilike 150 pripadnika HV-a iz smjera Drniša. Svjedok je izjavio da su pucali u zrak i doimali se jako sretno, te da su odmah zapaljene dvije kuće - Jove Injca i Milana Šare – što je on iz svoje kuće, udaljene 400 metara od glavne ceste, mogao vidjeti. Svjedok je izjavio da su u nedjelju ujutro – što, s obzirom na druge dostupne dokaze, Raspravno vijeće pretpostavlja da je bilo 6. kolovoza 1995. – u njegovu kuću došli Stevan Berić, Janja Berić, Đuka Berić i Bosiljka Šare s torbama i obavijestili ga da se spremaju napustiti selo i otići u Srbiju. Pitali su ga hoće li im se pridružiti. Svjedok im je rekao da ne želi otići. Zatim ih je otpratio otprilike 300 metara. Vidio je da se nedaleko od njih zaustavlja jedan bijeli automobil marke lada, Fiat ili

²¹⁴³ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 16.

²¹⁴⁴ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 16.

²¹⁴⁵ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 16; svjedokinja 3, T. 1900.

²¹⁴⁶ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 16; svjedokinja 3, T. 1900.

²¹⁴⁷ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 16; svjedokinja 3, T. 1900.

²¹⁴⁸ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 16-17.

²¹⁴⁹ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 16-17; P82 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 10. srpnja 2007.), par. 7; svjedokinja 3, T. 1875.

²¹⁵⁰ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 17.

²¹⁵¹ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 17.

²¹⁵² Svjedokinja 3, T. 1875-1877.

²¹⁵³ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 17; svjedokinja 3, T. 1876-1877.

²¹⁵⁴ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 17; svjedokinja 3, T. 1876.

²¹⁵⁵ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 18.

²¹⁵⁶ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 18.

Renault. Iz automobila su izašla dva vojnika i počela pucati u zrak i vikati im da stanu.²¹⁵⁸ Svjedok je vojnike opisao kao mlade ljude u vojnim uniformama.²¹⁵⁹ Svjedok se uspio sakriti u štalu.²¹⁶⁰ Kasnije je čuo kako ga vojnici i Miloš Ćosić dozivaju po imenu.²¹⁶¹ Svjedok je kroz jedan maleni prozor pobjegao iz štale i otrčao prema šumi.²¹⁶² U šumi je naišao na Radu Šaru i njih dvojica su se od tog trena držala zajedno.²¹⁶³ Svjedok je vidio da su vojnici skupinu odveli prema cesti koja vodi do tvornice. Nešto kasnije je vidio da su ih vojnici odveli u jednu novu kuću, udaljenu 800 metara od mjesta gdje se skrivao. Svjedok je čuo pucnjavu iz automatskih pušaka, i rafalnu i pojedinačnu. Jako se bojao.²¹⁶⁴

494. Oko 13:00 sati svjedoka i Radu Šaru u šumi je pronašla Bosiljka Šare. Svjedok je vidio da je ranjena u bedro, uho i glavu. Prema njegovim riječima, djelovala je kao da je u šoku. Oni su oko 15:00 sati otišli u svjedokovu kuću, gdje se Bosiljka Šare presvukla. Tamo su u podrumu ostali tri dana. Svjedok je izjavio da je u utorak – Raspravno vijeće pretpostavlja da je bilo 8. kolovoza 1995. – "odluči[o] otići pogledati mjesto na kojem se sve dogodilo". Pored jedne hrpe pijeska ugledao je sedam leševa i vidio da su to Stevan Berić, Janja Berić, Đuka Berić, Krste Šare, Jandrija Šare, Milica Šare i Miloš Ćosić. Svjedok je napomenuo da su bile vrućine i da su leševi bili prekriveni sasušenom krvlju, pocrnjeli i u raspadanju, zbog čega je bilo teško vidjeti rupe od metaka. Uz to je izjavio da je u četvrtak – Raspravno vijeće pretpostavlja da je bilo 10. kolovoza 1995. – netko, nije rekao tko, odnio leševe. Svjedok je izjavio da ga hrvatska policija nikada nije ispitala o tom događaju.²¹⁶⁵ Kako je svjedok nadalje izjavio, on se ponekad s majkom skrivao u šumi, a ponekad bi ostao kod kuće. Vraćajući se u četvrtak s planine, gdje se skrivao, kući, svjedok je vidio da u selu u kojem je, kako je rekao, tada bilo ostalo svega pet ljudi - on, njegova majka, Rade Šare, Jovan Petrović (rođen 1910.) i Đuka Petko (rođen 1912.) - gore gotovo sve kuće, kojih je bilo otprilike 200. Samo tri kuće nisu gorjele, među njima i njegova.²¹⁶⁶

²¹⁵⁷ P2518 (Dragutin Junjga, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 1-2.

²¹⁵⁸ P2518 (Dragutin Junjga, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 2.

²¹⁵⁹ P2518 (Dragutin Junjga, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 3.

²¹⁶⁰ P2518 (Dragutin Junjga, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 2-3.

²¹⁶¹ P2518 (Dragutin Junjga, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 3.

²¹⁶² P2518 (Dragutin Junjga, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 3.

²¹⁶³ P2518 (Dragutin Junjga, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 2-3.

²¹⁶⁴ P2518 (Dragutin Junjga, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 3.

²¹⁶⁵ P2518 (Dragutin Junjga, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 3.

²¹⁶⁶ P2518 (Dragutin Junjga, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 2.

495. **Svjedokinja 67**, Srпкиnja iz sela Uzdolje, u općini Orlič,²¹⁶⁷ izjavila je da su 4. kolovoza 1995. ujutro granate padale na položaj SVK na Promini i na selo Ožegovići. Oko 15:00 sati u Uzdolje je došla Valentina Šare, koja joj je rekla da ljudi iz Knina bježe prema Srbu, u općini Donji Lapac. Toga dana otprilike u 21:00 sat kroz Uzdolje je prošla jedna jedinica SVK iz Baljka i Drniša i ljudi su na njezin nagovor počeli napuštati selo. Prema svjedokinjinim riječima, od 360 stanovnika Uzdolja, u selu je nakon vojne ofenzive – Raspravno vijeće pretpostavlja da je bilo 4. ili 5. kolovoza 1995. – ostalo njih otprilike 35. Vojska je prije ofenzive stanovnike Uzdolja popisivala svaka dva-tri mjeseca. Prema svjedokinjinim riječima, to se radilo u okviru priprema za slučaj da stanovništvo mora biti evakuirano. Međutim, kad je započela ofenziva, nije bilo evakuacije.²¹⁶⁸

496. Oko 18:00 sati 5. kolovoza 1995. svjedokinja je čula pucnjavu iz smjera Šibenika, koja je bivala sve glasnija i učestalija.²¹⁶⁹ Izjavila je da su se uslijed te pucnjave zapalile dvije kuće blizu ceste. Nakon 21:00 sat svjedokinja je čula vojnike kako, pjevajući i slaveći, prolaze pored njezinog sela – u koje nisu ulazili – i nastavljaju prema Kninu. Jandrija Šare joj je 6. kolovoza 1995. rekao da se, dok su vojnici HV-a napredovali prema Kninu, zapalila kuća Miloša Šare. Svjedokinja je kasnije toga dana vidjela da su od te kuće ostali samo zidovi i crjepovi. Kad je došla do kuće Krste Šare, u dvorištu je vidjela tri naoružana mlada vojnika kratke tamne kose, koji su nosili maslinastozelene hlače maskirnih uniformi, svijetloplave košulje i tamnoplave kape slične onima kakve nose željezničari, na kojima su bile oznake sa šahovnicom. U dvorištu su bili Milica Šare, Stevo Berić, Janja Berić, Bosiljka Berić, Đuka Berić, Krsta Šare i još jedna osoba iz sela. Ugledavši svjedokinju, jedan od vojnika je potrčao za njom, pa je udario kundakom u ruku i pitao ima li još koga u kući, a onda joj rekao da se priključi ostalima. Jedan od vojnika ušao je u kuću Save Šare i, kad se vratio, rekao da "nema ničega - samo jedna nepokretna žena".²¹⁷⁰ Vojnici su zatim skupini, uključujući svjedokinju, rekli da od te kuće krene prema tvornici.²¹⁷¹ Kad su prešli otprilike 20 metara, vojnici su im rekli da stanu i tada je jedan od njih poderao isprave Steve Berića, kazavši "ovo ti više nije potrebno". Jedan drugi vojnik uzeo je vreću koju je sa sobom ponijela Janja Berić i bacio je. Pitao ju je gdje su joj sinovi, na što je ona odgovorila da

²¹⁶⁷ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 2.

²¹⁶⁸ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 2.

²¹⁶⁹ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 2.

²¹⁷⁰ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 3.

²¹⁷¹ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 3, 8-9.

je jedan u Beogradu, a drugi u Rusiji.²¹⁷² Kad su nastavili dalje, vojnici su ih pitali tko je čovjek kojeg su vidjeli kako bježi kad su ulazili u selo i netko iz skupine je odgovorio da bi to mogao biti Dragan Junjga, pa je skupini ponovno rečeno da stane, a jedan od vojnika je poveo Bosiljku Berić u kuću Dragana Junjge da ga potraže. Skupina je zatim došla do asfaltirane ceste Knin-Drniš i tada je jedan vojnik otišao u smjeru Drniša s onom još jednom osobom iz sela koju je svjedokinja spomenula. Drugi vojnik je otišao s Bosiljkom Berić u tvornicu, ispred koje je svjedokinja vidjela puno parkiranih civilnih vozila i otprilike 10-15 vojnika HV-a u uniformama. Iz riječi koje su vojnici razmijenili, svjedokinja je zaključila da oni tvornicu koriste kao neku vrstu policijske postaje.²¹⁷³ Vojnik koji je svjedokinju ranije udario ostao je sa skupinom.²¹⁷⁴ Tu je u razgovoru s jednim naoružanim vojnikom u maskirnoj uniformi koji je naišao putujući prema Drnišu rekao da će ljude iz skupine pobiti, na što mu je ovaj kazao neka to ne čini. Skupina je, po zapovijedi tog vojnika, s glavne ceste "Progonom" krenula natrag u selo, i on je tada svjedokinji opsovao: "Jebem ti majku za ono što ste uradili Vukovaru." Dodao je: "Nije Tuđman taj koji vas ubija, ustaša je taj." Pitao ih je znali li tko nekoga iz Žitnića. Krsta Šare je odgovorio da on zna i rekao ime osobe koju zna, na što se vojnik okrenuo prema njemu i kazao da nema tog boga koji će ga spasiti.²¹⁷⁵ Kad su došli otprilike na pola "Progona", blizu kuće Boška Petka, taj vojnik im je naredio da ponovno sjednu, a onda je ugledao Miloša Ćosića, pa mu naredio da ode potražiti Dragana Junjgu i da se zatim priključi skupini.²¹⁷⁶ Vojnik je u prašini nacrtao slovo "U" i rekao da je to zlatno slovo, a onda uzeo automatsku pušku i zasuo skupinu mecima.²¹⁷⁷ U skupini su tada bili svjedokinja 67, Milica Šare, Stevo Berić, Janja Berić, Đuka Berić, Krsta Šare, Miloš Ćosić i Jandrija Šare.²¹⁷⁸ Vojnik je odmah poslije toga otišao prema tvornici.²¹⁷⁹ Svjedokinja, koja je bila ranjena, vidjela je da je Milici Šare raznesen dio lubanje, a vidjela je i krv na leđima Steve Berića, koji se borio za zrak.²¹⁸⁰ Krsta Šare, koji je bio u sjedećem položaju i krvario je iz nogu i s desne strane trupa, rekao joj je da bježi.²¹⁸¹ Svjedokinja je kasnije saznala da je on pokopan na novom groblju u Kninu, u

²¹⁷² P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 3.

²¹⁷³ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 4.

²¹⁷⁴ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 3-4.

²¹⁷⁵ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 4.

²¹⁷⁶ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 4, 8-9.

²¹⁷⁷ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 4, 8.

²¹⁷⁸ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 8.

²¹⁷⁹ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 5, 8.

²¹⁸⁰ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 4-5.

²¹⁸¹ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 5.

bezimenom grobu označenom brojem 233.²¹⁸² Svjedokinja je otrčala u brdo i nakon otprilike 200 metara sakrila se u šumi i tamo se onesvijestila.²¹⁸³ Kad se probudila, bila je noć i po mjesecini je na otprilike 25 metara vidjela dva vojnika u maskirnim uniformama koji su bili s njemačkim ovčarom i čula kako jedan od njih kaže: "Rekao je da nije mogla dalje da ode jer joj treba voda."²¹⁸⁴

497. Svjedokinju je toga dana kad su izvršena ubojstva pronašlo dvoje ljudi iz sela, koji su je u utorak, 8. kolovoza 1995., odveli u kuću jedne druge osobe iz sela.²¹⁸⁵ Svjedokinja je iz te kuće vidjela tri hrvatska vojnika kako ulaze u kuću Nikole Berića i uzimaju traktor s prikolicom iz garaže, kao i pola teleta koje su ubili, a kuća je ubrzo planula.²¹⁸⁶ Isti vojnici su kasnije ušli u kuće Jove Berića i Svete Bogdanovića, koje su nedugo po njihovim odlasku također planule.²¹⁸⁷ Svjedokinja je te večeri, zajedno s dvoje drugih seljana, napustila selo i krenula prema selu Mašići, u općini Orlić, jer je čula da tamo ima ljudi.²¹⁸⁸ Stigli su u zoru, ali su im ljudi u tom selu rekli da ne mogu ostati, pa je svjedokinja produžila u Bariće, odakle je, kad joj je netko rekao da HV pretresa kuće u Barićima, kasnije tog dana nastavila prema Berićima.²¹⁸⁹ Svjedokinja je 16. kolovoza 1995. čula da je Sava Šare bila u kući kad joj je kuća izgorjela.²¹⁹⁰ Svjedokinja je u Berićima ostala do 17. kolovoza 1995., a onda se vratila u Uzdolje.²¹⁹¹ Vidjela je da su sve kuće u Uzdolju spaljene. Na mjestu gdje su ljudi bili ubijeni uokolo je vidjela njihove razbacane cipele. Dana 18. kolovoza 1995. hrvatski vojnici su nju i dvoje drugih seljana odveli u Knin, gdje je svjedokinja primljena u bolnicu. U bolnici je zadržana pet dana, a zatim je odvedena u sportski centar u Kninu, odakle je na kraju otišla u Srbiju, kamo je stigla 16. rujna 1995.²¹⁹² U ožujku 1998. još uvijek je živjela u Srbiji.²¹⁹³

²¹⁸² P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 5.

²¹⁸³ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 5, 3. travnja 2007., par. 2.

²¹⁸⁴ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 5.

²¹⁸⁵ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 4-5, 3. travnja 2007., par. 2.

²¹⁸⁶ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 5.

²¹⁸⁷ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 5.

²¹⁸⁸ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 3. travnja 2007., par. 3.

²¹⁸⁹ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 3. travnja 2007., par. 3-4.

²¹⁹⁰ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 5.

²¹⁹¹ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 5, 3. travnja 2007., par. 4.

²¹⁹² P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 5.

²¹⁹³ P2505 (Svjedokinja 67, izjave svjedoka), izjava od 31. ožujka 1998., str. 1-2.

498. **Kari Anttila**, vojni promatrač UN-a u Sektoru Jug od 14. kolovoza 1995. do 27. studenog 1995.,²¹⁹⁴ u svojem svjedočenju je rekao da je 1. studenog 1995., zajedno s jednim pripadnikom UNCIVPOL-a, otišao u selo Uzdolje, u općini Orlić, kako bi nastavio istragu započetu 11. kolovoza 1995. u vezi s navodima o ubijanju sedam stanovnika tog sela 7. kolovoza 1995.²¹⁹⁵ Svjedok nije prisustvovao prvobitnoj istrazi.²¹⁹⁶ Anttila se vidio s više mještana koji su bili potencijalni očevici ubijanja i s njima obavio razgovor.²¹⁹⁷ To su bili Joran Petrović (rođen 1910.), Đuka Petko (rođen 1912. ili 1913.), Ljubica Petko (rođena 1931.), Milica Dragotin (rođena 1918.) i Junga Dragotin (rođen 1945.).²¹⁹⁸ Izjavio je da je čuo Jungu Dragotina kako, opisujući tip puške kojom se prijetilo preminulima, govori o "karabinu", iako se, kako je rekao, u izvješću o situaciji u kojem je opisan taj incident govori o "galašnjikov[ima]".²¹⁹⁹ Antilla je izričito pitao očevice jesu li počinitelji bili vojnici i oni su bili sigurni da se radilo o vojnicima, mada se nisu mogli sjetiti oznaka na njihovim uniformama.²²⁰⁰

499. HRAT je u svojem izvješću naveo da je 1. studenog 1995. posjetio jedno selo u blizini Riđana, u općini Orlić, i da mu je rečeno da su 7. kolovoza 1995. oko 09:00 sati tri vojnika HV-a tamo pogubila sedam civila.²²⁰¹ Izvijestio je da je u selu ostalo svega nekoliko ljudi i da uokolo leže strvine krava i ovaca, pa se još uvijek osjeća zadah smrti.²²⁰² HRAT je na mjestu gdje je, kako mu je rečeno, izvršen masakr pronašao civilnu odjeću s mrljama od krvi.²²⁰³

²¹⁹⁴ P171 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 8. siječnja 1996.), str. 1; P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 1-2; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), str. 1, par. 2; Kari Anttila, T. 2508.

²¹⁹⁵ P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 3; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 17, 19; Kari Anttila, T. 2634.

²¹⁹⁶ P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 3; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 17, 19.

²¹⁹⁷ P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 3.

²¹⁹⁸ P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 3. S obzirom na predočene informacije, Junga Dragotin je, kako to shvaća Raspravno vijeće, ista osoba kao Dragutin Junjga.

²¹⁹⁹ P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 3; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 17; Kari Anttila, T. 2634.

²²⁰⁰ P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 3.

²²⁰¹ P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 55; P1108 (Izvješće HRAT-a, 31. listopada – 1. studenog 1995.), str. 2.

²²⁰² P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 55; P1108 (Izvješće HRAT-a, 31. listopada – 1. studenog 1995.), str. 2.

²²⁰³ P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 55; P1108 (Izvješće HRAT-a, 31. listopada – 1. studenog 1995.), str. 2.

500. **Svjedokinja 136**, Srпкиnja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,²²⁰⁴ u svojem svjedočenju je rekla da je prevodila izjave Bosiljke Berić i jedne njezine suseljanke, koje su 6. kolovoza 1995. došle u bazu UN-a u Kninu i ispričale da su, dok su s pet starijih ljudi – četiri žene i jednim muškarcem – pješice išle cestom Knin-Drniš, kod Uzdoľja naišli hrvatski vojnici, koji su njih dvije povezli u dva različita automobila.²²⁰⁵ Ta suseljanke Bosiljke Berić odvezena je u hrvatski vojni stožer, odakle ju je jedan vojnik ponovno odvezao na mjesto s kojeg su ona i Bosiljka Berić povezene.²²⁰⁶ Kad ju je iskrcao, vidjela je da su žene s kojima je tamo ranije bila ubijene, a muškarac je bio još živ, jer je uspio podići glavu.²²⁰⁷ Dodala je da joj nije bilo dopušteno da mu priđe.²²⁰⁸

501. Prema operativnom dnevniku ZP-a Split, 142. domobranska pukovnija je 5. kolovoza 1995. između 15:30 i 15:37 sati zauzela sela Okľaj i Siverić, izbila na crtu selo Okľaj – selo Siverić i zauzela Veliku Prominu.²²⁰⁹ Satnik Matko Kurtović je u izvješću zapovjedniku OG Šibenik od 11. kolovoza 1995. naveo da je 124. [sic] domobranska pukovnija 5. kolovoza 1995. oslobodila područje Okľaja, Velike Promine u općini Okľaj, Drniša i Žitnića u općini Drniš, te Kosova u općini Orlić i Vrbnika u općini Knin.²²¹⁰

502. Dana 10. kolovoza 1995. u Kosovu, u općini Orlić, pronađeni su leševi sedam osoba u civilnoj odjeći (muški leš KN04/059B označen brojem 235, muški leš KN04/060B označen brojem 239, muški leš KN04/061B označen brojem 236, ženski leš KN04/062B označen brojem 237, ženski leš KN04/063B označen brojem 234, ženski leš KN04/065B označen brojem 238, muški leš KN04/066B označen brojem 232), koji su pokopani na gradskom groblju u Kninu.²²¹¹ Na groblju u Kninu su 16. i 17. svibnja 2001. ekshumirani leševi sedam osoba u civilnoj odjeći (leš KN04/059B, s metalnom pločicom broj "235", muškarca starog između 40 i 60 godina; leš

²²⁰⁴ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

²²⁰⁵ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 5; svjedokinja 136, T. 806-807.

²²⁰⁶ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 5; svjedokinja 136, T. 806-807.

²²⁰⁷ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 5; svjedokinja 136, T. 806-807.

²²⁰⁸ Svjedokinja 136, T. 806-807.

²²⁰⁹ P1183 (Operativni dnevnik ZP-a Split, nedatirano), str. 8-9.

²²¹⁰ P2349 (Izvješće o stanju sigurnosti OG Šibenik, 11. kolovoza 1995.), str. 1-2, 6.

²²¹¹ P1310 (Podaci o lešu KN04/063B, identifikacijski broj 234, s fotografijom); P1311 (Podaci o lešu KN04/061B, identifikacijski broj 236, s fotografijom); P1312 (Podaci o lešu KN04/062B, identifikacijski broj 237, s fotografijom); P1313 (Podaci o lešu KN04/066B, identifikacijski broj 232, s fotografijom); P1314 (Podaci o lešu KN04/060B, identifikacijski broj 239); P1315 (Podaci o lešu KN04/065B,

KN04/060B, s pločicom broj "239", muškarca starog između 45 i 65 godina; leš KN04/061B, s pločicom broj "236", muškarca starog između 40 i 55 godina; leš KN04/062B, s metalnom pločicom broj "237", žene stare između 40 i 60 godina; leš KN04/063B, s metalnom pločicom broj "234", žene stare između 40 i 60 godina; leš KN04/065B, s pločicom broj "238", žene stare između 40 i 60 godina; i leš KN04/066B, s metalnom pločicom broj "232", muškarca starog između 40 i 60 godina) za koje su sudski patolozi utvrdili da su umrle uslijed strijelnih ozljeda.²²¹² Dana 26. rujna 2002. klasičnom metodom identifikacije je utvrđeno da su tih sedam leševa leševi sljedećih osoba: KN04/059B, leš Krstana Šare, rođenog 18. listopada 1931., KN04/060B, leš Jandrije Šare, rođenog 1. siječnja 1932., KN04/061B, leš Steve Berića, rođenog 24. lipnja 1933., KN04/062B, leš Janje Berić, rođene 11. travnja 1932., KN04/063B, leš Milice Šare, rođene 26. travnja 1922., KN04/065B, leš Đurđije Berić, rođene 1. siječnja 1916., i KN04/066B, leš Miloša Čosića, rođenog 1. siječnja 1923.²²¹³ Prema obrascima koji su 26. rujna 2002., na temelju podataka dobivenih od članova obitelji, ispunjeni u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, sedam osoba srpske nacionalnosti (Milica Šare, rođena 22. siječnja 1922., Stevo Berić, rođen 24. lipnja 1933., Janja Berić, rođena 11. travnja 1932., Miloš Čosić, rođen 1. ožujka 1923., Jandrija Šare, rođen 30. srpnja 1932., Đurđija Berić, i Krstan Šare, rođen 15. listopada 1931.) umrlo je 6. kolovoza 1995. u Uzdolju u općini Knin (za Đurđiju Berić nije navedeno mjesto smrti), a uzrok smrti svih preminulih bile su strijelne ozljede (za Krstana Šaru se kao uzrok smrti navodi samo "rat").

identifikacijski broj 238, s fotografijom); P1316 (Podaci o lešu KN04/059B, identifikacijski broj 235, s fotografijom).

²²¹² P1528 (Zapisnik o obdukciji, KN04/063B, 15. lipnja 2001.), str. 1-9, 11-14, 17; P1529 (Zapisnik o obdukciji, KN04/061B, 18. lipnja 2001.), str. 1-8, 11-12, 14, 17, 20; P1530 (Zapisnik o obdukciji, KN04/062B, 15. lipnja 2001.), str. 1-5, 7-13, 16; P1531 (Zapisnik o obdukciji, KN04/066B, 18. lipnja 2001.), str. 1-5, 7-11, 13-14, 17; P1532 (Zapisnik o obdukciji, KN04/060B, 19. lipnja 2001.), str. 1-5, 7-15, 18; P1533 (Zapisnik o obdukciji, KN04/065B, 21. lipnja 2001.), str. 1-5, 7-9, 11-12, 15, 18; P1534 (Zapisnik o obdukciji, KN04/059B, 18. lipnja 2001.), str. 1-5, 7-14, 17; P1736 (Fotografija lubanje, KN04/063B); P1737 (Fotografija kostiju, KN04/063B); P1738 (Fotografija kostiju, KN04/063B); P1741 (Fotografija odjeće, KN04/063B); P1742 (Fotografija kostiju, KN04/061B); P1743 (Fotografija kostiju, KN04/062B); P1744 (Fotografija kosti, KN04/062B); P1745 (Fotografija, KN04/062B); P1746 (Fotografija odjeće, KN04/062B); P1747 (Fotografija kosti, KN04/066B); P1748 (Fotografija odjeće, KN04/066B); P1749 (Fotografija, KN04/060B); P1750 (Fotografija kosti, KN04/060B); P1751 (Fotografija, KN04/060B); P1752 (Fotografija odjeće, KN04/060B); P1753 (Fotografija lubanje, KN04/065B); P1754 (Fotografija odjeće, KN04/065B); P1755 (Fotografija lubanje, KN04/059B); P1756 (Fotografija kostiju, KN04/059B); P1757 (Fotografija kosti, KN04/059B); P1758 (Fotografija kostiju, KN04/059B); P1759 (Fotografija kostiju, KN04/059B).

²²¹³ P2000 (Popis identificiranih leševa ekshumiranih na novom groblju u Kninu); P2002 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih u Kninu).

503. U vezi s navodima o uništavanju u Uzdolju, Raspravno vijeće je razmotrilo još dva dokaza. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,²²¹⁴ posjetio je Uzdolje, u općini Orlić, 31. kolovoza 1995. i selo zatekao jako pogorjelo.²²¹⁵ PMEZ je 6. rujna 1995. u 14:55 sati vidio jednu kuću nasuprot "tvornice gipsa" u Uzdolju, u općini Orlić, kako gori i dva vojnika koja su se u žutom automobilom Volkswagen Golf s civilnim registarskim tablicama udaljavala s mjesta događaja.²²¹⁶

504. U vezi s navodima o uništavanju, Raspravno vijeće konstatira da su Dragutin Junjga i svjedokinja 67 govorili o istom incidentu i da su oboje vidjeli zapaljene kuće Jove Injca i Milana ili Miloša Šare. Na temelju činjenice da je Junjga 150 osoba koje su 5. kolovoza 1995. ušle u Uzdolje opisao kao pripadnike HV-a, Raspravno vijeće konstatira da su te osobe nosile uniforme vojnog tipa. Međutim, Junjga ne pruža nikakve daljnje pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao pripadnika HV-a. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Međutim, Raspravnom vijeću su predloženi dokazi da je 5. kolovoza 1995. godine 142. domobranska pukovnija pod svoju kontrolu stavila sela Oklaj, Drniš i Žitnić, u općini Drniš, te sela Kosovo, u općini Orlić, i Vrbnik, u općini Knin, što znači da se 5. kolovoza 1995. nalazila u blizini Uzdolja. S obzirom na te dokaze, kao i na činjenicu da je u Uzdolje 5. kolovoza 1995. ušlo ili je pored njega prošlo 150 osoba u uniformama vojnog tipa, te na to da je, kako je navela svjedokinja 3, Srpska vojska Krajine, zajedno sa stanovništvom, 5. kolovoza 1995. već bila pobjegla s tog područja, Raspravno vijeće konstatira da su te osobe bile pripadnici hrvatskih vojnih snaga. Nadalje, s obzirom na prisutnost tih vojnika toga dana i u to vrijeme kad su zapaljene dvije kuće, te u svjetlu njihovog ponašanja i općeg raspoloženja, kako ih je opisao Junjga, Raspravno vijeće konstatira da su te dvije kuće zapalili jedan ili više tih vojnika. Raspravnom vijeću nisu predloženi neposredni dokazi o nacionalnoj pripadnosti vlasnika tih dviju kuća. Međutim, prema popisu stanovništva iz 1991., stanovništvo Uzdolja je 1991. bilo gotovo isključivo srpsko. S obzirom na tu golemu srpsku većinu u Uzdolju i na to da ne postoje nikakvi dokazi o suprotnom, Raspravno vijeće konstatira

²²¹⁴ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

²²¹⁵ P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6; P684 (Izvešće Aluna Robertsza za tisak o kršenjima ljudskih prava u Sektoru Jug od strane pripadnika HV-a, 12. listopada 1995.), str. 1.

da su Jovo Injac i Milan ili Miloš Šare, koji su bili vlasnici ili stanari tih dviju kuća, bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2 i 5.8.2 (g) dolje u tekstu. Na temelju svjedočenja svjedokinje 67, Raspravno vijeće nadalje konstatira da su 8. kolovoza 1995. tri osobe koje se navode kao vojnici uzele traktor s prikolicom iz kuće Nikole Berića i zapalile kuće Nikole Berića, Jove Berića i Svete Bogdanovića. Raspravno vijeće podsjeća na konstatacije o nacionalnom sastavu Uzdolja iznesene gore u tekstu i u poglavlju 4.2.15 (Cesta Knin-Drniš), kao i na konstatacije o prisutnosti hrvatskih vojnih snaga na tom području iznesene gore u tekstu. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2, 5.6.2 i 5.8.2 dolje u tekstu.

505. U vezi s navodima o ubojstvu Steve Berića i drugih, a na temelju predočenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su se u jutarnjim satima 6. kolovoza 1995. u Šare, zaselak sela Uzdolje, u općini Orlić, bijelim civilnim automobilom dovezla tri muškarca naoružana automatskim puškama. Svi su bili crnokosi; dvojica su nosila maskirne uniforme, a treći crnu maramu oko vrata, maskirne hlače i crnu majicu kratkih rukava s crnom vrpcom na kojoj je pisalo "za dom spremni". Sva trojica su imala tamnoplave kape s oznakama sa šahovnicom. Tamo su zatekli Krstu Šaru, koji je bio ispred svoje kuće zajedno s Jandrijom Šarom, Stevom Berićem, Janjom Berić, Milicom Šare, Đurđijom Berić, Bosiljkom Berić i još jednom osobom, a svi ti ljudi bili su u civilnoj odjeći. Jedan od tri naoružana muškarca ugledao je svjedokinju 67 i, udarivši je u ruku kundakom, zapovjedio joj da se priključi ostalima. Naoružani muškarci zapovjedili su skupini da krene prema asfaltiranoj cesti Knin-Drniš, a jedan od njih trojice u jednom je trenutku gurnuo Stevu Berića na zemlju i poderao mu isprave, kazavši da mu one više neće trebati. Nedugo zatim, jedan od naoružanih muškaraca je rekao: "Hajde da ih dokrajčimo, ohladiće nam se janjetina." Skupina je zatim na otprilike 30 metara od ceste stala na jednom mjestu koje je bilo izvan vidokruga vozila koja su tuda prolazila. Dvojica naoružanih muškaraca su tada otišla s dvije mještanke, koje su potom u zasebnim vozilima odvezene u Knin. Treći naoružani muškarac, koji je ranije udario svjedokinju 67 u ruku, ostao je s preostalim zatočenicima, kojima je naredio da s glavne ceste krenu natrag prema zaseoku, pri čemu im je psovao majku zbog toga što su učinili u Vukovaru i zastrašivao ih. Skupina je nakon nekog vremena naišla na Miloša Čosića, kojem je taj naoružani muškarac naredio da se priključi

²²¹⁶ P945 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 6. rujna 1995.), str. 2.

ostalima. Naoružani muškarac je na kraju pucao na skupinu iz automatske puške i tako usmratio Milicu Šare, Stevu Berića, Janju Berić, Đurđiju Berić, Krstu Šaru, Miloša Ćosića i Jandriju Šaru, dok je svjedokinja 67, koja je bila ranjena, ali je ostala živa, uspjela pobjeći u šumu. Raspravno vijeće s tim u vezi konstatira da je Krste Šare, koji je bio muškarac, ista ona osoba koja je u Optužnici navedena kao Krsta Šare. Obdukcijom posmrtnih ostataka utvrđeno je da je smrt žrtava nastupila uslijed strijelnih ozljeda.

506. Trojica naoružanih muškarca djelovala su u neposrednoj blizini osoba u uniformama koje su bile prisutne na tom području i s tim osobama su bili u kontaktu. Na primjer, jedan od tri naoružana muškarca zaustavio je jednog časnika s oznakama 7. varaždinske brigade HV-a i od njega tražio da jednu osobu poveze u Knin. Drugi od tri naoružana muškarca otišao je s jednom drugom osobom iz skupine zatočenika do tvornice, pred kojom su se nalazila vozila i 10-15 osoba u uniformama. Prema riječima svjedokinje 67, ta je tvornica korištena kao neka vrsta policijske postaje. U vezi s prisutnosti vojske u Uzdolju, Raspravno vijeće osim toga podsjeća na dokaze na kojima je utemeljilo gore iznesenu konstataciju o uništavanju kuća Jove Injca i Milana ili Miloša Šare 5. kolovoza 1995. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su osobe u uniformama koje su bile prisutne na tom području bile pripadnici hrvatskih vojnih snaga. Tri naoružana muškarca nosila su automatske puške, bili su u uniformama i na kapama su imali oznake sa šahovnicom. Raspravno vijeće je s tim u vezi uzelo u obzir da se opisi koje su dale svjedokinja 3 i svjedokinja 67 donekle razlikuju no zaključilo je, uz neslaganje suca Ćinisa, da su posrijedi manje razlike koje te opise ne dovode u opreku. Uz to, ta tri muškarca su bila u kontaktu s pripadnicima hrvatskih vojnih snaga prisutnih na tom području i prije nego što su ljudi iz skupine ubijeni i nakon toga. Osim gore spomenutog zahtjeva upućenog časniku 7. varaždinske brigade, jedan od ta tri muškarca je sa svojom namjerom da skupinu ubije upoznao jednog hrvatskog vojnika koji je bio na tom području a, nakon što je tu namjeru ostvario, vratio se u tvornicu u kojoj se nalazilo 10-15 drugih pripadnika hrvatskih vojnih snaga. Na temelju tih dokaza, većina Raspravno vijeće, uz protivno mišljenje suca Ćinisa, konstatira da su tri naoružana muškarca, uključujući počinitelja, također bila pripadnici hrvatskih vojnih snaga. Na temelju činjenice da je počinitelj nekima od žrtava psovao majku "četničku", te na temelju podataka koji su dobiveni od članova obitelji žrtava i navedeni su u sudskomedicinskim izvješćima, Raspravno vijeće konstatira da su sve žrtve bile srpske nacionalnosti. S obzirom na te okolnosti, većina Raspravnog vijeća će,

uz neslaganje suca K̄inisa, dalje razmotriti taj incident u poglavljima 5.3.2, 5.7.2 i 5.8.2 dolje u tekstu, i to, u dijelu u kojem se on odnosi na ubojstvo Milice Šare, Steve Berića, Janje Berić, Miloša Ćosića, Jandrije Šare, Đuke Berić i Krste Šare, u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice, a u dijelu u kojem se odnosi na svjedokinju 67, u vezi s točkama 1, 8 i 9.

507. Raspravnom vijeću su predloženi dokazi da su jednog četvrtka, od otprilike 200 kuća u Uzdolju, sve osim tri gorjele, da su do 17. kolovoza 1995. sve kuće u Uzdolju bile spaljene i da je do 31. kolovoza 1995. Uzdolje bilo jako pogorjelo. Međutim, dokazi ne pokazuju kada su ili pod kojim okolnostima te kuće zapaljene niti za koga se pretpostavlja da je počinitelj. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

508. Raspravnom vijeću su predloženi i dokazi da je 6. rujna 1995. PMEZ u 14:55 sati u Uzdolju vidio jednu kuću u plamenu i dvije osobe koje se navode kao vojnici kako se žutim automobilom Volkswagen Golf s civilnim registarskim tablicama udaljavaju s mjesta događaja. Na temelju činjenice da je PMEZ te osobe opisao kao vojnike, Raspravno vijeće se uvjerilo da su one nosile uniforme vojnog tipa. Međutim, Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. Raspravno vijeće je s tim u vezi u obzir uzelo i činjenicu da su te osobe bile u civilnom automobilu. Nadalje, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Uzdolju ili u blizini Uzdolja u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

Lazo Damjanić (Daljnje pojašnjenje, br. 258)

509. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Laze Damjanića predloženi putem svjedočenja Vesele Damjanić, kao i sudskomedicinske i druge dokumentacije.

510. **Vesela Damjanić**, Srпкиnja iz Vrbnika u općini Orlić,²²¹⁷ izjavila je da je 4. kolovoza 1995. vidjela ljude kako automobilima, traktorima i konjskom zapregom prolaze pored njezine kuće i odlaze u smjeru Knina, bježeći, kako su joj rekli, od hrvatskih vojnika. Dana 6. kolovoza 1995. ujutro svjedokinja je sa svojim mužem Lazom Damjanićem, sinom Rajkom i šogoricom Anđelijom sjedila u svojem dvorištu. Njezin muž je otišao u kuću, u podrum. Oko 08:30 sati u dvorište su ušla dva vojnika naoružana puškama, koja su nosila tamne maskirne uniforme, kosu vezanu u rep, crne vrpce oko glave i neke oznake čijeg se izgleda svjedokinja nije mogla sjetiti. Vojnici su svjedokinju pitali skriva li se netko u kući – na što im je ona rekla da se ne skriva – a zatim su ispalili tri hica u kuću. Svjedokinja je vidjela da je njezin muž izašao iz podruma. Vojnici su ga povelili iz kuće i izveli na ulicu. Lazo Damjanić je bio epileptičar i glava mu se, zbog ranijih napada, nekontrolirano tresla. Vesela Damjanić je čula jednog od vojnika kako njezinom mužu kaže da neće još dugo tresti glavom. Svjedokinja je vojnike preklinjala da joj puste muža, ali vojnici su zaprijetili da će je ubiti ako se ne makne.²²¹⁸ Svjedokinja se sakrila iza jednog drveta, gdje je ostala dok vojnici nisu otišli s njezinim mužem.²²¹⁹ Nakon toga je izašla na cestu i gledala za njima dok su se pješice udaljavali, sve dok joj se nisu izgubili iz vidokruga.²²²⁰ Vratila se do drveta i tu se skrivala još otprilike 15-20 minuta.²²²¹ Svuda oko sebe čula je pucnjavu, a onda i rafal iz smjera u kojem joj je odveden muž. Lazo Damjanić se nije vratio kući. Vesela Damjanić je toga dana vidjela još neke vojnike koji su prolazili cestom pored njezine kuće i neke od njih pitala znaju li što o njezinom mužu, ali oni nisu ništa znali. Istog dana, poslijepodne, u svjedokinjino dvorište je došlo dvoje vojnika – muškarac i žena – i prošlo kroz kuću tražeći novac i streljivo. Muškarac se zvao Stipe i bio je iz Sinja.²²²²

²²¹⁷ P632 (Vesela Damjanić, izjave svjedoka), str. 1-2 (izjava svjedoka od 8. srpnja 1999.), 7 (izjava svjedoka od 13. listopada 2004.).

²²¹⁸ P632 (Vesela Damjanić, izjave svjedoka), str. 2 (izjava svjedoka od 8. srpnja 1999.).

²²¹⁹ P632 (Vesela Damjanić, izjave svjedoka), str. 2-3 (izjava svjedoka od 8. srpnja 1999.).

²²²⁰ P632 (Vesela Damjanić, izjave svjedoka), str. 3 (izjava svjedoka od 8. srpnja 1999.).

²²²¹ P632 (Vesela Damjanić, izjave svjedoka), str. 2-3 (izjava svjedoka od 8. srpnja 1999.).

²²²² P632 (Vesela Damjanić, izjave svjedoka), str. 3 (izjava svjedoka od 8. srpnja 1999.).

511. Dana 8. kolovoza 1995. oko 16:00 sati, dok je svjedokinja stajala uz cestu blizu svoje kuće, u bijelom automobilu srednje veličine naišla su dva vojnika koja su joj odvela muža, odjevena u iste uniforme i s istim povezima oko glave, i rekla joj da muža više neće vidjeti živog. Njezin sin i šogorica otišli su potražiti tijelo i, kad su se vratili, rekli su joj da su ga pronašli blizu kuće Sime Vukmirovića, koja se nalazila na cesti za Knin. Vesela Damjanić otišla je kasnije toga dana tamo sa šogoricom. Tijelo Laze Damjanića ležalo je na otprilike 15 metara od ceste i na otprilike 500 metara od svjedokinjine kuće. Svjedokinja je vidjela da se muževo tijelo raspada, lubanja mu je bila napukla i izgledalo je kao da je velikim brojem hitaca pogođen u trbuh. Svjedokinji se činilo da su mu ruke i noge slomljene, a čeljust iščašena.²²²³

512. **Murray Dawes**, civilna osoba, bivši službenik UN-a za smještaj, stacioniran u općini Knin od svibnja 1994. do listopada 1995.,²²²⁴ u svojem svjedočenju je rekao da su on i Andries Dreyer 6. kolovoza 1995. uspjeli u UN-ovom kombiju proći kroz glavni ulaz i izaći iz baze UN-a.²²²⁵ Dawes i Dreyer su najprije pokušali otići u centar Knina, ali su se morali vratiti kad su došli do jednog mosta gdje je bio uspostavljen kontrolni punkt VP.²²²⁶ Nakon toga su se odvezli u brdo, prema Vrbniku, u općini Orlić.²²²⁷ Dawes je na vrhu brda, na jednom raskrižju na samom ulazu u Vrbnik vidio gomilu nezatvorenih vreća za leševe u kojima je, po njegovoj procjeni, bilo osam do deset leševa.²²²⁸ Premda nije stao da te nezatvorene vreće pregleda, mogao je vidjeti neke od leševa, koji su bili u jako lošem stanju i počeli su se nadimati.²²²⁹ Kad su skrenuli desno, Dawes je vidio nekoliko vojnika HV-a kako iz kuća duž te ceste u Vrbniku iznose televizore, video-rekordere i slične predmete.²²³⁰ Dawes je znao da su ti vojnici iz HV-a po tome što su, za razliku od vojnika SVK, bili propisno odjeveni u puno maskirno odijelo, s beretkom, pancirnim prslukom i uniformom, i što su na propisan način nosili oružje.²²³¹ Svjedok nije mogao zaključiti iz koje su postrojbe.²²³² Vojnici predmete nisu

²²²³ P632 (Vesela Damjanić, izjave svjedoka), str. 3 (izjava svjedoka od 8. srpnja 1999.).

²²²⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 1-2.

²²²⁵ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8; Murray Dawes, T. 10413-10414, 10536, 10541, 10544-10546.

²²²⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8.

²²²⁷ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8; Murray Dawes, T. 10414; P983 (Karta na kojoj je Murray Dawes označio rutu kojom se kretao 6. kolovoza 1995.).

²²²⁸ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8; Murray Dawes, T. 10400, 10531.

²²²⁹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8; Murray Dawes, T. 10532.

²²³⁰ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8; Murray Dawes, T. 10400, 10557.

²²³¹ Murray Dawes, T. 10400, 10534.

²²³² Murray Dawes, T. 10400, 10532.

razvrstavali u zasebne gomile.²²³³ Prema svjedokovim riječima, prizor koji je zatekao u Vrbniku ostavljao je dojam dezorganizacije i kaosa.²²³⁴ Svjedok je razgovarao s jednim od vojnika HV-a, koji je bio prilično ponosan na to što vojnici čine tom mjestu.²²³⁵ Svjedok tada u Vrbniku nije primijetio nijednog živog civila.²²³⁶ Većina od otprilike 50 kuća u selu Vrbnik bila je dignuta u zrak, a stvari iz tih kuća bile su iznesene pored ceste ili utovarene u prtljažnike vozila.²²³⁷ Budući da u kućama i na asfaltiranoj cesti nije bilo vidljivih tragova udara, svjedok je zaključio da su kuće srušene iznutra, a ne topničkom vatrom.²²³⁸

513. Kako se navodi u knjizi dežurstva Združene satnije VP Knin, 25. kolovoza 1995. u 18:50 sati jedan pripadnik "113." javio je službi dežurstva VP Knin da je u Vrbniku, u općini Orlić, pronađen leš jednog muškarca.²²³⁹ U knjizi dežurstva je zabilježeno da su s tim upoznati dežurni časnik i "Mosor 2" te da su tamo upućeni jedan djelatnik i patrola.²²⁴⁰ Vesela Damjanić je izjavila da je 26. kolovoza 1995. vojno osoblje odnijelo leš Laze Damjanića i da su ona i hrvatski vojnici u maskirnim uniformama tome prisustvovali.²²⁴¹ Jedan čovjek u uniformi, koji je nosio neku knjigu u koju je zapisao broj dodijeljen lešu njezinog muža (498), gurnuo je svjedokinju i ona je pala.²²⁴² Leš njezinog muža stavljen je u vreću i utovaren u kamion. Kad je svjedokinja pitala vojnike može li Lazu Damjanića pokopati na seoskom groblju, čovjek koji ju je gurnuo odbio je njezinu molbu, nazvavši je "srpsk[om] kurv[om]". Lazo Damjanić je pokopan na novom groblju u Kninu.²²⁴³ Godine 2002. njegovi posmrtni ostaci su premješteni na seosko groblje u Vrbniku.²²⁴⁴

514. Prema sudskomedicinskim dokazima, leš u raspadanju KN01/253B dug približno 1,75 metara, označen brojem 498, pronađen je u sivim hlačama, tamnoplavoj košulji i crnim sandalima 22. kolovoza 1995. na kućnom broju 95 u Vrbniku, u općini Orlić,

²²³³ Murray Dawes, T. 10405, 10557.

²²³⁴ Murray Dawes, T. 10557.

²²³⁵ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 30.

²²³⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8.

²²³⁷ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8; Murray Dawes, T. 10400.

²²³⁸ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8.

²²³⁹ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), bilješka za 25. kolovoza 1995.

²²⁴⁰ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), bilješka za 25. kolovoza 1995.

²²⁴¹ P632 (Vesela Damjanić, izjave svjedoka), str. 4 (izjava svjedoka od 8. srpnja 1999.), par. 3 (izjava svjedoka od 13. listopada 2004.).

²²⁴² P632 (Vesela Damjanić, izjave svjedoka), str. 4 (izjava svjedoka od 8. srpnja 1999.), par. 4 (izjava svjedoka od 13. listopada 2004.).

²²⁴³ P632 (Vesela Damjanić, izjave svjedoka), str. 4 (izjava svjedoka od 8. srpnja 1999.).

identificiran od strane supruge preminulog Vesele Damjanić kao leš Laze Damjanića, rođenog 17. lipnja 1933. u Vrbniku, i pokopan na gradskom groblju u Kninu.²²⁴⁵ Leš KN01/253B koji je, s pločicom broj "498", ekshumiran 14. lipnja 2001. na groblju u Kninu i na sebi je od odjeće imao crne hlače, sivozelenu majicu kratkih rukava i tamnoplavu jaknu bio je leš muškarca približne visine 1,64-1,80 metara, starog između 45 i 60 godina, sa strijelnom ozljedom trupa koja se pružala od natrag prema naprijed i na gore i za koju je sudski patolog utvrdio da predstavlja uzrok smrti, te strijelnim ozljedama pelvisa i ekstremiteta.²²⁴⁶ Prema obrascu koji je 29. svibnja 2002., na temelju podataka dobivenih od Lazine kćerke Rade Medić, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Lazo Damjanić, Srbin, rođen 1934., umro je od strijelne ozljede trupa 6. kolovoza 1995. u Vrbniku.²²⁴⁷ Dana 29. svibnja 2002. klasičnom metodom identifikacije je utvrđeno da je leš KN01/253B leš Laze Damjanića, rođenog 1934.²²⁴⁸

515. Raspravno vijeće konstatira da su 6. kolovoza 1995. oko 08:30 sati u Vrbniku, u općini Orlić, dvije naoružane osobe opisane kao vojnici koji su nosili tamne maskirne uniforme, kosu vezanu u rep, crne vrpce oko glave i oznake ušle u dvorište Laze i Vesele Damjanić, ispalile tri hica u njihovu kuću i Lazu Damjanića, rođenog 1933. ili 1934., povele iz kuće i izvele na ulicu. Lazi Damjaniću se zbog epilepsije tresla glava i jedna od dvije osobe u uniformama mu je rekla da mu se glava neće još dugo tresti. Žena Laze Damjanića, Vesela, molila je te dvije osobe u uniformama da joj puste muža, ali one su zaprijetile da će je ubiti ako se ne makne. Dvije osobe u uniformama su nakon toga otišle s Lazom Damjanićem, a 15-20 minuta kasnije njegova žena je čula rafal iz smjera u kojem su ga vojnici odveli. Dana 8. kolovoza 1995. Vesela Damjanić je vidjela te iste dvije osobe u uniformama koje su odvele njezinog muža kako se voze u automobilu koji je, po svemu sudeći, bio civilni i one su joj rekle da muža više neće vidjeti živog. Tijelo Laze Damjanića pronađeno je kasnije toga dana na otprilike 500 metara od njegove kuće. Prema zapisniku o obdukciji, pronađeno je u civilnoj odjeći, a kao uzrok smrti konstatirana je strijelna ozljeda trupa. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su Lazu Damjanića iz vatrenog oružja ubila ta dva muškarca u uniformama. Prema dokumentarnim dokazima koji su predloženi Raspravnom vijeću, na

²²⁴⁴ P632 (Vesela Damjanić, izjave svjedoka), par. 5 (izjava svjedoka od 13. listopada 2004.).

²²⁴⁵ P1467 (Podaci o identificiranom lešu KN01/253B, identifikacijski broj 498, s fotografijom).

²²⁴⁶ P1666 (Zapisnik o obdukciji, KN01/253B, 4. srpnja 2001.), str. 1-5, 7-9, 11, 13-14, 17; P1948 (Fotografija, KN01/253B); P1949 (Fotografija bedrene kosti, KN01/253B).

²²⁴⁷ P2121 (Prijava činjenice smrti za Lazu Damjanića, 29. svibnja 2002.), str. 21.

području Vrbnika su se 5. kolovoza 1995. nalazili vojnici HV-a (v. konstataciju u vezi s navodima o ubojstvu Steve Berića gore u tekstu; v. i dokazni predmet P2559). Osim toga, Dawes je 6. kolovoza 1995. u Vrbniku vidio vojnike koje je po tome što su bili odjeveni u puno maskirno odijelo, s beretkom, pancirnim prslukom i uniformom, i što su na propisan način nosili oružje prepoznao kao vojnike HV-a. Uz to, pored kuće žrtve su kasnije 6. kolovoza 1995. prošle još neke osobe u uniformama, a tog poslijepodneva dvije su osobe u uniformama, od kojih se jedna zvala Stipe i bila iz Sinja, ušle u kuću, tražeći novac i streljivo. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su dva muškarca u uniformama koja su iz vatrenog oružja ubila Lazu Damjanića bila pripadnici HV-a. Nadalje, na temelju obrasca kojim je 29. svibnja 2002. prijavljena činjenica smrti, Raspravno vijeće konstatira da je žrtva bila srpske nacionalnosti. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice u poglavljima 5.3.2 i 5.8.2 (b) dolje u tekstu.

Milan Balić u Ridanama (Daljnje pojašnjenje, br. 266)

516. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Milana Balića predočeni prvenstveno putem svjedočenja Murraya Dawesa i Aluna Robertsa, kao i sudskomedicinske dokumentacije.

517. **Murray Dawes**, civilna osoba, bivši službenik UN-a za smještaj, stacioniran u općini Knin od svibnja 1994. do listopada 1995.,²²⁴⁹ zajedno s Andriesom Dreyerom i dva britanska časnika za vezu, čuo je radio-poruku za UNCIVPOL da je u jednom zaseoku u blizini Prijića, u općini Orlić, smještenom otprilike pet kilometara jugoistočno od Knina, pronađen leš i sva su četvorica odlučila tamo otići.²²⁵⁰ Zaselak u kojem je pronađen leš bio je, prema svjedokovim riječima, hrvatski zaselak koji je prije operacije Oluja bio po zaštitom UN-a.²²⁵¹ Došavši tamo, Dawes, Dreyer i dva britanska časnika za vezu sreli su dvije starice i one su im pokazale tijelo preminulog, Milana Babića, Hrvata, koji je ležao licem prema zemlji i bio pokriven tepihom.²²⁵² Kad su

²²⁴⁸ P659 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na groblju u Kninu), str. 1; P2002 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih u Kninu).

²²⁴⁹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 1-2.

²²⁵⁰ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 11; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 35; P983 (Karta na kojoj je Murray Dawes označio rutu kojom se kretao 6. kolovoza 1995.).

²²⁵¹ Murray Dawes, T. 10382, 10529.

²²⁵² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 11; Murray Dawes, T. 10381-10382, 10529.

okrenuli leš, vidjeli su da ima rupu od metka u predjelu srca.²²⁵³ Na metar od leša pronašli su i jednu čahuru kalibra 9 milimetara.²²⁵⁴ Dvije starice ispričale su Dawesu i drugima da se pojavila skupina vojnika HV-a i tražila od Babića da im da dvije svinje; kad je ovaj odbio, jedan od vojnika ga je ubio.²²⁵⁵ Dvije žene su počinitelja opisale kao muškarca u uniformi HV-a s oznakom s munjom na ramenu.²²⁵⁶

518. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,²²⁵⁷ u svojem svjedočenju je rekao da je 19. rujna 1995. u zaseoku Riđane, u općini Orlić, vidio leš Milana Balića (1919.), koji je ležao ispred jedne kuće, licem prema zemlji.²²⁵⁸ Leš je ležao u lokvi krvi, sa strijelnom ranom na prsima, a nedaleko od njega nalazila se prazna čahura kalibra 9 milimetara.²²⁵⁹

519. Prema Dnevniku događaja Policijske uprave Kotara Knin, djelatnici UNCRO-a su 19. rujna 1995. ispred jedne kuće u Riđanama, u općini Orlić, pronašli leš i jednu čahuru od pištolja.²²⁶⁰ Na mjesto događaja odmah su upućena dva djelatnika hrvatske policije, koja su po povratku izvijestila da je u zaseoku Rašeljka, u Riđanama, pronađen leš Milana Babića, rođenog 1919., koji je, kako se navodi u dnevniku, bio mrtav približno pet do sedam dana.²²⁶¹

520. Prema sudskomedicinskim dokazima, muški leš KN01/324B, označen brojem 512, pronađen je u crnoj jakni, zelenom vojničkom džemperu, crno-bijelim hlačama i papučama 21. rujna 1995. u zaseoku Balići u Riđanama, u općini Orlić, i pokopan na mjesnom groblju u Kninu.²²⁶² Leš KN01/324B koji je, s metalnom pločicom broj "512", ekshumiran 15. lipnja 2001. na groblju u Kninu i na sebi je od odjeće imao hlače na crno-bijele pruge, smeđe-krem pulover, crnu jaknu i smeđe sandale bio je leš muškarca

²²⁵³ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 11.

²²⁵⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 11.

²²⁵⁵ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 11; Murray Dawes, T. 10529-10530.

²²⁵⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 11; Murray Dawes, T. 10529.

²²⁵⁷ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

²²⁵⁸ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 9; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 16, br. 11; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 2, 29-30.

²²⁵⁹ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 9; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 16, br. 11; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 2, 29-30.

²²⁶⁰ D57 (Dnevnik događaja PU Kotara Knin, knjiga 1, 6. kolovoza 1995. – 7. listopada 1995.), str. 1, 165.

²²⁶¹ D57 (Dnevnik događaja PU Kotara Knin, knjiga 1, 6. kolovoza 1995. – 7. listopada 1995.), str. 1, 165.

približne visine 1,67-1,83 metara, starog između 45 i 65 godina, s jednom ili više strijelnih ozljeda trupa za koje je sudski patolog utvrdio da predstavljaju uzrok smrti.²²⁶³ Dana 28. travnja 2004. leš KN01/324B identificiran je kao leš Milana Balića.²²⁶⁴ Prema obrascu koji je 28. travnja 2004., na temelju podataka dobivenih od njegovog sina, ispunjen u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, Milan Balić, Srbin, državljanin Jugoslavije, rođen 1919., umro je od strijelne ozljede trupa 18. kolovoza 1995. u Riđanama.²²⁶⁵

521. Murray Dawes je leš sa strijelnom ranom prsa vidio nepoznatog datuma 1995., na mjestu za koje je naveo da se nalazilo u blizini Prijića, u općini Orlić. Dawesu su dvije starice rekly da je to leš Milana Babića, Hrvata. Dawesov prikaz, uključujući podatak da se pored leša nalazila čahura kalibra 9 milimetara, podudara se s bilješkom iz Dnevnika događaja Policijske uprave Kotara Knin za 19. rujna 1995. Iako je nacionalnost žrtve iz tog prikaza različita, njezino ime, dob, mjesto pronalaska i ozljeda/ozljede slični su kao u slučaju Milana Balića. Ta činjenica ukazuje na to da se Dawesovo svjedočenje, Robertsovo svjedočenje i bilješka iz Dnevnika događaja Policijske uprave Kotara Knin odnose na istu žrtvu kao i drugi dokazi izloženi gore u tekstu.

522. Dokazi ukazuju na to da je Milan Balić, Srbin, rođen 1919., preminuo uslijed jedne ili više strijelnih ozljeda trupa početkom ili sredinom rujna 1995. u Riđanama, u općini Orlić. Obrazac kojim je prijavljena činjenica smrti upućuje na to da je Milan Balić umro 18. kolovoza 1995. Međutim, taj je obrazac barem djelomično ispunjen na temelju podataka dobivenih od jednog člana njegove obitelji za kojeg nije jasno iz kojeg izvora potječu njegova saznanja u vezi s datumom smrti.

523. Dvije starice su Dawesu rekly da je Milana Balića ubila osoba u uniformi HV-a koja je imala oznaku s munjom na ramenu. Premda bi se detalji koje su u svojem prikazu navele te dvije žene mogli tumačiti kao pokazatelj da su one događaje neposredno opažale, dokazi ne pokazuju u dovoljnoj mjeri koji je izvor njihovih saznanja o tim događajima ili počinitelju. Raspravno vijeće s tim u vezi u vidu ima i činjenicu da se Dawes nije mogao sjetiti datuma ili mjesta incidenta i da se čini da se

²²⁶² P1473 (Podaci o lešu KN01/324B, identifikacijski broj 512, s fotografijom).

²²⁶³ P1672 (Zapisnik o obdukciji, KN01/324B, 5. srpnja 2001.), str. 1-2, 4-6, 8, 11-12, 15; P1952 (Fotografija kostiju, KN01/324B).

²²⁶⁴ P2006 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na novom groblju u Kninu, i u Gračacu).

²²⁶⁵ P2126 (Prijava činjenice smrti za Milana Balića, 28. travnja 2004.), str. 1-3.

njegovo svjedočenje o imenu i nacionalnosti žrtve ne podudara s drugim dokazima. Raspravno vijeće nadalje smatra da su dokazi iz druge ruke o počinitelju nepotkrijepljeni te da se, budući da datum incidenta nije naveden, u njihovu potkrepu ne mogu uzeti dokazi o prisutnosti vojnika u Riđanama ili u blizini Riđana u neko konkretno vrijeme. Iz gore navedenih razloga, Raspravno vijeće smatra da ne postoje dovoljni pouzdani dokazi o tome tko je ubio Milana Balića. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice.

Predrag Simić (Daljnje pojašnjenje, br. 271)

524. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o ubojstvu Predraga Simića predočeni putem svjedočenja **Stevana Zarića**. Taj svjedok, Srbin iz Zarića, zaseoka sela Orlič, rođen 1922.,²²⁶⁶ izjavio je da je nekoliko dana prije rata, u kolovozu 1995., na radiju čuo govor predsjednika Tuđmana u kojem je svim Srbima koji nisu počinili zločine poručio da ostanu u svojim domovima i da će oni i njihove obitelji biti sigurni. Prema svjedokovim riječima, ljudi u selu su govorili da će im se život promijeniti kad dođu Hrvati i prisjećali su se događaja iz Drugog svjetskog rata kada su "ustaše" ubile mnogo Srba. Kako je svjedok nadalje rekao, mnogi ljudi su iz straha odlučili otići i predlagali su svjedoku da i on i njegova obitelj odu. Svjedok je dvojici svojih sinova, svojoj snahi i unucima rekao da moraju otići.²²⁶⁷ Svjedok je izjavio da su 4. kolovoza 1995. on i drugi čuli granatiranje koje je vršeno na lokacijama u okolici Knina.²²⁶⁸ Svjedokova dva sina, snaha i unuci toga su dana navečer otišli u Srbiju; ljudi su odlazili tijekom čitavog dana 4. kolovoza 1995., sve do ranog poslijepodneva 5. kolovoza 1995., kada su, prema svjedokovim riječima, u zaseoku Zarići ostali samo on, njegova žena i njegova majka, kojoj je bilo 97 godina.²²⁶⁹ Svjedok je rekao da misli da je u Orliču koji je, po njegovoj procjeni, ranije imao 450-500 stanovnika, gotovo isključivo Srba, ostalo svega oko 80 ljudi, i to uglavnom starijih.²²⁷⁰ Izjavio je da su sve kuće bile netaknute.²²⁷¹

525. U jutarnjim satima 6. kolovoza 1995. u svjedokovu kuću došao je Predrag Simić i rekao da će navratiti navečer. Prema svjedokovim riječima, Predrag je imao oko 28

²²⁶⁶ P2516 (Stevan Zarić, izjava svjedoka, 10. rujna 2003.), str. 1, par. 1.

²²⁶⁷ P2516 (Stevan Zarić, izjava svjedoka, 10. rujna 2003.), par. 3.

²²⁶⁸ P2516 (Stevan Zarić, izjava svjedoka, 10. rujna 2003.), par. 5.

²²⁶⁹ P2516 (Stevan Zarić, izjava svjedoka, 10. rujna 2003.), par. 2-3.

²²⁷⁰ P2516 (Stevan Zarić, izjava svjedoka, 10. rujna 2003.), par. 3-4.

godina, uvijek je izbjegavao vojnu službu, zbog odbijanja da se priključi vojsci bio je uhapšen i proveo je otprilike tri mjeseca u zatvoru, sa sobom je uvijek nosio potvrdu o izdržanoj zatvorskoj kazni kako bi pokazao da nikada nije služio u vojsci i nosio je civilnu odjeću.²²⁷² Svjedok je 6. kolovoza 1995. ujutro bio u polju preko puta svoje kuće, s druge strane ceste, i čuvao stoku i druge domaće životinje nekih ljudi koji su otišli. Oko 14:00 sati, dok je stajao na otprilike 40 metara od glavne ceste i otprilike 15-20 metara od ceste koja od glavne ceste za Knin vodi prema Glavici a s čije se druge strane nalazila Predragova kuća, svjedok je čuo kako iz smjera Knina dolazi tenk. Odmah se sakrio iza živice. Kad se sakrio, vidio je tenk i neke vojnike pored tenka. Vojnici su nosili maskirne uniforme i svjedok je, kako je izjavio, pretpostavio da su to hrvatski vojnici jer tada na tom području nije bilo druge vojske.²²⁷³ Dok se išao duž jarka iza živice, čuo je rafal iz strojnice i, nakon pucnjave, neku viku.²²⁷⁴ Nakon toga je brzo prešao cestu i vratio se kući. Svjedok je iz svoje kuće vidio kako se tenk okrenuo kod Predragove kuće i počeo se vraćati prema Kninu. Vojnici su također krenuli prema Kninu. Predrag te večeri nije navratio kod svjedoka kao što je rekao. Sutradan rano ujutro svjedok je krenuo prema Predragovoj kući i, kad je stigao na mjesto gdje se križaju ceste za Knin i za Glavicu, na cesti za Glavicu je na otprilike 15-20 metara od tog raskrižja vidio leš. Došavši bliže, vidio je da je to Predrag koji je, kako je svjedok rekao, bio pogođen s više hitaca u glavu i prsa. Svjedok je izjavio da je Predrag nosio civilnu odjeću i da nije vidio da je imao oružje. Također je izjavio da je to bilo raskrižje na kojem je vidio tenk kako se okreće i čuo paljbu iz strojnice.²²⁷⁵ Svjedok je 9. ili 10. kolovoza 1995., zajedno sa Simom Dujakovićem, Nikolom Matijašem, Savom Urukalom i Milanom Bjelanom, otišao po Predragovo tijelo, odnio ga u njegovu kuću, pokrio platnom i tamo ga pokopao.²²⁷⁶ U neko doba 2001. došli su ljudi iz, kako je svjedok rekao, neke komisije u Kninu i ekshumirali Predragove posmrtno ostatke.²²⁷⁷

526. Raspravno vijeće konstatira da su 6. kolovoza 1995. oko 14:00 sati u Zarićima, zaseoku sela Orlić, osobe navedene kao vojnici koje su nosile maskirne uniforme i došle zajedno s tenkom, iz vatrenog oružja ubile Predraga Simića. U trenutku kad je ubijena, žrtva je nosila civilnu odjeću i bila je nenaoružana. Stevan Zarić je izjavio da je

²²⁷¹ P2516 (Stevan Zarić, izjava svjedoka, 10. rujna 2003.), par. 4.

²²⁷² P2516 (Stevan Zarić, izjava svjedoka, 10. rujna 2003.), par. 6.

²²⁷³ P2516 (Stevan Zarić, izjava svjedoka, 10. rujna 2003.), par. 7.

²²⁷⁴ P2516 (Stevan Zarić, izjava svjedoka, 10. rujna 2003.), par. 7-8.

²²⁷⁵ P2516 (Stevan Zarić, izjava svjedoka, 10. rujna 2003.), par. 8.

²²⁷⁶ P2516 (Stevan Zarić, izjava svjedoka, 10. rujna 2003.), par. 6, 9.

stanovništvo sela Orlić tada bilo gotovo isključivo srpsko. Raspravno vijeće stoga konstatira da je žrtva bila srpske nacionalnosti. Na temelju činjenice da je svjedok počinitelje opisao kao osobe u maskirnim uniformama koje su došle zajedno s tenkom, kao i s obzirom na datum i mjesto incidenta, Raspravno vijeće konstatira da su počinitelji bili pripadnici hrvatskih vojnih snaga. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 6 i 7 Optužnice u poglavljima 5.3.2 i 5.8.2 (b) dolje u tekstu.

²²⁷⁷ P2516 (Stevan Zarić, izjava svjedoka, 10. rujna 2003.), par. 10.

4.2 Uništavanje srpske imovine i pljačkanje javne ili privatne srpske imovine

4.2.1 Pregled optužbi

527. Optuženici se u Optužnici terete za pljačkanje javne i privatne imovine kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, počinjeno u razdoblju od najkasnije srpnja 1995. do približno 30. rujna 1995. u sljedećim općinama: Benkovac, Donji Lapac, Drniš, Ervenik, Gračac, Kistanje, Knin, Lišane Ostrovičke, Nadvoda, Obrovac, Oklaj i Orlić. Optuženici se u Optužnici također terete za pljačkanje javne i privatne srpske imovine kao djelo u osnovi progona – zločina protiv čovječnosti – počinjeno u istom razdoblju u navedenim općinama i općinama Civljane i Lisičić.

528. Optuženici se u Optužnici osim toga terete za bezobzirno razaranje kao kršenje zakona ili običaja ratovanja i za uništavanje i paljenje srpskih stambenih i poslovnih objekata kao djelo u osnovi progona – zločina protiv čovječnosti – u razdoblju od najkasnije srpnja 1995. do približno 30. rujna 1995. u općinama na koje se odnosi Optužnica.

529. Raspravno vijeće je razmotrilo dokaze, koji su mu predočeni, o vrlo velikom broju konkretnih incidenata pljačkanja i bezobzirnog razaranja za koje se optuženici terete. Međutim, kao što je rečeno u poglavlju 2, Vijeće će se ovdje baviti samo onim incidentima za koje su dokazi dovoljno detaljni da bi se moglo razmotriti je li počinjen zločin i, ako jest, može li se utvrditi pripadnost glavnog počinitelja.²²⁷⁸ U ovom poglavlju se, između ostalog, neće izričito govoriti o brojnim slučajevima paleža ili spaljenih kuća o kojima su međunarodni promatrači govorili u svojim svjedočenjima i izvješćima. Na primjer, Raspravnom vijeću su predočeni dokazi o uništavanju širokih razmjera u Otriću, u općini Gračac. U tim dokazima se uglavnom opisuje rezultat uništavanja, zbog čega oni Raspravnom vijeću ne pružaju dovoljno informacija za razmatranje pripadnosti počinitelja.

530. Osim incidenata o kojima se govori u ovom poglavlju, Raspravno vijeće se određenim brojem incidenata uništavanja i pljačkanja koje se navodi u Optužnici bavilo

²²⁷⁸ V. poglavlje 2, paragrafi pod naslovom "Zaključci".

u drugim poglavljima, jer su dokazi o tim incidentima isprepleteni s dokazima koji se prvenstveno odnose na druga kaznena djela za koja se optuženici terete.²²⁷⁹

531. Dio dokaza koji su relevantni za navode o uništavanju i pljačkanju čine zapažanja svjedoka koji su u razdoblju na koje se odnosi Optužnica obilazili sela i općine i tako došli do brojnih spoznaja relevantnih za mnoge različite incidente. Raspravno vijeće je odlučilo da o takvim dokazima govori u kontekstu pojedinačnih incidenata uništavanja ili pljačkanja za koje se optuženici terete, pri čemu neće dati prikaz svega što je neki svjedok rekao. Međutim, Raspravno vijeće će, kao ilustraciju, dati prikaz jednog takvog svjedočenja.

532. **Philip Berikoff**, obavještajni časnik u Sektoru Jug UN-a, stacioniran u Kninu u razdoblju od 21. srpnja do 5. rujna 1995.,²²⁸⁰ izjavio je da je 21. srpnja 1995., prilikom slijetanja u Knin, vidio mnoga uništena mjesta na područjima pod kontrolom Srba.²²⁸¹ Berikoff je izjavio da je od 22. srpnja 1995. sa satnikom Dangerfieldom i narednikom Greenom obišao mnoga sela i da zahvaljujući tome može reći koja sela su bila uništena ili oštećena prije operacije Oluja.²²⁸² U svom svjedočenju je rekao da su neka sela bila potpuno uništena, a druga djelomično i da je bilo očito da su uništena prije nekog vremena.²²⁸³ Izjavio je da su kuće (osim njih nekoliko), polja i domaće životinje duž ceste Drniš-Knin bili nedirnuti.²²⁸⁴ Također je izjavio da je Drniš pretrpio veliku štetu 1991.²²⁸⁵ Kako to Berikoff shvaća, "uništen" je onaj objekt koji više ne može služiti prvobitnoj namjeni.²²⁸⁶

533. Berikoff je izjavio da je 7. kolovoza 1995. sa satnikom Jeffom Hillom i skupnikom Tremblayom pokušao doći do centra Knina, ali ih je u 07:00 sati na glavnom

²²⁷⁹ Poglavlje 4.1.9 (Jovo Grubor i drugi – Prilog, br. 4) i (Sava Šolaja - Daljnje pojašnjenje, br. 155); 4.1.15 (Stevo Berić i drugi - Prilog, br. 7); 4.3.9 (Neidentificirani čovjek u Kninu); 4.3.15 (Đurđija Amanović, u Vrbniku).

²²⁸⁰ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 1-2; P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), str. 1, par. 1-2; P741 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 11. prosinca 2007.), str. 1; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 1-2, 45; Philip Berikoff, T. 7589, 7655-7656, 7734-7735, 7759-7760, 7768, 7776, 7813, 7823; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 2, 16.

²²⁸¹ Philip Berikoff, T. 7656; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 2.

²²⁸² D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 18, 62; Philip Berikoff, T. 7656-7657; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 2; P749 (Fotografije), str. 2, 32-33.

²²⁸³ Philip Berikoff, T. 7657-7658; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 2.

²²⁸⁴ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 18-20.

²²⁸⁵ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 46; P742 (Izvešće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (c).

²²⁸⁶ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 19; Philip Berikoff, T. 7882, 7904-7905.

kontrolnom punktu na ulazu u grad zaustavila VP.²²⁸⁷ Došao je jedan civilni policajac i odveo ih u sjedište civilne policije u Kninu, gdje su neko vrijeme čekali. Potom ih je primio Ivan Jurić, koji se predstavio kao bojniki u Vojnoj policiji i rekao da je zapovjednik Vojne policije na kninskom području, što je, kako to Berikoff shvaća, odgovaralo UN-ovom Sektoru Jug.²²⁸⁸ Jurić je bio odjeven u "standardnu uniformu vojne policije" s oznakom čina bojnika.²²⁸⁹ Na temelju toga kako su vojnici s njim razgovarali, Berikoff je stekao dojam da Jurićeve ovlasti nadilaze one za koje bi se moglo očekivati da ih ima jedan bojniki.²²⁹⁰ Konkretno, Berikoff je vidio kada je Jurić izdao zapovijed jednom pukovniku.²²⁹¹ Berikoff je napisao da je napokon dobio pristup Kninu, u kojem je vidio mnoge vojnike HV-a kako pljačkaju kuće i krađu civilne automobile.²²⁹² Berikoff je vidio kako hrvatski vojnici provaljuju u vozila u vlasništvu Srba parkirana ispred baze UN-a, kako iz tih vozila uzimaju stvari, ponekad trgajući s njih registarske tablice, i kako se odvoze u njima.²²⁹³

534. Berikoff je izjavio da je 8. kolovoza 1995. sa satnikom Jeffom Hillom i skupnikom Tremblayom išao u Drniš i Pakovo Selo, u općini Drniš.²²⁹⁴ Izjavio je da je većina kuća na tom potezu bila uništena i da je uz cestu bilo mnogo strvina.²²⁹⁵ Ispred zgrada je vidio niz kamiona u koje su hrvatski vojnici ukrcavali stoku i kućanske predmete, idući od kuće do kuće, dok je civilna policija usmjeravala promet i

²²⁸⁷ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 2; P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (n); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 19; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 8.

²²⁸⁸ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 2; P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (n); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 19, 21, 30, 52-53; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7596, 7758-7759, 7860; P744 (Izješće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 5; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 8.

²²⁸⁹ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (n); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 29; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 8.

²²⁹⁰ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (n); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 8.

²²⁹¹ Philip Berikoff, T. 7860.

²²⁹² P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (c); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 8.

²²⁹³ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 55; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (c).

²²⁹⁴ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (o); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 19, 55; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (d); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 9.

²²⁹⁵ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (o); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 19-20, 46, 55; P742 (Izješće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (d); P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (d); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 9.

označavala nešto na podlošcima za pisanje.²²⁹⁶ Berikoff je u svom svjedočenju rekao da su zaobilazili kuće koje su bile obilježene kao hrvatske.²²⁹⁷ Berikoff je izjavio da bi, "idući put kad bi[ste] prošli tim putem", opljačkane kuće bile spaljene i ne bi imale krov.²²⁹⁸ Izjavio je da na istom potezu nekoliko dana ranije nije primijetio ništa neobično.²²⁹⁹ Na povratku u Knin, zaustavljeni su i zadržani na kontrolnom punktu, na kojem su pokazali Čermakovo pismo i nakon toga je netko s kontrolnog punkta nekoga nazvao telefonom.²³⁰⁰ Došla su dva časnika i upustila se u prepirku o Čermakovim ovlastima. Berikoff i njegovi suputnici na kraju su spomenuli ime bojnika Ivana Jurića i ubrzo nakon toga im je dopušteno da produže.²³⁰¹ Vratili su se u Knin, ponovno su otišli u Drniš i ponovno su se vratili u Knin.²³⁰² U poslijepodnevnim satima su uspjeli ući u Knin, u kojem je Berikoff primijetio brojne uništene ili oštećene zgrade.²³⁰³ Prema Berikoffovim riječima, hrvatski vojnici i osobe u sivim uniformama-kombinezonima su pljačkali.²³⁰⁴ Otišli su u Forandovu kuću, koja je bila vandalski uništena i iz koje su nestali svi vrijedni predmeti.²³⁰⁵ Berikoff je izjavio da Forandova kuća nije bila oštećena prije operacije Oluja i da je, kada se nekoliko dana kasnije vratio, u njoj bio stožer jedne hrvatske vojne postrojbe.²³⁰⁶ Obišli su i kuću zamjenika zapovjednika, jednog češkog pukovnika, i vidjeli da je i ona demolirana.²³⁰⁷ Berikoff je izjavio da je poslije operacije

²²⁹⁶ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (o); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 19-20, 55-56; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7592-7595; P742 (Izvješće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (c), 2 (d); P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (d); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 9.

²²⁹⁷ Philip Berikoff, T. 7593.

²²⁹⁸ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 20.

²²⁹⁹ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (o).

²³⁰⁰ Philip Berikoff, T. 7901-7902.

²³⁰¹ Philip Berikoff, T. 7902.

²³⁰² P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 9.

²³⁰³ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (o); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 21; Philip Berikoff, T. 7620-7621; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (e); P751 (Fotografije posljedica uništavanja u Kninu), str. 1-5, 7-9.

²³⁰⁴ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (o); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 21; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7590, 7621, 7835, 7838; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (e).

²³⁰⁵ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (o); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 21-22, 56, 61; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (e); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 9; P749 (Fotografije), str. 1, 8.

²³⁰⁶ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 22, 56.

²³⁰⁷ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 21, 56.

Oluja gotovo svaka kuća u Kninu bila opljačkana i oštećena, kao i da su brojni objekti bili spaljeni.²³⁰⁸

535. Berikoff je izjavio da su 9. kolovoza 1995. njega, satnika Jeffa Hilla, satnika Dangerfielda, narednika Greena i skupnika Tremblaya na kontrolnom punktu u Bribirskim Mostinama, u općini Skradin, na kojem je bilo i redovnih snaga HV-a, zaustavili vojnici koji su izgledali kao "lokalni ratnici" ili pripadnici paravojne postrojbe bez oznaka.²³⁰⁹ Jedan pijani vojnik je kod Hilla i Tremblaya prepoznao oružje SVK, zavikao i, zajedno s drugim "lokalnim ratnicima", prijeteći im oružjem istjerao sve iz automobila. Međutim, stigao je časnik za vezu HV-a koji je govorio engleski i upustio se u gorljivu raspravu s pijanim vojnikom. On je na kraju smirio situaciju i dopustio im da odu.²³¹⁰ Vozeći se cestom prema Kninu, prošli su kroz više sela i vidjeli mrtve životinje u raznim stadijima raspadanja, kao i da je većina objekata oštećena ili uništena, dok su neki još gorjeli.²³¹¹ Na području Macura, u općini Kistanje, susreli su Ivana Jurića, koji ih je pitao što rade na zabranjenom području, dao im hrane i rekao im da se vrate u bazu UN-a.²³¹² Odgovorili su da gledaju što se događa u Sektoru Jug i da su primijetili da objekti gore ili da su uništeni poslije operacije Oluja.²³¹³ Bojnik Jurić je odgovorio: "To je rat".²³¹⁴ Berikoff je u svom svjedočenju rekao da je, prema Jurićevim riječima, cilj operacije bio osigurati da se "četnici" – pod čim je, po Berikoffovom mišljenju, mislio na sve Srbe, bez obzira na to jesu li bili civili ili vojska – ne vrate i ne zauzmu ponovno područja u Krajini.²³¹⁵ Mogli su se sporazumjeti jer je Jurićev engleski bio dovoljno dobar.²³¹⁶ Jurić je na sebi imao sivu uniformu-kombinezon i vozio je crno

²³⁰⁸ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 46; P742 (Izvešće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (a).

²³⁰⁹ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (p); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 22, 56; Philip Berikoff, T. 7897-7898; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 9.

²³¹⁰ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (p); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 22, 26, 29-30; Philip Berikoff, T. 7864-7865, 7867, 7897-7899; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 9.

²³¹¹ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (p); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 22, 56, 62; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (f); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 9; P752 (Fotografije posljedica uništavanja izvan Knina), str. 6.

²³¹² P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (p); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 22-23; Philip Berikoff, T. 7603, 7653, 7866-7867; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 9.

²³¹³ Philip Berikoff, T. 7653-7654.

²³¹⁴ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 28, 60.

²³¹⁵ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 4; Philip Berikoff, T. 7653-7654, 7757, 7907-7908.

²³¹⁶ Philip Berikoff, T. 7758.

terensko vozilo.²³¹⁷ Berikoff i njegovi suputnici vidjeli su brojne kuće i polja u plamenu, kao i mrtve životinje, diljem doline između Drniša i Knina.²³¹⁸ Berikoff je izjavio da je 80-85 posto kuća na glavnoj cesti između Drniša i Knina bilo oštećeno ili uništeno, pri čemu je pokoje selo ostalo nedirnuto.²³¹⁹ Mnogo kuća je bilo oštećeno i na cesti Knin-Kistanje.²³²⁰ Kada su se vozili kroz opustošene Kistanje, morali su zatvoriti prozore automobila zbog vreline koju su isijavali brojni objekti u plamenu.²³²¹ Berikoff je vidio približno 25-30 vojnika HV-a u maskirnim uniformama kako idu od kuće do kuće ili upravljaju prometom da bi se zaobišla parkirana vozila, pri čemu je iz svake kuće nekoliko minuta nakon što su iz nje izišli buknula vatra.²³²² Nije bilo civila.²³²³ Berikoff je izjavio da je na širem području Macura vidio vojnike koji su izgledali kao "lokalni ratnici".²³²⁴ Izjavio je da je na cesti između Kistanja i Macura većina kuća bila opljačkana i uništena.²³²⁵

536. Berikoff je rekao da su 10. kolovoza 1995., on i desetnik Ellis obišli osam napuštenih promatračnica kenijjskih pripadnika UNCRO-a i u četiri od njih zatekli pripadnike HV-a.²³²⁶ Ušli su u jednu od promatračnica i od hrvatskih vojnika zatražili da vrate opremu UN-a.²³²⁷ Berikoff i Ellis su uspjeli dobiti veliki dio te opreme do trenutka kada su im prišli naoružani hrvatski vojnici i rekli im da odu, što su oni i

²³¹⁷ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 29; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7590, 7603, 7835, 7838.

²³¹⁸ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (p); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 23; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 9.

²³¹⁹ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 23.

²³²⁰ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 47; P742 (Izvešće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (e).

²³²¹ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (p); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 24, 26-27, 56; P744 (Izvešće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 6; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (f); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 9.

²³²² P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (p); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 24-26, 29, 56; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7590-7591, 7593-7594, 7835-7836.

²³²³ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 25.

²³²⁴ Philip Berikoff, T. 7895-7896.

²³²⁵ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 47, 62-63; P742 (Izvešće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (f); P749 (Fotografije), str. 2, 29-30.

²³²⁶ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (q); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 32; P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 4; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 9-10.

²³²⁷ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (q); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 32; P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 4; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 10.

učinili, noseći sa sobom prikupljenu opremu.²³²⁸ Prošli su kroz više sela, od kojih neka nisu bila jako oštećena.²³²⁹ Devedeset pet posto Oklaja, u kojem je Berikoff prije operacije Oluja nekoliko puta vidio vojnike i/ili vozila SVK, bilo je uništeno.²³³⁰ U Oklaju je vidio vojnike HV-a/HVO-a kako ulaze u objekte i izlaze iz njih, iznose predmete i ukrcavaju ih u vozila.²³³¹ U svom svjedočenju je također rekao da je u Oklaju vidio vojnike koji su izgledali kao "lokalni ratnici".²³³² Berikoff je otišao i u Razvođe, u općini Oklaj, gdje je više kuća bilo u plamenu ili već uništeno i vojnici HV-a/HVO-a su iznosili stvari iz objekata i stavljali ih na vozila, ali je isto tako, više nego drugdje, bilo neoštećenih kuća koje su bile označene kao hrvatske.²³³³ Berikoff je izjavio da je u okolici Razvođa vidio vojnike koji su izgledali kao "lokalni ratnici".²³³⁴ Na putu od Knina ka Drnišu, Berikoff je primijetio približno 45-47 kuća koje su bile uništene ili u plamenu a koje je ranije toga dana vidio neoštećene.²³³⁵ Izjavio je da su se, kada je 7. gardijska brigada (Pume) kasno poslijepodne ili predvečer otišla iz Knina prema jugu, čule eksplozije i da se vidjela vatra na području uz cestu između Knina i Drniša.²³³⁶ Berikoff je rekao da su skupine hrvatskih vojnika išle od kuće do kuće i tovarile stoku i vrijedne predmete u kamione, dok su civilni policajci gledali ili upravljali prometom i označavali nešto na podlošcima za pisanje idući redom po kućama.²³³⁷ Prema Berikoffovim riječima, zaobilazili su kuće koje su bile označene kao

²³²⁸ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (q); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 32; P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 4; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 10.

²³²⁹ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (q); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 32; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 10.

²³³⁰ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (q); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 32, 47, 57; P742 (Izvješće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (h); Philip Berikoff, T. 7603-7604, 7685-7686, 7709; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (g); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 10.

²³³¹ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 57; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (g).

²³³² Philip Berikoff, T. 7896.

²³³³ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 47, 57; Philip Berikoff, T. 7604; P742 (Izvješće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (i); P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (g); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 10.

²³³⁴ Philip Berikoff, T. 7895-7896.

²³³⁵ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (q); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 20-21, 23; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 10.

²³³⁶ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (q); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 20, 23; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 10.

²³³⁷ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (q); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 32-35, 57; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza

hrvatska domaćinstva.²³³⁸ Izjavio je da nije bilo civila.²³³⁹ Prema Berikoffovim riječima, "često su [i]m govorili" da oni tu imovinu nose na središnju lokaciju s koje će poslije biti podijeljena vlasnicima.²³⁴⁰ Berikoff je napisao da je toga dana vidio mrtve životinje.²³⁴¹ Napisao je da su toga dana otišli i u Strmicu, u općini Knin, u kojoj je promatračnica bila pogođena s nekoliko granata i prilično oštećena.²³⁴²

537. Dana 11. kolovoza 1995., satnik Dangerfield, narednik Green i Berikoff otišli su ujutro na promatračnicu UN-a u Civljanima i ustanovili da su je zauzeli pripadnici HV-a, koji ih nisu pustili da uđu i koji su im rekli da se vrate u bazu UN-a u Kninu.²³⁴³ Na putu prema Civljanima, Berikoff je vidio pripadnike HV-a i osobe u sivim uniformama-kombinezonima kako idu od kuće do kuće, iznose predmete i toware ih u vozila.²³⁴⁴ Berikoff je napisao da su kuće uz put bile uništene.²³⁴⁵ Također je napisao da su pokušali doći u Maljkovo, u općini Hrvace, i da su uspjeli proći jedan kontrolni punkt na kojem je bila vojna i civilna policija, ali su na sljedećem kontrolnom punktu, na kojem je bila samo civilna policija, bili prisiljeni da se vrate.²³⁴⁶ Vratili su se u bazu UN-a u Kninu.²³⁴⁷ U poslijepodnevnim satima, Berikoff je sa suputnicima prešao rutu za koju su vjerovali da je ruta kojom su pobjegli SVK i srpske izbjeglice – od Knina, preko Donjeg Lapca, u Bosnu – i tijekom dva sata su vidjeli brojna civilna vozila i vozila SVK s obje strane ceste, od kojih su mnoga bila izrešetana mecima ili pregažena

2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7595, 7839-3840; P742 (Izvešće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (c); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 10.

²³³⁸ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 34.

²³³⁹ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 33.

²³⁴⁰ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 34.

²³⁴¹ P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (g).

²³⁴² P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 10.

²³⁴³ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (r); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 35; Philip Berikoff, T. 7621; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (h); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 10.

²³⁴⁴ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 57; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7590, 7621, 7835, 7838, 7849; P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 7; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (h).

²³⁴⁵ P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 7; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (h).

²³⁴⁶ P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 7; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 10.

²³⁴⁷ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 35; P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 7.

tenkovima i/ili ispod ili pored kojih su bile lokve krvi.²³⁴⁸ Berikoff je napisao da su u nekim od tih vozila bila tijela i da je zadah smrti bio sveprisutan.²³⁴⁹ Isto tako, duž cijele rute bilo je razbacanih stvari, mnogo kuća u plamenu ili uništenih kuća i mrtve stoke.²³⁵⁰ Berikoff je napisao da su u mnogim gradovima "pljačkali" i da je putem često nailazio na pripadnike HV-a i na osobe u sivim uniformama-kombinezonima.²³⁵¹ Prošli su nekoliko kontrolnih punktova, na kojima su ih zaustavili i prijetili im, a bilo je i pokušaja da im uzmu dio opreme.²³⁵² Pregovaranjem su postigli da ih propuste na jednom kontrolnom punktu kojim su upravljali "banditi" i stigli su u Donji Lapac, gdje su čuli pucnjavu iz pješačkog oružja i vidjeli mnoge nedavno uništene ili tek zapaljene kuće, kao i mnoge vojnike HV-a/HVO-a i osobe u sivim uniformama - kombinezonima.²³⁵³ Ti ljudi su išli od kuće do kuće i kuća iz koje su izišli počela bi gorjeti prije nego što su ušli u sljedeću.²³⁵⁴ Berikoff je napisao da su na povratku u Knin prošli pored mrtvog konja prekrivenog tragovima tenkovskih gusjenica, kojeg ranije toga dana nisu vidjeli na tom mjestu.²³⁵⁵

538. U jutarnjim satima 12. kolovoza 1995., Berikoff, Forand i drugi krenuli su u Donji Lapac i propušteni su, nakon čekanja, na istom "sklepanom" kontrolnom punktu

²³⁴⁸ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (r); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 35, 57, 63-64; Philip Berikoff, T. 7851; P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 7; P742 (Izvješće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (k); P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (i); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 10; P749 (Fotografije), str. 2, 42-45.

²³⁴⁹ P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 10.

²³⁵⁰ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (r); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 35, 47-48, 57; P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 7; P742 (Izvješće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (k); P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (i); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 10.

²³⁵¹ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 35, 57; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7590, 7835, 7838, 7849; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (i).

²³⁵² D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 35; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 11.

²³⁵³ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (r); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 35, 57-59; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7590, 7604-7605, 7835, 7838, 7849, 7875; P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 7; P744 (Izvješće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 7; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (j); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 10-11.

²³⁵⁴ Philip Berikoff, T. 7605; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (j).

²³⁵⁵ P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 11.

na kojem su bili i dan ranije. Kada su stigli, zatekli su prazan grad koji je još tinjao.²³⁵⁶ Vratili su se u Knin.²³⁵⁷ Satnik Dangerfield, narednik Andy Green, nadnarednik Laurier Thibeault i Berikoff otišli su kasnije toga dana u Civljane.²³⁵⁸ U poslijepodnevnom satima, nakon što su vraćeni s nekoliko kontrolnih punktova (od kojih su jednim upravljale osobe u sivim uniformama-kombinezonima), krenuli su, izbjegavajući glavne ceste, u selo Cetina, u općini Civljane, u kojem je najmanje 50-60 posto zgrada gorjelo ili je bilo nedavno spaljeno.²³⁵⁹ Uvezli su se u selo, u kojem je Berikoff vidio hrvatske vojnike, među kojima i vojnike koji su djelovali raspušteno i za koje je mislio da su možda pod zapovjedništvom nekog samozvanog lokalnog vođe, kao i osobe u sivim uniformama-kombinezonima, s pištoljima i mačetama, koji su išli od kuće do kuće, a kuća iz koje su izišli bi za nekoliko minuta planula.²³⁶⁰ Osim toga, čuo je i pucnjavu iz vatrenog oružja.²³⁶¹ Nije bilo civila.²³⁶² Skupina grubih, neobrijanih Hrvata u uniformama s kojih su bili otrgnuti rukavi, s vrpcama oko glave i bez oznaka, opkolila je vozilo i ljutito im rekla, držeći ih na nišanu, da su na zabranjenom području. Jedan od njih je Berikoffa i njegove suputnike odveo u policijsku postaju u Vrlici.²³⁶³ U toj policijskoj postaji su zadržani približno dva sata.²³⁶⁴ Berikoff im je potom pokazao

²³⁵⁶ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 59; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 11.

²³⁵⁷ P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 11.

²³⁵⁸ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (s); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 36, 58; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 11.

²³⁵⁹ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (s); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 36, 38-39, 48, 58; Philip Berikoff, T. 7897; P742 (Izvešće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (n); P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (k); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 11; P753 (Fotografije doline Cetine), str. 1-2.

²³⁶⁰ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (s); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 36-39, 48, 58; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2-3; Philip Berikoff, T. 7590, 7606, 7835, 7838, 7849, 7893, 7895-7897; P742 (Izvešće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (n); P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 5; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (k); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 11.

²³⁶¹ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (s); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 36.

²³⁶² D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 36, 38.

²³⁶³ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (s); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 36-39, 58; Philip Berikoff, T. 7893, 7896-7897; P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 5; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (k); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 11-12.

²³⁶⁴ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (s); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 36-37, 58; P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 5; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u

pismo generala Čermaka, koje je jedan civilni policajac uzeo i otišao. Vratio se nakon nekog vremena, pustio ih iz zatvora i rekao im da oni izvode akcije na tom području u potrazi za Srbima i da Berikoff i njegovi suputnici moraju otići iz Sektora Jug i javiti se hrvatskoj policiji u Splitu.²³⁶⁵ Potom su se iz policijske postaje u Vrlici u pratnji dva policijska vozila odvezli iz Sektora Jug.²³⁶⁶ Berikoff se sa suputnicima, preko Drniša, vratio u Knin i između ta dva grada na sve strane vidio polja u plamenu.²³⁶⁷ Jednom prilikom je jedan hrvatski vojnik na kontrolnom punktu rekao Berikoffu da se to radi kako bi se polja očistila od mina i inženjer u stožeru UN-a je Berikoffu potvrdio da je to jedan od načina da se pronađu mine.²³⁶⁸ Berikoff je ustvrdio da je približno 90 posto kuća duž ceste između Knina i Drniša bilo uništeno.²³⁶⁹ Na velikom kontrolnom punktu na ulazu u Drniš zaustavili su ih hrvatski vojni policajci, koji su nekoga nazvali. Berikoff i njegovi suputnici su im pokazali Čermakovo pismo, ali činilo se da im ono ne znači mnogo. Potom su rekli da im je i bojnič Ivan Jurić dao dopuštenje da putuju, nakon čega je vojni policajac opet nekoga nazvao i dopustio im da produže.²³⁷⁰

539. Berikoff je napisao da je 13. kolovoza 1995. zajedno s drugima otišao u Rašević, u općini Polača, i da je posvuda još uvijek gorjelo.²³⁷¹ U jutarnjim satima 14. kolovoza 1995., satnik Dangerfield, narednik Green i Berikoff uputili su se u Strmicu, ali ih vojnici HV-a, hrvatska civilna policija i osobe u sivim uniformama - kombinezonima nisu pustili da uđu u mjesto zbog borbi koje su se vodile na tom području.²³⁷² U poslijepodnevnom satima, uspjeli su ući u Strmicu i doći do

razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (k); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 12.

²³⁶⁵ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 28-29, 37, 39-40, 58; Philip Berikoff, T. 7901; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 12.

²³⁶⁶ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (s); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 37; Philip Berikoff, T. 7901; P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 5; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 12.

²³⁶⁷ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (s); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 37, 63; P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 5; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (k); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 12; P749 (Fotografije), str. 2, 35; P752 (Fotografije posljedica uništavanja izvan Knina), str. 3-4.

²³⁶⁸ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 37, 40.

²³⁶⁹ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 46; P742 (Izvješće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (c).

²³⁷⁰ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 40.

²³⁷¹ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 63; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 12; P749 (Fotografije), str. 2, 36-38.

²³⁷² P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (t); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 41; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7590, 7699, 7835, 7838; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 12.

promatračnice UN-a, u kojoj je bilo približno 20-25 dobro naoružanih vojnika HV-a.²³⁷³ Berikoff je ustvrdio da je najmanje deset kuća uz cestu između Knina i Strmice bilo uništeno, kao i da je oštećenih ili uništenih kuća bilo i u Strmici, do čijeg središta, doduše, nije stigao.²³⁷⁴ On je u svom svjedočenju rekao da se radilo o nedavnom razaranju, izvršenom poslije početka operacije Oluja, kao i da je moguće da je prouzrokovano granatiranjem, premda on sam nije vidio granatiranje na području Strmice.²³⁷⁵ Berikoff je napisao da je u Strmici bilo mnogo vojnika i osoba u sivim uniformama-kombinezonima.²³⁷⁶ Također je napisao da je, prateći generala Foranda 15. kolovoza 1995., vidio kako gore mnogi objekti i polja na području odgovornosti Kenijskog bataljuna UNCRO-a.²³⁷⁷

540. Berikoff i drugi su 20. kolovoza 1995. prolazili kroz područje Donjeg Lapca i primijetili su da su vojne aktivnosti u okolici Donjeg Lapca još uvijek intenzivne.²³⁷⁸ Vidjeli su hrvatske vojnike i policajce kako tovare na kamione vrijedne predmete iz kuća.²³⁷⁹ Također su vidjeli mnoge mrtve životinje, neke na cesti s kablom omotanom oko vrata, neke obješene po stablima.²³⁸⁰ Berikoff je napisao i da su vidjeli "Hrvate" kako vuku svinju privezanu kablom za kamion, zaustavljaju se i bacaju je niz nasip, kao i, drugom prilikom, kako ubijaju svinju vatrenim oružjem, da bi je potom pregazili.²³⁸¹ Berikoff je izjavio da su mnoge kuće na potezu između Knina i Otrića, u općini Gračac, bile uništene i da su neki zaseoci bili potpuno uništeni.²³⁸² U Otriću ih je na kontrolnom

²³⁷³ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (t); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 41; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 12.

²³⁷⁴ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 46; P742 (Izvešće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (b).

²³⁷⁵ Philip Berikoff, T. 7673; P744 (Izvešće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 7.

²³⁷⁶ D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7590, 7835, 7838; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 12.

²³⁷⁷ P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (l); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 12-13.

²³⁷⁸ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (u); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 41, 59; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (m); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 13.

²³⁷⁹ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (u); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 41-42; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 13.

²³⁸⁰ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (u); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 41, 63; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (m); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 13; P749 (Fotografije), str. 2, 39.

²³⁸¹ P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 13-14.

²³⁸² D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 47; P742 (Izvešće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (j).

punktu zaustavila civilna policija, koja im je rekla da ne mogu u Donji Lapac zato što su ondje još uvijek u tijeku akcije i prisilila ih da se vrate.²³⁸³ Berikoff je sa suputnicima otišao u Donji Lapac drugom cestom, preko Gračaca.²³⁸⁴ Izjavio je da je na potezu između Otrića i Gračaca bilo više uništenih kuća.²³⁸⁵

541. Berikoff je napisao da je 21. kolovoza 1995. putovao u Gračac, Udbinu, Karlovac i Zagreb.²³⁸⁶ Taj svjedok je napisao da je 26. kolovoza 1995. s Rolandom Dangerfieldom otišao u jedno selo koje je gorjelo, gdje su našli tijela dva starija muškarca sa strijelnim ranama na potiljku, prerezanim grkljanima i rasporenim trbusima.²³⁸⁷ Dana 28. kolovoza 1995., osobe u sivim uniformama-kombinezonima zaustavile su satnika Dangerfielda, narednika Greena i Berikoffa približno pet kilometara južno od Uništa i naložile im da se okrenu i ne vraćaju zato što na tom području još ima "opakih četnika".²³⁸⁸ Berikoff je s Parleom 29. i 30. kolovoza 1995. provezao novinara Gartha Pritcharda po području Knina, Kistanja, Razvođa, u općini Oklaj, Drniša, Vrbnika, u općini Orlić, te Gračaca i Donjeg Lapca, gdje je vidio osobe u civilnoj odjeći ili uniformi, mrtve životinje, uništene kuće i vozila, a u Kistanjama i neoštećeni vodotoranj.²³⁸⁹ U Kistanjama je bilo uništeno približno 95 posto objekata.²³⁹⁰ Dana 1. rujna 1995., Parlee i Berikoff su otputovali u Obrovac i nekoliko drugih sela u sjeverozapadnom dijelu Sektora Jug.²³⁹¹ U tijeku je bilo pljačkanje i paljenje kuća.²³⁹² Berikoff je izjavio da je uz cestu između Macura i Obrovca bilo uništenih kuća u gotovo

²³⁸³ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 41.

²³⁸⁴ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 41, 59.

²³⁸⁵ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 48; P742 (Izvešće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (m).

²³⁸⁶ P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 14.

²³⁸⁷ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (c); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 15.

²³⁸⁸ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (v); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 43-44; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7590, 7835, 7838; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 15.

²³⁸⁹ P741 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 11. prosinca 2007.), par. 7-8; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 59; Philip Berikoff, T. 7628, 7631; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 15; P749 (Fotografije), str. 2, 32-33; P754 (Video-materijal koji je Garth Pritchard snimio 29. ili 30. kolovoza 1995.); P757 (Video-materijal koji je Garth Pritchard snimio 29. ili 30. kolovoza 1995.).

²³⁹⁰ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 26, 47; P742 (Izvešće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (e).

²³⁹¹ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (x); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 44; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 16.

²³⁹² P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 4; P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (x); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 44; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 3; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 16.

svakom selu ili zaseoku, kao i da su neki zaseoci bili potpuno uništeni.²³⁹³ Berikoff je jednom vidio muškarca civila kako s kanistrom ulazi u kuću i potom praznih ruku izlazi iz nje nekoliko minuta kasnije, te kako je kuća planula dok se udaljavao od nje.²³⁹⁴ Toga dana u Obrovcu nije vidio ni civilnu policiju ni vojsku.²³⁹⁵ Berikoff je napisao da su ga 2. rujna 1995., zajedno s drugima, na cesti prema Cetini i Uništima zaustavile osobe u sivim uniformama-kombinezonima, koje su ih prisilile da se vrate i ispratile ih do glavne ceste.²³⁹⁶ Gorjelo je mnogo kuća. Berikoff je napisao da je 3. rujna 1995. odvezao jednog kanadskog novinara i jednog fotografa u Knin i određeni broj sela, da su kuće još uvijek gorjele i da je posvuda bilo mrtvih životinja.²³⁹⁷ Dana 4. rujna 1995., odvezao je Gartha Pritcharda u Donji Lapac.²³⁹⁸ Berikoff je izjavio da je približno 90 posto tog grada bilo uništeno.²³⁹⁹ U gradu nije bilo nikoga osim jednog Jordanca i nekoliko vojnika HV-a.²⁴⁰⁰

542. Kada je počela operacija Oluja, hrvatski kontrolni punktovi su se pojavili na svim glavnim raskrižjima na ulazima i izlazima iz Sektora Jug – između ostalog, kod Varivoda, u općini Kistanje, kod Oklaja, Macura i Razvođa, u općini Oklaj, kao i kod Drniša i Knina – i na njima su isprva bili hrvatski vojnici i vojna ili civilna policija (civilna policija je zamijenila vojnu policiju krajem kolovoza).²⁴⁰¹ Berikoff je izjavio da je putujući kroz Sektor Jug mnogo puta vidio kako na kontrolnim punktovima vojne i civilne kamione pune vrijednih predmeta samo propuštaju, ponekad poslije površnog pregleda, dok su njega zaustavljali i zadržavali.²⁴⁰²

543. Berikoff je izjavio da je, od trenutka kad mu je prvi put dopušteno da izađe iz baze UN-a u Kninu pa do 5. rujna, kada je otišao, po cijelom Sektoru Jug u brojnim prilikama viđao hrvatske vojnike i osobe u sivim uniformama-kombinezonima kako idu

²³⁹³ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 47; P742 (Izvešće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (g).

²³⁹⁴ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (x); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 44-45, 60; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 16.

²³⁹⁵ D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 3.

²³⁹⁶ D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7590, 7835, 7838; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 16.

²³⁹⁷ P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 16.

²³⁹⁸ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 59; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 15-16.

²³⁹⁹ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 48; P742 (Izvešće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 2 (l).

²⁴⁰⁰ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 59.

²⁴⁰¹ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 4; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 30, 33, 54.

²⁴⁰² D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 54.

od kuće do kuće i domaće životinje i vrijedne predmete iz kuća tovare na kamione, dok su osobe u sivim uniformama-kombinezonima upravljale prometom oko njih.²⁴⁰³ Berikoff je izjavio da se upoznao s nekim hrvatskim vojnicima na kontrolnim punktovima, koji su mu rekli da su objekti paljeni, između ostalog, tako što bi vojnici ušli u neku kuću, otvorili plin, zapalili svijeću i izišli.²⁴⁰⁴ Objasnili su da se to čini kako bi se osiguralo da na tom području više ne bude "opakih četnika".²⁴⁰⁵ Berikoff bi znao da je neki objekt uništen poslije operacije Oluja po tome što je nedostajao samo krov, dok je ostatak objekta bio neoštećen, bez tragova šrapnela ili rupa prouzrokovanih topničkim djelovanjem.²⁴⁰⁶

544. Berikoff je izjavio da su na kućama u Krajini bili ispisani nazivi vojnih postrojbi i da je to pružalo pravu sliku o tome koje su postrojbe bile na tom području.²⁴⁰⁷ Berikoff je u svom svjedočenju rekao da je po cijelom Sektoru Jug redovno viđao kuće koje su bile označene kao hrvatske.²⁴⁰⁸ Izjavio je da je vidio i kako takve oznake na kuće stavljaju civili (osobito na širem obrovačkom i velebitskom području), policajci – u maskirnim uniformama, sivim uniformama-kombinezonima ili plavosivim hlačama i košuljama civilne policije – djelomično ili potpuno uniformirani vojnici koji su imali naoružanje tipično za običnu vojsku, a ponekad i svi oni zajedno.²⁴⁰⁹ On je također izjavio da bi uvijek vidio barem mali broj neoštećenih kuća bez takvih oznaka.²⁴¹⁰

545. U razdoblju od 7. do 9. kolovoza 1995. Berikoff je viđao isključivo osobe u policijskoj ili vojnoj uniformi; nije bilo srpskih ni hrvatskih civila.²⁴¹¹ Izjavio je da je u prvom tjednu poslije operacije Oluja vidio nekoliko civila i da su to bili vrlo stari ljudi.²⁴¹² Berikoff je izjavio da su civili počeli dolaziti na to područje tek nekoliko tjedana poslije ofenzive i da su među prvima došli Hrvati i njemački turisti.²⁴¹³ Izjavio

²⁴⁰³ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 43, 60; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7590, 7835, 7838.

²⁴⁰⁴ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 25, 60; Philip Berikoff, T. 7912-7913.

²⁴⁰⁵ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 25, 27.

²⁴⁰⁶ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 63; P749 (Fotografije), str. 2, 34; P752 (Fotografije posljedica uništavanja izvan Knina), str. 1-2, 5.

²⁴⁰⁷ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 45.

²⁴⁰⁸ Philip Berikoff, T. 7604, 7913-7914.

²⁴⁰⁹ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 34; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7590, 7835, 7838, 7913-7916.

²⁴¹⁰ Philip Berikoff, T. 7913-7914.

²⁴¹¹ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 21.

²⁴¹² D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 31-32.

²⁴¹³ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 48-49; Philip Berikoff, T. 7753.

je da je do dolaska civila na to područje, veći dio uništavanja već izvršen.²⁴¹⁴ Berikoff je izjavio da su pljačkali i ljudi za koje je naveo da su izgledali kao lokalni ratnici, paravojska ili pripadnici bandi, koji su nosili maskirne uniforme, ili su bili s osobama u takvim uniformama, i koje je Berikoff razlikovao po njihovim uniformama, nastupu ili držanju.²⁴¹⁵ Znalo se dogoditi da oni imaju više naoružanja, odnosno bolje – modernije i zapadno – naoružanje od redovnih hrvatskih vojnika.²⁴¹⁶ Najteže naoružanje koje je Berikoff vidio da koriste bili su ručni raketni bacači i strojnice "kalibra 50" proizvedeni na Zapadu, kao i minobacači približnog "kalibra 80" jugoslavenske proizvodnje.²⁴¹⁷

546. Raspravno vijeće će Berikoffovo svjedočenje prikazano gore u tekstu uzeti u obzir kada u nastavku teksta bude govorilo o incidentima uništavanja i pljačkanja u općinama na koje se odnosi Optužnica.

4.2.2 Općina Benkovac

Grad Benkovac

547. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u gradu Benkovcu predloženi putem svjedočenja Aluna Robertsa, Jacquesa Morneaua i Konstantina Drče, kao i putem raznih izvješća i drugih dokumenata HV-a. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 3.776 stanovnika Benkovca 1991., njih 2.780 su bili Srbi.²⁴¹⁸

548. U izvješću podnesenom, između ostalog, ZP-u Split, od 23. kolovoza 1995., zapovjednik 134. domobranske pukovnije pukovnik Josip Čerina naveo je da je 5. kolovoza 1995. brigadir Jure Šundov, bez konzultacije s njim, uputio 1. pješačku bojnu u Benkovac.²⁴¹⁹ Prema izvješću, ta bojna je bila razmještena oko vatrogasnog doma u Benkovcu.²⁴²⁰ Čerina u izvješću kaže da se u sljedećih nekoliko sati situacija u Benkovcu pogoršala zbog miješanja postrojbi OG Zadar. Kada je 6. kolovoza 1995.

²⁴¹⁴ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 4; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 49.

²⁴¹⁵ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 27-28, 49-50; Philip Berikoff, T. 7753-7754, 7756-7757, 7802, 7892-7900.

²⁴¹⁶ Philip Berikoff, T. 7900.

²⁴¹⁷ Philip Berikoff, T. 7916.

²⁴¹⁸ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 46.

²⁴¹⁹ P1200 (Izvješće Josipa Čerine o izvršenju bojne zadaće podneseno ZP-u Split, 23. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁴²⁰ P1200 (Izvješće Josipa Čerine o izvršenju bojne zadaće podneseno ZP-u Split, 23. kolovoza 1995.), str. 2-3.

saznao da je dio 1. pješačke bojne u Benkovcu, Čerina je naredio njeno izvlačenje i bojna je u 10:00 sati otišla iz grada.²⁴²¹ Čerina dalje u izvješću piše da im je 16. kolovoza 1995. naređen razmještaj dijela te postrojbe u Benkovačko Selo, nakon što je odbijen njihov zahtjev za odobrenje premještaja u vojarnu Benkovac.²⁴²²

549. U dnevnom izvješću Glavnom stožeru Hrvatske vojske poslanom 5. kolovoza 1995. u 06:00 sati, Ante Gotovina kaže da su 7. domobranska pukovnija i 134. domobranska pukovnija, obje iz sastava OG Zadar, dostigle bojišnicu u Benkovcu.²⁴²³ U izvješću general-bojniku Ivanu Tolju poslanom 5. kolovoza 1995. u 13:00 sati, koordinator Političke uprave Ministarstva obrane za političku djelatnost pukovnik Ivan Zelić piše da se, po ovladavanju Žitničem, i Benkovac našao u okruženju.²⁴²⁴

550. Dana 8. kolovoza 1995., satnik Grancarić iz 72. bojne VP, 3. satnija Zadar, izvještava da je situacija u Benkovcu neposredno nakon oslobađanja grada izmakla kontroli i u jednom trenutku prerasla u anarhično stanje.²⁴²⁵ Satnik Grancarić izvještava da je obavijestio zapovjednika OG Zadar pukovnika Mladena Fuzula da je do takve situacije došlo zato što su mnogi pripadnici postrojbe porijeklom s tog područja i većina njih je ostala cijele noći u gradu i pila. Došlo je do remećenja javnog reda i mira i izvršena su razna kaznena djela, nakon čega je zapovjednik OG Zadar izdao zapovijed kojom svim pripadnicima HV-a zabranjuje ulazak u Benkovac. Satnik Grancarić je odredio četiri glavna pravca ulaska u grad i barikadama spriječio ulazak iz drugih pravaca. Satnik Grancarić je iste noći formirao četiri grupe, na čelu kojih su bili zapovjednici desetina i vodova, i pročešljao čitav grad. Prema izvješću, zatekao je mnoge kako besciljno hodaju gradom i obilaze objekte.²⁴²⁶

551. Dana 10. kolovoza 1995., satnik Grancarić iz 72. bojne VP, 3. satnija Zadar, izvještava da su 5. kolovoza 1995., u 15:30 sati, četiri pripadnika VP zajedno s pripadnicima drugih postrojbi ušla u sam grad Benkovac.²⁴²⁷ Te večeri je gorio samo

²⁴²¹ P1200 (Izvješće Josipa Čerine o izvršenju bojne zadaće podneseno ZP-u Split, 23. kolovoza 1995.), str. 3.

²⁴²² P1200 (Izvješće Josipa Čerine o izvršenju bojne zadaće podneseno ZP-u Split, 23. kolovoza 1995.), str. 1, 5.

²⁴²³ D180 (Dokumentacija o istrazi hrvatskih vlasti u vezi s ubojstvom Ilije i Milke Petko, te Dmitra i Đure Rašua), str. 8, 11, 13.

²⁴²⁴ D180 (Dokumentacija o istrazi hrvatskih vlasti u vezi s ubojstvom Ilije i Milke Petko, te Dmitra i Đure Rašua), str. 14-15.

²⁴²⁵ P1211 (Izvješće satnika Grancarića iz 72. bojne VP, 8. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁴²⁶ P1211 (Izvješće satnika Grancarića iz 72. bojne VP, 8. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁴²⁷ D737 (Izvješće zapovjednika, bojnika Budimira, 13. kolovoza 1995.), str. 6; D1749 (Izvješće satnika Grancarića, 72. bojna VP, 10. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

jedan objekt, koji je zapaljen prije ulaska VP u grad. Vojna policija je pozvala vatrogasnu službu koja nije reagirala zato što nije bila isključena struja. Istaknuto zapovjedno mjesto satnije potom je stacionirano u Benkovac i VP je započela s ophodnjom i osiguranjem svih vitalnih objekata. Po dolasku tri pripadnika MUP-a 5. kolovoza 1995. u 21:15 sati, satnik Grancarić je stupio u kontakt sa zapovjednikom Markom Balićem kako bi s njim razgovarao o preuzimanju osiguranja civilnih objekata i o mješovitim patrolama, koje bi se sastojale od po tri pripadnika VP i tri pripadnika MUP-a. Prema tom izvješću, u gradu Benkovcu bilo je mnogo civila i organizirano je osiguranje prihvatilišta za ratne zarobljenike na kojem su radila tri vojna policajca.²⁴²⁸ U danima koji su prethodili 10. kolovozu 1995., patrole VP i pripadnici HV-a su u prostorije VP Benkovac doveli 55 osoba srpske nacionalnosti i jednog Hrvata.²⁴²⁹ Na temelju zaplijenjenih vojnih spisa i informativnih razgovora obavljenih s tim osobama, VP je utvrdila da je 12 privedenih osoba aktivno sudjelovalo u oružanim pobunama protiv Hrvatske i te osobe su sprovedene u kriminalističku Vojnu policiju Zadar. Vojna policija je ostale 43 osobe predala Pješačkoj pukovnici u Benkovcu, koja ih je odvezla u sabirni centar Mocire u Zadru.²⁴³⁰ Dana 6. kolovoza 1995., nakon što je pukovnik Mladen Fuzul uveo policijski sat, VP je uspostavila dva dodatna kontrolna punkta i izvršila blokadu pojedinih sporednih puteva koji vode u Benkovac, zbog učestalih krađa i pljački u gradu.²⁴³¹ Po uvođenju policijskog sata, javni red i mir je narušen još samo jednom i počinitelji su privedeni i zadržani određeni broj sati.²⁴³² U razdoblju od 5. do 10. kolovoza 1995., VP je tijekom ophodnji i na kontrolnim punktovima oduzela velik broj električnih i mehaničkih uređaja i aparata, uključujući kućanske aparate, televizore i radioprijemnike, i pohranila ih u skladište VP Benkovac, zajedno s ratnom opremom, između ostalog, oružjem, streljivom, granatama i minama.²⁴³³ Bojnik Budimir iz 72.

²⁴²⁸ D737 (Izvješće zapovjednika, bojnika Budimira, 13. kolovoza 1995.), str. 7; D1749 (Izvješće satnika Grancarića, 72. bojna VP, 10. kolovoza 1995.), str. 3.

²⁴²⁹ D737 (Izvješće zapovjednika, bojnika Budimira, 13. kolovoza 1995.), str. 8; D1749 (Izvješće satnika Grancarića, 72. bojna VP, 10. kolovoza 1995.), str. 5.

²⁴³⁰ D737 (Izvješće zapovjednika, bojnika Budimira, 13. kolovoza 1995.), str. 9; D1749 (Izvješće satnika Grancarića, 72. bojna VP, 10. kolovoza 1995.), str. 5.

²⁴³¹ D737 (Izvješće zapovjednika, bojnika Budimira, 13. kolovoza 1995.), str. 7; D1749 (Izvješće satnika Grancarića, 72. bojna VP, 10. kolovoza 1995.), str. 4.

²⁴³² D737 (Izvješće zapovjednika, bojnika Budimira, 13. kolovoza 1995.), str. 7-8; D1749 (Izvješće satnika Grancarića, 72. bojna VP, 10. kolovoza 1995.), str. 4.

²⁴³³ D737 (Izvješće zapovjednika, bojnika Budimira, 13. kolovoza 1995.), str. 9; D1749 (Izvješće satnika Grancarića, 72. bojna VP, 10. kolovoza 1995.), str. 5.

postrojbe VP prenio je 13. kolovoza 1995. informacije iz Grancarićevog izvješća načelniku Uprave VP u Zagrebu.²⁴³⁴

552. Na zahtjev Policijske uprave zadarsko-kninske za dostavljanje informacija, VI. policijska postaja Benkovac je 2. rujna 1995. izvijestila da još ima dojava o paljenju srpskih kuća na njenom području kao i, premda manje, dojava o rušenju i odnošenju imovine.²⁴³⁵ Prema tom izvješću, VI. policijska postaja Benkovac je u razdoblju od 22. do 31. kolovoza 1995. izvršila pet očevida paleža i dva očevida teške krađe.²⁴³⁶

553. Dana 13. kolovoza 1995., ili prije tog dana, zapovjednik 4. satnije OVP – Šibenik izvijestio je da je VP razmještena na kontrolne punktove u Drnišu, Kistanjama i Skradinu i u okolici tih mjesta kako bi se spriječilo da pojedinci i vojni obveznici krađu imovinu s novooslobođenih područja.²⁴³⁷ On također izvještava da će 4. satnija OVP za svoje potrebe zadržati dio ratnog plijena, koji je uključivao motorna vozila, tehničku robu, hladnjake, perilice, uredski materijal, strojnice i jedan brod.²⁴³⁸

554. Dana 8. kolovoza 1995. u 16:05 sati, na kontrolnom punktu u okolici Benkovca, UNMO je vidio kako VP pregledava brojne civilne automobile u kojima su bili vojnici i kako ih prisiljava da predaju predmete za koje je smatrala da su ukradeni, poput televizora, generatora i hladnjaka.²⁴³⁹ Tim je u Benkovcu vidio isključivo policajce i vojnike.²⁴⁴⁰ UNMO je 15. kolovoza 1995. u Benkovcu vidio kako gore dvije kuće pored kojih su prošli toga jutra, kada nisu vidjeli da gore.²⁴⁴¹

555. U tjednom izvješću UNCIVPOL-a od 20. kolovoza 1995. izvještava se o rasprostranjenom paljenju napuštenih kuća u okolici Benkovca, Kistanja, Gračaca i Knina. Osim takvog uništavanja, vršila se i pljačka imovine. Prema tom izvješću, na mjestima događaja viđeno je hrvatsko vojno osoblje, a na osnovi razmjera tih aktivnosti sastavljači izvješća su zaključili da je riječ o kampanji koja se na službenoj razini

²⁴³⁴ D737 (Izvješće zapovjednika, bojnika Budimira, 13. kolovoza 1995.), str. 1, 4-9; D1749 (Izvješće satnika Grancarića, 72. bojna VP, 10. kolovoza 1995.).

²⁴³⁵ D1750 (Dopis upućen policijskim postajama PU zadarsko-kninske, 1. rujna 1995.), str. 1-3.

²⁴³⁶ D1750 (Dopis upućen policijskim postajama PU zadarsko-kninske, 1. rujna 1995.), str. 3.

²⁴³⁷ D737 (Izvješće zapovjednika, bojnika Budimira, 13. kolovoza 1995.), str. 1, 4, 9-10.

²⁴³⁸ D737 (Izvješće zapovjednika, bojnika Budimira, 13. kolovoza 1995.), str. 10.

²⁴³⁹ P112 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3.

²⁴⁴⁰ P112 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 4.

²⁴⁴¹ P120 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 15. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

prešutno tolerira.²⁴⁴² Što se tiče Benkovca, grad je bio opljačkan, premda broj spaljenih kuća nije bio velik.²⁴⁴³

556. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,²⁴⁴⁴ u svom svjedočenju je rekao da misli da se u okolici Benkovca nalazio stožer jedne satnije SVK, ali da u samom gradu, u kojem je bio mnogo puta, nije bilo stacioniranog osoblja ili vojne opreme SVK.²⁴⁴⁵

557. Dana 21. kolovoza 1995., UNMO je u Benkovcu vidio dvije kuće u plamenu.²⁴⁴⁶ Dana 1. rujna 1995. u 20:30 sati, UNMO je u Benkovcu vidio tri kuće u plamenu.²⁴⁴⁷

558. Prema izvješću Ante Gotovine podnesenom načelniku Glavnog stožera HV-a, generalu Zvonimiru Červenku, 134. domobranska pukovnija je 1. rujna 1995. razmještena u Benkovačko Selo, u općini Benkovac.²⁴⁴⁸

559. **Jacques Morneau**, zapovjednik Kanadskog bataljuna I od travnja do rujna 1995.,²⁴⁴⁹ u svom svjedočenju je rekao da je neposredno poslije hrvatske ofenzive u kolovozu 1995. po cijelom području odgovornosti Kanadskog bataljuna I viđao hrvatske vojnike u vojnim uniformama i hrvatske policajce kako iz kuća pljačkaju domaće životinje, automobile, traktore i namještaj i potom te kuće pale.²⁴⁵⁰ Stožer Kanadskog bataljuna I nalazio se u Raštevici, u općini Polača, a područje odgovornosti tog bataljuna obuhvaćalo je Rodaljice, u općini Lisičić, Pristeg, u općini Stankovci, Kakmu,

²⁴⁴² P223 (Tjedno izvješće UNCIVPOL-a, 14.-20. kolovoza 1995., 20. kolovoza 1995.), str. 4.

²⁴⁴³ P224 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 15. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁴⁴⁴ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

²⁴⁴⁵ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 12.

²⁴⁴⁶ D93 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2-3.

²⁴⁴⁷ P137 (Ažurirano izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 23:59 sati, 1. rujna 1995.), str. 2.

²⁴⁴⁸ P2566 (Izvješće Ante Gotovine podneseno generalu Zvonimiru Červenku, 1. rujna 1995.), str. 1-2, 4.

²⁴⁴⁹ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 2.

²⁴⁵⁰ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 3-4; P310 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 25. veljače 2008.), par. 9; Jacques Morneau, T. 3939-3941, 3946-3947; P312 (Izvješće Obavještajnog odsjeka Kanadskog bataljuna, kolovoz 1995.), str. 6; P313 (Izvješće satnije C Kanadskog bataljuna o napadu koji je HV izveo 4.-6. kolovoza 1995.), str. 9; P314 (Izvješće Kanadskog bataljuna o događajima u razdoblju od 4. do 7. kolovoza, 31. kolovoza 1995.), str. 7; P318 (Izvješće Kanadskog bataljuna o kršenjima ljudskih prava, kolovoz 1995.), str. 3; P319 (Video-snimka zone odgovornosti i ceste prema Kninu poslije operacije Oluja, koju je snimio Kanadski bataljun), 00:24-00:49, 2:50-2:54, 4-4:12; P320 (Dodaci Izvješću Kanadskog bataljuna o kršenjima ljudskih prava, kolovoz 1995.), str. 15, 27-28.

u općini Polača, i Benkovac i protezalo se na sjever do Obrovca.²⁴⁵¹ Oko tjedan dana kasnije, svjedok je vidio da sve više civila sudjeluje u pljački i paležu.²⁴⁵² Pljačkalo se i palilo iz dana u dan tijekom tri do četiri tjedna.²⁴⁵³ Skupine koje je svjedok vidio kako pljačkaju sastojale su se od po dvije do osam osoba.²⁴⁵⁴ Neke kuće i sela bili su potpuno opljačkani i spaljeni – pri čemu su u nekim slučajevima paljeni i po više puta – dok su drugi sačuvani.²⁴⁵⁵ Na primjer, dvije hrvatske enklave u Bruškoj i Rodaljicama, obje u općini Lisičić, koje su prije operacije Oluja bile pod zaštitom Kanadskog bataljuna I bile su neoštećene poslije operacije Oluja, dok su čitava srpska sela u blizini bila opljačkana i potpuno spaljena.²⁴⁵⁶ Ubijene su stotine domaćih životinja i njihove strvine su se mogle vidjeti po cijelom području odgovornosti Kanadskog bataljuna.²⁴⁵⁷ Vojna policija je 4. kolovoza 1995. počela postavljati kontrolne punktove na cestama oko gradova i sela na području Krajine.²⁴⁵⁸ Prema riječima ovog svjedoka, na području odgovornosti Kanadskog bataljuna bilo je približno 30-50 hrvatskih kontrolnih punktova.²⁴⁵⁹ Ispočetka su na kontrolnim punktovima bili vojni policajci, a kasnije civilni policajci.²⁴⁶⁰ Na kontrolnim punktovima nisu propuštali vozila Kanadskog bataljuna.²⁴⁶¹ Hrvati su svjedoka obavijestili da mu je pristup gradovima poput Benkovca zabranjen dok traje čišćenje džepova srpskog otpora.²⁴⁶² Kako bi obišao vojnike Kanadskog

²⁴⁵¹ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 2; P309 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 25. studenog 2003.), par. 3; P310 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 25. veljače 2008.), par. 4, 22; Jacques Morneau, T. 3924, 4010; P316 (Skicirane karte zone odgovornosti Kanadskog bataljuna I), str. 1-3.

²⁴⁵² P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 3-4; P310 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 25. veljače 2008.), par. 9; Jacques Morneau, T. 3939-3940, 3952.

²⁴⁵³ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 4; Jacques Morneau, T. 3940-3942.

²⁴⁵⁴ Jacques Morneau, T. 3946-3947.

²⁴⁵⁵ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 4; Jacques Morneau, T. 3940-3942; P319 (Video-snimka zone odgovornosti i ceste prema Kninu poslije operacije Oluja, koju je snimio Kanadski bataljun), 00:24-00:49, 2:50-2:54, 4-4:12.

²⁴⁵⁶ P310 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 25. veljače 2008.), par. 11; Jacques Morneau, T. 3924.

²⁴⁵⁷ P318 (Izvjješće Kanadskog bataljuna o kršenjima ljudskih prava, kolovoz 1995.), str. 3; P319 (Video-snimka zone odgovornosti i ceste prema Kninu poslije operacije Oluja, koju je snimio Kanadski bataljun), 3:44-3:47; P320 (Dodaci Izvješću Kanadskog bataljuna o kršenjima ljudskih prava, kolovoz 1995.), str. 30.

²⁴⁵⁸ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 4; Jacques Morneau, T. 3937-3938, 3941, 3943, 3970, 4000; P312 (Izvjješće Obavještajnog odsjeka Kanadskog bataljuna, kolovoz 1995.), str. 6; P318 (Izvjješće Kanadskog bataljuna o kršenjima ljudskih prava, kolovoz 1995.), str. 3; D292 (Izvjješće MORH-a o operaciji Oluja, s potpisom Mate Laušića, 15. kolovoza 1995.), str. 5-6, 13.

²⁴⁵⁹ Jacques Morneau, T. 3970.

²⁴⁶⁰ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 4; T. 3937-3939, 3956-3957, 4000.

²⁴⁶¹ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 3-4; Jacques Morneau, T. 3927, 3937; P312 (Izvjješće Obavještajnog odsjeka Kanadskog bataljuna, kolovoz 1995.), str. 6; D289 (Komentar Jacquesa Morneaua objavljen u listu *Ottawa Sun*, 6. prosinca 1998.), str. 2.

²⁴⁶² P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 4; P310 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 25. veljače 2008.), par. 9.

bataljuna i opskrbio baze, svjedok se, u vojnom vozilu, kretao sporednim putevima i mimo puteva, izbjegavajući kontrolne punktove.²⁴⁶³ Svjedok je poslije ofenzive vidio na stotine vozila – poglavito civilnih, koja su ponekad vozili vojnici, ponekad civili – kojima se prevozila ukradena imovina s područja Krajine kako idu prema Hrvatskoj i to uglavnom glavnim cestama.²⁴⁶⁴ Svjedok je također vidio kako vozila s ukradenim predmetima dolaze s područja zabranjenog pristupa kao što je to bio Benkovac, gdje su Hrvati uspostavili kontrolne punktove na svim cestama koje vode u grad.²⁴⁶⁵ Prema riječima svjedoka, premda je u Benkovcu spaljeno samo nekoliko kuća, pljačkanje je bilo rašireno.²⁴⁶⁶ Svjedok je vidio kako vozila s ukradenim predmetima slobodno prolaze na hrvatskim kontrolnim punktovima.²⁴⁶⁷ Svjedok bi ponekad vidio kako VP zaustavlja i ispituje vozače vozila s ukradenim predmetima, a ponekad bi vidio kako VP iskrcava predmete iz tih vozila i ostavlja ih pokraj ceste na kontrolnom punktu, prije propuštanja vozila.²⁴⁶⁸ Svjedok je gotovo svakoga dana časnicima za vezu HV-a u Zadru slao svoje podređene da prosvjeduju protiv pljačke i paleža i da pitaju zašto HV to dopušta, na što su im ti časnici odgovarali da ne mogu kontrolirati situaciju na cijelom području.²⁴⁶⁹ Koliko je svjedoku poznato, ti časnici za vezu HV-a bili su podređeni zapovjedniku svih snaga, Gotovini.²⁴⁷⁰ Morneaua su njegovi podređeni izvijestili da su, poslije ofenzive HV-a, vidjeli pripadnike jedne specijalizirane postrojbe HV-a s crnim fantomkama, koji su vršili pretres kuća, praznili ih i čistili.²⁴⁷¹ Morneau je osim toga izjavio da su prije operacije Oluja u gradu Benkovcu živjeli "dobrim dijelom" Hrvati.²⁴⁷²

²⁴⁶³ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 3; Jacques Morneau, T. 3927, 3965; D289 (Komentar Jacquesa Morneaua objavljen u listu *Ottawa Sun*, 6. prosinca 1998.), str. 2.

²⁴⁶⁴ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 3-4; P310 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 25. veljače 2008.), par. 9; Jacques Morneau, T. 3942, 3952, 3965, 3969, 3973; P318 (Izvjješće Kanadskog bataljuna o kršenjima ljudskih prava, kolovoz 1995.), str. 3.

²⁴⁶⁵ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 4; P309 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 25. studenog 2003.), par. 3; P310 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 25. veljače 2008.), par. 9; Jacques Morneau, T. 3941-3942, 3945-3946, 3968, 4003, 4000; P320 (Dodaci Izvješću Kanadskog bataljuna o kršenjima ljudskih prava, kolovoz 1995.), str. 1.

²⁴⁶⁶ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 4; P310 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 25. veljače 2008.), par. 12.

²⁴⁶⁷ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 4; Jacques Morneau, T. 3973; P318 (Izvjješće Kanadskog bataljuna o kršenjima ljudskih prava, kolovoz 1995.), str. 3.

²⁴⁶⁸ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 4.

²⁴⁶⁹ P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 4; P310 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 25. veljače 2008.), par. 28; Jacques Morneau, T. 3942, 4003.

²⁴⁷⁰ Jacques Morneau, T. 3994.

²⁴⁷¹ P310 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 25. veljače 2008.), par. 20; Jacques Morneau, T. 3912-3915, 3955; P312 (Izvjješće Obavještajnog odsjeka Kanadskog bataljuna, kolovoz 1995.), str. 4; P313 (Izvjješće satnije C Kanadskog bataljuna o napadu koji je HV izveo 4.-6. kolovoza 1995.), str. 9.

²⁴⁷² P308 (Jacques Morneau, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1996.), str. 4.

560. **Mate Laušić**, načelnik Uprave VP od 5. ožujka 1992. do 30. prosinca 2002.,²⁴⁷³ u svom svjedočenju je izjavio da ga je 7. kolovoza 1995. u 18:15 sati nazvao pomoćnik ministra Morić i rekao mu da je pomoćnik ministra unutarnjih poslova Reljić, koji se nalazio u Benkovcu, vidio mnogo pljačkanja od strane pripadnika HV-a. On je osim toga rekao Laušiću da su ti pripadnici HV-a navodno pružali oružani otpor pripadnicima VP koji su ih pokušavali staviti pod kontrolu. Laušić je potom od svog pomoćnika, brigadira Biškića, zatražio da vidi što se to događa u Benkovcu.²⁴⁷⁴

561. Prema Theunensovima riječima, 7. domobranska pukovnija je 6. kolovoza 1995. preuzela kontrolu nad Benkovcem da bi kasnije dobila zadatak da preuzme cijelo to područje.²⁴⁷⁵ Dana 7. kolovoza 1995. u 22:30 sati, istaknuto zapovjedno mjesto OG Zadar premješteno je u Benkovac.²⁴⁷⁶

562. Osim gore navedenog, Raspravno vijeće je razmotrilo svjedočenje Konstantina Drče (čiji prikaz se daje u poglavljima 4.3.2 (Konstantin Drča) i 4.2.7 (Parčić)) i svjedočenje svjedoka 56 (čiji prikaz se daje u poglavlju 4.5.2).

563. U vezi s vozilima kojima su se odvozili predmeti iz Benkovca i koja su zaustavljena na kontrolnim punktovima u razdoblju neposredno poslije operacije Oluja, Raspravno vijeće je konkretno uzelo u obzir Morneauovo svjedočenje, izvješće UNMO-a od 8. kolovoza 1995. i izvješća satnika Grancarića od 8. i 10. kolovoza 1995. Na temelju tih dokaza i Drčinog svjedočenja, Raspravno vijeće konstatira da su civili i osobe koje se navode kao vojno osoblje ili vojnici odnijeli velik broj predmeta iz kućanstva, uključujući televizore, radioprijemnike i hladnjake, električne i mehaničke uređaje, uključujući generatore, iz Benkovca, između ostalog iz Drčine kuće, u nekoliko dana u razdoblju od 6. do 10. kolovoza 1995. S obzirom na to da je Morneau dio tih osoba opisao kao vojno osoblje i da je UNMO osobe viđene 8. kolovoza 1995. opisao kao vojnike, Raspravno vijeće konstatira da su te osobe na sebi imale uniforme vojnog tipa.

564. Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo Theunensovo svjedočenje u vezi s prisutnošću i zadacima 7. domobranske pukovnije 6. kolovoza 1995., kao i u vezi s premještanjem istaknutog zapovjednog mjesta OG Zadar u Benkovac 7. kolovoza 1995. Na temelju Theunensovog i Laušićevog svjedočenja, kao i izvješća UNMO-a od 8.

²⁴⁷³ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), str. 1, par. 1, 37-38, 48, 60.

²⁴⁷⁴ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 196.

²⁴⁷⁵ P1113 (Izvještaj vještaka Reynauda Theunensa, prosinac 2007.), str. 389.

kolovoza 1995., Raspravno vijeće konstatira da su osobe u uniformama vojnog tipa koje su iz Benkovca odnijele gore navedene predmete u nekoliko dana u razdoblju od 6. do 10. kolovoza 1995. bile pripadnici HV-a. Raspravno vijeće je uzelo u obzir Morneauovo svjedočenje da su prije operacije Oluja u Benkovcu živjeli "dobrim dijelom" Hrvati. Raspravno vijeće je uzelo u obzir da su, od ukupno 3.776 stanovnika Benkovca 1991., njih 2.780 bili Srbi i da je znatan broj nesrba otišao iz nekadašnjeg Sektora Jug u razdoblju od 1991. do 1995. (v. poglavlje 5.1.2). Nadalje, s obzirom na velik broj predmeta koji su odneseni iz Benkovca u nekoliko dana i na činjenicu da su predmeti odneseni konkretno iz Drčine kuće, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici barem dijela predmeta odnesenih iz Benkovca bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti te incidente u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2(f) dolje u tekstu.

565. Morneauovo svjedočenje osim toga ukazuje na to da su hrvatski vojnici i policajci odnosili stoku, automobile, traktore i namještaj iz kuća na području koje je obuhvaćalo i Benkovac tijekom tri do četiri tjedna nakon 4. kolovoza 1995. Poslije prvog tjedna povećao se broj civila koji su sudjelovali u pljačkanju. Međutim, Morneau je o pljačkanju od strane hrvatskih vojnika u drugom, trećem i četvrtom tjednu poslije 4. kolovoza 1995. za koje se optuženici terete svjedočio u općim crtama i nije naveo datum ili mjesto tog pljačkanja. Isto tako, općeniti su i dokazi o tome da su gore navedene predmete odnosili hrvatski policajci i ne navodi se gdje se to navodno događalo. U nedostatku drugih, konkretnijih, dokaza u vezi s tim incidentima, Raspravno vijeće ne može utvrditi gdje su se i kada ti incidenti odigrali. Raspravno vijeće stoga neće dalje razmatrati te dokaze u svrhu donošenja činjeničnih zaključaka u vezi s Benkovcem.

566. Raspravno vijeće podsjeća na svoju konstataciju u poglavlju 4.3.2 (Konstantin Drča) da su 11. kolovoza 1995., približno u 16:30 sati, naoružani vojni policajci uhitili Konstantina Drču ispred njegove kuće u Benkovcu i odvezli ga civilnim automobilom u jednu kuću u privatnom vlasništvu u Benkovcu, za koju je Drča rekao da je bila stožer VP. Tijekom mjesec dana, počevši od 11. kolovoza 1995., Drča i Todor Šarić su po zapovijedi muškaraca za koje je Drča rekao da su bili vojni policajci iznosili svu osobnu imovinu, uključujući namještaj, iz stanova u Benkovcu. Drča i Šarić su tu imovinu tovarili u civilne kamione s registarskim tablicama HV-a, koje su vozile osobe o kojima

²⁴⁷⁶ P1113 (Izveštaj vještaka Reynauda Theunensa, prosinac 2007.), str. 393.

Drča govori kao o vojnim policajcima. Na temelju Drčine izjave i dokaza o prisutnosti VP u Benkovcu tijekom kolovoza 1995., Raspravno vijeće konstatira da su pripadnici VP naredili Drči i Šariću da iznose osobnu imovinu, uključujući namještaj, iz stanova u Benkovcu i da je tove na civilne kamione s registarskim tablicama HV-a, koje su vozili pripadnici VP. Drča je izjavio da su ti stanovi ranije bili u vlasništvu JNA. Na temelju Drčinog svjedočenja ne može se jasno utvrditi broj stanova za koje je njemu i Šariću bilo naređeno da iz njih iznesu predmete. S obzirom na to, Raspravno vijeće, nakon što je uzelo u obzir nacionalni sastav Benkovca 1991. i činjenicu da je znatan broj nesrba otišao iz nekadašnjeg Sektora Jug u razdoblju od 1991. do 1995. (v. poglavlje 5.1.2), ipak ne može utvrditi jesu li vlasnici tih odnesenih predmeta bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti te incidente u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2(f) dolje u tekstu.

567. U vezi s pohranom predmeta koje je VP oduzela tijekom ophodnji i na kontrolnim punktovima, Raspravno vijeće je konkretno uzelo u obzir izvješća satnika Grancarića od 8. i 10. kolovoza 1995. i Drčinu izjavu. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je VP uzela predmete koje su VP i civilna policija oduzeli na kontrolnim punktovima i prilikom ophodnji u Benkovcu tijekom kolovoza i rujna 1995. i pohranila ih u vojarni VP i jednom skladištu u Benkovcu. Drča i Šarić su u vojarni u Benkovcu istovarivali takve predmete, uključujući televizore, vrata, stoku i mehaničko oruđe, iz civilnih i vojnih kamiona, civilnih automobila i traktora. Drča je također izjavio da su osobe o kojima govori kao o pripadnicima HV-a i civilne policije redovno za osobne potrebe uzimale predmete koje su VP i civilna policija oduzeli i da je bio prisutan kada su neki od tih predmeta odneseni u stanove i kuće HV-a. S obzirom na to da je Konstantin Drča te ljude opisao kao pripadnike HV-a i civilne policije, Raspravno vijeće konstatira da su oni na sebi imali uniforme vojnog, odnosno policijskog tipa. Na temelju Drčine izjave i dokaza o prisutnosti VP u Benkovcu, Raspravno vijeće nadalje konstatira da su tijekom kolovoza i rujna 1995. u Benkovcu pripadnici HV-a i hrvatske civilne policije redovno za osobne potrebe uzimali neke od predmeta koje su VP i civilna policija oduzeli i odnosili ih u stanove HV-a. Raspravno vijeće je uzelo u obzir da su 1991. u Benkovcu, od ukupno 3.776 stanovnika, njih 2.780 bili Srbi i podsjeća na svoje zaključke u poglavlju 5.1.2 u vezi s nesrbima koji su otišli iz nekadašnjeg Sektora Jug u razdoblju od 1991. do 1995. Nadalje, s obzirom na to o kolikim razmjerima oduzimanja predmeta na kontrolnim punktovima je prema dokazima riječ i na to da su

takvi oduzeti predmeti redovno uzimani za osobne potrebe tijekom približno mjesec dana, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici barem dijela tih predmeta, koje je VP odnijela u vojarnu VP i skladište u Benkovcu, a pripadnici HV-a i civilne policije su ih uzimali za osobne potrebe, bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti te incidente u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2(f) dolje u tekstu.

568. Dokazi također ukazuju na to da su 5. kolovoza 1995. u Benkovcu gorjela dva ili tri objekta i da su 15. kolovoza 1995. u Benkovcu zapaljene dvije kuće. Dokazi nadalje ukazuju na to da su u Benkovcu 21. kolovoza 1995. gorjele dvije kuće, a 1. rujna 1995. tri kuće. Međutim, Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o okolnostima u kojima su ti objekti zapaljeni. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

Buković

569. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o uništavanju u Bukoviću, u općini Benkovac, predloženi putem svjedočenja Rajka Guše. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 904 stanovnika Bukovića 1991., njih 895 su bili Srbi.²⁴⁷⁷ **Rajko Guša**, Srbin iz sela Zemunik Gornji u općini Zadar,²⁴⁷⁸ u svom svjedočenju je rekao da je otišao u Buković u noći s 4. na 5. kolovoza 1995.²⁴⁷⁹ Kada je 5. kolovoza 1995. u 03:00 sata stigao u Buković, Guša je ustanovio da ondje nema njegove obitelji, koja je živjela u tom selu.²⁴⁸⁰ Guša je izjavio da su mu ljudi rekli da je većina seljana pobjegla prethodne noći.²⁴⁸¹ Nakon što je prenoćio na otvorenom, Guša je u zoru 5. kolovoza 1995. s udaljenosti od približno 300 metara vidio približno 500-600 hrvatskih vojnika kako ulaze u Buković, u općini Benkovac, i više tenkova parkiranih na cesti.²⁴⁸² Kada je vidio te vojnike, Guša je bio sa Slavkom Rnjakom i njih dvojica su pobjegli u vinograd blizu ceste, gdje su se skrivali cijeli dan.²⁴⁸³ Nekoliko sekundi poslije dolaska vojnika u selo, počelo je gorjeti pet ili šest kuća.²⁴⁸⁴ Guša misli da su hrvatski vojnici koristili

²⁴⁷⁷ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 46.

²⁴⁷⁸ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 1.

²⁴⁷⁹ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 1, 6, 9.

²⁴⁸⁰ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 9.

²⁴⁸¹ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 10.

²⁴⁸² P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 11-12; Rajko Guša, T. 9848-9850.

²⁴⁸³ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 12; Rajko Guša, T. 9848.

²⁴⁸⁴ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 13; P960 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 19. veljače 2008.), par. 4.

zapaljive materijale, poput benzina, zato što je vatra vrlo brzo zahvaćala krovove.²⁴⁸⁵ Guša je izjavio da je na cesti uz vinograd u kojem se skrivao vidio vojnike u maskirnim uniformama, od kojih su neki imali oznake sa šahovnicom.²⁴⁸⁶ Kad je pao mrak, Guša i Slavko Rnjak uspjeli su preći cestu, proći između hrvatskih vojnika i stići do obližnje šume. Nastavili su hodati nekoliko dana dok nisu stigli u Ervenik.²⁴⁸⁷

570. Na temelju predočenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su ujutro 5. kolovoza 1995. pripadnici skupine od približno 500-600 osoba koje su opisane kao hrvatski vojnici zapalili pet do šest kuća u Bukoviću, u općini Benkovac. S obzirom na to da je prošlo vrlo malo vremena od dolaska te skupine u selo do trenutka kada su kuće počele gorjeti, Raspravno vijeće konstatira da su kuće zapalili pripadnici te skupine. S obzirom na prisutnost osoba u maskirnim uniformama, od kojih su neke imale oznake sa šahovnicom, na broj prisutnih osoba i na prisutnost tenkova na tom području, Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su palile kuće bili pripadnici hrvatskih oružanih snaga ili Specijalne policije. S obzirom na nacionalni sastav Bukovića 1991. i činjenicu da je znatan broj nesrba otišao iz nekadašnjeg Sektora Jug u razdoblju od 1991. do 1995. (v. poglavlje 5.1.2), Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici ili stanari barem dijela spaljenih kuća bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti te incidente u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

Stegnajići

571. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o uništavanju u Stegnajićima, u općini Benkovac, predočeni putem izvješća UNCRO-a i UNMO-a. Prema jednom izvješću UNCRO-a, pripadnici UNCRO-a i UNMO-a su u Stegnajićima 19. kolovoza 1995. u približno 17:00 sati čuli eksploziju i vidjeli dva civila kratke kose s pištoljima Desert Eagle kako se odvoze u malom plavom automobilu.²⁴⁸⁸ Blizu jedne kuće su otkrili žicu dugu četiri metra koja je bila zavezana za sigurnosnu iglu bombe, a u unutrašnjosti te kuće oštećenja prouzrokovana šrapnelima. Taj incident su prijavili benkovačkoj policiji.²⁴⁸⁹ Istoga dana u 17:30 sati, UNMO je vidio civilni automobil u

²⁴⁸⁵ P960 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 19. veljače 2008.), par. 4.

²⁴⁸⁶ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 14.

²⁴⁸⁷ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 15; Rajko Guša, T. 9848.

²⁴⁸⁸ P403 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 3-4; D623 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2-3.

²⁴⁸⁹ P403 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 4; D623 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 3.

kojem je bio jedan hrvatski vojnik koji je pretraživao kuće na području Stegnjajića, u općini Benkovac, i koji je u jednu kuću ubacio ručnu bombu koja je eksplodirala.²⁴⁹⁰

572. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je razmotrilo dokazne predmete P1200 i P2566, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.2.

573. Dokazi ukazuju na to da su 19. kolovoza 1995., približno u 17:00 sati, u Stegnjajićima, dva civila s pištoljima Desert Eagle, koji su se vozili u malom plavom automobilu, izazvali eksploziju bombe uslijed koje je šrapnelima oštećena unutrašnjost jedne kuće. Dokazi nadalje ukazuju na to da je 19. kolovoza 1995. u 17:30 sati jedna osoba u civilnom automobilu koja se navodi kao hrvatski vojnik pretraživala kuće u Stegnjajićima i u jednu kuću ubacila ručnu bombu koja je eksplodirala. Na temelju toga što je UNMO tu osobu opisao kao hrvatskog vojnika, Raspravno vijeće se uvjerilo da je bila u uniformi. To izvješće ne pruža više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju te osobe kao Hrvata. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za kvalifikaciju te osobe kao hrvatskog vojnika valjana činjenična osnova. U vezi s tim, Raspravno vijeće također napominje da se ta osoba koja se navodi kao vojnik vozila u civilnom automobilu. Postoje dokazi koji ukazuju na to da je 134. domobranskoj pukovnji HV-a 16. kolovoza 1995. bilo naređeno da dio postrojbe razmjesti na područje Benkovačkog Sela i da se 1. rujna 1995. pukovnija ondje doista i nalazila. Iz tih dokaza se ne vidi kada je ta postrojba razmještena na područje Benkovačkog Sela, koje je od Stegnjajića udaljeno oko tri kilometra. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali, kao ni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Stegnjajićima ili u blizini Stegnjajića u to vrijeme. S obzirom na sve gore navedeno, Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

4.2.3 Općina Civljane

Cetina

574. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Cetini, u općini Civljane, predloženi prvenstveno putem svjedočenja

²⁴⁹⁰ P124 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 20. kolovoza 1995.), str. 3.

Rolanda Dangerfielda i Aluna Robertsa, kao i putem raznih izvješća UNMO-a. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 853 stanovnika Cetine 1991., njih 793 su bili Srbi.²⁴⁹¹

575. **Roland Dangerfield**, pripadnik britanske vojske, časnik za vezu sektora stacioniran u Kninu u kolovozu 1995. godine,²⁴⁹² u svom svjedočenju je rekao da je u tjednu poslije napada na Knin u kolovozu 1995. otišao u selo Cetina, u kojem je vidio pljačku i palež.²⁴⁹³ Dangerfield je izjavio da je vidio kako u to selo ulazi kamion pun vojnika koji su pucali u zrak.²⁴⁹⁴ Isprva ga nisu vidjeli, ali kad su ga ugledali, osoba koju je Dangerfield, na temelju obuke koju je prošao, prepoznao kao pripadnika Specijalne policije i koja je, prema njegovom sjećanju, bila naoružana i uniformirana, zadržala ga je pet do deset minuta i potom sprovela iz Sektora Jug.²⁴⁹⁵

576. Prema izvješću PMEZ-a, Cetina se nalazi u dolini i okružena je manjim selima. PMEZ dalje izvještava da je 11. kolovoza 1995. u 11:30 sati cijela dolina u kojoj se Cetina nalazi bila spaljena i da je vidio kuće koje su još uvijek gorjele. Prema riječima PMEZ-a, stoka je ubijana vatrenim oružjem ili tovarena u kamione. Novo sklonište, izgrađeno tjedan dana ranije, dignuto je u zrak iznutra.²⁴⁹⁶

577. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,²⁴⁹⁷ obišao je Cetinu sredinom kolovoza 1995., kada je zatekao to selo napušteno i spaljeno do temelja.²⁴⁹⁸ Roberts je u svom izvješću napisao da je u "općinskom centru" Cetina prije hrvatske ofenzive živjelo 2.200 ljudi.²⁴⁹⁹

²⁴⁹¹ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

²⁴⁹² P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 1-2; Roland Dangerfield, T. 7132.

²⁴⁹³ Roland Dangerfield, T. 7161-7162, 7279-7282; P699 (Roland Dangerfield, "The Fall of the Republic of Serb Krajina", nedatirano), str. 6.

²⁴⁹⁴ Roland Dangerfield, T. 7162; P699 (Roland Dangerfield, "The Fall of the Republic of Serb Krajina", nedatirano), str. 6.

²⁴⁹⁵ Roland Dangerfield, T. 7161-7162, 7279-7282; P699 (Roland Dangerfield, "The Fall of the Republic of Serb Krajina", nedatirano), str. 6.

²⁴⁹⁶ P815 (Izvješće PMEZ-a koje je sastavio Liborius, 26. kolovoza 1995.), str. 6.

²⁴⁹⁷ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

²⁴⁹⁸ P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6; P684 (Izvješće Aluna Robertsa za tisak o kršenjima ljudskih prava u Sektoru Jug od strane pripadnika HV-a, 12. listopada 1995.), str. 1.

²⁴⁹⁹ P684 (Izvješće Aluna Robertsa za tisak o kršenjima ljudskih prava u Sektoru Jug od strane pripadnika HV-a, 12. listopada 1995.), str. 1.

578. Dana 13. kolovoza 1995., prije 20:00 sati, UNMO je vidio da je Cetina gotovo potpuno prazna i primijetio nekoliko nedavno spaljenih kuća, kao i strvine životinja ubijenih vatrenim oružjem.²⁵⁰⁰ Dana 28. kolovoza 1995., prije 20:00 sati, UNMO je vidio približno šest spaljenih kuća u Dubravi, 15 spaljenih kuća u Dragićima, 30 spaljenih kuća u Čitluku, 20 spaljenih kuća u Milašima i 25 spaljenih kuća u Cetini, što su sve sela u općini Civljane.²⁵⁰¹ Dana 2. rujna 1995. u 13:00 sati, UNMO je vidio 25 civilnih vozila sa splitskim, šibenskim i njemačkim registarskim tablicama, kao i više od 50 civila koji su pljačkali kuće na području Cetine.²⁵⁰² U isto vrijeme, UNMO je vidio da je pravoslavna crkva u Cetini iznutra potpuno spaljena i da su vjerski predmeti razbijeni ili spaljeni. Vidio je također da je spaljeno 95 posto šireg područja Cetine.²⁵⁰³ **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,²⁵⁰⁴ obišao je Cetinu početkom rujna 1995. i vidio da je približno 95 posto tog pustog mjesta nedavno spaljeno, da je pravoslavna crkva oštećena, spaljena i vandalski uništena, kao i da na cesti leži nekoliko mrtvih goveda.²⁵⁰⁵ **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.,²⁵⁰⁶ u svom svjedočenju je rekao da je 2. rujna 1995. bio u Cetini u ophodnji i da je vidio da je oštećeno 95 posto kuća.²⁵⁰⁷ Pravoslavna crkva je bila potpuno uništena, biblije, ikone, križevi i crkveni inventar bili su razbijeni i spaljeni.²⁵⁰⁸

579. **Svjedokinja 136**, Srпкиnja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,²⁵⁰⁹ koja je odlazila na ophodnje s pripadnicima UN-a iz Knina od 9. kolovoza

²⁵⁰⁰ P118 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 13. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁵⁰¹ P130 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 28. kolovoza 1995.), str. 1, 6.

²⁵⁰² P139 (Ažurirano izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 23:00 sata, 2. rujna 1995.), str. 1.

²⁵⁰³ P138 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 2. rujna 1995.), str. 5.

²⁵⁰⁴ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

²⁵⁰⁵ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 29; P36 (Dnevno izvješće HRAT-a, 2.-4. rujna 1995.), str. 3; P38 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 6.

²⁵⁰⁶ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1-2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

²⁵⁰⁷ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 10-11; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 52, 83; D391 (Sažetak informacija o kršenju ljudskih prava iz dnevnih izvješća o situaciji Stožera Sektora Jug, 7. kolovoza - 8. rujna 1995.), str. 31.

²⁵⁰⁸ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 10-11; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 52, 83; D391 (Sažetak informacija o kršenju ljudskih prava iz dnevnih izvješća o situaciji Stožera Sektora Jug, 7. kolovoza - 8. rujna 1995.), str. 31.

²⁵⁰⁹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

1995. nadalje, u svom svjedočenju je rekla da je selo Cetina spaljeno do temelja, da nije ostala ni jedna kuća.²⁵¹⁰

580. **Aleksandar Černjecki**, vojni promatrač UN-a u Hrvatskoj od 20. lipnja 1995. do prosinca 1995.,²⁵¹¹ u svom svjedočenju je rekao da se vojni promatrači UN-a prvih nekoliko dana poslije hrvatske ofenzive nisu mogli slobodno kretati po području Cetine.²⁵¹² Kada je svjedok došao u Cetinu, bio je šokiran razmjerima uništavanja, vidjevši da je mjesto potpuno spaljeno i da je nova pravoslavna crkva u centru opljačkana i oštećena.²⁵¹³

581. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je uzelo u obzir Berikoffovo svjedočenje (čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.1).

582. Dokazi ukazuju na to da je do 11. kolovoza 1995. u 11:30 sati spaljena cijela dolina u kojoj se nalaze Cetina i okolna sela i da je u tom trenutku bilo kuća koje su još uvijek gorjele. Dokazi, osim toga, ukazuju na to da je u isto vrijeme stoka ubijana vatrenim oružjem ili tovarena u kamione i da je novosagrađeno sklonište iznutra dignuto u zrak. Međutim, ne postoje dovoljni dokazi u vezi s počiniteljima i okolnostima u kojima su te kuće zapaljene, stoka ubijana ili tovarena na kamione i sklonište dignuto u zrak. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice.

583. Dokazi ukazuju na to da je u poslijepodnevnim satima 12. kolovoza 1995., 50-60 posto objekata u selu Cetina gorjelo ili je bilo nedavno spaljeno. Vijeće napominje da se Berikoffov i Dangerfieldov prikaz uništavanja viđenog u Cetini i njihovog zadržavanja i sprovođenja iz Sektora Jug ne podudaraju u svemu, ali da se podudaraju u općim crtama, osobito u vezi s njihovim zadržavanjem i sprovođenjem iz Sektora Jug. Dangerfield kaže da se to dogodilo u tjednu poslije napada na Knin, što odgovara Berikoffovoj izjavi da se to dogodilo 12. kolovoza 1995. Osim toga, Berikoff je izjavio da je Dangerfield bio s njim toga dana. Na temelju toga, Raspravno vijeće se uvjerilo da se ta dva dokaza odnose na isti incident.

²⁵¹⁰ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 14; svjedokinja 136, T. 641, 764-765; P5 (Karta Sektora Jug koju je označila svjedokinja 136).

²⁵¹¹ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 1-2; Aleksandar Černjecki, T. 3204, 3221.

²⁵¹² P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 6.

²⁵¹³ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 6.

584. Tijekom obilaska Cetine, Dangerfield je vidio i osobe koje su odnosile predmete, ali ih nije pobliže opisao. Berikoff je vidio osobe o kojima govori kao o hrvatskim vojnicima, među kojima i vojnike koji su djelovali raspušteno i za koje je mislio da su možda pod zapovjedništvom nekog samozvanog lokalnog vođe, kao i osobe u sivim uniformama-kombinezonima s pištoljima i mačetama, koji su išli od kuće do kuće, a kuća iz koje su izašli bi za nekoliko minuta planula. Na temelju tih dokaza, Vijeće se uvjerilo da su te kuće zapalile te osobe. Na temelju toga što je Berikoff dio tih osoba opisao kao vojnike, Raspravno vijeće se uvjerilo da su one na sebi imale uniforme vojnog tipa. Međutim, Berikoff ne pruža više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih vojnika kao Hrvata. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Što se tiče onih pripadnika skupine o kojoj Berikoff govori kao o vojnicima koje je detaljnije opisao kao raspuštene, grube, neobrijane, otrgnutih rukava, s vrpcama oko glave i bez oznaka, njihova vanjšina dodatno dovodi u sumnju njihovu pripadnost HV-u. Što se tiče osoba za koje je rekao da su bile odjevene u sive uniforme-kombinezone i da su imale pištolje i mačete, ni taj opis nije dovoljan dokaz za zaključak o eventualnoj pripadnosti počinitelja.

585. Dangerfield je rekao da ga je nekoliko minuta zadržala osoba koju je opisao kao pripadnika Specijalne policije. Berikoff naprotiv kaže da je njega i njegove suputnike u policijsku postaju u kojoj su zadržani odveo jedan od pripadnika skupine grubih, neobrijanih Hrvata u uniformama s otrgnutim rukavima, s vrpcama oko glave i bez oznaka, koja im je prijetila oružjem, i da ih je kasnije jedan civilni policajac pustio na slobodu. Ti dokazi u vezi s osobom koja je zadržala Berikoffa, Dangerfielda i druge nisu dovoljno jasni da bi se na temelju njih mogla utvrditi eventualna pripadnost te osobe i ne omogućuju donošenje bilo kakvih zaključaka o eventualnoj pripadnosti počinitelja paleža.

586. Vijeću nisu predloženi drugi dokazi o identitetu ili pripadnosti počinitelja koji su palili kuće 12. kolovoza 1995., kao ni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Cetini ili u blizini Cetine u to vrijeme. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice.

587. Dokazi predloženi Vijeću ukazuju na to da je do 13. kolovoza 1995. u 20:00 sati Cetina bila gotovo prazna, da je nekoliko kuća bilo nedavno spaljeno i da su se u selu raspadale strvine životinja koje je netko ubio vatrenim oružjem. Dokazi nadalje ukazuju na to da je do 20:00 sati 28. kolovoza 1995. u Cetini spaljeno najmanje 25 kuća.

Predočeni dokazi nadalje ukazuju na to da je 2. rujna 1995. u 13:00 sati unutrašnjost pravoslavne crkve u Cetini bila potpuno spaljena, da su vjerski predmeti bili razbijeni i spaljeni te da je 95 posto Cetine bilo nedavno spaljeno i da je mjesto bilo pusto. Na cesti je ležalo nekoliko mrtvih goveda. Međutim, ne postoje dovoljni dokazi u vezi s počiniteljima i okolnostima u kojima su te kuće zapaljene, životinje ubijene i unutrašnjost pravoslavne crkve zapaljena i oštećena. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

588. Predočeni dokazi ukazuju na to da je 2. rujna 1995. u 13:00 sati više od 50 civila pljačkalo po kućama na području Cetine. S obzirom na to da dokazi ukazuju na to da su počinitelji bili civili, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkom 1 Optužnice.

Selo Civljane

589. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju sela Civljane predočeni prvenstveno putem svjedočenja Jure Radića i Philipa Berikoffa. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 819 stanovnika Civljana 1991., njih 790 su bili Srbi.²⁵¹⁴

590. Dana 11. kolovoza 1995. u 10:00 sati, PMEZ je vidio da je 50 posto sela Civljane spaljeno.²⁵¹⁵ **Jure Radić**, potpredsjednik Vlade i ministar razvitka i obnove od 1994. do 2000.,²⁵¹⁶ u svom svjedočenju je rekao da je 15. kolovoza 1995., vozeći se cestom od Sinja prema Kninu, u selu Civljane vidio kuće u plamenu, nekoliko stotina metara od ceste.²⁵¹⁷ Po Radićevom mišljenju, premda su osobe koje su neposredno poslije rata pljačkale i palile imovinu u selima na tom području na sebi imale vojne uniforme, one nisu bile pripadnici HV-a.²⁵¹⁸ Radić je to mišljenje obrazložio nizom faktora: on tvrdi da su HV i civilna policija sprečavali civile da dođu na to područje, ali su svejedno dolazili ljudi u uniformama da pljačkaju i pale; misli da je HV bio discipliniran i organiziran; i razgovarao je s kolegama i prijateljima koji su bili zapovjednici u HV-u, između ostalog s Marijanom Perkovićem, bivšim pripadnikom

²⁵¹⁴ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

²⁵¹⁵ P815 (Izvešće PMEZ-a koje je sastavio Liborius, 26. kolovoza 1995.), str. 6.

²⁵¹⁶ Jure Radić, T. 27127, 27215, 27378.

²⁵¹⁷ Jure Radić, T. 27345, 27367-27368.

²⁵¹⁸ Jure Radić, T. 27345-27346, 27368; D2021 (Tanjugova vijest od 23. kolovoza 1995.).

HV-a, tajnikom u Radićevom Ministarstvu.²⁵¹⁹ Radić je rekao predsjedniku Tuđmanu za kuće koje je 15. kolovoza 1995. vidio kako gore u Civljanima i Tuđman se složio da to nije dobar razvoj događaja.²⁵²⁰ S obzirom na to da je Tuđman odgovorio da stalno govori kako takva djela treba spriječiti, Radić je zaključio da je od drugih već čuo za slične događaje.²⁵²¹ Hrvatska Vlada je osuđivala pljačku i paljenje imovine, jer to nije doprinosilo Vladinom planu da se sačuva privatna imovina; Radić je takve izjave davao u intervjuima za medije i na sjednicama Vlade.²⁵²² Radić je u više navrata bio nazočan kada je predsjednik Tuđman javno osudio uništavanje imovine u Hrvatskoj, između ostalog, u jednom govoru održanom u Karlovcu.²⁵²³

591. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je uzelo u obzir svjedočenje Philipa Berikoffa, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.1.

592. Berikoffovo svjedočenje ukazuje na to da su 11. kolovoza 1995. na nespacificiranoj lokaciji uz cestu prema Civljanima osobe koje se navode kao vojnici HV-a i osobe u sivim uniformama-kombinezonima išle od kuće do kuće, iznosile predmete i tovarile ih u vozila. Na temelju toga što je Berikoff dio tih osoba opisao kao vojnike HV-a, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Berikoff ne pruža više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao pripadnika HV-a. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno prisustvovala tim događajima ili bile u blizini u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja.

593. Dana 11. i 15. kolovoza 1995., PMEZ, Berikoff i Radić su vidjeli kuće koje gore, spaljene ili na drugi način uništene kuće u Civljanima i na nespacificiranoj lokaciji uz cestu prema Civljanima. Raspravno vijeće je uzelo u obzir Radićevo mišljenje o počiniteljima uništavanja i pljačkanja općenito na tom području i u to vrijeme, ali mu ne pridaje veliku težinu. Bez obzira na Radićevo svjedočenje s tim u vezi, Raspravno vijeće smatra da ne postoje dovoljni pouzdani dokazi o tome tko je, kada i u kojim

²⁵¹⁹ Jure Radić, T. 27368-27370, 27378.

²⁵²⁰ Jure Radić, T. 27345, 27367-27368, 27371-27372.

²⁵²¹ Jure Radić, T. 27371.

²⁵²² Jure Radić T. 27344, 27346-27347; D2021 (Tanjugova vijest od 23. kolovoza 1995.).

²⁵²³ Jure Radić, T. 27348.

okolnostima zapalio ili na drugi način uništio kuće u Civljanima i uz cestu prema Civljanima. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice.

4.2.4 Općina Donji Lapac

Brotnja i Donja Suvaja

594. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o pljačkanju u Brotnji i Donjoj Suvaji, u općini Donji Lapac, predloženi putem jednog izvješća PMEZ-a.

595. Dokazi ukazuju na to da je 9. rujna 1995. prije 20:00 sati nepoznat broj osoba koje se navode kao hrvatski vojnici pljačkao po kućama u Brotnji i Donjoj Suvaji, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su odnijeli nespecificirane predmete. S obzirom na to da je UNMO te osobe opisao kao vojnike, Raspravno vijeće se uvjerilo da su nosile uniforme vojnog tipa. Međutim, izvješće UNMO-a ne pruža više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao Hrvata. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali, kao ni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Brotnji i Donjoj Suvaji ili u njihovoj blizini u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

Dnopolje

596. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o pljačkanju u Dnopolju, u općini Donji Lapac, predloženi putem jednog izvješća UNMO-a. Prema tom izvješću, 27. kolovoza 1995. u 11:05 sati, UNMO je vidio dva vojnika HV-a s kamionom kako pljačkaju po kućama u Dnopolju.²⁵²⁴ Kako to shvaća Raspravno vijeće, to znači da su te dvije osobe odnijele nespecificirane predmete. Na temelju tog izvješća UNMO-a, u kojem su te osobe opisane kao vojnici HV-a, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Izvješće UNMO-a ne pruža više pojedinosti u

²⁵²⁴ P129 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 27. kolovoza 1995.), str. 3.

pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao vojnika HV-a. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Na temelju gore navedenih dokaza ne može se utvrditi kojim oružanim snagama su počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Dnopolju ili u blizini Dnopolja u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

Dobroselo

597. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o uništavanju u Dobroselu, u općini Donji Lapac, predloženi prvenstveno putem izvješća UNMO-a i HRAT-a. Dana 9. rujna 1995. u 16:00 sati, UNMO je vidio hrvatske vojnike kako uništavaju spomenik stradalima u Drugom svjetskom ratu u Dobroselu, u općini Donji Lapac.²⁵²⁵ Prema izvješću HRAT-a, HRAT je 25. rujna 1995. prošao kroz sela Dobroselo i Gornji Lapac, koja su oba u općini Donji Lapac, i vidio da je 60-70 posto oba sela uništeno.²⁵²⁶

598. Dokazi upućuju na to da su 9. rujna 1995. osobe koje se navode kao vojnici uništile spomenik stradalima u Drugom svjetskom ratu u Dobroselu, u općini Donji Lapac. Na temelju toga što je UNMO te osobe opisao kao hrvatske vojnike, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Međutim, izvješće UNMO-a ne pruža više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao hrvatskih vojnika. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Dobroselu u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja.

599. Osim toga, dokazi ukazuju na to da je do 25. rujna 1995. uništeno 60-70 posto sela Dobroselo i Gornji Lapac, koja su oba u općini Donji Lapac. Međutim, Raspravnom vijeću su predloženi nedovoljni pouzdani dokazi o tome tko je i u kojim

²⁵²⁵ P145 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 9. rujna 1995.), str. 5.

²⁵²⁶ P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 51; P1104 (Dnevno izvješće HRAT-a, 25. rujna 1995.), str. 2.

okolnostima uništio ta sela. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

Grad Donji Lapac

600. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u gradu Donjem Lapcu predloženi putem svjedočenja velikog broja svjedoka, uključujući svjedoka 82, Johna Hilla, Dražena Viteza, Ivana Hermana, Davorina Pavlovića, Philipa Berikoffa, Josipa Čelića, Zdravka Janića i Željka Sačića. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 1.791 stanovnika Donjeg Lapca 1991., njih 1.742 su bili Srbi.²⁵²⁷

601. **Dražen Vitez**, koji je za vrijeme operacije Oluja bio pomoćnik zapovjednika Specijalne jedinice policije Policijske uprave varaždinske,²⁵²⁸ svjedočio je o tome kako je, napredujući pretežno pješice sa svojom postrojbom od gračačkog područja prema Donjem Lapcu, prolazio uglavnom kroz nenaseljene i brdovite predjele dok nisu stigli do ceste Lapac-Dobroselo, u općini Donji Lapac.²⁵²⁹ Prošli su i kroz Mazin, u općini Gračac, gdje nisu naišli na otpor.²⁵³⁰ Tu je svjedok prvi put vidio civile, starije žene i muškarce, koji su stajali ispred nekoliko kuća i kojima su njegovi policajci rekli da tu čekaju jer će po njih doći temeljna policija ili netko drugi.²⁵³¹ Popeli su se vijugavim putem iznad Mazina.²⁵³² Dana 7. kolovoza 1995. oko 13:00 sati, svjedok i njegova postrojba stigli su do prvih kuća na rubu Donjeg Lapca i tu pretrpjeli topnički napad, koji je trajao oko pola sata.²⁵³³ Nisu znali da li je to neprijateljska vatra ili vatra njihove strane, a zbog prirodnih prepreka u konfiguraciji terena nisu mogli uspostaviti vezu sa Stožerom Specijalne policije.²⁵³⁴ Po završetku topničkog napada, svjedok i njegova postrojba produžili su u Donji Lapac.²⁵³⁵ Svjedok je vidio kako se iz dvije ili tri zgrade

²⁵²⁷ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 72.

²⁵²⁸ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), str. 1, par. 1; Dražen Vitez, T. 25970-25972, 25986, 25977, 25999.

²⁵²⁹ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 5; Dražen Vitez, T. 25990, 26061-26062.

²⁵³⁰ Dražen Vitez, T. 25989.

²⁵³¹ Dražen Vitez, T. 25989, 26071.

²⁵³² Dražen Vitez, T. 25989-25990.

²⁵³³ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 5; Dražen Vitez, T. 25989-25990, 25996, 26062.

²⁵³⁴ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 5; Dražen Vitez, T. 25990, 26056.

²⁵³⁵ Dražen Vitez, T. 25990.

u centru grada diže dim.²⁵³⁶ Izjavio je da se njihovim zapovjednicima tada pridružio Markač.²⁵³⁷ Oni su zatim zajedno s Markačem otišli u bazu UNPROFOR-a u sjevernom dijelu Donjeg Lapca, gdje je održan sastanak. Markač je pripadnicima UNPROFOR-a rekao da su oni dio hrvatskih oružanih snaga i vojnici UN-a su, prema riječima svjedoka, izašli iz svojih skloništa, izgledali veselo i jedni druge grlili. Markač je otišao odmah nakon sastanka.²⁵³⁸

602. Svjedok je izjavio da je sa svojom postrojbom ostao u Donjem Lapcu do poslijepodnevnih sati 7. kolovoza 1995., kada je stigao HV.²⁵³⁹ Oni su se zatim povukli u jedan zaselak na rubu Donjeg Lapca, otprilike kilometar od centra grada, gdje su i prenoćili.²⁵⁴⁰ To je bio prvi put od početka operacije da je svjedok vidio pripadnike HV-a.²⁵⁴¹ Svjedok je iz tog zaseoka čuo da iz Donjeg Lapca odjekuje jaka pucnjava.²⁵⁴² Rano ujutro 8. kolovoza 1995., zapovjednik im je izdao zapovijed za daljnje napredovanje prema Kulen Vakufu.²⁵⁴³ Po izlasku iz objekta u kojem su prenoćili, svjedok je primijetio da se iz mnogih zgrada i kuća u Donjem Lapcu dimi.²⁵⁴⁴ Svjedok je izjavio da nitko od pripadnika Specijalne policije nije sudjelovao u paljenju u Donjem Lapcu.²⁵⁴⁵ Po dolasku na područje Boričevca, u općini Donji Lapac, i Kulen Vakufa, svjedok i njegova postrojba čekali su cijeli dan kao pričuvna, u punoj ratnoj opremi, ali nisu uključeni u akciju.²⁵⁴⁶ Najzad, nakon sastanka s načelnikom Sektora specijalne policije Željkom Sačićem, postrojbe koje su bile angažirane u borbi od početka operacije su puštene kući, a svjedoku i njegovoj postrojbi je izdana zapovijed da se vrate u Varaždin, što su oni i učinili, prošavši kroz Udbinu.²⁵⁴⁷

603. **Ivan Herman**, koji je tijekom operacije Oluja bio liječnik u sastavu varaždinske Specijalne policije,²⁵⁴⁸ svjedočio je o tome kako je 7. kolovoza 1995. njegova postrojba

²⁵³⁶ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 5-6; Dražen Vitez, T. 25991.

²⁵³⁷ Dražen Vitez, T. 25990-25991.

²⁵³⁸ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 6; Dražen Vitez, T. 25991.

²⁵³⁹ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 7.

²⁵⁴⁰ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 7; Dražen Vitez, T. 25991, 26065.

²⁵⁴¹ Dražen Vitez, T. 25997, 26063-26064.

²⁵⁴² Dražen Vitez, T. 26066.

²⁵⁴³ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 7; Dražen Vitez, T. 25968, 25992, 26066.

²⁵⁴⁴ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 7.

²⁵⁴⁵ Dražen Vitez, T. 25991-25994.

²⁵⁴⁶ Dražen Vitez, T. 25992.

²⁵⁴⁷ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 7; Dražen Vitez, T. 25968, 25992, 25997-25998.

²⁵⁴⁸ D1910 (Ivan Herman, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-4; Ivan Herman, T. 26428-26431, 26456.

šumskim putem stigla u Donji Lapac. Herman je bio na začelju u terenskom vozilu.²⁵⁴⁹ Kad se postrojba približila gradu, Herman je vidio kako Donji Lapac napušta kolona Srba, u kojoj su bili civili, vojna vozila i najmanje dva tenka.²⁵⁵⁰ Mada je kolona Srba bila u dometu i mada je Herman čuo kako iz kolone otvaraju vatru prema šumi na rubu koje se nalazila njegova postrojba, izjavio je da postrojba nije otvarala vatru jer je u koloni bilo civila.²⁵⁵¹ Kad je kolona prošla i krenula prema Srbu, u općini Donji Lapac, Herman je sa svojom postrojbom ušao u Donji Lapac.²⁵⁵² U Donjem Lapcu je bilo lakše oštećeno nekoliko zgrada i gorjelo je nekoliko stogova sijena.²⁵⁵³ Herman je u jednoj kući zatekao i jednu bolesnu staricu, kojoj je pružio liječničku pomoć i dao joj hranu i lijekove.²⁵⁵⁴ Nekoliko sati po dolasku postrojbe u Donji Lapac, u kasnim poslijepodnevnim satima su iz smjera Udbine stigli pripadnici HV-a.²⁵⁵⁵ Slavili su pucajući i galameći.²⁵⁵⁶ Prema Hermanovoj procjeni, oko sat vremena od dolaska HV-a zapovjednik postrojbe povukao je postrojbu na rub grada (u smjeru Srba), gdje su prenoćili.²⁵⁵⁷ Herman je izjavio da je prilikom povlačenja postrojbe iz Donjeg Lapca primijetio da je zapaljeno nekoliko stogova sijena i nekoliko kuća.²⁵⁵⁸ Herman je također izjavio da je sljedećeg dana njegova postrojba produžila prema bosanskoj granici.²⁵⁵⁹ Dana 9. kolovoza 1995., postrojbi je izdana zapovijed da se vrati u Varaždin, pa je i počela s povlačenjem, kraćim putem kroz Udbinu.²⁵⁶⁰

604. **Davorin Pavlović**, koji je tijekom operacije Oluja bio načelnik Sektora operativne tehnike MUP-a,²⁵⁶¹ svjedočio je o tome kako je 7. kolovoza 1995. išao s Markačem i pripadnicima Specijalne policije iz Gračaca u Donji Lapac preko Bruvna i

²⁵⁴⁹ D1910 (Ivan Herman, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 6, 9; Ivan Herman, T. 26438-26439, 26458-26459.

²⁵⁵⁰ D1910 (Ivan Herman, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 9; Ivan Herman, T. 26438-26439.

²⁵⁵¹ D1910 (Ivan Herman, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 9; Ivan Herman, T. 26438-26439, 26464-26465.

²⁵⁵² D1910 (Ivan Herman, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 9.

²⁵⁵³ Ivan Herman, T. 26438-26439.

²⁵⁵⁴ D1910 (Ivan Herman, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 11; Ivan Herman, T. 26440-26441.

²⁵⁵⁵ D1910 (Ivan Herman, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 10; Ivan Herman, T. 26439, 26460.

²⁵⁵⁶ D1910 (Ivan Herman, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 10; Ivan Herman, T. 26439-26440.

²⁵⁵⁷ D1910 (Ivan Herman, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 10; Ivan Herman, T. 26439, 26459-26461.

²⁵⁵⁸ D1910 (Ivan Herman, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 10; Ivan Herman, T. 26439-26440, 26461.

²⁵⁵⁹ Ivan Herman, T. 26440.

²⁵⁶⁰ Ivan Herman, T. 26441-26442, 26446-26447.

²⁵⁶¹ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-4; Davorin Pavlović, T. 25237, 25239-25240, 25277-25278, 25289.

Mazina, oba u općini Gračac.²⁵⁶² Po dolasku u Dobroselo, u općini Donji Lapac, vidjeli su dvije kolone.²⁵⁶³ Prva je bila velika kolona civila, među kojima je bilo možda i vojnika, koji su iz Donjeg Lapca išli prema Martin Brodu, u Bosni i Hercegovini. Markač je izdao zapovijed specijalnoj policiji da ne djeluje vojno po prvoj koloni.²⁵⁶⁴ Druga kolona je bila mješovita, sastavljena od civila i neprijateljskih vojnika, s tenkovima i teškim naoružanjem, koji su se kretali od Srba, u općini Donji Lapac, prema Martin Brodu.²⁵⁶⁵ Kad je druga kolona naišla na specijalnu policiju, tenkovi u koloni su se zaustavili i usmjerili topovske cijevi prema specijalnoj policiji.²⁵⁶⁶ Prema Pavlovićevim riječima, Markač je izdao zapovijed konvoju specijalne policije da se zaustavi i da ne usmjerava oružje prema koloni.²⁵⁶⁷ Svjedok je napomenuo da je specijalna policija imala samo oklopna borbena vozila, strojnice i nekoliko minobacača.²⁵⁶⁸ U toj napetoj situaciji, gdje su stvari tijekom nekoliko sati stajale na mrtvoj točki, Markač je ponovio zapovijed o zabrani djelovanja po neprijatelju radi zaštite civila.²⁵⁶⁹ Mješovita kolona je na koncu nesmetano produžila prema granici s Bosnom i Hercegovinom, a specijalna policija je produžila prema Donjem Lapcu.²⁵⁷⁰ Kad je specijalna policija ušla u Gornji Lapac, u općini Donji Lapac, svjedok je vidio vatru u ognjištima i toplu hranu na štednjacima i stolovima, ali civile nije vidio.²⁵⁷¹ Između Gornjeg i Donjeg Lapca svjedok nije vidio da je išta uništeno.²⁵⁷²

605. Kad je 7. kolovoza 1995. oko 15:00 ili 15:30 sati ušao u Donji Lapac sa specijalnom policijom, Pavlović je vidio jedno neprijateljsko vojno terensko vozilo uništeno topničkom granatom.²⁵⁷³ Prilikom ulaska u Donji Lapac, putem radio-veze je

²⁵⁶² D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 10, 14; Davorin Pavlović, T. 25257-25259, 25292-25293, 25297, 25300.

²⁵⁶³ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 14-15; Davorin Pavlović, T. 25258-25259.

²⁵⁶⁴ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 15; Davorin Pavlović, T. 25259.

²⁵⁶⁵ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 15-16; Davorin Pavlović, T. 25259-25260.

²⁵⁶⁶ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 16; Davorin Pavlović, T. 25259-25260.

²⁵⁶⁷ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 15; Davorin Pavlović, T. 25259.

²⁵⁶⁸ Davorin Pavlović, T. 25259.

²⁵⁶⁹ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 16.

²⁵⁷⁰ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 14-15, 17; Davorin Pavlović, T. 25259-25260.

²⁵⁷¹ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 15; Davorin Pavlović, T. 25258.

²⁵⁷² Davorin Pavlović, T. 25262.

²⁵⁷³ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 17; Davorin Pavlović, T. 25260-25262, 25267, 25307-25308.

čuo da su snage ZP-a Split stigle do Otrića, u općini Gračac.²⁵⁷⁴ Svjedok je u Donjem Lapcu vidio kako gore najviše dvije zgrade.²⁵⁷⁵ U svojoj izjavi je rekao da je policijska postaja još uvijek gorjela.²⁵⁷⁶ Međutim, u sudnici je izjavio da sama policijska postaja nije gorjela, već da je bila oštećena granatom. On je nadalje rekao da su gorjele samo zgrada iza policijske postaje i još jedna zgrada, za koju mu je netko rekao da je hotel.²⁵⁷⁷ Svjedok je djelatnicima veze zapovjedio da iz zgrade policije iznesu sve dokumente i uređaje, uključujući uređaje za kriptozastitu.²⁵⁷⁸ Markač je razgovarao sa zapovjednikom baze UN-a i samo je kratko ostao u gradu, a onda produžio za Boričevac, u općini Donji Lapac.²⁵⁷⁹ Između 14:00 i 15:00 sati, svjedok je čuo granatiranje, a Janić je nazvao Sačića i izvijestio ga da nepoznata topnička postrojba gađa Donji Lapac.²⁵⁸⁰ Kad je svjedok odlazio iz Donjeg Lapca, 7. kolovoza oko 17:00 sati, grad je bio praktički neoštećen. Produžio je prema Boričevcu, gdje se zadržao jedan sat ili sat i pol.²⁵⁸¹

606. Za događaje prikazane u nastavku, koji su se zbili u Donjem Lapcu nakon što je Pavlović otišao, on je saznao praćenjem komunikacije između Janića i Sačića radio-vezom.²⁵⁸² Prema riječima svjedoka, 118. domobranska pukovnija HV-a, koja je ostala bez sredstava veze i izgubila zapovjednika i 15 vojnika, otvorila je vatru na Donji Lapac iz smjera Udbine, ne shvaćajući da je specijalna policija već u gradu.²⁵⁸³ Janić je radio-vezom izvijestio o opsegu razaranja na tom području nakon ulaska 118. domobranske pukovnije.²⁵⁸⁴ Janić je napustio grad sa svojom postrojbom, nakon čega u Donjem Lapcu od specijalne policije nije ostao više nitko, osim šest djelatnika logistike i četiri djelatnika veze.²⁵⁸⁵ Markač je morao čekati da se vrati u Gračac da bi stupio u

²⁵⁷⁴ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 8, 21; Davorin Pavlović, T. 25251-25252, 25286-25287.

²⁵⁷⁵ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 17; Davorin Pavlović, T. 25261-25262, 25265.

²⁵⁷⁶ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 17.

²⁵⁷⁷ Davorin Pavlović, T. 25262, 25308.

²⁵⁷⁸ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 17; Davorin Pavlović, T. 25263.

²⁵⁷⁹ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 17; Davorin Pavlović, T. 25262-25263.

²⁵⁸⁰ Davorin Pavlović, T. 25263, 25266.

²⁵⁸¹ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 17; Davorin Pavlović, T. 25257-25258, 25263, 25265-25266, 25271, 25296, 25309-25311.

²⁵⁸² D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 17, 21; Davorin Pavlović, T. 25265-25266, 25309.

²⁵⁸³ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 17; Davorin Pavlović, T. 25265-25267, 25311.

²⁵⁸⁴ Davorin Pavlović, T. 25266, 25272-25273, 25311.

²⁵⁸⁵ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 17; Davorin Pavlović, T. 25263, 25265-25266, 25308-25309.

kontakt s Glavnim stožerom HV-a u vezi s napadom na Donji Lapac jer ih nije mogao kontaktirati ni s jednog drugog mjesta na tom području.²⁵⁸⁶ Svjedok je u Gračacu, po povratku iz Boričevca, vidio kako Markač uzrujano telefonski razgovara s nekim iz Glavnog stožera, a to je po mišljenju svjedoka bio general Miljavac.²⁵⁸⁷ Markač je rekao Miljavcu da postrojbe napadaju Donji Lapac iz smjera Udbine i zahtijevao da se s njima što prije uspostavi veza. Prema riječima svjedoka, Markač je tijekom razgovora bijesno galamio i zahtijevao da se zaustavi topničko djelovanje po Donjem Lapcu kako bi se prekinulo uništavanje imovine u gradu.²⁵⁸⁸ U večernjim satima 7. kolovoza 1995., svjedok je ponovno prisustvovao brifingu s Markačem u stožeru u Gračacu.²⁵⁸⁹ Prema ratnom dnevniku Glavnog stožera Hrvatske vojske za razdoblje od 3. do 11. kolovoza 1995., ZP Split je 7. kolovoza 1995. u 15:20 sati javio da su hrvatske snage ušle u Donji Lapac u 15:15 sati.²⁵⁹⁰ Istoga dana u 21:20 sati, Markač je u vezi s Donjim Lapcem javio da mu sa sjevera dolazi neka postrojba s kojom nema kontakt. O tome je obaviješten ZP Gospić, međutim, on, kako se navodi, nije imao nikakve veze s tom postrojbom. General Markač je dobio zadatak da sam uspostavi vezu. Obavijest o tome prosljeđena je generalu Miljavcu.²⁵⁹¹

607. Dana 8. kolovoza 1995., Pavlović je po povratku u Donji Lapac vidio da je dobar dio grada spaljen i oštećen.²⁵⁹² Dana 7. i 8. kolovoza, svjedok nije na području Donjeg Lapca vidio nijednog vojnika iz ZP-a Split.²⁵⁹³ Dana 8. kolovoza 1995., dok je bio na sastanku u Boričevcu, na njih je otvorena paljba iz neprijateljskih tenkova.²⁵⁹⁴ Prema riječima svjedoka, zapovjednici su 8. i 9. kolovoza 1995. svojim postrojbama izdali zapovijed da se vrate u bazu.²⁵⁹⁵

608. **Zoran Cvrk**, zapovjednik Specijalne jedinice policije Alfa Policijske uprave zagrebačke od svibnja 1993. do veljače 2000. i zapovjednik 4. pomoćnog pravca

²⁵⁸⁶ Davorin Pavlović, T. 25272-25273, 25298.

²⁵⁸⁷ Davorin Pavlović, T. 25271-25273.

²⁵⁸⁸ Davorin Pavlović, T. 25273.

²⁵⁸⁹ Davorin Pavlović, T. 25292-25293.

²⁵⁹⁰ D555 (Ratni dnevnik Glavnog stožera HV-a za razdoblje od 3. do 11. kolovoza 1995.), str. 45-46 (točka 316).

²⁵⁹¹ D555 (Ratni dnevnik Glavnog stožera HV-a za razdoblje od 3. do 11. kolovoza 1995.), str. 47 (točka 332).

²⁵⁹² D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 17; Davorin Pavlović, T. 25310-25311.

²⁵⁹³ Davorin Pavlović, T. 25286-25287.

²⁵⁹⁴ Davorin Pavlović, T. 25273, 25302.

²⁵⁹⁵ Davorin Pavlović, T. 25273-25274, 25310.

djelovanja Specijalne policije tijekom operacije Oluja,²⁵⁹⁶ svjedočio je o tome kako je u kasnim večernjim satima 7. kolovoza 1995. došao u Donji Lapac Sačića izvijestiti da se njegova postrojba nedaleko od Udbine spojila s 9. gardijskom brigadom iz ZP-a Gospić.²⁵⁹⁷ On je te večeri u Donjem Lapcu vidio da je policijska postaja, koja je po njegovom mišljenju služila i kao zgrada zapovjedništva, zadobila nekoliko izravnih pogodaka i da gori najviše deset zgrada, uključujući i lokalni hotel, kao i jedan transportni kamion koji je bio pogođen na samom ulazu u grad.²⁵⁹⁸ Dok je bio u gradu, svjedoka su pozvali da prisustvuje koordinacijskom sastanku svih zapovjednika specijalnih jedinica policije koji je bio zakazan za 10:00 ili 11:00 sati sljedećeg dana, a neko je vrijeme proveo i s topničko-raketnom bitnicom svoje postrojbe.²⁵⁹⁹ Predvečer 7. kolovoza, svjedok je napustio grad i, pod neprijateljskom topničkom paljbom, krenuo za Bruvno, gdje se nalazila većina njegove postrojbe i gdje je noćio sa 7. na 8. kolovoza 1995. Svjedok je također svjedočio da je u večernjim satima 7. kolovoza specijalna policija razmještena po dubini, prema selu Boričevac, u općini Donji Lapac, te je dio njegove postrojbe koji je pružao raketno-topničku potporu specijalnoj policiji proveo noć sa 7. na 8. kolovoza 1995. na području Boričevca.²⁶⁰⁰ U jutarnjim satima 8. kolovoza 1995., svjedok je prisustvovao koordinacijskom sastanku na koji je bio pozvan, u jednoj zgradi blizu crkve i škole u Boričevcu. Sastanku su prisustvovali Markač, Sačić i većina zapovjednika Specijalne policije.²⁶⁰¹ Toga dana, svjedokova postrojba je obavila svoju zadaću tako što je stigla do granice s Bosnom i Hercegovinom, nakon čega joj je izdana zapovijed da se povuče prema Zagrebu, što je i učinila u ranim poslijepodnevnim satima 9. kolovoza 1995.²⁶⁰² Do kraja dana 9. kolovoza 1995., sve postrojbe Skupnih snaga napustile su šire područje Donjeg Lapca. Svjedok je rekao da misli da je njegova postrojba prilikom povratka u Zagreb prošla kroz Udbinu i Plitvice, u općini Korenica.²⁶⁰³

609. **Željko Sačić**, načelnik Sektora specijalne policije MUP-a tijekom i nakon operacije Oluja,²⁶⁰⁴ svjedočio je o tome kako je 7. kolovoza 1995. oko 07:00 sati pratio

²⁵⁹⁶ D1833 (Zoran Cvrk, izjava svjedoka, 13. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-2, 17; Zoran Cvrk, T. 25330-25332, 25367-25369, 25422, 25427, 25466.

²⁵⁹⁷ Zoran Cvrk, T. 25378, 25455-25456, 25258-25459.

²⁵⁹⁸ Zoran Cvrk, T. 25378-25379, 25456, 25258-25459.

²⁵⁹⁹ Zoran Cvrk, T. 25378-25379.

²⁶⁰⁰ Zoran Cvrk, T. 25379, 25458.

²⁶⁰¹ Zoran Cvrk, T. 25379, 25457.

²⁶⁰² Zoran Cvrk, T. 25377, 25379-25380.

²⁶⁰³ Zoran Cvrk, T. 25380.

²⁶⁰⁴ Željko Sačić, T. 27597, 27875, 27946.

snage koje su krenule za Bruvno na svom putu za Donji Lapac.²⁶⁰⁵ Zapovjednici pravaca bili su izravno podređeni Sačiću i u izravnom kontaktu s njim.²⁶⁰⁶ Sačić je povremeno izvještavao Markača o ključnim događanjima na terenu, usprkos tome što je Markač mogao sve pratiti putem svog sustava veze.²⁶⁰⁷ Markač je također pratio snage koje su napredovale prema Donjem Lapcu, ali nalazio se negdje u sredini ili pri kraju kolone i ušao je u grad oko 15 ili 20 minuta nakon Sačića.²⁶⁰⁸ Zadaća sjevernog boka bila je da dođe do Udbine i tamo se razmjesti, a ne da i sam napreduje prema Donjem Lapcu.²⁶⁰⁹ Bok se premjestio prema Bruvnu i zatim prema Udbini.²⁶¹⁰ Snage na glavnom pravcu kretale su se iz Mazina prema Podselu, i dalje preko Zuldovače, i razdvojile su se kod Mazinskog polja, odakle je 300-400 ljudi pod Janićevim vodstvom krenulo prema sjeveru kako bi u pješačkom nastupu kroz šumovite predjele na Javorniku došlo do Donjeg Lapca, dok su se glavne snage kretale glavnom cestom za Donji Lapac.²⁶¹¹ Prema Sačićevim riječima, Janić se sa svojim snagama kretao kroz Kovačeviče, preko brda Javornik, prošao je Oraovac i išao prema glavnoj cesti za Donji Lapac.²⁶¹² Sačić je također izjavio da su se Janićeve snage morale prilagoditi terenu pa je moguće da su malo odstupile od tog pravca.²⁶¹³ Sačić je rekao da na tom području nije bilo drugih postrojbi.²⁶¹⁴ Jedna postrojba je stigla i do Dobrosela.²⁶¹⁵ Postrojbe su cijelo vrijeme napredovale uz potporu topničke postrojbe kojom je zapovijedao Turkalj.²⁶¹⁶ Jedna postrojba iz pričuvnog sastava bila je zadužena za pratnju topničke postrojbe.²⁶¹⁷ Imali su šest bitnica minobacača kalibra 128 milimetara, minobacača kalibra 75 milimetara i višecjevne raketne lansere, a topnička postrojba je djelovala na poziv zapovjednikā pravaca ili na Sačićev poziv i otvarala prolaz.²⁶¹⁸ Sačić je rekao da

²⁶⁰⁵ Željko Sačić, T. 27736, 27745, 27757.

²⁶⁰⁶ Željko Sačić, T. 27745.

²⁶⁰⁷ Željko Sačić, T. 27746.

²⁶⁰⁸ Željko Sačić, T. 27781.

²⁶⁰⁹ Željko Sačić, T. 27746.

²⁶¹⁰ Željko Sačić, T. 27747.

²⁶¹¹ Željko Sačić, T. 27747-27749, 27756; C4 (Karta područja Donjeg Lapca u koju je Sačić ucrtao pravac napredovanja snaga Specijalne policije).

²⁶¹² C4 (Karta područja Donjeg Lapca u koju je Sačić ucrtao pravac napredovanja snaga Specijalne policije).

²⁶¹³ Željko Sačić, T. 27755.

²⁶¹⁴ Željko Sačić, T. 27756-27757.

²⁶¹⁵ Željko Sačić, T. 27757.

²⁶¹⁶ Željko Sačić, T. 27758.

²⁶¹⁷ Željko Sačić, T. 27759.

²⁶¹⁸ Željko Sačić, T. 27759-27760.

pretpostavlja da su postojali popisi unaprijed određenih topničkih ciljeva, ali samo za prvi dan, za velebitsku bojišnicu i na dometu od šest kilometara.²⁶¹⁹

610. Dana 7. kolovoza 1995. oko 14:00 sati, specijalna policija je stigla u Donji Lapac.²⁶²⁰ Grad nije bio jako uništen, ali Sačić je vidio dim i zgradu policijske postaje u plamenu.²⁶²¹ Vidio je i nekoliko spaljenih kamiona i razbijeno staklo, ali kuće su inače izgledale neoštećeno.²⁶²² Otprilike 30-40 minuta kasnije, Sačiću je Markač zapovjedio da okupi svoje ljude i krene prema državnoj granici.²⁶²³ On je zatim krenuo s većinom svojih snaga pravcem Donji Lapac-Boričevac-Gornji Vakuf-Kulen Vakuf, ostavivši samo djelatnike logistike i oko 40-50 ljudi koji su bili razmješteni izvan Donjeg Lapca, duž ceste za Gornji Lapac.²⁶²⁴ Ukupno je ostalo najviše 100 ljudi.²⁶²⁵ Između 14:30 i 16:00 sati, Markač se u Donjem Lapcu sastao s predstavnicima UNPROFOR-a.²⁶²⁶

611. Otprilike 8. kolovoza 1995., Sačić je uspostavio istaknuto zapovjedno mjesto u Boričevcu, u smjeru Kulen Vakufa.²⁶²⁷ Izjavio je da je moguće da mu je 9. kolovoza 1995. netko rekao da Donji Lapac gori, ali da nije to istražio.²⁶²⁸ Najmanje tri ili četiri tjedna kasnije, Sačić je od načelnika logistike Branislava Bolea, koji je 7. kolovoza 1995. bio u Donjem Lapcu, čuo da su toga dana u večernjim satima snage HV-a uz galamu ušle u grad i iznenadile se kad su tamo zatekle djelatnike logistike.²⁶²⁹ Koliko je Sačiću poznato, nisu pokretane daljnje istrage u vezi s paležom u Donjem Lapcu.²⁶³⁰

612. Markač je prilikom razgovora s tužiteljstvom rekao da su se 7. kolovoza 1995. snage Specijalne policije na jednom od pravaca kretale prema Donjem Lapcu i zauzele ga u 13:00 sati.²⁶³¹ Kad je specijalna policija stigla do Donjeg Lapca i Gornjeg Lapca, u općini Donji Lapac, Markač je vidio kolone srpskih civila, u kojima je bilo i tenkova, kako prelaze granicu.²⁶³² Kad je vidio da u koloni ima civila, odlučio je da je ne

²⁶¹⁹ Željko Sačić, T. 27761-27763.

²⁶²⁰ Željko Sačić, T. 27763.

²⁶²¹ Željko Sačić, T. 27763, 27790-27791.

²⁶²² Željko Sačić, T. 27763-27764, 27791.

²⁶²³ Željko Sačić, T. 27764, 27783.

²⁶²⁴ Željko Sačić, T. 27764, 27781, 27783-27785, 27794.

²⁶²⁵ Željko Sačić, T. 27785.

²⁶²⁶ Željko Sačić, T. 27782.

²⁶²⁷ Željko Sačić, T. 27782.

²⁶²⁸ Željko Sačić, T. 27791-27792.

²⁶²⁹ Željko Sačić, T. 27792-27793.

²⁶³⁰ Željko Sačić, T. 27799.

²⁶³¹ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 41-42, 45; P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 20.

²⁶³² P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 47-48; P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 43.

napada.²⁶³³ Markač je izjavio da je taj "egzodus" počeo prije dolaska specijalne policije u Donji Lapac i da je trajao nekoliko dana.²⁶³⁴ Izjavio je da su neke zgrade i kuće bile oštećene i razorene prilikom (topničkih) borbi u Donjem Lapcu i da mu je rečeno da je dio Srba iz kolone zapalio svoje kuće da ne padnu u ruke "ustašama".²⁶³⁵ Markač je također vidio kako gore neke kuće.²⁶³⁶ U 15:00 sati, snage Specijalne policije produžile su prema Kulen Vakufu, u Bosni i Hercegovini, i stigle tamo u 19:00 sati.²⁶³⁷ Oko 15:00 sati, i dio HV-a je stigao do Donjeg Lapca.²⁶³⁸ Dana 7. kolovoza 1995. oko 23:00 sata, 8. domobranska pukovnija, 118. domobranska pukovnija i 128. domobranska pukovnija preuzele su kontrolu nad granicom.²⁶³⁹ Markač je izjavio da je pratio svoje snage dok su napredovale, ali da se vratio u Gračac da prenoći u stožeru Specijalne policije.²⁶⁴⁰

613. Dana 4. kolovoza 1995. u 05:00 sati, Specijalnoj jedinici policije PU osječko-baranjske zapovjedbno je da krene u akciju kao prva pomoćna grupa SJP-a Zadar, SJP-a Split i SJP-a Varaždin. Postrojba je prilikom napredovanja bila podijeljena u dvije borbene skupine, od kojih je jedna ostala na području Malog Alana, gdje je evakuirala ranjenike, a druga je otišla na područje Crvenih Bunara na ispomoć Specijalnoj jedinici policije PU splitsko-dalmatinske. Nakon što su se te dvije skupine ponovno spojile, 5. kolovoza 1995. su krenule prema Gračacu, zauzimajući dominantne kote radi hvatanja razbijenih neprijateljskih formacija. Dana 6. kolovoza 1995., postrojba se s vrhova iznad Gračaca spustila u grad i smjestila u mjesnu školu.²⁶⁴¹ Napustivši Gračac, postrojba je, zajedno s drugim specijalnim jedinicama policije, 7. kolovoza 1995. sudjelovala u oslobađanju Donjeg Lapca. Postrojba se bez većih problema probila do Donjeg Lapca, a nakon uspješno završene operacije Oluja Zapovjedništvo Skupnih snaga Specijalne policije izdalo joj je zapovijed da se vrati u matičnu bazu u Osijeku. Nakon vojno-redarstvene akcije Oluja, postrojba je sudjelovala u čišćenju terena od zaostalih četničkih grupa.²⁶⁴²

²⁶³³ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 48; P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 43.

²⁶³⁴ P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 43.

²⁶³⁵ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 123; P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 99.

²⁶³⁶ P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 99.

²⁶³⁷ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 41-43, 45; P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 93.

²⁶³⁸ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 46; P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 97.

²⁶³⁹ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 49.

²⁶⁴⁰ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 53-54.

²⁶⁴¹ P2382 (Izvadak iz dokumenta o operaciji Oluja u vezi sa SJP-om PU osječko-baranjske), str. 1.

²⁶⁴² P2382 (Izvadak iz dokumenta o operaciji Oluja u vezi sa SJP-om PU osječko-baranjske), str. 2.

614. U dnevniku koji je Specijalna policija vodila tijekom operacije Oluja opisuju se njene aktivnosti i kretanja između 2. i 7. kolovoza 1995.²⁶⁴³ Dana 4. kolovoza 1995. u 04:40 sati, Markač je potvrdio zapovijed za napad, za koji je signal dan u 05:00 sati.²⁶⁴⁴ Do 10:00 sati toga dana, Mali Alan, u općini Lovinac, stavljen je u okruženje, a specijalne jedinice policije su ga zatim oslobodile u 13:00 sati.²⁶⁴⁵ Dana 4. kolovoza 1995. u 20:00 sati, svim snagama koje su se nalazile na dostignutim crtama na području Gračaca i Gospića izdana je zapovijed za utvrđivanje položaja.²⁶⁴⁶ Dana 5. kolovoza 1995. u 05:00 sati, izdana je zapovijed za nastavak akcije, a logistika je premještena na Mali Alan.²⁶⁴⁷ U 09:30 sati toga dana, Markač je zapovjedio da se zauzme Gračac i po završetku te akcije istaknuto zapovjedno mjesto je premješteno u Gračac.²⁶⁴⁸ Sljedećeg dana, 6. kolovoza 1995., u 12:20 sati, načelnik Unutarnje kontrole Sektora specijalne policije od Markača je dobio zapovijed da se ne presijeca cesta kod Otrića, u općini Gračac. Donji Lapac je oslobođen 7. kolovoza 1995. u 13:50 sati.²⁶⁴⁹ Nakon njegovog oslobađanja, specijalna policija i HV spojili su se u Otriću.²⁶⁵⁰

615. Na početku operacije Oluja, Specijalna jedinica policije PU splitsko-dalmatinske napredovala je prema području Malog Alana. Cilj joj je bio onemogućiti djelovanje neprijateljskog topništva, što se pokazalo teškim zadatkom jer je neprijatelj na nekim položajima bio jako utvrđen. Nekoliko pripadnika postrojbe poginulo je na početku. Kad su neprijateljski položaji probijeni i neutralizirani, postrojba je naišla na bunkere s naoružanjem koje su ostavili vojnici u bijegu.²⁶⁵¹ Postrojba je prošla Mali Alan i kod Čuljeti je došlo do žestokog okršaja s neprijateljem. Padao je mrak i postrojba se tu uvezala sa SJP-om Zadar koji je bio na njenom desnom boku i do jutra formirala kružnu obranu. Sljedećeg dana, mali dio postrojbe ušao je u grad Gračac, dok je veći dio ostao na kotama izvršavajući zadaće prema zapovijedima zapovjednika Vinka Budiše.²⁶⁵² Dana 7. kolovoza 1995. u 09:00 sati, postrojba počinje s napadnim djelovanjem u smjeru Donjeg Lapca, zauzimajući mjesto Kovačevići, u općini Gračac, i mjesto Zalužje, u općini Donji Lapac. Po ulasku u Donji Lapac u 16:00 sati i poslije čišćenja

²⁶⁴³ P2385 (Dnevnik djelovanja Specijalne policije tijekom operacije Oluja), str. 1-9.

²⁶⁴⁴ P2385 (Dnevnik djelovanja Specijalne policije tijekom operacije Oluja), str. 1.

²⁶⁴⁵ P2385 (Dnevnik djelovanja Specijalne policije tijekom operacije Oluja), str. 2-3.

²⁶⁴⁶ P2385 (Dnevnik djelovanja Specijalne policije tijekom operacije Oluja), str. 5.

²⁶⁴⁷ P2385 (Dnevnik djelovanja Specijalne policije tijekom operacije Oluja), str. 6.

²⁶⁴⁸ P2385 (Dnevnik djelovanja Specijalne policije tijekom operacije Oluja), str. 7.

²⁶⁴⁹ P2385 (Dnevnik djelovanja Specijalne policije tijekom operacije Oluja), str. 8.

²⁶⁵⁰ P2385 (Dnevnik djelovanja Specijalne policije tijekom operacije Oluja), str. 9.

²⁶⁵¹ P2383 (Izvadak iz dokumenta o operaciji Oluja u vezi sa SJP-om PU splitsko-dalmatinske), str. 1.

²⁶⁵² P2383 (Izvadak iz dokumenta o operaciji Oluja u vezi sa SJP-om PU splitsko-dalmatinske), str. 2.

područja, na istočnom i južnom prilazu gradu uspostavljeni su blokadno-propusni punktovi. Dana 8. kolovoza 1995., po zapovijedi načelnika Sektora specijalne policije Željka Sačića, postrojba je krenula prema svojoj matičnoj bazi u Splitu.²⁶⁵³

616. Dana 19. kolovoza 1995., pomoćnik zapovjednika Specijalne jedinice policije PU šibenske, Dragan Zorica, podnio je izvješće Markaču, kao zapovjedniku JSP-a. Zorica je opisao aktivnosti svoje postrojbe tijekom cijele operacije Oluja, počevši od 30. srpnja 1995., kad je, pripremajući se za zadatke na Velebitu u okviru operacije Poskok-2, Specijalna jedinica policije PU šibenske otišla vozilima u Zelenikovac, odakle je prebačena u Gornju Bukvu. Dana 31. srpnja 1995., postrojba je obaviještena o prisutnosti neprijateljskih snaga po pravcima kretanja, kao i o njihovoj jačini.²⁶⁵⁴ Cijelog 2. kolovoza 1995. nije bilo osobitih događanja. Postrojba je 3. kolovoza 1995. ostala na zadanom položaju, popunila opremu i dan je protekao bez problema. Dana 4. kolovoza 1995., kad su započela zajednička bojeva djelovanja HV-a i policije, postrojba je ostala na položaju u Gornjoj Bukvi čekajući daljnje zapovijedi. Dana 5. kolovoza 1995. u 04:00 sata, postrojbi je izdana zapovijed da krene na područje Trešnje, a zatim dalje prema Svetom Roku, u općini Lovinac. Po dolasku u Sveti Rok, postrojba je nastavila pješice prema Gračacu, gdje je pomogla u čišćenju grada. Kasnije 5. kolovoza 1995., postrojba je dobila daljnju zapovijed da krene prema Otriću. Dana 6. kolovoza 1995., stigla je u Sučeviče, u općini Gračac, i zatim zauzela mjesto Otrić, gdje je odmah uspostavila blokadno-propusne punktove.²⁶⁵⁵ Sljedećeg dana, 7. kolovoza 1995., postrojba je imala nekoliko okršaja s neprijateljem u Otriću i, nakon što se spojila s 4. gardijskom brigadom HV-a, produžila je prema Donjem Lapcu.²⁶⁵⁶ Dana 8. kolovoza 1995., uspostavljena je prva crta obrane iznad Kulen Vakufa, na teritoriju Bosne i Hercegovine, gdje je postrojba ostala cijeli dan i sljedeće noći. Kad je postrojbu 9. kolovoza 1995. zamijenila jedna bojna Domobranske pukovnije, pomoćnik zapovjednika Zorica izdao joj je zapovijed za povratak u matičnu bazu u Šibeniku.

²⁶⁵³ P2383 (Izvadak iz dokumenta o operaciji Oluja u vezi sa SJP-om PU splitsko-dalmatinske), str. 3.

²⁶⁵⁴ P2384 (Izvješće SJP-a PU šibenske podneseno zapovjedniku Specijalne policije, 19. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁶⁵⁵ P2384 (Izvješće SJP-a PU šibenske podneseno zapovjedniku Specijalne policije, 19. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁶⁵⁶ P2384 (Izvješće SJP-a PU šibenske podneseno zapovjedniku Specijalne policije, 19. kolovoza 1995.), str. 2-3.

Zorica je zaključio svoje izvješće izjavom da su svi pripadnici postrojbe iskazali iznimnu hrabrost i smjelost u izvršenju svojih zadaća.²⁶⁵⁷

617. **Svjedok 82**, Hrvat, pripadnik Domobranske pukovnije HV-a od 18. lipnja do 28. kolovoza 1995.,²⁶⁵⁸ izjavio je da je 4. kolovoza 1995. krenuo sa svojom postrojbom iz Ljubova, u općini Udbina, i preko mjesta Lovinac, Sveti Rok i Ričice, smještenih u općini Lovinac, otišao u Gračac, kamo je stigao u poslijepodnevnim satima 6. kolovoza 1995., a zatim preko Bruvna, u općini Gračac, ili Donjeg Srba, u općini Donji Lapac, nastavio za Donji Lapac. Mnogi vojnici iz svjedokove postrojbe i neki od zapovjednika bili su s područja kroz koja su prolazili, pa su otišli vidjeti u kakvom su im stanju kuće.²⁶⁵⁹ Po ulasku u Lovinac, Sveti Rok i Ričice, svjedok je vidio da su ta sela sravnjena sa zemljom i da su kuće spaljene i već zarasle u žbunje i raslinje.²⁶⁶⁰ Svjedok u selima dok su kroz njih prolazili nije vidio nikakve borbe, ali na njegovu postrojbu je otvorena snajperska paljba i pretrpjeli su gubitke.²⁶⁶¹ U Gračacu je vidio da je spaljeno nekoliko kuća i drugih objekata i u gradu je primijetio pripadnike Specijalne policije.²⁶⁶² Duž ceste za Donji Lapac bile su spaljene ili uništene gotovo sve kuće.²⁶⁶³ Svjedoku je izgledalo da su neke kuće spaljene prije puno godina i iz ruševina je već raslo drveće. Druge su mu, pak, izgledale kao da su spaljene prije nekoliko dana jer više nisu gorjele, ali iz njih se dizao dim ili su bile prekrivene pepelom.²⁶⁶⁴ Jedan pripadnik Specijalne policije mu je rekao da su dio tih kuća spalili Srbi prije odlaska kako ih ne bi koristio HV.²⁶⁶⁵ Duž ceste je bilo i kuća koje su još uvijek gorjele kad je svjedokova postrojba prošla pored njih.²⁶⁶⁶ Uz cestu Gračac-Donji Lapac, svjedok je pred kućama koje su gorjele ili u njihovoj blizini vidio pripadnike Specijalne policije.²⁶⁶⁷ Vidio je i dva leša u maskirnim uniformama.²⁶⁶⁸ Na putu za Donji Lapac, svjedok je vidio osobe u uniformama Specijalne policije i maskirnim uniformama HV-a kako voze kamione,

²⁶⁵⁷ P2384 (Izvješće SJP-a PU šibenske podneseno zapovjedniku Specijalne policije, 19. kolovoza 1995.), str. 3.

²⁶⁵⁸ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), str. 1, par. 1, 8, 16, 21; svjedok 82, T. 16842, 16846-16847; P2360 (Vojna dokumentacija u vezi sa svjedokom 82), str. 4-5, 14, 21.

²⁶⁵⁹ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 25; svjedok 82, T. 16853, 16858, 16860.

²⁶⁶⁰ Svjedok 82, T. 16853.

²⁶⁶¹ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 29.

²⁶⁶² Svjedok 82, T. 16805.

²⁶⁶³ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 42.

²⁶⁶⁴ Svjedok 82, T. 16761, 16770-16771.

²⁶⁶⁵ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 46; svjedok 82, T. 16765, 16797, 16864-16865.

²⁶⁶⁶ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 27; svjedok 82, T. 16770-16771.

²⁶⁶⁷ Svjedok 82, T. 16761-16762, 16765, 16770-16771.

²⁶⁶⁸ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 27; svjedok 82, T. 16756-16757.

kombije, traktore i druga poljoprivredna vozila s registarskim tablicama RSK.²⁶⁶⁹ Jedan od ljudi koje je vidio kako odvoze takva vozila rekao mu je da ih spašavaju da ne izgore.²⁶⁷⁰ Kad je svjedokova postrojba stigla u Donji Lapac, specijalna policija je već bila tamo.²⁶⁷¹ Po dolasku je svjedokova postrojba bila kratko vrijeme granatirana od strane, kako su mislili, hrvatskih snaga.²⁶⁷² Svjedok je po dolasku vidio da je oko pet kuća spaljeno ili da gori, ali da je preostalih otprilike 100 kuća neoštećeno.²⁶⁷³ Ispred kuća koje su gorjele vidio je pripadnike Specijalne policije, koji su stajali s prstima podignutim u znak pozdrava, mahali i smijali se.²⁶⁷⁴ Stožer vojske i policije bio je smješten u školskoj zgradi u gradu.²⁶⁷⁵ Kad se svjedokov zapovjednik vratio s brifinga u stožeru, rekao je postrojbi da postavi stražu ispred kuće u kojoj su boravili da je netko ne bi zapalio.²⁶⁷⁶ Kuća je kasnije zapaljena i svjedokova postrojba je to prijavila, ali rečeno im je da su sami krivi jer je nisu obilježili oznakom HV-a.²⁶⁷⁷ Prema riječima svjedoka, specijalna policija obilježila je kuće u kojima se smjestila oznakom "MUP".²⁶⁷⁸ Svjedoku je rečeno da ostane u kući koja je dodijeljena njegovoj postrojbi, tako da je većinu vremena proveo tamo.²⁶⁷⁹ Tijekom njegovog boravka u Donjem Lapcu, spaljen je i uništen velik broj kuća.²⁶⁸⁰ Svjedok je čuo detonacije i vidio dim.²⁶⁸¹ Također je vidio kako vojnici i specijalna policija ulaze u objekte i bacaju ručne bombe, nakon čega bi kuće planule.²⁶⁸² Svjedok je vidio još jednu uniformiranu osobu kako izlazi iz jedne zgrade, koja je nekoliko minuta kasnije planula.²⁶⁸³ Vidio je kako neke uniformirane osobe nose kanistre s naftom za spaljivanje strvina koje su ležale uz cestu kako bi se spriječilo širenje bolesti.²⁶⁸⁴ Svjedok je također vidio kako je jedan poručnik domobranskih snaga ispalio granatu iz ručnog bacača raketa na jednu kuću udaljenu oko deset metara, ali promašio ju je. Dok je bio na straži, svjedok je spriječio dvojicu pijanih

²⁶⁶⁹ Svjedok 82, T. 16772-16773, 16776, 16781-16783.

²⁶⁷⁰ Svjedok 82, T. 16772.

²⁶⁷¹ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 32, 35, 42; svjedok 82, T. 16892.

²⁶⁷² P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 32.

²⁶⁷³ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 32, 42; svjedok 82, T. 16784.

²⁶⁷⁴ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 42.

²⁶⁷⁵ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 33; svjedok 82, T. 16800.

²⁶⁷⁶ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 33; svjedok 82, T. 16785.

²⁶⁷⁷ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 33.

²⁶⁷⁸ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 33; svjedok 82, T. 16785.

²⁶⁷⁹ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 42.

²⁶⁸⁰ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 42; svjedok 82, T. 16784, 16786, 16798-16799.

²⁶⁸¹ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 42.

²⁶⁸² Svjedok 82, T. 16799-16800, 16802-16803.

²⁶⁸³ Svjedok 82, T. 16801.

²⁶⁸⁴ Svjedok 82, T. 16801-16803.

rođaka iz Lovinca da pale kuće.²⁶⁸⁵ Neki od vojnika iz svjedokove pukovnije koji su bili iz Like, i s područja Lovinca, sudjelovali su u paljenju kuća u gradu.²⁶⁸⁶ Kad ih je svjedok pitao zašto pale kuće, odgovorili su da su i njima spaljene kuće.²⁶⁸⁷ Svjedokov zapovjednik je rekao svjedoku da specijalna policija inzistira na tome da se kuće spale.²⁶⁸⁸ Svjedok je čuo da je drugim postrojbama rečeno da pale kuće, mada sam nikada nije primio takvu zapovijed.²⁶⁸⁹ Također je čuo da se kuće moraju spaliti zato da Srbi ne bi imali razloga za povratak.²⁶⁹⁰ Njegov zapovjednik, koji je bio nazočan kad je svjedok to čuo, tome se usprotivio.²⁶⁹¹ Zapovjednik je otišao u stožer da se raspita u vezi s paležom.²⁶⁹² Kad se vratio iz stožera, svjedok je i dalje vidio kako neke naizgled pijane osobe, neovisno jedne od drugih, pale kuće u Donjem Lapcu.²⁶⁹³ Nekoliko dana nakon operacije Oluja, skupine od po tri ili četiri vojnika HV-a odjevenih u maskirne uniforme, iz različitih postrojbi koje su stigle kasnije, počele su pljačkati kuće u Donjem Lapcu.²⁶⁹⁴ Svjedok je vidio da se skupine koje su pljačkale sukobljavaju s vojnicima iz drugih postrojbi i pripadnicima Specijalne policije koji su ih u tome pokušavali spriječiti.²⁶⁹⁵ U to vrijeme na tom području nije bilo ni civilnih vlasti ni vojne policije.²⁶⁹⁶ Prema riječima svjedoka, pljačkanje je bilo izričito zabranjeno.²⁶⁹⁷ Svjedok i drugi razgovarali su sa svojim zapovjednicima koji su također izrazili nezadovoljstvo zbog pljački.²⁶⁹⁸ Dana 8. ili 9. kolovoza 1995., svjedok je čuo da će ministar unutarnjih poslova g. Jarnjak i general Markač posjetiti grad.²⁶⁹⁹ Svjedok nije vidio nijednog od njih, ali vidio je jednog čovjeka za kojeg misli da je uvijek pratio Markača. Prema svjedokovim riječima, paljenje je do tada većinom bilo završeno, ali jasno se vidjelo da je grad uništen. Svjedokov zapovjednik je svjedoku rekao da su Jarnjak i Markač odali priznanje HV-u i Specijalnoj policiji za dobro obavljen posao na tom području.²⁷⁰⁰ Otprilike 8. kolovoza 1995., specijalna policija je napustila Donji Lapac i autobusima je

²⁶⁸⁵ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 52.

²⁶⁸⁶ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 44.

²⁶⁸⁷ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 44.

²⁶⁸⁸ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 45.

²⁶⁸⁹ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 32; svjedok 82, T. 16786, 16796.

²⁶⁹⁰ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 45; svjedok 82, T. 16796-16797.

²⁶⁹¹ Svjedok 82, T. 16798.

²⁶⁹² Svjedok 82, T. 16798, 16864.

²⁶⁹³ Svjedok 82, T. 16799.

²⁶⁹⁴ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 52; svjedok 82, T. 16774-16775.

²⁶⁹⁵ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 52; svjedok 82, T. 16773-16775.

²⁶⁹⁶ Svjedok 82, T. 16774, 16800.

²⁶⁹⁷ Svjedok 82, T. 16773.

²⁶⁹⁸ Svjedok 82, T. 16774.

²⁶⁹⁹ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 25, 51.

²⁷⁰⁰ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 51.

stiglo oko 100 civilnih policajaca u sivim policijskim uniformama.²⁷⁰¹ Kako svjedok navodi, tada je još uvijek bilo kuća koje su gorjele.²⁷⁰²

618. **Dragutin Repinc**, načelnik Uprave za planiranje u Glavnom stožeru HV-a i vještak za vojnu obuku i planiranje,²⁷⁰³ naveo je da je 7. kolovoza 1995. u 06:00 sati, bojna Specijalne policije započela napad u cilju oslobađanja Donjeg Lapca.²⁷⁰⁴ Prema Repincevom svjedočenju, Donji Lapac je oslobođen u 14:00 sati.²⁷⁰⁵ Kako je naveo u svom izvještaju, tijekom poslijepodneva u Donji Lapac su ušle postrojbe ZP-a Gospić, od kojih je konkretno spomenuo pripadnike 118. domobranske pukovnije HV-a te 1. bojne 118. domobranske pukovnije, koja je bila pridodana 9. gardijskoj brigadi.²⁷⁰⁶ Nakon preuzimanja kontrole nad Donjim Lapcem, dio snaga Specijalne policije ostao je u gradu, dok su ostali krenuli u smjeru Kulen Vakufa.²⁷⁰⁷ U jutarnjim satima 8. kolovoza 1995., Markač je podnio izvješće načelniku stožera HV-a, u kojem je naveo da su snage Specijalne policije 7. kolovoza 1995. uz raketno-topničku potporu zauzele Donji Lapac, nakon čega su postrojbe nastavile prema državnoj granici i rijeci Uni s ciljem oslobađanja Kulen Vakufa.²⁷⁰⁸ Dana 7. kolovoza 1995., jedna desetina VP krenula je s postrojbama HV-a prema Udbini i dalje prema Donjem Lapcu radi pretresa i započinjanja formiranja voda VP u Donjem Lapcu.²⁷⁰⁹ Dana 8. kolovoza 1995., u Donjem Lapcu je formiran vod vojne policije i počeo je s provedbom svojih zadaća.²⁷¹⁰ Istoga dana, temeljna policija počela je s ustrojavanjem policijske postaje u Donjem Lapcu.²⁷¹¹

619. Dana 10. kolovoza 1995. u 10:45 sati, UNMO je vidio da je oko 80 posto kuća u Donjem Lapcu uništeno i da neke od njih još uvijek gore.²⁷¹² Dana 10. kolovoza 1995. u 12:30 sati, UNMO je vidio kako vojnici s oznakama "BiH" pomažu civilima u kamionima s bihaćkim registarskim tablicama da skupe krave i kućanske predmete po

²⁷⁰¹ P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 54; svjedok 82, T. 16869.

²⁷⁰² P2359 (Svjedok 82, izjava svjedoka, 29. rujna 2004.), par. 54.

²⁷⁰³ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 1-16; Dragutin Repinc, T. 26661-26665.

²⁷⁰⁴ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 149-150.

²⁷⁰⁵ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 151.

²⁷⁰⁶ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 153-154.

²⁷⁰⁷ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 155; Dragutin Repinc, T. 26732-26733.

²⁷⁰⁸ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 161.

²⁷⁰⁹ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 163; D1926 (Izvješće 71. bojne VP o provedbi zadaća, 7. kolovoza 1995.), str. 3.

²⁷¹⁰ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 170; D1927 (Izvješće 71. bojne VP o provedbi zadaća, 7. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁷¹¹ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 164-165.

Donjem Lapcu.²⁷¹³ Negdje između 18:00 sati 11. kolovoza 1995. i 18:00 sati 12. kolovoza 1995., UNMO je vidio da je 95 posto kuća u Donjem Lapcu spaljeno.²⁷¹⁴ U nekim djelomično spaljenim kućama uočili su vojnu policiju ili vojnike HV-a, s tim da su vojnike HV-a vidjeli i kako pretresaju i pljačkaju kuće, ali nisu vidjeli nijednog civila.²⁷¹⁵

620. **John Hill**, zapovjednik međunarodne vojne policije u Sektoru Jug od početka lipnja 1995. do 8. prosinca 1995.,²⁷¹⁶ izjavio je da je 11. kolovoza 1995. otišao u Donji Lapac, gdje je vidio hrvatske vojnike iz 4. brigade kako pljačkaju.²⁷¹⁷ Hill je opisujući grad rekao da je bio uništen i da je na poljima južno od grada vidio brojne tragove topničkih udara.²⁷¹⁸ On je zatim otišao do kontrolnog punkta pokraj Donjeg Lapca, odakle je vidio kako hrvatski vojnici, pripadnici 4. brigade, pale kuće u jednom selu sjeverno od Donjeg Lapca, prema bosansko-hercegovačkoj granici, na kilometar od kontrolnog punkta.²⁷¹⁹ Hill je vidio vojnike kako izlaze iz kuća, u kojima bi ubrzo nakon toga buknuła vatra.²⁷²⁰ Izjavio je da su pripadnici 4. brigade smatrali da je to selo smješteno u Bosni i Hercegovini jer je, kako je prenio, po njihovom mišljenju sve iza kontrolnog punkta s kojeg je promatrao selo bila Bosna i Hercegovina.²⁷²¹ Hill je nadalje rekao da se, po njegovom mišljenju, selo ipak nalazilo u Hrvatskoj jer su karte koje je tada imao pokazivale da se između Donjeg Lapca i granice nalaze jedno ili dva sela.²⁷²²

621. Raspravnom vijeću su, konačno, predloženi relevantni dokazi iz raznih izvora koji se odnose na drugu polovinu kolovoza i na rujnu 1995. **Svjedokinja 136**, Srkinja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,²⁷²³ izjavila je da je 18. kolovoza 1995., i ponovno 28. kolovoza 1995., vidjela kako gori velik broj kuća u Donjem

²⁷¹² P114 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 10. kolovoza 1995.), str. 6.

²⁷¹³ P114 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 10. kolovoza 1995.), str. 6.

²⁷¹⁴ P117 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 12. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁷¹⁵ P117 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁷¹⁶ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 2; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 3, 93; P293 (John Hill, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 3.

²⁷¹⁷ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 71-72; John Hill, T. 3779, 3783-3784; P307 (Karta kretanja Johna Hilla prilikom ophodnji poslije operacije Oluja).

²⁷¹⁸ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 71-72; John Hill, T. 3779.

²⁷¹⁹ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 3, 72-75; John Hill, T. 3780-3781, 3895-3897; P306 (Izvješće Johna Hilla o djelovanju HV-a za 4.-11. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁷²⁰ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 72-75.

²⁷²¹ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 74; John Hill, T. 3784.

²⁷²² P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 74; John Hill, T. 3783-3784; P307 (Karta kretanja Johna Hilla prilikom ophodnji poslije operacije Oluja).

²⁷²³ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

Lapcu.²⁷²⁴ Prema izvješću IHF-a od 25. kolovoza 1995. u kojem se opisuje misija IHF-a od 17. do 19. kolovoza 1995., selo Srb, u općini Donji Lapac, bilo je potpuno spaljeno, a 70 posto grada Donjeg Lapca bilo je uništeno.²⁷²⁵ Prema tjednom izvješću UNCIVPOL-a od 27. kolovoza 1995., Donji Lapac je bio potpuno uništen paljenjem.²⁷²⁶ Dana 27. kolovoza 1995. u 18:00 sati, UNMO je vidio kako u Donjem Lapcu gori jedna kuća.²⁷²⁷ Dana 30. kolovoza 1995. u 19:15 sati, UNMO je vidio kako gori jedna kuća blizu Donjeg Lapca.²⁷²⁸ **Søren Liborius**, operativni časnik i vođa tima PMEZ-a stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995.,²⁷²⁹ u svom svjedočenju je rekao da je 1. rujna 1995. u Donjem Lapcu vidio kako gore neke štale i stogovi sijena, te da je na tom području vidio velik broj pripadnika HV-a i policije.²⁷³⁰ Prema izvješću HRAT-a od 6. rujna 1995., Donji Lapac je, s izuzetkom nekoliko kuća, bio potpuno uništen, a to uništavanje, kako se navodi, očigledno nije bilo posljedica ratnih operacija.²⁷³¹ HRAT je izvijestio i da je, kad je 25. rujna 1995. obišao Donji Lapac, približno 80-90 posto grada bilo uništeno, te da je vidio velik broj pripadnika HV-a i vrlo malo znakova normalnog života.²⁷³² HRAT je također konstatirao da je cesta Donji Lapac-Udbina na ulazu u Udbinu još uvijek neprohodna zbog stotina neeksploziviranih minobacačkih granata na cesti i u blizini ceste.²⁷³³

622. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je razmotrilo svjedočenja Josipa Čelića, Zdravka Janića i Josipa Turkalja, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.4.7, svjedočenje Milana Ilića, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.1.4 (Marko Ilić i drugi – Prilog, br. 10), i svjedočenje Philipa Berikoffa, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.1. Osim toga, Raspravno vijeće je razmotrilo dokazni predmet P470, čiji prikaz se daje u poglavlju 6.2.3.

²⁷²⁴ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 8-9, 12; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 16; svjedokinja 136, T. 641-642; P5 (Karta Sektora Jug koju je označila svjedokinja 136).

²⁷²⁵ William Hayden, T. 10596; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), str. 2, par. 1.2.

²⁷²⁶ P230 (Tjedno izvješće UNCIVPOL-a, 21.-26. kolovoza 1995., 27. kolovoza 1995.), str. 5.

²⁷²⁷ P129 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 27. kolovoza 1995.), str. 3.

²⁷²⁸ P132 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 23:59 sati, 30. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁷²⁹ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

²⁷³⁰ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 12.

²⁷³¹ P710 (Izvješće HRAT-a za Donji Lapac i Otrić, 6. rujna 1995.).

²⁷³² P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 51; P1104 (Dnevno izvješće HRAT-a, 25. rujna 1995.), str. 2.

623. Raspravno vijeće konstatira da su specijalne jedinice policije i postrojbe HV-a iz ZP-a Gospić ušle u Donji Lapac 7. kolovoza 1995. Konkretnije, posebno na temelju svjedočenja Viteza, Hermana, Pavlovića, Čelića, Cvrka, Turkalja, Janića, Sačića i Repinca, te na temelju razgovora s Markačem i dokaznih predmeta D556, P621 i P2385, Raspravno vijeće konstatira da su specijalne jedinice policije počele ulaziti u grad približno između 12:00 i 14:00 sati, dok su postrojbe 118. domobranske pukovnije i 9. gardijske brigade HV-a stigle nekoliko sati kasnije, kasno poslije podne ili rano uvečer. Na temelju svjedočenja Viteza, Pavlovića i Sačića, Raspravno vijeće nadalje konstatira da je Markač stigao u Donji Lapac u ranim poslijepodnevnim satima 7. kolovoza 1995. i da je nekoliko sati kasnije otišao.

624. Svjedočenja svjedoka 82, Viteza, Pavlovića, Ilića, svjedoka MM-25, Čelića, Janića i Sačića te razgovori s Markačem pokazuju da su 7. kolovoza 1995. otprilike u 15:30 sati u Donjem Lapcu bile uništene ili su gorjele samo oko četiri zgrade, čime se Raspravno vijeće bavi u poglavlju 4.4.7. Pavlović je izjavio da je 7. kolovoza 1995. u 17:00 sati Donji Lapac još uvijek bio praktički neoštećen.

625. Dokazi pokazuju da se uništavanje Donjeg Lapca 7. i 8. kolovoza 1995. intenziviralo. Pavlović, koji je nakon dolaska u Donji Lapac noć 7. kolovoza 1995. proveo negdje drugdje, vratio se sljedećeg dana i vidio da je znatan dio grada spaljen ili oštećen. Čelić, koji 7. kolovoza 1995. nije vidio nijednu zapaljenu zgradu, 8. kolovoza 1995. je vidio da gori dosta objekata. Herman je prilikom povlačenja iz Donjeg Lapca u večernjim satima 7. kolovoza 1995. vidio kako gore neki stogovi sijena i kuće. Jedini očevidac djela uništavanja je svjedok 82, pripadnik HV-a koji je u Donji Lapac stigao kasno poslije podne ili rano uvečer 7. kolovoza 1995. i koji je izjavio da je vidio kako vojnici HV-a i pripadnici Specijalne policije pale zgrade u Donjem Lapcu. Nakon što je vidjelo kako se svjedok 82 ponaša u sudnici i uzelo u obzir praznine u njegovom pamćenju i znatne nedosljednosti uočene tijekom svjedočenja,²⁷³⁴ Raspravno vijeće se oslanja samo na one dijelove njegovog svjedočenja koje potkrepljuju drugi dokazi. U pogledu vremena uništavanja, svjedočenje svjedoka 82 o paljenju Donjeg Lapca potkrepljuju gore spomenuta svjedočenja Pavlovića, Čelića i Hermana. Što se tiče počinitelja, njegovo svjedočenje djelomično potkrepljuju izvješća Specijalne policije, D556 i P586, prema kojima su postrojbe 118. domobranske pukovnije i 9. gardijske

²⁷³³ P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 51; P1104 (Dnevno izvješće HRAT-a, 25. rujna 1995.), str. 3.

brigade HV-a, ali ne i specijalne jedinice policije, po ulasku u Donji Lapac počele pucati iz pješačkog naoružanja, bacati ručne bombe i paliti kuće, s čime su nastavile i tijekom noći. Svjedočenje svjedoka 82 potkrepljuje i Vitez, koji je izjavio da je, nakon što se po dolasku HV-a sa svojom postrojbom premjestio na rubni dio Donjeg Lapca, čuo kako iz grada odjekuje jaka pucnjava, te da je sutradan rano ujutro vidio kako se iz mnogih zgrada i kuća u Donjem Lapcu dimi. Ocjenjujući vjerodostojnost svjedoka 82, Raspravno vijeće je uzelo u obzir i svjedočenja Viteza i Čelića, koji su negirali sudjelovanje specijalne policije u paležu. Međutim, iz dokaza se ne vidi da tvrdnje tih svjedoka, pripadnika Specijalne policije, imaju čvrsto uporište u činjenicama. Dokazi, osobito svjedočenja Viteza, Hermana i Sačića te dokazni predmeti D556 i P586, ukazuju na to da je veći dio specijalnih jedinica policije koje su ostale na tom području noćio u rubnom dijelu Donjeg Lapca, dakle, u blizini područja na kojem je izvršeno uništavanje. Pored toga, svjedočenja Pavlovića, Sačića i Repinca te dokazni predmet P586 ukazuju na to da je dio snaga Specijalne policije, konkretno, djelatnici logistike i veze, ostao u gradu. Svjedočenja Pavlovića i Janića ukazuju na to da je Janićeva postrojba – posljednja specijalna jedinica policije koja je 7. kolovoza 1995. napustila grad – otišla tek kad je pao mrak. Raspravnom vijeću je to dostatna potvrda za to da je svjedok 82 vidio kako pripadnici Specijalne policije sudjeluju u paljenju kuća. Na temelju gore navedenog, Raspravno vijeće konstatira da su u jednom trenutku kasno poslije podne 7. kolovoza i dalje tijekom 8. kolovoza 1995., pripadnici HV-a i Specijalne policije zapalili ili na neki drugi način uništili znatan dio Donjeg Lapca. S obzirom na nacionalni sastav Donjeg Lapca 1991. i svjedočenje Milana Ilića da je stanovništvo Donjeg Lapca bilo uglavnom srpsko, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici ili stanari velike većine uništenih kuća bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2 i 5.8.2 (g) dolje u tekstu.

626. Izvješće UNMO-a, P114, ukazuje na to da su 10. kolovoza 1995. vojnici koji su nosili oznake "BiH" pomagali civilima u kamionima s bihaćkim registarskim tablicama da skupe krave i kućanske predmete po Donjem Lapcu. Na temelju toga što su neke od tih osoba opisane kao vojnici, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Međutim, budući da su imali oznake "BiH", što upućuje na Bosnu i Hercegovinu, dokazi nisu dovoljni za zaključak da su te osobe bile pripadnici hrvatskih

²⁷³⁴ V. npr. svjedok 82, T. 16787-16790, 16801-16803.

snaga. Raspravno vijeće stoga neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

627. Prema Hillovom svjedočenju, 11. kolovoza 1995. osobe koje se navode kao pripadnici 4. brigade HV-a pljačkale su u Donjem Lapcu, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su odnosile nespacificirane predmete. Berikoff je u svom svjedočenju rekao da je 11. kolovoza 1995. velik broj vojnika HV-a/HVO-a, zajedno s osobama u sivim uniformama-kombinezonima, išao od kuće do kuće, i kuća iz koje su izišli počela bi gorjeti prije nego što su ušli u sljedeću. Osim toga, prema izvješću UNMO-a, P117, 11. ili 12. kolovoza 1995. osobe koje se navode kao vojnici HV-a odnosile su iz kuća nespacificirane predmete. Prema riječima svjedoka 82, nekoliko dana nakon operacije Oluja, skupine od po tri ili četiri vojnika HV-a u maskirnim uniformama, koji su bili iz nekih drugih postrojbi, a ne njegove, počeli su iz kuća u Donjem Lapcu odnositi nespacificirane predmete. Na temelju opisa počinitelja gore navedenih incidenata, Raspravno vijeće se uvjerilo da su oni na sebi imali uniforme vojnog tipa. Osobito na temelju svjedočenja Hilla, koji je 10. kolovoza 1995. vojnike HV-a iz 4. brigade prepoznao na temelju oznaka na rukavu, 4.2.4 (Srb), i svjedočenja svjedoka 82, koji govori o vojnicima HV-a iz nekih drugih postrojbi, a ne njegove, Raspravno vijeće konstatira da su 11. kolovoza 1995. pripadnici 4. brigade HV-a odnosili nespacificirane predmete iz kuća u Donjem Lapcu. Na temelju te konstatacije, i svjedočenja Berikoffa, Raspravno vijeće nadalje konstatira da su vojnici HV-a istoga dana palili kuće u Donjem Lapcu. Međutim, gore navedeni dokazi ne pružaju više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju nekih od počinitelja kao vojnika HVO-a. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Što se tiče osoba za koje se navodi da su nosile sive uniforme-kombinezone, ni taj opis ne predstavlja dovoljnu osnovu za zaključak o eventualnoj pripadnosti počinitelja. S obzirom na gore navedeni nacionalni sastav Donjeg Lapca, Raspravno vijeće konstatira da su krajinski Srbi bili vlasnici velike većine nespacificiranih odnesenih predmeta, kao i vlasnici ili stanari velike većine spaljenih kuća. Raspravno vijeće će pitanje paljenja i odnošenja imovine od strane pripadnika HV-a 11. kolovoza 1995. dalje razmotriti u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2, 5.6.2 i 5.8.2 (f) i (g) dolje u tekstu.

628. Izvješće UNMO-a, P129, ukazuje na to da je 27. kolovoza 1995. u Donjem Lapcu gorjela jedna kuća. Svjedočenja svjedokinje 136 i Liboriusa ukazuju na to da je 18. i 28. kolovoza 1995. u Donjem Lapcu gorio velik broj kuća i da su 1. rujna 1995. još

uvijek povremeno paljene kuće i stogovi sijena. Liboriusovo svjedočenje također ukazuje na to da se na tom području 1. rujna 1995. nalazio velik broj ljudi koji se navode kao HV ili policija. Međutim, Raspravnom vijeću u vezi s tim incidentima nisu predloženi dovoljni dokazi o počiniteljima ili okolnostima u kojima su te zgrade zapaljene. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

Mandić Dol

629. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o pljačkanju u Mandić Dolu, u općini Donji Lapac, predloženi putem jednog izvješća UNMO-a. Dana 27. kolovoza 1995. u 11:20 sati, UNMO je vidio kako dva vojnika HV-a s kombijem pljačkaju kuće u Mandić Dolu.²⁷³⁵

630. Dokazi ukazuju na to da su 27. kolovoza 1995. u 11:20 sati dvije osobe s kombijem koje se navode kao vojnici HV-a pljačkale kuće u Mandić Dolu, u općini Donji Lapac. S obzirom na to da je UNMO te osobe opisao kao hrvatske vojnike, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Međutim, to izvješće ne pruža više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao Hrvata. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Mandić Dolu ili u blizini Mandić Dola u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. Dokazi ukazuju na to da su osobe u uniformama vojnog tipa pljačkale, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su odnosile nespacificirane predmete. Nadalje, na temelju dokaza ne može se utvrditi jesu li vlasnici odnesenih predmeta bili krajinski Srbi. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

Srb

631. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Donjem Srbu i Gornjem Srbu, u općini Donji Lapac, predloženi

²⁷³⁵ P129 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 27. kolovoza 1995.), str. 3.

prvenstveno putem svjedočenja Johna Hilla i Sørenea Liboriusa. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 1.098 stanovnika Donjeg Srba 1991., njih 1.059 su bili Srbi, a od ukupno 356 stanovnika Gornjeg Srba 1991., njih 354 su bili Srbi.²⁷³⁶

632. **John Hill**, zapovjednik međunarodne vojne policije u Sektoru Jug od početka lipnja 1995. do 8. prosinca 1995.,²⁷³⁷ u svom svjedočenju je rekao da je 10. kolovoza 1995. vidio civilnu policiju ili HV kako pljačkaju kuće u Srbu, u općini Donji Lapac, i ukradene stvari odnose na jedan slabo namješten kontrolni punkt kako bi ga opremili.²⁷³⁸ Hill je vidio dva čovjeka u plavim uniformama ili vojnike HV-a kako iz jedne kuće u Srbu iznose kauč kako bi opremili svoj kontrolni punkt i jednog drugog čovjeka kako odnosi rakiju.²⁷³⁹ Svjedok je rekao da su u Srbu pljačkali i vojnici HV-a iz 4. brigade, čije je oznake vidio na rukavima.²⁷⁴⁰ Hill je u sudnici izjavio da misli da je vidio samo vojnike HV-a kako pljačkaju u Srbu i nije spominjao civilnu policiju.²⁷⁴¹ Izjavio je također da su u Srbu neke kuće bile uništene, a da su neke gorjele.²⁷⁴²

633. **Søren Liborius**, operativni časnik i vođa tima PMEZ-a stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995.,²⁷⁴³ izjavio je da je jednog dana koji nije točno naveden, tjednima nakon operacije Oluja, vidio posljedice nedavnog paleža i uništavanja u Srbu ili Donjem Srbu, u općini Donji Lapac, a blizu su bila samo plava i bijela vozila Specijalne policije s policijskim oznakama.²⁷⁴⁴ Jedan od Liboriusovih kolega nazvao je kninski stožer i rečeno mu je da je u tijeku akcija Specijalne policije.²⁷⁴⁵

²⁷³⁶ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 72.

²⁷³⁷ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 2; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 3, 93; P293 (John Hill, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 3.

²⁷³⁸ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 66-69; John Hill, T. 3777-3778.

²⁷³⁹ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 3, 68; John Hill, T. 3777-3778, 3780-3781, 3895-3897; P306 (Izveštće Johna Hilla o djelovanju HV-a za 4.-11. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁷⁴⁰ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 68.

²⁷⁴¹ John Hill, T. 3777-3778.

²⁷⁴² P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 68; John Hill, T. 3777-3778.

²⁷⁴³ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

²⁷⁴⁴ Søren Liborius, T. 11294-11296.

²⁷⁴⁵ Søren Liborius, T. 11298.

634. Prema jednom izvješću UNMO-a, 9. rujna 1995., prije 20:00 sati, UNMO je vidio kako hrvatski vojnici pljačkaju kuće u Srbu, Donjoj Suvaji i Brotnji, smještenim u općini Donji Lapac.²⁷⁴⁶

635. **Vladimir Gojanović**, bivši vojnik HV-a,²⁷⁴⁷ u svom svjedočenju je izjavio da je 8. kolovoza 1995. oko 14:00-15:00 sati, dok je bio u Zrmanji, u općini Gračac, dobio zapovijed od zapovjednika svoje bojne – koji je tu zapovijed, po mišljenju svjedoka, dobio od zapovjednika Danijela Kotlara – da postrojba krene prema bosanskoj granici.²⁷⁴⁸ **Radoslav Juričev Sudac**, zapovjednik tenkovskog voda oklopno-mehanizirane satnije 11. šibenske pričuvne brigade tijekom operacije Oluja,²⁷⁴⁹ također je rekao da je 8. kolovoza bio u Zrmanji, ali samo na dva-tri sata.²⁷⁵⁰ Gojanović je izjavio da je u večernjim satima 8. kolovoza 1995. njegova postrojba stigla u Donji Srb, u općini Donji Lapac, gdje su pretraživali teren i sukobili se s pripadnicima SVK, koji su, prema Gojanovićevim riječima, bili u brdima oko Donjeg Srba.²⁷⁵¹ Gojanović je također izjavio da je u Donjem Srbu ostao dva do četiri dana i da je brigada bila nedisciplinirana, što je na primjer bilo vidljivo iz toga da su vojnici noću pucali bez posebnog razloga.²⁷⁵² Gojanović je rekao da je tijekom boravka u Donjem Srbu vidio kako vojnici krađu stvari i odvoze ih u Šibenik osobnim i vojnim vozilima, kao i civilnim autobusima koje je, kako je izjavio, vojska rekvirirala za prijevoz ljudstva.²⁷⁵³ Gojanović je ispričao da je jednom prilikom zapovjednik Kotlar posjetio područje Donjeg Srba i da je vikao na vojnike da ne pale i ne pljačkaju imovinu.²⁷⁵⁴ Gojanović je u svom svjedočenju rekao da se tom prilikom s mjesta odakle se zapovjednik Kotlar

²⁷⁴⁶ P145 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 9. rujna 1995.), str. 1, 5.

²⁷⁴⁷ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 2-3; Vladimir Gojanović, T. 2973, 2983, 2987, 3010-3011, 3015, 3018-3019, 3039, 3119, 3121-3122, 3131-3133, 3138; C2 (Uvjerenje o vojnoj službi za Gojanovića), str. 1, 3-4, 19; P198 (Dopunska dokumentacija o vojnoj službi za Gojanovića), str. 1-2; P200 (Dopis Danijela Kotlara o prekidu mobilizacije Vladimira Gojanovića, 30. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁷⁴⁸ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 17; P196 (Vladimir Gojanović, list s dopunskim informacijama, 14. svibnja 2008.), par. 7.

²⁷⁴⁹ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 3; D193 (Radoslav Juričev Sudac, izjava svjedoka, 12. svibnja 2008.), par. 2; Radoslav Juričev Sudac, T. 21364.

²⁷⁵⁰ D193 (Radoslav Juričev Sudac, izjava svjedoka, 12. svibnja 2008.), par. 11.

²⁷⁵¹ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 18-19; Vladimir Gojanović, T. 2928-2929, 2934, 2937, 2960-2961; P197 (Karta Gojanovićeva kretanja tijekom operacije Oluja, s Gojanovićevim oznakama).

²⁷⁵² P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 18-19.

²⁷⁵³ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 20; Vladimir Gojanović, T. 2967-2969.

²⁷⁵⁴ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 20; Vladimir Gojanović, T. 3062.

obratio vojnicima nije vidjelo ni pljačkanje ni paljenje kuća.²⁷⁵⁵ Međutim, budući da je na tom području bilo dima, moglo se zaključiti da neki objekti gore.²⁷⁵⁶

636. Pored toga, Raspravno vijeće je razmotrilo i dokazni predmet D559, čiji prikaz se daje u poglavlju 3.1.1, kao i dokazni predmet P2349, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.8 (Gošić).

637. Nakon pažljive analize Gojanovićevog svjedočenja i s obzirom na to da ga djelomično potkrepljuje dokazni predmet P2349, Raspravno vijeće konstatira da se Vladimir Gojanović, vojnik HV-a, sa svojom postrojbom od večeri 8. kolovoza 1995. nalazio u Donjem Srbu i da je tu boravio dva do četiri dana. Za to vrijeme, osobe koje se navode kao vojnici odvozile su stvari osobnim i vojnim vozilima i civilnim autobusima. S obzirom na to da je svjedok te osobe opisao kao vojnike, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Budući da su te osobe koristile, između ostalog, vojna vozila, da je vojska HV-a u to vrijeme bila smještena u selu i da broj korištenih vozila implicira da je u tome sudjelovao znatan broj ljudi, Vijeće konstatira da su one bile pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije. S obzirom na to da je prema popisu stanovništva iz 1991. stanovništvo Srba (Donjeg Srba i Gornjeg Srba) bilo gotovo isključivo srpsko, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici velike većine, ako ne i sve, odnesene imovine bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će stoga dalje razmotriti te incidente u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2 (f) dolje u tekstu.

638. Prema riječima Johna Hilla, 10. kolovoza 1995., određene osobe su pljačkale kuće u Srbu, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su odnosile nespacificirane predmete. Dokazi ukazuju na to da su one te nespacificirane predmete odnijele na kontrolni punkt. Dokazi također ukazuju na to da su dva čovjeka iz jedne kuće u Srbu iznijela kauč kako bi opremila svoj kontrolni punkt i da je jedna druga osoba uzela rakiju. Raspravno vijeće napominje da je Hillovo svjedočenje u pogledu odnošenja nespacificiranih predmeta nedosljedno jer on navodne počinitelje tog incidenta ponekad opisuje kao civilnu policiju, a ponekad kao vojnike HV-a. Što se tiče odnošenja kauča i rakije, Hillovo svjedočenje je isto tako nedosljedno jer ponekad govori o plavim uniformama, a ponekad o vojnicima HV-a. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te

²⁷⁵⁵ Vladimir Gojanović, T. 2975.

²⁷⁵⁶ Vladimir Gojanović, T. 2967-2968, 2975.

okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

639. Prema riječima Johna Hilla, 10. kolovoza 1995. određene osobe su pljačkale u gradu Srbu, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su odnosile nespacificirane predmete. Hill je izjavio da je on te osobe identificirao kao vojnike HV-a iz 4. brigade na temelju oznaka koje je vidio na rukavima. Raspravno vijeće stoga konstatira da su te osobe bile pripadnici 4. brigade HV-a. S obzirom na to da je prema popisu stanovništva iz 1991. stanovništvo Srba (Donjeg Srba i Gornjeg Srba) bilo gotovo isključivo srpsko, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici velike većine odnesene imovine bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2 (f) dolje u tekstu.

640. Dokazi također ukazuju na to da su jednog dana koji nije točno naveden, tjednima nakon operacije Oluja, u Srbu bili vidljivi tragovi nedavnog paleža i uništavanja i da su se blizu nalazila samo plava i bijela vozila Specijalne policije s policijskim oznakama. Međutim, na temelju dokaza ne može se utvrditi tko je i u kojim okolnostima zapalio te objekte. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

641. Dokazi također ukazuju na to da su 9. rujna 1995., prije 20:00 sati, osobe koje se navode kao hrvatski vojnici pljačkale kuće u Srbu, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su odnosile nespacificirane predmete. S obzirom na to da je UNMO te osobe opisao kao vojnike, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Međutim, Raspravnom vijeću nisu predloženi daljnji dokazi o tome kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali niti su mu predloženi dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Srbu ili u blizini Srba u to vrijeme. Raspravno vijeće napominje da je dokument na koji se tužiteljstvo na stranici 7 Dodatka A svog Završnog podneska poziva u prilog navodu o prisutnosti pripadnika HV-a u Srbu 9. rujna 1995. samo sažetak izvješća o situaciji UNMO-a i da ne pruža više pojedinosti od izvješća, P145, koje se spominje gore u tekstu. Iz tog razloga, ta referenca Vijeću nije od pomoći. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

4.2.5 Općina Drniš

Manovac

642. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju jedne kuće u mjestu Manovac, u općini Drniš, predloženi putem jednog izvješća UNMO-a. Dana 20. kolovoza 1995., UNMO je vidio kako u Manovcu gori jedna kuća, a na cesti je bilo osam hrvatskih vojnika u vojnom kamionu.²⁷⁵⁷

643. Dokazi ukazuju na to da je 20. kolovoza 1995. u Manovcu, u općini Drniš, gorjela jedna kuća i da se na cesti, u vojnom kamionu, nalazilo osam osoba koje se navode kao hrvatski vojnici. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće ne može izvesti konačne zaključke o tome tko je odgovoran za paljenje te kuće. Pored toga, dokazi ne omogućuju Raspravnom vijeću donošenje bilo kakvih zaključaka o tome tko je bio njen vlasnik ni tko je u njoj živio. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

Miočić

644. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Miočiću, u općini Drniš, predloženi putem izvješća UNMO-a i PMEZ-a. Dana 12. kolovoza 1995. u 13:05 sati, pripadnici PMEZ-a vidjeli su da je Miočić napušten i potpuno uništen.²⁷⁵⁸ Dana 29. kolovoza 1995. u 11:00 sati, UNMO je u Miočiću vidio oko 43 spaljene i uništene kuće, kao i 15 mrtvih pasa, ovaca i krava.²⁷⁵⁹ Dana 15. rujna 1995. u 15:30 sati, UNMO je u Miočiću, u općini Drniš, vidio kako dva civila i dva vojnika s vozilom s registarskim tablicama RH5995 pljačkaju jednu kuću i kako dva vojnika u traktor utovaruju opremu.²⁷⁶⁰ Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 415 stanovnika Miočića 1991., njih 402 su bili Srbi.²⁷⁶¹

645. Prema ratnom dnevniku zapovjedništva 6. domobranske pukovnije, 7. kolovoza 1995., 3. bojna razmještena je na položaje u mjestima Biočić i Kanjane, smještenim u općini Drniš.²⁷⁶² Dana 9. kolovoza 1995., započelo se s uređenjem budućeg istaknutog

²⁷⁵⁷ D872 (Izvješće UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁷⁵⁸ P815 (Izvješće PMEZ-a koje je sastavio Liborius, 26. kolovoza 1995.), str. 7.

²⁷⁵⁹ P131 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 21:00 sat, 28. kolovoza 1995.), str. 8.

²⁷⁶⁰ P150 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 15. rujna 1995.), str. 4.

²⁷⁶¹ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 74.

²⁷⁶² P2586 (Izvadak iz Ratnog dnevnika Zapovjedništva pukovnije, 6. domobranska pukovnija), str. 4.

zapovjednog mjesta 6. domobranske pukovnije u Miočiću, u općini Drniš. Istoga dana, vod protuzračne obrane 6. domobranske pukovnije zauzeo je položaje u Biočiću. Dana 11. kolovoza 1995., zapovjednik pukovnije i zapovjednici postrojbi izvršili su izviđanje terena na području buduće zone odgovornosti oko Strmice, u općini Knin, i Tičeva, u općini Donji Lapac. Dana 12. kolovoza 1995., 1. i 4. bojna i tim zapovjedništva krenuli su u novu zonu odgovornosti, a dijelovi 2. i 3. bojne su izmješteni.²⁷⁶³

646. Dokazi ukazuju na to da je 12. kolovoza 1995. u 13:05 sati Miočić, u općini Drniš, bio potpuno uništen. Dokazi također ukazuju na to da su 29. kolovoza 1995. u 11:00 sati u Miočiću 43 kuće bile spaljene i uništene i da je bilo 15 mrtvih životinja. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o tome kada je i u kojim okolnostima došlo do uništavanja i tko ga je počinio. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Miočiću ili u blizini Miočića u to vrijeme. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

647. Dokazi također ukazuju na to da su 15. rujna 1995. u 15:30 sati četiri osobe, točnije dva civila i dvije osobe koje se navode kao vojnici, s vozilom s registarskim tablicama RH5995, pljačkale jednu kuću u Miočiću. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o tome što su pljačkali. Dokazi također ukazuju na to da su još dvije osobe koje se navode kao vojnici u traktor tovarile neku opremu. S obzirom na to da je UNMO četiri od tih osoba opisao kao vojnike, Raspravno vijeće se uvjerilo da su one na sebi imale uniforme vojnog tipa. Raspravno vijeće napominje da su dvije od tih osoba u uniformama videne s dvoje civila. Na temelju gore navedenih dokaza ne može se utvrditi kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Miočiću ili u blizini Miočića u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti četiri osobe u uniformama. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

²⁷⁶³ P2586 (Izvadak iz Ratnog dnevnika Zapovjedništva pukovnije, 6. domobranska pukovnja), str. 5.

4.2.6 Općina Ervenik

Mjesto Ervenik

648. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju Ervenika predloženi prvenstveno putem svjedočenja Rajka Guše. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 1.570 stanovnika mjesta Ervenik 1991., njih 1.526 su bili Srbi.²⁷⁶⁴

649. **Rajko Guša**, Srbin iz sela Zemunik Gornji u općini Zadar,²⁷⁶⁵ u svom svjedočenju je rekao da je oko 10. kolovoza 1995. nekoliko dana sa Slavkom Rnjakom pješao od općine Benkovac do općine Ervenik. HV je bio posvuda pa su morali ići kroz šumu da ih ne pronađu.²⁷⁶⁶ Kad su stigli, skrivali su se u šumi na planini Zmištak, koja se nalazi jugozapadno od Ervenika i sjeverno od Kistanja.²⁷⁶⁷ Dok je bio tamo, Guša je naišao na jednog Srbina po imenu Jovo Subotić, koji je živio u blizini.²⁷⁶⁸ Subotić je Guši i Slavku rekao da će dobiti hranu ako odu do kuće njegovih roditelja.²⁷⁶⁹ Tamo su Guša i Slavko zatekli Todora i Martu Subotić, koji su im dali hranu i deke, ali su im rekli da ne mogu ostati u kući jer na tom području ima puno vojnika. Kad su se vratili u šumu, Guši i Slavku su se pridružili Jovo Subotić i njegov dvanaestogodišnji sin Damir, koji su se također bojali hrvatskih vojnika i smatrali su da su sigurniji u šumi nego kod kuće.²⁷⁷⁰ Skupina se kretala unaokolo, svake noći mijenjajući prenoćište, i vraćala se kod Subotića da uzme hranu i tom starijem paru pomogne s poslovima.²⁷⁷¹

650. Dok su se skrivali u šumi, s različitih položaja su mogli vidjeti Ervenik, ali zbog planinskog terena nikada nisu imali jasan pogled na cijelo mjesto.²⁷⁷² Guša je izjavio da je mjesto imalo oko 500-600 kuća i da se prostiralo na području od oko sedam četvornih kilometara.²⁷⁷³ Tijekom prvog mjeseca skrivanja Guša je vidio kako u mjestu pale kuće

²⁷⁶⁴ C5 (Popis stanovništva 1991., 31. ožujka 1991.), str. 110.

²⁷⁶⁵ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 1.

²⁷⁶⁶ P960 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 19. veljače 2008.), par. 5.

²⁷⁶⁷ P960 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 19. veljače 2008.), par. 6.

²⁷⁶⁸ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 16; D827 (Obavijesni razgovor vođen u PU zadarsko-kninskoj, 11. listopada 1995.), str. 5.

²⁷⁶⁹ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 16.

²⁷⁷⁰ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 18.

²⁷⁷¹ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 19-20; Rajko Guša, T. 9903-9904.

²⁷⁷² P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 28.

²⁷⁷³ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 27.

i krađu stoku.²⁷⁷⁴ Danju su vidjeli kako se iznad mjesta diže dim, a noću su vidjeli plamen.²⁷⁷⁵ Konkretno, Guša je izjavio da su najviše stradali zaseoci Subotići, Brekići i Travica.²⁷⁷⁶ Guša je u svom svjedočenju rekao da je vidio da je na području Subotića uništeno najmanje 100 kuća.²⁷⁷⁷ Vidio je grupe vojnika kako nonšalantno ulaze u kuće, koje bi ubrzo nakon toga planule.²⁷⁷⁸ Vojnici bi zapalili po tri-četiri kuće, a zatim otišli u drugi zaselak, gdje bi to ponovili. Guša je procijenio da je u središnjem dijelu Ervenika spaljeno 80 kuća, a spaljene su i mjesna škola i trgovina. Nije primijetio da se biralo što će se paliti.²⁷⁷⁹

651. Svjedok je otprilike mjesec dana promatrao kako svakog dana grupe hrvatskih vojnika u maskirnim uniformama idu od kuće do kuće u mjestu, iznose namještaj, električne aparate i druge vrijedne kućanske predmete i toware ih uglavnom u civilne kamione, a ponekad i u vojne.²⁷⁸⁰ Hrvatski vojnici krali su automobile i kamione koje su stanovnici ostavili, kao i traktore, prikolice i druga poljoprivredna vozila. S pokvarenih vozila skidali su dijelove.²⁷⁸¹ Guša je također vidio kako hrvatski vojnici u uniformama krađu na tisuće krava, koza i ovaca i kako ih, ne skrivajući se, toware u kamione i odvoze s imanja.²⁷⁸² Bilo je prilika kad je Guša vidio kako grupe vojnika skupljaju stada koza, kolju ih, deru im kožu i čiste utrobu, a zatim ih toware i odvoze, i sve to rade sasvim otvoreno, ne skanjujući se.²⁷⁸³ Rekao je da su hrvatski vojnici krali velike količine sijena i drva za ogrjev.²⁷⁸⁴ Guša je procijenio da je u razdoblju od više od mjesec dana svakog dana vidio najmanje deset kamiona s ukradenom imovinom i stokom kako odlaze iz mjesta.²⁷⁸⁵

652. Guša je u svom svjedočenju rekao da vojnici koji su pljačali i palili nisu uopće djelovali kao da pokušavaju prikriti to što rade ili da ih je strah da će biti otkriveni. Objasnio je da se s glavne ceste, kojom je prolazilo puno vojnih vozila, jasno vidjelo kako vojnici krađu i pale, ali da ih to nije spriječilo da to rade u svojim uniformama niti

²⁷⁷⁴ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 26.

²⁷⁷⁵ P960 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 19. veljače 2008.), par. 5.

²⁷⁷⁶ Rajko Guša, T. 9885.

²⁷⁷⁷ Rajko Guša, T. 9890.

²⁷⁷⁸ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 31; P960 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 19. veljače 2008.), par. 5.

²⁷⁷⁹ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 31.

²⁷⁸⁰ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 26, 30.

²⁷⁸¹ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 34.

²⁷⁸² P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 35.

²⁷⁸³ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 36.

²⁷⁸⁴ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 37.

²⁷⁸⁵ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 38.

ponukalo da prikriju svoje aktivnosti. On nikada nije vidio da je itko pokušao zaustaviti takvo ponašanje.²⁷⁸⁶ Osim toga, vojnici u uniformama otvoreno su odvozili kamione s ukradenom imovinom cestom za Kistanje ili Benkovac, uključujući se tako s jasno vidljivim teretom među vozila na cesti, koja su uglavnom bila vojna.²⁷⁸⁷ Prema izvješću PMEZ-a od 26. kolovoza 1995., selo Ervenik je do 16:20 sati 15. kolovoza 1995. bilo spaljeno.²⁷⁸⁸

653. Guša je rekao da je krajem rujna 1995., dok se krio u šumi na oko 25 metara od kuće Subotića, vidio da su na njihovo imanje došla tri hrvatska vojnika.²⁷⁸⁹ Vojnici su izgledali kao da im je oko 45 godina, bili su srednje visine i jake građe. Imali su smeđu kosu, a jedan je imao brkove. Na maskirnim uniformama nisu imali nikakvih vidljivih oznaka, ali govorili su dijalektom hrvatskog tipičnim za zadarsko područje.²⁷⁹⁰ Vojnici su Todora Subotića prvo pitali može li im dati pet ili šest grla stoke.²⁷⁹¹ Todor je pristao, ali onda je jedan od vojnika inzistirao na tome da Subotićima uzmu svih 130 koza, 40 ovaca, dva vola, jednu kravu i jedno tele koje su imali. Marta Subotić je molila vojnike da joj ostave barem kravu i tele. Vojnici su to odbili i Marta je počela vrištati.²⁷⁹² Jedan vojnik, koji je stajao pored kamiona na oko tri metra od nje, okrenuo se i ispalio hitac iz pištolja u njezinom smjeru.²⁷⁹³ Metak je pogodio kameni okvir vrata i odlomljeni komadić vrata je pogodio Martu u ruku i lakše je ozlijedio.²⁷⁹⁴ Drugi vojnik se odmah umiješao i rekao prvom vojniku da ih pusti na miru.²⁷⁹⁵ Vojnici su se zatim odvezli u zelenom četverotoncu marke Zastava, u koji su utovarili svu Subotićevu stoku, osim jedne svinje.²⁷⁹⁶

654. Prema izvješću PMEZ-a od 26. kolovoza 1995., selo Ervenik je do 16:20 sati 15. kolovoza 1995. bilo spaljeno.²⁷⁹⁷

655. Pored toga, Raspravno vijeće je razmotrilo dokazni predmet P1200, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.8 (Parčić).

²⁷⁸⁶ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 32.

²⁷⁸⁷ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 33.

²⁷⁸⁸ P815 (Izvješće PMEZ-a koje je sastavio Liborius, 26. kolovoza 1995.), str. 1, 7.

²⁷⁸⁹ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par 39; Rajko Guša, T. 9874.

²⁷⁹⁰ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 40.

²⁷⁹¹ Rajko Guša, T. 9874.

²⁷⁹² P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 39; Rajko Guša, T. 9874.

²⁷⁹³ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 39.

²⁷⁹⁴ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 39; Rajko Guša, T. 9874-9875.

²⁷⁹⁵ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 39; Rajko Guša, T. 9874.

²⁷⁹⁶ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 39.

²⁷⁹⁷ P815 (Izvješće PMEZ-a koje je sastavio Liborius, 26. kolovoza 1995.), str. 1, 7.

656. Na temelju svjedočenja Rajka Guše, Raspravno vijeće konstatira da su otprilike između 10. kolovoza i 10. rujna 1995. osobe koje se navode kao vojnici ulazile u kuće u selu Ervenik i njegovim zaseocima, koje bi ubrzo nakon toga planule. Zapalili bi po tri-četiri kuće u nekom zaseoku, a zatim otišli u drugi zaselak i to ponovili. U tom razdoblju, na području Subotića u mjestu Ervenik uništeno je oko 100 kuća, a oko 80 kuća u središtu Ervenika je spaljeno, zajedno sa seoskom školom i jednom trgovinom. Prema izvješću PMEZ-a, Ervenik je do 16:20 sati 15. kolovoza 1995. bio spaljen. Tijekom istog razdoblja, skupine osoba u maskirnim uniformama koje se navode kao hrvatski vojnici tovarile su u civilne i vojne kamione namještaj, električne aparate i druge vrijedne kućanske predmete iz kuća u Erveniku i odvozile ih. Dokazi ukazuju na to da se to događalo svakodnevno. Te osobe su također odvozile automobile, kamione, traktore, prikolice i poljoprivredna vozila, kao i dijelove s pokvarenih vozila, velike količine sijena i drva za ogrjev i brojnu stoku s imanja. Jednom prilikom je zaklan, oderan i odvezen velik broj koza. Iz mjesta je svakodnevno odlazilo više kamiona s imovinom i stokom. S obzirom na to da je Guša te osobe opisao kao hrvatske vojnike, Raspravno vijeće konstatira da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Međutim, Guša ne pruža više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za tu kvalifikaciju. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Međutim, s obzirom na broj osoba koje su sudjelovale u tim incidentima, kao i činjenicu da su te osobe nosile uniforme vojnog tipa i da su se neke od njih vozile vojnim kamionima, te s obzirom na vrijeme i mjesto događaja, Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su zapalile približno 180 kuća, trgovinu i školu, odnosile predmete i odvozile vozila i stoku iz Ervenika bile pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije.

657. Raspravno vijeće također konstatira da se 8. kolovoza 1995. na području Kaštela Žegarskog i Ervenika nalazila 3. pješačka bojna 134. domobranske pukovnije. Dana 9. kolovoza 1995., 134. domobranska pukovnija ojačana je snagama 2. pješačke bojne i nalazila se na području sela Muškovci, Kaštel Žegarski i Ervenik, a istaknuto zapovjedno mjesto i istureni odjeljak logističke baze uspostavljeni su u Kaštelu Žegarskom. Od 11. do 15. kolovoza 1995., 3. pješačka bojna bila je na odmoru i na tom području je ostala 1. pješačka bojna. Dana 15. kolovoza 1995., 1. pješačka bojna je započela marš prema Velikoj Popini, u općini Gračac. Na temelju tih dokaza,

Raspravno vijeće konstatira da su se između 8. i 15. kolovoza 1995. pripadnici 134. domobranske pukovnije nalazili u blizini Ervenika.

658. Prema popisu stanovništva iz 1991., stanovništvo Ervenika bilo je 1991. gotovo isključivo srpsko. Na temelju tog dokaza, i s obzirom na količinu odnesenih predmeta i broj spaljenih kuća, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici velike većine, ako ne i sve, odnesene ili spaljene imovine bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti te incidente u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2, 5.6.2 i 5.8.2 (f) i (g) dolje u tekstu.

659. Dokazi također ukazuju na to da su krajem rujna 1995. tri osobe u maskirnim uniformama koje se navode kao hrvatski vojnici došle na imanje Todora i Marte Subotić u Erveniku i silom uzele gotovo svu njihovu mnogobrojnu stoku. Budući da su osobe koje su došle na imanje govorile dijalektom hrvatskog tipičnim za zadarsko područje, Raspravno vijeće se uvjerilo da su one bile Hrvati. Nadalje, s obzirom na to da je Guša te osobe opisao kao vojnike, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale maskirne uniforme vojnog tipa. Međutim, Guša ne pruža više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao hrvatskih vojnika. S obzirom na to i na činjenicu da te osobe nisu imale nikakve vidljive oznake, Raspravno vijeće ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i to da su te osobe vozile zeleni kamion, za koji nije precizirano da li je bio vojni ili civilni; da je jedna osoba intervenirala nakon ispaljivanja hica i rekla osobi koja ga je ispalila "da ih pusti na miru"; i činjenicu da su bila prisutna samo tri navodna počinitelja. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi koji ukazuju na to kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Erveniku ili u blizini Ervenika u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

Mokro Polje

660. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Mokrom Polju, u općini Ervenik, predloženi putem svjedočenja Jovana Popovića i izvješća UNMO-a.

661. HRAT je izvijestio da je 12. ili 13. rujna 1995. vidio jednog muškarca, jednu ženu i dva dječaka tinejdžera, koji su izgledali kao obitelj, kako pljačkaju kuće na području Mokrog Polja, u općini Ervenik.²⁷⁹⁸ Dana 19. rujna 1995. u 15:00 sati, HRAT UNMO-a vidio je u Mokrom Polju, u općini Ervenik, kako civili i osobe u uniformama HV-a tovore stvari iz kuća u prikolice nekoliko civilnih automobila bez registarskih tablica.²⁷⁹⁹ Dana 26. rujna 1995., prije 20:00 sati, UNMO je vidio kako civili i osobe u uniformama pljačkaju na području Mokrog Polja i voze automobile s registarskim tablicama ST-281-E, ZD-439-F i SI-313-V.²⁸⁰⁰ Dana 27. rujna 1995., Srbi koji su živjeli na području Mokrog Polja, u općini Ervenik, obavijestili su patrolu UNMO-a da ih vojnici HV-a i dalje uznemiravaju i pljačkaju na tom području i da im trebaju hrvatski dokumenti.²⁸⁰¹

662. Osim tih dokaza, Raspravno vijeće je razmotrilo i svjedočenje Jovana Popovića, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.1.6 (Stana i Mirko Popović – Daljnje pojašnjenje, br. 5-6).

663. Na temelju predloženih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su 6. kolovoza 1995. oko 17:00 sati oko 24 osobe odjevene u sivozelene maskirne uniforme i sivozelene maskirne šešire, s licima obojanim u crno, u pratnji tri tenka stigle u Popoviće. Jovan Popović se sakrio, ali i dalje je čuo pucnjavu, vidio plamen i osjećao miris dima. Kad je vidio da uniformirane osobe odlaze, vratio se kući, koju je zatekao opustošenu, i vidio je da su prozori razbijeni, da su njegova gitara i nekoliko kilograma meda nestali, te da su spaljene tri štale i dvadesetak stogova sijena. Raspravno vijeće na temelju toga konstatira da su štetu prouzrokovale i stvari odnijele te uniformirane osobe. Budući da je Jovan Popović Srbin, Raspravno vijeće konstatira da je vlasnik svih tih stvari bio krajinski Srbin. Raspravno vijeće je ranije za približno pet muškaraca koji su u jutarnjim ili ranim poslijepodnevним satima 7. kolovoza 1995. došli u kuću Jovana Popovića konstatiralo da su bili vojnici HV-a, i to na temelju svjedokovog opisa

²⁷⁹⁸ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 35; P39 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12.-13. rujna 1995.), str. 1.

²⁷⁹⁹ P154 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 19. rujna 1995.), str. 5.

²⁸⁰⁰ P158 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 26. rujna 1995.), str. 1, 7.

njihovih uniformi, a posebno oznaka sa slovima "HV", te na temelju sličnosti tih uniformi s uniformama ljudi koji su 6. kolovoza 1995. stajali ili sjedili na tenkovima (v. 4.1.6 (Stana i Mirko Popović – Daljnje pojašnjenje, br. 5-6)). Budući da su potonje osobe nosile uniforme vojnog tipa, da su došle u velikoj grupi s tri tenka i da su izgledale kao vojnici HV-a koji su došli 7. kolovoza 1995., Raspravno vijeće konstatira da su i one bile pripadnici HV-a. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2, 5.6.2 i 5.8.2 (f) i (g) dolje u tekstu.

664. Na temelju predloženih dokaza, Raspravno vijeće nadalje konstatira da su vojnici HV-a koji su u jutarnjim ili ranim poslijepodnevnim satima 7. kolovoza 1995. došli u kuću Jovana Popovića ulazili u sve kuće u zaseoku Popovići – provaljujući ako su vrata bila zaključana – i odnosili predmete kao što su televizori i pršuti i tovarili ih u traktor. Budući da je Jovan Popović izjavio da je prije operacije Oluja Mokro Polje bilo isključivo srpsko selo, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici svih tih predmeta bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2 (f) dolje u tekstu.

665. Dokazi ukazuju na to da je 12. ili 13. rujna 1995. skupina od četvero ljudi koji su izgledali kao obitelj pljačkala kuće na području Mokrog Polja, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su odnosili nespecificirane predmete. Dokazi snažno ukazuju na to da su te četiri osobe bile civili. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

666. Dokazi ukazuju na to da su 19. i 26. rujna 1995. u Mokrom Polju uniformirane osobe odnosile nespecificirane predmete zajedno s osobama u civilnoj odjeći i da su u obe prilike koristile civilna vozila. Prema jednom izvješću UNMO-a, uniformirane osobe koje su 19. rujna 1995. odnosile stvari zajedno s civilima nosile su uniforme HV-a. Pored toga, jedno drugo izvješće UNMO-a ukazuje na to da su 27. rujna 1995. Srbi koji su živjeli na području Mokrog Polja prijavili da ih vojnici HV-a uznemiravaju i odnose stvari s tog područja. Na temelju toga što su te osobe opisane kao vojnici HV-a, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Međutim, ni u jednom od ta dva slučaja izvješća UNMO-a ne pružaju više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju navodnih počinitelja kao vojnika HV-a. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Na

²⁸⁰¹ P68 (Sažetak izvješća o situaciji UNMO-a za Sektor Jug za razdoblje od 7. kolovoza do 22. studenog 1995.), str. 44.

temelju gore navedenih dokaza stoga se ne može utvrditi kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Mokrom Polju ili u blizini Mokrog Polja u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

4.2.7 Općina Gračac

Glogovo

667. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o pljačkanju u Glogovu, u općini Gračac, predloženi putem jednog izvješća UNCIVPOL-a. Prema tom izvješću, od 2. listopada 1995., Milan Cvjetković je u Glogovu, u općini Gračac, obavijestio UNCIVPOL da su prije otprilike 15 dana dva vojnika odjevena u hrvatske vojne uniforme došla u njegovu kuću i ukrala mu traktor i četiri konja. Ti vojnici su imali oko 20-25 godina i vozili su bijeli Volkswagen bez registarskih tablica. On je prijavio krađu policiji koja je stigla ubrzo nakon tog incidenta i ona ga je uvjerala da će mu traktor biti vraćen jer je nemoguće napustiti područje bez prolaska kroz policijski kontrolni punkt. Jedan policajac mu je rekao da nikom ne govori za krađu.²⁸⁰²

668. Dokazi ukazuju na to da su 17. rujna 1995., ili približno tog datuma, u Glogovu, u općini Gračac, dvije osobe u vojnim uniformama, u bijelom Volkswagenu bez registarskih tablica, Milanu Cvjetkoviću uzele traktor i četiri konja. Mada se na temelju izvješća UNCIVPOL-a Raspravno vijeće uvjeralo da su te osobe na sebi imale uniforme vojnog tipa, to izvješće ne pruža više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju njihovih uniformi kao hrvatskih. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. U vezi s tim, Raspravno vijeće je također uzelo u obzir da su te dvije osobe vozile civilno vozilo bez registarskih tablica. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Glogovu ili u blizini Glogova u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti

²⁸⁰² Laila Malm, T. 8179-8180; P796 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-244, 2. listopada 1995.).

nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

Grad Gračac

669. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačanju u gradu Gračacu predloženi prvenstveno putem svjedočenja Edmonda Vanderostynea, Hermana Steenbergena, Dragutina Vurneka, Davorina Pavlovića, Dražena Viteza i Ivana Hermana. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 4.101 stanovnika grada Gračaca 1991., njih 3.906 su bili Srbi.²⁸⁰³ Raspravno vijeće je također razmotrilo relevantno svjedočenje Mile Sovilja, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.4.5.

670. **Dragutin Vurnek**, koji je tijekom operacija Oluja bio pomoćnik zapovjednika Specijalne jedinice policije PU sisačko-moslavačke (skupina Kutina),²⁸⁰⁴ u svom svjedočenju je izjavio da je 4. kolovoza 1995. zapovjednik njegove postrojbe izdao postrojbi zapovijed da s područja Velike Vršine na Velebitu krene u probijanje prve crte na području Crnog vrha, u općini Gospić, i odatle nastavi napredovati prema Gračacu.²⁸⁰⁵ Nakon sukoba s neprijateljem na Crnom vrhu, gdje su se nalazili utvrđeni neprijateljski položaji okruženi s nekoliko minskih polja, postrojba je zauzela taj lokalitet.²⁸⁰⁶ Vurnekova postrojba je zatim napadnuta iz zasjede na samom ulazu u selo Egeljac, u općini Lovinac, kada je osam pripadnika postrojbe ranjeno, a jedan je poginuo.²⁸⁰⁷ Svjedok je rekao da je postrojba na koncu, uz pomoć pričuvnih snaga Specijalne policije i dijelova SJP-a PU vukovarsko-srijemske, odbila napad i zarobila dva tenka T-55.²⁸⁰⁸ Izjavio je da je dio postrojbe zatim nastavio s kretanjem i uspostavio

²⁸⁰³ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 94.

²⁸⁰⁴ D1895 (Dragutin Vurnek, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 1, par. 1; Dragutin Vurnek, T. 26165-26166, 26169-26171, 26211, 26223, 26253.

²⁸⁰⁵ D1895 (Dragutin Vurnek, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 2, 4; Dragutin Vurnek, T. 26172-26174, 26181; D1896 (Skupina Kutina, izvadak iz izvješća o ratnom putu), str. 1.

²⁸⁰⁶ D1895 (Dragutin Vurnek, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 4; Dragutin Vurnek, T. 26173-26174, 26176; D1896 (Skupina Kutina, izvadak iz izvješća o ratnom putu), str. 1-2.

²⁸⁰⁷ D1895 (Dragutin Vurnek, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 4; Dragutin Vurnek, T. 26173, 26177-26178; D1896 (Skupina Kutina, izvadak iz izvješća o ratnom putu), str. 1-2.

²⁸⁰⁸ Dragutin Vurnek, T. 26173, 26178; D1896 (Skupina Kutina, izvadak iz izvješća o ratnom putu), str. 1-2.

dva blokadno-propusna punkta na cesti Gračac-Gospić, dok je on s ostalima ostao kod tenkova i proveo noć uz komunikaciju Ruka-Papuča.²⁸⁰⁹

671. Svjedok je izjavio da sljedećeg dana, 5. kolovoza 1995., prilikom prolaska postrojbe pored samog Svetog Roka, u općini Lovinac, te daljnjeg napredovanja cestom Gospić-Gračac i ulaska u Gračac, oko 14:00 sati, nije bilo borbenih djelovanja.²⁸¹⁰ Vurnek je putem vidio nekoliko uništenih kuća zaraslih u travu, iz kojih je raslo drveće.²⁸¹¹ Svjedok je u svom svjedočenju izjavio da je na cesti za Gračac vidio razne kratere – konkretno, u blizini jednog raskrižja - a u Gračacu je vidio kako gori jedna kuća, koja je gotovo već bila izgorjela; blizu te kuće ušao je u neku tvornicu s hangarima u kojima se nalazila velika količina naoružanja, dijelova oružja i sanduka sa streljivom.²⁸¹² Vurnekova postrojba provela je noć i sljedeći dan, 6. kolovoza 1995., u praznim javnim zgradama u Gračacu, odmarajući se i pripremajući za daljnje aktivnosti.²⁸¹³ Svjedok je rekao da, osim te kuće koja je gorjela i kratera na cesti za Gračac, u Gračacu nije vidio drugu nedavno uništenu imovinu.²⁸¹⁴ Vurnek je izjavio da nije vidio da itko od pripadnika Specijalne policije uništava ili krade imovinu.²⁸¹⁵ Osim toga je izjavio da u Gračacu nije vidio nijednog vojnika ili civila, bilo mrtvog bilo živog.²⁸¹⁶ Dana 7. kolovoza 1995., postrojba se, zajedno s ostalim snagama Specijalne policije, u vojnim kamionima, nekoliko putničkih vozila s policijskim tablicama i jednom civilnom kombiju premjestila na neku livadu na samom ulazu u Bruvno, u općini Gračac, gdje je čekala kao pričuva dok su druge postrojbe zauzimale Mazin, u općini Gračac.²⁸¹⁷ Zatim su produžili prema jednom položaju odmah iznad Mazina; svjedok je vidio kako kod samog Mazina gori jedan stog sijena i to je bio prvi put da je

²⁸⁰⁹ D1895 (Dragutin Vurnek, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 4; Dragutin Vurnek, T. 26173, 26178-26180; D1896 (Skupina Kutina, izvadak iz izvješća o ratnom putu), str. 2.

²⁸¹⁰ D1895 (Dragutin Vurnek, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 5-6; Dragutin Vurnek, T. 26173, 26181, 26230, 26259-26262; D1896 (Skupina Kutina, izvadak iz izvješća o ratnom putu), str. 4-5; D1899 (Karta na kojoj je Dragutin Vurnek označio kretanje prema Gračacu).

²⁸¹¹ Dragutin Vurnek, T. 26223, 26261-26265, 26270; D294 (Video-snimka ceste između Svetog Roka i Gračaca, 5. kolovoza 1995.).

²⁸¹² Dragutin Vurnek, T. 26181-26182; 26230, 26232, 26258-26259, 26270-26273; D1900 (Približna lokacija zapaljene kuće koju je na karti Gračaca označio Vurnek). V. i P1242 (Ratni put SJP-a PU dubrovačko-neretvanske), str. 7.

²⁸¹³ D1895 (Dragutin Vurnek, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 5-6; Dragutin Vurnek, T. 26182-26183, 26224, 26230, 26257.

²⁸¹⁴ D1895 (Dragutin Vurnek, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 5; Dragutin Vurnek, T. 26182-26183, 26257-26259.

²⁸¹⁵ D1895 (Dragutin Vurnek, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 5; Dragutin Vurnek, T. 26182-26183, 26216, 26258.

²⁸¹⁶ Dragutin Vurnek, T. 26182, 26225, 26230.

nakon odlaska iz Gračaca vidio da išta gori.²⁸¹⁸ Vurnek je također izjavio da je negdje pred kraj kolovoza 1995. sa svojom postrojbom sudjelovao u akcijama pretresa terena u općini Gračac i okolici.²⁸¹⁹ Bili su, između ostalog, zaduženi za otkrivanje zaostalih neprijateljskih skupina, pronalaženje skladišta eksploziva i lociranje minskih polja na tom području; nisu bili zaduženi za uklanjanje tijela ali, kada bi na njih naišli, trebali su o tome obavijestiti stožer policije.²⁸²⁰

672. **Davorin Pavlović**, koji je tijekom operacije Oluja bio načelnik Sektora operativne tehnike MUP-a,²⁸²¹ izjavio je da je 5. kolovoza 1995. sa specijalnom policijom napredovao iz mjesta Seline, u općini Starigrad, preko Malog Alana i Svetog Roka, koji se nalaze u općini Lovinac, i došao u Lovinac.²⁸²² Zatim je stigao ministar unutarnjih poslova Jarnjak i oni su na dimnjak jedne uništene kuće postavili natpis "policijska postaja".²⁸²³ Produžili su kroz Ričice, u općini Lovinac.²⁸²⁴ Svjedok je izjavio da su sela Sveti Rok, Lovinac i Ričice bila hrvatska i da je vidio da su u tim selima uništene sve kuće.²⁸²⁵ Izjavio je da su iz Lovinca produžili za Gračac i da je blizu Gračaca vidio jednu kuću u plamenu i još neke oštećene kuće.²⁸²⁶ Na rubnim dijelovima Gračaca i u samom gradu svjedok je vidio više civilnih vozila, neka s otvorenim haubama, i poljoprivredne strojeve, kao što su traktori i motokultivatori.²⁸²⁷ Ministar unutarnjih poslova Jarnjak je stigao u Gračac poslije podne, još je bio dan, i službeno je otvorio Policijsku postaju Gračac.²⁸²⁸ Svjedok je te večeri bio na sastanku s Markačem u stožeru smještenom u zgradi Općinskog suda u Gračacu.²⁸²⁹ Te iste večeri večerao je s

²⁸¹⁷ D1895 (Dragutin Vurnek, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 7; Dragutin Vurnek, T. 26173, 26183-26184; D1896 (Skupina Kutina, izvadak iz izvješća o ratnom putu), str. 5; D1897 (Karta kretanja SJP-a PU sisačko-moslavačke tijekom operacije Oluja, 6.-9. kolovoza 1995.).

²⁸¹⁸ Dragutin Vurnek, T. 26184; D1897 (Karta kretanja SJP-a PU sisačko-moslavačke tijekom operacije Oluja, 6.-9. kolovoza 1995.).

²⁸¹⁹ Dragutin Vurnek, T. 26194.

²⁸²⁰ Dragutin Vurnek, T. 26194, 26224-26225, 26233.

²⁸²¹ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-4; Davorin Pavlović, T. 25237, 25239-25240, 25277-25278, 25289.

²⁸²² Davorin Pavlović, T. 25250-25251, 25253, 25299.

²⁸²³ Davorin Pavlović, T. 25250-25251, 25275, 25295, 25299.

²⁸²⁴ Davorin Pavlović, T. 25251, 25299.

²⁸²⁵ Davorin Pavlović, T. 25251.

²⁸²⁶ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 12; Davorin Pavlović, T. 25250-25251, 25253-25255, 25275, 25297-25300.

²⁸²⁷ Davorin Pavlović, T. 25253-25254, 25300, 25305, 25317.

²⁸²⁸ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 12; Davorin Pavlović, T. 25275, 25295-25296, 25312-25313.

²⁸²⁹ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 12; Davorin Pavlović, T. 25254, 25292-25293, 25295-25296.

Markačem, Sačićem i Cvrkom u bazi Jordanskog bataljuna u Štikadi, u općini Gračac.²⁸³⁰

673. Svjedok je također izjavio da je u Gračacu, po njegovom sjećanju, 5. kolovoza 1995. navečer, čuo kako Markač izdaje zapovijed specijalnoj policiji da s ceste ukloni vozila i poljoprivredne strojeve koji ometaju promet i premjesti ih na sabirna mjesta kako bi civilna zaštita to procesuirala.²⁸³¹ Svjedok je preko radija, a vjerojatno i na večernjim stožernim sastancima, čuo uputstva da se vozila mogu koristiti unutar Sektora Jug, ali ne i izvan njega, jer zakonski neće biti moguće da se registriraju bez potrebnih vlasničkih dokumenata.²⁸³² Preko sustava veze također je čuo da je specijalna policija koristila, između ostalog, kablove za paljenje motora kako bi vozila uklonila s ceste i da je neka od njih koristila u Sektoru Jug dok se ondje nalazila.²⁸³³ Svjedok je izjavio da je specijalnoj policiji nedostajalo vozila.²⁸³⁴ Neki pripadnici Specijalne policije napisali su na vratima vozila, koja nisu imala registarske tablice, imena svojih postrojbi kako hrvatske snage, koje inače nisu mogle znati tko koristi vozila, ne bi na njih otvorile vatru.²⁸³⁵ Čovjeka koji se vidi na drugoj fotografiji u dokaznom predmetu P324 kako uz pomoć kablova pali motor jednog civilnog vozila svjedok je na temelju oznaka na lijevom rukavu identificirao kao pripadnika Specijalne policije.²⁸³⁶ Svjedok je također izjavio da je "Delta" ime jedne specijalne jedinice policije.²⁸³⁷ Svjedok se 6. kolovoza 1995. u Gračacu sastao s predstavnicima Civilne zaštite i civilnih vlasti, a u večernjim satima je prisustvovao sastanku s Markačem u stožeru.²⁸³⁸

674. **Dražen Vitez**, koji je za vrijeme operacije Oluja bio pomoćnik zapovjednika Specijalne jedinice policije Policijske uprave varaždinske,²⁸³⁹ u svom svjedočenju je izjavio da je 4. kolovoza 1995. zadaća njegove postrojbe bila probijanje prve crte na području Malog Alana, u općini Lovinac, i daljnje napredovanje kroz šumovite predjele

²⁸³⁰ Davorin Pavlović, T. 25250, 25257, 25262.

²⁸³¹ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 12; Davorin Pavlović, T. 25254, 25299-25301, 25303-25306, 25315, 25317-25319.

²⁸³² Davorin Pavlović, T. 25301, 25318-25219.

²⁸³³ Davorin Pavlović, T. 25254-25255, 25304-25306, 25317-25319.

²⁸³⁴ Davorin Pavlović, T. 25255.

²⁸³⁵ Davorin Pavlović, T. 25255, 25319-25320.

²⁸³⁶ Davorin Pavlović, T. 25301-25302.

²⁸³⁷ Davorin Pavlović, T. 25301-25302, 25319-25320.

²⁸³⁸ D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 13; Davorin Pavlović, T. 25258, 25292-25293, 25297, 25300.

²⁸³⁹ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), str. 1, par. 1; Dražen Vitez, T. 25970-25972, 25986, 25977, 25999.

prema Gračacu.²⁸⁴⁰ Svjedok je rekao da je svaka specijalna jedinica policije imala izvidničko-operativnu skupinu koja je tijekom napadnog djelovanja specijalne policije obavljala izvidničke zadatke.²⁸⁴¹ Svjedokova izvidnička skupina sastojala se od izviđača koji su usmjeravali topničku vatru, kao i od pirotehničara koji su čistili teren od mina, a on se sa svojom postrojbom kretao iza nje.²⁸⁴² Svjedok je izjavio da je u njegovoj postrojbi bilo otprilike 120-140 pripadnika Specijalne policije.²⁸⁴³ Oko 07:00 sati, postrojba se na području mjesta Vrcina prvi put sukobila s neprijateljem.²⁸⁴⁴ Neprijatelj je bio zaštićen jer je bio na lako utvrđenim položajima, pa je izvidnička skupina postrojbe zatražila potporu postrojbi za topničku potporu Specijalne policije.²⁸⁴⁵ Svjedok je izjavio da je topnička potpora Specijalne policije pružala potporu svim specijalnim jedinicama policije.²⁸⁴⁶ Rekao je da se na njegovom pravcu specijalna policija nije oslanjala na drugu topničku potporu.²⁸⁴⁷ Dva pripadnika njegove postrojbe ranjena su tijekom borbe.²⁸⁴⁸ Postrojba je prenoćila u šumi nedaleko od Čelavca, a 5. kolovoza 1995. nastavila je napredovanje prema Gračacu dok, oko podneva, nije stigla do područja Štikade, u općini Gračac, pokraj jednog jezera, i tamo je, u zaseoku Lončari, čekala kao pričuva ostatak tog dana i cijelog sljedećeg dana.²⁸⁴⁹ Svjedok je izjavio da njegova postrojba nije ulazila u Gračac, ali je također rekao da on jest.²⁸⁵⁰ Dana 7. kolovoza 1995., svjedokovoj postrojbi i drugim specijalnim jedinicama policije Stožer Specijalne policije zapovjedio je da se premjeste u Bruvno, u općini Gračac, kako bi spriječili eventualni protunapad SVK.²⁸⁵¹ Napredujući sa svojom postrojbom s područja Štikade – odakle su krenuli u jutarnjim satima – južno od Gračaca i prema Bruvnu, svjedok je u Gračacu primijetio nekoliko uništenih zgrada zaraslih u travu.²⁸⁵² Dok je bio pred Gračacom, svjedok nije vidio da je izvršen topnički napad niti da se

²⁸⁴⁰ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 4.

²⁸⁴¹ Dražen Vitez, T. 25987.

²⁸⁴² Dražen Vitez, T. 25983, 25987, 26000.

²⁸⁴³ Dražen Vitez, T. 25972, 26000-26001, 26062.

²⁸⁴⁴ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 4; Dražen Vitez, T. 25983.

²⁸⁴⁵ Dražen Vitez, T. 25983, 25995-25997.

²⁸⁴⁶ Dražen Vitez, T. 25995.

²⁸⁴⁷ Dražen Vitez, T. 25995-25996.

²⁸⁴⁸ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 4; Dražen Vitez, T. 25984-25985.

²⁸⁴⁹ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 4; Dražen Vitez, T. 25987, 26053-26055.

²⁸⁵⁰ Dražen Vitez, T. 25987-25989, 25997, 26053-26054, 26057.

²⁸⁵¹ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 4; Dražen Vitez, T. 25987-25988, 26056.

²⁸⁵² Dražen Vitez, T. 25987-25989, 26056-26059; P2696 (Karta na kojoj je Dražen Vitez označio svoje kretanje).

neke kuće dime ili gore.²⁸⁵³ Svjedok je također rekao da je oko Gračaca vidio samo specijalnu policiju.²⁸⁵⁴ U Bruvnu po dolasku nisu zatekli SVK i svjedokova postrojba je, zajedno sa SJP-om PU primorsko-goranske, ATJ-om Lučko i SJP-om Gospić, dobila zadaću napadnog djelovanja prema Donjem Lapcu.²⁸⁵⁵

675. **Ivan Herman**, koji je tijekom operacije Oluja bio liječnik u sastavu varaždinske Specijalne policije,²⁸⁵⁶ izjavio je da je prvog dana operacije Oluja bio na Velebitu, gdje je njegova postrojba probila neprijateljske crte i stigla do Malog Alana, u općini Lovinac.²⁸⁵⁷ Oni su zatim prošli kroz Sveti Rok, Ričice i Lovinac, smještene u općini Lovinac, a sela na tom potezu, za koja je Herman u svom svjedočenju rekao da su prije 1991. bila naseljena Hrvatima, sada su bila opustošena i puna kuća bez krovova, zaraslih u grmlje.²⁸⁵⁸ Prilikom napredovanja prema Gračacu, Herman je vidio razbacanu vojnu opremu i stara napuštena vozila.²⁸⁵⁹ U poslijepodnevnim satima 5. kolovoza 1995., ušao je u Gračac glavnom cestom, u vozilu.²⁸⁶⁰ Mada se sjeća da je na asfaltu vidio kratere, Herman je rekao da je cesta uglavnom bila u dobrom stanju.²⁸⁶¹ Herman je po dolasku u Gračac primijetio da su zgrade napuštene.²⁸⁶² Izjavio je da su se na nekoliko zgrada vidjeli tragovi granatiranja, ali da nije bilo tragova paleža ni uništavanja većih razmjera.²⁸⁶³ Herman je naišao na zgradu na kojoj je pisalo "Dom zdravlja".²⁸⁶⁴ Izjavio je da je na tom području bilo nekih civila, većinom starijih ljudi, i da je neke od njih pitao treba li im pomoći.²⁸⁶⁵ Herman je sa svojom postrojbom samo kratko bio u Gračacu, a zatim su se povukli na rubni dio grada, u mjesto koje se, po njegovom sjećanju, zvalo Štikada, smješteno blizu jezera i hidroelektrane, gdje su proveli ostatak dana i prenoćili.²⁸⁶⁶ Trećeg dana operacije Oluja, Herman je s ostalima prošao kroz Bruvno i Mazin, mjesta u općini Gračac, i Mazin je, prema njegovim

²⁸⁵³ Dražen Vitez, T. 25997, 26060-26061.

²⁸⁵⁴ Dražen Vitez, T. 25997.

²⁸⁵⁵ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 4; Dražen Vitez, T. 25989.

²⁸⁵⁶ D1910 (Ivan Herman, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-4; Ivan Herman, T. 26428-26431, 26456.

²⁸⁵⁷ Ivan Herman, T. 26432-26434, 26454, 26458.

²⁸⁵⁸ D1910 (Ivan Herman, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 6; Ivan Herman, T. 26434-26436.

²⁸⁵⁹ Ivan Herman, T. 26435-26436.

²⁸⁶⁰ D1910 (Ivan Herman, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 6-7; Ivan Herman, T. 26435-29436, 26447-26448, 26457-26458.

²⁸⁶¹ Ivan Herman, T. 26435.

²⁸⁶² Ivan Herman, T. 26436.

²⁸⁶³ D1910 (Ivan Herman, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 7; Ivan Herman, T. 26436.

²⁸⁶⁴ D1910 (Ivan Herman, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 12; Ivan Herman, T. 26436-26437, 26458.

²⁸⁶⁵ Ivan Herman, T. 26437.

²⁸⁶⁶ Ivan Herman, T. 26437, 26458.

riječima, bio napušten, ali nije bilo veće štete ni tragova paleža.²⁸⁶⁷ Herman se u Mazinu ili u blizini Mazina vidio s Markačem.²⁸⁶⁸

676. **Željko Sačić**, načelnik Sektora specijalne policije MUP-a tijekom i nakon operacije Oluja,²⁸⁶⁹ izjavio je da se uoči operacije Oluja, do podneva 5. kolovoza 1995., nalazio na svom istaknutom zapovjednom mjestu na Velikom Goliću na Velebitu zajedno sa svim angažiranim snagama.²⁸⁷⁰ Markač je u to vrijeme bio na temeljnom istaknutom zapovjednom mjestu na području Starigrada i Sačić je s njim bio u stalnom kontaktu.²⁸⁷¹ Dana 5. kolovoza 1995. oko 11:00 sati, Sačić je obaviješten da su specijalne jedinice policije ovladale cestom Bukva-Mali Alan-Kraljičina vrata-Sveti Rok-Gračac.²⁸⁷² Snage od približno 2.500 pripadnika Specijalne policije koji su se kretali tom cestom činili su SJP PU bjelovarsko-bilogorske, SJP Tigar iz Gospića, SJP Rijeka (na 4. pomoćnom pravcu duž ceste Sveti Rok-Medak), SJP Alfa iz Zagreba (pod zapovjedništvom Zorana Cvrka, koji je zapovijedao 3. i 4. pomoćnim pravcem napredovanja), ATJ Lučko (koji se nalazio na istom pravcu kao i SJP Alfa), SJP Zabok (koji se nalazio na istom pravcu kao i SJP Alfa), dio SJP-a PU vukovarsko-srijemske iz Vinkovaca i dio SJP-a PU sisačko-moslavačke.²⁸⁷³ Sačić je svom osoblju odmah naložio da spakira svu opremu radi premještanja u Gračac.²⁸⁷⁴

677. Prvi ešalon snaga ušao je na područje Gračaca 5. kolovoza 1995. oko 11:00 sati. Središtem Gračaca ovladao je SJP PU vukovarsko-srijemske, i to Delta iz Županje. Prilaznom cestom od Ričica, u općini Lovinac, do Gračaca ovladao je jedan dio SJP-a PU bjelovarsko-bilogorske, a okolnim brdima ovladao je SJP Bak iz PU istarske.²⁸⁷⁵ Drugi ešalon snaga otišao je na područja južno od Gračaca, u podnožju Velebita, kao i na sjever. Dio snaga nalazio se i na raskrižju na cesti Gračac-Knin.²⁸⁷⁶ U 16:00 sati, Sačić je stigao u Gračac i u zgradi suda uspostavio stožer.²⁸⁷⁷ Sačić je vidio kako na rubu grada gori jedna kuća.²⁸⁷⁸ Markač je Sačiću izričito rekao da se neće tolerirati

²⁸⁶⁷ D1910 (Ivan Herman, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 6, 9; Ivan Herman, T. 26438.

²⁸⁶⁸ Ivan Herman, T. 26455-26456.

²⁸⁶⁹ Željko Sačić, T. 27597, 27875, 27946.

²⁸⁷⁰ Željko Sačić, T. 27600.

²⁸⁷¹ Željko Sačić, T. 27600-27601, 27737.

²⁸⁷² Željko Sačić, T. 27737.

²⁸⁷³ Željko Sačić, T. 27737-27739.

²⁸⁷⁴ Željko Sačić, T. 27737.

²⁸⁷⁵ Željko Sačić, T. 27740.

²⁸⁷⁶ Željko Sačić, T. 27741.

²⁸⁷⁷ Željko Sačić, T. 27736-27737, 27741.

²⁸⁷⁸ Željko Sačić, T. 27809, 27816.

nikakve pljačke, palež ni bilo kakvo drugo nepropisno ponašanje, što je Sačić prenio svojim snagama.²⁸⁷⁹ Oko 18:00 sati, u Gračac je došao Jarnjak.²⁸⁸⁰

678. Sačić je u svom svjedočenju izjavio da je dio snaga ostao jedan dan kod Štikade, u općini Gračac, zapadno od Gračaca, prije nego što je otišao u Bruvno, u općini Gračac.²⁸⁸¹ Dio specijalnih jedinica policije premjestio se prema Gospiću, uglavnom se krećući glavnom cestom zapadno od Gračaca, od ceste Sveti Rok-Medak do Ličkog Ribnika, u općini Gospić, gdje su se oko 22:00 sata spojili sa snagama HV-a koje su napredovale iz Gospića.²⁸⁸² U kasnim večernjim satima 5. kolovoza 1995., po Červenkovom nalogu koji je Sačiću prenio Markač, dio postrojbi poslan je odmah u Bruvno jer se očekivao protunapad jednog neprijateljskog tenkovskog voda.²⁸⁸³ Postrojbe su stigle u Bruvno oko 23:00 sata, bez borbenih kontakata.²⁸⁸⁴ Dana 6. kolovoza 1995., Sačić je razradio i pripremio plan za daljnje napredovanje prema državnoj granici, koji je pokazao Markaču. Najkraća ruta koju je stožer predložio išla je preko Bruvna, Mazina, Gornjeg Lapca, Donjeg Lapca i Boričevca prema rijeci Uni. Za to je bilo potrebno znatno ljudstvo (pet ili šest bojni i dva pravca).²⁸⁸⁵ Radi zaštite bokova i spajanja sa snagama HV-a, Markač je zapovjedio da jedna bojna (SJP Karlovac i dio SJP-a Sisak) krene prema Udbini, a druga prema Otriću, u općini Gračac.²⁸⁸⁶ Otrički bok je krenuo 6. kolovoza 1995.²⁸⁸⁷ Dana 6. kolovoza 1995., u Gračac je stigla vojna policija i zapovjednik se javio Sačiću.²⁸⁸⁸

679. **Zoran Cvrk**, zapovjednik Specijalne jedinice policije Alfa Policijske uprave zagrebačke od svibnja 1993. do veljače 2000. i zapovjednik 4. pomoćnog pravca djelovanja Specijalne policije tijekom operacije Oluja,²⁸⁸⁹ izjavio je da je specijalna policija ušla u Gračac 5. kolovoza 1995., dok je njegova postrojba djelovala na pravcu prema Otriću, u općini Gračac, te da je više puta prošao kroz Gračac, 5. kolovoza 1995. i kasnije, i da je, između ostalog, prisustvovao otvaranju policijske postaje u

²⁸⁷⁹ Željko Sačić, T. 27809.

²⁸⁸⁰ Željko Sačić, T. 27741.

²⁸⁸¹ Željko Sačić, T. 27741-27742.

²⁸⁸² Željko Sačić, T. 27742.

²⁸⁸³ Željko Sačić, T. 27743-27744.

²⁸⁸⁴ Željko Sačić, T. 27744.

²⁸⁸⁵ Željko Sačić, T. 27745.

²⁸⁸⁶ Željko Sačić, T. 27745-27746.

²⁸⁸⁷ Željko Sačić, T. 27745.

²⁸⁸⁸ Željko Sačić, T. 27810.

²⁸⁸⁹ D1833 (Zoran Cvrk, izjava svjedoka, 13. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-2, 17; Zoran Cvrk, T. 25330-25332, 25367-25369, 25422, 25427, 25466.

Gračacu.²⁸⁹⁰ Svjedok je u Gračacu vidio da su topničkom vatrom oštećene policijska postaja, zgrada neprijateljskog zapovjedništva i nekoliko raskrižja, da nekoliko objekata gori i da je nekoliko obiteljskih kuća izrešetano mecima. Primijetio je i napuštene strojeve.²⁸⁹¹

680. **Zdravko Janić**, načelnik Odjela za borbu protiv terorizma Sektora specijalne policije 1995. godine,²⁸⁹² u svom svjedočenju je izjavio da je Gračac pao do 11:30 sati 5. kolovoza 1995. i da je civilna policija onamo stigla istoga dana ili sutradan ujutro i uspostavila policijsku postaju.²⁸⁹³ Prema Janićevim riječima, kad je poslije podne 5. kolovoza 1995. došao u Gračac, grad je bio neoštećen i nije bilo štete izazvane topničkom vatrom.²⁸⁹⁴ Daljnje relevantno svjedočenje Zdravka Janića prikazano je u poglavlju 3.3.

681. Prema svjedokovim riječima, bijeli land rover i plavi kamion s prve fotografije u dokaznom predmetu P325 bili su vozila Specijalne policije. Dva uniformirana čovjeka na drugoj fotografiji u dokaznom predmetu P325 bili su pripadnici Specijalne policije, ali Janić nije znao kako se zovu.²⁸⁹⁵ Janić je i za plavi kamion s ćirilničnim natpisom na prednjem dijelu vozila, koji se vidi u dokaznom predmetu D295, potvrdio da je bio vozilo MUP-a, i to na temelju toga što je imao registarske tablice s brojevima "010" koje su koristile sve postrojbe MUP-a, uključujući i specijalne jedinice policije. Prema Janićevim riječima, plavi kamioni poput onog prikazanog u dokaznom predmetu D295 koristili su se za prijevoz logističke opreme; ljudstvo se nije vozilo takvim kamionima.²⁸⁹⁶

682. Prema ratnom dnevniku Glavnog stožera Hrvatske vojske za razdoblje od 3. do 11. kolovoza 1995., Markač je ušao u grad Gračac 5. kolovoza 1995. u 10:01 sati.²⁸⁹⁷ U razgovoru s tužiteljstvom Markač je izjavio je da u Gračacu 5. kolovoza 1995. bio na

²⁸⁹⁰ Zoran Cvrk, T. 25372, 25374-25375.

²⁸⁹¹ Zoran Cvrk, T. 25375-25376.

²⁸⁹² P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 13; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 25; Zdravko Janić, T. 6099.

²⁸⁹³ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 33; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 99-100; 2. dio, str. 58; Zdravko Janić, T. 6211-6212, 6350; P583 (Izvešće Specijalne policije o dostignutim crtama podneseno generalu Červenku, Mladen Markač, 5. kolovoza 1995.), str. 1; P584 (Izvešće Specijalne policije s potpisom Mladena Markača, 5. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁸⁹⁴ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 99, 104-105; Zdravko Janić, T. 6355-6356.

²⁸⁹⁵ Zdravko Janić, T. 6354.

²⁸⁹⁶ Zdravko Janić, T. 6353.

sastanku s ministrom unutarnjih poslova i Mirom Tuđmanom, ravnateljem Hrvatske izvještajne službe.²⁸⁹⁸ Ministar unutarnjih poslova naložio je da se u Gračacu ustroji policijska ispostava.²⁸⁹⁹ Markač je i 6. kolovoza 1995. bio u Gračacu, nakon čega je pratio snage Specijalne policije u daljnjem napredovanju.²⁹⁰⁰

683. **Dragutin Repinc**, načelnik Uprave za planiranje u Glavnom stožeru HV-a i vještak za vojnu obuku i planiranje,²⁹⁰¹ u svom svjedočenju je naveo da su do 11:30 sati 5. kolovoza 1995. Skupne snage Specijalne policije zauzele grad Gračac, pri čemu nisu naišle na značajan otpor.²⁹⁰² Odmah nakon zauzimanja Gračaca, stožer Skupnih snaga preselio se u zgradu Općinskog suda Gračac i počeo je s radom u 16:00 sati.²⁹⁰³

684. **Herman Steenbergen**, vojni promatrač UN-a u Timu Gračac od 5. svibnja do 24. listopada 1995.,²⁹⁰⁴ u svom svjedočenju je rekao da je 5. kolovoza 1995. u 15:30 sati, dok je sa svojim timom bio u skloništu u bazi Jordanskog bataljuna III u Štikadi, u općini Gračac, vidio kako oko 500 pripadnika snaga Specijalne policije pješice napreduje prema Gračacu.²⁹⁰⁵ Tim Gračac je pitao zapovjednika Specijalne policije želi li s njima razgovarati, ali on je rekao da ide u Gračac i da nema vremena jer ima posla.²⁹⁰⁶ Specijalna policija je nosila maslinastozelene vojne uniforme bez maskirnog uzorka, borbene prsluke i planinarske cipele, a zapovjednik je nosio kacigu od kevlar. Steenbergen je izjavio da su im uniforme bile iste kao i uniforma kakvu nosi osoba prikazana na drugoj fotografiji u dokaznom predmetu P324.²⁹⁰⁷ Dana 6. kolovoza 1995., Tim Gračac je od zapovjednika specijalnih snaga HV-a, koje su na uniformama nosile

²⁸⁹⁷ D555 (Ratni dnevnik Glavnog stožera HV-a za razdoblje od 3. do 11. kolovoza 1995.), točke 183, 205.

²⁸⁹⁸ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 53; P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 14, 22-23.

²⁸⁹⁹ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 53.

²⁹⁰⁰ P2530 (Razgovor s Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 53-54.

²⁹⁰¹ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 1-16; Dragutin Repinc, T. 26661-26665.

²⁹⁰² D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 129-131; D2081 (Izvješće načelnika stožera HV-a podneseno predsjedniku Tuđmanu, 5. kolovoza 1995.), str. 1; Dragutin Repinc, T. 26726-26727.

²⁹⁰³ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 136.

²⁹⁰⁴ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), str. 1, par. 1-5, 7; P517 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. rujna 2007.), str. 1, par. 1; P518 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 10. ožujka 1996.), str. 1; P519 (Steenbergenovo izvješće o incidentu u vezi s opremom izgubljenom u operaciji Oluja, 21. rujna 1995.), str. 1; Herman Steenbergen, T. 5408, 5442, 5461-5462.

²⁹⁰⁵ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 37, 40-42; Herman Steenbergen, T. 5409-5410, 5467-5468.

²⁹⁰⁶ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 41; Herman Steenbergen, T. 5424-5425.

²⁹⁰⁷ Herman Steenbergen, T. 5425-5426.

oznaku s munjom, dobio dozvolu za obilazak Gračaca.²⁹⁰⁸ U svojoj izjavi iz 2007. Steenbergen je rekao da su najprije vidjeli redovne snage HV-a kako odnose imovinu iz kuća, ali prilikom njegovog svjedočenja u sudnici nije više bilo jasno da li su ti ljudi bili pripadnici HV-a ili Specijalne policije i je li ih on zaista vidio kako odnose imovinu.²⁹⁰⁹ Izjavio je također da su zatim vidjeli kako ljudi, stariji od 50 godina, odjeveni u civilnu odjeću s narančastim trakama na rukavu iznose iz kuća namještaj i stavljaju ga ispred kuća, odakle je kasnije odvezen civilnim i vojnim kamionima bez cerada.²⁹¹⁰ Svjedok je izjavio da je to organizirano "čišćenje" trajalo tjednima.²⁹¹¹ Prema hrvatskom Pravilniku, pripadnici organiziranih postrojbi zaštite i spašavanja angažirani za obavljanje zadataka civilne zaštite koji nisu imali propisane uniforme morali su na lijevoj nadlaktici nositi narančastu traku s plavim trokutom.²⁹¹² Steenbergen je izjavio da su već 6. kolovoza 1995. u zaseocima i selima nailazili i na opljačkane i opustošene kuće, među kojima su bile i kuća njihovog tumača, sjeverno od Gračaca, i jedna kuća u Glogovu, u općini Gračac.²⁹¹³ Steenbergen je također izjavio da je njegov tim 6. kolovoza 1995. primijetio znatna oštećenja u cijelom Gračacu.²⁹¹⁴ Pet kuća u Gračacu bilo je potpuno uništeno, a ostale djelomično.²⁹¹⁵ Vidjeli su spaljene kuće i kuće koje su još uvijek gorjele, uključujući i kuću u kojoj je Steenbergen stanovao.²⁹¹⁶ U 14:00 sati, tim je doznao da je spaljen i ured UNMO-a u centru Gračaca.²⁹¹⁷ Steenbergen je izjavio

²⁹⁰⁸ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 51; P517 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. rujna 2007.), par. 18; Herman Steenbergen, T. 5453.

²⁹⁰⁹ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 49-52; P517 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. rujna 2007.), par. 20; P518 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 10. ožujka 1996.), str. 1; Herman Steenbergen, T. 5411, 5429-5430.

²⁹¹⁰ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 49-50; Herman Steenbergen, T. 5430, 5471.

²⁹¹¹ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 49-50.

²⁹¹² D436 (Pravilnik o odori, znakovlju i posebnoj oznaci pripadnika Civilne zaštite, koji je izdalo Ministarstvo unutarnjih poslova, 18. travnja 1995.), članak 25.

²⁹¹³ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 61; P517 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. rujna 2007.), par. 8-9; P528 (Fotografija kuće tumača, koju je Steenbergen snimio 6. kolovoza 1995.); P529 (Fotografija kuće tumača, koju je Steenbergen snimio 6. kolovoza 1995.); P531 (Fotografija Steenbergena u opustošenoj kući u Glogovu, općina Gračac).

²⁹¹⁴ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 45-46.

²⁹¹⁵ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 51-52; P517 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. rujna 2007.), par. 3, 7; P527 (Fotografija uništene kuće u centru grada u Gračacu, koju je Steenbergen snimio nedugo poslije 4. kolovoza 1995.).

²⁹¹⁶ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 45, 59; P517 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. rujna 2007.), par. 3; P522 (Fotografija zapaljenog Steenbergenova stana, koju je Steenbergen snimio 6. kolovoza 1995.).

²⁹¹⁷ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 51-52; P517 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. rujna 2007.), par. 3; P519 (Steenbergenovo izvješće o incidentu u vezi s opremom izgubljenom u operaciji Oluja, 21. rujna 1995.), str. 1; Herman Steenbergen, T. 5419; P520 (Fotografija ureda Tima Gračac UNMO-a, koju je Steenbergen snimio 6. kolovoza 1995.); P521 (Fotografija ureda Tima Gračac UNMO-a, koju je Steenbergen snimio 6. kolovoza 1995.); P536 (Karta općine Gračac koju je označio Herman Steenbergen), ured UNMO-a označen je slovom B; P537 (Karta

da je bilo teško razlikovati oštećenja nastala uslijed granatiranja od onih koja su nastala uslijed paleža.²⁹¹⁸ Nekoliko dana nakon 4. kolovoza 1995., Steenbergen se žalio u policijskoj postaji u Gračacu zbog toga što se i dalje pale kuće, ali civilna policija u sivim uniformama odgovorila je da su požari izazvani neispravnim električnim instalacijama koje su postavili Srbi.²⁹¹⁹ Dana 6. kolovoza 1995., Steenbergen je vidio i fotografirao jednu kuću u plamenu nedaleko od Gaćeša, u općini Gračac, i još jednu takvu kuću na cesti prema bazi Jordanskog bataljuna III u Štikadi, u općini Gračac.²⁹²⁰ Steenbergenovo svjedočenje dijelom se poklapa i s izvješćima UNMO-a iz predmetnog razdoblja. Dana 6. kolovoza 1995. u 10:30 sati, UNMO je vidio kako pripadnici HV-a pljačkaju kuće u Gračacu, u kojem je pet kuća bilo potpuno uništeno, a ostale djelomično.²⁹²¹ Negdje između 20:00 sati 6. kolovoza 1995. i 20:00 sati 7. kolovoza 1995., UNMO je vidio da je zapaljen ured/kuća UNMO-a u Gračacu.²⁹²² UNMO je također vidio da policija skuplja stoku i utovaruje je u velike kamione.²⁹²³

685. **Edmond Vanderostyne**, novinar iz Belgije,²⁹²⁴ u svom svjedočenju je izjavio da su on i dvojica njegovih kolega, Frank Dejongh i Alain Guillaume, dobili dozvolu za ulazak u Krajinu i da su 8. kolovoza 1995. obišli mnoga mjesta u toj regiji.²⁹²⁵ Kad je 8. kolovoza 1995. ušao u rubni dio Gračaca, svjedok je, kako je izjavio, vidio policajce u sivim ili sivoplavim uniformama i civile kako pljačkaju: vidio je televizor u jednom policijskom automobilu, civilne kamione i policijska vozila natovarena "plijenom", policajce kako nose pune vreće cipela i kamione s plijenom kako dolaze i odlaze.²⁹²⁶ Svjedok je također vidio nekoliko zapaljenih kuća i u rubnim dijelovima Gračaca je

općine Gračac koju je označio Herman Steenbergen, digitalni format), ured ured UNMO-a označen je slovom B.

²⁹¹⁸ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 45.

²⁹¹⁹ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 59; P517 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. rujna 2007.), par. 15; P518 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 10. ožujka 1996.), str. 1; Herman Steenbergen, T. 5431-5432, 5479-5480; P538 (Karta općine Gračac koju je označio Herman Steenbergen), policijska postaja označena je slovom F.

²⁹²⁰ P517 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. rujna 2007.), par. 5-6; P525 (Fotografija zapaljene kuće na cesti za Štikadu, koju je Steenbergen snimio 6. kolovoza 1995.); P526 (Fotografija zapaljene kuće u blizini Gaćeša, koju je Steenbergen snimio 6. kolovoza 1995.).

²⁹²¹ P109 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 6. kolovoza 1995.), str. 6.

²⁹²² P111 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

²⁹²³ P111 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. kolovoza 1995.), str. 3.

²⁹²⁴ P321 (Edmond Vanderostyne, izjava svjedoka, 1. srpnja 2005.), str. 1, par. 1; P327 (Vanderostyneov *curriculum vitae*).

²⁹²⁵ P321 (Edmond Vanderostyne, izjava svjedoka, 1. srpnja 2005.), par. 7, 15; Edmond Vanderostyne, T. 4038-4040; P326 (Karta na kojoj je Vanderostyne označio rutu kojom se kretao 8. kolovoza 1995.).

²⁹²⁶ P321 (Edmond Vanderostyne, izjava svjedoka, 1. srpnja 2005.), par. 29-30; Edmond Vanderostyne, T. 4047, 4076, 4087; P324 (Fotografije vojnika u Gračacu), str. 1, 3.

posvuda vidio velike oblake dima.²⁹²⁷ Vidio je grupice mladića, od kojih su neki nosili sivoplave policijske uniforme, a neki su bili bez košulja, kako se vraćaju iz rubnih dijelova Gračaca i pretpostavio da su oni podmetnuli požare jer u blizini nije bilo nikog drugog.²⁹²⁸ Na središnjem trgu i u ulicama oko centra Gračaca Vanderostyne je vidio skupinu od oko 50-100 ljudi u žutosmeđim, odnosno maslinastozelenim uniformama sa žutim trakama na naramenicama, za koje je izjavio da su iste kao uniforma kakvu nosi čovjek koji je u prvom planu na prvoj fotografiji u dokaznom predmetu P324.²⁹²⁹ Polovica tih ljudi se odmarala, a nekoliko manjih skupina je pljačkalo.²⁹³⁰ U centru grada nije ništa gorjelo.²⁹³¹ Neki od tih uniformiranih ljudi rekli su svjedoku da su iz MUP-a, a on je i sam primijetio da na rukavu nose trake s oznakom MUP-a.²⁹³² Svjedok je vidio kako neki od tih uniformiranih ljudi sijeku žice u automobilima i kako neki drugi u jedan plavi kamion s ćiriličnim natpisom tovaru stvari (televizore, stereo-uređaje, cipele, torbe i kovčege).²⁹³³ Vanderostyneov fotograf Frank Dejongh fotografirao je te uniformirane osobe dok su iznosile stvari iz kuća i tovarile ih u plavi kamion i jednog uniformiranog čovjeka koji je spajao žice u automobilu kako bi pokrenuo motor.²⁹³⁴ Jedan uniformirani čovjek, za kojeg mu je jedna osoba na trgu rekla da je njen zapovjednik, rekao je svjedoku da je iz "Delte" iz Vinkovaca, u istočnoj Slavoniji, odnosno iz "specijalnih snaga", i da je njegova postrojba stigla u Gračac 5. kolovoza 1995., kada su otišli posljednji "četnici".²⁹³⁵ Taj poručnik je na uniformi nosio žute trake i na rukavu oznaku MUP-a s natpisom "Policija".²⁹³⁶ Vanderostyne je vidio

²⁹²⁷ P321 (Edmond Vanderostyne, izjava svjedoka, 1. srpnja 2005.), par. 29; Edmond Vanderostyne, T. 4045, 4076; P322 (Članak "Hrvati pljačkaju po Krajini", 9. kolovoza 1995.), str. 1; P323 (Tri fotografije zapaljenih kuća).

²⁹²⁸ P321 (Edmond Vanderostyne, izjava svjedoka, 1. srpnja 2005.), par. 29; P322 (Članak "Hrvati pljačkaju po Krajini", 9. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁹²⁹ P321 (Edmond Vanderostyne, izjava svjedoka, 1. srpnja 2005.), par. 30-31, 34; Edmond Vanderostyne, T. 4028-4029, 4031, 4035-4036, 4073, 4076, 4087; P322 (Članak "Hrvati pljačkaju po Krajini", 9. kolovoza 1995.), str. 1-2; P324 (Fotografije vojnika u Gračacu), str. 2-4.

²⁹³⁰ P321 (Edmond Vanderostyne, izjava svjedoka, 1. srpnja 2005.), par. 30-31, 34; Edmond Vanderostyne, T. 4029, 4031, 4035-4036, 4073, 4076, 4087; P322 (Članak "Hrvati pljačkaju po Krajini", 9. kolovoza 1995.), str. 1-2; P324 (Fotografije vojnika u Gračacu), str. 2-4.

²⁹³¹ P321 (Edmond Vanderostyne, izjava svjedoka, 1. srpnja 2005.), par. 33.

²⁹³² P321 (Edmond Vanderostyne, izjava svjedoka, 1. srpnja 2005.), par. 33; P322 (Članak "Hrvati pljačkaju po Krajini", 9. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁹³³ P321 (Edmond Vanderostyne, izjava svjedoka, 1. srpnja 2005.), par. 31; Edmond Vanderostyne, T. 4028, 4030, 4077-4079; P322 (Članak "Hrvati pljačkaju po Krajini", 9. kolovoza 1995.), str. 1-2; P324 (Fotografije vojnika u Gračacu), str. 1.

²⁹³⁴ P321 (Edmond Vanderostyne, izjava svjedoka, 1. srpnja 2005.), par. 7, 31, 42; Edmond Vanderostyne, T. 4030, 4035, 4072; P324 (Fotografije vojnika u Gračacu), str. 1-3.

²⁹³⁵ P321 (Edmond Vanderostyne, izjava svjedoka, 1. srpnja 2005.), par. 31; Edmond Vanderostyne, T. 4031-4034; P322 (Članak "Hrvati pljačkaju po Krajini", 9. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁹³⁶ P321 (Edmond Vanderostyne, izjava svjedoka, 1. srpnja 2005.), par. 32; Edmond Vanderostyne, T. 4037-4038, 4041, 4072; P322 (Članak "Hrvati pljačkaju po Krajini", 9. kolovoza 1995.), str. 2; P325

jedan civilni automobil na kojem je pisalo "Delta VK", a isti taj natpis vidio je i na zidovima kuća.²⁹³⁷ U središnjem dijelu Gračaca nije vidio nijednog civila.²⁹³⁸ Vanderostyne je također izjavio da su gotovo sve kuće na potezu od 50 kilometara između Gračaca i Gospića bile uništene, s tim da su neke od njih izgledale kao da su uništene nedavno.²⁹³⁹ Dok je stajao na jednom brijegu, Vanderostyne je vidio da između Gračaca i Gospića gore baš svi objekti, mada ne i u samim selima.²⁹⁴⁰

686. **John Hill**, zapovjednik međunarodne vojne policije u Sektoru Jug od početka lipnja 1995. do 8. prosinca 1995.,²⁹⁴¹ izjavio je da je 10. kolovoza 1995. otišao u Gračac i vidio rupe od topničkih granata na poljima blizu grada.²⁹⁴² Hill je također rekao da su u gradu neke kuće još uvijek gorjele i da je grad bio uništen.²⁹⁴³ Vidio je hrvatske vojnike u američkim maskirnim uniformama kako krađu alkohol, hranu i automobile.²⁹⁴⁴ Hill je izjavio da se gradom širio smrad leševa, ali nije vidio nijedan leš.²⁹⁴⁵

687. Konačno, Raspravnom vijeću su predloženi relevantni dokazi iz raznih izvora u vezi s drugom polovinom kolovoza i rujnom 1995. Dana 18. kolovoza 1995. u 14:30 sati, **Steenbergen** i njegova patrola vidjeli su oko deset kuća u plamenu u Velikoj Popini, u općini Gračac.²⁹⁴⁶ Htjeli su otići na mjesto događaja, ali su se vratili jer im je prijetilo dvadesetak redovnih vojnika HV-a u maskirnim uniformama, koji su udarali

(Fotografije osoba u uniformama u Gračacu, 8. kolovoza 1995.), str. 1-3; P328 (Oznake Specijalne policije MUP-a), str. 1-2; P329 (Pravilnik o odori i znakovlju pripadnika Specijalne policije MUP-a), str. 12-13.

²⁹³⁷ P321 (Edmond Vanderostyne, izjava svjedoka, 1. srpnja 2005.), par. 31; Edmond Vanderostyne, T. 4030; P324 (Fotografije vojnika u Gračacu), str. 3-4.

²⁹³⁸ P321 (Edmond Vanderostyne, izjava svjedoka, 1. srpnja 2005.), par. 33.

²⁹³⁹ P321 (Edmond Vanderostyne, izjava svjedoka, 1. srpnja 2005.), par. 29, 33; Edmond Vanderostyne, T. 4062-4063; P322 (Članak "Hrvati pljačkaju po Krajini", 9. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁹⁴⁰ P321 (Edmond Vanderostyne, izjava svjedoka, 1. srpnja 2005.), par. 31; Edmond Vanderostyne, T. 4047.

²⁹⁴¹ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 2; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 3, 93; P293 (John Hill, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 3.

²⁹⁴² P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 58, 61; John Hill, T. 3772, 3782-3784, 3887-3888; P301 (Izvešće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 5; P307 (Karta kretanja Johna Hilla prilikom ophodnji poslije operacije Oluja); D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 5-6.

²⁹⁴³ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 3, 61-62; John Hill, T. 3772, 3780-3781, 3887-3888, 3895-3897; P306 (Izvešće Johna Hilla o djelovanju HV-a za 4.-11. kolovoza 1995.), str. 2; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 6.

²⁹⁴⁴ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 61-62; John Hill, T. 3772, 3889; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 6.

²⁹⁴⁵ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 3, 61-62; John Hill, T. 3772, 3780-3781, 3887-3888, 3895-3897; P306 (Izvešće Johna Hilla o djelovanju HV-a za 4.-11. kolovoza 1995.), str. 2; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 6.

²⁹⁴⁶ Herman Steenbergen, T. 5427-5429; P541 (Popis incidenata kršenja ljudskih prava koji je sastavio Tim Gračac UNMO-a), str. 2.

kundacima pušaka po vozilu UNMO-a i pokazivali im ručne bombe.²⁹⁴⁷ Steenbergen je izjavio da su gotovo odmah nakon operacije Oluja postavljeni kontrolni punktovi pomoću kojih su nadzirani svi ulazni i izlazni pravci iz Gračaca. Na kontrolnim punktovima u Gračacu prvo su bile snage Specijalne policije, a kasnije obična policija naoružana kalašnjikovima, dok su na kontrolnim punktovima u Otriću bile redovne snage HV-a.²⁹⁴⁸ Prema tjednom izvješću UNCIVPOL-a od 27. kolovoza 1995., od 200 zgrada u Gračacu, 170 je bilo uništeno.²⁹⁴⁹ Dana 27. kolovoza 1995. u 12:57 sati, UNMO je vidio kako u Gračacu gori jedna kuća.²⁹⁵⁰ Dana 28. kolovoza 1995., Civilna zaštita Gračaca izvijestila je Policijsku upravu zadarsko-kninsku da su prikupili i zbrinuli stoku, ispraznili i očistili zamrzivače u kućama, odvezli meso i pokvarenu hranu na odlagališta smeća i spalili i zakopali strvine, ali Steenbergen je u svom svjedočenju izjavio da je, dok je bio u Gračacu, na cesti vidio i druge stvari, a ne samo zamrzivače i njihov sadržaj.²⁹⁵¹ Dana 29. kolovoza 1995. u 19:00 sati, Tim Gračac je u Štikadi naišao na jednu kuću koja je gorjela i iz koje su se čule eksplozije streljiva.²⁹⁵² Dana 29. kolovoza 1995. u 19:00 sati, UNMO je u Gračacu čuo eksploziju i otkrio da gori kuća na oko 200 metara od prostorija Jordanskog bataljuna III u kojima je bio smješten UNMO i da je u njima došlo do eksplozije streljiva.²⁹⁵³ HRAT je izvijestio da je 30. kolovoza 1995. u Gračacu vidio jednu kuću koja je gorjela i jednu spaljenu kuću, te pet autobusa punih hrvatskih vojnika.²⁹⁵⁴ **Zdravko Židovec**, pomoćnik ministra za unutarnje poslove zadužen za informacije, analitiku, protupožarnu zaštitu i civilnu zaštitu tijekom cijele 1995. godine, te član zapovjednog stožera akcije Povratak,²⁹⁵⁵ u svom svjedočenju je izjavio da je dio Gračaca koji je on obišao krajem kolovoza/početkom rujna 1995. bio praktički neoštećen i da na policijskoj postaji nije bilo nikakvih oštećenja.²⁹⁵⁶

²⁹⁴⁷ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 42; P517 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. rujna 2007.), par. 19; Herman Steenbergen, T. 5426-5429; P541 (Popis incidentata kršenja ljudskih prava koji je sastavio Tim Gračac UNMO-a), str. 2.

²⁹⁴⁸ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 62; Herman Steenbergen, T. 5471.

²⁹⁴⁹ P230 (Tjedno izvješće UNCIVPOL-a, 21.-26. kolovoza 1995., 27. kolovoza 1995.), str. 5.

²⁹⁵⁰ P129 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 27. kolovoza 1995.), str. 4.

²⁹⁵¹ Herman Steenbergen, T. 5475-5476; D437 (Izvješće zapovjednika Civilne zaštite Gračaca o radu, 28. kolovoza 1995.).

²⁹⁵² P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 60.

²⁹⁵³ P131 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 21:00 sat, 28. kolovoza 1995.), str. 6.

²⁹⁵⁴ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 28; P49 (Dnevno izvješće HRAT-a, 30.-31. kolovoza, 1. rujna 1995.), str. 4.

²⁹⁵⁵ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 6, 8; Zdravko Židovec, T. 19921.

²⁹⁵⁶ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 39; Zdravko Židovec, T. 19918.

688. Joško Morić je u svom svjedočenju rekao da je uniforma temeljne policije, u čijem odabiru je i sam sudjelovao, bila tamnoplava uniforma sa sivom košuljom, policijskim oznakama na rukavima i policijskom značkom sprijeda.²⁹⁵⁷ U netipičnim situacijama, temeljna policija je mogla biti u sivom, ali oznake bi i dalje bile plave.²⁹⁵⁸

689. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je također uzelo u obzir svjedočenje svjedoka 82, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.4. (Grad Donji Lapac). Raspravno vijeće je nadalje uzelo u obzir dokazne predmete P2383-P2385.

690. Na temelju izvješća UNMO-a, P109, i svjedočenja Hermana Steenbergena, Raspravno vijeće konstatira da su 6. kolovoza 1995. osobe koje se navode kao vojnici HV-a odnosile imovinu iz kuća u Gračacu. Na temelju opisa tih osoba kao vojnika HV-a, Raspravno vijeće konstatira da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Ni dokazni predmet P109 ni Steenberg ne pružaju više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za navedenu kvalifikaciju. Raspravno vijeće – u prvom redu na temelju svjedočenja Hermana, Janića, Sačića, Vurneka i Repinca te dokaznog predmeta D556 – konstatira da su specijalne jedinice policije počele ulaziti u Gračac 5. kolovoza 1995. približno između 10:00 i 14:00 sati. Na temelju svjedočenja Repinca, Sačića, Janića i Pavlovića, Raspravno vijeće nadalje konstatira da je Specijalna policija 5. kolovoza 1995. uspostavila stožer u Gračacu. Raspravno vijeće je također uzelo u obzir Sačićevo svjedočenje da je VP došla u Gračac 6. kolovoza 1995. i svjedočenja Janića, Pavlovića i Steenbergena koja ukazuju na to da je civilna policija 6. kolovoza 1995. već bila u Gračacu. Raspravno vijeće je nadalje uzelo u obzir svjedočenje svjedoka 82 da su on i njegova postrojba prošli kroz Gračac u poslijepodnevnim satima 6. kolovoza 1995. Na temelju svih tih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su te osobe u uniformama vojnog tipa koje su odnosile imovinu iz kuća bile pripadnici HV-a, VP ili Specijalne policije.

691. Raspravno vijeće, na temelju dokaza dobivenih od Steenbergena, konstatira da su 6. kolovoza 1995. osobe u civilnoj odjeći s narančastim trakama na rukavu, starije od 50 godina, iznosile namještaj iz kuća i stavljale ga pred kuće, odakle je kasnije odvožen civilnim i vojnim kamionima. Ta aktivnost je trajala nekoliko tjedana, tvrdi Steenberg, koji je osim toga napomenuo da je na cesti u Gračacu uz zamrzivače i

²⁹⁵⁷ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 258-259; Joško Morić, T. 25550.

²⁹⁵⁸ Joško Morić, T. 25550.

njihov sadržaj vidio i druge predmete. Na temelju predloženih dokaza, uključujući dokazne predmete D436 i D437 te svjedočenje Davorina Pavlovića da je u Gračacu 6. kolovoza 1995. naišao na civilnu zaštitu, Raspravno vijeće konstatira da su te osobe u civilnoj odjeći bile pripadnici Civilne zaštite.

692. Na temelju izvješća UNMO-a, P111, Raspravno vijeće također konstatira da su u nekom trenutku između 20:00 sati 6. kolovoza 1995. i 20:00 sati 7. kolovoza 1995. osobe opisane kao policajci u Gračacu skupljale stoku i ukrcavale je u velike kombije. Na temelju toga što je UNMO te osobe opisao kao policajce, Raspravno vijeće konstatira da su na sebi imale uniforme policijskog tipa. Na temelju tih dokaza, kao i na temelju gore spomenutih dokaza da je civilna policija 6. kolovoza 1995. već bila u Gračacu, Raspravno vijeće konstatira da su te uniformirane osobe bile pripadnici civilne policije.

693. Raspravno vijeće također, u prvom redu na temelju Vanderostyneovog svjedočenja, konstatira da je 8. kolovoza 1995. u centru i oko centra Gračaca bilo približno 50-100 muškaraca u maslinastozelenim uniformama s trakama s oznakama MUP-a na rukavu i žutim vrpcama na naramenicama. Dio tih osoba je tovario televizore, stereo-uređaje, cipele, torbe i kovčege u plavi kamion sa ćirilničnim natpisom. Nakon što je vidjelo Vanderostyneovo ponašanje prilikom svjedočenja u sudnici, Raspravno vijeće konstatira da je njegovo svjedočenje vjerodostojno. Prema riječima Zdravka Janića, plavi kamion čija se slika nalazi u dokaznim predmetima D295 i P324 bio je u vlasništvu MUP-a i takav tip kamiona koristila je specijalna policija. Raspravno vijeće također konstatira da je, istoga dana, dio tih uniformiranih osoba sjekao i spajao električne žice u automobilima – među kojima je najmanje jedan bio civilni – kako bi ih upalio. U vezi s tim, Raspravno vijeće napominje da je Davorin Pavlović muškarca u maslinastozelenoj uniformi sa žutom vrpcom i oznakom na rukavu koji uz pomoć kablova pali civilni automobil na drugoj fotografiji u dokaznom predmetu P324, snimljenom u Gračacu 8. kolovoza 1995., identificirao kao pripadnika Specijalne policije. Steenbergen je u svom svjedočenju rekao da je uniforma tog muškarca istovjetna uniformama osoba koje je identificirao kao specijalnu policiju, a Markačeva obrana je potvrdila da je Steenbergen pravilno identificirao uniformu Specijalne policije.²⁹⁵⁹ Raspravno vijeće također prima na znanje Pavlovićevo svjedočenje da je specijalna policija uz pomoć kablova palila vozila da bi ih uklonila s ceste i da ih je

²⁹⁵⁹ Završni raspravni podnesak okrivljenog Mladena Markača, 16. srpnja 2010., str. 124.

koristila u Sektoru Jug, ponekad s imenima postrojbi napisanim na vratima. Pavlović je također rekao da je Delta ime jedne specijalne jedinice policije. Ta izjava se podudara s fotografijama 2-4 iz dokaznog predmeta P324, na kojima se vidi crveno civilno vozilo na čijim vratima piše "Delta VK". Raspravno vijeće gore u tekstu konstatira da je 5. kolovoza 1995. u Gračacu uspostavljen stožer Specijalne policije. Na temelju svih tih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su uniformirani muškarci koji su tovarili predmete u plavi kamion i palili automobile uz pomoć kablova u Gračacu 8. kolovoza 1995. bili pripadnici Specijalne policije.²⁹⁶⁰

694. Raspravno vijeće, u prvom redu na temelju Vanderostyneovog svjedočenja, nadalje konstatira da su 8. kolovoza 1995. u predgrađu Gračaca, civili i osobe u sivim ili plavosivim uniformama koje se navode kao policajci u civilne kamione i "policajska" vozila tovarili predmete, uključujući jedan televizor, i da su neke od osoba koje se navode kao policajci nosile vreće s cipelama. Na temelju opisa njihovih uniformi, Morićevog opisa uniformi temeljne policije i na temelju gore navedenih dokaza da je civilna policija 6. kolovoza 1995. već bila u Gračacu, Raspravno vijeće konstatira da su uniformirane osobe koje su zajedno s civilima tovarile predmete u kamione i nosile vreće s cipelama bile pripadnici civilne policije.

695. S obzirom na nacionalni sastav Gračaca 1991., činjenicu da je znatan broj nesrba otišao iz nekadašnjeg Sektora Jug u razdoblju od 1991. do 1995. (v. poglavlje 5.1.2 gore), kao i to da su ti predmeti odnošeni tijekom tri dana, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici velike većine odnesenih predmeta bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti te incidente u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2(f) dolje u tekstu.

696. Dokazi ukazuju i na to da su 10. kolovoza 1995. osobe koje su opisane kao hrvatski vojnici u američkim maskirnim uniformama u Gračacu krale alkohol, hranu i automobile, što, kako to Raspravno vijeće shvaća, znači da su odnosile te predmete. Na temelju toga što je John Hill te osobe opisao kao hrvatske vojnike u američkim maskirnim uniformama, Raspravno vijeće se uvjerilo da su one na sebi imale maskirne uniforme vojnog tipa. Međutim, John Hill nije pružio više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za svoju kvalifikaciju tih osoba kao hrvatskih vojnika. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Na temelju gore navedenih dokaza ne može se utvrditi kojim oružanim snagama su

²⁹⁶⁰ V. i P1242 (Ratni put SJP-a PU dubrovačko-neretvanske), str. 7.

počinitelji eventualno pripadali. S obzirom na svoje ranije konstatacije u vezi s raznim postrojbama i skupinama prisutnim u Gračacu prethodnih dana, Raspravno vijeće ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

697. Što se tiče paljenja i uništavanja grada Gračaca, prema Vurnekovim riječima, 5. kolovoza 1995. u 14:00 sati gorjela je samo jedna kuća, koja se nalazila u blizini jednog skladišta streljiva. Herman je u svom svjedočenju rekao da su se u poslijepodnevnim satima 5. kolovoza 1995. na nekoliko objekata vidjeli tragovi granatiranja, ali da u Gračacu nije bilo tragova paleža ili uništavanja većih razmjera. Isto tako, Janić je u svom svjedočenju rekao da je u poslijepodnevnim satima 5. kolovoza 1995. grad bio neoštećen. Dokazi stoga ukazuju na to da je u poslijepodnevnim satima 5. kolovoza 1995. u Gračacu tragova oštećenja bilo malo i da ih je većina izgledala kao da je prouzrokovana topničkom paljbom. Cvrk je u svom svjedočenju rekao da su u Gračacu 5. kolovoza 1995., ili poslije tog datuma, neki od objekata i raskrižja bili oštećeni topničkom paljbom, da je nekoliko objekata gorjelo i da su neke od obiteljskih kuća bile izrešetane mecima. Svjedok 82 je izjavio da je u poslijepodnevnim satima 6. kolovoza 1995. u Gračacu vidio specijalnu policiju, kao i da je nekoliko kuća i objekata bilo spaljeno. Izvješće UNMO-a, P109, i Steenbergеноvo svjedočenje ukazuju na to da je do 10:30 sati 6. kolovoza 1995. u Gračacu potpuno uništeno pet kuća, dok su ostale bile djelomično uništene. Steenberg je također izjavio da su neke kuće bile spaljene, dok su druge i dalje gorjele. Na temelju gore navedenih dokaza, većina Raspravnog vijeća je, uz suprotno mišljenje suca Ćinisa, konstatirala da se između poslijepodneva 5. kolovoza i 10:30 sati 6. kolovoza 1995. znatno povećao broj spaljenih objekata ili objekata koji su gorjeli u Gračacu. S obzirom na gore iznesenu konstataciju Raspravnog vijeća u vezi s dolaskom specijalne policije u Gračac 5. kolovoza 1995., dokaze u vezi s kasnijim dolaskom ili prolaskom pripadnika HV-a, VP ili civilne policije kroz Gračac razmotrene gore u tekstu, kao i na konstataciju Raspravnog vijeća u vezi sa sličnim sudjelovanjem pripadnika Specijalne policije u uništavanju znatnog dijela Donjeg Lapca 7. i 8. kolovoza 1995. (v. poglavlje 4.2.4 (Donji Lapac)), većina nadalje konstatira da su pripadnici Specijalne policije sudjelovali u uništavanju znatnog dijela Gračaca u razdoblju između poslijepodneva 5. kolovoza 1995. i 10:30 sati 6. kolovoza 1995. S obzirom na gore navedeni nacionalni sastav Gračaca, Raspravno vijeće konstatira da su

vlasnici ili stanari velike većine uništenih kuća bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2 i 5.8.2(g) dolje u tekstu.

698. Vanderostyneovo svjedočenje nadalje ukazuje na to da je 8. kolovoza 1995. u predgrađu Gračaca gorjelo nekoliko kuća. Raspravno vijeće je uzelo u obzir njegovo svjedočenje da su se grupice mladića, od kojih su neki na sebi imali plavosive policijske uniforme, a drugi bili bez košulja, vraćale iz predgrađa Gračaca i da nije bilo nikog drugog u blizini. Međutim, Vanderostyne je u svom svjedočenju također rekao da je, kada je 8. kolovoza 1995. ušao u Gračac, u predgrađu vidio civile i policiju. Stoga, u nedostatku drugih dokaza o tome tko je i u kojim okolnostima zapalio te kuće, Raspravno vijeće uzima u obzir mogućnost da su kuće zapalili ti civili. John Hill je izjavio da je 10. kolovoza 1995. vidio da neke kuće u Gračacu još uvijek gore i rekao je da je grad bio uništen. Izvješća UNCIVPOL-a i UNMO-a također ukazuju na to da je do 27. kolovoza 1995. u Gračacu bilo uništeno 170 od ukupno 200 objekata, da je toga dana gorjela jedna kuća i da je jedna kuća gorjela 29. kolovoza 1995. Prema jednom izvješću HRAT-a, u Gračacu je u vrijeme kada je gorjela jedna kuća 30. kolovoza 1995. bilo pet autobusa punih osoba koje se navode kao hrvatski vojnici. Međutim, ne postoje dovoljni dokazi u vezi s tim tko je i u kojim okolnostima zapalio ili uništio te kuće i objekte. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

Mala Popina

699. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Maloj Popini, u općini Gračac, predloženi prvenstveno putem svjedočenja Laile Malm i izvješća UNCIVPOL-a.

700. **Laila Malm**, pripadnica UNCIVPOL-a, koja je radila na području općina Knin, Benkovac, Gračac i Obrovac u razdoblju od 26. kolovoza do prosinca 1995.,²⁹⁶¹ u svom svjedočenju je rekla da je 16. rujna 1995. u selu Mala Popina posjetila Srpkinja Radojku Šujicu, koja joj je rekla da je 7. kolovoza 1995. u to selo došlo tridesetak hrvatskih vojnika. Šujica je svjedokinji rekla da su vojnici popili kavu sa seljanima i otišli.²⁹⁶²

²⁹⁶¹ P774 (Laila Malm, izjava svjedoka, 30. srpnja 2008., ispravljeno 4. rujna 2008.), par. 1, 13; Laila Malm, T. 8147; P775 (Karta područja Gračaca koju je označila Laila Malm).

²⁹⁶² Laila Malm, T. 8174; P792 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-153, 16. rujna 1995.).

Drugi stanovnik tog sela, Jovan Macula, također je rekao UNCIVPOL-u da je toga dana u selo došlo tridesetak vojnika 4. splitske brigade. Međutim, Macula je izjavio da su ti vojnici zapalili 15 kuća u selu i da je jedan od njih ukrao privatni automobil njegovog sina.²⁹⁶³ Radojka Šujica je UNCIVPOL-u rekla da su se, po odlasku vojnika, dvojica od njih, u gardijskim uniformama, vratila, zaprijetila joj strojnicama i odnijela televizor.²⁹⁶⁴ Malm je u svom svjedočenju također rekla da je vidjela da su neka od sela u okolici Gračaca potpuno spaljena.²⁹⁶⁵

701. Dana 19. rujna 1995., UNCIVPOL je došao u kuću Milana Marčetića, rođenog 1913., u Maloj Popini. Marčetić je u tom trenutku razgovarao s policajcima iz Gračaca i u tom razgovoru im je rekao da su 18. rujna 1995. u njegovu kuću došla tri naoružana vojna policajca HV-a i ispitivala ga. Po ispitivanju, jedan od tih ljudi je otišao u Marčetićev podrum i uzeo nešto pršuta. Policajci iz Gračaca su Marčetiću rekli da će ići u ophodnje na tom području svakoga dana zato što je od 4. kolovoza 1995. bilo nekoliko slučajeva zastrašivanja, pljačkanja i silovanja.²⁹⁶⁶ Tim UNCIVPOL-a je 20. rujna 1995. planirao ići u ophodnju Male Popine, ali zaustavile su ga hrvatska vojna policija i civilna policija na kontrolnom punktu u Otriću, u općini Gračac. Ljudi na kontrolnom punktu su UNCIVPOL obavijestili da ne može nastaviti bez posebnog dopuštenja "vojnih vlasti iz Knina".²⁹⁶⁷

702. Raspravnom vijeću su predočeni dokazi da je 7. kolovoza 1995. u Malu Popinu došlo tridesetak osoba, o kojima Radojka Šujica govori kao o hrvatskim vojnicima. Prema riječima Radojke Šujice, Srkinje, te osobe su sa seljanima popile kavu i potom otišle. Međutim, dvojica od njih, u gardijskim uniformama, potom su se vratila, zaprijetila su Šujici strojnicama i uzela joj televizor. Prema riječima drugog stanovnika tog sela, Jovana Macule, istoga dana je u Maloj Popini bilo tridesetak osoba koje se navode kao pripadnici 4. splitske brigade. Macula je izjavio da su ti vojnici spalili 15 kuća u selu i ukrali privatni automobil njegovog sina. Na temelju Šujičinog i Maculinog opisa tih 30 osoba koji se prenosi u izvješću UNCIVPOL-a, Raspravno vijeće, usprkos nepodudarnostima u opisu događaja, konstatira prvo, da oboje govore o istoj skupini osoba, i drugo, da su te osobe na sebi imale uniforme vojnog tipa. Ni Šujica ni Macula

²⁹⁶³ P791 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-151, 16. rujna 1995.).

²⁹⁶⁴ Laila Malm, T. 8174-8177; P792 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-153, 16. rujna 1995.).

²⁹⁶⁵ P774 (Laila Malm, izjava svjedoka, 30. srpnja 2008., ispravljeno 4. rujna 2008.), par. 18.

²⁹⁶⁶ P264 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 19. rujna 1995.).

²⁹⁶⁷ P265 (UNCIVPOL-ov dopis s potpisom Laile Malm, 20. rujna 1995.).

ne pružaju više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za svoju kvalifikaciju tih osoba kao Hrvata, pripadnika Zbora narodne garde – pri čemu Raspravno vijeće napominje da Zbor narodne garde u to vrijeme više nije postojao (v. s tim u vezi Theunensovo svjedočenje, čiji prikaz se daje u poglavlju 3.1.1) – ili pripadnika 4. splitske brigade. Premda je seljanin Jovan Macula naveo kojoj postrojbi su te osobe navodno pripadale, na temelju dokaza se ne može utvrditi da je on vidio te osobe u selu, tako da nije pružio dovoljno pojedinosti o tome što ga je navelo da ih tako kvalificira. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za te kvalifikacije valjana činjenična osnova. Usprkos tome, s obzirom na datum i mjesto tih događaja, kao i broj osoba u uniformama vojnog tipa viđenih toga dana, Raspravno vijeće konstatira da su te osobe bile pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije. Što se tiče paljenja 15 kuća i uzimanja privatnog automobila Maculinog sina, budući da se na temelju dokaza ne može utvrditi je li Macula bio svjedok tih događaja, Raspravno vijeće smatra da oni bez dodatne potvrde nisu dovoljno pouzdani i stoga neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice. U vezi s odnošenjem televizora Radojke Šujice, dokazi ukazuju na to da je žrtva bila prisutna kada je televizor odnesen. Raspravno vijeće stoga konstatira da su pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije 7. kolovoza 1995. odnijeli televizor Radojke Šujice. Raspravno vijeće će stoga dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2(f) dolje u tekstu.

703. Raspravnom vijeću su nadalje predloženi dokazi da su 18. rujna 1995. tri osobe koje se navode kao vojni policajci HV-a došle u kuću Milana Marčetića u Maloj Popini da bi ga ispitale, nakon čega je jedan od tih ljudi uzeo nešto pršuta iz Marčetićevog podruma. Na temelju toga što je žrtva te osobe opisala kao vojne policajce HV-a, Raspravno vijeće se uvjerilo da su one na sebi imale uniforme vojnog tipa. Međutim, izvješće UNCIVPOL-a ne pruža više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za žrtvinu kvalifikaciju počinitelja kao pripadnika VP. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Na temelju gore navedenih dokaza ne može se utvrditi kojim oružanim snagama su počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Maloj Popini ili u blizini Male Popine u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

Mazin

704. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o pljačkanju u Mazinu, u općini Gračac, predloženi prvenstveno putem jednog izvješća UNCIVPOL-a. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 362 stanovnika Mazina 1991., njih 356 su bili Srbi.²⁹⁶⁸

705. Prema UNCIVPOL-ovom izvješću o incidentu, od 8. rujna 1995., tri žene (rođene 1915., 1925. i 1929.), koje su živjele zajedno u Mazinu, u općini Gračac, izjavile su da su vojnici dolazili u njihovu kuću nekoliko puta tjedno i da su im ukrali telefon, radioprijemnik i sve poljoprivredne strojeve. Nekoliko puta su dolazila i dva vojna policajca, koja su im prijetila da će ih pobiti i koja su im ukrala traktor.²⁹⁶⁹

706. Dokazi ukazuju na to da su u razdoblju prije 8. rujna 1995. osobe koje se navode kao vojnici uzele telefon, radioprijemnik i sve poljoprivredne strojeve u vlasništvu tri ženske osobe koje su živjele zajedno u Mazinu. Dokazi nadalje ukazuju na to da su prije 8. rujna 1995. dvije osobe koje se navode kao vojni policajci uzele traktor istim trima ženskim osobama u Mazinu. Na temelju toga što su pripadnici prve skupine opisani kao vojnici a potomje dvije osobe kao vojni policajci, Raspravno vijeće se uvjerilo da su te osobe na sebi imale uniforme vojnog tipa. Međutim, budući da se na temelju dokaza ne može utvrditi ni kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali ni datum tih incidenata, Raspravno vijeće ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

Medača

707. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o pljačkanju u Medači, u općini Gračac, predloženi putem jednog izvješća UNCIVPOL-a. Prema UNCIVPOL-ovom izvješću o incidentu, od 22. rujna 1995., Dane Radeča, Srbin iz

²⁹⁶⁸ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 94.

²⁹⁶⁹ P790 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95/101, 8. rujna 1995.).

zaseoka Radeča u selu Medača, izjavio je da su početkom kolovoza 1995. došli vojnici koji su mu uzeli traktor, prikolicu, šest ovaca i dvije krave.²⁹⁷⁰

708. Dokazi ukazuju na to da je početkom kolovoza 1995. u kuću Dane Radeče, Srbina iz zaseoka Radeča u selu Medača, došlo više osoba koje se navode kao vojnici i uzelo mu traktor, prikolicu, šest ovaca i dvije krave. Na temelju toga što su opisane kao vojnici, Raspravno vijeće se uvjerilo da su te osobe na sebi imale uniforme vojnog tipa. Međutim, budući da se na temelju dokaza ne može utvrditi ni kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali ni datum tog incidenta, Raspravno vijeće ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

Palanka

709. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Palanci, u općini Gračac, predloženi prvenstveno putem svjedočenja Bogdana Brkića. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 84 stanovnika Palanke 1991., njih 82 su bili Srbi.²⁹⁷¹

710. **Bogdan Brkić**, Srbin iz Palanke u općini Gračac, rođen 1926.,²⁹⁷² izjavio je da je 12. kolovoza 1995. iz zaseoka Kusac, koji se nalazi na udaljenosti od jedan kilometar od Palanke, približno u 17:00-18:00 sati vidio kako se iz Palanke diže dim. Koristeći se dalekozorom, gledao je kako gore njegova i druge kuće. Kada je Brkić došao do svoje kuće, vidio je tri traga metaka na zidovima, oštećenja prouzrokovana vatrom, kao i tri spaljena stoga sijena. Kuće Milana Vojnovića, Branka Škorića i Branka Mrdalja također su bile spaljene.²⁹⁷³ Brkić je također izjavio da su jednom prilikom, vjerojatno u rujnu 1995., u njegovu kuću došla tri hrvatska vojnika i zaklala 14 njegovih ovaca u dvorištu. Vojnici su te ovce, zajedno s još 36 njegovih ovaca, utovarili u kamion i odvezli. Kada je Brkić policiji prijavio taj incident, oni su ga samo pitali zašto nije zapisao registarski broj vozila.²⁹⁷⁴

²⁹⁷⁰ P794 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95/185, 22. rujna 1995.).

²⁹⁷¹ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 94.

²⁹⁷² P2506 (Bogdan Brkić, izjava svjedoka, 21. siječnja 1999.), str. 1-2, 4.

²⁹⁷³ P2506 (Bogdan Brkić, izjava svjedoka, 21. siječnja 1999.), str. 4.

²⁹⁷⁴ P2506 (Bogdan Brkić, izjava svjedoka, 21. siječnja 1999.), str. 5.

711. **Kari Anttila**, vojni promatrač UN-a u Sektoru Jug od 14. kolovoza 1995. do 27. studenog 1995.,²⁹⁷⁵ u svom svjedočenju je rekao da je 18. kolovoza 1995. u 15:00 sati vidio dva vojnika HV-a u maskirnim uniformama kako iznose predmete iz jedne kuće u Palanci, u općini Gračac.²⁹⁷⁶ Anttila je naveo da je u to vrijeme razlikovao uniforme hrvatske vojske i hrvatske policije.²⁹⁷⁷ **Svjedokinja 136**, Srпкиnja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,²⁹⁷⁸ u svom svjedočenju je rekla da se 19. kolovoza 1995. provezla kroz Palanku, u općini Gračac, i vidjela da je gotovo sve spaljeno i da je u selu ostalo samo dvoje starijih ljudi.²⁹⁷⁹ Dana 20. kolovoza 1995. u 03:30 sati, UNMO je u Palanci, u općini Gračac, vidio dvije kuće koje su gorjele.²⁹⁸⁰ Istoga dana, UNMO je vidio i deset vojnika HV-a s kombijem koji su pljačkali po Palanci.²⁹⁸¹

712. Raspravno vijeće je prikaz drugih relevantnih dokaza dalo u poglavlju 4.2.7 (Zrmanja i Zrmanja Vrelo).

713. Dokazi ukazuju na to da su u rujnu 1995., ili približno u to vrijeme, tri osobe koje se navode kao hrvatski vojnici došle u kuću Bogdana Brkića, u selu Palanka. Te tri osobe su zaklale 14 Brkićevih ovaca i utovarile ih u kamion, zajedno s još 36 njegovih ovaca. Na temelju toga što je Brkić počinitelje opisao kao vojnike, Raspravno vijeće se uvjerilo da su oni na sebi imali uniforme vojnog tipa. Međutim, dokazi ne pružaju više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju uniformiranih muškaraca kao hrvatskih vojnika. Raspravno vijeće je ranije konstatalo da su osobe koje je Brkić okarakterizirao kao hrvatske vojnike bile pripadnici 15. domobranske pukovnije HV-a (v. poglavlje 4.3.7 Bogdan Brkić). Brkić ni u tom slučaju nije pružio više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za svoju karakterizaciju, ali Raspravno vijeće je na temelju svjedočenja Pere Perkovića moglo zaključiti da su počinitelji bili pripadnici HV-a. U ovom slučaju, Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi koji potkrepljuju Brkićevu karakterizaciju počinitelja kao pripadnika HV-a i ono stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Raspravno vijeće smatra da to što je

²⁹⁷⁵ P171 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 8. siječnja 1996.), str. 1; P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 1-2; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), str. 1, par. 2; Kari Anttila, T. 2508.

²⁹⁷⁶ P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 31, 33; P67 (Izvešće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 10.

²⁹⁷⁷ P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 33.

²⁹⁷⁸ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

²⁹⁷⁹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 9.

²⁹⁸⁰ P67 (Izvešće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 12; P124 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 20. kolovoza 1995.), str. 4.

svjedok jednom ispravno identificirao vojnike HV-a ne znači da će ih uvijek ispravno identificirati i razlikovati od drugih uniformiranih osoba. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Palanci ili u blizini Palanke u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. Naposljetku, Raspravno vijeće ne može isključiti mogućnost da se taj incident odigrao poslije razdoblja na koje se odnosi Optužnica. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

714. Dokazi ukazuju na to da su 18. kolovoza 1995. u selu Palanka dvije osobe u maskirnim uniformama koje se navode kao vojnici HV-a odnosile predmete iz jedne kuće. Dokazi nadalje ukazuju na to da je 20. kolovoza 1995. u Palanci deset osoba koje se navode kao vojnici HV-a i koje su imale kombi pljačkalu, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su odnosili nespecificirane predmete. Na temelju toga što su počinitelji opisani kao vojnici, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imali uniforme vojnog tipa. Međutim, ni u jednom od ta dva slučaja dokazi ne pružaju više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju počinitelja kao vojnika HV-a. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Iz tog razloga, na temelju gore navedenih dokaza ne može se utvrditi kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Palanci ili u blizini Palanke u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

715. Dokazi ukazuju na to da su 12. kolovoza 1995. u Palanci spaljene najmanje četiri kuće i tri stoga sijena. Dokazi nadalje ukazuju na to da je 18. kolovoza 1995. u Palanci bilo 20 spaljenih kuća, da je 19. kolovoza 1995. gotovo sve bilo spaljeno i da su 20. kolovoza 1995. gorjele dvije kuće. Kao što je gore rečeno, dokazi ukazuju na to da su 18. i 20. kolovoza 1995. u Palanci bile osobe koje se navode kao vojnici HV-a. Međutim, na temelju dokaza ne može se utvrditi tko je i kako zapalio te stogove i kuće.

²⁹⁸¹ P67 (Izješće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 12.

S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

Velika Popina

716. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju u Velikoj Popini, u općini Gračac, predloženi prvenstveno putem svjedočenja Steenbergena i izvješća UNMO-a. Prikaz Steenbergenovog svjedočenja se daje u poglavlju 4.2.7 (Grad Gračac). Osim toga, Raspravno vijeće je uzelo u obzir Munkelienovo svjedočenje, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.7 (Zrmanja i Zrmanja Vrelo), svjedočenje Edwarda Flynna, čiji prikaz se daje u poglavlju 5.2.2, i dokazni predmet P265, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.7 (Mala Popina). Raspravno vijeće je također uzelo u obzir izvješće podneseno, između ostalog, ZP-u Split od 23. kolovoza 1995., prema kojemu je zapovjednik 134. domobranske pukovnije pukovnik Josip Čerina izjavio da je njegova pukovnija 18. kolovoza 1995. u zoru razmjestila dvije pješačke satnije na područje Velike Popine, u općini Gračac.²⁹⁸² Osim toga, prema operativnom dnevniku ZP-a Split, na području Otrića je 18. kolovoza 1995. uspostavljen kontrolni punkt VP.²⁹⁸³

717. Dokazi ukazuju na to da je 18. kolovoza 1995. u 14:30 sati u Velikoj Popini gorjelo približno 10 kuća. U Otriću, koji je od Velike Popine udaljen približno pet kilometara, bilo je približno 20 osoba u maskirnim uniformama.²⁹⁸⁴ Kada je došla patrola UNMO-a, osobe u maskirnim uniformama počele su udarati kundacima po njenom vozilu i putnicima u vozilu pokazivati ručne bombe. S obzirom na dokaze u vezi s prisutnošću HV-a i VP u Otriću u kolovozu 1995., velik broj uniformiranih muškaraca koji su zaustavili patrolu UNMO-a i činjenicu da su bili naoružani puškama i ručnim bombama, Raspravno vijeće se uvjerilo da su oni bili pripadnici HV-a. Prijeteće ponašanje tih 20 vojnika HV-a prema vojnim promatračima UN-a pokazuje da nisu željeli vojne promatrače na tom području, ali se na temelju takvog ponašanja ne može utvrditi da su sudjelovali u paljenju kuća. Isto tako, dokazi prema kojima su dvije pješačke satnije 134. domobranske pukovnije razmještene na područje Velike Popine u

²⁹⁸² P1200 (Izvjješće Josipa Čerine o izvršenju bojne zadaće podneseno ZP-u Split, 23. kolovoza 1995.), str. 1, 6, 8.

²⁹⁸³ P71 (Operativni dnevnik ZP-a Split za 25. srpnja – 14. rujna 1995.), str. 115-116. V. i D802 (Izvjješće Damira Kozića o provedbi operativne akcije Varivode u razdoblju od 6. do 10. listopada 1995., podneseno Mati Laušiću, 11. listopada 1995.), str. 2.

zoru 18. kolovoza 1995. ne ukazuju na to da su one bile u samoj Velikoj Popini u vrijeme kada su kuće počele gorjeti, kao ni na to da su one zapalile te kuće. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

Vrace

718. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju u Vracama, u općini Gračac, predloženi putem jednog izvješća UNMO-a i dva izvješća UNCIVPOL-a. Prema tim izvješćima, 30. kolovoza 1995. u 16:00 sati, UNMO i UNCIVPOL su u Vracama čuli eksploziju i vidjeli kako gori pet kuća. Pored kuća su pronašli dva tromblona. Premda je na licu mjesta bila vatrogasna brigada, ona nije ništa poduzela. Stigla je VP i pitala UNMO zašto je došao na to područje.²⁹⁸⁵ **Svjedokinja 136**, Srpkinja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,²⁹⁸⁶ u svom svjedočenju je rekla da je hrvatska policija, koja je pratila tim UNCIVPOL-a do sela, izjavila da su Srbi sami zapalili svoje kuće tako što su ostavili zapaljenu svijeću.²⁹⁸⁷

719. Dokazi ukazuju na to da je 30. kolovoza 1995., približno u 16:00 sati, u Vracama došlo do eksplozije i da je gorjelo četiri ili pet kuća. Dokazi nadalje ukazuju na to da vatrogasna brigada, koja je bila u blizini kuća koje su gorjele, nije ništa poduzela da ugasi požare. Patrola UNMO-a je pored tih kuća našla dva tromblona. Međutim, nejasno je postoji li veza između tih tromblona i eksplozije koju su UNMO i UNCIVPOL čuli jer se u izvješćima ne navodi jesu li to bile samo prazne košuljice ili su trombloni još uvijek sadržavali eksplozivno punjenje. Osim toga, dokazi ne ukazuju na to tko je ispalio te tromblone, kao ni gdje su se ti trombloni nalazili u odnosu na kuće koje su gorjele. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće ne može utvrditi tko je i na koji način zapalio te kuće. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

²⁹⁸⁴ P2432 (Karta Knina i okolice), WJ 8599, WK 8204.

²⁹⁸⁵ P133 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 30. kolovoza 1995.), str. 5; P13 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 30. kolovoza 1995.).

²⁹⁸⁶ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782. V. i P241 (Tjedno izvješće UNCIVPOL-a, 27. kolovoza - 3. rujna 1995., 3. rujna 1995.), str. 6.

Zrmanja i Zrmanja Vrelo

720. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o pljačkanju i uništavanju predočeni prvenstveno putem svjedočenja Karija Anttile i Tora Munkeliena, kao i putem raznih izvješća UNMO-a. Prema popisu stanovništva iz 1991., Zrmanja je bila isključivo srpsko selo i 1991. je imala ukupno 69 stanovnika.²⁹⁸⁸ Prema istom dokumentu, od ukupno 180 stanovnika Zrmanje Vrela 1991., njih 175 su bili Srbi.²⁹⁸⁹

721. **Vladimir Gojanović**, bivši vojnik HV-a,²⁹⁹⁰ izjavio je da je 7. kolovoza 1995. sa suborcima prebačen trima ili četirima autobusima u Zrmanju, u općini Gračac, i da mu je to mjesto izgledalo neoštećeno, premda je vidio da je u glavnu trgovinu provaljeno i da su neke kuće djelomično opljačkane i oštećene.²⁹⁹¹ Gojanović je izjavio da je vidio i nekoliko Srba koji su ostali u selu, među kojima je bilo i mladih žena. Spomenuo je da zna da je prije njegove postrojbe kroz Zrmanju prošla 4. gardijska brigada HV-a.²⁹⁹² Gojanović je izjavio da je, dok se 113. šibenska pričuvna brigada odmarala u Zrmanji, od vojnika čuo da su njihovi kolege otišli silovati žene, a to nije uznemirilo ni jednog od zapovjednika vodova te brigade.²⁹⁹³ Kada je to čuo, Gojanović je otišao u obližnji zaselak jer je znao da tamo ima žena.²⁹⁹⁴ Došao je do jedne kuće, ušao u dnevni boravak i ondje zatekao tri ili četiri vojnika 113. šibenske pričuvne brigade, od kojih je jednog poznao iz viđenja, kako jednoj ženi i njevoj kćeri govore da će ih silovati.²⁹⁹⁵ Gojanović je izjavio da su te žene plakale u kutu prostorije i da su mu izgledale preplašeno. Izjavio je da je viknuo na vojnike i istjerao ih iz kuće.²⁹⁹⁶ Potom je otišao u drugu kuću za koju je čuo da se u njoj drugi pripadnici 113. šibenske pričuvne brigade

²⁹⁸⁷ P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 27.

²⁹⁸⁸ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 94.

²⁹⁸⁹ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 94.

²⁹⁹⁰ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 2-3; Vladimir Gojanović, T. 2973, 2983, 2987, 3010-3011, 3015, 3018-3019, 3039, 3119, 3121-3122, 3131-3133, 3138; C2 (Uvjerenje o vojnoj službi za Gojanovića), str. 1, 3-4, 19; P198 (Dopunska dokumentacija o vojnoj službi za Gojanovića), str. 1-2; P200 (Dopis Danijela Kotlara o prekidu mobilizacije Vladimira Gojanovića, 30. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁹⁹¹ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 14-15, 17; P196 (Vladimir Gojanović, list s dopunskim informacijama, 14. svibnja 2008.), par. 1(vii), 4-6; Vladimir Gojanović, T. 2928-2929, 2933-2934, 2960-2961; P197 (Karta Gojanovićeve kretanja tijekom operacije Oluja, s Gojanovićevim oznakama).

²⁹⁹² P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 15.

²⁹⁹³ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 3, 14-16; Vladimir Gojanović, T. 2972.

²⁹⁹⁴ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 16.

²⁹⁹⁵ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 3,16; P195 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 7; Vladimir Gojanović, T. 2993-2994.

spremaju silovati jednu sredovječnu ženu.²⁹⁹⁷ Izjavio je da je tim vojnicima rekao da će ih ubiti ako toj ženi nešto učine i da je tada netko vani povikao da postrojba napušta selo i da krenu prema autobusima, što su i učinili.²⁹⁹⁸ Gojanović je izjavio da je, po zapovijedi zapovjednika svoje bojne, iz sela otišao oko 14:00-16:00 sati 7. kolovoza 1995. i da je selo u tom trenutku bilo djelomično opljačkano, ali nije bilo spaljeno. Gojanović je izjavio da je kasnije čuo da je područje Zrmanje opljačkano i da su kuće spaljene. Izjavio je da je u to vrijeme u selu bilo približno 150 pripadnika 113. brigade.²⁹⁹⁹

722. Dana 8. kolovoza 1995., u 09:00 sati, 113. gardijska brigada premještala se iz Pađena prema Zrmanji Vrelu, u općini Gračac.³⁰⁰⁰

723. **Pero Perković**, Hrvat iz sela Vodice, pripadnik 15. domobranske pukovnije HV-a prije, tijekom i nakon akcije Oluja,³⁰⁰¹ izjavio je da su on i Petrić, pripadnik 2. satnije 2. bojne 15. domobranske pukovnije, kada su se vraćali s terena u Zrmanji, u općini Gračac, uzeli nekoliko ovaca, koje su, prema Perkovićevim riječima, bile napuštena stoka, i prodali ih mesaru po imenu Branko s područja Vodica, koji je prije toga od Petrića tražio te ovce.³⁰⁰² Perković je izjavio da je, prolazeći kroz Zrmanju, vidio spaljene kuće i veći broj civila kako pljačkaju po selu.³⁰⁰³ Stipe Gojević, dozapovjednik jedne satnije 15. domobranske pukovnije, izjavio je da su on i drugi vidjeli kako se pale kuće, ali da nikad nije dobio ni izdao zapovijed za to.³⁰⁰⁴ Milenko Hrstić, pripadnik 1. satnije 2. brigade 15. domobranske pukovnije, rekao je hrvatskoj policiji da je, nakon što je ušao u Kistanje 6. kolovoza 1995., približno u 13:00 sati, uzeo televizor iz jedne kuće koja je upravo počela gorjeti. Kasnije je uzeo glazbenu liniju od starijeg čovjeka koji se zvao Pupovac i živio je u Zrmanji, kao i jednu malu motornu pilu iz jedne kuće u Zrmanji, koja je prema njegovim riječima bila napuštena.³⁰⁰⁵ Perković je izjavio da je u Zrmanji, kada su se vraćali, vidio vojne

²⁹⁹⁶ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 16.

²⁹⁹⁷ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 3, 16.

²⁹⁹⁸ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 16.

²⁹⁹⁹ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 17.

³⁰⁰⁰ P2343 (Operativni dnevnik 4. gardijske brigade, srpanj i kolovoz 1995.), str. 41, 43, 45.

³⁰⁰¹ Pero Perković, T. 19448, 19451, 19470, 19511, 19527, 19546-19547.

³⁰⁰² Pero Perković, T. 19497-19498; D1542 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Milenkom Hrstićem, 18. listopada 1995.), str. 2-3.

³⁰⁰³ Pero Perković, T. 19542.

³⁰⁰⁴ P2560 (Transkript glavne rasprave na sudu u Zadru, 25. lipnja 1996.), str. 8, 10.

³⁰⁰⁵ D1542 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Milenkom Hrstićem, 18. listopada 1995.), str. 1, 4.

postrojbe kako civile organizirano opskrbljuju hranom i vodom, kao i to da su za njima išli službenici Crvenog križa koji su srpskim civilima davali hranu.³⁰⁰⁶

724. **Kari Anttila**, vojni promatrač UN-a u Sektoru Jug od 14. kolovoza 1995. do 27. studenog 1995.,³⁰⁰⁷ u svom svjedočenju je rekao da je od njegovog dolaska u Knin do kraja kolovoza 1995. bilo povremenih ograničenja kretanja i da su Hrvati objašnjavali da su takva ograničenja potrebna zbog akcija čišćenja, tijekom kojih su tražili "pobunjenike".³⁰⁰⁸ Svjedok je vidio primjer takvog ograničenja kretanja 15. kolovoza 1995., kad je bio u ophodnji na cesti od Knina do raskrižja u Otriću, u općini Gračac. Kada se, približno u 15:30 sati, patrola vratila iz Otrića, vidjeli su dim koji je dolazio s područja Zrmanje, u općini Gračac. Tim je pokušao prići tom području, ali su mu put prepriječili muškarci u vojnim uniformama.³⁰⁰⁹ Međutim, svjedok je izjavio da su na području Zrmanje ipak vidjeli devet kuća u plamenu i da su na istom području vidjeli ljude u vojnim uniformama u blizini tih kuća.³⁰¹⁰ Prema jednom izvješću UNMO-a, 15. kolovoza 1995. u 15:30 sati, UNMO je na širem području Zrmanje Vrela, u općini Gračac, vidio devet kuća koje su gorjele.³⁰¹¹

725. **Tor Munkelien**, vojni promatrač UN-a stacioniran u Kninu u razdoblju od 14. kolovoza 1995. do 1. prosinca 1995.,³⁰¹² u svom svjedočenju je rekao da je 15. kolovoza 1995. tim UNMO-a čiji je on bio član vidio devet kuća u plamenu u Zrmanji Vrelu, u općini Gračac, i jednu kuću u plamenu u Vugonju, u općini Gračac.³⁰¹³ U dnevnom izvješću o situaciji UNMO-a za Sektor Jug od 18. kolovoza 1995. zabilježeno je da je tim UNMO-a 18. kolovoza 1995. u 14:30 sati vidio kako u Velikoj Popini, u općini Gračac, gori približno 10 kuća. Prema tom izvješću, vojnici HV-a su bili na mjestu događaja i ponašali se neprijateljski tako što su udarali oružjem o vozila UNMO-a.³⁰¹⁴ Munkelien je 18. kolovoza 1995. u 15:00 sati u Palanci, u općini Gračac, vidio 20

³⁰⁰⁶ Pero Perković, T. 19541.

³⁰⁰⁷ P171 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 8. siječnja 1996.), str. 1; P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 1-2; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), str. 1, par. 2; Kari Anttila, T. 2508.

³⁰⁰⁸ P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 4.

³⁰⁰⁹ P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 4-5; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 29.

³⁰¹⁰ P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 4-5; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 29, 34.

³⁰¹¹ P120 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 15. kolovoza 1995.), str. 4.

³⁰¹² P60 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995., supotpisnik Kari Anttila), str. 1; P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 1, 3; Tor Munkelien, T. 1514, 1546; D91 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 4. rujna 1999.), str. 3.

³⁰¹³ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 24; P67 (Izvješće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 7.

spaljenih kuća, 15 opljačkanih kuća i dva vojnika HV-a kako pljačkaju.³⁰¹⁵ U jutarnjim satima 22. kolovoza 1995., UNMO je na području Mandića Drage, u općini Gračac, vidio dvije kuće u plamenu. Također 22. kolovoza 1995., UNMO je u Kovačevićima, u općini Gračac, vidio tri kuće u plamenu.³⁰¹⁶

726. Dana 19. kolovoza 1995., UNMO je u Zrmanji vidio 16 spaljenih kuća, a u Zrmanji Vrelu 15 spaljenih kuća, pet opljačkanih kuća i mnogo mrtvih krava.³⁰¹⁷

727. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je uzelo u obzir svjedočenje Konstantina Drče, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.8 (Parčić).

728. Svjedočenje Konstantina Drče ukazuje na to da je 7. kolovoza 1995., poslije 19:00 sati, selo Zrmanja Vrelo, u općini Gračac, bilo u plamenu. Njegovo svjedočenje nadalje ukazuje na to da je HV u Zrmanji Vrelu presjekao cestu za Srb, te da su tri tenka sa šahovnicom i više kamiona s registarskim tablicama HV-a išli prema Gračacu. Ne postoje dovoljni dokazi o tome tko je i u kojim okolnostima zapalio te kuće.

729. Gojanovićevo svjedočenje ukazuje na to da su istoga dana on i drugi vojnici HV-a došli u Zrmanju, u općini Gračac. Gojanovićevo svjedočenje nadalje ukazuje na to da je iz Zrmanje otišao 7. kolovoza 1995., oko 14:00-16:00 sati i da je u tom trenutku dio kuća bio djelomično opljačkan i oštećen i da je provaljeno u glavnu trgovinu, ali selo nije bilo spaljeno. Dokazi na koje se upućuje nisu dovoljni da bi se na temelju njih moglo utvrditi tko je i u kojim okolnostima ošteti i opljačkao dio kuća i glavnu trgovinu u Zrmanji do oko 14:00-16:00 sati 7. kolovoza 1995. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u Zrmanji i Zrmanji Vrelu 7. kolovoza 1995. u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice.

730. Dokazi ukazuju na to da je 15. kolovoza 1995., oko 15:30 sati, u Zrmanji Vrelu gorjelo devet kuća, te da su na tom području, u blizini tih kuća, bili muškarci u vojnim uniformama. Kada je patrola UNMO-a pokušala prići tom području, u tome su je spriječili drugi uniformirani muškarci. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće se uvjerilo da su te kuće zapalile uniformirane osobe koje su se nalazile na tom području, u njihovoj blizini. Međutim, na temelju gore navedenih dokaza ne može se utvrditi kojim oružanim snagama su počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću

³⁰¹⁴ D92 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 18. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁰¹⁵ P61 (Tor Munkeliën, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 23, 27; P67 (Izvješće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 10.

³⁰¹⁶ D95 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 22. kolovoza 1995.), str. 5.

nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Zrmanji Vrelu ili u blizini Zrmanje Vrela u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

731. Što se tiče ovaca koje su pripadnici HV-a Perković i Petrić uzeli vraćajući se s terena u Zrmanji, Vijeće konstatira da je s dovoljnom sigurnošću utvrdilo da su te ovce nekom pripadale, ali nije s dovoljnom sigurnošću utvrdilo da su pripadale krajinskim Srbima. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

732. U vezi s glazbenom linijom koju je pripadnik HV-a Milenko Hršić navodno uzeo od starijeg muškarca koji se zvao Pupovac u Zrmanji i u vezi s malom motornom pilom koju je navodno uzeo iz jedne kuće u Zrmanji, Raspravno vijeće napominje da je jedini dokaz koji mu je predložen s tim u vezi nepotkrijepljena službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Milenkom Hršićem. Raspravno vijeće upućuje na raspravu o izvorima dokaza u poglavlju 2. Iz tog razloga, Raspravno vijeće ne može ocijeniti ima li taj dokaz dovoljnu dokaznu vrijednost i stoga neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

4.2.8 Općina Kistanje

Biovičino Selo, Macure i Kolašac

733. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Biovičinom Selu, Macurama i Kolašcu, u općini Kistanje, predloženi putem svjedočenja Marije Terese Mauro, Edwarda Flyna i Søren Liboriusa, kao i putem izvješća UNCIVPOL-a i UNMO-a.

734. **Søren Liborius**, operativni časnik i vođa tima PMEZ-a stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995.,³⁰¹⁸ u svom svjedočenju je rekao da je 15. kolovoza 1995. vidio kako gori nekoliko kuća u Macurama, u općini Kistanje. Nekoliko

³⁰¹⁷ P67 (Izvješće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 11.

³⁰¹⁸ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

kuća već je bilo izgorjelo. Prema Liboriusovim riječima, u blizini sela Macure bili su uniformirani vojnici HV-a i u Macurama je u drugoj polovini kolovoza 1995. bilo paleža i uništavanja. Liborius je izjavio da su stari natpisi "Krajina" postrugani sa zidova i da se poslije 15. kolovoza 1995. crtao novi "ustaški" simbol.³⁰¹⁹

735. Prema UNCIVPOL-ovom izvješću o incidentu, od 15. kolovoza 1995., UNCIVPOL je vidio kako HV pali "sve kuće" u selima Biovičino Selo, Kolašac i Macure, koja su sva u općini Kistanje.³⁰²⁰ Dana 30. kolovoza 1995. u 08:30 sati, UNMO je vidio kako gori jedna kuća u blizini sela Macure i Torbice, oba u općini Kistanje.³⁰²¹

736. **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu od ožujka do prosinca 1995.,³⁰²² u svom svjedočenju je rekla da je 5. rujna 1995. obišla Biovičino Selo, u općini Kistanje, i potvrdila je da je vidjela četiri automobila parkirana pred kućama u kojima je u tijeku bilo pljačkanje, kao što je opisano u izvješću HRAT-a od 5. rujna 1995.³⁰²³ Ona je nadalje potvrdila da su osobe koje su pljačkale na pitanje što rade pokazale jedan dokument kojim ih služba za gospodarstvo u Šibeniku ovlašćuje da prikupljaju stoku, kao što je opisano u izvješću HRAT-a od 5. rujna 1995.³⁰²⁴ Dodala je da su te osobe bile vojnici i da je bilo očito da ne traže stoku.³⁰²⁵ Ona je nadalje potvrdila da su se ljudi na tom području žalili na maltretiranje i prijetnje vojnika HV-a i civila, kao što je opisano u izvješću HRAT-a od 5. rujna 1995.³⁰²⁶

737. **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,³⁰²⁷ u svom je svjedočenju rekao da je 5. rujna 1995., osim četiri napuštene sela na tom području, obišao i Biovičino Selo, u općini Kistanje, gdje mu je nekoliko seljana koji su

³⁰¹⁹ P842 (Video-snimka selā u Sektoru Jug s Liboriusovim komentarima, 17., 20.-21. svibnja 1997.), str. 4.

³⁰²⁰ P224 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 15. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁰²¹ P133 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 30. kolovoza 1995.), str. 4.

³⁰²² P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1-2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7-9, 11-12; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12000, 12024, 12075-12076.

³⁰²³ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 6.

³⁰²⁴ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 6; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 46.

³⁰²⁵ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 6.

³⁰²⁶ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 6; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 42.

³⁰²⁷ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

ostali reklo da ih vojnici HV-a i hrvatski civili i dalje maltretiraju i da se osjećaju jako nesigurno.³⁰²⁸ Flynn je vidio četiri automobila parkirana ispred obližnjih kuća, koje su neki ljudi pustošili.³⁰²⁹ Obratio se nekima od tih osoba u jednoj od kuća i jedna od njih mu je pokazala dokument izdan u "uredu za gospodarstvo" u Šibeniku, koji ih ovlašćuje da prikupljaju stoku.³⁰³⁰ Svjedok je vidio mrtve životinje, između ostalog jednog magarca na cesti i jednog konja nedavno ubijenog vatrenim oružjem.³⁰³¹ Flynn je izjavio da je Biovičino Selo bilo jedno od mjesta koja su najviše izgorjela.³⁰³²

738. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je također uzelo u obzir svjedočenja Rajka Guše i Edwarda Flynna, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.8 (Mjesto Kistanje).

739. U vezi s prisutnošću vojske u tim selima, Raspravno vijeće je razmotrilo dokumente HV-a. Pukovnik Ivan Vukić je 6. kolovoza 1995., na temelju usmene zapovijedi zapovjednika ZP-a Split, zapovjedio 113. pješачkoj brigadi da razmjesti snage na šire područje Biovičinog Sela, u općini Kistanje, s istaknutim zapovjednim mjestom brigade u selu Macure, u općini Kistanje.³⁰³³ On je nadalje zapovjedio 142. domobranskoj pukovnici da svoje snage razmjesti na šire područje sela Oklaj, s istaknutim zapovjednim mjestom pukovnije u selu Oklaj, kao i 15. domobranskoj brigadi da svoje snage razmjesti na šire područje sela Ivoševci, s istaknutim zapovjednim mjestom pukovnije u selu Kistanje. Osim toga, zapovjedio je Združenoj satniji VP da svoje snage razmjesti u Drniš. Naposljetku, odredio je 04:00 sata 7. kolovoza 1995. kao konačni rok za to razmještanje snaga.³⁰³⁴ U vezi s tim, Raspravno vijeće je također uzelo u obzir dokazni predmet P1200, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.8 (Parčić).

³⁰²⁸ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 33; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 30; P38 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 4; P50 (Dnevno izvješće HRAT-a, 5. rujna 1995.), str. 1.

³⁰²⁹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 30; P38 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 4; P50 (Dnevno izvješće HRAT-a, 5. rujna 1995.), str. 1.

³⁰³⁰ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 30; P50 (Dnevno izvješće HRAT-a, 5. rujna 1995.), str. 1.

³⁰³¹ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 33; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 30; P38 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 4; P50 (Dnevno izvješće HRAT-a, 5. rujna 1995.), str. 1.

³⁰³² P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 37; P38 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 4.

³⁰³³ P1128 (Zapovijed Ivana Vukića o pregrupiranju snaga OG Šibenik, 6. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³⁰³⁴ P1128 (Zapovijed Ivana Vukića o pregrupiranju snaga OG Šibenik, 6. kolovoza 1995.), str. 1.

740. Dokazi ukazuju na to da su 15. kolovoza 1995., ili prije tog datuma, osobe koje se navode kao pripadnici HV-a palile kuće u Biovičinom Selu, Kolašcu i Macurama. Na temelju toga, Raspravno vijeće se uvjerilo da su te osobe na sebi imale uniforme vojnog tipa. Međutim, dokazi ne pružaju činjeničnu osnovu za kvalifikaciju tih osoba kao pripadnika HV-a. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage u to vrijeme eventualno bile prisutne u Biovičinom Selu, Kolašcu ili Macurama, ili u njihovoj blizini. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati gore navedene incidente u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

741. Dokazi nadalje ukazuju na to da su 5. rujna 1995. u Biovičinom Selu, u općini Kistanje, osobe koje se navode kao vojnici pustošile kuće. U vezi s tim, Raspravno vijeće se oslanja na opis te aktivnosti kao "pustošenja" koji potječe iz tog vremena i na Flynnovo svjedočenje, a ne na kvalifikaciju te aktivnosti kao "pljačkanja" koju je dala Maria Teresa Mauro. Na temelju toga što je Maria Teresa Mauro te osobe opisala kao vojnike, Raspravno vijeće se uvjerilo da su one na sebi imale uniforme vojnog tipa. Vijeće napominje da su te osobe imale dokument kojim ih služba za gospodarstvo u Šibeniku ovlašćuje da prikupljaju stoku. Na temelju gore navedenih dokaza ne može se utvrditi kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Biovičinom Selu ili u blizini Biovičinog Sela u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja.

742. Što se tiče svjedočenja Edwarda Flynna i Rajka Guše u vezi s paležom u Biovičinom Selu i svjedočenja Edwarda Flynna o mrtvim životinjama, Raspravnom vijeću su predloženi nedovoljni dokazi o tome tko je, kada i u kojim okolnostima zapalio kuće i ubio životinje. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice.

Gošić

743. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Gošiću, u općini Kistanje, predloženi prvenstveno putem svjedočenja Milana Letunice.

744. **Milan Letunica**, Srbin, stanovnik srpskog sela Gošić u općini Kistanje,³⁰³⁵ u svom svjedočenju je rekao da je 7. kolovoza 1995. iz šume u kojoj se skrivao gledao kako tridesetak naoružanih osoba u vojnim uniformama ulazi u kuće u njegovom selu. Letunica je kasnije vidio kako te osobe, koje nije poznao, u skupinama od po tri do pet, svakodnevno dolaze u selo. Svjedok je vidio kuće kako gore, uvijek po danu, pri čemu je u razdoblju od 7. do 27. kolovoza 1995. gorjelo sedam kuća. To su bile kuće Dušana Borka, Milana Borka, Save Borka, Sime Borka, Svete Borka, Miloša Žeželja i Rajka Žeželja. Letunica je vidio kako osobe u vojnim uniformama uzimaju domaće životinje i iznose predmete iz kuća, tovare ih u "privatne" automobile i odvoze. Letunica je izjavio da te osobe nikad nisu došle u selo poslije 14:00 sati, zbog čega bi on provodio dio poslijepodneva u svojoj kući, ali nikad u njoj nije ostajao po noći. Dok se skrivao u šumi, nestale su mu sve domaće životinje (80 ovaca, jedna krava, jedno tele, dvije svinje i perad), dva traktora i prikolica.³⁰³⁶ Početkom rujna 1995., MOCK je svjedoku pomogao da ode u Srbiju. Letunica se 8. srpnja 1997. vratio u Gošić i zatekao svoju kuću potpuno praznu.³⁰³⁷

745. Dana 11. kolovoza 1995., satnik Matko Kurtović je izvijestio zapovjednika OG Šibenik da je 113. pješачka brigada 6. kolovoza 1995. oslobodila sela Đevrske i Dobropoljci, kao i sva okolna sela koja gravitiraju prema Đevrskama.³⁰³⁸ U nastavku izvješća piše da 7. kolovoza 1995. nije bilo bojevih djelovanja i da je 8. kolovoza 1995. ojačana bojna 113. pješачke brigade bila razmještena u rajonu Srba, u općini Donji Lapac.³⁰³⁹

746. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je razmotrilo dokazni predmet P1128, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.8 (Biovičino Selo, Macure i Kolašac), i dokazni predmet P1200, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.8 (Parčić).

747. Dana 6. kolovoza 1995., 113. pješачka brigada je zauzela sela na potezu od Đevrsaka do Dobropoljaca. Istoga dana, 6. kolovoza 1995., 113. pješачka brigada je

³⁰³⁵ P635 (Milan Letunica, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 1-2.

³⁰³⁶ P635 (Milan Letunica, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 2.

³⁰³⁷ P635 (Milan Letunica, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 3.

³⁰³⁸ P2349 (Izvješće o stanju sigurnosti OG Šibenik, 11. kolovoza 1995.), str. 1-2, 6.

³⁰³⁹ P2349 (Izvješće o stanju sigurnosti OG Šibenik, 11. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

dobila zapovijed da, najkasnije do 04:00 sata 7. kolovoza 1995., razmjesti svoje snage na šire područje Biovičinog Sela, u općini Kistanje. Dana 7. kolovoza 1995., na područje Modrina Sela, u općini Kistanje, razmještena je 1. pješачka bojna, a 134. domobranska pukovnija je uspostavljala kontrolne punktove na raskrižjima kod Parčića i Kolašca, u općini Kistanje. S obzirom na to i na svjedočenje Milana Letunice da je 7. kolovoza 1995. tridesetak osoba u vojnim uniformama ulazilo u kuće u Gošiću, dokazi ukazuju na to da su 7. kolovoza 1995. pripadnici HV-a bili u Gošiću.

748. Dokazi ukazuju na to da su u razdoblju između 7. kolovoza 1995. i početka rujna 1995. skupine od po tri do pet naoružanih osoba u vojnim uniformama dolazile u Gošić svakoga dana prije 14:00 sati. Dokazi nadalje ukazuju na to da su te osobe barem ponekad uzimale domaće životinje i odnosile predmete iz kuća, ukrcavale ih u "privatne" automobile i odvozile. Dokazi također ukazuju na to da su u tom razdoblju uzete stvari iz kuće Milana Letunice, Srbina, uključujući sve njegove domaće životinje, dva traktora i prikolicu. Međutim, na temelju gore navedenih dokaza ne može se utvrditi kojim oružanim snagama su te osobe eventualno pripadale. Nadalje, Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi u kojima bi bili navedeni datumi kada su se ti incidenti odigrali. Iz tog razloga, dokazi o prisutnosti vojske na tom području u dijelu kolovoza i rujna 1995. ne mogu Raspravnom vijeću pomoći u utvrđivanju pripadnosti navodnih počinitelja. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

749. Dokazi također ukazuju na to da je u Gošiću u razdoblju od 7. do 27. kolovoza 1995., po danu, zapaljeno sedam kuća. Međutim, ne postoje dovoljni pouzdani dokazi o tome tko je i u kojim okolnostima zapalio te kuće. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

Ivoševci

750. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o pljačkanju u Ivoševcima, u općini Kistanje, predloženi prvenstveno putem svjedočenja Laile Malm i

jednog UNCIVPOL-ovog izvješća o incidentu. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 977 stanovnika Ivoševaca 1991., njih 956 su bili Srbi.³⁰⁴⁰

751. **Laila Malm**, pripadnica UNCIVPOL-a, koja je radila na području općina Knin, Benkovac, Gračac i Obrovac u razdoblju od 26. kolovoza do prosinca 1995.,³⁰⁴¹ u svom svjedočenju je rekla da je 30. kolovoza 1995. u selu Ivoševci vidjela mnogo muškaraca u vojnim uniformama kako pljačkaju kućanske predmete iz kuća i toware ih na jedan kamion i jedan automobil sa zadarskim registarskim tablicama.³⁰⁴² Ti ljudi u vojnim uniformama su svjedokinji rekli da štite civile, ali njoj se činilo da to nije slučaj.³⁰⁴³ Prema UNCIVPOL-ovom izvješću o tom incidentu, seljani su UNCIVPOL obavijestili da ti vojnici pale kuće i krađu.³⁰⁴⁴ Kada su se odvozili s mjesta događaja, jedan od vojnika je zavikao nešto što im je prevedeno kao "doći ćemo mi za vama". Svjedokinja također misli da su osobe u vojnim uniformama otvoreno pljačkale i da nisu ni pokušavale sakriti što čine.³⁰⁴⁵

752. Dokazi ukazuju na to da je 30. kolovoza 1995. u Ivoševcima više muškaraca u vojnim uniformama uzimalo nespecificirane kućanske predmete iz kuća i tovarilo ih u jedan kamion i jedan automobil, oba sa zadarskim registarskim tablicama. Na temelju gore navedenih dokaza ne može se utvrditi kojim oružanim snagama su počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Ivoševcima ili u blizini Ivoševaca u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

Kakanj

753. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju Kakanja predloženi prvenstveno putem svjedočenja Radoslava i Mirka

³⁰⁴⁰ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

³⁰⁴¹ P774 (Laila Malm, izjava svjedoka, 30. srpnja 2008., ispravljeno 4. rujna 2008.), par. 1, 13; Laila Malm, T. 8147; P775 (Karta područja Gračaca koju je označila Laila Malm).

³⁰⁴² P774 (Laila Malm, izjava svjedoka, 30. srpnja 2008., ispravljeno 4. rujna 2008.), par. 11; Laila Malm, T. 8158, 8170; P779 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-531, 30. kolovoza 1995.).

³⁰⁴³ Laila Malm, T. 8158-8159; P779 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-531, 30. kolovoza 1995.).

³⁰⁴⁴ P779 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-531, 30. kolovoza 1995.).

³⁰⁴⁵ P774 (Laila Malm, izjava svjedoka, 30. srpnja 2008., ispravljeno 4. rujna 2008.), par. 11.

Ognjenovića. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 192 stanovnika Kaknja, u općini Kistanje, njih 191 su 1991. bili Srbi.³⁰⁴⁶

754. **Radoslav Ognjenović**, Srbin, rođen 1908., iz sela Kakanj u općini Kistanje,³⁰⁴⁷ izjavio je da je u večernjim satima 4. kolovoza 1995. u tom selu vidio pedesetak vojnika i jednu haubicu.³⁰⁴⁸ Srpski vojnici su dotada već pobjegli iz Kaknja ne ispalivši ni metak i u selu su bili samo svjedok i deset drugih seljana: Mirko Ognjenović (rođen 1921.), Uroš Ognjenović (rođen 1926.), Uroš Šarić (rođen 1919.), Vojin Šarić (rođen 1911.), Danica Šarić (rođena 1936.-1937.), Dušan Šarić (rođen 1921.), Rajko Gajica (rođen 1932.), Ljubica Ognjenović (rođena 1911.), Ljubica Ognjenović (supruga Ilije, rođena 1910.) i Luka Pekić (rođen 1925.-1926.).³⁰⁴⁹ Svjedok je izjavio da su u večernjim satima 4. kolovoza 1995. u dvorište pred njegovom kućom došla deseterica vojnika i da ga je jedan od njih pitao ima li nešto vojno – na što je svjedok niječno odgovorio – i upozorio ga da će mu uništiti kuću ako pronađu nešto vojno. Vojnici su pretražili njegovu kuću i, prije nego što su otišli, dali su mu dvije plastične vrećice s hranom i deset kuna i rekli da mu neće učiniti ništa nažao.³⁰⁵⁰ Prema riječima svjedoka, svi vojnici su govorili s lokalnim naglaskom. Ubrzo nakon toga, svjedok je vidio vojnike kako ulaze u kuću Nikole Ognjenovića. Jedan hrvatski vojnik je pitao Radoslava Ognjenovića je li on vlasnik stogova sijena koji su bili oko 60-70 metara iza njegove kuće i kuće Nikole Ognjenovića. Svjedok je kasnije te večeri vidio kako ti stogovi gore. Vojnici su otišli iz Kaknja u smjeru sela Đevrske, u općini Kistanje.³⁰⁵¹ Kasnije te večeri, svjedok je čuo kako se pred njegovom kućom zaustavlja automobil i kako netko ulazi u kuću. Ta osoba mu je, govoreći s lokalnim naglaskom, rekla da ostane ležati i svjedok ju je u mraku prepoznao kao vojnika koji ga je ranije pitao ima li nešto vojno. Svjedok je sljedećeg jutra vidio da nema njegovog televizora.³⁰⁵²

755. Svjedok je 5. i 6. kolovoza 1995. iz svog dvorišta, koje se nalazi blizu glavne ceste i iz kojeg se dobro vidi selo, vidio ljude u vojnim maskirnim uniformama kako u civilnim automobilima ulaze u Kakanj.³⁰⁵³ Svjedok je izjavio da je, dok su ti ljudi bili u

³⁰⁴⁶ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

³⁰⁴⁷ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), str. 1, par. 1, 5.

³⁰⁴⁸ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 8.

³⁰⁴⁹ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 6.

³⁰⁵⁰ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 8.

³⁰⁵¹ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 9.

³⁰⁵² P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 10.

³⁰⁵³ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 2-3, 11.

selu, počelo gorjeti pet kuća i da su iz drugih kuća nestali predmeti.³⁰⁵⁴ Kuće koje su gorjele bile su vlasništvo Mirka Ognjenovića, Slobodana Ognjenovića (ime oca: Špiro), Kate Ognjenović (ime oca: Bogdan), Nikole Ognjenovića (ime oca: Obrad), Dragana Šarića (ime oca: Bogdan) i Nikole Šarića (ime oca: Nikola).³⁰⁵⁵ Prema riječima svjedoka, Mirko, Slobodan, Nikola i sin Kate Ognjenović, Jovan, te sinovi Mirka Ognjenovića, Željko i Zdenko, bili su pripadnici srpske vojske.³⁰⁵⁶

756. Svjedok je nadalje izjavio da je 16. kolovoza 1995. iz svog dvorišta vidio kako ljudi u vojnim maskirnim uniformama ulaze u Kakanj. Dok su ti ljudi bili u selu, počela je gorjeti svjedokova staja i šest kuća. Spaljene kuće su bile u vlasništvu Nikole Ognjenovića (rođenog približno 1943.), Ljubice Ognjenović (rođene 1911.), Milana Ognjenovića (rođenog približno 1942. ili 1943.), Nevena Ognjenovića (rođenog 1945.), Stevana Ognjenovića (rođenog približno 1942. ili 1943.) i Zdravka Ognjenovića (rođenog približno 1942. ili 1943.).³⁰⁵⁷ Svjedok je izjavio da su sve te osobe bile pripadnici srpske vojske, osim Ljubice, koja je bila Milanova i Nevenova majka.³⁰⁵⁸ Od 10. do 18. kolovoza 1995. svjedok je iz dvorišta ispred svoje kuće vidio kako ljudi u civilnim automobilima sa splitskim, zadarskim, šibenskim i riječkim registarskim tablicama, između 10:00 i 15:00 sati, dolaze u selo, i to uglavnom iz smjera Splita i Šibenika. Vidio ih je kako iz kuća uzimaju stolice, krevete, televizore, žičane ograde i podne obloge.³⁰⁵⁹

757. **Mirko Ognjenović**, Srbin, rođen 1921., iz sela Kakanj, u općini Kistanje,³⁰⁶⁰ u svom svjedočenju je rekao da je 4. ili 5. kolovoza 1995. čuo zvuk granatiranja iz smjera Knina i da je osjetio kako se zemlja trese.³⁰⁶¹ Svjedok je iz svoje kuće također vidio kako granate iz smjera Šibenika cijelog toga i sljedećeg dana padaju približno osam do deset kilometara od njegovog sela i to, kako se njemu činilo, duž koridora kojim su se povlačili pripadnici SVK koje je vidio uvečer 4. kolovoza ili ujutro 5. kolovoza

³⁰⁵⁴ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 11.

³⁰⁵⁵ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 4, 11.

³⁰⁵⁶ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 4, 11, 13.

³⁰⁵⁷ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 13.

³⁰⁵⁸ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 4, 11, 13.

³⁰⁵⁹ P2511 (Radoslav Ognjenović, izjava svjedoka, 23. siječnja 1999.), par. 12.

³⁰⁶⁰ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 1-2; P990 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 12. srpnja 2004.), str. 1; Mirko Ognjenović, T. 10701; D873 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Mirkom Ognjenovićem, 6. svibnja 2004.), str. 1; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 6.

³⁰⁶¹ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 2; Mirko Ognjenović, T. 10707.

1995.³⁰⁶² Svjedok je 4. kolovoza 1995. čuo kako padaju granate na Đevrske, u općini Kistanje, udaljene približno pet kilometara, u kojima je SVK koristila jedan zadružni objekt.³⁰⁶³ Oko godinu dana kasnije, jedan Hrvat, po imenu Pulić, rekao je svjedoku da je on usmjerio granate na jedan objekt u Đevrskama jer je mislio da je u njemu vojska, ali svjedok tvrdi da je taj objekt bio prazan kada je razoren.³⁰⁶⁴ Do 5. kolovoza 1995. iz sela je otišlo približno 25 muškaraca, pripadnika SVK, među kojima je bio i svjedokov sin.³⁰⁶⁵ Srpska vojska Krajine bila je prije ili za vrijeme operacije Oluja prisutna u jednom ili više sljedećih okolnih sela: Smrdelje i Varivode, oba u općini Kistanje, i Bratiškovci, Plastovo, Rupe i Laškovića, koja su sva u općini Skradin.³⁰⁶⁶ Poslije 5. kolovoza 1995. u Kaknju nije bilo struje.³⁰⁶⁷ Ljudi su se uspaničili i mnogi su otišli traktorima ili automobilima u strahu da će Kakanj biti zauzet i granatiran.³⁰⁶⁸ Svjedok je od ljudi čuo da je mjesni odbor, u kojem je bio Dragan Šarić, rekao seljanima da odu, kao i da će biti podijeljeno gorivo, ali to, prema riječima svjedoka, nije učinjeno.³⁰⁶⁹ Mnogo ljudi je otišlo samo s onim što su imali na sebi jer su mislili da će se vratiti.³⁰⁷⁰ Ostalo je samo desetero ljudi: Radoslav Ognjenović, Uroš Ognjenović, Ljubica Ognjenović (rođena 1910., ime oca: Ivan), Ljubica Ognjenović (rođena 1910., ime oca: Filip), Uroš Šarić, Vojin Šarić, Dušan Šarić, Danica Šarić i Rajko Gajica.³⁰⁷¹ Svjedok je ostao kod kuće i slušao radio, na kojem je svakog sata emitirana izjava predsjednika Tuđmana da ne mora otići nitko tko nije kriv.³⁰⁷² U tom trenutku u selu nije bila oštećena ni jedna kuća.³⁰⁷³

758. U večernjim satima 5. kolovoza 1995., dok se još vidjelo, svjedok je, skrivajući se u grmlju u dvorištu ispred svoje kuće, čuo tenkove i glasove na cesti iz smjera Šibenika.³⁰⁷⁴ Na udaljenosti od 300 metara, svjedok je vidio tenk i vojnike u polju na

³⁰⁶² Mirko Ognjenović, T. 10708, 10725-10727.

³⁰⁶³ Mirko Ognjenović, T. 10722-10723.

³⁰⁶⁴ Mirko Ognjenović, T. 10724-10725, 10747-10748.

³⁰⁶⁵ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 3, 5-6, 9; Mirko Ognjenović, T. 10715.

³⁰⁶⁶ Mirko Ognjenović, T. 10725.

³⁰⁶⁷ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 2.

³⁰⁶⁸ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 2; Mirko Ognjenović, T. 10715, 10720.

³⁰⁶⁹ Mirko Ognjenović, T. 10720-10721.

³⁰⁷⁰ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 2.

³⁰⁷¹ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 2-3; Mirko Ognjenović, T. 10733.

³⁰⁷² Mirko Ognjenović, T. 10715.

³⁰⁷³ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 3.

³⁰⁷⁴ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 3; Mirko Ognjenović, T. 10721, 10749.

rubu Kaknja.³⁰⁷⁵ Vidio je pet do šest vojnika u uniformi u blizini kuće Marka Ognjenovića, nakon čega je ona počela gorjeti.³⁰⁷⁶ Poslije toga, na udaljenosti od 350 metara, vidio je iste vojnike kako idu do stogova sijena Nikole Ognjenovića, koji su od kuće Marka Ognjenovića bili udaljeni 50 metara, i kako i oni počinju gorjeti, kao što je počela gorjeti i kuća Nikole Ognjenovića.³⁰⁷⁷ Svjedok je izjavio da je imao dobar pogled i dobar vid.³⁰⁷⁸ Marko Ognjenović i Nikola Ognjenović su obojica bili civili koji su otišli iz Kaknja.³⁰⁷⁹ Svjedok je čuo vojnike kako pjevaju pjesme HV-a, viku i smijeh, kao i pucnjavu.³⁰⁸⁰ Svjedok se tijekom noći 5. kolovoza 1995. skrivao u svom šljiviku, koji je od njegove kuće udaljen stotinjak metara.³⁰⁸¹ I dalje je čuo vojnike kako pjevaju. Zvučalo je kao da imaju zabavu u selu. Po onome što je čuo negdje iza ponoći 6. kolovoza 1995., svjedok je zaključio da vojnici odlaze iz sela.³⁰⁸² Kada se razdanilo, svjedok je sreo Uroša Ognjenovića i zajedno su prošli kroz selo.³⁰⁸³ Svjedok je vidio mnogo kuća s razbijenim prozorima i vratima, hranu po cesti, kao i strvine tri psa i jedne ovce ubijenih vatrenim oružjem kako leže na cesti.³⁰⁸⁴ Vidio je da je provaljeno u dvije trgovine u selu i da su ukradeni hrana i piće.³⁰⁸⁵ Na cesti je bilo mnogo ambalaže.³⁰⁸⁶ Staja Dragana Šarića je izgorjela do temelja.³⁰⁸⁷ Svjedok i Uroš Ognjenović su oslobodili neke životinje i ubili četiri opasna psa.³⁰⁸⁸ U tri ili četiri navrata, 6. ili 7. kolovoza 1995., u selo su došli policajci iz Šibenika u plavim uniformama, s natpisom "Policija" na rukavu, i donijeli hranu i tada nije bilo vojnika

³⁰⁷⁵ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 3; Mirko Ognjenović, T. 10721.

³⁰⁷⁶ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 3; Mirko Ognjenović, T. 10721, 10730-10731, 10735, 10747.

³⁰⁷⁷ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 3; Mirko Ognjenović, T. 10721, 10730-10731, 10735, 10747.

³⁰⁷⁸ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 3; Mirko Ognjenović, T. 10730-10731.

³⁰⁷⁹ Mirko Ognjenović, T. 10747.

³⁰⁸⁰ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 3; Mirko Ognjenović, T. 10721, 10749.

³⁰⁸¹ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 3; Mirko Ognjenović, T. 10749.

³⁰⁸² P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 3; Mirko Ognjenović, T. 10721, 10749.

³⁰⁸³ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 3-4.

³⁰⁸⁴ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 4.

³⁰⁸⁵ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 4; Mirko Ognjenović, T. 10749.

³⁰⁸⁶ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 4.

³⁰⁸⁷ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 4; Mirko Ognjenović, T. 10720-10722, 10730-10731.

³⁰⁸⁸ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 4.

koji bi došli krasti i pljačkati.³⁰⁸⁹ Svjedok je tim policajcima rekao da vojnici pale njihove kuće i pljačkaju, ali policajci su mu rekli da oni tu ne mogu ništa.³⁰⁹⁰

759. Dana 8. kolovoza 1995., oko 09:00 sati, svjedoku su u selu prišla dva vojnika s automatskim puškama.³⁰⁹¹ Ti vojnici, koji su se dovezli automobilom, na sebi su imali vojne maskirne uniforme s oznakom HV-a na rukavu jakne.³⁰⁹² Jedan od njih je pitao svjedoka zašto je ostao i rekao mu da bi mu bilo bolje da je otišao s drugima.³⁰⁹³ Pitali su svjedoka za jedan automobil je li njegov i ima li ključeve za njega. Jedan od njih je rekao da su osloboditelji, dok je drugi rekao da su ustaše.³⁰⁹⁴ Prema riječima tog drugog, tako su Srbi nazivali pripadnike HV-a. On je također rekao da je iz susjednog sela Laškovica.³⁰⁹⁵ Jedan od vojnika je svjedoku rekao nešto poput "nitko neće odgovarati zbog tebe" i kazao da mu oni ne žele nauditi, ali da bi mu drugi mogli svašta učiniti.³⁰⁹⁶ Vojnici su svjedoku, koji je pošao nahraniti svinje, rekli da se ne udaljava od kuće i da se brine za sebe, a ne za svinje.³⁰⁹⁷

760. Dana 9. kolovoza 1995., oko 14:00 sati, svjedok je bio u dvorištu ispred svoje kuće sa svojom strinom Ljubicom Ognjenović i Radoslavom Ognjenovićem.³⁰⁹⁸ Dva vojnika u uniformama HV-a, s automatskim puškama i pištoljima, dovezla su se sivim vozilom i ušla u dvorište ispred svjedokove kuće.³⁰⁹⁹ Kada je svjedokov pas, koji mu je bio blizu, zalajao, jedan od vojnika ga je ubio vatrenim oružjem.³¹⁰⁰ Isti vojnik je ušao u svjedokovu kuću, u kojoj je bila lovačka puška svjedokovog sina, dok je drugi uperio pušku u svjedokove grudi.³¹⁰¹ Kada mu je svjedok rekao da za to nema potrebe jer ne pruža otpor, vojnik je rekao da njihova srpska djeca ratuju protiv Hrvatske, pljačkaju i

³⁰⁸⁹ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 5; Mirko Ognjenović, T. 10731-10732.

³⁰⁹⁰ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 5.

³⁰⁹¹ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 4.

³⁰⁹² P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 4; Mirko Ognjenović, T. 10750-10751.

³⁰⁹³ Mirko Ognjenović, T. 10716, 10738.

³⁰⁹⁴ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 4; Mirko Ognjenović, T. 10750.

³⁰⁹⁵ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 4.

³⁰⁹⁶ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 4; Mirko Ognjenović, T. 10708-10709, 10716, 10738, 10750.

³⁰⁹⁷ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 4; Mirko Ognjenović, T. 10709, 10716, 10750.

³⁰⁹⁸ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 4.

³⁰⁹⁹ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 4; Mirko Ognjenović, T. 10751-10752.

³¹⁰⁰ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 4; Mirko Ognjenović, T. 10751.

³¹⁰¹ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 4-5; Mirko Ognjenović, T. 10717, 10751.

ubijaju, dok hrvatski očevi svoju djecu uče da budu primjer drugima.³¹⁰² Vojnik koji je bio u kući je izašao i otišao u garažu, koja je gotovo odmah počela gorjeti.³¹⁰³ Kada je svjedok krenuo spasiti svoj motokultivator iz garaže, vojnici su ga upozorili da se ne približava vatri, što je on shvatio kao prijetnju da će ga gurnuti u vatru.³¹⁰⁴ Kada je spasio motokultivator, vidio je da gori njegovih pet stogova sijena, njegova kuća i staja.³¹⁰⁵ Čuo je kako se pali vozilo.³¹⁰⁶ Sve je izgorjelo do temelja, uključujući traktor.³¹⁰⁷ Svjedok je 10. kolovoza 1995. vidio da je u velikoj mjeri izgorjelo deset od ukupno stotinjak kuća i staja u selu, kao i 30 koza i ovaca, te dva janjeta koja su još bila živa.³¹⁰⁸

761. Svjedok je u svom svjedočenju rekao da su u selo gotovo svakoga dana dolazili vojnici u uniformama HV-a s hrvatskim grbom na rukavu i civili, žene i muškarci, pojedinačno ili u skupinama po dvoje ili troje, najčešće u civilnim automobilima. Isprva su krali nove električne uređaje, a kasnije sve što je imalo neku vrijednost.³¹⁰⁹ Vojnici bi ponekad dolazili velikim kamionima za stoku, u njih ukrcavali ovce i stoku seljaka i odvozili ih.³¹¹⁰

762. Svjedok je rekao da je 14. kolovoza 1995. u njegovu kuću došao Uroš Ognjenović i rekao mu da je jedan vojnik ubio dva janjeta i da želi da im se odere koža. Svjedok je otišao u kuću Uroša Ognjenovića i oderao tu janjad. Vojnik, koji je bio u maskirnoj uniformi s oznakom HV-a na rukavu, naredio je svjedoku da ubije još jedno janje i odere ga. Vojnik je svjedoku naredio da ta tri oderana janjeta stavi u prtljažnik njegovog automobila, koji je izgledao kao civilni automobil. Drugi vojnici koji su toga dana bili u selu odvozili su živu janjad.³¹¹¹ Dana 17. i 18. kolovoza 1995., vojnici su nastavili dolaziti u selo i pljačkati.³¹¹² Svjedok je izjavio da su vojnici nastavili svakodnevno dolaziti u selo i pljačkati i poslije 24. kolovoza 1995. i da je gorjelo još

³¹⁰² P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 4; Mirko Ognjenović, T. 10717.

³¹⁰³ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 5.

³¹⁰⁴ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 5; Mirko Ognjenović, T. 10751.

³¹⁰⁵ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 5; Mirko Ognjenović, T. 10709, 10751.

³¹⁰⁶ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 5.

³¹⁰⁷ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 5; Mirko Ognjenović, T. 10728-10729; D872 (Izvešće UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), str. 2.

³¹⁰⁸ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 5; Mirko Ognjenović, T. 10709, 10752-10753; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 3.

³¹⁰⁹ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 5; Mirko Ognjenović, T. 10736, 10752-10753.

³¹¹⁰ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 5.

³¹¹¹ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 6.

³¹¹² P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 6-7.

kuća. U Kaknju je spaljeno ukupno 19 staja i 23 kuće. Na kraju, nakon što su drugi seljani u strahu otišli, u selu su ostali samo svjedok, njegova strina Ljubica Ognjenović i Vojin Šarić. Svjedok i njegova strina su se 26. kolovoza 1995. automobilom odvezli iz sela.³¹¹³ Nakon što su posjetili njegovu suprugu u bolnici u Kninu, svjedok i njegova strina otišli su u bazu UN-a, gdje je svjedok evidentiran.³¹¹⁴ Otišao je odande 15. rujna 1995. u Srbiju u konvoju pod pratnjom UN-a i u Srbiji je ostao do rujna 1997.³¹¹⁵ U rujnu 1997. svjedok se vratio u svoje selo.³¹¹⁶ Primijetio je da je nekoliko staja i kuća izgorjelo nakon što je otišao, odnosno da je dotad u selu izgorjela oko polovina kuća.³¹¹⁷

763. Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo dokazni predmet D93, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.1.8 (Uroš Šarić i Uroš Ognjenović – Prilog, br. 8).

764. Dana 26. kolovoza 1995., prije 20:00 sati, UNMO je vidio četiri hrvatska vojnika kako ukrcavaju stoku u kamion u Kaknju, u općini Kistanje.³¹¹⁸

765. **Laila Malm**, pripadnica UNCIVPOL-a, koja je radila na području općina Knin, Benkovac, Gračac i Obrovac u razdoblju od 26. kolovoza do prosinca 1995.,³¹¹⁹ u svom svjedočenju je, govoreći o selima i zaseocima koje je obišla 28. kolovoza 1995. u Kninu i okolnim općinama, rekla da su bile spaljene sve kuće u Bribiru, Đevrskama, Kistanjama i Žažviću, mjestima u općini Kistanje; da je bila spaljena većina kuća u Varivodama, u općini Kistanje; da je većina kuća u Kaknju, u općini Kistanje, bila neoštećena; da je u Bratiškovićima, u općini Kistanje, bilo spaljeno nekoliko kuća; da je u Cicvarama, u općini Kistanje, bilo spaljeno 95 posto kuća; i da je spaljeno 90 posto kuća u Smrdeljima, u općini Kistanje.³¹²⁰ Malm je nadalje izjavila da u selima i zaseocima Bribir, Cicvare, Đevrske, Kakanj, Kistanje, Varivode, Žažvić i Čakići u općini Kistanje nije vidjela nikoga, da je u Bratiškovićima ostalo samo 20 Srba i da je u

³¹¹³ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 8.

³¹¹⁴ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 8-9; D874 (Dopisi PU šibensko-kninske, sa službenim zabilješkama), str. 7.

³¹¹⁵ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 9.

³¹¹⁶ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 9; D873 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Mirkom Ognjenovićem, 6. svibnja 2004.), str. 2.

³¹¹⁷ P989 (Mirko Ognjenović, izjava svjedoka, 24. siječnja 1999.), str. 9; Mirko Ognjenović, T. 10752-10753.

³¹¹⁸ P128 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 26. kolovoza 1995.), str. 1, 4.

³¹¹⁹ P774 (Laila Malm, izjava svjedoka, 30. srpnja 2008., ispravljeno 4. rujna 2008.), par. 1, 13; Laila Malm, T. 8147; P775 (Karta područja Gračaca koju je označila Laila Malm).

³¹²⁰ Laila Malm, T. 8204-8205; P784 (Popis sela i zaselaka u općini Knin koje je obišla Laila Malm, 28. kolovoza 1995.).

Smrdeljima, u općini Kistanje, ostalo dvoje ljudi.³¹²¹ Prema riječima svjedokinje Malm, premda ona nije nikad osobno vidjela kako netko pali kuće, ljudi u selima i zaseocima su joj rekli da kuće pale hrvatski vojnici. Malm je izjavila da su te kuće bile nedavno spaljene jer bi u kućama i oko njih, da su bile davno spaljene, vidjela raslinje.³¹²²

766. Dana 2. kolovoza 1995., Ante Gotovina je izdao zapovijed za napadnu operaciju Kozjak.³¹²³ Gotovina je naredio 15. domobranskoj pukovnici da, u I. borbenom ešalonu, s tadašnjih položaja za obranu izvrši napad na bojišnici, desno na rijeci Krči i lijevo duž pravca Debela Punta - Kakanj, u općini Kistanje - Krnete, u općini Donji Lapac. Isto tako, Gotovina je naredio 113. pješačkoj brigadi da, također u I. borbenom ešalonu, izvrši napad duž bojišnice, desno duž pravca Debela Punta - selo Kakanj i lijevo duž pravca selo Velim, u općini Benkovac - Orlovača, tt. 405. I 15. domobranskoj pukovnici i 113. pješačkoj brigadi naređeno je da 4. kolovoza 1995. u 04:00 sata budu spremne za napad koji je trebao početi u 05:00 sati istoga dana.³¹²⁴

767. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je uzelo u obzir dokazne predmete P2559 (str. 3-5) i P1128, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.8 (Biovičino Selo, Macure i Kolašac).

768. Na temelju svjedočenja Radoslava Ognjenovića, Srbina iz sela Kakanj, Raspravno vijeće konstatira da je u večernjim satima 4. kolovoza 1995. u dvorište ispred njegove kuće došlo deset osoba koje se navode kao hrvatski vojnici. Jedna od tih osoba je Ognjenovića pitala ima li vojne opreme. Ta skupina je potom pretražila kuću i na odlasku mu rekla da mu nitko neće učiniti ništa nažao. Na temelju toga što su te osobe opisane kao vojnici, Raspravno vijeće konstatira da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Raspravno vijeće nadalje konstatira da je, kasnije te večeri, u dom Radoslava Ognjenovića ušla jedna osoba, koja mu je rekla da ostane ležati i odnijela njegov televizor. Ognjenović je prepoznao tu osobu kao onu koja ga je ranije pitala ima li vojne opreme. Tijekom iste večeri, Ognjenović je u Kakanju vidio pedesetak osoba, o kojima govori kao o vojnicima, koje su imale haubicu. Na temelju opisa tih osoba kao vojnika, Raspravno vijeće konstatira da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Raspravno vijeće nadalje napominje da je vojnicima HV-a naređeno da 4. kolovoza

³¹²¹ Laila Malm, T. 8204-8205; P784 (Popis sela i zaselaka u općini Knin koje je obišla Laila Malm, 28. kolovoza 1995.).

³¹²² P774 (Laila Malm, izjava svjedoka, 30. srpnja 2008., ispravljeno 4. rujna 2008.), par. 8.

³¹²³ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.).

³¹²⁴ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 11.

1995. počnu s vojnim akcijama u blizini Kaknja i da su srpski vojnici otišli iz sela prije te večeri. Na temelju tih dokaza i s obzirom na veliki broj uniformiranih muškaraca i na to da su imali haubicu, Raspravno vijeće za tih 50 uniformiranih osoba konstatira da su bile pripadnici HV-a. Nadalje, s obzirom na prisutnost 50 vojnika HV-a u Kaknju u večernjim satima 4. kolovoza 1995. i ponašanje deset uniformiranih osoba koje su pretražile kuću Radoslava Ognjenovića, Raspravno vijeće za tih deset osoba konstatira da su bile pripadnici HV-a. U skladu s tim, Raspravno vijeće, na temelju toga što je Radovan Ognjenović prepoznao osobu koja je odnijela njegov televizor, konstatira da je ta osoba također bila pripadnik HV-a. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2 (f) dolje u tekstu.

769. Raspravno vijeće konstatira da je jedna osoba koja se navodi kao hrvatski vojnik u večernjim satima 4. kolovoza 1995. pitala Radoslava Ognjenovića jesu li stogovi sijena iza njegove kuće i kuće Nikole Ognjenovića njegovi i da je kasnije te večeri Ognjenović vidio kako ti stogovi gore. Premda Raspravnom vijeću nisu predočeni neposredni dokazi o tome tko je zapalio stogove sijena, ono je uzelo u obzir da je, prema riječima Radoslava Ognjenovića, u tom trenutku u Kaknju osim njega bilo još samo deset starijih seljana i pedesetak uniformiranih osoba, za koje je Raspravno vijeće konstatiralo da su bile pripadnici HV-a. Na temelju toga i uzimajući u obzir interes koji je jedan od vojnika HV-a prisutnih u Kaknju pokazao za stog sijena 4. kolovoza 1995., Raspravno vijeće konstatira da je te stogove zapalio jedan od tih vojnika HV-a. Na temelju nacionalnog sastava Kaknja 1991., Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici zapaljenih stogova sijena bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će stoga dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2 i 5.8.2 (g) dolje u tekstu.

770. Na temelju svjedočenja Mirka i Radoslava Ognjenovića, Raspravno vijeće konstatira da je u večernjim satima 5. kolovoza 1995. pet do šest osoba, koje su opisane kao uniformirani vojnici, prvo zapalilo kuću Marka Ognjenovića, a kasnije još najmanje dvije kuće i jedan stog sijena. Na temelju nacionalnog sastava Kaknja 1991., Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici ili stanari uništene imovine bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće je uzelo u obzir dokaz da se Kakanj 4. kolovoza 1995. nalazio na pravcu napada 15. domobranske pukovnije i 113. pješачke brigade, kao i svjedočenje Mirka Ognjenovića da su u večernjim satima 5. kolovoza 1995. u Kakanj s tenkom stigle osobe opisane kao vojnici, koje su pjevale pjesme HV-a. Na temelju toga što su opisane

kao vojnici, Raspravno vijeće konstatira da su te osobe na sebi imale uniforme vojnog tipa. S obzirom na to da su imale tenk i činjenicu da su pjevale pjesme koje su opisane kao "pjesme Hrvatske vojske", Raspravno vijeće konstatira da su te osobe bile pripadnici HV-a. Na temelju toga, Raspravno vijeće i za pet do šest uniformiranih osoba koje su palile imovinu u Kaknju konstatira da su bile pripadnici HV-a. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2 i 5.8.2 (g) dolje u tekstu.

771. Tijekom noći s 5. na 6. kolovoza 1995., Mirko Ognjenović je slušao kako hrvatski vojnici u Kaknju pjevaju pjesme HV-a, viču i smiju se. Mirko Ognjenović je 6. kolovoza 1995. rano ujutro prošetao Kaknjem i vidio mnogo kuća s razbijenim prozorima i vratima, dvije trgovine iz kojih su odneseni hrana i piće, tri psa i jednu ovcu ubijene vatrenim oružjem i spaljenu staju Dragana Šarića. Radoslav Ognjenović također potvrđuje nestanak predmeta iz kuća u razdoblju od 5. do 6. kolovoza 1995. Raspravno vijeće je također uzelo u obzir ponašanje hrvatskih vojnika u Kaknju u večernjim satima i u noći s 5. na 6. kolovoza 1995., kao i to da je Mirko Ognjenović činjenicu da je imovina odnesena i uništena primijetio 6. kolovoza 1995. rano ujutro, nedugo nakon što su vojnici otišli iz sela. Na temelju toga, Raspravno vijeće konstatira da su ti hrvatski vojnici odnijeli i uništili imovinu u Kaknju u noći s 5. na 6. kolovoza 1995. Na temelju nacionalnog sastava Kaknja 1991., Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici odnesene ili uništene imovine bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti te incidente u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2, 5.6.2 i 5.8.2 (f) i (g) dolje u tekstu.

772. Svjedočenje Radoslava Ognjenovića ukazuje na to da su 16. kolovoza 1995. ljudi u vojnim maskirnim uniformama ušli u Kakanj i da je planula staja Radoslava Ognjenovića, jedan traktor i šest drugih kuća. Raspravno vijeće nadalje prima na znanje dokaz UNMO-a da su 16. kolovoza 1995. dvije osobe koje se navode kao vojnici HV-a zapalile kuću jednog seljanina i da su druge osobe koje se navode kao vojnici HV-a pokrale sve iz kuće jednog drugog seljanina, uključujući traktor. Međutim, Radoslav Ognjenović nije naveo kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali i izvješće UNMO-a ne pruža činjeničnu osnovu za kvalifikaciju navodnih počinitelja kao "vojnika HV-a". Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Kaknju ili u blizini Kaknja u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o

identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice.

773. Radoslav Ognjenović je nadalje izjavio da je u razdoblju od 10. do 18. kolovoza 1995., između 10:00 i 15:00 sati, vidao ljude u civilnim automobilima sa splitskim, zadarskim, šibenskim i riječkim registarskim tablicama kako se dovoze u Kakanj i iz kuća uzimaju stolice, krevete, televizore, žičane ograde i podne obloge. Na temelju tog dokaza, Raspravno vijeće ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili mogućoj pripadnosti počinitelja nekim oružanim snagama. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

774. Na temelju svjedočenja Mirka Ognjenovića, Raspravno vijeće konstatira da su 9. kolovoza 1995. u njegovu kuću došle dvije naoružane osobe u uniformama HV-a koje su se dovezle vozilom sive boje. Jedna od tih osoba je ubila njegovog psa vatrenim oružjem, dok mu je druga uperila pušku u grudi i rekla mu da srpska djeca ratuju protiv Hrvatske, pljačkaju i ubijaju, dok hrvatski očevi svoju djecu uče da budu primjer drugima. Jedna od tih naoružanih uniformiranih osoba je potom prvo zapalila garažu Mirka Ognjenovića, a zatim i njegove stogove sijena, kuću i staju. S obzirom na izjave uniformiranih muškaraca o djelima Srba, koje je Mirko Ognjenović prepričao, Raspravno vijeće se uvjerilo da su te osobe bile hrvatske nacionalnosti. Međutim, Mirko Ognjenović ne pruža činjeničnu osnovu za kvalifikaciju uniformi koje su ti muškarci imali na sebi kao uniformi HV-a. Raspravno vijeće je uzelo u obzir da je u Kakanju prethodnog dana bilo osoba u maskirnim uniformama koje su na rukavu jakni imale oznaku HV-a i podsjeća na svoju konstataciju dalje u tekstu u vezi s 14. kolovozom 1995. Na temelju gore navedenog, Raspravno vijeće konstatira da su te uniformirane osobe bile vojnici HV-a. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2 i 5.8.2(g) dolje u tekstu.

775. Raspravno vijeće konstatira da su nepreciziranih datuma u kolovozu 1995. osobe obučene u uniforme HV-a s hrvatskim grbom na rukavu i civili, i muškarci i žene, gotovo svakoga dana dolazili u Kakanj civilnim automobilima. Prvo su pljačkali električne uređaje a kasnije i sve što je imalo neku vrijednost, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su te predmete odnijeli. Osim toga, te osobe bi ponekad ukravale ovce i stoku seljana u velike kamione za stoku i odvozile ih. Na temelju hrvatskog grba na uniformama, Raspravno vijeće konstatira da su neki od muškaraca koji su odnosili električne uređaje i druge vrijedne predmete bili pripadnici HV-a. Na

temelju nacionalnog sastava Kaknja, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici velike većine odnesene imovine bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti te incidente u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2 (f) dolje u tekstu.

776. Na temelju svjedočenja Mirka Ognjenovića, Raspravno vijeće konstatira da je 14. kolovoza 1995. jedan vojnik u maskirnoj uniformi s oznakom HV-a na rukavu ubio dva janjeta Uroša Ognjenovića, koje je kasnije oderao Mirko Ognjenović. Kada je janjad bila oderana, taj vojnik je naredio Mirku Ognjenoviću da ubije i odere još jedno janje. Vojnik je potom naredio Mirku Ognjenoviću da tri oderana janjeta utovari u prtljažnik civilnog automobila. Na temelju činjenice da je Mirko Ognjenović za maskirnu uniformu tog vojnika rekao da je na rukavu imala oznaku HV-a, Raspravno vijeće konstatira da je ta osoba bila pripadnik HV-a. S obzirom na to da je stanovništvo Kaknja 1991. bilo gotovo isključivo srpsko i konstataciju Raspravnog vijeća da su druge osobe u selu po imenu Ognjenović bile Srbi, Raspravno vijeće konstatira da je i Uroš Ognjenović bio srpske nacionalnosti. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2 (f) dolje u tekstu.

777. Dokazi nadalje ukazuju na to da su 17. i 18. kolovoza 1995. i "svakog dana" poslije 24. kolovoza 1995. osobe koje se navode kao vojnici nastavile paliti i odnositi nespacificirane predmete iz kuća u Kaknju i da je spaljeno ukupno 19 staja i 23 kuće. Prema izvješćima UNMO-a, dva vojnika HV-a su bila u selu 18. kolovoza 1995., a 26. kolovoza 1995. u Kaknju su četiri osobe opisane kao hrvatski vojnici tovarile stoku u kamion. Na temelju toga što su navodni počinitelji gore navedenih incidenata opisani kao vojnici, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imali uniforme vojnog tipa. Međutim, Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o tome kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali; isto tako, u vezi s 18. i 26. kolovozom 1995., izvješće UNMO-a ne pruža činjeničnu osnovu za kvalifikaciju navodnih počinitelja kao vojnika HV-a. Nadalje, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Kaknju ili u blizini Kaknja u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. Raspravno vijeće nadalje uzima u obzir da dio spomenutih dokaza proturječi iskazu Laile Malm koja je izjavila da je 28. kolovoza 1995. većina kuća u Kaknju bila neoštećena. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati gore navedene incidente u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice.

Mjesto Kistanje

778. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju mjesta Kistanje predloženi putem brojnih svjedočenja, uključujući svjedočenja Murraya Dawesa, Johna Hilla, Philipa Berikoffa, Veselka Bilića i Rajka Guše. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 2.021 stanovnika Kistanja 1991., njih 1.980 su bili Srbi.³¹²⁵

779. **Marko Rajčić**, načelnik topništva ZP-a Split u razdoblju od travnja 1993. do lipnja 1996.,³¹²⁶ u svom svjedočenju je rekao da je 6. kolovoza 1995. u Kistanjama vidio vojnika koji je pokušao odnijeti jedan predmet iz jedne kuće. Rajčić je tom vojniku naredio da predmet ostavi, isključio ga iz borbenog rasporeda i poslao natrag na njegovo zapovjedno mjesto.³¹²⁷ Rajčić, osim tog incidenta, nije 5. i 6. kolovoza 1995. na novooslobođenim područjima vidio paljenje ili pljačkanje kuća.³¹²⁸

780. Dana 6. kolovoza 1995., u Kistanje je poslano nekoliko pripadnika VP, i to Alen Samohod, Robert Nimac, Jere Silov, Petar Burilović, Ivica Burilović, Zdenko Lucić, Željko Gal, Krunoslav Sabljic i Mladen Boričić.³¹²⁹

781. Raspravno vijeće je nadalje uzelo u obzir relevantne dokaze iz dokaznog predmeta P1128, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.8 (Biovičino Selo, Macure i Kolašac).

782. **Murray Dawes**, civilna osoba, bivši službenik UN-a za smještaj, stacioniran u općini Knin od svibnja 1994. do listopada 1995.,³¹³⁰ u svom svjedočenju je rekao da su on i Dreyer išli u općinu Kistanje 6. kolovoza 1995. i da su tamo stigli oko 10:00 sati.³¹³¹ Kada su zaustavljeni na kontrolnom punktu na kninskoj strani Kistanja, vojnik na kontrolnom punktu im je rekao da je iz Zadra. Tijekom vremena koje su on i Dreyer proveli u Kistanjama, svjedok ondje nije vidio nijednog civila. Svi automobili koje je vidio bili su ili napušteni srpski automobili ili vojna vozila HV-a.³¹³² Međutim, u mjestu

³¹²⁵ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

³¹²⁶ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 1; Marko Rajčić, T. 16236, 16275; P2323 (Službena zabilježka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 1.

³¹²⁷ Marko Rajčić, T. 16507.

³¹²⁸ Marko Rajčić, T. 16495, 16501, 16503.

³¹²⁹ P973 (Knjiga službujućeg časnika 4. satnije 72. bojne VP, 4. -11. kolovoza 1995.), str. 6-7.

³¹³⁰ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 1-2.

³¹³¹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8-9; Murray Dawes, T. 10401, 10414.

³¹³² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 9.

je bilo 200-300 osoba odjevenih u regularne borbene uniforme HV-a.³¹³³ Premda je Dawes u Kistanjama proveo samo približno 15 minuta, vidio je kad su vojnici HV-a digli u zrak najmanje dvije kuće.³¹³⁴ Primijetio je da je na nekoliko kuća bilo napisano "hrvatska kuća".³¹³⁵ Činilo se da su tako označene kuće pošteđene i da nisu uništene.³¹³⁶ Vojnici HV-a su iznosili osobne stvari – televizore, glazbene linije, male traktore, itd. – iz kuća uz glavnu cestu i tovarili ih u vojne kamione HV-a ili u osobna vozila parkirana na glavnoj cesti i na kolnim prilazima kućama, ili su ih stavljali uz cestu, premda ne i na zasebne hrpe.³¹³⁷ Vojnici HV-a su u vojne kamione tovarili i domaće životinje. Dawes i Dreyer su se provezli kroz mjesto Kistanje, potom su se okrenuli i vratili glavnom cestom u Knin.³¹³⁸

783. Satnik Matko Kurtović je 11. kolovoza 1995. podnio izvješće zapovjedniku OG Šibenik u kojem kaže da je 15. domobranska pukovnija 6. kolovoza 1995. "oslobodila" područje Kistanja.³¹³⁹ On u svom izvješću dalje kaže da je na oslobođenim područjima po okončanju akcije došlo do popuštanja stege kod većeg broja pripadnika HV-a, koji su konzumirali alkohol i pljačkali po kućama.³¹⁴⁰ Kurtović također izvještava da su zapovjednici po zauzimanju mjesta izgubili kontrolu nad pripadnicima HV-a, koji su zapalili više kuća i pljačkali, naročito u mjestima sa srpskim stanovništvom i na području Đevrsaka, Kistanja i Drniša, kao i da je bilo nekoliko slučajeva protuzakonitog postupanja s ratnim plijenom, čije počinitelje su pripadnici Službe evidentirali s namjerom da poduzmu mjere po završetku prioritetnih aktivnosti.³¹⁴¹

784. U svojoj analizi operacije Kozjak-95 od 15. kolovoza 1995., Gotovina je Červenku napisao da je drugog dana operacije 15. domobranska pukovnija oslobodila područje Kistanja.³¹⁴² Gotovina je 16. rujna 1995. u Raščlambi provedene operacije Oluja Červenku napisao da su Kistanje oslobođene 6. kolovoza 1995.³¹⁴³

³¹³³ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 9; Murray Dawes, T. 10401.

³¹³⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 9.

³¹³⁵ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 9; Murray Dawes, T. 10402, 10541.

³¹³⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 9; Murray Dawes, T. 10402.

³¹³⁷ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 9; Murray Dawes, T. 10401, 10405.

³¹³⁸ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 9.

³¹³⁹ P2349 (Izvešće o stanju sigurnosti OG Šibenik, 11. kolovoza 1995.), str. 1-2, 6.

³¹⁴⁰ P2349 (Izvešće o stanju sigurnosti OG Šibenik, 11. kolovoza 1995.), str. 4-5.

³¹⁴¹ P2349 (Izvešće o stanju sigurnosti OG Šibenik, 11. kolovoza 1995.), str. 5-6.

³¹⁴² P2559 (Analiza operacije Kozjak koju je sastavio general Gotovina, 15. kolovoza 1995.), str. 3-4.

³¹⁴³ P2585 (Ante Gotovina, Raščlamba provedene operacije "Oluja", 16. rujna 1995.), str. 1-2, 10.

785. **Vladimir Gojanović**, bivši vojnik HV-a,³¹⁴⁴ izjavio je da je 6. kolovoza 1995. sa skupinom od šest do sedam dragovoljaca prošao kroz Kistanje, u kojima su od hrvatskih vojnika saznali da je 4. gardijska brigada već prošla kroz to mjesto.³¹⁴⁵ Prema riječima svjedoka, u mjestu nije bilo vojne policije, a moguće je da je vojna postrojba koja je bila u mjestu bila 142. zadarska brigada.³¹⁴⁶ Izjavio je da je dio vojnika provjeravao kuće, dok su ih drugi pljačkali tako što su, na primjer, odnosili televizore.³¹⁴⁷ Vidio je kuće koje su gorjele i izgorjele kuće, za koje smatra da su zapaljene podmetanjem požara, a ne djelovanjem topništva.³¹⁴⁸ Po njegovoj procjeni, u Kistanjama je gorjelo približno 35-40 posto kuća.³¹⁴⁹ Gojanović je izjavio da je 16. kolovoza 1995., ili približno tog datuma, prošao kroz Kistanje i vidio da je još veći dio mjesta oštećen i uništen.³¹⁵⁰

786. Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo dokaze iz dokaznog predmeta D1542, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.7 (Zrmanja i Zrmanja Vrelo).

787. **Veselko Bilić**, hrvatski dragovoljac u 15. domobranskoj pukovnici do 18. kolovoza 1995.,³¹⁵¹ u svom svjedočenju je rekao da se ponovno priključio 15. pukovnici kao dragovoljac kada ga je rođak, narednik za vezu, obavijestio da se očekuje protugranatiranje od strane SVK i da se postrojba okuplja.³¹⁵² Dana 5. kolovoza 1995. u podne, svjedokova desetina je s topničkom potporom napredovala kroz selo Lazanice ili Travice, te sela Pamučari, Gvardijani i Bratiškovci, koja su sva u općini Skradin.³¹⁵³ Nakon odmora u Bratiškovcima, krenuli su prema Kistanjama, u koje su stigli 6. ili 7.

³¹⁴⁴ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 2-3; Vladimir Gojanović, T. 2973, 2983, 2987, 3010-3011, 3015, 3018-3019, 3039, 3119, 3121-3122, 3131-3133, 3138; C2 (Uvjerenje o vojnoj službi za Gojanovića), str. 1, 3-4, 19; P198 (Dopunska dokumentacija o vojnoj službi za Gojanovića), str. 1-2; P200 (Dopis Danijela Kotlara o prekidu mobilizacije Vladimira Gojanovića, 30. kolovoza 1995.), str. 1.

³¹⁴⁵ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 13; Vladimir Gojanović, T. 2928-2929, 2933, 2960-2961, 3085-3086; P197 (Karta Gojanovićeve kretanja tijekom operacije Oluja, s Gojanovićeve oznakama).

³¹⁴⁶ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 12-13; P196 (Vladimir Gojanović, list s dopunskim informacijama, 14. svibnja 2008.), par. 1(v); Vladimir Gojanović, T. 2958, 2966.

³¹⁴⁷ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 13; Vladimir Gojanović, T. 2954.

³¹⁴⁸ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 13; Vladimir Gojanović, T. 2954-2955.

³¹⁴⁹ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 13; Vladimir Gojanović, T. 2959.

³¹⁵⁰ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 21.

³¹⁵¹ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), str. 1, par. 1, 4; Veselko Bilić, T. 19556, 19560, 19615, 19615; P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 3; D1548 (Veselko Bilić, službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Veselkom Bilićem, 11. rujna 1995.), str. 1.

³¹⁵² D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 1, 3; Veselko Bilić, T. 19559, 19600-19601; D1548 (Veselko Bilić, službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Veselkom Bilićem, 11. rujna 1995.), str. 1.

³¹⁵³ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 4; Veselko Bilić, T. 19561.

kolovoza 1995.³¹⁵⁴ Svjedok je izjavio da na kućama u Kistanjama nije bilo vidljivih oštećenja.³¹⁵⁵ Dok su bili u Kistanjama, Bilić je uzeo pištolj i aktovku s vojnim dokumentima iz kuće jednog Srbina za kojeg je vjerovao da je vojno lice; predao je dokumente zapovjedništvu HV-a u Kistanjama, a druge predmete je zadržao.³¹⁵⁶ Njegova desetina je potom, 7. ili 8. kolovoza 1995., krenula prema Ivoševcima, udaljenim 8,5 kilometara od Kistanja, pri čemu nisu naišli na otpor, ali su povremeno čuli pucnjeve.³¹⁵⁷ U Ivoševcima su zarobili jednog ranjenog vojnika SVK i predali ga sanitetu. Osim toga, predali su vojnoj policiji desetak naoružanih osoba u civilnoj odjeći.³¹⁵⁸ Desetina se potom sjeverno od Knina srela s pripadnicima 4. gardijske brigade. Svjedok je prenoćio u Vodicama i sutradan se odvezao natrag u Knin, u kojem nije vidio oštećenja osim na jednoj kući u podnožju tvrđave, koja je bila oštećena granatiranjem. Bilić se vratio u Ivoševce, u kojima se tada nalazila 15. domobranska pukovnija.³¹⁵⁹ Svjedok je 18. kolovoza 1995. razdužio automatsku pušku u skladištu u Skradinu i smatrao je da je demobiliziran, no zadržao je pištolj koji je uzeo u Kistanjama, kao i ručne bombe koje su mu izdane.³¹⁶⁰

788. **Pero Perković**, Hrvat iz sela Vodice, pripadnik 15. domobranske pukovnije HV-a prije, tijekom i nakon akcije Oluja,³¹⁶¹ u svom svjedočenju je izjavio da je 4. kolovoza 1995. sudjelovao u akciji oslobađanja sela Ljubičići i Tepići.³¹⁶² Njegova postrojba se borila cijelog dana i noći do sljedećeg jutra, 5. kolovoza 1995., u 10:00 sati, kada su ih zamijenili vojnici koji su kasnije probijali liniju. Otišli su se kući odmoriti na nekoliko sati, a potom se vratili i prenoćili na terenu.³¹⁶³ Kada su 6. kolovoza 1995. stigli u Kistanje, bilo je očito da su ljudi upravo otišli iz sela jer su "zatekli vruću hranu tamo na stolovima".³¹⁶⁴ Pretražili su kuće u Kistanjama u potrazi za zaostalim neprijateljskim vojnicima i oružjem i pronašli nekoliko komada oružja, između ostalog jednu

³¹⁵⁴ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 4; Veselko Bilić, T. 19561, 19609; P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 3.

³¹⁵⁵ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 4; Veselko Bilić, T. 19609, 19634.

³¹⁵⁶ Veselko Bilić, T. 19565-19566; D1548 (Veselko Bilić, službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Veselkom Bilićem, 11. rujna 1995.), str. 1; P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 3.

³¹⁵⁷ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 4.

³¹⁵⁸ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 4; Veselko Bilić, T. 19635.

³¹⁵⁹ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 4.

³¹⁶⁰ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 1, 4; Veselko Bilić, T. 19560, 19566, 19615; P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 3.

³¹⁶¹ Pero Perković, T. 19448, 19451, 19470, 19511, 19527, 19546-19547.

³¹⁶² Pero Perković, T. 19529, 19531-19533.

³¹⁶³ Pero Perković, T. 19529, 19531-19533.

"ciganku", jednu "vinčesterku" i automatski pištolj Škorpion.³¹⁶⁵ Perković je izjavio da nije vidio pljačkanje i da je vidio samo jednu ili dvije kuće kako gore.³¹⁶⁶ Dana 7. kolovoza 1995., oko 10:00 ili 11:00 sati, nakon što je prenoćio u jednoj kući u Kistanjama, Perkovića je jedan kamion koji je vozio uglavnom električne uređaje (miješalicu za cement, televizore i slične predmete) povezo kući u Vodice.³¹⁶⁷ Perković je u svom svjedočenju izjavio da nije vidio vojnike HV-a ni bilo kog drugog kako utovaruje predmete u taj kamion koji je naišao.³¹⁶⁸ Izjavio je da je čuo nekog kako viče i da mu je rečeno da je to general HV-a viče na ljude u kamionu zbog odnošenja predmeta i pita ih kakvi su oni vojnici kad pljačkaju.³¹⁶⁹ Međutim, kamionu nije bilo zabranjeno da nastavi s vožnjom i nije zaustavljen ni na dva ili tri kontrolna punkta kroz koje je prošao i na kojima je bila vojna i civilna policija.³¹⁷⁰ Kada se Perković poslije 7. kolovoza 1995. vratio u Kistanje, vidio je više kuća u plamenu nego onda kada je njegova postrojba stigla u Kistanje.³¹⁷¹

789. **Ivica Luković**, voditelj Ureda za suradnju s UN-om i EZ-om za Sektor Jug od 1992. i tijekom 1995.,³¹⁷² u svom svjedočenju je rekao da je 7. kolovoza 1995. u Kistanjama vidio da je u neke kuće provaljeno, ali je napomenuo da ondje nije bilo stacioniranih vojnih postrojbi.³¹⁷³

790. **Rajko Guša**, Srbin iz sela Zemunik Gornji u općini Zadar,³¹⁷⁴ u svom svjedočenju je rekao da se približno od 5. kolovoza do 9. listopada 1995. skrivao u šumi na planini Zmištak, u blizini Ervenika.³¹⁷⁵ Izjavio je da je nekoliko dana po dolasku vidio dim koji je dolazio iz smjera Kistanja, koje se nalaze na udaljenosti od oko 15 kilometara. Po noći je na nebu vidio odsjaj vatre.³¹⁷⁶ Kada se popeo više na planinu, vidio je da gori cijelo selo Kistanje, kao i da su, dok su Kistanje gorjele, i dva manja

³¹⁶⁴ Pero Perković, T. 19529, 19531-19533; P2559 (Analiza operacije Kozjak koju je sastavio general Gotovina, 15. kolovoza 1995.), str. 2-4.

³¹⁶⁵ Pero Perković, T. 19457-19459, 19538.

³¹⁶⁶ Pero Perković, T. 19459, 19534, 19538-19539.

³¹⁶⁷ Pero Perković, T. 19534-19535, 19538-19540, 19545-19546.

³¹⁶⁸ Pero Perković, T. 19534-19535.

³¹⁶⁹ Pero Perković, T. 19534-19535, 19546.

³¹⁷⁰ Pero Perković, T. 19535, 19545.

³¹⁷¹ Pero Perković, T. 19540.

³¹⁷² D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), str. 1, par. 8, 13, 17; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), str. 1, par. 4, 6; Ivica Luković, T. 22385.

³¹⁷³ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 42.

³¹⁷⁴ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 1.

³¹⁷⁵ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 9, 21, 42; P960 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 19. veljače 2008.), par. 6.

³¹⁷⁶ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 22.

sela u općini Kistanje - Biovičino Selo i Kolašac - bila u plamenu.³¹⁷⁷ Premda se nalazio na određenoj udaljenosti od sela, Guša može reći da je vojna prisutnost u selu svih 20 dana koliko je ono gorjelo bila znatna zato što je vidio mnogo vojske koja se kretala cestom za Kistanje.³¹⁷⁸

791. **Ivan Jurić**, u kolovozu 1995. bojničnik u Upravi VP, kojega je general Laušić zadužio za koordiniranje djelovanja 72. i 73. bojne VP te vojne i civilne policije u nekadašnjem Sektoru Jug, u razdoblju od 3. do 13. kolovoza 1995.,³¹⁷⁹ u svom svjedočenju je rekao da je otišao u Kistanje 8., 9. ili 10. kolovoza 1995. da obiđe malu skupinu VP koja je tamo poslana radi osiguranja pravoslavnog manastira i tvornice vojne opreme.³¹⁸⁰ Ta skupina VP je bila zadužena i za čuvanje javnog reda i mira na području odgovornosti koje joj je dodijeljeno.³¹⁸¹ Jurić je izjavio da u Kistanjama nije vidio nijednu kuću kako gori.³¹⁸² Međutim, vidio je četiri ili pet uništenih objekata.³¹⁸³

792. Načelnik SIS-a, pukovnik Ante Gugić, obavijestio je 8. kolovoza 1995. hrvatskog ministra obrane Gojka Šuška i Miroslava Tuđmana iz HIS-a o masovnom paljenju kuća, pljačkanju imovine, konzumiranju alkohola i dezorganiziranosti postrojbi u Bribirskim Mostinama, u općini Stankovci, te u Kistanjama i Đevrskama, u općini Kistanje, što je po njegovom mišljenju bio rezultat slabe angažiranosti zapovjednika.³¹⁸⁴

793. **John Hill**, zapovjednik međunarodne vojne policije u Sektoru Jug od početka lipnja 1995. do 8. prosinca 1995.,³¹⁸⁵ izjavio je da je 9. kolovoza 1995. išao iz Knina za Kistanje.³¹⁸⁶ Na cesti za Kistanje vidio je kuće u plamenu i uništene kuće, vozila pregažena tenkovima i izgorjela vozila, a na poljima strvine krava i konja.³¹⁸⁷ Hill je izjavio da su Kistanje bile "potpuno uništene" jer je vidio da su sve kuće u mjestu uništene ili spaljene, da nijedan objekt nema prozore ni krov, kao i da je uništen

³¹⁷⁷ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 22-23; Rajko Guša, T. 9885; P961 (Orijentacijska karta uz izjavu svjedoka Rajka Guše).

³¹⁷⁸ P959 (Rajko Guša, izjava svjedoka, 28. svibnja 1997.), par. 24-25, 33.

³¹⁷⁹ Ivan Jurić, T. 27407, 27412-27417, 27426-27428, 27481, 27534.

³¹⁸⁰ Ivan Jurić, T. 27440, 27442-27443, 27445-27446.

³¹⁸¹ Ivan Jurić, T. 27442.

³¹⁸² Ivan Jurić, T. 27440, 27443-27445, 27520.

³¹⁸³ Ivan Jurić, T. 27440-27441, 27520.

³¹⁸⁴ P203 (Informacija koju je sastavio Ante Gugić, 8. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³¹⁸⁵ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 2; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21.

siječnja 1998.), str. 3, 93; P293 (John Hill, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 3.

³¹⁸⁶ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 52; John Hill, T. 3782-3783; P301 (Izvešće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 5; P307 (Karta kretanja Johna Hilla prilikom ophodnji poslije operacije Oluja); D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 4.

³¹⁸⁷ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 54.

spomenik stradalima u ratu.³¹⁸⁸ Hill je vidio i kuće koje su još uvijek gorjele.³¹⁸⁹ Imao je pogled na cijelo mjesto i vidio je borbene postrojbe HV-a kako se odmaraju kod tvornica u istočnom dijelu Kistanja, a kasnije toga dana oko 12 vojnih policajaca u jednoj tvornici u istom dijelu Kistanja.³¹⁹⁰ Rekao je da u tom trenutku u mjestu nije boravio nitko osim HV-a.³¹⁹¹

794. Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo Berikoffovo svjedočenje, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.1.

795. **Roland Dangerfield**, pripadnik britanske vojske, časnik za vezu sektora stacioniran u Kninu u kolovozu 1995.,³¹⁹² u svom svjedočenju je rekao da je tijekom dva tjedna nakon 9. kolovoza 1995. svakodnevno viđao vojnike HV-a kako stoje uokolo po gradovima i selima u Sektoru Jug u kojima su gorjele kuće i ljetina i da je na više mjesta vidio pripadnike hrvatske Specijalne policije kako brane pristup područjima koja su gorjela.³¹⁹³ Jedno od takvih sela bilo je selo Kistanje, u kojem je Dangerfield bio u ophodnji 9. kolovoza 1995.³¹⁹⁴ Premda u Kistanjama nije bilo tragova oštećenja prouzrokovanih tenkovskom ili topničkom paljbom, gorjela je velika većina objekata.³¹⁹⁵ U selu je vidio približno 150-200 osoba u hrvatskim vojnim uniformama s pješačkim naoružanjem i ručnim raketnim bacačima M60, koje su pljačkale i slavljenički pucale u zrak.³¹⁹⁶ On u Kistanjama nije vidio civile ni časnike i izjavio je da se činilo da su stvari potpuno izmakle kontroli.³¹⁹⁷

³¹⁸⁸ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 3, 52-54, 102; John Hill, T. 3767-3768, 3780-3781, 3895-3897; P306 (Izvešće Johna Hilla o djelovanju HV-a za 4.-11. kolovoza 1995.), str. 1; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 4.

³¹⁸⁹ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 53-54; John Hill, T. 3768-3769.

³¹⁹⁰ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 53; John Hill, T. 3767-3769; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 4.

³¹⁹¹ John Hill, T. 3769.

³¹⁹² P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 1-2; Roland Dangerfield, T. 7132.

³¹⁹³ P696 (Roland Dangerfield, dopunska izjava svjedoka, 9. siječnja 2008.), par. 8; Roland Dangerfield, T. 7161, 7276-7278.

³¹⁹⁴ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 10; Roland Dangerfield, T. 7159-7160.

³¹⁹⁵ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 10; Roland Dangerfield, T. 7160.

³¹⁹⁶ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 10; Roland Dangerfield, T. 7160.

³¹⁹⁷ Roland Dangerfield, T. 7160.

796. **Stig Marker Hansen**, promatrač PMEZ-a u Kninu u razdoblju od lipnja do rujna 1995. i šef PMEZ-a Knin u razdoblju od približno 5. rujna do 23. rujna 1995.,³¹⁹⁸ u svom svjedočenju je rekao da je 10. kolovoza 1995., vozeći se prema Benkovcu, prošao kroz Kistanje i vidio da je cijelo mjesto izgorjelo i da su pošteđene samo škola i tri mjesne tvornice koje su bile pod stražom.³¹⁹⁹ U 11:00 sati, svjedok je vidio vojni kamion parkiran ispred trgovine mješovitom robom i u toj trgovini uniformiranu osobu bez oznaka postrojbe s kanistrom, koja se potom odvezla vojnim kamionom.³²⁰⁰ Petnaest minuta kasnije trgovina je bila u plamenu.³²⁰¹

797. **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.,³²⁰² u svom svjedočenju je rekao da je 10. kolovoza 1995., vozeći se kroz Kistanje, vidio muškarce u hrvatskim uniformama kako stoje pored kuća koje su gorjele.³²⁰³ Marti je izjavio da ne sumnja da su selo zapalili ti vojnici.³²⁰⁴ Za Kistanje je rekao da su bile jedno od sela koja su najviše stradala i da je to selo bilo potpuno uništeno.³²⁰⁵ Marti je u Kistanjama vidio i uništenu crkvu.³²⁰⁶

798. Prema izvješću UNCRO-a od 9. kolovoza 1995., većina kuća u Kistanjama bila je uništena i u njima nije bilo moguće stanovati.³²⁰⁷ **Alain Forand**, zapovjednik UNCRO-a za Sektor Jug u razdoblju od 8. srpnja 1995. do 10. listopada 1995.,³²⁰⁸ u svom svjedočenju je rekao da je u jednom trenutku poslije operacije Oluja, moguće 11. kolovoza 1995., bio u ophodnji u Kistanjama, gdje je vidio kako ljudi pljačkaju u po

³¹⁹⁸ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.) str. 2; P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 2; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 3.

³¹⁹⁹ P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 23; P1290 (Prikaz koji je sastavio Marker Hansen, 20. rujna 1995.), str. 6; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 9.

³²⁰⁰ P1290 (Prikaz koji je sastavio Marker Hansen, 20. rujna 1995.), str. 6; Stig Marker Hansen, T. 14936.

³²⁰¹ Stig Marker Hansen, T. 14936.

³²⁰² P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1-2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

³²⁰³ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 3; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 9-10; Peter Marti, T. 4586; P114, str. 3; D391 (Sažetak informacija o kršenju ljudskih prava iz dnevnih izvješća o situaciji Stožera Sektora Jug, 7. kolovoza - 8. rujna 1995.), str. 3.

³²⁰⁴ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 3; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 9-10; Peter Marti, T. 4586.

³²⁰⁵ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 7.

³²⁰⁶ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 11.

³²⁰⁷ P361 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. kolovoza 1995.), str. 4.

³²⁰⁸ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 2, 15; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 2; Alain Forand, T. 4098-4099, 4180, 4186.

bijela dana.³²⁰⁹ Premda su vojni policajci i vojnici bili na mjestu događaja, nisu reagirali.³²¹⁰

799. **Boris Milas**, vršitelj dužnosti načelnika službe za suzbijanje kriminaliteta 72. bojne VP HV-a od približno sredine rujna 1992. do kraja 1996.,³²¹¹ prošao je kroz Kistanje između 10. i 12. kolovoza 1995. s pripadnicima Uprave Vojne policije Glavanom, Cicvarićem i Madunom.³²¹² Svjedok je izjavio da je stajao oko sedam do osam minuta kod uništenog kipa u središtu Kistanja.³²¹³ S tog mjesta je vidio četiri do šest kuća za koje je zaključio da su zapaljene podmetanjem požara, a ne borbenim djelovanjem ili garantiranjem.³²¹⁴ Svjedok nije nastavio s obilaskom Kistanja, već je otišao u Obrovac.³²¹⁵ Idući sporednom cestom, svjedok je u jednom drugom dijelu Kistanja vidio jednu ili dvije spaljene kuće.³²¹⁶ Dva ili tri dana kasnije svjedok je u Otriću vidio dvije ili tri spaljene kuće.³²¹⁷ Milas je kasnije, 15. ili 20. kolovoza 1995., ili približno tih datuma, na putu za Šibenik prolazio kroz Kistanje, ali nije vidio nove spaljene kuće.³²¹⁸ Prema dnevnom izvješću UN-a od 16. kolovoza 1995., u Sektoru Jug su se od 8. kolovoza 1995. sistematski podmetali požari, pri čemu je, prema procjeni, spaljeno 200 kuća, uključujući cijela mjesta Kistanje, Đevrske i Otrić.³²¹⁹ Svjedok je izjavio da je procjena od 16. kolovoza 1995. o 200 spaljenih kuća u Sektoru Jug točna, premda ih on do tog datuma, prolazeći određenim ograničenim dijelovima bivšeg Sektora Jug, nije vidio baš toliko.³²²⁰

800. **Ivan Galović**, županijski državni odvjetnik u Zadru od 1990. godine,³²²¹ u svom svjedočenju je rekao da je službena zabilješka u vezi s paležom u Kistanjama jedino što je išlo u prilog optužbi protiv Nedeljka Mijića. Dodao je da ta zabilješka nije

³²⁰⁹ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 14; Alain Forand, T. 4100-4101.

³²¹⁰ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 14.

³²¹¹ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-4, 6, 8, 11, 31; D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), str. 1; Boris Milas, T. 19158, 19168-19169, 19227-19230, 19322; P2548 (Službena zabilješka kriminalističke policije MUP-a o obavijesnom razgovoru s Borisom Milasom), str. 1.

³²¹² D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 4; Boris Milas, T. 19192-19193, 19348.

³²¹³ Boris Milas, T. 19193, 19348, 19350-19353.

³²¹⁴ D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 4; Boris Milas, T. 19193-19194.

³²¹⁵ Boris Milas, T. 19348, 19353.

³²¹⁶ Boris Milas, T. 19193-19194.

³²¹⁷ Boris Milas, T. 19192, 19194.

³²¹⁸ Boris Milas, T. 19217-19218.

³²¹⁹ D1534 (Zapovjedništvo UNPF-a, Akashijev šifrirani brzojav s dnevnim izvješćem, upućen Annanu, 16. kolovoza 1995.), str. 1-2, 5.

³²²⁰ D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 3; Boris Milas, T. 19191-19192, 19217-19219; D1534 (Zapovjedništvo UNPF-a, Akashijev šifrirani brzojav s dnevnim izvješćem, upućen Annanu, 16. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³²²¹ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 1-2, 5; Ivan Galović, T. 19666-19669.

prihvatljiva kao dokaz u hrvatskom kaznenom postupku.³²²² Premda Mijić nije bio optužen za palež, optužen je za devet ubojstava.³²²³ Poslije operacije Oluja, u razdoblju od 10. do 15. kolovoza 1995., Galović se, obavljajući tužiteljske dužnosti, nekoliko puta provezao kroz Kistanje.³²²⁴ Rekao je da je kistanjski krajolik izgledao kao što se to moglo očekivati nakon jedne takve operacije.³²²⁵ Galović je u svom svjedočenju rekao da njegov ured nije zaprimio nijednu prijavu u vezi s paležom u Kistanjama.³²²⁶ Premda se sjeća da je vidio barem jednu izgorjelu kuću u Kistanjama, njegov opći dojam je bio da se nije dogodilo ništa neuobičajeno; u protivnom bi naložio policijsku istragu.³²²⁷ Čak i kada mu je predočeno nekoliko dokaznih predmeta koji ukazuju na paljenje, pljačkanje i uništavanje širokih razmjera u Kistanjama, Galović je ponovno izjavio da je imao dojam da se nije dogodilo ništa neuobičajeno.³²²⁸

801. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,³²²⁹ obišao je Kistanje u tjednima nakon operacije Oluja i vidio da je većina kuća spaljena, teško oštećena i opljačkana.³²³⁰ Kada je obišao Kistanje 13. kolovoza 1995., Roberts je zatekao potpuno spaljeno mjesto i samo jednog starijeg mještanina Srbina koji je još uvijek živio ondje.³²³¹ Prema Robertsovom izvješću, Kistanje su prije hrvatske ofenzive imale 8.000 stanovnika.³²³² Krajem kolovoza 1995. u Kistanjama je naišao na uništeni spomenik stradalima u ratu.³²³³ Na temelju svojih brojnih obilazaka tog mjesta, Roberts je u svom

³²²² D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 8.

³²²³ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 8-9.

³²²⁴ Ivan Galović, T. 19688.

³²²⁵ Ivan Galović, T. 19688-19689.

³²²⁶ Ivan Galović, T. 19689.

³²²⁷ Ivan Galović, T. 19689-19691, 19846.

³²²⁸ Ivan Galović, T. 19843-19846; P203 (Informacija Sigurnosno-informativne službe, 8. kolovoza 1995.), str. 1; P830 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 10. kolovoza 1995.), str. 2; P2349 (Izvješće o stanju sigurnosti OG Šibenik, 11. kolovoza 1995.), str. 5.

³²²⁹ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

³²³⁰ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 12, br. 1; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 34, br. 1, 3; P707 (Fotografije posljedica uništavanja u Kninu i u selima i raseljenih osoba u bazi UN-a), slika u drugom redu desno; P709 (Fotografije posljedica uništavanja u Kninu i u selima i raseljenih osoba u bazi UN-a), obje slike u četvrtom redu.

³²³¹ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 12, br.1; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6; P684 (Izvješće Aluna Roberta za tisak o kršenjima ljudskih prava u Sektoru Jug od strane pripadnika HV-a, 12. listopada 1995.), str. 1.

³²³² P684 (Izvješće Aluna Roberta za tisak o kršenjima ljudskih prava u Sektoru Jug od strane pripadnika HV-a, 12. listopada 1995.), str. 1.

³²³³ P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 34, br.2; P708 (Fotografije posljedica uništavanja u selima i raseljenih osoba u bazi UN-a i u konvoju), slika u prvom redu lijevo.

svjedočenju rekao da u Kistanjama nije bilo ni vojne opreme ni stacioniranog ljudstava SVK.³²³⁴

802. **Svjedok 86**³²³⁵ je u svom svjedočenju rekao da je prije operacije Oluja u Kistanjama bilo približno 2.000 kuća.³²³⁶ Kada je svjedok obišao Kistanje približno pet do šest dana nakon što je civilna policija ondje preuzela policijske poslove, vidio je da je spaljeno cijelo središte mjesta, kao i da su spaljene brojne kuće u drugim četvrtima.³²³⁷ Kuće koje nisu bile spaljene bile su opljačkane, obijene i iz njih je bila odnesena imovina.³²³⁸

803. Prema izvješću HRAT-a od 11. kolovoza 1995., Kistanje je bilo gotovo potpuno uništeno i gorjele su gotovo cijele Đevrske, u općini Kistanje.³²³⁹ **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,³²⁴⁰ otputovao je 13. kolovoza 1995. s Alunom Robertsom i drugima u Kistanje, Đevrske i Benkovac i vidio na desetine kuća u plamenu, polja koja su posvuda gorjela i najmanje deset visokih perjanica dima po benkovačkoj dolini.³²⁴¹ Flynn je u Kistanjama vidio nekoliko vozila, osobe u vojnim uniformama i najmanje sedam objekata u plamenu, što po njegovom mišljenju nije bilo prouzrokovano granatiranjem jer su zidovi bili gotovo neoštećeni.³²⁴² Flynn je razgovarao sa četvero od 18 preostalih starijih seljana u Rudelama, u općini Kistanje, koji su mu rekli da su vojnici koji su došli u prvom valu na to područje nakon operacije Oluja intenzivno pljačkali i ubili jednog 39-godišnjeg muškarca 6. kolovoza, ili približno tog datuma, ali da su te vojnike zamijenili drugi koji se prema njima korektno ponašaju i daju im hranu.³²⁴³ Flynnu je tada po prvi puta omogućen pristup

³²³⁴ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 12.

³²³⁵ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), str. 1, par. 26, 28, 32-33; P490 (Rješenje Mladena Lackovića o vraćanju svjedoka 86 na prijašnju dužnost, 27. rujna 1995.).

³²³⁶ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 75; svjedok 86, T. 5340.

³²³⁷ Svjedok 86, T. 5338, 5340, 5347.

³²³⁸ Svjedok 86, T. 5338, 5347.

³²³⁹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 9; P41 (Dnevno izvješće HRAT-a, 11. kolovoza 1995.), str. 2.

³²⁴⁰ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

³²⁴¹ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 18, 21; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 11-12; Edward Flynn, T. 1051-1052, 1054-1058; P25 (Dnevno izvješće HRAT-a, 13. kolovoza 1995.), str. 1; P26 (UN TV footage, 13. kolovoza 1995.).

³²⁴² P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 18, 21, 32, 35; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 41; Edward Flynn, T. 1056-1059.

³²⁴³ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 11; Edward Flynn, T. 1118-1120; P24 (Karta Sektora Jug s označenim lokacijama); P25 (Dnevno izvješće HRAT-a, 13. kolovoza 1995.), str. 1.

Benkovcu, koji je bio gotovo napušten, ali razmjerno neoštećen u usporedbi s drugim mjestima.³²⁴⁴ Flynn je izjavio da se u tjednima poslije 13. kolovoza 1995. nekoliko puta provezao kroz Kistanje, da je mjesto do kraja kolovoza bilo potpuno napušteno i da je većina objekata izgorjela, osobito u središtu mjesta.³²⁴⁵ Vidio je spomenik stradalima u Drugom svjetskom ratu koji je bio vandalski uništen ili srušen.³²⁴⁶ U Đevrskama je, isto tako, izgorjela većina objekata.³²⁴⁷ U Macurama, u općini Kistanje, gorjela je jedna kuća.³²⁴⁸

804. Između 13:00 i 17:00 sati 10. kolovoza 1995., UNMO je vidio hrvatske vojnike kako pljačkaju i pale kuće u Kistanjama.³²⁴⁹ Dana 14. kolovoza 1995. u 10:20 sati, UNMO je vidio da je izgorjelo približno 90 posto kuća u Kistanjama i da se u ostale uselila Hrvatska vojska.³²⁵⁰ Dana 14. kolovoza 1995. u 16:30 sati, UNMO je u Kistanjama vidio osobe koje su izgledale kao civilni dužnosnici kako gledaju u zemljovide i pokazuju prema kućama. Približno u 19:30 sati istoga dana, UNMO je u Kistanjama vidio kako gori nekoliko kuća.³²⁵¹ Dana 16. kolovoza 1995. u 15:30 sati, UNMO je u Kistanjama vidio tri kuće koje su gorjele.³²⁵² Dana 19. kolovoza 1995. u 11:35 sati, UNMO je u Kistanjama vidio kako gori jedna kuća.³²⁵³

805. **Ivica Cetina**, načelnik Policijske uprave zadarsko-kninske tijekom 1995.,³²⁵⁴ u svom svjedočenju je rekao, na temelju toga što je vidio prošavši jednom ulicom u središtu Kistanja, da je većina kuća u mjestu bila spaljena prije tog njegovog prvog posjeta u prvih deset do petnaest dana po oslobađanju tog područja i prije nego što je ondje uspostavljena policijska postaja.³²⁵⁵ Na temelju toga što je vidio u tri ili četiri prilike kada je prošao kroz Kistanje, Cetina je izjavio da kasnije uništavanje Kistanja

³²⁴⁴ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 17, 19-20; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 11; Edward Flynn, T. 1086, 1088; P25 (Dnevno izvješće HRAT-a, 13. kolovoza 1995.), str. 2.

³²⁴⁵ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 32-33, 37.

³²⁴⁶ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 33.

³²⁴⁷ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 32, 37.

³²⁴⁸ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 30; P38 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 4-5; P50 (Dnevno izvješće HRAT-a, 5. rujna 1995.), str. 1.

³²⁴⁹ P114 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 10. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

³²⁵⁰ P119 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 21:00 sat, 14. kolovoza 1995.), str. 3.

³²⁵¹ P119 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 21:00 sat, 14. kolovoza 1995.), str. 4.

³²⁵² P121 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 16. kolovoza 1995.), str. 2.

³²⁵³ P123 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 19. kolovoza 1995.), str. 4.

³²⁵⁴ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), str. 1; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 3-4; Ivica Cetina, T. 23396, 23486, 23517.

³²⁵⁵ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 14; Ivica Cetina, T. 23577-23578, 23580-23582, 23584, 23641-23642.

nije izvršeno odjednom, nego kroz određeno vrijeme.³²⁵⁶ Prema Cetinim riječima, bilo je vrlo teško naći počinitelje budući da nije bilo očevidaca.³²⁵⁷ Na sastanku održanom 11. listopada 1995. Cetina i Ivan Nađ zatražili su od UNCIVPOL-a da im dostavi sve informacije o incidentima, uključujući i incidente pljačkanja, zastrašivanja ili paleža, koji su evidentirani na području Kistanja.³²⁵⁸

806. **William Hayden**, istraživač IHF-a na misiji u Krajini od 15. do 20. kolovoza 1995.,³²⁵⁹ u svom svjedočenju je rekao da je 17. kolovoza 1995. u selu Kistanje vidio četiri muškarca u borbenim uniformama kako ulaze u objekte uz glavnu cestu i izlaze iz njih.³²⁶⁰ U nastavku svjedočenja je rekao da je, vraćajući se u svoje vozilo parkirano u drugom dijelu Kistanja, vidio kako se iz objekata u dijelu mjesta u kojem je vidio te ljude diže crni dim.³²⁶¹

807. Prema izvješću IHF-a od 25. kolovoza 1995. u kojem se opisuje misija IHF-a od 17. kolovoza 1995. do 19. kolovoza 1995., promatrači UN-a su obavijestili misiju IHF-a da su na području Kistanja viđeni "dužnosnici" u civilu sa zemljovidima kako pokazuju kuće, nakon čega su promatrači UN-a vidjeli kako objekti gore.³²⁶² U tom izvješću IHF-a se također kaže da je selo Ivoševci, u općini Kistanje, pretrpjelo znatnu štetu.³²⁶³ Međutim, u njemu se također konstatira da pravoslavna crkva u Kistanjama nije oštećena. Kada je misija IHF-a u vezi s tim postavila pitanje časniku HV-a za informiranje, on je odgovorio da ne žele da se misli da su isti kao Srbi.³²⁶⁴

808. Dana 10. kolovoza 1995. u 11:00 sati, PMEZ je vidio kako je jedna osoba bez oznaka postrojbe zapalila glavnu trgovinu u Kistanjama, nakon čega se odvezla vojnim

³²⁵⁶ Ivica Cetina, T. 23578, 23581.

³²⁵⁷ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 14; Ivica Cetina, T. 23581.

³²⁵⁸ D1746 (Zapisnik sa sastanka UNCIVPOL-a s organima PU zadarsko-kninske, 12. listopada 1995.), str. 1-2.

³²⁵⁹ P986 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. svibnja 1996.), par. 1; P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 1-3.

³²⁶⁰ P986 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. svibnja 1996.), par. 3; P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 10; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 1.1.

³²⁶¹ P986 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. svibnja 1996.), par. 3; P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 10; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 1.1.

³²⁶² P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), str. 2, par. 1.1.

³²⁶³ William Hayden, T. 10596; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 1.2.

³²⁶⁴ William Hayden, T. 10595-10596; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 1.6.

kamionom.³²⁶⁵ Istoga dana, 10. kolovoza 1995., PMEZ je izvijestio da je Kistanje potpuno spaljeno i uništeno, pri čemu su pošteđene škola, tvornica tekstila i tvornica TVIK, koje su neoštećene i pod stražom.³²⁶⁶ **Søren Liborius**, operativni časnik i vođa tima PMEZ-a stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995.,³²⁶⁷ u svom svjedočenju je rekao da je 23. kolovoza 1995. vidio kako u Kistanje ulazi autobus sa šibenskim registarskim tablicama pun vojnika HV-a.³²⁶⁸ U 11:04 sati, iz autobusa je izišla skupina vojnika i služeći se kanistrima s dizelom zapalila automehaničarsku radionicu preko puta INA-ine postaje.³²⁶⁹ Prema Liboriusovim riječima, ti vojnici su nosili regularne uniforme HV-a i imali su razne činove.³²⁷⁰ Liborius je izjavio da je u autobusu bilo 20-25 vojnika.³²⁷¹

809. **Eric Hendriks**, promatrač PMEZ-a u Kninu od 21. srpnja do 30. listopada 1995.,³²⁷² u svom svjedočenju je rekao da je 23. kolovoza 1995. u 11:04 sati u Kistanjama vidio automehaničarsku radionicu/INA-inu benzinsku crpku u plamenu, dok su autobus s civilnim registarskim tablicama pun vojnika HV-a i automobil marke Renault s civilnim registarskim tablicama odlazili s tog mjesta.³²⁷³

810. Prema tjednom izvješću UNCIVPOL-a od 27. kolovoza 1995., Kistanje je paležom potpuno uništeno.³²⁷⁴ **Jan Elleby**, zamjenik načelnika i načelnik UNCIVPOL-a za Sektor Jug u Kninu u razdoblju od 15. svibnja do 1. ili 2. listopada 1995.,³²⁷⁵ obišao

³²⁶⁵ P815 (Izvješće PMEZ-a koje je sastavio Liborius, 26. kolovoza 1995.), str. 5; P830 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 10. kolovoza 1995.), str. 2.

³²⁶⁶ P830 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 10. kolovoza 1995.), str. 2.

³²⁶⁷ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

³²⁶⁸ P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 5-6; D743 (Liboriusova bilježnica, 1. dio), str. 49.

³²⁶⁹ P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 6; P842 (Video-snimka selā u Sektoru Jug s Liboriusovim komentarima, 17., 20.-21. svibnja 1997.), str. 1-2; Søren Liborius, T. 8290-8291; P812 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 23. kolovoza 1995.), str. 2; P815 (Izvješće PMEZ-a koje je sastavio Liborius, 26. kolovoza 1995.), str. 10; D743 (Liboriusova bilježnica, 1. dio), str. 49.

³²⁷⁰ Søren Liborius, T. 8292.

³²⁷¹ P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 6; D743 (Liboriusova bilježnica, 1. dio), str. 49.

³²⁷² P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 3; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 1-2; Eric Hendriks, T. 9734-9735, 9755-9756.

³²⁷³ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 29; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 5; Eric Hendriks, T. 9677-9678; P932 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 23. kolovoza 1995.), str. 2.

³²⁷⁴ P230 (Tjedno izvješće UNCIVPOL-a, 21.-26. kolovoza 1995., 27. kolovoza 1995.), str. 5.

³²⁷⁵ P214 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 17. rujna 1995.), str. 1; P215 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 14. rujna 1997.), str. 1-3; P216 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 10. listopada 2005.), str. 1-2; Jan Elleby, T. 3361-3362, 3469.

je Kistanje i vidio da su svi objekti u središnjem dijelu glavne ulice potpuno uništeni i smatrao je da su "očito" spaljeni, a ne oštećeni u granatiranju.³²⁷⁶

811. **Svjedokinja 136**, Srпкиnja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,³²⁷⁷ u svom svjedočenju je rekla da je 28. kolovoza 1995. otišla s patrolom UNCIVPOL-a u Kistanje i vidjela da je mjesto potpuno izgorjelo.³²⁷⁸

812. Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo svjedočenje Laile Malm, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.8 (Kakanj).

813. Novinar Robert Fisk je napisao članak u kojem kaže da je 4. rujna 1995. s Robertsom obišao Kistanje i vidio da su uništene sve kuće i spomenik žrtvama rata.³²⁷⁹

814. **Svjedok 84**, službenik policije u Kninu,³²⁸⁰ u svom svjedočenju je rekao da je vidio da su mjesta Kistanje i Đevrske potpuno izgorjela.³²⁸¹ Svjedok je nadalje izjavio da je čuo da su u Kistanjama ubijeni neki srpski civili i da su mu kako bi se zaštitilo srpsko stanovništvo koje je još živjelo u Kistanjama, kao i manastir Arandelovac koji je od Kistanja udaljen tri kilometara, koordinatori naložili da u osnovnoj školi u Kistanjama uspostavi policijsku postaju.³²⁸² Svjedok 84 je izjavio da je policija saznala da se cesta između Knina i Šibenika koja prolazi kroz Kistanje i Skradin intenzivno koristi za prijevoz ukradenih stvari, zbog čega je na toj cesti u Kistanjama postavljen kontrolni punkt.³²⁸³

815. Na kontrolno-blokadnom punktu u Kistanjama zaustavljen je 31. kolovoza 1995. u 17:25 sati kombi marke Volkswagen sa stvarima za koje nije bilo dokumentacije.³²⁸⁴ Pripadnici VP Knin priveli su jednog pripadnika HV-a, koji je pušten nakon što je dao izjavu. U Kistanjama su istoga dana u 19:27 sati zatečeni pripadnici HV-a koji su

³²⁷⁶ P216 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 10. listopada 2005.), str. 5; P217 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 20. veljače 2008.), par. 19, 24 (str. 7).

³²⁷⁷ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

³²⁷⁸ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 12; svjedokinja 136, T. 641-642; P5 (Karta Sektora Jug koju je označila svjedokinja 136).

³²⁷⁹ Alun Roberts, T. 6840; P686 (*The Independent*, 4. rujna 1995.), str. 1.

³²⁸⁰ P1035 (Svjedok 84, list sa pseudonimom); P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), str. 1; P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), str. 1; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 1-3; svjedok 84, T. 11061, 11073, 11094, 11101, 11358, 11360.

³²⁸¹ P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), par. 21.

³²⁸² P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), par. 21; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 15; svjedok 84, T. 11317, 11430.

³²⁸³ Svjedok 84, T. 11317.

³²⁸⁴ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), str. 31. Prijevod ovog dokumenta je u elektronskom sistemu za vođenje suđenja podijeljen u nekoliko dijelova.

odnosili stvari. Pripadnici MUP-a su ih pustili prije dolaska patrole.³²⁸⁵ Dana 2. rujna 1995. u 12:15 sati, pripadnici MUP-a su zaustavili dva vojnika koji nisu imali dokumentaciju za ono što su vozili; upućena je patrola.³²⁸⁶ Dana 3. rujna 1995. u 14:10 sati, VP je izvijestila s terena da su na kontrolnom punktu u Kistanjama zaustavljeni vojnici HV-a s ukradenim stvarima. Te vojnike HV-a je patrola potom privela kriminalističkom inspektor, nakon čega su pušteni.³²⁸⁷

816. Kao što je gore rečeno, Raspravnom vijeću je predloženo mnogo dokaza u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Kistanjama u kolovozu i rujnu 1995. Raspravno vijeće će prvo govoriti o događajima u Kistanjama u razdoblju od početka operacije Oluja do uključivo 6. kolovoza 1995. Na početku, Raspravno vijeće napominje da određeni svjedoci koji su bili u Kistanjama 6. kolovoza 1995., kao što je to slučaj s Rajčićem i Perkovićem, u svojim svjedočenjima kažu bilo da uopće nisu vidjeli incidente pljačkanja i paleža, bilo da su vidjeli tek poneki takav izolirani incident. Raspravno vijeće je te prikaze, kao i mogućnost da su svjedoci imali skrivene motive, razmotrilo u kontekstu drugih, međusobno podudarnih prikaza raznih očevidaca i hrvatskih dokumenata iz tog vremena, poput izvješća SIS-a od 8. kolovoza 1995. (P203).

817. Raspravno vijeće, na temelju Dawesovog svjedočenja, konstatira da su 6. kolovoza 1995., poslije 10:00 sati, osobe koje se navode kao vojnici HV-a u Kistanjama digle u zrak najmanje dvije kuće. S obzirom na Dawesovo i Gojanovićevo svjedočenje, Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje se navode kao vojnici ili vojnici HV-a iznosile osobnu imovinu – televizore, glazbene linije i male traktore – iz kuća uz glavnu cestu, utovarivale ih u vojne kamione HV-a ili u osobna vozila, ili su te stvari stavljale uz cestu. Raspravno vijeće, na temelju Dawesovog svjedočenja, nadalje konstatira da su te osobe u vojne kamione utovarivale i domaće životinje. Kako Raspravno vijeće to shvaća, to što su te osobe opisane kao vojnici HV-a znači da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Raspravno vijeće ne može na temelju tih dokaza provjeriti valjanost činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao vojnika HV-a. Međutim, Raspravno vijeće je uzelo u obzir dokaze koji govore o prisutnosti HV-a u mjestu Kistanje 6. kolovoza 1995. (Marko Rajčić; zapovijed Ivana Vukića, P1128; izvješće Matka

Isto tako, kada se otvori jedan dio prijevoda, nešto nije u redu s redoslijedom brojeva stranica u padajućem meniju. To treba ispraviti.

³²⁸⁵ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), str. 31.

³²⁸⁶ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), str. 37.

Kurtovića, P2349; raščlamba Ante Gotovine, P2585; Vladimir Gojanović; razgovor s Milenkom Hrštićem; Pero Perković), kao i Dawesovo svjedočenje da je vidio 200-300 uniformiranih osoba. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su uniformirane osobe koje su Dawes i Gojanović vidjeli bile pripadnici HV-a. Raspravno vijeće konstatira da je pripadnik 15. domobranske pukovnije HV-a Milenko Hrštić po ulasku u Kistanje 6. kolovoza 1995., približno u 13:00 sati, uzeo televizor iz jedne kuće koja je netom počela gorjeti.

818. Raspravno vijeće, na temelju Gojanovićevog i Perkovićevog svjedočenja i dokaznog predmeta D1547, nadalje konstatira da je 6. kolovoza 1995. u Kistanjama gorio znatan broj kuća. U vezi s tim, Raspravno vijeće je također razmotrilo Gušino svjedočenje da je nekoliko dana poslije 5. kolovoza 1995., ili približno tog datuma, vidio kako gori veliki dio Kistanja. Ti dokazi ne povezuju viđeni palež ni sa kakvim počiniteljima. Međutim, Raspravno vijeće napominje da je Gojanović u svom svjedočenju rekao da je u Kistanjama vidio kuće u plamenu i izgorjele kuće, za koje smatra da su bile zapaljane podmetanjem požara, a ne djelovanjem topništva. Raspravno vijeće podsjeća na dokaze na kojima je utemeljilo svoje konstatacije u vezi s gore navedenim Dawesovim i Gojanovićevim zapažanjima i, s obzirom na Dawesovo i Perkovićevo zapažanje da 6. kolovoza 1995. u mjestu više nije bilo civila, konstatira da su viđeni palež izazvali pripadnici HV-a. To dodatno potvrđuju izvješće SIS-a od 8. kolovoza 1995. (P203), u kojem se spominje masovno paljenje kuća i dezorganiziranost postrojbi HV-a, kao i Kurtovićovo izvješće od 11. kolovoza 1995. (P2349), u kojem se kaže da su zapovjednici po zauzimanju mjesta izgubili kontrolu nad pripadnicima HV-a, koji su zapalili više kuća, naročito u Kistanjama i drugim mjestima sa srpskim stanovništvom.

819. S obzirom na to da je stanovništvo Kistanja 1991. bilo gotovo isključivo srpsko, Raspravno vijeće konstatira da su krajinski Srbi bili vlasnici ili stanari velike većine, ako ne i sve, imovine za koje je gore konstatiralo da su je zapalili ili odnijeli vojnici HV-a. Raspravno vijeće će dalje razmotriti spomenute incidente od 6. kolovoza 1995. u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2, 5.6.2 i 5.8.2 (f) i (g) dolje u tekstu.

820. Raspravno vijeće će sada prijeći na događaje u Kistanjama u razdoblju od 7. do, uključivo, 12. kolovoza 1995.

³²⁸⁷ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), str. 39.

821. Što se tiče kamiona natovarenog stvarima kojim su 7. kolovoza 1995. pripadnika 15. domobranske pukovnije HV-a Perkovića povezli kući u Vodice, Raspravno vijeće napominje da je Perkoviću, premda on ne navodi identitet osoba u kamionu, rečeno da se general HV-a koji je naišao tim osobama obratio kao vojnicima. Na temelju tog dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su barem neke od osoba u kamionu bile pripadnici hrvatskih vojnih snaga. Raspravno vijeće napominje da je Perković u svom svjedočenju rekao da nije vidio da li su i odakle su te osobe uzele predmete koji su bili u kamionu. S obzirom na vrstu tih predmeta (uglavnom električni uređaji, kao miješalica za beton ili televizori) i okolnosti, Raspravno vijeće prihvaća da su te osobe uzele te predmete. Budući da se iz dokaza ne vidi odakle su te osobe odnijele te predmete, na temelju dokaza ne može se utvrditi jesu li vlasnici odnesenih predmeta bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2 (f) dolje u tekstu.

822. S obzirom na svjedočenja Berikoffova, Hilla i Dangerfielda, Raspravno vijeće konstatira da je 9. kolovoza 1995. u Kistanjama velik broj objekata bio u plamenu ili spaljen. Raspravno vijeće nadalje konstatira, na temelju Berikoffovog svjedočenja, da je približno 25-30 osoba koje se navode kao vojnici HV-a u maskirnim uniformama išlo od kuće do kuće ili upravljalo prometom da bi se zaobišla parkirana vozila, pri čemu je svaka kuća planula nekoliko minuta nakon što su iz nje izišli. Raspravno vijeće također uzima u obzir Dangerfieldova zapažanja da na objektima u Kistanjama nije bilo tragova oštećenja prouzrokovanih tenkovskom ili topničkom paljbom. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su te kuće zapalile osobe u maskirnim uniformama, ali ne može provjeriti valjanost činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao vojnika HV-a. Međutim, Raspravno vijeće podsjeća na dokaze na kojima je utemeljilo svoju konstataciju u vezi sa 6. kolovozom 1995., kao i na to da dio tih dokaza govori o tome da je HV toga dana zauzeo to područje i o daljnjem razmještaju HV-a na tom području (Vukićeva zapovijed, P1128; izvješće Matka Kurtovića, P2349; raščlamba Ante Gotovine, P2585). Raspravno vijeće nadalje uzima u obzir svjedočenja Hilla, Berikoffa i Dangerfielda da toga dana u Kistanjama nisu vidjeli civile, kao i to da je Dangerfield vidio 150-200 osoba u vojnim uniformama. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su 9. kolovoza 1995. u Kistanjama palile kuće bile pripadnici HV-a.

823. Na temelju Dangerfieldovog svjedočenja o približno 150-200 osoba u vojnim uniformama koje su pljačkale u Kistanjama 9. kolovoza 1995., Raspravno vijeće konstatira da su te osobe odnosile nesuspecificirane predmete. Na temelju toga i podsjećajući na dokaze na kojima je utemeljilo svoju konstataciju u vezi s paljenjem kuća u Kistanjama 9. kolovoza 1995., Raspravno vijeće konstatira da su te osobe bile pripadnici HV-a.

824. S obzirom na to da je stanovništvo Kistanja 1991. bilo gotovo isključivo srpsko, Raspravno vijeće konstatira da su krajinski Srbi bili vlasnici ili stanari velike većine, ako ne i sve, imovine za koju je gore konstatiralo da su je zapalili ili odnijeli vojnici HV-a. Raspravno vijeće će dalje razmotriti spomenute incidente od 9. kolovoza 1995. u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2, 5.6.2 i 5.8.2 (f) i (g) dolje u tekstu.

825. Na temelju svjedočenja Stiga Markera Hansena i izvješća PMEZ-a (P815 i P830) u vezi s 10. kolovozom 1995., Vijeće konstatira da je oko 11:00 sati jedan čovjek u vojnoj uniformi bez oznaka postrojbe u Kistanjama zapalio trgovinu mješovitom robom, u kojoj ga je Marker Hansen vidio 15 minuta ranije s kanistrom. Raspravno vijeće uzima u obzir vojnu uniformu te osobe, kao i to da se odvezla vojnim kamionom, te podsjeća na dokaze na kojima je utemeljilo svoje konstatacije u vezi sa 6. i 9. kolovozom 1995. Na temelju toga, Raspravno vijeće konstatira da je osoba koja je zapalila tu trgovinu bila pripadnik hrvatskih vojnih snaga. S obzirom na to da je stanovništvo Kistanja 1991. bilo gotovo isključivo srpsko, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici trgovine mješovitom robom bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident od 10. kolovoza 1995. u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2 i 5.8.2 (g) dolje u tekstu.

826. Na temelju Martijevog svjedočenja u vezi s istim danom, Raspravno vijeće konstatira da su pored kuća koje su gorjele stajali muškarci u uniformama koje je Marti opisao kao hrvatske uniforme. Međutim, ti dokazi sami po sebi nisu dovoljni da bi se na temelju njih moglo utvrditi tko je i u kojim okolnostima zapalio te kuće. Prema jednom dnevnom izvješću UNMO-a (P114), u Kistanjama su toga dana, između 13:00 i 17:00 sati, vojnici koji se navode kao hrvatski vojnici palili kuće i pljačkali. Kako to Raspravno vijeće shvaća, to znači da su osobe u uniformama vojnog tipa palile kuće i odnosile nesuspecificirane predmete. Ti dokazi ne pružaju više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao hrvatskih vojnika. Raspravno vijeće

stoga, na temelju samo tog izvješća, ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Međutim, Raspravno vijeće podsjeća na dokaze na kojima je utemeljilo svoje konstatacije u vezi sa 6. i 9. kolovozom 1995. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su te osobe bile pripadnici hrvatskih vojnih snaga. S obzirom na to da je stanovništvo Kistanja 1991. bilo gotovo isključivo srpsko, Raspravno vijeće konstatira da su krajinski Srbi bili vlasnici velike većine, ako ne i svih, predmeta za koje je gore konstatiralo da su ih odnijeli vojnici HV-a, kao i vlasnici ili stanari velike većine, ako ne i svih, objekata za koje je gore konstatiralo da su ih zapalili vojnici HV-a. Raspravno vijeće će dalje razmotriti te incidente od 10. kolovoza 1995. u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2, 5.6.2 i 5.8.2 (f) i (g) dolje u tekstu.

827. U vezi s Forandovim svjedočenjem da je vidio ljude kako pljačkaju u Kistanjama u po bijela dana, moguće 11. kolovoza 1995., nema pokazatelja da su te osobe bile pripadnici neke vojske. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

828. Raspravno vijeće će sada prijeći na događaje u Kistanjama u razdoblju od 13. kolovoza 1995. nadalje.

829. Na temelju Flynnovog svjedočenja u vezi s 13. kolovozom 1995., Raspravno vijeće se uvjerilo da je u Kistanjama gorjelo najmanje sedam objekata i da su ondje bile osobe u vojnim uniformama. Taj dokaz nije dovoljan za zaključak o tome tko je i u kojim okolnostima zapalio te kuće. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

830. Na temelju jednog izvješća UNMO-a (P119), Raspravno vijeće se uvjerilo da su 14. kolovoza 1995. u 16:30 sati osobe koje su izgledale kao civilni dužnosnici gledale u zemljovide i pokazivale kuće, kao i da je toga dana, približno u 19:30 sati, u Kistanjama gorjelo nekoliko kuća. Raspravno vijeće je razmotrilo mogućnost postojanja veze između postupaka tih civilnih dužnosnika i paleža koji je uslijedio. Međutim, ti dokazi nisu dovoljni za zaključak o tome tko je i u kojim okolnostima zapalio te kuće. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati ni taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

831. Na temelju Haydenovog svjedočenja, Raspravno vijeće konstatira da su 17. kolovoza 1995. četiri muškarca u borbenim uniformama ulazila u objekte uz glavnu

cestu u Kistanjama i izlazila iz njih, kao i da je Hayden iz drugog dijela mjesta vidio kako se iz objekata u dijelu mjesta u kojem je vidio te muškarce diže crni dim. Raspravno vijeće konstatira da su ti muškarci zapalili objekte iz kojih se dizao dim. Na temelju tog dokaza ne može se zaključiti kojoj vojsci su ti muškarci eventualno pripadali. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Kistanjama ili u blizini Kistanja u to vrijeme. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

832. Na temelju Liboriusovog i Hendriksovog svjedočenja, Raspravno vijeće konstatira da je 23. kolovoza 1995. približno u 11:00 sati u Kistanje došao autobus s civilnim registarskim tablicama u kojem je bilo 20-25 uniformiranih osoba koje su opisane kao pripadnici HV-a. Vijeće nadalje konstatira da su neke od tih osoba izišle iz autobusa noseći kanistre s dizelom gorivom i zapalile automehaničarsku radionicu preko puta INA-ine crpke, nakon čega su autobus u kojem su bile te osobe i civilni automobil s civilnim registarskim tablicama otišli s mjesta događaja. Na temelju Liboriusovog svjedočenja u kojem kaže da su te osobe na sebi imale regularne uniforme HV-a i da su imale razne činove, kao i na temelju znatnog broja ljudi u autobusu, Raspravno vijeće konstatira da su ljudi iz skupine koja je zapalila radionicu i približno 20-25 drugih osoba u autobusu bili pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije. S obzirom na to da je stanovništvo Kistanja 1991. bilo gotovo isključivo srpsko, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici te automehaničarske radionice bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident od 23. kolovoza 1995. u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2 i 5.8.2 (g) dolje u tekstu.

833. Raspravno vijeće prima na znanje nekoliko bilješki iz knjige dežurstava Združene satnije VP za razdoblje od 31. kolovoza do 3. rujna 1995. u kojima se izvještava o zaustavljanju osoba koje se navode kao pripadnici HV-a ili vojnici, koje su prevozile predmete i od kojih su neke predane vojnoj policiji. Raspravno vijeće konstatira da su te osobe odnosile te predmete. U jednoj bilješci, za 31. kolovoza 1995., govori se o osobama koje se navode kao pripadnici HV-a koje su zatečene kako odnose predmete u Kistanjama, što Raspravno vijeće stoga smatra utvrđenim. Raspravno vijeće nadalje napominje da su u to bili uključeni i policijski organi, te smatra da je utvrđeno da su identitet i pripadnost tih osoba provjereni. Vijeće stoga konstatira da su te osobe

bile pripadnici hrvatskih vojnih snaga. Za sve te slučajeve, osim za gore navedeni slučaj od 31. kolovoza 1995., dokazi ne pokazuju odakle su te osobe odnosile te predmete i stoga se na temelju dokaza ne može utvrditi jesu li vlasnici odnesenih predmeta bili krajinski Srbi. Što se tiče potonjeg slučaja, u vezi s kojim je izviješteno da su pripadnici HV-a odnosili predmete u Kistanjama, Raspravno vijeće uzima u obzir popis stanovništva iz 1991. u dijelu u kojem se on odnosi na Kistanje, kao što je navedeno gore u tekstu, i konstatira da su vlasnici velike većine, ako ne i svih, predmeta odnesenih iz Kistanja bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti te incidente u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2 (f) dolje u tekstu.

Korde

834. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju u Kordama, u općini Kistanje, predloženi putem jednog izvješća PMEZ-a. Prema tom izvješću, PMEZ je 11. rujna 1995. u 10:05 sati vidio dvije kuće u plamenu u Kordama i vojni kamion bez registarskih tablica kako dolazi iz smjera tog zaseoka.³²⁸⁸

835. Dokazi ukazuju na to da je 11. rujna 1995. ujutro vojni kamion dolazio iz smjera Korda dok su u tom zaseoku gorjele dvije kuće. Raspravno vijeće ne može izvesti nikakav zaključak isključivo iz toga što je taj kamion viđen kako dolazi iz smjera Korda dok su te dvije kuće gorjele. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi dokazi koji bi ukazivali na to tko je, kada i u kojim okolnostima zapalio te kuće. Raspravno vijeće stoga neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

Parčić

836. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Parčiću, u općini Kistanje, predloženi prvenstveno putem svjedočenja Konstantina Drče.

837. **Konstantin Drča**, Srbin, rezervist SVK, iz Parčića u općini Kistanje,³²⁸⁹ izjavio je da je Parčić bio isključivo srpsko selo. Dana 4. kolovoza 1995., počelo je granatiranje Benkovca i okolice. Toga dana, približno u 11:00 do 12:00 sati, Drča je od svog zapovjedništva čuo da je evakuacija civilnog stanovništva u tijeku, napustio je vojarnu i

³²⁸⁸ P950 (Dnevno izvješće Tima Knin PMEZ-a, 11. rujna 1995.), str. 1.

zaputio se u Parčić, kamo je stigao 5. kolovoza 1995. oko 11:00 sati. Ondje je vidio stotinjak ljudi koji su pobjegli sa zadarskog područja u namjeri da odu u Liku. Dana 6. kolovoza 1995., oko 10:00 sati, Drča je vidio muškarce u maskirnim uniformama kako ulaze u Parčić, ali nije vidio nikakve oznake na njihovim uniformama. Svjedok se nalazio u obližnjoj šumi u brdima, na udaljenosti od oko jedan kilometar od sela, odakle je promatrao muškarce u maskirnim uniformama kako ulaze u kuće u selu, koje bi odmah nakon toga počele gorjeti. U dijelu sela koji je svjedok mogao vidjeti bilo je sedam do osam kuća i sve su gorjele. Svjedok je izjavio da misli da je dio tih muškaraca bio iz susjednog sela Medviđa, u općini Lisičić. Svjedok je zajedno s još šestero ljudi pobjegao iz Parčića s namjerom da dođe do Srba, u općini Donji Lapac. Svjedok je 7. kolovoza 1995. u 19:00 sati došao do sela Zrmanja Vrelo, u općini Gračac. Po dolasku u to selo vidio je da gori, premda nije vidio tko je zapalio kuće. Hrvatska vojska je presjekla put za Srb u Zrmanji Vrelo i svjedok je vidio tri tenka sa šahovnicama i više kamiona s registarskim tablicama HV-a kako se kreću prema Gračacu.³²⁹⁰

838. Ne uspjevši da dođe do Srba, Drča se 8. kolovoza 1995. vratio u Parčić i vidio da je spaljeno svih približno 50 napuštenih kuća u tom selu.³²⁹¹ S mjesta na kojem se skrivao u brdima, udaljenog približno 300-400 metara od sela, vidio je muškarce u maskirnim uniformama i muškarce u civilnoj odjeći kako odvoze civilne kamione i traktore u kojima je bila stoka, namještaj i drugi vrijedni predmeti, kao i traktore i putnička vozila u vlasništvu seljana. Svjedok je izjavio da je iz kuće njegove majke odneseno sve što je imalo neku vrijednost, čak i utičnice i prozorski okviri, i da je spaljena još 5. kolovoza 1995. Izjavio je da je od supruge Uroša Vojnovića, koja je ostala u selu, čuo da su hrvatski vojnici iz Medviđe ubili njenog psa i zaprijetili da će je ubiti i spaliti njenu kuću. Svjedok se također prisjetio da je Vojnovićeva supruga rekla da su je pretukli i vršili pritisak na nju da im da novac.³²⁹²

839. Drča je nadalje izjavio da se 11. kolovoza 1995. odlučio vratiti u Benkovac i da je na povratku prošao kroz nekoliko sela – Bjelinu, u općini Lišane Ostrovičke, Brgud, u općini Lisičić, i Kalanjevu Dragu, u općini Lišane Ostrovičke – u kojima je bila spaljena oko polovina kuća, uključujući osnovnu školu u Brgudu. Kada je, oko 16:00 sati, stigao u svoju kuću u Benkovcu vidio je da nema televizora, video-rekordera,

³²⁸⁹ P2509 (Konstantin Drča, izjava svjedoka, 26. svibnja 1997.), str. 1-2.

³²⁹⁰ P2509 (Konstantin Drča, izjava svjedoka, 26. svibnja 1997.), str. 2.

³²⁹¹ P2509 (Konstantin Drča, izjava svjedoka, 26. svibnja 1997.), str. 2-3.

³²⁹² P2509 (Konstantin Drča, izjava svjedoka, 26. svibnja 1997.), str. 3.

kamere, radioprijemnika, suđa, uključujući srebreni pribor za jelo, lustera, sačmarice i pištolja.³²⁹³

840. Đuka i Uroš Vojvodić iz Parčića, u općini Kistanje, oboje rođeni 1919., obavijestili su 12. rujna 1995. UNCIVPOL da su im "nekoliko dana nakon hrvatskog napada" u kuću došli vojnici i ukrali stoku.³²⁹⁴ Njih dvoje su, zajedno s još dvije osobe po imenu Stevan i Pava Vojvodić, obavijestili UNCIVPOL da žele da im UN pomogne da se presele u Beograd.³²⁹⁵ Izjavili su da se boje ostati u Hrvatskoj i da hrvatski vojnici na to područje dolaze gotovo svakoga dana.³²⁹⁶

841. U izvješću podnesenom, između ostalog, ZP-u Split, od 23. kolovoza 1995., zapovjednik 134. domobranske pukovnije pukovnik Josip Čerina je izjavio da je u poslijepodnevnom satima 6. kolovoza 1995. dobio izvješće da je dio 1. pješačke bojne došao do sela Parčić, u općini Kistanje.³²⁹⁷ Ubrzo nakon toga, Čerina je naredio 1. pješačkoj bojni da ostavi jednu pješačku satniju u Parčiću.³²⁹⁸ Kada je 3. pješačka bojna stigla na raskrižje u blizini Parčića, Čerina im je naredio da izvide područje sela Kolašac i Biovičina Sela, u općini Kistanje, i sela Ervenik.³²⁹⁹ Dana 6. kolovoza 1995. do 18:00 sati uspostavljeno je istaknuto zapovjedno mjesto u Biovičinom Selu, u općini Kistanje, a približno u 19:00 sati na to područje je došla 1. pješačka bojna.³³⁰⁰ Ubrzo nakon toga, dijelovi 15. domobranske pukovnije i 113. brigade HV-a došli su na područje sela Kolašac, u općini Kistanje, i sela Bjelina, u općini Lišane Ostrovičke, što je dovelo do velikog grupiranja postrojbi na malom prostoru. Te večeri je osigurana cesta između Parčića i Macura.³³⁰¹ Prva pješačka bojna je 7. kolovoza 1995. razmještena na područje Modrina Sela, u općini Kistanje, a 134. domobranska pukovnija je uspostavila kontrolne punktove na raskrižjima kod Parčića i Kolašca, kako bi se spriječilo otuđivanje ratnog

³²⁹³ P2509 (Konstantin Drča, izjava svjedoka, 26. svibnja 1997.), str. 3.

³²⁹⁴ P256 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95/120, 12. rujna 1995.).

³²⁹⁵ P256 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95/120, 12. rujna 1995.); P259 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95/121, 12. rujna 1995.).

³²⁹⁶ P259 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95/121, 12. rujna 1995.).

³²⁹⁷ P1200 (Izvjeshće Josipa Čerine o izvršenju bojne zadaće podneseno ZP-u Split, 23. kolovoza 1995.), str. 3, 8.

³²⁹⁸ P1200 (Izvjeshće Josipa Čerine o izvršenju bojne zadaće podneseno ZP-u Split, 23. kolovoza 1995.), str. 3-4.

³²⁹⁹ P1200 (Izvjeshće Josipa Čerine o izvršenju bojne zadaće podneseno ZP-u Split, 23. kolovoza 1995.), str. 4.

³³⁰⁰ P1200 (Izvjeshće Josipa Čerine o izvršenju bojne zadaće podneseno ZP-u Split, 23. kolovoza 1995.), str. 1, 4.

³³⁰¹ P1200 (Izvjeshće Josipa Čerine o izvršenju bojne zadaće podneseno ZP-u Split, 23. kolovoza 1995.), str. 4.

plijena.³³⁰² Čerina je 8. kolovoza 1995. poslao 1. bojnu na trodnevni odmor, a 3. pješačka bojna je uspostavila crtu obrane na potezu od sela Kaštel Žegarski, u općini Nadvoda, do sela Ervenik.³³⁰³ Pukovnija je 9. kolovoza 1995. ojačana 2. pješačkom bojnom i uspostavljena je nova crta obrane na potezu od sela Muškovci do sela Kaštel Žegarski i Ervenik. Istoga dana, 9. kolovoza 1995., topništvo je zauzelo položaje na području sela Komazeci, a istaknuto zapovjedno mjesto pukovnije i istureni odjeljak logističke baze u selu Kaštel Žegarski. Dana 11. kolovoza 1995., 3. pješačka bojna je poslana na petodnevni odmor, a 1. pješačka bojna je preuzela njeno područje odgovornosti. Ta postrojba je tijekom 12. i 13. kolovoza 1995. izvršavala redovite dnevne zadaće i 14. kolovoza 1995. joj je naređeno da izvrši pretres terena i da osigura objekte od vitalnog značaja. Dana 15. kolovoza 1995., približno u 13:00 sati, 1. pješačka bojna je započela marš prema Velikoj Popini, u općini Gračac.³³⁰⁴

842. Na temelju dokaza koji su mu predloženi, Raspravno vijeće konstatira da su 6. kolovoza 1995., oko 10:00 sati, u selo Parčić, u općini Kistanje, došli muškarci u maskirnim uniformama i ondje zapalili najmanje sedam ili osam kuća. Do 8. kolovoza 1995. spaljeno je svih približno 50 napuštenih kuća u Parčiću, među kojima i kuća Drčine majke. U razdoblju između 6. i 8. kolovoza 1995., ili približno tih datuma, muškarci u maskirnim uniformama su došli u kuću Đuke i Uroša Vojvodića i uzeli njihovu stoku. Muškarci u maskirnim uniformama i muškarci u civilnoj odjeći odvezli su 8. kolovoza 1995. iz sela civilne kamione i traktore, kao i traktore i putnička vozila u vlasništvu osoba iz Parčića. Ta vozila su bila natovarena vrijednim stvarima, među kojima su bili stoka i namještaj. Iz kuće Drčine majke odneseno je sve što je imalo neku vrijednost. S obzirom na to da je Drča izjavio da je Parčić bio isključivo srpsko selo, Raspravno vijeće konstatira da su krajinski Srbi bili vlasnici ili stanari uništenih kuća u Parčiću, kao i vlasnici predmeta odnesenih iz tog sela.

843. Na temelju Čerininog izvješća, Raspravno vijeće konstatira da su 1. i 3. bojna 134. domobranske pukovnije HV-a stigle u Parčić 6. kolovoza 1995. Prvoj bojni je naređeno da ondje ostavi jednu pješačku satniju. Dana 7. kolovoza 1995., 134. domobranska pukovnija je uspostavila kontrolne punktove na raskrižjima u blizini

³³⁰² P1200 (Izvješće Josipa Čerine o izvršenju bojne zadaće podneseno ZP-u Split, 23. kolovoza 1995.), str. 4. U prijevodu izvješća piše "Rarčići" i "Kolašec", što su, kako Raspravno vijeće to shvaća, pogreške u pisanju.

³³⁰³ P1200 (Izvješće Josipa Čerine o izvršenju bojne zadaće podneseno ZP-u Split, 23. kolovoza 1995.), str. 4.

Parčića, kako je rečeno, radi sprečavanja otuđivanja ratnog plijena. Prva bojna je 8. kolovoza 1995. poslana na odmor. Na temelju gore navedenog, Raspravno vijeće konstatira da su između 6. i 8. kolovoza 1995. pripadnici 134. domobranske pukovnije sudjelovali u paljenju približno 50 kuća u Parčiću i odnošenju gore navedenih predmeta iz Parčića. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2, 5.6.2 i 5.8.2 (f) i (g) dolje u tekstu.

4.2.9 Općina Knin

Područje Golubića

844. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju na području Golubića, u općini Knin, predočeni prvenstveno putem svjedočenja Karija Anttila i Petera Martija. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 1.424 stanovnika Golubića, u općini Knin, 1991. godine, njih 1.389 su bili Srbi.³³⁰⁵

845. Prema jednom izvješću PMEZ-a, dana 11. kolovoza 1995. u 14:25 sati, PMEZ je vidio da su sve kuće u Golubiću, u općini Knin, opljačkane, premda nijedna nije bila spaljena, te da je selo napušteno i da u njemu nema vojske.³³⁰⁶ Dana 12. kolovoza 1995., patrola UNMO-a je vidjela kako gori jedna kuća u blizini Golubića, u općini Knin.³³⁰⁷

Tor Munkelien, vojni promatrač UN-a stacioniran u Kninu u razdoblju od 14. kolovoza 1995. do 1. prosinca 1995.,³³⁰⁸ i **Kari Anttila**, vojni promatrač UN-a u Sektoru Jug od 14. kolovoza 1995. do 27. studenog 1995.,³³⁰⁹ vidjeli su 17. kolovoza 1995. kako gori približno 20 kuća na području Golubića, u općini Knin.³³¹⁰

³³⁰⁴ P1200 (Izvješće Josipa Čerine o izvršenju bojne zadaće podneseno ZP-u Split, 23. kolovoza 1995.), str. 5.

³³⁰⁵ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

³³⁰⁶ P810 (PMEZ-ov popis sela s ocjenom stupnja razaranja, 22. kolovoza 1995.), str. 4; P815 (Izvješće PMEZ-a koje je sastavio Liborius, 26. kolovoza 1995.), str. 6; P829 (Posebno izvješće PMEZ-a, 14. rujna 1995.), str. 3; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 10.

³³⁰⁷ Tor Munkelien, T. 1520-1521; P67 (Izvješće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 5.

³³⁰⁸ P60 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995., supotpisnik Kari Anttila), str. 1; P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 1, 3; Tor Munkelien, T. 1514, 1546; D91 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 4. rujna 1999.), str. 3.

³³⁰⁹ P171 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 8. siječnja 1996.), str. 1; P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 1-2; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), str. 1, par. 2; Kari Anttila, T. 2508.

³³¹⁰ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 23, 26; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 32; P67 (Izvješće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 9; P122 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 17. kolovoza 1995.), str. 4.

846. **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.,³³¹¹ u svom svjedočenju je rekao da je 26. kolovoza 1995. bio u ophodnji s bojnikom Michijem u nekoliko sela, uključujući Golubić, Očestovo i Malianovići, koja su sva u općini Knin.³³¹² U Golubiću je vidio pet spaljenih kuća, tri djelomično spaljene kuće i 35 opljačkanih kuća.³³¹³ U Očestovu, u općini Knin, vidio je sedam spaljenih kuća, 20 djelomično spaljenih kuća i 56 opljačkanih kuća.³³¹⁴ U Malianovićima je vidio da je opljačkana jedna kuća.³³¹⁵ Prema jednom izvješću UNMO-a, UNMO je 26. kolovoza 1995., prije 20:00 sati, vidio da je u Golubiću, Očestovu i Marjanovićima, u općini Knin, kao i u Vrbniku, Biskupiji i Popovićima, u općini Orlić, većina kuća "opljačkana" i da ih je još mnogo spaljeno.³³¹⁶

847. Markač je 27. kolovoza 1995. izvijestio načelnika Glavnog stožera HV-a, generala Červenka, o zadaći izvršenoj 27. kolovoza 1995. U tom izvješću se kaže da je 470 pripadnika specijalnih jedinica policije iz sastava Skupnih snaga (u vremenu od 07:00 do 19:00 sati) izvršilo pretragu područja Podinarja, u općini Knin, (uključujući sela Polača, Vrpolje, Golubić i istočno zaleđe sela Strmica) s ciljem pronalaska i uništenja razbijenih diverzantsko-terorističkih skupina neprijatelja, te pronalaska materijalno-tehničkih sredstava.³³¹⁷ Tijekom te akcije nađeno je desetak civila i zaplijenjeno je razno oružje: protuzrakoplovni top kalibra 40 mm s 500 komada streljiva; jedna puška Kalašnjikov; jedan automat Tompson; jedan karabin kalibra 7x64; jedna automatska puška kalibra 7,62 mm; dvije puške Magnum; jedan talijanski

³³¹¹ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

³³¹² P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 12-13; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 61, 75; Peter Marti, T. 4615-4617; P67 (Izvješće Tima Podkonje UNMO-a o kršenjima ljudskih prava od početka operacije Oluja, 27. kolovoza 1995.), str. 4-5; D391 (Sažetak informacija o kršenju ljudskih prava iz dnevnih izvješća o situaciji Stožera Sektora Jug, 7. kolovoza - 8. rujna 1995.), str. 18.

³³¹³ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 12-13; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 61, 75; Peter Marti, T. 4615-4617; P67 (Izvješće Tima Podkonje UNMO-a o kršenjima ljudskih prava od početka operacije Oluja, 27. kolovoza 1995.), str. 4-5; D391 (Sažetak informacija o kršenju ljudskih prava iz dnevnih izvješća o situaciji Stožera Sektora Jug, 7. kolovoza - 8. rujna 1995.), str. 18.

³³¹⁴ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 12-13; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 61, 75; Peter Marti, T. 4615-4617; P67 (Izvješće Tima Podkonje UNMO-a o kršenjima ljudskih prava od početka operacije Oluja, 27. kolovoza 1995.), str. 4-5; D391 (Sažetak informacija o kršenju ljudskih prava iz dnevnih izvješća o situaciji Stožera Sektora Jug, 7. kolovoza - 8. rujna 1995.), str. 18.

³³¹⁵ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 61, 75; Peter Marti, T. 4615-4617; P67 (Izvješće Tima Podkonje UNMO-a o kršenjima ljudskih prava od početka operacije Oluja, 27. kolovoza 1995.), str. 5; D391 (Sažetak informacija o kršenju ljudskih prava iz dnevnih izvješća o situaciji Stožera Sektora Jug, 7. kolovoza - 8. rujna 1995.), str. 18.

³³¹⁶ P128 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 26. kolovoza 1995.), str. 1, 5.

³³¹⁷ P2379 (Markačevo izvješće o izvršenoj zadaći za 27. kolovoza 1995., 27. kolovoza 1995.), str. 1.

karabin; jedna puška M-48; četiri lovačke puške; jedan ručni raketni bacač Osa s tri rakete; jedan optički nišan za Osu s desetak raketa; deset tromblonskih trenutnih mina; deset protupješačkih mina; tri busole; jedan dalekovid; jedan zaštitni prsluk i četiri ručne bombe.³³¹⁸

848. Flynn je 27. kolovoza 1995. u dva zaseoka sela Golubić vidio spaljene kuće i jednu kuću koja je gorjela.³³¹⁹ Dana 28. kolovoza 1995., HRAT je izvijestio da su vojnici ili pripadnici Specijalne policije zaustavili tim predstavnika nevladinih udruga za ljudska prava, pretražili im vozilo i oduzeli film u blizini Golubića, u općini Knin, kao i da su im rekli da se ne vraćaju na to područje jer sljedeći put neće biti tako ljubazni prema njima.³³²⁰ Dana 29. kolovoza 1995., HRAT iz Knina je otišao na područje Golubića, u općini Knin, i vidio šest vojnika HV-a kako dolaze iz zaseoka Borović u kojem je nekoliko kuća netom počelo gorjeti. Prema izvješću HRAT-a, kada su ti vojnici vidjeli tim, okrenuli su se i razišli.³³²¹

849. Prema knjizi dežurstva Združene satnije VP Knin, kninska policijska postaja je 1. rujna 1995. u 16:30 sati izvijestila službu dežurstva VP Knin da u Golubiću gori nekoliko kuća i da su ondje viđeni neki ljudi u automobilima VP s registarskim tablicama "HV 283 VP" i "HV 719 VP".³³²² Prema toj knjizi dežurstva, utvrđeno je da su ta vozila VP (sic) slučajno naišla na te kuće u plamenu i da su tražili počinitelje.³³²³

850. **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu od ožujka do prosinca 1995.,³³²⁴ u svom svjedočenju je rekla da je 5. rujna 1995. bila na području Golubića, u općini Knin, i vidjela hrvatske vojnike kako pljačkaju, o čemu su govorili i seljani koji su ondje

³³¹⁸ P2379 (Markačevo izvješće o izvršenoj zadaći za 27. kolovoza 1995., 27. kolovoza 1995.), str. 1-3.

³³¹⁹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 22; P27 (Zbirno dnevno izvješće HRAT-a, 24.-27. kolovoza 1995.), str. 2-3.

³³²⁰ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 26; P48 (Dnevno izvješće HRAT-a, 28. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

³³²¹ D631 (Dnevno izvješće HRAT-a, 29. kolovoza 1995.), str. 2.

³³²² P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), bilješka od 1. rujna 1995.

³³²³ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), bilješka od 1. rujna 1995.

³³²⁴ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1-2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7-9, 11-12; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12000, 12024, 12075-12076.

ostali.³³²⁵ Prema izvješću HRAT-a, približno 40 osoba koje su još uvijek živjele u Golubiću 5. rujna 1995. rekle su HRAT-u da su vrlo zabrinute za svoju sigurnost.³³²⁶

851. Davoru Zdriliću, Ivi Oštriću, Željku Guziću, Mariju Paleki i Vladi Lukiću (pripadnicima HV-a čije zapovjedništvo je bilo na području Golubića i protiv kojih je vojni tužitelj podigao optužnicu) Općinski sud u Kninu izrekao je 5. studenog 1998. osuđujuću presudu za tešku krađu počinjenu 8. rujna 1995. u Golubiću, u općini Knin.³³²⁷ Općinski sud je konstatirao da su oni, u namjeri da sebi pribave imovinsku korist, iz kuća u Golubiću odnijeli velik broj predmeta (koji se navode na stranicama 7-8 dokaznog predmeta P2610).³³²⁸ Znali su da su vlasnici napustili kuće na tom području poslije ratnih djelovanja. Natovarili su te predmete na kamion i odvezli se u smjeru Zadra. Međutim, pripadnici VP su ih zaustavili na kontrolnom punktu kod Knina i oduzeli te predmete, a zauzvrat im dali potvrdu o privremenom oduzimanju predmeta.³³²⁹ Općinski sud je odlučio da se osuđenima oduzme imovinska korist ostvarena kaznenim djelom.³³³⁰

852. Dana 25. rujna 1995. u 09:00 sati, UNMO je vidio kako u blizini Golubića gori jedna kuća.³³³¹

853. Raspravnom vijeću su također predočeni dokazi o vojnoj prisutnosti u Golubiću u kolovozu 1995. Prema operativnom dnevniku 4. gardijske brigade, u Golubić su se 5. kolovoza 1995. u 08:45 sati spustili izvidnici.³³³² Prema operativnom dnevniku ZP-a Split, 5. kolovoza 1995. u 08:50 sati, 4. gardijska brigada je ušla u Golubić i bila je na ulazu u Vrpolje.³³³³ Prema operativnom dnevniku 4. gardijske brigade, 9. kolovoza 1995. u 17:00 sati, 2. pješaka brigada se premjestila s područja Golubića.³³³⁴ Prema operativnom dnevniku ZP-a Split, 20 pripadnika 72. bojne VP HV-a je 11. kolovoza

³³²⁵ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 6.

³³²⁶ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 30; P38 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 5; P50 (Dnevno izvješće HRAT-a, 5. rujna 1995.), str. 1-2.

³³²⁷ Mladen Bajić, T. 20821-20823, 20857-20860; P2610 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom zbog teške krađe protiv Zdrilića, Zubčića, Oštrića, Guzića, Paleke i Lukića), str. 1-8, 10-18.

³³²⁸ P2610 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom zbog teške krađe protiv Zdrilića, Zubčića, Oštrića, Guzića, Paleke i Lukića), str. 7-8, 15-16.

³³²⁹ P2610 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom zbog teške krađe protiv Zdrilića, Zubčića, Oštrića, Guzića, Paleke i Lukića), str. 15.

³³³⁰ P2610 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom zbog teške krađe protiv Zdrilića, Zubčića, Oštrića, Guzića, Paleke i Lukića), str. 8.

³³³¹ P157 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 25. rujna 1995.), str. 4.

³³³² P2343 (Operativni dnevnik 4. gardijske brigade, srpanj i kolovoz 1995.), str. 35.

³³³³ P71 (Operativni dnevnik ZP-a Split za 25. srpnja – 14. rujna 1995.), str. 83-84.

³³³⁴ P2343 (Operativni dnevnik 4. gardijske brigade, srpanj i kolovoz 1995.), str. 48.

1995. osiguravalo skladište u Golubiću.³³³⁵ Prema ratnom dnevniku 6. domobranske pukovnije, 12. kolovoza 1995. u Golubiću je uspostavljeno zapovjedno mjesto 6. pukovnije. Zapovjednik 2. bojne 6. pukovnije razmjestio je 14. kolovoza 1995. godine 80 ljudi na područje Golubića.³³³⁶ Skladište u Golubiću je 15. kolovoza 1995. dodijeljeno 73. bojni VP.³³³⁷ Dana 16. kolovoza 1995. bojna na području Knina i Golubića je vršila pretres terena.³³³⁸ Dana 29. kolovoza 1995. skladište u Golubiću je osiguravala i koristila 300. logistička baza.³³³⁹ Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je uzelo u obzir dokazne predmete P2559, P2379 i D180, str. 6-7, 14-15.

854. Raspravno vijeće konstatira da je HV bio prisutan na području Golubića od 5. kolovoza 1995. barem do 8. rujna 1995. Dokazi također ukazuju na to da su kuće na području Golubića počele gorjeti još 12. kolovoza 1995., a dva svjedoka su 17. kolovoza 1995. vidjela kako gori približno 20 kuća. Međutim, ne postoje dovoljni dokazi o okolnostima u kojima su te kuće zapaljene. Dokazi nadalje ukazuju na to da je do 26. kolovoza 1995. u Golubiću i okolici "opljačkano" mnogo kuća. Međutim, na temelju dokaza ne može se utvrditi da li su predmeti odneseni iz tih kuća, kao ni tko ih je i kada odnio. Flynn je 27. kolovoza 1995. vidio kako u jednom zaseoku sela Golubić gori jedna kuća. Dokazi ukazuju na to da je specijalna policija toga dana pretraživala područje Golubića. Međutim, ti dokazi nisu dovoljni da bi se na temelju njih utvrdila veza između specijalne policije i te kuće koja je gorjela. Jedno izvješće HRAT-a nadalje ukazuje na to da je HRAT 29. kolovoza 1995. na području Golubića vidio kako šest osoba koje se navode kao vojnici HV-a odlazi iz jednog zaseoka sela Golubić, u kojem je netom počelo gorjeti nekoliko kuća, i kako se te osobe okreću i razilaze nakon što su ugledale HRAT. U nedostatku dodatnih informacija o tome zašto su se te osobe okrenule i razišle, taj dokaz nije dovoljan da bi se na temelju njega moglo utvrditi da su te kuće zapalile te osobe. Prema knjizi dežurstava VP, netko je 1. rujna 1995. vidio nekoliko osoba u automobilima VP s registarskim tablicama "HV 283 VP" i "HV 719 VP" u blizini kuća koje su gorjele u Golubiću i, prema istoj knjizi dežurstava, kasnije je ustanovljeno da su ti pripadnici VP otkrili kuće koje su gorjele i da su tražili počinitelje. Blizina pripadnika VP požarima nije dovoljna da se na temelju toga utvrdi da su oni

³³³⁵ P71 (Operativni dnevnik ZP-a Split za 25. srpnja – 14. rujna 1995.), str. 100-101.

³³³⁶ P2586 (Izvadak iz Ratnog dnevnika Zapovjedništva pukovnije, 6. domobranska pukovnija), str. 5, 7.

³³³⁷ P71 (Operativni dnevnik ZP-a Split za 25. srpnja – 14. rujna 1995.), str. 108-109.

³³³⁸ P71 (Operativni dnevnik ZP-a Split za 25. srpnja – 14. rujna 1995.), str. 110, 112.

³³³⁹ D990 (Izvješće Glavnog stožera HV-a o vojnim objektima u zoni odgovornosti ZP-a Split, 29. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

zapalili te kuće. Naposljetku, dokazi ukazuju na to da je 25. rujna 1995. u blizini Golubića gorjela jedna kuća. Međutim, ne postoje dovoljni dokazi o okolnostima u kojima je ta kuća zapaljena. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice.

855. Raspravno vijeće na temelju dokaznog predmeta P2610 konstatira da su 8. rujna 1995. petorica pripadnika HV-a stacionirana na području Golubića, u namjeri da sebi pribave imovinsku korist, iz kuća u Golubiću odnijeli velik broj predmeta (koji se navode na stranicama 7-8 dokaznog predmeta P2610), utovarili ih na kamion i odvezli se u smjeru Zadra. Raspravno vijeće s tim u vezi napominje da im je Općinski sud u Kninu izrekao osuđujuću presudu za tešku krađu i da dokazi ne ukazuju na to da ta presuda nije postala pravomoćna po hrvatskom zakonu. Na temelju svjedočenja svjedokinje Mauro, Raspravno vijeće nadalje konstatira da je 5. rujna 1995. pet osoba koje se navode kao hrvatski vojnici pljačkalo na području Golubića, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su odnijele nespecificirane predmete. Mauro nije pružila dodatne pojedinosti u pogledu činjenične osnove za njenu kvalifikaciju tih osoba kao hrvatskih vojnika. Međutim, s obzirom na to da je HV bio prisutan na području Golubića u to vrijeme, Raspravno vijeće konstatira da su te osobe bile pripadnici HV-a. S obzirom na nacionalni sastav Golubića 1991., Vijeće konstatira da su vlasnici većine, ako ne i svih tih predmeta bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti te incidente u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.5.2, 5.6.2 i 5.8.2(f) dolje u tekstu.

Grad Knin

856. Raspravnom vijeću predočena je velika količina dokaza relevantnih za navode o uništavanju i pljačkanju u Kninu. Raspravno vijeće je razmotrilo sve te dokaze, ali u nastavku teksta daje prikaz i komentar samo jednog njihovog dijela, usredotočujući se na najbolje raspoložive dokaze.³³⁴⁰ Vijeće u ovom poglavlju u pravilu neće eksplicitno razmatrati dokaze koji su nedatirani, potencijalni, neodređeni ili općeniti, koji potječu iz nepoznatih izvora ili im na neki drugi način nedostaje valjana činjenična osnova, koji se jasno ne tiču Knina ili se jasno ne tiču imovine koja ulazi u okvir Optužnice,³³⁴¹ kao ni

³³⁴⁰ V. poglavlje 2.

³³⁴¹ Raspravnom vijeću je predočen velik broj dokaza u vezi s imovinom međunarodnih promatrača. Budući da se optuženici u Optužnici terete za pljačkanje imovine čiji su vlasnici ili stanari bili krajinski

dokaze o uništavanju koje je nedvojbeno u vezi s borbama. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 12.331 stanovnika Knina 1991., njih 9.867 su bili Srbi.³³⁴² **Pašić** je u svom svjedočenju izjavio da se demografska slika Knina u međuvremenu znatno promijenila, te je na početku operacije Oluja u Kninu bilo približno 250 Hrvata.³³⁴³

857. Pregled uništavanja i pljačkanja u Kninu u razdoblju na koje se odnosi Optužnica dao je **svjedok 84**, službenik policije u Kninu.³³⁴⁴ On je u svom svjedočenju izjavio da su kuće pljačkane i paljene u fazama.³³⁴⁵ U prvoj fazi pljačkanje i uništavanje izvršili su profesionalni vojnici Hrvatske vojske koji su sudjelovali u operaciji Oluja i koji su ostali u Kninu tijekom tri ili četiri dana nakon oslobođenja grada.³³⁴⁶ Svjedok 84 je izjavio da je pripadnike Hrvatske vojske koji su sudjelovali u operaciji Oluja prepoznao po trakama na rukavu.³³⁴⁷ U drugoj fazi pljačkanje i uništavanje izvršile su domobranske postrojbe koje su se na to područje vratile otprilike pet-deset dana nakon operacije Oluja.³³⁴⁸ Svjedok je izjavio da je u toj fazi bilo i demobiliziranih vojnika koji su zadržali hrvatske uniforme, vojne iskaznice i oružje i koji su se vraćali u Knin pretvarajući se da su još u aktivnoj službi u HV-u.³³⁴⁹ U trećoj fazi pljačkanje i uništavanje izvršili su civili koji su se na to područje vratili 15. kolovoza 1995., ili približno tog datuma.³³⁵⁰ Svjedok 84 je izjavio da su u 10-20 dana po oslobađanju Knina grad i okolna područja potpuno opljačkani i spaljeni.³³⁵¹ Prema riječima svjedoka, preko 70 posto kuća uništeno je u prvoj fazi, da bi se nakon prvih 15 dana uništavanje usporilo, ali ne i potpuno zaustavilo.³³⁵² Svjedok je nadalje izjavio da je

Srbi, Raspravno vijeće neće eksplicitno govoriti o takvim dokazima, osim ako to ne služi nekoj drugoj svrsi, poput utvrđivanja prisutnosti trupa. V. i poglavlje 2.

³³⁴² C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110-111.

³³⁴³ D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 4; Petar Pašić, T. 22914-22915, 23035-23036.

³³⁴⁴ P1035 (Svjedok 84, list sa pseudonimom); P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), str. 1; P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), str. 1; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 1-3; svjedok 84, T. 11061, 11073, 11094, 11101, 11358, 11360.

³³⁴⁵ P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), par. 27; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 30.

³³⁴⁶ P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), par. 27; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 30; svjedok 84, T. 11097-11100.

³³⁴⁷ Svjedok 84, T. 11100.

³³⁴⁸ P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), par. 27; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 30; svjedok 84, T. 11101, 11387.

³³⁴⁹ Svjedok 84, T. 11104, 11411-11412, 11414.

³³⁵⁰ P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), par. 27; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 30; svjedok 84, T. 11105, 11387.

³³⁵¹ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 24.

³³⁵² P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), par. 24.

pljačkana imovina pripadnika obiju nacionalnih zajednica, Hrvata i Srba.³³⁵³ Raspravno vijeće će ispitati ima li pregled koji dao svjedok 84 potkrepu u nekim konkretnijim dokazima, a identificiralo je dva zasebna razdoblja, kojima će se pozabaviti redom. Prvo razdoblje obuhvaća 5. do 8. kolovoza, a drugo teče od 9. kolovoza do kraja razdoblja na koje se odnosi Optužnica.

858. Većina relevantnih dokaza tiče se prvog razdoblja, od 5. do 8. kolovoza 1995. Raspravno vijeće će prije negoli donese zaključke o cijelom prvom razdoblju analizirati dokaze, u mjeri u kojoj je to moguće, dan po dan.

859. Raspravno vijeće će se najprije osvrnuti na dolazak hrvatskih snaga u grad Knin. Vijeću su predočeni relevantni dokumentarni dokazi iz hrvatskih izvora. Prema operativnom dnevniku ZP-a Split, zapovjednik 7. gardijske brigade HV-a je 5. kolovoza 1995. u 11:07 sati javio da je ušao u Knin.³³⁵⁴ U 11:30 sati, iz obavještajnih izvora je javljeno da je 7. gardijska brigada na mostu u Kninu i da je ovladala cijelim gradom.³³⁵⁵ U 11:25 sati, Zebić je javio sa zapovjednog mjesta 7. gardijske brigade da se oni nalaze oko vojarne u Kninu i da izvlače dio motornih vozila.³³⁵⁶ U 12:50 sati, 1. pješaka bojna javila je da se nalazi u centru Knina.³³⁵⁷ Raspravno vijeće razmotrilo je daljnje relevantne dokaze iz dokaznog predmeta P2343, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.1.9 (Nikola Dragičević i drugi - Prilog, br. 1). U dnevnom izvješću naslovljenom na general-bojnika Ivana Tolja, koje je poslano 5. kolovoza 1995. u 13:00 sati, pukovnik Ivan Zelić, koordinator Političke uprave Ministarstva obrane za političku djelatnost, izjavio je da su hrvatske snage do podneva ovladale Kninom.³³⁵⁸ Prema raščlambi operacije Oluja Ante Gotovine, 4. i 7. gardijska brigada oslobodile su Knin do 11:00 sati 5. kolovoza 1995.³³⁵⁹ S tim u vezi, Raspravno vijeće je razmotrilo i dokaze iz dokaznog predmeta P2559.

860. O dolasku hrvatskih snaga u Knin govori se i u dokazima dobivenim od međunarodnih promatrača. **Eric Hendriks**, promatrač PMEZ-a u Kninu od 21. srpnja

³³⁵³ Svjedok 84, T. 11410.

³³⁵⁴ P71 (Operativni dnevnik ZP-a Split za 25. srpnja – 14. rujna 1995.), str. 83-84.

³³⁵⁵ P71 (Operativni dnevnik ZP-a Split za 25. srpnja – 14. rujna 1995.), str. 84.

³³⁵⁶ P2343 (Operativni dnevnik 4. gardijske brigade, srpanj i kolovoz 1995.), str. 36.

³³⁵⁷ P2343 (Operativni dnevnik 4. gardijske brigade, srpanj i kolovoz 1995.), str. 37.

³³⁵⁸ D180 (Dokumentacija o istrazi hrvatskih vlasti u vezi s ubojstvom Ilije i Milke Petko, te Dmitra i Đure Rašua), str. 14-15.

³³⁵⁹ P2585 (Ante Gotovina, Raščlamba provedene operacije "Oluja", 16. rujna 1995.), str. 1-2, 9-10.

do 30. listopada 1995.,³³⁶⁰ u svom je svjedočenju izjavio da su 5. kolovoza 1995. u 10:00 ili 11:00 sati 4. i 7. brigada HV-a (Pume) ušle u Knin bez otpora.³³⁶¹ Prema jednom izvješću PMEZ-a, vojnici HV-a došli su u podne 5. kolovoza 1995. do zgrade Regionalnog centra PMEZ-a.³³⁶² **Alain Forand**, zapovjednik UNCRO-a za Sektor Jug u razdoblju od 8. srpnja 1995. do 10. listopada 1995.,³³⁶³ u svom je svjedočenju izjavio da je otprilike između 10:30 i 11:00 sati, dok se približavao bolnici, ondje vidio vojnike HV-a.³³⁶⁴ Na povratku u bazu UN-a, više puta su ga zaustavili hrvatski vojnici.³³⁶⁵ Forand je izjavio da su 5. kolovoza 1995., točno prije podneva, vojnici HV-a koji su napredovali iz smjera jugoistoka stigli pred ulaz u bazu UN-a i da je HV tad već držao u rukama cijeli Knin.³³⁶⁶ Prema riječima **Roberta Williamsa**, obavještajnog časnika kanadskog kontingenta UNPROFOR-a,³³⁶⁷ u 12:05 sati, na glavni ulaz u bazu UN-a stigla je 7. gardijska brigada HV-a s tri tenka T-55, jednim oklopnim transporterom i nešto pješaštva.³³⁶⁸ Williams je vojnike identificirao po oznakama s pumom na uniformama.³³⁶⁹ Cijevi tenkova HV-a bile su uperene u bazu UN-a.³³⁷⁰ **John Hill**, zapovjednik međunarodne vojne policije u Sektoru Jug od početka lipnja 1995. do 8.

³³⁶⁰ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 3; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 1-2; Eric Hendriks, T. 9734-9735, 9755-9756.

³³⁶¹ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 18; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 4; P1300 (Izvješće PMEZ-a o dnevnoj promatračkoj aktivnosti, 7. kolovoza 1995.), str. 2; D334 (Izvješće PMEZ-a, 12:45 sati, 5. kolovoza 1995.), par. 2. V. i P345 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 12:00 sati, 5. kolovoza 1995.), str. 2.

³³⁶² P1299 (Posebno izvješće PMEZ-a, 7. kolovoza 1995.).

³³⁶³ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 2, 15; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 2; Alain Forand, T. 4098-4099, 4180, 4186.

³³⁶⁴ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 8; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 13; Alain Forand, T. 4122; P398 (Video-snimka razgovora s Alainom Forandom), str. 1; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 3; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 29. V. i P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 4; Mira Grubor, T. 1393, 1459-1460, 1478-1479.

³³⁶⁵ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 13; P345 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 12:00 sati, 5. kolovoza 1995.), str. 2; P398 (Video-snimka razgovora s Alainom Forandom), str. 1.

³³⁶⁶ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 8; Alain Forand, T. 4123; P345 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 12:00 sati, 5. kolovoza 1995.), str. 1-2; P398 (Video-snimka razgovora s Alainom Forandom), str. 1; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 29.

³³⁶⁷ P924 (Robert Williams, izjava svjedoka, 5. studenog 1995.), str. 1; P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 2.

³³⁶⁸ P924 (Robert Williams, izjava svjedoka, 5. studenog 1995.), str. 2; P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; P926 (Robert Williams, izjava svjedoka, 14. studenog 2007.), par. 4; Robert Williams, T. 9546; P930 (Kronologija događaja u Sektoru Jug koju je priredio Robert Williams, 4. - 7. kolovoza 1995.), str. 2.

³³⁶⁹ Robert Williams, T. 9545.

³³⁷⁰ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6-7.

prosinca 1995.,³³⁷¹ u svom je svjedočenju izjavio da je 5. kolovoza 1995., oko podneva, konvoj od šest tenkova HV-a, tri oklopna transportera i nešto pješništva stigao u koloni iz Drniša.³³⁷² On je nadalje izjavio da su neka od tih vozila došla na glavni ulaz u bazu UN-a, dok su druga nastavila prema gradu.³³⁷³ Prema Hillovim riječima, Leslie je postigao sporazum da Hrvati ostanu izvan baze UN-a, a UN unutra.³³⁷⁴ Hill je razgovarao s dvojicom pripadnika HV-a, za koje sudeći po oznakama misli da su bili pripadnici Puma.³³⁷⁵ **Andrew Leslie**, načelnik stožera Sektora Jug UNCRO-a u Kninu od 1. ožujka to 7. kolovoza 1995., časnik s velikim topničkim iskustvom,³³⁷⁶ u svom je svjedočenju izjavio da su vojnici HV-a iz brigade Pume došli na prednji ulaz u bazu UN-a i da nisu dopustili UN-u da napušta bazu.³³⁷⁷ Ispred ulaza bio je postavljen jedan tenk HV-a, koji je s obje strane bio okružen značajnim brojem pješništva.³³⁷⁸ Leslie je zahtijevao od jednog pukovnika HV-a iz brigade Pume da propusti UNCRO.³³⁷⁹ Pukovnik ga je obavijestio da je on, pod zapovjedništvom Ante Gotovine, odgovoran za napad i da UN-u neće biti dopušteno da napusti bazu sve dok mu njegov zapovjednik ne naredi suprotno.³³⁸⁰ Navedeno je da je razlog za to briga za sigurnost vojnika UNCRO-a.³³⁸¹ Svjedok je iz baze UN-a mogao vidjeti kako se snage HV-a slijevaju u Knin cestom ispred baze.³³⁸² **Philip Berikoff**, obavještajni časnik u Sektoru Jug UN-a, stacioniran u Kninu u razdoblju od 21. srpnja do 5. rujna 1995.,³³⁸³ u svom je

³³⁷¹ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 2; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 3, 93; P293 (John Hill, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 3.

³³⁷² P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 5; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 17-18; John Hill, T. 3750; P301 (Izvešće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 3; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 2.

³³⁷³ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 5.

³³⁷⁴ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 5; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 2.

³³⁷⁵ John Hill, T. 3750-3751; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 2.

³³⁷⁶ Andrew Leslie, T. 1930-1931, 1933-1936, 2099, 2189, 2195-2196; P84 (Izvešće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 1.

³³⁷⁷ Andrew Leslie, T. 1971, 2175, 2183; P84 (Izvešće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 2-3; D124 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 5. kolovoza 1995.), str. 1.

³³⁷⁸ Andrew Leslie, T. 1971-1973, 2094; P84 (Izvešće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 2-3; D127 (Video-snimka Hilla kako priča o tenku ispred baze UN-a u Kninu).

³³⁷⁹ Andrew Leslie, T. 1972, 2084-2090, 2183; P84 (Izvešće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 3; D126 (Video-snimka Andrewa Lesliea na ulazu u bazu UN-a u Kninu).

³³⁸⁰ P84 (Izvešće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 3; D126 (Video-snimka Andrewa Lesliea na ulazu u bazu UN-a u Kninu).

³³⁸¹ D126 (Video-snimka Andrewa Lesliea na ulazu u bazu UN-a u Kninu).

³³⁸² Andrew Leslie, T. 1973.

³³⁸³ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 1-2; P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), str. 1, par. 1-2; P741 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 11. prosinca 2007.),

svjedočenju izjavio da su u 12:05-12:10 sati na ulaz u bazu UN-a došli naoružani pripadnici 7. gardijske brigade (Pume) u tenkovima.³³⁸⁴ Berikoff je objasnio da ih je identificirao uz pomoć priručnika hrvatske Vlade sa svim oznakama koje su na rukavu nosili pripadnici Hrvatske vojske.³³⁸⁵ Daljnju potvrdu o dolasku snaga HV-a dali su **Bellerose**,³³⁸⁶ **Boucher**,³³⁸⁷ **Dangerfield**,³³⁸⁸ **Dijkstra**,³³⁸⁹ **Liborius**,³³⁹⁰ **Marker Hansen**,³³⁹¹ **Marti**³³⁹² i **Mauro**.³³⁹³

861. Na temelju dokaza iz prethodna dva paragrafa, Raspravno vijeće konstatira da su 7. i 4. gardijska brigada HV-a ušle u Knin 5. kolovoza 1995. otprilike između 10:00 sati i podneva.

862. Raspravno vijeće sada prelazi na analizu navoda o uništavanju i pljačkanju u Kninu koje su hrvatske snage izvršile 5. kolovoza 1995. Relevantne dokaze predložili su brojni međunarodni svjedoci, uglavnom u vezi s pljačkanjem. **Forand** je u svom svjedočenju izjavio da je u kasnim jutarnjim satima 5. kolovoza 1995. vidio vojnike HV-a kako ulaze i izlaze iz trgovina na glavnoj ulici i pljačkaju.³³⁹⁴ Forand je jednom pukovniku HV-a, koji je mu je priopćio da je on glavni, rekao da su neki od njegovih vojnika počeli pljačkati trgovine i kuće.³³⁹⁵ Usprkos jezičnoj barijeri, uspio je shvatiti da mu je taj časnik HV-a odgovorio da će se pljačkanje zaustaviti.³³⁹⁶ Forand je izjavio da

str. 1; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 1-2, 45; Philip Berikoff, T. 7589, 7655-7656, 7734-7735, 7759-7760, 7768, 7776, 7813, 7823; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 2, 16.

³³⁸⁴ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (k); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 14; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7613, 7643, 7695, 7715, 7717, 7721, 7820; P744 (Izvešće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 4; P745 (Organigram koji je nacrtao Berikoff); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 7.

³³⁸⁵ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 16, 20.

³³⁸⁶ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 5.

³³⁸⁷ P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 48.

³³⁸⁸ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 4-5, 33; Roland Dangerfield, T. 7151, 7218-7219, 7274-7276; P699 (Roland Dangerfield, "The Fall of the Republic of Serb Krajina", nedatirano), str. 5.

³³⁸⁹ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 3; P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 14, 28.

³³⁹⁰ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 4; Søren Liborius, T. 8264.

³³⁹¹ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 3; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 2-3.

³³⁹² P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 3; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 37-38.

³³⁹³ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 3.

³³⁹⁴ Alain Forand, T. 4121-4122, 4492-4493; P348 (Izvešće UNCRO-a za Sektor Jug, 07:00 sati, 6. kolovoza 1995.), str. 1-2; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 4; D317 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 5. kolovoza 1995.), str. 2.

³³⁹⁵ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 13; Alain Forand, T. 4122, 4143.

³³⁹⁶ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 13; Alain Forand, T. 4122.

se ono, međutim, nije zaustavilo.³³⁹⁷ Na povratku u bazu UN-a, Forand i njegovo osoblje povezli su izbjeglice, civile i bolničko osoblje.³³⁹⁸ Povezli su i pripadnike PMEZ-a.³³⁹⁹ Putem prema bazi UN-a, u centru Knina zaustavili su ih tenkovi HV-a, ali im je nakon kraćih pregovora ipak dopušteno da prođu, a bazu UN-a su također zatekli okruženu tenkovima.³⁴⁰⁰ Prema jednom izvješću PMEZ-a, vojnici HV-a doimali su se profesionalno i korektno su postupali s civilnim stanovništvom.³⁴⁰¹ Forand je 5. kolovoza 1995. izvijestio da je Knin pun tenkova i oklopnih transporterata, ali da se vojnici HV-a drže "poprilično prijateljski" i da nije primijećeno da maltretiraju civile ili vojsku.³⁴⁰² Forand je izjavio da su u ranim poslijepodnevnim satima 5. kolovoza 1995. on i drugi vidjeli kako pripadnici 7. brigade HV-a (Pume), koja je prva ušla u Knin, krađu automobile parkirane odmah ispred baze UN-a u Kninu i stvari iz njih (u sudnici je rekao da je vidio ljude kako odnose stvari iz samo jednog automobila).³⁴⁰³ Ta vozila su pripadala izbjeglicama koje su toga dana potražile utočište u bazi.³⁴⁰⁴ Za to vrijeme, zapovjednici vojnika koji su pljačkali stajali na ulazu u bazu UN-a i Forandovom načelniku stožera, pukovniku Leslieu, objašnjavali da su oni disciplinirani profesionalci i da je njihova vojska pod čvrstom kontrolom.³⁴⁰⁵ Kasnije je Forand vidio kolonu civilnih automobila sa splitskim, zadarskim i drugim registarskim tablicama kako prolazi pokraj baze UN-a putem iz Drniša za Knin. Vidio je da su automobili u dolasku bili prazni, ali da su se vraćali dupkom puni.³⁴⁰⁶

³³⁹⁷ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 13.

³³⁹⁸ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 8; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 13; Alain Forand, T. 4122; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 3; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 29; D334 (Izvješće PMEZ-a, 12:45 sati, 5. kolovoza 1995.), par. 3.

³³⁹⁹ Alain Forand, T. 4122, 4489; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 3; D334 (Izvješće PMEZ-a, 12:45 sati, 5. kolovoza 1995.), par. 3.

³⁴⁰⁰ Alain Forand, T. 4489-4490; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 3-4; D334 (Izvješće PMEZ-a, 12:45 sati, 5. kolovoza 1995.), par. 4.

³⁴⁰¹ D334 (Izvješće PMEZ-a, 12:45 sati, 5. kolovoza 1995.), par. 6.

³⁴⁰² P345 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 12:00 sati, 5. kolovoza 1995.), str. 2; P398 (Video-snimka razgovora s Alainom Forandom), str. 1.

³⁴⁰³ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 10; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 12-14; Alain Forand, T. 4143, 4495; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 4; P406 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 22:00 sata, 5. kolovoza 1995.), str. 2; D317 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 5. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴⁰⁴ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 14; Alain Forand, T. 4143.

³⁴⁰⁵ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 10; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 32.

³⁴⁰⁶ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 14.

863. **Murray Dawes**, civilna osoba, bivši službenik UN-a za smještaj, stacioniran u općini Knin od svibnja 1994. do listopada 1995.,³⁴⁰⁷ u svom je svjedočenju izjavio da su vojnici HV-a počeli pljačkati srpsku imovinu 5. kolovoza 1995., negdje oko podneva, odmah nakon što je HV, koji je već neko vrijeme bio u gradu, stigao na glavni ulaz u bazu UN-a.³⁴⁰⁸ Prema riječima svjedoka, koji je iz ptičje perspektive promatrao ulaz u bazu UN-a, činilo se da nitko od vojnika ne taji činjenicu da se uzimaju stvari.³⁴⁰⁹ Svjedok je vidio da je cesta ispred glavnog ulaza puna i da je parkiralište preko puta puno osobnih stvari poput televizora i stolova za ručavanje oko kojih su poslovali vojnici HV-a.³⁴¹⁰ Vojnici HV-a također su pretraživali napuštene automobile s kninskim registarskim tablicama ispred glavnog ulaza i iz njih uzimali vrijedne stvari.³⁴¹¹ Koliko se svjedok sjeća, vojnici HV-a koji su nosili te stvari na sebi su imali regularne maskirne uniforme i bilo je očito da su mnogi pijani.³⁴¹² Svjedok je raspoloženje među vojnicima HV-a opisao kao poprilično slavljeničko.³⁴¹³ Dawes je također vidio kako pokraj baze UN-a prolaze automobili s kninskim registarskim tablicama natovareni vrijednim stvarima poput televizora, stolova za ručavanje, hladnjaka i zamrzivača. Vozači i putnici u tim automobilima bili su u uniformama HV-a, s oznakama sa šahovnicom na rukavu.³⁴¹⁴ Tijekom cijelog toga dana i večeri Hrvati su dovodili ljude u bazu UN-a, uglavnom žene, djecu i starije muškarce. Ti ljudi su kazali Dawesu i drugima da su im vojnici HV-a oduzeli sve vrijedne predmete. Hrvati su stražarili s vanjske strane glavnog ulaza i nisu nikoga puštali iz baze UN-a. Na samom ulazu stajali su tenkovi T-72 i oklopni transporter, s cijevima uperenim u bazu UN-a.³⁴¹⁵ Prema riječima svjedoka, nitko ni iz jedne od civilnih organizacija nije toga dana izišao iz baze UN-a.³⁴¹⁶ Do kraja dana u bazi UN-a skupilo se otprilike 600 ljudi; tijekom narednog dana taj se broj povećao.³⁴¹⁷

³⁴⁰⁷ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 1-2.

³⁴⁰⁸ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7-8; Murray Dawes, T. 10395-10396, 10399.

³⁴⁰⁹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7; Murray Dawes, T. 10395-10396, 10399.

³⁴¹⁰ Murray Dawes, T. 10395-10396, 10399.

³⁴¹¹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8.

³⁴¹² P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 29; Murray Dawes, T. 10396.

³⁴¹³ Murray Dawes, T. 10396.

³⁴¹⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8; Murray Dawes, T. 10396.

³⁴¹⁵ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8.

³⁴¹⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 25.

³⁴¹⁷ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8.

864. Sa svoje promatračnice u bazi UN-a, **Liborius**, operativni časnik i vođa tima PMEZ-a stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995.,³⁴¹⁸ vidio je da su 5. kolovoza 1995. pripadnici 7. brigade Pume, koje je identificirao na temelju oznaka na uniformama i automobilima, odmah počeli krasti televizore, manje električne aparate i boce alkoholnih pića.³⁴¹⁹ Stvari su otvoreno dovožene na skupljalište odmah ispred baze UN-a, gdje su neprestano pristizali i odakle su neprestano odlazili kamioni HV-a i privatna vozila.³⁴²⁰ Liborius je izjavio da su se vojnici iz različitih postrojbi tamo sakupljali i razgledavali plijen.³⁴²¹ Izjavio je da je to skupljalište ostalo tamo nekoliko dana.³⁴²²

865. Dana 5. kolovoza 1995. u 13:30 sati, **Williams** je izašao na balkon glavne zgrade i vidio vojnike HV-a kako piju ispred baze UN-a proslavljajući pobjedu.³⁴²³ Vojnici su se zatim dali u pljačku napuštenih automobila, televizora, radioprijemnika i drugih vrijednih predmeta.³⁴²⁴ Pljačka koju je Williams vidio nije mu se činila organiziranom. Uglavnom su je vršili domobrani, pri čemu su neki od ljudi koji su pljačkali bili uniformirani, a drugi nisu.³⁴²⁵ U 19:00 sati istoga dana, svjedok je zajedno s drugim pripadnicima UN-a dobio zadatak da ode u centar grada Knina po izbjeglice. Međutim, na raskrižju ispred baze UN-a došli su na udar vatre iz lakog naoružanja i put im je zapriječilo 13 tenkova T-55 7. brigade HV-a Pume. Rečeno im je da se vrate u bazu UN-a.³⁴²⁶ Nakon što su se pripadnici UN-a vratili u bazu UN-a, HV je, kako bih ih spriječio da opet iziđu, ispred glavnog ulaza postavio jedan tenk T-55.³⁴²⁷

866. Dana 5. kolovoza 1995., malo iza podneva, **Stig Marker Hansen**, promatrač PMEZ-a u Kninu u razdoblju od lipnja do rujna 1995. i šef PMEZ-a Knin u razdoblju

³⁴¹⁸ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

³⁴¹⁹ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 4; Søren Liborius, T. 8261-8262, 8522, 8527-8528.

³⁴²⁰ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 3; Søren Liborius, T. 8261-8263, 8527.

³⁴²¹ Søren Liborius, T. 8263.

³⁴²² Søren Liborius, T. 8528.

³⁴²³ P924 (Robert Williams, izjava svjedoka, 5. studenog 1995.), str. 2; P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7; Robert Williams, T. 9548; P930 (Kronologija događaja u Sektoru Jug koju je priredio Robert Williams, 4. - 7. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁴²⁴ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7; Robert Williams, T. 9548.

³⁴²⁵ Robert Williams, T. 9628-9629.

³⁴²⁶ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7; Robert Williams, T. 9549.

³⁴²⁷ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7.

od približno 5. rujna do 23. rujna 1995.,³⁴²⁸ vidio je kako pripadnici 4. brigade HV-a, koje je prepoznao po oznakama na jednom od njihovih vozila, služeći se kombijima, automobilima, traktorima i biciklima Srba skupljaju vrijedne predmete iz napuštenih stanova i kuća.³⁴²⁹ Odmah izvan kruga vojarne UN-a vidio je, kako se činilo, parkiralište za kamione i jednu veliku garažu koju su čuvali vojnici HV-a.³⁴³⁰ Uniformirane osobe tamo su dovozile i iskrcavale stvari poput televizora, stereo-uređaja i hladnjaka.³⁴³¹ U dnevniku Markera Hansena isto tako se kaže da su "Hrvati" 5. kolovoza 1995. "čistili" Knin i odnosili kompjutore, radioprijemnike, televizore i alkohol, služeći se civilnim vozilima za transportiranje vrijednih predmeta, te da su ispaljivali "oslobodilačke" salve i vandalizirali grad.³⁴³² Dana 6. kolovoza 1995., stvari su tovarene na vojne kamione i odvožene u smjeru Drniša.³⁴³³ Marker Hansen je slična skupljališta vidio i na drugim mjestima u Kninu, a vidio je i da se stvari tovaru na civilne kamione.³⁴³⁴

867. Dokaza relevantnih za navode o uništavanju u Kninu 5. kolovoza 1995. bilo je razmjerno malo. **Jan Elleby**, zamjenik načelnika, a kasnije načelnik UNCIVPOL-a za Sektor Jug u Kninu u razdoblju od 15. svibnja do 1. ili 2. listopada 1995.,³⁴³⁵ u svom je svjedočenju izjavio da je 5. kolovoza 1995., po završetku granatiranja, promatrao iz stožera UN-a kako kuće u Kninu počinju gorjeti, a po načinu na koji se uzdizao dim zaključio je da je riječ o paležu.³⁴³⁶ **Hill** je u svom svjedočenju izjavio da je u večernjim satima 5. kolovoza 1995. pokušao otići u Knin, ali da mu na jednom raskrižju jedan hrvatski časnik nije dopustio da prođe.³⁴³⁷ Vidio je da su na cesti koja je vodila od baze

³⁴²⁸ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.) str. 2; P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 2; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 3.

³⁴²⁹ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 3; Stig Marker Hansen, T. 14914-14915.

³⁴³⁰ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 3; Stig Marker Hansen, T. 14914-14915; P1301 (Karta baze UN-a koju je označio svjedok Marker Hansen).

³⁴³¹ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 3; Stig Marker Hansen, T. 14914-14915.

³⁴³² P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 4.

³⁴³³ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 3; Stig Marker Hansen, T. 14914-14915.

³⁴³⁴ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 3.

³⁴³⁵ P214 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 17. rujna 1995.), str. 1; P215 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 14. rujna 1997.), str. 1-3; P216 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 10. listopada 2005.), str. 1-2; Jan Elleby, T. 3361-3362, 3469.

³⁴³⁶ P214 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 17. rujna 1995.), str. 2; P217 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 20. veljače 2008.), par. 13.

³⁴³⁷ John Hill, T. 3751-3752; P301 (Izvjешće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 4.

UN-a do obližnjeg brda poredani tenkovi i oklopni transporteri HV-a.³⁴³⁸ Hill je nadalje izjavio da je taj časnik HV-a postavio tenk ispred baze UN-a i da je njemu i drugima rečeno da te noći neće moći ući u Knin.³⁴³⁹ Kako tvrdi Hill, Hrvati su s tenkovima i oklopnim transporterima u večernjim satima 5. kolovoza 1995. otišli u Knin.³⁴⁴⁰ Toga dana navečer iz grada je čuo paljbu iz strojnica i tenkova.³⁴⁴¹ Prema jednom izvješću vojne policije UNCRO-a, 5. kolovoza 1995. u 23:00 sata iz baze UN-a primijećeno je da su četiri kuće u Kninu zapaljene i da gore.³⁴⁴² **Berikoff** je u svom svjedočenju izjavio da je u večernjim satima 5. kolovoza 1995. gorjelo na mnogim mjestima u Kninu i okolici i da se po cijelom gradu čula pucnjava, dok su iznad baze ispaljivani obilježavajući meci.³⁴⁴³

868. Prikaz relevantnih događaja u Kninu od 5. kolovoza 1995. koji su dali hrvatski svjedoci nešto je drugačiji. **Ljiljana Botteri**, pomoćnica zapovjednika za pravne poslove ZP-a Split tijekom i nakon operacije Oluja,³⁴⁴⁴ u svom je svjedočenju izjavila da je 5. kolovoza 1995. oko 11:00 sati u službenom vozilu s vojnim vozačem i troje kolega iz pravne službe iz Splita krenula prema kninskoj tvrđavi, gdje su se okupili hrvatski politički dužnosnici.³⁴⁴⁵ Svjedokinja je izjavila da je prilikom tog prvog posjeta vidjela i puno razbijenih izloga i primijetila da iz nekih trgovina nedostaje roba.³⁴⁴⁶

869. **Boško Džolić**, bivši zapovjednik satnije 72. bojne VP i zapovjednik Združene satnije VP u Kninu od 5. do 12. kolovoza 1995.,³⁴⁴⁷ u svom je svjedočenju izjavio da je, kad je ušao u Knin u večernjim satima 5. kolovoza 1995., primijetio da je otprilike

³⁴³⁸ John Hill, T. 3751-3752; P301 (Izvješće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 4; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴³⁹ John Hill, T. 3751-3752; P301 (Izvješće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 4; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴⁴⁰ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 29; P294 (John Hill, izjava svjedoka, 6. ožujka 2008.), par. 3.

³⁴⁴¹ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 29; P294 (John Hill, izjava svjedoka, 6. ožujka 2008.), par. 3; P301 (Izvješće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 4.

³⁴⁴² P301 (Izvješće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 4.

³⁴⁴³ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 13-15.

³⁴⁴⁴ P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 11, 30-31; P1006 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 8. studenog 2007.), par. 15; P1017 (Izvješće o stegovnim mjerama i kaznama za treće tromjesečje 1995., s potpisom Ljiljane Botteri, 10. studenog 1995.) str. 1.

³⁴⁴⁵ P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 31, 38.

³⁴⁴⁶ Ljiljana Botteri, T. 10924-10925.

³⁴⁴⁷ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), str. 1, par. 3, 4, 20, 21, 53; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), str. 1, par. 27, 32, 33; Boško Džolić, T. 8888, 8906, 8916, 8922, 8968, 8987, 8999, 9068; P882 (Izvješće general-bojnika Mate Laušića o uporabi postrojbi VP u operaciji Oluja, 6. kolovoza 1995.); D786 (Organigram 72. bojne VP, kolovoz – listopad 1995.); D787 (Dnevna zapovijed Združene satnije VP Knin, 5. kolovoza – 23. rujna 1995.), str. 7, 10, 17, 21.

trećina izloga razbijena, ali da je izložena roba još uvijek tamo.³⁴⁴⁸ Premda narednih dana nije vidio nikakvu pljačku, Džolić je primijetio da roba iz trgovina polako nestaje.³⁴⁴⁹

870. **Ivica Luković**, načelnik Odjela za suradnju s UN-om i EZ-om za Sektor Jug od 1992. i tijekom 1995.,³⁴⁵⁰ u svom je svjedočenju izjavio da je 5. kolovoza 1995. ušao u Knin helikopterom iz smjera rijeke Krke i u južnom dijelu grada vidio da neke zgrade izgledaju kao da je netko u njih provalio ili da su stanari otišli u žurbi, jer je ispred kuća ležala razbacana osobna imovina.³⁴⁵¹ Prema Lukovićevim riječima, hrvatska vojska tada još nije bila stigla do tog dijela Knina, a 7. gardijska brigada je kasnije na to područje ušla sa sjevera.³⁴⁵² Toga dana Luković je prošetao Kninom i primijetio da su prozori banke razbijeni, stvari iz nekih trgovina razbacane uokolo, da je u jedan mali kiosk s kozmetičkim potrepštinama provaljeno, te da su vrata robne kuće u blizini željezničke postaje otvorena i da je dio robe odnesen. Luković nije zatekao nikoga u pljački.³⁴⁵³ U istočnom i sjeveroistočnom dijelu Knina, Luković je vidio nekoliko grupica hrvatskih vojnika u euforičnom raspoloženju, od kojih su neki slavljenički pucali u zrak.³⁴⁵⁴

871. **Karolj Dondo**, časnik HV-a za vezu s UN-om i EZ-om u Sektoru Jug 1995. godine,³⁴⁵⁵ u svom je svjedočenju izjavio da su on i Ivica Luković otišli u Knin 5. kolovoza 1995. kako bi uspostavili kontakt s predstavnicima UN-a i Čermakom i ponudili im pomoć u vezi s mnogobrojnim izbjeglicama u bazi UN-a.³⁴⁵⁶ Dondov utisak je bio da je Knin bio pod punom kontrolom HV-a. U Kninu je vidio prilično velik broj vojnika HV-a kako čiste područje i pregledavaju zgrade. Dondo u gradu nije vidio nikakve tragove uništavanja. Izjavio je da kasnije navečer 5. kolovoza 1995. nije vidio ni pljačku ni tragove pljačkanja. Dondo je prenoćio u Kninu.³⁴⁵⁷

³⁴⁴⁸ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 26; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 10.

³⁴⁴⁹ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 29, 34, 49.

³⁴⁵⁰ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), str. 1, par. 8, 13, 17; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), str. 1, par. 4, 6; Ivica Luković, T. 22385.

³⁴⁵¹ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 25; Ivica Luković, T. 22418-22420.

³⁴⁵² D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 25.

³⁴⁵³ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 26.

³⁴⁵⁴ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 27; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 11-12; Ivica Luković, T. 22418, 22421, 22439-22440.

³⁴⁵⁵ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), str. 1, par. 1-2; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), str. 1, par. 2.

³⁴⁵⁶ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 5, 7.

³⁴⁵⁷ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 7.

872. Raspravno vijeće je osim toga razmotrilo dokaze iz dokaznih predmeta P1133 i P1134, čiji prikaz se daje u poglavlju 6.2.5.

873. Raspravno vijeće napominje da postoje dokazi da je 5. kolovoza 1995. u Knin stigla VP i počela s radom i uspostavljanjem kontrolnih punktova. Prema Laušićevom izvješću, u Kninu je u podne 5. kolovoza 1995. uspostavljena satnija 72. bojne VP.³⁴⁵⁸ **Džolić** je u svom svjedočenju izjavio da je 5. kolovoza 1995., po Budimirovoj zapovijedi, u Knin uveo svoju satniju od 73 djelatnika VP (58 djelatnika iz 72. bojne i 15 djelatnika iz 66. bojne VP), te da je po dolasku, u 19:00 ili 20:00 sati, uspostavio zapovjedno mjesto VP u bivšoj zgradi korpusa SVK.³⁴⁵⁹ Istoga dana, bojnik Ivan Jurić izvijestio je Ministarstvo obrane i Upravu VP da je satnija VP Knin pod vodstvom zapovjednika Boška Džolića uspostavila kontrolno-nadzornu postaju na ulazu i izlazu iz grada, te da vrši osiguranje svih objekata od posebne važnosti i prihvat ratnih zarobljenika i sprečava narušavanje javnog reda i mira.³⁴⁶⁰ Džolić je izjavio da je u večernjim satima 5. kolovoza 1995. na glavnim ulazima u Knin postavio još četiri kontrolna punkta. Na svakom od njih su bila otprilike tri ili četiri čovjeka i jedno vozilo, a poslao je i patrolu od otprilike troje ili četvero ljudi da patrolira između tih kontrolnih punktova.³⁴⁶¹ Do 5. kolovoza 1995. nikome nije bilo dopušteno ući u Knin, ali Džolić je izjavio da su u Kninu, kad je stigao, bile i 4. i 7. gardijska brigada te civilna policija.³⁴⁶²

874. Raspravno vijeće će se sada osvrnuti na događaje od 6. kolovoza 1995. relevantne za navode o uništavanju i pljačkanju u Kninu.

875. **Hussein Al-Alfi**, koordinator UN-a za civilne poslove, odnosno, kako je ista dužnost poslije nazvana, koordinator za političke i humanitarne poslove u Sektoru Jug u Kninu od lipnja 1995. do siječnja 1996.,³⁴⁶³ u svom je svjedočenju izjavio da su 6.

³⁴⁵⁸ D567 (Izvješće Mate Laušića podneseno Gojku Šušku i Zvonimiru Červenku, 16. rujna 1995.), str. 1, 4, 12; P71 (Operativni dnevnik ZP-a Split za 25. srpnja – 14. rujna 1995.), str. 91.

³⁴⁵⁹ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 19-22; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 27; Boško Džolić, T. 8974, 8998-9000, 9005, 9067-9068, 9085; P879 (Izvješće bojnika Ivana Jurića o provedbi zadaća podneseno Upravi VP, 5. kolovoza 1995.), par. 1.4; P882 (Izvješće general-bojnika Mate Laušića o uporabi postrojbi VP u operaciji Oluja, 6. kolovoza 1995.), par. 1, 2.1.

³⁴⁶⁰ P879 (Izvješće bojnika Ivana Jurića o provedbi zadaća podneseno Upravi VP, 5. kolovoza 1995.), par. 1.4.

³⁴⁶¹ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 20, 22; Boško Džolić, T. 9067; P882 (Izvješće general-bojnika Mate Laušića o uporabi postrojbi VP u operaciji Oluja, 6. kolovoza 1995.), par. 1, 2.1.

³⁴⁶² P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 27, 61.

³⁴⁶³ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 5; Hussein Al-Alfi, T. 13805-13806, 13932-13933.

kolovoza 1995. dva tenka HV-a blokirala ulaz u bazu UN-a.³⁴⁶⁴ Osoblju UN-a nije bilo dopušteno da napušta bazu.³⁴⁶⁵ **Forand** je u svom svjedočenju izjavio da snage HV-a od svog dolaska pred bazu UN-a pa do 8. kolovoza 1995. nisu nikome osim zapovjedniku vojne policije, satniku John Hillu, dopustile da napusti bazu.³⁴⁶⁶ U svom izvješću Forand je rekao da je 6. kolovoza 1995. u 09:00 sati VP povela Hilla u dvosatni obilazak Knina i da je Hill vidio puno vojne i civilne policije, ali ne i borbe.³⁴⁶⁷ Kako stoji u izvješću, Hill je ušao u nekoliko zgrada, ali nije vidio puno dokaza koji bi upućivali na pustošenje ili bezobzirno uništavanje, pa je izvijestio da je pljačkanje ograničeno na pivo, prijenosne radioprijemnike itd. Izvijestio je i da je vidio 20-25 civila koji su išli svojim poslom – u čemu ih vojnici HV-a nisu ometali – ali da je Knin inače potpuno napušten.³⁴⁶⁸

876. **Hill** je u svom svjedočenju izjavio da su u ranim jutarnjim satima 6. kolovoza 1995. on i skupnik Tremblay otišli u Knin s jednim hrvatskim vojnikom iz SIS-a.³⁴⁶⁹ Hrvatski vojnik vozio ih je u automobilu za koji je Hill mislio da je preuzet u Kninu, budući da je imao kninske registarske tablice.³⁴⁷⁰ Hill je očekivao da će grad biti sravnjen sa zemljom, pa je bio iznenađen da ne vidi više štete.³⁴⁷¹ Izjavio je da je vojnik bio voljan da mu pokaže što god ga je zanimalo u gradu, a slobodno su prolazili kroz sve kontrolne punktove, gdje je bilo dovoljno da vojnik pokaže svoju značku HV-a.³⁴⁷² Hill je ušao u neke kuće, koje su redom bile opljačkane, pri čemu je u nekima pljačka još bila u tijeku.³⁴⁷³ Izjavio je da je nekoliko kuća duž glavne ceste gorjelo.³⁴⁷⁴ Hill je

³⁴⁶⁴ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 32-34; Hussein Al-Alfi, T. 13809.

³⁴⁶⁵ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 32-35; Hussein Al-Alfi, T. 13809, 13856.

³⁴⁶⁶ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 8; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 13-14, 17; Alain Forand, T. 4123, 4129, 4198-4199; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 29; D317 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 5. kolovoza 1995.), str. 1; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 2.

³⁴⁶⁷ Alain Forand, T. 4129; P351 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 13:00 sati, 6. kolovoza 1995.), str. 1, 4.

³⁴⁶⁸ P351 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 13:00 sati, 6. kolovoza 1995.), str. 4.

³⁴⁶⁹ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 5-6; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 21; John Hill, T. 3753, 3840-3841; P301 (Izvješće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 4; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴⁷⁰ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 21; John Hill, T. 3753.

³⁴⁷¹ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 6; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 25; John Hill, T. 3841; P301 (Izvješće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 4.

³⁴⁷² P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 6; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 21.

³⁴⁷³ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 6.

³⁴⁷⁴ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 6; John Hill, T. 3843-3844.

posvuda u Kninu vidio hrvatske vojnike kako pljačkaju i krađu automobile, u koje su zatim tovarili stereo-uređaje, televizore i druge stvari.³⁴⁷⁵ Vojnici su također pili, pucali i sjedili ispred jednog uništenog bara.³⁴⁷⁶ Hill je rekao da su ti vojnici bili iz Puma ili iz Tigrova, koji su, kako je izjavio, bili jedine dvije brigade u Kninu u to vrijeme.³⁴⁷⁷ Hill je također vidio zgrade u plamenu.³⁴⁷⁸ Vidio je kako kamioni odvoze mnoštvo dokumenata iz bivšeg štaba SVK u centru Knina.³⁴⁷⁹ U jednoj kući blizu bolnice Hill i djelatnik SIS-a naišli su na jednu ženu koja im je rekla da je zabrinuta za svog susjeda. Hill i taj čovjek iz SIS-a otišli su pogledati susjedovu kuću.³⁴⁸⁰ Blizu nje vidjeli su kako jedan čovjek pokušava ukrasti automobil, pa mu je djelatnik SIS-a naložio da ode, što je ovaj i učinio.³⁴⁸¹ U kući nije bilo nikoga, te je djelatnik SIS-a stavio komadić papira na vrata, na kojem je napisao da po nalogu SIS-a nitko od vojnika ne smije dirati stvari iz te kuće.³⁴⁸² On je kazao Hillu da, kada je na kući takav papir, vojnici ne ulaze.³⁴⁸³ Hill je rekao da je kasnije u Kninu vidio više kuća sa sličnim oznakama.³⁴⁸⁴ U jednoj su ulici bile spaljene sve kuće, izuzev dviju na kojima su bile takve oznake.³⁴⁸⁵ Hill je izjavio da u Sektoru Jug kuće s takvim oznakama nisu pljačkane niti paljene.³⁴⁸⁶ Pokušali su se približiti tvrđavi, ali su ih na 100 metara od nje zaustavili neki muškarci, među kojima je bilo i vojne policije.³⁴⁸⁷ Čovjek iz SIS-a je razgovarao s njima i rečeno mu je da je u tijeku veliki sastanak i da se moraju vratiti kasnije.³⁴⁸⁸ Hill je izjavio da su se u večernjim satima, negdje oko 18:30 sati, on i skupnik Tremblay ponovno zaputili u grad.³⁴⁸⁹ Na kontrolnim punktovima su ih zaustavljali, ali su im ipak dopuštali da prođu

³⁴⁷⁵ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 22-23, 51, 101; John Hill, T. 3756-3757; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴⁷⁶ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 22-23; John Hill, T. 3756; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴⁷⁷ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 3, 23-24. John Hill, T. 3780-3781, 3895-3897; P306 (Izvjješće Johna Hilla o djelovanju HV-a za 4.-11. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁴⁷⁸ John Hill, T. 3756; P306 (Izvjješće Johna Hilla o djelovanju HV-a za 4.-11. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁴⁷⁹ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 6.

³⁴⁸⁰ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 24.

³⁴⁸¹ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 24; John Hill, T. 3758-3759.

³⁴⁸² P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 24; P293 (John Hill, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 4; John Hill, T. 3758-3759.

³⁴⁸³ John Hill, T. 3758-3759.

³⁴⁸⁴ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 24, 33; John Hill, T. 3758-3759.

³⁴⁸⁵ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 24-25.

³⁴⁸⁶ P293 (John Hill, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 4.

³⁴⁸⁷ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 25; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁴⁸⁸ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 21-25; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁴⁸⁹ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 6; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 21, 25.

zato što ih je vojna policija na punktovima već znala.³⁴⁹⁰ Zaputili su se u policijsku postaju u Kninu i primijetili da je bivši štab SVK u zgradi do skupštine sada postao novi stožer. Hill je ušao unutra i zatekao Hrvate kako prebiru po dokumentima koje su Srbi ostavili za sobom, a pronađene dokumente tovarili su u kamione.³⁴⁹¹ Njih dvojica su zatim ponovno pokušali doći do tvrđave, ali bez uspjeha. Vidjeli su da su Hrvati u "posebnim uniformama" počeli čistiti ulice Knina.³⁴⁹²

877. U jutarnjim satima 6. kolovoza 1995., **Dawes** i Andries Dreyer uspjeli su u UN-ovom kombiju izaći na glavni ulaz.³⁴⁹³ Dawes i Dreyer najprije su se pokušali odvesti u centar Knina, ali su se kod jednog mosta, gdje je bio uspostavljen kontrolni punkt VP, morali okrenuti natrag.³⁴⁹⁴ Kasnije tog jutra, 6. kolovoza 1995., Dawes i Dreyer vratili su se u Knin.³⁴⁹⁵ Pripadnici VP, koje je svjedok prepoznao po oznakama koje su nosili, zaustavili su ih otprilike tri kilometra zapadno od periferije Knina, legitimirali ih jedno 15 minuta, a zatim im dopustili da nastave prema centru.³⁴⁹⁶ Odvezli su se glavnom ulicom, ravno u centar Knina i zatim natrag u bazu UN-a.³⁴⁹⁷ Dawes je izjavio da se cijelim gradom širio upečatljiv vonj truleži.³⁴⁹⁸ Širom Knina hrvatske vlasti i vojno osoblje čistili su grad, razdvajajući smeće i osobne stvari na gomile.³⁴⁹⁹ Neke stvari bacane su preko balkona i stavljane na hrpu na ulici, dok su vrijedni predmeti nošeni niz stepenice i razvrstavani na zasebne gomile.³⁵⁰⁰ Prema riječima svjedoka, s obje strane ulice uzdizale su se velike gomile osobnih stvari – hrpa televizora, hrpa stereo-uređaja, hrpa hladnjaka itd.³⁵⁰¹ Smeće i druge bezvrijedne stvari zatim su tovareni na kamione i odvoženi, dok su vrijedni predmeti tovareni na druge kamione.³⁵⁰² Dawes je primijetio da se razne skupine ponašaju kao da su im dodijeljeni

³⁴⁹⁰ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 6.

³⁴⁹¹ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 25.

³⁴⁹² P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 6.

³⁴⁹³ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8; Murray Dawes, T. 10413-10414, 10536, 10541, 10544-10546.

³⁴⁹⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8.

³⁴⁹⁵ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8-10; Murray Dawes, T. 10414.

³⁴⁹⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 9; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 31; Murray Dawes, T. 10404; P984 (Karta Knina s raznim lokacijama koje je označio Murray Dawes).

³⁴⁹⁷ Murray Dawes, T. 10404.

³⁴⁹⁸ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 9; Murray Dawes, T. 10405.

³⁴⁹⁹ Murray Dawes, T. 10404, 10518; D865 (Karta na kojoj je Murray Dawes označio rutu kojom se kretao kroz centar Knina kada vidio vojnike kako iznose i sustavno razvrstavaju stvari).

³⁵⁰⁰ Murray Dawes, T. 10405-10406, 10557.

³⁵⁰¹ Murray Dawes, T. 10404-10405.

³⁵⁰² Murray Dawes, T. 10405.

različiti zadaci.³⁵⁰³ Po ulicama je bilo puno vojnika HV-a.³⁵⁰⁴ Koliko je svjedok mogao vidjeti, svi su oni bili potpuno zabavljeni pljačkanjem kuća. Dawes je također vidio civilnu policiju kako u automobilima i pješice patrolira ulicama i pljačka.³⁵⁰⁵ Svjedoku se činilo da i vojnici i civilna policija pljačkaju otvoreno.³⁵⁰⁶ Hrvatski vojnici i civilna policija odnijeli su sve osobne stvari iz stanova i kuća.³⁵⁰⁷ Vojnici su odnosili stvari i iz službenih zgrada.³⁵⁰⁸ Svjedok je vidio i osobe u narančastim uniformama odnosno kombinezonima s posebnim oznakama na grudima kako čiste ulice pod nadzorom civilne policije. Od nekoliko civilnih policajaca s kojima je nedugo zatim razgovarao i koji su mu kazali da su porijeklom iz Knina čuo je da su osobe u narančastim uniformama ratni zarobljenici.³⁵⁰⁹ Dawes je također vidio ljude u zaštitnim kombinezonima kako prazne hladnjake i uklanjaju kvarljive stvari i smeće iz opljačkanih kuća.³⁵¹⁰ Svjedok je izjavio da su ljudi u zaštitnim kombinezonima uklanjali leševe iz kuća.³⁵¹¹ Svjedok se u podne vratio u bazu UN-a.³⁵¹²

878. **Andries Dreyer**, koordinator UN-a za sigurnost u Sektoru Jug 1995. godine,³⁵¹³ izjavio je da je 6. kolovoza 1995. svuda po Kninu vidio pijane vojnike kako pljačkaju hranu, alkoholna pića i druge stvari i da ga je iznenadio nedostatak stege i organiziranosti tih snaga. Stekao je dojam da su ti vojnici mogli slobodno činiti što god im je volja, kao da im je Knin bio nagrada za pobjedu.³⁵¹⁴ Raspravno vijeće je osim toga uzelo u obzir Berikoffovo svjedočenje u vezi s događajima u Kninu 6. kolovoza 1995., čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.1.

879. **Lennart Widén**, pripadnik UNCIVPOL-a stacioniran u Kninu početkom kolovoza 1995.,³⁵¹⁵ u svom je svjedočenju izjavio da su 6. kolovoza 1995. oko 10:00 sati on i načelnik UNCIVPOL-a Normand Boucher otišli pješice u obilazak Knina, ali

³⁵⁰³ Murray Dawes, T. 10405-10406.

³⁵⁰⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 9; Murray Dawes, T. 10404.

³⁵⁰⁵ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 9.

³⁵⁰⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 10.

³⁵⁰⁷ Murray Dawes, T. 10404-10405, 10555.

³⁵⁰⁸ Murray Dawes, T. 10556.

³⁵⁰⁹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 9.

³⁵¹⁰ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 9; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 32; Murray Dawes, T. 10405.

³⁵¹¹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 9; Murray Dawes, T. 10405.

³⁵¹² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 10.

³⁵¹³ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), str. 1, par. 1; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str.1; D110 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 8. studenog 1995.), str. 1; Andries Dreyer, T. 1710, 1745-1746, 1748, 1812, 1831.

³⁵¹⁴ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 20.

³⁵¹⁵ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 2-3; P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), str. 1, par. 4.

da su zaustavljeni na kontrolnom punktu kod rijeke Krke, na kojem su bili vojnici, vojna policija i hrvatska civilna policija, koje je svjedok identificirao po uniformama i oznakama.³⁵¹⁶ Njih dvojica stajali su tamo oko sat vremena i vidjeli najmanje deset vojnih kamiona s vojnicima kako odlaze iz Knina.³⁵¹⁷ Kamioni su bili do vrha natovareni televizorima, video-rekorderima i namještajem.³⁵¹⁸ Vojnici i policija na kontrolnim punktovima nisu zaustavili ni pregledali nijedno od tih vozila.³⁵¹⁹ Prošavši kroz kontrolni punkt, svjedok i Boucher stigli su na glavnu ulicu, gdje je svjedok vidio da su svi izlozi porazbijani i da iz trgovina nedostaje roba.³⁵²⁰ Svjedok je također vidio najmanje 50 vojnika, koji su gotovo svi nosili stvari poput televizora, video-rekordera i namještaja.³⁵²¹ To su činili otvoreno.³⁵²² Stvari su tovarene na kamione.³⁵²³ Sva civilna vozila koja je je svjedok vidio, i neka od vojnih, prevozila su stvari.³⁵²⁴ Prema riječima svjedoka, sudeći po oznakama na uniformama i vozilima, vojnici su bili iz brigade Pume.³⁵²⁵ Svjedok nije primijetio da je u pljački sudjelovao itko od civila.³⁵²⁶ Jedan blok stanova i jedan blok ureda bili su u plamenu.³⁵²⁷ Svjedok i Boucher su zatim prešli most na pruzi i ušli u jedan stambeni blok.³⁵²⁸ Vrata na svim stanovima bila su poobijana, a unutra je vladao kaos.³⁵²⁹ Njih dvojica su ispred Boucherovog stana vidjeli dva civilna policajca u tamnoplavim uniformama kako odnose televizor i

³⁵¹⁶ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3; P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), par. 21, 47-48, str. 10 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Lennart Widén); Lennart Widén, T. 7320, 7324, 7375; D718 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Lennart Widén), str. 1; D719 (Lennart Widén, list s dopunskim informacijama, 23. kolovoza 2008.), str. 2.

³⁵¹⁷ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3; P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), par. 22; Lennart Widén, T. 7320, 7328-7329, 7399; D719 (Lennart Widén, list s dopunskim informacijama, 23. kolovoza 2008.), str. 2.

³⁵¹⁸ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3; Lennart Widén, T. 7320, 7329, 7398-7399; D719 (Lennart Widén, list s dopunskim informacijama, 23. kolovoza 2008.), str. 2.

³⁵¹⁹ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3, 11.

³⁵²⁰ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3; P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), par. 19, 22.

³⁵²¹ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3, 7, 11; P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), par. 22; Lennart Widén, T. 7320-7321, 7398.

³⁵²² Lennart Widén, T. 7321.

³⁵²³ Lennart Widén, T. 7321.

³⁵²⁴ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3; P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), par. 22.

³⁵²⁵ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3; P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), par. 22; P281 (Oznake brigade Pume); D719 (Lennart Widén, list s dopunskim informacijama, 23. kolovoza 2008.), str. 2.

³⁵²⁶ P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), par. 36.

³⁵²⁷ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3; Lennart Widén, T. 7393-7394.

³⁵²⁸ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3; P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), par. 23, str. 10 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Lennart Widén); D718 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Lennart Widén), str. 1.

³⁵²⁹ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3; P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), par. 23.

video-rekorder.³⁵³⁰ Vidjeli su da je kuća u kojoj je Boucher stanovao potpuno uništena.³⁵³¹ Jedan čovjek u uniformi koji se predstavio kao načelnik vojne policije rekao im je da osoblju UN-a nije dozvoljeno da bude izvan baze UN-a, pa ih je odveo natrag u civilnom autu.³⁵³² Kasnije istog dana, dok je svjedok bio dežuran na glavnom ulazu u bazu UN-a, vidio je kako vojnici odvoze automobile kojima su se ljudi dovezli u bazu UN-a u potrazi za utočištem.³⁵³³ Također je vidio kako vojna vozila u 50-100 tura odvoze stvari, uključujući namještaj, televizore i video-rekordere, pored baze UN-a i dalje cestom za Drniš.³⁵³⁴ U vozilima su bili vojnici.³⁵³⁵

880. **Normand Boucher**, načelnik UNCIVPOL-a za Sektor Jug od 30. travnja 1995. do 22. kolovoza 1995.,³⁵³⁶ u svom je svjedočenju izjavio da je 6. ili 7. kolovoza 1995. njemu i švedskom pripadniku UNCIVPOL-a Lennartu dopušteno da napuste bazu UN-a radi ophodnje, ali samo pješice.³⁵³⁷ U ulici gdje je stanovao švedski pripadnik UNCIVPOL-a Boucher je vidio da su sva ulazna vrata porazbijana.³⁵³⁸ Vidio je vojnike kako se smiju i otvoreno iz kuća iznose odjeću i kućanske predmete.³⁵³⁹ Drugi vojnici su se doimali pijanima i van kontrole, vikali su, psovali i zviždali Boucheru.³⁵⁴⁰ Boucher je u Četinskoj ulici, gdje je stanovao, vidio tri uniformirana pripadnika brigade HV-a Pume, koje je prepoznao po naljepnici ili natpisu "Pume" na kamionu, kako bez ustručavanja toware stvari na taj kamion, u kojem je već bilo 50-60 aparata, uključujući televizore, radioprijemnike i video-rekordere.³⁵⁴¹ Boucher je primijetio da su sva vrata u

³⁵³⁰ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3, 11; P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), par. 32; Lennart Widén, T. 7393.

³⁵³¹ Lennart Widén, T. 7375.

³⁵³² P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3; Lennart Widén, T. 7321-7322, 7375-7376.

³⁵³³ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3; Lennart Widén, T. 7322-7323.

³⁵³⁴ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3; P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), par. 33; Lennart Widén, T. 7324-7325, 7374, 7398, 7400; D719 (Lennart Widén, list s dopunskim informacijama, 23. kolovoza 2008.), str. 2.

³⁵³⁵ Lennart Widén, T. 7324, 7399; D719 (Lennart Widén, list s dopunskim informacijama, 23. kolovoza 2008.), str. 2.

³⁵³⁶ P1176 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 20. veljače 1996.), par. 1, 13; P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 5, 81; P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog 2008.), par. 51; D1217 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 17. prosinca 2008.), par. 27; Normand Boucher, T. 14036, 14063-14064.

³⁵³⁷ P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 55; P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog 2008.), par. 21.

³⁵³⁸ P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 55; P1179 (Karta Knina koju je označio Normand Boucher), str. 1-3; D1218 (Karta Knina koju je označio Normand Boucher).

³⁵³⁹ P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 55; Normand Boucher, T. 13972.

³⁵⁴⁰ Normand Boucher, T. 13972, 14042

³⁵⁴¹ P1176 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 20. veljače 1996.), par. 6; P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 56; P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog

toj ulici razvaljena.³⁵⁴² U centru Knina Boucher je vidio jednu zgradu, za koju misli da je trgovina, kako gori i vojnike kako nešto bacaju u vatru.³⁵⁴³

881. Dana 6. kolovoza 1995., Boucher se na ulazu u bazu UN-a vidio s hrvatskim časnikom, pukovnikom Zelićem, koji mu se predstavio kao vojni zapovjednik.³⁵⁴⁴ Boucher mu se potužio na ponašanje njegovih vojnika, koji su ranije pucali i pili ispred ulaza, na što mu je Zelić odgovorio da oni samo slave.³⁵⁴⁵ U jednom trenutku Boucher je primijetio da se takvo ponašanje ispred baze UN-a događa i u nazočnosti jednog narednika.³⁵⁴⁶

882. Dana 6. kolovoza 1995., **Stig Marker Hansen** se zajedno sa Sørenom Liboriusom popeo na balkon na četvrtom katu zgrade u bazi UN-a i odozgo promatrao Knin. Svjedok je odande čuo pucnjavu po Kninu i vidio kuće u plamenu i dim koji se dizao iznad grada. Vidio je da se privatni automobili bez registarskih tablica koriste za prijevoz stvari.³⁵⁴⁷ I **Liborius** je s balkona zgrade u bazi UN-a 6. kolovoza 1995. promatrao pljačku koja je bila u tijeku. Primijetio je da je nekoliko kuća u centru Knina zapaljeno. Liborius je izjavio da je u gradu bilo puno postrojbi VP iz 72. bojne, kao i hrvatske civilne policije.³⁵⁴⁸ Prema dnevnom izvješću PMEZ-a, 6. kolovoza 1995. u Kninu je bilo puno vojnika, vojne i civilne policije, kao i nekoliko civila.³⁵⁴⁹ Vojnici su se služili automobilima koje su za sobom ostavili ljudi koji su otišli, ispumpavali su gorivo iz oštećenih automobila i odnosili televizore i elektronsku opremu.³⁵⁵⁰ Bojnik Balfour izvijestio je da su 6. kolovoza 1995. u 08:20 sati u Kninu primijećena dva požara.³⁵⁵¹ Dana 6. kolovoza 1995., jedna patrola UNMO-a u Kninu je vidjela četiri kuće koje su gorjele cijeli dan.³⁵⁵² **Dangerfield**, pripadnik britanske vojske, časnik za

2008.), par. 23; Normand Boucher, T. 13973, 13977, 14044; P1179 (Karta Knina koju je označio Normand Boucher), str. 1-3; D1218 (Karta Knina koju je označio Normand Boucher).

³⁵⁴² P1176 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 20. veljače 1996.), par. 6.

³⁵⁴³ P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog 2008.), par. 25; P1179 (Karta Knina koju je označio Normand Boucher), str. 1-3; D1218 (Karta Knina koju je označio Normand Boucher).

³⁵⁴⁴ P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 53; P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog 2008.), par. 18.

³⁵⁴⁵ P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog 2008.), par. 18; Normand Boucher, T. 13992-13993, 14042.

³⁵⁴⁶ Normand Boucher, T. 14106.

³⁵⁴⁷ P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 5.

³⁵⁴⁸ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 4.

³⁵⁴⁹ P827 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 6. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³⁵⁵⁰ P827 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 6. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁵⁵¹ P350 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 09:30 sati, 6. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³⁵⁵² P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 60; Tor Munkelien, T. 1520-1521; P67 (Izvješće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 1.

vezu sektora stacioniran u Kninu u kolovozu 1995.,³⁵⁵³ u svom je svjedočenju izjavio da su do 23:00 sata 6. kolovoza 1995. svi tenkovi i oklopni transporteri HV-a napustili područje Knina, ali da je njemu i drugima sloboda kretanja bila jako ograničena. On je nadalje izjavio da se nekoliko kuća u Kninu zapalilo, te da su se cijeli dan čule slabije detonacije.³⁵⁵⁴

883. Prikaz relevantnih događaja u Kninu od 6. kolovoza 1995. koji su dali hrvatski svjedoci nešto je drugačiji.

884. **Zdenko Rinčić**, pomoćnik ministra gospodarstva RH za namjensku proizvodnju streljiva, granata i strojnica od 1993. do 1996.,³⁵⁵⁵ u svom je svjedočenju izjavio da je, kad je u jutarnjim satima 6. kolovoza 1995. došao u Knin, vidio dim i na kilometar od grada čuo pokoji pucanj. Rinčić nije vidio razrušene i spaljene kuće u Kninu, samo jednu ili dvije kuće s oštećenim krovovima.³⁵⁵⁶

885. **Branko Sruk**, načelnik Zdravstvene struke za Operativnu grupu Sinj od kraja 1994. godine i za Operativnu grupu Sjever najkasnije od kolovoza 1995.,³⁵⁵⁷ stigao je u Knin otprilike u 08:00 sati 6. kolovoza 1995. i odmah otišao u bolnicu.³⁵⁵⁸ Dok je tog jutra šetao Kninom, primijetio je da je grad napušten i vidio nekoliko razbijenih izloga.³⁵⁵⁹

886. **Borislav Škegro**, potpredsjednik Vlade RH za gospodarstvo od travnja 1993. do 2000.,³⁵⁶⁰ izjavio je da je u Knin stigao helikopterom 6. kolovoza 1995. između 15:00 i 15:45 sati, te da je nakon ručka pješice obišao grad i vidio nekoliko pripadnika HV-a, ali nije vidio da je išta uništeno, odnosno uništene kuće ili palež.³⁵⁶¹

³⁵⁵³ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 1-2; Roland Dangerfield, T. 7132.

³⁵⁵⁴ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 8.

³⁵⁵⁵ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1, par. 1, 3-5; Zdenko Rinčić, T. 22341.

³⁵⁵⁶ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 10.

³⁵⁵⁷ D1737 (Branko Sruk, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), str. 1, par. 1-2; Branko Sruk, T. 23300, 23309.

³⁵⁵⁸ D1737 (Branko Sruk, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), par. 4; Branko Sruk, T. 23297-23298, 23368-23369.

³⁵⁵⁹ D1737 (Branko Sruk, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), par. 5; Branko Sruk, T. 23299.

³⁵⁶⁰ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), str. 1, par. 1-2; Borislav Škegro, T. 22219.

³⁵⁶¹ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 10-11.

887. **Petar Pašić**, Srbin iz Hrvatske i povjerenik Vlade RH za Knin od siječnja 1992. do travnja 1996.,³⁵⁶² u svom je svjedočenju izjavio da je 6. kolovoza 1995. otputovao u Knin.³⁵⁶³ Kad je došao na glavnu ulicu u Kninu, vidio je svega nekoliko civila i nije uočio veću štetu.³⁵⁶⁴ U Kninu je vidio puno vojnika, uključujući i ljude iz 4. splitske brigade ili iz Puma, koji su izgledali kao da slave.³⁵⁶⁵

888. Dana 6. kolovoza 1995., **Luković** je pješice obišao Knin i vidio da je VP uspostavila kontrolne punktove i uvela ophodnje.³⁵⁶⁶ Prema Lukovićevim riječima, u trgovinama i drugim zgradama imovina je bila nepotrebno uništena, a uokolo je bilo vojnika koji su se "loše ponašali".³⁵⁶⁷ Luković je rekao da je vidio čovjeka u crvenoj košulji i maskirnim hlačama kako u prikolici malog traktora prevozi stvari; kako je rekao, taj čovjek nije bio vojnik.³⁵⁶⁸ Luković je u Kninu vidio svega deset nevojnika, dok su svi ostali bili vojnici.³⁵⁶⁹

889. Dana 6. kolovoza 1995., **Dondo** je vidio jednu trgovinu s obijenim vratima. Narednih dana primijetio je da su neke zgrade i trgovine opljačkani.³⁵⁷⁰ Prema Dondovim riječima, civili su već u jutarnjim satima 6. kolovoza 1995. počeli pristizati u grad.³⁵⁷¹

890. **Džolić** je u svom svjedočenju izjavio da je 6. kolovoza 1995. u Knin došlo još otprilike 70-80 vojnih policajaca iz raznih postrojbi 72. bojne VP, pa je novoosnovana satnija VP sad imala otprilike 140-150 pripadnika.³⁵⁷² Združena satnija VP ostala je dva dana u bivšoj zgradi korpusa SVK, nakon čega je njeno zapovjedništvo premješteno u Vojarnu Senjak u Kninu.³⁵⁷³ Prema izvješću Borisa Milasa, za razna područja, uključujući Knin, formirana je kriminalistička VP, koja je počela s radom 6. kolovoza

³⁵⁶² D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 1-2; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 2, 4, 13, 15, 32; D1709 (Petar Pašić, list s dopunskim informacijama, 6. listopada 2009.), par. 10; Petar Pašić, T. 22740, 22778, 22844, 22847, 22858, 23026, 23053.

³⁵⁶³ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 3.

³⁵⁶⁴ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 3; D1709 (Petar Pašić, list s dopunskim informacijama, 6. listopada 2009.), par. 1; Petar Pašić, T. 22939.

³⁵⁶⁵ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 3.

³⁵⁶⁶ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 31; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 12.

³⁵⁶⁷ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 31.

³⁵⁶⁸ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 31.

³⁵⁶⁹ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 32.

³⁵⁷⁰ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 11.

³⁵⁷¹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 12.

³⁵⁷² P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 32; Boško Džolić, T. 8987, 8999, 9125-9126.

³⁵⁷³ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 20-22, 63; Boško Džolić, T. 8961.

1995.³⁵⁷⁴ **Svjedok 84** izjavio je da je nakon dan ili dva, kao odgovor na pljačku, policija postavila kontrolne punktove na svim glavnim cestama koje vode u Knin i iz Knina.³⁵⁷⁵ Raspravno vijeće je uzelo u obzir i Berikoffovo svjedočenje o kontrolnim punktovima, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.1.

891. Raspravno vijeće će se sada osvrnuti na događaje od 7. kolovoza 1995. relevantne za navode o uništavanju i pljačkanju u Kninu.

892. **Stig Marker Hansen** je u svom svjedočenju izjavio da je 7. kolovoza 1995. izašao iz baze UN-a zajedno s još nekim kolegama iz PMEZ-a, uključujući Sørana Liboriusa i Erica Hendriksa.³⁵⁷⁶ Glavna cesta kroz Knin bila je uništena, izlozi razbijeni, a kuće oštećene vatrom ili u plamenu.³⁵⁷⁷ Svjedok je 7. kolovoza 1995. vidio i da se za odvoženje stvari koriste mrtvačka kola.³⁵⁷⁸ Dana 7. kolovoza 1995., **Hendriksu** je, zajedno s Liboriusom i Markerom Hansenom, dopušteno da izađe iz baze UN-a i vidio je, između ostalog, da je pas njegove gazdarice ustrijeljen.³⁵⁷⁹ **Liborius** je izjavio da su 7. kolovoza 1995. posvuda bili kontrolni punktovi na kojima su bili VP i hrvatska civilna policija.³⁵⁸⁰ Kad su Liborius i neki njegovi kolege otišli u Regionalni centar PMEZ-a, naišli su na vojnike HV-a koji su odnosili PMEZ-ove kompjutore.³⁵⁸¹ Tamo je bio jedan pripadnik domobranstva, koji se Liboriusu tako predstavio, a on ga je i prepoznao kao takvog zahvaljujući oznakama.³⁵⁸² Tamo su zatekli i dvojicu pripadnika 7. gardijske brigade.³⁵⁸³ Liborius i njegovi kolege otišli su i kući da uzmu osobne stvari, da bi kuće zatekli ispremetane, a vrijedne stvari, poput televizora, bile su odnesene.³⁵⁸⁴ Liborius je otišao u kuću obitelji Urukalo u kojoj je ranije stanovao, a pet minuta kasnije u civilnom Fiatu bez registarskih tablica stigla su tri vojnika HV-a iz 7. brigade

³⁵⁷⁴ P2398 (Izvešće Borisa Milasa podneseno Mihaelu Budimiru, 22. rujna 1995.).

³⁵⁷⁵ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 14; svjedok 84, T. 11179, 11320.

³⁵⁷⁶ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 2; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 20; Stig Marker Hansen, T. 14916; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 5.

³⁵⁷⁷ P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 5.

³⁵⁷⁸ P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 6-7.

³⁵⁷⁹ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 18; Eric Hendriks, T. 9698.

³⁵⁸⁰ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 5.

³⁵⁸¹ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 5; Søren Liborius, T. 8228; P805 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 7. kolovoza 1995.), str. 3; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 8.

³⁵⁸² P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 5; P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 29; Søren Liborius, T. 8412-8413.

³⁵⁸³ P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 29.

³⁵⁸⁴ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 5; Søren Liborius, T. 8264; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 8.

Pume.³⁵⁸⁵ Liborius je izjavio da su djelovali iznenađeni time što su u kući zatekli pripadnika PMEZ-a i da su rekli da su došli odnijeti vrijedne stvari. Liborius je objasnio vojnicima da su to njegove osobne stvari i da kuća pripada civilima koji se prezivaju Urukalo. Vojnici su zatim otišli odnijeti stvari iz susjedne kuće.³⁵⁸⁶ Liborius je također izjavio da je u mjestu gdje je bio smješten zatekao tri vojnika iz 4. gardijske brigade, od kojih je jedan rekao da je njihovo pravo uzeti stvari koje žele.³⁵⁸⁷

893. **Dangerfield** je u svom svjedočenju izjavio da je 7. kolovoza 1995. otišao u ophodnju u Knin i vidio da se kod kuća zaustavljaju vojni i civilni kamioni i da osobe u uniformama HV-a tovore razne električne uređaje u automobile.³⁵⁸⁸ Dangerfield nije vidio da policija to pokušava spriječiti.³⁵⁸⁹ Vozila koja su korištena prilikom pljačke bila su istog tipa kao ona koja je svjedok vidio u zoni razdvajanja na strani HV-a i na registarskim tablicama su uvijek imala slova "HV".³⁵⁹⁰ U Kninu je bilo puno vojnika HV-a, ali Dangerfield nije vidio nijednog časnika niti zapovjednika dok se pljačkalo i bilo mu je jasno da nitko na položaju vlasti ne kontrolira što se zbiva.³⁵⁹¹

894. **Hill** je u svom svjedočenju izjavio da je 7. kolovoza 1995. vidio vojnike kako krađu automobile, alkohol, televizore, stereo-uređaje, odjeću i hranu po cijelom Kninu.³⁵⁹² Raspravno vijeće je s tim u vezi uzelo u obzir i Berikoffovo svjedočenje, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.1. Dana 7. kolovoza 1995., **Al-Alfi** je izašao iz baze i našao se s Akashijem u Kninu.³⁵⁹³ Svjedok je u Kninu vidio najmanje deset ili jedanaest kuća u plamenu, a primijetio je i civilna vozila s hrvatskim registarskim tablicama, kao i vojna vozila, nakrcana osobnim stvarima, uključujući televizore, radioprijemnike i odjeću.³⁵⁹⁴ Dana 7. kolovoza 1995. u 08:30 sati, jedna patrola UNMO-a u Kninu je

³⁵⁸⁵ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 5; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 3; Søren Liborius, T. 8265; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 4, 8.

³⁵⁸⁶ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 5.

³⁵⁸⁷ P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 29; Søren Liborius, T. 8411.

³⁵⁸⁸ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 9-10, 34; Roland Dangerfield, T. 7152-7154.

³⁵⁸⁹ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 34; Roland Dangerfield, T. 7153-7154.

³⁵⁹⁰ Roland Dangerfield, T. 7157.

³⁵⁹¹ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 34; Roland Dangerfield, T. 7153-7154.

³⁵⁹² P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 3, 101; John Hill, T. 3780-3781, 3895-3897; P306 (Izvešće Johna Hilla o djelovanju HV-a za 4.-11. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁵⁹³ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 38-39; Hussein Al-Alfi, T. 13809, 13902-13905.

³⁵⁹⁴ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 39-40; Hussein Al-Alfi, T. 13809-13810, 13910.

vidjela dvije kuće kako gore.³⁵⁹⁵ UNMO je vidio da su od 13:45 sati 7. kolovoza 1995. pa nadalje hrvatski vojnici iz kuća odnosili vrijedne stvari.³⁵⁹⁶

895. Dva međunarodna svjedoka, Flynn i Akashi, koji su u Knin stigli 7. kolovoza 1995., dali su nešto drukčiji prikaz relevantnih događaja. **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,³⁵⁹⁷ stigao je u Knin helikopterom, zajedno s Akashijem i drugima, 7. kolovoza 1995. i vidio kako se na nekoliko mjesta u gradu diže dim.³⁵⁹⁸ Uskoro zatim prevezli su se glavnom ulicom u Kninu, gdje je Flynn vidio razbijene izloge, zgrade s tragovima udara, kao i puno ljudi u vojnim uniformama.³⁵⁹⁹ **Yasushi Akashi**, specijalni izaslanik glavnog tajnika UN-a za bivšu Jugoslaviju i šef UNPROFOR-a/UNCRO-a od siječnja 1994. do listopada 1995.,³⁶⁰⁰ u svom je svjedočenju izjavio da su 7. kolovoza 1995. ulice Knina bile pune šute, da su izlozi trgovina bili razbijeni i da je bilo puno interno raseljenih osoba.³⁶⁰¹ Svjedok je nadalje izjavio da su neke od kuća, za koje se činilo da u njima stanuju civili, također bile oštećene.³⁶⁰² Akashi je osim toga izjavio da Knin nije bio onoliko uništen i oštećen koliko je očekivao i da opseg uništavanja nije onoliko koliki je vidio u Sarajevu.³⁶⁰³ Raspravno vijeće je osim toga uzelo u obzir svjedočenje Edwarda Flynna, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.4.3.

896. Slične prikaze kao Flynn i Akashi dali su i hrvatski svjedoci. **Ive Kardum**, načelnik Odjela kriminalističke policije Policijske uprave zadarsko-kninske 1995. godine,³⁶⁰⁴ u svom je svjedočenju izjavio da je prvi put došao u Knin 7. kolovoza 1995. i da je otišao na sastanak u kninsku policijsku postaju, gdje je zatekao Čedu Romanića i

³⁵⁹⁵ Tor Munkelien, T. 1520-1521; P67 (Izvešće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 2.

³⁵⁹⁶ P111 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. kolovoza 1995.), str. 7.

³⁵⁹⁷ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

³⁵⁹⁸ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 2-3, 5, 16, 25; Edward Flynn, T. 1109, 1141, 1298, 1301, 1303; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 1.

³⁵⁹⁹ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 3, 19; Edward Flynn, T. 1307; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 1-2.

³⁶⁰⁰ D1646 (Yasushi Akashi, izjava svjedoka, 20. srpnja 2009.), par. 1; Yasushi Akashi, T. 21621.

³⁶⁰¹ Yasushi Akashi, T. 21671-21672.

³⁶⁰² Yasushi Akashi, T. 21672.

³⁶⁰³ Yasushi Akashi, T. 21673-21674, 21741.

³⁶⁰⁴ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), str. 1, par. 2-3; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), str. 1, par. 1-3, 12, 15, 17; Ive Kardum, T. 9231, 9251-9252, 9398, 9498-9499.

Stjepana Buhina.³⁶⁰⁵ U Kninu je Kardum vidio neke kuće u plamenu, kao i odjeću i druge stvari na cesti, a čuo je i hlice.³⁶⁰⁶ Kardum je u sudnici izjavio da je 90 posto Knina bilo neoštećeno i dodao da ništa nije bilo opustošeno osim katoličke crkve Sv. Antuna, čiji krov je izgorio.³⁶⁰⁷ Vidio je i tenkove na ulici, ali od ljudi je vidio samo vojnike – neke s maramama oko glave i obojenim licima s maskirnim uzorkom – i policiju.³⁶⁰⁸ **Goran Dodig**, predstojnik Ureda Vlade RH za međunacionalne odnose u razdoblju od 6. travnja 1995. do 5. ožujka 1998.,³⁶⁰⁹ u svom je svjedočenju izjavio da je u Knin došao približno 7. kolovoza 1995.³⁶¹⁰ Na ulicama Knina vladala je razdragana atmosfera, ali i veliki nered; ulice su bile pune smeća.³⁶¹¹ Svjedok, koji se uglavnom kretao glavnom ulicom, primijetio je razbijene izloge, kao i veliki broj osoba u uniformama, ali nije vidio palež ili veća oštećenja na zgradama niti je vidio da netko nešto krade.³⁶¹²

897. Raspravno vijeće će se sada osvrnuti na događaje od 8. kolovoza 1995. relevantne za navode o uništavanju i pljačkanju u Kninu.

898. **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.,³⁶¹³ u svom je svjedočenju izjavio da su 8. kolovoza 1995. njemu i drugima hrvatski vojnici zabranili pristup Kninu.³⁶¹⁴ Istoga dana, jedna patrola iz stožera UNMO-a uspjela je ući u centar Knina.³⁶¹⁵ UNMO je vidio da su neke kuće potpuno uništene, nekim automobilima nedostajali su motori, dok su neki bili pregaženi, kako se činilo, teškom mehanizacijom.³⁶¹⁶ UNMO je također vidio plinske boce pred vratima triju kuća, a unutra tragove vandalizma.³⁶¹⁷ Otprilike između 15:00 i 16:00 sati, UNMO je u Kninu vidio nekoliko starijih civila, mnogo vojnih policajaca (72. bojna), civilne policajce i vojnike HV-a iz 1. brigade (Tigrovi), te

³⁶⁰⁵ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 47; Ive Kardum, T. 9508.

³⁶⁰⁶ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 48.

³⁶⁰⁷ Ive Kardum, T. 9508.

³⁶⁰⁸ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 48.

³⁶⁰⁹ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1-3, 14; Goran Dodig, T. 22628.

³⁶¹⁰ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 5; Goran Dodig, T. 22643.

³⁶¹¹ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 5.

³⁶¹² Goran Dodig, T. 22643-22644, 22655-22656.

³⁶¹³ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

³⁶¹⁴ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 4; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 40, 66, 69; Peter Marti, T. 4640.

³⁶¹⁵ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 66-68.

³⁶¹⁶ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 66, 70; P112 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 4.

³⁶¹⁷ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 66, 71; P112 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 4.

4. i 7. brigade (Pume). U jednoj "lokalnoj radionici" kod Knina UNMO je vidio nekoliko civilnih i UN-ovih vozila s kojih su bili poskidani svi dijelovi, kao i dvojicu vojnika iz 4. brigade.³⁶¹⁸ U vezi s događajima u Kninu od 8. kolovoza 1995. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i Berikoffovo svjedočenje, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.1.

899. **Aleksandar Černjecki**, vojni promatrač UN-a u Hrvatskoj od 20. lipnja 1995. do prosinca 1995.,³⁶¹⁹ 8. kolovoza 1995. je vidio izbjeglice u bazi UN-a u Kninu. Izbjeglice su bile prisiljene ostaviti vozila na cesti, a svjedok je primijetio da hrvatski vojnici pljačkaju automobile i da mnoge uništavaju, dok su druga vozila odvezli predstavnici hrvatske vojske.³⁶²⁰ Slične dokaze predočila je i **svjedokinja 136**, Srпкиnja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,³⁶²¹ koja je izjavila da je tijekom prva dva ili tri dana nakon operacije Oluja bila dežurna na glavnom ulazu u bazu UN-a u Kninu i popisivala ljude koji su ulazili.³⁶²² Izjavila je da su vojnici HV-a ponekad sprovođili ljude u bazu u njihovim automobilima, nakon čega bi od njih zahtijevali da im predaju ključeve i registracijske dokumente, da bi potom automobile odvezli i zamijenili registarske tablice tablicama sa slovima "HV".³⁶²³

900. Dana 8. kolovoza 1995., **Stig Marker Hansen** bio je sa svojom predvoditeljicom u obilasku Knina i otišli su uzeti neke prevoditeljčine stvari iz njene kuće, koja se nalazila u stambenom naselju sjeverno od tvornice TVIK.³⁶²⁴ Ulazna vrata prevoditeljčine kuće bila su obijena, a kuća je djelovala ispremetano i nedostajalo je više vrijednih stvari, poput televizora.³⁶²⁵ Vozeći se kroz Knin toga dana, svjedok je primijetio da su kuće i stanovi listom obijeni i vidio da ljudi skupljaju stvari po ulicama.³⁶²⁶ Također je vidio jedno imanje na kojem je vrt bio sravnjen buldožerima, koji su još bili tamo, pa je to prijavio UNCIVPOL-u kako bi se obavila istraga.³⁶²⁷

³⁶¹⁸ P112 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 5.

³⁶¹⁹ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 1-2; Aleksandar Černjecki, T. 3204, 3221.

³⁶²⁰ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 3.

³⁶²¹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

³⁶²² P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 4.

³⁶²³ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 4; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 8.

³⁶²⁴ P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 20; Stig Marker Hansen, T. 14917; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 6-7.

³⁶²⁵ P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 20.

³⁶²⁶ Stig Marker Hansen, T. 14917.

³⁶²⁷ P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 7.

Borce je viđao kako pljačkaju tik ispred baze UN-a otprilike do 8. kolovoza 1995.³⁶²⁸ Također 8. kolovoza 1995., svjedok je primijetio da je većina vojnika prethodne noći napustila Knin i da ih je zamijenila civilna i vojna policija, koja je pretresla svaku kuću, uzimajući i posljednje vrijedne predmete.³⁶²⁹ Vidio je da se za odvoženje stvari koristi civilno ambulantno vozilo s crvenim križem.³⁶³⁰

901. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,³⁶³¹ u svom je svjedočenju izjavio da su 8. kolovoza 1995. on i drugi pripadnici UN-a vidjeli da su gotovo sve kuće i stambene zgrade izvan centra Knina, po svemu sudeći, obijene i opljačkane te da su im prozori razbijeni.³⁶³²

902. **Mira Grubor**, Srпкиnja, laborantica u kninskoj bolnici 4. kolovoza 1995. i prije tog datuma,³⁶³³ u svom je svjedočenju izjavila da je otprilike tri dana nakon što su hrvatske snage ušle u Knin iz baze UN-a vidjela kao u Kninu gori jedna kuća, za koju je rekla da pripada Petru Popoviću.³⁶³⁴

903. Dana 8. kolovoza 1995., Čermak je obavijestio **Al-Alfija** da se Hrvatska vojska počela izvlačiti iz većih gradova, između ostalog, iz Knina.³⁶³⁵ Prema riječima Al-Alfija, na ulicama Knina, kao i po drugim većim gradovima, vojna i civilna policija postepeno je zamjenjivala vojsku.³⁶³⁶ Kako se navodi u dnevnom izvješću PMEZ-a, vojnici su 8. kolovoza 1995. pljačkali u Kninu, ali je broj vojnika u gradu i dalje bio u opadanju.³⁶³⁷ U izvješću od 8. kolovoza 1995., 5. satnija VP Sinj pobrojala je predmete

³⁶²⁸ P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 10; Stig Marker Hansen, T. 14923.

³⁶²⁹ Stig Marker Hansen, T. 15077-15078; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 7.

³⁶³⁰ P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 7.

³⁶³¹ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

³⁶³² P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 30, 33; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6, 30; Alun Roberts, T. 7050-7051; P702 (Izvješće Aluna Roberts a o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), uvod, par. 1-4, 8; P711 (Robertsova izjava za tisak koju je objavio Tanjug, 14. kolovoza 1995.).

³⁶³³ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 1-2.

³⁶³⁴ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 5; P58 (Karta Knina koju je označila Mira Grubor), br. 19.

³⁶³⁵ P1161 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. kolovoza 1995.), str. 1; D1210 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 11. kolovoza 1995.), str. 1; D1211 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 12. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁶³⁶ P1161 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. kolovoza 1995.), str. 1; P1162 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 18. kolovoza 1995.), str. 1; D1210 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 11. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁶³⁷ P806 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 8. kolovoza 1995.), str. 1.

koji su privremeno oduzeti na blokadno-propusnim punktovima, kao i mjesta u svojoj zoni odgovornosti u kojima su oni oduzeti, kao što je Knin.³⁶³⁸ Među oduzetim predmetima bili su televizori, video-rekorderi, stereo-uređaji, telefoni, alati, muzički instrumenti, vozila, oružje i drugo.³⁶³⁹ **Murray Dawes** je izjavio da na kontrolnim punktovima nikad nije vidio vojnu policiju kako zaustavlja vozila i oduzima takve predmete, već samo vojnike HV-a.³⁶⁴⁰ Prema jednom izvješću PMEZ-a, pravoslavna crkva u Kninu bila je neoštećena, a 8. kolovoza 1995. čuvala ju je VP.³⁶⁴¹ **Džolić** je izjavio da je 8. kolovoza 1995. Združenoj satniji Knin pridodano tri do pet djelatnika kriminalističke VP 72. bojne.³⁶⁴²

904. Na temelju gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su u razdoblju od približno podneva 5. kolovoza 1995. do 8. kolovoza 1995. vojnici iz 4. i 7. (Pume) gardijske brigade HV-a iz raznih kuća i trgovina i s drugih lokacija po cijelom Kninu, kao i u neposrednoj blizini Knina, odnosili goleme količine predmeta, uključujući televizore, stereo-uređaje, radioprijemnike, video-rekordere, hladnjake i druge električne/elektronske uređaje, te namještaj, odjeću, hranu, alkoholna pića i civilna vozila. Svjedočenja nekih svjedoka, mahom Hrvata, koji su u Knin doputovali 5., 6. ili 7. kolovoza 1995. i koji su izjavili da nisu vidjeli da vojnici HV-a čine takva djela, ne mogu odnijeti prevagu nad međusobno podudarnim svjedočenjima iz prve ruke što su ih dali brojni vjerodostojni međunarodni svjedoci koji su u to vrijeme bili stacionirani u Kninu ili u neposrednoj blizini Knina i čija zapažanja su djelomično zabilježena u dokumentima koji datiraju iz tog vremena. Raspravno vijeće napominje da dio dokaza upućuje na to da su predmeti odnošeni organizirano i da ih možda nisu odnosili samo pojedinci koji su to činili radi vlastite koristi. Međutim, Raspravno vijeće smatra da su takvi dokazi relativno marginalni i da ne odnose prevagu nad dominantnom slikom dezorganizacije, gdje su predmeti odnošeni radi vlastite koristi. Što se pripadnosti počinitelja tiče, Raspravno vijeće se oslanja posebno na svoju gore iznesenu konstataciju u vezi s dolaskom 7. i 4. gardijske brigade HV-a u Knin, kao i na svjedočenja o identificiranju počinitelja, i to, od strane Liboriusa i Markera Hansena 5.

³⁶³⁸ D868 (Izvješće o privremeno oduzetim predmetima na blokadno-propusnim punktovima u zoni odgovornosti 5. satnije VP Sinj, 8. kolovoza 1995.).

³⁶³⁹ D868 (Izvješće o privremeno oduzetim predmetima na blokadno-propusnim punktovima u zoni odgovornosti 5. satnije VP Sinj, 8. kolovoza 1995.).

³⁶⁴⁰ Murray Dawes, T. 10524-10525.

³⁶⁴¹ P806 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 8. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁶⁴² P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 32; Boško Džolić, T. 8961, 8989-8990, 9010.

kolovoza 1995., Widéna i Bouchera 6. kolovoza 1995. i Liboriusa i Dangerfielda 7. kolovoza 1995., te na UNMO-ovo izvješće, P112, prema kojem su vojnici HV-a iz 7. i 4. gardijske brigade 8. kolovoza 1995. još uvijek bili u Kninu. Uzimajući u obzir dokaze o nacionalnom sastavu Knina, predočene putem dokaznog predmeta C5 i Pašićevog svjedočenja, kao i činjenicu da je znatan broj nesrba otišao iz nekadašnjeg Sektora Jug u razdoblju od 1991. do 1995. (v. poglavlje 5.1.2), Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici znatnog broja odnesenih predmeta bili krajinski Srbi.

905. Prema svjedočenju Widéna i Dawesa, u počinjenju takvih djela 6. kolovoza 1995. sudjelovale su i osobe koje se navode kao pripadnici hrvatske civilne policije. Na temelju Widénovog svjedočenja, Raspravno vijeće konstatira da su dvije osobe u tamnoplavim uniformama koje se navode kao civilni policajci odnijele televizor i video, odnosno kako je Raspravno vijeće to shvatilo – video-rekorder. Raspravno vijeće konstatira – posebno na temelju Džolićevog svjedočenja da je 5. kolovoza 1995., kad je stigao u Knin, civilna policija već bila tamo, te na temelju svjedočenja svjedoka 84 da je od 6. kolovoza radio kao djelatnik policije u policijskoj postaji u Kninu – da je 6. kolovoza 1995. hrvatska civilna policija bila prisutna u Kninu. Uzimajući u obzir i Widénovo svjedočenje da je pripadnike hrvatske civilne policije identificirao po njihovim uniformama i oznakama, kao i svjedočenje Joška Morića o uniformama hrvatske civilne policije,³⁶⁴³ Raspravno vijeće konstatira da su 6. kolovoza 1995. u djelima spomenutim u prethodnom paragrafu sudjelovali i neki pripadnici civilne policije. Raspravno vijeće će gore navedene incidente koji su se zbili između 5. i 8. kolovoza 1995. dalje razmotriti u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2 (f) dolje u tekstu.

906. Raspravno vijeće će se sada osvrnuti na dokaze o uništavanju u Kninu u razdoblju od 5. do 8. kolovoza 1995. U svjetlu svojih konstatacija o granatiranju Knina 4. i 5. kolovoza 1995. (v. poglavlje 4.4.3), Raspravno vijeće će ovdje razmatrati samo dokaze o uništavanju izvršenom od podneva 5. kolovoza 1995. pa nadalje. Dokazi ukazuju na to da su kuće u Kninu u razdoblju od 5. do 8. kolovoza 1995. gorjele svakoga dana. Ne postoje, međutim, neposredni dokazi o tome kako su se te kuće zapalile. Elleby je izjavio da je 5. kolovoza 1995., nakon što je granatiranje prestalo, iz baze UN-a gledao kako kuće u Kninu počinju gorjeti i da je po tipu dima zaključio da je riječ o paležu. Raspravnom vijeću nije baš jasno kojom je to metodom Elleby na

³⁶⁴³ Prikazano u poglavlju 4.2.7 (Grad Gračac).

temelju tipa dima došao do takvog zaključka. Vijeće stoga neće prihvatiti njegov zaključak koji se oslanja na njegova zapažanja. Iz tog razloga, što se tiče tog incidenta, kao i svih drugih incidenata koji se ovdje razmatraju, ne postoje dovoljni dokazi o okolnostima u kojima su te kuće zapaljene. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

907. Černjecki je izjavio da je 8. kolovoza 1995. vidio hrvatske vojnike kako uništavaju brojne automobile koje su na cesti ostavile osobe koje su potražile utočište u bazi UN-a. To svjedočenje ne sadrži pojedinosti o načinu na koji su ti automobili uništavani. Međutim, Marti je izjavio da je 8. kolovoza 1995. ušao u Knin i vidio da su neki automobili bili pregaženi, po svemu sudeći, teškom mehanizacijom. Jednog od prethodnih dana, svjedok IC-16 je vidio da su neki automobili na ulicama izgledali kao da su oštećeni prilikom prolaska tenkova kroz grad. Prema izvješću SIS-a od 10. kolovoza 1995., P1134, kada su pripadnici 4. i 7. gardijske brigade ulazili u Knin, neki pripadnici HV-a su tenkovima gazili automobile. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su u razdoblju približno od 5. do 10. kolovoza 1995. pripadnici HV-a uništavali automobile gazeći ih tenkovima. Uzimajući u obzir gore navedene dokaze o nacionalnom sastavu Knina, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici znatnog broja uništenih automobila bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2 i 5.8.2 (g) dolje u tekstu.

908. Raspravno vijeće sada prelazi na analizu drugog razdoblja, koje teče od 9. kolovoza 1995. do kraja rujna 1995., slijedeći dokaze relevantne za navode o pljačkanju i uništavanju u Kninu.

909. Dana 9. kolovoza 1995., **Dreyer** i drugo osoblje UN-a, kojima je omogućeno da izađu iz baze UN-a, vidjeli su spaljene, opljačkane i vandalski uništene kuće.³⁶⁴⁴ Dana 9. kolovoza 1995., **Roberts** se provezao kroz Knin, naročito njegovim stambenim dijelom, i vidio da su vrata na skoro svakoj kući obijena i da su mnogi prozori razbijeni. Tom prilikom nije vidio nijednog civila, već samo vojnike HV-a i neka UN-ova vozila.³⁶⁴⁵ Prema dnevniku **Markera Hansena**, u Kninu je 9. kolovoza 1995. još uvijek bilo sitnih krađa, ali nije bilo ostalo mnogo što za ukrasti, pa su vandalizirani objekti.³⁶⁴⁶

³⁶⁴⁴ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 21; D110 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 8. studenog 1995.), str. 3.

³⁶⁴⁵ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7.

³⁶⁴⁶ P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 7.

Mnogi civili su pristizali na to područje i svjedok je vidio mnoštvo civila "u kupovini" po trgovinama na ulicama Knina.³⁶⁴⁷ Vidio je kuće i stanove koji su izgledali kao da je u njih provaljeno, iz kojih su bili odneseni kućanski predmeti.³⁶⁴⁸ Svjedok je izjavio da je crkva Sv. Antuna u centru Knina pretrpjela znatnu štetu prije njegovog dolaska u Knin.³⁶⁴⁹ Raspravno vijeće je razmotrilo i Teskeredžićevo svjedočenje, čiji prikaz se daje u poglavlju 6.4.6.

910. Dana 9. kolovoza 1995., Akashi je pisao Annanu da se vojna situacija u Sektoru Jug počela stabilizirati te da je UNCRO za Sektor Jug izvijestio da se HV počeo izvlačiti iz Knina i da ga je počela zamjenjivati vojna i civilna policija.³⁶⁵⁰ Prema izvješću PMEZ-a od 9. kolovoza 1995., HV se kontinuirano izvlačio iz Knina.³⁶⁵¹ Prema izvješću HRAT-a od 9. kolovoza 1995., prisutnost vojske u Kninu i okolici i dalje je bila znatna, premda smanjena.³⁶⁵² Prema **Hillovim** riječima, 9. kolovoza 1995. Pume su otišle iz Knina, a Tigrovi su ostali.³⁶⁵³ **Dangerfield** je izjavio da je brigada Pume otišla iz Knina 9. kolovoza 1995., te da je zamijenjena elementima brigade Tigrovi.³⁶⁵⁴ **Džolić** je izjavio da je najkasnije od 9. kolovoza 1995. u Knin svakodnevno stizao vlak iz Splita, dovozeći mnoštvo civila.³⁶⁵⁵ On je također izjavio da je do toga dana Združena satnija VP Knin uspostavila dežurnu službu, koja je u knjigu dežurstva bilježila detaljne podatke o prijavljenim incidentima i zatim podnosila dnevna izvješća zapovjedništvu bojne.³⁶⁵⁶

911. Dok je bila u ophodnji s UN-om u Kninu 10. kolovoza 1995., **svjedokinja 136** je vidjela vojnike kako pljačkaju kuće.³⁶⁵⁷ Tijekom jedne od prvih ophodnji u koju su otišli otprilike pet dana nakon operacije Oluja, svjedokinja 136 vidjela je da su dvije stambene zgrade na glavnoj ulici potpuno uništene vatrom i izjavila je da je kasnije u

³⁶⁴⁷ Stig Marker Hansen, T. 15080; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 8.

³⁶⁴⁸ Stig Marker Hansen, T. 15081.

³⁶⁴⁹ Stig Marker Hansen, T. 15004.

³⁶⁵⁰ D619 (Dopis Yasushija Akashija upućen Kofiju Annanu, 9. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁶⁵¹ P2150 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁶⁵² P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 7; P30 (Dnevno izvješće HRAT-a, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁶⁵³ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 51-52; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 4.

³⁶⁵⁴ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 33.

³⁶⁵⁵ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 49.

³⁶⁵⁶ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 17.-18. kolovoza 2004.), par. 33, 50; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 13.

³⁶⁵⁷ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 6; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 11; svjedokinja 136, T. 641.

Kninu vidjela ukupno oko 20 takvih kuća.³⁶⁵⁸ **Džolić** je izjavio da su pripadnici VP Knin 10. ili 11. kolovoza 1995. u dva navrata na kontrolnim punktovima zaustavili vojni konvoj koji je prevozio vojnu opremu i pronašli neke električne aparate, između ostalog, štednjake, televizore i hladnjake.³⁶⁵⁹ **Flynn** je 10. kolovoza 1995. vidio veliki broj vojnika u Kninu.³⁶⁶⁰ Tih dana u Kninu je vidio i pripadnike brigade Pume.³⁶⁶¹ Prema dnevnom operativnom izvješću od 10. kolovoza 1995. koje je Gotovina dostavio Glavnom stožeru HV-a, jedna bojna 4. gardijske brigade HV-a nalazila se u Kninu kao pričuva za "intervenciju".³⁶⁶² Raspravno vijeće je razmotrilo i Berikoffovo svjedočenje o odlasku 7. gardijske brigade iz Knina 10. kolovoza 1995., čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.1.

912. Dana 11. kolovoza 1995., **Boucher** je vidio hrvatsku policiju kako izlazi iz stambenih objekata u Kninu, iznoseći radioprijemnike i televizore.³⁶⁶³ Dana 12. kolovoza 1995., **Marker Hansen** posjetio je Regionalni centar PMEZ-a i naišao na jednog čovjeka odjevenog u, kako se činilo, vojnu uniformu, kako pretražuje zgradu.³⁶⁶⁴ Čovjek je vandalizirao unutrašnjost zgrade čekićem, rekavši da je pobjegao iz Knina prije četiri godine i da se vratio radi osobne odmazde, te da želi spaliti zgradu.³⁶⁶⁵ Kako svjedok tvrdi, bilo je jasno da on tada nije postupao po zapovijedi.³⁶⁶⁶ Prema knjizi dežurstva Združene satnije VP Knin, 12. kolovoza 1995. u 10:15 sati, jedan natporučnik javio je službi dežurstva VP Knin da je izbio požar na zgradi do vojarne. U knjizi dežurstva VP Knin je zabilježeno da je o tome obaviješten MUP, koji je poslao vatrogasce.³⁶⁶⁷

913. Dana 13. kolovoza 1995. u 03:20 sati, patrola Cobra 40 javila je službi dežurstva VP Knin da je izbio požar na jednom objektu ispod tvrđave. U knjizi dežurstva VP Knin zabilježeno je da je o tome obaviješten MUP, koji će obavijestiti

³⁶⁵⁸ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 6; P5 (Karta Sektora Jug koju je označila svjedokinja 136).

³⁶⁵⁹ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 61; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 22; Boško Džolić, T. 9120, 9141.

³⁶⁶⁰ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 8; P31 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁶⁶¹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 9.

³⁶⁶² D282 (Izvješće Ante Gotovine podneseno Glavnom stožeru HV-a, 10. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁶⁶³ P1176 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 20. veljače 1996.), par. 6.

³⁶⁶⁴ Stig Marker Hansen, T. 15051; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 10-11.

³⁶⁶⁵ P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 11.

³⁶⁶⁶ Stig Marker Hansen, T. 15051-15052.

³⁶⁶⁷ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), bilješka za 12. kolovoza 1995.

vatrogasce.³⁶⁶⁸ Dana 13. kolovoza 1995. u 18:30 sati, jedan vojni policajac javio je službi dežurstva VP Knin da je na zgradi nasuprot Vojarne Senjak izbio požar. U knjizi dežurstva VP Knin zabilježeno je da je o tome obaviješten kninski MUP.³⁶⁶⁹ Dana 13. kolovoza 1995., PMEZ je izvijestio da je 4. brigada HV-a uspostavila stožer u Sjevernoj vojarni, te da je velika većina vojnika HV-a napustila Knin i da ih je zamijenila vojna i civilna policija.³⁶⁷⁰

914. **Ivo Cipci**, načelnik Policijske uprave splitsko-dalmatinske od 1993. do 1997.,³⁶⁷¹ u svom je svjedočenju izjavio da su mu 15. kolovoza 1995. policajci iz njegove Uprave koji su bili stacionirani u Kninu rekli da civili pljačkaju po gradu.³⁶⁷² Kako je izvijestio HRAT, 15. kolovoza 1995. u Kninu su primijećeni pripadnici brigade Pume, a 16. kolovoza 1995. u Kninu i okolici je još uvijek bilo puno vojnika.³⁶⁷³ **Elleby** je u svom svjedočenju izjavio da je 16. kolovoza 1995. u glavnoj ulici u Kninu vidio jednog vojnika kako iznosi stereo-uređaj iz jednog stana, prošavši pored policajca koji nije intervenirao.³⁶⁷⁴ Na istom mjestu svjedok je vidio dvojicu mladića kako ulaze u trgovinu kroz razbijen izlog i izlaze s više manjih predmeta i gitarom. Svjedok je u toj ulici vidio nekoliko sličnih incidenata: vojnici su punili plastične vrećice šamponima, uljem i hranom, a civili su krali cipele i odjeću.³⁶⁷⁵ Izjavio je da je u tom trenutku većina vojnika bila povučena iz Knina i da se u gradu moglo vidjeti više policajaca kako patroliraju pješice i u vozilima.³⁶⁷⁶

915. Jednog dana otprilike između 10. i 16. kolovoza 1995., **Černjecki** je vidio kako u Kninu gori blok od najmanje deset kuća.³⁶⁷⁷ Njega, Tora Munkeliena i Aluna

³⁶⁶⁸ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), bilješka za 12./13. kolovoza 1995.

³⁶⁶⁹ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), bilješka za 13. kolovoza 1995.

³⁶⁷⁰ P935 (Tjedna ocjena situacije PMEZ-a, 13. kolovoza 1995.), str. 1-2. V. i P2156 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 14. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³⁶⁷¹ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 1; Ivo Cipci, T. 23147.

³⁶⁷² D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 25; Ivo Cipci, T. 23119-23120.

³⁶⁷³ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 16; D3 (Dnevno izvješće HRAT-a, 17. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

³⁶⁷⁴ P215 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 14. rujna 1997.), str. 3; P217 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 20. veljače 2008.), par. 18; Jan Elleby, T. 3371-3372; P225 (UNCIVPOL-ova ocjena stanja u Kninu, s potpisom Jana Ellebyja, 16. kolovoza 1995.).

³⁶⁷⁵ Jan Elleby, T. 3371-3372; P225 (UNCIVPOL-ova ocjena stanja u Kninu, s potpisom Jana Ellebyja, 16. kolovoza 1995.).

³⁶⁷⁶ Jan Elleby, T. 3371; P225 (UNCIVPOL-ova ocjena stanja u Kninu, s potpisom Jana Ellebyja, 16. kolovoza 1995.).

³⁶⁷⁷ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 3; P205 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 6. prosinca 2007.), par. 3, 16; Aleksandar Černjecki, T. 3193-3195, 3245, 3249-3252, 3255-3256; P210 (Karta Knina koju je označio Aleksandar Černjecki), lokacija požara kod oznake 3.

Robertsa je pri prvom pokušaju da dođu na lice mjesta na kontrolnom punktu smještenom u gradu, blizu željezničkog mosta, zaustavila vojna ili civilna policija, nakon čega su ih dva vozila hrvatske policije ispratila natrag do baze UN-a.³⁶⁷⁸ Pri drugom pokušaju, Černjecki je, zajedno s Munkelienom, vidio da oko kuća koje su gorjele stoje vojnici, policajci i nekoliko vatrogasaca i vatrogasnih kola, od kojih nitko nije poduzimao ništa da ugasi požar.³⁶⁷⁹

916. **Kari Anttila**, vojni promatrač UN-a u Sektoru Jug od 14. kolovoza 1995. do 27. studenog 1995.,³⁶⁸⁰ **Tor Munkelien** i **Aleksandar Černjecki** vidjeli su 17. kolovoza 1995. u 13:45 sati, dok su bili u ophodnji u Kninu, jednu kuću kako gori na oko 200 metara od ureda kninskog tima.³⁶⁸¹ Prema knjizi dežurstva Združene satnije VP Knin, 17. kolovoza 1995. u 16:00 sati, jedna osoba javila je službi dežurstva VP Knin da gori jedna kuća na izlazu iz grada u smjeru Sinja. U knjizi dežurstva VP Knin zabilježeno je da je VP o tome obavijestila MUP, čija dužnost je da obavijesti vatrogasce.³⁶⁸² Prema izvješću SIS-a od 18. kolovoza 1995., jedna bojna 4. brigade HV-a bila je razmještena u Knin.³⁶⁸³

917. Prema dopisu UNCIVPOL-a od 18. kolovoza 1995., dva pripadnika UNCIVPOL-a vidjela su da su na barovima, trgovinama, restoranima i privatnim i javnim poduzećima u Kninu razbijena gotovo sva vrata i prozori.³⁶⁸⁴ Gotovo je svaka zgrada, prema tom dopisu, bila opljačkana. Kako bi se izbjegla daljnja pljačka, hrvatsko stanovništvo obilježilo je svoje kuće i stanove hrvatskim zastavama i natpisima "hrvatska kuća".³⁶⁸⁵ Nekoliko međunarodnih svjedoka predložilo je dokaze koji potkrepljuju postojanje takvih natpisa. **Elleby** je izjavio da je vidio takve natpise na

³⁶⁷⁸ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 3; P205 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 6. prosinca 2007.), par. 16; Aleksandar Černjecki, T. 3192-3193, 3195, 3249-3251; P210 (Karta Knina koju je označio Aleksandar Černjecki), lokacija kontrolnog punkta kod oznake 2.

³⁶⁷⁹ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 3; Aleksandar Černjecki, T. 3194, 3256.

³⁶⁸⁰ P171 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 8. siječnja 1996.), str. 1; P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 1-2; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), str. 1, par. 2; Kari Anttila, T. 2508.

³⁶⁸¹ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 23, 26; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 32; P205 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 6. prosinca 2007.), par. 18; P67 (Izvješće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 9; P122 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 17. kolovoza 1995.), str. 4.

³⁶⁸² P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), bilješka za 17. kolovoza 1995.

³⁶⁸³ D984 (Izvješće SIS-a, 18. kolovoza 1995.).

³⁶⁸⁴ P228 (Dopis Steinara Hagvaga iz UNCIVPOL-a, upućen načelniku UNCIVPOL-a za Sektor Jug, 18. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁶⁸⁵ P228 (Dopis Steinara Hagvaga iz UNCIVPOL-a, upućen načelniku UNCIVPOL-a za Sektor Jug, 18. kolovoza 1995.), str. 2.

hrvatskim kućama.³⁶⁸⁶ **Marker Hansen** je rekao da je u Kninu redovito viđao kuće s natpisima poput "hrvatske kuće, ne diraj!".³⁶⁸⁷ Po svojoj procjeni, vidio je između 20 i 50 takvih kuća.³⁶⁸⁸ **Dangerfield** je vidio da kuće obilježene natpisima "hrvatska kuća" nisu pljačkane.³⁶⁸⁹ **Boucher** je izjavio da je ponekad na kućama pisalo "hrvatska kuća" ili "ne diraj", ali da to nije uvijek određivalo njihovu sudbinu. Boucher je kasnije vidio da ljudi s područja izvan Sektora Jug dolaze provjeriti što im je s kućama i na kućama ostavljaju natpise u različitim bojama.³⁶⁹⁰ Raspravno vijeće je u pogledu natpisa na kućama uzelo u obzir i Berikoffovo svjedočenje, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.1, kao i Martijevo svjedočenje, čiji prikaz se daje u poglavlju 5.2.2.

918. **Gospođa Grubor** je otprilike dva tjedna nakon granatiranja Knina od 4. i 5. kolovoza 1995. otišla u svoj stan po topliju odjeću i primijetila da su prozor u dnevnom boravku i brava na ulaznim vratima obijeni, te da su neke od njenih stvari odnesene.³⁶⁹¹ Ispred susjedove kuće vidjela je parkiran civilni kamion i jednog čovjeka u maskirnoj vojničkoj jakni i civilnim hlačama. Čula je buku po kojoj se moglo zaključiti da u susjedovoj kući netko pomiče namještaj, s tim da je napomenula da čovjek kojeg je vidjela nije bio prijatelj njenog susjeda. Prozor na susjedovoj kući bio je razbijen.³⁶⁹² Ona i prijateljica otišle su do prijateljičine kuće, na kojoj je svjedokinja vidjela natpis da je u njoj pripadnik HVO-a. Izjavila je da su slični natpisi stajali na mnogim stambenim objektima u Kninu. Svjedokinja i njena prijateljica vidjele su ispred te kuće stvari njene prijateljice i grupu civila – dvije žene i tri ili četiri muškarca.³⁶⁹³ Prijateljica je prosvjedovala zbog te situacije, ali je grupa njoj i svjedokinji priprijetila, pa su morale otići bez njenih stvari.³⁶⁹⁴

919. **William Hayden**, istraživač IHF-a na misiji u Krajini od 15. do 20. kolovoza 1995.,³⁶⁹⁵ u svom je svjedočenju izjavio da je, dok je boravio u Kninu, spaljen velik broj

³⁶⁸⁶ P217 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 20. veljače 2008.), par. 24 (str. 8).

³⁶⁸⁷ P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 10; Stig Marker Hansen, T. 14922.

³⁶⁸⁸ Stig Marker Hansen, T. 14923.

³⁶⁸⁹ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 13; Roland Dangerfield, T. 7158.

³⁶⁹⁰ Normand Boucher, T. 14047.

³⁶⁹¹ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 4; Mira Grubor, T. 1475.

³⁶⁹² P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 4.

³⁶⁹³ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 4; Mira Grubor, T. 1395.

³⁶⁹⁴ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 4-5; Mira Grubor, T. 1395.

³⁶⁹⁵ P986 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. svibnja 1996.), par. 1; P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 1-3.

Prijevod

kuća, stanova i poslovnih objekata.³⁶⁹⁶ **Tor Munkelien**, vojni promatrač UN-a stacioniran u Kninu u razdoblju od 14. kolovoza 1995. do 1. prosinca 1995.,³⁶⁹⁷ vidio je 23. kolovoza 1995. jednu kuću u plamenu u Kninu.³⁶⁹⁸ UNMO je izvijestio da se 23. kolovoza 1995. u 23:00 sata čula detonacija, nakon čega se jedna kuća blizu stožera UNMO-a u Kninu zapalila.³⁶⁹⁹ Prema UNCIVPOL-ovom izvješću o incidentu, od 23. kolovoza 1995., toga dana su gorjele tri kuće u nizu smještene nasuprot Sjeverne vojarnje u Kninu. UNCIVPOL je istoga dana o tome obavijestio Miloša Mihića, zapovjednika kninske policijske postaje.³⁷⁰⁰

920. **Hill** je u svom svjedočenju izjavio da je 24. kolovoza 1995. proveo po Kninu tadašnjeg kanadskog veleposlanika u Hrvatskoj, koji je, između ostalog, želio pogledati neku opljačkanu kuću.³⁷⁰¹ Hill ga je zamolio da pokaže bilo koju kuću u Kninu, što je veleposlanik i učinio, a kuća u koju su ušli bila je potpuno opustošena i iz nje su nedostajale sve skupe stvari. Hill je nadalje izjavio da su nasumce ušli u još jednu kuću i vidjeli da je i ona opljačkana.³⁷⁰² Dana 24. kolovoza 1995., prije 19:00 sati, UNMO je vidio jednu kuću u plamenu na 200 metara južno od prostorija tima u Kninu.³⁷⁰³ **Černjecki** je 25. kolovoza 1995. jugozapadno od Knina vidio devet spaljenih kuća, kao i 65 opljačkanih trgovina i 241 opljačkanu kuću, te pljačku koja je bila u tijeku.³⁷⁰⁴ HRAT je izvijestio da su 27. kolovoza 1995. ulicama Knina u svako doba dana i dalje lutale desetine vojnika, uključujući neke pripadnike brigade.³⁷⁰⁵ Prema izvješću Ante Gotovine od 29. kolovoza 1995., Sjevernu vojarnu u Kninu osiguravala je 4. gardijska brigada.³⁷⁰⁶

921. Kako se navodi u knjizi dežurstva Združene satnije VP Knin, 31. kolovoza 1995. u 16:55 sati vojnik Jerko Tošić javio je službi dežurstva VP Knin da je ispred kuće svoje sestre u naselju Breskvik u Kninu zatekao tri pripadnika HV-a s kamionom

³⁶⁹⁶ P986 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. svibnja 1996.), par. 3.

³⁶⁹⁷ P60 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995., supotpisnik Kari Anttila), str. 1; P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 1, 3; Tor Munkelien, T. 1514, 1546; D91 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 4. rujna 1999.), str. 3.

³⁶⁹⁸ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 23, 29; P67 (Izvješće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 15.

³⁶⁹⁹ P126 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 24. kolovoza 1995.), str. 4.

³⁷⁰⁰ P232 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-473, 23. kolovoza 1995.).

³⁷⁰¹ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 90-91.

³⁷⁰² P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 91.

³⁷⁰³ P126 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 24. kolovoza 1995.), str. 1, 4.

³⁷⁰⁴ P205 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 6. prosinca 2007.), par. 18; P67 (Izvješće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 17.

³⁷⁰⁵ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 22; P27 (Zbirno dnevno izvješće HRAT-a, 24.-27. kolovoza 1995.), str. 1, 4.

(registarska oznaka ST 267 DH), koji su otuđili stvari iz kuće i otišli.³⁷⁰⁷ U knjizi dežurstva VP Knin zabilježeno je da je obaviještena patrola, da je kamion pronađen ispred istaknutog zapovjednog mjesta i da je vozilo odvezeno u postrojbu.³⁷⁰⁸ U dnevnom izvješću 72. bojne VP od 31. kolovoza 1995. poručnik Darko Batinić kaže da je toga dana u 16:55 sati Jerko Tošić, pripadnik VP Drniš, obavijestio VP Knin da su u 16:40 sati tri pripadnika HV-a koji su vozili Fiat Iveco s registarskim tablicama ST 267-DH otuđili dosta namještaja iz kuće njegove sestre, Zorke Tošić, u kninskom naselju Breskvik.³⁷⁰⁹ Patrola VP Knin otišla je istražiti što se dogodilo. Vozilo je pronađeno ispred ZM Split. Vozilo i putnici privedeni su u prostorije VP Knin. Kasnije je utvrđeno da je vozilo vlasništvo Crvenog križa iz Splita i da je njime upravljao pripadnik VP Split, te da su oba suvozača pripadnici VP Zadar. Iz vozila su oduzeti jedan trosjed, četiri stolice, stol, ormarić, zahodska školjka i desetak željeznih vodovodnih cijevi, za što je izdana potvrda.³⁷¹⁰ U trenutku sastavljanja izvješća nije bilo poznato kome te stvari pripadaju.³⁷¹¹ Dotični su pušteni, a protiv njih se imala podnijeti stegovna prijava.³⁷¹² Marinku Sabljicu i Damiru Grubišiću, pripadnicima HV-a protiv kojih je vojni tužitelj podigao optužnicu, Općinski sud u Kninu izrekao je 23. siječnja 1996., dijelom na temelju njihovih priznanja, osuđujuću presudu za tešku krađu počinjenu 31. kolovoza 1995. u Kninu.³⁷¹³ Općinski sud zaključio je da su oni, u namjeri da sebi pribave imovinsku korist, dok su bili u uniformi HV-a, odnijeli ispred jedne ili više kuća u Kninu veliki broj predmeta (navednih na stranici 5 dokaznog predmeta P2608).³⁷¹⁴ Dotični su iskoristili situaciju jer je u gradu u to vrijeme bilo malo mještana.³⁷¹⁵ Predmete su utovarili na kamion i odvezli se. Međutim, pripadnici VP su ih zaustavili na željezničkoj postaji i oduzeli spomenute predmete.³⁷¹⁶

³⁷⁰⁶ D990 (Izvješće Ante Gotovine podneseno Glavnom stožeru HV-a, 29. kolovoza 1995.), str. 1, 8.

³⁷⁰⁷ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), bilješka za 31. kolovoza 1995.

³⁷⁰⁸ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), bilješka za 31. kolovoza 1995.

³⁷⁰⁹ D1068 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 31. kolovoza 1995.), str. 1, 4.

³⁷¹⁰ D1068 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 31. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁷¹¹ D1068 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 31. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³⁷¹² D1068 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 31. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁷¹³ Mladen Bajić, T. 20819-20820; P2608 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom zbog teške krađe protiv Sabljica, Vujnovca i Grubišića), str. 1, 4-6, 8-10, 12-13.

³⁷¹⁴ P2608 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom zbog teške krađe protiv Sabljica, Vujnovca i Grubišića), str. 5, 8-11.

³⁷¹⁵ P2608 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom zbog teške krađe protiv Sabljica, Vujnovca i Grubišića), str. 11.

³⁷¹⁶ P2608 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom zbog teške krađe protiv Sabljica, Vujnovca i Grubišića), str. 8-11.

922. Prema knjizi dežurstva Združene satnije VP Knin, 1. rujna 1995. u 17:10 sati, Mosor 31 javio je službi dežurstva VP Knin da u blizini ureda za obranu gori novinski kiosk. U knjizi dežurstva VP Knin zabilježeno je da je o tome obaviješten kninski MUP, koji će obavijestiti vatrogasce.³⁷¹⁷ Prema izvješću Ante Gotovine načelniku Glavnog stožera HV-a, generalu Zvonimiru Červenku, 1. rujna 1995. rajon razmještaja 4. gardijske brigade HV-a bio je Knin.³⁷¹⁸

923. Prema dnevniku **Stiga Markera Hansena**, 5. rujna 1995. paljenje kuća i krađe nastavili su se u istom opsegu kao i ranije, no ovaj put su se na ostatke srpskih kuća i imovine dali civili s obale, koji su iz kuća odnosili sve elemente, uključujući kuhinje, kupaonice i utičnice iz zidova.³⁷¹⁹ Marker Hansen, Søren Liborius i jedan časnik za vezu HV-a otišli su u Knin i tamo u jednoj kući u krađi zatekli jednu obitelj, koja je u prikolicu utovarila stolove i stolice.³⁷²⁰ Prema knjizi dežurstva Združene satnije VP Knin, 5. rujna 1995. u 16:25 sati, Policijska postaja Knin javila je službi dežurstva VP Knin da gori stara bolnica i da pripadnici HV-a ne dozvoljavaju vatrogascima da ugase požar. U knjizi dežurstva VP Knin zabilježeno je da je Mosor 1 izašao na intervenciju, ali da nije zatekao vojnike HV-a.³⁷²¹ PMEZ je izvijestio 5. rujna 1995. da je 4. brigada HV-a jedina brigada koja je stalno stacionirana u Kninu.³⁷²²

924. **Roberts** je u svom svjedočenju izjavio da je prve nedjelje u rujnu 1995. u centru Knina vidio jedan blok ureda u plamenu.³⁷²³ Izjavio je da se taj blok nalazio u blizini željezničkog mosta, na oko 300 metara od kninske policijske postaje.³⁷²⁴ Dana 6. rujna 1995., **Elleby** je isto tako vidio četiri naoružana vojnika HV-a s oznakama s nekom životinjom na rukavu, za koje misli da su oznake 7. gardijske brigade (Pume),

³⁷¹⁷ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), bilješka za 1. rujna 1995.

³⁷¹⁸ P2566 (Izvješće Ante Gotovine podneseno generalu Zvonimiru Červenku, 1. rujna 1995.), str. 1, 4.

³⁷¹⁹ P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 15-16.

³⁷²⁰ P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 16.

³⁷²¹ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), bilješka za 5. rujna 1995.

³⁷²² P944 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 5. rujna 1995.), str. 1.

³⁷²³ P679 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 4. ožujka 2008.), par. 10; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 20; P681 (Ortofoto karta s označenim civilnim objektima pogođenim u granatiranju).

³⁷²⁴ P679 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 4. ožujka 2008.), par. 10; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 20, 32, br. 6-7; P683 (Razne fotografije posljedica uništavanja, pljačke i ubijanja u Kninu i u selima, snimljene u razdoblju od 10. kolovoza do sredine listopada 1995.), str. 11-14; P681 (Ortofoto karta s označenim civilnim objektima pogođenim u granatiranju).

kako krađu automobil njegove gazdarice.³⁷²⁵ HRAT je izvijestio da je 10. rujna 1995. otišao do jedne kuće koja je gorjela na 500 metara od baze UN-a u Kninu kako bi ispitao situaciju i da je tamo zatekao jednog ljutitog hrvatskog vojnika koji im je rekao da vlasnike, Srbe, sada samo tretiraju onako kako su oni tretirali Hrvate.³⁷²⁶ Dana 19. rujna 1995. u 08:20 sati, UNMO je vidio jednu kuću u Kninu koja je gorjela.³⁷²⁷

925. Gore navedeni dokazi ukazuju na to da je na početku razdoblja koje je ovdje predmet razmatranja, a koje teče od 9. kolovoza do kraja rujna 1995., u Knin počelo pristizati sve više civila, te da su neki od njih odnosili predmete iz zgrada u gradu. Dokazi nadalje ukazuju na to da su 9. kolovoza 1995. mnogi vojnici HV-a već bili napustili Knin ili su bili u odlasku. Međutim, na temelju Hillovog i Flynnovog svjedočenja, Gotovinih izvješća, D900, D282 i P2566, izvješća PMEZ-a, P935 i P944, izvješća SIS-a, D984, i izvješća HRAT-a, P27 i P2608, Raspravno vijeće konstatira da su pripadnici HV-a, konkretno pripadnici 4. gardijske brigade, ostali u Kninu tijekom cijelog kolovoza i barem početka rujna 1995. Na temelju svjedočenja svjedokinje 136 da je 10. kolovoza 1995. vidjela vojnike kako pljačkaju kuće u Kninu, Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje se navode kao vojnici odnosile nespecificirane predmete iz kuća u Kninu. Raspravno vijeće nadalje konstatira, na temelju Ellebyjevog svjedočenja, da je 16. kolovoza 1995. na glavnoj ulici u Kninu jedna osoba koja se navodi kao vojnik iznosila stereo-uređaj iz jednog stana, dok su druge osobe koje se navode kao vojnici u plastične vrećice trpale šampone, ulje i hranu. S obzirom na to da su svjedoci te osobe opisali kao vojnike, Raspravno vijeće se uvjerilo da su one na sebi imale uniforme vojnog tipa. Raspravno vijeće konstatira, posebno na temelju Džolićevog svjedočenja i dokaznog predmeta P886, da je VP bila u Kninu tijekom cijelog razdoblja koje je predmet razmatranja. Imajući u vidu i gore iznesenu konstataciju da su pripadnici HV-a tijekom cijelog mjeseca kolovoza 1995. i dalje bili u Kninu, Raspravno vijeće konstatira da su osobe u uniformama vojnog tipa bile pripadnici HV-a ili VP. Na temelju dokaznog predmeta P2608, i uzimajući u obzir dokazne predmete P886 i D1068, Raspravno vijeće nadalje konstatira da su 31. kolovoza 1995. dva pripadnika HV-a radi vlastite koristi iz jedne ili više kuća u Kninu odnijeli velik broj predmeta (navedenih na

³⁷²⁵ P215 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 14. rujna 1997.), str. 3; P216 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 10. listopada 2005.), str. 4; P217 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 20. veljače 2008.), par. 17; Jan Elleby, T. 3372-3373, 3491-3492; P281 (Oznake brigade Pume).

³⁷²⁶ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 34; P35 (Dnevno izvješće HRAT-a, 8.-11. rujna 1995.), str. 2.

³⁷²⁷ P154 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 19. rujna 1995.), str. 4.

stranici 5 dokaznog predmeta P2608), utovarili ih na kamion i odvezli se. Raspravno vijeće napominje s tim u vezi da je Općinski sud u Kninu te osobe osudio za tešku krađu i da dokazi ne ukazuju na to da ta presuda nije postala pravomoćna po hrvatskom zakonu. Naposljetku, na temelju Ellebyjevog svjedočenja, Raspravno vijeće konstatira da su 6. rujna 1995. četiri vojnika HV-a u uniformama s oznakama odvezli automobil njegove gazdarice u Kninu. Na temelju dokaza ne može se utvrditi jesu li vlasnici odnesenih predmeta bili krajinski Srbi.

926. Raspravno vijeće nadalje konstatira, na temelju Boucherovog svjedočenja, da su 11. kolovoza 1995. osobe koje se navode kao hrvatski policajci odnosile radioprijemnike i televizore iz stambenih objekata u Kninu. S obzirom na to da je svjedok te osobe opisao kao hrvatske policajce, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme policijskog tipa. Uzimajući u obzir gore iznesenu konstataciju da je hrvatska civilna policija stigla u Knin prije 11. kolovoza 1995., Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje je Boucher vidio bile pripadnici hrvatske civilne policije. Na temelju dokaza ne može se utvrditi jesu li vlasnici odnesenih predmeta bili krajinski Srbi.

927. Raspravno vijeće će se sada osvrnuti na dokaze o uništavanju u Kninu u razdoblju od 9. kolovoza do kraja rujna 1995. Dokazi ukazuju na to da su u razdoblju koje se razmatra zgrade u Kninu gorjele tijekom nekoliko dana, uključujući 12., 13., 17., 23. i 24. kolovoza, te 1., 5., 6., 10. i 19. rujna 1995. Međutim, na temelju dokaza ne može se utvrditi kako je do tih požara došlo. Černjecki je izjavio da su jednog dana između 10. i 16. kolovoza 1995. on i Munkelien vidjeli kuće u plamenu oko kojih su stajali vojnici, policajci i nekoliko vatrogasaca i vatrogasnih kola, od kojih nitko nije ništa poduzimao kako bi se požar ugasio. To svjedočenje nije potkrijepljeno Munkelienovim svjedočenjem i na temelju njega se u svakom slučaju ne može utvrditi da su te kuće zapalile dotične osobe. Donekle sličnu verziju događaja od 5. rujna 1995. daje knjiga dežurstva VP, P886, prema kojoj je Policijska postaja Knin javila da pripadnici HV-a ne dozvoljavaju vatrogascima da ugase požar. Međutim, prema knjizi dežurstva, ti pripadnici HV-a nisu pronađeni. Prema izvješću HRAT-a, P35, HRAT je 10. rujna 1995. otišao do jedne kuće u Kninu koja je gorjela kako bi ispitao situaciju i tamo zatekao jednog ljutitog hrvatskog vojnika koji im je rekao da vlasnike, Srbe, sada samo tretiraju onako kako su oni tretirali Hrvate. Ni u jednom od tih slučajeva ne postoje dovoljni dokazi o okolnostima u kojima su se te zgrade zapalile.

928. Iz gore navedenih razloga, Raspravno vijeće će dalje razmotriti gore navedene incidente u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2 (f) dolje u tekstu, ali neće ih razmatrati u vezi s točkom 5.

Ljubač

929. Prema izvješćima PMEZ-a, 6. rujna 1995. u 11:20 sati, PMEZ je vidio četvoricu vojnika u vozilu s registarskom tablicom SI 828-K kako pale jednu kuću u Ljubaču, u općini Knin.³⁷²⁸

930. Ti dokazi ukazuju na to da su 6. rujna 1995. u 11:20 sati četiri osobe koje se navode kao vojnici zapalile jednu kuću u Ljubaču, u općini Knin. Na temelju toga što su te osobe opisane kao vojnici, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Na temelju dokaza ne može se utvrditi kojim oružanim snagama su te osobe eventualno pripadale. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u blizini Ljubača u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

Dolina Plavnog

931. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u dolini Plavnog predloženi prvenstveno putem svjedočenja Karija Anttile, Aluna Robertsa, Erica Hendriksa, Edwarda Flynna, Jovana Grubora, Petra Romaseva, Tora Munkeliena, Sørenna Liboriusa, svjedokinje 136 i Marije Terese Mauro, kao i putem izvješća UNCIVPOL-a, PMEZ-a i HRAT-a. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 1.720 stanovnika Plavnog 1991., njih 1.708 su bili Srbi.³⁷²⁹

932. Prema UNCIVPOL-ovom izvješću o incidentu, od 18. rujna 1995., Spaše Dubajić obavijestio je UNCIVPOL da je negdje između 15. i 18. kolovoza 1995. HV spalio šest kuća u zaseoku Torbice sela Plavno, u općini Knin.³⁷³⁰

³⁷²⁸ D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 6; P810 (PMEZ-ov popis sela s ocjenom stupnja razaranja, 22. kolovoza 1995.), str. 5; P945 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 6. rujna 1995.), str. 1.

³⁷²⁹ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

³⁷³⁰ P263 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 18. rujna 1995.).

933. **Svjedokinja 136**, Srпкиnja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,³⁷³¹ u svom je svjedočenju izjavila da je 20. kolovoza 1995. vidjela da je zaselak ispred Zorića, u općini Knin, za koji misli da se zove Torbice, potpuno spaljen.³⁷³²

934. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,³⁷³³ u svom je svjedočenju izjavio da je 24. kolovoza 1995. obišao Plavno, u općini Knin, i vidio da je u selu ostalo 12 posto stanovnika i da je jako pogorjelo.³⁷³⁴ Napomenuo je da je prije hrvatske ofenzive u Plavnom živjelo 3.000 ljudi.³⁷³⁵

935. **Eric Hendriks**, promatrač PMEZ-a u Kninu od 21. srpnja do 30. listopada 1995.,³⁷³⁶ u svom je svjedočenju izjavio da je 29. kolovoza 1995. vidio uniformirane vojnike HV-a kako pljačkaju i vršljaju dolinom Plavnog, u općini Knin, a za njima su ostajale kuće u plamenu.³⁷³⁷

936. **Søren Liborius**, operativni časnik i vođa tima PMEZ-a stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995.,³⁷³⁸ u svom je svjedočenju izjavio da je 29. kolovoza 1995. vidio vojnike HV-a kako pucaju u životinje i pale kuće u Bašincu, u općini Knin.³⁷³⁹

937. Prema izvješću UNCIVPOL-a od 16. listopada 1995., jedna Srпкиnja koja se zvala Nađa Kusanović obavijestila je UNCIVPOL da je početkom rujna 1995. vidjela

³⁷³¹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

³⁷³² P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 9; svjedokinja 136, T. 641-642; P5 (Karta Sektora Jug koju je označila svjedokinja 136).

³⁷³³ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

³⁷³⁴ P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6; P684 (Izvješće Aluna Roberts za tisak o kršenjima ljudskih prava u Sektoru Jug od strane pripadnika HV-a, 12. listopada 1995.), str. 1.

³⁷³⁵ P684 (Izvješće Aluna Roberts za tisak o kršenjima ljudskih prava u Sektoru Jug od strane pripadnika HV-a, 12. listopada 1995.), str. 1. Prema shvaćanju Raspravnog vijeća, ova procjena se odnosi na područje šire od samog sela i Vijeće s tim u vezi napominje da se u dokazima ne povlači jasna granica između područja o kojima se govori kao o "Plavnom", odnosno o "dolini Plavnog".

³⁷³⁶ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 3; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 1-2; Eric Hendriks, T. 9734-9735, 9755-9756.

³⁷³⁷ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 34; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 5; Eric Hendriks, T. 9683-9684.

³⁷³⁸ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

dvojicu muškaraca koji su s dva vozila bez registarskih tablica došli u selo Plavno, u općini Knin, i ukrali traktor iz kuće njene majke. Incident je 18. rujna 1995. prijavila hrvatskoj policiji u Kninu, s kojom je nekoliko puta nakon toga pokušala stupiti u vezu glede toga, no bez uspjeha. Gospođa Kusanović je također rekla da je uspjela pronaći traktor u Vrlici, o čemu je obavijestila tamošnju hrvatsku policiju, ali oni po tom pitanju nisu ništa poduzeli.³⁷⁴⁰

938. **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,³⁷⁴¹ u svom je svjedočenju izjavio da je 4. rujna 1995. obišao Tintore, Petroviće i Cvijanoviće u dolini Plavnog, u općini Knin, i da su mu u svim tim zaseocima stanovnici rekli da su ih preko vikenda posjetili hrvatski vojnici u uniformama.³⁷⁴² U Petrovićima su stanovnici kazali da su vojnici došli u tri vozila i na njih natovarili pokretnine i 20-30 ovaca, otvarajući pritom vatru, a Flynn je vidio da je jedna ovca ustrijeljena.³⁷⁴³ U Cvijanovićima je Flynn naišao na nekoliko vojnika koji su se odmarali pokraj štale koja je gorjela.³⁷⁴⁴ Flynnov lokalni prevoditelj rekao mu je da vojnici nose oznake 4. brigade iz Splita.³⁷⁴⁵ Svjedok je niz cestu vidio i jednu kuću u plamenu.³⁷⁴⁶ Nijedna od te dvije zgrade nije se srušila zbog požara.³⁷⁴⁷ Kad se svjedok počeo raspitivati u vezi s tim požarima, jedan od vojnika se osmijehnuo i pomalo postideno kazao da su ih podmetnuli neki drugi vojnici.³⁷⁴⁸ Flynn i njegovi kolege

³⁷³⁹ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 12; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 19.

³⁷⁴⁰ D740 (Zbirka dokumenata UNCIVPOL-a), str. 20 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-790, 16. listopada 1995.).

³⁷⁴¹ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

³⁷⁴² P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 29; P36 (Dnevno izvješće HRAT-a, 2.-4. rujna 1995.), str. 2.

³⁷⁴³ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 29; P36 (Dnevno izvješće HRAT-a, 2.-4. rujna 1995.), str. 2.

³⁷⁴⁴ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 33-34; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 29; Edward Flynn, T. 1096-1097, 1321; P36 (Dnevno izvješće HRAT-a, 2.-4. rujna 1995.), str. 2; P38 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 5.

³⁷⁴⁵ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 33; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 29; Edward Flynn, T. 1097; P36 (Dnevno izvješće HRAT-a, 2.-4. rujna 1995.), str. 2.

³⁷⁴⁶ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 33; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 29; P36 (Dnevno izvješće HRAT-a, 2.-4. rujna 1995.), str. 2.

³⁷⁴⁷ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 34.

³⁷⁴⁸ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 33-34; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 29; P36 (Dnevno izvješće HRAT-a, 2.-4. rujna 1995.), str. 2.

prijavili su slučaj hrvatskim vlastima, i to, po njegovom mišljenju, nekome iz ureda generala Čermaka.³⁷⁴⁹

939. **Kari Anttila**, vojni promatrač UN-a u Sektoru Jug od 14. kolovoza 1995. do 27. studenog 1995.,³⁷⁵⁰ otišao je 4. rujna 1995. u ophodnju u zaselak Petrovići sela Plavno, u općini Knin, gdje su se stanovnici, Srbi, potužili da hrvatski vojnici pljačkaju. Stanovnici su rekli timu da vojnici često zalaze u zaselak, tovareći na kamione vrijedne stvari, kao i goveda i ovce.³⁷⁵¹

940. Prema izvješću PMEZ-a, 5. rujna 1995., PMEZ je vidio četiri vojnika HV-a i jednog vojnog policajca kako pale kuće u Plavnom, u općini Knin.³⁷⁵²

941. Dana 10. rujna 1995., UNCIVPOL je u zaseoku Zorići sela Plavno, u općini Knin, vidio jednu netom zapaljenu kuću. Susjedi su kazali UNCIVPOL-u da su toga dana vidjeli dva vojnika HV-a kako ulaze u tu kuću, koju su, nakon što su unutra našli uniforme srpske vojske, zapalili.³⁷⁵³

942. **Jovan Grubor**, Srbin iz Grubora, zaseoka sela Plavno, općina Knin,³⁷⁵⁴ u svom je svjedočenju izjavio da je 10. rujna 1995. vidio dva para naoružanih vojnika u ophodnji kako ulaze u kuće u selu Plavno.³⁷⁵⁵ Svjedok je na cesti primijetio vojni kamion pun raznih stvari i neke vojnike koji su u njega gurali namještaj. Dana 11. rujna 1995., nešto slično je vidio i u Raškovićima, u općini Knin.³⁷⁵⁶ Prema riječima svjedoka, stanovništvo Plavnog sastojalo se od 750 srpskih obitelji.³⁷⁵⁷

943. HRAT je izvijestio da je 12. ili 13. rujna 1995. u Zorićima, u općini Knin, zatekao neke osobe koje su, kako se činilo, pljačale i koje su prekrile registarske tablice svojih vozila kad je HRAT prošao pokraj njih. Nekoliko preostalih stanovnika Zorića

³⁷⁴⁹ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 34; Edward Flynn, T. 1098-1099, 1324.

³⁷⁵⁰ P171 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 8. siječnja 1996.), str. 1; P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 1-2; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), str. 1, par. 2; Kari Anttila, T. 2508.

³⁷⁵¹ P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 3; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 35.

³⁷⁵² P1286 (Izvješće PMEZ-a o dnevnoj promatračkoj aktivnosti, 5. rujna 1995.), str. 1-2.

³⁷⁵³ P255 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S2-95-603, 10. rujna 1995.).

³⁷⁵⁴ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 1-2.

³⁷⁵⁵ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 4-5.

³⁷⁵⁶ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 5.

³⁷⁵⁷ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 2.

kazalo je HRAT-u da hitno žele biti prebačeni u Srbiju, ali da ne žele ići u školu u Kninu.³⁷⁵⁸

944. Prema izvješću PMEZ-a, 13. rujna 1995., PMEZ je na području Plavnog zatekao vojnike HV-a i civile u pljački. Ti ljudi su vozili automobile s registarskim tablicama HV 294 MM, ST 386 QJ i ST 107 DV, kao i dva kamiona i jedan traktor bez registarskih tablica.³⁷⁵⁹

945. Prema izvješću PMEZ-a, 23. rujna 1995. u Bašincu, u općini Knin, PMEZ je vidio uniformirane vojnike u vozilu s registarskim tablicama ZG 571 EG (kamion) i žutom Opel Kadettu bez registarskih tablica kako pljačkaju. PMEZ je to prijavio vojnoj policiji, koja je bila u ophodnji u Plavnom i ona je kazala da je kontrolni punkt obaviješten o tom incidentu, ali, koliko je svjedoku poznato, ništa nikada nije učinjeno u vezi s tim vojnicima.³⁷⁶⁰

946. Dana 30. rujna 1995., PMEZ je vidio civile i uniformirane pripadnike 72. bojne VP i 4. gardijske brigade kako u dolini Plavnog, u općini Knin, krađu konje, kao i namještaj i druge kućanske predmete.³⁷⁶¹ Ti vojnici su se vozili u civilnim automobilima.³⁷⁶²

947. **Petro Romasev**, promatrač i zapovjednik stanice UNCIVPOL-a u Sektoru Jug, u općini Knin u razdoblju od siječnja 1995. do prosinca 1995.,³⁷⁶³ izjavio je da je jednog dana, nije točno naveo kada, vidio da su Hrvati spalili mnoge kuće u zaseoku Zorići sela Plavno, u općini Knin. Mještani su mu rekli da se Hrvati služe ciljanom taktikom: palili su svaku kuću u kojoj bi našli nešto što bi upućivalo na vojnu službu ukućana ili za koju bi utvrdili da u njoj živi kakav mladić u dobi za vojnu službu. Prije operacije Oluja u toj dolini je živjelo oko 2.000 ljudi. Međutim, u vrijeme Romasevljevog posjeta tamo je preostalo svega oko 120 Srba.³⁷⁶⁴

³⁷⁵⁸ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 35; P39 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12.-13. rujna 1995.), str. 1.

³⁷⁵⁹ P2148 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 13. rujna 1995.), str. 1-2.

³⁷⁶⁰ P2149 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 23. rujna 1995.), str. 1; Stig Marker Hansen, T. 14931.

³⁷⁶¹ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 7; P819 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 2. listopada 1995.), str. 2.

³⁷⁶² P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 7.

³⁷⁶³ P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 2 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 14. veljače 1996.), 6-7 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 8. lipnja 1997.).

³⁷⁶⁴ P2513 (Petro Romasev, dvije izjave svjedoka), str. 9 (Petro Romasev, izjava svjedoka, 8. lipnja 1997.).

948. **Tor Munkelien**, vojni promatrač UN-a stacioniran u Kninu u razdoblju od 14. kolovoza 1995. do 1. prosinca 1995.,³⁷⁶⁵ 21. kolovoza 1995. je vidio dvije spaljene kuće u Markelu, šest spaljenih i pet opljačkanih kuća u Stojakovićima te desetak spaljenih i 70 opljačkanih kuća u dolini Plavnog, koji su svi smješteni u općini Knin.³⁷⁶⁶ Krajem kolovoza i početkom rujna 1995., dok je bio u ophodnji u dolini Plavnog, Munkelien je u jednom od zaselaka primijetio vojne kamione i kombije na cesti, kao i nekoliko naoružanih i uniformiranih vojnika HV-a kako ulaze i izlaze iz kuća. U automobilima je vidio elektronsku opremu koja je, kako je rekao, bila ukradena. U zaseoku je ostalo samo troje starijih Srba, koji su mu kazali da tim područjem često krstare ljudi koji pljačkaju.³⁷⁶⁷ Svjedok je izjavio da je uz pomoć svog prevoditelja razgovarao s vojnicima, koji su zatim otišli iz zaseoka. Svjedok je na temelju toga ocijenio da su vojnici pljačkali na vlastitu inicijativu.³⁷⁶⁸

949. **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu od ožujka do prosinca 1995.,³⁷⁶⁹ obišla je 4. rujna 1995. Tintore, Petroviće i Cvijanoviće u dolini Plavnog, u općini Knin, i potvrdila da su stanovnici tih zaselaka izjavili da su uniformirani hrvatski vojnici ukrali njihovu imovinu, uključujući 20-30 ovaca, kao što je opisano u izvješću HRAT-a od 2.-4. rujna 1995.³⁷⁷⁰ Ona je potvrdila da je, kao što je opisano u izvješću HRAT-a od 2.-4. rujna 1995., dok je bila u Petrovićima, vidjela kako se iz Cvijanovića, koje su upravo bili obišli, diže dim i da je na povratku vidjela dvojicu uniformiranih vojnika, za koje joj je rečeno da su pripadnici 4. gardijske brigade, kako se odmaraju pored jedne kuće koja je gorjela, dok je nešto više, nedale odatle, gorjela još jedna kuća.³⁷⁷¹

950. Što se tiče Torbica, Raspravnom vijeću su predloženi dokazi da je HV spalio najmanje šest kuća između 15. i 18. kolovoza 1995., te da su do 20. kolovoza 1995. Torbice bile potpuno spaljene. Međutim, dokazi ne pružaju činjeničnu osnovu za

³⁷⁶⁵ P60 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995., supotpisnik Kari Anttila), str. 1; P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 1, 3; Tor Munkelien, T. 1514, 1546; D91 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 4. rujna 1999.), str. 3.

³⁷⁶⁶ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 23, 28; P67 (Izvješće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 13.

³⁷⁶⁷ D91 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 4. rujna 1999.), str. 2; Tor Munkelien, T. 1598-1599.

³⁷⁶⁸ Tor Munkelien, T. 1598-1600.

³⁷⁶⁹ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1-2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7-9, 11-12; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12000, 12024, 12075-12076.

³⁷⁷⁰ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 6.

³⁷⁷¹ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 6; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 41.

kvalifikaciju navodnih počinitelja kao pripadnika HV-a. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Torbicama ili u blizini Torbica u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja.

951. Nadalje, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o okolnostima u kojima su 21. kolovoza u dolini Plavnog i 24. kolovoza 1995. u Plavnom spaljene kuće i navodno ukradeni predmeti.

952. Raspravno vijeće smatra da se svjedočenje Erica Hendriksa o uništavanju i navodnom pljačkanju u dolini Plavnog 29. kolovoza 1995. odnosi na isti incident koji je opisao Søren Liborius – onaj u Bašincu. Dokazi ukazuju na to da su osobe koje se navode kao uniformirani vojnici HV-a palile kuće i pucale u životinje, te da su pljačkale, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su odnosile nespacificirane predmete. Premda se Raspravno vijeće uvjerilo da su počinitelji na sebi imali uniforme vojnog tipa, dokazi ne pružaju činjeničnu osnovu za kvalifikaciju tih osoba kao pripadnika HV-a. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u dolini Plavnog ili u njejoj blizini u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće te incidente koji su se dogodili između 15. i 29. kolovoza 1995. u dolini Plavnog neće dalje razmatrati u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice.

953. Što se tiče incidenta u Petrovićima, Raspravno vijeće smatra da su informacije koje je Anttila dobio od stanovnika Petrovića nedovoljne da bi se utvrdilo kada su se događaji o kojima su govorili dogodili. Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje se navode kao uniformirani hrvatski vojnici došle 2. ili 3. rujna 1995. u tri vozila i stanovnicima zaseoka Petrovići uzele 20-30 ovaca i drugu nespacificiranu imovinu. Premda se Raspravno vijeće uvjerilo da su počinitelji na sebi imali uniforme vojnog tipa, dokazi ne pružaju činjeničnu osnovu za kvalifikaciju tih osoba kao Hrvata.

Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u vezi sa zaseokom Cvijanovići. Na temelju gore navedenog, Raspravno vijeće konstatira da su te predmete odnijeli pripadnici 4. gardijske brigade HV-a. S obzirom na nacionalni sastav Plavnog 1991. i svjedočenje Jovana Grubora o broju srpskih obitelji u Plavnom, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici velike većine, ako ne i svih, odnesenih predmeta bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

954. Raspravno vijeće je razmotrilo bi li prikaz navodne pljačke u neimenovanom zaseoku u dolini Plavnog približno krajem kolovoza ili početkom rujna 1995. koji je dao Tor Munkelien mogao potkrijepiti dokaze o gore navedenim incidentima. Premda postoje određene sličnosti s incidentom koji se zbio u Petrovićima 2. ili 3. rujna 1995., ostaje razumna sumnja je li Munkelien govorio o tom incidentu. U svakom slučaju, Munkelien je vidio vojne kamione i kombije na cesti, nekoliko naoružanih i uniformiranih osoba koje se navode kao vojnici HV-a kako ulaze i izlaze iz kuća, te elektronsku opremu u automobilima. Na temelju tog svjedočenja, te imajući u vidu mjesto i vrijeme incidenta, Raspravno vijeće konstatira da su približno krajem kolovoza ili početkom rujna 1995. pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije odnosili elektronsku opremu iz kuća u jednom zaseoku u dolini Plavnog. S obzirom na nacionalni sastav Plavnog 1991. i svjedočenje Jovana Grubora o broju srpskih obitelji u Plavnom, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici velike većine, ako ne i sve, te elektronske opreme bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2 (f) dolje u tekstu.

955. Što se tiče Cvijanovića, Raspravno vijeće na temelju predočenih dokaza konstatira da su 4. rujna 1995. gorjele jedna kuća i jedna štala. Odmah do štale, Edward Flynn i Maria Teresa Mauro zatekli su dvije uniformirane osobe koje se navode kao vojnici kako se odmaraju. Na temelju toga što su te osobe opisane kao vojnici, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Prema tvrdnji Flynnovog lokalnog prevoditelja, te osobe su imale oznake 4. gardijske brigade iz Splita. Kad se Flynn počeo raspitivati o požarima, jedna od tih osoba se osmijehnula i rekla da su ih podmetnuli neki drugi vojnici. Uzimajući u obzir ponašanje tih osoba i izjavu koju su dale na mjestu događaja, Raspravno vijeće konstatira da su one zapalile kuću i štalu. Imajući u vidu njihove uniforme i oznake, Raspravno vijeće nadalje

konstatira da je riječ o pripadnicima 4. gardijske brigade HV-a. S obzirom na nacionalni sastav Plavnog 1991. i svjedočenje Jovana Grubora o broju srpskih obitelji u Plavnom, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici te kuće i štale bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2 i 5.8.2 (g) dolje u tekstu.

956. Što se tiče situacije u Plavnom 5. rujna 1995., Raspravno vijeće konstatira da su četiri osobe koje se navode kao vojnici HV-a i jedna osoba koja se navodi kao vojni policajac zapalile nespecificirani broj kuća. Na temelju toga što su te osobe opisane kao vojnici, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Međutim, dokazi ne pružaju činjeničnu osnovu za kvalifikaciju tih osoba kao pripadnika HV-a ili VP. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za te kvalifikacije valjana činjenična osnova. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u vezi sa zaseokom Cvijanovići. Na temelju gore navedenog, Raspravno vijeće konstatira da su te kuće zapalili pripadnici 4. gardijske brigade HV-a. S obzirom na nacionalni sastav Plavnog 1991. i svjedočenje Jovana Grubora o broju srpskih obitelji u Plavnom, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici ili stanari velike većine, ako ne i svih, spaljenih kuća bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti te incidente u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

957. Što se tiče incidenta u Plavnom koji se zbio početkom rujna 1995., dokazi ukazuju na to da su dvojica ljudi u dva automobila bez registarskih tablica uzeli traktor majke Nađe Kusanović. Međutim, Raspravnom vijeću nisu predloženi nikakvi dokazi o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

958. Što se tiče situacije u zaseoku Zorići 10. rujna 1995., Raspravno vijeće konstatira da su dvije osobe koje se navode kao vojnici HV-a zapalile jednu kuću nakon što su u njoj pronašle srpske uniforme. Na temelju toga što su te osobe opisane kao vojnici, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Uzimajući nadalje u obzir da su te osobe zapalile kuću nakon što su pronašle srpske uniforme i da su 10. rujna 1995. u Plavnom bile nazočne oružane snage,³⁷⁷² Raspravno vijeće konstatira da su počinitelji bili pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije. Raspravno vijeće nadalje konstatira, na temelju tih srpskih uniformi pronađenih u kući, da su vlasnici ili stanari te kuće bili jedan ili više krajinskih Srba.

959. Što se tiče incidenta u Plavnom koji se zbio 10. rujna 1995., Raspravno vijeće konstatira da su četiri osobe koje se navode kao naoružani vojnici ulazile u kuće i tovarile namještaj na vojni kamion. S obzirom na to da je svjedok te osobe opisao kao vojnike, Raspravno vijeće se uvjerilo da su one na sebi imale uniforme vojnog tipa. Uzimajući u obzir ponašanje osoba koje su ulazile u kuće i činjenicu da su imale vojni kamion, Raspravno vijeće konstatira da su počinitelji bili pripadnici oružanih snaga. Nadalje, uzimajući u obzir da su 10. rujna 1995. u zaseoku Zorići u Plavnom bili prisutni Hrvati u uniformama vojnog tipa,³⁷⁷³ Raspravno vijeće konstatira da su počinitelji bili pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije. S obzirom na nacionalni sastav Plavnog 1991. i svjedočenje Jovana Grubora o broju srpskih obitelji u Plavnom, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici velike većine, ako ne i sveg, odnesenog namještaja bili krajinski Srbi.

960. Raspravnom vijeću su nadalje predloženi dokazi o navodnoj pljački na području Plavnog 12. ili 13. rujna 1995. Raspravno vijeće smatra da se izvješća PMEZ-a i HRAT-a odnose na isti incident. Na temelju predloženih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje se navode kao vojnici HV-a i civili krale nespecificirane predmete, što, kako to shvaća Vijeće, znači da su ih odnosile iz Zorića. Na temelju toga što su neke od tih osoba opisane kao vojnici, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Uzimajući nadalje u obzir da su neke od tih osoba vozile vozilo s registarskim tablicama HV-a, Raspravno vijeće konstatira da neki od počinitelja bili pripadnici HV-a. S obzirom na nacionalni sastav Plavnog 1991. i svjedočenje Jovana Grubora o broju srpskih obitelji u Plavnom, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici velike većine, ako ne i svih, odnesenih predmeta bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će incidente koji su se zbili 10. i 12. ili 13. rujna 1995. u Plavnom dalje razmotriti u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2, 5.6.2 i 5.8.2 (f) i (g) dolje u tekstu.

961. Što se tiče incidenta u Bašincu koji se zbio 23. rujna 1995., dokazi ukazuju na to da su osobe u uniformama koje se navode kao vojnici koji su imali kamion i civilni automobil krale nespecificirane predmete, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su ih odnosile iz kuća. Na temelju toga što su u izvješću PMEZ-a te osobe opisane kao vojnici, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa.

³⁷⁷² Vidi sljedeći paragraf.

³⁷⁷³ Vidi sljedeći paragraf.

Međutim, na temelju navedenih dokaza ne može se utvrditi kojim oružanim snagama su počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u dolini Plavnog ili u njenoj blizini u to vrijeme. Premda dokazi ukazuju na to da je VP bila u ophodnji u Plavnom toga dana, Raspravno vijeće ne može s dovoljnom sigurnošću utvrditi jesu li osobe koje se navode kao vojnici pripadale patrolama VP prisutnim na tom području. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

962. Što se tiče incidenta u dolini Plavnog koji se zbio 30. rujna 1995., dokazi ukazuju na to da su civili i osobe koje se navode kao pripadnici HV-a i VP u civilnim automobilima krali konje, namještaj i kućanske predmete, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su ih odnosili. Na temelju toga što su u izvješću PMEZ-a neki od počinitelja opisani kao vojnici, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imali uniforme vojnog tipa. Premda dokazi ne pružaju činjeničnu osnovu za kvalifikaciju tih osoba kao pripadnika HV-a ili VP, u izvješću PMEZ-a neki od počinitelja opisani su s visokim stupnjem preciznosti jer se kaže kojoj su postrojbi pripadali. S obzirom na te okolnosti, Raspravnom vijeću nisu potrebni daljnji dokazi o činjeničnoj osnovi za te kvalifikacije. Raspravno vijeće stoga konstatira da su neki od počinitelja bili pripadnici 72. bojne VP odnosno 4. gardijske brigade. S obzirom na nacionalni sastav Plavnog 1991. i svjedočenje Jovana Grubora o broju srpskih obitelji u Plavnom, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici velike većine, ako ne i svih, odnesenih predmeta bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2 (f) dolje u tekstu.

Podkonje

963. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Podkonju, u općini Knin, predloženi prvenstveno putem svjedočenja svjedokinje 136 i jednog izvješća UNMO-a.

964. **Svjedokinja 136**, Srпкиnja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,³⁷⁷⁴ u svom je svjedočenju izjavila da je 11. kolovoza 1995. vidjela da su kuće u Podkonju, u općini Knin, spaljene.³⁷⁷⁵ Dana 19. kolovoza 1995., jedan tim UNMO-a vidio je tri kuće u plamenu u Podkonju, u općini Knin, kao i 94 lakše oštećene i opljačkane kuće u sjeverozapadnom dijelu Knina.³⁷⁷⁶ Dana 20. kolovoza 1995. u 09:30 sati, UNMO je vidio četiri vojnika HV-a u pljački u blizini bivšeg ureda Tima Podkonje UNMO-a (WJ9777).³⁷⁷⁷

965. Dokazi ukazuju na to da je 11. kolovoza 1995. u Podkonju bilo spaljenih kuća i da su 19. kolovoza 1995. tri kuće gorjele. Ne postoje dovoljni dokazi o tome tko je i u kojim okolnostima zapalio te kuće. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

966. Raspravno vijeće konstatira da su 20. kolovoza 1995. u 09:30 sati četiri vojnika HV-a pljačkala u blizini bivšeg ureda Tima Podkonje UNMO-a, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su odnosila nespecificirane predmete. S obzirom na to da je UNMO te osobe opisao kao vojnike HV-a, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Dokazi ne pružaju više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao pripadnika HV-a. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.2.9 (Grad Knin). Na temelju gore navedenog, Raspravno vijeće konstatira da su te predmete odnosili HV ili VP. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 198 stanovnika Podkonja 1991., 31 je bio srpske nacionalnosti.³⁷⁷⁸ Raspravno vijeće stoga nije u mogućnosti zaključiti da vlasnici tih predmeta bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

Polača

³⁷⁷⁴ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

³⁷⁷⁵ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 6-7; svjedokinja 136, T. 641-642; P5 (Karta Sektora Jug koju je označila svjedokinja 136).

³⁷⁷⁶ Tor Munkelien, T. 1520-1521; P67 (Izvešće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 11.

³⁷⁷⁷ P67 (Izvešće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 12 (A).

³⁷⁷⁸ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

967. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Polači, u općini Knin, predočeni putem svjedočenja svjedokinje 136 i Petera Martija, kao i izvješća PMEZ-a, UNMO-a i HRAT-a.

968. Dana 11. kolovoza 1995. u 09:25 sati, PMEZ je u Polači primijetio desetak spaljenih kuća i četiri vojnika HV-a bez oznaka postrojbe kako pljačkaju. U 12:30 sati, u tom istom selu PMEZ je primijetio da osam kuća gori i vidio da su četvorica vojnika još uvijek tamo. U oba navrata selo je bilo pusto.³⁷⁷⁹

969. **Svjedokinja 136**, Srkinja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,³⁷⁸⁰ u svom je svjedočenju izjavila da je 15. kolovoza 1995. s patrolom UN-a prošla kroz Kovačić, Podinarje, Suvo Polje i Polaču, koji su svi u općini Knin, i da nisu vidjeli nijednog civila.³⁷⁸¹ Većina kuća koje je vidjela bila je opljačkana, komadi namještaja i odjeće ležali su razbacani ispred kuća, a mnoga vrata su bila obijena.³⁷⁸² Svjedokinja je dodala da su sve kuće duž ceste u Polači bile spaljene.³⁷⁸³ Dana 3. rujna 1995., svjedokinja 136 vidjela je da je većina kuća u zaseocima Crnogorci i Radulovići u selu Mala Polača, u općini Knin, opljačkana i spaljena, a bilo je i puno mrtvih domaćih životinja.³⁷⁸⁴ Svjedokinja 136 također je izjavila da je u Maloj Polači, Velikoj Polači i Palanci, na cesti Knin-Gračac, bilo nekoliko spaljenih kuća.³⁷⁸⁵

970. **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.,³⁷⁸⁶ u svom je svjedočenju izjavio da je 27. kolovoza 1995., zajedno s bojnikom Černjeckim i kapetanom korvete Mensahom, vidio 18 spaljenih, tri djelomično spaljene i 15 opljačkanih kuća u Maloj Polači, pet spaljenih i 15 opljačkanih kuća u Bosniću, te četiri spaljene i devet opljačkanih kuća u

³⁷⁷⁹ P810 (PMEZ-ov popis sela s ocjenom stupnja razaranja, 22. kolovoza 1995.), str. 7; P815 (Izvješće PMEZ-a koje je sastavio Liborius, 26. kolovoza 1995.), str. 6.

³⁷⁸⁰ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

³⁷⁸¹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 7; svjedokinja 136, T. 641-642; P5 (Karta Sektora Jug koju je označila svjedokinja 136).

³⁷⁸² P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 7; svjedokinja 136, T. 641-642; P5 (Karta Sektora Jug koju je označila svjedokinja 136); P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 13.

³⁷⁸³ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 7; svjedokinja 136, T. 641-642; P5 (Karta Sektora Jug koju je označila svjedokinja 136).

³⁷⁸⁴ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 13; svjedokinja 136, T. 641-642; P5 (Karta Sektora Jug koju je označila svjedokinja 136).

³⁷⁸⁵ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 14; svjedokinja 136, T. 641-642, 764-765; P5 (Karta Sektora Jug koju je označila svjedokinja 136).

³⁷⁸⁶ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17

Vučkovićima, što su sve sela u općini Knin.³⁷⁸⁷ U Maloj Polači Marti je vidio skupinu vojnika kako silaze niz brdo na udaljenosti od oko 200 metara, idu od kuće do kuće i redom ih pretresaju.³⁷⁸⁸ HRAT je izvijestio da je 4. rujna 1995. u Maloj Polači, u općini Knin, vidio vojnike HV-a u pljački.³⁷⁸⁹

971. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je uzelo u obzir svjedočenje Smiljane Mirković, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.1.9 – *Đurđija Mirković*.

972. Dokazi ukazuju na to da su 7. ili 8. kolovoza 1995. tri osobe koje se navode kao hrvatski vojnici zapalile više kuća u Polači, u općini Knin. S obzirom na to da je Smiljana Mirković te osobe opisala kao vojnike, Raspravno vijeće se uvjerilo da su one na sebi imale uniforme vojnog tipa. Dokazi nadalje ukazuju na to da je 11. kolovoza 1995. u 09:25 sati u Polači bilo deset spaljenih kuća i da su četiri osobe koje se navode kao vojnici HV-a bez oznaka postrojbe pljačkale, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su odnosile nespecificirane predmete. U 12:30 sati, u Polači je gorjelo osam kuća, a te četiri osobe su još uvijek bile u selu. Budući da je selo inače bilo pusto, ti dokazi ukazuju na to da su te četiri osobe zapalile osam kuća koje su u 12:30 sati viđene kako gore. Na temelju toga što su te osobe opisane kao vojnici HV-a, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Međutim, dokazi ne pružaju više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao vojnika HV-a. Iz tog razloga, i uzimajući u obzir i to da je zabilježeno da na njihovim uniformama nije bilo oznaka postrojbe, Raspravno vijeće ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Što se tiče incidenata u Polači od 7. ili 8., te od 11. kolovoza 1995., Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Polači ili u blizini Polače u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja.

973. Svjedokinja 136 izjavila je da je 15. kolovoza 1995., prolazeći kroz Polaču, vidjela opljačkane kuće s obijenim vratima i komade namještaja i odjeće ispred kuća, kao i da je vidjela da su sve kuće duž ceste u Polači spaljene. Peter Marti izjavio je da je

³⁷⁸⁷ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 62; P67 (Izvešće Tima Podkonje UNMO-a o kršenjima ljudskih prava od početka operacije Oluja, 27. kolovoza 1995.), str. 5.

³⁷⁸⁸ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 47.

³⁷⁸⁹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 29; P36 (Dnevno izvješće HRAT-a, 2.-4. rujna 1995.), str. 3.

27. kolovoza 1995. u Maloj Polači vidio 18 spaljenih, tri djelomično spaljene i 15 opljačkanih kuća. Na temelju dokaza ne može se utvrditi tko je i kada zapalio kuće videne 15. i 27. kolovoza 1995. niti jesu li iz kuća odneseni predmeti i, ako jesu, tko ih je i kada odnio. Dokazi ukazuju na to da je 27. kolovoza 1995. u Maloj Polači grupa osoba koje se navode kao vojnici pretresla nekoliko kuća. Međutim, na temelju dokaza ne može se utvrditi što su te osobe tražile niti da su iz kuća u Maloj Polači toga dana odnosile predmete ili da su zapalile kuće.

974. Svjedokinja 136 izjavila je da je 3. rujna 1995. vidjela da je većina kuća u zaseocima Crnogorci i Radulovići u selu Polača opljačkana i spaljena i da je više domaćih životinja ubijeno, te da je spaljeno i nekoliko kuća u Velikoj Polači. Na temelju dokaza ne može se utvrditi tko je i kada ubio te životinje i zapalio te kuće, kao ni jesu li iz kuća odneseni predmeti i, ako jesu, tko ih je i kada odnio.

975. Dokazi nadalje ukazuju na to da su 4. rujna 1995. osobe opisane kao vojnici HV-a pljačkale u Maloj Polači, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su odnosile nespacificirane predmete. S obzirom na to da je HRAT te osobe opisao kao vojnike HV-a, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Dokazi ne pružaju više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao pripadnika HV-a. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Maloj Polači ili u blizini Male Polače u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati nijedan od gore navedenih incidenata u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice.

Raškovići

976. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o pljačkanju u Raškovićima, u općini Knin, predloženi putem izvješća PMEZ-a. Prema tom izvješću, 1. rujna 1995., nakon što su mu se civili potužili da hrvatski vojnici u Raškovićima pljačkaju i prijete im da će ih pobiti, PMEZ je zaustavio jednu policijsku patrolu i upitao ih znaju li za takve pritužbe, na što su oni odvratili da znaju, ali da ne mogu s tim u vezi

ništa učiniti jer su navodni počinitelji civili u uniformama, pa je za to nadležna vojna policija. Kad je PMEZ sugerirao da su civili njihova odgovornost, odgovorili su da je rat i da moraju sačekati da se "stvari vrata u normalno stanje". Istoga dana u 15:30 sati, PMEZ je u Raškovićima vidio automobil s registarskim tablicama ST 656-EC i tri hrvatska vojnika, od kojih je jedan na ramenu nosio značku na kojoj je pisalo "ZNG-3-SPEARHEAD". Vojnici su uzeli nešto ovaca "za potrebe vojske".³⁷⁹⁰

977. Raspravno vijeće napominje da je PMEZ primio pritužbe civila da osobe koje se opisuju kao hrvatski vojnici pljačkaju u Raškovićima i prijete im da će ih pobiti. Međutim, na temelju dokaza ne može se utvrditi je li zaista bilo tog pljačkanja i prijetećeg ponašanja i, ako jest, kada se i u kojim okolnostima to dogodilo. Raspravno vijeće nadalje smatra da izvješće PMEZ-a u tom pogledu sadrži dokaze iz druge ruke dobivene od neimenovanih "civila" o kojima nije ništa поближе rečeno. Dokazi također ukazuju na to da su 1. rujna 1995. u 15:30 sati tri osobe opisane kao hrvatski vojnici uzele ovce za, kako su rekle, "vojne potrebe". Na temelju toga što su te osobe opisane kao hrvatski vojnici, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. U izvješću PMEZ-a se također navodi da je jedna od tih osoba nosila značku na ramenu na kojoj je pisalo "ZNG-3-SPEARHEAD", što ukazuje na to da je riječ o uniformi Zbora narodne garde. Premda ta značka ukazuje na to da su te osobe bile Hrvati, to Raspravnom vijeću ne pruža dovoljnu osnovu za zaključak da PMEZ-ova kvalifikacija tih osoba kao vojnika počiva na valjanoj činjeničnoj osnovi. Raspravno vijeće s tim u vezi ima u vidu Theunensovo svjedočenje, čiji prikaz se daje u poglavlju 3.1.1, u kojem se kaže da je Zbor narodne garde postojao prije osnivanja HV-a, odnosno da ga je zamijenio HV. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Raškovićima ili u blizini Raškovića u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 4, 8 i 9 Optužnice.

Strmica

³⁷⁹⁰ P2154 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 1. rujna 1995.), str. 1.

978. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Strmici, u općini Knin, predloženi prvenstveno putem svjedočenja Mande Rodić, Filipa Berikoffa i svjedokinje 136.

979. **Manda Rodić**, Srпкиnja iz Mizdrakovca, zaseoka sela Strmica, općina Knin, koja je 1995. imala 73 godine,³⁷⁹¹ u svom je svjedočenju izjavila da je otprilike pola sata nakon što je kroz njen zaselak u kolovozu 1995. prošao prvi konvoj HV-a,³⁷⁹² pokraj njene kuće prošao drugi konvoj HV-a, koji je identificirala po slovu "H" na vozilima, i zaustavio se u Strmici.³⁷⁹³ Svjedokinja je izjavila da se nakon toga HV vratio u zaselak i uspostavio dva zapovjedna mjesta.³⁷⁹⁴ Osam do deset dana kasnije, HV je izmjestio zapovjedna mjesta iz Mizdrakovca, nakon čega je svjedokinja vidjela muškarce, žene i djecu, i u civilnoj i u vojnoj odjeći, kako ulaze u kuće i odnose stvari.³⁷⁹⁵ Svjedokinja je izjavila da ti muškarci, žene i djeca nisu bili iz zaseoka i da su seljani pljačku prijavili policiji.³⁷⁹⁶ Jednom prilikom svjedokinja je vrativši se kući vidjela da su njen televizor, dva radioprijemnika, hladnjak i perilica za rublje nestali, a kasnije i da su iz štale nestala četiri janjeta, tele i tri ovce.³⁷⁹⁷ Svjedokinja to nikad nije prijavila policiji, budući da je policija bila daleko od njene kuće.³⁷⁹⁸ Izjavila je da je prije operacije Oluja u njenom zaseoku bilo otprilike 40 kuća, te da je tijekom i netom nakon operacije Oluja petnaestak kuća spaljeno. Tijekom i netom nakon operacije Oluja, svjedokinja je vidjela dim i povremeno kuće kako se urušavaju.³⁷⁹⁹

980. **Svjedokinja 136**, Srпкиnja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,³⁸⁰⁰ u svom je svjedočenju izjavila da je 12. kolovoza 1995. vidjela da je selo Strmica, u općini Knin, pusto, kuće su bile spaljene, a na cesti je bilo nekoliko mrtvih domaćih životinja, kao i gomila od oko 80-100 uniformi SVK.³⁸⁰¹ **Tor Munkelien**, vojni promatrač UN-a stacioniran u Kninu u razdoblju od 14. kolovoza 1995. do 1.

³⁷⁹¹ P637 (Manda Rodić, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 1, par. 1.

³⁷⁹² V. poglavlje 4.1.9 – Jovanka i Stevan Mizdrak (Daljnje pojašnjenje, br. 180-181).

³⁷⁹³ P637 (Manda Rodić, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), par. 3-4, 10.

³⁷⁹⁴ P637 (Manda Rodić, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), par. 11.

³⁷⁹⁵ P637 (Manda Rodić, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), par. 11-12.

³⁷⁹⁶ P637 (Manda Rodić, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), par. 12.

³⁷⁹⁷ P637 (Manda Rodić, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), par. 13.

³⁷⁹⁸ P637 (Manda Rodić, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), par. 13.

³⁷⁹⁹ P637 (Manda Rodić, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), par. 17.

³⁸⁰⁰ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

³⁸⁰¹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 7; svjedokinja 136, T. 641-642, 707-708; P5 (Karta Sektora Jug koju je označila svjedokinja 136).

prosina 1995.,³⁸⁰² 23. kolovoza 1995. je vidio 80 opljačkanih kuća u Strmici, u općini Knin.³⁸⁰³

981. Dana 3. rujna 1995., UNCIVPOL je vidio da je u Strmici, u općini Knin, u tijeku palež. Kod jedne kuće koja je gorjela, UNCIVPOL je zatekao dvojicu policajaca i jednog vojnika HV-a, koji su izjavili da su stigli nakon izbijanja požara kako bi istražili njegov uzrok.³⁸⁰⁴ Dana 25. rujna 1995. u 16:00 sati, UNMO je vidio jednu kuću u plamenu u blizini Strmice.³⁸⁰⁵ Dana 30. rujna 1995., prije 20:00 sati, UNMO je vidio dvije kuće u plamenu u Strmici, gdje mu je jedna obitelj kazala da u tim kućama nitko ne živi.³⁸⁰⁶

982. Prema knjizi dežurstva Združene satnije VP Knin, 7. rujna 1995. u 17:20 sati, netko iz Mosora 95 čiji identitet nije naveden javio je službi dežurstva VP Knin da u Strmici gori 4-5 kuća i da su pripadnici HV-a viđeni kako se motaju oko tih kuća. Prema knjizi dežurstva, Mosor 51 upućen je da obavijesti vatrogasce, ali zbog konfiguracije terena nije bilo moguće ugasiti vatru.³⁸⁰⁷

983. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je uzelo u obzir svjedočenje Phillipa Berikoffa, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.1, i svjedočenje svjedokinje 136, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.1.9 – Ilinka Crnogorac (Daljnje pojašnjenje, br. 156), kao i dokazne predmete P2379, P2559, str. 5, i P2586, str. 5.

984. Svjedočenje Mande Rodić, stanovnice zaseoka Strmica, ukazuje na to da je tijekom i netom nakon onoga što ona podrazumijeva pod operacijom Oluja u njenom zaseoku spaljeno otprilike 15 kuća. Strmica je granatirana 30. srpnja 1995. i tijekom operacije Oluja (v. poglavlje 4.4.8). Dokazi ukazuju na to da su snage HV-a stigle u Strmicu 7. kolovoza 1995. Raspravno vijeće stoga smatra da se svjedočenje Mande Rodić odnosi na razdoblje koje obuhvaća otprilike prvu trećinu kolovoza 1995. ili većinu tog razdoblja. U prilog takvom tumačenju govore svjedočenja drugih svjedoka koji su odlazili u Strmicu i tamo vidjeli spaljene kuće već 12. kolovoza 1995.

³⁸⁰² P60 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995., supotpisnik Kari Anttila), str. 1; P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 1, 3; Tor Munkelien, T. 1514, 1546; D91 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 4. rujna 1999.), str. 3.

³⁸⁰³ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 23, 29; Tor Munkelien, T. 1624-1625; P67 (Izvešće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 15.

³⁸⁰⁴ P248 (Tjedno izvješće UNCIVPOL-a, 4.-10. rujna 1995., 10. rujna 1995.), str. 7.

³⁸⁰⁵ P157 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 25. rujna 1995.), str. 4.

³⁸⁰⁶ P160 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 30. rujna 1995.), str. 1, 4-5.

³⁸⁰⁷ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), bilješka za 7. rujna 1995.

Raspravnom vijeću su predloženi nedovoljni dokazi o tome kada i u kojim okolnostima su zapaljene te kuće, odnosno je li to bila posljedica granatiranja, paleža ili nečeg trećeg. Dokazi također ukazuju na to da je 12. kolovoza 1995. na cesti u Strmici bilo mrtvih domaćih životinja, ali Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o okolnostima u kojima su te životinje uginule.

985. Dokazi nadalje ukazuju na to da su kuće u Srmici paljene u nekoliko navrata u rujnu 1995. Dokazi ukazuju na to da su u dva navrata, 3. i 7. rujna, pored kuća u plamenu viđene osobe koje se navode kao vojnici HV-a ili policajci. Što se tiče incidenta od 3. rujna, dokazi nisu u suprotnosti s izjavom policije i vojnika HV-a UNCIVPOL-u da su se oni zatekli kod kuća koje su gorjele iz istražnih razloga. Međutim, činjenica da su se dotične osobe nalazile u blizini kuća u plamenu nije dovoljna da bi se utvrdilo da su ih one i zapalile. Prema tome, ne postoje dovoljni dokazi o okolnostima u kojima su zapaljene kuće koje su izgorjele u rujnu.

986. Svjedočenje Mande Rodić ukazuje na to da su, nakon što je HV izmjestio zapovjedna mjesta iz njenog zaseoka, muškarci, žene i djeca, koji nisu bili iz zaseoka i koji su na sebi imali i civilnu i vojnu odjeću, odnosili stvari iz kuća. S obzirom na prethodno izmještanje zapovjednog mjesta HV-a, kao i nazočnost žena, djece i osoba u civilnoj odjeći, što snažno govori protiv njihove pripadnosti bilo kakvim oružanim snagama, Raspravno vijeće ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti osoba u vojnoj odjeći. Raspravno vijeće stoga neće dalje razmatrati te dokaze. Što se tiče svjedočenja svjedokinje Rodić u vezi sa stvarima koje su nestale iz njene kuće i štale, na temelju dokaza ne može se utvrditi tko ih je i kada odnio. Što se tiče svjedočenja Tora Munkeliena koje ukazuje na to da je 23. kolovoza 1995. u Strmici bilo 80 opljačkanih kuća, na temelju dokaza ne može se utvrditi tko je i kada odnio predmete iz tih kuća. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati nijedan od gore navedenih incidenata u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice.

Žagrović

987. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Žagroviću, uključujući zaselak Bradaši, u općini Knin, predloženi prvenstveno putem svjedočenja svjedoka 69, svjedokinje 136 i Karija Anttile. Prema

popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 1.393 stanovnika Žagrovića 1991., njih 1.373 su bili Srbi.³⁸⁰⁸

988. **Svjedok 69**, Srbin iz jednog sela u općini Knin,³⁸⁰⁹ napustio je kuću u Žagroviću 5. kolovoza 1995., nekoliko minuta nakon što je bio svjedokom događaja opisanih u poglavlju 4.1.9,³⁸¹⁰ i žurno otišao iz sela.³⁸¹¹ Svjedok 69 je zatim s jednog mjesta uz brdo, udaljenog otprilike 500-1.000 metara, primijetio grupu hrvatskih vojnika u blizini kuće Đurđije Rašuo u Žagroviću, u općini Knin, da bi zatim vidio kako je kuća najednom planula, iako zapravo nije vidio da je netko pali.³⁸¹² Svjedok 69 je izjavio da je znao da je riječ o hrvatskim vojnicima zato što u to vrijeme na tom području nije bilo druge vojske.³⁸¹³ Ta kuća i sjenik koji se nalazio na desetak metara od nje počeli su gorjeti istovremeno.³⁸¹⁴ Dana 7. kolovoza 1995., ili približno tog datuma, svjedok 69 vidio je jednu kuću u blizini Raljevca, u općini Knin, koja je bila nedavno spaljena i još se dimila.³⁸¹⁵ Anđa Bajić shvatila je na temelju opisa svjedoka 69 da je ta spaljena kuća u Raljevcu njezina.³⁸¹⁶ Ona je svjedoku 69 ispričala da je otišla do svoje spaljene kuće i svađala se s hrvatskim vojnicima iz splitske brigade koje je tamo zatekla i koji su se, nakon što im je rekla da je jedan od njezinih sinova djelatnik hrvatske civilne policije u Splitu, ispričavali i kazali da će joj sagraditi drugu kuću.³⁸¹⁷ Svjedok 69 je nadalje izjavio da je u večernjim satima 11. ili 12. kolovoza 1995. obišao jednu kuću u Žagroviću, u općini Knin, koju je našao u potpunom kaosu, s oštećenjima u unutrašnjosti, ali ne i opljačkano.³⁸¹⁸ U danima nakon 11. ili 12. kolovoza 1995., svjedok 69 vidio je u nekoliko navrata hrvatske vojnike i osobe bez uniformi kako dolaze u Žagrović u civilnim automobilima i krađu televizore, motorne pile, namještaj i druge predmete iz raznih kuća i toware ih na traktore te kako odvoze vozila koja su za sobom ostavili seljani.³⁸¹⁹ Među ljudima koji su pljačkali svjedok 69 je prepoznao osobe

³⁸⁰⁸ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

³⁸⁰⁹ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 1-2; P180 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 18. listopada 2004.), str. 1; svjedok 69, T. 2707.

³⁸¹⁰ Dmitar Rašuo, Milka Petko, Ilija Petko, Đuro Rašuo i jedna neidentificirana osoba (Prilog, br. 3).

³⁸¹¹ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 2.

³⁸¹² P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 2-3; P180 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 18. listopada 2004.), par. 2; svjedok 69, T. 2720-2721, 2750, 2764.

³⁸¹³ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 2-3.

³⁸¹⁴ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 2; svjedok 69, T. 2764.

³⁸¹⁵ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 3.

³⁸¹⁶ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 3; svjedok 69, T. 2750-2751.

³⁸¹⁷ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 3.

³⁸¹⁸ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 3; svjedok 69, T. 2753.

³⁸¹⁹ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 4; svjedok 69, T. 2707, 2724-2725, 2753.

iz Zadra, Splita i Šibenika koje je poznao.³⁸²⁰ Jedan od ljudi koji su pljačkali predvodio je druge i pokazivao im gdje se što nalazi.³⁸²¹ Svjedok se sjeća jedne prilike kada su četiri vojnika stara između 20 i 30 godina, koji su na uniformama imali hrvatske oznake, opljačkali kuću Đoke Novkovića u Žagroviću.³⁸²² U vrijeme kad je svjedok 69 dao svoju izjavu Đoko Novković bio je izbjeglica u SRJ.³⁸²³ Dana 15. kolovoza 1995., svjedok 69 vidio je hrvatske vojnike kako iz jedne druge kuće u vlasništvu jednog Srbina – koju je svjedok obišao ranije, u večernjim satima 11. ili 12. kolovoza 1995. – krađu sve tehničke uređaje, skup alat, stoku i traktor.³⁸²⁴ Svjedok 69 nije pljačku prijavio UNCIVPOL-u niti hrvatskoj policiji.³⁸²⁵ Raspravno vijeće je razmotrilo i svjedočenje ovog svjedoka čiji prikaz se daje u poglavlju 4.1.9.³⁸²⁶

989. **Svjedokinja 136**, Srkinja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,³⁸²⁷ u svom je svjedočenju izjavila da je 31. kolovoza 1995. bila u pratnji jedne pripadnice UNCIVPOL-a koja je krenula u ophodnju u selo Žagrović na području Raškovića, u općini Knin, gdje su po dolasku vidjele da hrvatska policija također patrolira selom. Iz patrolnog vozila svjedokinja 136 je vidjela jednog hrvatskog policajca u regularnoj uniformi civilne policije kako tovari stvari iz kuće u vlasništvu Milana Glumca u malu prikolicu prikvačenu za bijeli Volkswagen Golf.³⁸²⁸ Svjedokinja 136 dodala je da je policajac uzeo pušku iz svog automobila i osuo rafal iznad patrolnog vozila UN-a. Kad je svjedokinja 136 prijavila incident hrvatskoj policiji, rečeno joj je da je osoba koja je pljačkala vjerojatno neovlašteno nosila uniformu hrvatske policije. Svjedokinja u to nije povjerovala jer je na tom području posvuda bilo hrvatskih kontrolnih punktova, pa bi bilo nemoguće da osoba koja neovlašteno nosi policijsku uniformu prođe kontrolni punkt.³⁸²⁹ Svjedokinja je izjavila da je 11. rujna 1995. primijetila da je puno kuća u zaseoku Gornji Žagrović, u općini Knin, spaljeno i opljačkano, te da je puno stoke ubijeno.³⁸³⁰ Izjavila je i da je u zaseocima Jejine i Đujići

³⁸²⁰ Svjedok 69, T. 2724-2725, 2753-2754.

³⁸²¹ Svjedok 69, T. 2725.

³⁸²² P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 4; svjedok 69, T. 2725.

³⁸²³ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 4, 6.

³⁸²⁴ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 1, 4; svjedok 69, T. 2725, 2753.

³⁸²⁵ Svjedok 69, T. 2755.

³⁸²⁶ Dmitar Rašuo, Milka Petko, Ilija Petko, Đuro Rašuo i jedna neidentificirana osoba (Prilog, br. 3).

³⁸²⁷ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

³⁸²⁸ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 12-13; svjedokinja 136, T. 641-642; P5 (Karta Sektora Jug koju je označila svjedokinja 136).

³⁸²⁹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 13.

³⁸³⁰ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 14; svjedokinja 136, T. 641-642; P5 (Karta Sektora Jug koju je označila svjedokinja 136).

u selu Kovačić, u općini Knin, vidjela da je tamo ostalo osam ljudi, dok je u Kovačiću zatekla 19 ljudi. Svjedokinja je dodala da je još deset ljudi zatekla u selu Bradaši, u općini Knin, ali da u Zelembabama i Dmitroviću, također smještenim u općini Knin, nije bilo nikoga.³⁸³¹

990. **Kari Anttila**, vojni promatrač UN-a u Sektoru Jug od 14. kolovoza 1995. do 27. studenog 1995.,³⁸³² i **Tor Munkelien**, vojni promatrač UN-a stacioniran u Kninu u razdoblju od 14. kolovoza 1995. do 1. prosinca 1995.,³⁸³³ vidjeli su 18. kolovoza 1995. otprilike 40 opljačkanih kuća u Bradašima, Žagroviću i Pađenima, koji su svi u općini Knin.³⁸³⁴ Anttila je zaključio da su kuće opljačkane zato što su vrata bila otvorena, prozori razbijeni, a prostorije u potpunom neredu.³⁸³⁵

991. Dana 23. kolovoza 1995., HRAT je obišao selo Bradaši i vidio jednog vojnika HV-a kako skida dijelove s jednog automobila i druge kako iznose namještaj iz kuća.³⁸³⁶ HRAT je u svom izvješću naveo da je policija na tom području izjavila da pokušava zaustaviti pljačku i palež i da je na cesti postavila barikade kako bi uhvatila ljude s ukradenim stvarima.³⁸³⁷

992. Prema izvješćima HRAT-a i UNMO-a, 12. rujna 1995. u 09:50 sati, UNMO je vidio osobe u uniformama s automobilima s registarskim tablicama SI-702-U i SI-600-L kako pljačkaju jednu kuću u Bradašima, u općini Knin.³⁸³⁸ Prema izvješću HRAT-a, uniforme su pripadale HV-u.³⁸³⁹

993. Raspravno vijeće konstatira da su 5. kolovoza 1995. u Žagroviću najednom istovremeno planuli kuća i sjenik Đurđije Rašuo, međusobno udaljeni desetak metara. Dokazi nadalje ukazuju na to da se u blizini kuće u tom trenutku nalazila skupina ljudi koji se navode kao hrvatski vojnici. S obzirom na to da je svjedok 69 te osobe opisao

³⁸³¹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 14.

³⁸³² P171 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 8. siječnja 1996.), str. 1; P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 1-2; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), str. 1, par. 2; Kari Anttila, T. 2508.

³⁸³³ P60 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995., supotpisnik Kari Anttila), str. 1; P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 1, 3; Tor Munkelien, T. 1514, 1546; D91 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 4. rujna 1999.), str. 3.

³⁸³⁴ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 23, 27; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 33; P67 (Izješće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 10.

³⁸³⁵ P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 33.

³⁸³⁶ D94 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 23. kolovoza 1995.), str. 4-5.

³⁸³⁷ D94 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 23. kolovoza 1995.), str. 4-5.

³⁸³⁸ P39 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12.-13. rujna 1995.), str. 1; P148 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 12. rujna 1995.), str. 8.

³⁸³⁹ P39 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12.-13. rujna 1995.), str. 1.

kao vojnike, Raspravno vijeće se uvjerilo da su one na sebi imale uniforme vojnog tipa. Prema riječima svjedoka 69, ti ljudi su bili hrvatski vojnici, jer na tom području u to vrijeme nije bilo druge vojske. S obzirom na svjedokova zapažanja u selu nedugo prije nego što su ta dva objekta planula, to, prema shvaćanju Raspravnog vijeća, znači da u tom trenutku u selu nije bilo znakova prisutnosti neprijateljskih vojnika i da su se prisutni vojnici ponašali sukladno tomu. Na temelju toga, te na temelju činjenice da je svjedok nedugo prije toga u selu vidio jednog vojnika s hrvatskim oznakama, Raspravno vijeće se uvjerilo da kvalifikacija tih osoba kao pripadnika HV-a počiva na valjanoj činjeničnoj osnovi i konstatira da su vojnici iz te skupine koja se nalazila u blizini kuće bili vojnici HV-a. Uzimajući u obzir da su kuća i sjenik planuli istovremeno, te blizinu vojnika HV-a, Raspravno vijeće konstatira da su oboje zapalili ti vojnici HV-a. Raspravno vijeće smatra da se na temelju činjenice da su od ukupno 1.393 stanovnika 1.373 bili Srbi može s dovoljnom sigurnošću utvrditi da je vlasnik te spaljene kuće i tog sjenika bio krajinski Srbin. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2 i 5.8.2 (g) dolje u tekstu.

994. Raspravno vijeće konstatira da su u danima nakon 11. ili 12. kolovoza 1995. u Žagroviću u nekoliko navrata u civilnim automobilima došle osobe koje se navode kao hrvatski vojnici i osobe bez uniformi. Ti ljudi su odnosili televizore, motorne pile, namještaj i druge predmete iz raznih kuća i ukrcavali ih na traktore i odvozili su vozila koja su za sobom ostavili seljani. S obzirom na to da je svjedok te osobe opisao kao vojnike, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Svjedok 69 ne pruža više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao Hrvata. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iznesene u nastavku glede kuće Đoke Novkovića. Na temelju gore navedenog, Raspravno vijeće konstatira da su vojnici HV-a odnosili predmete. S obzirom na nacionalni sastav Žagrovića 1991., Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici znatnog broja, ako ne i svih, tih predmeta bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti te incidente u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

995. Raspravno vijeće konstatira da su jednom prilikom u danima nakon 11. ili 12. kolovoza 1995. četiri vojnika HV-a s hrvatskim oznakama na uniformama odnijeli neke stvari iz kuće Đoke Novkovića u Žagroviću. Dokazi ukazuju na to da je Đoko Novković 1997. bio izbjeglica u SRJ. Smatrajući da ta činjenica snažno ukazuje na to da je on bio

Srbin, te s obzirom na to da popis stanovništva iz 1991. pokazuje da je Žagrović 1991. bio gotovo 100 posto srpsko selo, Raspravno vijeće konstatira da je Đoko Novković bio Srbin. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice 5.6.2 i 5.8.2 (f) dolje u tekstu.

996. Raspravno vijeće konstatira da su 15. kolovoza 1995. osobe koje se navode kao hrvatski vojnici odnijele sve tehničke uređaje i skupe alate te odvezle stoku i traktor iz kuće u Žagroviću koju je svjedok 69 obišao ranije – u večernjim satima 11. ili 12. kolovoza 1995. – a koja je bila u vlasništvu jednog Srbina. S obzirom na to da je svjedok te osobe opisao kao vojnike, Raspravno vijeće se uvjerilo da su one na sebi imale uniforme vojnog tipa. Svjedok 69 ne pruža više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao Hrvata. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Raspravno vijeće podsjeća na gore iznesene konstatacije u vezi s kućom Đoke Novkovića. Na temelju gore navedenog, Raspravno vijeće konstatira da su vojnici HV-a odnosili predmete iz kuće čiji vlasnik je bio Srbin. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

997. Dokazi ukazuju na to da je u Bradašima 23. kolovoza 1995. jedan vojnik HV-a skidao dijelove s jednog automobila, dok su drugi iznosili namještaj iz kuća. Na temelju toga što su te osobe opisane kao vojnici, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Dokazi ne pružaju više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao pripadnika HV-a. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali, kao ni dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Žagroviću ili u blizini Žagrovića u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

998. Dokazi ukazuju na to da je 31. kolovoza 1995. jedna osoba opisana kao hrvatski policajac u regularnoj uniformi civilne policije tovarila stvari iz kuće u vlasništvu Milana Glumca na malu prikolicu prikvačenu za bijeli Volkswagen Golf. Raspravno vijeće ima u vidu podatak o brojnosti hrvatskih kontrolnih punktova širom tog područja u to vrijeme, koji je iznijela svjedokinja 136. Raspravno vijeće ima u vidu

da je ta osoba djelovala samostalno i da je stvari tovarila u prikolicu prikvačenu za civilno vozilo. Iz tih razloga, Raspravno vijeće se nije uvjerilo da su ti dokazi dovoljni da bi se moglo utvrditi da je ta osoba doista bila pripadnik hrvatske policije. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

999. Dokazi ukazuju na to da su 18. kolovoza 1995. na oko 40 kuća u Žagroviću, između ostalog, i u Bradašima, bili vidljivi tragovi pljačke (otvorena vrata, razbijeni prozori, prostorije u potpunom neredu) i da je 11. rujna 1995. u Gornjem Žagroviću, u općini Knin, bilo puno spaljenih i opljačkanih kuća, te puno ubijene stoke. Međutim, ne postoje dovoljni dokazi o tome jesu li iz tih kuća odneseni predmeti, jesu li one zapaljene i je li stoka ubijena i, ako jest, tko je to, kada i u kojim okolnostima učinio. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice.

1000. Prema izvješćima HRAT-a i UNMO-a, 12. rujna 1995. u 09:50 sati, osobe u uniformama HV-a vozile su dva automobila s registarskim tablicama SI-702-U i SI-600-L i pljačkale kuće u Bradašima, u općini Knin, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su odnosile predmete. Dokazi ne pružaju više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za HRAT-ovu kvalifikaciju tih osoba kao "HV-a". Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali, kao ni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Žagroviću ili u blizini Žagrovića u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

4.2.10 Općina Lišane Ostrovičke

1001. Raspravnom vijeću nisu predloženi relevantni dokazi ili su mu predloženi nedovoljni relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju ili pljačkanju u općini Lišane Ostrovičke.

4.2.11 Općina Lisičić

1002. Raspravnom vijeću nisu predloženi relevantni dokazi ili su mu predloženi nedovoljni relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju ili pljačkanju u općini Lisičić.

4.2.12 Općina Nadvoda

Cičevac i Kaštel Žegarski

1003. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o uništavanju u Cičevcu i Kaštelu Žegarskom, u općini Nadvoda, predloženi prvenstveno putem svjedočenja Søren Liboriusa i Erica Hendriksa. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 480 stanovnika Kaštela Žegarskog 1991., njih 474 su bili Srbi.³⁸⁴⁰

1004. Dana 1. rujna 1995. u 14:15 sati, patrola PMEZ-a u kojoj su bili **Søren Liborius** i **Eric Hendriks** vidjela je da zaselak Cičevac, u općini Nadvoda, gori.³⁸⁴¹ U blizini mjesta događaja vidjeli su parkirani crveni džip i crni Mitsubishi s registarskim tablicama HV-VP, koje je čuvao jedan vojnik HV-a.³⁸⁴² Vojnik je pohrlio prema patroli PMEZ-a, zatražio od pripadnika PMEZ-a njihovu bilježnicu, a kad su mu je oni odbili predati, rekao im je neka se ne miču odatle dok se ne pojavi njegov zapovjednik.³⁸⁴³ Kad je patrola izjavila da će nazvati Čermaka, pustio ih je.³⁸⁴⁴ Oko 35 minuta kasnije, patrola je vidjela ista dva automobila kako izlaze iz Kaštela Žegarskog, u općini Nadvoda, u kojem je gorjelo nekoliko kuća.³⁸⁴⁵ **Søren Liborius**, operativni časnik i

³⁸⁴⁰ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 134.

³⁸⁴¹ P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 23; Søren Liborius, T. 8317-8318; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 5; P818 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 1. rujna 1995.), str. 1-2; P840 (Fotografija kuća u Cičevcu iz kojih se izvija dim, 1. rujna 1995.), str. 1-2; P848 (Video-snimka selā u Sektoru Jug s Liboriusovim komentarima, 17., 19.-21. svibnja 1997.), str. 7-8; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 21; D743 (Liboriusova bilježnica, 1. dio), str. 74.

³⁸⁴² D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 5; P818 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 1. rujna 1995.), str. 2; P848 (Video-snimka selā u Sektoru Jug s Liboriusovim komentarima, 17., 19.-21. svibnja 1997.), str. 7-8; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 21; D743 (Liboriusova bilježnica, 1. dio), str. 74.

³⁸⁴³ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 6; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 5; P818 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 1. rujna 1995.), str. 2; P848 (Video-snimka selā u Sektoru Jug s Liboriusovim komentarima, 17., 19.-21. svibnja 1997.), str. 7-8; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 21; D743 (Liboriusova bilježnica, 1. dio), str. 74.

³⁸⁴⁴ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 6; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 5; P818 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 1. rujna 1995.), str. 2; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 21; D743 (Liboriusova bilježnica, 1. dio), str. 74.

³⁸⁴⁵ D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 5-6; P818 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 1. rujna 1995.), str. 2.

vođa tima PMEZ-a stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995.,³⁸⁴⁶ također je izjavio da je vidio nekoliko vojnika kako izlaze iz jedne kuće u plamenu u Cičevcu i spuštaju se dalje niz dolinu, pucajući na zalutalu stoku.³⁸⁴⁷

1005. Raspravno vijeće konstatira da je 1. rujna 1995. u 14:15 sati zaselak Cičevac gorio i da su blizu jedne kuće koja je gorjela bila parkirana dva vozila s registarskim tablicama HV-VP. Osoba navedena kao vojnik HV-a koja je stajala do tih vozila pohrlila je prema patroli PMEZ-a i privremeno zadržala njene članove. Kratko zatim, iz te kuće koja je gorjela izašlo je nekoliko drugih osoba koje se navode kao vojnici i počelo pucati na zalutalu stoku u dolini. Oko pola sata kasnije ista vozila koja su viđena u Cičevcu izlazila su iz Kaštela Žegarskog, u kojem je u tom trenutku gorjelo nekoliko kuća. Raspravno vijeće uzelo je u obzir da je osoba koja je bila kod vozila s tablicama HV-VP zadržala patrolu PMEZ-a dok je nekoliko drugih osoba bilo u kući koja je gorjela. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i postupke tih osoba nakon što su izašle iz te kuće. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su te osobe zapalile kuće u Cičevcu i, nedugo zatim, u Kaštelu Žegarskom. Na temelju toga što su počinitelji opisani kao vojnici, Raspravno vijeće konstatira da su na sebi imali uniforme vojnog tipa. Uzimajući u obzir činjenicu da su se dva vozila s registarskim tablicama HV-VP nalazila na mjestu događaja, da je jedna od uniformiranih osoba stajala kod tih vozila i da je patrola PMEZ-a puštena nakon što su njeni članovi izjavili da namjeravaju nazvati Čermaka, Raspravno vijeće konstatira da su počinitelji bili pripadnici HV-a.

1006. S obzirom na nacionalni sastav Kaštela Žegarskog 1991. i činjenicu da je gorjelo nekoliko kuća, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici ili stanari barem dijela zapaljenih kuća bili krajinski Srbi. Cičevac se ne nalazi na popisu stanovništva iz 1991. i Raspravno vijeće smatra da se njegovo stanovništvo vodi pod nekim od većih susjednih sela čiji nacionalni sastav je naveden. Riječ je o Bogatniku, Golubiću, Kaštelu Žegarskom, Krupi i Nadvodi. U tih pet sela živjele su 1991. godine 22 osobe nesrpske nacionalnosti (tri u Bogatniku, tri u Golubiću, šest u Kaštelu Žegarskom, dvije u Krupi i

³⁸⁴⁶ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

³⁸⁴⁷ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 12; P848 (Video-snimka selā u Sektoru Jug s Liboriusovim komentarima, 17., 19.-21. svibnja 1997.), str. 8; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 21.

osam u Nadvodi).³⁸⁴⁸ Prema tome, broj nesrba koji su 1991. živjeli u Čičevcu morao je biti između nula i osam. Raspravno vijeće podsjeća na svoju konstataciju da je 1. rujna 1995. zaselak Čičevac gorio, što podrazumijeva da je spaljena više no jedna kuća. Raspravno vijeće stoga konstatira da su stanari ili vlasnici barem dijela kuća koje su toga dana spaljene u Čičevcu bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će pitanje paleža u Čičevcu i Kaštelu Žegarskom dalje razmotriti u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2 i 5.8.2 (g) dolje u tekstu. Budući da se na temelju dokaza ne može se utvrditi tko je bio vlasnik zalutale stoke koju su pripadnici HV-a ustrijelili u dolini, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

4.2.13 Općina Obrovac

Bilišane, Bogatnik i Golubić

1007. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o pljačkanju u Bilišanima, u općini Obrovac, i Golubiću i Bogatniku, u općini Nadvoda, predloženi putem svjedočenja Edwarda Flynna i Marie Terese Mauro. **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,³⁸⁴⁹ u svom je svjedočenju izjavio da je 30. kolovoza 1995. vidio grupe od po troje-četvero ljudi, od kojih su neki na sebi imali maskirne uniforme HV-a, kako tovare teške strojeve i kućanske aparate, poput perilica za rublje i sudopera, u četiri ili pet civilnih kamiona u selima Bilišane, Golubić i Bogatnik, odmah do glavne ceste.³⁸⁵⁰

1008. **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu od ožujka do prosinca 1995.,³⁸⁵¹ u svom je svjedočenju izjavila da je 30. kolovoza 1995. putovala cestom od Gračaca do

³⁸⁴⁸ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 134-135.

³⁸⁴⁹ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

³⁸⁵⁰ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 31-32; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 28, 40; Edward Flynn, T. 1118-1119; P24 (Karta Sektora Jug s označenim lokacijama); P49 (Dnevno izvješće HRAT-a, 30.-31. kolovoza, 1. rujna 1995.), str. 1.

³⁸⁵¹ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1-2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7-9, 11-12; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12000, 12024, 12075-12076.

Obrovca i potvrdila je da je vidjela muškarce u hrvatskim maskirnim uniformama kako tovore imovinu poput perilica za rublje u privatna vozila, kao što je opisano u izvješćima HRAT-a od 30.-31. kolovoza i od 1. rujna 1995.³⁸⁵² Dodala je da je vidjela i neke ljude u civilnoj odjeći kako čine to isto i da su među imovinom koja je tovorena bili i kreveti.³⁸⁵³

1009. Prema svjedočenju Edwarda Flynn, 30. kolovoza 1995. grupe od po troje-četvero ljudi, od kojih su neki nosili maskirne uniforme HV-a, tovarile su teške strojeve i kućanske aparate, poput perilica za rublje i sudopera, u četiri ili pet civilnih kamiona u Bilišanima, u općini Obrovac, te u Bogatniku i Golubiću, u općini Nadvoda. Istoga dana, i Maria Teresa Mauro je, dok je putovala cestom od Gračaca do Obrovca, vidjela muškarce u hrvatskim vojnim uniformama, kao i muškarce u civilnoj odjeći, kako tovore imovinu poput perilica za rublje i kreveta u privatna vozila. Premda se Raspravno vijeće uvjerilo da su uniforme koje su opisali Flynn i Mauro bile uniforme vojnog tipa, nisu mu predočene daljnje pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih uniformi kao uniformi HV-a, odnosno hrvatskih uniformi. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za te kvalifikacije valjana činjenična osnova. Raspravnom vijeću nisu predočeni drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predočeni dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Bilišanima, Bogatniku i Golubiću ili u njihovoj blizini u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

Guglete

1010. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju u Gugletama, u općini Obrovac, predočeni prvenstveno putem svjedočenja **Sorena Liboriusa** i **Erica Hendriksa**. Dana 22. kolovoza 1995. u 12:15-12:20 sati, patrola PMEZ-a koju su činili ti svjedoci vidjela je u napuštenom selu Guglete, u općini

³⁸⁵² P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 5-6; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 40.

³⁸⁵³ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 6.

Prijevod

Obrovac, kuću, štalu i stogove sijena u plamenu.³⁸⁵⁴ Potom se patrola mimoišla s jednim BMW-om s registarskim tablicama VP u kojem su bila dvojica uniformiranih pripadnika VP s oznakama 72. bojne i troje civila i s jednim INA-inim lakim kamionom-cisternom, koji su odlazili jedinom cestom koja vodi u to selo.³⁸⁵⁵ Prema izvješću PMEZ-a, iznad sela se vio crni dim koji je potjecao od zapaljenog goriva.³⁸⁵⁶

1011. Raspravno vijeće konstatira da se 22. kolovoza 1995. u 12:15-12:20 sati pet osoba u automobilu s registarskim tablicama VP odvezlo iz Gugleta kroz jedini ulaz u to selo, u kojemu su gorjeli jedna kuća, štala i stogovi sijena. Uzimajući u obzir činjenicu da je s tim automobilom bila cisterna s naftom i da je, prema izvješću PMEZ-a, crni dim koji se uzdizao ponad tih objekata i stogova sijena potjecao od zapaljenog goriva, kao i to da je, s izuzetkom tih osoba u vozilima, selo bilo pusto, Raspravno vijeće konstatira da su ta dva objekta i stogove sijena zapalile osobe iz tih vozila. S tim u vezi Raspravno vijeće napominje da dokazi ne ukazuju na to da su uniformirane osobe uhitile ili zatočile te civile. Uzimajući u obzir da je jedno od vozila imalo registarske tablice VP i da su dvojica putnika na sebi imali uniforme VP s oznakama 72. bojne, Raspravno vijeće konstatira da su najmanje dvije osobe koje su podmetnule požar bile pripadnici 72. bojne VP. Na temelju dokaza ne može se utvrditi jesu li vlasnici ili stanari spaljene imovine bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2 i 5.8.2 (g) dolje u tekstu.

4.2.14 Općina Oklaj

³⁸⁵⁴ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 5; P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 18; P848 (Video-snimka selā u Sektoru Jug s Liboriusovim komentarima, 17., 19.-21. svibnja 1997.), str. 7; P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 28; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 5; Søren Liborius, T. 8287-8288, 8575, 8578; Eric Hendriks, T. 9677; P810 (PMEZ-ov popis sela s ocjenom stupnja razaranja, 22. kolovoza 1995.), str. 4; P811 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 22. kolovoza 1995.), str. 1-2; P815 (Izvješće PMEZ-a koje je sastavio Liborius, 26. kolovoza 1995.), str. 9; P835 (Fotografija kuće u plamenu u Gugletama, 22. kolovoza 1995.), str. 1-2; P948 (Fotografija kuće u Gugletama).

³⁸⁵⁵ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 5; P848 (Video-snimka selā u Sektoru Jug s Liboriusovim komentarima, 17., 19.-21. svibnja 1997.), str. 7; P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 28; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 5; Søren Liborius, T. 8287-8288, 8575, 8578; P810 (PMEZ-ov popis sela s ocjenom stupnja razaranja, 22. kolovoza 1995.), str. 4; P811 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 22. kolovoza 1995.), str. 1-2; P815 (Izvješće PMEZ-a koje je sastavio Liborius, 26. kolovoza 1995.), str. 9; D743 (Liboriusova bilježnica, 1. dio), str. 46.

³⁸⁵⁶ P811 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 22. kolovoza 1995.), str. 1-2; P815 (Izvješće PMEZ-a koje je sastavio Liborius, 26. kolovoza 1995.), str. 9.

Mjesto Oklaj

1012. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Oklaju predloženi prvenstveno putem Berikoffovog svjedočenja. S tim u vezi, Raspravno vijeće je uzelo u obzir svjedočenje tog svjedoka čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.1, kao i dokazne predmete P1183 i P2349, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.1.15 (Stevo Berić i drugi - Prilog, br. 7). Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 485 stanovnika mjesta Oklaj 1991., njih četiri su bila Srbi.³⁸⁵⁷

1013. Prema dnevnom operativnom izvješću od 10. kolovoza 1995. koje je Gotovina dostavio Glavnom stožeru HV-a, jedna bojna 4. gardijske brigade HV-a nalazila se u Kninu kao pričuva "za intervenciju".³⁸⁵⁸ Prema istom izvješću, 142. domobranska pukovnija bila je kao pričuva razmještena u širem rajonu sela Oklaj i Promina.³⁸⁵⁹ Jedan dio pukovnije vršio je čišćenje terena u svojoj zoni odgovornosti, dok je drugi bio na odmoru.³⁸⁶⁰

1014. Na temelju svjedočenja Philipa Berikoffa, Raspravno vijeće konstatira da su 10. kolovoza 1995. osobe koje se navode kao vojnici HV-a/HVO-a odnosile nespecificirane predmete iz zgrada u Oklaju i tovarile ih na vozila. S obzirom na to da je Berikoff te osobe opisao kao vojnike HV-a/HVO-a, Raspravno vijeće konstatira da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Raspravno vijeće napominje da mu nisu predložene daljnje pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao vojnika HV-a i/ili HVO-a. Međutim, prema Berikoffovim riječima, u Oklaju je nakon operacije Oluja uspostavljen hrvatski kontrolni punkt na kojem su bili hrvatski vojnici i vojna policija. Uzimajući u obzir i činjenicu da se 10. kolovoza 1995. na širem području Oklaja i Promine nalazila 142. domobranska pukovnija HV-a, Raspravno vijeće konstatira da su barem neke od tih osoba u uniformama vojnog tipa bile pripadnici HV-a. Dokazi ukazuju na to da je stanovništvo Oklaja 1991. većinom bilo hrvatsko, ali s obzirom na činjenicu da je znatan broj nesrba otišao iz nekadašnjeg Sektora Jug u razdoblju od 1991. do 1995. (v. poglavlje 5.1.2 gore u tekstu), Raspravno vijeće ne može s dovoljnom sigurnošću utvrditi koje su nacionalnosti bili vlasnici predmeta

³⁸⁵⁷ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 74.

³⁸⁵⁸ D282 (Izvješće Ante Gotovine podneseno Glavnom stožeru HV-a, 10. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁸⁵⁹ D282 (Izvješće Ante Gotovine podneseno Glavnom stožeru HV-a, 10. kolovoza 1995.), str. 1-3.

³⁸⁶⁰ D282 (Izvješće Ante Gotovine podneseno Glavnom stožeru HV-a, 10. kolovoza 1995.), str. 2.

odnesenih iz zgrada u Oklaju u kolovozu 1995. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2 (f) dolje u tekstu.

1015. Dokazi također ukazuju na to da je 10. kolovoza 1995. godine 95 posto Oklaja bilo uništeno. Međutim, Raspravnom vijeću su predloženi nedovoljni dokazi o tome tko je i u kojim okolnostima uništio to selo. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

Razvođe

1016. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Razvođu, u općini Oklaj, predloženi prvenstveno putem svjedočenja Philipa Berikoffa. S tim u vezi, Raspravno vijeće je uzelo u obzir svjedočenje tog svjedoka (čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.1), dokazne predmete P1183 i P2349, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.1.15 (Stevo Berić i drugi - Prilog, br. 7), i dokazni predmet D282, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.14 (Mjesto Oklaj). Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 507 stanovnika Razvođa 1991., njih 160 su bili Srbi.³⁸⁶¹

1017. Na temelju svjedočenja Philipa Berikoffa, Raspravno vijeće konstatira da su 10. kolovoza 1995. osobe navedene kao vojnici HV-a/HVO-a odnosile nespecificirane predmete iz zgrada u Razvođu, u općini Oklaj, i tovarile ih na vozila. S obzirom na to da je Berikoff te vojnike opisao kao vojnike HV-a/HVO-a, Raspravno vijeće konstatira da su oni na sebi imali uniforme vojnog tipa. Raspravno vijeće napominje da mu nisu predložene daljnje pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao vojnika HV-a i/ili HVO-a. Međutim, prema Berikoffovim riječima, u Razvođu je nakon operacije Oluja uspostavljen hrvatski kontrolni punkt na kojem su bili hrvatski vojnici i vojna policija. Uzimajući u obzir i činjenicu da se 10. kolovoza 1995. na širem području sela Oklaj i Promina nalazila 142. domobranska pukovnija HV-a, Raspravno vijeće konstatira da su barem neke od osoba u uniformama vojnog tipa bile pripadnici HV-a. Raspravnom vijeću, međutim, nisu predloženi dovoljni dokazi koji te vojnike HV-a dovode u vezu s kućama koje je Berikoff vidio kako gore u Razvođu 10. kolovoza 1995. Dokazi ukazuju na to da su 1991. trećinu stanovništva Razvođa činili Srbi, a dvije trećine Hrvati, te da je 10. kolovoza 1995. u mjestu bilo neoštećenih kuća s oznakama

³⁸⁶¹ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 74.

koje su ukazivale na to da pripadaju Hrvatima. Na temelju dokaza ne može se utvrditi jesu li vlasnici ili stanari kuća iz kojih su vojnici HV-a odnosili predmete bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2 (f) dolje u tekstu, ali neće ga dalje razmatrati u vezi s točkom 5 Optužnice.

1018. Dana 29. i 30. kolovoza 1995., Berikoff je u nekoliko mjesta, između ostalog, barem jednog od tih dana, u Razvođu, vidio mrtve životinje i uništene kuće i vozila. Međutim, ne postoje dovoljni dokazi o tome tko je, gdje i u kojim okolnostima uništio te kuće i vozila i ubio te životinje. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.³⁸⁶²

4.2.15 Općina Orlic

Biskupija

1019. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o pljačkanju i uništavanju u Biskupiji, u općini Orlic, predloženi prvenstveno putem svjedočenja Draginje Urukalo i međunarodnih promatrača, uključujući Søren Liboriusa i Edwarda Flyna. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 953 stanovnika Biskupije 1991., njih 906 su bili Srbi.³⁸⁶³

1020. **Draginja Urukalo**, Srpkinja iz Urukala, zaseoka sela Biskupija, koja je 1995. imala 73 godine,³⁸⁶⁴ u svom je svjedočenju izjavila da je u danima po dolasku vojske u njeno selo vidjela vojnike kako iz kuća odnose svakovrsnu imovinu, uključujući posuđe.³⁸⁶⁵ Ona vjeruje da njena kuća nije bila opljačkana zato što je njen unuk, koji je po ocu Hrvat i služio je u HV-u, na vanjskom zidu kuće napisao: "Ne diraj ovu baku!"³⁸⁶⁶

³⁸⁶² Raspravno vijeće taj incident neće dalje razmatrati ni u vezi s Kninom, Kistanjama, Drnišom, Vrbnikom, Gračacom i Donjim Lapcem.

³⁸⁶³ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

³⁸⁶⁴ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), str. 1, par. 1-2; Draginja Urukalo, T. 10088.

³⁸⁶⁵ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), par. 2-4, 7.

³⁸⁶⁶ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), par. 6-7; Draginja Urukalo, T. 10095; P966 (Fotografija prebojenog zida na kući Draginje Urukalo).

1021. **Søren Liborius**, operativni časnik i vođa tima PMEZ-a stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995.,³⁸⁶⁷ izjavio je da je 9. kolovoza 1995. u 14:30 sati u Biskupiji vidio pet naoružanih vojnika u maskirnim uniformama kako pretresaju i pale desetak kuća; na uniformama su imali oznake s lubanjom i natpisom "Diverzanti", a po oznakama na automobilima i uniformama identificirao ih je i kao pripadnike 7. gardijske brigade.³⁸⁶⁸ Vojnici su se vozili u bijeloj Ladi i zelenom Landroveru.³⁸⁶⁹ Dana 23. kolovoza 1995., PMEZ je čuo od starijih stanovnika Biskupije da su "dopustili [...] hrvatskim vlastima da odvezu dio stoke jer se sami [nisu mogli] brinuti za nju".³⁸⁷⁰

1022. Liboriusov prikaz su u dijelu u kojem se odnosi na njegova zapažanja od 9. kolovoza 1995. potvrdila još dva promatrača PMEZ-a. **Eric Hendriks**, promatrač PMEZ-a u Kninu od 21. srpnja do 30. listopada 1995.,³⁸⁷¹ u svom je svjedočenju izjavio da je 9. kolovoza 1995. u selu Biskupija vidio deset kuća koje su gorjele i pet vojnika iz 7. brigade kako pljačkaju i otvoreno pale kuće; vojnici su bili pripadnici specijalne postrojbe "Diverzanti" i nosili oznake s lubanjom, a vozili su se u bijeloj Ladi i zelenom Landroveru.³⁸⁷²

1023. **Stig Marker Hansen**, promatrač PMEZ-a u Kninu u razdoblju od lipnja do rujna 1995. i šef PMEZ-a Knin u razdoblju od približno 5. rujna do 23. rujna 1995.,³⁸⁷³ u svom je svjedočenju izjavio da je 9. kolovoza 1995. u 14:30 sati PMEZ u Biskupiji vidio pet naoružanih ljudi u maskirnim uniformama kako pale kuće; nosili su značke s lubanjom, po kojima je zaključio da pripadaju postrojbi "Diverzanti", i vozili se u

³⁸⁶⁷ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

³⁸⁶⁸ P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 4; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 4; Søren Liborius, T. 8271-8272; P807 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 9. kolovoza 1995.), str. 1; P810 (PMEZ-ov popis sela s ocjenom stupnja razaranja, 22. kolovoza 1995.), str. 1; P815 (Izvješće PMEZ-a koje je sastavio Liborius, 26. kolovoza 1995.), str. 5; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 9.

³⁸⁶⁹ P815 (Izvješće PMEZ-a koje je sastavio Liborius, 26. kolovoza 1995.), str. 5.

³⁸⁷⁰ P812 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 23. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁸⁷¹ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 3; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 1-2; Eric Hendriks, T. 9734-9735, 9755-9756.

³⁸⁷² P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 21; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 5; Eric Hendriks, T. 9675; P933 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 9. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁸⁷³ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.) str. 2; P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 2; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 3.

bijeloj Ladi i zelenom Landroveru.³⁸⁷⁴ Prema prikazu koji je sastavio Marker Hansen, u vrijeme kad ih je PMEZ vidio, oni su već bili zapalili desetak kuća, naočigled desetak starijih Hrvata, civila. Kad je situacija postala napeta, PMEZ je otišao, a ti ljudi su nastavili paliti kuće.³⁸⁷⁵ Prema svjedokovom dnevniku, on je 12. kolovoza 1995. vidio kako se pale kuće u nizu sela južno od Biskupije.³⁸⁷⁶ Dana 12. kolovoza 1995. u 11:25 sati, svjedok je otišao u Biskupiju obići kuće rođaka svojih prijatelja i vidio da kuće izgledaju opljačkano.³⁸⁷⁷ Svjedok je također vidio da uokolo leže strvine goveda, pasa i svinja, iz kojih se zbog vrućine širio jak smrad.³⁸⁷⁸ Dana 10. rujna 1995., svjedok je obišao dvije kuće u Biskupiji koje su pripadale rođacima njegovih prijatelja i vidio da je većina imovine odnesena, uključujući zahodske i kuhinjske elemente, tako da je ostalo svega malo vina u podrumu i nekoliko komada odjeće i drugih uništenih stvari.³⁸⁷⁹

1024. Drugi međunarodni promatrači iznijeli su zapažanja relevantna za kraj kolovoza i rujna 1995. Dana 25. kolovoza 1995. u 16:50 sati, UNMO je vidio jednu kuću u Biskupiji koja je gorjela.³⁸⁸⁰ **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.,³⁸⁸¹ u svom je svjedočenju izjavio da je 26. kolovoza 1995. sa satnikom Michiejem otišao u ophodnju, između ostalog, u Biskupiju i vidio da je šest kuća spaljeno, pet djelomično spaljeno, a 27 opljačkano.³⁸⁸² **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,³⁸⁸³ izjavio je da je približno 1. rujna 1995. posjetio jednu obitelj blizu Biskupije, koja mu je kazala da je netko prethodne noći ispalio hitac u bravu na njihovoj kući.³⁸⁸⁴

³⁸⁷⁴ Stig Marker Hansen, T. 15082-15083; P1290 (Prikaz koji je sastavio Marker Hansen, 20. rujna 1995.), str. 6; P2150 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 9. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³⁸⁷⁵ P1290 (Prikaz koji je sastavio Marker Hansen, 20. rujna 1995.), str. 6.

³⁸⁷⁶ P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 10-11.

³⁸⁷⁷ P1290 (Prikaz koji je sastavio Marker Hansen, 20. rujna 1995.), str. 7; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 10-11.

³⁸⁷⁸ P1290 (Prikaz koji je sastavio Marker Hansen, 20. rujna 1995.), str. 7; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 11.

³⁸⁷⁹ P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 15, 17.

³⁸⁸⁰ P127 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 25. kolovoza 1995.), str. 5.

³⁸⁸¹ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

³⁸⁸² P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 61, 75; Peter Marti, T. 4615-4617; D391 (Sažetak informacija o kršenju ljudskih prava iz dnevnih izvješća o situaciji Stožera Sektora Jug, 7. kolovoza - 8. rujna 1995.), str. 18.

³⁸⁸³ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

³⁸⁸⁴ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 36.

Flynn je u bravi vidio rupu od metka i u štali našao strvine pet svinja i jednog psa.³⁸⁸⁵ Dana 3. rujna 1995., Flynn je u Biskupiji vidio dvije kuće i štale u plamenu, a na otprilike kilometar odatle vojnici HV-a tovarili su svinje i krave na kamione sa šibenskim registarskim tablicama.³⁸⁸⁶ Dana 4. rujna 1995. između 09:30 i 13:00 sati, UNMO je vidio dvije kuće u plamenu u Zvjerincu i Biskupiji, smještenim u općini Orlić.³⁸⁸⁷ Dana 7. rujna 1995., Flynn je u Orliću vidio brojna vozila, mnoga bez registarskih tablica, u koja su civili i osobe u vojnim uniformama, idući od kuće do kuće, tovarili imovinu.³⁸⁸⁸ Dana 20. rujna 1995. u 11:26 sati, UNMO je vidio hrvatske vatrogasce kako gase požar na jednoj kući u Biskupiji.³⁸⁸⁹ Prema UNCIVPOL-ovom dnevnom izvješću o situaciji od 29. rujna 1995., 27. rujna 1995. patrola UNCIVPOL-a vidjela je dva vojnika HV-a kako pljačkaju jednu kuću u Biskupiji.³⁸⁹⁰

1025. Raspravno vijeće je nadalje uzelo u obzir svjedočenje Vesele Damjanić, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.15 (Vrbnik).

1026. Raspravno vijeće, u prvom redu na temelju svjedočenja Liboriusa, Hendriksa i Marker Hansena, konstatira da je 9. kolovoza 1995. oko 14:30 sati, u Biskupiji, pet naoružanih osoba u maskirnim uniformama s oznakama 7. gardijske brigade odnosilo nespacificirane predmete i zapalilo desetak kuća. S obzirom na to, kao i na činjenicu da su i vozila tih naoružanih osoba nosila oznake 7. gardijske brigade, Raspravno vijeće konstatira da su one bile pripadnici 7. gardijske brigade HV-a. Uzimajući u obzir da je stanovništvo Biskupije 1991. bilo gotovo isključivo srpsko, Raspravno vijeće konstatira da su krajinski Srbi bili vlasnici većine, ako ne i svih, odnesenih predmeta, kao i vlasnici ili stanari većine, ako ne i svih, spaljenih kuća. Raspravno vijeće će dalje razmotriti te incidente u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2, 5.6.2 i 5.8.2 (f) i (g) dolje u tekstu.

1027. Na temelju svjedočenja gospođe Urukalo, Raspravno vijeće se uvjerilo da su, u danima po dolasku osoba koje se navode kao vojnici u njeno selo, osobe koje se isto tako navode kao vojnici iz kuća u Biskupiji odnosile svakovrsnu imovinu, uključujući i posuđe. Raspravno vijeće smatra da su se ti događaji zbili približno 5. odnosno 6.

³⁸⁸⁵ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 36-37.

³⁸⁸⁶ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 29; P36 (Dnevno izvješće HRAT-a, 2.-4. rujna 1995.), str. 3.

³⁸⁸⁷ P141 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 4. rujna 1995.), str. 4.

³⁸⁸⁸ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 32; P37 (Dnevno izvješće HRAT-a, 7. rujna 1995.), str. 1.

³⁸⁸⁹ P155 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 20. rujna 1995.), str. 3.

kolovoza ili 12. odnosno 13. kolovoza 1995. Na temelju toga što su osobe koje su odnosile imovinu opisane kao vojnici, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Bez konkretnije vremenske odrednice za ta djela oduzimanja imovine, taj incident se ne može s dovoljnom sigurnošću dovesti u vezu ni s incidentom od 9. kolovoza 1995. ni s drugim dokazima o nazočnosti trupa u tom selu ili u blizini tog sela. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

1028. Oslanjajući se na Flynnovo svjedočenje, Raspravno vijeće konstatira da su 3. rujna 1995. u Biskupiji gorjele dvije kuće i štale, te da su osobe koje se navode kao vojnici HV-a otprilike na kilometar odatle tovarile stoku na kamione. Na temelju dokaza ne može se utvrditi da su te osobe sudjelovale u paležu. Prema tome, ne postoje dovoljni dokazi o tome tko je i u kojim okolnostima zapalio te kuće i štale. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice.

1029. Dokazi ukazuju na to da je 13. kolovoza 1995., ili približno tog datuma, u Biskupiji nešto gorjelo i da je 25. kolovoza 1995. oko 16:50 sati, 4. rujna 1995. između 09:30 i 13:00 sati i 20. rujna 1995. oko 11:30 sati u Biskupiji gorjela najmanje po jedna kuća. Marker Hansen i Marti vidjeli su i 12. i 26. kolovoza, te 10. rujna 1995., tragove pljačke i paleži, kao i mrtve životinje. Ne postoje dokazi o tome tko je i u kojim okolnostima odnio predmete, zapalio objekte i ubio životinje. Raspravno vijeće stoga neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice.

1030. Dokazi ukazuju na to da su 27. rujna 1995. dvije osobe koje se navode kao vojnici HV-a pljačkale jednu kuću u Biskupiji, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su odnosile nespecificirane predmete. Na temelju toga što su te osobe opisane kao vojnici HV-a, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Relevantno izvješće ne pruža više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao pripadnika HV-a. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predočeni dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Biskupiji ili u blizini Biskupije u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te

³⁸⁹⁰ P267 (Dnevno izvješće o situaciji UNCIVPOL-a, 29. rujna 1995.), str. 4.

okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

Čenići

1031. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u selu Čenići, u općini Orlić, predloženi prvenstveno putem svjedočenja Petera Martija i Edwarda Flynna, kao i putem izvješća međunarodnih organizacija.

1032. **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.,³⁸⁹¹ u svom je svjedočenju izjavio da je 10. kolovoza 1995. putem od Vrbnika do Drniša prošao kroz Čeniće, u općini Orlić, i vidio da je cijelo selo u plamenu te da ispred niza kuća u plamenu stoji skupina od 15-20 hrvatskih vojnika s vozilima.³⁸⁹²

1033. **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,³⁸⁹³ u svom je svjedočenju izjavio da je 13. kolovoza 1995. razgovarao s preostalim jedanaest starijih seljana u Čenićima, u općini Orlić, od kojih su mu neki rekli da su vojnici HV-a spalili jednu zgradu, a Flynn je vidio da je nekoliko zgrada izgorjelo.³⁸⁹⁴ Seljani su bili vidno uzbuđeni i počeli su plakati ugledavši osoblje UN-a. Jedna žena je izjavila da su je "vojnici HV-a prilikom upada" pretukli, dok je jedan par kazao da su im vojnici HV-a rekli da je njihov sin, koji je bio vojnik SVK, zarobljen i da se nalazi u Šibeniku. Jedna druga obitelj izjavila je da su im vojnici HV-a po dolasku zapalili kuću. Kako je žena bila paralizirana i nije mogla izaći iz kuće, suprug ju je izvukao za noge.³⁸⁹⁵

³⁸⁹¹ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1-2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

³⁸⁹² P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 4; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 5-6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 42.

³⁸⁹³ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

³⁸⁹⁴ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 13; Edward Flynn, T. 1118-1120; P24 (Karta Sektora Jug s označenim lokacijama); P42 (Dnevno izvješće HRAT-a, 14. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁸⁹⁵ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 13; P42 (Dnevno izvješće HRAT-a, 14. kolovoza 1995.), str. 2.

1034. Dana 20. kolovoza 1995. u 13:30 sati, UNMO je u Čenićima, u općini Orlić, vidio jednu kuću kako gori i neke ljude čiji identitet nije naveo kako krađu stoku i kućanske predmete u nazočnosti hrvatske policije.³⁸⁹⁶

1035. Jednom prilikom, **svjedok 84**, policajac u Kninu,³⁸⁹⁷ vidio je kako cijeli zaselak Čenići gori, te otprilike 15 do 20 hrvatskih vojnika u maskirnim uniformama, kao i tri ili četiri vojna vozila u selu.³⁸⁹⁸ Udaljenost između svjedoka i vojnika bila je otprilike 300 metara.³⁸⁹⁹ Čim je svjedok prošao selo, nazvao je dežurnog djelatnika i rekao mu da kontaktira vojnu policiju i zatraži da pošalju patrolu u selo.³⁹⁰⁰

1036. Zbog nekoliko sličnosti, Raspravno vijeće se uvjerilo da svjedok 84 govori o istom incidentu čiji je Peter Marti bio očevidac 10. kolovoza 1995. Nadalje, Raspravno vijeće je uzelo u obzir, kao prvo, blisku vremensku vezu između događaja od 10. kolovoza 1995. i izvještaja o nedavnom paležu koji su 13. kolovoza 1995. Edwardu Flynnu dali seljani, kao drugo, činjenicu da je 10. kolovoza 1995. Peter Marti vidio da je cijelo selo Čenići u plamenu te, kao treće, vidnu uzbuđenost seljana 13. kolovoza 1995., za koju Raspravno vijeće smatra da ukazuje na nedavno proživljenu traumu. Shodno tomu, Raspravno vijeće konstatira da se incident paleža o kojem je Flynn obavijestila obitelj iz Čenića također dogodio 10. kolovoza 1995. Na temelju svjedočenja Martija i svjedoka 84, te uzevši u obzir događaje o kojima su govorili seljani iz Čenića, Raspravno vijeće konstatira da su te kuće zapalile jedna ili više osoba koje su 10. kolovoza 1995. viđene kako stoje do kuća u plamenu. Na temelju toga što su osobe viđene u Čenićima opisane kao hrvatski vojnici i vojnici HV-a, Raspravno vijeće konstatira da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Raspravno vijeće je uzelo u obzir broj uniformiranih osoba i vojnih vozila prisutnih na mjestu događaja, kao i činjenicu da je HV 10. kolovoza 1995. bio u obližnjem selu Kosovo (v. poglavlje 4.2.15, Selo Kosovo), kao i na cesti Knin-Drniš (v. poglavlje 4.2.15, Cesta Knin-Drniš). Na temelju toga, Raspravno vijeće konstatira da su uniformirane osobe koje su zapalile te kuće bile pripadnici hrvatskih vojnih snaga. Raspravnom vijeću nisu predočeni dokazi o nacionalnosti vlasnika ili stanara zapaljenih kuća. Raspravno vijeće će te incidente koji

³⁸⁹⁶ P124 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 20. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁸⁹⁷ P1035 (Svjedok 84, list sa pseudonimom); P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), str. 1; P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), str. 1; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 1-3; svjedok 84, T. 11061, 11073, 11094, 11101, 11358, 11360.

³⁸⁹⁸ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 32; svjedok 84, T. 11408-11409, 11415.

³⁸⁹⁹ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 32.

³⁹⁰⁰ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 32; svjedok 84, T. 11415-11416.

su se dogodili u selu Čenići dalje razmotriti u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2 i 5.8.2 (g) dolje u tekstu.

1037. Dokazi također ukazuju na to da je 20. kolovoza 1995. u 13:30 sati u Čenićima jedna kuća gorjela i da su osobe čiji identitet nije naveden krale stoku i kućanske predmete, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su ti predmeti odneseni. Prema izvješću UNMO-a, to se događalo u nazočnosti hrvatske policije. Međutim, Raspravno vijeće ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice.

Čolovići

1038. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o pljačkanju u Čolovićima, u općini Orlić, predloženi prvenstveno putem svjedočenja **Petra Čolovića**, tjelesnog invalida, Srbina iz Čolovića, općina Orlić.³⁹⁰¹ On je izjavio da su nekoliko dana nakon 5. kolovoza 1995. vojnici upali u svaku kuću u njegovom zaseoku, pa tako i u njegovu.³⁹⁰² Vojnici su odnijeli svjedokov radioprijemnik, video-rekorder i televizor. Tijekom narednih nekoliko dana, odveli su stoku i odnijeli bojler, kadu i još neke predmete iz svjedokove kuće.³⁹⁰³ Čolović je gledao kako vojnici skupljaju njegovu stoku i toware je na nekoliko vojnih kamiona parkiranih u njegovom dvorištu.³⁹⁰⁴ Vojnici su, prema njegovom opisu, nosili maskirne uniforme, vojničke čizme i oznake sa šahovnicom na lijevom rukavu. Neki od njih su oko glave imali vezane tamne vrpce, a neki su nosili vojničke kape sa šiltom. Bili su naoružani noževima, pištoljima i automatskim oružjem.³⁹⁰⁵ Jedan vojnik je svjedoku opsovao mater, nazivajući je "četnikušom", i prijetio mu da će ga ubiti ako ne prestane plakati.³⁹⁰⁶ Kako svjedok tvrdi, vojnici su opljačkali sve kuće na isti način kao i njegovu. Katkad bi vođa neke grupe vojnika spriječio svoju grupu u pljački, ali to nije spriječilo "sve druge" da uzmu što god su željeli.³⁹⁰⁷

³⁹⁰¹ P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., str. 1, par. 2; P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 5. rujna 2003., str. 1, par. 6.

³⁹⁰² P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 4-5.

³⁹⁰³ P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 5.

³⁹⁰⁴ P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 5; P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 5. rujna 2003., par. 2.

³⁹⁰⁵ P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 5. rujna 2003., par. 3.

³⁹⁰⁶ P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 5. rujna 2003., par. 4.

³⁹⁰⁷ P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 6.

1039. Prema operativnom dnevniku ZP-a Split za razdoblje od 25. srpnja 1995. do 14. rujna 1995., 8. kolovoza 1995., 6. domobranska pukovnija nalazila se na području selâ Zvjerinac, Markovac, Manojlovići, Turići, Bajanove Staje i Miloševe Drage. Dana 8. kolovoza 1995. u 11:25 sati, 7. gardijska brigada nalazila se na Crvenim kukovima, da bi do 15:15 sati istoga dana stigla na položaj Gola glava, Šibenik, a do 22:40 sati i na Lipov vrh, izvršivši tako planirani zadatak.³⁹⁰⁸

1040. Pored gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je uzelo u obzir dokazni predmet D180, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.1.9 (Jovica Plavša - Daljnje pojašnjenje, br. 126).

1041. Raspravno vijeće konstatira da su nekoliko dana nakon 5. kolovoza 1995. osobe koje se navode kao vojnici došle u kuću Petra Čolovića, Srbina, u Čolovićima, u općini Orlić, i odnijele njegov radioprijemnik, video-rekorder i televizor. Te osobe su nosile maskirne uniforme, vojničke čizme i oznake sa šahovnicom na lijevom rukavu i bile su naoružane noževima, pištoljima i automatskim oružjem. Neke od njih su imale i tamne vrpce oko glave ili su nosile vojničke kape sa šiltom. Tijekom narednih nekoliko dana, neke od tih osoba su odnijele i bojler, kadu i druge predmete iz kuće Petra Čolovića, te skupile njegovu stoku i utovarile je na nekoliko vojnih kamiona parkiranih u njegovom dvorištu.

1042. Prema svjedočenju Petra Čolovića, u danima nakon 5. kolovoza 1995. iste osobe opljačkale su i druge kuće u Čolovićima, u općini Orlić. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su te osobe odnosile neidentificirane predmete iz kuća u Čolovićima. Raspravno vijeće nadalje ima u vidu svjedočenje Petra Čolovića da bi, dok se to događalo, danu grupu osoba koje se navode kao vojnici u pljački katkad spriječila osoba koju Čolović navodi kao vođu. Dokazi ne omogućuju Raspravnom vijeću donošenje bilo kakvih zaključaka o tome jesu li vlasnici ili stanari imovine u Čolovićima – s izuzetkom imovine Petra Čolovića – bili krajinski Srbi.

1043. Raspravno vijeće ima u vidu dokaze da se 7. gardijska brigada 5. kolovoza 1995. nalazila u blizini Čolovića i da je 8. kolovoza 1995. u blizini Čolovića bila 6. domobranska pukovnija. Nadalje, s obzirom na opis uniformi počinitelja koji je dao Petar Čolović, uzet zajedno s činjenicom da su oni bili naoružani, da su vozili vojne kamione i da su neke grupe, kako se čini, imale vođu, te uzimajući u obzir činjenicu da

³⁹⁰⁸ P71 (Operativni dnevnik ZP-a Split za 25. srpnja – 14. rujna 1995.), str. 91-92.

je jedan od počinitelja Čolovićevu majku nazvao "četnikušom", Raspravno vijeće konstatira da su oni bili pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije. Raspravno vijeće će stoga dalje razmotriti te incidente u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2 (f) dolje u tekstu.

Kaldrma

1044. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o uništavanju u Kaldrmi, u općini Orlić, predloženi putem dva izvješća UNMO-a. Prema jednom od njih, 19. kolovoza 1995. u 10:00 sati, UNMO je vidio jednog hrvatskog policajca i jednog civila s bilježnicom kako hodaju oko jedne kuće u Kaldrmi. U 11:00 sati, UNMO se vratio do te kuće i vidio da gori.³⁹⁰⁹ Prema drugom izvješću UNMO-a, 19. kolovoza 1995., UNMO je vidio da je cijela Kaldrma spaljena, osim jedne kuće ispred koje je bila grupa Hrvata u kojoj su bila četvorica policajaca i jedan civil koji je, kako se činilo, bio glavni. Kad je UNMO sat kasnije ponovno prošao tuda, vidio je da kuća gori, ali tamo više nije vidio policajce i tog civila.³⁹¹⁰

1045. Bez obzira na nepodudarnosti, Raspravno vijeće konstatira da se ta dva UNMO-ova izvješća odnose na isti incident. Do 19. kolovoza 1995., gotovo je cijelo selo Kaldrma bilo spaljeno. U 10:00 sati, ispred jedine neoštećene kuće UNMO-ova patrola je vidjela četiri osobe koje se navode kao hrvatski policajci i jednog civila koji je, kako se činilo, bio glavni. U 11:00 sati, ta kuća je gorjela. Raspravno vijeće konstatira da su te osobe zapalile barem tu kuću. S obzirom na to da je UNMO neke od tih osoba opisao kao policajce, Raspravno vijeće konstatira da su na sebi imale uniforme policijskog tipa. Uzimajući u obzir mjesto i vrijeme tih događaja, kao i činjenicu da su te osobe nosile uniforme policijskog tipa, Raspravno vijeće konstatira da je riječ o pripadnicima hrvatske civilne policije. Dokazi ne omogućuju Raspravnom vijeću donošenje bilo kakvih zaključaka o tome jesu li vlasnici ili stanari imovine bili krajinski Srbi. Selo Kaldrma, u općini Orlić, ne nalazi se u popisu stanovništva iz 1991. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

Selo Kosovo

³⁹⁰⁹ P123 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 19. kolovoza 1995.), str. 4.

³⁹¹⁰ D872 (Izvješće UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), str. 2.

1046. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u selu Kosovo predloženi prvenstveno putem dokaznog predmeta P2609 i svjedočenja Normanda Bouchera, Søren Liboriusa i Stiga Markera Hansena. U popisu stanovništva iz 1991. nema zasebnog unosa za selo Kosovo. Međutim, ono se nalazi odmah do sela Zvjerinac.³⁹¹¹ Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 344 stanovnika Zvjerinca 1991., njih 290 su bili Srbi.³⁹¹²

1047. **Eric Hendriks**, promatrač PMEZ-a u Kninu od 21. srpnja do 30. listopada 1995.,³⁹¹³ u svom je svjedočenju izjavio da je 9. kolovoza 1995. crkva u Kosovu, u općini Orlić, bila neoštećena i da je na njoj stajao natpis: "Ne diraj, HV!"³⁹¹⁴

1048. **Normand Boucher**, načelnik UNCIVPOL-a za Sektor Jug od 30. travnja 1995. do 22. kolovoza 1995.,³⁹¹⁵ u svom je svjedočenju izjavio da je 10. ili 11. kolovoza 1995. u blizini kuća duž ceste Knin-Drniš, na oko četiri ili pet kilometara od Knina, u selu Kosovo, u općini Orlić, vidio zeleni kamion s oznakom Puma, bez registarskih tablica, i najmanje tri – možda i pet ili šest – vojnika sa 15 do 20 crvenih kanti za gorivo.³⁹¹⁶ Kad se Boucher oko tri sata kasnije vraćao, sve su kuće osim njih nekoliko – ukupno oko 30 – kao i obližnje kukuruzište gorjeli ili se barem dimili, a vojnika i kamiona više nije bilo.³⁹¹⁷

1049. **Søren Liborius**, operativni časnik i vođa tima PMEZ-a stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995.,³⁹¹⁸ izjavio je da je 10. kolovoza 1995. na cesti

³⁹¹¹ P2432 (Karta Knina i okolice), WJ 9767. V. i P114 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 10. kolovoza 1995.), str. 4.

³⁹¹² C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

³⁹¹³ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 3; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 1-2; Eric Hendriks, T. 9734-9735, 9755-9756.

³⁹¹⁴ Eric Hendriks, T. 9685; P933 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 9. kolovoza 1995.), str. 2; P951 (Posebno izvješće PMEZ-a, 9. rujna 1995.).

³⁹¹⁵ P1176 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 20. veljače 1996.), par. 1, 13; P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 5, 81; P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog 2008.), par. 51; D1217 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 17. prosinca 2008.), par. 27; Normand Boucher, T. 14036, 14063-14064.

³⁹¹⁶ P1176 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 20. veljače 1996.), par. 10; P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 71; P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog 2008.), par. 28; Normand Boucher, T. 13982, 13988, 14045.

³⁹¹⁷ P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 72; Normand Boucher, T. 13982-13983.

³⁹¹⁸ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

Drniš-Knin u selu Kosovo, u općini Orlić, vidio šest uniformiranih vojnika HV-a bez oznaka postrojbe kako s cisternom za gorivo idu od kuće do kuće i redom ih pale.³⁹¹⁹

1050. **Stig Marker Hansen**, promatrač PMEZ-a u Kninu u razdoblju od lipnja do rujna 1995. i šef PMEZ-a Knin u razdoblju od približno 5. rujna do 23. rujna 1995.,³⁹²⁰ u svom je svjedočenju izjavio da je 10. kolovoza 1995., na povratku u Knin iz Kistanja, vidio gust dim kako se diže s područja južno od Knina, da bi pristigavši tamo vidio da su mjesta i pojedinačne kuće na potezu od 15 kilometara spaljeni.³⁹²¹ Izjavio je da je u Kosovu, u općini Orlić, vidio šest vojnika u maskirnim uniformama bez oznaka postrojbe, s kamionetima HV-a natovarenim kanistrima s benzinom, kako idu od kuće do kuće i pale ih.³⁹²² Svjedok je izjavio da vojnike u paležu nikad nije zatekao u grupama od više od šest ljudi niti je ikad vidio nekog glavnog zapovjednika ili časnika koji bi rukovodili tim djelima.³⁹²³ Muškarci u maskirnim uniformama ispalili su nekoliko hitaca u zrak iz ručnog naoružanja u smjeru vozila PMEZ-a, pa se tim PMEZ-a udaljio s lica mjesta i iz daljine je promatrao palež.³⁹²⁴ Prema jednom prikazu koji je sastavio svjedok, 12. kolovoza 1995. u 12:15 sati u Kosovu, u općini Orlić, PMEZ je vidio da je dio sela smješten zapadno od glavne ceste potpuno spaljen.³⁹²⁵

1051. **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,³⁹²⁶ u svom je svjedočenju izjavio da je u večernjim satima 10. kolovoza 1995. na cesti za Drniš, južno od Knina, vidio usjeve i 35-40 kuća koji su gorjeli, a na licu mjesta

³⁹¹⁹ P846 (Video-snimka selā u Sektoru Jug s Liboriusovim komentarima, 18., 21. svibnja 1997.), str. 2-3; Søren Liborius, T. 8570-8571; P810 (PMEZ-ov popis sela s ocjenom stupnja razaranja, 22. kolovoza 1995.), str. 5; P815 (Izvešće PMEZ-a koje je sastavio Liborius, 26. kolovoza 1995.), str. 6; P830 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 10. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁹²⁰ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.) str. 2; P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 2; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 3.

³⁹²¹ P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 9.

³⁹²² Stig Marker Hansen, T. 14935-14936, 15084-15085; P1290 (Prikaz koji je sastavio Marker Hansen, 20. rujna 1995.), str. 6; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 9.

³⁹²³ Stig Marker Hansen, T. 15084-15085.

³⁹²⁴ Stig Marker Hansen, T. 14936; P1290 (Prikaz koji je sastavio Marker Hansen, 20. rujna 1995.), str. 6-7.

³⁹²⁵ P1290 (Prikaz koji je sastavio Marker Hansen, 20. rujna 1995.), str. 7.

³⁹²⁶ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

su bila najmanje dva vozila s kanistrima s gorivom, vatrogasnim sjekirama i sličnim predmetima.³⁹²⁷

1052. **Bert Dijkstra**, vojni promatrač UN-a u Sektoru Jug od 14. lipnja 1995. do približno 1. prosinca 1995. godine,³⁹²⁸ u svom je svjedočenju izjavio da je 10. kolovoza 1995., putem u Šibenik, na zapadnoj strani ceste paralelne s cestom Knin-Drniš vidio muškarce u vojnim uniformama kako iz dvocijevnih protuavionskih topova horizontalno ispaljuju svijetleće rakete na, po njegovom mišljenju, civilne kuće.³⁹²⁹ Top je bio montiran na vojni kamion sa žutim registarskim tablicama i oznakama brigade Pume sa strane.³⁹³⁰ Prema riječima svjedoka, civilne registarske tablice u Hrvatskoj bile su bijele s crnim slovima, dok su vojne tablice bile žute s crnim slovima.³⁹³¹

1053. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,³⁹³² 15. kolovoza 1995. obišao je mjesto Kosovo, u općini Orlić, koje je zatekao pusto i velikim dijelom spaljeno.³⁹³³ On je izjavio da je prije hrvatske ofenzive Kosovo s naseljima koja su gravitirala prema njemu imalo 1.500 stanovnika.³⁹³⁴ Raspravno vijeće je razmotrilo i svjedočenje Aluna Robertsa čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.15 (Cesta Knin-Drniš).

1054. Siniša Burazer, pripadnik 113. brigade HV-a, osuđen je od strane Vojnog suda u Splitu 25. siječnja 1996. za tešku krađu počinjenu u selu Kosovo, u općini Orlić, 2. rujna 1995.³⁹³⁵ Prema presudi, Burazer je priznao da je počinio to kazneno djelo. Burazer je izjavio da je znao da je područje oko Knina, a poglavito dijelovi ranije nastanjeni Srbima, po oslobođenju bilo uglavnom nenaseljeno. Stoga se iz Šibenika

³⁹²⁷ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 8; Edward Flynn, T. 1052; P31 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str. 1; P41 (Dnevno izvješće HRAT-a, 11. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁹²⁸ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 2; P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 2.

³⁹²⁹ P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 40; Bert Dijkstra, T. 4765; P432 (Dnevnik Berta Dijkstre, 7.-31. kolovoza 1995.).

³⁹³⁰ P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 40; Bert Dijkstra, T. 4765; P432 (Dnevnik Berta Dijkstre, 7.-31. kolovoza 1995.).

³⁹³¹ Bert Dijkstra, T. 4765.

³⁹³² P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

³⁹³³ P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6; P684 (Izvešće Aluna Robertsa za tisak o kršenjima ljudskih prava u Sektoru Jug od strane pripadnika HV-a, 12. listopada 1995.), str. 1.

³⁹³⁴ P684 (Izvešće Aluna Robertsa za tisak o kršenjima ljudskih prava u Sektoru Jug od strane pripadnika HV-a, 12. listopada 1995.), str. 1.

³⁹³⁵ Mladen Bajić, T. 20820-20821; P2609 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom zbog teške krađe protiv Burazera), str. 1, 3, 6.

odvezao prema Kninu svojim osobnim vozilom, Volkswagenom Jetta, uz koje je prikvačio prikolicu kako bi uzeo parni kotao i radijatore za svoju kuću. Tom prilikom je Burazer na sebi imao hrvatsku vojnu uniformu. Burazer je otišao do sela Kosovo, gdje je ispred jedne kuće našao novi parni kotao i do njega komplet radijatora. Uz pomoć nekih civila, počeo ih je tovariti na prikolicu. U tom trenutku stigla je patrola VP, koja je Burazera privela u policijsku postaju u Kninu, gdje su mu parni kotao i radijator oduzeti, za što je dobio potvrdu.³⁹³⁶ Burazer je također izjavio da je bio dragovoljac Domovinskog rata od samog početka i da je, uz manje prekide, barem do 25. siječnja 1996. nosio hrvatsku vojnu uniformu.³⁹³⁷ U jednom trenutku između podizanja optužnice 11. studenog 1995. i izricanja presude, Burazer je postao aktivni pripadnik šibenske satnije 72. bojne VP Split.³⁹³⁸

1055. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je uzelo u obzir svjedočenje Philipa Berikoffa, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.1.

1056. Svjedočenja Hansena, Bouchera i Liboriusa slična su u pogledu mjesta i datuma, kao i izgleda, broja, opreme i ponašanja osoba koje su vidjeli. Manje nepodudarnosti u njihovim svjedočenjima nisu kontradiktorne i moguće je da odražavaju ponešto različita zapažanja i sjećanja. Raspravno vijeće stoga konstatira da sva tri svjedoka govore o istom incidentu. Dodatnu potkrepu tim dokazima dali su Flynn, Roberts i Berikoff. Na temelju njihovih svjedočenja, uzetih zajedno, Vijeće konstatira da je 10. kolovoza 1995. u selu Kosovo otprilike šest osoba u maskirnim uniformama bez oznaka palilo kuće, koristeći kanistre s gorivom. Liborius i Hansen okarakterizirali su te osobe kao vojnike HV-a, premda Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o činjeničnoj osnovi na kojoj počivaju te kvalifikacije. Sva tri svjedoka primijetila su jedan ili više kamiona, koje je Hansen, ne navodeći ni za to činjeničnu osnovu, okarakterizirao kao vozila "HV-a". Na temelju toga što su ti kamioni opisani kao kamioni HV-a, Raspravno vijeće konstatira da je riječ o kamionima vojnog tipa. Boucher je primijetio zeleni maskirni kamion s oznakama Puma, bez registarskih tablica. Dijkstra i Berikoff potvrdili su da su pripadnici 7. gardijske brigade Pume bili toga dana nazočni na području ceste Knin-Drniš. Uzimajući u obzir gore navedene dokaze, te u svjetlu dokaza iznesenih u poglavlju 4.2.9 (Grad Knin) glede 7. gardijske brigade, o kojoj se govori i kao o Pumama, Raspravno vijeće konstatira da je 10.

³⁹³⁶ P2609 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom zbog teške krađe protiv Burazera), str. 4-5.

³⁹³⁷ P2609 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom zbog teške krađe protiv Burazera), str. 4-6.

kolovoza 1995. nekoliko pripadnika 7. gardijske brigade, koji nisu nosili oznake postrojbe i služili su se najmanje jednim kamionom HV-a bez registarskih tablica, benzinom zapalilo otprilike 30 kuća u selu Kosovo i obližnje kukuružište. Budući da u popisu stanovništva iz 1991. nema zasebnog unosa za Kosovo, podaci za njega morali su biti uključeni u unos za Zvjerinac, selo odmah do Kosova. S obzirom na nacionalni sastav Zvjerinca 1991., činjenicu da je znatan broj nesrba otišao iz nekadašnjeg Sektora Jug u razdoblju od 1991. do 1995. (v. poglavlje 5.1.2 gore u tekstu) i broj spaljenih kuća u selu Kosovo, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici ili stanari barem dijela spaljenih kuća bili krajinski Srbi.³⁹³⁹ Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2 i 5.8.2 (g) dolje u tekstu.

1057. Na temelju dokaznog predmeta P2609, Raspravno vijeće nadalje konstatira da je 2. rujna 1995. Siniša Burazer, pripadnik 113. brigade HV-a, otišao u selo Kosovo u svojem osobnom vozilu, Volkswagenu Jetta, koje je uza se imalo prikvačenu prikolicu, kako bi uzeo parni kotao i radijatore za svoju kuću. Burazer je tom prilikom bio odjeven u hrvatsku vojnu uniformu. U selu Kosovo, Burazer je našao parni kotao i komplet radijatora, koje je uz pomoć nekih civila počeo utovarivati na prikolicu. Burazera je zatim VP privela u policijsku postaju u Kninu, gdje su mu ti predmeti oduzeti, za što je dobio potvrdu. Raspravno vijeće s tim u vezi napominje da je Vojni sud u Splitu osudio Burazera za kazneno djelo teške krađe i da dokazi ne ukazuju na to da ta presuda nije postala pravomoćna po hrvatskom zakonu. Na temelju dokaza ne može se utvrditi jesu li parni kotao i komplet radijatora bili u vlasništvu krajinskih Srba. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2 (f) dolje u tekstu.

Mjesto Orlić

1058. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u mjestu Orlić predloženi prvenstveno putem svjedočenja Stevana Zarića i

³⁹³⁸ P2609 (Dokumenti u vezi sa sudskim postupkom zbog teške krađe protiv Burazera), str. 1, 4-5.

³⁹³⁹ Čak i da su podaci za Kosovo uključeni među podatke o drugim obližnjim selima i mjestima, kao što su Ramljane, Uzdolje, Riđane, Orlić i Markovac, rezultat analize ostao bi isti, budući da su prema popisu popisa stanovništva iz 1991. sva ta mjesta i sela bili 98-99 posto srpski.

izvješća PMEZ-a i UNMO-a. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 848 stanovnika Orlića 1991., njih 844 su bili Srbi.³⁹⁴⁰

1059. **Stevan Zarić**, Srbin, rođen 1922., iz zaseoka Zarići sela Orlić, izjavio je da se približno 10. ili 11. kolovoza 1995. nalazio na brdu iznad svoje kuće, na terasi kuće koju je dijelio sa svojim rođakom.³⁹⁴¹ Svjedok je vidio tri vojnika naoružana automatskim puškama i odjevena u maskirne uniforme s crnim vrpcama oko glave kako pale kuće, uključujući i njegovu.³⁹⁴² Nije vidio što su koristili u tu svrhu, ali njegova kuća je izgorjela do temelja.³⁹⁴³ Svjedok nije vidio nikakve oznake na uniformama vojnika, ali je izjavio da pretpostavlja da su to bili hrvatski vojnici jer uokolo nije bilo druge vojske. Jedan od vojnika upitao ga je čiji je sjenik, a svjedok je odgovorio da je njegov. Taj vojnik je zatim kazao jednom od vojnika da ga ne pali, ali svjedok je vidio da ga je jedan drugi vojnik već zapalio.³⁹⁴⁴

1060. **Eric Hendriks**, promatrač PMEZ-a u Kninu od 21. srpnja do 30. listopada 1995.,³⁹⁴⁵ u svom je svjedočenju izjavio da je 12. kolovoza 1995. u 11:35 sati vidio pet vojnika u pljački u Orliću.³⁹⁴⁶ Prema prikazu koji je sastavio Marker Hansen, 12. kolovoza 1995. u 11:35 sati PMEZ je u Orliću vidio da je oko 50 posto sela spaljeno i da su se petorica vojnika upustila u manju pljačku.³⁹⁴⁷ Dana 26. kolovoza 1995. u 12:46 sati, tim PMEZ-a vidio je tri hrvatska vojnika kod jedne kuće u Orliću koja je, kako tim tvrdi, bila nedavno zapaljena. Jedan od vojnika napunio je svoje oružje i rekao timu da je vatra gorjela i dan ranije.³⁹⁴⁸ Dana 19. rujna 1995., prije 20:00 sati, UNMO je vidio civile i uniformirane osobe kako pljačkaju u Orliću.³⁹⁴⁹

1061. Raspravnom vijeću predloženi su dokazi da je do 11:35 sati 12. kolovoza 1995. približno 50 posto sela Orlić bilo spaljeno. Raspravno vijeće konstatira da su približno 10. ili 11. kolovoza 1995. tri osobe u maskirnim uniformama naoružane automatskim puškama, s crnim vrpcama oko glave, zapalile kuće i jedan sjenik u selu Orlić.

³⁹⁴⁰ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

³⁹⁴¹ P2516 (Stevan Zarić, izjava svjedoka, 10. rujna 2003.), par. 6, 9, 11.

³⁹⁴² P2516 (Stevan Zarić, izjava svjedoka, 10. rujna 2003.), par. 11.

³⁹⁴³ P2516 (Stevan Zarić, izjava svjedoka, 10. rujna 2003.), par. 11-12.

³⁹⁴⁴ P2516 (Stevan Zarić, izjava svjedoka, 10. rujna 2003.), par. 11.

³⁹⁴⁵ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 3; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 1-2; Eric Hendriks, T. 9734-9735, 9755-9756.

³⁹⁴⁶ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 31; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 5.

³⁹⁴⁷ P1290 (Prikaz koji je sastavio Marker Hansen, 20. rujna 1995.), str. 7.

³⁹⁴⁸ P766 (Izvješće PMEZ-a, 26. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁹⁴⁹ P154 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 19. rujna 1995.), str. 1, 4.

Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.2.15 (Cesta Knin-Drniš). Na temelju gore navedenog, Raspravno vijeće konstatira da su te tri osobe bile pripadnici HV-a. S obzirom na nacionalni sastav Orlića 1991., Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici ili stanari znatnog broja, ako ne i sve, spaljene imovine bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

1062. Raspravnom vijeću su nadalje predloženi dokazi da je 12. kolovoza 1995. pet osoba koje se navode kao vojnici pljačkalo u selu Orlić, što, kako to shvaća Vijeće, znači da su odnosile nespecificirane predmete. Na temelju toga što su u izvješću PMEZ-a i svjedočenju Erika Hendriksa te osobe opisane kao vojnici, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u selu Orlić ili u blizini sela Orlić u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja.

1063. Raspravnom vijeću su također predloženi dokazi da je 26. kolovoza 1995. u 12:46 sati tim PMEZ-a u selu Orlić vidio tri osobe koje se navode kao hrvatski vojnici kod jedne kuće koja je bila nedavno zapaljena. Na temelju toga što su te osobe opisane kao vojnici, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Međutim, na temelju dokaza ne može se utvrditi kada ili u kojim je okolnostima ta kuća zapaljena.

1064. Raspravnom vijeću su predloženi i dokazi da su 19. rujna 1995., prije 20:00 sati, neki civili i uniformirane osobe pljačkali u selu Orlić, što, kako to shvaća Vijeće, znači da su odnosili nespecificirane predmete. Na temelju gore navedenih dokaza ne može se utvrditi kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u selu Orlić ili u blizini sela Orlić u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati gore navedene incidente u selu Orlić u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice.

Popovići

1065. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Popovićima, u općini Orlić, predloženi prvenstveno putem svjedočenja Petera Martija.

1066. **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.,³⁹⁵⁰ u svom je svjedočenju izjavio da je 26. kolovoza 1995. s bojnikom Michiejem bio u ophodnji, između ostalog, u Popovićima, u općini Orlić, i da su vidjeli dvije potpuno spaljene kuće, deset djelomično spaljenih kuća, dvije kuće u plamenu i 37 opljačkanih kuća.³⁹⁵¹

1067. **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu od ožujka do prosinca 1995.,³⁹⁵² izjavila je da je 3. rujna 1995. na otprilike kilometar od Biskupije, u općini Orlić, vidjela hrvatske vojnike kako tovare krave i svinje na kamione sa šibenskim registarskim tablicama, kao što je opisano u dnevnom izvješću HRAT-a od 2.-4. rujna 1995.³⁹⁵³ Isto tako je vidjela vojnike kako pljačkaju u zaseoku Popovići, u općini Orlić.³⁹⁵⁴

1068. Pred Raspravnim vijećem izvedeno je svjedočenje Petera Martija da su 26. kolovoza 1995. u Popovićima dvije kuće bile potpuno spaljene, da su dvije gorjele i da ih je deset bilo djelomično spaljeno, a 37 opljačkano. Međutim, na temelju dokaza ne može se utvrditi tko je, kada i u kojim okolnostima zapalio te kuće niti jesu li iz tih kuća odneseni predmeti i, ako jesu, tko ih je i kada odnio. Reference na koje se tužiteljstvo na stranici 44 Dodatka A svog Završnog podneska poziva u prilog nazočnosti snaga HV-a u zaseoku Popovići 26. kolovoza 1995. nisu od pomoći Raspravnom vijeću u tom pogledu, budući da se ti dokazni predmeti odnose ili na neki drugi datum ili upućuju na to da su se snage HV-a 26. kolovoza 1995. nalazile na nekim drugim lokacijama, a ne u

³⁹⁵⁰ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1-2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

³⁹⁵¹ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 13; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 61, 75; Peter Marti, T. 4615-4616; D391 (Sažetak informacija o kršenju ljudskih prava iz dnevnih izvješća o situaciji Stožera Sektora Jug, 7. kolovoza - 8. rujna 1995.), str. 18; P67 (Izvjeshće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 18.

³⁹⁵² P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1-2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7-9, 11-12; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12000, 12024, 12075-12076.

³⁹⁵³ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 6.

³⁹⁵⁴ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 6; P36 (Dnevno izvješće HRAT-a, 2.-4. rujna 1995.), str. 3.

Popovićima ili njihovoj okolini. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice.

1069. Dokazi nadalje ukazuju na to da su 3. rujna 1995. osobe koje se navode kao vojnici pljačkale u zaseoku Popovići, što, kako to shvaća Raspravno vijeće, znači da su odnosile nespacificirane predmete. S obzirom na to da je Mauro te osobe opisala kao vojnike, Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imale uniforme vojnog tipa. Međutim, Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali, kao ni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Popovićima ili u blizini Popovića u to vrijeme. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

Ramljane

1070. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju imovine u Ramljanama, u općini Orlić, predloženi prvenstveno putem svjedočenja Zdravka Janića, Josipa Čelića, Josipa Turkalja, Stjepana Žinića, Branka Balunovića, Bože Krajine i svjedoka CW-4. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 569 stanovnika Ramljana 1991., njih 559 su bili Srbi.³⁹⁵⁵

1071. **Stjepan Žinić**, instruktor specijalističke obuke u Antiterorističkoj jedinici Lučko Specijalne policije,³⁹⁵⁶ u svom je svjedočenju izjavio da je 26. kolovoza 1995. bio vođa grupe tijekom pretrage na području Ramljana, u općini Orlić, gdje je otprilike 50-60 pripadnika ATJ-a Lučko pod neposrednim zapovjedništvom Josipa Čelića dobilo zadatak da pretraži teren radi pronalaženja neprijateljskih grupa.³⁹⁵⁷ Žinić je izjavio da je postrojba bila podijeljena u dvije grupe i da je on bio u istoj grupi kao i Božo Krajina.³⁹⁵⁸ Njegova grupa bila je opremljena osobnim ručnim naoružanjem, pješačkim oružjem, kao i protuoklopnim raketama RPG 7.³⁹⁵⁹ Žinić je izjavio da je u jednom

³⁹⁵⁵ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

³⁹⁵⁶ Stjepan Žinić, T. 28057-28058; P2717 (Rješenje o premještanju Stjepana Žinića na drugo radno mjesto, 9. studenog 1995.), str. 1.

³⁹⁵⁷ Stjepan Žinić, T. 28069-28070, 28080, 28141.

³⁹⁵⁸ Stjepan Žinić, T. 28075.

³⁹⁵⁹ Stjepan Žinić, T. 28071.

zaseoku vidio neke kuće kako tinjaju.³⁹⁶⁰ Svjedok se ne sjeća da je došlo do razmjene vatre.³⁹⁶¹ Međutim, dok su prolazili kroz zaselak Vučenovići, u općini Orlić, njegova grupa je otvorila vatru na sumnjive kuće zbog zabrinutosti za svoju sigurnost, što je, kako je izjavio, bila standardna praksa, a pritom su se obično služili ručnim naoružanjem i, po potrebi, protuoklopnim sredstvima; no, rekao je da nije bilo uzvratne vatre.³⁹⁶² Žinić je nadalje izjavio da je ušao u nekoliko kuća, ali da nije našao ništa posebno.³⁹⁶³

1072. **Svjedok CW-4**, pripadnik Antiterorističke jedinice Lučko Specijalne policije 25. i 26. kolovoza 1995.,³⁹⁶⁴ u svom je svjedočenju izjavio da je tijekom akcije koja je 26. kolovoza 1995. izvedena duž željezničke pruge Knin-Drniš došlo do vatrenog kontakta s neprijateljem.³⁹⁶⁵ Postrojba je u automobilima došla na područje na kojem je trebala izvesti akciju i tu su se prva dva ili tri automobila zaustavila i pola postrojbe je izašlo, uključujući svjedoka CW-4, dok su ostala vozila skrenula nalijevo, gdje je ostatak postrojbe izašao iz vozila.³⁹⁶⁶ Svjedok CW-4 izjavio je da su se te dvije grupe, od kojih je svaka brojala otprilike 15 ljudi, kretale paralelno jedna s drugom, pri čemu je njegova grupa išla desnom stranom ceste, a druga grupa lijevom.³⁹⁶⁷ Svjedok CW-4 je išao s krajnje desne strane formacije, s istim dijelom postrojbe kao i Branko Balunović.³⁹⁶⁸ Prema riječima svjedoka, postrojba nije raspolagala ručnim bacačima raketa, već samo puškama i pištoljima, no nije bilo neuobičajeno da se u akcijama pretrage nađe i pokoja "zolja".³⁹⁶⁹ Dio postrojbe, ne i svjedok CW-4, prošao je kroz jedno naselje.³⁹⁷⁰ Otprilike pola sata nakon što su krenuli s polazne točke, svjedok CW-4 je čuo pucnjeve koji su dolazili s lijeve strane, ali nije na njega pucano niti je vidio da netko iz postrojbe u njegovoj blizini otvara vatru.³⁹⁷¹ Svjedok CW-4 je izjavio da je tijekom akcije vidio dim na nekoliko stotina metara s lijeve strane.³⁹⁷² Nakon

³⁹⁶⁰ Stjepan Žinić, T. 28070, 28078, 28150.

³⁹⁶¹ Stjepan Žinić, T. 28070-28071.

³⁹⁶² Stjepan Žinić, T. 28070-28071, 28073, 28157.

³⁹⁶³ Stjepan Žinić, T. 28071.

³⁹⁶⁴ Svjedok CW-4, T. 28190, 28193, 28196-28197, 28319-28320.

³⁹⁶⁵ Svjedok CW-4, T. 28199, 28240-28241.

³⁹⁶⁶ Svjedok CW-4, T. 28227.

³⁹⁶⁷ Svjedok CW-4, T. 28227, 28235, 28270.

³⁹⁶⁸ Svjedok CW-4, T. 28199, 28236, 28239, 28270.

³⁹⁶⁹ Svjedok CW-4, T. 28210, 28237-28238.

³⁹⁷⁰ Svjedok CW-4, T. 28227.

³⁹⁷¹ Svjedok CW-4, T. 28235, 28269, 28271, 28276.

³⁹⁷² Svjedok CW-4, T. 28239, 28278.

akcije, postrojba se vratila u Gračac, gdje je obaviještena da je akcija završena, pa su se vratili u Zagreb.³⁹⁷³

1073. **Branko Balunović**, instruktor za specijalističku obuku u Antiterorističkoj jedinici Lučko Specijalne policije,³⁹⁷⁴ u svom je svjedočenju izjavio da je 26. kolovoza 1995., dok je ATJ Lučko bio angažiran na području Ramljana, u općini Orlić, bio na dužnosti vođe grupe, pod neposrednim zapovjedništvom Josipa Čelića.³⁹⁷⁵ Balunović je izjavio da je, što se tiče civila i imovine, pripadnicima postrojbe rečeno da ne čine ništa što nije u skladu sa zakonom.³⁹⁷⁶ Balunović je nadalje izjavio da je bilo uobičajeno pretražiti kuće na području djelovanja kako bi se osiguralo da ne predstavljaju opasnost.³⁹⁷⁷ Svjedok je izjavio da se njegova grupa kretala pravcem Dobrići-Vujakovići-Perica Tor.³⁹⁷⁸ Teren oko ceste i željezničke pruge blizu Ramljana bio je pošumljen, a između ceste Knin-Drniš, br. 33, i sela Ramljane, bila je uzvisina od otprilike 300 metara, koja se pružala pravcem sjever - jug, paralelno s cestom i željezničkom prugom.³⁹⁷⁹

1074. Balunović je izjavio da su, ubrzo nakon što je grupa krenula s početne točke, dok je još cijela postrojba bila na okupu, nešto dalje niz cestu naišli na dvije uniformirane osobe, te da su uto ispaljeni hici, na što su pripadnici postrojbe povikali da se na njih otvara vatra, pa su te osobe pobjegle.³⁹⁸⁰ Međutim, Balunović je izjavio da nije vidio samu pucnjavu niti je sam otvarao vatru.³⁹⁸¹ Svjedok se ne sjeća da je 26. kolovoza 1995. vidio dim, premda se jest sjetio da ga je netko iz stožera akcije kontaktirao radio-vezom i pitao može li se s njegovog položaja vidjeti dim.³⁹⁸²

1075. **Božo Krajina**, instruktor specijalističke obuke u Antiterorističkoj jedinici Lučko,³⁹⁸³ u svom je svjedočenju izjavio da je 26. kolovoza 1995., ATJ Lučko sudjelovao u operaciji Oluja-Obruč i da se s početne točke, u istim grupama kao 25. kolovoza 1995., kretao pravcem istok – zapad, koji je prolazio kroz selo Ramljane, u

³⁹⁷³ Svjedok CW-4, T. 28245.

³⁹⁷⁴ Branko Balunović, T. 28345, 28404; P2724 (Rješenje o premještanju Branka Balunovića na drugo radno mjesto, 17. svibnja 1995.), str. 1.

³⁹⁷⁵ Branko Balunović, T. 28444, 28359.

³⁹⁷⁶ Branko Balunović, T. 28469.

³⁹⁷⁷ Branko Balunović, T. 28373.

³⁹⁷⁸ Branko Balunović, T. 28456-28459; D2040 (Karta – dokazni predmet P190_bcs, koju je u sudnici označio svjedok Vijeća, g. Balunović, 20. travnja 2010.).

³⁹⁷⁹ Branko Balunović, T. 28461, 28477-28479; D2041 (*Google Map*, područje Ramljana).

³⁹⁸⁰ Branko Balunović, T. 28360.

³⁹⁸¹ Branko Balunović, T. 28360, 28421.

³⁹⁸² Branko Balunović, T. 28361.

³⁹⁸³ Božo Krajina, T. 28541-28542, 28579.

općini Orlić.³⁹⁸⁴ Postrojba je imala zadatak da se postara za osiguranje kako bi se omogućio siguran prolaz Vlaku slobode na putu prema Splitu.³⁹⁸⁵ Tijekom akcije pretrage terena Krajina je povremeno čuo pojedinačne pucnje.³⁹⁸⁶ Dana 26. kolovoza 1995., ATJ Lučko nije imao protutenkovsko oružje.³⁹⁸⁷ Grupe su se spojile u Ramljanama. Mjesto je bilo napušteno, s ruševnim kućama u lošem stanju, koje su takve bile i prije operacije Oluja.³⁹⁸⁸ Krajina je izjavio da je u Ramljanama vidio Stjepana Žinića.³⁹⁸⁹ Također je izjavio da je, nakon što je postrojba otišla iz sela, s određene udaljenosti vidio kako se iz sela diže dim.³⁹⁹⁰ Krajina je izjavio da su pripadnici ATJ-a Lučko, koji nisu bili iz njegove grupe, zapalili kuće u Ramljanama, ali da on ne zna tko je to učinio.³⁹⁹¹ U jednom trenutku kasnije toga dana, ATJ Lučko naišao je na jedan objekt u kojem je bilo desetak ljudi, pa je jedna osoba iz postrojbe otišla pitati jesu li na dobrom putu prije nego što su nastavili dalje.³⁹⁹² Pretraga izvedena 26. kolovoza 1995. završena je oko 14:00 ili 15:00 sati.³⁹⁹³ Krajina je izjavio da je završna točka akcije bila na željezničkoj postaji u Strmici, u općini Knin.³⁹⁹⁴

1076. Osim gore navedenih svjedočenja, Raspravno vijeće je detaljno razmotrilo svjedočenja Zdravka Janića, Josipa Čelića, Josipa Turkalja i Željka Sačića, a prikaz onog dijela tih svjedočenja koji se odnosi na Ramljane dalo je u poglavlju 6.2.6 i Povjerljivom dodatku C.

1077. Raspravno vijeće je dokaze u vezi s ovim incidentom pregledalo i analiziralo u kontekstu svjedočenja, i svojih konstatacija, u vezi s navodima o ubojstvu Jovana Grubora i drugih 25. kolovoza 1995. u Gruborima. Na temelju predočenih dokaza čiji prikaz se daje gore u tekstu, Raspravno vijeće konstatira da su 26. kolovoza 1995. specijalne jedinice policije, uključujući ATJ Lučko, sudjelovale u akciji pretrage brdskog terena na Promini, krećući se od ceste Knin-Drniš do doline sjeverozapadno od Drniša. ATJ Lučko prošao je toga dana kroz Ramljane. Ubrzo nakon početka akcije, Zdravko Janić i Josip Čelić čuli su hlice i eksplozije i vidjeli dim i plamen gdje se dižu iz

³⁹⁸⁴ Božo Krajina, T. 28553, 28629.

³⁹⁸⁵ Božo Krajina, T. 28606.

³⁹⁸⁶ Božo Krajina, T. 28557-28558, 28584.

³⁹⁸⁷ Božo Krajina, T. 28558, 28560-28561.

³⁹⁸⁸ Božo Krajina, T. 28553-28554, 28556, 28610, 28628.

³⁹⁸⁹ Božo Krajina, T. 28556, 28628.

³⁹⁹⁰ Božo Krajina, T. 28558, 28565, 28606, 28616, 28629.

³⁹⁹¹ Božo Krajina, T. 28591.

³⁹⁹² Božo Krajina, T. 28556-28557, 28560-28561.

³⁹⁹³ Božo Krajina, T. 28627.

³⁹⁹⁴ Božo Krajina, T. 28554, 28557.

jednog sela u blizini željezničke pruge. Zdravko Janić je izjavio da ga je ATJ Lučko obavijestio da je naišao na dva neprijateljska vojnika. Branko Balunović je izjavio da su te dvije uniformirane osobe pobjegle nakon što su ispaljeni hici. Na završnoj točki akcije, Markač je od ATJ-a Lučko tražio da se očituje u vezi s dimom koji je viđen na tom području. ATJ Lučko ga je zatim izvijestio da se zapalilo nekoliko zgrada i sjenika. Izvedeni dokazi nude različite scenarije o tome kako su ti objekti zapaljeni. Izvješća Josipa Ćelića, Mladena Markača i četvorice vođa grupa ATJ-a Lučko ukazuju na to da je požar bio rezultat vatrenog kontakta s dva neprijateljska vojnika. Josip Ćelić je također izjavio da su mu vođe grupa kazale da su objekti već gorjeli prije nego što je postrojba stigla do njih. Stjepan Žinić izjavio je da je standardna praksa bila da se otvara vatra na kuće u slučaju bilo kakvih bojazni oko sigurnosti postrojbe, te da je njegova grupa to učinila tijekom te akcije. Josip Turkalj, Branko Balunović i Božo Krajina izjavili su da je, po njihovom mišljenju, Frano Drljo priznao Markaču da je on namjerno zapalio te objekte. S tim u vezi, Raspravno vijeće ima u vidu činjenicu da većina dokaza koji su mu predloženi u vezi s ovim incidentom potječe od osoba koje su u to vrijeme bile pripadnici Specijalne policije. Imajući u vidu da su neki od tih svjedoka možda imali skrivene motive da svjedoče na određeni način, te imajući nadalje u vidu Markačevu reakciju nakon razgovora s ATJ-om Lučko, odnosno to da je vikao na svoje ljude govoreći im da "to nisu trebali učiniti" i najavljujući istrage i stegovne mjere, Raspravno vijeće konstatira da su pripadnici ATJ-a Lučko zapalili nekoliko zgrada i sjenika u Ramljanama 26. kolovoza 1995. S obzirom na nacionalni sastav Ramljana 1991., Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici ili stanari velike većine, ako ne i sve, imovine spaljene 26. kolovoza 1995. bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2 i 5.8.2 (g) dolje u tekstu.

Vrbnik

1078. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju u Vrbniku, u općini Orlić, predloženi prvenstveno putem svjedočenja Vesele Damjanić te UN-ovih, UNMO-ovih, i PMEZ-ovih izvješća. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 1.332 stanovnika Vrbnika 1991., njih 1.309 su bili Srbi.³⁹⁹⁵

³⁹⁹⁵ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

1079. Prema jednom izvješću UN-a o stanju ljudskih prava, jedna Srпкиnja, čije ime je poznato UN-u, obavijestila je UN 6. kolovoza 1995. da je, vrativši se toga dana u svoje selo, Vrbnik, u općini Orlič, zatekla svoju kuću, kao i pet ili šest drugih kuća, u plamenu. Odmah do kuće, vidjela je jednog vojnika HV-a kako vatrenim oružjem ubija njenog psa ovčara. Žena je ušla u kuću. Vojnici HV-a su također ušli u njenu kuću i odnijeli stereo-uređaj, zajedno sa svim ostalim vrijednim predmetima. Putem prema Kninu vidjela je puno prevrnutih automobila.³⁹⁹⁶

1080. Dana 6. kolovoza 1995., jedna patrola UNMO-a vidjela je da neke kuće u Vrbniku, u općini Orlič, gore.³⁹⁹⁷ Vrbnik, u općini Orlič, počeo je gorjeti 6. kolovoza 1995. u 15:40 sati.³⁹⁹⁸ Dana 29. kolovoza 1995., prije 21:00 sat, UNMO je vidio spaljene kuće u selima Amanovići Polje, Klanac i Vukadini na području Vrbnika.³⁹⁹⁹ Srbi iz tih sela kazali su UNMO-u da ih je u večernjim satima 5. kolovoza 1995. hrvatska vojska privela u Knin, a zatim su premješteni u bazu UN-a, gdje su proveli pet dana. Nakon što su se vratili u svoja sela, hrvatska vojska je zapalila kuće Srba koji su odabrali otići u Srbiju.⁴⁰⁰⁰ Seljani su također rekli da su neke osobe čiji identitet nisu naveli fotografirale sve seljane za potrebe izdavanja hrvatskih osobnih iskaznica, te da je, s izuzetkom jednog slučaja premlaćivanja, hrvatska vojska s njima dobro postupala i da im je dala nešto hrane.⁴⁰⁰¹ Dvoje Srba kazali su UNMO-u da bi se željeli uskoro "vratiti" u Srbiju.⁴⁰⁰² UNMO je vidio civile kako tovore stoku na kamion.⁴⁰⁰³

1081. **Vesela Damjanić**, Srпкиnja iz Vrbnika u općini Orlič,⁴⁰⁰⁴ u svom je svjedočenju izjavila da su 6. kolovoza 1995. dva vojnika, od kojih je jedan nosio maskirnu uniformu, ušli u njenu kuću i pretražili je u potrazi za novcem, streljivom i oružjem. Vojniku koji je nosio uniformu bilo je oko 35 godina i bio je iz Sinja; svjedokinja ga je prije vidjela u Kninu. Kazao joj je da se zove Stipe. Vojnici su natjerali svjedokinju da ide ispred njih dok su pretraživali kuću kako bi, u slučaju da je unutra bomba ili eksplozivna naprava, ona prva stradala.⁴⁰⁰⁵ Dana 11. ili 12. kolovoza

³⁹⁹⁶ D709 (UN-ova izvješća o stanju ljudskih prava za razdoblje od 6. do 17. kolovoza 1995.), str. 7.

³⁹⁹⁷ Tor Munkelien, T. 1520-1521; P67 (Izvjeshće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 1.

³⁹⁹⁸ P109 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 6. kolovoza 1995.), str. 8.

³⁹⁹⁹ P131 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 21:00 sat, 28. kolovoza 1995.), str. 1, 7.

⁴⁰⁰⁰ P131 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 21:00 sat, 28. kolovoza 1995.), str. 7.

⁴⁰⁰¹ P131 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 21:00 sat, 28. kolovoza 1995.), str. 7-8.

⁴⁰⁰² P131 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 21:00 sat, 28. kolovoza 1995.), str. 8.

⁴⁰⁰³ P131 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 21:00 sat, 28. kolovoza 1995.), str. 7.

⁴⁰⁰⁴ P632 (Vesela Damjanić, izjave svjedoka), str. 1-2 (izjava svjedoka od 8. srpnja 1999.), 7 (izjava svjedoka od 13. listopada 2004.).

⁴⁰⁰⁵ P632 (Vesela Damjanić, izjave svjedoka), str. 3 (izjava svjedoka od 8. srpnja 1999.).

1995., jedan čovjek u zelenoj maskirnoj uniformi, za kojeg je mislila da je vojnik, došao je po nju njenoj kući i odveo je u kuću njenog rođaka, Nikole Damjanića, nedaleko odatle. Vidjela je da su vrata razvaljena i da je tamo još nekoliko vojnika. Taj čovjek joj je naložio da prva uđe u kuću za slučaj da je unutra eksplozivna naprava ili bomba. Svjedokinja je vidjela da je kuća potpuno namještena. U to vrijeme u kući nitko nije živio. Vesela Damjanić se potom vratila u svoju kuću, odakle je vidjela civile i vojnike kako iznose namještaj i druge vrijedne stvari iz kuće Nikole Damjanića, kao i vojnike kako tovore te stvari na kamione i u automobile. Svjedokinja je također vidjela da su ubili dvije svinje, dvije koze i psa Nikole Damjanića. Nije vidjela policajce da pljačkaju kuću njenog rođaka.⁴⁰⁰⁶ Nakon što su vojnici otišli, svjedokinja je otišla do kuće Nikole Damjanića i vidjela da je tamo ostao madrac, pa je ga je, vjerujući da će se vojnici vratiti po njega, sama uzela za svog sina. Vesela Damjanić vidjela je kako vojnici i civili svakodnevno pljačkaju kuće u susjedstvu, a vidjela je i kako se naokolo voze vojna i civilna vozila. Nitko nije zaustavljao pljačku. Dana 13. kolovoza 1995., ili približno tog datuma, vidjela je dim kako se vije iz smjera zaselaka Vukmirović, Biskupija i Vujatović. Svjedokinja je također vidjela i čula kako kuće u Vrbniku gore, često noću, ali nije vidjela tko ih je zapalio.⁴⁰⁰⁷

1082. Dana 9. kolovoza 1995., PMEZ je vidio kuće u plamenu u Vrbniku, u općini Orlić, u 11:00 sati, u Kaldirmi, u općini Donji Lapac, u 11:05 sati, na području između Uzdolja, u općini Orlić, i Tepljuha, u općini Drniš, u 11:10 sati, u Kanjanama, u općini Drniš, u 12:30 sati, u Gradcu, u općini Ružić, u 12:45 sati, u Kadinoj Glavici, u općini Drniš, u 13:30 sati, te u Biskupiji, u općini Orlić, u 14:30 sati.⁴⁰⁰⁸

1083. Dana 11. kolovoza 1995., satnik Matko Kurtović izvijestio je zapovjednika OG Šibenik da je koordinacija djelatnika SIS-a i zapovjednika bila na visokoj razini, te da nije bilo slučajeva preuzimanja zapovjednih funkcija od strane djelatnika SIS-a, osim kada je, temeljem usmene zapovijedi zapovjednika OG Šibenik, satnik Šime Grcić preuzeo zapovijedanje nad 100 vojnika i jednim tenkom, sa zadaćom spajanja sa 7. gardijskom brigadom na području Vrbnika, pravcem Severić-Kosovo-Uzdolje-Vrbnik. U izvješću se također navodi da je zadaća izvršena bez problema.⁴⁰⁰⁹

⁴⁰⁰⁶ P632 (Vesela Damjanić, izjave svjedoka), str. 4 (izjava svjedoka od 8. srpnja 1999.).

⁴⁰⁰⁷ P632 (Vesela Damjanić, izjave svjedoka), str. 5 (izjava svjedoka od 8. srpnja 1999.).

⁴⁰⁰⁸ P933 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 9. kolovoza 1995.), str. 1-2.

⁴⁰⁰⁹ P2349 (Izvješće o stanju sigurnosti OG Šibenik, 11. kolovoza 1995.), str. 1, 3, 6.

1084. **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.,⁴⁰¹⁰ u svom je svjedočenju izjavio da je 26. kolovoza 1995. otišao u ophodnju s bojnikom Michiejem u više sela, uključujući Vrbnik, u općini Orlić, i vidio da je većina kuća u tim selima opljačkana i da su mnoge spaljene.⁴⁰¹¹

1085. **William Hayden**, istraživač IHF-a na misiji u Krajini od 15. do 20. kolovoza 1995.,⁴⁰¹² izjavio je da je njegov tim u predvečerje 19. kolovoza 1995., dok se vraćao autom iz Splita u Knin, odmah iza Vrbnika, u općini Orlić, prošao pored jedne kuće koja se pretvorila u tinjajuću ruševinu, mada je tog jutra bila neoštećena.⁴⁰¹³ Kad su se zaustavili da fotografiraju kuću, vidjeli su da je ispred nje parkiran kombi marke Volkswagen, te da s lijeve strane kuće nailaze dvojica muškaraca u civilnoj odjeći, od kojih je jedan bio naoružan.⁴⁰¹⁴ Hayden je objasnio da su u mnogim slučajevima kuće bile zapaljane iznutra i da od njih nije ostalo ništa osim urušenog krova i ostataka drugih srušenih struktura.⁴⁰¹⁵ Hayden je vidio da nemali broj kuća na sebi ima natpise kao što su "hrvatska kuća" i "ne diraj, hrvatska kuća", dok su neke na prozorima i vratima imale istaknute hrvatske zastave.⁴⁰¹⁶ Te kuće su bile pošteđene.⁴⁰¹⁷ Prema Haydenovom iskazu, srpske kuće bile su obilježene za paljenje grubim, rukom ispisanim natpisima "četnik" ili drugim natpisima i oznakama.⁴⁰¹⁸ Prema izvješću IHF-a, promatrači UN-a obavijestili su misiju IHF-a da su vidjeli "tim za palež" odjeven u maskirne uniforme kako iz protutenkovskog topa ispaljuje obilježavajuće i zapaljive metke na kuće na području Bulajuše, između Drniša i Knina.⁴⁰¹⁹ Prema izvješću IHF-a, selo Žagrović, u

⁴⁰¹⁰ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

⁴⁰¹¹ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 75; Peter Marti, T. 4615-4617; D391 (Sažetak informacija o kršenju ljudskih prava iz dnevnih izvješća o situaciji Stožera Sektora Jug, 7. kolovoza - 8. rujna 1995.), str. 18.

⁴⁰¹² P986 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. svibnja 1996.), par. 1; P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 1-3.

⁴⁰¹³ P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 11; William Hayden, T. 10626; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 1.2.

⁴⁰¹⁴ P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 11; William Hayden, T. 10626; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 1.2.

⁴⁰¹⁵ William Hayden, T. 10612.

⁴⁰¹⁶ P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 18; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 1.2.

⁴⁰¹⁷ P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 18; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 1.2.

⁴⁰¹⁸ P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 18; William Hayden, T. 10611-10612.

⁴⁰¹⁹ P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 1.1.

općini Knin, te sela Vrbnik i Kosovo, u općini Orlić, pretrpjela su znatnu štetu.⁴⁰²⁰ U izvješću IHF-a također je zabilježeno da je tim UN-ovih vojnih promatrača u Kninu izjavio da su 24 zgrade teško, a 23 lakše oštećene paljenjem.⁴⁰²¹

1086. **Murray Dawes**, civilna osoba, bivši službenik UN-a za smještaj, stacioniran u općini Knin od svibnja 1994. do listopada 1995.,⁴⁰²² u svom je svjedočenju izjavio da je 6. kolovoza 1995. s Dreyerom otišao u brdo, prema Vrbniku, u općini Orlić.⁴⁰²³ Dawes je na vrhu brda, na jednom raskrižju na samom ulazu u Vrbnik vidio gomilu nezatvorenih vreća za leševe u kojima je, po njegovoj procjeni, bilo osam do deset leševa.⁴⁰²⁴ Premda nije stao da te nezatvorene vreće pregleda, mogao je vidjeti neke od leševa, koji su bili u jako lošem stanju i počeli su se nadimati.⁴⁰²⁵ Kad su skrenuli desno, Dawes je vidio nekoliko vojnika HV-a kako iz kuća duž te ceste u Vrbniku iznose televizore, video-rekordere i slične predmete.⁴⁰²⁶ Dawes je znao da su ti vojnici iz HV-a po tome što su, za razliku od vojnika SVK, bili propisno odjeveni u puno maskirno odijelo, s beretkom, pancir-košuljom i uniformom, i što su na propisan način nosili oružje.⁴⁰²⁷ Svjedok nije mogao zaključiti iz koje su postrojbe.⁴⁰²⁸ Vojnici predmete nisu razvrstavali u zasebne gomile.⁴⁰²⁹ Prema svjedokovim riječima, prizor koji je zatekao u Vrbniku ostavljao je dojam dezorganizacije i kaosa.⁴⁰³⁰ Svjedok je razgovarao s jednim od vojnika HV-a, koji je bio prilično ponosan na to što vojnici čine u mjestu.⁴⁰³¹ Svjedok tada u Vrbniku nije primijetio nijednog živog civila.⁴⁰³² Većina od otprilike 50 kuća u selu Vrbnik bila je dignuta u zrak, a stvari iz tih kuća bile su iznesene pored ceste ili utovarene u prtljažnike vozila.⁴⁰³³ Budući da u kućama i na asfaltiranoj cesti nije bilo vidljivih tragova udara, svjedok je zaključio da su kuće srušene iznutra, a ne topničkom vatrom.⁴⁰³⁴

⁴⁰²⁰ P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 1.2.

⁴⁰²¹ P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 1.3.

⁴⁰²² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 1-2.

⁴⁰²³ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8; Murray Dawes, T. 10414; P983 (Karta na kojoj je Murray Dawes označio rutu kojom se kretao 6. kolovoza 1995.).

⁴⁰²⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8; Murray Dawes, T. 10400, 10531.

⁴⁰²⁵ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8; Murray Dawes, T. 10532.

⁴⁰²⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8; Murray Dawes, T. 10400, 10557.

⁴⁰²⁷ Murray Dawes, T. 10400, 10534.

⁴⁰²⁸ Murray Dawes, T. 10400, 10532.

⁴⁰²⁹ Murray Dawes, T. 10405, 10557.

⁴⁰³⁰ Murray Dawes, T. 10557.

⁴⁰³¹ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 30.

⁴⁰³² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8.

⁴⁰³³ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8; Murray Dawes, T. 10400.

⁴⁰³⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8.

1087. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je uzelo u obzir svjedočenje svjedokinje 3 i dokazni predmet P2349, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.15 (Stevo Berić i drugi - Prilog, br. 7), kao i dokazni predmet P2559 (str. 3-4).

1088. Dokazi ukazuju na to da je 5. kolovoza 1995. oko 20:00 sati svjedokinja 3 bila u blizini zaseoka Amanovići u Vrbniku i da je vidjela kako cijeli zaselak gori, te čula viku i pucnjavu iz automatskog oružja. Dokazi nadalje ukazuju na to da su 6. kolovoza 1995. patrole UNMO-a vidjele neke kuće kako gore u Vrbniku. Dana 9. kolovoza 1995., PMEZ je vidio kuće u Vrbniku kako gore oko 11:00 sati. Dana 13. kolovoza 1995., ili približno tog datuma, Vesela Damjanić vidjela je i čula kako kuće u Vrbniku gore, ali nije vidjela što je prouzrokovalo požar. Dana 19. kolovoza 1995., William Hayden vidio je u ranim večernjim satima kako u Vrbniku tinja jedna kuća koja tog jutra nije gorjela. Hayden se zaustavio da fotografira prizor i vidio je da je ispred kuće parkiran jedan kombi marke Volkswagen i da dvojica muškaraca u civilnoj odjeći, od kojih je jedan bio naoružan, nailaze s lijeve strane kuće. Izgledalo je kao da su kuće zapaljene iznutra, jer je od njih ostao samo urušeni krov. U prilog tim dokazima govori i opis 50 kuća u selu Vrbnik koji je dao Murray Dawes a koji je za njih rekao da vjeruje da su srušene iznutra, a ne uništene topničkom vatrom, budući da u kućama i na asfaltnoj cesti nije primijetio nikakve vidljive tragove udara. Prema svjedočenju Petera Martija, 26. kolovoza 1995. većina kuća u više sela, uključujući Vrbnik, bila je spaljena. Što se tiče paljenja kuća u Vrbniku 5., 6., 9., 13., 19. i 26. kolovoza 1995., ili približno tih datuma, ne postoje dovoljni dokazi u pogledu počinitelja i okolnosti u kojima su kuće u Vrbniku zapaljene. Dokazi također ukazuju na to da je, kako je naveo Peter Marti, 26. kolovoza 1995. većina kuća u više sela, uključujući Vrbnik, bila opljačkana. Na temelju dokaza ne može se utvrditi jesu li iz tih kuća odneseni predmeti i, ako jesu, tko ih je i kada odnio. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice.

1089. Raspravno vijeće konstatira da je 6. kolovoza 1995. jedna Srпкиnja iz Vrbnika vidjela kako je jedna osoba koja se navodi kao vojnik HV-a ustrijelila i ubila njenog psa ovčara. Također je vidjela osobe koje se navode kao vojnici HV-a kako ulaze u njenu kuću i odnose stereo-uređaj, zajedno s još nekim nespecificiranim vrijednim predmetima. Na temelju tog opisa, Raspravno vijeće se uvjerilo da su počinitelji nosili uniforme vojnog tipa. Međutim, izvješće UN-a o stanju ljudskih prava ne pruža više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao pripadnika HV-a.

Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. Istoga dana, Dawes je vidio osobe koje se navode kao vojnici HV-a kako iznose televizore, video-rekordere i slične predmete iz kuća u Vrbniku. Dawes je izjavio da je te vojnike prepoznao kao pripadnike HV-a po tome što su bili odjeveni u puno maskirno odijelo, s beretkom, pancir-košuljom i uniformom, i što su na propisan način nosili oružje. Raspravno vijeće je ranije konstatiralo da je 6. kolovoza 1995. HV bio nazočan u Vrbniku (v. 4.1.15 Lazo Damjanić - Daljnje pojašnjenje, br. 258). Na temelju toga, Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su opisali spomenuta Srpkinja i Dawes bile pripadnici HV-a. S obzirom na nacionalni sastav Vrbnika 1991., Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici znatnog broja odnesenih predmeta bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice u poglavljima 5.6.2 i 5.8.2 (f) dolje u tekstu.

1090. U UNMO-ovom izvješću se navodi da su 10. kolovoza 1995., ili približno tog datuma, srpski seljani iz Amanović Polja, Klanca i Vukadina na području Vrbnika vidjeli jednu grupu koju su opisali kao hrvatsku vojsku kako pljačka kuće Srba koji su odabrali otići u Srbiju. Na temelju opisa koje su dali ti seljani, Raspravno vijeće se uvjerilo da su te osobe nosile uniforme vojnog tipa. Međutim, izvješće UNMO-a ne pruža više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za tu kvalifikaciju. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za nju valjana činjenična osnova. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne na području Vrbnika 10. kolovoza 1995., ili približno tog datuma. S tim u vezi, Raspravno vijeće napominje da se tužiteljstvo pozvalo na dokazni predmet P2349, koji je datiran 11. kolovoza 1995., ali koji ne pruža informacije o tome kada su se dogodili relevantni događaji. Raspravno vijeće stoga ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

1091. Prema svjedočenju Vesele Damjanić, 11. ili 12. kolovoza 1995. civili i vojnici iznosili su namještaj i druge vrijedne predmete iz kuće Nikole Damjanića u Vrbniku, koje su vojnici zatim tovarili na kamione i u automobile. Na temelju opisa nekih od tih osoba kao vojnika, Raspravno vijeće se uvjerilo da su oni na sebi imali uniforme vojnog tipa. Međutim, Vesela Damjanić nije pružila više pojedinosti u pogledu činjenične

osnove za tu kvalifikaciju. Raspravno vijeće stoga ne može ocijeniti postoji li za tu kvalifikaciju valjana činjenična osnova. S tim u vezi, Raspravno vijeće je također uzelo u obzir činjenicu da su te osobe u uniformama djelovale zajedno s osobama koje se navode kao civili. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u Vrbniku ili u blizini Vrbnika 11. ili 12. kolovoza 1995. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1 i 4 Optužnice.

Cesta Knin-Drniš

1092. Raspravnom vijeću su predloženi relevantni dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju duž ceste Knin-Drniš. Dokazi koji se odnose na sela Čenići, Čolovići, Kaldrma, Kosovo, Ramljane, Uzdolje i Vrbnik, smještena u općini Orlić, razmotreni su zasebno – u poglavlju 4.1.15 (Stevo Berić i drugi - Prilog, br. 7) i u poglavlju 4.2.15, Općina Orlić. Ovdje se razmatra ostatak dokaza koji se odnose na pljačkanje i uništavanje duž te ceste. Raspravno vijeće je dokaze o kojima govori u nastavku pažljivo usporedilo s dokazima koji se tiču konkretnih gore navedenih sela i uvjerilo se da nema preklapanja dokaza koje bi dovelo do proizvoljne višestrukosti zaključaka o istom incidentu.

1093. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o uništavanju i pljačkanju duž ceste Knin-Drniš predloženi prvenstveno putem svjedočenja Philipa Berikoffa, Johna Hilla, Murraya Dawesa i Aluna Robertsa. Cesta Knin-Drniš prolazi kroz općine Knin, Orlić i Drniš. Prema popisu stanovništva iz 1991., sela duž te ceste, koja uključuju Ramljane (s 559 Srba od ukupno 569 stanovnika), Uzdolje (sa 766 Srba od ukupno 767 stanovnika), Vrbnik (s 1.309 Srba od ukupno 1.332 stanovnika), Zvjerinac (s 290 Srba od ukupno 344 stanovnika) i Tepljuh (s 360 Srba od ukupno 433 stanovnika), bila su 1991. pretežno srpska, uz izuzetak Siverića (s 97 Srba od ukupno 992 stanovnika), koji je 1991. bio pretežno hrvatski.⁴⁰³⁵

⁴⁰³⁵ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 74, 110.

1094. **John Hill**, zapovjednik međunarodne vojne policije u Sektoru Jug od početka lipnja 1995. do 8. prosinca 1995. godine,⁴⁰³⁶ u svom je svjedočenju izjavio da su se u jutarnjim satima 8. kolovoza 1995. on, Tremblay i Berikoff odvezli iz Knina do Drniša.⁴⁰³⁷ U jednom malom selu na cesti prema Drnišu Hill je vidio hrvatske tenkove.⁴⁰³⁸ Hill je također iz automobila vidio "sustavnu" pljačku, naime, vidio je kako civilna policija usmjerava promet i stoji po strani dok su drugi civilni policajci, odjeveni u svijetloplave košulje i sive hlače, zajedno s civilima pljačkali kuće i tovarili stoku u prikolice.⁴⁰³⁹ Vidio je ljude kako dolaze u automobilima s prikolicama i iz kuća iznose televizore, stereo-uređaje i hranu, stavljajući zatim stvari koje su našli po kućama u automobile, na krovne prtljažnike i u prikolice.⁴⁰⁴⁰ Također je vidio jednog civilnog policajca kako tovari konje iz jedne kuće u stražnji dio kamiona.⁴⁰⁴¹ Hill je osim toga izjavio da je većina kuća duž ceste bila uništena ili spaljena, ali da nije bilo tragova borbi i da su tjedan dana ranije te kuće bile neoštećene.⁴⁰⁴² Tom rutom su prošli za 45-50 minuta, brzinom od 60-70 kilometara na sat. Kad su stigli u Drniš, Hill nije vidio toliku štetu kao duž ceste prema Drnišu.⁴⁰⁴³ Izjavio je da su na povratku iz Drniša u Knin bili zaustavljeni na kontrolnom punktu ispred Drniša, ali nakon što je spomenuo ime Ivana Jurića, dopušteno im je da prođu.⁴⁰⁴⁴ Hill je izjavio da su 19. kolovoza 1995. on i dvojica njegovih ljudi otišli u Drniš po jedan jako vrijedni ukradeni buldožer UN-a, ali da im lokalna vojna policija nije dopustila da ga preuzmu.⁴⁰⁴⁵

1095. **Murray Dawes**, civilna osoba, bivši službenik UN-a za smještaj, stacioniran u općini Knin od svibnja 1994. do listopada 1995.,⁴⁰⁴⁶ u svom je svjedočenju izjavio da se 8. kolovoza 1995. s konvojem od tri UN-ove cisterne za vodu odvezao prema jugu, u

⁴⁰³⁶ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 2; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 3, 93; P293 (John Hill, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 3.

⁴⁰³⁷ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 30; John Hill, T. 3763, 3782-3783; P301 (Izvešće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 5; P307 (Karta kretanja Johna Hilla prilikom ophodnji poslije operacije Oluja); D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴⁰³⁸ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 30.

⁴⁰³⁹ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 30-31; John Hill, T. 3763; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴⁰⁴⁰ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 31.

⁴⁰⁴¹ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 30-31; John Hill, T. 3763.

⁴⁰⁴² P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 30, 35-36; John Hill, T. 3763.

⁴⁰⁴³ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 36.

⁴⁰⁴⁴ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 34-35.

⁴⁰⁴⁵ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 87-88.

⁴⁰⁴⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 1-2.

smjeru Drniša.⁴⁰⁴⁷ Duž glavne ceste bilo je puno vojnika HV-a i raznih kontrolnih punktova koje su nadzirali hrvatski vojnici. Ti vojnici su se Dawesu činili "disciplinirano i bili su dobro odjeveni." Svi su na sebi imali crne uniforme s pancir-košuljama i beretkama.⁴⁰⁴⁸ Koliko Dawes pamti, njihova vozila su bila drugačije boje od vozila običnih postrojbi HV-a, ali im je registracija počinjala slovima "HV", što znači da se ipak radilo o vojnim vozilima.⁴⁰⁴⁹ Vojnici HV-a u crnim uniformama, od kojih su mnogi dobro govorili engleski, zaustavili su svjedoka i njegov konvoj pet-šest puta putem od Knina do Drniša radi legitimiranja.⁴⁰⁵⁰ Na jednom od tih kontrolnih punktova, vojnik koji je zaustavio svjedoka pozvao je jednu osobu po čijem držanju je svjedok zaključio da je bila višeg ranga i ona mu je, nakon što je s njim porazgovarala, odobrila da produži dalje cestom.⁴⁰⁵¹ Gledajući pored kontrolnih punktova i uz cestu, svjedok je vidio uniformirane vojnike HV-a kako sustavno iznose predmete iz kuća, stavljajući ih pored kuća ili tovarući u stražnji dio hrvatskih vojnih kamiona.⁴⁰⁵² Prema riječima svjedoka, činilo se da vojnici izvršavaju svoje zadatke vrlo profesionalno i metodično, bez entuzijazma ili ponosa što ih je svjedok zamijetio kod vojnika HV-a u Vrbniku.⁴⁰⁵³ Svjedok je također po prvi put primijetio civilna vozila i vidio da i civili sudjeluju u pljački.⁴⁰⁵⁴ Vojnici u kompletnim uniformama i civili pljačkali su kuće duž ceste i zatim ih palili.⁴⁰⁵⁵ Dawes je vidio vojnike kako pale kuće tako što bi ih polili benzinom, a potom zapalili. Vidio je jednog vojnika kako iz protuavionskog topa s kamiona s ravnom platformom puca po kućama u blizini sela Uzdolje, u općini Orlić, ne bi li ih zapalio. Od zapaljenih kuća nebo se potpuno zacrnjelo, do te mjere da se teško disalo.⁴⁰⁵⁶ Prema riječima svjedoka, uništavanje je prestajalo u Drnišu, u kojem je završavala i nekadašnja zona razdvajanja.⁴⁰⁵⁷ U Drnišu ni na ostatku ceste do obale, odnosno Primoštena, nije bilo paleža.⁴⁰⁵⁸ Kasnije tog popodneva Dawes i njegov konvoj

⁴⁰⁴⁷ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 10; Murray Dawes, T. 10406, 10414-10415.

⁴⁰⁴⁸ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 10.

⁴⁰⁴⁹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 10; Murray Dawes, T. 10407.

⁴⁰⁵⁰ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 10; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 33; Murray Dawes, T. 10406.

⁴⁰⁵¹ Murray Dawes, T. 10407.

⁴⁰⁵² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 10; Murray Dawes, T. 10406-10407, 10527.

⁴⁰⁵³ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 33; Murray Dawes, T. 10406.

⁴⁰⁵⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 10.

⁴⁰⁵⁵ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 10; Murray Dawes, T. 10527.

⁴⁰⁵⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 10.

⁴⁰⁵⁷ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 33.

⁴⁰⁵⁸ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 10; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 33.

vratili su se istom cestom u Knin.⁴⁰⁵⁹ Svjedok je vidio da palež i pljačka i dalje traju.⁴⁰⁶⁰ Sela koja su ranije pljačkana sada su gorjela i do tog vremena je većina sela duž te ceste bila u potpunosti uništena. Cijelim putem od Drniša do Knina nebo se crnjelo, a vjetar je preko ceste nosio prljavštinu, prašinu i djeliće spaljenih kuća.⁴⁰⁶¹ U bazu UN-a stigli su oko 18:00 sati.⁴⁰⁶²

1096. **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,⁴⁰⁶³ u svom je svjedočenju izjavio da je 9. kolovoza 1995. po prvi put izašao iz baze UN-a, i iz Knina, zaputivši se cestom prema Drnišu, i da je tik uz cestu vidio otprilike sedam ili osam kuća u plamenu.⁴⁰⁶⁴ Prema Flynnovim riječima, gotovo polovica tih kuća imala je uništene krovove i bila je teško oštećena.⁴⁰⁶⁵ Cestom se kretalo malo civilnih vozila, ali puno vojnih.⁴⁰⁶⁶ Kad su Flynn i njegov HRAT izašli iz automobila pogledati jednu kuću koja je gorjela pored ceste, iz jednog automobila su izišli muškarci u radnim vojnim uniformama, koji su im prišli, tvrdi Flynn, krajnje uzrujani činjenicom da HRAT izbliza gleda tu kuću.⁴⁰⁶⁷ Dana 11. kolovoza 1995., HRAT je izvijestio da je na potezu od Knina do Raševića, u općini Polača, vidio mnoge kuće kako gore, ali hrvatske vlasti su i dalje branile pristup tom području.⁴⁰⁶⁸ Dana 15. kolovoza 1995., Flynn je putem u Vrliku primijetio da je otprilike trećina kuća u selima uz cestu uništena.⁴⁰⁶⁹ HRAT je izvijestio da je 1. rujna 1995. vidio jednu kuću kako gori blizu Strmice, u općini Knin.⁴⁰⁷⁰

⁴⁰⁵⁹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 10; Murray Dawes, T. 10407.

⁴⁰⁶⁰ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 10.

⁴⁰⁶¹ Murray Dawes, T. 10407.

⁴⁰⁶² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 10.

⁴⁰⁶³ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

⁴⁰⁶⁴ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 16, 18-19; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 7; P30 (Dnevno izvješće HRAT-a, 9. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴⁰⁶⁵ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 7; P30 (Dnevno izvješće HRAT-a, 9. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴⁰⁶⁶ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 16.

⁴⁰⁶⁷ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 24.

⁴⁰⁶⁸ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 9; P41 (Dnevno izvješće HRAT-a, 11. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁰⁶⁹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 14; P33 (Dnevno izvješće HRAT-a, 15. kolovoza 1995.), str. 2-3.

⁴⁰⁷⁰ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 28; Edward Flynn, T. 1118-1119; P24 (Karta Sektora Jug s označenim lokacijama); P49 (Dnevno izvješće HRAT-a, 30.-31. kolovoza, 1. rujna 1995.), str. 1.

1097. U jutarnjim satima 6. kolovoza 1995., zapovjednik Kenijskog voda kretao se cestom od Drniša prema Kninu i vidio velik broj vojnika HV-a, požare i ubijenu stoku.⁴⁰⁷¹

1098. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,⁴⁰⁷² u svom je svjedočenju izjavio da je, vozeći se nakon operacije Oluja nekoliko puta cestom Knin-Drniš, vidio kuće koje su gorjele ili su već bile izgorjele, a stanovništvu gotovo da nije bilo traga.⁴⁰⁷³ Dana 10. kolovoza 1995., dok je bio u ophodnji s HRAT-om, Roberts je s desne strane ceste Knin-Drniš, u jednom malom zaseoku na 12 kilometara od Knina, vidio jednu kuću koja je upravo bila zapaljena. Potom je na manje od 20 metara vidio dvojicu vojnika koji su se pojavili iza kuće, prešli cestu i uputili se natrag prema dva džipa HV-a. Nekoliko kilometara dalje na toj cesti, u smjeru mjesta Kosovo, u općini Orlić, Roberts je naišao na nekoliko kuća koje su upravo bile zapaljene i neka parkirana vozila HV-a, a ispred kuća iz kojih se uzdizao dim vidio je dva do četiri vojnika u hrvatskim uniformama.⁴⁰⁷⁴ Prema jednom članku objavljenom u splitskom *Feral Tribuneu*, jedan dužnosnik UN-a nabrojio je da je na 18-kilometarskoj dionici ceste Knin-Drniš gorjelo 45 kuća, ne računajući dim što se uzdizao iznad drugih, ranije zapaljenih kuća.⁴⁰⁷⁵ Roberts je dostavio fotografiju snimljenu približno 14. kolovoza 1995. na kojoj se vidi jedna mrtva životinja na cesti Knin-Kistanje.⁴⁰⁷⁶ Dana 6. rujna 1995., Roberts i drugi članovi HRAT-a zatekli su područje na potezu između Donjeg Lapca i raskrižja u Otriću, u općini Gračac, pusto, s tragovima, kako je opisao, sustavnog uništavanja velikih razmjera i stotinama spaljenih kuća. Prisutni su u svom izvješću zabilježili da je taj potez najvjerojatnije bio najtemeljitije uništen dio Sektora Jug, te da većina tog uništavanja nije bila posljedica ratnih operacija.⁴⁰⁷⁷

⁴⁰⁷¹ P351 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 13:00 sati, 6. kolovoza 1995.), str. 4.

⁴⁰⁷² P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

⁴⁰⁷³ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 12.

⁴⁰⁷⁴ P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6.

⁴⁰⁷⁵ P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 28-29; P711 (Robertsova izjava za tisak koju je objavio Tanjug, 14. kolovoza 1995.).

⁴⁰⁷⁶ P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 32, br. 22; P683 (Razne fotografije posljedica uništavanja, pljačke i ubijanja u Kninu i u selima, snimljene u razdoblju od 10. kolovoza do sredine listopada 1995.), str. 43-44.

⁴⁰⁷⁷ P710 (Izvješće HRAT-a za Donji Lapac i Otrić, 6. rujna 1995.).

1099. **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu od ožujka do prosinca 1995.,⁴⁰⁷⁸ prošla je 9. kolovoza 1995. cestom Knin-Drniš i izjavila da je vidjela spaljene i uništene kuće, kao i kuće u plamenu.⁴⁰⁷⁹ Dana 10. kolovoza 1995. vidjela je da kuće i usjevi gore i da posvuda leže strvine.⁴⁰⁸⁰ Potvrdila je da je 11. kolovoza 1995. na potezu od Knina do Raštevica, u općini Polača, vidjela puno kuća u plamenu i da je te večeri duž ceste Knin-Drniš vidjela 35-40 kuća u plamenu i nekoliko vozila HV-a, kao što je opisano u HRAT-ovom izvješću od 11. kolovoza 1995.⁴⁰⁸¹

1100. Goran Dodig izjavio je da je 7. kolovoza 1995. krenuo iz Splita u Knin cestom preko Drniša i rekao da je na cestama bilo puno ljudi.⁴⁰⁸² Prema riječima svjedoka, s ceste se vidjelo svega nekoliko spaljenih kuća, ali je vidio kuće oštećene granatiranjem i dim u daljini.⁴⁰⁸³

1101. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je uzelo u obzir dokazni predmet P2349, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.1.15 (Stevo Berić i drugi - Prilog, br. 7), dokazni predmet P2559 (str. 3-4), dokazni predmet P71, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.15 (Čolovići), dokazni predmet D180, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.1.9 (Jovica Plavša - Daljnje pojašnjenje, br. 126), kao i svjedočenje Philipa Berikoffa, čiji prikaz se daje u poglavlju 4.2.1.

1102. Raspravno vijeće konstatira da su svjedočenja Berikoffa, Hilla i Dawesa o događajima od 8. kolovoza 1995. poprilično slična glede mjesta i datuma, kao i izgleda i aktivnosti osoba koje su vidjeli. Nepodudarnosti u njihovim svjedočenjima nisu kontradiktorne, budući da se čini da naprosto odražavaju različite spoznaje stečene zapažanjem na toj cesti u različito vrijeme. Raspravno vijeće konstatira da su prije 8. kolovoza 1995. kuće, polja i stoka duž ceste Knin-Drniš većinom bili netaknuti. Do 8. kolovoza 1995. većina kuća duž tog pravca uništena je ili spaljena, a duž ceste su ležale brojne strvine u raspadanju. Raspravno vijeće konstatira, na temelju Dawesovog svjedočenja, da su 8. kolovoza 1995. osobe koje se navode kao vojnici palile kuće uz

⁴⁰⁷⁸ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1-2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7-9, 11-12; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12000, 12024, 12075-12076.

⁴⁰⁷⁹ P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 18.

⁴⁰⁸⁰ P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 23.

⁴⁰⁸¹ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 3-4.

⁴⁰⁸² D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 5; Goran Dodig, T. 22644.

⁴⁰⁸³ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 5, 11; Goran Dodig, T. 22644, 22712-22713.

cestu Knin-Drniš tako što su više kuća polile benzinom i zapalile ih. Nadalje, jedna druga osoba koja se navodi kao vojnik pucala je iz protuavionskog topa s kamiona s ravnim platformom na kuće u blizini Uzdolja, u općini Orlić, koje su se potom zapalile.

1103. Raspravno vijeće nadalje konstatira, na temelju svjedočenja Berikoffa, Hilla i Dawesa, da su istoga dana osobe koje se navode kao civilni policajci, vojnici, hrvatski vojnici, te vojnici HV-a odnosile razne nespecificirane predmete i odvozile stoku iz kuća duž ceste Knin-Drniš. Berikoff, Hill i Dawes izjavili su da su osobe koje su naveli kao pripadnike civilne policije, a za koje je Hill rekao da su bile odjevene u svijetloplave košulje i sive hlače, usmjeravale promet i stajale po strani dok su se zbivali ti incidenti. Berikoff je također izjavio da je te osobe koje se navode kao pripadnici civilne policije vidio kako nešto označavaju na podlošcima za pisanje. Prema Hillovom svjedočenju, civili su također odnosili iz kuća duž te ceste predmete poput televizora, stereo-uređaja i hrane. Međutim, kako se na temelju tih dokaza o odnošenju predmeta od strane civila ne može se utvrditi da je u tome sudjelovala civilna policija, kao ni hrvatska vojska, Raspravno vijeće ih neće dalje razmatrati. S tim u vezi, vidi poglavlje 2.

1104. S obzirom na to da su Berikoff, Hill i Dawes počinitelje opisali kao vojnike, hrvatske vojnike, vojnike HV-a i civilne policajce, Raspravno vijeće konstatira da su oni na sebi imali uniforme vojnog odnosno policijskog tipa. Nadalje, Raspravno vijeće je razmotrilo svjedočenja Berikoffa, Dawesa i Hilla u vezi s nazočnošću hrvatskih tenkova, vozila s registarskim tablicama "HV-a" i niza kamiona na koje su osobe koje se navode kao hrvatski vojnici tovarile stoku i nespecificirane predmete. Vijeće je uzelo u obzir i to da se, prema operativnom dnevniku ZP-a Split, 6. domobranska pukovnija 8. kolovoza 1995. nalazila u blizini Zvjerinca, Markovca, Manojlovića, Turića, Bajanove Staje i Miloševe Drage, smještenih u općini Orlić. Na temelju gore navedenog, Raspravno vijeće stoga konstatira da su neke od tih osoba bile pripadnici HV-a. Nadalje, uzimajući u obzir datum i mjesto tih događaja, kao i činjenicu da su neki od počinitelja na sebi imali uniforme policijskog tipa, Raspravno vijeće konstatira da su oni bili pripadnici hrvatske civilne policije. Osim toga, imajući u vidu da je većina sela duž ceste Knin-Drniš, prema popisu stanovništva iz 1991., bila pretežito srpska, te uzimajući u obzir da su, prema Berikoffovom svjedočenju, kuće s hrvatskim oznakama bile pošteđene, Raspravno vijeće konstatira da su krajinski Srbi bili vlasnici ili stanari znatnog broja, ako ne i svih, spaljenih ili uništenih kuća, kao i vlasnici znatnog broja

ako ne i svih, odnesenih predmeta. Raspravno vijeće će dalje razmotriti te incidente u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2, 5.6.2 i 5.8.2 (f) i (g) dolje u tekstu.

1105. Raspravno vijeće nadalje konstatira, na temelju Berikoffovog svjedočenja, da je 10. kolovoza 1995. na cesti Knin-Drniš jedna grupa osoba koje se navode kao hrvatski vojnici tovarila stoku i vrijedne predmete iz više kuća na kamione, dok su osobe koje se navode kao civilna policija to gledale, usmjeravale promet i ponovno nešto označavale na podlošcima za pisanje. Nadalje, Raspravno vijeće napominje da su kuće koje su bile označene kao hrvatske i tom prilikom zaobilažene, te da je Berikoffu rečeno da se otuđeni predmeti odnose na jednu središnju lokaciju s koje će poslije biti podijeljeni vlasnicima. Raspravno vijeće također konstatira, na temelju Robertsovog svjedočenja, da su se istoga dana na istoj cesti dvije osobe koje se navode kao vojnici pojavile iza jedne kuće koja je upravo bila zapaljena, te da su se vratile u dva vozila koja svjedok navodi kao džipove HV-a. Uzimajući u obzir da su te dvije osobe bile iza kuće i da su se u svoja vozila vratile nedugo nakon što je kuću zahvatio plamen, Raspravno vijeće konstatira da su je one i zapalile. S obzirom na to da su Berikoff i Roberts počinitelje tih incidenata opisali kao vojnike, Raspravno vijeće konstatira da su oni na sebi imali uniforme vojnog tipa. Nadalje, uzimajući u obzir prisutnost HV-a toga dana u obližnjem selu Kosovo (v. poglavlje 4.2.15, Selo Kosovo), Raspravno vijeće konstatira da su počinitelji bili pripadnici hrvatskih vojnih snaga. Što se tiče te jedne spaljene kuće, Raspravnom vijeću nisu predloženi neposredni dokazi o nacionalnosti njenog vlasnika, odnosno stanara. S obzirom na ograničeni opseg uništavanja, podaci iz popisa stanovništva iz 1991. neće u ovom slučaju biti od pomoći. Glede odnošenja nespecificiranih predmeta, s obzirom na činjenicu da je većina sela duž ceste Knin-Drniš 1991. bila pretežno srpska, te s obzirom na to da su kuće koje su bile označene kao hrvatske bile pošteđene, Raspravno vijeće konstatira da su vlasnici znatnog broja, ako ne i svih, odnesenih predmeta bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti te incidente u vezi s točkama 1, 4 i 5 Optužnice u poglavljima 5.5.2, 5.6.2 i 5.8.2 (f) i (g) dolje u tekstu.

1106. Dokazi nadalje ukazuju na to da su od 6. do 11. i 15. kolovoza 1995. brojne kuće, polja i vozila duž ceste Knin-Drniš bili oštećeni, uništeni, spaljeni ili da su još gorjeli, dok je tek pokoje selo ostalo netaknuto. Dokazi ukazuju i na to da je na tom potezu bilo i puno mrtve stoke. Međutim, ti dokazi su nedovoljno konkretni i ne

ukazuju na to tko je, kada i u kojim okolnostima zapalio te kuće, odnosno ubio te životinje. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkama 1 i 5 Optužnice.

4.3 Nehumana djela i okrutno postupanje

4.3.1 Pregled optužbi

1107. **Optuženici se u Optužnici terete za** nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti i okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja, počinjena najkasnije srpnja 1995. do približno 30. rujna 1995., u sljedećim općinama: Benkovac, Donji Lapac, Drniš, Gračac, Kistanje, Knin i Orlić.⁴⁰⁸⁴ Optuženici se u Optužnici također terete za nehumana djela kao djela u osnovi progona - zločina protiv čovječnosti - počinjena u istom razdoblju, u navedenim općinama i općinama Civljane, Ervenik, Lišane Ostrovičke, Lisičić, Nadvoda, Obrovac i Oklaj.⁴⁰⁸⁵

1108. Raspravno vijeće je razmotrilo dokaze, koji su mu predloženi, o velikom broju konkretnih incidenata nehumanih djela i okrutnog postupanja za koje se optuženici terete. Međutim, kao što je rečeno u poglavlju 2, Vijeće će se ovdje baviti samo onim incidentima za koje su dokazi dovoljno detaljni da bi se moglo razmotriti je li počinjen zločin, i ako jest, može li se utvrditi pripadnost glavnog počinitelja.⁴⁰⁸⁶ Osim incidenata o kojima se govori u ovom poglavlju, Raspravno vijeće se u drugim poglavljima bavilo određenim brojem incidenata nehumanih djela i okrutnog postupanja koje se navodi u Optužnici, jer su dokazi o tim incidentima isprepleteni s dokazima koji se prvenstveno odnose na druga kaznena djela za koja se optuženici terete.⁴⁰⁸⁷

⁴⁰⁸⁴ Optužnica, par. 53.

⁴⁰⁸⁵ Optužnica, par. 48.

⁴⁰⁸⁶ V. poglavlje 2, paragraf pod naslovom "Zaključci".

⁴⁰⁸⁷ Radoslav Ognjenović i Mirko Ognjenović u poglavlju 4.1.8 (Uroš Šarić i Uroš Ognjenović - Prilog br. 8); žena koja je bila sa Živkom Stojakovim, u poglavlju 4.1.9 (Živko Stojakov - Daljnje pojašnjenje br. 184); Svjedok 67 u poglavlju 4.1.15 (Stevo Berić i drugi - Prilog br. 7); neimenovani civili u poglavlju 4.2.9 (Raškovići).

4.3.2 Općina Benkovac

Konstantin Drča

1109. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o zlostavljanju Konstantina Drče predočeni putem svjedočenja same žrtve. Drča, Srbin, pripadnik pričuvnog sastava SVK,⁴⁰⁸⁸ izjavio je da su ga 11. kolovoza 1995. oko 16:30 sati ispred njegove kuće u Benkovcu uhitili ljudi u maskirnim uniformama, s automatskim puškama i oznakom na lijevom rukavu na kojoj je pisalo “Vojna policija, 92. (ili 72.) satnija, 4. splitska brigada”.⁴⁰⁸⁹ Svjedok je zatim odveden civilnim vozilom do mjesta koje opisuje kao zapovjedništvo VP u Benkovcu, smješteno u privatnoj kući u vlasništvu Đorđa Čalića, gdje je saslušan.⁴⁰⁹⁰ Svjedok je doveden u prostoriju na čijim zidovima su bile svježe mrlje od krvi i u njoj je zatekao još jednog pritvorenika, Todora Šarića, koji mu je rekao da su njega, kao i druge zatvorenike, tukli. Tijekom prva dva dana saslušavanja pripadnici VP tukli su svjedoka pet ili šest puta i prijetili mu da će ga zaklati. Iako su premlaćivanja prestala nakon otprilike dva dana, prijetnje i uvrede su se nastavile tijekom sljedeća dva do tri mjeseca. Drča je u pritvoru u zapovjedništvu VP u Benkovcu ostao do 5. ožujka 1996.⁴⁰⁹¹ Iako je svjedok kasnije saznao da je 1993. protiv njega podignuta optužnica za terorizam i ugrožavanje ustavnog poretka i teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske, dok je bio pritvoren u Benkovcu nije izveden pred istražnog suca niti su mu uručeni bilo kakvi dokumenti u kojima se navodi da je protiv njega podignuta optužnica.⁴⁰⁹² Svjedok je izjavio da mu nije bilo dozvoljeno da kontaktira obitelj sve do početka 1996. godine. Jedini put kad se susreo s MOCK-om bilo je 29. studenog 1995., prilikom njihovog nenajavljenog posjeta, kad su mu vojni policajci rekli da ne oda da je Šarić također ondje pritvoren, jer da će u protivnom “snositi posljedice”. Tijekom pritvora u Benkovcu svjedok je vidio kako je više civila dovedeno u stožer VP na saslušanje, nakon čega su odvedeni na neko njemu nepoznato odredište. Svjedok je izjavio da je tijekom njegovog

⁴⁰⁸⁸ P2509 (Konstantin Drča, izjava svjedoka, 26. svibnja 1997.), str. 1-2.

⁴⁰⁸⁹ P2509 (Konstantin Drča, izjava svjedoka, 26. svibnja 1997.), str. 3.

⁴⁰⁹⁰ P2509 (Konstantin Drča, izjava svjedoka, 26. svibnja 1997.), str. 3-4.

⁴⁰⁹¹ P2509 (Konstantin Drča, izjava svjedoka, 26. svibnja 1997.), str. 4.

⁴⁰⁹² P2509 (Konstantin Drča, izjava svjedoka, 26. svibnja 1997.), str. 4-5.

zatočenja zapovjednik stožera VP u Benkovcu bio satnik Grancarić.⁴⁰⁹³ Tijekom prvog mjeseca njegovog pritvora, VP je zapovjedila svjedoku i Šariću da iznesu sve osobne stvari, uključujući i namještaj, iz nekadašnjih vojnih stanova JNA u Benkovcu. VP je također naložila svjedoku i Šariću da očiste druge stanove u koje se namjeravala smjestiti hrvatska vojna policija, pa su otprilike u desetak navrata svjedok i Šarić selili namještaj iz jednog stana u drugi. Drča i Šarić ukrcavali su osobnu imovinu na civilne kamione s registarskim tablicama HV-a, koje su vojni policajci odvozili na svjedoku nepoznato odredište.⁴⁰⁹⁴ U kolovozu-rujnu 1995. svjedok i Šarić odvedeni su u vojarnu u Benkovcu, gdje su s civilnih i vojnih kamiona, kao i iz civilnih automobila i traktora, istovarivali osobnu imovinu poput televizora, vratâ, stoke, mehaničarskih alata, sve ono što bi civilna policija i VP zaplijenili od pljačkaša. Neke od tih zaplijenjenih stvari VP je odvozila u vojarnu, dok su druge odvožene u civilno skladište, koje su za tu svrhu osigurale općinske vlasti i gdje su trebale biti odvožene sve zaplijenjene stvari. Svjedok je izjavio da su te stvari obično uzimali pripadnici HV-a i civilne policije za vlastite potrebe, i da je on bio nazočan kad su neke od tih stvari odnošene u stanove i kuće pripadnika HV-a. U razdoblju od listopada do prosinca 1995., svjedok i Šarić su u nekoliko navrata odvođeni u šume u privatnom vlasništvu na području Bukovice, gdje im je naređeno da sijeku stabla za ogrjev. U tim prilikama svjedok je primijetio da su gotovo sve kuće u selima Medviđa, u općini Lisičić, Ervenik i Bilišane u općini Obrovac, Modrino Selo u općini Kistanje, Biovičino Selo, u općini Kistanje, kao i u Parčićima, bile spaljene i uništene, uključujući i pravoslavnu crkvu u Medviđi. Drči i Šariću bilo je naloženo da iznesu drva za ogrjev iz kuća u tim selima. U tim prilikama svjedok je vidio brojna vozila, kako civilna tako i vojna, sa šibenskim, zadarskim i splitskim registarskim tablicama, natovarena stokom, građevinskim materijalom i namještajem, kojima su upravljali muškarci u civilnoj odjeći i u vojnim uniformama. Dana 5. ožujka 1996., svjedok je prebačen u okružni zatvor u Zadru, gdje je napokon izveden pred vojnog istražnog suca, da bi kasnije bio prebačen u okružni zatvor u Splitu, odakle je pušten na slobodu 30. svibnja 1996., nakon što je u nazočnosti upravnika zatvora potpisao izjavu da dobrovoljno napušta Hrvatsku. Zatim je odveden u izbjeglički centar u Đakovu, da bi 8. lipnja 1996. stigao u Srbiju, nakon što je potpisao još jednu izjavu da dobrovoljno napušta Hrvatsku, ovaj put pred

⁴⁰⁹³ P2509 (Konstantin Drča, izjava svjedoka, 26. svibnja 1997.), str. 4.

⁴⁰⁹⁴ P2509 (Konstantin Drča, izjava svjedoka, 26. svibnja 1997.), str. 4-5.

predstavnicima MOCK-a.⁴⁰⁹⁵ Raspravno vijeće Drčino svjedočenje u vezi s navodima o pljačkanju razmatra u poglavlju 4.2.2 (Grad Benkovac).

1110. Osim gore navedenog svjedočenja, Raspravno vijeće je u vezi s ovim incidentom razmotrilo D1749, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.2 (Grad Benkovac).

1111. Na temelju dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su oko 16:30 sati 11. kolovoza 1995., osobe u maskirnim uniformama naoružane automatskim puškama uhitile Srbina Konstantina Drču ispred njegove kuće u Benkovcu i odvele ga civilnim automobilom do jedne kuće u privatnom vlasništvu u Benkovcu, koju svjedok opisuje kao zapovjedništvo VP. Kako tvrdi Drča, te osobe su na lijevom rukavu imale oznaku na kojoj je pisalo "Vojna policija 92. (ili 72) satnija, 4. splitska brigada". Drču su u toj kući držali do 5. ožujka 1996. godine. Raspravno vijeće nadalje konstatira da su ga tijekom prva dva dana nakon ispitivanja, osobe koje je svjedok spominjao kao pripadnike VP tukle pet ili šest puta prijeteći mu da će ga zaklati. Uvrede i prijetnje nastavile su se tijekom naredna dva ili tri mjeseca. Imajući u vidu Drčin opis spomenutih osoba kao pripadnika VP, uzimajući u obzir oznake VP na lijevom rukavu osoba koje su ga uhitile, kao i dokaze o prisutnosti VP u Benkovcu tijekom kolovoza 1995., čiji se prikaz daje i koji se razmatraju u poglavlju 4.2.2 (Grad Benkovac), Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su ga držale u toj kući i koje su ga tukle i prijetile mu bili pripadnici VP. Premda dokazi ukazuju na to da je protiv Drče 1993. godine podignuta optužnica za terorizam i ugrožavanje ustavnog poretka i teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske, dok je bio zatočen u Benkovcu, Drča nije bio izveden pred istražnog suca, niti mu je uručen bilo kakav optužni dokument. **Raspravno vijeće će dalje razmotriti** taj incident u vezi s točkama 1, 8 i 9 Optužnice u poglavljima 5.7.2 i 5.8.2 (c) dolje u tekstu.

4.3.3 Općina Civljane

1112. **Raspravnom vijeću su predloženi nedovoljni relevantni dokazi ili mu nisu predloženi relevantni dokazi u vezi s** navodima o nehumanim djelima i okrutnom postupanju u općini Civljane.

⁴⁰⁹⁵ P2509 (Konstantin Drča, izjava svjedoka, 26. svibnja 1997.), str. 5.

4.3.4 Općina Donji Lapac

1113. Raspravnom vijeću su predloženi nedovoljni relevantni dokazi ili mu nisu predloženi relevantni dokazi u vezi s navodima o nehumanim djelima i okrutnom postupanju u općini Donji Lapac.

4.3.5 Općina Drniš

1114. Raspravnom vijeću su predloženi nedovoljni relevantni dokazi ili mu nisu predloženi relevantni dokazi u vezi s navodima o nehumanim djelima i okrutnom postupanju u općini Drniš.

4.3.6 Općina Ervenik

1115. Raspravnom vijeću su predloženi nedovoljni relevantni dokazi ili mu nisu predloženi relevantni dokazi u vezi s navodima o nehumanim djelima i okrutnom postupanju u općini Ervenik.

4.3.7 Općina Gračac

Bogdan Brkić

1116. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o zlostavljanju Bogdana Brkića predloženi prvenstveno putem svjedočenja Bogdana Brkića osobno i Pere Perkovića. **Bogdan Brkić**, Srbin iz Palanke u općini Gračac, rođen 1926.,⁴⁰⁹⁶ izjavio je da bi se, nakon što je počelo granatiranje Knina u sklopu operacije Oluja, sakrio u brdima svaki put kad bi začuo da se približava automobil. U ranim jutarnjim satima 9. kolovoza 1995., vratio se iz svog skrovišta u brdima u Palanku, gdje je vidio mrtvo tijelo Dušana Brkića kako leži u Dušanovom dvorištu. Bogdan Brkić je vidio ranu od metka na lijevoj strani Dušanovog tijela. Jednog jutra, najkasnije 12. kolovoza 1995., tri hrvatska vojnika sa automatskim puškama, odjeveni u maskirne uniforme, pojavili su se u kući Bogdana Brkića. Vojnici su zgrabili Brkića za odjeću i zahtijevali da im dâ novac, a zatim su mu pretresli kuću. Nakon što je popio rakije, jedan od vojnika zapovijedio je drugima da vežu Brkića za šljivu iza njegove kuće, što su oni i učinili.

⁴⁰⁹⁶ P2506 (Bogdan Brkić, izjava svjedoka, 21. siječnja 1999.), str. 1-2, 4.

Vojnici su zatim Brkiću pod noge stavili jedno njegovo staro odijelo i nešto slame i zapalili ih. U bolovima od vatre, Brkić je nogama odbacio zapaljeno odijelo. Nakon što su vojnici odvezali Brkića, silom su ga odvukli do kuće njegovog prijatelja, u potrazi za pršutom, ali kako tamo pršut nisu našli, vratili su Brkića kući. Jedan od vojnika rekao je Brkiću da su mu nedavno ubili susjeda. Brkić je shvatio da se to odnosi na ubojstvo Dušana Brkića.⁴⁰⁹⁷ Raspravno vijeće navode o ubojstvu Dušana Brkića razmatra u poglavlju 4.1.7 (Dušan Brkić - daljnje pojašnjenje br. 22).

1117. Brkić je isto tako izjavio da je jednog jutra početkom rujna 1995. hranio svinje ispred kuće, kad se zaustavio neki automobil. Iz vozila su izašla tri vojnika, a jedan od njih uperio je pištolj u Brkića. Vojnici su naredili Brkiću da zajedno s njima uđe u kuću, bacili ga na kauč i počeli ga tući tako jako da su mu slomili dva rebra. Vojnici su zatim pretražili Brkićev dom i uzeli radio, kilogram kave, 100 kuna, 20 njemačkih maraka i ručni sat. Prije nego što su otišli vojnici su Brkića gurnuli u potok pred njegovom kućom udarajući ga nogama. Nekoliko dana poslije, Brkića su predstavnici MOCK-a odveli u kninsku bolnicu. Ondje je bio hospitaliziran 15 dana.⁴⁰⁹⁸

1118. Prema izvješću UNCIVPOL-a od 8. listopada 1995., Boško Brkić iz Palanke, u općini Gračac, kazao je UNCIVPOL-u kako su ga 20. rujna 1995., ili približno tog datuma, trojica muškaraca u vojnim uniformama, koji su došli u dva civilna automobila, izveli iz kuće, istresli mu na glavu deterdžent za pranje suđa i pet kilograma šećera, uperili mu pušku u glavu i ispalili lažni metak, da bi ga zatim bacili u rijeku. Trojica muškaraca su zatim Bošku Brkiću rekla da će se vratiti i ubiti ga ako obavijesti policiju o tome što se dogodilo, ali on je to svejedno učinio. Ti su ljudi Brkiću također ukrali 100 kuna i 20 njemačkih maraka.⁴⁰⁹⁹

1119. **Pero Perković**, Hrvat iz Vodica, pripadnik 15. domobranske pukovnije HV-a prije, tijekom i nakon akcije Oluja,⁴¹⁰⁰ izjavio je da su jednog dana on i neki drugi iz njegove pukovnije, kad su bili na čišćenju terena u jednom selu na području Zrmanje u općini Gračac, naišli na starca po imenu Bogdan Brkić koji im je rekao da ima sina u srpskoj vojsci, pa su ga pitali ima li oružje.⁴¹⁰¹ Kad je Brkić odgovorio da nema nikakvog oružja, Nikola Rašić ga je vezao za stablo, poslagao odjeću oko njega i

⁴⁰⁹⁷ P2506 (Bogdan Brkić, izjava svjedoka, 21. siječnja 1999.), str. 4.

⁴⁰⁹⁸ P2506 (Bogdan Brkić, izjava svjedoka, 21. siječnja 1999.), str. 5.

⁴⁰⁹⁹ P797 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-294, 8. listopada 1995.).

⁴¹⁰⁰ Pero Perković, T. 19448, 19451, 19470, 19511, 19527, 19546-19547.

⁴¹⁰¹ Pero Perković, T. 19464-19465, 19492.

zaprijetio mu da će ga zapaliti ako ne prizna da ima oružje.⁴¹⁰² Perković je vidio kako starac pati, pa je zamolio Rašića da prestane, nakon čega je netko odvezao Brkića.⁴¹⁰³ Brkić im je zatim obećao tele.⁴¹⁰⁴ Rekli su mu da će ga obići i sutradan, ali kad su se sutradan opet pojavili Brkića više nije bilo tamo; ostavio im je poruku da je otišao i odveo janjad, a da teleta ni nema.⁴¹⁰⁵

1120. Primijetivši manje nepodudarnosti između svjedočenja Bogdana Brkića i Pere Perkovića, Raspravno vijeće konstatira da se njihove verzije događaja u cjelini podudaraju kad je riječ o glavnim točkama, pa zaključuje da su njihova svjedočenja pouzdana. Na temelju predočenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su 12. kolovoza 1995. ili malo prije tog datuma, pripadnici 15. domobranske pukovnije HV-a, uključujući Peru Perkovića i Nikolu Rašića, u maskirnim uniformama i naoružani automatskim puškama, došli u kuću Srbina Bogdana Brkića, u Palanci. Raspravno vijeće nadalje konstatira da su jedan ili više tih vojnika Bogdana Brkića vezali za stablo, prostrli komade tkanine pod njega i zapalili ih nanoseći mu fizičku bol. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1 (ukoliko se isti odnosi na nehumana djela), 8 i 9 Optužnice u poglavljima 5.7.2 i 5.8.2., dolje u tekstu.

1121. Dokazi koji su Vijeću predočeni putem Brkićevog svjedočenja također ukazuju na to da su se početkom rujna 1995. tri osobe, koje su opisane kao vojnici, i koje su se dovezle jednim automobilom, došle u njegovu kuću, uperile pištolj u njega i pretukle ga, pri čemu su mu slomile dva rebra. Te osobe su od Brkića uzele radioprijemnik, kilogram kave, ručni sat i nešto novca. Prije nego što su otišli, gurnuli su Brkića u potok ispred njegove kuće udarajući ga nogama. Nekoliko dana poslije Brkić je odveden u bolnicu u Kninu, gdje je hospitaliziran na 15 dana. Raspravnom vijeću također su predočeni dokazi iz druge ruke u obliku izvještaja UNCIVPOL-a za koji Raspravno vijeće smatra da se odnosi na isti incident i da se u jednom dijelu razlikuje od Brkićeve verzije. Na temelju svjedokovog opisa osoba kao vojnika i izvješća UNCIVPOL-a, Raspravno vijeće se uvjerilo da su dotične osobe nosile vojne uniforme. Međutim, na temelju gore navedenih dokaza ne može se utvrditi kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. Raspravnom vijeću

⁴¹⁰² Pero Perković, T. 19454, 19465, 19490-19491.

⁴¹⁰³ Pero Perković, T. 19465, 19491.

⁴¹⁰⁴ Pero Perković, T. 19465.

⁴¹⁰⁵ Pero Perković, T. 19465.

nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage, eventualno bile u to vrijeme prisutne u blizini Palanke. Raspravno vijeće, prema tome, ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu odnosno pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 4, 8 i 9 Optužnice.

Seljani u selu Palanka

1122. Što se tiče navoda o zlostavljanju seljana u selu Palanka, Raspravnom vijeću su s tim u vezi predloženi prvenstveno dokumentarni dokazi. Prema izvješću UNCIVPOL-a o incidentu od 20. rujna 1995., UNCIVPOL-u je Dragan Milinković prilikom obilaska zaseoka Kušac sela Palanka u općini Gračac, rekao da su 15. rujna 1995., jednim plavim i jednim žutim automobilom bez registarskih tablica u selo došla tri naoružana čovjeka u vojnim uniformama i da su prijetili nožem njemu i drugim seljanima. Ti ljudi su također oteli stoku od seljana prijeteći im nožem i pištoljem.⁴¹⁰⁶ Seljani iz tog zaseoka kazali su UNCIVPOL-u da su gotovo svakodnevno izloženi pljački, ali da su primijetili kako je policija iz Gračaca počela češće patrolirati tim područjem.⁴¹⁰⁷

1123. Dokazi ukazuju na to da su 15. rujna 1995., u selu Palanka, trojica naoružanih muškaraca u vojnim uniformama prijetili Draganu Milinkoviću nožem, te da su također prijetili i drugim seljanima nožem i pištoljem dok su im otimali stoku. Ti su ljudi vozili plavo i žuto vozilo bez registarskih tablica. Na temelju gore navedenih dokaza ne može se utvrditi kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno u to vrijeme bile prisutne u Palanci ili u blizini sela. Raspravno vijeće, prema tome, ne može donijeti nikakav zaključak u vezi s identitetom odnosno pripadnošću navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 4, 8 i 9 Optužnice.

⁴¹⁰⁶ P793 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-170, 20. rujna 1995.).

⁴¹⁰⁷ Laila Malm, T. 8173; P793 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-170, 20. rujna 1995.).

Osamdesetgodišnja starica, u blizini Dobrića

1124. Raspravnom vijeću su putem svjedočenja Hermana Steenbergena, kao i putem izvješća UNCRO-a i UNMO-a, predloženi dokazi u vezi sa zlostavljanjem 80-godišnje starice iz Dobrića. **Herman Steenberg**, vojni promatrač UN-a u Timu Gračac od 5. svibnja do 24. listopada 1995.,⁴¹⁰⁸ izjavio je da su 11. kolovoza 1995., u 15:30 sati, na autobusnom stajalištu na cesti Gračac-Bruvno u blizini Dobrića, u općini Gračac, on i njegov tim naišli na ranjenu ženu staru približno 80 godina s jednom ranom od metka na desnom obrazu i drugom na čelu, kroz koju se vidjela lubanja.⁴¹⁰⁹ Tim se obratio Indonezijskoj sanitetskoj satniji sa zahtjevom za pomoć.⁴¹¹⁰ Prema dnevnom izvješću UNCRO-a o situaciji, istoga je dana osoblje UNCRO-a evakuiralo je osamdesetgodišnju staricu, Srpkinja (gđa Milanovika), iz Gračaca u Knin, gdje joj je pružena medicinska pomoć zbog rana od metaka na licu i na glavi.⁴¹¹¹

1125. Na temelju više podudarnosti, Raspravno vijeće zaključuje da se izvješća UNCRO-a odnose na isti incident koji je opisao Steenberg. Dokazi ukazuju na to da je žena koja je nađena kod Dobrića zadobila teške povrede glave, nanesene 11. kolovoza 1995., ili prije tog dana, hicima iz vatrenog oružja. Raspravnom vijeću nisu, međutim, predloženi nikakvi dokazi o tome kad je točno i pod kojim okolnostima žrtva zadobila povrede, niti tko joj ih je nanio. U nedostatku takvih dokaza Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 8 i 9 Optužnice.

⁴¹⁰⁸ P516 (Herman Steenberg, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), str. 1, par. 1-5, 7; P517 (Herman Steenberg, izjava svjedoka, 18. rujna 2007.), str. 1, par. 1; P518 (Herman Steenberg, izjava svjedoka, 10. ožujka 1996.), str. 1; P519 (Steenbergenovo izvješće o incidentu u vezi s opremom izgubljenom u operaciji Oluja, 21. rujna 1995.), str. 1; Herman Steenberg, T. 5408, 5442, 5461-5462.

⁴¹⁰⁹ P516 (Herman Steenberg, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 53; P517 (Herman Steenberg, izjava svjedoka, 18. rujna 2007.), str. 10; P532 (Fotografija ranjene starice, koju je Steenberg snimio 11. kolovoza 1995.); P533 (Fotografija ranjene starice, koju je Steenberg snimio 11. kolovoza 1995.); P541 (Popis incidenata kršenja ljudskih prava koji je sastavio Tim Gračac UNMO-a), str. 1; P542 (Orijentacijska karta šireg područja Gračaca, s označenim mjestima incidenata kršenja ljudskih prava iz popisa Tima Gračac UNMO-a), autobusna stanica označena je brojem šest u plavoj boji.

⁴¹¹⁰ P516 (Herman Steenberg, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 53.

⁴¹¹¹ P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 3; P364 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 12. kolovoza 1995.), str. 4.

Žena u Maloj Popini

1126. Raspravnom vijeću su predloženi dokazi u vezi s navodima o silovanju jedne žene u Maloj Popini putem svjedočenja Laile Malm i Aleksandra Černjeckog, kao i putem jednog izvješća UNCIVPOL-a.

1127. Prilikom ophodnje u Maloj Popini, u općini Gračac, pripadnici UNCIVPOL-a, uključujući i **Lailu Malm**, naišli su na jednu Srkinju koja im je rekla da su 26. kolovoza 1995. trojica hrvatskih vojnika došli u njenu kuću, prijetili joj noževima i strojnicama, da bi je zatim sva trojica silovali, nakon čega su joj zaprijetili da će zažaliti ako ikome kaže za silovanje.⁴¹¹² Vojnici su napali i majku te žene.⁴¹¹³ Žena je kazala Laili Malm da su vojnici bili obučeni u vojne uniforme i da su bili pripadnici Zbora narodne garde.⁴¹¹⁴ Žena je o incidentu obavijestila policiju u Gračacu.⁴¹¹⁵ **Aleksandar Černjecki**, vojni promatrač UN-a u Hrvatskoj od 20. lipnja 1995. do prosinca 1995.,⁴¹¹⁶ je prilikom obilaska sela Mala Popina, u općini Gračac, od seljana doznao da su jednu ženu tijekom operacije Oluja silovala četiri hrvatska vojnika i da joj je potrebna medicinska pomoć.⁴¹¹⁷ Navodna žrtva silovanja odbila je razgovarati sa svjedokom o tom incidentu. Žena je odbila ići u bolnicu, pa je svjedok pozvao liječnika i medicinsku sestru da je posjete, a i on sam ju je poslije obišao u nekoliko navrata pri čemu je primijetio da se žena “oporavlja”.⁴¹¹⁸

1128. Na temelju više podudarnosti, Raspravno vijeće zaključuje da se dva gorenavedena iskaza odnose na isti incident. Dokazi ukazuju na to da su 26. kolovoza 1995. u Maloj Popini tri naoružane osobe u vojnim uniformama silovale jednu Srkinju. Žrtva je također rekla UNCIVPOL-u da su ti muškarci bili Hrvati i pripadnici Zbora narodne garde. Žrtva ne pruža više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za ovu kvalifikaciju. Prema tome, Raspravno vijeće ne može procijeniti jesu li te kvalifikacije zasnovane na valjanoj činjeničnoj osnovi. Raspravno vijeće s tim u

⁴¹¹² P774 (Laila Malm, izjava svjedoka, 30. srpnja 2008., ispravljeno 4. rujna 2008.), par. 15, str. 15; P782 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-147, 16. rujna 1995.), str. 1-2.

⁴¹¹³ P774 (Laila Malm, izjava svjedoka, 30. srpnja 2008., ispravljeno 4. rujna 2008.), par. 15; P782 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-147, 16. rujna 1995.), str. 2.

⁴¹¹⁴ P774 (Laila Malm, izjava svjedoka, 30. srpnja 2008., ispravljeno 4. rujna 2008.), par. 15, str. 15; P782 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-147, 16. rujna 1995.), str. 2.

⁴¹¹⁵ Laila Malm, T. 8162; P782 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-147, 16. rujna 1995.), str. 2.

⁴¹¹⁶ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 1-2; **Aleksandar Černjecki**, T. 3204, 3221.

⁴¹¹⁷ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 4; P205 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 6. prosinca 2007.), par. 4; P211 (Karta vođe tima UNMO-a), koordinate WJ 8498.

⁴¹¹⁸ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 4.

vezi napominje da je prema Theunensovom svjedočenju, čiji prikaz se daje u poglavlju 3.1.1, Zbor narodne garde postojao prije ustrojavanja HV-a i da ga je zamijenila HV. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi pouzdani dokazi o tome kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. Isto tako, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage eventualno bile prisutne u to vrijeme u Maloj Popini. Raspravno vijeće, prema tome, ne može utvrditi identitet odnosno pripadnost navodnih počinitelja. Prema tome, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 8 i 9 Optužnice.

4.3.8 Općina Kistanje

Marko i Ilija Grulović

1129. Što se tiče navoda o zlostavljanju Marka i Ilije Grulović, Raspravnom vijeću su predloženi dokumentarni dokazi u obliku izvješća UNCIVPOL-a. Prema izvješću UNCIVPOL-a o incidentu od 31. kolovoza 1995., 74 godine star Marko i 71 godinu star Ilija Grulović iz zaseoka Grulovići, mjesto Kistanje, kazali su u kolovozu 1995. predstavnicima UNCIVPOL-a, uključujući i Lailu Malm, da su 13. kolovoza 1995. tri hrvatska vojnika došla u njihovu kuću. Isto tako su rekli UNCIVPOL-u da ih je oboje tukao jedan od vojnika zvani "Stipe", koji je Marku Gruloviću također polomio invalidska kolica. Vojnik ih je prestao tući tek nakon što mu je jedan od druge dvojice vojnika rekao da prestane.⁴¹¹⁹ Ista informacija uvrštena je u tjedno izvješće UNCIVPOL-a od 3. rujna 1995., s tim što su vojnici navedeni kao "vojnici HV-a", a Marko i Ilija Grulović opisani "srpski par".⁴¹²⁰

1130. Dokazi ukazuju na to da je Marka i Iliju Grulović 13. kolovoza 1995. u Kistanju premlatila osoba koja se navodi kao vojnik. Jedna od žrtava je imala 74, a druga 71 godinu. Marko Grulović je bio u invalidskim kolicima. Žrtve su obavijestile UNCIVPOL da je počinitelj bio hrvatski vojnik. U tjednom izvješću UNCIVPOL-a počinitelj se navodi kao vojnik HV-a, ali se čini da se to izvješće zasniva na sadržaju mnogih izvješća o incidentima uključujući i ono od 31. kolovoza 1995. Na osnovi

⁴¹¹⁹ P788 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-, 31. kolovoza 1995.).

⁴¹²⁰ P241 (Tjedno izvješće UNCIVPOL-a, 27. kolovoza - 3. rujna 1995., 3. rujna 1995.), str. 6.

toga što su žrtve kvalificirale navodnog počinitelja kao hrvatskog vojnika, Raspravno vijeće se uvjerilo da je dotična osoba na sebi imala uniformu vojnog tipa. Žrtve nisu iznijele daljnje pojedinosti **u pogledu činjenične osnove** za ovu kvalifikaciju. Prema tome, Raspravno vijeće ne može procijeniti jesu li kvalifikacije zasnovane na valjanoj činjeničnoj osnovi. **Raspravnom vijeću nisu predloženi nikakvi drugi pouzdani dokazi** o tome kojim je oružanim snagama navodni počinitelj eventualno pripadao. Raspravno vijeće, prema tome, ne može donijeti nikakve zaključke o identitetu ili pripadnosti navodnih počinitelja. **S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati** taj incident u vezi s točkama 1, 8 i 9 Optužnice.

Nikola Bezbradica

1131. Što se tiče navoda o premlaćivanju Nikole Bezbradice, Raspravnom vijeću su predloženi dokumentarni dokazi. Prema izvješću UNCIVPOL-a o incidentu, dana 31. kolovoza 1995., Laila Malm obišla je zaselak Bezbradice, pokraj Kistanja, i susrela Nikolu Bezbradicu, Srbina rođenog 1938., koji joj je rekao da su nekoliko dana ranije vojnici došli u njegovu kuću i pretukli ga.⁴¹²¹

1132. Dokazi ukazuju na to da su nekoliko dana prije 31. kolovoza 1995. godine, u Bezbradicama, osobe koje se navode kao vojnici pretukli Srbina Nikolu Bezbradicu. Ponašanje tih osoba i okolnosti njihovog prijetećeg ponašanja nedovoljno su konkretno opisani da bi Raspravno vijeće moglo procijeniti ozbiljnost posljedica koje je to ponašanje imalo po žrtvu. **S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati** taj incident u vezi s točkama 1, 8 i 9 Optužnice.

4.3.9 Općina Knin

Dušan, Đuka i Milica Drpa

1133. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o zlostavljanju Dušana i Milice Drpe predloženi prvenstveno putem svjedočenja Mire Grubor i izvješća UNCIVPOL-a. **Mira Grubor**, Srпкиnja, laborantica u kninskoj bolnici 4. kolovoza

⁴¹²¹ P786 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-, 31. kolovoza 1995.); P787 (UN-ovo izvješće o ophodnji, 31. kolovoza 1995.).

1995., i prije tog datuma,⁴¹²² izjavila je da joj je nekoliko dana poslije ofenzive od 4. i 5. kolovoza jedan drugi Srbin, Dušan Drpa, koji je živio u Kninu, kazao da je pokušao izvaditi domovnicu i da je u tome uspio, ali da su ga, kad se vratio kući, istukla dvojica vojnika.⁴¹²³ Prema svjedočenju svjedokinje, čovjek je imao modrice na licu i na drugim dijelovima tijela.⁴¹²⁴

1134. Prema izvješću UNCIVPOL-a od 23. kolovoza 1995., jedna Srpkinja po imenu Đuka Drpa (rođena 1959.) priopćila je UNCIVPOL-u da je 5. kolovoza 1995. zajedno sa Dušanom Drpom (56 godina) i sa svojom majkom Milicom Drpom (83 godine), došla u bazu UN-a, da bi se tjedan dana poslije vratili svojoj kući. Prema izvješću, Đuka Drpa je rekla UNCIVPOL-u da su 22. kolovoza 1995., oko 15:00 sati, tri hrvatska vojnika odjevena u maskirne uniforme došla u kuću Dušana Drpe, tukli ga i rekli mu da napusti kuću. Vojnici su zatim otišli do kuće Đuke Drpe i rekli njoj i njenoj majci da će ih, ako ne odu, ubiti i spaliti im kuću. Jedan od vojnika je zatim Milicu Drpu dvaput udario štapom i upozorio ih da će se vratiti da provjere jesu li njih dvije još uvijek u kući. U izvještaju stoji da su žrtve ovog incidenta bile voljne vratiti se u bazu UN-a, i otići u Srbiju.⁴¹²⁵ **Svjedokinja 136**, Srpkinja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,⁴¹²⁶ potvrdila je da je u izvješću UNCIVPOL-a točno preneseno ono što joj je bilo kazano i što je zamijetila dok je radila s tim timom UNCIVPOL-a.⁴¹²⁷ Svjedokinja 136 je izjavila da je nekoliko tjedana nakon što su se sklonili u bazu UN-a, više izbjeglica pokušalo da se vrati kući. Među njima je bilo četvero seljana iz Drpe u općini Knin, Đurđica Matković, Milka Drpa (85 godina), Dušan Drpa (oko 56 godina) i Aćim Čolović. Svjedokinja je izjavila da se Aćim Čolović vratio u bazu UN-a nekoliko dana kasnije jer su ga u međuvremenu vojnici HV-a pretukli i uništili mu osobnu iskaznicu koju mu je izdao Ivan Čermak. Đurđica Matković, Milka Drpa i Dušan Drpa vratili su se 23. kolovoza 1995. Prema riječima svjedokinje i Milka Drpa i Dušan Drpa bili su premlaćeni, a Dušan Drpa je imao krvavu ranu na licu.⁴¹²⁸

⁴¹²² P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 1-2.

⁴¹²³ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 5; Mira Grubor, T. 1477-1478.

⁴¹²⁴ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 5.

⁴¹²⁵ P12 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 23. kolovoza 1995.).

⁴¹²⁶ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

⁴¹²⁷ P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 26.

⁴¹²⁸ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 14.

1135. Osim navedenih svjedočenja, Raspravno vijeće razmotrilo je i svjedočenje Søren Liboriusa, čiji se prikaz u vezi s ovim incidentom, daje u poglavlju 6.4.7.

1136. Na temelju dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su sredinom kolovoza 1995. dvije ili tri osobe u maskirnim uniformama, koji se navode kao hrvatski i vojnici HV-a, u Kninu tukli Dušana Drpu (56 godina) i prijetili mu. Dušan Drpa je zato imao modrice na licu i na drugim dijelovima tijela. Dokazi nadalje ukazuju na to da su ti isti počinitelji potom došli u kuću Đuke Drpe, gdje su njoj i njejoj majci Milici Drpi (83 godine) prijetili smrću ako odbiju napustiti kuću. Osim toga, dokazi ukazuju na to da je jedan vojnik Milicu dvaput udario štapom. Raspravno vijeće konstatira da su Dušan, Đuka i Milica Drpa bili srpske nacionalnosti. Dokazi na koje se gore upućuje ne pružaju više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalificiranje tih osoba kao hrvatskih vojnika ili vojnika HV-a. Prema tome, Vijeće ne može procijeniti je li kvalifikacija zasnovana na valjanoj činjeničnoj osnovi. Međutim, s tim u vezi Raspravno vijeće upućuje na dokaze na kojima se temelje njegovi zaključci u poglavlju 4.2.9 (Grad Knin) u vezi s navodnim razaranjem i pljačkanjem grada Knina. Na temelju gore navedenog, Raspravno vijeće konstatira da su te osobe bile pripadnici HV-a, odnosno VP. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 8 i 9 Optužnice u poglavljima 5.7.2 i 5.8.2 (c) dolje u tekstu.

Ilija Mirković

1137. Raspravnom vijeću su putem svjedočenja Ilije Mirkovića, Srbina iz Kninskog polja u gradu Kninu, ili u njegovoj blizini, predloženi dokazi u vezi s navodima o njegovom protupravnom pritvaranju i zlostavljanju.⁴¹²⁹ Svjedok je izjavio da su 7. kolovoza 1995. dva vojnika prolazila pored njegove kuće.⁴¹³⁰ Psovali su svjedoka i odveli ga, prijeteći mu vatrenim oružjem, do zgrade osnovne škole, udaljene stotinjak metara od njegove kuće.⁴¹³¹ Vojnici su pretukli svjedoka i on je izgubio svijest, da bi se oko jedan sat poslijepodne probudio u jednoj sobici u školskoj zgradi bez remena i ručnog sata.⁴¹³² Boljela ga je glava, na kojoj je imao veliku oteklinu. U prostoriji su

⁴¹²⁹ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., str. 1, par. 1.

⁴¹³⁰ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 7-9.

⁴¹³¹ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 9; P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 9. rujna 2003., par. 7.

⁴¹³² P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003. par. 10.

bila još tri Srbina. U sobu su često ulazili uniformirani ljudi i govorili svjedoku i drugima da legnu na pod i da ne dižu pogled, i gazili po njima.⁴¹³³ Nakon četiri dana dovedeno je 30 ili 40 Srba, civila i vojnika, nakon čega je prostorija postala pretrpana. Sljedećeg dana u poslijepodnevnim satima svjedok i ostali ukrcani su u autobus za Zadar. Vezani su u parovima i naređeno im je da glave polože na ruke i da ne dižu pogled.⁴¹³⁴ Tijekom dvosatnog putovanja neprestano su ih tukli palicama po glavama, tjerali ih da pjevaju hrvatske pjesme, a kad su se iskricali iz autobusa u Zadru, naređeno im je da ljube zemlju.⁴¹³⁵ Svjedoka su držali u košarkaškoj dvorani u Zadru do približno 29. kolovoza 1995. Svi pritvorenici ispitivani su, između ostalog, o umiješanosti u ratna zbivanja.⁴¹³⁶ Kad se svjedok vratio u Knin, ustanovio je da mu je cijela kuća ispreturana.⁴¹³⁷

1138. Raspravno vijeće konstatira da su se događaji koje opisuje svjedok odigrali onako kako ih je opisao, uključujući i to da su ga 7. kolovoza 1995. dvije osobe, za koje on kaže da su vojnici, psovale i držeći ga na nišanu odvele do osnovne škole u Kninu, gdje su ga tako pretukli da je izgubio svijest. U prostoriju su često ulazili uniformirani ljudi i govorili njemu i još trojici Srba koji su bili u prostoriji da legnu na pod i da ne dižu pogled dok bi oni po njima gazili. Nakon četiri dana, 30 ili 40 Srba, civila i vojnika, dovedeni su u Mirkovićevu prostoriju, da bi sljedećeg dana svi bili odvedeni u Zadar. Tijekom vožnje autobusom bili su vezani u parovima, a kad su stigli u Zadar naređeno im je da ljube zemlju. Tijekom dvosatne vožnje do Zadra, svjedok i ostali iz autobusa neprestano su udarani po glavi palicama i prisiljavani da pjevaju hrvatske pjesme. Cijelo vrijeme dok je svjedok bio u pritvoru u Zadru, do približno 29. kolovoza 1995., ispitivan je u vezi sa svojim sudjelovanjem u ratnim zbivanjima. Na temelju svjedokovog opisa navodnih počinitelja kao vojnika, Raspravno vijeće se uvjerilo da su oni nosili uniforme vojnog tipa. Raspravno vijeće upućuje na dokaze na kojima se temelji njegov zaključak u poglavlju 4.2.9 (Grad Knin) u vezi s navodnim razaranjem i pljačkom grada Knina. Na temelju navedenog, Raspravno vijeće konstatira da su te osobe bile pripadnici HV-a, odnosno VP. Što se tiče svjedokovog zadržavanja u školskoj zgradi u Kninu, Raspravno vijeće upućuje na

⁴¹³³ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 10; P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 9. rujna 2003., par. 8.

⁴¹³⁴ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 11.

⁴¹³⁵ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 11-12.

⁴¹³⁶ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 12.

⁴¹³⁷ P636 (Ilija Mirković, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 13.

svoj zaključak iz poglavlja 4.5.5. Raspravno vijeće će dalje razmotriti ovaj incident u vezi s točkama 1, 8 i 9 Optužnice, u poglavljima 5.7.2 i 5.8.2 (c) dolje.

Neidentificirani čovjek u Kninu

1139. Što se tiče navoda o zlostavljanju jednog neidentificiranog čovjeka u Kninu, Raspravnom vijeću su prvenstveno predloženi dokumentarni dokazi. Prema izvješću UNCIVPOL-a, od 13. kolovoza 1995., jedan čovjek je kazao UNCIVPOL-u da je 4. kolovoza 1995. ("u petak tijekom granatiranja") otišao u bazu UN-a da potraži zaštitu. Dana 12. kolovoza 1995., čovjek je otišao iz baze da bi u hrvatskoj policiji podnio molbu za izdavanje putovnice. Nakon toga, čovjek se vratio u svoj stan u centru Knina. Malo zatim četvorica naoružanih ljudi ušli su u njegov dom. Prijetili su mu, tukli ga, razbijali stvari po stanu, i ukrali neke njegove stvari. Nakon što su vojnici otišli, taj se čovjek vratio u bazu UN-a.⁴¹³⁸

1140. Dana 14. kolovoza 1995. HRAT je izvijestio da je obavio razgovor s jednim šezdesetdvođodišnjakom koji je 10. kolovoza 1995. otišao iz baze UN-a u školu u Kninu, da bi se zatim 13. kolovoza 1995. vratio kući, gdje su mu prijete i tukli ga vojnici HV-a, nakon čega se vratio u bazu UN-a.⁴¹³⁹ HRAT je nadalje izvijestio da su se hrvatski organi vlasti poslije ispričali zbog ovog incidenta, rekavši da ne mogu kontrolirati sve pripadnike vojske, ali da će se kroz nekoliko dana povući iz Knina svi izuzev vojnika u vojarnama, koji će morati imati specijalne dozvole za ulazak u grad.⁴¹⁴⁰

1141. Na temelju dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je 62-godišnji muškarac otišao iz baze UN-a i da se vratio u svoj stan u Kninu 12. ili 13. kolovoza 1995., gdje su ga tukle četiri naoružane osobe, koje on navodi kao pripadnike HV-a, a stan mu je ispreturan. Te su osobe uništavale stvari po stanu i ukrale neke stvari, premda se u svjedočenju ne navodi što je konkretno ukradeno, a što uništeno. Prema opisu tih vojnika Raspravno vijeće se uvjerilo da su na sebi imali uniforme vojnog tipa. Dokumentarni dokazi koji se gore navode ne pružaju više pojedinosti u pogledu činjenične osnove za kvalifikaciju tih osoba kao vojnika HV-a. Prema tome,

⁴¹³⁸ P222 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 13. kolovoza 1995.).

⁴¹³⁹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 13; P42 (Dnevno izvješće HRAT-a, 14. kolovoza 1995.), str. 1.

Raspravno vijeće ne može procijeniti jesu li te kvalifikacije zasnovane na valjanoj činjeničnoj osnovi. Međutim, u tom pogledu, Raspravno vijeće upućuje na dokaze na kojima se temelji zaključak Raspravnog vijeća iz poglavlja 4.2.9 (Grad Knin) u vezi s navodima o razaranju i pljački u gradu Kninu. Na osnovu gore navedenog, Raspravno vijeće konstatira da su dotične osobe bile pripadnici HV-a, odnosno VP. Raspravnim vijeću nisu predloženi nikakvi dokazi u vezi sa nacionalnošću neidentificiranog čovjeka. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 4, 5, 8 i 9 Optužnice, u niženavedenim poglavljima 5.5.2, 5.6.2, 5.7.2, 5.8.2 (d), (f) i (g) dolje.

Predrag Šare

1142. Raspravnim vijeću su dokazi u vezi s navodima o zlostavljanju Predraga Šare predloženi prvenstveno putem svjedočenja Aluna Robertsa, Johna Hilla i Alaina Foranda.

1143. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu, od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,⁴¹⁴¹ izjavio je da je prevoditelj UN-a, Predrag Šare, potkraj 1994. priznao UN-u da je špijun SVK, premda je tvrdio da je bio prisiljen na to, u što je Roberts izrazio sumnju.⁴¹⁴² Prilikom posjeta Kninu 8. kolovoza 1995., srpski prevoditelji prijavili su Robertsu da su zastrašivani.⁴¹⁴³ Roberts je izjavio da je 8. kolovoza 1995. bio u obilasku Knina s jednim službenikom za civilne poslove i Predragom Šarom, da vidi u kakvom su im stanju stanovi, pa se zaustavio u Šarinom stanu, koji je bio ispreturan.⁴¹⁴⁴ Dok se Šare nalazio u stanu, a Roberts i službenik za civilne poslove izlazili iz Šarine zgrade, hrvatski vojnici prišli su Robertsu i službeniku za civilne poslove i počeli ih izazivati

⁴¹⁴⁰ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 13; P42 (Dnevno izvješće HRAT-a, 14. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴¹⁴¹ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

⁴¹⁴² Alun Roberts, T. 7038-7039, 7042-7043; D704 (Dopis Odjeljenja bezbjednosti GŠ-a SVK, 14. prosinca 1994.); D705 (Dopis Odjeljenja bezbjednosti GŠ-a SVK, 24. studenog 1994.); D706 (Dopis Odjeljenja bezbjednosti GŠ-a SVK, 20. studenog 1994.).

⁴¹⁴³ P702 (Izvjeshće Aluna Robertsa o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), 9. kolovoza 1995.), par. 8.

⁴¹⁴⁴ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6; Alun Roberts, T. 7050-7051; P702 (Izvjeshće Aluna Robertsa o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), par. 8.

na prijeteći način, pitajući ih što rade tamo.⁴¹⁴⁵ Vojnici su ušli u zgradu, a Roberts i službenik za civilne poslove su pošli za njima, da bi vojnici zatim pronašli Šarin stan i utvrdili Šarin identitet na temelju iskaznice UN-a.⁴¹⁴⁶ Roberts je primijetio da su vojnici odmah počeli udarati Šaru, da su ga nekoliko puta snažno pljusnuli po licu, da su ga gurali i udarali, da su uperili pušku u njega i zaprijetili da će je upotrijebiti.⁴¹⁴⁷ Kad su Roberts i službenik za civilne poslove pokušali da stubištem izvedu Šaru iz stana, Šare je još jednom udaren u leđa i zapriječeno mu je.⁴¹⁴⁸ Vojnici su zahtijevali da im Roberts i službenik za civilne poslove predaju Šaru, što su oni odbili i povelili Šaru sa sobom u vozilo UN-a koje se nalazilo pred zgradom.⁴¹⁴⁹ Kad su se pokušali odvesti, jedan vojnik je najprije ispalio hitac u zrak iznad vozila, a zatim pogodio prednju desnu gumu.⁴¹⁵⁰ Uto se pojavilo još vojnika, pa su ljuljali vozilo i lupali po prozoru na suvozačevoj strani.⁴¹⁵¹ Jedan vojnik ponovno je ušao u prevoditeljev stan, izašao s papirom na kojem je bio pečat SVK i Šarino ime i optužio Šaru da je počinio ratne zločine; drugi vojnik zaprijetio je Šari nožem, dok mu je treći zaprijetio da će ga, ne bude li predan, ubiti.⁴¹⁵² Kad je hrvatska policija stigla na mjesto događaja, situacija se smirila, premda je napetost opet porasla kad se pojavila vojna policija i izričito zatražila da im predaju Šaru.⁴¹⁵³ Stigao je hrvatski časnik za vezu koji je

⁴¹⁴⁵ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6; Alun Roberts, T. 7050-7051; P702 (Izvešće Aluna Roberts o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), uvod, par. 9.

⁴¹⁴⁶ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6; Alun Roberts, T. 7050; P702 (Izvešće Aluna Roberts o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), uvod, par. 9.

⁴¹⁴⁷ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6; P702 (Izvešće Aluna Roberts o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), uvod, par. 9.

⁴¹⁴⁸ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6; P702 (Izvešće Aluna Roberts o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), uvod, par. 10.

⁴¹⁴⁹ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6; P702 (Izvešće Aluna Roberts o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), uvod, par. 11.

⁴¹⁵⁰ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6; P702 (Izvešće Aluna Roberts o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), par. 11-12.

⁴¹⁵¹ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6; P702 (Izvešće Aluna Roberts o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), par. 12.

⁴¹⁵² P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6; P702 (Izvešće Aluna Roberts o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), par. 13.

⁴¹⁵³ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6; P702 (Izvešće Aluna Roberts o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), par. 14.

izjavio da UN nije trebao dolaziti u Knin u društvu bilo kojeg Srbina.⁴¹⁵⁴ Situacija je naposljetku razriješena kad je stigao jedan viši hrvatski časnik, nakon čega je Šare pod okriljem osoblja UN-a proveden do vojnog vozila UN-a.⁴¹⁵⁵

1144. **John Hill**, zapovjednik međunarodne vojne policije u Sektoru Jug od početka lipnja 1995. do 8. prosinca 1995.⁴¹⁵⁶ izjavio je da je u večernjim satima 8. kolovoza 1995. otišao u Knin da provjeri situaciju u vezi s jednim prijavljenim incidentom.⁴¹⁵⁷ Tamo je zatekao tridesetak hrvatskih vojnika i vojnih policajaca oko jednog UN-ovog vozila s probušenom gumom, u kojem je sjedio srpski prevoditelj UN-a.⁴¹⁵⁸ Hill je izjavio da se prevoditelj bio vratio kući u Knin da pokupi stvari, ali da su zatim hrvatski vojnici otkrili da je Srbin, pa su pucali u jednu od prednjih guma na automobilu kojim se pokušao odvesti.⁴¹⁵⁹ Hill je uz pomoć jednog drugog prevoditelja razgovarao s vojnikom koji mu je predstavljen kao zapovjednik 4. brigade.⁴¹⁶⁰ Hill je poslije doznao da je ta osoba bila zapovjednik brigade koja je "okupirala" Knin.⁴¹⁶¹ Hill je izjavio da mu je taj zapovjednik rekao da je prevoditelj koji je iznosio stvari iz kuće u automobil "četnik" i da će ga ubiti.⁴¹⁶² Pružio je Hillu neki dokument SVK na kojem je stajalo da je taj čovjek oko godinu dana bio pripadnik SVK.⁴¹⁶³ Nakon napete pat-pozicije, zapovjednik je naposljetku pristao dozvoliti prevoditelju da se vrati u bazu UN-a.⁴¹⁶⁴ Hill je rekao da se, zato što je u bazi UN-a postojala helikopterska pista zapovjednik pribojavao da se Srbima poput tog prevoditelja biti dozvoljeno da napuste bazu, pa je zaprijetio da će oboriti svaki

⁴¹⁵⁴ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6; P702 (Izvešće Aluna Robertsa o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), par. 15.

⁴¹⁵⁵ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 6; P702 (Izvešće Aluna Robertsa o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), par. 16-17.

⁴¹⁵⁶ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 2; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 3, 93; P293 (John Hill, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 3.

⁴¹⁵⁷ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 38; John Hill, T. 3766; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 3-4.

⁴¹⁵⁸ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 38; John Hill, T. 3766; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 4.

⁴¹⁵⁹ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 38; John Hill, T. 3767; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 4.

⁴¹⁶⁰ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 38-39, 48-49; John Hill, T. 3766, 3868.

⁴¹⁶¹ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 39.

⁴¹⁶² P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 39-40; John Hill, T. 3767; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 4.

⁴¹⁶³ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 39; John Hill, T. 3766-3767; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 4.

⁴¹⁶⁴ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 39; John Hill, T. 3767.

helikopter koji poleti iz baze UN-a.⁴¹⁶⁵ Hrvatski zapovjednik je također rekao Hillu da će svi Srbi u dobi od 19 do 60 godina koji napuste bazu biti strijeljani.⁴¹⁶⁶ Hill i hrvatski zapovjednik su se zatim složili da Hrvati pregledaju sve helikoptere koji polijeću iz baze UN-a.⁴¹⁶⁷

1145. **Alain Forand**, zapovjednik UNCRO-a za Sektor Jug u razdoblju od 8. srpnja 1995. do 10. listopada 1995.,⁴¹⁶⁸ izvijestio je da je oko 20:00 sati 8. kolovoza 1995., jedan lokalni srpski prevoditelj zaposlen pri UN-u, bio maltretiran od strane hrvatske civilne policije i optuživan da je vojnik SVK i ratni zločinac kada je otišao uzeti osobne stvari iz svog stana u Kninu.⁴¹⁶⁹

1146. Raspravno vijeće konstatira da su 8. kolovoza 1995., oko 20:00 sati, u Kninu osobe koje se navode kao vojnici upale u ispreturani stan Predraga Šare, srpskog prevoditelja UNCRO-a, nekoliko ga puta snažno pljusnule po licu, gurale ga i tukle šakama, uperile pušku u njega i zaprijetile mu da će ga ubiti. Šare se tom prilikom zatekao u Kninu da obiđe svoj stan i uzme neke stvari. Kad je Šare u društvu Aluna Robertsa i službenika za civilne poslove pokušao otići iz stana, udaren je šakom u leđa i priječeno mu je. Roberts i službenik za civilne poslove odbili su predati Šaru i ušli su u vozilo UN-a parkirano ispred zgrade i pokušali da se zajedno s njim odvezu. Osobe koje se navode kao vojnici otvorile su vatru iznad vozila, a zatim pucale u prednju desnu gumu. Također su ljuljale vozilo i udarale po prozoru sa suvozačeve strane, te su prijetile Šari nožem govoreći kako će, ne bude li predan, biti ubijen. Jedna od tih osoba za koje se navode kao vojnici donijela je iz Šarinog stana dokument s pečatom SVK i Šarinim imenom na njemu. Potkraj 1994. Šare je priznao Robertsu da je špijun SVK. Zapovjednik "4. brigade" bio je nazočan toj sceni i kazao je Johnu Hillu da je taj prevoditelj "četnik" i pripadnik SVK, da će ga ubiti, te da će svaki Srbin u dobi između 19 i 60 godina koji napusti bazu UN-a isto tako biti strijeljan. Na mjesto događaja je stigla Vojna policija i zatražila da se Predraga Šaru preda. Jedna od osoba koje se navode kao vojnici kazala je Robertsu da svi muškarci Srbi moraju biti ispitani u vezi s ratnim zločinima. Imajući u vidu nazočnost zapovjednika "4. brigade", kao i činjenicu da je taj zapovjednik komunicirao s

⁴¹⁶⁵ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 39-40.

⁴¹⁶⁶ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 40.

⁴¹⁶⁷ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 39-40.

⁴¹⁶⁸ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 2, 15; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 2; Alain Forand, T. 4098-4099, 4180, 4186.

⁴¹⁶⁹ P360 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 07:30 sati, 9. kolovoza 1995.), str. 1.

Johnom Hillom i sporazumio se s njim, nakon čega je Predragu Šari dozvoljeno da se vrati u bazu UN-a, te u svjetlu dokaza na kojima se temelji zaključak Vijeća iz poglavlja 4.2.9 (Grad Knin), Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su tukle Predraga Šaru, i prijetile mu, bile pripadnici 4. gardijske brigade. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 8 i 9 Optužnice u poglavljima 5.7.2 i 5.8.2 (c) dolje.

Seljani u Golubiću

1147. Što se tiče navoda o zlostavljanju seljana u Golubiću, Raspravnom vijeću su predloženi prvenstveno dokumentarni dokazi. Dana 29. kolovoza 1995., HRAT iz Knina posjetio je područje Golubića u općini Knin, gdje se lokalno stanovništvo potužilo da su ih tog dana vojnici terorizirali, prijetili im i pucali.⁴¹⁷⁰ HRAT je vidio mnoge vojnike na tom području, a narednik jedne skupine vojnika kazao im je da mu je nadređeni u Kninu.⁴¹⁷¹ Dana 21. rujna 1995., u tom istom selu jedan tim UNMO-a uočio je maltretiranje civila Srba od strane ljudi u uniformama HV-a, čije vozilo je imalo registarske tablice HV-a.⁴¹⁷²

1148. Raspravnom vijeću su predloženi dokazi u vezi s navodima o dva incidenta prijetnji i maltretiranja u Golubiću. Dokazi ukazuju na to da su 29. kolovoza 1995. naoružane osobe koje se navode kao vojnici prijetile stanovnicima Golubića. Dokazi isto tako ukazuju na to da su 21. rujna 1995., osobe u uniformama HV-a, u automobilima s registarskim tablicama HV-a, maltretirali srpske civile u Golubiću. Za oba incidenta, ponašanje osoba i okolnosti njihovog prijetjećeg ponašanja opisani su nedovoljno konkretno da bi Raspravno vijeće moglo procijeniti ozbiljnost posljedica takvog ponašanja po žrtve. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati ta dva incidenta u vezi s točkama 1, 8 i 9 Optužnice.

⁴¹⁷⁰ D631 (Dnevno izvješće HRAT-a, 29. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴¹⁷¹ D631 (Dnevno izvješće HRAT-a, 29. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴¹⁷² P68 (Sažetak izvješća o situaciji UNMO-a za Sektor Jug za razdoblje od 7. kolovoza do 22. studenog 1995.), str. 42.

Slavica Borović

1149. Što se tiče navodnog zlostavljanja Slavice Borović u Kninu, Raspravnom vijeću su predočeni razni dokumentarni dokazi. Dana 8. rujna 1995., Slavica Borović je obavijestila kninsku kriminalističku policiju da su je 6. rujna 1995., oko 18:30 sati, silovala dvojica muškaraca u kući u vlasništvu Ljubiše Starčevića, u ulici Dinka Šimunovića 2 u Kninu. Te dvije osobe zaustavile su je na ulici, zaprijetile joj pištoljem, odvele je na prvi kat kuće i naredile joj da se svuče i legne.⁴¹⁷³ Nakon što su muškarci silovali žrtvu, jedan od počinitelja odveo ju je do kontejnera za stanovanje u Gajnjači i tamo je opet silovao.⁴¹⁷⁴ Žrtva je identificirala jednog od počinitelja kao Kristijana, vlasnika kafića preko puta kuće u kojoj je silovana, i navela da je nosio traperice i maskirnu košulju kratkih rukava sa oznakama HV-a, dok je za drugog počinitelja rečeno da je nosio traperice i sivu majicu.⁴¹⁷⁵ Dana 9. rujna 1995. priveden je Hrvat Kristijan Nakić i podneseno je posebno izvješće uz kaznenu prijavu u kojem se navodi da kriminalistička policija osnovano sumnja da su Kristijan Nakić i Saša Barišić silovali Slavicu Borović.⁴¹⁷⁶ Pištolj kojim se prijetilo žrtvi pronađen je kod Nakića i privremeno oduzet.⁴¹⁷⁷

1150. Dana 7. rujna 1995., pripadnik lokalnog osoblja MOCK-a izvijestio je medicinsku sestru MOCK-a u Kninu o silovanju Slavice Borović prethodnog dana. Putem kući oko 18:00 sati, žrtvu je zaustavio pijani naoružani muškarac u plavoj jakni s oznakama HV-a na lijevom rukavu i u plavim hlačama. Muškarac je silovao Slavicu Borović neprestano ponavljajući da nije riječ o silovanju, već o osveti. Nakon što je prvi muškarac napustio prostoriju, ušao je drugi i također silovao žrtvu. Prvi muškarac se zatim vratio u prostoriju s namjerom da još jednom siluje Slavicu

⁴¹⁷³ D1730 (Zapisnik o zaprimanju kaznene prijave koju je Slavica Borović podnijela Odsjeku kriminalističke policije za I. PP Knin PU zadarsko-kninske, koji je sastavio službenik Tonči Šužberić, 8. rujna 1995.), str. 1; D1731 (Posebno izvješće Ive Karduma kao dopuna kaznene prijave protiv Kristijana Nakića, osumnjičenog za silovanje Slavice Borović), str. 2.

⁴¹⁷⁴ D1730 (Zapisnik o zaprimanju kaznene prijave koju je Slavica Borović podnijela Odsjeku kriminalističke policije za I. PP Knin PU zadarsko-kninske, koji je sastavio službenik Tonči Šužberić, 8. rujna 1995.), str. 1.

⁴¹⁷⁵ D1730 (Zapisnik o zaprimanju kaznene prijave koju je Slavica Borović podnijela Odsjeku kriminalističke policije za I. PP Knin PU zadarsko-kninske, koji je sastavio službenik Tonči Šužberić, 8. rujna 1995.), str. 2.

⁴¹⁷⁶ D1731 (Posebno izvješće Ive Karduma kao dopuna kaznene prijave protiv Kristijana Nakića, osumnjičenog za silovanje Slavice Borović), str. 1-3.

⁴¹⁷⁷ D1731 (Posebno izvješće Ive Karduma kao dopuna kaznene prijave protiv Kristijana Nakića, osumnjičenog za silovanje Slavice Borović), str. 3

Borović, ali je drugi muškarac intervenirao i žrtva je puštena. Incident je trajao oko trideset minuta.⁴¹⁷⁸

1151. Dokazi ukazuju na to da su, oko 18:30 sati 6. rujna 1995., u Kninu, dvije osobe više puta silovale Slavicu Borović. Raspravno vijeće je svjesno nepodudarnosti između izvješća MOCK-a s jedne i izvješća i zapisnika hrvatske policije s druge strane, ali se, s obzirom na sličnosti, ipak uvjerilo da se oboje odnosi na isti incident. Slavica Borović je identificirala jednog od počinitelja kao Kristijana Nakića, a u posebnom izvješću uz kaznenu prijavu navodi se da policija osnovano sumnja na Kristijana Nakića i Sašu Barišića. Premda Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o konačnom ishodu istraga u vezi s Nakićem i Barišićem, imajući u vidu to da je žrtva identificirala Nakića po imenu i da je pištolj korišten u incidentu pronađen kod Nakića, dokazi ukazuju na to da je Nakić jedan od počinitelja. Dokazi ne ukazuju na to po kojoj je osnovi Barišić bio osumnjičenik. Raspravno vijeće napominje da je Slavica Borović identificirala oznake HV-a na Nakićevoj maskirnoj košulji. Međutim, s obzirom na to da je zločin procesuiran pred civilnim sudom, da je Nakić bio vlasnik kafića i da je živio u Kninu, te da je opisan kao osoba odjevena samo djelomično u vojnu uniformu, Raspravno vijeće ne može zaključiti da je Nakić bio pripadnik hrvatskih vojnih snaga. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi sa točkama 1, 8 i 9 Optužnice.

4.3.10 Općina Lišane Ostrovičke

1152. Raspravnom vijeću su predloženi nedovoljni relevantni dokazi ili mu nisu predloženi relevantni dokazi u vezi s navodima o nehumanim djelima i okrutnom postupanju u općini Lišane Ostrovičke.

4.3.11 Općina Lisičić

1153. Raspravnom vijeću su predloženi nedovoljni relevantni dokazi ili mu nisu predloženi relevantni dokazi u vezi s navodima o nehumanim djelima i okrutnom postupanju u općini Lisičić.

⁴¹⁷⁸ D1729 (Dopis Carmen Burger u vezi s održanim sastankom, upućen Čermaku, 18. rujna 1995.), str. 2.

4.3.12 Općina Nadvoda

1154. Raspravnom vijeću su predloženi nedovoljni relevantni dokazi ili mu nisu predloženi relevantni dokazi u vezi s navodima o nehumanim djelima i okrutnom postupanju u općini Nadvoda.

4.3.13 Općina Obrovac

1155. Raspravnom vijeću su predloženi nedovoljni relevantni dokazi ili mu nisu predloženi relevantni dokazi u vezi s navodima o nehumanim djelima i okrutnom postupanju u općini Obrovac.

4.3.14 Općina Oklaj

1156. Raspravnom vijeću su predloženi nedovoljni relevantni dokazi ili mu nisu predloženi relevantni dokazi u vezi s navodima o nehumanim djelima i okrutnom postupanju u općini Oklaj.

4.3.15 Općina Orlić

Đurđija Amanović, u Vrbniku

1157. Raspravnom vijeću su u vezi s navodima o zlostavljanju Đurđije Amanović predloženi dokazi putem svjedočenja **Vesele Damjanić**, Srkinje iz Vrbnika u općini Orlić.⁴¹⁷⁹ Ona je izjavila da je 16. kolovoza 1995., čula krike Đurđije Amanović, koja je živjela u susjedstvu, preko puta svjedokinjine kuće. Đurđija Amanović je bila starija osoba i teško se kretala. Svjedokinja je prišla kući gospođe Amanović i vidjela trojicu muškaraca u zelenim maskirnim uniformama kako viču na gospođu Amanović i prepiru se oko toga da li da je zapale ili ne. Nakon što su vojnici otišli, svjedokinja je našla gospođu Amanović u njevoj spavaćoj sobi i primijetila je da je pod u spavaćoj sobi izgorio, kao i suknja gđe Amanović. Gospođa Amanović je kazala svjedokinji da su je vojnici pokušali zapaliti i da su njezine sinove optužili da su "četnici". Oko 17. kolovoza 1995., vojnici su ponovno došli u kuću Đurđije Amanović i u nazočnosti svjedokinje odnijeli nešto drva za ogrjev. Vojnici su također odnijeli televizor gđe Amanović i parket. Vojnici su se zatim u velikom zelenom vojnom kamionu s ceradom preko stražnjeg dijela vratili u Drniš.⁴¹⁸⁰

⁴¹⁷⁹ P632 (Vesela Damjanić, izjave svjedoka), str. 1-2 (izjava svjedoka od 8. srpnja 1999.), 7 (izjava svjedoka od 13. listopada 2004.).

⁴¹⁸⁰ P632 (Vesela Damjanić, izjave svjedoka), str. 5 (izjava svjedoka od 8. srpnja 1999.).

1158. Na osnovi predočenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su oko 16. kolovoza 1995., tri osobe prijetile Đurđiji Amanović iz Vrbnika i pokušale je spaliti. Raspravno vijeće također konstatira da su oko 17. kolovoza 1995. neke osobe odnijele nešto drva za ogrjev, televizor i parket iz kuće Đurđije Amanović. Imajući u vidu da su osobe optužile sinove gospođe Amanović da su "četnici" i da su, prema popisu stanovništva iz 1991., 1.309 od 1.332 osobe u Vrbniku bile Srbi, Raspravno vijeće zaključuje da je Đurđija Amanović bila Srkinja. Uzimajući naročito u obzir to što su te osobe koristile riječ "četnik", činjenicu da su nosile zelene maskirne uniforme, i vozile se u velikom zelenom vojnom kamionu, Raspravno vijeće zaključuje da su to bili pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije. Raspravno vijeće će dalje razmotriti ovaj incident u vezi s točkama 1, 4, 8 i 9 Optužnice u poglavljima 5.6.2, 5.7.2 i 5.8.2 (c) dolje.

Draginja Urukalo i Dušan Urukalo, u Biskupiji

1159. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o zlostavljanju Draginje Urukalo predočeni putem svjedočenja **Draginje Urukalo**, Srkinje iz Urukala, zaseoka sela Biskupija, općina Orlić, koja je 1995. godine imala 73 godine.⁴¹⁸¹ Ona je izjavila da su jedne subote, ili nedjelje, početkom kolovoza 1995., hrvatski vojnici došli u njeno selo i počeli pucati i upadati u kuće.⁴¹⁸² Gospođa Urukalo stajala je ispred svoje kuće kad je došla grupa vojnika.⁴¹⁸³ Vojnici su gospođu Urukalo nazivali "četničkom kurvom", porazbijali su joj neke stvari i pucali po kući.⁴¹⁸⁴ Vojnici su je zatim prisilili da se skine u donje rublje i igra košarku s golim starijim čovjekom, susjedom Dušanom Urukalom, u dvorištu iza njezine kuće.⁴¹⁸⁵ Naposljedku su joj rekli da se može obući, pa je ušla u kuću da se odjene. Vojnici su zatim otišli, a svjedokinja je procijenila da nisu mogli proći ni pola puta kroz selo kad je u vojnom vozilu pristigao njen unuk, Joško Šiklič.⁴¹⁸⁶ Joško Šiklič je sin kćeri gospođe Urukalo, Slavice, koja se udala za Hrvata, Danu Šikliča. Joško je rekao gospođi Urukalo da je pripadnik 1. brigade. Gospođa Urukalo je bila sva u suzama i još uvijek

⁴¹⁸¹ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), str. 1, par. 1-2; Draginja Urukalo, T. 10088.

⁴¹⁸² P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), par. 2-4; Draginja Urukalo, T. 10090-10091.

⁴¹⁸³ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), par. 4; Draginja Urukalo, T. 10091-10092.

⁴¹⁸⁴ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), par. 4; Draginja Urukalo, T. 10091.

⁴¹⁸⁵ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), par. 5-6; Draginja Urukalo, T. 10092; P965 (Fotografije košarkaškog igrališta u dvorištu Draginje Urukalo).

razodjevena kad joj je stigao unuk. Zatražio je od nje da mu kaže tko ju je prisilio da se svlači, ali ona unuku nije htjela odati imena tih vojnika, niti je od njega tražila da ih nađe jer se bojala da će joj ubiti unuka.⁴¹⁸⁷ Prema izjavi njenog unuka, u vezi s kojom je svjedokinja ispitana na sudu, gospođa Urukalo svom unuku nikad nije rekla da su je maltretirali neki vojnici.⁴¹⁸⁸

1160. U vezi s ovim incidentom, Raspravno vijeće smatra svjedočenje Draginje Urukalo vjerodostojnim bez obzira na tvrdnje u izjavi Joška Šiklića koje mu proturječe. Dokazi ukazuju na to da je 5. ili 6. kolovoza, odnosno 12. ili 13. kolovoza 1995., nepoznati broj osoba otvorio vatru na kuću Draginje Urukalo, 73-godišnje Srпкиnje, u Biskupiji, i da su je zatim natjerali da se svuče u donje rublje i da igra košarku s golim susjedom, starijim čovjekom po imenu Dušan Urukalo. Na osnovi svjedokovog opisa tih osoba kao vojnika, Raspravno vijeće se uvjerilo da su osobe na sebi imale uniforme vojnog tipa. Nadalje, činjenica da su žrtvu nazivali "četničkom kurvom" navodi na zaključak da je bila riječ o Hrvatima. Međutim, na temelju gore navedenih dokaza ne može se utvrditi kojim oružanim snagama su navodni počinitelji eventualno pripadali. Raspravnom vijeću nisu predočeni dovoljni dokazi o tome koje su oružane snage u to vrijeme eventualno bile prisutne u blizini Biskupije. Raspravno vijeće ne može, prema tome, donijeti nikakve zaključke o identitetu odnosno pripadnosti navodnih počinitelja. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1, 8 i 9 Optužnice.

⁴¹⁸⁶ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), par. 6; Draginja Urukalo, T. 10093-10094.

⁴¹⁸⁷ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), par. 6-7; Draginja Urukalo, T. 10094.

⁴¹⁸⁸ See Draginja Urukalo, T. 10100-10102.

4.4 Protupravni napadi na civile i civilne objekte

4.4.1 Pregled optužbi

1161. Optuženici se u Optužnici terete za protupravne napade na civile i civilne objekte kao djela u osnovi kaznenog djela progona, zločina protiv čovječnosti, u razdoblju od najkasnije srpnja 1995. do otprilike 30. rujna 1995., u općinama na koje se odnosi Optužnica. Dokazi predloženi Raspravnom vijeću odnose se na više gradova, a velika većina dokaza odnosi se na Knin tijekom prvih dana operacije Oluja.

1162. Raspravnom vijeću predloženi su dokazi u vezi s topničkim projektilima koji su 4. i 5. kolovoza 1995. pali na Kistanje i Kaštel Žegarski ili blizu tih mjesta, u općini Nadvoda, te na Polaču i zaseoke u dolini Plavnog, u općini Knin. Raspravno vijeće je prikaz nekih od tih dokaza dalo u poglavlju 4.5.3 (Općine Kistanje i Knin). Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi da bi na temelju njih odredilo koliko je projektila ispaljeno na te gradove i u koje vrijeme i na koja mjesta su projektili pali, uz samo nekoliko iznimaka. Osim toga, Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi na temelju kojih bi moglo utvrditi je li SVK bila u tim gradovima i je li tamo bilo drugih objekata, djelovanjem po kojima bi se ostvarila značajna vojna prednost. U topničkim zapovijedima HV-a koje su izdali Gotovina, Rajčić, Firšt ili Fuzul gradovi se ne spominju. Topnička izvješća predložena Raspravnom vijeću ne pružaju daljnje pojedinosti o ciljevima djelovanja HV-a u tim gradovima ili u njihovoj blizini. U takvim okolnostima, Raspravno vijeće ne može utvrditi što su snage koje su ispalile topničke projekte koji su pogodili gore navedene gradove ili prostor u njihovoj blizini, gađale. Raspravno vijeće ne smatra da je protupravni napad na civile i civilne objekte u tim gradovima jedino razumno tumačenje tih dokaza. Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje da su snage koje su ispalile topničke projekte na te gradove ili područja u njihovoj blizini namjerno gađale vojne ciljeve. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati te incidente u vezi s točkom 1 Optužnice.

4.4.2 Opća razmatranja

1163. Raspravnom vijeću predloženi su dokazi u vezi s različitim tipovima topničkog naoružanja tijekom vojnih operacija putem svjedočenja **Harryja Koningsa**, potpukovnika vojske Kraljevine Nizozemske i vještaka za uporabu topništva u vojnim

operacijama,⁴¹⁸⁹ i **Geoffreya Corna**, vještaka za praktičnu primjenu zakona ratovanja u vojnim operacijama.⁴¹⁹⁰

1164. **Konings** je svjedočio o svojstvima različitih tipova topničkog naoružanja, između ostalog o njihovim dometima i brzini gađanja. Konkretno, Konings je o svojem svjedočenju izjavio da su haubice sustav naoružanja za posredno gađanje, koji koristi gornju grupu kutova, a haubički projektili, ispaljeni iz cijevi pod određenim kutom, kreću se balističkom putanjom. Haubice kalibra 155 milimetara mogu ispaljivati dva do tri projektila u minuti ako ih opslužuje dobro obučena posada, mada se prilikom djelovanja neprekidnom vatrom općenito ispaljuje po jedan projektil u minuti. Haubice kalibra 130 milimetara mogu se usporediti s haubicama kalibra 155 milimetara i imaju domet do 28 kilometara.⁴¹⁹¹ Minobacačima je svojstvena mogućnost djelovanja iz gornje grupe kutova i velika brzina gađanja od deset ili više projektila u minuti, relativno malog dometa.⁴¹⁹² Minobacač kalibra 120 milimetra ispaljuje četiri do šest projektila u minuti, a domet mu je do osam kilometara. Rakeete imaju vlastiti pogonski sustav i ispaljuju se iz bacača raketa, koji uglavnom imaju veliku brzinu gađanja. Raketni sustavi kalibra 128 milimetara imaju maksimalni domet od 12 do 22 kilometra.⁴¹⁹³

1165. Što se tiče preciznosti topničkog naoružanja, **Konings** je izjavio da su topništvo, minobacački i raketni sustavi predviđeni za djelovanje na prostorne ciljeve, kao što su koncentracije snaga, područjâ za opskrbu, veća zapovjedna mjesta i druga područja dimenzija 100 do 150 metara, pri čemu ispaljeni projektili pogađaju određeno područje razmaknuti jedni od drugih, što osigurava pokrivanje terena.⁴¹⁹⁴ Ti su sustavi previše neprecizni da bi se koristiti za gađanje manjih, točkastih ciljeva, kao na primjer jednog vozila ili manjeg zapovjednog mjesta dimenzija 50x50 metara, pa bi se na takav cilj

⁴¹⁸⁹ P1259 (Izveštaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 1; Harry Konings, T.14302-14304, 14306-14307, 14349, 14486, 14545; P1258 (*Curriculum Vitae* Harryja Koningsa).

⁴¹⁹⁰ Geoffrey Corn, T. 21143-21150, 21221-21222, 21278, 21282; D1641 (*Curriculum vitae* Geoffreya Corna).

⁴¹⁹¹ P1259 (Izveštaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 9.

⁴¹⁹² P1259 (Izveštaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 10-11.

⁴¹⁹³ P1259 (Izveštaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 11.

⁴¹⁹⁴ P1259 (Izveštaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 11, 13; Dodatak A, str. 5; P1260 (*Addendum* Izveštaju vještaka Harryja Koningsa), str. 4; Harry Konings, T. 14312-14313, 14465.

morao ispaliti veliki broj projektila da bi ga se uništilo ili neutraliziralo.⁴¹⁹⁵ Na primjer, Konings je primijetio da zapovjedno mjesto može biti manjih dimenzija 50x50 metara i da vjerojatno odstupanje projektila kalibra 155 mm na veliku daljinu iznosi također 50 metara.⁴¹⁹⁶ Općenito, raketni sustavi korišteni 1995. bili su manje precizni od topničkih sustava, kao što su haubice ili minobacački sustavi.⁴¹⁹⁷ Na preciznost konvencionalnih sustava potpore s nenavodjenim streljivom, kao što su haubice i minobacači, utječu njihova svojstva, kao što su razlike koje postoje između pojedinih oruđa, odnosno odstupanja od oruđa do oruđa, što dovodi do vjerojatnih odstupanja u pogledu daljine i bočnog odstupanja.⁴¹⁹⁸ Na primjer, Konings je izjavio da ta svojstva oruđa mogu, ako se navođena granata kalibra 155 milimetara s određenim punjenjem ispali na daljinu od 14,5 kilometara, dovesti do razlike u mjestu udara do 55 metara u pogledu daljine i pet metara u pogledu bočnog odstupanja.⁴¹⁹⁹ Na njihovu preciznost utječu i vanjskih čimbenici, kao što su temperatura i gustoća zraka, brzina i smjer vjetera, trajanje leta, brzina pri izlasku iz cijevi, temperatura raketnog punjenja i težina i dužina projektila.⁴²⁰⁰ Odstupanja se mogu korigirati mjerenjem raspoloživih podataka o vanjskim čimbenicima.⁴²⁰¹ Vjerojatnost greške se povećava s povećanjem udaljenosti između cilja i paljbene postrojbe.⁴²⁰² Na primjer, u vezi s mjestom udara nenavođene granate kalibra 155 milimetara određenog punjenja ispaljene na daljinu od 14,5 kilometara, Konings je u svom svjedočenju rekao da se mjesto udara granate pomiče za 26 metara dalje ako se brzina pri izlasku iz cijevi poveća za jedan metar u sekundi; vjetar s repa projektila jačine jednog čvora doveo bi do toga da granata padne 18 metara dalje; smanjenje ili povećanje temperature zraka od jednog stupnja dovodi do promjene od 20 metara po stupnju; gustoća zraka može prouzročiti promjenu od 60 metara, a rotacija granate može prouzročiti razliku od 20 metara ako se ne obave korekcije.⁴²⁰³ Na preciznost utječu i

⁴¹⁹⁵ P1259 (Izvještaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 11, 13, Dodatak A, str. 5; P1260 (*Addendum* Izvještaju vještaka Harryja Koningsa), str. 4; Harry Konings, T. 14314, 14397, 14465.

⁴¹⁹⁶ P1259 (Izvještaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 13.

⁴¹⁹⁷ P1259 (Izvještaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 11; Harry Konings, T. 14464-14465, 14469-14470.

⁴¹⁹⁸ P1259 (Izvještaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 11; P1260 (*Addendum* Izvještaju vještaka Harryja Koningsa), str. 3-4.

⁴¹⁹⁹ P1259 (Izvještaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 11.

⁴²⁰⁰ P1259 (Izvještaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 11-12; P1260 (*Addendum* Izvještaju vještaka Harryja Koningsa), str. 3-4; Harry Konings, T. 14313, 14343.

⁴²⁰¹ P1259 (Izvještaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 11.

⁴²⁰² P1259 (Izvještaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 11; P1260 (*Addendum* Izvještaju vještaka Harryja Koningsa), str. 4.

⁴²⁰³ P1259 (Izvještaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 11-12.

točna lokacija paljbene postrojbe i koordinate cilja.⁴²⁰⁴ Ovisno o tome koriste li se deseteroznamenasti, osmeroznamenasti ili šesteroznamenasti brojevi, koordinatni sustav postiže preciznost od jednog, deset ili 100 metara.⁴²⁰⁵ U slučaju da je jedna od koordinati netočna, zapovjednik topničke postrojbe može korigirati vatru tako što će ispaljivati jednu po jednu granatu kako bi se približio cilju, sve dok se ne postigne marginu od pedeset metara i tada otvoriti vatru na sam cilj.⁴²⁰⁶

1166. **Corn** je u svom svjedočenju izjavio da topničko oruđe koristi streljivo za pojedinačnu paljbu, kao što su haubički ili minobacački projektili, dok raketno topništvo koristi streljivo na raketni pogon, često u baražnoj paljbi višecijevnih bacača raketa. Raketno topništvo se više koristi za prostorne ciljeve, ali idealno je i za uništavanje neprijateljske protuzračne obrane ili mogućnosti vođenja i zapovijedanja. Corn je izjavio da je svaki zapovjednik koji razmatra mogućnost upotrebe raketnog topništva na civilnom području obvezan procijeniti očekivanu kolateralnu štetu i slučajno ranjavanje.⁴²⁰⁷ Kada se uspoređi s topničkom paljbom, raketno topništvo nije nužno najmanje neselektivan oblik napada; usporedba ovisi o tome gdje se nalazi civilno stanovništvo (u zatvorenom ili na otvorenom), o vremenu izvođenja napada, o zaštiti koju civilima pružaju čvrsti objekti i o potencijalnom usporednom udaru topničkih i raketnih projektila. Ovisno o tim čimbenicima, Corn je smatrao da je moguće da zapovjednik u dobroj vjeri odluči da je za postizanje željenog efekta primjerenije koristiti raketno topništvo.⁴²⁰⁸

1167. **Andrewu Leslieu**, načelniku stožera Sektora Jug UNCRO-a u Kninu od 1. ožujka do 7. kolovoza 1995., časniku s velikim topničkim iskustvom,⁴²⁰⁹ rečeno je, a i vidio je tijekom svog boravka u Kninu, da HV raspolaže sljedećim sustavima naoružanja: srednjim minobacačima kalibra 82 milimetra, topovima kalibra 122 milimetra, topovima kalibra 130 milimetra, topovima kalibra 152 milimetra i nizom višecijevnih bacača raketa.⁴²¹⁰ Leslie je u svom svjedočenju izjavio da su to sve bili

⁴²⁰⁴ P1259 (Izveštaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 12.

⁴²⁰⁵ Harry Konings, T. 14435.

⁴²⁰⁶ P1259 (Izveštaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 12.

⁴²⁰⁷ D1642 (Izveštaj vještaka Geoffreyja Corna, 28. lipnja 2009.), str. 20; Geoffrey Corn, T. 21570, 21572-21573.

⁴²⁰⁸ D1642 (Izveštaj vještaka Geoffreyja Corna, 28. lipnja 2009.), str. 21.

⁴²⁰⁹ Andrew Leslie, T. 1930-1931, 1933-1936, 2099, 2189, 2195-2196; P84 (Izvešće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴²¹⁰ Andrew Leslie, T. 1989.

sustavi naoružanja za gađanje prostornih ciljeva, kod kojih je, prilikom prvog opaljenja, "prihvatljivo" da projektil pada u krugu od 400 metara od cilja.⁴²¹¹

1168. **Konings** je svjedočio i o različitim vrstama topovskih granata i njihovom djelovanju. Konkretno, Konings je izjavio da se fragmenti projektila kalibra 120 milimetara mogu raspršiti u krugu od 1.600 četvornih metara ako eksplodiraju u visini cilja, pri čemu postoji velika šansa da će svi koji se nalaze na tom području biti pogođeni gelerima, odnosno u krugu od 2.100 četvornih metara ako projektil eksplodira na visini od tri metra od tla, uz upotrebu blizinskih upaljača.⁴²¹² Rasprskavanje haubičkog projektila kalibra 155 milimetara ubija sve u krugu od 50 metara od točke eksplozije, što je poznato kao apsolutno smrtonosna udaljenost, izvan koje fragmenti još uvijek mogu prouzrokovati oštećenja i povrede, ali nisu nužno smrtonosni.⁴²¹³ Djelovanje eksplozije je najjače kada do eksplozije dođe na visini od šest do dvadeset metara iznad tla, što se može postići uporabom vremenskog upaljača.⁴²¹⁴ Blizinski upaljač ima mali radarski sustav koji izaziva eksploziju na željenoj visini, dok obični vremenski upaljač, koji je postojao i često se koristio 1995., radi kao sat koji nakon opaljenja otkucava i izaziva eksploziju u zadano vrijeme.⁴²¹⁵ Kontaktni upaljač može se podesiti da eksplodira na određenoj visini iznad tla ili uz kratku zadržku nakon udara.⁴²¹⁶ DPICM punjenja su noseći projektili koji sadrže više podpunjenja, a nazivaju se i kazetnim punjenjima.⁴²¹⁷ Takva punjenja aktiviraju se vremenskim upaljačem na visini od 400 metara, pri čemu se podpunjenja raspršuju na područje veličine nogometnog igrališta i eksplodiraju kada pogode cilj.⁴²¹⁸ Haubice kalibra 122, 152, 155 i 203 milimetra, raketni sustavi i određene vrste minobacača mogu koristiti kasetna punjenja.⁴²¹⁹

⁴²¹¹ Andrew Leslie, T. 1989-1990.

⁴²¹² P1259 (Izveštaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 12; Harry Konings, T. 14316-14317, 14343, 14364, 14367-14369, 14472-14473.

⁴²¹³ P1259 (Izveštaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 12; Harry Konings, T. 14316-14317.

⁴²¹⁴ P1259 (Izveštaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 12.

⁴²¹⁵ Harry Konings, T. 14319-14320.

⁴²¹⁶ Harry Konings, T. 14319-14320, 14474.

⁴²¹⁷ P1259 (Izveštaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 13; Harry Konings, T. 14320-14321.

⁴²¹⁸ P1259 (Izveštaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 13; Harry Konings, T. 14367.

⁴²¹⁹ Harry Konings, T. 14331.

1169. **Konings** je svjedočio o raznim efektima koji se mogu postići topničkom paljbom, uključujući uništavanje, neutraliziranje i sprečavanje.⁴²²⁰ Nadalje, vatra za isključenje znači gađanje točkastog ili prostornog cilja u cilju sprečavanja neprijatelja da ih koristi.⁴²²¹ Vatra za uznemiravanje namijenjena je stvaranju meteža kod neprijatelja, ograničavanju njegovog kretanja i podriivanju morala neprijatelja prijetnjom gubicima.⁴²²² Topništvo se može koristiti za vezivanje neprijatelja, kako bi se spriječio manevar neprijateljskih snaga.⁴²²³ Jedna metoda vezivanja neprijatelja jest neutraliziranje ili uništavanje njegove mogućnosti komunikacije.⁴²²⁴ Topnički napadi na ciljeve u dubini također mogu prouzrokovati dislokaciju i ometanje neprijatelja, na primjer, napadima na objekte za potporu smještene duboko unutar neprijateljskih crta, kao što su centri veze, zapovjedni centri ili stožeri i mjesta na kojima su smješteni objekti za logističku potporu.⁴²²⁵ Prema doktrini NATO-a, neutralizacija i/ili uništavanje neprijateljskog težišta može dovesti do uništenja neprijatelja.⁴²²⁶ Na strateškoj razini težište može biti neki fizički centar, ali veća je vjerojatnost da je to moral vođe, vladajuće elite ili čvrsta volja naroda koje se mora umanjiti, neutralizirati ili savladati.⁴²²⁷ Prema Koningsovim riječima, težište RSK bio je Knin, tako da je bilo važno da HV uspije zaposjesti Knin.⁴²²⁸ Kako je Konings rekao, granatiranje slabijeg intenziteta, kao što je ispaljivanje osam projektila na neki cilj i trajno granatiranje tijekom razdoblja od 19 sati, mogu imati samo efekt neutraliziranja, sprečavanja ili isključenja.⁴²²⁹ Otvaranje topničke paljbe u nepravilnim vremenskim razmacima pokazuje da je granatiranje možda korišteno kao vatra za uznemiravanje.⁴²³⁰ Dok ispaljivanje četiri do pet projektila u sat vremena na vojne jedinice može imati efekt

⁴²²⁰ P1259 (Izveštaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 2, 9, 11, Dodatak A, str. 4; P1260 (Addendum Izvještaju vještaka Harryja Koningsa), str. 4; D1253 (United States Department of the Army, Fire Support in the Airland Battle), str. 24.

⁴²²¹ P1259 (Izveštaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 2, Dodatak A, str. 4; P1260 (Addendum Izvještaju vještaka Harryja Koningsa), str. 4.

⁴²²² P1259 (Izveštaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 2, Dodatak A, str. 4; Harry Konings, T. 14538.

⁴²²³ Harry Konings, T. 14568-14570; D1254 (NATO Allied Joint Doctrine for Land Operations, AJP-3.2), str. 3, 12, 14-15.

⁴²²⁴ Harry Konings, T. 14570.

⁴²²⁵ Harry Konings, T. 14567, 14572-14573, 14586, 14735; D1253 (United States Department of the Army, Fire Support in the Airland Battle), str. 55-56; D1254 (NATO Allied Joint Doctrine for Land Operations, AJP-3.2), str. 8-9.

⁴²²⁶ Harry Konings, T. 14576-14578; D1247 (NATO Allied Joint Doctrine AJP-01 (C) 2006), str. 47, 49.

⁴²²⁷ D1247 (NATO Allied Joint Doctrine AJP-01 (C) 2006), str. 47, 49.

⁴²²⁸ Harry Konings, T. 14578-14580, 14584, 14596, 14743.

⁴²²⁹ P1260 (Addendum Izvještaju vještaka Harryja Koningsa), str. 5; Harry Konings, T. 14421-14422.

⁴²³⁰ Harry Konings, T. 14427-14428.

sprečavanja, na civile može djelovati uznemirujuće i zastrašujuće i kod njih izazvati strah, paniku i nered.⁴²³¹

1170. **Corn** je u svom svjedočenju izjavio da se uznemiravanje i isključenje može postići otvaranjem topničke paljbe slabog intenziteta u ranim jutarnjim satima i potom otvaranjem paljbe slabog intenziteta u poslijepodnevnim satima, što može odgovarati pokušaju da se uz ograničeno korištenje streljiva neprijatelja veže i dezorijentira.⁴²³² Topnička paljba slabog intenziteta može se, kako navodi Corn, povezati s operativnim ciljem pokazivanja potpune kontrole nad borbom.⁴²³³ Corn je dodao da ako je promatrač koji je promatrao Knin s nekog dobrog položaja ili se vozio gradom, vidio eksplozije granata po cijelom gradu, to može biti zato što su vojni ciljevi u Kninu bili raspršeni po cijelom gradu, što je moglo stvoriti dojam neselektivnog napada.⁴²³⁴ Vrijeme izvođenja napada, u zoru, moglo je doprinijeti dojmu da je napadnut cijeli grad jer nedostatak prirodnog svjetla pooštrava bljesak topničke paljbe.⁴²³⁵

1171. U vezi s topničkim promatračima ili prednjim promatračima, **Konings** je izjavio da su prednji promatrači važan obavještajni element budući da mogu uputiti poziv za otvaranje vatre, upravljati paljbenim djelovanjem i korigirati ga, procijeniti rezultate i savjetovati zapovjednika postrojbe.⁴²³⁶ Prema Koningsovim riječima, ako se topnički djeluje po pokretnim ciljevima, prednji promatrač mora stalno vidjeti cilj u pokretu.⁴²³⁷ Nadalje, ne preporučuje se uporaba topništva i minobacača za statične ciljeve na područjima gdje žive civili ako nema prednjeg promatrača koji promatra te ciljeve, osim u slučajevima kada je cilj toliko udaljen da ne može doći do kolateralne štete i kada je poznato točno mjesto gdje se cilj nalazi.⁴²³⁸ Zrakoplovno izviđanje može se koristiti kao alternativa za prednje promatrače.⁴²³⁹ Promatranje područja naseljenih civilima na kojima se nalaze vojni ciljevi tijekom topničkog djelovanja, omogućava zapovjedniku da dozna postiže li topništvo željene efekte i nanosi li možda neželjenu štetu

⁴²³¹ P1260 (*Addendum* Izvještaju vještaka Harryja Koningsa), str. 5-6; Harry Konings, T. 14348, 14365, 14374, 14379.

⁴²³² Geoffrey Corn, T. 21542-21543, 21577.

⁴²³³ Geoffrey Corn, T. 21542.

⁴²³⁴ Geoffrey Corn, T. 21238-21241, 21247-21250, 21254-21255.

⁴²³⁵ Geoffrey Corn, T. 21255.

⁴²³⁶ P1259 (Izvještaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 8, Dodatak A, str. 3, 7; P1262 (*Corrigendum* Izvještaja vještaka Harryja Koningsa), str. 1.

⁴²³⁷ Harry Konings, T. 14344.

⁴²³⁸ P1259 (Izvještaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 8; P1260 (*Addendum* Izvještaju vještaka Harryja Koningsa), str. 5; Harry Konings, T. 14360-14361.

⁴²³⁹ P1259 (Izvještaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 8; P1260 (*Addendum* Izvještaju vještaka Harryja Koningsa), str. 5.

infrastrukturi i ljudima.⁴²⁴⁰ **Corn** smatra da se topnički promatrači mogu koristiti za korekciju paljbe i bolju kontrolu efekata napada, kao i za smanjenje rizika od kolateralne štete ili slučajnog ranjavanja civila.⁴²⁴¹ Međutim, osmatrana posredna paljba nije uvijek moguća - kada se topnička vatra otvara na ciljeve na velikoj udaljenosti, zapovjednici možda neće htjeti ili možda neće biti u mogućnosti da razmjestite promatrače blizu udaljenih ciljeva, posebno na područjima pod značajnom kontrolom neprijatelja.⁴²⁴² Neosmatrana posredna paljba temelji se na obavještajnim podacima o lokaciji predviđenih ciljeva i na proračunima o usmjeravanju posredne paljbe.⁴²⁴³ Stoga zapovjednici trebaju izvršiti analizu proporcionalnosti, u kojoj se, kako bi se donijela odluka o tome je li uporaba topničkih promatrača najbolja operativna odluka, uzima u obzir lokacija cilja i moguća kolateralna šteta.⁴²⁴⁴

1172. Raspravno vijeće je prikaz dokaza u vezi sa zapovijedima koje su topništvu HV-a izdali Gotovina i Rajčić u dalo poglavlju 4.4.3. Raspravno vijeće je saslušalo svjedočenja vještaka Koningsa i Corna u vezi s tumačenjima formulacija u tim zapovijedima topništvu HV-a. **Konings** je napomenuo da Gotovinina zapovijed od 2. kolovoza 1995. o stavljanju Drvara, Knina, Benkovca, Obrovca i Gračaca pod topničku paljbu ne sadrži jasne smjernice za topničke postrojbe u vezi sa specifikacijama i pojedinostima vojnih ciljeva, kao ni o efektima koji se trebaju postići.⁴²⁴⁵ **Konings** je izjavio da je detaljna specifikacija vojnih ciljeva apsolutni preduvjet za izdavanje zapovijedi za granatiranje nekog grada, jer se, u protivnom, zapovijed neodređenog karaktera može protumačiti kao zapovijed, ili u najmanju ruku kao dopuštenje, da zapovjednici na navedene gradove otvaraju paljbu nasumce.⁴²⁴⁶ Granatiranje grada bez konkretnog određivanja cilja uključuje svjesno i namjerno preuzimanje rizika da će ti projektili pasti na područja na kojima žive samo civili i da mogu imati samo psihološki efekt na civile kao vatra za uznemiravanje.⁴²⁴⁷ **Konings** je također ustvrdio da je izvješće TS-4 od 4. kolovoza 1995., u kojem je riječ o topničkom djelovanju na široko

⁴²⁴⁰ Harry Konings, T. 14360-14361.

⁴²⁴¹ D1642 (Izveštaj vještaka Geoffreyja Corna, 28. lipnja 2009.), str. 17; Geoffrey Corn, T. 21178-21179, 21185.

⁴²⁴² D1642 (Izveštaj vještaka Geoffreyja Corna, 28. lipnja 2009.), str. 17-18.

⁴²⁴³ D1642 (Izveštaj vještaka Geoffreyja Corna, 28. lipnja 2009.), str. 17.

⁴²⁴⁴ D1642 (Izveštaj vještaka Geoffreyja Corna, 28. lipnja 2009.), str. 18; Geoffrey Corn, T. 21179-21180, 21182, 21184.

⁴²⁴⁵ P1259 (Izveštaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 14; Harry Konings, T. 14346-14347, 14350, 14427, 14539, 14579, 14640, 14654, 14761-14764, 14772.

⁴²⁴⁶ P1259 (Izveštaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 14; Harry Konings, T. 14346, 14356-14357, 14418-14419, 14760, 14764-14766, 14768-14769.

⁴²⁴⁷ Harry Konings, T. 14422.

definirana civilina naseljena područja, zahtijevalo daljnje detaljno objašnjenje u kojem bi se jasno navela implicirana pravila vatrenog djelovanja i ciljeva.⁴²⁴⁸

1173. U vezi sa zapovijedima Gotovine i Rajčića za otvaranju topničke paljbe na Knin, **Corn** je smatrao da se formulacija koju su upotrijebili može tumačiti na nekoliko načina, a jedan od njih jest da je to bila zapovijed da se granatira cijeli grad Knin.⁴²⁴⁹ Alternativno, zapovijed se može tumačiti i kao zapovijed s visoke razine u širem kontekstu da se napadnu ranije identificirani ciljevi u Kninu u svrhu taktičke potpore.⁴²⁵⁰ Corn je dodao da loša formulacija, budući da u većini slučajeva zapovjednici ne pišu zapovijedi osobno, može biti posljedica toga da naređenja sastavljaju podređeni časnici pod pritiskom kratkih rokova.⁴²⁵¹ Također, prema Cornovim riječima, zapovjedniku je dopušteno da predvidi da će odlazak civilnog stanovništva utjecati na moral neprijatelja sve dok svoju borbenu sposobnost ne koristi namjerno za širenje terora među civilnim stanovništvom.⁴²⁵²

1174. Vještaci Konings i Corn su također svjedočili na osnovi pretpostavljenih činjenica koje su im predočile stranke u postupku u vezi s efektima topničkog djelovanja na konkretne objekte u Kninu, između ostalog u vezi s predviđenom vojnom prednošću i rizikom od kolateralne štete i slučajnih ranjavanja. Konkretno, **Konings** je izjavio da će ispaljivanje granata kalibra 120 ili 155 milimetara na asfaltiranu ili betonsku cestu istu oštetiti, ali ne tako da postane neupotrebljiva, osim ako se ne upotrijebi veliki broj projektila.⁴²⁵³ Štoviše, većina vojnih vozila oštećeni dio će još uvijek moći zaobići tako što će sići s ceste ili pronaći neku drugu cestu.⁴²⁵⁴ Također, minobacačko odjeljenje SVK, koje se nalazilo u neposrednoj blizini škole, moglo se brzo premjestiti i bilo je točkasti cilj, tako da se otvaranjem topničke vatre na njega mogao postići samo efekt sprečavanja.⁴²⁵⁵ Mada nazočnost glavnog zapovjednika RSK može objekt u kojem se nalazi učiniti vojnim ciljem, vjerojatnost da će zapovjednik biti ubijen vrlo je mala, s obzirom na stupanj zaštite koji pruža jaka zgrada i činjenicu da

⁴²⁴⁸ P1259 (Izvještaj vještaka Harryja Koningsa "Vatrena podrška tokom Oluje", kolovoz 1995.), str. 14; P1260 (*Addendum* Izvještaju vještaka Harryja Koningsa), str. 6.

⁴²⁴⁹ Geoffrey Corn, T. 21257-21259, 21263-21264, 21270, 21274, 21277-21278, 21472, 21474-21475.

⁴²⁵⁰ Geoffrey Corn, T. 21257-21258, 21263-21265, 21270, 21274-21275, 21277, 21279, 21474-21475.

⁴²⁵¹ Geoffrey Corn, T. 21266, 21276-21279.

⁴²⁵² Geoffrey Corn, T. 21478, 21538-21539.

⁴²⁵³ Harry Konings, T. 14393.

⁴²⁵⁴ Harry Konings, T. 14393.

⁴²⁵⁵ P1260 (*Addendum* Izvještaju vještaka Harryja Koningsa), str. 2; Harry Konings, T. 14397-14398, 14646-14647.

zapovjednik vjerojatno nije bio na posljednjem katu.⁴²⁵⁶ Ipak, pod pretpostavkom da je zapovjednik bio u Kninu, topnički napad HV-a uglavnom bi mu onemogućio kretanje, čime se postigao efekt sprečavanja.⁴²⁵⁷

1175. **Corn** je svjedočio da je Knin bio ključni centar vođenja, zapovijedanja i veze, koji je služio neprijateljskim snagama, kao i logističko središte.⁴²⁵⁸ Corn je smatrao da je korištenje višecijevnih bacača raketa za djelovanje po glavnom štabu SVK i Sjevernoj vojarni razumljivo, jer su oni predstavljali ključne ciljeve vođenja, zapovijedanja, veze i obavještajne djelatnosti.⁴²⁵⁹ Višecijevni bacači raketa mogli su oslabiti te ciljeve uništavanjem antena, kablova i sredstava veze, a neprijateljske snage koje bi se trebale kretati tim područjem bile bi onesposobljene.⁴²⁶⁰ Milan Martić je kao glavni zapovjednik bio legitiman vojni cilj, i mada je vjerojatnost da će se Martić topničkim napadom usmrtniti ili onesposobiti bila ograničena, ako je Gotovina smatrao da je Martić važan čimbenik za donošenje odluka u SVK, potencijalna operativna prednost koja bi se ostvarila onesposobljavanjem strukture vođenja i zapovijedanja bila bi znatna.⁴²⁶¹ Osim toga, posredna vatra za uznemiravanje po tvornici TVIK, koja je očigledno bila objekt za logističku potporu i proizvodnju komponenti streljiva, oslabila bi neprijateljevu sposobnost korištenja sredstava koje su tamo bila uskladištena i dostavu novih zaliha snagama angažiranim u borbi.⁴²⁶² Policijska postaja Knin bila je također koristan vojni cilj, jer su policijske snage bile mobilizirane za sudjelovanje u neprijateljstvima, a uznemiravajuće vatreno djelovanje moglo je demoralizirati policijske snage nenavikle na borbene operacije i onesposobiti sustav veze u postaji, koja se možda koristila kao dodatni sustav za vojne veze onesposobljene drugim napadima.⁴²⁶³ Otvoreni prostor ispred Sjeverne vojarne, gdje su se nalazili elementi brigade koji su mogli djelovati kao pričuvne snage, neprijatelj je mogao koristiti kao zbornu mjesto prije pokreta, a sporadično gađanje tog prostora moglo je oslabiti tu sposobnost neprijatelja.⁴²⁶⁴

⁴²⁵⁶ P1260 (*Addendum* Izvještaju vještaka Harryja Koningsa), str. 2, 6; Harry Konings, T. 14403-14404.

⁴²⁵⁷ Harry Konings, T. 14599, 14604-14605.

⁴²⁵⁸ D1642 (Izvještaj vještaka Geoffreyja Corna, 28. lipnja 2009.), str. 23, 25.

⁴²⁵⁹ D1642 (Izvještaj vještaka Geoffreyja Corna, 28. lipnja 2009.), str. 31-32; Geoffrey Corn, T. 21192, 21245, 21309, 21579-21580.

⁴²⁶⁰ D1642 (Izvještaj vještaka Geoffreyja Corna, 28. lipnja 2009.), str. 31-32; Geoffrey Corn, T. 21500-21501, 21505-21506, 21570-21573, 21576.

⁴²⁶¹ D1642 (Izvještaj vještaka Geoffreyja Corna, 28. lipnja 2009.), str. 32; Geoffrey Corn, T. 21547-21549.

⁴²⁶² D1642 (Izvještaj vještaka Geoffreyja Corna, 28. lipnja 2009.), str. 32.

⁴²⁶³ D1642 (Izvještaj vještaka Geoffreyja Corna, 28. lipnja 2009.), str. 33.

⁴²⁶⁴ D1642 (Izvještaj vještaka Geoffreyja Corna, 28. lipnja 2009.), str. 33; Geoffrey Corn, T. 21581-21583.

4.4.3 Grad Knin

1176. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o protupravnim napadima na civile i civilne objekte u Kninu 4. i 5. kolovoza 1995. predloženi putem brojnih svjedoka, između ostalog pripadnika, HV-a i SVK, civila koji su živjeli u Kninu, međunarodnih promatrača koji su bili u gradu, kao i goleme količine dokumentarnog materijala. U dokumentarnom materijalu nalaze se, između ostalog, Vladini brzojavi i izvješća UN-a, kao i izvaci iz knjiga čiji su autori osobe koje nisu bile pozvane da svjedoče. Gotovinina obrana i tužiteljstvo nekoliko su se puta u svojim završnim podnescima pozvali na te materijale u prilog svojim tvrdnjama.⁴²⁶⁵ Raspravno vijeće razmotrilo je sve te dokaze, ali u nastavku teksta daje pregled i komentar samo jednog njihovog dijela, usredotočavajući se na najbolje dostupne dokaze. U vezi s tim, u pogledu pitanja o kojima su svjedočili očevici koji su iznijeli konkretna zapažanja, Raspravno vijeće se radije usredotočilo na takve, a ne na dokumentarne dokaze čiji izvori nisu jasno navedeni i koji sadrže općenitije informacije.

1177. Raspravno vijeće će prvo razmotriti dokaze o obuci i ranom planiranju topničkih operacija HV-a. **Marko Rajčić**, načelnik topništva ZP-a Split u razdoblju od travnja 1993. do lipnja 1996.,⁴²⁶⁶ u svom je svjedočenju izjavio da je on bio zadužen za planiranje, koordinaciju i kontrolu uporabe topništva tijekom operacije Oluja.⁴²⁶⁷ Prema Rajčićevim riječima, planiranje i obuka za oslobađanje područja OG Zadar, Šibenik i Sinj započeli su nekoliko godina prije operacije Oluja.⁴²⁶⁸ Godine 1993., HV počinje koristiti bespilotne letjelice za izviđanje topničkih ciljeva, uključujući i one u Kninu.⁴²⁶⁹ Nakon što su Srbi 13. lipnja 1993. granatirali Biograd, general Bobetko zapovjedio je Rajčiću da započne pripreme za eventualno uzvratanje po Knina, mada se Knin nije tada nalazio u dometu topništva HV-a.⁴²⁷⁰ Sredinom lipnja 1993., na temelju podatka obavještajne službe, Rajčić je odabrao vrstu oružja i ciljeve te sastavio popis topničkih ciljeva za Knin (uvršten u spis kao P1271).⁴²⁷¹ Kad je 1993. godine stavljen pod zapovjedništvo generala Gotovine, Rajčić je razradio i planove za upotrebu topništva u

⁴²⁶⁵ V. na primjer, Završni podnesak Gotovine obrane, par. 258, 279, 307, 313.

⁴²⁶⁶ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 1; Marko Rajčić, T. 16236, 16275; P2323 (Službena zabilješka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 1.

⁴²⁶⁷ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 1.

⁴²⁶⁸ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 50; Marko Rajčić, T. 16522.

⁴²⁶⁹ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 23; Marko Rajčić, T. 16268.

⁴²⁷⁰ Marko Rajčić, T. 16261, 16267, 16452.

⁴²⁷¹ Marko Rajčić, T. 16254, 16261, 16267-16268; P1271 (Tabela poznatih ciljeva HV-a koju je sastavio Marko Rajčić, lipanj 1993.).

Benkovcu, Obrovcu i Gračacu, time što je u tim gradovima odredio vojne objekte i njihove koordinate.⁴²⁷²

1178. U proljeće 1994., nakon Zagrebačkog sporazuma, započelo je planiranje vojne operacije HV-a za ponovno zauzimanje Knina, a obuka ljudstva na tečajevima bila je usmjerena na stvarnu situaciju.⁴²⁷³ Tijekom 1994., održana je obuka za 750 pripadnika topništva i pojedinačnih postrojbi ZP-a Split pod kodnim nazivom Promina-94, a održana je i taktička vježba bojnog gađanja pod kodnim nazivom Bandira-94.⁴²⁷⁴ Za to vrijeme, Rajčić je nastavio izrađivati plan potencijalnih topničkih ciljeva i određivati njihove koordinate na temelju dostupnih obavještajnih podataka.⁴²⁷⁵ Dana 6. veljače 1995., general Janko Bobetko izdao je zapovijed zapovjednicima nekoliko ZP-a, uključujući ZP Gospić i ZP Split, da svoje načelnike stožera, topništva i obavještajnih odjela pošalju u Glavni stožer HV-a radi usklađivanja. Bobetko im je zapovjedio da sa sobom ponesu i radne karte s podacima prikupljenim aero-foto snimanjem i da načelnik topništva donese plan topničkog djelovanja po ciljevima u dodijeljenom pojasu odgovornosti. Usklađivanje se odnosilo na uporabu satelitskih snimaka i podataka pribavljenih aero-foto snimanjem iz bespilotnih letjelica, u cilju sagledavanja potreba i mogućnosti dodatnog aero-foto snimanja područja i objekata.⁴²⁷⁶ U veljači 1995., Rajčić, zapovjednici i dozapovjednici topničkih divizijuna domobranskih postrojbi bili su na obuci, a velik broj časnika i dočasnika bio je na specijalističkoj izobrazbi u Hrvatskom vojnom učilištu.⁴²⁷⁷ Dva ili tri mjeseca prije operacije Oluja, Rajčić je sastavio još jedan popis ciljeva, (uvršten u spis kao P1272), za obuku ljudstva zapovjedništva ZP-a Split.⁴²⁷⁸

1179. Raspravno vijeće će sada razmotriti dokaze u vezi s planiranjem, sastancima i zapovijedima za razdoblje od lipnja do početka kolovoza 1995. godine. **Marko Rajčić** je izjavio da je u lipnju 1995. načelnik Glavnog stožera HV-a izdao direktivu za operaciju Oluja, kojom su određene zadaće za HV Split, a obuka za zapovjedništvo ZP-a Split izvršena je u Vojarni Lora.⁴²⁷⁹ U direktivi za operaciju Oluja od 26. lipnja 1995.,

⁴²⁷² Marko Rajčić, T. 16452-16453.

⁴²⁷³ Marko Rajčić, T. 16262, 16522-16524.

⁴²⁷⁴ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 50, 52-53; Marko Rajčić, T. 16523.

⁴²⁷⁵ Marko Rajčić, T. 16524.

⁴²⁷⁶ D967 (Zapovijed Glavnog stožera HV-a, Janko Bobetko, 6. veljače 1995.).

⁴²⁷⁷ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 55.

⁴²⁷⁸ Marko Rajčić, T. 16253; P1272 (Topnička priprema s tabelom poznatih ciljeva HV-a koju je sastavio Marko Rajčić, svibanj ili lipanj 1995.).

⁴²⁷⁹ Marko Rajčić, T. 16424-16425; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.); P2340 (Rekonstrukcija djelovanja

načelnik Glavnog stožera HV-a Janko Bobetko odlučio je da težište topničko-raketne potpore trebaju biti neutraliziranje Glavnog štaba SVK i zapovjednog mjesta 7. korpusa u Kninu, zapovjedna mjesta brigada, koncentracija neprijateljske žive sile, oklopništva i topništva na prostoru Knina i Benkovca, uključujući skladišta streljiva i goriva.⁴²⁸⁰ Topničko-raketna potpora treba također podržavati napad glavnih snaga i spriječiti protunapad neprijatelja iz smjera Knina, Kaštela Žegarskog i Benkovca.⁴²⁸¹

1180. Dana 31. srpnja 1995., Rajčić je prisustvovao sastanku s Predsjednikom na Brijunima.⁴²⁸² Na početku sastanka, Predsjednik je u dijelu svog nastupnog govora rekao da je obaviješten da su, poslije izbijanja snaga HV na Dinaru, civili počeli napuštati Knin.⁴²⁸³ Rajčić je u svom svjedočenju izjavio da on nakon Brijunskog sastanka nije dodao nove potencijalne ciljeve na postojeće popise potencijalnih ciljeva i da ni on ni nitko drugi u ZP-u Split nije nakon sastanka dodavao nikakve civilne objekte na postojeće popise ciljeva.⁴²⁸⁴ Nakon sastanka, Rajčić i Gotovina odletjeli su s Brijuna u Rujane i započeli završne planove za operaciju Oluja.⁴²⁸⁵ Uvečer 31. srpnja 1995., Gotovina je Rajčiću zapovjedio da pripremi plan topničkog djelovanja u skladu s Odlukom zapovjednika.⁴²⁸⁶ Prema Rajčićevim riječima, u završnoj fazi planiranja trebalo je samo obnoviti postojeće planove.⁴²⁸⁷

1181. Dana 1. kolovoza 1995., Rajčić je u Splitu prisustvovao sastanku u vezi s planiranjem operacije Oluja, na kojem su također bili Gotovina, predstavnici ZP-a Split, operativnih grupa Sjever, Šibenik, Sinj, Zadar i predstavnici bojni.⁴²⁸⁸ Zapovjednici su na sastanku upoznati s predstojećom operacijom i namjerom da se provede direktiva načelnika Glavnog stožera HV-a.⁴²⁸⁹ Gotovina je na sastanku naglasio da su cilj operacije samo neprijateljski vojnici i da se objekti UNPROFOR-a blizu položaja SVK ne smiju dovesti u opasnost. Također je upozorio prisutne da svojim podređenima

topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 2, 11.

⁴²⁸⁰ D956 (Direktiva Glavnog stožera HV-a u vezi s operacijom Oluja, stožerni general Janko Bobetko, 26. lipnja 1995.), str. 1, 6, 11. V. također Marko Rajčić, T. 16527, 16618.

⁴²⁸¹ D956 (Direktiva Glavnog stožera HV-a u vezi s operacijom Oluja, stožerni general Janko Bobetko, 26. lipnja 1995.), str. 6.

⁴²⁸² Marko Rajčić, T. 16594, 16600.

⁴²⁸³ Marko Rajčić, T. 16601-16602.

⁴²⁸⁴ Marko Rajčić, T. 16618.

⁴²⁸⁵ Marko Rajčić, T. 16262, 16521.

⁴²⁸⁶ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 5.

⁴²⁸⁷ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 49-50; Marko Rajčić, T. 16524-16526.

⁴²⁸⁸ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 6, str. 15; Marko Rajčić, T. 16266, 16276.

⁴²⁸⁹ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 7.

moraju zapovjediti da prema ratnim zarobljenicima i civilima postupaju na primjeren način i da im pruže zaštitu.⁴²⁹⁰ Istaknuo je također da nema dovoljno streljiva i da topništvo mora biti što preciznije i usmjereno na ciljeve gađanjem kojih se ostvaruje najveća vojna prednost.⁴²⁹¹ Prema Rajčićevim riječima, HV je imao manje streljiva nego što se predviđalo u fazi planiranja.⁴²⁹²

1182. Nakon sastanka 1. kolovoza 1995., Rajčić je pripremio plan uporabe topništva tako što je pregledao popis potencijalnih vojnih ciljeva za topničko djelovanje i uzeo u obzir količinu dostupnog streljiva.⁴²⁹³ Popisi ciljeva sastavljeni su na temelju baze podataka iz koje su ciljevi bili odabrani.⁴²⁹⁴ HV je svakodnevno ažurirao i pregledavao svoje popise izvora na temelju informacija preuzetih iz dnevnika obavještajnih odjela.⁴²⁹⁵ Prije operacije Oluja, ZP Split je postavio 22 topničke promatračnice, od Velebita do Dinare, kao i brojne promatračnice pješastva. S tih položaja, HV je nadzirao položaje SVK i sve promjene bilježio u dnevnik izvidnika, na temelju kojih su se ažurirali popisi izvora i radne karte topništva.⁴²⁹⁶ Određeni vojni ciljevi ne pojavljuju se na tim popisima ciljeva jer se već ranije zaključilo da bi kolateralna šteta bila prevelika. Na primjer, benzinska crpka blizu Atlagića mosta preko rijeke Krke u Kninu bila je vojni cilj koji nije unesen u popis jer je postojala opasnost da bi topničko djelovanje po tom cilju moglo prouzročiti zagađenje rijeke koja je izvor pitke vode.⁴²⁹⁷ Osim toga, popis izvora obuhvaćao je i određene građevine koje su služile kao vizualne referentne točke, primjerice crkve, koje nisu bile vojni ciljevi na koje se trebala otvarati vatra. Popis je obuhvaćao i građevine za koje je HV procijenio da postoji velika šansa da ih tijekom bitke koriste neprijateljske vojne snage.⁴²⁹⁸ Manji objekti nisu se vidjeli s visine s koje je HV vršio izviđanje bespilotnim letjelicama i nazivani su po uočljivim dominantnim objektima u njihovoj blizini.⁴²⁹⁹

⁴²⁹⁰ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 9.

⁴²⁹¹ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 10; Marko Rajčić, T. 16276-16277.

⁴²⁹² Marko Rajčić, T. 16621-16622.

⁴²⁹³ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 18-19; P2339 (Rekonstrukcija djelovanja topništva 4. i 7. gardijske brigade u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 20.

⁴²⁹⁴ Marko Rajčić, T. 17640-17641.

⁴²⁹⁵ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 24, 26, 43, 49-50; Marko Rajčić, T. 16525.

⁴²⁹⁶ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 25-26.

⁴²⁹⁷ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 20.

⁴²⁹⁸ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 21.

⁴²⁹⁹ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 23.

1183. Prema Rajčićevim riječima, HV se bavio pitanjima zaštite civilnog stanovništva i upute su bile, kao i uvijek u operacijama u kojima je sudjelovao s Gotovinom, da civili ne smiju biti meta napada i da se civilne žrtve i šteta civilnoj imovini moraju minimalizirati.⁴³⁰⁰ Gotovina je rekao Rajčiću da uporaba topništva na područjima Knina, Benkovca, Obrovca i Gračaca koja su naseljena civilima zahtijeva maksimalnu preciznost i poštovanje proporcionalnosti.⁴³⁰¹ Prema Rajčićevim riječima, Gotovina je znao da je topništvo relativno neprecizno i znao je da HV ima obučene i iskusne topnike, koji su mogli rušiti standarde u preciznosti gađanja.⁴³⁰² Gotovina je također rekao Rajčiću da ga brine vjerojatni raspon pogrešaka topničkog naoružanja, ako zbog skretanja projektila neka raketa ili granata izađe iz okvira veličine cilja, osobito ciljeva na strateškoj razini, kao što su Glavni štab SVK i centar veze.⁴³⁰³ Rajčić je rekao Gotovini da topovi kalibra 130 milimetara i bacači kalibra 122 milimetra prilikom vatrenog djelovanja po Glavnom štabu SVK i centru veze ne mogu pogoditi samo te ciljeve bez nanošenja štete okolnom području.⁴³⁰⁴ Gotovina je rekao Rajčiću da analizira moguću kolateralnu štetu koju bi izazvali projektili koji promaše ciljeve, budući da je Glavni štab SVK visokoisplativi cilj u vođenju boja.⁴³⁰⁵

1184. Rajčić je analizirao moguću kolateralnu štetu vatrenog djelovanja na ciljeve u Kninu i zaključio da je moguće stradavanje građana i nanošenje materijalne štete "manjeg značaja".⁴³⁰⁶ Rajčić je došao do ovog zaključka uzevši u obzir da se koriste granate s udarnim upaljačem, koje ne mogu probiti betonske zgrade, kao i odlike ciljeva, područja na kojima se oni nalaze, površinsko područje, okolne zgrade i kvalitetu konstrukcije.⁴³⁰⁷ Uzeo je u obzir i obavještajne podatke prema kojima je znatan broj civila napustio Knin i da je u Kninu bio na snazi policijski sat, što je utjecalo na to koliko se civila moglo očekivati na ulici i u zgradama u 05:00 sati.⁴³⁰⁸ Prema Rajčićevim riječima, kada se topništvo koristi za djelovanje po vojnim ciljevima u urbanim područjima odabir vremena za djelovanje je važan element za smanjenje kolateralne štete koji se uzima u obzir kada se donosi odluka o odabira oruđa, vrsti

⁴³⁰⁰ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 17, 30.

⁴³⁰¹ Marko Rajčić, T. 16277-16279.

⁴³⁰² Marko Rajčić, T. 16278-16279, 16620-16621.

⁴³⁰³ Marko Rajčić, T. 16282-16824.

⁴³⁰⁴ Marko Rajčić, T. 16284.

⁴³⁰⁵ Marko Rajčić, T. 16285.

⁴³⁰⁶ Marko Rajčić, T. 16285.

⁴³⁰⁷ Marko Rajčić, T. 16285-16286.

⁴³⁰⁸ Marko Rajčić, T. 16826.

paljbe i količini streljiva.⁴³⁰⁹ Prema Rajčićevim riječima, izboru i gađanju ciljeva u taktičkom i operativnom rasporedu neprijatelja prethodila je temeljita obavještajna prosudba zemljišta, rasporeda i snaga neprijatelja i vremenskih uvjeta.⁴³¹⁰ Rajčić je konačni odabir vojnih ciljeva odredio uzimajući u obzir i vojnu potrebu i moguću kolateralnu štetu i civilne žrtve.⁴³¹¹ Odabir oružja za gađanje određenih ciljeva proveden je na temelju dometa i biralo se oružje koje bi proizvelo najmanju kolateralnu štetu uz istovremeno ostvarivanje željene vojne prednosti.⁴³¹² Odlučeno je da višecijevni bacači raketa djeluju rano ujutro.⁴³¹³ Rajčić je plan topničkog djelovanja predao Gotovini 1. kolovoza 1995.⁴³¹⁴

1185. Dana 2. kolovoza 1995., Gotovina je zapovjedio snagama ZP-a Split da, uz topničku i zračnu potporu, izvedu energičan napad na više smjerova, prema glavnim ključnim vojno-političkim i prometnim objektima u operativnoj dubini neprijatelja.⁴³¹⁵ Gotovina je također zapovjedio da snage izvedu frontalne i bočne udare, uz jaku topničko-raketnu i zračnu potporu kako bi se razbile snage neprijatelja na prednjem kraju obrane i kako bi se ovladalo ključnim zemljišnim, komunikacijskim, vojno-političkim objektima u operativnoj dubini, čime bi se neprijateljske snage dovele u bezizlaznu situaciju i prisilile na predaju ili izvlačenje. Gotovina je svojim snagama zapovjedio da okruže neprijateljske snage na širem području sjeverne Dalmacije, presijeku komunikacije koje iz Knina vode prema sjeveru, dovedu Knin u okruženje i njime ovladaju.⁴³¹⁶ Gotovina je svim topničko-raketnim skupinama dao zadaću da pruže topničku potporu glavnim snagama u napadnim djelovanjima jakim udarom na prvu crtu neprijatelja, zapovjedna mjesta, centre veze, paljbene položaje topništva i stavljanje pod topničku paljbu Drvara, Knina, Benkovca, Obrovca i Gračaca.⁴³¹⁷ Topničko-raketne skupine trebale su zatim onemogućiti uvođenje svježih snaga neprijatelja iz Bosne i Hercegovine, kao i iz Knina, Vrlike, Gračaca i Obrovca. Načelnicima topništva

⁴³⁰⁹ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 28.

⁴³¹⁰ P2339 (Rekonstrukcija djelovanja topništva 4. i 7. gardijske brigade u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 20.

⁴³¹¹ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 19.

⁴³¹² D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 27.

⁴³¹³ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 16.

⁴³¹⁴ Marko Rajčić, T. 16264, 16266.

⁴³¹⁵ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 4-5.

⁴³¹⁶ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 5.

⁴³¹⁷ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 14. Raspravno vijeće je odlučilo da se osloni na prijevod riječi "udare" Službe za konferencijske i jezične usluge u P1125, kako je razjašnjeno u Zahtjevu da se provjeri engleski prijevod dokaznog predmeta D970 od 12. siječnja 2010.

u operativnim skupinama zapovjedbno je da izrade planove uporabe i djelovanja sukladno formiranim skupinama i to svaki za svoju TS, odnosno TRS.⁴³¹⁸

1186. U istoj zapovijedi, Gotovina je 4. i 7. gardijskoj brigadi zapovjedio da izvedu energičan udar na smjeru Dinara-Knin kako bi razbile neprijateljske snage na prednjem kraju obrane i presjekle komunikacije koje vode iz Knina prema Gračacu i nakon toga ovladale Kninom.⁴³¹⁹ Četvrtoj gardijskoj brigadi je zapovjedbno da u prvoj fazi napada, pruži topničku i raketnu potporu 7. gardijskoj brigadi.⁴³²⁰ Sedmoj gardijskoj brigadi je zapovjedbno da pruži maksimalnu paljbenu potporu na desnom krilu napada za uvođenje 4. gardijske brigade.⁴³²¹ Dana 3. kolovoza 1995., Damir Krstičević je 4. gardijskoj brigadi zapovjedio da 7. gardijskoj brigadi pruži topničko-raketnu potporu bez navođenja konkretnih ciljeva.⁴³²²

1187. Istoga dana, Rajčić je sastavio Zapovijed za napad – prilog za topništvo, koji je prosljeđen topništvu i topničkim i topničko-raketnim skupinama.⁴³²³ Rajčić je dao zadaću svim TRS da žestokim topničkim udarima razbiju, neutraliziraju i unište borbeni raspored neprijatelja na taktičkoj i operativnoj razini. Osim toga, sve topničko-raketne skupine dobile su zadaću da onemoguće dovođenje svježih snaga neprijatelja iz Knina, nekoliko mjesta u Bosni i Hercegovini, Gračaca, Obrovca, Bruške u općini Benkovac i Benkovca. Sve TRS su također dobile zadaću da neutraliziraju topničke položaje neprijateljskih bitnica i unište neprijateljske centre veze i zapovjedna mjesta. U točki 3 ovog priloga Rajčić također zapovijeda TRS da se pod topničke udare stave gradovi Drvar, Knin, Benkovac, Obrovac i Gračac.⁴³²⁴ Najzad, načelnici topništva operativnih skupina dobili su zadaću da na svojim razinama izrade sve relevantne dokumente za izvođenje napadne operacije.⁴³²⁵

⁴³¹⁸ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 14.

⁴³¹⁹ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 6-8.

⁴³²⁰ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 8.

⁴³²¹ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 7.

⁴³²² P1202 (Zapovijed 4. gardijske brigade za napad, Damir Krstičević, 3. kolovoza 1995.), str. 1-2, 14.

⁴³²³ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 44; Marko Rajčić, T. 16532; P2323 (Službena zabilješka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 2-4; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 2; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 2.

⁴³²⁴ D970 (Zapovijed Marka Rajčića za napad – Prilog za topništvo, 2. kolovoza 1995.), str. 3. Raspravno vijeće je odlučilo da se osloni na prijevod riječi "udare" Službe za konferencijske i jezične usluge u P1125, kako je razjašnjeno u Zahtjevu da se provjeri engleski prijevod dokaznog predmeta D970 od 12. siječnja 2010. V. također D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 45.

⁴³²⁵ D970 (Zapovijed Marka Rajčića za napad – Prilog za topništvo, 2. kolovoza 1995.), str. 4.

1188. Prema Rajčićevim riječima, formulacija da se "gradovi stave pod topničke udare" značila je da su ciljevi u tim gradovima trebali biti pod stalnom paljbom, što upućuje na borbeno djelovanje poznato kao uznemiravanje i ometanje borbenih ciljeva neprijatelja.⁴³²⁶ Rajčić je u svom svjedočenju rekao da je svim zapovjednicima podređenih postrojbi bilo jasno da se u tim gradovima nalaze važne vojne postrojbe, objekti i zapovjedništva, i da se to odnosi na ranije odabrane ciljeve s konkretnim koordinatama, u skladu s postojećim planovima i popisima izvora.⁴³²⁷ Topničke postrojbe dobile su tabelarno-tekstualni dio priloga za topništvo, a topničke skupine dobile su i popis ciljeva s koordinatama za te vojne ciljeve, na osnovi kojih su zapovjednici topničkih skupina izrađivali svoje operativne karte.⁴³²⁸ Popisi vojnih ciljeva ponovno su provjeravani prije same operacije kako bi se osigurala točnost koordinata x, y i z.⁴³²⁹ Dana 3. kolovoza 1995., Rajčić je obišao načelnike topništva u svim operativnim skupinama i zapovjedništva svih topničkih skupina kako bi oni koordinirali planirane topničke ciljeve i da bi provjerio razumiju li svi svoju zadaću.⁴³³⁰ Prema Rajčićevim riječima, HV nije imao namjeru koristiti topništvo kako bi prisilio civile da napuste Krajinu.⁴³³¹ Plan je bio da se šokira, dezorijentira i omete vodstvo i centri veze SVK. Plan se velikim dijelom oslanjao na topništvo, kao i na sinkroniziranost paljbe i efekt iznenađenja.⁴³³² Da bi se ostvario maksimalni učinak, prvi udar morao je biti najjači, istovremen i usklađen, po ciljevima na prvoj crti neprijateljske obrane i po dubini na zapovjedništva i centre veze.⁴³³³

1189. Raspravnom vijeću predočeni su dokazi u vezi s ciljevima, uključujući i one u Kninu, koje je HV identificirao prije operacije Oluja. Identificirao ih je uglavnom **Marko Rajčić**, koji je rekao da su na taktičkoj razini ciljevi za operaciju Oluja bili zapovjedna mjesta brigada, paljbena položaja topništva, centri veze i relejna čvorišta, skladišta borbene pričuve i ljudstva, komunikacije i mosni prijelazi, utvrđene borbene točke i rovovi obrane neprijatelja, kao i svi ciljevi koji bi se pojavili tijekom borbe.⁴³³⁴ Ciljevi na taktičkoj razini bili su u borbenom rasporedu neprijatelja, a ciljevi određeni

⁴³²⁶ Marko Rajčić, T. 16590.

⁴³²⁷ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 45; Marko Rajčić, T. 16535-16537.

⁴³²⁸ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 5, 29, 46-47.

⁴³²⁹ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 47.

⁴³³⁰ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 58-59.

⁴³³¹ Marko Rajčić, T. 16538-16539.

⁴³³² D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 11-12.

⁴³³³ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 12, 14.

za korpusno topništvo na operativnoj razini bili su u naseljima Knin, Benkovac i Gračac.⁴³³⁵ Na operativnoj razini, paljbeni ciljevi bili su Glavni štab SVK, sjedište Ministarstva obrane, centar sustava veze SVK, mostovi i željeznička postaja u Kninu, policijska postaja u Kninu i Gračacu, vojarne u Kninu i drugim gradovima i raskrižja u Kninu, Drvaru, Benkovcu i Gračacu.⁴³³⁶

1190. Na popisu ciljeva koji je Rajčić sastavio sredinom lipnja 1993. i dva ili tri mjeseca prije operacije Oluja bili su sljedeći ciljevi u Kninu, s koordinatama x, y i z: crkva u Kninu (KV-110); skladište Kosovo (KV-150); Vojarna na ulazu (KV-210); Vojarna Slavko Rodić (KV-250); most na ulazu (KV-310); Vojarna Senjak (KV-350); željeznička postaja (KV-410); zapadno skladište (KV-450); raskrižje puteva (KV-510); stara garaža (KV-550); stambeni blok/stambena zgrada (KV-610); skladište Pađane (KV-650, što se, po mišljenju Raspravnog vijeća, odnosi na Pađane u općini Knin; "bolnica" (KV-710); tvornica vijaka (KV-750); i most zapad (KV-810).⁴³³⁷

1191. Prema Rajčićevim riječima, glavno zapovjedništvo SVK, centar veze pored njega i zapovjedništvo 7. krajinskog korpusa SVK smješteno u Sjevernoj vojarni (koja se naziva i Vojarnom Slavko Rodić) bili su glavni i najisplativiji ciljevi u Kninu.⁴³³⁸ Te ciljeve trebalo je gađati svim raspoloživim sredstvima, jer su bili ključni za uspjeh cijele operacije.⁴³³⁹ HV je za cilj u Kninu odabrao i Milana Martića, a podaci o tome gdje se on nalazi i o njegovom stanu stalno su se ažurirali na temelju promatranja i obavještajnog rada.⁴³⁴⁰ Mada se Knin s položaja HV-a prije operacije Oluja nije vidio, Rajčić smatra da su obavještajni časnici HV-a odredili koordinate Martićevog stana (KV-610) na temelju snimaka bespilotnih letjelica, katastarskih planova i usmenog obavještavanja.⁴³⁴¹ Prema Rajčićevim riječima, HV je prilikom donošenja odluke da li

⁴³³⁴ P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 9-10; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 13.

⁴³³⁵ P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 13.

⁴³³⁶ P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 8-9; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 13.

⁴³³⁷ P1271 (Tabela poznatih ciljeva HV-a koju je sastavio Marko Rajčić, lipanj 1993.); P1272 (Topnička priprema s tabelom poznatih ciljeva HV-a koju je sastavio Marko Rajčić, svibanj ili lipanj 1995.). Raspravno vijeće napominje da je u trećem zapisu P1272, str. 1, cilj naveden kao "KV-410 (željeznička postaja)", s odgovarajućom koordinatom z, a koordinate x i y unesene su kao koordinate za "KV-610 (stambena zgrada)".

⁴³³⁸ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 15.

⁴³³⁹ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 16.

⁴³⁴⁰ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 48; Marko Rajčić, T. 16613.

⁴³⁴¹ Marko Rajčić, T. 16443, 16445-16446.

da gađa tu stambenu zgradu, u kojoj su se mogli nalaziti drugi civili, uzeo u obzir pravilo razlikovanja i proporcionalnosti.⁴³⁴² U tom kontekstu, Rajčić je uzeo u obzir informacije da SVK ima plan evakuacije i plan zbrinjavanja civila, da su zgrade na tom području kvalitetne građevine i da će stanari nastojati da zbrinu stanovništvo s tog područja.⁴³⁴³ Rajčić smatra da bi bilo neprihvatljivo da se stambeni kompleks gađa višecijevnim bacačima raketa kalibra 122 milimetra jer bi se njima, zbog toga što rakete pokrivaju veću površinu, oštetile zgrade oko cilja.⁴³⁴⁴

1192. Prema Rajčićevim riječima, HV je pretpostavljao da bi SVK za svoje potrebe mogla koristiti livadu blizu raskrižja kod Sjeverne vojarnje i uvrstio ju je u popis ciljeva kao vojni cilj pod nazivom "bolnica" (KV-710), prema prvom dominantnom objektu u blizini.⁴³⁴⁵ Rajčić je raspolagao informacijama da je u srednjoj školi blizu vojarnje bila smještena mala topničko-minobacačka postrojba SVK i da bi ona mogla koristiti navedenu livadu ispred škole kao paljbenu položaj za vatreno djelovanje po Dinari.⁴³⁴⁶ HV nije gađao bolnicu u Kninu.⁴³⁴⁷

1193. Na temelju gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je od 1993. do mjeseci koji su prethodili operaciji Oluja Rajčić identificirao topničke ciljeve u Kninu i obilježio ih koordinatama x, y i z. Rajčić je to učinio na temelju informacija iz izvora koji su obuhvaćali i fotografije snimljene iz zraka iz bespilotnih letjelica. Rajčić je te ciljeve upisao na popise ciljeva, kao što su P1271 i P1272, koji su sastavljeni u svrhu obuke. Rajčić je ciljevima s tih popisa dodijelio KV brojeve. Na temelju popisa P1271, P1272, Rajčićevog svjedočenja i karte D1261,⁴³⁴⁸ Raspravno vijeće konstatira da su na jedan ili oba ta popisa uneseni sljedeći ciljevi: crkva u Kninu (naziva se KV-110, što se, po mišljenju Raspravnog vijeća, odnosi na samostan Sv. Ante); Južna vojarna (navedena kao vojarna na ulazu, KV-210); Vojarna Slavko Rodić ili Sjeverna vojarna (KV-250); most na ulazu (KV-310); Vojarna Senjak (KV-350); željeznička postaja (KV-410); raskrižje puteva (KV-510); Martićev stan (navedeno na popisu kao

⁴³⁴² Marko Rajčić, T. 16451, 16613.

⁴³⁴³ Marko Rajčić, T. 16613.

⁴³⁴⁴ Marko Rajčić, T. 16592.

⁴³⁴⁵ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 22-23, str. 18; Marko Rajčić, T. 16614-16615.

⁴³⁴⁶ Marko Rajčić, T. 16615.

⁴³⁴⁷ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 22.

⁴³⁴⁸ D1261 (Karta Knina na kojoj je Gotovinina obrana označila poznate vojne ciljeve iz popisa iz dokaznih predmeta P1271 i P1272); u vezi s podnescima strana o lokacijama tih ciljeva u Kninu, v. Podnesak Ante Gotovine o koordinatama, 4. ožujka 2009., i Odgovor tužiteljstva na Podnesak Ante Gotovine o koordinatama, 10. ožujka 2009.

stambeni blok/stambena zgrada, KV-610); livada blizu Sjeverne vojarne unesena na popis kao "bolnica" (KV-710); tvornica TVIK (navedena na popisu kao tvornica vijaka, KV-750); i zapadni most (KV-810).

1194. Dana 31. srpnja 1995., Gotovina je zapovjedio Rajčiću da pripremi planove za topničko djelovanje i Rajčić je dovršio popis ciljeva za operaciju Oluja. Raspravnom vijeću nisu predočeni konačni popisi ciljeva u Kninu sastavljeni nakon popisa P1271 i P1272. Dana 2. kolovoza 1995., Gotovina i Rajčić izdali su zapovijedi topništvu HV-a da pruži topničku potporu glavnim snagama u napadnoj operaciji, pomoću jakih napada na bojišnicu neprijatelja, zapovjedna mjesta, centre veze i topničke paljbene položaje i da pod topničke udare stavi gradove Drvar, Knin, Benkovac, Obrovac i Gračac (bez daljnjeg opisa što treba gađati). Raspravno vijeće će u poglavlju 5.8.2 (i) razmotriti da li zapovijedi za napad na te ciljeve znače da su ti gradovi bili identificirani kao ciljevi.

1195. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s tim koje je zgrade u Kninu SVK koristio u vrijeme operacije Oluja predočeni, između ostalog, putem svjedočenja Novakovića, Mrkšića, svjedoka 54 i nekoliko međunarodnih promatrača, koji su u to vrijeme bili stacionirani u Kninu ili su se tamo nalazili iz nekog drugog razloga.

1196. **Kosta Novaković**, koji je tijekom operacije Oluja bio član Glavnog štaba SVK i pomoćnik zapovjednika Mile Mrkšića,⁴³⁴⁹ u svom je svjedočenju izjavio da se Sjeverna vojarna nalazila na kraju Knina, na cesti za Strmicu, u općini Knin, i da je imala kuhinju, ambulantu i tehničku radionicu.⁴³⁵⁰ Do kraja srpnja 1995., zapovjedništvo 7. sjevernodalmatinskog korpusa, koji je štitio područje Sektora Jug, nalazilo se u Sjevernoj vojarni.⁴³⁵¹ U zapovjedništvu je bilo tridesetak vojnika. Tu je bila i pokretna postrojba veze od 70 vojnika i 10 vozila u vojarni.⁴³⁵² Krajem srpnja 1995., zapovjedništvo korpusa premjestilo se na Dinaru.⁴³⁵³

1197. Novaković je u svom svjedočenju izjavio da se zapovjedništvo SVK nalazilo u Kninu u jednoj četverokatnici koja se zvala Komanda garnizona ili Komanda divizije, a

⁴³⁴⁹ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 1-2; P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 4-5; Kosta Novaković, T. 11708, 11711, 11775-11776, 11858.

⁴³⁵⁰ P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 9; P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 10; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković), Sjeverna vojarna označena je slovom C.

⁴³⁵¹ P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 7; P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 10-11.

⁴³⁵² P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 10; Kosta Novaković, T. 11929.

⁴³⁵³ P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 7; Kosta Novaković, T. 11929.

nalazila se pokraj Doma armije i preko puta željezničke postaje.⁴³⁵⁴ Ta se zgrada koristila kao zapovjedništvo SVK, bila je glavni centar veze SVK, a na njezinom prvom katu bili uredi Mrkšića i načelnika štaba generala Dušana Lončara, dok su na drugom i trećem katu bili uredi Glavnog štaba, a MUP je, s uredima načelnika Službe sigurnosti, bio u prizemlju i na prvom katu; operativni centar bio je u podrumu.⁴³⁵⁵ Telefonska centra bila je ili u podrumu ili u prizemlju te zgrade.⁴³⁵⁶ Stacionirani sustav veze SVK zasnivao se na telefonskoj centrali i radio-relejnim uređajima. U slučaju napada, Glavni štab se trebao premjestiti u Srb, u općini Donji Lapac.⁴³⁵⁷ Prije operacije Oluja u Komandi garnizona bi u svako doba bilo po otprilike 50 vojnika i 10 civilnih zaposlenika.⁴³⁵⁸ Pokraj Komande garnizona bila je zgrada Doma armije, u kojoj se, između ostalog, u bočnom dijelu zgrade okrenutom prema ulici, nalazio ured predsjednika Vlade i Novakovićev ured.⁴³⁵⁹ U zgradi je bio i press centar i više civilnih objekata.⁴³⁶⁰ Prije operacije Oluja, u Domu armije se u svakom trenutku nalazilo po dvadesetak vojnika i deset civilnih zaposlenika.⁴³⁶¹

1198. U Vojarni Senjak u centru Knina nalazila se uprava logističke baze Glavnog štaba, pekarnica i nekoliko ministarstava RSK.⁴³⁶² Pomoćnik Glavnog štaba za logistiku, general Mirko Bjelanović, koristio je jednu zgradu u kasarni Senjak kao štab logistike.⁴³⁶³ U Kninu nije bilo skladišta streljiva.⁴³⁶⁴ U Južnoj vojarni smjestilo se zapovjedništvo UN-a za Sektor Jug, a ona se nalazila na rubu Knina, na cesti za Drniš i Šibenik.⁴³⁶⁵ Odvojeno od baze UN-a, SVK je u jednoj zgradi Južne vojarne skladištio

⁴³⁵⁴ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 9; P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 5, 9; P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 4, 18; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković), zapovjedništvo divizijuna označeno je slovom H; Kosta Novaković, T. 11725.

⁴³⁵⁵ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 9; P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 18, 20.

⁴³⁵⁶ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 18.

⁴³⁵⁷ Kosta Novaković, T. 11929.

⁴³⁵⁸ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 19.

⁴³⁵⁹ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 9; P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 5; P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 21; Kosta Novaković, T. 11725; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković), Dom armije označen je slovom I.

⁴³⁶⁰ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 21.

⁴³⁶¹ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 22.

⁴³⁶² P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 9; P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 12; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković), Vojarna Senjak označena je slovom D.

⁴³⁶³ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 12; Kosta Novaković, T. 11906-11908.

⁴³⁶⁴ Kosta Novaković, T. 11908.

⁴³⁶⁵ P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 9; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković), Južna vojarna označena je slovom E.

lijekove i odjeću i tu je radilo četiri ili pet osoba.⁴³⁶⁶ Policijska postaja u Kninu se nalazila na glavnoj cesti, a Milan Martić je živio u stanu u jednoj četverokatnici koja se nalazila između centra grada i policijske postaje.⁴³⁶⁷ Helikopteri SVK uglavnom bi slijetali u Sjevernoj vojarni.⁴³⁶⁸ Nogometno igralište su za slijetanje helikoptera koristili i UN i SVK, ali 4. kolovoza 1995. tamo nije sletio nijedan helikopter.⁴³⁶⁹

1199. Prema Novakovićevim riječima, u jednoj dvokatnici ili trokatnici koja se nalazila stotinjak metara od Doma armije u smjeru kninske tvrđave bilo je smješteno osoblje, Predsjednika koje se sastojalo od deset civila koji su bili u prizemlju i na prvom katu. Na posljednjem katu bilo je još 20 civila, koji su radili za Radio/TV Knin.⁴³⁷⁰ Novaković je u svom svjedočenju izjavio da je predsjednik Skupštine RSK imao urede u zgradi Općine, u kojoj su bile i civilna uprava Knina i ambulanta, i da ta zgrada, koliko je njemu bilo poznato, 1995. godine nije korištena u vojne svrhe.⁴³⁷¹ On je dalje izjavio da se prije operacije Oluja u kompleksu stare bolnice u centru Knina, koji se nalazio otprilike 150 metara od željezničke postaje uz glavnu cestu, nalazio dio Ministarstva pravde, vojni odsjek, civilni okružni zatvor, vojnički pritvor za vojnike SVK, civilna ambulanta i još neki civilni upravni objekti.⁴³⁷² Dom umirovljenika služio je kao civilni hotel u kojem je bilo 40 soba i u 10 do 15 njih bili su smješteni časnici Glavnog štaba.⁴³⁷³ Prema Novakovićevim riječima, u skladištima Agroprerade bila je stočna hrana, silos za žito, mlin i pekarnica i kompleks se nije koristio u vojne svrhe.⁴³⁷⁴

1200. **Mile Mrkšić**, zapovjednik Glavnog štaba SVK od svibnja 1995.,⁴³⁷⁵ izjavio je da je prije početka borbenih djelovanja, zapovjedništvo generala Kovačevića, zapovjednika

⁴³⁶⁶ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 13; Kosta Novaković, T. 11699.

⁴³⁶⁷ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 25-26; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković), policijska postaja L, stan Milana Martića označen je slovom M.

⁴³⁶⁸ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 37.

⁴³⁶⁹ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 37; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković), nogometno igralište označeno je slovom T.

⁴³⁷⁰ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 5, 7-8; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković), zgrada u kojoj su bili predsjedničko osoblje i Radio/TV Knin označena je slovom A.

⁴³⁷¹ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 9; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković), zgrada općine označena je slovom B.

⁴³⁷² P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 23; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković), kompleks Stare bolnice označen je slovom J.

⁴³⁷³ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 24; Kosta Novaković, T. 11926; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković), Dom umirovljenika označen je slovom K.

⁴³⁷⁴ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 32; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković), skladišta Agroprerade označena su slovom P.

⁴³⁷⁵ Mile Mrkšić, T. 18751, 18993.

7. korpusa, bilo smješteno u Sjevernoj vojarni u Kninu.⁴³⁷⁶ Nakon što je premješteno, glavno operativno zapovjedno mjesto 7. korpusa nalazilo se u mjestu Pađene, u općini Knin, blizu jedne napuštene željezničke postaje, tri, četiri kilometra uz zavojitu cestu iznad Knina, i blizu predjela iznad Knina zvanog Bulina Strana.⁴³⁷⁷ Mrkšiću nije bilo poznato je li zapovjedništvo pozadine ili logistike 7. korpusa ostalo u Sjevernoj vojarni ili je (dijelom) premješteno u Golubić, u općini Knin, gdje se nalazilo glavno skladište bivše JNA, ali bio je mišljenja da su neki zastavnici, vojnici, vozila i dio sredstava koja se nisu mogla premjestiti ostali u vojarni.⁴³⁷⁸

1201. Dana 3. kolovoza 1995., zapovjedništva Glavnog štaba SVK i zapovjedništvo korpusa bilo je podijeljeno na glavno zapovjedno mjesto, pozadinsko zapovjedno mjesto i logistički položaj, tako da ne budu uništeni jednim udarcem, budući da je SVK procijenila da je napad neizbježan.⁴³⁷⁹ Načelnik štaba otišao je s dijelom zapovjedništva i uspostavio rezervno zapovjedno mjesto u Srbu, u općini Donji Lapac, a Mrkšić je ostao u Kninu s drugim dijelom zapovjedništva, Vrhovnom komandom.⁴³⁸⁰ Mrkšić je u svom svjedočenju izjavio da se zgrada zapovjedništva SVK nalazila na glavnoj cesti u centru Knina, u prizemlju i podrumu.⁴³⁸¹ Operativni centar bio je u prizemlju zgrade zapovjedništva.⁴³⁸² Osim zgrade koju je Martić koristio kao sjedište Predsjednika, na području oko zgrade zapovjedništva bile su samo civilne, uglavnom stambene zgrade.⁴³⁸³ Mrkšić je izjavio da se u Kninu nalazila pozadinska Vojarna Senjak, koja je bila zapadno od tvornice TVIK.⁴³⁸⁴ SVK nije držala nijednu drugu zgradu u Kninu.⁴³⁸⁵

1202. **Svjedok 54**, Srbin iz Knina,⁴³⁸⁶ identificirao je zapovjedništvo SVK, vojnu ambulantu i Dom JNA gdje je, prema riječima svjedoka, pričuvni sastav vojne policije

⁴³⁷⁶ Mile Mrkšić, T. 18879, 19110; D1525 (Karta Knina koju je označio Mile Mrkšić), Sjeverna vojarna označena je slovom A.

⁴³⁷⁷ Mile Mrkšić, T. 18949-18950, 18977-18979, 18981, 19027, 19029-19032, 19043-19045, 19104-19105, 19114-19915; D1526 (Karta Knina koju je označio Mile Mrkšić), mjesto glavnog operativnog štaba 7. korpusa označeno je slovom A.

⁴³⁷⁸ Mile Mrkšić, T. 18907, 19029, 19043-19045, 19103-1904, 19115; D1526 (Karta Knina koju je označio Mile Mrkšić), glavno skladište JNA u Golubiću označeno je slovom B.

⁴³⁷⁹ Mile Mrkšić, T. 18856-18858, 19030, 19041, 19092-19093.

⁴³⁸⁰ Mile Mrkšić, T. 18857, 18859-18860, 18978, 18999, 19105.

⁴³⁸¹ Mile Mrkšić, T. 18937, 19024-19025, 19046, 19110, 19112; D1525 (Karta Knina koju je označio Mile Mrkšić), zgrada zapovjedništva označena je slovom C.

⁴³⁸² Mile Mrkšić, T. 18860-18861, 18888, 19024.

⁴³⁸³ Mile Mrkšić, T. 19049.

⁴³⁸⁴ Mile Mrkšić, T. 19111; D1525 (Karta Knina koju je označio Mile Mrkšić), Vojarna Senjak označena je slovom E.

⁴³⁸⁵ Mile Mrkšić, T. 19025.

⁴³⁸⁶ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 1-2; Svjedok 54, T. 2781; P188 (Fotografija Knina na kojoj je označena kuća svjedoka 54).

imao kantinu.⁴³⁸⁷ Svjedok je također opisao kompleks Senjak i rekao da je u njemu bilo vojno skladište s lijekovima, vojna pekarnica i radionice koje je koristila vojska.⁴³⁸⁸ Svjedok je identificirao i Dom umirovljenika koji se koristio kao neka vrsta hotela, uglavnom za vojno osoblje.⁴³⁸⁹ Zgrada stare srednje škole koristila se u kolovozu 1995. kao radijska i televizijska postaja.⁴³⁹⁰ Zgrada stare bolnice koristila se u kolovozu 1995. kao zatvor.⁴³⁹¹ Zgrada koja se spominje kao stara vojna zgrada sastojala se od stambenih objekata.⁴³⁹² Svjedok je izjavio da su u skladištima Agroprerade 1995. bili mlin i pekarnica i da tamo nije bio uskladišten vojni materijal.⁴³⁹³

1203. Postojanje, upotrebu i lokaciju više gorenavedenih objekata (kao što su Sjeverna vojarna, zapovjedništvo SVK, Vojarna Senjak, policijska postaja, zgrada Radio/TV Knin i stan Milana Martića) potvrdila su i svjedočenja nekoliko svjedoka, između ostalog, **svjedoka 56,**⁴³⁹⁴ **Andrewa Lesliea,**⁴³⁹⁵ **Stiga Markera Hansena,**⁴³⁹⁶ **Aluna Robertsa,**⁴³⁹⁷ **Andriesa Dreyera,**⁴³⁹⁸ **Murraya Dawesa,**⁴³⁹⁹ **Berta Dijkstre,**⁴⁴⁰⁰

⁴³⁸⁷ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 4; Svjedok 54, T. 2785, 2788, 2811; P189 (Fotografije Knina koje je označio svjedok 54), štab SVK označen je slovom D, Dom JNA slovom E, vojna ambulanta slovom O.

⁴³⁸⁸ Svjedok 54, T. 2792-2793, 2811; P189 (Fotografije Knina koje je označio svjedok 54, kompleks Vojarne Senjak označen je slovom M.

⁴³⁸⁹ Svjedok 54, T. 2793, 2811; P189 (Fotografije Knina koje je označio svjedok 54, Dom umirovljenika označen je slovom P.

⁴³⁹⁰ Svjedok 54, T. 2784-2785, 2811, 2812; P189 (Fotografije Knina koje je označio svjedok 54, stara zgrada srednje škole označena je slovom C.

⁴³⁹¹ Svjedok 54, T. 2791, 2811; P189 (Fotografije Knina koje je označio svjedok 54, stara bolnica označena je slovom F.

⁴³⁹² Svjedok 54, T. 2791-2792, 2811; P189 (Fotografije Knina koje je označio svjedok 54, stara zgrada vojske označena je slovom I.

⁴³⁹³ Svjedok 54, T. 2786-2787, 2811; P189 (Fotografije Knina koje je označio svjedok 54, skladišta Agroprerade označena su slovom H.

⁴³⁹⁴ P286 (svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 2-4; P288 (svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), str. 9, par. 13-19; P289 (svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), par. 2, str. 10, Sjeverna vojarna označena je slovom A, Vojarna Senjak označena je slovom B, štab komande SVK označen je slovom D, zgrada Vlade označena je slovom E, policijska postaja označena je slovom F, stara bolnica slovom N, nogometno igralište slovom Q; svjedok 56, T. 3562, 3591-3592, 3605-3606.

⁴³⁹⁵ Andrew Leslie, T. 2132-2140, 2151, 2153-2155; P84 (Izvešće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 2; D131 (Karte Knina na kojima su označeni "legitimni vojni ciljevi"), stožer Sjevernodalmatinskog korpusa označen je s A1, Ministarstvo obrane RSK i Glavni štab SVK označeni su s B1, objekt SVK smješten odmah istočno od baze UN-a označen je s A3, dva stambena područja za časnike SVK i njegove obitelji označena su s A2 i B3, stan Milana Martića označen je s B4, zgrada skupštine s B8, policijska postaja označena je s B10, stalni topnički položaj zapadno od baze UN-a označen je s C3, skladište rezervi pored željezničke pruge označen je s D2, željeznička postaja označena je s E8, policijska postaja odmah sjeverno od rijeke koja razdvaja Knin od baze UN-a označena je s A5, protuzrakoplovni topnički sustav na području sjeverozapadno od Knina označen je s C2, razna vojna skladišta duž područja zapadno od Knina označena su s D4.

⁴³⁹⁶ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 2; Stig Marker Hansen, T. 14893, 15057.

⁴³⁹⁷ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1-3.

Rolanda Dangerfielda⁴⁴⁰¹ i **Normanda Bouchera**,⁴⁴⁰² kao i zapovijedi pukovnika SVK Živka Šaponje od 13. veljače 1995.⁴⁴⁰³ i pukovnika Kozomare od 27. srpnja 1995.⁴⁴⁰⁴

1204. **Svjedok 56**, Srbin, policajac u Kninu od svibnja 1994. do 5. kolovoza 1995.,⁴⁴⁰⁵ izjavio je također da je Južna vojarna bila podijeljena na dva dijela – jedan je dio koristio UNPROFOR za svoje zapovjedništvo, a drugi je SVK ranije koristio kao skladište za topove i tenkove.⁴⁴⁰⁶ U dijelu Južne vojarne koji je koristila SVK bio je stacioniran 7. artiljerijski protivtenkovski puk.⁴⁴⁰⁷ Da se istočno od baze UN-a nalazio objekt SVK potvrdili su svjedoci **Andrew Leslie**,⁴⁴⁰⁸ **Bert Dijkstra**,⁴⁴⁰⁹ **Normand Boucher**,⁴⁴¹⁰ **Roland Dangerfield**,⁴⁴¹¹ i **Murray Dawes**.⁴⁴¹²

⁴³⁹⁸ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 3-4; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 3-4; Andries Dreyer, T. 1720, 1762; P78 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 2008.), oznaka A (Sjeverna vojarna), oznaka B (Južna vojarna); P79 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 1996.); D102 (Fotografija Knina iz zraka na kojoj se vide topnički ciljevi prema navodima obrane).

⁴³⁹⁹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 2, 4; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 4, 13; Murray Dawes, T. 10388, 10464; ; P984 (Karta Knina s raznim lokacijama koje je označio Murray Dawes), štab RSK i zgrada skupštine označeni su slovom A, Radio Knin slovom F.

⁴⁴⁰⁰ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 2; P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 8, 11-12; Bert Dijkstra, T. 4760; P430 (Ortofoto karta Knina koju je označio Bert Dijkstra), Sjeverna vojarna označena je brojem 1, srpski logor označen je brojem 2, zgrada Vlade i radio postaja označene su brojevima 3 i 4, logistička baza označena je brojem 5.

⁴⁴⁰¹ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 26; Roland Dangerfield, T. 7143-7144; D716 (Fotografije Knina iz zraka).

⁴⁴⁰² P1176 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 20. veljače 1996.), par. 2-4; D1217 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 17. prosinca 2008.), par. 35.

⁴⁴⁰³ D244 (Zapovijed Komande 7. korpusa za protuzračnu obranu, 13. veljače 1995.).

⁴⁴⁰⁴ D1278 (Zapovijed pukovnika Kozomare, 27. srpnja 1995.), str. 1.

⁴⁴⁰⁵ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 1-2; P287 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 18. rujna 2000.), str. 1; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), str. 1, par. 2; P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), str. 1; Svjedok 56, T. 3686.

⁴⁴⁰⁶ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 4; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), str. 9, par. 19; P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), par. 2, str. 10, Južna vojarna označena je slovom G.

⁴⁴⁰⁷ P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), par. 2.

⁴⁴⁰⁸ Andrew Leslie, T. 2133-2140, 2153-2155; D131 (Karte Knina na kojima su označeni "legitimni vojni ciljevi"), objekt SVK istočno od baze UN-a označen je s A3.

⁴⁴⁰⁹ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 2; P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 8, 11-12; Bert Dijkstra, T. 4760; P430 (Ortofoto karta Knina koju je označio Bert Dijkstra), srpska baza označena je s 2.

⁴⁴¹⁰ P1176 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 20. veljače 1996.), par. 2-4; D1217 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 17. prosinca 2008.), par. 35.

⁴⁴¹¹ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 26; Roland Dangerfield, T. 7143-7144; D716 (Fotografije Knina iz zraka).

⁴⁴¹² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 3; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 6; P984 (Karta Knina s raznim lokacijama koje je označio Murray Dawes), objekta srpske vojske istočno od baze UN-a označen je slovom C.

1205. **Kosta Novaković** izjavio je da u Kninu i neposrednoj okolici nije bilo stalnih topničkih položaja i da je Kninu najbliža vojna postrojba i topnički položaj bio 7. artiljerijski puk PVO koji je bio smješten na širem području Pađena, u općini Knin, otprilike 10 do 15 kilometara od Knina.⁴⁴¹³ Taj je puk bio zadužen za obranu Knina od napada iz zraka.⁴⁴¹⁴ Međutim, **Andrew Leslie** je u svom svjedočenju izjavio je da je među objektima u Kninu bio jedan stalni topnički položaj zapadno od baze UN-a i jedan veliki protuzrakoplovni objekt jugoistočno od baze UN-a, koji se isključivo koristio u vojne svrhe.⁴⁴¹⁵ **Roland Dangerfield**, pripadnik britanske vojske, časnik za vezu sektora stacioniran u Kninu u kolovozu 1995. godine,⁴⁴¹⁶ izjavio je da je jedan od legitimnih vojnih ciljeva na području Knina, koliko je njemu bilo poznato, bila protuzračna bitnica, smještena izvan grada, zapadno od vojarne.⁴⁴¹⁷ **Andries Dreyer**, koordinator UN-a za sigurnost u Sektoru Jug 1995. godine,⁴⁴¹⁸ izjavio je u svom svjedočenju da je od vojske čuo da je jedan srpski protuzračni položaj bio smješten na brdu iznad baze UN-a.⁴⁴¹⁹

1206. Što se tiče objekata veze u Kninu, **Mile Mrkšić** je u svom svjedočenju izjavio da je SVK pretpostavljala da će HV djelovati po njihovom sustavu veze.⁴⁴²⁰ SVK je koristila sustav veze bivše JNA, star više od 40 godina, koji se oslanjao na relejnu vezu na temelju antena sa zaštićenim podzemnim objektima, koji su služili kao čvorišta odakle su se signali slali na druge lokacije.⁴⁴²¹ **Kosta Novaković** je u svom svjedočenju izjavio da se pošta u Kninu nalazila preko puta željezničke postaje i da je u njoj bila telegrafska oprema.⁴⁴²² I željeznica je imala centar veze koji se nalazio preko puta

⁴⁴¹³ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 30; Kosta Novaković, T. 11780-11781, 11783, 11906, 11916-11917.

⁴⁴¹⁴ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 30.

⁴⁴¹⁵ Andrew Leslie, T. 2133-2140, 2153-2155; D131 (Karte Knina na kojima su označeni "legitimni vojni ciljevi"), fiksirani topnički položaj zapadno od baze UN-a označen je s C3, protuzrakoplovni objekta jugoistočno od baze UN-a označen je s C4.

⁴⁴¹⁶ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 1-2; Roland Dangerfield, T. 7132.

⁴⁴¹⁷ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 26; Roland Dangerfield, T. 7143-7144; D716 (Fotografije Knina iz zraka), str. 4.

⁴⁴¹⁸ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), str. 1, par. 1; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str.1; D110 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 8. studenog 1995.), str. 1; Andries Dreyer, T. 1710, 1745-1746, 1748, 1812, 1831.

⁴⁴¹⁹ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 4; Andries Dreyer, T. 1721-1722; P78 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 2008.), oznaka AA (protuzrakoplovni položaj); P79 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 1996.).

⁴⁴²⁰ Mile Mrkšić, T. 19056.

⁴⁴²¹ Mile Mrkšić, T. 18838, 19054-19055.

⁴⁴²² P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 28; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković).

željezničke postaje, u jednoj stambenoj zgradi.⁴⁴²³ SVK nije nikada koristila poštu ni sredstva veze željeznice jer se oslanjala na vlastiti sustav veze u zgradi Komande garnizona, a u slučaju kvara na sustavu, SVK je imala pokretni sustav veze.⁴⁴²⁴ SVK je koristila obične zemaljske telefonske veze za običnu komunikaciju, između ostalog i za vezu među uredima zapovjednika.⁴⁴²⁵ Gorivo je bilo uskladišteno na pomoćnom ranžirnom kolodvoru, koji se koristio za vlakove.⁴⁴²⁶ **Svjedok 56** je u svom svjedočenju izjavio da se antena za radio vezu nalazila na krovu policijske postaje i da su radio-veze u Kninu morale prolaziti kroz poštu.⁴⁴²⁷

1207. U vezi s tvornicom TVIK, **Mile Mrkšić** je izjavio da SVK nije koristila tvornicu TVIK u vojne svrhe, u njoj su se proizvodile matice i vijci, već je vojnu opremu dobivala iz pogona u Srbiji.⁴⁴²⁸ **Kosta Novaković** je u svom svjedočenju izjavio da ne zna da li se tvornica vijaka TVIK, koju je posljednji put obišao u svibnju 1995., koristila u vojne svrhe.⁴⁴²⁹ Neposredno do tvornice TVIK bili su transformatori i upravne zgrade elektroprivrednog poduzeća, ali nisu korišteni u vojne svrhe jer je SVK imala svoje agregate.⁴⁴³⁰ **Murray Dawes**, civilna osoba, bivši službenik UN-a za smještaj, stacioniran u općini Knin od svibnja 1994. do listopada 1995.,⁴⁴³¹ izjavio je u svom svjedočenju da je prije 4. kolovoza 1995. često obilazio tvornicu TVIK, najmanje jednom mjesečno, i da prilikom tih posjeta u objektima tvornice nije vidio nijednog vojnika ni bilo kakvu vojnu opremu, niti je vidio da se nešto proizvodi.⁴⁴³² **Andrew Leslie** je u svom svjedočenju izjavio da u tvornici nije nikada vidio vojnu opremu, niti

⁴⁴²³ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 29; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković), centar veze željeznice označen je slovom W.

⁴⁴²⁴ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 28-29; Kosta Novaković, T. 11752-11753.

⁴⁴²⁵ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 28; Kosta Novaković, T. 11752-11753, 11861.

⁴⁴²⁶ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 34; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković), pomoćni ranžirni kolodvor označen je slovom R.

⁴⁴²⁷ P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), par. 2, str. 10, pošta je označena slovom I, Svjedok 56, T. 3556-3557.

⁴⁴²⁸ Mile Mrkšić, T. 19047, 19110, 19126-19127; D1525 (Karta Knina koju je označio Mile Mrkšić), tvornica TVIK označena je slovom D.

⁴⁴²⁹ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 31; Kosta Novaković, T. 11936-11937; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković), tvornica TVIK označena je slovom O.

⁴⁴³⁰ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 33; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković), zgrade elektroprivrednog poduzeća i transformatori označeni su slovom Q.

⁴⁴³¹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 1-2.

⁴⁴³² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5, 7; Murray Dawes, T. 10389-10390, 10467.

da se takva oprema dostavljala ili da se odvozila iz tvornice, ali vidio je kako u zgradu ulaze i iz nje izlaze muškarci Srbi koji su nosili dijelove uniforme.⁴⁴³³

1208. **Svjedok 54** je izjavio da je tvornica TVIK bila poznata po proizvodnji vijaka, ali pričalo se da se u njoj proizvode i granate, u što svjedok nije bio u to siguran.⁴⁴³⁴

Svjedok 56 je izjavio da su glavni proizvodi tvornice TVIK bili matice, vijci i drugi metalni proizvodi, a 1990. godine zaposlenici TVIK-a su, kako se navodi, proizvodili eksplozivne naprave zvane "tvikovke".⁴⁴³⁵ Prema ugovoru Ministarstva obrane RSK i tvornice TVIK od 24. lipnja 1994., tvornica je Ministarstvu trebala isporučiti komplete za miniranje/razminiranje, inženjerijske i diverzantske komplete.⁴⁴³⁶ U televizijskom izvješću SRT Krajine od 3. rujna 1994. zabilježeno je da je zapovjednik SVK general Čeleketić obišao tvornicu TVIK i razgovarao o vojnom programu poslovanja tvornice.⁴⁴³⁷ U dokumentu Ministarstva obrane RSK od 10. srpnja 1995., koji je potpisao pukovnik Milan Šuput, zabilježeno je da je tvornici TVIK ustupljen dio proizvodnje ubojitih sredstava potrebnih za lansiranje iz bacača raketa. U tom dokumentu, Milan Šuput je zabilježio da TVIK ne poštuje rokove za proizvodnju određenih proizvoda, da nedostaju određeni materijali i da ima problema u vezi s inertnošću i povratkom ljudstva u radnu obavezu. Milan Šuput je predložio da se tvornica TVIK stavi u sustav rada Sektora vojne i namjenske proizvodnje.⁴⁴³⁸ U zapovijedi od 13. veljače 1995., pukovnik SVK Živko Šaponja napomenuo je da se očekuje da će hrvatski napad, između ostalog, biti usmjeren na grad Knin i objekte u gradu, uključujući tvornicu TVIK.⁴⁴³⁹ Zdenko Rinčić je u svom svjedočenju izjavio da je dva ili tri dana po dolasku u Knin, prilikom obilaska tvornice TVIK, koja je, kako je rekao Rinčić, proizvodila streljivo za SVK i JNA, vidio velike količine nedovršenog streljiva raznih kalibara za strojnice i poruke kapetana Dragana i drugih vojnih postrojbi u kojima su se zahvaljivali za isporuku streljiva.⁴⁴⁴⁰

⁴⁴³³ Andrew Leslie, T. 2155.

⁴⁴³⁴ Svjedok 54, T. 2785-2786, 2811; P189 (Fotografije Knina koje je označio svjedok 54), tvornica TVIK označena je slovom G.

⁴⁴³⁵ P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), par. 2, str. 10, tvornica TVIK označena je slovom C; Svjedok 56, T. 3592-3593.

⁴⁴³⁶ D242 (Ugovor između Ministarstva obrane RSK i tvornice TVIK, 24. lipnja 1994.), str. 1-2.

⁴⁴³⁷ D949 (Video-snimka i transkript televizijske reportaže SRT-a o Čeleketićevom posjetu tvornici TVIK, 3. rujna 1994.).

⁴⁴³⁸ D950 (Informacija Ministarstva obrane RSK u vezi s tvornicom TVIK, pukovnik Milan Šuput, 10. srpnja 1995.).

⁴⁴³⁹ D244 (Zapovijed Komande 7. korpusa za protuzračnu obranu, 13. veljače 1995.).

⁴⁴⁴⁰ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 25; Zdenko Rinčić, T. 22339-22341, 22343.

1209. U vezi sa željezničkom postajom, **Mile Mrkšić** je izjavio da je željezničko čvorište u Kninu - smješteno dalje niz ulicu, preko puta zapovjedništva – bilo najveće čvorište na tom prostoru, ali u vrijeme granatiranja Knina nije bilo željezničkog prometa i SVK ga nije koristila.⁴⁴⁴¹ Mrkšić nije vidio da vlakovi 4. kolovoza 1995. napuštaju Knin.⁴⁴⁴² Otprilike 20 do 30 posto pruge bilo je neoštećeno i pruga između Stare Straže i Pađena mogla se koristiti za izvlačenje opreme i streljiva iz logističke baze i skladišta.⁴⁴⁴³ **Kosta Novaković** je u svom svjedočenju izjavio da je u razdoblju od 27. srpnja do 1. kolovoza 1995., budući da su očekivali napad na skladišta Golubić, SVK željeznicom, u otprilike 13 vagona, prevezla streljivo iz skladišta u Golubiću u tunele koji su se nalazili najmanje desetak kilometara izvan Knina.⁴⁴⁴⁴ U izvratku iz izvješća o operaciji Oluja koji je načelnik stožera HV-a general zbora Zvonimir Červenko sastavio 22. kolovoza 1995. zabilježeno je da su otkrivena skladišta streljiva i oružja SVK u Staroj Straži, u općini Knin, gdje je zaplijenjeno oko 15 vagona streljiva, a da je u Golubiću, u općini Knin, pronađeno oko 7.000 tona streljiva i oružja pripremljenog za naoružanje tri brigade, između ostalog, razne rakete, rezervni dijelovi, hrana, razna vojna oprema i sanitetski materijal, protupješačke i protutenkovske mine i nekoliko tona eksploziva.⁴⁴⁴⁵ **Murray Dawes** je izjavio da se željeznička postaja nije koristila jer je tijekom svog boravka u Kninu puno puta svakoga dana prolazio glavnim pravcima za opskrbu u bivšem Sektoru Jug, koji su prolazili paralelno s željezničkom prugom, i nijednom nije vidio nikakve radove na željezničkoj pruzi niti da prolazi vlak.⁴⁴⁴⁶ Čuo je i od svog prevoditelja, čiji je otac radio na željeznici, da željeznica ne radi.⁴⁴⁴⁷ Dawesu je puno ljudi s kojima je razgovarao u Kninu reklo da više ne dobivaju plaću jer vlakovi ne voze i jer više ne mogu raditi.⁴⁴⁴⁸ **Philip Berikoff**⁴⁴⁴⁹ i **Nadan Vidošević**⁴⁴⁵⁰ također su u svojim svjedočenjima rekli da željeznica nije radila.

⁴⁴⁴¹ Mile Mrkšić, T. 18888, 19048, 19110, 19121; D1525 (Karta Knina koju je označio Mile Mrkšić), željezničko čvorište označeno je slovom B.

⁴⁴⁴² Mile Mrkšić, T. 19122.

⁴⁴⁴³ Mile Mrkšić, T. 19121-19123.

⁴⁴⁴⁴ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 35; Kosta Novaković, T. 11927-11928.

⁴⁴⁴⁵ D387 (Izvadak iz izvješća generala Zvonimira Červenka, načelnika GS-a HV-a, o operaciji Oluja, 22. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴⁴⁴⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4, 7; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 7; Murray Dawes, T. 10390-10391, 10468.

⁴⁴⁴⁷ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 7.

⁴⁴⁴⁸ Murray Dawes, T. 10391.

⁴⁴⁴⁹ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 8.

⁴⁴⁵⁰ D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), par. 3; Nadan Vidošević, T. 23735-23736.

1210. Što se tiče škole, koja je u dokaznom predmetu P1095 označena slovom F, **Kosta Novaković** je izjavio da mu nije bilo poznato da se tamo 4. kolovoza 1995. nalazilo oružno odjeljenje ni da je u novoj srednjoj školi bilo stacionirano minobacačko odjeljenje.⁴⁴⁵¹ Međutim, **Andries Dreyer** je izjavio da je 4. kolovoza 1995. vidio minobacačko odjeljenje odmah ispred škole, koja je u dokaznom predmetu P1095 označena slovom F (u dokaznom predmetu P78 to je mjesto označeno slovom C).⁴⁴⁵² **Svjedok 56** je izjavio da je dva ili tri dana prije operacije Oluja u kninskoj srednjoj školi, koja se nalazila 200-300 metara od Sjeverne vojarne, bila stacionirana jedna vojna postrojba.⁴⁴⁵³

1211. Što se tiče crkve Sv. Ante ili samostana u Kninu, **Kosta Novaković** je u svom svjedočenju izjavio da ni vojska ni policija, koliko je njemu bilo poznato, nisu koristile katoličku crkvu Sv. Ante u Kninu.⁴⁴⁵⁴ Međutim, svjedok **56** je izjavio da su u samostanu Sv. Ante bile smještene izbjeglice (od 1991.), koje su prije živjele na području pod hrvatskom kontrolom, te da je, osim njih, tu bilo smješteno i tridesetak pripadnika voda kninske Specijalne policije.⁴⁴⁵⁵ **Andrew Leslie** je izjavio da se odmah sjeverno od rijeke, koja je razdvajala Knin od baze UN-a, nalazio ured policije.⁴⁴⁵⁶ Dana 25. srpnja 1994., tadašnji predsjednik RSK Mikelić potpisao je odluku o izmještanju specijalne jedinice policije MUP-a RSK iz katoličkog samostana, a 10. studenog 1994., predstavnici vlade RSK razgovarali su o tome da se, pošto Vlada donese odluku, specijalna postrojba iseli iz samostana.⁴⁴⁵⁷ Prema dnevniku događaja PU Kotara Knin,

⁴⁴⁵¹ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 15; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković), nova srednja škola označena je slovom F.

⁴⁴⁵² P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 4; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 3-4; Andries Dreyer, T. 1721, 1738, 1795; P78 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 2008.), označeno slovom C (minobacačko odjeljenje); P79 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 1996.); D105 (Fotografije Knina iz zraka, s oznakama obrane i reproduciranim Dreyerovim oznakama, na kojima se vide vojni ciljevi prema navodima obrane), str. 3.

⁴⁴⁵³ P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), par. 2, str. 10, kninska srednja škola označena je slovom L; svjedok 56, T. 3571-3572.

⁴⁴⁵⁴ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 17; Kosta Novaković, T. 11921, 11923; P1095 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kosta Novaković), katolička crkva sv. Ante označena je slovom G.

⁴⁴⁵⁵ P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), par. 2, str. 10, samostan sv. Ante označen je slovom M; svjedok 56, T. 3547, 3559.

⁴⁴⁵⁶ Andrew Leslie, T. 2133-2136, 2139-2140, 2151, 2154-2155; D131 (Karte Knina na kojima su označeni "legitimni vojni ciljevi"), ured policije na području odmah sjeverno od rijeke koja je razdvajala Knin od baze UN-a, označene s A5.

⁴⁴⁵⁷ D946 (Zaključak predsjednika Borislava Mikelića u vezi s katoličkim samostanom, 25. srpnja 1994.); D947 (Insert iz video-snimke i transkript sjednice Vlade RSK u vezi sa samostanom, 10. studenog 1994.).

Željko Car iz Civilne zaštite PU splitsko-dalmatinske izvijestio je da je u samostanu Sv. Ante pronađeno oko 20 sanduka streljiva.⁴⁴⁵⁸

1212. Na osnovi gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je SVK koristila sljedeće zgrade u Kninu: zapovjedništvo SVK (u P1095 označeno slovom H), uz koje se nalazio Dom armije (u P1095 označen slovom I); istočni dio Južne vojarnje (u P1095 označena slovom E); i Vojarnu Senjak ili logističku vojarnu (u P1095 označena slovom D). Raspravno vijeće također konstatira da je Sjeverna vojarna, odnosno Vojarna Slavko Rodić (u P1095 označena slovom C) bila zapovjedništvo 7. kninskog korpusa ili Sjevernodalmatinskog korpusa do otprilike kraja srpnja 1995., nakon čega se zapovjedništvo korpusa iselilo, a u Sjevernoj vojarni smjestile su se tehnička i zdravstvena služba i kuhinja.

1213. Novaković je u svom svjedočenju izjavio da u Kninu i neposrednoj okolini nije bilo stalnih topničkih položaja i da mu nije bilo poznato da je u srednjoj školi bilo smješteno minobacačko odjeljenje (u P1095 označeno slovom F), kao ni to da je vojska ili policija koristila samostan ili crkvu sv. Ante (u P1095 označeno slovom G). Ipak, Raspravno vijeće na osnovi svjedočenja Lesliea, Dangerfielda i Dreyera konstatira da se zapadno od baze UN-a nalazio stalni topnički položaj SVK (u D131 označeno sa C3) i da se veliki protuzrakoplovni objekt SVK nalazio jugoistočno od baze UN-a (u D131 označeno sa C4). Raspravno vijeće također konstatira, na temelju svjedočenja Lesliea i svjedoka 56 i dokumentarnih dokaza D946, D947 i D57, da je u samostanu sv. Ante bila smještena policija RSK. Na temelju svjedočenja Dreyera i svjedoka 56, Raspravno vijeće konstatira da se 4. kolovoza 1995. u školi, koja je u P1095 označena slovom F, ili blizu škole, nalazilo minobacačko odjeljenje SVK. Prilikom donošenja ovih zaključaka, Raspravno vijeće je uzelo u obzir i to da Novaković, s obzirom na svoj položaj u SVK, nije imao izravne veze sa zadacima topništva, protuzračne obrane i policije RSK.

1214. Raspravno vijeće također konstatira da se policijska postaja u Kninu nalazila na mjestu koje je u P1095 označeno slovom L. Stan Milana Martića nalazio se blizu lokacije koja je u D131 označena s B4. U zgradi Radio/TV Knin-a (u P1095 označena slovom A) bilo je, osim osoblja Radio/TV Knin, i deset članova osoblja Predsjednika RSK. Dom umirovljenika (u P1095 označen slovom K) služio je kao hotel i od ukupno 40 soba u 10 do 15 njih bili su smješteni časnici Glavnog štaba SVK.

⁴⁴⁵⁸ D57 (Dnevnik događaja PU Kotara Knin, knjiga 1, 6. kolovoza 1995. – 7. listopada 1995.), str. 1, 10.

1215. Pošta se nalazila na lokaciji koja je u P1095 označena slovom N. S obzirom na očita proturječja između, svjedočenja svjedoka 56 i svjedočenja Mrkšića i Novakovića, Raspravno vijeće ne može utvrditi koju je ulogu eventualno imala pošta u sustavima veze SVK i/ili policije RSK. Željeznička postaja se nalazila na mjestu koje je u D131 označeno s E8. Dokazi ukazuju na to da u mjesecima prije operacije Oluja i tijekom operacije željezničkom prugom koja prolazi kroz Knin nisu vozili vlakovi, osim što je moguće da je SVK krajem srpnja ili početkom kolovoza 1995. koristila željeznicu za prijevoz streljiva iz skladišta u Golubiću u tunele u Staroj Straži. Raspravno vijeće konstatira da se pored željezničke postaje (u P1095 označena slovom W) nalazio centar veze željeznice. Pomoćni željeznički ranžirni kolodvor (u P1095 označen slovom R) bio je skladište goriva.

1216. Postoje dokumentarni dokazi koji ukazuju na to da je SVK planirala da se tvornica TVIK (u P1095 označena slovom O) angažira za namjensku proizvodnju. Na temelju dokaza ne može se definitivno utvrditi je li do početka kolovoza 1995., i u kojoj je eventualno mjeri, planirana namjenska proizvodnja u tvornici TVIK i pokrenuta. Rinčić je u svom svjedočenju rekao da je nakon operacije Oluja u tvornici TVIK pronašao veliku količinu nedovršenog streljiva. Međutim, Rinčićevo svjedočenje u vezi s tim ne potvrđuje nijedan dokument iz tog razdoblja. Osim toga, Rinčićevo svjedočenje također se razlikuje od Mrkšićevog i Novakovićevog svjedočenja i svjedočenja više međunarodnih promatrača, koji su tvornicu obišli prije operacije Oluja i koji su svi izjavili da u tvornici nije bilo vojne proizvodnje.

1217. Dokazi u vezi s tim da je SVK bila u Kninu neposredno uoči 4. kolovoza 1995. i početkom tog dana predloženi su Raspravnom vijeću putem Rajčićevog svjedočenja, dokumentacije HV-a, putem svjedočenja Novakovića, Mrkšića i nekoliko međunarodnih promatrača, koji su u to vrijeme bili stacionirani u Kninu ili su se tamo nalazili iz nekog drugog razloga.

1218. U izvješću od 30. srpnja 1995., kontraadmiral HV-a Davor Domazet naveo je da se na mobilizaciju SVK u Kninu i okolici odazvalo samo 17 posto ljudi. Domazet je također naveo da je nakon proglašenja ratnog stanja i opće mobilizacije, vrhovni vojni savjet RSK zasjedao u Kninu i donio odluku o uključivanju svih ljudskih i materijalnih potencijala u obranu RSK, o uvođenju policijskog sata od 22:00 do 05:00 sati i strogom kažnjavanju svih onih čija djela šire strah i paniku među ljudima. SVK je, osim toga,

formirala prijeko vojne sudove na okupiranim područjima Hrvatske, kako bi poboljšala odaziv i smanjila dezerterstvo.⁴⁴⁵⁹

1219. Gotovina je u svojoj zapovijedi za napadnu operaciju od 2. kolovoza 1995. naveo da je 75. motorizovana brigada razmještena na jednom pravcu u općini Drniš.⁴⁴⁶⁰ Borbena grupa Dinara (dio snaga 7. kninskog korpusa, bojne kninskog MUP-a i korpusa Specijalnih snaga SVK) razmještena je duž pravca Bosna i Hercegovina-Dinara, Borova Glava i Strmica, u općini Knin. Gotovina je u zapovijedi naveo da je na području Knina neprijatelj razmjestio pričuvne snage u čijem su sastavu bili dio korpusa Specijalnih snaga, Mindušari, izviđačko-diverzantska satnija i do 800 ročnih vojnika.⁴⁴⁶¹

1220. **Marko Rajčić** je u svom svjedočenju rekao da su se prema njegovoj analizi 4. kolovoza 1995. u Kninu nalazile snage Glavnog štaba SVK, zapovjedništvo 7. korpusa, zapovjedništvo mješovitog topničkog puka, koje je bilo u Vojarni Senjak, topnički puk za potporu, zapovjedništvo protuzrakoplovnog puka i jedna mala postrojba koja je bila u novoj školi u Kninu.⁴⁴⁶² Rajčić je izjavio da su operativne pričuvne snage, za eventualne intervencije na ugroženim crtama obrane, bile u Vojarni Slavko Rodić, a policija Milana Martića, zajedno s postrojbom koju su nazivali Mindušarima,⁴⁴⁶³ bila je u samostanu Sv. Ante u Kninu.⁴⁴⁶⁴ Na osnovi izjava vodstva RSK i SVK, HV je zaključio da je SVK namjeravala pružiti otpor i braniti Knin do posljednjeg čovjeka.⁴⁴⁶⁵

1221. **Mile Mrkšić** je u svom svjedočenju izjavio da je 2. kolovoza 1995. donio odluku o izvođenju krajnje uporne i odlučne obrane, kako bi se usporio i zaustavio eventualni napad HV-a, uz istovremeno izvođenje operacije za oslobađanje komunikacije Grahovo-Drvar i zauzimanje grebena Dinare, u cilju stvaranja uvjeta za što povoljniji položaj RSK u pregovorima.⁴⁴⁶⁶ Mrkšić se nadao da će ovom odlukom usporiti napredovanje Gotovinih snaga duž najvažnijeg pravca koji je ugrožavao praktički nebranjen glavni grad.⁴⁴⁶⁷ Mrkšić je izjavio da 4. kolovoza 1995., osim dijela Glavnog štaba, Predsjednikovog osiguranja, štapskih postrojbi i voda policije koji je osiguravao zapovjedništvo, u Kninu nije bilo borbenih postrojbi, protuzrakoplovnih ni tenkovskih

⁴⁴⁵⁹ P2619 (Izješće Obavještajne uprave, kontraadmiral Davor Domazet, 30. srpnja 1995.), str. 2.

⁴⁴⁶⁰ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴⁴⁶¹ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 4.

⁴⁴⁶² Marko Rajčić, T. 16481-16483.

⁴⁴⁶³ Raspravno vijeće pretpostavlja da se to odnosi na postrojbu poznatu i pod imenom Mindušari.

⁴⁴⁶⁴ Marko Rajčić, T. 16481-16482.

⁴⁴⁶⁵ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 31.

⁴⁴⁶⁶ Mile Mrkšić, T. 18868; D1515 (Odluka GŠ-a SVK o daljnjem borbenom djelovanju, Mile Mrkšić, 2. kolovoza 1995.), str. 2.

postrojbi, i da su ondje bile samo žene i djeca.⁴⁴⁶⁸ SVK je imala transportna sredstva za izmještanje Glavnog štaba i opreme pokretnog centra veze iz Knina, ali nije bilo ni borbenih ni obrambenih sustava.⁴⁴⁶⁹ Dio Glavnog štaba, policije MUP-a i predsjednikovog osiguranja nalazio se u zgradi zapovjedništva SVK, dok su ostali bili u obližnjem hotelu, gdje je bilo smješteno i više časnika.⁴⁴⁷⁰ Kninski korpus, koji se sastojao od jedne ili dvije satnije, ali bez minskih polja i potrebnog streljačkog naoružanja, držao je prvu crtu bojišnice na području Crvene zemlje.⁴⁴⁷¹ Prema izvješću Uprave specijalnih jedinica MUP-a SVK od 2. kolovoza 1995., osnovana je nova borbena grupa pod zapovjedništvom pukovnika Radića iz 7. korpusa, koju je sačinjavalo 60 pripadnika MUP-a, tri satnije policije Sekretarijata unutrašnjih poslova Knin, Specijalna jedinica Dalmacija s vodom Mindušari,⁴⁴⁷² 30. izviđačka jedinica 7. korpusa i jedna nepotpuna pješačka satnija SVK.⁴⁴⁷³ Mrkšić je rekao da je Martić uputio redovnu policiju MUP-a RSK i vod Specijalne policije da brane položaj Uništa na prvoj crti bojišnice na Dinari jer SVK nije imala dovoljno ljudi.⁴⁴⁷⁴

1222. **Kosta Novaković** je u svom svjedočenju izjavio da u Kninu i neposrednoj okolini Knina nije bilo vojnih postrojbi.⁴⁴⁷⁵ U kolovozu 1995., operativnih postrojbi nije bilo ni u Sjevernoj vojarni ni u Vojarni Senjak, jer su one bile na crtama bojišnice.⁴⁴⁷⁶ Dana 4. kolovoza 1995., Druga gardijska brigada nije bila u Kninu, već je bila razmještena negdje između Golubića i Strmice.⁴⁴⁷⁷ Tijekom operacije Oluja, specijalna jedinica policije MUP-a RSK, u čijem je sastavu bilo oko 100 pripadnika, nije bila raspoređena ni smještena u Kninu, već se borila s 1. brigadom blizu Vrlike.⁴⁴⁷⁸ Potkraj srpnja 1995., četrdesetak vojnika bilo je u Vojarni Senjak, među kojima je bilo i 10 do 15 vojnika koji su bili pripadnici Bjelanovićevog štaba.⁴⁴⁷⁹ Ujutro 4. kolovoza 1995., 15

⁴⁴⁶⁷ Mile Mrkšić, T. 18868.

⁴⁴⁶⁸ Mile Mrkšić, T. 18813, 18832, 18874, 19023-19025.

⁴⁴⁶⁹ Mile Mrkšić, T. 19023.

⁴⁴⁷⁰ Mile Mrkšić, T. 18860-18861, 18888, 19024.

⁴⁴⁷¹ Mile Mrkšić, T. 18901.

⁴⁴⁷² Raspravno vijeće pretpostavlja da se to odnosi na postrojbu poznatu i pod imenom Mindušari.

⁴⁴⁷³ D941 (Izvješće Uprave specijalnih jedinica MUP-a o angažiranju milicije na Dinari, 2. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴⁴⁷⁴ Mile Mrkšić, T. 18901, 18915, 19113.

⁴⁴⁷⁵ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 30; Kosta Novaković, T. 11780-11781, 11783, 11906, 11916-11917.

⁴⁴⁷⁶ P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 9; P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 16; Kosta Novaković, T. 11699, 11750.

⁴⁴⁷⁷ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 16.

⁴⁴⁷⁸ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 25; Kosta Novaković, T. 11895-11896.

⁴⁴⁷⁹ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 12.

vojnika se nalazilo u zgradi zapovjedništva garnizona.⁴⁴⁸⁰ Dana 4. kolovoza 1995., u Sjevernoj vojarni bilo je samo 20-30 vojnika koji su bili raspoređeni u ambulanti, kuhinji i tehničkoj radionici.⁴⁴⁸¹

1223. **Andries Dreyer** je izjavio da su jedini obrambeni položaji koje je 4. kolovoza 1995. vidio u Kninu i oko Knina bili jedno minobacačko odjeljenje i jedan oklopni transporter.⁴⁴⁸² Istoga dana, Dreyer je vidio jedno prevrnuto vozilo milicije, u kojem je bila jedna mrtva osoba.⁴⁴⁸³ Osim toga, Dreyer toga dana nije u Kninu primijetio vojne aktivnosti SVK ni druge obrambene aktivnosti, konkretno, nije primijetio nikakav pokret ni paljbu iz teškog ili drugog naoružanja iz Knina, kao ni ukopane položaje.⁴⁴⁸⁴

Andrew Leslie je u svom svjedočenju rekao da su od svibnja 1995. nadalje vojnici razmješteni u zoni razdvajanja, i da, prema tome, nisu bili u gradu Kninu.⁴⁴⁸⁵ Do otprilike 1. kolovoza 1995., u Kninu su se obično mogli vidjeti vojnici koji su posjećivali obitelj i prijatelje.⁴⁴⁸⁶ Leslie je izjavio da je nazočnost vojske u Kninu od 1. do 4. kolovoza 1995. bila minimalna i da u Kninu i oko njega, zapravo nisu provedene nikakve pripreme za obranu.⁴⁴⁸⁷

1224. **Robert Williams**, obavještajni časnik kanadskog kontingenta UNPROFOR-a,⁴⁴⁸⁸ poslan je u Knin 3. kolovoza 1995.⁴⁴⁸⁹ Dok je prolazio kroz Knin, Williams u gradu nije vidio obrambene položaje ni teško naoružanje, kao ni topništvo ni tenkove.

⁴⁴⁸⁰ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 19.

⁴⁴⁸¹ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 11; Kosta Novaković, T. 11980.

⁴⁴⁸² P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 4; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 3-4; Andries Dreyer, T. 1721, 1738, 1795; P78 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 2008.), oznaka C (minobacačko odjeljenje, oznaka D (APC)); P79 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 1996.); D105 (Fotografije Knina iz zraka, s oznakama obrane i reproduciranim Dreyerovim oznakama, na kojima se vide vojni ciljevi prema navodima obrane), str. 3.

⁴⁴⁸³ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 5; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 4; Andries Dreyer, T. 1721, 1795; P78 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 2008.), oznaka F (prevrnuo vozilo milicije s jednom mrtvom osobom); P79 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 1996.); D105 (Fotografije Knina iz zraka, s oznakama obrane i reproduciranim Dreyerovim oznakama, na kojima se vide vojni ciljevi prema navodima obrane), str. 3.

⁴⁴⁸⁴ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 6; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 3-4; Andries Dreyer, T. 1722, 1738, 1795, 1799, 1801.

⁴⁴⁸⁵ Andrew Leslie, T. 1937-1938; P84 (Izvješće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁴⁸⁶ Andrew Leslie, T. 1938.

⁴⁴⁸⁷ Andrew Leslie, T. 1938; P84 (Izvješće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁴⁸⁸ P924 (Robert Williams, izjava svjedoka, 5. studenog 1995.), str. 1; P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 2.

⁴⁴⁸⁹ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 2; Robert Williams, T. 9532.

Svjedok je vidio kako centrom grada prolaze vojnici s pištoljima.⁴⁴⁹⁰ Izjavu da je u Kninu bio prisutan samo mali broj vojnika SVK potvrdila su i svjedočenja nekoliko drugih svjedoka, između ostalog **Johna Hilla**,⁴⁴⁹¹ **Aluna Robertsa**,⁴⁴⁹² **Murraya Dawesa**,⁴⁴⁹³ **Philipa Berikoffa**,⁴⁴⁹⁴ **Berta Dijkstre**,⁴⁴⁹⁵ **Rolanda Dangerfielda**,⁴⁴⁹⁶ **Mire Grubor**,⁴⁴⁹⁷ i **svjedoka 6**.⁴⁴⁹⁸ Raspravno vijeće je razmotrilo i svjedočenje Đure Vukašinića čiji je prikaz dat u poglavlju 4.4.4.

1225. Na temelju gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je u Kninu na početku operacije Oluja 4. kolovoza 1995. bio prisutan samo mali broj pripadnika SVK. U gradu je bilo otprilike 50 do 150 pripadnika SVK i policije. SVK je tada u gradu imala transportna sredstva i pokretna sredstva veze. U zapovjedništvu SVK bilo je 15 vojnika i jedan dio Glavnog štaba. Više časnika SVK nalazilo se u Domu umirovljenika. Na temelju predočenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da u Sjevernoj vojarni nije bilo više od 30 pripadnika SVK i da je Specijalna policija RSK bila na crtama bojišnice izvan Knina. Raspravno vijeće napominje da se broj pripadnika SVK u Sjevernoj vojarni, kao i mjesto na kojem se nalazila Specijalna policija RSK, ne podudara s Rajčićevim svjedočenjem, koje je Rajčić u većoj mjeri temeljio na analizi podataka kojima je raspolagao nego na svojim osobnim zapažanjima. Raspravno vijeće će daljnje činjenične zaključke o prisutnosti SVK u Kninu 4. i 5. kolovoza 1995. iznijeti dalje u tekstu.

1226. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s prisutnošću civila u Kninu na početku operacije Oluja predočeni putem svjedočenja nekoliko svjedoka.

1227. **Marko Rajčić** je u svom svjedočenju izjavio je da je u lipnju 1995. od poznanika Srba čuo da su civili počeli napuštati Knin kad je HV zauzeo dominantne točke na Dinari.⁴⁴⁹⁹ Na temelju analize podataka kojima je tada raspolagao, Rajčić je izjavio da se na prostoru Knina površine šest četvornih kilometara nalazilo 2.000-3.000

⁴⁴⁹⁰ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 3.

⁴⁴⁹¹ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 3, 5; John Hill, T. 3808.

⁴⁴⁹² P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 5.

⁴⁴⁹³ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 3.

⁴⁴⁹⁴ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 3; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 4-6, 12, 17-18; Philip Berikoff, T. 7681, 7687-7688, 7690, 7891.

⁴⁴⁹⁵ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 2; P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 8-10, 13; Bert Dijkstra, T. 4759.

⁴⁴⁹⁶ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 13, 26.

⁴⁴⁹⁷ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 4; P55 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 12. srpnja 2007.), par. 10; Mira Grubor, T. 1389, 1406, 1408, 1471-1472.

⁴⁴⁹⁸ P16 (Svjedok 6, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 20.

⁴⁴⁹⁹ Marko Rajčić, T. 16286, 16483, 16619-16620.

civila, što je Rajčić zaključio na temelju popisa stanovništva iz 1991., i to tako što je od 12.300 stanovnika oduzeo oko 1.600 Hrvata i ostalih koji su otišli prije operacije Oluja, kao i vojno sposobne muškarce od 18 do 60 godina, koji su bili mobilizirani.⁴⁵⁰⁰ Rajčić je također bio obaviješten da civili iz Grahova i Glamoča, u Bosni i Hercegovini, i Strmice, u općini Knin, idu u Knin, a da stanovništvo s tih područja odlazi u Drvar, u Bosni i Hercegovini.⁴⁵⁰¹

1228. Dana 30. srpnja 1995., kontraadmiral Davor Domazet izvijestio je da je HV zauzimanjem Grahova u Bosni i Hercegovini stvorio uvjete da se 28. srpnja 1995. direktno ugrozi Knin i kod lokalnih Srba prouzrokuje strah da će HV napasti cjelokupno područje RSK.⁴⁵⁰² Domazet je također izjavio da je iseljavanje pučanstva s područja Krajine u Republiku Srpsku i SRJ sve učestalije, usprkos tome što je Vlada SRJ izdala uredbu o zatvaranju granica prema Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj iz straha od masovnog priljeva stanovništva iz Republike Srpske i RSK. Oni koji nisu mogli iseliti, uređivali su u kućama skloništa, a određeni su i putevi za evakuaciju.⁴⁵⁰³

1229. **Alain Gilbert** je izjavio da je vladala panika i da je stanovništvo Knina počelo odlaziti 29. srpnja 1995., ili oko tog datuma, što je trajalo sve do uoči operacije Oluja.⁴⁵⁰⁴ **Svjedok 6** je izjavio da je do 4. kolovoza 1995., Knin napustilo već pet do deset posto stanovništva.⁴⁵⁰⁵ Dio njih otišao je svojim privatnim vozilima, a neki su otišli autobusima četiri ili pet dana prije operacije Oluja.⁴⁵⁰⁶ **Robert Williams** je u svom svjedočenju rekao da mu je bilo teško procijeniti koliko je civila bilo u Kninu kad je stigao onamo 3. kolovoza 1995., ali sjeća se da ih na ulicama nije vidio puno.⁴⁵⁰⁷

1230. **Murray Dawes** je u svom svjedočenju izjavio da su većina stanovnika Knina bili starci, žene i djeca srpske nacionalnosti, jer je većina muškaraca Srba bila na bojištu.⁴⁵⁰⁸ Dawesovo svjedočenje u vezi sa sastavom stanovništva Knina prije operacije Oluja potkrepljuju svjedočenja svjedoka **Philipa Berikoffa**,⁴⁵⁰⁹ **Andrewa Lesliea**,⁴⁵¹⁰ **Mire**

⁴⁵⁰⁰ Marko Rajčić, T. 16480-16481, 16483-16484.

⁴⁵⁰¹ Marko Rajčić, T. 16484.

⁴⁵⁰² P2619 (Izvešće Obavještajne uprave, kontraadmiral Davor Domazet, 30. srpnja 1995.), str. 1, 7

⁴⁵⁰³ P2619 (Izvešće Obavještajne uprave, kontraadmiral Davor Domazet, 30. srpnja 1995.), str. 1-2.

⁴⁵⁰⁴ Alain Gilbert, T. 6419-6420.

⁴⁵⁰⁵ Svjedok 6, T. 939.

⁴⁵⁰⁶ Svjedok 6, T. 938-939.

⁴⁵⁰⁷ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 3; Robert Williams, T. 9570-9571.

⁴⁵⁰⁸ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 2; Murray Dawes, T. 10386-10387.

⁴⁵⁰⁹ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 3.

⁴⁵¹⁰ Andrew Leslie, T. 1937; P84 (Izvešće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

Grubor⁴⁵¹¹ i **Berta Dijkstre**.⁴⁵¹² Dawes je također izjavio da je na temelju podataka koje su mu dali Srbi zaposleni u općinskom katastru znao da je pred sam kraj srpnja 1995. broj stanovnika Knina narastao s 15 do 17 tisuća na 30.000 stanovnika.⁴⁵¹³ Prema riječima tog svjedoka, kad je HV 28. srpnja 1995. zauzeo Grahovo i krenuo cestom prema istočnom dijelu Knina, stanovništvo Knina se primjetno povećalo jer su ljudi napustili svoja sela.⁴⁵¹⁴ Po mišljenju svjedoka, stanovništvo Knina se toliko povećalo da se u tako kratko vrijeme nisu imali gdje smjestiti.⁴⁵¹⁵ Neposredno pred operaciju Oluja, u Knin su uglavnom dolazili Srbi starije dobi, žene i djeca, a ne muškarci u dobi za vojnu službu.⁴⁵¹⁶ Dawes se sjeća da je vidio da ljudi žive u improviziranim prikolicama uz neke od gradskih ulica.⁴⁵¹⁷ **Andrew Leslie** je izjavio da je neposredno prije 4. kolovoza 1995. u Kninu živjelo oko 35.000 stanovnika, dok ih je u ožujku 1995. bilo oko 20.000 ili 25.000.⁴⁵¹⁸ Zbog porasta napetosti i očekivanja predstojećih neprijateljstava ljudi su napustili svoja sela i gradove bliže zoni razdvajanja i preselili se u Knin.⁴⁵¹⁹ Prema Leslievim riječima, dio lokalnog stanovništva Knina otišao je otprilike tjedan dana prije 4. i 5. kolovoza 1995., ali broj stanovnika se nije znatno smanjio.⁴⁵²⁰ U svom izvješću od 12. kolovoza 1995., Leslie je napomenuo da je prije napada Knin napustilo 1.000 stanovnika.⁴⁵²¹ Raspravno vijeće je također razmotrilo svjedočenje Aluna Robertsa čiji se prikaz daje u poglavlju 4.5.3 (Općina Knin) i svjedočenje Alaina Foranda čiji se prikaz daje u poglavlju 4.5.2.

1231. **Petar Pašić** je u svom svjedočenju izjavio da je on napisao pismo kninskim Srbima, koje je poslao novinskoj agenciji Hina i koje su 2. kolovoza 1995. objavile Hrvatska radio-televizija i srpska novinska agencija. Pašić je u pismu Srbima poručio da se odreknu svojih odmetničkih vlasti i da prihvate Republiku Hrvatsku kao svoju jedinu

⁴⁵¹¹ Mira Grubor, T. 1389.

⁴⁵¹² P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 2.

⁴⁵¹³ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 2; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 2; Murray Dawes, T. 10385-10386.

⁴⁵¹⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 3; Murray Dawes, T. 10386-10387.

⁴⁵¹⁵ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 2.

⁴⁵¹⁶ Murray Dawes, T. 10386-10387.

⁴⁵¹⁷ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 2.

⁴⁵¹⁸ Andrew Leslie, T. 1937; P84 (Izvješće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁵¹⁹ Andrew Leslie, T. 1937.

⁴⁵²⁰ Andrew Leslie, T. 1939; P84 (Izvješće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁵²¹ P84 (Izvješće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 2

domovinu.⁴⁵²² Pašić u pismu navodi da se u Knin slilo 35.000 ljudi i da su prethodnih dana oko grada podignute barikade kako ga stanovništvo ne bi napustilo zbog vjerojatnog sloma Krajine.⁴⁵²³

1232. **Svjedok 54** izjavio je da je u dane pred operaciju Oluja u Kninu viđao izbjeglice iz sela Strmica i Golubića u općini Knin i drugih sela iz podnožja Dinare, koji su mu rekli da bježe zbog granatiranja tih sela.⁴⁵²⁴ **Hussein Al-Alfi**, koordinator UN-a za civilne poslove, odnosno, kako je ista dužnost poslije nazvana, koordinator za političke i humanitarne poslove, u Sektoru Jug u Kninu od lipnja 1995. do siječnja 1996.,⁴⁵²⁵ izjavio je u svom svjedočenju da je početkom kolovoza 1995., RSK na radiju objavila da se uvodi policijski sat i zabranila stanovnicima da budu na ulicama prije 06:00 sati.⁴⁵²⁶ Oko 04:05 sati 4. kolovoza 1995., Al-Alfija su odveli u bazu UN-a u Kninu.⁴⁵²⁷ Tada nije vidio civile na ulicama Knina.⁴⁵²⁸ Raspravno vijeće također je razmotrilo svjedočenje svjedoka 56 čiji se prikaz daje u poglavlju 4.5.2 i svjedočenje svjedoka 136 čiji se prikaz daje u poglavlju 4.5.3 (Općina Knin).

1233. Raspravno vijeće napominje da se procjene broja civilnog stanovništva u Kninu početkom kolovoza 1995. uvelike razlikuju, i da se kreću od dvije-tri tisuće do 35.000 ljudi. Raspravno vijeće smatra da se najniža brojka civila s početka kolovoza 1995., koju je dao Rajčić, temelji na njegovoj analizi obavještajnih podataka, a ne na neposrednim zapažanjima. Prema popisu stanovništva iz 1991., u Kninu je 1991. živjelo 12.331 stanovnika, od čega 9.867 Srba i 1.660 Hrvata. Raspravno vijeće smatra da je znatan broj nesrba iz Knina napustio Sektor Jug između 1991. i 1995. Gore navedena svjedočenja, između ostalog svjedočenja Dawesa i Leslia, koji su tada bili u Kninu, ukazuju na to je priljev ljudi u Knin prije početka kolovoza 1995. bio velik. Raspravno vijeće smatra da je svjedocima teško točno procijeniti veliki broj ljudi koji su tada došli u Knin. Osim toga, prema procjenama svjedoka 6 i procjenama iz Leslievog izvješća, P84, početkom kolovoza 1995., Knin je napustilo oko 1.000 ljudi. S obzirom na gore

⁴⁵²² D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 2-3; Petar Pašić, T. 22778-22780; D1710 (Otvoreno pismo Petra Pašića građanima srpske nacionalnosti u Kninu, 2. kolovoza 1995.); D1716 (Insert iz HTV-ove video-snimke čitanja Pašićeva otvorenog pisma, 2. kolovoza 1995.).

⁴⁵²³ D1710 (Otvoreno pismo Petra Pašića građanima srpske nacionalnosti u Kninu, 2. kolovoza 1995.); D1716 (Insert iz HTV-ove video-snimke čitanja Pašićeva otvorenog pisma, 2. kolovoza 1995.).

⁴⁵²⁴ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 2; Svjedok 54, T. 2780-2781, 2813-2814.

⁴⁵²⁵ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 5; Hussein Al-Alfi, T. 13805-13806, 13932-13933.

⁴⁵²⁶ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 26; Hussein Al-Alfi, T.13879-13880.

⁴⁵²⁷ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 26-27; Hussein Al-Alfi, T. 13807, 13889.

navedene dokaze i budući da je, u skladu sa zapovijedima SVK, početkom kolovoza 1995. znatan broj muškaraca iz Knina mobiliziran i razmješten na crte bojišnice, Raspravno vijeće konstatira da se 4. kolovoza 1995. u Kninu nalazilo najmanje 15.000 civila. Raspravno vijeće dalje konstatira da su velika većina tih civila bili žene, djeca i stariji muškarci.

1234. Raspravnom vijeću predloženi su dokazi u vezi s topničkim oruđima korpusa HV-a u čijem se dometu nalazio Knin putem Rajčićevog svjedočenja i zapovijedi HV-a iz tog razdoblja.

1235. Dana 2. kolovoza 1995., Gotovina i Rajčić zapovjedili su da se formira TS-3 sastava četiri topa kalibra 130 mm, tri haubice kalibra 155 mm i dvije haubice kalibra 203 mm.⁴⁵²⁹ Rajčić u svojoj zapovijedi dalje navodi da se zapovjedno mjesto TS-3 i paljbena položaja haubica 155 i 203 mm postave na područje Luke, u Bosni i Hercegovini. Paljbena položaja topova kalibra 130 mm bio je u Donjem Peulju, u Bosni i Hercegovini. Rajčić je zapovjedio TS-3 da se promatračnica postavi na trigonometrijsku točku 1324 u Razvali, u Bosni i Hercegovini. Rajčić je za zapovjednika TS-3 imenovao dozapovjednika 14. topničkog divizionara Gorana Mamića.⁴⁵³⁰

1236. Dana 2. kolovoza 1995., Gotovina i Rajčić su također zapovjedili da se formira TS-4 kojoj je trebalo dodijeliti pet topova kalibra 130 mm i dvije haubice kalibra 203 mm.⁴⁵³¹ Rajčić je u svojoj zapovijedi dalje naveo da se zapovjedno mjesto TS-4 treba postaviti na području Pokrovnika, u općini Drniš. U općini Drniš trebali su biti postavljeni i paljbena položaja topova kalibra 130 mm i haubica kalibra 203 mm. TS-4 je osim toga dobila zadaću da uspostavi promatračnicu na području Crnog Vrha, također u općini Drniš, na trigonometrijskoj točki 720. Rajčić je za zapovjednika TS-4 imenovao zapovjednika 20. topničkog divizionara Brunu Milina.⁴⁵³² Rajčić je zapovjedio Mamiću i Milinu da formiraju zapovjedništva, u kojima bi, između ostalog, bili izvidnička desetina, logistička odjeljenja, desetina veze i operativci.⁴⁵³³ Dodatni prikaz P1125 i D970 dat je u poglavlju 3.1.1.

⁴⁵²⁸ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 26; Hussein Al-Alfi, T. 13880.

⁴⁵²⁹ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 14; D970 (Zapovijed Marka Rajčića za napad – Prilog za topništvo, 2. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁵³⁰ D970 (Zapovijed Marka Rajčića za napad – Prilog za topništvo, 2. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁵³¹ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 14; D970 (Zapovijed Marka Rajčića za napad – Prilog za topništvo, 2. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁵³² D970 (Zapovijed Marka Rajčića za napad – Prilog za topništvo, 2. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁵³³ D970 (Zapovijed Marka Rajčića za napad – Prilog za topništvo, 2. kolovoza 1995.), str. 2-3.

1237. **Marko Rajčić** je u svom svjedočenju izjavio da je Knin bio na dometu višecijevnih bacača raketa kalibra 122 mm i sedam topova kalibra 130 mm, od koji su dva bila u sastavu TS-3, a pet u sastavu TS-4, nalazili su se na dva paljbena položaja, jedan nedaleko od Bosanskog Grahova, u Bosni i Hercegovini, a drugi nedaleko od Drniša.⁴⁵³⁴ TS-3 se nalazila oko 27 kilometara od najudaljenijeg cilja u Kninu, a TS-4 oko 25 kilometara od najbližeg cilja u Kninu.⁴⁵³⁵ Višecijevni bacači raketa BM-21 na sjeveroistoku, prema Dinari, nalazili su se 18 do 20 kilometara od svojih ciljeva.⁴⁵³⁶ Prema Rajčićevom opisu, topnička potpora 4. gardijske brigade imala je četiri višecijevna bacača raketa BM-21 kalibra 122 mm, a topnička potpora 7. gardijske brigade imala je tri višecijevna bacača raketa BM-21 kalibra 122 mm.⁴⁵³⁷ Prema Rajčićevim riječima, na daljinu od 26 kilometara top kalibra 130 mm ima raspon greške od oko 15 metara po pravcu i oko 70 do 75 metara po daljini.⁴⁵³⁸ Top kalibra 130 mm koristi se za topničko gađanje točkastih ciljeva i može se učinkovito koristiti za gađanje prostornog cilja dimenzija 50x50 metara, pri čemu je normalno rasprskavanje granate kalibra 130 mm 35 metara u promjeru.⁴⁵³⁹ Višecijevni bacač raketa BM-21 kalibra 122 mm može pokriti šire područje od topa kalibra 130 mm i može se koristiti za ispaljivanje pojedinačnih projektila ili istovremeno ispaljivanje cijelog plotuna projektila.⁴⁵⁴⁰

1238. Tijekom operacije Oluja, TS-3 i TS-4 djelovale su pod neposrednim zapovjedništvom zapovjednika HV-a i pružale taktičku potporu pješачkim snagama duž glavne crte napada Bosansko Grahovo-Knin.⁴⁵⁴¹ Upotreba topova T-130 kalibra 130 mm kao topničke potpore postrojbama na taktičkoj razini dovelo je do prekida u

⁴⁵³⁴ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 16, str. 24; Marko Rajčić, T. 16280-16281; P2322 (Karta na kojoj su prikazani topnički položaji HV-a i sektori paljbe), str. 3; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 6-7, 9.

⁴⁵³⁵ Marko Rajčić, T. 16281.

⁴⁵³⁶ Marko Rajčić, T. 16281.

⁴⁵³⁷ P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 3, 5; P2339 (Rekonstrukcija djelovanja topništva 4. i 7. gardijske brigade u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 11.

⁴⁵³⁸ Marko Rajčić, T. 16280.

⁴⁵³⁹ Marko Rajčić, T. 16286-16287.

⁴⁵⁴⁰ Marko Rajčić, T. 16286-16287, 16952.

⁴⁵⁴¹ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 42; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 7; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 11.

djelovanju topništva po vojnim ciljevima u Kninu.⁴⁵⁴² Raspravno vijeće također je razmotrilo svjedočenje i ovog svjedoka, čiji je prikaz dat u poglavlju 3.1.1.

1239. Rajčić je izjavio da tijekom operacije Oluja, HV nije koristio ni kasetno streljivo ni streljivo sa senzorskim-blizinskim upaljačima, već isključivo udarne trenutne upaljače.⁴⁵⁴³ Paljbu topničkih skupina vodili su i korigirali zapovjednici topničkih skupina s topničkih osmatračnica.⁴⁵⁴⁴ Osim toga, osmatračnice HV-a bile su pod stalnom topničkom paljbom neprijatelja i 4. kolovoza 1995. topništvo SVK pogodilo je osmatračnicu topništva zapovjednika topničkih postrojbi 4. i 7. gardijske brigade i TS-3.⁴⁵⁴⁵ Budući da je neprijateljsko topništvo djelovalo po paljbenim položajima TS-4, TS-4 je prvo neutralizirala neprijateljsko topništvo i tek tada nastavila s paljbom po ciljevima po planu.⁴⁵⁴⁶ Nekoliko komada topničkog oruđa OG Zadar, Šibenik i Sjever se pokvarilo i dio streljiva je stigao prekasno, primjerice za višecijevne bacače raketa BM-21 kalibra 122 mm 7. gardijske brigade, pa su posudili rakete od 4. gardijske brigade.⁴⁵⁴⁷

1240. Prema **Mrkšićevim** riječima, SVK je očekivala napad Hrvata, ali nisu znali hoće li do njega doći 4. ili 5. kolovoza 1995.⁴⁵⁴⁸ Očekivanje se temeljilo na obavještajnim podacima i na činjenici da su Gotovinine snage bile iznad Knina i da su dalekozorima pratile djelovanja SVK.⁴⁵⁴⁹

1241. Na temelju gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da se 4. kolovoza 1995. Knin nalazio na dometu najmanje sedam topova HV-a kalibra 130 mm, postavljenih na dva paljbena položaja. Pet od tih topova bili su u sastavu TS-4 i nalazili su se na paljbenom položaju blizu Ključa, u općini Drniš, na udaljenosti od oko 25 kilometara. Preostala dva topa bila su u sastavu TS-3 i nalazila su se na paljbenom položaju blizu sela Donje Peulje, u Bosni i Hercegovini, na udaljenosti od oko 27 kilometara. Knin je bio u dometu i sedam višecijevnih bacača raketa BM-21 kalibra 122

⁴⁵⁴² D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 61.

⁴⁵⁴³ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 64; Marko Rajčić, T. 16542.

⁴⁵⁴⁴ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 60; Marko Rajčić, T. 17705-17706.

⁴⁵⁴⁵ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 41, 60; Marko Rajčić, T. 17661, 17697.

⁴⁵⁴⁶ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 41; P1267 (Redovno izvješće TS-4, Bruno Milin, 4. kolovoza 1995., 13:00 sati), str. 1-3; P1268 (Redovno izvješće TS-4, Bruno Milin, 4. kolovoza 1995., 13:00 sati); P2533 (Ratni dnevnik TS-4, kolovoz 1995.), str. 3.

⁴⁵⁴⁷ Marko Rajčić, T. 16575.

⁴⁵⁴⁸ Mile Mrkšić, T. 18814, 18856, 18861, 18886; D1514 (Zapovijed načelnika štaba Lončara za izmještanje GŠ-a SVK, 1. kolovoza 1995.), str. 1; D1516 (Izvješće o borbenom djelovanju 7. korpusa od 29. srpnja do 6. kolovoza 1995., Slobodan Kovačević, 9. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴⁵⁴⁹ Mile Mrkšić, T. 18861.

mm; tri su bila u sastavu 7. gardijske brigade, a četiri 4. gardijske brigade. Višecijevni bacači raketa bili su na položajima sjeveroistočno od Knina, u pravcu Dinare, na udaljenosti od oko 18 do 20 kilometara.

1242. Raspravno vijeće će sada razmotriti dokaze u vezi s izvješćima HV-a o gađanju ciljeva u Kninu 4. kolovoza 1995.

1243. **Marko Rajčić** je izjavio da je velika većina topničke paljbe tijekom operacije Oluja bila usredotočena na crte obrane neprijatelja, paljbene položaje topništva i područje razmještaja pričuvnih snaga.⁴⁵⁵⁰ Rajčić je izjavio da ni on ni postrojbe pod njegovim zapovjedništvom tijekom Domovinskog rata nisu nikada ispalili niti jedan jedini projektil bez točnog poznavanja koordinata.⁴⁵⁵¹ Za točnu topničku paljbu bila je potrebna i koordinata z, a bez nje je HV visinu cilja mogao izračunati pomoću topografskih karata.⁴⁵⁵² Dana 4. kolovoza 1995., HV je gađao ciljeve u Kninu topovima kalibra 130 mm s dva položaja i višecijevnim bacačima raketa BM-21 kalibra 122 mm.⁴⁵⁵³

1244. Prema Rajčićevim riječima, tijekom operacije Oluja, HV je raketama kalibra 122 mm gađao Glavni štab SVK u Kninu, sjedište Ministarstva obrane RSK, smješteno u istoj zgradi, i kružni tok u centru grada.⁴⁵⁵⁴ HV je gađao i centar veze, smješten u zgradi pošte, tvornicu TVIK, poznatu kao KV-750 i cilj koji se navodi kao "bolnica", odnosno KV-710, koji je Rajčić opisao kao raskrižje sjeverno od Vojarne Slavko Rodić.⁴⁵⁵⁵ HV je gađao i Vojarnu Slavko Rodić, poznatu kao cilj KV-250, kao i raskrižje puteva za

⁴⁵⁵⁰ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 63.

⁴⁵⁵¹ Marko Rajčić, T. 17718.

⁴⁵⁵² Marko Rajčić, T. 17646-17647.

⁴⁵⁵³ Marko Rajčić, T. 16257, 16279-16280, 16395.

⁴⁵⁵⁴ Marko Rajčić, T. 16369-16370, 16378, 16395, 16559, 16593-16594; P2330 (Karta Knina na kojoj se vide kninska tvrđava i zgrada Skupštine, s Rajčićevim oznakama), Glavni štab SVK označen je s 1, Ministarstvo obrane RSK označeno je s 2; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 16; P2339 (Rekonstrukcija djelovanja topništva 4. i 7. gardijske brigade u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 16; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 24.

⁴⁵⁵⁵ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), str. 18; Marko Rajčić, T. 16256, 16371, 16378-16380, 16391-16392, 16395, 16559; P2330 (Karta Knina na kojoj se vide kninska tvrđava i zgrada Skupštine, s Rajčićevim oznakama), pošta je označena s 3; P2335 (Karta Knina s dva kruga, koju je označio Rajčić), dvije moguće lokacije cilja bolnica označene su krugovima; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 16; P2339 (Rekonstrukcija djelovanja topništva 4. i 7. gardijske brigade u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 16; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 24.

Strmicu i Vrliku na periferiji Knina u Kninskom polju.⁴⁵⁵⁶ HV je gađao i Vojarnu Senjak, poznatu kao KV-350, željezničku postaju, poznatu kao KV-410, i policijsku postaju.⁴⁵⁵⁷ Gađanjem željezničke postaje željela se oštetiti pruga, kako bi se spriječio prolazak vlakova.⁴⁵⁵⁸ HV je gađao i most na ulazu, poznat kao KV-310, i zapadni most, KV-810 – jedan je bio most preko rijeke Krke blizu kninske tvrđave, a drugi preko rijeke Butižnice, u pravcu Gračaca.⁴⁵⁵⁹ HV je ispalio 13 do 16 granata kalibra 130 mm na stan Milana Martića, poznat kao KV-610, smješten u jednoj od stambenih zgrada blizu policijske postaje.⁴⁵⁶⁰ Šansa da se Martića pogodi ili rani topničkim djelovanjem po njegovoj zgradi bila je vrlo mala, ali cilj HV-a je bio izvršiti pritisak kako bi on potpisao kapitulaciju.⁴⁵⁶¹ Prema Rajčićevim riječima, ponovljenim gađanjem postignut je cilj uznemiravanja i učinak pritiska, što je kod Martića stvorilo osjećaj nesigurnosti.⁴⁵⁶² Prema Rajčićevim riječima, topovima kalibra 130 mm i višecijevnih bacača raketa kalibra 122 mm nisu gađani sljedeći ciljevi s popisa ciljeva u Kninu: crkva u Kninu (KV-110), Pađene skladište (KV-650), skladište zapadno (KV-450) i Kosovo skladište (KV-150), vojarna na ulazu (KV-210) i područje vojnih skladišta Stara Straža (KV-550).⁴⁵⁶³ Prema Rajčićevim riječima, HV nije mogao granatirati Knin bez njegovog znanja.⁴⁵⁶⁴

⁴⁵⁵⁶ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), str. 18; Marko Rajčić, T. 16254-16256, 16372-16373, 16377-16380, 16395; P2331 (Karta Knina na kojoj se vidi glavno skladište u Kninu, s Rajčićevim oznakama), Vojarna Slavko Rodić označena je s 4; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 16; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 24.

⁴⁵⁵⁷ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), str. 18; Marko Rajčić, T. 16255-16256, 16374-16375, 16378, 16391, 16395; P2332 (Karta Knina na kojoj se vide glavno skladište u Kninu i Butižnica, s Rajčićevim oznakama), policijska postaja označena je s 5; P2333 (Karta Knina na kojoj se vide policijska postaja i kninska tvrđava, s Rajčićevim oznakama), željeznička postaja označena je sa 6; P2341 (Rekonstrukcija sustava vođenja i zapovijedanja za TS-3 i TS-4 koju je sastavio Marko Rajčić), str. 10.

⁴⁵⁵⁸ Marko Rajčić, T. 16375.

⁴⁵⁵⁹ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), str. 18; Marko Rajčić, T. 16255-16256, 16376-16377, 16395; P2334 (Karta Knina na kojoj se vide policijska postaja i Krka, s Rajčićevim oznakama); P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 16; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 24.

⁴⁵⁶⁰ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), str. 18; Marko Rajčić, T. 16256, 16391, 16443-16444, 16446-16447, 16591-16592, 16594, 16612-16614; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 16; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 24.

⁴⁵⁶¹ Marko Rajčić, T. 16446, 16448, 16612-16614.

⁴⁵⁶² Marko Rajčić, T. 16612.

⁴⁵⁶³ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), str. 18; Marko Rajčić, T. 16256-16259.

⁴⁵⁶⁴ Marko Rajčić, T. 16258-16259.

1245. Dana 4. kolovoza 1995., Gotovina je na početku dana bio na istaknutom zapovjednom mjestu u Sajkovićima.⁴⁵⁶⁵ U 06:00 sati, 4. kolovoza 1995., OG Šibenik izvijestila je da je u 05:00 sati počela s topničkim djelovanjem i da gađa unaprijed odabrane ciljeve.⁴⁵⁶⁶ Prema Rajčićevim riječima, HV je topnički djelovao u ranojutarnjim satima, oko 05:00 sati ili kad je to bilo moguće odmah poslije 05:00 sati, da bi se rizik od kolateralne štete među civilnim stanovništvom sveo na minimum.⁴⁵⁶⁷

1246. Što se tiče navodnog topničkog djelovanja TS-4 4. kolovoza 1995., Raspravnom vijeću su predložena dva redovna izvješća TS-4 sastavljena toga dana u 13:00 i 20:00 sati (P1267, odnosno P1268); ratni dnevnik TS-4 (P2533);⁴⁵⁶⁸ i Rajčićeve rekonstrukcije (P2366, P2340 i P1241). Raspravno vijeće je pažljivo usporedilo te izvore i u njima pronašlo više nepodudarnosti, koje se navode dalje u tekstu.

1247. Dana 4. kolovoza 1995., TS-4 je u 05:00 sati ispalila 20 projektila kalibra 130 mm na cilj za koji Raspravno vijeće pretpostavlja da je bila pošta u Kninu; 20 granata kalibra 130 mm na tvornicu vijaka u Kninu u 05:30 sati; 10 ili 20 granata kalibra 130 mm na željezničku postaju u 05:45 sati; pet granata kalibra 130 mm na cilj koji se navodi kao Knin bolnica u 06:30 sati; i šest granata kalibra 130 mm u 07:30 sati i ponovno u 08:00 sati na cilj za koji Raspravno vijeće pretpostavlja da je Martićev stan u Kninu.⁴⁵⁶⁹

1248. U operativnom dnevniku ZP-a Split zabilježeno je da je 4. kolovoza 1995., u 07:45 sati, obavještajna služba HV-a izvijestila je da je topništvo HV-a pogodilo

⁴⁵⁶⁵ Marko Rajčić, T. 16457, 16470.

⁴⁵⁶⁶ D1427 (Redovno izvješće OG Šibenik, 4. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴⁵⁶⁷ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 28.

⁴⁵⁶⁸ V. Marko Rajčić, T. 17655-17656, 17708.

⁴⁵⁶⁹ P1267 (Redovno izvješće TS-4, Bruno Milin, 4. kolovoza 1995., 13:00 sati), str. 2; P1271 (Tabela poznatih ciljeva HV-a koju je sastavio Marko Rajčić, lipanj 1993.); P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 11; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 16; P2341 (Rekonstrukcija sustava vođenja i zapovijedanja za TS-3 i TS-4 koju je sastavio Marko Rajčić), str. 9-11, 13; P2533 (Ratni dnevnik TS-4, kolovoz 1995.), str. 1. Raspravno vijeće uočava sljedeće razlike između P1267 (Redovno izvješće TS-4, Bruno Milin, 4. kolovoza 1995., 13:00 sati) i P2533 (Ratni dnevnik TS-4, kolovoz 1995.):

Vrijeme paljbe	Cilj i broj granata u P1267	Cilj i broj granata u u P2533
05:00.	20 plotuna po "cilju u Kninu"	20 plotuna "pošta Knin"
05:45	10 projektila po željezničkoj postaji u Kninu	20 granata - željeznička postaja Knin
07:30	dva plotuna po cilju "KV-610" (kako je zapisano u izvornoj b/h/s verziji)	dva plotuna u "RV-610 stambeni blok"
08:00	šest projektila po "stambenom bloku u Kninu"	šest granata na "KV-610 stambeni blok"

vojarnu u Kninu i navela: "TRS-Šibenik. Ponoviti".⁴⁵⁷⁰ TS-4 je također ispalila osam granata kalibra 130 mm na poštu u 08:25 sati, šest granata kalibra 130 mm na policijsku postaju u 09:05 sati, šest granata kalibra 130 mm na centar veze/poštu u 10:00 sati, i šest granata kalibra 130 mm na KV-750, za koji Raspravno vijeće pretpostavlja da je tvornica TVIK (v. P1271), u 10:25 sati.⁴⁵⁷¹

1249. Od 11:00 sati, TS-4 je na Knin usmjerila samo dva svoja topa kalibra 130 mm, jer su druga dva bila usmjerena na Svilaju radi potpore snagama OG Sinj, a jedan top je bio neispravan od početka napada.⁴⁵⁷² TS-4 je u 12:30 sati također ispalila osam granata kalibra 130 mm, kako je zabilježeno u P1267, "na Knin", u P2533 iznad toga je napisana riječ "most", a u Rajčićevoj rekonstrukciji u P2341 na "most u Kninu".⁴⁵⁷³ TS-4 je zatim ispalila deset granata kalibra 130 mm na centar veze/poštu u 12:40 sati, a u 13:30 sati ispalila je osam granata kalibra 130 mm na cilj naveden u P2533 kao Knin bolnica, iako je u P1268 zabilježeno samo da je tih osam granata ispaljeno "na Knin".⁴⁵⁷⁴ U P2533 također je zabilježeno da je pet granata kalibra 130 mm ispaljeno na cilj "skladište Knin" u 14:10 sati i pet granata na most izvan Knina u 14:30 sati, dok je u P1268 zabilježeno samo da je pet granata ispaljeno po "mostu (ulaz u Knin) " u 14:10 sati.⁴⁵⁷⁵ Osim toga, u P2533 je zabilježeno da je u 15:00 sati TS-4 držala Knin pod paljbom sljedećih sat vremena, u nepravilnim razmacima, i da je ispalila tri puta po 15 granata kalibra 130 mm, dok je u P1268 zabilježeno da se u 15:00 sati djelovalo po

⁴⁵⁷⁰ P71 (Operativni dnevnik ZP-a Split za 25. srpnja – 14. rujna 1995.), str. 1, 77, 79. V. također P2341 (Rekonstrukcija sustava vođenja i zapovijedanja za TS-3 i TS-4 koju je sastavio Marko Rajčić), str. 3.

⁴⁵⁷¹ P1267 (Redovno izvješće TS-4, Bruno Milin, 4. kolovoza 1995., 13:00 sati), str. 2; P1271 (Tabela poznatih ciljeva HV-a koju je sastavio Marko Rajčić, lipanj 1993.); P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 11; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 16; P2341 (Rekonstrukcija sustava vođenja i zapovijedanja za TS-3 i TS-4 koju je sastavio Marko Rajčić), str. 9-11, 13; P2533 (Ratni dnevnik TS-4, kolovoz 1995.), str. 2.

⁴⁵⁷² P2341 (Rekonstrukcija sustava vođenja i zapovijedanja za TS-3 i TS-4 koju je sastavio Marko Rajčić), str. 13; P2533 (Ratni dnevnik TS-4, kolovoz 1995.), str. 2.

⁴⁵⁷³ P1267 (Redovno izvješće TS-4, Bruno Milin, 4. kolovoza 1995., 13:00 sati), str. 3; P2341 (Rekonstrukcija sustava vođenja i zapovijedanja za TS-3 i TS-4 koju je sastavio Marko Rajčić), str. 13; P2533 (Ratni dnevnik TS-4, kolovoz 1995.), str. 2.

⁴⁵⁷⁴ P1267 (Redovno izvješće TS-4, Bruno Milin, 4. kolovoza 1995., 13:00 sati), str. 3; P1268 (Redovno izvješće TS-4, Bruno Milin, 4. kolovoza 1995., 13:00 sati), str. 1; P2341 (Rekonstrukcija sustava vođenja i zapovijedanja za TS-3 i TS-4 koju je sastavio Marko Rajčić), str. 13; P2533 (Ratni dnevnik TS-4, kolovoz 1995.), str. 3.

⁴⁵⁷⁵ P2533 (Ratni dnevnik TS-4, kolovoz 1995.), str. 3; P1268 (Redovno izvješće TS-4, Bruno Milin, 4. kolovoza 1995., 13:00 sati), str. 1.

širem području Knina iz topa T-130 mm s ukupno 18 projektila, koji su ispaljivani u nepravilnim razmacima.⁴⁵⁷⁶

1250. TS-4 je također cijeli dan više puta ispaljivala granate kalibra 203 mm po vrhu Promine i relejnom čvoru Promina, poznatom kao cilj C220.⁴⁵⁷⁷ Radio-relejno čvorište na Promini bilo je povezano s radio-relejnom stanicom Čelavac, koja je bila jedan od glavnih sustava veze koji je koristio SVK.⁴⁵⁷⁸

1251. TS-3 je toga dana u topničkoj pripremi ispalila 90 granata kalibra 130 mm na Vojarnu Slavko Rodić, Glavni štab SVK, poštu, željezničku postaju, policijsku postaju i most na rijeci Butižnici.⁴⁵⁷⁹ Istoga dana, TS-3 je u okviru topničke potpore za napad ispalila još 86 granata kalibra 130 mm na iste ciljeve u Kninu, od čega je 47 ispaljeno na zahtjev podržavane postrojbe i 39 kako bi se spriječilo kretanje neprijatelja.⁴⁵⁸⁰ TS-3 je toga jutra oko sat vremena na Drvar i Knin ispaljivao po dvije granate kalibra 130 mm svake tri minute, čime je HV namjeravao narušiti koordinaciju, zapovijedanje i planiranje SVK.⁴⁵⁸¹ Zapovjednik TS-3 Goran Mamić naveo je u ratnom dnevniku TS-3 i to da je od 12:30 sati 4. kolovoza 1995. godine TS-3 otvarao paljbu na Knin svakih 15 minuta po dva puta.⁴⁵⁸²

1252. Prema Rajčićevim riječima, dana 4. kolovoza 1995., 7. gardijska brigada je u okviru topničke pripreme ispalila 112 raketa kalibra 122 mm iz bacača raketa BM-21 na tri cilja s karte Ivančica: S-15, desno od S-16 i na S-54, koji se navodi kao centar

⁴⁵⁷⁶ P2533 (Ratni dnevnik TS-4, kolovoz 1995.), str. 3; P1268 (Redovno izvješće TS-4, Bruno Milin, 4. kolovoza 1995., 13:00 sati), str. 1.

⁴⁵⁷⁷ P1267 (Redovno izvješće TS-4, Bruno Milin, 4. kolovoza 1995., 13:00 sati), str. 2-3; P1268 (Redovno izvješće TS-4, Bruno Milin, 4. kolovoza 1995., 13:00 sati), str. 2; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 11; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 16; P2341 (Rekonstrukcija sustava vođenja i zapovijedanja za TS-3 i TS-4 koju je sastavio Marko Rajčić), str. 9-11, 14-15; P2533 (Ratni dnevnik TS-4, kolovoz 1995.), str. 1-4.

⁴⁵⁷⁸ Marko Rajčić, T. 16437-16438; P2435 (Tablični pregled vojarni u ZP-u Split), str. 4.

⁴⁵⁷⁹ Marko Rajčić, T. 16429; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 10; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 14-15; P2342 (Operativni dnevnik TS-3, Goran Mamić, 4.-11. kolovoza 1995.), str. 3-4.

⁴⁵⁸⁰ P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 10; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 15; P2341 (Rekonstrukcija sustava vođenja i zapovijedanja za TS-3 i TS-4 koju je sastavio Marko Rajčić), str. 3.

⁴⁵⁸¹ Marko Rajčić, T. 16429, 16432-16434; P2342 (Operativni dnevnik TS-3, Goran Mamić, 4.-11. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴⁵⁸² Marko Rajčić, T. 16429; P2342 (Operativni dnevnik TS-3, Goran Mamić, 4.-11. kolovoza 1995.), str. 3.

veze.⁴⁵⁸³ U dokumentu Topničko-raketnog divizionu Zagrebačke brigade naslovljenom "Sekovanić", zabilježeno je sljedeće vatreno djelovanje: "1. most u centru (S-15-Ivančica), 2. lijevo gdje je /nečitko/ (S-54), 3. desno od mosta S-16".⁴⁵⁸⁴ Rajčić je izjavio da je cilj smješten desno od S-16 Sjeverna vojarna ili Vojarna Slavko Rodić, u vezi s čijim je koordinatama razgovarao sa 7. gardijskom brigadom prije vatrenog djelovanja.⁴⁵⁸⁵ S-15, S-16 i S-54 odnose se na lokacije na kodnoj karti Ivančica, koju je koristila 7. gardijska brigada.⁴⁵⁸⁶ Takve kodne karte koristilo je uglavnom pješništvo, a kružne oznake služile su kao referentne točke za lociranje postrojbi u pokretu, a ne kao ciljevi topničkog djelovanja.⁴⁵⁸⁷ Na primjer, oznaka S-16 označava mjesto gdje su mogle biti razmještene pješačke postrojbe, bilo srpske bilo HV-a, a služila je kao referentna točka kako bi se izbjegao nesporazum u komunikaciji.⁴⁵⁸⁸ Po Rajčićevom mišljenju, S-16 pokrивao je i policijsku postaju u Kninu.⁴⁵⁸⁹

1253. Istoga dana u okviru topničke potpore za napad, 7. gardijska brigada ispalila je, prema Rajčićevoj procjeni, 70 do 80 raketa kalibra 122 mm iz bacača raketa BM-21 na Glavni štab SVK i Vojarnu Slavko Rodić u Kninu, i na dva cilja s karte Ivančica.⁴⁵⁹⁰ Prema dnevnim izvješćima 7. gardijske brigade i zapovijedima za 4. kolovoza 1995., 7. gardijska brigada ispalila je toga dana na Knin 191 raketu kalibra 122mm.⁴⁵⁹¹

1254. Dana 4. kolovoza 1995., u okviru topničke pripreme, 4. gardijska brigada ispalila je 89 raketa kalibra 122mm iz bacača raketa BM-21 na Vojarnu Slavko Rodić u

⁴⁵⁸³ Marko Rajčić, T. 16408, 16410-16413; P2339 (Rekonstrukcija djelovanja topništva 4. i 7. gardijske brigade u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 3; P2455 (Dokument u vezi s Topničko-raketnim divizionom Zagrebačke brigade koji je sastavio Sekovanić), str. 16; P2461 (Dnevno izvješće 7. gardijske brigade, 4. kolovoza 1995.), str. 1; P2467 (Dokument koji je sastavio Rudolf Franjčec iz 7. gardijske brigade), str. 3; P2473 (Knjiga dnevne zapovijedi zapovjednika bitnice 7. gardijske brigade, kolovoz 1995.), str. 2.

⁴⁵⁸⁴ P2455 (Dokument u vezi s Topničko-raketnim divizionom Zagrebačke brigade koji je sastavio Sekovanić), str. 16.

⁴⁵⁸⁵ Marko Rajčić, T. 16410-16412, 16552-16553; P2338 (Karta Knina i okolice pod kodnim nazivom Ivančica, s ucrtanim topničkim ciljevima); P2339 (Rekonstrukcija djelovanja topništva 4. i 7. gardijske brigade u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 3.

⁴⁵⁸⁶ Marko Rajčić, T. 16406, 16547; P2338 (Karta Knina i okolice pod kodnim nazivom Ivančica, s ucrtanim topničkim ciljevima).

⁴⁵⁸⁷ Marko Rajčić, T. 16546-16547, 16556.

⁴⁵⁸⁸ Marko Rajčić, T. 16554-16555.

⁴⁵⁸⁹ Marko Rajčić, T. 16555.

⁴⁵⁹⁰ Marko Rajčić, T. 16419; P2339 (Rekonstrukcija djelovanja topništva 4. i 7. gardijske brigade u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 4; P2461 (Dnevno izvješće 7. gardijske brigade, 4. kolovoza 1995.), str. 1; P2473 (Knjiga dnevne zapovijedi zapovjednika bitnice 7. gardijske brigade, kolovoz 1995.), str. 2.

⁴⁵⁹¹ P2461 (Dnevno izvješće 7. gardijske brigade, 4. kolovoza 1995.), str. 1; P2466 (Izvješće Gardijske brigade o utrošku streljiva od 3. do 5. kolovoza 1995.), str. 1-4; P2473 (Knjiga dnevne zapovijedi zapovjednika bitnice 7. gardijske brigade, kolovoz 1995.), str. 2.

Kninu.⁴⁵⁹² U izvješću bitnice SVLR-a za taj dan zabilježeno je samo da su te rakete ispaljene na grad Knin.⁴⁵⁹³ U operativnom dnevniku 4. gardijske brigade za 4. kolovoza 1995., u 07:00 sati, zabilježeno je da je postrojba za elektronsko djelovanje javila da njihove snage tuku vojarnu u Kninu i da dobro rade.⁴⁵⁹⁴

1255. Tijekom dana, Gotovina je obišao zapovjedništva OG Šibenik i OG Zadar, kako bi pratio izvođenje borbenih zadaća. Išao je helikopterom, a vratio se u Sajkoviće krajem dana.⁴⁵⁹⁵ Uvečer 4. kolovoza 1995., obavještajni časnici dali su Rajčiću koordinate za novi cilj koji ranije nije bio planiran, i rekli mu da je to zgrada u kojoj se tada, prema obavještajnim podacima i elektronskom izviđanju, nalazio Milan Martić.⁴⁵⁹⁶ Postrojba za elektronsko izviđanje HV-a bila je jedan vod koji je pratio elektronske komunikacije neprijatelja presretanjem radio veza i prisluškivanjem telefonskih razgovora.⁴⁵⁹⁷ HV je djelovao iz topova kalibra 130 mm po tom cilju, na prostoru kružnog toka, blizu željezničke postaje na područje nazvano Stara bolnica.⁴⁵⁹⁸ Dana 4. kolovoza 1995., u 22:00 sata, Gotovina je predsjedavao radnim sastankom na kojem se raspravljalo o topničkim napadima na neprijateljske gradove.⁴⁵⁹⁹ U operativnom dnevniku ZM-a Split zabilježeno je da je uvečer 4. kolovoza 1995. načelnik topništva izvijestio o topničkim napadima na neprijateljske gradove i da [se] "radilo i po zahtjevima postrojbi".⁴⁶⁰⁰ Prema operativnom dnevniku, iste večeri načelnik obavještajne službe izvijestio je o panici u Kninu, o tome da očekuju evakuaciju civila i zapovjedništva Krajinskog korpusa i o prekidu veze SVK u dubini.⁴⁶⁰¹

1256. Raspravno vijeće će sada razmotriti dokaze o izvješćima HV-a o ispaljivanju topničkih projektila na ciljeve u Kninu 5. kolovoza 1995.

1257. Prema dokumentu naslovljenom "Sekovanić" Topničko-raketnog divizijuna Zagrebačke brigade, u 04:00 sata 5. kolovoza 1995., samovozni višecijevni bacač raketa

⁴⁵⁹² Marko Rajčić, T. 16554; P2339 (Rekonstrukcija djelovanja topništva 4. i 7. gardijske brigade u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 12; P2343 (Operativni dnevnik 4. gardijske brigade, srpanj i kolovoz 1995.), str. 29; P2478 (Izvješće o topničkom djelovanju bitnice SVLR-a, 26. srpnja - 9. kolovoza 1995.), str. 5.

⁴⁵⁹³ P2478 (Izvješće o topničkom djelovanju bitnice SVLR-a, 26. srpnja - 9. kolovoza 1995.), str. 5.

⁴⁵⁹⁴ P2343 (Operativni dnevnik 4. gardijske brigade, srpanj i kolovoz 1995.), str. 29.

⁴⁵⁹⁵ Marko Rajčić, T. 16457, 16470-16471.

⁴⁵⁹⁶ Marko Rajčić, T. 16394, 16396-16399, 16447.

⁴⁵⁹⁷ Marko Rajčić, T. 16448-16449.

⁴⁵⁹⁸ Marko Rajčić, T. 16393-16398, 16447; P2337 (Karta Knina na kojoj se vide glavno skladište u Kninu i policijska postaja, s Rajčićevim oznakama), područje stare bolnice označeno je slovom R.

⁴⁵⁹⁹ P2341 (Rekonstrukcija sustava vođenja i zapovijedanja za TS-3 i TS-4 koju je sastavio Marko Rajčić), str. 4.

⁴⁶⁰⁰ P71 (Operativni dnevnik ZP-a Split za 25. srpnja - 14. rujna 1995.), str. 1, 77, 82.

ispalio je 40 projektila na Knin.⁴⁶⁰² U noći 4. kolovoza 1995., Rajčić i Gotovina su spavali nekoliko sati u jednoj kući blizu operativnog centra i svjedok je vidio Gotovinu u ranim jutarnjim satima 5. kolovoza 1995.⁴⁶⁰³

1258. Dana 5. kolovoza 1995., TS-4 je izvijestila da je u 05:20 sati ispalila šest granata kalibra 130 mm na Knin, bez daljnjeg navođenja konkretnog cilja. U 06:20 sati ispaljeno je šest granata kalibra 130 mm, a u 06:50 sati dvanaest granata kalibra 130 mm na Vojarnu Slavko Rodić. U 07:10 sati dvanaest granata je ispaljeno na raskrižje puteva KV-510, a u 07:20 sati dvanaest granata kalibra 130 mm ispaljeno je na Vojarnu Senjak.⁴⁶⁰⁴ U ratnom dnevniku TS-4, P2533, također je zabilježeno da je u 07:30 sati na Knin ispaljeno dvanaest granata kalibra 130 mm, a to vatreno djelovanje nije zabilježeno u P1269, u dnevnom izvješću TS-4 za 5. kolovoz 1995.⁴⁶⁰⁵ Rajčić je također raspolagao informacijama da se neprijatelj izvlači i da će uspostaviti drugu crtu obrane u području Pađena.⁴⁶⁰⁶ Kako bi to onemogućio, Rajčić je zapovjedio TS-4 da otvori vatru na lokaciju kilometar i pol od raskrižja na cesti Stara Straža-Pađene, na području Očestova, što je TS-4 i učinila u 09:15 sati.⁴⁶⁰⁷

1259. Dana 5. kolovoza 1995., TS-3 je ispalila 15 granata kalibra 130 mm na Glavni štab SVK i 15 granata kalibra 130 mm na centar veze i poštu u Kninu.⁴⁶⁰⁸ Prema operativnom dnevniku TS-3 Gorana Mamića, te granate su ispaljene između 01:00 i 03:00 sati.⁴⁶⁰⁹ Prema Rajčićevim riječima, dana 4. i 5. kolovoza 1995., TS-3 i TS-4

⁴⁶⁰¹ P71 (Operativni dnevnik ZP-a Split za 25. srpnja – 14. rujna 1995.), str. 1, 77, 82.

⁴⁶⁰² P2455 (Dokument u vezi s Topničko-raketnim divizionom Zagrebačke brigade koji je sastavio Sekovanić), str. 21,

⁴⁶⁰³ Marko Rajčić, T. 16484.

⁴⁶⁰⁴ P1269 (Redovno izvješće TS-4, Bruno Milin, 5. kolovoza 1995.), str. 1-2; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 12; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 18; P2341 (Rekonstrukcija sustava vođenja i zapovijedanja za TS-3 i TS-4 koju je sastavio Marko Rajčić), str. 16-17, 19; P2533 (Ratni dnevnik TS-4, kolovoz 1995.), str. 5.

⁴⁶⁰⁵ P1269 (Redovno izvješće TS-4, Bruno Milin, 5. kolovoza 1995.), str. 2; P2533 (Ratni dnevnik TS-4, kolovoz 1995.), str. 5.

⁴⁶⁰⁶ Marko Rajčić, T. 17658.

⁴⁶⁰⁷ Marko Rajčić, T. 17655-17658; P2533 (Ratni dnevnik TS-4, kolovoz 1995.), str. 6.

⁴⁶⁰⁸ P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 12; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 17; P2342 (Operativni dnevnik TS-3, Goran Mamić, 4.-11. kolovoza 1995.), str. 4.

⁴⁶⁰⁹ P2342 (Operativni dnevnik TS-3, Goran Mamić, 4.-11. kolovoza 1995.), str. 4.

ispalile su na ciljeve u gradu Kninu ukupno 150 granata u topničkoj pripremi i 255 granata u topničkoj potpori napadnog djelovanja.⁴⁶¹⁰

1260. Dana 5. kolovoza 1995., 7. gardijska brigada, a možda i 4. gardijska brigada, trebali su u ranim jutarnjim satima otvoriti paljbu iz višecijevnih bacača raketa na Sjevernu vojarnu i gađati vojnike SVK na bojišnici.⁴⁶¹¹ Rajčić je prije vatrenog djelovanja s dvije brigade pokrio točne koordinate Sjeverne vojarnje.⁴⁶¹² Rajčić je na temelju elektronskog nadzora raspolagao informacijama da je vodstvo RSK još uvijek aktivno u Vojarni Slavko Rodić i zapovjedništvu Glavnog štaba.⁴⁶¹³ U 04:00 sata, 7. gardijska brigada je u okviru topničke potpore za napad ispalila 40 raketa kalibra 122 milimetra iz bacača raketa tipa BM-21 na cilj S-54 u Kninu; u 05:00 sati, ispaljeno je još 40 raketa na Vojarnu Slavko Rodić, a zatim još ukupno 271 granata D30 kalibra 122 milimetra na Vojarnu Slavko Rodić i na dva cilja u općini Knin označena na karti Ivančica.⁴⁶¹⁴ U dokumentu Topničko-raketnog divizijuna Zagrebačke brigade pod naslovom "Sekovanić" zabilježeno je da je u 05:20 sati 5. kolovoza 1995., 1. haubička bitnica na Knin ispalila 80 projektila kalibra 122 mm.⁴⁶¹⁵ U operativnom dnevniku ZM-a Split također je zabilježeno da je u 08:55 sati 5. kolovoza 1995., 7. gardijskoj brigadi rečeno da obustavi paljbu iz topa T-130 na Knin.⁴⁶¹⁶ Prema dnevnim izvješćima i zapovijedima 7. gardijske brigade za 5. kolovoza 1995., 7. gardijska brigada toga je dana na Knin ispalila 102 rakete kalibra 122 milimetra.⁴⁶¹⁷

⁴⁶¹⁰ P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 16; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 23.

⁴⁶¹¹ Marko Rajčić, T. 16540-16541.

⁴⁶¹² Marko Rajčić, T. 16552-16553.

⁴⁶¹³ Marko Rajčić, T. 16471-16472.

⁴⁶¹⁴ Marko Rajčić, T. 16416; P2339 (Rekonstrukcija djelovanja topništva 4. i 7. gardijske brigade u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 4-5; P2455 (Dokument u vezi s Topničko-raketnim divizijunom Zagrebačke brigade koji je sastavio Sekovanić), str. 21; P2462 (Dnevno izvješće 7. gardijske brigade, 5. kolovoza 1995.); P2473 (Knjiga dnevne zapovijedi zapovjednika bitnice 7. gardijske brigade, kolovoz 1995.), str. 3.

⁴⁶¹⁵ P2455 (Dokument u vezi s Topničko-raketnim divizijunom Zagrebačke brigade koji je sastavio Sekovanić), str. 21. V. također P2339 (Rekonstrukcija djelovanja topništva 4. i 7. gardijske brigade u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 4-5, 8-9.

⁴⁶¹⁶ P71 (Operativni dnevnik ZP-a Split za 25. srpnja – 14. rujna 1995.), str. 1, 83-84.

⁴⁶¹⁷ P2462 (Dnevno izvješće 7. gardijske brigade, 5. kolovoza 1995.); P2466 (Izvješće Gardijske brigade o utrošku streljiva od 3. do 5. kolovoza 1995.), str. 5; P2473 (Knjiga dnevne zapovijedi zapovjednika bitnice 7. gardijske brigade, kolovoz 1995.), str. 3. Nakon što je pregledalo dokaze, Raspravno vijeće je odlučilo da se u pogledu broja raketa ispaljenih na Knin iz bacača Cugi oslanja na P2462 u izvornoj verziji na b/h/s-u (gdje piše 70).

1261. Četvrta gardijska brigada ispalila je na Vojarnu Slavko Rodić 39 raketa kalibra 122 mm iz bacača raketa BM-21.⁴⁶¹⁸ U 09:20 sati, 4. gardijska brigada dobila je zapovijed iz OG da obustavi topničko djelovanje po Kninu i da svojim postrojbama i 7. gardijskog brigadi zapovijedi da postupe po toj zapovijedi.⁴⁶¹⁹ U 10:38 sati, zapovjednik brigade tražio je od topništva 4. gardijske brigade da više ne gađa Knin jer se tamo već nalaze snage HV-a.⁴⁶²⁰

1262. Na osnovi gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je 4. kolovoza 1995., između 05:00 i 15.00 sati, TS-4 izvijestila da je na ciljeve u Kninu ispalila najmanje 142 granate kalibra 130 mm. Od tog ukupnog broja granata, 44 granate su, kako se navodi, ispaljene na poštu, 26 na tvornicu TVIK, 13 na cilj koji se naziva "Knin bolnicom", 13 na mostove u Kninu, dvanaest na stan Milana Martića, deset na željezničku postaju i šest na policijsku postaju. Osim tih ciljeva, TS-4 je izvijestila da je poslije 15:00 sati u nepravilnim intervalima ispalila najmanje 18 granata na "Knin" ili "na šire područje Knina". U ratnom dnevniku TS-4 u P2533 također se navodi da je TS-4 izvijestila da je u 14:10 sati vatreno djelovala po kninskom skladištu. Međutim, to vatreno djelovanje nije zapisano u dnevnom izvješću TS-4 u P1268. Rajčić je izjavio da tijekom operacije Oluja nije otvarana vatra na Pađene skladište, skladište zapadno i Kosovo skladište. Stoga, Raspravno vijeće ne može utvrditi točnost navoda iz P2533 za 14:10 sati. Istoga dana, TS-3 je izvijestila da je ispalila najmanje ukupno 176 granata kalibra 130 mm na sljedeće ciljeve u Kninu: zapovjedništvo SVK, Vojarnu Slavko Rodić i Sjevernu vojarnu, poštu, željezničku postaju, policijsku postaju i most na Butižnici. Isto tako, uvečer 4. kolovoza 1995., Rajčić je identificirao novi cilj gdje se, kako je smatrao na temelju obavještajnih podataka i elektronskog izviđanja, nalazio Martić i na koji je HV ispalio nepoznati broj granata kalibra 130 mm, što je u P2337 označeno slovom R. Raspravno vijeće napominje da to vatreno djelovanje nije zabilježeno u topničkim izvješćima TS-3 i TS-4, koja su uvrštena u spis. Na osnovi tih konstatacija, Raspravno vijeće zaključuje da su TS-3 i TS-4 izvijestile da je 4. kolovoza 1995. na Knin ispaljeno najmanje 318 granata.

⁴⁶¹⁸ Marko Rajčić, T. 16395; P2339 (Rekonstrukcija djelovanja topništva 4. i 7. gardijske brigade u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 13; P2475 (Karta s kodnim oznakama za akciju Bura); P2478 (Izvešće o topničkom djelovanju bitnice SVLR-a, 26. srpnja - 9. kolovoza 1995.), str. 5.

⁴⁶¹⁹ P2343 (Operativni dnevnik 4. gardijske brigade, srpanj i kolovoz 1995.), str. 35.

⁴⁶²⁰ P2343 (Operativni dnevnik 4. gardijske brigade, srpanj i kolovoz 1995.), str. 36.

1263. Istoga dana, 7. gardijska brigada je izvijestila da je iz SVLR-a BM-21 ispaljena 191 raketa kalibra 122 mm na sljedeće ciljeve u Kninu: ukupno 112 raketa kalibra 122 mm na S-15, "lijevo gdje je /nečitko/ S-54" i "desno od mosta S-16"; i ukupno 79 raketa kalibra 122 mm iz SVLR-a tipa BM-21 na zapovjedništvo SVK i Vojarnu Slavko Rodić, odnosno Sjevernu vojarnu. Raspravno vijeće pretpostavlja da se S brojevi odnose na kodnu kartu Ivančica (P2338). Istoga dana, 4. gardijska brigada je izvijestila da je ispaljeno 89 raketa kalibra 122 mm iz SVLR-a BM-21 na Vojarnu Slavko Rodić. Na osnovi tih konstatacija, Raspravno vijeće zaključuje da su 4. i 7. gardijska brigada izvijestile da je 4. kolovoza 1995. na Knin ispaljeno najmanje 280 raketa.

1264. Raspravno vijeće konstatira da je 5. kolovoza 1995., između 05:30 i 07:30 sati, TS-4 izvijestila da je na ciljeve u Kninu ispaljeno najmanje 48 granata kalibra 130 mm. Osamnaest od tih granata ispaljeno je, kako se navodi, na Vojarnu Slavko Rodić, odnosno Sjevernu vojarnu; 12 na raskrižja; 12 na Vojarnu Senjak i šest na "Knin" (nije naveden konkretan cilj). Ratni dnevnik TS-4, P2533 također pokazuje da je TS-4 izvijestila da je u 07:30 sati ispalila 12 granata na Tromost u Kninu. Međutim, u dnevnom izvješću TS-4, P1269, nije zabilježeno da su u to vrijeme ispaljivane granate. Nema drugih dokaza koji potkrjepljuju da je u Kninu postojao cilj koji se zvao Tromost. Raspravno vijeće stoga ne može utvrditi je li zapis za 07:20 sati u P2533 točan. Raspravno vijeće dalje konstatira da je istoga dana TS-3 izvijestila da je na ciljeve u Kninu ispalila 30 granata kalibra 130 mm: 15 na zapovjedništvo SVK i 15 na poštu. Na osnovi tih konstatacija, Raspravno vijeće zaključuje da su TS-3 i TS-4 izvijestile da je 5. kolovoza 1995. na Knin ispaljeno najmanje 78 granata.

1265. Istoga dana, 7. gardijska brigada izvijestila je da su iz SVLR-a BM-21 na ciljeve u Kninu ispaljene ukupno 102 rakete kalibra 122 mm: 40 od tih raketa ispaljeno je između 04:00 i 05:00 sati na, kako se navodi, lokaciju koja je na kodnoj karti Ivančica (P2338) označena sa S-54 i 40 na Vojarnu Slavko Rodić, odnosno na Sjevernu vojarnu. U izvješćima 7. gardijske brigade se konkretno ne navodi na koje su točno ciljeve ispaljene preostale 22 rakete kalibra 122 mm. Jedan zapis iz Sekovanićevog dnevnika (P2455) upućuje na to da je 5. kolovoza 1995., 7. gardijska brigada izvijestila da je u 00:40 sati iz SVLR-a BM-21 ispalila 40 raketa kalibra 122 mm na Knin (konkretan cilj se ne navodi). Ovo vatreno djelovanje u 00:40 sati nije zabilježeno ni u jednom drugom dokumentu HV-a iz tog razdoblja, a ni Rajčić ga nije potvrdio. Raspravno vijeće stoga ne može utvrditi je li ovaj zapis za 00:40 sati u Sekovanićevom dnevniku točan. Na

osnovi Sekovanićevog dnevnika i Rajčićevog svjedočenja, Raspravno vijeće konstatira da je istoga dana 7. gardijska brigada također izvijestila da je 1. divizijun otvorio paljbu iz haubica tipa D30 i na Vojarnu Slavko Rodić, odnosno na Sjevernu vojarnu ispalio još 80 granata kalibra 122 mm. Istoga dana, 4. gardijska brigada izvijestila je da je iz SVLR-a BM-21 ispalila 39 raketa kalibra 122 mm na Vojarnu Slavko Rodić, odnosno Sjevernu vojarnu. Raspravno vijeće na temelju tih konstatacija zaključuje da su 4. i 7. gardijska brigada izvijestile da su 5. kolovoza 1995. na Knin ispalile najmanje 141 raketu i 80 granata kalibra 122 mm.

1266. Raspravnom vijeću su najdetaljniji dokazi iz predmetnog razdoblja u vezi s ciljevima i vremenom vatrenog djelovanja predloženi putem topničkih izvješća TS-4 (P2533, P1267, P1268 i P1269). U ta izvješća nisu uvrštene koordinate x, y i z za ciljeve koje je trebalo gađati. Rajčić je u sudnici izjavio da zapovijedi, navedene u ratnom dnevniku, P2533, nisu omogućavale otvaranje vatre jer u njima nije bilo koordinata ciljeva.⁴⁶²¹ Raspravno vijeće napominje da se na više mjesta u tim izvješćima navode ciljevi s KV brojevima. Ti KV brojevi podudarali su se s KV brojevima koji su ciljevima u Kninu dodijeljeni na popisima P1271 i P1272. To ukazuje na to da je TS-4 prilikom vatrenog djelovanja po Kninu koristila popis ciljeva sličan popisima iz P1271 i P1272 s KV brojevima i koordinatama x, y i z. Osim toga, topnička izvješća 7. gardijske brigade sadržavala su ciljeve u Kninu koji su na kodnoj karti Ivančica obilježeni S brojevima (P2338). Raspravno vijeće napominje da ta karta nije sadržavala koordinate x, y i z nego da su prema Rajčićevim riječima, zaokružena područja označena Z brojevima služila kao referentne točke za pokrete vojske. Raspravno vijeće napominje da su izvješća drugih topničkih postrojbi HV-a koja su uvrštena u spis, u čijem se dometu nalazio Knin (kao što su Operativni dnevnik TS-3 Gorana Mamića, P2342) malobrojnija, da sadrže manje podataka i da su manje jasna od izvješća TS-4.

1267. Raspravno vijeće zaključuje da izvješća HV-a o topničkom djelovanju po Knin koja su uvrštena u dokaze ne sadrže sve ciljeve u Kninu po kojima je HV topnički djelovao 4. i 5. kolovoza 1995. Izvješća, naime, pružaju djelomične i ponekad šifrirane navode o ciljevima na koje se vatreno djelovalo. Raspravno vijeće će u daljnjem tekstu pažljivo usporediti te dokaze s dokazima o udarima koji su zabilježeni u Kninu.

⁴⁶²¹ Marko Rajčić, T. 17655-17656, 17708.

1268. Raspravno vijeće je saslušalo svjedočenja nekoliko svjedoka i predloženi su mu dokumentarni dokazi u vezi s topničkim udarima zabilježenim u Kninu 4. i 5. kolovoza 1995. Raspravno vijeće će prvo razmotriti dokaze o udarima zapaženim prvog dana operacije Oluja, 4. kolovoza 1995.

1269. **Mile Mrkšić** je izjavio da su predsjednik Skupštine i ministar ostali na zapovjednom mjestu u Kninu, ali da on nije 3. kolovoza 1995. tamo noćio, jer su mu njegove obavještajne službe rekly da ne ostaje tamo jer će ga bombardirati.⁴⁶²² Mrkšić je zbog toga noćio u gradu, u kući jednog zapovjednika.⁴⁶²³ Kad je 4. kolovoza 1995. granatiranje počelo, on je otišao do zapovjednog mjesta vozilom, ali je putem morao stati i bježati u podrum civilnih kuća i stambenih zgrada zbog intenzivnog granatiranja.⁴⁶²⁴ Mrkšić se kretao u prekidima granatiranja.⁴⁶²⁵ U tim kućama i ulici vidio je i naišao na prestravljene žene i djecu, koji su mu rekly da granate ulijeću kroz prozore, a te je projekte Mrkšić prepoznao kao rakete tipa Oganj, kalibra 107 i 128 milimetara, a ne obične topovske granate.⁴⁶²⁶ Rakete su u prilikom pada zviždale.⁴⁶²⁷ Kad je Mrkšić stigao u konferencijsku dvoranu operativnog centra u podrumu, obaviješten je da je HV granatirao zapovjedništvo haubicama kalibra 152 milimetra s velikom preciznošću prilikom prvog paljbenog vala, pri čemu su vozilima zapovjedništva probušene sve gume, a u jednom vozilu je poginuo jedan stražar.⁴⁶²⁸ Uslijed ovog udara, SVK je morao skloniti ta vozila, promijeniti im gume i premjestiti zapovjedništvo na pričuvno zapovjedno mjesto.⁴⁶²⁹ Mrkšić je pratio granatiranje s trećeg kata zgrade zapovjedništva, dok se krio iza jednog komada namještaja, kako ne bi bio pogođen.⁴⁶³⁰ Zgrada zapovjedništva 4. kolovoza 1995. više nije direktno gađana i on misli da SVK, da je HV nastavio granatirati, ne bi opstao na tom zapovjednom mjestu.⁴⁶³¹ Osim zgrade zapovjedništva, preciznom topničkom paljbom i haubičkim projektilima gađane su još željeznička postaja i Sjeverna vojarna, a HV je gađao i zgradu Predsjednika.⁴⁶³² Sjeverna vojarna pogođena je u prvom paljbenom valu.⁴⁶³³

⁴⁶²² Mile Mrkšić, T. 18860-18861, 18888, 19105.

⁴⁶²³ Mile Mrkšić, T. 18888, 18900.

⁴⁶²⁴ Mile Mrkšić, T. 18888, 18902, 19062, 19112.

⁴⁶²⁵ Mile Mrkšić, T. 18902, 19112.

⁴⁶²⁶ Mile Mrkšić, T. 18888, 18900, 18902-18903, 18919, 19051, 19062.

⁴⁶²⁷ Mile Mrkšić, T. 18888, 19062.

⁴⁶²⁸ Mile Mrkšić, T. 18888-18889, 18899-18900, 18903-18904, 19051, 19060-19061, 19097.

⁴⁶²⁹ Mile Mrkšić, T. 18903.

⁴⁶³⁰ Mile Mrkšić, T. 18901, 19046, 19144-19145.

⁴⁶³¹ Mile Mrkšić, T. 18889, 18901, 19061.

⁴⁶³² Mile Mrkšić, T. 18903, 19051, 19097.

⁴⁶³³ Mile Mrkšić, T. 18903, 19051, 19097.

Osim početnog preciznog udara na zapovjedništvo SVK, ostale rakete kalibra 107 i 128 milimetara padale su po cijelom gradu.⁴⁶³⁴ Vatrene sustavi koji su korišteni nisu toliko rušili objekte, ali su stvarali buku koja je strašno uznemiravala i izluđivala stanovništvo Knina.⁴⁶³⁵ U SVK je bilo časnika koji nisu nikada bili u ratu i jedan pukovnik je počinio samoubojstvo jer nije psihički mogao podnijeti granatiranje.⁴⁶³⁶ Do otprilike 16:00 sati Mrkšić je bio u vezi s Kneževićem, članom Glavnog štaba, i zapovjednicima korpusa. Mrkšić i zapovjednici korpusa smatrali su da je čudno da HV ne gađa bojišnicu već elemente po dubini, uključujući sela u kojima nije bio boraca.⁴⁶³⁷ Mrkšić i ostali zaključili su da HV pokušava zastrašiti civilno stanovništvo i uznemiriti borce SVK, kako bi napustili svoje položaje i vratili se kućama da vide što se dogodilo s njihovim obiteljima.⁴⁶³⁸

1270. **Kosta Novaković** je izjavio da ga je 4. kolovoza 1995., oko 04:00 sati, probudio neki časnik za vezu SVK i rekao mu da hitno ode u zapovjedništvo.⁴⁶³⁹ Kada je petnaestak minuta kasnije došao u zapovjedništvo, časnik za vezu rekao je Novakoviću da ga je jedan službenik UN-a zaposlen u zapovjedništvu Sektora Jug UN-a izvijestio da će u 05:00 sati sigurno početi napad Hrvatske vojske.⁴⁶⁴⁰ Novaković je preko dežurnog časnika tu informaciju odmah prenio generalu Mrkšiću, zapovjedniku SVK, koji je zatim odmah izvijestio sva zapovjedništva SVK.⁴⁶⁴¹ Žestok topnički napad počeo je točno u 05:00 sati, kad je ispaljeno na stotine haubičkih granata kalibra 155 i 122 mm i projektila iz SVLR-ova u baražnoj paljbi po cijelom Kninu.⁴⁶⁴² Dana 4. kolovoza 1995., kad je počeo topnički napad, u Domu armije su bile tri ili četiri osobe, od toga dva civila.⁴⁶⁴³ U Domu armije je tijekom dana bilo 15 do 20 ljudi, civila i vojnika.⁴⁶⁴⁴ U zgradi Komande garnizona je tijekom dana bilo 40 vojnika, uključujući i osoblje

⁴⁶³⁴ Mile Mrkšić, T. 18899, 18902, 19050.

⁴⁶³⁵ Mile Mrkšić, T. 19050.

⁴⁶³⁶ Mile Mrkšić, T. 18904; D1516 (Izvešće o borbenom djelovanju 7. korpusa od 29. srpnja do 6. kolovoza 1995., Slobodan Kovačević, 9. kolovoza 1995.), str. 4.

⁴⁶³⁷ Mile Mrkšić, T. 18898, 18925, 19063-19064.

⁴⁶³⁸ Mile Mrkšić, T. 19064.

⁴⁶³⁹ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 9; Kosta Novaković, T. 11724, 11773-11775.

⁴⁶⁴⁰ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 9; Kosta Novaković, T. 11724.

⁴⁶⁴¹ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 9; P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 3; Kosta Novaković, T. 11724.

⁴⁶⁴² P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 9; Kosta Novaković, T. 11725, 11783.

⁴⁶⁴³ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 22; Kosta Novaković, T. 11725.

⁴⁶⁴⁴ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 22.

Komande, i deset civila koji su se tamo sklonili.⁴⁶⁴⁵ Mrkšić je u zapovjedništvo stigao kratko iza 05:00 sati.⁴⁶⁴⁶ Članovi Glavnog štaba bili su u zapovjedništvu u i bavili se svojim zadaćama.⁴⁶⁴⁷ Martić je odmah po početku napada došao u zapovjedništvo SVK.⁴⁶⁴⁸ Novaković je procijenio da je u prvih 30 minuta napada na Knin palo više od 500 granata.⁴⁶⁴⁹ Novaković je vidio kad je jedna granata pala na parkiralište između Doma armije i zgrade Komande garnizona, koja je oštetila vozila koja su ondje bila parkirana.⁴⁶⁵⁰ Novaković je toga dana dvadesetak puta išao iz zapovjedništva u Dom armije i natrag.⁴⁶⁵¹ Prema Novakovićevim riječima, nijednu od tih zgrada nije pogodila nijedna druga granata. Granate su pale na slastičarnicu pokraj Doma armije, koja se zapalila, i na ambulantu za radnike željeznice, smještenu preko puta Doma armije i autobusnog kolodvora. Na željezničku postaju, perone i prugu palo je najmanje deset granata.⁴⁶⁵² Kad je započelo granatiranje, osoblje Radio/TV Knin obavijestilo je Novakovića i druge da je zgrada pogođena, da je dio zgrade odvaljen i da nemaju struje.⁴⁶⁵³ Toga jutra Novakoviću je puno ljudi reklo da je tvornica TVIK pogođena i da gori.⁴⁶⁵⁴ Na početku napada, uništena su tri kamiona i poginula su dva vozača u Vojarni Senjak.⁴⁶⁵⁵ Dok je bio u zapovjedništvu, Novaković je obaviješten da je više mrtvih i ranjenih odvezeno u bolnicu.⁴⁶⁵⁶ Novaković i drugi obaviješteni su da je bolnica pogođena.⁴⁶⁵⁷

1271. Ujutro 4. kolovoza 1995., Novaković je generalu Janvieru prenio Mrkšićevu poruku da snage HV-a i HVO-a od 05:00 sati gađaju civilne objekte u svim naseljenim mjestima RSK, naročito u Kninu, na koji su pale tisuće granata i gdje je HV gađao bolnicu i slične zgrade.⁴⁶⁵⁸ Dana 4. kolovoza 1995., u 16:30 sati, general SVK Mrkšić poslao je generalu Janvieru u zagrebačkom zapovjedništvu UNPROFOR-a pismo kojim

⁴⁶⁴⁵ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 19.

⁴⁶⁴⁶ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 9.

⁴⁶⁴⁷ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 9.

⁴⁶⁴⁸ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 8.

⁴⁶⁴⁹ Kosta Novaković, T. 11725.

⁴⁶⁵⁰ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 41; Kosta Novaković, T. 11925.

⁴⁶⁵¹ Kosta Novaković, T. 11725.

⁴⁶⁵² P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 41.

⁴⁶⁵³ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 8; Kosta Novaković, T. 11932.

⁴⁶⁵⁴ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 31.

⁴⁶⁵⁵ Kosta Novaković, T. 11939; D923 (Izješće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 24.

⁴⁶⁵⁶ P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 2.

⁴⁶⁵⁷ Kosta Novaković, T. 11788.

⁴⁶⁵⁸ Kosta Novaković, T. 11783-11784; D331 (Poruka generala Mrkšića generalu Janvieru, koju je prenio Kosta Novaković).

ga je izvijestio da su u 05:00 sati HV i HVO počeli granatirati civilne ciljeve u svim naseljenim mjestima RSK.⁴⁶⁵⁹

1272. Oko 10:00 sati 4. kolovoza 1995., Forand, Al-Alfi, ruski pukovnik po imenu Nikolaj Ratsuk, jedan francuski pukovnik i još neki drugi časnici sastali su se u zapovjedništvu SVK s Novakovićem.⁴⁶⁶⁰ Nakon sastanka, Novaković, Ratsuk i više časnika i vojnika UN-a otišli su oklopnim transporterom u kninsku bolnicu da utvrde kakvo je ondje stanje.⁴⁶⁶¹ Granatirane su zgrade oko bolnice.⁴⁶⁶² Novaković je vidio da su u bolnicu donosili i da još donose mrtve.⁴⁶⁶³

1273. Obavještajna informacija iz Glavnog štaba SVK sastavljena 4. kolovoza 1995. pokazuje da je HV toga dana napao Knin s Livanjskog Polja, iz nekoliko smjerova i da je do 10:00 sati, kad je informacija sastavljena, na Knin palo 200 do 300 projektila različitih kalibara. Zabilježeno je da je prvi udar izveden na zgradu Glavnog štaba SVK, gdje je nanesena velika materijalna šteta i gotovo potpuno uništen vozni park. Kasnije je vatra premještena na Vojarnu 1300 kaplara, tvornicu TVIK, željezničko čvorište i stambene zgrade na podnožju kninske tvrđave i drugdje. U 10:00 sati 4. kolovoza 1995., HV je još uvijek aktivno granatirao Knin, naizmjenice koristeći topnička oruđa i višecijevne bacače raketa, pod vatrom držao i zrakoplovnu luku Udbina, i povremeno otvarao vatru po ostalim naseljima u RSK.⁴⁶⁶⁴

1274. **Svjedok 54** je izjavio da je granatiranje Knina počelo u 05:00 sati 4. kolovoza 1995.⁴⁶⁶⁵ Prema procjeni svjedoka, u prvih deset minuta granatiranja, na Knin je palo preko 1.000 granata.⁴⁶⁶⁶ Kad je napad počeo, svjedok se sa svojim rođacima sklonio u podrumu svoje kuće.⁴⁶⁶⁷ Kasnije tog jutra, svjedok se s rođacima sklonio od granatiranja u podrumu hotela blizu svoje kuće, gdje se kasnije toga dana okupilo stotinjak ljudi.⁴⁶⁶⁸ Prema svjedokovim riječima, u podrumu je vladala panika i ljudi su se bojali za svoju

⁴⁶⁵⁹ D270 (Dopis generala Mrkšića upućen generalu Janvieru, 4. kolovoza 1995., 06:30 sati).

⁴⁶⁶⁰ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 10; Kosta Novaković, T. 11726, 11786.

⁴⁶⁶¹ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 10; P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 2; Kosta Novaković, T. 11787-11788.

⁴⁶⁶² P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 10.

⁴⁶⁶³ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 10; P1094 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 3. listopada 2008.), par. 2.

⁴⁶⁶⁴ D389 (Obavještajna informacija GŠ-a SVK, 4. kolovoza 1995.).

⁴⁶⁶⁵ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 2-3.

⁴⁶⁶⁶ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 3.

⁴⁶⁶⁷ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 2-4; Svjedok 54, T. 2834, 2840-2842.

⁴⁶⁶⁸ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 3-4; Svjedok 54, T. 2784, 2834-2835; P189 (Fotografije Knina koje je označio svjedok 54), hotel je označen slovom A.

sigurnost.⁴⁶⁶⁹ Svjedok je između 05:30 i 07:00 sati nekoliko puta išao iz svoje kuće u hotel i natrag.⁴⁶⁷⁰ Na putu od kuće do hotela, svjedok je vidio da je granata pogodila kuću njegovog susjeda, Hrvata Šime Dujčića, koja se nalazila na istoj strani ceste kao i hotel, i da kuća gori.⁴⁶⁷¹ Svjedok je izjavio da je nekoliko puta pokušao izaći iz hotela i otići po svoj drugi auto, ali granate su stalno padale i bilo je teško izaći.⁴⁶⁷² Svjedok je izjavio da su granatirane kuće s obje strane glavne ceste, ali da nijedna granata, koliko je svjedok vidio, nije pogodila samu cestu.⁴⁶⁷³ Svjedok je iz hotela vidio kako se diže dim iz kuća Jandre (Jašo) Prijčića i Đoke Žegovića, koje su se nalazile s druge strane glavne ceste, nasuprot hotela.⁴⁶⁷⁴ Rekao je da je kasnije prošao pokraj tih kuća i vidio da su uništene.⁴⁶⁷⁵ Svjedok i njegovi rođaci ostali su u podrumu hotela do otprilike 16:00 sati, kad je svjedok s jednim rođakom otišao automobilom da doveze ostalu rodbinu iz jedne kuće u kninskom naselju Kovačić, kako bi se sklonili od granata u hotelu.⁴⁶⁷⁶ Svjedok je izjavio da je u to vrijeme granatiranje bilo malo slabijeg intenziteta.⁴⁶⁷⁷

1275. **Svjedok 56** je u svom svjedočenju izjavio da ga je u 05:00 sati 4. kolovoza 1995. probudio zvuk eksplozije granata.⁴⁶⁷⁸ On je tada živio u stanu 20 do 30 metara od Sjeverne vojarne i oko 200 metara od policijske postaje.⁴⁶⁷⁹ Nakon što je proveo 30 minuta u podrumu s drugim stanarima, gdje je čuo eksplozije u neposrednoj blizini, svjedok se uspio odvesti do policijske postaje.⁴⁶⁸⁰ Dok se vozio u policijsku postaju, svjedok je vidio da je gori Brezit, dio grada istočno od Sjeverne vojarne.⁴⁶⁸¹ Kad je oko 06:00 sati stigao u policijsku postaju, svjedok je vidio da su na zgradi razbijeni svi prozori.⁴⁶⁸² Svjedok je u podrumu policijske postaje, gdje se sklonio, čuo eksplozije blizu postaje. Prema riječima svjedoka, u postaji je tog dana bilo oko deset

⁴⁶⁶⁹ P187 (Svjedok 54, list s dopunskim informacijama, 2. travnja 2007.), par. 3.

⁴⁶⁷⁰ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 3; Svjedok 54, T. 2834.

⁴⁶⁷¹ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 3; Svjedok 54, T. 2784-2785, 2837-2838; P189 (Fotografije Knina koje je označio svjedok 54), jedna od dvije kuće označena je slovom B.

⁴⁶⁷² P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 4.

⁴⁶⁷³ Svjedok 54, T. 2837, 2849.

⁴⁶⁷⁴ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 4; Svjedok 54, T. 2784; P189 (Fotografije Knina koje je označio svjedok 54), jedna od dvije kuće označena je slovom B.

⁴⁶⁷⁵ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 4.

⁴⁶⁷⁶ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 4; Svjedok 54, T. 2840, 2842-2846, 2849, 2851.

⁴⁶⁷⁷ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 4.

⁴⁶⁷⁸ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 4.

⁴⁶⁷⁹ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 4; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), str. 9, par. 20; P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), par. 2, str. 10, stan je označen slovom H; Svjedok 56, T. 3536.

⁴⁶⁸⁰ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 4; Svjedok 56, T. 3539.

⁴⁶⁸¹ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 4.

policajaca.⁴⁶⁸³ Većina srpskih policajaca i pripadnika Specijalne policije na tom području, kojih je bilo nekoliko stotina, bili su razmješteni na borbenim položajima na Dinari, pod zapovjedništvom pukovnika SVK Radića.⁴⁶⁸⁴ Kad je svjedok na kratko izašao iz policijske postaje, vidio je kako mu gori auto parkiran s druge strane ceste, nasuprot policijske postaje. Vidio je i puno dima.⁴⁶⁸⁵

1276. Oko 08:00 sati, svjedok i drugi su jednom čovjeku koji se prezivao Dragović, koji je živio blizu (desetak, dvadesetak metara dalje), pomogli da dođe do policijske postaje. Taj im je čovjek rekao da mu je kuću pogodila granata.⁴⁶⁸⁶ Svjedok je zatim vidio da mu je kuća jako oštećena jer je granata probila zid kuće.⁴⁶⁸⁷ Svjedok je pomogao Dragoviću da preveze svoju ranjenu kćer u bolnicu i na povratku u policijsku postaju vidio je da je na kninsku tvrđavu kao i, u smjeru željezničke postaje, zgrade Vlade i zapovjedništva vojske, ispaljeno puno granata.⁴⁶⁸⁸ Svjedok nije vidio znakove granatiranja na bolnici ni u blizini bolnice, i napomenuo je da kad je 4. kolovoza 1995. bio tamo, staklena fasada bolnice je još uvijek bila neoštećena.⁴⁶⁸⁹ Svjedok je tijekom dana vidio da se granatiranje nastavlja i posljedice granatiranja je primijetio na području prema Madeševcu, gdje se nalazio informativni centar RSK, policijska postaja i Sjeverna vojarna.⁴⁶⁹⁰ Svjedok se oko 08:30 ili 09:00 sati odvezao u zapovjedništvo vojske.⁴⁶⁹¹ Dok se kasnije toga dana vozio gradom, uglavnom glavnom ulicom, svjedok je vidio puno oštećenja, uglavnom oko kninske tvrđave.⁴⁶⁹² Intenzitet granatiranja je

⁴⁶⁸² P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 5; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 24.

⁴⁶⁸³ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 5.

⁴⁶⁸⁴ Svjedok 56, T. 3536-3538, 3550-3551, 3553-3554, 3558-3559.

⁴⁶⁸⁵ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 5.

⁴⁶⁸⁶ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 5; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), str. 9, par. 22; P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), par. 2; Svjedok 56, T. 3639.

⁴⁶⁸⁷ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 5; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), str. 9, par. 22; P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), par. 2, str. 10, kuća je označena slovom K.

⁴⁶⁸⁸ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 6; P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), str. 11, par. 6.

⁴⁶⁸⁹ Svjedok 56, T. 3620.

⁴⁶⁹⁰ P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), par. 2, 6, str. 10, Sjeverna vojarna označena je slovom A, policijska postaja slovom F, informativni centar RSK slovom P, 11, mjesta udara granata označena su plavom bojom.

⁴⁶⁹¹ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 6; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 25.

⁴⁶⁹² P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 7; P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), par. 6, str. 11, pravac je označen crvenom bojom, mjesta udara granata označena su plavom bojom.

oko podneva bio slabiji, ali granatiranje je ipak trajalo cijelog dana. Prema svjedokovim riječima, na grad su ispaljene na tisuće granata.⁴⁶⁹³

1277. **Svjedok 6**, hrvatski Srbin iz Knina,⁴⁶⁹⁴ bio je u svom stanu u gradu kad je u 05:00 sati 4. kolovoza 1995. počeo napad na grad.⁴⁶⁹⁵ Jedna od prvih zgrada koje su pogođene bila je zgrada nedaleko od kuće svjedoka 6.⁴⁶⁹⁶ Svjedok 6 je izjavio da je živio u stambenoj zgradi koja se nalazi na ulazu u grad, na cesti za Zadar.⁴⁶⁹⁷ Ubrzo nakon početka granatiranja, granatom je pogođen stan susjede svjedoka 6.⁴⁶⁹⁸ Stambena zgrada samog svjedoka 6 je više puta pogođena i oštećena, uglavnom gelerima.⁴⁶⁹⁹ Stanari zgrade svjedoka 6, njih 50 do 70, sklonili su se u podrumu.⁴⁷⁰⁰ Oko podneva je nastupila pauza u granatiranju i svjedok 6 je odlučio pobjeći.⁴⁷⁰¹ Svjedok 6 je uspio doći do garaže gdje mu je bio parkiran auto, oko 500 metara od njegovog stana.⁴⁷⁰² Putem do tamo vidio je da su zgrade pogođene granatama, da uslijed granatiranja gore neke kuće i da ljudi trče između zgrada, vidno uznemireni. Svjedok 6 je izjavio da su granate padale posvuda, bez nekog očitog cilja i činilo se da im je svrha bila da zastraše ljude i natjeraju ih da odu, i uistinu su svi i mislili da moraju otići.⁴⁷⁰³ Kad je svjedok 6 stigao do svojeg auta, odveo se do bratove kuće, koja je bila pokraj policijske postaje, u sjevernom dijelu Knina.⁴⁷⁰⁴ Svjedok 6 je putem vidio da su neke zgrade pogođene, vidio je puno oštećenih vozila, puno stakla i da su granate pale blizu kuće njegovog brata, kao i dim po cijelom gradu.⁴⁷⁰⁵ Izgledalo je da je sjeverni dio grada, gdje je bila policijska

⁴⁶⁹³ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 7.

⁴⁶⁹⁴ P16 (Svjedok 6, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), str. 1, par. 1.

⁴⁶⁹⁵ P16 (Svjedok 6, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 12.

⁴⁶⁹⁶ Svjedok 6, T. 1039; P17 (Fotografija Knina iz zraka, s lokacijama koje je označio svjedok 6), mjesto označeno slovom A je kuća svjedoka 6.

⁴⁶⁹⁷ P16 (Svjedok 6, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 12; P17 (Fotografija Knina iz zraka, s lokacijama koje je označio svjedok 6), mjesto označeno slovom A je kuća svjedoka 6.

⁴⁶⁹⁸ P16 (Svjedok 6, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 13; Svjedok 6, T. 885-887; P17 (Fotografija Knina iz zraka, s lokacijama koje je označio svjedok 6), mjesto označeno slovom A je kuća svjedoka 6.

⁴⁶⁹⁹ P16 (Svjedok 6, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 14; Svjedok 6, T. 885-887; P17 (Fotografija Knina iz zraka, s lokacijama koje je označio svjedok 6), mjesto označeno slovom A je kuća svjedoka 6.

⁴⁷⁰⁰ P16 (Svjedok 6, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 13.

⁴⁷⁰¹ P16 (Svjedok 6, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 15.

⁴⁷⁰² P16 (Svjedok 6, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 16; Svjedok 6, T. 887; P17 (Fotografija Knina iz zraka, s lokacijama koje je označio svjedok 6), mjesto označeno slovom B je prostor na kojem je svjedok 6 parkirao svoj auto.

⁴⁷⁰³ P16 (Svjedok 6, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 16.

⁴⁷⁰⁴ P16 (Svjedok 6, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 17; Svjedok 6, T. 887; P17 (Fotografija Knina iz zraka, s lokacijama koje je označio svjedok 6), mjesto označeno slovom D je kuća svjedokovog brata, a mjesto označeno slovom C je mjesto gdje je bila policijska postaja.

⁴⁷⁰⁵ P16 (Svjedok 6, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 17; Svjedok 6, T. 959, 1039.

postaja, žele napadan od zapadnog dijela.⁴⁷⁰⁶ Svjedok 6 je u svom svjedočenju izjavio da je zvuk granata dopirao iz nekoliko smjerova, ali da nije mogao utvrditi jesu li gađane zgrade bile vojni objekti ili ne.⁴⁷⁰⁷ Među gađanim zgradama bile su i jedna privatna kuća blizu hotela Dinara,⁴⁷⁰⁸ tvornica TVIK i neka područja oko nje,⁴⁷⁰⁹ zgrada blizu Doma armije i zapovjedništva vojske,⁴⁷¹⁰ Vojarna Senjak, za koju je svjedok tvrdio da je vojska više nije koristila,⁴⁷¹¹ i policijska postaja.⁴⁷¹²

1278. **Andrew Leslie** je izjavio da je oko 05:00 sati 4. kolovoza 1995. izveden snažan topnički napad na Knin i okolicu.⁴⁷¹³ Brojne eksplozije pretvorile su se u neprekidnu tutnjavu koja je trajala minutu, dvije, nakon čega je nastupila pauza od minutu, dvije, pa se ciklus ponovio, sa sinkroniziranim eksplozijama koje su se počele miješati. Detonacije su Leslieu ukazivale na to da je, bez obzira na to koji je sustav za posredno gađanje korišten, izdano uputstvo da se vatra otvara u točno određenom trenutku.⁴⁷¹⁴ Prema Leslievim riječima, od otprilike 05:00 do 07:00 sati, paljba je bila snažna.⁴⁷¹⁵ Međutim, koliko je svjedok vidio, nakon 06:00 sati vatreno djelovanje nije bilo koncentrirano i nije bilo nekakvog primjetnog uzorka koji bi odgovarao djelovanju po nekom očitom cilju.⁴⁷¹⁶ Vatra je uglavnom bila usmjerena na centar grada.⁴⁷¹⁷ Nakon otprilike 07:00 sati, vatreno djelovanje se znatno smanjilo i eksplozije više nisu bile raširene po cijelom gradu, već grupirane na određena gradska područja, i to tako da bi prvo eksplodirala jedna granata pa nakon nekoliko minuta druga, 200-300 metara od

⁴⁷⁰⁶ P16 (Svjedok 6, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 17; Svjedok 6, T. 887; P17 (Fotografija Knina iz zraka, s lokacijama koje je označio svjedok 6), na mjestu označenom slovom C bila je policijska postaja.

⁴⁷⁰⁷ Svjedok 6, T. 1039.

⁴⁷⁰⁸ Svjedok 6, T. 973; D18 (Zamrznuti kadrovi snimke objekata u Kninu iz zraka), str. 1-4.

⁴⁷⁰⁹ Svjedok 6, T. 960, 963-965, 967; P18 (Video-snimka granatiranja Knina 4. kolovoza 1995., koju je snimio pukovnik Nestorović i montirao Veritas); D16 (Fotografija iz zraka s označenom lokacijom tvornice TVIK i kutovima snimanja prizora iz dokaznog predmeta P16_bcs); D17 (Mjesta s kojih je pukovnik Nestorović snimio materijal sadržan u dokaznom predmetu P16).

⁴⁷¹⁰ Svjedok 6, T. 900, 972, 974-975, 991-993, 1039; P17 (Fotografija Knina iz zraka, s lokacijama koje je označio svjedok 6), mjesto označeno slovom F je zapaljena zgrada koja se nalazila 100-200 metara južno od Doma armije; P18 (Video-snimka granatiranja Knina 4. kolovoza 1995., koju je snimio pukovnik Nestorović i montirao Veritas); D18 (Zamrznuti kadrovi snimke objekata u Kninu iz zraka), str. 1, 3; D20 (Fotografija na kojoj je svjedok označio zgradu koja se u dokaznom predmetu P18 vidi kako gori).

⁴⁷¹¹ Svjedok 6, T. 972, 979-986, 989-990; P17 (Fotografija Knina iz zraka, s lokacijama koje je označio svjedok 6), na mjestu označenom slovom E bile su zgrade ispred Vojarne Senjak; P18 (Video-snimka granatiranja Knina 4. kolovoza 1995., koju je snimio pukovnik Nestorović i montirao Veritas).

⁴⁷¹² Svjedok 6, T. 1039.

⁴⁷¹³ Andrew Leslie, T. 1941; P84 (Izveštje o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 1; D122 (Video-snimka razgovora koji je s Andrewom Leslieom BBC vodio ujutro 4. kolovoza 1995.).

⁴⁷¹⁴ Andrew Leslie, T. 1941.

⁴⁷¹⁵ Andrew Leslie, T. 1942.

⁴⁷¹⁶ Andrew Leslie, T. 1943, 1945, 1979-1982, 1990, 2044.

prve.⁴⁷¹⁸ To bi se ponovilo nekoliko puta.⁴⁷¹⁹ Zatim je palo četiri do šest granata, vrlo blizu jedna drugoj.⁴⁷²⁰ Prema Leslievim riječima, to je značilo da topništvo HV-a podešava vatru prema koordinatama ciljeva, to jest, usmjerava topništvo na neki konkretan cilj putem osmatranja.⁴⁷²¹ Prema Leslievom svjedočenju, topništvo HV-a namjerno je gađalo i uspješno neutraliziralo veliki protuzrakoplovni objekt jugoistočno od baze UN-a.⁴⁷²² Granatiran je i tvornički kompleks na jugozapadnom dijelu ranžirnog kolodvora.⁴⁷²³ Uz ta dva izuzetka, prema Leslievim zapažanjima, legitimni vojni ciljevi u Kninu nisu posebno gađani.⁴⁷²⁴ Prema Leslievim riječima, 4. kolovoza 1995. velika količina granata je od 07:00 sati nadalje padala uglavnom na stambena područja u centru grada.⁴⁷²⁵

1279. Dana 4. kolovoza 1995., granatiranje se nastavilo do večeri, mada je, koliko se Leslie sjeća, povremenih eksplozija bilo i tijekom noći.⁴⁷²⁶ Leslie je izjavio da je u Kninu cijelog dana 4. kolovoza 1995. bilo srpskih vojnika. Također je izjavio da je iste večeri bilo borbi i na brdima oko Knina.⁴⁷²⁷ Leslie je također rekao da je prilikom obilaska zapovjedništva SVK u Kninu uvečer 4. kolovoza 1995. vidio da je zgrada oštećena, da ima gelera i da je zgrada u stvari napuštena.⁴⁷²⁸ Pokraj zgrade je vidio i jedan leš, odjeven u nešto što je sličilo na vojnu uniformu.⁴⁷²⁹

1280. Raspravno vijeće dodatno je razmotrilo svjedočenje Andrewa Lesliea, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.5.3 (Općina Knin).

⁴⁷¹⁷ Andrew Leslie, T. 2045-2046, 2048.

⁴⁷¹⁸ Andrew Leslie, T. 1942, 1945, 1947-1948; P84 (Izvešće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁷¹⁹ Andrew Leslie, T. 1942; P84 (Izvešće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁷²⁰ Andrew Leslie, T. 1942; P84 (Izvešće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁷²¹ Andrew Leslie, T. 1943, 1980; P84 (Izvešće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁷²² Andrew Leslie, T. 1981, 2157; P84 (Izvešće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁷²³ Andrew Leslie, T. 1981; D131 (Karte Knina na kojima su označeni "legitimni vojni ciljevi"), tvornički kompleks na jugoistočnom dijelu ranžirnog kolodvora označen je s E8.

⁴⁷²⁴ Andrew Leslie, T. 2157.

⁴⁷²⁵ Andrew Leslie, T. 1948-1949, 1980, 1990-1991, 2048, 2120, 2144-2148; P84 (Izvešće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 1-2; D122 (Video-snimka razgovora koji je s Andrewom Leslieom BBC vodio ujutro 4. kolovoza 1995.); P85 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Andrew Leslie), civilna područja na kojima je, prema svojoj procjeni, Leslie uočio topničku paljbu označena su rozom bojom.

⁴⁷²⁶ Andrew Leslie, T. 1963, 1991; D123 (Video-snimka razgovora koji je s Andrewom Leslieom BBC vodio navečer 4. kolovoza 1995.).

⁴⁷²⁷ Andrew Leslie, T. 2058.

⁴⁷²⁸ Andrew Leslie, T. 1959, 1997-1998, 2076-2077.

⁴⁷²⁹ Andrew Leslie, T. 1959, 2076-2077.

1281. **Murray Dawes** je izjavio da je 4. kolovoza 1995., u 04:15 sati, otrčao u zgradu zapovjedništva u bazi UN-a. Napad je počeo točno u 05:00 sati posrednom paljbom iz višecijevnih bacača raketa, što je svjedok vidio i čuo jer je brzina leta projektilâ bila mala i imali su karakterističan zvuk, a koristilo se i teško topništvo. Svjedok je u svom svjedočenju izjavio da je tijekom prijepodneva vidio i čuo vrlo intenzivno i žestoko granatiranje u baražnoj paljbi iz smjera sjeveroistoka i jugoistoka, koje je trajalo otprilike do ručka.⁴⁷³⁰ Svjedok je s balkona ureda pukovnika Lesliea vidio kako rakete pogađaju Knin.⁴⁷³¹ Dawes je zapazio da se centar Knina žestoko granatira.⁴⁷³² Na osnovi onoga što je on vidio, prvi plotun raketa pogodio je centar grada, a zatim su projektili padali sve bliže rijeci, bliže bazi UN-a.⁴⁷³³ Svjedok je u tom trenutku otrčao u sklonište koje se nalazilo pokraj glavne zgrade zapovjedništva.⁴⁷³⁴ Ostao je tamo oko pola sata, do otprilike 05:20 sati. Prema zapovijedi zapovjednika Sektora generala Foranda da se započne evakuacija oko 70 djelatnika UN-a iz njihovih stanova u centru Knina, upravni referent Sektora Harry Hooey je naložio Dawesu, budući da je on jedini znao gdje osoblje UN-a živi, da pođe s Dreyerom i organizira evakuaciju.⁴⁷³⁵ Dawes i ostali iz njegove skupine su negdje oko 06:00 sati s dva oklopna transportera izišli na glavni ulaz i krenuli prema mostu, sjeverno od baze UN-a.⁴⁷³⁶ Produžili su glavnom cestom u Knin.⁴⁷³⁷ Kad su Dawes, Dreyer i ostali oko 06:00 sati stigli do autobusne postaje, koja se nalazi zapadno od željezničke postaje, granatiranje je bilo toliko intenzivno da su geleri udarali u oklopni transporter.⁴⁷³⁸ Sklonili su se u jednoj sporednoj uličici blizu glavne autobusne postaje i zgrade Skupštine, desno od zapovjedništva RSK u gradu.⁴⁷³⁹ Tamo su ostali desetak minuta.⁴⁷⁴⁰ Nakon toga, odvezli su se do stambenih naselja na

⁴⁷³⁰ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 3.

⁴⁷³¹ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), str.3, par. 7.

⁴⁷³² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 3.

⁴⁷³³ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), str. 3, par. 7.

⁴⁷³⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 3; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 7.

⁴⁷³⁵ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 3.

⁴⁷³⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 3; Murray Dawes, T. 10460.

⁴⁷³⁷ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4.

⁴⁷³⁸ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 8; Murray Dawes, T. 10464; P984 (Karta Knina s raznim lokacijama koje je označio Murray Dawes), autobusna postaja označena je slovom D.

⁴⁷³⁹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 9; Murray Dawes, T. 10464-10465, 10517; P984 (Karta Knina s raznim lokacijama koje je označio Murray Dawes), štab RSK i zgrada skupštine označeni su slovom A.

⁴⁷⁴⁰ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4.

obronku jugozapadno od zgrade Skupštine i zapovjedništva RSK.⁴⁷⁴¹ Dawes je izjavio da ni na zgradi Skupštine ni na zapovjedništvu RSK nije bilo oštećenja, mada je granatiranje na tom području bilo vrlo intenzivno.⁴⁷⁴² Ispred tih zgrada svjedok nije vidio stražare niti je vidio da itko ulazi u zgrade ili iz njih izlazi.⁴⁷⁴³ Dok su bili u stambenom naselju, na ulici su naišli na šest mladih vojnika SVK koji su zahtijevali da im predaju oklopno vozilo.⁴⁷⁴⁴ Svjedoku su se vojnici učinili više očajnima i uspaničenima nego neprijateljski raspoloženima.⁴⁷⁴⁵ Dreyer je reagirao tako što je u vojnike uperio mitraljez kalibra 50 mm, nakon čega su oni pustili Dawesovu grupu da ode.⁴⁷⁴⁶ Dawes i ostali su zatim pošli po prvu skupinu putnika, među kojima je bio Alun Roberts.⁴⁷⁴⁷ Oko njih su i dalje pljuštale granate.⁴⁷⁴⁸ Dawes je vidio kako pogađaju kuće.⁴⁷⁴⁹ U blizini tog područja bio je zatvor SVK, koji je zadobio mnogo pogodaka.⁴⁷⁵⁰ Svjedok je uz cestu vidio muškarce i žene, među kojima nije bilo nikog u punoj vojnoj uniformi, i vidio je ranjene ili poginule u granatiranju.⁴⁷⁵¹ Među poginulim muškarcima bilo je nekih koji su na sebi imali po neki komad vojne odore.⁴⁷⁵² Svjedok je primijetio i pripadnike milicije (srpska policija), mada ih toga dana nije vidio puno u gradu, kako pomažu civilima u skloništima i odvođe ih u bolnicu.⁴⁷⁵³ Svjedok je primijetio da na području na kojem su se nalazili, osim mladih vojnika SVK na koje su ranije naišli, nije vidio ni teško naoružanje ni vojsku, a ni bilo što drugo što bi predstavljalo vojnu prijetnju.⁴⁷⁵⁴

⁴⁷⁴¹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 9-10; P984 (Karta Knina s raznim lokacijama koje je označio Murray Dawes), štab RSK i zgrada skupštine označeni su slovom A, stambeno područje slovom B.

⁴⁷⁴² P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 9.

⁴⁷⁴³ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 9.

⁴⁷⁴⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 10; Murray Dawes, T. 10465; P984 (Karta Knina s raznim lokacijama koje je označio Murray Dawes), stambeno područje označeno je slovom B.

⁴⁷⁴⁵ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 10; Murray Dawes, T. 10466.

⁴⁷⁴⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4.

⁴⁷⁴⁷ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 10; Murray Dawes, T. 10461.

⁴⁷⁴⁸ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; Murray Dawes, T. 10464-10465.

⁴⁷⁴⁹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 10.

⁴⁷⁵⁰ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 11.

⁴⁷⁵¹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 10; Murray Dawes, T. 10466-10467, 10550.

⁴⁷⁵² Murray Dawes, T. 10550.

⁴⁷⁵³ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 12.

⁴⁷⁵⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4.

1282. Prilikom prvog Dawesovog izlaska 4. kolovoza, obje strane ceste blizu zatvora SVK bile su vrlo snažno granatirane; i strana na kojoj su bili željeznički i autobusni kolodvor i strana na kojoj je bio Radio Knin.⁴⁷⁵⁵ Negdje između 06:30 i 07:00 sati, grupa je otišla pola kilometra dalje, na isključivo stambeno područje na sjeverozapadu, gdje se nalazila škola s crvenim krovom.⁴⁷⁵⁶ Svjedok je izjavio da je granatiranje i na ovom području bilo intenzivno i da su gađane, kako ih je on opisao, kuće "civila".⁴⁷⁵⁷ Dawes i ostali su se jednom i zaustavili u tom istom stambenom području da povezu lokalnu prevoditeljicu UN-a.⁴⁷⁵⁸ Tada su krenuli glavnom cestom prema bazi UN-a.⁴⁷⁵⁹ Po dolasku na glavno raskrižje, naišli su na jednog srpskog liječnika odjevenog u bijelo, kojeg su prevezli do bolnice.⁴⁷⁶⁰ Dok su se Dawes i ostali vozili cestom do bolnice, granate i geleri su i dalje padali, iako ih nije bilo toliko kao u centru grada.⁴⁷⁶¹ Vozili su se oklopnim transporterom s otvorenim poklopcem na krovu, tako da je svjedok mogao, stojeći na klupici u vozilu, gledati što se okolo događa.⁴⁷⁶² Dawes je izjavio da prilikom prolaska pokraj srpske Sjeverne vojarne na zgradi nije uočio nikakva vidljiva oštećenja.⁴⁷⁶³ Rekao je da oštećenja nije vidio ni kasnije, mada su kasnije puno puta prošli pored vojarne.⁴⁷⁶⁴ Kada je prošao kraj glavnog ulaza u vojarnu, Dawes se s ostalima zaustavio ispred postaje UNCIVPOL-a, odakle su pokupili četiri pripadnika UNCIVPOL-a.⁴⁷⁶⁵ Liječnika su odvezli u bolnicu i zaustavili se ispred "atomskog skloništa" na zapadnoj strani bolnice.⁴⁷⁶⁶ Prema Dawesovim riječima, atomsko sklonište se koristilo za selekciju i određivanje prioriteta među ranjenicima.⁴⁷⁶⁷ Tu je bilo više od

⁴⁷⁵⁵ Murray Dawes, T. 10465, 10468; P984 (Karta Knina s raznim lokacijama koje je označio Murray Dawes), autobusna postaja označena je slovom D, Radio Knin označen je slovom F.

⁴⁷⁵⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 14; Murray Dawes, T. 10470, 10472-10473; P982 (Fotografija na kojoj je Murray Dawes crvenom bojom zaokružio školsku zgradu); P984 (Karta Knina s raznim lokacijama koje je označio Murray Dawes), stambeno područje označeno je slovom H; D861 (Insert iz video-snimke Zastava-filma na kojoj je Murray Dawes prepoznao školsku zgradu, 4. kolovoza 1995.).

⁴⁷⁵⁷ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4.

⁴⁷⁵⁸ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 14; Murray Dawes, T. 10461-10462.

⁴⁷⁵⁹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4.

⁴⁷⁶⁰ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 15.

⁴⁷⁶¹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4.

⁴⁷⁶² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; Murray Dawes, T. 10477.

⁴⁷⁶³ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; Murray Dawes, T. 10389, 10477.

⁴⁷⁶⁴ Murray Dawes, T. 10389.

⁴⁷⁶⁵ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4.

⁴⁷⁶⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; Murray Dawes, T. 10476.

⁴⁷⁶⁷ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 15.

sto ljudi, uključujući medicinske sestre i ranjene, koji su trčali uokolo.⁴⁷⁶⁸ Svjedok se nije sjećao da je u skloništu vidio tijela poginulih, ali on u stvari ni nije ulazio u bolnicu niti je izlazio iz oklopnog transportera.⁴⁷⁶⁹ Dawes i ostali su zatim požurili natrag u bazu UN-a.⁴⁷⁷⁰ Dawes je u svom svjedočenju izjavio da su na jednoj lokaciji u Kninu vidjeli da su na većini stabala u jednoj ulici odsječene krošnje, dok na deblima nije bilo vidljivih oštećenja.⁴⁷⁷¹ Tu su pronašli i zvončice – 20 do 30 zvončića iz kasetne bombe. Svaki je bio dugačak oko 25 cm i promjera četiri do pet centimetara, na repu im je bila privezana krpica i bili su rasuti po cijeloj cesti.⁴⁷⁷² Dawes se nije sjećao gdje su točno bili ti zvončići, ali je izjavio da su ih pronašli oko 150 metara jugozapadno od glavnog raskrižja u centru Knina, na putu prema autobusnoj postaji ili istočno od tvornice TVIK.⁴⁷⁷³ Dawes i Dreyer su jedan drugome rekli da se trebaju maknuti od tih bombica jer su obojica zaključili da su to protupješačke bojeve glave.⁴⁷⁷⁴

1283. Dawes, Dreyer i ostali vratili su se u bazu UN-a oko 08:00 sati. Dawes je tada vidio kako s juga Knina pristižu izbjeglice i kako se izbjeglice okupljaju na raskrižju blizu baze UN-a. Prema riječima svjedoka, činilo se da je od početka okupljanja izbjeglica granatiranje bilo sve bliže raskrižju. Granate su nekoliko puta pale na područje oko raskrižja, mada je svjedok rekao da tamo nije nikada vidio ni položaje ni pokrete vojske SVK.⁴⁷⁷⁵ Dawes je izjavio da je vidio kako neki od vojnika SVK pokušavaju ući u bazu UN-a.⁴⁷⁷⁶

1284. Kad se svjedok vratio u bazu UN-a, dva vojnika SVK došla su do ulaza u bazu, tamo položila protutenkovske mine i otišla.⁴⁷⁷⁷ Dva stručnjaka UN-a za razminiranje uklonili su mine s ceste, nakon čega su, otprilike između 08:15 i 08:30 sati, Dawes, Engleby i ostali otišli u drugi obilazak.⁴⁷⁷⁸ Prvo su otišli do postaje UNMO-a u selo

⁴⁷⁶⁸ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4.

⁴⁷⁶⁹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 15; Murray Dawes, T. 10476-10477.

⁴⁷⁷⁰ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4.

⁴⁷⁷¹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5; Murray Dawes, T. 10482, 10488-10489.

⁴⁷⁷² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5; Murray Dawes, T. 10482.

⁴⁷⁷³ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 16, 18; Murray Dawes, T. 10488-10489, 10492, 10500; P984 (Karta Knina s raznim lokacijama koje je označio Murray Dawes), jedno od dva moguća područja na kojima su bili zvončići označeno je slovom I; D863 (Karta na kojoj je Murray Dawes označio glavno raskrižje i mjesto na kojemu je navodno vidio zvončice), jedno od dva moguća područja gdje su bili zvončići označeno je s 2.

⁴⁷⁷⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5; Murray Dawes, T. 10501.

⁴⁷⁷⁵ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5.

⁴⁷⁷⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4.

⁴⁷⁷⁷ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5; Murray Dawes, T. 10502-10503.

⁴⁷⁷⁸ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5; Murray Dawes, T. 10380.

Potkonje kod Knina, oko 2,5 kilometara sjeverno od vojarnje UN-a.⁴⁷⁷⁹ Dawes i ostali odvezli su se glavnom cestom natrag u Knin, prošli su kružni tok u centru grada i željeznički most, a zatim skrenuli desno, prema tvornici TVIK, koja se nalazi istočno, blizu policijske postaje.⁴⁷⁸⁰ Svjedok je uočio da su tvornica TVIK, željeznička postaja, stambeno područje preko puta tvornice TVIK i poljoprivredno dobro snažno granatirani.⁴⁷⁸¹ Granatiranje tog područja 4. kolovoza 1994. bilo je snažno.⁴⁷⁸² Oni su tada prošli i raskrižje, koje se nalazi oko 250 metara istočno od glavnog ulaza u tvornicu TVIK. Dawes je tu vidio jedno prevrnuto vozilo srpske policije i dva poginula policajca.⁴⁷⁸³ Svjedoku se činilo da je automobil uništen granatom.⁴⁷⁸⁴ Nakon raskrižja, Dawes je sa svojom skupinom pokušao pronaći neki drugi put za stambeno područje sjeverno od tvornice TVIK, gdje je živio velik broj djelatnika UN-a.⁴⁷⁸⁵ Ušli su u stambeno područje cestom koja je prolazila blizu kuće generala Foranda, odakle su sa sobom povezli tri lokalna prevoditelja UN-a. Nastavili su kružiti područjem i putem su pokupili oko 15 djelatnika UN-a. Svjedok cijelo to vrijeme nije nijednom izašao iz oklopnog transportera jer je granatiranje bilo toliko snažno.⁴⁷⁸⁶ Granatiranje je bilo intenzivno, ali nasumično.⁴⁷⁸⁷ Prema Dawesovim riječima, pogođeno je puno privatnih kuća i mnoge od njih su gorjele.⁴⁷⁸⁸ Njihova skupina se oko 10:30 sati počela glavnom cestom vraćati prema bazi UN-a. Granatiranje se nastavilo po istom obrascu kao i prije.⁴⁷⁸⁹ Prije nego što su izašli iz stambene četvrti, vidjeli su četiri kamiona SVK koja su prevozila lakše ranjene vojnike iz pravca ceste za Strmicu i koji su otišli u smjeru

⁴⁷⁷⁹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5; Murray Dawes, T. 10422, 10504-10505; D856 (Karta na kojoj je Murray Dawes označio rutu svojeg drugog obilaska od 4. kolovoza 1995.).

⁴⁷⁸⁰ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 17; Murray Dawes, T. 10422-10423; P984 (Karta Knina s raznim lokacijama koje je označio Murray Dawes), policijska postaja označena je slovom E, tvornica TVIK označena je slovom G; D856 (Karta na kojoj je Murray Dawes označio rutu svojeg drugog obilaska od 4. kolovoza 1995.).

⁴⁷⁸¹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5.

⁴⁷⁸² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5.

⁴⁷⁸³ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5-6; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 18; P984 (Karta Knina s raznim lokacijama koje je označio Murray Dawes), područje je označeno slovom I.

⁴⁷⁸⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 18.

⁴⁷⁸⁵ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5-6; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 17.

⁴⁷⁸⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6.

⁴⁷⁸⁷ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 17.

⁴⁷⁸⁸ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 17.

⁴⁷⁸⁹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6.

sjeverozapada.⁴⁷⁹⁰ Svjedok i ostali pomakli su se u stranu svojim oklopnim vozilom kod policijske postaje kako bi pustili kamione SVK da prođu.⁴⁷⁹¹ Na raskrižju, neposredno prije glavne ceste, svjedok je naišao na nekoliko vojnika SVK iz brigade Mindušari.⁴⁷⁹² Svjedoku se činilo da se ti vojnici kreću kao postrojba.⁴⁷⁹³ Jedan od tih vojnika rekao je svjedoku da je njihova postrojba posljednja crta obrane Knina i da se povlače sa strmičkog područja radi kako bi pružili potporu SVK u povlačenju s crta bojišnice na jugu.⁴⁷⁹⁴ Dawes se nakon toga s ostalima vratio u bazu UN-a.⁴⁷⁹⁵ Koliko se svjedok sjeća, na povratku su ponovno vidjeli zvončiče – ležale su na istom mjestu gdje su ih ranije vidjeli, na glavnoj cesti.⁴⁷⁹⁶ Također je uočio da je, usprkos tome što je još uvijek trajalo, granatiranje bilo sporadično i da više nije bilo koncentrirano.⁴⁷⁹⁷ Prema svjedokovim riječima, otprilike u to vrijeme, obrazac granatiranja se promijenio i granatiranje više nije bilo nasumično, po cijelom gradu, već je bilo usmjereno na ciljeve i više su se koristile topničke granate nego rakete.⁴⁷⁹⁸

1285. Kad su se vratili u bazu UN-a, bilo je otprilike vrijeme ručka. Nakon pauze, Dawes je otišao u treći i posljednji obilazak tog dana.⁴⁷⁹⁹ Taj su mu se put, među ostalima, pridružili narednik Edward Engleby i Andries Dreyer.⁴⁸⁰⁰ Otišli su glavnom ulicom prema području zapadno od Sjeverne vojarne.⁴⁸⁰¹ Po Dawesovom sjećanju, to konkretno područje vrlo je malo granatirano. Lokalna prevoditeljica koju su namjeravali povesti sa sobom, nije htjela ići tvrdeći da se osjeća sigurnom. Njihova skupila je otišla

⁴⁷⁹⁰ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; Murray Dawes, T. 10505-10506, 10552, 10561; P985 (Karta u koju je Murray Dawes ucrtao smjer u kojem su otišla četiri kamiona SVK i mjesto gdje ih je vidio); D864 (Karta u koju je Murray Dawes ucrtao smjer iz kojeg su došla četiri kamiona SVK).

⁴⁷⁹¹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; Murray Dawes, T. 10552; P985 (Karta u koju je Murray Dawes ucrtao smjer u kojem su otišla četiri kamiona SVK i mjesto gdje ih je vidio), crvenom bojom označeno je područje POL stanice kojim su prošli kamioni.

⁴⁷⁹² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 20; Murray Dawes, T. 10507.

⁴⁷⁹³ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 20.

⁴⁷⁹⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 20.

⁴⁷⁹⁵ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6.

⁴⁷⁹⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; Murray Dawes, T. 10489; D863 (Karta na kojoj je Murray Dawes označio glavno raskrižje i mjesto na kojemu je navodno vidio zvončiče), jedno od dva moguća mjesta na kojima su bili zvončiči označeno je s 2.

⁴⁷⁹⁷ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6.

⁴⁷⁹⁸ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 21.

⁴⁷⁹⁹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6.

⁴⁸⁰⁰ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; Murray Dawes, T. 10380, 10424, 10428, 10508.

⁴⁸⁰¹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; Murray Dawes, T. 10424-10425; D857 (Karta na kojoj je Murray Dawes označio rutu svojeg trećeg i posljednjeg obilaska od 4. kolovoza 1995.).

dalje prema periferiji grada po još dva ili tri djelatnika UNCIVPOL-a i zatim se vratila na to područje sjeverno od srpske Sjeverne vojarne da pokupi još djelatnika UN-a. Dok su bili na području sjeverno od srpske Sjeverne vojarne, skoro ih je pogodila granata i geler im je probušio gumu. Prema svjedokovim riječima, činilo se da je granatiranje počelo baš kad su stigli na to područje.⁴⁸⁰² Dawes je s ostatkom svoje skupine napustio područje i krenuo cestom koja je vodila prema bolnici, s koje su zatim skrenuli nadesno i otišli po još 15 ljudi u sjedište PMEZ-a.⁴⁸⁰³ Dawes je izjavio da se sjedište PMEZ-a nalazilo na glavnoj cesti iza istočne strane srpske Sjeverne vojarne i blizu bolnice, negdje s lijeve strane.⁴⁸⁰⁴ Dok su išli tom cestom, granatiranje se počelo smirivati.⁴⁸⁰⁵ Međutim, kad su skrenuli s ceste prema sjedištu PMEZ-a, granatiranje se promijenilo i izgledalo je gotovo kao "ciljana" topnička i minobacačka paljba, za razliku od sporadičnog raketiranja u centru grada.⁴⁸⁰⁶ Dawes je također primijetio da je granatiranje počelo čim su stigli na prostor blizu sjedišta PMEZ-a.⁴⁸⁰⁷ Oklopni transporter je urakljen minobacačkom paljbom i neke od granata pale su 40 do 50 metara iza vozila, a neke 40 do 50 metara ispred vozila.⁴⁸⁰⁸ Nakon toga, minobacačke granate počele su padati direktno na oklopni transporter. Svjedok smatra da su to sigurno bile minobacačke mine, a ne rakete, zbog karakterističnog zvuka koji su proizvodile.⁴⁸⁰⁹ Kad su stigli do parkirališta ispred zgrade PMEZ-a i izašli iz oklopnog transportera, vrlo blizu njih pala je minobacačka mina.⁴⁸¹⁰ Jedna minobacačka mina pala je desetak metara od Dawesa i detonacija je bila toliko jaka da je podigla svjedoka, odbacila ga unatrag i bacila na tlo. Svjedoku je od toga pukao bubnjić i uho mu je malo prokrvarilo.⁴⁸¹¹ Dreyer nije bio ranjen.⁴⁸¹² Jedan od pripadnika službe sigurnosti UN-a koji je bio s njima pomogao je Dawsu da ustane i oni su ušli u sjedište PMEZ-a.⁴⁸¹³ Prema Dawesovim riječima, na području oko PMEZ-a nije bilo vojnih ciljeva, jer je to

⁴⁸⁰² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6.

⁴⁸⁰³ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; Murray Dawes, T. 10391, 10426-10428; D857 (Karta na kojoj je Murray Dawes označio rutu svojeg trećeg i posljednjeg obilaska od 4. kolovoza 1995.).

⁴⁸⁰⁴ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 22; Murray Dawes, T. 10426-10428; D857 (Karta na kojoj je Murray Dawes označio rutu svojeg trećeg i posljednjeg obilaska od 4. kolovoza 1995.).

⁴⁸⁰⁵ Murray Dawes, T. 10391.

⁴⁸⁰⁶ Murray Dawes, T. 10391, 10393, 10508-10509.

⁴⁸⁰⁷ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6.

⁴⁸⁰⁸ Murray Dawes, T. 10391-10392.

⁴⁸⁰⁹ Murray Dawes, T. 10392.

⁴⁸¹⁰ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; Murray Dawes, T. 10391.

⁴⁸¹¹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 22; Murray Dawes, T. 10391.

⁴⁸¹² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6.

bilo isključivo stambeno područje. Međutim, granatiranje tog područja bilo je snažno i intenzivno.⁴⁸¹⁴ Svjedok se sjeća da je na to konkretno područje ispaljeno oko 40 projektila.⁴⁸¹⁵ Usprkos tome, sve osoblje u sjedištu PMEZ-a odbilo je evakuaciju.⁴⁸¹⁶

1286. Kad su napuštali područje oko stožera PMEZ-a, Dawes je pored ceste vidio tijela dva poginula seljaka i oko 15 civila koji su, očigledno uspaničeni, trčali da pronađu neki zaklon.⁴⁸¹⁷ Na poljoprivrednim površinama je vidio i civilne žrtve.⁴⁸¹⁸ Otišli su dalje do kuće jednog ruskog djelatnika UN-a kod spremišta vlakova, južno od pruge i željezničke postaje.⁴⁸¹⁹ Putem se Dawes dovoljno približio i mogao je vidjeti tvornicu TVIK, spremište vlakova i željezničku postaju koje su bile "potpuno uništen[e] u granatiranju".⁴⁸²⁰ Provezli su se pokraj tvornice TVIK, skrenuli desno kod prevrnutog srpskog policijskog auta i sa sjevera prišli kući ruskog djelatnika UN-a.⁴⁸²¹ Čovjek kojeg su tražili nije bio tamo, a kuća mu je bila potpuno uništena.⁴⁸²² Dawes i ostali su putem u svoj oklopni transporter smjestili 30 do 50 ljudi i vratili se u bazu UN-a otprilike između 14:30 i 15:00 sati.⁴⁸²³ Kasnije toga dana, Dawes je otišao na balkon u zgradi zapovjedništva UN-a da pogleda centar Knina.⁴⁸²⁴ Po cijelom Kninu je vidio vatru i dim, mada je granatiranje kasno poslije podne jenjalo.⁴⁸²⁵ Kad se dim razišao, svjedok se iznenadio kad je vidio da šteta ne izgleda toliko velika koliko je granatiranje koje je toga dana doživio bilo jako.⁴⁸²⁶

1287. **Andries Dreyer** je u svom svjedočenju izjavio da je 4. kolovoza 1995. pet puta išao u Knin po osoblje UN-a da ih iz sigurnosnih razloga iz njihovih kuća odveze u bazu

⁴⁸¹³ Murray Dawes, T. 10391.

⁴⁸¹⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 22.

⁴⁸¹⁵ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6.

⁴⁸¹⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; Murray Dawes, T. 10391.

⁴⁸¹⁷ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6.

⁴⁸¹⁸ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 22.

⁴⁸¹⁹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 23; Murray Dawes, T. 10427; P984 (Karta Knina s raznim lokacijama koje je označio Murray Dawes), mjesto gdje je bila kuća ruskog djelatnika označeno je slovom J; D857 (Karta na kojoj je Murray Dawes označio rutu svojeg trećeg i posljednjeg obilaska od 4. kolovoza 1995.).

⁴⁸²⁰ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7.

⁴⁸²¹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5-7; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 23; Murray Dawes, T. 10427; P984 (Karta Knina s raznim lokacijama koje je označio Murray Dawes), tvornica TVIK označena je slovom G, mjesto gdje je bila kuća ruskog djelatnika označeno je slovom J; D857 (Karta na kojoj je Murray Dawes označio rutu svojeg trećeg i posljednjeg obilaska od 4. kolovoza 1995.).

⁴⁸²² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7.

⁴⁸²³ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7; Murray Dawes, T. 10509.

⁴⁸²⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 24.

⁴⁸²⁵ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7.

UN-a.⁴⁸²⁷ Dreyer je izjavio da je tijekom svog boravka u Kninu i okolnim područjima vidio udare granata po kućama, robnim kućama i tvornicama, koje su bile kilometrima daleko od vojnih postrojenja.⁴⁸²⁸ Prema Dreyerovim riječima, nije bilo sigurnog mjesta za kretanje i bili su izloženi paljbi i gelerima.⁴⁸²⁹ Dreyer je izjavio da je vidio da se granatira cijeli grad, ali da je paljba bila posebno koncentrirana na područje sjeverno od POL stanice (za koju Raspravno vijeće pretpostavlja da je područje na kojem se nalazilo skladište goriva u centru grada, a ne policijska postaja), gdje je živjelo nekoliko djelatnika UN-a.⁴⁸³⁰ Rekao je da je 4. kolovoza 1995. intenzitet granatiranja varirao, ali da je bio najintenzivniji prava dva do dva i po sata (s početkom u 05:00 sati).⁴⁸³¹ Dreyer je na ortofoto kartama Knina i okolice obilježio mjesta gdje je prilikom obilaska vidio ili doživio granatiranje.⁴⁸³² Svako označeno područje na karti pokazuje područje na kojem je Dreyer vidio barem po jedan udar granate.⁴⁸³³ Iako Dreyer priznaje da je granatiranje bilo najintenzivnije na područjima koje je obrana identificirala kao vojne ciljeve, izjavio je da su granatirana i druga područja kroz koja se provezao, mada manje intenzivno. On se dakle nije složio s ocjenom iz izvješća UNMO-a da je oštećenja od granatiranja bilo samo na civilnim područjima blizu vojnih ciljeva i da je samo nekoliko (tri do pet) eksplozija zabilježeno na drugim gradskim područjima, čak i kad se pretpostavi da su vojni ciljevi, kako navodi obrana, zaista bili vojni ciljevi.⁴⁸³⁴ Svjedok

⁴⁸²⁶ P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 24.

⁴⁸²⁷ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 7, 10-16; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 1-3; D110 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 8. studenog 1995.), str. 1-2; Andries Dreyer, T. 1740-1741, 1784, 1789, 1808.

⁴⁸²⁸ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 7.

⁴⁸²⁹ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 7.

⁴⁸³⁰ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 7, 11; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 1-3; D110 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 8. studenog 1995.), str. 1-2; Andries Dreyer, T. 1721, 1740-1741, 1808; P78 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 2008.), oznaka H (područje na kojem je živio velik broj djelatnika UN-a); P79 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 1996.).

⁴⁸³¹ Andries Dreyer, T. 1723-1724.

⁴⁸³² P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 7; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 3; Andries Dreyer, T. 1719-1720, 1726-1728, 1731-1732, 1740, 1781, 1808; P78 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 2008.), označeno krugovima (područja na kojima je Dreyer vidio ili doživio granatiranje); P79 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 1996.), označeno krugovima (područja na kojima je Dreyer vidio ili doživio granatiranje, ali ne sjeća se konkretnih mjesta udara), označeno točkama (lokacije na kojima je Dreyer vidio mjesta udara).

⁴⁸³³ Andries Dreyer, T. 1857-1859; P78 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 2008.), označeno krugovima (područja na kojima je Dreyer vidio ili doživio granatiranje); P79 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 1996.), označeno krugovima (područja na kojima je Dreyer vidio ili doživio granatiranje, ali ne sjeća se konkretnih mjesta udara), označeno točkama (lokacije na kojima je Dreyer vidio mjesta udara).

⁴⁸³⁴ Andries Dreyer, T. 1855-1856.

je rekao da je 4. kolovoza 1995. u Kninu vidio otprilike tri do pet tijela civila, koji su, po njegovom mišljenju, poginuli u granatiranju.⁴⁸³⁵

1288. Dreyer je u svom svjedočenju izjavio da je Knin i okolna područja obišao pet puta između otprilike 04:30 i 18:00 sati i na kartama je pokazao pravce kojima se kretao.⁴⁸³⁶ Prilikom prvog obilaska, Dreyer je vidio prve udare intenzivnog i rasprostranjenog granatiranja u 05:00 sati i rekao da se činilo da je eksplodiralo sve oko njihovog konvoja.⁴⁸³⁷ Kako bi napustili to područje, probili su se preko mosta u jedno stambeno područje i primijetili da je tamo granatiranje slabijeg intenziteta.⁴⁸³⁸ Prilikom tog obilaska, koji je trajao od otprilike 04:35 do 05:20 sati, svjedok je u centru Knina vidio udare višecijevnih bacača raketa, kao i na drugom mjestu koje je u P79 označeno s MRL, lijevo od oznake B u P78 i P79.⁴⁸³⁹ Na Dreyerov konvoj su uslijed eksplozija padale cigle, staklo i debla, čak i kad su krenuli drugim putem kroz područje udaljeno od vojnih logora.⁴⁸⁴⁰ Granate su padale posred konvoja i oko njega. Dreyer je izjavio da se uslijed granatiranja podigla toliko gusta prašina da je konvoj morao usporiti kako ne bi doživjeli nesreću.⁴⁸⁴¹ Dreyer je vidio da se granatira glavna kninska ulica, blizu zgrade Skupštine.⁴⁸⁴² Dreyer je izjavio da je prilikom povratka u bazu UN-a posvuda

⁴⁸³⁵ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 17; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 3; Andries Dreyer, T. 1844.

⁴⁸³⁶ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 10-16; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 1-2, 4; D110 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 8. studenog 1995.), str. 1-2; Andries Dreyer, T. 1716-1718, 1726-1728, 1732, 1781-1783, 1788-1794, 1806-1807, 1814; P73 (Fotografija Knina iz zraka na kojoj je Dreyer označio rutu svojeg prvog obilaska); P74 (Fotografija Knina iz zraka na kojoj je Dreyer označio rutu svojeg drugog obilaska); P75 (Fotografija Knina iz zraka na kojoj je Dreyer označio rutu svojeg trećeg obilaska); P76 (Fotografija Knina iz zraka na kojoj je Dreyer označio rutu svojeg četvrtog obilaska); P77 (Fotografija Knina iz zraka na kojoj je Dreyer označio rutu svojeg petog obilaska); P78 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 2008.); P79 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 1996.).

⁴⁸³⁷ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 7, 12; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 1, 3-4; D110 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 8. studenog 1995.), str. 1; Andries Dreyer, T. 1722-1723, 1781; P78 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 2008.), oznaka G (područje na koje su, prema Dreyerevim zapažanjima, pale prve granate); P79 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 1996.).

⁴⁸³⁸ Andries Dreyer, T. 1723.

⁴⁸³⁹ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 12; Andries Dreyer, T. 1733-1735; P79 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 1996.) (zaokruženo područje na kojem je upisano MRL, lijevo od oznake B, je centar Knina).

⁴⁸⁴⁰ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 12; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 2; D110 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 8. studenog 1995.), str. 1.

⁴⁸⁴¹ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 12; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 2; D110 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 8. studenog 1995.), str. 1.

⁴⁸⁴² Andries Dreyer, T. 1759-1762, 1766; P73 (Fotografija Knina iz zraka na kojoj je Dreyer označio rutu svojeg prvog obilaska); D102 (Fotografija Knina iz zraka na kojoj se vide topnički ciljevi prema navodima obrane).

vidio i čuo granate i da je na kuće, zgrade i robne kuće palo puno granata.⁴⁸⁴³ Dreyer je izjavio da je prilikom drugog obilaska, koji je trajao od otprilike 06:00 skoro do 08:30 sati, ponovno vidio da ne prestaje granatiranje područja na kojima nije bilo ni pokreta vojske ni vojnih logora, i da hrvatska vojska višecijevnim bacačima raketa i topništvom gađa brojna civilna područja.⁴⁸⁴⁴

1289. Dreyer je u svom svjedočenju izjavio da su u napadu na Knin 4. kolovoza 1995. korištene haubice kalibra 155 mm i višecijevni bacači raketa, što je ustanovio na temelju karakterističnog zvuka koji oni proizvode.⁴⁸⁴⁵ Svjedok je izjavio da se ta procjena temelji na njegovom sjećanju i na informacijama koje je dobio od vojske.⁴⁸⁴⁶

1290. **Alun Roberts** je izjavio da je 4. kolovoza 1995., točno u 05:00 sati, prvo čuo, a zatim i vidio granatiranje iz svog stana, koji se nalazio na trećem, posljednjem katu, na cesti koja se uspinje uzbrdo iznad glavne ulice, u blizini centra Knina i s pogledom na njega.⁴⁸⁴⁷ Prema Robertsovima riječima, civilne zgrade u Kninu bile su direktno pogođene.⁴⁸⁴⁸ Granatiranje je počelo iz smjera Dinare, istočno od Knina.⁴⁸⁴⁹ Roberts je prvo čuo, a zatim i vidio granatiranje, koje je ubrzo nakon toga počelo iz smjera juga, vjerojatno s brda iznad Drniša, dvadesetak kilometara južno od Knina.⁴⁸⁵⁰ Oko 05:00 sati, Roberts je na ulicama vidio vojnike SVK, koji su uglavnom pomagali civilima da uđu u skloništa. Osim njih, nije primijetio značajnu prisutnost SVK u Kninu.⁴⁸⁵¹ Početno granatiranje bilo je konzistentno i najintenzivnije i trajalo je oko sat vremena.⁴⁸⁵² Granate su pogodile nekoliko zgrada iza i duž ulice u kojoj se nalazio

⁴⁸⁴³ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 12; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 1-3; D110 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 8. studenog 1995.), str. 1.

⁴⁸⁴⁴ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 13; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 2; D110 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 8. studenog 1995.), str. 2; Andries Dreyer, T. 1788-1789.

⁴⁸⁴⁵ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 7; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 3; Andries Dreyer, T. 1732-1733.

⁴⁸⁴⁶ Andries Dreyer, T. 1732-1733.

⁴⁸⁴⁷ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 2; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 4; Alun Roberts, T. 6820; P682 (Ortofoto karta na kojoj su označena mjesta udara granata i tijela), Robertsov stan označen je slovom A.

⁴⁸⁴⁸ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 2; P682 (Ortofoto karta na kojoj su označena mjesta udara granata i tijela), stambene zgrade označene su slovima B, D, E, a civilna zgrada slovom C.

⁴⁸⁴⁹ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 2, 4-5; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 4-5; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 14.

⁴⁸⁵⁰ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 2, 5.

⁴⁸⁵¹ D1377 (Radijska vijest BBC-a, 4. kolovoza 1995., 15:00 sati).

⁴⁸⁵² P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 2, 5; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 4; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 12; Alun Roberts, T. 6821-6822.

Robertsov stan.⁴⁸⁵³ Roberts je u svom svjedočenju izjavio da su rano ujutro 4. kolovoza 1995. granate pogodile radio-stanicu Knin.⁴⁸⁵⁴

1291. Kad je oko 06:30 sati nastupilo zatišje u granatiranju, Roberts je s balkona svog stana vidio da su granate pogodile jedan auto i krov na stambenoj zgradi s druge strane ulice i da auto i krov gore. Vidio je i veliki požar u centru grada, gdje je izgleda bilo glavno skladište streljiva.⁴⁸⁵⁵ Svjedok je dodao da su i glavno skladište streljiva i zapovjedništvo SVK bili neprekidno granatirani.⁴⁸⁵⁶ Roberts je vidio da se dim diže iz smjera zgrade Vlade RSK, iz obližnjeg skladišta goriva i s vrha civilnih stambenih zgrada u više dijelova grada, koje je vidio da su pogođeni granatama.⁴⁸⁵⁷ Vidio je kako se diže dim s vrha jedne stambene zgrade u ulici, preko puta njegovog stana, nadesno.⁴⁸⁵⁸ Roberts nije vidio da itko iz grada odgovara na vatru.⁴⁸⁵⁹ Roberts je vidio leševe dvoje ljudi u civilnoj odjeći; jedan je bio na ulici ispred njegovog stana, a drugi na ulici desno od njegovog stana.⁴⁸⁶⁰ Leš koji je ležao na nogostupu odmah preko puta, na udaljenosti od tridesetak metara, bio je leš muškarca.⁴⁸⁶¹ Leš koji je ležao potrbuške na cesti, desno od njegovog balkona, izgledao je kao tijelo žene odjevene u traperice.⁴⁸⁶² Roberts je rekao da misli da je na cesti preko puta svog balkona vidio treći leš, na udaljenosti od osamdesetak metara.⁴⁸⁶³ Roberts je tog jutra bio tri - četiri puta na svom balkonu jednom četiri do pet minuta i jednom deset minuta.⁴⁸⁶⁴ Nakon prvog sata, od

⁴⁸⁵³ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 2; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 13-14; P682 (Ortofoto karta na kojoj su označena mjesta udara granata i tijela), stambene zgrade označene su slovima B, D, E, a civilna zgrada slovom C.

⁴⁸⁵⁴ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 3-4; Alun Robert, T. 7085.

⁴⁸⁵⁵ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 2-3; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 13-14; Alun Roberts, T. 6821-6822, 7060; P682 (Ortofoto karta na kojoj su označena mjesta udara granata i tijela), stambena zgrada označena je slovom B.

⁴⁸⁵⁶ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 3.

⁴⁸⁵⁷ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 3; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 4-5; D1369 (Reutersova vijest od 5. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴⁸⁵⁸ P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 13-14; Alun Roberts, T. 6821; P682 (Ortofoto karta na kojoj su označena mjesta udara granata i tijela), stambena zgrada označena je slovom D.

⁴⁸⁵⁹ P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 8, Alun Roberts, T. 7060.

⁴⁸⁶⁰ P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 15; Alun Roberts, T. 6821-6822, 7060, 7087-7089, 7091-7092; P682 (Ortofoto karta na kojoj su označena mjesta udara granata i tijela), mjesta na kojima su bila tijela označena su s B1 i F; D1374 (Službena zabilješka MORH-a s tekstom razgovora Aluna Roberta s novinarom Slobodne Dalmacije od 4. kolovoza 1995.), str. 6.

⁴⁸⁶¹ P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 16; Alun Roberts, T. 6821; P682 (Ortofoto karta na kojoj su označena mjesta udara granata i tijela), mjesto gdje se nalazilo tijelo označeno je s B1.

⁴⁸⁶² P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 17; Alun Roberts, T. 6822; P682 (Ortofoto karta na kojoj su označena mjesta udara granata i tijela), mjesto gdje se nalazilo tijelo označeno je s F.

⁴⁸⁶³ P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 18; Alun Roberts, T. 6822, 7087-7089, 7091-7092; P682 (Ortofoto karta na kojoj su označena mjesta udara granata i tijela), mjesto gdje se nalazilo tijelo označeno je s G.

⁴⁸⁶⁴ Alun Roberts, T. 7060-7061.

06:15 sati do kasnog prijepodneva postao je uočljiv obrazac granatiranja – nakon kratkog predaha uslijedilo bi nekoliko minuta granatiranja.⁴⁸⁶⁵ Robertsu su vojni promatrači UN-a kasnije toga dana rekli da je od otprilike 05:00 do 08:00 sati na Knin palo oko 1.100 granata.⁴⁸⁶⁶ On je kasnije izjavio da je u izvješću UNMO-a od 4. kolovoza 1995. pročitao da su vojni promatrači UN-a zabilježili da je Knin od 05:00 do 10:40 sati pogodilo 350-400 projektila i raketa ispaljenih iz topničkog naoružanja i višecijevnih bacača raketa. Roberts je izjavio da mu se taj broj čini pouzdanijim od 1.100 projektila, jer je dokumentiran u izvješću.⁴⁸⁶⁷ Roberts je izjavio da su u 08:40 sati granate još uvijek padale na glavne Vladine i vojne objekte u Kninu, ali i na stambene zgrade.⁴⁸⁶⁸ Roberts su oko 08:40 sati pokupili oklopnim transporterom, kojim su zatim prošli kroz druge dijelove grada, pokraj policijske postaje i bivše vojarne SVK, i otišli po druge ljude.⁴⁸⁶⁹ Vozilo se zatim vratilo na glavnu ulicu, prešlo rijeku Krku i stiglo do baze UN-a.⁴⁸⁷⁰ Roberts je rekao da se sva njegova zapažanja o granatiranju civilnih objekata do dolaska u bazu UN-a oko 09:30 sati temelje na onome što je vidio s balkona svog stana, a nakon toga na onome što je vidio s balkona na drugom katu baze UN-a.⁴⁸⁷¹ Granatiranje je trajalo cijeloga dana i bilo je sporadično, ali neprekidno.⁴⁸⁷² Prema novinskom članku agencije Reuters od 4. kolovoza 1995., srpski radio javio je da je na Knin do 14:00 sati palo više od 600 raketa i topovskih granata.⁴⁸⁷³ Roberts je izjavio da je granatiranje bilo posebno intenzivno kasno u noći s 4. na 5. kolovoz 1995.⁴⁸⁷⁴ Agencija Reuters je u novinskom članku od 5. kolovoza 1995. izvijestila da je u granatiranju pogođena i bolnica.⁴⁸⁷⁵

1292. **Philip Berikoff**, obavještajni časnik u Sektoru Jug UN-a, stacioniran u Kninu u razdoblju od 21. srpnja do 5. rujna 1995.,⁴⁸⁷⁶ izjavio je da je u 05:00 sati 4. kolovoza

⁴⁸⁶⁵ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 2-3.

⁴⁸⁶⁶ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 5, Alun Roberts, T. 7070-7071.

⁴⁸⁶⁷ Alun Roberts, T. 7069-7070; P101 (Izvješće UNMO-a, 4. kolovoza 1995., 12:05 sati).

⁴⁸⁶⁸ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 3.

⁴⁸⁶⁹ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 3; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 5; Alun Roberts, T. 6820.

⁴⁸⁷⁰ Alun Roberts, T. 6820.

⁴⁸⁷¹ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 4, Alun Roberts, T. 7060.

⁴⁸⁷² P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 5.

⁴⁸⁷³ D1369 (Reutersova vijest od 5. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴⁸⁷⁴ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 5.

⁴⁸⁷⁵ D1367 (Reutersova vijest od 5. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴⁸⁷⁶ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 1-2; P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), str. 1, par. 1-2; P741 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 11. prosinca 2007.), str. 1; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 1-2, 45; Philip Berikoff, T. 7589, 7655-7656, 7734-7735, 7759-7760, 7768, 7776, 7813, 7823; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 2, 16.

1995. HV započeo s granatiranjem Knina i okolice.⁴⁸⁷⁷ Granatiranje se izvodilo iz smjera istoka i juga.⁴⁸⁷⁸ Berikoff je izjavio da su izgleda gađali lokaciju na kojoj je bilo skladište goriva i zgrade željeznice.⁴⁸⁷⁹ Rekao je i da je ujutro 4. kolovoza 1995. čuo da je SVK ispalio nekoliko projektila s brdâ zapadno od Knina, pokraj ceste za Otrić, gdje je prije operacije Oluja vidio položaje SVK, ali nije čuo da SVK otvara paljbu iz Knina.⁴⁸⁸⁰ Između otprilike 07:15 i 08:00 sati, Berikoff je pratio oklopna vozila kojima su evakuirani civilni djelatnici UN-a koji su živjeli u Kninu i na ulici je vidio oko 15-20 leševa, uglavnom starijih civila zajedno s nekoliko osoba koje su nosile vojnu odjeću, nekoliko strvina i puno razorenih ili zapaljenih zgrada.⁴⁸⁸¹ Vatreno djelovanje bilo je većinom usmjereno na POL stanicu, skladište goriva.⁴⁸⁸² U 13:00 sati, Berikoff je otišao u kninsku bolnicu zajedno s višim sanitetskim časnikom i ispred bolnice vidio oko 30-40 ranjenika, krvavih i u zavojima, i oko 50-75 osoba, koje su, oblivene krvlju, ležale nepomično na leđima, jedna pokraj druge.⁴⁸⁸³ Berikoffu se činilo da su ovi iz posljednje grupe mrtvi i on je ustvrdio da su to većinom bili civili, a da su ostali bili vojnici ili su nosili kombinaciju civilne i vojne odjeće.⁴⁸⁸⁴ Berikoff se zatim odvezao do kuće u Kninu u kojoj je živio načelnik stožera Jordanskog bataljuna (koji je zamjenjivao Leslea), a putem je jedan vojnik SVK na jednom kontrolnom punktu na njegov oklopni

⁴⁸⁷⁷ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 2; P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (f); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 6, 54; P744 (Izvešće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 2; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (a); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 5.

⁴⁸⁷⁸ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 3; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 1; Philip Berikoff, T. 7886.

⁴⁸⁷⁹ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 3; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 17.

⁴⁸⁸⁰ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 3; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 7; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7892.

⁴⁸⁸¹ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (g); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 7-8; Philip Berikoff, T. 7729, 7731; P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 1 (a); P744 (Izvešće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 2; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (a); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 5.

⁴⁸⁸² D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 8.

⁴⁸⁸³ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (g); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 7-9; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 1-2; Philip Berikoff, T. 7609-7611, 7641-7643, 7682, 7727, 7729-7731, 7740; P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 1 (b); P744 (Izvešće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 2; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (a); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 5.

⁴⁸⁸⁴ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 9; Philip Berikoff, T. 7730.

transporter ispalio raketu iz ručnog bacača i promašio.⁴⁸⁸⁵ Berikoff je tada primijetio dva ili tri kontrolna punkta na kojima su bili vojnici SVK s lakim naoružanjem.⁴⁸⁸⁶ Bilo je oštećenih i zapaljenih zgrada.⁴⁸⁸⁷ Na ulici kod kuće načelnika stožera Jordanskog bataljuna, Berikoff je naišao na nekoliko zbunjenih i uspaničenih srpskih civila.⁴⁸⁸⁸ Berikoff se zatim vratio ravno u bazu UN-a i podnio izvješće generalu Forandu.⁴⁸⁸⁹ Oko 15:00 sati, Berikoff je išao s Forandom u zapovjedništvo Sjevernodalmatinskog korpusa SVK u centru Knina, gdje je održan sastanak i konferencija za novinare.⁴⁸⁹⁰ Ondje je bio časnik za medije i informiranje Alun Roberts.⁴⁸⁹¹ Granatiranje je tada još uvijek trajalo, ali paljba je bila puno slabija.⁴⁸⁹² Berikoff je zatim pomogao Robertsu da pronađe lokalnog prevoditelja za srpski i tada je prošetao ulicama i vidio da je većina zgrada pretrpjela oštećenja, većina prozora bila je razbijena, bilo je puno krhotina i puno je zgrada gorjelo.⁴⁸⁹³ Berikoff je izjavio da su se ljudi skrivali i da bi povremeno vidio ponekog naoružanog vojnika SVK, ali nije vidio branjene položaje.⁴⁸⁹⁴

1293. Oko 22:00 sata 4. kolovoza 1995., na glavni ulaz u bazu UN-a došlo je više izbjeglica. Forand je odlučio da im odobri ulaz u zgradu, a Berikoff je organizirao njihov ulazak.⁴⁸⁹⁵ Osim toga, 22. kanadska kraljevska pješačka pukovnija, koju su zvali

⁴⁸⁸⁵ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (g); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 7, 10; Philip Berikoff, T. 7643, 7647; P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 1 (b); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 6.

⁴⁸⁸⁶ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 7, 10.

⁴⁸⁸⁷ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 10; Philip Berikoff, T. 7729-7731; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (a); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 5-6.

⁴⁸⁸⁸ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 10.

⁴⁸⁸⁹ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 10-11; P744 (Izvješće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁸⁹⁰ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (h); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 11; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 1-2; Philip Berikoff, T. 7610-7611, 7731; P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 1 (c); P744 (Izvješće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 3; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 6.

⁴⁸⁹¹ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 11.

⁴⁸⁹² P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (h); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 6.

⁴⁸⁹³ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (h); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 11; Philip Berikoff, T. 7731-7732; P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 1 (c); P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (a); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 5-6.

⁴⁸⁹⁴ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 11.

⁴⁸⁹⁵ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (i); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 12; P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 1 (c); P744 (Izvješće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u

Vandoos, dovela je izbjeglice, među kojima je bilo ranjenih i muškaraca u dobi za vojnu službu, koji su zatim smješteni u improviziranu bolnicu u bazi UN-a.⁴⁸⁹⁶ Osoblje UN-a pretreslo je izbjeglice i pronašlo puno različitog oružja, čak i kod žena i starijih muškaraca.⁴⁸⁹⁷ Izbjeglice su vozila sa svojim stvarima parkirale ispred glavnog ulaza u bazu.⁴⁸⁹⁸ Granatiranje Knina je različitom jačinom trajalo cijelog 4. kolovoza 1995., do oko ponoći, kad je djelovanje završilo intenzivnim granatiranjem u trajanju od 15-20 minuta.⁴⁸⁹⁹ Veći broj izbjeglica je zatim vozilima stigao do baze UN-a i Forand je odlučio da im podijeli gorivo kako bi mogli otići.⁴⁹⁰⁰ Na osnovi procjena pukovnika Leslea, desetnika Parleea i svog osobnog osnovnog znanja o odbrojanju u pauzama između bljeska i praska ispaljenih projektila, Berikoff je ustvrdio da je na grad i okolicu tijekom 4. kolovoza ispaljeno oko 1.800 visoko-eksplozivnih topničkih granata (koje izazivaju požar), raketa, minobacačkih mina i dimnih bombi.⁴⁹⁰¹ Berikoff je izjavio da je HV u tijeku 31 sata na Knin ispalio oko 2.500-3.000 granata i raketa.⁴⁹⁰²

1294. **John Hill**, zapovjednik Međunarodne vojne policije u Sektoru Jug od početka lipnja 1995. do 8. prosinca 1995.,⁴⁹⁰³ izjavio je da se 4. kolovoza 1995., zajedno s vodom vojne policije nalazio ispred zapovjedništva Vojne policije u bazi UN-a kad je točno u 05:00 sati započelo žestoko granatiranje.⁴⁹⁰⁴ Svi su zatim otrčali do obližnjih kontejnera iza zgrade Vojne policije da se tamo zaklone.⁴⁹⁰⁵ Odatle je Hill, kroz otvor na vratima širok desetak centimetara, vidio da su prvi plotuni po Kninu bili su vrlo

razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 3; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 6.

⁴⁸⁹⁶ Philip Berikoff, T. 7733-7735.

⁴⁸⁹⁷ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 12; Philip Berikoff, T. 7735-7736; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 6.

⁴⁸⁹⁸ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 12, 55.

⁴⁸⁹⁹ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 2-3; P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (g), 2 (i); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 12; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 6.

⁴⁹⁰⁰ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (i); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 12; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 6.

⁴⁹⁰¹ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 2; P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (f); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 6-7; Philip Berikoff, T. 7681, 7741; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 5.

⁴⁹⁰² P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 2;

⁴⁹⁰³ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 2; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 3, 93; P293 (John Hill, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 3.

⁴⁹⁰⁴ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 2, 4; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 10-11, 15; John Hill, T. 3738; P301 (Izvešće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 2; D271 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 3. i 4. kolovoza).

⁴⁹⁰⁵ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 4; John Hill, T. 3816; D271 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 3. i 4. kolovoza).

žestoki.⁴⁹⁰⁶ Po njegovom mišljenju, koje je temeljio na svom poznavanju topništva jer je pet ili šest godina bio u pričuvnom sastavu kanadskog topništva, bila je to vrlo žestoka baražna vatra u kojoj su korišteni minobacači, teško topništvo i višecijevni bacači raketa.⁴⁹⁰⁷ Vidio je da se zrak žari od eksplozija i ocijenio da je tijekom prvih sati granatiranja ispaljeno na stotine, pa čak i na tisuće granata.⁴⁹⁰⁸ Hill je tada mislio da se projektili koji eksplodiraju iznad tla koriste za uništavanje žive sile, ali koristili su se i protiv civilnog stanovništva, da bi se izazvala panika.⁴⁹⁰⁹ Objasnio je da do eksplozije dolazi iznad tla i da su takvi projektili namijenjeni da odozgo ubijaju vojnike na otvorenom ili vojnike u streljačkim zaklonima.⁴⁹¹⁰ Prema Hillovim riječima, projektili koji eksplodiraju u zraku mogu se napraviti tako što se topničkom projektilu aktivira upaljač.⁴⁹¹¹ Prilikom prvog napada, iznad Knina je vidio narančaste eksplozije projektila koje se aktiviraju iznad zemlje, kao i eksplozije granata koje se aktiviraju udarom o tlo.⁴⁹¹² Hill je izjavio da je zvuk granatiranja sličio djelovanju teških strojnica, ali u ovom slučaju se koristilo topništvo.⁴⁹¹³ Prema Hillovim riječima, početni vatreni nalet trajao je oko trideset minuta i ubrzo nakon njega uslijedio je drugi, koji je također bio vrlo žestok.⁴⁹¹⁴ Hill je izjavio da je, kad se drugi val napada stišao, otrčao uzbrdo do smještajnog bunkera voda Vojne policije da provjeri jesu li njegovi ljudi dobro.⁴⁹¹⁵ Tada je počeo treći vatreni nalet.⁴⁹¹⁶ Hill je također izjavio da je tada jedna minobacačka mina pogodila zgradu nedaleko od mjesta na kojem se nalazio i da je u zid ispred njega udarila tromblonska mina, čiji ga je udar odbacio niz stepenice.⁴⁹¹⁷ Prema Hillovim riječima, vojni promatrači UN-a koji su kasnije izvršili analizu kratera zaključili su da je

⁴⁹⁰⁶ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 4; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 3, 100-101 ; John Hill, T. 3816-3817, 3780-3781, 3895-3897; P306 (Izvešće Johna Hilla o djelovanju HV-a za 4.-11. kolovoza 1995.), str. 1; D271 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 3. i 4. kolovoza).

⁴⁹⁰⁷ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 4; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 13, 15.

⁴⁹⁰⁸ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 4; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 11, 15; John Hill, T. 3738, 3822-3823, 3826; D271 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 3. i 4. kolovoza).

⁴⁹⁰⁹ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 4.

⁴⁹¹⁰ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 15-16; John Hill, T. 3739-3740.

⁴⁹¹¹ John Hill, T. 3826.

⁴⁹¹² P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 16.

⁴⁹¹³ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 4.

⁴⁹¹⁴ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 4; John Hill, T. 3822.

⁴⁹¹⁵ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 4; John Hill, T. 3816-3817.

⁴⁹¹⁶ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 4.

⁴⁹¹⁷ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 4; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 12; John Hill, T. 3738-3739, 3817; P301 (Izvešće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 2.

oba projektila ispalila SVK u Južnoj vojarni.⁴⁹¹⁸ Hill je u svom svjedočenju izjavio da je oko 07:30 sati granatiranje malo jenjalo, pa je mogao s drugima izaći iz bunkera i promatrati paljbu.⁴⁹¹⁹ Snimio je i nekoliko fotografija na kojima se vide mjesta na koja su tada u Kninu padale granate.⁴⁹²⁰ Na jednoj fotografiji koju je snimio vidi se kako se 4. kolovoza 1995. iznad Knina diže crni dim.⁴⁹²¹ Prema Hillovim riječima, vatreno djelovanje po Kninu, koje je on nazvao "vatrom za uznemiravanje" trajalo je tijekom jutarnjih sati.⁴⁹²² Hill je objasnio da vatru za uznemiravanje čini više malih serija od jednog do četiri projektila i da joj je svrha da neprijatelj postane svjestan napada i da mu se onemogućiti obnavljanje rezervi.⁴⁹²³ Izjavio je da je poslijepodne grad bio u plamenu i da je i dalje bio granatiran.⁴⁹²⁴ Poslijepodne su on i ostali u krugu baze UN-a počeli nalaziti gelere.⁴⁹²⁵ Stručnjak za topništvo UNCRO-a zaključio je da geler projektila koji je pronađen u krugu potječe iz minobacača kalibra 120 mm. Hill je također rekao da se u vrijeme večere granatiralo na mahove.⁴⁹²⁶ Rekao je također da je oko 23:00 sata topničko djelovanje još uvijek trajalo i da je, mada nije bilo toliko snažno kao ujutro, ipak bilo malo intenzivnije od uznemiravajuće vatre.⁴⁹²⁷

1295. **Stig Marker Hansen**, promatrač PMEZ-a u Kninu u razdoblju od lipnja do rujna 1995. i šef PMEZ-a Knin u razdoblju od približno 5. rujna do 23. rujna 1995.,⁴⁹²⁸ izjavio je da je u 05:00 sati 4. kolovoza 1995., kad je započelo granatiranje Knina, bio u svom stanu, sto metara istočno od ureda Regionalnog centra PMEZ-a i da je tu ostao otprilike sljedeća četiri sata.⁴⁹²⁹ Iz svoje kuće je promatrao Knin i kad je počeo napad,

⁴⁹¹⁸ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 4; John Hill, T. 3738, 3817-3818; P301 (Izvjешće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁹¹⁹ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 4; D271 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 3. i 4. kolovoza).

⁴⁹²⁰ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 4.

⁴⁹²¹ John Hill, T. 3742; P296 (Fotografija crnog dima koji se izdiže nad Kninom, koju je snimio John Hill).

⁴⁹²² P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 4.

⁴⁹²³ John Hill, T. 3740-3741.

⁴⁹²⁴ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 4; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 13.

⁴⁹²⁵ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 4; D271 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 3. i 4. kolovoza).

⁴⁹²⁶ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 4.

⁴⁹²⁷ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 5; John Hill, T. 3739, 3745-3746.

⁴⁹²⁸ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.) str. 2; P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 2; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 3.

⁴⁹²⁹ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 2; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 18; Stig Marker Hansen, T. 15066; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 1; P1293 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Stig Marker Hansen), RC PMEZ-a označen je s I, svjedokova kuća označena je s II; P1300 (Izvjешće PMEZ-a o dnevnoj

vidio je kako granate padaju po cijelom gradu, osobito u neposrednoj blizini kninske bolnice.⁴⁹³⁰ Čuo je da zvuk granatiranja dopire iz velike blizine, granate su pogađale kuće blizu njegove i vidio je da se diže dim iznad stambenog područja nekoliko stotina metara južno od njega.⁴⁹³¹ Svjedok je čuo da eksplozije granata odjekuju po cijelom Kninu i vidio je dim iznad više dijelova grada.⁴⁹³² Svjedoku se činilo da je granatiranje generalno, odnosno nasumično, ali tvornica TVIK je snažno granatirana. Udare granata je vidio i na obroncima oko Knina.⁴⁹³³ Oko 09:00 ili 10:00 sati, svjedok se sklonio u podrum Regionalnog centra PMEZ-a, odakle nije mogao promatrati Knin.⁴⁹³⁴ Jedna granata pala je 20 metara od Regionalnog centra PMEZ-a.⁴⁹³⁵ Svjedok je izjavio da je kasnije evakuiran u bazu UN-a, gdje se sklonio u podrumu i da je povremeno odlazio na balkon na trećem katu odakle se pružao pogled na Knin.⁴⁹³⁶ U svojoj izjavi na osnovi pravila 92ter i tijekom glavnog ispitivanja, svjedok je izjavio da je u poslijepodnevnim satima 4. kolovoza 1995., na putu za bazu UN-a, vidio kako gore kuće u stambenom području, između ostalih i kuća pravoslavnog svećenika, a vidio je i tragove udara na tvornici TVIK.⁴⁹³⁷ Prilikom unakrsnog i dodatnog ispitivanja svjedok je izjavio da iz oklopnog transportera kojim se vozio do baze UN-a nije ništa vidio.⁴⁹³⁸ Kad mu je skrenuta pažnja na ovu očitu nedosljednost, svjedok je izjavio da je, koliko se sjeća, oštećenja prvi put vidio prilikom prvog odlaska u Regionalni centar PMEZ-a.⁴⁹³⁹ U

promatračkoj aktivnosti, 7. kolovoza 1995.), str. 2; D1276 (Tjedna ocjena situacije PMEZ-a, 4.-10. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴⁹³⁰ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 2-3; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 18; Stig Marker Hansen, T. 14901, 14903-14904; P1293 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Stig Marker Hansen), svjedokova kuća označena je s II.

⁴⁹³¹ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 3; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 18; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 1; P1293 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Stig Marker Hansen), svjedokova kuća označena je s II.

⁴⁹³² Stig Marker Hansen, T. 14903-14904.

⁴⁹³³ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 3.

⁴⁹³⁴ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 2; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 18; Stig Marker Hansen, T. 15066; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 1.

⁴⁹³⁵ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 3; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 2; P1293 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Stig Marker Hansen), RC PMEZ-a označen je s I.

⁴⁹³⁶ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 2; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 18; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 1, 3; P1299 (Posebno izvješće PMEZ-a, 7. kolovoza 1995.).

⁴⁹³⁷ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 3; Stig Marker Hansen, T. 14901-14902; P1298 (Fotografija sjeveroistočnog dijela Knina snimljena iz zraka koju je označio Stig Marker Hansen), svećenikova kuća označena je slovom A.

⁴⁹³⁸ Stig Marker Hansen, T. 15066-15067, 15094-15095.

⁴⁹³⁹ Stig Marker Hansen, T. 15094-15095.

nekom trenutku poslije 7. kolovoza 1995., prilikom obilaska Knina, svjedok je vidio da je od kuće pravoslavnog svećenika ostala samo spaljena ruševina.⁴⁹⁴⁰

1296. **Roland Dangerfield** je u svom svjedočenju izjavio da je hrvatska ofenziva na Knin počela neposredno prije 05:00 sati 4. kolovoza 1995.⁴⁹⁴¹ On se odmah sklonio u bunker u bazi UN-a.⁴⁹⁴² Otprilike 90 minuta čuo je snažnu raketnu i topničku paljbu, koju je prepoznao zahvaljujući obuci iz raspoznavanju sustava naoružanja koju je prošao prije dolaska na teren.⁴⁹⁴³ Svjedoku je pukovnik Andrew Leslie kasnije rekao da je do 06:30 sati na Knin palo ukupno 1,800 granata i da je 300 od tih projektila, granata i raketa, palo na Knin u prvih pola sata napada.⁴⁹⁴⁴ Oko 06:30 sati, Dangerfield je izašao iz bunkera i vidio da je Knin prekriven oblakom prašine i dima.⁴⁹⁴⁵ Intenzitet granatiranja se do tada smanjio.⁴⁹⁴⁶ Cijelog su dana ispaljivane po dvije do tri topničke granate.⁴⁹⁴⁷ U nekom trenutku sredinom prijepodneva, prašina nad Kninom se spustila i Dangerfield je s balkona zapovjedništva UN-a dalekozorom vidio područja na koja su padale granate, ali ne i točne točke udara.⁴⁹⁴⁸ Granatiranje Knina je trajalo do 19:00 sati, nakon čega se ponovno stišalo, ali nastavilo se cijele noći.⁴⁹⁴⁹ Dangerfield je izjavio da je poslije 27. srpnja 1995., u Kninu ostalo svega stotinjak vojnika SVK, ali da su 4. kolovoza 1995. kroz Knin prolazili pripadnici SVK.⁴⁹⁵⁰ Svjedok tijekom cijelog svog boravka u bazi UN-a nije vidio ni čuo da je iz Knina otvarana vatra.⁴⁹⁵¹ Dangerfield je također rekao da su tijekom napada na Knin, koji je počeo 4. kolovoza 1995., u bazu

⁴⁹⁴⁰ Stig Marker Hansen, T. 14902.

⁴⁹⁴¹ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 4, 27; Roland Dangerfield, T. 7139; P698 (Kratak pregled stanja u Sektoru Jug za 4. kolovoza 1995.), par. 1; P699 (Roland Dangerfield, "The Fall of the Republic of Serb Krajina"), str. 2.

⁴⁹⁴² Roland Dangerfield, T. 7139, 7220; P699 (Roland Dangerfield, "The Fall of the Republic of Serb Krajina"), str. 2-3.

⁴⁹⁴³ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 4, 27; Roland Dangerfield, T. 7139-7140, 7145, 7173, 7220-7221, 7268; P698 (Kratak pregled stanja u Sektoru Jug za 4. kolovoza 1995.), par. 1.

⁴⁹⁴⁴ P696 (Roland Dangerfield, dopunska izjava svjedoka, 9. siječnja 2008.), par. 1; Roland Dangerfield, T. 7230-7231, 7173, 7230; P698 (Kratak pregled stanja u Sektoru Jug za 4. kolovoza 1995.), par. 1; P699 (Roland Dangerfield, "The Fall of the Republic of Serb Krajina"), str. 3.

⁴⁹⁴⁵ Roland Dangerfield T. 7140, 7150, 7221.

⁴⁹⁴⁶ Roland Dangerfield, T. 7140, 7145-7146; P698 (Kratak pregled stanja u Sektoru Jug za 4. kolovoza 1995.), par. 1.

⁴⁹⁴⁷ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 30; P698 (Kratak pregled stanja u Sektoru Jug za 4. kolovoza 1995.), par. 1.

⁴⁹⁴⁸ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 30; Roland Dangerfield, T. 7140, 7150.

⁴⁹⁴⁹ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 30; P696 (Roland Dangerfield, dopunska izjava svjedoka, 9. siječnja 2008.), par. 5; Roland Dangerfield, T. 7146-7147; P698 (Kratak pregled stanja u Sektoru Jug za 4. kolovoza 1995.), par. 1.

⁴⁹⁵⁰ Roland Dangerfield, T. 7243.

UN-a dolazili civili, od koji su većina bili starci, žene i djeca.⁴⁹⁵² Istoga dana, oko 17:00 sati, počelo je povlačenje izbjeglica i vojske kroz Knin.⁴⁹⁵³ Dangerfield je izjavio da je vidio kako nekoliko tenkova jednostavno napušta grad ne usmjeravajući cijevi na očekivane točke prijetnje od strane HV-a i ničim ne pokazujući da je riječ o "borbenom povlačenju".⁴⁹⁵⁴ Dangerfield je vidio kako granate padaju na stambena područja sjeverno od policijske postaje, u blizini željezničke postaje, na područje u blizini skladišta streljiva 200 metara zapadno od baze UN-a, na zgradu Skupštine, oko kninske tvrđave, na heliodrom, odnosno na nogometno igralište, na policijsku postaju u Kninu i kuće u glavnoj ulici.⁴⁹⁵⁵ Po Dangerfieldovom mišljenju, granatiranje je bilo sporadično i nije bilo usmjereno jer se činilo da nijedno područje ni vojni cilj nisu pogođeni s više od tri ili četiri projektila, da je veliki broj granata i raketa pao u vrlo kratkom razdoblju i da, budući da je grad bio prekriven prašinom i dimom, nije bilo moguće podesiti vatru i usmjeriti je na točne ciljeve jer se nije moglo vidjeti gdje granate padaju.⁴⁹⁵⁶

1297. **Søren Liborius**, operativni časnik i vođa tima PMEZ-a stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995.,⁴⁹⁵⁷ izjavio je da je granatiranje započelo u 05:00 sati 4. kolovoza 1995.⁴⁹⁵⁸ Liborius je iz svoje kuće, koja se nalazila oko 500 metara južno od kninske bolnice, ubrzo nakon što su odjeknule prve eksplozije primijetio da se diže gust crno-sivi dim.⁴⁹⁵⁹ Liborius je ocijenio da su pogođeni stambeno područje južno od tvornice TVIK i sama tvornica TVIK.⁴⁹⁶⁰ Početni intenzitet granatiranja bio je

⁴⁹⁵¹ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 30; Roland Dangerfield, T. 7150-7151, 7165, 7249.

⁴⁹⁵² P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 17; P699 (Roland Dangerfield, "The Fall of the Republic of Serb Krajina"), str. 4.

⁴⁹⁵³ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 32.

⁴⁹⁵⁴ Roland Dangerfield, T. 7145.

⁴⁹⁵⁵ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 30; Roland Dangerfield, T. 7141-7143; P697 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Roland Dangerfield), dva područja sjeverno od policijske postaje označena su slovom A, područje blizu željezničke postaje slovom B, područje blizu bunkera s municijom slovom C, zgrada Skupštine slovom D, područje u podnožju kninske tvrđave slovom E, nogometno igralište slovom F, policijska postaja slovom G.

⁴⁹⁵⁶ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 30; Roland Dangerfield, T. 7143-7144, 7149-7150.

⁴⁹⁵⁷ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

⁴⁹⁵⁸ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 3; Søren Liborius, T. 8252; P804 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 4. kolovoza 1995.); D741 (Liboriusov dnevnik), str. 7.

⁴⁹⁵⁹ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 3; P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 5; Søren Liborius, T. 8239; P798 (Fotografija gradskog područja Knina koju je označio Søren Liborius), Liboriusov stan označen je slovom B.

⁴⁹⁶⁰ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 3; P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 12; Søren Liborius, T. 8239.

četiri do pet granata u deset sekundi.⁴⁹⁶¹ Liborius je procijenio da se radi o vatrenom djelovanju teškog topničkog oruđa kalibra 155 milimetara, a nekoliko puta je čuo i vrlo karakterističan zvuk udara višecijevnih bacača raketa "skromnog kalibra".⁴⁹⁶² Izjavio je da mu se činilo da granatiranje nije sasvim usmjereno na određene ciljeve, već da je rašireno po raznim područjima, da je nepredvidljivo i da obuhvaća i područja na kojima su bili civili.⁴⁹⁶³ Od 09:00 sati 4. kolovoza 1995., Liborius je promatrao granatiranje iz operativnog centra na trećem katu zgrade Regionalnog centra PMEZ-a u sjeveroistočnom dijelu grada.⁴⁹⁶⁴ Izjavio je da mu se činilo da topničko i raketno djelovanje pokriva cijelo područje Knina i da nije usmjereno na neku konkretnu lokaciju.⁴⁹⁶⁵ Paljba je dopirala iz smjera sjeveroistoka, s brda istočno od Knina, prema Bosanskom Grahovu.⁴⁹⁶⁶ Liborius je vidio kako je jedna topnička granata eksplodirala na travnatoj poljani jugozapadno od zgrade PMEZ-a i kako je eksplozija izbila vjetromrane nekoliko obližnjih automobila i oštetila zgradu PMEZ-a.⁴⁹⁶⁷ Izjavio je da u blizini zgrade PMEZ-a nije bilo vojnih ciljeva.⁴⁹⁶⁸ Najbliži vojni cilj bila je policijska postaja, koja se nalazila oko 700-800 metara dalje.⁴⁹⁶⁹ Oko podneva 4. kolovoza 1995., glavni ured PMEZ-a je zapovjedio da se u pauzi u granatiranju evakuira zgrada PMEZ-a.⁴⁹⁷⁰ Izdana je zapovijed da se evakuiraju u bazu UN-a u Južnoj vojarni i da u zgradi PMEZ-a ostane samo nekoliko dragovoljaca da štite 60-70 civila koji su se sklonili u zgradi PMEZ-a.⁴⁹⁷¹ Na putu za Južnu vojarnu, Liborius je vidio oštećenja na civilnim zgradama na zapadnoj strani ceste, neposredno prije glavnog željezničkog mosta. Vidio je i puno civila koji su kupili svoje stvari i bježali iz Knina.⁴⁹⁷²

1298. **Robert Williams** je u svom svjedočenju izjavio da je u 05:00 sati 4. kolovoza 1995., Williams, zajedno s Philipom Berikoffim i s još jednim čovjekom, gledao

⁴⁹⁶¹ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 3.

⁴⁹⁶² P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 3; P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 8.

⁴⁹⁶³ P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 5, 8; Søren Liborius, T. 8252.

⁴⁹⁶⁴ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 3; Søren Liborius, T. 8240; P798 (Fotografija gradskog područja Knina koju je označio Søren Liborius), sjedište PMEZ-a označeno je slovom A.

⁴⁹⁶⁵ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 3-4.

⁴⁹⁶⁶ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 4; P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 7.

⁴⁹⁶⁷ P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 4; Søren Liborius, T. 8240, 8250.

⁴⁹⁶⁸ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 4; P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 6.

⁴⁹⁶⁹ P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8241.

⁴⁹⁷⁰ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 4.

⁴⁹⁷¹ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 4; P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 11; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 7.

granatiranje Knina, koje su promatrali deset do petnaest minuta s balkona glavne zgrade u bazi UN-a.⁴⁹⁷³ Odatle je svjedok vidio centar Knina.⁴⁹⁷⁴ Prvih 30 minuta granatiranje je bilo vrlo intenzivno, i na grad je palo oko 300 granata.⁴⁹⁷⁵ Svjedok nije uspio prebrojati sve granate, ali zaključio je koliko ih je bilo zajedno s Andrewom Leslieem, Philipom Berikoffovom i još jednim čovjekom.⁴⁹⁷⁶ Na početku su granate ispaljivane iz smjera Drniša i prelijetale su bazu UN-a.⁴⁹⁷⁷ Prvi plotuni teškog topništva pogodili su centar Knina i područje oko tvornice TVIK, uključujući i stambeno naselje sjeverno od tvornice.⁴⁹⁷⁸ Svjedok je vidio da je na Skupštinu RSK pala jedna granata.⁴⁹⁷⁹ Intenzitet granatiranja se smanjio nakon otprilike 14:00 sati i nakon toga se do večeri nastavilo sporadično granatiranje koje je svjedok opisao kao "paljbu za uznemiravanje".⁴⁹⁸⁰ Williams je tu vrstu granatiranja opisao kao djelovanje u kojem "jedan top ili skupin[a] od dva do tri topa granatir[a] razna područja grada, uključujući civilna, stambena područja".⁴⁹⁸¹ Ta "paljba za uznemiravanje" nije bila usmjerena na konkretne vojne ciljeve, već je, prema riječima svjedoka, gađala područje dovoljno blizu kuća da potakne ljude na odlazak.⁴⁹⁸² Svjedok nije vidio ni čuo da je iz Knina otvarana topnička paljba. Ljudi su zbog granatiranja Knina potražili zaklon u kninskoj bazi UN-a. Prema riječima svjedoka, ti su ljudi bili civili, uglavnom starci i vrlo mladi, i uglavnom su bili Srbi, mada je bilo i Hrvata iz centra Knina.⁴⁹⁸³ Počeli su se okupljati ispred glavnog ulaza u bazu UN-a u poslijepodnevnim satima 4. kolovoza 1995., ali u bazu su pušteni

⁴⁹⁷² P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 11; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 7.

⁴⁹⁷³ P924 (Robert Williams, izjava svjedoka, 5. studenog 1995.), str. 2; P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 3-4; P930 (Kronologija događaja u Sektoru Jug koju je priredio Robert Williams, 4. - 7. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴⁹⁷⁴ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 3.

⁴⁹⁷⁵ P924 (Robert Williams, izjava svjedoka, 5. studenog 1995.), str. 2; P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 3-4; P927 (Robert Williams, list s dopunskim informacijama, 23. rujna 2008.), str. 1; P930 (Kronologija događaja u Sektoru Jug koju je priredio Robert Williams, 4. - 7. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴⁹⁷⁶ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; P927 (Robert Williams, list s dopunskim informacijama, 23. rujna 2008.), str. 1.

⁴⁹⁷⁷ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4.

⁴⁹⁷⁸ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4; Robert Williams, T. 9537; P928 (Ortofoto karta Knina koju je označio Robert Williams); D815 (Ortofoto karta Knina, dio dokaznog predmeta D131), područja su označena crvenom i plavom bojom.

⁴⁹⁷⁹ P926 (Robert Williams, izjava svjedoka, 14. studenog 2007.), par. 2; P927 (Robert Williams, list s dopunskim informacijama, 23. rujna 2008.), str. 2.

⁴⁹⁸⁰ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4-5; P927 (Robert Williams, list s dopunskim informacijama, 23. rujna 2008.), str. 1; Robert Williams, T. 9533-9534.

⁴⁹⁸¹ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 4-5; Robert Williams, T. 9533-9534.

⁴⁹⁸² P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5; P926 (Robert Williams, izjava svjedoka, 14. studenog 2007.), par. 3; P927 (Robert Williams, list s dopunskim informacijama, 23. rujna 2008.), str. 1; Robert Williams, T. 9533-9534.

⁴⁹⁸³ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5.

tek u 23:20 sati.⁴⁹⁸⁴ Civili su cijelu noć ulazili u bazu UN-a. Ujutro 5. kolovoza 1995., u bazi UN-a je bilo 700 civila.⁴⁹⁸⁵

1299. **Joseph Bellerose**, pripadnik inženjerije UNCRO-a za Sektor Jug⁴⁹⁸⁶ izjavio je da se probudio otprilike između 03:30 i 04:00 sata 4. kolovoza 1995. kad je na radiju čuo da iz svog stana u Kninu u bazu UN-a stiže general Forand. Oko 04:15 sati, u bazi UN-a oglasile su se sirene i Bellerose je s drugim ljudima iz baze otišao u jedno od skloništa u bazi.⁴⁹⁸⁷ U 05:00 sati počelo je žestoko granatiranje Knina, koje je trajalo sljedeći sat ili dva i nakon toga se stišalo. Mada se krio u skloništu, Bellerose je zahvaljujući vojnoj obuci prepoznao i topničku i raketnu paljbu.⁴⁹⁸⁸ Rekao je da je na osnovi zvuka zaključio da je topnička paljba nasumična i da nije bilo nekog određenog cilja.⁴⁹⁸⁹ U jednom trenutku tijekom dana, s posljednjeg kata zgrade u bazi UN-a vidio je, zajedno s satnikom Gilbertom, da granate padaju po raznim dijelovima grada, ali kao mjesta udara identificirao je samo ranžirni kolodvor blizu Sjeverne vojarne i još jedno mjesto blizu brda gdje prolazili cesta za Gračac.⁴⁹⁹⁰

1300. Dana 4. kolovoza 1995., Belleroseu je general Forand zapovjedio da ode u grad i pokupi međunarodno osoblje UN-a iz njihovih stanova, ali Bellerose nije mogao odmah krenuti jer je pred ulazom u bazu bio jedan naoružan srpski vojnik i jer je na cesti bilo mina.⁴⁹⁹¹ Problem je onda riješio jedan ruski pripadnik UNMO-a, tako da su Bellerose i drugi pripadnici UN-a poslije podne otišli u grad s dva oklopna transportera.⁴⁹⁹² Bellerose je otišao u kninsku bolnicu da dostavi zalihe medicinskog materijala i vidio je kako na nosilima donose više ranjenih, među kojima je bilo i ljudi koji su izgubili udove.⁴⁹⁹³ Rekao je da su ranjeni većinom bili stariji civili, ali da su neki među njima nosili srpske vojne uniforme.⁴⁹⁹⁴ Također je izjavio da se činilo da je jedan ugao bolnice

⁴⁹⁸⁴ P924 (Robert Williams, izjava svjedoka, 5. studenog 1995.), str. 2; P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5; P924 (Robert Williams, izjava svjedoka, 5. studenog 1995.), str. 2; P930 (Kronologija događaja u Sektoru Jug koju je priredio Robert Williams, 4. - 7. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁹⁸⁵ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5.

⁴⁹⁸⁶ P545 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 1. studenog 1995.); P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 2.

⁴⁹⁸⁷ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 3.

⁴⁹⁸⁸ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 3; Joseph Bellerose, T. 5865.

⁴⁹⁸⁹ Joseph Bellerose, T. 5865.

⁴⁹⁹⁰ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 3; Joseph Bellerose, T. 5865-5866.

⁴⁹⁹¹ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 3; Joseph Bellerose, T. 5866, 5955-5956.

⁴⁹⁹² P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 3-4; Joseph Bellerose, T. 5866, 5956.

⁴⁹⁹³ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 4; Joseph Bellerose, T. 5866.

⁴⁹⁹⁴ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 4. Joseph Bellerose, T. 5917.

izgledao kao da ga je pogodila granata, ali nijedan drugi pripadnik UN-a mu nije rekao da se to dogodilo.⁴⁹⁹⁵ Dok je bio u bolnici, Bellerose je čuo prelijetanje granata i eksplozije u Kninu.⁴⁹⁹⁶ U blizini bolnice nije vidio nijedan tenk SVK.⁴⁹⁹⁷ Nakon obilaska bolnice, Bellerose je oklopnim transporterom otišao u grad po međunarodno osoblje UN-a.⁴⁹⁹⁸ Bellerose je objasnio da on nije vozio oklopni transporter, pa je mjesta pokraj kojih je prolazio mogao identificirati samo kad bi izašao iz oklopnog transportera.⁴⁹⁹⁹ Kad bi izišao iz oklopnog transportera, na ulicama je vidio leševe među kojima je bilo i civila i vojnika u vojnim odorama.⁵⁰⁰⁰ Vidio je i zapaljene zgrade i vozila i čuo eksplozije topničkih projektila u gradu.⁵⁰⁰¹ Konkretno, Bellerose je vidio kako je jedna granata pala na sjevernu željezničku prugu i tri granate zapadno odatle, na područje uz cestu za Medoševac, gdje je vidio i leševe, od kojih su neki bili u vojnim uniformama; vidio je kako još jedna granata pala sjeverno od bolnice i leševe blizu glavnog skladišta u Kninu.⁵⁰⁰² Nije mu bilo poznato kako su ti ljudi umrli.⁵⁰⁰³ Dana 4. kolovoza 1995., nakon što je počelo granatiranje Knina, pred bazom UN-a počeli su se okupljati civili iz grada, tražeći u bazi zaklon.⁵⁰⁰⁴ Nitko od njih nije bio u dobi za vojnu službu.⁵⁰⁰⁵ Budući da nije postojao točan plan o postupanju s izbjeglicama, svjedok se dragovoljno javio da napravi plan kako bi im se pružio zaklon. Bellerose je unutar baze UN-a napravio krug za smještaj civila koji su došli da se tu sklone.⁵⁰⁰⁶ Kasno navečer, civili su počeli ulaziti u bazu i to je trajalo cijele noći.⁵⁰⁰⁷ Bellerose je izjavio da 4. i 5. kolovoza 1995. nije vidio da se iz Knina otvara paljba.⁵⁰⁰⁸ Sjećao se da su Srbi 4. kolovoza 1995. ispalili jednu raketu iz ručnog bacača raketa sa srpske osmatračnice iznad baze.⁵⁰⁰⁹

⁴⁹⁹⁵ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 4; Joseph Bellerose, T. 5917-5918.

⁴⁹⁹⁶ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 4; Joseph Bellerose, T. 5867.

⁴⁹⁹⁷ Joseph Bellerose, T. 5867.

⁴⁹⁹⁸ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 4.

⁴⁹⁹⁹ Joseph Bellerose, T. 5916-5917.

⁵⁰⁰⁰ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 4; Joseph Bellerose, T. 5867-5868, 5870.

⁵⁰⁰¹ Joseph Bellerose, T. 5867.

⁵⁰⁰² Joseph Bellerose, T. 5868-5870, 5919; P547 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Joseph Bellerose), željeznička pruga označena je slovom C, područje uz cestu za Medoševac označeno je slovom A, područje sjeverno od bolnice označeno je slovom B.

⁵⁰⁰³ Joseph Bellerose, T. 5920.

⁵⁰⁰⁴ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 4.

⁵⁰⁰⁵ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 4-5.

⁵⁰⁰⁶ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 4.

⁵⁰⁰⁷ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 4-5.

⁵⁰⁰⁸ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 6; Joseph Bellerose, T. 5870.

⁵⁰⁰⁹ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 6.

1301. **Alain Gilbert**, stacioniran u Kninu od 28. lipnja 1995. kao pobočnik generala Alaina Foranda u UNCRO-u,⁵⁰¹⁰ rekao je da je oko 04:00 sata 4. kolovoza 1995., zajedno s Alainom Forandom krenuo u bazu UN-a u Kninu.⁵⁰¹¹ U svom svjedočenju je izjavio je da je po dolasku obišao bazu i da su za vrijeme tog obilaska prve granate pale na Knin.⁵⁰¹² Kako je u vezi s prvim granatiranjem zapisano u njegovom dnevniku, Gilbert je od oko 05:02 sati do otprilike podneva promatrao granatiranje s prozora svog ureda s kojeg se vidio Knin i koji se nalazio desetak metara od balkona s kojeg se, kako navodi svjedok, pružao isti pogled na Knin, na posljednjem katu zgrade zapovjedništva UN-a.⁵⁰¹³ Svjedok je izjavio da je broj granata koji je zapisao u svom dnevniku koji je tada vodio i u koji je u određenim trenucima tijekom dana zapisivao broj granata koje je vidio i čuo samo približan broj, i da svrha bilješki nije bila popisivanje svake granate koja je pala na Knin, ni točnog mjesta udara.⁵⁰¹⁴ Mada je u svjedokovom dnevniku zabilježeno da je u 05:02 sati palo 60 granata, a u 05:05 još 25, Gilbert je izjavio da ne zna jesu li u tih prvih 60 granata uključene i one koje je čuo prilikom obilaska baze po dolasku.⁵⁰¹⁵ U 05:38 i u 05:39 sati, Gilbert je zabilježio dva zasebna udara, kao i dva pucnja iz streljačkog naoružanja, koji su odjeknuli iz kruga baze UN-a ili vrlo blizu nje.⁵⁰¹⁶ U 05:43 sati, Gilbert je zabilježio da su granate padale blizu vojarne SVK.⁵⁰¹⁷ U 05:45 sati, svjedok je zabilježio da je u posljednjih 15 minuta svakih 30 sekundi pala po jedna granata i dodao da su granate pale iza jednog od dva brijega, a mislio je da je jedan minobacački projektil ispaljen nedaleko od baze UN-a.⁵⁰¹⁸ Osim vojarne SVK, Gilbert nije znao za neki drugi vojni cilj iza brijega, gdje su, kako je vidio, padale

⁵⁰¹⁰ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), str. 1, par. 1; Alain Gilbert, T. 6401, 6485-6486; P590 (Dvije fotografije baze UN-a u Kninu, s crveno označenim uredom Alaina Gilberta, 5. veljače 1995.); P593 (Članak Alaina Gilberta u vojnom časopisu, 7. kolovoza 1995.), str. 1-2.

⁵⁰¹¹ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 4; Alain Gilbert, T. 6428

⁵⁰¹² P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 5; Alain Gilbert, T. 6432-6433.

⁵⁰¹³ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 5-7, 8; Alain Gilbert, T. 6406-6411, 6432-6434, 6458; P594 (Fotografija snimljena s balkona na 3. katu baze UN-a u Kninu); P595 (Fotografija snimljena s balkona baze UN-a u Kninu, na kojoj je bijelo označena zgrada Skupštine); P596 (Fotografija, pogled s balkona na 3. katu baze UN-a u Kninu).

⁵⁰¹⁴ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 6-7; Alain Gilbert, T. 6433-6435.

⁵⁰¹⁵ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 7.

⁵⁰¹⁶ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 11-13; P591 (Zabilješke Alaina Gilberta u vezi s granatiranjem Knina, 4. kolovoza 1995.), str. 1.

⁵⁰¹⁷ Alain Gilbert, T. 6460; P591 (Zabilješke Alaina Gilberta u vezi s granatiranjem Knina, 4. kolovoza 1995.), str. 1.

⁵⁰¹⁸ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 16-18; Alain Gilbert, T. 6443-6451; D570 (Alain Gilbert, više fotografija dvaju bregova u Kninu); D569 (Alain Gilbert, dvije snimke snimljene iz baze UN-a u Kninu, 4. kolovoza 1995.); P591 (Zabilješke Alaina Gilberta u vezi s granatiranjem Knina, 4. kolovoza 1995.), str. 1; P594 (Fotografija brijega i kućice u Kninu, snimljena iz baze UN-a); P595 (Fotografija snimljena s balkona baze UN-a u Kninu, na kojoj je bijelo označena zgrada Skupštine); P596

granate, i dodao je da mu se činilo da se gađa cijeli Knin.⁵⁰¹⁹ Koliko je svjedok mogao procijeniti, ujutro 4. kolovoza 1995. palo je otprilike 500-700 granata, poslijepodne 400, a uvečer 20-30.⁵⁰²⁰

1302. **Hussein Al-Alfi** je u svom svjedočenju izjavio da je u 05:00 sati, kad je počelo granatiranje, bio u svom uredu u bazi UN-a.⁵⁰²¹ Svjedok je čuo glasno, masovno i brzo granatiranje.⁵⁰²² Zgrada UN-a tresla se od granatiranja.⁵⁰²³ Vojno osoblje UN-a je procijenilo da je intenzitet granatiranja Knina i okolice u prva dva ili tri sata bio 10.000 granata na sat.⁵⁰²⁴ Svjedok je također čuo pucnje iz Knina i pretpostavljao da to Srbi pucaju.⁵⁰²⁵ Rijetko kad bi čuo granatiranje iz grada.⁵⁰²⁶ Svjedok je kroz prozor zapovjedništva vidio kako padaju granate, vidio je eksplozije, vatru i dim.⁵⁰²⁷ Vidio je kako granate pogađaju radio-stanicu, kuće i civilna područja, a vidio je i kako kuće gore.⁵⁰²⁸ Intenzivno granatiranje nastavilo se tijekom dana, mada bi se povremeno stišalo.⁵⁰²⁹ Dana 4. ili 5. kolovoza 1995., u 16:00 sati, Al-Alfi i general Forand otišli su oklopnim transporterom na sastanak sa srpskim vlastima u zapovjedništvu RSK u kninskoj glavnoj ulici.⁵⁰³⁰ Prema Al-Alfijevim riječima, grad je tada bio napušten.⁵⁰³¹ Po izlasku iz oklopnog transportera, Al-Alfi je na glavnoj kninskoj ulici, pedesetak metara od zapovjedništva RSK, vidio 10-15 leševa u civilnoj odjeći.⁵⁰³² Al-Alfi je vidio i da je jedna granata pala ispred zapovjedništva i kako uslijed granatiranja gori nekoliko kuća u glavnoj ulici. Al-Alfiju su kolege rekly da su u jednom civilnom automobilu koji

(Fotografija, pogled s balkona na 3. katu baze UN-a u Kninu); P597 (Fotografija dvaju bregova snimljena iz baze UN-a u Kninu).

⁵⁰¹⁹ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 17-18; Alain Gilbert, T. 6443-6447, 6450-6455; D570 (Više fotografija s označenim vojnim ciljevima iza dvaju bregova u Kninu); D571 (Fotografija važnijih vojnih ciljeva); D572 (Fotografije iz zraka baze UN-a u Kninu), fotografija br. 3.

⁵⁰²⁰ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 20, 23; P591 (Zabilješke Alaina Gilberta u vezi s granatiranjem Knina, 4. kolovoza 1995.), str. 1-3; P593 (Članak Alaina Gilberta u vojnom časopisu, 7. kolovoza 1995.), str. 4.

⁵⁰²¹ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 27-29; Hussein Al-Alfi, T. 13889.

⁵⁰²² P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 27-28; Hussein Al-Alfi, T. 13807, 13953.

⁵⁰²³ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 28-29; Hussein Al-Alfi, T. 13953.

⁵⁰²⁴ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 27; Hussein Al-Alfi, T. 13889-13890, 13894.

⁵⁰²⁵ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 28, 30.

⁵⁰²⁶ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 30.

⁵⁰²⁷ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 28-29; Hussein Al-Alfi, T. 13807-13809.

⁵⁰²⁸ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 28; Hussein Al-Alfi, T. 13807-13808.

⁵⁰²⁹ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 29; Hussein Al-Alfi, T. 13808.

⁵⁰³⁰ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 29-30; Hussein Al-Alfi, T. 13881-13882, 13916-13917.

⁵⁰³¹ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 32.

je pogodila granata vidjeli pet do sedam leševa.⁵⁰³³ Na sastanku su Srbi tražili 70.000 litara goriva za automobile i 500 kamiona kako bi se civili s tog područja prevezli u Petrovac i Banju Luku, u Bosni i Hercegovini.⁵⁰³⁴ Al-Alfi je odgovorio da će UN Srbima pomoći koliko god može i otišao je oko 19:00 sati.⁵⁰³⁵ Zapovjedništvo UN-a u Zagrebu odobrilo je da se izda gorivo u svrhu preseljenja civila.⁵⁰³⁶ Svjedok je pokušao da dogovori još jedan sastanak te noći i poslao je časnika za vezu, ali Srbi su otišli i zapovjedništvo RSK je bilo zaključano.⁵⁰³⁷

1303. **Bert Dijkstra**, vojni promatrač UN-a u Sektoru Jug od 14. lipnja 1995. do približno 1. prosinca 1995.,⁵⁰³⁸ u svom je svjedočenju izjavio da je ujutro 4. kolovoza 1995., u 05:00 sati, bio u svom stanu, nedaleko od mjesta gdje se, kako se pretpostavljalo, nalazila logistička baza, sjeveroistočno od centra Knina.⁵⁰³⁹ Svjedoka je tada probudio zvuk, za koji je mislio da je zvuk raketa iz višecijevnih bacača raketa.⁵⁰⁴⁰ Dijkstra je pretpostavljao da je raketa pala na stambeno područje, nekoliko stotina metara od njegovog stana i najmanje 500 metara od najbližeg od vojnih ciljeva koje je svjedok identificirao, a to je, kako je shvatilo Raspravno vijeće, bila Vojarna Senjak.⁵⁰⁴¹ Tlak zraka od udara izbio je prozore i drvene rolete na Dijkstrinom stanu.⁵⁰⁴² Svjedok je u bazu UN-a stigao oko 08:00 sati.⁵⁰⁴³ Zgrada u bazi UN-a imala je dva balkona s pogledom prema sjeveru s kojih se vidio Knin i odakle je svjedok vidio otprilike 50-60 posto grada, odnosno sve osim najsjevernijeg dijela.⁵⁰⁴⁴ Dijkstra je izjavio da je svakog sata izlazio na balkon kako bi pratio granatiranje.⁵⁰⁴⁵ Prvih nekoliko sati ujutro 4. kolovoza 1995., svake minute ili svakih 30 sekundi ispaljena je otprilike po jedna

⁵⁰³² P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 42, 106; Hussein Al-Alfi, T. 13916-13920, 13930-13931.

⁵⁰³³ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 43.

⁵⁰³⁴ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 30; Hussein Al-Alfi, T. 13882, 13886, 13913, 13918.

⁵⁰³⁵ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 31.

⁵⁰³⁶ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 31-32; Hussein Al-Alfi, T. 13882.

⁵⁰³⁷ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 31-32.

⁵⁰³⁸ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 2; P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 2.

⁵⁰³⁹ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 2; P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 11; P430 (Ortofoto karta Knina koju je označio Bert Dijkstra), Dijkstrin stan označen je riječju 'living'.

⁵⁰⁴⁰ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 2-3; Bert Dijkstra, T. 4760-4761.

⁵⁰⁴¹ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 3.

⁵⁰⁴² P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 18.

⁵⁰⁴³ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 3.

⁵⁰⁴⁴ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 3; P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 20; Bert Dijkstra, T. 4770-4771; P431 (Ortofoto karta baze UN-a koju je označio Bert Dijkstra).

⁵⁰⁴⁵ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 3.

granata.⁵⁰⁴⁶ Kasnije tog poslijepodneva granatiranje se stižalo i ispaljen je po otprilike jedan projektil svake minute ili svake dvije do tri minute.⁵⁰⁴⁷ Dijkstra je izjavio da se jasno sjeća da je višecijevni bacač raketa jedini put čuo u 05:00 sati, kad se probudio, a kasnije su uglavnom ispaljivane granate.⁵⁰⁴⁸ Dijkstra s balkona nije vidio što se gađa i što je pogođeno, ali temelju zvuka eksplozija i ponekih granata koje je vidio kako padaju, svjedok je stekao dojam da granate najmanje svakih 15-20 minuta padaju na jedno polje, močvarno područje nedaleko od rijeke Krke u planinskom ili brdovitom predjelu ispred baze UN-a.⁵⁰⁴⁹ Dijkstra je izjavio da je tijekom noći, otprilike poslije 20:00 sati, granatiranje bilo slabo ili da je gotovo prestalo.⁵⁰⁵⁰ Negdje oko 20:00 ili 21:00 sat, Dijkstra je vidio kako cestom za Drniš dolaze civili, većinom zaprežnim kolima ili automobilima, kako prolaze pokraj baze UN-a i ulaze u Knin.⁵⁰⁵¹

1304. **Normand Boucher**, načelnik UNCIVPOL-a za Sektor Jug od 30. travnja 1995. do 22. kolovoza 1995.,⁵⁰⁵² izjavio je da je u 05:00 sati 4. kolovoza 1995., granata pogodila kuću u njegovom naselju.⁵⁰⁵³ Treća granata koju je čuo pogodila je njegovu kuću.⁵⁰⁵⁴ Prema Boucherovim riječima, njegova kuća u Kninu nalazila se oko 170-200 metara od policijske postaje i baze SVK u sjevernom dijelu Knina.⁵⁰⁵⁵ Kuća je bila na samom smjeru paljbe između hrvatskih položaja na Dinari i vojarni SVK i milicije.⁵⁰⁵⁶

⁵⁰⁴⁶ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 3; P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 16.

⁵⁰⁴⁷ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 3; P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 16.

⁵⁰⁴⁸ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 3; P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 17.

⁵⁰⁴⁹ P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 21; Bert Dijkstra, T. 4771-4778; P430 (Ortofoto karta Knina koju je označio Bert Dijkstra), polje je označeno brojem 6; D392 (Prikaz Knina iz zraka koji je označila Gotovinina obrana); D393 (Trodimenzionalni prikazi područja Knina koje je označila Gotovinina obrana).

⁵⁰⁵⁰ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 3; P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 23.

⁵⁰⁵¹ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 3; P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 24.

⁵⁰⁵² P1176 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 20. veljače 1996.), par. 1, 13; P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 5, 81; P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog 2008.), par. 51; D1217 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 17. prosinca 2008.), par. 27; Normand Boucher, T. 14036, 14063-14064.

⁵⁰⁵³ P1176 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 20. veljače 1996.), par. 5; P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 39-40; D1217 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 17. prosinca 2008.), par. 34; Normand Boucher, T. 14030.

⁵⁰⁵⁴ P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 40; D1217 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 17. prosinca 2008.), par. 34; Normand Boucher, T. 13967; P1179 (Karta Knina koju je označio Normand Boucher), str. 1-3, Boucherova kuća je označena slovom A.

⁵⁰⁵⁵ P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog 2008.), par. 12; Normand Boucher, T. 13965, 14022-14024; P1179 (Karta Knina koju je označio Normand Boucher), str. 1-3, Boucherova kuća je označena slovom A, policijska postaja slovom B.

⁵⁰⁵⁶ Normand Boucher, T. 14027.

Dana 4. kolovoza 1995., dok je tražio zaklon, Boucher je vidio da je granata pogodila školu, a na stambenom području je vidio osam do deset oštećenih kuća.⁵⁰⁵⁷ Boucher je izjavio da su oštećene zgrade i kuće uglavnom bile na područjima blizu vojarne SVK, zapovjedništva SVK, zgrade policije i škole pokraj zgrade policije.⁵⁰⁵⁸ Prema Boucherovim riječima, granatiranje je trajalo 31 sat.⁵⁰⁵⁹

1305. **Mihail Jermolajev**, zamjenik višeg vojnog promatrača UN-a u Sektoru Jug od srpnja 1995. do listopada 1995.,⁵⁰⁶⁰ izjavio je na svjedočenju da je u 05:00 sati 4. kolovoza 1995. bio u svojoj kući u Kninu, koja se nalazila nedaleko od škole i kninske vojarne, kada ga je probudio zvuk granatiranja.⁵⁰⁶¹ Zajedno s još dvoje ljudi sklonio se u podrum, a kuću je pogodila granata.⁵⁰⁶² Oko 07:00 sati, tijekom pauze u granatiranju, došao je oklopni transporter UN-a i odvezao ih u bazu UN-a u Kninu.⁵⁰⁶³ Jermolajev je iz svog ureda čuo, a dijelom i vidio, veći dio granatiranja i izjavio je da zgrada Ministarstva obrane RSK u Kninu nije bila teže oštećena.⁵⁰⁶⁴

1306. **Svjedokinja 136**, Srпкиnja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,⁵⁰⁶⁵ izjavila je u svom svjedočenju da je žestoko granatiranje Knina popraćeno "užas[om] buk[om] [koja se] svugde [...] čula" počelo ujutro 4. kolovoza 1995. u 05:00 sati i da je trajalo neprekidno barem do 15:00 sati.⁵⁰⁶⁶ Oko 10:00 sati toga dana, granata je udarila i razorila kuću nedaleko od stana u kojem je bila svjedokinja.⁵⁰⁶⁷ Oko 13:00 sati, svjedokinja je pretrčala oko 700 metara kroz grad u smjeru "Južne

⁵⁰⁵⁷ P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog 2008.), par. 14; Normand Boucher, T. 13967; P1179 (Karta Knina koju je označio Normand Boucher), str. 1-2, škola je označena slovom E, stambeno područje slovom K.

⁵⁰⁵⁸ D1217 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 17. prosinca 2008.), par. 36, 39; P1179 (Karta Knina koju je označio Normand Boucher), str. 1-3, policijska postaja označena je slovom B, škola je označena slovom E.

⁵⁰⁵⁹ P1176 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 20. veljače 1996.), par. 5; P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 48.

⁵⁰⁶⁰ P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 1-2; P95 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 2. prosinca 2007.), str. 1; Mihail Jermolajev, T. 2285, 2371.

⁵⁰⁶¹ P95 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 2. prosinca 2007.), par. 8; Mihail Jermolajev, T. 2294-2295, 2463; P96 (Fotografija Knina na kojoj je Jermolajev označio svoju kuću i školu), kuća je označena slovom A, škola slovom B.

⁵⁰⁶² P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 5; P95 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 2. prosinca 2007.), par. 8.

⁵⁰⁶³ P95 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 2. prosinca 2007.), par. 8.

⁵⁰⁶⁴ P95 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 2. prosinca 2007.), par. 10-11; Mihail Jermolajev, T. 2466-2467.

⁵⁰⁶⁵ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; Svjedok 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

⁵⁰⁶⁶ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 2.

⁵⁰⁶⁷ P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 4.; Svjedok 136, T. 637-638; P4 (Karta Knina koju je označila svjedokinja 136), ruta je označena crvenom bojom.

kasarne".⁵⁰⁶⁸ Dok je trčala po Kninu vidjela je da je oštećena ambulanta i jedna civilna kuća nedaleko od mjesta gdje bi se obično sastajala s ophodnjom UNCIVPOL-a, koja bi je povezala na posao.⁵⁰⁶⁹ Svjedokinja je ušla u oklopni transporter UN-a pred zapovjedništvom RSK i izašla kod baze UN-a u Kninu.⁵⁰⁷⁰ U izvješću zapovjedništva UNMO-a Sektora Jug za 4. kolovoz od 16:10 sati, zabilježeno je da je od 15:15 sati SVK blokirala bazu UN-a postavivši protutenkovske mine na glavnu cestu za Knin, stotinjak metara od ulazne kapije baze.⁵⁰⁷¹ Zabilježeno je da su četiri vojnika SVK s puškama AK-47 stajali nedaleko od mina i nisu nikome dozvoljavali da priđe, navodno prema naređenju njihovog "komandira".⁵⁰⁷² Svjedokinja nije vidjela da je SVK postavio te mine.⁵⁰⁷³ Svjedokinja je odlučila da neće otići jer se, kao i drugi civili u bazi, bojala prolaziti kroz Knin budući da je granatiranje još trajalo.⁵⁰⁷⁴ Svjedokinja je izjavila da kasnije poslijepodne nije vidjela ni čula gotovo nikakvo granatiranje.⁵⁰⁷⁵

1307. **Mira Grubor**, Srпкиnja, laborantica u kninskoj bolnici 4. kolovoza 1995. i prije tog datuma,⁵⁰⁷⁶ izjavila je da je 4. kolovoza 1995., od trenutka kad su je eksplozije probudile otprilike u 05:00 sati, pa do otprilike 10:30 sati, zbog žestokog granatiranja ostala u svojoj kući dvjestotinjak metara od bolnice.⁵⁰⁷⁷ Zatim je otrčala u bolnicu, gdje je zatekla vrlo mali broj osoblja.⁵⁰⁷⁸ Svjedokinja je izjavila da je na glavni ulaz u bolnicu donijet velik broj poginulih ili ranjenih civila.⁵⁰⁷⁹ Dva vojnika SVK odvezla su jednog ranjenog čovjeka u bolnicu i po ulasku rekla svjedokinji da su geleri granata koje su padale ispred ulaza u bolnicu ubili jednog čovjeka u vozilu, a svjedokinja je kroz

⁵⁰⁶⁸ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 2; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 4-5; Svjedok 136, T. 639-640, 696; P4 (Karta Knina koju je označila svjedokinja 136), slovom "B" označena su mjesta gdje su pale granate.

⁵⁰⁶⁹ Svjedok 136, T. 692-693, 696-697, 800; D2 (Ortofoto karta Knina koju je označila svjedokinja 136), na mjestu označenom brojem 6 bila je ambulanta.

⁵⁰⁷⁰ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 2-3; Svjedok 136, T. 638-639, 789; P4 (Karta Knina koju je označila svjedokinja 136), slovom "A" označeno je mjesto s kojeg su je odvezli oklopnim transporterom.

⁵⁰⁷¹ Svjedok 136, T. 732-733; D5 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 16:10 sati, 4. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵⁰⁷² Svjedok 136, T. 732-733; D5 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 16:10 sati, 4. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵⁰⁷³ Svjedok 136, T. 732-733.

⁵⁰⁷⁴ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 3.

⁵⁰⁷⁵ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 2.

⁵⁰⁷⁶ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 1-2.

⁵⁰⁷⁷ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 2; Mira Grubor, T. 1446; P58 (Karta Knina koju je označila Mira Grubor), kuća Mire Grubor označena je brojem 1.

⁵⁰⁷⁸ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 2.

⁵⁰⁷⁹ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 3; P58 (Karta Knina koju je označila Mira Grubor), glavni ulaz u bolnicu označen je brojem 15.

staklena vrata bolnice vidjela rupu na vozilu.⁵⁰⁸⁰ Od granata koje su padale pokraj bolnice popucali su neki prozori.⁵⁰⁸¹ U jednom trenutku svjedokinja je vidjela razbijeno staklo i gelere na južnom stubištu bolnice.⁵⁰⁸² Vojnici SVK i vojska UNPROFOR-a donijeli su ranjene i poginule, među kojima je bilo i vojnika SVK.⁵⁰⁸³ Na osnovi onoga što je sama vidjela i čula od drugih, svjedokinja je izjavila da su svi ranjeni i poginuli bili žrtve granatiranja.⁵⁰⁸⁴ Svi bolnički pacijenti premješteni su iz predostrožnosti u podrum zgrade.⁵⁰⁸⁵ Svjedokinja je izjavila da je 30-40 od otprilike 120 poginulih bilo u civilnoj odjeći.⁵⁰⁸⁶ Procijenila je da je od otprilike 170 ranjenih koji su prvog dana granatiranja primljeni u bolnicu, 40-60 nosilo civilnu odjeću i uglavnom su bili stariji ljudi.⁵⁰⁸⁷ Njezine procjene o stradalima temelje se na zapažanjima i dijelom na razgovorima s drugim članovima osoblja.⁵⁰⁸⁸ Jedna kolegica joj je kasnije rekla da je vidjela kako pripadnici HV-a iznose mrtve i ranjene iz bolnice i odnose ih prema kninskom groblju, odnosno u poljsku bolnicu.⁵⁰⁸⁹ Ne sjeća se da je u gradu vidjela ijedno vozilo SVK ili organiziranu skupinu vojnika SVK.⁵⁰⁹⁰ Svjedokinja je čula fijuk granata ispaljenih s Dinare i iz smjera Drniša.⁵⁰⁹¹ Svjedokinja nije identificirala nikakav obrazac granatiranja.⁵⁰⁹² Izjavila je da je vidjela područja, konkretne kuće i civilne objekte koji su granatirani, kao i civile poginule ili ranjene u granatiranju i ta je područja označila na karti.⁵⁰⁹³ Navela je da iz bolnice vidjela velik broj granatiranih

⁵⁰⁸⁰ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 3; Mira Grubor, T. 1391, 1407-1408, 1431; D70 (Video-snimka kninske bolnice izvana).

⁵⁰⁸¹ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 3.

⁵⁰⁸² Mira Grubor, T. 1433-1434.

⁵⁰⁸³ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 3; Mira Grubor, T. 1428-1429.

⁵⁰⁸⁴ P55 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 12. srpnja 2007.), par. 9

⁵⁰⁸⁵ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 3; Mira Grubor, T. 1415-1416; D75 (Izvjешće UNCIVPOL-a o mogućim kršenjima ljudskih prava, 8. kolovoza 1995.), str. 2; D77 (Video-snimka kninske bolnice, 7. kolovoza 1995.).

⁵⁰⁸⁶ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 3; Mira Grubor, T. 1426.

⁵⁰⁸⁷ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 3.

⁵⁰⁸⁸ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 3.

⁵⁰⁸⁹ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 3-4; P55 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 12. srpnja 2007.), par. 2; Mira Grubor, T. 1435-1436; P58 (Karta Knina koju je označila Mira Grubor), kninsko groblje označeno je brojem 5.

⁵⁰⁹⁰ P55 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 12. srpnja 2007.), par. 10; Mira Grubor, T. 1408.

⁵⁰⁹¹ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 2, 4; Mira Grubor, T. 1482-1484; P58 (Karta Knina koju je označila Mira Grubor), smjer prema Dinari označen je brojem 17, smjer prema Drnišu označen je brojem 18.

⁵⁰⁹² P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 4; P55 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 12. srpnja 2007.), par. 10; Mira Grubor, T. 1471, 1484.

⁵⁰⁹³ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 3-5; P55 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 12. srpnja 2007.), par. 10; Mira Grubor, T. 1396-1399, 1402-1405, 1439, 1441-1443; P58 (Karta Knina koju je označila Mira Grubor), policijska postaja označena je brojem 4, područja na kojima je Mira Grubor uočila granatiranje označena su brojevima 6 do 11, prostor gdje je poginulo više ljudi uslijed eksplozije granate koja je pogodila traktor označeno je brojem 14; P59 (Video-snimka lokacije s oštećenjima uzrokovanim granatiranjem).

lokacija.⁵⁰⁹⁴ Među ostalim pogođenim ciljevima, navela je da su granatirane i kninske vojarne.⁵⁰⁹⁵ Vidjela je i čula kako posvuda padaju granate, a vidjela je i kako je granata eksplodirala neposredno ispred baze UN-a.⁵⁰⁹⁶

1308. **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu od ožujka do prosinca 1995.,⁵⁰⁹⁷ izjavila je da ju je 4. kolovoza 1995., otprilike u 04:00 sata, netko nazvao telefonom i rekao joj da "ode[...] do baze".⁵⁰⁹⁸ Prema riječima svjedokinje, intenzivno granatiranje počelo je prije nego što je izašla iz kuće, koja se nalazila u stambenom dijelu nedaleko od škole u kojoj je ranije vidjela neku vojnu opremu.⁵⁰⁹⁹ Oko 10:00 sati, po nju i ostale došao je pripadnik UN-a da ih odvede u bazu UN-a.⁵¹⁰⁰

1309. **Eric Hendriks**, promatrač PMEZ-a u Kninu od 21. srpnja do 30. listopada 1995.,⁵¹⁰¹ izjavio je da je granatiranje počelo rano ujutro 4. kolovoza 1995. i da su, sudeći prema zvuku, granate padale vrlo blizu mjesta gdje se on nalazio.⁵¹⁰² Do podneva Hendriks je bio u podrumu zgrade Regionalnog centra PMEZ-a, koji se, prema njegovim riječima, nalazio u sjevernom dijelu grada nedaleko od bolnice.⁵¹⁰³ Oko podneva, Hendriks je s ostalima evakuiran u bazu UN-a.⁵¹⁰⁴ Vozeći se prema bazi UN-a, Hendriks je vidio oštećenja, zapaljene kuće, dim i vatru u gradu.⁵¹⁰⁵ Hendriks je izjavio da je na osnovi svojih zapažanja ustanovio da su granate izgleda padale posvuda, a ne na konkretne ciljeve.⁵¹⁰⁶ Izjavio je na svjedočenju da su željeznička postaja,

⁵⁰⁹⁴ Mira Grubor, T. 1403, 1405, 1441-1443.

⁵⁰⁹⁵ Mira Grubor, T. 1443.

⁵⁰⁹⁶ P55 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 12. srpnja 2007.), par. 3; Mira Grubor, T. 1449; D72 (Karta i fotografije područja oko baze UN-a u Kninu).

⁵⁰⁹⁷ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1-2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7-9, 11-12; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12000, 12024, 12075-12076.

⁵⁰⁹⁸ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 2.

⁵⁰⁹⁹ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 3; Maria Teresa Mauro, T. 12080, 12083; D955 (Fotografija Knina iz zraka, s oznakama), područje gdje je Maria Teresa Mauro rekla da je možda bio njen stan označeno je plavom bojom.

⁵¹⁰⁰ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 3.

⁵¹⁰¹ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 3; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 1-2; Eric Hendriks, T. 9734-9735, 9755-9756.

⁵¹⁰² P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 14; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 3; Eric Hendriks, T. 9700.

⁵¹⁰³ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 14; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 3.

⁵¹⁰⁴ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 14; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 3; Eric Hendriks, T. 9789.

⁵¹⁰⁵ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 15; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 3; Eric Hendriks, T. 9700.

⁵¹⁰⁶ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 16.

vojarne i logistička baza bile neoštećene.⁵¹⁰⁷ Granatiranje je prestalo rano uvečer.⁵¹⁰⁸ Hendriks je izjavio da u Kninu i okolici nije vidio nijedan komad teškog topničkog oruđa SVK ni tenkove SVK.⁵¹⁰⁹

1310. **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.,⁵¹¹⁰ izjavio je u svom svjedočenju da je 4. kolovoza 1995. bio u kući u Potkonju, odmah južno od Knina, gdje su on i još četvorica pripadnika UNMO-a tada bili smješteni, kada su oko 04:00–05:00 sati čuli granatiranje Knina.⁵¹¹¹ Iz njihove kuće u Potkonju, Marti nije imao izravan pogled na Knin i nije mogao točno vidjeti što je pogođeno jer mu je pogled zaklanjalo brdo, ali vidio je da se iznad Knina i okolnih sela diže dim.⁵¹¹² Granate su padale nekih dva do tri kilometra od kuće u kojoj je bio Marti.⁵¹¹³ Marti je zatim s civilima iz sela otišao u podrum jedne obližnje kuće i izjavio je da je rano ujutro granatiranje bilo snažno, a da je tijekom dana, kako je procijenio, ispaljivano po četiri do šest granata na sat.⁵¹¹⁴

1311. **Alain Forand**, zapovjednik UNCRO-a za Sektor Jug u razdoblju od 8. srpnja 1995. do 10. listopada 1995.,⁵¹¹⁵ izjavio je u svom svjedočenju da je u 05:00 sati 4. kolovoza 1995. započela teška paljba po gradu i selima po cijelom Sektoru Jug, a bilo je i žestokog granatiranja i ograničenih napada u zoni razdvajanja.⁵¹¹⁶ Forand je odmah otišao na balkon na trećem katu zgrade u bazi UN-a, odakle je promatrao granatiranje

⁵¹⁰⁷ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 16; Eric Hendriks, T. 9788.

⁵¹⁰⁸ D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 3.

⁵¹⁰⁹ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 12; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 2.

⁵¹¹⁰ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1-2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

⁵¹¹¹ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.); str. 1; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 3; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 32; Peter Marti, T. 4632, 4671-4672.

⁵¹¹² P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 3; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 32; Peter Marti, T. 4632-4634, 4672.

⁵¹¹³ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 32; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 3; Peter Marti, T. 4632-4634.

⁵¹¹⁴ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 34.

⁵¹¹⁵ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 2, 15; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 2; Alain Forand, T. 4098-4099, 4180, 4186.

⁵¹¹⁶ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 4; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 12; Alain Forand, T. 4114; P340 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 10:20 sati, 4. kolovoza 1995.), str. 2-3; P341 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 13:00 sati, 4. kolovoza 1995.), str. 1; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 1; P400 (Izjava za tisak, 12. listopada 1995.), str. 1; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 21; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u Globusu, 12. ožujka 2004.), str. 1.

Knina zajedno s drugim časnicima i vidio da se po cijelom gradu dižu oblaci dima.⁵¹¹⁷ Forand je bio na balkonu desetak minuta.⁵¹¹⁸ Nije primijetio da je tijekom tog vremena vatreno djelovanje korigirano.⁵¹¹⁹ Granatiranje je bilo intenzivno otprilike jedan sat ili više, potom je s prekidima trajalo cijeli dan i zatim potpuno prestalo u ponoć 4. kolovoza 1995.⁵¹²⁰ Dana 4. kolovoza 1995., Forand je dao intervju za radio u kojem je izjavio da je toga dana na Knin palo oko 700-800 granata.⁵¹²¹ Tog istog dana, Forand je dvaput posjetio Ministarstvo obrane RSK, otprilike u 11:00 – 11:30 sati i u 18:00 sati, i jednom zgradu Skupštine RSK, i vidio je da su te zgrade samo neznatno oštećene i da paljba nije bila koncentrirana na područje oko tih zgrada.⁵¹²²

1312. **Jan Elleby**, zamjenik načelnika, a kasnije načelnik UNCIVPOL-a za Sektor Jug u Kninu u razdoblju od 15. svibnja do 1. ili 2. listopada 1995.,⁵¹²³ izjavio je u svom svjedočenju da ga je u 04:55 sati 4. kolovoza 1995. probudio zvuk granatiranja, nakon čega je otrčao u prizemlje svoje zgrade i tamo se sklonio.⁵¹²⁴ Prva dva, tri sata granatiranja svakih 20 sekundi pala bi po jedna granata.⁵¹²⁵

1313. Raspravnom vijeću su iz više izvora predloženi dokazi u vezi s efektom koji je topnička vatra HV-a imala na SVK i njegovo zapovjedništvo, i sustav veze u Kninu 4. kolovoza 1995.

1314. Prema hrvatskom obavještajnom izvješću poslanom u 08:30 sati 4. kolovoza 1995., general Kovačević, koji je bio u Kninu, rekao je u 07:00 sati potpukovniku Radiću, zapovjedniku borbene grupe Dinara, da je HV pogodio vojarnu i da sve gađa, te mu izdao zapovijed da ne napušta svoj položaj, već da otvori vatru na položaje HV-a na

⁵¹¹⁷ P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 5; Alain Forand, T. 4114, 4116, 4433, 4458; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u Globusu, 12. ožujka 2004.), str. 5.

⁵¹¹⁸ P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 5; Alain Forand, T. 4115-4116.

⁵¹¹⁹ Alain Forand, T. 4116.

⁵¹²⁰ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 7; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 12; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 5; Alain Forand, T. 4100-4101; P341 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 13:00 sati, 4. kolovoza 1995.), str. 2; P343 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 23:00 sata, 4. kolovoza 1995.), str. 5; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 1.

⁵¹²¹ Alain Forand, T. 4419-4421; D328 (Forandov radijski intervju za Canadian Broadcasting Service, 4. kolovoza 1995.).

⁵¹²² P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 12; Alain Forand, T. 4100-4101, 4124, 4369, 4371, 4391-4392.

⁵¹²³ P214 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 17. rujna 1995.), str. 1; P215 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 14. rujna 1997.), str. 1-3; P216 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 10. listopada 2005.), str. 1-2; Jan Elleby, T. 3361-3362, 3469.

⁵¹²⁴ P214 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 17. rujna 1995.), str. 1; Jan Elleby, T. 3367; P219 (Dopis Jana Ellebyja iz UNCIVPOL-a upućen u sjedište UNCIVPOL-a, 4. kolovoza 1995.).

⁵¹²⁵ P215 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 14. rujna 1997.), str. 2.

Dinari.⁵¹²⁶ Prema tom istom izvješću, Milan Martić je u 07:20 sati nazvao jednu nepoznatu osobu i rekao joj da Hrvati od 05:00 sati bombardiraju Knin posljednjih sat ili dva, i da bez prestanka sve tuku.⁵¹²⁷ U hrvatskom obavještajnom izvješću od 4. kolovoza 1995., poslanom u 10:00 sati izvještava se da je oko 07:00 sati toga jutra, čovjek po imenu Duško više puta zvao privatno iz Martićevog kabineta i rekao da je HV udario na sve glavne gradove, da Knin gori i da je on jedini dežuran jer su svi ostali u skloništima ili kod kuće.⁵¹²⁸

1315. Prema intervjuu s Milanom Martićem koji je objavljen u časopisu *Vreme International* 24. kolovoza 1996., Martić je u vezi s napadom na Knin 4. kolovoza 1995. izjavio da je u vrijeme prvog napada s obitelji bio u svom stanu u Kninu i da je pukim slučajem preživio taj prvi napad jer su dva projektila proletjela pokraj njegovog stana.⁵¹²⁹

1316. **Mile Mrkšić** je u svom svjedočenju izjavio da je u prvom valu topničkog napada uništeno više sredstava veze SVK i da je tijekom tog dana HV zarobio ili uništio repetitore SVK na Čelavcu, Promini i na Plješevici, u općini Titova Korenica, uslijed čega su prekinute veze između Glavnog štaba SVK i zapovjednika korpusa.⁵¹³⁰ Do 16:00 sati, jedinice MUP-a su se uplašile i povukle se kako bi izbjegle frontalni sukob.⁵¹³¹

1317. U 20:00 sati 4. kolovoza 1995. Mrkšić je održao sastanak sa svojim podređenima na kojem su raspravljali o evakuaciji civila, zauzimanju položaja iznad Knina i zaštititi ljudi.⁵¹³² Mrkšić je u svom svjedočenju izjavio da iako su zapovjednici SVK već bili pripremili obranu, uključujući i obranu mjesta koja nisu napadana, držanje stare crte bojišnice duž linije Benkovac-Drniš-Vrlika nije značilo ništa u slučaju napada s leđa, s

⁵¹²⁶ D1257 (Hrvatsko obavještajno izvješće koje je sastavio Vladimir Janković, 4. kolovoza 1995.), str. 1-2.

⁵¹²⁷ D1257 (Hrvatsko obavještajno izvješće koje je sastavio Vladimir Janković, 4. kolovoza 1995.), str. 1.

⁵¹²⁸ D1256 (Hrvatsko obavještajno izvješće koje je sastavio Stjepan Vrančić, 4. kolovoza 1995.), str. 2-3.

⁵¹²⁹ D1449 (Razgovor s Martićem objavljen u listu *Vreme International*, 24. kolovoza 1996.), str. 3-4.

⁵¹³⁰ Mile Mrkšić, T. 18766, 18808, 18929, 18998, 19054, 19129, 19141-19143; D923 (Izvješće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 1, 13, 29; D1519 (Obavještajna informacija GŠ-a SVK upućena II. upravi GŠ-a VJ i Obavještajnom organu GŠ-a VRS, s potpisom Mihajla Kneževića, 4. kolovoza 1995.), str. 1; D1528 (Zahtjev Mile Mrkšića za popunu sredstvima veze upućen Generalštabu VJ, 4. kolovoza 1995., 13:00 sati).

⁵¹³¹ Mile Mrkšić, T. 18928, 19079; D1519 (Obavještajna informacija GŠ-a SVK upućena II. upravi GŠ-a VJ i Obavještajnom organu GŠ-a VRS, s potpisom Mihajla Kneževića, 4. kolovoza 1995.), str. 1.

⁵¹³² Mile Mrkšić, T. 18945, 18948, 19090.

teritorija Republike Srpske.⁵¹³³ Mrkšić je rekao da je odlučio da se bojišnica skрати i da se proteže iznad Knina, od Gračaca prema Srbu, kako bi SVK branio narod koji je napuštao područje i povlačio se prema Srbu.⁵¹³⁴ SVK bi uspostavio novu, suženu crtu bojišnice, kako bi branio točke iznad Knina i zaustavio prodor snaga HV-a na područje Otrića, u općini Gračac, i zaštitio područje na kojem se nalazio narod.⁵¹³⁵ U izvješću načelniku Generalštaba VJ od 26. kolovoza 1995., na kojem se nalazi Mrkšićev potpis, navedeno je da je 4. kolovoza 1995. Mrkšić također jednoj bojni 75. motorizovane brigade zapovjedio da u svrhu obrane Knina do jutra 5. kolovoza 1995. zauzme Bulinu Stranu.⁵¹³⁶

1318. Dana 4. kolovoza 1995., u obavještajnom izvješću Glavnog stožera HV-a poslanom u 21:30 sati, u vezi s Glavnim štabom SVK zabilježeno je da je kninsko čelništvo napustilo grad i otišlo prema Drvaru, u Bosni i Hercegovini, preko Srba, u općini Donji Lapac.⁵¹³⁷ Izvješće sadrži i dokument za koji se navodi da je primjerak Mrkšićevog izvješća za novinare, u kojem je navedeno da je Knin pust, poluiseljen, da su civili u skloništima, a muškarci na borbenim položajima. U navodnom izvješću za novinare također se navodi da je psihološki teško izdržati neprekidno granatiranje, posebno višecijevnim raketnim bacačima, ali da će se oni u Krajini braniti do kraja.⁵¹³⁸

1319. **Mile Mrkšić** je također izjavio da je u zapovjednom centru ostao do 22:00 sata, kad se raketiranje stišalo, Glavni štab napustio Knin, a zapovjedništvo se izmjestilo u Srb.⁵¹³⁹ Po dolasku na zapovjedno mjesto korpusa na željezničkoj postaji, Mrkšić je zapovjedio da se stabilizira obrana na brdima iznad Knina.⁵¹⁴⁰ S tog se položaja pružio pogled na okolno područje i paljba se mogla usmjeriti izravno na Knin i zaustaviti daljnje napredovanje hrvatskih snaga.⁵¹⁴¹ Martić je ostao na zapovjednom mjestu korpusa da se odmori i da ondje prespava, a Mrkšić je otišao za Srb kako bi osigurao

⁵¹³³ Mile Mrkšić, T. 18948-18949. Raspravno vijeće napominje da u transkriptu, T. 18949, piše Velika, ali s obzirom na kontekst iz dokaznog predmeta, Raspravno vijeće smatra da je riječ o mjestu Vrljaka.

⁵¹³⁴ Mile Mrkšić, T. 18837, 18948, 19083-19085.

⁵¹³⁵ Mile Mrkšić, T. 18949, 19083-19085.

⁵¹³⁶ Mile Mrkšić, T. 18766, 18808, 19141-19143; D923 (Izvješće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 1, 8.

⁵¹³⁷ P2347 (Obavještajno izvješće Glavnog stožera HV-a koje je sastavio Stjepan Vrančić, 4. kolovoza 1995.), str. 1-2.

⁵¹³⁸ P2347 (Obavještajno izvješće Glavnog stožera HV-a koje je sastavio Stjepan Vrančić, 4. kolovoza 1995.), str. 3.

⁵¹³⁹ Mile Mrkšić, T. 19030, 19046, 19086-19087, 19090, 19096, 19104; D1516 (Izvješće o borbenom djelovanju 7. korpusa od 29. srpnja do 6. kolovoza 1995., Slobodan Kovačević, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵¹⁴⁰ Mile Mrkšić, T. 18977-18978, 19031, 19035, 19096.

⁵¹⁴¹ Mile Mrkšić, T. 18977-18978.

uspostavljanje i rad sustava.⁵¹⁴² Zapovjednik 7. korpusa Kovačević i njegovo zapovjedno mjesto su se ponovno izmjestili prije nego što se Martić probudio.⁵¹⁴³

1320. Dana 5. kolovoza 1995., Mrkšić je snagama zapovjedio da nastave sa stabilizacijom obrane kako bi se pokušala formirati nova bojišnica protiv prodora snaga HV-a.⁵¹⁴⁴ Mrkšić je konkretno izdao zapovijed 7. korpusu i 1/103. pješadijskoj brigadi da spriječi neprijatelja u zauzimanju Knina i spajanje neprijateljskih snaga koje prodiru prema Otrću iz smjera Knina i Gračaca.⁵¹⁴⁵

1321. **Kosta Novaković** izjavio je u svom svjedočenju da je uvečer 4. kolovoza 1995., SVK planirala ostati i braniti Knin i da je u 20:30 sati Mrkšić to i zapovjedio.⁵¹⁴⁶ Te večeri je djelomice oštećen centar veze u zapovjedništvu, ali nije bio potpuno uništen i još uvijek se mogla ostvariti veza sa zapovjednicima na terenu.⁵¹⁴⁷ Prema Novakovićevim riječima, zapovjedništvo se izmjestilo u Srb u općini Donji Lapac ujutro 5. kolovoza 1995.⁵¹⁴⁸

1322. Dana 5. i 7. kolovoza 1995., kontraadmiral HV-a Davor Domazet izvijestio je da je sustav veza neprijatelja potpuno onesposobljen zarobljavanjem i onesposobljavanjem ključnih objekata radio-veze, što je povećalo kaos u preostalim dijelovima postrojbi razbijene SVK, osim u 11. istočnoslavonskom korpusu.⁵¹⁴⁹ Prema tom izvješću, general Mrkšić je 4. ili 5. kolovoza 1995. rekao da praktički više nema nikakvu izravnu vezu ni s jednim operativnim zapovjedništvom.⁵¹⁵⁰

1323. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je razmotrilo svjedočenje svjedoka AG-58, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.5.2, i svjedočenje Đure Vukašinića, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.4.4.

1324. Raspravno vijeće će sada razmotriti dokaze o topničkim udarima na Knin zabilježenim tijekom drugog dana operacije Oluja, 5. kolovoza 1995.

⁵¹⁴² Mile Mrkšić, T. 18949-18950, 18978, 19027, 19031, 19035, 19096.

⁵¹⁴³ Mile Mrkšić, T. 19035-19036; D1516 (Izvješće o borbenom djelovanju 7. korpusa od 29. srpnja do 6. kolovoza 1995., Slobodan Kovačević, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵¹⁴⁴ Mile Mrkšić, T. 18834-18835, 18981; D1511 (Zapovijed Glavnog štaba SVK u vezi sa stabiliziranjem obrane, Mile Mrkšić, 5. kolovoza 1995.), str. 1-2.

⁵¹⁴⁵ D1511 (Zapovijed Glavnog štaba SVK u vezi sa stabiliziranjem obrane, Mile Mrkšić, 5. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵¹⁴⁶ Kosta Novaković, T. 11791, 11930-11931.

⁵¹⁴⁷ Kosta Novaković, T. 11932.

⁵¹⁴⁸ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11; Kosta Novaković, T. 11791.

⁵¹⁴⁹ D1266 (Obavještajna informacija Davora Domazeta za 6. kolovoza 1995., 7. kolovoza 1995.), str. 1, 7; D1267 (Obavještajna informacija Davora Domazeta, 5. kolovoza 1995.), str. 1-3, 7.

⁵¹⁵⁰ D1267 (Obavještajna informacija Davora Domazeta, 5. kolovoza 1995.), str. 3.

1325. **Philip Berikoff** je izjavio da je oko 05:20 sati 5. kolovoza 1995., na Knin i okolice palo stotinjak raketa, granata i minobacačkih projektila, a granatiranje je trajalo do otprilike 10:30 – 11:00 sati.⁵¹⁵¹ Granatiranje je vršeno s juga.⁵¹⁵² Berikoff je vidio kako tenkovi prolaze kroz Knin rano ujutro 5. kolovoza 1995.⁵¹⁵³ Izbjeglice su došle do ulaza u bazu UN-a, zajedno s jednim uplašenim vojnikom SVK, koji je bio u odori i naoružan i kojeg je Berikoff vratio jer, prema zapovijedi svojih nadređenih, nije smio pustiti borce da uđu.⁵¹⁵⁴ Negdje između 08:00 i 09:00 sati, jedna minobacačka mina pogodila je glavno raskrižje ispred baze UN-a.⁵¹⁵⁵ Berikoff je izjavio da je, osim nekoliko projektila koji su pali na otvoreno polje, to bila prva granata koja je pala blizu baze UN-a.⁵¹⁵⁶ Berikoff je s još nekim ljudima otišao do raskrižja i vidio da su u eksploziji granate poginula tri vojnika SVK (četvrti vojnik SVK poginuo je ranije od strijelne rane) i dva civila, a još dva civila su ranjena.⁵¹⁵⁷ Jedan od poginulih vojnika SVK bio je čovjek kojeg je Berikoff ranije tog dana vratio s ulaza u bazu UN-a.⁵¹⁵⁸ Zatim su maknuli tijela s ulice.⁵¹⁵⁹ Vratili su se u bazu UN-a.⁵¹⁶⁰ Oko 09:30 sati,

⁵¹⁵¹ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 3; P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (j); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 13, 54; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 1-2; P744 (Izvešće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 3; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 6.

⁵¹⁵² P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 3; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 1.

⁵¹⁵³ D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 1; Philip Berikoff, T. 7642, 7690, 7884-7886; P744 (Izvešće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 3.

⁵¹⁵⁴ Philip Berikoff, T. 7611, 7735-7737; P744 (Izvešće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 4; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 6.

⁵¹⁵⁵ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (j); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 13; Philip Berikoff, T. 7612, 7710, 7712, 7721; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (b); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 6; P755 (Video-snimka Berikoffa kako priča o svojem doživljaju granatiranja raskrižja i o dolasku izbjeglica u bazu UN-a), str. 1.

⁵¹⁵⁶ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 3; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 13, 17-18; P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 2 (a).

⁵¹⁵⁷ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 3; P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (j); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 13; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 1; Philip Berikoff, T. 7607-7608, 7612, 7711-7713, 7846; P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 2 (b); P744 (Izvešće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 4; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (b); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 6; P755 (Video-snimka Berikoffa kako priča o svojem doživljaju granatiranja raskrižja i o dolasku izbjeglica u bazu UN-a), str. 1-2.

⁵¹⁵⁸ Philip Berikoff, T. 7611, 7737; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 7.

⁵¹⁵⁹ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (j); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 13; Philip Berikoff, T. 7714; P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim

Berikoff se s ostalima vratio na raskrižje i stavio tijela u vreće za leševe, što je trajalo do 11:00-11:30 sati.⁵¹⁶¹ Za to vrijeme, jedan minobacački projektil pao je otprilike 25 metara od mjesta gdje su se nalazili, pa su se sklonili u odvodni kanal.⁵¹⁶² Nisu mogli odrediti odakle je projektil doletio.⁵¹⁶³ Na ulaz u bazu UN-a došao je jedan srpski liječnik i tražio pomoć za evakuaciju civila iz kninske bolnice, koju su hrvatske snage granatirale i zauzele.⁵¹⁶⁴ Liječnik je tvrdio da je tijekom ofenzive poginulo samo sedam ljudi, što se Berikoffu i Leslieu činilo smiješnim.⁵¹⁶⁵ Berikoff je s Leslieem otišao u bolnicu i putem je na ulicama vidio 10-30 leševa.⁵¹⁶⁶ Kad su stigli do bolnice, Leslie je ušao, a Berikoff je ostao na parkiralištu i vidio da se ispred bolnice nalazi otprilike isti broj poginulih i ranjenih civila i vojnika kao i dan ranije.⁵¹⁶⁷ Berikoff je na zidu bolnice vidio tragove udara granata, nekoliko prozora bilo je razbijeno, a na poljima oko bolnice bili su krateri.⁵¹⁶⁸ Izjavio je da se bolnica nalazila u stambenom području i da nigdje blizu nije bilo vojnih objekata.⁵¹⁶⁹ Procijenio je da je 5. kolovoza 1995., do trenutka kad

aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 2 (b); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 6; P755 (Video-snimka Berikoffa kako priča o svojem doživljaju granatiranja raskrižja i o dolasku izbjeglica u bazu UN-a), str. 1.

⁵¹⁶⁰ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 13; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 6; P755 (Video-snimka Berikoffa kako priča o svojem doživljaju granatiranja raskrižja i o dolasku izbjeglica u bazu UN-a), str. 1-2.

⁵¹⁶¹ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (j); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 13; Philip Berikoff, T. 7608, 7612, 7711, 7713-7715, 7721; P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 2 (c); P744 (Izvjeshće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 4; P747 (Berikoffovo izvješće o djelovanju HV-a/HVO-a u razdoblju od 4. do 20. kolovoza 1995.), par. 1 (b); P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 7; P755 (Video-snimka Berikoffa kako priča o svojem doživljaju granatiranja raskrižja i o dolasku izbjeglica u bazu UN-a), str. 2.

⁵¹⁶² P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (j); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 13; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7608; P743 (Berikoffovo izvješće o njegovim aktivnostima u razdoblju od 4. do 12. kolovoza 1995.), par. 2 (b); P744 (Izvjeshće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 4; P755 (Video-snimka Berikoffa kako priča o svojem doživljaju granatiranja raskrižja i o dolasku izbjeglica u bazu UN-a), str. 1.

⁵¹⁶³ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 13.

⁵¹⁶⁴ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (k); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 14; Philip Berikoff, T. 7714-7717, 7721, 7910-7911; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 7.

⁵¹⁶⁵ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 14; Philip Berikoff, T. 7715.

⁵¹⁶⁶ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (k); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 14; Philip Berikoff, T. 7643, 7647, 7718, 7726, 7729; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 7.

⁵¹⁶⁷ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (k); P741 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 11. prosinca 2007.), par. 5; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 14; Philip Berikoff, T. 7643, 7647, 7717-7723, 7726, 7728, 7739-7740; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 7.

⁵¹⁶⁸ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 14; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 1; Philip Berikoff, T. 7596, 7696-7697.

⁵¹⁶⁹ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 14.

je HV ušao u Knin, na grad palo do 1.000 granata, a nakon toga više nije čuo granatiranje u Kninu.⁵¹⁷⁰

1326. **Robert Williams** je izjavio da je u 05:20 sati 5. kolovoza 1995. HV ponovno počeo sa žestokim granatiranjem Knina.⁵¹⁷¹ Promatrao je granatiranje s balkona glavne zgrade u bazi UN-a. Williams je vidio da je nekoliko granata palo blizu baze UN-a.⁵¹⁷² U 06:10 sati, svjedok je vidio kako je pored baze UN-a, brzinom od otprilike 30-50 kilometara na sat, prošlo osam tenkova SVK, jedan oklopni transporter i jedan kamion.⁵¹⁷³ Prema svjedokovim riječima, ta vozila su došla iz smjera Drniša i bez zaustavljanja prošla kroz Knin prema sjeveru.⁵¹⁷⁴ Williams nije vidio da je bilo pokušaja topničkih napada na ta vozila, ali kad su tenkovi prolazili kroz grad čuo je da se iz njih otvara vatra iz streljačkog naoružanja.⁵¹⁷⁵ Oko 08:30 sati, Philip Berikoff je svjedoku rekao da je na raskrižju ispred baze UN-a vidio leševe.⁵¹⁷⁶ Kako bi spriječili širenje bolesti, Williams je s još nekim časnicima UN-a otišao do raskrižja da tijela stavi u vreće za leševe.⁵¹⁷⁷ Svjedok je izjavio da je, kad se približio tijelima, vidio da su dva bila u uniformama SVK.⁵¹⁷⁸ Svjedok je na svjedočenju rekao da su ostala četiri poginula muškarca bili civili.⁵¹⁷⁹ Jedan od civila imao je dokumente na osnovi kojih je identificiran kao Ljubomir Đapić iz Drniša (rođen 1. travnja 1933.).⁵¹⁸⁰ Williams nije identificirao ostale jer nisu imali dokumenata na osnovi kojih bi ih se identificiralo, ali jedna ožalošćena žena koja je tu bila rekla mu je da su među tijelima poginulih muškaraca tijela njezinog supruga i sina.⁵¹⁸¹ Prema riječima svjedoka, pet muškaraca

⁵¹⁷⁰ D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7695.

⁵¹⁷¹ P924 (Robert Williams, izjava svjedoka, 5. studenog 1995.), str. 2; P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5; Robert Williams, T. 9535, 9538; P928 (Ortofoto karta Knina koju je označio Robert Williams), područja su označena zelenom bojom; P930 (Kronologija događaja u Sektoru Jug koju je priredio Robert Williams, 4. - 7. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵¹⁷² P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6.

⁵¹⁷³ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; P927 (Robert Williams, list s dopunskim informacijama, 23. rujna 2008.), str. 1-2; Robert Williams, T. 9536, 9607.

⁵¹⁷⁴ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6.

⁵¹⁷⁵ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; P927 (Robert Williams, list s dopunskim informacijama, 23. rujna 2008.), str. 2.

⁵¹⁷⁶ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; Robert Williams, T. 9538-9539.

⁵¹⁷⁷ P924 (Robert Williams, izjava svjedoka, 5. studenog 1995.), str. 2; P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; Robert Williams, T. 9538-9539; P930 (Kronologija događaja u Sektoru Jug koju je priredio Robert Williams, 4. - 7. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵¹⁷⁸ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; Robert Williams, T. 9539, 9626.

⁵¹⁷⁹ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; Robert Williams, T. 9539.

⁵¹⁸⁰ P924 (Robert Williams, izjava svjedoka, 5. studenog 1995.), str. 2; Robert Williams, T. 9539, 9622; P930 (Kronologija događaja u Sektoru Jug koju je priredio Robert Williams, 4. - 7. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵¹⁸¹ P924 (Robert Williams, izjava svjedoka, 5. studenog 1995.), str. 2; P930 (Kronologija događaja u Sektoru Jug koju je priredio Robert Williams, 4. - 7. kolovoza 1995.), str. 2.

poginulo je uslijed eksplozije minobacačkih projektila ranije toga jutra, a jedan civil je izgleda poginuo još ranije.⁵¹⁸² Procijenio je to na osnovi činjenice da krv na lešu tog čovjeka nije bila svježja - bila je tamnije crvene boje i leš je bio ukočeniji od ostalih.⁵¹⁸³ Svjedok je zaključio da je taj čovjek umro od posljedica vidljive strijelne rane na grudima.⁵¹⁸⁴ Dok su bili na raskrižju, na Williamsa i druge časnike ispaljen je jedan "minobacački projektil".⁵¹⁸⁵ Svjedok nije znao tko otvara vatru.⁵¹⁸⁶ U 09:30 sati, na ulaz u bazu UN-a stigao je jedan vojnik SVK koji se želio predati i tu skloniti, ali su ga vratili natrag jer su smatrali da bi njegova prisutnost mogla ugroziti civile koji su se tu sklonili.⁵¹⁸⁷ U 14:00 sati, Williams je otišao na raskrižje ispred baze UN-a.⁵¹⁸⁸ Jedno od tijela koje je ranije stavio u vreću za leševe, ne tijelo Ljubomira Đapića već nekog vojnika SVK, bilo je izvađeno iz vreće i svjedoku se činilo da su preko njega prešla dva tenka koja su stajala na raskrižju.⁵¹⁸⁹

1327. **Andries Dreyer** je izjavio da je 5. kolovoza 1995., što se Hrvatska vojska više približavala Kninu, korišteno raznolikije oružje, uključujući i minobacače kalibra 120 i 81 milimetar i tenkovsku vatru. Svjedok je izjavio i da se granatiranje nastavilo usprkos tome što je bilo očigledno da se SVK povukla iz Knina.⁵¹⁹⁰ Od 05:25 sati, na Knin je otvorena topnička paljba istog intenziteta kao i rano ujutro prethodnog dana.⁵¹⁹¹ S mjesta odakle je iz zgrade UN-a promatrao granatiranje, Dreyer je vidio da su granate uglavnom pogađale centar grada.⁵¹⁹² Oko 10:00 sati, jedan minobacački projektil

⁵¹⁸² P924 (Robert Williams, izjava svjedoka, 5. studenog 1995.), str. 2; Robert Williams, T. 9539; P930 (Kronologija događaja u Sektoru Jug koju je priredio Robert Williams, 4. - 7. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵¹⁸³ Robert Williams, T. 9539, 9622.

⁵¹⁸⁴ P924 (Robert Williams, izjava svjedoka, 5. studenog 1995.), str. 2; P930 (Kronologija događaja u Sektoru Jug koju je priredio Robert Williams, 4. - 7. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵¹⁸⁵ P924 (Robert Williams, izjava svjedoka, 5. studenog 1995.), str. 2; P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 6; P927 (Robert Williams, list s dopunskim informacijama, 23. rujna 2008.), str. 3; Robert Williams, T. 9539-9540; P930 (Kronologija događaja u Sektoru Jug koju je priredio Robert Williams, 4. - 7. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵¹⁸⁶ P927 (Robert Williams, list s dopunskim informacijama, 23. rujna 2008.), str. 3.

⁵¹⁸⁷ P924 (Robert Williams, izjava svjedoka, 5. studenog 1995.), str. 2; Robert Williams, T. 9549; P930 (Kronologija događaja u Sektoru Jug koju je priredio Robert Williams, 4. - 7. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵¹⁸⁸ P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7

⁵¹⁸⁹ P924 (Robert Williams, izjava svjedoka, 5. studenog 1995.), str. 2; P925 (Robert Williams, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7; P927 (Robert Williams, list s dopunskim informacijama, 23. rujna 2008.), str. 1; Robert Williams, T. 9540.

⁵¹⁹⁰ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 8; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 3.

⁵¹⁹¹ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 19; Andries Dreyer, T. 1737; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 2; D110 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 8. studenog 1995.), str. 2; Andries Dreyer, T. 1737.

⁵¹⁹² Andries Dreyer, T. 1737-1738.

pogodio je ugao baze UN-a, gdje su se okupili srpski civili, i ubio pet civila.⁵¹⁹³ Dreyer je pretpostavio da je paljba otvorena iz minobacača kalibra 80 ili 81 milimetar (ili manjeg kalibra), s dometom, prema njegovoj procjeni, od oko pet kilometara.⁵¹⁹⁴ Minobacačka vatra je prije smrtonosnog granatiranja nekoliko puta podešavana pa je Dreyer smatrao da je to bilo namjerno gađanje civila.⁵¹⁹⁵ Vojnici UN-a stavili su vreće s tijelima poginulih uz cestu, a hrvatska vojska ih je po dolasku do baze u Kninu stavila na cestu i preko njih prešla tenkovima.⁵¹⁹⁶ Kad su mu pokazane fotografije, Dreyer je potvrdio da je jedno tijelo bilo u maskirnoj jakni, a da su ostali poginuli imali nekakve futrole.⁵¹⁹⁷ Dreyer je potvrdio da su to bila tijela koja su vojnici UN-a stavili u vreće za leševe.⁵¹⁹⁸

1328. **John Hill** je u svom svjedočenju izjavio da je oko 05:10 sati 5. kolovoza 1995. HV ponovno započeo sa žestokim granatiranjem.⁵¹⁹⁹ Dodao je da se tada granatiralo i s juga, iz smjera Drniša, dok se prethodnog dana granatiralo iz smjera istoka, juga-jugoistoka.⁵²⁰⁰ Hill je rekao da je, kad je oko 09:30 sati 5. kolovoza 1995. razgovarao s Forandom na glavnom ulazu u bazu UN-a, jedna granata pogodila zid baze UN-a i ubila šest i ranila četvero Srba.⁵²⁰¹ Forand je rekao Hillu da s Berikoffom i dva desetnika ode na mjesto događaja.⁵²⁰² Hill je vidio stradale, a Berikoff i drugi vojnici su stavili tijela u

⁵¹⁹³ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 19; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 2; D110 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 8. studenog 1995.), str. 2; Andries Dreyer, T. 1720, 1726-1727, 1735-1736, 1743, 1842; P78 (Fotografija Knina iz zraka koju je Dreyer označio u veljači 2008.).

⁵¹⁹⁴ Andries Dreyer, T. 1837-1838.

⁵¹⁹⁵ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 19; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 2, 4; D110 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 8. studenog 1995.), str. 2; Andries Dreyer, T. 1735-1736.

⁵¹⁹⁶ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 19; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 2; D110 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 8. studenog 1995.), str. 2; Andries Dreyer, T. 1744, 1826, 1842.

⁵¹⁹⁷ Andries Dreyer, T. 1825-1826.

⁵¹⁹⁸ Andries Dreyer, T. 1826.

⁵¹⁹⁹ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 5; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 14; John Hill, T. 3747, 3897; P301 (Izvešće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 3; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵²⁰⁰ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 5; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 14-15; John Hill, T. 3897.

⁵²⁰¹ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 3, 5; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 17; P294 (John Hill, izjava svjedoka, 6. ožujka 2008.), par. 2; John Hill, T. 3748, 3780-3781, 3830-3831, 3866, 3895-3897; P306 (Izvešće Johna Hilla o djelovanju HV-a za 4.-11. kolovoza 1995.), str. 1; D273 (Fotografija na kojoj je John Hill označio mjesto na kojem je 5. kolovoza 1995. pronađeno šest leševa); D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵²⁰² P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 5; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 17; John Hill, T. 3748; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 2.

vreće za leševe.⁵²⁰³ Hill je izjavio da su tijela u vrećama položena na rub ceste i da su tamo ostala nekoliko dana, te da mu je rečeno da su pripadnici HV-a po njima vršili veliku i malu nuždu i u njih pucali.⁵²⁰⁴ Nekoliko dana kasnije, vidio je jedno od tih tijela i primijetio da je u njega netko pucao i da je na njemu bio izmet.⁵²⁰⁵ Prema izvješću Vojne policije UNCRO-a, četvero od šest poginulih Srba bili su vojnici SVK čije su oružje uzeli vojnici UNCRO-a i odnijeli ga u bazu, a ostale dvije žrtve bile su stariji civili.⁵²⁰⁶ Prema tom izvješću, tom prilikom ranjen je jedan civil, žena.⁵²⁰⁷ Hill je izjavio da je ubrzo nakon što je granata pogodila zid baze UN-a, granatiranje prestalo.⁵²⁰⁸

1329. **Murray Dawes.** Dana 5. kolovoza 1995., u 05:00, ponovno je počelo žestoko i izravno granatiranje iz tenkova i svjedok je čuo da dopire s područja izvan grada.⁵²⁰⁹ Paljba je bila jednako žestoka kao i prethodnog dana.⁵²¹⁰ Cijelo jutro otprilike do ručka, Dawes je povremeno odlazio na glavni ulaz baze UN-a.⁵²¹¹ Ispred glavnog ulaza skupilo se pedesetak civila, uglavnom starijih ljudi.⁵²¹² Kad je počelo granatiranje, iz centra Knina došlo je još nekoliko ljudi koji su pokušali ući u bazu UN-a.⁵²¹³ Jedan od svjedokovih zadataka bio je da prati postupak izvještavanja ljudi o tome da će prije ulaska u vojarnu biti pretreseni i da ih zatim pretrese.⁵²¹⁴ Svjedok je od nekoga čuo da je nekim ljudima prilikom pretresa oduzeto oružje, između ostalog pištolj i ručna bomba.⁵²¹⁵ Ljudi su se i dalje okupljali ispred baze UN-a, u koju su propuštani nakon pretresa.⁵²¹⁶ Dawes je znao da je u to vrijeme u bazu UN-a propušten i velik broj muškaraca u dobi za vojnu službu.⁵²¹⁷ Vidio je također kako pored baze UN-a prolazi

⁵²⁰³ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 5; John Hill, T. 3748-3750; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵²⁰⁴ John Hill, T. 3749-3750, 3832-3834; P301 (Izvješće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 3.

⁵²⁰⁵ John Hill, T. 3750.

⁵²⁰⁶ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 3; John Hill, T. 3780-3781, 3836, 3895-3897; P301 (Izvješće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 3; P306 (Izvješće Johna Hilla o djelovanju HV-a za 4.-11. kolovoza 1995.), str. 1.

⁵²⁰⁷ P301 (Izvješće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 3.

⁵²⁰⁸ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 5; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 17-18; John Hill, T. 3750; P301 (Izvješće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 3; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵²⁰⁹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7; Murray Dawes, T. 10381.

⁵²¹⁰ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7.

⁵²¹¹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7; Murray Dawes, T. 10514.

⁵²¹² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7; Murray Dawes, T. 10381.

⁵²¹³ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7.

⁵²¹⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7; Murray Dawes, T. 10511, 10513-10514.

⁵²¹⁵ Murray Dawes, T. 10514.

⁵²¹⁶ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7.

⁵²¹⁷ Murray Dawes, T. 10514.

teško naoružanje i odvozi se u smjeru Drniša, a srpski vojnici su otkaçivali topove s kamionâ i užurbano odlazili. Granatiranje se nastavilo. Svjedoku se činilo da je paljba usmjerena na raskrižje ispred baze UN-a. Dawes je procijenio da je blizu baze UN-a palo desetak granata.⁵²¹⁸ U jednom trenutku toga dana, na raskrižju blizu ugla baze UN-a, minobacački projektil je pogodio jedan traktor i ubio sedmero ljudi, koji su bili u njemu.⁵²¹⁹ Iako se vratio u bazu UN-a zato što je iz smjera općine Drniš otvorena vatra iz streljačkog naoružanja, Dawes je bio prisutan kad su tijela stavljana u vreće. Koliko je svjedok vidio, nije izgledalo da su to bili vojnici, već stariji zemljoradnici u poznim pedesetim godinama. Vreće s leševima odložili su uz ogradu, pet metara od glavnog ulaza u bazu UN-a.⁵²²⁰ Oko 11:00 sati, na glavni ulaz je došla uspaničena mlada djevojka, koju su pustili da uđe nakon što je Dawesu i ostalima rekla da je HV u bolnici i da tamo ubija sve redom.⁵²²¹ "Hrvati" su stigli pred bazu UN-a oko podneva.⁵²²² Prvi pristigli tenkovi bili su obilježeni žutim krugom. Prema riječima svjedoka, vreće za leševe u kojima su bile žrtve iz traktora odložene su pokraj ceste, tako da nisu nikome stajale na putu.⁵²²³ Kad ih je kasnije pregledao, vidio je da su vojnici preko njih prešli tenkovima.⁵²²⁴

1330. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,⁵²²⁵ izjavio je u svom svjedočenju da je od oko 05:10 sati 5. kolovoza 1995. granatiranje otprilike sljedećih sat vremena bilo posebno intenzivno i da se granatiralo iz svih smjerova, nakon čega je obrazac granatiranja postao isti kao i prethodnog dana - sporadično, ali konzistentno.⁵²²⁶ Roberts je desetak minuta promatrao granatiranje s balkona na posljednjem katu zapovjedništva UN-a, koji je gledao na sjever. Odatle je vidio kako se iznad topničkih

⁵²¹⁸ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7.

⁵²¹⁹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 5, 7; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 26; P984 (Karta Knina s raznim lokacijama koje je označio Murray Dawes), područje na kojem je sedmero ljudi poginulo uslijed minobacačke mine označeno je slovom K.

⁵²²⁰ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7.

⁵²²¹ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 28.

⁵²²² P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7.

⁵²²³ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 8.

⁵²²⁴ P980 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1996.), str. 7-8; P981 (Murray Dawes, izjava svjedoka, 2. travnja 2008.), par. 27.

⁵²²⁵ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

⁵²²⁶ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 5; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 5; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 8.

položaja na Dinari, desno od njega, dižu oblaci dima i kako nekoliko trenutaka kasnije ispred njega i lijevo od njega padaju granate. Nekoliko granata palo je otprilike 200-300 metara ispred njega, na pusta polja blizu grada, a ostale su pale na zgrade u gradu. Ni tada nije vidio da itko uzvraća vatru s položaja u Kninu.⁵²²⁷ Kako su hrvatski tenkovi ujutro 5. kolovoza 1995. napredovali prema Kninu, granatiranje se pojačalo, osobito s ceste za Drniš.⁵²²⁸ Roberts je tada iz svog ureda u bazi UN-a čuo zvuk koji je zvučao kao raketna ili topnička paljba iz tog smjera.⁵²²⁹ Roberts je pretpostavio da je to zvuk teških oklopnih sredstava iz kojih je HV djelovao dok je napredovao.⁵²³⁰ Po zvuku se činilo da su neke granate vrlo blizu, kao da grme iznad baze UN-a, samo 100 metara od raskrižja na cesti za Drniš.⁵²³¹ Granate su padale na grad ili na rub grada.⁵²³² Dana 5. kolovoza 1995., Roberts je vidio kako ispred baze UN-a leže dva muška tijela, od kojih je jedno ležalo na traktorskoj prikolici.⁵²³³ Istoga dana, osoblje UN-a je ispred baze UN-a vidjelo tijela četiri muškarca koji su poginuli u eksploziji hrvatske minobacačke mine koja je pala 200 metara od baze.⁵²³⁴

1331. **Alain Gilbert** je izjavio u svom svjedočenju da je ujutro 5. kolovoza 1995. došlo do intenzivnog granatiranja tijekom kojeg je u šest minuta od 05:19 i 05:25 sati palo oko 300-400 granata.⁵²³⁵ Nakon toga, svjedok je procijenio da je tijekom jutra 5. kolovoza 1995., do dolaska HV u Knin negdje oko 12:00 sati, smanjenim intenzitetom palo još 300 granata.⁵²³⁶ Gilbert je izjavio da ne zna kako je procijenio koliko je granata palo.⁵²³⁷ Izjavio je da je topnička vatra koja je otvorena na Knin 4. i 5. kolovoza 1995. prelijetala bazu UN-a i dolazila s juga.⁵²³⁸

⁵²²⁷ P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 8.

⁵²²⁸ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 5.

⁵²²⁹ P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 9.

⁵²³⁰ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 5; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 9.

⁵²³¹ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 5; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 9; D1367 (Reutersova vijest od 5. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵²³² P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 5.

⁵²³³ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 8; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1, 3, fotografije A1, A2; D1367 (Reutersova vijest od 5. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵²³⁴ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 8; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 1, 3-4, fotografije A3, A4; D1367 (Reutersova vijest od 5. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵²³⁵ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 21-23; P593 (Članak Alaina Gilberta u vojnom časopisu, 7. kolovoza 1995.), str. 4.

⁵²³⁶ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 21-23; P593 (Članak Alaina Gilberta u vojnom časopisu, 7. kolovoza 1995.), str. 4.

⁵²³⁷ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 21.

⁵²³⁸ Alain Gilbert, T. 6423-6424; P593 (Članak Alaina Gilberta u vojnom časopisu, 7. kolovoza 1995.), str. 4.

1332. **Jan Elleby**, zamjenik načelnika, a kasnije načelnik UNCIVPOL-a za Sektor Jug u Kninu u razdoblju od 15. svibnja do 1. ili 2. listopada 1995.,⁵²³⁹ izjavio je da je oko 09:30 sati 5. kolovoza 1995. šest kanadskih vojnika nedaleko od raskrižja kod kninske vojarnje, blizu baze UN-a, vidjelo i spremilo u vreće za leševe tijela šest poginulih muškaraca. U izvješću o incidentu koji je sastavio UNCIVPOL za 6. kolovoza 1995., trojica od tih muškaraca opisani su kao civili, dvojica kao vojnici, a jedan kao "muškarac od oko 60-70 godina", mada se u izvješću ne objašnjava kako su kategorizirani. Prema istom izvješću, na tijelima četiri muškarca pronađene su rane nastale uslijed ranjavanja minobacačkim projektilima.⁵²⁴⁰ Prema Ellebyjevim riječima, granatiranje je stalo oko 11:00 sati 5. kolovoza 1995. i hrvatski su tenkovi ušli u grad.⁵²⁴¹

1333. **Andrew Leslie** je u svom svjedočenju izjavio da je 5. kolovoza 1995. ponovljen isti obrazac granatiranja kao i prethodnog dana.⁵²⁴² Leslie je izjavio da mu se činilo da na zapovjedništvu Sjevernodalmatinskog korpusa, kao ni na Ministarstvu obrane RSK i glavnom štabu SVK, nema težih oštećenja kad se ujutro 5. kolovoza 1995. provezao pored tih zgrada (putem za bolnicu).⁵²⁴³ U novinskom članku koji su objavili Reuters i *Toronto Star* 5. kolovoza 1995., citira se Andrewa Lesliea koji kaže da su srpski tenkovi neposredno ispred baze UN-a uzvraćali vatru, ali da se općenito nije činilo da srpske snage pružaju neki veći otpor.⁵²⁴⁴ Leslie je u sudnici izjavio da se ne sjeća da je 5. kolovoza 1995. ispred baze UN-a vidio tenkove SVK niti može reći je li u vijestima točno citiran.⁵²⁴⁵ Oko 09:00 sati 5. kolovoza 1995., Leslie je sudjelovao u evakuaciji 30-40 pacijenata u kritičnom stanju iz kninske bolnice u bazu UN-a.⁵²⁴⁶ Na putu za bolnicu, Leslie je stekao dojam da je grad u biti pust i vidio je 15-20 leševa, među kojima je bilo

⁵²³⁹ P214 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 17. rujna 1995.), str. 1; P215 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 14. rujna 1997.), str. 1-3; P216 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 10. listopada 2005.), str. 1-2; Jan Elleby, T. 3361-3362, 3469.

⁵²⁴⁰ P220 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, 6. kolovoza 1995.).

⁵²⁴¹ P214 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 17. rujna 1995.), str. 2; P215 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 14. rujna 1997.), str. 3.

⁵²⁴² Andrew Leslie, T. 1965-1966; P84 (Izvješće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 1; D124 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 5. kolovoza 1995.), str. 1.

⁵²⁴³ Andrew Leslie, T. 2132, 2151, 2153-2154; P84 (Izvješće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 2; D131 (Karte Knina na kojima su označeni "legitimni vojni ciljevi"), zapovjedništvo Sjevernodalmatinskog korpusa označeno je s A1, Ministarstvo obrane RSK i Glavni štab SVK označeni su s B1.

⁵²⁴⁴ D1367 (Reutersova vijest od 5. kolovoza 1995.); D120 (Članak objavljen u listu *Toronto Star*, 5. kolovoza 1995.).

⁵²⁴⁵ Andrew Leslie, T. 2065-2067.

Prijevod

žena, djece i staraca. Leševi su bili duž ulice, a poneki u sporednim ulicama.⁵²⁴⁷ U bolnici je Leslie vidio više tijela muškaraca, žena i djece, prema njegovoj procijeni 30-60, koja su bila naslagana na gomilu u hodniku bolnice.⁵²⁴⁸ Leslie na bolnici nije uočio oštećenja granata.⁵²⁴⁹ Međutim, zgradu je pogodio nekoliko gelera i zbog udara u blizini popucalo je nekoliko prozora.⁵²⁵⁰ Svjedok je stekao dojam da se HV trudio da ne pogodi bolnicu.⁵²⁵¹ Kad su svjedok i drugi oko 10:30 sati smještali pacijente u oklopna vozila, svjedok je vidio kako jedan tenk, koji se nalazio oko 400 metara sjeveroistočno od bolnice, gađa Knin.⁵²⁵² Svjedok nije vidio kojim je oružanim snagama tenk pripadao.⁵²⁵³ Leslie je u svom svjedočenju izjavio da su oko 11:00 sati 5. kolovoza 1995., u Knin ušli prvi vojnici HV-a iz brigade Puma i započeli operaciju čišćenja, koja je trajala tri dana.⁵²⁵⁴ Topnička vatra na Knin prestala je toga dana u podne.⁵²⁵⁵

1334. U kanadskoj radio emisiji emitiranoj 21. srpnja 2003., Andrew Leslie je izjavio da su tijekom operacije Oluja namjerno masovno gađana stambena područja, što je prouzrokovalo smrt, kako je procijenjeno, 10.000-25.000 ljudi.⁵²⁵⁶ Izjavio je također da su tu bili timovi Specijalne policije odjeveni u karakteristične plave uniforme, koji su hvatali i ubijali srpske civile u brdima. Leslie je također izjavio da je danima gledao kako gore desetine seoskih kuća i sela.⁵²⁵⁷

1335. U Izvješću o stanju u Sektoru Jug od 5. kolovoza 1995., zabilježeno je da su oko 15:00 sati 5. kolovoza 1995., vojni promatrači UN-a vidjeli kako tenkovi, minobacači i vojnici SVK, čiji broj nije poznat, zauzimaju obrambene položaje na širem području

⁵²⁴⁶ Andrew Leslie, T. 1966-1968, 2009-2010, 2077, 2081; P84 (Izvješće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵²⁴⁷ Andrew Leslie, T. 1967, 1992-1993; P84 (Izvješće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 2; D115 (Fotografija iz zraka koju je označio Andrew Leslie), ruta je označena plavom bojom.

⁵²⁴⁸ Andrew Leslie, T. 1967-1968.

⁵²⁴⁹ Andrew Leslie, T. 1968-1969.

⁵²⁵⁰ Andrew Leslie, T. 1968-1970.

⁵²⁵¹ Andrew Leslie, T. 1969.

⁵²⁵² Andrew Leslie, T. 1969; P84 (Izvješće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵²⁵³ Andrew Leslie, T. 1969.

⁵²⁵⁴ Andrew Leslie, T. 1970; P84 (Izvješće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 1; D124 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 5. kolovoza 1995.), str. 1.

⁵²⁵⁵ P84 (Izvješće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 1.

⁵²⁵⁶ D329 (Radijska emisija Canadian Broadcasting Cooperationa emitirana 21. srpnja 2003.), str. 1-2.

⁵²⁵⁷ D329 (Radijska emisija Canadian Broadcasting Cooperationa emitirana 21. srpnja 2003.), str. 3.

Strmice u općini Knin. U Izvješću o stanju zabilježeno je također da je u 18:15 sati 5. kolovoza 1995., SVK iz Strmice ispalila dvanaest topničkih projektila prema Kninu.⁵²⁵⁸

1336. **Alain Forand** je izjavio da je 05:20 sati 5. kolovoza 1995., u Kninu ponovno počelo žestoko granatiranje.⁵²⁵⁹ Na početku je, tijekom nekoliko minuta palo stotine projektila, nakon čega je uslijedilo sporadično granatiranje.⁵²⁶⁰ Forand je izjavio da su oko 09:00 sati toga dana tenkovi HV-a, koji su dolazili iz smjera Vrlike, stigli na rubne dijelove Knina. Izjavio je također da je usprkos tome što u Kninu gotovo ni nije bilo borbi, izravna tenkovska paljba i pješačka minobacačka vatra uništila ono što nije uništilo topništvo. Prema Forandovim riječima, procjenjuje se da je na Knin tijekom 27 sati palo 2.000 projektila. Reкао je da je ujutro 5. kolovoza 1995., ispred ulaza u bazu UN-a pala jedna granata, ubila sedam i ranila troje civila.⁵²⁶¹ Forand je izjavio da dotad nijedna granata nije pala bliže od 300-400 metara od baze UN-a.⁵²⁶² Forand je zatim odlučio da iz bolnice u bazu UN-a evakuira što je više moguće pokretnih pacijenata i oko 10:00 sati otišao je s konvojem oklopnih transportera do bolnice, odakle je na koncu evakuirao 35 ranjenih i bolesnih pacijenata.⁵²⁶³ Vozeći se tada brzo glavnom ulicom Knina, Forand je vidio 22 leša i izgledalo je da su ljudi ubijeni tu gdje su i ležali.⁵²⁶⁴ Među njima su bile tri vojne osobe, ali uglavnom su bili civili.⁵²⁶⁵ Prema Forandovom mišljenju, granatiranje Knina 4. i 5. kolovoza 1995. bilo je nasumično i usmjereno na civilno stanovništvo kako bi se stvorila panika.⁵²⁶⁶

⁵²⁵⁸ D89 (Izvješće UNCRO-a o situaciji, 5. kolovoza 1995.), str. 4.

⁵²⁵⁹ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 7; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 12; P344 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 08:00 sati, 5. kolovoza 1995.), str. 1; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 2; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 28.

⁵²⁶⁰ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 12; P344 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 08:00 sati, 5. kolovoza 1995.), str. 1; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 2.

⁵²⁶¹ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 7; Alain Forand, T. 4452-4453; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 28.

⁵²⁶² P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 7; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 9; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 28.

⁵²⁶³ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 7; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 12; Alain Forand, T. 4121, 4445, 4448-4450; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 2-3; P345 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 12:00 sati, 5. kolovoza 1995.), str. 2; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 28-29.

⁵²⁶⁴ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 7; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 12; Alain Forand, T. 4099-4101, 4490; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 3.

⁵²⁶⁵ P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 3.

⁵²⁶⁶ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 12; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 9; Alain Forand, T. 4114, 4433, 4475; P341 (Ažurirano izvješće o situaciji

1337. **Joseph Bellerose** je izjavio da je 5. kolovoza 1995. granatiranje Knina počelo oko 05:15 sati i da je oko sat vremena bilo intenzivno, a zatim je postalo sporadično, kada je ispaljivana po jedna granata svakih 10-15 minuta.⁵²⁶⁷ Izjavio je da su granate padale po cijelom gradu "na nasumičan način i u nasumičnim intervalima".⁵²⁶⁸ Bellerose nije vidio da granate pogađaju ciljeve koje je on smatrao vojnim ciljevima u Kninu, točnije, sjevernu bazu uz bazu UN-a ili Sjevernu vojarnu RSK ili zapovjedništvo RSK.⁵²⁶⁹ Bellerose je smatrao da je svrha granatiranja bila istjerivanje civilnog stanovništva iz Knina jer vojni ciljevi nisu niti gađani niti su bili oštećeni.⁵²⁷⁰ Granatiranje je prestalo u 11:00 sati.⁵²⁷¹

1338. **Roland Dangerfield** izjavio je da je u 05:20 sati 5. kolovoza 1995. Knin ponovno granatiran oko 30 minuta, prvo raketama, a zatim teškim topništvom.⁵²⁷² Intenzitet vatrenog djelovanja se potom smanjio, da bi se u 10:00 sati ponovno pojačao i teška topnička vatra nastavila se istim tempom sljedećih 45 minuta, nakon čega je Dangerfield uglavnom čuo tenkovsku paljbu i vatru iz streljačkog naoružanja.⁵²⁷³

1339. **Hussein Al-Alfi** izjavio je da je Knin granatiran 5. kolovoza 1996. i da je tada pogođena radio stanica, ali da je granatiranje bilo manje intenzivno nego prethodnog dana.⁵²⁷⁴

1340. **Ivica Luković**, načelnik Odjela za suradnju s UN-om i EZ-om za Sektor Jug od 1992. i tijekom 1995.,⁵²⁷⁵ u svom je svjedočenju izjavio da je 5. kolovoza 1995. helikopterom odletio za Knin.⁵²⁷⁶ Luković je u Kninu sletio na nogometno igralište, na kojem je bio krater, a vidio je da je topništvom gađana i zgrada koju je nazvao takozvanim Domom JNA.⁵²⁷⁷ Luković je vidio da je i jedna civilna zgrada preko puta Doma JNA, gdje će Luković i Čermak kasnije smjestiti svoje urede, također pogođena

UNCRO-a za Sektor Jug, 13:00 sati, 4. kolovoza 1995.), str. 1; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u Globusu, 12. ožujka 2004.), str. 5.

⁵²⁶⁷ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 5; Joseph Bellerose, T. 5870.

⁵²⁶⁸ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 5; Joseph Bellerose, T. 5870-5871.

⁵²⁶⁹ Joseph Bellerose, T. 5871-5872.

⁵²⁷⁰ Joseph Bellerose, T. 5871-5872, 5934.

⁵²⁷¹ P546 (Joseph Bellerose, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 5.

⁵²⁷² P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 33; Roland Dangerfield, T. 7149; P699 (Roland Dangerfield, "The Fall of the Republic of Serb Krajina"), str. 4.

⁵²⁷³ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 33; P699 (Roland Dangerfield, "The Fall of the Republic of Serb Krajina", nedatirano), str. 5.

⁵²⁷⁴ Hussein Al-Alfi, T. 13808-13809.

⁵²⁷⁵ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), str. 1, par. 8, 13, 17; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), str. 1, par. 4, 6; Ivica Luković, T. 22385.

⁵²⁷⁶ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 25; Ivica Luković, T. 22418-22419.

⁵²⁷⁷ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 25; Ivica Luković, T. 22419.

topničkom vatrom i da joj gori krov.⁵²⁷⁸ Luković je kasnije te večeri pješke obišao najmanje pola Knina, popeo se do tvrđave odakle se pružao pogled na Knin i nije vidio nikakva druga oštećenja prouzročena topničkom paljbom niti zapaljene kuće osim zgrade preko puta Doma JNA.⁵²⁷⁹

1341. Raspravnom vijeću su predočena svjedočenja više svjedoka u vezi sa štetom prouzročenom topničkim udarima i drugim oštećenjima usljed topničke paljbe koja su u Kninu primijetili nakon 5. kolovoza 1995.

1342. **John Hill** je izjavio da je 6. kolovoza 1995., kad je ušao u Knin s desetnikom Tremblyjem i jednim hrvatskim vojnikom, pomislio da šteta nije toliko velika kako je očekivao s obzirom na to koliko je projektila, kako je vidio, ispaljeno na grad.⁵²⁸⁰ Hill je vidio Forandovu kuću i ustanovio da je opljačkana.⁵²⁸¹ Na travi uz kuću pronašao je dvije cijevi raketa.⁵²⁸² Dok se vozio pokraj Južne vojarnje, Hill nije na njoj primijetio nikakva oštećenja.⁵²⁸³ Izjavio da mu je bolnica izgledala neoštećena na onoj strani gdje je bio glavni ulaz, što je sjeveroistočna strana. Vidio je razbijena stakla, ali nije vidio tragove udara na bolnici.⁵²⁸⁴ Hill je izjavio da su i zgrada Skupštine i zapovjedništvo vojske u Kninu bili pogođeni jednom i da je većina civilnih kuća u Kninu, osobito u centru bila razorena.⁵²⁸⁵

1343. **Lennart Widén**, pripadnik UNCIVPOL-a stacioniran u Kninu početkom kolovoza 1995.,⁵²⁸⁶ izjavio je da je u 07:00 sati 6. kolovoza 1995., otišao u

⁵²⁷⁸ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 25, 33; Ivica Luković, T. 22419, 22422.

⁵²⁷⁹ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 25; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 11; Ivica Luković, T. 22420, 22422.

⁵²⁸⁰ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 5-6; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 21, 25; John Hill, T. 3841; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 22; P301 (Izvišćee vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 4.

⁵²⁸¹ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 6; John Hill, T. 3754-3755; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.-13. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵²⁸² P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 22, 100; John Hill, T. 3754-3755, 3759, 3840; P300 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio John Hill), područje Forandovog stana označeno je slovom D. U svojoj završnoj riječi, Gotovinina obrana tvrdila je da je Hill u P300 pogrešno identificirao mjesto gdje je bio Forandov stan, pozivajući se na Dawesovo svjedočenje. Vidi T. 29235-29236. Raspravno vijeće napominje da Dawes nije na karti označio Forandov stan, već je u svjedočenju izjavio da je ušao u stambeno područje sjeverno od tvornice TVIK, s ceste blizu Forandove kuće. Mada izgleda da se ruta koju je Dawes označio u D586 nalazi na području istočno od one koju je Roberts označio u P300, Raspravno vijeće ne može utvrditi da su svjedočenja kontradiktorna.

⁵²⁸³ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 6.

⁵²⁸⁴ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 6; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 98.

⁵²⁸⁵ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 99-100.

⁵²⁸⁶ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 2-3; P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), str. 1, par. 4.

Prijevod

zapovjedništvo UN-a.⁵²⁸⁷ Oko 10:00 sati 6. kolovoza 1995. svjedok i načelnik UNCIVPOL-a Normand Boucher krenuli su pješke u obilazak Knina.⁵²⁸⁸ Svjedok je vidio da je veliki broj samostojećih kuća iza škole u centru Knina bio pogođen granatama.⁵²⁸⁹ Svjedok je također uočio da na policijskoj postaji nema oštećenja od granata, ali da je zgradu s druge strane ulice pogodilo nekoliko granata.⁵²⁹⁰ Svjedok je također vidio da su granate padale i blizu niza kuća na ulici koja vodi do zapovjedništva UN-a.⁵²⁹¹ Koliko je svjedok mogao vidjeti, u Kninu nije pogođena nijedna javna zgrada.⁵²⁹² Pošto je tijekom svog sedmodnevnog boravka u Kninu nakon operacije Oluja obišao grad pet do petnaest puta, osim njegovog istočnog dijela, svjedok je ocijenio da je većina granata pala na stambena područja.⁵²⁹³

1344. **Emin Teskeredžić**, vođa tima za razminiranje koji je djelovao u Kninu i okolici u razdoblju od 6. kolovoza do 30. listopada 1995.,⁵²⁹⁴ u svom svjedočenju je izjavio da je po dolasku u Knin vidio da je grad gotovo neoštećen i da je granatama bilo pogođeno oko šest kuća.⁵²⁹⁵ Granata koja je pala na zgradu u kojoj se nalazila radio-stanica proletjela je kroz posljednji kat i eksplodirala na katu niže, u uredu Milana Martića. Granate su pogodile i dvije hrvatske kuće, jednu koja se nalazila odmah pored zgrade štaba, a drugu na izlazu iz grada, blizu tvornice TVIK.⁵²⁹⁶

⁵²⁸⁷ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3; P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), par. 7; Lennart Widén, T. 7316-7317, 7387.

⁵²⁸⁸ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3; P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), par. 21; Lennart Widén, T. 7375.

⁵²⁸⁹ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3; P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), par. 15-16, 24, str. 10 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Lennart Widén), kuće iza škole označene su slovom G; D718 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Lennart Widén), str. 1, kuće iza škole označene su slovom G.

⁵²⁹⁰ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 3; P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), par. 30, str. 10 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Lennart Widén), policijska postaja označena je slovom H; Lennart Widén, T. 7310; D718 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Lennart Widén), policijska postaja označena je slovom H, str. 1; D719 (Lennart Widén, list s dopunskim informacijama, 23. kolovoza 2008.), str. 1.

⁵²⁹¹ P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), par. 17, str. 10 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Lennart Widén), red kuća označen je slovom E.

⁵²⁹² P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 6; P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), par. 11; Lennart Widén, T. 7354.

⁵²⁹³ P721 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 14. prosinca 1995.), par. 6; P722 (Lennart Widén, izjava svjedoka, 27. veljače 2008.), par. 26, 38, str. 10 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Lennart Widén), područja su označena slovima C, D, F, J; Lennart Widén, T. 7351, 7367-7368, 7384; D718 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Lennart Widén), str. 1, područja su označena slovima C, D, F, J.

⁵²⁹⁴ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-4, 6, 11, 13, 19; Emin Teskeredžić, T. 23242-23243, 23260, 23263-23264, 23274-23275; D1027 (Čermakov zahtjev da se Teskeredžić oslobodi od radnih obveza, 19. kolovoza 1995.).

⁵²⁹⁵ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 6; Emin Teskeredžić, T. 23274-23276.

⁵²⁹⁶ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 6.

1345. **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,⁵²⁹⁷ stigao je u Knin helikopterom s Akashijem i drugima 7. kolovoza 1995. i vidio kako se na nekoliko mjesta u Kninu diže dim.⁵²⁹⁸ Ubrzo nakon toga, provezli su se glavnom kninskom ulicom, gdje je Flynn vidio razbijene izloge trgovina, tragove pucnjave na zgradama i puno ljudi u vojnim uniformama.⁵²⁹⁹ Vidio je i puno zgrada koje su izgledale kao da nisu oštećene u borbama.⁵³⁰⁰ Flynn je otišao u bolnicu, gdje mu je jedna medicinska sestra rekla da je u jednom trenutku tijekom operacije Oluja jedan tenk SVK pucao s položaja vrlo blizu bolnice pa se našao na udaru.⁵³⁰¹ Flynn je na bolnici vidio samo jedan trag udara, ali oštećenje je bilo malo.⁵³⁰²

1346. **Søren Liborius** je u svom svjedočenju izjavio da je 7. i 8. kolovoza 1995. izvršio analizu četiri kratera koja su se nalazila 40-200 metara od zgrade Regionalnog centra PMEZ-a, južno i jugozapadno od nje. Jedan od tih kratera nastao je uslijed detonacije topničke granate na travnatoj površini, koju je vidio 4. kolovoza 1995.⁵³⁰³ Na osnovi analize na koncu je zaključio da se granatiranje moralo vršiti s planinskog područja istočno od Knina.⁵³⁰⁴

1347. **Stig Marker Hansen** izjavio je u svom svjedočenju da je tijekom ophodnje Knina 7. i 8. kolovoza 1995., na ulicama i u stambenim područjima vidio tragove granatiranja.⁵³⁰⁵ Vidio je tragove granatiranja na širem području bolnice, ali nije vidio

⁵²⁹⁷ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

⁵²⁹⁸ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 2-3, 5, 16, 25; Edward Flynn, T. 1109, 1141, 1298, 1301, 1303; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 1.

⁵²⁹⁹ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 3, 19; Edward Flynn, T. 1307; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 1-2.

⁵³⁰⁰ Edward Flynn, T. 1156, 1302, 1307; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 2.

⁵³⁰¹ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 3; Edward Flynn, T. 1302-1303, 1307; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 1, 3.

⁵³⁰² P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 3-4; Edward Flynn, T. 1301-1302, 1355; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 3.

⁵³⁰³ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 4; P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 4-6; Søren Liborius, T. 8240-8241, 8250.

⁵³⁰⁴ Søren Liborius, T. 8241.

⁵³⁰⁵ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 3; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 20-21; P1293 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Stig Marker Hansen), područja na kojima je svjedok uočio oštećenja uslijed granatiranja označena su s III.

da je bolnica ijednom izravno pogođena, a ni oštećenja na zgradi bolnice.⁵³⁰⁶ Prilikom obilaska stambenog područja blizu tvornice TVIK, svjedok je na fasadama zgrada na tom području vidio oštećenja od gelera, ali zgrade nisu bile teže oštećene.⁵³⁰⁷ Prema riječima svjedoka, vojni ciljevi, uključujući zapovjedništvo SVK i vojnu pekarnicu, nisu gađani, a kad je vozilom prolazio pokraj Sjeverne vojarne, na zgradama nije primijetio nikakva teža oštećenja.⁵³⁰⁸ Dana 8. kolovoza 1995., svjedok je otišao u ophodnju Knina sa svojom prevoditeljicom. Otišli su do prevoditeljicine kuće, koja se nalazila u stambenom području sjeverno od tvornice TVIK.⁵³⁰⁹ Na zidovima kuće bilo je tragova gelera i kuća je bila oštećena granatiranjem, ali nije bilo izravnih pogodaka.⁵³¹⁰

1348. **Bert Dijkstra** je izjavio da ga je iznenadio nerazmjer između velikog intenziteta granatiranja koje je čuo i štete koju je vidio u Kninu poslije 8. kolovoza 1995.⁵³¹¹ Oštećenja je bilo po cijelom gradu i nisu bila koncentrirana samo oko vojnih ciljeva.⁵³¹² Ti vojni ciljevi, kao što su Sjeverna vojarna ili logistička baza, jedva da su bili zahvaćeni vatrom, zgrade su bile gotovo neoštećene i svjedok je vidio da Hrvati već preuzimaju te zgrade.⁵³¹³ Svjedok je izjavio da je vidio samo manja oštećenja, kao što su rupe na krovovima i udubljenja, koja su izgledala kao posljedica granatiranja, ali da nije vidio da je ijedna kuća uništena granatama.⁵³¹⁴

1349. **Alun Roberts** je u svom svjedočenju izjavio da je od 8. kolovoza 1995. redovno odlazio u grad i vidio da su civilni objekti u raznim dijelovima Knina oštećeni granatiranjem, ali, prema Robertsovima riječima, oštećenja nije bilo blizu Vlade RSK, na vojnim ili policijskim lokacijama.⁵³¹⁵ Na osnovi tih zapažanja, Roberts je procijenio da

⁵³⁰⁶ Stig Marker Hansen, T. 14903; P1293 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Stig Marker Hansen), područja na kojima je svjedok uočio oštećenja uslijed granatiranja označena su s III.

⁵³⁰⁷ Stig Marker Hansen, T. 14904; P1293 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Stig Marker Hansen), područja na kojima je svjedok uočio oštećenja uslijed granatiranja označena su s III.

⁵³⁰⁸ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 3; Stig Marker Hansen, T. 14904, 15073.

⁵³⁰⁹ P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 20-21; Stig Marker Hansen, T. 14917; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 6-7; P1293 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Stig Marker Hansen), područja na kojima je svjedok uočio oštećenja uslijed granatiranja označena su s III.

⁵³¹⁰ P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 20.

⁵³¹¹ P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 31-32; Bert Dijkstra, T. 4763-4764.

⁵³¹² Bert Dijkstra, T. 4761.

⁵³¹³ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 2, 4; P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 33; Bert Dijkstra, T. 4761.

⁵³¹⁴ P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 31-33; Bert Dijkstra, T. 4764.

⁵³¹⁵ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 4; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 5; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 8; Alun Roberts, T. 6819, 7062, 7072-7074; P702 (Izvešće Aluna Roberta o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), par. 6.

su granate pale na oko 200 civilnih lokacija po cijelom kninskom području, iako su bile koncentrirane u centru grada.⁵³¹⁶ Oštećenja karakteristična za granatiranje Roberts je vidio na pet civilnih zgrada na različitim lokacijama: na jednoj kući smještenoj u ulici 200 metara od baze UN-a, na stambenoj zgradi u centru grada, u ulici iza glavne političke i upravne zgrade RSK, na kojoj je na gornjem dijelu zida bilo veliko oštećenje od granate, dvije civilne kuće u neasfaltiranoj ulici ispod tvrđave, kojima su bili oštećeni krovovi, i na jednoj kući na samom kraju grada blizu glavne škole, kojoj je također bio oštećen krov.⁵³¹⁷ Roberts je to zapazio ubrzo nakon operacije Oluja i kasnije.⁵³¹⁸ Prema Robertsovima riječima, granate su pogodile nekoliko dućana i stanova iznad tih dućana u glavnoj ulici u centru, uslijed čega su izbili požari.⁵³¹⁹ Roberts je izjavio da su granate pale na dvorište i zgradu suda u glavnoj gradskoj ulici.⁵³²⁰ Svjedok je predočio fotografiju snimljenu krajem kolovoza 1995., na kojoj se vide uništene stambene zgrade u Kninu.⁵³²¹

1350. **Jan Elleby** izjavio je da je primijetio da su u Kninu najjače bila oštećena područja oko srpske vojarne i zgrada Vlade, dok je, na primjer, područje oko kninske bolnice i baze UN-a bilo potpuno neoštećeno ili samo djelomice oštećeno.⁵³²² Prema memorandumu UNCIVPOL-a od 18. kolovoza 1995., dva pripadnika UNCIVPOL-a pregledala su cijeli Knin i vidjela nekoliko mjesta na koja su pale granate u gradu, oko tvornice TVIK, na zgradu "milicije", na glavnom pravcu prema Sjevernoj vojarni i između zgrade Vlade (bijela kuća), zgrade Radio/TV Knina i padina brda ispod kninske

⁵³¹⁶ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 4; Alun Roberts, T. 6819, 7061-7063, D276 (Video-snimka Knina, snimljena s kninske tvrđave 5. kolovoza 1995.).

⁵³¹⁷ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 4; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 19, 32, br. 1-3; Alun Roberts, T. 6819, 6823-6825, 6827-6830, 7063-7066; P681 (Ortofoto karta s označenim civilnim objektima pogođenim u granatiranju), kuća blizu baze UN-a označena je slovom H, stambena zgrada u centru označena je slovom I, kuća ispod tvrđave označena je slovom K, kuća blizu glavne škole slovom L; P683 (Razne fotografije posljedica uništavanja, pljačke i ubijanja u Kninu i u selima, snimljene u razdoblju od 10. kolovoza do sredine listopada 1995.), str. 1-6; D276 (Video-snimka Knina, snimljena s kninske tvrđave 5. kolovoza 1995.).

⁵³¹⁸ Alun Roberts, T. 6819, 6824-6825, 6827-6828, 7074.

⁵³¹⁹ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 4; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 19; P681 (Ortofoto karta s označenim civilnim objektima pogođenim u granatiranju), dućani su označeni slovom M.

⁵³²⁰ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 4; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 19; P681 (Ortofoto karta s označenim civilnim objektima pogođenim u granatiranju), zgrada suda označena je slovom N.

⁵³²¹ P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 34, no. 3; P709 (Fotografije posljedica uništavanja u Kninu i u selima i raseljenih osoba u bazi UN-a), drugi red, desna slika; P713 (Fotografija uništenih stambenih zgrada u Kninu, kraj kolovoza 1995.).

⁵³²² P214 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 17. rujna 1995.), str. 2; P215 (Jan Elleby, izjava svjedoka, 14. rujna 1997.), str. 2; Jan Elleby, T. 3341-3342, 3368-3369; P284 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Jan Elleby), područja na kojima je Elleby uočio oštećenja uslijed granatiranja označena su slovima D, E, F.

tvrdave. Pripadnici UNCIVPOL-a su ustanovili da je područje južno od kninske bolnice neoštećeno.⁵³²³

1351. **Kari Anttila**, vojni promatrač UN-a u Sektoru Jug od 14. kolovoza 1995. do 27. studenog 1995.,⁵³²⁴ dobio je zadatak od višeg vojnog promatrača Steinara Hjertnesa da 17. kolovoza 1995., zajedno s Torom Munkelienom, izvrši analizu kratera u Kninu.⁵³²⁵ Anttila je u svom svjedočenju izjavio da je tu bilo ukupno šest mjesta udara raketa. On je izvršio analizu tri kratera, a Munkelien preostala tri.⁵³²⁶

1352. **Tor Munkelien**, vojni promatrač UN-a stacioniran u Kninu u razdoblju od 14. kolovoza 1995. do 1. prosinca 1995.,⁵³²⁷ izjavio je da je 17. kolovoza 1995., Steinar Hjertnes dao zadatak njemu i Kariju Anttili da provedu analizu kratera na jednoj lokaciji u Kninu.⁵³²⁸ Pronašli su ukupno šest mjesta udara.⁵³²⁹

1353. Raspravno vijeće pažljivo je razmotrilo svjedočenja Anttile i Munkeliena u vezi s analizama kratera koje su izvršili 17. kolovoza 1995. Munkelien i Anttila su u svojoj analizi zaključili da je pronađena raketa ispaljena iz višecijevnog bacača raketa tipa M-63 kalibra 128 mm, pod kutom od oko 20 stupnjeva iz smjera sjever-sjeveroistok.⁵³³⁰ Na osnovi svjedočenja Munkeliena i Anttile, Raspravno vijeće smatra da je njihov zaključak u vezi s mjestom udara, kao i u vezi s tipom rakete (M-63), izgleda bio pogrešan. Nijedan od ova dva svjedoka nema potrebno stručno znanje ni iskustvo za izvođenje profesionalne analize kratera. Raspravno vijeće stoga smatra da su rezultati njihove analize kratera nepouzdana. U svojem završnom podnesku, Gotovinina obrana

⁵³²³ P228 (Dopis Steinara Hagvaga iz UNCIVPOL-a, upućen načelniku UNCIVPOL-a za Sektor Jug, 18. kolovoza 1995.), str. 1.

⁵³²⁴ P171 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 8. siječnja 1996.), str. 1; P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 1-2; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), str. 1, par. 2; Kari Anttila, T. 2508.

⁵³²⁵ P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 3; Kari Anttila, T. 2515-2519; P60 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995., supotpisnik Kari Anttila); P174 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kari Anttila), slovo A označava mjesto gdje je provedena analiza kratera.

⁵³²⁶ Kari Anttila, T. 2545-2546.

⁵³²⁷ P60 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995., supotpisnik Kari Anttila), str. 1; P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 1, 3; Tor Munkelien, T. 1514, 1546; D91 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 4. rujna 1999.), str. 3.

⁵³²⁸ P60 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995., supotpisnik Kari Anttila), str. 3; P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 16-18; D91 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 4. rujna 1999.), str. 2; Tor Munkelien, T. 1502, 1511, 1536, 1540-1541, 1556, 1558; P70 (Ortofoto karta Knina koju je označio Tor Munkelien), slovo A označava mjesto gdje je on proveo analizu kratera; D83 (Fotografija ostataka rakete).

⁵³²⁹ P60 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 3; P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 16-18; Tor Munkelien, T. 1502, 1511, 1536, 1540-1541, 1556, 1558; P70 (Ortofoto karta Knina koju je označio Tor Munkelien), slovo A označava mjesto gdje je on proveo analizu kratera; D83 (Fotografija ostataka rakete).

⁵³³⁰ P60 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995., supotpisnik Kari Anttila), str. 3.

smatra da ta analiza kratera, osobito dužina rakete kalibra 128 milimetara, ukazuju na to da je tu raketu ispalila SVK iz smjera Strmice.⁵³³¹ S obzirom na greške u analizi kratera u vezi s lokacijom i tipom rakete, Raspravno vijeće smatra da su svjedočenje Munkeliena i Anttila, njihov izvještaj o analizi kratera i fotografije predočene putem tih svjedoka nedovoljno pouzdani da bi se na temelju njih utvrdila dužina i kalibar rakete koju su svjedoci pronašli. Raspravno vijeće stoga ne može na osnovi tih dokaza zaključiti koja je vojska ispalila pronađenu raketu.

1354. U izvješću od 18. kolovoza 1995. koje je sastavio pripadnik UNMO-a Steinar Hjertnes zabilježena je privremena procjena štete koju je HV nanio u Kninu u svojim operacijama od 4. do 6. kolovoza 1995. i navodi se da je granatiranje Knina bilo općenito usredotočeno na vojne objekte, uz svega nekoliko udara (tri do pet) zapaženih na drugim gradskim područjima.⁵³³² U izvješću je također navedeno da je tim UNMO-a vidio 44 granatirane zgrade, od kojih je 21 bila teško oštećena, dok su 23 pretrpjele manja oštećenja.⁵³³³

1355. U vezi s izvješćem s privremenom procjenom štete prouzročene djelovanjem HV-a od 4. do 6. kolovoza 1995., u kojem se navodi da su operacije HV-a tih dana bile ograničene na vojne ciljeve, **Kari Anttila** je izjavio da je izvješće utemeljeno na vrlo kratkoj procjeni samo 70 posto grada Knina, koju je proveo tim UNMO-a Potkonje čiji je on bio član, i na informacijama prikupljenim samo u jedno poslijepodne.⁵³³⁴ Anttila je izjavio da se on na početku složio s privremenom procjenom, ali da mu je, na temelju onoga što je uočio u Kninu tijekom ophodnji u razdoblju od 18. kolovoza 1995. nadalje, postalo jasno da je granatiranje bilo opsežnije nego što je navedeno u ranijoj procjeni i da nije bilo usredotočeno samo na vojne ciljeve.⁵³³⁵ Anttila je ocijenio da je od ukupno 660 kuća u Kninu – za koje je UNMO naveo da su potpuno (69 kuća) ili djelomice (591

⁵³³¹ Završni podnesak Gotovinine obrane, par. 318 i fusnota 554. V. također završne riječi T. 29230-29231.

⁵³³² P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 40; Tor Munkelien, T. 1690-1691; P64 (Izvješće s privremenom procjenom štete u Kninu, 18. kolovoza 1995.).

⁵³³³ P64 (Izvješće s privremenom procjenom štete u Kninu, 18. kolovoza 1995.).

⁵³³⁴ P171 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 8. siječnja 1996.), par. 1-2; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 11-13; Kari Anttila, T. 2513-2516, 2568-2569; P63 (Nalog za obilazak terena radi utvrđivanja štete, 17. kolovoza 1995.); P64 (Izvješće s privremenom procjenom štete u Kninu, 18. kolovoza 1995.); P174 (Fotografija Knina iz zraka koju je označio Kari Anttila), oznake "A" do "D" označavaju područja koja su pretražena radi privremene procjene, a slovo "E" označava Sjevernu vojarnu.

⁵³³⁵ P171 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 8. siječnja 1996.), par. 1-3; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 12, 14-15; Kari Anttila, T. 2521, 2524-2525, 2569-2572.

kuća) oštećene, na popisu oštećenih i razorenih kuća koje je svjedok sastavio 13. rujna 1995., otprilike 40 posto kuća bio uništeno uslijed granatiranja.⁵³³⁶

1356. **Tor Munkelien** je izvješće s privremenom procjenom štete prouzročene djelovanjem HV-a od 4. do 6. kolovoza 1995. prvi put vidio 19. siječnja 2008. Svjedok je u svom svjedočenju izjavio da je to izvješće rezultat procjene koju je njegov tim UNMO-a izvršio 17. kolovoza 1995. i da se ono odnosi na nekoliko kninskih područja, te da ga je on usmeno prenio Steinaru Hjertnesu.⁵³³⁷ U izvješću se navodi da se procjena temelji na obilasku 70 posto Knina, koji su provela dva tima UNMO-a i da sadrži samo kratak pregled stanja.⁵³³⁸ Munkelien je izjavio da se to izvješće ne može smatrati točnim opisom stanja jer su podaci na kojima se privremena procjena temelji, budući da se trebalo podnijeti izvješće, bili prikupljeni u Kninu u svega nekoliko sati 17. kolovoza 1995.⁵³³⁹ Prema riječima svjedoka, Hjertnes je svakako htio da mu ti podaci budu dostavljeni što je prije moguće, jer je Sektor Jug, koji je bio odgovoran izravno Zagrebu, inzistirao na dostavi izvješća.⁵³⁴⁰ Ophodnje koje su provedene poslije tog datuma pokazuju da je ta privremena procjena u stvari bila netočna i da su pripadnici UNMO-a nakon 17. kolovoza 1995. pronašli još oštećenja.⁵³⁴¹

1357. U izvješću UNMO-a od 27. kolovoza 1995. zabilježeno je da su ophodnje UNMO-a uočile da je u cijelom Kninu u granatiranju oštećeno više kuća. Dana 19. kolovoza 1995. ophodnja UNMO-a vidjela je da je u sjeverozapadnom dijelu Knina u granatiranju uništeno šest kuća, 20. kolovoza 1995. ophodnja UNMO-a vidjela je da je u jugozapadnom dijelu Knina u granatiranju uništeno 16 i djelomično uništeno još 16 kuća, a 21. kolovoza 1995., ophodnja UNMO-a, u kojoj je bio i svjedok, vidjela je da je u sjeveroistočnom Kninu oštećeno 16 kuća.⁵³⁴² Dana 23. kolovoza 1995., vođe više timova UNMO-a sastali su se sa Steinarom Hjertnesom i predali mu svoje zaključke,

⁵³³⁶ Kari Anttila, T. 2528-2529, 2578, 2587-2589; P63 (Nalog za obilazak terena radi utvrđivanja štete, 17. kolovoza 1995.); P98 (Podaci UNMO-a o stanovništvu koje je ostalo na području Sektora Jug i o uništenim kućama, 13. rujna 1995.), str. 3.

⁵³³⁷ Tor Munkelien, T. 1507-1508, 1512, 1544-1545, 1689-1690; P70 (Ortofoto karta Knina koju je označio Tor Munkelien), oznaka "PA" obilježava područja koja su svjedok i njegov tim UNMO-a 17. kolovoza 1995. pregledavali tražeći oštećenja nanijeta granatiranjem.

⁵³³⁸ Tor Munkelien, T. 1585, 1690-1691; P64 (Izvješće s privremenom procjenom štete u Kninu, 18. kolovoza 1995.), str. 1.

⁵³³⁹ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 41; Tor Munkelien, T. 1508-1510, 1585-1586; P70 (Ortofoto karta Knina koju je označio Tor Munkelien), oznaka "PA" obilježava područja koja su svjedok i njegov tim UNMO-a 17. kolovoza 1995. pregledavali tražeći oštećenja nanijeta granatiranjem.

⁵³⁴⁰ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 41; Tor Munkelien, T. 1541-1542.

⁵³⁴¹ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 41; Tor Munkelien, T. 1585-1586.

tako da je, prema riječima svjedoka, on najkasnije 23. kolovoza 1995. imao dovoljno informacija koje su ukazivale na to da je privremena procjena štete netočna.⁵³⁴³

1358. **Aleksandar Černjecki** je u svom svjedočenju izjavio da je 25. kolovoza 1995. vidio da su u granatiranju teško oštećene dvije kuće i da je u granatiranju jugozapadnog dijela Knina deset kuća pretrpjelo manja oštećenja.⁵³⁴⁴

1359. **Philip Berikoff** izjavio je da je 31. kolovoza i 1. rujna 1995., s desetnikom Parleom ušao u Knin, obišao mnogo ulica i fotografirao štetu nastalu uslijed granatiranja.⁵³⁴⁵ Berikoff je izjavio da su granate padale po cijelom gradu i da mu se činilo da je puno granata palo na stambena područja ili na trgovačko područje u centru grada, daleko od vojnih ciljeva.⁵³⁴⁶ Međutim, Berikoff je kasnije shvatio da se veliki broj civilnih područja u kojima je vidio štetu od granatiranja u stvari nalazi blizu vojnih ciljeva.⁵³⁴⁷ Vidio je puno kratera, gelera i oštećenih automobila i kuća.⁵³⁴⁸ Berikoff je tada stekao dojam da je granatiranje bilo naselektivno, ali kad je kasnije ponovno pregledao iste informacije o granatiranju zaključio je da granatiranje nije bilo nasumično, već da je upotrijebljena nepotrebna količina granata.⁵³⁴⁹ Berikoff je izjavio da je vidio štetu koja je granatiranjem nanesena željezničkom čvoru, području POL stanice i stambenom području između vojarne Dalmatinskog korpusa/vojarne u Kninu i glavnog skladišta u Kninu, stambenom području u centru grada oko Skupštine i Ministarstva obrane RSK, bolnici (samo nekoliko granata) i neposrednoj okolini, području oko kninske tvrđave, stambenom području sjeverno od POL stanice i tvornice TVIK, rubnom području grada na sjeveru i (drugim) civilnim područjima.⁵³⁵⁰

⁵³⁴² P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 41; Tor Munkelien, T. 1586-1589; P67 (Izvešće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 11-13.

⁵³⁴³ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 42.

⁵³⁴⁴ P205 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 6. prosinca 2007.), par. 18; P67 (Izvešće Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 17.

⁵³⁴⁵ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (w); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 44; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 3; Philip Berikoff, T. 7651-7652, 7703-7704; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 15-16; P751 (Fotografije), str. 6.

⁵³⁴⁶ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (w); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 8, 17, 44; Philip Berikoff, T. 7649-7650, 7708-7709, 7740-7741.

⁵³⁴⁷ P741 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 11. prosinca 2007.), par. 2.

⁵³⁴⁸ Philip Berikoff, T. 7652, 7891; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 15.

⁵³⁴⁹ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 3; P741 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 11. prosinca 2007.), par. 2-3; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 17, 44; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7648-7651, 7676, 7680, 7740, 7911-7912.

⁵³⁵⁰ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 3; P741 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 11. prosinca 2007.), par. 2, 4; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 8, 17, 61-63; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 1; Philip Berikoff, T.

1360. Raspravnom vijeću predočeni su sudskomedicinski dokazi u vezi s tri tijela osoba koje su, kako se navodi, poginule u Kninu 4. i 5. kolovoza 1995.

1361. Tijelo KN01/432B, ekshumirano u ljeto 2001. na kninskom groblju, s odjećom koja se sastojala od svjetloplave košulje dugih rukava, smeđih ili zelenih hlača i jedne lijeve vojničke čizme, bilo je tijelo muškarca visokog oko 1,72-1,88 cm, u dobi između 45 i 65 godina, s povredom nanijetom tupim predmetom na prednjoj desnoj strani oba bedra i na desnoj stražnjoj strani grudnog koša, sa strijelnom ranom na desnom koljenu, sprijeda prema natrag, i s ranom na prednjoj desnoj strani glave, vjerojatno iz vatrenog oružja, za koju je kasnije specijalist sudske medicine konstatirao da je uzrok smrti.⁵³⁵¹ Tijelo KN01/432B identificirano je 28. travnja 2004. kao tijelo Ljubomira Đapića.⁵³⁵² Prema izvješću Zavoda za sudsku medicinu u Zagrebu od 28. travnja 2004. i na osnovi podataka koje je dala njegova kći, Ljubomir Đapić, Srbin, državljanin Jugoslavije, rođen 1. travnja 1933., umro je u Kninu 5. kolovoza 1995. od posljedica strijelne rane glave.⁵³⁵³

1362. Tijelo u stadiju raspadanja KN01/422B obilježeno brojem 402, približne dužine 1,80 metara, pronađeno u Kninu 18. kolovoza 1995. s crnom vunenom vestom i crnom košuljom, identificirano je kao tijelo Ankice Tomić, rođene 27. ožujka 1948., i zakopano na gradskom groblju Knin.⁵³⁵⁴ Tijelo KN01/422B, koje je u ljeto 2001. ekshumirano na kninskom groblju, s metalnom pločicom s brojem "402", ostacima hlača i bijelog grudnjaka, bilo je tijelo žene približne visine 1,58-1,72 metra, u dobi između 40 i 60 godina, s ranom od gelera u predjelu zdjelice, desno, straga, koja je vjerojatno nanesena post mortem.⁵³⁵⁵ Tijelo KN01/422B identificirano je 28. travnja 2004. kao tijelo Ane Tomić.⁵³⁵⁶ Prema izvješću Zavoda za sudsku medicinu u Zagrebu od 28. travnja 2004. i na osnovi podataka koje je dala njezina kći, Ankica Tomić,

7616-7617, 7697-7700, 7704-7709, 7883; P746 (Fotografija Knina iz zraka s označenim lokacijama), željeznička postaja označena je slovom F, POL stanica označena je s G, vojarna Dalmatinskog korpusa slovom H, Skupština je označena slovom I, civilna područja slovima J do Q; P749 (Fotografije), str. 1-7, 9-18, 20-27; P750 (Fotografije mjesta pogodaka granata u Kninu), str. 1-18.

⁵³⁵¹ P1621 (Zapisnik o obdukciji, KN01/432B, 23. srpnja 2001.), str. 1-5, 7-8, 11-14, 16, 19; P1256 (Fotografije leševa i kostiju), str. 3; P1904 (Fotografija lubanje, KN01/432B); P1905 (Fotografija lubanje, KN01/432B); P1906 (Fotografija mjesta ekshumacije, KN01/432).

⁵³⁵² P2006 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na novom groblju u Kninu, i u Gračacu).

⁵³⁵³ P2095 (Prijava činjenice smrti za Ljubomira Đapića, 28. travnja 2004.), str. 66-68.

⁵³⁵⁴ P1433 (Podaci o lešu KN01/422B, identifikacijski broj 402, s fotografijom).

⁵³⁵⁵ John Clark, T. 14167-14168; P1633 (Zapisnik o obdukciji, KN01/422B, 25. srpnja 2001.), str. 1-5, 8, 10-13, 16; P1256 (Fotografije leševa i kostiju), str. 11; P1918 (Fotografija kosti, KN01/422B).

⁵³⁵⁶ P2006 (Popis identificiranih osoba ekshumiranih na novom groblju u Kninu, i u Gračacu).

Srpkinja, državljanka Jugoslavije, rođena 27. ožujka 1948., umrla je u Kninu, 4. kolovoza 1995., a uzrok smrti nije utvrđen.⁵³⁵⁷

1363. Tijelo u stadiju raspadanja obilježeno brojem 485, dužine oko 1,70 m, preuzeto 18. kolovoza 1995. iz Odjela za patologiju bolnice Knin, identificirano kao tijelo Nikole Grujića i pokopano na gradskom groblju Knin.⁵³⁵⁸ Raspravno vijeće smatra da u sudskomedicinskim dokazima nije utvrđen uzrok smrti Nikole Grujića. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati njegovu smrt u vezi s protuzakonitim napadom na civile i civilne objekte u Kninu.

1364. Raspravno vijeće smatra da sudskomedicinskim dokazima nije utvrđen uzrok smrti Nikole Grujića i Ankice Tomić. Sudskomedicinski dokazi ukazuju na to da je Ljubomir Đapić umro od posljedica strijelne rane glave. Nema dovoljnih dokaza o okolnostima pod kojima je Ljubomir Đapić ubijen ni o tome tko ga je ubio. Predočeni dokazi ne uspostavljaju vezu između to troje preminulih i granatiranja Knina 4. i 5. kolovoza 1995. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati smrt Nikole Grujića, Ankice Tomić i Ljubomira Đapića u vezi s navodnim protupravnim napadom na civile i civilne objekte u Kninu.

1365. Raspravno vijeće će prvo razmotriti intenzitet granatiranja Knina 4. i 5. kolovoza 1995., a zatim metode i sredstva korištena tijekom napada. Pred Raspravnim vijećem svjedočio je relativno velik broj svjedoka koji su bili u Kninu kada je grad granatiran 4. i 5. kolovoza 1995. Ti su svjedoci u svojim svjedočenjima dosljedno izjavili da je prvo, vrlo žestoko granatiranje počelo u 05:00 sati 4. kolovoza 1995. Prema riječima nekoliko svjedoka, između ostalog Lesliea, Dreyera i Hilla, intenzivno granatiranje trajalo je do jedan i pol ili dva sata. Većina svjedoka izjavila je da se povremeno granatiranje slabijeg intenziteta nastavilo s prekidima tijekom jutra i poslijepodneva i da je trajalo otprilike do ponoći. Berikoff, Roberts i Hill su vidjeli da je oko ponoći nastupilo kratko razdoblje topničke paljbe jačeg intenziteta.

1366. Svjedoci su također na temelju svojih zapažanja procijenili koliko je granata palo na Knin u različitim razdobljima. Te procjene se u velikoj mjeri razlikuju i kreću se od 200-300 projektila u vremenu od 05:00 do 10:00 sati, kako je navedeno u obavještajnom izvješću SVK D389, do gotovo 30.000 projektila u razdoblju od 05:00 do 08:00 sati, kako je izjavio Al-Alfi. Raspravno vijeće smatra da je pod pritiskom koji stvara

⁵³⁵⁷ P2104 (Prijava činjenice smrti za Ankicu Tomić, 28. travnja 2004.), str. 22-24.

topnička paljba i kad su topnički udari brojni, teško utvrditi njihov točan broj. Većina svjedoka imala je slabu, ili nikakvu, topničku obuku i iskustvo. Osim toga, topnički projektili koji su padali izvan samog grada možda su se mogli čuti i u Kninu. U vezi s tim, Raspravno vijeće ima u vidu svjedočenje Martija, koji je izjavio da je iz jedne kuće u Potkonju, koje je od Knina udaljeno oko dva kilometra, čuo kako granate padaju na Knin. Raspravno vijeće dalje napominje da su Dawes, Dijkstra i Hill izjavili da su se iznenadili kad su vidjeli da je šteta koju su vidjeli u Kninu nakon 5. kolovoza 1995. manja nego što su očekivali s obzirom na to koliko je topničkih projektila po njihovom mišljenju palo na Knin.

1367. Raspravnom vijeću je predložena samo ograničena količina dokaza u vezi s analizama kratera koje su izvedene u Kninu nakon 5. kolovoza 1995., uglavnom putem svjedoka Robertsa, Liboriusa, Munkeliena i Anttile i Vijeće je izrazilo svoju rezerviranost u pogledu pouzdanosti analize kratera koju su izvela dva potonja svjedoka. Kako je Raspravno vijeće konstatiralo gore u tekstu, TS-3, TS-4 i 4. i 7. gardijska brigada izvijestile su da su 4. kolovoza 1995. na ciljeve u Kninu ispalile 600 projektila. Prema procjenama velikog broja svjedoka koji su bili u Kninu, broj projektila znatno je veći. Konstatacije Raspravnog vijeća u vezi s gore opisanim nepotpunim izvještavanjem i pažljiva analiza mjesta udara koja se daje dalje u tekstu ukazuju na to da je broj projektila ispaljenih na Knin veći od broja koji je naveden u izvješćima. Međutim, iz gore navedenih razloga i s obzirom na ograničene dokaze u vezi s analizom kratera koji su Raspravnom vijeću predloženi, Raspravno vijeće ne može definitivno utvrditi koliko više projektila je ispaljeno na Knin nego što je navedeno u izvješćima. Na osnovi topničkih izvješća HV-a i pošto je razmotrilo iskaze svjedoka koji su toga dana bili u Kninu, Raspravno vijeće konstatira da je HV 4. kolovoza 1995. ispalio na Knin najmanje 600 topničkih projektila, od kojih je najmanje 300 ispaljeno tijekom prva dva ili tri sata napada. Osim toga, na osnovi svjedočenja svjedoka koji su bili u Kninu, Raspravno vijeće konstatira da je granatiranje trajalo do ponoći. Konkretno na osnovi svjedočenja Berikoffa, Robertsa i Hilla, Raspravno vijeće konstatira da je granatiranje završilo s kratkim razdobljem intenzivnog granatiranja.

1368. Svjedoci koji su bili u Kninu također su bili dosljedni u svojim svjedočenjima kada su izjavili da je granatiranje ponovno počelo oko 05:00 sati 5. kolovoza 1995., sa žestokim granatiranjem na početku. Granatiranje je zatim postalo sporadično i prestalo

⁵³⁵⁸ P1450 (Podaci o lešu, identifikacijski broj 485, s fotografijom), str. 1.

između 11:00 sati i podneva. Raspravno vijeće napominje da su TS-3, TS-4 i 4. i 7. gardijska brigada 5. kolovoza 1995. na Knin ispalile, kako su izvijestili, oko 300 topničkih projektila. Daljnji dokazi ukazuju na to da je Knin 5. kolovoza 1995. gađan i iz minobacača. Na osnovi strukture topništva HV-a i njegovog sustava izvještavanja, Raspravno vijeće pretpostavlja da se takva minobacačka paljba ne bilježi u topničkim izvješćima iz dokaznih predmeta. Međutim, s obzirom na ograničene dokaze u vezi s analizom kratera koji su predloženi Raspravnom vijeću i nedostatak drugih pouzdanih dokaza o tome koliko je još projektila eventualno ispaljeno, Raspravno vijeće konstatira, na osnovi topničkih izvješća HV-a i pošto je razmotrilo svjedočenja svjedoka koji su toga dana bili u Kninu, da je tijekom napada koji je počeo u 05:00 sati 5. kolovoza 1995. i trajao do otprilike podneva toga dana, na Knin ispaljeno najmanje 300 topničkih projektila, od čega je najmanje 100 ispaljeno tijekom prvog sata napada.

1369. Što se tiče primijenjenih metoda i upotrijebljenih sredstava, Raspravno vijeće napominje da su Hills i Dawes izjavili da su ujutro 4. kolovoza 1995. u Kninu zapazili sporadičnu ili vatru "za uznemiravanje". I Forand i Roberts su izjavili da je sporadična i povremena topnička paljba trajala cijeloga dana. Williams je u svom svjedočenju izjavio da je nakon 14:00 sati 4. kolovoza 1995. uočio sporadičnu topničku paljbu, koju je smatrao vatrom "za uznemiravanje". Prema Rajčićevim riječima, TS-3 je oko sat vremena na Knin ispaljivala granate kalibra 130 mm u plotunima od po dvije granate svake tri minute, čime je HV želio omesti koordinaciju, zapovijedanje i planiranje SVK. Zapovjednik TS-3 Goran Mamić zabilježio je u ratnom dnevniku TS-3 da je od 12:30 sati 4. kolovoza 1995. TS-3 svakih 15 minuta po dva puta otvarao paljbu na Knin. Osim toga, TS-4 je izvijestila da je od 15:00 sati 4. kolovoza 1995. na Knin u nepravilnim razmacima ispalila najmanje 18 granata. Rajčić je izjavio da je upotreba topova T-130 milimetara za topničku potporu postrojbama na taktičkoj razini također dovela do prekida u vatrenom djelovanju po vojnim ciljevima u Kninu. Na osnovi zapažanja Hilla, Dawesa, Foranda, Roberta i Williamsa, zajedno s topničkim dnevnicima, Raspravno vijeće konstatira da je 4. kolovoza 1995. HV namjerno ispaljivao topničke projekte na Knin u određenim i, po svemu sudeći, unaprijed definiranim intervalima.

1370. Hill je izjavio da je 4. kolovoza 1995. uočio kako iznad Knina, u zraku, eksplodiraju topnički projektili. Williams je izjavio da je 5. kolovoza 1995., na raskrižju blizu baze UN-a, na njega otvorena minobacačka paljba streljivom koje eksplodira u zraku. Međutim, Berikoff, koji je toga dana također bio na tom raskrižju, izjavio je da je

blizu tog mjesta pala jedna minobacačka mina, ali nije spomenuo paljbu streljivom koje eksplodira u zraku. Rajčić je izjavio da HV tijekom operacije Oluja nije koristio senzorske blizinske upaljače, već samo udarne trenutne upaljače. Nijedan drugi svjedok nije izjavio da je primijetio da je 4. i 5. kolovoza 1995. iznad Knina eksplodiralo topničko streljivo u zraku niti je to zabilježeno u dokumentaciji iz tog razdoblja. U tim okolnostima, Raspravno vijeće se nije uvjerilo da su Hill i Williams točno identificirali topničku paljbu 4. i 5. kolovoza 1995. kao paljbu streljivom koje eksplodira u zraku.

1371. Dawes je izjavio da je 4. kolovoza 1995., dok se vozio s Dreyerom, u jednoj ulici u Kninu vidio 20-30 predmeta, za koje je pretpostavljao da su dijelovi kasetne bombe. Dawes se nije mogao sjetiti gdje su se ti predmeti točno nalazili. Dreyer nije spomenuo te predmete. Raspravno vijeće napominje da Dawes nije stručnjak za prepoznavanje različitih vrsta streljiva i da njegovo svjedočenje ukazuje na to da je on te predmete vidio samo na kratko, iz daljine. Rajčić je izjavio da HV tijekom operacije Oluja nije ni koristio ni imao kasetno streljivo. Nijedan drugi svjedok nije izjavio da je vidio da u Kninu 4. ili 5. kolovoza 1995. eksplodira kasetno streljivo, niti je korištenje takvog streljiva zabilježeno u dokumentaciji iz tog razdoblja. U tim okolnostima, Raspravno vijeće se nije uvjerilo da je Dawes točno identificirao da su 20-30 predmeta, koje je vidio na ulici u Kninu 4. kolovoza 1995., zvončiči iz kasetnog streljiva.

1372. Svjedoci koji su 4. i 5. kolovoza 1995. bili u Kninu svjedočili su i o tome gdje su topnički projektili padali u Kninu. Nekoliko svjedoka navelo je opće značajke granatiranja, na primjer, da su garante padale po cijelom Kninu (Novaković i Mrkšić) ili da je granatiranje, po njihovom mišljenju, bilo neselektivno. Mada Raspravno vijeće nije mišljenja da su takvi opći dojmovi nebitni za utvrđivanje sveukupne slike granatiranja Knina, ono se usredotočilo na dokaze koji sadrže podatke o konkretnim mjestima udara. Veliki broj svjedoka odredio je konkretna mjesta na kojima su uočeni udari označivši ta područja na fotografijama Knina snimljenim iz zraka. Raspravno vijeće smatra da su te oznake aproksimativne. Iz njih nije vidljivo koliko je projektila palo na označena područja niti gdje su projektili točno pali unutar tog označenog područja, osim ako svjedoci to konkretno nisu rekli. Raspravno vijeće je pažljivo razmotrilo te oznake i utvrdilo je, oslanjajući se dijelom na karte P2340 i D1261, koliko su ta mjesta otprilike udaljena od drugih objekata u Kninu. Raspravnom vijeću su predočene i fotografije oštećenja na zgradama u Kninu prouzročenih topništvom,

između ostalog i fotografije snimljene u dijelovima grada koje Berikoff naziva stambenim područjima.

1373. Raspravno vijeće će prvo razmotriti dokaze o udarima uočenim u centru Knina, južno od željezničke pruge koja prolazi kroz centar grada. Na osnovi iskaza Mrkšića, Novakovića i obavještajnog izvješća SVK D389, Raspravno vijeće konstatira da je 4. kolovoza 1995., HV ispalio topničke projekte, uključujući rakete, koji su pali u neposrednoj blizini zapovjedništva SVK (označeno slovom H u P1095). Jedan od tih projektila pao je na parkiralište zapovjedništva SVK i pritom oštetio nekoliko vozila, a drugi su pali na zgrade pokraj i preko puta susjednog Doma armije (označeno slovom I u P1095). Osim toga, na temelju svjedočenja Mrkšića, Novakovića, svjedoka 56, Dawesa, Lesliea, Dangerfielda i Bellerosea, Raspravno vijeće konstatira da je 4. kolovoza 1995., HV ispalio topničke projekte koji su pogodili željezničku postaju (označeno s E8 u D131), koja se nalazi manje od 100 metara sjeverno od zapovjedništva SVK. Na temelju svjedočenja Dawesa, Roberta, Al-Alfija i Novakovića, Raspravno vijeće konstatira da je HV ispalio topničke projekte koji su pogodili zgradu Radio/TV Knin (označeno slovom A u P1095), koja se nalazi manje od 100 metara jugozapadno od zapovjedništva SVK.

1374. Rajčić je identificirao zapovjedništvo SVK, poštu i željezničku postaju kao ciljeve koji su gađani tijekom operacije Oluja. Raspravno vijeće podsjeća da su TS-3, TS-4 i 7. gardijska brigada izvijestile da su 4. kolovoza 1995. na zapovjedništvo SVK, poštu i željezničku postaju ispaljivale granate kalibra 130 milimetara i rakete kalibra 122 milimetra. Sedma gardijska brigada također je izvijestila da je toga dana gađala "S-54", a na temelju karte Ivančica, P2338, Raspravno vijeće smatra da je to područje oko željezničke postaje. To izvješće i konstatacija da su topnički projektili 4. kolovoza 1995. pali na te zgrade ili u njihovoj neposrednoj blizini ukazuju na to da je HV toga dana namjerno granatirao zapovjedništvo SVK, poštu i željezničku postaju. Svjedočenja Dawesa, Roberta i Lesliea ukazuju na to da se ujutro 4. kolovoza 1995. na ulicama u centru grada nalazio mali broj vojnika SVK i pripadnika policije, uključujući i šest vojnika SVK i nekoliko policajaca u stambenom području (označeno slovom B u P984) blizu zgrade Radio/TV Knin.

1375. Štetu prouzročenu topničkim udarima i/ili druga oštećenja na zgradama blizu (otprilike u krugu od 200 metara⁵³⁵⁹) zapovjedništva SVK ili željezničke postaje uočilo je 4. kolovoza 1995. nekoliko svjedoka, između ostalog Berikoff, Leslie, Dreyer (v. P78), Dawes (oznake A, B, D i F u P984), svjedok 54 (oznaka B u P189), svjedok 56, svjedok 6 (oznaka F u P17), Roberts (oznaka C u P682), Dangerfield, Liborius, Bellerose (oznake A i C u P547), Al-Alfi i svjedok 136 (B u P4). Osim toga, na temelju svjedočenja Dawesa, Al-Alfija i Lesliea, Raspravno vijeće konstatira da je 4. kolovoza 1995. neposredno pokraj zapovjedništva SVK ili u krugu od otprilike 200 metara od zapovjedništva (oznaka B u P984) bilo više leševa, od kojih su neki bili u civilnoj odjeći a neki su na sebi imali dijelove vojne uniforme. Na osnovi gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je topničke projekte koji su pali na to područje ispalio HV.

1376. Na osnovi svjedočenja Dreyera i Al-Alfija, Raspravno vijeće konstatira da je 5. kolovoza 1995. HV ispalio topničke projekte koji su pali na centar grada Knina, između ostalog na zgradu Radio/TV Knin ili u njezinoj neposrednoj blizini. Dana 5. kolovoza 1995., TS-3 je izvijestila da je otvorila vatru na zapovjedništvo SVK i poštu. Štetu od topničkih udara i/ili druga oštećenja blizu (u krugu od otprilike 200 metara) zapovjedništva SVK ili željezničke postaje uočili su poslije 5. kolovoza 1995. i drugi svjedoci, između ostalog Luković, Teskeredžić, Widén (C i D u P722, str. 10), Roberts (I, M, N, K u P681) i Berikoff (F, M i L u P746), a o tim oštećenjima govori se i u izvješću UNCIVPOL-a P228.

1377. Na temelju svjedočenja svjedoka 56 (v. P289, str. 11) i Dreyer (v. P78), Raspravno vijeće konstatira da je HV 4. kolovoza 1995. ispalio topničke projekte koji su pali na raskrižje u centru grada, koje je u D131 označeno s E-15. Rajčić je to raskrižje identificirao kao topnički cilj operacije Oluja. Dana 4. kolovoza 1995., 7. gardijska brigada izvijestila je da je otvorila vatru na "S-15", a Raspravno vijeće, na temelju karte Ivančica, P2338, pretpostavlja da se to odnosi na područje oko tog raskrižja. Taj dokaz ukazuje na to da je HV toga dana namjerno granatirao to raskrižje. Štetu od topničkih udara i/ili druga oštećenja na zgradama blizu raskrižja (u krugu od otprilike 200 metara) 4. kolovoza 1995. uočili su svjedoci, između ostalog Dreyer (v. P78), Dawes (H u P984), Mira Grubor (oznaka 6 u P58), svjedok 6 (oznaka A u P17) i

⁵³⁵⁹ S obzirom na svjedočenja Koningsa, Corna, Rajčića i Lesliea u vezi s preciznošću topničkih oruđa kojima je HV raspolagao u operaciji Oluja, Raspravno vijeće općenito nije u činjeničnim zaključcima

Roberts (oznake B, D i E u P682). Osim toga, na osnovi svjedočenja Roberta i Bellerosea, Raspravno vijeće konstatira da je na području u krugu od oko 200 metara od raskrižja (oznake B1, F i G u P682 i A u P547) bilo više leševa, od kojih su neki bili odjeveni u civilnu odjeću a neki djelomično u vojnu odjeću. Dana 5. kolovoza 1995., TS-4 je izvijestila da je otvorila vatru na to raskrižje. Štetu od topničkih udara i/ili druga oštećenja blizu raskrižja E-15 u D131 (u krugu od otprilike 200 metara) poslije 5. kolovoza 1995. vidjeli su Roberts (O u P681), Widén (J u P722, stranica 10) i Berikoff (N u P746). Na osnovi gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je HV ispalio topničke projekte koji su pali na to područje.

1378. Na temelju svjedočenja Dreyera i Al-Alfija, Raspravno vijeće konstatira da je 5. kolovoza 1995. HV ispalio topničke projekte koji su pali na centar Knina, između ostalog i na zgradu Radio/TV Knina ili u neposrednoj blizini te zgrade. Dana 5. kolovoza 1995., TS-3 je izvijestila da je otvarala vatru na zapovjedništvo SVK i poštu. Štetu od topničkih udara i/ili druga oštećenja blizu zapovjedništva SVK ili željezničke postaje (u krugu od otprilike 200 metara) uočili su poslije 5. kolovoza 1995. i drugi svjedoci, između ostalog Luković, Teskeredžić, Widén (C i D u P722, stranica 10), Roberts (I, M, N, K u P681) i Berikoff (F, M i L u P746), a isto je zabilježeno i u izvješću UNCIVPOL-a, P228.

1379. Raspravno vijeće će sada razmotriti dokaze o granatiranju centra grada, sjeverno od željezničke pruge. Na temelju svjedočenja svjedoka 56 i svjedoka 6, Raspravno vijeće konstatira da je 4. kolovoza 1995., HV ispalio topničke projekte koji su pali na policijsku postaju i kuće u krugu od 20 metara od policijske postaje (oznake K i F u P289, stranica 10, nekoliko oznaka plavom bojom na stranici 11). Na temelju intervjua koji je Martić dao medijima, D1449, i zapažanjima o udarima Widéna (F u P722, stranica 10) i Stiga Markera Hansena (jedno od četiri područja označeno s III u P1293) od 6. i 7. kolovoza 1995., Raspravno vijeće konstatira da su topnički projektili 4. kolovoza 1995. pali u neposrednoj blizini Martićevog stana.

1380. Rajčić je identificirao policijsku postaju i stan Milana Martića kao ciljeve na koje je tijekom operacije Oluja otvarana vatra. TS-3 i TS-4 izvijestile su da su 4. kolovoza 1995. otvarale vatru na policijsku postaju i na stan Milana Martića. Ta izvješća i konstatacija da su 4. kolovoza 1995. topnički projektili pali u neposrednoj blizini tih zgrada ukazuju na to da je HV toga dana namjerno granatirao policijsku postaju i stan

dalje specificiralo konkretna mjesta udara u krugu od 200 metara od relevantnih objekata.

Milana Martića. Sedma gardijska brigada izvijestila je da je 4. kolovoza 1995. otvorila vatru na područje "desno od mosta S-16". Raspravno vijeće pretpostavlja da se oznaka S-16 odnosi na kodnu kartu Ivančića (P2338), na kojoj je kao S-16 zaokruženo područje koje se nalazi otprilike između Sjeverne vojarne i Vojarne Senjak, na kojem se nalazila policijska postaja.

1381. Štetu od udara topničkih projektila i druga oštećenja na zgradama blizu (u krugu od otprilike 200 metara) policijske postaje i stana Milana Martića primijetili su 4. kolovoza 1995., kao i poslije tog datuma, svjedoci, među kojima su bili Dangerfield (oznaka A u P697), Boucher (A, E i K u P1179), Mira Grubor (4 i 10 u P58), Widén (G, H i F u P722, stranica 10), Dreyer (G u P78, uključujući udare višecijevnih bacača raketa, v. P79), Berikoff (P u P746), Roberts (koji je na lokaciji označenoj slovom D na P300 pronašao dvije cijevi raketa) i Liborius (koji je izjavio da je na putu za Južnu vojarnu iz zgrade PMEZ-a vidio oštećene zgrade neposredno prije glavnog željezničkog mosta u Kninu). Na temelju gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je HV ispalio topničke projekte koji su pali na to područje.

1382. Na temelju svjedočenja svjedoka 56 (v. P289, stranica 11), Dreyera (v. P78), Mrkšića i obavještajnog izvješća SVK, D389, Raspravno vijeće konstatira da je HV ispalio topničke projekte koji su 4. kolovoza 1995. pali unutar kruga Sjeverne vojarne. Rajčić je izjavio da je Sjeverna vojarna bila topnički cilj na koji je otvarana vatra tijekom operacije Oluja. Dana 4. kolovoza 1995., TS-3 i 4. i 7. gardijska brigada izvijestile su da su otvarale vatru na Vojarnu Slavko Rodić, odnosno Sjevernu vojarnu.

1383. Osim toga, Maria Teresa Mauro je svjedočila o intenzivnom granatiranju 4. kolovoza 1995., nedaleko od škole u kojoj je ranije vidjela vojnu opremu, i to područje je privremeno označila u D955. Raspravno vijeće podsjeća na svoju konstataciju da se 4. kolovoza 1995. kod škole nalazilo minobacačko odjeljenje SVK, što je u P1095 označeno slovom F, i s obzirom na sličnosti u dokazima, pretpostavlja da se svjedočenje Marie Terese Mauro odnosi na područje u blizini te škole. Jermolajev je izjavio da je jedna granata pogodila njegovu kuću (označeno slovom A u P96), koja je bila smještena između te škole i Sjeverne vojarne. Mira Grubor je izjavila da je vidila kako topnički projektili padaju odmah sjeverno od škole (v. oznaku 11 u P58). Na temelju svjedočenja Marije Terese Mauro, Mire Grubor i Jermolajeva, Raspravno vijeće konstatira da je HV ispalio topničke projekte koji su pali u krugu od 200 metra od škole, između ostalog i na područje sjeverno od škole označeno brojem 11 u P58. Rajčić je identificirao livadu

neposredno sjeverno od te škole kao cilj nazvan "bolnica", na koji je TS-4, kako se navodi, otvarala vatru 4. kolovoza 1995. Taj dokaz upućuje na to da je HV 4. kolovoza 1995. namjerno gađao Sjevernu vojarnu i livadu koja se navodi kao cilj "bolnica". Dana 5. kolovoza 1995., TS-4 i 4. i 7. gardijska brigada izvijestile su da su otvarale vatru na Sjevernu vojarnu.

1384. Na temelju svjedočenja svjedoka 6, Dawesa, Stiga Markera Hansena, Liboriusa, Mrkšića, izvješća UNCIVPOL-a P228 i obavještajnog izvješća SVK, D389, Raspravno vijeće konstatira da je HV 4. kolovoza 1995. ispalio topničke projekte koji su pogodili tvornicu TVIK (označeno slovom O u P1095) u Kninu. Osim toga, na temelju svjedočenja svjedoka 6 i Novakovića, Raspravno vijeće konstatira da su topnički projektili pali i na Vojarnu Senjak i u njezinu neposrednu blizinu (označeno slovom D u P1095). Rajčić je izjavio da su tvornica TVIK i Vojarna Senjak bile topnički ciljevi na koje je otvarana vatra tijekom operacije Oluja. TS-4 je izvijestila da je 4. kolovoza 1995. otvorila vatru na tvornicu TVIK. U topničkim izvješćima HV-a od 4. kolovoza 1995. ne spominje se otvaranje vatre na Vojarnu Senjak. TS-4 je izvijestila da je vatru na Vojarnu Senjak otvorila 5. kolovoza 1995.

1385. Nekoliko svjedoka izjavilo je da su 4. kolovoza 1995. uočili štetu od topničkih udara i/ili druga oštećenja na stambenom području, koje se gotovo u cijelosti nalazi u krugu od 200 metara sjeverno od tvornice TVIK i POL stanice (koja je, prema Berikoffovim riječima bila skladište goriva) i 200 metara istočno od Vojarne Senjak. Među tim svjedocima bili su Dreyer (oznaka H u P78), Dawes (v. P984), Berikoff, Liborius, Dijkstra (oznaka "stambeno" u P430) i Dangerfielda (A u P697). Štetu od topničkih udara i druga oštećenja poslije 5. kolovoza 1995. na tom području također su uočili Teskeredžić, Marker Hansen (jedno od četiri područja označeno je kao III u P1293) i Berikoff. Na temelju gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je HV ispalio topničke projekte koji su pali na ta područja. Raspravno vijeće ima u vidu Dawesovo svjedočenje da je nekoliko pripadnika specijalne jedinice policije RSK, koji se nazivaju Minđušarima, i četiri kamiona SVK s lakše ranjenim vojnicima prošlo tim područjem ujutro 4. kolovoza 1995. i provezlo se cestom, pokraj Vojarne Senjak, POL stanice i tvornice TVIK (v. oznake u P985 i D864).

1386. Raspravno vijeće će sada razmotriti dokaze o udarima granata u sjeveroistočnom dijelu Knina. Raspravno vijeće napominje na početku da Rajčić nije identificirao nijedan topnički cilj na području sjeverno i istočno od cilja "bolnica" u Kninu. Ni u

jednom topničkom izvješću HV-a ne spominje se vatreno djelovanje po ciljevima u tom sjeveroistočnom dijelu Knina.

1387. Na temelju Robertsovog svjedočenja u vezi s njegovim zapažanjima iz razdoblja poslije 8. kolovoza 1995., Raspravno vijeće konstatira da je 4. i 5. kolovoza 1995. jedan topnički projektil oštetio kuću koja se nalazila u stambenom području, oko 300 metara istočno od Sjeverne vojarnje i otprilike 350 metara sjeveroistočno od policijske postaje (označeno slovom L u P681). Ta lokacija graniči s područjem koje je na kodnoj karti Ivančića označeno sa S-16. Sedma gardijska brigada izvijestila je da je 4. kolovoza 1995. gađala "desno od mosta S-16". Na temelju gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je HV ispalio projekte koji su oštetili kuću koju je identificirao Roberts.

1388. Marker Hansen je izjavio da su 4. kolovoza 1995., topnički projektili pali na područje 20 metara od zgrade PMEZ-a (označeno slovom I u P1293) i na kuće koje se nalaze oko 100 metara od zgrade PMEZ-a. Dawes je izjavio da su 4. kolovoza 1995., granate⁵³⁶⁰ pale na oklopni transporter, ispred i iza njega, kojim je prolazio ispred zgrade PMEZ-a, kao i na parkiralište zgrade PMEZ-a. Granatiranje na tom području Dawes je opisao kao žestoko i intenzivno i izjavio je da je na to područje palo oko 40 projektila. Liborius je izjavio da je 4. kolovoza 1995. vidio da je najmanje jedna granata pala na polje jugozapadno od zgrade PMEZ-a, uslijed čega su geleri oštetili zgradu PMEZ-a, i da je 7. i 8. kolovoza 1995. izvršio analizu četiri kratera koji su bili između 40 i 200 južno metara od zgrade PMEZ-a. Na temelju svjedočenja Markera Hansena, Liboriusa, Dawesa i Hendriksa, Raspravno vijeće konstatira da je 4. kolovoza 1995. HV ispalio topničke projekte koji su pali u neposrednoj blizini zgrade PMEZ-a. Na osnovi konkretno Dawesovog opisa tog granatiranja, Raspravno vijeće konstatira da je ispaljeno oko 40 granata. Osim toga, na temelju Dawesovog svjedočenja, Raspravno vijeće konstatira da su uz cestu, blizu zgrade PMEZ-a bila dva leša. Na temelju gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je topničke projekte koji su pali na to područje ispalio HV. Raspravno vijeće napominje da se zgrada PMEZ-a nalazi oko 300 metara od najbližeg od topničkih ciljeva koje je identificirao Rajčić, to jest, od livade koja je određena kao cilj "bolnica".

⁵³⁶⁰ Raspravno vijeće napominje da je Dawes u svom svjedočenju izjavio da su, po njegovom mišljenju, ti projektili bili minobacačke granate, a ne rakete, jer rakete proizvode poseban zvuk. S obzirom na razlog za njegovo mišljenje da su to bile minobacačke granate i na to da Dawes nema posebno topničko

1389. Novaković i Marker Hansen izjavili su da su 4. kolovoza 1995. topnički projektili pali na područje u neposrednoj blizini bolnice (v. jedno od četiri područja označeno kao III u P1293). Mira Grubor je izjavila da su projektili pali na područje bolnice, gdje se ona nalazila. Mira Grubor je također vidjela kako projektili padaju na područja blizu bolnice (označeno brojevima 7 i 9 u P58). Oštećenja nanosena topništvom na bolnici i/ili blizu bolnice uočili su Bellerose, Berikoff, Leslie, Flynn i Hill u razdoblju od 4. do 7. kolovoza 1995. Konkretno, Bellerose je izjavio da je jedan ugao bolnice izgledao kao da ga je pogodila granata. Berikoff je uočio tragove granatiranja na zidu bolnice i nekoliko tragova granatiranja na okolnim livadama (označeno slovom Q u P746). Flynn je vidio trag samo jednog direktnog udara na bolnici, koji je prouzročio manje oštećenje. Leslie nije vidio nijedno direktno oštećenje na zgradi, ali je vidio gelere koji su je pogodili i smatra da su prozori popucali od udara u blizini. Hill je također vidio razbijeno staklo, ali nije vidio da je zgrada direktno pogođena. Raspravno vijeće je razmotrilo svjedočenje Ellebyja i izvješće UNCIVPOL-a, P228, i iz oba dokaza proizlazi da bolnica i područje južno od bolnice nisu bili ili su bili samo djelomično oštećeni. Usprkos tome, na temelju detaljnijih zapažanja drugih svjedoka koji se navode u ovom paragrafu, Raspravno vijeće konstatira da je 4. i/ili 5. kolovoza 1995., HV ispalio topničke projekte koji su pali u neposrednoj blizini bolnice u Kninu. Mira Grubor nije navela koliko je udara uočila. S obzirom na to da dokazi ukazuju na to da je oštećenje na tom području bilo ograničeno, Raspravno vijeće konstatira da je HV ispalio najmanje četiri projektila koji su pali u neposrednoj blizini bolnice, od kojih je jedan pao dovoljno blizu da njegova eksplozija prouzroči oštećenje na zgradi bolnice. Raspravno vijeće napominje da je bolnica udaljena oko 450 metara od najbližeg od topničkih ciljeva koje je Rajčić identificirao, konkretno od livade koja je određena kao cilj "bolnica". Dana 7. kolovoza 1995., jedna medicinska sestra rekla je Flynnu da je u jednom trenutku tijekom operacije Oluja jedan tenk SVK otvarao vatru bolnicu s položaja vrlo blizu bolnice i da je vatra uzvraćena. Raspravno vijeće napominje da nema drugih dokaza koji potvrđuju da se kod bolnice 4. ili 5. kolovoza 1995. nalazio tenk SVK. Mira Grubor, koja je oba dana bila u bolnici, nije se sjećala da je u gradu vidjela ijedno vozilo SVK ili grupu vojnika SVK. Osim toga, na temelju zapažanja Bellerosea (v. oznaku B u P547) i Dreyera (v. P78), Raspravno vijeće konstatira da je tijekom operacije Oluja, HV ispalio topničke projekte koji su pali blizu

iskustvo, Raspravno vijeće smatra da on u svom svjedočenju misli na topovske, odnosno minobacačke granate, za razliku od raketa.

kninskog groblja, oko 700 metara sjeverno od najbližeg od topničkih ciljeva koje je identificirao Rajčić, konkretno livada koja je određena kao cilj "bolnica".

1390. Raspravno vijeće je saslušalo svjedočenja nekoliko svjedoka, između ostalog, Mire Grubor, Dawesa, Berikoffa, Bellerosea, Lesliea i Novakovića, u vezi s ranjenim i preminulim civilima i pripadnicima SVK u bolnici. Smatra se da su te osobe ranjene ili preminule od posljedica granatiranja. Leslie, Forand, Bellerose i Berikoff također su izjavili da su 4. kolovoza 1995. u Kninu, pri čemu ne navode točnu lokaciju, vidjeli leševe u civilnoj odjeći i vojnim uniformama. Na osnovi svjedočenja ne može se utvrditi gdje su u Kninu, ili negdje drugdje, bile te osobe u trenutku zadobivanja rane ili pogibije uslijed topničkih udara.

1391. Raspravno vijeće će sada razmotriti dokaze o topničkim udarima na istočnim rubovima Knina i južnim dijelovima Knina blizu baze UN-a. Na temelju svjedočenja Dawesa i Dreyera, Raspravno vijeće konstatira da je HV ispalio topničke projekte koji su pali na područje istočno od Knina (v. označeno područje u P78 i područje koje je u P984 označeno slovom J), koje je obuhvaćalo željezničko skladište goriva označeno slovom R u P1095. Raspravno vijeće napominje da je to područje najmanje 350 metara udaljeno od najbližeg od ciljeva koje je identificirao Rajčić, naime od tvornice TVIK. Osim toga, na osnovi svjedočenja Dawesa i Dreyera, Raspravno vijeće konstatira da je ujutro 4. kolovoza 1995. topničkim projektilom uništen jedan policijski automobil i da su ubijena dva policajca. Raspravno vijeće napominje da se Dreyerova oznaka te lokacije, F u P78, nalazi znatno sjevernije od Dawesove oznake iste lokacije, I u P984. Raspravno vijeće konstatira da se policijski automobil nalazio sjeveroistočno od tvornice TVIK, ali ne može utvrditi konkretnu lokaciju.

1392. Na temelju svjedočenja Lesliea, Raspravno vijeće konstatira da je HV ispalio topničke projekte koji su pali na objekt protuzračne obrane SVK jugoistočno od baze UN-a, koji je u D131 označen sa C4. Raspravno vijeće napominje da to nije bio topnički cilj koji je Rajčić identificirao ili u vezi s kojim je u topničkim izvješćima uvrštenim u spis zabilježeno da je HV po njemu vatreno djelovao. Osim toga, na temelju svjedočenja Dawesa, Dreyera, Dijkstrae, Dangerfielda, Berikoffa, Widéna, Williamsa i Robertsa, Raspravno vijeće konstatira da je 4. i 5. kolovoza 1995., HV ispalio topničke projekte koji su pali blizu baze UN-a, između ostalog na raskrižje nedaleko od baze UN-a ili u njegovoj blizini (područje koje je u P722 označeno slovom E, stranica 10, i slovom H u P681), i na prazno polje ispred baze (u P430 označeno brojem 6, slovom J u

P746 i zelenom bojom u P928). Dijkstra je izjavio da je 4. kolovoza 1995. jedno neodređeno vrijeme nakon 08:00 sati po jedna granata padala na to prazno polje svakih 15-20 minuta, dok je Berikoff izjavio da je na to polje palo nekoliko projektila. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su na to polje u različita vremena ujutro 4. kolovoza 1995. pala najmanje tri topnička projektila. Raspravno vijeće napominje da se sjeverozapadni rub tog polja nalazi oko 200 metara južno od samostana Sv. Ante.

1393. Na temelju svjedočenja Dawesa, Berikoffa, Bellerosea, svjedoka 136 i izvješća UNMO-a, D5, Raspravno vijeće konstatira da su ujutro 4. kolovoza 1995. dva do četiri vojnika SVK postavila protutenkovske mine ispred baze UN-a, koje je UN ubrzo nakon toga uklonio. Na temelju svjedočenja Williamsa i Dawesa, Raspravno vijeće konstatira da je oko 06:00 sati 5. kolovoza 1995., pokraj baze UN-a kroz Knin prošlo osam tenkova SVK, jedan oklopni transporter i jedan kamion, koji su otišli dalje u smjeru sjevera. Prema dva članka iz novina od 5. kolovoza 1985., Leslie je rekao da su srpski tenkovi uzvraćali vatru ispred baze UN-a. Međutim, Leslie se u sudnici nije mogao sjetiti da li su ti srpski tenkovi bili ispred baze UN-a ni je li u člancima točno citiran. Raspravnom vijeću nisu predloženi drugi dokazi koji ukazuju na to da se 5. kolovoza 1995. ijedan tenk SVK nalazio blizu baze UN-a, osim onih koji su rano ujutro prošli kroz grad. Stoga Pretresno vijeće ne može samo na osnovi dva novinska članka definitivno utvrditi da li je neki srpski tenk ispred baze UN-a 5. kolovoza 1995. uzvraćao vatru.

1394. Prema D89, izvješću o stanju Sektora Jug, u 18:15 sati 5. kolovoza 1995., SVK je iz Strmice prema Kninu ispalio dvanaest topničkih projektila. Raspravno vijeće smatra da to izvješće ukazuje samo na to da su projektili ispaljeni na šire područje Knina. Svjedoci koji su bili u Kninu dosljedno izjavljuju da je granatiranje Knina prestalo prije ili oko podneva 5. kolovoza 1995. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi u vezi s granatama koje su te večeri pale na Knin. Raspravno vijeće stoga ne može samo na osnovi D89 utvrditi jesu li ti projektili ispaljeni na Knin ili samo u smjeru Knina, kao ni gdje su ti projektili pali.

1395. Raspravno vijeće je saslušalo svjedočenja nekoliko svjedoka o incidentu od 5. kolovoza 1995. u kojem je topnički projektil ubio skupinu ljudi blizu baze UN-a. Svjedočenja o veličini skupine i o tome tko je u njoj bio razlikuju se. Berikoff je izjavio da je 5. kolovoza 1995., između 08:00 i 09:00 sati, jedna minobacačka mina pala na

glavno raskrižje ispred baze UN-a, uslijed čega je poginulo pet ljudi: tri vojnika SVK i dvoje civila. Berikoffovo svjedočenje o sastavu skupine potvrđuje izvješće Operacija UN-a za obnovu povjerenja za 4.-7. kolovoza 1995. Williams je toga dana, kratko iza 08:30 sati, vidio leševe na toj lokaciji. Međutim, prema Williamsovim riječima, samo su dvojica poginulih bili u uniformama SVK, dok su ostala tri bili civili. Williamsovu izjavu o sastavu skupine potkrepljuje izvješće UNCIVPOL-a o stanju za 6. kolovoza 1995. I Berikoff i Williams su izjavili da je šesta osoba koja je ležala na toj lokaciji umrla od strijelnih rana. Prema Williamsovim riječima, ta je osoba kod sebe imala dokumente na osnovi kojih je identificirana kao Ljubomir Đapić. Njihovo svjedočenje o šestom tijelu potvrđuju sudskomedicinski dokazi o tijelu Ljubomira Đapića. Dreyer, koji je promatrao incident s jednog mjesta u zgradi UN-a, izjavio je da je oko 10:00 sati minobacačkom paljbom koja se postepeno korigirala ubijeno pet civila. Dawes, koji je bio prisutan kad su tijela stavljana u vreće za leševe, izjavio je da je toga jutra minobacačkom minom ubijeno sedam osoba i da tijela nisu izgledala kao tijela vojnika, već kao tijela zemljoradnika u poznim pedesetim godinama. Na osnovi ovih svjedočenja, Raspravno vijeće konstatira da je 5. kolovoza 1995., između 08:00 i 10:00 sati, jedna minobacačka mina ubila skupinu od pet ljudi, u kojoj su bili dva ili tri pripadnika SVK i dva ili tri civila. Osim toga, na temelju svjedočenja Berikoffa i Williamsa, Raspravno vijeće konstatira da je, dok su stavljali tijela u vreće za leševe, jedan minobacački projektil pao 25 metara od mjesta na kojem su bili.

1396. Ma temelju dokaza ne može se utvrditi iz kojeg smjera je otvorena minobacačka vatra. Raspravno vijeće smatra da su se do 08:00 sati 5. kolovoza 1995., postrojbe HV-a dovoljno približile Kninu da bi im baza UN-a bila u dometu minobacača. Međutim, Raspravnom vijeću su također predloženi dokazi koji ukazuju na to da je prethodnog dana, 4. kolovoza 1995., oko 06:00 sati, SVK ispalio jedan minobacački projektil i jednu tromblonsku minu sa svog objekta kod Južne vojarne, koji su pali unutar baze UN-a. Osim toga, dokazi ukazuju na to da je uvečer 4. kolovoza 1995., zapovjedništvo SVK i većina vojnika SVK napustila Knin i krenula na sjever, i da je Mrkšić zapovjedio SVK da brani Knin s brda iznad grada, odakle se mogao gađati Knin i zaustaviti daljnje napredovanje hrvatskih snaga. S obzirom na Mrkšićevu zapovijed i činjenicu da je SVK 4. kolovoza 1995. koristio minobacače i da nema dokaza u vezi s analizom kratera, Raspravno vijeće ne može donijeti definitivni zaključak o tome koje su snage ispalile

minobacački projektil koji je pao ispred baze UN-a između 08:00 i 10:00 sati 5. kolovoza 1995.

1397. Raspravnom vijeću su predloženi i dokazi koji ukazuju na to da su se snage SVK nalazile u Kninu 4. kolovoza 1995. Leslie je izjavio da su u Kninu 4. kolovoza 1995. cijelog dana bili prisutni srpski vojnici. Marker Hansen je izjavio da su 4. kolovoza 1995. kroz Knin prošli pripadnici SVK. I Leslie i Dangerfield su izjavili da su se vojnici SVK i tenkovi povlačili kroz Knin poslije 17:00 sati i uvečer 4. kolovoza 1995. Berikoff je izjavio da je 4. kolovoza 1995., dok se vozio od bolnice do stana načelnika stožera u Kninu, na nespecificiranoj lokaciji vidio kako je jedan vojnik SVK ispalio raketu iz ručnog bacača raketa na njegov oklopni transporter. Vidio je također kako na dva ili tri kontrolna punkta dežuraju lako naoružani vojnici SVK.

1398. Raspravno vijeće će dalje razmotriti navodni protupravni napad na civile i civilne objekte u Kninu u poglavlju 5.8.2 (i), dalje u tekstu.

4.4.4 Grad Benkovac

1399. Raspravnom vijeću su relevantni dokazi u vezi s navodima o protupravnim napadima na civile i civilne objekte u Benkovcu predloženi putem svjedočenja brojnih svjedoka, kao i na temelju vojne i druge dokumentacije.

1400. Dana 2. i 3. kolovoza 1995., Gotovina, Rajčić i Firšt zapovjedili su da se formira TS-5 sastava pet topova kalibra 130 milimetara, dvije haubice kalibra 203 milimetra, tri haubice D-30 kalibra 122 milimetra i jedan samovodni višecijevni bacač raketa kalibra 122 milimetra.⁵³⁶¹ Rajčić i Firšt su izdali zapovijed da se zapovjedno mjesto TS-5 postavi na području Gornjeg Debeljaka, u općini Sukošan. Također su zapovjedili da se paljbena položaja za tri topa kalibra 130 milimetara postave na području Gvozdanke, a da se paljbena položaja za haubice D-30 kalibra 122 milimetra postavi na području Vučjeg Polja, u općini Jasenica. Paljbena položaja za dva preostala topa kalibra 130 milimetara bio je na području Čičhana.⁵³⁶² Firšt je zapovjedio da područje očekivanog djelovanja SVLR-a bude u Rovanjskoj, u općini Jasenice.⁵³⁶³ Prema zapovijedi Firšta i

⁵³⁶¹ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 14; P1201 (Zapovijed Marijana Firšta topništva za napad, 3. kolovoza 1995.), str. 2-3; D970 (Zapovijed Marka Rajčića za napad – Prilog za topništvo, 2. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵³⁶² P1201 (Zapovijed Marijana Firšta topništva za napad, 3. kolovoza 1995.), str. 3; D970 (Zapovijed Marka Rajčića za napad – Prilog za topništvo, 2. kolovoza 1995.), str. 3.

⁵³⁶³ P1201 (Zapovijed Marijana Firšta topništva za napad, 3. kolovoza 1995.), str. 3.

Rajčića, osnovna promatračnica trebala je biti u Skredelovcu, a pomoćna na području Vrčeva, trigonometrijska točka 230. Rajčić i Firšt imenovali su zapovjednika Druge satnije 14. topničkog divizijuna Antu Karduma za zapovjednika TS-5 i zapovjedili mu da formira zapovjedništvo s desetinom veze i jednim do dva operativna časnika iz dijelova u sastavu TS-5.⁵³⁶⁴

1401. Dana 2. kolovoza 1995., Gotovina je zapovjedio TS-5 da pruži potporu snagama OG Zadar u napadu.⁵³⁶⁵ Ta Gotoviniina zapovijed sadržavala je i informaciju da se 92. benkovačka motorizovana brigada SVK razmješta duž crte u općinama Zadar i Šibenik i u Nadinskom Blatu, u općini Benkovac. Treća benkovačka pješadijska brigada SVK razmještala se duž pravca Petrim-Miranje Donje-Kolarina-Morpolaća, u općini Benkovac. Druga pješadijska brigada SVK Đevrske razmjestila se duž pravca Morpolaća i mjesta u općinama Zadar i Šibenik, te u Bosni i Hercegovini.⁵³⁶⁶ Raspravno vijeće upućuje na daljnje relevantne dokaze s Brijunskog sastanka u vezi s prisutnošću vojske u Benkovcu, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.2.2.

1402. Dana 3. kolovoza 1995., Marijan Firšt, načelnik topništva OG Zadar, zapovjedio je TS-5 da ostvari topničku potporu i protuoklopnu borbu postrojbama OG Zadar.⁵³⁶⁷ Firšt je topničko-raketnoj skupini zapovjedio da žestokim topničkim udarima razbija, neutralizira i uništava borbeni raspored neprijatelja na taktičkoj i operativnoj razini. Težište topničkih udara trebalo je biti na glavnom smjeru napada snaga HV-a prema Gračacu i Debelom Brdu u općini Gospić.⁵³⁶⁸ Firšt je TS-5 izdao zadaću i da onemogući dovođenje svježih snaga neprijatelja iz smjerova Gračac-Obrovac i Bruška u općini Benkovac-Benkovac, te da neutralizira topničke položaje neprijateljskih bitnica i neprijatelju uništi centre veze i zapovjedna mjesta. TS-5 je osim toga bila zadužena da osigura bokove postrojbama 1. borbenog ešalona u napadu i da pod topničke udare stavi gradove Benkovac, Obrovac i Gračac.⁵³⁶⁹ Firšt je zatim naveo da načelnici topništva operativnih skupina trebaju na svojim razinama sastaviti sve potrebne dokumente za izvođenje napadne zadaće.⁵³⁷⁰

⁵³⁶⁴ P1201 (Zapovijed Marijana Firšta topništvu za napad, 3. kolovoza 1995.), str. 3; D970 (Zapovijed Marka Rajčića za napad – Prilog za topništvo, 2. kolovoza 1995.), str. 3.

⁵³⁶⁵ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 12.

⁵³⁶⁶ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 3.

⁵³⁶⁷ P1201 (Zapovijed Marijana Firšta topništvu za napad, 3. kolovoza 1995.).

⁵³⁶⁸ P1201 (Zapovijed Marijana Firšta topništvu za napad, 3. kolovoza 1995.), str. 3.

⁵³⁶⁹ P1201 (Zapovijed Marijana Firšta topništvu za napad, 3. kolovoza 1995.), str. 4. Raspravno vijeće je odlučilo da se osloni na CLSS-ov prijevod riječi "udare" u dokaznom predmetu P1201, kako je razjašnjen u Zahtjevu da se provjeri engleski prijevod dokaznog predmeta D970 od 12. siječnja 2010.

⁵³⁷⁰ P1201 (Zapovijed Marijana Firšta topništvu za napad, 3. kolovoza 1995.), str. 5.

1403. **Marko Rajčić**, načelnik topništva ZP-a Split u razdoblju od travnja 1993. do lipnja 1996.,⁵³⁷¹ izjavio je da je HV planirao vatreno djelovanje na sljedeće ciljeve u Benkovcu, prema redoslijedu važnosti: Vojarna Slobodan Macura, policijska postaja; raskrižje i još jedna vojarna.⁵³⁷² Prema Rajčićevim riječima, popis bez potpisa i datuma, tajnog naziva Jagoda, u kojem se navode konkretni ciljevi i, u većini slučajeva, lokacije i koordinate, je dokument koji je bio dio baze podataka obavještajnih procjena na osnovi kojih su postrojbe pravile popise ciljeva.⁵³⁷³ Također je izjavio da se popisi mogu koristiti za određivanje koordinata ciljeva koji se eventualno identificiraju tijekom borbe.⁵³⁷⁴ Rajčić je izjavio da taj dokument ranije nije vidio, ali da je vidio popis ciljeva te vrste i formata u obavještajnom odjelu istaknutog zapovjednog mjesta ZP-a Split u Zadru i pretpostavlja da je obavještajni odjel sastavio i taj popis.⁵³⁷⁵ Rajčić je izjavio da su se imena mjesta, odnosno ciljevi s popisa pod tajnim nazivom Jagoda nalazila na području odgovornosti TS-5.⁵³⁷⁶ Rajčić je izjavio da misli da se popis Jagoda odnosi na TS-5, a ne na TS-3 i rekao je da je TS-3 u operaciji Oluja preimenovana u TS-5.⁵³⁷⁷ Zapovjedno mjesto brigade u Vojarni Slobodan Macura i oklopna mehanizovana četa (bez koordinata) 92. motorizovane brigade SVK, u općini Benkovac, nalaze se na popisu Jagoda.⁵³⁷⁸ Popis sadrži još jednu dodatnu bilješku o vojarni u Benkovcu, čije ime se ne navodi, s napomenom “stari” i koordinatama x i y, prema kojima se ta vojarna nalazi na istom mjestu kao i zapovjedno mjesto brigade Vojarna Slobodan Macura.⁵³⁷⁹ Raspravno vijeće pretpostavlja da se ta dva navoda odnose na isti objekt, naime na Vojarnu Slobodan Macura. Osim toga, na popisu se, s napomenom “stari” navode i

⁵³⁷¹ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 1; Marko Rajčić, T. 16236, 16275; P2323 (Službena zabilješka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 1.

⁵³⁷² Marko Rajčić, T. 16306-16308, 17677-17678; P2327 (Karta područja Benkovca koju je označio Rajčić), Vojarna Slobodan Macura označena je s 1, policijska postaja s 2, raskrižje s 3, druga vojarna koja se nalazila na sjeveru označena je s 4; P2435 (Tablični pregled vojarni u ZP-u Split), str. 3; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 9; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 13; D1446 (Karte Benkovca s umetkom u koji su ucrtani ciljevi iz popisa “Jagoda”), str. 3, 5, 7, 9-14; D1447 (Popis ciljeva “Jagoda” TS-3 OG Zadar, 30. srpnja 1995.), str. 13, 27; D1459 (Popis ciljeva OG Zadar, 12. travnja 1995.), str. 6-7; D1460 (Karte Benkovca, Obrovca i Gračaca s umetkom u koji su ucrtani ciljevi iz popisa “Jagoda” i Rajčićevim oznakama), str. 1-2.

⁵³⁷³ Marko Rajčić, T. 17637; D1447 (Popis ciljeva “Jagoda” TS-3 OG Zadar, 30. srpnja 1995.).

⁵³⁷⁴ Marko Rajčić, T. 17648-17649, 17654-17655.

⁵³⁷⁵ Marko Rajčić, T. 17636-17638, 17675.

⁵³⁷⁶ Marko Rajčić, T. 17638.

⁵³⁷⁷ Marko Rajčić, T. 17648-17649, 17654-17655, 17666.

⁵³⁷⁸ D1447 (Popis ciljeva “Jagoda” TS-3 OG Zadar, 30. srpnja 1995.), str. 13-14.

⁵³⁷⁹ D1460 (Karte Benkovca, Obrovca i Gračaca s umetkom u koji su ucrtani ciljevi iz popisa “Jagoda” i Rajčićevim oznakama) str. 1-2; D1446 (Karte Benkovca s umetkom u koji su ucrtani ciljevi iz popisa “Jagoda”), str. 5, 7, 11-14; D1447 (Popis ciljeva “Jagoda” TS-3 OG Zadar, 30. srpnja 1995.), str. 13, 27.

Benkovačko Selo, policijska postaja, vinarija, hladnjača, tvornica ljepila Kepol, skladište hrane Plodine i Vatrogasni dom, koji se nalaze u Benkovcu.⁵³⁸⁰ Te lokacije su na popisu navedene s napomenom “stari”.⁵³⁸¹ Prema Rajčićevom svjedočenju, riječ “stari” uz neki cilj na popisu Jagoda vjerojatno znači da se podatak temelji na starom izvoru informacija; na primjer, cilj 681, Pjevčevo brdo, bio je napušteni paljbena položaj koji je ostavljen u bazi podataka ako ga neprijatelj ponovno zauzme, u kojem slučaju bi HV već imao koordinate.⁵³⁸² U popis Jagoda nisu unesene dimenzije ciljeva, mada je uobičajena praksa bila da se ti podaci unesu za topničke svrhe.⁵³⁸³ Kada se na popisu ciljeva pojavljuje samo ime sela i koordinate, potrebne su daljnje informacije za taktičku i tehničku pripremu cilja, koje su se mogle zatražiti od obavještajnih službi, koje bi zatim potvrdile o kojoj vrsti cilja se radi.⁵³⁸⁴ Svaka postrojba je imala svoj popis ciljeva, s brojevima koji su korišteni za identifikaciju ciljeva u okviru topničke postrojbe; na primjer, na temelju čitanja popisa Jagoda, Rajčić je izjavio da je na tom popisu Vojarni Slobodan Macura dodijeljen broj 491, a na popisu 7. domobranske pukovnije dodijeljen joj je broj 147.⁵³⁸⁵ Benkovac se nalazio u dometu topova HV-a kalibra 130 milimetara koji su bili na paljbena položaju u selu Gornji Debeljak, u općini Sukošan.⁵³⁸⁶ Prema Rajčićevim riječima, TS-5 je tijekom operacije Oluja otvarala vatru na Vojarnu Slobodan Macura u Benkovcu.⁵³⁸⁷

1404. Na karti Poskok-93, koju su potpisali Gotovina i brigadir Milan Mihić, kao ciljevi u Benkovcu navedeni su: Vojarna Benkovac, policijska postaja, “Benkovac selo – sjeverno od grada, borbeni položaj”; i jedan hotel.⁵³⁸⁸

⁵³⁸⁰ D1460 (Karte Benkovca, Obrovca i Gračaca s umetkom u koji su ucrtani ciljevi iz popisa “Jagoda” i Rajčićevim oznakama) str. 1-2; D1446 (Karte Benkovca s umetkom u koji su ucrtani ciljevi iz popisa “Jagoda”), str. 5, 7, 11-14; D1447 (Popis ciljeva “Jagoda” TS-3 OG Zadar, 30. srpnja 1995.), str. 27, 29-30.

⁵³⁸¹ D1447 (Popis ciljeva “Jagoda” TS-3 OG Zadar, 30. srpnja 1995.), str. 27, 29-30.

⁵³⁸² Marko Rajčić, T. 17643-17645.

⁵³⁸³ Marko Rajčić, T. 17649.

⁵³⁸⁴ Marko Rajčić, T. 17709, 17711-17712.

⁵³⁸⁵ Marko Rajčić, T. 17637, 17651-17652; D1447 (Popis ciljeva “Jagoda” TS-3 OG Zadar, 30. srpnja 1995.), str. 13. Raspravno vijeće napominje da je u Rajčićevom svjedočenju u vezi s ovim dokaznim predmetom došlo do greške u prijevodu na engleski jezik, pa je vojarna na popisu ciljeva 7. domobranske pukovnije pogrešno navedena pod brojem 147. Raspravno vijeće će se stoga oslanjati na izvornu verziju na b/h/s-u.

⁵³⁸⁶ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), str. 24; P2322 (Karta na kojoj su prikazani topnički položaji HV-a i sektori paljbe), str. 21; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 9; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 13.

⁵³⁸⁷ Marko Rajčić, T. 17639, 17692-17693.

⁵³⁸⁸ P1273 (Karta akcije Poskok-93), str. 8.

1405. Dana 3. kolovoza 1995., zapovjednik OG Zadar Mladen Fuzul izdao je zapovijed za napadnu operaciju u cilju razbijanja neprijateljskih snaga na prvoj crti frontalnim i bočnim udarima snaga OG Zadar uz jaku topničko-raketnu potporu.⁵³⁸⁹ U zapovijedi je navedeno da je HV na području OG Zadar suočen s dijelom snaga 7. Sjevernodalmatinskog korpusa, konkretno s 4. lakom brigadom Obrovac, 92. motorizovanom brigadom Obrovac i 3. brigadom Benkovac.⁵³⁹⁰ Fuzul je zapovjedio da napad počne u 05:00 sati 4. kolovoza 1995., a 2. bojni 9. gardijske brigade, 112 brigadi HV-a i 134. domobranskoj pukovnji zapovjedio je da uz potporu TRS-5 izvedu napad na područjima određenih sela kako bi razbili neprijateljske snage i zauzeli određene objekte.⁵³⁹¹ Fuzul je zapovjedio da se u postrojbama koje izvode napadna bojna djelovanja formiraju topničke skupine od vlastitih topničkih sredstava, u cilju učinkovitog i preciznog djelovanja po neprijatelju, kako bi se stvorili uvjeti za brzo prodiranje kroz prvu crtu neprijatelja. Tom zapovijedi formirana je topnička skupina TRS-5, u čijem je sastavu bilo pet topova M46 kalibra 130 milimetara iz 14. topničkog divizionara, dvije haubice D-30 kalibra 122 milimetra iz 112. pješačke brigade HV-a i jedan samovozni višecijevni bacač raketa kalibra 122 milimetra. Fuzul je topničkim skupinama zapovjedio da glavnim snagama u napadnim djelovanjima pružaju potporu jakim udarom na prvu crtu neprijatelja, zapovjedno mjesto, centar veze i paljbene položaje topništva i da pod topničku paljbu stave gradove Benkovac i Obrovac.⁵³⁹²

1406. U direktivi Glavnog stožera HV-a za operaciju Oluja od 26. lipnja 1995., navedeno je da je SVK razmjestio svoje lako topništvo i streljivo na nekoliko lokacija na području do deset kilometara iza bojišnice, između ostalog i u vojarni u Benkovcu.⁵³⁹³

1407. Prema zapovijedi za napad od 4. kolovoza 1995., zadaća 134. domobranske pukovnije bila je da sa snagama 134. domobranske pukovnije (2. pješačka bojna) izvede organizirani napad u zoni odgovornosti, na sela Velim, Morpolaća, Biovičino Selo, Vinterinci i Šopot, u općini Benkovac. Zadaća je bila da razbiju snage neprijatelja na prvoj crti obrane zajedno sa 7. pješačkom bojnomo i 113. brigadom HV-a.⁵³⁹⁴ U izvješću

⁵³⁸⁹ P1263 (Zapovijed OG Zadar za napad, 3. kolovoza 1995.), str. 1-4, 17.

⁵³⁹⁰ P1263 (Zapovijed OG Zadar za napad, 3. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵³⁹¹ P1263 (Zapovijed OG Zadar za napad, 3. kolovoza 1995.), str. 3, 5-7.

⁵³⁹² P1263 (Zapovijed OG Zadar za napad, 3. kolovoza 1995.), str. 8.

⁵³⁹³ D956 (Direktiva Glavnog stožera HV-a u vezi s operacijom Oluja, stožerni general Janko Bobetko, 26. lipnja 1995.), str. 1, 3.

⁵³⁹⁴ D1443 (Zapovijed zapovjednika 134. domobranske pukovnije postrojbama za napad, 4. kolovoza 1995.), str. 3.

od 23. kolovoza 1995., koje je, između ostalog, upućeno ZP Split, zapovjednik 134. domobranske pukovnije pukovnik Josip Čerina izjavio je da 4. kolovoza 1995., njegova pukovnija nije dobila potporu OG Zadar, osim granatiranja šireg područja Benkovca bez motrenja i dojave u 05:30 sati sljedećeg sadržaja: "Da li što pada po Benkovcu?"⁵³⁹⁵

1408. **Mile Mrkšić**, zapovjednik Glavnog štaba SVK od svibnja 1995.,⁵³⁹⁶ izjavio je da je prilikom obilaska položaja Benkovac vidio da u gradu nema elemenata borbenog rasporeda jer su svi bili na prednjoj liniji ili na nekoj drugoj liniji obrane.⁵³⁹⁷ U Benkovcu je bila vojarna, ali Mrkšić ne zna je li ona korištena.⁵³⁹⁸ Raspravno vijeće je razmotrilo i svjedočenje ovog svjedoka, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.4.3.

1409. **Kosta Novaković**, koji je tijekom operacije Oluja bio član Glavnog štaba SVK i pomoćnik zapovjednika Mile Mrkšića,⁵³⁹⁹ izjavio je da 4. kolovoza 1995. u Vojarni Slobodan Macura, koja se nalazila na rubu grada Benkovca prema Zadru, nije bilo borbenih postrojbi, ali je bilo postrojbi za logističku potporu, kao što su sanitet, kuhinjsko osoblje, kao i prostorije intendantske službe, i tehnička i krojačka radionica.⁵⁴⁰⁰ Borbenih jedinica nije bilo ni u Domu armije u Benkovcu, gdje je u kolovozu 1995. smješteno nekoliko ranjenih osoba.⁵⁴⁰¹ U centru Benkovca bilo je zapovjedništvo/centar veze 3. brigade, gdje je dežuralo nekoliko ljudi.⁵⁴⁰² Novakoviću nije bilo poznato je li SVK koristio Vatrogasni dom, koji se nalazio izvan grada, blizu željezničke postaje, samostan, poštu ili hotel u Benkovcu.⁵⁴⁰³ Prema Novakovićevim riječima, nekoliko mjeseci nakon siječnja 1993., istaknuto zapovjedno mjesto 7. korpusa SVK nalazilo se u selu Biljane, ali u kolovozu 1995. taj položaj nije više postojao.⁵⁴⁰⁴ Prema Novakovićevim riječima, u gradu Benkovcu nije bilo borbenih postrojbi i najbliža borbena postrojba SVK nalazila se 15-20 kilometara dalje.⁵⁴⁰⁵ Prema izvješćima koja je Mrkšić dobio 4. kolovoza 1995., i koja je dostavio Novakoviću, na

⁵³⁹⁵ P1200 (Izvjestice Josipa Čerine o izvršenju bojne zadaće podneseno ZP-u Split, 23. kolovoza 1995.), str. 2, 8.

⁵³⁹⁶ Mile Mrkšić, T. 18751, 18993.

⁵³⁹⁷ Mile Mrkšić, T. 19057.

⁵³⁹⁸ Mile Mrkšić, T. 19057-19058

⁵³⁹⁹ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 1-2; P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 4-5; Kosta Novaković, T. 11708, 11711, 11775-11776, 11858.

⁵⁴⁰⁰ P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 10; Kosta Novaković, T. 11749-11750; D248 (Karte gradskog područja Benkovca i okolice), str. 3, Vojarna Slobodan Macura označena je s Vojarna "B. Macura".

⁵⁴⁰¹ Kosta Novaković, T. 11750-11751.

⁵⁴⁰² Kosta Novaković, T. 11751; D248 (Karte gradskog područja Benkovca i okolice), str. 3, označeno kao centar veze i zapovjedništvo 3. PBR VRSK.

⁵⁴⁰³ Kosta Novaković, T. 11752, 11917-11918.

⁵⁴⁰⁴ Kosta Novaković, T. 11750.

Benkovac je ispaljeno više od 700 projektila koji su ispaljeni neselektivno, odnosno nisu bili usmjereni na neke konkretne ciljeve.⁵⁴⁰⁶

1410. Dana 25. kolovoza 1995., **Uzelac**, zapovjednik 92. motorizovane brigade SVK, javio je Glavnom stožeru SVK da su 4. kolovoza 1995., u 05:10 sati, hrvatske snage započele borbena djelovanja u smjeru grada Benkovca i istaknutih crta obrane brigade.⁵⁴⁰⁷ Na temelju bljesaka topničke paljbe, Uzelac i drugi odredili su da topništvo djeluje iz smjera Debeljaka, u općini Sukošan. Prema Uzelčevom izvješću, na Benkovac je do 08:00 sati ispaljeno 80 granata, a na prednje crte obrane brigade 100.⁵⁴⁰⁸ Od 14:00 sati nadalje, hrvatske snage intenzivirale su topničku paljbu, osobito iz višecijevnih bacača raketa, i do 16:00 sati na Benkovac i okolicu ispalile su oko 120 raketa i 600-700 raketa na zonu odgovornosti brigade.⁵⁴⁰⁹ U ponoć je zapovjednik 3. pješadijske brigade Đurica izvijestio Uzelca da se povlači na pričuvenu crtu odmah izvan Benkovca, a 5. kolovoza 1995., između 04:00 i 6:45 sati, na Uzelčevu zapovijed, postrojbe su se povukle na pričuvene položaje.⁵⁴¹⁰ U 05:15 sati, Uzelac je napustio zapovjedno mjesto u Biljanama Gornjim, u općini Benkovac, i otišao u vojarnu Benkovac. U 05:25 sati, Uzelac nije pronašao nikoga u logističkom dijelu vojarnje. U 06:00 sati, hrvatske snage otvorile su vatru na Benkovac i zonu odgovornosti brigade, pa je Uzelac izdao zapovijed za povlačenje postrojbi prema Debelom Brdu, u općini Kistanje, Bukovićkom Gaju i Bruškoj, u općini Lisičić.⁵⁴¹¹

1411. Prema operativnom dnevniku Prvog sektora HV-a za razdoblje od 20. lipnja do 20. listopada 1995., u 06:55 sati 4. kolovoza 1995., ljudi su bježali iz Benkovca.⁵⁴¹²

1412. **Dušan Sinobad**, od 1984. do 1995. direktor benkovačke podružnice državnog prijevoznog poduzeća Zagrebački transporti, od 1990. Autotransport Benkovac,⁵⁴¹³ je izjavio da je u 04:00 sati 4. kolovoza 1995., HV počeo granatirati Benkovac.⁵⁴¹⁴ Prema svjedokovim riječima, granatiralo se iz različitih smjerova i granatiranje je trajalo puno

⁵⁴⁰⁵ P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 10.

⁵⁴⁰⁶ Kosta Novaković, T. 11753.

⁵⁴⁰⁷ D828 (Izvješće zapovjednika 92. motorizovane brigade za razdoblje od 4. do 10. kolovoza 1995. podneseno Glavnom štabu SVK, 25. kolovoza 1995.), str. 1, 8.

⁵⁴⁰⁸ D828 (Izvješće zapovjednika 92. motorizovane brigade za razdoblje od 4. do 10. kolovoza 1995. podneseno Glavnom štabu SVK, 25. kolovoza 1995.), str. 1.

⁵⁴⁰⁹ D828 (Izvješće zapovjednika 92. motorizovane brigade za razdoblje od 4. do 10. kolovoza 1995. podneseno Glavnom štabu SVK, 25. kolovoza 1995.), str. 3.

⁵⁴¹⁰ D828 (Izvješće zapovjednika 92. motorizovane brigade za razdoblje od 4. do 10. kolovoza 1995. podneseno Glavnom štabu SVK, 25. kolovoza 1995.), str. 4-5.

⁵⁴¹¹ D828 (Izvješće zapovjednika 92. motorizovane brigade za razdoblje od 4. do 10. kolovoza 1995. podneseno Glavnom štabu SVK, 25. kolovoza 1995.), str. 5.

⁵⁴¹² P2436 (Operativni dnevnik 1. sektora, lipanj-listopad 1995.), str. 1, 6.

⁵⁴¹³ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), str. 1, par. 1-4; Dušan Sinobad, T. 16938.

dulje nego u ranijim prilikama.⁵⁴¹⁵ Sinobad je izjavio da je vidio da su krateri granata puno veći od kratera granata koje su na Benkovac pale prije 4. kolovoza 1995.⁵⁴¹⁶ Svjedok je otišao u svoj ured oko 06:00 sati.⁵⁴¹⁷ Na putu prema uredu vidio je kako su tri - četiri granate pale na stambeno područje Barice, a ne na sam centar.⁵⁴¹⁸ Sinobad je izjavio da su prilikom ranijeg granatiranja iz smjera Biograda granate uglavnom padale na gradski park, a kasnije, nakon par sati, na centar grada.⁵⁴¹⁹ Svjedok je izjavio da je centar grada bio između vojarnje i stambenog naselja Barice.⁵⁴²⁰ Sinobad je vidio da su te tri - četiri granate pale ispred stambene zgrade u naselju Barice, odmah iznad mjesta koje je na karti P2363 označeno slovom A, i oštetile fasadu i prozore.⁵⁴²¹ Sinobad je također vidio kako granate padaju na područje selâ oko grada.⁵⁴²²

1413. Oko 11:00 sati, svjedok je otišao prema svom selu Kolarina, u općini Benkovac, koje se nalazi sedam kilometara jugoistočno od grada Benkovca, da provjeri kako su mu brat, šogorica i otac, te obitelj njegove supruge.⁵⁴²³ Putem je sreo majora Miloša Ostojića, koji mu je rekao da ne ide dalje jer su sva sela u okolici Benkovca cijelo jutro pod granatama.⁵⁴²⁴ Međutim, Sinobad je odlučio produžiti prema Kolarini i kad je stigao do ulaza u selo vidio je da granatiranje još traje.⁵⁴²⁵ Svjedok se zatim vratio u Benkovac.⁵⁴²⁶ Sinobad je izjavio da je granatiranje sela oko Benkovca trajalo cijeloga dana jer je čuo granate, a to su mu rekli i ljudi koji su iz tih sela došli u Benkovac.⁵⁴²⁷ Prema riječima svjedoka, granatiranje stambenih naselja stalo je kad su ljudi iz drugih sela stigli u Benkovac.⁵⁴²⁸ Raspravno vijeće je razmotrilo i svjedočenje ovog svjedoka, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.5.2.

⁵⁴¹⁴ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 14.

⁵⁴¹⁵ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 11, 14; Dušan Sinobad, T. 16944.

⁵⁴¹⁶ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 14.

⁵⁴¹⁷ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 15.

⁵⁴¹⁸ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 15; Dušan Sinobad, T. 16942, 17027-17029.

⁵⁴¹⁹ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 15.

⁵⁴²⁰ Dušan Sinobad, T. 16941, 16943; P2363 (Karta Benkovca koju je označio svjedok), centar grada označen je slovom B.

⁵⁴²¹ Dušan Sinobad, T. 16942-16943, 17027-17029; P2363 (Karta Benkovca koju je označio svjedok), Barice su označene slovom A.

⁵⁴²² P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 17.

⁵⁴²³ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 18; Dušan Sinobad, T. 16944-16945.

⁵⁴²⁴ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 18; D1443 (Zapovijed zapovjednika 134. domobranske pukovnije postrojbama za napad, 4. kolovoza 1995.), str. 3; Dušan Sinobad, T. 16945, 16962.

⁵⁴²⁵ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 19; Dušan Sinobad, T. 16945.

⁵⁴²⁶ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 20.

⁵⁴²⁷ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 23; Dušan Sinobad, T. 16946.

⁵⁴²⁸ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 23.

1414. **Đuro Vukašinić**, Srbin, vršitelj dužnosti zamjenika načelnika Stanice javne bezbjednosti RSK u Benkovcu tijekom operacije Oluja,⁵⁴²⁹ izjavio je da je 4. kolovoza 1995. HV imao topništvo na sljedećim položajima: bojni brod s topom bio je u Dragama, haubice kalibra 130 milimetara u Jankolovici, haubice u Raštanima Gornjim blizu Gorice, u općini Sukošan, haubice u Poličniku, tenkove u Paljuvu, a jedan tenkovski položaj u Podgradini.⁵⁴³⁰ Prema riječima svjedoka, Benkovac je bio oko sedam kilometara od najbliže bojišnice.⁵⁴³¹ Svjedok je izjavio da su ga toga dana oko 05:00 sati probudile eksplozije granata i da je sa svog balkona vidio kako granate nalijeću prema Benkovcu iz svih smjerova.⁵⁴³² Vidio je kako granate padaju na benzinsku crpku, Vatrogasni dom, gdje su se nalazili uredi TO-a (na prvom katu), Sekretarijat narodne obrane, centar za uzbunjivanje i Crveni križ te tvornice Bagat i Kepol.⁵⁴³³ Prema riječima svjedoka, u Vatrogasnom domu nije bilo vojnih postrojbi.⁵⁴³⁴ Svjedok je također izjavio da ni u tvornici Bagat ni u Kepolu kao ni u hladnjači nije bilo vojne proizvodnje.⁵⁴³⁵ Svjedok je izjavio da su benzinska crpka, Vatrogasni dom i dvije tvornice bile smještene u civilnom stambenom naselju.⁵⁴³⁶ Vukašinić je također izjavio da je čuo da granate padaju u smjeru vojarnje u Benkovcu (Vojarna Slobodan Macura), u kojoj se nalazila radionica za popravljivanje oružja i koja je, po njegovom mišljenju, bila jedini vojni objekt u Benkovcu.⁵⁴³⁷ Svjedok je također izjavio da je nazvao policijsku postaju kako bi doznao što se događa i da mu je dežurni i rekao da HV izvodi opći napad. Prema svjedokovim riječima, policajac je radio-vezom i specijalnom telefonskom vezom policije izviješten o hrvatskom napadu. Ljudstvo u rovovima izvijestilo je policajca da vide napredovanje HV-a.⁵⁴³⁸ Svjedok je odmah otišao u policijsku postaju i putem do tamo čuo je kako granatiranje postaje sve

⁵⁴²⁹ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), str. 1, par. 1, 4; Đuro Vukašinić, T. 18533, 18537, 18566.

² D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 2.

⁵⁴³¹ Đuro Vukašinić, T. 18541.

⁵⁴³² D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 2-3.

⁵⁴³³ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 3, str. 8; Đuro Vukašinić, T. 18544-18548, 18574; D1500 (Plan Benkovca), benzinska crpka označena je slovom A, vatrogasni dom slovom B, tvornica Bagat slovom D, a tvornica Kepol je pored nje.

⁵⁴³⁴ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), str. 8; Đuro Vukašinić, T. 18546, 18574; D1500 (Plan Benkovca), vatrogasni dom označen je slovom B.

⁵⁴³⁵ Đuro Vukašinić, T. 18547, 18574-18575; D1500 (Plan Benkovca), hladnjača je označena slovom C, tvornica Bagat slovom D.

⁵⁴³⁶ Đuro Vukašinić, T. 18545-18547, 18575; D1500 (Plan Benkovca), policijska postaja označena je slovom A, vatrogasni dom označen je slovom B, tvornica Bagat slovom D.

⁵⁴³⁷ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 3; Đuro Vukašinić, T. 18574, 18585-18586.

⁵⁴³⁸ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 4.

intenzivnije.⁵⁴³⁹ Vukašinović je vidio i da HV granatira područje Benkovačkog Sela i borovu šumu u Ristićima.⁵⁴⁴⁰ Svjedok je procijenio da je između 05:00 i 07:00 sati na područje dviju tvornica, hladnjače, policijske postaje, vojarne, benkovačke policijske postaje, Benkovačko Selo, zaselak Ristić i borovu šumu palo oko 100 granata.⁵⁴⁴¹

1415. Odmah poslije 07:00 sati, Vukašinović je s jednim mehaničarom iz policijske postaje krenuo prema Zadru da vidi što se događa. Odvezli su se do bojišnice kod Zemunika, gdje se nalazilo zapovjedništvo 2. bataljuna 92. brigade, gdje je razgovarao sa zapovjednikom koji je rekao da su napadnuti i da je HV zauzeo zaselak Gorleš.⁵⁴⁴² Svjedok je napustio Zemunik i oko 08:20 sati stigao do raskrižja puteva za Benkovac, Obrovac i Knin.⁵⁴⁴³ Raskrižje je bilo žestoko napadnuto i stabla su gorjela.⁵⁴⁴⁴ Odmah po dolasku u policijsku postaju Obrovac, svjedok je preko radio-veze čuo kako je netko rekao da su napadnuti. Policajac u postaji rekao je svjedoku da se osoba koja prenosi poruku nalazi na Čelavcu, u općini Lovinac, i da avioni raketiraju Čelavac. Prema riječima svjedoka, RSK je na Čelavcu imala opremu za redovnu i specijalnu radijsku, televizijsku i telefonsku vezu.⁵⁴⁴⁵ Zatim su sve veze u policijskoj postaji prekinute.⁵⁴⁴⁶ Vukašinović se vratio u Benkovac oko 10:33 sati i proveo ostatak dana u policijskoj postaji, stalno pokušavajući doći do još informacija o stanju tako što je telefonom nazivao u vojarnu i civilnu zaštitu. Prema riječima svjedoka, vojarna se koristila kao skladište iz kojega su srpske postrojbe dobivale zalihe. Međutim, njihovo glavno skladište bilo je u Strmici. Vukašinović je također izjavio da je HV brzo zauzeo skladište i presjekao opskrbu.⁵⁴⁴⁷ Oko 16:30 sati ponovno je počelo granatiranje i jedna granata je pala dva metra od policijske postaje i pogodila je biljetarnicu kod stadiona.⁵⁴⁴⁸ Osim toga, prema Vukašinovićevim riječima, jedna granata je pala na

⁵⁴³⁹ D1499 (Đuro Vukašinović, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 4-6.

⁵⁴⁴⁰ D1499 (Đuro Vukašinović, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 5; Đuro Vukašinović, T. 18551-18553; D1501 (Karta šireg gradskog područja Benkovca), pošumljeno područje Ristići označeno je slovom B.

⁵⁴⁴¹ D1499 (Đuro Vukašinović, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 5, str. 8; Đuro Vukašinović, T. 18545, 18547, 18553, 18576-18577; D1500 (Plan Benkovca), benzinska crpka označena je slovom A, hladnjača je označena slovom C, tvornica Bagat označena je slovom D; D1501 (Karta šireg gradskog područja Benkovca), pošumljeno područje Ristići označeno je slovom B.

⁵⁴⁴² D1499 (Đuro Vukašinović, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 7.

⁵⁴⁴³ D1499 (Đuro Vukašinović, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 7; Đuro Vukašinović, T. 18554.

⁵⁴⁴⁴ D1499 (Đuro Vukašinović, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 7; Đuro Vukašinović, T. 18554, 18576.

⁵⁴⁴⁵ D1499 (Đuro Vukašinović, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 9; Đuro Vukašinović, T. 18568.

⁵⁴⁴⁶ D1499 (Đuro Vukašinović, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 9; Đuro Vukašinović, T. 18565.

⁵⁴⁴⁷ D1499 (Đuro Vukašinović, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 10.

⁵⁴⁴⁸ D1499 (Đuro Vukašinović, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 12; Đuro Vukašinović, T. 18577, 18580-18581.

stadion i pogodila klupe za rezervne igrače.⁵⁴⁴⁹ Svjedok je također izjavio da je vidio kako je još deset granata palo na područje Ristića, smješteno oko 800 metara sjeverno od stadiona.⁵⁴⁵⁰ Zaposleni u policijskoj postaji kasnije su rekli svjedoku da je pet ili šest granata palo i na obližnju zgradu srednje škole, koja se nalazi u neposrednoj blizini nogometnog stadiona.⁵⁴⁵¹ Svjedok je procijenio da je između 10:30 i 17:00 sati toga dana, na stadion, na Ristiće, vojarnu i druge gore navedene zgrade palo 30-40 granata.⁵⁴⁵² Raspravno vijeće je razmotrilo i svjedočenje ovog svjedoka, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.5.2.

1416. Vukašinić je izjavio da je veliki broj policajaca RSK bio raspoređen u postrojbe na Dinari i da je jedna postrojba bila razmještena u selo Pridraga.⁵⁴⁵³ Svjedok je izjavio da je vojno zapovjedništvo zatražilo, nakon pada Bosanskog Grahova, što veći broj pripadnika policije za obranu RSK.⁵⁴⁵⁴ Vukašinić je izjavio da je ujutro 4. kolovoza 1995. načelnik policije Lakić, s ostatkom policajaca, bio na Dinari, blizu Bosanskog Grahova.⁵⁴⁵⁵ Svjedok je također izjavio da su 4. kolovoza 1995., policajci RSK napustili svoje položaje na Dinari i pješke prešli 30 kilometara do Kistanja.⁵⁴⁵⁶ Svjedok je također izjavio da je policija bila jedna od komponenti obrane JNA i da je tako bilo i u vrijeme sukoba od 1991. do 1995.⁵⁴⁵⁷ Vukašinić je izjavio da je SVK policajcima RSK izdala osobno naoružanje, automatske i poluautomatske puške i pištolje.⁵⁴⁵⁸ Svjedok je izjavio da je policijsko naoružanje bilo uskladišteno u zgradi policije u Benkovcu.⁵⁴⁵⁹ Prema riječima svjedoka, sustav veze SVK uništen je u ranim jutarnjim satima 4. kolovoza 1995.⁵⁴⁶⁰

1417. **Svjedok 56**, Srbin, policajac u Kninu od svibnja 1994. do 5. kolovoza 1995.,⁵⁴⁶¹ je izjavio da je u policijskoj postaji u Benkovcu, kao i u obližnjoj katoličkoj crkvi, bio smješten vod Specijalne policije, a da se u predgrađu Benkovca nalazila velika vojarna

⁵⁴⁴⁹ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 12; Đuro Vukašinić, T. 18577-19578, 18580-18581.

⁵⁴⁵⁰ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 12; Đuro Vukašinić, T. 18580.

⁵⁴⁵¹ Đuro Vukašinić, T. 18577-18579.

⁵⁴⁵² Đuro Vukašinić, T. 18580-18581.

⁵⁴⁵³ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 6.

⁵⁴⁵⁴ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 6.

⁵⁴⁵⁵ Đuro Vukašinić, T. 18538.

⁵⁴⁵⁶ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 16; T. 18538

⁵⁴⁵⁷ Đuro Vukašinić, T. 18566.

⁵⁴⁵⁸ Đuro Vukašinić, T. 18567.

⁵⁴⁵⁹ Đuro Vukašinić, T. 18567.

⁵⁴⁶⁰ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 9; T. 18564-18565.

SVK.⁵⁴⁶² Tu su bili i Dom JNA (na glavnoj ulici) i pošta.⁵⁴⁶³ Dva do tri kilometra izvan Benkovca, u Sopotu, bilo je zapovjedništvo 3. pješadijske brigade, smješteno u dvije-tri privatne kuće.⁵⁴⁶⁴ Raspravno vijeće je razmotrilo i svjedočenje ovog svjedoka, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.5.2.

1418. **Bert Dijkstra**, vojni promatrač UN-a u Sektoru Jug od 14. lipnja 1995. do približno 1. prosinca 1995.,⁵⁴⁶⁵ bio je stacioniran u Benkovcu od 14. lipnja do 26. srpnja 1995., i izjavio je da su u to vrijeme oko Benkovca bile stacionirane tri bojne SVK.⁵⁴⁶⁶ U blizini Obrovca bila je 92. brigada SVK, nedaleko od Đevrsaka, u općini Kistanje, nalazila se 2. brigada SVK, a 3. brigada SVK bila je južno od Benkovca, u blizini mjesta Čista Mala. Svaka bojna brojala je 100-200 ljudi. U Donjoj Bruškoj bila je i baza za obuku, koju su, prema riječima svjedoka, koristile Crvene beretke SVK.⁵⁴⁶⁷ Svjedok je tu bazu obišao samo jednom.⁵⁴⁶⁸ Svjedok je izjavio da u samom Benkovcu, koliko je njemu bilo poznato, nije bilo vojnih objekata, ali rekao je da je na cesti Rastević-Zadar, na desnoj strani ceste, gledajući iz smjera Benkovca, bila vojarna u kojoj su stražarili vojnici SVK.⁵⁴⁶⁹ Dijkstra se sjetio da je u Benkovcu, iza njihovog ureda i Vatrogasnog doma, bila policijska postaja.⁵⁴⁷⁰ Svjedok je u Benkovcu vidio vojnike SVK i na temelju onoga što je vidio, činilo mu se da ti vojnici žive u gradu ili blizu grada. Šetali su se sa ženama i djecom, kupovali, sjedili u kavanama ili kafićima i razgovarali s civilima i drugim uniformiranim osobama.⁵⁴⁷¹ Dijkstra je izjavio da nijednom nije vidio da se vojnici kreću gradom kao organizirani vod ili skupina, a najveći konvoj vozila koji je vidio u Benkovcu bio je sastavljen od najviše tri ili četiri kamiona.⁵⁴⁷²

⁵⁴⁶¹ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 1-2; P287 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 18. rujna 2000.), str. 1; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), str. 1, par. 2; P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), str. 1; Svjedok 56, T. 3686.

⁵⁴⁶² Svjedok 56, T. 3538, 3560, 3625-3626; D248 (Karte gradskog područja Benkovca i okolice), str. 3, policijska postaja označena je rječju "policija", crkva rječju "samostan", vojarna SVK s Vojarna "B. Macura".

⁵⁴⁶³ Svjedok 56, T. 3626; D248 (Karte gradskog područja Benkovca i okolice), str. 3.

⁵⁴⁶⁴ Svjedok 56, T. 3627, 3716; D248 (Karte gradskog područja Benkovca i okolice), str. 3.

⁵⁴⁶⁵ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 2; P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 2.

⁵⁴⁶⁶ P428 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 7. prosinca 1995.), str. 2; P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 2, 5-6.

⁵⁴⁶⁷ P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 6.

⁵⁴⁶⁸ Bert Dijkstra, T. 4788-4789.

⁵⁴⁶⁹ P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 7; Bert Dijkstra, T. 4752-4753; P433 (Karta u boji Benkovca, koju je označio Bert Dijkstra); D248 (Karte gradskog područja Benkovca i okolice) vojarna je označena kao "B. Macura".

⁵⁴⁷⁰ P429 (Bert Dijkstra, izjava svjedoka, 12. ožujka 2008.), par. 7; Bert Dijkstra, T. 4754-4757; D248 (Karte gradskog područja Benkovca i okolice), str. 3, je označen vatrogasni dom.

⁵⁴⁷¹ Bert Dijkstra, T. 4757-4759.

⁵⁴⁷² Bert Dijkstra, T. 4757, 4798.

1419. Osim gore navedenih svjedočenja, Raspravno vijeće razmotrilo je i svjedočenje Konstantina Drče, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.8 (Parčić), i svjedočenje Aluna Robertsa, te D737, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.2 (Grad Benkovac), kao i P1125, D956, D970, čiji su prikazi dani u poglavlju 4.4.3.

1420. Na temelju svjedočenja Sinobada, Vukašinića, Drče i dokaznih predmeta P1263 i D828, Raspravno vijeće konstatira da su granate počele padati na Benkovac između 04:00 i 05:10 sati 4. kolovoza 1995. Prema izvješću SVK o borbenom djelovanju, D828, između 05:10 i 08:00 sati 4. kolovoza 1995., na grad Benkovac ispaljeno je oko 80 granata, a između 14:00 i 16:00 sati 4. kolovoza 1995., na Benkovac i okolicu ispaljeno je oko 120 raketa. Vukašinić je izjavio da je između 05:00 i 07:00 sati 4. kolovoza 1995., oko 100 granata palo na grad Benkovac, Benkovačko Selo i zaselak Ristići, i da je toga dana u razdoblju od 10:30 do 17:00 sati, najmanje 30-40 granata palo na razne objekte u Benkovcu. Osim toga, Novaković je izjavio da je prema više izvješća koje je dobio 4. kolovoza 1995., koji nisu uvršteni u spis, na Benkovac ispaljeno više od 700 projektila. Osim toga, dokazni predmet D828 upućuje na to da su u 06:00 sati, 5. kolovoza 1995., na Benkovac ispaljeni projektili. Prema dokaznom predmetu D737, izvješću satnika Grancarića, u 15:30 sati 5. kolovoza 1995., u grad su ušla četiri pripadnika VP i pripadnici drugih postrojbi. Na temelju gore navedenih dokaza i svojih konstatacija u vezi s mjestima udara koji se spominju dalje u tekstu, Raspravno vijeće konstatira da je od približno 05:00 sati 4. kolovoza 1995. do negdje između 06:00 sati i 15:30 sati 5. kolovoza 1995., na Benkovac i njegovu neposrednu okolicu palo najmanje 150 projektila.

1421. Raspravno vijeće će sada razmotriti pitanje tko je ispalio te projekte i koje je oružje pritom korišteno. Prema dokaznim predmetima P1125, D970, P1201 i P1263, TS-5 OG Zadar izdana je zapovijed da u 05:00 sati 4. kolovoza 1995. otvori topničku paljbu na Benkovac. Prema izvješću 134. domobranske pukovnije, P1200, dana 4. kolovoza 1995., OG Zadar granatirala je šire područje Benkovca. Na temelju zapovijedi P1125, P1201, P1263 i D970, Raspravno vijeće konstatira da je u sastavu TS-5 bilo najmanje pet topova kalibra 130 milimetara, dvije ili tri haubice D-30 kalibra 122 milimetra, jedan samovozni višecijevni bacač raketa kalibra 122 milimetra i dvije haubice kalibra 203 milimetra. Prema Rajčićevim riječima i dokaznim predmetima P1201 i D970, Benkovac je bio u dometu najmanje dva topa TS-5 kalibra 130 milimetra, koji su bili na položaju u selu Gornji Debeljak, u općini Sukošan. Na temelju

gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je TS-5 ispalila najmanje 150 topničkih projektila o kojima se govori gore u tekstu. Na temelju D828 i dokaza o naoružanju u sastavu TS-5, Raspravno vijeće konstatira da su prije 08:00 sati 4. kolovoza 1995., među tim projektilima bile, između ostalog, granate iz topova kalibra 130 milimetara s položaja u selu Gornji Debeljak u općini Sukošan, otprilike 19 kilometara od Benkovca, i/ili haubica kalibra 203 milimetra, te da su projektili ispaljeni od najkasnije 14:00 do 16:00 sati 4. kolovoza 1995. bile rakete SVLR-a kalibra 122 milimetra.

1422. Raspravo vijeće će sada razmotriti pitanje koje je ciljeve HV identificirao kao prethodno određene ciljeve u gradu Benkovcu i neposrednoj okolici grada. Raspravno vijeće je razmotrilo gore navedene zapovijedi Gotovine, Rajčića i Firšta (P1125, D970, P1201) o stavljanju Benkovca pod topničku paljbu, u kojima nije konkretno navedeno koje ciljeve treba gađati. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i Fuzulovu zapovijed, P1263, o stavljanju Benkovca pod topničku paljbu. Raspravno vijeće je razmotrilo i izvješće 134. domobranske pukovnije, P1200, u kojem se navodi da je 4. kolovoza 1995., OG Zadar bez motrenja gađala šire područje Benkovca i u kojem se ne navode konkretni ciljevi. U istom izvješću zabilježena je i sljedeća poruka poslana toga dana u 05:30 sati: "Da li što pada po Benkovcu?". Raspravno vijeće će u poglavlju 5.8.2 (i) razmotriti trebaju li se zapovijedi za napade tumačiti kao zapovijedi u kojima je grad Benkovac kao takav identificiran kao cilj.

1423. U vezi s konkretnim planiranim ciljevima u Benkovcu, Raspravno vijeće, na temelju Rajčićevog svjedočenja zaključuje da je HV planirao paljbenu djelovanje na Vojarnu Slobodan Macura, policijsku postaju i raskrižje u Benkovcu. Raspravno vijeće također napominje da je, u skladu sa zapovijedi Glavnog stožera HV-a, D956, težište topničko-raketne potpore trebalo biti, između ostalog, na neutraliziranju topništva na području Benkovca, uključujući skladišta streljiva i goriva, i na sprečavanju protunapada neprijatelja iz smjera Benkovca. Raspravnom vijeću su predočeni i dokazi iz D1447 i P1273 u vezi s drugim objektima u Benkovcu i okolici koje je HV identificirao prije operacije Oluja. U popisu Jagoda, D1447, nabrojani su sljedeći objekti u Benkovcu i okolici: Vojarna Slobodan Macura, Benkovačko Selo, policijska postaja, vinarija, hladnjača, tvornica ljepila Kepol, Plodine (skladište hrane) i Vatrogasni dom. Osim toga, na karti Poskok P1273 u Benkovcu su kao ciljevi navedeni sljedeći objekti: vojarna Benkovac, policijska postaja, "Benkovac selo – sjeverno od

grada, borbeni položaj”, i jedan hotel. Raspravno vijeće smatra da popis Jagoda i karta Poskok-93 sadrže informacije o objektima u Benkovcu i u neposrednoj okolini grada kojima su HV i njegove topničke postrojbe raspolagale u nekom trenutku prije operacije Oluja. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi koji ukazuju na to jesu li, i za koju svrhu, D1447 i P1273 korišteni u vezi s granatiranjem Benkovca tijekom operacije Oluja.

1424. Raspravno vijeće će sada razmotriti gdje se nalaze prethodno određeni ciljevi i drugi relevantni objekti u Benkovcu. Na temelju svjedočenja Vukašinića, Novakovića, Dijkstre, Rajčića, Robertsa i svjedoka 56, Raspravno vijeće konstatira da je Vojarna SVK Slobodan Macura bila u zapadnom dijelu Benkovca, gdje se na karti P2327 nalazi oznaka 1. Na temelju Rajčićevog svjedočenja, Raspravno vijeće konstatira da se raskrižje koje je bilo određeno kao cilj nalazilo kod oznake 3 na karti P2327. Raspravno vijeće napominje da to raskrižje odgovara lokaciji koja je na popisu Jagoda navedena kao Benkovačko Selo (oznaka 693 u D1460 i D1446).

1425. Raspravno vijeće konstatira, na temelju svjedočenja svjedoka 56 i Vukašinića, da je policijska postaja bila u centru Benkovca, oko 150 metara sjeverno od glavne ulice, otprilike na mjestu naznačenom u D248, stranica 3. Na temelju karata D1460 i D1446, Raspravno vijeće konstatira da se, prema koordinatama za policijsku postaju unesenim u popis Jagoda, policijska postaja nalazila uz glavnu cestu u Benkovcu, oko 150 metara južno od mjesta označenog u D248, stranica 3 (v. oznaku 695 na kartama D1460 i D1446). Ovo upućuje na to da je HV, u nekom trenutku prije operacije Oluja, možda mislio da se policijska postaja nalazi na lokaciji uz glavnu ulicu koja je unesena u popis Jagoda. Raspravno vijeće napominje da lokacija koju je naveo Rajčić, konkretno, mjesto koje je na karti P2327 označeno brojem 2, otprilike obuhvaća lokaciju označenu u D248, stranica 3, i lokaciju navedenu na popisu Jagoda. Budući da nema dodatnih dokaza koji ukazuju na to gdje se, po mišljenju HV-a, u vrijeme operacije Oluja policijska postaja nalazila, Raspravno vijeće će i dalje uzimati u obzir obje identificirane lokacije. Na temelju Vukašinićevog svjedočenja, Raspravno vijeće konstatira da su policajci RSK dobili oružje od SVK i da je ono bilo uskladišteno u policijskoj postaji. Osim toga, usprkos Novakovićevom svjedočenju da on nije znao ništa o tome da je SVK koristio crkvu u Benkovcu, Raspravno vijeće konstatira da se, prema svjedočenju svjedoka 56, blizu policijske postaje nalazila katolička crkva, u kojoj je bio smješten vod Specijalne policije RSK.

1426. Osim toga, na temelju svjedočenja Dijkstre, Vukašinića i Novakovića Raspravno vijeće konstatira da se Vatrogasni dom nalazio u južnom dijelu Benkovca na mjestu koje je na karti D1500 označeno slovom B (v. također D248, stranica 3). Raspravno vijeće na temelju svjedočenja Vukašinića konstatira da su se u tom Domu nalazili uredi TO-a, Sekretarijat narodne obrane, centar za uzbunjivanje i Crveni križ. Na temelju svjedočenja Vukašinića i Novakovića, Raspravno vijeće konstatira da u Vatrogasnom domu nije bilo vojnih postrojbi SVK. Na temelju Vukašinićevog svjedočenja, Raspravno vijeće također konstatira da su se na lokaciji koja je na karti D1500 označena slovom D nalazile tvornice Bagat i Kepol, na lokaciji koja je na karti D1500 označena slovom C bila je hladnjača, a na lokaciji koja je na karti D1500 označena slovom A bila je benzinska crpka. Na temelju Vukašinićevog svjedočenja i budući da nema nijednog dokaza koji ukazuje da nije tako, Raspravno vijeće konstatira da hladnjača i tvornice Bagat i Kepol nisu korištene za vojnu proizvodnju.

1427. Raspravno vijeće će sada razmotriti koji su objekti ili područja u Benkovcu i okolici pogođeni topničkim projektilima. Procjene udaljenosti između lokacija temelje se na usporedbi karata D1500, D1501, D248, D1446, D1460 i P2363 (zbog mjerila). Raspravno vijeće na temelju svjedočenja Sinobada konstatira da su oko 06:00 sati 4. kolovoza 1995., tri do četiri granate pale ispred stambenih zgrada u stambenom naselju Barice (u P2363 označeno slovom A), pri čemu su na tim zgradama oštećene fasade i prozori. Raspravno vijeće konstatira da se to područje u naselju Barice gdje su pale granate nalazi oko 250 metara jugoistočno od policijske postaje, kako je navedeno na popisu Jagoda, i oko 400 metara jugoistočno od policijske postaje u D248, na stranici 3. Na temelju Vukašinićevog svjedočenja, Raspravno vijeće konstatira da je oko 16:30 sati 4. kolovoza 1995., jedna granata pogodila biljetarnicu na stadionu, koja je od policijske postaje udaljena dva metra, kako je navedeno u D248, na stranici 3, a druga granata je pala na stadion. Na temelju Vukašinićevog svjedočenja Raspravno vijeće također konstatira da je nešto poslije 16:30 sati 4. kolovoza 1995., pet ili šest granata palo na zgradu srednje škole, koja se nalazi u neposrednoj blizini stadiona. Na temelju dokaza ne može se utvrditi u koju su svrhu eventualno korištene stambene zgrade ni jesu li srednja škola i stadion, osim za svoju primarnu namjenu, korišteni i u neke druge svrhe.

1428. Raspravno vijeće je razmotrilo svjedočenje svjedoka 56 koji je, pošto je oko 01:00 sati 5. kolovoza 1995. napustio Knin, stigao u Benkovac i vidio kako gore dvije

kuće. Na temelju tog svjedočenja i s obzirom na gore navedenu konstataciju o tome kada je Benkovac granatiran, Raspravno vijeće konstatira da su te dvije kuće, obje označene slovom X na karti P290, pogođene topničkim projektilima nešto prije nego što je svjedok 56 stigao u Benkovac. Raspravno vijeće konstatira da se jedna od tih kuća nalazila manje od 100 metra zapadno od mjesta gdje je, kako je navedeno na popisu Jagoda, bila policijska postaja, i oko 250 metara jugozapadno od mjesta gdje se policijska postaja nalazila prema karti D248, stranica 3. Druga kuća se nalazila oko 250-300 metara zapadno od mjesta gdje je, prema D248, stranica 3, bila policijska postaja i otprilike isto toliko sjeverozapadno od mjesta gdje se policijska postaja nalazila na popisu Jagoda. Raspravno vijeće dalje napominje da dokazi iz D737 ukazuju na to da je u Benkovcu, u 15:30 sati 5. kolovoza 1995., kad je satnik Grancarić ušao u grad, gorjela jedna zgrada. Mada se Raspravno vijeće uvjerilo da su tu zgradu pogodili topnički projektili, Vijeću nisu predočeni daljnji dokazi koji ukazuju na to gdje se ta zgrada u Benkovcu nalazila. Raspravno vijeće stoga ne može utvrditi gdje se ta zgrada nalazila niti je li ona bila među zgradama koje su gore u tekstu identificirane kao zgrade koje su pogodili topnički projektili.

1429. Na temelju Vukašinićevog svjedočenja Raspravno vijeće konstatira da je između 05:00 i 07:00 sati 4. kolovoza 1995. oko 100 granata palo na sljedeće lokacije: na područje oko tvornica Bagat i Kepol, hladnjaču, benzinsku crpku, Vojarnu Slobodan Macura, policijsku postaju, Benkovačko Selo, zaselak Ristić i borovu šumu u Ristićima (na karti D1501 označeno slovom B). Zaselak Ristići nalazio se oko 800 metara sjeverno od stadiona u Benkovcu i najmanje je, dakle, toliko bio udaljen od mjesta gdje je na karti D248, stranica 3, bila policijska postaja. Nešto poslije 05:00 sati 4. kolovoza 1995., granate su pale oko Vatrogasnog doma. Raspravno vijeće podsjeća da je Vatrogasni dom bio na popisu Jagoda i konstatira da se benzinska crpka nalazila oko 150 metara sjeverozapadno od Vatrogasnog doma. Raspravno vijeće također konstatira da su se benzinska crpka i Vatrogasni dom nalazili najmanje 600 metara jugozapadno od mjesta na kojem se u D248, stranica 3, nalazi policijska postaja i najmanje 500 metara jugozapadno od mjesta na kojem se policijska postaja nalazi na popisu Jagoda. Raspravno vijeće podsjeća da se hladnjača i tvornica Kepol nalaze na popisu Jagoda. Raspravno vijeće dalje konstatira da su se hladnjača i tvornice Bagat i Kepol nalazile najmanje 800 metara južno od mjesta gdje se policijska postaja nalazila u D248, stranica 3, i najmanje 700 metara južno od mjesta gdje je policijska postaja bila na popisu

Jagoda. Raspravno vijeće konstatira da se borova šuma u Ristićima nalazila oko 500 metara zapadno od mjesta gdje je na popisu Jagoda bilo skladište hrane Plodine i raskrižje koje je Rajčić identificirao kao cilj (na popisu Jagoda navedeno kao Benkovačko Selo). Na temelju Vukašinovićevo svjedočenja, Raspravno vijeće također konstatira da je nešto poslije 16:30 sati 4. kolovoza 1995., desetak granata palo na područje Ristića i da je istoga dana, između 10:30 i 17:00 sati, ukupno 30-40 granata palo na područja stadiona, na Ristiće, Vojarnu Slobodan Macura i druge objekte u Benkovcu. Raspravnom vijeću su predloženi dokazi u vezi s tim što su, osim gore navedenih lokacija, ti projektili pogodili. Raspravno vijeće je razmotrilo Novakovićevo svjedočenje u kojem on kaže da je, prema više izvješća dostavljenih 4. kolovoza 1995., veliki broj projektila ispaljen na Benkovac neselektivno, bez gađanja nekih konkretnih ciljeva. Međutim, Raspravnom vijeću nisu predloženi daljnji dokazi u vezi s tim na kojim se informacijama ta izvješća temelje. S obzirom na to, kao i na druge predložene dokaze, Raspravno vijeće ne može ocijeniti vjerodostojnost tih tvrdnji.

1430. Raspravno vijeće će sada razmotriti pitanje prisutnosti vojske i civila u Benkovcu 4. i 5. kolovoza 1995. Raspravno vijeće je razmotrilo svjedočenje Vukašinića, koji je izjavio da se Benkovac nalazio otprilike sedam kilometara od najbliže bojišnice, te svjedočenje Novakovića da u gradu Benkovcu nije bilo borbenih postrojbi SVK i da je najbliža postrojba bila udaljena 15 do 20 kilometara. Ta svjedočenja potvrđuju svjedočenja Roberts i Mrkšića, kao i Fuzulova zapovijed od 3. kolovoza 1995., P1263, Gotovinine primjedbe s Brijunskog sastanka održanog 31. srpnja 1995. i njegova zapovijed od 2. kolovoza 1995., P1125. Na temelju gore navedenih dokaza, i izvješća SVK, D828 (koje pokazuje da u vojarni u Benkovcu nije bilo nikoga iz odjeljenja pozadinske baze), Raspravno vijeće konstatira da je 4. i 5. kolovoza 1995., prisutnost SVK u Benkovcu bila minimalna. Raspravno vijeće upućuje na svoju konstataciju iz poglavlja 4.5.3 (Općina Benkovac) u vezi s prisutnošću civila u Benkovcu 4. i 5. kolovoza 1995. Raspravno vijeće će dalje razmotriti navode o protupravnom napadu na civile i civilne objekte u Benkovcu u vezi s točkom 1 Optužnice u poglavlju 5.8.2 (i) dolje u tekstu.

4.4.5 Grad Gračac

1431. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o protupravnim napadima na civile i civilne objekte u Gračacu predloženi putem svjedočenja više svjedoka, između

ostalog pripadnika Specijalne policije, kao i na temelju dokumentarnih dokaza. Raspravno vijeće je dalo prikaz dokaza u vezi s nacionalnim sastavom grada Gračaca u poglavlju 4.2.7 (Grad Gračac).

1432. **Marko Rajčić**, načelnik topništva ZP-a Split u razdoblju od travnja 1993. do lipnja 1996.,⁵⁴⁷³ izjavio je da je prema njegovom planu TS-5 trebala gađati Gračac, ali da on nije imao nadzor nad provedbom.⁵⁴⁷⁴ Prema Rajčićevim riječima, jedini vojni ciljevi u Gračacu predviđeni planom bila su tri raskrižja i policijska postaja.⁵⁴⁷⁵ Gračac se nalazio u dometu tri topnička oruđa HV-a kalibra 130 milimetra, koja su bila na paljbenim položajima na Gvozdanci, područje Rovanjske, u općini Jasenica, tri topa D30 kalibra 122 milimetra iz Vučjeg Polja, u općini Jasenica, i jedan samovozni višecijevni bacač raketa MB21 kalibra 122 milimetra s područja južnog Velebita.⁵⁴⁷⁶ Ta topnička oruđa bila su pridodana Specijalnoj policiji, pod zapovjedništvom Mladena Markača.⁵⁴⁷⁷ Raspravno vijeće je uzelo u obzir i svjedočenje ovog svjedoka, čiji se prikaz daje u poglavljima 3.1.1 i 4.4.4. Raspravno vijeće je razmotrilo i Červenkovu zapovijed od 29. srpnja 1995., čiji se prikaz daje u poglavlju 3.3.

1433. Na karti Poskok-93, koju su potpisali Gotovina i brigadir Milan Mihić, kao ciljevi u Gračacu navode se benzinska crpka i raskrižja prema Kninu.⁵⁴⁷⁸ Na popisu Jagoda konkretno se navode četiri objekta u Gračacu, točnije, željeznička postaja, prijelaz željezničke pruge preko ceste, tvornica blizu istočnog raskrižja i još jedna tvornica blizu zapadnog raskrižja.⁵⁴⁷⁹

⁵⁴⁷³ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 1; Marko Rajčić, T. 16236, 16275; P2323 (Službena zabilješka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 1.

⁵⁴⁷⁴ Marko Rajčić, T. 16264, 16363, 17683-17684.

⁵⁴⁷⁵ Marko Rajčić, T. 16363, 16365; P2329 (Karta područja Gračaca koju je označio Rajčić); P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 9; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 13; D1460 (Karte Benkovca, Obrovca i Gračaca s umetkom u koji su ucrtani ciljevi iz popisa "Jagoda" i Rajčićevim oznakama), str. 5-6.

⁵⁴⁷⁶ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), str. 24; P2322 (Karta na kojoj su prikazani topnički položaji HV-a i sektori paljbe), str. 15; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 9; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 14.

⁵⁴⁷⁷ Marko Rajčić, T. 16362; P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 9; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 14.

⁵⁴⁷⁸ P1273 (Karta akcije Poskok-93), str. 8.

⁵⁴⁷⁹ D1460 (Karte Benkovca, Obrovca i Gračaca s umetkom u koji su ucrtani ciljevi iz popisa "Jagoda" i Rajčićevim oznakama), str. 5-6; D1447 (Popis ciljeva "Jagoda" TS-3 OG Zadar, 30. srpnja 1995.), str. 32.

1434. **Josip Turkalj**, zapovjednik Antiterorističke jedinice Lučko i zapovjednik topničke jedinice Specijalne policije tijekom operacije Oluja,⁵⁴⁸⁰ izjavio je u svom svjedočenju da mu je u napredovanju prema Gračacu zadaća bila da zauzme položaje s kojih se mogla pružati potpora postrojbama u napadu.⁵⁴⁸¹ Svjedok je za sve topničke skupine izradio plan određenih položaja.⁵⁴⁸² Napad se prema planu trebao izvesti iz pet ili šest smjerova.⁵⁴⁸³ Za svaki smjer određen je po jedan zapovjednik, dvije ili tri specijalne jedinice policije (300-600 pripadnika) i potpora jedne topničke skupine.⁵⁴⁸⁴ Zapovjednici smjerova imali su kodirane karte, bili su u radio vezi sa svojim zapovjednicima topništva i djelovali su, zajedno sa zapovjednicima postrojbi u pratnji, kao i prednji topnički promatrači koji su izvještavali o eventualnim korekcijama vatrenog djelovanja.⁵⁴⁸⁵ Svjedok je izjavio da nije postojao poseban plan prodora, već neka vrsta *ad hoc* plana djelovanja ovisno o okolnostima.⁵⁴⁸⁶ Jedan od zapovjednika smjerova bio je Norac, koji je bio s 9. gardijskom brigadom.⁵⁴⁸⁷

1435. Turkalj je od Odjela za unutarnju kontrolu dobio topografsku kartu s informacijama o potencijalnim ciljevima, kao što su vojni ciljevi, i na temelju te karte odredio je ciljeve koji su se trebali gađati.⁵⁴⁸⁸ Svjedok je duž crte bojišnice i iza nje isplanirao ukupno preko sto ciljeva.⁵⁴⁸⁹ Među ciljevima su bila skladišta, zapovjedna mjesta i mjesta okupljanja.⁵⁴⁹⁰ Svjedok je izjavio da nije imao konkretnih informacija o prisutnosti civila blizu ciljeva, ali na karti je mogao donekle vidjeti koliko su civilna naselja bila udaljena od ciljeva.⁵⁴⁹¹ Svjedok je obavijestio Sačića o ciljevima koje treba gađati i izjavio je da je Markač vjerovao Turkalju i da zbog toga nije bilo potrebe

⁵⁴⁸⁰ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 11, 31; P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 14-15, 34; Josip Turkalj, T. 13541, 13551.

⁵⁴⁸¹ P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 78; Josip Turkalj, T. 13556.

⁵⁴⁸² P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 95-96, 126.

⁵⁴⁸³ P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 79.

⁵⁴⁸⁴ P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 79-80, 96; Josip Turkalj, T. 13700-13701, 13757; V. također D1205 (Červenkova zapovijed prosljeđena u Rakićevu dopisu Ademiju, 29. srpnja 1995.), str. 2.

⁵⁴⁸⁵ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 34; P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 80-82, 89-92; P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 23-24; Josip Turkalj, T. 13597-13598

⁵⁴⁸⁶ P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 81.

⁵⁴⁸⁷ P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 93-94. Ništa u Turkeljevom svjedočenju ne ukazuje na to da je 9. gardijska brigada granatirala Gračac 4. – 5. kolovoza 1995. i Pretresno vijeće ni u drugim dokazima ni u završnim podnescima stranaka u postupku nije pronašlo ništa što bi na to ukazivalo.

⁵⁴⁸⁸ Josip Turkalj, T. 13552, 13554-13555, 13567, 13590-13592, 13702-13703.

⁵⁴⁸⁹ Josip Turkalj, T. 13555.

⁵⁴⁹⁰ Josip Turkalj, T. 13703.

⁵⁴⁹¹ Josip Turkalj, T. 13553-13554, 13568.

provjeravati njegovo mišljenje.⁵⁴⁹² Na ciljeve u dubini, iza bojišnice, djelovalo se s manjim brojem projektila kako bi ih se ometalo, dok se na ciljeve na prvoj crti bojišnice, kao što su neprijateljska uporišta s kojih su bile gađane hrvatske snage, djelovalo s puno više projektila kako bi ih se neutraliziralo.⁵⁴⁹³ Nije bilo pravila upotrebe topništva, nego je svjedok postupao u skladu s taktikom topništva.⁵⁴⁹⁴ Turkalj je u svom svjedočenju izjavio da topništvo djeluje psihološki, tako što demoralizira protivničke snage i širi strah među stanovništvom, osobito na planinskom terenu s dolinama, gdje dolazi do jeke.⁵⁴⁹⁵ Svjedok je izjavio da je dan prije operacije Oluja razgovarao s Markačem, koji mu je rekao da se prilikom odabira ciljeva pobrine da se ne ugroze civili.⁵⁴⁹⁶

1436. Turkalj je u svom svjedočenju izjavio da su rano ujutro 4. kolovoza 1995., jedan ili dva aviona HV-a preletjela preko područja i raketirala repetitor na Čelavcu.⁵⁴⁹⁷ Prema ratnom putu Specijalne policije, to su bila dva MIG-a.⁵⁴⁹⁸ Svjedok je izjavio da je poslije raketiranja repetitora, Sačić izdao zapovijed za napad na Gračac i prodor je počeo.⁵⁴⁹⁹ Snage Specijalne policije napredovale su niz Velebit, prema širem području Gračaca.⁵⁵⁰⁰ Svjedok je izjavio da je on koristio topništvo, uglavnom na području Malog Alana, gdje su se izvodila borbena djelovanja.⁵⁵⁰¹ Na početku operacije gađana je jedna neprijateljska haubička bitnica blizu Svetog Roka, nakon čega je topništvo korišteno samo na zahtjev zapovjednika.⁵⁵⁰² U pratnji svakog zapovjednika bila je po jedna topnička bitnica, u čijem sastavu je bio po jedan višecijevni bacač raketa tipa RAK kalibra 128 milimetara.⁵⁵⁰³ Za topničku potporu tih bitnica nije trebalo Turkaljevo odobrenje, ali, zahtjev za potporu topovima kalibra 130 milimetra mogao je odobriti samo svjedok.⁵⁵⁰⁴

⁵⁴⁹² Josip Turkalj, T. 13552, 13592-13593.

⁵⁴⁹³ Josip Turkalj, T. 13704-13705, 13767.

⁵⁴⁹⁴ Josip Turkalj, T. 13556, 13565-13566.

⁵⁴⁹⁵ Josip Turkalj, T. 13719-13721.

⁵⁴⁹⁶ Josip Turkalj, T. 13567.

⁵⁴⁹⁷ P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 114.

⁵⁴⁹⁸ P1242 (Ratni put SJP-a PU dubrovačko-neretvanske), str. 5.

⁵⁴⁹⁹ P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 114.

⁵⁵⁰⁰ P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 116.

⁵⁵⁰¹ P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 117-118; P1153 (Borbeni put SJP-a PU bjelovarsko-bilogorske od 1991. do 1995.), str. 2-4.

⁵⁵⁰² P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 117-120; Josip Turkalj, T. 13588-13589, 13594, 13716.

⁵⁵⁰³ Josip Turkalj, T. 13594-13595, 13757, 13760.

⁵⁵⁰⁴ Josip Turkalj, T. 13594-13595; V. također D1206 (Izvešće o sudjelovanju Raketno-topničke bitnice PU brodsko-posavske u "Oluji 95", 18. kolovoza 1995.), str. 2.

1437. Turkalj je izjavio da su u civilnim naseljima bila tri cilja na koja je ispaljen vrlo mali broj topničkih projektila kalibra 130 milimetra, otprilike tri ili četiri, samo da bi se taj cilj neutralizirao i kolateralna šteta svela na minimum.⁵⁵⁰⁵ Ta tri cilja bila su zapovjedništvo 9. brigade Gračac, glavno raskrižje i policijska postaja u kojoj su bile smještene neke aktivne operativne snage tog područja.⁵⁵⁰⁶ Višecijevni bacači raketa, koji su, prema riječima svjedoka, korišteni za pokrivanje ciljanog područja, a ne za gađanje nekog preciznog cilja, koristili su se samo za napad na neprijateljsku prvu crtu bojišnice i na područje do dva kilometra iza te prve crte.⁵⁵⁰⁷ Turkalj je prihvatio da je moguće da je prvog dana operacije upotrijebljeno 400 projektila kalibra 128 milimetara i, u svakom slučaju, kako je svjedok izjavio, topništvo je najvećim dijelom korišteno za proboj prve crte obrane.⁵⁵⁰⁸ Svjedok se složio da je oko 15 granata moglo pasti na sam Gračac.⁵⁵⁰⁹ Turkalj je potvrdio da je bilo ciljeva u samom centru Gračaca, kao što su policijska postaja, zgrada općine, željeznička postaja, raskrižje i skladište.⁵⁵¹⁰ Svjedok je izjavio da za Gračac nisu korišteni višecijevni bacači raketa.⁵⁵¹¹

1438. Snage Specijalne policije spuštale su se niz Velebit prilično brzo i stigle su do Malog Alana oko 12:30 do 13:00 sati 4. kolovoza 1995., ali u predgrađe Gračaca ušle su tek u 14:00 sati 5. kolovoza 1995.⁵⁵¹² Budući da su hrvatske snage napredovale prema podnožju Velebita i da je domet topništva Specijalne policije bio ograničen, do prerazmjешtanja topničkih postrojbi topničku potporu morala je pružati topnička postrojba HV-a pridodana Specijalnoj policiji.⁵⁵¹³ Turkalj je ušao u Gračac otprilike šest sati poslije snaga Specijalne policije.⁵⁵¹⁴ Svjedok u Gračacu nije vidio civile i izjavio je da ga je to iznenadilo jer, koliko je on znao hrvatski civili bi, kad je SVK gađao

⁵⁵⁰⁵ Josip Turkalj, T. 13584-13586, 13772-13773.

⁵⁵⁰⁶ Josip Turkalj, T. 13585, 13776.

⁵⁵⁰⁷ Josip Turkalj, T. 13572, 13581-13582, 13602.

⁵⁵⁰⁸ Josip Turkalj, T. 13608, 13706, 13760; P1154 (Markačev zahtjev za popunu snaga upućen Červenku, 5. kolovoza 1995.), str. 1; V. također P1233 (Izvešće SJP-a PU požeške o utrošenom materijalu u operaciji Oluja, 18. kolovoza 1995.), str. 2; P1246 (Izvešće o borbenom djelovanju SJP-a PU požeške, 17. kolovoza 1995.), str. 2; P1247 (Borbeni put SJP-a PU požeške), str. 2.

⁵⁵⁰⁹ Josip Turkalj, T. 13706-13707.

⁵⁵¹⁰ Josip Turkalj, T. 13584-13585, 13707, 13766.

⁵⁵¹¹ Josip Turkalj, T. 13599-13600, 13605.

⁵⁵¹² P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 120-124; Josip Turkalj, T. 13706, 13709; V. također P1153 (Borbeni put SJP-a PU bjelovarsko-bilogorske od 1991. do 1995.), str. 4-5; P1237 (Ratni put SJP-a PU varaždinske), str. 3.

⁵⁵¹³ P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 122-123; Josip Turkalj, T. 13706.

⁵⁵¹⁴ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 33; P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 124.

hrvatska područja, potražili zaklon u skloništu, i ne bi napuštali grad.⁵⁵¹⁵ Svjedok je izjavio da je zbog brzog napredovanja snaga HV-a i Specijalne policije tijekom operacije Oluja Specijalna policija morala provesti operacije pretresa i čišćenja "oslobođenih područja" da bi se pronašli eventualni ostaci neprijateljske vojske.⁵⁵¹⁶ Prema borbenim izvješćima, Markač je bio u Gračacu oko 18:00 sati 5. kolovoza 1995.⁵⁵¹⁷ Raspravno vijeće je razmotrilo i svjedočenje ovog svjedoka, čiji se prikaz daje u poglavlju 3.3.

1439. U operativnom dnevniku Prvog sektora u 05:00 sati 4. kolovoza 1995., zabilježeno je da "130-tke počinju djelovati" u 05:25 sati, i da kreće "130-II po minutu", a u 05:48 sati, da će 130 zaustaviti paljbu.⁵⁵¹⁸ U dnevniku je također zabilježeno da je istoga dana HV u 09:55 sati ispalio četiri granate kalibra 130 milimetara na Gračac, da je u 11:33 sati na Gračac brzom paljbom ispaljeno pet granata kalibra 130 milimetara i da je još osam granata ispaljeno na Gračac u 19:20 sati.⁵⁵¹⁹ U operativnom dnevniku također je zabilježeno da je istoga dana zatraženo da topništvo u 09:00 i 09:05 sati otvori paljbu iz oruđa kalibra 130 milimetara u smjeru Gračaca, a u 11:45 sati zabilježen je zahtjev da se na Gračac ili okolicu Gračaca ispali pet granata.⁵⁵²⁰

1440. Prema dnevniku o kretanju i djelovanju Specijalne policije tijekom operacije Oluja, topnička priprema započela je 4. kolovoza 1995. u 05:15 sati.⁵⁵²¹ U 08:55 sati, Specijalna policija topništvom je gađala Gračac i Medak, u općini Gospić, a u 09:00 sati Specijalna policija gađala je topništvom dva neprijateljska kamiona koja su iz Gračaca išla u Medak.⁵⁵²² U 11:30 sati, Specijalna policija topništvom je gađala Gračac.⁵⁵²³

1441. Dana 4. kolovoza 1995., zapovjednik OG Zadar pukovnik Mladen Fuzul izvijestio je da je topnički napad počeo u 05:07 sati i trajao do 05:46 sati.⁵⁵²⁴ Prema tom izvješću, specijalne jedinice MUP-a imale su potporu topova kalibra 130 milimetara i haubica kalibra 122 milimetra u 1. sektoru, koji je napao Gračac i na području iza crta

⁵⁵¹⁵ Josip Turkalj, T. 13771-13773.

⁵⁵¹⁶ Josip Turkalj, T. 13727-13728; P1153 (Borbeni put SJP-a PU bjelovarsko-bilogorske od 1991. do 1995.), str. 8.

⁵⁵¹⁷ P1153 (Borbeni put SJP-a PU bjelovarsko-bilogorske od 1991. do 1995.), str. 5. P1237 (Ratni put SJP-a PU varaždinske), str.5.

⁵⁵¹⁸ P2436 (Operativni dnevnik 1. sektora, lipanj-listopad 1995.), str. 1, 4.

⁵⁵¹⁹ P2436 (Operativni dnevnik 1. sektora, lipanj-listopad 1995.), str. 5-7.

⁵⁵²⁰ P2436 (Operativni dnevnik 1. sektora, lipanj-listopad 1995.), str. 5-6.

⁵⁵²¹ P2385 (Dnevnik djelovanja Specijalne policije tijekom operacije Oluja), str. 1.

⁵⁵²² P2385 (Dnevnik djelovanja Specijalne policije tijekom operacije Oluja), str. 2.

⁵⁵²³ P2385 (Dnevnik djelovanja Specijalne policije tijekom operacije Oluja), str. 3.

⁵⁵²⁴ D1095 (Dnevno izvješće Mladena Fuzula o borbenom djelovanju, 4. kolovoza 1995.).

bojišnice. Fuzul je izvijestio da su samovozni višecijevni bacač raketa i streljivo stigli kasno, što je oslabilo potporu. Oko 13:00 sati, top kalibra 130 milimetara se zaglavio i kvar je otklonjen oko 18:00 sati. Haubica kalibra 203 milimetra se pokvarila i u vrijeme sastavljanja izvješća još se popravljala. Fuzul je izvijestio da topništvo cijeli dan djeluje po prvoj crti i u dubini neprijateljskog prostora.⁵⁵²⁵

1442. **Dragutin Repinc**, načelnik Uprave za planiranje u Glavnom stožeru HV-a i vještak za vojnu obuku i planiranje,⁵⁵²⁶ u svom svjedočenju je izjavio da je napad Skupnih snaga Specijalne policije počeo prema planu u 05:15 sati 4. kolovoza 1995.⁵⁵²⁷ Postrojbe Specijalne policije djelovale su duž glavnog pravca napada i četiri pomoćna pravca.⁵⁵²⁸ Postrojbama angažiranim na pravcima napada potporu je pružala raketna i topnička paljba, ukupno šest minobacačkih bitnica kalibra 120 milimetara, jedan divizion samovoznih višecijevnih bacača raketa 128/12 M-91, tri topa kalibra 130 milimetara, tri haubice D-30 kalibra 122 milimetra i deset lakih bacača raketa kalibra 107 milimetara.⁵⁵²⁹ Topničku potporu trebale su ojačavati raketno-topničke snage HV-a u jačini jednog voda topova kalibra 130 milimetara, jednog ojačanog voda haubica kalibra 122 milimetra D-30 i jednog 122 mm raketnog sustava GRAD.⁵⁵³⁰ Repinc je u svom svjedočenju izjavio da se 5. kolovoza 1995., napad Skupnih snaga Specijalne policije, uz pomoć topničke potpore, nastavio istim pravcima.⁵⁵³¹ Na temelju obavještajne prosudbe koju je izradio Odjel unutarnje kontrole, a s kojom je načelnik Odjela Ante Šoljić upoznao sve zapovjednike 2. kolovoza 1995., ispred Skupnih snaga Specijalne policije branila se 9. motorizovana brigada čije je zapovjedno mjesto bilo u Gračacu i 3. bataljon 4. lake brigade iz sastava 7. kninskog korpusa.⁵⁵³² Repinc je rekao da su do 11:30 sati 5. kolovoza 1995., Skupne snage Specijalne policije ovladale Gračacom, pri čemu nisu naišle na značajniji otpor.⁵⁵³³ Odmah po zauzimanju Gračaca,

⁵⁵²⁵ D1095 (Dnevno izvješće Mladena Fuzula o borbenom djelovanju, 4. kolovoza 1995.), str. 1.

⁵⁵²⁶ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 1-16; Dragutin Repinc, T. 26661-26665.

⁵⁵²⁷ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 118-119.

⁵⁵²⁸ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 119-121; Dragutin Repinc, T. 26722; D2078 (Zapovijed za napad Skupnim snagama Specijalne policije), str. 1-15.

⁵⁵²⁹ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 119; D2078 (Zapovijed za napad Skupnim snagama Specijalne policije), str. 17-18.

⁵⁵³⁰ D2078 (Zapovijed za napad Skupnim snagama Specijalne policije), str. 18.

⁵⁵³¹ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 129.

⁵⁵³² D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 81, 86; Dragutin Repinc, T. 26706-26707, 26710-26712, 26714.

⁵⁵³³ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 129-131; D2081 (Izvješće načelnika stožera HV-a podneseno predsjedniku Tuđmanu, 5. kolovoza 1995.), str. 1; Dragutin Repinc, T. 26726-26727.

stožer Skupnih snaga premjestio se u zgradu općinskog suda u Gračacu i počeo je raditi u 16:00 sati.⁵⁵³⁴

1443. **Mile Mrkšić**, zapovjednik Glavnog štaba SVK od svibnja 1995.,⁵⁵³⁵ u svom svjedočenju je izjavio da je 29. srpnja 1995. izdao zapovijed zapovjedniku korpusa Specijalne policije da 2. gardijsku brigadu premjesti u Bruvno, u općini Gračac, da spriječe da HV odsiječe korpus i okruži SVK i da spriječi HV da s leđa uđe u Srb.⁵⁵³⁶ Da je Mrkšić tim snagama zapovjedio da odu u Knin ili na Dinaru, one bi morale proći raskrižje na cesti Bruvno-Gračac i zatim skrenuti lijevo u Knin.⁵⁵³⁷ Brigada Gračac štitila je područje Velebita, prema cesti Gospić-Gračac.⁵⁵³⁸ Budući da je brigada Gračac bila razmještena u smjeru Gospića, Mrkšić je bio mišljenja da u gradu Gračacu 4. kolovoza 1995. nije bilo snaga SVK.⁵⁵³⁹ Prema izvješću od 9. kolovoza 1995. zapovjednika 15. korpusa SVK Ševe, hrvatske snage započele su u 05:00 sati 4. kolovoza 1995. topničke napade na uglavnom civilne objekte u naseljenim dijelovima Gračaca i drugim mjestima, i, zajedno s tenkovskom i pješačkom paljbom, po prednjoj crti obrane.⁵⁵⁴⁰

1444. **Kosta Novaković**, koji je tijekom operacije Oluja bio član Glavnog štaba SVK i pomoćnik zapovjednika Mile Mrkšića,⁵⁵⁴¹ u svom svjedočenju je izjavio da u samom Gračacu nije bilo vojnih postrojbi i da se najbliža vojska nalazila oko 10-15 kilometara od grada.⁵⁵⁴² Deveta motorizovana brigada 15. ličkog korpusa bila je razmještena na području Medaka, u općini Gospić, radi zaštite gradova na tom području, između ostalog Gračaca.⁵⁵⁴³ Deveta motorizovana brigada brojala je 1.000 do 1.200 ljudi, a potpora joj je bila 4. laka brigada Obrovac, koja je bila manja i slabije naoružana brigada.⁵⁵⁴⁴

⁵⁵³⁴ D1932, (Izvjestaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 136.

⁵⁵³⁵ Mile Mrkšić, T. 18751, 18993.

⁵⁵³⁶ Mile Mrkšić, T. 18830, 18874, 18915, 18962, 19130; D1510 (Zapovijed Mile Mrkšića zapovjedniku Korpusa specijalnih jedinica, 29. srpnja 1995.).

⁵⁵³⁷ Mile Mrkšić, T. 19130-19131; D1529 (Karta općine Gračac).

⁵⁵³⁸ Mile Mrkšić, T. 18997.

⁵⁵³⁹ Mile Mrkšić, T. 19059.

⁵⁵⁴⁰ D1521 (Izvješće o borbenom djelovanju podneseno Glavnom štabu SVK, Stevo Ševo, 9. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

⁵⁵⁴¹ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 1-2; P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 4-5; Kosta Novaković, T. 11708, 11711, 11775-11776, 11858.

⁵⁵⁴² P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 8, 14.

⁵⁵⁴³ P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 8.

⁵⁵⁴⁴ Kosta Novaković, T. 11960-11961.

1445. **Mile Sovilj**, srpski novinar iz Gračaca,⁵⁵⁴⁵ u svom svjedočenju je izjavio da je čuo eksploziju granate koja je pala na centar grada oko 05:00 sati 4. kolovoza 1995., stotinjak metara od njegovog stana.⁵⁵⁴⁶ Svjedok je izjavio da je čuo kako je tijekom cijeloga dana, do njegovog odlaska tog poslijepodneva u 16:00 sati, na Gračac u intervalima palo oko 15 granata.⁵⁵⁴⁷ Prema riječima svjedoka, granatirano je nekoliko gradskih područja.⁵⁵⁴⁸ Sovilj je u svom svjedočenju izjavio da je 1995. u Gračacu živjelo oko 5.000 ljudi i da je 95 posto njih bilo srpske nacionalnosti.⁵⁵⁴⁹ Osim nekoliko osoba u policijskoj postaji i zgradi Skupštine općine, sve osobe u dobi za vojnu službu i oni koji su mogli nositi pušku bili su mobilizirani i poslani na bojišnicu deset do petnaest dana prije napada, a ostalo je samo civilno stanovništvo.⁵⁵⁵⁰ Mještani su počeli napuštati Gračac tijekom poslijepodneva 4. kolovoza 1995.⁵⁵⁵¹ Prema svjedokovim riječima, u Gračacu nije bilo vojnih objekata ni ciljeva.⁵⁵⁵² Sovilj je izjavio da su neka mjesta kod pogona za obradu metala, koji se nalazi blizu mlina i željezničke postaje u Gračacu, privremeno korištena kao skladište za streljivo i drugu vojnu opremu i da su ondje bile smještene neke manje vojne postrojbe na početku rata 1991., ali nije znao što se s tim dogodilo nakon što je u kasnijim fazama rata crta bojišnice pomaknuta prema Gospiću.⁵⁵⁵³ Svjedok je u svom svjedočenju izjavio da je u zgradi Skupštine općine u Gračacu bio ured TO-a.⁵⁵⁵⁴

⁵⁵⁴⁵ P86 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 22. veljače 2007.), str. 1, par. 1-4; P87 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 23. travnja 2008.), str. 1; Mile Sovilj, T. 2216, 2238-2239; P88 (Karta područja Gračaca koju je označio Mile Sovilj), lokacija "A"; D134 (Mile Sovilj, list s dopunskim informacijama, 18. travnja 2008.), par. 2, 7.

⁵⁵⁴⁶ P86 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 22. veljače 2007.), par. 5; P87 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 23. travnja 2008.), par. 7; Mile Sovilj, T. 2213-2214, 2216-2218, 2247-2248; P88 (Karta područja Gračaca koju je označio Mile Sovilj), svjedokov stan označen je slovom A, a mjesto udara granate slovom B; D134 (Mile Sovilj, list s dopunskim informacijama, 18. travnja 2008.), par. 5.

⁵⁵⁴⁷ P86 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 22. veljače 2007.), par. 6; P87 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 23. travnja 2008.), par. 8; Mile Sovilj, T. 2214-2215, 2239-2241; D134 (Mile Sovilj, list s dopunskim informacijama, 18. travnja 2008.), par. 6.

⁵⁵⁴⁸ P86 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 22. veljače 2007.), par. 6; Mile Sovilj, T. 2214, 2217; P88 (Karta područja Gračaca koju je označio Mile Sovilj), lokacija "C"; D134 (Mile Sovilj, list s dopunskim informacijama, 18. travnja 2008.), par. 5.

⁵⁵⁴⁹ Mile Sovilj, T. 2211-2212, 2241; D134 (Mile Sovilj, list s dopunskim informacijama, 18. travnja 2008.), par. 2.

⁵⁵⁵⁰ Mile Sovilj, T. 2217-2219; P88 (Karta područja Gračaca koju je označio Mile Sovilj), zgrada Skupštine općine označena je slovom D, a policijska postaja slovom E; D134 (Mile Sovilj, list s dopunskim informacijama, 18. travnja 2008.), par. 4.

⁵⁵⁵¹ Mile Sovilj, T. 2219.

⁵⁵⁵² P86 (Mile Sovilj, izjava svjedoka, 22. veljače 2007.), par. 5; Mile Sovilj, T. 2218-2219.

⁵⁵⁵³ Mile Sovilj, T. 2218, 2243-2244, 2249; P88 (Karta područja Gračaca koju je označio Mile Sovilj), željeznički kolodvor označen je slovom F; D135 (Karta Gračaca i okolice koju je označio Mile Sovilj), skladište mlina označeno je slovom A.

⁵⁵⁵⁴ Mile Sovilj, T. 2217, 2245-2246; P88 (Karta područja Gračaca koju je označio Mile Sovilj), zgrada Skupštine općine označena je slovom D.

1446. **Vida Gaćeša**, Srпкиnja iz Gračaca,⁵⁵⁵⁵ u svom svjedočenju je izjavila da ju je u 05:05 sati 4. kolovoza 1995. probudila granata koja je pala blizu njezine kuće.⁵⁵⁵⁶ Pošto je oko 05:15 sati čula zvuk zrakoplova i eksplozije, svjedokinja je upalila radio, ali nije bilo prijema.⁵⁵⁵⁷ Svjedokinja je izjavila da se RTV odašiljač nalazio na Čelavcu, blizu Gračaca.⁵⁵⁵⁸ Svjedokinja je čula da je palo nekoliko granata, između ostalog i zvuk granate koja je pala između njezine kuće i kuće susjeda.⁵⁵⁵⁹ Geleri granata su se odbili od svjedokinjine kuće, oštetili su vanjsku stranu kuće, na unutarnjem zidu je popucala boja i s krova kuće su pali crjepovi.⁵⁵⁶⁰ Svjedokinja se uplašila jer je to granatiranje bilo intenzivnije od onih redovnih (najmanje jednom tjedno) granatiranja Gračaca između 1993. i 1995.⁵⁵⁶¹ Svjedokinja je u 07:00 sati vidjela da gori veterinarska ambulanta, koja se nalazila oko 50-70 metara od njezine kuće, i da se iz smjera skladišta diže dim.⁵⁵⁶² Svjedokinja se sklonila u podrum susjedove kuće s još osam drugih ljudi.⁵⁵⁶³ Kad je između 09:30 i 10:00 sati napuštala Gračac, svjedokinja je izbjegavala određene ulice i centar grada jer su ih granatirali.⁵⁵⁶⁴ Prema svjedokinjinoj procjeni, do njezinog odlaska iz grada, na Gračac je palo oko 100 granata.⁵⁵⁶⁵ Svjedokinja je od 11:00 do 11:30 sati s jedne uzvisine u Vučipolju u općini Gračac vidjela da se Gračac još uvijek granatira, s kratkim pauzama od oko 15 minuta.⁵⁵⁶⁶ Granate su padale na istočni dio Gračaca, oko katoličkog i pravoslavnog groblja, nogometnog igrališta, tvornice kože, svjedokinjine

⁵⁵⁵⁵ P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), str. 1, par. 1.

⁵⁵⁵⁶ P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 5; Vida Gaćeša, T. 2886, 2888-2889, 2898-2899; P192 (Karta područja Gračaca koju je označila Vida Gaćeša), svjedokinjina kuća označena je slovom A.

⁵⁵⁵⁷ P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 9; Vida Gaćeša, T. 2899, 2905, 2917.

⁵⁵⁵⁸ Vida Gaćeša, T. 2905-2906.

⁵⁵⁵⁹ P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 5; Vida Gaćeša, T. 2886; P192 (Karta područja Gračaca koju je označila Vida Gaćeša), svjedokinjina kuća označena je slovom A.

⁵⁵⁶⁰ P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 5.

⁵⁵⁶¹ P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 4 -5, 11; Vida Gaćeša, T. 2889-2892, 2894, 2899.

⁵⁵⁶² P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 6; Vida Gaćeša, T. 2887, 2907; P192 (Karta područja Gračaca koju je označila Vida Gaćeša), veterinarska stanica označena je slovom C, a skladište slovom D.

⁵⁵⁶³ P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 7; Vida Gaćeša, T. 2886-2887; P192 (Karta područja Gračaca koju je označila Vida Gaćeša), kuća susjeda označena je slovom B.

⁵⁵⁶⁴ P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 10; Vida Gaćeša, T. 2902-2905; D185 (Karta Gračaca koju je označila Vida Gaćeša), svjedokinjin put označen je plavom bojom.

⁵⁵⁶⁵ P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 10; Vida Gaćeša, T. 2898-2899.

⁵⁵⁶⁶ P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 12; Vida Gaćeša, T. 2913-2915; P193 (Karta općine Gračac koju je označila Vida Gaćeša), selo svjedokinjinih roditelja označeno je crvenom bojom.

kuće i raskrižja istočno od Gračaca.⁵⁵⁶⁷ Oko 13:00 sati, svjedokinja je ušla u kuću svojih roditelja koja se nalazila odmah ispred Vučipolja, ali i dalje je mogla čuti zvuk eksplozija.⁵⁵⁶⁸ Oko 18:00 sati, jedna žena iz Vučipolja upozorila je svjedokinju da ode iz sela prije noći i rekla joj da ljudi iz Gračaca i okolnih sela napuštaju ta područja.⁵⁵⁶⁹ Mada nisu znali koje im je sljedeće odredište, svjedokinja je s ostalima odlučila napustiti selo zbog straha da će ostati sama noću u Vučipolju i zbog panike koja se stvorila među ljudima oko nje.⁵⁵⁷⁰ Po odlasku iz Vučipolja, na cesti za Sučeviče, u općini Gračac, svjedokinja je vidjela konvoj traktorskih prikolica, automobila, stoke i traktora. U Sučevićima i Srbu u općini Donji Lapac, konvoju se pridružilo još ljudi.⁵⁵⁷¹ Svjedokinja je vidjela da su se neki ljudi iz konvoja pokušali vratiti, što je bilo nemoguće zbog velikog broja ljudi koji su zakrčili put.⁵⁵⁷² Svjedokinja je u svom svjedočenju izjavila da im nitko nije rekao da nekamo idu, već su samo pratili konvoj.⁵⁵⁷³ Svjedokinjinina obitelj nije bila s njom u konvoju i svjedokinja nije znala što se s njima dogodilo.⁵⁵⁷⁴ Svjedokinja je stigla u Srbiju 9. kolovoza 1995.⁵⁵⁷⁵

1447. **Herman Steenbergen**, vojni promatrač UN-a u Timu Gračac od 5. svibnja do 24. listopada 1995.,⁵⁵⁷⁶ u svom svjedočenju je izjavio da su 4. kolovoza 1995., oko 05:00 sati, granate pale na Gračac i eksplodirale blizu kuće u kojoj je boravio.⁵⁵⁷⁷ Steenbergen se prvo sklonio, a potom stao na vrata svoje kuće i čuo kako prelijeću granate i gledao kako geleri pogadaju kuće u ulici.⁵⁵⁷⁸ Geleri su pogodili i njegovu

⁵⁵⁶⁷ P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 12; Vida Gaćeša, T. 2913-2915; P193 (Karta općine Gračac koju je označila Vida Gaćeša); D188 (Fotografija Gračaca iz zraka koju je označila Vida Gaćeša), raskrižje je označeno plavom bojom.

⁵⁵⁶⁸ P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 12; Vida Gaćeša, T. 2912.

⁵⁵⁶⁹ P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 12; Vida Gaćeša, T. 2917.

⁵⁵⁷⁰ P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 13.

⁵⁵⁷¹ P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 15; Vida Gaćeša, T. 2917.

⁵⁵⁷² P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 16.

⁵⁵⁷³ P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 15; Vida Gaćeša, T. 2917.

⁵⁵⁷⁴ P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 16.

⁵⁵⁷⁵ P191 (Vida Gaćeša, izjava svjedoka, 4. travnja 2007.), par. 17.

⁵⁵⁷⁶ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), str. 1, par. 1-5, 7; P517 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. rujna 2007.), str. 1, par. 1; P518 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 10. ožujka 1996.), str. 1; Herman Steenbergen, T. 5408, 5442, 5461-5462; P519 (Steenbergenovo izvješće o incidentu u vezi s opremom izgubljenom u operaciji Oluja, 21. rujna 1995.), str. 1.

⁵⁵⁷⁷ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 20-21; P518 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 10. ožujka 1996.), str. 1; Herman Steenbergen, T. 5419-5420, 5457; P519 (Steenbergenovo izvješće o incidentu u vezi s opremom izgubljenom u operaciji Oluja, 21. rujna 1995.), str. 1; P538 (Karta općine Gračac koju je označio Herman Steenbergen), kuća je označena slovom G.

⁵⁵⁷⁸ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 24; Herman Steenbergen, T. 5422-5423, 5469-5470, 5498; P519 (Steenbergenovo izvješće o incidentu u vezi s opremom izgubljenom u operaciji Oluja, 21. rujna 1995.), str. 1.

kuću.⁵⁵⁷⁹ Granatiralo se u pravilnim razmacima, otprilike svake minute pale bi po dvije granate i to je trajalo oko dva sata.⁵⁵⁸⁰ Svjedok je mislio da gađaju dva raskrižja.⁵⁵⁸¹ Drugi članovi tima UNMO-a koji su živjeli u drugim dijelovima grada izvijestili su Steenbergenu radio-vezom da granate padaju i blizu njihovih kuća.⁵⁵⁸² Oko 07:00 sati, tijekom prvog zatišja u granatiranju, Steenbergenu je vidio kako hrvatski MIG-21 napada centar veze na brdu šest do sedam kilometara zapadno-jugozapadno od Gračaca.⁵⁵⁸³ Steenbergenu je svom timu zapovjedio da se jave u ured UNMO-a i dok se vozio prema uredu vidio je više kratera od granata, kojih je, između ostalog, bilo i na cesti.⁵⁵⁸⁴ Granatiranje je ponovno počelo oko 08:00 sati i trajalo je oko dva sata, nakon čega se njegov tim, po primitku zapovijedi za evakuaciju iz kninskog zapovjedništva Sektora Jug, odveo u 11:00 sati do baze Jordanskog bataljuna III u Štikadi, u općini Gračac.⁵⁵⁸⁵ Putem do tamo su na cesti Štikada-Gračac, dva do tri kilometra od Gračaca, vidjeli skupine srpskih vojnika koji su se pješke povlačili s bojišnice.⁵⁵⁸⁶ Po dolasku u bazu, Tim Gračac je otišao u zaklon pa mu je praćenje situacije bilo ograničeno.⁵⁵⁸⁷ Između 12:00 i 14:20 sati, čuli su paljbu iz smjera Malog Alana u općini Lovinac.⁵⁵⁸⁸ Između 14:00 i 17:00 sati čuli su 15 topničkih udara na grad Gračac.⁵⁵⁸⁹ Dana 5. kolovoza 1995., Steenbergenu je vidio kako skupina vojnika SVK prelazi preko grebena

⁵⁵⁷⁹ P516 (Herman Steenbergenu, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 24; Herman Steenbergenu, T. 5498.

⁵⁵⁸⁰ P516 (Herman Steenbergenu, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 21; Herman Steenbergenu, T. 5465-5466.

⁵⁵⁸¹ P516 (Herman Steenbergenu, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 22; Herman Steenbergenu, T. 5419; P536 (Karta općine Gračac koju je označio Herman Steenbergenu), raskrižje je označeno slovima D i E; P537 (Karta općine Gračac koju je označio Herman Steenbergenu, digitalni format), raskrižje je označeno slovima D i E.

⁵⁵⁸² P516 (Herman Steenbergenu, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 25-26; P517 (Herman Steenbergenu, izjava svjedoka, 18. rujna 2007.), par. 17.

⁵⁵⁸³ P516 (Herman Steenbergenu, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 27.

⁵⁵⁸⁴ P516 (Herman Steenbergenu, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 28; Herman Steenbergenu, T. 5498; P519 (Steenbergenuovo izvješće o incidentu u vezi s opremom izgubljenom u operaciji Oluja, 21. rujna 1995.), str. 1.

⁵⁵⁸⁵ P516 (Herman Steenbergenu, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 10, 32, 34-35; P518 (Herman Steenbergenu, izjava svjedoka, 10. ožujka 1996.), str. 1; Herman Steenbergenu, T. 5409; P519 (Steenbergenuovo izvješće o incidentu u vezi s opremom izgubljenom u operaciji Oluja, 21. rujna 1995.), str. 1.

⁵⁵⁸⁶ P516 (Herman Steenbergenu, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 37; Herman Steenbergenu, T. 5466-5467; D435 (Izvješće 9. mtbr podneseno Komandi 15. korpusa, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵⁵⁸⁷ P516 (Herman Steenbergenu, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 36, 40; Herman Steenbergenu, T. 5457-5458, 5466, 5468-5469; P519 (Steenbergenuovo izvješće o incidentu u vezi s opremom izgubljenom u operaciji Oluja, 21. rujna 1995.), str. 1.

⁵⁵⁸⁸ P516 (Herman Steenbergenu, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 38; Herman Steenbergenu, T. 5423, 5449, 5497; D433 (Karta Gračaca i okolice); D435 (Izvješće 9. mtbr podneseno Komandi 15. korpusa, 9. kolovoza 1995.), str. 1.

⁵⁵⁸⁹ P516 (Herman Steenbergenu, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 39; P102 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 4. kolovoza 1995.), str. 1-3.

sjeverno od baze Jordanskog bataljuna III i kreće se u smjeru istok-jugoistok, a nešto kasnije vidio je i kako je blizu tog mjesta pala topnička granata.⁵⁵⁹⁰

1448. Dana 6. kolovoza 1995., tim UNMO-a Gračac nastavio je ophodnju i po cijelom Gračacu vidio znatna oštećenja i kraterne.⁵⁵⁹¹ Steenbergen je izjavio da je većina ulica bila oštećena u granatiranju i da je na jednom raskrižju bilo 10-20 kratera.⁵⁵⁹² Oštećene su sve kuće u Gračacu i Steenbergen je izjavio da je bilo teško razlikovati oštećenja nastala uslijed granatiranja od onih nastalih uslijed požara.⁵⁵⁹³ Prema izvješću UNMO-a za Sektor Jug od 7. kolovoza 1995., Tim UNMO-a Gračac izvijestio je da su glavni topnički udari HV-a u Gračacu bili oko glavnog raskrižja, koje se prema koordinatama (WK6805) nalazilo u istočnom Gračacu.⁵⁵⁹⁴ Prema Steenbergenovim riječima, u Gračacu nije bilo operativne vojarne, ali jednom je vidio kako vojni kamioni SVK ulaze i izlaze iz jedne tvornice koja se nalazila u gradu.⁵⁵⁹⁵ U centru Gračaca je bila i policijska postaja i Steenbergen je izjavio da je policija RSK-a često angažirana u vojnim aktivnostima.⁵⁵⁹⁶

1449. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,⁵⁵⁹⁷ je u intervjuu koji je dao 4. kolovoza 1995., izjavio da je HV istoga dana snažno granatirao Benkovac i Gračac.⁵⁵⁹⁸ Roberts je u svom svjedočenju izjavio da je Gračac u tjednima nakon operacije Oluja obišao barem tri puta i da je vidio da su u granatiranju oštećeni krovovi nekoliko kuća i

⁵⁵⁹⁰ Herman Steenbergen, T. 5412, 5424, 5467.

⁵⁵⁹¹ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 44-46.

⁵⁵⁹² P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 45; P517 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. rujna 2007.), par. 4; Herman Steenbergen, T. 5498; P523 (Fotografija mjesta pogodaka granata na raskrižju "D", koju je Steenbergen snimio 6. kolovoza 1995.); P524 (Fotografija mjesta pogodaka granata na raskrižju "D", koju je Steenbergen snimio 6. kolovoza 1995.); P536 (Karta općine Gračac koju je označio Herman Steenbergen), raskrižje je označeno slovom D; P537 (Karta općine Gračac koju je označio Herman Steenbergen, digitalni format), raskrižje je označeno slovom D.

⁵⁵⁹³ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 45, 51-52.

⁵⁵⁹⁴ P111 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

⁵⁵⁹⁵ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 12, 14; Herman Steenbergen, T. 5419, 5441, 5443-5444, 5485, 5494-5495; P536 (Karta općine Gračac koju je označio Herman Steenbergen), tvornica je označena slovom C; P537 (Karta općine Gračac koju je označio Herman Steenbergen, digitalni format), tvornica je označena slovom C; D439 (Karta Gračaca s vojnim ciljevima), označeno s 5.

⁵⁵⁹⁶ P516 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. srpnja 2007.), par. 15; P517 (Herman Steenbergen, izjava svjedoka, 18. rujna 2007.), par. 16; Herman Steenbergen, T. 5445; P538 (Karta općine Gračac koju je označio Herman Steenbergen), policijska postaja označena je slovom F.

⁵⁵⁹⁷ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

⁵⁵⁹⁸ D1374 (Službena zabilješka MORH-a s tekstom razgovora Aluna Robertsa s novinarom Slobodne Dalmacije od 4. kolovoza 1995.), str. 4, 6.

da je na nekim kućama bilo jasnih tragova pljačke.⁵⁵⁹⁹ Na temelju svojih brojnih obilazaka, Roberts je procijenio da u Gračacu nije bilo ni vojne opreme ni ljudstva SVK.⁵⁶⁰⁰

1450. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je razmotrilo i svjedočenja Zdravka Janića, Zorana Cvrka, Dragutina Vurneka, Ivana Hermana, Johna Hilla, Dražena Viteza i dokazni predmet P583, za koje se sve prikaz daje u poglavlju 4.2.7 (Grad Gračac). Raspravno vijeće je također razmotrilo i P1125 i D970, čiji se prikaz daje u poglavljima 3.1.1 i 4.4.3 te dokazni predmet P1201, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.4.4.

1451. Raspravno vijeće konstatira, konkretno na temelju svjedočenja Sovilja, Gaćeše, Steenbergena, Janića, Repinca i borbenih izvješća D1521 i D1905, da su topnički projektili ispaljivani na grad Gračac od oko 05:00 sati 4. kolovoza 1995. Nekoliko stanovnika Gračaca svjedočilo je o svojim iskustvima u vezi s tim. Prema Steenbergenovim riječima, od otprilike 05:00 do 07:00 sati 4. kolovoza 1995. granatiralo se pravilnim ritmom od otprilike dvije granate po minuti, nakon čega je uslijedila pauza, a zatim ponovno granatiranje između otprilike 08:00 do 10:00 sati. Prema riječima Vide Gaćeše, kad je između 09:30 i 10:00 sati odlazila iz Gračaca, izbjegavala je neke ulice i centar grada jer su bile granatirane i procijenila je da je do tada na Gračac palo oko 100 granata. Gaćeša je također izjavila da je, od 11:00 ili 11:30 sati, Gračac granatiran uz povremene pauze od oko 15 minuta i da se granatiranje nastavilo i poslije 13:00 sati. Prema Steenbergenovim riječima, od 14:00 do 17:00 sati, na Gračac je palo oko 15 topničkih projektila, a 6. kolovoza 1995. na jednom raskrižju u Gračacu bilo je deset do dvadeset kratera. Međutim, Sovilj je izjavio da je 4. kolovoza 1995., između 05:00 i 16:00 sati, čuo kako je na Gračac palo oko 15 granata. Iz perspektive onih koji su toga dana topnički djelovali na Gračac, prema P2385, topnička paljba po Gračacu otvorena je u 08:55 i 11:30 sati, a prema P2436, u 09:55 sati na Gračac su ispaljene četiri granate kalibra 130 milimetara, pet granata kalibra 130 milimetara ispaljeno je u 11:33 sati, a osam granata je ispaljeno u 19:20 sati. Turkalj je rekao da su tri ili četiri topnička projektila kalibra 130 milimetara ispaljena na tri cilja u Gračacu i potvrdio je da je oko 15 granata možda palo na sam Gračac. Na temelju svih ovih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je Gračac uz prekide granatiran od oko

⁵⁵⁹⁹ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 12, br. 2.

⁵⁶⁰⁰ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 12.

05:00 sati do večeri 4. kolovoza 1995. Raspravno vijeće ima u vidu znatne razlike između više navoda u vezi s tim koliko je granata palo na Gračac 4. kolovoza 1995. S obzirom na sve te dokaze zajedno, i konstataciju Vijeća dalje u tekstu o mjestima u Gračacu koja su pogođena topničkim projektilima, Raspravno vijeće konstatira da je Sovilj morao pogrešno procijeniti da je na Gračac palo manje granata. S obzirom i na to da je svjedocima teško ocijeniti broj i udaljenost topničkih udara oko njih te da nijedan izvor dokaza ne daje potpunu sliku o broju granata koji je toga dana ispaljen, Raspravno vijeće konstatira da je 4. kolovoza 1995. na Gračac i njegovu neposrednu okolicu palo najmanje 150 projektila.

1452. Raspravno vijeće će sada razmotriti pitanja tko je ispalio topničke projekte koji su pali na grad Gračac 4. kolovoza 1995. i koju su vrstu naoružanja koristili. Raspravno vijeće ima u vidu zapovijedi Gotovine, Rajčića i Firšta, odnosno P1125, D970 i P1201, o stavljanju grada Gračaca pod topničku paljbu. Raspravno vijeće također ima u vidu svjedočenje Turkalja, zapovjednika topničke postrojbe Specijalne policije u operaciji Oluja, da se prema planu napada, Gračacu trebalo prići iz pet ili šest smjerova i da je za svaki taj smjer bio imenovan po jedan zapovjednik, dvije ili tri specijalne jedinice policije i potpora određene topničke skupine. Na temelju svjedočenja Turkalja, Viteza i Repinca, Raspravno vijeće konstatira da je svaka specijalna jedinica policije koja je napredovala prema Gračacu imala topničku potporu. U vezi s tim, Raspravno vijeće ima u vidu Rajčićevo svjedočenje da mu je 3. kolovoza 1995. Gotovina izdao zapovijed da izdvoji elemente topništva iz TRS-5 i da ih u operativne svrhe pridoda Specijalnoj policiji pod Markačevim zapovjedništvom. Kada se Rajčićevo svjedočenje poveže s P1201 i D970, Gračac je bio u dometu tri topnička oruđa TRS-5/TS-5 HV-a kalibra 130 milimetara, koja su bila na paljbenim položajima na Gvozdanci, tri haubice D30 kalibra 122 milimetra koje su bile u Vučjem Polju i jednog SVLR-a MB21 kalibra 122 milimetra koji je bio u Rovanjskoj, u općini Jasenice. Ovo svjedočenje potkrepljuje zapovijed za napad D2078, Janić i Repinc. Raspravno vijeće će sada ispitati je li iz nekog od tih oruđa ili iz svih tih oruđa uistinu otvarana vatra na Gračac. Prema D1095, topnički napad počeo je u 05:07 sati 4. kolovoza 1995. i trajao je do 05:46 sati i specijalne jedinice policije imale su potporu topova kalibra 130 milimetara i haubica kalibra 122 milimetra u Prvom sektoru koji je sudjelovao u napadu na Gračac. Prema P2385, Specijalna policija otvorila je topničku paljbu na Gračac 4. kolovoza 1995., a prema P2436, to je učinio i HV, između ostalog granatama kalibra 130 milimetara.

Turkalj je izjavio da su na ciljeve u Gračacu ispaljene oko tri ili četiri granate kalibra 130 milimetara. Na temelju svih ovih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su topnički projektili koji su pali na Gračac 4. kolovoza 1995. ispaljeni iz topničkog oruđa Specijalne policije i iz topničkih oruđa HV-a koji su pridodati sastavu Specijalne policije. Raspravno vijeće također konstatira da su među tim topničkim projektilima bile granate kalibra 130 milimetara ispaljene iz topničkog oruđa TS-5/TRS-5 kalibra 130 milimetara, koje je bilo na paljbenim položajima na Gvozdanci, oko 23 kilometra od Gračaca.⁵⁶⁰¹ Nakon što je razmotreno i Turkaljevo svjedočenje da za Gračac nisu korišteni višecijevni bacači raketa, Raspravno vijeće konstatira da su dokazi nedostatni da bi se utvrdilo da li su na Gračac ispaljene rakete.

1453. Raspravno vijeće će sada razmotriti pitanje koje je objekte HV odredio kao ciljeve u Gračacu i njegovoj neposrednoj okolici. Raspravno vijeće je razmotrilo gore navedene zapovijedi Gotovine, Rajčića i Firšta, odnosno P1125, D970 i P1201, u vezi sa stavljanjem Gračaca pod topničku paljbu, bez daljnjeg navođenja konkretnih ciljeva. Dana 29. srpnja 1995., Červenko je izdao zapovijed Specijalnoj policiji da djeluje u stalnoj suradnji sa zapovjedništvom ZP-a Split. Vijeću nisu predloženi dokumentarni dokazi u vezi s konkretnim topničkim zapovjedima Specijalne policije za Gračac. U P2436 se navodi da je toga dana, u tri navrata, HV granatirao Gračac, bez daljnjih navoda o konkretnim ciljevima. Isto tako, u P2385 je navedeno da je 4. kolovoza 1995. Specijalna policija dvaput topništvom gađala Gračac, bez daljnjih navoda o konkretnim ciljevima koji su u Gračacu gađani. Konačno, Mladen Markač je u P583 naveo da su Skupne snage Specijalne policije izvele topničku pripremu po ciljevima na borbenom području, između ostalog i po Gračacu, također bez daljnjeg navođenja konkretnih ciljeva. Raspravno vijeće će u poglavlju 5.8.2 (i) razmotriti trebaju li se te zapovijedi za napad i izvješća tumačiti kao zapovijedi i izvješća u kojima je grad Gračac kao takav identificiran kao cilj.

1454. U vezi s konkretno određenim ciljevima u Gračacu, Raspravno vijeće ima u vidu Rajčićevo svjedočenje da su planirani vojni ciljevi u Gračacu bila tri raskrižja i policijska postaja. Prema Turkaljevom svjedočenju, vojni ciljevi u Gračacu i njegovoj neposrednoj okolici bili su policijska postaja, zgrada Općine (za koju je, prema jednom mogućem tumačenju njegovog svjedočenja, Turkalj mislio da se u njoj nalazi zapovjedništvo 9. gračačke brigade), željeznička postaja, raskrižje i skladište. Mada ima

⁵⁶⁰¹ Dokazi u cijelosti snažno ukazuju na to da je tu bilo minobacača.

u vidu da se svjedočenja te dvojice svjedoka znatno razlikuju, Raspravno vijeće konstatira da su hrvatske snage odredile ciljeve u Gračacu i njegovoj neposrednoj okolini, među kojima je bilo nekoliko raskrižja, policijska postaja, zgrada Općine, željeznička postaja i skladište. U vezi s tim, Raspravno vijeće napominje da daljnje Turkaljevo svjedočenje, konkretno, njegovo korištenje topografske karte za ucrtavanje ciljeva kao što su skladište i zapovjedna mjesta, te korištenje prednjih izviđača radi korigiranja topničke paljbe, potkrepljuje konstataciju da su u Gračacu postojali konkretni ciljevi. Podsjećajući na svoju konstataciju iz poglavlja 4.4.4, Raspravno vijeće smatra da popis Jagoda i karta Poskok-93 sadrže informacije u vezi s objektima u Gračacu i njegovoj neposrednoj okolini kojima su HV i njegove topničke postrojbe raspolagale u nekom trenutku prije operacije Oluja. Željeznički prijelaz preko ceste, tvornica blizu zapadnog raskrižja i tvornica blizu istočnog raskrižja nalaze se na popisu Jagoda, D1447. Osim toga, benzinska crpka nalazi se na karti Poskok-93, P1273. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi koji ukazuju na to jesu li D1447 i P1273 tijekom operacije Oluja korišteni u vezi s granatiranjem Gračaca i, ako jesu, kako su i u koju svrhu korišteni.

1455. Raspravno vijeće će sada razmotriti lokacije određenih ciljeva u Gračacu i njegovoj neposrednoj okolini. Raspravno vijeće konstatira da su među raskrižjima koja su određena kao ciljevi nalaze i raskrižja označena na karti P2329. Raspravno vijeće također konstatira, na temelju Soviljevog svjedočenja, da se željeznička postaja nalazila na lokaciji koja je na karti P88 označena slovom F, a da je zgrada Općine, u kojoj je bio i ured TO-a, bila na lokaciji koja je na karti P88 označena slovom D. Što se tiče policijske postaje, Sovilj ju je na karti P88 smjestio na lokaciju označenu slovom E, a Steenberg na drugu lokaciju, koja je na karti P538 označena slovom F. Budući da je Steenberg u Gračacu proveo manje od šest mjeseci, a da je Sovilj iz Gračaca, Raspravno vijeće konstatira da se policijska postaja nalazila na lokaciji koja je na karti P88 označena slovom E. Raspravno vijeće je razmotrilo dokaze iz obavještajne procjene D549 i Repnicevo svjedočenje da se u Gračacu nalazilo zapovjedno mjesto 9. motorizovane brigade. Međutim, mada je po jednom mogućem shvaćanju Turkaljevog svjedočenja on smatrao da se zapovjedništvo 9. gračaćke brigade nalazilo u zgradi Općine, Raspravnom vijeću nisu predloženi dostatni dokazi na temelju kojih se može zaključiti gdje je u Gračacu bilo to zapovjedno mjesto. Raspravno vijeće također ima u vidu Steenbergovo svjedočenje da je jednom vidio kako vojni kamioni SVK ulaze i

izlaze iz jedne tvornice (na karti P537 označeno slovom C). Osim toga, prema Soviljevom svjedočenju, neke lokacije na području pogona za preradu metala, blizu mlina (na karti D135 označeno slovom A), i željezničke postaje, korištene su kao privremena skladišta streljiva i druge vojne opreme, a tijekom rata 1991. na tim su lokacijama bile smještene neke vojne postrojbe. Lokacije koje spominje Sovilj vrlo su blizu mjesta gdje je Vurnek 5. kolovoza 1995. ušao u tvornicu (koja se nalazi blizu kuće koja je u D1900 označena slovom X) u čijim je hangarima pronašao velike količine oružja, oruđa i sanduka sa streljivom. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da se 5. kolovoza 1995. blizu kuće koja je u D1900 označena slovom X nalazilo vojno skladište. Međutim, Raspravnom vijeću nisu predloženi dostatni dokazi da bi moglo zaključiti da li to skladište ili neka druga zgrada koja se spominje u ovom paragrafu predstavlja skladište za koje je Turkalj izjavio da je bilo određeni cilj. Konačno, Raspravno vijeće napominje da su tvornica kraj istočnog raskrižja, tvornica kraj zapadnog raskrižja i prijelaz preko željezničke pruge, identificirani na popisu Jagoda s koordinatama i ucrtani u kartu D1460. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi u vezi s lokacijom benzinske crpke u Gračacu, navedenoj na karti Poskok-93.

1456. Raspravno vijeće će sada razmotriti gdje su topnički projektili pali u Gračacu. Raspravno vijeće je identificiralo nekoliko konkretnih objekata ili područja na koja su pali topnički projektili. Raspravno vijeće na temelju Steenbergenovog svjedočenja konstatira da su oko 05:00 sati 4. kolovoza 1995. topnički projektili eksplodirali blizu kuće u Gračacu u kojoj je on boravio (u P538 označeno slovom G), da su geleri pogodili njegovu kuću i druge kuće u njegovoj ulici. Na temelju karte P538 i gore navedene konstatacije o lokacijama koje su bile određeni ciljevi u Gračacu, Raspravno vijeće konstatira da se Steenbergenova kuća nalazila oko 800 metara od najbližih određenih ciljeva u Gračacu, konkretno, zgrade Općine na sjeverozapadu i raskrižja "D" na sjeveroistoku. Na temelju karata P538 i D1460, Raspravno vijeće konstatira da se njegova kuća nalazila oko 450 metara južno od tvornice kod istočnog raskrižja, kako se navodi na popisu Jagoda. Raspravno vijeće na temelju svjedočenja Vide Gaćeše dalje konstatira da je od 05:05 sati 4. kolovoza 1995. nekoliko topničkih projektila palo blizu njezine kuće (u P192 označeno slovom A) u gradu Gračacu i oštetilo joj kuću i da je, između ostalog, jedan topnički projektil pao između njezine i susjedove kuće. Na temelju karata P192 i P538 (radi usporedbe) i svoje gore navedene konstatacije o lokacijama prethodno određenih ciljeva u Gračacu, Raspravno vijeće konstatira da se

kuća Vide Gaćeše nalazila oko 300 metara jugozapadno od najbližeg od prethodno određenih topničkih ciljeva u Gračacu, konkretno, raskrižja "D". Na temelju karata D1460, P192 i P538 (radi mjerila), Raspravno vijeće konstatira da se njezina kuća nalazila otprilike na istoj udaljenosti istočno od tvornice kraj istočnog raskrižja, kako se navodi na popisu Jagoda. Nadalje, na temelju karata P538 i P192, Raspravno vijeće konstatira da su mjesta gore navedenih udara, iako su u istočnom dijelu grada Gračaca, dovoljno udaljena jedna od drugih da se može smatrati da su Steenbergen i Gaćeša govorili o različitim kućama. Prema Soviljevom svjedočenju, oko 05:00 sati 4. kolovoza 1995., jedna granata je eksplodirala stotinjak metara od njegovog stana (mjesto udara označeno je u P88 slovom B). Na temelju karata P88, P538 i P192, Raspravno vijeće konstatira da je i taj topnički projektil pao na istočni dio Gračaca, ali na trećoj lokaciji, stotinjak metara sjeverno od raskrižja koje će Raspravno vijeće zvati raskrižjem "B".

1457. Prema riječima Vide Gaćeše, u 07:00 sati 4. kolovoza 1995., gorjela je veterinarska ambulanta (u P192 označena slovom C), a iz skladišta u istočnom Gračacu (u P192 označeno slovom D) dizao se dim. Na temelju tih dokaza i gore navedene konstatacije Vijeća o tome kada su topnički projektili pali na Gračac, te uzimajući u obzir da ni Sovilj ni Gaćeša, kao ni Steenbergen, koji su tada živjeli u Gračacu, nisu izvijestili o paležu u Gračacu prije 05:00 sati toga dana, Raspravno vijeće konstatira da su 4. kolovoza 1995. topnički projektili pogodili te zgrade između 05:00 i 07:00 sati. Na temelju karata P192, P88 i (zbog mjerila) P537, te svjedočenja Vide Gaćeše da su se te zgrade nalazile otprilike 50 do 70 metara od njezine kuće, Raspravno vijeće konstatira da se jedna zgrada nalazila neposredno pokraj, a druga stotinjak metara južno od raskrižja "B" u istočnom Gračacu. Na temelju dokaza ne može se utvrditi za što su se veterinarska ambulanta ili skladište tada eventualno koristili. Raspravno vijeće napominje da raskrižje "B" nije bilo jedno od tri raskrižja koja je Rajčić na karti P2329 označio kao planirane vojne ciljeve. Na temelju karata P192, P538 i D1460, Raspravno vijeće konstatira da se mjesto udara na raskrižju "B", označeno slovom D u P192, nalazilo oko 400 metara zapadno od raskrižja "D", koje je Rajčić označio na karti P2329, i oko 350 metara sjeveroistočno od tvornice blizu istočnog raskrižja, prema njenoj lokaciji u popisu Jagoda. Na temelju karata P192, P538 i D1460, Raspravno vijeće također konstatira da se mjesto udara označeno slovom C u P192 nalazilo oko 400 metara zapadno od raskrižja "D" i oko 300 metara sjeveroistočno od tvornice blizu istočnog raskrižja, prema njenoj lokaciji u popisu Jagoda.

1458. Prema riječima svjedoka Vurneka, koji je u Gračac ušao oko 14:00 sati 5. kolovoza 1995., jedna kuća u plamenu, koja je bila spaljena gotovo do temelja (označeno slovom X u D1900), nalazila se blizu tvornice s hangarima, u kojoj su bili pohranjeni oružje i sanduci sa streljivom. Na temelju tih dokaza i gore navedene konstatacije o tome kada su topnički projektili pali na Gračac, Raspravno vijeće konstatira da su topnički projektili tu kuću pogodili negdje između 05:00 sati 4. kolovoza i večeri istoga dana. Na temelju karte D1900, Raspravno vijeće konstatira da se ta kuća nalazila u zapadnom Gračacu, a ne na jednoj od lokacija topničkih udara koje je Raspravno vijeće identificiralo gore u tekstu. Na temelju dokaza ne može se utvrditi za što se ta kuća eventualno koristila. Međutim, na temelju karata D1900, P88, D135 i (zbog mjerila) D439, Raspravno vijeće konstatira da se ona nalazila oko 300 metara od željezničke postaje (označeno slovom F u P88) i mlina (označeno slovom A u D135).

1459. Prema Steenbergenovom svjedočenju, 6. kolovoza 1995. je oko raskrižja, koje je na kartama P537 i D439 označeno slovom "D", bilo 10 do 20 kratera. U vezi s tim, Raspravno vijeće također napominje da je to bilo jedno od tri raskrižja u Gračacu koja je Rajčić označio kao planirane ciljeve na karti P2329. Na temelju tih dokaza, i gore navedene konstatacije Vijeća o tome kada su topnički projektili pali na Gračac, Raspravno vijeće konstatira da je od 05:00 sati 4. kolovoza 1995. do večeri istoga dana na raskrižje "D" i oko njega palo 10 do 20 topničkih projektila. Raspravno vijeće ima u vidu Hillovo svjedočenje da je 10. kolovoza 1995. vidio kratere topničkih projektila na poljima na ulazu u Gračac. Na temelju fotografija P523 i P524 koje je snimio Steenbergen, na kojima se vide rupe na livadama oko raskrižja "D", i na temelju karte P307, na kojoj se vidi pravac kojim je Hill došao u Gračac, rupe koje je vidio Hill vjerojatno su iste rupe koje je Steenbergen vidio na livadama okoraskrižja "D". Raspravno vijeće ima u vidu i izvješće UNMO-a P111, u kojem se navodi da su se mjesta udara projektila nalazila oko glavnog raskrižja u Gračacu, kao i svjedočenja Steenbergena, Vurneka, Cvrka i Hermana da su se 6. kolovoza 1995. krateri ili slična oštećenja povezana s granatiranjem nalazila u nekoliko ulica i na dva ili tri raskrižja u Gračacu. Na temelju ovih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su do 6. kolovoza 1995. topnički projektili pogodili nekoliko ulica i raskrižja u Gračacu, uključujući i raskrižje "D".

1460. Na temelju Cvrkovog svjedočenja i svoje gore navedene konstatacije o tome kada su topnički projektili pali na Gračac, Raspravno vijeće također konstatira da je 4.

kolovoza 1995. topništvo pogodilo "zgradu neprijateljskog zapovjedništva", što se prema mišljenju Raspravnog vijeća odnosi na zapovjedno mjesto brigade Gračac, i policijsku postaju.

1461. Raspravno vijeće ima u vidu Steenbergenovo svjedočenje da su, poslije 05:00 sati 4. kolovoza 1995., granate pale nedaleko od kuća drugih članova tima UNMO-a, koje su se nalazile u raznim dijelovima grada Gračaca, i da je UNMO 6. kolovoza 1995. uočio krater granata po cijelom Gračacu, kao i Soviljevo svjedočenje da je granatirano više područja Gračaca. Mada ovi dokazi sugeriraju da je granatiranje bilo rasprostranjeno, Raspravnim vijeću nisu predloženi dostatni dokazi koji ukazuju na to gdje su se nalazile kuće drugih pripadnika UNMO-a i mjesta na kojima su UNMO i Sovilj uočili udare topničkih projektila. Raspravno vijeće ima u vidu i to da je Steenbergen u svom svjedočenju izjavio da je bilo teško razlikovati štetu od granatiranja od štete prouzročene paležom i podsjeća na svoju konstataciju iz poglavlja 4.2.7 se u nekom trenutku između poslijepodneva 5. kolovoza i 6. kolovoza 1995. povećao broj spaljenih zgrada i zgrada koje su gorjele. Raspravno vijeće stoga ne može zaključiti gdje su ti topnički projektili pali u Gračacu i jesu li te lokacije iste lokacije koje su drugi identificirali, kako je navedeno gore u tekstu. Daljnja svjedočenja Steenbergena, Hermana, Robertsa i Cvrka, pokazuju da je do 6. kolovoza 1995. topništvo pogodilo nekoliko zgrada u Gračacu. Međutim, dokazi nisu dostatni da bi Raspravno vijeće na temelju njih moglo utvrditi koje su konkretne zgrade eventualno gađane topništvom, osim onih koje su identificirane gore u tekstu, i ako jesu gađane, gdje su se one u Gračacu nalazile i u koju su svrhu eventualno bile korištene.

1462. Raspravno vijeće je razmotrilo svjedočenja Janića i Vurneka koja ukazuju na to da je poslijepodne 5. kolovoza 1995. u Gračacu bilo malo, ili da nije uopće bilo oštećenja od topničkih djelovanja. Međutim, s obzirom na druga svjedočenja razmotrena gore u tekstu i budući da nema daljnjih podataka o tome gdje su i koliko pomno Janić i Vurnek tražili oštećenja od topničkog djelovanja u Gračacu, Raspravno vijeće konstatira da njihova zapažanja ne pretežu nad drugim svjedočenjima u vezi s oštećenjima od topničkog djelovanja u Gračacu. Prema borbenom izvješću SVK, D1521, hrvatske snage su od 05:00 sati 4. kolovoza 1995., izvele topničke napade uglavnom na civilne objekte u naseljenim područjima Gračaca i drugdje. Međutim, Raspravnim vijeću nije jasno na koje se objekte to izvješće odnosi i na temelju čega su

ti objekti u izvješću okvalificirani kao "civilni". Raspravno vijeće stoga neće prihvatiti zaključke iz tog izvješća.

1463. Raspravno vijeće će na kraju razmotriti pitanje prisutnosti civila i/ili vojske u Gračacu 4. kolovoza 1995. U vezi s prisutnošću vojske, Raspravno vijeće ima u vidu svjedočenja Mrkšića, Novakovića, Steenbergena i Roberta, koja ukazuju na to da u relevantno vrijeme u Gračacu nije bilo vojnih jedinica SVK, pa ni Gračačke brigade. Isto tako, prema Soviljevim riječima, uz iznimku nekoliko ljudi u policijskoj postaji i zgradi Skupštine općine, svi Srbi u dobi za vojnu službu u stanju da drže pušku mobilizirani su i poslani na prvu crtu 10-15 dana prije napada, tako da je 4. kolovoza 1995. u Gračacu ostalo samo civilno stanovništvo. Na temelju svih ovih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je 4. kolovoza 1995. nazočnost vojske u Gračacu bila minimalna, ili da vojske nije ni bilo. Što se tiče prisutnosti civila, svjedočenja Sovilja i Vide Gaćeše ukazuju na to da su civili počeli napuštati Gračac ujutro 4. kolovoza 1995. i da su ga još uvijek napuštali tijekom poslijepodneva 4. kolovoza 1995. Na temelju tih dokaza, i s obzirom na svjedočenja Turkalja i Vurneka koja ukazuju na to da po ulasku u Gračac u 14:00 sati 5. kolovoza 1995. nisu naišli na civile, Raspravno vijeće konstatira da je većina civilnog stanovništva, koje je bilo u Gračacu kad je granatiranje počelo 4. kolovoza 1995., otišla do 14:00 sati 5. kolovoza 1995.

1464. Raspravno vijeće će dalje razmotriti navode o protupravnim napadima na civile i civilne objekte u Gračacu u vezi s točkom 1 Optužnice u poglavlju 5.8.2 (i) dolje u tekstu.

4.4.6 Grad Obrovac

1465. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o protupravnim napadima na civile i civilne objekte u Obrovcu predloženi prvenstveno putem svjedočenja Marka Rajčića, Jovana Dopuđa i svjedoka 56, kao i putem vojne dokumentacije. Prema popisu stanovništva iz 1991., stanovništvo Obrovca 1991. godine sačinjavalo je 1.253 Srba od ukupno 1.660 stanovnika.⁵⁶⁰²

⁵⁶⁰² C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 136.

1466. **Marko Rajčić**, načelnik topništva ZP-a Split u razdoblju od travnja 1993. do lipnja 1996.,⁵⁶⁰³ izjavio je u svom svjedočenju da je planirao topničke ciljeve u Obrovcu za topničko-raketne skupine, ali da ne zna na koje je ciljeve otvarana paljba.⁵⁶⁰⁴ Obrovac se nalazio u dometu TS-5.⁵⁶⁰⁵ Most u Obrovcu bio je planirani cilj za granatiranje, kao i više raskrižja na tom području.⁵⁶⁰⁶ Most u Obrovcu se, zajedno s benzinskom crpkom, navodi kao potencijalni topnički cilj na karti zvanj Poskok-93, koju su potpisali Gotovina i brigadir Milan Mihić. Osim mosta i benzinske crpke, na popis je uvrštena i tvornica glinice Glinica.⁵⁶⁰⁷ Most, tvornica glinice i raskrižja uvršteni su i na popis Jagoda.⁵⁶⁰⁸ Raspravno vijeće je razmotrilo i svjedočenje ovog svjedoka, čiji se prikaz daje u poglavljima 4.4.3 i 4.4.4.

1467. Što se tiče nazočnosti SVK u Obrovcu, **Mile Mrkšić**, zapovjednik Glavnog štaba SVK od svibnja 1995.,⁵⁶⁰⁹ izjavio je da je brigada Obrovac držala objekt Zub, koje se nalazi na visini od oko 1.800 metara.⁵⁶¹⁰ Dana 4. kolovoza 1995., u Obrovcu nije bilo vojske.⁵⁶¹¹ Postrojbe SVK koje su bile u Obrovcu prije početka borbe bile su na svojim položajima na Velebitu, a zapovjedništvo brigade premješteno je izvan grada.⁵⁶¹²

1468. U svojoj zapovijedi za napadnu operaciju od 2. kolovoza 1995., Gotovina navodi podatak o prisutnosti i mjestu razmještanja neprijateljskih brigada i specificira da je 4. laka pješadijska brigada SVK Obrovac razmještena duž crte koja obuhvaća Velebit i Mali Alan, u općini Lovinac.⁵⁶¹³

1469. **Jovan Dopuđ**, zapovjednik 4. lake pješadijske brigade SVK do 1993. i odbornik u Skupštini općine Obrovac u kolovozu 1995.,⁵⁶¹⁴ izjavio je u svom svjedočenju da je 3. kolovoza 1995., sa svojom obitelji gledao kako UNCIVPOL napušta Obrovac, zbog

⁵⁶⁰³ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 1; Marko Rajčić, T. 16236, 16275; P2323 (Službena zabilješka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 1.

⁵⁶⁰⁴ Marko Rajčić, T. 16326-16237.

⁵⁶⁰⁵ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), str. 24.

⁵⁶⁰⁶ Marko Rajčić, T. 16326-16237, 16330-16331; P2328 (Karta područja Obrovca koju je označio Rajčić), most je označen brojem 1, a raskrižja krugovima; D1459 (Popis ciljeva OG Zadar, 12. travnja 1995.), str. 26; D1460 (Karte Benkovca, Obrovca i Gračaca s umetkom u koji su ucrtani ciljevi iz popisa "Jagoda" i Rajčićevim oznakama), str. 3-4.

⁵⁶⁰⁷ P1273 (Karta akcije Poskok-93), str. 8.

⁵⁶⁰⁸ D1447 (Popis ciljeva "Jagoda" TS-3 OG Zadar, 30. srpnja 1995.), str. 26-27.

⁵⁶⁰⁹ Mile Mrkšić, T. 18751, 18993.

⁵⁶¹⁰ Mile Mrkšić, T. 18997.

⁵⁶¹¹ Mile Mrkšić, T. 19058.

⁵⁶¹² Mile Mrkšić, T. 19058.

⁵⁶¹³ P1125 (Zapovijed Ante Gotovine za napadnu operaciju, 2. kolovoza 1995.), str. 3.

⁵⁶¹⁴ P548 (Jovan Dopuđ, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 1; Jovan Dopuđ, T. 5993, 6005-6006, 6064.

čega su posumnjali da će se nešto dogoditi.⁵⁶¹⁵ Dana 4. kolovoza 1995., oko 05:00 sati, počelo je granatiranje sela oko Obrovca, između ostalog sela Bilišane, Muškovci, i Zaton u općini Obrovac i sela Kruševo i Zelengrad u općini Kruševo, a granatiranje samog grada počelo je oko 07:00 sati.⁵⁶¹⁶ Svjedok je izjavio da od otprilike 06:30 sati, ljudi u Obrovcu više nisu mogli koristiti radio aparate ni telefone jer je uništen repetitor na Velebitu.⁵⁶¹⁷ Kad je počelo granatiranje, stanovništvo se počelo povlačiti prema obližnjim selima.⁵⁶¹⁸ Prema riječima svjedoka, oko 18:00 sati, granatiranje se proširilo dalje od Obrovca i gađana su sela Žegar i Bogatnik u općini Nadvoda.⁵⁶¹⁹

1470. Dopuđ je u svom svjedočenju izjavio da su prilikom granatiranja Obrovca pogođeni tekstilna tvornica Trio, dom zdravlja, jedan restoran u centru grada, kino (odnosno "dom kulture") i autobusna postaja.⁵⁶²⁰ Prema riječima svjedoka, kino se nalazilo 150 metara istočno od policijske postaje.⁵⁶²¹ Dodao je također da nijednu od tih zgrada nije koristila vojska.⁵⁶²² Zapovjedništvo 4. lake pješadijske brigade SVK u to vrijeme nije bilo u Obrovcu, već na Velebitu, sjeverno od grada.⁵⁶²³ Do siječnja 1993. ono je bilo smješteno u tvornici glinice, sjeverno od Obrovca.⁵⁶²⁴ Svjedok je također izjavio da hotel u centru grada nije koristila Specijalna policija SVK i da se tvornica glinice, koja se prema dokaznom predmetu D249 nalazila otprilike kilometar sjeverno od centra Obrovca, nije koristila nekoliko godina.⁵⁶²⁵ Nekoliko dana prije 4. kolovoza 1995., a ni tog dana, svjedok nije u Obrovcu vidio nijedan tenk ni oklopno vozilo.⁵⁶²⁶ Svjedoku nije poznato je li južno od Obrovca bilo položaja SVK za protuzračnu obranu.⁵⁶²⁷ Dopuđ je u svom svjedočenju izjavio da, koliko je njemu poznato, osim ogranka tvornice Trio u Žegaru, gdje se pripremala hrana za 4. laku pješadijsku brigadu SVK, i vojnog skladišta u zgradi stare škole u Žegaru, ni u jednom od gore navedenih

⁵⁶¹⁵ P548 (Jovan Dopuđ, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 2; Jovan Dopuđ, T. 6031-6032.

⁵⁶¹⁶ P548 (Jovan Dopuđ, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 2, 4; Jovan Dopuđ, T. 5981, 6000-6001; P551 (Karta Obrovca i okolice). V. također D520 (Borbena izvješće Komande 4. lake brigade SVK, 9. kolovoza 1995.), str. 1.

⁵⁶¹⁷ P548 (Jovan Dopuđ, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 4; Jovan Dopuđ, T. 6033-6034.

⁵⁶¹⁸ P548 (Jovan Dopuđ, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 3.

⁵⁶¹⁹ P548 (Jovan Dopuđ, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 4; Jovan Dopuđ, T. 6000-6001; P551 (Karta Obrovca i okolice).

⁵⁶²⁰ P548 (Jovan Dopuđ, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 2; Jovan Dopuđ, T. 5983-5989; P549 (Fotografija Obrovca koju je označio Jovan Dopuđ), A označava tvornicu Trio, B centar Obrovca, gdje se nalazio restoran koji je granatiran, C označava Dom zdravlja, a D policijsku postaju.

⁵⁶²¹ Jovan Dopuđ, T. 5988.

⁵⁶²² Jovan Dopuđ, T. 5984-5987, 5989, 6044-6047.

⁵⁶²³ Jovan Dopuđ, T. 5993-5994, 5999, 6023-6024, 6051, 6069; P551 (Karta Obrovca i okolice).

⁵⁶²⁴ Jovan Dopuđ, T. 5993-5994; D249 (Karte Obrovca).

⁵⁶²⁵ Jovan Dopuđ, T. 5991-5993, 6046; D249 (Karte Obrovca).

⁵⁶²⁶ Jovan Dopuđ, T. 6047.

sela nije bilo vojnih objekata.⁵⁶²⁸ Svjedok je također izjavio da je 4. kolovoza 1995., dvaput otišao iz Obrovca da obiđe svoju obitelj, oba puta na otprilike sat vremena, ali nije vidio nijedan tenk T-34 ni oklopne transportere SVK.⁵⁶²⁹

1471. **Svjedok 56**, Srbin, policajac u Kninu od svibnja 1994. do 5. kolovoza 1995.,⁵⁶³⁰ izjavio je da u Obrovcu nije bilo vojnih objekata, osim policijske postaje.⁵⁶³¹ Tu je bilo i sjedište voda Specijalne policije, koje je bilo smješteno u hotelu s druge strane rijeke Zrmanje, oko 150 metara od zgrade Općine.⁵⁶³² U Obrovcu je bila i tvornica glinice.⁵⁶³³ **Kosta Novaković**, koji je tijekom operacije Oluja bio član Glavnog štaba SVK i pomoćnik zapovjednika Mile Mrkšića,⁵⁶³⁴ izjavio je u svom svjedočenju da u gradu Obrovcu nije bilo vojnih objekata, a da su najbliže bojne postrojbe bile udaljene najmanje deset kilometara.⁵⁶³⁵ Raspravno vijeće je razmotrilo i druge dokaze ovog svjedoka, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.5.2.

1472. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je razmotrilo P1125 i D970, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.4.3, te P1201 i P1263, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.4.4.

1473. Na temelju Dopuđevog svjedočenja, Raspravno vijeće konstatira da je granatiranje Obrovca počelo u 07:00 sati 4. kolovoza 1995. i da su topnički projektili pogodili tvornicu tekstila Trio, dom zdravlja, jedan restoran u centru grada, kino i autobusnu postaju. Dokazi P1125, D970, P1201, zapovijedi koje su prije početka operacije Oluja izdali Gotovina, Rajčić, odnosno Firšt i pokazuju da je formaciji TS-5 HV-a, koja je prema karti D971 bila razmještena zapadno od Obrovca, između ostalog bilo zapovjedbno da otvori topničku paljbu na Obrovac. Raspravno vijeće je razmotrilo i Fuzulovu zapovijed za otvaranje paljbe na Obrovac. Raspravno vijeće će u poglavlju 5.8.2 (i) razmotriti trebaju li se zapovijedi za napad tumačiti tako da je u njima Obrovac kao takav identificiran kao cilj. Prema Rajčićevim riječima, Obrovac se nalazio u dometu TS-5. Na temelju toga, Raspravno vijeće konstatira da je topničke projekte

⁵⁶²⁷ Jovan Dopuđ, T. 5995-5996, 6028; D249 (Karte Obrovca).

⁵⁶²⁸ Jovan Dopuđ, T. 6001-6002, 6030, 6050, 6055, 6069; D525 (Karte područja Maslenice i Obrovca).

⁵⁶²⁹ Jovan Dopuđ, T. 6024, 6049, 6065.

⁵⁶³⁰ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 1-2; P287 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 18. rujna 2000.), str. 1; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), str. 1, par. 2; P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), str. 1; Svjedok 56, T. 3686.

⁵⁶³¹ Svjedok 56, T. 3537, 3632; D249 (Karta Obrovca), str. 1.

⁵⁶³² Svjedok 56, T. 3560, 3633; D249 (Karta Obrovca), str. 1.

⁵⁶³³ Svjedok 56, T. 3633. D249 (Karta Obrovca), str. 2.

⁵⁶³⁴ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 1-2; P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 4-5; Kosta Novaković, T. 11708, 11711, 11775-11776, 11858.

⁵⁶³⁵ P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 11.

kojima su pogođene gore navedene zgrade u Obrovcu ispalila formacija HV-a TS-5. Dokazi ukazuju na to koje je topničko oruđe kojim je raspolagao TS-5 korišteno za gađanje Obrovca. Na temelju dokaza ne može se utvrditi broj topničkih projektila koji su ispaljeni na Obrovac.

1474. U dokaznim predmetima P1125, D970, P1201 i P1263 ne navodi se konkretno koje je ciljeve u Obrovcu TS-5 trebala gađati. Rajčić je u svom svjedočenju izjavio da su most i raskrižje, u P2328 označeni s 1 odnosno 2, bili topnički ciljevi u Obrovcu. Most u Obrovcu se navodi kao topnički cilj i u P1273, karti Poskok-93, koju su potpisali Gotovina i brigadir Milan Mihić. Osim mosta, na karti su kao potencijalni ciljevi navedeni i benzinska crpka i tvornica glinice. Most, tvornica glinice i raskrižje navedeni su i u D1447, popisu Jagoda. Međutim, u vezi s P1273, Raspravnom vijeću su dostavljeni nedostatni dokazi o tome u koju je svrhu popis korišten tijekom operacije Oluja, a u vezi s D1447 Vijeću su predloženi nedostatni dokazi o tome tko ga je sastavio i je li, i u koju svrhu je taj korišten tijekom operacije Oluja. Na temelju toga, Raspravno vijeće konstatira da je HV kao potencijalne topničke ciljeve identificirao barem most i raskrižje u Obrovcu.

1475. Što se tiče nazočnosti vojske u Obrovcu, Dopuč je izjavio da vojska tada nije koristila nijednu od pogođenih zgrada u gradu i da 4. kolovoza 1995. u Obrovcu nije bilo ni vojske ni oklopnih transportera SVK. Prema riječima Dopuča i Mrkšića, zapovjedništvo 4. lake pješadijske brigade SVK nalazilo se na području Velebita, a prema Novakovićevim riječima, najbliže bojne postrojbe SVK nalazile su se najmanje deset kilometara od Obrovca. Prema Dopučevim riječima, jedini vojni objekti blizu Obrovca bili su još jedan ogranak tvornice Trio i vojno skladište u staroj školi, oba u Žegarju. Osim mosta i raskrižja, koje navodi Rajčić, Raspravno vijeće je uzelo u obzir i to da je svjedok 56 naveo da se u gradu Obrovcu nalazila policijska postaja i još dva objekta. To su bili hotel preko rijeke Zrmanje, gdje je, prema riječima svjedoka, bio smješten vod specijalne policije, i tvornica glinice, za koju Raspravno vijeće konstatira da je bila izvan grada Obrovca. Međutim, prema Dopučevim riječima, u kolovoza 1995., Specijalna policija RSK nije ni u jednom trenutku bila u hotelu u Obrovcu, a tvornica glinice nije se koristila nekoliko godina. Na temelju toga, Raspravno vijeće konstatira da je Specijalna policija RSK-a bila smještena u hotelu u Obrovcu prije kolovoza 1995., ali da u Obrovcu 4. kolovoza 1995. nije bilo postrojbi SVK. Što se tiče prisutnosti civila u Obrovcu 4. kolovoza 1995., Raspravno vijeće konstatira na temelju

svjedočenja Dopuđa i Novakovića da su civili još uvijek bili u Obrovcu kad je počelo granatiranje i da su počeli odlaziti kad je granatiranje prestalo.

1476. Na temelju D249 i P2328, Raspravno vijeće konstatira da je most, određen kao vojni cilj u Obrovcu, bio u centru grada, dok se raskrižje nalazilo oko 800 metara južnije. Na temelju Dopuđevog svjedočenja i P549, Raspravno vijeće konstatira da su tri zgrade koje su pogođene topničkom paljbom, konkretno, restoran, dom zdravlja i kino, također u centru Obrovca. Na temelju P2328 i P549, Raspravno vijeće konstatira da se dom zdravlja nalazio oko 200 do 300 metara od mosta. Tvornica Trio bila je nešto dalje, oko 450 metara od mosta, izvan centra i na zapadnom rubu grada. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o tome gdje se nalazila autobusna postaja. Mada dokazi ukazuju na blizinu između mjesta na kojem su bili restoran i kino i mjesta na kojem je bio most, Raspravno vijeće ne može preciznije odrediti udaljenost između prvog i potonjeg. Raspravno vijeće konstatira da su se policijska postaja i hotel, koje je prije kolovoza 1995. koristila Specijalna policija RSK, nalazili u centru grada i da je policijska postaja bila 150 metara od kina, koje je pogođeno u granatiranju. Raspravno vijeće će dalje razmotriti ovaj incident u vezi s točkom 1 Optužnice u poglavlju 5.8.2 (i) dalje u tekstu.

4.4.7 Grad Donji Lapac

1477. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o protupravnim napadima na civile i civilne objekte u Donjem Lapcu predloženi putem svjedočenja nekoliko svjedoka, između ostalog pripadnika Specijalne policije, kao i putem dokumentarnih dokaza. Raspravno vijeće je prikaz dokaza o etničkom sastavu Donjeg Lapca iznijelo u poglavlju 4.2.4 (grad Donji Lapac).

1478. **Zdravko Janić**, načelnik Odjela za borbu protiv terorizma Sektora specijalne policije 1995.,⁵⁶³⁶ izjavio je u svom svjedočenju da je, pošto je Specijalna policija ostvarila svoje ciljeve 5. kolovoza 1995., na sastanku operativnog zapovjedništva na kojem su bili Mladen Markač i načelnik sektora Željko Sačić, te zapovjednici postrojbe Specijalne policije u Gračacu, dobio zapovijed da se glavna crta napada pomakne prema granici s Bosnom i Hercegovinom i da se presiječe komunikacija između Donjeg Lapca i Srba, u općini Donji Lapac, i Kulen Vakufa, u Bosni i Hercegovini, i da se napreduje

⁵⁶³⁶ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 13; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), Dio I, str. 25; Zdravko Janić, T. 6099.

prema Donjem Lapcu.⁵⁶³⁷ Kako je svjedok izjavio, on je 7. kolovoza 1995. vodio glavni smjer napada na Donji Lapac.⁵⁶³⁸ Svjedok je u svom svjedočenju izjavio da je u operaciji sudjelovalo 19 postrojbi Specijalne policije.⁵⁶³⁹ Janić je u svom svjedočenju rekao da je Specijalnoj policiji za napad dodatnu topničku potporu HV pružao raketama kalibra 128 milimetara i topovima kalibra 130 milimetra, ali da snage Specijalne policije na svom smjeru napada nisu koristile topničke snage za zauzimanje grada, jer nisu naišle ni na kakav otpor.⁵⁶⁴⁰ Na putu za Donji Lapac, Janić je čuo topničku paljbu.⁵⁶⁴¹ U izvješću upućenom Željku Sačiću 10. listopada 1995., Janić je izvijestio da su prilikom napada iz smjera Bruvna u općini Gračac-Donji Lapac, Skupne snage u napredovanju imale raketno-topničku potporu koja je djelovala na zahtjev zapovjednika smjera i gađala prethodno identificirane vojne i policijske objekte u Donjem Lapcu.⁵⁶⁴² Specijalna policija ušla je u Donji Lapac oko podneva 7. kolovoza 1995.⁵⁶⁴³ Čim su postrojbe stigle u grad, Janićeva nadležnost nad postrojbama je prestala i zapovjedništvo je preuzeo Željko Sačić.⁵⁶⁴⁴ Svjedok je u svom svjedočenju izjavio da iako nije prošao kroz cijeli grad, ono što je vidio nije bilo jako oštećeno.⁵⁶⁴⁵ U centru grada, Janić je vidio kako gore tri, četiri zgrade, između ostalog i policijska postaja, za koju je čuo da je zapaljena u granatiranju.⁵⁶⁴⁶ Dok je Janić bio u gradu, HV je počeo granatirati Donji Lapac.⁵⁶⁴⁷ Prema riječima svjedoka, HV nije bio izviješten da je Specijalna policija već zauzela grad.⁵⁶⁴⁸ Prema izvješću Sektora Specijalne policije MUP-a od 16. rujna 1995., u 14:10 sati 7. kolovoza 1995., nakon oslobođenja Donjeg Lapca, Specijalna policija

⁵⁶³⁷ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 34; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), Dio I, str. 105-120; D552 (Zapovijed HV-a o nastavku borbenog djelovanja, Zvonimir Červenko, 6. kolovoza 1995.); D556 (Izvješće Zdravka Janića podneseno Željku Sačiću, 9. listopada 1995.).

⁵⁶³⁸ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 34-35; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), Dio I, str. 113; Dio III, str. 11; D556 (Izvješće Zdravka Janića podneseno Željku Sačiću, 9. listopada 1995.).

⁵⁶³⁹ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), Dio III, str. 20.

⁵⁶⁴⁰ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 35; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), Dio I, str. 59, Dio III, str. 11-14, 17; Zdravko Janić, T. 6218-6219.

⁵⁶⁴¹ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 35; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), Dio III, str. 14.

⁵⁶⁴² D556 (Izvješće Zdravka Janića podneseno Željku Sačiću, 9. listopada 1995.).

⁵⁶⁴³ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), Dio III, str. 17; Zdravko Janić, T. 6218, 6363; D556 (Izvješće Zdravka Janića podneseno Željku Sačiću, 9. listopada 1995.).

⁵⁶⁴⁴ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), Dio III, str. 20-21, 27-28.

⁵⁶⁴⁵ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 36; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), Dio III, str. 24; D556 (Izvješće Zdravka Janića podneseno Željku Sačiću, 9. listopada 1995.).

⁵⁶⁴⁶ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 36; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), Dio III, str. 24; D556 (Izvješće Zdravka Janića podneseno Željku Sačiću, 9. listopada 1995.).

⁵⁶⁴⁷ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 37; Zdravko Janić, T. 6363.

pretrpjela je težak napad topništva HV-a s paljbenih položaja na području Udbine koji je završio u 14:40 sati, nakon intervencije operativnog zapovjednika Mladena Markača.⁵⁶⁴⁹ Mada svjedok tijekom napada nije vidio nijednog neprijateljskog vojnika, rekao je da je u dolini ispred grada vidio starije civile, a deset civila je vidio i na glavnom trgu u samom gradu.⁵⁶⁵⁰ Svjedok je u svom svjedočenju izjavio da su neki od civila u dolini izjavili da su ostali jer je predsjednik Tuđman na radiju rekao Srbima da ne odlaze.⁵⁶⁵¹ Janić je dodao da je Specijalna policija ignorirala civile jer im nije bilo zapovjedbno da se njima bave.⁵⁶⁵² Svjedok je pretpostavljao da će se s civilima baviti redovna policija kad stigne u grad.⁵⁶⁵³ U izvješću od 2. listopada 1995. upućenom Željku Sačiću, vršitelj dužnosti načelnika Odjela logistike Branislav Bole naveo je da je logistička potpora stigla u Donji Lapac u 16:00 sati 7. kolovoza 1995. i da su uslijed djelovanja raketno-topničke potpore u gradu gorjele dvije kuće.⁵⁶⁵⁴

1479. Prema izvješću Sektora Specijalne policije MUP-a od 16. rujna 1995., u 19:45 sati 7. kolovoza 1995., neprijatelj je otvorio topničku paljbu na šire područje Donjeg Lapca, Gornjeg Lapca i sela Boričevac, koja se oba nalaze u općini Donji Lapac. Vatra je otvorena s paljbenih položaja u Bosni i Hercegovini iz topova velikog kalibra i iz višecijevnih bacača raketa.⁵⁶⁵⁵ Prema dokumentarnim dokazima, te večeri, u Donji Lapac ušle su 9. gardijska brigada i 118. domobranska pukovnija iz smjera Udbine.⁵⁶⁵⁶ Po ulasku u grad te su postrojbe počele pucati, bacati bombe i paliti kuće, i to je potrajalo cijelu noć.⁵⁶⁵⁷ Osim toga, kako se navodi u dokumentarnim dokazima, specijalne jedinice policije nisu sudjelovale u paljenju Donjeg Lapca jer su sve postrojbe, osim stožera i pripadnika logistike, bile na položajima izvan grada ili na

⁵⁶⁴⁸ Zdravko Janić, T. 6363-6364.

⁵⁶⁴⁹ P621 (MUP, Raščlamba tijekom operacije "Oluja", 16. rujna 1995.), str. 1, 7, 14-15.

⁵⁶⁵⁰ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 36-37; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), Dio III, str. 29, 31-35.

⁵⁶⁵¹ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 36; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), Dio III, str. 29, 31.

⁵⁶⁵² P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 36-38; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), Dio III, str. 56-58.

⁵⁶⁵³ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 37; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), Dio III, str. 57-59.

⁵⁶⁵⁴ P586 (Izvješće podneseno Željku Sačiću, načelniku Sektora specijalne policije, 2. listopada 1995.).

⁵⁶⁵⁵ P621 (MUP, Raščlamba tijekom operacije "Oluja", 16. rujna 1995.), str. 1, 14, 16.

⁵⁶⁵⁶ P586 (Izvješće podneseno Željku Sačiću, načelniku Sektora specijalne policije, 2. listopada 1995.); P621 (MUP, Raščlamba tijekom operacije "Oluja", 16. rujna 1995.), str. 16; D556 (Izvješće Zdravka Janića podneseno Željku Sačiću, 9. listopada 1995.).

⁵⁶⁵⁷ Zdravko Janić, T. 6220-6221; P586 (Izvješće podneseno Željku Sačiću, načelniku Sektora specijalne policije, 2. listopada 1995.); D556 (Izvješće Zdravka Janića podneseno Željku Sačiću, 9. listopada 1995.).

rubnim dijelovima grada.⁵⁶⁵⁸ Janić je u svom svjedočenju izjavio da je zatražio da se to zaustavi vojnim putem i kasnije je izvijestio Mladena Markača o tome što se dogodilo.⁵⁶⁵⁹

1480. **Josip Turkalj**, zapovjednik Antiterorističke jedinice Lučko i zapovjednik topničke jedinice Specijalne policije tijekom operacije Oluja,⁵⁶⁶⁰ izjavio je u svom svjedočenju da je nakon pada Gračaca Sačić izdao nove zapovijedi i razdijelio karte za napredovanje prema Donjem Lapcu.⁵⁶⁶¹ Nije bilo obavještajnih podataka u vezi s konkretnim neprijateljskim položajima u Donjem Lapcu, već samo informacija da su u Lapcu jake snage.⁵⁶⁶² Oko podneva 6. ili 7. kolovoza 1995., Turkaljeva postrojba je na zahtjev granatirala područje ispred postrojbi koje su se probijale kako bi očistila teren.⁵⁶⁶³ Tijekom napredovanja prema Donjem Lapcu, blizu Mazina u općini Gračac svjedok je vidio grupu od 15-20 starijih civila koji su sjedili uz cestu i jeli hranu iz konzervi.⁵⁶⁶⁴ Turkalj je izjavio da njegova postrojba nije gađala sam Donji Lapac, već samo planinski predio ispred grada.⁵⁶⁶⁵

1481. Poslijepodne 7. kolovoza 1995., snage Specijalne policije ušle su u Donji Lapac i svjedok koji je išao za njima bio je posljednji pripadnik Specijalne policije koji je ušao u selo.⁵⁶⁶⁶ Svjedok je izjavio da ne zna ni za kakve borbe u Donjem Lapcu.⁵⁶⁶⁷ Turkalj u Donjem Lapcu nije vidio civile, ali vidio je kako gore jedan kamion pun granata, jedan motel i dvije ili tri kuće.⁵⁶⁶⁸ Vidio je i jednu oštećenu poslovnu zgradu u centru

⁵⁶⁵⁸ P586 (Izvešće podneseno Željku Sačiću, načelniku Sektora specijalne policije, 2. listopada 1995., str. 2; D556 (Izvešće Zdravka Janića podneseno Željku Sačiću, 9. listopada 1995.), str. 2.

⁵⁶⁵⁹ Zdravko Janić, T. 6220-6221; D556 (Izvešće Zdravka Janića podneseno Željku Sačiću, 9. listopada 1995.).

⁵⁶⁶⁰ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 11, 31; P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 14-15, 34; Josip Turkalj, T. 13541, 13551.

⁵⁶⁶¹ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 33; P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 14-15.

⁵⁶⁶² P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 21-22.

⁵⁶⁶³ P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 5-7, 9-10, 18-19, 21-23, 32.

⁵⁶⁶⁴ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 36; P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 65-67, 69.

⁵⁶⁶⁵ P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 32; Josip Turkalj, T. 13612, 13713.

⁵⁶⁶⁶ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 36; P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 5-7, 9-10, 18-19, 27, 35; Josip Turkalj, T. 13611, 13713; V. također P1239 (Borbeni put SJP-a PU ličko-senjske, 5. svibnja 1998.), str. 5; P1241 (Borbeni put SJP-a PU sisačko-moslavačke), str. 5-6; P1242 (Ratni put SJP-a PU dubrovačko-neretvanske), str. 7.

⁵⁶⁶⁷ Josip Turkalj, T. 13612.

⁵⁶⁶⁸ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 36, 39; P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 35-36.

grada.⁵⁶⁶⁹ Turkalj nije vidio nikakve oznake na kućama u Donjem Lapcu.⁵⁶⁷⁰ Mada na početku Specijalna policija nije trebala zauzeti Donji Lapac, snage Specijalne policije stigle su u Donji Lapac prije HV-a.⁵⁶⁷¹ Dražen Ćurković, tadašnji vršitelj dužnosti zapovjednika ATJ Lučko, zatražio je od Markača ili Sačića da kontaktiraju vojsku i izvijeste je da je Specijalna policija već ušla u Donji Lapac, kako bi HV zaustavio topničku paljbu iz smjera Udbine na ulaz u Donji Lapac.⁵⁶⁷² Nakon nekoliko minuta, granatiranje je prestalo.⁵⁶⁷³ Turkalj je u svom svjedočenju izjavio da je na ceste na ulazu u grad ispaljeno svega nekoliko granata, a da sam grad, uz nekoliko iznimki, nije bio ni razoren ni spaljen.⁵⁶⁷⁴

1482. U noći 7. kolovoza 1995., bilo je ograničene neprijateljske pucnjave na topničke položaje Specijalne policije i palo je nekoliko granata.⁵⁶⁷⁵ Na Sačićev zahtjev, hrvatske topničke snage gađale su prijelaz preko rijeke.⁵⁶⁷⁶ Svjedok je bio mišljenja da je cilj bio da Specijalna policija sruši obližnji most preko rijeke Une, kako bi se neprijateljskim vojnicima onemogućio povratak preko mosta.⁵⁶⁷⁷ Dana 8. kolovoza 1995., svjedok je bio na sastanku na koji su bili pozvani zapovjednici svih postrojbi, njih 20 do 30, a kojem Markač nije bio nazočan.⁵⁶⁷⁸ Sastanak je prekinut zbog tenkovske paljbe na obližnje područje.⁵⁶⁷⁹ Istoga dana, svjedok je vidio kako Markač ide do jedne zgrade na rijeci Uni u Donjem Lapcu, ali u svom svjedočenju je izjavio da je Markač stigao u

⁵⁶⁶⁹ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 39; P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 36.

⁵⁶⁷⁰ P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 53-54.

⁵⁶⁷¹ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 37; P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 33-34, 37.

⁵⁶⁷² P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 35, 37; P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 86-88; P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 32-34; Josip Turkalj, T. 13614, 13714.

⁵⁶⁷³ P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 34-35; Josip Turkalj, T. 13714.

⁵⁶⁷⁴ P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 46, 55; Josip Turkalj, T. 13714.

⁵⁶⁷⁵ P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 5-7, 9-10, 18-19, 40, 47-48. Mada je Turkalj izjavio da se ovaj događaj zbio dan ranije, s obzirom na kronologiju drugih za to vezanih dokaza i P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 6-10, Pretresno vijeće se uvjerilo da se opisani događaj dogodio na dan koji je naveden u sažetku.

⁵⁶⁷⁶ P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 39-41.

⁵⁶⁷⁷ P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 38-41.

⁵⁶⁷⁸ P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 43-44. Mada je Turkalj izjavio da se ovaj događaj zbio dan ranije, s obzirom na kronologiju drugih za to vezanih dokaza i P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 6-10, Pretresno vijeće se uvjerilo da se opisani događaj dogodio na dan koji je naveden u sažetku.

⁵⁶⁷⁹ P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 43-44.

Donji Lapac sa svim drugim snagama još 7. kolovoza 1995.⁵⁶⁸⁰ Oko podneva 8. kolovoza 1995., HV je preuzeo položaje Specijalne policije.⁵⁶⁸¹

1483. **Josip Ćelić**, pomoćnik zapovjednika Antiterorističke jedinice Lučko 1995. godine,⁵⁶⁸² izjavio je u svom svjedočenju da je ujutro 7. kolovoza 1995., njegova postrojba vozilima otišla iz Štikade, u općini Gračac, i glavnom cestom prošla kroz Gračac, Bruvno, Mazin i Podselo, u općini Gračac, i Udbinu, izišla iz vozila blizu Donjeg Lapca, pješice sišla s glavne ceste i stigla u Donji Lapac rano poslijepodne zajedno s nekoliko drugih policijskih postrojbi.⁵⁶⁸³ Tijekom napredovanja prema Donjem Lapcu, Ćelićeva postrojba imala je jaku topničku potporu minobacačkih postrojbi Specijalne policije, a prilikom ulaska i boravka u Donjem Lapcu njegova postrojba nije naišla ni na kakav otpor niti je na nju neprijatelj otvorao paljbu.⁵⁶⁸⁴ Kad je Ćelićeva postrojba ušla u Donji Lapac cestom za Gornji Lapac, u općini Donji Lapac, grad je bio pust.⁵⁶⁸⁵ Ćelićeva postrojba ostala je na rubu grada Donjeg Lapca i ondje je prenoćila.⁵⁶⁸⁶ Postrojbe HV-a su vozilima HV-a stigle u Donji Lapac ili 7. ili 8. kolovoza 1995., nakon postrojbi Specijalne policije.⁵⁶⁸⁷ Tijekom boravka u Donjem Lapcu, pripadnici Ćelićeve postrojbe mogli su se slobodno kretati gradom.⁵⁶⁸⁸ Ćelić nije vidio zapaljenu zgrade u Donjem Lapcu 7. kolovoza 1995., mada je tijekom svog boravka tamo čuo eksplozije i topničku paljbu.⁵⁶⁸⁹ Dana 8. kolovoza 1995., Ćelić je

⁵⁶⁸⁰ P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 44-45. Mada je Turkalj izjavio da se ovaj događaj zbio dan ranije, s obzirom na kronologiju drugih za to vezanih dokaza i P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 6-10, Pretresno vijeće se uvjerilo da se opisani događaj dogodio na dan koji je naveden u sažetku.

⁵⁶⁸¹ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 37. Mada je Turkalj izjavio da se ovaj događaj zbio dan ranije, s obzirom na kronologiju drugih za to vezanih dokaza i P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 6-10, Pretresno vijeće se uvjerilo da se opisani događaj dogodio na dan koji je naveden u sažetku.

⁵⁶⁸² P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom 25. i 26. studenog 2002.), Dio I, str. 5, 58; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom 13. i 14. siječnja 2005.), Dio I, str. 9, 16-17, 135, 161, Dio III, str. 6, 181-182; Josip Ćelić, T. 7928.

⁵⁶⁸³ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom 25. i 26. studenog 2002.), Dio I, str. 36, 38-43, 47; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom 13. i 14. siječnja 2005.), Dio I, str. 45-48, 55-57, 64-65, 73, 90-91, 96, 109, 127.

⁵⁶⁸⁴ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom 25. i 26. studenog 2002.), Dio I, str. 43-44, 46; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom 13. i 14. siječnja 2005.), Dio I, str. 66, 111, 117.

⁵⁶⁸⁵ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom 25. i 26. studenog 2002.), Dio I, str. 43-44, 51; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom 13. i 14. siječnja 2005.), Dio I, str. 83-84, 87, 91-92, 106-108, 111-112.

⁵⁶⁸⁶ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom 25. i 26. studenog 2002.), Dio I, str. 42, 46; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom 13. i 14. siječnja 2005.), Dio I, str. 103-105, 112, 115-116, 124, 127.

⁵⁶⁸⁷ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom 25. i 26. studenog 2002.), Dio I, str. 45; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom 13. i 14. siječnja 2005.), Dio I, str. 83, 113, 121, 125-126, 128.

⁵⁶⁸⁸ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom 25. i 26. studenog 2002.), Dio I, str. 47; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom 13. i 14. siječnja 2005.), Dio I, str. 112, 120.

⁵⁶⁸⁹ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom 25. i 26. studenog 2002.), Dio I, str. 47, 54-55; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom 13. i 14. siječnja 2005.), Dio I, str. 112, 118, 120.

vidio dosta zapaljenih objekata.⁵⁶⁹⁰ Prema Čelićevim riječima, Specijalna policija nije zapalila nijednu zgradu u Donjem Lapcu.⁵⁶⁹¹ Njegova postrojba je te večeri napustila Donji Lapac i vratila se u Zagreb.⁵⁶⁹²

1484. Prema izvješću zapovjednika 15. korpusa SVK Ševe od 9. kolovoza 1995., dana 5. kolovoza 1995., u 17:00 sati, njegovo zapovjedništvo je odlučilo da povuče svoje postrojbe iz Titove Korenice i s područja Udbine i posvete se ustrajnoj obrani područja općine Donji Lapac, ali odluka nije provedena zbog općeg povlačenja snaga i civilnog stanovništva na području Donjeg Lapca.⁵⁶⁹³ Ševo je također izvijestio da su se u noći 5. kolovoza 1995., sve postrojbe povukle na područje općine Donji Lapac, a dio postrojbi samostalno je odlučio ići za civilnim stanovništvom u Bosanski Petrovac, u Bosni i Hercegovini.⁵⁶⁹⁴

1485. **Dragutin Repinc**, načelnik Uprave za planiranje u Glavnom stožeru HV-a i vještak za vojnu obuku i planiranje,⁵⁶⁹⁵ izjavio je u svom svjedočenju da je 7. kolovoza 1995., prije nego što je Specijalna policija krenula u napad za oslobodjenje Donjeg Lapca, zapovjednik Jordanskog bataljuna UNCRO-a izviješten o planu snaga Specijalne policije da koristi topništvo i raketnu paljbu na pravcima napada prema Donjem i Gornjem Lapcu.⁵⁶⁹⁶ Repinc je uputio na Markačevu raščlambu u kojoj je navedeno da su između 14:00 i 14:40 sati, nakon oslobodjenja Donjeg Lapca, Skupne snage Specijalne policije bile izložene jakom topničkom udaru prijateljske vatre, dok je u Ratnom dnevniku raketno-topničkog divizijuna 9. gardijske brigade HV-a navedeno da je paljba počela u 13:30 sati 7. kolovoza 1995. i da je na ciljeve u Gornjem Lapcu ispaljeno 175 raketa, odnosno projektila.⁵⁶⁹⁷ Prema Repincevim riječima, uzrok ovog nepodudaranja vjerojatno je pogrešan navod u Ratnom dnevniku, a moguće je da je do toga došlo i zbog toga što je topništvo djelovalo i na Donji i na Gornji Lapac, ali prvo

⁵⁶⁹⁰ P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom 13. i 14. siječnja 2005.), Dio I, str. 119.

⁵⁶⁹¹ P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom 13. i 14. siječnja 2005.), Dio I, str. 122-123.

⁵⁶⁹² P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom 25. i 26. studenog 2002.), Dio I, str. 46, 54; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom 13. i 14. siječnja 2005.), Dio I, str. 65, 115, 129-130.

⁵⁶⁹³ D1521 (Izvješće o borbenom djelovanju podneseno Glavnom štabu SVK, Stevo Ševo, 9. kolovoza 1995.), str. 4-5.

⁵⁶⁹⁴ D1521 (Izvješće o borbenom djelovanju podneseno Glavnom štabu SVK, Stevo Ševo, 9. kolovoza 1995.), str. 5.

⁵⁶⁹⁵ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 1-16; Dragutin Repinc, T. 26661-26665.

⁵⁶⁹⁶ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 149-151.

⁵⁶⁹⁷ D1932 (Izvještaj vještaka Dragutina Repinca, prosinac 2009.), par. 152; D1923 (Ratni dnevnik Topničko-raketnog divizijuna 9. gardijske motorizirane brigade, bilješka za 7. kolovoza 1995.), str. 2.

djelovanje nije zabilježeno.⁵⁶⁹⁸ Prema Repincevim riječima ovaj incident pokazao je da ZP Gospić i Specijalna policija nisu bili dovoljno koordinirani, kao i da nisu bile određene granice unutar kojih su postrojbe trebale djelovati.⁵⁶⁹⁹

1486. Dana 7. kolovoza 1995., u 08:35 sati, Jordanski bataljun je izvijestio da je topništvo HV-a granatiralo Donji Lapac iz Udbine.⁵⁷⁰⁰ Istoga dana, u 13:35 sati, Jordanski bataljun je izvijestio o jakom topničkom granatiranju Donjeg Lapca.⁵⁷⁰¹

1487. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je razmotrilo svjedočenja Davorina Pavlovića, Ivana Hermana, Dražena Viteza, Zorana Cvrka, Željka Sačića, svjedoka 82 i razgovore s Markačem, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.4 (Donji Lapac). Vijeće je razmotrilo i svjedočenja Milana Ilića, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.1.4 (Marko Ilić i drugi – Prilog Optužnici, br. 10), i svjedoka MM-25, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.5.3 (Donji Lapac).

1488. Raspravno vijeće je razmotrilo svjedočenja više svjedoka u vezi s topničkim projektilima koji su pali na Donji Lapac 7. kolovoza 1995. Raspravno vijeće će se prvo baviti dokazima u vezi s policijskom postajom i kamionom. Prema Ilićevim riječima, oko 09:00 ili 10:00 sati 7. kolovoza 1995., granatiranje Donjeg Lapca bilo je sporadično i granate su pale blizu policijske postaje, zgrade Općine i zgrade "komiteta" u centru grada. Kad je oko podneva ušao u grad, Janić je, kao i Sačić, uočio da gori policijska postaja. Pavlović i Cvrk su uočili da je policijsku postaju pogodila jedna ili više topničkih granata. Na temelju gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su 7. kolovoza 1995., prije Janićevog dolaska oko podneva, topnički projektili pogodili policijsku postaju u centru Donjeg Lapca. Također, na temelju svjedočenja Turkalja, Pavlovića i Cvrka, Raspravno vijeće konstatira da su 7. kolovoza 1995., prije Pavlovićevog dolaska oko 15:00 ili 15:30 sati, topnički projektili pogodili teški vojni kamion na ulazu u Donji Lapac.

1489. Raspravno vijeće će sada razmotriti dokaze u vezi s hotelom, odnosno motelom, i više kuća u Donjem Lapcu. Svjedok MM-25 je u svom svjedočenju izjavio da je u nedjelju, nakon početka operacije Oluja, vidio da u Donjem Lapcu gore zgrada Općine, motel blizu benzinske crpke i dvije ili tri kuće. Svjedok MM-25 nije konkretno naveo

⁵⁶⁹⁸ Dragutin Repinc, T. 26733-26734.

⁵⁶⁹⁹ Dragutin Repinc, T. 26734-26735.

⁵⁷⁰⁰ P110 (Ažurirano izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, podne, 7. kolovoza 1995.); P111 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. kolovoza 1995.), str. 1, 4.

⁵⁷⁰¹ P111 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. kolovoza 1995.), str. 1, 4.

gdje su se te zgrade nalazile. Prema kalendaru za 1995., to je bila nedjelja 6. kolovoza 1995., a datum potvrđuje i svjedočenje svjedoka MM-25 da nije vidio hrvatsku vojsku i činjenica da svjedok MM-25 nije spomenuo da je vidio ili čuo da se Donji Lapac toga dana granatira. Što se tiče hotela, odnosno motela, Pavlović je u svom svjedočenju izjavio da je hotel gorio kad je on oko 15:00-15:30 sati 7. kolovoza 1995. ušao u Donji Lapac. Turkalj i Cvrk su također vidjeli da u Donjem Lapcu, kasnije toga dana, gori hotel ili motel. Na temelju dokaza ne može se jasno utvrditi lokacija tog hotela, odnosno motela, koji su ti svjedoci vidjeli, kao ni to je li to bila ista zgrada kao i motel koji je svjedok MM-25 vidio u plamenu 6. kolovoza 1995., prije nego što su granate pale na grad. U takvim okolnostima, Raspravno vijeće ne može donijeti konačan zaključak o tome je li hotel, odnosno motel, koji je 7. kolovoza 1995. viđen zapaljen, toga dana pogođen iz topničkog oruđa.

1490. Raspravno vijeće će sada razmotriti dokaze u vezi s više kuća u Donjem Lapcu koje su viđene kako gore ili na kojima su uočena oštećenja ujutro ili u ranim poslijepodnevnim satima 7. kolovoza 1995. Ilić je u svom svjedočenju izjavio da je vidio neke kuće koje su razorene prilikom granatiranja ujutro 7. kolovoza 1995. Janić i Vitez su u centru Donjeg Lapca rano tog poslijepodneva vidjeli dvije ili tri zgrade koje su gorjele ili se iz njih dizao dim (ne uključujući policijsku postaju). Janiću je rečeno da je to posljedica granatiranja. Pavlović je u svom svjedočenju izjavio da je zgrada iza policijske postaje gorjela kad je on ušao u Donji Lapac oko 15:00 ili 15:30 sati. Branislav Bole je u P586 izvijestio da su u 16:00 sati u centru grada gorjele dvije kuće uslijed raketno-topničkog djelovanja. Turkalj i Markač su vidjeli da gori mali broj kuća, dok je Herman izjavio da je to poslijepodne u Donjem Lapcu nekoliko zgrada pretrpjelo manja oštećenja. Markač je izjavio da je topništvo oštetilo ili uništilo nešto kuća u Donjem Lapcu. Raspravno vijeće smatra da su se kuće, koje su rano poslije podne viđene kako gore, nalazile u centru grada, na području na kojem je Ilić vidio da su pale granate, i blizu policijske postaje, koju su pogodili topnički projektili. Raspravno vijeće također smatra da Ilićevo svjedočenje, razgovor s Markačem kao s osumnjičenim, podaci dobiveni od Janića i Boleovo izvješće, P586, potvrđuju da su oštećenje ili gorenje tih kuća bili prouzročeni granatiranjem. Na temelju gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su ujutro ili rano poslije podne 7. kolovoza 1995., topnički projektili pogodili jednu do tri kuće u centru Donjeg Lapca, od kojih se jedna

nalazila iza policijske postaje. Na temelju dokaza ne može se definitivno utvrditi za što su te kuće tada eventualno korištene.

1491. Raspravno vijeće će sada razmotriti pitanje paleža i oštećenja zapaženih kasnije toga dana. Svjedok 82, koji je ušao u Donji Lapac 7. kolovoza 1995., nakon postrojbi Specijalne policije, izjavio je u svom svjedočenju da je po dolasku vidio pet kuća koje su bile spaljene ili su gorjele. Herman je tog poslijepodneva u Donjem Lapcu vidio i više zapaljenih stogova sijena. Kad je stigao kasno uvečer, Cvrk je vidio da u Donjem Lapcu gori do devet kuća. Turkalj je također izjavio da je u centru grada bila oštećena jedna poslovna zgrada. Na temelju dokaza ne može se utvrditi jesu li ta dodatna paljenja i oštećenja koja su zapazili svjedok 82, Cvrk, Herman i Turkalj, posljedica granatiranja.

1492. Raspravno vijeće je razmotrilo nekoliko izvora dokaza u vezi s tim tko je ispalio topničke projekte koji su pali na Donji Lapac 7. kolovoza 1995. Raspravno vijeće smatra da je 10. listopada 1995., Janić izvijestio Sačića u D556 da Specijalna policija koja napreduje prema Donjem Lapcu ima potporu raketno-topničke paljbe koja je bila usmjerena na prethodno identificirane vojne i policijske objekte u Donjem Lapcu. Raspravno vijeće će prvo razmotriti dokaze u vezi s topničkom paljbom HV po Donjem Lapcu. Janić je u svom svjedočenju izjavio da je Specijalnoj policiji u napadu na Donji Lapac HV pružao dodatnu topničku potporu raketama kalibra 128 mm i topovima kalibra 130 mm. Jordanski bataljun je izvijestio da je 7. kolovoza 1995. HV u 08:35 sati granatirao Donji Lapac iz Udbine. Prema Ilićevim riječima, granate koje je on vidio oko 09:00-10:00 sati dolijetale su iz smjera Udbine, kao i iz smjera Mazina i Korenice. Osim toga, prema svjedočenju Turkalja, Pavlovića, Viteza, svjedoka 82, Janića, Repinca, MUP-ove raščlambe P621 i izvješća Jordanskog bataljuna, dana 7. kolovoza 1995., tijekom razdoblja od oko pola sata, između 13:00 i 15:00 sati, nakon ulaska Specijalne policije u Donji Lapac, HV je iz Udbine ispalio topničke granate na ulaz u Donji Lapac. Na temelju praćenja radio-veze između Janića i Sačića, Pavlović je izjavio da je te granate ispalila 118. domobranska pukovnija HV-a. Prema dokumentarnim dokazima P586, P621 i D556 te su večeri 9. i 118. gardijska brigada HV-a ušle u Donji Lapac iz smjera Udbine. Ne temelju gorenavedenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su 7. kolovoza 1995., od 08:35 do 10.00 sati, i ponovo od 13:00 do 15:00 sati, 9. brigada i 118. domobranska pukovnija iz smjera Udbine na Donji Lapac ispalile topničke projekte koji su pogodili gorenavedene objekte.

1493. Pretresno vijeće će sada razmotriti dokaze o topničkom djelovanju Specijalne policije po Donjem Lapcu. Raspravno vijeće je uzelo u obzir da je prema Repincevim riječima, Specijalna policija planirala otvoriti raketno-topničku paljbu na smjeru napada na Donji Lapac. Prema riječima Sačića i Turkalja, topnička postrojba Specijalne policije je 7. kolovoza 1995. dobila zadaću da pruža potporu Specijalnoj policiji tijekom napredovanja prema Donjem Lapcu. Sačić je izjavio da su u sastavu te topničke postrojbe bile minobacačke bitnice i višecijevni bacači raketa. Čelić je u svom svjedočenju izjavio da su njegovoj postrojbi tijekom napredovanja prema Donjem Lapcu snažnu topničku potporu minobacačkom paljbom pružale minobacačke postrojbe Specijalne policije. Turkalj je u svom svjedočenju izjavio da je oko podneva 6. ili 7. kolovoza 1995., njegova postrojba gađala brdovito područje ispred Donjeg Lapca kako bi očistila teren pred snagama u napredovanju, ali da sam grad nije gađala. Na temelju tih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je oko podneva 7. kolovoza 1995., Specijalna policija ispalila topničke projekte, svakako barem iz minobacača, na brdoviti teren ispred grada Donjeg Lapca. S obzirom na Turkaljevo svjedočenje i uzimajući u obzir svoje konstatacije u vezi s granatiranjem Donjeg Lapca od strane HV-a 7. kolovoza 1995. opisanog gore u tekstu, Raspravno vijeće ne može zaključiti jesu li granate koje je ispalila Specijalna policija pale na zgrade u gradu Donjem Lapcu. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkom 1 Optužnice u poglavlju 5.8.2 (i) dalje u tekstu.

4.4.8 Mjesto Strmica

1494. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s navodima o protupravnim napadima na civile i civilne objekte u Strmici, općina Knin, predloženi prvenstveno putem svjedočenja međunarodnih promatrača i pripadnika HV-a i SVK. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 1.334 stanovnika Strmice 1991. njih 1.298 su bili Srbi.⁵⁷⁰²

1495. **Mihail Jermolajev**, zamjenik višeg vojnog promatrača UN-a u Sektoru Jug od srpnja 1995. do listopada 1995.,⁵⁷⁰³ izjavio je da je krajem srpnja 1995. zapovjedništvu UN-a u Sektoru Jug dostavljeno nekoliko službenih prosvjeda iz zapovjedništva SVK u

⁵⁷⁰² C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 110.

⁵⁷⁰³ P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 1-2; P95 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 2. prosinca 2007.), str. 1; Mihail Jermolajev, T. 2285, 2371.

kojima je bilo navedeno da hrvatsko topništvo granatira područje Strmice u općini Knin.⁵⁷⁰⁴ Iz Kenijskog bataljuna koji se nalazio na području Strmice nije bilo izvješća o ozbiljnim problemima.⁵⁷⁰⁵ Ujutro 31. srpnja 1995., svjedok je zapovjedio Aleksandru Černjeckom i njegovom timu da ode u Strmicu i provede istragu.⁵⁷⁰⁶ U 10:30 sati, Černjecki je radio-vezom izvijestio Jermolajeva da je u Strmici i da se cijeli grad granatira, što je Jermolajev javio generalu Forandu.⁵⁷⁰⁷ Dana 2. kolovoza 1995., na području Strmice još uvijek je bilo razmjene vatre između HV-a/HVO-a i SVK.⁵⁷⁰⁸

1496. **Aleksandar Černjecki**, vojni promatrač UN-a u Hrvatskoj od 20. lipnja 1995. do prosinca 1995.,⁵⁷⁰⁹ patrolirao je područjem Strmice i barem je dvaput išao onamo da provede istragu u vezi s navodnim hrvatskim topničkim napadima.⁵⁷¹⁰ On i njegov tim su pronašli kraterne od eksplozija granata i oštećenja na kućama i zgradama, kao i oštećenja od gelera na školi.⁵⁷¹¹ Granatiranja je bilo i prije 29. odnosno 30. srpnja 1995.⁵⁷¹² On je izjavio da oko 30. srpnja 1995. i prije operacije Oluja kretanje UNMO-a na području Strmice nije bilo ograničeno.⁵⁷¹³ Svjedok je naveo da je područje Golubića, južno od Strmice, za ophodnje UNMO-a bilo zabranjeno područje.⁵⁷¹⁴ Svjedok je izjavio da u Strmici nije bilo vojnih položaja i da se najbliži položaj SVK nalazio na području Golubića, u općini Knin, gdje njegov tim nije imao pristup.⁵⁷¹⁵ Krajem srpnja 1995., svjedok je otišao istražiti navode Srba da su Hrvati granatirali stambeno područje Strmice, kada su Hrvati započeli još jedan snažan topnički napad na područje na kojem se u Strmici tada nalazila njegova skupina, a gdje nije bilo vojne opreme ni snaga SVK.⁵⁷¹⁶ Časnik za vezu 7. korpusa SVK bio je sa svjedokovom skupinom tijekom

⁵⁷⁰⁴ P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 4.

⁵⁷⁰⁵ P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 4; Mihail Jermolajev, T. 2446-2447.

⁵⁷⁰⁶ P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 4; Mihail Jermolajev, T. 2456-2457.

⁵⁷⁰⁷ P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 4; Mihail Jermolajev, T. 2445-2447, 2458-2459; D163 (Izješće UNCRO-a o situaciji, 23:59 sati, 31. srpnja 1995.), str. 2.

⁵⁷⁰⁸ Mihail Jermolajev, T. 2446-2447, 2461-2462; D164 (Izješće UNCRO-a o situaciji, 20:30 sati, 2. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵⁷⁰⁹ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 1-2; Aleksandar Černjecki, T. 3204, 3221.

⁵⁷¹⁰ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 2; Aleksandar Černjecki, T. 3178.

⁵⁷¹¹ Aleksandar Černjecki, T. 3178-3179, 3186.

⁵⁷¹² Aleksandar Černjecki, T. 3293.

⁵⁷¹³ Aleksandar Černjecki, T. 3179-3180, 3297.

⁵⁷¹⁴ Aleksandar Černjecki, T. 3303.

⁵⁷¹⁵ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 2; P205 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 6. prosinca 2007.), par. 2; Aleksandar Černjecki, T. 3303-3304.

⁵⁷¹⁶ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 2; P205 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 6. prosinca 2007.), par. 2; Aleksandar Černjecki, T. 3180-3187; 3293, 3304, 3307-3308, 3310; P208 (Karta Strmice koju je označio Aleksandar Černjecki); P209 (Karta Strmice, s oznakama "R" i "R2" koje je ucrtao Aleksandar Černjecki).

istrage kako bi im pokazao gdje se granatiralo.⁵⁷¹⁷ Svjedok i njegova skupina morali su napustiti svoje vozilo i potražiti zaklon u jednom podrumu, a baražna paljba je trajala tridesetak minuta.⁵⁷¹⁸ Svjedok je u svom svjedočenju izjavio da su njegove patrole povremeno nailazile na vojna vozila ili manje kolone vojnika SVK koje su se krajem srpnja 1995. kretale prema Golubiću, u općini Knin, prema Strmici, mada nije znao ni za kakve značajnije pokrete vojske.⁵⁷¹⁹ U pismu generala-potpukovnika SVK Mile Mrkšića upućenom Zapovjedništvu UNPROFOR-a u Zagrebu navedeno je da je HV od 24. do 25. srpnja 1995. granatirao cestu Drvar-Grahovo-Knin i da je "time ugrožena [...] humanitarna pomoć u zapadni dio RSK".⁵⁷²⁰

1497. **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.,⁵⁷²¹ izjavio je u svom svjedočenju da su 30. srpnja 1995., na zahtjev SVK, on i njegov tim, u čijem sastavu je bio Aleksandar Černjecki, išli izvršiti analizu kratera blizu Strmice, u općini Knin, a usput svratili i po svog srpskog časnika za vezu.⁵⁷²² Neposredno prije nego što su stigli do Strmice, na obližnje polje palo je pet-šest granata.⁵⁷²³ Granate su doletjele s istoka, iz smjera Grahova u Bosni i Hercegovini.⁵⁷²⁴ Izvadak iz Martijevog dnevnika ukazuje na to da je mjesto granatiranja, kad su ga prvi put uočili, bilo na brdu sa zapadne strane, oko kilometar od mjesta na kojem su bili.⁵⁷²⁵ Marti je izjavio da je oko 300 do 500 metara od mjesta na kojem su se zaustavili, na cesti prema Strmici bio srpski kontrolni punkt.⁵⁷²⁶ SVK je dopustila timu UN-a da priđe kontrolnom punktu, ali ne i da

⁵⁷¹⁷ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 2; Aleksandar Černjecki, T. 3296-3298; 3308-3309.

⁵⁷¹⁸ P204 (Aleksandar Černjecki, izjava svjedoka, 18. svibnja 2002.), str. 2; Aleksandar Černjecki, T. 3180-3182, 3308-3311; P208 (Karta Strmice koju je označio Aleksandar Černjecki).

⁵⁷¹⁹ Aleksandar Černjecki, T. 3305.

⁵⁷²⁰ Aleksandar Černjecki, T. 3300; D223 (Dopis general-potpukovnika Mrkšića upućen UNPROFOR-u, 27. srpnja 1995.).

⁵⁷²¹ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1-2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

⁵⁷²² P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 28; Peter Marti, T. 4595-4597, 4598-4599, 4655, 4662; D224 (Izvadak iz dnevnika Petera Martija, bilješke za 29. i 30. srpnja 1995.); Aleksandar Černjecki T. 3306.

⁵⁷²³ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 28; Peter Marti, T. 4595-4597, 4598-4599; P419 (Ortofoto karta Strmice koju je označio Peter Marti); D224 (Izvadak iz dnevnika Petera Martija, bilješke za 29. i 30. srpnja 1995.).

⁵⁷²⁴ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 28.

⁵⁷²⁵ D224 (Izvadak iz dnevnika Petera Martija); Aleksandar Černjecki T. 3306-3307.

⁵⁷²⁶ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 28; Peter Marti, T. 4657-4658, 4738-4739, 4741-4742; P419 (Ortofoto karta Strmice koju je označio Peter Marti).

prođe.⁵⁷²⁷ Marti je znao da se desno od ceste nalazila vojarna SVK, gledajući prema Strmici iz smjera juga.⁵⁷²⁸

1498. **Philip Berikoff**, obavještajni časnik u Sektoru Jug UN-a, stacioniran u Kninu u razdoblju od 21. srpnja do 5. rujna 1995.,⁵⁷²⁹ izjavio je da je 30. srpnja 1995., zajedno sa satnikom Dangerfieldom i narednikom Greenom, proveo noć na graničnom prijelazu u Strmici, u općini Knin, gdje je vidio i čuo snažnu razmjenu topničke vatre blizu Bosanskog Grahova u Bosni i Hercegovini, koja je počela u 06:30 sati i trajala oko sat i pol.⁵⁷³⁰ Poslijepodne 3. kolovoza 1995., iz Zagreba je u Knin došao satnik Rob Williams i izvijestio generala Foranda, pukovnika Lesliea i Berikoffa o tome da postoji mogućnost da sljedećih dana u Krajini bude izvedena ofenziva.⁵⁷³¹ To je potvrdilo informacije iz više izvora, između ostalog i iz "lokalnih" izvora, da će hrvatske snage izvesti napad u slučaju da mirovni pregovori ne uspiju.⁵⁷³² Berikoff je otpratio Williamsa u Strmicu, gdje su vidjeli kontrolni punkt i čuli granatiranje s područja Bosanskog Grahova.⁵⁷³³ Berikoff je u svom svjedočenju izjavio da je na području Strmice u više navrata vidio snage SVK brojnog stanja najmanje jedne satnije.⁵⁷³⁴ Berikoff je izjavio da je SVK do 30. srpnja 1995. napustio Strmicu, ali da je nedaleko od Strmice bio vojni logor i više je puta, između ostalog 30. srpnja 1995., vidio da se razna vozila SVK, uključujući i tenkove, kreću između logora i područja Bosanskog Grahova.⁵⁷³⁵

1499. **Mile Mrkšić**, zapovjednik Glavnog štaba SVK od svibnja 1995.,⁵⁷³⁶ izjavio je u svom svjedočenju da je u razdoblju od 28. srpnja do 1. kolovoza 1995., nakon što su

⁵⁷²⁷ Peter Marti, T. 4653, 4655, 4660.

⁵⁷²⁸ Peter Marti, T. 4658-4660, 4737-4738; P427 (Ortofoto karta Strmice koju je označio Peter Marti).

⁵⁷²⁹ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 1-2; P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), str. 1, par. 1-2; P741 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 11. prosinca 2007.), str. 1; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 1-2, 45; Philip Berikoff, T. 7589, 7655-7656, 7734-7735, 7759-7760, 7768, 7776, 7813, 7823; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 2, 16.

⁵⁷³⁰ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2 (c); P741 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 11. prosinca 2007.), par. 1; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 4; Philip Berikoff, T. 7669-7670; P744 (Izvešće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 2; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 4.

⁵⁷³¹ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 6, 10; Philip Berikoff, T. 7909.

⁵⁷³² D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 10; Philip Berikoff, T. 7659, 7875, 7909-7910.

⁵⁷³³ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 6.

⁵⁷³⁴ Philip Berikoff, T. 7671.

⁵⁷³⁵ P741 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 11. prosinca 2007.), par. 1; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 1; Philip Berikoff, T. 7668, 7670-7672; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 3-4.

⁵⁷³⁶ Mile Mrkšić, T. 18751, 18993.

HV i HVO zauzeli Grahovo u Bosni i Hercegovini, prebacio snage kako bi izvele dvodnevnu taktičku akciju na području Strmice, u općini Knin, ali od te zamisli se brzo odustalo kad je zapovjednik korpusa shvatio da time ne mogu ništa postići.⁵⁷³⁷ Istaknuto zapovjedno mjesto 7. korpusa nalazilo se oko 500 metara od linije dodira, na padinama Dinare, blizu Strmice, na dijelu ceste prema Grahovu.⁵⁷³⁸ Od 1. do 4. kolovoza 1995., zapovjednik 7. korpusa Kovačević bio je na istaknutom zapovjednom mjestu na padinama Dinare, vodio je tamo borbe i usporavao prodore prema Strmici i Krnu.⁵⁷³⁹ Prema Kovačevićevom izvješću od 9. kolovoza 1995., u 10:00 sati 4. kolovoza 1995. policijske snage koje su držale položaje na Dinari počele su se organizirano povlačiti, uslijed čega je došlo do povlačenja ostalih postrojbi 7. korpusa.⁵⁷⁴⁰ Mrkšić je vidio da su snage 7. korpusa na bojišnici na Dinari izložene snažnoj topničkoj paljbi.⁵⁷⁴¹ Prema Kovačevićevom izvješću od 9. kolovoza 1995., postrojbe 7. korpusa napustile su dominantne položaje na Dinari, dijelom i zbog toga što su nenaviknuti borci osjećali psihološki pritisak zbog djelovanja hrvatskog topništva, tako da su samo dijelovi postrojbi stihijski zauzeli neuređene položaje po dubini na pravcu Igla, u općini Knin - Crvena Zemlja - Knin.⁵⁷⁴² Mrkšić je u svom svjedočenju izjavio da se Kovačević prebacio iz Strmice, u općini Knin, u zapovjedno mjesto u mjestu Pađene, u općini Ervenik, iznad Knina, kako bi nadzirao povlačenje vojnika.⁵⁷⁴³

1500. **John Hill**, zapovjednik međunarodne vojne policije u Sektoru Jug od početka lipnja 1995. do 8. prosinca 1995.,⁵⁷⁴⁴ izjavio je u svom svjedočenju da je nekoliko dana prije 4. kolovoza 1995., zajedno s drugima otišao u Strmicu provjeriti položaj Kenijske satnije jer su Hrvati granatirali Strmicu.⁵⁷⁴⁵ U Strmici je vidio tenkove SVK, oklopne transportere i vojnike u maskirnim uniformama, a na cesti je vidio granate topova koji su bili montirani na oklopnim transporterima, što mu je ukazalo na to da su odatle bile

⁵⁷³⁷ Mile Mrkšić, T. 18843-18845.

⁵⁷³⁸ Mile Mrkšić, T. 18879, 19042, 19044.

⁵⁷³⁹ Mile Mrkšić, T. 19027, 19029.

⁵⁷⁴⁰ D1516 (Izvješće o borbenom djelovanju 7. korpusa od 29. srpnja do 6. kolovoza 1995., Slobodan Kovačević, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵⁷⁴¹ Mile Mrkšić, T. 18926.

⁵⁷⁴² D1516 (Izvješće o borbenom djelovanju 7. korpusa od 29. srpnja do 6. kolovoza 1995., Slobodan Kovačević, 9. kolovoza 1995.), str. 2-4.

⁵⁷⁴³ Mile Mrkšić, T. 18879, 19030, 19035, 19104.

⁵⁷⁴⁴ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 2; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 3, 93; P293 (John Hill, izjava svjedoka, 2. studenog 1999.), str. 3.

⁵⁷⁴⁵ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 6; John Hill, T. 3898.

ispaljene.⁵⁷⁴⁶ Hill je prije operacije Oluja vidio tri ukopana topa SVK na položaju bitnice iznad vodopada sjeveroistočno od Knina, blizu Strmice.⁵⁷⁴⁷

1501. **Svjedok 56**, Srbin, policajac u Kninu od svibnja 1994. do 5. kolovoza 1995.,⁵⁷⁴⁸ izjavio je u svom svjedočenju da je zbog granatiranja Strmice ogromna većina civilnog stanovništva sela pobjegla u Knin i druga sela dalje na zapad.⁵⁷⁴⁹ Na rubnom dijelu Strmice, prema brdima, nalazila se vojarna, dio koje je Ministarstvo unutrašnjih poslova koristilo kao skladište.⁵⁷⁵⁰ Skladišta, na primjer streljiva, bila su u Golubiću, u općini Knin, u Strmici, u općini Knin, i u tunelu zvanom "Lička Kaldrma", nedaleko od Strmice, na granici s Bosnom i Hercegovinom.⁵⁷⁵¹ U Strmici se nalazio i pogranični položaj koji je držala vojska.⁵⁷⁵²

1502. **Marko Rajčić**, načelnik topništva ZP-a Split u razdoblju od travnja 1993. do lipnja 1996.,⁵⁷⁵³ izjavio je u svom svjedočenju da je 4. kolovoza 1995. TS-3 ispalila, u okviru topničkih priprema, 30 granata kalibra 130 milimetara na glavno cestovno raskrižje u Drvaru, u Bosni i Hercegovini, i 21 granatu kalibra 155 milimetara i 203 milimetra na ciljeve u Strmici, u općini Knin, i u Koriti, u Bosni i Hercegovini.⁵⁷⁵⁴

1503. Prema izvješćima Sektora Jug UNCRO-a o najnovijim događanjima, 4. kolovoza 1995., između 07:30 i 08:00 sati, SVK je ispalila 100 topničkih projektila sa šireg područja Strmice, u općini Knin, na Bosnu i Hercegovinu.⁵⁷⁵⁵ Toga dana, u 10:30 sati, HV je ispalio 30 topničkih projektila na šire područje Strmice, na što je SVK uzvratio s 20 topničkih projektila i paljbom iz strojnica s tog područja prema Bosni i

⁵⁷⁴⁶ P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 6; John Hill, T. 3732, 3812-3815.

⁵⁷⁴⁷ P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str. 3; John Hill, T. 3810-3812, 3815.

⁵⁷⁴⁸ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 1-2; P287 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 18. rujna 2000.), str. 1; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), str. 1, par. 2; P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), str. 1; Svjedok 56, T. 3686.

⁵⁷⁴⁹ P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 8.

⁵⁷⁵⁰ Svjedok 56, T. 3620-3621.

⁵⁷⁵¹ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 4; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 8; Svjedok 56, T. 3619.

⁵⁷⁵² Svjedok 56, T. 3622.

⁵⁷⁵³ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 1; Marko Rajčić, T. 16236, 16275; P2323 (Službena zabilješka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 1.

⁵⁷⁵⁴ P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 10; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 14-15; P2341 (Rekonstrukcija sustava vođenja i zapovijedanja za TS-3 i TS-4 koju je sastavio Marko Rajčić), str. 2-3.

⁵⁷⁵⁵ P341 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 13:00 sati, 4. kolovoza 1995.), str. 3.

Hercegovini.⁵⁷⁵⁶ Dana 5. kolovoza 1995., Forand je dobio izvješće Kenijskog bataljuna da je na Strmicu toga dana, između 05:30 i 07:00 sati, palo 200 topničkih projektila.⁵⁷⁵⁷

1504. Osim gore navedenih dokaza, Raspravno vijeće je razmotrilo svjedočenje Đure Vukašinića, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.4.4, i svjedočenje Mate Granića, koje se razmatra u poglavlju 5.1.2, kao i D89 i P1125, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.4.3.

1505. Raspravnom vijeću su predloženi dokazi da su granate pale na Strmicu 30. srpnja 1995., kao i 4. i 5. kolovoza 1995. Raspravno vijeće će redom razmotriti te incidente.

1506. Raspravno vijeće će prvo razmotriti događaje u Strmici od 30. srpnja 1995. Raspravno vijeće napominje da je zapovjedništvo SVK krajem srpnja dostavilo nekoliko službenih prosvjeda navodeći da hrvatsko topništvo granatira područje Strmice, kao i to da je Černjecki u svom svjedočenju naveo da je granatiranje bilo i prije 29. srpnja 1995. Zbog nekoliko sličnosti u svjedočenjima Martija i Černjeckog, i s obzirom na činjenicu da su bili u istoj ophodnji, Raspravno vijeće se uvjerilo da ti svjedoci govore o istom incidentu granatiranja od 30. srpnja 1995. u neposrednoj blizini Strmice. S obzirom na njihova svjedočenja i uzimajući u obzir P419, P427 i P209, Raspravno vijeće se uvjerilo da su oko 10:30 sati 30. srpnja 1995. iz smjera Grahova u Bosni i Hercegovini ispaljene granate koje su pale na jedno polje neposredno pokraj od Strmice, prema jugu. Granićevo svjedočenje da je HV bio u Grahovu 30. srpnja 1995. ukazuje na to da je te granate ispalio HV.

1507. Gore navedeni dokazi, osobito svjedočenja Berikoffa, Hilla i svjedoka 56, ukazuju na to da se SVK krajem srpnja 1995. nalazio blizu Strmice. Osim toga, dana 30. srpnja 1995., više vozila SVK, uključujući tenkove, kretalo se između vojnog logora SVK blizu Strmice i Bosanskog Grahova. Krajem srpnja 1995., međunarodni promatrači povremeno bi vidjeli kako se male kolone vojnika SVK kreću prema Golubiću, u smjeru Strmice. Nekoliko dana prije 4. kolovoza 1995., Hill je u Strmici vidio tenkove SVK, oklopne transportere i vojnike u maskirnim uniformama, kao i granate topova koji su bili montirani na oklopne transportere koji su bili na cesti. Osim toga, prema riječima svjedoka 56 i Vukašinića, u Strmici je bilo skladište SVK. Ti dokazi ukazuju na to da je u Strmici još 30. srpnja 1995. bilo vojnih ciljeva i da se SVK nalazila blizu Strmice. Raspravno vijeće ima u vidu i svjedočenje svjedoka 56 koji je izjavio da je, uslijed granatiranja Strmice, ogromna većina civilnog stanovništva sela

⁵⁷⁵⁶ P342 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 15:00 sati, 4. kolovoza 1995.), str. 1-2.

pobjegla u Knin i druga sela dalje prema zapadu, što ukazuje na to da je u vrijeme kad su pale prve granate u Strmici bilo civila. U vezi s ovim incidentom, Raspravnom vijeću nisu predloženi dostatni dokazi u vezi s tim što je HV gađao kad je ispalio granate koje su 30. srpnja 1995. pale na polje blizu Strmice i što je pogodeno.

1508. Raspravno vijeće će se sada osvrnuti na događaje od 4. do 5. kolovoza 1995. Rajčičevo svjedočenje ukazuje na to da je 4. kolovoza 1995., TS-3 ispalila 21 granatu kalibra 155 i 203 milimetra na ciljeve u Strmici i Koriti u Bosni i Hercegovini. Raspravno vijeće je također razmotrilo P341, P342 i P345. Dokazi ukazuju na to da je između 07:30 i 08:00 sati 4. kolovoza 1995. SVK sa šireg područja Strmice ispalila 100 topničkih projektila na Bosnu i Hercegovinu. Nadalje, oko 10:00 sati HV je ispalio 30 topničkih projektila na šire područje Strmice, na što je SVK uzvratila time što je iz Strmice ispalila 20 topničkih projektila i otvorila paljbu iz teških mitraljeza prema Bosni i Hercegovini. I na koncu, između 05:30 i 07:00 sati 5. kolovoza 1995., na Strmicu je palo 200 topničkih projektila i, kako je navedeno u D89, na širem području Strmice su se toga dana nalazile snage SVK. Ti dokazi ukazuju na to da su na Strmicu i njezino šire područje 4. i 5. kolovoza 1995. granate pale. Međutim, Raspravnom vijeću ni ovdje nisu predloženi dostatni dokazi na temelju kojih bi moglo s dovoljnom sigurnošću zaključiti koji su objekti u Strmici i oko Strmice tih dana eventualno pogodeni. U takvim okolnostima, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati gore navedene incidente u Strmici u vezi s točkom 1 Optužnice.

⁵⁷⁵⁷ P345 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 12:00 sati, 5. kolovoza 1995.), str. 2.

UJEDINJENI
NARODI

Međunarodni sud za krivično gonjenje
osoba odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriju bivše
Jugoslavije od 1991.

Predmet br.

IT-06-90-T

Datum:

15. travnja 2011.

Original:

engleski

PRED RASPRAVNIM VIJEĆEM I

U sastavu: sudac Alphons Orié, predsjedavajući
sudac Uldis Ķinis
sutkinja Elisabeth Gwaunza

Tajnik: g. John Hocking

Presuda od: 15. travnja 2011.

TUŽITELJ

protiv

**ANTE GOTOVINE
IVANA ČERMAKA
MLADENA MARKAČA**

JAVNO

**PRESUDA
SVEZAK II OD II**

Tužiteljstvo

g. Alan Tieger
g. Stefan Waespi
gđa Prashanti Mahindaratne
gđa Katrina Gustafson
g. Edward Russo
g. Saklaine Hedaraly
g. Ryan Carrier

Obrana Ante Gotovine

g. Luka Mišetić
g. Gregory Kehoe
g. Payam Akhavan

Obrana Ivana Čermaka

g. Steven Kay, QC
gđa Gillian Higgins

Obrana Mladena Markača

g. Goran Mikuličić
g. Tomislav Kuzmanović

Sadržaj

Kratice i skraćeni oblici	7
1. Uvod	9
2. Izvori i korištenje dokaza	13
3. Optuženici	37
3.1 Ante Gotovina i Zborno područje Split	37
3.1.1 Položaj Ante Gotovine u Zbornom području Split	37
3.1.2 Ovlasti Ante Gotovine kao zapovjednika	52
3.2 Ivan Čermak i Zborno mjesto Knin	73
3.3 Mladen Markač i Specijalna policija	87
4. Zločini počinjeni u općinama (srpanj – rujan 1995.)	106
4.1 Ubojstva	106
4.1.1 Pregled optužbi	106
4.1.2 Općina Benkovac	107
4.1.3 Općina Civljane	109
4.1.4 Općina Donji Lapac	109
4.1.5 Općina Drniš	116
4.1.6 Općina Ervenik	116
4.1.7 Općina Gračac	130
4.1.8 Općina Kistanje	143
4.1.9 Općina Knin	169
4.1.10 Općina Lišane Ostrovičke	277
4.1.11 Općina Lisičić	277
4.1.12 Općina Nadvoda	277
4.1.13 Općina Obrovac	278
4.1.14 Općina Oklaj	278
4.1.15 Općina Orlić	278
4.2 Uništavanje srpske imovine i pljačkanje javne ili privatne srpske imovine	303
4.2.1 Pregled optužbi	303
4.2.2 Općina Benkovac	318
4.2.3 Općina Civljane	330
4.2.4 Općina Donji Lapac	337
4.2.5 Općina Drniš	366

4.2.6 Općina Ervenik	367
4.2.7 Općina Gračac	374
4.2.8 Općina Kistanje	407
4.2.9 Općina Knin	451
4.2.10 Općina Lišane Ostrovičke	521
4.2.11 Općina Lisičić	521
4.2.12 Općina Nadvoda	521
4.2.13 Općina Obrovac	523
4.2.14 Općina Oklaj	526
4.2.15 Općina Orlić	528
4.3 Nehumana djela i okrutno postupanje	566
4.3.1 Pregled optužbi	566
4.3.2 Općina Benkovac	567
4.3.3 Općina Civljane	569
4.3.4 Općina Donji Lapac	570
4.3.5 Općina Drniš	570
4.3.6 Općina Ervenik	570
4.3.7 Općina Gračac	570
4.3.8 Općina Kistanje	576
4.3.9 Općina Knin	577
4.3.10 Općina Lišane Ostrovičke	588
4.3.11 Općina Lisičić	588
4.3.12 Općina Nadvoda	589
4.3.13 Općina Obrovac	589
4.3.14 Općina Oklaj	589
4.3.15 Općina Orlić	589
4.4 Protupravni napadi na civile i civilne objekte	592
4.4.1 Pregled optužbi	592
4.4.2 Opća razmatranja	592
4.4.3 Grad Knin	602
4.4.4 Grad Benkovac	730
4.4.5 Grad Gračac	747
4.4.6 Grad Obrovac	768
4.4.7 Grad Donji Lapac	773

4.4.8 Mjesto Strmica	783
4.5 Deportacija i prisilno premještanje	800
4.5.1 Pregled optužbi	800
4.5.2 Srpski planovi za evakuaciju	801
4.5.3 Deportacija i prisilno premještanje u općinama na koje se odnosi Optužnica	819
4.5.4 Osobe koje su našle utočište u bazi UN-a	849
4.5.5 Prihvatni i sabirni centri	869
5. Pravni zaključci o kaznenim djelima	884
5.1 Kršenje zakona i običaja ratovanja: opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti	884
5.1.1 Mjerodavno pravo	884
5.1.2 Zaključci u vezi s oružanim sukobom	887
5.2 Zločini protiv čovječnosti: opća obilježja i uvjeti za nadležnost	899
5.2.1 Mjerodavno pravo	889
5.2.2 Pravni zaključci	901
5.3 Ubojstvo	911
5.3.1 Mjerodavno pravo	911
5.3.2 Pravni zaključci	911
5.4 Deportacija i prisilno premještanje	914
5.4.1 Mjerodavno pravo	914
5.4.2 Pravni zaključci	915
5.5 Bezobzirno razaranje	925
5.5.1 Mjerodavno pravo	925
5.5.2 Pravni zaključci	926
5.6 Pljačkanje javne ili privatne imovine	929
5.6.1 Mjerodavno pravo	929
5.6.2 Pravni zaključci	930
5.7 Nehumana djela i okrutno postupanje	933
5.7.1 Mjerodavno pravo	933
5.7.2 Pravni zaključci	934
5.8 Progon	936
5.8.1 Mjerodavno pravo	936
5.8.2 Pravni zaključci	947

6. Odgovornost optuženih	982
6.1 Mjerodavno pravo	982
6.1.1 Udruženi zločinački pothvat	982
6.1.2 Počinjenje, planiranje, poticanje, naređivanje, te pomaganje i podržavanje	986
6.1.3 Odgovornost nadređenog	989
6.2 Navodi o cilju i pripadništvu udruženom zločinačkom pothvatu	992
6.2.1 Pregled optužbi	992
6.2.2 Sastanak na Brijunima 31. srpnja 1995. i priprema operacije Oluja	993
6.2.3 Politika hrvatskog političkog čelništva u pogledu srpske manjine i povratka izbjeglica i interno raseljenih osoba	1006
6.2.4 Imovinski zakoni	1033
6.2.5 Politika Hrvatske u vezi s provođenjem istraga	1053
6.2.6 Mjere poduzete poslije incidenata u Gruborima i Ramljanama 25. i 26. kolovoza 1995.	1119
6.2.7 Zaključak	1170
6.3 Odgovornost Ante Gotovine	1177
6.3.1 Uvod	1177
6.3.2 Gotovinino zapovijedanje snagama Zbornog područja Split i njegovo sudjelovanje u planiranju njihove operativne upotrebe	1177
6.3.3 Stvaranje i podržavanje diskriminatorne politike protiv Srba	1178
6.3.4 Širenje informacija s namjerom da se Srbi navedu na odlazak	1178
6.3.5 Toleriranje i umanjivanje zločina koje su podređeni počinili nad Srbima ili propust da se ti zločini spriječe ili kazne	1178
6.3.6 Pravni zaključci u vezi s Gotovininom odgovornošću	1198
6.4 Odgovornost Ivana Čermaka	1202
6.4.1 Uvod	1202
6.4.2 Čermakova kontrola nad raznim snagama i upotreba tih snaga	1202
6.4.3 Propust da se spriječe ili kazne zločini	1236
6.4.4 Širenje informacija s namjerom da se Srbi navedu na odlazak	1248
6.4.5 Podržavanje nasilja nad Srbima i stvaranja atmosfere straha među Srbima	1248
6.4.6 Stvaranje i podržavanje diskriminatorne politike protiv Srba	1249
6.4.7 Širenje dezinformacija u vezi s kaznenim djelima	1262
6.4.8 Pravni zaključci u vezi s Čermakovom odgovornošću	1315
6.5 Odgovornost Mladena Markača	1317
6.5.1 Uvod	1317
6.5.2 Markačevo zapovijedanje Specijalnom policijom	1317

6.5.3 Stvaranje i podržavanje diskriminatorne politike protiv Srba	1319
6.5.4 Širenje informacija s namjerom da se Srbi navedu na odlazak	1320
6.5.5 Toleriranje i umanjivanje zločina koje su podređeni počinili nad Srbima ili propust da se ti zločini spriječe ili kazne	1320
6.5.6 Pravni zaključci u vezi s Markačevom odgovornošću	1324
7. Kumulativne osude	1329
8. Odmjeravanje kazne	1331
8.1 Pravne odredbe o odmjeravanju kazne	1331
8.2 Svrha kažnjavanja	1332
8.3 Čimbenici pri odmjeravanju kazne	1332
8.3.1 Težina djela i ukupno kažnjivo ponašanje	1333
8.3.2 Osobne okolnosti Ante Gotovine i Mladena Markača	1336
8.3.3 Opća praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije	1338
8.3.4 Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru	1339
8.4 Određivanje kazni	1340
9. Izreka	1341
10. Djelomično suprotno mišljenje suca Uldisa Ķinisa	1343
Dodaci	
A. Historijat postupka	1345
B. Tablica predmeta sa skraćenim oblicima	1373
C. Povjerljivi Dodatak	1379

4.5 Deportacija i prisilno premještanje

4.5.1 Pregled optužbi

1509. Optuženici se u Optužnici terete za deportaciju i nehumana djela (prisilno premještanje), zločine protiv čovječnosti, počinjene u razdoblju najkasnije od srpnja 1995. do približno 30. rujna 1995. u svim općinama na koje se odnosi Optužnica, a ta im se kaznena djela na teret stavljaju i kao djela u osnovi progona, zločina protiv čovječnosti.

1510. Prema Optužnici, srpsko stanovništvo Krajine prisilno je premješteno i/ili deportirano iz južnog dijela područja Krajine u SFRJ, Bosnu i Hercegovinu i/ili druge dijelove Hrvatske, prijetnjom djelima nasilja i zastrašivanja i/ili izvršenjem tih djela (uključujući pljačkanje i uništavanje imovine).¹ U Optužnici se navodi da je "[o]rkestrirana kampanja protjerivanja Srba s područja Krajine" pokrenuta prije operacije Oluja, uglavnom putem propagande, dezinformacija i psihološkog rata.² Tijekom operacije, hrvatske su snage granatirale civilna područja i noću ulazile u naselja u kojima su živjeli srpski civili, prijeteci onima koji još nisu bili pobjegli pucnjavom iz pješačkog naoružanja i drugim vrstama zastrašivanja.³ Kako se nadalje navodi u Optužnici, organizirana i sustavna pljačka i uništavanje imovine čiji su vlasnici ili stanari bili Srbi bila je sastavni dio kampanje čiji je cilj bio protjerati s tog područja preostale Srbe i/ili spriječiti one koji su pobjegli da se vrate, odnosno odvratiti ih od povratka.⁴ Uz to, "[n]eki koji su pokušali pobjeći skupljani su, ukrcavani u vozila i prevoženi u zatočeničke objekte i 'prihvatne centre', što je predstavljalo dodatnu mjeru sprečavanja povratka u njihova naselja".⁵ Rezimirajući u završnom podnesku svoju tezu, tužiteljstvo je navelo da su za deportaciju i prisilno premještanje korištena dva sredstva: 1) protupravni topnički napadi na područja naseljena civilima tijekom operacije Oluja, i 2) kampanja zločina koja je uslijedila, uključujući ubijanje, uništavanje, pljačkanje i protupravna zatočenja.⁶ U vezi s prvim, Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u vezi s protupravnim napadima na civile i civilne objekte iz poglavlja od 4.4.3 do 4.4.6 i u poglavlju 5.8.2 (i). Raspravno vijeće nadalje

¹ Optužnica, par. 49.

² Optužnica, par. 28.

³ Optužnica, par. 28.

⁴ Optužnica, par. 31.

⁵ Optužnica, par. 31.

⁶ Završni podnesak tužiteljstva, par. 481, 643.

podsjeca na svoje konstatacije iz poglavlja od 4.1 do 4.3, od kojih su neke relevantne i ovdje.

1511. Raspravnom vijeću je predložen velik broj dokaza u vezi s planovima za evakuaciju i izvođenjem evakuacije srpskog civilnog stanovništva Krajine u organizaciji vodstva RSK i SVK. Ti dokazi će biti prikazani zasebno. Raspravno vijeće će zatim prijeći na analizu incidenata deportacije i prisilnog premještanja koji su prema navodima počinjeni u općinama na koje se odnosi Optužnica. Osvrnut će se kako na pojedinačne slučajeve napuštanja domova tako i na opća zapažanja o situaciji u gradovima i selima. Raspravno vijeće će nadalje dati prikaz dokaza u vezi s ljudima koji su na početku operacije Oluja otišli u bazu UN-a i tamo ostali do 16. rujna 1995., kada su sprovedeni u Srbiju. I na kraju, dat će prikaz dokaza u vezi s onom kategorijom ljudi koji su, napustivši svoje domove u kolovozu i rujnu 1995., završili u prihvatnim centrima u Kninu i na drugim mjestima, odakle su se vratili kući ili su 16. rujna 1995. sprovedeni u Srbiju.

4.5.2 Srpski planovi za evakuaciju

1512. Raspravnom vijeću je predložen velik broj dokaza u vezi s udjelom koji je, putem organiziranih evakuacija, u premještanju Srba iz gradova i sela u Krajini uzelo vodstvo RSK i SVK. U ovom poglavlju, Raspravno vijeće će prije svega dati prikaz svjedočenja predstavnika tog vodstva, posebno Mile Mrkšića i Koste Novakovića. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i iskaze svjedoka koji su otišli, kao i ulogu koju je u njihovoj odluci da odu eventualno imalo vodstvo RSK i SVK. Prikaz većine tih dokaza daje se u drugim dijelovima Presude.

1513. **Kosta Novaković**, koji je tijekom operacije Oluja bio član Glavnog štaba SVK i pomoćnik zapovjednika Mile Mrkšića,⁷ u svojem svjedočenju je rekao da je Civilna zaštita RSK djelovala u okviru Ministarstva obrane RSK i da joj je osnovni zadatak bio zaštita civilnog stanovništva od opasnosti, između ostalog, ratne opasnosti i elementarnih nepogoda.⁸ Pomoćnik ministra obrane Duško Babić ujedno je bio i načelnik Civilne zaštite.⁹ Novaković je izjavio da na razini RSK nisu postojali planovi za evakuaciju stanovništva, ali su takvi planovi postojali na razini općina i sela i cilj im

⁷ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 1-2; P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 4-5; Kosta Novaković, T. 11708, 11711, 11775-11776, 11858.

⁸ Kosta Novaković, T. 11712.

je bio zaštita i preseljenje stanovništva na sigurnija područja unutar granica RSK.¹⁰ Takav su plan evakuacije imale sve općine.¹¹ Sela koja su planom evakuacije za općinu Benkovac bila predviđena kao lokacije na koje bi ljudi trebali otići nalazila su se, prema Novakovićem riječima, otprilike 20-25 kilometara sjeveroistočno od grada Benkovca.¹² Nijedan općinski plan nije predviđao trajno iseljavanje stanovništva niti evakuaciju izvan granica RSK.¹³

1514. Dana 14. srpnja 1995. Štab Civilne zaštite RSK usvojio je dokument naslovljen "Procjena ugroženosti i mogućnosti za zaštitu i spasavanje", izrađen u kolovozu 1994.¹⁴ U tom dokumentu je ocijenjeno da se teritorij RSK zbog svoje velike dužine i relativno male dubine ističe po općoj ugroženosti.¹⁵ U dokumentu se kaže da je opći stav Civilne zaštite da stanovništvo ne treba napuštati sela, posebno ne ona pogranična, osim u slučaju neposredne opasnosti, i da evakuaciju stanovništva treba planirati za zone prvog stupnja ugroženosti, prije svega pogranična sela i ona koja bi se mogla naći na nekom od taktičkih pravaca. Planovima evakuacije trebalo je obuhvatiti trudnice, žene s djecom do deset godina starosti, djecu od deset do 15 godina starosti, te stare, bolesne i nemoćne osobe. Prihvat i smještaj evakuiranog stanovništva trebalo je organizirati u zonama manjeg stupnja ugroženosti.¹⁶ Dana 29. srpnja 1995. Štab Civilne zaštite RSK izdao je zapovijed da se odmah aktiviraju regionalni štabovi Civilne zaštite i ažuriraju planovi sklanjanja i evakuacije.¹⁷ U dokumentu od 2. kolovoza 1995. Duško Babić je svim regionalnim štabovima Civilne zaštite zapovjedio da odmah izvrše pripreme za evakuaciju materijalnih dobara, arhiva, matičnih knjiga, pokretnih kulturnih dobara, novčanih sredstava i odgovarajuće dokumentacije.¹⁸ Uz to im je zapovjedio da, počevši od 4. kolovoza 1995., o napredovanju priprema dnevno izvještavaju njegov Štab.¹⁹

1515. **Mile Mrkšić**, zapovjednik Glavnog štaba SVK od svibnja 1995.,²⁰ u svojem svjedočenju je kao razlog za sudjelovanje SVK u vježbi evakuacije koja je održana u

⁹ Kosta Novaković, T. 11713, 11743, 11854, 11860.

¹⁰ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11; Kosta Novaković, T. 11716, 11869, 11969.

¹¹ Kosta Novaković, T. 11723, 11742.

¹² Kosta Novaković, T. 11721.

¹³ Kosta Novaković, T. 11723-11724.

¹⁴ D933 (Procjena ugroženosti i mogućnosti za zaštitu i spasavanje, 14. srpnja 1995.), str. 2-4, 32.

¹⁵ D933 (Procjena ugroženosti i mogućnosti za zaštitu i spasavanje, 14. srpnja 1995.), str. 6.

¹⁶ D933 (Procjena ugroženosti i mogućnosti za zaštitu i spasavanje, 14. srpnja 1995.), str. 19-20.

¹⁷ D255 (Zapovijed Civilne zaštite, 29. srpnja 1995.), str. 1.

¹⁸ Kosta Novaković, T. 11868; D938 (Dokument RSK u vezi s evakuacijom materijalnih, kulturnih i drugih dobara, Duško Babić, 2. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁹ D938 (Dokument Duška Babića u vezi s evakuacijom materijalnih, kulturnih i drugih dobara), str. 3.

Kninu naveo da je obveza zapovjednika koji organizira obranu da civilno stanovništvo evakuira s područja koje je na neposrednom udaru topničke vatre i izmjesti ga s pravca napada.²¹ Snimka te vježbe prikazana je na televiziji zato da se ljudima pokaže da se SVK priprema za rat.²² Novaković je izjavio da je TV Knin vježbe evakuacije prikazivao zbog toga da bi se civilno stanovništvo upoznao s postupkom u slučaju napada, između ostalog, da bi vidjelo što ponijeti da bi se moglo preživjeti.²³ Vježbama evakuacije bile su obuhvaćene pripremne radnje, na primjer, ljudi bi se ukrcali u vozila, odvezli sto metara i vratili.²⁴ Takve vježbe nisu održavane često i opsegom bi obično odgovarale zaseoku od 15-20 domaćinstava.²⁵ Novaković je rekao da zna da su vježbe održane, između ostalog, u Kistanjama i Đevrskama, u općini Kistanje.²⁶

1516. Prema **Mrkšićevim** riječima, ljudima je prvi signal da bi trebalo otići bio pad Grahova, u Bosni i Hercegovini.²⁷ RSK im je u televizijskim obraćanjima poručivala da ne napuštaju područje, da će se obratiti za pomoć Republici Srpskoj i da će se zbog prisutnosti UNPROFOR-a možda izbjeći napad širokih razmjera.²⁸ U zapovijedi koju je izdao 29. srpnja 1995. Mrkšić je obiteljima profesionalnih vojnih lica zabranio iseljavanje s teritorija RSK, a Srpskoj vojsci Krajine naložio da poduzme mjere da stanovništvu objasni situaciju kako bi se spriječilo njegovo iseljavanje s teritorija RSK.²⁹ Dana 30. srpnja 1995. Mrkšić je iznio prijedlog da se formiraju *ad hoc* vojni sudovi s pravom izricanja smrtne kazne jer su počeli odlaziti ljudi koji su se obogatili švercom, pa je mislio da će se za njihovim primjerom povesti i drugi.³⁰ Ti su ljudi bili upućeni u stanje stvari zahvaljujući onima koji su se s druge strane bavili sličnim poslovima i htjeli su pobjeći prije očekivanog napada HV-a.³¹ Kad su vidjeli da oni odlaze, i neki su oficiri počeli kriomice slati svoje obitelji odatle.³² Mrkšić je htio poslati poruku da se bježanje neće tolerirati i da svi moraju ostati i boriti se.³³ U cilju

²⁰ Mile Mrkšić, T. 18751, 18993.

²¹ Mile Mrkšić, T. 18819-18821, 18840.

²² Mile Mrkšić, T. 18821.

²³ Kosta Novaković, T. 11859, 11983.

²⁴ Kosta Novaković, T. 11982-11983.

²⁵ Kosta Novaković, T. 11983-11984.

²⁶ Kosta Novaković, T. 11989.

²⁷ Mile Mrkšić, T. 18827.

²⁸ Mile Mrkšić, T. 18827.

²⁹ D1512 (Zapovijed Glavnog štaba SVK u vezi s iseljavanjem porodica profesionalnih vojnih lica i stanovništva s teritorija RSK, 29. srpnja 1995.).

³⁰ Mile Mrkšić, T. 18825-18827, 18845, 18995.

³¹ Mile Mrkšić, T. 18826-18827.

³² Mile Mrkšić, T. 18826-18827.

³³ Mile Mrkšić, T. 18825-18826.

sprečavanja odlaženja, Srpska vojska Krajine je uspostavila i kontrolne punktove, no ljudi su svejedno pokušavali pobjeći preko Slunja.³⁴ **Novaković** je potvrdio da je RSK prije operacije Oluja bila suočena s velikim problemom napuštanja teritorija i da je jedan broj pripadnika SVK dezertirao i otišao u Republiku Srpsku ili SRJ.³⁵

1517. Novaković je u svojem svjedočenju rekao da je u prvim satima napada od 4. kolovoza 1995. ljude obuzela panika i da su počeli napuštati Knin.³⁶ Za izbijanje panike, po njegovom mišljenju, nije bio bitan faktor prodor hrvatskih snaga na Dinari jer je za to malo tko i znao.³⁷ Prema njegovim riječima, stanovništvo Obrovca se iselilo u 08:00 sati.³⁸ Novaković je u jutarnjim satima 4. kolovoza 1995. vidio da u Knin pojedinačno stižu civili s područja oko drniške bojišnice, a poslijepodne su dolazili u većem broju.³⁹ Ti bi se ljudi u Kninu zaustavili na neko vrijeme i onda bi nastavljali dalje.⁴⁰ Novaković je izjavio da su oni Drniš napustili spontano, iz straha od granatiranja, prije nego što je izdana zapovijed za evakuaciju i prije nego što su razrađeni planovi evakuacije.⁴¹

1518. **Mrkšić** je u svojem svjedočenju rekao da su se stanovnici sela tijekom granatiranja pokušavali skloniti kod rodbine ili po šumama i da su, pojedinačno ili u grupama, odlazili prema Ličkoj Kaldrmi i Srbu, u općini Donji Lapac.⁴² Jedini put za izvlačenje iz Knina vodio je preko serpentina prema Otriću, u općini Gračac, i dalje prema Srbu i Grahovu.⁴³ Da je HV zauzeo taj izlaz i na taj način SVK u Kninu stavio u okruženje, nitko se, pa ni zapovjedništvo, ne bi mogao izvući iz grada. Prema Mrkšićevim riječima, razlog koji je ljude naveo da Knin počnu napuštati prije nego što su vojnici HV-a ušli u grad bio je strah od okruženja, ali i to što više nisu mogli trpjeti pucnjavu iz minobacača i bacača raketa.⁴⁴ U ljudima je strah budilo i to što su hrvatske vlasti ranije, u zapadnoj Slavoniji, pribjegle upotrebi prekomjerne sile.⁴⁵ Mrkšić je na sastanku Vrhovnog savjeta koji je tada održan i kojem su prisustvovali i vrhovni zapovjednik Martić i predsjednik Skupštine objasnio da će, ako se civilno stanovništvo

³⁴ Mile Mrkšić, T. 18825-18826.

³⁵ Kosta Novaković, T. 11869-11870, 11873, 11875; D923 (Izvešće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 16.

³⁶ Kosta Novaković, T. 11726, 11792, 11801-11802.

³⁷ Kosta Novaković, T. 11885, 11887-11888.

³⁸ Kosta Novaković, T. 11726, 11792.

³⁹ Kosta Novaković, T. 11864, 11967, 11984.

⁴⁰ Kosta Novaković, T. 11984.

⁴¹ Kosta Novaković, T. 11864, 11967, 11985.

⁴² Mile Mrkšić, T. 19065-19066.

⁴³ Mile Mrkšić, T. 18832, 19079.

⁴⁴ Mile Mrkšić, T. 19079.

⁴⁵ Mile Mrkšić, T. 18935.

povuče, imati velikih problema s obranom tog područja.⁴⁶ Dana 4. kolovoza 1995. poslije 16:00 sati Martić mu je rekao da se telefonom konzultirao s Milanom Babićem – koji je tada bio u Beogradu – budući da je on bio član Vrhovne komande i da su se složili da civilno stanovništvo Krajine treba preseliti u Srb, u općini Donji Lapac.⁴⁷ Vrhovni savjet je odlučio da civili trebaju izaći "iz dubine" da tamo ne bi bili izloženi pogibelji.⁴⁸

1519. **Novaković** je u svojem svjedočenju rekao da je 4. kolovoza 1995. u 16:30 sati na Mrkšićev poziv došao u njegov ured, u kojem su se već nalazili Martić i više vojnih i civilnih dužnosnika.⁴⁹ Mrkšić je prisutne obavijestio da je Martić razgovarao s Babićem te s Beogradom i Palama, za što je Novaković pretpostavio da znači da je razgovarao i s Miloševićem i Karadžićem.⁵⁰ Martić se konzultirao i s ministrom obrane i ministrom unutarnjih poslova.⁵¹ Mrkšić je rekao da je Vrhovni savjet obrane odlučio evakuirati stanovništvo općina Knin, Benkovac, Obrovac, Drniš i Gračac.⁵² Novakoviću je rečeno da to stanovništvo treba preseliti u Srb i Lapac, u općini Donji Lapac, i da on treba napisati odluku takvog sadržaja.⁵³ Novaković se vratio u svoj ured i između 16:45 i 17:15 sati napisao odluku.⁵⁴ Nakon toga ju je odnio Martiću na potpis.⁵⁵

1520. Zapovijed Milana Martića, u kojoj su kao datum i vrijeme navedeni 4. kolovoza 1995. u 16:45 sati, nalagala je da se pristupi evakuaciji svog stanovništva koje nije sposobno za borbu iz općina Knin, Benkovac, Obrovac, Drniš i Gračac.⁵⁶ U zapovijedi nadalje stoji da evakuaciju treba provesti planski, prema pripremljenim planovima, pravcima koji vode prema Kninu i zatim, preko Otrića, u općini Gračac, prema Srbu, u

⁴⁶ Mile Mrkšić, T. 18837, 18937.

⁴⁷ Mile Mrkšić, T. 18930, 18934.

⁴⁸ Mile Mrkšić, T. 18835, 18837, 18839-18840.

⁴⁹ Kosta Novaković, T. 11728, 11811, 11971. V. i D1493 (Svjedok AG-58, izjava svjedoka, 20. veljače 2007.), par. 12; D1494 (Svjedok AG-58, izjava svjedoka, 8. lipnja 2009.), str. 2; svjedok AG-58, T. 18477.

⁵⁰ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11; Kosta Novaković, T. 11729.

⁵¹ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11; Kosta Novaković, T. 11729, 11811, 11974-11975.

⁵² Kosta Novaković, T. 11729, 11805-11806, 11811, 11974-11975; D923 (Izvešće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 7; D929 (Video-snimka i transkript razgovora s Milanom Martićem, Banja Luka, jesen 1995.), str. 2.

⁵³ Kosta Novaković, T. 11729, 11743, 11812.

⁵⁴ Kosta Novaković, T. 11727, 11730, 11805, 11972.

⁵⁵ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11; Kosta Novaković, T. 11730, 11972; D923 (Izvešće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 7.

⁵⁶ D137 (Zapovijed Milana Martića o evakuaciji civilnog stanovništva, 4. kolovoza 1995.). V. i D1449 (Razgovor s Martićem objavljen u listu *Vreme*, 24. kolovoza 1996.).

općini Donji Lapac, i Lapcu.⁵⁷ U njoj se također kaže da za evakuaciju treba zatražiti pomoć od zapovjedništva UNPROFOR-a za Sektor Jug.⁵⁸

1521. **Novaković** je naglasio da se ta odluka odnosila isključivo na civilno stanovništvo sjeverne Dalmacije i općine Gračac u Lici, dakle, ne na druga područja niti na pripadnike vojske i policije.⁵⁹ Kako je Novaković rekao, prije potpisivanja te odluke nije se raspravljalo o preseljenju stanovništva u Bosnu i Hercegovinu.⁶⁰ Novaković je izjavio da je glavni razlog za evakuaciju bio zaštita stanovništva od daljnjih hrvatskih topničkih napada.⁶¹ Dio civilnog stanovništva pritom je već krenuo, pa se odlukom namjeravalo unijeti nekog reda u "evakuaciju".⁶² Prema Novakovićevim riječima, u tom trenutku došlo je do ugrožavanja jedinica SVK koje su se nalazile na sinjsko-vrličkom pravcu, kao i jedinica koje su bile na zapadnom dijelu Velebita, na Malom Alanu, u općini Gračac.⁶³ Zbog toga je postojala opasnost da se napredovanjem vojske iz Gospića preko Velebita i preko Malog Alana, Gračaca i Malovana, koji se nalaze u općini Gračac, presječe jedini put za Donji Lapac – preko Otrića,⁶⁴ u općini Gračac – u kojem slučaju bi se vojska i stanovništvo u Dalmaciji našli u okruženju.⁶⁵ Novaković je nadalje izjavio da je pod "pripremljenim planovima" koji se spominju u zapovijedi za evakuaciju podrazumijevao plan evakuacije za pet općina nabrojanih u toj odluci, kakav su imali svaka općina i svako selo.⁶⁶ Novaković je potvrdio da je stanovništvo Benkovca i Obrovca trebalo ići preko Pađena, u općini Knin, a ne preko Knina.⁶⁷ Prema njegovim riječima, do evakuacije bi došlo i da ta odluka nije donesena.⁶⁸

1522. **Mrkšić** je komentirao da je odluka da se izvrši evakuacija donesena iz straha od okruženja i načina na koji će hrvatske snage kasnije postupati s civilnim

⁵⁷ D137 (Zapovijed Milana Martića o evakuaciji civilnog stanovništva, 4. kolovoza 1995.). V. i D1449 (Razgovor s Martićem objavljen u listu *Vreme*, 24. kolovoza 1996.).

⁵⁸ D137 (Zapovijed Milana Martića o evakuaciji civilnog stanovništva, 4. kolovoza 1995.).

⁵⁹ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11; Kosta Novaković, T. 11743, 11805.

⁶⁰ Kosta Novaković, T. 11743, 11790-11791, 11806, 11972, 11975; D923 (Izješće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 7.

⁶¹ Kosta Novaković, T. 11730, 11741.

⁶² Kosta Novaković, T. 11792, 11977-11978; D923 (Izješće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 7, 21.

⁶³ Kosta Novaković, T. 11728.

⁶⁴ Svjedok na stranici 11729 transkripta najprije kaže preko Otočca ali, s obzirom na tok te rute, Raspravno vijeće smatra da je posrijedi greška.

⁶⁵ Kosta Novaković, T. 11729, 11960.

⁶⁶ Kosta Novaković, T. 11742-11743.

⁶⁷ Kosta Novaković, T. 11747, 11794.

⁶⁸ Kosta Novaković, T. 11977-11978; D923 (Izješće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 7, 21.

stanovništvom.⁶⁹ Osim toga, Mrkšić je smatrao da bi, da nije bilo zapovijedi o evakuaciji i da se SVK u Otriću našla u okruženju, Srbi iz Krajine pretrpjeli velike gubitke.⁷⁰ SVK je bila stavljena pred izbor hoće li se boriti u okruženju po cijenu velikog broja ljudskih života ili se izvući od Otrića, u općini Gračac, do Srba, i dalje na teritorij koji je držala pod kontrolom.⁷¹ Prema Mrkšićevim riječima, plan evakuacije nije podrazumijevao napuštanje RSK, već premještanje civilnog stanovništva na područje Srba dok međunarodna zajednica ne intervenira i ne izvrši pritisak na Hrvatsku da obustavi nadiranje, nakon čega bi se ljudi mogli vratiti u svoja sela.⁷² Mrkšić je u izvješću koje je 26. kolovoza 1995. podnio načelniku Generalštaba VJ napisao da je odluka o evakuaciji podrazumijevala privremenu evakuaciju na područje Srba i Donjeg Lapca, a ne na područje Republike Srpske ili SRJ.⁷³

1523. Mrkšić je u svojem svjedočenju rekao da je zapovijed za evakuaciju u 17:20 sati dostavljena brigadama i općinama na koje se odnosila, a to su Dalmatinski korpus, benkovačka, obrovačka i drniška brigada, te općine Obrovac i Gračac, drugim riječima, područja kojima je prijetilo odsijecanje i okruženje.⁷⁴ Zapovijed nije dostavljena izravno civilnom stanovništvu.⁷⁵ Premda tada nije gledao televiziju ni slušao radio, Mrkšić je rekao da misli da zapovijed za evakuaciju nije javno emitirana jer bi je u tom slučaju mogle čuti i treće strane, pa tako i neprijatelj, koje bi dobivene informacije mogle zloupotrijebiti za pokretanje otvorenog napada.⁷⁶

1524. **Novaković** je izjavio da je oko 18:00 sati 4. kolovoza 1995. odluku o evakuaciji civilnog stanovništva sjeverne Dalmacije i općine Gračac u Lici pročitao na sastanku kojem su prisustvovali dužnosnici Štaba Civilne zaštite RSK, uključujući Duška Babića, te nekoliko pripadnika policije i pet-šest novinara.⁷⁷ Nakon toga je odluku predao Dušku Babiću i njezina je provedba potom bila njegova odgovornost.⁷⁸ Novaković na sastanku nije pročitao da ljudi trebaju ići negdje dalje od Srba ili Lapca.⁷⁹ Odluka nije

⁶⁹ Mile Mrkšić, T. 18935.

⁷⁰ Mile Mrkšić, T. 18836, 18840-18841, 18915, 18929, 18935.

⁷¹ Mile Mrkšić, T. 18832, 18841, 19150.

⁷² Mile Mrkšić, T. 18837, 19076-19077.

⁷³ D923 (Izvješće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 7.

⁷⁴ Mile Mrkšić, T. 18837, 18937-18938, 19143-19144.

⁷⁵ Mile Mrkšić, T. 19143.

⁷⁶ Mile Mrkšić, T. 19144-19145, 19149.

⁷⁷ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11; Kosta Novaković, T. 11743-11745, 11747, 11793-11794, 11878, 11815.

⁷⁸ Kosta Novaković, T. 11745, 11794, 11882.

⁷⁹ Kosta Novaković, T. 11747, 11794-11795, 11972, 11975.

prosljeđena službenom poštom niti je objavljena putem medija – koji tada nisu ni funkcionirali – no, prema Novakovićevim riječima, predstavnici Civilne zaštite obavijestili su stanovništvo o evakuaciji.⁸⁰ Nakon što je Novaković u 18:00 sati 4. kolovoza 1995. pročitao odluku o evakuaciji, ona više nije bila tajna, ali su prisutne novinare zamolili da s njezinim objavljivanjem pričekaju dok je svojim kanalima ne prenese Civilna zaštita.⁸¹ S odukom su istodobno na sastanku u Glavnom štabu upoznati zapovjednik Sjevernodalmatinskog korpusa i zapovjednici brigada.⁸² Dok je Novaković čitao odluku, stigli su predstavnici UNCRO-a.⁸³

1525. **Alain Forand**, zapovjednik UNCRO-a za Sektor Jug u razdoblju od 8. srpnja 1995. do 10. listopada 1995.,⁸⁴ u svojem svjedočenju je rekao da su se on i Al-Alfi 4. kolovoza 1995. navečer, u 18:00 sati, sastali s nekoliko dužnosnika SVK i RSK u zgradi Skupštine RSK u Kninu.⁸⁵ Iz zapisnika s tog sastanka, koji je sastavio **Alain Gilbert**, vidi se da je sastankom predsjedavao Novaković i da su mu prisustvovali ministar informiranja, ministar zdravstva, načelnik SVK za evakuaciju stanovništva, Forand, koordinator za civilne poslove, PMEZ i pomoćnik šefa Ureda UNHCR-a.⁸⁶ Novaković im je priopćio da je Vrhovni savjet obrane odlučio na području sjeverne Dalmacije izvršiti opću evakuaciju svih žena, starijih ljudi i dječaka mlađih od 14 godina.⁸⁷ Prema **Forandovim** riječima, predstavnici SVK ostavljali su dojam krajnje konfuzije i panike i od UN-a su tražili da osigura 450 kamiona i 70.000 litara goriva kako bi tijekom te noći evakuirali otprilike 32.000 civila iz Knina i okolice.⁸⁸ Forand im je rekao da je UN spreman pomoći i podijeliti gorivo civilima koji će prolaziti pored baze UN-a, ali da ne

⁸⁰ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11; Kosta Novaković, T. 11813-11814.

⁸¹ Kosta Novaković, T. 11815.

⁸² P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11.

⁸³ Kosta Novaković, T. 11745.

⁸⁴ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 2, 15; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 2; Alain Forand, T. 4098-4099, 4180, 4186.

⁸⁵ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 5; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 5, 10-11; Alain Forand, T. 4380, 4384; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 1; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 23.

⁸⁶ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 24-25, 27; Alain Gilbert, T. 6467-6468; P592 (Zapisnik sa sastanka dužnosnika SVK i UNPROFOR-a, 4. kolovoza 1995.).

⁸⁷ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 24; Alain Gilbert, T. 6467-6468; P592 (Zapisnik sa sastanka dužnosnika SVK i UNPROFOR-a, 4. kolovoza 1995.).

⁸⁸ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 5; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 11; Alain Forand, T. 4422; P343 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 23:00 sata, 4. kolovoza 1995.), str. 5; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 1; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 23-24; D328 (Forandov radijski intervju za Canadian Broadcasting Service, 4. kolovoza 1995.), str. 2; D337 (Dopis Yasushija Akashija upućen Kofiju Annanu, 4. kolovoza 1995.), par. 2. V. i P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 24; P592 (Zapisnik sa sastanka dužnosnika SVK i UNPROFOR-a, 4. kolovoza 1995.).

može osigurati kamione.⁸⁹ Dodao je da to najprije moraju odobriti, između ostalog, njegovi nadređeni i zapovjedništvo UNPROFOR-a i UNHCR-a, te da treba daljnje pojedinosti od SVK.⁹⁰ Kako stoji u zapisniku sa sastanka, Forand je izrazio zabrinutost u vezi s tim na koji će se način ljude upoznati s planom evakuacije, kao i pitanjem žele li ti ljudi otići i što će ponijeti sa sobom.⁹¹ U zapisniku je također zabilježeno da su dužnosnici SVK djelovali nespremno za donošenje odluke da se izvrši evakuacija.⁹² Forand je izjavio da mu je na kraju sastanka rečeno da će plan evakuacije biti spreman za nekoliko sati.⁹³ On taj plan nikada nije vidio.⁹⁴ Izjavio je da su telefonske linije bile u kvaru, pa je ljudima iz RSK dao radio-uređaj kako bi mogli koordinirati dostavu humanitarne pomoći.⁹⁵ Daljnji dokazi o tom sastanku Foranda i predstavnika srpskih vlasti 4. kolovoza 1995. godine. Raspravnom vijeću su predloženi putem svjedočenja Husseina Al-Alfija, kao što je prikazano u poglavlju 4.4.3.

1526. I Novaković i Mrkšić ukazali su na to da neke od informacija o evakuaciji koje su tada izašle u javnost nisu potekle od vodstva RSK ili SVK. **Novaković** je izjavio da je jednom, dok su uz njega bili šefovi, urednici i novinari Radio Knina čuo emitiranje na frekvencijama Radio Knina a znao je da je Radio Knin bez struje.⁹⁶ U tim radijskim emisijama ljude se pozivalo da napuste područje Krajine i davani su im pravci kojima se trebaju kretati.⁹⁷ Novaković je također izjavio da su hrvatske vlasti po čitavom teritoriju RSK bacale letke s tobožnjim pozivima vlasti RSK stanovništvu na odlazak, ali nije naveo kada je to bilo niti bilo kakav izvor tih svojih saznanja.⁹⁸

1527. Dokazni predmet P480 je poruka s tekstom "Republika Srpska Krajina" i "dostaviti letkom" u zaglavlju, a sadržaj joj je sljedeći: "Zbog napada ustaške vojske

⁸⁹ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 5; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 11; Alain Forand, T. 4380-4381; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 24.

⁹⁰ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 24; P592 (Zapisnik sa sastanka dužnosnika SVK i UNPROFOR-a, 4. kolovoza 1995.).

⁹¹ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 24; P592 (Zapisnik sa sastanka dužnosnika SVK i UNPROFOR-a, 4. kolovoza 1995.).

⁹² P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 24-25; P592 (Zapisnik sa sastanka dužnosnika SVK i UNPROFOR-a, 4. kolovoza 1995.).

⁹³ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 5; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 11; Alain Forand, T. 4375-4376; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 1-2; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 24.

⁹⁴ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 5; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 11; Alain Forand, T. 4375-4376.

⁹⁵ Alain Forand, T. 4387, 4389-4390.

⁹⁶ Kosta Novaković, T. 11978-11980.

⁹⁷ Kosta Novaković, T. 11978, 11987-11988.

⁹⁸ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11-12.

koji očekujemo, a zbog obezbeđenja uslova za izvođenje odsudne odbrane, naređujem da se celokupno civilno stanovništvo povuče iz rejonu borbenih dejstava smerom Benkovac-Žegar-Srb." Poruka sadrži tiskani, ali ne i vlastoručni potpis general-pukovnika Mile Mrkšića. Tekst pečata na poruci je, s izuzetkom nekoliko slova, napisan ćirilicom.⁹⁹ Kada mu je prilikom svjedočenja pokazana ta navodna zapovijed za evakuaciju s njegovim imenom, **Mrkšić** je izjavio da je nikada nije vidio i da on takvu zapovijed nije izdao.¹⁰⁰ Zapovjednik 81. gardijske bojne HV-a, koja je bila stacionirana na području Bosanskog Grahova, u Bosni i Hercegovini, u svojem je izvješću od 7. kolovoza 1995. naveo da je u noći 6. kolovoza 1995. uočen jedan helikopter koji je bacao letke.¹⁰¹ Uz izvješće je priložio jedan primjerak takvog letka.¹⁰² U zaglavlju tog letka stoji "Republika Srpska Krajina, Ministarstvo odbrane, dostaviti letkom", a sadržaj mu je sljedeći: "Zbog napada ustaške vojske koji očekujemo, a zbog obezbeđenja uslova za izvođenje odsudne odbrane, naređujem da se celokupno civilno stanovništvo povuče iz rejonu borbenih dejstava smerom Knin-Plavno-Lička Kaldrma." Letak sadrži tiskani, ali ne i vlastoručni potpis general-pukovnika Mile Mrkšića. Tekst pečata na poruci je, s izuzetkom nekoliko slova, napisan ćirilicom.¹⁰³ Mrkšić je izjavio da su, kako je čuo od civila koji su napustili Krajinu, iz zrakoplova bacani tiskani leci s uputama koje je tobože on dao ili kojima je javljano da je on umro, te da je, kako je kasnije čuo od svoje majke, bilo i onih u kojima se tvrdilo da je došlo do raspada RSK, a iza svega toga – vjerovao je – stajala je hrvatska propaganda.¹⁰⁴

1528. Kako se navodi u izvješću zapovjednika 7. korpusa SVK Kovačevića od 9. kolovoza 1995., u noći s 4. na 5. kolovoza 1995. nastao je "opšti haos i otpočelo je neorganizovano povlačenje naroda i jedinica". Prema tom izvješću, preko prijevoja Otrić se tijekom 5. kolovoza 1995., pravcem Otrić-Srb-Donji Lapac, izvlačilo cjelokupno stanovništvo dalmatinske regije, koje je brojalo otprilike 50.000-60.000 ljudi.¹⁰⁵ Prema **Mrkšićevim** riječima, dok se SVK prema Srbu povlačila organizirano, povlačenje iz Srba odvijalo se spontano, jer su se ljudi tamo našli sa svojim obiteljima i nastavljali su put u raznim vojnim i civilnim vozilima, uključujući tenkove i

⁹⁹ P480 (Nedatirana bilješka o povlačenju civilnog stanovništva).

¹⁰⁰ Mile Mrkšić, T. 19145-19146.

¹⁰¹ P483 (Izvješće zapovjednika 81. gardijske brigade HV-a, 7. kolovoza 1995.), str. 1, 3-4.

¹⁰² P483 (Izvješće zapovjednika 81. gardijske brigade HV-a, 7. kolovoza 1995.), str. 3, 7.

¹⁰³ P483 (Izvješće zapovjednika 81. gardijske brigade HV-a, 7. kolovoza 1995.), str. 7.

¹⁰⁴ Mile Mrkšić, T. 18965, 19002, 19143-19144, 19146. V. i P484 (Izvješće zapovjednika Postaje aerodromske policije Zagreb, 5. kolovoza 1995.).

poljoprivredna vozila.¹⁰⁶ Mrkšić nije znao tko je donio odluku o povlačenju jedinica SVK s područja u RSK – Otrića, Srba i Donjeg Lapca – prema Banjoj Luci i Bosanskom Petrovcu, u Bosni i Hercegovini, ali je izjavio da je ono bilo neophodno jer je na jednom malenom prostoru bilo oko 50.000-60.000 ljudi bez hrane i zaklona, a očekivao se prodor hrvatskih snaga.¹⁰⁷ Prilikom prelaska u Republiku Srpsku, vojnici SVK su položili oružje.¹⁰⁸ Kako se navodi u Kovačevićevom izvješću od 9. kolovoza 1995., jedinice SVK su tijekom 6. i 7. kolovoza 1995. neorganizirano prolazile kroz Bosanski Petrovac, u Bosni i Hercegovini.¹⁰⁹ Do 10. kolovoza 1995. većina jedinica SVK napustila je teritorij RSK i otišla u Republiku Srpsku, ali bilo je i onih koje su ostale u RSK, na području Like i Dinare.¹¹⁰ Te su jedinice izgubile vezu sa zapovjedništvom, razbile su se u manje grupe, od po pet-šest ljudi, i kroz šume su se pokušavale kradom izvući s tog područja i preko Une se domoći Oštrelja, u Bosni i Hercegovini.¹¹¹ Većina tih grupa došla je u Republiku Srpsku tjedan do 20 dana kasnije.¹¹²

1529. **Novaković** je u svojem svjedočenju rekao da je, unatoč odluci da se evakuacija stanovništva izvrši unutar granica RSK, civilno stanovništvo 4. i 5. kolovoza 1995. otišlo u Lapac i Srb, a odatle za Martin Brod, Bosanski Petrovac, i zatim Banju Luku, koji se nalaze u Bosni i Hercegovini.¹¹³ Civili su odlazili traktorima, civilnim vozilima i ponekim vojnim vozilom.¹¹⁴ Mnogi vojnici su napustili svoje jedinice kako bi se pobrinuli za svoje obitelji.¹¹⁵ Uslijed toga su se jedinice raspale.¹¹⁶ Mrkšić je u izvješću koje je 26. kolovoza 1995. podnio načelniku Generalštaba VJ naveo da su se 5. i 6.

¹⁰⁵ D1516 (Izvješće o borbenom djelovanju 7. korpusa od 29. srpnja do 6. kolovoza 1995., Slobodan Kovačević, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁰⁶ Mile Mrkšić, T. 19004-19006.

¹⁰⁷ Mile Mrkšić, T. 18945, 19003-19004.

¹⁰⁸ Mile Mrkšić, T. 19006; D1516 (Izvješće o borbenom djelovanju 7. korpusa od 29. srpnja do 6. kolovoza 1995., Slobodan Kovačević, 9. kolovoza 1995.), str. 3.

¹⁰⁹ D1516 (Izvješće o borbenom djelovanju 7. korpusa od 29. srpnja do 6. kolovoza 1995., Slobodan Kovačević, 9. kolovoza 1995.), str. 3.

¹¹⁰ Mile Mrkšić, T. 19007, 19010.

¹¹¹ Mile Mrkšić, T. 19007-19010.

¹¹² Mile Mrkšić, T. 19007.

¹¹³ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11; Kosta Novaković, T. 11795, 11806, 11976.

¹¹⁴ Kosta Novaković, T. 11802, 11883.

¹¹⁵ Kosta Novaković, T. 11802, 11930-11931.

¹¹⁶ Kosta Novaković, T. 11802.

kolovoza 1995. neke jedinice SVK prestale boriti i izmiješale se s kolonama izbjeglica.¹¹⁷

1530. U vezi s gradom Kninom, **svjedok 56**, Srbin, policajac u Kninu od svibnja 1994. do 5. kolovoza 1995.,¹¹⁸ u svojem svjedočenju je rekao da je 28. ili 29. srpnja 1995. prisustvovao jednom sastanku u Sjevernoj vojarni na kojem se raspravljalo o zaštiti civilnog stanovništva u slučaju napada.¹¹⁹ Sastankom je predsjedavao zapovjednik Sjevernodalmatinskog korpusa Veso Kozomara.¹²⁰ Zapovjednik Civilne zaštite za kninsko područje, Milivoj Dondur, dobio je zadatak da pripremi plan evakuacije žena, djece i starijih ljudi, što je uključivalo izradu reda vožnje autobusa i osiguravanje zaliha goriva.¹²¹ Svjedok takav plan nikad nije vidio.¹²² Prema onome što je vidio i što je čuo od onih koji su napuštali to područje, ljudi su naprosto spontano spakirali svoje stvari i otišli, što je onda i druge navelo da učine isto.¹²³ Kako je svjedok rekao, ako je plan i postojao, po njemu se 4. kolovoza 1995. nije postupilo.¹²⁴

1531. Svjedok 56 je izjavio da je Knin, Strmicu i Golubić u danima prije "napada" napustio manji broj ljudi i otišao u okolna sela.¹²⁵ U Kninu su 3. kolovoza 1995. bili samo ljudi koji su radili u civilnim službama od vitalnog značaja, te stariji muškarci, žene i djeca.¹²⁶ Svjedok je izjavio da je u 17:00 sati 4. kolovoza 1995. održan sastanak u sjedištu Ministarstva unutarnjih poslova.¹²⁷ Sastanku su prisustvovali ministar unutarnjih poslova Tošo Pajić, Nikola Rastović, Neboša Pavković i Rajko Čosić.¹²⁸ Odlučeno je da se Ministarstvo unutarnjih poslova povuče na rezervni položaj, u jednu školu između Pađena, u općini Knin, i Otona, u općini Ervenik, a sljedeći je sastanak zakazan za ponoć.¹²⁹ U to su vrijeme i vojnici i civili masovno napuštali Drniš, Vrliku i

¹¹⁷ D923 (Izvešće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 9-10.

¹¹⁸ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 1-2; P287 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 18. rujna 2000.), str. 1; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), str. 1, par. 2; P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), str. 1; svjedok 56, T. 3686.

¹¹⁹ P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 36; svjedok 56, T. 3578, 3653, 3696.

¹²⁰ P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 36; svjedok 56, T. 3578, 3696.

¹²¹ P287 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 18. rujna 2000.), str. 8; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 36, 38; svjedok 56, T. 3576-3578, 3695.

¹²² P287 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 18. rujna 2000.), str. 8; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 38; svjedok 56, T. 3648.

¹²³ Svjedok 56, T. 3647-3648.

¹²⁴ P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 38.

¹²⁵ P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 12; svjedok 56, T. 3696.

¹²⁶ P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 12.

¹²⁷ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 4, 7; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 29; svjedok 56, T. 3660.

¹²⁸ P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 29.

¹²⁹ P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 30; svjedok 56, T. 3661-3662.

Knin.¹³⁰ Oko 22:00 sata svjedok je iz policijske postaje otišao u Oton.¹³¹ Po povratku u Knin je vidio da je cesta koja vodi iz Knina prepuna ljudi koji pokušavaju napustiti grad.¹³² Svjedok je između ponoći i 01:00 sat u zapovjedništvu SVK vidio mnogo oficira, kao i Mrkšića i Martića.¹³³ Kad se na sastanku zakazanom za ponoć nitko nije pojavio, svjedok je oko 01:00 sat iz Knina otišao u Benkovac da obiđe svoju obitelj.¹³⁴ Njegova je obitelj, međutim, već bila otišla u Bosnu i Hercegovinu.¹³⁵ U Benkovcu je situacija bila nešto mirnija; samo su dvije-tri kuće gorjele (prema "Kaštelu" i iza pošte, prema vojarni) i neki su ljudi napuštali grad u kolonama koje su se kretale prema Kistanjama.¹³⁶ Oko 03:00 sata 5. kolovoza 1995. svjedok je vidio da su sela Kistanje i Đevrske, u općini Kistanje, napuštena.¹³⁷ Prema njegovoj procjeni, u Kistanjama je prije operacije Oluja živjelo otprilike 1.500 ljudi, a u Đevrskama njih otprilike 1.000.¹³⁸ Na putu od Kistanja prema Kninu svjedok je vidio konvoj izbjeglica koji se kretao u smjeru Pađena.¹³⁹ U konvoju su uglavnom bili civili, ali bilo je i nekih vojnih lica, kao i vojnih vozila koja su prevozila civile i vojnu opremu.¹⁴⁰ Oko 16:00 sati 5. kolovoza 1995. kolona je stigla do Srba, u općini Donji Lapac, i odatle produžila u smjeru Martin Broda, u Bosni i Hercegovini.¹⁴¹ Svjedok je s nekim prijateljima krenuo drugim putem, koji je kroz šumu vodio ka Drvaru, u Bosni i Hercegovini.¹⁴² Konvoj se nastavio kretati prema Bravskom i svjedok je 7., 8. ili 9. kolovoza 1995. vidio kako Petrovac, gdje se tada nalazio, prelijeće jedan zrakoplov koji je pratio konvoj, a na tom je zrakoplovu, kako mu se činilo, vidio hrvatski grb.¹⁴³ Pripadnici kninske policije koji su bili u

¹³⁰ Svjedok 56, T. 3720, 3724.

¹³¹ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 8; svjedok 56, T. 3661.

¹³² P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 8; svjedok 56, T. 3608.

¹³³ Svjedok 56, T. 3543.

¹³⁴ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 8; P287 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 18. rujna 2000.), str. 8; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 26, 32; svjedok 56, T. 3543.

¹³⁵ Svjedok 56, T. 3546-3547.

¹³⁶ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 8; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 26; svjedok 56, T. 3714-3715.

¹³⁷ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 8; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 27.

¹³⁸ Svjedok 56, T. 3545.

¹³⁹ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 8.

¹⁴⁰ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 9; svjedok 56, T. 3545-3546, 3697.

¹⁴¹ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 9; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 33; P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), par. 1; svjedok 56, T. 3542.

¹⁴² P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 9; P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), par. 1; svjedok 56, T. 3542.

¹⁴³ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 9; P287 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 18. rujna 2000.), str. 8; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 35; P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), par. 1.

konvoju imali su osobna vozila i lako naoružanje.¹⁴⁴ Nekoliko minuta kasnije svjedok je čuo detonacije.¹⁴⁵ Kad je došao na mjesto događaja, udaljeno otprilike 12 do 15 kilometara od Petrovca, vidio je da su pogođena dva kamiona, koja nisu bila vojna i od kojih je jedan vozio konzerviranu hranu, a pogođeno je i nekoliko automobila.¹⁴⁶ Svjedok je izjavio da su ljudi koji su 4. i 5. kolovoza 1995. otišli iz Knina i njegove okolice sa sobom ponijeli samo ono najosnovnije jer su se po završetku granatiranja htjeli vratiti svojim kućama.¹⁴⁷ Iz razgovora s ljudima iz kolone, svjedok je zaključio da su se oni na bijeg odlučili rukovodeći se poukom iz priča preživjelih iz operacije Bljesak koje su vidjeli na televiziji - da se mora pobjeći da bi se sačuvao goli život.¹⁴⁸

1532. U vezi s općinom Benkovac, Raspravnom vijeću su predočena svjedočenja dvojice svjedoka koji su stanovništvu pomagali da napusti općinu. **Dušan Sinobad**, od 1984. do 1995. direktor benkovačke podružnice državnog prijevoznog poduzeća Zagrebački transporti, od 1990. Autotransport Benkovac,¹⁴⁹ u svojem svjedočenju je rekao da je u opis njegovog posla ulazila i izrada planova evakuacije za sve vrste izvanrednih situacija.¹⁵⁰ Njegovo je poduzeće, kako je izjavio, imalo 20 autobusa i otprilike 35 vozača.¹⁵¹ Prema Sinobadovim riječima, godine 1993., Štab Civilne zaštite mu je naredio da izradi jedan takav plan.¹⁵² Sinobad je izjavio da bi u slučaju opasnosti izazvane vojnim operacijama vozači uputu kamo da voze civilno stanovništvo dobivali od nekoga iz vojske.¹⁵³ Dana 4. kolovoza 1995. Sinobada je, kako je izjavio, oko 16:00 sati jedan član općinskog Ratnog štaba pozvao da dođe u zgradu općine.¹⁵⁴ Ratni štab su činili gradonačelnik Stevo Vukša, njegovi savjetnici, predsjednik Općine i drugi istaknuti općinski dužnosnici. Svjedoku je Ratni štab na tom sastanku naredio da se pobrine da njegovi autobusi imaju goriva i budu spremni za prijevoz civila na sigurnija područja. Kako je svjedok rekao, nije mu bilo objašnjeno je li primljena zapovijed za evakuaciju.¹⁵⁵ Sinobad je uz to dobio uputu da se, kad se situacija smiri, stanovništvo

¹⁴⁴ Svjedok 56, T. 3722-3723.

¹⁴⁵ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 9.

¹⁴⁶ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 9; svjedok 56, T. 3546.

¹⁴⁷ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 10.

¹⁴⁸ Svjedok 56, T. 3548.

¹⁴⁹ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), str. 1, par. 1-4; Dušan Sinobad, T. 16938.

¹⁵⁰ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 4.

¹⁵¹ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 3.

¹⁵² P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 4.

¹⁵³ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 5; Dušan Sinobad, T. 16970-16971.

¹⁵⁴ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 14, 21; Dušan Sinobad, T. 16949-16950.

¹⁵⁵ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 21; Dušan Sinobad, T. 16950.

tim autobusima treba i vratiti.¹⁵⁶ Izjavio je da je svojim otpravnicima dao nalog da u 20 autobusa, koliko ih je tada imao na raspolaganju, natoče gorivo i dovezu ih na autobusni kolodvor.¹⁵⁷ Prema Sinobadovim riječima, ljudi iz Benkovca su na autobusni kolodvor počeli stizati otprilike između 18:00 i 19:00 sati, a mahom su to bili žene i djeca, kao i ljudi iz sela koji nisu imali vlastiti prijevoz. Svjedok je izjavio da su ti ljudi na autobusni kolodvor došli prije svega iz straha jer, prema njegovim riječima, civilno stanovništvo od općinskih vlasti nije dobilo zapovijed za odlazak.¹⁵⁸ Sinobad je rekao da su ljudi koji su imali vlastiti prijevoz grad počeli napuštati u 16:00 sati i da su se do 20:00 sati kolone već formirale.¹⁵⁹ Stanovništvo nije znalo za plan evakuacije, nego samo općinski službenici.¹⁶⁰ U skladu s uputama dobivenim na sastanku u općini, prvi autobus je otišao oko 19:00 sati, a odredište mu je bio Bosanski Petrovac, u Bosni i Hercegovini.¹⁶¹ Kako je svjedok rekao, na autobusnom kolodvoru je vladala panika jer ljudi nisu znali kada će HV ući u grad. Sinobad je izjavio da su autobusi odlazili otprilike svakih deset minuta, a posljednji je otišao oko 23:00 sata 4. kolovoza 1995.¹⁶² Sinobad je oko 04:00 sata 5. kolovoza 1995. vidio kako ljudi iz "sela" odlaze na traktorima i tenkovima.¹⁶³ Svjedok je 5. kolovoza 1995. sa svojim poslovođom i jednim vojnikom, Milom Šušom, otišao prema Kninu, odakle je produžio prema Bosanskom Petrovcu.¹⁶⁴ Prenočio je u Banjoj Luci i odatle nastavio za Beograd.¹⁶⁵

1533. **Đuro Vukašinić**, Srbin, tijekom operacije Oluja vršilac dužnosti zamjenika načelnika stanice javne bezbjednosti RSK u Benkovcu,¹⁶⁶ izjavio je da su ga 4. kolovoza 1995. oko 16:15 sati u njegovom uredu posjetila tri predstavnika lokalnih vlasti – Stevan Vukša (predsjednik Općine Benkovac), Ratimir Ivaniš (predsjednik Izvršnog savjeta) i Radomir Kužet (odvjetnik) – jer je bilo potrebno organizirati izmještanje civila s ugroženih područja.¹⁶⁷ Svjedok je posvjedočio da je informaciju da moraju organizirati premještanje civilnog stanovništva na područje Srba i Like dobio od

¹⁵⁶ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 26.

¹⁵⁷ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 24.

¹⁵⁸ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 25.

¹⁵⁹ Dušan Sinobad, T. 16948-16949.

¹⁶⁰ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 25.

¹⁶¹ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 21, 26; Dušan Sinobad, T. 16950.

¹⁶² P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 27.

¹⁶³ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 28.

¹⁶⁴ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 29; Dušan Sinobad, T. 16968.

¹⁶⁵ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 30.

¹⁶⁶ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), str. 1, par. 1, 4; Đuro Vukašinić, T. 18533, 18537, 18566.

¹⁶⁷ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 10, 11; Đuro Vukašinić, T. 18556.

Vukše.¹⁶⁸ Dogovorili su se da će se oko 18:00 sati sastati u zgradi Općine kako bi se izvršila evakuacija civila.¹⁶⁹ Svjedok je nakon toga, oko 17:00 sati, otišao kući i tamo vidio da su se njegova žena i djeca sklonili kod susjeda u podrum.¹⁷⁰ Oko 18:00 sati Vukašinić je otišao u zgradu Općine, gdje se sastao s tri spomenuta predstavnika vlasti, načelnikom Civilne zaštite, predstavnikom autobusnog poduzeća, predstavnikom benzinske crpke, kao i direktorima nekih drugih poduzeća – koji su mogli osigurati kamione – nakon čega su izradili plan privremene evakuacije civila.¹⁷¹ No, kako je svjedok rekao, ljude u Benkovcu već je bila obuzela panika zbog granatiranja i vijesti o vojnim neuspjesima, pa su oko 16:00 sati počeli bježati s tog područja kakvim su god vozilima mogli.¹⁷² Svjedok je izjavio da su vlasti organizirale prijevoz autobusima s autobusnog kolodvora, za što su upotrijebljeni svi raspoloživi autobusi.¹⁷³ Prema svjedokovim riječima, Benkovac je do večeri bio pust.¹⁷⁴ Svjedok se nakon sastanka vratio u policijsku postaju, gdje je proveo čitavu noć.¹⁷⁵ Između 20:00 i 22:00 sata organizirao je prijevoz u Benkovac za policajce koji su se s Dinare pješice povukli u Kistanje, a dao je i gorivo onima koji su imali automobile i rekao im da se vrate u 05:00 sati.¹⁷⁶ U 23:00 sata jedan vojnik je svjedoku kazao da je 3. brigadi, koja je držala položaje prema Biogradu i prema moru, rečeno da se povuče. Povlačenje 3. brigade je, kako je Vukašinić rekao, otvorilo put HV-u i on je u tom času znao da je sve gotovo. Policajcima i svojoj obitelji je kazao da krenu prema Srbu, u općini Donji Lapac. Svjedokova obitelj došla je oko 01:00 sat u policijsku postaju da se pozdrave i onda otišla (ponovno ih je vidio devet dana kasnije u Srbiji).¹⁷⁷ Svjedok je tijekom te noći pomogao da se izvrši evakuacija određenih dokumenata i opreme iz policijske postaje.¹⁷⁸ Oko 07:30 sati 5. kolovoza 1995. svjedok je s posljednjim inspektorom i još tri policajca napustio policijsku postaju i zatim se odvezao sve do Srbije, kamo je stigao 10. kolovoza 1995.¹⁷⁹

¹⁶⁸ Đuro Vukašinić, T. 18556.

¹⁶⁹ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 11.

¹⁷⁰ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 11, 13.

¹⁷¹ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 14; Đuro Vukašinić, T. 18573.

¹⁷² D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 15; Đuro Vukašinić, T. 18558-18560, 18590.

¹⁷³ Đuro Vukašinić, T. 18559.

¹⁷⁴ Đuro Vukašinić, T. 18590.

¹⁷⁵ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 16.

¹⁷⁶ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 16; Đuro Vukašinić, T. 18538, 18540.

¹⁷⁷ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 17.

¹⁷⁸ Đuro Vukašinić, T. 18579.

¹⁷⁹ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 18; Đuro Vukašinić, T. 18579.

1534. Dana 25. kolovoza 1995. Uzelac, zapovjednik 92. motorizovane brigade SVK, u svojem je izvješću Glavnom štabu SVK naveo da je 4. kolovoza 1995. u 19:00 sati od organa vlasti dobio uputu da je neophodno pristupiti evakuaciji civilnog stanovništva i dodao da su oni tu zapovijed prenijeli ljudima koji su bili zaduženi za evakuaciju.¹⁸⁰ Uzelac se u 20:00 sati na zapovjednom mjestu u Kninu sastao s generalom Mrkšićem i drugim zapovjednicima brigada i tom prilikom Mrkšiću rekao da iz Benkovca nije evakuiran nitko od civila.¹⁸¹ Nakon 23:00 sata Uzelac je svojim jedinicama zapovjedio da omogućue izvlačenje civila s prve linije i nije dopustio nikakvo povlačenje dok se i posljednji civil ne izvuče.¹⁸² Dana 9. kolovoza 1995. zapovjednik 4. lake pješadijske brigade SVK u svojem je izvješću naveo da je 5. kolovoza 1995. oko 10:00 sati, kad se uvjerio da su civili evakuirani iz Benkovca, brigadi zapovjedio da izvrši povlačenje prema Žegarar, u općini Nadvoda, i dalje prema Mokrom Polju, u općini Ervenik. Kako stoji u istom izvješću, 4. laka pješadijska brigada planski se povlačila za kolonom civila, a evakuirano je cjelokupno civilno stanovništvo, osim manjeg broja ljudi koji su odbili napustiti to područje.¹⁸³

1535. U vezi s općinom Obrovac, **Jovan Dopuđ**, oficir 4. lake pješadijske brigade SVK do 1993. i odbornik u Skupštini općine Obrovac u kolovozu 1995.,¹⁸⁴ u svojem svjedočenju je rekao da su 4. kolovoza 1995., kada je započelo granatiranje Obrovca, ljudi, uključujući njegovu obitelj, počeli napuštati grad i odlaziti u Srbiju.¹⁸⁵ Obrovac je tada imao otprilike 2.000 stanovnika.¹⁸⁶ Grad je do ponoći toga dana napustilo 80 posto stanovnika koji su, doduše, očekivali da će se vratiti, zbog čega sa sobom nisu ponijeli nikakvu prtljagu.¹⁸⁷ Dopuđ je izjavio da, koliko je njemu poznato, općinske vlasti nisu izvršile plansku i organiziranu evakuaciju.¹⁸⁸ U svojem svjedočenju je rekao da se u Skupštini općine Obrovac nikada nije raspravljalo o evakuaciji iz Obrovca niti je

¹⁸⁰ D828 (Izvješće zapovjednika 92. motorizovane brigade za razdoblje od 4. do 10. kolovoza 1995. podneseno Glavnom štabu SVK, 25. kolovoza 1995.), str. 1, 3, 8.

¹⁸¹ D828 (Izvješće zapovjednika 92. motorizovane brigade za razdoblje od 4. do 10. kolovoza 1995. podneseno Glavnom štabu SVK, 25. kolovoza 1995.), str. 3-4.

¹⁸² D828 (Izvješće zapovjednika 92. motorizovane brigade za razdoblje od 4. do 10. kolovoza 1995. podneseno Glavnom štabu SVK, 25. kolovoza 1995.), str. 4.

¹⁸³ D520 (Borbeno izvješće Komande 4. lake brigade SVK, 9. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁸⁴ P548 (Jovan Dopuđ, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 1; Jovan Dopuđ, T. 5993, 6005-6006, 6063-6064.

¹⁸⁵ P548 (Jovan Dopuđ, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 3-4; Jovan Dopuđ, T. 5979, 5982, 6002-6004, 6039.

¹⁸⁶ Jovan Dopuđ, T. 6004.

¹⁸⁷ P548 (Jovan Dopuđ, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 3.

¹⁸⁸ Jovan Dopuđ, T. 5982, 6010-6012, 6016, 6019-6020.

donesena odluka da se ona izvrši.¹⁸⁹ Dok je 5. kolovoza 1995. kroz Obrovac išao prema Žegar, u općini Nadvoda, svjedok, kako je izjavio, nije vidio nikakva vojna lica koja bi vršila evakuaciju civila.¹⁹⁰

1536. Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo svjedočenja svjedoka koji su napustili općine na koje se odnosi Optužnica ili vidjeli druge kako ih napuštaju. Ti dokazi, za svaku od općina, prikazani su i na njih se upućuje u poglavlju 4.5.3 dolje u tekstu, a uključuju svjedočenja Jovana Vujnovića, Aluna Robertsa, Søren Liboriusa, Erica Hendriksa, svjedokinje 3, svjedokinje 67 i svjedoka 1.

1537. S obzirom na gore navedeno, Raspravno vijeće smatra da, iako planovi evakuacije u nekim općinama jesu postojali, ti planovi nisu, u vezi s operacijom Oluja, jednako provedeni u svim općinama. U nekim općinama, na primjer u Benkovcu, takvi su planovi, kako se čini, provedeni. Međutim, s obzirom na to kako su i kada ljudi napustili svoje domove, eventualni potezi općinskih vlasti u maloj su mjeri utjecali na njihove postupke ili na njih uopće nisu utjecali. Stanovništvo je već bilo krenulo. Isto tako, zapovijed za evakuaciju koju je Milan Martić izdao kasno poslijepodne 4. kolovoza 1995. potpisana je i proslijeđena u trenutku kada je velik broj ljudi već bio napustio svoje domove. Vodstvo RSK i SVK dobro je znalo da su ljudi počeli odlaziti i Novaković je bio mišljenja da je Martićeva zapovijed bila pokušaj da se uvede nekog reda u događaje koji su se već odvijali. Pritom nije izvjesno je li vodstvo RSK i SVK imalo mogućnosti da tu zapovijed za evakuaciju provede u praksi. To pokazuje i sastanak dužnosnika UNCRO-a i SVK održan nakon izdavanja zapovijedi, na kojem je SVK od UNCRO-a zatražila izdašnu pomoć, a da pritom – kakav je bio Forandov dojam – nije imala nikakav jasan plan o tome na koji bi se način evakuacija provela u praksi.

1538. S tim u vezi, Raspravno vijeće je uzelo u obzir i pronađene letke sa zapovijedi za evakuaciju civilnog stanovništva. U spis su uvrštena dva takva letka, kao dokazni predmet P480 i dio dokaznog predmeta P483. Uzimajući posebno u obzir činjenicu da je tekst pečata samo djelomično napisan ćirilicom i da je Mrkšić porekao da je tu zapovijed izdao ili uopće vidio, te u svjetlu rasprava vođenih na brijunskom sastanku (čiji se prikaz daje u poglavlju 6.2.2), Raspravno vijeće se nije uvjerilo da su oni potekli od vodstva RSK i SVK.

¹⁸⁹ Jovan Dopud, T. 6036.

¹⁹⁰ Jovan Dopud, T. 6026-6027.

1539. Osim toga, u analiziranim svjedočenjima ljudi koji su napustili svoje domove nema ili ima svega nekoliko naznaka da ih je na takvu odluku potaknulo vodstvo RSK ili SVK. Nadalje, dokazi ne ukazuju na to da je samo kretanje ljudi bilo na ikakav način organizirano, na primjer, da je Srpska vojska Krajine pružala pomoć ili osiguranje onima koji su odlazili. Dapače, kao što je posvjedočio Mrkšić, mnogi su vojnici SVK napuštali jedinice kako bi pomogli svojim obiteljima, uslijed čega su se te jedinice raspale. Slijedom navedenog, Raspravno vijeće konstatira da, općenito uzevši, ljudi svoje domove nisu napuštali zbog evakuacije koju je eventualno isplaniralo ili organiziralo vodstvo RSK ili SVK. Raspravno vijeće će u nastavku razmotriti činjenične okolnosti raznih incidenata kojima su, prema navodima, počinjeni deportacija i prisilno premještanje.

4.5.3 Deportacija i prisilno premještanje u općinama na koje se odnosi Optužnica

Općina Benkovac

1540. Raspravnom vijeću su predočeni dokazi u vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju iz općine Benkovac i unutar te općine, koji su svi prikazani u drugim poglavljima Presude, ali su uzeti u obzir i za ovo poglavlje. Oni obuhvaćaju svjedočenje Jacquesa Morneaua i dokazni predmet P233, prikazane u poglavlju 4.1.2 (Ljubica Stegnajić); svjedočenje Rajka Guše, prikazano u poglavlju 4.2.2 (Buković); svjedočenja Dušana Sinobada, Đure Vukašinića, Alaina Foranda i svjedoka 56, prikazana u poglavlju 4.5.2; izvješće HV-a, P2436, prikazano u poglavlju 4.4.4; kao i svjedočenje Konstantina Drče, prikazano u poglavlju 4.3.2 (Konstantin Drča). Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo dokaze o nacionalnom sastavu Benkovca, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.2 (Grad Benkovac).

1541. Raspravno vijeće konstatira da su stanovnici Benkovca grad počeli napuštati najkasnije 4. kolovoza 1995. u 06:55 sati. Civili koji nisu imali vlastiti prijevoz toga su dana između 18:00 i 19:00 sati počeli stizati na autobusni kolodvor, na što ih je, prema Sinobadovoj tvrdnji, prije svega nagnao strah. Počevši od 19:00 sati, iz Benkovca su do 23:00 sata u organizaciji općinskih vlasti svakih deset minuta odlazili autobusi kojima je odredište bio Bosanski Petrovac, u Bosni i Hercegovini. Na temelju svjedočenja Sinobada, Vukašinića, svjedoka 56 i Foranda, te na temelju dokaznog predmeta P2436, Raspravno vijeće konstatira da je od jutra 4. kolovoza 1995. do ranih jutarnjih sati 5. kolovoza 1995. grad Benkovac napustio velik broj ljudi, uključujući Sinobadovu

i Vukašinovićevu obitelj (koji su svi bili Srbi). Vukašinović i njegova obitelj ponovno su se vidjeli 14. kolovoza 1995. u Srbiji. Raspravno vijeće osim toga, na temelju nacionalnog sastava Benkovca 1991., konstatira da su osobe koje su otišle 4. kolovoza 1995. znatnim dijelom bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1542. Na temelju svjedočenja Rajka Guše, Raspravno vijeće konstatira da je većina stanovnika Bukovića, u općini Benkovac, to selo napustila 4. kolovoza 1995. ili u noći s 4. na 5. kolovoza 1995. Guša nije predočio dokaze o tome kamo su seljani otišli. Raspravno vijeće osim toga, na temelju nacionalnog sastava tog mjesta 1991., konstatira da su osobe koje su toga dana otišle iz Bukovića golemom većinom, ako ne i sve, bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće uz to podsjeća na svoju konstataciju iz poglavlja 4.2.2 (Buković) u vezi s uništavanjem pet ili šest kuća u Bukoviću u jutarnjim satima 5. kolovoza 1995. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1543. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.3.2 (Konstantin Drča), 5.8.2 (e) i 5.7.2 u vezi sa zatočenjem i zlostavljanjem Konstantina Drče iz grada Benkovca. Raspravno vijeće konstatira da je Drča nakon tog incidenta premješten u okružni zatvor u Splitu, a zatim 30. svibnja 1996. pušten na slobodu, nakon što je u nazočnosti upravitelja zatvora potpisao izjavu da iz Hrvatske odlazi dobrovoljno. Drča je potom odveden u izbjeglički centar u Đakovu, a 8. lipnja 1996. stigao je u Srbiju, potpisavši prije toga još jednu izjavu da iz Hrvatske odlazi dobrovoljno. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1544. Dokazi ukazuju na to da je Mile Stegnajić 21. kolovoza 1995. svoj dom u Stegnajiću, u općini Benkovac, napustio zato što su mu dvije naoružane osobe za koje je rekao da su Hrvati u civilnoj odjeći prijetile smrću. Budući da dokazi ukazuju na to da su te osobe bile civili, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice. Raspravno vijeće s tim u vezi upućuje na poglavlje 2.

Općina Civljane

1545. Raspravnom vijeću je u vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju iz općine Civljane i unutar te općine predočeno svjedočenje Ružice Šarac, prikazano u

poglavlju 4.1.9 (Ilija Šarac). Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo dokaze iz popisa stanovništva iz 1991., čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.3 (Selo Civljane).

1546. Na temelju predloženih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su 4. kolovoza 1995. Civljane napustili gotovo svi seljani. Među njima je bila i Ružica Šarac, Srпкиnja iz Civljana, koja je iz Civljana sa svojom obitelji otišla kasno poslijepodne 4. kolovoza 1995. Svjedokinja Šarac iz Civljana je otišla nakon što je čula da je jedna osoba koja je prema "planu za evakuaciju" bila zadužena da ih obavijesti u slučaju da evakuacija bude potrebna upozorila ljude da je HV blizu, pa moraju napustiti Civljane i otići u Knin. Svjedokinja je došla u Kovačić, u općini Knin. Što se tiče događaja od 5. kolovoza 1995., Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.1.9 (Ilija Šarac) i 5.3.2 u vezi s ubojstvom Ilije Šarca. Na osnovi dokaza na kojima je utemeljilo te konstatacije, Raspravno vijeće konstatira da su pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije Ružicu Šarac i njezinu obitelj, osim njezinog muža, prevezle u bazu UN-a u Kninu (s tim u vezi, vidi i poglavlje 4.5.4). Svjedokinja Šarac je 16. rujna 1995. prevezena u Srbiju, gdje je još živjela 1. travnja 1998. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o tome kamo su otišli ostali seljani. S obzirom na nacionalni sastav Civljana 1991. i činjenicu da se od 1991. do 1995. s područja bivšeg Sektora Jug iselio znatan broj nesrba (vidi poglavlje 5.1.2), Raspravno vijeće konstatira da su ljudi koji su odlazili velikom većinom bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

Općina Ervenik

1547. Raspravnom vijeću su predloženi dokazi u vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju iz općine Ervenik i unutar te općine, koji su svi prikazani u drugim poglavljima Presude, ali su uzeti u obzir i za ovo poglavlje. Oni obuhvaćaju svjedočenja Jovana Vujinovića, Petra Kneževića i Petra Romaseva, kao i popis stanovništva iz 1991., koji su prikazani u poglavlju 4.1.6 (Marta Vujnović, Stevo Vujnović i Marija Vujnović - Prilog, br. 9; Daljnje pojašnjenje, br. 17).

1548. Na temelju predloženih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su dužnosnici RSK 4. kolovoza 1995. stanovnicima Oton Polja, u općini Ervenik, rekli da odu jer se selu približava skupina ljudi koje su oni nazvali "ustaškim" snagama. Raspravno vijeće nadalje konstatira da je 4. i 5. kolovoza 1995. većina stanovnika Oton Polja, među njima

i članovi obitelji Jovana Vujinovića, napustila svoje domove. Vujinović je izjavio da su seljani otišli dobrovoljno. Uz to, Raspravno vijeće konstatira da su 21. kolovoza 1995. Oton Polje, uz pomoć predstavnika međunarodne zajednice, napustili gotovo svi preostali seljani. S tim u vezi, Raspravno vijeće podsjeća i na svoje konstatacije iz poglavlja 4.1.6 (Marta Vujnović, Stevo Vujnović i Marija Vujnović - Prilog, br. 9; Daljnje pojašnjenje, br. 17). Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o tome kamo su stanovnici Oton Polja otišli. S obzirom na nacionalni sastav Otona 1991. i svjedočenje Jovana Vujinovića, Raspravno vijeće konstatira da su seljani koji su u kolovozu 1995. otišli iz Oton Polja, uključujući obitelj Jovana Vujinovića, golemom većinom, ako ne i svi, bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

Općina Gračac

1549. Raspravnom vijeću su predloženi dokazi u vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju u općini Gračac, koji su velikim dijelom prikazani u drugim poglavljima Presude, ali su uzeti u obzir i za ovo poglavlje. Oni obuhvaćaju svjedočenje Mile Sovilja, prikazano u poglavljima 4.1.7 (Vlade Sovilj) i 4.4.5, te svjedočenje Vide Gaćeše, prikazano u poglavlju 4.4.5. Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo dokaze o nacionalnom sastavu grada Gračaca, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.7 (Grad Gračac). Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 222 stanovnika Kijana u općini Gračac 1991., njih 217 su bili Srbi.¹⁹¹

1550. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.4.5 da su 4. kolovoza 1995. na grad Gračac ispaljivane granate otprilike od 05:00 sati i da se u Gračacu 4. kolovoza 1995., kad je počelo granatiranje, nalazilo civilno stanovništvo, koje je do 5. kolovoza 1995. u 14:00 sati u velikom broju napustilo grad. Što se tiče Mile Sovilja i Vide Gaćeše, Raspravno vijeće konstatira da je Sovilj stigao u Srbiju 6. kolovoza 1995., a Gaćeša 9. kolovoza 1995. Nadalje, na temelju Soviljevog svjedočenja i podataka iz popisa stanovništva iz 1991., Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su 4. i 5. kolovoza 1995. otišle iz grada Gračaca golemom većinom bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1551. Na temelju iskaza Mile Sovilja, Raspravno vijeće nadalje konstatira da je 5. kolovoza 1995. oko 01:00 sat svoje domove u selu Kijani napustilo deset ljudi iz dvije od tri obitelji Sovilj. Budući da je Mile Sovilj išao s njima, a da je on u Srbiju stigao 6. kolovoza 1995., Raspravno vijeće konstatira da je i tih deset ljudi u Srbiju stiglo 6. kolovoza 1995. Uz to, s obzirom na činjenicu da su Kijani 1991. bili većinski srpsko selo, kao i s obzirom na to da su svi ti ljudi bili u rodu s Milom Soviljem, Raspravno vijeće za tih deset osoba konstatira da su bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

Općina Kistanje

1552. Raspravnom vijeću je predložen velik broj dokaza u vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju iz općine Kistanje i unutar te općine, koji su svi prikazani u drugim poglavljima Presude, ali su uzeti u obzir i za ovo poglavlje. Oni obuhvaćaju svjedočenja Dušana Torbice i Zdravka Bunčića, prikazana u poglavlju 4.1.9 (Stevo Večerina i drugi - Daljnje pojašnjenje, br. 150-154); svjedočenje Milana Letunice, prikazano u poglavlju 4.2.8 (Gošić); svjedočenje Mirka Ognjenovića, prikazano u poglavlju 4.2.8 (Kakanj); svjedočenja Pere Perkovića, Aluna Robertsa i Edwarda Flynnna, prikazana u poglavlju 4.2.8 (Mjesto Kistanje); kao i popis stanovništva iz 1991., prikazan u poglavlju 4.2.8 (Kakanj i Mjesto Kistanje); te svjedočenje svjedoka 56, prikazano u poglavlju 4.5.2.

1553. Raspravno vijeće konstatira da su između 25. i 27. srpnja 1995. neki od seljana, među njima i djeca Dušana Torbice, napustili kistanjski zaselak Torbice. Torbica je izjavio da je 4. i 5. kolovoza 1995. selo granatirano i Raspravno vijeće konstatira da su Torbica, njegova žena i mnogi drugi 5. kolovoza 1995. napustili selo. Torbica i njegova žena krenuli su prema Erveniku što su, prema Torbičinoj tvrdnji, učinili zato da bi izbjegli granatiranje. U vezi s tim što se kasnije događalo s Dušanom Torbicom i njegovom ženom, Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.1.9 (Stevo Večerina i drugi - Daljnje pojašnjenje, br. 150-154). Na temelju nacionalnog sastava tog mjesta 1991. i Torbičinog svjedočenja, Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su tih dana otišle iz Torbica, zaseoka sela Kistanje, golemom većinom, ako

¹⁹¹ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske

ne i sve, bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1554. Raspravno vijeće konstatira da je Zdravko Bunčić, Srbin iz Ivoševaca u općini Kistanje, u srpnju i početkom kolovoza čuo priče na temelju kojih je pretpostavio da dolazi HV, zbog čega je odlučio da on i njegova obitelj moraju otići, što su 5. kolovoza 1995. i učinili. U vezi s događajima koji su uslijedili, Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.1.9 (Stevo Večerina i drugi - Daljnje pojašnjenje, br. 150-154). Budući da je Zdravko Bunčić bio Srbin, Raspravno vijeće konstatira da su i članovi njegove obitelji bili Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1555. Raspravno vijeće konstatira da je Mirko Ognjenović 4. ili 5. kolovoza 1995. čuo i vidio kako granate padaju na lokacije u blizini sela Kakanj, u općini Kistanje, te da je čuo da je "mjesni odbor" rekao stanovnicima Kakanja da odu i da će im dati gorivo. Prema Ognjenovićevoj tvrdnji, ljudi su nakon 5. kolovoza 1995. pobjegli iz Kakanja zato što su se bojali da će selo biti granatirano i zauzeto. Raspravno vijeće konstatira da su 4. i 5. kolovoza 1995. Kakanj napustili svi seljani, osim njih desetak. Što se tiče događaja koji su uslijedili, Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.2.8 (Kakanj). Nakon tih događaja, Mirko Ognjenović i njegova strina su 26. kolovoza 1995. napustili Kakanj i otišli u bazu UN-a (s tim u vezi, vidi i poglavlje 4.5.4). Odatle su 15. rujna 1995. otišli u Srbiju, u konvoju pod pratnjom UN-a. Raspravno vijeće osim toga, na temelju nacionalnog sastava tog mjesta 1991. i svjedočenja Mirka Ognjenovića, konstatira da su osobe koje su na te dane otišle iz sela Kakanj, uključujući samog Mirka Ognjenovića, golemom većinom, ako ne i sve, bile krajinski Srbi.

1556. Raspravno vijeće konstatira da je većina stanovnika Kistanja grad napustila najkasnije 13. kolovoza 1995. Raspravno vijeće osim toga, na temelju nacionalnog sastava mjesta Kistanje 1991., konstatira da su osobe koje su iz njega otišle golemom većinom, ako ne i sve, bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1557. Raspravno vijeće nadalje konstatira da je Milan Letunica, Srbin iz Gošića u općini Kistanje, nakon što je čuo da je HV zauzeo Knin, 5. kolovoza 1995. odlučio sakriti se u šumi. Letunica je 28. kolovoza 1995. u Gošiću, u općini Kistanje, vidio

po naseljima), str. 94.

leševe više ljudi koji su, kako se činilo, bili ubijeni. Početkom rujna 1995. uz pomoć MOCK-a je otišao u Srbiju. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

Općina Knin

1558. Raspravnom vijeću je predložen velik broj dokaza u vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju iz općine Knin i unutar te općine, koji su velikim dijelom prikazani u drugim poglavljima Presude, ali su uzeti u obzir i za ovo poglavlje. Oni obuhvaćaju svjedočenje svjedoka 56, prikazano u poglavljima 4.5.2 i 4.4.8; svjedočenja svjedoka 1, Dušana Dragičevića i svjedokinje 13, prikazana u poglavlju 4.1.9 (Nikola Dragičević i drugi - Prilog, br. 1); svjedočenje Milice Đurić, prikazano u poglavlju 4.1.9 (Sava Đurić - Prilog, br. 2); svjedočenje Nikole Plavše, prikazano u poglavlju 4.1.9 (Jovica Plavša - Daljnje pojašnjenje, br. 126); svjedočenje Ilije Mirkovića, prikazano u poglavlju 4.1.9 (Jovan i Stevo Dmitrović i dva nepoznata muškarca - Daljnje pojašnjenje, br. 129-132); svjedočenja Save Mirkovića, Smiljane Mirković i Jovana Mirkovića, prikazana u poglavlju 4.1.9 (Đurđija Mirković); svjedočenja Marka Rajčića, Alaina Gilberta, Murraya Dawesa, Philipa Berikoffa, Søren Liboriusa, Andrewa Leslea, svjedoka 54, svjedoka 6 i Husseina Al-Alfija, prikazana u poglavlju 4.4.3; svjedočenje vještaka Harryja Koningsa, prikazano u poglavlju 4.4.2; kao i svjedočenja Aluna Robertsa i Petra Romaseva, prikazana u poglavlju 4.2.9 (Dolina Plavnog). Dokaze o osobama koje su se potražile utočište u bazi UN-a dali su i Robert Williams, Joseph Bellerose i svjedokinja 136 i ta svjedočenja su prikazana u poglavlju 4.4.3. Raspravno vijeće je razmotrilo i dokaze o broju osoba koje su ostale u Kninu, koji su mu predloženi putem izvješća Ivana Zelića, P1133, prikazanog u poglavlju 6.2.5. Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo dokaze o nacionalnom sastavu Knina, Žagrovića i Plavnog, između ostalog one iz popisa stanovništva iz 1991., prikazane u poglavlju 4.2.9 (Grad Knin, Dolina Plavnog i Žagrović). Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 1.586 stanovnika Polače u općini Knin 1991., njih 1.577 su bili Srbi.¹⁹² Osim toga, Raspravno vijeće je razmotrilo dokaze čiji se prikaz daje u nastavku ovog poglavlja.

¹⁹² C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 135.

1559. O svojem odlasku ili o odlasku drugih ljudi iz grada Knina svjedočilo je više svjedoka (osim onih nabrojanih gore u tekstu). **Svjedok 54**, Srbin iz Knina,¹⁹³ u svojem svjedočenju je rekao da je 4. kolovoza 1995. s nekim članovima svoje obitelji automobilom napustio Knin i otišao u Pribudić, u općini Gračac.¹⁹⁴ Svjedok se tada, kako je rekao, planirao iz Pribudića vratiti u Knin, tako da su ponijeli samo nešto odjeće jer nisu znali da se u Knin dugo neće vratiti.¹⁹⁵ Svjedok je izjavio da, dok je bio u Kninu, nikada nije sudjelovao ni u kakvim vježbama evakuacije i da ni osobno ni od drugih nije čuo ni za kakvu zapovijed vlasti RSK za evakuaciju.¹⁹⁶ Izjavio je da su on i članovi njegove obitelji iz Knina u Pribudić otišli zbog granatiranja, zbog toga što se nije znalo koliko će ono trajati, kao i zato što su vidjeli da i drugi odlaze i što u Kninu nisu imali struje ni grijanja, a veze su bile u prekidu.¹⁹⁷ Dok je vozio, svjedok je vidio da na ulicama ima puno stakla i cigli, da je asfalt uništen i da je zgrada autobusnog kolodvora oštećena, ali nije vidio nijednog vojnika. Kad su došli do Buline strane, brda na glavnoj cesti od Knina prema Zadru, posvuda oko njih padale su granate, koje su ispaljivane iz smjera Grahova, u Bosni i Hercegovini, te Unešića i Miljevačkog platoa, u općini Drniš.¹⁹⁸ Svjedok je na Bulinoj strani vidio i oštećena vozila, mrtvu stoku i ranjene ili mrtve ljude, čiji točan broj nije mogao navesti jer je vozio u panici.¹⁹⁹ Izjavio je da je na cesti bila kolona automobila. Kad su prošli Bulinu stranu, svjedok je u selu Stara Straža s glavne ceste koja vodi prema Zrmanji, u općini Gračac, i Srbu, u općini Donji Lapac, skrenuo na cestu prema Pribudiću.²⁰⁰ Prema njegovim riječima, većina vozila iz konvoja nastavila je prema Srbu.²⁰¹

1560. Svjedok i njegovi rođaci su noć 4. kolovoza 1995. proveli u Pribudiću, a zatim 5. kolovoza 1995. ujutro otišli u konvoju koji se tijekom noći formirao kroz selo.²⁰² Svjedok je izjavio da se u Pribudiću namjeravao duže zadržati, ali su mu neki ljudi iz

¹⁹³ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedok 54, T. 2781; P188 (Fotografija Knina na kojoj je označena kuća svjedoka 54).

¹⁹⁴ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 2-4; svjedok 54, T. 2797-2798, 2868-2869; P190 (Karta južnog dijela Krajine).

¹⁹⁵ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 4; svjedok 54, T. 2797, 2826, 2833, 2849, 2855-2856; P190 (Karta južnog dijela Krajine).

¹⁹⁶ Svjedok 54, T. 2851-2854, 2867.

¹⁹⁷ Svjedok 54, T. 2827, 2844, 2853-2855.

¹⁹⁸ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 4; svjedok 54, T. 2798.

¹⁹⁹ P187 (Svjedok 54, list s dopunskim informacijama, 2. travnja 2007.), par. 4.

²⁰⁰ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 5; svjedok 54, T. 2798, 2859-2860, 2868-2869; P190 (Karta južnog dijela Krajine).

²⁰¹ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 5.

²⁰² P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 5; svjedok 54, T. 2797, 2850, 2853-2854, 2857-2858, 2868-2869.

mnoštva koje je pješice išlo cestom rekli da odlaze iz sela Gornji Žagrović, Plavno i Radljevac, u općini Knin, zato što su ta sela granatirana.²⁰³ Svjedok je izjavio da je mogao čuti granate.²⁰⁴ Prema njegovim riječima, u tim selima su živjeli isključivo civili. Ti su mu ljudi, kako je nadalje izjavio, osim toga rekli da hrvatske snage pucaju na Čupkovića mostu, koji je od Pribudića udaljen dva kilometra. Prema svjedokovim riječima, konvoj se sastojao od ljudi iz Plavnog i Radljevca, te onih koji su se odvojili od glavnog konvoja na glavnoj cesti i skrenuli na tu sporednu cestu kako bi izbjegli gužvu. Napredujući jako sporo, svjedok i njegovi rođaci stigli su do Otrića, u općini Gračac, gdje su prešli na glavnu cestu koja iz Knina vodi prema Srbu.²⁰⁵ Svjedok je izjavio da im nitko nije rekao da idu u Srb niti su dobili neku takvu uputu, već su naprosto slijedili druge automobile tim jedinim pravcem kojim se moglo izaći s tog područja. Svjedok je putem čuo granatiranje, ali je izjavio da oni nisu granatirani i da ne zna na koje su lokacije padale granate. Vozili su se čitav dan ali su, prema svjedokovim riječima, ceste bile tako zakrčene da su prešli svega oko četiri kilometra. Nekoliko kilometara iza Srba stali su na nekoliko sati da se odmore. Svjedok je izjavio da je, kad su došli pred Martin Brod, u Bosni i Hercegovini, čuo kako negdje jako blizu padaju granate.²⁰⁶ Prešli su most na Uni, prošli Martin Brod, pa Drvar, u Bosni i Hercegovini, i zatim produžili prema Bosanskom Petrovcu.²⁰⁷ Svjedok je izjavio da su se, nastavivši put, zaustavili na jednom polju pred samim Bosanskim Petrovcem, na kojem je otprilike 10.000-15.000 ljudi iz konvoja stalo da se odmori, i da su se tamo vidjeli s drugim članovima svoje obitelji.²⁰⁸ Ubrzo su krenuli dalje pa su, prošavši kroz Bosanski Petrovac, nastavili prema Ključu, u Bosni i Hercegovini.²⁰⁹ Svjedok i njegovi rođaci otišli su u Banju Luku i odatle u Srbiju.²¹⁰ Svjedok je izjavio je pravac kojim se kretao bio Knin – Bulina strana – Pribudić – Otrić – Srb – Martin Brod – Bosanski Petrovac – Banja Luka.²¹¹ Svjedok 54 je u svojem svjedočenju rekao da se 1997. vratio u Knin, ali

²⁰³ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 5; svjedok 54, T. 2798, 2856-2857; P190 (Karta južnog dijela Krajine).

²⁰⁴ Svjedok 54, T. 2856.

²⁰⁵ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 5; svjedok 54, T. 2868-2869.

²⁰⁶ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 5.

²⁰⁷ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 5-6; svjedok 54, T. 2803-2805; P190 (Karta južnog dijela Krajine).

²⁰⁸ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 6; svjedok 54, T. 2808.

²⁰⁹ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 6; svjedok 54, T. 2807; P190 (Karta južnog dijela Krajine).

²¹⁰ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 7.

²¹¹ Svjedok 54, T. 2859-2860, 2863.

da se do prosinca 1999. nije mogao useliti u svoju kuću jer u njoj živio netko tko je imao rješenje o korištenju.²¹²

1561. **Mira Grubor**, Srpkinja, laborantica u kninskoj bolnici 4. kolovoza 1995. i prije tog datuma,²¹³ posljednjeg je tjedna srpnja 1995. svoju petogodišnju kćer poslala jednom svojem rođaku u Srbiju jer je, iz izvora koje nije navela, čula priče da je HV nedavno zauzeo Bosansko Grahovo, u Bosni i Hercegovini, i da bi u Kninu moglo doći do vojne akcije.²¹⁴ Svjedokinja je tada vidjela da u autobusu za Beograd nema dovoljno mjesta za sve one koji su htjeli napustiti Knin.²¹⁵ Dana 4. kolovoza 1995., kad je započelo granatiranje Knina, ljudi su počeli napuštati grad i odlaziti prema Bosni i Hercegovini.²¹⁶ Prema svjedokinjinim riječima, kolone neorganiziranih i nepripremljenih ljudi u bijegu zakrčile su jedini pravac kojim se moglo pobjeći.²¹⁷ Oko 10:30 sati 5. kolovoza 1995. svjedokinja je u bolnici vidjela hrvatske vojnike, nakon čega je pobjegla u bazu UN-a, gdje je potom radila kao medicinska sestra.²¹⁸ Dok je bila u bazi UN-a, uznemirila bi se kad bi čula hrvatske vojnike kako im se obraćaju riječima kao što su "izlazite kučke četničke" i drugim pogrdnim izrazima.²¹⁹ Svjedokinja je u bazi UN-a ostala do 16. rujna 1995., kada je zajedno s drugim ljudima, u pratnji osoba čiji identitet nije navela, autobusima iz Hrvatske odvezena u Srbiju.²²⁰ Prije nego što im je bilo dopušteno da se ukrcaju u autobuse i napuste bazu, neki ljudi za koje je mislila da postupaju po nalogu hrvatskih vlasti od njih su tražili da potpišu dokument kojim izjavljuju da su bili zbrinuti na human način i da dobrovoljno napuštaju Hrvatsku i odlaze u Srbiju.²²¹

1562. O događajima u Kninu od 4. i 5. kolovoza 1995. svjedočio je velik broj međunarodnih promatrača. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru

²¹² P187 (Svjedok 54, list s dopunskim informacijama, 2. travnja 2007.), par. 7.

²¹³ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 1-2.

²¹⁴ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 2; Mira Grubor, T. 1388-1389, 1406, 1410-1412.

²¹⁵ Mira Grubor, T. 1410-1411.

²¹⁶ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 2-3; Mira Grubor, T. 1446.

²¹⁷ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 3; P55 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 12. srpnja 2007.), par. 3, 6.

²¹⁸ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 4; P55 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 12. srpnja 2007.), par. 5; Mira Grubor, T. 1393, 1459-1460, 1462-1463, 1479; D75 (Izvješće UNCIVPOL-a o mogućim kršenjima ljudskih prava, 8. kolovoza 1995.), str. 2.

²¹⁹ P55 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 12. srpnja 2007.), par. 11.

²²⁰ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 5.

²²¹ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 5; P55 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 12. srpnja 2007.), par. 12; P56 (Nepotpisana izjava kojom osoba potvrđuje da dragovoljno prelazi iz Hrvatske u Srbiju); P57 (Nepotpisana izjava kojom osoba potvrđuje da dragovoljno napušta Hrvatsku i želi se nastaniti u Srbiji).

Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,²²² u svojem svjedočenju je rekao da je 4. kolovoza 1995. stanovništvo oko 05:00 sati putem Radio Knina obaviješteno o napadu na Knin i granatiranju drugih gradova u Krajini.²²³ Roberts je izjavio da su oko 13:30 sati civili u sve većem broju počeli pakirati stvari u automobile i napuštati grad, odlazeći u okolna sela da vide kako će se situacija razvijati ili prema Bosni i Hercegovini, i dalje za Srbiju.²²⁴ No, prema Robertsovima riječima, otprilike 900 raseljenih srpskih civila iz Knina i okolnih sela došlo je i u bazu UN-a, od 4. kolovoza 1995. pa nadalje.²²⁵ Roberts je izjavio da je većina tih ljudi, kao i većina od onih 100-150 koji su bili smješteni u jednoj gimnastičkoj dvorani i jednoj školi u Kninu, tada htjela otići u Srbiju.²²⁶ Njegov dojam nije bio da civile koji su napuštali Knin 4. kolovoza 1995. netko evakuira, jer su bježali stihijski.²²⁷ Roberts nije čuo ni za kakvu poruku vodstva RSK stanovništvu o evakuaciji niti je vidio ikakav znak vojnog odgovora SVK.²²⁸ Raseljeni srpski civili koji su došli u bazu UN-a otišli su 15. rujna 1995. u velikom konvoju od 35 autobusa.²²⁹ Uz odobrenje hrvatski vlasti, napustili su Hrvatsku i otišli u Srbiju i na druga odredišta.²³⁰

1563. Pozivajući se na podatke o broju birača koji su izašli na nepriznate izbore u prosincu 1993., Roberts je u svojem izvješću naveo da je krajem 1994. stanovništvo

²²² P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

²²³ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 3-4; Alun Roberts, T. 7084-7086.

²²⁴ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 5; Alun Roberts, T. 7092-7093.

²²⁵ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 29; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 5; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 5-6; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 34, br. 1-2; Alun Roberts, T. 7096; P691 (Izvješće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 24; P707 (Fotografije posljedica uništavanja u Kninu i u selima i raseljenih osoba u bazi UN-a), drugi red, slika lijevo; treći red, obje slike; četvrti red, slika desno; P708 (Fotografije posljedica uništavanja u selima i raseljenih osoba u bazi UN-a i u konvoju), prvi red, slika desno; treći red, obje slike; D1366 (*Chicago Tribune*, 6. kolovoza 1995.), str. 1.

²²⁶ P691 (Izvješće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 24; P712 (Izvješće i intervju Aluna Roberta za UN Radio, 1. rujna 1995.), D1366 (*Chicago Tribune*, 6. kolovoza 1995.), str. 2.

²²⁷ P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 21.

²²⁸ P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 21-22.

²²⁹ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 29; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 34, br. 2-3; Alun Roberts, T. 6902, 6907-6908; P708 (Fotografije posljedica uništavanja u selima i raseljenih osoba u bazi UN-a i u konvoju), drugi red, slika lijevo; četvrti red, obje slike; P709 (Fotografije posljedica uništavanja u Kninu i u selima i raseljenih osoba u bazi UN-a), treći red, slika desno.

²³⁰ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 29; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 34, br. 2; Alun Roberts, T. 6902, 6907-6908; P708 (Fotografije posljedica uništavanja u selima i raseljenih osoba u bazi UN-a i u konvoju), drugi red, slika lijevo.

Knina činilo 32.000 Srba i 100 Hrvata.²³¹ U tom izvješću je nadalje naveo da je, prema procjeni patrola UN-a/UNHCR-a, krajem rujna 1995. u Kninu živjelo 700 Srba i 600 Hrvata.²³² Prema Čermakovoj izjavi, prenesenoj u novinskom intervjuu objavljenom 26. listopada 1995., na području Knina je u tom trenutku živjelo između 6.000 i 7.000 ljudi, a u tijeku je bio popis stanovništva kojim su se trebali dobiti točni podaci. Rekao je da je prije rata u Kninu živjelo 3.500 Hrvata, od kojih se 1.500 vratilo u Knin. Prema Čermakovim riječima, u Kninu i okolnim naseljima smještaj je potražilo otprilike 3.500 ljudi iz općine Kijevo, Oklaja i okolnih sela, Vojvodine, Srijema, u općini Županja, te Bosne i Hercegovine. Kako je rekao, u Kninu i okolici je u vrijeme tog intervjua živjelo oko 1.000 Srba. Nakon operacije Oluja tamo je ostalo svega 200 Srba, a otprilike 350 ih se, izašavši iz baze UN-a, vratilo tamo živjeti. Čermak je rekao da se, koliko on zna, 100 Srba vratilo na kninsko područje i iz Srbije.²³³

1564. **Andries Dreyer**, koordinator UN-a za sigurnost u Sektoru Jug 1995. godine,²³⁴ u svojem svjedočenju je rekao da je u vrijeme napada na Knin, koji je započeo 4. kolovoza 1995., prva reakcija kod gotovo cjelokupnog civilnog stanovništva bila da potraži zaklon, no to se postupno mijenjalo kako su ljudi počeli uviđati što ih je zadesilo. Dio ljudi je, kako je izjavio, tijekom noći otišao u konvoju Srba, a dio je potražio utočište u bazi UN-a.²³⁵ Dreyer je nadalje izjavio da je tijekom te noći na pravcima iz Drniša prema Kninu i iz Knina prema Srbu, u općini Donji Lapac, promet bio gust.²³⁶ Od stanovništva su, prema Dreyerovim riječima, kad su Hrvati ušli u Knin, u gradu ostale samo izbjeglice u bazi UN-a.²³⁷

1565. **Søren Liborius**, operativni časnik PMEZ-a i vođa tima stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995.,²³⁸ u svojem svjedočenju je rekao da su poslije svibnja 1995., a pogotovo tijekom srpnja 1995., korištene psihološke metode u vidu

²³¹ P684 (Izvješće Aluna Robertsa za tisak o kršenjima ljudskih prava u Sektoru Jug od strane pripadnika HV-a, 12. listopada 1995.), str. 1.

²³² P684 (Izvješće Aluna Robertsa za tisak o kršenjima ljudskih prava u Sektoru Jug od strane pripadnika HV-a, 12. listopada 1995.), str. 1.

²³³ P719 (Novinski intervju Ivana Čermaka, 27. listopada 1995.), str. 2-3.

²³⁴ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), str. 1, par. 1; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 1; D110 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 8. studenog 1995.), str. 1; Andries Dreyer, T. 1710, 1745-1746, 1748, 1812, 1831.

²³⁵ D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 3.

²³⁶ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 7; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 3.

²³⁷ D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 3.

²³⁸ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2;

emitiranja poruka na lokalnim radijskim postajama s najavom napada u kojem će HV odnijeti uvjerljivu pobjedu. Rezultat koji je time postignut bio je da su srpski vojnici napustili bojišnicu kako bi zaštitili svoje obitelji, te da je velik broj Srba, kako pripadnika SVK tako i civila, počeo napuštati to područje.²³⁹ Dana 30. srpnja 1995. Liborius je od svojeg lokalnog osoblja čuo da su oni svoju djecu odveli u Banju Luku i Beograd.²⁴⁰ Radi sprečavanja odlaska vojnika i civila s tog područja, policija RSK je 31. srpnja 1995. postavila kontrolne punktove.²⁴¹ Liborius je u noći s 4. na 5. kolovoza 1995. vidio duge kolone ljudi koji su iz Knina bježali prema sjeveru.²⁴² Rijeka izbjeglica je, kako je izjavio, 7. kolovoza 1995. poprimila "divovske" razmjere, a sutradan je bila još i veća.²⁴³

1566. **Eric Hendriks**, promatrač PMEZ-a u Kninu od 21. srpnja do 30. listopada 1995.,²⁴⁴ u svojem svjedočenju je rekao da je njegova stanodavka više dana prije operacije Oluja pokušala sa svojom obitelji otići i da mu je kazala da se "plaši".²⁴⁵ Izjavio je da joj na granici nije bilo dopušteno da ode.²⁴⁶ Hendriks je rekao da je od svoje prevoditeljice čuo da je 4. kolovoza 1995. poslijepodne puštana snimljena Martićeva poruka da nema razloga za paniku jer su obrambeni položaji stabilni.²⁴⁷ Dečko Hendriksove prevoditeljice iz vojarnje se vratio kući jer su je "svi napustili i vratili se kućama".²⁴⁸ Tijekom večeri i noći 4. kolovoza 1995. počeo je masovni egzodus i većina stanovništva je pobjegla. Otprilike 700 "izbjeglica" koje nisu znale kamo bi ušlo je u 23:30 sati u bazu UN-a.²⁴⁹

1567. **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.,²⁵⁰ u svojem svjedočenju je rekao da je,

P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

²³⁹ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 10.

²⁴⁰ Søren Liborius, T. 8585, 8587; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3-4.

²⁴¹ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 10; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 4.

²⁴² P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 4.

²⁴³ D741 (Liboriusov dnevnik), str. 8-9.

²⁴⁴ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 3; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 1-2; Eric Hendriks, T. 9734-9735, 9755-9756.

²⁴⁵ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 13; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 3.

²⁴⁶ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 13; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 3; Eric Hendriks, T. 9781.

²⁴⁷ D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 3; Eric Hendriks, T. 9784.

²⁴⁸ D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 3; Eric Hendriks, T. 9783.

²⁴⁹ D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 4.

²⁵⁰ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1-2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

kad je 4. kolovoza 1995. navečer iz Podkonja, koje se nalazi nešto južnije od Knina, išao u bazu UN-a, vidio da stotine ljudi pokušavaju napustiti Knin i da mnogi pokušavaju ući u bazu UN-a.²⁵¹ Svjedok je rekao da se ne sjeća da je toga dana u tom trenutku bilo granatiranja.²⁵² Većina ljudi uspjela je otići neposredno prije nego što je HV zauzeo Knin. U svojim domovima su ostali samo stariji ljudi.²⁵³

1568. **Andrew Leslie**, načelnik stožera Sektora Jug UNCRO-a u Kninu od 1. ožujka to 7. kolovoza 1995., časnik s velikim topničkim iskustvom,²⁵⁴ u večernjim je satima 4. kolovoza 1995. vidio rijeku vozila koja je prolazila pored baze UN-a u Kninu.²⁵⁵ Većinom su to bili kamioni u kojima su se, među ostalima, vozili srpski vojnici, žene i djeca, iako bi s vremena na vrijeme prošao i poneki tenk s vojskom.²⁵⁶ Leslie je kasnije čuo da su ti ljudi išli u Knin po svoje obitelji ili stvari, a zatim iz grada nastavljali u smjeru sjevera i zapada.²⁵⁷

1569. **Philip Berikoff**, obavještajni časnik u Sektoru Jug UN-a, stacioniran u Kninu u razdoblju od 21. srpnja do 5. rujna 1995.,²⁵⁸ izjavio je da ga SVK, kad je tek stigao, u brojnim prilikama na kontrolnim punktovima nije propustila na određena područja u Sektoru Jug, ali da se uglavnom mogao slobodno kretati.²⁵⁹ Dana 27. srpnja 1995. Berikoffa su, kako je izjavio, dok se iz Primoštena vozio u Knin, na kontrolnom punktu zaustavili vojnici SVK, koji su mu rekli da su ograničenja kretanja postrožena i da više ne smije ulaziti na neka područja na koja su ga ranije propuštali.²⁶⁰ Na mnogim raskrižjima stajali su vojnici s vojnom opremom od kojih su neki Berikoffu, kad ih je pitao što se dešava, rekli da su mobilizirani, da je civilima rečeno da napuste to područje

²⁵¹ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.); str. 1; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 3; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 35.

²⁵² P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 35; Peter Marti, T. 4677-4678.

²⁵³ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1.

²⁵⁴ Andrew Leslie, T. 1930-1931, 1933-1936, 2099, 2189, 2195-2196; P84 (Izvešće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁵⁵ Andrew Leslie, T. 1963-1964, 1993.

²⁵⁶ Andrew Leslie, T. 1964-1965, 1993.

²⁵⁷ Andrew Leslie, T. 1964-1965.

²⁵⁸ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 1-2; P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), str. 1, par. 1-2; P741 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 11. prosinca 2007.), str. 1; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 1-2, 45; Philip Berikoff, T. 7589, 7655-7656, 7734-7735, 7759-7760, 7768, 7776, 7813, 7823; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 2, 16.

²⁵⁹ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 3-4; P742 (Izvešće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 1; Philip Berikoff, T. 7659-7660, 7662-7664, 7666.

²⁶⁰ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2(a); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 4; Philip Berikoff, T. 7665-7666; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 3.

i da bi moglo doći do ofenzive.²⁶¹ Stigavši navečer do Knina, vidio je da je grad odjednom opustio, da na ulicama više nema muškaraca i da su sve trgovine zatvorene.²⁶² U subotu 29. srpnja 1995. Berikoff je primijetio da mnogi civili zaposleni u UN-u nisu došli na posao.²⁶³ Oni lokalni zaposleni koji su došli na posao rekli su da su se drugi počeli iseljavati iz straha od hrvatske ofenzive na Krajinu.²⁶⁴ Berikoff je prije operacije Oluja vidio da Knin napušta znatan broj ljudi, ali nije vidio da su u tome i na koji način sudjelovali SVK ili policija.²⁶⁵

1570. **Normand Boucher**, načelnik UNCIVPOL-a za Sektor Jug od 30. travnja 1995. do 22. kolovoza 1995.,²⁶⁶ u svojem svjedočenju je rekao da je lokalno srpsko stanovništvo pojedinačno i sporadično odlazilo u Srbiju, a nešto veće kretanje primijećeno je neposredno prije 4. kolovoza 1995.²⁶⁷ Prije operacije Oluja nije bilo masovnog egzodusa i činilo se da iz Knina odlaze samo oni koji imaju veze.²⁶⁸

1571. **Svjedokinja 136**, Srpkinja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,²⁶⁹ u svojem svjedočenju je rekla da su tijekom deset dana prije početka operacije Oluja žene i djeca masovno napuštali Knin.²⁷⁰ Posljednja dva redovna autobusa, prepuna žena i djece, iz Knina su otišla 3. kolovoza 1995. navečer.²⁷¹ Svjedokinja 136 je rekla da vjeruje da su ljudi odlazili zbog priča da će se nešto dogoditi, kao i zbog nestašice hrane i prekida opskrbe strujom.²⁷² Izjavila je da je na redovnoj liniji Knin-Beograd dnevno prometovalo tri do pet autobusa, dodavši da su

²⁶¹ Philip Berikoff, T. 7876, 7909-7910; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 3.

²⁶² P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2(a); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 4; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 3.

²⁶³ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2(b); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 4; Philip Berikoff, T. 7876; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 4.

²⁶⁴ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2(b); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 4, 11; Philip Berikoff, T. 7675, 7909-7910.

²⁶⁵ D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 1; Philip Berikoff, T. 7880-7881.

²⁶⁶ P1176 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 20. veljače 1996.), par. 1, 13; P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 5, 81; P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog 2008.), par. 51; D1217 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 17. prosinca 2008.), par. 27; Normand Boucher, T. 14036, 14063-14064.

²⁶⁷ P1176 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 20. veljače 1996.), par. 3; P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 32; P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog 2008.), par. 4; Normand Boucher, T. 14006, 14010, 14013.

²⁶⁸ P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog 2008.), par. 8.

²⁶⁹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

²⁷⁰ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 2; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 2; svjedokinja 136, T. 668-670, 671.

²⁷¹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 2; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 2; svjedokinja 136, T. 668, 671.

ljudi koji su imali privatne tvrtke u tjednu prije napada uveli i dodatne autobuse ne bi li zaradili na onima koji su htjeli otići.²⁷³ Svjedokinji nije bilo poznato da je itko dobio uputu da ode.²⁷⁴

1572. **Svjedok AG-58**, Srbin koji je bio na raznim položajima u Vladi RSK u Kninu i tamo živio do 5. kolovoza 1995.,²⁷⁵ u svojem svjedočenju je rekao da je 4. kolovoza 1995. ujutro vidio tisuće ljudi koji su bježali prema Kninu iz gradova koji su bili na prvoj liniji, kao što su Vrlika i Drniš.²⁷⁶ Svjedok je zaključio da su ti ljudi bili iz mjesta u okolici Knina, a ne iz samog Knina, zato što je vjerovao da bi oni iz Knina tamo ostali dok su članovi njihovih obitelji na bojišnici s vojskom.²⁷⁷

1573. **Sava Mirković**, Srbin iz Mirkovića, zaseoka sela Polača, općina Knin, koji je u više navrata bio mobiliziran u SVK,²⁷⁸ u svojem svjedočenju je rekao da je 4. kolovoza 1995., kada je Polača granatirana, na Radio Zagrebu čuo predsjednika Tuđmana koji je tijekom cijelog dana pozivao Srbe na predaju, poručujući da im nitko neće nauditi i da će im se "pošteno suditi".²⁷⁹ Svjedok je otprilike između 12:00 i 13:00 sati na cesti Split-Knin vidio ljude i mnogo vozila, uključujući automobile, traktore i kamione, kako napuštaju sela i odlaze prema Kninu.²⁸⁰ Oko 21:30-22:00 sata svjedok je, zajedno sa svojom ženom i dvije kćeri, napustio Mirkoviće i, provezavši se kroz Knin, priključio se konvoju koji je išao prema Bosni i Hercegovini.²⁸¹ Objasnio je da konvoj nije mogao ići u Bosansko Grahovo jer je HV tjedan dana ranije napao i zauzeo taj grad, zbog čega je išao kroz Liku, Srb, u općini Donji Lapac, i dalje.²⁸² Svjedok i njegova obitelj produžili

²⁷² P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 2; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 2; svjedokinja 136, T. 668-669.

²⁷³ P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 2; svjedokinja 136, T. 669-670.

²⁷⁴ P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 2.

²⁷⁵ D1493 (Svjedok AG-58, izjava svjedoka, 20. veljače 2007.), par. 1, 3; D1494 (Svjedok AG-58, izjava svjedoka, 8. lipnja 2009.), str. 1; svjedok AG-58, T. 18430-18431, 18458, 18491, 18494-18495; D1492 (Svjedok AG-58, list sa pseudonimom, 9. lipnja 2009.).

²⁷⁶ D1494 (Svjedok AG-58, izjava svjedoka, 8. lipnja 2009.), str. 2; svjedok AG-58, T. 18471, 18513-18514.

²⁷⁷ Svjedok AG-58, T. 18512.

²⁷⁸ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), str. 1, par. 1; D720 (Sava Mirković, list tužiteljstva s dopunskim informacijama, 25. kolovoza 2008.), str. 1; Sava Mirković, T. 7409, 7413-7415, 7434-7436, 7438-7440, 7480-7481, 7484-7485.

²⁷⁹ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 3; Sava Mirković, T. 7421; D720 (Sava Mirković, list tužiteljstva s dopunskim informacijama, 25. kolovoza 2008.), str. 1.

²⁸⁰ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 4; Sava Mirković, T. 7443-7444; D722 (Satelitska snimka područja Mirkovića, u boji, koju je označio Sava Mirković) – cesta je označena plavom bojom, smjer prema Kninu slovom "K", a smjer prema Splitu slovom "S".

²⁸¹ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 4, 6, 8; Sava Mirković, T. 7418, 7425, 7457.

²⁸² P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 4; Sava Mirković, T. 7433-7434, 7449-7450, 7484-7485.

su prema Bosni i Hercegovini, prenoćili u Banjoj Luci i dva dana kasnije ušli u Srbiju.²⁸³ Svjedok je kazao da im nije bilo rečeno da napuste svoj zaselak i izjavio da su otišli zato što su svi drugi otišli i iz straha od toga što bi im Hrvati mogli učiniti.²⁸⁴ Svjedok je rekao da je od 55-60 stanovnika Mirkovića, koji su svi bili Srbi, u zaseoku nakon operacije Oluja ostalo svega pet ljudi i da je u vrijeme kad je davao svoju izjavu zaselak bio pust.²⁸⁵ Neki ljudi su se vratili na šire područje Polače.²⁸⁶

1574. **Svjedok 69**, Srbin iz jednog sela u općini Knin,²⁸⁷ u poslijepodnevnom je satima 4. kolovoza 1995. vidio kako ljudi napuštaju Žagrović, u općini Knin, i odlaze prema sjeveru, preko Like, odakle su, kako je čuo, nastavljali prema Prijedoru, Banjoj Luci i Bijeljini, mjestima koja se nalaze u Bosni i Hercegovini.²⁸⁸ Prema svjedokovim riječima, ti ljudi su otišli zato što su odlazili i drugi.²⁸⁹ Svjedok 69 je napustio Hrvatsku u rujnu 1995. i u konvoju UN-a otišao u Srbiju, a vratio se u ožujku ili travnju 2000.²⁹⁰ Prema njegovim riječima, u svibnju 2008. u jednom je zaseoku sela Žagrović koji je prije operacije Oluja imao otprilike 100 stanovnika živjelo svega sedam ili osam starica.²⁹¹

1575. **Jovan Grubor**, Srbin iz Grubora, zaseoka sela Plavno, općina Knin,²⁹² u svojem svjedočenju je rekao da mu je 4. kolovoza 1995. jedan susjed kazao da je izvršen napad na Knin i da je grad "pao". Taj susjed je svjedoku rekao da će pokušati pobjeći u selo Srb, u općini Donji Lapac, i predložio mu da i on bježi. Prema svjedokovim riječima, iz Grubora su u noći s 4. na 5. kolovoza 1995. pobjegle 44 mlađe osobe, a u zaseoku je ostalo 13 starijih i bolesnih ljudi, među kojima i on.²⁹³ Prikaz daljnjih relevantnih dokaza pribavljenih putem svjedočenja Jovana Grubora daje se u poglavlju 4.1.9 (Jovo Grubor i drugi - Prilog, br. 4).

²⁸³ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 8-9.

²⁸⁴ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 6; D720 (Sava Mirković, list tužiteljstva s dopunskim informacijama, 25. kolovoza 2008.), str. 1; Sava Mirković, T. 7418, 7447.

²⁸⁵ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 12; D720 (Sava Mirković, list tužiteljstva s dopunskim informacijama, 25. kolovoza 2008.), str. 1; Sava Mirković, T. 7413, 7424, 7482-7483, 7488.

²⁸⁶ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 11; Sava Mirković, T. 7488-7489.

²⁸⁷ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 1-2; P180 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 18. listopada 2004.), str. 1; svjedok 69, T. 2707.

²⁸⁸ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 2; svjedok 69, T. 2707, 2726.

²⁸⁹ Svjedok 69, T. 2726-2727.

²⁹⁰ Svjedok 69, T. 2756.

²⁹¹ Svjedok 69, T. 2709.

²⁹² P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 1-2.

²⁹³ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 2.

1576. **William Hayden**, istraživač IHF-a na misiji u Krajini od 15. do 20. kolovoza 1995.,²⁹⁴ u svojem svjedočenju je rekao da je, na osnovi razgovora sa srpskim izbjeglicama i hrvatskim dužnosnicima, stekao dojam su civili napustili kninsko područje uglavnom stihijski, u stanju kolektivne panike, u prvih trideset jedan sat hrvatske ofenzive.²⁹⁵ Hayden je izjavio da su mu raseljene osobe u bazi UN-a kazale da su otišle iz straha od toga što se dešava i da su mu neke od njih rekle da su čule za planove evakuacije.²⁹⁶

1577. Raspravno vijeće će najprije razmotriti dokaze u vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju iz grada Knina. Raspravno vijeće je uzelo u obzir dokaze o ljudima koji su grad Knin napustili prije 4. kolovoza 1995., koji su mu predloženi putem svjedočenja Liboriusa, Ilije Mirkovića, Hendriksa, Mire Grubor, Bouchera i svjedokinje 136. Raspravno vijeće nadalje podsjeća na dokaze, prikazane u poglavlju 4.4.3, o broju civila koji su boravili u Kninu, uključujući procjenu svjedoka 6 i Leslievo izvješće, P84, prema kojima je iz Knina početkom kolovoza 1995. otišlo otprilike 1.000 ljudi. Na temelju spomenutih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je krajem srpnja i početkom kolovoza 1995. Knin napustilo otprilike 1.000-2.500 ljudi, od kojih je jedan broj u danima koji su prethodili operaciji Oluja otišao u Bosnu i Hercegovinu i Srbiju. Kao jedan od razloga za odlazak ti ljudi su naveli da su vjerovali da je hrvatska vojna operacija neizbježna. Raspravno vijeće podsjeća na svoju konstataciju iz poglavlja 4.4.3 da je 4. kolovoza 1995. u Kninu bilo najmanje 15.000 civila. Raspravno vijeće napominje da su svjedoci kao razloge za svoj odlazak iz Knina prije 4. kolovoza 1995. navodili, između ostalog, priče da je HV zauzeo Bosansko Grahovo, priče o mogućoj vojnoj akciji u Kninu, te nestašicu hrane i prekid opskrbe strujom.

1578. Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo dokaze o mnoštvu koje je Knin napustilo 4. i 5. kolovoza 1995., koji su mu predloženi putem svjedočenja velikog broja svjedoka, uključujući Miru Grubor, Roberta, svjedoka 56, Hendriksa, Liboriusa i Dreyera. Uz to, nekoliko svjedoka je svjedočilo o pojedinačnim slučajevima napuštanja Knina, uključujući svjedokinju 136, svjedoka 54, svjedoka 56 i Miru Grubor. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i dokaze o tome koliko je ljudi 5. kolovoza 1995. na kraju dana ostalo u Kninu, koji su mu predloženi putem Dreyerovog, Martijevog i Robertsovog svjedočenja,

²⁹⁴ P986 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. svibnja 1996.), par. 1; P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 1-3.

²⁹⁵ P986 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. svibnja 1996.), par. 2; William Hayden, T. 10616-10617.

²⁹⁶ P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 8; William Hayden, T. 10691-10692.

kao i putem novinskog intervjua s Čermakom od 26. listopada 1995. Nadalje, pukovnik HV-a Ivan Zelić u svojem je izvješću od 6. kolovoza 1995. naveo da su hrvatske postrojbe po ulasku u Knin zatekle otprilike 1.000 ljudi koji su ostali u gradu. Na temelju svih spomenutih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je 4. i 5. kolovoza 1995. grad napustilo otprilike 14.000 civila. S obzirom na dokaze o nacionalnom sastavu Knina prikazane u poglavlju 4.2.9 (Grad Knin), Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su tih dana otišle iz Knina velikom većinom bile krajinski Srbi.

1579. U vezi s odredištem ljudi koji su Knin napustili 4. i 5. kolovoza 1995., Raspravno vijeće je razmotrilo svjedočenja Mire Grubor, Robertsa, svjedoka 54, svjedoka 56, svjedokinje 136, Bellerosea, Dawesa, Robertsa, Martija i Hendriksa. Na temelju svih spomenutih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su se kolone ljudi koji su napuštali Knin kretale u smjeru zapada, prema općini Gračac, i sjevera, prema Donjem Srbu, i dalje, prema Bosni i Hercegovini i Srbiji, dok je relativno malen dio ljudi iz Knina otišao u bazu UN-a i okolna sela. U vezi s onima koji su otišli u bazu UN-a, vidi i poglavlje 4.5.4.

1580. Raspravno vijeće napominje da su za napuštanje Knina 4. i 5. kolovoza 1995. navedena objašnjenja i razlozi koji se iznose u nastavku. Svjedok 6 je izjavio da se činilo da se granatama, koje su padale posvuda u Kninu, ljude namjerava zastrašiti i da su zbog njih svi imali osjećaj da moraju pobjeći. Svjedok 54 je izjavio da je u podrumu hotela u kojem su se on i drugi okupili u jutarnjim satima 4. kolovoza 1995. vladala panika i da su se ljudi bojali za svoju sigurnost. Svjedok 54 i njegova obitelj Knin su toga dana napustili zbog granatiranja, zato što su vidjeli da i drugi odlaze, kao i zato što u Kninu nije bilo struje i grijanja i što su veze bile u prekidu. Svjedokinja 136 toga je dana otišla u bazu UN-a nakon što je na jednu kuću u blizini stana u kojem je boravila pala granata i razorila je. Vještak Konings je u svojem svjedočenju govorio i općenito o učinku u smislu uznemiravanja i zastrašivanja koji korištenje topništva može imati na civile, kod kojih izaziva strah, paniku i pometnju. Dawes je izjavio da je toga dana u blizini sjedišta PMEZ-a u Kninu vidio 15 civila koji su nezvijereno trčali pokušavajući pronaći zaklon. Berikoff je opisao da je istog dana u jednoj ulici u Kninu vidio više zbunjenih i uspaničenih srpskih civila. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 2 i 3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1581. Raspravno vijeće će se sada osvrnuti na svjedočenja stanovnika nekoliko sela u općini Knin. Na temelju svjedočenja nekoliko svjedoka, uključujući svjedoka 1, Savu

Mirkovića, Smiljanu Mirković, Jovana Mirkovića, svjedokinju 13 i Dušana Dragičevića, Raspravno vijeće konstatira da je 4. kolovoza 1995. izvršeno granatiranje Polače, u općini Knin. Raspravno vijeće nadalje konstatira da je većina stanovnika Polače 4. kolovoza 1995. napustila to selo. Među njima su bili Sava Mirković, Srbin, i njegova obitelj, koji su na kraju završili u Srbiji. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o odredištu drugih seljana koji su otišli toga dana. Na temelju nacionalnog sastava Polače 1991. i svjedočenja Save Mirkovića da je to selo bilo isključivo srpsko, Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su toga dana otišle iz Polače golemom većinom, ako ne i sve, bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće napominje da je svjedok 1 izjavio da su 4. kolovoza 1995. ljudi razgovarali o upozorenju koje su dobili od SVK da pobjegnu u Pađene, u općini Knin. Sava Mirković je izjavio da je toga dana na radiju čuo Tuđmanovu poruku kojom se Srbe pozivalo na predaju i jamčilo da im nitko neće nauditi, ali da je otišao zato što su otišli i svi drugi i iz straha od toga što bi Hrvati mogli učiniti njemu i njegovoj obitelji. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 2 i 3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1582. Raspravno vijeće konstatira da su 5. kolovoza 1995. svjedok 1, Dušan Dragičević, svjedokinja 13 sa svojom obitelji i Anica Andić, koji su svi bili Srbi, zajedno s dvadesetak drugih seljana napustili Polaču i krenuli u smjeru Knina. Raspravno vijeće napominje da je svjedok 1 izjavio da je odluku da napusti Polaču donio nakon što je čuo da se jedinica SVK čiji je pripadnik bio njegov stric povukla s tog područja. Žena i djeca Dušana Dragičevića otišli su otprilike dva dana ranije jer su znali da će uskoro početi borbe. Raspravno vijeće upućuje na svoje konstatacije iz poglavlja 4.1.9 (Nikola Dragičević i drugi - Prilog, br. 1), 5.3.2 i 5.8.2 (e) u vezi s ubojstvom seljana i zatočenjem Dušana Dragičevića i svjedoka 1. Raspravno vijeće konstatira da je nakon tih incidenata Dušanu Dragičeviću u izbjegličkom centru u općini Đakovo, u Slavoniji, kamo ga je sprovela redovna policija, ponuđeno da odabere hoće li ostati u Hrvatskoj ili otići u Srbiju, te da je on odabrao 13. siječnja 1996. autobusom otići u Srbiju, gdje se na kraju priključio svojoj obitelji. Dragičević je izjavio da su mu taj izbor ponudili "vlada" – što se, prema shvaćanju Raspravnog vijeća, odnosi na hrvatsku vladu – ili MOCK. Svjedok 1 je nakon spomenutih incidenata odveden u centar u Gašincima, u Hrvatskoj, gdje je potpisao dokumente s izjavom da dobrovoljno odlazi u Srbiju i da se ne vraća u Hrvatsku. Svjedok 1, i drugi, nakon toga su hrvatskim autobusima odvezeni u Srbiju. Raspravno vijeće napominje da je svjedok 1 izjavio da se

bojao da će ga hrvatski vojnici, ako se vrati, ubiti. Također nakon incidenata spomenutih gore u tekstu, svjedokinja 13 i Anica Andić otputile su se u Knin, gdje su po dolasku odvedene u bazu UN-a. Otprilike sedam tjedana kasnije, svjedokinja 13 je napustila bazu UN-a i u konvoju hrvatskih autobusa je, u pratnji UN-a, otišla u Srbiju (s tim u vezi, vidi i poglavlje 4.5.4). Raspravno vijeće će te incidente, u dijelu u kojem se oni odnose na to što se s Dušanom Dragičevićem, svjedokinjom 13 i Anicom Andić događalo prije njihovog odlaska, dalje razmotriti u vezi s točkama 1, 2 i 3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1583. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.2.9 (Polača), 5.5 i 5.6 u vezi s uništavanjem i pljačkanjem u Polači i iz poglavlja 4.1.9 (Đurđija Mirković) i 5.3.2 u vezi s ubojstvom Đurđije Mirković 12. kolovoza 1995., čiji je svjedok bila Smiljana Mirković. Raspravno vijeće konstatira da je Smiljana Mirković, Srkinja iz Polače, nakon tog incidenta pobjegla iz svojeg sela i otišla u bazu UN-a u Kninu (s tim u vezi, vidi i poglavlje 4.5.4). Nakon što se sastala sa svojim mužem Jovanom Mirkovićem, svjedokinja je odatle u konvoju otišla u Sremsku Mitrovicu, u Srbiji. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 2 i 3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1584. Na temelju svjedočenja Nikole Plavše, Raspravno vijeće konstatira da su njegov sin, koji se isto zove Nikola Plavša, i žena njegovog sina 4. kolovoza 1995. navečer napustili svoj dom u Golubiću, u općini Knin. Prema riječima Nikole Plavše, njegov sin je otišao zato što su svi odlazili. S obzirom na to da je Nikola Plavša bio Srbin, Raspravno vijeće konstatira da je i njegov sin bio Srbin. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 2 i 3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu. Raspravno vijeće nadalje podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.1.9 (Jovica Plavša - Daljnje pojašnjenje, br. 126) i 5.3.2 u vezi s ubojstvom Nikolinog sina Jovice Plavše, izvršenom 5. kolovoza 1995. Nikola Plavša je izjavio da su ga nakon tog incidenta, 8. ili 9. kolovoza 1995., osobe za koje je rekao da su bile hrvatski vojnici i da su koristile vozila 4. gardijske brigade odvele u jednu školu u Kninu, gdje je ostao šest dana. Osobe koje su navedene kao vojnici rekle su mu da to čine radi njegove sigurnosti. Otprilike 14. ili 15. kolovoza 1995. svjedoka su osobe o kojima je govorio kao o hrvatskoj vojsci vratile u Golubić. Na temelju spomenutih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su pripadnici HV-a 8. ili 9. kolovoza 1995. odvezli Nikolu Plavšu u

jednu školu u Kninu i da su ga 14. ili 15. kolovoza 1995. vratili u Golubić. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident.

1585. Na temelju svjedočenja svjedoka 69 i svjedoka 54, Raspravno vijeće konstatira da je 4. kolovoza 1995. jedan broj stanovnika Žagrovića, u općini Knin, napustio to selo. Svjedok 69 je izjavio da su ti ljudi krenuli prema sjeveru, u smjeru Bosne i Hercegovine, i da su otišli zato što su odlazili i drugi. Svjedok 54 je izjavio da su mu ljudi koji su napustili Žagrović, a koje je sreo 5. kolovoza 1995., rekli da su otišli zato što je selo granatirano. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.1.9 (Dmitar Rašuo, Milka Petko, Ilija Petko, Đuro Rašuo i jedna neidentificirana osoba - Prilog, br. 3) i 5.3.2 u vezi s incidentom ubojstva 5. kolovoza 1995. čiji je očevidac bio svjedok 69. Raspravno vijeće konstatira da je svjedok 69 odmah nakon tog incidenta napustio Žagrović i da se vratio 11. ili 12. kolovoza 1995. Raspravno vijeće nadalje podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.2.9 (Žagrović) i 5.5 u vezi s uništavanjem u Žagroviću 5. kolovoza 1995., u danima nakon 11. ili 12. kolovoza 1995., te 15. kolovoza 1995. Raspravno vijeće nadalje, a na temelju svjedočenja svjedoka 69, konstatira da je on krajem kolovoza ili početkom rujna 1995. potražio utočište u bazi UN-a, te da je zatim u rujnu 1995. u konvoju UN-a napustio Hrvatsku i otišao u Srbiju. U vezi s boravkom svjedoka 69 u bazi UN-a, vidi i poglavlje 4.5.4. Na temelju nacionalnog sastava tog mjesta 1991., Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su 4. kolovoza 1995. otišle iz Žagrovića golemom većinom, ako ne i sve, bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 2 i 3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1586. Prema riječima Milice Đurić, selo Plavno, u općini Knin, granatirano je 4. kolovoza 1995., između ostalog, i iz smjera Strmice, nakon čega su stanovnici Đurića u selu Plavno počeli napuštati taj zaselak. Svjedokinja Đurić je nadalje izjavila da je većina stanovnika Đurića zaselak napustila u noći 4. kolovoza 1995. godine. Jovan Grubor, Srbin iz Grubora, zaseoka sela Plavno, izjavio je da mu je 4. kolovoza 1995. jedan susjed rekao da je izvršen napad na Knin i da je grad pao, te da će pokušati pobjeći preko Donjeg Srba, što je i njemu predlagao. Prema riječima Jovana Grubora, zaselak Grubori su u noći 4. kolovoza 1995. napustila 44 seljana. Svjedok 54 je također izjavio da su mu ljudi koji su napustili Plavno, a koje je sreo 5. kolovoza 1995., rekli da su otišli zato što je selo granatirano. Raspravno vijeće je razmotrilo i Robertsovo svjedočenje da je, od 3.000 stanovnika koliko ih je Plavno imalo prije operacije Oluja, u

selu 24. kolovoza 1995. ostalo njih svega 12 posto. Na temelju svjedočenja svjedokinje Đurić, te svjedoka Grubora i Robertsa, Raspravno vijeće konstatira da je 4. i 5. kolovoza 1995. Plavno napustio velik dio njegovih stanovnika. Raspravno vijeće osim toga, na temelju nacionalnog sastava sela Plavno 1991., konstatira da su osobe koje su otišle tih dana golemom većinom, ako ne i sve, bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 2 i 3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1587. Raspravno vijeće podsjeća na svoju konstataciju iz poglavlja (Jovo Grubor i drugi - Prilog, br. 4) u vezi s uništavanjem i ubojstvima u Gruborima 25. kolovoza 1995. Raspravno vijeće konstatira da je nakon tog incidenta, 28. kolovoza 1995., Jovan Grubor napustio zaselak Grubori i otišao u sportsku dvoranu u Kninu (s tim u vezi, vidi i poglavlje 4.5.5). Dana 16. rujna 1995. Jovan Grubor je otišao u Beograd kako bi se pridružio svojem sinu. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 2 i 3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

Općina Lišane Ostrovičke

1588. U vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju iz općine Lišane Ostrovičke i unutar te općine, Raspravnom vijeću je predloženo svjedočenje **Bogdana Dobrića**, Srbina iz Dobropoljaca, općina Lišane Ostrovičke.²⁹⁷ Dobrić je izjavio da je u rujnu 1995. zajedno s Milom Letunicom otišao u Zadar. Devet dana je bio kod jednog bivšeg susjeda, a onda je s Letunicom otišao u zadarski izbjeglički centar, u kojem je bilo otprilike 1.000 ljudi. Dok je bio tamo, svjedoku je rečeno da se centar nalazi na stadionu Jazine. Dan ili dva kasnije, svjedoku i Letunici su četiri policajca rekla da se sprema za odlazak i da se, kad ih prozovu, ukrcaju u jedan od sedam autobusa. Putovali su jedan dan i jednu noć, najprije u Knin, a potom u Đelatovac, kod Sremske Mitrovice, u Srbiji, gdje su ih preuzeli neki ljudi za koje je svjedok mislio da su Norvežani i odveli ih u Sremsku Mitrovicu.²⁹⁸ Prikaz daljnjih relevantnih dokaza pribavljenih putem Dobrićevog svjedočenja Raspravno vijeće je dalo u poglavlju 4.1.8 (Dušan Borak i drugi - Daljnje pojašnjenje, br. 87-93).

²⁹⁷ P2508 (Bogdan Dobrić, izjave svjedoka), izjava od 7. rujna 2003., str. 1, par. 1, izjava od 10. rujna 2003., str. 1.

²⁹⁸ P2508 (Bogdan Dobrić, izjave svjedoka), izjava od 7. rujna 2003., par. 13-14.

1589. Raspravno vijeće konstatira da je Bogdan Dobrić, Srbin iz Dobropoljaca, općina Lišane Ostrovičke, u rujnu 1995. napustio svoj dom i, nakon devet dana provedenih kod svojeg bivšeg susjeda, otišao u, kako je on to opisao, izbjeglički centar u Zadru. Prije nego što je otišao iz svojeg doma, Dobrić je 27. kolovoza 1995. u Gošiću, u općini Kistanje, vidio leševe više ljudi koji su, kako se činilo, bili ubijeni. Dan ili dva kasnije, svjedok se po nalogu četiri muškarca koje je opisao kao policajce ukrcao u jedan od sedam autobusa, kojim je prevezen u Srbiju. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

Općina Obrovac

1590. Raspravnom vijeću su predloženi dokazi u vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju iz općine Obrovac i unutar te općine, koji su svi prikazani u drugim poglavljima Presude, ali su uzeti u obzir i za ovo poglavlje. Oni obuhvaćaju svjedočenje Marije Večerine, prikazano u poglavlju 4.1.9 (Stevo Večerina i drugi - Daljnje pojašnjenje, br. 150-154), kao i svjedočenja Jovana Dopuđa i Koste Novakovića, prikazana u poglavlju 4.5.2. Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo dokaze iz popisa stanovništva iz 1991. u vezi s Obrovcem, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.4.6. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 543 stanovnika Muškovaca u općini Obrovac 1991., njih 537 su bili Srbi.²⁹⁹

1591. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.4.6 i 5.8.2 (i) o protupravnom napadu na civile i civilne objekte u Obrovcu. Na temelju Dopuđevog i Novakovićevog iskaza, Raspravno vijeće konstatira da su stanovnici Obrovca počeli odlaziti kad je započelo granatiranje i da je toga dana grad do ponoći napustilo otprilike 80 posto njegovih stanovnika. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o tome kamo su ti ljudi otišli. S obzirom na nacionalni sastav Obrovca 1991. i činjenicu da se od 1991. do 1995. s područja bivšeg Sektora Jug iselio znatan broj nesrba (vidi poglavlje 5.1.2), Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su toga dana otišle iz Obrovca znatnim dijelom bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

²⁹⁹ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 135.

1592. Na temelju svjedočenja Marije Večerine, Raspravno vijeće nadalje konstatira da su 5. kolovoza 1995., nakon što je svjedokinji sin rekao da je pao Knin, a možda i Gračac, te da ljudi zato bježe i da i oni moraju pobjeći, ona, njezine dvije kćeri, njezin sin Stevo Večerina, te Sava i Dragana Večerina, smjesta napustili Muškovce, u općini Obrovac. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.1.9 (Stevo Večerina i drugi - Daljnje pojašnjenje, br. 150-154) u vezi s tim što se s tim ljudima događalo nakon odlaska. Raspravno vijeće nadalje konstatira da su se 16. rujna 1995. svjedokinja i njezine kćeri priključile organiziranom konvoju iz Knina za Srbiju. Raspravno vijeće, na temelju iskaza Marije Večerine, također konstatira da su ona, njezini sinovi i njezine dvije kćeri bili Srbi i, uz to, a na temelju prezimena i nacionalnog sastava Muškovaca 1991., da su i Sava i Dragana Večerina bile Srkinje iz Krajine. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

Općina Orlić

1593. Raspravnom vijeću su predloženi dokazi u vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju iz općine Orlić i unutar te općine, koji su velikim dijelom prikazani u drugim poglavljima Presude, ali su uzeti u obzir i za ovo poglavlje. Oni obuhvaćaju svjedočenja svjedokinje 3 i svjedokinje 67, prikazana u poglavlju 4.1.15 (Stevo Berić i drugi - Prilog, br. 7), svjedočenje Vesele Damjanić, prikazano u poglavlju 4.1.15 (Lazo Damjanić - Daljnje pojašnjenje, br. 258), i svjedočenje Stevana Zarića, prikazano u poglavlju 4.1.15 (Predrag Simić - Daljnje pojašnjenje, br. 271). Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo dokaze iz popisa stanovništva iz 1991., čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.15 (Biskupija, Cesta Knin-Drniš, Grad Orlić). Osim toga, Raspravnom vijeću su dokazi relevantni za ove optužbe predloženi putem svjedočenja dvoje svjedoka čiji se prikaz daje u nastavku.

1594. **Petar Čolović**, tjelesni invalid, Srbin iz Čolovića, općina Orlić,³⁰⁰ u svojem svjedočenju je rekao da se krajem srpnja 1995. pričalo da ljudi odlaze jer stiže HV.³⁰¹ Osim toga, u blizini su čuli granatiranje.³⁰² Dana 4. kolovoza 1995. svjedoku i njegovoj

³⁰⁰ P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., str. 1, par. 2; P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 5. rujna 2003., str. 1, par. 6.

³⁰¹ P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 3.

³⁰² P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 3.

obitelji netko je rekao da bi trebali na dan-dva otići u Pađene, u općini Knin.³⁰³ Čolović je izjavio da on i njegova obitelj nisu dobili nikakvu službenu obavijest da bi trebali otići i da je na radiju čuo izjavu predsjednika Tuđmana da oni koji nisu počinili zločine trebaju ostati.³⁰⁴ No, budući da su mnogi odlazili, svjedokova žena i djeca su 5. kolovoza 1995. ili približno tog datuma također otišli.³⁰⁵ Čolović i drugi su ostali.³⁰⁶

1595. **Draginja Urukalo**, Srpkinja iz Urukala, zaseoka sela Biskupija, općina Orlić, koja je 1995. imala 73 godine,³⁰⁷ u svojem svjedočenju je rekla da je jednog petka početkom kolovoza 1995. vidjela da ljudi iz njezinog sela bježe u vozilima i traktorima.³⁰⁸ Rekli su joj da dolazi vojska i da će sve koji ostanu pobiti.³⁰⁹ Zaselak su napustili svi seljani, osim otprilike 17 starijih ljudi.³¹⁰ Svjedokinja Urukalo je ostala jer nije htjela napustiti svoju kuću.³¹¹

1596. Raspravno vijeće konstatira da je svjedokinja 3 u jutarnjim satima 4. kolovoza 1995. čula granatiranje na Promini i vidjela njegove posljedice. Toga dana u 21:00 sat kroz Uzdolje je prošla jedna jedinica SVK, na čiji su nagovor ljudi počeli odlaziti. Raspravno vijeće nadalje konstatira da je 4. ili 5. kolovoza 1995. Uzdolje napustila većina njegovih stanovnika, među kojima su bili i svjedokinja 3, Stevo Berić, njegova žena Janja, Đura Berić i Bosiljka Berić, koji su svi bili Srbi.

1597. Raspravno vijeće konstatira da je svjedokinja 3 Uzdolje napustila 5. kolovoza 1995., zajedno sa Stevom Berićem, njegovom ženom Janjom, Đurom Berić i Bosiljkom Berić, i otišla u smjeru Knina, preko Vrbnika, u općini Orlić. Svjedokinja 3 i ljudi koji su bili s njom otišli su nakon što je ona čula granatiranje u blizini i vidjela njegove posljedice. Svjedokinja 3 i to četvero ljudi nakratko su se vratili u Uzdolje, a onda su 6. kolovoza 1995. oko 07:00 sati ponovno otišli, krenuvši u smjeru glavne ceste koja od Knina vodi prema Drnišu. Uvezi s tim što se kasnije događalo s tom skupinom, Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.1.15 (Stevo Berić i drugi - Prilog, br. 7). Kasnije toga dana, svjedokinja 3 je odvedena u bazu UN-a (s tim u vezi, vidi poglavlje 4.5.4). Zbog toga što se kasnije događalo s tom skupinom, svjedokinja 67

³⁰³ P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 3.

³⁰⁴ P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 3.

³⁰⁵ P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 3-4.

³⁰⁶ P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 3-4.

³⁰⁷ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), str. 1, par. 1-2; Draginja Urukalo, T. 10088.

³⁰⁸ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), par. 2-3; Draginja Urukalo, T. 10090.

³⁰⁹ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), par. 3.

³¹⁰ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), par. 9.

³¹¹ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), par. 3.

se sakrila. U Uzdolje se vratila 17. kolovoza 1995., a dan kasnije su je osobe koje se navode kao hrvatski vojnici odvele u bolnicu. Nakon pet dana u bolnici, odvedena je u, kako je ona to opisala, sportski centar u Kninu, a 16. rujna 1995. stigla je u Srbiju, gdje je još uvijek živjela u ožujku 1998. U vezi s boravkom svjedokinje 67 u sportskom centru u Kninu, vidi i poglavlje 4.5.5. Na temelju nacionalnog sastava Uzdolja 1991., Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su toga dana otišle iz tog mjesta golemom većinom, ako ne i sve, bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1598. Raspravno vijeće konstatira da je 4. kolovoza 1995. Stevan Zarić iz Zarića, zaseoka sela Orlić, čuo granatiranje u okolini Knina i da su prije toga ljudi iz tog sela sa strahom pričali o tome što će biti kada dođu "ustaše". Raspravno vijeće nadalje konstatira da je 4. i 5. kolovoza 1995. Zariće napustila većina seljana, uključujući obitelj svjedoka Zarića. Zarićeva obitelj otišla je u Srbiju, međutim, Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o tome kamo su otišli drugi ljudi. Raspravno vijeće osim toga, na temelju nacionalnog sastava mjesta Orlić 1991., konstatira da su osobe koje su toga dana otišle iz Zarića, zaseoka sela Orlić, golemom većinom, ako ne i sve, bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1599. Raspravno vijeće konstatira da su 5. kolovoza 1995. ili približno tog datuma žena i djeca Petra Čolovića napustili Čoloviće, u općini Orlić. Čolović je tvrdio da je njegova obitelj otišla zato što su i mnogi drugi odlazili. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o tome kamo je Čolovićeva obitelj otišla. Budući da je Čolović bio Srbin, Raspravno vijeće konstatira da su i članovi njegove obitelji, odnosno barem njegova djeca, bili Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1600. Raspravno vijeće konstatira da su 4. ili 11. kolovoza 1995. zaselak Urukali u selu Biskupija, u općini Orlić, napustili gotovo svi seljani. Svjedokinji Urukalo su rekli da dolazi vojska i da će pobiti sve koji ostanu. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o tome kamo su ti ljudi otišli. Raspravno vijeće osim toga, na temelju nacionalnog sastava sela Biskupija 1991., konstatira da su osobe koje su toga dana otišle iz zaseoka Urukali golemom većinom, ako ne i sve, bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

Ljudi koji su prelazili granicu u Donjem Lapcu

1601. U vezi s ljudima koji su kroz općinu Donji Lapac išli prema Bosni i Hercegovini, Raspravnom vijeću su predočeni iskazi nekoliko svjedoka, kao i dokumentarni dokazi. **Milan Ilić**, Srbin iz Donjeg Lapca,³¹² dana 5. i 6. kolovoza 1995. vidio je kolone ljudi i vozila kako prolaze kroz Donji Lapac.³¹³ **Josip Turkalj**, zapovjednik Antiterorističke jedinice Lučko i zapovjednik topničke jedinice Specijalne policije tijekom operacije Oluja,³¹⁴ u svojem svjedočenju je rekao da je primio informaciju da je prije ulaska Specijalne policije u Donji Lapac 6. kolovoza 1995., cestom Srb-Donji Lapac iz tog grada prema Srbu, u općini Donji Lapac, otišao konvoj srpskih civila i vojnika.³¹⁵

1602. **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,³¹⁶ išao je 12. kolovoza 1995. zajedno s Alainom Forandom i drugima u Donji Lapac i putem vidio mnogo napuštenih vozila i dva tenka HV-a koja su ispaljivala granate prema Bosni.³¹⁷ Flynn je u Donjem Lapcu vidio mnogo spaljenih kuća.³¹⁸ Na granici s Bosnom jedan mu je pripadnik Jordanskog bataljuna UN-a rekao da je između 4. i 7. kolovoza preko tog graničnog prijelaza u Bosnu ušlo najmanje 72.000 ljudi, te mnogo vozila, 13 tenkova i 31 komad topničkog oruđa.³¹⁹ Flynn je izjavio da je 24. kolovoza 1995. u Doljanima, u općini Donji Lapac, vidio pet kuća u plamenu, a na najviše dva kilometra odatle policajce i vojnike HV-a koji su se odmarali.³²⁰ Na tom području je vidio i otprilike 25-30 kuća koje su kratko prije toga spaljene.³²¹ HRAT je u svojem

³¹² P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 1-2; P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), str. 1, par. 1-2; Milan Ilić, T. 7547-7548, 7551, 7570, 7573.

³¹³ P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 3-4; Milan Ilić, T. 7572-7573, 7579.

³¹⁴ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 11, 31; P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 14-15, 34; Josip Turkalj, T. 13541, 13551.

³¹⁵ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 38.

³¹⁶ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

³¹⁷ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 19; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 10; Edward Flynn, T. 1324; P32 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12. kolovoza 1995.), str. 1.

³¹⁸ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 10; P32 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12. kolovoza 1995.), str. 1.

³¹⁹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 10; P32 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12. kolovoza 1995.), str. 1. V. i P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 7; P744 (Izvješće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 7; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 11.

³²⁰ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 22; P27 (Zbirno dnevno izvješće HRAT-a, 24.-27. kolovoza 1995.), str. 2.

³²¹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 22; P27 (Zbirno dnevno izvješće HRAT-a, 24.-27. kolovoza 1995.), str. 2.

izvješću naveo da je, dok je 6. rujna 1995. išao iz Donjeg Lapca preko Srba, u općini Donji Lapac, u Otrić, u općini Gračac, vidio stotine kratko prije toga spaljenih kuća, a na potezu između Doljana i Srba i tri kuće koje su gorjele.³²² Na kontrolnom punktu u Otriću tu patrolu HRAT-a je zaustavila vojna policija, koja ju je optužila da dolazi iz "zabranjene UN zone" i tvrdila da ne zna za Sporazum Šarinić-Akashi.³²³

1603. Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo svjedočenja Ivana Hermana i Davorina Pavlovića, prikazana u poglavlju 4.2.4 (Grad Donji Lapac), te izvješće SVK, D1521, prikazano u poglavlju 4.4.7.

1604. **Svjedok MM-25**, Hrvat koji je živio u Korenici, u općini Titova Korenica,³²⁴ iz Korenice je, kad je počela operacija Oluja, u četvrtak navečer otišao javiti se u svoju jedinicu SVK.³²⁵ Kad se u petak poslijepodne vratio u Korenicu, zatekao je prazan grad.³²⁶ Jedan čovjek mu je rekao da je stanovništvo, uključujući svjedokove roditelje, dobilo zapovijed da se povuče prema Donjem Lapcu i da je toga jutra oko 06:00 sati napustilo Korenicu.³²⁷ Svjedok je izjavio da mu je jedan kolega rekao da je nekoliko mjeseci prije toga bio angažiran na uređenju i proširenju ceste od Doljana, u općini Donji Lapac, do Martin Broda.³²⁸ Svjedok se zatim odvezao iz Korenice i uskom neasfaltiranom cestom se otputio prema Donjem Lapcu kako bi potražio svoju obitelj. Cesta je bila zakrčena jako sporim, otprilike 40 kilometara dugim konvojem konja, konjske zaprege, traktora, kamiona i drugih vozila, koja su većinom bila u lošem stanju.³²⁹ Svjedok je izjavio da se među ljudima u konvoju nalazio i određeni broj osoba u uniformama SVK.³³⁰ U subotu navečer svjedok je stigao pred Donji Lapac i tamo prenoćio u jednom polju.³³¹ U nedjelju je ušao u Donji Lapac i kružio gradom u potrazi

³²² P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 31; P38 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 5; P51 (Dnevno izvješće HRAT-a, 6. rujna 1995.), str. 1.

³²³ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 19-20; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 31; Edward Flynn, T. 1322-1323; P51 (Dnevno izvješće HRAT-a, 6. rujna 1995.), str. 1-2.

³²⁴ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 1-2; svjedok MM-25, T. 26279, 26293, 26301; D1901 (Svjedok MM-25, list sa pseudonimom).

³²⁵ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 2; svjedok MM-25, T. 26307, 26329-26330, 26337-26341.

³²⁶ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 2; svjedok MM-25, T. 26307-26308, 26330, 26332.

³²⁷ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 2; svjedok MM-25, T. 26307-26309, 26330-26331.

³²⁸ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 2-3; svjedok MM-25, T. 26333-26336, 26342-26343.

³²⁹ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 3; svjedok MM-25, T. 26308-26310.

³³⁰ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 3.

³³¹ Svjedok MM-25, T. 26310-26311, 26335.

za gorivom.³³² Ušao je u jednu zapaljenu zgradu za koju je mislio da je zgrada Općine i tamo vidio zalihe vojne opreme i uniformi.³³³ Svjedok je vidio da gore i motel pored benzinske crpke i dvije ili tri kuće.³³⁴ Izjavio je da u Donjem Lapcu nije bilo hrvatskih vojnih postrojbi. Nastavivši prema Dobroselu, u općini Donji Lapac, pored ceste je počeo primjećivati tenkove, kamione i drugu vojnu opremu.³³⁵ U tom dijelu konvoja bilo je i tenkova i vojnih kamiona, koji su bili u lošem stanju.³³⁶ Svjedok je prenoćio u svojem automobilu kod nekog grmlja na cesti za Doljane.³³⁷ U ponedjeljak je stigao u Doljane, gdje se s konvojem stopila desetak kilometara duga kolona civila koja je dolazila iz Knina.³³⁸ Konvoj je tako spojen nastavio prema Martin Brodu.³³⁹

1605. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i svjedočenja Mrkšića, Novakovića i svjedoka 56, prikazana u poglavlju 4.5.2, te svjedočenja svjedoka 54 i Save Mirkovića, prikazana u vezi s općinom Knin u poglavlju 4.5.3 gore u tekstu.

1606. Na temelju spomenutih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su između 4. i 7. kolovoza 1995. kolone ljudi prošle kroz općinu Donji Lapac i prešle preko granice u Bosnu i Hercegovinu. Na temelju predloženih dokaza, uključujući procjenu jednog pripadnika Jordanskog bataljuna UN-a da je u koloni bilo najmanje 72.000 ljudi i onu iz izvješća 7. korpusa SVK od 9. kolovoza 1995. da se pravcem Otrić – Srb – Donji Lapac izvlačilo 50.000-60.000 ljudi, Raspravno vijeće konstatira da je u tim kolonama kroz općinu Donji Lapac prošlo i u Bosnu i Hercegovinu ušlo otprilike 50.000-70.000 ljudi. Ti ljudi su bili iz nekoliko općina s područja na koje se odnosi Optužnica, uključujući Knin i Gračac, kao i iz drugih općina, uključujući Korenicu.

³³² D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 3; svjedok MM-25, T. 26310-26311, 26335.

³³³ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 3; svjedok MM-25, T. 26311, 26336.

³³⁴ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 3; svjedok MM-25, T. 26310-26311, 26336.

³³⁵ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 3; svjedok MM-25, T. 26311-26312, 26315, 26335.

³³⁶ Svjedok MM-25, T. 26311.

³³⁷ Svjedok MM-25, T. 26311-26312, 26335.

³³⁸ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 3; svjedok MM-25, T. 26296, 26313-26315; D1904 (Karta na kojoj je prikazano kretanje svjedoka MM-25 u Doljanima).

³³⁹ Svjedok MM-25, T. 26314-26315.

4.5.4 Osobe koje su našle utočište u bazi UN-a

1607. Raspravnom vijeću predočeno je mnoštvo dokaza u vezi s činjenicom da su ljudi napuštali svoje domove i nalazili utočište u bazi UN-a, a neki od njih su prikazani ili se na njih upućuje gore u tekstu. **Alain Forand**, zapovjednik UNCRO-a za Sektor Jug u razdoblju od 8. srpnja 1995. do 10. listopada 1995.,³⁴⁰ svjedočio je o tome kako se 4. kolovoza 1995. između 20:00 i 21:00 sat, masa izbjeglica okupila ispred ulaza u bazu UN-a jer su bili na udaru topništva, tako da ih je oko 21:30 pustio da uđu.³⁴¹ Najprije je ušlo 250 ljudi, ali se taj broj do jutarnjih sati 5. kolovoza 1995. popeo na 450, da bi do večeri tamo našlo utočište preko 700 ljudi.³⁴² Forand je izjavio da je osoblje UNCRO-a kod nekih od njih našlo oružje.³⁴³ Zajedno s pripadnicima UNMO-a, UNCIVPOL-a i civilnim zaposlenicima UN-a, blizu 2.000 ljudi zateklo se u bazi koja je inače

³⁴⁰ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 2, 15; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 2; Alain Forand, T. 4098-4099, 4180, 4186.

³⁴¹ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 6; Alain Forand, T. 4382, 4445; P343 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 23:00 sata, 4. kolovoza 1995.), str.5; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str.2, 4-5; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str.25.

³⁴² P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str.6; Alain Forand, T. 4099-4101, 4130; P344 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 08:00 sati, 5. kolovoza 1995.), str.1-2; P348 (Izvješće UNCRO-a za Sektor Jug, 07:00 sati, 6. kolovoza 1995.), str.2; P351 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 13 sati, 6. kolovoza 1995.), str.3; P352 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 6. kolovoza 1995.), str.6; P355 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 7. kolovoza 1995.), str.7; P366 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 14. kolovoza 1995.), str.2, 4; P374 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 24. kolovoza 1995.), str.2; P380 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 31. kolovoza 1995.), str.2; P381 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 1. rujna 1995., s dopisima u privitku), str.1; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str.2, 4-6; P400 (Izjava za tisak, 12. listopada 1995.), str.2; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str.25, 33; P403 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str.2; P406 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 22:00 sata, 5. kolovoza 1995.), str.1; D317 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 5. kolovoza 1995.), str.1; D318 (Zabilješka sa sastanka brigadira Budimira Pleštine i pukovnika Pettisa, 6. kolovoza 1995.), str.2; D333 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 18:00 sati, 9. kolovoza 1995.); D620 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str.1. V. ir P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str.3; P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str.5; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str.14; John Hill, T. 3746-3747, 3828; P301 (Izvješće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str.3; D271 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 3. i 4. kolovoza); P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str.2-3.

³⁴³ Alain Forand, T. 4443-4444; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str.2. V. ir P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str.14; John Hill, T. 3746-3748, 3873-3874; P301 (Izvješće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str.3; D271 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 3. i 4. kolovoza); D283 (Izvješće Johna Hilla o zaplijenjenom oružju, 12. kolovoza 1995.); D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 21; D1698 (Dopis S.P. Timčuka u vezi sa zaplijenjenim srpskim oružjem, upućen časniku za vezu HV-a, 12. kolovoza 1995.), str.1-3.

predviđena za smještaj oko 250.³⁴⁴ **Svjedokinja 136**, Srпкиnja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,³⁴⁵ izjavila je da su 5. kolovoza 1995., oko podneva, vojnici HV-a doveli u bazu UN-a grupu prestrašenih civila, uglavnom starijih ljudi, žena i djece iz skloništa “u centru grada”.³⁴⁶ Svjedokinja 136 izjavila je da je tijekom prva tri dana od početka operacije Oluja, u bazi bilo preko 1.000 civila.³⁴⁷ Forand je izjavio da HV nije dopuštao nikome da napusti bazu tijekom nekoliko dana nakon napada.³⁴⁸ **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,³⁴⁹ izjavio je da su hrvatske snage ograničile njihovo kretanje izvan baze, pa su on, Akashi i ostali razgovarali s ljudima u bazi.³⁵⁰ Prema Flynnovim riječima, velika većina željela je da ih se se privremeno evakuira, uglavnom radi vlastite sigurnosti, dok ih se nekolicina željela vratiti kućama.³⁵¹ Prema izvješću UN-a od 6. kolovoza 1995., u kojemu su sažeti razgovori s nekim od izbjeglica u bazi UN-a, nitko od desetak ljudi s kojima je obavljen razgovor nije prijavio teške povrede ljudskih prava, već su općenito izjavljivali da su hrvatski vojnici s njima dobro postupali.³⁵²

1608. Dana 6. kolovoza 1995., Yasushi Akashi i Hrvoje Šarinić potpisali su sporazum između Hrvatske i UNCRO-a, prema kojem se Hrvatska obvezuje da će dopustiti UNCRO-u da prati i izvještava o situaciji u vezi s ljudskim pravima u nekadašnjim sektorima Sjever i Jug, i da intervenira kod hrvatskih vlasti u vezi s pitanjima ljudskih prava, kad to bude primjereno.³⁵³ Prema tom sporazumu, Hrvatska je potakla sve ranije

³⁴⁴ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 6; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str.16, 24; Alain Forand, T. 4131, 4217; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 25.

³⁴⁵ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; Svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

³⁴⁶ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 4; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 8. V. i John Hill, T. 3828; P301 (Izvješće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 4.

³⁴⁷ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 4.

³⁴⁸ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 6, 11; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str.16; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 3.

³⁴⁹ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str.1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

³⁵⁰ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 4-5; Edward Flynn, T. 1159-1160, 1306; P29 (Dnevno izvješće HRAT-a, 8. kolovoza 1995.), str. 2; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 1, 5-6.

³⁵¹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 6; Edward Flynn, T. 1160-1162, 1198; P29 (Dnevno izvješće HRAT-a, 8. kolovoza 1995.), str.2.

³⁵² D272 (Izvješće UN-a o razgovorima obavljenim s raseljenim osobama u bazi UN-a u Kninu, 6. kolovoza 1995.).

³⁵³ D28 (Sporazum Akashi-Šarinić, 6. kolovoza 1995.), str.1-2, par. 2.

stanovnike Republike Hrvatske koji to žele, da mirno ostanu u Hrvatskoj. Hrvatska se obvezala da će dopustiti odlazak onima koji izraze želju da odu, uz iznimku onih koji su prekršili međunarodno kazneno pravo. Hrvatska se obvezala da će dopustiti UNCRO-u i humanitarnim organizacijama da pomognu i koordiniraju takve odlaske.³⁵⁴ Hrvatska se isto tako obvezala dopustiti UNCRO-u i humanitarnim organizacijama potpun pristup civilnom stanovništvu radi podmirivanja humanitarnih potreba civilnog stanovništva, u onoj mjeri u kojoj to objektivno budu dopuštali sigurnosni čimbenici.³⁵⁵ UNMO i dijelovi timova UNCRO-a za praćenje ljudskih prava obvezali su se da će odmah početi s nadzorom na svim područjima, osim na onim gdje, po mišljenju lokalnih vojnih zapovjednika UNCRO-a nakon konzultacija sa zapovjednicima HV-a, sigurnosna situacija ne dopušta takav nadzor.³⁵⁶ Sporazum nadalje potvrđuje nepovredivost prostorija, objekata i vozila UN-a.³⁵⁷

1609. **Tomislav Penić**, tajnik Komisije za pomilovanje RH i pomoćnik ministra pravosuđa RH za kazneno pravo u razdoblju na koje se odnosi Optužnica pa do 2000.,³⁵⁸ izjavio je da je dva ili tri dana nakon oslobođenja Knina razgovarao s ministrom pravosuđa Šeparovićem o prisutnosti osumnjičenih za ratne zločine u bazi UN-a u Kninu i o Sporazumu Akashi-Šarinić.³⁵⁹ Šeparović ga je informirao da je, na osnovi tog sporazuma, Hrvatska ovlaštena pritvoriti otprilike 70 osoba osumnjičenih za ratne zločine, koje se nalaze među 1.000 izbjeglica u bazi UN-a u Kninu, dok bi ostale izbjeglice trebale biti puštene.³⁶⁰ Šeparović je Peniću dostavio dokumente hrvatskih sudova, koji se odnose na osobe za koje postoji osnovana sumnja da su počinile ratne zločine.³⁶¹ Prema Penićevim riječima, osobe koje nisu na tom popisu trebale su biti obuhvaćene oprostom.³⁶²

1610. **Karolj Dondo**, časnik HV-a za vezu s UN-om i EZ-om u Sektoru Jug 1995. godine,³⁶³ također je izjavio da je među ljudima u bazi UN-a bilo nekih osoba

³⁵⁴ D28 (Sporazum Akashi-Šarinić, 6. kolovoza 1995.), par. 3.

³⁵⁵ D28 (Sporazum Akashi-Šarinić, 6. kolovoza 1995.), par. 4.

³⁵⁶ D28 (Sporazum Akashi-Šarinić, 6. kolovoza 1995.), par. 5.

³⁵⁷ D28 (Sporazum Akashi-Šarinić, 6. kolovoza 1995.), par. 8.

³⁵⁸ D1935 (Tomislav Penić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), par. 2, 4-5, 11; Tomislav Penić, T. 26933, 26935.

³⁵⁹ Tomislav Penić, T. 26957-26958.

³⁶⁰ Tomislav Penić, T. 26958-26959.

³⁶¹ Tomislav Penić, T. 26959-26961, 26982-26985; D1941 (Izvjeshće Tomislava Penića o osumnjičenicima za ratne zločine u bazi UN-a u Kninu, 19. rujna 1995.), str. 3-12.

³⁶² Tomislav Penić, T. 26984-26985.

³⁶³ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), str. 1, par. 1-2; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), str. 1, par. 2.

osumnjichenih za ratne zločine i da je Čermak, u ime Hrvatske, zatražio od osoblja UN-a da te ljude izdvoje i predaju hrvatskim sudskim organima.³⁶⁴ Čermak mu je kazao da je to od njega zatražilo Ministarstvo pravosuđa.³⁶⁵ **Forand** se prisjetio da se negdje nakon 7. kolovoza 1995. Čermak obratio izbjeglicama i da im je rekao da ne napuštaju područje.³⁶⁶ Forand je izjavio da se Čermak u nekoliko navrata sastao s odborom izbjeglica koji su ostali u bazi UN-a kako bi s njima porazgovarao o smještaju, slobodama i sigurnosnim pitanjima.³⁶⁷ Detaljan prikaz dokaza o Čermakovoj angažiranosti u vezi s pitanjem izbjeglica iz baze UN-a daje se dolje u tekstu.

1611. **Yasushi Akashi**, specijalni izaslanik glavnog tajnika UN-a za bivšu Jugoslaviju i šef UNPROFOR-a/UNCRO-a od siječnja 1994. do listopada 1995.,³⁶⁸ u svom je svjedočenju rekao da se prilikom posjeta Kninu 7. kolovoza 1995. sastao s generalom Čermakom.³⁶⁹ Prema bilješkama s tog sastanka koje je vodio Akashijev pomoćnik Anthony Banbury, Čermak je rekao da je za svakoga sigurno da iziđe iz UN-a u Kninu, i izrazio nadu da će svi ostati u Kninu. Čermak je također izjavio da će učiniti sve da pomogne da se ondje poboljšaju uvjeti života, ali isto tako da neće učiniti ništa kako bi spriječio te ljude da odu.³⁷⁰ Osim toga, osobno im je garantirao sigurnost u Kninu.³⁷¹ Prema Branburyjevom bilješkama, Akashi je također zatražio jamstva za sigurnost onih koji žele napustiti Knin, na što mu je Čermak zajamčio da će dati slobodu kretanja tim ljudima.³⁷² Akashi je nadalje izjavio da je UN pomogao kod odlaska ljudi, nakon što je utvrđenim procedurama potvrđeno da je riječ o dobrovoljnom odlasku.³⁷³ Na sastanku je Čermak postavio pitanje ostanka vojnih osoba u bazi UN-a i izjavio da bi civilna policija s njima trebala obaviti razgovor u vezi s njihovom eventualnom umiješanošću u

³⁶⁴ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 40.

³⁶⁵ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 40.

³⁶⁶ Alain Forand, T. 4162, 4206-4207.

³⁶⁷ Alain Forand, T. 4220.

³⁶⁸ D1646 (Yasushi Akashi, izjava svjedoka, 20. srpnja 2009.), par. 1; Yasushi Akashi, T. 21621.

³⁶⁹ Yasushi Akashi, T. 21721-21724; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 4.

³⁷⁰ Yasushi Akashi, T. 21726-21728; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 4; D1667 (Zabilješke Anthonyja Banburyja, nedatirano), str. 34-36.

³⁷¹ Yasushi Akashi, T. 21727; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 4; D1667 (Zabilješke Anthonyja Banburyja, nedatirano), str. 35.

³⁷² Yasushi Akashi, T. 21728; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 4; D1667 (Zabilješke Anthonyja Banburyja, nedatirano), str. 36.

³⁷³ Yasushi Akashi, T. 21729.

zločine.³⁷⁴ Kada je Akashi zatražio da UN bude nazočan tijekom cijelog tog postupka, Čermak ga je uvjeravao da to neće biti problem.³⁷⁵

1612. **Forand** je izjavio da je prilikom susreta s Čermakom, 7. kolovoza 1995., Čermak zatražio da 8. kolovoza 1995. razgovara s izbjeglicama u bazi UN-a, i da su se dogovorili da može.³⁷⁶ Forand je izjavio da je osim njegovih pritužbi u vezi sa slobodom kretanja, nedostatkom discipline kod hrvatskih vojnika, kao i kršenjem ljudskih prava, do njegovog najvećeg razmimoilaženja s Čermakom došlo kad je Čermak pokušao iz baze UN-a izvesti čak 76 izbjeglica koje su Hrvati smatrali ratnim zločincima.³⁷⁷ Forand nije htio predati te osobe dok mu se ne podastru dokazi da se radi o ratnim zločincima i dok te dokaze ne prihvati UN.³⁷⁸ Dana 8. kolovoza 1995. kad je Čermak došao u bazu UN-a i susreo se s Forandom, on se tom prilikom sastao i s odborom izbjeglica.³⁷⁹ Čermak je rekao Forandu da želi reći izbjeglicama da se mogu vratiti na područje na kojem su živjeli.³⁸⁰ Dana 9. kolovoza 1995. Akashi je pisao Kofiju Annanu da se Čermak sastao s odborom izbjeglica i da je dogovoreno da će “njima” biti dozvoljeno da budu nazočni razgovorima s izbjeglicama koji za cilj imaju otkrivanje ratnih zločinaca među njima.³⁸¹

1613. **Flynn** je izjavio da je 8. kolovoza 1995. barem 25 osoba zatražilo i dobilo zaštitu u bazi UN-a.³⁸² Dana 9. kolovoza 1995. još nekoliko raseljenih osoba je stiglo u bazu.³⁸³

1614. Prema dokumentarnim dokazima UN-a, 8. kolovoza 1995. na sastanku s osobljem UN-a i predstavnicima raseljenih osoba, Čermak je izjavio da su raseljene osobe dobrodošle da ostanu u Kninu, da se mogu vratiti kućama u pratnji vojne policije UN-a, ili da se mogu zaputiti svojim domovima i uzeti svoje stvari, ako su odlučili napustiti Hrvatsku; te da će hrvatska vlada financirati popravak oštećene imovine,

³⁷⁴ D1667 (Zabilješke Anthonyja Banburyja, nedatirano), str. 37; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 5.

³⁷⁵ Yasushi Akashi, T. 21730; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 4; D1667 (Zabilješke Anthonyja Banburyja, nedatirano), str. 37.

³⁷⁶ P356 (Izvjješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 07:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁷⁷ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 23; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 13; Alain Forand, T. 4274; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 2.

³⁷⁸ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 23; Alain Forand, T. 4280.

³⁷⁹ Alain Forand, T. 4130; P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3-4.

³⁸⁰ Alain Forand, T. 4130.

³⁸¹ D619 (Dopis Yasushija Akashija upućen Kofiju Annanu, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁸² P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 6; P29 (Dnevno izvješće HRAT-a, 8. kolovoza 1995.), str. 1.

izdavati osobne iskaznice i potvrde o državljanstvu, osigurati socijalnu pomoć, mirovine, osigurati im zalihe hrane i zaposlenja.³⁸⁴ Prema dokumentima UN-a, Čermak je nadalje izjavio da će vojnici SVK, koji nisu počinili "ratne zločine" biti "uhapšeni na godinu dana".³⁸⁵ U pismu od 8. kolovoza 1995. Čermak moli **Foranda** da mu dostavi popis izbjeglica u bazi UN-a, kako bi mogao pristupiti rješavanju njihovih problema odnosno izdavati propusnice za sve koji žele napustiti bazu i nastaviti živjeti na području Knina.³⁸⁶ Dodao je da će se svima onima koji nisu počinili nikakve zločine protiv Hrvatske omogućiti da se vrate u Knin, ili im osigurati prijevoz do Bosne i Hercegovine ili Srbije.³⁸⁷ Čermak je napisao da će onima koji su odlučili ostati pružiti sve uvjete za normalan život.³⁸⁸

1615. **Goran Dodig**, predstojnik Ureda Vlade RH za međunacionalne odnose u razdoblju od 6. travnja 1995. do 5. ožujka 1998.³⁸⁹ u svom svjedočenju je izjavio da je oko 7. kolovoza 1995. posjetio bazu UN-a.³⁹⁰ Ispred baze vidio je pripadnike hrvatskih snaga.³⁹¹ U bazi mu se šest ili sedam osoba predstavilo kao članovi Izbjegličkog vijeća. Dodig se predstavio kao predstavnik hrvatske vlade i rekao im je da je stav hrvatske države takav da im nitko ne smije nauditi, ali budući da je u tom trenutku bilo nemoguće postaviti dovoljno policajaca da ih zaštite, preporučio im je da ostanu u bazi prije nego što se vrate kućama.³⁹² Oni su svjedoku rekli da u bazi ima bolesnih, pa su ga odveli do jedne zgrade u bazi, u kojoj je bilo oko pedeset muškaraca, koji su svi imali između 20 i 25 godina, koji su ležali do struka pokriveni dekama. Ti ljudi svjedoku nisu izgledali odveć bolesni, pa se rukovao s njima da vidi imaju li visoku temperaturu, da bi ustanovio da je nitko od njih nema.³⁹³ Zadržavši se otprilike tri do četiri sata u bazi, svjedok je zaključio da su medicinski i sanitarni uvjeti u njoj loši. Sutradan je Dodig organizirao da se doveze kamion pun sanitarnih i medicinskih potrepština, i organizirao

³⁸³ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 7; P30 (Dnevno izvješće HRAT-a, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁸⁴ D1208 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. kolovoza 1995.), str. 1-2; D1211 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 12. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁸⁵ D1208 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁸⁶ Alain Forand, T. 4216-4217; P388 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s izbjeglicama upućen Alainu Forandu, 8. kolovoza 1995.).

³⁸⁷ P388 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s izbjeglicama upućen Alainu Forandu, 8. kolovoza 1995.).

³⁸⁸ P388 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s izbjeglicama upućen Alainu Forandu, 8. kolovoza 1995.).

³⁸⁹ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1-3, 14; Goran Dodig, T. 22628.

³⁹⁰ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 6; Goran Dodig, T. 22686.

³⁹¹ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 6.

³⁹² D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 7.

³⁹³ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 8; Goran Dodig, T. 22694-22698.

da ih netko razdijeli ljudima u bazi.³⁹⁴ Ljudi u bazi su pitali je li za njih bolje da napuste bazu skupa ili pojedinačno, a svjedok je odgovorio da bi najbolje bilo da odu svi zajedno.³⁹⁵ Također ih je ohrabrio da ostanu u Hrvatskoj.³⁹⁶

1616. Dana 9. kolovoza 1995. svjedok je posjetio bazu UN-a zajedno s Čermakom i Petrom Pašićem, Srbinom, povjerenikom hrvatske vlade za grad Knin.³⁹⁷ Svjedok je izjavio da je video snimka Hrvatske radio-televizije od 9. kolovoza 1995. snimka sastanka koji su održali s Izbjegličkim vijećem u bazi. Svjedok je izjavio da se na tom sastanku razgovaralo o odlasku ljudi iz baze i da im je rečeno da svi mogu odmah napustiti bazu UN-a i vratiti se kućama, ako tako žele. Prema svjedokovim riječima, Čermak je objasnio prisutnima da će odmah dobiti propusnice u koje će biti uneseni njihovi osobni podaci i da će te propusnice služiti kao dokumenti za identifikaciju svjedoka dok ne dobiju službene osobne dokumente. Netko je također rekao da se oni koji su radili u nekom poduzeću ili u tvornici trebaju nakon što napuste bazu prvo javiti na radna mjesta kako bi mogli odmah nastaviti raditi.³⁹⁸ Premda je sastanak trajao između dva i po i tri sata, Čermak je s njima proveo svega nekoliko minuta prije nego što je otišao da se vidi s vojnim zapovjednikom baze.³⁹⁹ Svjedok je izjavio da je jedna žena u uniformi bila u Čermakovoj pratnji u bazi i da je počela ispunjavati propusnice za sve koji su ih zatražili.⁴⁰⁰

1617. Svjedok je tijekom kolovoza i rujna 1995. još nekoliko puta posjetio ljude u bazi, provodeći tamo u prosjeku od dva do tri i po sata.⁴⁰¹ Svjedok je izjavio da je nakon njegovog drugog ili trećeg posjeta, sanitetska situacija bila pod kontrolom, da se ljudi više nisu plašili, da su se sastali s humanitarnim organizacijama i kontaktirali svoje obitelji.⁴⁰² Naposljetku je veliki broj Srba iz baze koji nisu željeli ostati u Hrvatskoj organiziranim konvojem 16. rujna 1995. otišao za Srbiju. Dodig je izjavio da je dobio pismo ljudi iz baze kojim mu zahvaljuju na pomoći koju im je pružio u ime hrvatske vlade.⁴⁰³ Raspravno vijeće je također razmotrilo daljnje relevantno svjedočenje Gorana Dodiga, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.4.6.

³⁹⁴ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 8; Goran Dodig, T. 22686.

³⁹⁵ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 8.

³⁹⁶ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 9.

³⁹⁷ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 9-10, 12; Goran Dodig, T. 22631-22637.

³⁹⁸ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 9.

³⁹⁹ Goran Dodig, T. 22688, 22698-22699.

⁴⁰⁰ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 9.

⁴⁰¹ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 10; Goran Dodig, T. 22649-22651.

⁴⁰² D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 10; Goran Dodig, T. 22699-22700.

⁴⁰³ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 10.

1618. Dana 10. kolovoza 1995. HRAT je izvijestio da su se Čermak i pomoćnik ministra Republike Hrvatske za manjine Dodig sastali sa predstavnicima UN-a, te zasebno s odborom predstavnika raseljenih osoba, i da su se sporazumjeli da će s raseljenim muškarcima u dobi za vojnu službu biti obavljen razgovor u bazi UN-a.⁴⁰⁴ HRAT je također izvijestio da je Čermak ponovio da će hrvatski organi vlasti pristati da prevezu raseljene osobe da pregledaju svoje kuće, kako bi odlučili da li žele ostati u Hrvatskoj ili ne.⁴⁰⁵ Isto tako, 10. kolovoza 1995. HRAT je izvijestio da je otprilike 60 raseljenih osoba, s propusnicama za slobodan prolaz dobivenim od hrvatskog Ministarstva obrane, napustilo bazu UN-a u Kninu, i da su pristigle još četiri osobe.⁴⁰⁶

1619. Dana 11. kolovoza 1995. HRAT je izvijestio da je 29 raseljenih osoba, uglavnom Hrvata i muškaraca koji nisu bili vojno sposobni, napustilo bazu UN-a s propusnicama za slobodan prolaz dobivenim od Ministarstva obrane.⁴⁰⁷ Dana 12. kolovoza 1995. **Flynn** je čuo Čermaka kako obećava da će propusnice za slobodan prolaz biti izdane za nekih 20 muškaraca u dobi za vojnu službu koji su željeli da se sa njima odmah obavi razgovor, i izvijestio je da su kasnije tog popodneva hrvatski vojnici došli u bazu UN-a s propusnicama koje su muškarcima omogućavale momentalni odlazak iz baze.⁴⁰⁸ Isto tako, dana 12. kolovoza 1995. HRAT je izvijestio da su bazu UN-a napustile 53 osobe, nakon čega je u bazi ostalo ukupno 740 raseljenih osoba, te još 45 na drugim lokacijama u sektoru. HRAT je nadalje izvijestio da je Čermak rekao da će Hrvatska pomoći da se isprate oni koji žele otići u Bosnu i Hercegovinu i SRJ.⁴⁰⁹ Flynn je izjavio da su propusnice za slobodan prolaz, koje je izdao Čermak, omogućavale osobama iz baze

⁴⁰⁴ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 8; Edward Flynn, T. 1088-1089; P31 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str. 2. V. i D1209 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 10. kolovoza 1995.), str. 2; D1210 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 11. kolovoza 1995.), str. 3; D121 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 12. kolovoza 1995.), str. 4.

⁴⁰⁵ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 8; P31 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str. 2. P361 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. kolovoza 1995.), str. 2; D620 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str. 1-2; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 7; Edward Flynn, T. 1161; P30 (Dnevno izvješće HRAT-a, 9. kolovoza 1995.), str. 2-3.

⁴⁰⁶ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 8; P31 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str. 1-2, 4. V. i P361 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. kolovoza 1995.), str. 2; D620 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str. 1-2; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 7; Edward Flynn, T. 1161; P30 (Dnevno izvješće HRAT-a, 9. kolovoza 1995.), str. 2-3.

⁴⁰⁷ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 9; P41 (Dnevno izvješće HRAT-a, 11. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴⁰⁸ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 10; Edward Flynn, T. 1090-1091, 1201; P32 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁰⁹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 10; P32 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

UN-a da je napuste, sve dok Čermak nije 15. kolovoza 1995. zapovijedio da one više nisu potrebne.⁴¹⁰

1620. Dana 12. kolovoza 1995. Forand se sastao s Čermakom, koji ga je zamolio za popis izbjeglica koji žele otići iz Hrvatske.⁴¹¹ Dana 14. kolovoza 1995. Čermak je pisao Forandu, tražeći ponovno popis osoba iz baze UN-a koje su izrazile želju da napuste Hrvatsku.⁴¹² Dana 15. kolovoza 1995. Branko Pupavac je u ime izbjeglica iz baze UN-a izdao zahvalnicu Čermaku zbog pružene pomoći.⁴¹³

1621. Prema izvješću IHF-a od 25. kolovoza 1995. u kojem se detaljno opisuje misija IHF-a od 17. kolovoza 1995. do 19. kolovoza 1995., 600 osoba od otprilike njih 720 iz baze UN-a u Kninu izjavilo je da žele otići u Srbiju ili u neku drugu zemlju jer strahuju da ih hrvatska vojska i policija neće zaštititi i da će im netko nauditi.⁴¹⁴

1622. **Forand** je izjavio da je osim u bazi UN-a, izbjeglica bilo i u bazama UNCRO-a izvan Knina.⁴¹⁵ U poslijepodnevni satima 18. kolovoza 1995. Al-Alfi, Flynn, Tymchuk i Alun Roberts sastali su se s Čermakom, koji je odobrio prebacivanje 55 raseljenih osoba tog istog popodneva pod pratnjom hrvatske policije, s lokacija bataljuna UNCRO-a u bazu UN-a u Kninu.⁴¹⁶ Prema **Flynnovim** riječima, Čermak je tom pitanju pristupio kao da potpada pod njegovo područje odgovornosti.⁴¹⁷ Čermak je zamolio za popis raseljenih osoba iz baze UN-a u Kninu koje su donijele konačnu odluku da napuste Hrvatsku, a drugi sudionici sastanka obećali su da će ga dobiti još iste večeri.⁴¹⁸ Čermak je izjavio da će hrvatski organi vlasti zatražiti da im se nekolicina raseljenih osoba iz baze UN-a preda, kako bi se obavile istrage, dok su ostali ponovno izrazili stav da se istrage imaju izvršiti unutar baze UN-a, nakon čega bi stožer UNPF-a i hrvatska Vlada razmotrili pojedinačne slučajeve.⁴¹⁹ **Vesna Škare-Ožbolt**, pomoćnica

⁴¹⁰ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 14; Edward Flynn, T. 1089-1090, 1092, 1200-1201, 1371-1372; P31 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str. 4; P33 (Dnevno izvješće HRAT-a, 15. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴¹¹ P364 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 12. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴¹² D1106 (Razni dopisi Ivana Čermaka upućeni Alainu Forandu), str. 8.

⁴¹³ D301 (Zahvalnica, 15. kolovoza 1995.).

⁴¹⁴ P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), str.2, par. 2.2-2.3.

⁴¹⁵ Alain Forand, T. 4130, 4271; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str.33-34.

⁴¹⁶ D56 (Izvješće H. Al-Alfija o sastancima s hrvatskim dužnosnicima, 18. kolovoza 1995.), str.1, 3.

⁴¹⁷ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str.10.

⁴¹⁸ D56 (Izvješće H. Al-Alfija o sastancima s hrvatskim dužnosnicima, 18. kolovoza 1995.), str.3.

⁴¹⁹ D56 (Izvješće H. Al-Alfija o sastancima s hrvatskim dužnosnicima, 18. kolovoza 1995.), str.3.

predstojnika Ureda predsjednika RH od siječnja 1995.⁴²⁰ izjavila je da je Čermak vjerojatno djelovao na zahtjev Ministarstva pravosuđa, budući da je ono raspolagalo imenima onih koji su bili osumnjičeni kao počinitelji zločina.⁴²¹

1623. Na sastanku održanom 18. kolovoza 1995. Tymchuk se složio s Čermakom da se izbjeglicama pruži opcija da odu u Knin pod zaštitom UN-a ili da se vrate svojim kućama.⁴²² Istoga dana, UNCRO i HV su zajedničkim snagama preselili s lokacija postrojbi u Knin 51 izbjeglicu, tj. one koji su željeli ostati pod zaštitom UN-a.⁴²³ Dana 19. kolovoza 1995. **Forand** je poslao pismo Čermaku, u kojem mu zahvaljuje na pruženoj pomoći dan ranije prilikom izbjeglica iz kampova UN-a pod pratnjom u bazu UN-a u Kninu.⁴²⁴ Dana 21. kolovoza 1995. Al-Alfi je poslao Čermaku popis s imenima 687 ljudi u bazi, koji su željeli napustiti Hrvatsku (zato jer se nisu osjećali sigurnima), tražeći njegov pristanak za njihov odlazak.⁴²⁵ Kasnije toga dana, Čermak se sastao s Al-Alfijem i Forandom, pa su raspravljali o odlasku izbjeglica iz baze UN-a.⁴²⁶ Čermak je rekao da ima popis s imenima 74 izbjeglice iz baze UN-a za koje se sumnja da su počinili ratne zločine, ali da i dalje kontaktira Zagreb kako bi se popis skratio.⁴²⁷ Obećao je da će obznaniti razloge zbog kojih te osobe moraju biti predane, kao i

⁴²⁰ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18039; D1472 (Odluka o imenovanju Vesne Škare-Ožbolt pomoćnicom predstojnika Ureda predsjednika Republike, 30. siječnja 1995.).

⁴²¹ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18110-18111; P388 (Dopis Ivana Čermaka upućen Alainu Forandu, 8. kolovoza 1995.).

⁴²² Alain Forand, T. 4131, 4272; P369 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 18. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴²³ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 10-11; P372 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 19. kolovoza 1995.), str. 2-3; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 34. V. i P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 86-87; P123 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 19. kolovoza 1995.), str. 5; P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 4; P45 (Dnevno izvješće HRAT-a, 21. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴²⁴ Alain Forand, T. 4273; D311 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s izbjeglicama upućen Alainu Forandu, 19. kolovoza 1995.).

⁴²⁵ Alain Forand, T. 4132; P403 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2; D621 (Al-Alfijev dopis upućen Čermaku, s popisom izbjeglica u bazi UN-a koje žele napustiti Hrvatsku u privitku, 21. kolovoza 1995.), str. 1-17.

⁴²⁶ P403 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2; D622 (Izvješće Odjela za civilne poslove UN-a, 16:55 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 1-2. V. i P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 4; P45 (Dnevno izvješće HRAT-a, 21. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴²⁷ Alain Forand, T. 4277, 4279; P403 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2; D312 (Popis osoba protiv kojih su hrvatski organi podnijeli kaznene prijave za djela protiv Hrvatske, 21. kolovoza 1995.), str. 1-5; D622 (Izvješće Odjela za civilne poslove UN-a, 16:55 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 1. V. i P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 4; P45 (Dnevno izvješće HRAT-a, 21. kolovoza 1995.), str. 3; P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 52, 77-79.

optužbe protiv njih.⁴²⁸ Dodao je da, nakon što se dostavi popis UNCRO-u, te osobe trebaju biti predane hrvatskim organima vlasti.⁴²⁹ Čermak je isključio mogućnost obavljanja razgovora s osumnjičenim ratnim zločincima među izbjeglicama u bazi UN-a.⁴³⁰ Prema izvješću Odjela za civilne poslove UN-a, Čermak je pristao da nakon što se jednom popis osoba traženih za ratne zločine preda UNCRO-u, ostale izbjeglice mogu bez postavljanja dodatnih uvjeta napustiti Hrvatsku.⁴³¹ Čermak je prihvatio da osigura pratnju hrvatske strane prilikom prolaska kroz Hrvatsku do granice sa Srbijom.⁴³² Prema telegramu koji je Akashi uputio Annanu 21. kolovoza 1995. Forand i Čermak su se usmeno sporazumjeli da svi koji žele otići u SRJ mogu napustiti bazu UN-a 26. kolovoza 1995. osim onih koje hrvatska vlada na osnovu dokumentarnih dokaza identificira kao osumnjičene za ratne zločine, a da će oni biti ispitani u bazi UN-a.⁴³³

1624. Dana 22. kolovoza 1995. predstavnici UNCRO-a, UNHCR-a i MOCK-a planirali su odlazak izbjeglica iz baze UN-a za 26. kolovoza 1995.⁴³⁴ Dana 23. kolovoza 1995. osoblje UNCRO-a odbilo je od časnika za vezu HV-a primiti Čermakov popis upućen Forandu, na kojem se navode 62 osobe među izbjeglicama u bazi UN-a protiv kojih su hrvatski organi vlasti podigli kaznene prijave za zločine počinjene protiv Hrvatske, zahtijevajući dokaze za te optužbe, kao i dozvolu da preostale izbjeglice napuste bazu UN-a odmah po primitku traženih dokaza.⁴³⁵ Dana 24. kolovoza 1995. u 13:30 sati, Forand i Al-Alfi sastali su se s Čermakom u Čermakovom uredu.⁴³⁶ Raspravljali su o izbjeglicama, a Čermak je Forandu dao popis s imenima 62 osobe čiju predaju hrvatske

⁴²⁸ P403 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2; D623 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴²⁹ P403 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2. V. i P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 4; P45 (Dnevno izvješće HRAT-a, 21. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴³⁰ Alain Forand, T. 4275; P403 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 3; D622 (Izvješće Odjela za civilne poslove UN-a, 16:55 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 1-2; D623 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2. V. i P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 4; P45 (Dnevno izvješće HRAT-a, 21. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴³¹ D622 (Izvješće Odjela za civilne poslove UN-a, 16:55 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴³² D622 (Izvješće Odjela za civilne poslove UN-a, 16:55 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2; D623 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴³³ D314 (Akashijev brzojav upućen Annanu, 16:12 sati, 25. kolovoza 1995.), str. 1-3.

⁴³⁴ D624 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 22:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴³⁵ D313 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 03:00 sata, 24. kolovoza 1995.), str. 1, 3; D625 (Dopis Ivana Čermaka upućen Alainu Forandu, 23. kolovoza 1995.), str. 1-2.

⁴³⁶ P374 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 24. kolovoza 1995.), str. 3; D626 (Poziv za sastanak koji je Ivan Čermak uputio Forandu, 24. kolovoza 1995.). V. i D151 (Sažetak sastanka s Ivanom Čermakom, 24. kolovoza 1995.), str. 1.

vlasti traže prije negoli dopuste drugima da napuste Hrvatsku.⁴³⁷ Isto tako, dana 24. kolovoza 1995. Čermak je napisao pismo Forandu, u kojem navodi da Hrvatska neće dozvoliti nikome da se ijedna osoba izmjesti iz baze UN-a sve dok 62 pojedinca optužena za ratne zločine protiv Hrvatske ne budu predana hrvatskoj policiji.⁴³⁸ Također, 24. kolovoza 1995. Al-Alfi je pisao Čermaku, prilažući popis s imenima osoba pod zaštitom UN-a, koje su željele napustiti Hrvatsku, tražeći od njega dozvolu za taj odlazak.⁴³⁹

1625. **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu od ožujka do prosinca 1995.⁴⁴⁰ potvrdila je da su negdje između 24. i 27. kolovoza 1995. stariji stanovnici izoliranih zaselaka svakodnevno pristizali u bazu UN-a, kao što je opisano u izvješću HRAT-a za razdoblje od 24. do 27. kolovoza 1995.⁴⁴¹

1626. Dana 25. kolovoza 1995. Šarinić je obavijestio Akashija da hrvatske vlasti neće dozvoliti obavljanje razgovora sa osumnjičenima u prostorijama baze UN-a, te da neće dozvoliti nikome od raseljenih osoba da napusti bazu UN-a sve dok se 65 osumnjičenika ne preda hrvatskim organima vlasti.⁴⁴² Dana 27. kolovoza 1995. Forand je pisao Čermaku da njihovi nadređeni nisu uspjeli pronaći rješenje za pitanje odlaska izbjeglica iz baze UN-a u Kninu.⁴⁴³ Dodao je da je zatražio popis konkretnih optužbi protiv osoba u bazi UN-a za koje Hrvatska želi da budu predani, kao i garanciju da će ostali moći slobodno otići.⁴⁴⁴

1627. U danima prije 27. kolovoza 1995. **Flynn** je razgovarao s nekim raseljenim osobama u bazi UN-a, koje su mu rekle da su im kuće uništene i da ih je strah da će im netko nauditi ako se vrate u svoja sela.⁴⁴⁵ Dana 28. kolovoza 1995. HRAT je izvijestio

⁴³⁷ P374 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 24. kolovoza 1995.), str. 3. V. i D151 (Sažetak sastanka s Ivanom Čermakom, 24. kolovoza 1995.), str. 1; P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 52, 79; P1164 (Izvjeshće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. rujna 1995.), str. 2-3.

⁴³⁸ D628 (Dopis Ivana Čermaka upućen Alainu Forandu, 24. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴³⁹ D627 (Dopis Husseina Al-Alfija upućen Ivanu Čermaku, 24. kolovoza 1995.), str. 1-3.

⁴⁴⁰ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1-2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7-9, 11-12; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12000, 12024, 12075-12076.

⁴⁴¹ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 5.

⁴⁴² D314 (Akashijev brzojav upućen Annanu, 16:12 sati, 25. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴⁴³ D629 (Dopis Alaina Foranda upućen Ivanu Čermaku, 27. kolovoza 1995.).

⁴⁴⁴ D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.) str. 2-3; D629 (Dopis Alaina Foranda upućen Ivanu Čermaku, 27. kolovoza 1995.).

⁴⁴⁵ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 22; Edward Flynn, T. 1080; P27 (Zbirno dnevno izvješće HRAT-a, 24.-27. kolovoza 1995.), str. 4.

da je postigao dogovor s “gradonačelnikom Knina” da se sva neudomljena raseljena lica koja ubuduće budu dolazila u bazu UN-a u Kninu, mogu prebaciti u kninsku školu.⁴⁴⁶

1628. Prema izvješću PMEZ-a od 28. kolovoza 1995. sve veći broj starijih ljudi pristizao je u bazu UN-a raspitujući se za sklonište i prijevoz do Srbije; međutim UN nije mogao uzeti više ljudi.⁴⁴⁷ Balfour je 28. kolovoza 1995. izvijestio da su osim u bazi UN-a, prognanici smješteni u nedovršenim kućama bez krova i šatorima u Kninu, koji su bili na raspolaganju.⁴⁴⁸ Nadalje, izvijestio je da su u bazi UN-a svi, izuzev 162 ljudi smještenih u šatorima, bili smješteni po zgradama.⁴⁴⁹ Balfour je isto tako izvijestio da sve izbjeglice u bazi UN-a spavaju na madracima i da kreveta dostaje samo za otprilike 60 bolničkih pacijenata, da pogoršani vremenski uvjeti predstavljaju problem, da su higijenski i sanitarni uvjeti rudimentarni, te da postoji sve veća bojazan da bi se mogle pojaviti zarazne bolesti.⁴⁵⁰ **Forand** je izjavio da hrvatske snage nisu dozvoljavale izbjeglicama da idu za Srbiju, jer su među njima tražili 65 osoba optuženih za ratne zločine, koje je Forand odbio predati sve dok ne dobije dokaze.⁴⁵¹ Prema izvješću HRAT-a iz Knina od 29. kolovoza 1995. Čermak je toga dana izjavio da ne može dostaviti UN-u konkretne navode optužbi protiv 62 osumnjičenika, jer je takvo nešto mogao učiniti samo sud.⁴⁵² U izvješću se nadalje navodi da je Čermak obavijestio HRAT da neutvrđeni broj osoba iz Šibenika želi da ih se preveze u SRJ.⁴⁵³ Dana 30. kolovoza 1995. pomoćnik zapovjednika SIS-a Ante Zečić pisao je Čermaku, dostavljajući mu popis s imenima 62 osobe iz baze UN-a u Kninu, protiv kojih su podnesene kaznene prijave zajedno s kratkim opisima tko su oni i/ili što su učinili.⁴⁵⁴ Popis uključuje više osoba za koje je napomenuto tek da su povezani, ili možda povezani, sa visokopozicioniranim pripadnicima SVK, kao i još jednu osobu za koju se navodi samo datum rođenja i ime.⁴⁵⁵ Dana 31. kolovoza 1995. Al-Alfi je pisao

⁴⁴⁶ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 11; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 26; Edward Flynn, T. 1244-1245, 1338; P48 (Dnevno izvješće HRAT-a, 28. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴⁴⁷ D1273 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 28. kolovoza 1995.), str. 1. V. i P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 14; Edward Flynn, T. 1366.

⁴⁴⁸ P377 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 28. kolovoza 1995.), str. 1-3.

⁴⁴⁹ P377 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 28. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴⁵⁰ P376 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 27. kolovoza 1995.), str. 1-2; P377 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 28. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

⁴⁵¹ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 11; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str.6; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 34.

⁴⁵² D631 (Dnevno izvješće HRAT-a, 29. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

⁴⁵³ D631 (Dnevno izvješće HRAT-a, 29. kolovoza 1995.), str. 4.

⁴⁵⁴ D632 (Dopis Ante Zečića upućen Ivanu Čermaku, 30. kolovoza 1995.), str. 1-14.

⁴⁵⁵ D632 (Dopis Ante Zečića upućen Ivanu Čermaku, 30. kolovoza 1995.), str. 2, 5, 9-10, 12-13.

Čermaku, dostavljajući mu popis s imenima 757 osoba u bazi UN-a u Kninu, 21 pri jedinici UNCRO-a u Korenici i 13 osoba u kninskoj bolnici, koje su željele napustiti Hrvatsku.⁴⁵⁶

1629. **Vesna Škare-Ožbolt** je izjavila da je u rujnu 1995. na Akashijev zahtjev otišla u bazu UN-a u Sektoru Jug kako bi razriješila situaciju koja je tamo iskrsnula, zato što se nekoliko stotina Srba po njenim riječima zabarikadiralno unutra kako bi izbjegli kazneno procesuiranje od strane Ministarstva pravosuđa, odnosno hrvatskih sudova.⁴⁵⁷ Vesna Škare-Ožbolt izjavila je da je otišla u bazu UN-a (u pratnji pomoćnika ministra pravosuđa), u skladu s dogovorom između nje, Šarinića i Akashija, s ciljem uvjeravanja Srba da ostanu (poglavito obitelji čiji su muški članovi trebali biti izvedeni pred hrvatske sudove).⁴⁵⁸ U bazi je Srbima rekla da će im sigurnost biti apsolutno zajamčena vrata li se kući, te da će oni kojima bude suđeno pred sudovima dobiti potrebnu pravnu pomoć. Vesna Škare-Ožbolt je u svom svjedočenju rekla da su neki od Srba odmah odlučili ostatu, dok su ostali izjavili da neće ni pod kojim uvjetima ostatu.⁴⁵⁹ Ona je nadalje rekla da su tijekom vremena koje je provela u bazi UN-a, krajinski Srbi potpisali dokumente u kojima izjavljuju da dobrovoljno napuštaju Hrvatsku. Prema njenim riječima, osobama u bazi UN-a je u tu svrhu dao obrasce.⁴⁶⁰

1630. Dana 2. rujna 1995. Vesna Škare-Ožbolt dobila je dopis Juliana Harstona iz Ureda specijalnog predstavnika glavnog tajnika za bivšu Jugoslaviju, u kojem upućuje na njihov razgovor prethodnog dana i preporučuje nekoliko točaka kao osnovu za sporazum o raseljenim osobama iz baze UN-a u Kninu. U suštini, Harston je pozvao hrvatske organe vlasti da sve dokaze koji su im na raspolaganju u vezi s optužbama protiv 62 osobe navedene na popisu daju na uvid UN-u. Nakon toga, UN će biti pripravan predati te osobe hrvatskim vlastima pod pretpostavkom da postoji adekvatna osnova za optužbe i jamstvo da će se sa svima koji se predaju u nadležnost Hrvatske postupati u skladu s međunarodno prihvaćenim standardima. I naposljetku, Harston je predložio da se svi koji se ne navode na popisu s imenima 62 osobe odmah puste, kako bi mogli odmah otići za SRJ.⁴⁶¹ Svjedokinja je izjavila da je rekla Harstonu da će se Hrvatska apsolutno pridržavati svih odredbi međunarodnog prava, ali da je, budući da je

⁴⁵⁶ D633 (Dopis Husseina Al-Alfija upućen Ivanu Čermaku, 31. kolovoza 1995.), str. 1-2.

⁴⁵⁷ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18076.

⁴⁵⁸ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18078.

⁴⁵⁹ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18079.

⁴⁶⁰ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18084.

⁴⁶¹ D1479 (Dopis Juliana Hartsona upućen Vesni Škare-Ožbolt, 2. rujna 1995.), str. 1-2.

Harston tek stigao i da nije bio upoznat s predmetom za koji je zadužen, postojala stanovita nervoza kako na hrvatskoj strani kao i u Akashijevom uredu.⁴⁶²

1631. HRAT je izvijestio da je 5. rujna 1995. šest starijih osoba došlo u bazu UN-a da se skloni i zatraži prijevoz za Srbiju.⁴⁶³ Oni su prebačeni u školu u Kninu, za koju je **Flynn** potvrdio da se u njoj nalazilo 110 raseljenih osoba koje nisu imale dovoljne zalihe higijenskih potrepština, madraca i hrane.⁴⁶⁴

1632. Dana 6. rujna 1995. u podne, Al-Alfi i ostali sastali su se u vezi s izbjeglicama u bazi UN-a s Tomašom, predstojnikom hrvatskog ureda za UN i PMEZ. Tomaš je ponovio službeni stav da je uvjet za odlazak izbjeglica predaja 62 osumnjičenika za ratne zločine.⁴⁶⁵ Dana 7. rujna 1995. Forand, Al-Alfi, i drugi sastali su se s Čermakom, koji ih je obavijestio da je bio u Zagrebu, gdje je s Tuđmanom i Šarinićem raspravljao o problemima u vezi s izbjeglicama u bazi UN-a, i da očekuje da bi se popis osumnjičenih za ratne zločine među izbjeglicama mogao skratiti na 35 osoba, za koje bi on mogao pojedinačno staviti na raspolaganje kaznene prijave i uhidbene naloge, a da bi ostali izbjeglice, nakon što se preda tih 35, mogli biti pušteni.⁴⁶⁶ Čermak je rekao da su ljudi izvan baze koji žele napustiti Hrvatsku u rukama Ureda za izbjeglice i Ureda za socijalnu skrb, te da će se on potruditi da se stvar ubrza. Al-Alfi se potužio da je procedura za dobivanje dokumenata za one koji ostaju preduga i da ih odvraća od pokretanja postupka, pa je Čermak obećao da će mu vrlo brzo dati upute o tome kako pribaviti dokumente, i da će on učiniti sve što je u njegovoj moći da se postupak ubrza. Čermak je rekao da će prihvatiti one koji žele ostati u Hrvatskoj.⁴⁶⁷ Al-Alfi je i svom svjedočenju izjavio da se Čermak kasnije vratio s popisom na kojem je bilo 38 ili 39 imena, navodeći da je to najmanji mogući broj na koji će mu Zagreb dozvoliti da pristane i da je predsjednik Tuđman odobrio sporazum o predaji.⁴⁶⁸ Dana 8. rujna 1995. Akashi je napisao da su pregovori o sudbini 750 izbjeglica u bazi UN-a došli do mrtve točke, budući da su hrvatski organi inzistiraju na tome da bi oni trebali dostaviti sudski

⁴⁶² Vesna Škare-Ožbolt, T. 18119.

⁴⁶³ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 30; P50 (Dnevno izvješće HRAT-a, 5. rujna 1995.), str. 2.

⁴⁶⁴ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 30; P50 (Dnevno izvješće HRAT-a, 5. rujna 1995.), str.2.

⁴⁶⁵ D635 (Izvješće Husseina Al-Alfija, 16:30 sati, 6. rujna 1995.), str. 1-2.

⁴⁶⁶ D618 (Zapisnik sa sastanka Ivana Čermaka, Foranda i drugih održanog 7. rujna 1995.), str.1. V. i Edward Flynn, T. 1289; P38 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 3; P1164 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. rujna 1995.), str. 3.

⁴⁶⁷ D618 (Zapisnik sa sastanka Ivana Čermaka, Foranda i drugih održanog 7. rujna 1995.), str. 2-3. V. i P1164 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. rujna 1995.), str. 3.

nalog za pojavljivanje pred istražnim sucem, dok UN odbija predati bilo koga ako hrvatske vlasti ne dostave odluku o provođenju istrage i popratni dokazni materijal.⁴⁶⁹ Sutradan se Akashi sastao sa Šarinićem kako bi raspravio o tom pitanju.⁴⁷⁰ Dana 9. rujna 1995. gospodin Harston iz Ureda specijalnog predstavnika glavnog tajnika za bivšu Jugoslaviju, pisao je Uredu predsjednika Tuđmana da će slijedom sastanka Akashija i Šarinića, koliko je on shvatio, hrvatski organi vlasti uskoro UNCRO-u, Sektor Jug, dostaviti odluku o provođenju istrage protiv 35 izbjeglica iz baze UN-a, koji će zatim biti predani hrvatskim vlastima.⁴⁷¹ Dana 11. rujna 1995. Vesna Škare-Ožbolt je odgovorila navodeći da prema hrvatskom zakonu takve prijave nije moguće dostavljati.⁴⁷² Dana 12. rujna 1995. Harston je odgovorio tražeći potvrdu da će hrvatski organi vlasti iznijeti koje su osnove za sumnju za svakog od 35 muškaraca, i da će obavijestiti te ljude o razlozima njihovog pritvaranja.⁴⁷³

1633. Dana 13. rujna 1995. u 14:00 sati, predstavnici UN-a sastali su se u Kninu s Čermakom i pomoćnikom ministra pravosuđa Republike Hrvatske, kako bi razgovarali o predaji 34 osobe iz baze UN-a, čiji su popis predali hrvatski predstavnici, a za koje se sumnja da su počinili teško kazneno djelo.⁴⁷⁴ U podne 14. rujna 1995. Leslie i Blahna sastali su se s Čermakom i potvrdili dan ranije postignuti sporazum da će izbjeglice iz baze UN-a, uz iznimku 34 okrivljenika, skupa sa sad već oko 500 izbjeglica iz kninske srednje škole i okolnih područja, 16. rujna 1995. otići za SRJ.⁴⁷⁵

1634. **Forand** je izjavio da je, nakon što su hrvatske snage podastrle odgovarajuće informacije UN-u, kojima podupiru svoje optužbe iznesene protiv 38 Srba 16. rujna 1995. on tih 38 Srba predao hrvatskim vlastima, nakon čega je UN 16. odnosno 17. rujna 1995. 1.184 izbjeglica u 27 autobusa prebacio za Srbiju.⁴⁷⁶ Većina izbjeglica bili

⁴⁶⁸ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 52-53, 57, 78-79; T. 13873-13874.

⁴⁶⁹ D636 (Dopis Yasushija Akashija upućen u sjedište UN-a u New Yorku, 8. rujna 1995.), str.1-2.

⁴⁷⁰ D636 (Dopis Yasushija Akashija upućen u sjedište UN-a u New Yorku, 8. rujna 1995.), str. 3; D638 (Dopis Vesne Škare-Ožbolt upućen Julianu Harstonu, 11. rujna 1995.), str. 1; D641 (Dopis Yasushija Akashija upućen u sjedište UN-a u New Yorku, 14. rujna 1995.).

⁴⁷¹ D637 (Dopis Juliana Harstona upućen Uredu predsjednika Franje Tuđmana, 9. rujna 1995.), str.1-3.

⁴⁷² D638 (Dopis Vesne Škare-Ožbolt upućen Julianu Harstonu, 11. rujna 1995.), str.1-2.

⁴⁷³ D639 (Dopis Juliana Harstona upućen Vesni Škare-Ožbolt, 12. rujna 1995.).

⁴⁷⁴ D640 (Zabilješka Garyja Collinsa, 13. rujna 1995.), str. 1-3, 5-7.

⁴⁷⁵ Alain Forand, T. 4133; P387 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 14. rujna 1995.), str.1-22.

⁴⁷⁶ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str.11; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 22; Alain Forand, T. 4099-4101, 4131, 4133, 4278; P400 (Izjava za tisak, 12. listopada 1995.), str. 2-3; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 34-35; D315 (Izvješće Andrewa Lesliea o kretanju interno raseljenih osoba iz Krajine, 18. rujna 1995.), str. 1-3; D316 (Dopis pukovnika Karela Blahne upućen hrvatskom ministru obrane); D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 3; D642 (Dopis MOCK-a u vezi sa 38 osoba koje

su starije osobe i djeca mlađe dobi.⁴⁷⁷ Dana 18. rujna 1995. načelnik stožera UNCRO-a izvijestio je da je 14. rujna 1995. Čermak osigurao odjeću i hranu i piće za izbjeglice, za njihovo putovanje, te da je inicijalna suradnja Hrvatske bila dobra.⁴⁷⁸ **Dondo** je izjavio da je puno toga što je bilo potrebno za konvoj, uključujući i unajmljivanje autobusa, organizirao Odjel za civilne poslove UN-a. Hrvatska policija je također sudjelovala u organiziranju konvoja i u njegovoj pratnji. Na svim važnijim mjestima, na svakom važnijem uglu, raskrižju, mostu i na autocesti bili su nazočni hrvatski policajci.⁴⁷⁹ Dana 20. rujna 1995. v.d. zapovjednika Sektora Jug, pukovnik Karel Blahna, također je izvijestio da je UN 16. i 17. rujna 1995. prevezio izbjeglice iz Hrvatske po njihovoj vlastitoj želji, te da je Čermak igrao ključnu ulogu u uspješnom provođenju te operacije.⁴⁸⁰

1635. **Hussein Al-Alfi**, koordinator UN-a za civilne poslove, odnosno, kako je ista dužnost poslije nazvana, koordinator za političke i humanitarne poslove, u Sektoru Jug u Kninu od lipnja 1995. do siječnja 1996.⁴⁸¹ U svom je svjedočenju rekao da je Hrvatska pristala da se UN obavještava o istragama i suđenjima 38 ili 39 predanih osoba. Al-Alfijevo osoblje pratilo je sudski postupak protiv predanih osoba. Okrivljenici u tim postupcima su redom bili Srbi. UN neko vrijeme nije mogao pratiti što se događa s osobama kojima se sudilo, ali je Al-Alfijevo osoblje uspjelo pronaći njih pet ili šest u Splitu, i još dvadesetak ili više u Zadru. Prema Al-Alfijevom svjedočenju mnogi okrivljenici su kasnije pušteni bez suđenja, pomilovani ili amnestirani.⁴⁸²

1636. U razgovoru s tužiteljstvom Čermak je između ostalog dao informacije o svom angažiranju u vezi s osobama koje su završile u bazi UN-a. Izjavio je da je zajedno s Akashijem otišao do baze UNCRO-a.⁴⁸³ U bazi je utočište potražio jedan dio srpskog stanovništva, a među njima je bilo desetak ili dvadesetak ranjenih pripadnika "srpske

su se predale hrvatskim vlastima, upućen Ivanu Čermaku, 16. rujna 1995.), str. 1-2. V. i P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 52, 59, 77, 102.

⁴⁷⁷ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 11; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 3, 6; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 35; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 3.

⁴⁷⁸ D315 (Izvjешće Andrewa Lesliea o kretanju interno raseljenih osoba iz Krajine, 18. rujna 1995.), str. 1. V. i D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 39.

⁴⁷⁹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 39.

⁴⁸⁰ D316 (Dopis pukovnika Karela Blahne upućen hrvatskom ministru obrane)

⁴⁸¹ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 5; Hussein Al-Alfi, T. 13805-13806, 13932-13933.

⁴⁸² P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 98-99, 102.

⁴⁸³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 17, 107.

vojske”.⁴⁸⁴ Prema Čermakovim riječima, neki od njih su prebačeni u bolnicu. Čermak i drugi davali su izbjeglicama u bazi stvari poput hrane, voća i cigareta.⁴⁸⁵ Čermak je u nazočnosti medija održao govor i rekao srpskim izbjeglicama u bazi da ne odlaze jer da Hrvatska ne treba prazne prostore, na čemu mu je Akashi zahvalio.⁴⁸⁶ Čermak je izjavio da je izjava koju je dao u svoje ime 9. kolovoza 1995. obavještavajući ljude odbjeglije iz Knina o njihovim pravima, bila utemeljena na vladinoj odluci i namijenjena Srbima koji nisu napustili Knin tijekom operacije Oluja. Čermak je izjavio da su se on i još neki postarali da neka od tih prava budu i provedena u praksi, kao kad je riječ o dostavi hrane, dostavi humanitarne pomoći, korištenju javne kuhinje, slobodi kretanja, dok je za izdavanje osobnih dokumenata i isplatu mirovina trebalo vremena, a kad je riječ o ostalom, poput poslova, u načelu je pristao.⁴⁸⁷ Čermak je izjavio da se točka 3 u izjavi od 9. kolovoza 1995. odnosi na vlasnike koji uzimaju vlastitu imovinu.⁴⁸⁸

1637. Prema Čermakovim riječima, među izbjeglicama u bazi bilo je nekih ljudi optuženih za ratne zločine.⁴⁸⁹ On je nadalje izjavio da su SZUP i SIS sastavili popis ljudi koji "mogu ... na prostore bivše Jugoslavije”, kao i popis ljudi koje traži pravosuđe. Čermak i drugi predali su UNCRO-u potonji popis, koji je nekoliko puta izmijenjen.⁴⁹⁰ Predstavnici pravosuđa - Čermak misli da je riječ o pomoćniku ministra Peniću i Vesni Škare-Ožbolt - došli su riješiti to pitanje s predstavnicima UNCRO-a.⁴⁹¹ Čermak je izjavio da su svi izbjeglice iz baze UN-a otišli za Srbiju, osim 30 do 40 osoba osumnjičenih da su počinili ratne zločine, koje su predane hrvatskoj civilnoj policiji i sudskim vlastima.⁴⁹² Neki od tih ljudi su, prema Čermakovim riječima, odvedeni u Split, dok su drugi završili pred sudom i u zatvoru u Zadru.⁴⁹³

1638. Osim svjedočenja čiji se prikaz daje u poglavlju 4.5.3, Raspravnom vijeću su predloženi dokazi još nekoliko svjedoka koji su napustili svoje domove i završili u bazi UN-a u kolovozu 1995. **Svjedokinja 3**, Srпкиnja iz srpskog sela Uzdoľje, općina

⁴⁸⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 17, 51.

⁴⁸⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 17.

⁴⁸⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 32, 108-109; D37 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 10. kolovoza 1995.), str. 2; D38 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Večernjem listu*, 11. kolovoza 1995.), str. 4.

⁴⁸⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 147-148.

⁴⁸⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 148.

⁴⁸⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 51, 105-106.

⁴⁹⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 51-52.

⁴⁹¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 52.

⁴⁹² P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 19, 106.

⁴⁹³ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 106.

Orlić,⁴⁹⁴ u svom svjedočenju je rekla da je ostala u bazi UN-a u Kninu 40 dana počevši od 6. kolovoza 1995.⁴⁹⁵ Nekoliko dana prije 16. rujna 1995. nepoznate osobe kazale su joj da mora potpisati neki obrazac gdje izjavljuje da dobrovoljno napušta Hrvatsku, kako bi joj dozvolili da napusti bazu UN-a.⁴⁹⁶ Svjedokinja je potpisala obrazac da joj se dozvoli da napusti bazu, ali je izjavila da Hrvatsku ne napušta dobrovoljno.⁴⁹⁷ Hrvatski organi vlasti rekli su svjedokinji da može ostati u Hrvatskoj.⁴⁹⁸ Svjedokinja je izjavila da je čula da su neke osobe koje su se odlučile za povratak ubijene i prije nego što su stigle do svojih kuća.⁴⁹⁹ Svjedokinja je napustila bazu u konvoju autobusa u ranim jutarnjim satima 16. rujna 1995. da bi dan poslije stigla u SRJ.⁵⁰⁰

1639. **Svjedok IC-16**, Srbin, liječnik iz Knina,⁵⁰¹ izjavio je da su 4. kolovoza 1995. on i njegova žena bili među 50 ljudi koji su se sklonili od granatiranja u podrumu njegovog doma u Kninu. Tijekom jutra granatiranje je stalo, da bi oko 09:00 sati došli pripadnici varaždinskih Puma i obavijestili ih da bi zbog vlastite sigurnosti trebali otići do transportera UNCRO-a ispred bolnice, koji će ih zatim odvesti do “južnog kampa”. Poslušali su taj savjet, pa ih je netko odveo transporterima UNCRO-a do “južnog kampa”.⁵⁰² U bazi, u kojoj su se nalazili i Srbi i Hrvati, pripadnici UNCRO-a su im uzeli osobne podatke i dali im smještaj, hranu i vodu.⁵⁰³ Zajedno s još devet liječnika u bazi, svjedok je liječio dvadesetak teško bolesnih pacijenata, koji su u bazu dovedeni iz kninske bolnice.⁵⁰⁴ Oni koji su bili u bazi mogli su u bilo koje doba slobodno otići. Prema riječima svjedoka, predstavnici HV-a rekli su liječnicima u bazi da idu raditi u kninsku bolnicu, a drugima da se vrate kući.⁵⁰⁵ Dana 7. kolovoza 1995. svjedok i njegova žena napustili su bazu i vratili se kući, koja je bila u istom stanju kao i prije operacije Oluja.⁵⁰⁶ Prema svjedokovim riječima samo su četiri liječnika, uključujući njega, otišli iz baze i vratili se raditi u bolnicu. Mnogi ljudi iz baze nisu se htjeli vratiti

⁴⁹⁴ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 1, 3, 5; Svjedok 3, T. 1872-1873, 1906.

⁴⁹⁵ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 9, 18; Svjedok 3, T. 1901.

⁴⁹⁶ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 18; P82 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 10. srpnja 2007.), par. 8, str. 5-6; Svjedok 3, T. 1882-1884, 1890.

⁴⁹⁷ P82 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 10. srpnja 2007.), par. 8; Svjedok 3, T. 1890-1891.

⁴⁹⁸ Svjedok 3, T. 1901.

⁴⁹⁹ Svjedok 3, T. 1901.

⁵⁰⁰ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 18; Svjedok 3, T. 1883.

⁵⁰¹ D1795 (Svjedok IC-16, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-2.

⁵⁰² D1795 (Svjedok IC-16, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 2.

⁵⁰³ D1795 (Svjedok IC-16, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 3.

⁵⁰⁴ D1795 (Svjedok IC-16, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 3, 5.

⁵⁰⁵ D1795 (Svjedok IC-16, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 5.

⁵⁰⁶ D1795 (Svjedok IC-16, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 2, 4.

svojim domovima, već su htjeli da ih se prebaci u Srbiju. Ti su ljudi ostali u bazi otprilike mjesec dana, nakon čega su otišli za Srbiju.⁵⁰⁷

1640. **Svjedok IC-12**, hrvatski Srbin rođen u Kninu 1930.⁵⁰⁸ izjavio je da su se 4. kolovoza 1995. kad je počela operacija Oluja, on i njegova obitelj sklonili u svoj podrum u Kninu.⁵⁰⁹ Dana 5. kolovoza 1995. oko 10:00 sati, jedan časnik Hrvatske vojske uljudna držanja došao je u pratnji dvojice vojnika u kuću svjedoka IC-12 i kazao njegovoj obitelji i drugim osobama koje su se tamo zatekle, njih oko deset, da će ih radi njihove sigurnosti ispratiti do privremenog sabirnog centra u gradu.⁵¹⁰ Odlazeći od kuće svjedok je vidio da je nekoliko krovova kuća tik do ministarstava RSK i vojarne SVK Senjak (koji su se nalazili u blizini njegove kuće) u plamenu.⁵¹¹ Također je pogledao niz ulicu i vidio kako dim dolazi iz pravca vojnog skladišta SVK. Spomenuti časnik Hrvatske vojske i dvojica hrvatskih vojnika doveli su ih do privremenog sabirnog centra u prodavaonici odjeće u centru Knina, gdje je bilo otprilike još 200 Srba i Hrvata koje su pripadnici Hrvatske vojske tu doveli iz njihovih kuća i stanova. Pripadnici Hrvatske vojske su ih zatim vojnim kamionima odvezli u bazu UN-a.⁵¹²

1641. Svjedok IC-12 je izjavio da su uvjeti u bazi UN-a bili loši, da je nedostajalo hrane i vode i da je bila užasna vrućina.⁵¹³ U bazi UN-a netko je rekao svjedoku i ostalima da oni koji to žele mogu dobiti dozvole da napuste bazu i da se vrate kućama. Jedan predstavnik raseljenih osoba zagovarao je da ljudi iz baze ostanu u Hrvatskoj i da se vrate svojim kućama, dok ih je jedan drugi predstavnik nagovarao da idu u Srbiju. Svjedok je izjavio da je UN popisao ljude koji su željeli otići u Srbiju. Svjedok IC-12 i njegova supruga odlučili su da se vrate kući, a vojnik na izlazu iz baze pregledao je njihove propusnice i dozvolio im da odu. Dana 11. kolovoza 1995. svjedok i njegova žena vratili su se kući i zatekli je u neredu, a primijetili su da neke stvari nedostaju.⁵¹⁴ Istoga dana, nakon što su čuli na radiju da se svi koji su napustili bazu UN-a trebaju javiti u policijsku postaju, svjedok i njegova žena otišli su na policiju gdje su besplatno dobili nove osobne iskaznice i putovnice.⁵¹⁵ Svjedok IC-12 izjavio je da u to vrijeme u

⁵⁰⁷ D1795 (Svjedok IC-16, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 5.

⁵⁰⁸ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1, par. 1.

⁵⁰⁹ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 2.

⁵¹⁰ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 3.

⁵¹¹ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 2-3, 8.

⁵¹² D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 3.

⁵¹³ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 3.

⁵¹⁴ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 5.

⁵¹⁵ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 6.

Kninu nije bilo struje, hrane, vode ni odvoza smeća, dok su neki izlozi bili razbijeni.⁵¹⁶ Isto tako, 11. kolovoza 1995. zapovjednik hrvatske VP upitao je svjedokovu ženu da li bi se VP mogla kod njih tuširati, jer u vojarni nije bilo vode. Svjedok IC-12 je izjavio da im je VP donosila hranu i da su bili vrlo uljudni.⁵¹⁷ Svjedok je izjavio da se većina dućana u Kninu ponovno otvorila 22. kolovoza 1995. tako da se život pomalo normalizirao.⁵¹⁸

1642. Na temelju gorenavedenog Raspravno vijeće konstatira da su neki ljudi u Kninu i drugim općinama, koji su 4. kolovoza 1995. počeli napuštati svoje domove potražili zaklon u bazi UN-a. Većina tih ljudi pristigla je između večernjih sati 4. kolovoza i večernjih sati 5. kolovoza 1995. Između 5. kolovoza i 16. rujna 1995. u bazi je bilo oko 700 ljudi, premda je broj varirao budući da su neki ljudi stigli u tom razdoblju, dok su se drugi vratili svojim kućama. Dana 16. rujna 1995. ljudi iz baze su uz pomoć UN-a prevezeni u Srbiju. Raspravno vijeće konstatira da je tijekom prvih 10 ili 15 dana bilo mogućnosti da se izađe iz baze (s propusnicama za slobodan prolaz). To je zatim strogo ograničeno nakon što je Hrvatska nametnula uvjet da nitko neće otići prije negoli se predaju osobe osumnjičene za ratne zločine. Tijekom tog cijelog razdoblja, neki ljudi su odlučili da ne napuštaju bazu strahujući što bi im se moglo dogoditi ako se vrate kućama.⁵¹⁹

4.5.5 Prihvatni i sabirni centri

1643. Raspravnom vijeću predložena su svjedočenja brojnih svjedoka, uključujući Bogdana Dobrića, Dušana Torbicu, Zdravka Bunčića, Mariju Večerinu, svjedoka 67 i Nikolu Dragičevića koji su boravili u nižeopisanim centrima. Jedan takav svjedok je i **Dragutin Junjga**, Srbin iz sela Uzdoľje, općina Orlić,⁵²⁰ koji je izjavio da se 19. kolovoza 1995. nalazio kod kuće skupa sa svojom majkom Bosiljkom Šare i Radom Šarom, kad su dvojica vojnika, od kojih je jednog (Dušana Konfortu) poznao otprije, došli do njegove kuće i odveli njega, Bosiljku Šare i Radeta Šaru do jedne tvornice gdje ih je čekao autobus. Autobusom su ih zatim odvezli u Knin. U Kninu su osobe čiji identitet nije utvrđen pritvorile svjedoka u jednoj maloj prostoriji u školskoj zgradi.

⁵¹⁶ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 7.

⁵¹⁷ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 8.

⁵¹⁸ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 11.

⁵¹⁹ V. npr., Svjedokinja 3 koja je izjavila da je čula da su neke osobe koje su se odlučile za povratak ubijene prije negoli su stigle kućama (Svjedokinja 3, T. 1901).

Bosiljku Šare je netko odvezao u bolnicu. Sutradan je policija svjedoka u lisicama odvezla u Zadar. Dovedi su ga do "sabirnog centra", gdje je ispitivan o mnogim stvarima, između ostalog o tome tko je sudjelovao u isporučivanju oružja, tko je bio u vojsci i tako dalje. Dana 28. kolovoza 1995. svjedok je pušten uz pomoć jednog bivšeg policajca koji je potpisao nekakav dokument i odveo svjedoka nazad u selo. U roku od osam dana, svjedok je dobio hrvatsku osobnu iskaznicu i 200 kuna.⁵²¹

1644. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s ustrojavanjem centara i njihovim vođenjem predloženi prvenstveno putem dokumentarnih dokaza i putem svjedočenja Joška Morića, Zdravka Židovca i Ive Karduma.

1645. Dana 3. kolovoza 1995. Mate Laušić je zapovijedio zapovjednicima VP da uspostave kontrolne punktove na oslobođenim područjima, da predaju sve pronađene dokumente SIS-u, te da osiguraju javni red i "izolaciju civila i sigurnosnu evakuaciju istih".⁵²² Zapovijedio je i da antiterorističke postrojbe VP, pojačane pripadnicima VP i vodičima pasa, izvrše pretres i unište zaostale neprijateljske skupine.⁵²³ Osim toga, zapovijedio je da VP uhićene pripadnike paravojsnih formacija, paramilicije i vojno sposobnih civila, skupa s njihovom imovinom preda "zapovjedniku prihvatnog centra", a žene, djecu i starije policijskim postajama.⁵²⁴ Istoga dana Joško Morić je izdao nalog određenim policijskim upravama, među ostalim i zadarsko-kninskoj, da žene, djeca i stariji s "oslobođenih područja", koje VP dovede u postaje, ili koji tamo dospiju na neki drugi način, imaju biti predani u prihvatne centre za izbjeglice s područja dotične policijske uprave.⁵²⁵ Dana 4. kolovoza 1995. Joško Morić proglasio je više načelnika policijskih uprava, uključujući i načelnika PU zadarsko-kninske, odgovornima za osnivanje i rad sabirnih centara za zarobljene osobe.⁵²⁶ Zapovjednik sabirnog centra mogao je odobriti izvođenje ili otpust zatvorenika samo po odobrenju - nalogu stožera PU.⁵²⁷

⁵²⁰ P2518 (Dragutin Junjga, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 1-2.

⁵²¹ P2518 (Dragutin Junjga, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 3.

⁵²² D44 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića, 3. kolovoza 1995.), str. 1, 4; par. 1.1-1.4, 1.7-1.8.

⁵²³ D44 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića, 3. kolovoza 1995.), par. 1.5.

⁵²⁴ D44 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića, 3. kolovoza 1995.), par. 2-3; V. i D45 (Zabilješka sa sastanka u MORH-u, 4. kolovoza 1995.), str. 8.

⁵²⁵ P493 (Zapovijed Joška Morića načelnicima policijskih uprava u vezi sa suradnjom s VP, 3. kolovoza 1995.), str. 1-2.

⁵²⁶ P494 (Zapovijed Joška Morića, pomoćnika ministra unutarnjih poslova, izdana policijskim upravama, 4. kolovoza 1995.).

⁵²⁷ P494 (Zapovijed Joška Morića, pomoćnika ministra unutarnjih poslova, izdana policijskim upravama, 4. kolovoza 1995.), odjeljak B, par. 6.

1646. **Joško Morić**, koji je 1995. bio pomoćnik ministra unutarnjih poslova za temeljnu policiju,⁵²⁸ izjavio je u svom svjedočenju da je njegov nalog od 4. kolovoza 1995. bio motiviran prethodnim iskustvom u vezi s pomicanjem stanovništva nakon oslobođenja okupiranih područja, što je njega i druge navelo na zamisao uspostavljanja centara za prihvata svih onih kojima je bila potrebna pomoć, u skladu sa Ženevskim konvencijama.⁵²⁹ Njihova je namjera također bila da centri budu mjesto gdje će policija obaviti razgovor sa svim kategorijama ljudi kako bi se utvrdilo tko želi ostati u Hrvatskoj tako da se tim ljudima mogu izdati odgovarajuće isprave i da se oni smjeste na područjima na kojima im se može garantirati sigurnost, a i da se utvrdi tko je počinio zločin sudjelovanja u oružanoj pobuni.⁵³⁰ Morić je u svom svjedočenju izjavio da su prihvatni i sabirni centri bili dvije različite vrste institucija - prva je bila za zatvorenike, a potonja za osobe koje nisu imale ništa s borbom.⁵³¹ Dana 8. kolovoza 1995. Nađ je pisao policijskim upravama navodeći da je ispravan termin koji u izvješćima treba koristiti za centre za ratne zarobljenike - prihvatni centar za ratne zarobljenike, a za centre za civile - prihvatilište za civilne osobe.⁵³²

1647. Dana 5. kolovoza 1995. **Zdravko Židovec**, pomoćnik ministra za unutarnje poslove zadužen za informacije, analitiku, protupožarnu zaštitu i civilnu zaštitu tijekom cijele 1995. godine, te član zapovjednog stožera akcije Povratak⁵³³ uputio je više policijskih uprava, uključujući i PU zadarsko-kninsku da ustanove prihvatne centre za civile. Centri su trebali biti organizirani u skladu sa Ženevskom konvencijom o postupanju prema civilima, u organizaciji civilne zaštite uz punu suradnju Regionalnih ureda za prognanike i centre za socijalnu skrb. Židovec je dodao da prilikom prihvata osoba zatečenih u zoni borbenih djelovanja odnosno, na oslobođenom području obavezno treba izdvojiti civile i otpraviti ih u prihvatne centre.⁵³⁴ Židovec je u svom svjedočenju izjavio da su prihvatni centri bili organizirani od strane Civilne zaštite po školama i sličnim javnim objektima, kako bi se smjestili civili, kako hrvatske, tako i

⁵²⁸ D1841 (Joško Morić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), str.1, par. 1-2; D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 1-10, 13, 25, 110, 119; Joško Morić, T. 25502-25505, 25508-25511, 25514-25515, 25523, 25528, 25640, 25785, 25806, 25842, 25926-25927.

⁵²⁹ Joško Morić, T. 25553-25555, 25899-25902.

⁵³⁰ Joško Morić, T. 25554-25556, 25849-25850; D1845 (Dopis Joška Morića u vezi s obvezama MUP-a u mirovnoj operaciji UN-a, 30. siječnja 1992., s privicima), str. 4, 17.

⁵³¹ Joško Morić, T. 25905-25908, 25910-25911.

⁵³² P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.- 4. svibnja 2007.), par. 28; P914 (Dopis Ivana Nađa u vezi s nazivljem u izvješćima, 8. kolovoza 1995.). Kada se ne poziva na ili ne citira konkretne dokaze, Raspravno vijeće se odlučilo za termine prihvatni centar kad je riječ o civilnim osobama i sabirni centar kad se radi o ratnim zarobljenicima.

⁵³³ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 6, 8; Zdravko Židovec, T. 19921.

srpske nacionalnosti u Kninu, Obrovcu, Benkovcu i Zadru, te na otoku Obonjan, u općini Šibenik.⁵³⁵ Prema riječima g. Židovca, u prihvatnim centrima su bile smještene osobe ljudi čija egzistencija je bila neposredno ugrožena, poput onih koje nisu bile sposobne za samostalan život, pa su odvoženi u prihvatne centre, ako bi odlučili ići u centar, gdje im je pružana medicinska njega i osnovna pomoć.⁵³⁶

1648. Židovec je u svom svjedočenju izjavio da su civili mogli slobodno napustiti prihvatne centre kad god su to htjeli, a da su neki to i učinili.⁵³⁷ Međutim, zbog sigurnosnih razloga, preporuka je bila da ti ljudi ostanu u prihvatnim centrima.⁵³⁸ Dana 6. kolovoza 1995. Židovec je obavijestio operativne stožere akcije Povratak u više policijskih uprava, uključujući i onu zadarsko-kninsku, da osobe držane u prihvatnim centrima mogu otići ako po njih dođe rodbina, da u suradnji s Crvenim križem i Centrom za socijalnu skrb treba voditi evidenciju o tim osobama, te da stožeri za povratak trebaju redovito izvještavati Operativni stožer MUP-a o onome što je učinjeno.⁵³⁹ Prema riječima g. Židovca, policijske uprave imale su izdavati hrvatske identifikacijske isprave i dodjeljivati državljanstvo ljudima koji su ostali na teritoriju Hrvatske.⁵⁴⁰ Tijekom 1995. godine kroz prihvatne centre prošlo je otprilike 4.000 ljudi, od toga približno 1.000 njih kroz prihvatni centar u Kninu.⁵⁴¹ Židovec je u svom svjedočenju naveo da je bio nazočan sastancima s MOCK-om u Zagrebu 1995. jer je bio potpredsjednik hrvatskog Crvenog križa, kao i da o uvjetima u centrima nikad nije primio nikakve pritužbe MOCK-a koji je sâm obilazio prihvatilišta ili zajedno s hrvatskim Crvenim križem.⁵⁴²

1649. **Ivan Jurić**, u kolovozu 1995. bojnici u Upravi VP, kojega je general Laušić zadužio za koordiniranje djelovanja 72. i 73. bojne VP te vojne i civilne policije u nekadašnjem Sektoru Jug, u razdoblju od 3. do 13. kolovoza 1995.⁵⁴³ u svom svjedočenju je izjavio da je VP imala dvojaku ulogu kad je riječ o civilima: trebala ih je brzo i učinkovito evakuirati s borbenih područja i potom ih predati civilnoj policiji koja

⁵³⁴ P1045 (Nalog Zdravka Židovca upućen policijskim upravama, 5. kolovoza 1995.), str. 1.

⁵³⁵ Zdravko Židovec, T. 19906, 19909, 19994, 20021.

⁵³⁶ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 42; Zdravko Židovec, T. 19909, 20010-20012, 20026.

⁵³⁷ Zdravko Židovec, T. 19907-19908, 20007-20009, 20020.

⁵³⁸ Zdravko Židovec, T. 20011.

⁵³⁹ D462 Nalog Zdravka Židovca u vezi s otpuštanjem osoba iz prihvatnih centara, 6. kolovoza 1995.), str. 1-2. V. i Zdravko Židovec, T. 20007-20008.

⁵⁴⁰ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 43.

⁵⁴¹ Zdravko Židovec, T. 19995, 20019.

⁵⁴² Zdravko Židovec, T. 20022-20023.

je organizirala prihvatne centre.⁵⁴⁴ Izvan borbenih područja, civili su potpadali pod nadležnost civilne policije.⁵⁴⁵ Jurić je, međutim, konkretno naveo da se neki civili, na primjer civili u bazi UN-a u Kninu, i civili na području Sinja i Šibenika, nisu nalazili u prihvatnim centrima. Povratak civila nakon završetka borbenih aktivnosti nije bio u opsegu ovlasti VP.⁵⁴⁶

1650. Na osnovu upute koju je izdao Joško Morić 4. kolovoza 1995., Policijska uprava zadarsko-kninska prenamijenila je OŠ Šimuna Kožičića-Benje u Zadru i OŠ Arbanasi u prihvatne centre, sportski centar Močire u sabirni centar, a sportsku dvoranu Jazine u pričuveni sabirni centar.⁵⁴⁷ Sabirni centar u sportskom centru Močire zatvoren je u 18:00 sati 19. kolovoza 1995.⁵⁴⁸ Prema izvješću Policijske uprave zadarsko-kninske od 21. kolovoza 1995. prihvatilište je bilo i u kninskom srednjoškolskom centru (sportska dvorana).⁵⁴⁹ Dana 6. kolovoza 1995. zapovjednik Marko Bilobrk poslao je 10. policijskoj postaji Sinj popis s imenima 91 osobe iz Sabirnog centra u Kninu.⁵⁵⁰ Prema izvješću VP od 12. kolovoza 1995. i u jednoj školi se nalazio sabirni centar, kroz koji je prošlo 56 ratnih zarobljenika.⁵⁵¹

1651. **Ive Kardum**, načelnik Odjela kriminalističke policije Policijske uprave zadarsko-kninske 1995. godine,⁵⁵² u svom svjedočenju je izjavio da je nekoliko dana nakon 7. kolovoza 1995. posjetio civilno prihvatilište u Kninu, gdje su na dužnosti bila trojica pripadnika njegove kriminalističke policije.⁵⁵³ Obavljali su tamo razgovore s ljudima kako bi utvrdili jesu li sudjelovali u oružanoj pobuni protiv Hrvatske ili počinili

⁵⁴³ Ivan Jurić, T. 27407, 27412-27417, 27426-27428, 27481, 27534.

⁵⁴⁴ Ivan Jurić, T. 27451, 27517.

⁵⁴⁵ Ivan Jurić, T. 27451.

⁵⁴⁶ Ivan Jurić, T. 27452.

⁵⁴⁷ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 17; P900 (Brzobjav Ivica Cetine u vezi s otvaranjem sabirnih i prihvatnih centara, 4. kolovoza 1995.); P909 (Završno izvješće o postupanju s ratnim zarobljenicima u prihvatnom centru za ratne zarobljenike u Zadru, 21. kolovoza 1995.), str. 5.

⁵⁴⁸ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 51; Ive Kardum, T. 9307-9308, 9310; P909 (Završno izvješće o postupanju s ratnim zarobljenicima u prihvatnom centru za ratne zarobljenike u Zadru, 21. kolovoza 1995.), str.5, 19.

⁵⁴⁹ P909 (Završno izvješće o postupanju s ratnim zarobljenicima u prihvatnom centru za ratne zarobljenike u Zadru, 21. kolovoza 1995.), str.1, 5.

⁵⁵⁰ D52 (Popis osoba u sabirnom centru Knin, 6. kolovoza 1995.).

⁵⁵¹ P979 (Izvješće Ante Glavana iz Odjela kriminalističke VP Uprave VP o radnjama koje je poduzela kriminalistička vojna policija, podneseno Spomenku Eljugi, 12. kolovoza 1995.), str. 3.

⁵⁵² P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), str.1, par. 2-3; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), str. 1, par. 1-3, 12, 15, 17; Ive Kardum, T. 9231, 9251-9252, 9398, 9498-9499.

⁵⁵³ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 47-49; Ive Kardum, T. 9291-9292, 9357-9359, 9502-9503, 9508; P909 (Završno izvješće o postupanju s ratnim zarobljenicima u prihvatnom centru za ratne zarobljenike u Zadru, 21. kolovoza 1995.), str. 5.

ratne zločine, u kojem slučaju bi u pratnji policije bili sprovedeni u Zadar.⁵⁵⁴ Također su sastavljali liste tih osoba i provjeravali u Zadru jesu li protiv njih podnesene kaznene prijave.⁵⁵⁵ Kad bi se službenici kriminalističke policije uključili u kriminalističku istragu radi ozbiljnog djela, on bi o tome smjesta bio obaviješten.⁵⁵⁶ U Zadru su bila tri centra za prihvat civila pod nadležnošću Ureda za prognanike i izbjeglice (ODPR), a nalazili su se u OŠ Šimuna Kožičića Benje, OŠ Šime Budinića i u još jednoj školi.⁵⁵⁷ Dana 6. kolovoza 1995. u prihvatnom centru se nalazilo 135 starijih osoba i djece, od kojih je Policijska uprava zadarsko-kninska jednu stariju Hrvaticu i jednu stariju Srkinju na zahtjev njihovih sinova preselila k njima.⁵⁵⁸ Dana 10. kolovoza 1995. 93 osobe prebačene su iz OŠ Šimuna Kožičića Benje u OŠ Šime Budinića.⁵⁵⁹ Daljnjih 60 osoba prebačeno je iz OŠ Šimuna Kožičića Benje u OŠ B. Kašića.⁵⁶⁰ Prema Kardumovim riječima, civili su tamo došli jer su im trebali dokumenti, lijekovi, hospitalizacija ili neku drugu vrstu skrbi, a kasnije, kad su službe uspostavljene, dovođeni su tamo prvenstveno zato da im se izdaju hrvatski dokumenti.⁵⁶¹ Policija je u tim centrima bila prisutna iz sigurnosnih razloga.⁵⁶² Kad bi kriminalistička policija saznala da se netko u centru može smatrati ratnim zarobljenikom, njeni pripadnici otišli bi u centar da obave razgovor s tom osobom.⁵⁶³ Kriminalistička policija identificirala je nekoliko pripadnika srpskih paravojskih postrojbi traženih zbog zločina protiv Hrvatske, koji su dovedeni u centar za ratne zarobljenike radi kriminalističke obrade, da bi potom bili prebačeni u za to nadležne istražne centre.⁵⁶⁴ Kardum je obilazio centre za civile jednom ili dvaput tjedno i primijetio je da su tamo bili uglavnom stariji ljudi, kako muškarci tako i žene, za koje misli da su imali odvojen smještaj.⁵⁶⁵ Kardum je u svom

⁵⁵⁴ Ive Kardum, T. 9292, 9398-9399.

⁵⁵⁵ Ive Kardum, T. 9293-9294.

⁵⁵⁶ Ive Kardum, T. 9359.

⁵⁵⁷ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 17, 20, 33; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 20; Ive Kardum, T. 9341; P909 Završno izvješće o postupanju s ratnim zarobljenicima u prihvatnom centru za ratne zarobljenike u Zadru, 21. kolovoza 1995.), str. 5; P916 (Popis osoba premještenih iz OŠ "Š. K. Benja" u OŠ "Š. Budinić", 11. kolovoza 1995.); P917 (Popis osoba premještenih iz OŠ "Š. K. Benja" u OŠ "B. Kašić", 21. kolovoza 1995.).

⁵⁵⁸ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 23; Ive Kardum, T. 9310-9311, 9313; P904 (Brzovav Ivica Cetine s popisom imena 23 zarobljenika u sabirnom centru i informacijom o 135 osoba u prihvatnom centru, upućen Stožeru akcije Povratak, 6. kolovoza 1995.).

⁵⁵⁹ P916 (Popis osoba premještenih iz OŠ "Š. K. Benja" u OŠ "Š. Budinić", 11. kolovoza 1995.).

⁵⁶⁰ P917 (Popis osoba premještenih iz OŠ "Š. K. Benja" u OŠ "B. Kašić", 21. kolovoza 1995.).

⁵⁶¹ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 35; Ive Kardum, T. 9340-9341.

⁵⁶² P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 33.

⁵⁶³ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 34; Ive Kardum, T. 9398-9399.

⁵⁶⁴ P909 (Završno izvješće o postupanju s ratnim zarobljenicima u prihvatnom centru za ratne zarobljenike u Zadru, 21. kolovoza 1995.), str. 5.

⁵⁶⁵ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 32, 34.

svjedočenju izjavio da je svatko mogao slobodno napustiti prihvatni centar, osim ako je bilo očigledno da se ne može brinuti za sebe, bilo da je riječ o muškarcu ili ženi.⁵⁶⁶ Do 1. rujna 1995. hrvatski organi vlasti smjestili su puno osoba, uglavnom starijih, nemoćnih i/ili onih koji su patili od neke duševne bolesti, u bolnicu, a neki su tamo i preminuli.⁵⁶⁷ Mnogi drugi vratili su se kući.⁵⁶⁸ Kardum je izjavio u svom svjedočenju da nikad nije dobio izvješća o tome da su u prihvatnim centrima civili premlaćivani ili tjerani na prisilni rad.⁵⁶⁹

1652. **Boris Milas**, vršitelj dužnosti voditelja službe za suzbijanje kriminaliteta 72. bojne VP HV-a od približno sredine rujna 1992. do kraja 1996.⁵⁷⁰ izjavio je u svom svjedočenju da su djelatnici MUP-a bili obvezni uspostaviti prihvatne centre za ratne zarobljenike, kao i prihvatilišta za civile u Kninu, Šibeniku, Zadru i Sinju.⁵⁷¹ U sporazumu postignutom prije operacije Oluja na razini ministarstava unutarnjih poslova i obrane, te po zapovijedi načelnika Uprave Vojne policije, oni koji su organizirali prihvatilišta za civile i radili u njima bili su isključivo civilni policajci.⁵⁷² Na sastanku 4. kolovoza 1995. na istaknutom zapovjednom mjestu 72. bojne Vojne policije u Gornjim Rujanima, pokraj Sajkovića, bojnici Jurić je izdao zadaće Milasu i drugima da izvrše obilazak djelatnika u Sinju, Zadru i Šibeniku, te da ih upoznaju sa zadaćama kriminalističke vojne policije, prije svega s onim dijelom koji se odnosi na prihvat i prepratu ratnih zarobljenika i civilnih osoba u prihvatne centre/prihvatilišta.⁵⁷³ U suradnji s civilnom policijom i službom sigurnosti VP je obavljala razgovore s ratnim zarobljenicima u cilju pribavljanja informacija o preostalim zalihama oružja SVK, zaostalim neprijateljskim skupinama, kao i o minskim poljima na teritorijima nad kojima je HV uspostavio kontrolu.⁵⁷⁴ Od sedam zaposlenika Službe za suzbijanje kriminaliteta 72. bojne koji su se nalazili u Kninu, četvorica su bila ovlaštena za obavljanje razgovora radi kriminalističke obrade ratnih zarobljenika, a najmanje dvojica

⁵⁶⁶ Ive Kardum, T. 9502-9503.

⁵⁶⁷ Ive Kardum, T. 9314, 9340, 9502.

⁵⁶⁸ Ive Kardum, T. 9317.

⁵⁶⁹ Ive Kardum, T. 9502.

⁵⁷⁰ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-4, 6, 8, 11, 31; D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), str.1; Boris Milas, T. 19158, 19168-19169, 19227-19230, 19322; P2548 (Službena zabilješka kriminalističke policije MUP-a o obavijesnom razgovoru s Borisom Milasom), str. 1.

⁵⁷¹ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 37; Boris Milas, T. 19197.

⁵⁷² Boris Milas, T. 19197.

⁵⁷³ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 38-39; D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 6-7; Boris Milas, T. 19175.

⁵⁷⁴ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 42; D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 7; Boris Milas, T. 19196.

obavljala su razgovore u prihvatnom centru, odnosno centrima na području Knina.⁵⁷⁵ Svjedok je izjavio da je obrada obavljena u prihvatnim centrima u Zadru, Šibeniku, Kninu i Sinju.⁵⁷⁶

1653. Glavan je o broju kriminalistički obrađenih ratnih zarobljenika dnevno izvještavao satnika Eljugu, načelnika kriminalističke vojne policije pri Upravi VP, počevši od 4. kolovoza 1995. godine.⁵⁷⁷ Na temelju tih informacija, Eljuga je sastavio izvješće datirano 15. rujna 1995. u kojem navodi da je ukupno 1.576 osoba prihvaćeno u raznim prihvatilištima/prihvatnim centrima za pripadnike paravojskih skupina i civila u Sisku, Ozlju, Gospiću, Zadru, Šibeniku, Sinju i Kninu.⁵⁷⁸ Ukupno je 659 ljudi upućeno na istražne vojne i županijske sudove uz kaznenu prijavu ili zasebno izvješće.⁵⁷⁹ Od tih ljudi, 400 je bilo optuženo za oružanu pobunu, 119 za službu u neprijateljskoj vojsci, 117 za zločine povezane s terorističkom djelatnošću, šest za ratne zločine protiv civilnog stanovništva i 17 za ugrožavanje teritorijalne ukupnosti.⁵⁸⁰ Osam prihvaćenih pripadnika paravojskih skupina nisu imali prebivalište u Hrvatskoj.⁵⁸¹ Nakon što su identificirani i obrađeni, ukupno je 356 civila upućeno iz prihvatnih centara za pripadnike paravojskih skupina u prihvatne centre za civile.⁵⁸² Prihvatni centri za civile prihvatili su još 547 civila od kojih je 218 pušteno rodbini i prijateljima uz suglasnost nadležnih policijskih uprava, uključujući Policijsku upravu zadarsko-kninsku.⁵⁸³ Svjedok je izjavio u svom svjedočenju da je kriminalistička policija VP obavila razgovore s oko 550 pripadnika neprijateljskih formacija, od kojih je otprilike 180 predano vojnom sucu.⁵⁸⁴

⁵⁷⁵ D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 1; Boris Milas, T. 19172, 19196-19197.

⁵⁷⁶ Boris Milas, T. 19197-19198; D1535 (Analiza kriminalistički obrađenih pripadnika paravojskih snaga i civila, 15. rujna 1995.), str. 2-10.

⁵⁷⁷ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 38; Boris Milas, T. 19175, 19197-19198, 19363.

⁵⁷⁸ D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 6; Boris Milas, T. 19197-19198; D1535 (Analiza kriminalistički obrađenih pripadnika paravojskih snaga i civila, 15. rujna 1995.); D1536 (Izvješće o uredovanju vojne policije na području zauzetom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 2.

⁵⁷⁹ D1535 (Analiza kriminalistički obrađenih pripadnika paravojskih snaga i civila, 15. rujna 1995.), str. 2-9; D1536 (Izvješće o uredovanju vojne policije na području zauzetom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 2.

⁵⁸⁰ D1535 (Analiza kriminalistički obrađenih pripadnika paravojskih snaga i civila, 15. rujna 1995.), str. 2-9.

⁵⁸¹ D1535 (Analiza kriminalistički obrađenih pripadnika paravojskih snaga i civila, 15. rujna 1995.), str. 3, 6, 8.

⁵⁸² D1535 (Analiza kriminalistički obrađenih pripadnika paravojskih snaga i civila, 15. rujna 1995.), str. 4-9.

⁵⁸³ D1535 (Analiza kriminalistički obrađenih pripadnika paravojskih snaga i civila, 15. rujna 1995.), str. 4, 8.

⁵⁸⁴ Boris Milas, T. 19196-19197.

1654. **Svjedok 86** je izjavio u svom svjedočenju da su prihvatilišta na području Policijske uprave Kotara Knin, uključujući ono u zgradi kninske srednje škole, bila pod zapovjedništvom kriminalističke policije Policijske uprave zadarsko-kninske.⁵⁸⁵ Prema riječima svjedoka, prihvatni centar u Kninu osnovan je za prihvat onih koji su bježali i koje je bio strah.⁵⁸⁶ Prema riječima svjedoka, neki ljudi su došli na vlastitu inicijativu, a događalo se i da je policija dovodila pojedince u centre.⁵⁸⁷ Policijska uprava Kotara Knin pružala je fizičko osiguranje u centru.⁵⁸⁸ Prema riječima svjedoka, centar je vodio čovjek koji se prezivao Raspović iz Policijske uprave zadarsko-kninske.⁵⁸⁹ Prema riječima svjedoka 86, policija je obavila razgovore sa svim izbjeglicama koji su došli s područja pod kontrolom Srba.⁵⁹⁰ Osobe koje nisu bile osumnjičene za zločine mogle su zatražiti hrvatske dokumente, bile su evidentirane i slobodno su mogle napustiti prihvatilište.⁵⁹¹

1655. Raspravnom vijeću su također predloženi dokazi međunarodnih promatrača koji su obišli prihvatne centre. HRAT je izvijestio da je u popodnevnim satima 9. kolovoza 1995. hrvatska civilna policija koja je čuvala školu u Kninu, korištenu kao zatočenički centar, odbila pristup HRAT-u zato što nisu imali pismeno odobrenje lokalnog zapovjednika policije.⁵⁹² Na odlasku su vidjeli četiri vojna kamiona kako u školu dovoze četrdesetak muških zatvorenika. Članovi HRAT-a otišli su u lokalnu policijsku postaju po dozvolu, ali ni nakon što su čekali pola sata, načelnik ih nije primio.⁵⁹³ U večernjim satima članovi HRAT-a vratili su se u školu zajedno s UNHCR-om i dobili dozvolu za pristup gimnastičkoj dvorani, u kojoj je bilo otprilike 150 žena, djece i starijih osoba, kao i nekoliko muškaraca koji su živjeli u "prihvatljivim" uvjetima.⁵⁹⁴ Netko je iz susjedne prostorije uveo 42 ratna zarobljenika i članovi HRAT-a su

⁵⁸⁵ P489 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 23. studenog 2007.), par. 5; Svjedok 86, T. 5368, 5602-5603, 5763.

⁵⁸⁶ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 39.

⁵⁸⁷ Svjedok 86, T. 5368-5369.

⁵⁸⁸ Svjedok 86, T. 5602-5603.

⁵⁸⁹ Svjedok 86, T. 5368, 5602, 5763.

⁵⁹⁰ Svjedok 86, T. 5763.

⁵⁹¹ Svjedok 86, T. 5764.

⁵⁹² P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 7; Edward Flynn, T. 1243; P30 (Dnevno izvješće HRAT-a, 9. kolovoza 1995.), str. 1-2. V. i P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 20.

⁵⁹³ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 7; P30 (Dnevno izvješće HRAT-a, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵⁹⁴ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 7; Edward Flynn, T. 1365-1366, 1371; P30 (Dnevno izvješće HRAT-a, 9. kolovoza 1995.), str.2. V. i P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 21.

primijetili da troje ili četvero njih imaju posjekotine ili modrice na licu.⁵⁹⁵ **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu od ožujka do prosinca 1995,⁵⁹⁶ u svom svjedočenju je izjavila da se u izvješću HRAT-a pogrešno navodi da su ti ratni zarobljenici dovedeni iz odvojene prostorije, koju pripadnici HRAT-a nisu vidjeli, nego je ustvari HRAT uveden u prostoriju u kojoj su ratni zarobljenici stajali u redu i jeli.⁵⁹⁷ Dana 9. kolovoza 1995. Akashi je pisao Annanu da je Crveni križ Hrvatske obavijestio koordinatora civilnih poslova UN-a da se u Zadru nalazi 300 zatvorenika Srba među kojima je 50 ili 100 pripadnika vojske, a da je 50 vojnih osoba bilo zatočeno u kninskoj školi.⁵⁹⁸

1656. Dana 10. kolovoza 1995. HRAT je izvijestio da je približno 130 od 250 osoba napustilo školu u Kninu s propusnicama za slobodan prolaz, koje je izdalo Ministarstvo obrane Hrvatske.⁵⁹⁹ **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.⁶⁰⁰ došao je u sabirni centar u kninskoj školi, gdje mu je jedan policajac objasnio da ljudi u školi propusnice mogu dobiti brzo.⁶⁰¹ Nadalje, objasnio je da su četrdesetak muškaraca, koje je HRAT vidio protekle večeri, bili ratni zarobljenici koji su se predali, ili koje je uhitila VP.⁶⁰² Policajac je izjavio da se ostalim ljudima iz škole žuri da se vrate kući kako bi zbrinuli blago.⁶⁰³ HRAT je u školi obavio razgovor s osobama koje nisu bile u dobi za vojnu službu, a koje su prijavile da ih je HV doveo tamo i većina kojih je, kako se Flynn prisjetio na sudu, izrazila želju da se vrati kući.⁶⁰⁴

1657. Prema izvješću VP od 12. kolovoza 1995., tog dana je broj civila u prihvatnom centru za civile u području odgovornosti kninske satnije 72. bojne VP, u sportskoj

⁵⁹⁵ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 7; P30 (Dnevno izvješće HRAT-a, 9. kolovoza 1995.), str. 2. V. i P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 21.

⁵⁹⁶ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1-2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7-9, 11-12; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12000, 12024, 12075-12076.

⁵⁹⁷ P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 21.

⁵⁹⁸ D619 (Dopis Yasushija Akashija upućen Kofiju Annanu, 9. kolovoza 1995.), str.2.

⁵⁹⁹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 8; P31 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str. 1, 4.

⁶⁰⁰ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

⁶⁰¹ Edward Flynn, T. 1239, 1243-1244, 1340-1342, 1345; D67 (Video-snimka i transkript posjeta HRAT-a školi u Kninu).

⁶⁰² Edward Flynn, T. 1340-1342; D67 (Video-snimka i transkript posjeta HRAT-a školi u Kninu).

⁶⁰³ Edward Flynn, T. 1340-1342; D67 (Video-snimka i transkript posjeta HRAT-a školi u Kninu).

⁶⁰⁴ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 8; Edward Flynn, T. 1345-1346; P31 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str.1.

dvorani srednjoškolskog centra u Kninu, iznosio oko 136, premda se točan broj mijenjao s obzirom na novopridošle i otpuštene.⁶⁰⁵

1658. Flynn je u svom svjedočenju izjavio da se oko 14. kolovoza 1995. većina Srba koji su ostali u Kninu nalazila u školi ili u bazi UN-a, uključujući i mali broj muškaraca u dobi za vojnu službu.⁶⁰⁶ On je nadalje izvijestio da su u to vrijeme uvjeti za život za otprilike 250 raseljenih osoba u školi bili bolji nego oni za otprilike 500 raseljenih osoba u bazi UN-a.⁶⁰⁷ On je također u svom svjedočenju izjavio da je Srbima na oba mjesta rečeno da mogu otići ako žele čim dobiju propusnice za slobodan prolaz.⁶⁰⁸ Flynn je u svom svjedočenju izjavio da je nekoliko ljudi napustilo školu tijekom prvih nekoliko tjedana i misli da se većina njih barem na neko vrijeme vratila kući.⁶⁰⁹

1659. HRAT je izvijestio da je 23. kolovoza 1995. u poslijepodnevnim satima, posjetio 41 raseljenu osobu (jedna je bila ratni zarobljenik), koje su bile smještene u srednjoj školi u Kninu, i da je razgovarao s nekima od raseljenih osoba koje su sve željele ići za Beograd, pa su apelirale na UN da im olakša odlazak. Neki od ljudi su rekli HRAT-u da su bili svjedoci ubojstvima, pljački i paležu, a neki su HRAT-u kazali i da su se osjetili poniženima dok su ih vojnici HV-a vrijeđali i tukli. HRAT je nadalje izvijestio da je samo jednom članu HRAT-a bilo dozvoljeno da se, u prisutnosti hrvatskog policajca, vidi s ratnim zarobljenikom, koji je držan u odvojenoj prostoriji. Taj ratni zarobljenik doimao se vidno zabrinut, rasplakao se i rekao HRAT-u da je tijekom dana s njim obavljan razgovor. Hrvatski policajac rekao je HRAT-u da će taj ratni zarobljenik sutradan biti prebačen u Zadar.⁶¹⁰

1660. **Svjedokinja 136**, Srpkinja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,⁶¹¹ izjavila je u svom svjedočenju da je 27. kolovoza 1995. bila s patrolom UN-a koja je sedam ljudi koji su bili ostali u selu Grubori prevezla u srednju školu u Kninu, gdje su, prema riječima svjedokinje bili smješteni srpski civili, budući da u bazi

⁶⁰⁵ P979 (Izvjješće Ante Glavana iz Odjela kriminalističke VP Uprave VP o radnjama koje je poduzela kriminalistička vojna policija, podneseno Spomenku Eljugu, 12. kolovoza 1995.), str.1, 3.

⁶⁰⁶ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 6; Edward Flynn, T. 1336; P29 (Dnevno izvješće HRAT-a, 8. kolovoza 1995.), str.1.

⁶⁰⁷ Edward Flynn, T. 1336-1337.

⁶⁰⁸ Edward Flynn, T. 1337-1338, 1371.

⁶⁰⁹ Edward Flynn, T. 1366.

⁶¹⁰ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 4-5; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 34; P47 (Izvjješće HRAT-a, 23. kolovoza 1995.), str. 2-3. V. i D94 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 23. kolovoza 1995.), str. 4.

⁶¹¹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; Svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

UN-a nije bilo mjesta. U to vrijeme, u dvorani za tjelesni odgoj škole bilo je oko 100 ljudi, a svjedokinji je rečeno da se taj broj popeo na 200. Taj smještaj je vodila hrvatska Civilna zaštita. Bez obzira na loše uvjete u kojima su živjeli ljudi u školi, svjedokinja je stekla dojam da su na sigurnom i pod zaštitom hrvatske policije. Svjedokinja je mišljenja da je škola bila "neka vrsta centra za registraciju", budući da su neki ljudi bili vraćeni autobusima u svoje selo.⁶¹²

1661. **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.⁶¹³ u svom svjedočenju je izjavio da je 28. kolovoza 1995. Tim Podkonje UNMO-a išao u ophodnju u kojoj se svjedok nije bio, ali o kojoj ga je kasnije obavijestio njegov tim, prilikom koje je u selu Milivojevići, u općini Knin, našao dva para starijih Srba, te još šest Srba u selu Mušića Stanovi, u općini Knin, koji su zamolili UNMO da im pomogne s hranom i da im osigura prijevoz do "izbjegličkog logora" u Sektoru Jug, izrazivši želju da ih se odvede u Srbiju. UNMO je isto tako obaviješten da veliki broj civila sa šireg područja Podinarja, u općini Knin, koji su se krili u obližnjim šumama, želi biti prebačen u Srbiju pod zaštitom UN-a.⁶¹⁴

1662. Na sastanku u tjednu prije 1. rujna 1995. Čermak i Pašić obavijestili su službenike UN-a da se više raseljenih osoba s tog područja privremeno sklonilo u Šibeniku i u školi u Kninu, pa su zamolili da se ti ljudi pridruže konvoju koji je napuštao Hrvatsku.⁶¹⁵ HRAT je 1. rujna 1995. godine izvijestio da se 99 osoba sklonilo u školi u Kninu, te da svi žele otići konvojem za SRJ.⁶¹⁶ Svjedokinja 136 je u svom svjedočenju izjavila da su 3. rujna 1995. četiri starije žene, koje su bile ostale u zaseoku Crnogorac, prebačene u srednju školu u Kninu i odatle u Srbiju. Seljani iz Grubora su poslije prebačeni u bazu UN-a, a odatle u Srbiju.⁶¹⁷

1663. Marti je u svom svjedočenju rekao da je 3. septembra 1995. išao s UNMO-om u obilazak škole u Kninu, u kojoj su bila smještena 103 srpska civila, te da je ophodnji

⁶¹² P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 11-12; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 20.

⁶¹³ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1-2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

⁶¹⁴ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 66, 76-77; D391 (Sažetak informacija o kršenju ljudskih prava iz dnevnih izvješća o situaciji Stožera Sektora Jug, 7. kolovoza - 8. rujna 1995.), str. 21.

⁶¹⁵ D1210 (Izvjeshće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 11. kolovoza 1995.), str. 3.

⁶¹⁶ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 28; P49 (Dnevno izvješće HRAT-a, 30.- 31. kolovoza, 1. rujna 1995.), str. 3.

⁶¹⁷ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 11-13.

kazano da je među tim ljudima bilo i deset bivših vojnika SVK.⁶¹⁸ HRAT je 7. rujna 1995. godine izvijestio da se u srednjoj školi u Kninu nalazi 110 uglavnom starijih raseljenih osoba.⁶¹⁹

1664. U izvješću Tima Podkonje UNMO-a, koje je sastavio Marti, datiranom 10. rujna 1995. navodi se da je do 9. rujna 1995. tim pronašao i pribilježio pojedinosti u vezi sa ukupno 228 osoba s područja Podinarja, Golubića i Plavnog u općini Knin, Male Popine u općini Gračac i Mokrog Polja u općini Ervenik, koji su tada po prvi put posjećeni nakon operacije Oluja. Mnogi su željeli da ih se evakuira u Knin, kako bi ih hrvatske vlasti službeno registrirale.⁶²⁰ Dana 11. ili 12. rujna 1995. Marti i, među ostalima, Tor Munkelien odveli su četiri starije žene u školu u Kninu.⁶²¹ Dana 11. rujna 1995. tim UNMO-a pomogao je Odjelu civilnih poslova UN-a evakuirati u školu u Kninu troje starijih ljudi iz Kanazira, u općini Ervenik.⁶²² Dana 12. rujna 1995. HRAT je prijavio da je nekoliko starijih ljudi zatražilo ili dobilo pomoć UN-a pri evakuaciji iz njihovih sela u kninsku školu, u kojoj je sada bilo preko 200 osoba, i sve su se nadale da će se odmah pridružiti konvoju.⁶²³ Flynn je u svom svjedočenju izjavio da se ne sjeća da su se osobe koje su se sklonile u školi žalile zbog maltretiranja, ali da je "postojao problem" s ratnim zarobljenicima koji su držani u zasebnom dijelu škole.⁶²⁴

1665. Dana 12. rujna 1995. Ured za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe u Zadru podnio je Ivanu Čermaku popis s imenima 217 osoba koje su se nalazile ili se nalaze u "prihvatilištima u Zadru, a koje žele napustiti područje Republike Hrvatske".⁶²⁵ Prema izvješću PMEZ-a, dana 13. rujna 1995. službenik za humanitarne poslove PMEZ-a sastao se s tajnikom mjesnog Crvenog križa županije zadarsko-kninske, koji je rekao da će srpske raseljene osobe u školama u Zadru i Kninu biti otpuštene istog dana i da će oni koji su se odlučili za ostanak u Hrvatskoj biti odvedeni kući, dok će oni koji su

⁶¹⁸ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 12; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 85; Peter Marti, T. 4625; P424 (Izvišće o aktivnostima HRAT-ova, 16. rujna 1995.), str. 2.

⁶¹⁹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 32; P37 (Dnevno izvješće HRAT-a, 7. rujna 1995.), str. 2.

⁶²⁰ P422 (Humanitarni aspekti u zoni odgovornosti Tima Podkonje UNMO-a, 4. kolovoza 1995. – 10. rujna 1995.), str. 1-2.

⁶²¹ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 12.

⁶²² P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 87, 93; P68 (Sažetak izvješća o situaciji UNMO-a za Sektor Jug za razdoblje od 7. kolovoza do 22. studenog 1995.), str. 35.

⁶²³ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 34; P35 (Dnevno izvješće HRAT-a, 8.-11. rujna 1995.), str. 1, 3.

⁶²⁴ Edward Flynn, T. 1334-1335.

⁶²⁵ P656 (Ured za prognanike i izbjeglice, Regionalni ured Zadar, popis osoba u prihvatilištima u Zadru upućen Ivanu Čermaku, 12. rujna 1995.).

odlučili otići u Srbiju biti onamo odvedeni u pratnji međunarodnih organizacija.⁶²⁶ Prema dnevniku Markera Hansena, 14. rujna 1995. godine u kninskoj školi je bilo 250 osoba, koje su sve bile starije od 60 godina, s tim što je svakodnevno pristizalo sve više ljudi. Do toga dana PMEZ je još uvijek po udaljenim područjima pronalazio starije ljude koji su željeli otići, ali to nisu mogli bez pomoći, i koje su oni zatim doveli do škole u Kninu.⁶²⁷

1666. Izvješće HRAT-a datirano 16. rujna 1995. godine bilježi da je nakon posjeta području Plavnog ranije tog tjedna, 15. rujna 1995. UNMO iz više zaselaka na tom području ispratio do škole u Kninu ukupno 11 ljudi, sve u dobi od 60 do 85 godina.⁶²⁸ Tog istog dana, još 26 ljudi iz Podinarja, u općini Knin, ispraćeno je do škole u Kninu.⁶²⁹ Ljudi su se žalili da su im pljačkaši i vojska prijetili, pljačkali i u nekim slučajevima uništavali njihove kuće, te ih prisiljavali da im prepuste hranu i domaće životinje, lišavajući ih tako osnovnih sredstava za život.⁶³⁰ Hrvatske vlasti su rekle Martiju da će konvoj biti spreman odvesti Srbe za Beograd 16. rujna 1995.⁶³¹

1667. Što se tiče centara u Zadru, u izvješću PMEZ-a od 7. rujna 1995. navodi se da je toga dana, službenik za humanitarna pitanja PMEZ-a za područje Splita, obišao jedan od sabirnih centara u Zadru, gdje je 150 Srba silom dovedeno i zatočeno. Većina ih je bila s područja Benkovca, Gračaca i Knina, a ljudi su svakodnevno izlazili iz skloništa po šumama i odvođeni su u te centre.⁶³² U 14:00 sati 14. rujna 1995. gradonačelnik Benkovca rekao je UNMO-u da se otprilike 200 srpskih izbjeglica iz sabirnog centra za izbjeglice u Zadru vraća u svoja sela u njegovoj općini, ali da nema dovoljno sredstava da im se pruži sigurnost izvan Benkovca.⁶³³ Dana 19. rujna 1995. nešto prije 20:00 sati, načelnik policije u Benkovcu kazao je UNMO-u da je policija registrirala otprilike 300

⁶²⁶ P2148 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 13. rujna 1995.), str. 1-2.

⁶²⁷ P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str.18.

⁶²⁸ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 87, 95, 114; Peter Marti, T. 4625-4626, 4728-4729; P424 (Izvješće o aktivnostima HRAT-ova, 16. rujna 1995.), str. 2.

⁶²⁹ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 87, 95; Peter Marti, T. 4728-4729; P424 (Izvješće o aktivnostima HRAT-ova, 16. rujna 1995.).

⁶³⁰ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str.12; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 114; Peter Marti, T. 4625-4626; P424 (Izvješće o aktivnostima HRAT-ova, 16. rujna 1995.), str. 2.

⁶³¹ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 54; Peter Marti, T. 4728; P424 (Izvješće o aktivnostima HRAT-ova, 16. rujna 1995.), str. 2-3.

⁶³² D1277 (Dnevno izvješće PMEZ-a Split, 7. rujna 1995.), str. 1.

⁶³³ P149 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 14. rujna 1995.), str.3. V. i P1294 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 15. rujna 1995.), str. 1.

Srba u općini Benkovac, te da policija u cilju pružanja sigurnosti svakodnevno obilazi sela Srba koji su se vratili iz sabirnog centra za izbjeglice u Zadru.⁶³⁴

1668. Na temelju navedenog Raspravno vijeće zaključuje da su početkom kolovoza hrvatski organi vlasti ustanovili sabirne centre za ratne zarobljenike kao i prihvatne centre za civile, između ostalog, u Kninu i Zadru. Za te centre je bio odgovoran MUP. Raspravno vijeće zaključuje da su ljudi u prihvatnim centrima u pravilu imali mogućnost otići, ponekad pod uvjetom da po njih dođe rodbina i preuzme ih. Raspravnom vijeću predloženi su dokazi da neki ljudi jesu napustili centre. Prema tome, Raspravno vijeće zaključuje da ljudi u prihvatnim centrima nisu bili lišeni slobode. Što se tiče situacije u bazi UN-a, neki su odlučili ne napuštati bazu iz straha zbog onog što bi im se moglo dogoditi ako se vrate kući. Ljudi koji su ostali u prihvatnim centrima u Kninu (kao i u drugim prihvatnim centrima) prebačeni su 16. rujna 1995. u Srbiju, uz pomoć UN-a, zajedno s drugima iz baze UN-a.

⁶³⁴ P154 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 19. rujna 1995.), str.1, 3. V. i P1294 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 15. rujna 1995.), str. 1.

5. Pravni zaključci o kaznenim djelima

5.1 Kršenje zakona i običaja ratovanja: opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti

5.1.1 Mjerodavno pravo

1669. Optuženici se u Optužnici terete u četiri točke za kršenja zakona i običaja ratovanja po članku 3 Statuta. U točki 4 optuženici se terete za pljačkanje javne ili privatne imovine po članku 3(e). U točki 5., po članku 3(b), terete se za bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom. Točkom 7 na teret im se stavlja ubojstvo, na temelju zajedničkog članka 3(1)(a) četiriju Ženevskih konvencija iz 1949. U točki 9 se na istoj osnovi terete za okrutno postupanje. U članku 3. Statuta stoji: “Međunarodni sud je nadležan da kazneno goni osobe koje su prekršile zakone ili običaje ratovanja”. Slijedi analiza uvjeta postojanja nadležnosti i općih obilježja.

1670. Članak 3 Statuta funkcionira kao “rezidualna klauzula” koja Međunarodnom sudu daje nadležnost nad svakim teškim kršenjem međunarodnog humanitarnog prava koje nije predviđeno člancima 2, 4 ili 5 Statuta.⁶³⁵ Da bi ušlo u okvir takve rezidualne nadležnosti, kazneno djelo mora ispuniti četiri uvjeta: (i) djelo mora kršiti neko pravilo međunarodnog humanitarnog prava; (ii) pravilo mora biti obvezujuće za stranke u vrijeme počinjenja kaznenog djela za koje se terete; (iii) pravilo mora štiti važne vrijednosti i njegovo kršenje mora imati teške posljedice po žrtvu; i (iv) takvo kršenje povlači individualnu kaznenu odgovornost počinitelja.⁶³⁶

1671. Praksom ovog Suda jasno je utvrđeno da kršenja zajedničkog članka 3. četiriju Ženevskih konvencija iz 1949. ulaze u okvire članka 3 Statuta.⁶³⁷ U ovom predmetu optužbe za ubojstvo i okrutno postupanje na temelju zajedničkog članka 3(1)(a) očigledno ispunjavaju četiri gore iznesena uvjeta za nadležnost. Pravila sadržana u zajedničkom članku 3 predstavljaju dio međunarodnog običajnog prava primjenjivog i na međunarodne i na nemeđunarodne oružane sukobe.⁶³⁸ Djelima zabranjenim zajedničkim člankom 3 nedvojbeno se krše pravila kojima se štite važne vrijednosti i

⁶³⁵ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 89-93; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 125, 131, 133.

⁶³⁶ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 94, 143.

⁶³⁷ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 89; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 125, 133-136; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 68.

⁶³⁸ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 89, 98; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 138-139, 147.

ona imaju teške posljedice po žrtve. Ona također povlače individualnu kaznenu odgovornost.⁶³⁹ Raspravno vijeće stoga ima nadležnost nad tim kršenjima.

1672. Optužbe za pljačkanje javne ili privatne imovine, kao i za bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom temelje se na pravilima međunarodnog običajnog prava primjenjivima na međunarodne i na nemeđunarodne oružane sukobe.⁶⁴⁰ Takvim bezobzirnim uništavanjem ili pustošenjem krše se pravila koja štite važne vrijednosti, i ono ima teške posljedice po žrtve.⁶⁴¹ Zabranom pljačkanja javne ili privatne imovine štite se važne vrijednosti, no situacije je potrebno ocijeniti od slučaja do slučaja kako bi se utvrdilo da li djela imaju teške posljedice po žrtve.⁶⁴² To je uvijek slučaj u situacijama kad je riječ o pljačkanju imovine velikog broja ljudi, čak ako i nema teške posljedice po svakog pojedinca.⁶⁴³ I pljačkanje i bezobzirno razaranje, o kojima se govori gore u tekstu, povlače individualnu kaznenu odgovornost.⁶⁴⁴ Raspravno vijeće stoga ima nadležnost nad takvim kršenjima, osim u situacijama u kojima se ne može pokazati da je pljačkanje imalo teške posljedice po žrtve.

1673. Kada se utvrdi nadležnost da bi članak 3. Statuta bio primjenjiv, moraju se ispuniti neki opći uvjeti: prvo, mora postojati oružani sukob; drugo, mora postojati neksus između djela za koja se tereti i oružanog sukoba;⁶⁴⁵ i treće, za optužbe zasnovane na zajedničkom članku 3, žrtva ne smije aktivno sudjelovati u neprijateljstvima u vrijeme počinjenja kaznenog djela.⁶⁴⁶

1674. *Oružani sukob*. Test za utvrđivanje postojanja oružanog sukoba formuliralo je Žalbeno vijeće u Odluci o nadležnosti u predmetu *Tadić*:

⁶³⁹ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 134; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 173-174.

⁶⁴⁰ Odluka po interlokutornoj žalbi na osnovi pravila 98.bis u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 29, 37.

⁶⁴¹ Prvostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 157; Prvostupanjska presuda u predmetu *Strugar*, par. 231; Prvostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 46.

⁶⁴² Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 81-82.

⁶⁴³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 83.

⁶⁴⁴ Odluka po interlokutornoj žalbi na osnovi pravila 98.bis u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 30, 38.

⁶⁴⁵ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kumarac i drugi*, par. 55; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 342.

⁶⁴⁶ Zajednički članak 3.(1.); Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 420; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 847; Prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 62.

[o]ružani sukob postoji svuda gde se pribeglo oružanoj sili između država ili produženom oružanom nasilju između vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili pak između takvih grupa unutar jedne države.⁶⁴⁷

1675. U presudi u predmetu *Tadić* Žalbeno vijeće je primijetilo da je “neosporno da je sukob međunarodni ako se odvija između dvije ili više država”.⁶⁴⁸ Žalbeno vijeće nastavlja s konstatacijom da unutarnji oružani sukob

može postati međunarodni (ili, zavisno od okolnosti, može biti istodobno međunarodni i unutrašnji) ako (i) druga država sopstvenim trupama interveniše u sukobu ili alternativno ako (ii) neki od učesnika u unutrašnjem oružanom sukobu djeluju u ime te druge države.⁶⁴⁹

Žalbeno je vijeće nakon toga formuliralo standard “sveukupne kontrole” u svrhu utvrđivanja kada se može smatrati da neka organizirana naoružana skupina djeluje u ime druge države, čime oružani sukob dobiva međunarodni karakter.⁶⁵⁰ Test je zadovoljen ako, između ostalog, država igra ulogu u organiziranju, koordiniranju ili planiranju vojnih akcija organizirane naoružane skupine i ako država tu skupinu financira, obučava, oprema ili joj pruža operativnu podršku.⁶⁵¹ Test zahtijeva ocjenu svih elemenata kontrole uzetih u cjelini i stoga ne sadrži uvjet da, na primjer, država koja je treća strana, organiziranoj naoružanoj skupini izdaje konkretne upute ili zapovijedi.⁶⁵²

1676. Oružani sukob proteže se na cijeli teritorij zaraćenih država ili, u slučaju unutarnjih sukoba, na cijeli teritorij pod kontrolom strane u sukobu, bez obzira na to da li se na tom mjestu stvarno vode borbe.⁶⁵³ Oružani sukob prestaje u trenutku zaključenja općeg mira (u slučaju međunarodnih oružanih sukoba) ili kada se pronade mirno rješenje (u slučaju oružanih sukoba koji po svojem karakteru nisu međunarodni).⁶⁵⁴

1677. *Nexus*. Djelo za koje se tereti nije se moralo dogoditi u vrijeme i na mjestu stvarnih borbi, sve dok je postojala “tijesna veza” između radnji počinitelja i

⁶⁴⁷ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70. V. i Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 56; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 336.

⁶⁴⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 84.

⁶⁴⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 84.

⁶⁵⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 306.

⁶⁵¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 306, 308.

⁶⁵² Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 143-146.

⁶⁵³ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70.

⁶⁵⁴ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70. V. i Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 57; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 319.

neprijateljstva na teritorijima pod kontrolom strana u sukobu.⁶⁵⁵ Postojanje takve tijesne veze između djela i oružanog sukoba bit će utvrđeno kada se može pokazati da je oružani sukob u značajnoj mjeri utjecao na mogućnost da počinitelj počini djelo, na odluku počinitelja da ga počini, na način počinjenja ili cilj s kojim je počinjeno.⁶⁵⁶

1678. *Status žrtava*. Konačni uvjet za primjenu optužbe po članku 3, na temelju zajedničkog članka 3, jest da žrtva nije aktivno sudjelovala u neprijateljstvima u vrijeme kada je djelo počinjeno.⁶⁵⁷ Žalbeno vijeće je objasnilo da aktivno sudjelovanje u neprijateljstvima znači sudjelovanje u ratnim aktivnostima koje po svojoj prirodi ili svrsi imaju za cilj da nanesu stvarnu štetu ljudstvu ili tehnici neprijateljskih oružanih snaga.⁶⁵⁸ Zaštićene žrtve uključuju pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i one koji su uslijed bolesti, ranjavanja, lišenja slobode ili nekog drugog razloga izbačeni iz bojnog stroja.⁶⁵⁹ Počinitelj mora znati ili je trebao znati za status žrtava kao osoba koje ne sudjeluju aktivno u neprijateljstvima.⁶⁶⁰

5.1.2 Zaključci u vezi s oružanim sukobom

1679. Tužitelj tvrdi da priroda oružanog sukoba u ovom predmetu nije relevantna jer se svi ratni zločini za koje se tereti u Optužnici temelje na pravu koje je mjerodavno i u međunarodnom i u nemeđunarodnom oružanom sukobu prema članku 3 Statuta.⁶⁶¹ Gotovina obrana, pozivajući se na jednu odluku Žalbenog vijeća,⁶⁶² tvrdi da je tužitelj, formalnopravno, bio obvezan pozvati se na međunarodni karakter sukoba i da se, budući da je to propustio učiniti, može osloniti samo na nemeđunarodni oružani sukob kako bi zadovoljio uvjet nekusa.⁶⁶³

1680. Izvori na koje se oslanja Gotovina obrana ne postavljaju nikakvo opće pravilo prema kojem bi se tužitelj u ovom predmetu morao izjasniti u pogledu prirode

⁶⁵⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 57; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 342.

⁶⁵⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 58.

⁶⁵⁷ Zajednički članak 3.(1.); Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 420, 424; Drugostupanjska presuda u predmetu *Strugar*, par. 172, 178; Drugostupanjska presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 66.

⁶⁵⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Strugar*, par. 178.

⁶⁵⁹ Zajednički članak 3.(1.); Drugostupanjska presuda u predmetu *Strugar*, par. 175.

⁶⁶⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 66.

⁶⁶¹ T. 29043-29044; 29405-29406.

⁶⁶² *Tužitelj protiv Envera Hadžihasanovića, Mehmeda Alagića i Amira Kubure*, Žalbeno vijeće, Odluka po pravilu 72.(E) o valjanosti žalbe, 21. veljače 2003., par. 11-12; v. i *Tužitelj protiv Dragomira Miloševića*, Raspravno vijeće, Odluka po preliminarnom podnesku odbrane u skladu s pravilom 72(A)(ii), 18. srpnja 2005., par. 17.

oružanog sukoba. Svrha optužnice i u njoj iznesenih navoda jest da obavijesti optuženu osobu o optužbama na koje mora odgovoriti.⁶⁶⁴ Dakle, optužnica optuženu osobu mora obavijestiti o prirodi odgovornosti koja joj se stavlja na teret i o pravno relevantnim činjenicama pomoću kojih tužitelj ima namjeru tu odgovornost dokazati.⁶⁶⁵ S obzirom na to da se optužbe na temelju članka 3 u ovom predmetu temelje na pravilima mjerodavnima i u međunarodnom i u nemeđunarodnom oružanom sukobu, nema potrebe da se konkretno navede postojanje *međunarodnog* oružanog sukoba kako bi se optuženike obavijestilo o optužbama.

1681. Sve se stranke u postupku slažu da je na početku razdoblja na koje se odnosi Optužnica postojao oružani sukob između Hrvatske vojske i Srpske vojske Krajine i da je trajao barem do 8. kolovoza 1995.⁶⁶⁶ Stranke se slažu i da su u tom razdoblju između Hrvatske i Srbije (Raspravno vijeće primjećuje da je Srbija tada bila dio Savezne Republike Jugoslavije)⁶⁶⁷ postojala neprijateljstva širih razmjera.⁶⁶⁸ Tužitelj, Gotovinina obrana i Čermakova obrana predmetni oružani sukob klasificiraju po njegovom karakteru kao međunarodni sukob, koji je okončan Erdutskim sporazumom 12. studenog 1995.⁶⁶⁹ Za razliku od toga, Markačeva obrana tvrdi da predmetni oružani sukob po svojem karakteru nije bio međunarodni sukob i da je završio 8. kolovoza 1995., ili približno tog datuma, kada više nisu bili ispunjeni kriteriji za

⁶⁶³ T. 29262-29263, 29453.

⁶⁶⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 122; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 74.

⁶⁶⁵ *Tužitelj protiv Milorada Krnojelca*, Raspravno vijeće, Odluka po preliminarnom podnesku odbrane zbog prigovora na formu Optužnice, 24. veljače 1999., par. 7.

⁶⁶⁶ T. 27320, 27399; Stipulacije Gotovinine obrane u vezi s dijelovima Predraspravnog podneska tužiteljstva, 4. veljače 2010., par. 1; Stipulacije obrane Mladena Markača u vezi s dijelovima predraspravnog podneska tužiteljstva, 16. travnja 2010., par. 1; Predraspravni podnesak tužiteljstva, 16. ožujka 2007., par. 105; Završni podnesak tužiteljstva, 16. srpnja 2010., par. 469; Završni podnesak Gotovinine obrane, 16. srpnja 2010., par. 562; Završni podnesak optuženika Mladena Markača, 16. srpnja 2010., par. 14; Obavijest o komunikaciji sa strankama u postupku u vezi sa završnim riječima, 27. kolovoza 2010., dodatak, točka 3.

⁶⁶⁷ P451 (Peter Galbraith, *The United States and Croatia - A Documentary History, 1992-1997*), str. 157.

⁶⁶⁸ T. 27320, 27399; Stipulacije Gotovinine obrane u vezi s dijelovima Predraspravnog podneska tužiteljstva, 4. veljače 2010., par. 1; Stipulacije obrane Mladena Markača u vezi s dijelovima Predraspravnog podneska tužiteljstva, 16. travnja 2010., par. 1; predraspravni podnesak tužiteljstva, 16. ožujka 2007., par. 105; Završni podnesak tužiteljstva, 16. srpnja 2010., par. 469; Završni podnesak Gotovinine obrane, 16. srpnja 2010., par. 562.

⁶⁶⁹ T. 27339, 29043-29044, 29262, 29411; Stipulacije Gotovinine obrane u vezi s dijelovima predraspravnog podneska tužiteljstva, 4. veljače 2010., par. 1; Predraspravni podnesak tužiteljstva, 16. ožujka 2007., par. 108; Obavijest o komunikaciji sa strankama u vezi sa završnim riječima, 27. kolovoza 2010., Dodatak, točka 3.

utvrđivanje postojanja oružanog sukoba definirani u predmetu *Tadić*.⁶⁷⁰ Markačeva je obrana uz to ustvrdila da test za okončanje oružanog sukoba formuliran u predmetu *Tadić* nije primjenjiv u ovom predmetu jer ne uzima u obzir razne načine na koje se prema međunarodnom običajnom pravu može okončati oružani sukob.⁶⁷¹

1682. Raspravno vijeće, na temelju gore iznesenih činjenica o kojima je postignuta suglasnost, prihvaća da je na početku razdoblja na koje se odnosi Optužnica postojao oružani sukob. Raspravno vijeće prvo će razmotriti da li je taj oružani sukob bio po svojem karakteru međunarodni ili nemeđunarodni sukob i ispitat će dokaze kako bi ocijenilo meritum argumenta prema kojem je taj oružani sukob bio međunarodni.

1683. U vezi s prvom polovicom 1990-tih, odnosno razdobljem prije razdoblja na koje se odnosi Optužnica, stranke su se oko određenih činjenica složile na osnovi Prvostupanjske presude u predmetu *Martić*.⁶⁷² Tako je, prema strankama u postupku, od otprilike lipnja do prosinca 1991. godine JNA sudjelovala u vojnim operacijama ili prepadima na sela s većinskim hrvatskim stanovništvom, uključujući Podkonje, Kijevo, Vrliku i Drniš.⁶⁷³ Seljani su ubijani i premlaćivani, a njihova imovina opljačkana i uništena.⁶⁷⁴ U Kninu su u zrak dizani poslovni objekti i imovina Hrvata, a Hrvati su bili žrtve diskriminacije. Nakon borbi na području Knina i drugdje u kolovozu 1991. hrvatski civili su počeli napuštati svoje domove.⁶⁷⁵ Stotine Hrvata i drugih nesrba bile su zatočene u objektima u Kninu, Benkovcu i na drugim mjestima, gdje su ti ljudi teško zlostavljani.⁶⁷⁶ U razdoblju od 1992. do 1995. vršila su se djela poput ubijanja, premlaćivanja, krađa i uništavanja kuća i katoličkih crkava, što je za posljedicu imalo masovno iseljavanje Hrvata i drugih nesrba s teritorija RSK.⁶⁷⁷ Prema dokumentu specijalnog izvjestitelja Povjerenstva UN-a za ljudska prava, s datumom

⁶⁷⁰ Stipulacije obrane Mladena Markača u vezi s dijelovima tužiteljevog predraspravnog podneska, 16. travnja 2010., par. 1; Završni podnesak optuženika Mladena Markača, 16. srpnja 2010., par. 14, 32, 41, 50.

⁶⁷¹ T. 29358; Završni podnesak optuženika Mladena Markača, 16. srpnja 2010., par. 32.

⁶⁷² V. tekst u vezi s usuglašenim činjenicama u poglavlju 2.

⁶⁷³ Drugi zajednički podnesak obrane Ivana Čermaka i tužitelja u vezi s usuglašenim činjenicama, 15. travnja 2010., dodatak A, str. 1, 3.

⁶⁷⁴ Drugi zajednički podnesak obrane Ivana Čermaka i tužitelja u vezi s usuglašenim činjenicama, 15. travnja 2010., dodatak A, str. 1, 3; v. i Zajednički podnesak obrane Ivana Čermaka i tužitelja u vezi s usuglašenim činjenicama, 14. siječnja 2010., dodatak A, str. 5.

⁶⁷⁵ Drugi zajednički podnesak obrane Ivana Čermaka i tužitelja u vezi s usuglašenim činjenicama, 15. travnja 2010., dodatak A, str. 2.

⁶⁷⁶ Drugi zajednički podnesak obrane Ivana Čermaka i tužitelja u vezi s usuglašenim činjenicama, 15. travnja 2010., dodatak A, str. 3; Zajednički podnesak obrane Ivana Čermaka i tužitelja u vezi s usuglašenim činjenicama, 14. siječnja 2010., dodatak A, str. 6.

⁶⁷⁷ Drugi zajednički podnesak obrane Ivana Čermaka i tužitelja u vezi s usuglašenim činjenicama, 15. travnja 2010., dodatak A, str. 2-3.

od 17. studenog 1993., u kojem se izvještava o stanju ljudskih prava u bivšoj Jugoslaviji, na području Sektora Jug i Ružičastih zona, gdje je 1991. živjelo 44.000 Hrvata, ostao je tek 1.161 Hrvat.⁶⁷⁸

1684. Raspravnom vijeću predočeni su dokazi o stanju stalnih neprijateljstava, uključujući vojne aktivnosti između hrvatskih i srpskih snaga, koja su trajala do 1995. godine. **Mate Granić**, potpredsjednik Vlade RH 1991.-2000. i ministar vanjskih poslova 1993.-2000.,⁶⁷⁹ izjavio je da je sudjelovao u donošenju odluka o akcijama hrvatskih oružanih snaga, čija je svrha bila osloboditi okupirana područja, uključujući akciju Miljevački plato, akciju Maslenica, akciju Medački džep i akciju Bljesak. Prema riječima svjedoka, cilj akcije Miljevački plato bio je onemogućiti granatiranje Šibenika s tog platoa. Cilj akcije Maslenica bio je očuvanje glavnog prometnog koridora kojim se spaja Dalmacija sa središnjom Hrvatskom.⁶⁸⁰ Svrha akcije Medački džep bila je spriječiti stalno granatiranje Gospića i okolice s područja RSK.⁶⁸¹ Cilj akcije Bljesak bio je otvoriti autocestu Zagreb-Beograd i osloboditi okupirano područje UNPA Zapad.⁶⁸² Svjedok je izjavio da je HV, u suradnji s Armijom Bosne i Hercegovine i u skladu sa Splitskim sporazumom od 22. srpnja 1995., pokrenuo vojne akcije kako bi oslobodio Grahovo i Glamoč u Bosni i Hercegovini, te područja na planini Dinari.⁶⁸³

1685. **Goran Dodig**, predstojnik Ureda Vlade RH za međunacionalne odnose u razdoblju od 6. travnja 1995. do 5. ožujka 1998.,⁶⁸⁴ izjavio je u svojem svjedočenju da je od 1991. do 1993. bio pregovarač hrvatske vlade za razmjenu zarobljenika na području srednje i sjeverne Dalmacije.⁶⁸⁵ Svrha pregovora bila je razmjena zarobljenika i dogovori oko prekida vatre.⁶⁸⁶ Svjedok je rekao da je u razdoblju od odlaska Hrvata s tog područja i oslobođenja Knina koje je izvršila Hrvatska vojska nekoliko puta pregovarao s predstavnicima vojnih i civilnih vlasti u RSK, uključujući Milana Babića, generala Vukovića i generala Mladića (zapovjednika vojske bosanskih

⁶⁷⁸ D1361 (Izvjeshće posebnog izvjestitelja Komisije za ljudska prava UN-a o stanju ljudskih prava na području bivše Jugoslavije, 17. studenog 1993.), par. 147.

⁶⁷⁹ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 2-3, 6, 8, 13; Mate Granić, T. 24614-24615, 24621-24622.

⁶⁸⁰ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 17.

⁶⁸¹ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 17; Mate Granić, T. 24848.

⁶⁸² Mate Granić, T. 24643.

⁶⁸³ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 7, 20.

⁶⁸⁴ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1-3, 14; Goran Dodig, T. 22628.

⁶⁸⁵ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 2-3.

⁶⁸⁶ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 3.

Srba).⁶⁸⁷ Svjedok je rekao da je 1991. proveo tri dana u Drnišu u vrijeme dok je grad bio pod okupacijom JNA.⁶⁸⁸

1686. O vezama između RSK, SVK, JNA i Srbije/SRJ svjedočili su Slobodan Lazarević, svjedok AG-10 i Milan Babić. **Slobodan Lazarević**, obavještajni oficir KOS-a i oficir za vezu 21. korpusa SVK, stacioniranom u Topuskom u Sektoru Sjever prije i tijekom operacije Oluja,⁶⁸⁹ izjavio je da su od početka 1992. i nadalje lokalni Srbi koji su radili za međunarodne organizacije s njim surađivali i podnosili mu izvješća.⁶⁹⁰ To je organizirano po instrukcijama KOS-a i dužnosnika RSK.⁶⁹¹ Djelatnici KOS-a svoja su izvješća slali u Beograd i svi su bili Srbi iz Srbije.⁶⁹² Za svaki sastanak kojem su prisustvovali dužnosnici RSK dobivali su jasne instrukcije iz Beograda.⁶⁹³ Lazarević je izjavio da su sva oprema i financijska sredstva za SVK stizali iz Srbije.⁶⁹⁴ Goran Hadžić, kao i drugi, često su spominjali “šefa”, misleći pritom na Slobodana Miloševića (srpskog predsjednika).⁶⁹⁵ Prema Lazarevićevom svjedočenju, Tošo Pajić, koji je *de facto* bio na čelu državne bezbjednosti RSK, oslovljavao je Jovicu Stanišića, načelnika državne bezbjednosti Srbije, sa “šefe” ili “tata”.⁶⁹⁶ Lazarević je uz to kazao da je Pajić u više situacija izjavio da radi za Stanišića.⁶⁹⁷

⁶⁸⁷ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 3; P451 (Peter Galbraith, *The United States and Croatia - A Documentary History, 1992-1997*), str. 18.

⁶⁸⁸ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 3, 5.

⁶⁸⁹ D1461 (Slobodan Lazarević, izjava svjedoka, 21. lipnja 1999.), str. 1-2, 11; Slobodan Lazarević, T. 17874-17876, 17878, 17882, 17890, 17990-17991.

⁶⁹⁰ D1461 (Slobodan Lazarević, izjava svjedoka, 21. lipnja 1999.), str. 10-11; D1462 (Slobodan Lazarević, raniji iskaz iz predmeta Slobodan Milošević, 29.-30. listopada 2002.), str. 10-11; Slobodan Lazarević, T. 17880, 18004-18006.

⁶⁹¹ D1461 (Slobodan Lazarević, izjava svjedoka, 21. lipnja 1999.), str. 10-11; D1462 (Slobodan Lazarević, raniji iskaz iz predmeta Slobodan Milošević, 29.-30. listopada 2002.), str. 10; Slobodan Lazarević, T. 17883-17884.

⁶⁹² D1461 (Slobodan Lazarević, izjava svjedoka, 21. lipnja 1999.), str. 13; D1470 (Grafički prikaz veze između struktura iz RSK i iz Srbije).

⁶⁹³ D1461 (Slobodan Lazarević, izjava svjedoka, 21. lipnja 1999.), str. 13-15; Slobodan Lazarević, T. 17903.

⁶⁹⁴ D1462 (Slobodan Lazarević, raniji iskaz iz predmeta Slobodan Milošević, 29.-30. listopada 2002.), str. 6; Slobodan Lazarević, T. 17922-17923.

⁶⁹⁵ D1461 (Slobodan Lazarević, izjava svjedoka, 21. lipnja 1999.), str. 16, 18; D1462 (Slobodan Lazarević, raniji iskaz iz predmeta Slobodan Milošević, 29.-30. listopada 2002.), str. 3; P451 (Peter Galbraith, *The United States and Croatia - A Documentary History, 1992-1997*), str. 16.

⁶⁹⁶ D1461 (Slobodan Lazarević, izjava svjedoka, 21. lipnja 1999.), str. 29; D1462 (Slobodan Lazarević, raniji iskaz iz predmeta Slobodan Milošević, 29.-30. listopada 2002.), str. 2-3.

⁶⁹⁷ D1462 (Slobodan Lazarević, raniji iskaz iz predmeta Slobodan Milošević, 29.-30. listopada 2002.), str. 2-3; Slobodan Lazarević, T. 17876-17877, 17887; D1470 (Grafički prikaz veze između struktura iz RSK i iz Srbije).

1687. **Svjedok AG-10**, pripadnik zrakoplovnih snaga JNA,⁶⁹⁸ rekao je da je u Komandi vazduhoplovstva postojao tim za propagandu i rat, OPERA. OPERA je imala zadatak da među hrvatskim stanovništvom u Krajini stvori strah i paniku i izazove neorganiziranost. Prema svjedokovim riječima, 80-90% rada toga tima bilo je usredotočeno na Hrvate u srpskim autonomnim oblastima.⁶⁹⁹ Pukovnik Slobodan Rakočević, načelnik Odjeljenja za bezbjednost Vazduhoplovstva i svjedoku nadređeni oficir, bio je u timu OPERA.⁷⁰⁰ Svjedok je izjavio da je prije početka rata u Sloveniji OPERA pokrenula operaciju LABRADOR, kojom je rukovodio major Čedomir Knežević iz 2. odreda Centralne kontraobavještajne grupe, i koja je uključivala agente u Zagrebu.⁷⁰¹ Svrha operacije LABRADOR bila je, prvo, stvoriti mrežu suradnika u hrvatskim vlastima i policiji i, drugo, naoružati Srbe u Hrvatskoj kako bi oni to oružje mogli upotrijebiti protiv Hrvata.⁷⁰²

1688. Svjedok je također izjavio da se, kad je u Sloveniji rat završio, već dogodila balvan - revolucija, zbog čega su se dijelovi JNA povukli na područje Like, Baranje, Korduna i Slavonije u Hrvatskoj.⁷⁰³ U listopadu 1991. Rakočević je svjedoka poslao u Bihać, u Bosni i Hercegovini, gdje je svjedok proveo tri ili četiri dana.⁷⁰⁴ Prema svjedokovim riječima, major Čedomir Knežević i potpukovnik Dušan Smiljanić iz 2. odreda Centralne kontraobavještajne grupe u Bihaću pokrenuli su i vodili operaciju pod nazivom PROBOJ 1 s ciljem naoružavanja Srba na Baniji, u Lici i na Kordunu, što su sve područja u Krajini u Hrvatskoj, i u Bosanskoj Krajini, u Bosni i Hercegovini.⁷⁰⁵ Svjedok je tu informaciju dobio od Kneževića, s kojim se sastao u Bihaću. Knežević je uz to rekao da oružje dolazi iz skladišta TO-a na području oko Bihaća. Knežević je svjedoka odveo do jednog skladišta, gdje je svjedok vidio automatske puške, ručne bombe i minobacače. Prema procjeni svjedoka, u skladištu se nalazilo oko 20.000-30.000 komada pješačkog naoružanja. Svjedok je kazao da su Srbi u Bihać dolazili vlastitim kamionima kako bi preuzeli oružje za svoja sela. Također je izjavio da bi svaki dan vidio kako iz skladišta odlaze najmanje tri ili četiri kamiona natovarena oružjem koje su vozili vojnici JNA, a pratila ih je vojna policija. Prema riječima

⁶⁹⁸ D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 15-16.

⁶⁹⁹ D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 24.

⁷⁰⁰ D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 16, 24.

⁷⁰¹ D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 18-19, 24.

⁷⁰² D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 24.

⁷⁰³ D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 18; P451 (Peter Galbraith, *The United States and Croatia - A Documentary History, 1992-1997*), str. 10.

⁷⁰⁴ D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 18-20.

svjedoka, išli su u srpska sela, gdje su dijelili oružje. Knežević je svjedoku kazao da su ljudi odgovorni za podjelu oružja njemu podnosili izvješća o tome koliko je oružja podijeljeno i koliko ga je ostalo u rezervi.⁷⁰⁶

1689. Tijekom tih dana Knežević je napisao povjerljivo izvješće pod naslovom "PROBOJ 1" za generala Aleksandra Vasiljevića, s popisom općina u kojima je oružje podijeljeno, vrste oružja i onih koji su oružje preuzeli. Prema riječima svjedoka, u Bihać je dolazio Milan Babić kako bi organizirao podjelu oružja. U Lovačkoj kući u Bihaću bilo je pripadnika Službe državne bezbjednosti (SDB) Srbije, od kojih su neki bili hrvatski Srbi koje je SDB angažirala kako bi radili na područjima poput Like, Baranje i Knina. Svjedoku se činilo da je dio njihovih zaduženja bio da vode paravojne operacije na tom području.⁷⁰⁷

1690. **Milan Babić**, prvi predsjednik Republike Srpske Krajine i premijer od 27. srpnja 1995. do 5. kolovoza 1995.,⁷⁰⁸ izjavio je da ga je 1990. Slobodan Milošević, kojega je on, kao i narod Knina, smatrao političkim vođom i zaštitnikom Srbije i Srba u Jugoslaviji, uvjeravao da će JNA pružiti podršku Srbima u Krajini.⁷⁰⁹ Otprilike u to vrijeme, odnosno u kolovozu 1990., u Krajini se pojavila jedna paralelna struktura koja je izravno i isključivo odgovarala Miloševiću.⁷¹⁰ Prema Babićevim riječima, ta se paralelna struktura tijekom svojega postojanja sastojala od pripadnika MUP-a Srbije, Službe državne bezbjednosti Srbije, pripadnika srpske policije u Hrvatskoj, članova skupština općina i vlade Krajine, i drugih, a na njezinom čelu su bili Jovica Stanišić, Franko Simatović i kapetan Dragan "Rasko" Vasiljković, dok je Martić bio zadužen za policiju.⁷¹¹ Prema Babićevim riječima, nakon što je JNA u kolovozu 1991. krenula u rat s Hrvatskom, uspostavljene su dvije linije zapovijedanja, na čijem je vrhu bio Milošević: (1) JNA je zapovijedala jedinicama TO-a, koje su ulazile u sastav JNA tijekom zajedničkih operacija, a (2) Služba državne bezbjednosti Srbije (koja je bila dio MUP-a Srbije) imala je kontrolu nad milicijom, odnosno policijom Krajine,

⁷⁰⁵ D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 18-19.

⁷⁰⁶ D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 19-20.

⁷⁰⁷ D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 19-20.

⁷⁰⁸ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 2, 22-23,

⁷⁰⁹ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 4, 36-37.

⁷¹⁰ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 4.

⁷¹¹ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 4, 38-39, 41, 45, 91-92.

dobrovoljačkim jedinicama i redovnim sastavom policije.⁷¹² Osim toga, Milošević je do kolovoza 1995. imenovao zapovjednike jedinica TO-a.⁷¹³ Tijekom niza sastanaka s Miloševićem, održanih u ožujku i travnju 1991., Babić je shvatio da svrha te paralelne strukture nije da zaštiti Srbe u Krajini, nego da upotrijebi oružane snage Krajine za uspostavljanje granica nove srpske države, uključujući dijelove podijeljene Bosne i Hercegovine, o čemu se Milošević dogovorio s Tuđmanom.⁷¹⁴

1691. Već u rujnu 1991. srpsku Krajinu je subvencionirala Srbija, i to po zahtjevima dužnosnika u Krajini koje su oni upućivali dužnosnicima u Srbiji tražeći sredstva.⁷¹⁵ Srpska vojska Krajine naslijedila je oružje koje je ostavila JNA po završetku svojeg povlačenja iz Hrvatske u svibnju 1992., a neki oficiri JNA ostali su u Krajini u sklopu lokalnih jedinica TO-a; neki su od njih uz to i dalje primali plaću od JNA.⁷¹⁶ Prema Babićevim riječima, Srbija je, osim toga, na njegov zahtjev u travnju 1991. otvorila logor za obuku krajiške policije u Golubiću, kojim je rukovodio Simatović.⁷¹⁷ Snage RSK kasnije su se borile u Bosni pod Mladićevom vrhovnom komandom.⁷¹⁸

1692. Babić je dalje izjavio da je 1994. Stanišić opskrbljivao RSK gorivom, čije su se pak vlasti konzultirale s Miloševićem prije pregovora s Hrvatskom kako bi od njega dobile odobrenje za svoje aktivnosti.⁷¹⁹ Još i u travnju 1995. Milošević je igrao odlučujuću ulogu u imenovanju ljudi na položaje u RSK i SVK budući da je Skupština RSK glasala na temelju njegovih prijedloga, a ne prijedloga premijera RSK.⁷²⁰ Iako je Milošević Babiću u travnju rekao da Srbija stoji iza Krajine, on je ipak naložio da se snage SVK angažiraju zajedno sa snagama Republike Srpske u Bosni i Službe državne bezbjednosti Srbije protiv Armije Bosne i Hercegovine, što je bio potez za koji je

⁷¹² D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 6, 76, 97-98, 211-214.

⁷¹³ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 6, 99.

⁷¹⁴ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 4, 7.

⁷¹⁵ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 6, 47, 49, 51-52, 55, 59, 217-218.

⁷¹⁶ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 100, 102-103, 159.

⁷¹⁷ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 5, 89, 95, 235.

⁷¹⁸ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 111.

⁷¹⁹ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 85-86, 103-104.

⁷²⁰ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 115, 118-121.

Babić smatrao da kompromitira RSK.⁷²¹ Predsjednik RSK sklopio je uz to sporazum o vojnoj podršci s Republikom Srpskom.⁷²² Babić se s Miloševićem sastao posljednji put oko 8. kolovoza 1995.⁷²³ Dana 11. kolovoza 1995. vođen je u bazi Češkog bataljuna UN-a u Bijelom Polju obavijesni razgovor s petoricom vojnika SVK iz SR Jugoslavije, tijekom kojeg su oni izjavili da su ih mobilizirale i u Krajinu poslale vlasti SR Jugoslavije.⁷²⁴

1693. Raspravno vijeće je razmotrilo dokaze prema kojima su snage Republike Hrvatske i srpske snage od 1991. do 1995. vodile vojne operacije jedne protiv drugih. Raspravno vijeće razmotrilo je i svjedočenja Dodiga, Lazarevića, svjedoka AG-10 i Babića o vezama koje su postojale između SVK, RSK, JNA i Srbije/SRJ, između ostalog uoči tranzicije Hrvatske u neovisnu državu i u vrijeme izbijanja oružanog sukoba. Konkretno, Raspravno vijeće je razmotrilo dokaze u vezi s kontrolom i utjecajem koje je srpski predsjednik Milošević imao nad snagama SVK, kao i nad financiranjem, naoružavanjem i opskrbom Srba u Krajini iz izvora u Srbiji/SRJ. Na temelju gore iznesenih dokaza Raspravno vijeće konstatira da je Srbija/SRJ imala sveukupnu kontrolu nad SVK. Podsjećajući na suglasnost svih stranaka u postupku da su na početku razdoblja na koje se odnosi Optužnica između Hrvatske i Srbije postojala neprijateljstva širih razmjera, Raspravno vijeće nadalje konstatira da je oružani sukob koji je postojao na početku razdoblja na koje se odnosi Optužnica bio međunarodni sukob. Ako taj oružani sukob 1991. po svojim karakteristikama još i nije bio međunarodni sukob, on je to postao na temelju djelovanja SVK u ime Srbije/SRJ.

1694. Raspravno vijeće sada će razmotriti argumente Markačeve obrane u vezi sa završetkom oružanog sukoba. U završnom podnesku Markačeva obrana je svoje argumente smjestila u okvir nemeđunarodnog oružanog sukoba, da bi ih u završnoj riječi djelomično proširila na međunarodni oružani sukob.⁷²⁵ Markačeva obrana, kako njene argumente shvaća Raspravno vijeće tvrdi da je oružani sukob završio uslijed drastičnog smanjenja intenziteta sukoba i/ili razine organizacije jednog od sudionika u

⁷²¹ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 54, 93-94, 109-110, 112-113.

⁷²² D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 113.

⁷²³ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 88.

⁷²⁴ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 9; P41 (Dnevno izvješće HRAT-a, 11. kolovoza 1995.), str. 1-2.

⁷²⁵ Usp. Završni podnesak optuženika Mladena Markača, 16. srpnja 2010., str. 6-26, sa T. 29358.

sukobu, zbog čega pravo oružanih sukoba prestaje biti mjerodavno. Ovaj stav nije ispravan prikaz važećih pravnih normi. U pravilu, Ženevska konvencija IV od 12. kolovoza 1949. prestaje biti primjenjiva s općim prestankom vojnih operacija.⁷²⁶ Međutim, Žalbeno vijeće je istaknulo da Ženevske konvencije sadrže jezične formulacije koje sugeriraju da one mogu ostati primjenjive i nakon prestanka borbi.⁷²⁷ Žalbeno vijeće je zaključilo da se međunarodni oružani sukobi završavaju u trenutku općeg zaključenja mira.⁷²⁸ Jednom kada odredbe prava oružanih sukoba postanu primjenjive, ne treba olako donositi zaključak o prestanku njihove primjenjivosti. U protivnom, sudionici u oružanom sukobu mogli bi se naći u sivoj zoni između primjenjivosti i neprimjenjivosti tih odredbi, što bi prouzročilo značajan stupanj pravne nesigurnosti i zabune. Raspravno vijeće će stoga razmotriti da li je u bilo kojem trenutku nastupilo okončanje međunarodnog oružanog sukoba koje je dovoljno opće, definitivno i efektivno da bi prestale biti primjenjivane odredbe prava oružanih sukoba. Vijeće će prije svega razmotriti da li je postojalo opće okončanje vojnih operacija i opće zaključenje mira.

1695. Postoje dokazi o nastavku sukoba između HV-a i srpskih snaga, uključujući i SVK, nakon 8. kolovoza 1995., koji su se odvijali u Bosni i Hercegovini. **Marko Rajčić**, načelnik topništva ZP-a Split u razdoblju od travnja 1993. do lipnja 1996.,⁷²⁹ u svojem je svjedočenju rekao da je 9. kolovoza 1995. HV morao proći kroz Srb kako bi stigao do granice, budući da je predsjednik Republike Hrvatske zapovjedio da HV dođe na državnu granicu.⁷³⁰ Od 9. do 13. kolovoza 1995. između HV-a i združenih srpskih snaga vodile su se žestoke borbe na pograničnom području istočno od Grahova u Bosni i Hercegovini, gdje je SVK pokrenula pješачke i topničke napade, dok je u Drvaru u Bosni i Hercegovini nagomilavala svoje snage, pri čemu su istodobno, zapadno od Grahova, uz granicu trajale sporadične borbe.⁷³¹ Gotovina je 9. kolovoza 1995. zapovjedio Rajčiću da upotrijebi 112. brigadu, 7. domobransku brigadu i 134. domobransku pukovnicu kako bi zauzeo položaje duž državne granice na području mjesta Srb. Rajčić je potom zapovjedio da se topovi kalibra 130 milimetara TS-4 i TS-

⁷²⁶ Ženevska konvencija IV, čl. 6.

⁷²⁷ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 67.

⁷²⁸ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70.

⁷²⁹ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 1; Marko Rajčić, T. 16236, 16275;

P2323 (Službena zabilješka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 1.

⁷³⁰ Marko Rajčić, T. 17696-17697.

⁷³¹ Marko Rajčić, T. 17690, 17720-17721.

5 postave na vatrene položaje u selu Kupirovo, južno od Srba.⁷³² Rajčić je još zapovjedio da se granate ispaljuju na raskrižje puteva kod Donjeg Lapca na području Srba, zapadno od Ličke Kaldrme, i istočno od ceste koja vodi prema izvoru rijeke Une, kako bi se spriječilo da SVK organizira obranu i pruži otpor, i na taj je cilj iz oruđa TS-4 ispaljeno 36 granata kalibra 130 milimetara.⁷³³ Na temelju raspoloživih informacija moglo se zaključiti da neprijateljske snage broje između 100 i 300 ljudi, tako da se dotični cilj mogao okvalificirati kao cilj snage topničkog divizijuna, a dimenzije cilja bile su 300 puta 200 metara.⁷³⁴ U 13:00 je sati iz oruđa TS-3 ispaljeno 19 granata na glavno raskrižje u Drvaru.⁷³⁵ Nakon te upotrebe topništva SVK je napustio to područje.⁷³⁶ Rajčić je 12. kolovoza 1995. dobio informacije od obavještajnih časnika ZP-a Split u Kninu da neprijatelj svoje snage pregrupira na području Drvara, u suradnji s Krajinom bosanskih Srba i 2. krajiškim korpusom, i da je vrlo vjerojatno da će te snage pokrenuti protunapad na HV na području Bosanskog Grahova.⁷³⁷ Prema Rajčićevim riječima, komanda 2. krajiškog korpusa VRS-a bila je u to vrijeme u Drvaru.⁷³⁸ Svjedok je zapovjedio TS-4 da na raskrižje na prometnici na izlazu iz Drvara ispalji granate kalibra 130 milimetara da bi se spriječilo da SVK prođe tom cestom i napreduje na području Drvara, i u 8:30 sati iz oruđa TS-4 ispaljeno je 25 granata na taj cilj s položaja kod sela Luka u Bosni i Hercegovini.⁷³⁹ Uvečer 12. kolovoza 1995. Gotovina je u Kninu obavijestio Rajčića da je na području Bosanskog Grahova pokrenut protunapad bosanskih Srba, tijekom kojeg je HV poslijepodne imao 24 žrtve.⁷⁴⁰ Gotovina je Rajčiću zapovjedio da iz Knina uzme bojnu 7. gardijske brigade i da se vrati u Bosansko Grahovo.⁷⁴¹ Ubrzo nakon 12. kolovoza 1995. HV je zaustavio srpsku protuofenzivu na području Bosanskog Grahova i ponovno započeo napad, kojim je još uvijek na najvišoj razini zapovijedao Gotovina.⁷⁴² Vojska

⁷³² Marko Rajčić, T. 17701.

⁷³³ Marko Rajčić, T. 17658-17659, 17698, 17718; P2533 (Ratni dnevnik TS-4, kolovoz 1995.), str. 8.

⁷³⁴ Marko Rajčić, T. 17703.

⁷³⁵ P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 15; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 22; P2341 (Rekonstrukcija sustava vođenja i zapovijedanja za TS-3 i TS-4 koju je sastavio Marko Rajčić), str. 7.

⁷³⁶ Marko Rajčić, T. 17700.

⁷³⁷ Marko Rajčić, T. 17659, 17701, 17703.

⁷³⁸ Marko Rajčić, T. 17690.

⁷³⁹ Marko Rajčić, T. 17659-17660, 17691, 17701-17702; P2533 (Ratni dnevnik TS-4, kolovoz 1995.), str. 8.

⁷⁴⁰ Marko Rajčić, T. 17659, 17690-17691, 17702, 17721.

⁷⁴¹ Marko Rajčić, T. 17702.

⁷⁴² Marko Rajčić, T. 17691.

Republike Srpske i SVK ponovno su na području Grahova napali snage HV-a 13. kolovoza 1995. u 5:45 sati.⁷⁴³

1696. Raspravno vijeće je razmotrilo dokaze, koje mu je predočio **Reynaud Theunens**, vojni vještak.⁷⁴⁴ Prema Theunensovima riječima, u razdoblju od 12. kolovoza 1995. do 15. rujna 1995. hrvatske i srpske oružane snage bile su angažirane u pokretima snaga.⁷⁴⁵ Vojska Republike Srpske je 12. kolovoza 1995. izvela “ograničeni” protunapad na području Bosanskog Grahova, na kojem se nalazila 141. brigada HV-a.⁷⁴⁶ Gotovina je zapovjedio da 4. i 7. gardijska brigada, zajedno sa 6. i 126. domobranskom pukovnijom izvedu protunapad.⁷⁴⁷ U razdoblju od 15. do 18. kolovoza 1995. izvještava se o oružanim čarkama na području odgovornosti ZP-a Split.⁷⁴⁸ U dnevnom izvješću ZP-a Split od 16. kolovoza 1995. kaže se da je OG Otrić u skladu s Gotovininom zapovijedi započela borbene operacije na općem smjeru Drvara u Bosni i Hercegovini, što je uključivalo i stavljanje Drvara pod “direktnu paljbu”.⁷⁴⁹ U tjednom operativnom izvješću ZP-a Split za razdoblje od 25. kolovoza do 1. rujna 1995. govori se o čarkama na prvim crtama obrane.⁷⁵⁰ Od 8. do 15. rujna 1995. HV i postrojbe HVO-a u suradnji s Armijom Bosne i Hercegovine, izveli su operaciju Maestral s ciljem oslobađanja prostora u jugozapadnoj Bosni i Hercegovini.⁷⁵¹ Raspravno vijeće je razmotrilo i dokaze u vezi s akcijama pretresa terena nakon operacije Oluja, razmotrene u poglavlju 3.3.

1697. Ovi dokazi odnose se na događaje nakon 8. kolovoza 1995., datuma za koji Markačeva obrana tvrdi da je bio približan datum završetka oružanog sukoba. Raspravno vijeće prihvaća da se većina tih dokaza odnosi na događaje koji su se odigrali izvan područja na koje se odnosi Optužnica, budući da su sudionici u oružanom sukobu prešli granicu i nastavili s borbama u Bosni i Hercegovini. S obzirom na međunarodni karakter sukoba, Raspravno vijeće se uvjerilo da su ti dokazi relevantni za pitanje da li se oružani sukob nastavio nakon 8. kolovoza 1995. Iz dokaza

⁷⁴³ Marko Rajčić, T. 17720.

⁷⁴⁴ Reynaud Theunens, T. 12170-12274; P1112 (*Curriculum vitae* Reynauda Theunensa).

⁷⁴⁵ P1113 (Izvještaj vještaka Reynauda Theunensa, prosinac 2007.), str. 406-423.

⁷⁴⁶ P1113 (Izvještaj vještaka Reynauda Theunensa, prosinac 2007.), str. 406.

⁷⁴⁷ P1113 (Izvještaj vještaka Reynauda Theunensa, prosinac 2007.), str. 406-407. V. i P1212 (Odluka Damira Krstičevića o djelovanju s ciljem osiguranja prometnice Knin-Bosansko Grahovo, 14. kolovoza 1995.).

⁷⁴⁸ P1113 (Izvještaj vještaka Reynauda Theunensa, prosinac 2007.), str. 412.

⁷⁴⁹ P1113 (Izvještaj vještaka Reynauda Theunensa, prosinac 2007.), str. 412. V. i D983 (Tjedno operativno izvješće ZP-a Split, 18. kolovoza 1995.).

⁷⁵⁰ P1113 (Izvještaj vještaka Reynauda Theunensa, prosinac 2007.), str. 419.

slijedi da do općeg prestanka vojnih operacija nije došlo sve do najranije sredine rujna 1995. Akcije pretresa terena koje su se nastavile tijekom cijelog razdoblja na koje se odnosi Optužnica dodatno pokazuju da u razdoblju na koje se odnosi Optužnica nije bilo završetka međunarodnog oružanog sukoba koji bi bio dovoljno opći, definitivan i efektivan da bi prestale biti primjenjive odredbe prava oružanih sukoba. I naposljetku, nijedna stranka u postupku nije stipulirala, a na to ne ukazuju niti dokazi, da je opće zaključenje mira postignuto u razdoblju na koje se odnosi Optužnica.

1698. Na kraju, Raspravno vijeće konstatira da je međunarodni oružani sukob postojao tijekom cijelog razdoblja i na cijelom području na koje se odnosi Optužnica.

5.2 Zločini protiv čovječnosti: opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti

5.2.1 Mjerodavno pravo

1699. Optuženici se u Optužnici terete u pet točaka za zločine protiv čovječnosti po članku 5 Statuta. U točki 1 terete se za progon po članku 5(h). U točkama 2 i 3 terete se za deportaciju i prisilno premještanje kao nehumana djela po članku 5(d), odnosno (i). U točki 6 optužuju se za ubojstvo na temelju članka 5(a). U točki 8 terete se za nehumana djela po članku 5(i). U članku 5 stoji: “Međunarodni kazneni sud nadležan je da kazneno goni osobe odgovorne za sljedeća kaznena djela kada su počinjena u oružanom sukobu, bilo međunarodnog bilo unutarnjeg karaktera, i usmjerena protiv civilnog stanovništva”. Slijedi analiza uvjeta za nadležnost i općih obilježja.

1700. *Počinjen u oružanom sukobu.* Kaznena djela moraju biti počinjena u oružanom sukobu, bilo međunarodnog, bilo unutarnjeg karaktera. Ovaj uvjet nije dio definicije zločina protiv čovječnosti po običajnom pravu.⁷⁵² Riječ je o uvjetu za nadležnost,⁷⁵³ i znači da je potrebno dokazati da je u relevantno vrijeme i na relevantnom mjestu postojao oružani sukob.⁷⁵⁴ Definicija oružanog sukoba nalazi se gore u tekstu, u poglavlju 5.1.1.

1701. *Rasprostranjeni ili sustavni napad usmjeren protiv civilnog stanovništva.* Opća obilježja koja su uvjet za primjenjivost članka 5 Statuta su kako sljedeća:

⁷⁵¹ P1113 (Izveštaj vještaka Reynauda Theunensa, prosinac 2007.), str. 422-423.

⁷⁵² Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 249.

⁷⁵³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 249; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 83.

⁷⁵⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 249, 251; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 83.

- (i) postojao je napad;
- (ii) napad je bio rasprostranjen ili sustavan;
- (iii) napad je bio usmjeren protiv civilnog stanovništva;
- (iv) djela počinitelja bila su dio tog napada;
- (v) počinitelj je znao da je u vrijeme njegovih djela postojao rasprostranjeni ili sustavni napad usmjeren protiv civilnog stanovništva i da njegova djela čine dio tog napada.⁷⁵⁵

1702. *Napad*. Napad na civilno stanovništvo je pojam koji je zaseban i različit od pojma oružanog sukoba.⁷⁵⁶ Napad se ne ograničava na upotrebu sile, nego obuhvaća svako zlostavljanje civilnog stanovništva i može početi prije, nastaviti se nakon, odnosno trajati tijekom oružanog sukoba.⁷⁵⁷ Napad čine djela nasilja, odnosno vrste zlostavljanja o kojima se govori u članku 5(a) do (i).⁷⁵⁸

1703. *Rasprostranjen ili sustavan*. “Rasprostranjen” ukazuje na široke razmjere napada i broj osoba koje su mu meta.⁷⁵⁹ “Sustavan” ukazuje na “organiziranu prirodu djela nasilja”.⁷⁶⁰ Postojanje plana ili politike može upućivati na sustavni karakter napada, no ne predstavlja posebno pravno obilježje.⁷⁶¹

1704. *Usmjeren protiv civilnog stanovništva*. “Usmjeren protiv” znači da je primarni objekt napada civilno stanovništvo.⁷⁶² Napad ne mora biti usmjeren protiv civilnog stanovništva cijelog područja koje je relevantno za optužnicu.⁷⁶³ Dovoljno je pokazati da je dovoljan broj pojedinaca uzet za cilj na takav način da se raspravno vijeće može uvjeriti da je napad doista bio usmjeren protiv civilnog “stanovništva”, a ne protiv ograničenog i nasumce odabranog broja pojedinaca.⁷⁶⁴

⁷⁵⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 85.

⁷⁵⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 251.

⁷⁵⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 251; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 86; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 666.

⁷⁵⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 918.

⁷⁵⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 94; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 94, 666; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 920.

⁷⁶⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 94; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 666; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 920.

⁷⁶¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 98, 101; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 120; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 922.

⁷⁶² Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 91.

⁷⁶³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 90.

⁷⁶⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 90; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 105; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 95; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 247.

1705. Prema Žalbenom vijeću, definicija civila u svrhu članka 5. Statuta odgovara definiciji civila sadržanoj u članku 50 Dopunskog protokola I Ženevske konvencije iz 1949.⁷⁶⁵ Dopunski protokol I definira "civila" kao osobu koja nije pripadnik oružanih snaga ili borac u nekom drugom svojstvu.⁷⁶⁶ Žalbeno vijeće je naglasilo da činjenica da napad u svrhu zločina protiv čovječnosti mora biti usmjeren protiv civilnog stanovništva ne znači da djela u okviru tog napada moraju biti počinjena isključivo protiv civila.⁷⁶⁷ Osoba koja je izvan bojnog stroja, na primjer zato što je lišena slobode, može također postati žrtva djela koje predstavlja zločin protiv čovječnosti ako su ispunjeni svi ostali nužni uvjeti, konkretno, da je to djelo dio rasprostranjenog ili sustavnog napada protiv civilnog stanovništva.⁷⁶⁸

1706. *Djela počinitelja su dio napada.* Ovaj uvjet ne ispunjavaju djela za koja se ne može razumno smatrati da su objektivno dio napada.⁷⁶⁹

1707. *Znanje počinitelja.* Počinitelj mora znati da postoji rasprostranjeni ili sustavni napad protiv civilnog stanovništva i da su njegova djela dio tog napada.⁷⁷⁰ Počinitelj ne mora imati detaljno saznanje o napadu ili dijeliti njegov cilj.⁷⁷¹

5.2.2 Pravni zaključci

1708. Kao što je zaključilo u poglavlju 5.1.2, Raspravno vijeće konstatira da je međunarodni oružani sukob postojao tijekom cijelog razdoblja i na cijelom području na koje se odnosi Optužnica. Uvjet za nadležnost za zločine protiv čovječnosti je stoga ispunjen. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na opća obilježja zločina protiv čovječnosti.

⁷⁶⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 110; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 97; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 144; Drugostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 302.

⁷⁶⁶ Dopunski protokol I, čl. 50(1), uspoređeno sa Ženevskom konvencijom III, čl. 4(A)(1), (2), (3) i (6) i Dopunskim protokolom I, čl. 43.

⁷⁶⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 305; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić i drugi*, par. 27-29, 32; Drugostupanjska presuda u predmetu *Dragomir Milošević*, par. 58.

⁷⁶⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 421, 570-571, 580; Drugostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 313.

⁷⁶⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 100.

⁷⁷⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 99; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 124, 126; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 99-100.

⁷⁷¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 248, 252; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 102-103; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 124; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 99.

1709. Tužitelj tvrdi da su sve radnje, postupci, propusti i ponašanja koji se u Optužnici navode kao kaznena djela bili dio rasprostranjenog ili sustavnog napada usmjerenog protiv srpskog stanovništva u južnom dijelu područja Krajine, što uključuje općine navedene u Optužnici, kao i općine Kijevo, Lovinac, Polača, Smilčić, Titova Korenica i Udbina.⁷⁷²

1710. Prilikom ocjenjivanja da li su zadovoljena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, Raspravno vijeće će prvenstveno razmotriti dokaze u vezi s pojedinačnim točkama Optužnice. Ti dokazi detaljno su obrađeni u poglavlju 4, kao i na drugim mjestima u ovom poglavlju, tako da se prikaz i analiza dokaza ovdje neće ponavljati. Kao što se kaže i u spomenutim dijelovima teksta, Raspravno vijeće konstatira da su pripadnici Hrvatskih oružanih snaga i Specijalne policije protiv Srba iz Krajine počinili više od 40 ubojstava i djela nehumanog i okrutnog postupanja - zločina protiv čovječnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja - te da su bili odgovorni za velik broj incidenata razaranja i pljačkanja imovine u vlasništvu Srba iz Krajine, ili imovine u kojoj su stanovali Srbi iz Krajine. Osim toga, kao što se kaže u poglavljima 4.5 i 5.4, Raspravno vijeće konstatira da su pripadnici Hrvatskih oružanih snaga i Specijalne policije izvršili, kao zločin protiv čovječnosti, deportaciju više od 20.000 Srba iz Krajine. Raspravno vijeće zaključuje da sva spomenuta djela istodobno predstavljaju i djela u osnovi progona. Osim toga, Raspravno vijeće konstatira da su pripadnici Hrvatskih oružanih snaga i Specijalne policije izvršili protupravni napad na civile i civilne objekte u gradovima Kninu, Benkovcu, Obrovcu i Gračacu, što predstavlja progon kao zločin protiv čovječnosti. Raspravno vijeće konstatira da su ta djela počinjena na cijelom području na koje se odnosi Optužnica tijekom kolovoza i rujna 1995.

1711. Ovaj sažetak konstatacija Raspravnog vijeća u vezi s dokazima o djelima u osnovi u velikoj je mjeri u skladu sa svjedočenjima svjedoka i drugim dokazima koji opisuju opću situaciju u razdoblju na koje se odnosi Optužnica. O nekima od tih dokaza bit će više riječi dalje u tekstu. Na primjer, **Elisabeth Rehn**, specijalna izvjestiteljica Povjerenstva UN-a za ljudska prava o stanju ljudskih prava na području bivše Jugoslavije u razdoblju od 27. rujna 1995. do početka 1998.,⁷⁷³ izjavila je da je, prema informacijama dobivenima od promatračkih i drugih humanitarnih organizacija

⁷⁷² Optužnica, par. 24, 56.

UN-a, najmanje 150 Srba iz Krajine u bivšim sektorima UN-a preminulo “pod sumnjivim okolnostima” nakon hrvatskih vojnih operacija u ljeto 1995. (po shvaćanju Vijeća, to uključuje i ubojstva za koja je Vijeće utvrdilo da su dokazana izvan razumne sumnje).⁷⁷⁴ Rehn je 7. studenog 1995. izvjestila o informacijama koje je od hrvatskih vlasti dobila 30. kolovoza 1995., a prema kojima je operacija Oluja za posljedicu imala 526 srpskih žrtava, uključujući i 116 civila, kao i 211 žrtava među hrvatskim vojnicima i policajcima i 42 žrtve među hrvatskim civilima.⁷⁷⁵

1712. Elisabeth Rehn je nadalje u svojem svjedočenju navela da su prema podacima UN-a Srbi činili 75,8%, a Hrvati 21,2% stanovništva na području koje je kasnije postalo poznato kao UN-ov Sektor Jug.⁷⁷⁶ U cijeloj Hrvatskoj Srbi su činili 12%, a Hrvati 84% od ukupnog broja stanovnika koji je iznosio 4,78 milijuna.⁷⁷⁷ Tijekom tri godine prije vojnih operacija 1995. godine udio srpskog stanovništva u Krajini značajno je narastao.⁷⁷⁸ Glavni tajnik UN-a izvjestio je da je prema službenom hrvatskom popisu izbjeglica i raseljenih osoba, provedenom u ljeto 1994. i neprovjerenom na temelju neovisnih izvora, u Hrvatskoj bilo oko 198.000 evidentiranih raseljenih osoba, od čega su njih 94% bili Hrvati, a dva posto Srbi.⁷⁷⁹ Prema podacima prikupljenim od raznih međunarodnih organizacija, nakon hrvatskih vojnih akcija u bivšim sektorima Zapad, Sjever i Jug u ljeto 1995., približno 200.000 od ukupno 581.000 hrvatskih Srba je pobjeglo, uglavnom u Bosnu i Hercegovinu i Saveznu Republiku Jugoslaviju.⁷⁸⁰ Hrvatska država tvrdila je da taj broj iznosi

⁷⁷³ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 1-2; P599 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), str. 1; Elisabeth Rehn, T. 6494, 6499, 6543, 6562, 6695.

⁷⁷⁴ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 5; P640 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 12. studenog 1996.), par. 123; P650 (Izvešće glavnog tajnika UN-a, 21. prosinca 1995.), par. 9; D669 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. ožujka 1996.), par. 67.

⁷⁷⁵ P639 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 7. studenog 1995.), str. 1, par. 22.

⁷⁷⁶ P639 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 7. studenog 1995.), par. 13.

⁷⁷⁷ P640 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 12. studenog 1996.), par. 101.

⁷⁷⁸ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 3; P639 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 7. studenog 1995.), par. 13.

⁷⁷⁹ P644 (Izvešće glavnog tajnika UN-a, 18. listopada 1995.), str. 1, par. 24.

⁷⁸⁰ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 4, 6; P639 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 7. studenog 1995.), par. 37; P640 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 12. studenog 1996.), par. 101, 122, 128; P644 (Izvešće glavnog tajnika UN-a, 18. listopada 1995.), par. 13, 26-27; P646 (Dopis Elisabeth Rehn upućen predsjedavajućem Komisije za ljudska prava UN-a, Gilbertu V. Saboiji, 20. kolovoza 1996.), str. 1; P650 (Izvešće glavnog tajnika UN-a, 21. prosinca 1995.), par. 28, 34; P651 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. siječnja 1998.), par. 32; D682 (Izvešće glavnog tajnika UN-a, 5. ožujka 1997.), par. 14; D684 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 31. listopada 1997.), par. 50; D690 (Izjava Sadako Ogate, visoke povjerenice UN-a za izbjeglice, 10. listopada 1995.), str. 1.

150.000.⁷⁸¹ Po mišljenju svjedokinja Rehn, najtočnija brojka bila bi 180.000 ljudi.⁷⁸² Prema izvješću glavnog tajnika UN-a od 23. kolovoza 1995. hrvatske civilne vlasti su kako se situacija u Sektoru Jug počela stabilizirati, počele uspostavljati svoju kontrolu nad tim područjem, a raseljeni Hrvati počeli su se vraćati kako bi identificirali svoje domove. U izvješću se još kaže da je egzodus srpskog stanovništva iz Krajine stvorio humanitarnu krizu, budući da je u bivšem Sektoru Sjever ostalo tek 3.500, a u bivšem Sektoru Jug samo 2.000 Srba, što predstavlja mali postotak bivšeg srpskog stanovništva u Krajini. U izvješću stoji da je većina ljudi, čiji broj prema procjeni UNHCR-a iznosi više od 150.000, pobjegla u Srbiju i Crnu Goru. Druge izbjeglice ostale su u tranzitu, a UNHCR je procijenio da ih je oko 10.000-15.000 ostalo u Banjoj Luci u Bosni i Hercegovini. U izvješću se, osim toga, kaže da je teško utvrditi u kojoj je mjeri egzodusu srpskog stanovništva iz Krajine pridonio strah od hrvatskih snaga, a u kojoj je mjeri tome bila razlog nespremnost tog stanovništva da živi pod hrvatskom vlašću ili pak poticaj od strane lokalnih lidera da odu.⁷⁸³ Prema drugom izvješću glavnog tajnika UN-a, od 29. rujna 1995., upućenom Vijeću sigurnosti UN-a, više od 90% srpskih stanovnika pobjeglo je iz sektora Sjever i Jug, a neprekidne informacije o kršenju ljudskih prava i o pljačkanju i paležu nisu išle u prilog mogućnosti da se ti ljudi vrate.⁷⁸⁴ U istom izvješću stoji da je usprkos izjavama hrvatskih vlasti da su Srbi dobrodošli i da se mogu vratiti, UNCRO i dalje od HRAT-a primao dokumentirana i potkrijepljena izvješća o kršenjima ljudskih prava i o uništavanju imovine.⁷⁸⁵ Glavni tajnik UN-a izvijestio je 21. prosinca 1995. da prema podacima MOCK-a, u bivšim UN-ovim sektorima Sjever i Jug ima tek nešto više od 9.000 Srba, od kojih su njih oko 75% starije osobe, invalidi ili "nemoćni" ljudi.⁷⁸⁶ Elisabeth Rehn je posvjedočila da je tijekom svojih nekoliko obilazaka bivšeg UN-ovog Sektora Jug odlazila u napuštena sela u kojima je zatekla samo nekoliko tamo ostavljenih starijih i bolesnih ljudi.⁷⁸⁷

1713. Što se tiče uništavanja i pljačkanja u općinama iz Optužnice, Raspravnom vijeću su s tim u vezi međunarodni promatrači koji su radili na tom području predočili

⁷⁸¹ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 6; P601 (Zapisnici sa sastanaka), str. 11.

⁷⁸² P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 4; Elisabeth Rehn, T. 6653.

⁷⁸³ D90 (Izvješće glavnog tajnika UN-a, S/1995/730, 23. kolovoza 1995.), str. 3. V. i D1666 (Akashijev brzojav upućen Annanu, pod naslovom "Izvješće slijedom Rezolucije 1009", 22. kolovoza 1995.), par. 11.

⁷⁸⁴ D1665 (Izvješće glavnog tajnika UN-a, 29. rujna 1995.), par. 5.

⁷⁸⁵ D1665 (Izvješće glavnog tajnika UN-a, 29. rujna 1995.), par. 14.

⁷⁸⁶ P650 (Izvješće glavnog tajnika UN-a, 21. prosinca 1995.), str. 1, par. 28.

⁷⁸⁷ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 2-3, 7.

obimne dokaze. Neki od tih dokaza bila su izvješća o njihovim zapažanjima i aktivnostima u to vrijeme. Osim što su iznijeli pojedinosti u vezi s konkretnim incidentima uništavanja i pljačkanja, međunarodni promatrači su također u općim crtama opisali situaciju u kolovozu i rujnu 1995. Ta svjedočenja pomogla su Raspravnom vijeću da shvati razmjere zločina i tko je bio umiješan u njihovo počinjenje tijekom raznih faza sukoba. **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,⁷⁸⁸ procijenio je 14. kolovoza 1995., na temelju svojih osobnih opažanja i informacija iz drugih agencija, da je od približno 8. kolovoza 1995. na mnogobrojnim lokacijama, uključujući gotovo cijelo Kistanje i Đevrske u općini Kistanje, kao i Otrić u općini Gračac, izgorjelo najmanje 200 objekata kao i mnogi hektari poljoprivrednog zemljišta, a da je na desetke domaćih životinja ubijenih iz vatrenog oružja ležalo mrtvo na području cijeloga Sektora Jug.⁷⁸⁹ Flynn je vidio da je u mnogima od sela koja je obišao najmanje polovica kuća bila spaljena, što je do kraja kolovoza 1995. iznosilo najmanje 500 uništenih objekata (prema, kako je rekao svjedok, njegovoj konzervativnoj procjeni).⁷⁹⁰ Flynn je izjavio, na temelju svojih zapažanja i izvješća drugih promatrača UN-a, da se broj kuća u plamenu i stupova dima u Sektoru Jug povećao oko 13. kolovoza 1995., a da se počeo smanjivati oko otprilike 20. kolovoza 1995., iako se ta pojava nastavila do polovice rujna.⁷⁹¹ Flynn je u više navrata vidio ljude, katkada u vojnim odorama, kako utovaruju stvari na vozila, često bez registarskih oznaka, parkirana ispred stambenih i drugih objekata.⁷⁹² Flynn je izjavio da se općenito mogla praviti razlika između paleža 1991., kada su objekti često bili dignuti u zrak eksplozivom ili pogođeni iz topničkog oruđa, i paleža 1995. godine, kada su bili vidljivi svježi tragovi gorenja.⁷⁹³

⁷⁸⁸ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

⁷⁸⁹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 13; P42 (Dnevno izvješće HRAT-a, 14. kolovoza 1995.), str. 1.

⁷⁹⁰ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 21-22; Edward Flynn, T. 1314, 1318.

⁷⁹¹ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 13-14, 23, 28; Edward Flynn, T. 1311-1313.

⁷⁹² P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 15.

⁷⁹³ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 22-23; Edward Flynn, T. 1056-1058.

1714. **Tor Munkelien**, vojni promatrač UN-a stacioniran u Kninu u razdoblju od 14. kolovoza 1995. do 1. prosinca 1995.,⁷⁹⁴ izjavio je da su on i njegovi kolege razgovarali s civilima i s drugim vojnim promatračima UN-a koji su tijekom operacije Oluja bili na tom području, od kojih su čuli da su prvi val pljačkanja izvršili vojnici.⁷⁹⁵ Dodao je da je uslijedilo nekoliko valova pljačkanja, od kojih je neke osobno vidio u Kninu i obližnjim selima, te da je vidio i vojnike i civile, no ne i policajce, kako pljačkaju.⁷⁹⁶ Munkelien je u svojem svjedočenju rekao da su vojni promatrači UN-a u tek deset posto ili manje slučajeva bili očevidci pljački o kojima su izvještavali.⁷⁹⁷ Rekao je da su, iako je vidio da su se za pljačkanje na području Knina koristila i civilna i vojna vozila, prevladavala civilna vozila.⁷⁹⁸ Na temelju u to doba dobivenih informacija, kuće koje su pljačkane bile su srpske kuće.⁷⁹⁹ Svjedok je izjavio da je pljačkanje trajalo svo vrijeme, da je započinjalo krađom nakita, a nastavljalo se odvoženjem namještaja, te da bi završilo odnošenjem okvira vrata i prozora.⁸⁰⁰ Svjedok je kazao da su promatrači obično mogli izvana vidjeti da li je kuća bila opljačkana, no da su katkada i ulazili u kuće kako bi ih pregledali.⁸⁰¹

1715. **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.,⁸⁰² izjavio je da su on i njegov tim nakon operacije Oluja nastavili s patroliranjem na svojem području odgovornosti i ustanovili da nisu svi ljudi pobjegli i da su u selima ostali uglavnom stariji ljudi.⁸⁰³ Utvrdili su da za neke od tih ljudi prijetnja nije dolazila od vojnika, nego od pojedinačnih skupina ili bandi koje su pljačkale sela.⁸⁰⁴ Marti je izjavio da općenito nije bilo jednostavno ustanoviti jesu li pljačkaši bili vojnici ili civili, te da je vladala velika zbrka oko toga tko je odgovoran za pljačkanja.⁸⁰⁵ Vidio je skupine mladih muškaraca koji su na sebi

⁷⁹⁴ P60 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995., supotpisnik Kari Anttila), str. 1; P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 1, 3; Tor Munkelien, T. 1514, 1546; D91 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 4. rujna 1999.), str. 3.

⁷⁹⁵ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 21.

⁷⁹⁶ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 21-22, 34; Tor Munkelien, T. 1647.

⁷⁹⁷ Tor Munkelien, T. 1682-1683.

⁷⁹⁸ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 36; Tor Munkelien, T. 1693.

⁷⁹⁹ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 21.

⁸⁰⁰ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 37; Tor Munkelien, T. 1596-1597; D91 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 4. rujna 1999.), str. 2.

⁸⁰¹ Tor Munkelien, T. 1682.

⁸⁰² P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1-2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

⁸⁰³ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 4; P420 (Šest karata s označenim područjima koja su obišli vojni promatrači UN-a).

⁸⁰⁴ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 4.

⁸⁰⁵ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 4, 12; Peter Marti, T. 4688-4690, 4726.

imali dijelove uniforme kako naokolo lunjaju, pri čemu bi obično jedan od njih nosio AK-47, a ljudi su ih se bojali.⁸⁰⁶ Iako je izjavio da je većina pljačkaša nosila uniforme, dodao je da su mu Srbi koji su ostali rekli kako ne misle da su osobe koje pljačkaju “pravi vojnici”.⁸⁰⁷ Prema riječima svjedoka, većina pljačkaša bili su civili, čemu je dodao da su neki možda ranije bili u vojsci ili su bili nedavno demobilizirani.⁸⁰⁸ Marti je izjavio da je bilo Hrvata, protjeranih iz Krajine 1991., koji su se vraćali, te da je po njegovom mišljenju u tom pljačkanju i oduzimanju imovine bilo i elemenata osvete.⁸⁰⁹ Rekao je da su vojnici koje je viđao tijekom patroliranja u Sektoru Jug nalikovali gusarima, kao što se vidi na nizu fotografija u jednim lokalnim novinama.⁸¹⁰ U Kninu je vidio jednu kuću s oznakom “hrvatska kuća” i posvjedočio da je svrha takvog označavanja bila da se pljačkašima pokaže da tu kuću ne smiju opljačkati ni uništiti. Međutim, kako je rekao svjedok, označavanje kuće kao hrvatske nije uvijek jamčilo da će kuća ostati netaknuta, iako kuća svjedokove susjede, označena na takav način, nije uništena.⁸¹¹ S tim u vezi Raspravno vijeće upućuje i na dokaze čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.9 (Grad Knin) i svjedočenje svjedoka Berikoffa, razmotreno u poglavlju 4.2.1. Marti je kazao da bi se pljačkanje na kninskom području najbolje moglo opisati kao “kupovanje bez plaćanja”, a da su ljudi iz raznih mjesta dolazili uglavnom vikendom i odnosili što god su mogli. Vidio je automobile s prikolicama kako ujutro stižu na to područje da bi istog dana odlazili s punim prikolicama.⁸¹² Hrvatske bi vlasti, kada bi dobile obavještenje o vojnicima koji pljačkaju, inzistirale na tome da su pljačkaši kriminalci u hrvatskim odorama i da s njima nemaju veze.⁸¹³ Prema Martijevim riječima, pljačkanje nije nitko naredio, nije se vršilo ni po kakvom sustavnom obrascu, no pljačka je bila “manje-više totalna”.⁸¹⁴ Po njegovom mišljenju, kuće u brdima ostale su netaknute jer pljačkaši do njih nisu mogli doći svojim malim

⁸⁰⁶ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 4, 12; Peter Marti, T. 4688-4690, 4726.

⁸⁰⁷ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 4; Peter Marti, T. 4689-4690; P154 (Dnevno izvješće o situaciji Stožera UNMO-a za Sektor Jug, 19. rujna 1995.).

⁸⁰⁸ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 2-3; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 13; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 15.

⁸⁰⁹ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 5; Peter Marti, T. 4638, 4690-4691, 4726-4727.

⁸¹⁰ Peter Marti, T. 4617-4620; P423 (Primjerak lista *Ratni album*, s fotografijama vojnika u Kninu i drugdje, 1995.).

⁸¹¹ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 10; Peter Marti, T. 4635-4636, 4686.

⁸¹² P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 13.

⁸¹³ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 5.

⁸¹⁴ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 4.

automobilima.⁸¹⁵ Marti je u iskazu rekao da bi, kada bi se približila vozila UN-a, pljačkaši često nestali.⁸¹⁶

1716. Što se tiče uništavanja, **Svjedokinja 136**, Srпкиnja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,⁸¹⁷ izjavila je da je na temelju svojih opažanja, dok se nakon 9. kolovoza 1995. kretala tim područjem, stekla dojam da su se mala sela namjerno rušila do temelja, i da se činilo da veća naselja poput Knina, Gračaca, Drniša, Korenice, Benkovca i Donjeg Lapca nisu bila u tolikoj mjeri oštećena da se tamo ne bi moglo živjeti.⁸¹⁸

1717. Prema jednom izvješću PMEZ-a, PMEZ je procijenio da je nakon operacije Oluja šest većih gradova ostalo netaknuto, dok je od 210 sela u kojima se pratilo stanje 55 bilo potpuno srušeno, 55 djelomično srušeno, 50 neznatno oštećeno, a 50 ih je ostalo netaknuto.⁸¹⁹ **Stig Marker Hansen**, promatrač PMEZ-a u Kninu u razdoblju od lipnja do rujna 1995. i šef PMEZ-a Knin u razdoblju od približno 5. rujna do 23. rujna 1995.,⁸²⁰ kazao je u svojem svjedočenju da su poslije operacije Oluja kuće najprije pljačkali i spaljivali vojnici HV-a, a potom povratnici “prognanici i izbjeglice”.⁸²¹ Izjavio je da mu se činilo da se kampanja pljačkanja odvijala u tri vala, pri čemu su do 8. kolovoza 1995. pljačkali vojnici koji su bili u borbama, od 8. do 17. kolovoza 1995. pljačkali su vojnici i policija, a od rujna u pljačku su se uključili civili.⁸²² Svjedok je izjavio da je tijekom svojih ophodnji vidio kako se kuće pale na razne načine, uključujući paljenje pomoću drva i papira, pa sve do masovnih organiziranih akcija koje su izvodile osobe u uniformama koristeći kanistre s benzinom.⁸²³ Najveće štete bile su uz cestu od Knina do Donjeg Lapca, gdje su u određenoj mjeri nastradala sva sela, s najvećim oštećenjima u Srbu i Donjem Lapcu. Najviše uništeni dijelovi

⁸¹⁵ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 3.

⁸¹⁶ Peter Marti, T. 4638, 4691.

⁸¹⁷ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; Svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

⁸¹⁸ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 6, 11; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 18; Svjedokinja 136, T. 641-642, 698-699, 764-765; P5 (Karta Sektora Jug koju je označila svjedokinja 136).

⁸¹⁹ P1289 (Posebno izvješće PMEZ-a, 12. rujna 1995.), str. 1.

⁸²⁰ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.) str. 2; P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 2; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 3.

⁸²¹ P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 10; Stig Marker Hansen, T. 14923-14924; P1300 (Izvješće PMEZ-a o dnevnoj promatračkoj aktivnosti, 7. kolovoza 1995.), str. 3; P2151 (Izvješće o situaciji PMEZ-a Knin, 27. kolovoza 1995.), str. 1.

⁸²² Stig Marker Hansen, T. 14923-14924.

⁸²³ P2151 (Izvješće o situaciji PMEZ-a Knin, 27. kolovoza 1995.), str. 1; Stig Marker Hansen, T. 14936-14937.

područja Knin-Benkovac bili su Đevrske i Kistanje, kao i sela na glavnim prometnicama između Knina i Benkovca, Knina i Drniša, Knina i Vrlike, te Kistanja i Obrovca. Prema procjenama PMEZ-a, do 27. kolovoza 1995. godine 60-80% srpskih kuća je uništeno, a na tom području je ostalo šest posto Srba.⁸²⁴ **Søren Liborius**, operativni časnik PMEZ-a i vođa tima stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995.,⁸²⁵ u svojem je svjedočenju rekao je da je nakon operacije Oluja vidio kuće s natpisom “hrvatska kuća”.⁸²⁶ Liborius je izjavio da su vojnici HV-a, kada bi ih pitao zašto sudjeluju u pljačkanju i uništavanju, odgovarali da se ukradene stvari smatraju dijelom plaće budući da su slabo plaćeni.⁸²⁷ Rekli su mu također da su im njihovi nadređeni izričito odobrili da “uzimaju stvari”.⁸²⁸ Osim toga su kazali da se uništavanjem želi spriječiti povratak Srba.⁸²⁹ **Eric Hendriks**, promatrač PMEZ-a u Kninu od 21. srpnja do 30. listopada 1995.,⁸³⁰ rekao je u svojem iskazu da je većina crkava u Krajini ostala neoštećena.⁸³¹

1718. Raspravnom vijeću su dokazi o uništavanju i pljački predočeni i putem svjedočenja hrvatskih vojnika i policije. Dio tih dokaza je prikazan u poglavlju 4.2. Uz to, **Vladimir Gojanović**, bivši vojnik HV-a,⁸³² izjavio je, na primjer, da je tijekom prva tri dana operacije Oluja pljačkanje postalo donekle prihvatljivo i toleriralo se, a rekao je i to da ni u kojem trenutku Odjel političkih poslova ni SIS nisu izdali upute da pljačkanje i uništavanje prestane.⁸³³ Svjedok je također rekao da je pljačkanje tijekom ta tri dana bilo takvih razmjera da ga je svatko tko je bio u to vrijeme na terenu morao

⁸²⁴ P2151 (Izvešće o situaciji PMEZ-a Knin, 27. kolovoza 1995.), str. 2.

⁸²⁵ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

⁸²⁶ P848 (Video-snimka selā u Sektoru Jug s Liboriusovim komentarima, 17., 19.-21. svibnja 1997.), str. 1; Søren Liborius, T. 8434.

⁸²⁷ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 5; P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 29.

⁸²⁸ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 5.

⁸²⁹ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 6.

⁸³⁰ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 3; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 1-2; Eric Hendriks, T. 9734-9735, 9755-9756.

⁸³¹ Eric Hendriks, T. 9694-9695; v. i P951 (Posebno izvješće PMEZ-a, 9. rujna 1995.).

⁸³² P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 2-3; Vladimir Gojanović, T. 2973, 2983, 2987, 3010-3011, 3015, 3018-3019, 3039, 3119, 3121-3122, 3131-3133, 3138; C2 (Uvjerenje o vojnoj službi za Gojanovića), str. 1, 3-4, 19; P198 (Dopunska dokumentacija o vojnoj službi za Gojanovića), str. 1-2; P200 (Dopis Danijela Kotlara o prekidu mobilizacije Vladimira Gojanovića, 30. kolovoza 1995.), str. 1.

⁸³³ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 23; P195 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 10; Vladimir Gojanović, T. 2970-2971.

vidjeti.⁸³⁴ Gojanović je izjavio da je kad je 16. kolovoza 1995. ili približno tog datuma išao iz Šibenika za Donji Srb u općini Donji Lapac, vidio da su na ulazu u Krajinu bili postavljeni kontrolni punktovi na kojima je bila civilna policija.⁸³⁵ Rekao je, također, da je preko tih kontrolnih punktova mogao proći svatko i da je vidio civile kako pretražuju kuće.⁸³⁶

1719. **Petar Pašić**, Srbin iz Hrvatske i povjerenik Vlade RH za Knin od siječnja 1992. do travnja 1996.,⁸³⁷ izjavio je u svojem iskazu da je jednom prilikom u kolovozu ili rujnu 1995. na putu od Knina za Šibenik vidio posljedice paleža velikih razmjera uz glavnu cestu u Kistanjama iako nije vidio ni dim ni vatru.⁸³⁸ Prema Pašićevim riječima, u Kistanjama se mnogo pljačkalo i uništavalo, što je policija trebala zaustaviti, no to se radilo iz osвете budući da su se ljudi, obični građani ili pripadnici HV-a koji su pet ili šest godina ranije bili izbačeni iz svojih kuća i protjerani, vraćali u svoje domove i kad bi ustanovili da njihovih kuća više nema, nisu mogli odoljeti podmetanju vatre, u čemu ih je bilo teško kontrolirati.⁸³⁹

1720. Gore izneseni dokazi, a osobito oni čiji je prikaz dat u poglavlju 4, pokazuju da je cijelo srpsko stanovništvo u južnom dijelu Krajine u relativno kratkom razdoblju postalo žrtvom velikog broja kaznenih djela, uključujući progon, ubojstvo, nehumana djela, uništavanje i pljačku imovine i deportaciju. Iako su se kategorije počinitelja s vremenom mijenjale, žrtve su uvijek bili Srbi iz Krajine koji su ostali na tom području, tako da je uslijed toga tijekom operacije Oluja ili u tjednima, odnosno mjesecima nakon operacije gotovo cjelokupno srpsko stanovništvo Krajine napustilo svoje domove. Dokazi pokazuju da su prvenstvena meta bili pripadnici civilnog stanovništva.

1721. Na temelju gore opisanih dokaza, uključujući dokaze u vezi s pojedinačnim točkama Optužnice, Raspravno vijeće zaključuje izvan razumne sumnje da je postojao rasprostranjeni i sustavni napad usmjeren na srpsko civilno stanovništvo južnog dijela Krajine.

⁸³⁴ Vladimir Gojanović, T. 2971-2972, 2975.

⁸³⁵ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 21; P196 (Vladimir Gojanović, list s dopunskim informacijama, 14. svibnja 2008.), par. 15.

⁸³⁶ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 21.

⁸³⁷ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 1-2; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 2, 4, 13, 15, 32; D1709 (Petar Pašić, list s dopunskim informacijama, 6. listopada 2009.), par. 10; Petar Pašić, T. 22740, 22778, 22844, 22847, 22858, 23026, 23053.

⁸³⁸ Petar Pašić, T. 22757-22758.

⁸³⁹ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 9; Petar Pašić, T. 22755, 23011.

1722. Ocjenjujući element svijesti počinitelja Raspravno vijeće uzima posebno u obzir razmjere napada. Razna kaznena djela koja su bila dio tog napada počinjena su na cijelom području na koje se odnosi Optužnica i mnoga od njih (osobito pljačkanje i uništavanje) vršena su na takav način da su ih mogli vidjeti svi, a posebno pripadnici hrvatskih vojnih snaga čije kretanje nije bilo, ili je bilo samo djelomično, ograničeno. Na temelju toga Raspravno vijeće zaključuje izvan razumne sumnje da su počinitelji znali za napad i da su njihova djela bila dio tog napada.

1723. Nakon što je utvrdilo postojanje oružanog sukoba i rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo u razdoblju i na području na koje se odnosi Optužnica, Raspravno vijeće će ispitati pojedinačna djela za koja se tereti kao za zločine protiv čovječnosti, kao i to da li su ta djela bila dio napada na civilno stanovništvo.

5.3 Ubojstvo

5.3.1 Mjerodavno pravo

1724. U točki 6 Optužnice optuženici se terete za ubojstvo kao zločin protiv čovječnosti, kažnjivo na temelju članka 5(a) Statuta. U točki 7 Optužnice optuženici se na temelju članka 3 terete za ubojstvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti izneseni su u poglavljima 5.1. i 5.2., gore u tekstu.

1725. Za kazneno djelo ubojstva potrebno je dokazati sljedeća obilježja:

- (a) nastupila je smrt žrtve;
- (b) smrt žrtve prouzročena je radnjom ili propustom počinitelja; i
- (c) radnja ili propust počinjeni su s namjerom da se žrtva liši života ili da se hotimice nanesu teške tjelesne ozljede za koje je počinitelj trebao razumno pretpostaviti da mogu prouzročiti smrt.⁸⁴⁰

5.3.2 Pravni zaključci

1726. U poglavlju 4.1. Raspravno vijeće je odlučilo da će dodatno razmotriti sljedeće navode o ubojstvima s obzirom na mjerodavno pravo:

Općina Donji Lapac: Marko Ilić, Rade Bibić, Ruža Bibić i Stevo Ajduković (Prilog, br. 10);

Općina Ervenik: Marta Vujnović (Prilog, br. 9); Stana Popović i Mirko Popović (Daljnje pojašnjenje, br. 5-6);

Općina Gračac: Đurad Čanak (Daljnje Pojašnjenje, br. 26); Milan Marčetić i Dušan Šuica (Daljnje pojašnjenje, br. 27-28);

Općina Kistanje: Manda Tišma (Daljnje pojašnjenje, br. 107);

Općina Knin: Nikola Dragičević, Sava Čeko i Mile Dragičević (Prilog, br. 1); Sava Đurić (Prilog, br. 2); Milka Petko, Ilija Petko i DMITAR Rašuo (Prilog, br. 3); Miloš Grubor, Jovo Grubor, Marija Grubor, Mika Grubor i Đuro Karanović (Prilog, br. 4); Jovica Plavša (Daljnje pojašnjenje, br. 126); Stevo Večerina, Stevan Baljak, Đuro Mačak, Momčilo Tišma i Mile Gnjatović (Daljnje pojašnjenje, br. 150-154); Sava Šolaja (Daljnje pojašnjenje, br. 155); Ilija Šarac (Daljnje pojašnjenje, br. 159); Jovanka Mizdrak (Daljnje pojašnjenje, br. 180); Živko Stojakov (Daljnje pojašnjenje, br. 184); Đurđija Mirković;

Općina Orlić: Milica Šare, Stevo Berić, Janja Berić, Đuka Berić, Krste Šare, Miloš Ćosić, Jandrija Šare (Prilog, br. 5) (uz suprotno mišljenje suca KINISA); Lazo Damjanić (Daljnje pojašnjenje, br. 258); Predrag Simić (Daljnje pojašnjenje, br. 271).

1727. Točke 6 i 7 Optužnice ograničene su na ubojstva Srba iz Krajine. Na temelju činjeničnih konstatacija u poglavlju 4.1. Raspravno vijeće zaključuje da su sve žrtve gore navedenih incidenata bili Srbi iz Krajine.

1728. Prilikom ocjenjivanja da li je nastupila smrt žrtava i da li je njihovu smrt prouzročilo djelo ili propust počinitelja, Raspravno vijeće je uzelo u obzir konkretne forenzičke dokaze i svjedočenja svjedoka koji su bili očevici incidenta ili su na drugi način mogli dati informacije u vezi s okolnostima pod kojima je nastupila smrt. To uključuje svjedoke koji su svjedočili o tome gdje i s kim je žrtva posljednji put viđena živa, kao i dokaze o kontaktima žrtve i potencijalnog počinitelja prije smrti žrtve. Na temelju činjeničnih konstatacija u poglavlju 4.1. Raspravno vijeće zaključuje da su sve gore spomenute žrtve preminule i da su njihovu smrt prouzrokovale radnje počinitelja.

1729. Dok je ocjenjivalo subjektivni element ubojstva, Raspravno vijeće je uzelo u obzir forenzičke dokaze o uzroku smrti i drugim ozljedama na tijelu žrtve. Raspravno vijeće uzelo je u obzir i dokaze o okolnostima pod kojim su se incidenti dogodili. U vezi sa svim incidentima Raspravno vijeće zaključuje da su počinitelji djelovali s

⁸⁴⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par.261.

namjerom da žrtve liše života ili barem da im hotimice nanesu teške tjelesne ozljede za koje su razumno trebali znati da mogu prouzročiti smrt.

1730. U vezi s tri incidenta (Manda Tišma, Sava Šolaja i Jovanka Mizdrak) stranke u ovom postupku ili u postupcima pred lokalnim sudovima na kojima se sudilo počiniteljima pokrenule su pitanje samoobrane. Raspravno vijeće smatralo je nužnim da prije no što se osvrne na pitanje samoobrane, utvrdi status žrtava na temelju međunarodnog humanitarnog prava. Sve tri žrtve bile su civili, a Tišma i Mizdrak nisu posegnule za oružjem. Što se tiče lišavanja života Save Šolaje Raspravno vijeće se uvjerilo da žrtva nije bila povezana s eksplozijom ručne bombe kojom je ozlijeđen počinitelj. Zbog toga su u sva tri incidenta žrtve bile civili koji nisu sudjelovali u neprijateljstvima. Što se tiče pitanja samoobrane, Raspravno vijeće smatra da ni jedan od incidenata nije predstavljao neposredni nelegitimni napad na počinitelja. Raspravno vijeće, osim toga, smatra da ponašanje počinitelja, čak i u slučaju da je doista postojao neposredni nelegitimni napad, nije bilo razmjerno, u situaciji u kojoj su postojali i drugi načini da se ukloni svaka potencijalna opasnost umjesto otvaranja smrtonosne vatre.

1731. Na temelju svega rečenog Raspravno vijeće konstatira da su svi gore spomenuti incidenti ubojstva, kako se za njih tereti u Optužnici, dokazani izvan razumne sumnje.

1732. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavljima 5.1. i 5.2. o općim obilježjima i uvjetima za nadležnost u vezi s kršenjima zakona i običaja ratovanja i zločinima protiv čovječnosti.

1733. Raspravno vijeće je utvrdilo da su Manda Tišma, Sava Šolaja i Jovanka Mizdrak bile civili koji nisu sudjelovali u neprijateljstvima. S obzirom na dob, spol i odjeću drugih žrtava, kao i na okolnosti pod kojima su ubojstva izvršena, Raspravno vijeće konstatira da su te žrtve u trenutku kada su ubijene bile civili, ili su u najmanju ruku bile zatočene ili na neki drugi način izbačene iz bojnog stroja.

1734. Uzimajući u obzir okolnosti poput nacionalne pripadnosti žrtava, te vremena i mjesta na kojima su djela počinjena, Raspravno vijeće konstatira da su ubojstva bila dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

1735. Raspravno vijeće dalje konstatira, na temelju pripadnosti počinitelja i načina na koji su djela počinjena, da je postojala tijesna veza između tih slučajeva lišavanja života i oružanog sukoba.

1736. Raspravno vijeće stoga konstatira da svi gore navedeni incidenti predstavljaju ubojstvo kao zločin protiv čovječnosti kao i kršenja zakona i običaja ratovanja.

5.4 Deportacija i prisilno premještanje

5.4.1 Mjerodavno pravo

1737. U točkama 2 i 3 Optužnice optuženici se terete za deportaciju i prisilno premještanje kao zločin protiv čovječnosti. Kazneno djelo deportacije (točka 2 Optužnice) navedeno je u članku 5(d) Statuta, dok se optužba za prisilno premještanje (točka 3 Optužnice) temelji na članku 5(i) "druga nehumana djela". Opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti iznijeti su u poglavljima 5.1 i 5.2, gore u tekstu.

1738. I deportacija i prisilno premještanje podrazumijevaju prisilno raseljavanje osoba s područja na kojem se one zakonito nalaze, bez osnova dopuštenih međunarodnim pravom.⁸⁴¹ Za kazneno djelo deportacije nužan je uvjet da žrtve budu raseljene preko *de jure* državne granice, ili, u određenim situacijama, preko *de facto* granice.⁸⁴² Prisilno premještanje podrazumijeva raseljavanje osoba unutar državnih granica.⁸⁴³

1739. Prisilno raseljavanje znači da se ljude preseljava protiv njihove volje ili bez stvarne mogućnosti izbora.⁸⁴⁴ Strah od nasilja, prinuda, zatočenje, psihološki pritisak i druge takve okolnosti mogu stvoriti atmosferu u kojoj nema drugog izbora doli odlaska, što dakle predstavlja prisilno raseljavanje ljudi.⁸⁴⁵ Činjenica da je raseljavanje osoba izvršeno u skladu sa sporazumom političkih ili vojnih vođa ili je provedeno pod pokroviteljstvom MOCK-a ili neke druge neutralne organizacije to raseljavanje ne čini nužno dobrovoljnim.⁸⁴⁶

1740. Međunarodno humanitarno pravo prihvaća da postoji ograničen broj okolnosti pod kojima je raseljavanje civila tijekom oružanog sukoba dopušteno, odnosno raseljavanje je dopušteno u slučaju da se vrši iz razloga sigurnosti dotičnih osoba ili iz

⁸⁴¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 317; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 304, 308.

⁸⁴² Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 300; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 304.

⁸⁴³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 317.

⁸⁴⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 229, 233; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 279.

⁸⁴⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 281.

⁸⁴⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 286; Prvostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 523; Prvostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 127; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 724.

imperativnih vojnih razloga.⁸⁴⁷ U takvim situacijama raseljavanje je privremeno i mora se izvršiti na takav način da se osigura da će raseljene osobe biti vraćene u svoje domove čim to situacija dopusti.⁸⁴⁸ No pitanje da li je neko prisilno raseljavanje ljudi legalno primjerenije je analizirati u okviru razmatranja općih obilježja zločina protiv čovječnosti (vidi poglavlje 5.2, gore u tekstu).⁸⁴⁹

1741. Počinitelj deportacije ili prisilnog premještanja mora imati namjeru da ljude prisilno raseli, no nije nužno da mu je namjera da to raseljavanje bude trajno.⁸⁵⁰

5.4.2 Pravni zaključci

1742. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na navode o prisilnom premještanju i deportaciji osoba iz gradova na području na koje se odnosi Optužnica u kolovozu i rujnu 1995. Raspravno vijeće prvo će razmotriti odlazak ljudi iz Knina, Benkovca, Gračaca i Obrovca 4. i 5. kolovoza 1995. Drugo, Raspravno vijeće će se osvrnuti na odlazak osoba s drugih lokacija nakon što su na njih ili u njihovoj blizini 4. ili 5. kolovoza 1995. pale granate. Treće, Raspravno vijeće će razmotriti odlazak osoba koje su bile žrtve ili svjedoci zločina koje su počinili pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije tijekom i poslije operacije Oluja. I na koncu, četvrto, Raspravno vijeće će razmotriti odlazak drugih osoba, za koje se na temelju dokaza ne može utvrditi postojanje geografske ili vremenske veze s incidentima granatiranja, zločinima i drugih ugrožavajućim djelima koje su vršili pripadnici Hrvatskih oružanih snaga ili Specijalne policije.

1743. Raspravno vijeće prvo će razmotriti svoje konstatacije u vezi s osobama koje su napustile Knin, Benkovac, Gračac i Obrovac 4. i 5. kolovoza 1995. U poglavlju 5.8.2(i) Vijeće je konstatiralo da su Hrvatska vojska i Specijalna policija namjerno gađale civilna područja u tim gradovima i sa samim gradovima postupale kao s ciljevima topničke vatre, te da je granatiranje tih gradova predstavljalo protupravni napad na civile i civilne objekte. U vezi s Kninom Raspravno vijeće upućuje na svoje

⁸⁴⁷ Ženevska konvencija III, čl. 19.; Ženevska konvencija IV, čl. 49.; Dopunski protokol II, čl. 17; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 284-285; Prvostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 597-598; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 725; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 308.

⁸⁴⁸ Ženevska konvencija IV, čl. 49; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krstić*, par. 524; Prvostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 599; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 725.

⁸⁴⁹ V. Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 167.

⁸⁵⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 304-307, 317; Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 206; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 304.

konstatacije u poglavlju 4.4.3, i to osobito u pogledu broja projektila ispaljenih na Knin 4. i 5. kolovoza 1995. i lokacija na koje su ti projektili padali. U poglavlju 4.5.3 Vijeće je utvrdilo da je 4. i 5. kolovoza 1995. grad Knin napustilo otprilike 14.000 osoba. Utvrđujući razlog za tako masovni odlazak Raspravno vijeće primjećuje da je nekoliko svjedoka izjavilo da je granatiranje izazvalo paniku i strah u Kninu, što je za posljedicu imalo odlazak ljudi iz grada, kao što je opisano u poglavlju 4.5.3 Na primjer svjedok 6 je izjavio da su zbog granata, koje su padale posvuda po Kninu, svi imali osjećaj da moraju pobjeći. Uz to Raspravno vijeće upućuje na svjedočenje vještaka Koningsa o psihološkom učinku topništva na civile, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.4.2. Raspravno vijeće nadalje uzima u obzir da je do masovnog odlaska ljudi došlo tijekom i odmah nakon granatiranja Knina. U poglavlju 4.5.2 raspravno vijeće je zaključilo da, općenito uzevši, ljudi svoje domove nisu napuštali zbog evakuacije planirane od strane vlasti RSK i vlasti SVK. Raspravno vijeće prihvaća da su u nekim slučajevima čimbenici poput loših životnih uvjeta u Kninu, odlazak drugih ljudi i neumitno približavanje hrvatskih snaga mogli u određenoj mjeri utjecati na ljude koji su napuštali Knin. Međutim, na temelju svega iznesenog gore u tekstu, Raspravno vijeće zaključuje da je topnički napad kod ljudi koji su 4. i 5. kolovoza 1995. bili u Kninu izazvao veliki strah. U slučaju vrlo velike većine, ako ne i kod svih ljudi koji su 4. i 5. kolovoza 1995. napustili Knin taj strah bio je glavni i neposredni razlog za njihov odlazak.

1744. Raspravno vijeće dalje podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 4.5.3 u vezi s osobama koje su 4. i 5. kolovoza 1995. napustile Benkovac, Gračac i Obrovac. Raspravno vijeće upućuje na konstatacije u poglavljima 4.4.4-4.4.6, uključujući i konstatacije o broju projektila ispaljenih na Benkovac i Gračac, kao i o lokacijama na koje su tih dana projektili padali u Benkovcu, Gračacu i Obrovcu. Masovni odlazak ljudi uslijedio je tijekom i odmah poslije granatiranja tih gradova. Vijeće podsjeća na svoje zaključke u vezi s planiranom ili organiziranom evakuacijom. S obzirom na svjedočenje vještaka Koningsa o psihološkom učinku topništva na civile, o kojem se govori gore u tekstu, i na vrijeme njihovog odlaska Raspravno vijeće zaključuje da je topnički napad kod ljudi koji su 4. i 5. kolovoza 1995. bili u Benkovcu, Gračacu i Obrovcu izazvao veliki strah. U slučaju vrlo velike većine, ako ne i kod svih ljudi koji su 4. i 5. kolovoza 1995. napustili te gradove, taj strah je bio glavni i neposredni razlog za njihov odlazak.

1745. Raspravno vijeće smatra da su strah od nasilja i prinuda, izazvani granatiranjem Benkovca, Gračaca, Knina i Obrovca, stvorili atmosferu u kojoj tamošnji ljudi nisu imali izbora doli da odu. Shodno tomu Raspravno vijeće zaključuje da je granatiranje Benkovca, Gračaca, Knina i Obrovca 4. i 5. kolovoza 1995. predstavljalo prisilno raseljavanje ljudi iz tih gradova.

1746. Raspravno vijeće uzelo je u obzir nekoliko čimbenika dok je utvrđivalo da li su HV i Specijalna policija, snage koje su 4. i 5. kolovoza 1995. granatirale rečena četiri grada, granatiranje vršile s namjerom da prisilno rasele ljude iz tih gradova. Prvo, Raspravno vijeće podsjeća na svoju konstataciju u poglavlju 5.8.2(i) da se HV i Specijalna policija nisu ograničili na granatiranje područja na kojima su bili vojni ciljevi, nego su namjerno za metu uzimali civilne dijelove gradova i sa samim gradovima postupali kao s ciljevima topničke vatre. U istom poglavlju Raspravno vijeće je utvrdilo da je protupravni napad na civile i civilne objekte u tim gradovima izvršen s namjerom da se Srbi iz Krajine diskriminiraju na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi. Raspravno vijeće nadalje upućuje na dokaze razmotrene u poglavlju 6.2.7 u vezi s postojanjem i ciljem udruženog zločinačkog pothvata i osobito na dokaze o brijunskom sastanku 31. srpnja 1995. Na temelju gore iznesenih dokaza i zaključaka Raspravno vijeće konstatira da su HV i Specijalna policija, snage koje su granatirale Benkovac, Gračac, Knin i Obrovac, to granatiranje vršile s namjerom da prisilno rasele ljude iz tih gradova.

1747. Raspravno vijeće osim toga konstatira da su osobe koje su napustile spomenute gradove u njima zakonito boravile. Raspravno vijeće je u poglavljima 4.4.3 i 4.5.3 ustanovilo da je 4. kolovoza 1995. u Kninu bilo najmanje 15.000 civila, među kojima su veliku većinu činili žene, djeca i stariji ljudi, a od kojih je približno 14.000 napustilo grad 4. i 5. kolovoza 1995. Isto tako, Raspravno vijeće je u poglavljima 4.4.4-4.4.6 zaključilo da su 4. kolovoza 1995. u Benkovcu, Gračacu i Obrovcu boravili uglavnom civili i da je tamo bilo vrlo malo pripadnika SVK. Na temelju tih zaključaka Raspravno vijeće konstatira da su ljudi koji su 4. i 5. kolovoza 1995. napustili Benkovac, Gračac, Knin i Obrovac u velikoj većini, ako ne i svi, u tom trenutku bili civili ili u najmanju ruku osobe izvan bojnog stroja.

1748. Gotovinina obrana je ustvrdila da Srbi koji su tijekom i nakon operacije Oluja bježali iz Krajine nisu bili hrvatski građani, nego građani SRJ/RSK, u to vrijeme

neprijateljske države.⁸⁵¹ Gotovinina obrana tvrdi da međunarodno humanitarno pravo zaraćenju državi dopušta da u vrijeme oružanog sukoba sa svojeg teritorija izbacij državljanu neprijateljske države i da im uskrati brz i bezuvjetan povratak.⁸⁵² Argument Gotovinine obrane oslanja se na zaključke u jednoj od odluka Eritrejsko-etiopeke komisije za potraživanja, koja se bavi izbacivanjem osoba s državljanstvom neprijateljske države.⁸⁵³ Odluka se tiče situacije u kojoj je po izbivanju međunarodnog oružanog sukoba između Eritreje i Etiopije, ova posljednja izbacila iz zemlje mnoge osobe eritrejskog porijekla koje su živjele u Etiopiji, i oduzela im državljanstvo i imovinu, nakon što su navodno uzele eritrejsko državljanstvo ili dobrovoljno napustile etiopski teritorij. Većini tih ljudi Eritrejsko-etiopeka komisija je priznala dvojno državljanstvo.⁸⁵⁴ Komisija je prihvatila da u međunarodnom humanitarnom pravu postoji načelo koje zaraćenim državam daje široke ovlasti da u vrijeme oružanog sukoba sa svojeg teritorija izbacij državljanu neprijateljske države, iako njihova diskrecija u vršenju tih ovlasti nije apsolutna.⁸⁵⁵ Raspravno vijeće smatra da se ovaj slučaj razlikuje od slučaja Eritreje i Etiopije. Dok je u tom slučaju Eritrejsko-etiopeka komisija prihvatila da ljudi koji su bili predmet spora imaju dvostruko državljanstvo, u ovom slučaju pitanje državljanstva ljudi srpskog porijekla koji su pobjegli iz Krajine, a osobito onih koji su cijele svoje živote proveli na hrvatskome teritoriju, u najmanju ruku nije jasno. Kako god bilo, čak ako se i pretpostavi da su ti ljudi bili državljanu neprijateljske države (SRJ/SRK), Raspravno vijeće smatra da je njihovo prisilno raseljavanje bilo arbitrarno i da je predstavljalo zlostavljanje ako ni zbog čega drugog, onda zbog upotrijebljenih sredstava (protupravni napad na civile i civilne objekte koji je sam po sebi kazneno djelo), te da se ne može usporediti s procedurom koju su, kako je utvrdila Eritrejsko-etiopeka komisija, slijedile etiopske vlasti.⁸⁵⁶ Iz tih razloga gore spomenuto načelo na koje se pozvala Eritrejsko-etiopeka komisija, odnosno legalnost izbacivanja neprijateljskih državljanu tijekom oružanih sukoba, ne može se primijeniti

⁸⁵¹ Završni podnesak Gotovinine obrane, par. 568, 570, 847; T. 29455.

⁸⁵² Završni podnesak Gotovinine obrane, par. 568-570, 865-867; T. 29261.

⁸⁵³ Odluka Eritrejsko-etiopeke komisije o djelomičnoj naknadi, 15, 16, 23, 27-32, 17. prosinca 2004.

⁸⁵⁴ Odluka Eritrejsko-etiopeke komisije o djelomičnoj naknadi, par. 51 i 65.

⁸⁵⁵ Odluka Eritrejsko-etiopeke komisije o djelomičnoj naknadi, par. 81.

⁸⁵⁶ Odluka Eritrejsko-etiopeke komisije o djelomičnoj naknadi, par. 81, gdje se citira *Oppenheim's International Law*, sv. I, § 413, str. 940-941 (ur. Sir Robert Jennings i Sir Arthur Watts, 1996.): "Pravo država da izbacij sa svojeg teritorija strance je općepriznato. [...] S druge strane, iako država raspolaze širokim diskrecijskim ovlastima u ostvarivanju svojega prava da izbacij nekog stranca, njezine diskrecijske ovlasti nisu apsolutne. Stoga na temelju međunarodnog običajnog prava država ne smije zlopotrebljavati svoje pravo i arbitrarno postupati prilikom odlučivanja o izbacivanju nekog stranca, a u vezi s načinom na koji će izvršiti izbacivanje mora postupati razumno."

na okolnosti ovoga slučaja. Raspravno vijeće stoga zaključuje da prisilno raseljavanje nije imalo osnove koje su dopuštene međunarodnim pravom.

1749. Raspravno vijeće nadalje podsjeća na svoje konstatacije u vezi s pojedincima koji su tih dana otišli iz spomenutih gradova i otputovali u Bosnu i Hercegovinu i Srbiju. U poglavlju 4.5.3 Raspravno vijeće je utvrdilo da je od 4. do 7. kolovoza 1995. približno 50.000 do 70.000 ljudi prešlo granicu između općine Donji Lapac i Bosne i Hercegovine. Vijeće konstatira da su oni koji su otišli iz rečenih gradova prešli *de jure* državnu granicu.

1750. Gotovinina obrana ustvrdila je da se za deportaciju i prisilno premještanje zahtijeva prisilno raseljavanje izvršeno s teritorija pod stvarnom kontrolom suprotne strane u sukobu.⁸⁵⁷ Predraspravno vijeće je 19. ožujka 2007. odlučilo da “okupacija” nije obilježje deportacije kao zločina protiv čovječnosti prema članku 5 Statuta i da ne postoji dodatni uvjet da civilna žrtva mora biti u vlasti jedne od strana u sukobu.⁸⁵⁸ Žalbena vijeće je 6. lipnja 2007. konstatiralo da Gotovinina obrana nije uspjela pokazati da je Raspravno vijeće pogriješilo kada je odbacilo njezin argument da je “okupirani teritorij” nužni uvjet za kazneno djelo deportacije i prisilnog premještanja kao zločina protiv čovječnosti.⁸⁵⁹ Raspravno vijeće upućuje na diskusiju u spomenutim odlukama i odbija argument Gotovinine obrane.

1751. Iz tih razloga Raspravno vijeće zaključuje da je prisilno raseljavanje osoba iz Benkovca, Gračaca, Knina i Obrovca, koje su 4. i 5. kolovoza 1995. izvršili HV i Specijalna policija, predstavljalo deportaciju.

1752. Točke 2 i 3 Optužnice ograničene su na deportaciju Srba iz Krajine. S obzirom na činjenične konstatacije u poglavlju 4.5.3, Raspravno vijeće konstatira da su vrlo velika većina žrtava, ako ne i sve žrtve incidenata spomenutih gore u tekstu bili Srbi iz Krajine. Osobe koje su živjele u Krajini i našle se među ljudima koji su 4. i 5. kolovoza 1995. napuštali rečene gradove, a nisu bile srpske nacionalnosti, Raspravno vijeće ne smatra žrtvama deportacije za koju se tereti u Optužnici.

⁸⁵⁷ Završni podnesak Gotovinine obrane, par. 860; T. 29256-29257.

⁸⁵⁸ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po više podnesaka kojima se osporava nadležnost, 19. ožujka 2007., par. 54-56.

⁸⁵⁹ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR72.1, Odluka po interlokutornoj žalbi Ante Gotovine na odluku po više podnesaka kojima se osporava nadležnost, 6. lipnja 2007., par. 14-15.

1753. Uzimajući u obzir okolnosti poput nacionalnosti žrtava, te vremena i mjesta na kojima se odvijala deportacija, Raspravno vijeće zaključuje da je ona bila dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

1754. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na dokaze i svoje konstatacije u vezi s drugim gradovima ili selima na predmetnom području, iz kojih je velika većina stanovnika pobjegla nakon što su na ta mjesta ili u njihovoj blizini 4. i 5. kolovoza 1995. pale granate. Podsjećajući na svoje zaključke u poglavlju 4.5.3 (Općina Kistanje, Općina Knin i Općina Orlić) Raspravno vijeće konstatira da su među tim gradovima ili selima bili Kistanje i njegov zaselak Torbice, te Kakanj, Uzdojle,⁸⁶⁰ zaselak Zarići kod Orlića, Polača, Žagrović i Plavno. Raspravno vijeće napominje da su ljudi koji su napuštali te gradove ili sela govorili da je granatiranje razlog za njihov odlazak. S obzirom na psihološke efekte granatiranja Raspravno vijeće je uvjeren da je granatiranje vjerojatno imalo utjecaja na osobe koje su odlazile iz tih mjesta. Međutim, kao što je Raspravno vijeće iznijelo u poglavlju 4.4.1, dokazi su nedovoljni i iz njih se ne može utvrditi broj projektila ispaljenih na dotična mjesta i, uz tek nekoliko iznimki, ne mogu su utvrditi vrijeme i lokacije udara projektila. Budući da dokazi ne sadrže dovoljno pojedinosti o vremenu, trajanju i intenzitetu granatiranja tih mjesta ili njihove okolice, Raspravno vijeće ne može nedvojbeno utvrditi da je granatiranje dotičnih mjesta ili njihove okolice bilo primarni i izravni razlog za bijeg ili da je strah od granatiranja stvorio atmosferu u kojoj ljudi u spomenutim mjestima nisu imali izbora doli da odu. S tim u vezi Raspravno vijeće je uzelo u obzir da iz dokaza slijedi da su postojali i drugi čimbenici koji su mogli utjecati na ljude da odu. Među tim čimbenicima su i informacije lokalnih odbora ili jedinica SVK u Kaknju i Uzdojlu, kao i na primjer u slučaju Save Mirković iz Polače i stanovnika Zarića, odlazak drugih i strah od toga što će se dogoditi kada stignu Hrvati.

1755. Osim toga Raspravno vijeće podsjeća da se iz dokaza ne može zaključiti da li je u spomenutim mjestima bilo pripadnika SVK, kao ni da li je tamo bilo drugih objekata čijim bi se gađanjem ostvarila jasna vojna prednost. Iz topničkih izvješća koja su Raspravnom vijeću predočena kao dokazi ne slijede nikakve dodatne pojedinosti o tome na što je HV otvarao vatru u tim mjestima ili njihovoj okolini. S obzirom na to Vijeće je u poglavlju 4.4.1 iznijelo stav da protupravni napad na civile ili civilne

⁸⁶⁰ Raspravno vijeće napominje da je prema riječima svjedoka 3 vrlo velika većina stanovnika Uzdojla pobjegla prije no što su pripadnici hrvatskih vojnih snaga 5. kolovoza 1995. u Uzdojlu zapalili dvije kuće.

objekte u dotičnim gradovima ili selima nije jedino razumno tumačenje dokaza. Dokazi dopuštaju razumno tumačenje da su snage koje su ispaljivale topničke projekte što su padali na ta mjesta ili u njihovoj blizini namjerno gađale vojne ciljeve. S tim u vezi Raspravno vijeće primjećuje da je svjedokinja 3 izjavila da je iz Uzdolja, prije no što je ujutro 4. kolovoza 1995. napustila selo, čula i vidjela granatiranje Promine. Iz drugih dokaza, uključujući svjedočenje Marka Rajčića i Mile Mrkšića, kao i iz topničkih izvješća TS-4 (P1267 i P1268), slijedi da je na Promini bio repetitor koji je bio u sistemu veza SVK i koji je Hrvatska vojska smatrala topničkim ciljem i na njega otvarala vatru tijekom operacije Oluja. Nadalje, Mirko Ognjenović je izjavio u vezi s granatiranjem u blizini Kaknja da su granate padale duž koridora kojim su se, kao što je svjedok vidio, povlačili neki vojnici SVK, kao i na Đevrske, gdje je SVK koristio zgradu zadruge. S obzirom na to Raspravno vijeće ne može nedvojbeno utvrditi da su oni koji su odlazili iz tih gradova ili sela bili nasilno raseljeni, niti da su oni koji su otvarali topničku vatru na spomenuta mjesta imali namjeru nasilno raseliti te ljude.

1756. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na svoje konstatacije u vezi s osobama koje su bježale iz naselja na području na koje se odnosi optužnica nakon što su postale žrtve ili su bile svjedocima zločina koja su nakon 5. kolovoza 1995. izvršili pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije. Podsjećajući na svoje zaključke u poglavlju 4.5.3 (Općina Benkovac, Općina Civljane, Općina Obrovac, Općina Kistanje, Općina Orlić i Općina Knin), te na svoje konstatacije u drugim dijelovima presude na koje se u tom poglavlju upućuje, Raspravno vijeće konstatira da su među tim osobama bili Konstantin Drča, Ružica Šarac, Sava Večerina, Dragana Večerina, Marija Večerina i njezine dvije kćeri Mira i Branka, Zdravko Bunčić, Dušan Torbica i njegova supruga, Mirko Ognjenović i njegova teta/ujna/strina, Dušan Dragičević, svjedok 1, svjedok 13, Anica Andić, Smiljana Mirković, svjedok 69 i Jovan Grubor. Većina u Vijeću, uz neslaganje suca Ćinisa, konstatira da su među tim osobama bili i svjedokinja 3 i svjedok 67. Neke od spomenutih osoba i same su bile žrtve zločina, između ostalog, nehumanih djela i zatočenja. Druge osobe su bile svjedoci djela poput pljačke i uništavanja, te ubojstva bliskih rođaka, suseljana i drugih Srba iz Krajine. Raspravno vijeće smatra da su ta djela za žrtve i svjedoke stvorila situaciju prinude i straha od nasilja, tako da te osobe nisu imale drugog izbora doli da odu. Slijedom toga Raspravno vijeće konstatira da je počinjenje tih djela u kolovozu 1995. također

predstavljalo prisilno raseljavanje žrtava i svjedoka tih zločina. Vijeće napominje da su neki od spomenutih osoba svoja sela napustili prije no što su postali žrtvama ili svjedocima nedjela. U takvim situacijama Vijeće smatra da su, u slučaju kada su te osobe dobrovoljno napustile svoja sela i nisu bile izvrgnute prisilnom raseljavanju, zločini kojih su bili žrtve ili očevici stvorila atmosferu u kojoj one više nisu imale mogućnost da se vrate i mogle su samo nastaviti bježati i napustiti to područje.

1757. Raspravno vijeće je razmotrilo nekoliko čimbenika dok je utvrđivalo da li su pripadnici hrvatskih vojnih snaga i Specijalne policije koji su počinili zločine čija je posljedica bila prisilno raseljavanje žrtava i svjedoka tih zločina, to učinila s namjerom da te osobe prisilno rasele. Prvo, Raspravno vijeće podsjeća na svoje zaključke u poglavlju 5.8.2 da su počinitelji te zločine počinili s namjerom da Srbe iz Krajine diskriminiraju na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi. Vijeće je nadalje uzelo u obzir svoje konstatacije u istom poglavlju da su ti zločini počinjeni u sklopu napada na civilno stanovništvo. Napad je uključivao deportaciju krajinskih Srba iz Benkovca, Gračaca, Knina i Obrovca putem protupravnog napada na civile i civilne objekte. Osim toga, zločini su počinjeni nad relativno malim brojem Srba iz Krajine koji su na tom području ostali nakon što su hrvatske snage preuzele kontrolu nad teritorijem bivše RSK. U nekim slučajevima, zločini su počinjeni u blizini domova Srba iz Krajine, dok su u drugim situacijama zločini počinjeni ubrzo nakon njihovog odlaska iz sela. S obzirom na broj i nasilnu prirodu počinjenih djela, te na temelju gore iznesenih dokaza i konstatacija, Raspravno vijeće zaključuje da su pripadnici hrvatskih vojnih snaga i Specijalne policije koji su počinili te zločine to činili s namjerom da prisilno rasele krajinske Srbe koji su bili žrtve i svjedoci tih zločina.

1758. Raspravno vijeće konstatira da su dotične osobe zakonito boravile na lokacijama s kojih su prisilno raseljene. Podsjećajući na zaključke na koje se upućuje u poglavlju 4.5.3 (Općina Benkovac, Općina Civljane, Općina Kistanje, Općina Knin, Općina Obrovac i Općina Orlić), Raspravno vijeće konstatira da su te osobe bile civili ili su u najmanju ruku bile izvan bojnog stroja. Budući da je prisilno raseljavanje počinjeno putem zločina kao što su ubojstvo, nehumana djela, zatočenje, pljačkanje i uništavanje, Raspravno vijeće zaključuje da za prisilno raseljavanje nisu postojale osnove dopuštene u međunarodnom pravu.

1759. U poglavlju 4.5.3 (Općina Benkovac, Općina Civljane, Općina Kistanje, Općina Knin, Općina Obrovac i Općina Orlić) Raspravno je vijeće utvrdilo da su spomenute

osobe otišle u Srbiju. Vijeće podsjeća da su neki od tih ljudi u Srbiju otišli iz Knina u konvojima sredinom rujna 1995., nakon boravka u bazi UN-a ili u prihvatnim centrima. Od nekih koji su odlazili traženo je i da potpišu izjave da odlaze dobrovoljno. U svjetlu zaključaka u poglavljima 4.5.4. i 4.5.5., Raspravno vijeće smatra da njihov boravak u tim objektima, kao ni izjave za koje je traženo da ih potpišu prije odlaska, njihov bijeg ne čine dobrovoljnim s obzirom na okolnosti uslijed kojih su zapravo otišli. Raspravno vijeće nadalje smatra da pomoć koju je konvojima pružio UNCRO sama po sebi ne utječe na prisilnu narav raseljavanja. Vijeće konstatira da su oni koji su otišli iz spomenutih gradova prešli *de jure* državnu granicu. S obzirom na sve rečeno, Raspravno vijeće zaključuje da nasilno raseljavanje tih osoba koje su u kolovozu 1995. izvršili pripadnici hrvatskih vojnih snaga i Specijalne policije predstavlja deportaciju.

1760. Točke 2 i 3 Optužnice ograničene su na deportaciju Srba iz Krajine. Podsjećajući na zaključke Raspravnog vijeća s tim u vezi u poglavlju 4.5.3 (Općina Benkovac, Općina Civljane, Općina Kistanje, Općina Knin, Općina Obrovac i Općina Orlić), kao i na dokaze i zaključke u drugim dijelovima presude na koje se tamo upućuje, Raspravno vijeće konstatira da su sve te osobe Srbi iz Krajine.

1761. Uzimajući u obzir okolnosti poput nacionalnosti žrtava te vremena i mjesta na kojima se odvijala deportacija, Raspravno vijeće zaključuje da je ona bila dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

1762. Raspravno vijeće na koncu će se osvrnuti na dokaze i svoje konstatacije u vezi s drugim osobama koje su u kolovozu i rujnu 1995. napuštale naselja na području na koje se odnosi optužnica. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 4.5.3. (Općina Benkovac, Općina Civljane, Općina Gračac, Općina Knin i Općina Orlić) u vezi sa stanovnicima koji su otišli iz Bukovića,⁸⁶¹ Civljana, Oton Polja i Kijana 4. i 5. kolovoza 1995.; iz zaseoka Biskupije Urukali 4. ili 11. kolovoza 1995.; kao i u vezi s odlaskom sina Nikole Plavše i supruge njegovog sina iz Golubića 4. kolovoza 1995., obitelji Petra Čolovića iz Čolovića 5. kolovoza 1995., te s odlaskom Milana Letunice i Bogdana Dobrića 5. kolovoza i u rujnu 1995. Raspravno vijeće smatra da u vezi s tim incidentima dokazi ne uspostavljaju geografsku ili vremensku

⁸⁶¹ Raspravno vijeće napominje da su stanovnici iz Bukovića pobjegli 4. i tijekom noći sa 4. na 5. kolovoza 1995., odnosno prije no što su pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije 5. kolovoza 1995. u Bukoviću uništili pet ili šest kuća.

vezu s granatiranjem, zločinima ili drugim djelima ugrožavanja koja su vršili pripadnici Hrvatskih oružanih snaga ili Specijalne policije. Vijeće podsjeća na svoju konstataciju u poglavlju 5.1.2. da je međunarodni oružani sukob postojao tijekom cijelog razdoblja i na cijelom području na koje se odnosi Optužnica. Raspravno vijeće smatra da je izbijanje oružanog sukoba moglo samo po sebi izazvati strah od nasilja povezanog s oružanim sukobom, zbog čega su civili bježali. S tim u vezi Raspravno vijeće uzima u obzir dokaze i svoje konstatacije u poglavlju 4.5.3 (Općina Knin) o osobama koje su krajem srpnja i početkom kolovoza 1995. napuštale RSK, djelomično i zato što su vjerovale da je hrvatska vojna operacija neminovna. U jednom broju spomenutih incidenata iz dokaza slijedi da su razlozi za odlazak uključivali i odlazak drugih ljudi, ali i strah od nasilja povezanog s očekivanim skorim dolaskom Hrvatskih oružanih snaga. Na primjer, Petar Čolović je izjavio da je njegova obitelj otišla zato što su odlazili i mnogi drugi. Dužnosnici RSK rekli su 4. kolovoza 1995. stanovnicima Oton Polja da odu jer se približavaju "ustaške" snage. Sovilj je svojoj obitelji 5. kolovoza 1995. u 1:00 sat poslije ponoći rekao da ode iz Kijana zbog sigurnosnih razloga, jer je HV možda već ušao na to područje. Budući da su ti ljudi sa spomenutih lokacija otišli prije no što su na njima ili u njihovoj blizini pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije počinili zločine ili druga djela ugrožavanja, Raspravno vijeće ne može nedvojbeno utvrditi da su radnje pripadnika hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije stvorile atmosferu u kojoj ti ljudi nisu imali drugog izbora doli da odu. Raspravno vijeće smatra da je razumno tumačenje koje dopuštaju dokazi to da su dotične osobe otišle iz straha od nasilja koje se obično povezuje s oružanim sukobom ili zbog općeg straha od hrvatskih snaga, odnosno nepovjerenja u hrvatske vlasti. Shodno tome Raspravno vijeće ne može zaključiti da su ti ljudi prisilno raseljeni.

1763. I zaključno, Raspravno vijeće konstatira da su pripadnici hrvatskih vojnih snaga i Specijalne policije u kolovozu 1995. počinili kazneno djelo deportacije u općinama Benkovac, Civljane, Gračac, Kistanje, Knin, Obrovac i Orlić, kao što se navodi gore u tekstu.

5.5 Bezobzirno razaranje

5.5.1 Mjerodavno pravo

1764. U točki 5 Optužnice optuženici se terete za bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, kao kršenje zakona i običaja ratovanja, kažnjivo na temelju članka 3(b) Statuta. Opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti za ovo kazneno djelo iznijeti su u poglavlju 5.2.1, gore u tekstu.

1765. Za djelo bezobzirnog razaranja gradova, naselja ili sela zahtijeva za dokazivanje istih obilježja kao i za pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom.⁸⁶²

Riječ je o sljedećim obilježjima:

- (a) radnja ili propust prouzročili su uništavanje imovine širokih razmjera;
- (b) razaranje nije opravdano vojnom nuždom;
- (c) radnja ili propust počinjeni su s namjerom ili uz bezobzirno zanemarivanje vjerojatnosti da će posljedica biti razaranje.⁸⁶³

1766. Zabrana bezobzirnog razaranja odnosi se na imovinu koja se nalazi na bilo kojem teritoriju zahvaćenom oružanim sukobom.⁸⁶⁴ Uvjet da uništavanje mora biti "širokih razmjera" ispunjen je kad je oštećeno ili uništeno mnogo objekata ili kad je vrijednost jednog ili nekoliko uništenih objekata vrlo velika.⁸⁶⁵ Vojna nužda nikada ne može opravdati napade usmjerene na civilne objekte.⁸⁶⁶ Civilni objekti definiraju se u opoziciji s vojnim objektima, koji su ograničeni na one objekte koji po svojoj prirodi, lokaciji, namjeni ili korištenju efektivno doprinose vojnoj akciji i čije potpuno ili djelomično uništenje, zauzimanje ili neutralizacija, u uvjetima koji postoje u dato

⁸⁶² Prvostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 591-593; Prvostupanjska presuda u predmetu *Strugar*, par. 290-297; Prvostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 580 (bilješka 1561); Prvostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 91; Prvostupanjska presuda u predmetu *Boškovski i Tarčulovski*, par. 350.

⁸⁶³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 74.

⁸⁶⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 74; Prvostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 580; Prvostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 592; Prvostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 582.

⁸⁶⁵ Prvostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 43; Prvostupanjska presuda u predmetu *Boškovski i Tarčulovski*, par. 352.

⁸⁶⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 54, uz *corrigendum* od 26. siječnja 2005.; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 130.

vrijeme, pružaju određenu vojnu prednost.⁸⁶⁷ U pravilu, razaranje izvršeno prije početka borbi ili nakon što su borbe završile ne može se opravdati vojnom nuždom.⁸⁶⁸

5.5.2 Pravni zaključci

1767. U poglavlju 4.2 Raspravno vijeće je odlučilo da će dodatno razmotriti sljedeće incidente u vezi s navodima o bezobzirnom razaranju u kontekstu mjerodavnog prava:

Općina Benkovac: Buković (5. kolovoza 1995.);

Općina Donji Lapac: Donji Lapac (7. - 8. i 11. kolovoza 1995.);

Općina Ervenik: Ervenik (približno od 10. kolovoza do 10. rujna 1995.); Mokro Polje (6. kolovoza 1995.);

Općina Gračac: Gračac (5. - 6. kolovoza 1995.) (uz suprotno mišljenje suca Ćinisa);

Općina Kistanje: Kakanj (4., 5. i 5. - 6. i 9. kolovoza 1995.); Kistanje (6., 9., u dva navrata 10. kolovoza i u jednom navratu 23. kolovoza 1995.); Parčić (6. - 8. kolovoza 1995.);

Općina Knin: Grubori (25. kolovoza 1995.); Knin (u nekom trenutku između 5. i 10. kolovoza 1995., 12. ili 13. kolovoza 1995.; Očestvo (24. kolovoza 1995.); dolina Plavnog (4., 5. i 10. rujna 1995.); Žagrović (5. kolovoza 1995.);

Općina Nadvoda: Čičevac i Kaštel Žegarski (1. rujna 1995.);

Općina Obrovac: Guglete (22. kolovoza 1995.);

Općina Orlić: Biskupija (9. kolovoza 1995.); Čenići (10. kolovoza 1995.); Kaldrma (19. kolovoza 1995.); selo Kosovo (10. kolovoza 1995.); Orlić (10. ili 11. kolovoza 1995.); Ramljane (26. kolovoza 1995.); Uzdolje (5. i 8. kolovoza 1995.); i cesta Knin-Drniš (8. i 10. kolovoza 1995.).

1768. Razaranje imovine iz točke 5 Optužnice ograničeno je na imovinu čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine. S tim u vezi Raspravno vijeće je uzelo u obzir popis stanovništva iz 1991. i dokaze o okolnostima u kojima su počinjena djela razaranja za koja se tereti u Optužnici. Za jedan broj incidenata koji se tiču razaranja imovine Raspravno vijeće nema na raspolaganju dovoljno dokaza da bi utvrdilo da li je riječ o

⁸⁶⁷ Dopunski protokol I, čl. 52. (1.) i (2.).

⁸⁶⁸ Prvostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 589; Prvostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 588; Prvostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 93.

imovini čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine.⁸⁶⁹ Raspravno vijeće tim se incidentima više neće baviti. Na temelju konstatacija u poglavljima 4.1 i 4.2 Raspravno vijeće zaključuje da je u svim ostalim incidentima riječ o razaranju imovine čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine ili, što se tiče određenih incidenata, da je riječ barem djelomično o imovini čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine.

1769. Ocjenjujući uvjet uništavanja “širokih razmjera” Raspravno vijeće je uzelo u obzir da je u velikom broju slučajeva riječ o razaranju kuće ili zgrade i Vijeće konstatira da je u takvim situacijama uvjet za postojanje kaznenog djela ispunjen na temelju same vrijednosti kuće ili zgrade. Raspravno vijeće konstatira nadalje da je sveukupni broj razorenih objekata vrlo velik. Na primjer, Vijeće je u poglavlju 4.2.4 (Grad Donji Lapac) utvrdilo da je uništen značajan dio grada Donjeg Lapca, a da je u mjestu Ervenik spaljeno 180 kuća, seoska škola i trgovina. U tim okolnostima, uvjet “širokih razmjera” ispunjen je bilo na temelju vrijednosti, bilo na temelju broja uništenih objekata.

1770. Ocjenjujući jesu li djela razaranja na koja se upućuje bila opravdana vojnom nuždom Raspravno vijeće je posebno razmotrilo dokaze o okolnostima u kojima su ta djela izvršena. Jedan incident uništavanja imovine u Kninu u nekom trenutku između 5. i 10. kolovoza 1995. odnosio se na tenkove koji su gazili automobile. U urbanom okruženju takvo razaranje moglo bi se opravdati vojnom nuždom, odnosno potrebom da se napravi prolaz za tenkove. Međutim, s obzirom na to kako se razvijala vojna operacija u Kninu i kako se o tome govori na četvrtoj stranici izvješća SIS-a, P1134, Raspravno vijeće konstatira da barem neke situacije u kojima su tenkovi u Kninu gazili automobile nisu bile opravdane vojnom nuždom. U vezi sa svim ostalim incidentima Raspravno vijeće je uzelo u obzir razmjere neprijateljstava na mjestima na kojima je došlo do uništavanja, kao i činjenicu da je riječ o civilnim objektima. Na temelju toga, kao i na temelju činjeničnih konstatacija u poglavlju 4.2, Raspravno vijeće zaključuje da se u vezi sa svim ostalim incidentima razaranje ne može razumno objasniti vojnom nuždom.

⁸⁶⁹ *Općina Knin*: Knin (12. ili 13. kolovoza 1995.);

Općina Nadvoda: u dolini u blizini Čičevca u vezi s ustrijeljenom odlutalom stokom (1. rujna 1995.);

Općina Obrovac: Guglete (22. kolovoza 1995.);

Općina Orlić: Čenići (10. kolovoza 1995.); Kaldрма (19. kolovoza 1995.); i duž ceste Knin-Drniš (10. kolovoza 1995.).

1771. S obzirom na činjenične konstatacije iz poglavlja 4.2, i uzevši posebno u obzir okolnosti u kojima se razaranje odvijalo, Raspravno vijeće zaključuje da su u svim gore spomenutim slučajevima uništavanja počinitelji imali namjeru izvršiti razaranje ili da su u najmanju ruku djela izvršili uz bezobzirno zanemarivanje vjerojatnosti da će njihova posljedica biti razaranje.

1772. Na temelju svega iznesenog Raspravno vijeće zaključuje da su sljedeći incidenti, onako kako se terete u Optužnici, dokazani izvan razumne sumnje:

Općina Benkovac: Buković (5. kolovoza 1995.);

Općina Donji Lapac: Donji Lapac (7. - 8. i 11. kolovoza 1995.);

Općina Ervenik: Ervenik (približno 10. kolovoza - 10. rujna 1995.); Mokro Polje (6. kolovoza 1995.);

Općina Gračac: Gračac (5. - 6. kolovoza 1995.) (uz suprotno mišljenje suca Ćinisa);

Općina Kistanje: Kakanj (4., 5. i 5. - 6. te 9. kolovoza 1995.); Kistanje (6., 9., u dva navrata 10. kolovoza i u jednom navratu 23. kolovoza 1995.); Parčić (6.-8. kolovoza 1995.);

Općina Knin: Grubori (25. kolovoza 1995.); Knin (u nekom trenutku između 5. i 10. kolovoza 1995.); Očestvo (24. kolovoza 1995.); dolina Plavnog (4., 5. i 10. rujna 1995.); Žagrović (5. kolovoza 1995.);

Općina Nadvoda: Čičevac i Kaštel Žegarski (1. rujna 1995.);

Općina Orlić: Biskupija (9. kolovoza 1995.); selo Kosovo (10. kolovoza 1995.); Orlić (10. ili 11. kolovoza 1995.); Ramljane (26. kolovoza 1995.); Uzdolje (5. i 8. kolovoza 1995.); i cesta Knin-Drniš (8. kolovoza 1995.).

1773. Raspravno vijeće podsjeća na svoj zaključak u poglavlju 5.1.2 o općim obilježjima i uvjetima za nadležnost za kršenja zakona i običaja ratovanja.

1774. Raspravno vijeće konstatira, na temelju pripadnosti počinitelja i s obzirom na vrijeme, mjesto te način na koji je bezobzirno razaranje izvršeno, da je postojala tijesna veza između djela bezobzirnog razaranja i oružanog sukoba.

1775. Raspravno vijeće stoga zaključuje da incidenti navedeni u drugom popisu gore u tekstu predstavljaju bezobzirno razaranje kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

5.6 Pljačkanje javne ili privatne imovine

5.6.1 Mjerodavno pravo

1776. U točki 4. Optužnice optuženici se terete za pljačku javne ili privatne imovine kao kršenje zakona i običaja ratovanja, kažnjivo na temelju članka 3(e) Statuta. Opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti za to kazneno djelo izneseni su u poglavlju 5.1.1, gore u tekstu.

1777. Za kazneno djelo pljačkanja potrebno je dokazati sljedeća obilježja:

- (a) radnju oduzimanja javne ili privatne imovine;
- (b) oduzimanje je bilo protupravno; i
- (c) radnja je počinjena s namjerom.⁸⁷⁰

1778. Što se tiče prvog obilježja, svi oblici oduzimanja javne ili privatne imovine predstavljaju djela oduzimanja, uključujući i izolirane radnje koje su počinili pojedinačni vojnici radi osobne koristi i radnje počinjene u sklopu sustavne kampanje gospodarske eksploatacije nekog ciljanog područja.⁸⁷¹

1779. Drugo obilježje sadrži zahtjev da oduzimanje mora biti protupravno. U određenim okolnostima oduzimanje imovine ne mora se smatrati protupravnim ako se može opravdati odredbama međunarodnog humanitarnog prava.⁸⁷² U okviru međunarodnog humanitarnog prava postoji opća iznimka u odnosu na zabranu prisvajanja imovine kada je prisvajanje opravdano vojnom nuždom.⁸⁷³ U kontekstu međunarodnog oružanog sukoba, pravo međunarodnih ugovora i međunarodno običajno pravo dopuštaju oduzimanje vojne opreme koja pripada suprotnoj strani i zarobljena je na bojnopolju kao ratni plijen.⁸⁷⁴

⁸⁷⁰ Statut, čl. 3(e); Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 79, 84.

⁸⁷¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 79; Prvostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 590; Prvostupanjska presuda u predmetu *Jelisić*, par. 48; Prvostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 184; Prvostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 612; Prvostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 49; Prvostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 101, bilješka 188.

⁸⁷² Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 769; Prvostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 102.

⁸⁷³ Ženevska konvencija IV, čl. 147.; J.-M. Henckaerts, L. Doswald-Beck (ur.), *Customary International Humanitarian Law*, Cambridge 2005., pravilo 50, str. 175-177. V. i Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 769.

⁸⁷⁴ Prvostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 51, 56; Prvostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 102.

5.6.2 Pravni zaključci

1780. U poglavlju 4.2 Raspravno vijeće je odlučilo da će dodatno razmotriti sljedeće incidente u vezi s navodima o pljačkanju na temelju mjerodavnog prava:

Općina Benkovac: Benkovac (6. - 10. kolovoza 1995., od 11. kolovoza 1995. nadalje, u trajanju od jednog mjeseca, te tijekom kolovoza i rujna 1995.);

Općina Donji Lapac: Donji Lapac (11. kolovoza 1995.); Srb (od 8. kolovoza 1995. tijekom 2 - 4 dana, te 10. kolovoza 1995.);

Općina Ervenik: Ervenik (od otprilike 10. kolovoza - 10. rujna 1995.); Mokro Polje (6. i 7. kolovoza 1995.);

Općina Gračac: Gračac (dva zasebna incidenta 6. kolovoza 1995., jedan incident 6.-7. kolovoza 1995. i dva incidenta 8. kolovoza 1995.); Mala Popina (7. kolovoza 1995.); u blizini Zrmanje i Zrmanja Vrela (neutvrđen datum);

Općina Kistanje: Kakanj (4., 5. - 6. i 14. kolovoza 1995. i dva neutvrđena datuma u kolovozu 1995.); Kistanje (6., 7., 9. i 10. kolovoza 1995. i 31. kolovoza - 3. rujna 1995.); Parčić (približno 6. - 8. kolovoza 1995.);

Općina Knin: područje Golubića (5. i 8. rujna 1995.); Knin (5. - 8. kolovoza 1995., 10. i 11. kolovoza 1995., 12. ili 13. kolovoza 1995., 16. i 31. kolovoza 1995. i 6. rujna 1995.); dolina Plavnog (kraj kolovoza i početak rujna, 2. ili 3. rujna 1995., 10. rujna 1995., 12. ili 13. rujna 1995. i 30. rujna 1995.); Podkonje (20. kolovoza 1995.); Žagrović (dani nakon 11. ili 12. kolovoza 1995.);

Općina Oklaj: Oklaj (10. kolovoza 1995.); Razvođe (10. kolovoza 1995.);

Općina Orlić: Biskupija (9. kolovoza 1995.); Čolovići (dva zasebna incidenta nekoliko dana nakon 5. kolovoza 1995. i jedan incident tijekom idućih nekoliko dana); selo Kosovo (2. rujna 1995.); Vrbnik (6. kolovoza 1995. i oko 17. kolovoza 1995.); Uzdolje (8. kolovoza 1995.); i cesta Knin-Drniš (8. i 10. kolovoza 1995.).

1781. Pljačkanje imovine iz točke 4 Optužnice ograničeno je na imovinu čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine. S tim u vezi Raspravno vijeće je uzelo u obzir popis stanovništva iz 1991. i svjedočenja svjedoka koji su ili bili svjedoci incidenata ili su na drugi način mogli pružiti informacije o okolnostima u kojima su počinjena djela pljačkanja za koja se tereti u Optužnici. Za jedan broj incidenata koji se tiču oduzimanja imovine Raspravno vijeće nema na raspolaganju dovoljnih dokaza da bi

utvrdilo da li je riječ o imovini čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine.⁸⁷⁵ Raspravno vijeće tim se incidentima više neće baviti. Na temelju činjeničnih konstatacija u poglavljima 4.1, 4.2 i 4.3 Raspravno vijeće zaključuje da je u svim ostalim incidentima riječ o oduzimanju imovine čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine ili, što se tiče određenih incidenata, da je riječ barem djelomično o imovini čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine.

1782. Ocjenjujući jesu li preostale radnje oduzimanja bile protupravne, Raspravno vijeće je uz dokumentarne dokaze u obzir osobito uzelo svjedočenja osoba koje su bile svjedoci incidenata ili su na drugi način mogle dati informacije o okolnostima u vezi s tim radnjama. U vezi s određenim brojem incidenata⁸⁷⁶ oduzeti predmeti nisu specificirani. U jednom incidentu oduzimanja imovine u Srbu, u općini Donji Lapac, 8. kolovoza 1995. odneseni su nespecificirani predmeti, koji su potom većim brojem vojnih i privatnih vozila te civilnih autobusa koje je rekvirirao HV odvoženi tijekom dva do četiri dana. S obzirom na velik broj predmeta koji su se iz grada odvozili više dana, Raspravno vijeće zaključuje da se oduzimanje barem dijela, ako ne i većine tih predmeta ne može na prihvatljiv način opravdati vojnom nuždom. Isto se može reći i u vezi s incidentom 9. kolovoza 1995. u Kistanjama, gdje je kako je utvrđeno, 150 - 200 pojedinaca odnosilo stvari. Što se tiče preostalih incidenata u vezi s nespecificiranim predmetima, Pretresno vijeće je osobito uzelo u obzir činjenicu da su se u nekim situacijama radnje pljačkanja odvijale istodobno i da su ih vršile iste osobe koje su vršile i radnje uništavanja. Raspravno vijeće je uz to uzelo u obzir da je bilo incidenata u kojima su pripadnici hrvatskih vojnih snaga i civili zajednički pljačkali, ili su to u najmanju ruku radili u isto vrijeme i na istom mjestu, i da su često predmeti bili odneseni iz mnogo kuća. Raspravno vijeće uzelo je u obzir i to da se u vrlo velikom broju incidenata u kojima oduzeti predmeti jesu specificirani, mogućnost vojne nužde

⁸⁷⁵ *Općina Benkovac*: Benkovac (u vezi s incidentom 11. kolovoza 1995. i dalje tijekom jednog mjeseca); *Općina Gračac*: u blizini Zrmanje i Zrmanja Vrela (nespecificiran datum);

Općina Kistanje: Kistanje (u vezi s incidentima 7. kolovoza i incidentima u razdoblju od 31. kolovoza do 3. rujna 1995., s izuzetkom jednog incidenta od 31. kolovoza 1995.);

Općina Knin: Knin (u vezi s incidentima 10., 11., 12. ili 13., 16. i 31. kolovoza i 6. rujna), Podkonje (20. kolovoza 1995.);

Općina Oklaj: Oklaj (10. kolovoza 1995.), Razvođe (10. kolovoza 1995.);

Općina Orlić: Čolovići (jedan incident nekoliko dana nakon 5. kolovoza 1995.) i Kosovo (2. rujna 1995.).

⁸⁷⁶ *Općina Donji Lapac*: Donji Lapac (11. kolovoza 1995.); Srb (8. kolovoza 1995. tijekom 2-4 dana i 10. kolovoza 1995.);

Općina Kistanje, Kistanje (9. i 10. kolovoza 1995.);

Općina Knin: područje Golubića (5. rujna 1995.); dolina Plavnog (12. ili 13. rujna 1995.); Žagrović (u danima nakon 11. ili 12. kolovoza 1995.); i

Općina Orlić: Biskupija (9. kolovoza 1995.).

mogla nedvojbeno isključiti. Na temelju svega iznesenog Raspravno vijeće zaključuje da u vezi s preostalim incidentima koji se tiču nespecificiranih predmeta ne postoji razumna mogućnost da je njihovo prisvajanje bilo opravdano vojnom nuždom. Raspravno vijeće zaključuje da je njihovo oduzimanje bilo protupravno.

1783. Što se tiče svih incidenata oduzimanja specificirane imovine, Raspravno vijeće je ustanovilo da se ta imovina sastojala od osobnih, kućnih ili poljoprivrednih predmeta, odnosno vozila, ili životinja. S obzirom na to, kao i na okolnosti u kojima se oduzimanje odvijalo, Raspravno vijeće zaključuje da djela oduzimanja što se tiče tih incidenata nisu bila opravdana vojnom nuždom i da su bila protupravna.

1784. Ocjenjujući subjektivni element kaznenog djela pljačkanja Raspravno vijeće je, uz dokumentarne dokaze, osobito uzelo u obzir svjedočenje osoba koje su bile svjedoci incidenata ili su na drugi način mogli dati informacije o okolnostima u kojima su vršene radnje oduzimanja. Što se tiče incidenata popisanih gore u tekstu, osim onih za koje je odlučilo da se njima više neće baviti, Raspravno vijeće zaključuje da su radnje oduzimanja izvršene namjerno.

1785. Na temelju svega rečenog Raspravno vijeće konstatira da su sljedeći incidenti, kako se terete u Optužnici, dokazani izvan razumne sumnje:

Općina Benkovac: Benkovac (6.-10. kolovoza 1995. i tijekom kolovoza i rujna 1995.);

Općina Donji Lapac: Donji Lapac (11. kolovoza 1995.); Srb (8. kolovoza 1995. tijekom 2 - 4 dana i 10. kolovoza 1995.);

Općina Ervenik: Ervenik (otprilike 10. kolovoza -10. rujna 1995.); Mokro Polje (6. i 7. kolovoza 1995.);

Općina Gračac: Gračac (dva zasebna incidenta 6. kolovoza 1995., jedan incident 6.-7. kolovoza 1995. i dva incidenta 8. kolovoza 1995.); Mala Popina (7. kolovoza 1995.);

Općina Kistanje: Kakanj (4., 5. - 6. i 14. kolovoza 1995., te neutvrđeni datumi u kolovozu 1995.); Kistanje (6., 9. i 10. kolovoza 1995., 31. kolovoza 1995.); Parčić (približno 6.- 8. kolovoza 1995.);

Općina Knin: područje Golubića (5. i 8. rujna 1995.); Knin (5.- 8. kolovoza 1995.); dolina Plavnog (kraj kolovoza ili početak rujna, 2. ili 3. rujna 1995., 10. rujna 1995., 12. ili 13. rujna 1995. i 30. rujna 1995.); Žagrović (dani nakon 11. ili 12. kolovoza 1995.);

Općina Orlić: Biskupija (9. kolovoza 1995.); Čolovići (jedan incident nekoliko dana nakon 5. kolovoza 1995. i jedan incident tijekom idućih nekoliko dana); Vrbnik (6. kolovoza 1995. i jedan incident oko 17. kolovoza 1995.); Uzdolje (8. kolovoza 1995.); i cesta Knin-Drniš (8. i 10. kolovoza 1995.).

1786. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 5.1.2 o općim obilježjima i uvjetima za nadležnost za kršenja zakona i običaja ratovanja.

1787. Ocjenjujući jesu li incidenti pljačkanja imali teške posljedice po žrtve, Raspravno vijeće osobito je uzelo u obzir svjedočenje osoba koje su bile svjedoci incidenata ili su na drugi način mogli dati informacije o okolnostima u kojima su vršene radnje pljačkanja. Vijeće konstatira da su neki od incidenata sami po sebi imali teške posljedice po žrtve. Osim toga, s obzirom na opći učinak više incidenata pljačkanja na civilno stanovništvo, kao i mnogobrojnost počinjenih djela, Raspravno vijeće konstatira da se pljačkanje tiče imovine velikog broja ljudi i da kumulativni učinak više incidenata predstavlja tešku posljedicu.

1788. Osim toga Raspravno vijeće dalje konstatira, na temelju pripadnosti i na temelju vremena, mjesta i načina na koji je pljačkanje izvršeno, da je postojala tijesna veza između djela pljačkanja i oružanog sukoba.

1789. Raspravno vijeće stoga zaključuje da incidenti koji su navedeni u drugom popisu gore u tekstu predstavljaju pljačku kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

5.7 Nehumana djela i okrutno postupanje

5.7.1 Mjerodavno pravo

1790. U točkama 3 i 8 Optužnice optuženici se terete za nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiva na temelju članka 5(i) Statuta. Točkom 3 obuhvaćeno je prisilno premještanje kao oblik nehumanih djela. Raspravno vijeće se prisilnim premještanjem bavilo u poglavlju 5.4.1, gore u tekstu. U točki 9 optuženicima se na teret stavlja okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja, kažnjivo po članku 3 Statuta. U točkama 8 i 9 nehumana djela i okrutno postupanje konkretno se navode kao djela koja uključuju “ponižavanje i/ili degradaciju putem otvaranja vatre (između ostalog, tijekom zračnog napada), nasrtaja, batinanja, uboda, prijetnji ili nanošenja opekotina [u odnosu na srpske civile iz Krajine i osobe koje nisu sudjelovale

u neprijateljstvima]”.⁸⁷⁷ Opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti za ta djela izneseni su u poglavlju 5.2.1, gore u tekstu.

1791. U vezi s okrutnim postupanjem i nehumanim djelima potrebno je dokazati ista obilježja,⁸⁷⁸ odnosno:

(a) radnjom ili propustom nanosena je teška duševna ili tjelesna patnja ili povreda, ili predstavljaju težak napad na ljudsko dostojanstvo;⁸⁷⁹ i

(b) radnja ili propust izvršeni su namjerno, odnosno alternativno, sa znanjem da je vjerojatno da će radnja ili propust nanijeti tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu, odnosno da će predstavljati težak napad na ljudsko dostojanstvo, pri čemu je počinitelju bilo svejedno hoće li takve posljedice proizaći iz njegove radnje ili propusta.⁸⁸⁰

5.7.2 Pravni zaključci

1792. U poglavlju 4.3 Raspravno vijeće je odlučilo da će dodatno razmotriti sljedeće incidente u vezi s navodima o nehumanim djelima i okrutnom postupanju u kontekstu mjerodavnog prava:

Općina Benkovac: Konstantin Drča;

Općina Gračac: Bogdan Brkić;

Općina Knin: Dušan, Đuka i Milica Drpa; Ilija Mirković; neidentificirani muškarac iz Knina; Predrag Šare; supruga Živka Stojakova; svjedok 67 (uz suprotno mišljenje suca Ćinisa); svjedok 1; svjedok 13; Pera Bilbija;

Općina Orlić: Đurđija Amanović.

1793. Točke 8 i 9 Optužnice ograničene su na nehumana djela i okrutno postupanje počinjeno protiv Srba iz Krajine. Na osnovi činjeničnih konstatacija u poglavljima 4.1 i 4.3, Raspravno vijeće zaključuje da su sve žrtve u gore navedenim incidentima, uz izuzetak jednog neidentificiranog čovjeka u Kninu, bile Srbi iz Krajine. Vijeće se spomenutim incidentom neće dodatno baviti.

⁸⁷⁷ Optužnica, par. 53.

⁸⁷⁸ Prvostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 130.

⁸⁷⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 424; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 595; Drugostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 94.

⁸⁸⁰ Prvostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 132; Prvostupanjska presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 236; Prvostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 76; Prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 126.

1794. Ocjenjujući da li su radnje usmjerene protiv žrtava u tim incidentima njima nanijele tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu, Raspravno vijeće uzelo je u obzir okolnosti u kojima su radnje izvršene, konkretno gdje su se žrtve u to vrijeme nalazile, kao i dob i spol žrtava. Raspravno vijeće je uz to razmotrilo broj počinitelja, da li su počinitelji bili naoružani i jesu li za zlostavljanje koristili neko oružje. Raspravno vijeće zaključuje da su sve žrtve dotičnih incidenata bile podvrgnute radnjama kojima im je nanesena teška duševna ili tjelesna patnja ili povreda i da su počinitelji tih radnji imali namjeru da se ostvare takve posljedice.

1795. Na temelju svega iznesenog Raspravno vijeće zaključuje da su spomenuti incidenti nehumanih djela i okrutnog postupanja, kako se terete u Optužnici, dokazani izvan razumne sumnje.

1796. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavljima 5.1.2 i 5.2.2 u vezi s obilježjima i uvjetima za nadležnost za kršenja zakona i običaja ratovanja i zločina protiv čovječnosti. S tim u vezi Raspravno vijeće iznosi svoje zaključke kako slijedi.

1797. S obzirom na dob i spol žrtava, te okolnosti u kojima su radnje izvršene, Raspravno vijeće konstatira da su žrtve u svim situacijama u kojima su bile podvrgnute nehumanim djelima i okrutnom postupanju bile civili, ili su barem bile zatočene, odnosno na neki drugi način izbačene iz bojnog stroja.

1798. S obzirom na okolnosti kao što je nacionalnost žrtava i vrijeme i mjesto izvršenja, Raspravno vijeće konstatira da su djela u osnovi okrutnog postupanja i nehumanih djela bila dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

1799. Raspravno vijeće dalje konstatira, na temelju pripadnosti počinitelja i s obzirom na način na koji su djela izvršena, da je postojala tijesna veza između djela i oružanog sukoba.

1800. Raspravno vijeće stoga zaključuje da gore navedeni incidenti predstavljaju nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti i okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

5.8 Progon

5.8.1 Mjerodavno pravo

Opća obilježja progona kao zločina protiv čovječnosti

1801. U točki 1. Optužnice optuženici se terete za progon kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv na temelju članka 5(h) Statuta, počinjen protiv srpskog stanovništva Krajine. Opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti iznijeti su u poglavlju 5.2.1., gore u tekstu.

1802. Kazneno djelo progona čini radnja ili propust

- (a) koji predstavljaju *de facto* diskriminaciju i uskraćuju neko temeljno ljudsko pravo definirano međunarodnim pravom; i
- (b) koji su izvršeni s namjerom da se diskriminira na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.⁸⁸¹

1803. I djela popisana u drugim stavcima članka 5 Statuta ili u drugim člancima Statuta, kao i djela koja u Statutu nisu izričito spomenuta, mogu se smatrati djelima u osnovi progona.⁸⁸² To djelo u osnovi samo po sebi ne mora predstavljati kazneno djelo u međunarodnom pravu.⁸⁸³ Međutim, nije svako uskraćivanje nekog temeljnog ljudskog prava dovoljno teško da bi predstavljalo zločin protiv čovječnosti.⁸⁸⁴ Djelo u osnovi počinjeno na diskriminatornoj osnovi, uzeto izolirano ili zajedno s drugim djelima, mora biti jednakog stupnja težine kao i druga djela iz članka 5 Statuta.⁸⁸⁵

⁸⁸¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185; Drugostupanjska presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 131; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 101, 671, 674; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 320; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 327; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 177.

⁸⁸² Drugostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 219; Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 296; Prvostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 700, 702-703; Prvostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 605, 614.

⁸⁸³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 323; Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 296.

⁸⁸⁴ Prvostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 621; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 434; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 735.

⁸⁸⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 199, 221; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 135; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 102, 671; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 321; Drugostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 574; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 177; Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 296.

*Djela u osnovi progona**(a) Nametanje ograničavajućih i diskriminatornih mjera, uključujući nametanje diskriminatornih zakona i diskriminatornu eksproprijaciju imovine*

1804. U točki 1 Optužnice optuženici se terete za progon putem “nametanja ograničavajućih i diskriminatornih mjera, uključujući nametanje diskriminatornih zakona [i] diskriminatornu eksproprijaciju” imovine. U paragrafu 17(b) dodaje se s tim u vezi da su razne osobe u udruženom zločinačkom pothvatu sudjelovale tako što su inicirale, zagovarale, planirale, pripremale, sudjelovale, podržavale i/ili potpomagale stvaranje, formuliranje, širenje i/ili vojnih smjernica, programa, planova, uredbi, odluka, propisa, strategija ili taktika na temelju kojih ili putem kojih su vršena razna djela usmjerena protiv Srba ili na njihovu štetu, kao što je lišavanje Srba njihovih temeljnih ljudskih prava, njihovih domova, imovine i/ili humanitarne pomoći u sklopu udruženog zločinačkog pothvata.⁸⁸⁶

Raspravno vijeće stoga ovu optužbu tumači kao optužbu ograničenu na diskriminatorno lišavanje doma, imovine i humanitarne pomoći.

1805. U sudskoj praksi Međunarodnog suda već se raspravljalo o nametanju raznih ograničavajućih i diskriminatornih mjera kao o obliku progona. Na primjer, Raspravno vijeće u predmetu *Brđanin* razmotrilo je uskraćivanje prava na slobodu kretanja, na zaposlenje, na sudski postupak i na ravnopravan pristup javnim službama i zaključilo da ta djela predstavljaju progon samo ako se uzmu zajedno jedno s drugim budući da, sama za sebe, nemaju istu težinu kao druga djela popisana u članku 5 Statuta.⁸⁸⁷ Taj zaključak potvrdilo je i Žalbeno vijeće.⁸⁸⁸

1806. Ovo Raspravno vijeće nadalje smatra da se lišavanje doma, imovine i humanitarne pomoći može usporediti s pljačkanjem javne i privatne imovine, što – po mišljenju Raspravnog vijeća – može u određenim okolnostima predstavljati kazneno djelo progona (vidi poglavlje 5.8.2(f)).

1807. Na temelju gore rečenog Raspravno vijeće konstatira da nametanje ograničavajućih i diskriminatornih mjera u obliku lišavanja doma, imovine i humanitarne pomoći, kao djelo izvršeno na diskriminatornoj osnovi i za koje su

⁸⁸⁶ V. i Optužnica, par. 35.

⁸⁸⁷ Prvostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 1049.

⁸⁸⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 292-297.

ostvarena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, zadovoljava zahtjevani prag težine i predstavlja kazneno djelo progona samo kad je uzeto zajedno s drugim djelima.

(b) Ubojstvo

1808. U točki 1 Optužnice optuženici se terete za progon putem ubojstva. Ista djela se također drugdje u Optužnici optuženicima stavljaju na teret kao ubojstvo, zločin protiv čovječnosti, na temelju članka 5 Statuta i kao ubojstvo, kršenje zakona i običaja ratovanja, na temelju članka 3 Statuta. O obilježjima kaznenog djela ubojstva govori se u poglavlju 5.3.1, gore u tekstu.

1809. Djelo ubojstva, koje je izvršeno na diskriminatornoj osnovi, i za koje su ostvarena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, predstavlja kazneno djelo progona.⁸⁸⁹

(c) Nehumana djela i okrutno postupanje, uključujući granatiranje civila

1810. U točki 1 Optužnice optuženici se terete za progon putem “drugih nehumanih djela, uključujući granatiranje civila i okrutno postupanje”. Ista djela se također drugdje u Optužnici optuženicima stavljaju na teret kao nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, na temelju članka 5 Statuta i kao okrutno postupanje, kršenje zakona i običaja ratovanja, na temelju članka 3 Statuta. Obilježja nehumanih djela i okrutnog postupanja iznijeta su u poglavlju 5.7.1, gore u tekstu.

1811. Djelo okrutnog ili nečovječnog postupanja, koje je izvršeno na diskriminatornoj osnovi, i za koje su ostvarena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, predstavlja kazneno djelo progona.⁸⁹⁰

(d) Deportacija i prisilno premještanje

⁸⁸⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 143; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 143; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 106.

1812. U točki 1 Optužnice optuženici se terete za progon putem “deportacije i prisilnog premještanja”. Ista djela se također drugdje u Optužnici optuženicama stavljaju na teret kao deportacija i prisilno premještanje, zločin protiv čovječnosti, kažnjiv na temelju članka 5(d) i (i) Statuta. Obilježja deportacije i prisilnog premještanja iznesena su u poglavlju 5.4.1, gore u tekstu.

1813. Djelo prisilnog premještanja ili deportacije, koje je izvršeno na diskriminatornoj osnovi, i za koje su ostvarena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, predstavlja kazneno djelo progona.⁸⁹¹

(e) Protupravna zatočenja

1814. U točki 1 Optužnice optuženici se terete za progon putem “nezakonitih zatočenja”. Protupravno zatočenje se kao takvo ne navodi u Statutu, iako se u članku 5(e) predviđa djelo zatvaranja kao zločin protiv čovječnosti. Raspravno vijeće optužbu u paragrafu 48 Optužnice tumači kao optužbu u vezi s tim djelom.

1815. Izraz zatvaranje u članku 5(e) podrazumijeva proizvoljno zatvaranje, odnosno lišavanje slobode nekog pojedinca bez redovnog sudskog postupka.⁸⁹² Djelo zatvaranja ima sljedeća obilježja:

- (1) pojedinac je lišen slobode;
- (2) lišavanje slobode provedeno je proizvoljno, odnosno, za lišavanje slobode ne postoji pravna osnova; i
- (3) počinitelj je djelovao s namjerom da pojedinca proizvoljno liši slobode.⁸⁹³

1816. Ako postoji pravna osnova za lišavanje slobode, ona mora važiti tijekom cijelog trajanja zatvaranja jer lišavanje slobode postaje proizvoljno čim pravna osnova prestane postojati.⁸⁹⁴ Kad se lišavanje slobode obrazlaže nacionalnim zakonom,

⁸⁹⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 188; Drugostupanjska presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 143; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 143, 155; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 106-107.

⁸⁹¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 222; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 153; Drugostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 153-154; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 172, 174.

⁸⁹² Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 116; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 752; Prvostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 87.

⁸⁹³ Prvostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 115; Prvostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 64-65; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 752.

⁸⁹⁴ Prvostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 114; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 753.

njegove odredbe ne smiju biti u suprotnosti s međunarodnim pravom.⁸⁹⁵ Raspravno vijeće smatra da je pitanjem u vezi s pravnom osnovom primjereno baviti se prilikom razmatranja općih obilježja zločina protiv čovječnosti i prilikom razmatranja je li neko djelo izvršeno na diskriminatornoj osnovi.⁸⁹⁶

1817. Protupravno zatočenje, koje je izvršeno na diskriminatornoj osnovi, i za koje su ispunjena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, predstavlja kazneno djelo progona.⁸⁹⁷

(f) *Pljačkanje javne i privatne imovine*

1818. U točki 1 Optužnice optuženici se terete za “pljačku javne i privatne imovine”. Ista djela se također drugdje u Optužnici optuženicima stavljaju na teret i kao pljačkanje javne ili privatne imovine, kršenje zakona i običaja ratovanja, na temelju članka 3 Statuta. Obilježja pljačkanja javne i privatne imovine iznesena su u poglavlju 5.6.1, gore u tekstu.

1819. Pljačkanje javne i privatne imovine izričito je uključeno u Nirnberšku povelju i Zakon br. 10 Kontrolnog savjeta kao ratni zločin. Na mnogim suđenjima koja su se temeljila na tim pravnim instrumentima, uključujući i suđenje glavnim ratnim zločincima u Nürnbergu, za djela pljačkanja teretilo se i kao za ratni zločin i kao za zločin protiv čovječnosti.⁸⁹⁸ Nirnberški sud pljačku je tretirao kao zločin protiv čovječnosti i smatrao je, na primjer, da je “pljačkanje židovskih trgovina” predstavljalo sastavni dio progona Židova.⁸⁹⁹

1820. Nirnberški sud izrekao je osuđujuće presude za pljačkanje samo u slučaju oduzimanja imovine na razini cijele države.⁹⁰⁰ Isto je vrijedilo i u slučaju nekih

⁸⁹⁵ Prvostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 114; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 753.

⁸⁹⁶ V. Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 167.

⁸⁹⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 155; Prvostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 714, 717; Prvostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 629; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 438; Prvostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 641-642; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 754.

⁸⁹⁸ Optužnica u predmetu *United States et al. v. Hermann Göring et al.*, Međunarodni vojni sud (6. listopada 1945.), u 1 TWC 27, 55-60, 65; Optužnica u predmetu *United States v. Ulrich Greifelt et al.* (predmet *RuSHA*), Američki vojni sud (srpanj 1947.), u 4 TWC 608, 610, 616, 618; Optužnica u predmetu *United States v. Oswald Pohl et al.* (predmet *Pohl*), Američki vojni sud (13. siječnja 1947.), u 5 TWC 200, 204, 207.

⁸⁹⁹ Nirnberška presuda, str. 248, 283.

⁹⁰⁰ Nirnberška presuda, str. 296 (Alfred Rosenberg), str. 298 (Hans Frank), str. 306-307 (Walter Funk), str. 328-329 (Arthur Seyß-Inquart), str. 335 (Konstantin von Neurath), str. 171 (Martin Bormann).

predmeta vođenih na temelju Zakona br. 10 Kontrolnog savjeta.⁹⁰¹ Međutim, u predmetu *Flick* Američki vojni sud bio je mišljenja da razmjeri oduzimanja imovine nisu od ključne važnosti kada se djelo tretira kao zločin protiv čovječnosti. Od ključne važnosti je efekt oduzimanja imovine na žrtvu. U jednoj od točaka optužnice Friedrich Flick, industrijalac, tereti se za zločine protiv čovječnosti zbog stjecanja industrijske imovine koja je bila u vlasništvu ili pod kontrolom Židova. Sud je izjavio sljedeće:

Mogla bi se praviti razlika između industrijske imovine s jedne, i stambenih objekata, kućanskih predmeta i zaliha hrane progonjenog naroda s druge strane. Međutim, u ovom predmetu bavimo se samo industrijskom imovinom ... ‘Zvjerstva i kaznena djela’ popisana [u članku 6(c) Povelje], ‘ubojstvo, istrebljenje,’ itd., sve su kaznena djela protiv osobe. Imovina se ne spominje. Prema doktrini *ejusdem generis*, sveobuhvatna formulacija ‘drugi progoni’ mora se ocijeniti kao formulacija koja uključuje samo ona djela koja se tiču života i slobode potlačenih naroda.⁹⁰²

1821. Na temelju gore iznesenog Raspravno vijeće smatra da pljačkanje i javne i privatne imovine kao djelo u osnovi progona treba shvatiti kao svako namjerno i protupravno oduzimanje javne ili privatne imovine koje ima ozbiljan efekt na vlasnika ili korisnika te imovine.⁹⁰³ Raspravno vijeće smatra da je pitanjem oduzimanja imovine bilo primjereno baviti se prilikom razmatranja općih obilježja zločina protiv čovječnosti i prilikom razmatranja da li je neko djelo izvršeno na diskriminatornoj osnovi.⁹⁰⁴

1822. Žalbeno vijeće je potvrdilo da pljačkanje, uzeto zajedno s “lišavanjem života, premlaćivanjem, protupravnim napadima na civile i civilne objekte, protupravnim zatvaranjem civila [i] razaranjem civilnih objekata” predstavlja progon.⁹⁰⁵

1823. S obzirom na sve rečeno, Raspravno vijeće konstatira da djelo pljačke koje ima ozbiljan efekt na žrtvu, koje je izvršeno na diskriminatornoj osnovi, i za koje su

⁹⁰¹ Predmet *RuSHA*, Američki vojni sud (10. ožujka 1948.), u 5 TWC 88, 147-52; predmet *Pohl*, Američki vojni sud (3. studenog 1947.), u 5 TWC 958, 976-978; *United States v. Ernst von Weiszäcker et al* (predmet *Ministarstva*), Američki vojni sud (13. travnja 1949.), u 14 TWC 314, 680-794.

⁹⁰² *United States v. Friedrich Flick et al.*, Američki vojni sud (22. prosinca 1947.), u 6 TWC 1187, 1214-1215. Ovakvo rezoniranje Američki vojni sud prihvatio je i u predmetu *I.G. Farben* kada je razmatrao više slučajeva pljačkanja i otimanja industrijske imovine na teritorijima pod njemačkom okupacijom (*United States v. Carl Krauch et al.* (predmet *I.G. Farben*), Američki vojni sud (30. srpnja 1948.), u 8 TWC 1081, 1129-1130).

⁹⁰³ V. Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 766-768.

⁹⁰⁴ V. Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 167.

⁹⁰⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 109, 672-673. V. i Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 148.

ispunjena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, predstavlja kazneno djelo progona.⁹⁰⁶

1824. Djelo pljačkanja koje samo po sebi nema ozbiljan efekt na žrtvu, ako je izvršeno na diskriminatornoj osnovi i ako su ostvarena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, ipak može predstavljati kazneno djelo progona kad se uzme zajedno s drugim djelima.⁹⁰⁷

(g) *Uništavanje i paljenje privatne imovine*

1825. U točki 1. Optužnice optuženici se terete za progon putem “razaranje i paljenje srpskih kuća i poslovnih prostora”. Ista djela se također drugdje u Optužnici optuženicima stavljaju na teret kao bezobzirno razaranje, kršenje zakona i običaja ratovanja, na temelju članka 3 Statuta. Obilježja bezobzirnog razaranja iznesena su u poglavlju 5.5.1, gore u tekstu.

1826. Žalbeno vijeće je objasnilo da uništavanje imovine, “ovisno o prirodi i razmjerima uništenja”, može predstavljati progon.⁹⁰⁸ Kao i u slučaju oduzimanja imovine, determinirajući čimbenik je efekt na žrtve.⁹⁰⁹ Žalbeno vijeće je iznijelo stav da postoje “određene vrste imovine čije uništenje možda nema dovoljno negativan uticaj na žrtvu da bi to predstavljalo zločin protiv čovječnosti, čak i kada se uništava iz razloga diskriminacije: primjer je palež nečijeg automobila (osim ako taj automobil nije nužno potreban i od životne je važnosti za vlasnika”).⁹¹⁰

1827. Raspravno vijeće smatra da uništavanje privatne imovine kao djelo u osnovi progona treba shvatiti kao svako namjerno uništavanje privatne imovine koje ima ozbiljan efekt na žrtvu i nije opravdano vojnom nuždom.⁹¹¹ Po mišljenju Vijeća, na pitanje da li je razaranje bilo opravdano vojnom nuždom odgovoreno je na valjan način ako se u obzir uzmu opća obilježja zločina protiv čovječnosti i ako se razmotri da li je neko djelo izvršeno na diskriminatornoj osnovi.⁹¹²

1828. Žalbeno vijeće je potvrdilo da “razaranje civilnih objekata”, uzeto zajedno s “lišavanje [m] života, premlaćivanje[m], protivprav[im] napadima na civile i civilne

⁹⁰⁶ Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 771.

⁹⁰⁷ Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 772.

⁹⁰⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 149.

⁹⁰⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 146, 149.

⁹¹⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 146 (gdje se citira Prvostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 631).

⁹¹¹ V. Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 774-776.

objekte, protivpravni[m] zatvaranjem civila, [...] i pljačkanje[m]”, predstavlja progon.⁹¹³

1829. Na temelju gore iznesenog Raspravno vijeće zaključuje da razaranje imovine koje ima ozbiljan efekt na žrtvu, koje je izvršeno na diskriminatornim osnovama, i za koje su ostvarena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, predstavlja kazneno djelo progona.⁹¹⁴

1830. Djelo uništavanja imovine koje samo po sebi nema ozbiljan efekat na žrtvu, ako je izvršeno na diskriminatornoj osnovi i ako su ispunjena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, ipak može predstavljati kazneno djelo progona kad se uzme zajedno s drugim djelima.⁹¹⁵

(h) Nestanci

1831. U točki 1. Optužnice optuženici se terete za progon putem “nestanaka”. U preambuli Deklaracije UN-a o zaštiti svih osoba od prisilnih nestanaka, koju je Opća skupština UN-a usvojila 1992., “prisilni nestanci” definiraju se kao situacije u kojima su

[...] osobe uhićene, pritvorene ili otete protiv svoje volje ili su na drugi način lišene slobode, a slobode su ih lišili službenici raznih organa ili struktura vlasti, odnosno organizirane skupine ili privatne osobe koje djeluju u ime vlade, ili uz njezinu izravnu ili neizravnu podršku, pristanak ili prešutnu privolu, uz odbijanje da se objelodani sudbina ili mjesto boravka takvih osoba, odnosno da se prizna da su te osobe lišene slobode, čime im se uskraćuje pravna zaštita.⁹¹⁶

1832. Interamerička konvencija o prisilnim nestancima osoba iz 1994. “prisilni nestanak” definira kao

[...] djelo kojim se jedna ili više osoba na bilo koji način lišava slobode, koje su počinili agenti države ili osobe, odnosno skupine osoba, koje djeluju uz odobrenje, podršku ili prešutnu privolu države, uz nepostojanje informacija ili odbijanje da se prizna da postoji

⁹¹² V. Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 167.

⁹¹³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 108, 672.

⁹¹⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 149.

⁹¹⁵ Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 779.

⁹¹⁶ Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda 47/133, 18. prosinca 1992., preambula.

lišavanje slobode ili da se daju informacije o mjestu boravka nestale osobe, čime se toj osobi uskraćuju važeći mehanizmi pravne zaštite i procesna jamstva.⁹¹⁷

1833. Interamerički sud za ljudska prava u nekoliko je predmeta razmatrao pitanje prisilnih nestanaka na temelju odredbi Američke konvencije o ljudskim pravima.⁹¹⁸ Sud je utvrdio kršenja članka 4 (pravo na život), članka 7 (pravo na osobne slobode) i, u nekim slučajevima, članka 5 (pravo na integritet osobe). U predmetu *Velásquez Rodríguez protiv Hondurasa* Interamerički sud za ljudska prava konstatirao je sljedeće:

Prisilni nestanak ljudi višestruko je i kontinuirano kršenje mnogih prava iz Konvencije koja su države potpisnice dužne poštovati i jamčiti. Otmica osobe predstavlja arbitrarno lišavanje slobode, kršenje prava pritvorene osobe da bez odlaganja bude izvedena pred suca i da joj budu dostupni odgovarajući postupci ispitivanja legalnosti uhićenja [...] Osim toga produljena izolacija i uskraćivanje komunikacije sami po sebi predstavljaju okrutno i nehumano postupanje, štetno po psihološki i moralni integritet osobe, te kršenje prava svakog pritvorenika da se poštuje njegovo inherentno dostojanstvo ljudskog bića. [...] Uz to istrage u vezi s praksom nestanaka i svjedočanstva žrtava koje su ponovno stekle slobodu pokazuju da su oni koji su nestali često bili podvrgavani nemilosrdnim postupcima, uključujući sve vrste uvreda, mučenja i drugih okrutnih, nehumanih i ponižavajućih postupaka, čime se krši pravo na fizički integritet, zajamčeno člankom 5 Konvencije. Praksa nestanaka često podrazumijeva tajne egzekucije bez suđenja, uz skrivanje tijela kako bi se uklonili svi materijalni dokazi kaznenog djela i osigurala nekažnjivost za one koji su odgovorni. To je flagrantno kršenje prava na život [...].

1834. I Europski sud za ljudska prava u mnogo se navrata na temelju više članaka Europske konvencije o ljudskim pravima bavio fenomenom nestanaka. Na temelju Konvencije po prvi je put pokrenuto pitanje odgovornosti države za nestanke u predmetu *Kurt protiv Turske*, u kojem slučaju su vojnici uhitili sina podnositeljice tužbe, nakon čega se za njega više nije znalo.⁹¹⁹ Zbog nedostatka konkretnih dokaza o njegovoj sudbini Sud nije mogao zaključiti da je on preminuo ili da je bio podvrgnut zlostavljanju u državnom zatvoru, te je stoga odbacio tužbu u vezi s povredom prava na život (članak 2) i zabrane mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja

⁹¹⁷ Inter-American Convention on Forced Disappearances of Persons, 9. lipnja 1994., čl. II.

⁹¹⁸ V. IACtHR, Presuda u predmetu *Velásquez Rodríguez protiv Hondurasa*, 29. srpnja 1988.; IACtHR, Presuda u predmetu *Godínez Cruz protiv Hondurasa*, 20. siječnja 1989.; IACtHR, Presuda u predmetu *Cabellero-Delgado and Santana protiv Kolumbije*, 8. prosinca 1995.

⁹¹⁹ ECtHR, Presuda u predmetu *Kurt protiv Turske*, 25. svibnja 1998., par. 87-99.

(članak 3).⁹²⁰ Umjesto toga, Sud se tim predmetom bavio na temelju članka 5 (pravo na slobodu i sigurnost).⁹²¹ Europski sud je naglasio da

svako lišavanje slobode ne samo da mora biti provedeno u skladu s materijalno-pravnim i procesnim pravilima nacionalnog prava, nego isto tako mora biti u suglasju sa samom svrhom članka 5, to jest zaštitom pojedinca od proizvoljnog postupanja (...) Riječ je kako o zaštiti fizičke slobode pojedinaca, tako o njihovoj osobnoj sigurnosti u kontekstu koji bi, u odsutnosti takvih jamstava, za posljedicu mogao imati narušavanje vladavine prava i stavljanje pritvorenika izvan domašaja čak i najrudimentarnijih oblika pravne zaštite.⁹²²

1835. U predmetima koji su uslijedili nakon ovog Europski sud za ljudska prava utvrdio je da nestanak nekog pojedinca može rezultirati odgovornošću države za povredu prava te osobe na život na temelju članka 2 Europske konvencije.⁹²³ Sud je čak utvrdio postojanje kršenja na temelju članka 2 i kad država nije bila odgovorna za nestanak ili smrt, no postojao je dokaz da tužena država nije provela učinkovitu istragu kako bi se utvrdila sudbina i mjesto boravka osoba koje su nestale u okolnostima opasnim po život.⁹²⁴

1836. Raspravno vijeće prima k znanju definicije “prisilnih nestanaka osoba” sadržane u Međunarodnoj konvenciji o zaštiti svih osoba od prisilnih nestanaka iz 2006.⁹²⁵ i u Rimskom statutu Međunarodnog kaznenog suda⁹²⁶ i prihvaća da su u njima sadržana sva odgovarajuća obilježja iz definicija prikazanih gore u tekstu.

1837. S obzirom na sve rečeno Raspravno vijeće zaključuje da kazneno djelo prisilnog nestanka sadrži sljedeća obilježja:

- (a) osoba je lišena slobode; i
- (b) nakon lišavanja slobode slijedi odbijanje da se daju informacije u vezi sa sudbinom ili mjestom boravka dotične osobe ili da se prizna da je osoba lišena slobode, čime se toj osobi uskraćuju važeći mehanizmi pravne zaštite i procesna jamstva.

1838. Razmatrajući pitanje da li je djelo prisilnog nestanka istog stupnja težine kao i djela iz članka 5 Statuta, Raspravno vijeće primjećuje da je jedno drugo Raspravno

⁹²⁰ *Ibid.*, par. 100-117.

⁹²¹ *Ibid.*, par. 118-129.

⁹²² *Ibid.*, par. 122-123.

⁹²³ ECtHR, Presuda u predmetu *Çakici protiv Turske*, 8. srpnja 1999.

⁹²⁴ *Ibid.*; ECtHR, Presuda u predmetu *Cipar protiv Turske*, 10. svibnja 2001.

⁹²⁵ V. Međunarodna konvencija o zaštiti svih osoba od prisilnih nestanaka, 20. prosinca 2006., čl. 2.

vijeće iznijelo stav je to djelo sadržano među “drugim nehumanim djelima” u članku 5(i) Statuta.⁹²⁷ Još je važnije, međutim, da je najvažnije obilježje djela prisilnog nestanka lišavanje slobode, što je također glavno obilježje djela protupravnog zatočenja. Kao što se kaže gore u tekstu u poglavlju 5.8.1(e), protupravno zatočenje, koje je izvršeno na diskriminatornoj osnovi i za koje su ispunjena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, predstavlja zločin protiv čovječnosti.

1839. Na temelju svega rečenog Vijeće zaključuje da prisilni nestanci, koji su izvršeni na diskriminatornoj osnovi i za koje su ispunjena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, predstavljaju kazneno djelo progona.

(i) Protupravni napadi na civile i civilne objekte

1840. U točki 1. Optužnice optuženici se terete za progon putem “protupravnih napada na civile i civilne objekte”. Budući da u međunarodnom običajnom pravu postoji apsolutna zabrana uzimanja za metu civila i civilnih objekata, svi napadi na civile i civilne objekte su protupravni.⁹²⁸

1841. Napad na civile ili civilne objekte u kontekstu zločina protiv čovječnosti treba shvatiti kao djela nasilja namjerno usmjerena protiv civila ili civilnih objekata, pri čemu nije nužno da nastupe konkretne posljedice prouzročene napadom, te kao neselektivne napade na gradove, naselja i sela.⁹²⁹ U vezi s izrazom “civil” Vijeće upućuje na poglavlja 5.2.1 i 5.5.1, gore u tekstu.

1842. Napad na civile i civilne objekte, koji je izvršen na diskriminatornoj osnovi, i za koji su ispunjena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, predstavlja kazneno djelo progona.⁹³⁰

⁹²⁶ V. Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda, 17. srpnja 1998., čl. 7.(2.)i).

⁹²⁷ Prvostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 566. V. i Prvostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 208.

⁹²⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 109; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 54, uz *corrigendum* od 26. siječnja 2005.; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 130, 190.

⁹²⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 159; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 47, 57, 105.

⁹³⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 159; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 104, 672-673.

5.8.2 Pravni zaključci

(a) Nametanje ograničavajućih i diskriminatornih mjera, uključujući nametanje diskriminatornih zakona i diskriminatornu eksproprijaciju imovine

1843. Kao što je izneseno gore u tekstu, Raspravno vijeće smatra da se ova optužba ograničava na diskriminatorno uskraćivanje prava na dom, imovinu i humanitarnu pomoć. Raspravnom vijeću nisu predočeni dokazi ili su mu predočeni ograničeni dokazi u vezi s diskriminatornim uskraćivanjem humanitarne pomoći i stoga se neće dalje baviti tim dijelom ove optužbe. Što se tiče lišavanja doma i imovine, Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije o imovinskim zakonima, iznesene u poglavlju 6.2.4. Raspravno vijeće zaključuje da nametanje ograničavajućih i diskriminatornih mjera u odnosu na domove i imovinu, uzeto zajedno s deportacijom i drugim kaznenim djelima protiv Srba iz Krajine, predstavlja progon. Raspravno vijeće konstatira da su u tadašnjim okolnostima oni koji su bili pogođeni tim ograničavajućim i diskriminatornim mjerama bili u vrlo velikoj većini Srbi iz Krajine te da su stoga te mjere bile *de facto* diskriminatorne. S obzirom na dokaze razmotrene u poglavlju 6.2.4 o okolnostima pod kojima su spomenuti zakoni sastavljeni i usvajani, te na činjenicu da su te mjere nametnute u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, Raspravno vijeće zaključuje da su mjere nametnute na diskriminatornoj osnovi.

1844. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 5.2.2 o općim obilježjima i uvjetima za nadležnost za zločine protiv čovječnosti.

1845. S obzirom na okolnosti u kojima su ova djela izvršena, Raspravno vijeće konstatira da su ona imala utjecaja ili su bila usmjerena na osobe koje su bile civili ili su u najmanju ruku bile izvan bojnog stroja. S obzirom na okolnosti kao što su nacionalnost žrtava i kontekst nametanja mjera, Vijeće zaključuje da je nametanje ograničavajućih i diskriminatornih mjera bilo dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

1846. I zaključno, Raspravno vijeće konstatira da nametanje ograničavajućih i diskriminatornih mjera u vezi s domovima i imovinom predstavlja progon kao zločin protiv čovječnosti.

(b) Ubojstvo

1847. Raspravno vijeće prvo će se osvrnuti na ubojstvo Petra Bote u općini Benkovac i taj incident razmotriti s obzirom na mjerodavno pravo. O tom incidentu nema riječi u poglavlju 5.3.2 budući da se u točkama 6 i 7 Optužnice ne tereti za ubojstva u općini Benkovac.

1848. Na temelju činjeničnih zaključaka u poglavlju 4.1.2 Raspravno vijeće konstatira da je Petar Bota, Srbin, preminuo i da je njegovu smrt prouzročila radnja počinitelja koji je djelovao s namjerom da ubije. Shodno tomu Raspravno vijeće zaključuje da je ubojstvo, onako kako se za njega tereti u Optužnici, dokazano izvan razumne sumnje.

1849. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 5.2.2 o općim obilježjima i uvjetima za nadležnost za zločine protiv čovječnosti. S obzirom na opis žrtve i okolnosti pod kojima je žrtva ubijena, Raspravno vijeće konstatira da je riječ o civilu. S obzirom na nacionalnost žrtve, te vrijeme i mjesto izvršenja djela, Vijeće konstatira da je to ubojstvo bilo dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo. Raspravno vijeće stoga zaključuje da ovaj incident predstavlja ubojstvo kao zločin protiv čovječnosti.

1850. Raspravno vijeće će se sada osvrnuti na incidente iz poglavlja 5.3.2. Vijeće podsjeća na svoje zaključke u tom poglavlju, uključujući konstataciju da su ubojstva bila dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo. Među zaključcima Vijeća je i konstatacija da su ubojstva počinjena protiv Srba iz Krajine. Slijedom toga Raspravno vijeće zaključuje da su ubojstva bila *de facto* diskriminatorna. Na temelju konstatacija gore u tekstu u vezi s Petrom Botom Raspravno vijeće zaključuje da je i to ubojstvo bilo *de facto* diskriminatorno.

1851. Ocjenjujući jesu li ubojstva bila počinjena s diskriminatornom namjerom, Raspravno vijeće je uzelo u obzir situacije u kojima su počinitelji koristili izraz “četnici”, misleći pritom na žrtve ili članove njihovih obitelji. U mnogo incidenata počinitelji su koristili takve diskriminatorne izraze ili su žrtvama psovali srpsku majku, i to neposredno prije ili nakon što su žrtve ubijene. U vezi s incidentom lišavanja života br. 1 iz Priloga Optužnici počinitelji su se odmah nakon ubojstva hvalili kako su pobili puno “četnika”. U jednom drugom incidentu u kninskoj općini (Daljnje

pojašnjenje, br. 180) počinitelji su ispitivali žrtvu ima li u njezinoj kući još “četnika” i odmah je potom ubili.

1852. Raspravno vijeće uzelo je u obzir i incidente u kojima su počinitelji ubili žrtve zbog njihove podrške Krajini ili su sugerirali da to rade kao odmazdu za ranije zločine koje su počinili Srbi. U slučaju ubojstva Mande Tišme (Daljnje pojašnjenje, br. 107), počinitelj je upitao Tišmu za koga navija, a kada je odgovorila da navija za Krajinu, ubio ju je. Počinitelji ubojstva Save Đurića (incident br. 2 iz Priloga Optužnici), Steve Berića i drugih (incident br. 7 iz Priloga Optužnici) žrtvama su prije no što su ih ubili rekli da to rade iz osvete za ono što su Srbi učinili u Kijevu nekoliko godina ranije, psujući žrtvama majku zbog onog što su radili u Vukovaru.

1853. Raspravno vijeće uzelo je nadalje u obzir činjenicu da su ubojstva počinjena u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, kao što se opisuje u poglavlju 5.2.2.

1854. Na temelju svega iznesenog gore u tekstu Raspravno vijeće zaključuje da su ubojstva počinjena na diskriminatornoj osnovi.

1855. I zaključno, Raspravno vijeće konstatira da ubojstva prikazana u poglavlju 5.3.2 te ubojstvo Petra Bote predstavljaju progon u smislu zločina protiv čovječnosti.

(c) Nehumana djela i okrutno postupanje, uključujući granatiranje civila

1856. Što se tiče granatiranja civila, Raspravno vijeće se time bavi u okviru protupravnih napada na civile i civilne objekte, djela u osnovi progona kao zločina protiv čovječnosti. Vijeće se stoga time neće baviti u okviru nehumanih djela i okrutnog postupanja.

1857. Raspravno vijeće podsjeća na svoje zaključke o nehumanim djelima i okrutnom postupanju u poglavlju 5.7.2, u kojem je riječ o premlaćivanjima i zlostavljanjima pojedinaca. Među zaključcima Vijeća je i konstatacija da su ta djela bila dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo, te konstatacija da su nehumana djela i okrutno postupanje počinjeni protiv Srba iz Krajine. Na temelju toga Raspravno vijeće zaključuje da su nehumana djela i okrutno postupanje bili *de facto* diskriminatorni.

1858. Ocjenjujući jesu li djela počinjena s diskriminatorском namjerom, Raspravno vijeće je uzelo u obzir situacije u kojima su se počinitelji žrtvama obraćali pogrdnim izrazom “četnik” ili su članove obitelji žrtava nazivali “četnicima”. Kao što se iznosi u poglavlju 4.1, počinitelj incidenta lišavanja života br. 7 iz Priloga Optužnici (Stevo Berić i drugi) psovao je nekim žrtvama majku i nazivao ih “četnicima”. U poglavlju 4.3 kaže se da su počinitelji incidenta u vezi s Đurdijom Amanović u Vrbniku njezine sinove optužili da su “četnici”. Ilija Mirković i drugi koji su s njim bili zatočeni prisiljavani su da pjevaju hrvatske pjesme, a kada su izašli iz autobusa u Zadru, natjerali su ih da ljube zemlju.

1859. Raspravno vijeće uz to je uzelo u obzir da su nehumana djela i okrutno postupanje počinjeni u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, što se opisuje u poglavlju 5.2.2.

1860. Na temelju svega iznesenog, Raspravno vijeće zaključuje da su nehumana djela i okrutno postupanje počinjeni na diskriminatornoj osnovi.

1861. I zaključno, Raspravno vijeće konstatira da nehumana djela i okrutno postupanje, onako kako su prikazani u poglavlju 5.7.2, predstavljaju progon kao zločin protiv čovječnosti.

(d) Deportacija i prisilno premještanje

1862. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 5.4.2 u vezi s deportacijom osoba iz Benkovca, Gračaca, Knina i Obrovca 4. i 5. kolovoza 1995., koja je provedena putem protupravnih napada na civile i civilne objekte. Raspravno vijeće podsjeća nadalje na svoje konstatacije u istom poglavlju o deportaciji osoba s nekoliko lokacija na području na koje se odnosi optužnica u kolovozu 1995. počinjenjem kaznenih djela kojih su te osobe bile žrtve ili svjedoci. Raspravno vijeće na osnovu svojih konstatacija o nacionalnosti tih osoba u dotičnom poglavlju, zaključuje da je deportacija bila *de facto* diskriminatorna u odnosu na Srbe iz Krajine. U poglavlju 5.8.2(i) Raspravno vijeće je utvrdilo da je protupravni napad na civile i civilne objekte u Benkovcu, Gračacu, Kninu i Obrovcu 4. i 5. kolovoza 1995. počinjen s namjerom da se diskriminira na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi. Osim toga u poglavlju 5.8.2 Raspravno vijeće je utvrdilo da su kaznena djela, uključujući ubojstvo, nehumana djela, okrutno postupanje, razaranje i pljačkanje, kojih su neke od

deportiranih osoba bile žrtve ili svjedoci, počinjena s namjerom da se diskriminira na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi. Slijedom toga Raspravno vijeće zaključuje da je deportacija, izvršena počinjenjem spomenutih kaznenih djela, također počinjena na diskriminatornoj osnovi.

1863. I zaključno, Raspravno vijeće konstatira da deportacija, prikazana u poglavlju 5.4.2, predstavlja progon kao zločin protiv čovječnosti.

(e) Protupravna zatočenja

1864. U poglavljima 4.1.9 i 4.3.2 Raspravno vijeće je u kontekstu mjerodavnog prava odlučilo dodatno razmotriti sljedeće navode o incidentima protupravnog zatočenja kao progona:

navod o protupravnom zatočenju Dušana Dragičevića, Pere Bilbije, svjedoka 1, više od 20 vojnika SVK, 10-12 osoba iz Polače, oko 30 drugih osoba držanih u vojarni "Slavko Rodić" (vidi poglavlje 4.1.9);

navod o protupravnom zatočenju Ružice Šarac, njezine djece i svekrve, te najmanje deset drugih osoba (vidi poglavlje 4.1.9);

navod o protupravnom zatočenju Zdravka Bunčića, Stevana Nikolića, Marije Večerine, Mire Večerine, Branke Večerine, Save Večerine, Dragane Večerine, Rajka Mutića, Jove i Milke Berić, Dušana i Dare Torbice, Laze Kovačevića, Ilije Perića i još tri osobe (vidi poglavlje 4.1.9); i

navod o protupravnom zatočenju Konstantina Drče (vidi poglavlje 4.3.2).

1865. Što se tiče radnje u osnovi protupravnog zatočenja, točka 1 Optužnice ograničava se na progon Srba iz Krajine. Na temelju činjeničnih konstatacija u poglavljima 4.1.9 i 4.3.2 Raspravno vijeće nije moglo zaključiti da su sljedeće žrtve bile Srbi iz Krajine: druge osobe držane u vojarni "Slavko Rodić" iz prvog spomenutog incidenta; svekrva Ružice Šarac i najmanje deset drugih osoba iz drugog spomenutog incidenta; Stevan Nikolić, Sava Večerina, Dragana Večerina i još tri osobe iz trećeg spomenutog incidenta. Ti se incidenti više neće razmatrati. Raspravno vijeće zaključuje da su sve ostale žrtve gore spomenutih incidenata bile krajinski Srbi.

1866. Raspravno vijeće podsjeća da su svjedok 1, Dušan Dragičević i više od 20 vojnika SVK iz prvog spomenutog incidenta bili pripadnici SVK i da ih je stoga neprijateljska sila mogla zarobiti, zbog čega njihovo zatočenje nije bilo proizvoljno.

Vijeće primjećuje da su neke od osoba u skupini od 10-12 ljudi iz Polače, koji su zarobljeni zajedno s Dušanom Dragičevićem, bile starije i ženske osobe. Što se tiče drugih ljudi u toj skupini, Raspravno vijeće ne može isključiti razumnu mogućnost da su oni bili pripadnici SVK koji su mogli biti zatočeni kao ratni zarobljenici. Što se tiče drugog incidenta, čini se da su Ružica Šarac i njezina djeca držani u jednoj prostoriji radi ispitivanja. Slijedom toga, Vijeće ne može isključiti razumnu mogućnost da je zadržavanje tih osoba bilo pravno osnovano. U vezi s ostalim zarobljenicima iz trećeg incidenta koji su bili muškarci (Zdravko Bunčić, Rajko Mutić, Jovo Berić, Dušan Torbica, Lazo Kovačević i Ilija Perić), Raspravno vijeće ne može isključiti razumnu mogućnost da su ti ljudi bili pripadnici SVK i da su mogli biti zarobljeni. Konstantin Drča kao rezervist SVK mogao je biti zarobljen kao ratni zarobljenik. Ovi se incidenti više neće razmatrati.

1867. Raspravno vijeće konstatira da su osobe u preostalim incidentima proizvoljno lišene slobode. S obzirom na okolnosti pod kojima su te osobe lišene slobode, to je učinjeno namjerno. Vijeće nadalje konstatira da su djela protupravnog zatočenja bila *de facto* diskriminatorna.

1868. Ocjenjujući jesu li djela protupravnog zatočavanja počinjena na diskriminatornoj osnovi, Raspravno vijeće je posebno uzelo u obzir incidente u kojima su počinitelji koristili uvredljive izraze na nacionalnoj osnovi. Na primjer, nakon incidenta ubojstva koji je neposredno prethodio prvom spomenutom incidentu zatočenja, počinitelji su se hvalili kako su ubili puno "četnika". Osobe koje su zarobile žrtve iz trećeg spomenutog incidenta koristile su izraz "četnici" i žrtvama psovale srpsku majku. Raspravno vijeće također smatra da su ta djela protupravnog zatočavanja počinjena u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, što je opisano u poglavlju 5.2.2.

1869. Na temelju svega iznesenog Raspravno vijeće zaključuje da su djela protupravnog zatočenja počinjena na diskriminatornoj osnovi.

1870. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 5.2.2 o općim obilježjima i uvjetima za nadležnost za zločine protiv čovječnosti.

1871. Raspravno vijeće konstatira da su žrtve u svim preostalim incidentima bile civili. Vijeće nadalje uzima u obzir okolnosti poput nacionalnosti žrtava, vremena i mjesta izvršenja djela, pripadnost počinitelja vremenska i prostorna blizina tih ostalih

incidenata ubojstvima za koja je utvrđeno da su bila dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo. Slijedom toga, Raspravno vijeće zaključuje da su preostali incidenti protupravnog zatočenja bili dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

1872. Raspravno vijeće zaključuje da preostali gore u tekstu spomenuti incidenti protupravnog zatočenja predstavljaju progon kao zločin protiv čovječnosti. Riječ je o navodima u vezi s protupravnim zatočenjem Pere Bilbije te starijih i ženskih osoba iz skupine od 10-12 ljudi iz Polače (vidi poglavlje 4.1.9), kao i o navodima u vezi s protupravnim zatočenjem Marije Večetine, Mire Večetine, Branke Večetine, Milke Berić i Dare Torbice (vidi poglavlje 4.1.9).

(f) Pljačkanje javne i privatne imovine

1873. Raspravno vijeće podsjeća na svoje zaključke u poglavlju 5.6.2 o pljačkanju javne i privatne imovine, uključujući i konstataciju da je postojala tijesna veza između djela pljačkanja i oružanog sukoba. Među zaključcima je i konstatacija da se pljačkanje odnosilo na imovinu čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine. Na temelju toga Raspravno vijeće zaključuje da su djela pljačkanja javne i privatne imovine bila *de facto* diskriminatorna. Konstatirano je i da je pljačka imala ozbiljne posljedice po žrtve. Stoga Raspravno vijeće zaključuje da je pljačka, u svrhu progona, imala ozbiljan efekt na žrtve.

1874. Ocjenjujući da li je pljačkanje počinjeno na diskriminatornoj osnovi Raspravno vijeće je posebno u obzir uzelo zapažanja **Jacquesa Morneaua** u poglavlju 4.2.1 (Grad Benkovac), koji je u svojem svjedočenju rekao da su na cijelom području odgovornosti Canbata I, uključujući i Benkovac, odmah nakon hrvatske ofenzive u kolovozu 1995., neke kuće i neka sela bili potpuno opljačkani i spaljeni, da su katkada paljeni više puta, dok su neke kuće i sela ostali očuvani. Na primjer, dvije hrvatske enklave u Bruškoj i Rodaljicama, u općini Lisičić, koje je Canbat I štitio prije operacije Oluja, ostale su nakon operacije netaknute, dok su obližnja srpska sela opljačkana i spaljena do temelja. Raspravno vijeće uzelo je u obzir i interna izvješća unutar HV-a (P2349, vidi poglavlje 4.2.7 (Mjesto Kistanje)), prema kojima su pripadnici HV-a

zapalili određeni broj kuća i pljačkali na oslobođenim područjima, osobito u mjestima koja su nastanjivali Srbi, te na području Đevrsaka, Kistanja i Drniša.

1875. Raspravno vijeće je razmotrilo i incidente u kojima su počinitelji koristili uvredljive izraze na nacionalnoj osnovi i žrtve i pripadnike njihovih obitelji nazivali “četnicima”. Na primjer, počinitelji koji su opljačkali imovinu Đurdije Amanović u Vrbniku, općina Orlić, njezine su sinove optužili da su “četnici”, a u jednom od incidenata pljačke nakon 5. kolovoza 1995. u Čolovićima, u općini Orlić, jedan počinitelj je majku žrtve nazvao “četnikušom”.

1876. Raspravno vijeće je razmotrilo i incidente u kojima su kuće označene kao hrvatske kuće bile pošteđene pljačkanja. To je uključivalo kuće na cesti Knin-Drniš s hrvatskim oznakama (vidi poglavlje 4.2.15 (Cesta Knin-Drniš)). Kako se iznosi u poglavlju 4.2.9 (Grad Knin), u samom Kninu bilo je uobičajeno da se kuće označavaju natpisima “hrvatska kuća” i sličnim natpisima kako bi se spriječila njihova pljačka, iako to nije uvijek značilo da će kuća ostati očuvana. Raspravno vijeće zaključuje da je tadašnja raširena praksa označavanja kuća na taj način pokazatelj da se očekivalo da će nacionalna pripadnost igrati važnu ulogu u motivaciji počinitelja, što upućuje na selektivno uništavanje srpskih sela.

1877. Raspravno vijeće uzima osim toga u obzir i to da je pljačkanje počinjeno u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, što se opisuje u poglavlju 5.2.2.

1878. Na temelju gore navedenog Raspravno vijeće zaključuje da je pljačkanje počinjeno na diskriminatorskoj osnovi.

1879. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 5.2.2 o općim obilježjima i uvjetima za postojanje nadležnosti za zločine protiv čovječnosti.

1880. S obzirom na to što je opljačkano, kao i na okolnosti pod kojima je pljačka izvršena, Raspravno vijeće zaključuje da su žrtve u svim incidentima bile civili ili osobe izvan bojnog stroja. S obzirom na okolnosti poput nacionalnosti žrtava te vremena i mjesta izvršenja djela, Raspravno vijeće zaključuje da je pljačkanje bilo dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

1881. I zaključno, Raspravno vijeće konstatira da pljačkanje, kako je prikazano u poglavlju 5.6.2, predstavlja progon u smislu zločina protiv čovječnosti.

(g) *Uništavanje i paljenje privatne imovine*

1882. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 5.5.2 o bezobzirnom razaranju, uključujući konstataciju da je postojala tijesna veza između djela bezobzirnog razaranja i oružanog sukoba. Među zaključcima je i konstatacija da se uništavala imovina čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine. Na temelju toga Raspravno vijeće zaključuje da su djela uništavanja i paljenja privatne imovine bila *de facto* diskriminatorna. Konstatirano je i da je razaranje bilo širokih razmjera. Stoga Vijeće zaključuje da je razaranje imalo ozbiljan efekt na žrtve.

1883. Raspravno vijeće podsjeća na svoje napomene u poglavlju 5.8.2(f) o svjedočenju Jacquesa Morneaua koji je izvijestio o selektivnom uništavanju i pljačkanju kuća i sela nakon operacije Oluja u, među ostalim, u gradu Benkovcu. Vijeće uz to podsjeća i na svoje napomene u istom poglavlju u vezi s internim izvješćem HV-a od 11. kolovoza 1995. (P2349), prema kojem su pripadnici HV-a zapalili određeni broj kuća i pljačkali osobito u onim mjestima na oslobođenim područjima koja su nastanjivali Srbi, uključujući područje Drniša i Kistanja.

1884. Raspravno vijeće podsjeća i na svoje napomene u istom poglavlju o praksi, o kojoj se mnogo izvještavalo, da se kuće označavaju kao hrvatske kuće kako bi ih se sačuvalo od pljačkanja i razaranja. S tim u vezi Raspravno vijeće upućuje osobito na iskaz **Markera Hansena** o tome kako je u Kninu redovito viđao kuće s natpisima koji su otprilike glasili “hrvatske kuće, ne diraj”, a po njegovoj procjeni, vidio je 20 do 50 takvih kuća (vidi poglavlje 4.2.9 (Grad Knin)). Raspravno vijeće osim toga ima u vidu i svjedočenje svjedoka 82 u poglavlju 4.2.4 (Grad Donji Lapac), koji je izjavio da je kuća u kojoj je bila stacionirana njegova postrojba u Donjem Lapcu bila zapaljena, na što se postrojba svjedoka požalila, no rečeno im je da su sami za to krivi budući da nisu kuću označili znakom HV. Sve gore u tekstu spomenute napomene odnose se na mjesta za koja je Raspravno vijeće utvrdilo da su u njima izvršena djela uništavanja (vidi poglavlje 5.5.2).

1885. Raspravno vijeće je razmotrilo svjedočenje svjedoka Berikoffa, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.1. On je izjavio da je u razdoblju od trenutka kada mu je bilo dopušteno da izađe iz baze UN-a u Kninu pa do 5. rujna upoznao osobe na kontrolnim punktovima, za koje je rekao da su hrvatski vojnici, a ti ljudi su mu ispričali da je jedan od razloga zbog kojih su kuće gorjele bio i taj što su vojnici ulazili u kuće, gdje

bi otvorili plin, upalili svijeću i potom otišli. Objasnili su mu da se to radi kako bi se osiguralo da više ne bude “opakih četnika”.

1886. Raspravno vijeće uzima u obzir i to da su djela uništavanja i paljenja privatne imovine počinjena u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, što je opisano u poglavlju 5.5.2.

1887. Na temelju svega iznesenog Raspravno vijeće zaključuje da su ta djela počinjena na diskriminatornoj osnovi.

1888. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 5.5.2 o općim obilježjima i uvjetima u za postojanje nadležnosti za zločine protiv čovječnosti.

1889. S obzirom na to što je uništeno i spaljeno, kao i okolnosti pod kojima su se odvijale radnje razaranja i paljenja, Raspravno vijeće konstatira da su žrtve u svim incidentima bile civili. Uzimajući u obzir okolnosti poput nacionalnosti žrtava, te vremena i mjesta izvršenja djela, Raspravno vijeće zaključuje da je razaranje i paljenje bilo dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

1890. I zaključno, Raspravno vijeće konstatira da sva djela razaranja i paljenja privatne imovine, onako kako su prikazana u poglavlju 5.5.2, predstavljaju progon kao zločin protiv čovječnosti.

(h) Nestanci

1891. Raspravno vijeće konstatira da nijedan incident nestanka nije dokazan izvan razumne sumnje.

(i) Protupravni napadi na civile i civilne objekte

1892. Raspravnom vijeću su predloženi dokazi čiji prikaz se daje u poglavlju 4.4, u vezi s navodima o incidentima protupravnog napada na civile i civilne objekte u Benkovcu, Donjem Lapcu, Gračacu, Kninu i Obrovcu. U vezi sa svakim od tih gradova, Raspravno vijeće je razmotrilo svoje konstatacije o zapovijedima i topničkim izvješćima HV-a, u slučajevima u kojima su takva izvješća postojala, i usporedilo ih sa svojim konstatacijama u vezi s lokacijama topničkih udara kako bi utvrdilo što su bile mete HV-a prilikom otvaranja topničke vatre tijekom operacije Oluja. U istu svrhu

Vijeće je razmotrilo količinu ispaljenih granata, tipove korištenih topničkih oruđa i način na koji su ta oruđa korištena tijekom napada. Raspravno vijeće je te dokaze ocijenilo u svjetlu vještačenja svjedoka Koningsa i Corna, među ostalim i u vezi s preciznošću topničkog oruđa i učinkom topničke vatre.

Grad Knin

1893. Raspravno vijeće sada će razmotriti svoje konstatacije u poglavlju 4.4.3 u vezi s topničkim napadom HV-a na Knin 4. i 5. kolovoza 1995. Raspravno vijeće će se prvo osvrnuti na svoje konstatacije o topničkim zapovijedima HV-a. Raspravno vijeće podsjeća da su 2. kolovoza 1995. Gotovina i Rajčić topništvu HV-a izdali zapovijedi (P1125 odnosno D970) da gradove Drvar, Knin, Benkovac, Obrovac i Gračac stavi pod topničke udare. Fuzul, zapovjednik OG Zadar, zapovjedio je 3. kolovoza 1995. TS-5 da stavi pod topničku paljbu Benkovac i Obrovac, upotrijebivši sličan, iako ne identičan izraz koji se koristi u Gotovininom odnosno Rajčićevom zapovijedi. Istoga dana je Firšt, načelnik topništva OG Zadar, upotrijebivši formulaciju iz Gotovinine odnosno Rajčićeve zapovijedi, zapovjedio TS-5/TRS-5 da pod topničke udare stave gradove Benkovac, Gračac i Obrovac. Raspravno vijeće je razmotrilo iskaze vještaka Koningsa i Corna u vezi s tumačenjem formulacije “staviti pod topničke udare gradove”. Na temelju formulacija upotrijebljenih u spomenutim zapovijedima, ako se uzmu bez daljnje analize i izdvojeno od drugih dokaza, moglo bi se zaključiti da je riječ o zapovijedi topništvu HV-a da prilikom otvaranja topničke vatre tijekom operacije Oluja za ciljeve uzme cijele gradove, uključujući i Knin. Raspravno vijeće prima k znanju Rajčićevo objašnjenje da ovu formulaciju valja shvatiti, i da se ona doista tako i tumačila, u smislu da pod stalnu topničku paljbu za uznemiravanje s ciljem ometanja valja staviti prethodno odabrane ciljeve u tim gradovima, s konkretnim koordinatama. Raspravno vijeće sada će razmotriti da li Rajčićevo objašnjenje predstavlja razumno tumačenje predloženih dokaza.

1894. Raspravno vijeće podsjeća da je Rajčić od 1993. topničke ciljeve u Kninu označavao koordinatama x, y i z i unosio ih u popise ciljeva s KV brojevima u svrhu obuke prije lipnja 1995. Dva takva popisa uvrštena su u spis kao P1271 i P1272. Postojanje popisa prethodno odabranih ciljeva s konkretnim koordinatama u Kninu u skladu je s Rajčićevim objašnjenjem zapovijedi upućenih topništvu Hrvatske vojske.

Raspravno vijeće nije uvrstilo u spis nijedan popis ciljeva sastavljen nakon lipnja 1995. za svrhe operacije Oluja.

1895. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na svoje konstatacije u vezi s topničkim izvješćima HV-a za 4. i 5. kolovoz 1995. Vijeće podsjeća da je TS-4 izvijestio o otvaranju vatre na ciljeve u Kninu s KV brojevima koji odgovaraju onima popisanim na P1271 i P1272. Ta konstatacija pokazuje da su topničke postrojbe Hrvatske vojske imale i koristile popise s KV brojevima i koordinatama x, y i z ciljeva u Kninu, što je u skladu s Rajčićevim objašnjenjem topničkih zapovijedi HV-a. Međutim, TS-4 je također izvijestio da je 4. kolovoza 1995. nakon 15:00 sati na Knin ili šire područje Knina u nepravilnim intervalima ispalio najmanje 18 projektila, a 5. kolovoza 1995. još šest projektila na Knin, pri čemu nije specificirao ciljeve. Na temelju formulacija upotrijebljenih u tim izvješćima, ako se uzmu bez daljnje analize i izdvojeno od drugih dokaza, moglo bi se zaključiti da je TS-4 u najmanje dva navrata 4. i 5. kolovoza 1995. sam grad Knin tretirao kao cilj. Međutim, Raspravno vijeće podsjeća nadalje da topnička izvješća HV-a, uvrštena u spis, daju samo djelomičan i katkada kodni prikaz ciljeva koji su gađani u Kninu. Shodno tomu na temelju samo tih izvješća Raspravno vijeće ne može utvrditi da li je TS-4 doista sam Knin tretirao kao cilj ili se na temelju spomenutih izvješća, zbog nedostatka detalja, zbog pogrešaka ili drugih netočnosti, stječe takav pogrešan dojam. Raspravno vijeće će ta izvješća dodatno ocijeniti u svjetlu svojih konstatacija o mjestima udara projektila u Kninu.

1896. Raspravno vijeće podsjeća da je 4. i 5. kolovoza 1995. godine 7. gardijska brigada izvijestila da je otvorila vatru iz VBR-ova na S-15, "lijevo gdje je /nečitko/ S-54" i "desno od mosta S-16", pri čemu se S brojevi odnose na krugove na kodnoj karti Ivančica (P2338). Raspravno vijeće primjenjuje da se na karti Ivančica nalaze veliki krugovi sa S brojevima promjera od otprilike 300 metara. Prema Rajčićevim riječima, karta Ivančica nije topnička karta, nego se koristila za praćenje pokreta pješništva. Na temelju formulacija upotrijebljenih u tim izvješćima, ako se uzmu bez daljnje analize i izdvojeno od drugih dokaza, moglo bi se zaključiti da je 7. gardijska brigada koristila kartu Ivančica za usmjeravanje vatre iz VBR-ova na područja promjera od 300 metara u Kninu, odnosno lijevo i desno od tih područja. U središtu S-54 nalazi se željeznička postaja i zapovjedništvo SVK, dok je u središtu S-15 raskrižje u središtu Knina. Krug S-16 pokriva policijsku postaju na jugozapadnom rubu, ali je u njegovom središtu stambena četvrt sjeveroistočno od policijske postaje. Konings je izjavio da su,

općenito, raketni sustavi koji su se koristili 1995. bili manje precizni od haubica, te da ovisno o tome da li se koriste deseteroznamenasti, osmeroznamenasti ili šesteroznamenasti brojevi, koordinatni sustav postiže preciznost do jedan, deset ili sto metara. Raspravno vijeće smatra da bi upotreba krugova promjera od 300 metara na karti Ivančica za usmjeravanje vatre iz VBR-ova dala vrlo neprecizne rezultate vatre prilikom gađanja nekog konkretnog cilja u Kninu u usporedbi s korištenjem deseteroznamenastog koordinatnog sustava. Raspravno vijeće je mišljenja da bi takva bitno neprecizna upotreba topničke vatre upućivala na nemar u pogledu preciznog gađanja, odnosno učinkovite upotrebe topništva u odnosu na identificirane ciljeve u Kninu, što bi bilo u proturječju s Rajčićevim objašnjenjem topničkih zapovijedi HV-a. Međutim, u svjetlu konstatacije Raspravnog vijeća da su topnička izvješća HV-a često nepotpuna i katkada kodirana, nije jasno da li se 7. gardijska brigada pozivala na kartu Ivančica samo kad je izvještavala o topničkoj vatri, odnosno je li tu kartu koristila i prilikom usmjeravanja vatre iz svojih VBR-ova na Knin. Shodno tomu Raspravno vijeće ne može samo na temelju tih izvješća utvrditi da li je 7. gardijska brigada uistinu koristila kartu Ivančica za usmjeravanje vatre iz VBR-ova na Knin ili se na temelju spomenutih izvješća, zbog nedostataka detalja, kao i zbog pogrešaka ili drugih netočnosti, stječe takav pogrešan dojam. Raspravno vijeće će ta izvješća ocijeniti u svjetlu svojih konstatacija o mjestima udara projektila u Kninu.

1897. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na svoje konstatacije o sredstvima i metodama koje je HV koristio prilikom granatiranja Knina. Raspravno vijeće podsjeća da je 4. kolovoza 1995. HV ispaljivao topničke projekte na Knin u određenim intervalima. Vještaci Konings i Corn obojica su svjedočili o svrsi takvog otvaranja vatre u intervalima na topničke ciljeve, uključujući otvaranje vatre s ciljem uznemiravanja i ometanja neprijateljskih vojnih snaga. Prema Koningsu i Cornu, takva metoda otvaranja vatre može se, ovisno o cilju i željenom učinku, koristiti u vojne svrhe ili za psihološko uznemiravanje civila. Iz dokaza se ne mogu utvrditi mjesta udara topničkih projektila koje je HV ispaljivao u određenim intervalima. S obzirom na takve okolnosti, Raspravno vijeće ne može na temelju upotrebe te metode otvaranja vatre zaključiti da li je namjera bila da se tako ispaljenim topničkim projektilima uznemiravaju civili ili da se ometa SVK. Osim toga na temelju prvenstveno svjedočenja vještaka Corna, Raspravno vijeće smatra da iako su VBR-ovi općenito

manje precizni od haubica ili minobacača, HV-ova upotreba tog oruđa u Kninu 4. i 5. kolovoza 1995. nije bila u osnovi neselektivna.

1898. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na svoje konstatacije o mjestima topničkih udara u Kninu u odnosu na objekte koje je HV identificirao kao topničke ciljeve i o kojima je izvijestio da je na njih otvarao vatru. Raspravno vijeće je razmotrilo svjedočenje vještaka Koningsa, kao i svjedočenja svjedoka Rajčića i Lesliea, o preciznosti topničkog oruđa HV-a pri dometu koji se koristio 4. i 5. kolovoza 1995. prilikom granatiranja Knina. Raspravno vijeće primjećuje da je HV prilikom granatiranja Knina upotrebljavao topove kalibra 130 milimetara na daljinama od 25 do 27 kilometara i VBR-ove BM-21 kalibra 122 milimetra na daljinama od 18 do 20 kilometara. Konings je izjavio da kada se nenavodeni projektil kalibra 155 milimetara ispali na daljinu od 14,5 kilometara, interni faktori mogu dovesti do razlike u mjestu udara do 55 metara u pogledu dometa i pet metara u pogledu bočnog odstupanja. Istodobno određeni broj vanjskih faktora (poput brzine projektila na izlazu iz cijevi, brzine vjetra, temperature i gustoće zraka) može dovesti do razlike u mjestu udara od 18 do 60 metara po faktoru. Raspravno vijeće primjećuje da se određeni broj tih faktora može izmjeriti i uzeti u obzir prije ispaljivanja projektila. Nadalje, iz HV-ovog popisa topničkih ciljeva, koji su uvršteni u spis (P1271 i P1272), slijedi da je HV koristio deseteroznamenasti koordinatni sustav, što omogućava izračunavanje koordinata cilja s točnošću do jednog metra. Prema Rajčićevim riječima, top kalibra 130 milimetara na daljini od 26 kilometara ima raspon pogreške od oko 15 metara po pravcu i oko 70 do 75 metara po daljini, a uobičajeno rasprskavanje granate kalibra 130 milimetara je 35 metara u promjeru. I Konings i Rajčić su izjavili da VBR BM-21 kalibra 122 milimetra općenito pokriva šire područje od topa kalibra 130 milimetara. Leslie je iznio mišljenje da je prilikom upotrebe topova kalibra 130 milimetara ili VBR-ova pad projektila u okviru radijusa od 400 metara od cilja za prvi hitac "prihvatljiv". Raspravno vijeće smatra, prvenstveno na temelju Koningsovog svjedočenja, da je teško precizno odrediti granice varijacija u mjestima pogodaka topničkog oruđa koje je koristio HV budući da to ovisi o nizu faktora o kojima Raspravnom vijeću nisu predloženi detaljni dokazi. Raspravno vijeće primjećuje da, za razliku od Koningsa, Leslie u ovom predmetu nije bio pozvan kao vještak za topništvo i nije detaljno svjedočio o tome na temelju čega on može zaključiti da je pad projektila u radijusu od 400 metara od cilja prihvatljiv za prvi hitac. Zbog toga nije jasno koje je

faktore od onih koje je opisao Konings Leslie uzeo u obzir. Ocjenjujući sve te dokaze, Raspravno vijeće smatra da je razumno na osnovi dokaza zaključiti da su oni topnički projektili koji su pali na udaljenosti do 200 metara od identificiranog topničkog cilja bili namjerno ispaljeni na taj cilj.

1899. Raspravno vijeće je utvrdilo da je HV 4. kolovoza 1995. na Knin ispalio najmanje 600 projektila, a 5. kolovoza 1995. najmanje 300 projektila. Raspravno vijeće uspjelo je sa sigurnošću utvrditi točna mjesta udara samo za dio tih projektila. Raspravno vijeće podsjeća da je 4. i 5. kolovoza 1995. HV ispalio projekte koji su padali u radijusu od 200 metara od zapovjedništva SVK, Sjeverne vojarne, vojarne Senjak, željezničke postaje, policijske postaje i objekta u kojem je bio stan Milana Martića u Kninu. Hrvatska vojska je tih šest objekata identificirala kao topničke ciljeve prije operacije Oluja. Kao topnički cilj HV je identificirao i poštu u blizini zapovjedništva SVK. Hrvatska vojska je izvijestila da je na te objekte otvarala vatru 4. i/ili 5. kolovoza 1995. Raspravno vijeće je također razmotrilo svjedočenje vještaka Koningsa i Corna u vezi s vojnom ili civilnom naravi objekata na koje se u Kninu otvarala vatra.⁹³¹ Raspravno vijeće se uvjerilo da zapovjedništvo SVK, Sjeverna vojarna i vojarna Senjak predstavljaju vojne ciljeve. Osim toga, a s obzirom na Martićev položaj u RSK i SVK, Raspravno vijeće se uvjerilo da je otvaranje vatre na objekt u kojem je bio njegov stan Martića moglo omesti u kretanju, komunikaciji i zapovijedanju, čime je ostvarena očita vojna prednost, pa je stoga taj objekt predstavljao vojni cilj. Raspravno vijeće uz to uzima u obzir da iz svjedočenja svjedoka, uključujući Mrkšića, Novakovića, svjedoka 56 i Vukašinića, slijedi da je policija RSK sudjelovala u oružanom sukobu i bila angažirana na bojišnici zajedno sa SVK tijekom operacije Oluja. S obzirom na te dokaze, Raspravno vijeće se uvjerilo da je otvaranjem vatre na policijsku postaju u Kninu ostvarena jasna vojna prednost. Raspravno vijeće nadalje podsjeća na svoju konstataciju o mogućnosti da je SVK u srpnju ili početkom kolovoza 1995. upotrebljavala željezničku postaju za transport streljiva. Raspravno vijeće osim toga podsjeća na nedosljedne dokaze u vezi s ulogom pošte u sustavu veza SVK i/ili policije RSK. U svjetlu tih konstatacija, Raspravno vijeće smatra da dotični dokazi dopuštaju razumno tumačenje da je HV vjerojatno u

⁹³¹ U ovoj fazi Raspravno vijeće razmatra prvenstveno pitanje da li se otvaranjem vatre na određene objekte ostvarivala jasna vojna prednost i ne izjašnjava se u vezi s proporcionalnošću tih napada u odnosu na rizik od gubitka života civila, ozljeda civila ili oštećenja civilnih objekata.

dobroj vjeri zaključio da će otvaranjem vatre na željezničku postaju i poštu ostvariti jasnu vojnu prednost.

1900. Hrvatska vojska je 4. i 5. kolovoza 1995. ispalila topničke projekte koji su pali u radijusu od 200 metara od raskrižja u središtu Knina. Hrvatska vojska je to raskrižje identificirala kao topnički cilj prije operacije Oluja i u izvješćima je navela da je na njega otvorila vatru 4. i 5. kolovoza 1995. Konings i Corn su smatrali da se, iako se ispaljivanjem topničkih projektila na neko raskrižje to raskrižje neće uništiti u tolikoj mjeri da bi postalo neupotrebljivo, ono time može oštetiti, i neprijateljskim vojnim snagama, barem privremeno, onemogućiti da taj prostor koristi. Rajčić je izjavio da misli da su se 4. kolovoza 1995. operativne rezervne snage SVK nalazile u Sjevernoj vojarni. Raspravno vijeće podsjeća da je na početku operacije Oluja u Kninu bio prisutan tek vrlo ograničen broj ljudstva SVK i policije, njih 50 do 150. Međutim, među tim pripadnicima SVK bili su i članovi Glavnog štaba. Nadalje, 4. i 5. kolovoza 1995. kroz Knin se kretao mali broj kamiona i tenkova SVK, te policije RSK. Stoga, bez obzira na prisutnost operativnih snaga SVK u Sjevernoj vojarni, ometanjem ili sprečavanjem SVK u korištenju tog raskrižja i kretanju kroz Knin mogla se ostvariti jasna vojna prednost. U takvim okolnostima Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje da je HV vjerojatno u dobroj vjeri zaključio da će otvaranjem vatre na to raskrižje ostvariti jasnu vojnu prednost.

1901. Raspravno vijeće je uz to konstatiralo da je 4. kolovoza 1995. HV ispalio topničke projekte koji su pali u radijusu od 200 metara oko livade sjeverno od škole preko puta Sjeverne vojarnje. Hrvatska vojska je livadu sjeverno od te škole identificirala kao topnički cilj "bolnica" prije operacije Oluja i u izvješćima je navela da je na njega otvarala vatru 4. kolovoza 1995. U toj školi se 4. kolovoza 1995. nalazilo minobacačko odjeljenje SVK. Vještaci Konings i Corn izjavili su da se otvaranjem vatre na livadu sjeverno od škole djelovanje te minobacačke postrojbe moglo spriječiti, odnosno suzbiti. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje prema kojem je HV vjerojatno u dobroj vjeri zaključio da će otvaranjem vatre na tu livadu ostvariti jasnu vojnu prednost.

1902. Hrvatska vojska je 4. kolovoza 1995. ispalila topničke projekte koji su pali u radijusu od 200 metara oko tvornice TVIK. Hrvatska vojska je TVIK identificirala kao topnički cilj prije operacije Oluja i u izvješćima je navela da je na taj cilj otvarala vatru 4. kolovoza 1995. Vještak Corn je smatrao da je, ako je TVIK bio objekt za logističku

opskrbu i proizvodnju komponenti streljiva, vatra kojom se ometalo funkcioniranje te tvornice mogla umanjiti sposobnost SVK da koristi sredstva za opskrbu snaga angažiranih u borbi koja su u njoj bila uskladištena. Raspravno vijeće podsjeća da iz dokaza koji su mu predočeni slijedi da je SVK planirao proizvodnju vezanu za naoružanje u TVIK-u, iako iz dokaza nije jasno da li su ti planovi početkom kolovoza 1995. bili operativni i, ako jesu, u kojoj mjeri. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje prema kojem je HV vjerojatno u dobroj vjeri zaključio da će otvaranjem vatre na TVIK ostvariti jasnu vojnu prednost.

1903. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na svoje konstatacije u vezi s topničkim udarima 4. i 5. kolovoza 1995. na područja koja su udaljenija (odnosno izlaze iz radijusa od 200 metara) od objekata koje je HV identificirao kao vojne ciljeve i za koje je u izvješćima naveo da je na njih otvarao vatru. Vijeće podsjeća na svoju konstataciju da je 4. i/ili 5. kolovoza 1995. HV ispalio oko 40 topničkih projektila koji su pali u blizini zgrade PMEZ-a i najmanje jedan topnički projektil koji je oštetio kuću na lokaciji označenoj slovom L u P681. I zgrada PMEZ-a i ta kuća bile su udaljene otprilike 300 metara od najbližeg od topničkih ciljeva koje je identificirao Rajčić.

1904. Ujutro 4. kolovoza 1995. HV je ispalio u tri navrata najmanje tri topnička projektila koji su pali na prazno polje ispred baze UN-a u Južnoj vojarni. Samostan Sv. Ante, udaljen oko 200 metara sjeverno od ruba tog polja, bio je na popisima ciljeva HV-a P1271 i P1272 označen kao cilj KV-110. Južna vojarna preko puta ceste od spomenutog polja bila je na popisima ciljeva HV-a P1271 i P1272 označena kao cilj KV-210. U istočnom dijelu Južne vojarnje nalazio se u kolovozu 1995. jedan objekt SVK. Međutim, koordinate cilja KV-210 odgovaraju glavnom zapadnom dijelu vojarnje, u kojem se nalazila baza UN-a. Rajčić je izjavio da HV tijekom operacije Oluja nije otvarao vatru na ciljeve KV-110 i KV-210. Topnička izvješća HV-a uvrštena u spis ne spominju otvaranje vatre ni na jedan od tih ciljeva. S obzirom na te okolnosti Raspravno vijeće ne smatra da bi razumno tumačenje dokaza bilo da je HV ispalio projekte bilo na Samostan Sv. Ante, bilo na objekt SVK u Južnoj vojarni ili da su ti projektili pali na spomenuto polje.

1905. Hrvatska vojska 4. je kolovoza 1995. također ispalila najmanje jedan topnički projektil koji je pao na područje istočno od Knina (vidi oznaku J u P984), što je bilo otprilike 350 metara od najbližeg od topničkih ciljeva koje je identificirao Rajčić. Nema dokaza iz kojih bi slijedilo da je HV željezničko skladište goriva što se nalazilo

na tom području smatrao topničkim ciljem, niti da ga je koristila SVK. Nadalje, 4. i/ili 5. kolovoza 1995. HV je ispalio najmanje četiri topnička projektila koji su pali u neposrednoj blizini bolnice u Kninu, udaljenoj otprilike 450 metara od najbližeg od topničkih ciljeva koje je identificirao Rajčić, kao i najmanje jedan projektil koji je pao blizu kninskog groblja, oko 700 metara od najbližeg od topničkih ciljeva koje je identificirao Rajčić.

1906. Raspravno vijeće razmotrilo je nekoliko faktora kad je utvrđivalo jesu li topnički udari na ta područja mogli biti rezultat pogrešaka ili nepreciznosti topničke vatre HV-a. S tim u vezi Raspravno vijeće je posebno uzelo u obzir gore spomenuto svjedočenje vještaka Koningsa, kao i svjedočenja Rajčića i Lesliea u vezi s preciznošću topničkih oruđa HV-a u onom dometu koji je korišten 4. i 5. kolovoza 1995. tijekom granatiranja Knina. Raspravno vijeće smatra, prvo, da su s obzirom na udaljenosti od 300 do 700 metara mjesta udara bila relativno dosta udaljena od identificiranih topničkih ciljeva. Drugo, na ta područja pao je značajan broj topničkih projektila, odnosno njih najmanje 50. Treće, spomenuta područja nalaze se na cijelom prostoru Knina, sve do njegovog južnog, istočnog i sjevernog ruba. I konačno, Raspravno vijeće podsjeća da je u najmanje dva navrata TS-4 izvijestila da je otvorila vatru na šire područje Knina ili na Knin, pri čemu nije specificiran nikakav topnički cilj. Zaključno, Raspravno vijeće konstatira da je previše projektila palo na područja prilično udaljena od identificiranih topničkih ciljeva i koja se nalaze po cijelom Kninu da bi ti topnički projektili na spomenuta područja pali slučajno, kao rezultat pogrešaka ili nepreciznosti topničke vatre HV-a.⁹³² Raspravno vijeće stoga zaključuje da je HV namjerno ispaljivao topničke projekte gađajući dotična područja u Kninu.

1907. Ne postoje dokazi koji bi ukazivali na stalnu prisutnost SVK ili policije na gore spomenutim područjima, odnosno u njihovoj blizini, kao ni dokazi koji bi na drugi način ukazivali na to da bi se otvaranjem vatre na ta područja ostvarila očita vojna prednost. Istočno od Knina je, prema opažanjima Dawesa i Dreyera, 4. kolovoza 1995. topničkim projektilom pogođen jedan policijski automobil. Raspravno vijeće je razmotrilo mogućnost da je HV mogao namjerno gađati taj policijski automobil i/ili druge postrojbe ili vozila SVK, odnosno policije, koji su se kretali tim područjima. Mrkšić je izjavio da su nekoliko dana prije operacije Oluja Gotovinine snage bile iznad

Knina i dalekozorima pratile aktivnosti SVK. Iz Mrkšićevog svjedočenja, međutim, nije jasno da li je po njegovom mišljenju HV mogao vidjeti kretanja SVK u Kninu. Rajčić je izjavio da su zapovjednici topničkih skupina tijekom operacije Oluja s topničkih promatračnica i katkada s crte bojišnice koju je držala postrojba usmjeravali i vršili korekciju topničke vatre, a da je ZP Split imao 22 topničke promatračnice od Velebita do Dinare. Rajčić je isto tako rekao da prije operacije Oluja HV sa svojih položaja nije imao izravan pogled na grad Knin. U topničkim izvješćima i zapovijedima HV-a ne spominje se korištenje topničkih promatrača u Kninu. Na primjer, u operativnom dnevniku 4. gardijske brigade stoji za 4. kolovoz 1995. u 7:00 sati da je postrojba za elektronsko djelovanje javila da njihove snage tuku vojarnu u Kninu i da dobro rade, no ne kaže se izričito da je bilo koje od tih izvješća stiglo od topničkih promatrača. Dalje, prema Rajčićevom svjedočenju, uvjerenje HV-a da se Martić uvečer 4. kolovoza 1995. nalazio na lokaciji označenoj slovom R u P2337 temeljilo se na obavještajnim podacima i elektronskom izviđanju, a ne na izvješćima topničkih promatrača. Dakle dokazi ne pokazuju da li je Hrvatska vojska u bilo kojem trenutku 4. kolovoza 1995. imala topničke promatrače koji su imali pogled na Knin. Ako ih nije bilo, ili ih barem nije bilo 4. kolovoza 1995., Hrvatska vojska nije mogla vidjeti postrojbe ili vozila SVK ili policije, nije o njima mogla izvijestiti, pa tako niti na njih usmjeriti vatru. Takve postrojbe ili vozila predstavljali bi takozvane oportunističke ciljeve (to jest ciljeve koji nisu unaprijed identificirani), koji se nazivaju i taktičkim ciljevima (za razliku od operativnih ciljeva).

1908. Međutim, čak i da je HV 4. i 5. kolovoza 1995. imao topničke promatrače koji su imali pogled na Knin, Raspravnom vijeću su predočeni dokazi u vezi s tek nekoliko situacija u kojima su kamioni, tenkovi ili postrojbe SVK ili policije viđeni kako se kreću kroz Knin, i to uglavnom poslijepodne 4. i ujutro 5. kolovoza 1995. Osim u vezi s policijskim automobilom pogođenim topničkim projektilom, što su vidjeli Dawes i Dreyer, ono dokaza što postoji o kretanjima SVK ili policije ne odnosi se na područja zgrade PMEZ-a, bolnice, područje na istočnom rubu Knina⁹³² ili na poljanu preko puta baze UN-a. Iako postoje dokazi koji ukazuju na to da su tenkovi i kamioni SVK prošli

⁹³² Raspravno vijeće napominje da bi, ako su ti udari, udaljeni i do 700 metara od topničkih ciljeva, bili rezultat nepreciznosti upotrijebljenog topničkog oruđa, to zahtijevalo da se dodatno razmotri može li se tako neprecezino oruđe koristiti u kontekstu topničkog napada na konkretne ciljeve u nekom gradu.

⁹³³ Raspravno vijeće s tim u vezi primijećuje da se čini da su se kamioni jedinica SVK-a i Specijalne policije RSK, koje je ujutro 4. kolovoza 1995. opazio Dawes, a što je označeno u P985 i D864, kretali duž

pokraj baze UN-a ujutro 5. kolovoza 1995., nema pouzdanih dokaza o njihovoj prisutnosti ujutro 4. kolovoza 1995. Osim toga iz ograničene prisutnosti SVK i policije u Kninu slijedi da je u svakom slučaju 4. i 5. kolovoza 1995. u Kninu bilo malo oportunističkih ciljeva. Iz tih razloga Raspravno vijeće ne smatra da je razumno tumačenje dokaza da je HV mogao u dobroj vjeri zaključiti da bi gađanjem tih područja ostvario jasnu vojnu prednost.

1909. Raspravno vijeće uzima u obzir činjenicu da se broj civilnih objekata ili područja u Kninu na koje je HV namjerno otvarao vatru može učiniti ograničenim s obzirom na sveukupni broj od najmanje 900 projektila ispaljenih na grad 4. i 5. kolovoza 1995. Međutim, Vijeće podsjeća da je samo za neke od tih 900 projektila uspjelo sa sigurnošću utvrditi točna mjesta udara. Od mjesta udara koje je Vijeće uspjelo utvrditi, značajan dio čine civilni objekti ili područja. Osim toga, iako Vijeće nije moglo točno utvrditi koliko je projektila palo na neke od tih civilnih objekata ili područja, Raspravno vijeće smatra da čak i mali broj topničkih projektila može imati ozbiljan efekt na civile koji se nalaze u blizini.

1910. Raspravno vijeće podsjeća da je HV izvijestio da je ispalio sveukupno dvanaest projektila kalibra 130 milimetara na stan Milana Martića, i to u dva navrata između 7:30 i 8:00 sati 4. kolovoza 1995. Dalje, uvečer 4. kolovoza 1995. HV je ispalio nepoznat broj projektila kalibra 130 milimetara na lokaciju označenu slovom R u P2337, odnosno na mjesto za koje su vjerovali da se na njemu nalazi Martić. Raspravno vijeće je utvrdilo gore u tekstu da je otvaranje vatre na Martićev stan moglo Martića omesti u kretanju, komuniciranju i zapovijedanju i da se tako ostvarivala očita vojna prednost. Rajčić je bio svjestan činjenice da je šansa da se Martića topničkom vatrom pogodi ili ozlijedi u njegovoj zgradi bila vrlo mala. Rajčić je izjavio da je HV želio uznemiriti Martića i izložiti ga pritisku, te da je HV imao u vidu pravila razlikovanja i proporcionalnosti cilja prilikom donošenja odluke da li da gađa tu stambenu zgradu. Raspravno vijeće ima u vidu da je Martićev stan bio u civilnoj stambenoj zgradi i da su se i stan i područje označeno sa R u P2337 nalazili na inače pretežno civilnim stambenim područjima. Raspravno vijeće je takvu upotrebu topništva razmotrilo u svjetlu dokaza o preciznosti topničkog oruđa, o čemu je bilo riječi gore u tekstu, kao i svjedočenja vještaka Koningsa u vezi s efektima eksplozije i

ceste uz vojarnu Senjak, POL stanicu i tvornicu TVIK, koja se proteže proteže duž istočnog dijela Knina, na udaljenosti od oko 250 metara.

rasprskavanja topničkih projektila. U vrijeme otvaranja vatre, odnosno između 7:30 i 8:00 sati i uvečer 4. kolovoza 1995., moglo se razumno očekivati da će na ulicama u Kninu u blizini Martićevog stana i na području označenom sa R u P2337 biti civila. Ispaljivanjem dvanaest projektila kalibra 130 milimetara na Martićev stan i nepoznatog broja projektila istog kalibra na područje označeno sa R u P2337 s daljine od otprilike 25 kilometara stvoren je značajan rizik od velikog broja civilnih žrtava i ozljeda, kao i oštećenja na civilnim objektima. Vijeće smatra da je taj rizik bio pretjeran s obzirom na očekivanu vojnu prednost koja se mogla ostvariti otvaranjem vatre na te dvije lokacije, za koje je HV vjerovao da se na njima nalazi Martić.⁹³⁴ Ovaj neproporcionalni napad pokazuje da je HV tek u maloj mjeri ili uopće nije uzeo u obzir rizik od stradanja i ranjavanja, odnosno oštećenja civilnih objekata, kada je u najmanje tri navrata 4. kolovoza 1995. otvorio topničku vatru na neki vojni cilj.⁹³⁵

1911. Raspravno vijeće smatra da namjerno otvaranje vatre na dijelove Knina u kojima nije bilo vojnih ciljeva nije u skladu s Rajčićevim objašnjenjem topničkih zapovijedi HV-a nego je u skladu sa samim tekstom dotičnih zapovijedi da se gradovi stave pod topničku vatru, što znači da se prilikom ispaljivanja topničkih projektila tijekom operacije Oluja cijele gradove, uključujući i Knin, tretira kao ciljeve. Ovakvo tumačenje topničkih zapovijedi HV-a, kao zapovijedi da se cijeli gradovi tretiraju kao ciljevi, potkrijepljeno je i izvješćima TS-4 o otvaranju vatre na Knin ili šire područje Knina u dva navrata 4. i 5. kolovoza 1995., kao i izvješćima 7. gardijske brigade o otvaranju vatre na ciljeve označene oznakom S na karti Ivančica. Istom tumačenju dodatno u prilog ide i opći dojam koji je steklo nekoliko svjedoka prisutnih u Kninu tijekom napada (na primjer Dreyer, Forand, Bellerose, Hendriks, Gilbert, Liborius i Stig Marker Hansen) da je granatiranju bio izložen cijeli Knin i da je ono bilo neselektivno. Osim toga takvo tumačenje u skladu je s nedovoljnim uzimanjem u obzir rizika od stradanja i ranjavanja, kao i od oštećenja civilnih objekata prilikom neproporcionalnog otvaranja vatre na dvije lokacije za koje je HV pretpostavljao da se na njima nalazi Martić. I konačno, Raspravno vijeće također upućuje na svoju konstataciju dolje u tekstu u vezi s projektilima koji su padali na civilne objekte,

⁹³⁴ Analiza koju je Raspravno vijeće provelo u vezi s proporcionalnošću napada temelji se na relevantnom svjedočenju vještaka Konings i Corn, te na Dopunskom protokolu I, čl. 51.

⁹³⁵ Raspravno vijeće je ispaljivanje vatre na dvije lokacije, za koje je HV pretpostavljao da se na njima nalazi Martić, uzelo u obzir kao značajan primjer neproporcionalnog napada tijekom granatiranja Knina. Raspravno vijeće se neće izjasniti o proporcionalnosti HV-ove upotrebe topništva protiv drugih ciljeva u Kninu 4. i 5. kolovoza 1995.

odnosno područja u Benkovcu, Gračacu i Kninu. Slijedom toga Raspravno vijeće konstatira da je 4. i 5. kolovoza 1995., na temelju Gotovinih i Rajčićevih zapovijedi, HV ispaljivao topničke projekte namjerno gađajući prethodno identificirane vojne ciljeve, kao i područja na kojima takvih vojnih ciljeva nije bilo. S obzirom na formulacije topničkih zapovijedi i budući da se HV nije ograničio na granatiranje područja s vojnim ciljevima, nego je namjerno gađao i civilna područja, Raspravno vijeće zaključuje da je HV sam grad Knin tretirao kao cilj prilikom otvaranja topničke vatre. Raspravno vijeće konstatira izvan razumne sumnje da je uslijed toga HV-a granatiranje Knima 4. i 5. kolovoza 1995. predstavljalo neselektivni napad na grad i stoga protupravni napad na civile i civilne objekte u Kninu.

1912. S obzirom na dokaze o nacionalnom sastavu Knina iz poglavlja 4.2.9 (Grad Knin), Raspravno vijeće konstatira da se protupravnim napadom na civile i civilne objekte u Kninu *de facto* diskriminiralo srpsko stanovništvo Krajine. Utvrđujući namjeru s kojom je izvršen taj protupravni napad, Raspravno vijeće je uzelo u obzir formulacije u topničkim zapovijedima HV-a i namjerno granatiranje područja na kojima nije bilo vojnih ciljeva. Vijeće je uz to uzelo u obzir i svoje konstatacije iz poglavlja 5.4.2, 5.8.2(d) i 6.2.7. Vijeće nadalje u obzir uzima i to da je protupravni napad na civile i civilne objekte počinjen u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, što se opisuje u poglavlju 5.2.2. Raspravno vijeće zaključuje da je protupravni napad na civile i civilne objekte u Kninu počinjen s namjerom da se izvrši diskriminacija na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.

1913. S obzirom na okolnosti kao što su nacionalnost žrtava i vrijeme i mjesto izvršenja djela, Raspravno vijeće zaključuje da je protupravni napad na civile i civilne objekte bio dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo. Zaključno, Raspravno vijeće konstatira da je protupravni napad na civile i civilne objekte u Kninu 4. i 5. kolovoza 1995. predstavljao progon kao zločin protiv čovječnosti.

Grad Benkovac

1914. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na svoje konstatacije iz poglavlja 4.4.4 u vezi s topničkim napadom na Benkovac 4. i 5. kolovoza 1995. Vijeće upućuje na

diskusiju o svojim konstatacijama u vezi s topničkim zapovijedima HV-a, iznesenu u sklopu pravnih zaključaka o granatiranju Knina. Vijeću nisu predloženi dokumentarni dokazi koji bi sadržavali popise topničkih ciljeva pripremljene za operaciju Oluja, u vezi s Benkovcem. Nekoliko objekata u Benkovcu nalaze se na popisu Jagoda i na karti Poskok-93, iako se na temelju dokaza ne može utvrditi je li HV ta dva dokumenta koristio za granatiranje Benkovca tijekom operacije Oluja i ako jest, na koji način i s kojom svrhom.

1915. Raspravnom vijeću nisu predložena nijedno topničko izvješće postrojbi HV-a koje su ispaljivale topničke projekte na Benkovac. Raspravnom vijeću je predloženo izvješće 134. domobranske pukovnije, P1200, u kojem stoji da je 4. kolovoza 1995. OG Zadar granatirala, bez motrenja, šire područje Benkovca. U istom izvješću zabilježena je sljedeća poruka u 5:30 sati toga dana: "Da li što pada po Benkovcu?". To izvješće ukazuje na to da je HV Benkovac granatirao bez topničkih promatrača. Dalje, ako se izvješće uzme izdvojeno od drugih dokaza i bez daljnje analize, na temelju formulacija u izvješću moglo bi se zaključiti da je HV, dok je ispaljivao topničke projekte 4. kolovoza 1995., grad Benkovac tretirao kao cilj. Raspravno vijeće će izvješće dalje ocijeniti u svjetlu svojih konstatacija u vezi s mjestima udara projektila u Benkovcu.

1916. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na svoje konstatacije u vezi s mjestima topničkih udara u Benkovcu, u usporedbi s topničkim ciljevima koje je identificirao HV. Raspravno vijeće primjećuje da je tijekom granatiranja Benkovca HV upotrebljavao topove kalibra 130 milimetara na daljini od oko 19 kilometara, te VBR-ove. Vijeće upućuje na svoju diskusiju o preciznosti topničkih oruđa i korištenju VBR-a, iznesenu gore u tekstu u sklopu pravnih zaključaka u vezi s granatiranjem Knina. Raspravno vijeće podsjeća da je 4. i 5. kolovoza 1995. na Benkovac i njegovu neposrednu okolicu palo najmanje 150 projektila. Raspravno vijeće uspjelo je sa sigurnošću utvrditi točna mjesta udara tek za jedan dio tih projektila.

1917. Raspravno vijeće podsjeća da su 4. kolovoza 1995. između 5:00 i 7:00 sati projektili padali na vojarnu Slobodan Macura ili oko nje, što je bio topnički cilj koji je HV identificirao prije operacije Oluja. Raspravno vijeće se uvjerilo da je ta vojarna SVK predstavljala vojni cilj.

1918. Hrvatska vojska je 4. kolovoza 1995., između 5:00 i 7:00 sati, ispalila projekte koji su padali na policijsku postaju ili oko nje, a otprilike u 16:30 sati projektili su pali

na 50 metara od policijske postaje na zgradu srednje škole i na biljetarnicu stadiona. Hrvatska vojska je policijsku postaju identificirala kao topnički cilj prije operacije Oluja. Raspravno vijeće smatra da je razumno tumačenje dokaza da je HV ispalio topničke projekte gađajući policijsku postaju u Benkovcu, pri čemu su ti projektili pali na gore spomenute lokacije. Topnički projektili pali su 4. ili 5. kolovoza 1995. i na kuću označenu sa X u P290, odnosno manje od 100 metara od lokacije policijske postaje prema popisu Jagoda. Raspravno vijeće podsjeća da koordinate iz popisa Jagoda policijsku postaju smještaju oko 150 metara južno od njene stvarne lokacije u Benkovcu. Rajčićeva oznaka policijske postaje u Benkovcu pokriva i njezinu lokaciju u skladu s popisom Jagoda i njezinu stvarnu lokaciju (vidi oznaku 2 u P2327; D1460 i D1466; i D248, str. 3). Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje da je HV ispalio topničke projekte na lokaciju za koju je smatrao da je lokacija policijske postaje na temelju koordinata iz popisa Jagoda, pri čemu su ti projektili pali na gore spomenute lokacije uslijed pogreške ili nepreciznosti topničke vatre. Raspravno vijeće uz to uzima u obzir da svjedočenje svjedoka, uključujući Mrkšića, Novakovića, svjedoka 56 i Vukašinića, ukazuje na to da je policija RSK tijekom operacije Oluja sudjelovala u oružanom sukobu i bila angažirana na bojišnici zajedno sa SVK. Osim toga policijsko naoružanje dobiveno od SVK bilo je spremljeno u policijskoj postaji u Benkovcu. Raspravno vijeće se uvjerilo da se otvaranjem vatre na policijsku postaju u Benkovcu ostvarivala očita vojna prednost.

1919. Između 5:00 i 7:00 sati 4. kolovoza 1995. HV je ispalio i projekte koji su pali na vatrogasni dom i benzinsku crpku udaljenu 150 metara od vatrogasnog doma, pri čemu su oba objekta bila udaljena najmanje 500 metara od najbližeg od topničkih ciljeva koje je identificirao Rajčić. Vatrogasni dom Rajčić nije identificirao kao topnički cilj, no objekt je naveden na popisu Jagoda. U nedostatku dokaza s više pojedinosti o tome što je HV gađao u Benkovcu, kao što su popisi topničkih ciljeva ili izvješća, Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje da je HV ispalio topničke projekte namjerno gađajući vatrogasni dom, pri čemu su projektili pali na vatrogasni dom i benzinsku crpku. Iako u vatrogasnom domu nije bilo stacioniranih vojnika SVK, u tom objektu su se nalazili uredi TO-a i Sekretarijata za narodnu obranu. Ti dokazi dopuštaju razumno tumačenje da je moguće da je HV u dobroj vjeri zaključio da će otvaranjem vatre na vatrogasni dom ostvariti jasnu vojnu prednost.

1920. Između 5:00 i 7:00 sati 4. kolovoza 1995. HV je ispalio projekte koji su pali na tvornice Bagat i Kepol i na hladnjaču, objekte koji se nalaze otprilike 700 metara južno od najbližeg topničkog cilja u Benkovcu. U istom razdoblju HV je ispalio projekte koji su pali na najmanje tri područja sjeverno od Benkovca, odnosno na borovu šumu kod Ristića (označeno sa B u D1501), najmanje 500 metara od najbližeg topničkog cilja, i na zaseoke Ristići i Benkovačko Selo. Hrvatska vojska je 4. kolovoza 1995. ispalila projekte na područje Barice, otprilike 400 metara od stvarne lokacije policijske postaje i oko 250 metara od lokacije policijske postaje kako je navedeno na popisu Jagoda. Hrvatska vojska je 4. ili 5. kolovoza 1995. ispalila projekte na drugu kuću označenu sa X na P290, udaljenu oko 250-300 metara od stvarne lokacije policijske postaje i jednako toliko od lokacije policijske postaje prema popisu Jagoda. Raspravno vijeće je uzelo u obzir udaljenost spomenutih objekata i područja od topničkih ciljeva koje je identificirao Rajčić. Raspravno vijeće je uz to uzelo u obzir broj objekata i područja, njihove lokacije sjeverno i južno od Benkovca i u središtu grada, kao i dokaze da je na te prostore palo više projektila. S obzirom na te čimbenike, Raspravno vijeće ne smatra da je razumno tumačenje dokaza da su projektili na dotične prostore pali slučajno, uslijed pogrešaka ili nepreciznosti topničke vatre. Umjesto toga, Raspravno vijeće zaključuje da je HV namjerno ispaljivao topničke projekte gađajući ta područja u Benkovcu i u neposrednoj blizini grada.

1921. Od gore spomenutih objekata i područja, hladnjača i tvornica Bagat bili su na popisu Jagoda. Međutim, tvornice Bagat i Kepol, kao ni hladnjača, nisu služile za vojnu proizvodnju niti su se upotrebljavale u bilo kakve vojne svrhe. Ne postoje dokazi koji bi ukazivali na stalnu prisutnost SVK ili policije u gore spomenutim dijelovima Benkovca, odnosno u njihovoj blizini, a nema ni dokaza koji bi na drugi način ukazivali na to da bi se otvaranjem vatre na ta područja mogla ostvarila očita vojna prednost. Osim toga nema niti naznaka da su se tim područjima kretale jedinice ili vozila SVK ili policije bilo između 5:00 i 7:00 sati 4. kolovoza 1995., bilo u neko drugo vrijeme 4. ili 5. kolovoza 1995., što bi predstavljalo takozvane oportunističke ciljeve (to jest ciljeve koji nisu unaprijed identificirani), a koji se nazivaju i taktičkim ciljevima (za razliku od operativnih ciljeva). Osim toga, izvješće 134. domobranske pukovnije, P1200, ukazuje na to da rano ujutro 4. kolovoza 1995. HV nije imao topničkih promatrača s izravnim pogledom na Benkovac. Iz tih razloga Raspravno

vijeće ne smatra da je razumno tumačenje da je HV mogao u dobroj vjeri zaključiti da će gađanjem dotičnih područja ostvario jasnu vojnu prednost.

1922. Raspravno vijeće uzima u obzir činjenicu da se broj civilnih objekata ili područja u Benkovcu na koje je HV namjerno otvarao vatru može učiniti ograničenim s obzirom na sveukupni broj od najmanje 150 projektila ispaljenih na grad. Međutim, Raspravno vijeće podsjeća da je samo za neke od tih 150 projektila uspjelo sa sigurnošću utvrditi točna mjesta njihovih udara. Od mjesta udara koje je Raspravno vijeće uspjelo utvrditi, značajan dio čine civilni objekti ili područja. Osim toga, iako Raspravno vijeće nije moglo točno utvrditi koliko je projektila palo na neke od tih civilnih objekata ili područja, Raspravno vijeće smatra da čak i mali broj topničkih projektila može imati ozbiljan efekt na civile koji se nalaze u blizini.

1923. Raspravno vijeće podsjeća na svoje pravne zaključke gore u tekstu o granatiranju Knina, a u vezi s Gotovininim i Rajčićevim zapovijedima topništvu, odnosno da su to bile zapovijedi da se prilikom ispaljivanja topničkih projektila u operaciji Oluja cijeli gradovi, uključujući i Benkovac, tretiraju kao ciljevi. Raspravno vijeće nadalje upućuje na dokaze koje je razmotrilo u vezi s topničkim projektilima što su pogađali civilne objekte ili područja u Gračacu, Kninu i Obrovcu. Namjerno otvaranje vatre na područja u Benkovcu na kojima nije bilo vojnih ciljeva u skladu je s konstatacijom Vijeća u vezi s tumačenjem topničkih zapovijedi HV-a. Raspravno vijeće konstatira da Firštove i Fuzulove topničke zapovijedi u vezi s Benkovcem valja tumačiti na isti način. Tim konstatacijama dodatno ide u prilog izvješće 134. domobranske pukovnije o otvaranju vatre na šire područje Benkovca. Shodno tomu Raspravno vijeće konstatira da je 4. i 5. kolovoza 1995., na temelju Gotovininih, Rajčićevih, Firštovih i Fuzulovih zapovijedi HV ispaljivao topničke projekte namjerno gađajući prethodno identificirane vojne ciljeve, kao i područja na kojima u Benkovcu takvih vojnih ciljeva nije bilo. S obzirom na formulacije u topničkim zapovijedima i budući da se HV nije ograničio na granatiranje područja s vojnim ciljevima, nego je namjerno gađao i civilna područja, Raspravno vijeće zaključuje da je HV sam grad Benkovac tretirao kao cilj topničke vatre. Raspravno vijeće konstatira izvan razumne sumnje da je uslijed toga HV-ovo granatiranje Benkovca 4. i 5. kolovoza 1995. predstavljalo neselektivni napad na grad i, prema tome protupravni napad na civile i civilne objekte u Benkovcu.

1924. S obzirom na dokaze o nacionalnom sastavu Benkovca iz poglavlja 4.2.2 (Grad Benkovac), Raspravno vijeće konstatira da se protupravnim napadom na civile i civilne objekte u Benkovcu *de facto* diskriminiralo srpsko stanovništvo Krajine. Utvrđujući namjeru s kojom je izvršen taj protupravni napad, Raspravno vijeće je uzelo u obzir formulacije u topničkim zapovijedima HV-a i namjerno granatiranje područja na kojima nije bilo vojnih ciljeva. Raspravno vijeće je uz to uzelo u obzir i svoje konstatacije iz poglavlja 5.4.2, 5.8.2(d) i 6.2.7 Raspravno vijeće nadalje u obzir uzima i to da je protupravni napad na civile i civilne objekte počinjen u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, što se opisuje u poglavlju 5.2.2. Raspravno vijeće zaključuje da je protupravni napad na civile i civilne objekte u Benkovcu počinjen s namjerom da se izvrši diskriminacija na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.

1925. S obzirom na okolnosti kao što su nacionalnost žrtava i vrijeme i mjesto izvršenja djela, Raspravno vijeće zaključuje da je protupravni napad na civile i civilne objekte bio dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

Grad Gračac

1926. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na svoje konstatacije u poglavlju 4.4.5 u vezi s topničkim napadom na Gračac 4. kolovoza 1995. Raspravno vijeće upućuje na diskusiju o svojim konstatacijama u vezi s topničkim zapovijedima HV-a, iznesenu u sklopu pravnih zaključaka o granatiranju Knina. Raspravno vijeće podsjeća i na svoje konstatacije u poglavlju 3.3 da je 3. kolovoza 1995. Gotovina u operativne svrhe Specijalnoj policiji pridodao tri topa kalibra 130 milimetara iz TS-5/TRS-5, stacioniranih na području Rovanijske. Raspravnom vijeću nisu predočeni dokumentarni dokazi koji bi sadržavali popise topničkih ciljeva pripremljene za operaciju Oluja, u vezi s Gračacem. Nekoliko objekata u Gračacu nalazi se na popisu Jagoda i na karti Poskok-93, iako se na temelju dokaza ne može utvrditi je li HV ta dva dokumenta koristio za granatiranje Gračaca tijekom operacije Oluja i ako jest, na koji način i s kojom svrhom.

1927. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na svoje konstatacije u vezi s izvješćima HV-a o topničkoj vatri na Gračac. Raspravno vijeće podsjeća da u topničkom izvješću P2346 stoji da je na Gračac u tri navrata 4. kolovoza 1995. ispaljeno 17 projektila

kalibra 130 milimetara, dok se u djelovodniku Specijalne policije P2385 izvještava o otvaranju topničke vatre na Gračac u dva navrata 4. kolovoza 1995., pri čemu se ni u jednom dokumentu konkretno ne navodi koji su se ciljevi gađali. Na temelju formulacija upotrijebljenih u tim izvješćima, ako se uzmu bez daljnje analize i izdvojeno od drugih dokaza, moglo bi se zaključiti da su hrvatske snage ispaljujući topničke projekte u najmanje pet navrata 4. kolovoza 1995. sam grad Gračac tretirale kao cilj. Međutim, Raspravno vijeće podsjeća na to da topnička izvješća uvrštena u spis sadrže tek djelomičan prikaz gađanih ciljeva u Gračacu. Shodno tomu, na temelju samo tih izvješća Raspravno vijeće ne može utvrditi jesu li doista hrvatske snage sam Gračac tretirale kao cilj ili se na temelju njihovih izvješća, zbog nedostatka detalja, zbog pogrešaka ili drugih netočnosti, stječe takav pogrešan dojam. Raspravno vijeće ta će izvješća dodatno ocijeniti u odnosu na svoje konstatacije o mjestima udara projektila u Gračacu.

1928. Raspravno vijeće će se sada osvrnuti na svoje konstatacije u vezi s mjestima topničkih udara u Gračacu, u usporedbi s topničkim ciljevima koje su identificirale hrvatske snage. Raspravno vijeće primjećuje da su tijekom granatiranja Gračaca hrvatske snage upotrebljavale topove kalibra 130 milimetara na daljini od oko 23 kilometra. Na temelju dokaza ne može se utvrditi jesu li se u napadu na Gračac koristili VBR-ovi. Raspravno vijeće upućuje na svoju diskusiju o preciznosti topničkih oruđa iznesenu gore u tekstu u sklopu pravnih zaključaka u vezi s granatiranjem Knina. Raspravno vijeće uz to podsjeća da je 4. kolovoza 1995. na Gračac i njegovu neposrednu okolicu palo najmanje 150 projektila. Raspravno vijeće uspjelo je sa sigurnošću utvrditi točna mjesta udara tek za jedan dio tih projektila.

1929. Raspravno vijeće podsjeća da su 4. kolovoza 1995. topnički projektili pali na policijsku postaju u Gračacu, koju su hrvatske snage odredile kao topnički cilj u operaciji Oluja. Raspravno vijeće također smatra da svjedočenja svjedoka, uključujući Mrkšića, Novakovića, svjedoka 56 i Vukašinovića, ukazuju na to da je policija RSK tijekom operacije Oluja sudjelovala u oružanom sukobu i bila angažirana na bojišnici zajedno sa SVK. S obzirom na te dokaze, Raspravno vijeće se uvjerilo da je otvaranjem vatre na policijsku postaju u Gračacu ostvarena očita vojna prednost. Raspravno vijeće isto tako podsjeća da su topnički projektili pogodili zapovjedno mjesto Gračačke brigade u Gračacu. Raspravno vijeće se uvjerilo da je zapovjedno

mjesto Gračačke brigade predstavljalo vojni cilj. Vijeće primjećuje da se na temelju dokaza ne može točno utvrditi lokacija tog zapovjednog mjesta.

1930. Raspravno vijeće podsjeća da su jedan ili više projektila pogodili kuću označenu sa X u D1900, koja se nalazi u blizini tvornice koju je SVK koristio kao vojno skladište za čuvanje oružja i streljiva. Turkalj je izjavio da je skladište u Gračacu bilo topnički cilj, no nije naveo njegovu točnu lokaciju. Rajčić je izjavio da su taktičkoj razini među ciljevima tijekom operacije Oluja bila i skladišta vojne opreme. S obzirom na takve okolnosti Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje da su hrvatske snage namjerno ispalile topničke projekte na to skladište, pri čemu su projektili pali na kuću označenu sa X u D1900. Dokazi također dopuštaju razumno tumačenje da su hrvatske snage mogle u dobroj vjeri zaključiti da će otvaranjem vatre na to skladište ostvariti jasnu vojnu prednost.

1931. Raspravno vijeće podsjeća da je između deset i dvadeset topničkih projektila pogodilo raskrižje označeno sa "D" na kartama P537 i D439, koje su hrvatske snage definirale kao topnički cilj u operaciji Oluja. Raspravno vijeće uz to podsjeća da su topnički projektili pogodili tri lokacije u radijusu od 100 metara od jednog drugog raskrižja, poznatog kao raskrižje "B", u istočnom Gračacu, odnosno: veterinarsku kiruršku ambulantu (označenu sa C u P192), skladište (D u P192) i mjesto na udaljenosti od 100 metara od Soviljevog stana (lokacija udara označena sa B u P88). Raspravno vijeće primjećuje da Rajčić to raskrižje nije identificirao kao topnički cilj. Međutim, Turkalj je izjavio da je jedno raskrižje u Gračacu bilo topnički cilj, ne navodeći konkretno njegovu lokaciju. Raspravno vijeće napominje da su Turkalj i Rajčić, uz iznimku policijske postaje, naveli različite topničke ciljeve u Gračacu. Dakle, raskrižje koje je identificirao Turkalj ne mora biti jedno od tri raskrižja koje je kao ciljeve identificirao Rajčić. Glavne ceste koje se presijecaju na raskrižju "B" iste su ceste koje se presijecaju na raskrižju "D", kao i na druga dva raskrižja koje je kao ciljeve identificirao Rajčić. S obzirom na to Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje da su hrvatske snage ispalile topničke projekte namjerno gađajući raskrižje "B", pri čemu su projektili pali na ranije spomenute lokacije u radijusu od 100 metara od tog raskrižja (odnosno na oznake B u P88, C i D u P192). Konings i Corn su smatrali da se, iako se ispaljivanjem topničkih projektila na neko raskrižje to raskrižje neće uništiti u tolikoj mjeri bi postalo neupotrebljivo, ono se time može oštetiti, i neprijateljskim vojnim snagama, barem privremeno,

onemogućiti da taj prostor koriste. Raspravno vijeće podsjeća da je 4. kolovoza 1995. eventualna prisutnost SVK u Gračacu bila minimalna. Međutim, u gradu je bilo zapovjedno mjesto Gračačke brigade SVK. Ometanjem ili onemogućavanjem SVK u korištenju tih raskrižja i kretanju kroz Gračac mogla se ostvariti jasna vojna prednost. U takvim okolnostima, Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje da su hrvatske snage mogle u dobroj vjeri zaključiti da će otvaranjem vatre na ta raskrižja ostvariti očitu vojnu prednost.

1932. Raspravno vijeće podsjeća da je 4. kolovoza 1995. od 5:05 sati nekoliko topničkih projektila palo u blizinu Gaćešine kuće (označene sa A u P192). To područje udaljeno je otprilike 300 metara od najbližeg topničkog cilja koji su hrvatske snage identificirale u Gračacu i isto toliko od najbližeg objekta s popisa Jagoda. Raspravno vijeće uz to podsjeća da su oko 5:00 sati istoga dana topnički projektili pali u blizinu Steenbergenove kuće u Gračacu (označene sa G u P538). To područje nalazi se oko 800 metara od najbližeg topničkog cilja u Gračacu i 450 metara od najbližeg objekta s popisa Jagoda. Raspravno vijeće je razmotrilo udaljenosti između ta dva područja i potencijalnih topničkih ciljeva u Gračacu i upućuje na svoju diskusiju iznesenu gore u tekstu o preciznosti topova kalibra 130 milimetara u sklopu pravnih zaključaka u vezi s granatiranjem Knina. S obzirom na udaljenost od topničkih ciljeva i dokaze da je na oba područja palo više projektila, Raspravno vijeće ne smatra da je razumno tumačenje dokaza da su ti projektili tamo pali slučajno i uslijed pogrešaka ili nepreciznosti topničke vatre i zaključuje da su hrvatske snage namjerno ispaljivale topničke projektele gađajući ta područja u Gračacu.

1933. Nema dokaza koji bi ukazivali na stalnu prisutnost SVK ili policije ni na jednom od dva gore spomenuta područja, odnosno u njihovoj blizini, a nema ni dokaza koji bi ukazivali na to da bi se otvaranjem vatre na ta područja ostvarila očita vojna prednost. Iz dokaza se ne može točno utvrditi lokacija zapovjednog mjesta u gradu Gračacu. Stranke u postupku nisu ni u svojim završnim podnescima ni u usmenoj argumentaciji ukazale ni na kakve dokaze na temelju kojih bi se mogla utvrditi točna lokacija tog zapovjednog mjesta, niti su iznijele argumente u vezi s granatiranjem Gračaca koji bi se zasnivali na njegovoj lokaciji. Nema pokazatelja koji ukazuju na to da je zapovjedno mjesto bilo u blizini Gaćešine ili Steenbergenove kuće. S obzirom na udaljenost od otprilike 450 metara između te dvije kuće, Raspravno vijeće ne smatra da je razumno tumačenje dokaza da je HV mogao ispaliti topničke projektele namjerno

gađajući zapovjedno mjesto, a da su projektili pali na spomenute dvije kuće uslijed pogrešaka ili nepreciznosti topničke vatre. Nema ni pokazatelja koji ukazuju na to da su se 4. kolovoza 1995. u 5:00 sati tim područjima kretale jedinice ili vozila SVK, koji bi predstavljali takozvane oportunističke ciljeve (to jest ciljeve koji nisu unaprijed identificirani), a koji se nazivaju i taktičkim ciljevima (za razliku od operativnih ciljeva). Takvi pokreti jedinica SVK ili policije nisu se oko 5:00 sati ni mogli očekivati budući da je u Gračacu 4. kolovoza 1995. eventualna prisutnost SVK bila minimalna. I konačno, iako Turkaljevo svjedočenje ukazuje na to da su zapovjednici pravaca i postrojbi Specijalne policije djelovali kao izviđači na istaknutim položajima, nema dokaza da je Specijalna policija 4. kolovoza 1995., na samom početku operacije u 5:00 sati imala topničke promatrače koji su imali pogled na Gračac. Iz tih razloga, Raspravno vijeće ne smatra da je razumno tumačenje dokaza da su hrvatske snage u dobroj vjeri mogle zaključiti da bi se gađanjem tih područja mogla ostvariti jasna vojna prednost.

1934. Raspravno vijeće uzima u obzir činjenicu da se broj civilnih objekata ili područja u Gračacu na koje je HV namjerno otvarao vatru može učiniti ograničenim s obzirom na najmanje 150 projektila ispaljenih na grad. Međutim, Raspravno vijeće podsjeća da je sa sigurnošću uspjelo utvrditi samo manji broj točnih mjesta udara, za samo neke neke od tih 150 projektila. Od mjesta udara koje Raspravno vijeće jest uspjelo utvrditi, značajan dio čine civilni objekti ili područja. Osim toga, iako Raspravno vijeće nije točno moglo utvrditi koliko je projektila palo na te civilne objekte ili područja, Raspravno vijeće smatra da čak i mali broj topničkih projektila može imati ozbiljan efekt na civile koji se nalaze u blizini.

1935. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije o granatiranju Knina, a u vezi s Gotovinim i Rajčićevim zapovijedima topništvu, odnosno da je riječ o zapovijedima da se cijeli gradovi, uključujući i Gračac, prilikom ispaljivanja topničkih projektila tijekom operacije Oluja tretiraju kao ciljevi. Raspravno vijeće nadalje upućuje na dokaze koje je razmotrilo u vezi s topničkim projektilima koji su pogadali civilne objekte ili područja u Benkovcu, Kninu i Obrovcu. Namjerno otvaranje vatre na područja u Gračacu na kojima nije bilo vojnih ciljeva u skladu je s konstatacijom Vijeća o tumačenju topničkih zapovijedi HV-a. Raspravno vijeće konstatira da Firštovu zapovijed upućenu TS-5/TRS-5 u vezi s Gračacem valja tumačiti na isti način. Tim konstatacijama dodatno idu u prilog topnička izvješća i djelovodnici

Specijalne policije u vezi s ispaljivanjem topničkih projektila na Gračac. Shodno tomu Raspravno vijeće konstatira da su 4. kolovoza 1995., na temelju Gotovinih, Rajčićevih i Firštovih zapovijedi hrvatske snage ispaljivale topničke projekte namjerno gađajući prethodno identificirane vojne ciljeve u Gračacu kao i područja na kojima takvih vojnih ciljeva nije bilo. S obzirom na formulacije u topničkim zapovijedima HV-a i budući da se hrvatske snage nisu ograničile na granatiranje područja s vojnim ciljevima, nego su namjerno gađale i civilna područja, Raspravno vijeće zaključuje da su hrvatske snage Gračac tretirale kao cilj topničke vatre. Raspravno vijeće konstatira izvan razumne sumnje da je uslijed toga granatiranje Gračaca 4. i 5. kolovoza 1995. predstavljalo neselektivni napad na grad i, prema tome, protupravni napad na civile i civilne objekte u Gračacu.

1936. S obzirom na dokaze o nacionalnom sastavu Gračaca iz poglavlja 4.2.7 (Grad Gračac), Raspravno vijeće konstatira da se protupravnim napadom na civile i civilne objekte u Gračacu *de facto* diskriminiralo srpsko stanovništvo Krajine. Utvrđujući postojanje namjere s kojom je izvršen taj protupravni napad, Raspravno vijeće je uzelo u obzir formulacije u topničkim zapovijedima HV-a i namjerno granatiranje područja na kojima nije bilo vojnih ciljeva. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i svoje konstatacije iz poglavlja 5.4.2, 5.8.2(d) i 6.2.7 Raspravno vijeće nadalje u obzir uzima i to da je protupravni napad na civile i civilne objekte počinjen u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, što se opisuje u poglavlju 5.2.2 Raspravno vijeće zaključuje da je protupravni napad na civile i civilne objekte u Kninu počinjen s namjerom da se izvrši diskriminacija na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.

1937. S obzirom na okolnosti kao što su nacionalnost žrtava i vrijeme i mjesta izvršenja djela, Raspravno vijeće zaključuje da je protupravni napad na civile i civilne objekte bio dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

Grad Obrovac

1938. Raspravno vijeće sada će razmotriti svoje konstatacije iz poglavlja 4.4.6. u vezi s topničkim napadom na Obrovac 4. kolovoza 1995. Vijeće upućuje na svoju diskusiju o topničkim zapovijedima HV-a, iznesenu u sklopu pravnih zaključaka o granatiranju Knina. Vijeću nisu predloženi nikakvi dokumentarni dokazi koji bi sadržavali popise topničkih ciljeva pripremljene za operaciju Oluja, a u vezi s Obrovcom. Nekoliko objekata u Obrovcu popisano je na popisu Jagoda i na karti Poskok-93, iako se na

temelju dokaza ne može utvrditi da li je HV ta dva dokumenta koristio za granatiranje Obrovca tijekom operacije Oluja i ako jest, na koji način i s kojom svrhom.

1939. Raspravnom vijeću nisu predložena nikakva topnička izvješća postrojbi koje su ispalile topničke projekte na Obrovac. Raspravno vijeće podsjeća da je HV ispalio jedan ili više topničkih projektila koji su pogodili autobusnu postaju u Obrovcu. S obzirom na to da iz dokaza nije moguće ustanoviti lokaciju autobusne postaje, Raspravno vijeće ne može utvrditi što je HV gađao prilikom ispaljivanja jednog ili više projektila koji su pogodili autobusnu postaju. Hrvatska vojska je osim toga ispalila jedan ili više projektila koji su pogodili restoran u središtu Obrovca. Dokazi ukazuju na to da je taj restoran u središtu grada, no nije jasna njegova točna lokacija. Hrvatska vojska je kao topnički cilj identificirala most u središtu Obrovca. S obzirom na to Raspravno vijeće ne može utvrditi što je HV gađao kada je ispalio projektil ili projekte koji su pogodili restoran. Hrvatska vojska je uz to ispalila i jedan ili više projektila što su pogodili kino-dvoranu u središtu Obrovca, udaljenu otprilike 150 metara od policijske postaje. Rajčić u svojem svjedočenju policijsku postaju u Obrovcu nije identificirao kao topnički cilj, niti se policijska postaja pojavljuje na popisu Jagoda, odnosno na karti Poskok-93. Raspravno vijeće je konstatalo u poglavljima 4.4.3 - 4.4.5 da je HV prije operacije Oluja policijske postaje u Gračacu, Benkovcu i Kninu označio kao topničke ciljeve. U nedostatku popisa ciljeva ili topničkih izvješća u vezi s granatiranjem Obrovca, Raspravno vijeće smatra da je razumno tumačenje dokaza da je HV ispalio topničke projekte gađajući policijsku postaju u Obrovcu, i da su ti projektili pali na kino-dvoranu. Raspravno vijeće uz to uzima u obzir da svjedočenja svjedoka, uključujući Mrkšića, Novakovića, svjedoka 56 i Vukašinovića, ukazuju na to da je policija RSK tijekom operacije Oluja sudjelovala u oružanom sukobu i bila angažirana na bojišnici zajedno sa SVK. S obzirom na te dokaze Raspravno vijeće se uvjerilo da se otvaranjem vatre na policijsku postaju u Obrovcu ostvarivala jasna vojna prednost.

1940. Hrvatska vojska je također ispalila jedan ili više topničkih projektila koji su pogodili Dom zdravlja, udaljen nekih 200-300 metara od najbližeg topničkog cilja u Obrovcu. Uz to HV je ispalio i jedan ili više topničkih projektila koji su pogodili tvornicu Trio, koja se nalazi otprilike 450 metara od najbližeg topničkog cilja. Raspravno vijeće razmotrilo je udaljenosti između spomenutih objekata i topničkih ciljeva koje je identificirao HV i upućuje na svoju diskusiju o preciznosti topničkih

oruđa HV-a, iznesenu gore u tekstu u sklopu pravnih zaključaka u vezi s granatiranjem Knina. S obzirom na udaljenost od topničkih ciljeva i na lokacije ta dva područja u Obrovcu, Raspravno vijeće ne smatra da je razumno tumačenje dokaza da su projektili na ta područja u Obrovcu pali slučajno, uslijed pogrešaka ili nepreciznosti topničke vatre i zaključuje da je HV namjerno ispaljivao topničke projekte gađajući ta područja u Obrovcu.

1941. Nema dokaza koji bi ukazivali na stalnu prisutnost SVK ili policije na gore spomenutim područjima u Obrovcu, odnosno u njihovoj blizini, a nema ni dokaza koji bi na drugi način ukazivali na to da se otvaranjem vatre na te prostore mogla ostvariti jasna vojna prednost. Osim toga ne postoje pokazatelji koji ukazuju na to da su se tim područjima 4. kolovoza 1995. kretale jedinice ili vozila SVK, što bi predstavljalo takozvane oportunističke ciljeve (to jest ciljeve koji nisu unaprijed identificirani), a koji se nazivaju i taktičkim ciljevima (za razliku od operativnih ciljeva). Iz tih razloga Raspravno vijeće ne smatra da je razumno tumačenje dokaza da je HV mogao u dobroj vjeri zaključiti da će gađanjem tih područja ostvariti jasnu vojnu prednost.

1942. Raspravno vijeće uzima u obzir činjenicu da bi se broj civilnih objekata ili područja u Obrovcu na koje je HV namjerno otvarao vatru može učiniti ograničenim. Međutim, Raspravno vijeće podsjeća da je sa sigurnošću uspjelo utvrditi tek manji broj točnih mjesta udara u Obrovcu. Od mjesta udara koje je Raspravno vijeće uspjelo utvrditi, značajan dio čine civilni objekti ili područja. Osim toga iako Raspravno vijeće nije moglo točno utvrditi koliko je projektila palo na te civilne objekte ili područja u Obrovcu, Raspravno vijeće smatra da čak i malen broj topničkih projektila može imati ozbiljan efekt na civile koji se nalaze u blizini.

1943. Raspravno vijeće podsjeća na svoje pravne zaključke gore u tekstu o granatiranju Knina, a u vezi s Gotovinim i Rajčićevim zapovijedima topništvu, odnosno da je riječ o zapovijedima da se cijeli gradovi, uključujući i Obrovac, prilikom ispaljivanja topničkih projektila tijekom operacije Oluja tretiraju kao ciljevi. Raspravno vijeće nadalje upućuje na dokaze koje je razmotrilo u vezi s topničkim projektilima što su pali na civilne objekte ili područja u Benkovcu, Gračacu i Kninu. Namjerno otvaranje vatre na područja u Obrovcu na kojima nije bilo vojnih ciljeva u skladu je s konstatacijom Vijeća o tumačenju topničkih zapovijedi HV-a. Raspravno vijeće konstatira da Firštove i Fuzulove topničke zapovijedi u vezi s Obrovcom valja tumačiti na isti način. Slijedom toga, Raspravno vijeće konstatira da je 4. kolovoza

1995., na temelju Gotovinih, Rajčićevih, Firštovih i Fuzulovih zapovijedi HV ispaljivao topničke projekte namjerno gađajući prethodno identificirane vojne ciljeve u Obrovcu i gađao područja na kojima takvih vojnih ciljeva nije bilo. S obzirom na formulaciju topničkim zapovijedima i budući da se HV nije ograničio na granatiranje područja s vojnim ciljevima, nego je namjerno gađao i civilne prostore, Raspravno vijeće zaključuje da je HV sam Obrovac tretirao kao cilj topničke vatre. Raspravno vijeće konstatira izvan razumne sumnje da je uslijed toga granatiranje Obrovca koje je HV izveo 4. i 5. kolovoza 1995. predstavljalo neselektivni napad na grad i prema tome, protupravni napad na civile i civilne objekte u Obrovcu.

1944. Uzevši u obzir dokaze o nacionalnom sastavu Obrovca iz poglavlja 4.2.13 (Grad Obrovac), Raspravno vijeće konstatira da se protupravnim napadom na civile i civilne objekte u Obrovcu *de facto* diskriminiralo srpsko stanovništvo Krajine. Utvrđujući namjeru s kojom je izvršen taj protupravni napad, Raspravno vijeće je uzelo u obzir formulacije iz topničkih zapovijedi HV-a i namjerno granatiranje područja na kojima nije bilo vojnih ciljeva. Raspravno vijeće je uz to uzelo u obzir i svoje konstatacije iz poglavlja 5.4.2, 5.8.2(d) i 6.2.7. Raspravno vijeće nadalje u obzir uzima i to da je protupravni napad na civile i civilne objekte počinjen u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, što se opisuje u poglavlju 5.2.2. Raspravno vijeće zaključuje da je protupravni napad na civile i civilne objekte u Obrovcu izveden s namjerom da se izvrši diskriminacija na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.

1945. S obzirom na okolnosti kao što su nacionalnost žrtava i vrijeme i mjesto izvršenja djela, Raspravno vijeće zaključuje da je protupravni napad na civile i civilne objekte bio dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

Grad Donji Lapac

1946. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.4.7 gore u tekstu da su u Donjem Lapcu 7. kolovoza 1995., prije 15:30 sati, 9. i 118. domobranska pukovnija ispalile topničke projekte, od kojih je najmanje jedan pogodio vojni kamion. Na temelju te konstatacije Raspravno vijeće smatra da je razumno tumačenje dokaza da je HV taj kamion gađao namjerno. Raspravno vijeće osim toga smatra da je vojni kamion predstavljao vojni cilj. Vijeće podsjeća na svoju konstataciju u poglavlju 4.4.7 gore u tekstu da su istoga dana 9. i 118. domobranska pukovnija ispalile topničke projekte koji su pogodili policijsku postaju u središtu Donjeg Lapca, kao i jednu do

tri kuće u središtu grada, od kojih je jedna bila iza policijske postaje. Iz predočenih dokaza ne može se utvrditi kolika je točno bila udaljenost između pogođene kuće, odnosno pogođenih kuća, i policijske postaje. Raspravom vijeću nisu predočeni dokazi o identificiranim topničkim ciljevima u Donjem Lapcu. Međutim, Raspravno vijeće je u poglavljima 4.4.3 - 4.4.5 konstatiralo da je HV prije operacije Oluja odredio policijske postaje u Gračacu, Benkovcu i Kninu kao topničke ciljeve. S obzirom na to, kao i na mjesta udara projektila u Donjem Lapcu, Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje da je HV namjerno gađao policijsku postaju u Donjem Lapcu i na nju ispalio topničke projekte, i da su ti projektili pali i na policijsku postaju i na jednu do tri kuće u središtu grada. Raspravno vijeće napominje s tim u vezi da Donji Lapac nije bio među gradovima spomenutima u Gotovininim i Rajčićevim zapovijedima topništvu, P1125 i D970.

1947. Raspravno vijeće nadalje smatra da svjedočenja svjedoka, uključujući Mrkšića, Novakovića, svjedoka 56 i Vukašinovića, ukazuju na to da je policija RSK tijekom operacije Oluja sudjelovala u oružanom sukobu i bila angažirana na bojišnici zajedno sa SVK. S obzirom na te dokaze Raspravno vijeće ne može zaključiti da je napad usmjeren na policijsku postaju u Donjem Lapcu predstavljao napad na civile ili civilne objekte. Iz tih razloga Raspravno vijeće ne može zaključiti izvan razumne sumnje da je topnički napad 7. kolovoza 1995. na Donji Lapac predstavljao djelo nasilja, namjerno izvršeno protiv civila ili civilnih objekata, odnosno neselektivni napad na grad.

6. Odgovornost optuženih

6.1 Mjerodavno pravo

6.1.1 Udruženi zločinački pothvat

1948. Optužnica svakog od optuženika tereti kao sudionika udruženog zločinačkog pothvata, po osnovi članka 7(1) Statuta, za sva djela za koja su optuženi.⁹³⁶ Prema navodima Optužnice, pripadnici UZP-a koristili su druge osobe ili su s njima surađivali kako bi omogućili ili ostvarili kaznena djela koja su bila dio zajedničkog cilja. Prema navodima Optužnice, pripadnici UZP-a odgovorni su za kaznena djela koja su počinjena u cilju realizacije UZP-a ili koja su bila dio zajedničkog cilja, a koja su te osobe fizički počinile ili omogućile.⁹³⁷

⁹³⁶ Optužnica, par. 12, 14–15, 17–20, 36–38, 44–45, 48–53.

⁹³⁷ Optužnica, par. 16, 38.

1949. U Optužnici se nadalje precizira da kaznena djela za koja se tereti u točkama 1 do 5 uključuju namjeru, da su bila u okviru cilja UZP-a i da su počinjena tijekom tog pothvata.⁹³⁸ Svi optuženi sudjelovali su u UZP-u i/ili su mu doprinosili ostvarivanjem ili pokušajem ostvarenja njegovog cilja ili svrhe.⁹³⁹ Prema navodima Optužnice, svaki od optuženih djelovao je s namjerom počinjenja svakog od navedenih kaznenih djela.⁹⁴⁰ Nadalje, u Optužnici se, pored toga ili alternativno, navodi da je svako kazneno djelo za koje se tereti, a koje nije u okviru cilja UZP-a, bilo prirodna i predvidljiva posljedica provođenja ili pokušaja provođenja UZP-a, te da je svaki od optuženih bio svjestan takve moguće posljedice, a ipak je ustrajao u tom pothvatu, voljno prihvaćajući rizik da će ta djela biti počinjena.⁹⁴¹

1950. U kontekstu sudske prakse Međunarodnog suda, doktrina UZP-a prvi je put potanko obrađena u drugostupanjskoj presudi u predmetu *Tadić*.⁹⁴² Žalbena vijeće je u predmetu *Tadić* općenito utvrdilo da se osoba koja je u sklopu ostvarivanja zajedničkog zločinačkog cilja pridonijela kaznenim djelima koja je počinila skupina osoba može, pod izvjesnim uvjetima, smatrati kazneno odgovornom.⁹⁴³ Analizom međunarodnog običajnog prava koju je tom prilikom provelo Žalbena vijeće, utvrđena su i definirana tri oblika odgovornosti po osnovu UZP-a. U prvom obliku UZP-a,

svi saoptuženi, djelujući u skladu sa zajedničkim planom, posjeduju istu zločinačku namjeru; na primjer, formulisanje plana među saizvršiocima da se ubije, kada, sprovodeći u život taj zajednički plan (čak i ako svaki od saizvršilaca izvršava različitu ulogu u okviru plana), oni svi [...] imaju namjeru da ubiju.

Objektivni i subjektivni preduslovi za pripisivanje krivične odgovornosti učesniku koji nije, ili se ne može dokazati da je, izvršio ubistvo su sljedeći:

- (i) optuženi mora dobrovoljno učestvovati u jednom aspektu zajedničkog plana (na primjer, izvršiti nefatalni nasilni čin nad žrtvom, ili pružiti presudnu pomoć saizvršiocima ili pomagati njihove aktivnosti); i
- (ii) optuženi, čak i ako osobno ne izvrši ubistvo, mora ipak namjeravati taj rezultat.⁹⁴⁴

1951. Za drugi oblik UZP-a, koji se opisuje kao podvrsta prvog oblika, konstatirano je da je primjenjiv u situaciji kada se tereti za kaznena djela za koja se navodi da su ih

⁹³⁸ Optužnica, par. 12, 39.

⁹³⁹ Optužnica, par. 17–20, 40–41.

⁹⁴⁰ Optužnica, par. 40.

⁹⁴¹ Optužnica, par. 42.

⁹⁴² Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 172–185.

⁹⁴³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 190.

⁹⁴⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 196.

počinili pripadnici vojnih ili upravnih jedinica, poput onih kakve djeluju u koncentracijskim logorima i sličnim "sistemima".⁹⁴⁵

1952. Treći oblik UZP-a karakterizira zajednička zločinačka zamisao da se djeluje na takav način da jedan počinitelj ili više supočinitelja počine djelo koje je, iako je izvan okvira zajedničke zamisli, prirodna i predvidljiva posljedica provođenja te zamisli.⁹⁴⁶ Za taj oblik UZP-a postavljaju se dva dopunska uvjeta, jedan objektivni, a drugi subjektivni.⁹⁴⁷ Objektivni element neovisan je o stanju svijesti optuženika. Riječ je o uvjetu da je kazneno djelo koje je počinjeno bilo prirodna i predvidljiva posljedica izvršenja UZP-a. Taj element valja razlikovati od subjektivnog stanja svijesti, odnosno uvjeta da je optužena osoba bila svjesna da je kazneno djelo koje je počinjeno bilo moguća posljedica izvršenja UZP-a i da je u njemu sudjelovala sa sviješću o tomu.⁹⁴⁸

1953. Ukratko, obilježja prvog i trećeg oblika udruženog zločinačkog pothvata su sljedeća:

(i) *Množina osoba.* Udruženi zločinački pothvat postoji onda kada više osoba sudjeluje u ostvarenju zajedničkog zločinačkog cilja.⁹⁴⁹ Nije potrebno da su osobe koje sudjeluju u zločinačkom pothvatu organizirane u neku vojnu, političku ili administrativnu strukturu.⁹⁵⁰ One se moraju konkretno identificirati, primjerice imenom ili kategorijom odnosno skupinom kojoj pripadaju.⁹⁵¹

(ii) *Zajednički cilj koji predstavlja ili uključuje počinjenje kaznenog djela predviđenog Statutom.* Prvi oblik UZP-a postoji onda kada zajednički cilj predstavlja ili uključuje počinjenje kaznenog djela predviđenog Statutom. Tražena *mens rea* za prvi

⁹⁴⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 202–203. Za pojam sistema, v. Drugostupanjska presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 89, i Drugostupanjska presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 105.

⁹⁴⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 204; *Tužitelj protiv Radovana Karadžića*, Žalbena vijeće, Odluka po podnesku tužitelja kojim se žali na odluku Raspravnog vijeća o uvjetu predvidljivosti UZP-a III, 25. lipnja 2009., par. 18.

⁹⁴⁷ *Tužitelj protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića*, Raspravno vijeće, Odluka o formi dalje izmijenjene Optužnice i po zahtjevu Tužilaštva za izmjenu optužnice, 26. lipnja 2001., par. 28–30; Prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 137.

⁹⁴⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 33; Prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 137.

⁹⁴⁹ Prvostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 307; Prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 138.

⁹⁵⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

⁹⁵¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 156–157.

oblik UZP-a jest ta da su sudionici UZP-a, uključujući i optuženu osobu, imali zajedničku namjeru da se izvrše kaznena djela predviđena Statutom koja su dio cilja.⁹⁵²

Da li postoji treći oblik UZP-a ovisi o tome je li prirodno i predvidljivo da će izvršenje UZP-a u prvom obliku dovesti do počinjenja jednog ili više drugih kaznenih djela predviđenih Statutom. Osim namjere tražene za prvi oblik, za treći oblik mora se dokazati da je optužena osoba pristala na rizik da bude počinjeno neko drugo kazneno djelo predviđeno Statutom koje nije dio zajedničkog zločinačkog cilja, ali ipak jest prirodna i predvidljiva posljedica UZP-a.⁹⁵³

Sukladno stavu Žalbenog vijeća, nije potrebno da zajednički cilj bude unaprijed dogovoren ili formuliran.⁹⁵⁴ To znači da drugo obilježje UZP-a ne podrazumijeva pripremno planiranje ni eksplicitni dogovor među sudionicima UZP-a ili između sudionika UZP-a i trećih osoba.⁹⁵⁵

Osim toga, UZP može postojati i onda kada nitko od glavnih počinitelja kaznenih djela nije pripadnik UZP-a ili su to samo neki. Primjerice, UZP može postojati i onda kada nitko od glavnih počinitelja nije svjestan postojanja UZP-a ili njegova cilja, nego su se jedan ili više pripadnika UZP-a njima poslužili za počinjenje kaznenih djela koja doprinose realizaciji cilja UZP-a. Dakle, "kako bi se učesniku nekog UZP-a mogla pripisati odgovornost za zločine koje su počinile osobe koje nisu učesnici tog pothvata, mora da se dokaže da se dotični zločin može pripisati jednom učesniku udruženog zločinačkog pothvata i da je taj učesnik – kada se poslužio glavnim izvršiocem – postupao u skladu sa zajedničkim planom".⁹⁵⁶

(iii) *Sudjelovanje optužene osobe u provođenju cilja.* To obilježje ostvareno je kad je optužena osoba počinila kazneno djelo koje je dio zajedničkog cilja (i predviđeno je Statutom). Alternativno, i bez počinjenja namjeravanog kaznenoga djela u svojstvu glavnog počinitelja, postupci optuženika mogu ostvariti to obilježje ako uključuju

⁹⁵² Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 227–228; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 200, 707.

⁹⁵³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 227–228; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 33; Drugostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 83; *Tužitelj protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića*, Raspravno vijeće, Odluka o formi dodatno izmijenjene optužnice i zahtjevu tužilaštva za izmjenu optužnice, 26. lipnja 2001., par. 31; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krstić*, par. 613; Prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 138.

⁹⁵⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

⁹⁵⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 115–119; Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 418; Prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 138.

⁹⁵⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413; Drugostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 168; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 225–226, 235.

pribavljanje ili pružanje pomoći u izvršenju kaznenoga djela koje je dio zajedničkog cilja.⁹⁵⁷ Doprinos optuženika UZP-u ne mora, u pravnom smislu, biti nužan odnosno bitan, ali mora biti barem značajan doprinos kaznenim djelima za koja je optuženiku utvrđena odgovornost.⁹⁵⁸

1954. Što se tiče prva dva obilježja odgovornosti po osnovi UZP-a, zajednički cilj je ono što od množine osoba čini skupinu odnosno pothvat, zbog toga što je upravo taj konkretni cilj ono što je zajedničko toj množini. Očigledno je, međutim, da sām zajednički cilj nije uvijek dostatan za definiranje skupine, zbog toga što se može dogoditi da različite i međusobno neovisne skupine imaju istovjetan cilj. Stoga je interakcija ili suradnja među osobama – njihovo zajedničko djelovanje – ono što, uz njihov zajednički cilj, od puke množine osoba stvara skupinu.⁹⁵⁹ Drukčije rečeno, da bi osobe bile zajedno odgovorne za kaznena djela počinjena u sklopu UZP-a, mora se dokazati da su te osobe u zločinačkom pothvatu djelovale zajedno na provođenju zajedničkog cilja ili da su bile u međusobnom dogovoru.⁹⁶⁰

6.1.2 Počinjenje, planiranje, poticanje, naređivanje, te pomaganje i podržavanje

1955. U svakoj točki Optužnice, svaki od optuženika se, osim po osnovi sudjelovanja u UZP-u, dodatno ili alternativno tereti individualnom kaznenom odgovornošću po članku 7(1) Statuta, po osnovi modaliteta odgovornosti – počinjenja, planiranja, poticanja, naređivanja i/ili pomaganja i podržavanja u planiranju, pripremi i/ili izvršenju kaznenih djela za koja su optuženi.⁹⁶¹

1956. Članak 7(1) odnosi se prije svega na neposredno sudjelovanje u počinjenju kaznenog djela ili na skrivljeni propust radnje na koju obavezuje zakon.⁹⁶² Članak 7(1) ujedno je odraz načela da se kaznena odgovornost za kaznena djela iz članka 2–5

⁹⁵⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 227; *Tužitelj protiv Milorada Krnojelca*, Raspravno vijeće, Odluka o formi druge izmijenjene optužnice, 11. svibnja 2000., par. 15; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 215, 218, 695.

⁹⁵⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 97–98; Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 215, 662, 675, 695–696.

⁹⁵⁹ Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 884; prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 139.

⁹⁶⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410, 430; prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 139.

⁹⁶¹ Optužnica, par. 36–37, 44–45, 48–53.

⁹⁶² Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 188; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 478; Drugostupanjska presuda u predmetu *Seromba*, par. 161; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 218–219.

Statuta može utvrditi ne samo osobama koje su počinile kazneno djelo, nego se proteže i na osobe koje su planirale, poticale, naredile i/ili pomagale i podržavale u kaznenim djelima. Kako bi se optuženoj osobi mogla utvrditi odgovornost za kazneno djelo po osnovi nekog od navedenih modaliteta, uvjet je da je to kazneno djelo stvarno izvršeno.⁹⁶³ Daljnji uvjet je da je djelovanje optužene osobe dalo bitan doprinos izvršenju kaznenog djela.⁹⁶⁴ Odgovornost može proisteći i iz nečinjenja – onda kada postoji dužnost djelovanja.⁹⁶⁵

1957. *Planiranje*. Odgovornost može proizaći iz planiranja kaznenoga djela koje potom počini glavni počinitelj.⁹⁶⁶ Planer mora imati namjeru da djelo bude počinjeno ili namjeru da plan bude izvršen, uz svijest o znatnoj vjerojatnosti da će plan dovesti do počinjenja kaznenoga djela.⁹⁶⁷

1958. *Poticanje*. Odgovornost može proizaći iz poticanja glavnog počinitelja na počinjenje kaznenog djela.⁹⁶⁸ Poticatelj mora imati namjeru da djelo bude počinjeno ili mora biti svjestan znatne vjerojatnosti da će posljedica njegovih postupaka biti počinjenje kaznenog djela.⁹⁶⁹

1959. *Naređivanje*. Odgovornost može proizaći iz naređivanja glavnom počinitelju da počini kazneno djelo ili da se angažira u ponašanju koje ima za posljedicu počinjenje

⁹⁶³ Za planiranje, v. Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 26. Za poticanje, v. Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 27. Za naređivanje, v. Drugostupanjska presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 75. Za pomaganje i podržavanje, v. Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 85.

⁹⁶⁴ Za planiranje, v. Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 26; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 479; Drugostupanjska presuda u predmetu *Milošević*, par. 268. Za poticanje, v. Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 27; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 480, 660. Za naređivanje, v. Drugostupanjska presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 186; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 75. Za pomaganje i podržavanje, v. Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 229; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 352; Drugostupanjska presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45–46, 48; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 89; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 85; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482; Drugostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, 81, 156; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 74, 86.

⁹⁶⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 663; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 175; Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 274; Drugostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 41, 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, 134, 156, 200.

⁹⁶⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 26; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 479; Drugostupanjska presuda u predmetu *Milošević*, par. 268.

⁹⁶⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 29, 31; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 479; Drugostupanjska presuda u predmetu *Milošević*, par. 268.

⁹⁶⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 27; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 480.

⁹⁶⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 29, 32; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 480; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nchamihigo*, par. 61.

kaznenog djela.⁹⁷⁰ Naredbodavac – u trenutku izdavanja naredbe – mora biti u položaju formalne ili neformalne vlasti nad osobom koja čini kazneno djelo.⁹⁷¹ Naredbodavac mora imati namjeru da djelo bude počinjeno ili mora biti svjestan znatne vjerojatnosti da će posljedica izvršenja naredbe biti počinjenje kaznenog djela.⁹⁷²

1960. *Pomaganje i podržavanje*. Odgovornost može proizaći iz pomaganja u počinjenju kaznenog djela, odnosno hrabrenja ili davanja moralne potpore.⁹⁷³ Za pomaganje i podržavanje nečinjenjem potrebno je dokazati da je optužena osoba imala mogućnost ispuniti svoju dužnost da djeluje.⁹⁷⁴ Pomaganje i podržavanje može prethoditi počinjenju glavnog kaznenog djela, biti s djelom istodobno ili uslijediti poslije njega.⁹⁷⁵ Pomagač i podržavatelj mora biti svjestan toga da njegove radnje ili propusti pomažu glavnom počinitelju u počinjenju kaznenoga djela.⁹⁷⁶ Pomagač i podržavatelj također mora biti svjestan kriminalnih radnji glavnog počinitelja, ali ne i njihove pravne karakterizacije, kao i kriminalnog stanja svijesti glavnog počinitelja.⁹⁷⁷ To uključuje i posebnu namjeru glavnog počinitelja ako se za predmetno djelo traži

⁹⁷⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 28; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 176; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 481.

⁹⁷¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 28; Drugostupanjska presuda u predmetu *Semanza*, par. 361; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 176; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 481; Drugostupanjska presuda u predmetu *Milošević*, par. 290; Drugostupanjska presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 160, 164; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 213.

⁹⁷² Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 42; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 29–30; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 481.

⁹⁷³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 229; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 352; Drugostupanjska presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45–46, 48; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 89; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 85; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482; Drugostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, 81, 146, 159; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 74, 86.

⁹⁷⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, 82, 154.

⁹⁷⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 85; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127, 134; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 81, 200.

⁹⁷⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45–46; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 86; Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 484, 488; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482; Drugostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, 146, 159; Drugostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 57–58; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 86.

⁹⁷⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 86; Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 484, 487–488; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482; Drugostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, 146, 159; Drugostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 57–58.

takva namjera.⁹⁷⁸ Međutim, nije potrebno da pomagač i podržavatelj zna niti koje se točno djelo namjeravalo počinuti niti koje je djelo stvarno i počinjeno; dovoljno je da zna da postoji vjerojatnost da će neko od više kaznenih djela vjerovatno biti počinjeno, ako jedno od tih djela stvarno bude počinjeno.⁹⁷⁹

6.1.3 Odgovornost nadređenog

1961. U svim točkama Optužnice svaki od optuženika tereti se odgovornošću nadređenog po članku 7(3) Statuta.⁹⁸⁰ Za sve optuženike navodi se da su imali efektivnu kontrolu nad osobama koje su im bile podređene, da su znali ili da je bilo razloga da znaju, na razne načine, da se podređeni spremaju počinuti ili da su počinili kaznena djela za koja se tereti u Optužnici, a nisu poduzeli nužne i razumne mjere da ta djela spriječe ili da kazne počinitelje.⁹⁸¹

1962. Da bi se nadređena osoba mogla smatrati kazneno odgovornom na osnovi članka 7(3) za kazneno djelo u nadležnosti Međunarodnog suda koje je počinila njoj podređena osoba, moraju se utvrditi sljedeća obilježja:

- (a) postojanje odnosa nadređeni – podređeni;
- (b) nadređena osoba je znala ili je bilo razloga da zna da se njoj podređena osoba sprema počinuti kazneno djelo ili ga je već počinila; i
- (c) nadređena osoba nije poduzela nužne i razumne mjere da spriječi kriminalne postupke svojih podređenih odnosno da svoje podređene za te postupke kazni.⁹⁸²

1963. *Odnos nadređeni – podređeni.* Nadređena osoba može se smatrati odgovornom samo ako je imala stvarnu mogućnost spriječiti i kazniti za djela koja je počinila

⁹⁷⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 52; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krstić*, par. 140; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 86; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 86.

⁹⁷⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 50; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 86; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, 159; Drugostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 57–58.

⁹⁸⁰ Optužnica, par. 46, 48–53.

⁹⁸¹ Optužnica, par. 46–47.

⁹⁸² Statut, čl. 7 (3); Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 72; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 484; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 827, 839; Drugostupanjska presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 143; Drugostupanjska presuda u predmetu *Halilović*, par. 59; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 484; Drugostupanjska presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 230.

podređena osoba ("efektivna kontrola").⁹⁸³ Odnos subordinacije može biti neposredan ili posredan,⁹⁸⁴ unutar formalne ili neformalne,⁹⁸⁵ *de jure* ili *de facto*,⁹⁸⁶ te civilne ili vojne hijerarhije.⁹⁸⁷

1964. *Znanje nadređene osobe.* Nadređena osoba može se smatrati odgovornom samo ako su joj bila dostupna opća ili konkretna saznanja dovoljno alarmantna da je upozore da su njoj podređene osobe počinile ili da se spremaju počinuti kaznena djela i da opravdaju daljnju istragu od strane nadređenoga.⁹⁸⁸ Svjesni propust da se pokrene ili provede istraga unatoč tome što za to postoji mogućnost, zadovoljava ovaj standard.⁹⁸⁹ Podređena osoba može biti odgovorna po osnovi bilo kojeg od modaliteta odgovornosti iz članka 7(1) Statuta.⁹⁹⁰ Nije potrebno da nadređenoj osobi bude poznat identitet podređenih osoba koje čine kaznena djela.⁹⁹¹

1965. *Nepoduzimanje nužnih i razumnih mjera sprečavanja odnosno kažnjavanja.* Nužne mjere su one za koje je primjereno da ih nadređeni poduzme kako bi ispunio svoju obvezu stvarnog nastojanja da spriječi ili kazni, a razumne mjere su one koje

⁹⁸³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 76; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 191–192, 196–198, 256, 266, 303; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 294; Drugostupanjska presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 50, 52, 55, 61; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 375, 484; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 86–87; Drugostupanjska presuda u predmetu *Halilović*, par. 59, 85, 210; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 484, 605, 625; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 20–21; Drugostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 20, 91–92.

⁹⁸⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 252, 303; Drugostupanjska presuda u predmetu *Halilović*, par. 59; Drugostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 20.

⁹⁸⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 197; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 294; Drugostupanjska presuda u predmetu *Halilović*, par. 59, 210.

⁹⁸⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 192–193, 195; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 294; Drugostupanjska presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 50, 56, 61; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 85; Drugostupanjska presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 143; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 484, 605; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 20.

⁹⁸⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 76; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 195–196; Drugostupanjska presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 50–51; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 85–86; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 605.

⁹⁸⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 238–239, 241; Drugostupanjska presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 28, 42; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 59, 155; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 62, 64; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 791; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 27–31; Drugostupanjska presuda u predmetu *Strugar*, par. 297–301, 304.

⁹⁸⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 226, 232; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 406; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 28; Drugostupanjska presuda u predmetu *Strugar*, par. 298.

⁹⁹⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 280–282; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 485–486; Drugostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 21.

⁹⁹¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 287.

objektivno spadaju u okvir stvarnih ovlasti nadređene osobe.⁹⁹² Dužnost sprečavanja i dužnost kažnjavanja dvije su različite pravne obveze, a nadređena osoba može se smatrati odgovornom za kršenje bilo koje od njih.⁹⁹³ Dužnost nadređene osobe da spriječi nastupa od trenutka kada zna ili ima razloga da zna da se sprema počinjenje kaznenog djela, dok dužnost kažnjavanja nastupa tek poslije počinjenja djela.⁹⁹⁴ Dužnost kažnjavanja uključuje minimalnu obvezu nadređenog da istraži eventualno počinjena kaznena djela ili da inicira istragu, te da, ako nema ovlasti za kažnjavanje, podnese prijave nadležnim organima.⁹⁹⁵

⁹⁹² Drugostupanjska presuda u predmetu *Halilović*, par. 63; Drugostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 177.

⁹⁹³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 259.

⁹⁹⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 83; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 260.

⁹⁹⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Halilović*, par. 182; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 154; Drugostupanjska presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 230–234.

6.2 Navodi o cilju i pripadništvu udruženom zločinačkom pothvatu

6.2.1 Pregled optužbi

1966. Prema Optužnici, najkasnije od srpnja pa do 30. rujna 1995., trojica optuženih sudjelovala su u udruženom zločinačkom pothvatu, sa zajedničkim ciljem trajnog uklanjanja srpskog stanovništva iz Krajine silom, zastrašivanjem ili prijetnjom silom, progonom, prisilnim raseljavanjem, premještanjem i deportacijom, oduzimanjem i uništavanjem imovine ili drugim sredstvima.⁹⁹⁶ Kaznena djela za koja se tereti u točkama 1 do 5 uključivala su namjeru, dogodila su se u okviru cilja udruženog zločinačkog pothvata i počinjena su tijekom predmetnog pothvata.⁹⁹⁷ Alternativno, svako eventualno kazneno djelo izvan cilja UZP-a bilo je prirodna i predvidljiva posljedica izvršenja udruženog zločinačkog pothvata.⁹⁹⁸ Osim toga, kaznena djela ubojstva, nehumanih djela i okrutnog postupanja bila su prirodna i predvidljiva posljedica ostvarivanja UZP-a.⁹⁹⁹ Udruženi zločinački pothvat smišljan je, planiran i pripreman najkasnije od srpnja 1995., a u potpunosti je proveden u kolovozu 1995. i kasnije.¹⁰⁰⁰

1967. Prema Optužnici, osim optuženika, sudionici udruženog zločinačkog pothvata bili su Franjo Tuđman, Gojko Šušak, Janko Bobetko i Zvonimir Červenko.¹⁰⁰¹ Pripadnici udruženog zločinačkog pothvata koristili su druge osobe ili su s njima surađivali, uključujući i osobe pod svojim zapovjedništvom i efektivnom kontrolom, za omogućivanje ili izvršenje *actus reusa* kaznenih djela protiv srpskog civilnog stanovništva i imovine civila.¹⁰⁰² Među osobama koje su bile korištene ili su surađivale bili su:

razni časnici, dužnosnici i članovi hrvatske Vlade i političkih struktura na svim razinama (uključujući i one u općinskim vlastima i lokalnim organizacijama); razni čelnici i članovi HDZ-a; razni časnici i pripadnici Hrvatske vojske, Specijalne policije, civilne policije, vojne policije i drugih sigurnosnih i/ili

⁹⁹⁶ Optužnica, par. 12.

⁹⁹⁷ Optužnica, par. 12, 39.

⁹⁹⁸ Optužnica, par. 42.

⁹⁹⁹ Optužnica, par. 12, 42.

¹⁰⁰⁰ Optužnica, par. 14.

¹⁰⁰¹ Optužnica, par. 15.

¹⁰⁰² Optužnica, par. 16.

obavještajnih službi Republike Hrvatske (dalje u tekstu: hrvatske snage); kao i druge znane i neznane osobe.¹⁰⁰³

1968. Kako bi ocijenilo je li postojao udruženi zločinački pothvat sa zajedničkim ciljem trajnog uklanjanja srpskog stanovništva iz Krajine silom ili prijetnjom silom i, ako jest, tko su bili sudionici tog pothvata, Raspravno vijeće je razmotrilo sve dokaze koji su mu predočeni. U ovom poglavlju, Raspravno vijeće će prvo ispitati dokaze u vezi s Brijunskim sastankom i pripremom operacije Oluja. Potom će ispitati dokaze o politici hrvatskog političkog čelništva u vezi sa srpskom manjinom u Hrvatskoj i pitanjem povratka izbjeglica i interno raseljenih osoba. Poslije toga će biti razmotreni dokazi u vezi sa imovinskim zakonima koji su stupili na snagu poslije operacije Oluja. Raspravno vijeće će također razmotriti što je hrvatsko civilno i vojno pravosuđe poduzimalo u vezi s kaznenim djelima počinjenim tijekom kolovoza i rujna 1995. godine. U tom pogledu, Raspravno vijeće će osobitu pažnju (u zasebnom poglavlju) posvetiti incidentu u Gruborima.

1969. Na koncu, Raspravno vijeće razmatra korpus dokaza u vezi s kaznenim djelima počinjenim u općinama navedenim u Optužnici tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica. Prikaz tih dokaza daje se u drugim poglavljima Presude, a Raspravno vijeće ovdje razmatra koji se eventualni zaključci mogu na osnovi tih dokaza izvesti u vezi s navodima o cilju udruženog zločinačkog pothvata.

6.2.2 Sastanak na Brijunima 31. srpnja 1995. i priprema operacije Oluja

1970. Završna faza planiranja i donošenja odluke hrvatskog političkog i vojnog čelništva o operaciji Oluja odvijala se od konca srpnja do 4. kolovoza 1995. godine. Središnji element u ovom pogledu bio je sastanak na Brijunima održan 31. srpnja 1995., na kojem se Franjo Tuđman s visokim vojnim dužnosnicima savjetovao o tome treba li krenuti u tu operaciju. Prema navodima tužiteljstva, tijekom tog sastanka "iskristalizirao" se i plan "trajnog i nasilnog uklanjanja Srba iz Krajine".¹⁰⁰⁴ Budući da

¹⁰⁰³ Optužnica, par. 16.

¹⁰⁰⁴ Završni raspravni podnesak tužiteljstva, par. 4.

Brijunski sastanak ima središnje mjesto u tezi tužiteljstva, posebno će biti razmotren zapisnik s tog sastanka.¹⁰⁰⁵

1971. Među visokim vojnim dužnosnicima nazočnim navedenoga dana na sastanku s Franjom Tuđmanom bili su Gojko Šušak, Zvonimir Červenko, Ante Gotovina, Mladen Markač, Davor Domazet i Mirko Norac.¹⁰⁰⁶ Prema Tuđmanovim riječima, cilj sastanka bio je donijeti ocjenu tadašnje situacije i čuti mišljenja vojnih zapovjednika prije donošenja odluke o daljnjem djelovanju u predstojećem razdoblju. Tuđman je rekao da je političko opravdanje za buduće vojne aktivnosti prvobitno bila deblokada Bihaća, ali da su UN i Srbi Hrvatskoj izbili taj razlog iz ruku jer su Srbi krenuli u povlačenje svojih snaga i dopustili UNCRO-u da se razmjesti na granice. Tuđman je ipak predložio da Hrvatska, kako bi nastavila s vojnim operacijama, iskoristi povoljnu političku situaciju u zemlji, demoralizaciju u srpskim redovima i naklonost međunarodne zajednice spram Hrvatske. Osim toga, po njegovom mišljenju, ako vojni zapovjednici vojnu akciju izvedu "na profesionalan način", Hrvatska neće pretrpjeti nikakvu političku štetu nego će politički biti na dobitku, premda bi "moral[a] naći neku izliku za [svoju] akciju" jer "svaka vojna operacija mora imati svoje političko opravdanje".¹⁰⁰⁷ Tuđman je napomenuo da Hrvatska mora nanijeti totalan poraz neprijatelju na jugu i na sjeveru, na način da "nanesemo takve udarce da Srbi praktično nestanu, odnosno da ono što nećemo odmah zahvatiti, da mora kapitulirati u nekoliko dana".¹⁰⁰⁸ Prema Tuđmanu, glavna zadaća trenutka bilo je "nanošenje na nekoliko pravaca takvih udara da se srpske snage više ne mogu oporaviti, nego da moraju kapitulirati". Tuđman je mislio da se Savezna Republika Jugoslavija neće izravno angažirati.¹⁰⁰⁹

1972. Tuđman je potom govorio o svojem odgovoru Akashiju, koji je bio sročan ultimativno.¹⁰¹⁰ Tuđman je pozvao sudionike sastanka da prokomentiraju reakcije na taj njegov odgovor prenesene u sredstvima javnog informiranja, kao i međunarodnu situaciju.¹⁰¹¹ Tuđman je ukratko prenio i razgovor u kojem su sudjelovali Stoltenberg, Šarinić i on, a prema kojemu se hrvatska delegacija pod Šarinićevim vodstvom imala u

¹⁰⁰⁵ Tijekom sastanka, sudionici su se povremeno služili zemljopisnim kartama. Bez pristupa tim kartama, Raspravno vijeće nije uvijek uspjelo razaznati točan smisao izjava i komentara sudionika sastanka. Raspravno vijeće je to imalo u vidu prilikom ispitivanja i tumačenja zapisnika.

¹⁰⁰⁶ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 1; D1453 (Ovitak zapisnika sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima održanog 31. srpnja 1995.).

¹⁰⁰⁷ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 1.

¹⁰⁰⁸ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 1–2.

¹⁰⁰⁹ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 2.

¹⁰¹⁰ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 2.

¹⁰¹¹ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 12–13.

četvrtak sastati s delegacijom kninskih Srba. Tuđman je Šariniću rekao da je u načelu za pregovore ako budu prihvaćeni uvjeti koje je postavio u svojem odgovoru Akashiju, ali da, ako tog sastanka bude, Šarinić neće biti na čelu delegacije. Tuđman je izjavio da će Hrvatska prihvatiti razgovore "kao masku", ali da u međuvremenu, sutra ili narednih dana, treba da se porazgovara o tome da li da se ide u vojnu akciju oslobađanja područja od Banije i Korduna do Like, te od Dalmacije do Knina. Rekao je da bi trebalo da se porazgovori i o tome na koji način da se operacija okonča u tri, četiri ili najviše osam dana, tako da ostanu samo manje enklave koje bi se morale predati. Kao završnu napomenu, prije nego što je ostale sudionike sastanka zamolio da izraze svoja mišljenja i riječ prepustio Domazetu, Tuđman je naglasio da će svatko od njih biti odgovoran za to što toga dana dogovore, istaknuvši važnost suradnje za uspješno oslobađanje dotičnih područja u kratkom vremenu, te je sudionike zamolio da razmisle o prijedlogu da se "ove snage od Grahova usmjere onda prema ovamo u ofenzivnim djelovanjima".¹⁰¹²

1973. Domazet je iznio informacije o srpskim neprijateljskim snagama i zaključio da je situacija u tom trenutku povoljna za izvođenje operacija s ciljem oslobađanja Banovine, Like i Korduna, a njegova procjena bila je da postoje realni izgledi da se to izvede unutar planiranog vremena.¹⁰¹³ Objasnio je da se prodorom prema Grahovu i presijecanjem crta neprijatelja rješava jedna od četiri ključne točke. Prema Domazetovim riječima, preostaju još tri ključne točke na operativno-strateškoj razini kako bi se neprijatelj i cjelokupna njegova operacijska struktura stavili u okruženje.¹⁰¹⁴

1974. Tuđman se zatim osvrnuo na mogućnost vojne intervencije Savezne Republike Jugoslavije na hrvatskom teritoriju.¹⁰¹⁵ Tuđman je potom izrazio mišljenje da plan, kako ga je objasnio Domazet, a koji se sastoji u tome da se zatvore tri preostala izlaza, Srbima ne daje izlaz da se izvuku tako da će biti prisiljeni da se bore, što će pak rezultirati većim angažiranjem i većim gubicima Hrvatske. Prema Tuđmanovim riječima, Srbi su potpuno demoralizirani i upravo kao što su se počeli iseljavati iz Grahova i Glamoča kad je Hrvatska izvršila pritisak na njih, "tako se već dijelom iseljavaju iz Knina". Prema tome, nastavio je Tuđman, valja uzeti u obzir mogućnost da im se negdje ostavi put da izvuku snage. Odgovarajući na to, Domazet je rekao da će biti ostavljena dva puta: Srb u ličkom području, te Dvor na Uni, jer će hrvatske snage

¹⁰¹² P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 2.

¹⁰¹³ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 3–5

¹⁰¹⁴ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 3.

¹⁰¹⁵ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 6.

napredovati postupno i Srbe puštati da izlaze. Červenko je rekao da su sve pripreme za početak izvođenja plana obavljene i predložio, ako političke okolnosti nisu zrele za donošenje odluke "da se ide na sve", da se u akciju krene za dva ili tri dana umjesto sutradan i da se ide barem na prvu stratešku fazu plana koja se, kako je precizirao Domazet, sastoji u zauzimanju Ljubova, stavljanju pod nadzor Udbine, te u napadu snaga ZP-a Split i MUP-a s padina Velebita na Gračac. Rekao je i to da će se time stvoriti uvjeti za izbijanje na Otrić u drugoj fazi operacije.¹⁰¹⁶ Prva faza ne bi trajala više od dva ili tri dana, a uključivala bi prodor sjeverno i južno od Plitvičkih jezera kako bi se otklonila opasnost napada na Zagreb, Karlovac i Sisak.¹⁰¹⁷ Na taj način Krajina bi bila presječena popola, svi vitalni objekti bili bi stavljeni pod nadzor, te bi bili stvoreni uvjeti za drugu fazu, za koju se očekuje da bi trajala koliko i prva.¹⁰¹⁸

1975. Tuđman je smatrao da bi opća ofenziva na cijelom području u Kninu izazvala još veću paniku od one što već vlada i ocijenio potrebnim da se predvide snage koje će izravno djelovati prema Kninu. Potom je sudionike sastanka podsjetio na to koliko je hrvatskih mjesta i gradova razoreno, što u Kninu dotada još nije bio. Zaključio je riječima da bi srpski protuudar iz Knina Hrvatima dao vrlo dobro opravdanje da krenu u operaciju tako da, prema tome, "imamo izliku da udarimo, ako možemo s topništvo, [...] da se demoraliz[iraju] do kraja...". Nadovezujući se na to, Gotovina je Tuđmanu rekao da njegove snage potpuno kontroliraju Knin, da je tehnika Hrvatske vojske na 20 kilometara od središta grada i da bi ga, ako bi stigla zapovijed za udar, srušili za nekoliko sati, oklopnim snagama i raketnim sustavima srednjeg i većeg dometa. Rekao je i to da 400 ljudi iz 3. bojne 126. pukovnije, koji bi prema planu imali krenuti prema Kninu, potječu iz toga kraja i dobro ga poznaju, imaju razloga da se tu bore, te da ih je toga trenutka "teško držati na uzdi". Osim njih, ocijenio je Gotovina, tu su i pješaci 1. hrvatskog gardijskog zdruga i postrojbe MUP-a, pa bi tih oko 1000 pješaka uvježbanih za desantiranje lako ovladali Kninom, bez ikakvog problema.¹⁰¹⁹ Tuđman je rekao da je uspjesima u zapadnoj Slavoniji i Bosni i Hercegovini stvorena povoljna situacija, da je stečena potpora naroda i međunarodne zajednice, ostvareno raspoloženje vojske i demoralizacija protivnika.¹⁰²⁰ Naglasio je da se stoga valja usredotočiti na to da se što

¹⁰¹⁶ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 7.

¹⁰¹⁷ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 7–8.

¹⁰¹⁸ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 8.

¹⁰¹⁹ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 10.

¹⁰²⁰ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 10–11.

prije uđe u Knin, ali ne riskirajući gubitke.¹⁰²¹ Červenku se ipak činilo upitnim može li Gotovina postići to što planira s raspoloživim snagama, no Gotovina je jamčio da sa snagama koje ima toga trenutka može izbiti na Muškovcu.¹⁰²²

1976. Tuđman je na tom sastanku tražio informacije o neprijateljskim snagama u Benkovcu, a Gotovina mu je odgovorio da je, po obavještajnim podacima, glavnina neprijateljskih snaga iz Benkovca sada na prostoru Grahova i Glamoča, da su razbijene i da im je moral nizak. Iz tih razloga njegovo je mišljenje bilo da nije vjerojatan njihov povratak u Benkovac i ofenziva. U zaključku je rekao da Hrvatska vojska ima dostatne snage za obranu prostora Benkovca, te da bi brza hrvatska ofenziva neprijateljske snage – one koje su sposobne za protuudar – zasigurno primorala na povlačenje prema sjeveru. Tuđman se složio s mogućnošću da snage Hrvatske vojske pođu na sjever, ali je inzistirao na tome da neke manje postrojbe uđu u Benkovac, s čim se Gotovina složio, napominjući da bi to bile domaće postrojbe.¹⁰²³

1977. Tuđman je potom pitao ima li prijedloga u vezi s tim kada bi operacija trebala početi i rekao da još treba isplanirati neke dopunske jedinosti, primjerice, kojim točkama valja ovladati i kojim smjerovima ići. Naglasio je da je važno ostaviti izlaz civilima jer će onda i vojska poći za njima, a "kada kolone pođu, to djeluje psihološki jedni na druge". Gotovina je odvratio:

Već sada ima veliko iseljavanje civila iz Knina, koji odlaze za Banja Luku i Beograd. Znači da, ako mi nastavljamo ovaj pritisak, vjerojatno za neko vrijeme neće biti toliko civila nego onih koji moraju ostati, koji nemaju mogućnosti otići.

Na to je Tuđman upitao je li moguće izvesti udar na Knin, a da ne bude pogođena baza UNCRO-a, na što mu je Gotovina odgovorio uvjerenjem da se sve njegovo oružje neposredno navodi i da je moguće izvesti vrlo precizan napad na Knin, bez gađanja vojarnje u kojoj je smješten UNCRO. Osim toga, Domazet je pojasnio da je vojarna u južnom dijelu Knina, a neprijateljske snage su sjeverno, što znači da hrvatske snage mogu gađati vrlo precizno bez opasnosti da bude pogođen UNCRO.¹⁰²⁴

1978. Tuđman je zaključio da će biti potrebne dopunske pripreme i pitao je koliko je vremena za to potrebno.¹⁰²⁵ Červenku je odgovorio da su dovoljna dva dana, ne više. Tu

¹⁰²¹ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 11.

¹⁰²² P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 11–12.

¹⁰²³ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 14.

¹⁰²⁴ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 15.

¹⁰²⁵ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 15.

se među sudionicima sastanka, uključujući Gotovinu i Norca, razvila rasprava o tome kako najbolje iskoristiti 5. korpus Armije BiH.¹⁰²⁶ Norac je predložio da jednu od svojih postrojbi povede od Ljubova preko Debelog Brda prema Lapcu, tako da se zatvori taj smjer, a snage 5. korpusa onda bi se spojile sa snagama ZP-a Split i odsjekle drugi dio. Međutim, za to bi se morala blokirati Korenica. Miroslav Tuđman je Norčev prijedlog popratio komentaram da, ako ta akcija bude izvedena u roku od 48 sati, Srbi neće imati vremena da se izvuku. Na to je Domazet dao rekapitulaciju planiranih operacija i rekao da preostaju samo završne pripreme, što može biti obavljeno za dva ili tri dana. Tuđman je potom Markaču, koji je tebao napredovati prema Gračacu i blokirati ga, rekao da bi se mogla pojaviti panika. Dakle, trebalo je da Markač djeluje što brže, a kad uđe u grad da odmah javi da je ušao jer je psihološki učinak pada jednog grada veći nego da se topovima tuče dva dana.¹⁰²⁷

1979. Tuđman je naglasio da, bez obzira na demoraliziranost u redovima neprijatelja, Hrvatska sebi ne smije dopustiti pogreške i pretrpjeti nepotrebne gubitke. Napomenuo je da bi, prije nego što se krene u operaciju, bilo potrebno da neprijatelj napravi provokaciju, tako da imaju izliku.¹⁰²⁸ Červenko je predložio da bi se za to mogao zadužiti Markač, a Markač je predložio da se Srbi optuže za diverzantski napad – da namjeravaju krenuti prema Maslenici i preko Velebita na prometnicu od Karlobaga prema Starigradu, da je žele presjeći – i da bi to bio razlog zašto Hrvatska mora intervenirati.¹⁰²⁹ Domazet je pak predložio da se na uzletištu u Udbini izazove eksplozija i da se Srbi optuže za zračni napad. Zagorec je podsjetio da treba otvoriti džep kako bi Srbi mogli pobjeći. Predložio je da se to učini u Dvoru na Uni jer Srbi neće bježati prema Kninu ili Kostajnici. Červenko je potom pitao što da se radi ako Srbi počnu granatirati Osijek, na što je Tuđman odgovorio da se Hrvatska ne smije dati isprovocirati i Jugoslaviji dati povod za ratovanje. Dodao je da Hrvatska neće biti kadra istovremeno krenuti na istočnu Slavoniju i Baranju te da bi time mogla izgubiti međunarodnu podršku. Granatiranjem Osijeka Srbi bi se kompromitirali pred međunarodnom zajednicom, a povrh toga, smatrao je da Hrvatska, osim kakvoga sela, tu nema nikakvih ciljeva po kojima bi mogla tući za odmazdu, što je Červenko potvrdio.¹⁰³⁰ Gotovina je kao mogući cilj spomenuo Beli Manastir. Tuđman je potom

¹⁰²⁶ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 16.

¹⁰²⁷ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 18.

¹⁰²⁸ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 19.

¹⁰²⁹ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 19–20.

¹⁰³⁰ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 20.

ocijenio da odluka da se krene u planiranu operaciju ima svoju političku i gospodarsku cijenu, ali da donošenje i provedba odluka o kojima se raspravlja na tom sastanku ima golemo povijesno značenje.¹⁰³¹

1980. Potom se povela rasprava o temi raspoloživih resursa za planiranu operaciju i Tuđman je apelirao na zapovjednike da počnu štedjeti streljivo, na način da se služe manjim jedinicama, diverzantskim djelovanjem i vrtoletnim desantima.¹⁰³² Rekao je i to da bi i on, kad bi imali dovoljno streljiva, bio za to da se najprije sve uništi, pa da se onda krene. Gotovina je, aludirajući na uporabu topničkog streljiva u jednoj ranijoj operaciji, pripomenuo da je neprijatelj imao tako utvrđene bunkere da bi bili imali stotine mrtvih da su poslali pješništvo.¹⁰³³

1981. Što se tiče pitanja promidžbe, Tuđman je naglasio da ona kao sredstvo nije dovoljno iskorištena i da bi sljedeća dva dana trebali afirmirati svoju pobjedu.¹⁰³⁴ Dodao je da valja objaviti broj poginulih neprijateljskih vojnika i zarobljavanje triju njihovih tenkova, činjenicu da je 400 ljudi iz Grahovačke brigade SVK izvan stroja, kao i to da je zarobljen cijeli topnički divizion, čijim topništvom je opremljena 3. brigada HVO-a. Tuđman je također zatražio da se vojna postignuća Hrvatske stalno ponavljaju na televiziji i radiju, da se objavi da Srbi napadaju, da je njihovo izvlačenje samo manevar, da nisu napustili područja koja su osvojili u Bihaću.¹⁰³⁵ Miroslav Tuđman je uz to predložio da se na radiju objavi koji su putovi otvoreni Srbima za izvlačenje.¹⁰³⁶ Tuđman je sugerirao da se poruka drukčije formulira, da se objavi da se civili izvlače određenim putovima, na što su sudionici sastanka na kartama pokazivali putove prema Bosanskom Petrovcu i Drvaru.¹⁰³⁷

1982. Potom su Markač i Gotovina govorili o taktičkim pojedinostima i vremenu potrebnom za operaciju.¹⁰³⁸ Tuđman je napomenuo da Gotovina, nakon što izbije u Otrić, treba nastaviti tako da "vidi[...] kakva je situacija u Kninu, [dā] pomoć razaranjem jednog dijela i po mogućnosti [uđe]".¹⁰³⁹ Markač je izvijestio Tuđmana da će osvajanjem Čelavca uništiti njihov sustav veze, što će rezultirati totalnim rasulom u

¹⁰³¹ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 21.

¹⁰³² P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 21–22.

¹⁰³³ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 22.

¹⁰³⁴ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 22.

¹⁰³⁵ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 22–23.

¹⁰³⁶ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 23.

¹⁰³⁷ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 23–24.

¹⁰³⁸ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 24.

¹⁰³⁹ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 24–25.

redovima neprijatelja.¹⁰⁴⁰ Domazet je do pojedinosti razradio razne faze plana izbacivanja iz funkcije sustava veze neprijatelja.¹⁰⁴¹ Tuđman je potom spomenuo kako bi jako rado vidio vrtoletni desant na neke točke koje su važne, a gdje neprijatelj nema velike snage. Gotovina je rekao da se u prva 24 sata operacije namjerava služiti samo pješastvom, topničkim udarom i desantiranjem u relevantnim prostorima, a poslije se može desantirati unutar Ravnih Kotara, te nakon što se snage spuste s Otrića tako da neprijatelju mogu prići južnije. Tuđman je predložio i spuštanje na kninsku tvrđavu kako bi se zaštitio UNCRO.¹⁰⁴² Šušak je potom govorio o mogućnosti da, u slučaju da neprijatelj bombardira Osijek i Vinkovce, prema Zagrebu krene i do 100.000 izbjeglica. Rekao je i to da je zapovjednicima na terenu potrebno dati jasne napatke što da čine ako UNCRO počne djelovati, što nije isključeno, i da se netko postavi u Knin kao kontakt-osoba za odnose s UNCRO-m.¹⁰⁴³ Razgovaralo se i o dobivanju dviju brigada od Armije BiH.¹⁰⁴⁴

1983. Nakon daljnje rasprave o taktičkim aspektima budućih operacija, u kojoj su sudjelovali Tuđman, Gotovina i Šušak, Šušak je predložio da se poslije prvog dana operacije u Benkovcu i Obrovcu bacaju leci s informacijom o tome koji se putovi mogu koristiti za izvlačenje, te da se poruka sroči tako da pomutnja koja će ondje već vladati bude dvostruko veća.¹⁰⁴⁵ Tuđman je predložio da se u lecima objavi pobjeda Hrvatske uz podršku međunarodne zajednice i stanje općeg rasula. Rekao je da bi valjalo reći i to da se Srbi već povlače, te one koji su ostali pozvati da se ne povlače: "Znači, na taj način im dati put, a jamčiti tobože građanska prava itd." Usvojeno je da se, osim televizijskih i radijskih objava, koriste i leci koji će se bacati izravno među Srbe. Potom je odlučeno da se ponovno uspostavi stožer za promidžbu.¹⁰⁴⁶ Šušak je sugerirao da, uz Markača, i Norac izvede neku provokaciju i predložio da se na Gospić ili negdje drugdje ispale dvije granate po naseljenom mjestu.¹⁰⁴⁷

1984. Tuđman je potom nazočne obavijestio da u četvrtak sa Šarinićem ide u Zagreb i da će se istoga dana voditi pregovori u Ženevi, a oni neka to vrijeme iskoriste za obavljanje priprema. Tuđman je posebno pojasnio da u četvrtak u Ženevu ide zato da

¹⁰⁴⁰ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 25.

¹⁰⁴¹ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 25–26.

¹⁰⁴² P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 26.

¹⁰⁴³ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 27.

¹⁰⁴⁴ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 27–28.

¹⁰⁴⁵ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 28–29.

¹⁰⁴⁶ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 29.

¹⁰⁴⁷ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 30.

prikrije njihove planove za dan poslije i da će poslati samo pomoćnika ministra vanjskih poslova. Donesena je i odluka da se u srijedu u 16:00 sati u Glavnom stožeru sastanu zapovjednici "Zbornog područja", radi koordinacije svih pitanja u vezi s operacijom. Tuđman je zaključio sastanak inzistirajući da zapovjednici sačine programe djelovanja za operaciju i da ih onda usuglase na sastanku zakazanom za sljedeću srijedu u Glavnom stožeru.¹⁰⁴⁸

1985. Više svjedoka zamoljeno je da prokomentiraju dijelove transkripta tog sastanka. Primjerice, **Marko Rajčić**, načelnik topništva ZP-a Split u razdoblju od travnja 1993. do lipnja 1996. godine,¹⁰⁴⁹ u svom je svjedočenju izjavio da je bio sudionik sastanka na Brijunima i osporio je dijelove Predsjedničkih transkripata koji se odnose na taj sastanak, rekavši da predsjednik Tuđman, Gotovina i Miroslav Tuđman nisu izjavili to što je zabilježeno u transkriptu.¹⁰⁵⁰ U razgovoru koji je s njim vodilo tužiteljstvo, Markač je izjavio da je i on bio na tom sastanku.¹⁰⁵¹ Međutim, nije se sjećao da su Červenko i Šušak Tuđmanu predložili da se Markač zaduži da izazove provokacije srpske strane.¹⁰⁵² Markač se nije sjećao ni rasprave u vezi s pregovorima u Ženevi.¹⁰⁵³

1986. Komentar **Mate Granića**, potpredsjednika Vlade RH 1991.–2000. i ministra vanjskih poslova 1993.–2000. godine,¹⁰⁵⁴ bio je da su hrvatske vlasti pod svaku cijenu nastojale izbjeći nepotrebne žrtve među civilima, u čemu su uglavnom i uspjele time što je otvoren koridor za evakuaciju civilnog stanovništva i Srpske vojske Krajine.¹⁰⁵⁵ Dana 31. srpnja 1995., u neko vrijeme između 12:00 i 13:00 sati, svjedok je, za vrijeme predaha tijekom Brijunskog sastanka, Tuđmana telefonom informirao o diplomatskim okolnostima i o stavu međunarodne zajednice glede moguće vojno-redarstvene akcije na području Republike Srpske Krajine.¹⁰⁵⁶ Granić je izjavio da je Tuđmanu rekao da je najvažnije u vojnoj operaciji poštovati Ženevske konvencije, poštovati obveze Hrvatske prema UNCRO-u i štiti vojnike snaga UNCRO-a, te operaciju izvesti "čisto" i tako da

¹⁰⁴⁸ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 31–33.

¹⁰⁴⁹ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 1; Marko Rajčić, T. 16236, 16275; P2323 (Službena zabilješka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 1.

¹⁰⁵⁰ Marko Rajčić, T. 16596–16601, 16603–16605, 16608–16609, 16619.

¹⁰⁵¹ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 17.

¹⁰⁵² P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 17–18, 22–23, 25.

¹⁰⁵³ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 18.

¹⁰⁵⁴ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 2–3, 6, 8, 13; Mate Granić, T. 24614–24615, 24621–24622.

¹⁰⁵⁵ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 22.

¹⁰⁵⁶ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 20; Mate Granić, T. 24841, 24846, 24984–24985; P2662 (Mate Granić, *Vanjski poslovi – Iza kulisa politike*, izvadak), str. 6.

traje što kraće.¹⁰⁵⁷ Tuđman je Graniću rekao da će dati sve od sebe da se poštuju civili, vojnici UNCRO-a i imovina.¹⁰⁵⁸ Tuđman je rekao i to da će Granićevu poruku prenijeti Šušku i vojnicima.¹⁰⁵⁹ Granić je u svom svjedočenju izjavio da je Hrvatska od vlada više zemalja dobila upozorenja glede pokretanja eventualne vojne akcije.¹⁰⁶⁰ Prema riječima svjedoka, najvažniji razlog za kretanje u operaciju Oluja bilo je oslobađanje okupiranih teritorija Hrvatske, a drugi razlog bio je Bihać.¹⁰⁶¹ Treći razlog bilo je okončanje rata u Bosni i Hercegovini.¹⁰⁶²

1987. Dana 2. kolovoza 1995., više visokih vojnih dužnosnika, među njima i Ante Gotovina i Mladen Markač, sastalo se s ministrom obrane Gojkom Šuškom.¹⁰⁶³ Tijekom tog sastanka ministar je pred sudionicima naglasio da "Vojna policija mora biti energičnija u postupanju i sprječavati sve delikte". Nadalje, ministar je zapovjednicima zbornih područja izdao naputak da oni moraju biti ti koji će zapovjednicima prenijeti "zabranu svakog eksczesnog ponašanja (paljevine, pljačke itd.)". Nazočnima je rekao i to da se UNPROFOR-u ništa ne smije desiti i da se mora spriječiti da se "heroji Domovinskog rata" izvode pred sud.¹⁰⁶⁴

1988. Dana 3. kolovoza 1995. održan je sastanak VONS-a kojem su, među ostalima, bili i Franjo Tuđman, Miomir Žužul, Mate Granić, Ivan Jarnjak, Nikica Valentić, Gojko Šušak, Zvonimir Červenko, Miroslav Tuđman, Hrvoje Šarinić i Jure Radić.¹⁰⁶⁵ Na tom sastanku Tuđman je objavio svoju odluku o poduzimanju vojnih i redarstvenih koraka za oslobođenje "okupiranih područja".¹⁰⁶⁶ Povala se opća rasprava o pripremama za operaciju Oluja, a osobito o korištenju sredstava javnog informiranja kao promidžbenog sredstva.¹⁰⁶⁷ Žužul je rekao da je Galbraithu priopćio kako je Hrvatska poslije eventualne vojne akcije spremna Srbima ponuditi isto što im je nudila prije nego što su borbe počele.¹⁰⁶⁸ Tuđman je predložio da se srpsko stanovništvo pozove da položi oružje i da se Srbima objavi da im se jamče građanska prava i održavanje izbora.

¹⁰⁵⁷ Mate Granić, T. 24768, 24846, 24985; P2662 (Mate Granić, *Vanjski poslovi – Iza kulisa politike*, izvadak), str. 6.

¹⁰⁵⁸ Mate Granić, T. 24768; P2662 (Mate Granić, *Vanjski poslovi – Iza kulisa politike*, izvadak), str. 6.

¹⁰⁵⁹ Mate Granić, T. 24985.

¹⁰⁶⁰ Mate Granić, T. 24838.

¹⁰⁶¹ Mate Granić, T. 24702–24703, 24840, 24842–24843, 24976; P2662 (Mate Granić, *Vanjski poslovi – Iza kulisa politike*, izvadak), str. 7; D1813 (Zapisnik sa sjednice hrvatske Vlade, 7. kolovoza 1995.), str. 4.

¹⁰⁶² Mate Granić, T. 2484; P2662 (Mate Granić, *Vanjski poslovi – Iza kulisa politike*, izvadak).

¹⁰⁶³ D409 (Zapisnici s triju sastanaka u Ministarstvu obrane, 2. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁰⁶⁴ D409 (Zapisnici s triju sastanaka u Ministarstvu obrane, 2. kolovoza 1995.), str. 3.

¹⁰⁶⁵ D1454 (Predsjednički transkript, sjednica VONS-a, 3. kolovoza 1995.).

¹⁰⁶⁶ D1454 (Predsjednički transkript, sjednica VONS-a, 3. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁰⁶⁷ D1454 (Predsjednički transkript, sjednica VONS-a, 3. kolovoza 1995.), str. 10–12, 26.

Tuđman je rekao i da će međunarodnoj zajednici reći da Srbi ne prihvaćaju mirno rješenje.¹⁰⁶⁹

1989. Raspravno vijeće konstatira da dokazni predmet P461 točno odražava raspravu na Brijunskom sastanku 31. srpnja 1995. godine. Osim toga, uzimajući u obzir dokazne predmete P461 i D1453, Raspravno vijeće konstatira da su Gotovina i Markač bili sudionici tog sastanka.

1990. Zapisnik s Brijunskog sastanka jasno pokazuje da je taj sastanak prije svega bio usredotočen na pitanje da li, kako i kada treba krenuti u vojnu operaciju protiv Srpske vojske Krajine. Sudionici su razmatrali jačinu i položaje neprijateljskih snaga, moguće reakcije međunarodne zajednice, razinu pripremljenosti hrvatskih vojnih snaga i mogućnost da se u sukob izravno umiješa Savezna Republika Jugoslavija. Raspravno vijeće je uzelo u obzir taj kontekst kada je tumačilo izjave raznih sudionika iznesene tijekom sastanka. Primjerice, u jednom trenutku Tuđman je rekao da Hrvatska mora "nan[ijeti] takve udarce da Srbi praktično nestanu". Tužiteljstvo, kako se čini, u svojem završnom podnesku sugerira da se to odnosi na srpske civile.¹⁰⁷⁰ Međutim, završetak iste rečenice glasi "odnosno da ono što nećemo odmah zahvatiti, da mora kapitulirati u nekoliko dana", a kada je Tuđman nešto kasnije ponovno upotrijebio izraz "udarci", eksplicitno je spomenuo "srpske snage". Raspravno vijeće smatra da se, čitana u kontekstu, ta konkretna izjava odnosi uglavnom na srpske vojne snage, a ne na srpsko civilno stanovništvo.

1991. U pogledu drugih izjava izrečenih tijekom tog sastanka možda je manje jasno misle li sudionici na srpske vojne snage ili na srpske civile. U više prilika sudionici spominju odlazak Srba i davanje Srbima puta za izlaz. Budući da je to tema na koju su se sudionici vraćali mnogo puta i o njoj svaki put govorili na sličan način, Raspravno vijeće je smatralo da sve te izjave valja ocijeniti zajedno. U relativno ranoj fazi sastanka, Tuđman je komentirao plan koji je iznio Domazet, uključujući i zamisao da se zatvore tri preostala izlaza kojima su se Srbi mogli poslužiti. Tuđman je u vezi s tim donekle oklijevao jer bi to Srbe primoralo da se bore, umjesto da bježe, što bi rezultiralo većim gubicima za Hrvatsku. Rekao je i da se Srbi već iseljavaju iz Knina. Domazet je na to pojasnio da postoje dva izlazna puta, Srb i Dvor na Uni, te da će hrvatske snage

¹⁰⁶⁸ D1454 (Predsjednički transkript, sjednica VONS-a, 3. kolovoza 1995.), str. 5.

¹⁰⁶⁹ D1454 (Predsjednički transkript, sjednica VONS-a, 3. kolovoza 1995.), str. 22.

¹⁰⁷⁰ Završni raspravni podnesak tužiteljstva, par. 4.

napredovati postupno kako bi se Srbima omogućilo da odu. Tuđman se poslije tijekom sastanka vratio na to pitanje i naglasio da je važno ostaviti izlaz civilima jer će onda i vojska poći za njima, a "kada kolone pođu, to djeluje psihološki jedni na druge". Gotovina je dodao da se velik broj civila već iseljava iz Knina i da će, ako hrvatske snage nastave s pritiskom, ostati samo oni civili koji nemaju mogućnost da odu. Raspravljajući o pitanju promidžbe, Miroslav Tuđman je predložio da se putem radija emitiraju obavijesti o tome koji su putovi otvoreni za izvlačenje, na što je Franjo Tuđman sugerirao da se to formulira tako da se kaže da se civili već izvlače određenim putovima. Šušak je predložio da Hrvatska poslije prvog dana operacije baca letke s informacijom koje puteve mogu koristiti za izvlačenje i da bi te letke valjalo sročiti tako da se stvori još veća pomutnja. Tuđman je ponovno naglasio da poruka mora biti da se Srbi već povlače te da bi preostale valjalo pozvati da se ne povlače, "na taj način im dati put, a jamčiti tobože građanska prava itd."

1992. Kako se vidi iz gore rečenog, i Tuđman (u nekim od svojih izjava) i Gotovina izrijekom su govorili o srpskim civilima. Tuđman dalje govori o tome da se "jam[če] tobože građanska prava", za što Raspravno vijeće konstatira da se odnosi na srpske civile, a ne na srpske vojne snage. Raspravno vijeće je ocijenilo, zbog formulacija koje su u raspravi o tom pitanju koristili sudionici sastanka, da se to - ako ne isključivo, a onda primarno - odnosi na srpske civile. Raspravno vijeće konstatira da su sudionici, uključujući Gotovinu, raspravljali o tome kako da se srpskim civilima u Kninu i drugdje dā put za izlaz tijekom vojnog napada.

1993. Granić je rekao da su, otvaranjem koridora za evakuaciju civilnog stanovništva i SVK, hrvatske vlasti nastojale pod svaku cijenu izbjeći nepotrebne civilne žrtve. Time se otvara pitanje da li su sudionici samo raspravljali o načinu na koji će se civilima omogućiti da se tijekom neprijateljstava izvuku iz zone opasnosti. Raspravno vijeće je u tom pogledu razmotrilo zapisnik sa sastanka i upitalo se može li se to smatrati razumnim tumačenjem. Općenito, sudionici nisu govorili o tome kako izvesti vojnu operaciju a da se posljedice po civilno stanovništvo izbjegnu ili svedu na najmanju mjeru. Tuđman je, podsjetivši nazočne na to koliko je hrvatskih mjesta i gradova razoreno, zaključio rekavši da bi srpski protuudar iz Knina Hrvatima dao izliku da upotrijebe topništvo za potpunu demoralizaciju. Nadovezujući se na to, Gotovina je rekao da bi, ako bi stigla zapovijed za udar, Knin srušili za nekoliko sati. Tuđmana je također uvjeravao da je moguće izvesti vrlo precizan napad na Knin, bez ciljanja

vojarnje UNCRO-a. Kasnije tijekom sastanka i Tuđman je spomenuo razaranje dijela Knina. Raspravno vijeće uzelo je u obzir i to da je Gotovina, kad je Tuđman naglasio da valja ostaviti izlaz civilima, izjavio da će, ako hrvatske snage nastave s pritiskom, jedini civili koji će ostati biti oni koji nisu mogli otići. Navedene izjave ne govore u prilog tumačenju da se na sastanku raspravljalo o zaštiti civila.

1994. Najzad, Raspravno je vijeće razmotrilo Tuđmanovu izjavu o tome da će se Srbima "jamčiti tobože građanska prava", dok ih se istodobno upućuje kojim putem da odu. Što se tiče upravo te izjave, Raspravno vijeće podsjeća na to da se među strankama u postupku povelja debata o prijevodu i kontekstualnom tumačenju hrvatske riječi "tobože".¹⁰⁷¹ Kako bi razriješilo spor, Raspravno je vijeće zatražilo pomoć CLSS-a koji je "tobože" preveo riječju *ostensibly*.¹⁰⁷² Ta se riječ odnosi na "jamčiti", ali je Raspravno vijeće mišljenja da, čak i da se odnosi na "građanska prava", to ne bi promijenilo temeljno značenje te izjave. Tuđman kontrastira dvije ideje koje se ne mogu međusobno pomiriti ili bar ne potpuno: pokazivanje Srbima kojim putem da odu i, istodobno, jamčenje Srbima građanskih prava (koja bi zahtijevala njihov ostanak). Raspravno vijeće stoga smatra da je ta izjava bila izraz stvarne namjere da se Srbima pokaže kojim putem da odu, ali da im se istodobno da dojam da mogu ostati. Takvo tumačenje podudara se s općim smislom rasprave na Brijunskom sastanku o toj temi.

1995. Uzimajući u obzir gorenavedeno, Raspravno vijeće konstatira da u tome što je na sastanku rečeno o pokazivanju puta civilima za izlazak nije bila posrijedi zaštita civila nego tjeranje civila na odlazak.

1996. U poglavlju 6.2.7, Raspravno vijeće će dalje razmotriti, zajedno s dokazima čiji se prikaz daje u poglavljima 6.2.3-6.2.6, kakvi se zaključci na osnovi zapisnika s Brijunskog sastanka mogu izvesti o udruženom zločinačkom pothvatu.

¹⁰⁷¹ Podnesak okrivljenika Ante Gotovine u vezi s dokaznim predmetom P461, Brijunskim transkriptom, 1. travnja 2009.

¹⁰⁷² Obrana Ante Gotovine predložila je dokazni predmet D2169, lingvističku analizu upotrebe riječi *tobože* u hrvatskim političkim govorima, koja se naročito usredotočuje na način na koji je tu riječ upotrebljavao Tuđman. D2169 ("Ironic Denial: *tobože* in Croatian political discourse", Mirjana N. Dedaić, stručni članak objavljen u časopisu *Pragmatics* 37 (2005.), str. 667–683).

6.2.3 *Politika hrvatskog političkog čelništva u pogledu srpske manjine i povratka
izbjeglica i interno raseljenih osoba*

1997. Raspravno vijeće je razmotrilo predočene dokaze o politici hrvatskog političkog čelništva prije, tijekom i poslije operacije Oluja, u vezi sa Srbima iz Krajine i srpskom manjinom u Hrvatskoj općenito. Vijeće je razmotrilo i dokaze koji se konkretno odnose na povratak kako Hrvata tako i Srba. Prikaz dokaza u vezi sa imovinskim zakonima, koje Raspravno vijeće također smatra relevantnim u ovom pogledu, daje se zasebno, u poglavlju 6.2.4.

1998. Više svjedoka svjedočilo je o svojoj percepciji politike hrvatskog vodstva u vezi sa srpskom manjinom u Hrvatskoj. Jedan od njih bio je **Peter Galbraith, veleposlanik SAD-a u Hrvatskoj od 1993. do 1998.**¹⁰⁷³ On je u svom svjedočenju izjavio da je imao vrlo česte kontakte s Franjom Tuđmanom i hrvatskim čelnicima i da se tijekom ratnih godina s njima sastajao više puta tjedno, a katkad i više puta dnevno.¹⁰⁷⁴ Galbraith se s ministrom obrane Gojkom Šuškom i ministrom vanjskih poslova Matom Granićem sastajao četiri do pet puta tjedno, a ponekad i češće.¹⁰⁷⁵ Galbraith je imao i mnogo kontakata s Hrvojem Šarinićem, Tuđmanovim šefom kabineta.¹⁰⁷⁶ Prema Galbraithovim izjavama, bez obzira na formalne strukture, sve odluke donosili su Tuđman i njegovi glavni savjetnici, među kojima su bili Šušak, Granić, Miroslav Tuđman i Žužul.¹⁰⁷⁷ Izjavio je i to da je, prema hrvatskom sustavu kakav je postojao za vrijeme Tuđmana, za državnu sigurnost i ministarstvo obrane bio nadležan Predsjednik, a ne predsjednik Vlade.¹⁰⁷⁸

1999. Prema Galbraithovim izjavama, Tuđman je preferirao u razumnoj mjeri ili u osnovi homogenu Hrvatsku.¹⁰⁷⁹ Vjerovao je i izjavljivao da Srba u Hrvatskoj ima previše i da predstavljaju stratešku prijetnju Hrvatskoj.¹⁰⁸⁰ Tuđman je s odobravanjem govorio o premještanju stanovništva i smatrao je da bi Hrvati trebali napustiti područja

¹⁰⁷³ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), str. 1, par. 1, 3; Peter Galbraith, T. 4901.

¹⁰⁷⁴ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 3; Peter Galbraith, T. 4935.

¹⁰⁷⁵ Peter Galbraith, T. 4935.

¹⁰⁷⁶ Peter Galbraith, T. 4936.

¹⁰⁷⁷ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 40; P445 (Peter Galbraith, list s dopunskim informacijama, 13. lipnja 2008.), par. 9.

¹⁰⁷⁸ Peter Galbraith, T. 5177–5178.

¹⁰⁷⁹ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 31, 68; P445 (Peter Galbraith, list s dopunskim informacijama, 13. lipnja 2008.), par. 20; Peter Galbraith, T. 4949, 4959.

¹⁰⁸⁰ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 31–32, 68; Peter Galbraith, T. 4937.

za koja je mislio da ih Hrvati neće zadržati.¹⁰⁸¹ Smatrao je da Muslimani i Srbi pripadaju različitoj kulturi u odnosu na Hrvate.¹⁰⁸² Tuđman je vjerovao u ideju "Velike Hrvatske".¹⁰⁸³

2000. Nakon što su krajinski Srbi u kolovozu 1995. otišli iz Hrvatske, Tuđman je Galbraithu dao do znanja da se ti Srbi ne mogu vratiti.¹⁰⁸⁴ Prema jednom brzojavu veleposlanstva SAD-a datiranom 11. prosinca 1995., Tuđman je jednom američkom kongresmenu iz SAD-a koji bio u posjetu rekao da će biti "nemoguće da se ti Srbi vrate na mjesto gdje su njihove obitelji živjele stoljećima".¹⁰⁸⁵ Galbraith je izjavio da je to bila Tuđmanova politika, pa time i politika Hrvatske.¹⁰⁸⁶ Rekao je i to da su visoki hrvatski dužnosnici, uključujući Šarinića, dijelili taj stav.¹⁰⁸⁷ Galbraith se primjerice sjeća kako je Šarinić Srbe opisao kao "rak na truhu Hrvatske".¹⁰⁸⁸

2001. Nadalje, Tuđmanova je želja bila da se Hrvatima iz dijaspore omogući povratak i naseljavanje u Krajini.¹⁰⁸⁹ Prema Galbraithovim izjavama, Tuđman je poduzeo korake da osigura da se Srbi ne vrate. To je podrazumijevalo donošenje zakona o konfiskaciji imovine s ciljem da se ljudima onemogući povratak. U početku, ljudima je dan rok od samo 30 dana za povratak, poslije čega bi izgubili imovinu.¹⁰⁹⁰ Prema Galbraithovim izjavama, imajući u vidu discipliniranost HV-a i činjenicu da je vodstvo imalo potpunu kontrolu i moć da spriječi zločine, oni zločini koji su počinjeni, a osobito uništavanje srpske imovine, bili su počinjeni ili po nalogu ili u duhu političkog opredjeljenja da se ona toleriraju ili ohrabruju.¹⁰⁹¹ Na to dodatno ukazuju razmjeri tih djela i trajanje

¹⁰⁸¹ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 31; Peter Galbraith, T. 4937; P459 (Predsjednički transkript, 8. siječnja 1992.), str. 25.

¹⁰⁸² P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 32; P453 (Predsjednički transkript, 16. kolovoza 1995.), str. 11.

¹⁰⁸³ Peter Galbraith, T. 4938.

¹⁰⁸⁴ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 33, 74, 81; P445 (Peter Galbraith, list s dopunskim informacijama, 13. lipnja 2008.), par. 16; Peter Galbraith, T. 4938, 4959, 5113, 5119. V. i P447 (Brzovav Veleposlanstva SAD-a, 11. prosinca 1995.).

¹⁰⁸⁵ P447 (Brzovav Veleposlanstva SAD-a, 11. prosinca 1995.), str. 1.

¹⁰⁸⁶ P445 (Peter Galbraith, list s dopunskim informacijama, 13. lipnja 2008.), par. 15; Peter Galbraith, T. 5113.

¹⁰⁸⁷ Peter Galbraith, T. 4938–4939.

¹⁰⁸⁸ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 65, 74.

¹⁰⁸⁹ Peter Galbraith, T. 4959, 5135.

¹⁰⁹⁰ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 34, 45, 75, 81; P445 (Peter Galbraith, list s dopunskim informacijama, 13. lipnja 2008.), par. 12–15; Peter Galbraith, T. 5115, 5125.

¹⁰⁹¹ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 46; P445 (Peter Galbraith, list s dopunskim informacijama, 13. lipnja 2008.), par. 14–15; Peter Galbraith, T. 4946–4949, 4960–4962, 5048–5049, 5073–5074, 5078–5079, 5083, 5119. V. i P447 (Brzovav Veleposlanstva SAD-a, 11. prosinca 1995.), str. 1.

razdoblja tijekom kojeg su ona počinjena.¹⁰⁹² Galbraithu nisu poznati nikakvi konkretni pokušaji Hrvatske da se stvari stave pod nadzor.¹⁰⁹³

2002. Prema jednom brzojavu veleposlanstva SAD-a datiranom 31. kolovoza 1995., ofenziva Ljetna oluja rezultirala je golemim izbjegličkim problemom.¹⁰⁹⁴ Hrvatske poruke da se Srbima u regiji jamči sigurnost odašiljane u javnost bile su propaganda namijenjena Zapadu, a cilj Hrvatske bio je da "etnički očisti" Krajinu kako bi se na tom području nastanilo 1.000.000 hrvatskih izbjeglica.¹⁰⁹⁵ Galbraith je izjavio da to, po njegovu iskustvu, bio način razmišljanja hrvatskih dužnosnika.¹⁰⁹⁶

2003. Dana 1. kolovoza 1995. Galbraith se sastao s Tuđmanom na Brijunima.¹⁰⁹⁷ Dao je Tuđmanu na znanje da SAD neće dati ni zeleno ni crveno svjetlo za bilo kakvu vojnu operaciju i upozorio ga da će se Hrvatska morati sama snalaziti ako upadne u nevolju, te da će, ako ugrozi osoblje UN-a i ako ne bude štitila civile, to po Hrvatsku imati loše posljedice.¹⁰⁹⁸ Galbraith je na ovo potonje upozorio zbog toga što je znao da je Tuđman Srbe vidio kao prijetnju i želio etnički homogenu Hrvatsku, te zato što su srpski civili već bili napadnuti u ranijim hrvatskim vojnim operacijama, primjerice u operacijama Medački džep i Bljesak.¹⁰⁹⁹ Galbraith je izjavio da se Tuđmanu požalio na to što je velik broj Srba bio prisiljen da ode poslije operacije Medački džep.¹¹⁰⁰ Prema izjavama ovog svjedoka, činilo se da je Tuđman ozbiljno shvatio upozorenje i rekao da će Hrvatska štititi civile.¹¹⁰¹

2004. Na sastanku hrvatskih čelnika, među kojima su bili Tuđman i Šušak, i američke delegacije u kojoj je bio i Holbrooke, održanom 18. kolovoza 1995., Holbrooke je, obraćajući se Tuđmanu, opetovano inzistirao da Srbi koji odu iz Krajine moraju imati pravo na povratak, a ako odluče da se ne vrate, dobiti naknadu za izgubljeni

¹⁰⁹² Peter Galbraith, T. 4948, 4961.

¹⁰⁹³ Peter Galbraith, T. 5049, 5074, 5076–5077.

¹⁰⁹⁴ Peter Galbraith, T. 4958; P446 (Brzovav Veleposlanstva SAD-a, 31. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁰⁹⁵ Peter Galbraith, T. 4958; P446 (Brzovav Veleposlanstva SAD-a, 31. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁰⁹⁶ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 64–65.

¹⁰⁹⁷ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 22.

¹⁰⁹⁸ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 22; Peter Galbraith, T. 4928–4929, 5033, 5037; D408 (Izvadak iz transkripta audio-snimke sastanka Tuđmana, Holbrookea i Galbraitha, 1. kolovoza 1995.).

¹⁰⁹⁹ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 23; Peter Galbraith, T. 4929, 5051; D408 (Izvadak iz transkripta audio-snimke sastanka Tuđmana, Holbrookea i Galbraitha, 1. kolovoza 1995.).

¹¹⁰⁰ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 24.

¹¹⁰¹ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 22; D408 (Izvadak iz transkripta audio-snimke sastanka Tuđmana, Holbrookea i Galbraitha, 1. kolovoza 1995.).

imovinu.¹¹⁰² Tuđman je odvratio da bi bio "vrlo zadovoljan kad bi ih se vratilo oko 10%".¹¹⁰³

2005. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i više Tuđmanovih izjava za javnost, kao i njegove izjave na sastancima. Primjerice, 4. kolovoza 1995. Tuđman se hrvatskim građanima sprske nacionalnosti obratio pozivom onim od tih građana

koji nisu aktivno sudjelovali u pobuni, da ostanu kod svojih kuća, i bez bojazni za svoj život i svoju imovinu, dočekaju hrvatsku vlast, uz jamstvo da će im se dati sva građanska prava, i omogućiti izbori za lokalnu samoupravu prema Hrvatskom ustavu i ustavnom zakonu uz prisutnost međunarodnih promatrača.

Nešto dalje, Tuđman je izjavio: "Odlučni smo da prekinemo patnje i neizvjesnost hrvatskih prognanika s okupiranih područja, a da hrvatskim Srbima zajamčimo ljudska i etnička prava u ustavnopravnom poretku demokratske Hrvatske."¹¹⁰⁴

2006. Dana 5. kolovoza 1996., Tuđman je u Kninu održao govor vojnicima. Opisavši povijesnu važnost oslobođenja Knina, Tuđman je izjavio: "Povratili smo Zvonimirov hrvatski grad [Knin] u krilo majke Hrvatske, čistog kakav je bio u vrijeme Zvonimira".¹¹⁰⁵

2007. Na sastanku održanom 17. kolovoza 1995. Tuđman i Valentić su razgovarali o tome da se ne provede popis stanovništva zbog toga što bi podaci o niskom postotku Srba koji su ostali u Hrvatskoj bili politički štetni. Na tom sastanku, Valentić je izvijestio da je Dukić utvrdio da broj Srba koji su otišli iz Hrvatske iznosi 500.000. Tuđman i Valentić nisu bili pripravnici prihvatiti tu brojku, procjenjujući je na oko 350.000.¹¹⁰⁶ Dana 12. prosinca 1995. Tuđman je izjavio da je svrha popisa stanovništva bila ustanoviti koliko bi Srba otišlo iz Hrvatske, a u vrijeme tog sastanka već se znalo da je otišlo 98% Srba. Budući da je međunarodna zajednica to već prihvatila kao činjenicu, Tuđman je izjavio da popis stanovništva u tom trenutku više nije potreban.¹¹⁰⁷

2008. Obraćajući se 26. kolovoza 1995. građanima, Franjo Tuđman je, kako je zabilježila televizija, izjavio:

¹¹⁰² P449 (Predsjednički transkript, 18. kolovoza 1995.), str. 1, 3–4, 17.

¹¹⁰³ P449 (Predsjednički transkript, 18. kolovoza 1995.), str. 17.

¹¹⁰⁴ D1809 (Govor Franje Tuđmana, 4. kolovoza 1995.), str. 2.

¹¹⁰⁵ P474 (Tuđmanov govor u Kninu, 5. kolovoza 1996.), str. 1–3.

¹¹⁰⁶ P2497 (Predsjednički transkript, Tuđmanov razgovor s Valentićem, 17. kolovoza 1995.), str. 1–3.

¹¹⁰⁷ P2498 (Izvadak iz zapisa sa sjednice VONS-a, 12. prosinca 1995.), str. 3.–4.

[O]d biblijskih dana, od Staroga zavjeta koji je proklamirao načelo oko za oko, zub za zub, pa i sa svojim Novim zavjetom nije uspio to i takvo ogorčenje ljudi kojima je nanesena nesreća, zlo, da se to prevlada na način da više nikada... da onima koji su činili zlo, da ne bude uzvraćeno zlom. Nijedna država na svijetu, ni najorganizovanije vojske, [...] nije uspjela spriječiti da u njihovim ratovima ne bude incidenata, pa nismo mogli ni mi, iako sve incidente koji su se desili osuđujemo i pozivamo hrvatske ljude da se ne osvećuju, da ne uništavaju kuće Srba koji su otišli jer to je sada hrvatska imovina!

Tuđman je rekao da će te kuće poslužiti za 380.000 izbjeglica i prognanika. Srbe koji su ostali Tuđman je ujedno pozvao da prihvate Hrvatsku svoju domovinu, što im jamči ljudska prava. Upozorio je, međutim, da više nikad ne smiju sanjati o tome da vladaju cijelom Hrvatskom.¹¹⁰⁸

2009. Tuđman je 26. kolovoza 1995. govorio i na javnom skupu u Kninu.¹¹⁰⁹ Oslobođenje okupiranih područja opisao je kao stvaranje temelja za samostalnu i suverenu hrvatsku državu. U vezi s Kninom izjavio je sljedeće:

Sve do [...], dok ga nisu osvojili turski osmanlijski osvajači i dok zajedno sa njima nisu došli i oni koji su do jučer bili u tom našem hrvatskom Kninu. Ali, danas, to je hrvatski Knin. I nikada više nema povratka na ono što je bilo, da nam usred Hrvatske šire rak koji je razarao hrvatsko nacionalno biće, koji nije dopuštao da hrvatski narod bude zaista sam svoj na svome, da Hrvatska bude jednom sposobna za samostalan i suveren život [...].¹¹¹⁰

Tuđman je potom govorio o tome kakav je bio nacionalni sastav stanovništva tijekom različitih povijesnih razdoblja i zaključio: "[N]estalo ih je za dva-tri dana [...]. Nisu imali vremena, nisu imali vremena ni da pokupe ni svoje prljave pare – devize, niti gaće."¹¹¹¹

2010. Dana 30. listopada 1995. Franjo Tuđman je održao sastanak s Inicijativnim krugom za utemeljenje odbora pri Središnjem odboru HDZ-a za uspostavu povjerenja sa srpskim pučanstvom u RH. Na tom sastanku, Tuđman je naglasio da Srbima iz istočne Slavonije želi jamčiti ljudska i etnička prava i izjavio da ne želi da odu iz tog područja kao što su otišli iz Knina. Zato je potrebno, izjavio je Tuđman, da Srbi kažu svojim sunarodnjacima da je dobra volja vlasti iskrena, ali da će, ako ne prihvate hrvatsku državnu politiku, doživjeti novu Oluju. Tuđman je zagovarao mirno rješenje, u okviru

¹¹⁰⁸ D1451 (Video-snimka (HTV) govora Franje Tuđmana u Karlovcu od 26. kolovoza 1995.).

¹¹⁰⁹ P473 (Transkript video-snimke govora u Kninu, 26. kolovoza 1995.), str. 1.

¹¹¹⁰ P473 (Transkript video-snimke govora u Kninu, 26. kolovoza 1995.), str. 3.

¹¹¹¹ P473 (Transkript video-snimke govora u Kninu, 26. kolovoza 1995.), str. 3.-4.

kojega neka odu samo oni koji su "okrvavili ruke". Glede Srba koji su odlučili vratiti se u Hrvatsku, Tuđman je izjavio da, iako nije moguće da se svima dopusti da se vrate u Knin i Glinu, Srbi koji su iz tih krajeva prebjegli u istočnu Slavoniju imaju pravo da se vrate.¹¹¹²

2011. Prema Galbraithovim izjavama, Mate Granić nije se slagao s Tuđmanovim stavovima o etnički homogenoj Hrvatskoj.¹¹¹³ Granić je Galbraithu rekao i da ne može braniti postupke Hrvatske poslije operacije Oluja jer ih ne odobrava.¹¹¹⁴ Galbraith je izjavio da je u Vladi RH bilo i drugih kojima se nije sviđalo što se događa.¹¹¹⁵

2012. Više svjedoka, osoba povezanih s hrvatskim političkim i vojnim čelništvom, nije bilo suglasno s Galbraithovom ocjenom tadašnje politike prema srpskoj manjini. **Mate Granić, potpredsjednik Vlade RH 1991.-2000. i ministar vanjskih poslova 1993.-2000.** godine,¹¹¹⁶ u svom je svjedočenju izjavio da u najvišim političkim krugovima nikad nije bilo spomena o tome da je svrha oslobađajućih akcija bila protjerivanje ili molestiranje srpskog pučanstva u Hrvatskoj.¹¹¹⁷ Prema Granićevim riječima, u Vladi RH nikad "nikakvih dilema nije bilo" u pogledu činjenice da su Srbi u Hrvatskoj hrvatski građani i da moraju uživati najviši stupanj zaštite.¹¹¹⁸ Jedina politika hrvatskog rukovodstva bila je reintegracija okupiranog teritorija u Hrvatsku.¹¹¹⁹ Tuđmanova namjera bila je i to da se što više Hrvata iz Bosne i Hercegovine i cijeloga svijeta naseli u područja koja su bila takoreći pusta.¹¹²⁰ Međutim, prema Granićevim riječima, to se nije dogodilo.¹¹²¹

2013. Granić je izjavio da je Tuđman uvijek bio svjestan položaja srpske manjine u Hrvatskoj i da nikad nije smatrao da bi trebalo da se srpska manjina protjera iz Hrvatske.¹¹²² Prema Granićevim riječima, Hrvatskoj je bilo u interesu da u Hrvatskoj ostane što više Srba, uz iznimku onih koji su počinili ratne zločine i koji nisu željeli

¹¹¹² D1452 (Predsjednički transkript, sastanak s Inicijativnim krugom za utemeljenje odbora pri Središnjem odboru HDZ-a za uspostavu povjerenja sa srpskim pučanstvom u Republici Hrvatskoj, 30. listopada 1995.), str. 2, 5, 7.

¹¹¹³ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 38.

¹¹¹⁴ P445 (Peter Galbraith, list s dopunskim informacijama, 13. lipnja 2008.), par. 13; Peter Galbraith, T. 5177.

¹¹¹⁵ Peter Galbraith, T. 5177–5178.

¹¹¹⁶ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 2–3, 6, 8, 13; Mate Granić, T. 24614–24615, 24621–24622.

¹¹¹⁷ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 17; Mate Granić, T. 24993.

¹¹¹⁸ Mate Granić, T. 24630–24631, 24689, 24981–24982.

¹¹¹⁹ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 22.

¹¹²⁰ Mate Granić, T. 24773, 24989.

¹¹²¹ Mate Granić, T. 24773, 24989–24990.

priznati Hrvatsku kao državu.¹¹²³ Hrvatsko je čelništvo znalo da postoje planovi "pobunjenih Srba" o evakuaciji cjelokupnog srpskog stanovništva iz Hrvatske, da mnogi Srbi nisu željeli prihvatiti Hrvatsku kao državu i da su mnogi od njih počinili kaznena djela.¹¹²⁴

2014. Granić je dalje izjavio da je strateški cilj lokalnih Srba u Hrvatskoj bio protjerati i etnički očistiti okupirani teritorij od preostalog hrvatskog pučanstva. Za vrijeme okupacije, lokalni Srbi protjerali su ili likvidirali gotovo cijelokupnu etničku skupinu Hrvata koji su živjeli na tom teritoriju.¹¹²⁵ Prema riječima svjedoka, Tuđman je bio za mirno rješenje nakon raspada Jugoslavije.¹¹²⁶ Hrvatska je okupirana područja diplomatskim i političkim sredstvima pokušavala reintegrirati u svoj državopravni sustav i u tom smislu je pokretala brojne mirovne inicijative koje su sve bile odbijene.¹¹²⁷ Usporedno s tim, hrvatsko državno vodstvo planiralo je alternativno vojno rješenje.¹¹²⁸

2015. Granić je na sjednici Vlade RH održanoj 9. rujna 1995. izvijestio da mu je dan ranije ministar vanjskih poslova Francuske naglasio da Hrvati trebaju voditi računa o privatnom vlasništvu.¹¹²⁹ Granić je nadalje izvijestio da je dan prije imao razgovore o pitanju odlaska Srba, kojom prilikom je rekao da nije realno očekivati da se vrate oni koji su sudjelovali u borbi, da se oni ne mogu i neće vratiti, da se njihove obitelji ne žele vratiti.¹¹³⁰

2016. Što se tiče Tuđmana, Granić je tvrdio da valja razlikovati Tuđmana povjesničara od Tuđmana državnika. Kao povjesničar, Tuđman je u razgovorima s međunarodnom zajednicom često iznosio svoje stavove o odnosima između Hrvata i Srba.¹¹³¹ Kao državnik, bio je pragmatičan i uvijek je prihvaćao preporuke međunarodne

¹¹²² D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 13.

¹¹²³ Mate Granić, T. 24665, 24706.

¹¹²⁴ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 22; Mate Granić, T. 24665, 24762.

¹¹²⁵ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 16.

¹¹²⁶ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 13.

¹¹²⁷ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 18, 20; Mate Granić, T. 24629–24630, 24640, 24644, 24665–24666, 24691; D1813 (Zapisnik sa sjednice hrvatske Vlade, 7. kolovoza 1995.), str. 4.

¹¹²⁸ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 20.

¹¹²⁹ P2540 (Zapisnik s razgovora Franje Tuđmana s Matom Granićem i Miomirom Žužulom u Predsjedničkim dvorima, 9. rujna 1995.), str. 1, 11.

¹¹³⁰ P2540 (Zapisnik s razgovora Franje Tuđmana s Matom Granićem i Miomirom Žužulom u Predsjedničkim dvorima, 9. rujna 1995.), str. 1, 11.

¹¹³¹ Mate Granić, T. 24918, 24934.

zajednice.¹¹³² Prema svjedokovim riječima, Tuđman je na pitanja u vezi s povratkom krajinskih Srba odgovarao kao povjesničar.¹¹³³ Svjedok je rekao i to da u obzir valja uzeti i činjenicu da je Tuđman te izjave davao u vrijeme sukoba u bivšoj Jugoslaviji.¹¹³⁴ Nadalje, svjedok je izjavio da je Tuđman bio političar koji nije razumio pitanje poštovanja ljudskih prava pa da iz tog razloga nije dosljedno inzistirao na istragama kršenja ljudskih prava, no da ih nikad nije ni sprečavao.¹¹³⁵ Granić je bio mišljenja da je najbliži Tuđmanov suradnik bio Gojko Šušak.¹¹³⁶ Granić je u svojoj knjizi napisao da su takav status uživala još samo dva političara: Hrvoje Šarinić i Ivić Pašalić.¹¹³⁷ Gotovina je pak bio jedan od najbližih Šuškovih suradnika.¹¹³⁸

2017. Goran Dodig, predstojnik Ureda Vlade RH za međunacionalne odnose u razdoblju od 6. travnja 1995. do 5. ožujka 1998. godine.,¹¹³⁹ u svom je svjedočenju izjavio da je u okviru te svoje funkcije bio zadužen za odnose između Republike Hrvatske i nacionalnih manjina. Dodig je izjavio da je njegov ured radio na uspostavljanju dobrih odnosa sa svim manjinama u Hrvatskoj, a posebice sa Srbima kao najvećom nacionalnom manjinom. Prema izjavama tog svjedoka, njegov ured, državni vrh, Predsjednik i Vlada imali su zajednički cilj: vratiti Hrvatsku u stanje u kojem će se svi građani, uključujući i nacionalne manjine, osjećati sigurno i zadovoljno.¹¹⁴⁰ Svjedok je izjavio da bi, s obzirom na svoju dužnost, znao za bilo kakav politički program istjerivanja Srba iz Hrvatske.¹¹⁴¹ Svjedok je također rekao da je imao bliske osobne kontakte s najvišim državnim dužnosnicima i da nikad nije dobio ni nagovještaj takvoga njihovog stava o srpskoj zajednici u Hrvatskoj.¹¹⁴² U razdoblju od studenoga 1993. pa približno do svibnja 1994. često je razgovarao s predsjednikom Tuđmanom u njegovom uredu u Zagrebu.¹¹⁴³ Tuđman mu je najmanje deset puta rekao da želi da Hrvatska bude zemlja u kojoj će svaki građanin biti slobodan i u kojoj će moći ostvariti sva svoja građanska prava.¹¹⁴⁴ Prema riječima svjedoka, Tuđman je želio primijeniti pozitivnu

¹¹³² Mate Granić, T. 24918.

¹¹³³ Mate Granić, T. 24920–24921.

¹¹³⁴ Mate Granić, T. 24921–24923, 34935, 24959.

¹¹³⁵ Mate Granić, T. 24833; P2662 (Mate Granić, *Vanjski poslovi – Iza kulisa politike*, izvadak), str. 3.

¹¹³⁶ Mate Granić, T. 24844–24845.

¹¹³⁷ P2662 (Mate Granić, *Vanjski poslovi – Iza kulisa politike*, izvadak), str. 14

¹¹³⁸ Mate Granić, T. 24845.

¹¹³⁹ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1–3, 14; Goran Dodig, T. 22628.

¹¹⁴⁰ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 3.-4.

¹¹⁴¹ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 14; Goran Dodig, T. 22630–22631.

¹¹⁴² D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 14; Goran Dodig, T. 22631, 22638.

¹¹⁴³ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 13; Goran Dodig, T. 22637.

¹¹⁴⁴ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 13.

diskriminaciju kako bi stvorio uvjete da Srbi zavole Hrvatsku kao svoju domovinu.¹¹⁴⁵ Tuđman je rekao da su Srbi bili i ostat će sastavnica Hrvatske.¹¹⁴⁶

2018. **Nadan Vidošević, ministar gospodarstva RH od 12. listopada 1993. do 18. rujna 1995.** godine,¹¹⁴⁷ u svom je svjedočenju izjavio da bi on i mnogi njegovi kolege, da se događalo bilo što usmjereno protiv hrvatskih građana srpske nacionalnosti, odbacili takve postupke i vjerojatno istupili iz Vlade.¹¹⁴⁸ Svjedok je izjavio da Vlada RH nije imala planove stavljanja Srba u nepovoljan položaj, širenja krivih informacija s ciljem da se oni navedu na odlazak, poticanja na nasilna djela protiv Srba kako bi se stvorila klima straha, odnosno toleriranja ili prikrivanja zločina počinjenih protiv Srba.¹¹⁴⁹ Vidošević je izjavio da bi, s obzirom na svoju dužnost u Vladi, vjerojatno znao da takav plan postoji.¹¹⁵⁰

2019. **Borislav Škegro, potpredsjednik Vlade RH za gospodarstvo od travnja 1993. do 2000.** godine,¹¹⁵¹ izjavio je da je normalizacija života u bivšim okupiranim područjima uključivala povratak svih osoba raseljenih 1991. godine, bez obzira na nacionalnu pripadnost, koje su otada živjele u hotelima i izbjegličkim logorima, ali i osoba koje su napustile svoje domove 1995. godine.¹¹⁵² Izjavio je da Vlada RH nikad nije planirala, provodila niti namjeravala provoditi diskriminacijski politički program da se vrati samo 10% raseljenih Srba, nego da je, naprotiv, program povratka ciljan i na hrvatske i na srpske povratnike.¹¹⁵³ Škegro je izjavio da, iako je Vlada RH uložila dosta napora u stvaranje uvjeta za policiju da uspostavi kontrolu nad tim područjem, raspoložive policijske snage nisu bile dovoljne kako bi se pokrio teritorij koji se odjednom oslobodio, a Vlada nije bila pripremljena za novonastalu situaciju.¹¹⁵⁴ Svjedok je na osnovi izvješća koja su se podnosila na službenim sjednicama Vlade (na kojima su bili prisutni i Šušak i Jarnjak ili njihovi zamjenici), te iz rasprava na tim sjednicama, zaključio da je Hrvatska vojska izdavala zapovjedi s ciljem sprečavanja

¹¹⁴⁵ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 13; Goran Dodig, T. 22640.

¹¹⁴⁶ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 13; Goran Dodig, T. 22638–22640.

¹¹⁴⁷ D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), str. 1, par. 1–2, 12.

¹¹⁴⁸ Nadan Vidošević, T. 23739.

¹¹⁴⁹ D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), par. 12; Nadan Vidošević, T. 23739.

¹¹⁵⁰ D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), par. 12.

¹¹⁵¹ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), str. 1, par. 1–2; Borislav Škegro, T. 22219.

¹¹⁵² D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 8; Borislav Škegro, T. 22246–22247.

¹¹⁵³ Borislav Škegro, T. 22246–22247.

¹¹⁵⁴ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 14; Borislav Škegro, T. 22209–22210, 22220.

pljačke i paleža.¹¹⁵⁵ On je u svom svjedočenju izjavio i to da je Vlada RH nastojala da tužiteljstva i sudovi što prije započnu s radom.¹¹⁵⁶ Prema Škegrinim izjavama temeljem formalne odluke Vlade, odgovornost za cjelokupni teritorij 6. kolovoza 1995. preuzeo je Jarnjak, koji je poslao i dodatne snage kako bi se osiguralo da osobe koje čine kaznena djela budu uhićene i procesuirane.¹¹⁵⁷

2020. Škegro nikad nije imao dojam da je postojala klima odobravanja zločina koji su počinjeni.¹¹⁵⁸ Izjavio je da bi, s obzirom na dužnost koju je obnašao, vjerojatno znao za plan progona Srba da je takav plan postojao.¹¹⁵⁹ Prema Škegrinim izjavama, nije bilo organiziranih grupa koje bi pljačkale, nije postojao nikakav plan da se pljačka, pali ili ubija, nego je, kao motiv za takva djela, prije posrijedi bila osobna osveta.¹¹⁶⁰

2021. Ured predsjednika bio je nadležan za ministarstva obrane, vanjskih poslova, financija i unutarnjih poslova, čiji su ministri odgovarali premijeru Valentiću i predsjedniku Tuđmanu, ali hitna pitanja upućivana su direktno potonjemu.¹¹⁶¹ Škegro je izjavio da su, u praksi, premijer Valentić i predsjednik Tuđman direktno koordinirali rad ta četiri ministarstva, a da je raspodjela posla bila Valentićev djelokrug.¹¹⁶² Škegro je izjavio da predsjednik Tuđman nije imao ovlast da poništi odluke Vlade ili Sabora.¹¹⁶³

2022. **Miomir Žužul**, posebni izaslanik predsjednika Tuđmana za komunikaciju s Kontaktnom skupinom (diplomatska inicijativa za zaustavljanje rata u Bosni i Hercegovini) i međunarodnom zajednicom od 27. lipnja 1994. godine,¹¹⁶⁴ u svom svjedočenju je izjavio da nikad nije čuo ni za kakav plan protjerivanja srpskog stanovništva iz Krajine, nego da se, naprotiv, na sastancima naglašavala nužnost zaštite srpskih civila.¹¹⁶⁵ Svjedok nije čuo niti za bilo kakav plan ili dogovor hrvatskih vlasti da se poslije operacije Oluja dopuste zločini poput paleža i pljačke, kako bi se srpsko

¹¹⁵⁵ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 14; Borislav Škegro, T. 22253, 22257.

¹¹⁵⁶ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 14, 16.

¹¹⁵⁷ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 15.

¹¹⁵⁸ Borislav Škegro, T. 22210.

¹¹⁵⁹ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 16; Borislav Škegro, T. 22246–22247.

¹¹⁶⁰ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 17.

¹¹⁶¹ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 3; Borislav Škegro, T. 22195.

¹¹⁶² Borislav Škegro, T. 22195.

¹¹⁶³ Borislav Škegro, T. 22247.

¹¹⁶⁴ D1485 (Miomir Žužul, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), par. 5, Miomir Žužul, T. 18276–18277.

¹¹⁶⁵ D1485 (Miomir Žužul, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), par. 23; Miomir Žužul, T. 18326, 18339, 18359, 18366.

civilno stanovništvo navelo na odlazak i ostanak izvan Krajine.¹¹⁶⁶ Prema riječima svjedoka, to je tako bilo zbog toga što je Tuđman bio protiv zločinā, a i zato što se on nikad ne bi izložio opasnosti da izgubi potporu SAD-a i ugrozi položaj Hrvatske u međunarodnoj zajednici.¹¹⁶⁷ Suočen s jednim zapisom iz Galbraithovog dnevnika o svjedokovoj izjavi od 5. rujna 1995. - da neka Galbraith zaboravi na povratak Srba iz Krajine jer to bi "samo stvorilo probleme" - svjedok je porekao da je takvo što ikad rekao.¹¹⁶⁸

2023. **Gordan Radin**, šef Kabineta predsjednika RH od 30. siječnja 1995. do 30. siječnja 2000. godine,¹¹⁶⁹ u svom svjedočenju je izjavio da Kabinet predsjednika nije bio uključen ni u kakav plan stavljanja Srba u nepovoljan položaj, širenja krivih informacija kako bi se oni naveli na odlazak, poticanja nasilnih djela protiv Srba kako bi se stvorila klima straha, odnosno toleriranja ili prikrivanja zločina počinjenih nad Srbima.¹¹⁷⁰ Izjavio je da bi, s obzirom na dužnost koju je tada obnašao, činjenicu da je njegov ured bio odmah do predsjednikovog, te da je radio sedam dana u tjednu, za takav plan znao u slučaju da je postojao.¹¹⁷¹ Svjedok jest uvažio da nije bio upućen u sve razgovore predsjednika s dužnosnicima Ureda, kao ni s predstavnicima Vlade.¹¹⁷² Izjavio je da Tuđmanov politički program nije bio usmjeren ni protiv koje nacionalne manjine i da je Tuđman pozvao Srbe da ostanu u Hrvatskoj, ali da su oni otišli na poziv svojeg rukovodstva.¹¹⁷³ Radin je u svom svjedočenju izjavio da nikad nije čuo Tuđmana da bi se protivio bilo kakvom nalogu Vlade izdanom s ciljem sprečavanja zločina i da predsjednik nikad nije sudjelovao u donošenju Vladinih odluka ili akata premda je ponekad predsjedao sjednicama Vlade.¹¹⁷⁴ Radin je izjavio da je predsjednik o problemima raspravljao sa svojim savjetnicima, uključujući i VONS, ali da je, kao predsjednik, on bio glavni u donošenju ključnih strategijskih odluka unutar vlastitog djelokruga.¹¹⁷⁵ Dana 16. kolovoza 1995. ili negdje oko tog datuma Radin je iz sredstava javnog informiranja i razne korespondencije saznao o paleži i drugim "nemilim"

¹¹⁶⁶ D1485 (Miomir Žužul, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), par. 25; T. Miomir Žužul, T. 18327, 18359, 18366.

¹¹⁶⁷ D1485 (Miomir Žužul, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), par. 25.

¹¹⁶⁸ Miomir Žužul, T. 18383–18385.

¹¹⁶⁹ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), str. 1, par. 1–2, 4, 18; Gordan Radin, T. 22155, 22168.

¹¹⁷⁰ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), par. 18.

¹¹⁷¹ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), par. 4–5, 18; Gordan Radin, T. 22149.

¹¹⁷² Gordan Radin, T. 22148.

¹¹⁷³ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), par. 18; Gordan Radin, T. 22179–22180.

¹¹⁷⁴ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), par. 18; Gordan Radin, T. 22149–22150.

¹¹⁷⁵ Gordan Radin, T. 22154.

dogadajima u području Knina.¹¹⁷⁶ Radin je izjavio da su predsjednik Tuđman, on i drugi svakodnevno ujutro imali informativne sastanke na kojima su razmatrali kako događaje prate hrvatska i inozemna sredstva javnog informiranja, te da su izvješća o zločinima u Krajini uzrujavala predsjednika Tuđmana.¹¹⁷⁷

2024. **Vesna Škare-Ožbolt**, pomoćnica predstojnika Ureda predsjednika RH od siječnja 1995. godine,¹¹⁷⁸ u svom je svjedočenju izjavila da Tuđman nije imao namjeru protjerivati Srbe jer je jednostavno znao da Hrvatska ne može biti etnički čista država.¹¹⁷⁹ Izjavila je i da, što se tiče navodnog plana protjerivanja srpskog stanovništva, iz Tuđmanovih usta nikad nije čula takvo što, niti da je postojao takav politički program.¹¹⁸⁰ Govoreći o cilju operacije Bljesak, izjavila je da su isključivi motiv bili gospodarski razlozi (tj. otvaranje prometnica i uspostavljanje veza).¹¹⁸¹ Prema riječima svjedokinje, Tuđman se ljutio zbog ponašanja (tj. paleža i pljačke) koja su se pojavila tijekom operacije Oluja jer su takvi postupci bili potpuno neočekivani i bacali su sjenu na ukupne napore hrvatskih vlasti.¹¹⁸² Isto tako, rekla je da se, nakon što je provedena analiza počinjenih zločina, ispostavilo da su takva ponašanja bila motivirana osvetom, čega je hrvatsko vodstvo bilo svjesno.¹¹⁸³ Iako Škare-Ožbolt smatra da je Tuđman javno osudio zločine velikih razmjera, nije se mogla sjetiti nijednog konkretnog obraćanja stanovništvu s izjavom da zločini moraju prestati.¹¹⁸⁴

2025. **Jure Radić**, potpredsjednik Vlade i ministar razvitka i obnove od 1994. do 2000. godine,¹¹⁸⁵ u svom je svjedočenju izjavio da misli da je među Srbima u Hrvatskoj u srpnju 1995. godine njih 60% bilo rođeno u Hrvatskoj, a da su ostatak od 40% činili Srbi koji su se doselili iz drugih dijelova bivše Jugoslavije.¹¹⁸⁶ Prema Radićevim riječima, mišljenje predsjednika Tuđmana i Vlade RH bilo je da su Srbe u Hrvatskoj zavele i na odlazak poticale srpske vlasti.¹¹⁸⁷ Usprkos tome što su predsjednik i Vlada

¹¹⁷⁶ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), par. 14, 17–18.

¹¹⁷⁷ Gordan Radin, T. 22147–22148.

¹¹⁷⁸ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18039; D1472 (Odluka o imenovanju Vesne Škare-Ožbolt pomoćnicom predstojnika Ureda predsjednika Republike, 30. siječnja 1995.).

¹¹⁷⁹ D1471 (Vesna Škare-Ožbolt, izjava svjedoka, 3. listopada 2007.), par. 7.

¹¹⁸⁰ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18054, 18072.

¹¹⁸¹ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18055.

¹¹⁸² Vesna Škare-Ožbolt, T. 18089.

¹¹⁸³ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18213.

¹¹⁸⁴ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18250.

¹¹⁸⁵ Jure Radić, T. 27127, 27215, 27378.

¹¹⁸⁶ Jure Radić, T. 27315.

¹¹⁸⁷ Jure Radić, T. 27312–27313.

RH Srbima uputili nekoliko apela da ostanu, mnogi su otišli svojom voljom.¹¹⁸⁸ U nekoliko prilika Radić je čuo kako Tuđman za Srbe koji su otišli iz Hrvatske svojom voljom kaže da su se opredijelili da ne budu hrvatski građani.¹¹⁸⁹

2026. Prema onome što je u razgovoru koji je s njim vodilo tužiteljstvo izjavio Ivan Čermak, cilj operacije Oluja bio je osloboditi dijelove Hrvatske okupirane od paravojskih srpskih snaga.¹¹⁹⁰ Rekao je da je dva ili tri puta s predsjednikom Tuđmanom razgovarao o problemima kojima se bavio u Kninu.¹¹⁹¹ Prvi put razgovarali su o tome što je poduzeto kako bi se raščistio grad, zaštitili objekti i obnovili normalni životni uvjeti.¹¹⁹² Drugi put, Tuđman ga je nazvao telefonom i pitao ga zašto nije riješen problem izbjeglica u bazi UN-a u Kninu i zatražio od njega da se to riješi. Čermak je odgovorio da dobiva razne popise ljudi koji trebaju biti predani pravosudnim organima, a da je to stvar pravosuđa jer se oni koji nisu počinili kaznena djela po hrvatskim zakonima moraju pustiti da odu.¹¹⁹³ Čermak je izjavio da je jednom ili dvaput i sâm telefonirao Tuđmanu, govorio mu o kriminalu na terenu i molio da se pojačaju policijske postrojbe i sigurnost.¹¹⁹⁴ Prema Čermakovim izjavama, Tuđmanu je bilo žao, odgovorio je da zna što se događa, da se to mora odmah zaustaviti i da će tako i biti učinjeno.¹¹⁹⁵ Čermak je izjavio da je Tuđman bolje od njega znao što se događa jer je dobivao informacije, među ostalim, od policije, SIS-a i međunarodne zajednice.¹¹⁹⁶ Čermak je dodao da, unatoč svim upozorenjima, Vlada RH nikad nije odgovorila.¹¹⁹⁷

2027. Što se tiče političkog programa povratka Hrvata i Srba u Krajinu, Raspravno vijeće je posebno razmotrilo dokaze u vezi s više sastanaka visokih hrvatskih političkih i vojnih dužnosnika, održanih u kolovozu i rujnu 1995. godine.

¹¹⁸⁸ Jure Radić, T. 27312.

¹¹⁸⁹ Jure Radić, T. 27316.

¹¹⁹⁰ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 7.

¹¹⁹¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 176; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 19.

¹¹⁹² P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 19.

¹¹⁹³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 176; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 19.

¹¹⁹⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 47, 49, 176–177, 179; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 14–19, 42–43, 46–47; P2355 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Nacionalu*, 29. listopada 1997.), str. 6.

¹¹⁹⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 176; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 79–80; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 43, 46, 48.

¹¹⁹⁶ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 44–45.

¹¹⁹⁷ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 45.

2028. Na sastanku Tuđmana i Jure Radića održanom 22. kolovoza 1995. godine, Radić je u glavnim crtama opisao kako je organiziran povratak Hrvata.¹¹⁹⁸ Radić je objasnio da će to biti izvedeno u tri faze, odnosno u tri skupine: u prvoj skupini bili bi ljudi koji se odmah mogu vratiti u svoje kuće i kojima se pomaže pošiljkama boje i stakla, druga skupina su oni koji bi se mogli smjestiti u "kuće koje su napuštene", locirane u blizini njihovih vlastitih kuća, a treća skupina su ljudi za koje ne postoji mogućnost za privremeni smještaj u području na kojem su živjeli, poput onih iz drniškog kraja koji je potpuno razoren. Što se tiče druge skupine, Radić je objasnio da su naišli na otpor jer se neki od tih ljudi ne žele seliti dva puta: jednom u privremeni smještaj, a potom u vlastitu kuću.¹¹⁹⁹ Kad je Tuđman predložio neka ovi jednostavno ostanu u "kućama koje su napuštene", Radić je objasnio da ljudi to ne žele jer se ne osjećaju sigurnima i boje se da im "neki Srbin ne bi sutra dolazio", a i radije bi išli u svoje kuće. Radić i Tuđman su se složili u tome da se ljudi koji se odbiju seliti skinu s popisa prognanika.¹²⁰⁰ Radićeva procjena bila je da će se, od ukupno 120.000 ljudi, moći vratiti 80.000 ljudi ili će im se oduzeti prognanički status.¹²⁰¹ Tuđman je rekao da bi se trebali pozvati da se vrate ljudi iz Argentine, Australije itd., da im se plati put, daju kuće i zemlja.¹²⁰² Tuđman je rekao i sljedeće: "Šta bi značilo tisuću ljudi, i ti će onda ući u te srpske kuće itd."¹²⁰³ Raspravljajući o povratku hrvatskih prognanika iz Njemačke, Tuđman je Radiću rekao neka napravi "sada jednu sliku, nuđamo stanove, zemljište u tim i tim područjima itd., vraćajte se", na što je Radić odvratio da će se to riješiti uredbom Vlade.¹²⁰⁴ Rekao je i: "Neće se davati u vlasništvo po sadašnjem prijedlogu, nego na korištenje [...] [a] nakon [deset godina] postaje vlasnik toga, nakon 10 godina".¹²⁰⁵

2029. Radić je objasnio da su jedan od problema razaranja u regiji: "Puno su naši zapalili sada, pale i danas, pale i jučer, predsjedniče, to je zlo."¹²⁰⁶ Radić je rekao da je 15. kolovoza 1995. vidio kako gori srpsko selo Cviljane i u vezi s tim je primjetio: "To je naša imovina, pa nije to tuđe, šta, da on zapali sada srpsko selo uz Kijevo u koje smo mogli stanovništvo smjestiti?" Radićevo mišljenje bilo je da su počinitelji ljudi koji nisu

¹¹⁹⁸ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 1–2.

¹¹⁹⁹ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 2–3.

¹²⁰⁰ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 3.

¹²⁰¹ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 4.

¹²⁰² P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 4, 26.

¹²⁰³ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 4.

¹²⁰⁴ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 22–23.

¹²⁰⁵ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 23–24.

¹²⁰⁶ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 4.

iz vojske, ali nose vojne odore.¹²⁰⁷ Radić je ocijenio da je glavni problem odnos vojska-policija jer "policija ne može ništa vojsci". Što se tiče Knina, Tuđman je rekao: "[D]a nisam poslao Čermaka u Knin, bio bi tamo užas." Radić se složio, ali je napomenuo da ne može vojna vlast voditi civilne poslove, na što je Tuđman odvratio da ne može, ali može služiti "za održanje reda u tim prijelaznim razdobljima".¹²⁰⁸ Radić je dodao da je izabrani organ civilne vlasti u Kninu, Srbin, loš i da Čermak mora "raditi sve", na što je Tuđman predložio da se taj civilni organ promijeni: "Sada nema razloga da to bude Srbin tamo. [...] Tu je hrvatska većina i prema tome, to izmijenite." Radić je odgovorio: "Jasno, jasno, meni su htjeli u Okučanima isto staviti nekog Srbina, nema toga, tamo je Hrvat i Okučane smo lijepo riješili. Tamo je došlo tisuću obitelji sada u okučanski prostor".¹²⁰⁹

2030. Tijekom sastanka, Radić i Tuđman razgovarali su i o karti koju je napravio Radić, a na kojoj su bile označene glavne lokacije na koje se Hrvatska mora usmjeriti glede povratka ljudi.¹²¹⁰ Za jedno područje Radić je rekao: "[Ovdje treba hitno vratiti Hrvate, a ovo hitno naseliti Hrvatima i ni pod koju cijenu ne dopustiti da ovdje bude više od 10% Srba nikada više." Tuđman je dometnuo: "Ma ni 10%."¹²¹¹ Radić je Tuđmana izvijestio da je Donji Lapac "najčišća nacionalna općina" u Hrvatskoj, sa 99% stanovnika jedne nacionalnosti, na što ga je Tuđman upitao: "Valjda sada nije ostao nijedan?" Radić je odgovorio: "Ne, nema."¹²¹² Nešto dalje Radić je prokomentirao: "[N]isam ljepšu sliku vidio nego kada uđu Varaždinci i Splitsani zajedno u Knin. U Kupresu na jednom zidu piše - Čedo, ne buš se vrnul. [...] [N]a tome moramo graditi ovo ispred nas ...". Tuđman se nadovezao zaključkom: "I vratiti još ove godine 1000, pa do sljedeće godine 200, 300 tisuća ljudi [...], onda smo riješili i politički [problem]".¹²¹³

2031. Radić je u svom svjedočenju izjavio da su tijekom tog sastanka razgovarali o području koje pokriva dijelove općina Vrginmost, Vojnić, Karlovac, Duga Resa, Ogulin i Slunj, te zaključili da je ono od ključne strategijske važnosti.¹²¹⁴ Kako je rekao Radić,

¹²⁰⁷ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 5, 9.

¹²⁰⁸ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 5.

¹²⁰⁹ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 6.

¹²¹⁰ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 9–37.

¹²¹¹ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 10.

¹²¹² P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 12.

¹²¹³ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 35.

¹²¹⁴ Jure Radić, T. 27181–27182, 27184, 27256; C3 (Karta SAO-a kako su proglašeni i kontrolirani krajem 1991. godine, koju je označio svjedok u sudnici, 24. veljače 2010.).

to je područje gdje je Hrvatska bila "najtanja", slabo naseljeno, i gdje je Hrvatskoj prijetila najveća opasnost od napada JNA s ciljem da se Hrvatska presiječe nadvoje.¹²¹⁵ Kako bi se predusrela ta opasnost, Radić je smatrao da je nužno u to područje pozicionirati postrojbe Hrvatske vojske.¹²¹⁶ To bi bio prvi i najlakši korak jer bi se pripadnici HV-a mogli smjestiti u prazne stanove dotad u vlasništvu JNA i dovesti svoje supruge i djecu.¹²¹⁷ Uz to, prioritetno je bilo to područje naseliti hrvatskim građanima.¹²¹⁸ Općenito je, po mišljenju svjedoka, "izvorno" udjel Hrvata u stanovništvu tog područja iznosio 60%, odnosno između 50.000 i 60.000 ljudi, te 40% Srba, odnosno oko 30.000 ili 40.000 ljudi.¹²¹⁹ Radić je u svom svjedočenju izjavio da je s predsjednikom Tuđmanom razgovarao o tome da, iako bi trebalo da se Srbi koji su otišli s tog područja i koji prihvate hrvatsko državljanstvo onamo i vrate, Vlada također treba u to područje strategijski naseliti deset puta više hrvatskih građana od Srba. Kako je izjavio Radić, izraz hrvatski građani obuhvaća i građane hrvatske i građane srpske nacionalnosti koji prihvate hrvatsko državljanstvo. Srbi koje naziva manjinom su Srbi koji su se borili protiv Hrvatske i nisu namjeravali uzeti njezino državljanstvo.¹²²⁰ Prema Radićevim riječima, kroz nekoliko desetaka godina u to područje bilo bi moguće naseliti još 100.000 stanovnika.¹²²¹ Unatoč tome, kako je izjavio Radić, mnoge raseljene osobe hrvatske i srpske narodnosti, koje su se nastanile drugdje, nisu se vratile u to područje.¹²²² Radić je ocijenio da se nije moglo očekivati da će se raseljeni Srbi koji su prije ondje živjeli vratiti u kratkom roku, dok se za neke Srbe koji su sudjelovali u agresiji protiv Hrvatske i borili se u postrojbama JNA ili u paravojnim postrojbama, nije moglo očekivati da će se uopće vratiti.¹²²³

2032. Na sastanku održanom 22. kolovoza 1995., predsjednik Tuđman i Radić razgovarali su i o Kupresu i Grahovu, gradovima u Bosni i Hercegovini koji su bili pod nadzorom Hrvatske vojske i prijateljskih savezničkih snaga bosanskih Hrvata.¹²²⁴ Zbog opasnosti od odmazde JNA, Radić je smatrao da je strategijski važno područja Bosne i

¹²¹⁵ Jure Radić, T. 27181–27182, 27185–27186, 27188, 27256, 27259, 27319.

¹²¹⁶ Jure Radić, T. 27256, 27259, 27319.

¹²¹⁷ Jure Radić, T. 27256–27257, 27305.

¹²¹⁸ Jure Radić, T. 27258–27260.

¹²¹⁹ Jure Radić, T. 27186–27187.

¹²²⁰ Jure Radić, T. 27186–27187, 27189–27193, 27304.

¹²²¹ Jure Radić, T. 27189.

¹²²² Jure Radić, T. 27192.

¹²²³ Jure Radić, T. 27259–27260, 27305.

¹²²⁴ Jure Radić, T. 27194–27195, 27264.

Hercegovine koja graniče s općinom Knin naseliti Hrvatima.¹²²⁵ U vezi sa svojim razgovorom s Tuđmanom o gradonačelniku Knina, vođenom na istom sastanku, Radić je izjavio da problem nije bio u tome što je gradonačelnik Knina bio Srbin, nego što je bio nesposoban obaviti tešku zadaću obnove poslije operacije Oluja.¹²²⁶ Radić je nadalje izjavio da je za Knin bilo potrebno imenovati gradonačelnika koji bi bio prihvatljiv za tadašnje stanovnike grada.¹²²⁷ Radić i Tuđman gradonačelnikovu su narodnost spomenuli zbog toga što je, prema zakonu o nacionalnim manjinama, u gradu sa srpskom većinom gradonačelnik morao biti Srbin.¹²²⁸ Radić je izjavio da je u to vrijeme – iako je mislio da u selima u okolici Knina većinu stanovništva čine Hrvati i da će prognani Hrvati biti useljeni u stanove u državnom vlasništvu u Kninu – smatrao da bi, ako se svi raseljeni Srbi koji su otišli iz Knina vrate, Knin morao imati srpskog gradonačelnika.¹²²⁹ Međutim, najmanje 30% stanovnika grada Knina prije operacije Oluja činili su ondje stacionirani aktivni časnici JNA koji ne bi prihvatili Hrvatsku kao svoju državu i ne bi se vratili.¹²³⁰ Pašić je na dužnosti gradonačelnika Knina ostao do ožujka 1996. godine.¹²³¹ Što se tiče gradonačelnika u Okučanima, u Istri, u Puli i Dubrovniku, Radić je izjavio da gradonačelnici ondje nisu birani prema nacionalnoj pripadnosti, nego na osnovi sposobnosti za obavljanje te dužnosti.¹²³²

2033. Nadalje, na sastanku održanom 22. kolovoza 1995., Radić i Tuđman razgovarali su o preseljenju prognanih Hrvata iz Saborskog, većinski hrvatskog sela u općini Ogulin, u selo Plaški, većinski srpsko selo u istoj općini.¹²³³ Prema Radićevim riječima, budući da je Saborsko bilo potpuno razoreno, plan je bio da se Hrvati prognani iz Saborskog, smješteni po hotelima u Dalmaciji, presele u napuštenu imovinu u Plaškom dok se njihove kuće ne obnove.¹²³⁴ Radić je izjavio da je bilo zamišljeno da u Plaškom mogu ostati samo oni smješteni u stanove u državnom vlasništvu jer je takvih stanova ondje bilo mnogo, dok bi se ostali selili dva puta: prvo u napuštene srpske kuće, a potom u vlastite nakon što budu obnovljene.¹²³⁵ Svjedok je izjavio da su u Plaškom

¹²²⁵ Jure Radić, T. 27195, 27264.

¹²²⁶ Jure Radić, T. 27169, 27306–27308.

¹²²⁷ Jure Radić, T. 27169–27170.

¹²²⁸ Jure Radić, T. 27306–27307.

¹²²⁹ Jure Radić, T. 27171–27172.

¹²³⁰ Jure Radić, T. 27173–27175.

¹²³¹ Jure Radić, T. 27308.

¹²³² Jure Radić, T. 27170, 27176.

¹²³³ Jure Radić, T. 27230.

¹²³⁴ Jure Radić, T. 27230–27231.

¹²³⁵ Jure Radić, T. 27230–27231, 27361.

postojali smještajni kapaciteti u državnom vlasništvu za oko 30 obitelji.¹²³⁶ Budući da su kuće malobrojnih Hrvata koji su živjeli u Donjem Lapcu i Vojniću tijekom srpske okupacije bile uništene, Radić je predložio da se ti ljudi privremeno smjeste u stanove u državnom vlasništvu dok se njihove kuće ne obnove.¹²³⁷ U Donjem Lapcu u gotovo 90% slučajeva stanovi su bili u društvenom ili državnom vlasništvu, a ljudi koji su u njima stanovali bili su stanari u stanovima vlasnik kojih je bila primjerice JNA.¹²³⁸ Vlada RH je prognanim Hrvatima iz Bosne i Hercegovine ponudila privremeni smještaj u Vojniću i obećala da će im, u slučaju da se izbjeglice vrate, biti ponuđen drugi smještaj.¹²³⁹

2034. **Škare-Ožbolt** je izjavila da je razgovor Tuđmana i Radića na tom sastanku o mogućnostima povratka izbjeglica i smještaja tih ljudi u srpske kuće bio odraz situacije koja je nalagala da se ti opustjeli prostori nasele jer je bilo strategijski opasno ostaviti ih bez stanovnika.¹²⁴⁰ Komentirajući Tuđmanovu izjavu da ne bi trebalo dopustiti da se u to područje vrati ni 10% Srba, izjavila je da je on nerijetko za svakog svojeg ministra imao različitu priču, da se njegove izjave moraju gledati u kontekstu u kojem su izrečene, te da ništa "od toga" kasnije nije provedeno.¹²⁴¹

2035. Na Tuđmanovom sastanku s vojnim dužnosnicima 23. kolovoza 1995. godine, među kojima su bili i Šušak i Červenko, sudionici su raspravljali o vojnoupravnoj ustrojbi i razmještaju vojnih postrojbi.¹²⁴² Tuđman je sudionicima objasnio da je u tom trenutku "bitan problem" bila "demografska situacija Hrvatske" tako da "razmještaj zapovjedništava, područja, brigada i drugih, školskih institucija itd., može biti veoma djelotvorno rješavanje te situacije gdje mi imamo, tj. gdje trebamo učvrstiti hrvatsvo".¹²⁴³ Dodao je i sljedeće: "[D]anas se više ne radi toliko o promjeni sastava koliko o tome da se pojedina mjesta, pojedini krajevi napuče. Jer, to znači, ako stavite na pojedina mjesta veća zapovjedništva, školske institucije itd., to znači da dolaze odmah desetine i stotine ljudi koji će morati tu osnovati obitelji itd., i odmah imamo drugu situaciju, život". Poslije toga Tuđman je pozvao Radića da se obrati sudionicima

¹²³⁶ Jure Radić, T. 27363–27364.

¹²³⁷ Jure Radić, T. 27224–27225.

¹²³⁸ Jure Radić, T. 27135, 27223.

¹²³⁹ Jure Radić, T. 27226.

¹²⁴⁰ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18156–18159.

¹²⁴¹ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18162–18165.

¹²⁴² P464 (Predsjednički transkript, 23. kolovoza 1995.), str. 1, 7–8.

¹²⁴³ P464 (Predsjednički transkript, 23. kolovoza 1995.), str. 2, 21.

sastanka.¹²⁴⁴ Radić je glavnim problemom ocijenio "vrlo, vrlo nepovoljan raspored [...] pučanstva, [...] [t]ako da imamo na hrvatskom tlu prostora koji su gotovo crne mrlje, u kojima gotovo da nema Hrvata".¹²⁴⁵ Poslije toga Radić je iznio utvrđeni "redosljed prioriteta, demografski, [od] strateškog značenja za Hrvatsku po tome gdje nema Hrvata, [gdje bi] se usmjerili raznim načinima na napučivanje tog prostora".¹²⁴⁶ Radić je smatrao da je jedan od prioriteta bio naseliti Donji Lapac i Knin jer su to pogranične općine, s malim brojem stanovnika Hrvata.¹²⁴⁷ Radić je sudionike izvijestio da je "nacionalno najčišća općina u Hrvatskoj [...] bila općina Donji Lapac sa 99 i nešto posto Srba".¹²⁴⁸ Radić je nadalje rekao da je benkovački kraj u mnogim svojim dijelovima također bio većinski srpski, ali da to područje nije prioritetno jer nudi gospodarsku osnovu zbog koje će se naseljavanje brzo dogoditi.¹²⁴⁹ Na kraju sastanka, Červenko je izvijestio Tuđmana da će zajednički biti sastavljen plan i podnesen Tuđmanu na odobrenje.¹²⁵⁰

2036. Na sjednici Vlade održanoj 23. kolovoza 1995., Radić je izjavio da se sada, poslije operacija Bljesak i Oluja, moraju stvoriti uvjeti za povratak ljudi u oslobođena područja. To je uključivalo i 120.000 ljudi koje su "srpski okupatori" prognali četiri godine prije. Radić je dodao da su hrvatski predsjednik i Vlada pozvali srpsko pučanstvo da ostane, napomenuvši da su mnoge od tih ljudi prognali isti oni "agresori" koji su Hrvate prognali s oslobođenih područja. Radić je izvijestio da su pojedina sela koja su prije rata imala većinsko hrvatsko stanovništvo potpuno razorena. Radić se ujedno ogradio od uništavanja srpske imovine koje se događalo proteklih nekoliko dana. Prema Radićevim izjavama, to uništavanje nije bilo krupnih razmjera, nisu ga izvodili pripadnici hrvatske vojske ili policije i takvo što nije u skladu s hrvatskom državnom politikom ili stavovima Vlade RH. Izlažući plan povratka koji bi se provodio u fazama, Radić je prvu fazu opisao kao povratak ljudi čije su kuće pretrpjele samo manju štetu. Prema Radićevim riječima, ta prva faza uključivala bi povratak ljudi koji čine "oko trećin[u] od ovih 120.000 [...] do kraja ovog mjeseca ili početkom rujna". Druga faza bio bi povratak ljudi čije su kuće potpuno stradale, koji bi se uselili u kuće i stanove kojima hrvatske vlasti raspolažu, u blizini domicilnih mjesta tih ljudi na oslobođenim

¹²⁴⁴ P464 (Predsjednički transkript, 23. kolovoza 1995.), str. 2.

¹²⁴⁵ P464 (Predsjednički transkript, 23. kolovoza 1995.), str. 3.

¹²⁴⁶ P464 (Predsjednički transkript, 23. kolovoza 1995.), str. 3, 7.

¹²⁴⁷ P464 (Predsjednički transkript, 23. kolovoza 1995.), str. 5–6.

¹²⁴⁸ P464 (Predsjednički transkript, 23. kolovoza 1995.), str. 6, 43.

¹²⁴⁹ P464 (Predsjednički transkript, 23. kolovoza 1995.), str. 6–7.

područjima. Treća faza obuhvaća ljude čiji su domovi potpuno uništeni i za koje nema slobodnih prostora za smještaj i čiji će povratak morati pričekati obnovu.¹²⁵¹

2037. Na sastanku s Tuđmanom i drugim visokim hrvatskim dužnosnicima održanom 30. kolovoza 1995. Jarnjak je pokrenuo temu Srba koji dolaze preko Mađarske i žele se vratiti u Hrvatsku.¹²⁵² Šarinić je rekao da ti ljudi imaju jugoslavenske putovnice, a Jarnjak je zamolio Tuđmana da se odobri instrukcija da ti ljudi moraju imati ulazne vize dobivene u Beogradu. Tuđman je odgovorio da im on ne bi ništa dao i izjavio: "[T]i daš upute carini da ne može propustiti kroz granicu one ljude koji nemaju isprave". Šarinić se nadovezao ovako: "Predsjedniče, dajte da se mi inspiriramo onako kako je u zapadnoj Slavoniji, i to je bilo jako pozitivno za nas, jer se nije nijedan vratio. Neka se oni jave međunarodnim humanitarnim organizacijama [...]" Međutim, Tuđman je inzistirao na tome da se ljudima jednostavno mora reći da ne mogu ući. Granić je rekao da u Beogradu ima 204 registrirane osobe, "[p]rema dogovoru", na što je Tuđman zaključio: "[K]ad bismo dopustili 204, sutra bi ih imao 1204, a za 10 dana 12 tisuća. Za sada ništa."¹²⁵³

2038. Na razgovoru kod predsjednika 12. rujna 1995., Radić je, što se tiče obnove, rekao da sve veći problem postaje nedostatak radne snage, da je broj povratnika više nego premalen kako bi se napučila oslobođena područja, da se povratak mora ubrzati zakonskim i drugim sredstvima, da je njegovo ministarstvo pozvalo stručnu radnu snagu, te da je 12.000 podnijelo zahtjeve da se naseli u ta područja.¹²⁵⁴ Također je izjavio da je njegovo ministarstvo sebi kao cilj postavilo povratak 120.000 Hrvata u to područje, ali da je 30-35% od, prema podacima popisa stanovništva iz 1991. godine, 123.000 stambenih jedinica u tom području potpuno razoreno ili teško oštećeno iako se preostale kuće mogu upotrijebiti kako bi se privukli stručni kadrovi i povratnici iz inozemstva.¹²⁵⁵ Rekao je i to da su povratnici koji su se u to područje vratili poslije otišli.¹²⁵⁶

2039. Dana 26. rujna 1995., Červenko i drugi vojni dužnosnici, među kojima je bio i Gotovina, ponovno su se sastali s Tuđmanom u vezi s prijedlozima za vojnopodručnu

¹²⁵⁰ P464 (Predsjednički transkript, 23. kolovoza 1995.), str. 84.

¹²⁵¹ D1815 (Zapisnik sa 261. sjednice Vlade Republike Hrvatske, 23. kolovoza 1995.), str. 4, 9–12, 14.

¹²⁵² P466 (Predsjednički transkript, 30. kolovoza 1995.), str. 1, 25.

¹²⁵³ P466 (Predsjednički transkript, 30. kolovoza 1995.), str. 25–26.

¹²⁵⁴ P2590 (Predsjednički transkript, 12. rujna 1995.), str. 1, 11–13.

¹²⁵⁵ P2590 (Predsjednički transkript, 12. rujna 1995.), str. 11–12.

¹²⁵⁶ P2590 (Predsjednički transkript, 12. rujna 1995.), str. 12.

podjelu, ukupnu veličinu oružanih snaga, razmještaj postrojbi na oslobođenim područjima i oslobađanje istočne Slavonije.¹²⁵⁷ Jedan je od prijedloga bio da se 4. gardijska brigada razmjesti na prostoru Knina, Srba i Donjeg Lapca, na što je Šušak Tuđmana izvijestio da je Donji Lapac potpuno razoren: "Predsjedniče, Donji Lapac ne postoji kao takav, to samo piše na karti, sve je uništeno, sve."¹²⁵⁸ Tuđman je odgovorio da ne može zamisliti da je "uništavao škole i hotel" i dodao: "To je uništavanje hrvatske imovine sada. Šta ste radili, zapovjednici?" Šušak je odgovorio da nije vojska išla u Donji Lapac, a Norac je rekao da je prva ušla specijalna policija.¹²⁵⁹ Kad se razgovaralo o Gračacu, Tuđman je objasnio da je svrha bila da se tamo dovedu ljudi, "da se nastane, da se žene, itd. [...] Da mijenjamo demografsku sliku".¹²⁶⁰

2040. Na 277. zatvorenoj sjednici Vlade RH održanoj 5. listopada 1995., raspravljalo se o Uredbi o povratku prognanika i izbjeglica na oslobođena područja, koja je na toj sjednici i usvojena. Uredbom je uređen povratak prognanika i izbjeglica na oslobođena područja Hrvatske i utvrđeni su uvjeti za stjecanje povratničkog statusa. Člankom 2 Uredbe definirani su različiti oblici povratka, ovisno o stupnju eventualnih oštećenja domova prognanika i izbjeglica.¹²⁶¹ Primjerice, za prognanike odnosno izbjeglice čije su kuće ostale neoštećene, stavak 1 članka 2 Uredbe predviđa da se oni u svoje kuće moraju vratiti do 30. studenoga 1995., a u protivnom gube status prognanka odnosno izbjeglice.¹²⁶² Ta kategorija osoba stječe status povratnika nakon povratka u svoj neoštećeni dom u mjestu prebivanja.¹²⁶³ Članak 11 Uredbe predviđa da Hrvati izbjeglice s područja Bosne i Hercegovine pod srpskom okupacijom, kao i iz Srbije i Crne Gore, koji privremeno dobiju u posjed ili na korištenje napušteni stambeni objekt ili stan, ili dobiju u najam stan na oslobođenom teritoriju, "danom ostvarenja navedenog prava imaju prava koja imaju i povratnici iz ove Uredbe".¹²⁶⁴

¹²⁵⁷ P470 (Predsjednički transkript, 26. rujna 1995.), str. 1–2.

¹²⁵⁸ P470 (Predsjednički transkript, 26. rujna 1995.), str. 53.

¹²⁵⁹ P470 (Predsjednički transkript, 26. rujna 1995.), str. 54.

¹²⁶⁰ P470 (Predsjednički transkript, 26. rujna 1995.), str. 56.

¹²⁶¹ D214 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade održane 5. listopada 1995., s tekstom donesene Uredbe o povratku prognanika i izbjeglica na oslobođena područja); D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 2–3.

¹²⁶² D214 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade održane 5. listopada 1995., s tekstom donesene Uredbe o povratku prognanika i izbjeglica na oslobođena područja), str. 5, članak 2 stavak 1; D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 3.

¹²⁶³ D214 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade održane 5. listopada 1995., s tekstom donesene Uredbe o povratku prognanika i izbjeglica na oslobođena područja), str. 6, članak 3; D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 4.

¹²⁶⁴ D214 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade održane 5. listopada 1995., s tekstom donesene Uredbe o povratku prognanika i izbjeglica na oslobođena područja), str. 9, članak 11.

2041. U svojoj uvodnoj riječi prije rasprave o Uredbi, Radić je rekao:

budući da nam je nacionalni interes povratak, veliki nacionalni interes i ne samo povratak, nego i naseljavanje praznih hrvatskih prostora, da onda definiramo mnoge stimulatívne mjere koji će poticati život [na tim prostorima].¹²⁶⁵

Govoreći o dodjeli privremenog smještaja u oslobođenim područjima, Radić je rekao: "[D]akle, nije dana jedna uredba bez ikakvih uvjeta, moraš ići u srpsku kuću itd., nego uz mnoge, mnoge ograde koje zapravo štite prognanika, odnosno povratnika koji se vraća u svoju kuću."¹²⁶⁶ Potom je izjavio i sljedeće:

Hrvati koji su prognani iz [...] dijela Bosne i Hercegovine pod srpskom okupacijom, koji su prognani iz Vojvodine, uže Srbije, Kosova i drugih prostora, [...] koje naseljavamo sada u smislu ove uredbе u Vrginmost, Vojnić, Lapac, itd., njima dajemo sva prava koja imaju i povratnici u Hrvatskoj, dakle jedna ta kategorija, ne svi izbjeglice iz Bosne i Hercegovine, nego samo oni koje nam je nacionalni interes naseliti.¹²⁶⁷ [...] Tako da je riječ zapravo o jednom sklopu pozitivnih mjera kojima želimo ljude koji su prognani, ali i ne samo ljude koji su prognani vratiti u njihove domove, nego i druge ljude usmjeriti da u demografskom smislu Hrvatsku koliko je moguće ravnomjernije no što je to do sada bilo pokrijemo stanovništvom. Eto, toliko za uvod.¹²⁶⁸

Kasnije tijekom sjednice Radić je također rekao:

[P]rvi [j]e prioritet opstanka hrvatskog naroda i naseljavanja danas meki hrvatski trbuh, i zbog toga smo se složili vodeći računa o svemu ovom i dio prognanika iz Banja Luke odseljavajući u Glamoč i unatoč puno pritiska itd., ali prvi prioritet ukupnog nacionalnog bića je danas smjestiti tamo gdje je Hrvatska najtanja, a najtanja je bila do jučer ... na prostoru južno od Karlovca do slovenske granice gdje je samo bilo 14 km prostora čisto etnički hrvatskog i zbog tog smo prihvatili i dogovorili se rekoš da ide naseljavanje čak i na štetu evo ukupnog broja Hrvata u Bosni i Hercegovini tih prostora koji su silno strateški važni.¹²⁶⁹

2042. Na sastanku u kabinetu Predsjednika, održanom 25. listopada 1995., predsjednik Tuđman je izjavio da mu ne bi smetalo da se vrati 3.000 Srba koji se žele vratiti, od njih

¹²⁶⁵ D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 2.

¹²⁶⁶ D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 5.

¹²⁶⁷ D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 5–6.

¹²⁶⁸ D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 7.

¹²⁶⁹ D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 34.

ukupno 300.000 koji su otišli, ali da traži da se zahtjevi za povratak obrađuju pojedinačno.¹²⁷⁰

2043. Na sjednici VONS-a održanoj 17. prosinca 1996., Ivica Kostović je govorio o mogućnosti isplate nadoknade Srbima za njihovu imovinu na hrvatskom teritoriju kao o alternativnom rješenju umjesto povratka. T. Vinković je rekao da treba ponuditi nadoknadu, a Jure Radić je izjavio da će većina Srba prihvatiti tu opciju jer su podmitljivi.¹²⁷¹ Ivica Kostović je nadalje rekao da bi trebalo da Hrvatska Srbima ponudi mogućnost povratka, izda im dokumente i ponudi amnestiju za oružanu pobunu, te pokaže da će im biti osiguran povratak iako se većina Srba neće vratiti.¹²⁷² Nadalje, Davorin Mlakar i T. Vinković su, u kontekstu izbora, govorili o izdavanju domovnica i osobnih iskaznica ljudima koji su prema popisu stanovništva iz 1991. godine živjeli u Podunavlju, nazivanom i istočna Slavonija, spominjući da bi to značilo izdavanje oko 60.000 domovnica.¹²⁷³

2044. Raspravno vijeće sada će razmotriti predočene dokaze u vezi sa stavovima visokih hrvatskih dužnosnika o pitanju povratka. **Jure Radić** u svom je svjedočenju izjavio da je hrvatsko čelništvo, već u vrijeme kad je 1990. godine uspostavljena hrvatska država, stratezijskim ciljem smatralo naseljavanje hrvatskih građana u rijetko nastanjena područja.¹²⁷⁴ Prema Radićevim riječima, nakon što je Hrvatska proglasila samostalnost, iz Zagreba je svojom voljom otišlo 20.000 Srba jer nisu mogli prihvatiti Hrvatsku kao svoju državu.¹²⁷⁵ Od 1992. godine Vlada RH je počela raditi na državnom programu demografske obnove koji je Sabor usvojio 1996. godine i u kojem je kao cilj postavljeno stimuliranje priraštaja stanovništva, poticanje naseljavanja opustjelih dijelova teritorija, te poticanje na povratak Hrvata iseljenika koji žive u inozemstvu.¹²⁷⁶ Poslije operacije Oluja, velik dio srpskog stanovništva područja "zapadne Slavonije" otišao je svojom voljom, neki u okviru akcije Siguran prolaz pod okriljem Ujedinjenih naroda.¹²⁷⁷

2045. Prema Radićevim riječima, normalizacija odnosa sa Saveznom Republikom Jugoslavijom bila je preduvjet za masovan povratak raseljenih osoba, u iznimku

¹²⁷⁰ P2589 (Predsjednički transkript, 25. listopada 1995.), str. 1, 12–16.

¹²⁷¹ P2593 (Zapisnik sa sjednice VONS-a, 17. prosinca 1996.), str. 1, 3–4, 14.

¹²⁷² P2593 (Zapisnik sa sjednice VONS-a, 17. prosinca 1996.), str. 4–5.

¹²⁷³ Stjepan Šterc, T. 20426; P2593 (Zapisnik sa sjednice VONS-a, 17. prosinca 1996.), str. 6–7.

¹²⁷⁴ Jure Radić, T. 27134.

¹²⁷⁵ Jure Radić, T. 27294.

¹²⁷⁶ Jure Radić, T. 27215–27216.

pojedinačnih humanitarnih slučajeva.¹²⁷⁸ To ne znači da se raseljeni Srbi nisu mogli vraćati i pojedinačno, uz uvjet da su podnijeli zahtjev za hrvatsko državljanstvo i dobili ga, te da su podnijeli i zahtjev za povratak.¹²⁷⁹ Samo oni koji su bili rođeni u Hrvatskoj imali su pravo podnijeti zahtjev za hrvatsko državljanstvo.¹²⁸⁰ Poslije rata i kako je napredovala normalizacija, bilo je moguće bolje organizirati povratak iseljenih osoba.¹²⁸¹ Međutim, mnogi Srbi koji su se nastanili negdje drugdje odlučili su ne vratiti se.¹²⁸² Radić je u svom svjedočenju izjavio da je, godinu dana poslije operacije Oluja, nakon što su 1995. godine obnovljene djelomično oštećene ili uništene kuće Srba u Kistanju, Vlada RH ondje izgradila novo naselje sa 150 kuća, s financijskom pomoći Vlade SAD-a.¹²⁸³ Povratnici koji su bili privremeno smješteni na napuštenim srpskim imanjima useljeni su u te nove kuće, čime se oslobodila imovina Srba, koji su se tada imovini vratiti svojim domovima.¹²⁸⁴ Oko 90% tih povratnika useljenih u nove kuće bili su Hrvati, a neki među njima Hrvati iz Bosne i Hercegovine.¹²⁸⁵

2046. **Granić** je u svom svjedočenju izjavio da su tijekom rujna-listopada 1995. bili mogući samo slučajevi individualnog povratka s ciljem spajanja obitelji.¹²⁸⁶ Masovan povratak nije bio moguć iz razloga sigurnosti.¹²⁸⁷ Također je izjavio da je mobilizacija hrvatskih Srba u Vojsku Republike Srpske vrlo negativno utjecala na pitanje povratka hrvatskih Srba, osobito s obzirom na činjenicu da je Hrvatska bila u ratnom stanju sa Saveznom Republikom Jugoslavijom i da je Republika Srpska svakodnevno izvodila provokacije usmjerene prema Hrvatskoj.¹²⁸⁸ Svjedok nije podržavao masovni povratak zato što su mnogi od ljudi koji su otišli sudjelovali u borbi protiv Hrvatske i na to bili pripravnici i ubuduće.¹²⁸⁹ Isto tako, izjavio je da Tuđman nije vjerovao da bi moglo doći

¹²⁷⁷ Jure Radić, T. 27294, 27295.

¹²⁷⁸ Jure Radić, T. 27323, 27345, 27374–27375.

¹²⁷⁹ Jure Radić, T. 27214, 27287, 27323–27324, 27375.

¹²⁸⁰ Jure Radić, T. 27314.

¹²⁸¹ Jure Radić, T. 27323.

¹²⁸² Jure Radić, T. 27213–27214.

¹²⁸³ Jure Radić, T. 27140, 27143, 27162, 27209–27210, 27353–27355.

¹²⁸⁴ Jure Radić, T. 27140, 27210–27212.

¹²⁸⁵ Jure Radić, T. 27211.

¹²⁸⁶ Mate Granić, T. 24677–24679, 24715–24716, 24802, 24917, 24959.

¹²⁸⁷ Mate Granić, T. 24677, 24679, 24802, 24917, 24959.

¹²⁸⁸ Mate Granić, T. 24781–24783, 24802, 24808, 24959–24961; D1821 (Video-snimka čitanja priopćenja za tisak sa sastanka Mate Granića, Jean-Jacquesa Gaillardea i drugih, 28. kolovoza 1995.), 28. kolovoza 1995.).

¹²⁸⁹ Mate Granić, T. 24926–24927.

do masovnog povratka jer mnogi Srbi nisu željeli priznati Hrvatsku kao svoju domovinu.¹²⁹⁰ Istodobno, Tuđman je podržavao sve planove povratka.¹²⁹¹

2047. U intervjuu objavljenom u listu *Fokus* od 4. rujna 1995., Tuđman je, odgovarajući na pitanje može li se 150.000 raseljenih Srba iz Krajine vratiti kući, izjavio:

Da su krajinski Srbi željeli da ostanu kod kuće, oni na prvom mjestu ne bi nikada otišli. Povratak svih njih se zapravo ne može ni zamisliti. U svakom slučaju, ovo nije u interesu normalizacije hrvatsko-srpskih interesa. Ali mi ćemo poštovati ljudska prava i dozvoliti povratak krajinskim Srbima u pojedinačnim slučajevima.¹²⁹²

2048. Velik broj svjedoka iznio je svoje mišljenje i dojmove u kontekstu vlastite percepcije politike hrvatskog čelništva prema srpskoj manjini u vrijeme na koje se odnosi Optužnica. Na općoj razini, Galbraithovi stavovi mogu se promotriti u kontrastu spram stavova više osoba iz hrvatskog političkog i vojnog čelništva ili osoba povezanih s tim čelništvom. Raspravno vijeće se prema tim mišljenjima i dojmovima odnosilo s vrlo velikim oprezom i razmatralo ih u kontekstu konkretnih manifestacija kao što su uredbe, zakoni i politički programi. Prikaz takvih dokaza također se daje i u poglavlju 6.2.4.

2049. U trećem poglavlju, Raspravno vijeće daje prikaz dokaza u vezi s ulogom Predsjednika kao glavnog zapovjednika hrvatskih oružanih snaga. Više svjedoka, među njima Galbraith, Škegro i Radin, također su istaknuli središnju ulogu Franje Tuđmana u tadašnjem političkom i vojnom životu Hrvatske. Primjerice, Škegro je rekao da su ministarstva obrane, vanjskih poslova, financija i unutarnjih poslova odgovarala i predsjedniku Vlade i predsjedniku Republike. Radin je naglasio da je predsjednik bio glavna instancija za donošenje odluka u vezi s ključnim stratejskim pitanjima. Galbraith je otišao i dalje i ustvrdio da je politika Hrvatske bila Tuđmanova politika. Iznio je i mišljenje da su, bez obzira na formalne strukture, sve odluke donosili Tuđman i njegovi glavni savjetodavci, među kojima je bio Gojko Šušak. Granić ocjenjuje da je Šušak bio Tuđmanov najbliži suradnik.

2050. Zbog te središnje Tuđmanove uloge i budući da je on bio jedan od pripadnika udruženog zločinačkog pothvata koji se navodi u Optužnici, druga kategorija gore

¹²⁹⁰ Mate Granić, T. 24924–24925; P2662 (Mate Granić, *Vanjski poslovi – Iza kulisa politike*, izvadak), str. 11.

¹²⁹¹ Mate Granić, T. 24925.

prikazanih dokaza su Tuđmanove javno date izjave. Raspravno vijeće se i spram tih dokaza odnosilo s oprezom. Vijeće je svjesno da političke izjave mogu biti u službi širokog raspona ciljeva i da nisu uvijek precizan izraz politike ili namjera glede konkretnog djelovanja osobe koja ih je izrekla. U vrijeme rata, izjave za javnost političkih i vojnih čelnika mogu imati cilj zadobivanja povjerenja stanovništva u kontekstu ratnih napora i mobilizacije vojnih snaga. To se može postići na način da se vlastita stvar ocrtava kao pravedna i nužna, ali i na način da se demonizira neprijatelj. U tom pogledu, Raspravno vijeće napominje da mnoge od izjava koje su razmotrene gore u tekstu (promjerice, govori u Karlovcu i Kninu 26. kolovoza 1995. godine) potječu iz vremena kad se stupanj neprijateljstava ublažio i kada se središte pozornosti političkog čelništva donekle premjestilo na normalizaciju života u Krajini. U tom kontekstu, neke od Tuđmanovih izjava ne mogu se zanemariti i smatrati izjavama danim samo radi zadobivanja povjerenja stanovništva u ratnim naporima i mobiliziranju vojnih snaga. Raspravno vijeće je ocijenilo da one imaju izvjesnu, premda ograničenu važnost za ocjenjivanje Tuđmanove politike prema srpskoj manjini u Hrvatskoj.

2051. Što se tiče Tuđmanove izjave od 4. kolovoza 1995., kada se obratio Srbima u Hrvatskoj, Raspravno vijeće je ocijenilo da se i njoj mora pristupiti s velikim oprezom. Iako je posrijedi poziv Srbima u Hrvatskoj da ne napuštaju svoje domove, Raspravno vijeće je tu izjavu razmotrilo u kontekstu rasprava na Brijunskom sastanku održanom nekoliko dana prije toga. U vezi s tim, Raspravno vijeće podsjeća na svoja razmatranja iz poglavlja 6.2.2. Nadalje, Raspravno vijeće je tu izjavu razmotrilo u kontekstu tadašnjih događaja, a osobito onih opisanih u zaključcima o protupravnim napadima na civile i civilne objekte u Kninu, Benkovcu, Gračacu i Obrovcu. Na osnovi svega što je rečeno, Raspravno vijeće konstatira da taj apel nije bio istinski odraz Tuđmanovih htijenja i namjera iz tog vremena.

2052. Što se tiče onog što su na sastancima izjavljivali Tuđman i drugi, Raspravno vijeće ocjenjuje da gorespomenute rezerve u pogledu izjava za javnost, ovdje nisu relevantne u jednakoj mjeri. Što se pak tih izjava tiče, Raspravno vijeće ih je sagledavalo u kontekstu rasprave vođene na sastanku, a ne usredotočujući se na korištene izraze i formulacije.

2053. Raspravno vijeće konstatira da je aspekt vidljiv u mnogim od dokaza prikazanim ranije u tekstu namjera Tuđmana i drugih da se potiče i ide na ruku povratku hrvatskih

¹²⁹² P2671 (Razgovor s Franjom Tuđmanom objavljen u listu *Focus*, 4. rujna 1995.), str. 2.

iseljenika iz inozemstva. Kako je velik dio Krajine ostao pust, to je sada moglo postati stvarnost. Čak i u svojem apelu od 4. kolovoza 1995., Tuđman je naglasio odlučnost da "prekinemo patnje i neizvjesnost hrvatskih prognanika s okupiranih područja". U televizijskom obraćanju naciji 26. kolovoza 1995. bio je eksplicitniji i apelirao na Hrvate da ne uništavaju domove koje su Srbi napustili jer oni sada pripadaju hrvatskom narodu i bit će korišteni za smještaj izbjeglica i prognanika. I Galbraith i Granić posvjedočili su Tuđmanovu želju da se Hrvati iz dijaspore vrate i nasele u Krajini.

2054. Taj aspekt postaje još očividniji na sastancima Tuđmana, Radića i drugih, održanim 22. i 23. kolovoza 1995. godine. Tema opširnog i detaljnog razgovora Tuđmana i Radića 22. kolovoza 1995. bila je na koji način postići da se što više Hrvata vrati i naseli u područja koja su sada pusta i da – kako je rekao Tuđman – "idu u srpske kuće". U vezi s tim Radić je rekao da će to biti riješeno u skladu s napucima Vlade, što Raspravno vijeće tumači kao upućivanje na Uredbu o privremenom preuzimanju i upravljanju izvjesnom imovinom. Na sastanku se razgovaralo o tome na koji se način može pomoći Hrvatima da se vrate (platiti im putne troškove, pomoći u obnovi, itd.) i kakva se vrsta pritiska može primijeniti (gubitak izbjegličkog ili prognaničkog statusa). Iz tih razgovora jasno je da Hrvati na koje Tuđman i Radić misle nisu bili samo prognanici i izbjeglice, nego i osobe kojima nije bila potrebna hitna humanitarna pomoć. U tom smislu, Tuđman je spominjao skupine iz Argentine, Australije i Njemačke. Broj povratnika o kojem su razmišljali Tuđman i Radić (i o kojemu se razgovaralo na drugim sastancima održanim 22. i 23. kolovoza 1995., ali i poslije toga) bio je velik, što pokazuje da se otpor masovnom povratku, o kojem su svjedočili Granić, Radić i drugi, odnosio samo na povratak Srba koji su u kolovozu 1995. godine otišli iz Krajine.

2055. Na sastancima 23. kolovoza i 26. rujna 1995., Tuđman je u politički program ponovnog naseljavanja Krajine Hrvatima uključio vojsku. Dana 23. kolovoza 1995., na sastanku na kojem su bili Červenko, Šušak i drugi, Tuđman je vojnim dužnosnicima objasnio da je bitan problem "demografska situacija Hrvatske" i da sada više nije posrijedi mijenjanje sastava stanovništva, nego naseljavanje određenih područja. Rekao je da razmještanje "zapovjedništava, područja, brigada i drugih, školskih institucija" može odigrati ulogu u tom smislu. Radić je na sastanku održanom 22. kolovoza 1995. predložio da bi prvi i najlakši korak bilo useljavanje pripadnika Hrvatske vojske, sa suprugama i djecom, u prazne stanove ranije u vlasništvu JNA. Dana 23. kolovoza

1995., Radić je govorio i na sastanku s vojnim dužnosnicima i objasnio da je jedan od prioriteta naseljavanje Knina i Donjeg Lapca jer su to pogranične općine s malim brojem Hrvata u stanovništvu. Červenko je Tuđmanu rekao da će u tom smislu biti sačinjen plan koji će mu biti podniet na odobrenje. Plan je doista prezentiran 26. rujna 1995., na sastanku kojem je bio prisutan i Gotovina.

2056. Rasprava na sastancima u kolovozu i rujnu o paljenju imovine pokazuje da je političko i vojno čelništvo najviše razine znalo za tadašnje uništavanje imovine širom Krajine. Iako su Tuđman i ostali na jasan način izražavali neodobravanje glede tog razaranja, ono je uvijek bilo povezano s mišlju da je to sada hrvatska imovina, potrebna za povratak Hrvata.

2057. Na osnovi gore rečenoga, Raspravno vijeće konstatira da je jedan aspekt političkog programa Tuđmana i drugih članova tadašnjeg političkog i vojnog vodstva bilo pozivanje i ohrabrivanje Hrvata da se vrate u Hrvatsku i nastane u njoj, koristeći za taj cilj kuće koje su napustili Srbi iz Krajine. Iz toga je slijedilo to da se povratak Srba treba ograničiti na minimum.

2058. U poglavlju 6.2.7, Raspravno vijeće će dalje razmotriti, zajedno s dokazima čiji se prikaz daje u poglavljima 6.2.2 i 6.2.4 – 6.2.6, kakvi se zaključci iz gore navedenog mogu izvesti o udruženom zločinačkom pothvatu.

6.2.4 Imovinski zakoni

2059. Raspravnom vijeću su predočeni dokazi o sadržaju i svrsi raznih zakona i uredbi izdanih poslije operacije Oluja, predmet kojih je imovina osoba koje su napustile područje na koje se odnosi Optužnica, kao i dokazi o održanim sastancima na kojima se raspravljalo o toj temi.

2060. **Jure Radić, potpredsjednik Vlade i ministar razvitka i obnove od 1994. do 2000. godine,**¹²⁹³ u svom je svjedočenju izjavio da su njegove dužnosti uključivale obnovu stambenih i infrastrukturnih objekata kako bi se povratnicima stvorili potrebni životni uvjeti.¹²⁹⁴ Što se tiče privremenog preuzimanja imovine, Radić je izjavio da je postupak za donošenje Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom

¹²⁹³ Jure Radić, T. 27127, 27215, 27378.

¹²⁹⁴ Jure Radić, T. 27128.

imovinom iniciran prije operacije Oluja.¹²⁹⁵ Na sjednici VONS-a održanoj 30. lipnja 1995., Tuđman je rekao da bi trebalo da Hrvatska pozove hrvatske iseljenike iz Australije i Novog Zelanda da se vrate i ponudi im zemlju. Osim toga, Radić je izjavio da je hrvatska država namjeravala preuzeti desetke tisuća srpskih kuća napuštenih poslije operacije Oluja, u početku privremeno, ali s vremenom i trajno, kako bi se ljudi iz Australije i oni koji su protjerani iz Bosne i Hercegovine mogli vratiti.¹²⁹⁶ Komentirajući zapisnik sa sastanka, Radić je izjavio da je namjera bila te Hrvate privremeno smjestiti u napuštene objekte dok im se ne dodijeli trajno stambeno rješenje negdje drugdje ili, ako to vlasnik želi, te kuće mogle su biti zamijenjene ili se prodati.¹²⁹⁷

2061. Na sastanku Predsjedništva Hrvatske demokratske zajednice održanom 11. kolovoza 1995., sudionici, uključujući i Tuđmana, raspravljali su o pitanju dodjele srpskih kuća.¹²⁹⁸ Na tom sastanku Drago Krpina je predložio da bi mogli "svu tu imovinu napuštenu proglasiti državnom imovinom, sa izgovorom da se ta imovina sačuva".¹²⁹⁹ Tuđman se s tim složio i izjavio da bi trebalo, "ako je netko napustio zemlju i ne pojavljuje se tu, ne znam, mjesec dana, ili tri mjeseca, itd., da se to smatra – nađite formulaciju – državnom imovinom".¹³⁰⁰ Poslije daljnje rasprave, Tuđman je rekao da bi trebalo da se odredi rok od mjesec dana i da bi se to moglo urediti putem vladine uredbe.¹³⁰¹ Govoreći o nadoknadama, Tuđman je rekao da se one ne bi davale onome tko je "sudjelovao u ratu protiv Hrvatske".¹³⁰² **Peter Galbraith**, veleposlanik SAD-a u Hrvatskoj od 1993. do 1998. godine,¹³⁰³ komentirajući Krpininu napomenu o tome da bi napuštenu imovinu valjalo proglasiti državnim vlasništvom s izgovorom očuvanja imovine, rekao je da se ona podudara s onim što je i on primijetio, te da je cilj bio uzeti imovinu, Srbima koji su otišli onemogućiti povratak i raditi na naseljavanju Hrvata u dotična područja.¹³⁰⁴ Galbraith je u svom svjedočenju izjavio da je Tuđmanova ideja bila da se srpska imovina oduzme i dā u trajno vlasništvo Hrvatima koji će se u te kuće useliti, a da se potom imovinski zahtjevi Srba koji su otišli rješavanju na međunarodnoj

¹²⁹⁵ Jure Radić, T. 27238.

¹²⁹⁶ P2711 (Zapisnik sa sjednice VONS-a, 30. lipnja 1995.), str. 2, 7.

¹²⁹⁷ Jure Radić, T. 27240–27241.

¹²⁹⁸ P462 (Predsjednički transkript, HDZ, 11. kolovoza 1995.), str. 1–2, 14–23.

¹²⁹⁹ P462 (Predsjednički transkript, HDZ, 11. kolovoza 1995.), str. 15.

¹³⁰⁰ P462 (Predsjednički transkript, HDZ, 11. kolovoza 1995.), str. 16.

¹³⁰¹ P462 (Predsjednički transkript, HDZ, 11. kolovoza 1995.), str. 17–20.

¹³⁰² P462 (Predsjednički transkript, HDZ, 11. kolovoza 1995.), str. 19.

¹³⁰³ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), str. 1, par. 1, 3; Peter Galbraith, T. 4901.

¹³⁰⁴ Peter Galbraith, T. 5202–5203.

razini, odnosno da se oni ne tretiraju kao građani Hrvatske nego kao građani Jugoslavije.¹³⁰⁵

2062. Na sjednici Vlade održanoj 23. kolovoza 1995., Valentić je prijedlog uredbe o raspolaganju imovinom u Krajini opisao kao "preliminarno rješenje", do usvajanja konačnog rješenja problema "zaštite ljudi i imovine".¹³⁰⁶ Na zatvorenoj sjednici Vlade RH održanoj 31. kolovoza 1995., sudionici su ponovno raspravljali o prijedlogu uredbe o raspolaganju imovinom na području Krajine.¹³⁰⁷ Na toj sjednici Valentić je rekao da "do donošenja Zakona Uredba jasno zamjenjuje Zakon".¹³⁰⁸ Bosiljko Mišetić je rekao da se predloženi zakon odnosi na imovinu različitih kategorija građana, a jedna od njih su građani, prvenstveno na okupiranim područjima, koji su napustili Hrvatsku poslije oslobođanja tih područja.¹³⁰⁹ Sudionici sjednice dogovorili su se da se samo toj kategoriji građana dā rok od 30 dana za povratak u Hrvatsku i podnošenje zahtjeva za vraćanje u posjed nad svojom imovinom, čime mogu spriječiti da ta imovina ne padne pod upravu države.¹³¹⁰ Mišetić je rekao i to da se za tu imovinu smatra da nema titulara vlasništva jer je vlasnik napustio Hrvatsku:

Svrha donošenja zakona je gospodarenje s tom imovinom [...] da bi se s jedne strane izbjegla nenadoknativa šteta na [njoj] i, s druge strane, da bi se predloženim načinom upravljanja i korištenja ovom imovinom osigurao veći broj građana Hrvatske, primamo Hrvate koji su iz drugih država, primarno s prostora bivše Jugoslavije, protjerani od Srba na prostore Republike Hrvatske.¹³¹¹

Isto tako, Valentić je izjavio da se u toj uredbi

radi [...] zapravo o nužnosti čuvanja imovine koja je defakto ostala bez vlasnika, imovine gdje se radi o milijardskim vrijednostima, imovine koja nije pod ničijom zaštitom, koja se velikim dijelom i zbog toga u jednom dijelu i pali i pljačka, i ukoliko se ta imovina ne stavi pod zaštitu praktički nemoguće je tu imovinu na tako širokom području zaštititi.¹³¹²

¹³⁰⁵ Peter Galbraith, T. 5206.

¹³⁰⁶ D426 (Zapisnik sa sjednice hrvatske Vlade, 23. kolovoza 1995.), str. 1, 21.

¹³⁰⁷ D1823 (Zapisnik sa zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.).

¹³⁰⁸ D1823 (Zapisnik sa zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 2.

¹³⁰⁹ D1823 (Zapisnik sa zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 3.

¹³¹⁰ D1823 (Zapisnik sa zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 5, 11–12, 15, 17, 20–21, 26–28.

¹³¹¹ D1823 (Zapisnik sa zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 3.–4.

¹³¹² D1823 (Zapisnik sa zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 2.

2063. Na istoj sjednici **Radić** je predloženi akt opisao kao "jedn[u] od najvažnijih uredbi. [...]. Riječ je doista o jednom povijesnom dokumentu o kojem ovisi, upotrijebit ću i tu riječ, demografska budućnost oslobođenih prostora". Također je rekao sljedeće:

Mi danas pred vratima i već u Hrvatskoj imamo desetke tisuća ljudi hrvatske narodnosti koji su prognani i koji su proganjani svakim danom sve više iz susjedne Bosne i Hercegovine i iz Srbije i koje moramo smještati u prostore kojima raspolaže [Hrvatska].¹³¹³

Radić je u svom svjedočenju izjavio da je, govoreći o "demografskoj budućnosti oslobođenih prostora", mislio na ravnomjernu distribuciju hrvatskog pučanstva na cijelom teritoriju države.¹³¹⁴ Nekoliko puta tijekom sjednice sudionici su ponovili da se prijedlogom Zakona uređuje samo pravo korištenja i upravljanja predmetnom imovinom i da on ne dira u vlasništvo, što će se riješiti posebnim zakonom.¹³¹⁵

2064. Na toj sjednici, 31. kolovoza 1995., Vlada je izdala Uredbu o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom.¹³¹⁶ Sukladno Uredbi, "pod privremenu upravu [Hrvatske] i na korištenje prema ovoj Uredbi stavlja se imovina koja se nalazi na ranije okupiranom, a sada oslobođenom teritoriju [Hrvatske], koju su vlasnici napustili i osobno je ne koriste".¹³¹⁷ Također, sukladno Uredbi, "vlasništvo" se ne može steći "prisvojenjem (okupacijom)".¹³¹⁸ Uredba nadalje predviđa da općinska ili gradska poglavarstva osnuju komisije za privremeno preuzimanje i davanje na korištenje imovine.¹³¹⁹ Sukladno članku 5 Uredbe, komisije mogu dati imovinu na korištenje

prognanicima i izbjeglicama, povratnicima kojima je u domovinskom ratu uništena ili oštećena imovina, invalidima domovinskog rata, obiteljima poginulih i nestalih hrvatskih branitelja iz domovinskog rata te drugim građanima koji obavljaju djelatnosti nužne za sigurnost, obnovu i razvoj ranije okupiranih područja.¹³²⁰

¹³¹³ D1823 (Zapisnik sa zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 6.

¹³¹⁴ Jure Radić, T. 27198.

¹³¹⁵ D1823 (Zapisnik sa zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 3–4, 11–13, 15–17, 19, 21–23, 27–28.

¹³¹⁶ P476 (Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 31. kolovoza 1995.), str. 1, 5.

¹³¹⁷ P476 (Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 31. kolovoza 1995.), čl. 2.

¹³¹⁸ P476 (Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 31. kolovoza 1995.), čl. 11.

¹³¹⁹ P476 (Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 31. kolovoza 1995.), čl. 4.

¹³²⁰ P476 (Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 31. kolovoza 1995.), čl. 4–5.

Sukladno Uredbi, žalba protiv rješenja tih komisija može se izjaviti Ministarstvu pravosuđa, u roku od 8 dana, ali žalba ne zadržava izvršenje rješenja.¹³²¹ Rad tih komisija usmjerava i usklađuje Ministarstvo razvitka i obnove.¹³²² Sukladno članku 10 Uredbe:

Ako se vlasnik imovine [...] u roku od 30 dana od stupanja na snagu ove Uredbe vrati u [Hrvatsku] i zatraži njezino vraćanje u svoj posjed i na korištenje, Komisija [...] ukinut će rješenje iz članka 5. ove Uredbe.¹³²³

2065. **Snježana Bagić**, tajnica Ministarstva pravosuđa Hrvatske od 28. lipnja 1995. do 1997. godine,¹³²⁴ u svom je svjedočenju izjavila da, kad je riječ o predlaganju novih zakona, novi zakonski propis pripada u djelokrug ministarstva čiji je resor posrijedi.¹³²⁵ U dotičnom ministarstvu bi se osnovala radna skupina za pripremu teksta prijedloga zakona, članovi koje su stručni pravници, sveučilišni nastavnici i ljudi iz pravosuđa, a prijedlog bi se potom uputio Vladi na davanje mišljenja.¹³²⁶ Na koncu postupka bio bi usvojen nacrt teksta zakona koji bi Vlada onda kao svoj prijedlog uputila Saboru.¹³²⁷ Nakon rasprave u Saboru, zakon bi glasanjem bio ili usvojen ili odbijen.¹³²⁸ U prosjeku, postupak usvajanja zakonskih akata trajao bi najmanje od osam do deset mjeseci, ali, ako bi postojala hitna potreba, na raspolaganju je bio drukčiji postupak, tj. izdavanje vladine uredbe.¹³²⁹ Uredba je akt s ograničenim učinkom, odnosno, uredba prestaje vrijediti poslije dvanaest mjeseci ako je Sabor unutar tog vremena praktično ne ostavi na snazi donošenjem ekvivalentnog zakona.¹³³⁰

2066. Bagić je napomenula da je članak 4. Uredbe, o osnivanju komisija, uveden zbog toga što su lokalne vlasti i stanovništvo u najboljem položaju da prepoznaju koja se imovina može smatrati napuštenom.¹³³¹ Napomenula je i to da je intencija članka 5. bila da se sva imovina smatrana napuštenom usmjeri prema konkretnim kategorijama osoba,

¹³²¹ P476 (Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 31. kolovoza 1995.), čl. 5.

¹³²² P476 (Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 31. kolovoza 1995.), čl. 6.

¹³²³ P476 (Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 31. kolovoza 1995.), čl. 10.

¹³²⁴ D1911 (Snježana Bagić, izjava svjedoka, 29. listopada 2009.), par. 2, 4; Snježana Bagić, T. 26563.

¹³²⁵ Snježana Bagić, T. 26492.

¹³²⁶ Snježana Bagić, T. 26492, 26567.

¹³²⁷ Snježana Bagić, T. 26492–26493.

¹³²⁸ Snježana Bagić, T. 26493.

¹³²⁹ Snježana Bagić, T. 26494.

¹³³⁰ Snježana Bagić, T. 26495.

¹³³¹ Snježana Bagić, T. 26507.

u prvom redu izbjeglicama povratnicima bez smještaja.¹³³² Bagić je izjavila da je, sukladno tom članku, postojala mogućnost žalbe na rješenja tih komisija, koje je rješavalo Ministarstvo pravosuđa.¹³³³ Po rješenjima Ministarstva pravosuđa postojala je mogućnost ulaganja žalbe upravnim sudovima.¹³³⁴ Kako je izjavila Snježana Bagić, stavak 3. članka 7., prema kojem je ništav svaki pravni posao koji privremeni korisnik sklopi u pokušaju da imovinu proda trećim osobama, imao je za cilj pojačanu zaštitu pravā vlasnika.¹³³⁵ Međutim, u danoj situaciji, za to je bilo potrebno pokrenuti postupak utvrđivanja opravdanosti poništenja dotičnog pravnog posla.¹³³⁶ Bagić je izjavila da je rok od 30 dana za vraćanje u posjed bio definiran u duhu cilja Vlade da se vlasnicima omogući što brži povratak.¹³³⁷

2067. **Radić** je u svom svjedočenju izjavio da je duh Uredbe bio da se privatna imovina, ako su zadovoljeni svi potrebni uvjeti, vrati pravim vlasnicima nakon povratka.¹³³⁸ Rekao je i to da je Vlada tako kratkim rokom za proglašavanje imovine napuštenom ljudima htjela dati poticaj da se što prije vrate u svoje domove u područjima u kojima su životni uvjeti bili takvi da se mogu vratiti, primjerice ondje gdje je uspješno provedeno razminiranje, kako bi se spriječilo nanošenje štete imovini.¹³³⁹

2068. Dana 31. kolovoza 1995., na 263. sjednici hrvatske Vlade raspravljalo se o nacrtu Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom.¹³⁴⁰ Čedomir Pavlović, jedini član Vlade srpske nacionalnosti, izrazio je zabrinutost u pogledu roka za povrat imovine u posjed.¹³⁴¹ Pavlović je napomenuo da postupak za povratak nije definiran, da zbog toga ljudi koji su se prijavili ostaju u Beogradu, žele se vratiti, ali to neće moći učiniti u roku propisanom Uredbom.¹³⁴²

2069. Dana 20. rujna 1995. Hrvatski sabor je usvojio Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom.¹³⁴³ Tekst zakona uglavnom je preslika

¹³³² Snježana Bagić, T. 26507–26508.

¹³³³ Snježana Bagić, T. 26510–26511.

¹³³⁴ Snježana Bagić, T. 26510–26511.

¹³³⁵ Snježana Bagić, T. 26512.

¹³³⁶ Snježana Bagić, T. 26512.

¹³³⁷ Snježana Bagić, T. 26513.

¹³³⁸ Jure Radić, T. 27228.

¹³³⁹ Jure Radić, T. 27164.

¹³⁴⁰ P2697 (Zapisnik sa 263. otvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 17–18.

¹³⁴¹ Snježana Bagić, T. 26612–26615; P2697 (Zapisnik sa 263. otvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 17–18.

¹³⁴² Snježana Bagić, T. 26612–26615; P2697 (Zapisnik sa 263. otvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 17–18.

¹³⁴³ D422 (Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 20. rujna 1995.).

teksta Uredbe od 31. kolovoza 1995. godine.¹³⁴⁴ Stavak 1. članka 11., koji odgovara članku 10. Uredbe, predviđa sljedeće:

Ako se vlasnik imovine [...] u roku od 90 dana od dana stupanja na snagu ovoga zakona vrati u [Hrvatsku] i zatraži njezino vraćanje u svoj posjed i na korištenje, Komisija [...] ukinut će rješenje iz članka 5. ovoga Zakona.¹³⁴⁵

Sukladno članku 15., vlasništvo nad imovinom stavljenom temeljem tog Zakona pod privremenu upravu, a koja nije vraćena vlasniku u posjed i na korištenje, imalo se urediti posebnim zakonom.

2070. Sukladno Pojašnjenju Zakona što ga je izdao Hrvatski sabor, razlog za usvajanje tog Zakona bilo je to što su tijekom i poslije operacije Oluja

mnogi hrvatski građani srpske nacionalnosti napustili [Hrvatsku] [...] napuštajući za sobom količinom i vrijednošću velik broj imovine [...], [koja je] izložena različitim oblicima otuđenja i oštećenja, a nadležna tijela [Hrvatske] razumljivo uza sve napore koje čine, ne mogu u potpunosti i uspješno štiti ovakovu imovinu, štiteći time interese vlasnika, interese eventualnih vjerovnika prema toj imovini, a osobito interesa [Hrvatske] na čijem teritoriju se ta imovina nalazi.¹³⁴⁶

2071. U vezi s izmjenom roka, **Galbraith** je izjavio da je Vlada RH u početku inzistirala na tome da se Srbima dā samo 30 dana i da je Tuđman Srbe iz Krajine koji su napustili Hrvatsku okvalificirao kao ljude koji su se "opredijelili da ne budu građani Hrvatske".¹³⁴⁷ Tek na pritisak međunarodne zajednice, rok od 30 dana produljen je na 90 dana.¹³⁴⁸ Pod daljnjim pritiscima, taj je rok na kraju ukinut.¹³⁴⁹ Prema Galbraithovim riječima, SAD je vršio jak pritisak na Hrvatsku u pogledu povratka izbjeglica,

¹³⁴⁴ Usp. P476 (Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 31. kolovoza 1995.) i D422 (Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 20. rujna 1995.).

¹³⁴⁵ D422 (Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 20. rujna 1995.), čl. 11.

¹³⁴⁶ D427 (Pojašnjenje Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 7. rujna 1995.), str. 9, 14.

¹³⁴⁷ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 33, 36, 75; Peter Galbraith, T. 4939, 4945, 4968–4969, 5095, 5115, 5129–5130, 5136.

¹³⁴⁸ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 36, 75; P445 (Peter Galbraith, list s dopunskim informacijama, 13. lipnja 2008.), par. 17; Peter Galbraith, T. 4939, 4946, 5115, 5121, 5136; D422 (Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 20. rujna 1995.), članak 11. V. i P2670 (Zabilješka o razgovoru Mate Granića i Jean-Jacquesa Gaillardea, 19. rujna 1995.), str. 3.

¹³⁴⁹ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 36, 75; P445 (Peter Galbraith, list s dopunskim informacijama, 13. lipnja 2008.), par. 17; Peter Galbraith, T. 4946, 5090–5091, 5115–5116, 5121, 5130, 5136. V. i D412 (Dopis stalnog predstavnika Hrvatske pri UN-u od 11. rujna 1996. upućen glavnom tajniku UN-a, sa Sporazumom o normalizaciji odnosa između RH i SRJ od 23. kolovoza 1996. u Dodatku), str. 3.

uključujući i prijetnje sankcijama.¹³⁵⁰ Rekao je i to da su se ljudi koji su se pokušali vratiti suočavali s raznim praktičnim problemima; primjerice lokalni predstavnici vlasti nisu bili od pomoći u deložiranju ljudi koji su koristili tu imovinu, tako da se imovina nije mogla vratiti ranijem vlasniku.¹³⁵¹ Galbraith je izjavio da je Tuđmanu opetovano postavljao to pitanje.¹³⁵² Prema Galbraithovim izjavama, do 2000. godine vratio se nije nitko ili vrlo malo njih, a i to malo imalo se zahvaliti pritisku SAD-a.¹³⁵³

2072. **Svjedok AG-18**, diplomat koji je radio u Hrvatskoj prije, tijekom i nakon razdoblja na koje se odnosi Optužnica,¹³⁵⁴ izjavio je da je sudjelovao u rješavanju problema povratka Srba iz Krajine, te da su intervencijama pri Vladi RH on i drugi diplomati prvo izborili da se rok od 30 dana za podnošenje zahtjeva za povrat vlasništva produlji na 90 dana, a potom i da se ukine bilo kakvo ograničenje.¹³⁵⁵ To je bilo potrebno zbog toga što je za Srbe bilo vrlo teško da se vrate.¹³⁵⁶ Prema izjavama svjedoka, Vlada RH otvoreno je izjavljivala da ne želi njihov masovni povratak, a i općenito nije postojala jača politička volja da se Srbima dopusti da se vrate.¹³⁵⁷

2073. I drugi svjedoci govorili su o produljenju roka. **Radić** je izjavio da je, zbog toga što je nedovoljan broj osoba podnio zahtjeve za povratak, a i s obzirom na međunarodne pritiske i na to da je još uvijek trajao rad na razminiranju, Vlada produljila prvobitni rok za povratak od 30 dana utvrđen Uredbom.¹³⁵⁸ **Bagić** je izjavila da je rok za podnošenje zahtjeva za vraćanje u posjed produljen sa 30 na 90 dana zbog toga što se ispostavilo da nije realno očekivati da će se vlasnik uspjeti vratiti i zatražiti vraćanje u posjed nad svojom imovinom u roku od 30 dana.¹³⁵⁹ **Bagić** je ponovila da je cilj Radne skupine, a tako i Hrvatskoga sabora, bio omogućiti vlasnicima da se što prije vrate na svoju imovinu.¹³⁶⁰ **Bagić** je, što se tiče razloga za donošenje Zakona, napomenula da je u istočnoj Slavoniji poslije operacije Bljesak stanje bilo takvo da je napuštena imovina, koje je bilo vrlo mnogo, bila izložena pljački.¹³⁶¹ **Bagić** je izjavila da je problem

¹³⁵⁰ Peter Galbraith, T. 5090–5091, 5119, 5121.

¹³⁵¹ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 75; Peter Galbraith, T. 4946, 5125.

¹³⁵² P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 76.

¹³⁵³ Peter Galbraith, T. 4946, 5114, 5122.

¹³⁵⁴ D1505 (Svjedok AG-18, izjava svjedoka, 28. travnja 2009.), str. 2, 4; svjedok AG–18, T. 18608, 18610, 18645–18646.

¹³⁵⁵ Svjedok AG–18, T. 18666.

¹³⁵⁶ Svjedok AG–18, T. 18670.

¹³⁵⁷ Svjedok AG–18, T. 18667, 18672.

¹³⁵⁸ Jure Radić, T. 27154, 27164, 27166.

¹³⁵⁹ Snježana Bagić, T. 26532–26533, 26581.

¹³⁶⁰ Snježana Bagić, T. 26578–26579.

¹³⁶¹ Snježana Bagić, T. 26498.

napuštene imovine i pljačke postao još kritičniji u kolovozu 1995. godine, poslije operacije Oluja.¹³⁶² Naglasila je da lokalne vlasti i nadležna tijela nisu bili sposobni nositi se s fenomenom napuštene imovine.¹³⁶³ U danjoj situaciji, Bagić je izjavila da su razlozi za donošenje Zakona bili dvojaki: zaštita napuštene imovine i osiguravanje privremenog smještaja za prognanike i izbjeglice.¹³⁶⁴ Osim tih razloga, Bagić je napomenula i to da je Hrvatska morala revitalizirati gospodarstvo u dotad okupiranim područjima.¹³⁶⁵ Nadalje je naglasila da, iako je imovina na koju se Zakon odnosio stavljena pod privremenu upravu Hrvatske i davana u posjed trećim osobama kao privremenim korisnicima, tim Zakonom nisu bila oduzeta vlasnička prava.¹³⁶⁶

2074. Bagić je izjavila da ona nije sudjelovala niti da joj je bilo naloženo da sudjeluje u bilo kakvom planu koji bi nad građanima Hrvatske provodio diskriminaciju na osnovi nacionalne pripadnosti.¹³⁶⁷ Njoj nisu poznate nikakve rasprave niti odluke hrvatskog čelništva iz 1995. godine u vezi s propisanim postupcima za povratak Srba.¹³⁶⁸ Komentirajući članak 2. Zakona, Bagić je rekla da su, od svih njime definiranih kategorija vlasnika imovine, najpogođenija skupina vjerojatno bili hrvatski građani srpske narodnosti.¹³⁶⁹ Iako ne misli da je Zakon bio pisan kako bi razlikovao građane na osnovi njihove nacionalne pripadnosti, Bagić je priznala da je poslije operacije Oluja situacija bila takva da su u imovini koja je stavljena pod privremenu upravu bili smješteni uglavnom građani hrvatske nacionalnosti.¹³⁷⁰ Prema riječima Snježane Bagić, u samom Zakonu odnosno Uredbi nije bilo diskriminacije jer se u tim aktima govori o napuštenoj imovini, bez ikakvog obzira na nacionalnu pripadnost vlasnika.¹³⁷¹

2075. Zakon o područjima posebne državne skrbi usvojen je 17. svibnja 1996. (a izmjene i dopune Zakona o područjima posebne državne skrbi 21. srpnja 2000.).¹³⁷² Bagić je u svom svjedočenju izjavila da je taj zakon, točnije, njegov članak 8., predvidio mogućnost davanja naseljenicima na korištenje imovine obuhvaćene Zakonom o

¹³⁶² Snježana Bagić, T. 26498–26499.

¹³⁶³ Snježana Bagić, T. 26499.

¹³⁶⁴ D1911 (Snježana Bagić, izjava svjedoka, 29. listopada 2009.), par. 5, Snježana Bagić, T. 26576.

¹³⁶⁵ Snježana Bagić, T. 26529; P2697 (Zapisnik sa 263. otvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 17–18.

¹³⁶⁶ D1911 (Snježana Bagić, izjava svjedoka, 29. listopada 2009.), par. 5; P2697 (Zapisnik sa 263. otvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 17.

¹³⁶⁷ Snježana Bagić, T. 26560.

¹³⁶⁸ Snježana Bagić, T. 26604–26605, 26611.

¹³⁶⁹ Snježana Bagić, T. 26574.

¹³⁷⁰ Snježana Bagić, T. 26573.

¹³⁷¹ Snježana Bagić, T. 26526, 26528.

privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom.¹³⁷³ Predviđena je bila i mogućnost da naseljenici poslije 10 godina korištenja steknu vlasništvo nad tom imovinom, čime je skraćen normalan rok od 20 godina koji inače vrijedi za dosjelost.¹³⁷⁴ U članku 16. Zakona o izmjenama i dopunama predmetnog Zakona povučena je mogućnost da naseljenik nakon 10 godina korištenja stekne pravo vlasništva nad imovinom koja mu je dodijeljena na korištenje temeljem Zakona o privremenom preuzimanju imovine.¹³⁷⁵ Prema riječima Snježane Bagiće, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o područjima posebne državne skrbi bio je odraz promjene politike u vezi s tim pitanjem – od poticanja Hrvata da se naseljavaju u područjima zahvaćenim operacijama Oluja i Bljesak prema omogućavanju povratka Srba koji su prije živjeli na tim prostorima.¹³⁷⁶

2076. **Radić** je izjavio da se, u raspravama o provedbi Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, Vlada suočila s više praktičnih teškoća, uključujući činjenicu da je sukob još uvijek trajao, broj oštećenih ili uništenih stambenih objekata, te opasnost od pljačke.¹³⁷⁷ Zakon nije bio izlika za onemogućavanje povratka raseljenih Srba u svoje domove, nego mu je cilj bio očuvanje napuštene imovine na način da se ona zaštiti od pljačke i paleža, a da se ujedno i osigura smještaj prognanicima, uključujući one koji su bili protjerani iz Bosne i Hercegovine ili iz drugih dijelova Hrvatske.¹³⁷⁸ Kuća propada ako nitko u njoj ne stanuje dulje vrijeme, tako da je način da se stambeni objekti sačuvaju bio da u njima stanuju ljudi, bilo privremeni stanari bilo pravi vlasnici.¹³⁷⁹ Istodobno, Vlada je ljude koji su bili privremeno smješteni u hotelima željela preseliti na vrijeme kako bi se mogle obaviti pripreme za turističku sezonu.¹³⁸⁰ Radić je nadalje izjavio da je, prema članku 11. Zakona, bilo

¹³⁷² P2698 (Zakon o područjima posebne državne skrbi, 5. lipnja 1996.), str. 1; P2699 (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o područjima posebne državne skrbi, 14. srpnja 2000.), str. 10.

¹³⁷³ Snježana Bagić, T. 26622; P2698 (Zakon o područjima posebne državne skrbi, 5. lipnja 1996.), str. 8–9.

¹³⁷⁴ Snježana Bagić, T. 26623–26624; P2698 (Zakon o područjima posebne državne skrbi, 5. lipnja 1996.), str. 8–9.

¹³⁷⁵ Snježana Bagić, T. 26638–26639; P2699 (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o područjima posebne državne skrbi, 21. srpnja 2000.), str. 10.

¹³⁷⁶ Snježana Bagić, T. 26639–26640; P2699 (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o područjima posebne državne skrbi, 21. srpnja 2000.), str. 1–10.

¹³⁷⁷ Jure Radić, T. 27333.

¹³⁷⁸ Jure Radić, T. 27140–27141, 27199, 27320, 27342–27344.

¹³⁷⁹ Jure Radić, T. 27140–27141, 27197, 27230.

¹³⁸⁰ Jure Radić, T. 27199, 27230–27231.

predviđeno da se pitanje povrata određene imovine uredi sporazumom o normalizaciji odnosa sa Saveznom Republikom Jugoslavijom.¹³⁸¹

2077. **Mate Granić**, potpredsjednik Vlade RH 1991.-2000. i ministar vanjskih poslova 1993.-2000. godine,¹³⁸² izjavio je da se mora povući jasna distinkcija između povratka izbjeglica i zaštite goleme količine imovine koja je postala metom pljačke i krađe. Kad je Vlada odlučila da tu imovinu preuzme na upravu i raspolaganje, to je bilo prvi put da je bila suočena s takvim problemom.¹³⁸³ Intencija roka od 30 dana nije bila spriječiti povratak Srba; naime, u tom trenutku nisu postojali uvjeti za masovni povratak Srba.¹³⁸⁴ Cilj nije bio riješiti problem imovine nego samo zaštititi je u danoj situaciji.¹³⁸⁵ Drugi cilj je bilo rješavanje humanitarnog problema 25.000-30.000 izbjeglica, uglavnom Hrvata protjeranih u Hrvatsku iz SRJ i Bosne i Hercegovine.¹³⁸⁶ Prema izjavama svjedoka, Hrvatska je ozbiljno uzela u obzir sve sugestije međunarodne zajednice i produljila rok.¹³⁸⁷

2078. **Stjepan Šterc**, pomoćnik hrvatskog ministra obnove i razvitka od 11. listopada 1995. do kraja 1999. godine i predsjednik Radne skupine za operativne postupke povratka od ožujka 1997.,¹³⁸⁸ u svom svjedočenju je izjavio da je cilj Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom bio zaštita imovine od uništavanja odnosno njezino osiguranje time što u njoj netko stanuje.¹³⁸⁹ Svjedok je tvrdio da je često bilo teško utvrditi tko je vlasnik jer evidencije prebivališta, zemljišne knjige i vlasnički listovi nisu bili dostupni, tako da su se popisi imovine pravili na terenu, a vlasnički listovi se provjeravali na osnovi izjava mještana.¹³⁹⁰ Isto tako, prema Štercovim izjavama, hrvatska država gubila je mogućnost bilo kakvog miješanja u vlasnička prava osobe čim se dotična osoba vrati i prijavi prebivalište.¹³⁹¹

¹³⁸¹ Jure Radić, T. 27345.

¹³⁸² D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 2–3, 6, 8, 13; Mate Granić, T. 24614–24615, 24621–24622.

¹³⁸³ Mate Granić, T. 24916.

¹³⁸⁴ Mate Granić, T. 24917.

¹³⁸⁵ Mate Granić, T. 24963–24964, 24971.

¹³⁸⁶ Mate Granić, T. 24964.

¹³⁸⁷ Mate Granić, T. 24917.

¹³⁸⁸ D1607 (Stjepan Šterc, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), str. 1, par. 4, 6, 8, 10, 15; Stjepan Šterc, T. 20265–20266, 20301, 20321, 20325, 20329–20330, 20366, 20377, 20403, 20442; D1609 (Sporazum Radne skupine o operativnim postupcima povratka), str. 1, 7; D1609 (Sporazum Radne skupine o operativnim postupcima povratka), str. 1, 7; D1611 (Izvešće Vlade Republike Hrvatske o povratku osoba, 26. lipnja 1998.), str. 49, 56.

¹³⁸⁹ D1607 (Stjepan Šterc, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), par. 4, 9; Stjepan Šterc, T. 20464; D1611 (Izvešće Vlade Republike Hrvatske o povratku osoba, 26. lipnja 1998.), str. 69.

¹³⁹⁰ Stjepan Šterc, T. 20463.

¹³⁹¹ Stjepan Šterc, T. 20468.

2079. **Vesna Škare-Ožbolt**, pomoćnica predstojnika Ureda predsjednika RH od siječnja 1995. godine,¹³⁹² napomenula je da Zakon o privremenom preuzimanju određene imovine nije omogućavao oduzimanje privatnog vlasništva.¹³⁹³ Prema njezinim riječima, taj zakon je bio privremen, a cilj mu je bilo zbrinjavanje izbjeglica u napuštenim stambenim objektima.¹³⁹⁴ Svjedokinja je napomenula da su oni koji se nisu željeli vratiti u Hrvatsku imali mogućnost prodaje imovine, bilo na slobodnom tržištu bilo Vladi, te da je za te potrebe osnovana i agencija (vidi u nastavku).¹³⁹⁵ Komentirajući članak 11. Zakona, Škare-Ožbolt je izjavila on ne znači da vlasnik gubi svoja prava ako se ne vrati u roku od 90 dana jer se zakon odnosio samo na vraćanje u posjed.¹³⁹⁶ Napomenula je da, čak i ako se netko ne vrati i ne izjavi svoje vlasničko pravo na imovinu, on ostaje vlasnikom, ali nije posjednik.¹³⁹⁷ Međutim, Škare-Ožbolt je izjavila i to da vlasnik nije mogao automatski ostvariti svoja vlasnička prava, nego da je morao zatražiti vraćanje u posjed.¹³⁹⁸ Napomenula je da je zbog toga što se članak 15. zapravo nije realizirao sve do 1998. godine, kada je donesena nova zakonska regulativa, postojala prazina od tri godine tijekom kojih problematika vlasništva nije bila uređena zakonom.¹³⁹⁹

2080. **Elisabeth Rehn** bila je specijalna izvjestiteljica Povjerenstva UN-a za ljudska prava UN-a o stanju ljudskih prava na području bivše Jugoslavije u razdoblju do 27. rujna 1995. do početka 1998.¹⁴⁰⁰ Dana 12. listopada 1995., ministar pravosuđa Miroslav Šeparović rekao je Elisabeth Rehn da je cilj dotičnog Zakona zaštita napuštene imovine i njezino čuvanje za vlasnike u slučaju da se vrate.¹⁴⁰¹ Potpredsjednik Vlade Ivica Kostović rekao joj je da će svim izbjeglicama koje mogu predočiti potrebnu dokumentaciju biti omogućeno da se vrate.¹⁴⁰² Tijekom službenog boravka u bivšoj Jugoslaviji od 3. do 11. kolovoza 1996., Rehn je posjetila Knin i Korenicu te saznala za slučajeve mnogobrojnih Srba koji se nisu vratili u svoje domove na području bivših

¹³⁹² Vesna Škare-Ožbolt, T. 18039; D1472 (Odluka o imenovanju Vesne Škare-Ožbolt pomoćnicom predstojnika Ureda predsjednika Republike, 30. siječnja 1995.).

¹³⁹³ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18092.

¹³⁹⁴ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18092–18093.

¹³⁹⁵ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18093–18094.

¹³⁹⁶ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18245–18246.

¹³⁹⁷ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18246.

¹³⁹⁸ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18247.

¹³⁹⁹ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18249.

¹⁴⁰⁰ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 1–2; P599 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), str. 1; Elisabeth Rehn, T. 6494, 6499, 6543, 6562, 6695.

¹⁴⁰¹ P639 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 7. studenog 1995.), par. 37, str. 31; P643 (Izvešće o održanim sastancima), str. 8.

¹⁴⁰² P639 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 7. studenog 1995.), par. 40, str. 31.

sektora UN-a jer su u njima bile hrvatske izbjeglice.¹⁴⁰³ Dana 31. listopada 1997., Rehn je izvijestila da i dalje postoje razne zapreke zbog kojih hrvatski Srbi ne mogu vratiti imovinu u svoj posjed i da do ožujka 1997. nijedan slučaj zahtjeva za priznavanje prava na imovinu, rješavan pred lokalnim komisijama za imovinu, nije doveo do toga da se vlasniku srpske nacionalnosti vrati imovina u posjed.¹⁴⁰⁴ Naprotiv, hrvatski Srbi u mnogim su slučajevima prodavali svoju imovinu Hrvatima, a Vlada RH je 24. travnja 1997. osnovala Agenciju za pravni promet i posredovanje nekretninama s ciljem prodaje i zamjene napuštene imovine u bivšim sektorima UN-a.¹⁴⁰⁵ Dana 14. siječnja 1998., Rehn je izvijestila da se u Krajinu vratilo manje od 10% od ukupno 200.000 Srba koji su izbjegli iz Hrvatske poslije vojnih operacija izvedenih 1995. godine.¹⁴⁰⁶ Također je izvijestila da se izbjegli hrvatski Srbi i dalje suočavaju s ozbiljnim problemima prilikom vraćanja u posjed imovine u koju su se uselile hrvatske izbjeglice.¹⁴⁰⁷ Najveći broj odbijenica od strane hrvatske vlasti za izdavanje domovnica odnosio se na Srbe.¹⁴⁰⁸ Srbi su se našli na meti diskriminacije i poslodavaca, kako u javnom tako i u privatnom sektoru.¹⁴⁰⁹

2081. Dana 5. ožujka 1997., glavni tajnik UN-a izvijestio je da Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom ima za posljedicu davanje u posjed napuštenih srpskih kuća hrvatskim izbjeglicama i da vlasnici Srbi imaju velike teškoće u dobivanju ne samo pristupa svojoj imovini, nego i pomoći od Vladinih lokalnih stambenih komisija.¹⁴¹⁰ Izvijestio je i o tome da su Zakonom o najmu stanova u Krajini, donesenim u rujnu 1995., mnogim hrvatskim Srbima zapravo oduzeti stanovi u društvenom vlasništvu na području bivših sektora UN-a.¹⁴¹¹ Dana 14. siječnja 1998., Rehn je izvijestila da se u Krajinu vratilo manje od 10% od ukupno 200.000 Srba koji

¹⁴⁰³ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 3; P599 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 10; Elisabeth Rehn, T. 6614–6615, 6696; P640 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 12. studenog 1996.), par. 127; P646 (Dopis Elisabeth Rehn upućen predsjedavajućem Komisije za ljudska prava UN-a, Gilbertu V. Saboiji, 20. kolovoza 1996.), str. 1–2.

¹⁴⁰⁴ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 7; D684 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 31. listopada 1997.), str. 1, par. 46–48, 111.

¹⁴⁰⁵ D684 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 31. listopada 1997.), par. 49.

¹⁴⁰⁶ P651 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. siječnja 1998.), str. 1, par. 32.

¹⁴⁰⁷ Elisabeth Rehn, T. 6614–6615; P651 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. siječnja 1998.), par. 35.

¹⁴⁰⁸ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 7–8; Elisabeth Rehn, T. 6589–6591; P651 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. siječnja 1998.), par. 38.

¹⁴⁰⁹ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 8; P651 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. siječnja 1998.), par. 40.

¹⁴¹⁰ D682 (Izvešće glavnog tajnika UN-a, 5. ožujka 1997.), par. 17–18.

¹⁴¹¹ D682 (Izvešće glavnog tajnika UN-a, 5. ožujka 1997.), par. 18.

su izbjegli iz Hrvatske poslije vojnih operacija izvedenih 1995. godine.¹⁴¹² Također je izvjestila da se izbjegli hrvatski Srbi i dalje suočavaju s ozbiljnim problemima prilikom vraćanja u posjed svoje imovine u koju su se uselile hrvatske izbjeglice.¹⁴¹³ Najveći broj odbijenica od strane hrvatske vlasti za izdavanje domovnica odnosio se na Srbe.¹⁴¹⁴ Srbi su se našli na meti diskriminacije i poslodavaca, kako u javnom tako i u privatnom sektoru.¹⁴¹⁵

2082. Dana 17. siječnja 1996. Hrvatski sabor je usvojio Zakon o izmjeni Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom.¹⁴¹⁶ Stavak 1. članka 11. izmijenjen je tako da je glasio:

Pitanje vraćanja u posjed i na korištenje imovine u vlasništvu osoba iz članka 2. ovog Zakona uredit će se Sporazumom o normalizaciji odnosa između [Hrvatske] i [SRJ].¹⁴¹⁷

Tim Zakonom o izmjeni uklonjen je rok od 90 dana za vlasnike koji se mogu vratiti.¹⁴¹⁸

2083. **Snježana Bagić** je izjavila da se u provedbi Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom ispostavilo da je on, bez obzira na propisani rok, nerealan jer su objektivne teškoće onemogućavale vlasnike da zatraže povrat svoje imovine.¹⁴¹⁹ Također, izjavila je da su se vodili pregovori između Hrvatske i SRJ, te da su se ta pitanja mogla riješiti samo putem međusobne suradnje.¹⁴²⁰ Suočena sa stavkom 2. članka 11. Zakona, Bagić se složila s tim da – iako je Zakon vlasniku davao mogućnost da ospori rješenje temeljem članka 5. – ni u Uredbi, ni u Zakonu, kao ni u njegovim izmjenama iz 1996. godine, nema odredbe koja bi vlasniku omogućavala da zatraži vraćanje imovine u svoj posjed.¹⁴²¹ Međutim, Bagić je tvrdila da su vlasnici, bez obzira na postojeći (ili nepostojeći) pravni mehanizam, u bilo kojem trenutku mogli vratiti imovinu u svoj posjed.¹⁴²² Prema riječima Snježane Bagić, zakon o osnovnim

¹⁴¹² P651 (Izvjешće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. siječnja 1998.), str. 1, par. 32.

¹⁴¹³ Elisabeth Rehn, T. 6614–6615; P651 (Izvjешće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. siječnja 1998.), par. 35.

¹⁴¹⁴ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 7–8; Elisabeth Rehn, T. 6589–6591; P651 (Izvjешće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. siječnja 1998.), par. 38.

¹⁴¹⁵ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 8; P651 (Izvjешće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. siječnja 1998.), par. 40.

¹⁴¹⁶ P475 (Zakon o izmjeni Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 17. siječnja 1996.).

¹⁴¹⁷ P475 (Zakon o izmjeni Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 17. siječnja 1996.), čl. 1.

¹⁴¹⁸ V. Vesna Škare-Ožbolt, T. 18172–18174.

¹⁴¹⁹ Snježana Bagić, T. 26534–26535, 26602.

¹⁴²⁰ Snježana Bagić, T. 26535.

¹⁴²¹ Snježana Bagić, T. 26591–26592.

¹⁴²² Snježana Bagić, T. 26590–26592.

vlasničkopravnim odnosima davao je vlasniku mogućnost da od stambene komisije zatraži vraćanje imovine u svoj posjed.¹⁴²³ Bagić nije raspolagala konkretnim informacijama ni o jednom slučaju da je Srbin iz Krajine, u razdoblju od usvajanja izmjena u siječnju 1996. do trenutka kada je uspostavljen mehanizam za vraćanje u posjed 1998. godine, uspio realizirati vraćanje u posjed svoje imovine koju je koristio netko drugi.¹⁴²⁴ Prema riječima Snježane Bagić, nije se radilo o dopuštanju ili nedopuštanju povratka, nego o načinu na koji se željeni cilj povratka može ostvariti.¹⁴²⁵

2084. Bagić je izjavila da je Sporazumom o normalizaciji odnosa, potpisanim 23. kolovoza 1996., priznato neotuđivo pravo vlasnika na vraćanje u posjed njihove imovine ili, alternativno, mogućnost dobivanja pravične naknade.¹⁴²⁶ Prema njezinim izjavama, Sporazum je otišao i dalje od Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom predviđevši jednak tretman za sve, bez obzira na nacionalnu pripadnost ili državljanstvo i naknadu za uništenu imovinu.¹⁴²⁷

2085. Putem više svjedoka pribavljeni su dokazi o pravnom i stvarnom razvoju situacije u vezi s imovnskim zakonima od 1997. nadalje. Jedan od njih bio je i **Šterc**, koji je objasnio da je 24. travnja 1997. Vlada RH osnovala Agenciju za pravni promet i posredovanje nekretninama.¹⁴²⁸ Agencija je osnovana s ciljem da otkupljuje imovinu osoba koje se nisu željele vratiti u Hrvatsku, a koja je temeljem Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom bila stavljena pod privremenu upravu države. Agencija je potom tu imovinu mogla dodjeljivati hrvatskim građanima kako bi se riješio problem smještaja prognanika i izbjeglica.¹⁴²⁹ Dana 25. rujna 1997., Ustavni sud Republike Hrvatske proglasio je neustavnim više odredbi Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom (članak 8., stavak 2. članka 9., te stavke 1. i 4. članka 11.).¹⁴³⁰ Dana 10. srpnja 1998., Hrvatski sabor je usvojio Zakon o prestanku važenja Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom

¹⁴²³ Snježana Bagić, T. 26593.

¹⁴²⁴ Snježana Bagić, T. 26593–26594, 26600, 26603.

¹⁴²⁵ Snježana Bagić, T. 26603.

¹⁴²⁶ Snježana Bagić, T. 26536–26537; D412 (Dopis stalnog predstavnika Hrvatske pri UN-u od 11. rujna 1996. upućen glavnom tajniku UN-a, sa Sporazumom o normalizaciji odnosa između RH i SRJ od 23. kolovoza 1996. u Dodatku).

¹⁴²⁷ Snježana Bagić, T. 26537–26538.

¹⁴²⁸ D1607 (Stjepan Šterc, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), par. 12; Stjepan Šterc, T. 20313–20314; D1609 (Sporazum Radne skupine o operativnim postupcima povratka), str. 1; D1611 (Izvešće Vlade Republike Hrvatske o povratku osoba, 26. lipnja 1998.), str. 56–60.

¹⁴²⁹ D1607 (Stjepan Šterc, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), par. 12; Stjepan Šterc, T. 20317; D1611 (Izvešće Vlade Republike Hrvatske o povratku osoba, 26. lipnja 1998.), str. 57.

¹⁴³⁰ D425 (Odluka Ustavnog suda Hrvatske, 25. rujna 1997.).

imovinom, u kojem se kaže da predmetni zakon prestaje važiti i da se na postupke u vezi s privremenim korištenjem, upravljanjem i nadzorom imovine obuhvaćene tim zakonom primjenjuje Program za povratak i zbrinjavanje prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba.¹⁴³¹ Taj program, usvojen 26. lipnja 1998., sadrži pravila i mehanizme za (pre)raspodjelu davanja prava korištenja, obnovu i vraćanje u posjed imovine u vlasništvu izbjeglica i raseljenih osoba.¹⁴³²

2086. Raspravno vijeće sada će razmotriti predočene dokaze u vezi sa zakonskim aktima kojima je regulirana problematika stanarskog prava, donijetim u rujnu 1995. godine. Na zatvorenoj sjednici Vlade RH održanoj 14. rujna 1995., u raspravi o Prijedlogu Zakona o davanju u najam stanova na oslobođenom području Republike Hrvatske, Bosiljko Mišetić i Miroslav Šeparović izjavili su da bi taj zakon omogućio davanje u najam stanova osobama koje obavljaju javne dužnosti u ustanovama na oslobođenim područjima, a koje bi poslije izvjesnog vremena te stanove mogle otkupiti pod povlaštenim uvjetima.¹⁴³³ Mišetić je rekao da bi takva ponuđena rješenja bila poticaj ljudima da dođu, koriste stanove i ostanu u tim područjima, što bi bilo i u službi kako dugoročnih demografskih i gospodarskih ciljeva, tako i obnove i povratka u regiju.¹⁴³⁴ Mišetić je rekao i da bi se svi programi povratka što ih donose razne ustanove i ministarstva morali donositi s perspektivom zapošljavanja i povratka hrvatskih iseljenika.¹⁴³⁵ Jure Radić je izjavio da rokovi predviđeni zakonom moraju biti takvi da im učinak bude da osobe kojima su stanovi dani na korištenje trajno ostanu u regiji, dok je Nikica Valentić potvrdio da je prvenstveni cilj ljude motivirati za doseljavanje na oslobođene teritorije i ta područja naseljavati planski, u funkciji razvitka dotičnog područja.¹⁴³⁶

2087. **Šterc** je potvrdio da su nenastanjena područja Hrvatske bila problem za Vladu RH jer u njima nije bilo funkcionalnog gospodarstva niti regionalnog razvitka, te da je, kako bi ta područja ponovno oživjela, bilo potrebno dovesti mlade i obrazovane ljude u te prostore i dati im stanove u stambenim objektima u društvenom vlasništvu.¹⁴³⁷ Zakon

¹⁴³¹ D424 (Zakon o prestanku važenja Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 10. srpnja 1998.).

¹⁴³² P2594 (Izvešće Human Rights Watcha, ožujak 1999.), str. 48; D428 (Program povratka i zbrinjavanja prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba, 26. lipnja 1998.), str. 5–9.

¹⁴³³ P2592 (zapisnik sa zatvorene sjednice Hrvatske vlade, 14. rujna 1995.), str. 2, 4, 7–9, 11–13,

¹⁴³⁴ P2592 (zapisnik sa zatvorene sjednice Hrvatske vlade, 14. rujna 1995.), str. 11–12, 17–18.

¹⁴³⁵ P2592 (zapisnik sa zatvorene sjednice Hrvatske vlade, 14. rujna 1995.), str. 17.

¹⁴³⁶ P2592 (zapisnik sa zatvorene sjednice Hrvatske vlade, 14. rujna 1995.), str. 2, 4, 14–15, 19–21.

¹⁴³⁷ Stjepan Šterc, T. 20456, 20459–20460; D1611 (Izvešće Vlade Republike Hrvatske o povratku osoba, 26. lipnja 1998.), str. 29.

o davanju u najam stanova na oslobođenom teritoriju od 27. rujna 1995. odnosio se isključivo na stanarska prava na nekad okupiranim teritorijima, vraćenim tijekom operacija Oluja i Bljesak, i predvidio je odredbu da se stanarsko pravo osoba koje su stanovale u stanovima u društvenom vlasništvu na tim teritorijima gasi ako se nositelj stanarskog prava ne vrati u roku od 90 od dana stupanja na snagu Zakona.¹⁴³⁸ Ministarstvo razvitka i obnove je poslije toga počelo davati u najam stanove, i to prije svega osobama koje su obavljale djelatnosti od državnog interesa, što je uključivalo sigurnost, obnovu i razvitak, te povratak izbjeglica, prognanika i iseljenika.¹⁴³⁹ Te osobe imale su obvezu ostati u dotičnom području tri godine, nakon čega su stjecale pravo otkupa stana u skladu sa Zakonom o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo.¹⁴⁴⁰

2088. Šterc je izjavio da je vodio duge i intenzivne pregovore s međunarodnom zajednicom glede stanarskih prava, zaključak kojih je bio da stanarsko pravo nije bilo privatno vlasništvo, nego su nositelji stanarskog prava, u stanove sa Programom povratka, imali pravo otkupa nekretnine, i država ih smješta u stan u državnom vlasništvu ako u Hrvatskoj nemaju nikakvu drugu useljivu nekretninu.¹⁴⁴¹ U izvješću Human Rights Watcha iz ožujka 1999. navodi se da je Zakon o davanju u najam stanova na oslobođenom teritoriju bio ukinut u srpnju 1998. godine, kako je bilo predviđeno Programom povratka i zbrinjavanja prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba.¹⁴⁴²

2089. **Zdenko Rinčić**, pomoćnik ministra gospodarstva RH od 1993. do 1996. godine,¹⁴⁴³ u svom je svjedočenju izjavio da je bio član Stambene komisije predsjednik koje je bio Petar Pašić, a koja se tijekom gotovo cijelog jednog mjeseca sastajala svaki dan i radila na rješavanju stambenih problema. Prema Rinčićevim riječima, Čermaku su stizale stotine pisama od ljudi iz cijele Hrvatske koji su željeli živjeti u Kninu, a on ih je

¹⁴³⁸ D1607 (Stjepan Šterc, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), par. 4; Stjepan Šterc, T. 20413–20415; P2591 (Zakon o davanju u najam stanova na oslobođenom teritoriju, 27. rujna 1995.), članci 1, 2; P2594 (Izvješće Human Rights Watcha, ožujak 1999.), str. 17–18.

¹⁴³⁹ Stjepan Šterc, T. 20456, 20459–20460; P2591 (Zakon o davanju u najam stanova na oslobođenom teritoriju, 27. rujna 1995.), članci 1, 3, 4; P2592 (zapisnik sa zatvorene sjednice Hrvatske vlade, 14. rujna 1995.), str. 11–12; P2594 (Izvješće Human Rights Watcha, ožujak 1999.), str. 18.

¹⁴⁴⁰ P2591 (Zakon o davanju u najam stanova na oslobođenom teritoriju, 27. rujna 1995.), članci 1, 3, 4, 8; P2592 (zapisnik sa zatvorene sjednice Hrvatske vlade, 14. rujna 1995.), str. 11–12; P2594 (Izvješće Human Rights Watcha, ožujak 1999.), str. 18.

¹⁴⁴¹ D1607 (Stjepan Šterc, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), par. 9; Stjepan Šterc, T. 20415–20417, 20438, 20459.

¹⁴⁴² P2594 (Izvješće Human Rights Watcha, ožujak 1999.), str. 16–17, 23; D428 (Program povratka i zbrinjavanja prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba, 26. lipnja 1998.), str. 3.

¹⁴⁴³ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1, par. 1, 3–5; Zdenko Rinčić, T. 22341.

prosljeđivao Pašiću, nadležnom za rješavanje takvih zahtjeva. Stambena komisija je zaprimala te zahtjeve, obrađivala ih i izdavala rješenja za dodjelu stanova na korištenje. Prema Rinčićevim riječima, napušteni stanovi u Kninu nisu bili u privatnom vlasništvu, a u Kninu je bilo vrlo malo stanova čiji je vlasnik bila država. Naime, Rinčić je u svom svjedočenju objasnio da su to bili "društveni stanovi": naime, u socijalizmu, poduzeća poput na primjer tvornice TVIK i Hrvatskih željeznica kupovala su stanove i dodjeljivala ih svojim zaposlenicima na korištenje.¹⁴⁴⁴

2090. U ovom poglavlju Raspravno vijeće je opisalo kako je doneseno više pravnih instrumenata u vezi s upravljanjem imovinom, osobito imovinom na području na koje se odnosi Optužnica, kao i njihov sadržaj. Ti instrumenti bili su Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, te Zakon o davanju u najam stanova na oslobođenom teritoriju. Raspravnome vijeću predočeno je više dokaza u vezi s prva dva pravna instrumenta, no Vijeće ih je razmotrilo zajedno jer se sva tri odnose, među ostalim, posjed nad imovinom koja je napuštena tijekom i nakon operacije Oluja.

2091. Tužiteljstvo tvrdi da su ti pravni instrumenti bili sredstvo da se imovina Srba iz Krajine dā Hrvatima i da se tako Srbi iz Krajine liše domova i imovine, te da se spriječi njihov povratak.¹⁴⁴⁵ Mnogi svjedoci, tadašnji hrvatski političari i državni dužnosnici, tvrdili su da je cilj Uredbe i Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom bila zaštita i očuvanje napuštene imovine, te nalaženje privremenog smještaja za izbjeglice. Međunarodni svjedoci, među njima Peter Galbraith, tvrdili su da je cilj Zakona bilo preuzimanje imovine i onemogućavanje povratka Srbima koji su otišli, te nastojanje da se predmetna područja nasele Hrvatima.

2092. Prije svega, Raspravno vijeće napominje da se u tekstu tih pravnih instrumenata nacionalna pripadnost ne spominje niti se uvodi bilo kakvo razlikovanje na osnovi nacionalne pripadnosti.¹⁴⁴⁶ Međutim, zakon ili pravna odredba formulirana na naizgled neutralan način ipak može uključivati namjeru i učinak stavljanja jedne kategorije ljudi u povlašteni položaj u odnosu na neku drugu kategoriju. Zbog toga se takav zakon odnosno odredba mogu smatrati diskriminatornim. Ocjenjujući jesu li ti pravni instrumenti bili diskriminatorni, Raspravno vijeće je osobito uzelo u obzir raspravu

¹⁴⁴⁴ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 28–29.

¹⁴⁴⁵ Optužnica, par. 17(b); Završni raspravni podnesak tužiteljstva, par. 37–45.

¹⁴⁴⁶ V. ECtHR, *Kostić protiv Hrvatske*, Odluka o dopuštenosti, 8. siječnja 2004., par. 2; ECtHR, *Presuda u predmetu Vučak protiv Hrvatske*, 23. listopada 2008., par. 45–46.

vođenu u hrvatskome čelništvu prije usvajanja tekstova prijedlogā tih instrumenata, kontekst i trenutak u kojem su oni doneseni, te konkretne odredbe tih pravnih instrumenata. U vezi s tim, Raspravno vijeće je uzelo u obzir i dokaze razmotrene u poglavlju 6.2.3.

2093. Što se tiče vremenskih okvira, Radić je izjavio da se o pitanju preuzimanja imovine koju su Srbi napustili poslije jedne ranije vojne operacije, Bljeska, raspravljalo već u lipnju 1995. na jednoj sjednici VONS-a. Prema zapisniku s tog sastanka i Radićevom svjedočenju, zamisao je bila da se Hrvati koji su se iselili u Australiju i na Novi Zeland pozovu da se vrate i da se ta imovina dā njima. Prve rasprave o Uredbi i Zakonu o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, barem sudeći po dokazima, vođene su na sjednici Predsjedništva HDZ-a već 11. kolovoza 1995. godine. Na toj sjednici, samo nekoliko dana poslije masovnog egzodusa Srba iz područja na koje se odnosi Optužnica, u vrijeme dok su srpski civili još uvijek odlazili, Krpina je iznio zamisao da bi Hrvatska trebala "svu tu imovinu napuštenu proglasiti državnom imovinom sa izgovorom da se ta imovina sačuva". Tuđman se složio i na to se nadovezao prijedlogom da se odredi rok za povratak i podnošenje imovinskog zahtjeva, poslije kojega ta imovina može prijeći u državno vlasništvo.

2094. Od zamisli o prenošenju vlasničkih prava s vlasnika na državu uskoro se odustalo, ali ne i od postavljenog roka za povratak. Isto tako, sudionici u raspravama koje su se poslije toga vodile o donošenju Uredbe i Zakona bili su manje izravni od Krpine i njegova prijedloga da se očuvanje imovine iskoristi kao "izgovor". Međutim, mnogi su kao važan razlog za usvajanje takvog pravnog instrumenta isticali moment da Hrvatima treba omogućiti da se usele u napuštene nekretnine. Radić je otišao čak tako daleko da je rekao da o predloženom zakonu ovisi "demografska budućnost oslobođenih prostora". Raspravno vijeće tu izjavu tumači u smislu da će dotični zakon, prema Radićevim riječima, imati odlučujući efekt na demografsku sliku i nacionalni sastav stanovništva na oslobođenim područjima.

2095. Što se tiče sadržaja tih pravnih instrumenata, i Uredbom i Zakonom, a isto vrijedi i za Zakon o davanju u najam stanova na oslobođenom teritoriju, postavljene su vremenske granice unutar kojih se osoba mora vratiti i podnijeti zahtjev za povrat imovine zahtjev, inače gubi mogućnost vraćanja u posjed svoje imovine. Kako je već rečeno, to vremensko ograničenje Tuđman je predložio već na sjednici Predsjedništva HDZ-a. Bagić je tvrdila da se to odnosilo na Vladin cilj da se vlasnicima omogući što

brži povratak, a Radić je izjavio da je intencija tako kratkoga roka bila da se ljudima dā poticaj da se što brže vrate svojim kućama. Imajući u vidu okolnosti u kakvima se srpsko civilno stanovništvo tada zateklo, opširno opisane drugdje u ovoj Presudi (v. npr. poglavlja 4.1-4.3), Raspravno vijeće to objašnjenje ne nalazi uvjerljivim.

2096. Bagić je naglasila da Zakon nije dirao u vlasnička prava i da su glavni ciljevi bili zaštita imovine i nalaženje privremenog smještaja za prognanike i izbjeglice. Radić je ciljeve Zakona definirao na sličan način. Granić je istaknuo da se mora povući jasna distinkcija između povratka izbjeglica i zaštite imovine, a Raspravno vijeće njegov iskaz tumači u smislu da se Zakon odnosio samo na potonje. Međutim, Raspravno vijeće smatra da objašnjenje svrhe tog zakona koje je dao taj svjedok ne objašnjava zašto je bio potreban tako kratak rok, odnosno vremensko ograničenje od 30 odnosno 90 dana za podnošenje zahtjeva za povrat imovine.

2097. Uzimajući u obzir okolnosti u vrijeme donošenja tih pravnih instrumenata, Raspravno vijeće konstatira da je cilj vremenskih ograničenja bio da se ljudima koji su se željeli vratiti oteža povrat imovine.

2098. Raspravno vijeće prihvaća mogućnost da su efekti tih pravnih instrumenata mogli uključivati i očuvanje imovine i stvaranje mogućnosti za privremeno korištenje te imovine za smještaj izbjeglica i prognanika. Međutim, Raspravno vijeće ističe da se ti pravni instrumenti ne mogu odvojiti od konteksta u kojem su usvojeni. O njima se raspravljalo i oni su usvojeni u vrijeme kad je velik dio srpskog stanovništva Krajine napustio ili je napuštao svoje domove, odlazeći iz Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu ili Srbiju. Raspravno vijeće je u poglavljima 4.5 i 5.4.2 utvrdilo da su mnogi od njih bili žrtve deportacije. U tom smislu, Raspravno vijeće podsjeća i na zaključke iz poglavlja 6.2.3 o politici hrvatskog političkog i vojnog čelništva prema srpskoj manjini u Hrvatskoj i pitanju povratka. Ti pravni instrumenti, kako je Raspravno vijeće već konstatiralo, sadržavali su i pravne odredbe cilj kojih je bio otežati ljudima koji su se željeli vratiti povrat njihove imovine. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće konstatira da su pobude u osnovi tih pravnih instrumenata, kao i njihov ukupni učinak, bili da se imovina na oslobođenim područjima koja je ostala poslije odlaska Srba iz Krajine dā Hrvatima, čime se ovi prvi lišavaju domova i imovine. Dakle, ti instrumenti bili su komponenta provedbe programa povratka opisanog u poglavlju 6.2.3. U zaključku, Raspravno vijeće konstatira da su ti pravni instrumenti bili diskriminacijskog karaktera.

2099. U poglavlju 6.2.7, Raspravno vijeće će dalje razmotriti, zajedno s dokazima čiji se prikaz daje u poglavljima 6.2.2 i 6.2.4 – 6.2.6, kakvi se zaključci iz gore navedenog mogu izvesti o udruženom zločinačkom pothvatu.

6.2.5 Politika Hrvatske u vezi s provođenjem istraga

2100. Raspravnome vijeću predložena su svjedočenja više svjedoka te dokumentarni dokazi o istragama i kaznenim progonima koje su poduzimale hrvatske vlasti u vezi sa zločinima počinjenim nad Srbima iz Krajine tijekom i poslije operacije Oluja u području na koje se odnosi Optužnica. Raspravno vijeće će u vezi s tim obraditi više tema. Prvo, Raspravno vijeće će dati prikaz dokaza o stavu hrvatskih državnih organa prema istragama zločina. Drugo, Vijeće će analizirati djelovanje Civilne zaštite i službi za humanu asanaciju poslije operacije Oluja, te odnose između hrvatskih vlasti i UNCIVPOL-a. Treće, Vijeće će razmotriti teškoće s kojima su se poslije operacije Oluja suočavale civilna i vojna policija, te pravosudni organi. Naposljetku, Raspravno vijeće će analizirati što su hrvatske vlasti poduzimale postupajući po dojavama o zločinima, uključujući i djela što su ih činili pripadnici policije. Raspravno vijeće će obraditi i primjere reakcije hrvatskih vlasti u konkretnim slučajevima kaznenih djela počinjenih tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica i dati prikaz statističkih podataka o tome što su u vezi s kaznenim djelima poduzimali hrvatska policija i pravosuđe.

2101. Raspravno vijeće će prvo razmotriti dokaze o stavu hrvatskih državnih organa glede istraga zločina. **Tomislav Penić**, tajnik Komisije za pomilovanja RH i pomoćnik ministra pravosuđa RH za kazneno pravo u razdoblju na koje se odnosi Optužnica pa do 2000. godine,¹⁴⁴⁷ u svom svjedočenju je izjavio da je u svojstvu tajnika Komisije za pomilovanja zaprimao i obrađivao molbe za pomilovanja i pripremao ih za odlučivanje na Državnoj komisiji za pomilovanja.¹⁴⁴⁸ Penić je nadalje svjedočio i o tome kako su se te molbe obrađivale. Konačne odluke po molbama za pomilovanje donosio je hrvatski predsjednik, u pravilu prema prijedlogu koji je pripremala Državna komisija.¹⁴⁴⁹ Približno dvije trećine podnositelja tih molbi bili su osobe srpske narodnosti, pripadnici

¹⁴⁴⁷ D1935 (Tomislav Penić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), par. 2, 4–5, 11; Tomislav Penić, T. 26933, 26935.

¹⁴⁴⁸ D1935 (Tomislav Penić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), par. 11; Tomislav Penić, T. 26933, 26935–26936.

srpskih paravojskih postrojbi, i svi takvi pripadnici srpskih paravojskih postrojbi koji nisu bili osuđeni za ratne zločine bili su pomilovani.¹⁴⁵⁰ Molbe za pomilovanje odnosile su se na kaznena djela počinjena u ratu i u vezi s ratom, a najčešće je posrijedi bilo sudjelovanje ili pomaganje i podržavanje u oružanoj pobuni, odnosno neodazivanje na poziv za mobilizaciju.¹⁴⁵¹ Penić je izjavio da je, osim pomilovanja, Hrvatski sabor 1992., 1995. i 1996. usvojio i zakone kojima je omogućen oprost osobama koje su počinile kaznena djela tijekom rata i u vezi s ratom.¹⁴⁵² Ti zakoni primijenjeni su na desetke tisuća Srba te se na toj osnovi odustalo od kaznenog progona i sudskih postupaka protiv tih ljudi. Osobe u pritvoru ili u zatvoru puštene su na slobodu.¹⁴⁵³

2102. Dana 4. prosinca 1995., **Elisabeth Rehn**, specijalna izvjestiteljica Povjerenstva UN-a za ljudska prava o stanju ljudskih prava na području bivše Jugoslavije u razdoblju od 27. rujna 1995. do početka 1998. godine,¹⁴⁵⁴ sastala se, na zasebnim sastancima, s predsjednikom Tuđmanom, ministrom unutarnjih poslova Jarnjakom i ministrom obrane Šuškom. Rehn je stekla dojam da nisu zainteresirani za istragu i kazneni progon pripadnika hrvatskih vojnih snaga u vezi sa zločinima počinjenim tijekom operacije Oluja izvan onog što je potrebno kako bi se međunarodnoj zajednici dala zadovoljavajuća slika.¹⁴⁵⁵ Jarnjak je Elisabeth Rehn izvijestio da je sigurnosno stanje u bivšim UN-ovim sektorima normalizirano i da je država pokrenula kriminalističku obradu počinitelja djela poput pljačke i paleža, premda je Rehn stekla dojam da nije želio poduzeti istrage po dojavama o masovnim grobnicama.¹⁴⁵⁶ Jarnjak je rekao da on

¹⁴⁴⁹ D1935 (Tomislav Penić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), par. 12; Tomislav Penić, T. 26935–26936.

¹⁴⁵⁰ D1935 (Tomislav Penić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), par. 12; Tomislav Penić, T. 26936.

¹⁴⁵¹ Tomislav Penić, T. 26939–26941, 26943. V. i D1944 (Odluka predsjednika Tuđmana o pomilovanju oslobođenjem od kaznenog progona i izvršenja pravomoćno izrečenih kazni za kazneno dijelo pobune, 29. svibnja 1996.).

¹⁴⁵² D1935 (Tomislav Penić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), par. 13, 15; Tomislav Penić, T. 26945–26947, 26979, 26988; D1938 (Zakon o oprostima od krivičnog progona i postupka za krivična djela, 25. rujna 1992.); D1939 (Zakon o izmjeni Zakona o oprostima od krivičnog progona i postupka za krivična djela, 31. svibnja 1995.); D1940 (Zakon o oprostima počiniteljima kaznenih djela s privremeno okupiranih dijelova područja Vukovarsko-srijemske i Osječko-baranjske županije, 21. svibnja 1996.). V. i D680 (Zakon o općem oprostima).

¹⁴⁵³ D1935 (Tomislav Penić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), par. 13; D1938 (Zakon o oprostima od krivičnog progona, 25. rujna 1992.), str. 1; D1940 (Zakon o oprostima počiniteljima kaznenih djela s privremeno okupiranih dijelova područja Vukovarsko-srijemske i Osječko-baranjske županije, 21. svibnja 1996.), str. 1–2.

¹⁴⁵⁴ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.–14. listopada 2005.), str. 1–2; P599 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), str. 1; Elisabeth Rehn, T. 6494, 6499, 6543, 6562, 6695.

¹⁴⁵⁵ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.–14. listopada 2005.), str. 5–6, 9; P599 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 4, 6–7, 13; Elisabeth Rehn, T. 6520, 6575–6577, 6580–6581; D669 (Izvješće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. ožujka 1996.), str. 1, 45–46.

¹⁴⁵⁶ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.–14. listopada 2005.), str. 5–6; Elisabeth Rehn, T. 6576–6577; P601 (Zapisnici sa sastanaka), str. 1.

nema saznanja o kršenju ljudskih prava i činilo joj se da ne želi informacije kojima je ona raspolagala.¹⁴⁵⁷ Šušak je Elisabeth Rehn rekao da je njezino prvo izvješće u svojstvu specijalne izvjestiteljice odviše usredotočeno na zločine pripadnika vojnih snaga. Izjavio je da je država pokrenula 222 kaznena postupka za palež i pljačku i da je u predmetnom području, pomoću snaga od 13.000 profesionalnih vojnika, brzo uspostavljen red i mir.¹⁴⁵⁸ Tuđman je Elisabeth Rehn rekao da je za hrvatsku stranu bilo nemoguće da se u operaciji Oluja "vodi rat u rukavicama", kao niti da poslije nje spriječi djela osвете ljudi koji su se vraćali u Krajinu, primjerice rušenje kuća.¹⁴⁵⁹

2103. U izvješću koje je glavni tajnik UN-a podnio Vijeću sigurnosti 14. veljače 1996. godine stoji sljedeće:

[R]askorak [...] između broja očiglednih kršenja prava na život koja su evidentirali istražitelji Ujedinjenih naroda u bivšim sektorima – najmanje 150 slučajeva – i broja slučajeva koje su priznale hrvatske vlasti, i dalje je velik i ostaje bez objašnjenja. Iako je Vlada u najdramatičnijim slučajevima pokrenula kazneni progon, primjerice u vezi s masakrom devet osoba srpske nacionalnosti u Varivodama, te nekim drugim slučajevima, malo toga pokazuje napredak u rješavanju mnogih drugih prijavljenih pojedinačnih slučajeva oduzimanja života osobama.¹⁴⁶⁰

2104. **Peter Galbraith**, veleposlanik SAD-a u Hrvatskoj od 1993. do 1998. godine,¹⁴⁶¹ u svom je svjedočenju izjavio da se to podudara s njegovim zapažanjima i saznanjima.¹⁴⁶² Galbraith je u svom svjedočenju izjavio da se Tuđmanu i još nekim hrvatskim dužnosnicima, a posebno Šušku, Graniću i Šariniću, požalio na slučajeve kršenja ljudskih prava s hrvatske strane i da je inzistirao na prestanku pljačke i paleža.¹⁴⁶³ Prva reakcija na takve prigovore bio je zid šutnje i poricanja, a potom nevoljko priznavanje ili zaobilazni odgovori, primjerice odgovor da to čine hrvatski civili koji se vraćaju u to područje i da je to izvan moći hrvatskih vlasti.¹⁴⁶⁴ U vezi s teškim djelima nasilja počinjenim poslije operacije Oluja, Tuđman je priznao da postoje

¹⁴⁵⁷ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 6.

¹⁴⁵⁸ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 5-6; Elisabeth Rehn, T. 6507, 6569, 6571, 6579-6581; P601 (Zapisnici sa sastanaka), str. 11.

¹⁴⁵⁹ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 5; Elisabeth Rehn, T. 6509, 6523-6525, 6527-6528, 6534, 6536-6539; P601 (Zapisnici sa sastanaka), str. 9; D681 (Audio-snimka i transkript sastanka predsjednika Franje Tuđmana i Elisabeth Rehn, 4. prosinca 1995.), str. 2-4.

¹⁴⁶⁰ P485 (Izvješće glavnog tajnika UN-a, 14. veljače 1996.), par. 13.

¹⁴⁶¹ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), str. 1, par. 1, 3; Peter Galbraith, T. 4901.

¹⁴⁶² Peter Galbraith, T. 5217.

¹⁴⁶³ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 46, 56.

¹⁴⁶⁴ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 56.

problemi, ali ih je umanjivao i nije pokazivao nikakvu spremnost da u vezi s tim nešto i poduzme.¹⁴⁶⁵

2105. Prema riječima **Petra Pašića**, Srbina iz Hrvatske i povjerenika Vlade RH za Knin od siječnja 1992. do travnja 1996.,¹⁴⁶⁶ nije postojao nikakav službeni državni politički program koja bi dopuštao palež, pljačku i umorstva u bivšem Sektoru Jug poslije operacije Oluja.¹⁴⁶⁷ **Joško Morić**, koji je 1995. bio pomoćnik ministra unutarnjih poslova za temeljnu policiju,¹⁴⁶⁸ u svom je svjedočenju izjavio da je Jarnjaku dostavljao prijave o tome da se na terenu čine kaznena djela, počinitelji kojih su i osobe u vojnim odorama.¹⁴⁶⁹ Prema Morićevim izjavama, Jarnjak je bio zabrinut zbog tih događaja i često je o njima razgovarao s ministrom obrane.¹⁴⁷⁰ Na osnovi toga što mu je govorio Jarnjak, Moriću je bilo jasno da je reakcija ministra obrane na takve dojave uvijek bila nalog Moriću i Laušiću, načelniku Uprave VP, da se pojača sigurnost.¹⁴⁷¹ Iz tih povremenih komunikacija s ministrima unutarnjih poslova, obrane i pravosuđa, Morić je razabrao da su oni zabrinuti zbog zločina i da žele promijeniti situaciju.¹⁴⁷² Morić je u svom svjedočenju izjavio da u MUP-u nikad nije stekao dojam da bi se zločini dopuštali s ciljem da se Srbi istjeraju iz Krajine i da im se onemogućí povratak.¹⁴⁷³ Morić je dodao da su svi u MUP-u tada smatrali da su ti zločini na terenu negativna pojava.¹⁴⁷⁴

2106. Dana 6. studenoga 1998., Savjet RH za suradnju s Međunarodnim kaznenim sudom održao je sjednicu. Prema zapisniku s te sjednice, ministar vanjskih poslova Mate Granić je rekao da je Hrvatska propuste počinila nakon operacije Oluja, kada nije procesuirala eventualne počinitelje ratnih zločina. On je izjavio da će Hrvatska morati procesuirati "neke slučajeve kršenja prava". Granić i ravnatelj Hrvatske izvještajne službe, Šeparović, predložili su da se s Međunarodnom sudom surađuje, na način da se dostave dokumenti koji neće nanijeti štetu sigurnosnim interesima Hrvatske. Ministar

¹⁴⁶⁵ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 35.

¹⁴⁶⁶ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 1–2; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 2, 4, 13, 15, 32; D1709 (Petar Pašić, list s dopunskim informacijama, 6. listopada 2009.), par. 10; Petar Pašić, T. 22740, 22778, 22844, 22847, 22858, 23026, 23053.

¹⁴⁶⁷ Petar Pašić, T. 22738–22739.

¹⁴⁶⁸ D1841 (Joško Morić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), str. 1, par. 1–2; D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 1–10, 13, 25, 110, 119; Joško Morić, T. 25502–25505, 25508–25511, 25514–25515, 25523, 25528, 25640, 25785, 25806, 25842, 25926–25927.

¹⁴⁶⁹ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 198–199, 202–203; Joško Morić, T. 25837.

¹⁴⁷⁰ Joško Morić, T. 25594, 25837–25838.

¹⁴⁷¹ Joško Morić, T. 25838–25839.

¹⁴⁷² Joško Morić, T. 25641–25642.

¹⁴⁷³ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 28, 212–214, 268–269; Joško Morić, T. 25741–25742.

unutarnjih poslova Ivan Penić izjavio je da si je Hrvatska sama kriva što nije kaznila počinitelje zločina poslije operacije Oluja. Potpredsjednik Vlade i ministar pravosuđa Milan Ramljak zaključio je da se čini potrebnim preispitati strategiju usvojenu prije dvije-tri godine o neprocesuiranju događaja i zločina počinjenih poslije operacije Oluja.¹⁴⁷⁵

2107. **Mladen Bajić**, zamjenik vojnog tužitelja u ZP-u Split od 1992. do 1996. godine,¹⁴⁷⁶ u svom je svjedočenju izjavio da su hrvatske vlasti od 2001. usvojile ozbiljniji pristup procesuiranju kaznenih djela koja su počinili pripadnici Hrvatske vojske i policije, uključujući i ona koja su počinjena poslije operacije Oluja, napomenuvši da je taj pomak bio bitan za vjerodostojnost hrvatskog pravosuđa.¹⁴⁷⁷ On je u svom svjedočenju izjavio da je 2002. godine, kad je stupio na dužnost glavnog državnog odvjetnika, pregledao sve predmete otvorene od 1991. godine i da je primijetio da su mnogi od njih otišli u pogrešnom smjeru.¹⁴⁷⁸ Kao primjer razloga svojeg nezadovoljstva istaknuo je da su mnoga kaznena djela jednostavno ostala neprocesuirana.¹⁴⁷⁹ Unatoč tim problemima, Bajić je tvrdio da nije vidio nikakve znakove nedostatka volje političkog vodstva da se procesuiraju navodni počinitelji, točnije, da se procesuiraju zločini koje su Hrvati počinili protiv Srba.¹⁴⁸⁰

2108. **Christopher Albiston**, samostalni konzultant, stručnjak za pitanja održavanja javnog reda i mira, sigurnosti i obavještajne djelatnosti i vještak za pitanja održavanja javnog reda i mira tijekom i nakon sukoba,¹⁴⁸¹ izjavio je da je u vrijeme poslije operacije Oluja postojao i bio u funkciji sustav kaznenog pravosuđa, u okviru kojeg su hrvatske vlasti stvarno nastojale riješiti problem kriminala, a policija obavljala svoju ulogu u bilježenju i prosljeđivanju podataka o zločinima u relevantnim područjima.¹⁴⁸² Albiston je izjavio da nije zapazio nikakve pokazatelje organiziranog propuštanja hrvatskih vlasti da djeluju na uspostavi reda i mira, kao niti namjernog opstruiranja te

¹⁴⁷⁴ Joško Morić, T. 25742.

¹⁴⁷⁵ P2616 (Zapisnik sa 33. sjednice Savjeta RH za suradnju s Međunarodnim kaznenim sudom, 9. studenog 1998.), str. 1–5.

¹⁴⁷⁶ D1626 (Mladen Bajić, izjava svjedoka, 21. svibnja 2009.), par. 2; Mladen Bajić, T. 20731, 20784.

¹⁴⁷⁷ Mladen Bajić, T. 20844–20846, 20870–20872; P2613 (Izjava Mladena Bajića u vezi s procesuiranjem kaznenih djela koja su počinili pripadnici HV-a i policije, 8. veljače 2007.), str. 1.

¹⁴⁷⁸ Mladen Bajić, T. 20844–20846, 20850–20851, 20870–20872.

¹⁴⁷⁹ Mladen Bajić, T. 20850–20851, 20870–20872.

¹⁴⁸⁰ Mladen Bajić, T. 20776–20777, 20781, 20844–20846, 20851, 20866.

¹⁴⁸¹ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), str. 53–59; Christopher Albiston, T. 23754, 23758–23762.

¹⁴⁸² D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.42, 3.71; Christopher Albiston, T. 24040, 24042–24043, 24050, 24052–24053.

zadaće.¹⁴⁸³ Isto tako, hrvatske se vlasti prema djelima poput pljačke, paleža i ubijanja nisu odnosile tolerantno ili ravnodušno, premda ima pokazatelja pojedinačnih propusta djelatnika policije.¹⁴⁸⁴

2109. Raspravno će vijeće sada dati prikaz dokaza predočenih u vezi s djelovanjem Civilne zaštite i timova za humanu asanaciju poslije operacije Oluja. **Zdravko Židovec**, pomoćnik ministra za unutarnje poslove zadužen za informacije, analitiku, protupožarnu zaštitu i civilnu zaštitu tijekom cijele 1995. godine, te član zapovjednog stožera akcije Povratak,¹⁴⁸⁵ u svom je svjedočenju izjavio da su u siječnju 1994. poslovi civilne zaštite iz nadležnosti Ministarstva obrane prešli u nadležnost Ministarstva unutarnjih poslova, tako da vojska nije bila ovlaštena za izdavanje zapovijedi postrojbama Civilne zaštite.¹⁴⁸⁶ Židovec je izjavio da ga je nekoliko dana prije operacije Oluja Jarnjak zadužio da za tu operaciju pripremi plan protupožarne i civilne zaštite.¹⁴⁸⁷ S danom 4. kolovoza 1995., svi poslovi te vrste postali su dijelom programa operacije Povratak.¹⁴⁸⁸ Dana 4. kolovoza 1995., Židovec je svim policijskim upravama izdao zapovijed da aktiviraju vodove za asanaciju i raskrčivanje da, u suradnji s vojnim vlastima i s njihovim odobrenjem, počnu s uklanjanjem leševa.¹⁴⁸⁹ To se imalo činiti u suradnji s kriminalističkom policijom. Svaka policijska uprava bila je dužna voditi evidenciju o pronađenim leševima, identifikaciji i ukopu, te o tome dnevno izvještavati stožer operacije Povratak i Sektor civilne zaštite MUP-a.¹⁴⁹⁰ Dana 5. kolovoza 1995., Židovec je, među ostalim, Policijskoj upravi zadarsko-kninskoj poslao sljedeću zapovijed: "Odmah pristupite asanaciji terena na oslobođenom području [...] i to prije svega pronalaženju, identifikaciji i sahranjivanju ljudskih leševa".¹⁴⁹¹ Te su se zadaće imale izvoditi na sljedeći način:

1. Nakon pirotehničkog pregleda okoliša i leša pristupa se identifikaciji koju obavlja krim-tehničar, uz obavezatno fotografiranje leša i uzimanje otisaka prstiju.

¹⁴⁸³ Christopher Albiston, T. 23858, 24063–24065, 24117, 24119.

¹⁴⁸⁴ Christopher Albiston, T. 24062–24065, 24071.

¹⁴⁸⁵ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 6, 8; Zdravko Židovec, T. 1992.1.

¹⁴⁸⁶ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 65, 69; Zdravko Židovec, T. 19872, 19887.

¹⁴⁸⁷ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 15.

¹⁴⁸⁸ Zdravko Židovec, T. 19882, 19890.

¹⁴⁸⁹ D232 (Nalog pomoćnika ministra unutarnjih poslova svim policijskim upravama, 4. kolovoza 1995.), item b), 3.–4.

¹⁴⁹⁰ D232 (Nalog pomoćnika ministra unutarnjih poslova svim policijskim upravama, 4. kolovoza 1995.), item b), 4.

¹⁴⁹¹ D233 (Zapovijed pomoćnika ministra unutarnjih poslova policijskim upravama splitsko-dalmatinskoj, šibenskoj i zadarsko-kninskoj, 5. kolovoza 1995.), str. 1.

2. Svaki pronađeni leš mora imati svoj identifikacijski broj (pločice se zadužuju u odjelima krim-policije vaše policijske uprave).
3. Ukop leševa vrši se na lokalnim grobljima obavezno u pojedinačne grobove uz stavljanje oznaka (križeva).
4. Kopanje raka obvezatno vršiti na način da se rake kopaju pojedinačno, jer se prema međunarodnom pravu jame s više od četiri leša smatraju masovnim grobnicama.¹⁴⁹²

2110. Poslije operacije Oluja, na području na koje se odnosi Optužnica pronađeno je više leševa, uključujući leševe osoba za koje se činilo da su bile ubijene.¹⁴⁹³ Židovec je u svom svjedočenju izjavio da je uloga civilne zaštite obuhvaćala i poslove u vezi s posljedicama ratnih djelovanja uključujući i asanaciju putem, među ostalim, zbrinjavanja ljudskih ostataka.¹⁴⁹⁴ Židovec je posvjedočio da su u timovima za animalnu i humanu asanaciju radili profesionalni djelatnici civilne zaštite i kriminalistički tehničari iz nadležne policijske uprave.¹⁴⁹⁵ Civilna zaštita morala je sastaviti zapisnik o ukopu, odnosno popuniti obrazac koji je sadržavao i identifikacijski broj leša, podatke o tome je li osoba bila civil ili vojnik te ostale osobne podatke.¹⁴⁹⁶ Odjeća i predmeti nađeni s lešom bili su ključni čimbenik prilikom utvrđivanja je li osoba bila vojnik.¹⁴⁹⁷ Izvješća o asanaciji zatim su se dostavljala stožeru akcije Povratak.¹⁴⁹⁸ Kriminalistički tehničar također je bio dužan sastaviti izvješće i dostaviti ga kriminalističkom odjelu nadležne policijske uprave.¹⁴⁹⁹ Ako bi kriminalistički tehničar sumnjao da je posrijedi ubojstvo, kriminalistička policija obavila bi kriminalističku obradu.¹⁵⁰⁰ Leševi su se

¹⁴⁹² D233 (Zapovijed pomoćnika ministra unutarnjih poslova policijskim upravama splitsko-dalmatinskoj, šibenskoj i zadarsko-kninskoj, 5. kolovoza 1995.), str. 2. V. i P230 (Tjedno izvješće UNCIVPOL-a, 21.-26. kolovoza 1995., 27. kolovoza 1995.) 27. kolovoza 1995.), str. 5. V. i D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 72; Zdravko Židovec, T. 19874, 19878–19879, 1991.5–1991.6; D1571 (Zapovijed Zdravka Židovca PU sisačko-moslavačkoj o provedbi asanacije, 6. kolovoza 1995.), str. 1–3; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 22; Ive Kardum, T. 9518–9521.

¹⁴⁹³ V. npr. P688 (Obavijest o pronalasku leševa); D69 (Popis osoba pronađenih pri asanaciji terena); D1783 (Izvješće Odjela kriminalističke policije PU šibenske pod naslovom "Pronalazak mrtvih tijela na oslobođenom području tijekom akcije 'Oluja'", 31. kolovoza 1995.).

¹⁴⁹⁴ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 8, 16; Zdravko Židovec, T. 19872.

¹⁴⁹⁵ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 47; Zdravko Židovec, T. 19874.

¹⁴⁹⁶ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 52, 72; Zdravko Židovec, T. 19878–19879; D1571 (Zapovijed Zdravka Židovca PU sisačko-moslavačkoj o provedbi asanacije, 6. kolovoza 1995.), str. 1–3.

¹⁴⁹⁷ Zdravko Židovec, T. 19879.

¹⁴⁹⁸ Zdravko Židovec, T. 19917.

¹⁴⁹⁹ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 50; Zdravko Židovec, T. 19916–19917, 19972–19973.

¹⁵⁰⁰ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 51; Zdravko Židovec, T. 19916.

poslije očevida sahranjivali, čak i u slučaju kad je utvrđeno da posrijedi nije bila prirodna smrt.¹⁵⁰¹

2111. **Ivica Cetina**, načelnik Policijske uprave zadarsko-kninske tijekom 1995. godine,¹⁵⁰² u svom je svjedočenju izjavio da je Stanko Batur, načelnik Civilne zaštite u Cetininoj policijskoj upravi, bio odgovoran za zbrinjavanje ljudskih leševa na terenu.¹⁵⁰³ Batur je Židovcu i Cetini podnio izvješća o tome koliko je tijela pronađeno, uklonjeno i ukopano.¹⁵⁰⁴ Cetina je bio uključen u organizacijske aspekte asanacije terena, uključujući davanje ljudstva i potrebne opreme. Cetina je izjavio da je policija, kad bi dobila dojavu da je pronađen leš, o tome obavještavala kriminalističku policiju koja bi izašla na teren istoga dana.¹⁵⁰⁵ Ako bi prilikom asanacije bio pronađen leš, tim za zbrinjavanje ljudskih ostataka donosio je ocjenu o tome je li osoba poginula u borbi ili je ubijena.¹⁵⁰⁶ U tim za asanaciju u pravilu je bio uključen djelatnik kriminalističke policije i vještak sudskog patologa.¹⁵⁰⁷ Ako bi djelatnici policije prilikom pregleda leša posumnjali da je počinjeno ubojstvo, o tome bi obavijestili kriminalističku policiju koja bi napravila očevid.¹⁵⁰⁸ Ako je posrijedi bila osoba koja je poginula u borbi, očevid nije bio potreban.¹⁵⁰⁹ Takva kriminalistička obrada u vezi s pronađenim leševima provodila se neposredno poslije operacije Oluja.¹⁵¹⁰

2112. **Svjedok 84**, djelatnik policije u Kninu,¹⁵¹¹ objasnio je da bi policija, kad bi u području Knina bili pronađeni leševi, osigurala dotično mjesto do dolaska tima za

¹⁵⁰¹ Zdravko Židovec, T. 1991.6, 1997.3.

¹⁵⁰² D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), str. 1; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 3–4; Ivica Cetina, T. 23396, 23486, 23517

¹⁵⁰³ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 16; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 7, 12–13. V. i P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 7; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 40.

¹⁵⁰⁴ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 2, 16; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 12–13.

¹⁵⁰⁵ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 16.

¹⁵⁰⁶ Ivica Cetina, T. 23493, 23595–23596, 23654–23655.

¹⁵⁰⁷ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 16; Ivica Cetina, T. 23493, 23596–23597, 23654–23655.

¹⁵⁰⁸ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 16; Ivica Cetina, T. 23493, 23596, 23648–23649. V. i Ive Kardum, T. 9418.

¹⁵⁰⁹ Ivica Cetina, T. 23595. V. i P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 8; Ive Kardum, T. 9327–9328, 9330–9331, 9415, 9429.

¹⁵¹⁰ Ivica Cetina, T. 23648–23649.

¹⁵¹¹ P1035 (Svjedok 84, list sa pseudonimom); P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), str. 1; P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), str. 1; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 1–3; svjedok 84, T. 11061, 11073, 11094, 11101, 11358, 11360.

očevid iz Zadra, koji se bi se sastojao od istražnog suca i kriminalističkih tehničara.¹⁵¹² O pronalasku leševa kninska policija bi obavijestila i Batura.¹⁵¹³ Nakon što bi kriminalistička policija obavila očevid, Civilna zaštita bi uklonila leševe i pobrinula se za ukop.¹⁵¹⁴ Civilna zaštita nije smjela ukloniti leševe prije nego što bi kriminalistički odjel završio s očevidom.¹⁵¹⁵

2113. **Ive Kardum**, načelnik Odjela kriminalističke policije Policijske uprave zadarsko-kninske 1995. godine,¹⁵¹⁶ u svom je svjedočenju izjavio da je za animalnu i humanu asanaciju bila zadužena isključivo Civilna zaštita.¹⁵¹⁷ Svaki tim koji bi izašao na teren radi asanacije u svojem je sastavu imao kriminalističkog tehničara, koji je uvijek bio nazočan kada je Civilna zaštita uklanjala leš.¹⁵¹⁸ Ako je posrijedi bio leš u raspadanju, Civilna zaštita bi uz leš položila metalnu pločicu s brojem i imenom žrtve ili – ako žrtva nije bila identificirana – s oznakom "NN".¹⁵¹⁹ Tek tada bi se leš fotografirao.¹⁵²⁰

2114. Kardum je izjavio da nikad nije dobio nalog da ne provede kriminalističku obradu.¹⁵²¹ Međutim, izjavio je da bi redovna policija, kad bi pronašla leš u raspadanju osobe čija je smrt nastupila približno u vrijeme operacije Oluja, obično evidentirala da je leš u stanju raspadanja i slučaj bi se odredio za asanaciju.¹⁵²² Osim toga, svjedok je izjavio da hrvatska civilna policija nije provodila kriminalističku obradu ako su posrijedi bili leševi hrvatskih vojnika jer se pretpostavljalo da se radi o poginulima u borbi.¹⁵²³ Jednako se postupalo i u slučaju srpskih vojnika, osim ako bi Kardum imao

¹⁵¹² P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), par. 8, 17; P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), par. 22; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 35, 38; svjedok 84, T. 11326–11327, 11336–11337, 11339.

¹⁵¹³ P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), par. 8; P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), par. 23; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 35, 38; svjedok 84, T. 11326.

¹⁵¹⁴ P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), par. 8; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 35, 38.

¹⁵¹⁵ P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), par. 17.

¹⁵¹⁶ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), str. 1, par. 2–3; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), str. 1, par. 1–3, 12, 15, 17; Ive Kardum, T. 9231, 9251–9252, 9398, 9498–9499.

¹⁵¹⁷ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 22, 44; Ive Kardum, T. 9275, 9323, 9414–9415.

¹⁵¹⁸ Ive Kardum, T. 9415, 9417, 9422.

¹⁵¹⁹ Ive Kardum, T. 9416.

¹⁵²⁰ Ive Kardum, T. 9415–9416.

¹⁵²¹ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 9–10; Ive Kardum, T. 9331, 9453, 9516–9517.

¹⁵²² P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 36; Ive Kardum, T. 9327–9328, 9414, 9428–9429.

¹⁵²³ Ive Kardum, T. 9331–9332.

informaciju da je počinjen ratni zločin, u kojem bi slučaju o tome obavijestio kriminalističku vojnu policiju i zajedno s njom proveo obradu.¹⁵²⁴ Svjedok je izjavio da je otkriven priličan broj samoubojstava ili starijih osoba preminulih prirodnom smrću.¹⁵²⁵

2115. Prema zapisniku sa sastanka načelnika Sektora Ivana Nađa i nekoliko odjelnih načelnika, održanog 7. kolovoza 1995, ključna zadaća bila je asanacija terena u području vojnih djelovanja.¹⁵²⁶ Osim toga, utvrđena je i zadaća provođenja identifikacije osoba na propisan način, te da nije potrebno provoditi očevide.¹⁵²⁷ Dana 7. kolovoza 1995., Židovec je Policijskoj upravi zadarsko-kninskoj i još nekim policijskim upravama izdao nalog da izvide svoj teren i da stožeru operativne akcije Povratak u MUP-u podnesu izvješće o svemu izvršenomu, u kojem mora biti naveden broj poginulih i koliko je ljudi bilo potrebno da se te osobe pronađu, identificiraju i sahrane.¹⁵²⁸ Židovec je izjavio da je humana asanacija počela nakon operacije Oluja, oko 7. ili 8. kolovoza 1995., i da je tada pronađen velik broj leševa u stanju raspadanja.¹⁵²⁹ Židovec je izjavio i to da je za humanu asanaciju bila zadužena isključivo Civilna zaštita, koja je asanaciju uvijek obavljala u suradnji s kriminalističkom policijom, a kriminalistička policija je bila ta koja je Civilnu zaštitu obavještavala o lokaciji leševa za koje postoji potreba asanacije.¹⁵³⁰ O svim slučajevima gdje je bila potrebna humana asanacija morala se obavijestiti Civilna zaštita, bilo izravno bilo posredno preko Židovca, koji je te obavijesti prosljeđivao Odjelu Civilne zaštite.¹⁵³¹ Prema zapisniku sa sjednice VONS-a održane 11. kolovoza 1995., Jarnjak je rekao da postoje velike teškoće u vezi s asanacijom terena.¹⁵³² Čak ni 4.000 ljudi iz civilne zaštite nije bilo dovoljno (a nisu imali ni dovoljno vozila) da se raščisti tako veliko područje. Prema Jarnjakovim riječima, prvo su morali provesti asanaciju naseljenih područja, stvoriti uvjete da se ljudi vrate. Prvo bi se provela asanacija i

¹⁵²⁴ Ive Kardum, T. 9332, 9495.

¹⁵²⁵ Ive Kardum, T. 9274.

¹⁵²⁶ D235 (Zapisnik sa sastanka kolegija načelnika Sektora kriminalističke policije, 7. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁵²⁷ D235 (Zapisnik sa sastanka kolegija načelnika Sektora kriminalističke policije, 7. kolovoza 1995.), točka 1.

¹⁵²⁸ D601 (Nalog Zdravka Židovca upućen policijskim upravama, 7. kolovoza 1995.). V. D606 (Izvješće PU splitsko-dalmatinske podneseno Operativnom stožeru akcije Povratak MUP-a, 9. kolovoza 1995.); D607 (Izvješće PU šibenske podneseno Operativnom stožeru akcije Povratak MUP-a, 9. kolovoza 1995.).

¹⁵²⁹ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 49.

¹⁵³⁰ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 50, 64, 72, 74; Zdravko Židovec, T. 19881, 19965–19967.

¹⁵³¹ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 61.

¹⁵³² P2673 (Zapisnik sa sjednice VONS-a održane 11. kolovoza 1995.), str. 1–2, 7.

identifikacija leševa, no to se odvijalo vrlo sporo. Potom bi se pristupilo animalnoj asanaciji i čišćenju terena na ostalim područjima.¹⁵³³ Prema Židovčevim izjavama, asanacija ljudskih ostataka bila je završena oko sredine kolovoza 1995., a od područja Siska pa do područja Policijske uprave splitsko-dalmatinske Civilna zaštita je asanirala 902 leša.¹⁵³⁴

2116. U razdoblju od 8. kolovoza do 20. listopada 1995., Cetina je dostavljao redovna izvješća Stožeru akcije Povratak u MUP-u, u kojima su bili evidentirani i leševi pronađeni prilikom asanacije terena.¹⁵³⁵ Slična izvješća podnosile su i druge policijske uprave.¹⁵³⁶

2117. **Albiston** je u svom svjedočenju izjavio da izvješće od 31. kolovoza 1995., u kojem se podrobno govori o tome što je poduzeto u vezi s leševima u područjima gdje je bilo borbenih djelovanja u okviru operacije Oluja, pokazuje da je civilna policija postupala u skladu s propisanim postupcima koji omogućuju poduzimanje istražnih

¹⁵³³ P2673 (Zapisnik sa sjednice VONS-a održane 11. kolovoza 1995.), str. 7.

¹⁵³⁴ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 71; Zdravko Židovec, T. 19866–19867.

¹⁵³⁵ D348 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 8. kolovoza 1995.); D351 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 10. kolovoza 1995.); D352 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, leševi br. 102–127, 11. kolovoza 1995.); D354 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 16. kolovoza 1995.); D355 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 18. kolovoza 1995.); D356 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 20. kolovoza 1995.); D357 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 21. kolovoza 1995.); D358 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 25. kolovoza 1995.); D359 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 27. kolovoza 1995.); D360 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 28. kolovoza 1995.); D361 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 29. kolovoza 1995.); D362 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 30. kolovoza 1995.); D363 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 2. rujna 1995.); D364 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 5. rujna 1995.); D365 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 6. rujna 1995.); D366 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 11. rujna 1995.); D367 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, leševi br. 129–169, 11. kolovoza 1995.); D368 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 12. rujna 1995.); D369 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 13. rujna 1995.); D370 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 15. rujna 1995.); D371 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 18. rujna 1995.); D373 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 19. rujna 1995.); D375 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 24. rujna 1995.); D376 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 2. listopada 1995.); D377 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 5. listopada 1995.); D378 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 9. listopada 1995.); D379 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 13. listopada 1995.); D380 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 17. listopada 1995.); D381 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 20. listopada 1995.); D382 (Popis osoba pronađenih pri asanaciji terena PU zadarsko-kninske, 9. siječnja 1996.).

¹⁵³⁶ V. D353 (Izvješće Drage Matića, načelnika PU šibenske, podneseno stožeru MUP-a, 8. kolovoza 1995.).

radnji za samog trajanja sukoba.¹⁵³⁷ U tom izvješću se navodi da je kriminalistička policija obavljala obdukcije, dostavljala nadležnim organima informacije o deliktima i nastojala obavljati redovni redarstveni posao unatoč teškoćama s kojima se suočavala.¹⁵³⁸ Kako pokazuju izvješća Medicinskog centra Šibenik, izdana u vremenu od 5. do 8. kolovoza 1995., na dvanaest leševa pronađenih u području Smrdelja, Drniša, Kistanja i drugdje obavljen je vanjski pregled tijela s ciljem ustanovljenja uzroka smrti.¹⁵³⁹ Što se tiče dokaza o tome da su poslije operacije Oluja u velikom broju slučajeva leševi bili tretirani kao leševi poginulih u borbi, Albiston je izjavio da bi, u idealnoj situaciji, takve smrtno slučajevne trebalo tretirati kao sumnjive i obaviti kriminalističku obradu, te da to jest bio propust tadašnjeg hrvatskog kriminalističkog sustava.¹⁵⁴⁰ Međutim, postojali su razni praktični razlozi, primjerice zdravstveni razlozi i vrućina, zašto se u praksi postupalo tako kako se postupalo.¹⁵⁴¹ Osim toga, policijske snage koje djeluju u području sukoba i u područjima neposredno poslije sukoba, rade u uvjetima koji otežavaju kriminalističku obradu.¹⁵⁴² Primjerice, prije otvaranja kriminalističke istrage u vezi s deliktom, prvo je potrebno ostvariti efektivnu prisutnost i efektivnu kontrolu temeljne civilne policije u predmetnom području, s ciljem zaštite osoba i objekata, te kako bi policija bila u mogućnosti doći na mjesto zločina i staviti ga pod nadzor.¹⁵⁴³ S obzirom na takve teškoće i na resurse kojima je policija tada raspolagala, nije se moglo očekivati da se provede kriminalistička obrada za svaki smrtni slučaj.¹⁵⁴⁴

¹⁵³⁷ Christopher Albiston, T. 24106, 24109, 24125–24127; D1783 (Izvješće Odjela kriminalističke policije PU šibenske pod naslovom "Pronalazak mrtvih tijela na oslobođenom području tijekom akcije 'Oluja'", 31. kolovoza 1995.).

¹⁵³⁸ Christopher Albiston, T. 24106, 24108–24109, 24125–24127; D1783 (Izvješće Odjela kriminalističke policije PU šibenske pod naslovom "Pronalazak mrtvih tijela na oslobođenom području tijekom akcije 'Oluja'", 31. kolovoza 1995.).

¹⁵³⁹ D2158 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, 5. kolovoza 1995.); D2159 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, 5. kolovoza 1995.); D2160 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, 6. kolovoza 1995.); D2161 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, 6. kolovoza 1995.); D2162 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, točan datum nejasan); D2163 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, 6. kolovoza 1995.); D2164 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, 6. kolovoza 1995.); D2165 (Zapisnik u vezi sa smrću Nikole Subote, 7. kolovoza 1995.); D2166 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, 8. kolovoza 1995.); D2167 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, 7. kolovoza 1995.); D2168 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, 5. kolovoza 1995.). Strane u postupku su stipulirale da, kako proizlazi iz dokaznog predmeta D2165, u tom predmetu nije bilo nikavih istražnih radnji sve dok predmet nije ponovno otvoren 2006. godine (T. 28983–28986, 29005–29007). V. i D1768 (Kaznena prijava u vezi s ubojstvom triju neidentificiranih osoba, 14. listopada 1995.).

¹⁵⁴⁰ Christopher Albiston, T. 24041–24044, 24051.

¹⁵⁴¹ Christopher Albiston, T. 24041, 24043, 24104–24105.

¹⁵⁴² Christopher Albiston, T. 24051–24053, 24113.

¹⁵⁴³ Christopher Albiston, T. 24051–24053, 24113.

¹⁵⁴⁴ Christopher Albiston, T. 24053–24054, 24059–24060, 24108, 24114–24115.

2118. Prema izvješću načelnika veterinarske struke Borisa Radovića, do 5. rujna 1995. u području ZP-a Split asanacijom je obuhvaćeno 418 smrtno stradalih osoba.¹⁵⁴⁵ Od tog ukupnog broja, 200 je uklonjeno i sahranjeno na kninskom groblju, 54 na zadarskom groblju, 96 na groblju u Gračacu, te 21 na pravoslavnom groblju u Korenici.¹⁵⁴⁶

2119. **Bajić** je u svom svjedočenju izjavio da je njegov ured 2001. godine u Kninu ekshumirao oko 300 leševa.¹⁵⁴⁷ Bajić je potvrdio da je većina leševa ukopana bez provedenog očevida ili bez podnijete kaznene prijave, što je bilo značajan čimbenik kasnog pokretanja kaznenog progona u vezi s tim incidentima.¹⁵⁴⁸ U vrijeme njegovog svjedočenja postojali su rezultati identifikacije za 128 od ekshumiranih tijela.¹⁵⁴⁹ Od tih 128 leševa, u 104 slučaja posrijedi su bile osobe ubijene vatrenim oružjem sa strijelnim ranama na prsima, na glavi i u predjelu trbuha, a neke od rana su nastale kao posljedica hitaca iz neposredne blizine.¹⁵⁵⁰ Među tim osobama, ubijenima iz vatrenog oružja, 75 žrtava usmrćeno je približno u vremenu od 4. do 7. kolovoza 1995., dok su sve preostale žrtve usmrćene tijekom slijedećih 30 dana (tj. neposredno poslije operacije Oluja).¹⁵⁵¹ Poslije identifikacije leševa i nakon što su vještaci utvrdili uzroke smrti, izjavio je Bajić, njegovo je tužiteljstvo pokrenulo više postupaka u Zadru i Šibeniku.¹⁵⁵²

2120. Raspravnome vijeću predloženi su i dokazi u vezi s ukapanjem leševa koje su obavile hrvatske vlasti. Svjedoci u vezi s tim bili su Branko Sruk, Karolj Dondo, Murray Dawes, Edward Flynn, Tor Munkelien, Alun Roberts, Stig Marker Hansen, svjedok 136, William Hayden, Maria Teresa Mauro, Kari Anttila, Laila Malm i John Hill, a izvedeni su i dokumentarni dokazi. S iznimkom manjeg broja dokaza koji upućuju na to da je više leševa prvo sahranjeno u masovnu grobnicu u Kninu, a potom premješteno u pojedinačne grobnice,¹⁵⁵³ nisu predloženi nikakvi nepobitni dokazi o postojanju masovnih grobnica na području na koje se odnosi Optužnica. Dokumentarni

¹⁵⁴⁵ P507.1 (Izvješće Borisa Radovića o asanaciji u zoni odgovornosti ZP-a Split, podneseno Glavnom stožeru HV-a, 16. rujna 1995.), str. 4.

¹⁵⁴⁶ P507.1 (Izvješće Borisa Radovića o asanaciji u zoni odgovornosti ZP-a Split, podneseno Glavnom stožeru HV-a, 16. rujna 1995.), str. 4–5.

¹⁵⁴⁷ Mladen Bajić, T. 20769, 20842–20843, 20851–20852, 20867–20870.

¹⁵⁴⁸ Mladen Bajić, T. 20842–20843, 20851–20852, 20867–20870.

¹⁵⁴⁹ Mladen Bajić, T. 20769, 20842–20843, 20867–20870.

¹⁵⁵⁰ Mladen Bajić, T. 20769–20770, 20842–20843, 20867–20870.

¹⁵⁵¹ Mladen Bajić, T. 20842–20843.

¹⁵⁵² Mladen Bajić, T. 20770.

¹⁵⁵³ D1737 (Branko Sruk, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), par. 5; Branko Sruk, T. 23300–23308, 23341, 23343, 23355. V. i P2652 (Dopis načelnika PU zadarsko-kninske, 12. kolovoza 1995.), str. 1; P2653 (Izvješće Kornelija Brkića o asanaciji podneseno Damiru Čemerinu, 12. kolovoza 1995.), str. 2. Za dodatna izvješća o masovnim masovnim grobnicama v.: P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 77–79; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.–13. kolovoza 1995.), str. 7–8.

dokazi i iskazi više svjedoka upućuju na to da su u Gračacu i Kninu leševi sahranjivani u individualne grobnice označene križevima s imenima ili s oznakama "NN".¹⁵⁵⁴ Više je međunarodnih promatrača u svojim svjedočenjima izjavilo da im u početku nije bio omogućen pristup na groblja u Gračacu i Kninu, a da su, kad im je dopušteno da obiđu ta groblja, to mogli učiniti samo pod nadzorom pripadnika civilne zaštite.¹⁵⁵⁵ Bez obzira na to što su sigurnosni razlozi kojima su te restrikcije pravdane¹⁵⁵⁶ u nekim slučajevima bili neuvjerljivi, Raspravno vijeće ocjenjuje da se iz dokaza ne može nepobitno utvrditi razlog za ograničavanje pristupa.

2121. Raspravno vijeće sada će razmotriti predočene dokaze u vezi s odnosima između hrvatskih vlasti i UNCIVPOL-a. **Cetina** je u svom svjedočenju izjavio da su se poslije prvih deset dana predstavnici UNCRO-a njemu i drugim službenicima njegove policijske uprave obratili s prikupljenim informacijama o zločinima počinjenim u predmetnom području, te zatražili informacije o tome što poduzima policija.¹⁵⁵⁷ Romanić i Mihić surađivali su s predstavnicima UNCIVPOL-a i izravno ih informirali o

¹⁵⁵⁴ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 9; P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 8; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 14, 34, 38; P33 (Dnevno izvješće HRAT-a, 15. kolovoza 1995.), str. 2; P36 (Dnevno izvješće HRAT-a, 2-4. rujna 1995.), str. 4; P37 (Dnevno izvješće HRAT-a, 7. rujna 1995.); P38 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 4; P43 (Izvjese o situaciji Čelije za humanitarnu krizu, 16. kolovoza 1995.), str. 3; P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 25; P67 (Izvjese Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 8; P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 3-4; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 31; P774 (Laila Malm, izjava svjedoka, 30. srpnja 2008., ispravljeno 4. rujna 2008.), par. 24; Laila Malm, T. 8195; P780 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-112, 11. rujna 1995.); P988 (Izvjese IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 4.3; P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 4-5; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 34; P47 (Izvjese HRAT-a, 23. kolovoza 1995.), str. 2; D94 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 23. kolovoza 1995.), str. 4; P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 3; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 10.

¹⁵⁵⁵ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 9; P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 8, 35; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 14, 29, 32, 37; P33 (Dnevno izvješće HRAT-a, 15. kolovoza 1995.), str. 2; P35 (Dnevno izvješće HRAT-a, 8.-11. rujna 1995.), str. 2; P36 (Dnevno izvješće HRAT-a, 2-4. rujna 1995.), str. 3-4; P38 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 4; P43 (Izvjese o situaciji Čelije za humanitarnu krizu, 16. kolovoza 1995.), str. 3; P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 3-4; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 31; P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 11, 13-14, 45, 48, 57, 59-62, 65; Alun Roberts, T. 7118; P774 (Laila Malm, izjava svjedoka, 30. srpnja 2008., ispravljeno 4. rujna 2008.), par. 24; Laila Malm, T. 8195; P780 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-112, 11. rujna 1995.); P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 34; P47 (Izvjese HRAT-a, 23. kolovoza 1995.), str. 2; D94 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 23. kolovoza 1995.), str. 4; P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 3, P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), par. 24; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 9.

¹⁵⁵⁶ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 8; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 14, 38; P33 (Dnevno izvješće HRAT-a, 15. kolovoza 1995.), str. 2; P43 (Izvjese o situaciji Čelije za humanitarnu krizu, 16. kolovoza 1995.), str. 3.

stanju na terenu.¹⁵⁵⁸ Otprilike 15 ili 30 dana poslije operacije Oluja, Policijska uprava zadarsko-kninska počela je organizirati sastanke s predstavnicima UNCRO-a i UNCIVPOL-a.¹⁵⁵⁹ Za Cetinu, procesuiranje zločina imalo je više mjesto na ljestvici prioriteta nego davanje informacija UNCIVPOL-u, a on i njegovi kolege nastojali su obraditi svaku dojavu o kriminalu.¹⁵⁶⁰ Osim toga, policiji nije bilo dopušteno da svoja izvješća daje bilo kome izvan pravosuđa.¹⁵⁶¹ Dana 30. kolovoza 1995., Đurica je policijskim upravama, uključujući i zadarsko-kninsku, poslao Pravila zajedničkog rada policije MUP-a RH i UNCIVPOL-a, koja su se odnosila na zajedničke ophodne djelatnosti, izvještavanje i pristup informacijama.¹⁵⁶² Jan Elleby je 19. rujna 1995. Cetini dostavio izvješće s popisom svih ubojstava na području Cetinine policijske uprave prijavljenih UNCIVPOL-u od 4. kolovoza 1995. godine.¹⁵⁶³ Na osnovi toga što je kao datum smrti bio naveden 5. kolovoza 1995. i činjenice da su leševi pronađeni u području ratnih djelovanja, Cetina je ocijenio da je većina tih osoba smrtno stradala u borbenim djelovanjima, a da su ostali bili ubijeni.¹⁵⁶⁴ Cetina je taj popis poslao Kardumu, koji je predmetne osobe morao dovesti u vezu s lokacijama, i obaviti koordinaciju s civilnom zaštitom za potrebe asanacije, te je zatim stvar ostavio u rukama Karduma i Ivana Nađa.¹⁵⁶⁵ Cetina je ocijenio da je Kardum ispravno postupao time što je informacije prosljeđivao MUP-u, gdje se donosila procjena o tome što se može učiniti u vezi s tim incidentima.¹⁵⁶⁶ U vezi s nekim od incidenata s tog popisa pokrenuta je kriminalistička obrada, no to nije bilo moguće učiniti za ostale jer su leševi bili uklonjeni prilikom asanacije terena.¹⁵⁶⁷ Jan Elleby je bio usmeno izviješten o istragama u vezi s ubojstvima.¹⁵⁶⁸

¹⁵⁵⁷ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 5.

¹⁵⁵⁸ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 6.

¹⁵⁵⁹ Ivica Cetina, T. 23443, 23616.

¹⁵⁶⁰ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 10, 12.

¹⁵⁶¹ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 12.

¹⁵⁶² Ivica Cetina, T. 23443; D1751 (Zapovijed načelnika Marijana Bitange svim policijskim postajama, 12. listopada 1995.), str. 3–4.

¹⁵⁶³ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 10; Ivica Cetina, T. 23450. V. i P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 39; Ive Kardum, T. 9511–9512; P923 (Dopis Ive Karduma kojim se Ivanu Nađu dostavlja popis prijavljenih ubojstava primljen 20. rujna 1995. od Jana Ellebyja, 27. rujna 1995.).

¹⁵⁶⁴ Ivica Cetina, T. 23450, 23527–23529.

¹⁵⁶⁵ Ivica Cetina, T. 23450, 23528–23530.

¹⁵⁶⁶ Ivica Cetina, T. 23529.

¹⁵⁶⁷ Ivica Cetina, T. 23451.

¹⁵⁶⁸ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 10; Ivica Cetina, T. 23451.

2122. Dana 13. rujna 1995., **Ive Kardum**, načelnik Odjela kriminalističke policije Policijske uprave zadarsko-kninske 1995. godine,¹⁵⁶⁹ proslijedio je Ivanu Nađu na znanje i radi eventualnog daljnjeg postupanja dopis koji je Petro Romasev uputio zapovjedniku Policijske postaje Knin i u kojem Romasev opisuje razne incidente.¹⁵⁷⁰ Kardum je u svom svjedočenju izjavio da je, koliko je njemu bilo poznato, policijska uprava poduzela radnje u skladu s UNCIVPOL-ovim zahtjevima za informacije o rezultatima istraga po navodima o ubojstvima.¹⁵⁷¹ Kardum je izjavio da mu je poznat popis datiran 19. rujna 1995. koji je Jan Elleby poslao Cetini; iako je prepoznao neke od slučajeva koji su ondje navedeni, o nekima od njih dotad nije imao nikakve dojave.¹⁵⁷² Kardum je nadalje izjavio da su on i suradnici razgovarali o tom popisu i da su 27. rujna 1995. taj dopis prosljedili Ivanu Nađu.¹⁵⁷³ Odmah nakon tog datuma, Kardum i suradnici započeli su raditi na procesuiranju navoda o ubojstvima s popisa, što je rezultiralo dolaskom Ivana Nađa, pomoćnika ministra, Benka, i većeg broja djelatnika policije.¹⁵⁷⁴

2123. **Svjedok 86** u svom je svjedočenju izjavio da su Elleby i Romasev iz UNCIVPOL-a informacije o leševima, krađama, paležu imovine i o pojedinostima konkretnih incidenata dostavljali Policijskoj upravi Kotara Knin.¹⁵⁷⁵ Policijska uprava Kotara Knin o tim je incidentima obavještavala Policijsku upravu zadarsko-kninsku, kao i civilnu zaštitu koja bi uklonila leševe.¹⁵⁷⁶ Kad bi civilna zaštita uklonila leš, UNCIVPOL-u se dostavljala informacija o tome.¹⁵⁷⁷

2124. Spominjući da je UNCIVPOL-ov dojam o neujednačenom angažmanu i suradnji hrvatske civilne policije, **Albiston** je izjavio da ne iznenađuje što je hrvatska policija možda bila donekle nesklona tome da prema UNCIVPOL-u glede pojedinosti o

¹⁵⁶⁹ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), str. 1, par. 2–3; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), str. 1, par. 1–3, 12, 15, 17; Ive Kardum, T. 9231, 9251–9252, 9398, 9498–9499.

¹⁵⁷⁰ Ive Kardum, T. 9509–9510; P921 (Popratni dopis Ive Karduma, upućen Odjelu kriminalističke policije Ministarstva unutarnjih poslova, 13. rujna 1995.); P922 (Telefaks Petra Romaševa s popisom incidenata, upućen zapovjedniku PP Knin, 8. rujna 1995.).

¹⁵⁷¹ Ive Kardum, T. 9428.

¹⁵⁷² P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 39–40.

¹⁵⁷³ Ive Kardum, T. 9511–9512; P923 (Dopis Ive Karduma kojim se Ivanu Nađu dostavlja popis prijavljenih ubojstava primljen 20. rujna 1995. od Jana Ellebyja, 27. rujna 1995.), str. 1.

¹⁵⁷⁴ Ive Kardum, T. 9511–9512. V. i P2500 (Pregled istraženih radnji koje su poduzeli hrvatski civilni organi, koji je sastavilo tužiteljstvo), str. 1, 5, 11, 24, 34, 38.

¹⁵⁷⁵ Svjedok 86, T. 5539–5541.

¹⁵⁷⁶ Svjedok 86, T. 5541–5542.

¹⁵⁷⁷ Svjedok 86, T. 5542–5543.

zločinima bude šire ruke jer se informacije te vrste gotovo uvijek smatraju povjerljivima, a koncept promatračkih aktivnosti tada još nije bio razvijen.¹⁵⁷⁸

2125. Raspravno vijeće sada će prijeći na predložene dokaze koji se odnose na teškoće s kojima se suočavala civilna policija. Prema Morićevim izjavama, prije osamostaljenja Hrvatske, udjel Srba zaposlenih u MUP-u u Hrvatskoj bio je oko 60-70%, a u ukupnom stanovništvu Hrvatske tek oko 12-15%, dok je nesrazmjernost tog udjela na višim hijerarhijskim razinama bio još veći.¹⁵⁷⁹ Poslije osamostaljenja Hrvatske, više od 2.500 djelatnika policije, većinom Srba, napustilo je policiju.¹⁵⁸⁰ Taj iskaz potkrijepili su **Kardum**¹⁵⁸¹ i **svjedok 86**.¹⁵⁸²

2126. Prema **Kardumovim** izjavama, kriminalistička policija imala je teškoća u obavljanju svojih dužnosti, osobito kad je počeo rat.¹⁵⁸³ Kardum je u svom svjedočenju izjavio da su on i drugi te probleme nastojali riješiti uzimanjem novih ljudi.¹⁵⁸⁴ Osim toga, velik broj djelatnika policije angažirao se u Hrvatskoj vojsci koja je još bila u formiranju, tako da se i to odrazilo na ljudstvo kojim je zadarska policija raspolagala.¹⁵⁸⁵ Kardum je izjavio da tijekom i poslije operacije Oluja temeljna i kriminalistička policija nisu imale dovoljan broj ljudi, niti su ljudi bili dovoljno obučeni za obavljanje svih dužnosti, tako da su se i on i drugi morali ispomagati ljudima iz Zagreba, Rijeke, Splita i Zadra.¹⁵⁸⁶ Kardum je izjavio da ti novi ljudi nisu poznavali teren na kojem su trebali raditi.¹⁵⁸⁷ Osim toga, policija se suočila s iskustvima koja su za nju bila nova – ratni zarobljenici, masovne grobnice, procesuiranje ratnih zločina i slična kaznena djela.¹⁵⁸⁸ Kardum je izjavio i to da su za cijeli teritorij Policijske uprave zadarsko-kninske na raspolaganju bila samo dva, možda tri patologa, približno pet ili šest istražnih sudaca – koji su pokrivali sve vrste problematike – i isto toliko ljudi iz državnog tužiteljstva.¹⁵⁸⁹

¹⁵⁷⁸ D1776 (Izvjestaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.100–3.101.

¹⁵⁷⁹ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 24, 26–27, 179; Joško Morić, T. 25512–25514.

¹⁵⁸⁰ Joško Morić, T. 25511–25512.

¹⁵⁸¹ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 4–5; Ive Kardum, T. 9395.

¹⁵⁸² P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 2, 4–5, 15–16; P488 (Izjave svjedoka 86: ispravci i dopune, 25. lipnja 2008.), str. 1.

¹⁵⁸³ Ive Kardum, T. 9250–9251, 9336, 9395–9396.

¹⁵⁸⁴ Ive Kardum, T. 9396.

¹⁵⁸⁵ Ive Kardum, T. 9397.

¹⁵⁸⁶ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 16 (e); Ive Kardum, T. 9305–9306, 9397–9398.

¹⁵⁸⁷ Ive Kardum, T. 9399.

¹⁵⁸⁸ Ive Kardum, T. 9401.

¹⁵⁸⁹ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 28, 30; Ive Kardum, T. 9426.

2127. **Morić** je u svom svjedočenju izjavio da je poslije operacije Oluja bilo neuobičajeno mnogo slučajeva paleža i krađe.¹⁵⁹⁰ Situaciju da je kriminal tako dugo trajao Morić je objasnio nedostatkom ljudi i nedovoljnom konsolidiranošću redarstvenih snaga kako bi se kontrolirao veliko područje oslobođeno u operaciji Oluja.¹⁵⁹¹ Na tom prostoru, kako je izjavio Morić, bilo je Srba koji su ostali; bilo je spontanih povrataka Hrvata koji bi najčešće ustanovili da je njihova imovina uništena ili bi je našli u susjednoj kući i odnijeli, a ponekad odnijeli i tuđu imovinu tvrdeći da su prepoznali svoju; bilo je zaostalih pripadnika srpskih snaga ili onih koji su dolazili preko granice iz Bosne i Hercegovine; bilo je vojnih rezervista koji su ranije živjeli u tom području, te građana koji bi navukli vojne odore i kretali se po tom području.¹⁵⁹² Morić je napomenuo da je kriminalitetu znatno pogodovala činjenica da je tako mnogo ljudi napustilo svoje domove, kao i broj policajaca koji je bio potreban za zaštitu života i imovine građana.¹⁵⁹³ Najzad, Morić je izjavio da je rad policije bio otežan i uslijed toga što je u tom području bilo oružja, mina i drugih eksploziva, o čemu je Morić bio obaviješten putem izvješća načelnika policijskih uprava.¹⁵⁹⁴

2128. Dana 5. kolovoza 1995. **Cetina** je dobio nadležnost nad cijelom svojom zonom odgovornosti, dio koje je dotad bio na teritoriju pod okupacijom RSK.¹⁵⁹⁵ U okviru operacije Povratak, morale su se otvoriti policijske uprave odnosno nove policijske postaje u Korenici, Obrovcu, Donjem Lapcu, Benkovcu, Kninu i Gračacu.¹⁵⁹⁶ Kako bi Hrvatska vojska oslobodila koje područje, za njom bi došli pripadnici policije i otvarali policijske postaje.¹⁵⁹⁷ Tijekom 10–15 dana, Cetina je obilazio područje svoje policijske uprave te ustrojavao i posjećivao policijske postaje.¹⁵⁹⁸ Dana 5. kolovoza 1995. otvorena je Policijska uprava Kotara Knin, a 5. ili 6. kolovoza 1995. njezinim načelnikom je imenovan Čedo Romanić.¹⁵⁹⁹ Teritorij Policijske uprave Kotara Knin

¹⁵⁹⁰ Joško Morić, T. 25651–25653, 25656.

¹⁵⁹¹ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 203–206, 208; Joško Morić, T. 25645–25648, 25652, 25692–25693.

¹⁵⁹² D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 185–187, 206–208; Joško Morić, T. 25613–25614, 25646, 25670–25671, 25692–25693, 25708–25709, 25927.

¹⁵⁹³ Joško Morić, T. 25666–25667, 25692–25693.

¹⁵⁹⁴ Joško Morić, T. 25692–25693, 25703–25704, 25706.

¹⁵⁹⁵ Ivica Cetina, T. 23396.

¹⁵⁹⁶ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 3; Ivica Cetina, T. 23397.

¹⁵⁹⁷ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 3; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 5.

¹⁵⁹⁸ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 6, 16–17; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 6.

¹⁵⁹⁹ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 5; Ivica Cetina, T. 23396–23397, 23400.

dotad je bio pod okupacijom RSK.¹⁶⁰⁰ Cetina je 6. kolovoza 1995. bio prisutan prilikom službenog otvaranja policijske postaje u Kninu, koje je obavio ministar Jarnjak.¹⁶⁰¹ Drugog dana operacije Oluja, MUP je imenovao zapovjednike policijskih postaja u Kninu, Korenici, Donjem Lapcu, Gračacu i Donjem Srbu, u općini Donji Lapac, većina kojih su bili srpske nacionalnosti.¹⁶⁰² Ustav je nalagao da se u područjima s većinskim srpskim stanovništvom na javne dužnosti imenuju Srbi.¹⁶⁰³ Budući da u zadarskom području nije bilo dovoljno iskusnih djelatnika policije srpske nacionalnosti za sve potrebne zapovjednike, na dužnost su imenovani ljudi iz drugih krajeva Hrvatske.¹⁶⁰⁴ Niti Romanić niti zapovjednici, a ni djelatnici novoostvorenih policijskih postaja nisu prije oslobađanja tih teritorija bili pripremani za te dužnosti.¹⁶⁰⁵ Nisu bili pripremljeni niti uredski i skladišni prostori, kao ni tehnička sredstva za rad tih policijskih postaja odnosno za Policijsku upravu Kotara Knin.¹⁶⁰⁶ Romanić je pod zapovjedništvom imao oko 100 djelatnika temeljne policije iz cijele Hrvatske.¹⁶⁰⁷ Prije nego što je obuhvatila i novooslobođeni teritorij, Policijska uprava zadarsko-kninska imala je oko 500 djelatnika, a poslije toga oko 1000 djelatnika.¹⁶⁰⁸ Policijska postaja Benkovac imala je između 70 i 90 djelatnika.¹⁶⁰⁹ Romanić i Cetina nisu imali dovoljno ljudi za probleme s kojima su se poslije operacije Oluja morali nositi u svojim policijskim upravama, što je Cetina spominjao višim rukovoditeljima u MUP-u koji su obećali pojačanja u ljudstvu, vozilima i opremi.¹⁶¹⁰ Međutim, ta kadrovska pojačanja nisu bila dovoljna, a za ophodnje je dobiven tek skroman broj vozila.¹⁶¹¹

2129. **Svjedok 86** je u svom svjedočenju izjavio da Policijska uprava Kotara Knin nije imala organizacijsku strukturu kada su 6. kolovoza 1995. stigli prvi djelatnici.¹⁶¹² Prema izjavama tog svjedoka, potrajalo je nekoliko dana prije nego što je policija mogla početi koristiti policijsku postaju u Kninu jer je zgrada bila u lošem stanju i postojala je

¹⁶⁰⁰ Ivica Cetina, T. 23396, 23399, 23503.

¹⁶⁰¹ Ivica Cetina, T. 23399–23400.

¹⁶⁰² D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 5; Ivica Cetina, T. 23512.

¹⁶⁰³ Ivica Cetina, T. 23512.

¹⁶⁰⁴ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 5.

¹⁶⁰⁵ Ivica Cetina, T. 23397–23398.

¹⁶⁰⁶ Ivica Cetina, T. 23397.

¹⁶⁰⁷ Ivica Cetina, T. 23400.

¹⁶⁰⁸ Ivica Cetina, T. 23401.

¹⁶⁰⁹ Ivica Cetina, T. 23432.

¹⁶¹⁰ Ivica Cetina, T. 23402–23403.

¹⁶¹¹ Ivica Cetina, T. 23403.

¹⁶¹² P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 32, 40; svjedok 86, T. 5352, 5781.

mogućnost da je u nju postavljen eksploziv.¹⁶¹³ Svjedok 86 je izjavio da su komunikacije – telefon i telefaks – između centrale i policijske postaje uspostavljene tek poslije deset dana.¹⁶¹⁴ U međuvremenu se veza održavala putem teklića.¹⁶¹⁵ Prema izjavama tog svjedoka, policija u Kninu nije imala problem policijskih vozila.¹⁶¹⁶ Svjedok 86 je nadalje ocijenio da Policijska uprava Kotara Knin nije imala dovoljan broj policajaca za potrebe na tom području.¹⁶¹⁷ **Svjedok 84** je izjavio da policija nije imala dovoljno djelatnika, a niti opreme, što je onemogućavalo kontinuirani redarstveni nadzor u cijelom području.¹⁶¹⁸ Svjedok je izjavio i to da je policija dostavljala dnevna izvješća Moriću u Zagreb, da su upućivani zahtjevi za pojačanja u ljudstvu i opremi, ali da im nisu bili poslani ni dodatni djelatnici ni oprema.¹⁶¹⁹ Prema **Cetininim** izjavama, na tom području nije bilo stanovništva tako da, kad bi policija izašla na mjesto događaja, nije bilo nikoga od koga su se mogle dobiti informacije, zbog čega policija nije mogla prikupljati informacije o zločinima u tom području.¹⁶²⁰ Temeljna policija nije imala dovoljno ljudi kako bi pokrila tako veliki prostor i ostajala je većinom na glavnim prometnicama, tako da nije češće obilazila sela udaljena od glavnih putova i zabačene zaseoke gdje se dogodila većina ubojstava.¹⁶²¹ Predstavnici međunarodne zajednice obilazili su zabačene dijelove područja te su često upravo oni, uključujući UNCRO i Civilnu zaštitu, bili jedini izvor informacija o događajima na terenu.¹⁶²²

2130. Cetina je izjavio da je odjel kriminalističke policije u početku imala samo Policijska uprava zadarsko-kninska, da je u njemu radilo oko 40-50 djelatnika jer je bilo nemoguće organizirati odjele kriminalističke policije u policijskim postajama.¹⁶²³ Za kriminalističku policiju bio je nadležan Cetina.¹⁶²⁴ Kad bi koordinatori ili zapovjednici policijskih postaja imali problem, obraćali su se kriminalističkoj policiji preko Cetine ili

¹⁶¹³ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 32, 38, 40; svjedok 86, T. 5352–5353, 5507–5508, 5759–5760.

¹⁶¹⁴ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 39; svjedok 86, T. 5503–5505, 5513–5514, 5737–5738.

¹⁶¹⁵ Svjedok 86, T. 5503–5505, 5513, 5738.

¹⁶¹⁶ Svjedok 86, T. 5505, 5514.

¹⁶¹⁷ Svjedok 86, T. 5538–5539, 5575–5576, 5583. V. i D452 (Zahtjev za popunu službenika koji je Tomo Ćuk, zapovjednik PP Obrovac, uputio PU Kotara Knin, 7. rujna 1995.).

¹⁶¹⁸ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 16; svjedok 84, T. 11209–11210, 11314.

¹⁶¹⁹ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 16; svjedok 84, T. 11209–11210.

¹⁶²⁰ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 6.

¹⁶²¹ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 9–10, 13; Ivica Cetina, T. 23577. V. i P639 (Izješće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 7. studenog 1995.), par. 31.

¹⁶²² D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 6; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 9–10; Ivica Cetina, T. 23577.

¹⁶²³ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 6; Ivica Cetina, T. 23400–23401, 23445.

¹⁶²⁴ Ivica Cetina, T. 23597.

Ive Karduma.¹⁶²⁵ Dakle, budući da Policijska uprava Kotara Knin nije imala svoj odjel kriminalističke policije, Romanić se za eventualne istražne radnje u slučaju ubojstva za pomoć obraćao Kardumu.¹⁶²⁶ Policijska uprava Kotara Knin sastavila bi službenu zabilješku o događaju, osigurala mjesto događaja i ocijenila je li potrebno pozvati kriminalističku policiju.¹⁶²⁷ Zapovjednik policijske postaje Knin svaku je informaciju o slučajevima ubijanja ili pronalaska leševa dobivenu od UNCIVPOL-a bio dužan proslijediti kriminalističkom odjelu PU zadarsko-kninske.¹⁶²⁸

2131. **Kardum** je u svom svjedočenju izjavio da je, u kolovozu 1995., Policijska uprava Kotara Knin imala sljedeće policijske postaje: Korenica, Donji Lapac, Lovinac, Gračac, Obrovac, Knin, Benkovac, Stankovci, te policijsku ispostavu u Kistanju.¹⁶²⁹ Nadalje, Kardum je izjavio da je organizacijskom shemom bilo zamišljeno da sve policijske postaje na području Policijske uprave Kotara Knin, osim možda one u Lovincu, imaju "krivična" odjeljenja, kojima bi rukovodio upravo Kardum, ali da u kolovozu 1995. ni u jednoj od njih to nije bilo ostvareno.¹⁶³⁰ Kardum je izjavio da nije imao ovlasti da pošalje djelatnike u postaje, a da za to nije imao niti mogućnosti uslijed velikog radnog opterećenja.¹⁶³¹ Prema Kardumovim izjavama, zbog kaotične situacije, on u kriminalističkoj policiji nije imao dovoljno djelatnika kako bi mogao pokriti veliki teritorij koji je njegova policijska uprava poslije operacije Oluja obuhvatila.¹⁶³² Kardum je izjavio da je često, ali bez rezultata, molio Cetinu da se u MUP-u izbori za to da se Policijska uprava zadarsko-kninska iz druge kategorije unaprijedi u policijsku upravu prve kategorije, što bi bio način da se dobije više ljudi i tehničkih sredstava.¹⁶³³ Kardum je izjavio da je približno koncem kolovoza ili početkom rujna 1995. iz svojeg odjela u kojem je radilo 50–60 ljudi, u Knin, Gračac i Benkovac uputio prve policajce za kriminalističke odjele tih policijskih postaja.¹⁶³⁴ Sredinom ili koncem rujna 1995.,

¹⁶²⁵ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 6.

¹⁶²⁶ Ivica Cetina, T. 23400, 23445.

¹⁶²⁷ Ivica Cetina, T. 23401.

¹⁶²⁸ Ivica Cetina, T. 23447–23448.

¹⁶²⁹ Ive Kardum, T. 9454–9456; D806 (Karte područja PU zadarsko-kninske i PU Kotara Knin), str. 2–3.

¹⁶³⁰ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 16 (b); P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 20; Ive Kardum, T. 9242–9243, 9357, 9383, 9410, 9454; D806 (Karte područja PU zadarsko-kninske i PU Kotara Knin), str. 2.

¹⁶³¹ Ive Kardum, T. 9270–9271.

¹⁶³² P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 38, 56–57; Ive Kardum, T. 9458–9459.

¹⁶³³ Ive Kardum, T. 9457–9458.

¹⁶³⁴ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 11, 16 (c); Ive Kardum, T. 9243, 9251, 9253–9254, 9410; P899 (Nalozi Joška Morića od 6. rujna 1995., s raznim izvješćima i statističkim pregledima), str. 7.

Policajska uprava Kotara Knin prestala je postojati, a njezine su policijske postaje postale samostalne ustrojbene jedinice u jurisdikciji Policijske uprave zadarsko-kninske.¹⁶³⁵

2132. **Cetina** je u svom svjedočenju izjavio da je MUP ubrzo poslije početka operacije Oluja imenovao koordinate, uglavnom iskusne profesionalce iz Odjela temeljne policije, i to svakom zapovjedniku policijske postaje, bez obzira na nacionalnu pripadnost, jer su neki od novoimenovanih zapovjednika bili neiskusni.¹⁶³⁶ U Cetininom području odgovornosti bilo je 12 koordinatora, koji nisu bili pod Cetininim zapovjedništvom, nego su odgovarali izravno MUP-u, kao i Cetini.¹⁶³⁷ Koordinatori su na dužnosti nosili odore i u početku su bili podređeni izravno Franji Đurici, a kasnije Marijanu Tomuradu, koji je poslije oko mjesec dana došao na Đuričino mjesto.¹⁶³⁸ Glavni koordinator odgovarao je pomoćniku ministra za policiju.¹⁶³⁹ Koordinatori nisu imali nikakve ovlasti nad kriminalističkom policijom niti nad specijalnim jedinicama policije.¹⁶⁴⁰ Cetina je u radu bio u bliskom kontaktu s Đuricom; dnevno se na terenu sretao sa zapovjednicima policijskih postaja, uključujući Romanića i Mihića, te s koordinatorima, i s njima razgovarao o svim kriminalnim aktivnostima i problemima, uključujući i ubojstva u predmetnom području; odlazio je na sastanke svih koordinatora u Zadar koji su se održavali u večernjim satima.¹⁶⁴¹ Na kraju 1995. godine MUP je sve koordinate iz tog područja povukao u Zagreb.¹⁶⁴²

2133. **Stjepan Buhin**, zaposlenik MUP-a 1995. godine, stacioniran u Kninu u razdoblju od 6. kolovoza do početka rujna 1995.,¹⁶⁴³ u Knin je došao 6. kolovoza 1995. godine.¹⁶⁴⁴ U to vrijeme Romanić, Mihić i još nekoliko policajaca već su bili u zgradi policije u gradu.¹⁶⁴⁵ Zgrada je bila opustošena i u njoj su bile dvije rupe od granata.¹⁶⁴⁶ Kako je izjavio svjedok, prvih pet do osam dana nije bilo vode, električne struje niti radio-veze, što je značilo da su komunikacije s Policijskom upravom u Zadru i MUP-om

¹⁶³⁵ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 16 (b).

¹⁶³⁶ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 5–6; Ivica Cetina, T. 23399, 23512.

¹⁶³⁷ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 6, 14.

¹⁶³⁸ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 5–6; Ivica Cetina, T. 23425.

¹⁶³⁹ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 5–6.

¹⁶⁴⁰ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 6.

¹⁶⁴¹ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 6–7; Ivica Cetina, T. 23515.

¹⁶⁴² D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 6.

¹⁶⁴³ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 1–5; Stjepan Buhin, 10017, 10037, 10058–10059.

¹⁶⁴⁴ Stjepan Buhin, T. 10017, 10037.

¹⁶⁴⁵ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 3; Stjepan Buhin, T. 10020, 10061, 10063, 10119–10120.

u Zagrebu bile ograničene.¹⁶⁴⁷ Sve komunikacije išle su preko djelatnika policije koji su funkcionirali kao teklići i putovali između policijske postaje i Zadra, što je usporavalo rad.¹⁶⁴⁸ Prema izjavama svjedoka, već 6. kolovoza 1995., MUP je poslao policajce u razne policijske postaje na području Policijske uprave Kotara Knin.¹⁶⁴⁹ Međutim, policajaca je bilo malo, nisu svi od njih prošli adekvatnu obuku, bili su iz drugih područja i nisu poznavali Knin i okolicu.¹⁶⁵⁰ Velik broj pripadnika civilne policije bio je raspoređen na kontrolne točke i na osiguranje važnih objekata, primjerice vodocrpilišta.¹⁶⁵¹

2134. **Cetina** je u svom svjedočenju izjavio da je, u skladu s hrvatskim zakonima, policija mogla zaustaviti i obaviti provjeru osobe u civilnoj odjeći, a bez sudskog naloga je pretragu osobe ili vozila mogla obaviti samo ako je predmet djela, primjerice roba za koju se sumnja da je opljačkana, bio vidljiv.¹⁶⁵² Policija nije bila ovlaštena za provjeru osobnih dokumenata osoba u odorama ni za provjeru vojnih vozila.¹⁶⁵³ Prema Zakonu o unutarnjim poslovima, kriminalistička istraga protiv pripadnika HV-a mogla se provesti samo zajedno s vojnom policijom.¹⁶⁵⁴ Ako bi policija dobila dojavu o kaznenom djelu u koje su umiješani vojnici, ili ako bi policija dobila drugu vrstu informacija da su vojne osobe počinile kazneno djelo, policija bi o tome obavijestila vojnu policiju.¹⁶⁵⁵ U teoriji, civilna policija je bila ovlaštena da na kontrolnim točkama ne propusti osobe u odori HV-a ili pripadnike HV-a ako se utvrdi da posjeduju opljačkane predmete, ali je zatim morala pozvati vojnu policiju kako bi dotične osobe dalje bile procesuirane unutar vojnog kaznenog pravosuđa.¹⁶⁵⁶ Međutim, u praksi se postupalo drukčije: djelatnici policije odlučivali su što će učiniti ovisno o vlastitoj procjeni o tome hoće li dotična osoba pristati na intervenciju civilne policije u odsutnosti vojne policije, ili će pružiti otpor utvrđivanju identiteta, što bi moglo završiti sukobom.¹⁶⁵⁷ Iako su se djelatnici

¹⁶⁴⁶ Stjepan Buhin, T. 10020.

¹⁶⁴⁷ Stjepan Buhin, T. 10020–10021, 10025–10026, 10042.

¹⁶⁴⁸ Stjepan Buhin, T. 10025–10026, 10042.

¹⁶⁴⁹ Stjepan Buhin, T. 10022–10023.

¹⁶⁵⁰ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 2–3; Stjepan Buhin, T. 9923, 9934–9935, 9988, 10020–10022, 10024–10025, 10040, 10063, 10065.

¹⁶⁵¹ Stjepan Buhin, T. 10022, 10031–10032, 10040, 10045, 10114.

¹⁶⁵² D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 11; Ivica Cetina, T. 23606.

¹⁶⁵³ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 9; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 7, 11; Ivica Cetina, T. 23467.

¹⁶⁵⁴ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 9; Ivica Cetina, T. 23473.

¹⁶⁵⁵ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 9; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 14; Ivica Cetina, T. 23424, 23607.

¹⁶⁵⁶ Ivica Cetina, T. 23465, 23473, 23476, 23478, 23565.

¹⁶⁵⁷ Ivica Cetina, T. 23465, 23473–23475, 23478, 23565–23566, 23570.

policije u nekim prilikama možda i bojali bilo što poduzeti, u mnogim prilikama doista jesu postupili protiv osoba u vojnim odorama.¹⁶⁵⁸ Takvo stanje – za koje je Cetina procjena bila da je postojala mogućnost sukoba – trajalo je približno mjesec i pol.¹⁶⁵⁹

2135. **Kardum** je izjavio da je na teritoriju Policijske uprave zadarsko-kninske hrvatska policija imala kontrolne točke, neko vrijeme zajedno s vojnom policijom.¹⁶⁶⁰ Prema Kardumovim izjavama, često bi se dogodilo da hrvatski vojnik bude propušten na kontrolnoj točki s imovinom za koju ne može dokazati da je njegova.¹⁶⁶¹ Kardum je izjavio da je na tim kontrolnim točkama VP postupala prema pripadnicima HV-a, a civilna policija prema civilima.¹⁶⁶² Civilna ili vojna policija na kontrolnoj točki privremeno bi zaplijenila imovinu i izdala potvrdu s potpisima obiju strana. Najčešće bi potom došli drugi policajci, uzeli zaplijenjenu imovinu i zadržanu osobu ili osobe odveli u najbližu policijsku postaju na obavijesni razgovor, a ako bi se utvrdilo da je imovina ukradena, protiv dotičnih bi se podnijela kaznena prijava.¹⁶⁶³ Međutim, Kardum je izjavio da policija nije svakoga odvodila u policijsku postaju – zbog nedovoljnog ljudstva, ovisno o težini incidenta, o broju drugih incidenata istoga dana i ovisno o udaljenosti najbliže policijske postaje.¹⁶⁶⁴ Policajac koji je ispunio kaznenu prijavu pozvao bi dežurnu službu i zatražio prvi slobodan "KU" broj iz policijskog upisnika, te bi prijavu prosljedio državnom odvjetništvu, u pravilu zajedno sa zaplijenjenom imovinom.¹⁶⁶⁵ Međutim, veći predmeti bili bi pohranjeni ili u policijskom skladištu ili bi bili ostavljeni kod osumnjičenika koji je bio dužan čuvati ih do konačnog rješenja slučaja.¹⁶⁶⁶ Poslije obavljenih konzultacija s tužiteljstvom, policija je u nekim

¹⁶⁵⁸ Ivica Cetina, T. 23647.

¹⁶⁵⁹ Ivica Cetina, T. 23475.

¹⁶⁶⁰ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 53; Ive Kardum, T. 9353, 9437, 9440, 9452–9454; D802 (Izveštje Damira Kozića o provedbi operativne akcije Varivode u razdoblju od 6. do 10. listopada 1995., podneseno Mati Laušiću, 11. listopada 1995.), str. 2, 7; D806 (Karte područja PU zadarsko-kninske i PU Kotara Knin), str. 1.

¹⁶⁶¹ Ive Kardum, T. 9353, 9438.

¹⁶⁶² Ive Kardum, T. 9437, 9452–9453.

¹⁶⁶³ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 53; Ive Kardum, T. 9353, 9437–9442, 9447–9448, 9460–9463, 9468; D803 (Potvrda o privremenom oduzimanju 40 ovaca, 27. rujna 1995.); D804 (Potvrda o privremenom oduzimanju puške i devet teladi, 28. kolovoza 1995.); D805 (Potvrda o privremenom oduzimanju raznih kućanskih predmeta od vojnika kojemu su bili povjereni na čuvanje, 29. kolovoza 1995.).

¹⁶⁶⁴ Ive Kardum, T. 9459–9462.

¹⁶⁶⁵ Ive Kardum, T. 9353, 9444, 9449.

¹⁶⁶⁶ Ive Kardum, T. 9443–9447; D805 (Potvrda o privremenom oduzimanju raznih kućanskih predmeta od vojnika kojemu su bili povjereni na čuvanje, 29. kolovoza 1995.).

slučajevima osumnjičenike zadržavala u pritvoru.¹⁶⁶⁷ Kardum je izjavio da su konačnu odluku o privremeno oduzetoj imovini bili ovlašteni donijeti samo sudovi.¹⁶⁶⁸

2136. Kardum je izjavio da se u kolovozu 1995. nije postupalo protiv časnika ili dočasnika Hrvatske vojske, a da ne može reći ništa glede vojnika jer, iako je bilo slučajeva da se utvrdilo da su neke osobe uzimale imovinu, teško je bilo znati jesu li to doista bili vojnici jer je u toku bila demobilizacija, a mnogo je ljudi nosilo vojne odore.¹⁶⁶⁹ Kardum je izjavio da u njegovom području odgovornosti nije kriminalistički obrađeno više incidenata paleža zbog toga što je policija kao prioritetne dobila zadaće osiguravanja prihvatnih centara, nalaženja grobova Hrvata, nalaženja i označavanja minskih polja, te zbog bojazni od mina u zapaljenim kućama i oko njih.¹⁶⁷⁰ Također je izjavio da lokalni Srbi nisu imali povjerenja u hrvatsku policiju, da su bili vrlo neskloni njoj prijavljivati incidente i da su više vjerovali međunarodnim organizacijama.

2137. **Albiston** je objasnio probleme u provođenju kriminalističke obrade koji su se pojavljivali zbog samog ustrojstva Policijske uprave zadarsko-kninske, kao i zbog veličine prostora koji je ta uprava pokrivala.¹⁶⁷¹ Ti su problemi katkad uzrokovali nedovoljno brzo reagiranje, što se odražavalo na kvalitet kriminalističkih istraga.¹⁶⁷² Albiston je ocijenio da civilna policija nije bila kadra ostvariti značajan i trenutni utjecaj na kriminalitet zbog toga što nije imala dostatne resurse ni opremu, nije bila dovoljno obučena i pripremljena, niti je imala adekvatno vodstvo.¹⁶⁷³

2138. Nakon što je razmotrilo probleme s kojima se suočavala civilna policija, Raspravno će vijeće sada ispitati s kakvim se problemima poslije operacije Oluja suočavala vojna policija. Dana 7. kolovoza 1995., Vinko Šupe, pomoćnik zapovjednika zadužen za Odjel za promidžbu OG Šibenik, podnio je izvješće u kojem stoji da još traje čišćenje prostora u zoni odgovornosti.¹⁶⁷⁴ VP je davala osiguranje za objekte od vitalne važnosti na oslobođenom prostoru.¹⁶⁷⁵ VP nije u dovoljnoj mjeri osiguravala nadzor

¹⁶⁶⁷ Ive Kardum, T. 9449–9450.

¹⁶⁶⁸ Ive Kardum, T. 9443.

¹⁶⁶⁹ Ive Kardum, T. 9335, 9338.

¹⁶⁷⁰ Ive Kardum, T. 9497–9498.

¹⁶⁷¹ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.26–3.30; Christopher Albiston, T. 23776–23780, 23842, 24111, 24122–24123; D1778 (Izotelna karta zone odgovornosti PU Kotara Knin).

¹⁶⁷² Christopher Albiston, T. 23776–23778, 24122, 23780.

¹⁶⁷³ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 2.7.

¹⁶⁷⁴ P1270 (Redovno izvješće Odsjeka za promidžbenu djelatnost OG Šibenik, Vinko Šupe, 7. kolovoza 1995.).

¹⁶⁷⁵ P1270 (Redovno izvješće Odsjeka za promidžbenu djelatnost OG Šibenik, Vinko Šupe, 7. kolovoza 1995.), str. 1.

komunikacija i sprečavanje krađe jer nije imala mogućnost za potpuni nadzor na golemom oslobođenom prostoru.¹⁶⁷⁶

2139. Poslije sastanka održanog 16. kolovoza 1995., načelnik policije Bitanga podnio je **Cetini** izvješće da VP nema dovoljno ljudi.¹⁶⁷⁷ Prema Cetininim riječima, vojnih policajaca je bilo manje nego redovnih policajaca u PU zadarsko-kninskoj i PU Kotara Knin, i 71. i 72. bojna nisu imale dovoljno ljudi da pokriju cijeli svoj teritorij.¹⁶⁷⁸ Cetina i drugi pismeno su obavijestili MUP da vojnoj policiji nedostaje ljudi, a taj problem su iznijeli i na sastanku zapovjednika VP.¹⁶⁷⁹ **Morić** je u svom svjedočenju izjavio da je vojnoj policiji bilo teško pratiti civilnu policiju jer su njezini ljudi bili manje stručno osposobljeni i organizirani, manje pokretni, a i bilo ih je premalo.¹⁶⁸⁰ Sukladno godišnjim izvješćima o radu 72. bojne VP za 1995. godinu, njezina glavna zadaća nakon operacije Oluja bila je ustrojiti postrojbe vojne policije na novooslobođenom području.¹⁶⁸¹ U izvješćima se nadalje navodi da je najveći problem u 1995. godini bio nedostatak ljudi jer je ta bojna stalno bila angažirana u sektorima Sjever i Jug i u zoni OG Livno, a postojali su i stalni problemi izazvani neadekvatnom stručnom osposobljenošću ljudi i nedovoljnom tehničkom opremljenošću.¹⁶⁸² **Boško Džolić**, bivši zapovjednik satnije 72. bojne VP i zapovjednik Združene satnije VP u Kninu od 5. do 12. kolovoza 1995.,¹⁶⁸³ u svom svjedočenju je izjavio da su resursi vojne policije bili prenapregnuti jer je vojna policija, a posebno Združena satnija VP u Kninu, bila korištena za zadaće izvan okvira redovnih zadaća VP.¹⁶⁸⁴ On je ocijenio da satnija VP u Kninu nije imala dovoljan broj ljudi, a kako bi se pokrio prostor koji se postupno povećavao i kako bi se mogli ispunjavati mnogobrojni zadaci koje su imali, po njegovoj je procjeni bilo potrebno dvostruko toliko ljudi koliko je VP imala.¹⁶⁸⁵ Prema

¹⁶⁷⁶ P1270 (Redovno izvješće Odsjeka za promidžbenu djelatnost OG Šibenik, Vinko Šupe, 7. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁶⁷⁷ Ivica Cetina, T. 23416.

¹⁶⁷⁸ Ivica Cetina, T. 23412.

¹⁶⁷⁹ Ivica Cetina, T. 23434.

¹⁶⁸⁰ Joško Morić, T. 25638, 25674–25676, 25841.

¹⁶⁸¹ P883 (Godišnje izvješće o radu 72. bojne VP, pukovnik Mihael Budimir, 4. siječnja 1996.), str. 3.

¹⁶⁸² P883 (Godišnje izvješće o radu 72. bojne VP, pukovnik Mihael Budimir, 4. siječnja 1996.), str. 3–4;

D850 (Godišnje izvješće Odsjeka kriminalističke VP 72. bojne VP, podneseno načelniku Odjela kriminalističke VP, Spomenku Eljugi, 31. prosinca 1995.), str. 1–3, 32.

¹⁶⁸³ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), str. 1, par. 3, 4, 20, 21, 53; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), str. 1, par. 27, 32, 33; Boško Džolić, T. 8888, 8906, 8916, 8922, 8968, 8987, 8999, 9068; P882 (Izvješće general-bojnika Mate Laušića o uporabi postrojbi VP u operaciji Oluja, 6. kolovoza 1995.); D786 (Organigram 72. bojne VP, kolovoz – listopad 1995.); D787 (Dnevna zapovijed Združene satnije VP Knin, 5. kolovoza – 23. rujna 1995.), str. 7, 10, 17, 21.

¹⁶⁸⁴ P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 30.

¹⁶⁸⁵ P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 8; Boško Džolić, T. 9055–9056.

Jurićevim izjavama, VP imala je ozbiljan problem nedostatka ljudi i premda su ljudi radili u 12-satnim smjenama, u danim okolnostima bilo je teško pokriti tako veliku zonu odgovornosti.¹⁶⁸⁶

2140. **Boris Milas**, vršitelj dužnosti voditelja Službe za suzbijanje kriminaliteta 72. bojne HV od sredine rujna 1992. do kraja 1996. godine,¹⁶⁸⁷ kao ograničavajuće faktore u radu vojne policije naveo je prioritarnu zadaću procesuiranja ratnih zarobljenika, smrtna stradanja pripadnika Hrvatske vojske izvan borbenih djelovanja, u kojim slučajevima je VP poduzimala kriminalističku obradu i za što je ponekad bilo potrebno i desetak dana, te znatno povećan teritorij koji je VP morala pokriti s istim, nedovoljnim brojem ljudi.¹⁶⁸⁸ Svjedok je nadalje izjavio da je u novooslobođena područja dolazilo mnogo ljudi i da je u zoni odgovornosti 72. bojne VP bilo mnogo pripadnika HV-a vojske.¹⁶⁸⁹ U kolovozu 1995. godine 68. bojna VP nije raspoređena u područje izvođenja operacije Oluja jer su se predviđala borbena djelovanja u Dubrovniku i u istočnim dijelovima.¹⁶⁹⁰

2141. Raspravno vijeće sada će razmotriti predočene dokaze u vezi s problemima s kojima je poslije operacije Oluja bilo suočeno pravosuđe. **Bajić** je ocijenio da su efikasniji kazneni progon za zločine neposredno poslije operacije Oluja najviše onemogućavala dva čimbenika: svjedoci i osumnjičenici iz takvih predmeta iseljavali su se u druge zemlje, a suradnja između policije i organa kaznenog progona u Hrvatskoj u početku je bila relativno slaba.¹⁶⁹¹ Unatoč velikom iskustvu koje se s vremenom prikupilo, vojna tužiteljstva imala su stalne probleme s nedostatkom ljudi.¹⁶⁹² Bajić je napomenuo da je broj forenzičara i krim-tehničara u 72. i 73. bojni VP bio prilično malen, zbog čega nije bilo moguće odgovoriti na sve zahtjeve za vještačenje.¹⁶⁹³ Prema

¹⁶⁸⁶ Ivan Jurić, T. 27437–27438, 27464–27465.

¹⁶⁸⁷ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), str. 1, par. 1–4, 6, 8, 11, 31; D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), str. 1; Boris Milas, T. 19158, 19168–19169, 19227–19230, 19322; P2548 (Službena zabilješka kriminalističke policije MUP-a o obavijesnom razgovoru s Borisom Milasom), str. 1.

¹⁶⁸⁸ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 17–18, 71; D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 2, 8; Boris Milas, T. 19332–19334, 19338. V. i npr. D589 (Dopis Marijana Tomurada u vezi s pljačkanjem koje čine osobe u odorama HV-a, upućen Jošku Moriću, 28. kolovoza 1995.), str. 2; D989 (Dopis Ive Cipcija u vezi sa sprečavanjem protupravnih ponašanja na novooslobođenim područjima, upućen Jošku Moriću, 24. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁶⁸⁹ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 17, 71.

¹⁶⁹⁰ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 17, 71; Boris Milas, T. 19173; D1534 (Zapovjedništvo UNPF-a, Akashijev šifrirani brzovjiv s dnevnim izvješćem, upućen Annanu, 16. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁶⁹¹ Mladen Bajić, T. 20767–20769, 20841–20842, 20870–20872.

¹⁶⁹² Mladen Bajić, T. 20775.

¹⁶⁹³ Mladen Bajić, T. 20775.

Bajićevim riječima, upravo je ta okolnost bila razlog zašto predmeti nisu mogli biti obrađeni na adekvatan način, a nisu postojali ni uvjeti za efikasno vođenje suđenja.¹⁶⁹⁴

2142. **Ivan Galović**, županijski državni odvjetnik u Zadru od 1990. godine,¹⁶⁹⁵ u svom je svjedočenju izjavio da se obujam posla u njegovom odvjetništvu neposredno poslije operacije Oluja povećao, a ista situacija potrajala je tijekom cijelog razdoblja u kojem su postojali vojni sudovi, koji su ukinuti koncem 1996. godine.¹⁶⁹⁶ Osnovni Galovićev pristup bio je što brže uzeti u obradu predmete koji su mogli biti procesuirani brzo, poput krađa, što nije uključivalo ubojstva jer je u takvim slučajevima potrebna dugotrajnija istraga.¹⁶⁹⁷ On je u svom svjedočenju izjavio da je obujam posla županijskog državnog odvjetništva u Zadru – u normalnim prilikama to je bilo 100 do 150 predmeta godišnje - porastao na približno 10.000 predmeta, a to povećanje pripisao je isključivo kaznenim djelima u vezi s operacijom Oluja.¹⁶⁹⁸

2143. Prema Galovićevim izjavama, tipična situacija bila je da počinitelji poslije pljačke spale kuću kako bi uništili tragove.¹⁶⁹⁹ Galović je izjavio da je bilo teško pokrenuti postupak za palež i pljačku jer je bilo gotovo nemoguće otkriti počinitelje.¹⁷⁰⁰ On je u svom svjedočenju izjavio da je, temeljem osnove za sumnju da posjeduju ukradenu imovinu, na policijskim kontrolnim točkama uhićeno mnogo ljudi koji su tu imovinu prijavljivali kao svoju ili napuštenu, dok su počinitelji koji su palili kuće često tvrdili da su samo spašavali stvari iz zapaljenih kuća.¹⁷⁰¹ Još jedan od čestih načina na koje su se branile osobe optužene za palež ili pljačku bile su izjave da su izvodili akciju čišćenja terena. Galović je izjavio da su takve svoje postupke počinitelji prikazivali kao motivirane domoljubljen ili dužnošću, no on ih je smatrao nasiljem i gonio ih koristeći sve zakonske mogućnosti.¹⁷⁰² Po njegovom mišljenju, broj podnijetih i procesuiranih prijava odraz je efikasnosti policije u otkrivanju počinitelja, no napomenuo je da je uhićenje osumnjičenika bilo najteža strana tog posla jer su domaći ljudi poznavali teren i to vrlo znanje vrlo dobro koristili.¹⁷⁰³ U vezi s paležom i pljačkom, Galović je izjavio

¹⁶⁹⁴ Mladen Bajić, T. 20775, 20870–20872.

¹⁶⁹⁵ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 1–2, 5; Ivan Galović, T. 19666–19669.

¹⁶⁹⁶ Ivan Galović, T. 19678–19682.

¹⁶⁹⁷ Ivan Galović, T. 19683.

¹⁶⁹⁸ Ivan Galović, T. 19679, 19682.

¹⁶⁹⁹ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 11; Ivan Galović, T. 19685.

¹⁷⁰⁰ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 11.

¹⁷⁰¹ Ivan Galović, T. 19685–19688.

¹⁷⁰² Ivan Galović, T. 19699.

¹⁷⁰³ Ivan Galović, T. 19687.

da su sve oštećene osobe utvrđenog identiteta bile srpske nacionalnosti, a pretpostavlja da su i većina oštećenih osoba neutvrđenog identiteta bili Srbi.¹⁷⁰⁴

2144. **Željko Žganjer**, županijski državni odvjetnik u Šibeniku od lipnja 1993. do 15. rujna 2002.,¹⁷⁰⁵ u svom je svjedočenju izjavio da je pravosuđe imalo premalo ljudi kako bi tijekom prvih mjeseci poslije operacije Oluja odmah reagiralo po svakoj pristigloj prijavi.¹⁷⁰⁶ Prema Žganjerovim riječima, poslije operacije Oluja vojni sudovi imali su mnogo neriješenih predmeta zbog velikog broja ratnih zarobljenika, bivših pripadnika SVK.¹⁷⁰⁷ Protiv većine od tih ratnih zarobljenika pokretali su se postupci za izazivanje ili sudjelovanje u oružanoj pobuni, odnosno za ugrožavanje teritorijalnog integriteta Republike Hrvatske.¹⁷⁰⁸ Žganjer je dodao, što se tiče kaznenog progona Hrvata, da u razdoblju od 1991. do 1995. ili 1996. godine, državno odvjetništvo u Šibeniku nije pokrenulo postupak ni protiv jednog Hrvata.¹⁷⁰⁹ Pojasnio je da se tek neko vrijeme poslije operacije Oluja, kad se promijenila politička situacija, pojavila svijest o mogućnosti da su i Hrvati činili kaznena djela.¹⁷¹⁰

2145. Raspravno vijeće sada će razmotiti dokaze o mjerama koje su u vezi s kriminalom poduzimale hrvatske vlasti. **Morić** je u svom svjedočenju izjavio da su na sastanku održanom 2. kolovoza 1995. na kojem je bio i on, sudionici sastanka raspravljali o zločinima koje su tijekom operacije Bljesak počinili civili, vojnici ili osobe u odorama kao o problemu koji bi se mogao, ali se ne bi smio ponoviti u operaciji Oluja.¹⁷¹¹ Prisutni ministri upozorili su Morića i Laušića da su oni na operativnoj razini odgovorni za prevenciju te vrste kriminaliteta ili bar za njegovo svođenje na minimum.¹⁷¹² Morić je izjavio da je od 2. kolovoza 1995. nadalje redovno razgovarao s Laušićem o situaciji na terenu, primjerice o incidentima krađe, paleža i ubijanja stoke u kojima su sudjelovali pojedini pripadnici HV-a, čim bi se takvo što dogodilo.¹⁷¹³ Morić je s Laušićem razgovarao i kad god bi iskrsnulo neko opće pitanje u vezi sa suradnjom

¹⁷⁰⁴ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 11.

¹⁷⁰⁵ P1046 (Željko Žganjer, razgovor sa svjedokom od 8. prosinca 2005.), vrpca 3275-1-A, str. 12, vrpca 3275-1-B, str. 1.

¹⁷⁰⁶ Željko Žganjer, T. 11591–11592.

¹⁷⁰⁷ P1046 (Željko Žganjer, razgovor sa svjedokom od 8. prosinca 2005.), vrpca 3275-1-B, str. 3.

¹⁷⁰⁸ P1046 (Željko Žganjer, razgovor sa svjedokom od 8. prosinca 2005.), vrpca 3275-1-B, str. 4.

¹⁷⁰⁹ P1046 (Željko Žganjer, razgovor sa svjedokom od 8. prosinca 2005.), vrpca 3276-1-A, str. 13–14.

¹⁷¹⁰ P1046 (Željko Žganjer, razgovor sa svjedokom od 8. prosinca 2005.), vrpca 3276-1-A, str. 14.

¹⁷¹¹ Joško Morić, T. 25813, 25817–25819.

¹⁷¹² Joško Morić, T. 25818–25819.

¹⁷¹³ Joško Morić, T. 25594, 25636, 25731–25732, 25813, 25818, 25839–25840.

civilne i vojne policije.¹⁷¹⁴ Prema Morićevim izjavama, u vezi s takvim temama, jedina osoba kojoj se mogao obratiti bio je Laušić.¹⁷¹⁵ Osim toga, izjavio je da je Laušić ozbiljno shvaćao potrebu da se stane na kraj kriminalu i da mu je rekao da je na osnovi informacija iz Morićevih izvješća izdao zapovijed da postrojbe VP pojačaju stupanj koordinacije i suradnje s civilnom policijom.¹⁷¹⁶ Prema Morićevim izjavama, i on i Laušić bili su nezadovoljni stanjem stvari.¹⁷¹⁷

2146. **Laušić** je u svom svjedočenju izjavio da je 2. kolovoza 1995. u 17:30 sati održan kraći sastanak na kojem su bili on, ministar obrane Šušak, ministar unutarnjih poslova Jarnjak i Jarnjakov pomoćnik Morić, a cilj sastanka bio je dogovor o koordinaciji rada vojne i civilne policije.¹⁷¹⁸ Na tom sastanku predloženo je – s obzirom na loša iskustva iz operacije Bljesak – da Vlada zatvori sve ugostiteljske objekte kako ljudi ne bi mogli kupovati alkohol.¹⁷¹⁹ Prema Laušićevim riječima, iako je Jarnjak rekao da će biti donijeta takva odluka, za vrijeme operacije Oluja, kako je izjavio Laušić, to se nije i dogodilo.¹⁷²⁰ Isto tako, na osnovi loših iskustava iz operacije Bljesak, predloženo je da Vlada uvede policijski sat.¹⁷²¹ Laušić je iz toga shvatio da će biti uveden policijski sat, ali je izjavio da tijekom operacije Oluja to nije bilo učinjeno.¹⁷²²

2147. Dana 6. kolovoza 1995., pukovnik Ivan Zelić dostavio je general-bojniku Ivanu Tolju, načelniku Političke uprave MORH-a, dnevno izvješće sa stanjem do 19:00 sati.¹⁷²³ Zelić je izvijestio da su hrvatske postrojbe, kad su ušle u Knin, našle ondje oko 1000 osoba koje su ostale u gradu. Zbog raščišćavanja terena i radi njihove sigurnosti, UNCRO-u nije bilo dopušteno obići grad 5. kolovoza 1995. godine. Zelić je ponašanje postrojbi prema imovini opisao kao katastrofalno i napomenuo da je odmah poslije

¹⁷¹⁴ D1841 (Joško Morić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), par. 10; D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 90–91, 94–97, 99, 101–102; Joško Morić, T. 25635–25636, 25650, 25839.

¹⁷¹⁵ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 198–202; Joško Morić, T. 25731–25732, 25837–25841, 25857–25860.

¹⁷¹⁶ Joško Morić, T. 25636–25638.

¹⁷¹⁷ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 269; Joško Morić, T. 25642, 25732.

¹⁷¹⁸ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 153; Mate Laušić, T. 15393–15936; D409 (Zapisnici s triju sastanaka u Ministarstvu obrane, 2. kolovoza 1995.), str. 5.

¹⁷¹⁹ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 154; D409 (Zapisnici s triju sastanaka u Ministarstvu obrane, 2. kolovoza 1995.), str. 5.

¹⁷²⁰ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 154, 160.

¹⁷²¹ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 155–156; D409 (Zapisnici s triju sastanaka u Ministarstvu obrane, 2. kolovoza 1995.), str. 5–6.

¹⁷²² P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 155–156, 160.

¹⁷²³ P1133 (Izvješće pukovnika Ivana Zelića podneseno general-bojniku Ivanu Tolju, 6. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

ulaska u Knin počelo pustošenje po kućama i nekontrolirano uzimanje ratnog plijena. Međutim, u gradu je već bila VP, koja je postavila glavne kontrolne točke i sprečavala daljnje uništavanje i pustošenje imovine.¹⁷²⁴ Prema jednom izvješću SIS-a datiranom 10. kolovoza 1995. godine, kad su 4. i 7. gardijska brigada ušle u Knin, zapovjednici su izgubili kontrolu nad nekim pojedincima koji su iz trgovina i stanova počeli odnositi razne prehrambene proizvode i tehniku.¹⁷²⁵ Neki pripadnici Hrvatske vojske počeli su demolirati trgovine, gazili tenkovima automobile i zaplijenjenim se automobilima u pijanom stanju vozili gradom. VP je stigla s deset sati zakašnjenja i nije odmah stupila u akciju. U početku, ratni plijen nije se prikupljao na organiziran način. Svaka postrojba uzimala je plijen pojedinačno, a neki pripadnici HV-a uzimali su kućanske aparate, automobile i slično. Većina te imovine oduzeta im je na kontrolnim točkama VP, ponekad i uz primjenu sile.¹⁷²⁶

2148. Dana 8. kolovoza 1995., Laušić je dopisom naslovljenim na Šuška, Červenka, ravnatelja Hrvatske izvještajne službe, pomoćnika ministra za sigurnost, načelnika Političke uprave MORH-a i načelnika SIS-a, izvijestio da je VP poduzela mjere protiv velikog broja pripadnika HV-a, sprečavajući neovlašteno oduzimanje imovine. Dana 9. kolovoza 1995. Laušić je iste osobe izvijestio o tome da su petog dana operacije Oluja sve postrojbe VP bile angažirane na osnovnim vojnopolicijskim zadaćama pretrage terena, a u izvjesnoj mjeri i u borbenim akcijama. Laušić je naveo da problema ima zbog velikog broja vojnika HV-a u naseljenim mjestima na koje njihovi zapovjednici nemaju utjecaj. Posljedica toga, kaže Laušić, pokušaji su neorganiziranog kupljenja ratnog plijena i palež objekata. Predložio je da se crtom zapovijedanja poduzmu odgovarajuće mjere kako bi se takve radnje spriječile. Laušićeva je preporuka bila da se sve postrojbe VP izvuku iz borbenih djelovanja i angažiraju za vojnopolicijske zadaće.¹⁷²⁷ Dana 12. kolovoza 1995., Laušić je iste osobe izvijestio o tome da je VP razmještena na vojnopolicijske zadaće.¹⁷²⁸ Također je izvijestio da VP, na blokadnim punktovima i putem auto-patrola, oduzima neovlašteno uzetu napuštenu imovinu i ratni plijen.¹⁷²⁹ U međuvremenu, jednim dopisom datiranim 10. kolovoza 1995., potpisanim

¹⁷²⁴ P1133 (Izvješće pukovnika Ivana Zelića podneseno general-bojniku Ivanu Tolju, 6. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁷²⁵ P1134 (Izvješće Željka Pavića, pomoćnika zapovjednika za SIS, 10. kolovoza 1995.), str. 1, 3.-4.

¹⁷²⁶ P1134 (Izvješće Željka Pavića, pomoćnika zapovjednika za SIS, 10. kolovoza 1995.), str. 4.

¹⁷²⁷ D506 (Izvješće Mate Laušića o uporabi postrojbi VP u operaciji Oluja, 9. kolovoza 1995.), str. 1-4.

¹⁷²⁸ D400 (Izvješće Mate Laušića o uporabi postrojbi VP u operaciji Oluja, 12. kolovoza 1995.), str. 1-2, 5.

¹⁷²⁹ D400 (Izvješće Mate Laušića o uporabi postrojbi VP u operaciji Oluja, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

u zamjenu za Morića, Laušić je upozoren na dojave iz Policijske uprave zadarsko-kninske i nekih drugih uprava, da pojedinci, pripadnici HV-a, na oslobođenom području otuđuju pokretnu imovinu, pale kuće i ubijaju stoku koja luta tim područjem. U dopisu se nadalje spominje da na kontrolno-blokadnim točkama izostaje suradnja između vojne i civilne policije. Napoljetku, u dopisu se traži da Laušić poduzme mjere radi otklanjanja takvih pojava.¹⁷³⁰

2149. **Svjedok 86** u svom je svjedočenju izjavio da je, 8. ili 9. kolovoza 1995., policija postavila kontrolne točke radi nadzora nad kriminalnim aktivnostima.¹⁷³¹ Kontrolne točke postavljene su duž granice oslobođenog područja, a unutar teritorija Policijske uprave Kotara Knin, na glavnim prometnicima i važnim raskrižjima.¹⁷³² Svjedok 86 je izjavio da sustav kontrolnih točaka nije bio sasvim djelotvoran zbog velikog broja prometnica koje je valjalo pokriti, te nedostatka ljudi i resursa.¹⁷³³ Svjedok 86 je izjavio da je VP nekad imala svoje kontrolne točke, a nekad bi se vojni policajac rasporedio na kontrolne točke civilne policije.¹⁷³⁴ Svjedok 86 je izjavio da su se sastanci zapovjednika policije s barem jednim pomoćnikom ministra održavali otprilike svakih deset dana, na različitim mjestima na području Policijske uprave Kotara Knin.¹⁷³⁵ Svjedok 86 je izjavio da su na većini tih sastanaka bili Morić i Marijan Benko, koji su im i predsjedavali.¹⁷³⁶ Na tim sastancima Cetina bi iznio podatke o temama kao što su palež, pljačka i smrtni slučajevi u području Policijske uprave Kotara Knin i Policijske uprave zadarsko-kninske, te bi sudionike izvijestio o radnjama koje se imaju poduzeti, u prvom redu s ciljem sprečavanja protupravnih djela, a ne toliko provođenja kriminalističke obrade.¹⁷³⁷ Prvi takav sastanak održan je približno između 10. i 14. kolovoza 1995., u zgradi osnovne škole u Kninu, a prisutni su bili, među ostalima, Marijan Benko, Cetina, Drago Matić i Ivo Cipci.¹⁷³⁸ Na sastanku se raspravljalo o problemima kao što su nasilje na oslobođenim područjima, pljačka i uništavanje imovine, te drugi problemi u vezi s radom policije.¹⁷³⁹

¹⁷³⁰ D46 (Dopis upućen Mati Laušiću, 10. kolovoza 1995.).

¹⁷³¹ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 32, 42; P489 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 23. studenog 2007.), par. 4.

¹⁷³² P489 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 23. studenog 2007.), par. 4; svjedok 86, T. 5816, 5843–5844.

¹⁷³³ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 43; svjedok 86, T. 5556–5557, 5587–5589, 5594, 5596, 5599, 5843–5844.

¹⁷³⁴ P489 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 23. studenog 2007.), par. 4; svjedok 86, T. 5597.

¹⁷³⁵ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 51, 58; svjedok 86, T. 5528–5529.

¹⁷³⁶ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 51, 58; svjedok 86, T. 5528–5529.

¹⁷³⁷ Svjedok 86, T. 5529–5530.

¹⁷³⁸ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 58; svjedok 86, T. 5525–5526.

¹⁷³⁹ Svjedok 86, T. 5526–5528.

2150. Dana 12. kolovoza 1995., satnik Mario Tomasović je u ime pomoćnika zapovjednika za političko djelovanje ZP-a Split, s istaknutog zapovjednog mjesta u Zadru izdao upozorenje pomoćnicima zapovjednika za političko djelovanje operativnih grupa Sajković, Otrić i Vrba te 72. bojni VP, s kopijama na znanje zapovjedniku ZP-a Split i zapovjedniku ZM-a Knin.¹⁷⁴⁰ Tomasović je napomenuo da neodgovorno i neprimjereno ponašanje i djelovanje pojedinih vojnika, dočasnika i časnika dovodi u pitanje uspjeh operacije Oluja i kompromitira Hrvatsku vojsku i Republiku Hrvatsku.¹⁷⁴¹ Nadalje, Tomasović napominje da je iz tih razloga i u skladu s politikom predsjednika Tuđmana i MORH-a, na oslobođenom teritoriju nužno odmah spriječiti daljnje paljenje i devastiranje objekata i imovine, ubijanje stoke, otuđivanje imovine, te neprimjeren odnos prema preostalim civilima, ratnim zarobljenicima i vojnicima "Mirovnih snaga".¹⁷⁴²

2151. Dana 15. kolovoza 1995., Laušić je predložio da se prije demobilizacije, otpusta iz službe ili odlaska oduzme sve oružje, mine i eksplozivna sredstva koja se nađu kod pripadnika HV-a, te da se obavlja pregled opreme i drugih stvari koje sa sobom odnose kući.¹⁷⁴³ Nadalje, mora se spriječiti nekontrolirano kretanje pripadnika HV-a po oslobođenim područjima, zbog opasnosti od ozljeđivanja minama i eksplozivnim sredstvima.¹⁷⁴⁴ Predložio je i da se uvede zabrana korištenja neregistriranih motornih vozila (ratnog plijena) i da se žurno poduzmu mjere za registriranje tih vozila.¹⁷⁴⁵ Laušić je također preporučio da se pripadnicima HV-a izdaju iskaznice kojima se dokazuje pripadnost HV-u, kako bi ih VP mogla razlikovati od ljudi koji nisu vojnici i spriječiti njihovo kretanje uokolo u odorama Hrvatske vojske.¹⁷⁴⁶

2152. **Morić** je ocijenio da su on i njegovi suradnici postali svjesni vala kriminala oko 15. kolovoza 1995., kad je zabilježen njegov nagli porast.¹⁷⁴⁷ U tom trenutku je, prema Morićevim riječima, postalo jasno da metode rada civilne i vojne policije više ne daju

¹⁷⁴⁰ D645 (Upozorenje koje je izdao satnik Mario Tomasović, 12. kolovoza 1995.), str. 1–2.

¹⁷⁴¹ D645 (Upozorenje koje je izdao satnik Mario Tomasović, 12. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁷⁴² D645 (Upozorenje koje je izdao satnik Mario Tomasović, 12. kolovoza 1995.), str. 1. Vidi i slična upozorenja koja su izdali Vinko Šupe i satnik Ivan Ivković: D647 (Upozorenje koje je izdao satnik Vinko Šupe, 14. kolovoza 1995.), str. 1–3; D648 (Upozorenje koje je izdao satnik Ivan Ivković, 14. kolovoza 1995.), str. 1–3.

¹⁷⁴³ D292 (Izveštje MORH-a o operaciji Oluja, s potpisom Mate Laušića, 15. kolovoza 1995.), str. 1, 15.

¹⁷⁴⁴ D292 (Izveštje MORH-a o operaciji Oluja, s potpisom Mate Laušića, 15. kolovoza 1995.), str. 15.

¹⁷⁴⁵ D292 (Izveštje MORH-a o operaciji Oluja, s potpisom Mate Laušića, 15. kolovoza 1995.), str. 15–16.

¹⁷⁴⁶ D292 (Izveštje MORH-a o operaciji Oluja, s potpisom Mate Laušića, 15. kolovoza 1995.), str. 16.

¹⁷⁴⁷ Joško Morić, T. 25561–25562, 25693, 25831–25832, 25929.

rezultate kakve su Morić i Laušić planirali.¹⁷⁴⁸ Morić je izjavio da su izvješća koja su stizala iz oslobođenih područja pokazivala da policijske postaje i uprave prate situaciju, ali da ne poduzimaju dovoljne redarstvene mjere.¹⁷⁴⁹ Morić se savjetovao sa svojim stručnim timom i načelnicima policijskih uprava, ističući da im na raspolaganju stoji 4.000 od ukupno 11.000 djelatnika policije u zemlji.¹⁷⁵⁰ Također, upozorio je svojeg ministra na brojne prepreke koje policiju ometaju u ispunjavanju njezinih dužnosti.¹⁷⁵¹

2153. Dana 17. kolovoza 1995., Morić je Laušića, načelnika Uprave VP, obavijestio da policijska izvješća pokazuju da se na teritoriju oslobođenom u operaciji Oluja dnevno bilježe slučajevi paleža kuća i krađe imovine.¹⁷⁵² Napomenuo je da su počinitelji tih djela u većini slučajeva nosili odore HV-a, da su neki i bili pripadnici HV-a, no da su ostali neovlašteno nosili odoru, što je policiju u oba slučaja onemogućavalo da intervenira.¹⁷⁵³ Zaključio je da združeno djelovanje vojne i civilne policije u tom području nije dalo rezultate u skladu s hrvatskom državnom politikom i pravnim sustavom, te da to valja promijeniti.¹⁷⁵⁴

2154. Dana 18. kolovoza 1995., Laušić je izdao zapovijed u kojoj je, upućujući na Morićev dopis od 17. kolovoza 1995. i prosvjede inozemnih veleposlanika, napomenuo da VP nije provela svoje zadaće u punoj i očekivanoj mjeri, unatoč činjenici da je Uprava VP u više zapovijedi i obveznih instrukcija izdanih prilikom obilaska postrojbi ukazala na neophodnost osiguranja javnog reda i mira i sprečavanja svakog protupravnog ponašanja pripadnika HV-a na oslobođenom području.¹⁷⁵⁵ Napominje se i to da suradnja između vojne i civilne policije nije dala rezultate, te da oblike te suradnje stoga valja promijeniti.¹⁷⁵⁶ Laušić je zbog toga zapovjednicima vodova, satnija i bojni

¹⁷⁴⁸ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 97; Joško Morić, T. 25562–25563.

¹⁷⁴⁹ Joško Morić, T. 25927–25928, 25931.

¹⁷⁵⁰ Joško Morić, T. 25928.

¹⁷⁵¹ Joško Morić, T. 25928.

¹⁷⁵² D48 (Dopis Joška Morića, 17. kolovoza 1995.); P877 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o suradnji s MUP-om, s dopisom Joška Morića, 18. i 17. kolovoza 1995.), str. 4; P2166 (Laušićeva bilježnica), str. 45.

¹⁷⁵³ D48 (Dopis Joška Morića, 17. kolovoza 1995.); P877 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o suradnji s MUP-om, s dopisom Joška Morića, 18. i 17. kolovoza 1995.), str. 4. V. i D49 (Zapovijed Joška Morića, 18. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁷⁵⁴ D48 (Dopis Joška Morića, 17. kolovoza 1995.), str. 2; P877 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o suradnji s MUP-om, s dopisom Joška Morića, 18. i 17. kolovoza 1995.), str. 4; P2166 (Laušićeva bilježnica), str. 45.

¹⁷⁵⁵ P877 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o suradnji s MUP-om, s dopisom Joška Morića, 18. i 17. kolovoza 1995.), str. 1–2.

¹⁷⁵⁶ P877 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o suradnji s MUP-om, s dopisom Joška Morića, 18. i 17. kolovoza 1995.), str. 1–2.

VP zapovjedio da održe sastanke sa zapovjednicima policijskih postaja i načelnicima policijskih uprava kako bi analizirali sigurnosno stanje i utvrdili konkretne i učinkovite modele suradnje, te da stupe u kontakt s najvišim po rangu zapovjednikom HV-a u svojoj zoni odgovornosti kako bi se upoznali s u njoj prisutnim postrojbama.¹⁷⁵⁷ Također, Laušić je zapovjednicima VP zapovjedio da dostave posebna izvješća o svakom slučaju i obliku izostanka suradnje djelatnika MUP-a i postrojbi HV-a.¹⁷⁵⁸

2155. Dana 18. kolovoza 1995., Morić upozorava načelnike nekoliko policijskih uprava, među njima zadarsko-kninske i kninske, na to da se u policijskim izvješćima bilježe svakodnevni incidenti paleža kuća i krađe pokretne imovine na teritoriju oslobođenom u operaciji Oluja.¹⁷⁵⁹ On navodi da su počinitelji tih radnji u većini slučajeva odjeveni u odore HV-a, pri čemu neki od njih doista jesu pripadnici HV-a, dok je u drugim slučajevima posrijedi zloupotreba vojne odore. Kaže i to da su te radnje takvog opsega da Hrvatskoj nanose političku štetu na unutarnjem i vanjskom planu.¹⁷⁶⁰ Morić je stoga načelnicima policijskih uprava naložio da odmah dogovore sastanke sa zapovjednicima bojni VP kako bi im ukazali na problem i na odluku da se takve aktivnosti istoga dana moraju početi sprečavati, a da se paljenje kuća i krađe koje su se već dogodile neće operativno istraživati.¹⁷⁶¹ Nadalje, načelnicima se nalaže da od zapovjednika VP zatraže da se u svim naseljenim mjestima u kojima ima pripadnika HV-a formiraju mješoviti blokadni punktovi i mješovite ophodnje vojne i civilne policije sa zadaćom da sprečavaju spomenute radnje.¹⁷⁶² Također su se trebali dogovoriti da se, počevši s istim datumom, cjelovito kriminalistički obradi svaki budući slučaj paleža kuća i krađe pokretne imovine.¹⁷⁶³ U slučaju da VP to ne može učiniti, civilna policija će obradu obaviti samostalno, bez obzira na to je li počinitelj u odori HV-a ili nije.¹⁷⁶⁴

2156. Morić je izjavio da je bio suočen s izborom – da li obaviti obradu incidenata koji su se već dogodili, znajući da će se dogoditi još mnogo istih, ili ljude rasporediti na zadaću sprečavanja novih incidenata i pričekati s istragama u pogledu incidenata koji su

¹⁷⁵⁷ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 54; P877 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o suradnji s MUP-om, s dopisom Joška Morića, 18. i 17. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁷⁵⁸ P877 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o suradnji s MUP-om, s dopisom Joška Morića, 18. i 17. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁷⁵⁹ D49 (Zapovijed Joška Morića, 18. kolovoza 1995.).

¹⁷⁶⁰ D49 (Zapovijed Joška Morića, 18. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁷⁶¹ D49 (Zapovijed Joška Morića, 18. kolovoza 1995.), par. 1–2.

¹⁷⁶² D49 (Zapovijed Joška Morića, 18. kolovoza 1995.), par. 3.

¹⁷⁶³ D49 (Zapovijed Joška Morića, 18. kolovoza 1995.), par. 4.

se već dogodili – te da se opredijelio za potonje, što pokazuje i njegova zapovijed 18. kolovoza 1995. godine.¹⁷⁶⁵ Prema Morićevim riječima, iz konteksta te njegove zapovijedi jasno se vidi da je namjera bila da, nakon što val kriminala jenja, civilna policija pruži pomoć u istragama u vezi s počinjenim kriminalnim djelima.¹⁷⁶⁶ Morić je u svom svjedočenju izjavio i to da je zakon, a ne on, Markač ili netko treći, određivao u kojem slučaju policija mora obaviti kriminalističku obradu.¹⁷⁶⁷ Prema Morićevim riječima, nalog o kojem je riječ nije se odnosio na kriminalističku policiju jer nad njom on nije imao nikakve ovlasti, a načelnici policijskih uprava su to znali.¹⁷⁶⁸ Morić je izjavio da ni iz jedne policijske uprave nije stigao upit o čemu se u tom nalogu zapravo radi, mada su sve one bile dužne obavijestiti ga o svojoj eventualnoj ocjeni da je nalog proutpravan ili neprofesionalan.¹⁷⁶⁹ Isto tako, kako je izjavio Morić, izvješća iz raznih policijskih uprava koja je primao u danima poslije 18. kolovoza 1995. pokazivala su da broj kriminalnih djela pada.¹⁷⁷⁰ Poslije toga, prema Morićevim riječima, izvješća koja je dostavljala policija pokazivala su da se stalno provodi kriminalistička obrada kaznenih djela, uključujući i djela počinjena prije 18. kolovoza 1995., što je za Morića bilo dokaz da su policijske uprave ispravno shvatile njegovu zapovijed od 18. kolovoza 1995. i da je ona polučila željene rezultate.¹⁷⁷¹ Morić je u svom svjedočenju izjavio da je točkom 5 svog naloga od 18. kolovoza 1995. želio postići pojačani angažman VP.¹⁷⁷² U skladu s Morićevim nalogom od 18. kolovoza 1995., Cetina je 19. kolovoza 1995. Morića izvijestio da se na sastancima s predstavnicima 71. i 72. bojne VP održanim 16. i 17. kolovoza 1995., raspravljalo o zadaćama navedenim u zapovijedi i da su predstavnici vojne policije istaknuli da je koordinirano djelovanje na svim blokadnim punktovima nemoguće zbog nedostatka ljudstva.¹⁷⁷³

¹⁷⁶⁴ D49 (Zapovijed Joška Morića, 18. kolovoza 1995.), par. 5.

¹⁷⁶⁵ Joško Morić, T. 25561–25563, 25569, 25733–25734, 25739–25740, 25842–25844, 25928–25930, 25936–25937. V. i D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.76; Christopher Albiston, T. 23851–23852.

¹⁷⁶⁶ Joško Morić, T. 25564–25565, 25739–25740, 25843, 25845–25846, 25855–25856, 25931.

¹⁷⁶⁷ Joško Morić, T. 25578–25579, 25582, 25855–25856.

¹⁷⁶⁸ Joško Morić, T. 25841–25843, 25846–25847.

¹⁷⁶⁹ Joško Morić, T. 25740, 25852–25854, 25930.

¹⁷⁷⁰ Joško Morić, T. 25561–25565, 25930–25931.

¹⁷⁷¹ Joško Morić, T. 25561–25566, 25569–25572, 25740, 25843, 25931. V. i D568 (Popis pokrenutih kaznenih postupaka koji je sastavila Gotovinina obrana); P2403 (Pregled relevantnih stavki popisa iz dokaznog predmeta D568, koji je sastavilo tužiteljstvo); P2404 (Odabrani članci Krivičnog zakona RH iz 1993. godine).

¹⁷⁷² Joško Morić, T. 25733–25734.

¹⁷⁷³ D584 (Odgovor Ivice Cetine Jošku Moriću u vezi sa suradnjom s VP, 19. kolovoza 1995.).

2157. Dana 22. kolovoza 1995., Morić je od načelnika nekoliko policijskih uprava, uključujući zadarsko-kninsku i kninsku, zatražio da do 24. kolovoza 1995. dostave izvješća o raznim pitanjima u vezi s novim incidentima rušenja kuća i krađe imovine, te u vezi s kvalitetom suradnje vojne i civilne policije i istragama u vezi s takvim djelima.¹⁷⁷⁴ Morić je u svom svjedočenju izjavio da je svrha točke 6 tog naloga, da se izvjesti o tome obavlja li se kriminalistička obrada, bila provjeriti nije li raniji nalog možda pogrešno shvaćen u smislu da nije potrebno provoditi obradu u vezi s kriminalnim djelima počinjenim poslije 18. kolovoza 1995. godine.¹⁷⁷⁵ Prema nalogu od 22. kolovoza 1995., Cetina je Morića izvijestio da je suradnja između civilne i vojne policije zadovoljavajuća, da je sve manje slučajeva paleža i rušenja kuća, te odnošenja pokretne imovine nego u razdoblju do 18. kolovoza 1995. godine; da su počinitelji većinom osobe u odorama Hrvatske vojske (koje dalje procesuiraju izdaje HV) i civili, a u manjem broju slučajeva osobe u policijskim odorama; da je u tijeku stegovna i kriminalistička obrada; da očevide obavlja u prvom redu civilna policija; te da se ulažu veliki naponi u sprečavanju novih kriminalnih djela.¹⁷⁷⁶ Prema Morićevim riječima, reakcije na taj nalog pokazuju da raniji nalog nije bio pogrešno shvaćen.¹⁷⁷⁷ Morić je u u svom svjedočenju izjavio da je načelnicima policijskih uprava 30. kolovoza 1995. uputio dopis kojim je zatražio konkretnija izvješća jer je od načelnika policijskih uprava dobio vrlo uopćene odgovore, na osnovi čega je Morić shvatio da se policijske uprave i njihovo rukovodstvo najviše razine na tom problemu nisu angažirale onoliko koliko je to Morić želio.¹⁷⁷⁸

2158. **Svjedok 86** je u svom svjedočenju izjavio da se ne sjeća da je vidio nalog koju je Morić izdao 18. kolovoza 1995., ali da se o temama spomenutim u tom nalogu razgovaralo na sastanku održanom 19. kolovoza 1995. u Benkovcu, uključujući i

¹⁷⁷⁴ D50/D1847 (Nalog Joška Morića, 22. kolovoza 1995.).

¹⁷⁷⁵ Joško Morić, T. 25568–25569, 25648; D50/D1847 (Nalog Joška Morića, 22. kolovoza 1995.).

¹⁷⁷⁶ P498 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Jošku Moriću, 24. kolovoza 1995.); D1889 (Razni dokumenti), str. 4–5. V. i P499 (Izvješće Čede Romanića, 1. rujna 1995.); D591 (Požurnica Joška Morića načelnicima policijskih uprava u vezi s dostavljanjem izvješća, 30. kolovoza 1995.); D989 (Dopis Ive Cipcija u vezi sa sprečavanjem protupravnih ponašanja na novooslobođenim područjima, upućen Jošku Moriću, 24. kolovoza 1995.); D1860 (Izvješće Ivana Dasovića, 12. rujna 1995.).

¹⁷⁷⁷ Joško Morić, T. 25569.

¹⁷⁷⁸ Joško Morić, T. 25572–25573; D574 (Nalog Joška Morića policijskim upravama da dostave izvješća o suradnji s VP, 30. kolovoza 1995.). V. i D1857 (Izvješće Ive Cipcija o sprečavanju protupravnih ponašanja na novooslobođenim područjima, podneseno Jošku Moriću, 1. rujna 1995.); D1858 (Izvješće Milana Bijelića podneseno Jošku Moriću, 2. rujna 1995.); D1859 (Izvješće Ivana Dasovića, 2. rujna 1995.).

problem konstantnog paleža imovine.¹⁷⁷⁹ Svjedok 86 je izjavio da se u zapovijedi, kako je on tumači, upućivalo da se ne otvaraju kriminalističke istrage u vezi s djelima evidentiranim prije 18. kolovoza 1995. i da se može time objasniti zašto u knjizi operativnog dežurstva policijske postaje Knin nema nikakvih zapisa u vezi s paljenjem kuća, te da bi se na temelju te zapovijedi moglo zaključiti da su se ta kriminalna djela tolerirala do 18. kolovoza 1995. godine.¹⁷⁸⁰ Svjedok 86 je u svom svjedočenju izjavio da je policija od samog početka nastojala intervenirati u vezi s prekršajima i kaznenim djelima, te da su u nekim slučajevima provedeni očevidi u vezi s paljenjem kuća i drugim kaznenim djelima, ali ne u svima.¹⁷⁸¹ Nadalje, svjedok 86 je u svom svjedočenju izjavio da je policija nastavila tako postupati poslije datuma izdavanja te zapovijedi.¹⁷⁸²

2159. **Cetina** je u svom svjedočenju izjavio da Morićeve nalog od 18. kolovoza 1995. nije utjecao na način na koji je on vodio policijski posao – ako bi bilo pronađeno vozilo s ukradenom robom, vozilo i roba bili bi zaplijenjeni i podnijela bi se kaznena prijava, kako nalažu hrvatski zakoni.¹⁷⁸³ Cetina se nije obazirao na Morićeve nalog jer su hrvatski zakon o unutarnjim poslovima i zakon o kaznenom postupku bili iznad tog naloga.¹⁷⁸⁴ Do trenutka kad je stigla Morićeve zapovijed, Cetinina policijska uprava već je procesuirala izvjestan broj slučajeva i zaplijenila otuđenu imovinu.¹⁷⁸⁵ Policija je provela kriminalističku obradu za izvjestan broj slučajeva i sve dokaze koje je prikupila poslala državnom odvjetništvu, bez obzira na stupanj težine kaznenog djela.¹⁷⁸⁶ Cetina je poduzeo korake s ciljem praćenja kriminaliteta u skladu s onim što je Morić naveo u nalogu od 22. kolovoza 1995. godine.¹⁷⁸⁷ Dana 1. rujna 1995., Kardum je policijskim postajama PU zadrarsko-kninske u Cetinino ime uputio dopis u kojem stoji da se paljenje kuća i protupravno odnošenje imovine na oslobođenim područjima konstantno moraju pratiti, da se moraju poduzeti dodatne mjere, te da VP i policijske postaje moraju zajedno raditi na sprečavanju takvih djela.¹⁷⁸⁸

¹⁷⁷⁹ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 51, 58; P489 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 23. studenog 2007.), par. 17.

¹⁷⁸⁰ P488 (Izjave svjedoka 86: ispravci i dopune, 25. lipnja 2008.), str. 1; P489 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 23. studenog 2007.), par. 19; svjedok 86, T. 5785, 5846.

¹⁷⁸¹ Svjedok 86, T. 5786, 5846.

¹⁷⁸² Svjedok 86, T. 5846.

¹⁷⁸³ Ivica Cetina, T. 23411, 23413–23414.

¹⁷⁸⁴ Ivica Cetina, T. 23411, 23413–23415, 23474, 23589.

¹⁷⁸⁵ Ivica Cetina, T. 23411.

¹⁷⁸⁶ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 9.

¹⁷⁸⁷ Ivica Cetina, T. 23417–23418.

¹⁷⁸⁸ D1750 (Dopis upućen policijskim postajama PU zadrarsko-kninske, 1. rujna 1995.), str. 1–2.

2160. **Morić** je u svom svjedočenju izjavio da su njegovi suradnici i stručni timovi na nižim razinama razmatrali mogućnost uvođenja policijskog sata kako bi se kriminalitet držao pod nadzorom, ali da su ipak, što se tiče ograničenja slobode kretanja, situaciju odlučili normalizirati sukladno demokratskim mirnodopskim pravilima.¹⁷⁸⁹ Morić je izjavio i to da policija nije imala praktične mogućnosti da policijski sat provede na tako velikom prostoru, oslobođenom u operaciji Oluja.¹⁷⁹⁰

2161. Dana 20. kolovoza 1995., satnik Željko Nakić iz vojne pošte br. 1108 u Drnišu, iz OG Zapad u ZP-u Split, izvjesnom broju jedinica izdao je u ime zapovjednika OG Zapad zapovijed da, zbog uočenog narušenog reda i stege, a radi ugleda Hrvatske, uspostave nadzor u svojim redovima i poduzmu mjere kako bi se suzbilo paljenje zgrada i ubijanje životinja, te da protiv neodgovornih pojedinaca poduzimaju stegovne i kaznene mjere.¹⁷⁹¹

2162. **Svjedok 86** sjeća se zapovijedi od 20. kolovoza 1995. koju je Cetina uputio svim policijskim postajama u Policijskoj upravi zadarsko-kninskoj i Policijskoj upravi Kotara Knin, u kojoj se upozorava na problem prijevoza stvari i stoke preko policijskih nadzorno-blokadnih punktova.¹⁷⁹² Radi sprečavanja kaznenih djela i zaštite imovine građana, Cetina je zapovjedio da civilni organi, odnosno načelnici općina, izdaju potvrde u svrhu prijevoza stvari ovjerene žigom i potpisom.¹⁷⁹³ Osim toga, djelatnici policije na nadzorno-blokadnim punktovima trebali su obavljati provjeru stvari, evidentirati broj potvrde, uzeti podatke o osobi koja prevozi stvari, popisati predmete i sve te podatke dostaviti nadležnom rukovoditelju.¹⁷⁹⁴ Svjedok 86 je izjavio da je policija postupala u skladu s tom zapovijedi.¹⁷⁹⁵

2163. Dana 28. kolovoza 1995., Marijan Tomurad je Morića izvijestio o tome da su ophodnje zamijetile znatan broj naoružanih osoba u odorama HV-a, s vozilima civilnih registarskih oznaka, koje su, u suradnji s civilima, s oslobođenog područja odvezile velike količine razne imovine (poljoprivredne strojeve, građevni materijal i tehničku

¹⁷⁸⁹ Joško Morić, T. 25821.

¹⁷⁹⁰ Joško Morić, T. 25645, 25821–25822.

¹⁷⁹¹ D653 (Zapovijed satnika Željka Nakića, 20. kolovoza 1995.), str. 1–2.

¹⁷⁹² Svjedok 86, T. 5836–5837, 5840; D585 (Nalog u vezi s operativnim postupcima za izdavanje potvrda i pregled imovine, potpisan za Ivicu Cetinu, 20. kolovoza 1995.).

¹⁷⁹³ D585 (Nalog u vezi s operativnim postupcima za izdavanje potvrda i pregled imovine, potpisan za Ivicu Cetinu, 20. kolovoza 1995.).

¹⁷⁹⁴ D585 (Nalog u vezi s operativnim postupcima za izdavanje potvrda i pregled imovine, potpisan za Ivicu Cetinu, 20. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁷⁹⁵ Svjedok 86, T. 5837, 5840.

robu).¹⁷⁹⁶ Rečeno je da se to čini na temelju "potvrda" načelnika općina koje se očigledno zloupotrebljavaju. Tomurad je od Morića zatražio da se organizira sastanak s VP kako bi se postigao dogovor s ciljem da se onemogućí nazočnost spomenutih osoba na oslobođenim područjima te da se na svakoj nadzorno-kontrolnoj točki MUP-a osigura i nazočnost djelatnika vojne policije jer civilna policija nema ovlasti da poduzima mjere prema spomenutim pojedincima.¹⁷⁹⁷ Na kraju kolovoza 1995. i u rujnu 1995. Drago Matić, Cetina i Romanić izvijestili su Morića da suradnja s VP na nadzorno-kontrolnim točkama i u zajedničkim ophodnjama u PU šibenskoj i zadarsko-kninskoj s ciljem sprečavanja paljenja kuća i protupravnog odnošenja imovine u kolovozu i rujnu 1995. nije bila zadovoljavajuća zbog premalog broja djelatnika vojne policije u tim područjima.¹⁷⁹⁸ Prema Morićevim izjavama, neki vladini povjerenici i predstavnici civilnih vlasti izdavali su građanima potvrde za robu za koju bi ovi izjavili da je njihova kako bi se potvrdilo vlasništvo. Međutim, kad je policija uvidjela da takva praksa otvara prostor za zloupotrebe, zatražili su od Vlade da se ona zabrani, a i policijske su strukture obavijestili o tome da se te potvrde ne smiju smatrati valjanima.¹⁷⁹⁹ Prema Cetininim izjavama, potvrde ili pismena dopuštenja za odvoz imovine što su ih izdavali predsjednici općina policija nije smatrala valjanima i oduzimala je imovinu od osoba koje su je odvozile na temelju takvih dokumenata.¹⁸⁰⁰

2164. Dana 6. rujna 1995., Morić je Laušiću poslao dvije službene zabilješke o ponašanju pripadnika HV-a.¹⁸⁰¹ Prva, datirana 5. rujna 1995., ticala se uklanjanja

¹⁷⁹⁶ D589 (Dopis Marijana Tomurada u vezi s pljačkanjem koje čine osobe u odorama HV-a, upućen Jošku Moriću, 28. kolovoza 1995.).

¹⁷⁹⁷ D589 (Dopis Marijana Tomurada u vezi s pljačkanjem koje čine osobe u odorama HV-a, upućen Jošku Moriću, 28. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁷⁹⁸ Svjedok 86, T. 5262; P499 (Izvjeshće Čede Romanića o suradnji MUP-a i VP na području PU Kotara Knin, podneseno Jošku Moriću, 1. rujna 1995.), str. 1–2; P502 (Izvjeshće Čede Romanića o suradnji MUP-a i VP na području PU Kotara Knin, podneseno Jošku Moriću, 24. kolovoza 1995.), str. 1–2; D573 (Dopis Drage Matića o suradnji MUP-a i VP na području PU šibenske, upućen Jošku Moriću, 24. kolovoza 1995.), str. 1–2; D574 (Nalog Joška Morića policijskim upravama da dostave izvješća o suradnji s VP, 30. kolovoza 1995.), str. 1–2; D575 (Izvjeshće Drage Matića o suradnji MUP-a i VP na području PU šibenske, podneseno Jošku Moriću, 1. rujna 1995.), str. 1–2; D576 (Izvjeshće Ivica Cetine o suradnji MUP-a i VP na području PU zadarsko-kninske, podneseno Jošku Moriću, 2. rujna 1995.), str. 1–2; D579 (Nalog Joška Morića policijskim upravama da, među ostalim, dostave izvješća o suradnji MUP-a i VP, 11. rujna 1995.); D580 (Izvjeshće Drage Matića o suradnji MUP-a i VP na području PU šibenske, podneseno Jošku Moriću, 12. rujna 1995.), str. 1–2; D581 (Izvjeshće Ivica Cetine o suradnji MUP-a i VP na području PU zadarsko-kninske, podneseno Jošku Moriću, 12. rujna 1995.). V. i D458 (Izvjeshće Miloša Mihića o mjerama za podizanje stanja sigurnosti poduzetim u PP Knin, podneseno Čedi Romaniću, 16. rujna 1995.), str. 2.

¹⁷⁹⁹ Joško Morić, T. 25730.

¹⁸⁰⁰ Ivica Cetina, T. 23650.

¹⁸⁰¹ D592 (Dopis Joška Morića upućen Mati Laušiću, s dvije službene zabilješke o ponašanju pripadnika HV-a u privitku, 6. rujna 1995.), str. 1–5; D593 (Dopis Čede Romanića upućen Jošku Moriću i Ivici Cetini, 5. rujna 1995.).

spomenika Narodnooslobodilačke borbe na području Donjeg Lapca.¹⁸⁰² Druga, datirana 3. rujna 1995., ticala se krađe stoke od građana hrvatske i srpske nacionalnosti u zaseoku Jelovine-Sladići koju su počinili jedan civil i dvije osobe u vojnim odorama.¹⁸⁰³ Morić je zamolio Laušića da poduzme mjere radi sprečavanja takvih incidenata i da ga potom izvijesti o tome što je poduzeo.¹⁸⁰⁴

2165. Prema zabilješkama iz Laušićeva dnevnika, na sastanku VP i MUP-a održanom 13. rujna 1995., Morić je rekao da, unatoč pravodobno obavljenim pripremama vojne i civilne policije, zbivanja na terenu izmiču nadzoru. Morić je rekao da se "stvari" "na terenu" ne razvijaju i ne obavljaju na odgovarajući način i da zapovjedni lanac ne funkcionira jer na razini Zbornog područja "misle da su krivo informirani ili da se nešto krivo prezentira i interpretira". Kako je zabilježeno u istom dnevniku, Morić je rekao: "Moramo ishoditi da vojni zapovjednici znaju istinu".¹⁸⁰⁵

2166. Dana 15. rujna 1995. na Plitvicama je održan sastanak vojne i civilne policije.¹⁸⁰⁶ Prema riječima **svjedoka 86**, dogovoreno je, među ostalim, da se VP angažira na sprečavanju kriminalnog ponašanja vojnika HV-a jer, kako je rekao Morić, MUP nad njima nema ovlasti.¹⁸⁰⁷ Prema onome što je izjavio svjedok 86, Morić je rekao da treba povećati broj kontrolnih punktova i pojačati učestalost ophodnji, no to uslijed nedostatka ljudi nije bilo moguće.¹⁸⁰⁸ Svjedok 86 je izjavio da se Morić i Laušić nisu slagali u mišljenju o tome može li civilna policija intervenirati prema pripadnicima HV-a ili to mora činiti VP.¹⁸⁰⁹ Prema izjavama svjedoka 86, Laušićeva je ocjena bila da VP nema dovoljan broj ljudi za držanje pod nadzorom vojnika HV koji čine kaznena

¹⁸⁰² D592 (Dopis Joška Morića upućen Mati Laušiću, s dvije službene zabilješke o ponašanju pripadnika HV-a u privitku, 6. rujna 1995.), str. 2.

¹⁸⁰³ D592 (Dopis Joška Morića upućen Mati Laušiću, s dvije službene zabilješke o ponašanju pripadnika HV-a u privitku, 6. rujna 1995.), str. 4–5.

¹⁸⁰⁴ D592 (Dopis Joška Morića upućen Mati Laušiću, s dvije službene zabilješke o ponašanju pripadnika HV-a u privitku, 6. rujna 1995.), str. 1.

¹⁸⁰⁵ P2166 (Laušićeva bilježnica), str. 65.

¹⁸⁰⁶ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 198–201; Joško Morić, T. 25593, 25871; P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 62; D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 9; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 11; Ivica Cetina, T. 23436, 23623; Svjedok 86, T. 5252–5253, 5373, 5623–5624; P501 (Bilježnica svjedoka 86, 19. kolovoza 1995. - 15. rujna 1995.), str. 17–19; D594 (Dopis o održavanju sastanka zajedničkog operativnog kolegija upućen načelnicima policijskih uprava, s potpisom Joška Morića, 13. rujna 1995.); D595 (Zapisnik s usklađivačkog sastanka VP i MUP-a održanog 15. rujna 1995., 18. rujna 1995.), str. 1–6. V. i D567 (Izvešće Mate Laušića podneseno Gojku Šušku i Zvonimiru Červenku, 16. rujna 1995.).

¹⁸⁰⁷ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 62; svjedok 86, T. 5254, 5378; P501 (Bilježnica svjedoka 86, 19. kolovoza 1995. - 15. rujna 1995.), str. 19.

¹⁸⁰⁸ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 63.

djela.¹⁸¹⁰ Kako je zabilježeno u zapisniku s tog sastanka, Morić je istaknuo da u tom trenutku pljačkaju svi – od civila i predstavnika civilne vlasti, pa do civilne i vojne policije – dok su zapovjednici 70. i 71. bojne VP upozorili na to da potvrde za odvoženje imovine koje izdaju rukovoditelji civilnih tijela imaju negativan utjecaj.¹⁸¹¹ **Cetina** je izjavio da je na tom sastanku iznio svoje mišljenje o problemima suradnje s VP na području za koje je on bio nadležan, a nazočni su se usuglasili u stavu da bi, uslijed problema s provjerom osoba u odorama, trebalo da temeljna policija i VP imaju zajedničke ophodnje i zajedničke kontrolne punktove.¹⁸¹² Dogovoreno je da Cetina i drugi prenesu taj dogovor zapovjednicima policije, da VP tu odluku prenese preko svog lanca zapovijedanja, a zapovjednicima policije je stavljeno u zadatak da se u svrhu provedbe tog dogovora u djelovanju koordiniraju s Vojnom policijom.¹⁸¹³ U praksi se taj dogovor rijetko uspijevaio provesti zbog očiglednog nedostatka ljudi u VP i broja kontrolnih punktova.¹⁸¹⁴ Da je VP osigurala potreban broj ljudi, temeljna policija bi ih bila priključila svojim ljudima na kontrolnim punktovima.¹⁸¹⁵

2167. **Morić** je izjavio da se stanje na oslobođenim teritorijima počelo stabilizirati približno sredinom rujna 1995. iako policija još nije ostvarila potpun nadzor, a budući da su postojale i druge sigurnosne prijetnje, primjerice dugačke državne granice i teroristički napadi, Morić je 15. rujna 1995. iz policijskih postaja na oslobođenim područjima povukao izvjestan broj djelatnika policije, a tijekom slijedećih šest mjeseci ljudstvo tih policijskih postaja smanjivao je za 15% svakog mjeseca.¹⁸¹⁶ Djelatnici policije koji su povučeni bili su ljudi koji su tim policijskim postajama poslani kao pojačanje neposredno poslije operacije Oluja i koji su sada vraćeni u svoja matična mjesta stanovanja i rada.¹⁸¹⁷

¹⁸⁰⁹ Svjedok 86, T. 5251–5257, 5378, 5623–5627, 5777; P501 (Bilježnica svjedoka 86, 19. kolovoza 1995. - 15. rujna 1995.), str. 17–19; D595 (Zapisnik s usklađivačkog sastanka VP i MUP-a održanog 15. rujna 1995., 18. rujna 1995.), str. 2–3, 5–7.

¹⁸¹⁰ Svjedok 86, T. 5626.

¹⁸¹¹ D595 (Zapisnik s usklađivačkog sastanka VP i MUP-a održanog 15. rujna 1995., 18. rujna 1995.), str. 4, 6.

¹⁸¹² D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 9; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 11; Ivica Cetina, T. 23436, 23566.

¹⁸¹³ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 11.

¹⁸¹⁴ Ivica Cetina, T. 23422, 23430, 23572–23573.

¹⁸¹⁵ Ivica Cetina, T. 23435–23436.

¹⁸¹⁶ Joško Morić, T. 25516–25518, 25869–25876, 25927; D483 (Zapovijed Joška Morića o povlačenju policijskih djelatnika, 13. rujna 1995.). V. i D454 (Zapovijed Joška Morića policijskim upravama za smanjenje broja djelatnika na ispomoći, 20. rujna 1995.).

¹⁸¹⁷ Joško Morić, T. 25873–25874.

2168. **Svjedok 86** u svom je svjedočenju izjavio da je načelniku Policijske uprave zadarsko-kninske 17. rujna 1995. upućeno izvješće o mjerama koje je Policijska uprava Kotara Knin poduzela s ciljem poboljšanja sigurnosnog stanja, a u kojem je bilo rečeno da će se s počiniteljima kaznenih djela uhvaćenim na djelu, bez obzira na to jesu ili nisu pripadnici Hrvatske vojske, postupati beskompromisno.¹⁸¹⁸ Svjedok 86 izjavio je da je to značilo da se moraju zaustavljati vozila i da se osobe u vozilima moraju podvrgnuti provjeri.¹⁸¹⁹ Svjedok 86 je izjavio da je u izvješću naglasak bio na civilima koji su dolazili u područje Kotara Knin jer je na tom prostoru u rujnu bilo mnogo manje pripadnika HV-a nego u kolovozu tako da ondje glede krađe imovine više nisu postojali toliki problemi s Hrvatskom vojskom.¹⁸²⁰

2169. Dana 19. rujna 1995. Morić je policijske uprave obavijestio da od 15. rujna 1995. VP na oslobođenim područjima više neće biti prisutna na kontrolno-nadzornim punktovima nego da će djelovati putem mobilnih ophodnji automobilima s obvezom javljanja na kontrolno-nadzorne punktove.¹⁸²¹ Dana 2. listopada 1995. Morić je određenom broju policijskih uprava, uključujući i zadarsko-kninsku, izdao zapovijed da do 3. listopada 1995. dostave izvješća o ubojstvima, paležu, miniranju, odnošenju imovine, obavljenim očevidima, o tome jesu li poznati počinitelji civili ili pripadnici Hrvatske vojske, te o zloupotrebama odore u razdoblju od 22. kolovoza 1995. do 2. listopada 1995. godine.¹⁸²² Prema izvješću Mate Laušića od 4. listopada 1995., radi sprečavanja ubojstava, paleža i pljačke na oslobođenim područjima, VPje prestala djelovati na kontrolno-nadzornim punktovima i prešla na intenzivni rad putem motoriziranih ophodnji tih područja.¹⁸²³ Kako je naveo Laušić, ta promjena metode polučila je dobre rezultate tijekom prethodnog mjeseca, ali time još nije bio potpuno spriječen kriminal jer je područje koje je valjalo kontrolirati bilo preveliko.¹⁸²⁴

2170. Raspravnom vijeću predočena su svjedočenja više svjedoka i dokumentarni dokazi u vezi s mjerama poduzetim protiv pripadnika civilne policije koji su činili

¹⁸¹⁸ Svjedok 86, T. 5597–5598; D459 (Izvješće o mjerama za podizanje stanja sigurnosti poduzetim u PU Kotara Knin, podneseno načelniku PU zadarsko-kninske, 17. rujna 1995.), str. 1.

¹⁸¹⁹ Svjedok 86, T. 5597–5598; D459 (Izvješće o mjerama za podizanje stanja sigurnosti poduzetim u PU Kotara Knin, podneseno načelniku PU zadarsko-kninske, 17. rujna 1995.), str. 1.

¹⁸²⁰ Svjedok 86, T. 5598–5599; D459 (Izvješće o mjerama za podizanje stanja sigurnosti poduzetim u PU Kotara Knin, podneseno načelniku PU zadarsko-kninske, 17. rujna 1995.), str. 1.

¹⁸²¹ D596 (Zapovijed načelnicima policijskih uprava u vezi sa suradnjom s VP u pogledu kontrolnih punktova i ophodnji automobilima, s potpisom Joška Morića, 19. rujna 1995.), str. 1.

¹⁸²² D597 (Zapovijed Joška Morića policijskim upravama da dostave izvješća o kaznenim djelima počinjenim u razdoblju od 22. kolovoza 1995. do 2. listopada 1995., 2. listopada 1995.).

¹⁸²³ D801 (Izvješće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 1, 3.-4.

kaznena djela. Dana 30. kolovoza 1995. **Morić** je svim policijskim upravama izdao nalog da primijene mjere prema djelatnicima policije kako bi se spriječilo odnošenje tuđe imovine i njezino iznošenje s oslobođenih područja tijekom zamjene snaga.¹⁸²⁵ Morić je izjavio da je pripadnicima policije naložio da prilikom smjene snaga na oslobođenim područjima ne smiju ni dolaziti na to područje niti odatle odlaziti osobnim vozilima nego samo organizirano, autobusima, te da njihovi zapovjednici moraju pregledati osobne stvari koje nose prije nego što uđu u autobuse.¹⁸²⁶ Morić je također tražio da se policajci, kad se sretnu na terenu, a osobno se ne poznaju, međusobno legitimiraju i da jedan drugoga zapišu.¹⁸²⁷

2171. **Svjedok 84** u svom je svjedočenju izjavio da su djelatnici policije u Kninu poštovali pravila službe i da on osobno nikad nije dobio nijednu prijavu da djelatnici civilne policije pljačkaju ili loše postupaju s ljudima, mada je znao da su neki policajci uhvaćeni u pljački u Kninu i da su protiv njih poduzete stegovne mjere.¹⁸²⁸ Svjedok je izjavio da su tijekom njegovog službovanja u policijskoj postaji u Kninu, policajci na kontrolno-nadzornom punktu u Kninu uhvatili skupinu djelatnika policije iz Splita s opljačkanim stvarima i da su protiv tih policajaca poduzete stegovne mjere. U nekoj drugoj prilici u vrijeme dok je svjedok radio u Kninu, kninski poštanski ured obavijestio je policijsku postaju Knin da djelatnici policije iz općine Krapina (Zagorje) šalju svojim kućama velik broj paketa. Zapovjednik tih policajaca naložio je da se paketi otvore i pronašao opljačkanu imovinu. Protiv tih policajaca poduzete su stegovne mjere.¹⁸²⁹ Svjedok je izjavio da su se na završetku smjene uvijek pregledavale osobne stvari policajaca prije nego što bi ušli u autobuse kojima su ih odvozili iz Knina.¹⁸³⁰ Ako bi se pronašli policajci s opljačkanom imovinom, odmah bi se podnosila prijava, ti bi policajci bili vraćeni u svoje policijske uprave i poduzele bi se odgovarajuće mjere.¹⁸³¹ Prema Cetinim izjavama, protiv više pripadnika temeljne policije pokrenut je kazneni

¹⁸²⁴ D801 (Izvešće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 3.

¹⁸²⁵ Joško Morić, T. 25575–25578; D481/D1848 (Zapovijed Joška Morića svim policijskim upravama u vezi s mjerama sprečavanja protupravnog odnošenja imovine od strane policijskih djelatnika, 30. kolovoza 1995.).

¹⁸²⁶ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 240–241.

¹⁸²⁷ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 242.

¹⁸²⁸ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 29; svjedok 84, T. 11182, 11187.

¹⁸²⁹ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 29.

¹⁸³⁰ Svjedok 84, T. 11176.

¹⁸³¹ Svjedok 84, T. 11176, 11182.

progon zbog pljačke, protiv nekih su pokrenuti stegovni postupci, dok su neki udaljeni iz tog područja i vraćeni u mjesta gdje su radili prije operacije Oluja.¹⁸³²

2172. Raspravno vijeće će sada razmotriti primjere postupanja hrvatskih vlasti u vezi s konkretnim kaznenim djelima počinjenim tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica. Raspravno vijeće je neke od tih dokaza prikazalo u poglavlju 6.2.6. Slučaj Veselka Bilića, hrvatskog dragovoljca u 15. domobranskoj pukovnici do 18. kolovoza 1995.,¹⁸³³ primjer je istrage ubojstva koju su proveli hrvatski organi. Bilić je u svom svjedočenju izjavio da je 7. rujna 1995. oko 03:00 ili 04:00 sati došao u kuću Dare Milošević, 67-godišnje žene srpske nacionalnosti, u Pavićima, u općini Skradin, tražeći muškarca srpske nacionalnosti čiji je nadimak bio Zdravčina, za kojeg je sumnjao da je pomagao Srpskoj vojsci Krajine u organiziranju osvajanja vlasti na području Krajine.¹⁸³⁴ Bio je naoružan pištoljem, nosio je crnu odoru i bio pod utjecajem alkohola i marihuane.¹⁸³⁵ Nakon što ga je Dara Milošević odgurnula, doviknula mu "đava ti sreću ustašku" i rekla mu da ide van iz njene kuće, Bilić ju je pucnjem u glavu ubio na mjestu, a sve se dogodilo u nekoliko sekundi nakon što je ušao u kuću.¹⁸³⁶ Sjeo je u automobil kojim je došao i odveo se.¹⁸³⁷ Dana 9. rujna 1995., svjedok je došao u Bratiškovce, u općini Skradin, gdje mu je jedna baka, koju je poznao, Srpkinja, rekla da uzme njezin traktor, nešto kruha, vina i šunke.¹⁸³⁸ Nakon što je otišao iz njezine kuće, Bilić je na cesti sreo dva znanca i potom su odvukli traktor, kao i prikolicu u kojoj je bio jedan manji traktor što su ga njegovi znanci prije toga našli uz cestu, nazad u Vodice.¹⁸³⁹ Civilna policija zaustavila ih je na kontrolno-nadzornom punktu Čista Mala u općini Vodice, zatražila da predaju vino, a kad je Bilić to odbio, policajci su pozvali VP jer je

¹⁸³² D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 13.

¹⁸³³ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), str. 1, par. 1, 4; Veselko Bilić, T. 19556, 19560, 19615; P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 3; D1548 (Veselko Bilić, službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Veselkom Bilićem, 11. rujna 1995.), str. 1.

¹⁸³⁴ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 5; Veselko Bilić, T. 19581, 19585–19588, 19590–19591; P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 4; D1549 (Izvjeshće MUP-a u vezi s uhićenjem Veselka Bilića, 9. rujna 1995.), str. 2.

¹⁸³⁵ Veselko Bilić, T. 19565–19566, 19585–19586; P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 4; D1548 (Veselko Bilić, službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Veselkom Bilićem, 11. rujna 1995.), str. 1; D1549 (Izvjeshće MUP-a u vezi s uhićenjem Veselka Bilića, 9. rujna 1995.), str. 2; D1550 (Presude protiv Veselka Bilića, 18. siječnja 1996.), str. 3.

¹⁸³⁶ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 5; Veselko Bilić, T. 19588–19589; P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 4–6; D1549 (Izvjeshće MUP-a u vezi s uhićenjem Veselka Bilića, 9. rujna 1995.), str. 2; D1550 (Presude protiv Veselka Bilića, 18. siječnja 1996.), str. 3.

¹⁸³⁷ P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 5.

¹⁸³⁸ Veselko Bilić, T. 19566–19567, 19569, 19572; D1548 (Veselko Bilić, službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Veselkom Bilićem, 11. rujna 1995.), str. 1.

¹⁸³⁹ Veselko Bilić, T. 19570.

Bilić bio u odori.¹⁸⁴⁰ VP ga je uhitila i odvela u Šibenik na ispitivanje, gdje su mu oduzeli pištolj i automobil.¹⁸⁴¹ VP ga je ispitivala o ubojstvu i ubrzo ga pustila.¹⁸⁴² Istražni sudac i Željko Žganjer obavili su očevid u kući Dare Milošević, a u bolnici u Šibeniku obavljena je i obdukcija leša.¹⁸⁴³ Vojna policija ponovno je uhitila Bilića 11. rujna 1995., nakon što je balističkim izvješćem potvrđeno da zrno iz leša Dare Milošević odgovara Bilićevu pištolju.¹⁸⁴⁴ VP je utvrdila da Bilić nije pripadnik HV-a i vratila ga civilnoj policiji.¹⁸⁴⁵ Na suđenju je Županijski sud Šibenik svjedoka osudio za ubojstvo i izrekao mu kaznu od osam godina zatvora, koja mu je presudom Vrhovnog suda Hrvatske smanjena na 7,5 godina.¹⁸⁴⁶ U listopadu 1995. MORH-a je pokrenuo istragu o ubojstvima osoba srpske nacionalnosti na području zadarsko-kninske i šibenske policijske uprave, tijekom koje je optuženo i pritvoreno više bivših pripadnika 15. domobranske pukovnije.¹⁸⁴⁷ Bilić je izdržao ukupno 3 godine i 6 mjeseci svoje kazne, naime, 13. svibnja 1998. predsjednik Tuđman mu je kaznu smanjio za dvije godine, a poslije toga mu je kazna još ublažena zbog dobrog vladanja i zdravstvenih problema.

2173. Operativna akcija Varivode drugi je primjer istraga koje su hrvatske vlasti provele u vezi s više ubojstava. Prema dokumentarnim dokazima, 28. kolovoza 1995. u 12:20 sati, Policijska postaja Benkovac obavijestila je Policijsku postaju Knin da je od jedne preživjele osobe dobila dojavu da je 27. kolovoza 1995. poslijepodne u zaseoku Gošić u općini Kistanje ubijeno sedam staraca.¹⁸⁴⁸ Benkovačka policija utvrdila je da

¹⁸⁴⁰ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 5; Veselko Bilić, T. 19567, 19590, 19612; P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 5; D1549 (Izvjeshće MUP-a u vezi s uhićenjem Veselka Bilića, 9. rujna 1995.), str. 2.

¹⁸⁴¹ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 5; Veselko Bilić, T. 19567, 19590; P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 5; D1549 (Izvjeshće MUP-a u vezi s uhićenjem Veselka Bilića, 9. rujna 1995.), str. 2–3.

¹⁸⁴² D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 5; Veselko Bilić, T. 19614–19615; P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 5.

¹⁸⁴³ D1549 (Izvjeshće MUP-a u vezi s uhićenjem Veselka Bilića, 9. rujna 1995.), str. 2–3.

¹⁸⁴⁴ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 5; Veselko Bilić, T. 19565, 19590, 19626; D1549 (Izvjeshće MUP-a u vezi s uhićenjem Veselka Bilića, 9. rujna 1995.), str. 2.

¹⁸⁴⁵ Veselko Bilić, T. 19565; D1549 (Izvjeshće MUP-a u vezi s uhićenjem Veselka Bilića, 9. rujna 1995.), str. 3.

¹⁸⁴⁶ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 5; Veselko Bilić, T. 19591, 19651; D1550 (Presude protiv Veselka Bilića, 18. siječnja 1996.), str. 1, 3.-4.

¹⁸⁴⁷ P2564 (Izvjeshće Vojne policije, 1. studenog 1995.), str. 1–4.

¹⁸⁴⁸ P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), par. 8; P1042 (Telefonska dojava koju je zaprimila PP Benkovac, 27. kolovoza 1995.).

prezimana sedam ubijenih glase Letunica i Berak i zatražila da se poduzmu daljnje radnje.¹⁸⁴⁹

2174. **Laušić** je u svom svjedočenju izjavio da je za ubojstva civila u Gošiću i Varivodama u općini Kistanje prvi put čuo kad ga je 2. listopada 1995. u 15:00 sati nazvao pomoćnik ministra unutarnjih poslova Benko.¹⁸⁵⁰ **Milas** je u svom svjedočenju izjavio da je Laušić od njega zatražio izvješće sa svim informacijama u vezi s tim ubojstvima.¹⁸⁵¹ Milas je pak od voditelja kriminalističkih odjela satnija VP iz Zadra, Šibenika i Knina zatražio da žurno dostave izvješća s informacijama koje imaju.¹⁸⁵² Na to je dobio izvješća u kojima nije bilo nikakvih podataka koji bi ukazivali na to da su kriminalističko-istražni odjeli VP obaviješteni o tim incidentima.¹⁸⁵³ Milas je je na temelju tih izvješća Upravi VP poslao objedinjenu informaciju.¹⁸⁵⁴ Na sastanku održanom 3. listopada 1995. u 08:30 sati, na kojem su bili pomoćnik ministra Benko, Spomenko Eljuga iz Kriminalističke vojne policije, Načelnik odsjeka Ante Glavan i Milas, Benko je prisutne informirao o ubojstvima devet civila u Varivodama 29. rujna 1995. i o još dva slučaja ubojstva, jednom u općini Skradin, a drugom u općini Benkovac.¹⁸⁵⁵ Što se tiče ubojstava u Varivodama, sudionici sastanka usvojili su plan da se istraži kamion marke TAM 2001 maskirne boje koji je jedan civil vidio u Varivodama 29. rujna 1995. godine.¹⁸⁵⁶ Dana 3. listopada 1995. u 07:00 sati, satnik Spomenko Eljuga izvijestio je da se Kriminalistička vojna policija usredotočila na

¹⁸⁴⁹ P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), par. 8; P1042 (Telefonska dojava koju je zaprimila PP Benkovac, 27. kolovoza 1995.). Uzevši u obzir druge dokaze u spisu koji se odnose na te incidente, Raspravno vijeće smatra da bi potonje ime trebalo biti glasi Borak.

¹⁸⁵⁰ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 224–225; Mate Laušić, T. 15525–15526. V. i D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 48; Boris Milas, T. 19210–19211; P2188 (Izvjeshće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 1; D801 (Izvjeshće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 1.

¹⁸⁵¹ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 48; Boris Milas, T. 19211.

¹⁸⁵² D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 48.

¹⁸⁵³ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 48; Boris Milas, T. 19211; D849 (Izvjeshće Marijana Babića o operativnim saznanjima u vezi sa smrtnim stradavanjem civilnih osoba na širem području Kistanja, podneseno Borisu Milasu, 2. listopada 1995.).

¹⁸⁵⁴ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 48; P2188 (Izvjeshće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 1; D801 (Izvjeshće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 1.

¹⁸⁵⁵ Ive Kardum, T. 9431; P2188 (Izvjeshće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 1–2; D801 (Izvjeshće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 1–2.

¹⁸⁵⁶ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 226; P2186 (Izvjeshće br. 1 radne skupine za kriminalističku obradu ubojstva građanskih osoba na oslobođenim područjima, 3. listopada 1995.), str. 1–2; P2188 (Izvjeshće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 1–2; D801 (Izvjeshće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 2–3.

prikupljanje informacija o tri slučaja ubojstva, jedan od kojih je bilo višestruko ubojstvo u Gošiću, u općini Knin, počinjeno 27. kolovoza 1995. godine.¹⁸⁵⁷

2175. Dana 3. listopada 1995., predstavnici UNCIVPOL-a su se u Policijskoj postaji Zadar sastali s Benkom, Nađom i Cetinom, kako bi razgovarali o navodima o ubojstvima u Varivodama. Benko je rekao da su ta ubojstva sramota za hrvatski narod, da su o tome obaviješteni organi Republike Hrvatske najviše razine i da je osnovano posebno istražno povjerenstvo.¹⁸⁵⁸ Šefu Sektora UNCIVPOL-a obećano je da će slučaj Varivode moći neposredno pratiti.¹⁸⁵⁹ Na tom sastanku, UNCIVPOL je saznao da su leševi prvo bili odvezeni u Zadar na sudskomedicinsku obradu i identifikaciju te da su poslije toga vraćeni obiteljima.¹⁸⁶⁰ Na novom sastanku s Benkom i Cetinom održanom 6. listopada 1995., UNCIVPOL je obaviješten o tome da je hrvatska policija ispitala Boju Milošević, koja je tada bila u sabirnom centru na otoku Obonjanu, ali da time nisu pribavljene nikakve informacije koje bi mogle biti od pomoći.¹⁸⁶¹

2176. Kako proizlazi iz zapisnika sa sjednice Vlade RH održane 5. listopada 1995., ministar unutarnjih poslova Jarnjak obavijestio je Vladu o tome da je u selu Varivode vatrenim oružjem ubijeno devet civila starije dobi, srpske nacionalnosti.¹⁸⁶² Jarnjak je Vladu izvijestio i o mjerama koje je MUP poduzeo s ciljem što bržeg otkrivanja počinitelja tih ubojstava, a to je uključivalo i žurno slanje na teren pomoćnika ministra za kriminalističku policiju i inspektora iz MUP-a radi vođenja istrage, te blokiranje svih puteva i staza kako bi se spriječio bijeg počinitelja.¹⁸⁶³ Nadalje, Jarnjak je spomenuo da će kontaktirati ministra obrane u vezi s nedostatnim brojem vojnih policajaca u tom području zbog prisutnosti velikog broja vojnih osoba koje ne žele surađivati s civilnom policijom.¹⁸⁶⁴ Predsjednik Vlade Valentić prisutnima se obratio rekavši da će Vlada pridati najveći značaj hitnom i neposrednom reagiranju na tu situaciju i da će Vlada najvjerojatnije zatražiti da se istraga ubrzano provede kako bi se što prije utvrdio

¹⁸⁵⁷ D800 (Izvešće br. 2 radne skupine za kriminalističku obradu ubojstva građanskih osoba na oslobođenim područjima, 3. listopada 1995.).

¹⁸⁵⁸ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 9; P270 (UNCIVPOL-ov zapisnik sa sastanka održanog 3. listopada 1995.), str. 1.

¹⁸⁵⁹ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 9; P270 (UNCIVPOL-ov zapisnik sa sastanka održanog 3. listopada 1995.), str. 2; D1754 (Izvešće UNCIVPOL-a o sastancima s hrvatskim dužnosnicima, Leif Bjorken, 31. listopada 1995.), str. 1–2.

¹⁸⁶⁰ P270 (UNCIVPOL-ov zapisnik sa sastanka održanog 3. listopada 1995.), str. 2.

¹⁸⁶¹ P271 (UNCIVPOL-ov zapisnik sa sastanka održanog 6. listopada 1995.), str. 1–2.

¹⁸⁶² D214 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade održane 5. listopada 1995., s tekstem donesene Uredbe o povratku prognanika i izbjeglica na oslobođena područja), str. 3; D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 35–44.

¹⁸⁶³ D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 35–37.

identitet počinitelja ubojstava u Varivodama i kako bi se kaznili.¹⁸⁶⁵ Napomenuo je da je problem i širi jer je bilo i drugih ubojstava civila na koja se nije reagiralo.¹⁸⁶⁶

2177. Dana 6. listopada 1995., Laušić je izdao zapovijed o ustanovljavanju operativne akcije Varivode u trajanju od 7. do 10. listopada 1995. godine¹⁸⁶⁷ **Cetina** je u svom svjedočenju je izjavio da je operativna akcija Varivode bila akcija provedena s ciljem istrage po navodima o ubojstvima u Varivodama i Gošiću.¹⁸⁶⁸ To je bila prva zajednička inicijativa u kojoj su bili angažirani visoki časnici vojne i civilne policije i prvi korak ka poboljšanju suradnje vojne i civilne policije.¹⁸⁶⁹ Prema Cetininim izjavama, takve suradnja do tada nije bilo jer VP nije bila odveć sklona suradnji s civilnom policijom.¹⁸⁷⁰ Dana 8. listopada 1995., Eljuga je Biškića izvijestio da je Milenko Lalić iz 15. domobranske pukovnije podvrgnut djelomičnoj kriminalističkoj istrazi. Lalić se poslužio vozilom marke TAM-cestar maskirne boje.¹⁸⁷¹ Nakon daljnje kriminalističke obrade Lalić je "najvjerojatnije" eliminiran kao mogući počinitelj, ali se ipak planiralo poligrafsko testiranje. U izvješću je zatim da je šibenska policija zaustavila vozilo marke TAM maskirne boje s vozačem Josom Orlovićem, pripadnikom HV-a, i da se planira provođenje kriminalističke obrade.¹⁸⁷²

2178. Dana 11. listopada 1995., pukovnik Damir Kozić izvijestio je Laušića da je, po zapovijedi Uprave VP od 6. listopada 1995., toga dana ustanovljen stožer operativne akcije Varivode.¹⁸⁷³ Stožer akcije, u kojem su bili Kozić, bojnik Ivan Jurić i satnik Spomenko Eljuga, u 19:00 sati je održao sastanak na kojem su bili načelnik Sektora policije MUP-a Đurica Franjo, načelnik Odjela općeg kriminaliteta MUP-a Milan Turkalj, Cetina i Bitanga.¹⁸⁷⁴ Sudionici sastanka odlučili su da će se VP s po dva vojna policajca uključiti u rad na nadzornim točkama temeljne i specijalne policije i da će u tom području djelovati motorizirane patrole. Kozić je izvijestio da su od 06:00 sati 7.

¹⁸⁶⁴ D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 36.

¹⁸⁶⁵ D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 1, 37–38.

¹⁸⁶⁶ D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 38.

¹⁸⁶⁷ P2189 (Laušićeva zapovijed o ustanovljavanju operativne akcije Varivode, 6. listopada 1995.), str. 1–2, 4.

¹⁸⁶⁸ Ivica Cetina, T. 23437–23438.

¹⁸⁶⁹ Ivica Cetina, T. 23438–23439.

¹⁸⁷⁰ Ivica Cetina, T. 23439.

¹⁸⁷¹ P2191 (Izvešće br. 5 radne skupine za kriminalističku obradu ubojstva građanskih osoba na oslobođenim područjima, 8. listopada 1995.), str. 1–2.

¹⁸⁷² P2191 (Izvešće br. 5 radne skupine za kriminalističku obradu ubojstva građanskih osoba na oslobođenim područjima, 8. listopada 1995.), str. 2.

¹⁸⁷³ D802 (Izvešće Damira Kozića o provedbi operativne akcije Varivode u razdoblju od 6. do 10. listopada 1995., podneseno Mati Laušiću, 11. listopada 1995.), str. 1, 3, 7.

listopada 1995. pa do 22:00 sata 10. listopada 1995., u okviru operativne akcije Varivode legitimirana 1.282 pripadnika HV-a, da je pregledano 1.050 vozila HV-a, obavljeno 17 pretraga osoba nad pripadnicima HV-a, 36 pripadnika HV-a privedeno je zbog pljačke imovine, od pripadnika HV-a oduzeto je 20 motornih vozila, sedam komada vatrenog oružja, četiri tone opeka, veća količina opreme za domaćinstvo, kućanskih aparata i krovnog materijala, a protiv pripadnika HV-a podnijeto je i 15 stegovnih prijava. Što se tiče ubojstava civila, u dva slučaja informacije o sudjelovanju pripadnika HV-a bile su dovoljne kako bi vojna policija provela kriminalističku obradu, tj. u slučaju višestrukog ubojstva u Gošiću 27. kolovoza 1995., na osnovi toga što je na mjestu i u vrijeme zločina zamijećen kamion za održavanje cesta marke TAM i nekoliko muškaraca u maskirnim odorama, te u slučaju dvostrukog ubojstva 29. rujna 1995. u mjestu Zrmanja u općini Gračac. U vezi s Gošićem, djelatnici Kriminalističke vojne policije proveli su provjeru svih vozila marke TAM u zonama odgovornosti zadarske, šibenske i kninske satnije VP iz sastava 72. bojne VP, te gospičke satnije iz sastava 71. bojne VP, a obavljani su i obavijesni razgovori sa 45 vozača, kojima je utvrđeno da nijedno od tih vozila ne odgovara vozilu iz dojava. U vezi sa Zrmanjom, istražne radnje nisu dovele do otkrivanja bilo kakvih osumnjičenika. S druge strane, što se tiče ubojstva Dare Milošević u zaselku Pavići u općini Skradin počinjenog 6. rujna 1995., te ubojstva Petra Bote u Kolarnoj u općini Benkovac počinjenog 28. rujna 1995., identitet osumnjičenika je utvrđen i kriminalistička obrada je u potpunosti provedena.¹⁸⁷⁵

2179. **Kardum** je u svom svjedočenju izjavio da je u slučaju Varivoda, nakon što je postalo jasno da su umiješane "vojne osobe", civilna policija morala u istragu uključiti i VP, tako da su određene operativno-taktičke radnje u okviru kriminalističke obrade provedene zajednički.¹⁸⁷⁶ Kardum je osobno sudjelovao u pripremi operativnog i provedbenog plana za slučaj Varivode, zajedno s Benkom, Nađem, Milanom Turkaljem

¹⁸⁷⁴ Ive Kardum, T. 9434; D802 (Izvešće Damira Kozića o provedbi operativne akcije Varivode u razdoblju od 6. do 10. listopada 1995., podneseno Mati Laušiću, 11. listopada 1995.), str. 1.

¹⁸⁷⁵ D802 (Izvešće Damira Kozića o provedbi operativne akcije Varivode u razdoblju od 6. do 10. listopada 1995., podneseno Mati Laušiću, 11. listopada 1995.), str. 2–6.

¹⁸⁷⁶ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 33, 50; Ive Kardum, T. 9430–9431. V. i P967 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 27. siječnja 2008.), par. 23; P971 (Zapisnik Odjela kriminalističke vojne policije o uzimanju izjave od Damira Šimića, 16. svibnja 2002.), str. 2–3.

i drugima, a bilo je predviđeno da oni razrade plan mjera za buduće istrage sličnih zločina.¹⁸⁷⁷

2180. Dana 11. listopada 1995., Cetina i Nađ su se sastali s predstavnicima UNCIVPOL-a i izjavili da slučaj Varivode ima prioritet i da policija ima devet osumnjičenika.¹⁸⁷⁸ Na tom sastanku Cetina i Nađ su UNCIVPOL-u predali opis mjesta zločina i činjenice u vezi sa smrću žrtava, ali ne i nalaze obdukcija niti izjave svjedoka.¹⁸⁷⁹ Cetina i Nađ izvijestili su UNCIVPOL i o tome da je uspješno provedena kriminalistička obrada u tri slučaja ubojstva, dva slučaja silovanja i nekoliko slučajeva krađa, dok je istraga o četvrtom slučaju ubojstva još uvijek u tijeku.¹⁸⁸⁰

2181. Dana 15. listopada 1995., Odjel kriminalističke policije Policijske uprave šibenske izdao je operativni plan postupanja s ciljem utvrđivanja počinitelja zločina u Gošiću i Varivodama.¹⁸⁸¹ Prema tom planu, trebalo je da policija za više osoba utvrdi adrese stanovanja, podatke o posjedovanju vozila i oružja, da ih uhiti i obavi pretragu prostorija.¹⁸⁸² Dana 18. listopada 1995., Jarnjak i Benko su na konferenciji za tisak izjavili da su počinitelji ubojstva u Varivodama i Gošiću uhvaćeni.¹⁸⁸³ Dana 23. listopada 1995., Marija Rukavina, zamjenica zadarskog županijskog državnog odvjetnika, uputila je Policijskoj upravi zadarsko-kninskoj dopis u vezi s kaznenim postupcima protiv pojedinaca optuženih za zločine počinjene u Gošiću, Varivodama i na području Zrmanje.¹⁸⁸⁴ Rukavina je od policije zatražila da se s osobama navedenim u tom dopisu obave obavijesni razgovori i pretrage u vezi s posjedovanjem određenog oružja.¹⁸⁸⁵ Prema Galovićevim riječima, incidente u Varivodama i Gošiću procesuiralo

¹⁸⁷⁷ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 50; Ive Kardum, T. 9433–9434. V. i P971 (Zapisnik Odjela kriminalističke vojne policije o uzimanju izjave od Damira Šimića, 16. svibnja 2002.), str. 2.

¹⁸⁷⁸ D1746 (Zapisnik sa sastanka UNCIVPOL-a s organima PU zadarsko-kninske, 12. listopada 1995.), str. 2.

¹⁸⁷⁹ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), zabilješke s dopunskim informacijama, par. 11, 14; D1746 (Zapisnik sa sastanka UNCIVPOL-a s organima PU zadarsko-kninske, 12. listopada 1995.), str. 2.

¹⁸⁸⁰ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 12; D1746 (Zapisnik sa sastanka UNCIVPOL-a s organima PU zadarsko-kninske, 12. listopada 1995.), str. 1–2; D1754 (Izvješće UNCIVPOL-a o sastancima s hrvatskim dužnosnicima, Leif Bjorken, 31. listopada 1995.), str. 1.

¹⁸⁸¹ D914 (Operativni plan postupanja PU šibenske, 15. listopada 1995.), str. 1.

¹⁸⁸² D914 (Operativni plan postupanja PU šibenske, 15. listopada 1995.), str. 1–3.

¹⁸⁸³ D1292 (Video-snimka i transkript konferencije za tisak Ivana Jarnjaka i Marijana Benka, 18. listopada 1995.).

¹⁸⁸⁴ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 39; P1063 (Dopis županijskog državnog odvjetnika u Zadru upućen PU zadarsko-kninskoj, 23. listopada 1995.), str. 1.

¹⁸⁸⁵ P1063 (Dopis županijskog državnog odvjetnika u Zadru upućen PU zadarsko-kninskoj, 23. listopada 1995.), str. 2; D918 (Druga verzija dopisa županijskog državnog odvjetnika u Zadru, upućenog PU zadarsko-kninskoj, 23. listopada 1995.), str. 2.

je civilno pravosuđe jer nikad nije bilo sporno da su počinitelji u trenutku podizanja optužnice zapravo bili civili.¹⁸⁸⁶

2182. Dana 23. listopada 1995., Cetina je izvijestio UNCIVPOL da je istraga u vezi s Varivodama zaključena, da je uhićeno osam ljudi i da je predmet proslijeđen županijskom sudu u Zadru.¹⁸⁸⁷ Cetina je UNCIVPOL obavijestio i o tome da je policija uspješno provela kriminalističku obradu 21 slučaja ubojstva, da je sve te predmete proslijedila županijskom sudu u Zadru, te da je protiv 13 osoba pokrenut kazneni postupak.¹⁸⁸⁸

2183. Postupajući u skladu sa Rukavininim dopisom, dana 25. listopada 1995., natporučnik Damir Šimić iz 72. bojne VP pripremio je plan djelovanja s ciljem lociranja i uhićenja Gorana Vunića, Željka Šunjerge i Željka Pešića, pretrage prostorija u kojima oni stanuju i prikupljanja dokaza.¹⁸⁸⁹ Istoga dana, Šimić je izdao i nalog za privođenje Gorana Vunića iz 113. brigade HV-a i Željka Šunjerge iz zapovjedne satnije 2. bojne 15. domobranske pukovnije, radi obavijesnog razgovora.¹⁸⁹⁰ Dana 25. listopada 1995. i vojnoistražni sudac vojnog suda u Splitu izdao je nalog za pretragu stana Gorana Vunića.¹⁸⁹¹

2184. Šimić je izjavio da je planirao provesti kriminalističku obradu, uhititi Vunića i pretražiti njegov stan.¹⁸⁹² Kad je, 25. listopada 1995., o tom planu u vezi s istragom obavijestio Mrkotu, svojeg nadređenog, Mrkota mu je mu je usmeno, bez objašnjenja,

¹⁸⁸⁶ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 9–10; Ivan Galović, T. 19702–19703, 19806–19809; P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 1. dio, str. 1.

¹⁸⁸⁷ Ivica Cetina, T. 23453; P278 (Telefaks načelnika UNCIVPOL-a za Sektor Jug upućen povjereniku UNCIVPOL-a u Zagrebu, 28. listopada 1995.), str. 1–2; P280 (UNCIVPOL-ovo izvješće o slučaju Varivode, 6. studenog 1995.), str. 3; D1747 (Zapisnik sa sastanka UNCIVPOL-a s organima PU zadarsko-kninske, 23. listopada 1995.), str. 1; D1754 (Izvješće UNCIVPOL-a o sastancima s hrvatskim dužnosnicima, Leif Bjorken, 31. listopada 1995.), str. 1.

¹⁸⁸⁸ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 12; D1747 (Zapisnik sa sastanka UNCIVPOL-a s organima PU zadarsko-kninske, 23. listopada 1995.), str. 1; D1754 (Izvješće UNCIVPOL-a o sastancima s hrvatskim dužnosnicima, Leif Bjorken, 31. listopada 1995.), str. 1.

¹⁸⁸⁹ P1072 (Plan rada 72. bojne Vojne policije, 25. listopada 1995.). Raspravno je vijeće razmotrilo argumente Gotovinine obrane (T. 11658–11669) i ocijenilo da su posrijedi razumni protuargumenti, međutim, s obzirom na negativno utvrđenje Raspravnog vijeća u vezi s ubojstvom u Varivodama, taj se slučaj neće dalje razmatrati.

¹⁸⁹⁰ P1074 (Nalog za privođenje Gorana Vunića i Željka Šunjerge, 25. listopada 1995.).

¹⁸⁹¹ P1073 (Nalog za pretragu koji je izdao Vojni sud u Splitu, 25. listopada 1995.).

¹⁸⁹² P967 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 27. siječnja 2008.), par. 22–23; P970 (Službena zabilješka Damira Šimića u vezi s obustavljanjem istrage o Goranu Vuniću, 25. listopada 1995.), str. 1; P971 (Zapisnik Odjela kriminalističke vojne policije o uzimanju izjave od Damira Šimića, 16. svibnja 2002.), str. 3.

naredio da obustavi istragu.¹⁸⁹³ To je bila jedina prilika kad je Šimiću bilo zapovjedbno da ne provede istragu po dojavi o deliktu pripadnika HV-a.¹⁸⁹⁴ Šimić je izjavio da je 25. listopada 1995. Mrkotu obavijestio o pojedinostima tog incidenta, uključujući i to da je dobio nalog za pretragu Vunićeva stana i za oduzimanje eventualno pronađenog oružja radi vještačenja.¹⁸⁹⁵ Šimić je Milasa, također nadređenu osobu, usmeno obavijestio da mu je Mrkota zapovjedio da obustavi istragu protiv Vunića.¹⁸⁹⁶ Šimić je izjavio da je u okviru kriminalističke obrade pripadnika HV-a navodno umiješanih u zločine u Gošiću i Varivodama, VP uvijek obavljala pretragu stambenih i drugih prostorija u posjedu dotične osobe, te oduzimala oružje i streljivo koje se potom slalo u Zadar na vještačenje.¹⁸⁹⁷ Mrkota Šimiću nikad nije naredio da nastavi prekinutu istragu, a koliko je Šimiću poznato, sve do njegova umirovljenja iz vojne policije 2004. godine, VP nikad nije ponovo pokrenula te istrage.¹⁸⁹⁸

2185. Pero Perković, Hrvat iz Vodica, pripadnik 15. domobranske pukovnije HV-a prije, tijekom i nakon akcije Oluja,¹⁸⁹⁹ Ilica Petrić, Nikola Rašić i Patak Ladović optuženi su zajedničkom optužnicom za ubojstva civila srpske nacionalnosti u selu Gošići.¹⁹⁰⁰ Dana 16. ili 17. listopada 1995., Perkovića su privele civilna i vojna policija, a civilna policija ga je potom ispitivala.¹⁹⁰¹ Perković je u svom svjedočenju izjavio da je sve što je policiji izjavio bilo "iznuđeno", da nema veze s istinom i da je rezultat fizičkog i psihološkog maltretiranja od strane policije.¹⁹⁰² Perković je u svom svjedočenju izjavio da je tijekom ispitivanja čuo jauke drugih ljudi i slušao kako ih tuku

¹⁸⁹³ P967 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 27. siječnja 2008.), par. 23–24; D840 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 24. srpnja 2008.), str. 4; Damir Šimić, T. 10290; P970 (Službena zabilješka Damira Šimića u vezi s obustavljanjem istrage o Goranu Vuniću, 25. listopada 1995.), str. 2; P971 (Zapisnik Odjela kriminalističke vojne policije o uzimanju izjave od Damira Šimića, 16. svibnja 2002.), str. 3.-4.

¹⁸⁹⁴ Damir Šimić, T. 10335.

¹⁸⁹⁵ P967 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 27. siječnja 2008.), par. 1, 23; Damir Šimić, T. 10289; P970 (Službena zabilješka Damira Šimića u vezi s obustavljanjem istrage o Goranu Vuniću, 25. listopada 1995.); P971 (Zapisnik Odjela kriminalističke vojne policije o uzimanju izjave od Damira Šimića, 16. svibnja 2002.), str. 3.

¹⁸⁹⁶ Damir Šimić, T. 10323, 10336–10337.

¹⁸⁹⁷ P971 (Zapisnik Odjela kriminalističke vojne policije o uzimanju izjave od Damira Šimića, 16. svibnja 2002.), str. 4.

¹⁸⁹⁸ P967 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 27. siječnja 2008.), par. 24; D840 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 24. srpnja 2008.), str. 5.

¹⁸⁹⁹ Pero Perković, T. 19448, 19451, 19470, 19511, 19527, 19546–19547.

¹⁹⁰⁰ Pero Perković, T. 19450, 19493, 19497, 19514, 19516–19517; P2558 (Dopis županijskog državnog odvjetnika u Šibeniku, 7. veljače 2002.), str. 1.

¹⁹⁰¹ Pero Perković, T. 19450–19451, 19506–19507; P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 1. dio, str. 4, 2. dio, str. 44; P2582 (Županijski sud u Zadru, optužnica protiv Perkovića, Rašića, Petrića, Ladovića i Hrstića u vezi s ubijanjem u Varivodama, 13. veljače 1996.), str. 1, 5; D1381 (Kaznene prijave), str. 33–34.

¹⁹⁰² Pero Perković, T. 19460, 19463, 19494, 19498, 19502, 19508, 19511–19512, 19516.

u susjednim prostorijama.¹⁹⁰³ Na suđenju su njegovi suoptuženici, među kojima su bili Ivica Petrić, Zlatko Ladović, Zvonimir Lasan i Ivan Jakovljević, izjavili da su bili maltretirani, a samo je Ladović izjavio da ga je maltretirala policija.¹⁹⁰⁴ Tijekom ispitivanja u policiji u vezi s incidentom u Gošićima, policajci su Petrića i Perkovića uveli u istu prostoriju i Perković je primijetio da je Petrovića policija tukla.¹⁹⁰⁵ Kad je policija pitala Petrića jesu li on i Perković zapalili lugarovu kuću u Gošićima, Petrić je namignuo Perkoviću i potvrdio da jesu, protiv čega je Perković prosvjedovao.¹⁹⁰⁶ Nakon što je Perković porekao da su bili u Gošićima, u prostoriju je ušlo još policajaca koji su ih počeli tući.¹⁹⁰⁷ Petrić je poslije Perkoviću rekao da je neke izjave dao zbog toga što su ga maltretirali, a Perković misli da je isto učinio i Patak Ladović.¹⁹⁰⁸ Perković je izjavio da je policija privela i ispitivala i Nikolu Rašića, Mišu Jakovljevića i Nedelka Mijića.¹⁹⁰⁹

2186. Prema Perkovićevim riječima, kako bi se otkrili počinitelji primjenjivao se jak pritisak i policijski organi su iz optuženikā htjeli silom iznuditi priznanje kako bi ih mogli prikazati kao počinitelje i nekoga staviti u zatvor.¹⁹¹⁰ Tijekom ispitivanja, djelatnici policije su mu donijeli papir s izjavom da je otpušten iz HV-a, koji je morao potpisati.¹⁹¹¹ Nakon 36 sati, Perkovića su izveli pred istražnog suca pred kojim je ponovio isto što je rekao policiji.¹⁹¹² Dana 27. listopada 1995. Perković je ponovno imao razgovor s jednim istražnim sucem u kojem je izjavio da su na sadržaj njegove prve izjave dane pred istražnim sucem utjecali događaji tijekom ispitivanja u policiji i da ta izjava ne odražava istinu.¹⁹¹³

2187. Dana 31. listopada 1995., UNCIVPOL je izvijestio Benka da se, iako im nije dostavljena dovoljna dokumentacija da bi mogli adekvatno pratiti slučaj Varivode, UNCIVPOL uvjerio da je slučaj okončan i da smatra da je posebni istražni tim pokazao

¹⁹⁰³ Pero Perković, T. 19516.

¹⁹⁰⁴ Pero Perković, T. 19516; P2560 (Transkript glavne rasprave na sudu u Zadru, 25. lipnja 1996.), str. 2–3.

¹⁹⁰⁵ Pero Perković, T. 19501–19502.

¹⁹⁰⁶ Pero Perković, T. 19465–19466, 19491–19492, 19501–19502.

¹⁹⁰⁷ Pero Perković, T. 19502.

¹⁹⁰⁸ Pero Perković, T. 19497–19498, 19503.

¹⁹⁰⁹ Pero Perković, T. 19454–19456, 19476–19477, 19481–19482.

¹⁹¹⁰ Pero Perković, T. 19508–19509, 19523.

¹⁹¹¹ Pero Perković, T. 19511, 19527–19528.

¹⁹¹² Pero Perković, T. 19506, 19508–19510; D1381 (Kaznene prijave), str. 33–34.

¹⁹¹³ Pero Perković, T. 19495, 19512–19514; P2558 (Dopis županijskog državnog odvjetnika u Šibeniku, 7. veljače 2002.), str. 2.

besprijekornu profesionalnost.¹⁹¹⁴ UNCIVPOL je na sastanku održanom 3. studenoga 1995. od Cetine zatražio dopunsku dokumentaciju.¹⁹¹⁵ Cetina je odgovorio da je istraga predana Županijskom sudu u Zadru tako da on nema zakonsku mogućnost davanja uvida u bilo kakvu daljnju dokumentaciju.¹⁹¹⁶ Dana 6. studenoga 1995., Kardum je UNCIVPOL-u potvrdio da bi se zahtjevi u vezi s Varivodama morali upućivati Županijskom sudu u Zadru.¹⁹¹⁷ Kardum je u dopisu spomenuo i to da su riješena 24 slučaja ubojstva i da sudovi provode istrage po kaznenim prijavama protiv 14 uhićenih osoba.¹⁹¹⁸

2188. Prema Laušičevom izvješću, do 3. prosinca 1995. vojna i temeljna policija evidentirale su 41 kazneno djelo, od kojih je riješeno 25, uključujući devet ubojstava u Varivodama, sedam u Gošiću i tri u Zrmanji.¹⁹¹⁹ Samo za dva poznata počinitelja utvrđeno je da su pripadnici HV-a.¹⁹²⁰ Dana 2. veljače 1996., ministar vanjskih poslova Mate Granić je Elisabeth Rehn u vezi sa statusom predmeta Varivode izvijestio da je, prema stanju na dan 20. siječnja 1996., pripremni sudski postupak protiv četiri okrivljenika u predmetu u završnoj fazi.¹⁹²¹ Što se tiče Gošića, u tijeku je pripremni postupak protiv šest okrivljenika, dvojica od kojih su okrivljeni i u predmetu Varivode.¹⁹²² Prema izvješću od 26. siječnja 1996., od više osoba, među ostalima od Borisa Vunića, Petra Perkovića, Nediljka Mijića, Nikole Rašića i Ivana Jakovljevića, oduzeta su 53 komada oružja i podvrgnuta balističkom vještačenju, kao i oružje koje je navodno koristio Zlatko Ladović.¹⁹²³ **Žganjer** je u svojem svjedočenju izjavio da se

¹⁹¹⁴ D1754 (Izvjeshće UNCIVPOL-a o sastancima s hrvatskim dužnosnicima, Leif Bjorken, 31. listopada 1995.), str. 1–2.

¹⁹¹⁵ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), zabilješke s dopunskim informacijama, par. 14; D1755 (Zapisnik UNCIVPOL-a sa sastanka s Cetinom, Leif Bjorken, 3. studenog 1995.).

¹⁹¹⁶ Alun Roberts, T. 7105; P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), zabilješke s dopunskim informacijama, par. 15; D1755 (Zapisnik UNCIVPOL-a sa sastanka s Cetinom, Leif Bjorken, 3. studenog 1995.).

¹⁹¹⁷ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 12; D1748 (Dopis upućen UNCIVPOL-u za Sektor Jug, n/r v.d. načelnika Sektora, 6. studenog 1995.), str. 1.

¹⁹¹⁸ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 12; D1748 (Dopis upućen UNCIVPOL-u za Sektor Jug, n/r v.d. načelnika Sektora, 6. studenog 1995.), str. 1.

¹⁹¹⁹ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 50; D1536 (Izvjeshće o uredovanju vojne policije na području zauzetom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 1, 3.-4.

¹⁹²⁰ Boris Milas, T. 19202–19203; D1536 (Izvjeshće o uredovanju vojne policije na području zauzetom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 4.

¹⁹²¹ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 5, 7; Elisabeth Rehn, T. 6504; P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), str. 1, 6; D1630 (Izvjeshće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.), str. 8.

¹⁹²² P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), str. 6; D1630 (Izvjeshće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.), str. 8.

¹⁹²³ D919 (Zapisnik o vještačenju, 26. siječnja 1996.).

nijedno od izuzetih oružja podvrgnutih vještačenju nije moglo povezati s čahurama pušćanih metaka pronađenim u Gošiću i Varivodama.¹⁹²⁴

2189. Dana 13. veljače 1996., Županijsko državno odvjetništvo u Zadru podignulo je protiv Pere Perkovića, Nikole Rašića, Ivica Petrića i Zlatka Ladovića optužnicu za sedam ubojstava u Gošiću, a protiv Petrića i Milenka Hrstića za ubojstvo u Zrmanji.¹⁹²⁵

Perković je u pritvoru proveo devet mjeseci, za koje je vrijeme dovršena istraga protiv njega, a suđenje je održano u Zadru.¹⁹²⁶ U okviru istražnih radnji provedenih u Zadru, svjedoci, očevici događaja u Gošićima na dan ubojstava, nisu u redu za prepoznavanje prepoznali Perkovića kao jednog od muškaraca koje su vidjeli toga dana, a isto su potvrdili i na suđenju.¹⁹²⁷ **Galović** je potvrdio da nitko od svjedoka nije prepoznao optuženoga.¹⁹²⁸ Dana 15. veljače 1996., Županijsko državno odvjetništvo u Zadru podignulo je protiv Nikole Rašića, Ivana Jakovljevića, Zlatka Ladovića i Nedjeljka Mijića optužnicu za devet ubojstava u Varivodama.¹⁹²⁹

2190. Dana 27. svibnja 1997., Županijski sud u Zadru objavio je jedinstvenu presudu u vezi s ubijanjem civila starije dobi u Varivodama, Gošiću i Zrmanji.¹⁹³⁰ Nikola Rašić, Nedjeljko Mijić, Ivan Jakovljević i Zlatko Ladović, optuženi u vezi s Varivodama, te Pero Perković, Nikola Rašić, Ivica Petrić i Zlatko Ladović, optuženi u vezi s Gošićem, oslobođeni su od optužbi u vezi s događajima u Gošiću i Varivodama.¹⁹³¹ Ivica Petrić je osuđen za ubojstvo Đurađa Čanka (rođenog 1915.) u Zrmanji sredinom kolovoza 1995. i izrečena mu je kazna od šest godina zatvora.¹⁹³² Hrvatski je sud u presudi napomenuo da je Petrić tijekom istražnog postupka te tijekom pripremnog postupka i glavne rasprave ostao pri izjavi da su za vrijeme pretrage terena u Zrmanji on i njegovi kolege, među njima i Milenko Hrstić, sreli Rašića i Zvonimira Lasana, kojima je jedan starac

¹⁹²⁴ Željko Žganjer, T. 11674. V. i Ivan Galović, T. 19828.

¹⁹²⁵ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 6–7; P2582 (Županijski sud u Zadru, optužnica protiv Perkovića, Rašića, Petrića, Ladovića i Hrstića u vezi s ubijanjem u Varivodama, 13. veljače 1996.), str. 1–4.

¹⁹²⁶ Pero Perković, T. 19463, 19493, 19504.

¹⁹²⁷ Pero Perković, T. 19495, 19517.

¹⁹²⁸ Ivan Galović, T. 19828–19829.

¹⁹²⁹ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 7; P2583 (Županijski sud u Zadru, optužnica protiv Rašića, Jakovljevića, Ladovića i Mijića, 15. veljače 1996.), str. 1–3.

¹⁹³⁰ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 44; P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.).

¹⁹³¹ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 45; P1061 (Dopis Ivana Galovića, županijskog državnog odvjetnika u Zadru, upućen Državnom odvjetništvu RH), str. 1; P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 1. dio, str. 3–13.

¹⁹³² P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 45; P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 1. dio, str. 1–3; 2. dio, str. 41.

predao dvije lovačke puške.¹⁹³³ Starac je drugim vojnicima prije rekao da nema pušku, pa je Petrić s Hršćićem otišao u starčevu kuću i pitao ga za te puške.¹⁹³⁴ Petrić je priznao da je Čanku, nakon što je ovaj odbio odgovoriti, pucao u nogu i u lijevo rame.¹⁹³⁵ Kako se kaže u presudi hrvatskog suda, tijekom istražnog postupka i na glavnoj raspravi, Hršćić je izjavio da je Petrić starca pitao gdje mu je oružje i da je, kad mu je starac odgovorio da ga nema, pucao u prsa nekoliko puta.¹⁹³⁶ Svjedočenje vještaka-patologa pred hrvatskim sudom pokazalo je da je Čanak preminuo od strijelnih rana u predjelu prsnog koša.¹⁹³⁷ Na osnovi predočenih dokaza, hrvatski je sud utvrdio da je Petrić svojim pucnjima prouzročio Čankovu smrt.¹⁹³⁸ Sud je napomenuo da je u vrijeme događaja Petrić, kao hrvatski vojnik, bio na zadatku čišćenja terena u okolici Zrmanje.¹⁹³⁹ Nikola Rašić je osuđen za pljačku u pokušaju i ubojstvo u pokušaju Jeke Tanjge u Očestovu, u općini Knin, 20. kolovoza 1995. te mu je izrečena kazna od godinu dana i šest mjeseci zatvora.¹⁹⁴⁰

2191. Dana 27. svibnja 1997. Županijski sud u Zadru je Nikolu Rašića, Zvonimira Lasan-Zorobabela i Ivana Jakovljevića oslobodio optužbi u vezi s navodima o ubojstvu Save Šolaje.¹⁹⁴¹ Hrvatski je sud utvrdio da je 20. kolovoza 1995. optuženi, vozeći se osobnim automobilom, stao na cesti koja prolazi pored Očestova, da je potom Jakovljević ostao kod automobila, dok su Rašić i Lasan-Zorobabel krenuli prema obližnjoj kući.¹⁹⁴² Prema navodima iz izjava optuženih na glavnoj raspravi i tijekom istražnog postupka, sud je utvrdio da je, kad su Lasan-Zorobabel i Rašić ušli u kuću, eksplodirala ručna bomba, pri čemu je Lasan-Zorobabel zadobio višestruke ozljede, a Rašić bio lakše ranjen. Nakon što je Rašić pomogao Lasanu da izađe iz kuće, vratio se i

¹⁹³³ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 26–27.

¹⁹³⁴ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 27.

¹⁹³⁵ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 25, 27, 40.

¹⁹³⁶ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 28.

¹⁹³⁷ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 31.

¹⁹³⁸ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 38, 41–42.

¹⁹³⁹ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 1. dio, str. 2; 2. dio, str. 42.

¹⁹⁴⁰ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 45; P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 1. dio, str. 1–3.

¹⁹⁴¹ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 45, 59–61.

radi njihove sigurnosti u kuću ubacio ručnu bombu. Tada su se rebrenice na jednom prozoru otvorile i na njemu se pojavio jedan muškarac, a Rašić je u njega pucao i usmratio ga.¹⁹⁴³ Utvrđeno je da je ubijeni muškarac Sava Šolaja, 70 godina star Srbin s invaliditetom.¹⁹⁴⁴ Hrvatski je sud Lasana i Jakovljevića oslobodio na osnovi toga što nisu sudjelovali u usmrćivanju, a Rašića je oslobodio na osnovi toga što su njegovi postupci počinjeni u samoobrani.¹⁹⁴⁵ Sud je u presudi napomenuo da su optuženi u predmetno vrijeme događaja bili hrvatski vojnici iz sastava 15. domobranske pukovnije.¹⁹⁴⁶ Galović je u svom svjedočenju izjavio da se Županijsko državno odvjetništvo u Zadru na tu presudu žalilo Vrhovnom sudu.¹⁹⁴⁷

2192. Žganjer je u svom svjedočenju izjavio da je Vrhovni sud Hrvatske poništio oslobađajuće presude u vezi s Varivodama i Gošićem i vratio ih Županijskom sudu u Zadru na ponovno suđenje.¹⁹⁴⁸ Međutim, u vezi s ubojstvom Šolaje, Vrhovni sud Hrvatske potvrdio je oslobađajuću presudu za Rašića, Lasana i Jakovljevića, odbacivši žalbu tužiteljstva i potvrdivši obrazloženje Županijskog suda.¹⁹⁴⁹ Poslije teritorijalne reorganizacije pravosuđa, predmet je pripao u nadležnost Županijskom sudu u Šibeniku.¹⁹⁵⁰ Predmet je preuzeo tadašnji županijski državni odvjetnik u Šibeniku, Žganjer, koji je, nakon što je pregledao i proučio spis, zaključio je da ne postoje pouzdani dokazi i odustao od postupka protiv optuženih.¹⁹⁵¹ O predmetu se posavjetovao i s republičkim državnim odvjetnikom koji je podržao njegovu odluku da odustane od optužbi protiv petorice optuženika.¹⁹⁵² Žganjer je u svom svjedočenju izjavio da je odustajanjem od optužnice postupak protiv tih optuženika okončan i

¹⁹⁴² P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 53, 55–57.

¹⁹⁴³ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 53.

¹⁹⁴⁴ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 1. dio, str. 5, 2. dio, str. 54.

¹⁹⁴⁵ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 51–53, 55–56, 59–61.

¹⁹⁴⁶ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 57.

¹⁹⁴⁷ Ivan Galović, T. 19705.

¹⁹⁴⁸ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 45; Željko Žganjer, T. 11520–11521; P1061 (Dopis Ivana Galovića, županijskog državnog odvjetnika u Zadru, upućen Državnom odvjetništvu RH), str. 1; P2581 (Presuda Vrhovnog suda Hrvatske po žalbama u vezi s Varivodama i Gošićima, 19. svibnja 1999.).

¹⁹⁴⁹ P2581 (Presuda Vrhovnog suda Hrvatske po žalbama u vezi s Varivodama i Gošićima, 19. svibnja 1999.), str. 21–23.

¹⁹⁵⁰ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 45; Željko Žganjer, T. 11520–11521.

¹⁹⁵¹ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 45; Željko Žganjer, T. 11542–11544, 11560–11561; P2558 (Dopis županijskog državnog odvjetnika u Šibeniku, 7. veljače 2002.).

¹⁹⁵² P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 45.

otvoren je nov i pripremni postupak s ciljem da se utvrdi tko su počinitelji.¹⁹⁵³ Žganjer je izjavio da Goran Vunić nije bio spomenut kao osumnjičenik u spisu predmeta koji je on pregledao, usprkos činjenici da je Vunić bio naveden kao osumnjičenik u vezi sa zločinima u Gošiću i Varivodama 1995. godine.¹⁹⁵⁴ Slijedom vlastitog zahtjeva, Žganjer je 27. lipnja 2002. od Odjela kriminalističke vojne policije dobio posebno izvješće u vezi s događajima u Gošiću i Varivodama.¹⁹⁵⁵ Kako se u tom izvješću navodi, Vojna policija je prikupila dokumentaciju koja upućuje na to da je Goran Vunić trebao biti kriminalistički obrađen u vezi s događajima u Gošiću i Varivodama na osnovi sudskog naloga, ali su sve procesne radnje protiv Gorana Vunića obustavljene po nalogu tadašnjeg zapovjednika satnije VP u Šibeniku, Nenada Mrkote.¹⁹⁵⁶ Prema tom izvješću, Nenadu Mrkoti očigledno su bile poznate neke okolnosti u vezi s počinjenjem tih djela i mogućim počiniteljima i on je izravno utjecao na postupak s ispitivanim osobama, a posebno na ispitivanje Gorana Vunića. Za Mrkotu se sumnjalo da je uništio ili prikrrio dokaze u vezi sa zločinima u Gošiću i Varivodama. Nadalje, za Mrkotu je navedeno da je, zajedno s Božom Bačalićem, vršio pritisak na svjedoke u vezi s predmetima Gošić i Varivode.¹⁹⁵⁷ U lipnju 2002. u središtu pozornosti istrage bilo je nalaženje oružja pripadnika 113. brigade i balističko vještačenje tog oružja kako bi se utvrdilo odgovaraju li čahure pronađene na mjestu ubojstva civila u Gošiću i Varivodama tom oružju.¹⁹⁵⁸ Dio oružja što ga je tijekom 1995. godine koristila 113. brigada HV pronađen je i poslan na balističko vještačenje, ali Žganjer za vrijeme svog mandata u Županijskom državnom odvjetništvu Šibenik, koji je trajao do 15. rujna 2002., nije dobio njegove rezultate.¹⁹⁵⁹

2193. Raspravno vijeće će sada razmotriti predočene dokaze sa statističkim podacima o tome kako su hrvatska policija i pravosuđe reagirali na zločine. Prema Jarnjakovom izvješću državnom odvjetniku Marijanu Hranjskom, u razdoblju od 22. kolovoza do 2.

¹⁹⁵³ Željko Žganjer, T. 11544, 11653.

¹⁹⁵⁴ Željko Žganjer, T. 11543–11544.

¹⁹⁵⁵ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 38; Željko Žganjer, T. 11526, 11533–1534, 11653–11654; P1062 (Posebno izvješće Odjela kriminalističke vojne policije u vezi s događajima u Gošićima i Varivodama, 27. lipnja 2002.).

¹⁹⁵⁶ Željko Žganjer, T. 11544, 11634, 11654; P1062 (Posebno izvješće Odjela kriminalističke vojne policije u vezi s događajima u Gošićima i Varivodama, 27. lipnja 2002.), str. 2.

¹⁹⁵⁷ P1062 (Posebno izvješće Odjela kriminalističke vojne policije u vezi s događajima u Gošićima i Varivodama, 27. lipnja 2002.), str. 3.

¹⁹⁵⁸ Željko Žganjer, T. 11533–11534; P1062 (Posebno izvješće Odjela kriminalističke vojne policije u vezi s događajima u Gošićima i Varivodama, 27. lipnja 2002.), str. 2–3.

¹⁹⁵⁹ Željko Žganjer, T. 11534; P1062 (Posebno izvješće Odjela kriminalističke vojne policije u vezi s događajima u Gošićima i Varivodama, 27. lipnja 2002.), str. 2–3.

listopada 1995., na području PU zadarsko-kninske evidentirano je 28 ubojstava, 162 slučaja paleža i 132 slučaja odnošenja imovine¹⁹⁶⁰ Ta policijska uprava obavila je 192 očevida i kao počinitelje evidentirala 194 civila i 28 pripadnika HV-a, a u jednom slučaju posrijedi je bila zloupotreba odore.¹⁹⁶¹ Sudeći po nizu radnih naloga i izvješća hrvatske civilne policije, u razdoblju od 15. kolovoza 1995. do 5. rujna 1995., na području na koje se odnosi Optužnica zabilježeno je šest slučajeva privođenja vojnika HV-a od strane policije zbog prevoženja stvari i stoke za koju se sumnjalo da su ukradeni.¹⁹⁶² Prema nizu izvješća iz PU zadarsko-kninske, u razdoblju od 26. do 31. kolovoza 1995. policijske ekipe u kojima su bili i kriminalistički tehničari, obavile su devet očevida u vezi s kućama zapaljenim između 24. i 29. kolovoza 1995. na području na koje se odnosi Optužnica.¹⁹⁶³ U razdoblju od 14. kolovoza 1995. do 11. siječnja 1996., vojni ili civilni organi podnijeli su prijave protiv 37 vojnika HV-a ili bivših vojnika, te pet civila koji su djelovali zajedno s njima, za kaznena djela, među ostalim, teške krađe, oružane pljačke i ubojstva, za koja se navodi da su počinjena od vremena operacije Oluja pa do 24. rujna 1995., na području na koje se odnosi Optužnica u ovom predmetu.¹⁹⁶⁴

2194. Prema jednom Laušićevom izvješću, u razdoblju od 1. kolovoza do 30. listopada 1995., VP je poduzela sljedeće mjere prema pripadnicima HV-a: legitimirala je 3795

¹⁹⁶⁰ P899 (Nalozi Joška Morića od 6. rujna 1995., s raznim izvješćima i statističkim pregledima), str. 2–5; D97 (Izvjeshće Ivana Jarnjaka dostavljeno Marijanu Hranjskome, 2. listopada 1995.).

¹⁹⁶¹ Ive Kardum, T. 9491–9492; D97 (Izvjeshće Ivana Jarnjaka dostavljeno Marijanu Hranjskome, 2. listopada 1995.), str. 2.

¹⁹⁶² D664 (Policijski radni nalog s izvješćem, 20. kolovoza 1995.); D1868 (Policijski radni nalog s izvješćem, 15. kolovoza 1995.); D1869 (Policijski radni nalog s izvješćem, 17. kolovoza 1995.); D1870 (Policijski radni nalog s izvješćem, 18./19. kolovoza 1995.); D1871/D1981 (Policijski radni nalog s izvješćem, 4./5. rujna 1995.); D1982 (Policijski radni nalog s izvješćem, 28. kolovoza 1995.). V. i Joško Morić, T. 25700–25701.

¹⁹⁶³ D1883 (Izvjeshće hrvatske policije o požaru, 30. kolovoza 1995.); D1884 (Izvjeshće hrvatske policije o požaru, 26. kolovoza 1995.); D1885 (Izvjeshće hrvatske policije o požaru, 26. kolovoza 1995.); D1886 (Izvjeshće hrvatske policije o požaru, 26. kolovoza 1995.); D1887 (Izvjeshće hrvatske policije o požaru, 26. kolovoza 1995.); D1888 (Izvjeshće hrvatske policije o požaru, 31. kolovoza 1995.); D1890 (Izvjeshće hrvatske policije o požaru, 30. kolovoza 1995.); D1891 (Izvjeshće hrvatske policije o požaru, 30. kolovoza 1995.); D1892 (Izvjeshće hrvatske policije o požaru, 31. kolovoza 1995.). V. i D1873 (Službena zabilješka u vezi s požarom u kući, 27. kolovoza 1995.); D1874 (Službena zabilješka u vezi s požarom u više kuća, 27. kolovoza); D1875 (Informacija o sigurnosno relevantnim događajima, 28. kolovoza 1995.); D1876 (Informacija o sigurnosno relevantnim događajima, 31. kolovoza 1995.).

¹⁹⁶⁴ P2219 (Kaznena prijava, 14. kolovoza 1995.); P2220 (Kaznena prijava, 16. kolovoza 1995.); P2221 (Kaznena prijava, 16. kolovoza 1995.); P2224 (Kaznena prijava, 22. rujna 1995.); P2225 (Kaznena prijava, 1. listopada 1995.); P2226 (Kaznena prijava, 10. listopada 1995.); P2227 (Kaznena prijava, 11. listopada 1995.); P2228 (Kaznena prijava, 11. listopada 1995.); P2229 (Kaznena prijava, 11. listopada 1995.); P2230/P2232 (Kaznene prijave), str. 14–16; P2231 (Kaznena prijava, 18. listopada 1995.); P2233 (Kaznena prijava, 11. prosinca 1995.); P2401 (Kaznena prijava, 7. listopada 1995.); D809 (Kaznena prijava, 1. rujna 1995.); D1381 (Kaznene prijave), str. 1–18, 28–67; D1865 (Kaznena prijava, 12. rujna 1995.); D1866 (Kaznena prijava i drugi dokumenti, 31. kolovoza 1995.).

osoba, izdala upozorenje 1821 osobi, pretražila 1000 osoba, 651 osobu privela, 350 osoba zadržala u pritvoru, pregledala 2830 vozila pripadnika HV-a i podnijela 485 stegovnih prijava protiv pripadnika HV-a.¹⁹⁶⁵ Raspravno vijeće napominje da je, kako se navodi u izvješću, te poslove obavilo 2500 vojnih policajaca, tijekom razdoblja od 90 dana.¹⁹⁶⁶ MUP je protiv pripadnika HV-a podnio 123 prekršajne prijave. Također, VP je oduzela razne predmete i stoku nađenu u posjedu pripadnika HV-a za koje ovi nisu mogli predočiti dokumente koji dokazuju vlasništvo, uključujući 138 vozila, 87 traktora, 352 kućanska aparata, 199 televizora, 87 krava, 35 svinja i 187 ovaca. Ti predmeti i stoka predani su hrvatskim policijskim postajama ili organima civilne vlasti, odnosno vraćeni u objekt iz kojeg su protupravno uzeti.¹⁹⁶⁷ Prema **Milasovim** riječima, VP je pripadnicima vojske oduzimala stvari za koje nisu mogli dokazati vlasništvo, uz izdavanje potvrde o privremenom oduzimanju predmeta, a potom je te stvari pohranjivala u postrojbi VP i podnosila stegovnu ili kaznenu prijavu protiv osoba od kojih ih je zaplijenila. Ako se vlasnici ne bi pojavili i zatražili povrat imovine, imovina se ustupala postrojbama HV-a uz izdavanje potvrde.¹⁹⁶⁸ Prema Laušićevu izvješću, VP je podnijela 201 kaznenu prijavu protiv 228 počinitelja u vezi sa 222 kaznena djela počinjena na oslobođenom području. Samo 17 od tih 228 osoba bili su civili, svi ostali bili su pripadnici HV-a, a među njima i dva vojna policajca.¹⁹⁶⁹ Prema stanju na dan 3. prosinca 1995., VP i temeljna policija obavile su kriminalističku obradu u vezi sa 15 incidenata paleža stambenih objekata i pet incidenata podmetanja eksploziva, u slučajevima kad je postojala osnovana sumnja da su počinitelji pripadnici HV.¹⁹⁷⁰ MUP je pak proveo obradu ostatka od 1100 prijavljenih incidenata paleža i podmetanja eksploziva, te je podnio 1069 prijavu u vezi s kaznenim djelom paleži, kao i 844 prijave protiv civilnih počinitelja u vezi s krađom.¹⁹⁷¹

¹⁹⁶⁵ D1536 (Izvješće o uredovanju vojne policije na području zauzetom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 2–3.

¹⁹⁶⁶ D1536 (Izvješće o uredovanju vojne policije na području zauzetom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 2.

¹⁹⁶⁷ D1536 (Izvješće o uredovanju vojne policije na području zauzetom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 3.

¹⁹⁶⁸ D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 13.

¹⁹⁶⁹ D1536 (Izvješće o uredovanju vojne policije na području zauzetom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 3.

¹⁹⁷⁰ D1536 (Izvješće o uredovanju vojne policije na području zauzetom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 1, 3.

¹⁹⁷¹ D1536 (Izvješće o uredovanju vojne policije na području zauzetom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 3; Boris Milas, T. 19219–19220.

2195. Milas je u svom svjedočenju izjavio da je 72. bojna VP u vremenu od kolovoza do prosinca 1995. vojnom odvjetništvu podnijela 115 kaznenih prijava.¹⁹⁷² U razdoblju od 1. kolovoza 1995. do 31. ožujka 1996. godine, 72. bojna VP podnijela je ukupno 19 kaznenih prijava za djela navodno počinjena u kolovozu i rujnu 1995., koja su relevantna za Optužnicu u ovom predmetu, a sve se te prijave odnose na djela teške krađe odnosno pljačke.¹⁹⁷³ Milas je te brojke okarakterizirao kao male, pojasnivši da je taj broj kaznenih prijava bio odraz broja dojava o djelima iz nadležnosti vojnih sudova koje je primila 72. bojna VP, u slučajevima kada su počinitelji bili pripadnici HV-a.¹⁹⁷⁴

2196. **Galović** je u svom svjedočenju izjavio da je 19. listopada 1995. godine Ministarstvu pravosuđa dostavio izvješće o počinjenim kaznenim djelima i postupcima koji su u vezi s njima pokrenuti nakon operacije Oluja.¹⁹⁷⁵ Od ukupno 364 osobe protiv kojih su bile podnesene kaznene prijave, u 309 slučajeva posrijedi je bila pljačka ili teška krađa, u devet slučajeva ubojstvo, u dva slučaja silovanje, a u dva palež.¹⁹⁷⁶ Galović je izjavio da te brojke pokazuju da je djela krađe bilo relativno jednostavno procesuirati, ali da je utvrđivanje paleža bilo mnogo teže.¹⁹⁷⁷ Dana 30. studenoga 1995., Galović je izvijestio da su kaznene prijave zbog djela protiv srpske manjine podnijete protiv 718 osoba.¹⁹⁷⁸ Godine 1996. Galović je izvijestio da se, od ukupno 2389 osoba protiv kojih su podnijete kaznene prijave, u 1883 slučaja radilo o teškoj krađi.¹⁹⁷⁹

¹⁹⁷² D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 5.

¹⁹⁷³ P2555 (Tablični pregled kaznenih prijava podnesenih od strane 72. bojne VP u razdoblju od 1. kolovoza 1995. do 31. ožujka 1996., koji je sastavilo tužiteljstvo); Boris Milas, T. 19328–19329, 19338.

¹⁹⁷⁴ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 71; D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 6; Boris Milas, T. 19200–19201, 19332–19334, 19338, 19343–19344.

¹⁹⁷⁵ D1554 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 19. listopada 1995.), str. 1.

¹⁹⁷⁶ Ivan Galović, T. 19693, 19696–19697; D1554 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 19. listopada 1995.), str. 1–3.

¹⁹⁷⁷ Ivan Galović, T. 19697–19698; D1554 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 19. listopada 1995.), str. 1–3.

¹⁹⁷⁸ D1555 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 23. studenog 1995.), str. 2.

¹⁹⁷⁹ Ivan Galović, T. 19696; D1556 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 12. veljače 1996.), str. 1; D1557 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 4. ožujka 1996.), str. 1; D1558 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 5. travnja 1996.), str. 1; D1559 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 6. svibnja 1996.), str. 1; D1560 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 5. lipnja 1996.), str. 1; D1561 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 5. srpnja 1996.), str. 1; D1562 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 6. svibnja 1996.), str. 1; D1563 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 6. rujna 1996.), str. 1; D1564 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 5. listopada 1996.), str. 1; D1565 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 5. studenog 1996.), str. 1; D1566 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 10. siječnja 1997.), str. 1.

2197. Dana 2. veljače 1996., ministar vanjskih poslova Mate Granić izvijestio je Elizabeth **Rehn** da su neposredno poslije operacije Oluja pripadnici vojnih postrojbi i druge osobe činile djela kršenja ljudskih prava, koje hrvatski organi nisu mogli spriječiti.¹⁹⁸⁰ Međutim, u svim slučajevima u kojima je ustanovljeno da je počinjen delikt, nadležni organi vlasti poduzeli su aktivnosti s ciljem pokretanja kaznenog progona i kažnjavanja počinitelja.¹⁹⁸¹ Pokrenuti su kazneni postupci protiv 80 pripadnika HV-a, a u vezi s drugim kaznenim djelima za koje se sumnjalo da su ih počinili pripadnici HV-a vođene su istrage.¹⁹⁸² Prema podacima od 19. siječnja 1996., pred vojnim i civilnim sudovima vodili su se kazneni postupci protiv 1005 osoba – od kojih su 868 bili Hrvati, a 39 Srbi – osumnjičenih za počinjenje kaznenih djela tijekom i poslije operacije Oluja.¹⁹⁸³ Pred Županijskim sudom u Splitu vodilo se 28 od tih sudskih postupaka (za djela teške krađe), a pred Vojnim sudom u Splitu 66 postupaka (63 za tešku krađu i tri za ubojstvo).¹⁹⁸⁴ Prema podacima od 20. siječnja 1996., zaključeno je 27 istraga u vezi s ubojstvima, a u tijeku su bila suđenja protiv 25 osoba, u vezi s ubojstvima počinjenim poslije operacije Oluja.¹⁹⁸⁵ Hrvatski organi dobili su prijave o 1600 slučajeva teške krađe, zaključili 1151 istragu, podignuli optužnice za tešku krađu protiv 935 osoba, kojima se i sudilo.¹⁹⁸⁶ Hrvatski organi dobili su prijave o 41 djelu pljačke, zaključili 26 istraga, optužili 55 osoba, a u tijeku su bila suđenja protiv 36 osoba. Hrvatski organi posjedovali su informacije koje su ukazivale na to da je paljevinom namjerno uništeno 757 kuća, djelomično ili potpuno, i policija je provodila kriminalističku obradu tih slučajeva.¹⁹⁸⁷

2198. Raspravno vijeće je dokaze prikazane gore u tekstu razmotrilo s ciljem da utvrdi je li hrvatska vlast na općoj razini, ili je to bio slučaj barem nekih pojedinaca iz njezinih

¹⁹⁸⁰ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 7; Elisabeth Rehn, T. 6504; P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), str. 1, 4; D1630 (Izvešće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.)), str. 6.

¹⁹⁸¹ P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), str. 4; D1630 (Izvešće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.)), str. 6.

¹⁹⁸² P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), str. 5; D1630 (Izvešće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.)), str. 6.

¹⁹⁸³ P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), str. 5, table 1; D1630 (Izvešće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.)), str. 6–7, 16.

¹⁹⁸⁴ P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), tablica 1 i dvije stranice koje slijede; D1630 (Izvešće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.)), str. 6–7, 16–18.

¹⁹⁸⁵ P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), str. 5–6; D1630 (Izvešće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.)), str. 7–8.

¹⁹⁸⁶ P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), str. 6; D1630 (Izvešće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.)), str. 8.

redova, usvojila politiku da se ne istražuju zločini počinjeni protiv Srba iz Krajine tijekom i poslije operacije Oluja, na području na koje se odnosi Optužnica.

2199. Što se tiče mjera asanacije, dokazi, a posebno Židovčev nalog policijskim upravama od 5. kolovoza 1995. (dokazni predmet br. D233), te zapisnik sa sastanka načelnika sektora kriminalističke policije od 7. kolovoza 1995. (dokazni predmet br. D235), ukazuju na to da su, odmah poslije operacije Oluja, hrvatske vlasti asanaciju ljudskih ostataka u području osvojenom u operaciji Oluja smatrale većim prioritetom od istraživanja mogućih ubojstava. Svjedočenja Židovca, Cetine, svjedoka 84 i Karduma ukazuju na to da su timovi za asanaciju uključivali i policijske kriminalističke tehničare koji bi obavili očevid i dostavili kriminalističko izvješće policijskoj upravi. Ako je kriminalistički tehničar na očevidu posumnjao da je posrijedi zločin, kriminalistička policija obavila bi obradu, a leš bi potom bio ukopan. Međutim, Kardumovo svjedočenje upućuje na to da, uz iznimku slučajeva kad je Kardum primio dojavu o tome da je počinjen ratni zločin, hrvatska policija nije provodila kriminalističku obradu u vezi sa smrću srpskih vojnika pronađenih u predmetnom području, nego bi pretpostavila da je osoba poginula u borbi. Razmotrivši i Bajićevo svjedočenje u vezi s nalazima ekshumacija na kninskom groblju iz 2001. godine, Raspravno vijeće zaključuje da je zbog toga što je asanacija terena smatrana prioritetom, te zbog načina na koji se asanacija provodila, više mogućih ubojstava nije bilo istraženo na odgovarajući način. Međutim, Raspravno vijeće je uzelo u obzir i kontekst u kojem su nadležni hrvatski organi u to vrijeme djelovali, uključujući i nedavne vojne operacije i gubitke u borbi, činjenicu da je oružani sukob još uvijek trajao (vidi poglavlje 5.1.2), te ograničene resurse kojima je hrvatska vlast raspolagala. Razmotrivši i svjedočenje vještaka Albistona, Raspravno vijeće prihvaća da su zdravstveni i higijenski faktori mogli utjecati na odluku hrvatskih vlasti da se asanacija odredi kao prioritet. Dokazi ne potvrđuju nepobitno da su hrvatske vlasti asanaciji prioritet dale s ciljem da se namjerno ometu istražne radnje u vezi s mogućim ubojstvima.

2200. Što se tiče nastojanja hrvatske policije da se istraže i procesuiraju kaznena djela počinjena u kolovozu i rujnu 1995. godine i problema s kojima se ona suočavala, Raspravno vijeće je uzelo u obzir svjedočenja više svjedoka, uključujući Karduma, Morića, Cetinu, svjedoka 86, svjedoka 84, Buhina, Milasa, Bajića, Galovića, Žganjera i

¹⁹⁸⁷ P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), str. 7; D1630 (Izvješće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.), str. 8.

Džolića. Neki od tih problema bili su neadekvatna pripremljenost zapovjednikā i djelatnika civilne policije, te prisutnost oružja, mina i drugih eksplozivnih sredstava na terenu. Problem je bio i nedostatak stručnog osoblja, opreme i vozila za pokrivanje velikog prostora oslobođenog tijekom operacije Oluja, kao i potreba da se reagira na veliki broj kaznenih djela poslije operacije Oluja. Nedostatak ljudi bio je problem i za policiju i za pravosuđe, a pogodio je kako djelatnike temeljne civilne policije, kriminalističke civilne i vojne policije, tako i patologe, osoblje državnih odvjetništava i istražne suce. Nadalje, vojna policija bila je angažirana i na drugim zadaćama, uključujući borbene zadaće, osiguranje objekata, procesuiranje ratnih zarobljenika, te istrage u vezi sa smrću pripadnika HV-a. Cetinino svjedočenje osim toga ukazuje na to da je civilna policija mogla samo privremeno oduzeti slobodu pripadnicima hrvatskih vojnih snaga pod sumnjom da su počinili kaznena djela i da je za daljnje postupanje morala stupiti u kontakt s VP, kao i na to da civilna policija nije bila sklona prema počiniteljima u vojnim odorama postupati bez VP. Dokazi (uključujući Cetinino svjedočenje, Morićev dopis Laušiću od 17. kolovoza 1995., Laušićevu zapovijed od 18. kolovoza 1995., Cetinin dopis Moriću od 19. kolovoza 1995. te izvješća što su ih na kraju kolovoza 1995. i u rujnu 1995. Moriću dostavili Matić, Cetina i Romanić) ukazuju i na to da su postojali problemi u ostvarivanju suradnje civilne i vojne policije, koji su uglavnom bili uzrokovani nedostatnim brojem vojnih policajaca.

2201. Raspravno vijeće napominje da je Morić 18. kolovoza 1995. civilnoj policiji izdao zapovijed da ne vrši kriminalističko-operativnu obradu incidenata paleža i krađe koji su se već dogodili, nego da postavi nadzorno-blokadne punktove i da organizira ophodnje s ciljem da se ta djela spriječe, a da se kriminalistička obrada vodi za buduće incidence paleža i krađe, u suradnji s VP ili samostalno, čak i ako su posrijedi počinitelji u odori HV-a. Morić je objasnio da se morao opredijeliti – ili se baviti istragama prošlih incidenata, ili ljude rasporediti na zadaće sprečavanja novih incidenata – i da se odlučio za potonje. Prema tome što je izjavio Morić, ta je zapovijed značila samo to da bi trebalo da policija odgodi istrage o već počinjenim zločinima kako bi se usredotočila na prevenciju kriminala. S obzirom na dokaze o teškoćama s kojima je bila suočena civilna policija, Raspravno vijeće ne može nepobitno utvrditi da je Morićeva odluka da prevenciji novih zločina dā prioritet u odnosu na istraživanje dotadašnjih incidenata bila pokušaj da se civilna policija omete ili spriječi u provođenju kriminalističke obrade u vezi s kaznenim djelima.

2202. Dokazi ukazuju na to da je bilo slučajeva da pojedinci u strukturama hrvatskih vlasti namjerno osujećuju istrage u vezi s mogućim zločinima nad Srbima iz Krajine. S tim u vezi Raspravno vijeće upućuje na prikaz dokaza i zaključke iz poglavlja 6.2.6. Svjedočenja Šimića, Žganjera i izvješće VP, P1062, ukazuju na to da je zapovjednik šibenske satnije VP Mrkota namjerno spriječio vojnopolicijsku istragu u vezi s Goranom Vunićem, osumnjičenikom za ubojstva u Gošiću i Varivodama. Istodobno, dokazi sadrže i primjere nastojanja dijela civilne i vojne policije te hrvatskoga pravosuđa da se zločini protiv Srba iz Krajine procesuiraju, kao što su slučaj Veselka Bilića i operativna akcija Varivode. Osim toga, Raspravnom su vijeću predloženi i dokumentarni dokazi, među kojima i više izvješća Vojne policije i SIS-a – od kojih su neki razmotreni u poglavlju 4.2.2 (Grad Benkovac) – o nastojanjima civilne i vojne policije da putem nadzorno-blokadnih punktova i ophodnji vrši pljenidbu opljačkane imovine.

2203. Raspravnome vijeću predloženi statistički podaci o mjerama koje su poduzimali hrvatska policija i pravosuđe, odnose se na različite aktere, vremenska razdoblja, područja, vrste kaznenih djela i poduzetih mjera, ili pak ne sadrže dostatne informacije o nekim od tih varijabli. Te statističke podatke uslijed toga nije lako interpretirati ili komparirati i oni ne daju jasnu sliku o poduzetim mjerama. Istodobno, opća slika koju daju dokazi jest slika nedovoljne reakcije hrvatskih policijskih i pravosudnih organa u kolovozu i rujnu 1995. s obzirom na broj zločina počinjenih na području Krajine tijekom i poslije operacije Oluja protiv krajiških Srba. Raspravno vijeće u tom pogledu napominje da je brojke iz nekih od tih statistika i Milas okarakterizirao kao male. Razmotreni dokazi ukazuju na to da se jesu činili izvjesni naponi u smislu istraga, ali s relativno malo rezultata. Osim toga, dokazi sadrže pokazatelje da su, na političkoj razini, ta nastojanja, barem djelomice više bila motivirana brigom Hrvatske za svoj međunarodni ugled nego iskrenom brigom za žrtve. Imajući u vidu svjedočenje vještaka Albistona, Raspravno vijeće smatra da se nedostatna reakcija hrvatske policije i pravosuđa u izvjesnoj mjeri može objasniti gorespomenutim problemima s kojima su se suočavali, te potrebom, u kolovozu i rujnu 1995., da se bave drugim zadaćama. Stoga Raspravno vijeće konstatira da, iako dokazi ukazuju na incidente namjernog osujećivanja izvjesnih istraga, nije moguće nepobitno utvrditi da su hrvatske vlasti usvojile politiku nevođenja istraga u vezi sa zločinima počinjenim tijekom i poslije operacije Oluja protiv Srba iz Krajine na području na koje se odnosi Optužnica.

6.2.6 Mjere poduzete poslije incidenata u Gruborima i Ramljanama 25. i 26. kolovoza 1995.

2204. Raspravnome vijeću predočeno je mnogo dokaza u vezi s incidentima u Gruborima i Ramljanama 25. i 26. kolovoza 1995., kao i o aktivnostima hrvatskih vlasti poslije njih. Raspravno vijeće podsjeća na svoje zaključke iz poglavlja 4.1.9 i 4.2.15, prema kojima je ATJ Lučko usmrtila pet osoba i uništila imovinu. Dvojica od optuženika umiješani su u događaje koji su uslijedili poslije tih incidenata i ti se događaji izravno tiču optužbi protiv njih. Raspravno vijeće će stoga podrobno proučiti relevantne dokaze. Neki od dokaza koje je Raspravno vijeće uzelo u obzir razmotreni su u Povjerljivom dodatku C Presudi.

2205. Što se tiče događaja koji su prethodili incidentu od 25. kolovoza 1995., Raspravnom vijeću predočeni su dokazi koji slijede u nastavku. Pripremajući se za putovanje predsjednika Tuđmana vlakom iz Zagreba u Split preko Karlovca, Gospića i Knina, 26. kolovoza 1995., MUP i MORH izveli su zajedničku sigurnosnu akciju pod nazivom Knin 95.¹⁹⁸⁸ Budući da je trasa putovanja prolazila uglavnom kroz nedavno oslobođen teritorij na kojem je još bilo ostataka srpskih snaga, specijalna policija imala se postarati za trasno i dubinsko osiguranje najkritičnijih dijelova željezničke pruge.¹⁹⁸⁹

2206. **Svjedok 84, djelatnik policije u Kninu,**¹⁹⁹⁰ u svom je svjedočenju izjavio da mu je na jutarnjem koordinacijskom sastanku u policijskoj postaji u Kninu 24. kolovoza 1995. Čedo Romanić rekao da će specijalna jedinica policije obaviti pretragu terena sjeverno od Knina, uključujući sela Plavno i Strmica na području općine Knin.¹⁹⁹¹ Čedo Romanić je svjedoku rekao i to da će ceste u na istom području biti zatvorene i da nitko

¹⁹⁸⁸ D1850 (Odluka Ivana Jarnjaka o ustanovljavanju akcije Knin-95, 23. kolovoza 1995.).

¹⁹⁸⁹ D1850 (Odluka Ivana Jarnjaka o ustanovljavanju akcije Knin-95, 23. kolovoza 1995.), str. 3; D1853 (Sigurnosna prosudba PP Knin, s planom u vezi s putovanjem vlakom predsjednika Tuđmana, 24. kolovoza 1995.), str. 1; D1854 (Provedbeni plan PU zadarsko-kninske glade osiguranja prostora željezničkog kolodvora Knin, 25. kolovoza 1995.), str. 1; D1855 (Plan osiguranja, PU zadarsko-kninska, 25. kolovoza 1995.), str. 1, 3; D1856 (Sigurnosna prosudba PU Kotara Knin, s planom u vezi s putovanjem vlakom predsjednika Tuđmana, 26. kolovoza 1995.), str. 1; Joško Morić, T. 25611–25615, 25617–25618.

¹⁹⁹⁰ P1035 (Svjedok 84, list sa pseudonimom); P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), str. 1; P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), str. 1; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 1–3; svjedok 84, T. 11061, 11073, 11094, 11101, 11358, 11360.

¹⁹⁹¹ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 41; svjedok 84, T. 11107.

ne smije ni s kim razgovarati o toj operaciji.¹⁹⁹² Svjedok je te instrukcije shvatio kao zapovijed.¹⁹⁹³

2207. U vezi s događajima od 25. kolovoza 1995., svjedok 84 je izjavio da je 25. kolovoza 1995. u policijsku postaju došao Petro Romasev iz UNCIVPOL-a i postavio pitanje zašto policija ophodnjama UNCIVPOL-a ne daje pristup dolini Plavnog i zašto su ceste zatvorene i blokirane.¹⁹⁹⁴

2208. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu,¹⁹⁹⁵ i **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu,¹⁹⁹⁶ izjavili su da su 25. kolovoza 1995. godine, oko 15:00 ili 16:30 sati, njih dvoje i još neki službenici UN-a izvijestili Karolja Dondu, Čermakovog pomoćnika ili glavnog časnika za vezu, o tome što su ranije toga dana vidjeli u Gruborima (vidi poglavlje 4.1.9).¹⁹⁹⁷ Roberts i službenici UN-a smatrali su stvar tako ozbiljnom da se s njom moralo ići do razine Čermaka, budući da je on na sastanku održanom 7. kolovoza 1995. rekao da je on odgovoran za sigurnost na užem i širem području Knina.¹⁹⁹⁸ Zbog toga su smatrali da su njegova jamstva sigurnosti možda jača od onih koja može dati policija.¹⁹⁹⁹ Inzistirali su na tome da hrvatski organi što brže otpočnu istragu i da se pošalje netko kako bi zaštitio mještane.²⁰⁰⁰ Roberts je pojasnio da su izvijestili da su čuli pucnjavu s druge strane doline i da je bilo paleža, da među mještanima vlada panika, ali nisu izvijestili da je bilo ubijanja ljudi.²⁰⁰¹ Dondi su

¹⁹⁹² Svjedok 84, T. 11107, 11143.

¹⁹⁹³ Svjedok 84, T. 11107.

¹⁹⁹⁴ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 41; svjedok 84, T. 11107–11108, 11142–11143.

¹⁹⁹⁵ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1–2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3–4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

¹⁹⁹⁶ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1–2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7–9, 11–12; Maria Teresa Mauro, T. 11998., 12000., 12024, 12075–12076.

¹⁹⁹⁷ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 16, 76; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 10; Alun Roberts, T. 6867–6868, 6920–6923; 6934, 6941–6942; P691 (Izvješće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 9; V. i P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 5; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 37; Maria Teresa Mauro, T. 12055–12056.

¹⁹⁹⁸ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 20; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; Alun Roberts, T. 6876, 6882–6883, 6885, 6887, 6902; 6905, 6921–6922.

¹⁹⁹⁹ Alun Roberts, T. 6921–6922.

²⁰⁰⁰ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 16, 76; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 11; Alun Roberts, T. 6868, 6921–6923; 6941–6942; P691 (Izvješće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 9.

²⁰⁰¹ Alun Roberts, T. 6923, 6934, 6939.

dali i informaciju da su, prema izjavama mještana, vojnici koji su za to odgovorni, nosili jednobojne svjetlomaslinaste odore s vrpcom u boji na epoletama.²⁰⁰² Zamolili su Dondu da o svemu obavijesti Čermaka i dostavi UN-u povratnu informaciju.²⁰⁰³ Dondo je dao objašnjenje da je vjerojatno posrijedi vojna akcija čišćenja tog područja od srpskih vojnika u obližnjoj šumi, na što su nazočni UN-ovi službenici upozorili da nigdje u blizini Grubora nema nikakve šume.²⁰⁰⁴

2209. **Karolj Dondo**, časnik HV-a za vezu s UN-om i EZ-om u Sektoru Jug 1995. godine,²⁰⁰⁵ u svom je svjedočenju izjavio da ga je jedna službenica UN-a, za koju Dondo misli da je Talijanka, 25. kolovoza 1995. oko 16:00 sati obavijestila da je u Gruborima bilo pucnjave i da gore kuće.²⁰⁰⁶ Dondo joj je rekao neka to prijavi civilnoj policiji i da će joj se njegov ured javiti čim bude pribavljeno više informacija.²⁰⁰⁷ Dondo je izjavio da je otišao ravno k Čermaku i usmeno ga obavijestio o tome što je upravo čuo.²⁰⁰⁸ U tom trenutku nije se znalo da ima ubijenih.²⁰⁰⁹ Pred Dondom, Čermak je nazvao civilnu policiju i pitao znaju li oni za taj incident.²⁰¹⁰ Policija je odgovorila da im nije poznato da se dogodio ikakav incident.²⁰¹¹ Čermak im je zatim naložio da izađu na teren i "ispitaju" što se "događa" jer je od UN-a dobio informaciju da se nešto događa. Prema Dondovim izjavama, Čermak civilnoj policiji nije izdao nalog da istraži stvar jer za to nije imao ovlasti.²⁰¹² Dondo je izjavio da su njegov ured o incidentu izvijestile i druge strukture UN-a, primjerice UNCIVPOL, a također i MOCK.²⁰¹³

²⁰⁰² P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 11.

²⁰⁰³ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 16, 76; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 11; Alun Roberts, T. 6941–6942; P691 (Izveštje Aluna Roberts a o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 9.

²⁰⁰⁴ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 76; V. i P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 5.

²⁰⁰⁵ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), str. 1, par. 1–2; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), str. 1, par. 2.

²⁰⁰⁶ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 25; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 30; Karolj Dondo, T. 22465, 22486–22487, 22528.

²⁰⁰⁷ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 25; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 30; Karolj Dondo, T. 22465, 22528, 22585.

²⁰⁰⁸ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 25; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 30.

²⁰⁰⁹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 30.

²⁰¹⁰ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 25; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 30; Karolj Dondo, T. 22465–22466, 22492.

²⁰¹¹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 25; Karolj Dondo, T. 22465–22466, 22503.

²⁰¹² Karolj Dondo, T. 22492.

²⁰¹³ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 25; Karolj Dondo, T. 22507–22508.

2210. **Milica Karanović**, Srпкиnja iz Grubora, zaseoka sela Plavno, općina Knin,²⁰¹⁴ izjavila je da su 25. kolovoza 1995. oko 18:00 sati u Grubore došli vojnici koje je prepoznala kao "hrvatske" i pripadnici UNPROFOR-a, te mještanima rekli da ne diraju leševe što su ih ondje zatekli.²⁰¹⁵ **Roberts** nije siguran, ali misli da njegovi kolege nisu imali sastanak s Dondom poslije drugog odlaska u Grubore i nije vidio nikakvo izvješće u tom smislu.²⁰¹⁶ Službenici UNCIVPOL-a navečer su Robertsu rekli da su službenici UN-a izvijestili policijsku postaju u Kninu o tome što su vidjeli prilikom prvog odlaska u Grubore.²⁰¹⁷

2211. Što se tiče sadržaja izvješća pripadnika ATJ Lučko, među njima i Josipa Čelića, o akciji od 25. kolovoza 1995., Raspravno vijeće je uzelo u obzir svjedočenja Janića, Čelića, Žinića, svjedoka CW-4, Balunovića i Krajine, razmotrena u poglavlju 4.1.9.

2212. Prema riječima **Zdravka Janića**, načelnika Odjela za borbu protiv terorizma Sektora specijalne policije 1995. godine,²⁰¹⁸ on je poslije akcije od 25. kolovoza 1995. dobio pismeno izvješće zapovjednika zagrebačke jedinice, Zorana Cvrka, s informacijom o uhićenju izvjesnog Luke Pašića.²⁰¹⁹ Zagrebačka jedinica je izvijestila i o tome da je u jednoj napuštenoj kući pronašla streljivo, što, kako je rekao svjedok, nije bila rijetka pojava.²⁰²⁰ Svjedok ni od jedne specijalne jedinice policije nije dobio izvješće o borbenom angažiranju tijekom akcije i izjavio je da se u pismenom izvješću Josipa Čelića nisu spominjale nikakve izvanredne aktivnosti o kojima bi bilo potrebno precizno izvijestiti.²⁰²¹ Na osnovi rukom pisanih izvješća šest zapovjednika koji su sudjelovali u operaciji, svjedok je 25. kolovoza 1995. poslijepodne napisao izvješće i naslovio ga na Željka Sačića.²⁰²² Na osnovi tog izvješća, stožer je potom poslao izvješće

²⁰¹⁴ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 1–2; izjava od 12. srpnja 2007., str. 1.

²⁰¹⁵ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 6.

²⁰¹⁶ Alun Roberts, T. 6930.

²⁰¹⁷ Alun Roberts, T. 6920, 6922–6923, 6929, 6971.

²⁰¹⁸ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 13; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 25; Zdravko Janić, T. 6099.

²⁰¹⁹ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 56; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 96–101.

²⁰²⁰ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 56; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 98–99; P560 (Izvješće Zdravka Janića podneseno Željku Sačiću, 25. kolovoza 1995.).

²⁰²¹ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 54; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 21, 25–26; Zdravko Janić, T. 6132.

²⁰²² P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 58–60; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 38; Zdravko Janić, T.6130–6132, 6142–6144; P560 (Izvješće Zdravka Janića podneseno Željku Sačiću, 25. kolovoza 1995.).

generalu Červenku u Zagreb, u Glavni stožer HV-a.²⁰²³ Prema riječima svjedoka, na kraju izvješća bilo je navedeno Markačevo ime, ali bez potpisa, jer je izvješće odaslano putem elektronske pošte.²⁰²⁴ U jednoj kasnijoj verziji tog izvješća navodi se da je ATJ Lučko vatreno djelovala u Gruborima.²⁰²⁵ U prvoj verziji tog izvješća, koja na prvoj stranici nosi oznaku "storno", ne postoji odgovarajući paragraf u kojem se opisuju vatrena djelovanja ATJ Lučko.²⁰²⁶

2213. U razgovoru s tužiteljstvom Markač je izjavio da je od koordinatora Zdravka Janića poslije pretrage terena u selu Plavno dobio pismeno izvješće sastavljeno na osnovi izvješća zapovjednikā akcije pretrage, u kojem je bilo navedeno da je pronađeno i identificirano oko 100 civila te da su pronađena i materijalno-tehnička sredstva.²⁰²⁷ Markač je rekao da su za pisanje konačnog izvješća bili zaduženi njegovi ljudi, da su oni prepisali koordinatorsko izvješće i poslali ga Červenku s njegovim potpisom.²⁰²⁸ Izvješća su se pisala svaki dan.²⁰²⁹ U izvješću je stajalo da je posrijedi bila uobičajena pretraga terena.²⁰³⁰ Markač je rekao da ga je Sačić zamolio za dopuštenje da 25. kolovoza 1995. ode u Zagreb iz privatnih razloga.²⁰³¹ Markač mu je to odobrio i dogovorili su se da se Sačić vrati ujutro 26. kolovoza 1995. godine.²⁰³² Dana 25. kolovoza 1995., Čermak je kasno u noći nazvao telefonom Markača i rekao mu da su kod njega bili "pripadnici Ujedinjenih naroda" i da su ga upozorili da je u nekom zaseoku u kojem se taj dan izvodila akcija bilo pucnjave.²⁰³³ Markač je Čermaku rekao da ne zna ništa o tome, da ima koordinatorsko izvješće u kojemu se ne kaže ništa o tome.²⁰³⁴ Čermak je potom Markača zamolio da provjeri informacije iz izvješća.²⁰³⁵

²⁰²³ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 60; Zdravko Janić, T. 6142–6143; P575 (Izvješće Mladena Markača podneseno Glavnom stožeru HV-a, 26. kolovoza 1995.).

²⁰²⁴ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 60; Zdravko Janić, T. 6173–6174.

²⁰²⁵ P576 (Izvješće Mladena Markača podneseno Glavnom stožeru HV-a, 26. kolovoza 1995.), par. 4.

²⁰²⁶ P575 (Izvješće Mladena Markača podneseno Glavnom stožeru HV-a, 26. kolovoza 1995.).

²⁰²⁷ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 91–93, 96; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 63–64.

²⁰²⁸ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 93–94, 96; P2708 (Obavijest o nepodudarnostima u vezi s razgovorom vođenim s Markačem u svojstvu osumnjičenika 2003. godine), str. 4.

²⁰²⁹ P2708 (Obavijest o nepodudarnostima u vezi s razgovorom vođenim s Markačem u svojstvu osumnjičenika 2003. godine), str. 4.

²⁰³⁰ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 94, 117.

²⁰³¹ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 96.

²⁰³² P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 97.

²⁰³³ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 97–99; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 64; V. i P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 66–67.

²⁰³⁴ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 98; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 64; V. i P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 66–67.

Kako su zapovjednici akcija pretrage već bili otišli iz stožera Specijalne policije u Gračacu i krenuli na nove zadaće koje su se imale obaviti idućeg dana, Markač je nazvao Sačića u Zagreb i zamolio ga da ode k Čermaku i vidi o čemu se radi.²⁰³⁶ Markač je potom odlučio pričekati na informacije koje će mu dati Sačić.²⁰³⁷ Markač je izjavio da nije znao da je 25. kolovoza 1995. bilo ikakvog ubijanja ili zarobljavanja.²⁰³⁸ Markač je rekao da mu se Sačić nije javio odmah nakon što je razgovarao s Čermakom i da je Sačić prvo razgovarao s Čelićem.²⁰³⁹

2214. U vezi s događajima od 26. kolovoza 1995., **Janić** je u svom svjedočenju izjavio da je toga dana bio zapovjednik akcije pretrage terena na Promini, planini na tromeđi općina Knin, Orlić i Oklaj.²⁰⁴⁰ Početna točka akcije bila je cesta Knin–Drniš, a završna dolina iza Drniša (sjeverozapadno od Drniša, u smjeru Krke).²⁰⁴¹ U akciji je sudjelovalo 270 ljudi, odnosno pripadnici specijalnih jedinica policije PU krapinsko-zagorske (100 ljudi) i brodsko-posavske (130 ljudi) te ATJ Lučko (40 ljudi), a skupinom koju je dala ATJ Lučko zapovijedao je Josip Čelić.²⁰⁴² Gotovo na samom početku akcije, oko 09:40 sati, Janić je čuo pucnje iz pješačkog i raketnog oružja, a od postrojbe Lučko je primio informaciju o vatrenom kontaktu s dva neprijateljska vojnika.²⁰⁴³ Svjedok je potom ugledao kako se iz nekih kuća u obližnjem selu, smještenom u blizini pruge kojom je imao proći Vlak slobode s predsjednikom Tuđmanom, izvija dim i plamen.²⁰⁴⁴ Janić je

²⁰³⁵ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 98;

P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 64.

²⁰³⁶ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 98, 100–101, 107; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 64–65.

²⁰³⁷ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 99.

²⁰³⁸ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 100; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 65.

²⁰³⁹ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 101, 104–105; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 67.

²⁰⁴⁰ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 65; P580 (Obavijest o planiranim djelovanjima Specijalne policije za 26. kolovoza, s potpisom Mladena Markača, 25. kolovoza 1995.); P618 (Izvešće SJP-a PU brodsko-posavske, 26. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁰⁴¹ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 65.

²⁰⁴² P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 65; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 41–42; Zdravko Janić, T. 6200–6201; P579 (Izvešće Specijalne policije podneseno Glavnom stožeru HV-a, s Markačevim potpisom, 26. kolovoza 1995.), str. 3; P581 (Izvešće SJP-a PU zagorske, 26. kolovoza 1995.); P618 (Izvešće SJP-a PU brodsko-posavske, 26. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁰⁴³ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 65–66; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 43; P618 (Izvešće SJP-a PU brodsko-posavske, 26. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁰⁴⁴ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 66; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 43.

stupio u kontakt s Markačem, zamolio ga da dođe i ocijeni situaciju.²⁰⁴⁵ **Josip Ćelić**, pomoćnik zapovjednika Antiterorističke jedinice Lučko,²⁰⁴⁶ potvrdio je da je on bio zapovjednik akcije na razini postrojbe.²⁰⁴⁷ Ćelić je potvrdio i Janićeva zapažanja, ali je napomenuo da voditelji skupina nisu tijekom akcije zatražili pomoć.²⁰⁴⁸

2215. Istoga dana između 09:00 i 10:00 sati, u policijsku postaju u Kninu došao je Petro Romasev i rekao da su na području Grubora i još na nekim mjestima 25. kolovoza 1995. ubijani civili.²⁰⁴⁹ Romasev je dao podatke o imenima za leševe nađene u Gruborima, rekao da bi se morale pokrenuti istrage i da je UNCIVPOL na raspolaganju za pomoć policiji.²⁰⁵⁰ **Svjedok 84** se pobrinuo da ta informacija dođe do Čede Romanića, Zvonka Gambirože i koordinatore Buhina i Barića, a oni su rekli da će se oni dalje baviti tim incidentom.²⁰⁵¹ Na rukom ispisanom popisu žrtava navodnog ubijanja stoji da su 25. kolovoza 1995. u Plavnom, zaselak Grubori, ubijeni Miloš Grubor (rođen 1915.) i Jovo Grubor (star oko 65), a da su Marija Grubor (rođena 1905.), Milka ili Mika Grubor (rođeni 1944.) i Jovo Grubor (rođen 1922.) nestali.²⁰⁵²

2216. Na jutarnjem sastanku održanom, po mišljenju **svjedoka 86**, 27. kolovoza 1995. (premda se čini da je to prije bilo 26. kolovoza 1995., sudeći po kontekstu svjedočenja), svjedok 86 je Čermaka obavijestio o ubojstvima u Gruborima i predložio da se stupi u kontakt s UNCIVPOL-om kako bi se pronašli leševi.²⁰⁵³ Čermak je rekao da bi leševe trebalo pokupiti iz Grubora i da je, što se tiče policije, bolje "da sačeka[ju] i da vid[e]".²⁰⁵⁴

²⁰⁴⁵ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 66; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 43.

²⁰⁴⁶ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 1. dio, str. 5, 58; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 9, 16–17, 135, 161, 3. dio, str. 6, 181–182; Josip Ćelić, T. 7928.

²⁰⁴⁷ P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 9; Josip Ćelić, T. 7935, 8010–8011, 8090.

²⁰⁴⁸ Josip Ćelić, T. 8012–8014, 8021–8023.

²⁰⁴⁹ P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), par. 6; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 41; svjedok 84, T. 11108, 11143, 11339–11340, 11345; P1041 (Službena zabilješka PP Knin u vezi s ubijanjem civila u Gruborima, 26. kolovoza 1995.).

²⁰⁵⁰ Svjedok 84, T. 11108, 11143, 11163, 11340.

²⁰⁵¹ P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), par. 6; svjedok 84, T. 11108–11109, 11142–11143, 11340–11342; P1041 (Službena zabilješka PP Knin u vezi s ubijanjem civila u Gruborima, 26. kolovoza 1995.).

²⁰⁵² P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), par. 6; P1041 (Službena zabilješka PP Knin u vezi s ubijanjem civila u Gruborima, 26. kolovoza 1995.); P1044 (Dnevnik događaja PP Knin, izvadak), str. 1.

²⁰⁵³ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 67; svjedok 86, T. 5268, 5292–5293, 5305, 5724–5725, 5729–5730, 5822–5823; P501 (Bilježnica svjedoka 86, 19. kolovoza 1995. - 15. rujna 1995.), str. 9; P503 (Bilježnica Zvonka Gambirože, 12. kolovoza 1995. - 21. rujna 1995.), str. 27.

²⁰⁵⁴ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 67.

2217. **Stjepan Buhin**, zaposlenik MUP-a 1995. godine, stacioniran u Kninu u razdoblju od 6. kolovoza do početka rujna 1995.,²⁰⁵⁵ u svom je svjedočenju izjavio da je ujutro 26. kolovoza 1995. dobio informaciju da su u Gruborima otkriveni leševi civila.²⁰⁵⁶ Rekao je i to da je na mjesto događaja poslana policijska patrola koja se vratila sa zadaće ne našavši u Gruborima leševe.²⁰⁵⁷ Svjedok je potom o tome obavijestio Ivicu Cetinu iz Policijske uprave zadarsko-kninske, koji je obećao da će organizirati tim kriminalističke policije koji će obaviti očevid, u čijem će sastavu biti i istražni sudac.²⁰⁵⁸ Prema riječima svjedoka, on i Čedo Romanić dogovorili su se da se provede kriminalistička obrada.²⁰⁵⁹

2218. **Ivica Cetina**, načelnik Policijske uprave zadarsko-kninske tijekom 1995. godine,²⁰⁶⁰ izjavio je da dana kad su se dogodila ubojstva u Gruborima i nekoliko dana poslije toga nije bio u uredu nego u sjevernom dijelu područja koja je pokrivala njegova Policijska uprava.²⁰⁶¹ Dan ili dva poslije tih događaja, Kardum je Cetinu obavijestio o ubojstvima i rekao mu da su koordinatori za PU Kotara Knin, Buhin i Barić, odmah bili obaviješteni o tim događajima i da su o svemu izvijestili svoje nadređene u Zagrebu.²⁰⁶² Prema tome, Cetina je ocijenio da s njegove strane nije potreban daljnji angažman.²⁰⁶³ Informacija koju je Cetina dobio s terena, preko Karduma, ukazivala je na to da se incident dogodio u području borbenih djelovanja.²⁰⁶⁴ Cetina nije znao da se u vezi s incidentom u Gruborima provodi očevid.²⁰⁶⁵ Cetina se ne sjeća da mu je Buhin telefonirao u vezi s Gruborima. Kao koordinator imenovan izravno od MUP-a, Buhin nije bio podređen Cetini, on je bio dužan obavijestiti MUP i dati svoje mišljenje o događaju.²⁰⁶⁶

²⁰⁵⁵ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 1–5; Stjepan Buhin, T. 10017, 10037, 10058–10059.

²⁰⁵⁶ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 4; Stjepan Buhin, T. 9934, 9936–9937, 10004–10007, 10012, 10108.

²⁰⁵⁷ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 4; Stjepan Buhin, T. 9934–9935, 9987–9988, 10107.

²⁰⁵⁸ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 4; Stjepan Buhin, T. 9935–9936, 9981–9982, 9984, 9994–9995, 9999, 10009–10010, 10076–10078, 10108–10109, 10155.

²⁰⁵⁹ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 4; Stjepan Buhin, T. 9985–9986, 9993, 10005, 10009.

²⁰⁶⁰ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), str. 1; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 3–4; Ivica Cetina, T. 23396, 23486, 23517.

²⁰⁶¹ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 17; Ivica Cetina, T. 23517.

²⁰⁶² D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 17; Ivica Cetina, T. 23517–23518, 23522.

²⁰⁶³ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 17; Ivica Cetina, T. 23518.

²⁰⁶⁴ Ivica Cetina, T. 23518, 23523.

²⁰⁶⁵ Ivica Cetina, T. 23519, 23522.

²⁰⁶⁶ Ivica Cetina, T. 23521.

2219. Prema **Buhinovima** riječima, 26. kolovoza 1995. oko 12:00 sati, u policijsku postaju u Kninu došao je Željko Sačić i rekao mu da su na tom području provedene akcije čišćenja i da bi slučajeve ubijanja trebalo tretirati kao posljedicu operacije Oluja, što znači da se time mora baviti civilna zaštita.²⁰⁶⁷ Sačić je inzistirao na tome da bude obaviješten kad se nađu leševi.²⁰⁶⁸ Sačić se naljutio kad je čuo što je svjedok poduzeo kako bi se istražili navodi o ubijanju.²⁰⁶⁹ Tom Buhinovu razgovoru sa Sačićem prisustvovali su Barić i Romanić.²⁰⁷⁰ Petnaest minuta poslije razgovora sa Sačićem, Joško Morić je nazvao svjedoka i rekao mu da se ne miješa u rad kriminalističke policije.²⁰⁷¹ Zbog toga svjedok dalje nije ništa poduzimao u vezi s informacijom o incidentu koju je imao.²⁰⁷² Osam ili deset dana kasnije, svjedok je vraćen u Zagreb s obrazloženjem da u Kninu nisu potrebna dva koordinatora.²⁰⁷³

2220. **Joško Morić**, koji je 1995. bio pomoćnik ministra unutarnjih poslova za temeljnu policiju,²⁰⁷⁴ u svom svjedočenju je izjavio da je općenitu informaciju o događajima u Gruborima, u općini Knin, dobio približno dva ili tri dana poslije samog događaja.²⁰⁷⁵ Morić je u svom svjedočenju izjavio da je čuo da su u policiji nekoliko dana poslije samog događaja postojala suprotna mišljenja o tome što se dogodilo, primjerice između Buhina i Sačića, odnosno, da su neki smatrali da su žrtve kolateralni gubici u okršaju između Specijalne policije i neprijateljskih snaga, dok su drugi mislili da je posrijedi zločin.²⁰⁷⁶ Morić je izjavio da je Buhin zahtijevao da se tome pristupi profesionalno, što je značilo da je želio da se stvar odmah istraži.²⁰⁷⁷ Morić se složio s tim da odmah treba provesti kriminalističku obradu, što je i inicirao obavijestivši šefa

²⁰⁶⁷ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 4; Stjepan Buhin, T. 9935, 10010, 10012, 10015, 10108. Svjedok je izjavio da je sastanak održan 27. kolovoza 1995., no drugi dokazi predočeni Raspravnom vijeću pouzdano upućuju na to da je svjedok pogriješio u pogledu datuma.

²⁰⁶⁸ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 4.

²⁰⁶⁹ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 4; Stjepan Buhin, T. 10010, 10015.

²⁰⁷⁰ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 6.

²⁰⁷¹ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 4; Stjepan Buhin, T. 9935, 10011, 10016, 10080, 10108–10110, 10155.

²⁰⁷² Stjepan Buhin, T. 9935–9936, 10011, 10016, 10109–10111, 10155.

²⁰⁷³ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 5.

²⁰⁷⁴ D1841 (Joško Morić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), str. 1, par. 1–2; D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 1–10, 13, 25, 110, 119; Joško Morić, T. 25502–25505, 25508–25511, 25514–25515, 25523, 25528, 25640, 25785, 25806, 25842, 25926–25927.

²⁰⁷⁵ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 214–218, 222; Joško Morić, T. 25754–25755, 25779.

²⁰⁷⁶ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 224–226; Joško Morić, T. 25763–25764.

²⁰⁷⁷ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 226–227; Joško Morić, T. 25768–25770.

policijske postaje.²⁰⁷⁸ Morić je izjavio da je, prema informacijama kojima je tada raspolagao, dan ili dva poslije događaja Sačić bio ljut što problem nije odmah riješen i što i dalje postoje dvojbe o tome je li se dogodio zločin jer je to odgodilo pokretanje bilo kakvog postupka.²⁰⁷⁹

2221. Približno dan ili dva nakon što je saznao za događaje u Gruborima, Morić je telefonom razgovarao s Buhinom i rekao mu, kao i već nekoliko puta prije toga, neka se ne miješa u djelokrug kriminalističke policije, i ujedno ga podsjetio da mu smjena istječe i rekao mu da se vrati u Zagreb.²⁰⁸⁰ U izjavi na osnovi pravila 92ter iz 2004. godine, Morić je izjavio da je Buhina smijenio s dužnosti i vratio ga u Zagreb zbog Buhinovog sukoba sa Specijalnom policijom u vezi s Gruborima i zbog toga što je smatrao da nije dobro da se Buhin ostavi u situaciji s tako mnogo napetosti.²⁰⁸¹ U sudnici, Morić je izjavio da je Buhina povukao iz dva razloga – zbog toga što mu je istjecala smjena, te zbog sukoba mišljenja u vezi sa slučajem Grubori, naime, on "nije kolegama iz krim-policije... iz kriminalističke policije prepustio inicijativu i eventualno im u tom poslu pomogao u mjeri u kojoj čovjek iz temeljne policije može".²⁰⁸² Morić je objasnio da je u svojoj izjavi na osnovi pravila 92ter iz 2004. drugospomenuti razlog iznio samo zato što se istražitelj usredotočio isključivo na taj aspekt.²⁰⁸³ Morić je izjavio da nitko nije na njega napravio pritiskak da nazove Buhina i kaže mu da se ne miješa u posao kriminalističke policije, kao niti da ga udalji s dužnosti.²⁰⁸⁴ Prema Morićevim riječima, u tom trenutku šef Sektora je Moriću već bio najavio redovnu smjenu Buhina i drugih zbog razmjere problema na terenu i potrebe za drukčijom vrstom stručnjaka, i to, koliko se Morić sjeća, za stručnjacima za promet i graničnu kontrolu.²⁰⁸⁵

2222. U razgovoru s tužilaštvom Čermak je izjavio da je 26. kolovoza 1995. oko podneva u njegov ured došao Sačić, rekao mu da se nešto dogodilo, da mora otići u Grubore kako bi izvidio što se zbiva, te je zatim otišao.²⁰⁸⁶

²⁰⁷⁸ Joško Morić, T. 25771.

²⁰⁷⁹ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 223–228, 251–252, 255; Joško Morić, T. 25764–25770, 25776–25777.

²⁰⁸⁰ Joško Morić, T. 25771–25772, 25774–25775, 25777–25780, 25783.

²⁰⁸¹ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 222–225, 251–253, 255.

²⁰⁸² Joško Morić, T. 25764, 25771–25772, 25774, 25777, 25783, 25922.

²⁰⁸³ Joško Morić, T. 25772–25774.

²⁰⁸⁴ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 220–221, 252–253.

²⁰⁸⁵ Joško Morić, T. 25778–25781, 25786, 25923.

²⁰⁸⁶ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 67–68, 126.

2223. **Richard Lyntton**, producent UNTV-a u kolovozu 1995. godine,²⁰⁸⁷ 26. kolovoza 1995. oko 11:30 sati radio je intervju s Čermakom u njegovu uredu u Kninu.²⁰⁸⁸ Na pitanje zašto bi trebalo da Vlada RH omogući Srbima da ostanu na području Knina, Čermak je odgovorio da su Srbi ravnopravni hrvatski građani Hrvatske i da ih Hrvatska nije istjerala. Hrvatska vojna operacija bila je usmjerena prema srpskim paravojnim snagama i "četničkim" skupinama, a ne prema civilnom stanovništvu. Prema Čermakovim izjavama, srpski vođe su srpsko stanovništvo naveli da bježi iz Hrvatske. Upitan o događajima u Gruborima jučerašnjega dana, Čermak je izjavio:

Da, poznati su mi ti događaji. To se dogodilo jučer. Vi kao što znate na ovom terenu, još uvijek postoje raspršene manje grupe odmetnika i terorista na ovome području. Naše jedinice, antiterorističke jedinice civilne policije vrše čišćenje terena.

U jednoj takvoj akciji [jučer] koja je obuhvaćala 100 km² prema pravcu sela Plavno i Gruboru, jedinice su vršile svoju temeljnu zadaću. Kod toga se desilo to da su našli 70 civila srpske nacionalnosti koji su zbrinuti, koji su ostali kod svojih kuća. U samoj akciji, došlo je do oružanog kontakta. U samom selu Grubori kod te akcije zapaljena je jedna ili dvije kuće. Uhićen je jedan srpski terorista i pronađen je jedan leš, i to vjerujemo da je to bio leš pripadnika HV-a, jer je bio zavezan sa žicom i sa rukama na leđima.

[...]

[J]edno 500 do 700 pripadnika Specijalne policije je vršilo svoj zadatak obuhvata i napredujući prema selu na njih se je pucalo. I u tom trenutku pucanja na njih, naši specijalci su uzvratili i, ovaj, kod tog uzvrata na tu paljbu došlo je i do, ovoga, ranjavanja, došlo je i do paljenja kuća.²⁰⁸⁹

2224. Suočen s podatkom o ubijanju dva starca i zapaljenim kućama u Gruborima, Čermak je odgovorio da mu to nije poznato.²⁰⁹⁰ Izjavio je sljedeće: "Hrvatske civilne

²⁰⁸⁷ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 2; Richard Lyntton, T. 8806.

²⁰⁸⁸ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 27; Richard Lyntton, T. 8786, 8827–8828; P504 (UNTV, razgovor s Ivanom Čermakom, 26. kolovoza 1995.).

²⁰⁸⁹ P504 (UNTV, razgovor s Ivanom Čermakom, 26. kolovoza 1995.). V. i P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 29; Richard Lyntton, T. 8832.

²⁰⁹⁰ P504 (UNTV, razgovor s Ivanom Čermakom, 26. kolovoza 1995.). V. i P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 29; Richard Lyntton, T. 8805.

vlasti su došle do tog sela, zbrinuli su ljude, organizirali su im humanitarnu pomoć i svu drugu pomoć koja im je potrebna, znači ljudi su ostali kod svojih kuća." Čermak je izjavio da bi se, u slučaju namjernog paleža imovine i ubijenih civila, poduzele hitne i rigorozne izviđajne radnje i da bi i on sam proveo izviđaj. Odgovarajući na opće pitanje o paljenju kuća, Čermak je izjavio:

Što se tiče kuća koje se stalno spominju i paljenja, hrvatskoj državi niti hrvatskoj vojsci nije u interesu uništavati imovinu. I budite uvjereni da to nije masovna pojava. Desilo se da je u akcijama čišćenja, desilo se, normalno – o ratnim operacijama da i ne govorimo – da su kuće zapaljene, sela zapaljena i tako dalje. U samim akcijama čišćenja terena desilo se da je tu i tamo i koja kuća namjerno možda zapaljena. Ali to morate shvatiti da je među tim..., u tim jedinicama bilo i ljudi kojima su spaljene kuće, kojima su ubijeni roditelji, kojima su ubijeni braća i sestra, koji su zapalili kuću jer su mislili, evo da će im to olakšati njihove boli i njihovu tugu, ali to smo hitno i naglo sprječavali. Možete se uvjeriti na području Knina da je Knin sačuvan, da su mnoga sela sačuvana, prema tome paljenja kuća, namjernih paljenja kuća i sela nema. I nije to nekakva masovna pojava. Pojavi se tu i tamo i koji incident. Vi morate znati da je ovo veliko područje, sektor "Jug" da je veliko područje, da na ovo područje se vraćaju civili, da se možda na ovo područje i u odori HV-a vrata i pojedini kriminalci. Civilna policija, vojna policija, Hrvatske vojska, sve te radnje koje bi mogle dovesti do incidentnih situacija pod hitno zaustavlja, sprječava.²⁰⁹¹

2225. Intervju s Čermakom trajao je 20-30 minuta.²⁰⁹² Lynttonu je to bio prvi i jedini susret s Čermakom.²⁰⁹³

2226. **Dondo** je u svom svjedočenju izjavio da je Čermak bio zatečen pitanjima koja mu je postavio UNTV jer nije znao ništa o tome što se dogodilo u Gruborima.²⁰⁹⁴ Na osnovi Čermakovih odgovora UNTV-u, Dondo misli da je Čermaku netko, premda svjedok ne zna tko, dao netočne informacije.²⁰⁹⁵ Poslije UNTV-ovog intervjua Čermak je ponovno nazvao civilnu policiju, u Dondovoj nazočnosti, a u policiji su mu ponovno rekli da nemaju nikakve informacije o incidentu.²⁰⁹⁶ Dondo misli da je Čermak kontaktirao i s Vojnom policijom koja nije imala nikakve obavijesti o incidentu.²⁰⁹⁷

²⁰⁹¹ P504 (UNTV, razgovor s Ivanom Čermakom, 26. kolovoza 1995.).

²⁰⁹² P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 31; Richard Lyntton, T. 8813.

²⁰⁹³ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 29; Richard Lyntton, T. 8810, 8813.

²⁰⁹⁴ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 30–31; Karolj Dondo, T. 22466, 22496, 22499.

²⁰⁹⁵ Karolj Dondo, T. 22492, 22497–22498.

²⁰⁹⁶ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 25–26.

²⁰⁹⁷ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 25.

Dondo je Čermaku predložio da ode u Grubore i sâm vidi što se dogodilo.²⁰⁹⁸ Čermak nikome nije izdao nikakve naloge da se ode u Grubore i da se stvar istraži.²⁰⁹⁹

2227. Čermak je izjavio da ga je 26. kolovoza 1995. poslijepodne nazvao Sačić i rekao mu da je bio u Gruborima, da je došlo do okršaja između antiterorističkih snaga i zaostalih snaga Krajine, te da će uskoro doći Čermaku u ured.²¹⁰⁰ Sačić je potom došao u Čermakov ured i rekao da sutradan ponovno ide u Grubore s kriminalističkom policijom, a Čermak je rekao da će ići s njima.²¹⁰¹ Čermak je ponovno zatražio informacije od Specijalne policije i dobio izvješće u kojem se navodi da je tijekom akcije čišćenja koju je izvodila Specijalna policija došlo do oružanog okršaja u Gruborima, tijekom kojeg su neke kuće oštećene, a nekoliko je ljudi smrtno stradalo.²¹⁰² Čermak je izjavio da je vjerovao informacijama koje je dobio.²¹⁰³

2228. Istoga dana poslijepodne, Čedo Romanić je zatražio da se informacije o ubojstvima hitno unesu u knjigu operativnog dežurstva policijske postaje Knin.²¹⁰⁴ Oko 15:00 sati istoga dana, djelatnik operativnog dežurstva unio je u knjigu operativnog dežurstva PP Knin zabilješku da će se ujutro 27. kolovoza 1995. obaviti očevid.²¹⁰⁵

2229. Dana 26. kolovoza 1995. oko 15:00 sati, **Dondo** je s dva čovjeka iz Čermakove logističke postrojbe otišao u Grubore.²¹⁰⁶ Kako je svjedok izjavio, do tada ondje još nije bila ni civilna policija ni istražni sudac, niti bilo koji drugi organ koji bi istražio situaciju u Gruborima.²¹⁰⁷ U selo je stigao oko 17:00 sati.²¹⁰⁸ Dondo je stanje u selu opisao kao "ružno": mještani su bili prestrašeni, a jedna žena pokazala im je leševa, mrtvu stoku i spaljene kuće.²¹⁰⁹ Mještani su im rekli da se to dogodilo dan prije i svjedoku dali imena ubijenih osoba.²¹¹⁰ Dondo nije vidio nikakvo oružje u blizini leševa

²⁰⁹⁸ Karolj Dondo, T. 22467.

²⁰⁹⁹ Karolj Dondo, T. 22500.

²¹⁰⁰ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 68–69, 100–101.

²¹⁰¹ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 69.

²¹⁰² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 90, 92–93, 96–98, 125; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 70, 100–101.

²¹⁰³ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 90, 92.

²¹⁰⁴ Svjedok 84, T. 11109, 11144, 11341.

²¹⁰⁵ Svjedok 84, T. 11111, 11144, 11341; P1044 (Dnevnik događaja PP Knin, izvadak), str. 1.

²¹⁰⁶ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 26–27; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 31–32.

²¹⁰⁷ Karolj Dondo, T. 22500.

²¹⁰⁸ Karolj Dondo, T. 22467.

²¹⁰⁹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 29; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 32; Karolj Dondo, T. 22467–22468.

²¹¹⁰ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 29; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 32; Karolj Dondo, T. 22507.

ni na zemlji bilo gdje u selu.²¹¹¹ Koliko se svjedok sjeća, mještani su također izjavili da im je dan prije bilo rečeno da će biti obavljena pretraga terena i da je od mještana zatraženo da odu iz sela kako bi teren bio spreman za tu pretragu.²¹¹² Svi leševi pripadali su starijim ljudima i nijedan od njih nije bio u vojnoj odori.²¹¹³ Dondo je izjavio da je mještanima rekao da će učiniti sve što je potrebno s obzirom na posljedice tih događaja, da će doći policija, obaviti asanaciju terena i poduzeti sve potrebne radnje.²¹¹⁴ Dondo je izjavio da mu nitko nije dao naputak da mještanima kaže da će se obaviti asanacija.²¹¹⁵ Dondo misli da je razlog što je u svojem izvješću spomenuo asanaciju bilo to što su policajci kojima je prijavio incident sastavili službenu zabilješku da će se sljedećeg dana provesti asanacija.²¹¹⁶ Međutim, rekao je da su ga i mještani pitali što da rade s leševima te da je zbog toga pomislio da bi valjalo obaviti asanaciju.²¹¹⁷

2230. Dondo je izjavio da je izvješće što ga je podnio Čermaku, svojem zapovjedništvu i civilnoj policiji bilo točan i istinit opis svega što je tog dana vidio i saznao.²¹¹⁸ Koliko se Dondo sjeća, kad se vratio iz Grubora, Čermak je bio odsutan tako da se prvo usmeno javio u PP Knin, oko 19:30 ili 20:00 sati, i zatražio da se leševi hitno uklone iz sela.²¹¹⁹ Potom, oko 22:00 sata, Dondo je svoje izvješće ostavio na Čermakovu radnom stolu.²¹²⁰ Dondo je izjavio da u usmenom prijavku policiji i u izvješću incident u Gruborima nije povezao s operacijom Oluja.²¹²¹

2231. U Dondovu izvješću stoji da je, 26. kolovoza 1995. u 16:45 sati, ophodnja s kojom je bio i Karolj Dondo otišla u Grubore.²¹²² Ophodnja je uočila "tragov[e] jučerašnje akcije čišćenja (stvari po kućama i ispred njih razbacane, nekoliko kuća zapaljeno, a stoka luta bez kontrole)". Nakon dolaska u Grubore u 17:30 sati, patrola je

²¹¹¹ Karolj Dondo, T. 22512.

²¹¹² Karolj Dondo, T. 22467–22468.

²¹¹³ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 29.

²¹¹⁴ Karolj Dondo, T. 22468.

²¹¹⁵ Karolj Dondo, T. 22471.

²¹¹⁶ Karolj Dondo, T. 22471–22472, 22593.

²¹¹⁷ Karolj Dondo, T. 22593.

²¹¹⁸ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 28; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 32.

²¹¹⁹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 28, 30; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 33; Karolj Dondo, T. 22469, 22500–22501, 22505, 22523, 22592; V. i P764 (Izvješće Karolja Donde podneseno Ivanu Čermaku, 26. kolovoza 1995.), str. 2.

²¹²⁰ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 33; Karolj Dondo, T. 22469, 22514–22515, 22592.

²¹²¹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 33; Karolj Dondo, T. 22507–22509, 22512, 22593.

²¹²² P764 (Izvješće Karolja Donde podneseno Ivanu Čermaku, 26. kolovoza 1995.), str. 1–2.

naišla na šest starijih žena i jednog muškarca koji su im rekli da im je 25. kolovoza 1995. nekoliko mještana koji su bili u Kninu reklo da bi se civili trebali skloniti u školu u Bašincu, u općini Knin, što su oni u 10:30 sati i učinili, a jedan sat poslije čuli su pucnjavu i vidjeli kako se iz Grubora izvija dim. Vratili su se u 14:00 sati i zatekli selo spaljeno, a susjede i stoku ubijene. Poslijepodne ih je obišao UNCRO. Ophodnja je uz pomoć mještana pregledala selo i utvrdila da je zapaljeno 20 od 25 kuća u Gruborima, ali da nema tragova pljačke.²¹²³ Ophodnja je 300 metara iznad sela, na omanjoj livadi, našla leš žene rođene 1944. i leš Đure Karanovića koji je "navodno [...] došao iz Beograda prije dva [mjeseca] radi 'kosidbe'".²¹²⁴ U jednoj nagorjeloj kući ophodnja je našla leš muškarca rođenog 1930. godine, koji je njegova supruga navodno donijela s livade. U jednoj izgorjeloj kući našli su karbonizirani leš žene rođene navodno 1905. godine. Na katu jedne trošne kuće ophodnja je našla leš muškarca rođenog 1915. godine, u lokvi krvi i bez vidljivih rana, odjevenog u košulju i donje gaće. Ophodnja je na livadi vidjela i ubijenu kravu i psa.²¹²⁵

2232. Prema istom izvješću, članovi ophodnje su se mještanima predstavili kao pripadnici HV-a, rekli im da će leševi vjerojatno biti ukonjeni 27. kolovoza 1995., te da će doći predstavnici civilnih struktura koje će im pomoći glede smještaja. Ophodnja nigdje na putu za Grubore nije srela nijednog vojnika HV-a, na odlasku iz Knina vidjeli su samo policajce na nadzornom punktu.²¹²⁶

2233. **Jovan Grubor**, Srbin iz Grubora, zaseoka sela Plavno, općina Knin,²¹²⁷ opisao je Dondov obilazak Grubora i izjavio je da su 26. kolovoza 1995. u Grubore došla dva hrvatska vojnika i jedan civil s bradicom, te da su svjedoku rekli da su došli u inspekciju te kako bi evidentirali broj leševa i mjesta na kojima su nađeni. Svjedok im je pokazao leš Jove Grubora. Potom im je pokazao leševe Milice Grubor i Đure Karanovića koji su "noge u noge" ležali na livadi, Đuro sav krvav, a Milica blijeda poput voska. Naposlijetku im je pokazao i leš Miloša Grubora, a jedan od vojnika je pokupio dvije čahure metaka.²¹²⁸ Ta trojica su otišla rekavši svjedoku da će se vratiti sutradan ujutro, s generalom Ivanom Čermakom, i pomoći im da pokopaju leševe.²¹²⁹

²¹²³ P764 (Izvješće Karolja Donde podneseno Ivanu Čermaku, 26. kolovoza 1995.), str. 1.

²¹²⁴ P764 (Izvješće Karolja Donde podneseno Ivanu Čermaku, 26. kolovoza 1995.), str. 1–2.

²¹²⁵ P764 (Izvješće Karolja Donde podneseno Ivanu Čermaku, 26. kolovoza 1995.), str. 2.

²¹²⁶ P764 (Izvješće Karolja Donde podneseno Ivanu Čermaku, 26. kolovoza 1995.), str. 2.

²¹²⁷ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 1–2.

²¹²⁸ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 3.

²¹²⁹ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 3.-4.

2234. **Janić i Ćelić** su izjavili da su 26. kolovoza 1995., jedan dan poslije incidenta u Gruborima, Markač i Sačić došli na završnu točku akcije, a Janić je izjavio da je Markaču rekao da se dogodio oružani okršaj.²¹³⁰ Ćelić je izjavio da je Janić prije toga razgovarao s njim, s voditeljima skupina i pripadnicima ATJ Lučko, te da je utvrđeno da je došlo do vatrenog kontakta.²¹³¹ Voditelji skupina Ćeliću su rekli da su kuće već gorjele kad je postrojba prošla kroz selo.²¹³² Ćeliću su pripadnici postrojbe rekli da su dva neprijateljska vojnika na njih otvorila vatru.²¹³³ Janić je izjavio da je, na Markačevo pitanje kako se dogodilo da su kuće u selu počele gorjeti, ATJ Lučko odgovorila da se to dogodilo zato što su upotrijebljeni bacači raketa.²¹³⁴ Ćelić je Markača izvijestio što su bile zadaće postrojbe i koji su voditelji skupina djelovali na kojem smjeru.²¹³⁵ Markač je potom nasamo razgovarao s ljudima koji su sudjelovali u akciji, među njima i s Drljom.²¹³⁶ Janić i Ćelić su potom čuli kako Markač ljutito kaže da će se o svemu provesti istraga i da će oni koji su za to odgovorni biti kažnjeni.²¹³⁷ Postalo je jasno da je Frano Drljo prošao kroz mjesto za koje Ćelić misli da su bile Ramljane, u općini Orlić, i da je ondje gorjelo više kuća.²¹³⁸ Janić je u svom svjedočenju izjavio da ga je Markač prije nego što je otišao zamolio da obavi razgovor sa zapovjednikom postrojbe Lučko i s ostalim zapovjednicima kako bi se provjerila prikupljena saznanja.²¹³⁹ Janić je Ćeliću i voditeljima skupina rekao da podnesu pismena izvješća.²¹⁴⁰ Potom je ATJ Lučko vraćena u Zagreb.²¹⁴¹

²¹³⁰ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 66; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 44–46; Zdravko Janić, T. 6192–6193; V. i P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 3. dio, str. 40–41; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 80, 3. dio, str. 9; Josip Ćelić, T. 8015, 8022–8024, 8027.

²¹³¹ Josip Ćelić, T. 8023, 8087–8088.

²¹³² Josip Ćelić, T. 8026.

²¹³³ Josip Ćelić, T. 8017–8018.

²¹³⁴ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 66.

²¹³⁵ P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 11–12; Josip Ćelić, T. 8015–8017, 8041.

²¹³⁶ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 47–48; Zdravko Janić, T. 6196; V. i P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 3. dio, str. 40–41; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 10, 12–13; Josip Ćelić, T. 8016.

²¹³⁷ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 66; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 47–48; Zdravko Janić, T. 6193; V. i P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 3. dio, str. 40–41; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 10, 12–13; Josip Ćelić, T. 8016.

²¹³⁸ P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 12; Josip Ćelić, T. 8010, 8016, 8026, 8029–8030.

²¹³⁹ Zdravko Janić, T. 6193–6194.

²¹⁴⁰ Josip Ćelić, T. 8032–8033.

²¹⁴¹ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 68; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 48–49.

2235. Pripadnici ATJ Lučko dali su slične iskaze o tom susretu s Markačem.²¹⁴² **Svjedok CW-4**, pripadnik Antiterorističke jedinice Lučko Specijalne policije 25. i 26. kolovoza 1995. godine,²¹⁴³ dodao je i da je Markač bio ljut jer je državno vodstvo iz Vlaka slobode vidjelo dim.²¹⁴⁴ Prema riječima svjedoka CW-4, Markač se ljutio i zbog neprimjerenog postupanja te postrojbe.²¹⁴⁵ Frano Drljo je potom Markaču rekao da su ljudi koji su odgovorili na vatru to učinili zato što bi inače njih ubili, na što mu je Markač rekao da napiše izvješće o incidentu.²¹⁴⁶

2236. Dana 26. kolovoza 1995., Čelić je predao izvješće o incidentu.²¹⁴⁷ Prema Čelićevim riječima, pojedinosti o događaju koje je to izvješće sadržavalo prikupio je od voditelja skupina, iz njihovih izvješća.²¹⁴⁸ Prema Čelićevu izvješću, skupine su naišle na otpor i na njih je otvorena vatra iz pješačkog oružja, ali nitko nije bio ranjen. Skupine su na vatru odgovorile "zoljama", na što su se "četnici" odmah razbježali. U izvješću se dalje kaže:

Kod pucanja na neprijatelje grupe su otvorile vatru i iz protuoklopnog naoružanja prilikom čega je došlo do zapaljenja. Prije polaska na čišćenje svim djelatnicima je skrenuta pozornost i izdana zapovijed da je strogo zabranjeno paljenje kuća. Nitko od djelatnika nije namjerno palio kuće, nego se kod opaljenja iz "zolje" vatra proširila na štale i sjenike. U vremenu odrađivanja akcije puhao je jak vjetar koji je pospješio proširivanje vatre na susjedne objekte.²¹⁴⁹

2237. Prema izvješćima Frane Drlje i Branka Balunovića, na njihove skupine je u Vujakovićima, u općini Orlić, otvorena vatra i one su na nju odgovorile.²¹⁵⁰ Prema Balunovićevom izvješću, upotrijebljeni su pješačko oružje i protuoklopna sredstva te se zbog toga zapalilo nekoliko zgrada i stogova stijena.²¹⁵¹ Kako se navodi u oba izvješća,

²¹⁴² Stjepan Žinić, T. 28074–28077, 28079, 28126, 28153; Svjedok CW-4, T. 28198–28201, 28240–28241, 28243, 28261–28262, 28278, 28282–28286; Branko Balunović, T. 28361–28365, 28367–28369, 28376–28377, 28422, 28455, 28467–28468, 28473; Božo Krajina, T. 28558–28559, 28562–28567, 28581–28582, 28588–28589.

²¹⁴³ Svjedok CW-4, T. 28190, 28193, 28196–28197, 28319–28320.

²¹⁴⁴ Svjedok CW-4, T. 28240.

²¹⁴⁵ Svjedok CW-4, T. 28199–28200.

²¹⁴⁶ Svjedok CW-4, T. 28198–28200, 28243.

²¹⁴⁷ Josip Čelić, T. 8037; P767 (Izvješće Josipa Čelića, 26. kolovoza 1995.).

²¹⁴⁸ Josip Čelić, T. 8037–8039, 8041, 8048–8050; P768 (Izvješće Frane Drlje, 26. kolovoza 1995.); P769 (Izvješće Stjepana Žinića, 26. kolovoza 1995.); P770 (Izvješće Branka Balunovića, 26. kolovoza 1995.); P771 (Izvješće Bože Krajine, nedatirano).

²¹⁴⁹ P767 (Izvješće Josipa Čelića, 26. kolovoza 1995.).

²¹⁵⁰ P767 (Izvješće Josipa Čelića, 26. kolovoza 1995.); P768 (Izvješće Frane Drlje, 26. kolovoza 1995.); P770 (Izvješće Branka Balunovića, 26. kolovoza 1995.).

²¹⁵¹ P770 (Izvješće Branka Balunovića, 26. kolovoza 1995.).

nitko od ljudi u skupinama nije namjerno zapalio nijednu zgradu.²¹⁵² Frano Drljo je izvijestio da je njegova skupina tijekom pretrage našla veliku količinu neprijateljske opreme i streljiva.²¹⁵³ Branko Balunović je izvijestio da je njegova skupina tijekom pretrage zgrada u Vujakovićima koje nisu gorjele našla dijelove neprijateljske vojne odore, manju količinu streljiva i ručne granate.²¹⁵⁴ Prema izvješću Stjepana Žinića, na njegovu skupinu otvorena je vatra u zaselku Vučenovići, a na vatru je uzvraćeno pješačkim oružjem i protuoklopnim sredstvima. Zbog toga se, kako stoji u izvješću, zapalilo nekoliko zgrada. Kako su "četnici" vjerojatno pobjegli u šumu, skupina je krenula u pretragu kuća i našla dvije poluautomatske puške, dvije "zolje", nekoliko ručnih granata i veću količinu streljiva.²¹⁵⁵ Sukladno izvješću Bože Krajine, kad je njegova skupina ušla u Grkaniće, na njih je otvorena vatra. Skupina je odgovorila na vatru upotrijebivši i protuoklopna sredstva. Uslijed toga neke su se zgrade zapalile. Skupina je našla nešto vatrenog oružja.²¹⁵⁶

2238. Kasnije iste večeri Janić je od Ćelića dobio pismeno izvješće o sudjelovanju ATJ Lučko u incidentu.²¹⁵⁷ Potom je Glavnom stožeru HV-a, u Markačevo ime, upućeno izvješće u kojem se kaže da su se u razmjeni vatre s dva naoružana terorista u odorama, uslijed upotrebe ručnih raketnih bacača u Ramljanama zapalile tri štale i tri stoga sijena.²¹⁵⁸

2239. U razgovoru s tužiteljstvom Markač je izjavio da se 26. kolovoza 1995. poslijepodne Sačić vratio u Gračac i izvijestio da se u Gruborima dogodio "oružani sukob" i da će Ćelić podnijeti detaljno pismeno izvješće o tome.²¹⁵⁹ Sačić je potom Markača zamolio da mu pokaže izvješće napisano u stožeru Specijalne policije, a nakon što ga je pročitao, rekao je: "To izvješće treba nadopuniti s onim što će Ćelić napisati [...]". Sačić je Markaču također potvrdio da je s Čermakom razgovarao o još nekim pojedinostima incidenta koje je ustanovio Ćelić.²¹⁶⁰

²¹⁵² P768 (Izvješće Frane Drlje, 26. kolovoza 1995.); P770 (Izvješće Branka Balunovića, 26. kolovoza 1995.).

²¹⁵³ P768 (Izvješće Frane Drlje, 26. kolovoza 1995.).

²¹⁵⁴ P770 (Izvješće Branka Balunovića, 26. kolovoza 1995.).

²¹⁵⁵ P769 (Izvješće Stjepana Žinića, 26. kolovoza 1995.).

²¹⁵⁶ P771 (Izvješće Bože Krajine, nedatirano).

²¹⁵⁷ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 51–52; Zdravko Janić, T. 6197.

²¹⁵⁸ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 68; P579 (Izvješće Specijalne policije podneseno Glavnom stožeru HV-a, s Markačevim potpisom, 26. kolovoza 1995.), str. 3.

²¹⁵⁹ P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 67, 76, 79.

²¹⁶⁰ P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 67.

2240. **Ćelić** je u svom svjedočenju izjavio da je prvi put čuo da se u Gruborima nešto dogodilo dan poslije, 26. kolovoza 1995., kada ga je netko kontaktirao i rekao mu neka dođe u stožer u Gračac kako bi podnio izvješće Markaču i Sačiću, što je on i učinio.²¹⁶¹ Tu je bio i čovjek iz odjela za vezu MUP-a, Pavlović.²¹⁶² Sačić je imao original ili presliku svjedokovog izvješća od 25. kolovoza 1995. godine.²¹⁶³ Sačić je rekao da je svjedok izvijestio da se ništa nije dogodilo, dok su oni imali informaciju da je ubijeno nekoliko srpskih civila.²¹⁶⁴ Prema Ćelićevim riječima, Markač i Sačić su mu rekli da je došlo do "oružanog sukoba".²¹⁶⁵ Svjedok je Markaču i Sačiću na to rekao da u izvještaju stoji to što su njemu rekli voditelji skupina, a ako se nešto dogodilo, neka kontaktiraju s njima.²¹⁶⁶ Potom je Sačić rekao Ćeliću – Markač je još uvijek bio prisutan – da mora napisati novo izvješće.²¹⁶⁷ Sačić i Ćelić su otišli u drugu prostoriju, gdje je Sačić svjedoku diktirao izvješće, a svjedok ga je zapisao rukom.²¹⁶⁸ Dio tog izvješća, sa nadnevkom 25. kolovoza 1995., glasi:

Jedinica na svom pravcu naišla je na oružani otpor od cca 8-10 neprijateljskih vojnika, pružali su oružani otpor u selu Grubor što je imalo za posljedicu lišavanje života Đure Karanovića starog cca 45 god, sa stanom u Beogradu i uhićenje Stevana Karanović starog cca 30 god. Narečeni su bili pripadnici srpske vojske Krajina, a od njih je oduzeta i snajperska puška cal 7,9 mm, 1 poluautomatska puška cal 7,62 mm. Tijekom oružane borbe u samom selu Grubor, usred djelovanja ručne obrambene bombe

²¹⁶¹ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 35, 38, 40–41, 44, 3. dio, str. 28–29, 43; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 70–76, 79, 81–84, 3. dio, str. 7; Josip Ćelić, T. 7948, 8074; P772 (Josip Ćelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Ćelićem, 5. prosinca 2001.), str. 3.

²¹⁶² P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 41–42, 3. dio, str. 1; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 76; Josip Ćelić, T. 8074.

²¹⁶³ Josip Ćelić, T. 7952–7953, 8111.

²¹⁶⁴ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 40–41, 3. dio, str. 37; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 74–77; Josip Ćelić, T. 8074–8075, 8112; P772 (Josip Ćelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Ćelićem, 5. prosinca 2001.), str. 3.

²¹⁶⁵ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 42.

²¹⁶⁶ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 41–43, 3. dio, str. 2; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 77, 86, 107, 111, 3. dio, str. 7; Josip Ćelić, T. 8111–8113.

²¹⁶⁷ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 3. dio, str. 2–3; Josip Ćelić, T. 8119; P772 (Josip Ćelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Ćelićem, 5. prosinca 2001.), str. 3.

²¹⁶⁸ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 43, 3. dio, str. 1–2, 6, 24, 43; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 78, 83–84, 86–88, 93–96, 105, 107, 111, 3. dio, str. 6–7, 37–38, 46, 69, 95–96, 109, 128–129, 177–179; Josip Ćelić, T. 7948–7949, 7954–7955, 7965, 7971, 8075; P563 (Rukom pisano izvješće Josipa Ćelića, 25. kolovoza 1995.); P772 (Josip Ćelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Ćelićem, 5. prosinca 2001.), str. 3.-4.

zapaljene su 3 staje i 1 kuća, poginule su 2 neidentificirane žene i 2 muškarca starije dobi, i to Grubor Miloš rođ 1915 god i Grubor Jovo (star oko 65 god.) [...]

Molimo Vas da posredstvom ekipe civilne zaštite izvršite asanaciju narečenog područja. Selo Grubor stavilo je pod kontrolu cca 20 djelatnika ATJ Lučko pod zapovjedništvom ISO Franjo Drljo i Božo Krajina. Zadatak je završen u 16,00 prilikom čega nitko nije povrijeđen niti ranjen.²¹⁶⁹

2241. Svjedok nije imao priliku konzultirati se s voditeljima skupina prije nego što mu je izdiktiran taj tekst.²¹⁷⁰ Sačić svjedoku nije rekao ništa o tome odakle mu informacije za koje je svjedoku rekao da ih stavi u izvješće.²¹⁷¹ Čelić je izvješće potpisao.²¹⁷² Sačić svjedoku nije dao nikakve naputke o tome s kim smije, a s kim ne smije razgovarati o tome što se dogodilo.²¹⁷³ Na odlasku, svjedok je izvješće što ga je upravo napisao, kao i svoje izvješće što ga je napisao 25. kolovoza 1995. godine, ostavio u toj prostoriji.²¹⁷⁴

2242. U razgovoru s tužiteljstvom Markač je, ne spominjući susret s Čelićem i Sačićem, izjavio da je osim Čelićevog izvješća o akciji izvedenoj 26. kolovoza 1995. dobio i drugo Čelićevo izvješće o akciji izvedenoj 25. kolovoza 1995., u kojem je sada stajalo da se dogodio okršaj.²¹⁷⁵ Stožer Specijalne policije potom je Čelićevo drugo izvješće o akciji od 25. kolovoza 1995. uključuje u konačno izvješće poslano Červenku, a prijašnje Janičevo izvješće bilo je izostavljeno.²¹⁷⁶ Sačić je Markaču verbalno potvrdio da je Čelićevo izvješće koje je Markač primio 26. kolovoza 1995. točno.²¹⁷⁷ Sačić je Markaču rekao i da je obavijestio civilnu policiju, te da će se obaviti očevid.²¹⁷⁸

2243. Što se tiče događaja od 27. kolovoza 1995., **Josip Turkalj**, zapovjednik Antiterorističke jedinice Lučko i zapovjednik topničke jedinice Specijalne policije

²¹⁶⁹ P563 (Rukom pisano izvješće Josipa Čelića, 25. kolovoza 1995.). V. i P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 3. dio, str. 37–38; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 94–95, 128–129; Josip Čelić, T. 7954, 7959.

²¹⁷⁰ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 43.

²¹⁷¹ P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 107–109.

²¹⁷² P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 43; Josip Čelić, T. 8112.

²¹⁷³ P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 69–70, 110; Josip Čelić, T. 8117.

²¹⁷⁴ Josip Čelić, T. 7953–7954.

²¹⁷⁵ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 101–102, 106; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 76.

²¹⁷⁶ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 94–95, 102; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 64, 67–68.

²¹⁷⁷ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 102; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 67.

²¹⁷⁸ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 103, 109.

tijekom operacije Oluja,²¹⁷⁹ u svom je svjedočenju izjavio da ga je toga dana ujutro Sačić nazvao telefonom u Zagreb i rekao mu da ode u Plavno jer se ondje 25. kolovoza 1995. "nešto" dogodilo, "nešto strašno".²¹⁸⁰ Svjedok je iz Zagreba prvo otišao u Gračac, gdje se oko 07:00 ili 08:00 sati u zgradi Specijalne policije sastao s Čelićem i Balunovićem koji su na svjedokov zahtjev također došli iz Zagreba.²¹⁸¹ Prema zapisu razgovora sa svjedokom, Balunović je izjavio da ga je ujutro poslije akcije u Gruborima (neki drugi dokazi upućuju na to da je to možda bilo 27. kolovoza 1995.) nazvao Čelić i rekao mu da se odmah javi Sačiću. Zajedno su otišli u njegov ured, negdje u Kninu, u kojem su zatekli dvije osobe iz Unutarnje inspekcije čija imena mu nisu poznata. Balunović je tada prvi put čuo da je u Gruborima bilo ubojstava i shvatio je da su ga zvali kako bi od njega nešto saznali. Poslije tog sastanka svi su otišli u Čermakov ured, a nakon što su pokupili i njega, otišli su u Grubore.²¹⁸²

2244. Istoga jutra, **Mile Serdarević**, član tima Civilne zaštite MUP-a koja je obavljala humanu asanaciju u Kninu,²¹⁸³ zajedno s još četiri člana tima, došao je u Knin između 09:00 i 09:30 sati i sastao se s Vrtičevićem i Bilobrkom na uobičajenom mjestu: u kavani preko puta PP Knin.²¹⁸⁴

2245. **Jozo Bilobrk**, kriminalistički tehničar iz Policijske uprave splitsko-dalmatinske od početka 1993.,²¹⁸⁵ u svom je svjedočenju izjavio da su 27. kolovoza 1995. u 11:00 sati on i njegov tim od dežurnog operativnog djelatnika Policijske uprave zadarsko-kninske dobili dojavu o pet ili šest leševa nađenih u Gruborima, Plavnom i Strmici, selima u općini Knin, i da su dobili nalog da odu onamo.²¹⁸⁶ Krenuli su na teren i pokupili jedan leš u selima Strmici i Plavnom, te još pet leševa u Gruborima.²¹⁸⁷ U timu

²¹⁷⁹ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 11, 31; P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 14–15, 34; Josip Turkalj, T. 13541, 13551.

²¹⁸⁰ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 45, 47; P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 110–115; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 66, 68, 70; Josip Turkalj, T. 13642–13643, 13734–13735, 13737–13738, 13742, 13785–13786.

²¹⁸¹ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 47; P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 112–113, 115–116; Josip Turkalj, T. 13735–13736, 13738–13740, 13743.

²¹⁸² P1085 (Službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Brankom Balunovićem, 4. prosinca 2001.), str. 4.

²¹⁸³ D2053 (Mile Serdarević, izjava svjedoka, 13. svibnja 2010.), str. 1, par. 1–3; Mile Serdarević, T. 28939.

²¹⁸⁴ D2053 (Mile Serdarević, izjava svjedoka, 13. svibnja 2010.), par. 16; Mile Serdarević, T. 28954.

²¹⁸⁵ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), str. 1, par. 1.

²¹⁸⁶ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 20, 25; Jozo Bilobrk, T. 28660–28661, 28749.

²¹⁸⁷ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 19; Jozo Bilobrk, T. 28663; D2042 (Popis osoba pronađenih pri asanaciji terena PU zadarsko-kninske, 25.–30. kolovoza 1995.); D2043 (Popunjeni obrazac KTO-10 s podacima o osobama pronađenim prilikom asanacije Strmice, Grubora i Plavnog, 27. kolovoza

za humanu asanaciju bili su on i Vrtičević kao kriminalistički tehničari, četiri čovjeka iz civilne zaštite i pirotehničari.²¹⁸⁸ Krim-tehničari i pirotehničari su imali svoja vozila, a djelatnici civilne zaštite kombi za prijevoz leševa.²¹⁸⁹ Budući da su naloge za asaniranje Strmice, Grubora i Plavna dobili istodobno, vozila su u koloni prvo otišla u Strmicu jer je ona bila najbliža.²¹⁹⁰ Budući da je, kako bi se iz Strmice došlo u Plavno, bilo potrebno proći kroz Knin, Bilobrk je izjavio da pretpostavlja da su leš što su ga našli u Strmici ostavili na groblju u Kninu, a tek onda krenuli dalje u Plavno i Grubore.²¹⁹¹ Vozilo u kojem su bili djelatnici civilne zaštite bilo je na čelu kolone vozila koja se kretala iz Strmice u Grubore, zbog toga što su oni poznavali područje.²¹⁹²

2246. Kolona se zaustavila pred mostom u dolini Plavnog, a ondje je već bilo desetak drugih vozila; trebalo je nekoga pričekati, ali nitko im nije rekao koga.²¹⁹³ Bilobrk je, na osnovi dokumenata što mu ih je ranije pokazala Čermakova obrana, izjavio da je Čermaka prvi put vidio toga dana, kod tog mosta.²¹⁹⁴ Svjedok je naglasio da su mu dokumenti koje mu je pokazala Čermakova obrana pomogli da se sjeti tog događaja.²¹⁹⁵ Upitan o jednoj prijašnjoj primjedbi da mu je Čermak ispred PP Knin sugerirao da se uz leševe stavi oružje, Bilobrk je zaključio da je nemoguće da se toga dana sreo s Čermakom ispred policijske postaje u Kninu.²¹⁹⁶ Na mostu je bila skupina ljudi u kojoj su bili Čermak, približno deset ljudi u vojnim odorama, pripadnici Specijalne policije, oko pet do sedam novinara, te ljudi u civilnoj odjeći.²¹⁹⁷ Bilobrk nikad prije nije sreo Čermaka uživo, ali ga je prepoznao jer ga je vidio u sredstvima javnog informiranja.²¹⁹⁸ Kad su došli Bilobrk i njegovi kolege, ondje je bilo ukupno oko 25-30 ljudi koji su se međusobno pomiješali i razgovarali.²¹⁹⁹ U toj skupini bilo je manjih skupina od po dva

1995.); D2045 (Popis osoba pronađenih pri asanaciji terena PU zadarsko-kninske, 27. kolovoza 1995.); D2046 (Popunjeni obrazac KTO-10 s podacima o pronalasku leša Stevana Vidovića u Plavnom, 27. kolovoza 1995.).

²¹⁸⁸ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 25.

²¹⁸⁹ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 25; Jozo Bilobrk, T. 28731.

²¹⁹⁰ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 15, 19, 21–25; Jozo Bilobrk T. 28672; D2042 (Popis osoba pronađenih pri asanaciji terena PU zadarsko-kninske, 25.-30. kolovoza 1995.); D2043 (Popunjeni obrazac KTO-10 s podacima o osobama pronađenim prilikom asanacije Strmice, Grubora i Plavnog, 27.

kolovoza 1995.); D2045 (Popis osoba pronađenih pri asanaciji terena PU zadarsko-kninske, 27. kolovoza 1995.).

²¹⁹¹ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 28.

²¹⁹² D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 30; Jozo Bilobrk, T. 28672–28673.

²¹⁹³ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 30; Jozo Bilobrk, T. 28733; D2049

(Fotografija mosta na cesti u dolini Plavnog gdje se konvoj zaustavio).

²¹⁹⁴ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 31; Jozo Bilobrk, T. 28661–28662.

²¹⁹⁵ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 29; Jozo Bilobrk, T. 28662, 28672, 28690, 28721.

²¹⁹⁶ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 29; Jozo Bilobrk, T. 28661, 28672.

²¹⁹⁷ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 31; Jozo Bilobrk, T. 28673, 28741.

²¹⁹⁸ Jozo Bilobrk, T. 28686, 28711.

²¹⁹⁹ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 31; Jozo Bilobrk, T. 28673, 28737.

ili tri čovjeka koji su razgovarali.²²⁰⁰ Bilobrck je izjavio da je, nekoliko minuta nakon što se i on priključio cijeloj skupini, netko spomenuo da bi prvo trebalo biti "ostavljeno" oružje.²²⁰¹ U tom trenutku Čermak je stajao ispred Bilobrcka, na udaljenosti od oko četiri do šest metara, i razgovarao s novinarima.²²⁰² S obzirom na udaljenost od Bilobrcka i na činjenicu da Čermak nije reagirao na tu sugestiju, Bilobrck je izjavio da je Čermak to mogao čuti, ali nije siguran je li doista i čuo.²²⁰³ Budući da je u njegovim očima Čermak tada bio visoki državni dužnosnik, Bilobrck je pretpostavljao da bi Čermak, da je to čuo, intervenirao jer ne bi dopustio takav postupak pred novinarima.²²⁰⁴ Bilobrck je izjavio da je u prvom trenutku to što je taj netko rekao shvatio na način da bi uz leševe trebalo staviti oružje kako bi sve izgledalo kao da je pružen otpor.²²⁰⁵ Budući da je znao za leševe u Gruborima, Bilobrck se prisjetio da je na to reagirao okrenuvši se prema skupini i rekavši da neće biti stavljanja oružja, ako se misli na ostavljanje oružja uz leševe, jer njegova je dužnost mjesto događaja snimiti u stanju u kakvom ga je zatekao.²²⁰⁶ Bilobrck je potom rekao i da su, ako su namjeravali uz leševe ostaviti oružje, to trebali učiniti prije njegovog dolaska i bez njegovog znanja.²²⁰⁷ Na te Bilobrckove riječi nitko nije ništa rekao.²²⁰⁸ Nikad prije toga u svom radu u Kninu poslije operacije Oluja, Bilobrck nije snimio situaciju da se uz leš nalazi oružje.²²⁰⁹ Na povratku iz Grubora, kako je izjavio Bilobrck, saznao je da je zapravo predloženo da se oružje ostavi u vozilima prije izlaska na samo mjesto događaja jer u selo nisu htjeli ući s dugim cijevima.²²¹⁰

2247. Raspravnome vijeću predočeni su i drugi dokazi, u vidu dokumenata i svjedočenja, o tome da li je, kada, gdje i tko je predložio da se stavi ili ostavi oružje. S obzirom na važnost tog prijedloga, Raspravno će vijeće u nastavku dati prikaz predočenih dokaza o tome kako su Bilobrck i Vrtičević taj prijedlog opisali u različitim svojim pismenim izjavama i u razgovorima koji su s njima vođeni.

²²⁰⁰ Jozo Bilobrck, T. 28675, 28735.

²²⁰¹ D2048 (Jozo Bilobrck, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 32; Jozo Bilobrck, T. 28673–28675, 28678, 28707, 28734, 28738.

²²⁰² D2048 (Jozo Bilobrck, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 32; Jozo Bilobrck, T. 28683, 28689.

²²⁰³ Jozo Bilobrck, T. 28679, 28685, 28737.

²²⁰⁴ Jozo Bilobrck, T. 28679–28680

²²⁰⁵ Jozo Bilobrck, T. 28678, 28760.

²²⁰⁶ D2048 (Jozo Bilobrck, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 32.

²²⁰⁷ Jozo Bilobrck, T. 28677, 28680–28681.

²²⁰⁸ Jozo Bilobrck, T. 28682, 28738.

²²⁰⁹ D2048 (Jozo Bilobrck, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 32.

²²¹⁰ Jozo Bilobrck, T. 28756.

2248. Bilobrk je izjavio da je približno u kolovozu 2009. Đurica Franjo s njim i s još nekim ljudima razgovarao u ime tima obrane jednog od optuženika.²²¹¹ U tom razgovoru Bilobrk nije spomenuo da je u Gruborima čuo prijedlog da se ostavi oružje.²²¹² Poslije tog razgovora, Franjo je Bilobrku rekao da ga odmah obavijesti zatraži li tko od njega informacije u vezi s incidentom u Gruborima.²²¹³ Bilobrk Franji nije rekao ništa o razgovorima koji su su s njim poslije toga vođeni.²²¹⁴

2249. Dana 12. i 14. listopada 2009., Robert Badžim iz MUP-a obavio je s Bilobrkom obavijesne razgovore, a prvi od tih razgovora Badžim je vodio s Bilobrkom i Vrtičevićem zajedno.²²¹⁵ Ni u jednom trenutku Bilobrk i Vrtičević nisu spomenuli prijedlog da se ostavi oružje, koji je Bilobrk čuo u Gruborima, jer im Badžim nije postavio nikakva pitanja o tome.²²¹⁶ Bilobrk tvrdi da je poslije prvog obavijesnog razgovora Badžim rekao da Bilobrk nije iznio informacije koje bi mogle nanijeti štetu obrani optuženih.²²¹⁷ Bilobrk je potom od svojeg šefa u ravnateljstvu policije čuo da će, ako ne bude još kakvih razgovora s Badžimom, stvar istražiti Unutarnja kontrola, da će protiv njega i njegovih kolega biti pokrenut postupak i da će biti suspendirani.²²¹⁸

2250. Bilobrk je u svom svjedočenju izjavio da su ga, jednog dana kad se vratio s terena, Željko Mikulić i Antonio Gerovac čekali u jednom uredu u Odjelu općeg kriminaliteta PU splitsko-dalmatinske. Jedan kolega svjedoku je rekao da ga čekaju neki kolege iz Zagreba.²²¹⁹ Kako je izjavio Bilobrk, kad se našao s Mikulićem i Gerovcem, oni su mu rekli da su svratili usput i da žele obaviti neformalni razgovor o nekim pojedinostima u vezi s incidentom u Gruborima. Razgovor je trajao otprilike desetak

²²¹¹ Jozo Bilobrk, T. 28694.

²²¹² Jozo Bilobrk, T. 28695.

²²¹³ Jozo Bilobrk, T. 28700, 28747–28748; P2731 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom i Ivicom Vrtičevićem, koji je vodio Robert Badžim, 13. listopada 2009.), str. 2; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 4.

²²¹⁴ Jozo Bilobrk, T. 28700–28701.

²²¹⁵ Jozo Bilobrk, T. 28694; P2730 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji je vodio Robert Badžim, 20. listopada 2009.), str. 1; P2731 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom i Ivicom Vrtičevićem, koji je vodio Robert Badžim, 13. listopada 2009.), str. 1; P2734 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Ivicom Vrtičevićem, koji je vodio Robert Badžim, 19. listopada 2009.), str. 1.

²²¹⁶ Jozo Bilobrk, T. 28695, 28698, 28706; P2730 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji je vodio Robert Badžim, 20. listopada 2009.); P2731 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom i Ivicom Vrtičevićem, koji je vodio Robert Badžim, 13. listopada 2009.); P2734 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Ivicom Vrtičevićem, koji je vodio Robert Badžim, 19. listopada 2009.).

²²¹⁷ Jozo Bilobrk, T. 28698; P2731 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom i Ivicom Vrtičevićem, koji je vodio Robert Badžim, 13. listopada 2009.), str. 2.

²²¹⁸ Jozo Bilobrk, T. 28698.

minuta. Bilobrk je izjavio da tijekom tog razgovora Mikulić i Gerovac nisu ništa zapisivali.²²²⁰ Isto tako, koliko on zna, nije se snimao ni tonski zapis razgovora.²²²¹ Bilobrk je izjavio da Mikuliću i Gerovcu nije rekao da je prijedlog da se uz leševe ostavi oružje dao Čermak.²²²² Prema svjedokovim riječima, Gerovac i Mikulić imali su unaprijed pripremljenu verziju. Postavljali su mu pitanja u vezi s visokim dužnosnicima MUP-a i Vlade RH.²²²³ Kako je izjavio Bilobrk, objasnili su mu da imaju informaciju da je Čermak predložio da se uz leševe stavi oružje.²²²⁴ Bilobrk im je objasnio da se spominjalo ostavljanje oružja.²²²⁵ Bilobrk je također rekao da je Čermak tada bio u skupini ljudi, ali da mu ni u jednom trenutku nije takvo što predložio.²²²⁶ Prema riječima svjedoka, nije mu bilo rečeno da će Mikulić i Gerovac sastaviti službenu zabilješku, primjerak koje je prvi put vidio tijekom razgovora koji su s njim vodili predstavnici tužiteljstva.²²²⁷

2251. Bilobrk je izjavio da je 16. veljače 2010. godine izjavu od njega uzeo i Županijski sud u Zagrebu.²²²⁸ Prema zabilješci s tog razgovora, Bilobrk je na Županijskom sudu izjavio da je prijedlog da se uz leševe u Gruborima stavi oružje izrekao netko iz skupine u kojoj su bili Čermak i nekoliko vojnih osoba koje su Bilobrku i Vrtičeviću prišle na stubama na ulazu u zgradu PU Knin.²²²⁹ Bilobrk je naglasio da je tu izjavu Županijskom sudu dao bez ikakvog konzultiranja dokumentacije prije toga.²²³⁰

2252. **Željko Mikulić**, policijski službenik iz Odjela za suzbijanje kriminaliteta PU zagrebačke,²²³¹ i **Antonio Gerovac**, policijski službenik za krvne delikte u Ravnateljstvu policije MUP-a,²²³² izjavili su da su, od rujna 2009., sudjelovali u MUP-ovoj istrazi u vezi s ubojstvima srpskih civila u Gruborima u kolovozu 1995. godine.²²³³ Tijekom kriminalističke obrade tog incidenta obavljeno je najmanje 20-40 obavijesnih

²²¹⁹ Jozo Bilobrk, T. 28703, 28722–28723.

²²²⁰ Jozo Bilobrk, T. 28703–28704, 28723.

²²²¹ Jozo Bilobrk, T. 28724.

²²²² Jozo Bilobrk, T. 28702, 28725–28726.

²²²³ Jozo Bilobrk, T. 28702–28704.

²²²⁴ Jozo Bilobrk, T. 28725, 28741–28742.

²²²⁵ Jozo Bilobrk, T. 28704.

²²²⁶ Jozo Bilobrk, T. 28705, 28725.

²²²⁷ Jozo Bilobrk, T. 28724, 28763.

²²²⁸ Jozo Bilobrk, T. 28683; P2729 (Županijski sud u Zagrebu, zapisnik o ispitivanju Joze Bilobrka, 16. veljače 2010.), str. 1.

²²²⁹ P2729 (Županijski sud u Zagrebu, zapisnik o ispitivanju Joze Bilobrka, 16. veljače 2010.), str. 3.

²²³⁰ Jozo Bilobrk, T. 28689.

²²³¹ Željko Mikulić, T. 28768.

²²³² Antonio Gerovac, T. 28847.

razgovora, no sve te razgovore Mikulić i Gerovac nisu obavljali zajedno.²²³⁴ Rasporedom razgovora taj posao je podijeljen na nekoliko članova radne grupe.²²³⁵ Mikulić i Gerovac su izjavili da su u okviru istrage ponovili razgovore s Bilobrkom i Vrtičevićem jer je Badžim, poslije prvog razgovora s Bilobrkom i Vrtičevićem, napisao samo jednu službenu zabilješku za razgovor s obojicom, a policijski postupak nalaže da se svaki razgovor vodi zasebno i da se sastavi zasebna službena zabilješka.²²³⁶ Osim toga, u uvodnom dijelu svoje službene zabilješke Badžim je izjavio da Bilobrk i Vrtičević nisu iznijeli neke konkretne informacije o asanaciji terena u Gruborima iz 1995. godine koje bi mogle nanijeti štetu obrani optuženih.²²³⁷ Gerovac je rekao i to da su članovi kriminalističkog tima, pročitavši tu službenu zabilješku, ocijenili da ispitivanje nije bilo dostatno kvalitetno i da Bilobrk i Vrtičević nisu dali zadovoljavajuće odgovore na postavljena pitanja.²²³⁸ Unatoč tome što je s Bilobrkom i Vrtičevićem poslije još obavio i zasebne razgovore, Badžim od tih svjedoka nije uspio dobiti više informacija o okolnostima asanacije u Gruborima.²²³⁹

2253. Prije razgovora s Bilobrkom i Vrtičevićem, 30. listopada 2009., Mikulić i Nikola Ilijaš obavili su i razgovor s Franjom.²²⁴⁰ Kako je izjavio Mikulić, budući da je Franjo bio od MUP-a zadužen za koordiniranje rada policije na oslobođenim područjima, bilo je potrebno obaviti razgovor i s njim kako bi se od njega eventualno dobile dodatne informacije.²²⁴¹ Tijekom razgovora Franjo je iznio informaciju koju su Bilobrk i Vrtičević u prijašnjim razgovorima s Badžimom prešutjeli: konkretno, da je Čermak predložio da mjesto događaja u Gruborima izmijeni na način da se uz leševe stavi oružje kako bi sve izgledalo kao da je bio pružen oružani otpor.²²⁴² Franjo je u razgovoru s Mikulićem i Ilijašom potvrdio da je Bilobrku i Vrtičeviću rekao da ga odmah obavijeste

²²³³ Željko Mikulić, T. 28768, 28801; Antonio Gerovac, T. 28847.

²²³⁴ Željko Mikulić, T. 28842.

²²³⁵ Željko Mikulić, T. 28769, 28842.

²²³⁶ Željko Mikulić, T. 28769; Antonio Gerovac, T. 28848.

²²³⁷ Željko Mikulić, T. 28769–28770, 28774; Antonio Gerovac, T. 28848; P2731 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom i Ivicom Vrtičevićem, koji je vodio Robert Badžim, 13. listopada 2009.), str. 2; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1.

²²³⁸ Antonio Gerovac, T. 28848.

²²³⁹ Željko Mikulić, T. 28770.

²²⁴⁰ Željko Mikulić, T. 28775; P2733 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Franjom Đuricom, koji su vodili Željko Mikulić i Nikola Ilijaš, 30. listopada 2009.), str. 1.

²²⁴¹ Željko Mikulić, T. 28776.

²²⁴² Željko Mikulić, T. 28777–28778, 28812, 28815–28816.

ako bilo tko zatraži razgovor s njima o događajima u Gruborima.²²⁴³ Na jednom od dnevnih sastanaka radne grupe, prije razgovora s Bilobrkom i Vrtičevićem, Mikulić je Gerovcu prepričao svoj i Ilijašev neformalni razgovor s Franjom poslije službenog razgovora s njim, kojom prilikom su saznali da su Bilobrk i Vrtičević Franji rekli da je Čermak predložio da se uz leševe u Gruborima ostavi ili stavi oružje.²²⁴⁴ Međutim, Franjo je Mikulića i Ilijaša zamolio da se to ne napiše u službenoj zabilješci i rekao da će, ako ga netko o tome bude pitao, poreći da je to ikada rekao.²²⁴⁵ Iz tog razloga Mikulić i Ilijaš to nisu uvrstili u službenu zabilješku nego su svojim nadređenima dostavili pismenu obavijest s tom informacijom.²²⁴⁶

2254. Dana 5. studenoga 2009. godine, Mikulić i Gerovac su u zgradi PU splitsko-dalmatinske obavili zasebne obavijesne razgovore s Bilobrkom i Vrtičevićem.²²⁴⁷ Njihov prioritetni zadatak bio je razjasniti zašto su Bilobrk i Vrtičević odbili govoriti o onome što znaju u vezi s incidentom u Gruborima.²²⁴⁸ Bilobrk je bio svjestan službenog karaktera tog razgovora, kao i njegovi nadređeni, koji su Vrtičevića i Bilobrka i obavijestili o tome da će biti pozvani na službeni razgovor.²²⁴⁹ Kako je izjavio Gerovac, na službenom razgovoru se osobi s kojom se razgovara najprije moraju objasniti razlozi iz kojih se razgovor vodi. Poslije toga slijedi razgovor s osobom, o kojem se sastavlja službena zabilješka koja se ne može koristiti kao dokaz, za koju se smatra da vjerno prenosi sadržaj razgovora.²²⁵⁰ Bilobrku je rečeno da će tema razgovora biti ubijanje u Gruborima i njegova saznanja o tom incidentu i događajima koji su uslijedili.²²⁵¹ Potom su Bilobrku objasnili da dotadašnji rezultati kriminalističke obrade ukazuju na to da on i Vrtičević nisu iznijeli sva svoja saznanja o događajima u Gruborima i apelirali na njega

²²⁴³ Željko Mikulić, T. 28777; P2731 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom i Ivicom Vrtičevićem, koji je vodio Robert Badžim, 13. listopada 2009.), str. 2; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 4.

²²⁴⁴ Željko Mikulić, T. 28778; Antonio Gerovac, T. 28850–28851.

²²⁴⁵ Željko Mikulić, T. 28778, 28780, 28802–28803; Antonio Gerovac, T. 28850.

²²⁴⁶ Željko Mikulić, T. 28801–28802.

²²⁴⁷ Željko Mikulić, T. 28781–28782; Antonio Gerovac, T. 28851; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1; P2735 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Ivicom Vrtičevićem, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1.

²²⁴⁸ Željko Mikulić, T. 28775.

²²⁴⁹ Željko Mikulić, T. 28782, 28810–28811.

²²⁵⁰ Antonio Gerovac, T. 28852.

²²⁵¹ Antonio Gerovac, T. 28853.

da im kaže sve što zna o tome, kao i da opiše svoju ulogu u daljnjem tijeku događaja.²²⁵² Nisu postavili konkretno pitanje o tome koja saznanja Bilobrk i Vrtičević nisu iznijeli u prijašnjim razgovorima.²²⁵³ Mikulić je izjavio da su od Bilobrka, u svjetlu njegovih izjava iz prve službene zabilješke i ne rekavši mu da su već razgovarali s Đuricom Franjom, zatražili da im kaže koja su to njegova saznanja za koja misli da bi mogla nanijeti štetu optuženima.²²⁵⁴ Mikulić i Gerovac su Bilobrku objasnili da je posrijedi ozbiljna kriminalistička istraga, da se hrvatskim generalima sudi zbog tih događaja, te da je cilj razgovora s njim utvrđivanje istine.²²⁵⁵ Pitanja koja su mu postavili bila su konkretna jer su smatrali da upravo u vezi s tom temom Bilobrk nije bio ispitan na zadovoljavajući način.²²⁵⁶ Postavili su mu pitanje je li u predmetnom trenutku bilo koji visoki dužnosnik MUP-a ili MORH-a sugerirao da se se uz leševe u Gruborima stavi ili ostavi oružje kako bi sve izgledalo kao da je došlo do oružanog sukoba.²²⁵⁷ Bilobrk je objasnio da je njemu i njegovim kolegama koji su sjedili ispred zgrade PP Knin, prije odlaska u Grubore na asanaciju terena, prišao Čermak u pratnji nekoliko ljudi u vojnim odorama i sugerirao da se prije odlaska u Grubore mjesto događaja izmijeni, odnosno da se onamo stavi oružje kako bi sve izgledalo kao da je pružen oružani otpor.²²⁵⁸ Bilobrk je na to odgovorio da ne želi raditi na takav način.²²⁵⁹ Čermak je potom otišao sa skupinom s kojom je došao.²²⁶⁰ Mikulić i Gerovac su izjavili da nisu Bilobrku sugerirali da je Čermak bio taj koji je predložio da se ostavi ili stavi oružje.²²⁶¹ Mikulić je također izjavio da su prije završetka razgovora Bilobrku postavili pitanje je li to što je rekao njima već rekao i Đurici Franji, a Bilobrk je to potvrdio.²²⁶² Mikulić i Gerovac osobno nisu obavljali nikakve provjere u vezi s istinitošću Bilobrkova opisa događaja u

²²⁵² Željko Mikulić, T. 28783–28784, 28818, 28822; Antonio Gerovac, T. 28853, 28864–28865; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1.

²²⁵³ Antonio Gerovac, T. 28866.

²²⁵⁴ Željko Mikulić, T. 28783–28784.

²²⁵⁵ Željko Mikulić, T. 28784.

²²⁵⁶ Antonio Gerovac, T. 28854.

²²⁵⁷ Željko Mikulić, T. 28794–28795; Antonio Gerovac, T. 28853, 28865; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1.

²²⁵⁸ Željko Mikulić, T. 28784; Antonio Gerovac, T. 28849, 28853–28854; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1–2.

²²⁵⁹ Antonio Gerovac, T. 28849; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 2.

²²⁶⁰ Antonio Gerovac, T. 28849; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 2.

²²⁶¹ Željko Mikulić, T. 28784–28785, 28792, 28821; Antonio Gerovac, T. 28854, 28858, 28865, 28872.

²²⁶² Željko Mikulić, T. 28787.

Gruborima jer je za daljnju analizu bio nadležan voditelj radne grupe.²²⁶³ Gerovac je izjavio da nisu mogli pribaviti dopunske informacije od drugih osoba koje su tada možda bile prisutne i tako razjasniti da li se opisani susret s Čermakom odvijao na način kako je opisao Bilobrk.²²⁶⁴

2255. Jednako kao i Bilobrku, Vrtičeviću je na službenom razgovoru bilo rečeno da su pribavljene nove informacije koje ukazuju na to da on u prijašnjim prilikama nije iznio sva svoja saznanja u vezi s asanacijom Grubora.²²⁶⁵ Vrtičeviću je postavljeno pitanje je li netko od visokih dužnosnika sugerirao da se uz leševe u Gruborima stavi ili ostavi oružje kako bi sve izgledalo kao da se vodila oružana borba, što je Vrtičević isprva kategorično porekao, kako bi potom odgovorio da se ne sjeća i dopustio to kao mogućnost.²²⁶⁶ U poredbi s Bilobrkom, Vrtičević se pokazao uzrujanijim i evazivnijim tijekom tog razgovora.²²⁶⁷ Zbog toga su Mikulić i Gerovac, kad su postavili pitanje je li netko od viših državnih dužnosnika predložio da se stavi ili ostavi oružje, sugerirali i neka konkretna imena uključujući Čermakovo i Sačićevo.²²⁶⁸ Vrtičević je odgovorio da se nakon tako dugog vremena ne može točno sjetiti.²²⁶⁹ Mikulić i Gerovac su Vrtičevića zamolili da kaže ono što je već rekao Đurici Franji, ali je Vrtičević ostao pri tome da ne namjerava reći ništa od onog što je prije rekao jer bi to bilo štetno po obranu optuženih.²²⁷⁰

2256. Razgovor s Bilobrkom trajao je oko jedan sat, a razgovor s Vrtičevićem najviše pola sata.²²⁷¹ Razgovore su vodili zajedno, ali je samo Gerovac rukom pisao bilješke.²²⁷² Te bilješke nisu pokazane ispitanicima.²²⁷³ Poslije obavljenog razgovora, Mikulić i Gerovac obično bi sastavili službenu zabilješku i, prije nego što će je potpisati, provjerili njezinu točnost u odnosu na rukom pisane bilješke, kako bi bili sigurni da

²²⁶³ Željko Mikulić, T. 28824–28826.

²²⁶⁴ Antonio Gerovac, T. 28873.

²²⁶⁵ Željko Mikulić, T. 28805; P2735 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Ivicom Vrtičevićem, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1.

²²⁶⁶ Željko Mikulić, T. 28816–28817; Antonio Gerovac, T. 28859; P2735 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Ivicom Vrtičevićem, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1–2.

²²⁶⁷ Željko Mikulić, T. 28798, 28800, 28807.

²²⁶⁸ Željko Mikulić, T. 28800, 28812; Antonio Gerovac, T. 28859, 28867; P2735 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Ivicom Vrtičevićem, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 2.

²²⁶⁹ Željko Mikulić, T. 28800; P2735 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Ivicom Vrtičevićem, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 2.

²²⁷⁰ Željko Mikulić, T. 28798, 28806.

²²⁷¹ Željko Mikulić, T. 28789.

²²⁷² Željko Mikulić, T. 28787, 28803–28804, 28811; Antonio Gerovac, T. 28855, 28859.

²²⁷³ Željko Mikulić, T. 28805.

službena zabilješka vjerno prenosi razgovor.²²⁷⁴ Rukom pisane bilješke poslije bi se neko vrijeme čuvale, a potom pohranile ili uništile jer nije postojala nikakva zakonska obveza da se one čuvaju.²²⁷⁵ Kako je izjavio Gerovac, ne postoji obveza čuvanja tih bilježaka nakon što se sastavi službena zabilješka i, iako ih je tražio, on ne zna gdje bi mogle biti njegove bilješke od toga dana.²²⁷⁶

2257. Službene zabilješke o razgovorima vođenim s Bilobrkom i Vrtičevićem sastavljene su tek 9. studenoga 2009., četiri dana poslije samih razgovora.²²⁷⁷ Iako se službene zabilješke obično pišu bilo istoga dana ili dan poslije razgovora, to kašnjenje je bilo posljedica velikog broja planiranih razgovora koje su ih Mikulić i Gerovac u danima poslije razgovora vođenih s Bilobrkom i Vrtičevićem obavljali u Splitu i Zadru.²²⁷⁸ Između dana kad su obavljani razgovori s Bilobrkom i Vrtičevićem i dana kad su sastavljene službene zabilješke, kako je u svjedočenju izjavio Mikulić, on i Gerovac obavili su još dva ili tri razgovora s drugim osobama.²²⁷⁹ Ti daljnji razgovori također su se ticali asanacije žrtava u Gruborima, ali se nije mogao sjetiti da li se razgovaralo i o prijedlogu da se uz leševe ostavi oružje.²²⁸⁰ Gerovac je izjavio da su on i Mikulić obavili još dva razgovora, ali nije sto posto siguran u broj razgovora koje su njih dvojica obavili.²²⁸¹ Prema tome što je izjavio Gerovac, osobama s kojima su ti razgovori vođeni nisu bila postavljena pitanja o prijedlogu da se uz leševe stavi oružje jer su prikupljena saznanja ukazivala na to da te osobe ne znaju ništa o tome.²²⁸²

2258. Nedugo poslije prijedloga da se ostavi oružje, Čermak je prišao **Bilobrku** i upitao ga jesu li on i njegovi kolege ekipa za očevid, a Bilobrk je odgovorio da su oni ekipa za humanu asanaciju. Čermak je rekao da bi se u Gruborima morao obaviti očevid. Uslijedila je nesuglasica jer je Bilobrk Čermaku, koji je inzistirao, objašnjavao da ne može napraviti očevid budući da nisu ostvareni za to potrebni zakonski uvjeti, da nije opremljen za izvođenje očevida, te da je na teren poslan sa sasvim drukčijim

²²⁷⁴ Željko Mikulić, T. 28788, 28793, 28821; Antonio Gerovac, T. 28869.

²²⁷⁵ Željko Mikulić, T. 28789.

²²⁷⁶ Antonio Gerovac, T. 28855, 28868–28870.

²²⁷⁷ Željko Mikulić, T. 28789–28790; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1; P2735 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Ivicom Vrtičevićem, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1.

²²⁷⁸ Željko Mikulić, T. 28789–28790; Antonio Gerovac, T. 28856.

²²⁷⁹ Željko Mikulić, T. 28843.

²²⁸⁰ Željko Mikulić, T. 28844.

²²⁸¹ Antonio Gerovac, T. 28889.

²²⁸² Antonio Gerovac, T. 28890.

zadaćom.²²⁸³ Njegova zadaća bila je isključivo humana asanacija.²²⁸⁴ Još nije bio obaviješten istražni sudac, nije bio obaviješten ni županijski odvjetnik, niti su imali osoblje potrebno za izvođenje očevida.²²⁸⁵ Bilobrkov je stav bio da je dužan izvršavati samo naloge svojih nadređenih u MUP-u, da Čermak, kao čovjek iz MORH-a, nema nad njim nikakve ovlasti, unatoč tome što je Čermak bio uporan u tome da je on "glavni" u Kninu. U tom trenutku, u dijalog se uključio Željko Sačić, koga Bilobrk toga dana još nije bio vidio.²²⁸⁶ Sačić je stao na Bilobrkovu stranu i Čermaku objasnio postupak propisan za očevid. Čermak je potom odustao i, zajedno sa Sačićem, reako Bilobrku da obavi posao zbog kojeg je poslan.²²⁸⁷

2259. Poslije te početne nesuglasice s Čermakom, stigla je osoba koju je skupina, po svemu sudeći, čekala. Bilobrk i Vrtičević potom su se dovezli nadomak Gruborima, no kameniti teren bio je takav da su Sačića – jer je on bio jedini pripadnik MUP-a koga su poznavali – zamolili da ih poveze svojim terenskim vozilom, na što je Sačić pristao. Sačić je zapravo sam ponudio da ih odveze. Bilobrk i Vrtičević su onda prenijeli opremu u Sačićevo vozilo i dovezli se do kraja kamenog puta na ulaz u Grubore.²²⁸⁸

2260. Čermak je izjavio da je 27. kolovoza 1995. krenuo u Grubore s jednom TV-ekipom ili više njih, te s Dondom i Markačem.²²⁸⁹ Svjedočenje više svjedoka ukazuje na to da Markač nije išao u Grubore. Raspravno vijeće stoga ocjenjuje da je Čermak u razgovorima koji su s njim obavljani u vezi s tim pogriješio. U Grubore su išli zbog smrtnih slučajeva i interesa javnosti, i sami su željeli vidjeti što se dogodilo, željeli su da to vidi i televizija, htjeli su od Markača dobiti objašnjenje o tome što se dogodilo i pokazati da ništa ne skrivaju i da poduzimaju mjere.²²⁹⁰ Čermak i ostali čekali su sat i pol ili dva na jednom raskrižju dva ili tri kilometara od Grubora dok nije stigla kolona vozila s pripadnicima Specijalne policije. Ondje je bio i Sačić. Čermak je rekao da su potom otišli u Grubore. Izjavio je da je Specijalna policija "ušla unutra u prostor" i

²²⁸³ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 33; Jozo Bilobrk, T. 28707–29710.

²²⁸⁴ Jozo Bilobrk, T. 28709.

²²⁸⁵ Jozo Bilobrk, T. 28709–28710.

²²⁸⁶ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 33–34; Jozo Bilobrk, T. 28710.

²²⁸⁷ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 34.

²²⁸⁸ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 36; Jozo Bilobrk, T. 28711; P2729 (Županijski sud u Zagrebu, zapisnik o ispitivanju Joze Bilobrka, 16. veljače 2010.), str. 4.

²²⁸⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 94, 97, 100–103; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 70, 92, 126–127.

²²⁹⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 94, 98, 101–104; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 70–71, 92, 124–128.

"odrađivala svoj dio posla".²²⁹¹ Čermak je ondje vidio i kriminalističku policiju, vidio ih je kako fotografiraju i pišu službene zabilješke.²²⁹² Čermak je vidio jednu izgorjelu štalu i nešto izgorjelih kuća – on misli da ih je bilo manje od 20 – kao i kuće koje nisu bile uništene. Čermak je primijetio da, što se tiče leševa, situacija u Gruborima odgovara informacijama koje je dobio prije dolaska u selo.²²⁹³

2261. **Dondo** je izjavio da ni prije polaska ni tijekom vožnje nije s Čermakom razgovarao o svom izvješću.²²⁹⁴ Dondo je vidio i čuo Čermaka kako čita njegovo izvješće na putu u Grubore.²²⁹⁵ S Čermakom i svjedokom bilo je nekoliko novinara i televizijskih ekipa, te nekoliko pripadnika kriminalističke policije i civilne zaštite.²²⁹⁶ S njima su bili i Sačić i nekoliko pripadnika Specijalne policije.²²⁹⁷ Dondo je tijekom vožnje saznao da je uključena Specijalna policija i da njihovi zapovjednici pregledavaju mjesto događaja.²²⁹⁸ Kad su došli u selo, Čermak je razgovarao sa Sačićem, ali Dondo nije bio prisutan tijekom tog razgovora.²²⁹⁹ Dondo nije razgovarao sa Sačićem. Dondo je u svom svjedočenju izjavio i to da nije dobio nikakve naputke ni zapovijedi u smislu da bi se incident trebao prikriti.²³⁰⁰

2262. Kada je **Turkalj** došao u Grubore, tamo je zatekao Zdravka Janića, Sačića, Čermaka, televizijsku novinarku iz Splita Nadu Šurjak, nekoliko pripadnika civilne policije i HV-a, nekoliko civila, te Mladena Pučeka i Damira Cvetka iz Odjela unutarnje kontrole koji su bili i u Markačevom stožeru u Gračacu.²³⁰¹ Turkalj je pješice obišao dio zaseoka i vidio pet ili šest oštećenih i jednu izgorjelu kuću, kao i jedan leš muškarca starog pedesetak godina, u civilnoj odjeći, koji je ležao licem prema zemlji na jednoj livadi, sa strijelnim ranama.²³⁰² Svjedok je na dvije ili tri kuće primijetio i oštećenja od

²²⁹¹ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 72.

²²⁹² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 97–99, 102; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 72, 101.

²²⁹³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 98–99.

²²⁹⁴ Karolj Dondo, T. 22513–22514, 22518.

²²⁹⁵ Karolj Dondo, T. 22517–22519.

²²⁹⁶ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 31; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 33, 35–36; Karolj Dondo, T. 22473, 22594–22595.

²²⁹⁷ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 35; Karolj Dondo, T. 22473, 22594.

²²⁹⁸ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 35.

²²⁹⁹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 36.

²³⁰⁰ Karolj Dondo, T. 22473.

²³⁰¹ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 47; P1151 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 113, 115–121; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 16–17; Josip Turkalj, T. 13682, 13735–13736, 13738–13740, 13742–13743.

²³⁰² P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 48; P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 122, 123, 127, 130, 135–138; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 8–9; Josip Turkalj, T. 13741.

metaka i ručne bombe.²³⁰³ Turkalj je izjavio da je izgledalo kao da je u Gruborima bilo borbe.²³⁰⁴ Svjedok je u prolazu vidio i leš u jednoj kući.²³⁰⁵ Sačić je rekao da su u Gruborima poginuli neki ljudi i da su ih vjerojatno ubili pripadnici ATJ Lučko jer su oni bili u tom području.²³⁰⁶ Jedna starija gospođa je svjedoku, Janiću, Sačiću i drugima objasnila da se sve dogodilo vrlo brzo, da su prošle snage u odorama i pucale, te ih je odvela na mjesto na livadi gdje je ležao leš.²³⁰⁷ Ta starija gospođa im je također rekla da su to leševi njezinih rođaka i da je usmrćeno pet do šest ljudi.²³⁰⁸ Svjedok je poslije vidio kako Čermak razgovara s jednim novinarom.²³⁰⁹

2263. **Jovan Grubor** je vidio skupinu od oko 25 Hrvata, vojnika i civila, koja je 27. kolovoza 1995. došla u njegovo selo u pet automobila i jednom kamionu. Među njima je bila i osoba koju su ostali oslovljavali s "generale". Taj čovjek je mještanima rekao da su došli pomoći sahraniti mrtve. Rekao je da označe odgovarajuće grobove, ali je potom netko iz skupine, osoba u odori, rekao da se leševi moraju pokopati u Kninu, na što general nije imao primjedbi. Tri vojnika su svjedoku naložila da ponovno pokaže leševe, što je on i učinio. U kući Miloša Grubora vojnici su se razljutili jer je svjedok dan prije leš pokrio dekom, te su svjedoku prijetili oružjem rekavši mu da "mo[že] lako da se pridruži[...] Milošu na podu". General je svjedoka upitao imaju li masti, brašna i soli, nedostaje li im što. Upitao ga je i je li svjestan činjenice da Hrvati imaju priznatu državu, stabilnu valutu i jaku vojsku. To je svjedoka potreslo pa je rekao da je Hrvatska vojska obučena da ubija Srbe i da će on morati napustiti svoju kuću jer u Hrvatskoj nema života za Srbe i pravoslavce. General je svjedoka upitao što se dogodilo s mrtvim svinjama koje su ležale u blizini, a svjedok je odgovorio da pretpostavlja da su to učinili generalovi vojnici. Kasnije istoga dana Hrvati su pet leševa stavili u vreće za leševe i odvezli ih.²³¹⁰

²³⁰³ P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 129; Josip Turkalj, T. 13638–13639, 13741.

²³⁰⁴ Josip Turkalj, T. 13638–13639, 13743.

²³⁰⁵ P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 6–7.

²³⁰⁶ P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 123–124; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 5–6.

²³⁰⁷ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 48; P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 129–130; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 7–8.

²³⁰⁸ P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 7, 12.

²³⁰⁹ P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 130; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 30–31.

²³¹⁰ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 4.

2264. Kad je došao na mjesto događaja u Gruborima, **Bilobrk** je ponovno imao nesuglasicu s Čermakom koji je htio da novinari prate ekipu za humanu asanaciju, da snime postupak i zabilježe što je ekipa našla.²³¹¹ Bilobrk je odbio, ali je Čermak i dalje inzistirao.²³¹² U tom trenutku ponovno se umiješao Sačić i objasnio Čermaku da je policijski postupak takav da novinari ne smiju snimati mjesto događaja dok policija obavlja svoj posao.²³¹³ Sve je završilo tako da novinari nisu ušli u Grubore s Bilobrkom i njegovim kolegama.²³¹⁴ Bilobrk je izjavio da toga dana više nije kontaktirao s Čermakom.²³¹⁵ Bilobrk je izjavio da tijekom pregleda leševa u Gruborima nije u svojoj blizini primijetio Sačića.²³¹⁶ Dio Bilobrkovog posla u svojstvu kriminalističkog tehničara bio je da se popišu i pregledaju leševi na mjestu događaja i da se vizualnim pregledom pokuša utvrditi način smrti.²³¹⁷ Bilobrk je izjavio da je u indentifikaciji leševa u Gruborima pomogla jedna starica: ona je znala gdje je točno koji leš i Bilobrk i njegovim kolegama je dala sve informacije o njima koje su oni tražili.²³¹⁸ Jedan leš starica je željela sahraniti u Gruborima, ali joj to nije omogućeno jer su leševi, prema Naputku o humanoj asanaciji, imali biti odvezeni na kninsko groblje i ondje ukopani.²³¹⁹

2265. Kako je izjavio Dondo, Čermak je u selu vidio samo jedan leš.²³²⁰ Svjedok je vidio djelatnike civilne zaštite kako razgovaraju sa mještanima i prikupljaju podatke o mrtvima, te stavljaju leševe u plastične vreće koje su poslije odvezli u Knin.²³²¹ Jedna osoba odjevena u modro, s natpisom "krim-policija" na leđima, obilazila je mjesto događaja i obavljala pregled leševa prije nego što bi ih stavili u vreće.²³²²

²³¹¹ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 36–37; Jozo Bilobrk, T. 28711; P2729 (Županijski sud u Zagrebu, zapisnik o ispitivanju Joze Bilobrka, 16. veljače 2010.), str. 4; P2730 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji je vodio Robert Badžim, 20. listopada 2009.), str. 2.

²³¹² Jozo Bilobrk, T. 28711; P2729 (Županijski sud u Zagrebu, zapisnik o ispitivanju Joze Bilobrka, 16. veljače 2010.), str. 4.

²³¹³ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 37; Jozo Bilobrk, T. 28711; P2729 (Županijski sud u Zagrebu, zapisnik o ispitivanju Joze Bilobrka, 16. veljače 2010.), str. 4; P2730 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji je vodio Robert Badžim, 20. listopada 2009.), str. 2.

²³¹⁴ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 37; Jozo Bilobrk, T. 28711.

²³¹⁵ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 37.

²³¹⁶ Jozo Bilobrk, T. 28762; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 3.

²³¹⁷ Jozo Bilobrk, T. 28750.

²³¹⁸ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 22, 40; P2731 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom i Ivicom Vrčićevićem, koji je vodio Robert Badžim, 13. listopada 2009.), str. 2; D2043 (Popunjeni obrazac KTO-10 s podacima o osobama pronađenim prilikom asanacije Strmice, Grubora i Plavnog, 27. kolovoza 1995.), str. 2–6.

²³¹⁹ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 40.

²³²⁰ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 36.

²³²¹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 33.

²³²² Karolj Dondo, T. 22595.

2266. Transkript snimljenog materijala HTV-a sadrži izjave Čermaka i drugih osoba, dane za vrijeme obilaska Grubora, sela u općini Knin. Osoba neutvrđenog identiteta izjavila je da svakodnevni život na području oslobođenom u operaciji Oluja stalno postaje sve sigurniji zahvaljujući čišćenju odmetničkih grupa na tom prostoru. Čermak je pred kamerom izjavio:

Nalazimo se u selu Gruboru, jednom od četničkih uporišta koje je u akciji čišćenja terena. Evo, vidite, tu je došlo do vatrenog okršaja između specijalnih jedinica MUP-a i zaostalih četničkih grupa. Bilo je negdje oko deset terorista koji su pružali otpor i u tom trenutku je došlo do paljenja sela. U samoj akciji je poginulo troje pripadnika četničkih skupina i dvoje civila. Otišao sam i sam lično u selo Grubor da se uvjerim u cijeli tok akcije i doveo sam sa sobom cijelu ekipu upravo zbog toga da bi znali činjenice, da bi znali istinu, a ne da se ponovo pokuša Hrvatskoj imputirati nešto, da je bilo namjernog paljenja, da je bilo namjernih ubojstava i tako dalje.²³²³

2267. Nada Šurjak je te izjave popratila rekavši da je u zaseoku Grubor nađeno deset staraca i da im HV daje medicinsku i humanitarnu pomoć.²³²⁴

2268. Poslije obilaska Grubora, Čelić, Turkalj, Balunović, Čermak i Sačić otišli su u Knin kako bi ručali i razgovarali o tome što se dogodilo.²³²⁵ Čelić je u jednom trenutku vidio Čermaka, ali ne zna koliko se on dugo zadržao s ostalima iz skupine.²³²⁶ Prema izjavama svjedoka, najviše je govorio Sačić, a svjedok smatra da je Sačić objašnjavajući što se dogodilo ispričao uglavnom isto ono što je svjedoku izdiktirao za pismeno izvješće.²³²⁷ Svjedok je izjavio da u vrijeme incidenta nije znao što se dogodilo.²³²⁸

2269. Turkalj i Balunović također su svjedočili o tom sastanku u Kninu. **Turkalj** je potvrdio da je, zajedno sa Sačićem, Janićem i drugima, oko podneva, otišao u Knin, u jednu zgradu HV-a, jer je Sačić s Čermakom želio razgovarati o incidentu.²³²⁹ U Čermakovu uredu ili u prostoriji za sastanke, svi su popili kavu, uključujući i predstavnika šibensko-kninske policije te zapovjednika Specijalne policije iz Rijeke,

²³²³ P2386 (Video-snimka HTV-a na kojoj se vidi Čermak), str. 1.

²³²⁴ P2386 (Video-snimka HTV-a na kojoj se vidi Čermak), str. 1.

²³²⁵ P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 113–115, 118; Josip Čelić, T. 7997–8001, 8003–8005, 8077, 8121, 8126–8132.

²³²⁶ Josip Čelić, T. 8130.

²³²⁷ Josip Čelić, T. 8003–8006, 8126.

²³²⁸ Josip Čelić, T. 7998–7999, 8002, 8126, 8129.

²³²⁹ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 49; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 11, 14–15, 19; Josip Turkalj, T. 13744.

koji se prezivao Dizdar.²³³⁰ Svjedok se ne sjeća da je ondje bila i Nada Šurjak.²³³¹ Turkalj je čuo kako Čermak Sačiću ljutitio kaže nešto u smislu: "Pa dobro, što ste to napravili."²³³² Svjedok je potom čuo kako Sačić kaže nešto u smislu "da se treba postaviti u poziciju da je bilo, ... da je došlo do određenih borbi i da je tu poginulo..., da su poginuli nekakvi civili".²³³³ Turkalj je potom čuo kako Sačić kaže i nešto u smislu da je "Specijalna policija naišla na teroriste i da je došlo do nekakve pogibije tih osoba".²³³⁴ Sačić ili Čermak potom su predložili da se ubijeni pokopaju.²³³⁵ Svjedok je izjavio da su poslije nekog vremena on i većina ostalih otišli iz te prostorije, a ostali su samo Čermak, Sačić, Janić i policajac iz šibensko-kninske policije.²³³⁶

2270. **Branko Balunović**, instruktor za specijalističku obuku u Antiterorističkoj jedinici Lučko Specijalne policije,²³³⁷ u svom je svjedočenju izjavio da je 27. kolovoza 1995. otišao u Čermakov ured u Kninu, premda nije siguran je li to bilo prije ili poslije njegovog odlaska u u Grubore istoga dana.²³³⁸ Održan je sastanak na kojem su bili Čelić, Sačić i Čermak, kao i druge osobe višeg ranga i osobe u službenim odorama temeljne policije.²³³⁹ Svjedok misli da se razgovaralo o tome je li potrebno obaviti očevid odnosno asanaciju terena²³⁴⁰. Sjeća se da se razgovaralo povišenim glasom i da je Sačić vikao.²³⁴¹

2271. Nakon što je obavljena asanacija u Gruborima, **Bilobrk** i njegovi kolege krenuli su iz Grubora za Plavno, gdje su istoga dana obavili još jednu humanu asanaciju.²³⁴² Budući da je leš nađen u Plavnom bio u stanju raspadanja, Bilobrk je zaključio da ta

²³³⁰ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 49; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 11–12, 15, 19–20, 22–23.

²³³¹ P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 16–17.

²³³² P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 20–22.

²³³³ P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 42–43, 45–47; Josip Turkalj, T. 13637–13638.

²³³⁴ P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 45–47; Josip Turkalj, T. 13638, 13744–13745.

²³³⁵ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 49–50; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 24, 26; Josip Turkalj, T. 13641–13642.

²³³⁶ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 50; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 11, 25; Josip Turkalj, T. 13544.

²³³⁷ Branko Balunović, T. 28345, 28404; P2724 (Rješenje o premještanju Branka Balunovića na drugo radno mjesto, 17. svibnja 1995.), str. 1.

²³³⁸ Branko Balunović, T. 28379, 28383–28384.

²³³⁹ Branko Balunović, T. 28384, 28426.

²³⁴⁰ Branko Balunović, T. 28384.

²³⁴¹ Branko Balunović, T. 28384, 28426.

²³⁴² D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 28, 41; D2042 (Popis osoba pronađenih pri asanaciji terena PU zadarsko-kninske, 25.–30. kolovoza 1995.), str. 3; D2043 (Popunjeni obrazac KTO-10 s podacima o osobama pronađenim prilikom asanacije Strmice, Grubora i Plavnog, 27. kolovoza 1995.), str. 7;

osoba nije ubijena u isto vrijeme kad su ubijene druge osobe u Gruborima; u tom pogledu taj je leš bio sličan lešu nađenom u Strmici ranije istoga dana.²³⁴³ Bilobrk i njegovi kolege potom su se vratili na kninsko groblje kako bi pokopali nađene leševe, a potom su otišli u Policijsku upravu zadarsko-kninsku gdje su predali nerazvijene filmove, video-snimke, rukom popunjene obrasce KTO-10 i dnevno izvješće o obavljenim asanacijama.²³⁴⁴ **Ivica Vrtičević**, kriminalistički tehničar koji je obavljao humane asanacije na području Policijske uprave zadarsko-kninske,²³⁴⁵ o događajima od 27. kolovoza 1995. svjedočio je slično kao i Bilobrk.²³⁴⁶

2272. Dana 27. kolovoza 1995. **Roberts** je, zajedno s još nekim službenicima UN-a, ponovno obišao Grubore i poslijepodne vidio da je hrvatska civilna zaštita uklonila leš Miloša Grubora, ali su mrlje od krvi i čahure metaka još bile ondje.²³⁴⁷ Primijetili su da kuća nije zapečaćena vrpcom, što je značilo da je u tijeku ili da je obavljena kriminalistička obrada.²³⁴⁸ Prilikom te posjete, službenici UN-a su mještanima u Gruborima pročitali što je Čermak izjavio u razgovoru koji je s njim vodio UNTV, odnosno da je 25. kolovoza 1995. iz Grubora otvorena vatra na hrvatsku Specijalnu policiju.²³⁴⁹ Mještani Grubora bili su zapanjeni, rekli da su u Gruborima ostali samo stari ljudi i porekli da je bilo tko pucao na hrvatsku Specijalnu policiju.²³⁵⁰ Roberts je također izjavio da su 27. kolovoza 1995. BBC, a potom i CNN, emitirali izjave očevidaca, službenika UN-a i mještana Grubora.²³⁵¹

2273. Istoga dana, **svjedoku 84** su Čedo Romanić i njegov zamjenik Gambiroža rekli da su s još nekoliko ljudi otišli u područje sjeverno od Knina, ali, kako ne poznaju teren, nisu mogli naći točnu lokaciju leševa.²³⁵² Petro Romasev je svjedoku rekao da je general

D2045 (Popis osoba pronađenih pri asanaciji terena PU zadarsko-kninske, 27. kolovoza 1995.); D2046 (Popunjeni obrazac KTO-10 s podacima o pronalasku leša Stevana Vidovića u Plavnom, 27. kolovoza 1995.).

²³⁴³ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 41; D2046 (Popunjeni obrazac KTO-10 s podacima o pronalasku leša Stevana Vidovića u Plavnom, 27. kolovoza 1995.), str. 4.

²³⁴⁴ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 43.

²³⁴⁵ D2052 (Ivica Vrtičević, izjava svjedoka, 13. svibnja 2010.), par. 1–2.

²³⁴⁶ D2052 (Ivica Vrtičević, izjava svjedoka, 13. svibnja 2010.), par. 12, 14–22; Ivica Vrtičević, T.28903, 28905–28906, 28908–28909, 28914, 28916, 28918–28921, 28926–28929, 28959, 28961.

²³⁴⁷ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 85, 88; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 11; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 26–28 32, br. 25; Alun Roberts. T. 6931; P683 (Razne fotografije posljedica uništavanja, pljačke i ubijanja u Kninu i u selima, snimljene u razdoblju od 10. kolovoza do sredine listopada 1995.), str. 51–52; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 16.

²³⁴⁸ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 88.

²³⁴⁹ P691 (Izvješće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 14, 20–21.

²³⁵⁰ P691 (Izvješće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par.21.

²³⁵¹ P691 (Izvješće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 25.

²³⁵² Svjedok 84, T. 11111, 11146, 11348.

Čermak pokušao demantirati ubojstva, na što mu je netko rekao da su leševi snimljeni kamerom i da je poricanje besmisleno.²³⁵³ Romanić je svjedoku rekao da je 27. kolovoza 1995. u Zbornom mjestu održan koordinacijski sastanak na kojem je bio i Čermak.²³⁵⁴ Romanić mu je rekao da je bilo nesuglasica o tome jesu li se u Gruborima dogodila ubojstva, je li potrebno obaviti očevid i kako dalje postupati.²³⁵⁵ Čedo Romanić je svjedoku rekao da su on i Buhin inzistirali na tome da se provede kriminalistička obrada u vezi s ubijenima u Gruborima, a na osnovi toga što mu je rečeno svjedok je pomislio da je netko višega ranga od Čede Romanića i koordinatora spriječio da policija ode u Grubore i obavi uobičajene očevide.²³⁵⁶

2274. U vezi s događajima poslije incidenata u vremenu od 25. do 27. kolovoza 1995. Raspravnom vijeću predočeni su i dokazi koji slijede u nastavku.

2275. Kako je izjavio **Morić**, incident u Gruborima bio je službeno evidentiran tako da nije bilo načina da se obustavi redovni policijski postupak.²³⁵⁷ Morić je izjavio da, iako je Policijska uprava zadarsko-kninska, u skladu s važećim pravilima službe, bila dužna MUP-u dostaviti izvješće o događajima u Gruborima, on takvo izvješće nije vidio.²³⁵⁸ Također je rekao da je izvješće Policijske uprave zadarsko-kninske o očevidima u vezi sa smrću tih civila, budući da se potencijalno radilo o teškim kaznenim djelima iz djelokruga prvenstveno kriminalističke policije, trebalo biti dostavljeno Sektoru kriminalističke policije MUP-a, a ne njemu.²³⁵⁹ Nadalje je izjavio da je Cetinino izvješće datirano 28. kolovoza 1995., u kojem se spominje asanacija pet leševa iz Grubora u općini Knin, shvatio kao potvrdu da je MUP obaviješten o incidentu i da će se dalje postupati putem odgovarajućih zakonom propisanih kanala.²³⁶⁰

2276. **Ive Kardum**, načelnik Odjela kriminalističke policije Policijske uprave zadarsko-kninske 1995. godine,²³⁶¹ u svom je svjedočenju izjavio da je, sukladno

²³⁵³ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 41; svjedok 84, T. 11114–11117, 11151–11152, 11164, 11166–11169

²³⁵⁴ Svjedok 84, T. 11116–11117, 11147, 11151, 11164.

²³⁵⁵ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 41; svjedok 84, T. 11116–11117, 11151, 11164–11171.

²³⁵⁶ P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), par. 7; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 41; svjedok 84, T. 11166–11171.

²³⁵⁷ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 225.

²³⁵⁸ Joško Morić, T. 25756.

²³⁵⁹ Joško Morić, T. 25756–25763.

²³⁶⁰ Joško Morić, T. 25787–25788.

²³⁶¹ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), str. 1, par. 2–3; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), str. 1, par. 1–3, 12, 15, 17; Ive Kardum, T. 9231, 9251–9252, 9398, 9498–9499.

normalnom postupku, trebalo da bude obaviješten o ubijanju u Gruborima, ali to nije bio slučaj.²³⁶² Kardum ne zna tko je mogao poslati Slavka Raspovića da istraži smrtne slučajeve u Gruborima jer je Raspović prije rata bio politički rukovoditelj u policiji, bio je sekretar u policiji, radio je u odjelu za maloljetničku delinkvenciju, a nikad nije radio na očevidima.²³⁶³ Kardum je istaknuo razliku u odnosu na incidente u Gošiću i Varivodama, u vezi s kojima je istrage vodio istražni sudac.²³⁶⁴

2277. **Ivan Galović**, županijski državni odvjetnik u Zadru od 1990. godine,²³⁶⁵ u svom je svjedočenju izjavio da je policija u slučaju teških kaznenih djela prijavu u pravilu dostavljala državnom odvjetniku i istražnom sucu.²³⁶⁶ Međutim, on nikad nije od policije dobio prijavu u vezi sa smrtnim slučajevima u Gruborima 25. kolovoza 1995. godine.²³⁶⁷

2278. **Hussein Al-Alfi**, koordinator UN-a za civilne poslove, odnosno, kako je ista dužnost poslije nazvana, koordinator za političke i humanitarne poslove, u Sektoru Jug u Kninu od lipnja 1995. do siječnja 1996.,²³⁶⁸ izjavio je da je 29. kolovoza 1995. Čermaka upozorio na incident u zaseoku Grubori, gdje je HV, prema dojavama, zastrašivao ljude i nekoliko ljudi ubio.²³⁶⁹ Na sastanku je Čermak odgovorio opravdavajući se da se incident dogodio prilikom oružanog sukoba s vojnicima SVK.²³⁷⁰ Čermak je potom pozvao svojeg časnika za vezu da dođe na sastanak i rekao mu da provjeri što se događa.²³⁷¹ Dana 31. kolovoza 1995. Čermak je u vezi s razgovorom od 29. kolovoza 1995. Al-Alfiju napisao dopis. U dopisu je Čermak izjavio da je u Gruborima 8-10 neprijateljskih vojnika otvorilo vatru na Specijalne postrojbe MUP-a.²³⁷² U okršaju koji je uslijedio poginuo je Đuro Karanović iz Beograda, star 45

²³⁶² P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 51; Ive Kardum, T. 9361, 9363–9364.

²³⁶³ Ive Kardum, T. 9360–9361.

²³⁶⁴ Ive Kardum, T. 9361.

²³⁶⁵ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 1–2, 5; Ivan Galović, T. 19666–19669.

²³⁶⁶ Ivan Galović, T. 19834.

²³⁶⁷ Ivan Galović, T. 19834; P1061 (Dopis Ivana Galovića, županijskog državnog odvjetnika u Zadru, upućen Državnom odvjetništvu RH), str. 1.

²³⁶⁸ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 5; Hussein Al-Alfi, T. 13805–13806, 13932–13933.

²³⁶⁹ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 82–83; Hussein Al-Alfi, T. 13826–13827; P1165 (Dopis Ivana Čermaka upućen Husseinu Al-Alfiju, 31. kolovoza 1995.); D1214 (Izvjješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 1. rujna 1995.), str. 3.

²³⁷⁰ D1214 (Izvjješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 1. rujna 1995.), str. 3; V. i P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 28; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 27; Edward Flynn, T. 1077–1078, 1092–1093, 1125–1126; P27 (Zbirno dnevno izvješće HRAT-a, 24.-27. kolovoza 1995.), str. 2; P34 (Dnevno izvješće HRAT-a, 29. kolovoza 1995.), str. 1.

²³⁷¹ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 82–83.

²³⁷² P1165 (Dopis Ivana Čermaka upućen Husseinu Al-Alfiju, 31. kolovoza 1995.).

godina, koji je imao pušku kalibra 7,9 milimetara.²³⁷³ Uslijed borbenih djelovanja i upotrebe ručnih raketnih bacača zapalilo se nekoliko staja i kuća. U vatri ili od prostrijelnih rana poginule su i osobe starije dobi, dvije žene, koje nisu identificirane, i dva muškarca, Miloš Grubor i Jovo Grubor. Čermak je izrazio duboko žaljenje zbog civila nastradalih u tom vatrenom okršaju i izjavio da Hrvatska vojska ima stroge zapovijedi da štiti civile. Pripomenuo je i da je uvjeren da se tragedija ne bi dogodila da su se "odmetnici" htjeli predati. Čermak je dodao da je sljedećeg dana osobno obišao taj zaselak i uvjerio se da su se događaji odvijali na opisani način.²³⁷⁴

2279. U razgovoru koji je s njim vodilo tužiteljstvo, Čermak je izjavio da je u spomenutom izvješću izraz "prostrijelne rane" upotrijebio na osnovi nalaza kriminalističke policije da su posrijedi rane od metaka.²³⁷⁵ Rekao je da je svoja izvješća, uključujući i predmetni dopis Al-Alfiju, pisao na osnovi informacija koje je dobio od policije.²³⁷⁶ Čermak je izjavio da "svoja saznanja temelj[i] na izvještajima policije"; ta su izvješća pokazana Čermaku i on je prepoznao izvješće Specijalne policije o događajima na terenu.²³⁷⁷ Čermak je izjavio da su Grubori bili neuobičajen slučaj, u smislu da je čak pet ljudi stradalo u akciji čišćenja Specijalne policije.²³⁷⁸

2280. **Dondo** je mišljenja da je specijalna policija Čermaka informirala o tome što je radila u Gruborima. Prema Dondovim izjavama, u izvješćima slanim u UN i MOCK korišteni su "vojnički izrazi" koje Čermak, da je ta izvješća pisao sâm, ne bi koristio.²³⁷⁹ Dondo smatra da podaci u tim izvješćima odgovaraju onom što je on vidio u Gruborima.²³⁸⁰

2281. Kako proizlazi iz dopisa koji je 29. kolovoza 1995. Čermaku uputio MOCK, šest mještana Grubora, kad su 25. kolovoza 1995. ujutro otišli u Knin kako bi se prijavili hrvatskim vlastima odnosno Centru za socijalnu skrb, vidjeli su 10-20 hrvatskih vojnika kako idu u smjeru zaseoka Grubori. Nekoliko trenutaka kasnije vidjeli su da kuće gore i odmah se vratili u selo. Kad su ušli u Grubore, mještani nisu zatekli vojnike nego leševe Miloša (ime oca Marko) Grubora, starog 80 godina, ustrijeljenog u vlastitoj postelji,

²³⁷³ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 83; P1165 (Dopis Ivana Čermaka upućen Husseinu Al-Alfiju, 31. kolovoza 1995.); Hussein Al-Alfi, T. 13827.

²³⁷⁴ P1165 (Dopis Ivana Čermaka upućen Husseinu Al-Alfiju, 31. kolovoza 1995.).

²³⁷⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 99.

²³⁷⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 93–94, 99–101; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 72, 93, 114.

²³⁷⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 93, 102.

²³⁷⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 102–103.

²³⁷⁹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 37; Karolj Dondo, T. 22531–22532.

Jove (ima oca Jovan) Grubora, starog 65 godina, s ranama od noža na vratu, kako leži na boku iza svoje kuće. Dana 26. kolovoza 1995., mještani su našli i sljedeće leševe: Milice (ime oca Stevo) Grubor, stare 53 godine, ustrijeljene iza kuće, Marije Grubor, stare 90 godina, spaljene u svojoj kući, te Đure (ime oca Luka) Karanovića, starog 41 godinu, ustrijeljenog iza jedne kuće. Kako stoji u dopisu, Đuro Karanović bio je mobiliziran u SVK, ali se 4. kolovoza 1995. predao HV-u, a nakon što je bio pušten na slobodu vratio se u majčinu kuću u Gruborima. Što se tiče Jove Grubora, starog 73 godine, nitko nije imao nikakva saznanja o tome što se dogodilo s njim.²³⁸¹ Kako se navodi u Čermakovom odgovoru MOCK-u od 30. kolovoza 1995., pripadnici Specijalne policije naišli su u Gruborima na 8-10 neprijateljskih vojnika koji su na njih otvorili vatru. U pucnjavi koja je uslijedila, poginuo je jedan od tih vojnika, Đuro Karanović, koji je imao pušku. Uslijed borbenog djelovanja, zapalile su se neke staje i kuće, a smrtno su stradale dvije žene i dva muškarca (Miloš i Jovo Grubor).²³⁸²

2282. Dana 31. kolovoza 1995., Ivan Čermak je napisao dopis UNCRO-u u kojem kaže da je Grubore obišao dan nakon što je došlo do tih smrtnih slučajeva i da se osobno uvjerio da su se požari u selu, te pogibija Miloša i Jove Grubora, dviju žena nepoznata indentiteta i Đure Karanovića, koji je bio naoružan, dogodili tijekom borbenog djelovanja.²³⁸³

2283. **Turkalj** je izjavio da je, po Markačevoj pismenoj zapovijedi, 31. kolovoza ili 1. rujna 1995. svim voditeljima skupina iz akcije Plavno naložio da dostave izvješća o djelovanju.²³⁸⁴ Tri od četiri voditelja skupina, Žinić, Krajina i Balunović, kao i Čelić, dostavili su izvješća, a svjedok ih je onda 20. rujna 1995. proslijedio Sačiću i Markaču.²³⁸⁵ Četvrti voditelj skupine, Frano Drljo, odbio je napisati izvješće.²³⁸⁶ Drljo je svjedoku ipak podnio usmjeno izvješće da je čuo samo pucnjeve i da misli da se nema

²³⁸⁰ Karolj Dondo, 22474–22475, 22534–22537.

²³⁸¹ P1221 (Dopis delegacije MOCK-a u vezi s događajima u Gruborima upućen Ivanu Čermaku, 29. kolovoza 1995.), str. 1–2.

²³⁸² P1222 (Dopis Ivana Čermaka upućen UNCRO-u, 31. kolovoza 1995.).

²³⁸³ Elisabeth Rehn, T. 6515–6516; P603 (Dopis Ivana Čermaka upućen UNCRO-u, 31. kolovoza 1995.), str. 1–2.

²³⁸⁴ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 54; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 83–85; Josip Turkalj, T. 13642.

²³⁸⁵ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 54–59; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 84–86, 102; Josip Turkalj, T. 13644–13647; P567 (Dopis Josipa Turkalja upućen načelniku Sektora specijalne policije, 20. rujna 1995.).

²³⁸⁶ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 55; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 84–86.

o čemu pisati izvješće.²³⁸⁷ Turkalj je odlučio da to ne prijavi Markaču i nije protiv Drlje pokrenuo stegovni postupak, a jedan od razloga bilo je to što je Drljo bio izvrstan borac i vrlo koristan Specijalnoj policiji.²³⁸⁸ Svjedok je izjavio da je Drljo bio stalan problem zbog neposluha i da je o tome mnogo puta razgovarao s Markačem, međutim, da Drljo nije bio stegovno kažnjen.²³⁸⁹ **Žinić** je potvrdio Turkaljev iskaz u ovom pogledu i napomenuo da se, nakon što su voditelji skupina i Čelić dobili nalog da napišu izvješće o događajima od 25. kolovoza 1995., među prisutnima poveo kratak razgovor o tim događajima, a izjavio je i to da je o njima vjerojatno razgovarao i s nekim od članova svoje skupine.²³⁹⁰ Žinićevo izvješće o događajima 25. kolovoza 1995. dijelom je bilo zasnovano na informacijama koje je saznao od drugih.²³⁹¹ **Balunović** je također potvrdio Turkaljev iskaz u ovom pogledu, ali je napomenuo i to da je Čelić voditeljima skupine rekao da izvješća sastave na osnovi informacija dobivenih od Željka Sačića.²³⁹²

2284. **Stjepan Žinić**, instruktor specijalističke obuke u Antiterorističkoj jedinici Lučko Specijalne policije,²³⁹³ u svom je svjedočenju izjavio da su oba njegova izvješća u vezi s 25. kolovozom 1995. i izvješće o akciji 26. kolovoza 1995., napisana u stožeru postrojbe u Zagrebu, nekoliko dana poslije akcija.²³⁹⁴

2285. **Čelić** je podnio jedno izvješće koje je istovjetno izvješću što mu ga je izdiktirao Sačić, uz iznimku posljednje rečenice, "Zadatak je završen u 16:00 sati prilikom čega nitko nije povrijeđen niti ranjen", koja je izostavljena.²³⁹⁵ Svjedok je u iskazu izjavio da nije bilo nikakvog posebnog razloga za to izostavljanje.²³⁹⁶ Svjedok je istoga dana podnio i drugo izvješće koje sadrži jedan dopunski odlomak koji glasi:

²³⁸⁷ Josip Turkalj, T. 13676–13677, 13784.

²³⁸⁸ Josip Turkalj, T. 13681, 13784.

²³⁸⁹ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 61–63; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 53; Josip Turkalj, T. 13545–13546, 13681–13682.

²³⁹⁰ Stjepan Žinić, T. 28082–28084, 28092–28094, 28096, 28098, 28118–28119, 28141–28142, 28144–28145, 28163; V. i P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 3. dio, str. 3–6; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 86, 88–91, 97–98, 3. dio, str. 8, 20, 30–31, 34, 36, 46, 144–146, 169, 173–174; Josip Čelić, T. 7958–7962, 7972, 7974, 7982–7983, 8058–8059, 8102; P566 (Zapovijed Josipa Turkalja Josipu Čeliću i drugima, 1. rujna 1995.); P772 (Josip Čelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Čelićem, 5. prosinca 2001.), str. 4.

²³⁹¹ Stjepan Žinić, T. 28095, 28118–28119.

²³⁹² Branko Balunović, T. 28375–28376, 28388–28390, 28393–28397, 28427–28428, 28437–28438, 28445, 28448–28450.

²³⁹³ Stjepan Žinić, T. 28057–28058; P2717 (Rješenje o premještanju Stjepana Žinića na drugo radno mjesto, 9. studenog 1995.), str. 1.

²³⁹⁴ Stjepan Žinić, T. 28083–28084, 28145.

²³⁹⁵ Josip Čelić, T. 7959–7960; P564 (Prvo tipkano izvješće Josipa Čelića, 25. kolovoza 1995.), str. 1–2.

V. i P563 (Rukom pisano izvješće Josipa Čelića, 25. kolovoza 1995.).

²³⁹⁶ Josip Čelić, T. 7959–7960.

Od načelnika odjela za terorizam dobivena je zapovijed o postupanju sa civilima po međunarodnom pravu, koji se nađu na ovom području. Od moje strane svima je izdana zapovijed da se sa civilima postupa po međunarodnom pravu, te da se legitimiraju i sprovedu na sigurno područje.²³⁹⁷

2286. Branko Balunović, Stjepan Žinić i Božo Krajina također su dostavili po dva izvješća, istoga dana, od kojih jedno sadrži iste formulacije kao Čelićevo izvješće.²³⁹⁸ Tajnica Josipa Turkalja pretipkala je svih osam izvješća.²³⁹⁹ Sva izvješća nose datum 25. kolovoza 1995., a izvješća Bože Krajine izričito su naslovljena na Josipa Čelića.²⁴⁰⁰ Prema onome što je izjavio Čelić, nitko mu nije naložio da antedatira svoje izvješće.²⁴⁰¹ U Krajininom izvješću se kaže da je, kad je skupina ušla u "selo," ne navodeći naziv sela, na nju otvorena vatra iz pješačkog oružja, te da skupina nije mogla vidjeti tko puca. Pucnjava je trajala nekoliko minuta, nakon čega su svi koji su bili u selu pozvani da se predaju. Ljudi u selu su ponovno otvorili vatru.²⁴⁰² Skupina je uzvratila vatru i ušla u selo. Skupina nije ostala u selu nego je nastavila prema svojem konačnom odredištu. Prema Žinićevu izvješću, kad je bila lijevo od Grubora, skupina je iznenada čula pucnjavu i nekoliko detonacija. Žinić je vezom upitao što se događa i rečeno mu je "su" naišli na "grupu četnika". Žinić je potom svojoj skupini naredio da krene prema selu, za što im je trebalo oko 15 minuta. Kod ulaza u selo skupina se spojila s drugim pripadnicima postrojbe, koji su im rekli da dio "četnika" bježi prema šumi, tj. prema vrhu Orlovac. Skupina je odmah krenula za njima tako da u selo nije niti ulazila.²⁴⁰³ Kako stoji u Balunovićevu izvješću, njegova skupina nije imala paljbenih djelovanja. Izvješće sadrži dva odlomka u kojima se opisuje što se dogodilo u u Gruborima:

²³⁹⁷ P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 86, 89–92, 97–99, 102, 3. dio, str. 36–39, 41–42, 46; Josip Čelić, T. 7960, 7975–7976; P565 (Drugo tipkano izvješće Josipa Čelića, 25. kolovoza 1995.).

²³⁹⁸ Josip Čelić, T. 7964–7965, 7975–7977; P568 (Prvo izvješće Stjepana Žinića, 25. kolovoza 1995.); P569 (Drugo izvješće Stjepana Žinića, 25. kolovoza 1995.); P570 (Prvo izvješće Bože Krajine, 25. kolovoza 1995.); P571 (Drugo izvješće Bože Krajine, 25. kolovoza 1995.); P572 (Prvo izvješće Branka Balunovića, 25. kolovoza 1995.); P573 (Drugo izvješće Branka Balunovića, 25. kolovoza 1995.).

²³⁹⁹ Josip Čelić, T. 7961–7963, 7972, 8102.

²⁴⁰⁰ Josip Čelić, T. 7959, 7974–7975; P568 (Prvo izvješće Stjepana Žinića, 25. kolovoza 1995.); P569 (Drugo izvješće Stjepana Žinića, 25. kolovoza 1995.); P570 (Prvo izvješće Bože Krajine, 25. kolovoza 1995.); P571 (Drugo izvješće Bože Krajine, 25. kolovoza 1995.); P572 (Prvo izvješće Branka Balunovića, 25. kolovoza 1995.); P573 (Drugo izvješće Branka Balunovića, 25. kolovoza 1995.).

²⁴⁰¹ Josip Čelić, T. 7959, 7974–7975.

²⁴⁰² P570 (Prvo izvješće Bože Krajine, 25. kolovoza 1995.); P571 (Drugo izvješće Bože Krajine, 25. kolovoza 1995.).

²⁴⁰³ P568 (Prvo izvješće Stjepana Žinića, 25. kolovoza 1995.); P569 (Drugo izvješće Stjepana Žinića, 25. kolovoza 1995.).

U daljnjem tijeku akcije dvije grupe pod rukovođenjem instruktora Bože Krajina i Franje Drljo naišle su na oružani otpor skupine 8 – 10 neprijateljskih vojnika u selu Plavetno, zaseok Grubori, koje se nalazilo desno od pravca pretrage moje grupe.

Djelatnici iz grupe narečenih instruktora odgovorili su paljbom iz pješackog i protuoklopnog naoružanja, što je imalo za posljedicu uhićenje Stevana Karanović, starog oko 35 godina, lišenja života Đure Karanović, obojica su bili pripadnici tzv. "vojske srpske krajine", te pogibija još dvije žene i dva muškarca starije dobi, čiji mi identitet ovog trenutka nije poznat.²⁴⁰⁴

2287. Dana 27. veljače 1996., **Elisabeth Rehn**, specijalna izvjestiteljica Povjerenstva UN-a za ljudska prava o stanju ljudskih prava na području bivše Jugoslavije u razdoblju od 27. rujna 1995. do početka 1998.,²⁴⁰⁵ uputila je ministru vanjskih poslova Mati Graniću dopis kojim je zatražila detaljne informacije o eventualnim istragama o požarima i ubojstvima u Gruborima 25. kolovoza 1995., te navela brojeve registarskih tablica praznih vozila hrvatske policije, koja je UN-ovo osoblje vidjelo toga dana u 12:45 sati na udaljenosti od dva kilometra od Grubora.²⁴⁰⁶ Rehn je izjavila da nikad nije dobila pravi odgovor na svoj dopis.²⁴⁰⁷

2288. **Mate Granić**, potpredsjednik Vlade RH (1991. - 2000.) i ministar vanjskih poslova (1993. - 2000.),²⁴⁰⁸ u svom je svjedočenju izjavio da prva informacija koju je o Gruborima dobio nije sadržavala ništa o zločinima nad civilima, nego da se radilo o sukobu između ili HV-a ili policije s jedne strane, te terorista s druge strane.²⁴⁰⁹ Tako je to prikazano javnosti.²⁴¹⁰ Kad je svjedok 27. veljače 1996. primio dopis Elisabeth Rehn o Gruborima, zamolio je odjel za ljudska prava Ministarstva vanjskih poslova da od MUP-a pribavi službeno izvješće.²⁴¹¹ O sadržaju tog izvješća kurtoazno je obavijestio Elisabeth Rehn premda taj incident nije bio u njegovom djelokrugu.²⁴¹² U dopisu

²⁴⁰⁴ P572 (Prvo izvješće Branka Balunovića, 25. kolovoza 1995.), str. 1; P573 (Drugo izvješće Branka Balunovića, 25. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁴⁰⁵ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 1-2; P599 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), str. 1; Elisabeth Rehn, T. 6494, 6499, 6543, 6562, 6695.

²⁴⁰⁶ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 4; Elisabeth Rehn, T. 6512-6514; P602 (Dopis Elisabeth Rehn upućen ministru vanjskih poslova, Mati Graniću, 27. veljače 1996.), str. 1-3.

²⁴⁰⁷ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 4, 8; Elisabeth Rehn, T. 6514-6515.

²⁴⁰⁸ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 2-3, 6, 8, 13; Mate Granić, T. 24614-24615, 24621-24622.

²⁴⁰⁹ Mate Granić, T. 24810, 24941.

²⁴¹⁰ Mate Granić, T. 24810-24811, 24941.

²⁴¹¹ Mate Granić, T. 24940-24941.

²⁴¹² Mate Granić, T. 24941-24942.

upućenom Elisabeth Rehn 26. lipnja 1996., svjedok je za pet žrtava napisao da su to bili civili ustrijeljeni vatrenim oružjem.²⁴¹³ Osim toga, naveo je i sljedeće:

Budući da je bilo nemoguće obitelji obavijestiti o smrti žrtava jer je većina srpskog stanovništva napustila Republiku Hrvatsku uslijed prijetnji ili nagovora samoproglašanih lokalnih civilnih i vojnih organa vlasti, pripadnici Civilne zaštite Ministarstva unutarnjih poslova pokopali su žrtve na groblju u Kninu, u skladu s odredbama Ženevskih konvencija i Zakona o grobljima i pokapanju.

Nažalost, istraga o tom teškom zločinu ostala je bez rezultata, no i dalje se ulažu naporu u utvrđivanju identiteta počinitelja.²⁴¹⁴

2289. **Svjedok CW-4** u svom je svjedočenju izjavio i to da je standardna praksa bila da se po završenoj akciji piše izvješće.²⁴¹⁵ Međutim, izjavio je i to da su izvješća koja su o događajima 25. kolovoza 1995. pisali instruktori bila lažna.²⁴¹⁶ Ta izvješća nisu bila napisana 25. kolovoza 1995. godine. Ona sadrže popise osoba koje su sudjelovale u akciji, neka se imena preklapaju, a navode se i imena ljudi koji nisu sudjelovali u akciji.²⁴¹⁷ Svjedok CW-4 je izjavio i to da zapovjednici podređenima nikad nisu izdali pismene zapovijedi za sastavljanje izvješća i da je Turkaljeva pismena zapovijed o pisanju izvješća, datirana 1. rujna 1995., čisti falsifikat.²⁴¹⁸ Svjedok CW-4 izjavio je da se nikad nije sastao s Markačem u vezi s izvješćima o događajima od 25. kolovoza 1995. godine.²⁴¹⁹

2290. Dana 16. veljače 1998., Josip Turkalj podnio je načelniku Sektora specijalne policije izvješće pod naslovom "Ratni put Antiterorističke jedinice Lučko".²⁴²⁰ Prema tom izvješću, postrojba Lučko imala je "vatreni kontakt" s neprijateljskim snagama nakon što je ušla u Grubore tijekom vojne akcije koja se provodila 25.-26. kolovoza 1995. godine.²⁴²¹ U tom okršaju neprijateljska je skupina neutralizirana, a nitko od pripadnika postrojbe nije poginuo niti bio ranjen.²⁴²² **Turkalj** je objasnio da u tom

²⁴¹³ P2674 (Dopis Mate Granića upućen Elisabeth Rehn, 26. lipnja 1996.).

²⁴¹⁴ P2674 (Dopis Mate Granića upućen Elisabeth Rehn, 26. lipnja 1996.).

²⁴¹⁵ Svjedok CW-4, T. 28250.

²⁴¹⁶ Svjedok CW-4, T. 25253.

²⁴¹⁷ Svjedok CW-4, T. 28254–28255.

²⁴¹⁸ Svjedok CW-4, T. 28328.

²⁴¹⁹ Svjedok CW-4, T. 28334.

²⁴²⁰ P606 (Ratni put ATJ Lučko, 16. veljače 1998.).

²⁴²¹ P606 (Ratni put ATJ Lučko, 16. veljače 1998.), str. 11.

²⁴²² P606 (Ratni put ATJ Lučko, 16. veljače 1998.), str. 11.

izvješću nisu bile navedene pojedinosti incidenta u Gruborima jer je izvješće bilo usredotočeno na lokacije djelovanja postrojbe tijekom rata.²⁴²³

2291. **Ćelić** je u svom svjedočenju izjavio da je 2001. i 2004. godine policija s njim obavila razgovore u vezi s incidentom u Gruborima.²⁴²⁴ U razgovoru iz 2001. on je izjavio da mu je Sačić izdiktirao drugo izvješće.²⁴²⁵ Svjedokovo oružje nije bilo podvrgnuto vještačenju.²⁴²⁶ Dana 14. prosinca 2001., načelnik Odjela kriminalističke policije Policijske uprave šibensko-kninske izvijestio je županijskog državnog odvjetnika o napretku kriminalističke obrade smrti Miloša Grubora i drugih. Izjavio je da je policija obavila razgovore s, primjerice, Josipom Ćelićem, Franom Drljom, Božom Krajinom i Nadom Šurjak.²⁴²⁷

2292. Dana 18. prosinca 2003., Ivan Galović je poslao dopis državnom odvjetništvu u Zgrebu, u kojem kaže da njegovo odvjetništvo nije dobilo kaznenu prijavu u vezi sa smrtnim slučajevima u Gruborima.²⁴²⁸

2293. **Janić** je u svom svjedočenju izjavio da ga nikad nisu ispitivali o incidentu u Gruborima i da tada o tome nije imao nikakva saznanja.²⁴²⁹ Dopis Ministarstva pravosuđa RH iz 2004. potvrđuje da MORH nije proveo nikakve istrage u vezi s incidentima u Gruborima.²⁴³⁰ Prema dokumentu hrvatskih vlasti "Plan rada", MUP je 2001. započeo istragu incidenta u Gruborima.²⁴³¹ Prema jednom drugom dokumentu MUP-a, istraga tog incidenta je bila u tijeku 2004.²⁴³² Svjedok je dodao da ga je poslije nekoliko godina, te poslije razgovora koji je 2004. s njim obavilo tužiteljstvo, MUP ispitivao o incidentu u Gruborima.²⁴³³ Janić je izjavio da je, na osnovi toga što je u

²⁴²³ Josip Turkalj, T. 13658–13660; v. P1220 (Dopis načelnika Odjela kriminalističke policije PU šibensko-kninske upućen županijskom državnom odvjetniku, 14. prosinca 2001.), str. 2.

²⁴²⁴ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 1. dio, str. 16–17, 3. dio, str. 7; Josip Ćelić, T. 8053–8054, 8078.

²⁴²⁵ P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 192–193.

²⁴²⁶ P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 132–135.

²⁴²⁷ D738 (Dopis načelnika Odjela kriminalističke policije PU šibensko-kninske upućen županijskom državnom odvjetniku, 14. prosinca 2001.), str. 1.

²⁴²⁸ P1061 (Dopis Ivana Galovića, županijskog državnog odvjetnika u Zadru, upućen Državnom odvjetništvu RH).

²⁴²⁹ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 52–59.

²⁴³⁰ P626 (Plan rada MUP-a, 13. studenog 2001.).

²⁴³¹ P622 (Plan rada MUP-a, 13. studenog 2001.).

²⁴³² P624 (Dopis koji je MUP uputio županijskom državnom odvjetniku u Šibeniku, 1. travnja 2004.).

²⁴³³ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 77–78; Zdravko Janić, T. 6201–6202; P582 (Službena zabilješka MUP-a, 28. travnja 2004.).

međuvremenu saznao o incidentu, jasno da je bilo zataškavanja glede događaja u Gruborima.²⁴³⁴

2294. **Željko Žganjer**, županijski državni odvjetnik u Šibeniku od lipnja 1993. do 15. rujna 2002.,²⁴³⁵ u svom je svjedočenju izjavio da je poslije promjene teritorijalnog ustroja 1998. godine njegovo odvjetništvo preuzelo velik broj predmeta Županijskog državnog odvjetništva u Zadru.²⁴³⁶ Također je izjavio da je i od Amnesty Internationala i Hrvatskog helsinškog odbora dobio informacije o događajima u Gruborima i da je, kad je prikupio konkretnije dokaze u vezi s Gruborima, inicirao istragu o tom incidentu.²⁴³⁷ Žganjer je izjavio da je to učinio 9. ožujka 2001., kada je uputio dopis Odjelu kriminalističke policije Policijske uprave šibensko-kninske u kojem je napisao da iz materijala priloženog uz dopis proizlazi da je 25. kolovoza 1995. usmrćeno pet ili šest civila starije dobi, Srba (Miloš Grubor, Milica Grubor–Mika, Jovo Grubor, Marija Grubor, Đuro Karanović i Stevan Vidović), dok je sudbina Jovana Grubora (sin Damjana) nepoznata.²⁴³⁸ Žganjer je napisao i to da iz materijala kojim raspolaže proizlazi da je MUP poduzeo kriminalističku obradu tog predmeta i da je nadležno državno odvjetništvo vjerojatno bilo obaviješteno o rezultatima obrade.²⁴³⁹ Međutim, kako se kaže u dopisu, prema informacijama iz Županijskog državnog odvjetništva u Zadru, pod čijom je nadležnošću taj incident tada bio, oni nisu bili informirani o rezultatima obrade.²⁴⁴⁰ Dana 9. novembra 2001. Žganjer je Policijskoj upravi šibensko-kninskoj uputio još jedan dopis, u kojem požuruje policiju da postupi po njegovom zahtjevu od 9. ožujka 2001. i traži da policija obavi obavijesni razgovor s Čermakom.²⁴⁴¹ Dana 8. veljače 2002., Policijska uprava šibensko-kninska dostavila je Žganjeru izvješće u vezi s dokumentacijom prikupljenom tijekom kriminalističke obrade smrtnih slučajeva u Gruborima i Žganjer je potvrdio primitak.²⁴⁴²

²⁴³⁴ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 102–107.

²⁴³⁵ P1046 (Željko Žganjer, razgovor sa svjedokom, 8. prosinca 2005.), vrpca 3275-1-A, str. 12, vrpca 3275-1-B, str. 1.

²⁴³⁶ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 10.

²⁴³⁷ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 10; Željko Žganjer, T. 11604–11605, 11607.

²⁴³⁸ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 10; P1064 (Žganjerov dopis upućen PU šibenskoj, 21. ožujka 2001.), str. 1.

²⁴³⁹ P1064 (Žganjerov dopis upućen PU šibenskoj, 21. ožujka 2001.), str. 1.

²⁴⁴⁰ P1064 (Žganjerov dopis upućen PU šibenskoj, 21. ožujka 2001.), str. 2.

²⁴⁴¹ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 22; P1068 (Žganjerov dopis upućen PU šibensko-kninskoj, 9. studenog 2001.).

²⁴⁴² P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 25; P1054 (Dopis PU šibensko-kninske upućen Žganjeru).

2295. Kako je izjavio Čermak, on je tek 2003. uvidio da je informacija Specijalne policije o oružanom sukobu u Gruborima bila netočna.²⁴⁴³ Tada je Markaču rekao da je tu nešto krivo, da mu lažu i pitao ga što se dogodilo.²⁴⁴⁴ Čermak je rekao da mu je Markač odgovorio da ne zna, da je postupao kako je mogao, "s onim što su [mu] dali", te da je utvrđivanje istine posao policije.²⁴⁴⁵ Čermak je izjavio da je Markaču rekao da je u u njegovom interesu da se utvrdi istina.²⁴⁴⁶

2296. Na osnovi predočenih dokaza Raspravno vijeće utvrđuje sljedeću kronologiju događaja. Dana 25. kolovoza 1995. u vremenu između 15:00 i 16:30 sati, nakon što je obišao Grubore, Alun Roberts je Karolju Dondi prijavio da je čuo pucnjavu i vidio požare u Gruborima. Dondo je tu informaciju odmah prenio Čermaku. Petro Romasev je obavijestio i policijsku postaju u Kninu. Djelatnici kninske policijske postaje potom su bez uspjeha pokušali naći zaselak. Navečer 25. kolovoza 1995., Čermak je nazvao Markača i obavijestio ga o vatrenom incidentu koji je dojavio UN i zamolio ga da provjeri tu informaciju. Oko 17:00 sati, stožer u Gračacu obavijestio je Željka Sačića o tome da je moguće da je u akciji izvedenoj toga dana bilo žrtava. Sačić je potom razgovarao s Markačem, koji je potvrdio da je dobio neke općenite dojave o problemima na području u okolici Knina, ali je rekao da je moguće i da je posrijedi nesporazum, te da bi trebalo da se Sačić sutradan sastane s Čermakom. Kasnije istoga dana, Sačić je razgovarao i sa Zvonkom Gambirožom, koji je rekao da je čuo za palež u jednom selu kod Knina. U Markačevom dnevnom izvješću o djelovanju Specijalne policije za Červenka, poslanom rano ujutro narednog dana, nije bilo navedeno da se u području Plavnog dogodilo bilo što spomena vrijedno.

2297. Ujutro 26. kolovoza 1995., između 9:00 i 10:00 sati, Romasev je policijskoj postaji Knin dostavio imena ljudi usmrćenih u Gruborima 25. kolovoza 1995. godine. Ta informacija potom je proslijeđena Gambiroži, Romaniću i Buhinu. I Romanić i Buhin stupili su u kontakt s Cetinom i zatražili da u Grubore pošalje ekipu za očevid. Na putu iz Zagreba u Knin, Sačić je razgovarao sa Cetinom, koji je potvrdio da su u području Plavnog nađeni leševi, te da je njega o tome obavijestio Romanić. Na Čermakovom redovnom jutarnjem sastanku s djelatnicima Policijske postaje Knin, Čermak je obaviješten o leševima u Gruborima. Čermakov prijedlog bio je "da

²⁴⁴³ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 102–103, 112–113.

²⁴⁴⁴ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 115.

²⁴⁴⁵ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 115.

sačekamo i da vidimo". Nakon što je Sačić stigao u Knin, Čermak je Sačića informirao da je UN dojavio da je u Gruborima bilo smrtnih slučajeva i uputio ga da od Romanića pribavi više informacija o tome. Oko 10:15 sati, Sačić je došao u Policijsku postaju Knin, gdje se dogodila njegova nesuglasica s Romanićem i Buhinom. Romanić i Buhin su inzistirali na tome da se obavi očevid i izvijestili da su već informirali Cetinu kako bi se organizirala ekipa za očevid. Sačić je rekao da bi trebalo da civilna zaštita pokupi leševe, bez očevida. Tijekom te nesuglasice, Sačić je telefonom zvao Markača, a potom i Jarnjakov kabinet, a poslije nekog vremena Morić je nazvao Buhina i rekao mu da se ne miješa u rad kriminalističke policije. Nedugo poslije toga, Sačić i Romanić otišli su k Čermaku i pred njim ponovno iznijeli svoje različite stavove. Čermak je rekao da bi trebalo obaviti očevid. Oko 11:30 sati, Čermak je dao intervju UNTV-u, u kojem je iznio pojedinosti događaja u Gruborima rekavši da je došlo do okršaja s teroristima, da je jedan terorist uhvaćen i da je otkriven jedan leš, najvjerojatnije vojnika HV-a, s rukama vezanim na leđima. Oko podneva, Sačić je obišao Grubore i poslije toga nazvao Markača kako bi ga izvijestio. Sačić je nazvao i Čermaka i rekao mu da se u Gruborima 25. kolovoza 1995. dogodio okršaj s teroristima i da 27. kolovoza 1995. namjerava ponovno otići u selo s kriminalističkom policijom. Oko 15:00 sati dojava s informacijama o incidentu u Gruborima zabilježena je u knjigu operativnog dežurstva Policijske postaje Knin, uz napomenu da će biti proveden očevid. Poslijepodne 26. kolovoza 1995. Markač se sastao s ATJ Lučko kod Ramljana i zatražio od Čelića hitno objašnjenje događaja od 25. i 26. kolovoza 1995. godine. Oko 17:00 sati u Grubore je došao Dondo. Sačić, koji se bio vratio u stožer u Gračac, poništio je Markačevo izvješće za Červenka napisano jučerašnjeg dana. Oko 18:00 sati, Sačić i Markač ponovno su razgovarali s Čelićem u vezi s njegovim jučerašnjim izvješćem. Poslije toga, Sačić je, u Markačevoj nazočnosti, prenio informaciju- informirao Čelića i potom mu, u susjednoj prostoriji, izdiktirao novo izvješće u kojem se kaže da je izbio okršaj s terorističkom skupinom, te da bi trebalo da se obavi humana asanacija leševa u Gruborima. Oko 20:00 sati Dondo je podnio izvješće o svom obilasku Grubora Policijskoj postaji Knin, spomenuvši da bi bilo potrebno obaviti humanu asanaciju.²⁴⁴⁷

2298. Dana 27. kolovoza 1995., u vremenu između 09:00 i 09:30 sati, jedna ekipa civilne zaštite i dva kriminalistička tehničara za očevid okupili su se u kavani nasuprot

²⁴⁴⁶ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 115.

²⁴⁴⁷ V. i Povjerljivi dodatak C koji sadrži dodatnu diskusiju o izvedenim dokazima koji se odnose na ovaj ulomak.

Policijske postaje Knin. Čermak i još nekoliko osoba prišli su ekipi i Čermak je sugerirao da se uz leševe u Gruborima stavi oružje.²⁴⁴⁸ Bilobrka ekipa potom je od Policijske uprave zadarsko-kninske dobila zadatak da ukloni leševe u Plavnom, Strmici i Gruborima. Oko 10:00 sati, dok su čekali izvan samog sela Grubori, Čermak je prišao Bilobrku i rekao mu neka provede očevid. Bilobrka je odgovorio da nisu ispunjeni zakonski uvjeti za obavljanje očevida i da je on onamo poslan po drukčijoj zadaći. Umiješao se Sačić, stao na stranu Bilobrka i Čermak je odustao. Potom je Čermak predložio da novinari idu s Bilobrkovom ekipom do leševa i sve snime. Bilobrka se ponovno usprotivio rekavši da se to kosi s propisanim policijskim postupkom. Sačić je ponovno intervenirao i stao na Bilobrkovu stranu, te je Čermak ponovno odustao. Oko 11:00 sati u Grubore je došla skupina ljudi među kojima su bili Čermak, Sačić, djelatnici Specijalne policije, novinari i još neke osobe, a Sačić je ondje, prije nego što se Čermak obratio novinarima, informirao Čermaka o sadržaju novog Čelićeva izvješća. Čermak je izjavio da

[se nalazi] u selu Gruboru, jednom od četničkih uporišta koje je u akciji čišćenja terena, [...] tu je došlo do vatrenog okršaja između specijalnih jedinica MUP-a i zaostalih četničkih grupa. Bilo je negde oko deset terorista koji su pružali otpor i u tom trenutku je došlo do paljenja sela. U samoj akciji je poginulo troje pripadnika četničkih skupina i dvoje civila. Otišao sam i sam lično u selo Grubor da se uvjerim u cijeli tok akcije i sa, doveo sam sa sobom cijelu ekipu upravo zbog toga da bi znali činjenice, da bi znali istinu, a ne da se ponovo pokuša Hrvatskoj imputirati nešto, da je bilo namjernog paljenja, da je bilo namjernih ubojstava i tako dalje.

Bilobrka i njegovi kolege obavili su humanu asanaciju i leševe poslije pokopali u Kninu. Poslije obilaska Grubora, kad su se okupili u Zbornom mjestu Knin, Sačić i Čermak su ponovno razgovarali o Čelićevom novom izvješću i Sačić je mnogo vikao.

2299. U vremenu između 29. i 31. kolovoza 1995., Čermak je Al-Alfija, MOCK i UNCRO informirao da se u Gruborima 25. kolovoza 1995. dogodio okršaj s teroristima. Dana 1. rujna 1995. Markač je posredstvom Turkalja četvorici voditelja skupina iz ATJ Lučko zapovjedio da podnesu izvješća o akciji izvedenoj 25. kolovoza 1995. godine. Dana 20. rujna 1995. Turkalj je Sačiću dostavio izvješća koja su se držala opisa događaja iz Čelićevog izvješća od 26. kolovoza 1995. godine. Godine 1996. Sačić je

²⁴⁴⁸ Raspravno vijeće ne isključuje ni mogućnost da je to rečeno kasnije tijekom dana, na lokaciji izvan samog sela Grubori.

postao pomoćnik ministra za kriminalističku policiju.²⁴⁴⁹ Godine 2001. Žganjer je inicirao istragu u vezi s incidentom u Gruborima, koja do danas nije rezultirala nijednom presudom.

2300. Na osnovi gore rečenoga, Raspravno vijeće konstatira da je ujutro 26. kolovoza 1995., u Romanićevom uredu, Sačić prenio verziju o okršaju s teroristima ne hajući za to je li istinita ili ne, te uvjerio Jarnjaka da nema potrebe da se obavi očevid u vezi s leševima nađenim u Gruborima. Prije razgovora s Jarnjakom, Sačić je razgovarao s Markačem. Poslije toga, s obzirom na razvoj događaja, jedan viši dužnosnik MUP-a povezan s radom kriminalističke policije stvari je odveo i dalje intervenirajući kod Cetine da se u Grubore ne šalje ekipa za očevid. Postoji razumna sumnja u pogledu pitanja je li inicijativa da se ne obavi očevid bila Markačeva ili Sačićeva. Međutim, čak i ako je inicijativa bila Sačićeva i ako Markač za nju nije znao, Markač je redovito dobivao informacije o tome što radi Sačić, svakako i prije nego što je Sačić razgovarao s Jarnjakom. Sačić je zatim svoje mišljenje izložio Čermaku. Unatoč tome što je od Romanića čuo da bi trebalo da se obavi očevid i što je čuo kako se Sačić žestoko protivio bilo kakvim radnjama s ciljem utvrđivanja što se doista dogodilo, Čermak je u svojem intervjuu za UNTV plasirao Sačićevu verziju o okršaju s teroristima u Gruborima. Čermakove izjave UNTV-u bile su mješavina informacija dobivenih od Romanića i informacija dobivenih od Sačića (posebice informacija sadržanih u dokaznom predmetu P575), u kombinaciji s raznim elementima (zarobljenik, nalaz leša s rukama vezanim na leđima). Čermak je neke detalje i dodao (da je taj nađeni leš vjerojatno leš vojnika HV-a). Raspravno vijeće konstatira da je Čermak tu pojedinost namjerno dodao kako bi potkrijepio sugestije o terorističkom djelovanju Srba u tom području. Raspravno vijeće svraća pozornost na podudarnost opisa događaja koji je dao Čermak (intervju za UNTV) i onoga koji je dao Sačić (izdiktirano izvješće). Međutim, Raspravnome vijeću nisu predloženi dokazi dovoljni za zaključak da je Čermak dao doprinos usklađivanju izvješća Specijalne policije s njegovim izjavama u intervjuu danom UNTV-u. Markač je potom dalje pogurao lažnu verziju kada je, zajedno sa Sačićem, od Čelića zatražio novo izvješće i kada je Červenku 26. kolovoza 1995. dostavio lažno izvješće.

2301. S obzirom na razne predložene dokaze u vezi s obilaskom Grubora 27. kolovoza 1995., Raspravno vijeće je uvjereno da je Čermak ekipi za asanaciju rekao da se pored leševa stavi oružje. Poslije toga Čermak je bez uspjeha nastojao uvjeriti Bilobrka da

²⁴⁴⁹ V. dokazni predmet D2038.

obavi očevid. Potom je Čermak predložio da novinari snime poprište. Poslije toga Čermak je u Gruborima dao izjavu novinarima u kojoj se dalje plasira verzija o teroristima. Raspravno vijeće je steklo dojam da Čermaku nisu bili poznati zakonski uvjeti za obavljanje očevida i da je njegova glavna preokupacija bila održavanje slike da je provedena istraga koja potvrđuje verziju s teroristima. Konzistentno s plasiranjem verzije o teroristima u intervjuu za UNTV, Čermakovo ponašanje 27. kolovoza 1995. odraz je njegove želje da se stvori dojam da se provodi istraga o događajima i da nema zataškavanja. U kolovozu i rujnu 1995., verzija o teroristima još je učvršćena novim izvješćima što su ih po Markačevoj zapovjedi dostavili voditelji skupina iz ATJ Lučko, kao i Čermakovim izjavama međunarodnoj zajednici u kojima je potvrđeno Čelićevo novo izvješće. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i dokazni predmet P505, dopis od 13. ožujka 1996. koji je navodno napisao Markač. U tom dopisu se navodi da su 25. kolovoza 1995. srpski teroristi pogubili civile u Gruborima. Markačeva obrana, osporavajući dokazni predmet P505, tvrdi da taj dopis nikad nije bio poslan.²⁴⁵⁰ Raspravno vijeće dopušta takvu mogućnost, ali ocjenjuje da se pisanje takvog dopisa, čak ako i nije bio poslan, uklapa u atmosferu zataškavanja. Do 2001. godine nije provedena nikakva kriminalistička obrada incidenta u Gruborima.

2302. Što se tiče incidenta u Ramljanama 26. kolovoza 1995., Specijalna policija primijenila je slične metode kako bi objasnila uništavanje imovine i to objašnjenje dalje prezentirala u kasnijim izvješćima koja su i u ovom slučaju potvrđivala postojanje okršaja s teroristima. Markač je odmah poslije pretrage terena u Ramljanama znao da je ondje bilo paleža.²⁴⁵¹ Bez obzira na to, i u tom slučaju je, poslavši Červenku izvješće koje nije odgovaralo onom što se dogodilo na terenu i ne iniciravši istragu, prezentirao verziju o teroristima kako bi se zataškali zločini.

6.2.7 Zaključak

2303. Raspravno vijeće podsjeća na optužbe u vezi s udruženim zločinačkim pothvatom iz Optužnice, sažeto prenesene u poglavlju 6.2.1. Na osnovi zaključaka u poglavljima 6.2.2-6.2.6 i s obzirom na zaključke o kaznenim djelima počinjenim u Krajini tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica, Raspravno vijeće će utvrditi jesu li dokazana obilježja udruženog zločinačkog pothvata, počevši od zajedničkog cilja koji

²⁴⁵⁰ T. 29338.

²⁴⁵¹ V. i poglavlje 4.2.15.

je predstavljao ili je uključivao počinjenje jednog ili više kaznenih djela predviđenih Statutom. Vijeće će potom utvrditi je li postojala množina osoba koje su sudjelovale u ostvarenju zajedničkog zločinačkog cilja i, ako jest, koje su to konkretne osobe bile, poimence, po kategorijama ili po skupinama. Nadalje, Raspravno vijeće će utvrditi kojim su se osobama ili kategorijama osoba, ako ih je bilo, pripadnici UZP-a poslužili kako bi se izvršila kaznena djela u okviru cilja udruženog zločinačkog pothvata.

2304. Na sastanku na Brijunima održanom 31. srpnja 1995., na kojem su bili Franjo Tuđman i više visokih vojnih dužnosnika uključujući Šuška, Červenka, Gotovinu i Markača, Tuđman je naglasio da je važno da se civilima ostavi "izlaz". On je rekao:

S tim što sam rekao, i ovo što smo kazali, da im ovdje treba dati izlaza da mogu... Jer, važno je da im ti civili, da pođu, pa će onda vojska, i kada kolone pođu, to djeluje psihološki jedni na druge.

Gotovina je na to odvratio:

Već sada ima veliko iseljavanje civila iz Knina, koji odlaze za Banja Luku i Beograd. Znači da mi, ako nastavljamo ovaj pritisak, vjerovatno za neko vrijeme, neće biti toliko civila, nego onih, koji moraju ostati, koji nemaju mogućnosti otići.

2305. Raspravno vijeće je u poglavlju 6.2.2. pomno razmotrilo zapisnik s Brijunskog sastanka. Ovdje će ga dodatno razmotriti u kontekstu događaja koji su uslijedili, prema onom što je Raspravno vijeće utvrdilo (vidi posebno poglavlja 4.4 i 5.8.2(i)). Nekoliko dana poslije razgovora na Brijunima, Gotovinine riječi postale su stvarnost. Operacija Oluja započela je rano ujutro 4. kolovoza 1995., topničkim napadima na više gradova i sela u Krajini, uključujući i Knin. Kako je Raspravno vijeće utvrdilo u poglavljima 4.4 i 5.8.2(i), barem u nekim od tih napada, kao topnički ciljevi tretirani su cijeli gradovi. Ti napadi stoga su bili protupravni napadi na civile i civilne objekte. Njihova posljedica bilo je to da je velik dio civilnog stanovništva iz Knina, Benkovca, Obrovca i Gračaca, njih najmanje 20.000, nasilno raseljen iz njihovih domova i da su oni pobjegli preko granice u Bosnu i Hercegovinu te u Srbiju. Kako je konstatirano u poglavlju 4.5 i 5.4.2, Raspravno vijeće to smatra deportacijom.

2306. Nekoliko tjedana poslije operacije Oluja, Tuđman je održao govor na javnom skupu u Kninu. O samome gradu rekao je sljedeće:

Sve do [...], dok ga nisu osvojili turski osmanlijski osvajači i dok zajedno s njima nisu došli i oni koji su do jučer bili u tom našem hrvatskom Kninu. Ali danas, to je hrvatski

Knin. I nikada više nema povratka na ono što je bilo, da nam usred Hrvatske šire rak koji je razarao hrvatsko nacionalno biće, koji nije dopuštao da hrvatski narod bude zaista sam svoj na svome, da Hrvatska bude jednom sposobna za samostalan i suveren život [...]. Nestalo ih je za dva – tri dana, kao što rekoh [kao da ih nikad nije bilo] [...] Nisu imali vremena, nisu imali vremena ni da pokupe ni svoje prljave pare – devize, niti gaće!

2307. U trenutku kad je Tuđman držao taj govor, operacija Oluja bila je okončana. Međutim, hrvatske vojne snage i Specijalna policija nastavile su djelovati u Krajini, posebno u smislu akcija čišćenja terena. Nadalje, srpsko civilno stanovništvo Krajine ostalo je na meti tih snaga. Kako je Raspravno vijeće konstatiralo u poglavljima 4 i 5, tijekom cijelog kolovoza i rujna 1995., hrvatske vojne snage i Specijalna policija nad srpskim su civilima u Krajini počinile velik broj ubojstava, nehumanih djela, djela okrutnog postupanja, te djela uništavanja imovine i pljačkanja.

2308. Tijekom tih mjeseci, članovi hrvatskog političkog i vojnog vodstva aktivno su uvodili diskriminatorne mjere protiv Srba, a meta su im bili osobito Srbi koji su napustili ili su napuštali Krajinu. U poglavlju 5.8.2(a), Raspravno vijeće je konstatiralo da uvođenje restriktivnih i diskriminatornih mjera u vezi s imovinom i domovima koje su Srbi iz Krajine ostavili, uzeto zajedno s deportacijom i drugim zločinima nad Srbima iz Krajine, predstavlja progon kao zločina protiv čovječnosti. Raspravnome vijeću predloženi su mnogi dokazi u vezi s hrvatskom politikom useljavanja Hrvata u kuće Srba koji su otišli u kolovozu i rujnu 1995. kako bi se bivša srpska područja naselila Hrvatima i istodobno Srbima onemogućio povratak. Ova tematika iznijeta je i analizirana osobito u poglavlju 6.2.3. O temi naseljavanja opustjelih dijelova Krajine Hrvatima opširno se raspravljalo na sastancima kojima su sudjelovali Tuđman, Radić i vojno vodstvo uključujući Šuška i Červenka. U vezi s tim, Raspravno se vijeće posebno poziva na dokazne predmete P463 i P464, podrobno prikazane u poglavlju 6.2.3. Nadalje, Tuđman je tu ideju izrazio u svojim raznim izjavama za javnost. Primjerice, u televizijskom obraćanju 26. kolovoza 1995. (D1451), Tuđman je hrvatski narod pozvao da ne uništava kuće Srba koji su otišli jer to sada hrvatska imovina.

2309. Neki od svjedoka izjavili su da su postojali sigurnosni razlozi za sprečavanje povratka Srba u Krajinu. Raspravno vijeće prihvaća da su sve tadašnje mjere poduzimane u kontekstu oružanog sukoba u bivšoj Jugoslaviji koji je trajao već više godina, kao i situacije u Hrvatskoj, suočenoj s činjenicom da joj je dio teritorija okupiran. Međutim, njihova meta bilo je srpsko civilno stanovništvo i ono je silom

istjerano iz Krajine. Činjenica da članovi hrvatskog političkog i vojnog vodstva nisu pravili razliku između civilnog stanovništva i vojnika tiče se same srži ovog predmeta.

2310. Kako bi donijelo ocjenu kojim je zločinima bila svojstvena namjera i koji su od njih ulazili u okvir cilja udruženog zločinačkog pothvata, Raspravno vijeće je uzelo u obzir dokaze prikazane u poglavljima 6.2.2 - 6.2.6 i podsjeća na u tim poglavljima donesene zaključke. Nadalje, Vijeće podsjeća na svoje zaključke u vezi sa zločinima počinjenim u Krajini tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica (vidi poglavlja 4 i 5). Raspravno vijeće uzima u obzir rasprave vođene na Brijunskom sastanku, na kojem su sudionici raspravljali o važnosti toga da Srbi iz Krajine odu, što treba biti rezultat i komponenta predstojećeg napada. Nadalje, na osnovi masovnog odlaska srpskog stanovništva iz Krajine u nekoliko dana nakon početka operacije Oluja, te na osnovi odmah potom poduzetih akcija, na političkoj i zakonodavnoj razini, da se onemogućiti povratak tog stanovništva, Vijeće zaključuje da su članovi hrvatskog vojnog i političkog čelnništva namjeravali Srbe iz Krajine prisiliti na odlazak iz njihovih domova. Na osnovi rečenoga, Raspravno vijeće konstatira da su kaznena djela deportacije i prisilnog premještanja bila srž udruženog zločinačkog pothvata. Mjerama što su ih članovi političkog i vojnog vodstva u vezi s tim poduzimali u namjeri i u provedbi ciljani su Srbi iz Krajine te su one stoga diskriminatorne. Raspravno vijeće zbog toga konstatira da je cilj udruženog zločinačkog pothvata predstavljalo i kazneno djelo progona (deportacija i prisilno premještanje).

2311. Zapisnik Brijunskog sastanka pokazuje da su sudionici bili svjesni težine položaja u kojem su se našli Srbi iz Krajine, a posebno oni u Kninu, i da su znali da neće biti preteško istjerati ih. U tim okolnostima, članovi hrvatskog političkog i vojnog vodstva odlučili su cijele gradove tretirati kao cilj inicijalnog topničkog napada. Deportacija Srba iz Krajine velikim je dijelom ostvarena putem protupravnih napada na civile i civilne objekte u Kninu, Benkovcu, Obrovcu i Gračacu, za koje je Raspravno vijeće utvrdilo da su izvedeni na diskriminatornim osnovama. Na osnovi rečenoga, Raspravno vijeće konstatira da su protupravni napadi na civile i civilne objekte također uključivali namjeru i da ulaze u okvir cilja udruženog zločinačkog pothvata.

2312. Čim su Srbi istjerani iz Krajine, članovi hrvatskog političkog i vojnog čelnništva poduzeli su razne mjere na političkoj i zakonodavnoj razini, cilj kojih je bio da se spriječi njihov povratak. To je uključivalo restriktivne i diskriminatorne mjere u vezi s imovinom i domovima Srba iz Krajine. Intencija tih mjera bila je postići da uklanjanje

sprskog stanovništva Krajine postane trajno. Raspravno vijeće stoga konstatira da je udruženi zločinački pothvat također predstavljao ili je uključivao uvođenje restriktivnih i diskriminatornih mjera kao progon, zločin protiv čovječnosti.

2313. Raspravno vijeće je u poglavljima 4.2, 5.5.2 i 5.6.2 konstatiralo da su hrvatske vojne snage i Specijalna policija, tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica, u Krajini počinile djela uništavanja imovine i pljačkanja širokih razmjera. Međutim, dokazi, posebno izjave date na sastancima i pred javnošću, prenesene u poglavljima 6.2.2-6.2.5, ne ukazuju na to da su članovi hrvatskog političkog i vojnog vodstva imali namjeru da imovina čiji su vlasnici ili stanari bili Srbi iz Krajine bude uništena ili opljačkana. Nadalje, ti dokazi ne ukazuju ni na to da su članovi čelništva inicirali ili podržavali ta djela. Naime, u dokazima se mogu naći primjeri više sastanaka i izjava (vidi primjerice D409, P470 i D1451) koji ukazuju na to da čelništvo, uključujući Tuđmana, nije odobravalo uništavanje imovine. Na osnovi rečenoga, Raspravno vijeće ne zaključuje da je cilj udruženog zločinačkog pothvata uključivao uništavanje i pljačkanje imovine.

2314. Na osnovi gore rečenoga, Raspravno vijeće konstatira da su članovi hrvatskog političkog i vojnog vodstva dijelili zajednički cilj trajnog uklanjanja srpskog civilnog stanovništva iz Krajine putem sile ili prijetnje silom, što je predstavljalo ili je uključivalo progon (deportacija, prisilno premještanje, protupravni napadi na civile i civilne objekte, te diskriminacijske i restriktivne mjere), deportacija i prisilno premještanje. Cilj udruženog zločinačkog pothvata bio je broj Srba koji će ostati u Krajini svesti na minimum, ali ne potpuno ukloniti srpsko civilno stanovništvo.

2315. Na osnovi zaključaka iz poglavlja 6.2.2 u vezi s Brijunskim sastankom i zaključaka u vezi s protupravnim napadima na civile i civilne objekte 4. i 5. kolovoza 1995., Raspravno vijeće konstatira da je udruženi zločinački pothvat počeo postojati najkasnije na kraju srpnja 1995. godine. Nadalje, uzimajući u obzir zaključke u poglavljima 6.2.3 i 6.2.4 i zaključujući na osnovi dokaza o zločinima počinjenim u Krajini u kolovozu i rujnu 1995. (vidi poglavlja 4 i 5), Raspravno vijeće konstatira da je taj udruženi zločinački pothvat postojao tijekom cijelog razdoblja na koje se odnosi Optužnica.

2316. Franjo Tuđman bio je glavni sudionik svih važnih sastanaka na kojima se raspravljalo o pitanjima u vezi s udruženim zločinačkim pothvatom. On se pobrinuo da se njegove ideje pretvore u politiku i djelovanje zahvaljujući moći svog položaja

predsjednika države i vrhovnog zapovjednika oružanih snaga. Međutim, neke od njegovih ideja i planova doživjele su preinake uslijed bojazni od oštire kritike međunarodne zajednice ili zbog toga što bi njihova provedba podrazumijevala nedvosmisleno ignoriranje osnovnih zakonskih načela. Kako pokazuju mnogobrojne izjave iznijete u javnosti ili na sastancima, prenesene osobito u poglavlju 6.2.3, Tuđman je Krajinu namjeravao naseliti Hrvatima. Uzimajući u obzir rasprave vođene na Brijunskom sastanku i događaje što su uslijedili, Raspravno vijeće konstatira da je on, u u tu svrhu, namjeravao ukloniti srpsko civilno stanovništvo putem sile što je uključivalo i kaznena djela u okviru cilja udruženog zločinačkog pothvata. Za ostvarenje tog cilja Tuđman je angažirao, regrutirao i koristio dijelove hrvatskog političkog i vojnog aparata. To je uključivalo hrvatske vojne snage, HV (i VP), te Specijalnu policiju. Na osnovi rečenoga, Raspravno vijeće konstatira da je Franjo Tuđman, koji je bio glavni politički i vojni vođa u Hrvatskoj prije, tijekom i nakon razdoblja na koje se odnosi Optužnica, bio ključni pripadnik udruženog zločinačkog pothvata.

2317. Tuđman je oko sebe okupio skupinu političkih i vojnih dužnosnika koji su radili zajedno s njim na ostvarenju tog cilja. Među njima su bili Gojko Šušak, ministar obrane i blizak Tuđmanov suradnik, i Zvonimir Červenko, načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske. Šušak i Červenko bili su sudionici važnih sastanaka s Tuđmanom na kojima se raspravljalo o tom cilju i njegovoj provedbi. To se osobito odnosi na Brijunski sastanak, ali i na kasnije sastanke održane u kolovozu i rujnu, na kojima su se vodile rasprave o pitanju kakvu ulogu može vojno i upravno ustrojstvo te angažiranje vojnih postrojbi odigrati u rješavanju "demografske situacije Hrvatske", to jest, u ponovnom naseljavanju Hrvatima Krajine u kojoj više nema Srba. Na osnovi rečenoga, Raspravno vijeće konstatira da su i Šušak i Červenko bili pripadnici udruženog zločinačkog pothvata.

2318. Jure Radić je bio sudionik mnogih sastanaka s Tuđmanom i drugima, na kojima se raspravljalo o pitanjima u vezi s udruženim zločinačkim pothvatom. U svojstvu tadašnjeg potpredsjednika Vlade i ministra obnove i razvitka, Radić je imao važan položaj i koristio ga je za promicanje Tuđmanovih ideja o ponovnom naseljavanju Krajine Hrvatima. Njegova je zadaća bila ustrojavanje programā "povratka" Hrvata u Krajinu. Prema tim programima, Hrvati su imali dobiti imovinu i domove Srba iz Krajine koji su otišli. Dokazi ne potvrđuju nikakvu umiješanost Radića u operaciju Oluja ili u vojnu problematiku. Njegova uloga i djelovanje postali su važni nakon što su

Srbi iz Krajine napustili svoje domove i Hrvatsku. Raspravno vijeće konstatira da je i Radić bio pripadnik udruženog zločinačkog pothvata.

2319. Raspravno vijeće konstatira da su, osim gorespomenutih, pripadnici udruženog zločinačkog pothvata bile i druge osobe iz hrvatskog političkog i vojnog vodstva, to jest, sudionici sastanaka s Predsjednikom prikazanih u poglavljima 6.2.2-6.2.4, koji su bili bliski Tuđmanovi suradnici. Raspravno vijeće će se pitanjem jesu li optuženici bili pripadnici udruženog zločinačkog pothvata baviti u poglavljima 6.3-6.5.

2320. Raspravno vijeće konstatira da su hrvatski visoki vojni dužnosnici, uključujući Tuđmana, Šuška i Červenka, hrvatske vojne snage i Specijalnu policiju koristili za počinjenje kaznenih djela u okviru cilja udruženog zločinačkog pothvata. Hrvatske vojne snage uključivale su HV i VP, ali i postrojbe HVO-a stavljene pod zapovjedništvo zapovjednika HV-a. Na Brijunskom sastanku, Tuđman i visoki vojni dužnosnici raspravljali su o načinu na koji valja upotrijebiti vojne snage kako bi se osiguralo da ne samo Srpska vojska Krajine, nego i srpsko civilno stanovništvo, napusti Krajinu. Jedan od načina, koji je na kraju i upotrijebljen, sam je po sebi kazneno djelo, odnosno, protupravni napadi na civile i civilne objekte u više gradova u Krajini. Ti napadi izvedeni su topništvom HV-a s postrojbama Zbornog područja Split pridodanim Specijalnoj policiji. Raspravno vijeće ne konstatira da su pripadnici udruženog zločinačkog pothvata za počinjenje kaznenih djela koristili snage MUP-a, uz iznimku Specijalne policije. Raspravno vijeće stoga neće uzeti u obzir incidente za koje je utvrdilo da su počinitelji bile snage MUP-a, uz iznimku Specijalne policije.

2321. Raspravno vijeće zaključuje da zajednički cilj nije predstavljao ni uključivao počinjenje kaznenih djela progona (nestanak osoba, bezobzirno razaranja, pljačkanje, ubojstvo, nehumana djela, okrutno postupanje i protupravno zatočivanje), uništavanja imovine, pljačkanja, ubojstva, nehumanih djela i okrutnog postupanja. U poglavljima 6.3-6.5, Raspravno vijeće će utvrditi jesu li optuženici bili pripadnici udruženog zločinačkog pothvata te, ako to jest slučaj, jesu li imali svijest o tome da su gorenavedena kaznena djela moguća posljedica ostvarivanja udruženog zločinačkog pothvata i jesu li u njemu sudjelovali sa sviješću o tome.

6.3 Odgovornost Ante Gotovine

6.3.1 Uvod

2322. Raspravno vijeće je u vezi s navodima o doprinosu Ante Gotovine UZP-u posebno razmotrilo paragrafe 17 i 18 Optužnice. Vijeće je osim toga uzelo u obzir i to da se u materijalnom smislu dijelovi tih paragrafa preklapaju u opisu istog ponašanja o kojem se iznose navodi. Shodno tomu Raspravno vijeće je ponašanje za koje se Gotovina tereti rekonstruiralo na način koji slijedi dolje u tekstu.

6.3.2 Gotovinino zapovijedanje snagama Zbornog područja Split i njegovo sudjelovanje u planiranju njihove operativne upotrebe

2323. Prema navodima iz Optužnice, Ante Gotovina je UZP-u doprinio time što je vodio i zapovijedao postrojbama Zbornog područja Split ili tom zbornom području pridodanim postrojbama i svojim sudjelovanjem u planiranju njihove operativne upotrebe tijekom operacije Oluja i nakon nje.²⁴⁵²

2324. S tim u vezi Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 3.1.1, 3.1.2, 4.4.3, 5.8.2 (i) te 6.2.2, odnosno da je Gotovina u razdoblju na koje se odnosi optužnica bio zapovjednik Zbornog područja Split (3.1.1), da je bio jedan od sudionika brijunskog sastanka 31. srpnja 1995. (6.2.2) i da granatiranje nekoliko gradova koje je 4. i 5. kolovoza 1995. izvršio HV predstavlja protupravne napade na civile i civilne objekte (5.8.2 (i)). Na temelju dokaznog predmeta P1125, čiji se prikaz daje u

²⁴⁵² Optužnica, par. 17(a), "osnovali i organizirali, zapovijedali, naređivali, upravljali, omogućavali, sudjelovali, podržavali, održavali i/ili rukovodili HV-om, vojnom policijom, Specijalnom policijom, obavještajnim, sigurnosnim i drugim snagama, putem kojih su provodili i realizirali ciljeve udruženog zločinačkog pothvata i preko kojih su počinili razna kaznena djela, kao što su prisilno premještanje i deportacija, pljačkanje i uništavanje imovine, ubojstva i nečovječno postupanje, za koja se optuženi terete u ovoj Spojenoj optužnici"; Optužnica, par. 18(a), " najkasnije od srpnja 1995. sudjelovao u planiranju i pripremi operativne uporabe hrvatskih snaga u operaciji "Oluja" i operacijama i/ili akcijama koje su u vezi s njom kontinuirano vršene barem do 30. rujna 1995."; Optužnica, par. 18(b), "najkasnije od 4. kolovoza pa do 30. rujna 1995., rukovodio i zapovijedao svim postrojbama, elementima i pripadnicima HV-a Zbornog područja Split ili pridodanih Zbornom području Split, i drugim snagama koje su stavljene pod njegovo zapovjedništvo i djelovale su i/ili se nalazile u južnom dijelu područja Krajina, upravljajući, omogućavajući, podržavajući i izdavajući im zapovijedi za vrijeme operacije "Oluja" i operacija i/ili akcija koje su u vezi s njom kontinuirano vršene"; Optužnica, par. 18(c), " barem do 30. rujna 1995. nastavio rukovoditi i zapovijedati snagama HV-a koje su i dalje bile razmještene u južnom dijelu područja Krajina u sklopu Zbornog područja Split ".

poglavlju 4.4.3, Raspravno vijeće konstatira da je Gotovina izdao zapovijed za taj protupravni napad.

6.3.3 Stvaranje i podržavanje diskriminatorne politike protiv Srba

2325. Prema navodima iz Optužnice, Ante Gotovina je UZP-u doprinio stvaranjem i/ili podržavanjem hrvatskih političkih smjernica, na temelju kojih ili putem kojih su vršena razna djela protiv osoba srpske nacionalnosti.²⁴⁵³

2326. Što se tiče Gotovine, Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi ili su mu predloženi nedovoljni dokazi u prilog navoda iz paragrafa 17(b) Optužnice. Raspravno vijeće stoga zaključuje da ti navodi nisu dokazani.

6.3.4 Širenje informacija s namjerom da se Srbi navedu na odlazak

2327. Prema navodima iz Optužnice, Ante Gotovina je UZP-u doprinio podržavanjem širenja (lažnih) informacija i propagande među Srbima iz Krajine i/ili svojim sudjelovanjem u tome, a s namjerom da se Srbi navedu na napuštanje tog područja.²⁴⁵⁴

2328. Što se tiče Gotovine, Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi ili su mu predloženi nedovoljni dokazi u prilog navoda iz paragrafa 17(c) Optužnice. Raspravno vijeće stoga zaključuje da ti navodi nisu dokazani.

6.3.5 Toleriranje i umanjivanje zločina koje su podređeni počinili nad Srbima ili propust da se ti zločini spriječe ili kazne

2329. Prema navodima iz Optužnice, Ante Gotovina je UZP-u doprinio time što je, na primjer, tolerirao, poricao, umanjivao ili prikrivao kaznena djela koja su njegovi podređeni počinili nad Srbima ili je pak takva djela propustio spriječiti, kao i time što nije provjeravao jesu li u vezi s navodima i/ili istragama u vezi s tim djelima poduzeti

²⁴⁵³ Optužnica, par. 17(b), "inicirali, zagovarali, planirali, pripremali, sudjelovali, podržavali i/ili potpomagali stvaranje, formuliranje, širenje i/ili provođenje hrvatskih političkih, državnih i/ili vojnih smjernica, programa, planova, uredbi, odluka, propisa, strategija ili taktika na temelju kojih ili putem kojih su vršena razna djela usmjerena protiv Srba ili na njihovu štetu, kao što je lišavanje Srba njihovih temeljnih ljudskih prava, njihovih domova, imovine i/ili humanitarne pomoći u sklopu udruženog zločinačkog pothvata".

odgovarajući koraci.²⁴⁵⁵ Raspravno vijeće će redom analizirati dokaze o mjerama koje je Gotovina poduzeo kako bi se zločini spriječili, njegovom znanju o kaznenim djelima za koja se navodi da su ih počinili njegovi podređeni i mjerama koje je poduzeo kako bi se kaznena djela istražila.

2330. Raspravno vijeće prvo će se osvrnuti na mjere koje je Gotovina poduzeo u vezi sa sprečavanjem zločina svojih podređenih. Gotovina je odobrio nedatirani Plan mjera političke djelatnosti postrojbi OG Sjever, koji je sastavio pomoćnik zapovjednika za političku djelatnost OG Sjever, Petar Škorić.²⁴⁵⁶ Prema tom planu, do 4. kolovoza 1995. trebalo je obaviti sljedeće. “Zapovjednik” je trebao upoznati pripadnike postrojbi s postupanjem u zaposjednutim naseljima i s ratnim plijenom. Zapovjednici postrojbi i pomoćnici zapovjednika za političku djelatnost trebali su postrojbe upoznati s potrebom sprečavanja paleži i uništavanja većih naseljenih mjesta i gradova. “Zapovjednik” je također trebao ukazati pripadnicima postrojbi na odnos prema civilima i ratnim zarobljenicima, sukladno Ženevskoj konvenciji.²⁴⁵⁷

2331. Gotovina je 9. kolovoza 1995. zapovjedio da 72. bojna VP, u suradnji s MUP-om, vrši osiguranje i nadzor teritorija, te ostale vojno-policijske zadaće, i da osigurava istaknuto zapovjedno mjesto ZP-a Split i zapovjedna mjesta OG Otrić i OG Sajković.²⁴⁵⁸ Gotovina je također zapovjedio da su zapovjednici svih razina zapovijedanja i djelatnici SIS-a u suradnji s tijelima Vojne policije dužni sprečavati

²⁴⁵⁴ Optužnica, par. 17(c), “poticali, podržavali, potpomagali, omogućavali i/ili sudjelovali u širenju informacija, dezinformacija i propagande među Srbima iz Krajine s namjerom da ih navedu na napuštanje tog područja”.

²⁴⁵⁵ Optužnica, par. 17(d), “promicali, poticali, omogućavali i/ili tolerirali počinjenje nasilnih djela nad Srbima i stvaranje atmosfere straha među Srbima koji su ostali”; Optužnica, par. 17(e), “promicali, poticali, dozvoljavali, potpomagali i tolerirali počinjenje kaznenih djela nad Srbima time što nisu podnosili kaznene prijave i/ili poduzimali istrage o kaznenim djelima ili navodima o kaznenim djelima počinjenim nad Srbima, nisu provjeravali jesu li u vezi s takvim navodima i/ili istragama poduzeti koraci, i/ili izricali kazne ili stegovne mjere podređenom ljudstvu i drugima u hrvatskim organima ili snagama nad kojima su imali stvarnu kontrolu za kaznena djela počinjena nad Srbima”; Optužnica, par. 17(f), “sudjelovali, potpomagali, omogućavali ili podržavali pokušaje da se kaznena djela koja su nad Srbima počinile hrvatske vlasti i snage poreknu, prikriju i/ili umanje, između ostalog, davanjem lažnih, nepotpunih ili obmanjujućih informacija međunarodnim organizacijama, promatračima, istražiteljima i javnosti”; Optužnica, par. 18(d), “dozvoljavao, poricao kažnjive radnje koje su bile u tijeku i/ili umanjivao njihov značaj te, u okviru toga, između ostalog, sudjelovao u pružanju lažnih, nepotpunih ili obmanjujućih informacija o počinjenim kaznenim djelima, znajući da su u tijeku rasprostranjeno uništavanje i pljačka imovine srpskih civila, kao i protupravno ubijanje i nečovječno postupanje prema Srbima iz Krajine”; Optužnica, par. 18(e); “nije uspostavio ni održavao red, mir i stegu među svojim podređenima, sprečavao kaznena djela počinjena nad Srbima iz Krajine niti kažnjavao njihovo počinjenje”.

²⁴⁵⁶ Vladimir Gojanović, T. 3046-3053; D201 (Plan mjera političke djelatnosti postrojbi OG Sjever koji je odobrio Gotovina, nedatirano).

²⁴⁵⁷ D201 (Plan mjera političke djelatnosti postrojbi OG Sjever koji je odobrio Gotovina, nedatirano), str. 2.

svako ponašanje “koje nije u skladu s pozitivnim zakonskim propisima i koje može dovesti do narušavanja sigurnosti zapovjedništava, postrojbi i pojedinaca”, da se protiv neodgovornih pojedinaca imaju poduzimati stegovne mjere, a zarobljenici privoditi u prostorije 72. bojne VP.²⁴⁵⁹

2332. Gotovina je 10. kolovoza 1995. OG Zadar i OG Šibenik izdao zapovijed o poštovanju vojnostegovnih mjera. Na temelju informacija dobivenih s područja koja je HV stavio pod svoju kontrolu, naložio je da se samoinicijativno kretanje pripadnika HV-a bez znanja nadređenog zapovjednika na tim područjima zabrani kako bi se spriječilo otuđivanje imovine i nestegovno ponašanje te očuvali životi. Operativnim grupama je nadalje zapovjedio da poduzmu sve potrebne mjere za provedbu vojne stege i održavanje reda u zoni odgovornosti, da spriječe paljenje i sve ostale protuzakonite radnje, a da protiv svakog počinitelja nestegovnog ponašanja poduzimaju energične mjere. Pripadnicima HV-a je uz to zapovjedio da pružaju pomoć ekipama za asanaciju terena.²⁴⁶⁰ Na temelju Gotovinine zapovijedi od 10. kolovoza 1995. pukovnik Danijel Kotlar izdao je 12. kolovoza 1995. zapovijed o provedbi.²⁴⁶¹

2333. **Ljiljana Botteri**, pomoćnica zapovjednika za pravne poslove ZP-a Split tijekom i nakon operacije Oluja,²⁴⁶² izjavila je da je Gotovina predsjedao sastancima zapovjedničkog tima ZP-a Split, kojima su uz nju prisustvovali drugi zamjenici, pomoćnici i načelnici odjela i na kojima je Gotovina uvijek pokretao pitanja vezana za red i mir, a slale su se i zapovijedi kojima se podsjećalo sve vojne postrojbe da se ponašaju u skladu s pravilima međunarodnog humanitarnog prava.²⁴⁶³

2334. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na predložene dokaze koji konkretno ukazuju na to da je Gotovina znao da njegovi podređeni vrše navedena kaznena djela. **Alain Forand**, zapovjednik UNCRO-a za Sektor Jug u razdoblju od 8. srpnja 1995. do 10. listopada 1995.,²⁴⁶⁴ u svojem je svjedočenju rekao da se s Gotovinom sastao u dva

²⁴⁵⁸ D281 (Gotovininina zapovijed za aktivnu obranu, 9. kolovoza 1995.), str. 10, 14.

²⁴⁵⁹ D281 (Gotovininina zapovijed za aktivnu obranu, 9. kolovoza 1995.), str. 16.

²⁴⁶⁰ D204 (Gotovininina zapovijed o poštovanju vojnostegovnih mjera, 10. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁴⁶¹ D205 (Kotlarova zapovijed o poštovanju vojnostegovnih mjera, 12. kolovoza 1995.).

²⁴⁶² P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 11, 30-31; P1006 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 8. studenog 2007.), par. 15; P1017 (Izveštje o stegovnim mjerama i kaznama za treće tromjesečje 1995., s potpisom Ljiljane Botteri, 10. studenog 1995.), str. 1.

²⁴⁶³ P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 48; P1006 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 8. studenog 2007.), par. 15, 24.

²⁴⁶⁴ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 2, 15; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 2; Alain Forand, T. 4098-4099, 4180, 4186.

navrata prije napada HV-a od 4. kolovoza 1995.²⁴⁶⁵ Na prvom sastanku, koji je održan u Zadru prije no što je Forand preuzeo zapovjedništvo nad Sektorom Jug, Gotovina je Forandu i njegovom prethodniku generalu Kotilu održao “lekciju iz povijesti” i iskazao svoje nezadovoljstvo UN-om, optuživši ga za pristranost.²⁴⁶⁶ Gotovina je zaniijekao da su njegovi vojnici na Livanjskom polju u Bosni i Hercegovini i da iz topničkog naoružanja otvaraju vatru na civile u dolini Cetine.²⁴⁶⁷ Gotovina je izjavio da se na tom području nalaze snage bosanskih Hrvata i da on tamo nema nikakvih vojnika. Gotovino se ponašanje nakon sastanka promijenilo, postao je prijateljski raspoložen i s Forandom je razgovarao na francuskom.²⁴⁶⁸ Forand je 9. srpnja 1995. Gotovini poslao prosvjedno pismo u vezi sa šest topničkih projektila koji su prema zapažanjima UN-a ispaljeni u podne 5. srpnja 1995. s položaja na Dinari, koja je bila pod kontrolom HV/HVO-a na područje Cetine u općini Civljane.²⁴⁶⁹ Forand je 12. srpnja 1995. Gotovini poslao još jedno prosvjedno pismo, u kojem se žali na oko 42 topnička i šest tenkovskih projektila s položaja na Dinari, koja je bila pod kontrolom HV/HVO-a, upućenih na područje Cetine, a čije je opaljenje primijetilo osoblje UN-a 9. jula 1995. ujutro između 5:00 i 5:20 sati.²⁴⁷⁰ Forand je napisao da je ranjeno četvoro civila i da su razorene četiri kuće na području na kojem nema vojnih ciljeva. U istom pismu Forand se poziva na prethodne prosvjede i primjećuje da Gotovino nepoštovanje Predsjedničke izjave Vijeća sigurnosti UN-a od 16. lipnja 1995. predstavlja ozbiljan povod za zabrinutost. Forand Gotovinu poziva da se, u interesu mira, ponaša suzdržano i strpljivo i u svojem pismu kaže da uporaba sile nije bila opravdana.²⁴⁷¹ Nakon što je poslano ovo pismo, otprilike dva tjedna nije bilo nikakvog granatiranja.²⁴⁷² Na drugom sastanku Foranda i Gotovine, održanom 19. srpnja 1995., Forand se Gotovini žalio zbog otvaranja vatre s Dinare na dolinu Cetine, a Gotovina je ponovno zaniijekao da s tim ima ikakve veze.²⁴⁷³ Forand je 31. srpnja 1995. Gotovini uputio još jedno pismo, u kojem se žali da se tijekom prethodnih dana s položaja

²⁴⁶⁵ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 2; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 4-5.

²⁴⁶⁶ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 2; Alain Forand, T. 4106, 4183.

²⁴⁶⁷ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 2; Alain Forand, T. 4107.

²⁴⁶⁸ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 2.

²⁴⁶⁹ P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 3; Alain Forand, T. 4106-4107; P334 Prosvjedno pismo Alaina Foranda upućeno Anti Gotovini, 9. srpnja 1995.).

²⁴⁷⁰ P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 3; Alain Forand, T. 4108-4109; P335 Prosvjedno pismo Alaina Foranda upućeno Anti Gotovini, 12. srpnja 1995.).

²⁴⁷¹ P335 (Prosvjedno pismo Alaina Foranda upućeno Anti Gotovini, 12. srpnja 1995.).

²⁴⁷² Alain Forand, T. 4111-4112, 4367.

HV/HVO-a u Bosanskom Grahovu otvarala vatra na položaje UN-a u Strmici, općina Knin.²⁴⁷⁴

2335. Forand je 4. kolovoza 1995., nakon što je iz baze UN-a promatrao granatiranje Knina i nakon što je od svojih postrojbi primio informacije o tomu što se događa u Sektoru Jug, Gotovini uputio pismo kojim traži trenutačan prestanak HV-ovog granatiranja Knina i drugih područja nastanjenih civilnim stanovništvom.²⁴⁷⁵ U pismu stoji sljedeće:

Najodlučnije prosvjedujem zbog ničim izazvanog napada topništva na Knin, Drniš Medak, Bunić, Benkovac i Kistanje. Ti napadi su prouzrokovali brojne žrtve među civilnim stanovništvom kao i veliku materijalnu štetu. Zahtijevam da se ovi napadi odmah obustave. Smatram da je ovo agresija na nenaoružane civile potpuno suprotna odredbama međunarodnog humanitarnog prava, te ću o svim ovim napadima pripremiti detaljnu dokumentaciju u svrhu provođenja istrage od strane međunarodnih vlasti.

Također prosvjedujem zbog zauzimanja brojnih promatračkih postaja kao i zbog namjernog gađanja drugih. Ovo je sasvim nedopustivo. Zahtijevam da se povučete iz zone razdvajanja. Očito je da su vaše snage napale Srbe ničim izazvane.

Forand je u svojem svjedočenju rekao da je ovo pismo pokušao dostaviti na način koji se u prethodnim situacijama pokazao učinkovit i da nikada na njega nije primio odgovor.²⁴⁷⁶ Kada se **Andrew Leslie**, načelnik stožera Sektora Jug UNCRO-a u Kninu od 1. ožujka to 7. kolovoza 1995., časnik s velikim topničkim iskustvom,²⁴⁷⁷ 7. kolovoza 1995. sastao s Lukovićem, Gotovininim časnikom za vezu, Luković je znao za to pismo, bio je upoznat s njegovim sadržajem i značajem, no Leslie se nije sjećao je li mu Luković rekao kada je pismo vidio po prvi put.²⁴⁷⁸

²⁴⁷³ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 2-3; Alain Forand, T. 4106, 4111; D157 (Izvanredno izvješće IZM-a HV-a Zadar, 20. srpnja 1995.), str. 1-2.

²⁴⁷⁴ P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 4; P336 (Dopis Alaina Foranda upućen Anti Gotovini, 31. srpnja 1995.).

²⁴⁷⁵ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 9-10; Alain Forand, T. 4114-4117, 4455-4458; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 5.

²⁴⁷⁶ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 10; Alain Forand, T. 4115-4116, 4122-4123, 4175, 4180-4183, 4459-4461; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 5.

²⁴⁷⁷ Andrew Leslie, T. 1930-1931, 1933-1936, 2099, 2189, 2195-2196; P84 (Izvješće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁴⁷⁸ Andrew Leslie, T. 1953, 2004, 2099-2100.

2336. Forand je 5. kolovoza 1995. Gotovini napisao pismo kojim je zatražio hitni sastanak s “vojnim guvernerom područja” kako bi s njim raspravio niz hitnih pitanja kao što su ponovna uspostava slobode kretanja za UN, značajan razmjjer uništavanja i pljačke te briga za civilno stanovništvo, uključujući raseljene osobe.²⁴⁷⁹ Tim pismom Forand Gotovinu također obavještava o teškoj situaciji u bazi UN-a, u kojoj se nalazilo više od 700 raseljenih osoba i 35 bolničkih pacijenata, i izražava zabrinutost što HV nije u potpunosti pod kontrolom.²⁴⁸⁰ Pismo je poslano na isti način kao i pismo od 4. kolovoza 1995.²⁴⁸¹

2337. Raspravnom vijeću su predloženi dokazi o sastanku zapovjednika HV-a, održanom 6. kolovoza 1995. na kninskoj tvrđavi. Na sastanku je Gotovina bio ljut zbog toga što u gradu Kninu još nije uspostavljen red iako su tog dana u 17:00 sati grad trebali posjetiti mnogobrojni hrvatski i strani uzvanici.²⁴⁸² Rekao je da je “operacija” izvedena uredno, po planu i na najvišoj razini u vojničkom smislu, no da je poslije “akcije” zavladao “kaos”, a ljudi se ponašaju kao “razmažena dica, opuštena, bez ikakve odgovornosti”.²⁴⁸³ Gotovina je naglasio da nije na zapovjedniku da se nakon bitke brine kako će profunkcionirati grad i da je to odgovornost drugih struktura vlasti, odnosno VP, SIS-a, političke djelatnosti, zdravstvene struke i logistike. Cijelu situaciju je nazvao “sramotnom”, rekavši da “[b]arbari, vandali rade ovako! Oni koji su plaćeni po ratnom plijenu i ratuju po ratnom plijenu!”. Gotovina je kazao da su zapovjednici postrojbi od Sinja do Knina zaduženi da s inženjerijom srede cijeli put.²⁴⁸⁴ Rekao je nadalje da vojna policija kontrolira Knin i da je postavila punktove sa svojim ljudima, da provjerava vozila, patrolnim vozilima obilazi grad i da je uspostavila suradnju s civilnim vlastima i civilnom policijom sve dok general Čermak ne preuzme sve konce u svoje ruke.²⁴⁸⁵ Prema Gotovininim riječima, ako se Čermaka ostavi samog, ništa neće biti spremno do 17:00 sati i u gradu će biti “kaos”. Upitao je prisutne na sastanku jesu li svjesni da dolaze predsjednik hrvatske vlade, ministar prometa, strani veleposlanici, i toga kakva će slika otići u svijet. Rekao je da “[ć]e ući u ovakav grad kojim je prošla Hrvatska vojska i koji Hrvatska vojska još uvijek ima pod kontrolom zato što ga civilne strukture još nisu preuzele”. Što se tiče sigurnosti,

²⁴⁷⁹ P347 (Dopis Alaina Foranda upućen Anti Gotovini, 5. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁴⁸⁰ P347 (Dopis Alaina Foranda upućen Anti Gotovini, 5. kolovoza 1995.), str. 2-3.

²⁴⁸¹ Alain Forand, T. 4122.

²⁴⁸² D792 (Video-snimka i transkript sastanka Gotovine, Čermaka i časnika HV-a), str. 1-3.

²⁴⁸³ D792 (Video-snimka i transkript sastanka Gotovine, Čermaka i časnika HV-a), str. 1-2.

²⁴⁸⁴ D792 (Video-snimka i transkript sastanka Gotovine, Čermaka i časnika HV-a), str. 2

Gotovina je naglasio da ona mora biti organizirana i da VP mora slušati, biti tehnički izvršitelj, čuvar Pravilnika oružanih snaga i da mora garantirati njegovo izvršenje i primjenu na terenu. Osvrnuvši se na političku djelatnost Gotovina je izjavio da na ulicama nije vidio plakate, niti zastave na glavnim objektima. Netko je napomenuo da se sve to rješava u trenutku dok oni razgovaraju, na što je Gotovina odgovorio da su svoje poslove trebali obaviti tijekom noći, upitavši što su radili od svojeg dolaska u Knin.²⁴⁸⁶ Ivan Čermak je rekao na sastanku da se “potpuno” slaže s generalom Gotovinom, i opisao ga kao “izrazito ljutog” zbog toga što su obojica dobili zadatak “da to bude uređeno”.²⁴⁸⁷

2338. **Ivica Luković**, načelnik Odjela za suradnju s UN-om i **EZ-om** za Sektor Jug od 1992. i tijekom 1995.,²⁴⁸⁸ bio je također prisutan na sastanku u kninskoj tvrđavi, kojem je prisustvovao i **Karolj Dondo**,²⁴⁸⁹ časnik HV-a za vezu s UN-om i **EZ-om** u Sektoru Jug 1995. godine.²⁴⁹⁰ Na sastanku je Gotovina rekao zapovjednicima da konsolidiraju i pregrupiraju snage. Prema Lukovićevim riječima, Gotovina je bio vrlo ljut zbog ponašanja nekih hrvatskih vojnika i optužio je zapovjednike da nedovoljno kontroliraju svoje ljude, što je sramotno za HV. Luković je izjavio da je Gotovinu čuo da tako govori i u nekim prethodnim situacijama i da je Gotovina bio osobito osjetljiv na izgled i ponašanje svojih vojnika.²⁴⁹¹ Gotovina je uz to na istom sastanku predstavio Čermaka.²⁴⁹²

2339. **Boško Džolić**, zapovjednik združene satnije VP u Kninu od 5. do 12. kolovoza 1995.,²⁴⁹³ izjavio je da je tog tog dana, 6. kolovoza 1995., s uzdignutog položaja na kninskoj tvrđavi vidio kako se iz nekih sela oko Knina diže dim.²⁴⁹⁴ **Mate Laušić**,

²⁴⁸⁵ D792 (Video-snimka i transkript sastanka Gotovine, Čermaka i časnika HV-a), str. 2-3.

²⁴⁸⁶ D792 (Video-snimka i transkript sastanka Gotovine, Čermaka i časnika HV-a), str. 3.

²⁴⁸⁷ D792 (Video-snimka i transkript sastanka Gotovine, Čermaka i časnika HV-a), str. 4.

²⁴⁸⁸ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), str. 1, par. 8, 13, 17; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), str. 1, par. 4, 6; Ivica Luković, T. 22385.

²⁴⁸⁹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), str. 1, par. 1-2; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), str. 1, par. 2.

²⁴⁹⁰ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 29; D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 8; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 5.

²⁴⁹¹ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 29.

²⁴⁹² D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 30.

²⁴⁹³ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), str. 1, par. 3, 4, 20, 21, 53; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), str. 1, par. 27, 32, 33; Boško Džolić, T. 8888, 8906, 8916, 8922, 8968, 8987, 8999, 9068; P882 (Izveštje general-bojnika Mate Laušića o uporabi postrojbi VP u operaciji Oluja, 6. kolovoza 1995.); D786 (Organigram 72. bojne VP, kolovoz – listopad 1995.); D787 (Dnevna zapovijed Združene satnije VP Knin, 5. kolovoza – 23. rujna 1995.), str. 7, 10, 17, 21.

²⁴⁹⁴ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 29; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 9.

načelnik Uprave VP-a od 5. ožujka 1992. do 30. prosinca 2002.,²⁴⁹⁵ izjavio je da se istog dana (6. kolovoza 1995.) u Kninu sastao s Gotovinom i Tuđmanom.²⁴⁹⁶ Od 16:00 do 20:00 sati Laušić, Gotovina i Tuđman obilazili su područje Knina i Drniša.²⁴⁹⁷

2340. **Forand** je nakon rata održao još sastanaka s Gotovinom, koji je u međuvremenu formirao zapovjedništvo u Kninu.²⁴⁹⁸ Jedan je sastanak održan 8. kolovoza 1995. u 9:20 sati na kninskoj tvrđavi.²⁴⁹⁹ Forand je izjavio da je na tom sastanku Gotovina bio očigledno ushićen i hvalio se hrvatskim vojnim uspjesima.²⁵⁰⁰ Forand se požalio na ograničenje kretanja, a Gotovina mu je rekao da je morao ograničiti slobodu kretanja UNCRO-a na glavne ceste zbog njihove vlastite sigurnosti.²⁵⁰¹ Forand se također požalio na nedostatak discipline Gotovinih vojnika, pljačku i palež u Kninu i cjelodnevnu bezrazložnu pucnjavu.²⁵⁰² Gotovina je Foranda s tim u vezi i u vezi sa svim drugim prigovorima uputio na Čermaka.²⁵⁰³ Gotovina je rekao da će Čermak ostati u Kninu dok ne bude uspostavljena civilna vlast.²⁵⁰⁴ Forand se nije sjećao da je Gotovina o Čermaku govorio kao o vojnom upravitelju, no on jest Čermaka Forandu prikazao kao osobu koja ima nadležnost nad kninskom regijom.²⁵⁰⁵ Što se tiče interno raseljenih osoba, Gotovina je rekao da će se od svih bivših pripadnika zatražiti da daju izjavu kako bi se pronašli ratni zločinci, a da će svi ostali koji nisu ratni zločinci biti evidentirani, nakon čega će moći prema vlastitoj želji otići ili ostati.²⁵⁰⁶

²⁴⁹⁵ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), str. 1, par. 1, 37-38, 48, 60.

²⁴⁹⁶ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 236-237.

²⁴⁹⁷ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 239.

²⁴⁹⁸ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 18, 20; Alain Forand, T. 4504; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 4-5.

²⁴⁹⁹ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 18; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 7; Alain Forand, T. 4126-4128, 4307, 4504, 4521; P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 2-3.

²⁵⁰⁰ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 18; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 5.

²⁵⁰¹ Alain Forand, T. 4307-4308; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 18; P357 (Izvjeshće UNCRO-a za Sektor Jug, 12:00 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 2; P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 4.

²⁵⁰² P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 18; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 7; Alain Forand, T. 4127, 4201, 4203, 4505; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 4.

²⁵⁰³ P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 7; Alain Forand, T. 4126-4128, 4186, 4198; P357 (Izvjeshće UNCRO-a za Sektor Jug, 12:00 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 2; P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 4.

²⁵⁰⁴ P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3.

²⁵⁰⁵ Alain Forand, T. 4126-4128.

²⁵⁰⁶ P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3.

2341. Prema izvješću od 9. kolovoza 1995., koje je Gotovini uputio Mirko Klarić iz 6. domobranske pukovnije, 6. kolovoza 1995. su na prostor Miočić-Biočić-Kričke u drniškoj općini upali vojnici i civili iz smjera Drniša (iz zone odgovornosti 142. domobranske pukovnije), nakon čega je uslijedilo upadanje u kuće, paljenje, rušenje, te odvoženje bojne tehnike i drugih materijalnih sredstava.²⁵⁰⁷

2342. **Marko Rajčić**, načelnik topništva ZP-a Split u razdoblju od travnja 1993. do lipnja 1996.,²⁵⁰⁸ izjavio je da su časnici na čelu svih odjela u ZP-u Gotovini podnosili obavještajna izvješća u vezi s područjem operacije Oluja, što je radila i obavještajna uprava Glavnog stožera.²⁵⁰⁹ Tijekom operacije Oluja Gotovina je svake večeri sa zapovjednicima i načelnicima iz zapovjedništva ZP-a održavao redovita referiranja.²⁵¹⁰ Tim sastancima prisustvovao je zamjenik zapovjednika zadužen za političku djelatnost, no VP je rijetko bio prisutan.²⁵¹¹ Sastancima je prisustvovao i predstavnik djelatnika SIS-a, koji su bili zajedno s borbenim postrojbama HV-a tijekom operacije, koji je Gotovinu obavještavao o stanju na terenu.²⁵¹² Gotovina nije bio prisutan na referiranju 8. kolovoza 1995., a samo je nakratko svratio na referiranje 9. kolovoza 1995.²⁵¹³ Rajčić je rukovodio referiranjima u razdoblju od 8. do 11. kolovoza 1995. u Sajkoviću jer je Gotovina Rajčiću rekao da mora biti na jednom drugom mjestu, izvan tog područja.²⁵¹⁴

2343. Satnik Mario Tomasović je 12. kolovoza 1995. s istaknutog zapovjednog mjesta u Zadru u ime pomoćnika zapovjednika za političku djelatnost ZP-a Split izdao upozorenje pomoćnicima zapovjednika za političku djelatnost OG Sajković, OG Otrić i OG Vrba, te 72. bojni VP, s čime su upoznati i zapovjednik ZP-a Split i zapovjednik ZM-a Knin. Tomasović je konstatirao da je zbog neodgovornosti i neprimjerenog ponašanja pojedinih vojnika, dočasnika i časnika u pitanje doveden uspjeh operacije Oluja i da su kompromitirani HV i Hrvatska. Napomenuo je nadalje da se iz tog razloga, a slijedeći politiku predsjednika Tuđmana i Ministarstva obrane, na “oslobođenom prostoru” moraju odmah spriječiti daljnje paljenje i devastiranje

²⁵⁰⁷ P1135 (Izvješće Mirka Klarića, 9. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁵⁰⁸ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 1; Marko Rajčić, T. 16236, 16275; P2323 (Službena zabilješka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 1.

²⁵⁰⁹ Marko Rajčić, T. 16459-16460.

²⁵¹⁰ Marko Rajčić, T. 16488, 16504.

²⁵¹¹ Marko Rajčić, T. 16488, 16504-16505.

²⁵¹² Marko Rajčić, T. 16488-16489, 16495.

²⁵¹³ Marko Rajčić, T. 16496.

²⁵¹⁴ Marko Rajčić, T. 16496, 16505.

objekata i imovine, ubijanje stoke, otuđivanje imovine i neprimjeren odnos prema preostalim civilima, ratnim zarobljenicima i mirovnim snagama.²⁵¹⁵ Satnik Vinko Šupe, iz vojne pošte 1108 Drniš ZP-a Split, slično je upozorenje izdao 14. kolovoza 1995. svim pomoćnicima zapovjednika za političku djelatnost 142. domobranske pukovnije.²⁵¹⁶ Istoga je dana i v.d. zapovjednika 112. brigade Zadar satnik Ivan Ivković svojim podređenim postrojbama uputio slično upozorenje.²⁵¹⁷

2344. Kao što je rečeno u poglavlju 6.2.5, Morić je 17. kolovoza 1995. obavijestio Laušića da se na oslobođenom području svakodnevno pale kuće i pljačka imovina. Idućeg je dana ta informacija prosljeđena, između ostalih, i Gotovini.²⁵¹⁸

2345. Drugi sastanak Gotovine s **Forandom** održan je 5. rujna 1995. u 10:15 sati na Gotovinin zahtjev.²⁵¹⁹ Forand je izjavio da je Gotovina bio u vrlo blagonaklonom raspoloženju i da mu je želio pokazati svoj novi ured, za koji je kazao da će u njemu provesti zimu.²⁵²⁰ Prisutni su bili i Forandov zamjenik i viši časnik za vezu Tymchuk.²⁵²¹ Forand je upitao Gotovinu zašto on, kao vojnik, ne stane na kraj pljački i paležu kuća.²⁵²² Gotovina je odgovorio da neke od stvari koje se događaju ne može kontrolirati i da je to način na koji se njegovi ljudi (vojnici i civili) svete za ono što su Srbi činili 1991. godine.²⁵²³ Forand je izjavio da je bilo jasno da Gotovina zna tko čini te zločine, ali mu se činilo da je Gotovini teško kontrolirati situaciju. Izgledalo je da Gotovina nije zadovoljan time što se događa jer je to stvaralo negativnu sliku o HV-u.²⁵²⁴ Forand je u svojem iskazu rekao da se Gotovinina glavna poruka na tom sastanku odnosila na izbjeglice u bazi UN-a budući da je on izjavio da Forand pruža

²⁵¹⁵ P918/D645 (Upozorenje koje je izdao satnik Mario Tomasović, 12. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁵¹⁶ D647 (Upozorenje koje je izdao satnik Vinko Šupe, 14. kolovoza 1995.), str. 1-3.

²⁵¹⁷ D648 (Upozorenje koje je izdao satnik Ivan Ivković, 14. kolovoza 1995.), str. 1-3.

²⁵¹⁸ P877 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o suradnji s MUP-om, s dopisom Joška Morića, 18. i 17. kolovoza 1995.), str. 1-3.

²⁵¹⁹ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 18, 25-26; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 8; Alain Forand, T. 4168-4169, 4253, 4504; P383 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 21:30 sati, 5. rujna 1995.), str. 3; P384 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 11:15 sati, 6. rujna 1995.), str. 4; P407 (Dopis Ante Gotovine upućen generalu Zvonimiru Červenku, 13. rujna 1995.), str. 1.

²⁵²⁰ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 26; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 8; P383 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 21:30 sati, 5. rujna 1995.), str. 3; P384 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 11:15 sati, 6. rujna 1995.), str. 4.

²⁵²¹ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 26; Alain Forand, T. 4168-4169.

²⁵²² P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 18-19; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 8.

²⁵²³ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 19; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 8; P383 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 21:30 sati, 5. rujna 1995.), str. 4.

utočište ratnim zločincima koje valja izručiti hrvatskim vlastima.²⁵²⁵ Raspravno vijeće je osim toga razmotrilo i dokazni predmet P396 (čiji prikaz se daje u poglavlju 6.4.6).

2346. **Lennart Leschly**, šef regionalnog centra PMEZ-a Zagreb od 6. srpnja 1995. i tijekom operacije Oluja,²⁵²⁶ izjavio je da je na jednom njegovom sastanku s Antom Gotovinom, održanom u tjednu od 17.-23. rujna 1995., Gotovina kritizirao međunarodnu zajednicu i rekao da ona nema pravo na – kako se izrazio – “moralno šamaranje” Hrvatske.²⁵²⁷ U svojem iskazu svjedok je rekao da mu je Gotovina kazao kako su “nove nacije prirodno nacionalističke” i da će i on, “jednom kada se povrati Sektor Istok,” vjerojatno postati liberalniji.²⁵²⁸ Leschly je također posvjedočio da je pitao Gotovinu postoji li potreba za izvanrednim stanjem kako bi se izbjegla ubijanja, pljačka i palež, na što je Gotovina odgovorio: “Koja ubijanja?”²⁵²⁹

2347. Prema izvješću tima PMEZ-a Knin od 20. rujna 1995., u kojem je također zabilježen ovaj sastanak, kada mu je postavljeno pitanje u vezi sa stalnim pljačkanjem, paležom i zlostavljanjem, Gotovina je odgovorio da policija mora ovladati situacijom i da je Hrvatska ipak država u kojoj se poštuju ustav, red i zakon.²⁵³⁰ U izvješću također stoji da je Gotovina prisutnima rekao da nema ništa protiv da Srbi žive u Hrvatskoj i da će svaki počinitelj zločina biti optužen, no dodao je da smatra da je ljudski mrziti neprijatelja koji je palio, pljačkao ili protjerao nečiju obitelj.²⁵³¹

2348. **Stig Marker Hansen**, promatrač PMEZ-a u Kninu u razdoblju od lipnja do rujna 1995. i šef PMEZ-a Knin u razdoblju od približno 5. rujna do 23. rujna 1995.,²⁵³²

²⁵²⁴ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 19.

²⁵²⁵ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 26; P383 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 21:30 sati, 5. rujna 1995.), str. 3-4; P384 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 11:15 sati, 6. rujna 1995.), str. 4.

²⁵²⁶ P888 (Lennart Leschly, izjava svjedoka, 6. veljače 2007.), str. 1, par. 9; Lennart Leschly, T. 9150-9152.

²⁵²⁷ P888 (Lennart Leschly, izjava svjedoka, 6. veljače 2007.), par. 43; Lennart Leschly, T. 9162-9163; P893 (Tjedna ocjena situacije RC-a Zagreb koju je sastavio Lennart Leschly, 24. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁵²⁸ P888 (Lennart Leschly, izjava svjedoka, 6. veljače 2007.), par. 43-44; Lennart Leschly, T. 9164-9165, 9219-9221; P893 (Tjedna ocjena situacije RC-a Zagreb koju je sastavio Lennart Leschly, 24. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁵²⁹ P888 (Lennart Leschly, izjava svjedoka, 6. veljače 2007.), par. 43; Lennart Leschly, T. 9161-9164, 9226-9227; P893 (Tjedna ocjena situacije RC-a Zagreb koju je sastavio Lennart Leschly, 24. kolovoza 1995.), str. 2; P895 (Izvješće Tima Knin PMEZ-a, 20. rujna 1995.), str. 1.

²⁵³⁰ Lennart Leschly, T. 9166-9167, 9213-9214; P895 (Izvješće Tima Knin PMEZ-a, 20. rujna 1995.), str. 1.

²⁵³¹ Lennart Leschly, T. 9167, 9217-9218; P895 (Izvješće Tima Knin PMEZ-a, 20. rujna 1995.), str. 1.

²⁵³² P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.) str. 2; P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 2; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 3.

izjavio je da je i on prisustvovao ovom sastanku 20. rujna 1995.²⁵³³ PMEZ je Gotovini iznio svoja opažanja da u pljačkanju sudjeluju uniformirani ljudi i vojnici.²⁵³⁴ Prema riječima ovog svjedoka, Gotovina je očekivao da civilne vlasti preuzmu odgovornost i nadležnost nad situacijom nakon vojne operacije i da vojni zapovjedni lanac neće snositi odgovornost za aktivnosti osoba koje nisu pripadnici vojske.²⁵³⁵ Svjedokovo izvješće s tog sastanka ne potvrđuje Leschlyjev opis Gotovinih riječi i odgovora, ali potvrđuje činjenicu da su Gotovini postavljena pitanja o ubijanjima, paležu i pljačkanjima.²⁵³⁶

2349. **Svjedok 174** je izjavio da je u listopadu 1995. imao jednosatni sastanak s Antom Gotovinom na generalovom zapovjednom mjestu u Kninu.²⁵³⁷ Svjedok 174 je rekao da tijekom sastanka Gotovina ni u jednom trenutku nije osporavao da su u Sektoru Jug počinjeni zločini i da se još uvek čine, no pritom nije eksplicitno priznao da su postrojbe pod njegovim zapovijedanjem za to odgovorne.²⁵³⁸ Svjedok 174 je izjavio da je Gotovina rekao da su ta djela počinili vojnici koji nisu profesionalci i da su ih mogle počinuti “teritorijalne snage”.²⁵³⁹

2350. **Søren Liborius**, operativni časnik PMEZ-a i vođa tima stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995.,²⁵⁴⁰ izjavio je da se PMEZ 27. listopada 1995. sastao s Gotovinom u njegovom uredu u Kninu.²⁵⁴¹ Gotovina je spomenuo da se “tijekom operacije Oluja dogodilo nešto što se nije smjelo dogoditi”.²⁵⁴² Gotovina je izjavio da dočasnici HV-a nisu u dovoljnoj mjeri funkcionalni u smislu vođenja i zapovijedanja i da postoji potreba za njihovom izobrazbom kako bi se spriječila

²⁵³³ P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 4; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 14; Stig Marker Hansen, T. 14928, 15046, 15054-15055.

²⁵³⁴ P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 4; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 14; Stig Marker Hansen, T. 14929.

²⁵³⁵ Stig Marker Hansen, T. 14929, 15095-15096.

²⁵³⁶ Stig Marker Hansen, T. 15055-15056.

²⁵³⁷ P1281 (Svjedok 174, izjava svjedoka, 6. studenog 2008.), str. 3-4; D898 (Svjedok 174, izjava svjedoka, 25. rujna 2008.), str. 3-4.

²⁵³⁸ P1281 (Svjedok 174, izjava svjedoka, 6. studenog 2008.), str. 3-5; D898 (Svjedok 174, izjava svjedoka, 25. rujna 2008.), str. 7-8.

²⁵³⁹ P1281 (Svjedok 174, izjava svjedoka, 6. studenog 2008.), str. 4-5.

²⁵⁴⁰ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

²⁵⁴¹ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 7; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 11; Søren Liborius, T. 8341, 8400, 8414; P821 (Liboriusova bilježnica, izvaci), str. 5; P822 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 28. listopada 1995.), str. 1; P823 (Liboriusova bilježnica, dijelovi), str. 1; D744 (Liboriusova bilježnica, 2. dio), str. 15; D749 (Prepiska između hrvatskog časnika za vezu i PMEZ-a, 22. listopada 1995.), str. 1-2.

pljačka i ostale vrste nediscipliniranog ponašanja vojnika.²⁵⁴³ Liborius je uočio da su Gotovina i šef regionalnog centra PMEZ-a Zagreb u dobrim odnosima, zbog čega je Gotovini bilo teško da u vezi s određenim temama izgovara tek prazne riječi.²⁵⁴⁴ Prema Liboriusovim riječima, Gotovina je rekao da gardijske jedinice pod njegovim zapovjedništvom nisu odgovorne za zločine koja su počinili pripadnici HV-a, nego da su za to odgovorni vojnici HV-a koji su došli kasnije. Gotovina je rekao da su takva djela možda djelomično počinjena iz osвете.²⁵⁴⁵ Kada se počelo razgovarati o ubijanjima, paleži i pljačkanju koje su navodno počinili Gotovini profesionalni vojnici, Gotovina je šutio, a Liborius je to protumačio kao prešutno priznanje nedostatne kontrole.²⁵⁴⁶ Liborius je izjavio da je Gotovinu doživio kao vrlo eksplozivnog čovjeka koji je rijetko šutio.²⁵⁴⁷

2351. U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da je sva izvješća koja je primao od civilne i vojne policije o kaznenim djelima koja su se stalno vršila primao i Gotovina, koji je znao za zločine koji su se dogadali na terenu budući da je na raspolaganju imao vojnike na terenu i zapovjednike, SIS, VP i političku upravu.²⁵⁴⁸ Čermak je kazao da se s Gotovinom nekoliko puta sastao kako bi ukazao na sve protupravne radnje koje vrše pripadnici Hrvatske vojske na terenu i da je Gotovini rekao kako to mora prestati.²⁵⁴⁹ Prema Čermakovim riječima, Gotovina je odgovorio da zna za to i da će to zaustaviti/spriječiti.²⁵⁵⁰ Čermak je izjavio da je Gotovina rekao da je na civilnim strukturama, civilnoj policiji i vojnoj policiji da rješavaju probleme “oko” Knina jer je vojska bila u samom Kninu.²⁵⁵¹ Komentirajući ono što je Gotovina rekao na sastanku

²⁵⁴² P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 3.

²⁵⁴³ P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 3; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 7; Søren Liborius, T. 8348; P822 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 28. listopada 1995.), str. 2; P823 (Liboriusova bilježnica, dijelovi), str. 4; D744 (Liboriusova bilježnica, 2. dio), str. 18.

²⁵⁴⁴ Søren Liborius, T. 8353, 8355, 8427, 11301.

²⁵⁴⁵ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 7.

²⁵⁴⁶ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 7; Søren Liborius, T. 8353-8354, 8420-8422, 8427-8428, 11300.

²⁵⁴⁷ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 7.

²⁵⁴⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 48-49; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 79; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 18-22, 54.

²⁵⁴⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 48-50, 59-60; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 13-15, 17-18.

²⁵⁵⁰ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 15, 23.

²⁵⁵¹ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 33-35.

na kninskoj tvrđavi 6. kolovoza 1995. o lošem ponašanju Hrvatske vojske Čermak je primijetio: “Jedno je reći, a jedno je raditi. (...) [O]ni su pričali.”²⁵⁵²

2352. Dnevna izvješća službe dežurstva VP u ZP-u Split za razdoblje od 4. do 9. kolovoza 1995. upućena, između ostalih, Upravi VP-a, zapovjedniku ZP-a Split i načelniku kriminalističke policije 72. bojne VP-a, ne spominju nikakve kriminalne aktivnosti ili kršenja vojne stege, osim prometnih nezgoda, jednog prekršaja odredbi Propisnika o vojnoj stezi 4. kolovoza 1995. u Šibeniku i jednog kriminalnog incidenta 8. kolovoza 1995. u Zadru.²⁵⁵³ Iz dnevnih i posebnih izvješća koja je 72. bojna VP upućivala Gotovini u razdoblju od 10. kolovoza 1995. do 30. rujna 1995. proizlazi da su se, između ostalog, prijavljivala kaznena djela i stegovni prekršaji.²⁵⁵⁴ Međutim, u izvješćima često stoji da se u smislu kriminaliteta ili prekršaja odredbi Propisnika o stegovnom postupku nema što izvijestiti. U njima se uglavnom detaljno opisuje sigurnost vojno-cestovnog prometa.²⁵⁵⁵ Ako u izvješću jest spomenuto neko kazneno djelo, onda se dosljedno iznosi da je istraga u tijeku, da će se protiv počinitelja podnijeti ili je već podnijeta kaznena prijava, a spominje se i to da li je pretpostavljeni počinitelju izrekao neku stegovnu mjeru.²⁵⁵⁶ Mnoga od prijavljenih kaznenih djela nisu se ticala kriminalnog ponašanja protiv Srba, nego protiv drugih hrvatskih vojnika.²⁵⁵⁷

²⁵⁵² P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 24, 33.

²⁵⁵³ P2246 (Dnevno izvješće Službe dežurstva VP ZP-a Split, 4. kolovoza 1995.), str. 1-5; P2247 (Dnevno izvješće Službe dežurstva VP ZP-a Split, 5. kolovoza 1995.), str. 1-4; P2248 (Dnevno izvješće Službe dežurstva VP ZP-a Split, 6. kolovoza 1995.), str. 1-4; P2249 (Dnevno izvješće Službe dežurstva VP ZP-a Split, 7. kolovoza 1995.), str. 1-4; P2250 (Dnevno izvješće Službe dežurstva VP ZP-a Split, 8. kolovoza 1995.), str. 1-5; P2251 (Dnevno izvješće Službe dežurstva VP ZP-a Split, 9. kolovoza 1995.), str. 1-6.

²⁵⁵⁴ P2253 (Dnevno izvješće, 10. kolovoza 1995.); P2254 (Dnevno izvješće, 11. kolovoza 1995.); P2255 (Dnevno izvješće, 12. kolovoza 1995.); P2256 (Dnevno izvješće, 13. kolovoza 1995.); P2257 (Dnevno izvješće, 14. kolovoza 1995.); P2260 (Dnevno izvješće, 17. kolovoza 1995.); P2262 (Dnevno izvješće, 18. kolovoza 1995.); P2264 (Dnevno izvješće, 19. kolovoza 1995.); P2265 (Dnevno izvješće, 19. kolovoza 1995.); P2268 (Dnevno izvješće, 21. kolovoza 1995.); P2270 (Dnevno izvješće, 22. kolovoza 1995.); P2272 (Dnevno izvješće, 24. kolovoza 1995.); P2273 (Dnevno izvješće, 25. kolovoza 1995.); P2274 (Dnevno izvješće, 26. kolovoza 1995.); P2276 (Posebno izvješće, 28. kolovoza 1995.); P2278 (Dnevno izvješće, 29. kolovoza 1995.); P2279 (Dnevno izvješće, 30. kolovoza 1995.); P2281 (Dnevno izvješće, 3. rujna 1995.); P2285 (Dnevno izvješće, 5. rujna 1995.); P2287 (Dnevno izvješće, 8. rujna 1995.); P2288 (Dnevno izvješće, 9. rujna 1995.); P2289 (Dnevno izvješće, 10. rujna 1995.); P2291 (Dnevno izvješće, 11. rujna 1995.); P2293 (Dnevno izvješće, 12. rujna 1995.); P2294 (Dnevno izvješće, 13. rujna 1995.); P2296 (Dnevno izvješće, 15. rujna 1995.); P2300 (Dnevno izvješće, 18. rujna 1995.); P2301 (Dnevno izvješće, 19. rujna 1995.); P2302 (Dnevno izvješće, 20. rujna 1995.); P2308 (Dnevno izvješće, 26. rujna 1995.); P2309 (Dnevno izvješće, 27. rujna 1995.); P2310 (Dnevno izvješće, 28. rujna 1995.); P2311 (Dnevno izvješće, 29. rujna 1995.); P2312 (Dnevno izvješće, 30. rujna 1995.). U vezi s dokazima koji vojnu poštu 2233 povezuju sa 72. bojnomo VP-a, v. dokaz P2222 ili T. 15301-15302.

²⁵⁵⁵ V. npr. P2256, P2258, P2264, ili P2270.

²⁵⁵⁶ P2253 (Dnevno izvješće, 10. kolovoza 1995.); P2254 (Dnevno izvješće, 11. kolovoza 1995.); P2255 (Dnevno izvješće, 12. kolovoza 1995.); P2256 (Dnevno izvješće, 13. kolovoza 1995.); P2257 (Dnevno izvješće, 14. kolovoza 1995.); P2260 (Dnevno izvješće, 17. kolovoza 1995.); P2262 (Dnevno izvješće, 18. kolovoza 1995.); P2264 (Dnevno izvješće, 19. kolovoza 1995.); P2265 (Dnevno izvješće, 19. kolovoza 1995.); P2268 (Dnevno izvješće, 21. kolovoza 1995.); P2270 (Dnevno izvješće, 22. kolovoza

2353. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na mjere koje je Gotovina poduzeo kako bi pratio što se događa u vezi s navodima o kaznenim djelima koje su izvršili njegovi podređeni. **Rajčić** je u svojem iskazu rekao da je Gotovina nakon sastanka 6. kolovoza 1995. izdao zapovijedi i pokrenuo niz stegovnih postupaka, u skladu s pravilima službe u oružanim snagama, te izrekao mjere za kršenja stege, uključujući demobilizaciju i snižavanje čina.²⁵⁵⁸ Prema Rajčićevim riječima, ako bi vojnici odbili da prestanu s nedopuštenim ponašanjem, na razini Ministarstva obrane na to je mogla reagirati vojna policija, dok su se u oružanim snagama zapovjednici na raspolaganju imali standardne operativne postupke, kao što je upotreba discipliniranih vojnika kako bi se spriječilo nedopušteno ponašanje nediscipliniranog ljudstva.²⁵⁵⁹

2354. Gotovina je 6. kolovoza 1995. OG Šibenik i OG Zadar, kao i 72. bojni VP, 306. logističkoj bazi, odjeljak Šibenik, i 307. logističkoj bazi Zadar, izdao zapovijed da sve postrojbe OG Šibenik i OG Zadar koje su sudjelovale u napadnim djelovanjima učine spiskove ratnog plijena u svojem posjedu, u cilju nadzora i pravilnog postupanja s plijenom.²⁵⁶⁰ Zapovjedio je nadalje da 306. logistička baza odjeljak Šibenik, i 307. logistička baza Zadar na “oslobođenom teritoriju” prikupe živu stoku i živad, prikupljenu stoku smjeste na stočne farme ili prodaju po tržišnoj cijeni i evidentiraju prikupljenu i prodanu stoku, kao i sumu novca zarađenu prodajom.²⁵⁶¹ Gotovina je također zapovjedio da VP oduzme sav plijen zatečen kod pojedinaca ili postrojbe koji nije evidentiran bilo pri 306. logističkoj bazi, odjeljak Šibenik, bilo pri 307. logističkoj bazi Zadar, i preda ga logističkoj bazi.²⁵⁶² Prema Gotovininj zapovijedi od 7. kolovoza 1995., na razini ZP-a Split trebalo je ustrojiti komisiju za evidentiranje i popis cjelokupnog ratnog plijena u pojasu odgovornosti ZP-a Split.²⁵⁶³

1995.); P2272 (Dnevno izvješće, 24. kolovoza 1995.); P2273 (Dnevno izvješće, 25. kolovoza 1995.); P2274 (Dnevno izvješće, 26. kolovoza 1995.); P2276 (Posebno izvješće, 28. kolovoza 1995.); P2278 (Dnevno izvješće, 29. kolovoza 1995.); P2279 (Dnevno izvješće, 30. kolovoza 1995.); P2281 (Dnevno izvješće, 3. rujna 1995.); P2285 (Dnevno izvješće, 5. rujna 1995.); P2287 (Dnevno izvješće, 8. rujna 1995.); P2288 (Dnevno izvješće, 9. rujna 1995.); P2289 (Dnevno izvješće, 10. rujna 1995.); P2291 (Dnevno izvješće, 11. rujna 1995.); P2293 (Dnevno izvješće, 12. rujna 1995.); P2294 (Dnevno izvješće, 13. rujna 1995.); P2296 (Dnevno izvješće, 15. rujna 1995.); P2300 (Dnevno izvješće, 18. rujna 1995.); P2301 (Dnevno izvješće, 19. rujna 1995.); P2302 (Dnevno izvješće, 20. rujna 1995.); P2308 (Dnevno izvješće, 26. rujna 1995.); P2309 (Dnevno izvješće, 27. rujna 1995.); P2310 (Dnevno izvješće, 28. rujna 1995.); P2311 (Dnevno izvješće, 29. rujna 1995.); P2312 (Dnevno izvješće, 30. rujna 1995.).

²⁵⁵⁷ V. npr. dokazne predmete P2257, P2262, P2265, P2273, P2276.

²⁵⁵⁸ Marko Rajčić, T. 16506-16507, 16514.

²⁵⁵⁹ Marko Rajčić, T. 16507-16508.

²⁵⁶⁰ D643 (Zapovijed Ante Gotovine u vezi s ratnim plijenom, 6. kolovoza 1995.), str. 1-3.

²⁵⁶¹ D643 (Zapovijed Ante Gotovine u vezi s ratnim plijenom, 6. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁵⁶² D643 (Zapovijed Ante Gotovine u vezi s ratnim plijenom, 6. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁵⁶³ D981 (Zapovijed Ante Gotovine u vezi s evidentiranjem ratnog plijena, 7. kolovoza 1995.), str. 1-2.

2355. Raspravnom vijeću predočeni su i dokazi iz kojih slijedi da je Gotovina dodjeljivao priznanja i hvalio svoje podređene i njihovo držanje u operaciji Oluja. Gotovina je 12. kolovoza 1995. zapovjedio da postrojbe HV-a i njihovi pripadnici koji su borbeno djelovali u zoni odgovornosti ZP-a Split dobiju pismene pohvale.²⁵⁶⁴ Dodijeljena su i odlikovanja, kao i izvanredna promaknuća u viši čin na temelju Zakona o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske.²⁵⁶⁵

2356. Gotovina je 15. kolovoza 1995. u jednom dokumentu upućenom Červenku rekao da su vojna stega i bojni moral postrojbi prilikom pripreme, tijekom i po završetku bojnih djelovanja u operaciji Kozjak-95 na razini ZP-a Split bili izuzetno visoki.²⁵⁶⁶ Ustvrdio je da 4., 7. i 81. gardijska brigada, 113. pješaka brigada i 126. domobranska pukovnija zaslužuju da ih se posebno istakne u smislu umješnosti vođenja i zapovijedanja.²⁵⁶⁷ Općenito je naveo da je vođenje i zapovijedanje bilo kontinuirano i na potrebnoj razini i da su svi “vidovi, rodovi i službe” precizno izvršili postavljenu zadaću.²⁵⁶⁸

2357. U zapovijedi od 18. kolovoza 1995. Gotovina je zapovjednicima zapovjedio da najstrože zabrane povratak svojih postrojbi s ratišta u njihova matična zborna mjesta i u mjesta “mirnodopske lokacije” a da se prije toga nije organizirano izuzelo i pohranilo sve naoružanje. Ova je zapovijed izdana na temelju zapovijedi načelnika Glavnog stožera HV-a od 17. kolovoza 1995., koja je uslijedila nakon izvješća o pojedinim postrojbama koje su po povratku s ratišta otvarale paljbu u naseljenim mjestima i time ugrožavale živote i sigurnost civilnog stanovništva.²⁵⁶⁹

2358. Ljiljana Botteri je izvijestila da je od srpnja do rujna 1995. Zborno područje Split izreklo 141 opomenu, 256 ukora i dvanaest zabrana izlaženja iz kruga vojarne, te odredilo mjeru vojničkog pritvora za 680 ljudi i mjeru smanjenja plaće od 10 do 20% u trajanju od jednog do tri mjeseca za 337 ljudi.²⁵⁷⁰ Botterino izvješće za to razdoblje ne sadrži podatke o prijedlozima upućenim vojnom sudu ili podnesenim kaznenim

²⁵⁶⁴ P1191 (Gotovčina zapovijed u vezi s dodjelom priznanja postrojbama Hrvatske vojske, 12. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

²⁵⁶⁵ P1191 (Gotovčina zapovijed u vezi s dodjelom priznanja postrojbama Hrvatske vojske, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁵⁶⁶ P2559 (Analiza operacije Kozjak koju je sastavio general Gotovina, 15. kolovoza 1995.), str. 1-2, 7-8.

²⁵⁶⁷ P2559 (Analiza operacije Kozjak koju je sastavio general Gotovina, 15. kolovoza 1995.), str. 5, 8.

²⁵⁶⁸ P2559 (Analiza operacije Kozjak koju je sastavio general Gotovina, 15. kolovoza 1995.), str. 3-4, 6-8.

²⁵⁶⁹ D888 (Zapovijed zapovjednicima o zabrani povratka postrojbi s ratišta u matična zborna mjesta bez prethodnog izuzimanja pješačkog naoružanja, s potpisom Ante Gotovine, 18. kolovoza 1995.).

²⁵⁷⁰ P1017 (Izvješće o stegovnim mjerama i kaznama za treće tromjesečje 1995., s potpisom Ljiljane Botteri, 10. studenog 1995.), str. 5.

prijavama. Međutim, iz izvješća o radu Vojnostegovnog suda pri ZP-u Split za razdoblje srpanj-rujan 1995., koje je potpisao tajnik suda Lovro Stecca, vidljivo je da je jednom nižem časniku zbog samovolje u obnašanju službe i napuštanja postrojbe određena kazna pritvora u trajanju do 30 dana.²⁵⁷¹ U istom izvješću je vidljivo da je jedan gardist izgubio službu zbog odavanja i lakomislenog čuvanja vojnih podataka, zloupotrebe položaja u službi i netočnog izvješćivanja.²⁵⁷² Izvješće Ljiljane Botteri za razdoblje od srpnja do rujna 1995. ne sadrži nikakve informacije u vezi sa stegovnim postupcima pokrenutim pri vojnoj pošti 1080, koja je pokrivala zapovjedništvo ZP-a Split.²⁵⁷³ Prema iskazu koji je dala Ljiljana Botteri, da je Gotovina u tom razdoblju izrekao ikakve stegovne mjere protiv bilo kojeg od svojih podređenih, one bi bile zabilježene u rubrici za vojnu poštu 1080.²⁵⁷⁴

2359. **Botteri** je izjavila da je u trećem tromjesečju 1995. bilo izrečeno znatno više stegovnih mjera zato što je bilo više mobiliziranih vojnika iz pričuve, a oni su bili slabije disciplinirani.²⁵⁷⁵ Botteri je objasnila da je do takvog zaključka došla na temelju prepiske koju je vodila sa zapovjednicima tih postrojbi, no svoj zaključak nije uspjela potkrijepiti nijednim primjerom.²⁵⁷⁶ Iz izvješća koje je Botteri uputila Ministarstvu obrane u vezi s izrečenim stegovnim mjerama u ZP-u Split za razdoblje od srpnja do rujna 1995. slijedi da su 52 stegovne mjere izrečene dočasniciima, 34 nižim časnicima, a 45 vojnim službenicima i namještenicima, dok je 918 stegovnih mjera izrečeno gardistima.²⁵⁷⁷ Izvješće o radu Vojnostegovnog suda pri ZP-u Split za razdoblje srpanj-rujan pokazuje da ništa nije poduzimano protiv “vojnika”, a od dva pokrenuta postupka jedan se odnosio na jednog nižeg časnika, dok se drugi vodio protiv jednog gardista.²⁵⁷⁸ Botteri je svjedočeći o konkretnim primjerima izjavila da su se incidenti u

²⁵⁷¹ P1017 (Izvješće o stegovnim mjerama i kaznama za treće tromjesečje 1995., s potpisom Ljiljane Botteri, 10. studenog 1995.), str. 5; D892 (Izvješće o radu Vojnostegovnog suda za treće tromjesečje, s potpisom tajnika Vojnostegovnog suda Lovre Stecce, datum nepoznat), str. 10-11.

²⁵⁷² D892 (Izvješće o radu Vojnostegovnog suda za treće tromjesečje, s potpisom tajnika Vojnostegovnog suda Lovre Stecce, datum nepoznat), str. 10-11.

²⁵⁷³ Ljiljana Botteri, T. 10920; P1017 (Izvješće o stegovnim mjerama i kaznama za treće tromjesečje 1995., s potpisom Ljiljane Botteri, 10. studenog 1995.), str. 5.

²⁵⁷⁴ Ljiljana Botteri, T. 10920.

²⁵⁷⁵ Ljiljana Botteri, T. 10999-11000.

²⁵⁷⁶ Ljiljana Botteri, T. 10995-10996.

²⁵⁷⁷ P1017 (Izvješće o stegovnim mjerama i kaznama za treće tromjesečje 1995., s potpisom Ljiljane Botteri, 10. studenog 1995.) str. 5.

²⁵⁷⁸ D892 (Izvješće o stegovnim mjerama i kaznama, s potpisom Ljiljane Botteri, 18. listopada 1995.), str. 10.

vezi s potencijalnim kriminalnim ponašanjem, na primjer paljenjem stogova sjena, rješavali stegovnim mjerama.²⁵⁷⁹

2360. Vijeće je uz to uzelo u obzir dokazne predmete D879 i P1013, kao i komentare Ljiljane Botteri s njima u vezi, čiji se prikaz daje u poglavlju 3.1.2.

2361. Gotovina je 13. rujna 1995. OG Zapad, OG Jug i 72. bojni VP izdao zapovijed, prema kojoj su zapovjednici OG Zapad i OG Jug zbog paljenja kuća, uništavanja infrastrukturnih objekata i drugih oblika nestegovnog ponašanja na “novooslobođenim područjima” odgovorni za sprečavanje takvih postupaka u Drvaru, u Bosni i Hercegovini, i u selima u okolici Drvara. Gotovina im je osim toga zapovjedio da uspostave učinkovit sustav identificiranja počinitelja i da protiv njih poduzimaju stegovne i druge mjere predviđene zakonom. Zabranio je i izdavanje bilo kakvih dozvola za iznošenje materijalnih sredstava s tog područja, a nadzor provođenja zabrane povjerio je VP-u.²⁵⁸⁰

2362. Prema dokumentarnim dokazima, u razdoblju od kolovoza do rujna 1995. Gotovina je ocijenio regularnost najmanje 70 stegovnih postupaka provedenih u ZP-u Split u vezi s uglavnom lakšim prekršajima.²⁵⁸¹ Raspravnom vijeću predočeni su i dokazi iz kojih proizlazi da je Gotovina tijekom kolovoza i rujna 1995. proslijedio najmanje šest predmeta stegovnom sudu ZP-a Split.²⁵⁸² Osim toga Raspravno vijeće je razmotrilo i dokazne predmete P2219-P2221, P2224-P2233, P2401, P2555, D809, D1381, D1865-D1866, kao i Milasove komentare s njima u vezi, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.2.5.

2363. Na temelju predočenih i gore u tekstu prikazanih dokaza Raspravno vijeće konstatira da je Gotovina primao izvješća svojih podređenih i dobivao informacije na redovnim sastancima, da je u Sektoru Jug bio prisutan u više navrata tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica i da je od međunarodnih promatrača (u razdoblju od srpnja do listopada 1995.) dobivao informacije o učestalosti i razmjeru kaznenih djela,

²⁵⁷⁹ Ljiljana Botteri, T. 10851; P1008 (Dopis kojim general-bojnik Damir Krstičević Gotovini dostavlja zapovijed o izrečenoj stegovnoj mjeri na ocjenu pravilnosti, 8. rujna 1995.), str. 9-10; P1010 (Dopis u vezi s izrečenom stegovnom mjerom, s potpisom pukovnika Danijela Kotlara, 2. rujna 1995.), str. 1-2; P1011 (Zapovijedi o stegovnim mjerama izrečenim pripadnicima postrojbi, s potpisom general-bojnika Damira Krstičevića, 3. i 10. listopada 1995.) str. 1, 3.

²⁵⁸⁰ D655 (Zapovijed Ante Gotovine u vezi sa sprečavanjem kriminalnih radnji u Drvaru, Bosna i Hercegovina, 13. rujna 1995.); v. i D656 (Zapovijed Ante Gotovine u vezi sa sprečavanjem kriminalnih radnji u Drvaru, Bosna i Hercegovina, 17. rujna 1995.).

²⁵⁸¹ P1016 (Pregled stegovnih radnji koje su zapovjednici brigada i samostalnih bojni u kolovozu i rujnu 1995. poduzeli protiv pripadnika postrojbi ZP-a Split).

poput otvaranja topničke vatre na civile, razaranja, pljačkanja i ubijanja, navodno vršenih tijekom operacije Oluja i nakon nje na području ZP-a Split. Istodobno, iz dnevnih izvješća 72. bojne VP upućenih Gotovini slijedi da je procesuiran tek vrlo malen broj djela, a još je manje procesuirano kaznenih djela počinjenih nad srpskim žrtvama. Na sastancima s predstavnicima međunarodne zajednice Gotovina je također pokazao da su mu u određenoj mjeri poznati problemi u vezi s kontrolom počinjenja kaznenih djela, među kojima je bilo i ubojstava. Raspravno vijeće zaključuje da je Gotovina shvaćao da postoji razlika između izvješća VP-a i onog što mu je bilo poznato iz drugih izvora, a što je morao i osobno vidjeti krećući se predmetnim područjem.

2364. Raspravno vijeće konstatira da je Gotovina od 2. do 18. kolovoza 1995. izdao određeni broj zapovijedi (D201, D281, D204, D888), kojima postrojbama zapovijeda da sprečavaju kaznena djela. U nekim su situacijama Gotovininim zapovijedima prethodila izvješća o navodno počinjenim zločinima. Raspravno vijeće smatra da učinkovite preventivne mjere uvelike ovise o strogosti s kojom se provode mjere praćenja i stoga će ispitati taj aspekt imajući u vidu one mjere koje je Gotovina primijenio kako bi pratio što je u vezi sa zločinima poduzeto.

2365. Iako dokazi ukazuju na to da je Gotovina u razdoblju na koje se odnosi Optužnica pokrenuo ili odobrio određeni broj stegovnih mjera protiv svojih podređenih, on je znao i za tvrdnje o počinjenim zločinima koji su zahtijevali da ih se istraži ili procesuirano neovisno o disciplinskim postupcima. Gotovina je u vezi s pokretanjem istraga i procesuiranjem kaznenih djela tek rijetko koristio svoje ovlasti nad VP.²⁵⁸³ Na sastanku s Forandom 5. rujna 1995. Gotovina je dao naslutiti da ne može kontrolirati sve postrojbe i da je njihovo ponašanje osveta za događaje iz 1991. godine. Gotovina je više puta izjavio da su drugi (Čermak, SIS, VP ili Uprava za političku djelatnost) odgovorni za održavanje reda i mira dok je on zapovijedao postrojbama u Bosni i Hercegovini. Gotovininu obranu se poziva na predmet *Visoka komanda* kako bi potkrijepila svoju tvrdnju da je Gotovina imao pravo pretpostaviti da će drugi ispunjavati svoje zadaće. Gotovininu se obranu poziva i na Drugostupanjsku presudu u predmetu *Brđanin*, i tvrdi da je veza između Gotovine zapovjednika ZP-a Split i vojnika na terenu koji su vršili zločine preslaba za osudu na temelju UZP-a.

²⁵⁸² P1012 (Pregled stegovnih radnji koje je Ante Gotovina poduzeo u kolovozu i rujnu 1995.).

²⁵⁸³ V. poglavlje 3.1.2.

Gotovina je imao pravo pretpostaviti da će drugi specijalizirani rodovi pod njegovim zapovjedanjem izvršavati na valjan način svoje dužnosti. Raspravno vijeće, međutim, smatra da je ta pretpostavka opovrgnuta onog trenutka kada je Gotovina doznao za tvrdnje da se vrše kaznena djela i da specijalizirani rodovi pod njegovim zapovjedništvom svoje dužnosti ne ispunjavaju na valjani način. Budući da je Gotovina bio odgovoran za svoje podređene,²⁵⁸⁴ njegova je dužnost bila da poduzme odgovarajuće mjere kako bi pratio situaciju na terenu. S obzirom na to da je Gotovina vodio i zapovijedao svim postrojbama iz sastava Zbornog područja Split, kao i svim pridodanim postrojbama,²⁵⁸⁵ Raspravno vijeće nadalje konstatira da veza između njega kao zapovjednika i podređenih mu vojnika na terenu nije preslaba da se razmatra njegova odgovornost na temelju UZP-a. Raspravno vijeće smatra da je Gotovina, suočen sa situacijom u kojoj se činilo da se vrše mnogobrojna kaznena djela, bio dužan preusmjeriti svoju pažnju i prioritete tako što će se pobrinuti da se ta kaznena djela ispituju. To je mogao učiniti kroz kontakte s odgovarajućim ljudima i zatražiti njihovu pomoć, mogao je dati izjave za javnost ili se poslužiti raspoloživim resursima koji su privremeno bili više usredotočeni na druge zadatke. Što se tiče zločina počinjenih nad Srbima, Gotovina nije poduzeo mjere kako bi kaznio podređene za počinjena djela. Propustivši da inzistira na poduzimanju odgovarajućih koraka u vezi s počiniteljima, Gotovina je istodobno propustio spriječiti buduća kaznena djela.

2366. Osim Gotovinih sastanaka s Forandom u srpnju 1995., Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi u vezi s navodima o njegovom prikrivanju kaznenih djela. U stvari, Gotovina na sastanku s Forandom čak nije ni nijekao niti prikrivao zločine, nego je rekao da njegovi vojnici u to nisu umiješani. Osim toga Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi na temelju kojih se može utvrditi da je ono što je Gotovina poduzeo u vezi s asanacijom ljudskih leševa imalo za cilj prikrivanje kaznenih djela, kao što tvrdi tužitelj.²⁵⁸⁶

2367. Raspravno vijeće ima na umu argument tužitelja da je Gotovina morao znati da će njegovi podređeni izvršiti zločine budući da su oni zločine već počinili, i to samo

²⁵⁸⁴ V. poglavlja 3.1.1 i 3.1.2.

²⁵⁸⁵ Raspravno vijeće ima u vidu razliku između ovog vojnog položaja u hijerarhiji i civilne funkcije o kojoj je bilo riječi u predmetu *Brđanin*.

²⁵⁸⁶ V. P496 (Zapovijed Ante Gotovine za formiranje mješovitog odreda za asanaciju, 11. kolovoza 1995.); D204 (Gotovini zapovijed o poštovanju vojnostegovnih mjera, 10. kolovoza 1995.), str. 1-2; D1738 (Zapovijed, zahtjev i izvješća u vezi s asanacijom, kolovoz-rujan 1995.), str. 1-14; D1739 (Gotovini zapovijed, 4. rujna 1995.).

nekoliko dana prije operacije Oluja, odnosno tijekom operacije Ljeto. Raspravnom vijeću nisu dostavljeni dovoljni dokazi da bi moglo utvrditi da li izvješća o kaznenim djelima tijekom operacije Ljeto točno odražavaju stvarnost.

6.3.6 Pravni zaključci u vezi s Gotovininom odgovornošću

2368. Raspravno vijeće će ispitati treba li Gotovinu, s obzirom na gore iznijete činjenične konstatacije Raspravnog vijeća, smatrati odgovornim na temelju bilo kojeg od vidova odgovornosti za koje se on tereti u Optužnici.

2369. Raspravno vijeće prvo će se osvrnuti na UZP. S tim u vezi Vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 6.2.7 da je postojao UZP s ciljem trajnog uklanjanja srpskog civilnog stanovništva iz Krajine uz upotrebu sile ili prijetnju silom, što je predstavljalo i uključivalo progon (deportaciju, prisilno premještanje, protupravne napade na civile i civilne objekte i diskriminatorne i restriktivne mjere), deportaciju i prisilno premještanje. Vijeće će sada razmotriti pitanje jesu li Gotovinina djela i ponašanje u značajnoj mjeri doprinijeli UZP-u.

2370. Raspravno vijeće je Gotovino sudjelovanje na brijunskom sastanku (v. poglavlje 6.2.2) u vezi s planiranjem i pripremanjem operacije Oluja razmotrilo s obzirom na njegov položaj zapovjednika ZP-a Split. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 5.8.2(i) da je HV-ovo granatiranje Benkovca, Knina i Obrovca 4. i 5. kolovoza 1995. predstavljalo protupravni napad na civile i civilne objekte. Vijeće je osim toga uzelo u obzir i to da je Gotovina zapovjedio napade na Benkovac, Knin i Obrovac.²⁵⁸⁷ Prema tumačenju Raspravnog vijeća, Gotovina u svojoj zapovijedi same gradove tretira kao ciljeve topničke vatre (v. poglavlje 5.8.2(i)). Protupravni napadi predstavljali su važan element u provođenju UZP-a. Vijeće je potom razmotrilo Gotovinin propust da se ozbiljno usredotoči na sprečavanje kaznenih djela o čijem je počinjenju dobivao izvješća i da s tim u vezi prati situaciju na terenu, a taj je propust Vijeće ocijenilo u svjetlu njegove zapovijedi za protupravni napad na civile i civilne objekte. Vijeće zaključuje da su Gotovinin propusti utjecali na opću atmosferu u vezi s kriminalitetom u ZP-u Split. Kao što je konstatirano u poglavlju 5.4.2, zločini počinjeni nad Srbima u Krajini u određenom su broju slučajeva rezultirali deportacijom žrtava i onih koji su bili očevici počinjenja. Na primjer, nakon

²⁵⁸⁷ V. poglavlje 6.3.2.

ubojstava u Kovačiću 5. kolovoza 1995. (incident br. 1 iz priloga Optužnici), svjedokinja 13 napustila je svoj dom da bi kasnije, nakon boravka u bazi UN-a, otišla u Srbiju. S obzirom na gore navedeno, Raspravno vijeće zaključuje da je Gotovinino ponašanje predstavljalo značajan doprinos UZP-u. Raspravno vijeće osim toga zaključuje da je Gotovinina zapovijed za protupravni napad na civile i civilne objekte sama po sebi predstavljala značajan doprinos UZP-u. I konačno, s obzirom na prirodu njegovog ponašanja i, osobito, s obzirom na protupravni napad, Raspravno vijeće zaključuje da je Gotovina znao da postoji rašireni i sustavni napad na civilno stanovništvo i da njegova djela čine dio tog napada.

2371. Raspravno će se vijeće sada osvrnuti na pitanje je li Gotovina dijelio cilj UZP-a. Pošto je gore u tekstu ocijenilo Gotovinina djela i ponašanje i s obzirom na Gotovinino sudjelovanje na brijunskom sastanku i ondje iznijete izjave, Raspravno vijeće zaključuje da je Gotovina imao stanje svijesti da kaznena djela koja su bila dio cilja treba izvršiti. S obzirom na sve gore navedeno, Vijeće konstatira da je Gotovina bio pripadnik UZP-a. Raspravno vijeće zaključuje da je Gotovina stoga imao namjeru da njegova djela doprinesu UZP-u.

2372. Vijeće će sada ispitati navode o Gotovinijoj odgovornosti u vezi s ubojstvom, nehumanim djelima i okrutnim postupanjem, za što se on tereti u paragrafu 42 Optužnice na temelju trećeg oblika UZP-a (točke 1, 6, 7, 8 i 9). Osim toga Vijeće će razmotriti navode o Gotovinijoj odgovornosti na temelju trećeg oblika UZP-a u vezi s pljačkanjem, razaranjem i protupravnim zatočenjem u smislu djela u osnovi progona. U Optužnici se za ta djela tereti u točkama 1, 4 i 5 kao za djela u sklopu zajedničkog zločinačkog cilja. Međutim, Raspravno vijeće podsjeća da je u poglavlju 6.2.7 utvrdilo da je UZP predstavljao i obuhvaćao progon (deportaciju, prisilno premještanje, protupravne napade na civile i civilne objekte, te diskriminatorne i ograničavajuće mjere), deportaciju i prisilno premještanje. Vijeće je u obzir uzelo više čimbenika prilikom utvrđivanja jesu li ubojstvo, nehumana djela, okrutno postupanje, pljačka, razaranje i protupravno zatočenje (sami po sebi ili kao djela u osnovi progona) bili prirodna i predvidljiva posljedica izvršenja cilja UZP-a i da li je Gotovina znao da su ta djela potencijalna posljedica izvršenja cilja.

2373. Raspravno vijeće prvo je razmotrilo cilj UZP-a, odnosno trajno uklanjanje srpskog civilnog stanovništva iz Krajine uz upotrebu sile ili uz prijetnju silom, uključujući deportaciju i protupravne napade na civile i civilne objekte. Da bi se taj cilj

ostvario, Gotovina je na početku operacije Oluja svojim podređenima zapovjedio da izvrše protupravne napade na civile i civilne objekte u Benkovcu, Kninu i Obrovcu. Zapovjedišu protupravni napad na civile i civilne objekte Gotovina je svojim podređenima dao do znanja kakav je njegov stav prema zločinima i prema Srbima. Osim toga, UZP-om je bila predviđena deportacija srpskog stanovništva velikih razmjera s područja nekadašnje RSK, pri čemu je tamo trebao ostati vrlo maleni broj Srba. Stvaranjem situacije u kojoj bi na području bivše RSK ostao tek maleni broj Srba trebala se u velikoj mjeri povećati mogućnost da pripadnici hrvatskih vojnih snaga i Specijalne policije izvrše kaznena djela protiv imovine Srba iz Krajine. S tim u vezi Raspravno vijeće podsjeća na Gotovininu izjavu Forandu o vojnicima koji se svete zbog događaja iz 1991., što pokazuje da je Gotovina znao za etničke napetosti koje su mogle dovesti do nasilnih zločina. Raspravno vijeće osim toga smatra da je kontekst etničkih napetosti, koji se djelomično temeljio na prethodno počinjenim nasilnim djelima na području bivše RSK,²⁵⁸⁸ u to vrijeme bio opće poznat svima u Hrvatskoj i da je Gotovina tog konteksta bio svjestan na početku operacije Oluja.

2374. Raspravno vijeće također podsjeća na Gotovininu prisutnost na sastanku 2. kolovoza 1995., na kojem je ministar obrane Šušak izdao upute u vezi s rizikom od ekscesnog ponašanja, uključujući paljevinu i pljačku.²⁵⁸⁹ Time je Gotovina dodatno upozoren na mogućnost počinjenja zločina tijekom operacije Oluja i nakon nje. Gotovinin propust da na odgovarajući način reagira na vršenje kaznenih djela također ukazuje na njegov bezobziran odnos prema djelima koja izlaze iz okvira zajedničke namjere. Što se tiče protupravnih zatočenja, Raspravno vijeće smatra da to djelo često predstavlja prvi korak u procesu deportacije. Budući da je Gotovina znao što je cilj UZP-a, da je prisustvovao sastanku 2. kolovoza 1995. te da je bio svjestan želje za osvetom među svojim ljudstvom, Raspravno vijeće zaključuje da je on znao da su djela poput razaranja, pljačke, ubojstva, nehumanih djela, okrutnog postupanja i protupravnih zatočenja (sama po sebi ili kao djela u osnovi progona) moguća posljedica izvršenja UZP-a. Gotovina je usprkos tome doprinio UZP-u, pomirivši se s mogućnošću da će ta kaznena djela biti počinjena. Prema tome, Gotovina je svjesno pristao na rizik počinjenja kaznenih djela. Raspravno vijeće uz to zaključuje da su djela poput razaranja, pljačke, ubojstva, nehumanih djela, okrutnog postupanja i

²⁵⁸⁸ V. poglavlje 5.1.2.

²⁵⁸⁹ Vidi dokaze u vezi s D409, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.2.2.

protupravnog zatočenja (sama po sebi ili kao djela u osnovi progona) bila prirodna i predvidiva posljedica provođenja UZP-a.

2375. Na temelju gore u tekstu iznesene analize i konstatacija Raspravno vijeće zaključuje da je Gotovina odgovoran na temelju vida odgovornosti opisanog kao UZP. Shodno tomu nije potrebno da Raspravno vijeće iznosi zaključke u odnosu na druge vidove odgovornosti koji se navode u Optužnici.

6.4 Odgovornost Ivana Čermaka

6.4.1 Uvod

2376. Raspravno vijeće je u vezi s navodima o doprinosu Ivana Čermaka UZP-u posebno razmotrilo paragrafe 17 i 19 Optužnice. Vijeće je osim toga uzelo u obzir i to da se u materijalnom smislu dijelovi tih paragrafa preklapaju u opisu istog ponašanja o kojem se iznose navodi. Shodno tomu Raspravno vijeće je rekonstruiralo ponašanje za koje se Čermak tereti na način koji slijedi dolje u tekstu.

6.4.2 Čermakova kontrola nad raznim snagama i upotreba tih snaga

2377. Prema navodima iz Optužnice, Ivan Čermak je UZP-u doprinio izdavanjem zapovjedi i uputa o upravljanju i rukovođenju Zbornim mjestom Knin, te tako što je upravljao, omogućavao, podržavao i izdavao naređenja elementima i/ili pripadnicima HV-a i MUP-a, uključujući pripadnike vojne i civilne policije.²⁵⁹⁰ Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 3.2. Raspravno vijeće će prvo razmotriti neke od općih dokaza u vezi s Čermakovim ovlastima, a potom će redom ispitati dokaze koji se konkretno odnose na Čermakove ovlasti nad HV-om, VP i civilnom policijom.

2378. Što se tiče općih dokaza o Čermakovim ovlastima, Čermak je u razgovoru s tužiteljem izjavio da nije imao ovlasti da Gotovini ili njegovim postrojbama izdaje zapovijedi.²⁵⁹¹ Izjavio je nadalje da general Krstičević nije imao nikakvih ovlasti nad njim, niti je on imao ovlasti nad Krstičevićem ili njegovim postrojbama.²⁵⁹² Općenito rečeno, prema Čermakovim riječima, on nad HV-om, vojnom i civilnom policijom nije

²⁵⁹⁰ Optužnica, par. 17(a), “osnovali i organizirali, zapovijedali, naređivali, upravljali, omogućavali, sudjelovali, podržavali, održavali i/ili rukovodili HV-om, vojnom policijom, Specijalnom policijom, obavještajnim, sigurnosnim i drugim snagama, putem kojih su provodili i realizirali ciljeve udruženog zločinačkog pothvata i preko kojih su počinili razna kaznena djela, kao što su prisilno premještanje i deportacija, pljačkanje i uništavanje imovine, ubojstva i nečovječno postupanje, za koja se optuženi terete u ovoj Spojenoj optužnici.” Optužnica, par. 19(a), “izdavao naređenja i upute o upravljanju i rukovođenju Zbornim mjestom Knin.” Optužnica, par. 19(b), “izdavao naređenja i upute o upravljanju i rukovođenju Zbornim mjestom Knin.” V. i Optužnica, par. 7. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi u prilog tvrdnji tužitelja iz paragrafa 17(a) Optužnice u vezi s Čermakovim ovlastima nad “Specijalnom policijom, obavještajnim, sigurnosnim i drugim snagama” tako da se Vijeće neće dalje baviti tim navodima.

²⁵⁹¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 115; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 30; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 9.

²⁵⁹² P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 38.

imao nikakvih ovlasti.²⁵⁹³ Čermak je izjavio da vojna hijerarhija i njegove funkcije u Kninu nisu bile ni u kakvoj vezi s civilnom policijom.²⁵⁹⁴ Međutim, Čermak je izjavio da je s civilnom policijom dobro surađivao.²⁵⁹⁵

2379. **Zdenko Rinčić**, pomoćnik ministra gospodarstva RH za namjensku proizvodnju streljiva, granata i strojnica od 1993. do 1996.,²⁵⁹⁶ rekao je u svojem iskazu, a na temelju svojih iskustava 1992. i 1993. u Zadru i osobnih iskustava s Čermakom u Kninu, da Čermak nije mogao zapovijedati civilnom policijom, koja je bila podređena ministru unutarnjih poslova Jarnjaku, ni vojnom policijom, koja je bila podređena generalu Laušiću i ministru obrane Šušku.²⁵⁹⁷ Čermak je mogao samo zatražiti od civilne ili vojne policije da nešto učine.²⁵⁹⁸ Prema Rinčićevim riječima, da je Čermak izdao zapovijedi civilnoj ili vojnoj policiji, one ne bi imale nikakvog učinka.²⁵⁹⁹ U tri ili četiri navrata Rinčić je nazvao dežurnu službu VP i zatražio vojno osoblje radi osiguranja ljudi koji su obavljali popravke na terenu.²⁶⁰⁰ O tome hoće li se odobriti pružanje takve pomoći odlučivao je zapovjednik VP.²⁶⁰¹ Rinčićevi zahtjevi za pružanje osiguranja odobreni su u svim slučajevima, iako je katkada morao čekati dan ili dva prije no što su mu za osiguranje bili dodijeljeni civilni ili vojni policajci.²⁶⁰²

2380. **Ivo Cipci**, načelnik Policijske uprave splitsko-dalmatinske od 1993. do 1997.,²⁶⁰³ posvjedočio je da zapovjednik zbornog mjesta ni u zakonskom ni u praktičnom smislu nije imao ovlasti nad bojnim postrojbama, kao niti nad vojnom ni civilnom policijom raspoređenom na njegovom području.²⁶⁰⁴ Svjedok je kazao da shodno tomu on tijekom četiri godine dok je obnašao funkciju načelnika Policijske uprave splitsko-dalmatinske nikada nije imao nikakvih službenih sastanaka sa

²⁵⁹³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 12, 14, 24, 46, 48, 110, 112-113, 115, 157, 164, 171; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 27, 47, 73, 96; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 35-37, 40, 60-61.

²⁵⁹⁴ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 21.

²⁵⁹⁵ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 22.

²⁵⁹⁶ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1, par. 1, 3-5; Zdenko Rinčić, T. 22341.

²⁵⁹⁷ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 21; Zdenko Rinčić, T. 22327-22329, 22331, 22333.

²⁵⁹⁸ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 21; Zdenko Rinčić, T. 22328-22329.

²⁵⁹⁹ Zdenko Rinčić, T. 22332-22334.

²⁶⁰⁰ Zdenko Rinčić, T. 22301-22303, 22333-22335, 22359, 22364; D1684 (Podaci o primljenoj pošti, telefonskim saopćenjima i drugim važnijim događajima, 12.-18. kolovoza 1995.), str. 2-3.

²⁶⁰¹ Zdenko Rinčić, T. 22333.

²⁶⁰² Zdenko Rinčić, T. 22335-22336, 22365.

²⁶⁰³ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 1; Ivo Cipci, T. 23147.

²⁶⁰⁴ Ivo Cipci, T. 23072, 23075-23076, 23093-23094.

zapovjednikom Zbornog mjesta Split, iako se redovito sastajao sa svim vojnim zapovjednicima.²⁶⁰⁵ Svjedok je u svom iskazu rekao da je Čermakova dužnost bila da uspostavi kvalitetnu suradnju s civilnim vlastima i civilnom policijom.²⁶⁰⁶ Čermak nad civilnom policijom ni nad vojnim zapovjedništvom i vojskom nije imao nikakvih ovlasti.²⁶⁰⁷ Prema riječima svjedoka, ako je Čermak policijskoj upravi u Kninu uputio išta što bi moglo nalikovati na zapovijedi, onda su to morale biti obavijesti.²⁶⁰⁸ Dodatna svjedočenja u prilog tvrdnji da Čermak nije imao ovlasti nad HV-om niti vojnom i civilnom policijom dali su **Pašić**²⁶⁰⁹ i **Luković**.²⁶¹⁰

2381. **Jack Deverell**, umirovljeni general britanske vojske, bivši zapovjednik garnizona i vještak za vojno operativno zapovijedanje,²⁶¹¹ posvjedočio je da je vrlo malo vjerojatno, ako ne i nezamislivo, da viši zapovjednik s operativnim odgovornostima ne prima operativne zapovijedi od sebi nadređenih zapovjedništava ili da se ne nalazi u komunikacijskom planu.²⁶¹² Deverell je primijetio da je Čermak primao vrlo malo informacija putem vojnog lanca zapovijedanja, odnosno putem lanca zapovijedanja vojne i civilne policije.²⁶¹³ U nekim situacijama Čermak nije bio uključen u operativne zapovijedi i planove iako su oni imali utjecaja na Zborno mjesto Knin ili su u njih bila uključena zapovjedništva drugih zbornih mjesta.²⁶¹⁴ U drugim pak prilikama Čermaku bi se slao informativni, a ne operativni primjerak po kojem bi primatelj bio dužan postupiti.²⁶¹⁵ Po Deverellovom mišljenju, to istodobno ukazuje na to da Čermak nije bio ni više ni manje važan od drugih zapovjednika zbornih mjesta, usprkos svojem činu i položaju, kao i na nedovoljnu važnost Zbornog mjesta Knin u okviru sveobuhvatne odgovornosti Zbornog područja Split.²⁶¹⁶ Deverell je zaključio da su Čermaka drugi zapovjednici rijetko uzimali u obzir te da je postojao značajan

²⁶⁰⁵ Ivo Cipci, T. 23072, 23076-23077, 23167.

²⁶⁰⁶ Ivo Cipci, T. 23094-23095, 23196.

²⁶⁰⁷ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 18, 27-28; Ivo Cipci, T. 23073, 23095-23097, 23184, 23211-23212.

²⁶⁰⁸ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 28; Ivo Cipci, T. 23095-23096.

²⁶⁰⁹ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 5; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 25-26; Petar Pašić, T. 22865, 22891-22893.

²⁶¹⁰ D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 40.

²⁶¹¹ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 4-5; Jack Deverell, T. 24133, 24138-24142, 24146-24148, 24150, 24188-24189.

²⁶¹² D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 38.

²⁶¹³ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 42, 44, 47.

²⁶¹⁴ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 36, 38-39, 42, 47.

²⁶¹⁵ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 38-39, 42.

²⁶¹⁶ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 39, 44, 48.

nesklad između njegovih stvarnih ovlasti i odgovornosti i toga kako su te ovlasti i odgovornosti shvaćali drugi.²⁶¹⁷

2382. **Franjo Feldi**, umirovljeni general-pukovnik Hrvatske vojske i vještak za sustav vlasti, obrane, hrvatskih oružanih snaga i sustav zbornih mjesta,²⁶¹⁸ u svom svjedočenju rekao je da su Čermakove zapovijedi kako civilnoj tako i vojnoj policiji bile upućene samo radi informacije.²⁶¹⁹ Feldi je uz to rekao da se u tim zapovijedima nije spominjala obveza podređenog da izvijesti o provedbi zapovijedi, da one nisu bile adresirane na uobičajen način, da su bile pisane *ad hoc*, da Čermak nije dobivao povratne informacije o njihovoj provedbi i da se u izvješćima postrojbi VP upućenim nadređenim zapovjednicima nisu spominjale Čermakove zapovijedi. Feldi je zaključio da su te zapovijedi zapravo bile obavijesti koje se nisu morale provesti.²⁶²⁰

2383. **Karolj Dondo**, časnik HV-a za vezu s UN-om i EZ-om u Sektoru Jug 1995. godine,²⁶²¹ izjavio je da su ljudi koji su dobivali Čermakove zapovijedi te zapovijedi ignorirali, iako je dodao da on i drugi časnici za vezu to nisu provjeravali i da su neke osobe koje su zapovijedi primale možda odlučile postupiti po u njima sadržanim informacijama.²⁶²² To je bio razlog što su takve zapovijedi izdane tek jednom ili dvaput, da bi se nakon desetak dana počele formulirati kao pisma.²⁶²³ U vrijeme kada je Čermak izdavao te zapovijedi, Dondo nije znao da Čermak nema za to potrebne ovlasti.²⁶²⁴ **Kovačević** je u svojem iskazu rekao da mu je Červenko u kolovozu 1995. u jednom od redovitih razgovora kazao da Čermak ne zna koje su mu ovlasti kao zapovjedniku zbornog mjesta.²⁶²⁵ **Feldi** je u svom svjedočenju rekao da se s Čermakom sastao u ranu jesen 1995. u Kninu i da mu je objasnio koja je uloga zapovjednika zbornog mjesta budući da se činilo da Čermak smatra kako su njegove ovlasti zapovjednika zbornog mjesta veće s obzirom na čin general-pukovnika koji je dobio prije umirovljenja.²⁶²⁶ Raspravno vijeće će dalje razmotriti opće dokaze o

²⁶¹⁷ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 44.

²⁶¹⁸ D1673 (Izvještaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), str. 2-6; D1674 (Franjo Feldi, izjava svjedoka, 16. srpnja 2003.), str. 1-10.

²⁶¹⁹ D1673 (Izvještaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 1.5.45; Franjo Feldi, T. 21987-21990.

²⁶²⁰ Franjo Feldi, T. 21989-21990.

²⁶²¹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), str. 1, par. 1-2; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), str. 1, par. 2.

²⁶²² Karolj Dondo, T. 22544, 22560, 22580, 22596-22598.

²⁶²³ Karolj Dondo, T. 22544, 22561-22562, 22580-22581, 22596.

²⁶²⁴ Karolj Dondo, T. 22562-22563, 22580.

²⁶²⁵ Pero Kovačević, T. 22128-22129.

²⁶²⁶ D1674 (Franjo Feldi, izjava svjedoka, 16. srpnja 2003.), str. 10.

Čermakovim ovlastima dok bude ispitivalo dokaze koji se konkretno odnose na Čermakove ovlasti nad HV-om, VP i civilnom policijom.

2384. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na dokaze koji se odnose na Čermakove nadležnosti u HV-u, uključujući njegove ovlasti nad postrojbama HV-a. **Feldi** je izjavio da je od 5. kolovoza 1995. Čermakov neposredno nadređeni bio zapovjednik ZP-a Split i da on nije bio podređen ni predsjedniku ni generalu Červenku.²⁶²⁷ U zapovijedi od 17. kolovoza 1995. upućenoj zapovjedništvima zbornih mjesta Zadar, Šibenik, Split, Sinj, Benkovac i Knin, Gotovina je zapovjedio da se odmah pristupi sačinjavanju zapisnika o stanju objekata koje postrojbe napuštaju, s popisom inventara te uz prisutnost vlasnika ili njegovog opunomoćenika, predstavnika postrojbe i predstavnika zapovjedništva zbornog mjesta.²⁶²⁸ Čermak je 5. rujna 1995. Gotovini uputio zahtjev kojim traži suglasnost u vezi s nabavkom pršuta povodom posjeta Europske zajednice i drugih delegacija Zbornom mjestu Knin.²⁶²⁹ Čermak je izjavio da je zapovjedništvo Zbornog mjesta Knin bilo podređeno ZP-u Split i Glavnom stožeru oružanih snaga.²⁶³⁰ U vojnoj hijerarhiji Čermaku su bili nadređeni Červenko i Gotovina.²⁶³¹ Čermak je izjavio da između Gotovine i njega nije obavljena primopredaja odgovornosti.²⁶³² Nakon jedne netranskribirane primjedbe svojeg odvjetnika Čermak je ustvrdio da nikada nije postojalo preklapanje između Gotovinih i njegovih zadaća i da u tom smislu nisu postojali nikakvi problemi.²⁶³³

2385. Raspravno vijeće je u spis uvrstilo nekoliko zapovijedi u vezi s dodjeljivanjem vojnog osoblja Zbornom mjestu Knin. Čermak je 9. kolovoza 1995. zapovjedniku 113. šibenske brigade zapovjedio da se jedan od pripadnika brigade izmjesti u Zborno mjesto Knin kako bi pomogao u koordinaciji opskrbe i tehničkog održavanja tog zbornog mjesta.²⁶³⁴ Čermak je 9. kolovoza 1995. također zapovjedio da se Željko

²⁶²⁷ Franjo Feldi, T. 21811, 21816. V. i P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 243.

²⁶²⁸ D1032 Zapovijed Ante Gotovine u vezi s demobilizacijom objekata, 17. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁶²⁹ D1016 (Zahtjev za suglasnost za nabavku pršuta, 5. rujna 1995.), str. 1-6.

²⁶³⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 135, 146-147.

²⁶³¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 27; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 15-16, 30; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 3-4.

²⁶³² P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 101-102;

P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 26, 34-35.

²⁶³³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 26, 60, 115-116.

²⁶³⁴ D1023 (Zapovijed generala Čermaka za izmještanje Marina Frkića u ZM Knin, 9. kolovoza 1995.), str. 1. V. i P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 164.

Jonjić, zapovjednik 306. logističke baze Split, odjeljak Šibenik, privremeno izmjesti u Zborno mjesto Knin.²⁶³⁵ Čermak je uz to zapovjedniku Odjeljka logističke baze Šibenik naložio da izda zapovijed o Jonjićevom imenovanju. Kopija Čermakove zapovijedi prosljeđena je i Gotovini.²⁶³⁶ Čermak je 11. kolovoza 1995. zapovjedio da se sedam osoba iz 142. domobranske pukovnije privremeno rasporedi u zapovjedništvo Zbornog mjesta Knin.²⁶³⁷ Kopija zapovijedi dostavljena je zapovjedniku 142. domobranske pukovnije.²⁶³⁸ Prema Čermakovim riječima, svrha te zapovijedi je bila da spomenute osobe reguliraju svoj status uz odobrenje svojeg zapovjedništva.²⁶³⁹ Zapovjednik bojnik Ivan Pavić je 12. kolovoza 1995. izdao zapovijed kojom privremeno zamjenjuje Jonjića u 306. logističkoj bazi Split, uz primjedbu da je Jonjić samovoljno napustio dužnost kako bi se stavio na raspolaganje zapovjedniku Zbornog mjesta Knin, čija je zapovijed od 9. kolovoza 1995. vidno narušila sustav zapovijedanja u 306. logističkoj bazi Split. Kopija Pavićeve zapovijedi upućena je Gotovini.²⁶⁴⁰ Čermak je na to otpisao 16. kolovoza 1995., uz napomenu da je Jonjić raspoređen u Zborno mjesto Knin po njegovoj zapovijedi i u dogovoru s Gotovinom, te da će, ako ga Gotovina bude trebao, biti vraćen na svoje radno mjesto u 306. logističkoj bazi Split.²⁶⁴¹ U zapovijedi od 18. kolovoza 1995. Gotovina je odgovorio na zahtjev iz Zbornog mjesta Knin stavivši 30 vojnika iz OG Zapad na raspolaganje Zbornom mjestu Knin na pet dana radi osiguranja dovršenja radova na dionici pruge Knin-Gračac.²⁶⁴² Čermak je 21. kolovoza 1995. od Gotovine zatražio da se zbog operativnih potreba zbornog mjesta i vraćanja grada u normalni život 65 vojnih obveznika iz Knina podredi zapovjedniku Zbornog mjesta Knin.²⁶⁴³ Gotovina je 22. kolovoza 1995. zapovjedio zapovjedniku 142. domobranske pukovnije da temeljem Čermakovog zahtjeva i u cilju normalizacije života u Kninu zapovjedniku

²⁶³⁵ D759 (Čermakova zapovijed, 9. kolovoza 1995.), str. 1. V. i D1115 (Čermakova zapovijed za privremeno raspoređivanje blagajnice 306. logističke baze Split na dužnost u ZM Knin, 26. kolovoza 1995.).

²⁶³⁶ D759 (Čermakova zapovijed, 9. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁶³⁷ D761 (Čermakova zapovijed, 11. kolovoza 1995.). V. i D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 40-41; Jack Deverell, T. 24346-24347.

²⁶³⁸ D761 (Čermakova zapovijed, 11. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁶³⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 163-164.

²⁶⁴⁰ D758 (Zapovijed Ivana Pavića, 12. kolovoza 1995.).

²⁶⁴¹ D760 (Čermakov dopis upućen Ivanu Paviću, 16. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁶⁴² D1029 (Zapovijed Ante Gotovine da se osiguraju vojnici za potrebne radove u Kninu, 18. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁶⁴³ D762 (Čermakov zahtjev, 21. kolovoza 1995.). V. i D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 40-41; Jack Deverell, T. 24347.

Zbornog mjesta Knin privremeno podredi dio 142. domobranske pukovnije. Kopija ove zapovijedi dostavljena je zapovjedniku zapovjednog mjesta Knin.²⁶⁴⁴

2386. Raspravnom vijeću predloženi su daljnji dokazi, osobito od **Emina Teskeredžića**, vođe tima za razminiranje koji je djelovao u Kninu i okolici u razdoblju od 6. kolovoza do 30. listopada 1995.,²⁶⁴⁵ u vezi s dodjeljivanjem ljudstva za razminiranje Zbornom mjestu Knin. U razdoblju od 15. do 19. kolovoza 1995. Čermak je Personalnoj službi 1. gardijskog zbornog u Zagrebu uputio četiri zahtjeva, kojima traži privremeno izmještanje određenih pripadnika 1. gardijskog zbornog u Zbornom mjesto Knin u svrhu uklanjanja minsko-eksplozivnih sredstava.²⁶⁴⁶ Čermak je 19. kolovoza 1995. od Uprave za mobilizaciju Ministarstva obrane zatražio mobilizaciju Teskeredžića, Domančića i Tomšića, uz konkretni zahtjev da se mobilizacija antedatira s danom njihovog dolaska u Knin.²⁶⁴⁷ Čermak je 22. kolovoza 1995. od zapovjednika 1. hrvatskog gardijskog zbornog zatražio privremeno izmještanje jednog broja ljudi, uključujući Vuka, Plemenčića i Perkovića koji su već radili na tom zadatku, u Zbornom mjesto Knin kako bi Teskeredžiću pomogli pri uklanjanju minsko-eksplozivnih sredstava.²⁶⁴⁸ Gotovina je 6. rujna 1995. Čermaku otpisao da ministar obrane nije dao suglasnost njegovom zahtjevu za mobilizaciju Teskeredžića, Domančića i Tomšića.²⁶⁴⁹ Čermak je 11. rujna 1995. uputio zahtjev ministru obrane Gojku Šušku da se mobiliziraju Teskeredžić, Domančić, Tomšić, Maljur i Marguš.²⁶⁵⁰ Taj zahtjev je odobrio Marijan Sabol, mobiliziravši 18. rujna 1995. Teskeredžića, Domančića, Tomšića i Maljura.²⁶⁵¹ Gotovina je 20. rujna 1995. izdao daljnju zapovijed za

²⁶⁴⁴ D764 (Gotovinina zapovijed, 22. kolovoza 1995.).

²⁶⁴⁵ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-4, 6, 11, 13, 19; Emin Teskeredžić, T. 23242-23243, 23260, 23263-23264, 23274-23275; D1027 (Čermakov zahtjev da se Teskeredžić oslobodi od radnih obveza, 19. kolovoza 1995.).

²⁶⁴⁶ D1024 (Zahtjev za izmještanje Zvonka Perkovića u ZM Knin, 15. kolovoza 1995.), str. 1; D1025 (Zahtjev za izmještanje Tibora Halasa u ZM Knin, 19. kolovoza 1995.), str. 1; D1116 (Zahtjev za izmještanje Mladena Plemenčića u ZM Knin, 15. kolovoza 1995.), str. 1; D1117 (Zahtjev za izmještanje Anđelka Vuka u ZM Knin, 15. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁶⁴⁷ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 19; Emin Teskeredžić, T. 23243-23244, 23264, 23272; D1026 (Čermakov zahtjev za mobilizaciju Teskeredžića, Domančića i Tomšića, 19. kolovoza 1995.). V. i Emin Teskeredžić, T. 23242-23243; D1027 (Čermakov zahtjev da se Teskeredžić oslobodi od radnih obveza, 19. kolovoza 1995.).

²⁶⁴⁸ Emin Teskeredžić, T. 23242, 23254-23255, 23269-23270; D765 (Čermakov zahtjev za izmještanje vojnih obveznika, 22. kolovoza 1995.).

²⁶⁴⁹ D1028 (Gotovinin dopis u vezi s mobilizacijom vojnih obveznika za ZM Knin).

²⁶⁵⁰ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 19; Emin Teskeredžić, T. 23244-23245; D1733 (Čermakov zahtjev za mobilizaciju Emina Teskeredžića i njegove ekipe, upućen Šušku, 11. rujna 1995.).

²⁶⁵¹ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 19; Emin Teskeredžić, T. 23246, 23264; D1734 (Zapovijed Marijana Sabola za mobilizaciju Emina Teskeredžića i drugih, 18. rujna 1995.), str. 1-2.

mobilizaciju Teskeredžića, Domančića, Tomšića, Maljura i Marguša i naložio im da se jave u Zbornu mjesto Knin.²⁶⁵²

2387. U to vrijeme su na uklanjanju eksplozivnih naprava uz Teskeredžićev tim radile i inženjerija ZP-a Split, čiji je načelnik bio Jeričević, i 40. inženjerijska bojna, kojom je zapovijedao Čikara.²⁶⁵³ Teskeredžić i njegov tim usko su s njima surađivali.²⁶⁵⁴ Čermak je 11. kolovoza 1995. zapovjedio izvršenje pirotehničkih pregleda u nizu vojnih stanova, dodijelio zadaće raznim osobama, uključujući Darka Grgića i zapovjednika 40. inženjerijske bojne, i zatražio da Jonjić podnese konačno izvješće.²⁶⁵⁵ Kopija zapovijedi prosljeđena je Jonjiću i Grgiću, a upućena je osobno i zapovjedniku 40. inženjerijske bojne.²⁶⁵⁶ Teskeredžić je izjavio da ga je Čikara obavijestio o zadatku i da su Teskerdžić i njegov tim pomagali djelatnicima inženjerijske bojne u pregledu stanova navedenih u zapovijedi.²⁶⁵⁷ Međutim, on i njegov tim nisu bili obvezni obavljati te preglede i to su radili samo kako bi pomogli.²⁶⁵⁸ Čermak je 12. kolovoza 1995. zapovjedio Anđelku Vuku, Marinu Frkiću, Marku Gojeviću i Emiru Teskeredžiću da očiste vojno skladište i teren u selu Plavno u kninskoj općini.²⁶⁵⁹ Oni su istog dana uklonili oružje i streljivo iz skladišta.²⁶⁶⁰ Teskeredžić i drugi su 19. i 22. rujna 1995. uklanjali eksplozivna sredstva iz relejnog čvora Vitorog.²⁶⁶¹ Teskeredžić je Čermaku na Jeričevićev zahtjev uputio izvješće o razminiranju relejnog čvora

²⁶⁵² Emin Teskeredžić, T. 23247-23248, 23264; D767 (Gotovinina zapovijed, 20. rujna 1995.), str. 1-2. V. i P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 186.

²⁶⁵³ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 12, 16.

²⁶⁵⁴ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 12.

²⁶⁵⁵ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 15; Emin Teskeredžić, T. 23280; D1030 (Teskeredžićevo izvješće o radu pirotehničke ekipe, 22. rujna 1995.), str. 2; D1048 (Čermakova zapovijed za pregled i raščišćavanje vojnih stanova, 11. kolovoza 1995.).

²⁶⁵⁶ D1048 (Čermakova zapovijed za pregled i raščišćavanje vojnih stanova, 11. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁶⁵⁷ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 15; Emin Teskeredžić, T. 23280-23282; D1030 (Teskeredžićevo izvješće o radu pirotehničke ekipe, 22. rujna 1995.), str. 2.

²⁶⁵⁸ Emin Teskeredžić, T. 23281-23282.

²⁶⁵⁹ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 14; Emin Teskeredžić, T. 23250-23251, 23265; D763 (Čermakova zapovijed za čišćenje terena i vojnog skladišta u selu Plavno, 12. kolovoza 1995.).

²⁶⁶⁰ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 14; Emin Teskeredžić, T. 23249-23251; D1020 (Frkićevo izvješće o pražnjenju vojnog skladišta); D1030 (Teskeredžićevo izvješće o radu pirotehničke ekipe, 22. rujna 1995.), str. 2.

²⁶⁶¹ Emin Teskeredžić, T. 23249; D1030 (Teskeredžićevo izvješće o radu pirotehničke ekipe, 22. rujna 1995.), str. 2; D1031 (Teskeredžićevo izvješće o razminiranju relejnog čvora Vitorog, 22. rujna 1995.).

Vitorog.²⁶⁶² Teskeredžić je sastavio još jedno detaljno izvješće o radu svojeg tima u razdoblju od 6. kolovoza do 22. rujna 1995. i uputio ga Čermaku.²⁶⁶³

2388. Raspravnom vijeću predloženi su i relevantni dokazi proizašli iz komunikacije UN-a s Čermakom u vezi s pritužbama na ponašanje HV-a prema imovini ili osoblju UN-a. **Alain Forand**, zapovjednik UNCRO-a za Sektor Jug u razdoblju od 8. srpnja 1995. do 10. listopada 1995.,²⁶⁶⁴ pismenim se putem 11. kolovoza 1995. Čermaku požalio zbog toga što su toga dana u 12:20 sati HV i hrvatska civilna policija u Civljanama osoblju UN-a spriječili ulazak u bazu UN-a i zatražio da te snage budu izbačene iz baze.²⁶⁶⁵ Istog dana, odnosno 11. kolovoza 1995., Čermak je Forandu otpisao u vezi s ulaskom vojnika HV-a u bazu UN-a u Civljanama, obavijestivši ga da je HV-u zapovjedio da se povuče iz baze i da je baza slobodna.²⁶⁶⁶ Forand je 12. kolovoza 1995. izvijestio da je Kenijski bataljun ponovno zauzeo bazu u Civljanama.²⁶⁶⁷ Međutim, Kenijski bataljun je Foranda obavijestio da je HV još uvijek u bazi.²⁶⁶⁸ Forand je 14. kolovoza 1995. uputio Čermaku pismo u kojem se žali da je usprkos uvjerenjima da su vojnici HV-a napustili bazu, 113. brigada HV-a još uvijek u bazi i dodaje da ne može prihvatiti da ti vojnici, udaljeni nekoliko minuta od Knina, ne slušaju Čermakove zapovijedi.²⁶⁶⁹ Čermak je 15. kolovoza 1995. Forandu uputio još jedno pismo, kojim ga obavještava da od 14. kolovoza 1995. u bazi UN-a u Civljanama više nema vojnika HV-a i da su se njegovi časnici sastali s kenijskim zapovjednikom UNCRO-a koji je rekao da je problem riješen.²⁶⁷⁰ **Dondo** je izjavio da su on i Bačić zbog dva Forandova prosvjedna pisma otišli u Civljane. Ispred baze UN-a zatekli su jedan tenk HV-a koji je bio pokvaren. Hrvatska vojska se bila povukla.

²⁶⁶² D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 16; Emin Teskeredžić, T. 23255, 23271; D1031 (Teskeredžićovo izvješće o razminiranju relejnog čvora Vitorog, 22. rujna 1995.). V. i D1118 (Teskeredžićovo izvješće o razminiranju, 22. rujna 1995.).

²⁶⁶³ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 17; Emin Teskeredžić, T. 23248-23249, 23271; D1030 (Teskeredžićovo izvješće o radu pirotehničke ekipe, 22. rujna 1995.).

²⁶⁶⁴ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 2, 15; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 2; Alain Forand, T. 4098-4099, 4180, 4186.

²⁶⁶⁵ P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 6.

²⁶⁶⁶ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 21; D616 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s bazom UN-a u Civljanama, upućen Alainu Forandu, 11. kolovoza 1995.).

²⁶⁶⁷ P364 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁶⁶⁸ Alain Forand, T. 4246-4247.

²⁶⁶⁹ D308 (Dopis Alaina Foranda u vezi s bazom UN-a u Civljanama, upućen Ivanu Čermaku, 14. kolovoza 1995.).

²⁶⁷⁰ D617 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s bazom UN-a u Civljanama, upućen Alainu Forandu, 15. kolovoza 1995.).

Zapovjednik UN-a ih je obavijestio da nemaju nikakvih problema s HV-om. Dondo i Bačić su potom napisali odgovor u Čermakovo ime i proslijedili ga Forandu.²⁶⁷¹

2389. Čermak je 16. rujna 1995. pisao UNCRO-u i zapovjedništvu UNMO-a u Kninu, izrazivši žaljenje zbog prijetnji upućenih vojnim promatračima, o čemu Forand govori u pismu od 14. rujna 1995.²⁶⁷² Čermak je napisao da je zapovjedio istragu na osnovi broja registarske pločice vozila dobivenog od UNMO-a i/ili UNCRO-a i da je obaviješten da vozilo pripada postrojbi koja se kretala područjem 15 kilometara južno od Knina, gdje su promatračima upućene prijetnje. Dodao je da je nadležnom zapovjedniku proslijedio zahtjev za pokretanje istražnog postupka i primjenu stegovnih mjera prema počiniteljima.²⁶⁷³

2390. Naposljetku, Raspravnom vijeću su predočeni još i relevantni dokazi u obliku zahtjeva koje je Čermak upućivao Ministarstvu obrane. Čermak je 11. kolovoza 1995. načelniku Prometno-tehničke uprave poslao zahtjev da se Zbornom mjestu Knin pošalje nekoliko vozila.²⁶⁷⁴ Dana 25. kolovoza 1995. od Stambene komisije Ministarstva obrane zatražio je izdavanje privremenog rješenja za dodjelu određenih stanova u Kninu za potrebe zapovjedništva Zbornog mjesta Knin.²⁶⁷⁵

2391. Raspravno vijeće na temelju gore navedenih dokaza zaključuje da je Čermak formalno bio u hijerarhiji HV-a i da mu je Gotovina bio nadređen. Dokazi ukazuju na to da je Čermak barem do 11. kolovoza 1995. pripadnicima HV-a izdavao zapovijedi, uključujući i zapovijedi kojima je vojnike HV-a stavljao pod svoje zapovijedanje. Međutim, postoje tek ograničeni dokazi da su njegove zapovijedi bile učinkovite. Čermak je zapovjedio da Jonjić bude dodijeljen Zbornom mjestu Knin, a dokazi čiji se prikaz daje u poglavlju 6.4.3 dolje u tekstu ukazuju na to da je Jonjić doista i došao raditi za Čermaka u Zbornom mjesto Knin. Međutim, dokazi u vezi s Jonjićevim premještajem također pokazuju da je u njegov premještaj bio uključen i Gotovina, te da je Pavić prigovorio tome što je Jonjić izmješten u Zbornom mjesto Knin. Što se tiče drugih Čermakovih zapovijedi o dodjeli ljudstva HV-a njegovom zapovjedništvu, ne postoje dovoljni dokazi da su se te osobe zapovjedništvu doista i priključile, a ako jesu,

²⁶⁷¹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 22.

²⁶⁷² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 173; P2520 (Čermakov dopis upućen UNCRO-u i UNMO-u, 16. rujna 1995.).

²⁶⁷³ P2520 (Čermakov dopis upućen UNCRO-u i UNMO-u, 16. rujna 1995.).

²⁶⁷⁴ D769 (Čermakov zahtjev, 11. kolovoza 1995.).

²⁶⁷⁵ D1053 (Čermakov zahtjev upućen stambenoj komisiji MORH-a, 20. rujna 1995.). V. i D1053 (Čermakov dopis upućen stambenoj komisiji MORH-a, 20. rujna 1995.)

da su to učinile na temelju njegovih zapovijedi. S druge pak strane čini se da je Čermakova zapovijed D1048 imala određenog učinka budući da se na temelju te zapovijedi odgovornost za uklanjanje pirotehničkih naprava prenose na zapovjednika 40. inženjerijske bojne, a Teskeredžić je izjavio da je 40. inženjerijskom bojnom zapovijedao Čikara, koji ga je i izvijestio o tom zadatku. Međutim, zapovijed o pirotehničkim pregledima vojnih stanova ulazila je u okvir Čermakovih ingerencija u vezi s normalizacijom stanja (v. poglavlje 6.4.6). Dokazi pokazuju da je nakon 11. kolovoza 1995. Čermak izdavao zahtjeve a ne zapovijedi za dodjelu ljudstva, i da je Gotovina bio taj koji je zapovijedao u vezi s prepodčinjavanjem postrojbi HV-a. Isto tako, ministar obrane je odbio Čermakov zahtjev za mobilizaciju Teskeredžića i njegovog tima, a konačnu zapovijed s tim u vezi izdali su Marijan Sabol i Gotovina. Preostali dokazi koji sugeriraju da je Čermak mogao zapovijedati postrojbama HV-a proizlaze iz onog što je on sam napisao u svojoj prepisci s Forandom, no postoji malo dokaza koji bi pokazali da je on doista izdao takve zapovijedi i da su one, ako ih i jest izdao, bile učinkovite. Slijedom toga, Raspravno vijeće konstatira da ne postoje dovoljni dokazi koji bi potkrijepili navode prema kojima je Čermak imao efektivnu kontrolu nad postrojbama HV-a, osim nad ljudstvom koje mu je bilo podređeno u njegovom zbornom mjestu. Raspravno vijeće će Čermakove ovlasti nad ljudstvom dodijeljenim Zbornom mjestu Knin ispitati dalje u tekstu, u poglavlju 6.4.3.

2392. Raspravno vijeće sada će ispitati dokaze relevantne za Čermakove ovlasti nad vojnom i civilnom policijom. O relevantnom dokazu (Čermakova zapovijed P53/P513) bit će više riječi dalje u tekstu, u poglavlju 6.4.7. U vezi s jednom drugom zapovijedi koju je Čermak izdao i uputio i civilnoj i vojnoj policiji, vidi P509, o čemu će se raspravljati dalje u tekstu kada bude riječi o Čermakovim ovlastima nad civilnom policijom. Raspravno vijeće prvo će ispitati dokaze o Čermakovim zapovijedima u vezi s ukradenom imovinom UN-a. Prema memorandumu UN-a od 8. kolovoza 1995., otkriveno je da je "HVO" uzeo tri vozila iz garaže UN-a.²⁶⁷⁶ Čermak je 9. kolovoza 1995. zapovjedio da se formira ekipa sastavljena od pripadnika VP i djelatnika Policijske postaje Knin sa zadatkom pronalaženja tri ukradena vozila UNCRO-a.²⁶⁷⁷ Kopija zapovijedi poslana je zapovjedniku VP Knin i zapovjedniku Policijske postaje

²⁶⁷⁶ D302 (Interni memorandum UNPF-a, 8. kolovoza 1995.).

²⁶⁷⁷ Alain Forand, T. 4229; D303 (Zapovijed Ivana Čermaka u vezi s ukradenim vozilima UN-a, 9. kolovoza 1995.).

Knin.²⁶⁷⁸ Raspravno vijeće je u vezi s ovim razmotrilo dokaze čiji se prikaz daje u paragrafu 2. povjerljivog dodatka C presudi.

2393. **Forand** je 11. kolovoza 1995. Čermaku uputio pismo u kojem prosvjeduje zbog toga što je HV ukrao inženjerijsku opremu UN-a procijenjenu na milijun američkih dolara, kao i nekoliko vozila UN-a, i zatražio da se sve to vrati.²⁶⁷⁹ Čermak je 12. kolovoza 1995. izdao zapovijed da se formiraju timovi iz sastava MUP-a, odnosno Policijske postaje Knin, i pripadnika VP-a Knin s ciljem pronalaženja i vraćanja otuđene opreme i vozila UNCRO-a. U zapovijedi se jasno kaže da su zapovjednici Policijske postaje Knin i VP-a Knin Čermaku osobno odgovorni za izvršenje zapovijedi i da po njezinom izvršenju Čermaka valja odmah izvijestiti o rezultatima.²⁶⁸⁰ Raspravno vijeće je s tim u vezi razmotrilo dokaze čiji se prikaz daje u paragrafu 3. povjerljivog dodatka C presudi. Zapovjednik policije Miloš Mihić uputio je 13. kolovoza 1995. u nekoliko policijskih uprava i VP Knin pismo u vezi s krađom određenog broja vozila UNCRO-a koju su izvršili pripadnici HV-a i zatražio je od naslovnika da u vezi s tim vozilima izvrše provjeru, oduzmu ih i potom izvijeste Policijsku upravu Knin.²⁶⁸¹

2394. Čermak je 12. kolovoza 1995. načelniku stožera zapovjedništva ZP-a Split poslao izvješće u kojem kaže da ga je Forand u nekoliko navrata obavijestio da su pripadnici HV-a otuđili vozila i inženjerijsku opremu UN-a, te da su neka vozila prebojili u zeleno. Čermak je napisao da je više puta uz pomoć civilne i vojne policije u Kninu pokušao pronaći i vratiti imovinu UN-a, no budući da nisu ostvareni nikakvi rezultati, on od načelnika stožera traži da zapovjednike postrojbi HV-a u zapovjedništvu ZP-a Split izvijesti o potrebi povrata te opreme i sprečavanja budućih sličnih incidenata.²⁶⁸²

²⁶⁷⁸ D303 (Zapovijed Ivana Čermaka u vezi s ukradenim vozilima UN-a, 9. kolovoza 1995.).

²⁶⁷⁹ Alain Forand, T. 4137-4138; P391 (Dopis Alaina Foranda u vezi s krađom UN-ove opreme upućen Ivanu Čermaku, 11. kolovoza 1995.), str. 1-2. V. i P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 21; Alain Forand, T. 4145; P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 5.

²⁶⁸⁰ D503 (Zapovijed Ivana Čermaka o formiranju timova za pronalaženje ukradene imovine UNCRO-a, 12. kolovoza 1995.).

²⁶⁸¹ D500 (Zahtjev u vezi s ukradenim vozilima UNCRO-a i informacijama o vozilu Land Cruiser, s potpisom Miloša Mihića, 13. kolovoza 1995.); D502 (Zahtjev u vezi s ukradenim vozilima UNCRO-a, s potpisom Miloša Mihića, 13. kolovoza 1995.).

²⁶⁸² Alain Forand, T. 4230-4231; D304 (Izvješće Ivana Čermaka u vezi s ukradenom imovinom UN-a, 12. kolovoza 1995.).

2395. Kao odgovor na Čermakovo izvješće od 12. kolovoza 1995., Gotovina je 13. kolovoza 1995. zapovjedio raznim zapovjednicima i postrojbama HV-a da odmah zapovjedniku Zbornog mjesta Knin predaju vozila koja su pripadnici HV-a otuđili od Kenijskog bataljuna UNCRO-a, da u svojim postrojbama sprečavaju svako ponašanje koje nanosi štetu interesima HV-a i Hrvatske i da u provedbi zapovijedi primjenjuju najoštrije stegovne i druge mjere propisane zakonom.²⁶⁸³ Jedan od zapovjednika, pukovnik Ante Kotromanović iz OG-a Sajković, svojim je podređenim jedinicama 13. kolovoza 1995. prosljedio Gotovininu zapovijed.²⁶⁸⁴

2396. Iz dokumenata UN-a koji su ušli u dokaze proizlazi da je na sastanku Čermaka s osobljem UN-a 18. ili 19. kolovoza 1995. dano obećanje da će se Čermak odmah angažirati u lociranju UN-ove teške inženjerijske opreme koja je otuđena.²⁶⁸⁵ Forand je 19. kolovoza 1995. Čermaku uputio još tri pisma u vezi s krađom vrijedne UN-ove opreme koju je izvršio HV.²⁶⁸⁶ Koliko se Forand sjeća, nijednom od njegovih zahtjeva u vezi s tim krađama nije udovoljeno i oprema nije nikada vraćena.²⁶⁸⁷ **Dondo** i drugi časnici za vezu HV-a izvijestili su 20. kolovoza 1995. Ministarstvo obrane da su Alain Forand i Čermak u redovitoj prepisci i da je glavna tema te prepiske otuđivanje imovine UN-a.²⁶⁸⁸ Dondo je u svojem iskazu rekao da su njegov ured i Čermak prosvjede UN-a o ukradenoj UN-ovoj imovini i ograničenju kretanja osoblju UN-a mogli jedino prosljeđivati HV-u.²⁶⁸⁹ Kada je Čermak Dondovom uredu naložio da napiše zahtjev za povrat ukradenih UN-ovih vozila, ured je to napisao u formi zapovijedi.²⁶⁹⁰ Dondo je izjavio da se zapovijed o povratu vozila izvršavala samo kad ju je u tom smislu izdao i zapovjednik operativne zone.²⁶⁹¹

2397. Kada je Forand shvatio da mu Čermak ne može pomoći u rješavanju pitanja UN-ove imovine koju su oduzeli vojnici HV-a, obratio se 26. kolovoza 1995.

²⁶⁸³ Alain Forand, T. 4232; D305 (Zapovijed Ante Gotovine u vezi s ukradenim vozilima UN-a, 13. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁶⁸⁴ Alain Forand, T. 4233; D306 (Zapovijed pukovnika Ante Kotromanovića u vezi s ukradenim vozilima UN-a, 13. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁶⁸⁵ P372 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 19. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁶⁸⁶ Alain Forand, T. 4138-4139; P392 (Dopis Alaina Foranda u vezi s krađom UN-ove opreme upućen Ivanu Čermaku, 19. kolovoza 1995.); P393 (Dopis Alaina Foranda u vezi s krađom UN-ove opreme upućen Ivanu Čermaku, 19. kolovoza 1995.), str. 1-2; P394 (Dopis Alaina Foranda u vezi s krađom UN-ove opreme upućen Ivanu Čermaku, 19. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁶⁸⁷ Alain Forand, T. 4138, 4230.

²⁶⁸⁸ Karolj Dondo, T. 22458; D1703 (Dopis časnikâ za vezu HV-a upućen Ministarstvu obrane, 20. kolovoza 1995.).

²⁶⁸⁹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 24.

²⁶⁹⁰ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 18; Karolj Dondo, T. 22580.

²⁶⁹¹ Karolj Dondo, T. 22545.

Gotovini, spomenuvši da je Čermakov autoritet u nekim stvarima ograničen.²⁶⁹² Na sastanku 29. kolovoza 1995. Čermak je rekao da mu je neugodno što UN-ova vozila još uvijek nisu vraćena i da će s tim u vezi ponoviti zapovijedi.²⁶⁹³ Gotovina je 11. studenog 1995. naložio zapovjedniku 4. gardijske brigade da odmah vrati vozila UNCRO-a koja su otuđili pripadnici njegove postrojbe.²⁶⁹⁴

2398. Kad je tužitelj tijekom razgovora Čermaku pokazao dvije njegove zapovijedi o formiranju zajedničkih timova vojne i civilne policije radi pronalaženja ukradene opreme i vozila UNCRO-a, Čermak je objasnio da je to bio blef i da je to učinio zato što ga je bilo stid što su ta vozila ukradena, no da nije polučio nikakve rezultate jer nije imao odgovarajuće ovlasti.²⁶⁹⁵ Čermak je izjavio da je obavijesti o krađi UN-ovih vozila dobio od Foranda, a možda i od Al-Alfija, i da je te informacije prosljedio vojnoj policiji, koja je na tome radila.²⁶⁹⁶

2399. Raspravno vijeće će dalje razmotriti ove zapovijedi u sljedećim poglavljima, u kojima se bavi Čermakovim ovlastima nad vojnom i civilnom policijom.

2400. Raspravno vijeće osvrnut će se prvo na Čermakove ovlasti nad vojnom policijom. Raspravno vijeće uzelo je u obzir Laušićevo relevantno svjedočenje i dokaz P880, čiji se prikaz daje u poglavlju 3.1.2. Mate Laušić je 3. prosinca 1994. izdao zapovijed prema kojoj se zapovjednik 72. bojne VP podređuje zapovjedniku ZP-a Split, dok se u smislu dnevno-operativnog zapovijedanja zapovjednici vodova i satnija izvan sjedišta zapovjedništva 72. bojne VP podređuju zapovjednicima zbornih mjesta HV-a ili najstarijem zapovjedniku u svojoj zoni odgovornosti.²⁶⁹⁷ Dalje, prema toj zapovijedi, zapovjednici postrojbi VP u svim zonama odgovornosti dužni su biti nazočni svim referiranjima i koordinativnim sastancima u zapovjedništvima kojima su u dnevno-operativnom zapovijedanju podređeni i kojima moraju dostavljati izvješća.²⁶⁹⁸ **Mate Laušić**, načelnik Uprave VP od 5. ožujka 1992. do 30. prosinca

²⁶⁹² P375 (Dopis Alaina Foranda u vezi s nekim postupcima vojnika HV-a upućen Anti Gotovini, 26. kolovoza 1995.), str. 2-3. V. i D150 (Dopis Alaina Foranda upućen Anti Gotovini, 26. kolovoza 1995.).

²⁶⁹³ Alain Forand, T. 4240; P408 (Izvjeshće UNCRO-a za Sektor Jug, 17:30 sati, 29. kolovoza 1995.), str. 2; P409 (Zapisnik sa sastanka Ivana Čermaka, Husseina Al-Alfija i Alaina Foranda održanog 29. kolovoza 1995. u Kninu), str. 2.

²⁶⁹⁴ D307 (Zapovijed Ante Gotovine u vezi s ukradenim vozilima UN-a, 11. studenog 1995.).

²⁶⁹⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 171-172. V. i Jack Deverell, T. 24180-24184, 24352-24355.

²⁶⁹⁶ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 83-84.

²⁶⁹⁷ D1280 (Zapovijed Mate Laušića u vezi sa zonama odgovornosti postrojbi VP, 3. prosinca 1994.), str. 1, 4, 7. V. i D1281 (Izvjeshće o radu VP za 1994., siječanj 1995.), str. 3.

²⁶⁹⁸ D1280 (Zapovijed Mate Laušića u vezi sa zonama odgovornosti postrojbi VP, 3. prosinca 1994.), str. 5.

2002.,²⁶⁹⁹ u svom svjedočenju izjavio da je satnija VP u Kninu bila podređena najvišem vojnom zapovjedniku na svom području odgovornosti, dakle u gradu Kninu i okolici, odnosno Čermaku.²⁷⁰⁰ Laušić je u iskazu izjavio da ne zna kome je satnija VP Knin podnosila izvješća.²⁷⁰¹ Međutim, on je pretpostavio da satnija VP u Kninu svoja dnevna izvješća nije slala istaknutom zapovjednom mjestu ZP-a Split, budući da je o njezinim aktivnostima ZP Split obavještavan dnevnim izvješćima 72. bojne VP, nego vjerojatnije zapovjedniku Zbornog mjesta Knin, najvišem vojnom zapovjedniku u toj zoni odgovornosti, i načelniku policijske postaje u Kninu.²⁷⁰² Po svojoj funkciji najviši vojni zapovjednik u Kninu nije bio general Čermak.²⁷⁰³

2401. **Boško Džolić**, bivši zapovjednik satnije 72. bojne VP i zapovjednik združene satnije VP u Kninu od 5. do 12. kolovoza 1995.,²⁷⁰⁴ u svom svjedočenju je izjavio da mu je 7. kolovoza 1995. Mihael Budimir predstavio Čermaka kao generala i zapovjednika Zbornog mjesta Knin.²⁷⁰⁵ Budimir ga je obavijestio da je Čermak odgovoran za grad i rekao mu da Čermaku bude na raspolaganju za slučaj da mu bilo što bude potrebno i da mu pomogne u svemu što on zatraži. Prema Džolićevoj izjavi iz 2004., on je shvatio da to znači da je i dalje pod zapovjedništvom Budimira, no da je bio i pod zapovjedništvom Čermaka, čiju je svaku zapovijed trebao izvršiti.²⁷⁰⁶ Međutim, u sudnici je Džolić izjavio da njegova izjava iz 2004. nije točna u onom dijelu u kojem se sugerira da je Čermak imao ovlasti da mu zapovijeda, budući da on takve ovlasti zapravo nije imao, a pogotovo ne u vezi sa zapovijedima koje bi se ticale istraživanja kaznenih djela.²⁷⁰⁷

2402. Džolić je izjavio da je u Čermakov ured koji se nalazio u zgradi Doma HV-a u Kninu bio pozvan tri puta na razgovor jer je Čermaku bio podređen u svojim dnevnim zadacima.²⁷⁰⁸ Prvi put je tamo pozvan 8. kolovoza 1995., kada mu je Čermak rekao da

²⁶⁹⁹ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), str. 1, par. 1, 37-38, 48, 60.

²⁷⁰⁰ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 194-195.

²⁷⁰¹ Mate Laušić, T. 15637.

²⁷⁰² Mate Laušić, T. 15644-15645.

²⁷⁰³ Mate Laušić, T. 15646.

²⁷⁰⁴ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), str. 1, par. 3, 4, 20, 21, 53; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), str. 1, par. 27, 32, 33; Boško Džolić, T. 8888, 8906, 8916, 8922, 8968, 8987, 8999, 9068; P882 (Izješće general-bojnika Mate Laušića o uporabi postrojbi VP u operaciji Oluja, 6. kolovoza 1995.); D786 (Organigram 72. bojne VP, kolovoz – listopad 1995.); D787 (Dnevna zapovijed Združene satnije VP Knin, 5. kolovoza – 23. rujna 1995.), str. 7, 10, 17, 21.

²⁷⁰⁵ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 37; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 15.

²⁷⁰⁶ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 37.

²⁷⁰⁷ Boško Džolić, T. 8929, 9017, 9036-9037.

²⁷⁰⁸ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 21, 44-45, 47; Boško Džolić, T. 8953.

ga je Međunarodni crveni križ obavijestio da je HV ukrao njihov kamion. Džolić je izjavio da je o tome obavijestio kriminalističku vojnu policiju i da je nekih osam sati kasnije kamion pronađen kod jednog topničkog položaja na području pod kontrolom HV-a, nakon čega je vraćen.²⁷⁰⁹ Sljedeći put je Čermak pozvao Džolića 9. kolovoza 1995. i rekao mu je da se pale kuće, te od njega zatražio da ode do pričuvnih jedinica smještenih izvan Knina i zapovjednicima kaže da se ne smije tolerirati paljenje kuća i da protiv počinitelja treba poduzeti mjere.²⁷¹⁰ Džolić je izjavio da je patrola vojne policije otišla na nekoliko mjesta, gdje je naišla na kuće i objekte u plamenu.²⁷¹¹ Patrola vojne policije izvijestila je Džolića da nisu našli počinitelje, ali da je na jednoj lokaciji, na oko 500 metara od zapaljenih kuća, bio jedan odred 142. brigade.²⁷¹² Na Čermakov zahtjev Džolić je otišao do dvije bojne 142. brigade stacionirane kod Drniša – jedna je bila u blizini Drniša, a druga u skladištu prema Oklaju – i razgovarao s njihovim najvišim časnicima, no obojica su zanijekali da su njihovi ljudi odgovorni za paljenje kuća.²⁷¹³ Džolić je izjavio da je o tome usmeno izvijestio Čermaka, koji na to nije posebno reagirao.²⁷¹⁴ I konačno, 9. ili 10. kolovoza 1995. Čermak je od Džolića zatražio da izvrši osiguranje jedne civilne tvornice, no Džolić mu je rekao da za taj zadatak nema dovoljno ljudi i sugerirao mu da se obrati civilnoj policiji budući da to nije posao vojne policije.²⁷¹⁵ Također je Čermaku rekao da civilna policija ne radi svoj posao i da ne dolazi na rad u noćnoj smjeni kako bi osiguravala nekoliko civilnih objekata, uključujući skladište Crvenog križa. Nakon sastanka Džolić je otišao u civilnu policiju kako bi im rekao da je njihov zadatak čuvati civilne objekte, no najviši civilni policajac koji je bio tamo odgovorio je da ne zna da su oni za to odgovorni.²⁷¹⁶ Prema Džolićevim riječima, bilo je i drugih situacija kojih se nije mogao sjetiti, u kojima nije izvršio zadatak koji je dobio od Čermaka.²⁷¹⁷

²⁷⁰⁹ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 44; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 17.

²⁷¹⁰ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 45; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 18; Boško Džolić, T. 8929.

²⁷¹¹ P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 18; Boško Džolić, T. 8929.

²⁷¹² P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 18.

²⁷¹³ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 45; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 18, 20; Boško Džolić, T. 8929.

²⁷¹⁴ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 46; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 20.

²⁷¹⁵ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 47; Boško Džolić, T. 9114-9115.

²⁷¹⁶ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 47.

²⁷¹⁷ Boško Džolić, T. 9114-9115.

2403. **Ivan Jurić**, u kolovozu 1995. bojnik u Upravi VP, kojega je general Laušić zadužio za koordiniranje djelovanja 72. i 73. bojne VP te vojne i civilne policije u nekadašnjem Sektoru Jug, u razdoblju od 3. do 13. kolovoza 1995.,²⁷¹⁸ u iskazu je rekao da se sjeća da je bio na jednom ili dva sastanka koje je organizirao Čermak.²⁷¹⁹ Na sastancima su bili prisutni predstavnici civilne policije, VP i vjerojatno pripadnici nekih međunarodnih organizacija.²⁷²⁰ Jurić je naglasio da Čermak nije bio njegov neposredni nadređeni i da ne vjeruje da je Čermak imao bilo kakvu važniju ulogu u odnosu na VP.²⁷²¹ Kao zapovjednik Zbornog mjesta Knin, Čermak je imao pravo davati zadatke VP-u u vezi s osiguranjem, pod uvjetom da su ti zadaci ulazili u okvir odgovornosti VP-a i bili u skladu s Pravilnikom o ustroju i radu Vojne policije, no Jurić je dodao da Čermak nije imao nikakvih operativnih ovlasti nad postrojbama VP raspoređenima u Kninu.²⁷²² Da je Čermak izdao neku zapovijed koja je izlazila iz okvira zadataka VP-a, VP bi je izvršio samo u slučaju da je za to imao dovoljno resursa.²⁷²³ Jurić je kazao da njemu Čermak nikada nije izdao nikakvu zapovijed.²⁷²⁴

2404. **Pero Kovačević**, bivši brigadir HV-a i dužnosnik Ministarstva obrane te vještak za temeljne hrvatske zakonske i podzakonske propise iz područja obrane,²⁷²⁵ u iskazu je rekao da su 1993. pravila za VP izmijenjena kako bi se VP uklonila iz nadležnosti lokalnih vojnih zapovjednika i stavila izravno pod nadležnost Ministarstva obrane te tako postala neovisnija i prestala biti dijelom vojnih snaga.²⁷²⁶ S obzirom na to, VP nije mogla biti podređena zapovjedništvu zbornog mjesta.²⁷²⁷ S tim u skladu, morao se razjasniti članak 9. Pravilnika o ustroju i radu Vojne policije, koji je predviđao da je u obavljanju redovnih vojno-policijskih zadaća VP podređena zbornom području, i to u smislu da je redovne policijske zadaće koje se podređuju trebalo konkretizirati u zapovijedi o podređivanju, u kojoj je moralo stajati “ovim podređujem” jer bi inače ta zapovijed bila nepotpuna i neučinkovita, što je pogreška koju je general Laušić napravio u nekim od svojih zapovijedi kao, na primjer, kada je

²⁷¹⁸ Ivan Jurić, T. 27407, 27412-27417, 27426-27428, 27481, 27534.

²⁷¹⁹ Ivan Jurić, T. 27430, 27457.

²⁷²⁰ Ivan Jurić, T. 27430-27431.

²⁷²¹ Ivan Jurić, T. 27457-27458, 27528.

²⁷²² Ivan Jurić, T. 27457-27459, 27461, 27463, 27485, 27521, 27526, 27529-27532.

²⁷²³ Ivan Jurić, T. 27529-27530.

²⁷²⁴ Ivan Jurić, T. 27527-27529.

²⁷²⁵ D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 0.1.3-0.1.4, 0.1.7, 0.1.11, 0.2.2.

²⁷²⁶ Pero Kovačević, T. 22042-22043, 22090-22091, 22132; D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 5.3.10.

²⁷²⁷ Pero Kovačević, T. 22111; D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 5.4.9.

postrojbe VP podređivao najvišem zapovjedniku, što je položaj koji nije postojao.²⁷²⁸ Budući da je VP izdvojena iz ostatka oružanih snaga, general Laušić, s obzirom na svoj položaj načelnika VP, više nije bio dio operativnog zapovjedništva HV-a.²⁷²⁹

2405. **Deverell** je potvrdio da je VP bila podređena Ministarstvu obrane.²⁷³⁰ Postrojbe VP bile su podređene Upravi Vojne policije i imale su samo odnos suradnje i koordinacije s operativnim postrojbama i formacijama.²⁷³¹ Jedina formalna veza između VP i zapovjedništva zbornog mjesta išla je preko zapovjedništva zbornog područja, koje je također imalo odnos suradnje i koordinacije s postrojbama VP.²⁷³² Deverell je u iskazu rekao da činjenica da zapovijed od 17. kolovoza 1995. o rotaciji snaga VP u Kninu nije bila upućena ni zapovjedništvu Zbornog mjesta Knin niti Čermaku pokazuje da Čermak nije imao nadležnost nad postrojbama spomenutima u toj zapovijedi i nije za njih bio odgovoran.²⁷³³ Da je Čermak imao ikakvu odgovornost za te postrojbe ili nadležnost nad njima, on bi morao znati kada će doći do rotacije budući da bi to utjecalo na sposobnost neke postrojbe za izvođenje njezinih operacija.²⁷³⁴ Deverell je posvjedočio da je 14. kolovoza 1995. general-bojnik Laušić izdao zapovijed kojom zapovjednike vodova i satnija VP u Kninu podređuje zapovjedniku ZP-a Split, a ne Čermaku, jer Čermak nije bio najviši operativni zapovjednik Hrvatske vojske u kninskoj zoni odgovornosti.²⁷³⁵ Deverell je u svojem svjedočenju zaključio da je Čermak bio znatno izoliran od zapovjednog lanca VP i njegovog lanca informiranja.²⁷³⁶

2406. **Feldi** je svom svjedočenju rekao da je VP na temelju Pravilnika o ustroju i radu Vojne policije od 19. veljače 1994. bila podređena Upravi Vojne policije i da nikada nije nikakvim zapovijedima bila podređena zapovjedništvu Zbornog mjesta Knin.²⁷³⁷ Feldi je svoje mišljenje zasnovao, prvo, na određenim zapovijedima prema kojima je –

²⁷²⁸ Pero Kovačević, T. 22085-22087, 22090-22091; D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 5.2.11, 5.4.1-5.4.2, 5.4.4-5.4.6.

²⁷²⁹ Pero Kovačević, T. 22132.

²⁷³⁰ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 19-20, 44; P2658 (Dijagram sustava subordinacije VP i HV-a).

²⁷³¹ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 20; P2658 (Dijagram sustava subordinacije VP i HV-a).

²⁷³² D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 20; Jack Deverell, T. 24359, 24362-24364, 24367; P2658 (Dijagram sustava subordinacije VP i HV-a).

²⁷³³ Jack Deverell, T. 24177-24178.

²⁷³⁴ Jack Deverell, T. 24178.

²⁷³⁵ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 46.

²⁷³⁶ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 47.

²⁷³⁷ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 1.5.16, 1.5.50; Franjo Feldi, T. 21971-21972.

u skladu s člankom 10. Pravilnika, bez pozivanja na članak 9. – načelnik Uprave Vojne policije izdavao zapovijedi o uporabi postrojbi VP u provođenju poslova i zadaća, i, drugo, na zapovijedi kojom se zahtijeva obvezno slanje dnevnih izvješća, a koja je bila upućena VP na terenu, no ne i zapovjednicima zbornih područja ili zbornih mjesta.²⁷³⁸

U svojem iskazu Feldi je rekao da se člankom 9. Pravilnika traži izdavanje zapovijedi o provedbi.²⁷³⁹ Feldi je kazao da je obveza VP bila da regulira primjenu i interpretaciju članka 9. i da je Uprava Vojne policije bila ta koja je utvrđivala kada i pod kojim uvjetima zapovjednici HV-a dobivaju ovlasti za izvršenje određenih zadaća.²⁷⁴⁰

2407. Feldi je izjavio da zapovjednik zbornog mjesta nije imao nadzor nad vojnom policijom budući da je ona bila podređena Ministarstvu obrane.²⁷⁴¹ Rekao je nadalje da je Čermakov odnos s VP bio uspostavljen kao obveza suradnje i koordinacije, bez prava zapovijedanja, nadzora i izvješćivanja.²⁷⁴² Ovlasti zapovjednika zbornog mjesta bile su ograničene na dogovaranje procedure s VP o postupanju u slučaju nereda i dogovor o povremenom angažiranju patrola za nadzor ponašanja vojnih osoba na javnim mjestima.²⁷⁴³ Prema Feldijevom iskazu, koordinacioni sastanci zapovjednika HV-a, kojima su prisustvovali i zapovjednici postrojbi VP, održavali su se radi priprema za određene zadatke i podnošenja izvješća nadređenim zapovjednicima o izvršenim zadacima.²⁷⁴⁴ Feldi je posvjedočio da je postrojba VP u Kninu bila izravno podređena zapovjedniku 72. bojne VP i da je bila ustrojena prije uspostavljanja Zbornog mjesta Knin, na što se Feldi oslonio u potkrepu svojeg zaključka.²⁷⁴⁵ Feldi se oslonio i na godišnje Izvješće o radu 72. bojne VP kako bi potvrdio da su sve njene postrojbe bile isključivo pod zapovjedništvom svojih nadređenih zapovjednika u VP, a s postrojbama HV-a samo su surađivale.²⁷⁴⁶ S obzirom na to da se ne spominju Čermakove zapovijedi, Feldi je zaključio da su one izdavane tek u svrhu informacije.²⁷⁴⁷ Feldi je izjavio da su zapovjednici zbornih mjesta i zbornih područja trebali postrojbe VP kako bi među vojnicima održavali red i mir, no Čermak se Feldiju požalio da u praksi ne može uspostaviti red i da ne raspolaže vojnom policijom koja bi

²⁷³⁸ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 1.5.22-1.5.25.

²⁷³⁹ Franjo Feldi, T. 21978-21981.

²⁷⁴⁰ Franjo Feldi, T. 21978-21979.

²⁷⁴¹ D1674 (Franjo Feldi, izjava svjedoka, 16. srpnja 2003.), str. 9.

²⁷⁴² D1674 (Franjo Feldi, izjava svjedoka, 16. srpnja 2003.), str. 9; D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009), par. 3.2.1-3.2.2.

²⁷⁴³ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 2.3.15.

²⁷⁴⁴ Franjo Feldi, T. 21942-21943.

²⁷⁴⁵ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), str. 24-25, par. 3.2.4.

²⁷⁴⁶ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 3.2.5.

ga održavala.²⁷⁴⁸ Prema zajedničkoj stipulaciji tužitelja i Čermakove obrane, jedan broj dnevnih izvješća dežurne službe 72. bojne VP u Zbornom području Split nije bio upućen Zbornom mjestu Knin, iako je bio upućen, između ostalih, zapovjedniku Zbornog mjesta Split.²⁷⁴⁹

2408. Raspravnom vijeću predloženi su relevantni dokazi o Čermakovoj ulozi u vezi s osiguranjem koje je pružala VP. **Dondo** je izjavio da se Čermakova zapovijed od 8. kolovoza 1995. za pregled UN-ovih helikoptera (P512, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.4.7 dolje u tekstu) odnosila na problematiku na koju je Čermaku ukazao Dondov Ured za suradnju.²⁷⁵⁰ Preglede je vršila VP.²⁷⁵¹ Pregledano je 10-15 helikoptera.²⁷⁵² Prema Dondovim riječima, preglede su dogovarali UN, časnik za vezu i VP.²⁷⁵³ Na osnovi podataka iz Knjige dežurstva OVP Knin, od 15. kolovoza 1995. do 28. rujna 1995. VP je s patrolama bila angažirana na osiguranju UN-ovih helikoptera.²⁷⁵⁴ U dva od tih navrata, 1. i 2. rujna 1995., u knjizi stoji da su zatraženi pregledi helikoptera koje je trebalo obaviti uz prisutnost časnika za vezu.²⁷⁵⁵ **Džolić** je u iskazu rekao da nije provodio Čermakovu zapovijed da se helikoptere UNCRO-a pregledava prije svakog leta i izjavio je da je VP helikoptere osiguravala samo prilikom uzlijetanja i slijetanja.²⁷⁵⁶ **Ivica Luković**, načelnik Odjela za suradnju s UN-om i EZ-om za Sektor

²⁷⁴⁷ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 3.2.6.

²⁷⁴⁸ D1674 (Franjo Feldi, izjava svjedoka, 16. srpnja 2003.), str. 9-10.

²⁷⁴⁹ Zajednička stipulacija tužiteljstva i Čermakove obrane u vezi s dokumentima koji su predloženi prilikom svjedočenja Reynauda Theunensa, 15. prosinca 2008.; *Corrigendum* Zajedničke stipulacije tužiteljstva i Čermakove obrane u vezi s dokumentima koji su predloženi prilikom svjedočenja Reynauda Theunensa, 15. prosinca 2008.; D1068 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 31. kolovoza 1995.); D1069 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 2. rujna 1995.); D1070 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 6. rujna 1995.); D1332 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 7. listopada 1995.); D1333 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 24. listopada 1995.); D1334 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 14. studenog 1995.); D1335 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 1. listopada 1995.); D1336 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 12. listopada 1995.); D1337 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 21. listopada 1995.); D1338 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 28. listopada 1995.); D1339 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 29. listopada 1995.); D1340 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 2. studenog 1995.); D1341 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 16. kolovoza 1995.); D1342 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 8. listopada 1995.); D1343 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 22. listopada 1995.). V. i Reynaud Theunens, T. 13274-13291; Zahtjev Ivana Čermaka za uvrštavanje dokumenata u spis, 20. siječnja 2009., str. 2-3.

²⁷⁵⁰ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 20; Karolj Dondo, T. 22586.

²⁷⁵¹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 20; Karolj Dondo, T. 22586-22587.

²⁷⁵² D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 20; Karolj Dondo, T. 22587.

²⁷⁵³ Karolj Dondo, T. 22587.

²⁷⁵⁴ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), unosi za razdoblje od 15. kolovoza 1995. do 28. rujna 1995.

²⁷⁵⁵ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), unosi za 1. i 2. rujna 1995.

²⁷⁵⁶ Boško Džolić, T. 9132-9133.

Jug od 1992. i tijekom 1995.,²⁷⁵⁷ posvjedočio je da je na temelju sporazuma između UN-a i Hrvatske vršena kontrola UN-ovih helikoptera prije polijetanja iz baze kako bi se spriječilo da ljudi koji su počinili zločine napuste bazu.²⁷⁵⁸ Raspravno vijeće razmotrilo je i relevantno svjedočenje Johna Hilla, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.3.9 (Predrag Šare).

2409. Čermak je 8. kolovoza 1995. izdao zapovijed da se svi prilazi vojarni UNCRO-a stave pod kontrolu i da se posebno vrši kontrola izlazaka izbjeglica iz vojarne, pri čemu je izlazak bez odgovarajućeg odobrenja valjalo onemogućiti. Kopija zapovijedi upućena je i VP.²⁷⁵⁹ Raspravno vijeće napominje da su relevantni dokazi s tim u vezi sadržani u poglavlju 4.5.4. Službujući časnik 72. bojne VP je 11. kolovoza 1995. obaviješten o zapovijedi generala Čermaka na temelju koje pripadnici UNCRO-a imaju potpunu slobodu kretanja.²⁷⁶⁰ Pukovnik Damir Kozić je 22. kolovoza 1995. zapovjedniku 72. bojne VP izdao zapovijed da izvrši organizacijske pripreme potrebne da bi 7. satnija VP Knin preuzela osiguranje Čermaka od snaga 66. bojne VP. Zapovijed je bila upućena 72. bojni VP Split na postupanje, a Čermaku na pažnju.²⁷⁶¹

2410. I naposljetku, Raspravnom vijeću predloženi su i relevantni dokazi u obliku prepiske između PMEZ-a i Čermaka u vezi s pritužbama na ponašanje HV-a. Phillippe Augarde iz PMEZ-a Knin pisao je Čermaku 31. kolovoza 1995., obavijestivši ga da je 26. kolovoza 1995. jedan tim PMEZ-a stigao u Orlic kako bi obišao jednu zapaljenu kuću.²⁷⁶² Jedan od hrvatskih vojnika koji se tamo nalazio napeo je pušku i zaprijetio jednom pripadniku tima. Augarde je u pismu iznio oštar protest protiv takvog čina.²⁷⁶³ Čermak je 8. rujna 1995. odgovorio na pismo, uz objašnjenje da ga je dobio tek 6. rujna 1995. Čermak je iskazao žaljenje zbog “nedoličnog ponašanja osobe u odori hrvatskog vojnika”. Dodao je da je vojnoj policiji izdao zapovijed da ispita taj slučaj i da se učini sve kako bi se pokušao pronaći počinitelj.²⁷⁶⁴

²⁷⁵⁷ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), str. 1, par. 8, 13, 17; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), str. 1, par. 4, 6; Ivica Luković, T. 22385.

²⁷⁵⁸ D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 30, 34.

²⁷⁵⁹ D788 (Zapovijed general-pukovnika Ivana Čermaka o kontroli prilaza vojarni UNCRO-a, 8. kolovoza 1995.).

²⁷⁶⁰ P973 (Knjiga službujućeg časnika 4. satnije 72. bojne VP, 4. -11. kolovoza 1995.), str. 1, 11-12.

²⁷⁶¹ D770 (Zapovijed Damira Kozića, 22. kolovoza 1995.). V. i D790.

²⁷⁶² Karolj Dondo, T. 22459-22460; D1704 (Dopis Philippea Augardea u vezi s paležom u Orlicu, upućen Ivanu Čermaku, 31. kolovoza 1995.).

²⁷⁶³ D1704 (Dopis Philippea Augardea u vezi s paležom u Orlicu, upućen Ivanu Čermaku, 31. kolovoza 1995.).

²⁷⁶⁴ P1147 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s paležom u Orlicu, upućen Philippeu Augardeu, 8. rujna 1995.).

2411. Raspravno vijeće smatra da dokazi u vezi s Čermakovim ovlastima nad VP nisu jasni. Svjedočenja nekoliko svjedoka bila su ili su se činila protuslovna. Iz mjerodavnog hrvatskog zakonskog okvira proizlazi da je zapovjednik zbornog mjesta imao ograničene ovlasti nad vojnom policijom u svojoj zoni odgovornosti, iako mu vojna policija nije bila podređena. U skladu s onim što je razmotreno u poglavlju 3.2 Raspravno vijeće će se usredotočiti na dokaze koji pokazuju učinkovitost Čermakovih ovlasti nad vojnom policijom. Raspravno vijeće s tim u vezi primjećuje da je Čermak u nekoliko navrata u svoj ured pozvao Džolića i da je Džolić došao k Čermaku. Prema Džolićevim riječima, on je izvršio neke od Čermakovih zahtjeva, uključujući i zahtjev da nešto poduzme u odnosu na vojne postrojbe stacionirane izvan Knina, u blizini kuća za koje je dojavljeno da gore, međutim odbio je izvršiti neke druge zahtjeve. Čermakovom zapovijedi, P512, VP se nalaže da prije svakog leta pregleda helikoptere UNCRO-a, i iz Dondovog svjedočenja, kao i iz knjige dežurstva, P886, proizlazi da je VP, bez obzira na Džolićevo nijekanje, doista vršila preglede. Na temelju svjedočenja, i to osobito onog Lukovića i Hilla, može se izvesti razumno tumačenje dokaza, prema kojem su ti pregledi provedeni na temelju sporazuma između predstavnika UN-a i Hrvatske, a ne na temelju Čermakove zapovijedi. Međutim, dokazi ipak pokazuju da je Čermak s tim u vezi surađivao s VP. Što se pak tiče Čermakovih zapovijedi u vezi s ukradenom UN-ovom opremom, dokazi ne pokazuju nedvojbeno da je VP te naloge smatrala zapovijedima ili po njima postupala. Isto vrijedi i za Čermakove zapovijedi P509 i P53/P513 (v. poglavlje 6.4.7). U vezi s Čermakovim pismom Augardeu, P1147, na temelju dokaza ne može se utvrditi da je Čermak doista VP izdao zapovijed da provede istragu ili, ako jest izdao takvu zapovijed, da ju je VP smatrala obvezujućom i da ju je provela. Na temelju svega rečenog, kao i gore u tekstu razmotrenih dokaza, Raspravno vijeće zaključuje da Čermak, bez obzira na to kako je sebe s tim u vezi prikazivao, nije imao takve ovlasti da VP izdaje zapovijedi u smislu relevantnom za Optužnicu. Međutim, Raspravno vijeće konstatira da je Čermak s VP na području Knina surađivao, da joj je mogao upućivati zahtjeve i dostavljati informacije. Raspravno vijeće će dalje u poglavlju 6.4.7 dolje u tekstu razmotriti na koji je način Čermak koristio taj odnos suradnje.

2412. Raspravno će se vijeće sada osvrnuti na Čermakove ovlasti nad civilnom policijom. **Joško Morić**, koji je 1995. bio pomoćnik ministra unutarnjih poslova za

temeljnu policiju,²⁷⁶⁵ izjavio je da se on sa svojim problemima, prema pravnom sustavu, nije mogao obratiti Čermaku.²⁷⁶⁶ Čermak, koji nije bio u policijskoj strukturi, nad policijom nije imao ovlasti i policija nije bila obvezna da mu podnosi izvješća, a njegove zahtjeve bi ispunjavala samo ako su oni ulazili u okvir njezinih zadaća i odgovornosti.²⁷⁶⁷ Tomurad je Moriću 28. kolovoza 1995. kao dobru zamisao predložio da predstavnici policije budu prisutni na sastancima koje je Čermak držao s predstavnicima međunarodnih organizacija kako bi policija bila upoznata sa svim dogovorima i zadaćama.²⁷⁶⁸

2413. **Ivica Cetina**, načelnik Policijske uprave zadarsko-kninske tijekom 1995.,²⁷⁶⁹ rekao je u iskazu da se ni na jednom od sastanaka na kojima je u to vrijeme bio prisutan nije sugeriralo da bi Čermak bio odgovoran za kaznena djela na tom području.²⁷⁷⁰ Cetina nije imao obvezu da Čermaka izvještava o tome je li nešto poduzeto na neki njegov zahtjev, niti se tako što očekivalo, a Cetina bi tako postupio samo ako je Čermak to od njega izričito tražio.²⁷⁷¹ Cetina činjenicu da je Čermak prosljedio jedno pismo MOCK-a nije smatrao naredbom ili zapovijedi, nego tek zahtjevom (v. poglavlje 6.4.7 u kojem se razmatraju pisma MOCK-a).²⁷⁷² Čermak nije bio uključen, službeno ili na bilo koji drugi način, u postupke koji bi se provodili u vezi sa slučajevima spomenutim u pismu.²⁷⁷³ Iako Cetina nije bio obvezan Čermaka izvještavati, on je Čermaku ipak poslao pismo u kojem ga obavještava o odgovoru na zahtjev kojim MOCK traži informacije.²⁷⁷⁴ Po Cetininoj procjeni, Čermakove zapovijedi od 8., 9. i 15. kolovoza 1995. za Policijsku postaju Knin i Mihića nisu predstavljale zapovijedi niti su ih oni tako shvaćali; one su policiji upućene tek kao

²⁷⁶⁵ D1841 (Joško Morić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-2; D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 1-10, 13, 25, 110, 119; Joško Morić, T. 25502-25505, 25508-25511, 25514-25515, 25523, 25528, 25640, 25785, 25806, 25842, 25926-25927.

²⁷⁶⁶ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 201.

²⁷⁶⁷ D1841 (Joško Morić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), par. 9; D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 191-196; Joško Morić, T. 25622, 25624-25629, 25631, 25933-25934, 25942-25945, 25949-25950.

²⁷⁶⁸ Joško Morić, T. 25623-25624, 25629-25631; D589 (Dopis Marijana Tomurada u vezi s pljačkanjem koje čine osobe u odorama HV-a, upućen Jošku Moriću, 28. kolovoza 1995.), str. 2-3. V. i D1776 (Izvještaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.33, 3.48; Christopher Albiston, T. 23782, 23784, 23901-23903.

²⁷⁶⁹ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), str. 1; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 3-4; Ivica Cetina, T. 23396, 23486, 23517.

²⁷⁷⁰ Ivica Cetina, T. 23624.

²⁷⁷¹ Ivica Cetina, T. 23547, 23550, 23559-23560, 23616, 23619, 23622.

²⁷⁷² Ivica Cetina, T. 23611-23612, 23616.

²⁷⁷³ Ivica Cetina, T. 23616.

²⁷⁷⁴ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 8; Ivica Cetina, T. 23612, 23616.

obavijesti, na primjer u vezi kretanjem osoblja UNCRO-a i civila.²⁷⁷⁵ Dakle, Čermakova zapovijed od 9. kolovoza 1995. Mihiću nije nametala obvezu da Čermaka obavijesti o tome što je na temelju zapovijedi poduzeto.²⁷⁷⁶ Prema Cetininjim riječima, Čermakova zapovijed od 12. kolovoza 1995. nije obvezivala policiju u smislu zapovijedi i tkogod da ju je napisao, nije bio upoznat sa Zakonom o policiji, budući da je policija imala obvezu obavještavati samo Državno odvjetništvo i nije imala ovlasti o svojem radu izvještavati Čermaka.²⁷⁷⁷ Policija je na temelju obavijesti sadržanih u Čermakovim zapovijedima mogla postupiti po zakonu, ali ne zbog Čermakove zapovijedi.²⁷⁷⁸ Cetina je 11. listopada 1995. Čermaka obavijestio o istrazi o ubojstvu tri osobe u Bijelini, iako Čermak nije imao nikakvu službenu ulogu u postupku istrage u vezi s tim incidentom.²⁷⁷⁹ Raspravno vijeće je osim toga razmotrilo i dokaze čiji se prikaz daje u paragrafu 4. povjerljivog dodatka C presudi.

2414. **Stjepan Buhin**, zaposlenik MUP-a 1995. godine, stacioniran u Kninu u razdoblju od 6. kolovoza do početka rujna 1995.,²⁷⁸⁰ u svom svjedočenju je izjavio da je Čermak bio zadužen za koordinaciju između civilnih vlasti i civilne policije i HV-a, a zadaća mu je bila da pomaže u svakoj aktivnosti usmjerenoj na obnovu normalnog života u Kninu.²⁷⁸¹ Prema Buhinovim riječima, Čermak nije zapovijedao civilnom policijom.²⁷⁸² Buhin je također izjavio da je Čermaka morao izvještavati “svatko”, uključujući i civilne vlasti.²⁷⁸³ **Svjedok 84**, službenik policije u Kninu,²⁷⁸⁴ izjavio je da se nikada nije sastao s Čermakom i da nikada od njega nije primio nikakve zapovijedi.²⁷⁸⁵

2415. Raspravno vijeće je uvrstilo u spis Čermakove zapovijedi ili odluke upućene MUP-u ili civilnoj policiji. Čermak je 10. kolovoza 1995. donio odluku koja je upućena zapovjedniku MUP-a i zapovjedništvu Stana MO HV-a, kojom odlučuje da

²⁷⁷⁵ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 10, 12, 14; Ivica Cetina, T. 23532, 23537-23539.

²⁷⁷⁶ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 12.

²⁷⁷⁷ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 13.

²⁷⁷⁸ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 12; Ivica Cetina, T. 23618.

²⁷⁷⁹ Ivica Cetina, T. 23551, 23619, 23621-23622.

²⁷⁸⁰ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 1-5; Stjepan Buhin, 10017, 10037, 10058-10059.

²⁷⁸¹ Stjepan Buhin, T. 9977, 10044, 10049-10050, 10143.

²⁷⁸² Stjepan Buhin, T. 9977, 10050.

²⁷⁸³ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 6-7.

²⁷⁸⁴ P1035 (Svjedok 84, list sa pseudonimom); P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), str. 1; P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), str. 1; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 1-3; Svjedok 84, T. 11061, 11073, 11094, 11101, 11358, 11360.

MUP treba izvršiti primopredaju bivšeg hotela "Spas" zapovjedništvu Stana MO HV-a radi potrebe smještaja zapovjedništva Zbornog mjesta Knin i ostalih korisnika.²⁷⁸⁶ Čermak je 11. listopada 1995. Policijskoj postaji Knin i Povjereništvu Vlade Republike Hrvatske za općinu Knin izdao zapovijed da se djelatnici Policijske postaje Knin odmah izmjestu u zgradu stare gimnazije u Kninu.²⁷⁸⁷

2416. Raspravnom vijeću predočeni su i relevantni dokazi u vezi sa štetom nanesenom stanovima pripadnika međunarodnih organizacija. Prema **Forandovim** riječima, 6. kolovoza 1995., otprilike u 16:00 sati, John Hill je izvijestio da je u Kninu vidio pljačkanje i velika oštećenja, te da je Forandov stan uništen i većina predmeta iz njega ukradena.²⁷⁸⁸ Forand je 9. kolovoza 1995. uputio Čermaku pismo kojim ga obavještava da se prethodnog dana njegovo osoblje vratilo u svoje stanove u Kninu i ustanovilo da je netko u njih ponovno provalio i opet ukrao neke stvari.²⁷⁸⁹ Forand je prihvatio Čermakovu ponudu da mu se popravi stan.²⁷⁹⁰ **Hussein Al-Alfi**, koordinator UN-a za civilne poslove, odnosno, kako je ista dužnost poslije nazvana, koordinator za političke i humanitarne poslove, u Sektoru Jug u Kninu od lipnja 1995. do siječnja 1996.,²⁷⁹¹ obišao je 9. ili 10. kolovoza 1995. svoju kuću u Kninu i ustanovio da u nju nitko nije provalio.²⁷⁹² Kuća generala Foranda, koja se nalazila u istoj ulici preko puta, bila je opljačkana.²⁷⁹³ Al-Alfi je zamolio Čermaka da mu zaštiti kuću, no Čermak je svjedoku umjesto toga savjetovao da ode do kuće i iz nje ukloni stvari.²⁷⁹⁴ U razgovoru s tužiteljem Čermak se sjetio sastanka s Al-Alfijem u vezi s pljačkanjem i uništavanjem kuća u Kninu, uključujući kuće u kojima je stanovalo osoblje UN-a i PMEZ-a, i da je bilo problema s Al-Alfijevom kućom.²⁷⁹⁵ Čermak je izjavio da je o

²⁷⁸⁵ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 28, 33; Svjedok 84, T. 11141-11142, 11424.

²⁷⁸⁶ D501 (Odluka u vezi sa smještajem Zapovjedništva ZM-a Knin, s potpisom Ivana Čermaka, 10. kolovoza 1995.).

²⁷⁸⁷ D504 (Zapovijed o izmještanju djelatnika PP Knin, s potpisom Ivana Čermaka, 11. listopada 1995.).

²⁷⁸⁸ Alain Forand, T. 4129-4130, 4535-4536.

²⁷⁸⁹ Alain Forand, T. 4144, 4150, 4221; P389 (Dopis Alaina Foranda u vezi s raznim važnim pitanjima upućen Ivanu Čermaku, 9. kolovoza 1995.).

²⁷⁹⁰ P389 (Dopis Alaina Foranda u vezi s raznim važnim pitanjima upućen Ivanu Čermaku, 9. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁷⁹¹ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 5; Hussein Al-Alfi, T. 13805-13806, 13932-13933.

²⁷⁹² P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 91-92.

²⁷⁹³ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 92.

²⁷⁹⁴ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 92; Hussein Al-Alfi, T. 13863.

²⁷⁹⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 44; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 46; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 13.

tome odmah obavijestio policijsku postaju i policijsku upravu. Čermak je također izjavio da je poslao svoje ljude da pomognu popraviti oštećenja.²⁷⁹⁶

2417. Čermak je rekao da su civilna i vojna policija bile zadužene za sigurnost, uključujući zaštitu civila i imovine, i da se on nije bavio tim poslom.²⁷⁹⁷ Čermak je izjavio da je njegov ured UNCIVPOL-u rekao kako nije nadležan i uputio ga na policiju.²⁷⁹⁸ Slijedom toga, UNCIVPOL je počeo surađivati s civilnom policijom i s njom je formirao zajednički tim, sedam dana nakon Čermakovog dolaska u Knin.²⁷⁹⁹ Nakon toga, prema Čermakovim riječima, UNCIVPOL više nije koristio usluge njegovog ureda.²⁸⁰⁰

2418. **Christopher Albiston**, samostalni konzultant, stručnjak za pitanja održavanja javnog reda i mira, sigurnosti i obavještajne djelatnosti i vještak za pitanja održavanja javnog reda i mira tijekom i nakon sukoba,²⁸⁰¹ posvjedočio je da ni zapovjednici zbornih mjesta općenito, a niti Čermak konkretno, nisu imali zakonske ovlasti da zapovijedaju civilnoj policiji ili da je nadziru.²⁸⁰² Albiston je zaključio da Čermak nije nadređen civilnoj policiji s obzirom na: (a) pravni položaj zapovjednika zbornog mjesta i njegove nadležnosti; (b) njegovu isključenost iz svih vidova zapovjednog lanca i operativnog upravljanja u MUP-u; (c) sliku koju u vezi sa specifičnim problemima i incidentima daju brojni dokumenti; i (d) jasne i dosljedne stavove načelnika civilne policije i koordinatora.²⁸⁰³ Albiston je uz to rekao da Čermak nije imao ni znanje ni iskustvo potrebno za zapovijedanje civilnoj policiji.²⁸⁰⁴

²⁷⁹⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 44; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 46.

²⁷⁹⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 45; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 97-98; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 49-50.

²⁷⁹⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 63-65.

²⁷⁹⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 24, 45, 60, 63, 65, 89; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 41, 78.

²⁸⁰⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 63, 65.

²⁸⁰¹ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), str. 53-59; Christopher Albiston, T. 23754, 23758-23762.

²⁸⁰² D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.1-3.11; Christopher Albiston, T. 23768-23769, 23798, 23876-23877, 23909, 24005, 24017; D1781 (Uredba o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 23. veljače 1995.).

²⁸⁰³ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.49.

²⁸⁰⁴ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 2.3, 3.118.

2419. Albiston je nadalje izjavio da Čermak nije imao *de facto* nadležnost da upravlja civilnom policijom ili da joj izdaje naređenja.²⁸⁰⁵ Da je Čermak doista *de facto* zapovijedao policiji u tom razdoblju, Albiston bi očekivao da postoji značajan broj zapovijedi, uputa i zahtjeva kojima se traže izvješća o tome što je točno učinjeno.²⁸⁰⁶ Albiston je izjavio da postoji sedam dokumenata kojima je autor Čermak, a koji bi se mogli opisati kao “zapovijedi”, od kojih su njih četiri upućena i VP.²⁸⁰⁷ Dva od tih dokumenata izdana su 9. i 12. kolovoza 1995. u vezi s krađom vozila UNCRO-a, pri čemu su ti dokumenti bili zamišljeni kao zapovijedi i napisani s namjerom da ih se tako shvati.²⁸⁰⁸ Međutim, Albiston je izjavio da je teško argumentirati da su ta dva dokumenta doista zapovijedi zbog stila kojim su napisani, njihovih naslovnika i nedostatka smjernica o načinu na koji bi zapovijedi trebalo provesti.²⁸⁰⁹

2420. Albiston je u svom svjedočenju rekao da je odnos Čermaka i civilne policije bio odnos suradnje i da je Čermak bio čovjek za vezu između hrvatskih vlasti i međunarodne zajednice, i novinara.²⁸¹⁰ To je bilo vidljivo iz redovitih, često svakodnevnih sastanaka koje je Čermak održavao u Zbornom mjestu Knin, kojima su prisustvovali predstavnici civilne policije.²⁸¹¹ Albiston je u svojem iskazu rekao da kada bi neki pripadnik međunarodne zajednice na nekom od tih sastanaka pokrenuo pitanje koje je zahtijevalo odgovor civilne policije, Čermak je ostavljao dojam da raspolaže ovlastima da to riješi, bez obzira na to je li takvim ovlastima doista *de facto* raspolagao.²⁸¹² To je upravo bila reakcija kakvu bi Albiston očekivao od nekoga tko ima takvu ulogu čovjeka za vezu s međunarodnom zajednicom.²⁸¹³ Iako Čermak nije imao ovlasti nad civilnom policijom, on je ipak vjerojatno mogao utjecati na postupanje civilne policije s obzirom na svoj ključni položaj i ulogu čovjeka za vezu, s

²⁸⁰⁵ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 2.1, 3.37, 3.84, 3.87, 3.95; Christopher Albiston, T. 23949-23950, 23956-23958, 23967-23969, 23971, 23990.

²⁸⁰⁶ Christopher Albiston, T. 24080.

²⁸⁰⁷ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.43, 3.87, 3.89, Christopher Albiston, T. 23951, 23954, 23987, 24077, 24080.

²⁸⁰⁸ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.87-3.89; Christopher Albiston, T. 23971-23972.

²⁸⁰⁹ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.88-3.89, Christopher Albiston, T. 23833-23836, 23971-23972, 23977.

²⁸¹⁰ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.13, 3.37; Christopher Albiston, T. 23879-23884, 23923. V. i D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), str. 13, 16, 19, par. 2.3.16, 3.3.1.

²⁸¹¹ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.13, 3.41; D1777 (Corrigenda Izveštaja vještaka Christophera Albistona, listopad 2009.), ispravke 1, 3; Christopher Albiston, T. 23784, 23915, 23917. V. i D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), str. 13, 16, 19, par. 3.3.1-3.3.2.

²⁸¹² Christopher Albiston, T. 23903-23907, 23913, 23971-23973.

²⁸¹³ Christopher Albiston, T. 23905-23906, 23910.

obzirom na svoju karizmu odnosno autoritet koji ide uz čin general-pukovnika, te s obzirom na činjenicu da je bio izvor informacija u vezi s određenim pitanjima koja su se ticala civilne policije.²⁸¹⁴

2421. **Feldi** je zaključio da su zapovijedi u vezi s pronalaženjem motornih vozila i opreme UNCRO-a i u vezi sa slobodom kretanja snaga UN-a koje je Čermak uputio Policijskoj upravi kotara Knin bile informativnog karaktera i tako ih je policija i protumačila.²⁸¹⁵

2422. Raspravno vijeće osvrnut će se sada na Čermakove aktivnosti povezane sa slobodom kretanja civila (u vezi s Čermakovom zapovijedi P53/P513, v. poglavlje 6.4.7), što je također relevantno za njegove ovlasti nad civilnom policijom. Čermak je izjavio da je u prvim danima nakon operacije Oluja odobrio sustav propusnica koje su Srbima omogućavale da se slobodno kreću u Kninu i okolici i da je na početku njegov ured tiskao i izdavao takve propusnice koje su funkcionirale i kao isprave.²⁸¹⁶ Čermak je objasnio da je bilo dosta domicilnih ljudi u Kninu i okolici koji nisu imali hrvatske dokumente, općina još nije profunkcionirala, a zborni mjesto nije moglo izdavati domovnice.²⁸¹⁷ Čermakova namjera bila je da pomogne tim Srbima i da ih zaštiti.²⁸¹⁸ Rekao je da su propusnice pomogle mnogim Srbima.²⁸¹⁹ Kasnije su, prema Čermakovim riječima, civilne vlasti počele s radom i tada su ljudi dobili prave osobne dokumente.²⁸²⁰ **Rinčić** je u svom svjedočenju rekao da je imao bjanko nepotpisane propusnice s otisnutim pečatom Zbornog mjesta Knin, koje su on i ostali potpisivali u Čermakovo ime i davali ih ljudima u Kninu i okolici koji nisu imali osobne dokumente.²⁸²¹ **Dondo** je izjavio da je Čermak, radi zaštite ljudi koji su izgubili

²⁸¹⁴ Christopher Albiston, T. 23909-23913, 23918-23921, 23926.

²⁸¹⁵ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 3.3.5. V. i Pero Kovačević, T. 22116-22119, 22126; D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 2.6.3, 3.4.31-3.4.32.

²⁸¹⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 122; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 86; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 132-137.

²⁸¹⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 122; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 133.

²⁸¹⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 122; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 133, 136.

²⁸¹⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 123; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 134. ali v. i P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 122; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 134-136.

²⁸²⁰ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 87.

²⁸²¹ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 24; D1681 (Propusnica za ulazak u ZM Knin, s potpisom Ivana Čermaka, 11. kolovoza 1995.).

dokumente, izdao nekoliko propusnica i dozvola koje su se mogle koristiti na kontrolnim točkama.²⁸²²

2423. **Svjedok 86** je izjavio da su se hrvatski građani s hrvatskom osobnom iskaznicom po Hrvatskoj mogli kretati bez poteškoća.²⁸²³ Kazao je da osobama koje su boravile na privremeno okupiranim područjima i koje nisu riješile svoj status nije bilo dopušteno da odu, nego su se morale javiti u policijsku postaju i zatražiti hrvatske dokumente. Dok su čekale na službene isprave, te osobe su raspolagale privremenim dokumentima kako bi mogle dokazati svoj identitet, s kojim su se mogle slobodno kretati po Hrvatskoj.²⁸²⁴ Na početku je trebalo dva ili tri dana da hrvatski građanin ili građanin srpske nacionalnosti u Kninu dobije isprave jer su se dokumenti izdavali u Zadru. Kasnije su se dokumenti dobivali za petnaest minuta budući da su se izdavali u Kninu.²⁸²⁵ Osobe koje nisu imale isprave zato što su tijekom rata živjele na područjima pod srpskom okupacijom, ili izvan Hrvatske ili su živjele u RSK, dobile su propusnice označene slovom i serijskim brojem, a dobivale su ih od više osoba, uključujući Ivu Cipcija, Petra Pašića i Marka Gojevića, koji su te propusnice pak dobili od Čermakovog ureda.²⁸²⁶ Prema riječima svjedoka 86, postojao je i jak pritisak drugih građana i raseljenih osoba koje su željele posjetiti Knin i druga oslobođena područja.²⁸²⁷

2424. **Cipci** je izjavio da Čermak nije imao ovlasti da civilima izdaje propusnice za ulazak u Knin, nego samo vojnom i civilnom osoblju HV-a.²⁸²⁸ Međutim, u jednom trenutku u razdoblju između 6. i 15. kolovoza 1995. Cipci je imao neformalan sastanak s Čermakom u njegovom uredu, gdje mu je Čermak pokazao propusnice za ulazak u grad koje je dao otisnuti. To je Cipcija navelo da Čermaku kaže kako samo načelnici policijskih uprava mogu civilima izdavati propusnice i da će svatko tko bude pokušao

²⁸²² D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 20.

²⁸²³ Svjedok 86, T. 5666.

²⁸²⁴ Svjedok 86, T. 5668-5670.

²⁸²⁵ Svjedok 86, T. 5670-5672, 5809.

²⁸²⁶ Svjedok 86, T. 5643-5644, 5646-5648, 5650, 5654, 5666, 5807; D488 (Zahtjev Splitske banke za izdavanje propusnica za slobodno kretanje, 7. kolovoza 1995.); D489 (Potvrda s potpisima Petra Pašića i Ivana Čermaka, 9. kolovoza 1995.); D490 (Potvrda za izdane propusnice, s potpisom Marka Gojevića, 9. kolovoza 1995.); D491 (Popis osoba kojima su izdane propusnice, s potpisom Petra Pašića, 11. kolovoza 1995.); D492 (Popis osoba kojima su izdane propusnice s oznakom "L", s potpisom Petra Pašića, 14. kolovoza 1995.); D493 (Popisi osoba kojima su izdane propusnice s oznakama "L" i "P", s potpisom Petra Pašića, 14. kolovoza 1995.).

²⁸²⁷ Svjedok 86, T. 5667; D496 (Zahtjev u vezi s posjetima i propuštanjem civila na oslobođena područja, s potpisom Ive Cipcija, 15. kolovoza 1995.).

²⁸²⁸ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 23; Ivo Cipci, T. 23067, 23087, 23170-23171, 23182.

ući na njegovo područje odgovornosti s jednom od Čermakovih propusnica biti istjeran.²⁸²⁹ Cipci je u svom svjedočenju rekao da je međunarodnim promatračima s propusnicama koje je izdao Čermak odbio odobriti prolaz kroz svoje područje i da ih je poslao natrag u Knin.²⁸³⁰ Cipci je Operativnom stožeru operativne akcije Povratak uputio pismo u kojem traži da mu se potvrdi valjanost propusnica koje je izdao Čermak, na što je dobio obavijest da su Čermakove propusnice valjane samo za vojno osoblje.²⁸³¹ Netko je i na Cipcijev zahtjev i na njegovo pismo rukom dopisao da će Čermak izdati zapovijed o ukidanju propusnica za civile.²⁸³² Cipci je izjavio da je Čermak nakon toga civilima prestao izdavati propusnice, a propusnice je izmijenio tako da je na njima stajalo da vrijede samo za vojno osoblje i civile na službi u HV-u.²⁸³³ Ovo svjedočenje potkrijepio je i **Morić**.²⁸³⁴

2425. **Petar Pašić**, Srbin iz Hrvatske i povjerenik Vlade RH za Knin od siječnja 1992. do travnja 1996.,²⁸³⁵ izjavio je da je kao povjerenik vlade osiguravao smještaj za ljude koji su se željeli nastaniti u Kninu i za Hrvate koji su protjerani 1990. i 1991. i koji su bili smješteni u hotelima.²⁸³⁶ Prema preporuci vlade, oni koji su živjeli u hotelima trebali su prvi dobiti smještaj.²⁸³⁷ Stambena komisija pri povjerenikovom uredu, koja se sastojala od predstavnika nekoliko ministarstava, jednog predstavnika iz Povjerenstva vlade za Knin i jednog predstavnika hrvatskog Crvenog križa, bila je odgovorna za odluke po zahtjevima za nastanjivanje u Kninu i za privremenu dodjelu stanova.²⁸³⁸ Jure Radić, ministar obnove, uputio je Pašića da Hrvate povratnike smjesti u Knin i okolna sela i poslao mu zahtjeve ljudi koji su se iz drugih dijelova Hrvatske i

²⁸²⁹ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 23; Ivo Cipci, T. 23080, 23085, 23172, 23174-23175, 23177.

²⁸³⁰ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 23; Ivo Cipci, T. 23080-23081, 23173, 23177-23178.

²⁸³¹ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 24; Ivo Cipci, T. 23085-23086, 23171; D494 (Dopis u vezi s valjanošću propusnica, s potpisom Ive Cipcija, 15. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁸³² D494 (Dopis u vezi s valjanošću propusnica, s potpisom Ive Cipcija, 15. kolovoza 1995.), str. 2; D496 (Zahtjev u vezi s posjetima i propuštanjem civila na oslobođena područja, s potpisom Ive Cipcija, 15. kolovoza 1995.).

²⁸³³ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 24; Ivo Cipci, T. 23171-23172.

²⁸³⁴ Joško Morić, T. 25877-25878, 25880-25882, 25885, 25933.

²⁸³⁵ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 1-2; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 2, 4, 13, 15, 32; D1709 (Petar Pašić, list s dopunskim informacijama, 6. listopada 2009.), par. 10; Petar Pašić, T. 22740, 22778, 22844, 22847, 22858, 23026, 23053.

²⁸³⁶ Petar Pašić, T. 23025, 23051

²⁸³⁷ Petar Pašić, T. 23051.

²⁸³⁸ D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 31; Petar Pašić, T. 22770, 22916, 22930, 22994, 23019.

krajeva izvan Hrvatske željeli preseliti u Knin, a u Kninu nisu imali trajni smještaj.²⁸³⁹ Prema Pašićevim riječima, Čermak nije sudjelovao u radu Stambene komisije i ako bi primio zahtjeve za smještaj, prosljedio bi ih Pašiću.²⁸⁴⁰ Propusnice za ulazak u Zborno mjesto Knin potpisivao bi Čermak, a podatke u propusnice unosio bi, između ostalih, i Pašić, koji bi na njih stavljao žig povjerenika Vlade. Neke od propusnica dao je Hrvatima smještenim u hotelima.²⁸⁴¹ Prema Pašićevim riječima, propusnice su se koristile kako bi se spriječilo stihijsko, neorganizirano ulaženje na to područje, da bi se spriječilo pljačkanje i podmetanje požara i prikupile informacije o tome tko na to područje dolazi, a tko odlazi.²⁸⁴² Raspravno vijeće razmotrilo je i svjedočenje Zdenka Rinčića, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.2.4.

2426. Raspravnom vijeću predočeni su i relevantni dokazi u obliku zapovijedi u vezi sa slobodnim kretanjem civila. Čermak je 15. kolovoza 1995. izdao zapovijed upućenu Policijskoj postaji Knin i Vojnoj policiji u Kninu da se od tog datuma na svim kontrolnim punktovima vojne i civilne policije civilnom stanovništvu dopušta nesmetani ulazak u grad Knin bez propusnica. U zapovijedi se govori o uspostavljenoj sigurnosti u gradu Kninu i velikom broju zahtjeva civilnog stanovništva za ulazak u grad.²⁸⁴³ Kada mu je tužitelj pokazao tu zapovijed, Čermak je objasnio da prije tog datuma lokalnom stanovništvu i delegacijama nije bio dopušten ulazak u Knin, da je bilo dosta primjedbi u vezi sa slobodnim ulaskom civila i da je on smatrao da se mora omogućiti slobodan ulazak u Knin bez ikakvih posebnih propusnica.²⁸⁴⁴ Raspravno vijeće je s ovim u vezi uzelo u obzir dokaze čiji se prikaz daje u paragrafu 5. povjerljivog dodatka C presudi.

2427. **Albiston** je izjavio da je MUP bio odgovoran za kretanje civila, uključujući i promatrače EU, pripadnike UNCIVPOL-a i UNCRO-a, iako se na početku činilo da postoji zbrka u vezi s tim u čijoj je to nadležnosti.²⁸⁴⁵ Način na koji je MUP postupio u

²⁸³⁹ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 8; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 31; Petar Pašić, T. 22914-22917, 22930.

²⁸⁴⁰ D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 31; Petar Pašić, T. 22917; P2647 (Dopisi kojima se Petru Pašiću dostavljaju molbe za rješenje stambenog pitanja, s potpisom g. Čermaka, 25. kolovoza - 4. listopada 1995.).

²⁸⁴¹ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 5; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 20; Petar Pašić, T. 22907-22908.

²⁸⁴² D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 5; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 20; D1708 (Petar Pašić, list s dopunskim informacijama, 6. listopada 2009.), par. 6.

²⁸⁴³ P509 (Zapovijed Ivana Čermaka u vezi s ulaskom civila u Knin, 15. kolovoza 1995.).

²⁸⁴⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 170-171.

²⁸⁴⁵ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.52, 3.55; Christopher Albiston, T. 23804-23805, 23815, 23817, 23992, 23999-24000, 24095-24096.

vezi s civilnim propusnicama koje je izdao Čermak pokazuje i da je MUP smatrao da Čermak nema nadležnost za kretanje civila i da zapovjedni lanac kojem je odgovarala civilna policija proizlazi iz MUP-a, a ne od Čermaka.²⁸⁴⁶ Prema **Feldijevom** svjedočenju, MUP je bio jedino tijelo sa zakonskim ovlastima da ograniči kretanje civilnog stanovništva. Čermak nije imao zakonske ovlasti da civilnom stanovništvu izravno izdaje propusnice za povratak prognanog stanovništva, nego je propusnice davao Petru Pašiću, povjereniku Vlade Republike Hrvatske, koji ih je distribuirao.²⁸⁴⁷

2428. Raspravnom vijeću predloženi su i relevantni dokazi u vezi s Čermakovom reakcijom na jednu krađu u selu Oton Bender. **Pašić** je u svom svjedočenju izjavio da je Čermak organizirao dostavljanje generatora u Oton Bender kada ga je on odveo u obilazak tog sela.²⁸⁴⁸ Pašić i Čermak su također razgovarali s uplašenim seljanima kako bi ih potakli da vjeruju hrvatskim vlastima i uvjerali ih da će dobiti svu raspoloživu pomoć.²⁸⁴⁹ Pašić je nadalje rekao da je njegov stric Luka Pašić u Oton Benderu 19. listopada 1995. između 16:00 i 17:00 sati shvatio da su mu nestale ovce, nakon čega je oko 18:00 sati Pašić sa njim otišao u policijsku postaju kako bi prijavio krađu i dok je njegov stric razgovarao s policijom, Pašić je krađu prijavio Čermaku.²⁸⁵⁰ Idućeg dana, stric mu je rekao da su ukradeni televizori, no tu krađu nisu prijavili policiji.²⁸⁵¹ Pašić je istog dana kada je doznao za krađu o tome razgovarao s Čermakom.²⁸⁵² Prema policijskom izvješću od 21. listopada 1995., ovce su pronađene kod Fedija Bunardžije (djelatnika prometne policije Policijske uprave splitsko-dalmatinske, koji je suspendiran u travnju 1995. i osumnjičen za krađu 66 ovaca u Kistanjama) i Tomislava Dugeča (djelatnika Policijske uprave splitsko-dalmatinske), koji su obojica 20. listopada 1995. na temelju sumnje da su počinili krađu lišeni slobode zajedno s Antom Zorajom (djelatnikom JP-a "Promet" iz Splita), a 21. listopada 1995. privedeni su istražnom sucu Županijskog suda u Zadru.²⁸⁵³

²⁸⁴⁶ D1776 (Izvještaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.50-3.55; Christopher Albiston, T. 23803-23818, 23991-23993, 24000, 24002, 24099.

²⁸⁴⁷ D1673 (Izvještaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 3.3.6.

²⁸⁴⁸ D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 30; Petar Pašić, T. 22895, 23040, 23046.

²⁸⁴⁹ Petar Pašić, T. 22895.

²⁸⁵⁰ Petar Pašić, T. 22895-22898, 22903-22905, 22924-22927; P2645 (Izvješće PU zadarsko-kninske o krađi u vezi s oštećenim Lukom Pašićem, 21. listopada 1995.), str. 2; P2646 (Izvješće PU zadarsko-kninske o krađi u vezi s oštećenim Lukom Pašićem, 20. listopada 1995.), str. 2. V. i Christopher Albiston, T. 23791.

²⁸⁵¹ Petar Pašić, T. 22926-22927.

²⁸⁵² Petar Pašić, T. 22926.

²⁸⁵³ P2645 (Izvješće PU zadarsko-kninske o krađi u vezi s oštećenim Lukom Pašićem, 21. listopada 1995.), str. 2-3.

2429. Čermak je izjavio da je u listopadu s ljudima iz logistike i s Pašićem otišao u srpsko selo Bender i seljanima dostavio humanitarnu pomoć, nekoliko televizora i generator za opskrbu sela strujom.²⁸⁵⁴ Čermak je rekao da mu je, čim se vratio u svoj ured, netko javio da je četvoro ljudi kamionom došlo u selo i da su odveli ovce i oduzeli televizore koje je Čermak dao seljanima.²⁸⁵⁵ Čermak je izjavio da se jako razljutio, pozvao zapovjednika civilne policije Gambirožu, i dva ili tri sata kasnije počinitelji su bili uhvaćeni.²⁸⁵⁶ Prema Čermakovim riječima, počinitelji su bili jedan policajac koji je odmah suspendiran, jedan policajac koji je bio suspendiran nekoliko mjeseci ranije i dvojica civila, koji su svi predani pravosudnim organima.²⁸⁵⁷

2430. **Cetina** je izjavio da ga je oko mjesec dana nakon operacije Oluja pozvao Čermak i rekao mu da su u selu za koje je Čermak organizirao dostavljanje generatora za električnu energiju dvojica ljudi s jednim vozilom ukrali ovce i stoku i da Cetina mora nešto smjesta poduzeti kako bi kaznio počinitelje. Cetina je odmah obavijestio lokalne policijske zapovjednike i policija je to vozilo zaustavila u blizini Sinja, a ovce i stoka su vraćeni seljanima.²⁸⁵⁸ Čermak prije ovoga nije zvao Cetinu da bi prijavio kriminalne incidente ili nešto drugo, a nije se Cetini više obratio ni u vezi s kasnijim incidentima.²⁸⁵⁹

2431. Raspravno vijeće konstatira na temelju dokaza iznesenih gore u tekstu da Čermak nije imao nikakvu *de jure* vlast nad civilnom policijom.²⁸⁶⁰ Što se pak *de facto* vlasti tiče, Raspravno vijeće primjećuje da su svjedoci iz redova hrvatske civilne policije u svojim svjedočenjima općenito izjavljivali da su Čermakove zapovijedi i druga priopćenja shvaćali tek kao informacije ili obavijesti. Dijelovi iskaza jednog zaštićenog svjedoka čiji se prikaz daje u paragrafima 2.-6. povjerljivog dodatka C presudi ukazuju na to da je Čermak nad civilnom policijom možda ipak imao veću *de facto* vlast. Međutim, nakon što vidjelo ponašanje zaštićenog svjedoka u sudnici i s obzirom na proturječja u njegovom svjedočenju i težinu suprotnih dokaza koje su

²⁸⁵⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 18; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 82.

²⁸⁵⁵ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 82.

²⁸⁵⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 45, 179; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 82.

²⁸⁵⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 179; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 82.

²⁸⁵⁸ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 7; Ivica Cetina, T. 23550.

²⁸⁵⁹ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 7.

²⁸⁶⁰ Raspravno vijeće napominje da se u Završnom podnesku tužitelja, na str. 127-132, iznose navodi da je Čermak raspolagao samo ovlastima *de facto* nad MUP-om.

iznijeli drugi svjedoci, Raspravno vijeće neće se bez potkrepe osloniti na te dijelove svjedočenja zaštićenog svjedoka prilikom donošenja općenitih zaključaka u vezi s Čermakovoj *de facto* vlasti nad civilnom policijom.

2432. Što se tiče Čermakovih konkretnih zapovijedi upućenih civilnoj policiji, Raspravno vijeće smatra da dokazi čiji se prikaz daje u paragrafu 5. povjerljivog dodatka C presudi pokazuju da je zaštićeni svjedok izvršio Čermakovu zapovijed, P509, u vezi sa slobodom kretanja civila u Kninu. Uzeti zajedno s dokazima o kojima se raspravlja u prethodnim paragrafima, ti dokazi pokazuju da je zaštićeni svjedok prihvaćao da Čermak ima određeni autoritet. Na temelju dokaza ne može se utvrditi da je civilna policija Čermakovu zapovijed P512 (v. poglavlje 6.4.7) shvaćala kao obvezujuću zapovijed ili da ju je izvršavala. Što se pak tiče Čermakove zapovijedi, P53/P513 (v. poglavlje 6.4.7), kojom se, između ostalog, nalaže da se mora dopustiti kretanje vozila UNCRO-a za dostavu hrane i opreme za potrebe UNCRO-a, Raspravno vijeće ima na umu proturječne Čermakove izjave u njegovim razgovorima s tužiteljem, u vezi s učinkovitošću te njegove zapovijedi: Čermak je, naime, 1998. izjavio da je učinak zapovijedi bio da su se svi pripadnici međunarodnih organizacija počeli na tom području slobodno kretati, a 2001. je rekao da je njegova zapovijed otišla samo Forandu i Gotovini, koji je izdao svoju zapovijed. Vijeće uz to ima na umu i Morićevu zapovijed, D499, od 17. kolovoza 1995., kojom se načelnicima policijskih uprava nalaže da ne ograničavaju kretanje ni UNCRO-u ni drugim organizacijama (v. poglavlje 6.4.7). Raspravno vijeće smatra da se iz tih dokaza, uzetih zajedno, ne može utvrditi da je civilna policija smatrala P53/P513 obvezujućom zapovijedi ili da ju je izvršila. Osim toga iz dokaza se ne može se utvrditi ni da je civilna policija Čermakove zapovijedi, D303 i D503, smatrala obvezujućima ili da ih je izvršila.

2433. Što se pak incidenta u Oton Benderu tiče, Pašićevo svjedočenje ukazuje na to da je on policiji prijavljen u dva navrata – jednom ga je prijavio Pašićev stric (u vezi s ovcama), a drugi put Čermak (u vezi s televizorima). Međutim, razlike u Pašićevom, Čermakovom i Cetininom prikazu, zajedno s nekim nepreciznostima u svjedočenjima, otežavaju donošenje bilo kakvih čvrstih zaključaka s tim u vezi. Kako god bilo, Cetinino svjedočenje pokazuje da je Čermak krađu ovaca i stoke prijavio Cetini, koji je odmah obavijestio policiju, i da je policija poduzela brzu akciju. Iz dokaza se ne može utvrditi da je Cetina brzo reagirao zato što je Čermakovu obavijest doživio kao zapovijed koju bi on ili policija morali izvršiti. Osim toga, s obzirom na posebne

okolnosti incidenta, odnosno na osobne veze žrtve i Pašića, teško je na temelju tog incidenta donijeti općenite zaključke o Čermakovim ovlastima nad policijom. Dokazi čiji se prikaz daje u poglavlju 6.4.7 sadrže razne pokazatelje da je Čermak imao ovlast nad civilnom policijom, no postoji malo dokaza da su te ovlasti na bilo koji način bile učinkovite.

2434. Raspravno vijeće na temelju gore iznesenih dokaza i drugih razmotrenih elemenata²⁸⁶¹ zaključuje da je Čermak na području na koje se odnosi optužnica imao vidljiv utjecaj na civilnu policiju. Na temelju dokaza ne može se utvrditi da je taj utjecaj bio širok ili stalan. Raspravno vijeće će dalje razmotriti, u poglavlju 6.4.7, na koji je način Čermak koristio svoj utjecaj nad civilnom policijom.

6.4.3 Propust da se spriječe ili kazne zločini

2435. Prema navodima iz Optužnice, Ivan Čermak je UZP-u doprinio time što nije uspostavio i održavao red i mir među svojim podređenima, kao ni njihovu disciplinu, a nije niti sprečavao ni kažnjavao kaznena djela počinjena nad Srbima u Krajini.²⁸⁶² Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 3.2 i 6.4.2, koja sadrže dokaze relevantne i za ovo poglavlje. Raspravno vijeće redom će razmotriti relevantne dokaze u vezi s osobama podređenim Čermaku i s njihovim identitetom, pitanjem jesu li ti ljudi počinili bilo koje od kaznenih djela za koja se on tereti u Optužnici i pitanjem je li Čermak raspolagao ikakvim relevantnim stegovnim ovlastima.

2436. Raspravno vijeće prvo će razmotriti relevantne dokaze u vezi s osobama podređenim Čermaku i s njihovim identitetom. U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da je njegov zamjenik bio Marko Gojević, koji je već bio u Kninu kada je on stigao.²⁸⁶³ Čermak je izjavio da je u svojem zbornom mjestu imao dvadesetak ljudi, uz

²⁸⁶¹ Tužitelj se oslanja na P1290 (Prikaz koji je sastavio Marker Hansen, 20. rujna 1995.), str. 14, no Raspravno vijeće smatra da je pritom riječ o indicijama iz druge ruke, bez utvrđenog izvora, koje ne vrijedi ovdje dalje razmatrati.

²⁸⁶² Optužnica, par. 17(e), “promicali, poticali, dozvoljavali, potpomagali i tolerirali počinjenje kaznenih djela nad Srbima time što nisu podnosili kaznene prijave i/ili poduzimali istrage o kaznenim djelima ili navodima o kaznenim djelima počinjenim nad Srbima, nisu provjeravali jesu li u vezi s takvim navodima i/ili istragama poduzeti koraci, i/ili izricali kazne ili stegovne mjere podređenom ljudstvu i drugima u hrvatskim organima ili snagama nad kojima su imali stvarnu kontrolu za kaznena djela počinjena nad Srbima”. Optužnica, par. 19(d), “nije uspostavio ni održavao red, mir i stegu među svojim podređenima, sprečavao kaznena djela počinjena nad Srbima iz Krajine niti kažnjavao njihovo počinjenje”.

²⁸⁶³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 19, 70, 135; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 11, 14, 108.

10-12 ljudi iz logističke baze iz Šibenika.²⁸⁶⁴ Njegovo osoblje uključivalo je nekoliko časnika za vezu, časnika za logistiku pukovnika Grinjića, zapovjednika logističke baze iz Šibenika bojnika Jonjića, pomoćnika za gospodarstvo pukovnika Rinčića, kao i pukovnika Teskeredžića i njegovu pirotehničku grupu u kojoj je bilo 10-15 ljudi za razminiranje.²⁸⁶⁵ Čermak je konkretno naveo da su njegovi časnici za vezu bili vezani uz Ured časnika za vezu pri Ministarstvu obrane.²⁸⁶⁶ Glavni časnik za vezu bio je Dondo, kojeg je Čermak prvi put sreo u Kninu.²⁸⁶⁷ Čermak je izjavio da je njegovo osoblje za njega pisalo dokumente, koje je on čitao, odobravao i potpisivao.²⁸⁶⁸ Nekoliko dana kasnije u zbornom mjesto su iz Splita stigla i dva časnika SIS-a, Zečić i Manić/Mamić.²⁸⁶⁹ Oni nisu bili pod Čermakovim zapovjedništvom.²⁸⁷⁰ Čermak je rekao da je sebe smatrao u vojnom smislu zapovjednikom odgovornim za svoje ljude i da je protiv njih, i samo njih, mogao pokrenuti stegovne mjere.²⁸⁷¹

2437. **Karolj Dondo**, časnik HV-a za vezu s UN-om i EZ-om u Sektoru Jug 1995. godine,²⁸⁷² izjavio je da je oko 6. kolovoza 1995. Čermaku bilo podređeno svega petoro ili šestoro ljudi.²⁸⁷³ Dvojica od tih ljudi bili su u njegovom osiguranju i bili su pripadnici HV-a.²⁸⁷⁴ Zapovjedništvo Zbornog mjesta Knin imalo je dva vozila koja su se često kvarila.²⁸⁷⁵ Dondo je izjavio da je jednom prilikom čuo Čermaka kako se u telefonskom razgovoru s Tuđmanom ili sa Šarinićem žalili na svoje ograničene

²⁸⁶⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 17, 28, 34, 39, 47, 50, 112, 139.

²⁸⁶⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 10, 16, 19-20, 26, 39, 64, 124, 158; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 14-15; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 14-15.

²⁸⁶⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 64, 66-67, 124.

²⁸⁶⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 19-20, 66-67.

²⁸⁶⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 70, 121.

²⁸⁶⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 20; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 15; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 3.

²⁸⁷⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 20.

²⁸⁷¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 28, 47, 127, 131, 138-139.

²⁸⁷² D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), str. 1, par. 1-2; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), str. 1, par. 2.

²⁸⁷³ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 12-13; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 8.

²⁸⁷⁴ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 13; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 8.

²⁸⁷⁵ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 8.

resurse.²⁸⁷⁶ Dondo je izjavio da je Ured za vezu Ministarstva obrane s UN-om i EZ-om bio pod neposrednom upravom Ministarstva obrane u Zagrebu.²⁸⁷⁷ Ured za vezu HV-a je svakodnevno Ministarstvu obrane slao pisana izvješća preko “zapovjedništva” u Zadru.²⁸⁷⁸ Prema tome, Ured nije bio pod Gotovininim ili Čermakovim zapovjedništvom.²⁸⁷⁹ Ured je bio posrednik za dogovaranje sastanaka HV-a i UN-a ili EZ-a, a predstavnici Ureda katkada su pratili predstavnike UN-a prilikom njihovog odlaska na teren.²⁸⁸⁰ Šef Ureda za vezu HV-a bio je Ivica Luković.²⁸⁸¹ Dondo i Luković sastali su se s Čermakom u Kninu poslije podne 6. kolovoza 1995.²⁸⁸² Čermak je rekao da su upravo oni ljudi koji mu trebaju.²⁸⁸³ Čermak im nije rekao koja je njegova uloga, niti im je bilo tko rekao da će biti podređeni Čermaku.²⁸⁸⁴ Čermak je kazao da želi uspostaviti dobre i redovite kontakte s predstavnicima UN-a i da je to jedna od njegovih zadaća.²⁸⁸⁵ Čermak im nije dao nikakve konkretne zadatke. Po Dondovom shvaćanju, on je i dalje radio za Ministarstvo obrane, no sada je pružao podršku i pomoć Čermaku u njegovim kontaktima s UN-om.²⁸⁸⁶

2438. **Emin Teskeredžić**, vođa tima za razminiranje koji je djelovao u Kninu i okolici u razdoblju od 6. kolovoza do 30. listopada 1995.,²⁸⁸⁷ izjavio je da se s Čermakom sreo prvi put 1991. kada su zajedno radili na poslovima nabave opreme.²⁸⁸⁸ Teskeredžić je 5. kolovoza 1995., nakon što je za operaciju Oluja čuo putem medija i od svojih prijatelja u vojsci saznao da je Čermak imenovan za zapovjednika Zbornog mjesta Knin, telefonirao Čermaku i rekao mu da sa svojom bivšom vojnom postrojbom

²⁸⁷⁶ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 16.

²⁸⁷⁷ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 2; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 2-3.

²⁸⁷⁸ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 3, 14; Karolj Dondo, T. 22458, 22464, 22600-22601. V. D1703 (Dopis časnikā za vezu HV-a upućen Ministarstvu obrane, 20. kolovoza 1995.).

²⁸⁷⁹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 6; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 9.

²⁸⁸⁰ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 2-3; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 3, 9; Karolj Dondo, T. 22482.

²⁸⁸¹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 1, 4; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 2; Karolj Dondo, T. 22601.

²⁸⁸² D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 9-10; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 5.

²⁸⁸³ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 10; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 5.

²⁸⁸⁴ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 10.

²⁸⁸⁵ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 5; Karolj Dondo, T. 22579-22580.

²⁸⁸⁶ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 10.

²⁸⁸⁷ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-4, 6, 11, 13, 19; Emin Teskeredžić, T. 23242-23243, 23260, 23263-23264, 23274-23275; D1027 (Čermakov zahtjev da se Teskeredžić oslobodi od radnih obveza, 19. kolovoza 1995.).

²⁸⁸⁸ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 3.

želi doći u Knin kako bi pomogao u razminiranju.²⁸⁸⁹ Čermak, koji je još bio u Zagrebu, s tim se složio.²⁸⁹⁰ Teskeredžić je stupio u kontakt s ljudima iz svoje bivše postrojbe, uključujući Maljura, Vuka, Tomšića i Domančića, i dogovorio se s njima da se nađu u Kninu.²⁸⁹¹ Teskeredžić je izjavio da je s Čermakom surađivao, ali da mu nije bio podređen.²⁸⁹² Teskeredžić je u iskazu rekao da ga je u teoriji Čermak mogao stegovno kazniti, no budući da je on bio dragovoljac, imao je veću slobodu od nekog tko je bio mobiliziran u vojsku.²⁸⁹³ Od ljudi koji su radili u Zbornom mjestu Knin Teskeredžić se sjeća Željka Jonjića, zaduženog za logistiku, i Marka Gojevića, Čermakovog zamjenika.²⁸⁹⁴ **Zdenko Rinčić**, pomoćnik ministra gospodarstva RH za namjensku proizvodnju streljiva, granata i strojnica od 1993. do 1996.,²⁸⁹⁵ izjavio je u iskazu da se, iako je imao status civila, želio prikazati kao Čermakov pomoćnik ili zamjenik jer se tako osjećao sigurnijim.²⁸⁹⁶ Rinčić je kazao da je Čermakov zamjenik bio Marko Gojević, a Čermaku je bio podređen i gospodin Jonjić.²⁸⁹⁷

2439. Prema Gotovininom prijedlogu za demobilizaciju od 15. kolovoza 1995., brojno stanje u Zbornom mjestu Knin bilo je jedna “djelatna osoba” i tri pričuvna vojna obveznika.²⁸⁹⁸ Prema Čermakovom zahtjevu od 19. kolovoza 1995. za preraspoređivanje upućenom ZP-u Split, 25 vojnih obveznika iz 6. domobranske pukovnije Drniš od 11. kolovoza 1995. privremeno je izmješteno i stavljeno pod zapovjedništvo Zbornog mjesta Knin za obavljanje zadaća osiguranja.²⁸⁹⁹ Prema dokumentaciji Ministarstva obrane, Zborni mjesto Knin je 31. kolovoza 1995. brojalo deset osoba, a 25. rujna 1995. četiri osobe.²⁹⁰⁰ Čermak je 20. rujna 1995. pisao

²⁸⁸⁹ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 4, 11; Emin Teskeredžić, T. 23241, 23261-23263.

²⁸⁹⁰ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 4; Emin Teskeredžić, T. 23241.

²⁸⁹¹ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 5; Emin Teskeredžić, T. 23241-23242, 23244, 23261, 23263, 23265.

²⁸⁹² D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 9; Emin Teskeredžić, T. 23272-23273.

²⁸⁹³ Emin Teskeredžić, T. 23265, 23272, 23285.

²⁸⁹⁴ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 7; Emin Teskeredžić, T. 23277.

²⁸⁹⁵ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1, par. 1, 3-5; Zdenko Rinčić, T. 22341.

²⁸⁹⁶ Zdenko Rinčić, T. 22338.

²⁸⁹⁷ Zdenko Rinčić, T. 22314-22315. V. i D775 (Izvjješće Željka Jonjića o radu logistike u ZM-u Knin), str. 1, 3.

²⁸⁹⁸ D611 (Prijedlog plana demobilizacije postrojbi ZP-a Split koji je Ante Gotovina podnio Glavnom stožeru HV-a, 15. kolovoza 1995.), str. 5-6.

²⁸⁹⁹ D766 (Čermakov zahtjev, 19. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁹⁰⁰ D33 (Izvadak iz zapovijedi generala Janka Bobetka, načelnika Glavnog stožera HV-a, 16. veljače 1993., i izvješća o brojnom stanju u ZM-u Knin za 31. kolovoza i 26. rujna 1995.), str. 5-8.

Stambenoj komisiji Ministarstva obrane kako bi dobio privremena rješenja za smještaj šest djelatnika Zbornog mjesta Knin i njihovih obitelji.²⁹⁰¹

2440. **Jack Deverell**, umirovljeni general britanske vojske, bivši zapovjednik garnizona i vještak za vojno operativno zapovijedanje,²⁹⁰² u svom je svjedočenju rekao da su u Zbornom mjestu Knin postojale postrojbe i ustroji koji su tamo bili stacionirani i koji su koristili objekte Zbornog mjesta, no nisu bili izravno podređeni zapovjedništvu zbornog mjesta.²⁹⁰³ Deverell je prihvatio da Gotovinina zapovijed kojom on 22. kolovoza 1995. Zbornom mjestu Knin podređuje 3. satniju 3. bojne 142. domobranske pukovnije, a koja se sastoji od 147 pripadnika, znači da je Čermak imao ovlasti da tim vojnicima daje zadatke i da su oni njemu bili podređeni u svakom smislu, osim u administrativnom.²⁹⁰⁴ Deverell je izjavio da članak 52 Službovnika hrvatskih Oružanih snaga ne treba tumačiti kao da on znači da je neka postrojba koja samo prolazi kroz područje odgovornosti nekog zbornog mjesta automatski podređena zapovjedništvu tog zbornog mjesta u razdoblju dok se nalazi na tom području.²⁹⁰⁵ Takvo bi tumačenje narušilo načelo jedinstva zapovijedanja i prakse subordinacije i moglo bi za posljedicu imati da se zapovjednik zbornog mjesta smatra odgovornim za postupke pojedinaca kojima nije nadležan izdavati zadaće ili nad kojima nema nikakav utjecaj u smislu standarda obuke i stege.²⁹⁰⁶ Deverell je izjavio da su nadležnost i odgovornost zapovjednika zbornih mjesta u HV-u bile hotimično ograničene, neovisno o činu zapovjednika, kako bi se zaštitilo načelo i praksa jedinstva zapovijedanja, uz istovremeno osiguranje ovlasti potrebnih za očuvanje reda i vojne stege u okviru zbornog mjesta.²⁹⁰⁷ Zbog toga podređivanje koje se spominje u članku 52 valja tumačiti tako da znači da zapovjednik zbornog mjesta može očekivati da će se postrojbe u zbornom mjestu povinovati uputama u vezi s upotrebom objekata i opreme u zbornom mjestu.²⁹⁰⁸ Mali broj ljudi u zapovjedništvu Zbornog mjesta Knin u vrijeme dok je Čermak bio zapovjednik ukazuje na činjenicu da je to zapovjedništvo pružalo

²⁹⁰¹ D1053 (Čermakov dopis upućen stambenoj komisiji MORH-a, 20. rujna 1995.).

²⁹⁰² D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 4-5; Jack Deverell, T. 24133, 24138-24142, 24146-24148, 24150, 24188-24189.

²⁹⁰³ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 19.

²⁹⁰⁴ Jack Deverell, T. 24347-24348; D764 (Gotovinina zapovijed, 22. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁹⁰⁵ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 24; Jack Deverell, T. 24153, 24298-24299, 24301.

²⁹⁰⁶ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 24; Jack Deverell, T. 24153, 24161, 24298-24299.

²⁹⁰⁷ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 24, 27.

²⁹⁰⁸ Jack Deverell, T. 24153.

podršku zapovjedniku koji ima vrlo ograničene zadatke, ovlasti i odgovornost.²⁹⁰⁹ To je također značilo da zapovjedništvo najvjerojatnije nije bilo u stanju održavati 24-satnu pokrivenost ili voditi i zapovijedati operativnim snagama HV-a.²⁹¹⁰ Deverell je izjavio da nije vidio nijednu Čermakovu zapovijed upućenu bilo kojoj od postrojbi koje se spominju u sedmom paragrafu Optužnice, a nije vidio nijedno izvješće tih postrojbi upućeno Čermaku.²⁹¹¹ Osim toga Deverell je još izjavio da nije vidio nikakve dokaze da su te postrojbe bile dio Zbornog mjesta Knin ili da su mu bile pridodane.²⁹¹²

2441. **Franjo Feldi**, umirovljeni general-pukovnik Hrvatske vojske i vještak za sustav vlasti, obrane, hrvatskih oružanih snaga i sustav zbornih mjesta,²⁹¹³ u svom je svjedočenju rekao da je glavni zadatak zbornih mjesta bio da služe postrojbama Hrvatske vojske koje borave u zbornom mjestu, kao i onim postrojbama koje prolaze preko teritorija zbornog mjesta tako što će im osigurati siguran prolaz kroz to područje.²⁹¹⁴ Međutim, zapovjednik zbornog mjesta nema ovlasti da tim vojnim postrojbama izdaje zapovijedi.²⁹¹⁵ Zapovjednik zbornog mjesta imao je pravo izricati stegovne mjere vojnicima HV-a koji mu nisu bili podređeni tako što bi izrečenu stegovnu mjeru uputio nadređenom časniku počinitelja.²⁹¹⁶ Feldi je izjavio da Čermak nije imao podređenih postrojbi HV-a kojima je mogao izdavati zapovijedi da mu pruže pomoć u rješavanju problema u gradu.²⁹¹⁷ Postrojbe HV-a u Kninu tamo su bile u prolazu, u operativnoj pričuvi zapovjednika zbornog područja, i nisu mogle biti u neposrednoj komunikaciji sa zapovjednikom zbornog mjesta.²⁹¹⁸ **Ivica Luković**, načelnik Odjela za suradnju s UN-om i EZ-om za Sektor Jug od 1992. i tijekom

²⁹⁰⁹ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 28-30; Jack Deverell, T. 24157.

²⁹¹⁰ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 29-30; Jack Deverell, T. 24157-24160.

²⁹¹¹ Jack Deverell, T. 24160.

²⁹¹² Jack Deverell, T. 24160-24161.

²⁹¹³ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), str. 2-6; D1674 (Franjo Feldi, izjava svjedoka, 16. srpnja 2003.), str. 1-10.

²⁹¹⁴ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 2.3.6; D1674 (Franjo Feldi, izjava svjedoka, 16. srpnja 2003.), str. 9.

²⁹¹⁵ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 2.3.3, 2.3.7, 2.3.11-2.3.12; D1674 (Franjo Feldi, izjava svjedoka, 16. srpnja 2003.), str. 9.

²⁹¹⁶ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 2.3.5.

²⁹¹⁷ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 3.4.5; Franjo Feldi, T. 21823.

²⁹¹⁸ Franjo Feldi, T. 21821-21822.

1995.,²⁹¹⁹ izjavio je da je Čermak kao zapovjednik zbornog mjesta mogao zapovijedati samo svojim djelatnicima u zapovjedništvu Zbornog mjesta Knin.²⁹²⁰

2442. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na dokaze relevantne za kaznena djela za koja se Čermak tereti u Optužnici, a koja su počinili njegovi podređeni. **Svjedok 84**, službenik policije u Kninu,²⁹²¹ u svom je svjedočenju rekao da je nekoliko dana nakon operacije Oluja policijska postaja u Kninu primila anonimni telefonski poziv da netko provaljuje u banku u Kninu.²⁹²² Kada je svjedok stigao do banke, vidio je dva vojnika, od kojih je jedan u rukama imao velik rezač i svjedok ga je vidio kako presijeca lanac na vratima banke koji je tamo postavljen prethodnog dana.²⁹²³ Svjedok je poznavao jednog od vojnika, za kojeg je rekao da ima čin pukovnika i da je prije operacije Oluja bio šef logistike u Šibeniku.²⁹²⁴ Svjedok je vojniku kazao da ne provaljuje u banku, na što mu je svjedok odgovorio: “[i]di odavdje, mi samo uzimamo neki namještaj za gospodina Čermaka”.²⁹²⁵ Svjedok je izjavio da vojnici nisu imali ništa napismeno iz čega bi se dalo zaključiti da ih je general Čermak ovlastio da iz banke uzmu namještaj.²⁹²⁶ Svjedok je preko radija pozvao svojeg dežurnog i rekao mu da pozove ophodnju vojne policije i da im kaže da odu u banku.²⁹²⁷ Dežurni časnik je svjedoku kazao da ode iz banke.²⁹²⁸ Svjedok je otišao iz banke i ne zna je li VP tamo ikada poslao ophodnju.²⁹²⁹ **Vladimir Gojanović**, bivši vojnik HV-a,²⁹³⁰ u svojem je svjedočenju rekao da mu je jedan pripadnik 142. domobranske brigade rekao da je opremu i strojeve iz tvornice u Kistanjama odnio jedan odred ljudi kojima je zapovijedao general Čermak.²⁹³¹

²⁹¹⁹ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), str. 1, par. 8, 13, 17; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), str. 1, par. 4, 6; Ivica Luković, T. 22385.

²⁹²⁰ D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 19, 40.

²⁹²¹ P1035 (Svjedok 84, list sa pseudonimom); P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), str. 1; P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), str. 1; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 1-3; Svjedok 84, T. 11061, 11073, 11094, 11101, 11358, 11360.

²⁹²² P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 18.

²⁹²³ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 18; Svjedok 84, T. 11075-11076.

²⁹²⁴ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 18.

²⁹²⁵ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 19; Svjedok 84, T. 11077-11078.

²⁹²⁶ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 19; Svjedok 84, T. 11076-11077.

²⁹²⁷ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 19; Svjedok 84, T. 11077-11078.

²⁹²⁸ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 19.

²⁹²⁹ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 19; Svjedok 84, T. 11077-11078.

²⁹³⁰ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 2-3; Vladimir Gojanović, T. 2973, 2983, 2987, 3010-3011, 3015, 3018-3019, 3039, 3119, 3121-3122, 3131-3133, 3138; C2 (Uvjerenje o vojnoj službi za Gojanovića), str. 1, 3-4, 19; P198 (Dopunska dokumentacija o vojnoj službi za Gojanovića), str. 1-2; P200 (Dopis Danijela Kotlara o prekidu mobilizacije Vladimira Gojanovića, 30. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁹³¹ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 13; P196 (Vladimir Gojanović, list sa dopunskim informacijama, 14. svibnja 2008.), par. 1(vi); Vladimir Gojanović, T. 3087-3097.

2443. I naposljetku, Raspravno vijeće će se osvrnuti na dokaze u vezi s Čermakovim stegovnim ovlastima nad njegovim podređenima i drugim ljudima. Raspravno vijeće je s tim u vezi razmotrilo svjedočenje Liljane Botteri i Propisnik o vojnoj stezi, P1007, čiji se prikaz daje u poglavlju 3.1.2. **Deverell** je izjavio da su u Hrvatskoj blaže stegovne pogreške uključivale neizvršenja administrativnih uputa poput nepridržavanja prometnih propisa ili prekršaja u ponašanju, uključujući stvaranje nereda ili pretjerano konzumiranje alkohola.²⁹³² Teški stegovni prijestupi uključivali su ubojstvo, pljačku i palež, kao i teške primjere nestegovnog ponašanja, poput prijetnje nadređenom časniku ili odbijanja izvršenja zapovijedi tijekom borbenih operacija.²⁹³³ Zapovjednici zbornih mjesta u Hrvatskoj bili su odgovorni za istragu u vezi s manjim prekršajima koje su počinili oni koji su im bili neposredno podređeni.²⁹³⁴ Takođe su bili ovlašteni da izriču stegovne mjere vojnicima iz postrojbi koje im nisu bile neposredno podređene za manje prekršaje u vezi s upotrebom objekata u zbornom mjestu i ponašanjem u njemu.²⁹³⁵ Od vojnika iz drugih postrojbi koje su koristile objekte u zbornom mjestu očekivalo se da slijede smjernice i upute dobivene od zapovjednika zbornih mjesta u vezi s očuvanjem reda u zbornom mjestu, poput uredbi vezanih za korištenje objekata, nadzor prometa, ograničenja brzine i radnog vremena.²⁹³⁶

2444. U slučaju težih stegovnih prijestupa koji nisu bili kazneno djelo, a čiji počinitelji su bili dočasnici i časnici do čina brigadira, zapovjednik ZP-a Split imao je odgovornost i ovlasti da odluči hoće li predmet izvesti pred vojnostegovni sud.²⁹³⁷ Deverell je izjavio da su ubojstvo, pljačka, palež i silovanje istodobno predstavljali kaznena djela i tešku povredu vojne stege, te se njima trebala baviti civilna policija.²⁹³⁸ Prema Deverellovim riječima, kazne na raspolaganju vojnim zapovjednicima za stegovne prijestupe iz Propisnika o vojnoj stezi bile su neprimjerene i nedovoljne za teška kaznena djela poput ubojstva, pljačke, paleži ili silovanja.²⁹³⁹ Zapovjednik

²⁹³² D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 32; Jack Deverell, T. 24302, 24435.

²⁹³³ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 32; Jack Deverell, T. 24302.

²⁹³⁴ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 24, 38; Jack Deverell, T. 24304-24312.

²⁹³⁵ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 19, 22-24, 34; Jack Deverell, T. 24304-24312.

²⁹³⁶ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 15, 19, 23-24, 41; Jack Deverell, T. 24153-24154, 24309-24310.

²⁹³⁷ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 32.

²⁹³⁸ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 33; Jack Deverell, T. 24263-24264, 24302, 24306-24307, 24321-24322, 24327-24328.

²⁹³⁹ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 33; Jack Deverell, T. 24263-24264.

zbornog mjesta nije bio ovlašten da pokrene istragu u vezi s ponašanjem pojedinaca koji nisu bili njegovi neposredni podređeni.²⁹⁴⁰ Čermakova nadležnost da istražuje teške povrede vojne stege bila je ograničena njegovim imenovanjem na položaj zapovjednika zbornog mjesta i nije imala veze s njegovim činom.²⁹⁴¹ Nasuprot tome, njegova je nadležnost za kažnjavanje bila određena njegovim činom i imao je ovlasti izreći niz kazni u rasponu od ukora do pritvora u trajanju od 30 do 60 dana.²⁹⁴²

2445. **Pero Kovačević**, bivši brigadir HV-a i dužnosnik Ministarstva obrane te vještak za temeljne hrvatske zakonske i podzakonske propise iz područja obrane,²⁹⁴³ u svom je stručnom izvješću rekao da su postojale dvije vrste otklona od vojne stege: (1) stegovne pogreške i (2) stegovni prijestupi, pri čemu se za prvi oblik izriču stegovne mjere, a za drugi stegovne kazne.²⁹⁴⁴ Nadređeni časnici, uključujući zapovjednika ZP-a i više zapovjednike, utvrđuju stegovnu odgovornost svojih podređenih i izriču stegovne mjere, čak i kada je stegovna pogreška učinjena u prijašnjoj postrojbi ili ustanovi.²⁹⁴⁵ Zapovjednici postrojbi, ustanova i zbornih mjesta mogu izreći stegovne mjere i drugim počiniteljima koji nisu u njihovom organskom sastavu ako su takve mjere nužne za održavanje reda i stege, ili mogu predmet uručiti nadređenom časniku počinitelja.²⁹⁴⁶ Da bi zapovjednik zbornog mjesta izrekao stegovne mjere počiniteljima koji nisu u njegovom organskom sastavu, ispunjeni moraju biti sljedeći uvjeti: (i) moraju postojati konkretna saznanja da je počinjena stegovna pogreška; (ii) moraju se znati ime i prezime počinitelja i naziv njegove postrojbe; (iii) mora biti poznato da počinitelj nadređeni zapovjednik nije reagirao ili da reagira sporo u izricanju stegovne mjere; (iv) stegovna pogreška mora biti počinjena na području zbornog mjesta i njene okolnosti moraju zahtijevati žurno sankcioniranje počinitelja.²⁹⁴⁷ Rješenje o stavljanju pred vojnostegovni sud vojnog službenika i vojnog namještenika, kao i časnika, donosi načelnik Glavnog stožera i zapovjednik zbornog područja.²⁹⁴⁸ Vojnici HV-a, uključujući mobilizirane časnike i dočasnike,

²⁹⁴⁰ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 33-34; Jack Deverell, T. 24322-24323, 24326.

²⁹⁴¹ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 34, 38; Jack Deverell, T. 24322-24323.

²⁹⁴² D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 34, 38; Jack Deverell, T. 24315-24318, 24320.

²⁹⁴³ D1676 (Izvještaj vještaka Pere Kovačevića), par. 0.1.3-0.1.4, 0.1.7, 0.1.11, 0.2.2.

²⁹⁴⁴ D1676 (Izvještaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.4-3.2.7.

²⁹⁴⁵ D1676 (Izvještaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.37-3.2.39, 3.2.43.

²⁹⁴⁶ D1676 (Izvještaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.48-3.2.49, 3.2.63.

²⁹⁴⁷ D1676 (Izvještaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.63-3.2.65.

²⁹⁴⁸ D1676 (Izvještaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.105.

odgovaraju za izvršene stegovne prijestupe i nakon prestanka službe.²⁹⁴⁹ Međutim, mobilizirane osobe mogu stegovno odgovarati samo za lakše stegovne prijestupe, a ne za stegovne pogreške ili teške stegovne prijestupe i ne mogu biti izvedene pred vojni sud. Ako je mobilizirana osoba počinila teški stegovni prijestup, bit će demobilizirana.²⁹⁵⁰ Nadzor nad stegovnim postupcima imao je zapovjednik ZP-a, odnosno načelnik Glavnog stožera, svaki na svojem području odgovornosti.²⁹⁵¹ Propisnik o vojnoj stezi bio je propis *lex specialis* u odnosu na Službovnik oružanih snaga za pitanja vojne stege i stoga odredbe Propisnika o vojnoj stezi derogiraju opće i osnovne odredbe članka 52. i 54. Službovnika oružanih snaga.²⁹⁵² U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da članak 26. Propisnika o vojnoj stezi od 25. travnja 1992. ne opisuje njegov položaj.²⁹⁵³

2446. Prema Kovačevićevim riječima, odredbe članka 54. Službovnika oružanih snaga zapovjedniku zbornog mjesta u mirnodopskom razdoblju daju odgovornost za uređivanje rada, reda i stege za pripadnike oružanih snaga smještene u vojarnama ili taborištima na području zbornog mjesta.²⁹⁵⁴ Te odredbe vrijedile su samo u mirnodopskom razdoblju, a ne kada je proglašeno ratno stanje ili stanje neposredne ugroženosti Hrvatske i kada postrojbe nisu bile u mirnodopskom, već u ratnom rasporedu i kada su izvršavale bojeve zadaće, odnosno izvodile ratne operacije.²⁹⁵⁵ S tim u vezi Kovačević upućuje na zapovijed za aktivnu obranu "Kozjak-95" od 9. kolovoza 1995.²⁹⁵⁶

2447. **Christopher Albiston**, samostalni konzultant, stručnjak za pitanja održavanja javnog reda i mira, sigurnosti i obavještajne djelatnosti i vještak za pitanja održavanja javnog reda i mira tijekom i nakon sukoba,²⁹⁵⁷ izjavio je da Čermak, u svojstvu zapovjednika zbornog mjesta, i njegov tim, sastavljen od ukupno deset vojnika i civila, nisu imali ni zakonske ovlasti niti resurse da istražuju prijave o kriminalu, a nisu mogli

²⁹⁴⁹ D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.8; Pero Kovačević, T. 22040-22041.

²⁹⁵⁰ Pero Kovačević, T. 22041-22042.

²⁹⁵¹ D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.140.

²⁹⁵² D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.67, 6.3.1-6.3.2.

²⁹⁵³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 129-131, 138; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 58-59.

²⁹⁵⁴ D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.68, 6.3.3.

²⁹⁵⁵ D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.68, 6.3.4-6.3.5.

²⁹⁵⁶ D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 6.3.5.

²⁹⁵⁷ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), str. 53-59; Christopher Albiston, T. 23754, 23758-23762.

ni pokretati, voditi, usmjeravati niti nadgledati istrage u vezi s kaznenim djelima.²⁹⁵⁸ Jedina odgovornost koju je Čermak imao u vezi s istragama kaznenih djela je ona odgovornost koja proizlazi iz njegovog položaja građanina i državnog službenika, odnosno odgovornost da kazneno djelo prijavi.²⁹⁵⁹ Prema Albistonovim riječima, Čermak je obavljao te dužnosti, i primao je i prosljeđivao podatke u vezi s kriminalitetom u okviru svoje uloge osobe za vezu između raznih agencija u to vrijeme prisutnih u Kninu.²⁹⁶⁰ Čermakova funkcija osobe za vezu i kontakte u potpunosti se razlikovala od pojma odgovornosti za istragu ili za vođenje istrage u vezi s kaznenim djelima.²⁹⁶¹ Odgovornost za sprečavanje kaznenih djela civila počivala je na MUP-u.²⁹⁶² Čermak nije imao zakonsku obvezu niti nadležnost da sprečava kaznena djela, a nije imao niti operativnu ili zapovjednu ulogu u njihovom sprečavanju.²⁹⁶³ Shodno tomu bilo koji neuspjeh u sprečavanju kaznenih djela uslijed neučinkovitog razmještaja policijskih resursa ne može se objektivno pripisati njemu.²⁹⁶⁴ Albiston je izjavio da Čermak, kao zapovjednik zbornog mjesta, nije imao pravne ovlasti da kazni kriminalno ponašanje, uključujući i kriminalno ponašanje civilne policije.²⁹⁶⁵ Čermaku nisu na raspolaganju bila sredstva da spriječi ili kazni djela izvršena za vrijeme njegovog mandata zapovjednika zbornog mjesta.²⁹⁶⁶

2448. Na temelju gore razmotrenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da se broj ljudi podređenih Čermaku u Zbornom mjestu Knin mijenjao. Iz dokaza nije jasan identitet nekih od tih podređenih. Što se pak tiče nekih od identificiranih osoba, iz dokaza nije jasno jesu li one bile podređene Čermaku. Raspravno vijeće uz to konstatira da je Čermak nad svojim podređenima imao stegovne ovlasti. Dokazi,

²⁹⁵⁸ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 2.3, 2.7, 3.56, 3.69, 3.70, 3.83; Christopher Albiston, T. 23767, 23818-23819, 24017, 24019.

²⁹⁵⁹ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.58, 3.70; D1780 (Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, 22. ožujka 1993.), članci 175-176; Christopher Albiston, T. 23824, 24003.

²⁹⁶⁰ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.71; D1777 (Corrigenda Izveštaja vještaka Christophera Albistona, listopad 2009.), ispravka 5; Christopher Albiston, T. 23821-23825, 23940-23941, 24018-24020.

²⁹⁶¹ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.70, 3.84.

²⁹⁶² D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.73-3.75, 3.82; Christopher Albiston, T. 23828-23829, 23831, 24033-24034, 24037, 24102.

²⁹⁶³ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.82; Christopher Albiston, T. 23829-23830, 24037; D1780 (Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, 22. ožujka 1993.); D1781 (Uredba o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 23. veljače 1995.).

²⁹⁶⁴ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.82.

²⁹⁶⁵ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.83-3.85; Christopher Albiston, T. 23830-23832.

osobito D766 i D1029, nadalje ukazuju na to da su zbornom području povremeno dodjeljivane i druge osobe. Raspon Čermakovih stegovnih ovlasti nad tim osobama manje je jasan. Raspravnom vijeću predočeno je malo dokaza koji ukazuju na to da su Čermakovi podređeni ili bilo tko privremeno dodijeljen zbornom mjestu počinili bilo koje od kaznenih djela za koja se on tereti u Optužnici. Razumno tumačenje nepotkrijepljenog svjedočenja svjedoka 84, prema kojem je osoba opisana kao vojnik provalila u banku i rekla da samo uzima neki namještaj za Čermaka, jest da je ta osoba Čermakovo ime upotrijebila kako bi ostvarila svoju kriminalnu aktivnost za vlastitu dobit i da je sasvim moguće da taj čovjek nije ni bio Čermakov podređeni. Čak ako mu i jest bio podređen, ne postoje dokazi da je Čermak imao namjeru da se to djelo izvrši, da je za njega morao znati ili da je za njega doznao u bilo kojem trenutku prije ili poslije djela. Vijeće se ne može osloniti ni na nepotkrijepljeno Gojanovićevo svjedočenje iz druge ruke, prema kojemu jedan pripadnik 142. domobranske brigade rekao da su opremu i strojeve iz tvornice u Kistanjama odnijeli ljudi koji rade za Čermaka. Raspravno vijeće podsjeća s tim u vezi na svoju izjavu iz poglavlja 2 u vezi s pouzdanošću Gojanovićevo svjedočenja. Što se tiče eventualnih Čermakovih ovlasti da pokreće stegovne postupke protiv drugih osoba tako što će nadležnom zapovjedniku dostaviti odgovarajuće informacije, ne postoje dokazi da je Čermak znao za bilo kojeg konkretnog pojedinca koji je počinio djela koja ulaze u okvir takvih stegovnih ovlasti. S obzirom na sve izneseno, nema potrebe da Raspravno vijeće dalje razmatra koju bi se od osoba koje su radile za Čermaka moglo smatrati njegovim podređenim, ni kakvim je točno ovlastima on raspolagao da bi stegovno kaznio te ili druge osobe, odnosno da bi protiv njih pokrenuo stegovne postupke. I zaključno, Raspravno vijeće konstatira da navodi iz paragrafa 17(e) Optužnice u vezi s Čermakom nisu dokazani. U poglavlju 6.4.7 Raspravno vijeće će dalje razmotriti Čermakova djela i propuste u vezi s počinjenim kaznenim djelima.

²⁹⁶⁶ D1776 (Izvještaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 2.3; Christopher Albiston, T. 24017.

6.4.4 Širenje informacija s namjerom da se Srbi navedu na odlazak

2449. Prema navodima iz Optužnice, Ivan Čermak je UZP-u doprinio poticanjem širenja (lažnih) informacija i propagande među Srbima iz Krajine s namjerom da ih se navede na napuštanje tog područja i/ili sudjelovanjem u širenju takvih informacija.²⁹⁶⁷

2450. Što se tiče Čermaka, Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi ili su mu predloženi nedovoljni dokazi u prilog navoda iz paragrafa 17(c) Optužnice. Raspravno vijeće stoga zaključuje da ti navodi nisu dokazani.

6.4.5 Podržavanje nasilja nad Srbima i stvaranja atmosfere straha među Srbima

2451. Prema navodima iz Optužnice, Ivan Čermak je doprinio UZP-u tako što je podržavao izvršenje nasilnih djela nad Srbima i stvaranje atmosfere straha među Srbima.²⁹⁶⁸ Relevantni dokazi s tim u vezi iznose se u poglavljima 4.5.4, 6.4.2 (incident u Oton Benderu, propusnice izdavane Srbima) i 6.4.7.

2452. **Karolj Dondo**, časnik HV-a za vezu s UN-om i EZ-om u Sektoru Jug 1995. godine,²⁹⁶⁹ u svojem je svjedočenju izjavio da je 29. kolovoza 1995. kao časnik za vezu i/ili prevoditelj bio prisutan jednom sastanku Alaina Foranda, Husseina Al-Alfija i Čermaka. Jedna od tema sastanka bila je predaja srpskih vojnika koji su položili oružje hrvatskim vlastima. Na sastanku je dogovoreno da će zapovjedništvo UNCRO-a za Sektor Jug o takvim slučajevima izvijestiti hrvatske vlasti i te vojnike predati hrvatskoj civilnoj policiji. Ujedinjenim narodima i MOCK-u je potom trebalo biti dopušteno da provjere uvjete u kojima se drže srpski vojnici i da prate što se s njima događa. Čermak se s tim složio i rekao da se prilikom predaje nikomu od tih vojnika neće nanijeti zlo.²⁹⁷⁰ Dondo je izjavio da se u praksi slijedila dogovorena procedura.²⁹⁷¹ Prema dokumentima UNMO-a, ujutro 29. kolovoza 1995. hrvatska policija je u prisutnosti UNMO-a u selu Mušića Stanovi u kninskoj općini pritvorila

²⁹⁶⁷ Optužnica, par. 17(c), "poticali, podržavali, potpomagali, omogućavali i/ili sudjelovali u širenju informacija, dezinformacija i propagande među Srbima iz Krajine s namjerom da ih navedu na napuštanje tog područja".

²⁹⁶⁸ Optužnica, par. 17(d), "promicali, poticali, omogućavali, potpomagali i/ili tolerirali počinjenje nasilnih djela nad Srbima i stvaranje atmosfere straha među Srbima koji su ostali".

²⁹⁶⁹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), str. 1, par. 1-2; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), str. 1, par. 2.

²⁹⁷⁰ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 38.

²⁹⁷¹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 38; D1701 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s predajom jednog srpskog vojnika u bazi Kenijskog bataljuna, upućen Alainu Forandu, 5. rujna

devet vojnika bivše SVK.²⁹⁷² Po povratku u Knin Dondo je priopćio UNMO-u da su ta devetorica pod osobnom zaštitom generala Čermaka.²⁹⁷³ U 17:00 sati istoga dana UNMO se vratio u selo Mušića Stanovi, gdje su se sastali s jednim od devetorice vojnika, Milanom Todorovićem, koji im je rekao da je Čermak svu devetoricu pred TV kamerama uvjeravao da će biti pušteni ako sve bude u redu i da će u Hrvatskoj moći živjeti kao slobodni i ravnopravni građani. Čermak im je potom dao propusnicu, nakon čega se Todorović pješice vratio u selo.²⁹⁷⁴ Vojni promatrači UN-a i hrvatski časnik za vezu, pukovnik Krešimir Dragić, obišli su selo Mušića Stanovi 7. rujna 1995. između 11:00 i 13:30 sati kako bi potvrdili da su vojnici bivše SVK tamo, no nisu zatekli nijednog od njih.²⁹⁷⁵

2453. Dondo je izjavio da je jednom prilikom s nekoliko promatrača UN-a otišao posjetiti jednog Srbina koji je živio u blizini granice.²⁹⁷⁶ U kući su zatekli tog Srbina i četiri osobe u hrvatskim vojnim uniformama bez oznaka, koje su upravo zaklale dvije ili tri ovce. Svjedoku se činilo da se te četiri osobe spremaju opljačkati stvari iz kuće. Rekao im je da prestanu to raditi i da tom Srbinu ostave novac kao naknadu za poklane ovce. Ljudi su se spremili i otišli. Svjedok je kasnije saznao da ti ljudi nisu ostavili novac. Posjetio je i oca tog Srbina koji je živio u štali. Kada se svjedok vratio u Knin, prijavio je incident civilnoj policiji i o svemu obavijestio Čermaka. Čermak je organizirao da se otac dan ili dva kasnije odveze u kninsku bolnicu.²⁹⁷⁷

2454. Relevantni dokazi ne potkrepljuju navode u vezi s Čermakom iz paragrafa 17(d) Optužnice. Raspravno vijeće stoga zaključuje da ti navodi nisu dokazani.

6.4.6 Stvaranje i podržavanje diskriminatorne politike protiv Srba

2455. Prema navodima Optužnice, Ivan Čermak je UZP-u doprinio stvaranjem i/ili podržavanjem hrvatskih političkih smjernica na temelju kojih ili putem kojih su vršena

1995.); D1702 (Dopis Alaina Foranda u vezi s predajom jednog srpskog vojnika u bazi Kenijskog bataljuna, upućen Ivanu Čermaku, 5. rujna 1995.).

²⁹⁷² P131 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 21:00 sat, 28. kolovoza 1995.), str. 1, 9-10.

²⁹⁷³ P131 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 21:00 sat, 28. kolovoza 1995.), str. 10. V. i P1286 (Izvješće PMEZ-a o dnevnoj promatračkoj aktivnosti, 5. rujna 1995.), str. 2.

²⁹⁷⁴ P131 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 21:00 sat, 28. kolovoza 1995.), str. 11.

²⁹⁷⁵ P144 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. rujna 1995.), str. 6-7.

²⁹⁷⁶ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 21-22.

²⁹⁷⁷ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 22.

razna djela protiv osoba srpske nacionalnosti.²⁹⁷⁸ Raspravno vijeće će ispitati dokaze relevantne za Čermakovu ulogu u normalizaciji života u Kninu i okolici i na koji se način to uklapa u navode o hrvatskim političkim smjernicama. Relevantni dokazi nalaze se i u poglavlju 4.5.4.

2456. Raspravno vijeće prvo će se osvrnuti na dokaze relevantne za Čermakovu ulogu u normalizaciji života u Kninu i okolici. U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da je u Knin stigao 6. kolovoza 1995. i da je tamo zatekao tijela poginulih, mnogo mrtve stoke, u centru Knina gorjele su jedna ili dvije kuće, bilo je nekoliko spaljenih kuća, razbijenog stakla i puno smeća.²⁹⁷⁹ Nigdje, pa ni u bolnici, nije bilo vode ni struje.²⁹⁸⁰ Čermak je rekao da su se on i drugi odmah prihvatili posla oko uspostavljanja higijenskih uvjeta i asanacije terena.²⁹⁸¹ Čermak je prvog ili drugog dana obišao bolnicu, u kojoj je bilo Srba ostavljenih bez liječničke pomoći tijekom operacije Oluja i, iako nije otišao u bolničku mrtvačnicu, rekao je da je tamo bilo leševa koji su smrdjeli.²⁹⁸² Čermak i drugi osposobili su u roku od 24 sata bolnicu za rad, postavili agregate, obavili čišćenje i dezinfekciju cijele bolnice, te organizirali pranje svega potrebnog u bolnici.²⁹⁸³ U gradu su uklonili pokvarenu hranu i uginulu stoku koju su zakopali.²⁹⁸⁴ Čermak je izjavio da su njegovi ljudi iz logistike i građevinskog odjela obavili analizu situacije u Kninu i utvrdili da je bilo štete od granata, pogotovo na

²⁹⁷⁸ Optužnica, par. 17(b), “inicirali, zagovarali, planirali, pripremali, sudjelovali, podržavali i/ili potpomagali stvaranje, formuliranje, širenje i/ili provođenje hrvatskih političkih, državnih i/ili vojnih smjernica, programa, planova, uredbi, odluka, propisa, strategija ili taktika na temelju kojih ili putem kojih su vršena razna djela usmjerena protiv Srba ili na njihovu štetu, kao što je lišavanje Srba njihovih temeljnih ljudskih prava, njihovih domova, imovine i/ili humanitarne pomoći u sklopu udruženog zločinačkog pothvata”.

²⁹⁷⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 8, 10, 15, 18, 39, 43, 70, 162; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 7-8, 13, 47, 87, 101; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 3-5.

²⁹⁸⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 8, 86; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 13; D37 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 10. kolovoza 1995.), str. 1; D38 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u Večernjem listu, 11. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁹⁸¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 10, 15; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 13.

²⁹⁸² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 16-17, 86; D37 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 10. kolovoza 1995.), str. 1; D38 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u Večernjem listu, 11. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁹⁸³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 6, 15-17; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 13; D37 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 10. kolovoza 1995.), str. 1-2; D38 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u Večernjem listu, 11. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁹⁸⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 15.

vojnim objektima, ali i na komunalijama, uključujući i vodovod.²⁹⁸⁵ Čermak je nadalje izjavio da je i njegov ured dobio pogodak direktno kroz krov, kao i s dvorišne strane.²⁹⁸⁶ Rekao je da je bilo oštećenja, no da nije bilo puno oštećenih civilnih kuća.²⁹⁸⁷ Raspravno vijeće je razmotrilo i video-snimku, dokazni predmet D792, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.3.5.

2457. **Goran Dodig**, predstojnik Ureda Vlade RH za međunacionalne odnose u razdoblju od 6. travnja 1995. do 5. ožujka 1998.,²⁹⁸⁸ sastao se s Čermakom u Kninu oko 7. kolovoza 1995.²⁹⁸⁹ Valentić je zamolio Dodiga da surađuje s Čermakom. Čermak mu je rekao da je u Knin došao pomoći uspostaviti civilnu vlast kako bi se što brže i kvalitetnije uspostavio normalan život u gradu. Prema svjedokovim riječima, Čermak je kazao da mu nedostaje ljudi i da mu je teško voditi računa o tolikim neriješenim pitanjima u Kninu, uključujući probleme s vodom, električnom energijom, smećem i komunikacijama.²⁹⁹⁰ Čermak je zamolio svjedoka da ode u bazu UN-a udaljenu oko 800 metara od Knina, koja je bila pretvorena u prihvatni centar za izbjeglice, budući da je bilo vijesti da tamo ima bolesnih i ranjenih ljudi.²⁹⁹¹ Svjedok je izjavio da je Čermak htio da on, kao medicinski obrazovan čovjek, pregleda bolesne i ranjene i da učini sve što može kako bi im pomogao.²⁹⁹² Svjedok je kazao da su svi ljudi u Čermakovom uredu, u koji je stalno netko ulazio, nosili uniforme jer je to bilo ratno vrijeme, pa su i civili bili odjeveni u uniforme.²⁹⁹³ Prema svjedokovim riječima, s obzirom na poslove koje su ti ljudi obavljali – postavljali su, na primjer, Čermaku pitanja kome da se obrate radi ponovnog uspostavljanja dotoka struje ili vode – bilo je jasno da oni nisu vojnici.²⁹⁹⁴

2458. **Borislav Škegro**, potpredsjednik Vlade RH za gospodarstvo od travnja 1993. do 2000.,²⁹⁹⁵ izjavio je da je Čermakova prvenstvena zadaća bila normalizirati život u Kninu, što je obuhvaćalo uspostavljanje opskrbe električnom energijom i vodom, odvoz smeća, reaktiviranje lokalnih podružnica društvenih institucija, aktiviranje

²⁹⁸⁵ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 110-111.

²⁹⁸⁶ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 110.

²⁹⁸⁷ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 111.

²⁹⁸⁸ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1-3, 14; Goran Dodig, T. 22628.

²⁹⁸⁹ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 5; Goran Dodig, T. 22643.

²⁹⁹⁰ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 5.

²⁹⁹¹ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 5-6, 9; Goran Dodig, T. 22650, 22653.

²⁹⁹² D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 2, 6.

²⁹⁹³ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 6, 11.

²⁹⁹⁴ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 6.

poduzeća i usluga, dakle, on se bavio civilnom logistikom u sklopu vojske.²⁹⁹⁶ Prema Škegrinom svjedočenju, Čermakova uloga bila je po svojoj definiciji prijelazna budući da mu je zadatak bio uspostaviti civilnu vlast na području koje pet godina nije bilo pod kontrolom vlade.²⁹⁹⁷ Hrvatska vlada je željela da se što je prije moguće na tom području normalizira život i uspostavi vlast.²⁹⁹⁸ Škegro je izjavio da je svrha normalizacije života u Kninu bila da cijeli sustav profunkcionira na dobrobit grada i cijele hrvatske ekonomije.²⁹⁹⁹

2459. U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da je u roku od oko dva dana od njegovog dolaska organiziran njegov ured u središtu Knina, u bivšem zapovjedništvu Srpske vojske Krajine.³⁰⁰⁰ Čermak je rekao da je 99% svojeg vremena provodio u uredu.³⁰⁰¹ Čermak je doveo brigadira Vukinu, koji je u nekoliko dana organizirao javnu kuhinju za vojsku i civile.³⁰⁰² Čermak je 8. kolovoza 1995. Forandu uputio zamolbu za pomoć u prikupljanju napuštenih i oštećenih motornih vozila i ostale tehnike u Kninu, koju je trebalo privremeno odložiti pokraj baze UN-a kako bi se otvorile ceste i sanirao promet u Kninu.³⁰⁰³ U jednom drugom pismu od 8. kolovoza 1995. Čermak u svrhu normalizacije života i povratka izbjeglog stanovništva od Foranda traži pomoć u popravljaju vodovoda u Kninu.³⁰⁰⁴ Čermak 9. kolovoza 1995. Foranda moli za helikopter kako bi se otkrili i popravili kvarovi na električnoj mreži.³⁰⁰⁵ Istog 9. kolovoza 1995. Čermak od Foranda traži bager s vozačem koji bi pomogao u asanaciji prostora oko kninske bolnice da bi bolnica mogla nastaviti s

²⁹⁹⁵ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), str. 1, par. 1-2; Borislav Škegro, T. 22219.

²⁹⁹⁶ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 5, 9.

²⁹⁹⁷ Borislav Škegro, T. 22254-22255.

²⁹⁹⁸ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 16; Borislav Škegro, T. 22253.

²⁹⁹⁹ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 8-9; Borislav Škegro, T. 22204-22205, 22207.

³⁰⁰⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 10; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 13-14, 110; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 3-4.

³⁰⁰¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 57; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 102.

³⁰⁰² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 7, 17-18, 161, 181; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 14; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 135.

³⁰⁰³ D299 (Dopis Ivana Čermaka u vezi sa sanacijom prometnica u Kninu, upućen Alainu Forandu, 8. kolovoza 1995.).

³⁰⁰⁴ Alain Forand, T. 4218-4219; D298 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s vodoopskrbnim sustavom u Kninu, upućen Alainu Forandu, 8. kolovoza 1995.).

³⁰⁰⁵ D1270 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s električnom mrežom upućen Alainu Forandu, 9. kolovoza 1995.).

radom.³⁰⁰⁶ Čermak je 10. kolovoza 1995. zapovjedništvu Stana MO HV-a odobrio da izuzme inventar, opremu i artikle iz objekata u gradu za potrebe organizacije javne prehrane i “ostalih djelatnosti” zapovjedništva Stana MO HV-a.³⁰⁰⁷ Čermak je objasnio da je to bilo potrebno radi organizacije kuhinje.³⁰⁰⁸ Objasnio je da se “ostale djelatnosti” odnose na stvari poput praonica i kuhinja.³⁰⁰⁹ Čermak je nadalje rastumačio da je namjera bila da se ta oprema posudi, a ne da se ukrade i da mu je zapovjedništvo stana Ministarstva obrane trebalo dostaviti popis izuzetih predmeta.³⁰¹⁰ Dodao je da je siguran da su ti popisi bili zaprimljeni u zapovjedništvu Zbornog mjesta.³⁰¹¹ Čermak je uz to izjavio da su on i ostali odmah započeli s popravljajem instalacija za opskrbu električnom energijom i vodom i da je uz Forandovu pomoć za tjedan ili dva opskrba vodom i strujom bila ponovno uspostavljena.³⁰¹² Čermak je kazao da je s Gotovinom surađivao u logističkom smislu i sjetio se, na početku uz određeno oklijevanje, da mu je Gotovina dao na raspolaganje vojnike i stotine kamiona kako bi mu pomogao da se Knin očisti od smeća.³⁰¹³

2460. **Svjedok 86** u svom je svjedočenju izjavio da je sve dok Ivana Čermaka nije zamijenio Marko Gojević i dok Čermak nije otišao iz Knina sredinom rujna 1995., civilna policija prisustvovala gotovo svakodnevno sastancima koji su od 10:00 do 11:00 sati održavani na inicijativu Ivana Čermaka u bivšem Domu JNA, gdje je Čermak imao ured.³⁰¹⁴ Među ljudima koji su obično prisustvovali sastancima bili su Petar Pašić, Zdenko Rinčić, Kornelije Brkić i jedan predstavnik VP.³⁰¹⁵ Na sastancima su sudionici raspravljali o općoj situaciji u Kninu, aktivnostima policije (uključujući

³⁰⁰⁶ D1271 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s kninskom bolnicom upućen Alainu Forandu, 9. kolovoza 1995.).

³⁰⁰⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 180-182; P2523 (Čermakovo odobrenje, 10. kolovoza 1995.).

³⁰⁰⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 181-183; P2523 (Čermakovo odobrenje, 10. kolovoza 1995.), par. 3.

³⁰⁰⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 182; P2523 (Čermakovo odobrenje, 10. kolovoza 1995.), par. 1.

³⁰¹⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 181-183; P2523 (Čermakovo odobrenje, 10. kolovoza 1995.), par. 3.

³⁰¹¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 182.

³⁰¹² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 7, 10, 15, 17; D37 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 10. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁰¹³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 116; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 16-17, 103; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 14; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 4.

³⁰¹⁴ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 38, 45, 65; Svjedok 86, T. 5545, 5547-5549. V. i P503 (Bilježnica Zvonka Gambirože, 12. kolovoza 1995. – 21. rujna 1995.).

³⁰¹⁵ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 45; Svjedok 86, T. 5546-5550, 5552, 5701-5703.

kontrolne punktove), o komunalnim pitanjima kao što je opskrba električnom energijom i vodom, o infrastrukturi, asanaciji područja, uključujući traženje i uklanjanje leševa i prikupljanje uginulih i živih životinja, te uklanjanju eksplozivnih naprava, smeća i ostataka hrane.³⁰¹⁶ U svojoj pisanoj izjavi na temelju pravila 92ter svjedok je izjavio da je Brkić na sastancima Čermaku podnosio detaljna izvješća, što je obuhvaćalo i informacije o tome da li je smrt neke osobe nastupila usljed nasilja.³⁰¹⁷ Međutim, u iskazu u sudnici svjedok je rekao da je na sastancima Brkić čitao bilješke iz svoje bilježnice i u općenitom smislu obavještavao prisutne o uklanjanju ljudskih ostataka, no nije podnosio pisana izvješća niti je iznosio detalje o pojedinačnim incidentima.³⁰¹⁸ Svjedok nije pratio tehničke detalje koje je iznosio Brkić i kazao je da su prisutni na sastancima bili više usredotočeni na uklanjanje strвина koje su mogle zagaditi vodu.³⁰¹⁹

2461. **Boško Džolić**, bivši zapovjednik satnije 72. bojne VP i zapovjednik združene satnije VP u Kninu od 5. do 12. kolovoza 1995.,³⁰²⁰ izjavio je da je 9., 10. i 11. kolovoza 1995. prisustvovao trima redovnim upoznavanjima sa situacijom koje je Čermak svakodnevno održavao oko 10:00 sati u svojem uredu u Domu HV-a.³⁰²¹ Na tim sastancima se raspravljalo o napretku u normalizaciji života u Kninu.³⁰²² Sastancima je predsjedao Čermak, a prisustvovalo bi im deset do dvadeset ljudi, koji su svi bili zainteresirani za funkcioniranje grada, uključujući zapovjednika civilne policije Smiljana Reljića, bojnika Ivana Jurića i neke gradske dužnosnike te civilne članove Čermakovog tima, zadužene za ponovno uspostavljanje opskrbe vodom i strujom.³⁰²³ Prema Džolićevim riječima, Čermak je koordinirao razne ljude i interese u nastojanju da grad Knin profunkcionira.³⁰²⁴ Džolić je izjavio da se na sastancima nije

³⁰¹⁶ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 45; P489 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 23. studenog 2007.), par. 8; Svjedok 86, T. 5547-5548, 5554-5557, 5815.

³⁰¹⁷ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 45; P489 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 23. studenog 2007.), par. 7, 20.

³⁰¹⁸ Svjedok 86, T. 5551-5552, 5703-5704, 5831-5832.

³⁰¹⁹ Svjedok 86, T. 5703-5704, 5831-5832.

³⁰²⁰ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), str. 1, par. 3, 4, 20, 21, 53; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), str. 1, par. 27, 32, 33; Boško Džolić, T. 8888, 8906, 8916, 8922, 8968, 8987, 8999, 9068; P882 (Izvješće general-bojnika Mate Laušića o uporabi postrojbi VP u operaciji Oluja, 6. kolovoza 1995.); D786 (Organigram 72. bojne VP, kolovoz – listopad 1995.); D787 (Dnevna zapovijed Združene satnije VP Knin, 5. kolovoza – 23. rujna 1995.), str. 7, 10, 17, 21.

³⁰²¹ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 48, 51-52; Boško Džolić, T. 9015.

³⁰²² P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 48, 51-52.

³⁰²³ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 48; Boško Džolić, T. 9015-9016.

³⁰²⁴ Boško Džolić, T. 9015-9017.

raspravljalo o djelima poput paleži i pljačkanja.³⁰²⁵ Dodatnu potkrepu svjedočenjima o Čermakovim aktivnostima u smislu normalizacije života u gradu i s tim povezanim sastancima dali su **Luković**³⁰²⁶ i **Teskeredžić**.³⁰²⁷

2462. **Petar Pašić**, Srbin iz Hrvatske i povjerenik Vlade RH za Knin od siječnja 1992. do travnja 1996.,³⁰²⁸ izjavio je da je Čermakova uloga bila da pomogne civilnoj vlasti u organizaciji povratka ljudi i u stvaranju normalnih uvjeta za život u Kninu.³⁰²⁹ Cilj prvog Pašićevog sastanka s Čermakom bio je da se zaštiti imovina i omogući organiziran povratak Hrvata koji su živjeli u hotelima u Šibeniku i Primoštenu. Čermak je s Pašićem surađivao i prema njemu se odnosio s poštovanjem.³⁰³⁰ Prema Pašićevom svjedočenju, nakon operacije Oluja većina ljudi koji su ostali u Kninu ili se vratili u grad nisu mogli živjeti u svojim domovima ili u njima nisu mogli kuhati.³⁰³¹ Kako bi pomogao onima kojima je pomoć bila potrebna, Čermak je u zapovjedništvu Zbornog mjesta Knin organizirao javnu kuhinju.³⁰³² Čermak i Pašić prilikom podjele hrane ljudima kojima je bila potrebna nisu radili razliku između Hrvata, Muslimana ili Srba.³⁰³³ Pašić se Čermaku obratio za pomoć jer njegov ured nije bio pripremljen i nije imao dovoljno ljudi da ispuni svoje zadaće nakon oslobođenja Knina.³⁰³⁴ Čermak je koristio svoj položaj, svoju reputaciju i veze u Zagrebu kako bi Pašiću pomogao u obavljanju njegovih zadataka, na primjer organizacijom uključivanja struje i vode i uspostavljanjem autobusnih linija.³⁰³⁵ Pašić od Čermaka nije dobivao zapovijedi i nije bio obvezan provoditi Čermakove odluke.³⁰³⁶ Čermak je uz pomoć svojih veza u grad

³⁰²⁵ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 48, 51-52; Boško Džolić, T. 9017.

³⁰²⁶ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 34, 38, 40; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 15, 20, 24; Ivica Luković, T. 22382, 22384-22385, 22395.

³⁰²⁷ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 7-8; Emin Teskeredžić, T. 23273.

³⁰²⁸ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 1-2; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 2, 4, 13, 15, 32; D1709 (Petar Pašić, list s dopunskim informacijama, 6. listopada 2009.), par. 10; Petar Pašić, T. 22740, 22778, 22844, 22847, 22858, 23026, 23053.

³⁰²⁹ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 4; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 19; Petar Pašić, T. 23024-23025.

³⁰³⁰ D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 20.

³⁰³¹ Petar Pašić, T. 22861.

³⁰³² D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 4; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 19, 23; Petar Pašić, T. 22861, 23043-23044.

³⁰³³ D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 19; Petar Pašić, T. 22862.

³⁰³⁴ D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 8; Petar Pašić, T. 22860, 23026-23027, 23040.

³⁰³⁵ D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 19, 23; Petar Pašić, T. 23026, 23040, 23042.

³⁰³⁶ Petar Pašić, T. 22862-22865, 23027.

doveo ljude iz jednog komunalnog poduzeća, koji su danonoćno čistili kninske ulice od smeća.³⁰³⁷

2463. U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da je Pašiću pružao potporu i da je s njim mnogo surađivao. Pašić je bio odgovoran za uspostavljanje civilnih struktura u Kninu, poput gradske uprave, no nije imao dovoljno resursa, tako da je Čermakova pomoć bila potrebna da bi se u Kninu ubrzala obnova opskrbe vodom i strujom.³⁰³⁸ Čermak je već dan nakon svojeg dolaska u Knin rekao Pašiću da je došao pružiti logističku podršku i pomoći mu sa svim što mu bude trebalo.³⁰³⁹ Čermak je uz to želio dobiti pregled situacije u Kninu da bi vidio što je u gradu potrebno.³⁰⁴⁰ Osim toga Čermak je izjavio da je vrlo dobro surađivao s Pašićem koji se stvarno trudio i koji bi puno više toga učinio i prije bi to postigao da je imao podršku “od strane vlasti”.³⁰⁴¹ Ni Čermak ni Pašić nisu jedan drugom mogli bilo što naređivati.³⁰⁴² Prema Čermakovim riječima, Pašiću je nadređen bio župan, a županu je bila nadređena vlada.³⁰⁴³ U vrijeme kada je Čermak stigao u Knin, u Zadru se već nalazio župan koji je vršio svoje ovlasti.³⁰⁴⁴ Čermak je izjavio da je nekoliko puta kontaktirao župana, koji je došao posjetiti Knin i pružio je pomoć u vezi s infrastrukturom, električnom energijom i čišćenjem područja.³⁰⁴⁵ Općenito govoreći, Čermak se županima u više županija obraćao za pomoć u vezi s opremom i civilnim pitanjima.³⁰⁴⁶

2464. Dok je bio zapovjednik Zbornog mjesta Knin, Čermak je izdao više zapovijedi iz kojih je vidljiva njegova uloga u uspostavljanju normalnih životnih uvjeta u Kninu. Te su se zapovijedi odnosile na logistička pitanja poput izmještanja tehničke, prometne, opskrbe i graditeljske službe iz Logističke baze Šibenik u Knin, vojnih gospodarstava i skladišnih objekata, vraćanja poslovnih prostora koji HV-u više nisu bili potrebni, zaštite televizijske opreme u kninskom studiju od krađe, ponovnog

³⁰³⁷ D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 23; Petar Pašić, T. 23042.

³⁰³⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 5-6, 12-13, 39-42; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 15-16, 39; D38 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u Večernjem listu, 11. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁰³⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 39-41.

³⁰⁴⁰ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 38-39.

³⁰⁴¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 40-41.

³⁰⁴² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 41. V. Odgovor Ivana Čermaka na zahtjev tužiteljstva za uvrštavanje u spis izjava optuženika Ivana Čermaka i Mladena Markača i daljnji podnesak tužiteljstva u vezi s tim, 27. veljače 2009., Dodatak A, fusnota 1.

³⁰⁴³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 41-42.

³⁰⁴⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 42-43.

³⁰⁴⁵ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 25; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.) str. 5.

³⁰⁴⁶ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 26.

uspostavljanja bankarskog poslovanja i proizvodnog procesa u Kninu, nabave ambulanih kola i vozača za kninsku bolnicu, benzinskih stanica i nabave goriva za vojsku i civilno stanovništvo u Kninu.³⁰⁴⁷ Kada mu je predočena njegova zapovijed od 10. kolovoza 1995. da kninska benzinska stanica u vlasništvu INA-e mora raditi 24 sata dnevno, Čermak je izjavio da je INA nacionalizirano poduzeće i da se ukazala potreba da benzinska stanica radi non-stop kako bi se osiguralo gorivo za civile i pripadnike Hrvatske vojske.³⁰⁴⁸ Uz ove, Raspravnom vijeću predočeni su i drugi dokumentarni dokazi iz kojih je vidljiva Čermakova uloga u normalizaciji života u Kninu.³⁰⁴⁹

2465. **Emin Teskeredžić**, vođa tima za razminiranje koji je djelovao u Kninu i okolici u razdoblju od 6. kolovoza do 30. listopada 1995.,³⁰⁵⁰ stigao je u Knin 6. kolovoza 1995. i Čermaka zatekao u jednom od ureda na prvom katu zgrade u kojoj se smjestilo Zborno mjesto Knin.³⁰⁵¹ Čermak je Teskeredžiću rekao da je u Knin došao pomoći uspostaviti normalne uvjete za život u gradu.³⁰⁵² Teskeredžić i njegov tim, čiji su članovi stigli u idućih nekoliko dana, obavijestili su Čermaka o tome što planiraju

³⁰⁴⁷ D1017 (Zapovijed generala Čermaka za izmještanje nekih službi iz logističke baze u Šibeniku u Knin, 8. kolovoza 1995.), str. 1; D1019 (Zapovijed generala Čermaka u vezi s radnim vremenom benzinske postaje u vojarni Slavko Rodić, 10. kolovoza 1995.), str. 1; D1021 (Zahtjev Medicinskog centra Knin upućen generalu Čermaku, 13. kolovoza 1995.), str. 1; D1022 (Zapovijed generala Čermaka u vezi sa sanitetskim vozilom i vozačem za Knin, 30. kolovoza 1995.), str. 1; D1035 (Zapovijed generala Čermaka u vezi s vojnim gospodarstvima u Kninu, 10. kolovoza 1995.), str. 1; D1037 (Zapovijed generala Čermaka u vezi s pokretanjem proizvodnje u Kningipsu, 14. kolovoza 1995.), str. 1; D1040 (Zapovijed generala Čermaka u vezi s vraćanjem poslovnih prostora, 27. rujna 1995.), str. 1-2; D1120 (Zapovijed generala Čermaka u vezi s bankarskim poslovanjem u Kninu, 11. kolovoza 1995.), str. 1; D1121 (Zapovijed generala Čermaka u vezi s pokretanjem proizvodnje u Agropreparadi, 14. kolovoza 1995.), str. 1; D1125 (Zapovijed generala Čermaka u vezi s radnim vremenom benzinske postaje u Kninu, 10. kolovoza 1995.), str. 1; D1126 (Zapovijed generala Čermaka u vezi s opremom televizijskog studija u Kninu, 11. kolovoza 1995.), str. 1-2; D1127 (Zapovijed generala Čermaka u vezi sa skladištem u Drnišu, 14. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁰⁴⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 149.

³⁰⁴⁹ D775 (Izvešće Željka Jonjića o radu logistike u ZM-u Knin); D1015 (Izvešće Željka Jonjića, pomoćnika zapovjednika za logistiku ZM-a Knin, 29. rujna 1995.), str. 1-4; D1018 (Čermakova zapovijed u vezi s logistikom, 9. kolovoza 1995.); D1038 (Zahtjev Jadrantransa upućen Čermaku, 15. kolovoza 1995.); D1039 (Zahtjev brigadira Josipa Vukine za dodjelu poslovnog prostora, 24. kolovoza 1995.); D1122 (Molba za pokretanje poslovanja u Kninu, 15. kolovoza 1995.); D1123 (Molba za pokretanje poslovanja u Kninu upućena Čermaku, 30. kolovoza 1995.); D1124 (Zahtjev za dodjelu poslovnog prostora u Kninu, 4. rujna 1995.); D1272 (Čermakova odluka u vezi s otvaranjem prodavaonica, 10. kolovoza 1995.); D1721 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s kninskom bolnicom upućen Alainu Forandu, 9. kolovoza 1995.).

³⁰⁵⁰ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-4, 6, 11, 13, 19; Emin Teskeredžić, T. 23242-23243, 23260, 23263-23264, 23274-23275; D1027 (Čermakov zahtjev da se Teskeredžić oslobodi od radnih obveza, 19. kolovoza 1995.).

³⁰⁵¹ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 6-7, 19; Emin Teskeredžić, T. 23261, 23264.

³⁰⁵² D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 7.

raditi.³⁰⁵³ Čermak je prihvatio njihove prijedloge i ponudio im logističku podršku. Teskeredžić i Čermak su razgovarali o poslu koji je trebalo obaviti.³⁰⁵⁴ Teskeredžić i njegov tim su odgovarali na zahtjeve za pomoć, odlazili na teren i izvršavali zadaće čije je izvršenje tražio Čermak.³⁰⁵⁵ Zahtjevi su stizali i od drugih ljudi, poput onih koji su se vraćali u svoje domove, predstavnika poduzeća za elektrodistribuciju ili vojnog osoblja koje je od Teskeredžića i njegovog tima tražilo da ga prate prilikom provjere željezničke pruge ili inspekcije vojnih skladišta nad kojima se preuzimao nadzor.³⁰⁵⁶ Ljudi koji su se htjeli useliti u vojne stanove, a to su često bili ljudi istjerani iz Banjaluke u Bosni i Hercegovini, od Teskeredžića i njegovog tima tražili su da te stanove provjere.³⁰⁵⁷ Teskeredžićevi zadaci kretali su se od pražnjenja objekata u kojima je bilo eksplozivnih sredstava do provjere i razminiranja željezničke pruge, električnih postrojenja i terena oko privatnih kuća.³⁰⁵⁸ U razgovoru s tužiteljem Čermak je potkrijepio Teskeredžićevo svjedočenje.³⁰⁵⁹

2466. Teskeredžić i drugi pregledali su 9. kolovoza 1995. uzgajalište pastrva Krčić u Kninu i utvrdili da je ribogojilište djelomično opljačkano i devastirano, a glavna oprema uništena.³⁰⁶⁰ U izvješću od 10. kolovoza 1995. Teskeredžić je Čermaka obavijestio o alarmantnom stanju u ribogojilištu, hitnim mjerama koje su poduzete i mjerama koje predlaže da bi valjalo poduzeti.³⁰⁶¹ Jedna od mjera koju je Teskeredžić sugerirao Čermaku bila je da se angažira VP za čuvanje ribogojilišta, no Teskeredžić je u svojem iskazu rekao da vojna policija nikada nije došla.³⁰⁶² Čermak je 10. kolovoza

³⁰⁵³ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 9; Emin Teskeredžić, T. 23241-23242; D1026 (Čermakov zahtjev za mobilizaciju Teskeredžića, Domančića i Tomšića, 19. kolovoza 1995.).

³⁰⁵⁴ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 9.

³⁰⁵⁵ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 8-9; Emin Teskeredžić, T. 23282.

³⁰⁵⁶ Emin Teskeredžić, T. 23264-23265, 23277-23278; D1030 (Teskeredžićevo izvješće o radu pirotehničke ekipe, 22. rujna 1995.).

³⁰⁵⁷ Emin Teskeredžić, T. 23279-23280.

³⁰⁵⁸ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 17; Emin Teskeredžić, T. 23242, 23249, 23265; D1030 (Teskeredžićevo izvješće o radu pirotehničke ekipe, 22. rujna 1995.).

³⁰⁵⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 16, 18, 53, 158; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 15. V. i D37 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 10. kolovoza 1995.), str. 2; D38 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u Večernjem listu, 11. kolovoza 1995.), str. 3; D1735 (Prijedlog Ivana Čermaka za pohvalu Emina Teskeredžića i članova njegove ekipe, 18. rujna 1995.).

³⁰⁶⁰ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 13; D1030 (Teskeredžićevo izvješće o radu pirotehničke ekipe, 22. rujna 1995.), str. 1; D1033 (Teskeredžićevo izvješće u vezi s ribogojilištem u Kninu, 10. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁰⁶¹ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 13; Emin Teskeredžić, T. 23255-23256, 23271; D1033 (Teskeredžićevo izvješće u vezi s ribogojilištem u Kninu, 10. kolovoza 1995.).

³⁰⁶² Emin Teskeredžić, T. 23273-23274; D1033 (Teskeredžićevo izvješće u vezi s ribogojilištem u Kninu, 10. kolovoza 1995.), str. 2.

1995. zapovjedio da se Drago Marguš i Zvonko Modrušan privremeno rasporede na kninsko ribogojilište kako bi Teskeredžiću pomogli prilikom asanacije objekta i normalizacije proizvodnog procesa.³⁰⁶³ Prema Teskeredžićevim riječima, to je bila tek formalnost, budući da su Marguš i Modrušan njemu već pomagali s poslom u ribogojilištu.³⁰⁶⁴

2467. **Nadan Vidošević**, ministar gospodarstva RH od 12. listopada 1993. do 18. rujna 1995.,³⁰⁶⁵ odobrio je odlazak svojeg zamjenika Zdenka Rinčića u Knin nakon završetka operacije Oluja.³⁰⁶⁶ Rinčić je bio zadužen za koordinaciju institucija koje su trebale pomoći uspostavljanju normalnih uvjeta života i gospodarskoj obnovi u regiji.³⁰⁶⁷ Rinčić je dobio uputu da se Čermaku stavi na raspolaganje kako bi se ti zadaci lakše obavili.³⁰⁶⁸ Vidošević je Rinčićev i Čermakov posao smatrao zajedničkim zadatkom, no Rinčićeve je poslove vidio kao isključivo civilne.³⁰⁶⁹ Rinčić je svjedoka izvješćivao telefonom o svojem radu i suradnji s Čermakom i **Petrom Pašićem**, povjerenikom Vlade RH za Knin, kao i o ponovnoj uspostavi komunalne infrastrukture u Kninu, što je svjedoka uvjerilo da Čermak dobro odrađuje svoj posao.³⁰⁷⁰ Po Vidoševićevom mišljenju, Rinčić ga je izvješćivao iz Knina, no Vidošević je znao da je Rinčić aktivan na širem području.³⁰⁷¹ Svjedok je informirao ministre i ostale prisutne na sjednici Vlade održanoj 7. rujna 1995. na kninskoj tvrđavi o gospodarskoj situaciji nakon operacije Oluja i o planovima za što bržu obnovu gospodarstva u regiji. Vidošević je svoje izvješće zasnovao na informacijama koje je prije sjednice dobio od Rinčića.³⁰⁷²

³⁰⁶³ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 13; Emin Teskeredžić, T. 23266; D149 (Čermakova zapovijed za raspoređivanje Drage Marguša na dužnost u ribogojilište u Kninu, 10. kolovoza 1995.); D1119 (Čermakova zapovijed za raspoređivanje Zvonka Modrušana na dužnost u ribogojilište u Kninu, 10. kolovoza 1995.). V. i D1034 (Čermakova zapovijed za raspoređivanje Zdenka Romana na dužnost u ribogojilište u Kninu, 10. kolovoza 1995.).

³⁰⁶⁴ Emin Teskeredžić, T. 23266-23268, 23274.

³⁰⁶⁵ D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-2, 12.

³⁰⁶⁶ D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), par. 5; Nadan Vidošević, T. 23739-23740.

³⁰⁶⁷ D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), par. 5; Nadan Vidošević, T. 23739-23740.

³⁰⁶⁸ Nadan Vidošević, T. 23741.

³⁰⁶⁹ D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), par. 10; Nadan Vidošević, T. 23739-23742.

³⁰⁷⁰ D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), par. 6, 8-10; Nadan Vidošević, T. 23737, 23740-23744.

³⁰⁷¹ Nadan Vidošević, T. 23740.

³⁰⁷² D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), par. 11.

2468. **Zdenko Rinčić**, pomoćnik ministra gospodarstva RH za namjensku proizvodnju streljiva, granata i strojnica od 1993. do 1996.,³⁰⁷³ htio je pomoći Čermaku u uspostavi normalnih uvjeta za život, pa je 7. kolovoza 1995. nazvao ministra Vidoševića i predložio mu da otvori pomoćni ured Ministarstva gospodarstva u Kninu.³⁰⁷⁴ Vidošević se složio s prijedlogom, odlučio Rinčića uputiti Rinčića u Knin i poslao mu uredsku opremu, dva referenta i tajnicu.³⁰⁷⁵ Rinčić je izjavio da 6. kolovoza 1995. u Kninu nije bilo struje ni vode, telefonska centrala bila je u kvaru, a željeznička pruga od Slunja do Knina u lošem stanju, tako da ju je trebalo popraviti.³⁰⁷⁶ Na ulicama je bilo smeća, a zbog visokih temperatura širio se smrad pokvarene hrane u hladnjacima i uginule stoke.³⁰⁷⁷ U Kninu je bilo popisano više od 3.000 napuštenih stanova, od kojih mnogi nisu imali struje ni vode i bili su u velikom neredu.³⁰⁷⁸ Čermak je organizirao pregled i popravke stanova, ponovno uključivanje vode i struje, kao i čišćenje ulica i stanova kako bi se u njih ljudi mogli useliti čim prije.³⁰⁷⁹ Rinčićev prioritet bio je nabaviti agregate za struju i inženjerijsku opremu.³⁰⁸⁰ Potrebna sredstva je nabavljao putem Ministarstva gospodarstva i u suradnji s hrvatskim državnim poduzećima, tako da su nabavljeni električni agregati, ponovno je uključena voda i iskrčena je šuma kako bi se očistila cesta i osposobila za promet.³⁰⁸¹ Prema Rinčićevim riječima, Čermaka su poštovali i svi su mu se obraćali tražeći pomoć u vezi sa svim potrebnim u Kninu.³⁰⁸² Kad bi Čermak zamolio direktore tvrtki u Zadru, Šibeniku, Splitu, Zagrebu ili Rijeci za pomoć, oni su bili spremni pomoći.³⁰⁸³ Iz tog razloga Rinčić je u Čermakovo ime potpisao nekoliko zahtjeva upućenih tvrtkama, umjesto da ih potpiše u vlastito ime.³⁰⁸⁴ Rinčić je izjavio da bi se, kad god je bilo potrebno da se nešto učini brzo, upotrebom Čermakovog imena postiglo da se zatražena pomoć dobije

³⁰⁷³ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1, par. 1, 3-5; Zdenko Rinčić, T. 22341.

³⁰⁷⁴ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 14.

³⁰⁷⁵ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 14; Zdenko Rinčić, T. 22336-22337.

³⁰⁷⁶ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 10, 14-15, 28; Zdenko Rinčić, T. 22296-22298, 22363; D1683 (Izvjješće Zdenka Rinčića o stanju Pogona Knin, 8. kolovoza - 27. kolovoza 1995.).

³⁰⁷⁷ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 10, 28; Zdenko Rinčić, T. 22362, 22367-22368.

³⁰⁷⁸ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 28.

³⁰⁷⁹ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 28; Zdenko Rinčić, T. 22362.

³⁰⁸⁰ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 15.

³⁰⁸¹ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 15-16.

³⁰⁸² D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 16; Zdenko Rinčić, T. 22337.

³⁰⁸³ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 17.

³⁰⁸⁴ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 17-18; D1682 (Zahtjev u vezi s uplatom za četiri automobilske gume, s potpisom Ivana Čermaka, 16. kolovoza 1995.); Zdenko Rinčić, T. 22337.

u najkraćem mogućem roku.³⁰⁸⁵ Da je takve zahtjeve potpisivao vlastitim imenom, kao pomoćnik ministra gospodarstva, ljudi bi ga uputili na njegovo ministarstvo u Zagrebu, nakon čega bi morao uputiti pisani zahtjev u ministarstvo i čekati da ga ministarstvo odobri, što bi dulje trajalo.³⁰⁸⁶ Prema Rinčićeve riječima, Čermak je uredio pučku kuhinju u Kninu i zajedno je s Rinčićem, u koordinaciji s Crvenim križem, organizirao dostavu hrane starcima u okolnim selima.³⁰⁸⁷

2469. Rinčić je o svim svojim aktivnostima u Kninu izvješćivao Vidoševića, koji je posjetio Knin u tri ili četiri navrata.³⁰⁸⁸ Rinčićeve zaduženja obuhvaćala su i konsolidaciju industrijskih pogona i tvornica, kao i uspostavu komunalne infrastrukture u Kninu.³⁰⁸⁹ Dva ili tri dana po svojem dolasku u Knin Rinčić je posjetio tvornicu TVIK i vidio da je preko 800 strojeva u ispravnom stanju.³⁰⁹⁰ Na Čermakov zahtjev Rinčić je sastavio popis tvornica u Kninu i zamolio predstavnike civilne i vojne policije da zaštite tvornice u Kninu i spriječe krađu strojeva.³⁰⁹¹ Rinčić se sastao s predstavnicima Hrvatskog fonda za privatizaciju i izvijestio ih o zatečenom stanju tvornica u Kninu.³⁰⁹² Prema Rinčićeve svjedočenju, Srbi koji su ostali u Kninu i Hrvati koji su se vratili u Knin zaposlili su se putem kninskog Zavoda za zapošljavanje i radili su u tvornicama. Rinčić je često s Čermakom odlazio u bazu UN-a, gdje su pokušavali nagovoriti kvalificirane radnike koji su radili u tim tvornicama da izađu iz UN-ove baze, da se vrate na svoj stari posao i da ostanu živjeti u Kninu. Sredinom rujna 1995. u TVIK-u je radilo više od 300 ljudi.³⁰⁹³ U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da mu je, kada su njegovi prvi zadaci bili ispunjeni, prioritet postala briga za ribogojilište, poljoprivredne i industrijske objekte.³⁰⁹⁴ Čermak je izjavio da je takve objekte u Kninu štitilo 100-150 civilnih policajaca.³⁰⁹⁵ Raspravno vijeće razmotrilo i predsjednički transkript P463, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.2.3, te P2673 i P461.

³⁰⁸⁵ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 18; Zdenko Rinčić, T. 22337.

³⁰⁸⁶ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 18; Zdenko Rinčić, T. 22337.

³⁰⁸⁷ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 30.

³⁰⁸⁸ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 31.

³⁰⁸⁹ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 15, 25-26.

³⁰⁹⁰ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 25; Zdenko Rinčić, T. 22339, 22344.

³⁰⁹¹ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 25; D1036 (Rinčićevo izvješće o oživljavanju gospodarskih subjekata u općini Knin).

³⁰⁹² D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 25-26.

³⁰⁹³ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 27.

³⁰⁹⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 16.

³⁰⁹⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 16; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 22.

2470. Na temelju dokaza predočenih gore u tekstu Raspravno vijeće konstatira da su Čermakove aktivnosti uključivale čišćenje Knina, poboljšanje higijenskih uvjeta, organiziranje javne kuhinje, obnavljanje operativnih funkcija bolnice, ponovno priključivanje vode i struje u gradu, reaktiviranje javnih službi, poboljšanje prometnih uvjeta, obnavljanje tvornica i drugih poslovnih objekata, te razminiranje Knina i okolice. Iz dokaza, a osobito iz Rinčićevog i Vidoševićevog svjedočenja, proizlazi da je primarni cilj Čermakovih aktivnosti bio gospodarsko oživljavanje kninskog kraja. Jedno od tumačenja predsjedničkog transkripta P463 može biti da je Čermakova uloga, onako kako ju je zamislio predsjednik Tuđman, bila povezana s ciljem naseljavanja Krajine Hrvatima, a ne Srbima. Međutim, relevantni dijelovi P463 bilježe razgovor Jure Radića s predsjednikom Tuđmanom, kojem Čermak nije bio prisutan, a tijekom kojeg je njegovo ime tek usput spomenuto. Ni P463, niti transkripti P2673 i P461 – na koje se oslanja tužitelj – ne pokazuju da je Čermak bio svjestan da je to bio cilj ili jedan od ciljeva njegovog rada na normalizaciji života u gradu, odnosno da je on namjerno sudjelovao u ostvarenju takvog cilja. Raspravno vijeće s tim u vezi smatra da je Čermak morao znati da je većina Srba napustila Knin. Vijeće stoga zaključuje da navodi iz paragrafa 17(b) Optužnice u vezi s Čermakom nisu dokazani. Raspravno vijeće Čermakovu ulogu u vezi s prikupljanjem ljudskih tijela razmatra dolje u tekstu i u poglavlju 6.2.6.

6.4.7 Širenje dezinformacija u vezi sa zločinima

2471. Prema navodima iz Optužnice, Ivan Čermak je UZP-u doprinio time što je dopuštao, poricao, prikrivao ili umanjivao kaznena djela koja su počinile hrvatske vlasti i snage protiv Srba, kao i pružanjem lažnih jamstava međunarodnoj zajednici da su poduzete ili da će biti poduzete mjere da se takva kaznena djela zaustave.³⁰⁹⁶ Raspravno vijeće će redom ispitati Čermakove aktivnosti i kontakte s predstavnicima međunarodnih organizacija u vezi s kaznenim djelima, njegove aktivnosti i interakcije

³⁰⁹⁶ Optužnica, par. 17(f), “sudjelovali, potpomagali, omogućavali ili podržavali pokušaje da se kaznena djela koja su nad Srbima počinile hrvatske vlasti i snage poreknu, prikriju i/ili umanje, između ostalog, davanjem lažnih, nepotpunih ili obmanjujućih informacija međunarodnim organizacijama, promatračima, istražiteljima i javnosti”. Optužnica, par. 19(c), “dozvoljavao i poricao kažnjive radnje koje su bile u tijeku i/ili umanjivao njihov značaj te, u okviru toga, između ostalog, sudjelovao u pružanju lažnih, nepotpunih ili obmanjujućih informacija o počinjenim kaznenim djelima, znajući da su u tijeku rasprostranjeno uništavanje i pljačka imovine srpskih civila, kao i protupravno ubijanje i nečovječno postupanje prema Srbima iz Krajine”. Optužnica, par. 19(e), “pružao lažna jamstva međunarodnoj zajednici da su poduzete ili da će biti poduzete mjere da se zaustave ta kaznena djela”.

s predstavnicima međunarodnih organizacija u vezi s ograničavanjem kretanja i, naposljetku, njegovu ulogu u prikupljanju ljudskih tijela. Relevantni dokazi nalaze se i u poglavlju 6.2.6.

2472. Raspravno vijeće prvo će se osvrnuti na Čermakove kontakte s predstavnicima međunarodnih organizacija u vezi s kaznenim djelima. Vijeće će započeti tako što će ispitati dokaze koji se mogu jasno datirati, a nakon toga će prijeći na općenitije dokaze.

2473. **Alain Forand**, zapovjednik UNCRO-a za Sektor Jug u razdoblju od 8. srpnja 1995. do 10. listopada 1995.,³⁰⁹⁷ upozorio je Čermaka na sastanku 8. kolovoza 1995. na izvješća UN-a o organiziranom pljačkanju na cesti između Knina i Drniša, ukrcavanju stoke u kamione, pakiranju “cijelog sadržaja” kuća pod nadzorom civilne policije.³⁰⁹⁸ Iz dokumentarnih dokaza proizlazi da je Čermak, koji nije isključio mogućnost da je HV upleten u neke incidente pljačkanja, odgovorio da je tako nešto moguće s obzirom na razmjere operacije, no da se isto tako napuštena stoka prikuplja pod veterinarskim nadzorom kako bi se sačuvala.³⁰⁹⁹ Akashi je 9. kolovoza 1995. Annanu napisao da se vojna situacija u Sektoru Jug počela stabilizirati i da UNCRO u Sektoru Jug izvješćuje da se HV počeo povlačiti iz Knina i da ga zamjenjuje vojna i civilna policija.³¹⁰⁰ Čermak je dodao da će se svakom tko se želi vratiti u svoj dom njegova stoka vratiti, da će se naći zamjena za razorene kuće i da hrvatske vlasti čine iskrene i velike napore da pravedno postupaju s ljudima.³¹⁰¹ **Hussein Al-Alfi**, koordinator UN-a za civilne poslove, odnosno, kako je ista dužnost poslije nazvana, koordinator za političke i humanitarne poslove, u Sektoru Jug u Kninu od lipnja 1995. do siječnja 1996.,³¹⁰² po prvi put se s Čermakom sastao 8. ili 9. kolovoza 1995., u prisutnosti generala Foranda.³¹⁰³ Na tom su sastanku Al-Alfi i general Forand Čermaku rekli da učini nešto kako bi se u Kninu zaustavili palež i pljačkanje.³¹⁰⁴ Al-Alfi je u

³⁰⁹⁷ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 2, 15; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 2; Alain Forand, T. 4098-4099, 4180, 4186.

³⁰⁹⁸ Alain Forand, T. 4128-4129; P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁰⁹⁹ P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3; D619 (Dopis Yasushija Akashija upućen Kofiju Annanu, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³¹⁰⁰ D619 (Dopis Yasushija Akashija upućen Kofiju Annanu, 9. kolovoza 1995.), str. 1.

³¹⁰¹ P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3-4; D619 (Dopis Yasushija Akashija upućen Kofiju Annanu, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³¹⁰² P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 5; Hussein Al-Alfi, T. 13805-13806, 13932-13933.

³¹⁰³ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 48-50, 55; Hussein Al-Alfi, T. 13811, 13836.

³¹⁰⁴ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 55-56; Hussein Al-Alfi, T. 13811-13812.

svojem iskazu, iako ne potpuno jasno, izjavio da je Čermak odgovorio kako on za te događaje ne zna ili da će se pobrinuti za to da se ništa ne dogodi.³¹⁰⁵

2474. **Søren Liborius**, operativni časnik PMEZ-a i vođa tima stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995.,³¹⁰⁶ izjavio je da se šef Regionalnog centra PMEZ-a u Kninu Philippe Augarde s Čermakom sastao 8. kolovoza 1995., kojom prilikom se Čermak ispričao zbog pljački i obećao da će se sloboda kretanja povećati što to prije bude moguće.³¹⁰⁷

2475. Prema dokumentarnim dokazima UN-a, Čermak je 8. kolovoza 1995. izjavio da je pronađeno 61 tijelo, od čega su njih 90% bili vojnici koji su sahranjeni na grobljima, a da je istog dana pronađeno još osam do jedanaest tijela.³¹⁰⁸ Prema izvješću PMEZ-a, na sastanku 10. kolovoza 1995. šef misije PMEZ-a postavio je Čermaku pitanje u vezi s paljenjem kuća na tom području, a Čermak je objasnio da njegove snage “čiste” područja na kojima su ostale grupe naoružanih Srba.³¹⁰⁹ Čermak je također rekao da su vojne vlasti dobile stroge zapovijedi da spriječe paljenje i pljačkanje i da je na zahvaćena područja upućena postrojba Specijalne policije radi provođenja istrage.³¹¹⁰

2476. **Forand** je Čermaku 11. kolovoza 1995. uputio pismo u kojem ga podsjeća na dan ranije održani sastanak, na kojem ga je upozorio na informacije UN-a o raširenom i sustavnom pljačkanju i uništavanju usjeva, imovine i stoke, i dodaje da je od tog sastanka primio još izvješća o takvim uništavanjima na području između Knina i Pakova Sela, te duž bivše zone razdvajanja.³¹¹¹ Forand je Čermaka podsjetio na njegovu izjavu da će zaista pokušati kontrolirati situaciju i uložio prosvjed protiv takvih kriminalnih radnji, zamolivši Čermaka da pojača napore kojima će se spriječiti organizirano uništavanje i krađa imovine.³¹¹²

³¹⁰⁵ Hussein Al-Alfi, T. 13812.

³¹⁰⁶ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

³¹⁰⁷ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 4; P806 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 8. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

³¹⁰⁸ D619 (Dopis Yasushija Akashija upućen Kofiju Annanu, 9. kolovoza 1995.), str. 1; D1208 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. kolovoza 1995.), par. 4.

³¹⁰⁹ P829 (Posebno izvješće PMEZ-a, 14. rujna 1995.), str. 7.

³¹¹⁰ P829 (Posebno izvješće PMEZ-a, 14. rujna 1995.), str. 8.

³¹¹¹ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 20; Alain Forand, T. 4145; P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 2, 5.

³¹¹² P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 21; Alain Forand, T. 4145; P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 5.

2477. **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,³¹¹³ Al-Alfi i drugi prisustvovali su 12. kolovoza 1995. sastanku Foranda s Čermakom, na kojem je Čermak priznao da se kuće pale, rekao da to nije službeno sankcionirano i dao do znanja da vlasti poduzimaju korake kako bi se paljenje zaustavilo.³¹¹⁴ Poslijepodne 18. kolovoza 1995., na sastanku kojem su prisustvovali Al-Alfi, Flynn, Tymchuk, Alun Roberts i Čermak, Al-Alfi je Čermaka upozorio na UN-ovu zabrinutost zbog stalnih izvješća o paljenju kuća i obiteljskih gospodarstava, kao i o pljačkama, na što je Čermak iskazao nezadovoljstvo zato što su ti problemi još uvijek prisutni i obećao odlučne akcije protiv počinitelja, od kojih su neki – kako je objasnio – vjerojatno civili koji traže osvetu, koristeći ukidanje zabrane kretanja na tom području.³¹¹⁵

2478. **William Hayden**, istraživač IHF-a na misiji u Krajini od 15. do 20. kolovoza 1995.,³¹¹⁶ izjavio je da se s Ivanom Čermakom sastao na manje od 30 minuta 19. kolovoza 1995. u zapovjedništvu hrvatskih vojnih snaga u Kninu.³¹¹⁷ Svrha sastanka bila je da se Čermaku postave pitanja o vojnim operacijama i eventualnim kršenjima koja je primijetio Haydenov tim.³¹¹⁸ Na sastanku su razgovarali o podmetanjima požara, pljačkama i pogubljenjima civila po kratkom postupku.³¹¹⁹ Kada je Hayden Čermaka pitao za četiri tijela pronađena u Žagroviću 16. kolovoza 1995., Čermak je odgovorio da u brdima vjerojatno ima 200 ili 300 tijela s rupom od metka u glavi, no nije želio ništa više reći u vezi sa svojom primjedbom, pogubljenjima po kratkom postupku ili u vezi s tim tko bi za to mogao biti odgovoran.³¹²⁰ Prema izvješću Međunarodne helsinške federacije za ljudska prava od 25. kolovoza 1995., u kojem se

³¹¹³ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

³¹¹⁴ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 17, 22; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 10; Edward Flynn, T. 1090-1091; P32 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12. kolovoza 1995.), str. 1.

³¹¹⁵ D56 (Izvjeshće H. Al-Alfija o sastancima s hrvatskim dužnosnicima, 18. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

³¹¹⁶ P986 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. svibnja 1996.), par. 1; P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 1-3.

³¹¹⁷ P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 9, 12-13, 26; William Hayden, T. 10657-10659, 10677; P988 (Izvjeshće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 5.2.

³¹¹⁸ P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 26.

³¹¹⁹ P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 26; William Hayden, T. 10664-10665.

³¹²⁰ P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 26; P988 (Izvjeshće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 3.5, 5.2.2.

iznose pojedivosti o misiji Helsinške federacije od 17. kolovoza 1995. do 19. kolovoza 1995., Čermak je na sastanku također izjavio da ima 120 žrtava, od kojih su njih 108 vojnici SVK, a ostali civilne žrtve granatiranja Knina.³¹²¹ Hayden je izjavio da je, kada mu je s tim u vezi postavljeno pitanje, Čermak priznao da se vrše palež i pljačka i iznio informaciju da vojska drži pod nadzorom petoricu osumnjičenih, no nije rekao je li itko uhićen.³¹²² Hayden je s tim u vezi na sastanku 19. kolovoza 1995. postavio pitanje načelniku hrvatske policije, koji je odgovorio da ne zna ništa o petorici osumnjičenih pod nadzorom.³¹²³ U izvješću Helsinške federacije stoji da je 19. kolovoza 1995. Čermak misiji dao četiri popisa, za koja je rekao da sadrže podatke o tijelima navodno pokopanim na groblju u Kninu.³¹²⁴ Nakon što je misija otišla s groblja, utvrđeno je da to nije točno i da popisi sadrže informacije o civilnim i vojnim žrtvama čija su tijela pronađena na raznim lokacijama i pokopana u Kninu, Zadru, Gračacu i Korenici.³¹²⁵ Čermak je predstavnicima misije rekao da je u grobnici na kninskom groblju sahranjeno 86 tijela, od čega su 84 bili vojnici, a dva tijela su bila tijela civila.³¹²⁶ Međutim, prema popisima koje je Čermak dao misiji, u grobnici u Kninu sahranjeni su 41 civil i 62 vojnika. Sveukupni broj sahranjenih ljudi na te četiri lokacije iznosio je 104 civila i 120 vojnika.³¹²⁷

2479. Prema dokumentarnim dokazima, na sastanku 24. kolovoza 1995. Al-Alfi je od Čermaka zatražio popis poginulih ili ranjenih tijekom nedavnih borbi na tom području, što je Čermak obećao dostaviti kasnije istog poslijepodneva.³¹²⁸ **Forand** i njegov kolega potom su Čermaka upozorili na kontinuirani palež i pljačku kuća u Sektoru Jug i od njega zatražili da tome stane na kraj.³¹²⁹ Čermak je najprije ta djela pripisao odmetnicima u vojnim uniformama, ali je potom priznao da je njegovo područje odgovornosti golemo i da ga je teško nadzirati, te je izrazio žaljenje zbog takvih djela

³¹²¹ William Hayden, T. 10662; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 5.2.1.

³¹²² P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 20, 27; William Hayden, T. 10645, 10655; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 5.2.3.

³¹²³ P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 28; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 5.3.5.

³¹²⁴ William Hayden, T. 10599, 10660-10661; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), str. 2, par. 3.1.

³¹²⁵ William Hayden, T. 10599; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 3.1.

³¹²⁶ P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 3.3, 4.3.

³¹²⁷ P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 3.3.

³¹²⁸ P374 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 24. kolovoza 1995.), str. 3; D151 (Sažetak sastanka s Ivanom Čermakom, 24. kolovoza 1995.).

koja su u suprotnosti s politikom hrvatske vlade.³¹³⁰ Tog istog 24. kolovoza 1995. i Al-Alfi izvještava da su se Alain Forand i on toga dana sastali s Čermakom i od njega zatražili da zaustavi paljenje kuća i pljačku na području Knina.³¹³¹ Čermak je ta djela pripisao civilima koji se osvećuju, osobama u uniformama HV-a i Hrvatskoj vojsci koja čisti teren od pobunjenika, izjavivši da on doduše očekuje da se ta djela i dalje događaju, no da je civilima i vojnicima izdao zapovijedi da to prestanu činiti.³¹³²

2480. **Liborius** se 25. kolovoza 1995. sastao u 15:15 sati s Čermakom i obavijestio ga o zlostavljanju Dušana Drpe, koje su 22. kolovoza 1995. izvršila tri vojnika HV-a u Kninu.³¹³³ Čermak je obećao poduzeti mjere protiv počinitelja.³¹³⁴ Liborius je nastavio pratiti taj slučaj, no nije dobio nikakve odgovore.³¹³⁵

2481. **Forand**, Al-Alfi i Flynn sastali su se s Čermakom 29. kolovoza 1995., između otprilike 12:30-13:00 i 14:30 sati.³¹³⁶ Rekli su Čermaku da je na udaljenim područjima potrebna jača prisutnost policije i Flynn je čuo Čermaka, posredstvom prevoditelja, kako kaže da će istoga dana u tom smislu izdati zapovjed Čedi Romaniću, načelniku kninske policije.³¹³⁷

2482. Forand je 3. rujna 1995. izvijestio da usprkos službenim pozivima hrvatskih vlasti upućenim Srbima da ostanu u svojim selima, vojni upravitelj Knina ili ne može ili ne želi zaustaviti rašireno i sustavno uništavanje njihovih sredstava za život.³¹³⁸ U pismu od 3. rujna 1995., napisanom u Čermakovo ime, izražava se čuđenje zbog Forandove izjave da se na njegovom području odgovornosti nastavlja s kršenjem

³¹²⁹ Alain Forand, T. 4145-4148; P374 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 24. kolovoza 1995.), str. 3.

³¹³⁰ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 25; Alain Forand, T. 4145-4148, 4227-4228; P374 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 24. kolovoza 1995.), str. 3.

³¹³¹ D151 (Sažetak sastanka s Ivanom Čermakom, 24. kolovoza 1995.), str. 1, par. 5.

³¹³² D151 (Sažetak sastanka s Ivanom Čermakom, 24. kolovoza 1995.), par. 5.

³¹³³ Søren Liborius, T. 8298; P814 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 25. kolovoza 1995.), str. 1; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 17; D757 (Liboriusov dopis upućen Čermaku, 24. kolovoza 1995.).

³¹³⁴ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 9; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 25; P814 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 25. kolovoza 1995.), str. 1; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 17.

³¹³⁵ Søren Liborius, T. 8298.

³¹³⁶ Alain Forand, T. 4149-4152; P378 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 29. kolovoza 1995.), str. 2; P381 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 1. rujna 1995., s dopisima u privitku), str. 1; P408 (Izvješće UNCRO-a za Sektor Jug, 17:30 sati, 29. kolovoza 1995.), str. 1-2; P409 (Zapisnik sa sastanka Ivana Čermaka, Husseina Al-Alfija i Alaina Foranda održanog 29. kolovoza 1995. u Kninu), str. 1-3; D1106 (Razni dopisi Ivana Čermaka upućeni Alainu Forandu), str. 12.

³¹³⁷ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 9, 12; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 27; Edward Flynn, T. 1095-1096, 1165-1166, 1180, 1184, 1200-1201, 1226, 1357; P34 (Dnevno izvješće HRAT-a, 29. kolovoza 1995.), str. 1-2; P408 (Izvješće UNCRO-a za Sektor Jug, 17:30 sati, 29. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³¹³⁸ P404 (Izvješće UNCRO-a za Sektor Jug, 15:15 sati, 3. rujna 1995.), str. 1-2.

ljudskih prava i upozorava se Foranda da ne insinuira bez dokaza.³¹³⁹ U pismu se naglašava da sve osoblje međunarodnih organizacija, uključujući i UNCRO, uživa slobodu kretanja u cijelom Sektoru Jug, sukladno dogovoru s hrvatskim vlastima i Čermakovom zapovijedi od 15. kolovoza 1995., te da “smo odmah reagirali” izdavanjem zapovijedi da se o prijavljenim incidentima u kojima je osoblje UNCRO-a zaustavljeno bez ovlasti provede istraga.³¹⁴⁰ Forand je u iskazu rekao da se ovo pismo razlikovalo po svojem stilu od drugih pisama koja je primio od Čermaka i da ga je iznenadilo.³¹⁴¹ Prema riječima Ivice Lukovića, načelnika Odjela za suradnju s UN-om i EZ-om za Sektor Jug od 1992. i tijekom 1995.,³¹⁴² pismo je predstavnicima UN-a poslao njegov ured, a u Čermakovo ime ga je potpisao Gojević.³¹⁴³ **Karolj Dondo**, časnik HV-a za vezu s UN-om i EZ-om u Sektoru Jug 1995. godine,³¹⁴⁴ izjavio je da je on sastavio pismo, koje je potpisao Gojević.³¹⁴⁵ Dondo je primio rukopisnu verziju pisma, koje je onda trebalo otipkati i poslati UN-u.³¹⁴⁶ U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da mu je Forand uputio pismo u kojem kaže da se jadni stari ljudi istjeruju iz svojih domova i da je to etničko čišćenje, no da je on odgovorio da to nije točno, da ne raspolaže takvim informacijama i zamolio je Foranda da prestane iznositi insinuacije.³¹⁴⁷ Čermak je izjavio da je sugerirao da formiraju zajedničku komisiju kako bi se stvar ispitala, no Forand se uvrijedio, tako da je sve ostalo na tome.³¹⁴⁸ **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u

³¹³⁹ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 21-22; P382 (Izvešće UNCRO-a za Sektor Jug, 4. rujna 1995.), str. 2, 5; P404 (Izvešće UNCRO-a za Sektor Jug, 15:15 sati, 3. rujna 1995.), str. 3; D145 (Dopis Ivana Čermaka upućen Forandu, 3. rujna 1995.); D309 (Dopis Ivana Čermaka upućen Forandu, 3. rujna 1995.).

³¹⁴⁰ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 22; P382 (Izvešće UNCRO-a za Sektor Jug, 4. rujna 1995.), str. 5; P404 (Izvešće UNCRO-a za Sektor Jug, 15:15 sati, 3. rujna 1995.), str. 3; D145 (Dopis Ivana Čermaka upućen Forandu, 3. rujna 1995.); D309 (Dopis Ivana Čermaka upućen Forandu, 3. rujna 1995.). V. i P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 123-124.

³¹⁴¹ Alain Forand, T. 4252-4258.

³¹⁴² D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), str. 1, par. 8, 13, 17; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), str. 1, par. 4, 6; Ivica Luković, T. 22385.

³¹⁴³ D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 38.

³¹⁴⁴ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), str. 1, par. 1-2; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), str. 1, par. 2.

³¹⁴⁵ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 27.

³¹⁴⁶ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 27; D1700 (Rukom pisani nacrt teksta dopisa, nedatirano).

³¹⁴⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 57, 60. V. i P1144 (Zapisnik s razgovora Tuđmana i Čermaka u Predsjedničkim dvorima, 23. ožujka 1999.), str. 4.

³¹⁴⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 30, 57. V. i P1144 (Zapisnik s razgovora Tuđmana i Čermaka u Predsjedničkim dvorima, 23. ožujka 1999.), str. 4.

nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu od ožujka do prosinca 1995.,³¹⁴⁹ izjavila je da je 4. rujna 1995. HRAT tijekom ophodnje na području Plavnog uočio palež, o čemu je odmah izvijestio jednog službenika u Čermakovom uredu budući da Čermaka nije bilo u gradu.³¹⁵⁰ Akcijski tim je tom službeniku dao precizne koordinate mjesta na kojem je uočen palež, a dotični službenik je timu potvrdio da će se njegov ured pozabaviti tim problemom.³¹⁵¹ U pismu od 4. rujna 1995. Forand je odgovorio Čermaku, uz uvjerenje da će mu biti poslani dokazi.³¹⁵² U pismu Forand Čermaka obavještava o posljednjem incidentu paljenja kuća, toga dana, u 13:45 sati, u Cvijanovićima u kninskoj općini, i to u neposrednoj blizini vojnika HV-a iz 4. brigade (Split).³¹⁵³ Forand je dodao da su seljani obavijestili osoblje UN-a da su 3. rujna 1995. u selo došli vojnici, odveli 30 ovaca, a druge pobili iz vatrenog oružja.³¹⁵⁴

2483. U pismu od 5. rujna 1995. Forand prosvjeduje kod Čermaka zbog ubojstva Save Babić, stare 82 godine, ispred njezine opljačkane kuće u zaseoku Babići, u općini Ervenik.³¹⁵⁵ Forand 7. rujna 1995. Čermaku šalje pismo, čija je kopija upućena i Gotovini, u kojem stoji da usprkos naporima dužnosnika UN-a da potaknu Čermaka da stane na kraj kršenjima ljudskih prava koja se u njegovom području odgovornosti provode nakon operacije Oluja, palež, pljačka i grabež se nastavljaju.³¹⁵⁶ Forand dodaje da ne može razumjeti kako to da, s obzirom na izjave hrvatske vlade kojima se Srbe potiče na ostanak u njihovim selima, Čermak nije u stanju zaustaviti rasprostranjeno i sustavno uništavanje.³¹⁵⁷ U istom pismu Forand popisuje konkretne nedavne incidente ubojstava, paleži i pljačkanja koje su izvršili vojnici HV-a i drugi u

³¹⁴⁹ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1-2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7-9, 11-12; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12000, 12024, 12075-12076.

³¹⁵⁰ P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 6; Maria Teresa Mauro, T. 12009-12012, 12030-12033, 12055.

³¹⁵¹ P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 6.

³¹⁵² P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 21; Alain Forand, T. 4163-4164; P382 (Izvešće UNCRO-a za Sektor Jug, 4. rujna 1995.), str. 2-3.

³¹⁵³ P382 (Izvešće UNCRO-a za Sektor Jug, 4. rujna 1995.), str. 3-4.

³¹⁵⁴ P382 (Izvešće UNCRO-a za Sektor Jug, 4. rujna 1995.), str. 4.

³¹⁵⁵ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 21; P383 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 21:30 sati, 5. rujna 1995.), str. 3; P384 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 11:15 sati, 6. rujna 1995.), str. 3; P396 (Dopis Alaina Foranda upućen Ivanu Čermaku, s kopijom za Antu Gotovinu, 7. rujna 1995.), str. 1-2.

³¹⁵⁶ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 21; Alain Forand, T. 4172-4175; P396 (Dopis Alaina Foranda upućen Ivanu Čermaku, s kopijom za Antu Gotovinu, 7. rujna 1995.), str. 1.

³¹⁵⁷ P396 (Dopis Alaina Foranda upućen Ivanu Čermaku, s kopijom za Antu Gotovinu, 7. rujna 1995.), str. 1.

Sektoru Jug, o čemu izvještavaju međunarodni promatrači.³¹⁵⁸ To obuhvaća paljenje kuća u Cvijanovićima koje su izvršili vojnici 4. brigade (Split); ubojstvo Save Babić; ubojstvo jedne starice u Maloj Polači iz vatrenog oružja, u kninskoj općini 29. kolovoza 1995.; incident koji je 29. kolovoza 1995. vidio tim za ljudska prava UN-a kada su pripadnici tima primijetili šestoricu vojnika HV-a kako se udaljavaju iz sela Borović na području Golubića, da bi odmah potom vidjeli tri kuće kako počinju gorjeti; paljenje kuća u, između ostalog, Golubiću, Bogatniku i Bilišanama, što su 30. kolovoza 1995. uočili pripadnici HRAT-a dok su se kretali cestom Gračac - Obrovac; utovarivanje imovine, uključujući perlice i sudopere, u civilne kamione, što su izvršili vojnici HV-a u Bogatniku i Bilišanama 30. kolovoza 1995.; incident koji je 1. rujna 1995. uočio tim PMEZ-a na području Bilišana, pri čemu su vidjeli vojnike HV-a kako izlaze iz kuće koja se upravo počela dimiti; pljačku imovine koju su 4. rujna 1995. izvršili vojnici HV-a u Maloj Polači; zlostavljanje seljana u Biovčinu Selu i Ivoševcima u općini Kistanje koje su 5. septembra 1995. izvršili hrvatski civili i vojnici HV-a; te pljačkanje i ubijanje stoke u tim selima.³¹⁵⁹ Forand je Čermaku napisao da ti incidenti zorno prikazuju opseg kršenja ljudskih prava na Čermakovom području odgovornosti i da pritom nije riječ ni o kakvim insinucijama.³¹⁶⁰ Forand na ovo pismo nije nikada ni od koga dobio odgovor.³¹⁶¹

2484. U izjavi za medije početkom rujna 1995. Čermak je izjavio da je nužno pod hitno spriječiti nasilno ulaženje u stanove u vlasništvu civila, poduzeća i HV-a, što se događa u zadnje vrijeme, te da je policijska akcija u tijeku. Također je izjavio da se hitno moraju spriječiti pljačke i paljenja kuća koji i dalje traju. Prema riječima novinarke, Čermak je to opisao kao blaćenje Hrvatske i njezine vojske.³¹⁶² Jedno izvješće PMEZ-a bilježi da su 7. rujna 1995. hrvatski mediji izvijestili da je Čermak pokrenuo kampanju s ciljem zaustavljanja protupravnog useljavanja u prazne stanove, pljačkanja i paljenja, što – prema Čermakovim riječima – nažalost najčešće rade pripadnici HV-a.³¹⁶³ U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da su visoki časnici iz

³¹⁵⁸ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 21; P396 (Dopis Alaina Foranda upućen Ivanu Čermaku, s kopijom za Antu Gotovinu, 7. rujna 1995.), str. 2.

³¹⁵⁹ P396 (Dopis Alaina Foranda upućen Ivanu Čermaku, s kopijom za Antu Gotovinu, 7. rujna 1995.), str. 2.

³¹⁶⁰ P396 (Dopis Alaina Foranda upućen Ivanu Čermaku, s kopijom za Antu Gotovinu, 7. rujna 1995.), str. 3.

³¹⁶¹ Alain Forand, T. 4175.

³¹⁶² D731 (Televizijska reportaža HRT-a o ministarskom posjetu Kninu), str. 1-2.

³¹⁶³ P829 (Posebno izvješće PMEZ-a, 14. rujna 1995.), str. 8; P946 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 7. rujna 1995.), str. 1.

zbornog područja bespravno zaposjedali stanove u Kninu, da su i privatni stanovi bespravno zaposjedani, a da bi na vratima pisalo "Hrvatska vojska".³¹⁶⁴ Policija se 8. rujna 1995. Čermaku obratila pismom u kojem se žali na HV koji bespravno zaposjeda stanove u vlasništvu MUP-a, namijenjene za smještaj civilnih policajaca, u vezi s čim je Čermak izjavio da je to pismo proslijedio Stambenoj komisiji Ministarstva obrane.³¹⁶⁵ Čermak je još izjavio da je bilo mnogo uništenih vojnih stanova s razbijenim vratima, koje su provjeravali pirotehničari, a popravljali Čermakovi ljudi.³¹⁶⁶

2485. Na sastanku 7. rujna 1995. **Al-Alfi** je s Čermakom razgovarao o pitanju kontinuiranog pljačkanja i paljenja kuća i upitao za rezultate istrage u vezi s nedavnim konkretnim ubojstvima.³¹⁶⁷ Prema zapisniku sastanka, Čermak je izjavio da se vodi istraga u vezi s ubojstvom jedne starice.³¹⁶⁸ **Flynn** je od Al-Alfija i drugih kolega obaviješten da je Čermak na tom sastanku izjavio kako su izdane stroge zapovijedi da se oni koji počine takva djela, koja je on nedavno na hrvatskoj televiziji proglasio sramotnim za Hrvatsku, moraju uhititi i da je jedna takva skupina već u zatvoru i čeka na suđenje.³¹⁶⁹ Prema dokumentarnim dokazima, Čermak se složio s tim da izda uputu za više zajedničkih ophodnji UNCIVPOL-a i hrvatske policije, naročito u udaljenim selima.³¹⁷⁰ **Al-Alfi** je u svojem iskazu rekao da je nakon 8. rujna 1995. bilo nekoliko takvih manjih zajedničkih ophodnji.³¹⁷¹

2486. **Flynn** je 12. rujna 1995. prisustvovao sastanku na kojem su on i njegovi kolege Čermaka izvijestili o ubijanjima, paleži i pljačkanjima, na što je Čermak rekao da ne može poricati da postoji ozbiljno bezakonje u sektoru te da je zatražio pojačanje civilne i vojne policije iz Zagreba. Čermak je od sudionika sastanka zamolio da ga odmah izvijeste o bezakonju koje uoče kako bi mogao uputiti civilnu policiju da

³¹⁶⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 155-156.

³¹⁶⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 153, 155-156; P514 (Dopis policije upućen Čermaku, 8. rujna 1995.).

³¹⁶⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 153; D37 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 10. kolovoza 1995.), str. 2. V. i D1049 (Čermakova zapovijed za osiguravanje vojnih stanova u Kninu, 16. kolovoza 1995.).

³¹⁶⁷ P38/P1164 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 3.

³¹⁶⁸ D618 (Zapisnik sa sastanka Ivana Čermaka, Foranda i drugih održanog 7. rujna 1995.), str. 1-2.

³¹⁶⁹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 32; Edward Flynn, T. 1100-1103; P37 (Dnevno izvješće HRAT-a, 7. rujna 1995.), str. 1; P38/P1164 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 3; D618 (Zapisnik sa sastanka Ivana Čermaka, Foranda i drugih održanog 7. rujna 1995.), str. 3.

³¹⁷⁰ P38/P1164 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 3; D618 (Zapisnik sa sastanka Ivana Čermaka, Foranda i drugih održanog 7. rujna 1995.), str. 3.

³¹⁷¹ Hussein Al-Alfi, T. 13825.

provede istragu.³¹⁷² Čermak je 19. rujna 1995. Policijskoj upravi Knin proslijedio memorandum u vezi s krađom hrvatske imovine na tek oslobođenom području iz tvornice Vrelo Une u Donjem Srbu, u općini Donji Lapac, jer Zborno mjesto Knin nije bilo nadležno da se bavi tim ili sličnim problemima.³¹⁷³

2487. Čermak je 18. rujna 1995. dobio izvješće MOCK-a s informacijama o nekoliko incidenata ubijanja, silovanja i paleži, u kojem se on požuruje da poduzme sve neophodne mjere kako bi se na tom području stabilizirala situacija i provele sigurnosne mjere za stanovništvo.³¹⁷⁴ Prema riječima **Ive Cipcija**, načelnika Policijske uprave splitsko-dalmatinske od 1993. do 1997.,³¹⁷⁵ Čermak je od policije informacije zatražio usmeno jer je takve informacije mogao dobiti samo preko njih.³¹⁷⁶ Policija je 27. rujna 1995. Čermaku uputila pismo kojim ga obavještava o mjerama koje je kriminalistička policija poduzela u vezi sa silovanjem počinjenim u Kninu 8. rujna 1995.³¹⁷⁷ Ivica Cetina je 10. listopada 1995. izvijestio o rezultatima istraga povodom nekoliko nasilnih incidenata i ubijanja, koje su provedene kao odgovor na zahtjev MOCK-a za dostavljanje informacija.³¹⁷⁸ U Cetininom dopisu također stoji da se u vezi s počinjenim ubojstvima provodi intenzivna kriminalistička obrada s ciljem pronalaženja počinitelja.³¹⁷⁹ Cetina je 11. listopada 1995. izvijestio Čermaka o ubijanju tri osobe u zaseoku Bijelina u općini Benkovac.³¹⁸⁰ Cipci je u iskazu rekao da je Čermak htio biti obaviješten o incidentima na tom području kako bi mogao informirati međunarodne organizacije koje su mu se obraćale s pitanjima u vezi s događajima.³¹⁸¹ Cipci je izjavio da komunikacija između MOCK-a i Čermaka pokazuje da je Čermak primao upite od međunarodnih organizacija, nakon čega bi od nadležnih hrvatskih vlasti

³¹⁷² P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 10; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 35; Edward Flynn, T. 1104-1106, 1226; P39 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12.-13. rujna 1995.), str. 2.

³¹⁷³ D505 (Dopis u vezi s dojavom o krađi hrvatske imovine u Srbu, s potpisom Ivana Čermaka, 19. rujna 1995.). U pogledu datuma tog memoranduma Raspravno vijeće se oslonilo na original na b/h/s-u. V. i P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 160; D1041 (Dopis upućen Čermaku, 15. rujna 1995.); D1776 (Izvještaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.95; Christopher Albiston, T. 23825, 23839, 24024-24025, 24028.

³¹⁷⁴ D1729 (Dopis Carmen Burger u vezi s održanim sastankom, upućen Čermaku, 18. rujna 1995.), str. 1-3.

³¹⁷⁵ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 1; Ivo Cipci, T. 23147.

³¹⁷⁶ Ivo Cipci, T. 23200.

³¹⁷⁷ D487 (Dopis policije upućen Čermaku, 27. rujna 1995.).

³¹⁷⁸ P2649 (Dopis Ivica Cetine upućen Ivanu Čermaku, 10. listopada 1995.). V. i D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 8; Ivica Cetina, T. 23612, 23616.

³¹⁷⁹ P2649 (Dopis Ivica Cetine upućen Ivanu Čermaku, 10. listopada 1995.), str. 2.

³¹⁸⁰ Ivo Cipci, T. 23202-23203; P2650 (Izvješće naslovljeno na Ivana Čermaka, 11. listopada 1995. V. i Ivica Cetina, T. 23551, 23619, 23621-23622.

³¹⁸¹ Ivo Cipci, T. 23200-23201, 23203.

zatražio informacije i prosljeđivao ih dotičnoj organizaciji.³¹⁸² Prema Čermakovom pismu od 11. listopada 1995. upućenom MOCK-u, službe civilne i vojne policije pokrenule su opsežne operacije kako bi otkrile i kaznile počinitelje kaznenih djela nad civilnim stanovništvom koje je ostalo živjeti na područjima oslobođenim u operaciji Oluja. Čermak je napisao da su djela koja spominje MOCK počinili “kriminalci koji, koristeći maskirne odore, bacaju sumnju na poštenje hrvatskog vojnika i ispravnu politiku Republike Hrvatske”. Čermak dalje piše da policijski organi utvrđuju činjenična stanja za slučajeve koje iznosi MOCK i moli dodatne informacije u vezi s ubojstvom Mile Balić (1919).³¹⁸³ Međunarodni odbor Crvenog križa odgovorio je 21. listopada 1995. na Čermakovu zamolbu i dostavio mu informacije o smrti Mile Balić (1919) u Ridanama, u općini Orlić.³¹⁸⁴ Čermak je Cetini prosljedio pismo MOCK-a, u kojem se MOCK Čermaku zahvaljuje na njegovoj osobnoj intervenciji u vezi s incidentima o kojima ga je MOCK prethodno obavijestio, izražavajući međutim zabrinutost zbog sigurnosne situacije na Čermakovom području odgovornosti i upozoravajući na jedan broj teških incidenata u vezi s kojima je osoblje MOCK-a prikupilo informacije tijekom svojih posjeta selima.³¹⁸⁵

2488. Kao što je izjavio **Liborius**, Čermak je 19. listopada 1995. kazao da se 700 policajaca kazneno goni i da se policajci i pripadnici HV-a otpuštaju iz službe.³¹⁸⁶ Čermak je također rekao da su spaljivanje Kistanja tijekom operacije Oluja i nakon nje izvršile domobranske postrojbe i rezervisti, obični ljudi koji su se pojedinačno osvećivali.³¹⁸⁷

2489. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na općenitije dokaze relevantne za Čermakovu komunikaciju u vezi s kaznenim djelima s predstavnicima međunarodnih organizacija. Nekoliko dana nakon 5. kolovoza 1995. vojnim promatračima UN-a bilo je dopušteno da izađu iz baze UN-a i **Luković** je počeo dobivati izvješća da su vojni promatrači UN-a pronašli tijela poginulih na području Šibenika, Drniša, Zadra i

³¹⁸² Ivo Cipci, T. 23225-23226.

³¹⁸³ P1223 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s istragama zločina upućen MOCK-u, 11. listopada 1995.).

³¹⁸⁴ P2528 (Dopis Carmen Burger u vezi sa smrću Mile Balića upućen Ivanu Čermaku, 21. listopada 1995.).

³¹⁸⁵ Ivica Cetina, T. 23611; D1756 (Dopis MOCK-a upućen Ivanu Čermaku, 7. rujna 1995. (sic.). V. i Ivica Cetina, T. 23611-23612, 23616.

³¹⁸⁶ P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 26-27; P821 (Liboriusova bilježnica, izvaci), str. 1; D743 (Liboriusova bilježnica, 1. dio), str. 136.

³¹⁸⁷ P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 29; Søren Liborius, T. 8359-8360; P821 (Liboriusova bilježnica, izvaci), str. 2; D743 (Liboriusova bilježnica, 1. dio), str. 137.

Benkovca.³¹⁸⁸ Luković je na početku imao jednog predstavnika UNMO-a s radio stanicom u svojem uredu koji je omogućavao kontakte s UN-om u svako doba, a neke od patrola UNMO-a imale su na terenu u pratnji hrvatskog časnika za vezu.³¹⁸⁹ Kad bi predstavnici UNMO-a, MOCK -a ili PMEZ-a prijavili zločine, poput ubijanja starijih civila, razaranja kuća ili pljačke, Luković bi ta izvješća prosljeđivao svojim pretpostavljenima u Zagrebu i kontaktirao civilnu policiju ili civilnog predstavnika hrvatske vlade, Petra Pašića.³¹⁹⁰ Prema Lukovićevim riječima, Pašić nije imao podršku civilnih vlasti i u svemu se oslanjao na Čermakovu pomoć.³¹⁹¹ Isto tako, ako bi Luković ili neki od njegovih časnika za vezu primijetili da su pripadnici HV-a počinili neko kazneno djelo, Luković bi o tome obavijestio civilnu policiju i te informacije uključio u dnevna izvješća koja su se slala u Zagreb.³¹⁹² Luković je smatrao da o takvim stvarima mora obavještavati civilnu policiju zato što je treći dan nakon operacije Oluja na hrvatskoj televiziji čuo Ivana Jarnjaka kako kaže da su bivša okupirana područja Hrvatske reintegrirana u hrvatski ustavno-pravni poredak, što je za Lukovića značilo da je ponovno uspostavljena civilna vlast.³¹⁹³ Tijekom prvih nekoliko dana Luković nije iz Knina slao izvješća Ministarstvu obrane, nego se svakih nekoliko dana vraćao u Zadar da bi tamo pripremio svoja izvješća za Ministarstvo.³¹⁹⁴ Nakon toga, on ili njegov zamjenik svakih bi nekoliko dana slali izvješće o većini incidenata na području Knina u Zadar, a ured u Zadru prosljedio bi izvješće u Zagreb.³¹⁹⁵ Zadarski ured u Zagreb je svakodnevno slao izvješća sastavljena na temelju izvješća drugih časnika za vezu na Lukovićevom području odgovornosti.³¹⁹⁶

2490. Prosvjedi UN-a bilježili su se na posebnom obrazacu i većinom su se također slali u Zagreb.³¹⁹⁷ General Forand i načelnik UNMO-a poslali su velik broj pritužbi na hrvatsko vojno osoblje koje je palilo i pljačkalo kuće.³¹⁹⁸ Jednom prilikom Luković je na teren zajedno s patrolom UN-a poslao četvoricu pripadnika VP i jednog svojeg

³¹⁸⁸ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 40.

³¹⁸⁹ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 40; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 16; Ivica Luković, T. 22390.

³¹⁹⁰ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 40, 43, 48; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 33, 37.

³¹⁹¹ D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 23.

³¹⁹² Ivica Luković, T. 22402-22404, 22406.

³¹⁹³ D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 28; Ivica Luković, T. 22403-22405.

³¹⁹⁴ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 46.

³¹⁹⁵ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 56; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 15-16, 41.

³¹⁹⁶ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 56.

³¹⁹⁷ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 56.

³¹⁹⁸ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 45.

časnika za vezu zbog jednog konkretnog incidenta otvaranja vatre.³¹⁹⁹ Luković bi prosljeđivao Čermaku informacije o mogućim kaznenim djelima koje je dobivao od UN-a, a koje su bile naslovljene na Čermaka. Čermak bi potom te informacije upućivao civilnoj policiji.³²⁰⁰ Luković je Čermaku podnosio usmena izvješća jer nije bilo vremena za njihovo pismeno sastavljanje.³²⁰¹ U najmanje jednoj prilici Čermak je vojnoj i civilnoj policiji prenio informacije u vezi s leševima koje je dobio od Lukovića, i uputio ih da odu u jedan zaselak i izvide što se dogodilo.³²⁰² Ako bi predstavnici međunarodnih organizacija od Lukovića zatražili izvješće, on bi se Čermaku obratio s pitanjem što je učinjeno i potom o tome izvijestio UN ili druge međunarodne organizacije.³²⁰³ Čermak je također redovito bio u kontaktu s načelnicima policijskih uprava kako bi pokušao spriječiti počinjenje kaznenih djela. Luković je s Čermakom razgovarao o ubijanjima u Varivodama.³²⁰⁴ Otprilike dva tjedna nakon oslobođenja Knina u ured generala Čermaka uveden je telefon.³²⁰⁵ Luković je taj telefon koristio za svakodnevnu komunikaciju s predstavnicima UN-a, koji su također imali broj telefona i mogli su ga nazvati.³²⁰⁶ Lukovićev ured dogovarao je Čermakove sastanke s generalom Forandom i predstavnicima UN-a, koji bi – ako su oni željeli sastanak – dolazili u Lukovićev ured ili bi nazvali Lukovića da dogovori sastanak.³²⁰⁷ Čermak je održavao redovne koordinacijske sastanke u zapovjedništvu Zbornog mjesta Knin, na kojima su se iznosile informacije o kaznenim djelima. Sastancima su prisustvovali predstavnici raznih tijela i organizacija koje su radile u Kninu, uključujući Petra Pašića, civilne predstavnike iz Šibenika, Splita, Zadra i iz kninske bolnice, kao i strane predstavnike.³²⁰⁸ Na te sastanke Luković je slao jednog od svojih časnika za vezu, Karolja Dondu ili Stanka Bačića.³²⁰⁹

³¹⁹⁹ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 40.

³²⁰⁰ D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 37, 41.

³²⁰¹ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 44.

³²⁰² D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 43; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 40.

³²⁰³ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 43.

³²⁰⁴ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 54.

³²⁰⁵ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 47; Ivica Luković, T. 22411.

³²⁰⁶ Ivica Luković, T. 22411-22412.

³²⁰⁷ D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 29; Ivica Luković, T. 22411-22412.

³²⁰⁸ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 49; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 42.

³²⁰⁹ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 49.

2491. **Petar Pašić**, Srbin iz Hrvatske i povjerenik Vlade RH za Knin od siječnja 1992. do travnja 1996.,³²¹⁰ prisustvovao je svakodnevnim sastancima s Čermakom u njegovom uredu, na kojima su bili i Pašićevi pomoćnici, kao i Čedo Romanić (načelnik policije), Miloš Mihić, Marko Gojević (Čermakov zamjenik), a katkada i pukovnik Marin Frkić (pomoćnik za logistiku), no tim sastancima nisu prisustvovali Gotovina, njegov zamjenik Ademi, niti itko od njihovih podređenih, kao ni VP.³²¹¹ Na sastancima su katkada bili prisutni Marinko Čavka, Željko Jonjić, Zdenko Rinčić, djelatnici Hrvatskog Crvenog križa, direktor Centra za socijalnu skrb, novinari i predstavnici komunalnih poduzeća.³²¹² Uobičajene točke dnevnog reda bile su stanje opskrbe električnom energijom u Kninu, postupanje sa Srbima koji su se nalazili u bazi UN-a i sigurnosna pitanja.³²¹³ Pašić je izjavio da se Čermak zgražao zbog pljački, ubijanja i razaranja, a o takvim slučajevima je raspravljao na temelju informacija koje su on i Pašić dobivali od predstavnika međunarodnih organizacija.³²¹⁴ Čermak bi često pitao što se čini kako bi se riješili ti sigurnosni problemi i tražio je da se počinitelji kazne.³²¹⁵ Gambiroža bi često odgovarao da u Kninu nema dovoljno policajaca. Jednom prilikom Čermak je rekao da bi, kada bi imao ovlasti, svakog hrvatskog vojnika ili policajca koji su činili takve zločine objesio na trgu kao upozorenje ostalima.³²¹⁶ Da bi se stalo na kraj takvim nedjelima, Pašić i drugi su tražili da se na ulazne i izlazne točke oslobođenih područja, uključujući i Knin, postave kontrolni punktovi.³²¹⁷

2492. **Zdenko Rinčić**, pomoćnik ministra gospodarstva RH za namjensku proizvodnju streljiva, granata i strojnica od 1993. do 1996.,³²¹⁸ u svom je svjedočenju rekao da je prisustvovao jutarnjim sastancima u Čermakovom uredu i da su na

³²¹⁰ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 1-2; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 2, 4, 13, 15, 32; D1709 (Petar Pašić, list s dopunskim informacijama, 6. listopada 2009.), par. 10; Petar Pašić, T. 22740, 22778, 22844, 22847, 22858, 23026, 23053.

³²¹¹ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 4-6; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 21-22, 25; Petar Pašić, T. 22748-22749, 22764, 22859, 22885-22886, 22891.

³²¹² D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 5-6; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 22.

³²¹³ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 4.

³²¹⁴ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 4-5; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 25; D1709 (Petar Pašić, list s dopunskim informacijama, 6. listopada 2009.), par. 5; Petar Pašić, T. 22892.

³²¹⁵ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 4-5; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 25.

³²¹⁶ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 5.

³²¹⁷ Petar Pašić, T. 22749.

³²¹⁸ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1, par. 1, 3-5; Zdenko Rinčić, T. 22341.

sastancima bili i Petar Pašić i Ivan Barišić, načelnik za gospodarstvo Knina, katkada dr. Brkić, a ponekad i Romanić, načelnik civilne policije, te načelnik VP.³²¹⁹ Prema Rinčićevom svjedočenju, riječ je bila o koordinacijskim sastancima u vezi s organizacijom civilnih poslova.³²²⁰ Na početku, odmah po završetku operacije Oluja, Čermak je zamolio načelnika civilne i vojne policije da zaštite napuštene stanove, trgovine i druge objekte u Kninu kako bi spriječili pokušaje pljačke.³²²¹ Načelnik civilne i načelnik vojne policije na početku nisu davali mnogo informacija o tome što se zapravo događa u Kninu i Rinčić je izjavio da on i Čermak nisu znali za događaje u Kninu i okolici.³²²² Pitanje paljenja kuća nije spomenuto na sastancima 7., 8. i 9. kolovoza 1995.³²²³ Rinčić i Čermak kasnije su doznali da je spaljeno nekoliko kuća i da su se vršila protupravna djela.³²²⁴ Nekoliko dana kasnije, vjerojatno oko 11. kolovoza 1995., Čermak je počeo dobivati prosvjedna pisma od osoblja UN-a i PMEZ-a u vezi s paležom i pljačkanjem.³²²⁵ Prema Rinčićevom svjedočenju, kada je Čermak prvi put čuo za takav razvoj situacije, silno se razljutio.³²²⁶ Rinčić je također izjavio da su neka izvješća koja su primali bila točan odraz događaja, dok su druga bila pretjerana, te da su međunarodni promatrača pisali izvješća o zločinima na terenu na temelju dobivenih informacija, a da nisu provjeravali činjenice budući da je to bilo opasno.³²²⁷ Promatrači su uz to pisali i izvješća o štetama nastalim u incidentima tijekom operacije Oluja kao da je riječ o šteti nastaloj nakon operacije. U jednoj prilici je Rinčić otišao zajedno s promatračima PMEZ-a obići tvornicu Knin-Gips na Kosovu polju jer su promatrači rekli da su tamo vidjeli da se pali i pljačka. Rinčić je izjavio da su se prilikom obilaska tvornice promatrači uvjerali da se ništa nije dogodilo.³²²⁸

2493. Rinčić je u iskazu rekao da je onog dana kada je dobio pismo od generala Foranda Čermak od zapovjednika civilne policije zatražio da učini sve što policija može učiniti kako bi se zaustavilo paljenje kuća i druga nedjela, uključujući ubijanja, i

³²¹⁹ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 19-20; Zdenko Rinčić, T. 22312.

³²²⁰ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 19; Zdenko Rinčić, T. 22312.

³²²¹ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 20.

³²²² D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 20; Zdenko Rinčić, T. 22310-22311, 22318-22319, 22331.

³²²³ Zdenko Rinčić, T. 22331.

³²²⁴ Zdenko Rinčić, T. 22310-22311.

³²²⁵ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 20, 23; Zdenko Rinčić, T. 22312-22313, 22330-22331.

³²²⁶ Zdenko Rinčić, T. 22319.

³²²⁷ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 23; Zdenko Rinčić, T. 22311.

³²²⁸ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 23.

da se pobrine da se takve stvari više ne ponavljaju.³²²⁹ Prema Rinčićevim riječima, Čermak je putem zahtjeva, a ne zapovijedi od zapovjednika civilne policije zatražio da prati situaciju.³²³⁰ Kada bi Čermak primio pisma od UN-a o paleži i pljački, na sastancima bi o tome obavijestio svoje pomoćnike i informirao načelnika civilne i vojne policije, tražeći da se informacije provjere i da se poduzmu hitni koraci kako bi se situacija riješila, a takvi postupci spriječili.³²³¹ Načelnik civilne i načelnik vojne policije na to bi odgovarali da su upoznati s incidentima, da je sve u redu i pod kontrolom, te da rade svoj posao.³²³²

2494. U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da je, dok je išao glavnom cestom iz Knina u Drniš i Šibenik nakon operacije Oluja, vidio spaljena sela i zaseoke.³²³³ Čermak je izjavio da su on i njegov časnik za vezu često imali sastanke, osobito na početku, s predstavnicima međunarodnih organizacija, između ostalih s Forandom, Al-Alfijem, "Carmen" iz Crvenog križa i osobljem Europske unije.³²³⁴ Razgovaralo se o pitanjima poput slobode kretanja, situacije na terenu i pristupa "kampu gdje su bili zarobljeni".³²³⁵ Čermak je izjavio da je kroz duže vrijeme od međunarodnih organizacija, uključujući UNCIVPOL i MOCK, primao informacije o konkretnim zločinima koju su počinjeni nakon operacije Oluja, poput ubojstava, paleži i pljačke.³²³⁶ Čermak je međunarodnim organizacijama govorio da će pokušati zaustaviti pljačku i palež.³²³⁷ O takvim zločinima dobivao je informacije i od hrvatske civilne policije.³²³⁸ Na primjer, od policije je čuo da su Kistanje potpuno spaljene.³²³⁹ Izjavio je da su takva djela bila stalni problem i da je o njima bio redovito informiran.³²⁴⁰ Incidenti su bili brojni i događali su se na širokom području.³²⁴¹ U mnogim

³²²⁹ Zdenko Rinčić, T. 22313, 22329-22331, 22366-22367.

³²³⁰ Zdenko Rinčić, T. 22329.

³²³¹ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 20; Zdenko Rinčić, T. 22312-22313.

³²³² D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 20.

³²³³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 57-58.

³²³⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 18, 23, 30-31, 63-64, 177; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 17-18; P2355 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Nacionalu*, 29. listopada 1997.), str. 6.

³²³⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 31.

³²³⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 23, 44, 56-57, 61; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 40-41, 70, 72.

³²³⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 50.

³²³⁸ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 41, 45, 70; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 17.

³²³⁹ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 76-77.

³²⁴⁰ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 74-75.

³²⁴¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 61.

slučajevima ili u većini slučajeva informacije međunarodnih organizacija bile su točne.³²⁴² Prema Čermakovim riječima, katkada bi informacije od međunarodnih organizacija dobio prije nego od svoje civilne policije.³²⁴³ Izjave medijima i odgovore međunarodnim organizacijama i Crvenom križu davao je na temelju izvješća koja je dobivao od policije.³²⁴⁴ Predstavnici medija bili su stalno pred njegovim uredom i tražili su informacije.³²⁴⁵ Izjavio je da je prema policijskim izvješćima nakon operacije Oluja na području oko Knina pronađeno 32, 36 ili 38 poginulih.³²⁴⁶ Prema Čermakovim riječima, policija je provela kriminalističku obradu u vezi sa svim tim slučajevima i za njih 21 pronađeni su počinitelji dok je on još bio tamo.³²⁴⁷ Dodao je da je u Kninu izvršeno nekoliko pljački i jedno silovanje.³²⁴⁸ Izjavio je da nije bio odgovoran za istrage i da se njima nije niti bavio.³²⁴⁹ Kada mu je predočeno upozorenje koje je 12. kolovoza 1995. izdao satnik Mario Tomašević, Čermak je izjavio da se sjeća da je tada primio taj dokument, složio se s cijelim njegovim tekstom i rekao da je u to vrijeme trebalo biti više takvih upozorenja i zapovijedi.³²⁵⁰

2495. Čermak je rekao da su što se tiče razaranja, postojala dva jasna perioda, pri čemu je prvi obuhvatio prvi tjedan i bio je posljedica vojnih operacija kada je kroz to područje prošla Hrvatska vojska, a drugi je uslijedio poslije toga i tada je razaranja bilo manje.³²⁵¹ Reкао je kako su razorena prvenstveno sela i zaseoci, dok veća mjesta i gradovi (gdje je živjelo 80-90% ljudi), poput Benkovca, Drniša i Obrovca, nisu razoreni.³²⁵² Izjavio je da od prvog dana nije skrivao da su se zločini događali i o njima

³²⁴² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 57, 60.

³²⁴³ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 70; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 17.

³²⁴⁴ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 45, 48-49.

³²⁴⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 18, 31-32.

³²⁴⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 22; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 45-46, 48.

³²⁴⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 22; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 46, 48.

³²⁴⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 57; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 48; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 13.

³²⁴⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 89, 92, 104; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 48.

³²⁵⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 140. V. P918/D645 (Upozorenje koje je izdao satnik Mario Tomasović, 12. kolovoza 1995.), razmotreno u poglavlju 6.3.5.

³²⁵¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 25, 43.

³²⁵² P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 42, 69-70, 76.

je govorio i u medijima i javno, i pozivao je na sankcioniranje počinitelja.³²⁵³ Rekao je, međutim, da dok su međunarodne organizacije izvješćivale o 22.000 spaljenih kuća tijekom i nakon operacije Oluja, hrvatska policija i civilne vlasti njemu su dale informaciju da je zapravo spaljeno 3.000 kuća.³²⁵⁴ Informacije koje je Čermak primao odnosile su se i na domove civila.³²⁵⁵ Čermak je izjavio da se do njegova odlaska iz Knina opća situacija popravila. To je objasnio smanjivanjem napetosti i boljom kontrolom.³²⁵⁶

2496. Prema Čermakovim riječima, među počiniteljima su bili bivši stanovnici koji su se vraćali i željeli osvetu, civili u vojnim uniformama, pripadnici domobranskih postrojbi i Hrvatske vojske.³²⁵⁷ Rekao je da su ga predstavnici međunarodnih organizacija obavještavali o djelima koja su izvršavale osobe u vojnim uniformama, a katkada su informacije sadržavale i podatke o vozilima i njihovim registarskim oznakama, što je Čermak prosljeđivao vojnoj ili civilnoj policiji.³²⁵⁸ Međutim, kako je ustvrdio, u svim slučajevima ta su djela činili pojedini vojnici ili male skupine.³²⁵⁹ Prema Čermakovim riječima, izvješća koja je primao od civilne i vojne policije pokazivala su da oni poduzimaju sve moguće napore kako bi te zločine zaustavili, pronašli počinitelje i izveli ih pred sud da bi im se sudilo.³²⁶⁰ Čermak je, na primjer, izjavio da ga je zapovjednik VP izvijestio da je na vojni sud privedeno 15 ili 17 hrvatskih vojnika.³²⁶¹

³²⁵³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 25; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 40-41, 43, 70.

³²⁵⁴ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 69, 91-92.

³²⁵⁵ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 70.

³²⁵⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 25.

³²⁵⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 22-24, 45, 48-49, 61, 177; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 41-42, 45, 71; P2355 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Nacionalu*, 29. listopada 1997.), str. 5-6.

³²⁵⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 23-24, 51, 64; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 71, 107; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 17-18.

³²⁵⁹ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 72, 76;

P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 25, 48, 61.

³²⁶⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 15, 22;

P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 41-43, 45, 71, 74, 78, 80-81, 95, 109.

³²⁶¹ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 41, 71, 81-82.

2497. Čermak je rekao da je od Foranda primio mnogo pisama u kojima se iznose pritužbe zbog zločina kao što su razaranje ili palež.³²⁶² Čermak je dodao da je od Foranda tražio da ga obavijesti kada mu njegovi ljudi dostave izvješća u vezi s takvim radnjama.³²⁶³ Prema Čermakovim riječima, on je općenito od svojih kontakata u međunarodnim organizacijama tražio da odmah izvijeste njega ili hrvatsku policiju ako uoče neka od kaznenih djela.³²⁶⁴ Kada su mu pružili i takve informacije rekao im je da će razgovarati s policijom.³²⁶⁵ Čermak je izjavio da je informacije dostavljao vojnoj ili civilnoj policiji koje su provodile istrage i procesuirale kaznena djela.³²⁶⁶ Ovisno o mjestu događaja, kontaktirao je policijsku upravu u Kninu ili u Zadru.³²⁶⁷ Rekao je da su on, Marko Gojević ili časnici za vezu od zapovjednika VP (Jurića) ili civilne policije (prvo Romanića, a kasnije Gambirože) tražili da ih obavještavaju o poduzetim koracima kako bi o tome mogli informirati međunarodnu zajednicu.³²⁶⁸ Izjavio je da su ti zapovjednici izvješće podnosili onoj osobi koja im je uputila zahtjev za informacije, a Čermak bi potom obavijestio međunarodnu zajednicu.³²⁶⁹ Čermak je kao primjer naveo zahtjev ljudi iz međunarodnih organizacija koji su tražili informacije o ubijanju civila u Varivodama, u općini Kistanje, 28. rujna 1995., i rekao je da je s tim u vezi primio izvješće policijske uprave u Zadru, na temelju kojeg je odgovorio na zahtjev.³²⁷⁰ Rekao je uz to da je policija ispravno provela kriminalističku obradu, pronašla počinitelje i predala ih pravosuđu.³²⁷¹ Međutim, Čermak je rekao da je policija imala vrlo ograničene resurse za sprečavanje zločina.³²⁷²

³²⁶² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 57, 90, 92; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 71-72.

³²⁶³ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 71.

³²⁶⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 24, 50; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 107.

³²⁶⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 59-60.

³²⁶⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 45-46, 51, 56, 61, 64, 89-90, 92, 177, 180; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 41, 70, 72; P2355 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Nacionalu*, 29. listopada 1997.), str. 6.

³²⁶⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 46.

³²⁶⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 45-46, 56, 90; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 49, 51, 72-73; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 94.

³²⁶⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 23, 46, 51, 56-57, 64, 90; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 73.

³²⁷⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 90-91.

³²⁷¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 90-91, 103.

³²⁷² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 22; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 50.

2498. Čermak je 1998. godine izjavio da je znao da je Gotovina doista želio da se zločini zaustave jer je zbog njih bio bijesan.³²⁷³ Godine 2004. je rekao da se on zbog toga puno više uzrujavao od Gotovine.³²⁷⁴ Čermak je kazao da je apelirao na civilnu i vojnu policiju da zaustave zločine na terenu.³²⁷⁵ Prema Čermakovim riječima, dobivao je odgovor da će se poduzeti koraci.³²⁷⁶ Čermak je dodao da je mogao samo apelirati na druge i da je to međunarodna zajednica shvaćala.³²⁷⁷ Izjavio je da je svatko iz međunarodne zajednice točno znao kakva je bila njegova uloga.³²⁷⁸ Dodao je da je iz moralnih razloga bio uznemiren što mora međunarodnu zajednicu obavještavati da još ništa nije učinjeno.³²⁷⁹ No ipak, izjavio je da nije stekao dojam da se njegovi usmeni apeli ignoriraju.³²⁸⁰ Čermak je rekao da je, dok je bio u Kninu, imao nekoliko sastanaka i razgovora s ministrom unutarnjih poslova Ivanom Jarnjakom u vezi s pojačanjem civilne policije i aktivnostima koje bi policija trebala poduzeti na terenu u vezi s incidentima paleži i pljačkanja, itd.³²⁸¹ Čermak je izjavio da je Jarnjak uvijek pokazivao spremnost da s tim u vezi nešto poduzme.³²⁸² Izjavio je nadalje da je iz Jarnjakovih konferencija za tisak znao da je Jarnjak suspendirao 250-300 policajaca i da je protiv njih pokrenut kazneni postupak zbog djela počinjenih u Krajini u vrijeme dok je on bio tamo.³²⁸³ Raspravno vijeće razmotrilo je i druge dokaze iz razgovora vođenih s Čermakom u vezi s reakcijom hrvatskih vlasti na kaznena djela, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.2.3.

2499. Čermak je izjavio da mu ni predsjednik Tuđman niti bilo tko drugi nikada nije rekao što da kaže medijima i da se, dok je razgovarao s medijima, trudio ništa ne skrivati, govoriti istinu i braniti interese Hrvatske.³²⁸⁴ Čermak je kazao da je u više navrata u medijima kritizirao situaciju i opisivao je kao sramotnu za Hrvatsku i njezinu

³²⁷³ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 78.

³²⁷⁴ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 17-23.

³²⁷⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 49-50, 59; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 59.

³²⁷⁶ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 59-60.

³²⁷⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 50, 59-60.

³²⁷⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 60; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 9. Raspravno vijeće napominje da to nije potpuno sukladno drugim dokazima.

³²⁷⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 59.

³²⁸⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 180.

³²⁸¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 49, 59, 179-180; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 21-22; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 14-19, 95-97.

³²⁸² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 180.

³²⁸³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 178-179; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 41, 43, 81-82.

vojsku.³²⁸⁵ U *Slobodnoj Dalmaciji* je rekao da su za to krivi neki pripadnici Hrvatske vojske, kao i neki vojni zapovjednici koji bi morali kontrolirati vojsku na terenu.³²⁸⁶ Prema Čermakovim riječima, dva dana kasnije u novinama se pojavio članak u kojem se citira general Tolj, koji je navodno rekao da na terenu ne pljačka i ne pali vojska, nego civili presvučeni u vojne uniforme.³²⁸⁷ Čermak je izjavio da to nije bilo točno i da je nazvao Tolja u Zagreb i rekao mu da ne poznaje situaciju na terenu i da ne treba skrivati stvari koje su očigledne.³²⁸⁸ Prema Čermakovim riječima, Tolj je rekao: “Pa, nemoj se ljutiti, znaš da */nejasno/* ima netko viši od mene”.³²⁸⁹ Čermak je uz to potvrdio da je 29. listopada 1997. *Nacional* s njim objavio intervju.³²⁹⁰ *Nacional* je potom 5. studenog 1997. objavio intervju s Červenkom u kojem Červenko navodno odgovara Čermaku, no – prema Čermakovoj tvrdnji – Červenko je i njemu i medijima rekao da je taj članak falsifikat.³²⁹¹

2500. **Dondo** je u svom svjedočenju izjavio da je Čermak pritužbe iz UN-a u vezi sa zločinima prosljeđivao civilnoj policiji koja je bila nadležna za istrage i podnošenje izvješća UN-u.³²⁹² Dondo je rekao da je Čermak pomagao civilnoj policiji sa slanjem izvješća jer policija nije imala časnike za vezu.³²⁹³ Od civilne policije je tražio da komentira pritužbe i s tim u skladu je odgovarao UN-u.³²⁹⁴ Kada bi dobio odgovore, prosljeđivao ih je uredu za vezu, koji ih je slao dalje UN-u.³²⁹⁵ Pritužbe je prosljeđivao i VP i Specijalnoj policiji.³²⁹⁶

³²⁸⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 32-33.

³²⁸⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 21, 45, 49, 177; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 40, 113-114; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 48, 97; P2355 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Nacionalu*, 29. listopada 1997.), str. 6.

³²⁸⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 21; D59 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 7. rujna 1995.).

³²⁸⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 21.

³²⁸⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 21, 24.

³²⁸⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 21.

³²⁹⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 177-178; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 113-114; P2355 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Nacionalu*, 29. listopada 1997.).

³²⁹¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 178; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 114-115; P2527 (Razgovor sa Zvonimirom Červenkom objavljen u *Nacionalu*, 5. studenog 1997.); D1306 (Červenkov demanti da je dao intervju *Nacionalu*, 6. studenog 1997.).

³²⁹² D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 17, 25; Karolj Dondo, T. 22561, 22582.

³²⁹³ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 17.

³²⁹⁴ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 25.

³²⁹⁵ Karolj Dondo, T. 22561.

³²⁹⁶ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 19; Karolj Dondo, T. 22561.

2501. Dondo je izjavio da je Čermak gotovo svakog jutra održavao sastanke s predstavnicima civilnih vlasti, civilne i vojne policije, iako nisu svi spomenuti uvijek bili prisutni na svakom sastanku.³²⁹⁷ Na sastancima su se koordinirali razni zadaci za tekući dan i slijedeće dane.³²⁹⁸ Čermak je predstavnicima civilne i vojne policije na sastancima prenosio informacije dobivene od UN-a u vezi s incidentima kao što su pljačka, paleži i ograničavanje slobode kretanja.³²⁹⁹ Dondo je izjavio da je bio na sastanku na kojem je predstavnicima civilne i vojne policije rečeno da svako kazneno djelo koje se izvrši na oslobođenom teritoriju mora biti prijavljeno Čermaku budući da će on primati puno pitanja od UN-a i mora biti spreman na njih odgovoriti.³³⁰⁰

2502. Dondo je u svom svjedočenju izjavio da je njegov ured Čermaku prosljeđivao sve prosvjede međunarodne zajednice. Budući da je Čermak bio jedan od ljudi zaduženih za kontakte s UN-om, većina izvješća upućivala se njemu.³³⁰¹ Dondo je izjavio da je Čermak redovito dobivao izvješća o pljačkanju i paleži.³³⁰² Dondo je kazao da je krajem rujna ili početkom listopada 1995. Čermaku proslijedio izvješća vezana za incident u Varivodama. Ta izvješća proslijeđena su i civilnoj policiji.³³⁰³ Dondo se sjeća da je nakon jednog sastanka s Al-Alfijem, tijekom kojeg su Čermaku postavljana pitanja u vezi s pljačkanjem i ograničavanjem slobode kretanja patrolama UN-a, Čermak nazvao Jarnjaka i pitao ga zašto se takve stvari događaju, rekavši da UN-u ne treba ograničavati kretanje.³³⁰⁴

2503. **Pašić** je u svom svjedočenju izjavio da su on i Čermak održavali sastanke s predstavnicima međunarodnih organizacija koji su govorili o zločinima i zahtijevali pojačano djelovanje policije, kao i postavljanje više kontrolnih točaka kako bi se spriječilo da u sela ulaze ljudi koji nisu mještani i policijske ophodnje, na što bi Čermak odgovarao da jednostavno nema dovoljno ljudi.³³⁰⁵ Prema Pašićevim riječima, PMEZ je u kolovozu ili rujnu 1995. zatražio da se ukinu ophodnje civilne policije na kontrolnim točkama postavljenim radi zaštite Srba koji su ostali u selima jer Srbi tim

³²⁹⁷ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 14-15; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 7; Karolj Dondo, T. 22549, 22602.

³²⁹⁸ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 7; Karolj Dondo, T. 22602.

³²⁹⁹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 7.

³³⁰⁰ Karolj Dondo, T. 22559.

³³⁰¹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 15.

³³⁰² D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 17; Karolj Dondo, T. 22582.

³³⁰³ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 32.

³³⁰⁴ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 16.

³³⁰⁵ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 5; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 24-25.

ophodnjama nisu vjerovali. Pašić je uz to izjavio da je PMEZ htio umjesto policije štiti srpska sela, no, nakon što je hrvatska policija prestala s ophodnjama, PMEZ nije preuzeo čuvanje sela.³³⁰⁶

2504. **Ivica Cetina**, načelnik Policijske uprave zadarsko-kninske tijekom 1995.,³³⁰⁷ izjavio je da je bio na četiri ili pet sastanaka s Čermakom i Franjom Đuricom u Čermakovom uredu u Kninu, a da je prvi sastanak održan nekoliko dana nakon početka operacije Oluja.³³⁰⁸ Na sastancima su razmjenjivali informacije o događajima i problemima u Kninu, uključujući kaznena djela, opskrbu električnom energijom i vodom, te probleme s kojima su se suočavali Cetinini ljudi dok su obavljali policijske poslove na tom području.³³⁰⁹ Kad bi se razgovaralo o počinjenim zločinima, Čermak bi izražavao nezadovoljstvo zbog tih incidenata.³³¹⁰ Petnaestak dana nakon operacije Oluja, na jednom sastanku Čermak je prisutnima rekao da održava sastanke s predstavnicima UNCRO-a, koji mu upućuju prosvjedna pisma zbog zločina.³³¹¹ Čermak je informacije dobivene od predstavnika UNCRO-a prenosio prisutnima na sastanku, a Cetini ili načelnicima policijskih uprava dostavljao je izvješća MOCK-a o počinjenim zločinima.³³¹² Budući da je policija bila zainteresirana za informacije u vezi s zločinima koje je mogla dobiti od UNCRO-a i UNCIVPOL-a, Cetina je smatrao da na sastancima koje je s njima održavao Čermak mora biti prisutan i jedan predstavnik policije.³³¹³

2505. Na sastancima u kolovozu i rujnu 1995. **Al-Alfi** je Čermaka opetovano informirao o pljačkanju i paleži u Sektoru Jug, o sudjelovanju HV-a u tim djelima, kao i o konkretnim slučajevima ubojstava na tom području.³³¹⁴ Al-Alfi je od Čermaka

³³⁰⁶ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 5; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 27; D1709 (Petar Pašić, list s dopunskim informacijama, 6. listopada 2009.), par. 5; Petar Pašić, T. 22931-22933.

³³⁰⁷ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), str. 1; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 3-4; Ivica Cetina, T. 23396, 23486, 23517.

³³⁰⁸ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 4; D1744 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. listopada 2009.), str. 2; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 6-7, 14.

³³⁰⁹ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 4; D1744 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. listopada 2009.), str. 2; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 7, 14; Ivica Cetina, T. 23509-23510.

³³¹⁰ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 7, 15.

³³¹¹ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 5; D1744 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. listopada 2009.), str. 2.

³³¹² D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 5; Ivica Cetina, T. 23456.

³³¹³ Ivica Cetina, T. 23426-23427.

³³¹⁴ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 55-56, 58, 62, 65-66, 70, 74, 80, 82; Hussein Al-Alfi, T. 13823-13824, 13860-13863, 13951-13952; P1163 (Izvješće Husseina Al-Alfija za

tražio da zaustavi pljačku i palež.³³¹⁵ Čermak je često odgovarao da ne zna što se dogodilo ili je od Al-Alfija tražio da mu ne iznosi općenite pritužbe, nego da ga informira o konkretnim slučajevima.³³¹⁶ Na početku je Čermak također tvrdio da Srbi sami podmeću vatru pod svoje kuće prije no što pobjegnu.³³¹⁷ U drugim je prilikama izjavljivao da jedan mali broj osoba, koje nisu redovni pripadnici HV-a, djeluje iz osвете.³³¹⁸ Čermak je također nijekao da su u to upleteni pripadnici HV-a i sugerirao da bi počinitelji mogli biti ljudi u uniformama HV-a koji nisu pripadnici vojske.³³¹⁹ Al-Alfi je na to pitao Čermaka kako bi ti ljudi mogli doći do uniformi HV-a. Prema Al-Alfijevim riječima, Čermak je potom prešutno prihvatio da je HV u to ipak bio u određenoj mjeri upleten.³³²⁰ Čermak je osim toga opetovano tvrdio, udarajući pritom šakama o stol, da ima kontrolu i da neće prihvatiti da ljudi na području pod njegovom kontrolom vrše nedjela.³³²¹ U nekim situacijama Čermak je iznosio uvjerenja da će provjeriti što se događa i da će se time pozabaviti.³³²² Na temelju Čermakovih odgovora Al-Alfi je vjerovao da je Čermak obaviješten o svemu što se događalo na njegovom zapovjednom području.³³²³ Kada se Al-Alfi požalio na neki konkretan incident zlostavljanja u nekom konkretnom zaseoku, Čermak je telefonirao svojem osoblju i svjedok ga je čuo kako spominje područja u vezi s kojima su iznesene pritužbe, što je Al-Alfi protumačio kao Čermakovo izdavanje zapovijedi podređenima da provjere što se događa.³³²⁴ Osoblje UN-a kasnije je Al-Alfija izvjestilo da su pljačkanje ili palež na tim područjima zaustavljeni.³³²⁵ Vojno osoblje UN-a izvjestilo je Al-Alfija da su hrvatske vojne postrojbe koje su sudjelovale u operaciji Oluja bile sastavljene od bojni iz južne Hrvatske i Splita i da je u njima bilo ljudi koji su to područje napustili 1991.³³²⁶ Prema Al-Alfijevom svjedočenju, Čermak je imao

Sektor Jug UN-a, 24. kolovoza 1995.), str. 3; P38/P1164 (Izvešće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. rujna 1995.), str. 3; D1214 (Izvešće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 1. rujna 1995.), str. 1-3.

³³¹⁵ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 55-56, 74, 82; Hussein Al-Alfi, T. 13811-13812.

³³¹⁶ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 62, 75, 80, 82; Hussein Al-Alfi, T. 13812.

³³¹⁷ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 80.

³³¹⁸ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 56, 80.

³³¹⁹ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 56, 80.

³³²⁰ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 80.

³³²¹ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 80-81, 83.

³³²² P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 60-61, 66, 85-86; Hussein Al-Alfi, T. 13812-13813, 13820.

³³²³ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 83-86.

³³²⁴ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 57, 60, 63, 81-83; Hussein Al-Alfi, T. 13812-13813, 13821.

³³²⁵ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 63, 75; Hussein Al-Alfi, T. 13821.

³³²⁶ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 37, 75.

određenu ulogu u zamijeni bojni iz južne Hrvatske drugim bojnama, uključujući onima iz Zagreba.³³²⁷ Krajem kolovoza Čermak je svjedoku rekao da je zadovoljan što se bojne zamjenjuju budući da su neki od vojnika HV-a s tog područja i ponašaju se osvetnički.³³²⁸

2506. Od kraja rata pa do svojeg odlaska iz Sektora Jug **Forand** se s Čermakom sastao petnaestak puta, bilo u svojem, bilo u Čermakovom zapovjedništvu.³³²⁹ Na svim tim sastancima u Forandovoj pratnji bio je Al-Alfi i/ili netko drugi iz Odjela za civilne poslove.³³³⁰ Skoro uvijek je bio prisutan i potpukovnik Tymchuk, Forandov viši časnik za vezu.³³³¹ Forand je izjavio da je Al-Alfi sastavljao izvješća o svakom od sastanaka koje su imali s Čermakom i Gotovinom.³³³² Forand je rekao da nije postojao utvrđeni dnevni red za sastanke s hrvatskim vlastima. Sastanci su se održavali na Čermakov zahtjev ili na zahtjev UN-a.³³³³ Forand je u iskazu izjavio da su sastanci bili srdačni i da su mu Čermakova vrata uvijek bila otvorena.³³³⁴ Održavani su i sastanci Čermaka s Al-Alfijem, kojima Forand nije prisustvovao.³³³⁵ Na svim sastancima s Čermakom prisutan je bio i prevoditelj.³³³⁶ Forand je izjavio da kad god bi s Čermakom raspravljao o nekom pitanju, Čermak mu nikada nije rekao da za to nije odgovoran.³³³⁷ Forand je kazao da bi u svakoj prilici kad bi pred Čermaka iznio neki problem, Čermak uvijek rekao da će se time pozabaviti, bez obzira da li se pitanje odnosilo na Knin ili na neko drugo mjesto.³³³⁸ Forand je Čermaku jasno dao do znanja da je on čovjek od kojeg očekuje da nešto poduzme.³³³⁹ Forand je izjavio da je Čermaku iznio brojne usmene i pisane prosvjede u vezi s vojnicima koji su pljačkali, spaljenim kućama i ubijanjima nevinih civila.³³⁴⁰ Forand je posvjedočio da je Gotovini i Čermaku poslao mnoga pisma u kojima je upozoravao na pljačkanje, spaljivanje kuća i ubijanje civila

³³²⁷ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 75-76, 87.

³³²⁸ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 75-76.

³³²⁹ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 22; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 13; Alain Forand, T. 4257.

³³³⁰ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 7, 22; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 13; Alain Forand, T. 4123, 4146-4147.

³³³¹ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 22; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 13; Alain Forand, T. 4135.

³³³² P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 22; Alain Forand, T. 4146-4147.

³³³³ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 23.

³³³⁴ Alain Forand, T. 4236, 4254, 4256, 4538-4539.

³³³⁵ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 22.

³³³⁶ Alain Forand, T. 4179-4180.

³³³⁷ Alain Forand, T. 4125.

³³³⁸ Alain Forand, T. 4186, 4236.

³³³⁹ Alain Forand, T. 4125-4126.

nadajući se da bi njih dvojica mogli upotrijebiti svoj utjecaj i zaustaviti te incidente.³³⁴¹ Kad god bi Forand Čermaku bilo usmeno, bilo u pisanom obliku spomenuo probleme u vezi s pljačkanjem i paljenjem kuća, nikada nije dobio adekvatni odgovor.³³⁴² Čermak je ne početku govorio da ta djela na čine Hrvati nego “četnički teroristi” kako bi krivnju svalili na Hrvate.³³⁴³ Forand je izjavio da je Čermak na temelju svih pisama koja mu je on poslao bio u potpunosti svjestan da je u tijeku kriminalna aktivnost.³³⁴⁴ Forand je rekao da je Čermak primio sva pisma koja mu je poslao budući da mu ih je dostavljao jedan od Forandovih časnika.³³⁴⁵ Forand na ta pisma nikada nije dobio službeni odgovor.³³⁴⁶ Kopija Forandove korespondencije često je bila upućena i Gotovini.³³⁴⁷ Forand je izjavio da koliko zna, ni Gotovina ni Čermak nikada nisu poduzeli ništa konkretno kako bi zaustavili kršenje ljudskih prava.³³⁴⁸ Dodao je da bi ga Čermak katkada uvjeravao da će u tu svrhu izdati zapovijedi, no Forand s tim u vezi nikada nije vidio nikakve rezultate.³³⁴⁹

2507. **Maria Teresa Mauro** je u svom svjedočenju izjavila da je u nekoliko navrata, kada je Čermak bio u bazi UN-a, uključujući i jednom prilikom početkom kolovoza 1995., Čermaka informirala o situaciji u kojoj se nalaze ljudi koji su ostali u Sektoru Jug, o paleži, pljačkanju i zlostavljanjima.³³⁵⁰ U tim situacijama, kao i kad su mu drugi podnosili izvješća, on je djelovao vrlo kooperativno, uvijek iznoseći uvjerenja da će se problem ispitati, uz izjave da želi biti obaviješten o svim kriminalnim aktivnostima koje se eventualno vrše.³³⁵¹ Njezini su sastanci s Čermakom bili neformalni, nikada nisu trajali duže od nekoliko minuta i uvijek su bili u bazi UN-a, u prisutnosti drugih ljudi i uz pomoć prevoditelja UN-a.³³⁵² **Eric Hendriks**, promatrač PMEZ-a u Kninu

³³⁴⁰ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 15; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 13.

³³⁴¹ Alain Forand, T. 4118-4119.

³³⁴² P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 19; Alain Forand, T. 4248, 4251.

³³⁴³ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 15, 17-19; Alain Forand, T. 4248, 4251, 4256; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 2-3.

³³⁴⁴ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 20; Alain Forand, T. 4142.

³³⁴⁵ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 22.

³³⁴⁶ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 20.

³³⁴⁷ P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 13.

³³⁴⁸ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 27; Alain Forand, T. 4236.

³³⁴⁹ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 27; Alain Forand, T. 4148.

³³⁵⁰ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 3; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 5; Maria Teresa Mauro, T. 12008, 12029, 12037, 12045-12046.

³³⁵¹ P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 5; Maria Teresa Mauro, T. 12039-12040.

³³⁵² Maria Teresa Mauro, T. 12014-12015, 12037-12039, 12097, 12100.

od 21. srpnja do 30. listopada 1995.,³³⁵³ rekao je u svojem iskazu da je Čermak u vezi s pljačkanjem izjavio da “to mora prestati i ja ću učiniti sve da to zaustavim”.³³⁵⁴ Hendriks je kazao da je Čermak, kada mu je predstavljeno osoblje PMEZ-a, rekao da je on odgovoran za red i mir “na cijelom području”.³³⁵⁵ Čermaka je Hendriks u najmanje dva navrata obavijestio o zločinima i Čermak je rekao da “to nije dobro” i da će pokušati nešto s tim u vezi učiniti.³³⁵⁶ Zločini nisu prestali. Katkada je Čermak izjavljivao da o tim zločinima treba obavijestiti policiju.³³⁵⁷ **Stig Marker Hansen**, promatrač PMEZ-a u Kninu u razdoblju od lipnja do rujna 1995. i šef PMEZ-a Knin u razdoblju od približno 5. rujna do 23. rujna 1995.,³³⁵⁸ u svom je svjedočenju izjavio da su promatrači PMEZ-a Čermaka stalno upozoravali na nedostatak reda i mira, kao i na pljačku, palež i zlostavljanje Srba, na što ih je Čermak uvjeravao da će se za to pobrinuti, osuđujući pritom pljačku i palež, koji su se međutim nastavljali.³³⁵⁹ Svjedok je stekao dojam da je Čermak imao izuzetno slabe resurse, odnosno vrlo malo vozila i ljudi na raspolaganju i da se nije uspijevaio nositi sa zahtjevima za koje nije imao dovoljno vremena ni sredstava.³³⁶⁰ **Liborius** se često sastajao s Čermakom u njegovom uredu u Kninu, gdje je prosvjedovao zbog ograničenja slobode kretanja i zločina o kojima je primao izvješća.³³⁶¹ Čermak je često odgovarao da nema vremena ili uopće ne bi odgovorio.³³⁶²

2508. Prema transkriptu razgovora koji su Tuđman i Čermak vodili 23. ožujka 1999. u Predsjedničkim dvorima, Čermak je Tuđmanu rekao da ostaje član HDZ-a i da se nikada neće okrenuti protiv Tuđmana tako što bi pružio financijsku podršku nekoj opozicijskoj kampanji ili političarima.³³⁶³ Čermak je uz to rekao da su ga posjetila dva

³³⁵³ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 3; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 1-2; Eric Hendriks, T. 9734-9735, 9755-9756.

³³⁵⁴ Eric Hendriks, T. 9732.

³³⁵⁵ Eric Hendriks, T. 9803.

³³⁵⁶ Eric Hendriks, T. 9708.

³³⁵⁷ Eric Hendriks, T. 9709.

³³⁵⁸ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.) str. 2; P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 2; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 3.

³³⁵⁹ P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 16-17; Stig Marker Hansen, T. 14966-14967, 14983, 15098.

³³⁶⁰ Stig Marker Hansen, T. 14960-14961, 15097.

³³⁶¹ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 9; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 26.

³³⁶² P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 9.

³³⁶³ P1144 (Zapisnik s razgovora Tuđmana i Čermaka u Predsjedničkim dvorima, 23. ožujka 1999.), str. 2, 11.

haška istražitelja koji su mu rekli da je osumnjičen za ratne zločine.³³⁶⁴ Čermak je kazao da je istražiteljima rekao da su hrvatske vlasti ustanovile da je na cijelom području Knina bilo 32 slučaja ubijanja i da su u 21 od tih slučajeva, uključujući i Varivode, pronađeni počinitelji.³³⁶⁵ Čermak je istražiteljima također rekao da je usko surađivao s UNCIVPOL-om i UNCRO-om, sve dok general Forand Hrvatsku vojsku i policiju nije optužio za etničko čišćenje.³³⁶⁶ Čermak je Forandu odgovorio da je spreman svaki slučaj obraditi, istražiti i dovesti u red, no da Forand mora prestati iznositi insinuacije i lažne priče.³³⁶⁷ Čermak je uz to Tuđmanu izjavio da ni on, ni Norac, niti Gotovina nisu naredili nikakvo ubijanje i da nitko nije mogao spriječiti incidente na terenu na kojem su se nalazili borci koji su na bojištu bili tri ili četiri godine, izgubili svoje kuće, očevinu, koji su već imali vijetnamski sindrom i koji su u tom rastrojstvu nekog ubili.³³⁶⁸

2509. Raspravno vijeće podsjeća na svoj zaključak iz poglavlja 6.2.6, prema kojem je Čermak svjesno nijekao zločine počinjene u Gruborima 25. kolovoza 1995. Raspravno vijeće smatra da dokazi čiji se prikaz daje u ovom poglavlju ne predstavljaju dodatne primjere za to da je Čermak nijekao da su se zločini događali. Dokazi koji ukazuju na to da je on nijekao da su počinitelji bili pripadnici HV-a potječu od Foranda i Al-Alfija. Ti dokazi nisu jasno datirani, no čini se da Čermak nije cijelo vrijeme svojeg boravka u Kninu iznosio takve demantije. Malo je toga u kronološkim i konkretnijim dokazima što bi išlo u prilog tvrdnji da je Čermak poricao da su vojnici HV-a mogli počinili ili da su počinili kriminalne radnje. Postoje i dokumentarni dokazi (npr. D619 i D731) koji ukazuju na to da Čermak nije, ili barem nije sustavno, nijekao upletenost HV-a. Iz pisma D309, s datumom od 3. rujna 1995., moglo bi se zaključiti da Čermak tako nešto odlučno poriče, no Raspravno vijeće nije uvjeren da je to pismo Čermak diktirao, napisao ili odobrio.³³⁶⁹ Raspravno vijeće s tim u vezi primjećuje da je

³³⁶⁴ P1144 (Zapisnik s razgovora Tuđmana i Čermaka u Predsjedničkim dvorima, 23. ožujka 1999.), str. 3.

³³⁶⁵ P1144 (Zapisnik s razgovora Tuđmana i Čermaka u Predsjedničkim dvorima, 23. ožujka 1999.), str. 4, 8.

³³⁶⁶ P1144 (Zapisnik s razgovora Tuđmana i Čermaka u Predsjedničkim dvorima, 23. ožujka 1999.), str. 4.

³³⁶⁷ P1144 (Zapisnik s razgovora Tuđmana i Čermaka u Predsjedničkim dvorima, 23. ožujka 1999.), str. 4.

³³⁶⁸ P1144 (Zapisnik s razgovora Tuđmana i Čermaka u Predsjedničkim dvorima, 23. ožujka 1999.), str. 7-8.

³³⁶⁹ Pismo je napisano u Čermakovo ime i u P114, str. 4, i P2525, str. 57, Čermak, čini se, to pismo pripisuje sebi. Međutim, pismo nije potpisano i nije napisano istim stilom kao druga njegova pisma, što je uočio Forand. V. i Lukovićev i Dondino svjedočenje u vezi s istim pismom, kao i svjedočenje što ga je dala Mauro, kojoj je dan nakon datuma koje nosi pismo bilo rečeno da Čermak nije u gradu.

Čermak, nakon što je početkom rujna 1995. primio konkretne informacije o počinjenim zločinima, te informacije prosljedio policiji i počinjenje zločina javno osudio. I zaključno, Raspravno vijeće konstatira da dokazi nisu dovoljni da bi potkrijepili navode prema kojima je Čermak umanjivao kaznena djela počinjena nad Srbima. Raspravno vijeće uz to konstatira da Čermak nije, uz izuzetak incidenta u Gruborima, nijekao ili prikrivao zločine Hrvata počinjene nad Srbima.

2510. Što se tiče navoda da je Čermak međunarodnoj zajednici davao lažna obećanja da se poduzimaju i/ili da će biti poduzeti koraci kako bi se zločini zaustavili, dokazi pokazuju da je on obećao poduzeti korake protiv zločina, pri čemu je međunarodna zajednica u Kninu stekla dojam, barem u prvo vrijeme, da će koraci biti poduzeti i da su njegove ovlasti daleko veće od onih koje se opisuju u njegovom razgovoru s tužiteljem. Raspravno vijeće s tim u vezi podsjeća na dokaze o dojmovima međunarodne zajednice čiji se prikaz daje u poglavlju 3.2. Čermak je time stvorio utisak da se koraci poduzimaju. Dokazi također pokazuju da njegove riječi nisu bile u skladu sa stvarnim i učinkovitim mjerama poduzetim protiv zločina. Međutim, iz dokaza proizlazi da on jest poduzeo neke mjere da bi organima Ministarstva unutarnjih poslova u vezi s konkretnim djelima prosljedio informacije. Uzevši u obzir te konstatacije, kao i one iznesene u poglavljima 3.2, 6.4.2 i 6.4.6, Raspravno vijeće konstatira da dokazi ne daju dovoljan temelj za zaključak da je Čermak bio zadužen za održavanje reda i mira i da je za to imao zakonske ovlasti, bez obzira na ono što je on eventualno prezentirao pripadnicima međunarodnih organizacija ili kako su to oni mogli shvatiti. Dokazi dalje pokazuju da je Čermak međunarodnoj zajednici katkada davao pretjerano pozitivne ocjene napora koje su se nadležne vlasti spremale poduzeti ili njihovih postignutih rezultata u vezi sa sprečavanjem i kažnjavanjem kaznenih djela. Raspravno vijeće s tim u vezi podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 6.2.5. Na temelju prethodnih konstatacija i svega razmotrenog Raspravno vijeće zaključuje da je Čermak međunarodnu zajednicu obmanjivao uvjeravajući je da se koraci za sprečavanje zločina poduzimaju i/ili da će biti poduzeti. Međutim, dokazi ne pokazuju da je Čermak takva lažna uvjeravanja davao namjerno. Raspravno vijeće nadalje zaključuje da dokazi ne pokazuju, uz gore spomenutu iznimku u vezi s incidentom u Gruborima, da je Čermak međunarodnoj zajednici davao lažne, nepotpune ili obmanjujuće informacije, ili da barem ne pokazuju da je to činio namjerno. Dokazi ne

idu niti u prilog navodu da je Čermak dopuštao da se čine kaznena djela. Raspravno vijeće će dalje razmotriti navode iz paragrafa 17(f), 19(c) i 19(e).

2511. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na Čermakovu komunikaciju s predstavnicima međunarodnih organizacija u vezi s ograničavanjem slobode kretanja. Morić je 3. kolovoza 1995. jednom broju policijskih uprava, uključujući i zadarsko-kninsku, naložio da novinari, strani državnici “i drugi” mogu ulaziti na “oslobodena područja” preko zajedničkih kontrolnih punktova civilne i vojne policije samo s propusnicom koju su potpisali zajedno general Tolj i pukovnik Rebić.³³⁷⁰ **Mihail Jermolajev**, zamjenik višeg vojnog promatrača UN-a u Sektoru Jug od srpnja 1995. do listopada 1995.,³³⁷¹ u svom je svjedočenju izjavio da UNMO najmanje do 6. kolovoza 1995., uključujući taj datum, u pravilu nije uživao slobodu kretanja.³³⁷² Brigadir Budimir Pleština, predstojnik Ureda za UN i EZ pri Ministarstvu obrane, održao je 3. kolovoza 1995. od 14:00 do 15:30 sati sastanak s pukovnikom Pettisom, načelnikom stožera UNCRO-a u Zagrebu.³³⁷³ Pleština je obavijestio Pettisa da je odbio zahtjev UNCRO-a za slobodu kretanja u Sektoru Jug.³³⁷⁴ Časnici za vezu HV-a u Kninu sastali su se 6. ili 7. kolovoza 1995. s Forandom i objasnili mu da UNCRO ima potpunu slobodu kretanja glede opskrbe postrojbi na terenu i da više nema nikakvih potreba za ophodnjama UNCRO-a i promatranjem jer bi UNCRO mogao dobiti novi mandat.³³⁷⁵

2512. **Yasushi Akashi**, specijalni izaslanik glavnog tajnika UN-a za bivšu Jugoslaviju i šef UNPROFOR-a/UNCRO-a od siječnja 1994. do listopada 1995.,³³⁷⁶ izjavio je da

³³⁷⁰ P493 (Zapovijed Joška Morića načelnicima policijskih uprava u vezi sa suradnjom s VP, 3. kolovoza 1995.). V. i D982 (Izvješće Petra Škorića o problemima poslije oslobađanja okupiranih područja, 10. kolovoza 1995.), str. 3-4.

³³⁷¹ P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 1-2; P95 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 2. prosinca 2007.), str. 1; Mihail Jermolajev, T. 2285, 2371.

³³⁷² P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 5; Mihail Jermolajev, T. 2293, 2404-2408, 2432-2436, 2448-2449; P108 (Ažurirano izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 16:00 sati, 6. kolovoza 1995.), str. 1; P109 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 6. kolovoza 1995.), str. 1-7, 9; P110 (Ažurirano izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, podne, 7. kolovoza 1995.); P111 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. kolovoza 1995.), str. 12-3, 5-6, 8-9; D154 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 06:00 sati, 4. srpnja 1995.), str. 6-7, 21.

³³⁷³ Alain Forand, T. 4300, 4320-4321; D318 (Zabilješka sa sastanka brigadira Budimira Pleštine i pukovnika Pettisa, 6. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³³⁷⁴ Alain Forand, T. 4300-4301; D318 (Zabilješka sa sastanka brigadira Budimira Pleštine i pukovnika Pettisa, 6. kolovoza 1995.), str. 2.

³³⁷⁵ D319 (Dnevno izvješće brigadira Budimira Pleštine, 7. kolovoza 1995.), str. 1.

³³⁷⁶ D1646 (Yasushi Akashi, izjava svjedoka, 20. srpnja 2009.), par. 1; Yasushi Akashi, T. 21621.

se tijekom svog posjeta Kninu 7. kolovoza 1995. sastao s generalom Čermakom.³³⁷⁷ Prema dokumentarnim dokazima UN-a, Čermak je uvjeravao Akashija da će se poštovati sporazum između UN-a i Hrvatske o slobodi kretanja za međunarodne organizacije te da će vojnici UN-a i promatrači imati slobodu kretanja ovisno o sigurnosnoj situaciji na danom području.³³⁷⁸ Prema Banburyjevim bilješkama sa sastanka od 7. kolovoza 1995., Čermak je rekao da će s Gotovinom razgovarati kako bi utvrdio koja su područja sigurna za kretanje, da bi se od idućeg dana trebali moći kretati u najvećem dijelu njegovog područja odgovornosti, uključujući i grad Knin, i da se, ako budu imali problema, obrate osobno njemu.³³⁷⁹ Prema tim bilješkama, Čermak je dalje rekao da su HV-u izdate zapovijedi da se povuče iz Knina i drugih gradova i da nitko ne smije ući u Knin osim s njegovim dopuštenjem.³³⁸⁰ Akashi je 7. kolovoza 1995. na konferenciji za tisak zajedno s Čermakom najavio da se Čermak složio da će osoblje UN-a dobiti slobodu kretanja u Kninu i okolici od 8. kolovoza 1995., a na drugim područjima od 9. kolovoza 1995., ovisno o situaciji na terenu.³³⁸¹ Raspravno vijeće razmotrilo je i sporazum između Akashija i Šarinića (D28), čiji se prikaz daje poglavlju 4.5.4.

2513. **Luković** je u svom svjedočenju izjavio da je 7. kolovoza 1995. prisustvovao sastanku s Akashijem u bazi UN-a, na kojem se raspravljalo o provedbi sporazuma između Hrvatske i UNCRO-a na području Knina u vezi sa slobodom kretanja predstavnika UN-a i izbjeglica u kampu.³³⁸² Prema Lukovićevim riječima, odmah nakon operacije Oluja osoblje UN-a u Kninu bila je uskraćena sloboda kretanja zbog njihove sigurnosti, budući da je postojala stvarna zabrinutost zbog mina i zaostalih neprijateljskih skupina na cijelom području Sektora Jug.³³⁸³

2514. **Forand** je izjavio da se s Čermakom sastao 7. kolovoza 1995. u 18:00 sati.³³⁸⁴ Čermak je Forandu rekao da je njegovo područje odgovornosti cijeli UN-ov Sektor Jug

³³⁷⁷ Yasushi Akashi, T. 21721-21724; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 4.

³³⁷⁸ D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 4; D1666 (Akashijev brzojav upućen Annanu, pod naslovom "Izvješće slijedom Rezolucije 1009", 22. kolovoza 1995.), par. 10; D1667 (Zabilješke Anthonyja Banburyja, nedatirano), str. 33-34, 40-41.

³³⁷⁹ D1667 (Zabilješke Anthonyja Banburyja, nedatirano), str. 41.

³³⁸⁰ D1667 (Zabilješke Anthonyja Banburyja, nedatirano), str. 42.

³³⁸¹ Mihail Jermolajev, T. 2332-2335, 2387; P111 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. kolovoza 1995.), str. 1; D146 (Video-snimka i transkript konferencije za tisak Yasushija Akashija i Ivana Čermaka, 7. kolovoza 1995.), str. 1.

³³⁸² D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 30.

³³⁸³ D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 32-33.

i da mu je zadaća upravljati novoosvojenim područjima i revitalizirati ih, uz što bržu obnovu normalnog života za sve etničke skupine.³³⁸⁵ Čermak je rekao da će se tijekom noći osigurati policijske ophodnje, a da će brigada Pume uskoro napustiti to područje. Balfour u izvješću kaže da su Pume počele napuštati grad još u tijeku trajanja sastanka.³³⁸⁶ Na sastanku 7. kolovoza 1995. Forand je Čermaku rekao da se u bazi UN-a osjeća poput zatvorenika, a Čermak mu je obećao da će im biti dopušteno slobodno kretanje čim područje bude očišćeno od "četnika", te da je njihova prisutnost razlog zbog kojeg UN čuje pucnjavu i vidi kuće u plamenu.³³⁸⁷ Forand nije povjerovao da na tom području još ima "četnika" jer je sve vrvjelo od hrvatskih vojnika.³³⁸⁸ Na istom sastanku 7. kolovoza 1995. Forand i Čermak su se dogovorili da više nema potrebe da se šalje osoblje na promatračke punktove i da će patroliranje od tog trenutka preuzeti timovi Pomez-a, UNCIVPOL-a, HRAT-a i UNMO-a.³³⁸⁹

2515. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,³³⁹⁰ u svom je svjedočenju izjavio da se na konferenciji za tisak s Akashijem i Čermakom, održanoj prijevodne 7. kolovoza 1995., Forand požalio da UN četiri dana nije mogao izaći iz baze i da stoga nije mogao nadzirati situaciju u vezi s ljudskim pravima.³³⁹¹ Roberts je prisustvovao sastanku u Čermakovom uredu 7. kolovoza 1995. u 18:00 sati.³³⁹² Na tom sastanku Čermak je zajamčio da će UN od jutra 8. kolovoza 1995. dobiti slobodu kretanja, koja će na početku iz sigurnosnih razloga biti ograničena na glavnu cestu u Kninu, sporedne

³³⁸⁴ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 16-17; Alain Forand, T. 4123-4124; P356 (Izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 07:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 2-3.

³³⁸⁵ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 10; Alain Forand, T. 4206, 4215-4216, 4221; P388 (Dopis Ivana Čermaka upućen Alainu Forandu, 8. kolovoza 1995.); D298 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s vodoopskrbnim sustavom u Kninu, upućen Alainu Forandu, 8. kolovoza 1995.); D299 (Dopis Ivana Čermaka u vezi sa sanacijom prometnica u Kninu, upućen Alainu Forandu, 8. kolovoza 1995.).

³³⁸⁶ P356 (Izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 07:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3.

³³⁸⁷ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 17-18; P356 (Izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 07:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3; P357 (Izvješće UNCRO-a za Sektor Jug, 12:00 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 1.

³³⁸⁸ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 17.

³³⁸⁹ P356 (Izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 07:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3; P357 (Izvješće UNCRO-a za Sektor Jug, 12:00 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 1.

³³⁹⁰ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

³³⁹¹ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 24, 26; Alun Roberts, T. 6877, 6879.

³³⁹² P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 18, 20-21; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 23; Alun Roberts, T. 6876-6879, 6880-6887, 6902, 7121.

ulice i središte grada.³³⁹³ UN bi punu slobodu kretanja trebao dobivati postupno, a na koncu bi se trebao moći kretati po cijelom Sektoru Jug.³³⁹⁴ Roberts se sjetio i toga da mu je u to vrijeme rečeno da će Hrvatska vojska dati karte na kojima će biti označeno kamo UN može ići, a kamo ne.³³⁹⁵

2516. Čermakovu izjavu u vezi sa slobodom kretanja danu na sastanku 7. kolovoza 1995. dodatno su potkrijepili **Jermolajev**³³⁹⁶ i **Al-Alfi**.³³⁹⁷ Prema **Al-Alfijevim** riječima, sloboda kretanja je osoblju UN-a na početku bila ograničena na glavne ceste oko Knina i Drniša, no nakon 8. kolovoza 1995. postupno se povećavala.³³⁹⁸

2517. Hrvatska vojska je 8. kolovoza 1995. zaustavila jutarnju ophodnju UNMO-a i ophodnju UNCIVPOL-a na kontrolnom punktu na mostu na ulazu u Knin.³³⁹⁹ Čermak je 8. kolovoza 1995. u 13:00 sati došao u bazu UN-a, gdje se sastao s **Forandom**.³⁴⁰⁰ Čermak, za kojeg Forand kaže da se doimao zaposleno, rekao je da će, čim se vrati u svoje zapovjedništvo, izdati zapovijedi koje će UN-u omogućiti slobodno kretanje u Kninu i do Drniša.³⁴⁰¹ Čermak je 8. kolovoza 1995. pismom, čiju je kopiju proslijedio i Gotovini, Foranda obavijestio da od 13:00 sati toga dana svi elementi UNCRO-a imaju dopuštenje da se slobodno kreću na području Knina i Drniša, uz upozorenje da se drže glavnih prometnica.³⁴⁰² Forand je izjavio da im je kretanje bilo ograničeno na gradove

³³⁹³ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 9, 20, 23; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 4; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 23; Alun Roberts, T. 6876, 6884-6887, 6891-6893; P702 (Izvešće Aluna Roberts o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), par. 2; P712 (Izvešće i intervju Aluna Roberts za UN Radio, 1. rujna 1995.).

³³⁹⁴ P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 23.

³³⁹⁵ Alun Roberts, T. 6894; P686 (*The Independent*, 4. rujna 1995.), str. 2.

³³⁹⁶ P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 5; P95 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 2. prosinca 2007.), par. 15; Mihail Jermolajev, T. 2290-2292, 2343-2345, 2383; P111 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. kolovoza 1995.), str. 1, 7-8.

³³⁹⁷ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 46-47; P1161 (Izvešće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. kolovoza 1995.), str. 2.

³³⁹⁸ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 46-47; Hussein Al-Alfi, T. 13810; P1162 (Izvešće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 18. kolovoza 1995.), str. 2.

³³⁹⁹ Alun Roberts, T. 7046; P702 (Izvešće Aluna Roberts o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), par. 2.

³⁴⁰⁰ Alain Forand, T. 4128; P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁴⁰¹ Alain Forand, T. 4133-4134, 4308; P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁴⁰² P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 17; Alain Forand, T. 4133-4134, 4525; P405 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s dozvolom kretanja, 8. kolovoza 1995.).

Knin i Drniš.³⁴⁰³ Ophodnje UN-a počele su se po prvi put od 4. kolovoza 1995. kretati glavnom cestom u Kninu i sporednim ulicama 8. kolovoza 1995. od 13:00 sati.³⁴⁰⁴

2518. Čermak je 8. kolovoza 1995. na temelju sporazuma između hrvatske vlade i UNCRO-a izdao zapovijed kojom se od 8. kolovoza u 15:00 sati svim elementima UNCRO-a s jasnim znacima raspoznavanja dopušta kretanje na području Knina i Drniša i upozorava ih se da se kreću samo glavnim prometnicama, a ako s njih skrenu, to čine na vlastitu odgovornost. Kopija zapovijedi poslana je VP-u Knin i Policijskoj postaji Knin.³⁴⁰⁵

2519. Čermak je 8. kolovoza 1995. VP-u i Policijskoj postaji Knin uputio zapovijed da VP izvrši kontrolu helikoptera UNCRO-a prije svakog uzlijetanja, da se omogući nesmetano kretanje humanitarnih konvoja i da se izvrši njihova kontrola, te da se izvrši kontrola vozila UNCRO-a za dostavu hrane i opreme za potrebe UNCRO-a i da im se omogući nesmetano kretanje.³⁴⁰⁶ Raspravno vijeće je s ovim u vezi razmotrilo i dokaze čiji se prikaz daje u paragrafu 6. povjerljivog dodatka C presudi.

2520. U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da ni on ni njegov ured nikada nikome nisu ograničavali kretanje.³⁴⁰⁷ Čermak je izjavio da ne zna zašto je međunarodnim organizacijama kretanje u Krajini bilo ograničeno prvih nekoliko dana nakon operacije Oluja.³⁴⁰⁸ Rekao je da je, čim je od međunarodnih organizacija čuo da im je nametnuto ograničenje kretanja, nazvao Šarinića koji mu je kazao za svoj sporazum s Akashijem i da Čermak mora odmah osigurati da sve organizacije imaju potpuni pristup svim dijelovima Krajine.³⁴⁰⁹ Slijedom toga Čermak je odmah izdao zapovijed da se svim međunarodnim organizacijama omogući "potpuna" sloboda

³⁴⁰³ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 17; P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 2, 5-6; P361 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴⁰⁴ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 22-24; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 4; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 31, 33; Alun Roberts, T. 6832, 6896; P702 (Izvješće Aluna Robertsa o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), uvod, par. 1-2, 5-6.

³⁴⁰⁵ P53/P513 (Zapovijed Ivana Čermaka o slobodi kretanja UNCRO-a, 8. kolovoza 1995.).

³⁴⁰⁶ P512 (Zapovijed Ivana Čermaka o slobodi kretanja vozila UNCRO-a i konvoja s humanitarnom pomoći, 8. kolovoza 1995.).

³⁴⁰⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 114, 167; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 53.

³⁴⁰⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 107; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 52-53, 64-65.

Raspravno vijeće napominje da ovo nije u potpunosti u skladu s ostalim dokazima.

³⁴⁰⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 106-109, 112, 114; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 53-56, 61-62.

kretanja na području Knina i Drniša.³⁴¹⁰ Čermak je 1998. potvrdio autentičnost svog potpisa na dokumentu i izjavio da ga je poslao Forandu i Gotovini (kao zapovjedniku cijelog područja), te da je učinak tog dokumenta bio da su se svi pripadnici međunarodnih organizacija počeli slobodno kretati na cijelom prostoru.³⁴¹¹ Čermak je rekao da je Gotovinu obavijestio o razgovoru sa Šarinićem i rekao mu da će mu se obratiti ako bude problema budući da je Gotovina bio zadužen za cijelo to područje i za sve kontrolne punktove.³⁴¹² Čermak je izjavio da je smatrao kako ima ovlasti izdati takvu zapovijed jer je bio odgovoran za suradnju s međunarodnim organizacijama, a Gotovina se s tim složio.³⁴¹³ Godine 2001. Čermak je rekao da je njegova zapovijed izlazila iz okvira njegovih ovlasti.³⁴¹⁴ Čermak je izjavio da je svoju zapovijed izdao kako bi ubrzao slobodno kretanje međunarodnim organizacijama.³⁴¹⁵ Rekao je još da je, budući da se ta zapovijed morala proslijediti do najnižih razina HV-a, za koje on nije imao nadležnost, ona prosljeđena samo Forandu i Gotovini, a Gotovina je ubrzo nakon toga izdao vlastitu zapovijed i dao je proslijediti svim postrojbama.³⁴¹⁶ Čermak je izjavio da je razgovarao s Gotovinom, koji se složio da valja dopustiti slobodu kretanja, i dodao je da njegova zapovijed nije značila apsolutno ništa.³⁴¹⁷

2521. **Dondo** je u svom svjedočenju izjavio da Čermak nije imao ovlasti da odlučuje mogu li se pripadnici UNCRO-a kretati oko Knina i Drniša.³⁴¹⁸ Osim toga Čermak nije imao ni saznanja potrebna za donošenje takvih odluka.³⁴¹⁹ Dondo je izjavio da je on sastavio Čermakovu zapovijed od 8. kolovoza 1995. o dopuštenju kretanja pripadnika

³⁴¹⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 107-109, 112, 114, 123; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 43, 52-56, 58-59, 61-62; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 15-16.

³⁴¹¹ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 55-59; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 15-16.

³⁴¹² P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 54-56, 62.

³⁴¹³ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 55-57, 62-64; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 16.

³⁴¹⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 108, 111-112.

³⁴¹⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 110.

³⁴¹⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 109-113, 115.

³⁴¹⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 110-111.

³⁴¹⁸ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 17. V. i Karolj Dondo, T. 22545; D1697 (Dopis S.P. Timčuka u vezi s pratnjom HV-a, upućen časniku za vezu HV-a, 12. kolovoza 1995.); D1699 (Odobrenje Rahima Ademija dvojici časnika HV-a za ulazak u područje Velike Promine, 13. kolovoza 1995.).

³⁴¹⁹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 17.

UNCRO-a, da je njegov ured došao na ideju da dokument napiše kao zapovijed zbog toga što je bilo važno pomoći UNCRO-u i zato što su smatrali da Čermak može izdavati takve zapovijedi.³⁴²⁰ O tome se s Čermakom nije raspravljalo, nego je odluku donio Dondin ured.³⁴²¹ Svjedok je u iskazu također rekao da mu je Čermak izdiktirao pismo, osim posljednjeg paragrafa.³⁴²² Zapovijed od 8. kolovoza 1995. poslana je vojnoj i civilnoj policiji.³⁴²³

2522. **Forand** je 9. kolovoza 1995. održao s Čermakom sastanak, na kojem su razgovarali o slobodi kretanja, ponovnom uspostavljanju osnovnih usluga i izbjeglicama.³⁴²⁴ Forand je Čermaku spomenuo da je i dalje na snazi ograničenje kretanja, osobito na području Knina.³⁴²⁵ Forand je izvijestio da Čermak nije spreman s tim u vezi učiniti nikakav pomak. Forand u izvješću također piše da su vrlo vjerojatno pravi razlog za ograničavanje kretanja znakovi sustavnog i stalnog razaranja koje osoblje UNCRO-a vidi kad god mu je dopušteno da se slobodno kreće.³⁴²⁶ Prema izvješću UNCRO-a od 9. kolovoza 1995., Čermak tvrdi da ima potpunu vlast nad cijelim područjem Sektora Jug, no postrojbe HV-a u zoni odgovornosti Kanadskog bataljuna 1, osobito na području Benkovca, Čermakovu vlast ne priznaju.³⁴²⁷

2523. **Roland Dangerfield**, pripadnik britanske vojske, časnik za vezu sektora stacioniran u Kninu u kolovozu 1995. godine,³⁴²⁸ izjavio je da je, najvjerojatnije od potpukovnika Tymchuka, dobio informaciju da se 10. kolovoza 1995. osoblje UN-a sastalo s Ivanom Čermakom i zatražilo potpunu slobodu kretanja u Sektoru Jug, na što je Čermak rekao da on to ne može odobriti, dodavši da takvu zapovijed mora dobiti od svojeg nadređenog.³⁴²⁹ Na dan 10. kolovoza 1995. Čermak se također sastao s Al-Alfijem, voditeljem Odjela za politička i humanitarna pitanja Paavom Pitkanenom i sa zapovjednikom sektora, kojom prilikom je pozitivno odgovorio na zahtjev za slobodu

³⁴²⁰ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 18; Karolj Dondo, T. 22543, 22580.

³⁴²¹ Karolj Dondo, T. 22543.

³⁴²² Karolj Dondo, T. 22542, 22544.

³⁴²³ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 19.

³⁴²⁴ Alain Forand, T. 4134-4135; P361 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴²⁵ Alain Forand, T. 4135; P361 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴²⁶ P361 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴²⁷ Alain Forand, T. 4226-4227; P361 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴²⁸ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 1-2; Roland Dangerfield, T. 7132.

³⁴²⁹ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 12; Roland Dangerfield, T. 7260-7262.

kretanja UNCRO-a, izjavivši da očekuje da će tog poslijepodneva do 17:30 sati dobiti odobrenje za slobodu kretanja UNCRO-a.³⁴³⁰ Istoga dana HRAT je izvijestio da je nakon sastanka s kninskim načelnikom policije Čedom Romanićem obaviješten da je sloboda kretanja odobrena i da se jamči na glavnim prometnicama na području Obrovca, Benkovca i Plitvica.³⁴³¹

2524. Čermak je 11. kolovoza 1995. **Forandu** uputio pismo kojim ga obavještava da, sukladno “sporazumu s Akashijem” između Hrvatske i UNCRO-a, od podneva tog dana pripadnicima UN-a spomenutim u dogovoru dozvoljava punu slobodu kretanja, kao i slobodu kretanja UNCRO-u radi opskrbe hranom, pićem i energentima.³⁴³² Forand je u iskazu izjavio da je to pismo protumačio kao dopuštenje za slobodno kretanje, iako definirano uže od onoga koje je dogovoreno u “sporazumu s Akashijem”, i proslijedio ga je svim svojim postrojbama.³⁴³³ Kada je 1998. razgovarao s tužiteljem, Čermak je potvrdio da je potpisao pismo za Foranda, izjavio da je to bila zapovijed i da je njezin učinak bio da je svim međunarodnim organizacijama bilo dopušteno da se slobodno kreću.³⁴³⁴ Izjavio je uz to da su se vojska, Specijalna policija i policija morale pridržavati te zapovijedi.³⁴³⁵ Godine 2001. Čermak je izjavio da su pismo Forandu napisali časnici za vezu, da ga je on bez razmišljanja potpisao i poslao.³⁴³⁶ **Dondo** je izjavio da je Čermak uputio pismo, iako je odluka da se dopusti sloboda kretanja donijeta u zapovjedništvu ZP-a Split budući da Čermak za takve odluke nije imao ovlasti.³⁴³⁷ Dondo je rekao da mu je Čermak kazao da napiše zapovijed, a da će on to riješiti s Gotovinom.³⁴³⁸

2525. Čermak je izjavio da su se nakon toga predstavnici međunarodnih organizacija ponekad žalili časniku za vezu u njegovom uredu da su bili zaustavljeni na nekom kontrolnom punktu u bivšem Sektoru Jug, a časnik za vezu bi o tome obavijestio

³⁴³⁰ D1209 (Izvešće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 10. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³⁴³¹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 8; P31 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³⁴³² Alain Forand, T. 4136, 4317-4319; P390 (Dopis Ivana Čermaka kojim se UN-u odobrava slobodno kretanje, upućen Alainu Forandu, 11. kolovoza 1995.). V. i P41 (Dnevno izvješće HRAT-a, 11. kolovoza 1995.), str. 2, 4-5.

³⁴³³ Alain Forand, T. 4317-4319.

³⁴³⁴ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 57-58, 60.

³⁴³⁵ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 58.

³⁴³⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 112-113.

³⁴³⁷ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 23; Karolj Dondo, T. 22551-22552, 22556.

³⁴³⁸ Karolj Dondo, T. 22556.

Čermaka.³⁴³⁹ Čermak ili netko drugi odmah bi nazvali zapovjednika civilne ili vojne policije, rekli da moraju dopustiti slobodu kretanja, a oni bi potom nazvali kontrolnu točku kako bi se ljudi propustili.³⁴⁴⁰ Čermak je izjavio da je o tim incidentima obavještavao svoje nadređene, no da su to bili – osim možda na samom početku – tek manji problemi koji bi se odmah rješavali.³⁴⁴¹

2526. **Al-Alfi** je izvijestio da je do 11. kolovoza 1995. komponentama UNCRO-a u cijelom Sektoru Jug uglavnom dopuštena sloboda kretanja, barem na glavnim prometnicama, iako se s vremena na vrijeme javljaju poteškoće.³⁴⁴² Službenicima za civilne poslove UN-a, pripadnicima UNMO-a i UNCIVPOL-a date su kopije Čermakovog pisma kojim se obećava sloboda kretanja, koje su trebali držati u vozilima, no Hrvatska vojska je i dalje osoblju UN-a sprečavala ulazak na određena područja.³⁴⁴³ Kad god bi se Al-Alfi požalio Čermaku u vezi s nekim konkretnim incidentom sprečavanja prolaska UN-ovom osoblju, tim ljudima bi nekoliko dana kasnije bilo dopušteno da prođu.³⁴⁴⁴ **Svjedokinja 136**, Srpkinja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,³⁴⁴⁵ u svom svjedočenju je rekla da su par dana nakon 9. kolovoza 1995. prevoditelji UN-a od Ivana Čermaka dobili propusnice koje su im omogućavale da se kreću samo po gradu Kninu.³⁴⁴⁶ Raspravno vijeće razmotrilo je i Berikoffovo svjedočenje o učinkovitosti Čermakovih pisama u vezi s rješavanjem problema ograničenja kretanja, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.1.

2527. **Forand** se 12. kolovoza 1995. sastao s Pleštinom, koji je obećao da će UN dobiti punu slobodu kretanja, ali je rekao da druga pitanja pokrenuta na sastanku (pljačkanje, krađa opreme, dobivanje popisa ubijenih i ranjenih Srba, posjeti zatočeničkim centrima) izlaze iz okvira njegovih nadležnosti.³⁴⁴⁷ Prema procjeni PMEZ-a od 13. kolovoza 1995., činilo se da je izvan Knina malo policajaca čulo za

³⁴³⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 55, 123;

P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 60, 67-68.

³⁴⁴⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 55-56, 123;

P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 60, 67-69.

³⁴⁴¹ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 60, 68.

³⁴⁴² P1162 (Izvešće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 18. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴⁴³ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 48; P1164 (Izvešće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. rujna 1995.), str. 5.

³⁴⁴⁴ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 48.

³⁴⁴⁵ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; Svjedok 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

³⁴⁴⁶ Svjedok 136, T. 761-765.

³⁴⁴⁷ Alain Forand, T. 4320-4322; P364 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 12. kolovoza 1995.), str. 2-3. V. i D1211 Izvešće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 12. kolovoza 1995.), str. 3.

Čermaka, a još ih je manje bilo spremno postupiti u skladu s njegovim pisanim “dozvolama”.³⁴⁴⁸

2528. Ivo Cipci je 16. kolovoza 1995. obavijestio MUP-ov stožer Operativne akcije Povratak da su pripadnici PMEZ-a na području Vrlike privedeni radi informativnog razgovora jer su se oglušili na nalog policajaca na kontrolnom punktu Pekač da se vrate kako bi dobili dozvolu za kretanje, a kretali su se u smjeru Cetine, odnosno područja koje nije sigurno. Nisu imali dozvolu za kretanje tim područjem, no tvrdili su da su od drugog tima PMEZ-a dobili obavijest da imaju Čermakovu potvrdu koja im dopušta slobodno kretanje u cijeloj Hrvatskoj.³⁴⁴⁹ Ispraćeni su do kontrolnog punkta u Potravlju i napustili su to područje za koje je bilo potrebno pisano odobrenje.³⁴⁵⁰

2529. **Marker Hansen** je izjavio da je 16. kolovoza 1995. PMEZ bio spriječen da prođe kroz grad Vrliku.³⁴⁵¹ Svjedok je odmah otišao do Čermaka u njegov ured kako bi se požalio zbog tog ograničenja. Promatračka misije Europske zajednice već se dva dana ranije Čermaku požalila u vezi s istim kontrolnim punktom i tom joj je prilikom obećana sloboda kretanja.³⁴⁵² Čermak je odmah nazvao MUP. Zamolio je da stupe u kontakt s civilnom policijom u Splitu i uspostave koordinaciju kako se takvi incidenti ubuduće ne bi događali i zatražio da PMEZ-u i međunarodnim organizacijama zajamče slobodu kretanja. Ograničenja u kretanju prestala su 17. kolovoza 1995.³⁴⁵³ Čermak je svjedoku rekao da će odgovorni policajac biti kažnjen, a da, ako PMEZ bude ponovno zaustavljen, nazovu njega ili izravno “ministarstvo”.³⁴⁵⁴ Ovo svjedočenje potkrijepio je **Hendriks** svojim svjedočenjem.³⁴⁵⁵

³⁴⁴⁸ P935 (Tjedna ocjena situacije PMEZ-a, 13. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁴⁴⁹ D497 (Dopis kojim se dostavlja zapovijed o slobodi kretanja, s popratnom informacijom Ive Cipcija, 16. kolovoza 1995.); D498 (Informacija Ive Cipcija o prisustvu PMEZ-a na području Vrlike, 16. kolovoza 1995.).

³⁴⁵⁰ D497 (Dopis kojim se dostavlja zapovijed o slobodi kretanja, s popratnom informacijom Ive Cipcija, 16. kolovoza 1995.).

³⁴⁵¹ P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 3; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 13-14; P2153 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 17. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁴⁵² P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 3; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 27; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 14; P2153 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 17. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁴⁵³ P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 3; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 27; Stig Marker Hansen, T. 14967-14969; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 14; P2153 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 17. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁴⁵⁴ Stig Marker Hansen, T. 14967-14969; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 14.

³⁴⁵⁵ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 26; Eric Hendriks, T. 9718-9719, 9723-9725; P937 (Tjedna ocjena situacije PMEZ-a, 20. kolovoza 1995.), str. 1; P957 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 17. kolovoza 1995.), str. 1. V. i P511 (Dnevno izvješće Tima N2 PMEZ-a, 18. kolovoza 1995.); D92 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 18. kolovoza 1995.), str. 4.

2530. Joško Morić je 17. kolovoza 1995. načelnicima policijskih uprava naložio da ne ograničavaju kretanje PMEUA, UNCIVPOL-a ili UNCRO-a jer, sukladno ocjenama načelnika policijskih uprava o općem stanju sigurnosti na oslobođenim područjima, više ne postoji potreba za ograničavanjem kretanja. Shodno tom nalogu, kretanje konvoja UNHCR-a valjalo je unaprijed najaviti, a policijske punktove uspostavljene na bivšim crtama razdvajanja zadržati radi kontrole vozila prilikom izlaska s područja bivših sektora.³⁴⁵⁶

2531. General Červenko je 21. kolovoza 1995. zapovjedniku Zbornog mjesta Knin i drugima izdao zapovijed da dostave podatke o lokaciji preostalih neprijateljskih skupina radi pretresa i čišćenja terena.³⁴⁵⁷ U razgovoru s tužiteljem Markač je izjavio da je nakon 21. kolovoza 1995. slao izvješća i Čermaku jer je Červenko Čermaka uključio na popis naslovnika.³⁴⁵⁸ Markač je rekao da je Čermaka trebalo obavještavati jer je on trebao informirati međunarodnu zajednicu o situaciji kako se ne bi ugrozila sigurnost njezinih predstavnika.³⁴⁵⁹ Čermak je 25. kolovoza 1995. Červenku odgovorio da je Zborno mjesto Knin u stalnoj koordinaciji sa ZP-om Split i da bi slanje istih izvješća predstavljalo dupliranje posla.³⁴⁶⁰ U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da se 20. ili 21. kolovoza 1995. Markač sastao s njim u Kninu kako bi raspravili plan čišćenja područja Plavnog.³⁴⁶¹ Čermak je izjavio da su prisutni bili Marko Gojević i možda Sačić.³⁴⁶² Prema Čermakovim riječima, Markač je rasprostro kartu i pokazao područja koja je trebalo očistiti.³⁴⁶³ Markač je zamolio Čermaka da im, kada budu čistili područje Dinare, omogući da u njegovoj zgradi dobiju jednu ili dvije prostorije u kojima bi smjestili sustav veza za potrebe operacije.³⁴⁶⁴ Čermakovi časnici za vezu su potom dobili karte na kojima je bilo označeno gdje će se obavljati operacije i dali ih međunarodnoj zajednici.³⁴⁶⁵

2532. Na sastanku 29. kolovoza 1995. Čermak je obavijestio **Foranda** da će od 31. kolovoza 1995. na određenim područjima kretanje UNCRO-a biti ograničeno zbog

³⁴⁵⁶ D499 (Zapovijed o slobodi kretanja, s potpisom Joška Morića, 17. kolovoza 1995.).

³⁴⁵⁷ D561 (Zapovijed generala Červenka, 21. kolovoza 1995.).

³⁴⁵⁸ P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 31-33.

³⁴⁵⁹ P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 33.

³⁴⁶⁰ P1219 (Čermakov odgovor generalu Červenku slijedom zapovijedi, 25. kolovoza 1995.).

³⁴⁶¹ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 77-78.

³⁴⁶² P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 78-79.

³⁴⁶³ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 78-80, 83.

³⁴⁶⁴ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 80-81, 83-84, 119.

³⁴⁶⁵ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 86-87.

velikih operacija čišćenja koje se HV sprema poduzeti.³⁴⁶⁶ Zapovjedništvo UN-a u bivšem Sektoru Jug dobilo je 30. kolovoza 1995. od Čermaka pismo u kojem se kaže da će idućeg dana započeti dvodnevna operacija čišćenja terena od neprijateljskih vojnika na području sjeveroistočno od Knina i da će to područje biti zatvoreno za osoblje UN-a.³⁴⁶⁷ Forand je 30. kolovoza 1995. uputio Čermaku pismo kojim prosvjeduje protiv potencijalnog ograničenja kretanja koje će UNCRO omesti u njegovim zadacima promatranja.³⁴⁶⁸ Čermak je na to odgovorio pismom od 30. kolovoza 1995., u kojem Foranda obavještava da njegova namjera nije bila ograničiti UNCRO-u slobodu kretanja, nego je namjera Čermaka i drugih da se pobrinu za sigurnost međunarodnog osoblja.³⁴⁶⁹ Operacija je započela 31. kolovoza 1995.³⁴⁷⁰ Istoga dana Forand je izvijestio da se ponovno pojačava ograničenje kretanja osoblja UN-a i PMEZ-a. Dodao je da je najnovije objašnjenje za ta ograničenja borba protiv srpskih terorista, no ograničenja se odnose na područja iz kojih se do nedavno u tisku izvještavalo o zvjerstvima ili koja su nedavno gorjela.³⁴⁷¹ U pismu od 31. kolovoza 1995. Forand Čermaku piše da ga je jedan tim HRAT-a obavijestio kako je vidio da se iz šume na području kod Otrića u općini Gračac diže gusti dim, a to je upravo područje na kojem su hrvatske vlasti UN-u ograničile kretanje. Prema tom pismu, tim HRAT-a je vidio i pet kuća u plamenu u blizini Gračaca. Forand je napisao da ne razumije kako to da Čermakovi podređeni mogu tako učinkovito nadzirati svako kretanje, a da istodobno ne uspijevaju zaustaviti paljenje kuća i protjerivanje ljudi.³⁴⁷² U radio emisiji emitiranoj 1. rujna 1995. Alun Roberts je rekao da je UN zabrinut jer Specijalna policija i vojska provode ovu operaciju na području na kojem je UN bio očevidac podmetanja požara, što je trajalo oko tjedan dana i na kojem su pronađena tijela staraca

³⁴⁶⁶ Alain Forand, T. 4155; P379 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 30. kolovoza 1995.), str. 2; P380 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 31. kolovoza 1995.), str. 2; P408 (Izvješće UNCRO-a za Sektor Jug, 17:30 sati, 29. kolovoza 1995.), str. 2; P409 (Zapisnik sa sastanka Ivana Čermaka, Husseina Al-Alfija i Alaina Foranda održanog 29. kolovoza 1995. u Kninu), str. 3; D631 (Dnevno izvješće HRAT-a, 29. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁴⁶⁷ P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 7; Mihail Jermolajev, T. 2345-2346; P134 (Izvješće UNMO-a za Sektor Jug, 11:00 sati, 31. kolovoza 1995.); P135 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 31. kolovoza 1995.), str. 7.

³⁴⁶⁸ Alain Forand, T. 4154-4155; P410 (Dopis Alaina Foranda u vezi s ograničenjem kretanja upućen Ivanu Čermaku, 30. kolovoza 1995.).

³⁴⁶⁹ Alain Forand, T. 4156; P411 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s ograničenjem kretanja upućen Alainu Forandu, 30. kolovoza 1995.).

³⁴⁷⁰ P134 (Izvješće UNMO-a za Sektor Jug, 11:00 sati, 31. kolovoza 1995.); P135 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 31. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³⁴⁷¹ Alain Forand, T. 4157-4158; P380 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 31. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³⁴⁷² Alain Forand, T. 4158-4159; D144 (Dopis Alaina Foranda upućen Ivanu Čermaku, 31. kolovoza 1995.).

ili na kojem je UN potvrdio istinitost izvješća o ubijenim starcima.³⁴⁷³ U pismu od 1. rujna 1995. Forand se Čermaku žali zbog ograničenja kretanja osoblju UNMO-a, UNCIVPOL-a i UNHCR-a na više lokacija.³⁴⁷⁴ Raspravno vijeće razmotrilo je i svjedočenja Hendriksa i Liboriusa, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.12 (Cičevac i Kaštel Žegarski), u vezi s korištenjem Čermakovog imena kako bi se izbjeglo ograničenje kretanja.

2533. Robert Fisk je 4. rujna 1995. izvijestio da bi tijekom njegovih obilaska područja između Knina i Strmice u kninskoj općini s timom HRAT-a svaki put kad bi zaustavili vozilo došle uniformirane osobe u automobilima hrvatske policije ili u civilnim automobilima koje bi stale i promatrale ih ili se raspitivale o razlozima njihova dolaska.³⁴⁷⁵ Isto se ponovilo i tijekom njegovog boravka u Kistanjama ili u Đevrskama u općini Kistanje, kojom prilikom je s njim bio i **Roberts**.³⁴⁷⁶ Vojna policija je 6. rujna 1995. na raskrižju kod Otrića u općini Gračac zaustavila Roberts a i jednog pripadnika HRAT-a dok su se kretali iz smjera Donjeg Lapca i optužila ih da dolaze s područja koje je “zabranjeno za UN”. Policija je od prevoditelja UN-a zatražila hrvatsku osobnu iskaznicu, a kada im je on nije mogao dati jer je još uvijek čekao da se riješi njegov zahtjev za hrvatsko državljanstvo, s čim je imao poteškoća, policija mu je zaprijetila da će ga idući put, kad ga zateknu bez dokumenata, uhititi. Kada je policiji potom predložena kopija sporazuma između Akashija i Šarinića, policajci su rekli da o tome ništa ne znaju i rekli su da za njih to ne važi dok im to ne kažu njihovi nadređeni.³⁴⁷⁷

2534. U zapisniku sa sastanka održanog 7. rujna 1995. stoji da je Blahna, Forandov zamjenik, upitao zašto HV zaustavlja UN-ova vozila koja ulaze u bazu UN-a i izlaze iz nje, a Čermak je obećao da će se s tim prestati.³⁴⁷⁸ U pismu od 8. rujna 1995. Blahna, potpisan kao vršitelj dužnosti zapovjednika Sektora Jug UNCRO-a, žali se Čermaku da hrvatska policija kod glavnog ulaza u bazu UN-a i dalje UNCRO-u ograničava kretanje.³⁴⁷⁹ U pismu od 9. rujna 1995. Forand Čermaku upućuje pritužbu zbog incidenta do kojeg je došlo 6. rujna 1995., kojom prilikom su vojnici HV-a ograničili

³⁴⁷³ P712 (Izvjeshće i intervju Aluna Roberts a za UN Radio, 1. rujna 1995.).

³⁴⁷⁴ P381 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 1. rujna 1995., s dopisima u privitku), str. 2-3.

³⁴⁷⁵ P686 (*The Independent*, 4. rujna 1995.), str. 1.

³⁴⁷⁶ Alun Roberts, T. 6840; P686 (*The Independent*, 4. rujna 1995.), str. 1.

³⁴⁷⁷ P710 (Izvjeshće HRAT-a za Donji Lapac i Otrić, 6. rujna 1995.).

³⁴⁷⁸ D618 (Zapisnik sa sastanka Ivana Čermaka, Foranda i drugih održanog 7. rujna 1995.), str. 1, 4.

³⁴⁷⁹ P386 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. rujna 1995.), str. 2, 4.

kretanje pripadnika UNMO-a.³⁴⁸⁰ Pismom od 10. rujna 1995. Čermak odgovara na izvješća o ograničavanju kretanja osoblja UN-a i primjećuje da je kretanje ograničeno na područjima na kojima sigurnosni razlozi onemogućavaju pristup.³⁴⁸¹

2535. Gotovina je 13. rujna 1995. od Čermaka zatražio da ne izdaje dozvole za kretanje pripadnicima “međunarodnih vojno-političkih i humanitarnih organizacija kao što su EZ, UNMO i druge” na smjeru Srb – željeznička stanica Una i za prostor Bosansko Grahovo – Glamoč – Kupres “jer isti ostaju ratna zona do daljnjega”.³⁴⁸² Kada je tužitelj ovaj zahtjev pokazao Čermaku, on je izjavio da je njegov ured međunarodnim organizacijama dao informaciju da mogu ići u Srb u općini Donji Lapac, a kada su organizacije tražile da tamo odu, oni bi ih uputili na Gotovinu.³⁴⁸³ Vojna policija je 7. listopada 1995. u 10:00 sati zaustavila UNMO Knin i nije im dopustila da idu dalje usprkos Čermakovom dopuštenju, uz objašnjenje da je to ratno područje i da je za ulazak potrebno dopuštenje generala Gotovine.³⁴⁸⁴

2536. I naposljetku, Raspravnom vijeću je nekoliko svjedoka predočilo pregled ograničenja kretanja na predmetnom području i u predmetno vrijeme Optužnice. **Jermolajev** je izjavio da je od 10. kolovoza 1995. UNMO počeo ponovno patrolirati tim područjem.³⁴⁸⁵ Međutim, ograničenja slobode kretanja smanjivala su se postupno, tako da je tek početkom rujna UNMO raspolagao s dovoljno informacija da može ocijeniti situaciju na terenu.³⁴⁸⁶ Na nekom određenom području zapovjednici HV-a ili policije katkada bi ograničavali slobodu kretanja UNMO-a.³⁴⁸⁷ Do otprilike kraja prvog tjedna listopada 1995. UNMO je redovito izvještavao o ograničenjima kretanja koja su im nametali predstavnici hrvatskih vlasti.³⁴⁸⁸ U svim mjestima i na većim

³⁴⁸⁰ P386 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. rujna 1995.), str. 2, 5.

³⁴⁸¹ P397 (Dopis Ivana Čermaka upućen Alainu Forandu, 10. rujna 1995.).

³⁴⁸² D818 (Zahtjev Ante Gotovine upućen Ivanu Čermaku, 13. rujna 1995.).

³⁴⁸³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 119.

³⁴⁸⁴ P167 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. listopada 1995.), str. 4.

³⁴⁸⁵ Mihail Jermolajev, T. 2292, 2354; P114 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 10. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴⁸⁶ Mihail Jermolajev, T. 2292-2293, 2355.

³⁴⁸⁷ Mihail Jermolajev, T. 2356-2358, 2366; D148 (Tjedno izvješće UNCIVPOL-a, 09:30 sati, 18. rujna 1995.), str. 2.

³⁴⁸⁸ P112 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 1, 3-4, 6-7; P113 (Ažurirano izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 00:20 sati, 10. kolovoza 1995.); P114 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 10. kolovoza 1995.), str. 3-5, 7-8; P115 (Ažurirano izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 15:10 sati, 10. kolovoza 1995.); P116 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 2-4; P117 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 12. kolovoza 1995.), str. 3-4; P118 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 13. kolovoza 1995.), str. 1; P119 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 21:00 sat, 14. kolovoza 1995.), str. 4, 6-7; P121 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 16. kolovoza 1995.), str. 4-6; P123 (Dnevno izvješće o

raskrižjima cestovnih pravaca nalazili su se kontrolni punktovi koje je držala hrvatska policija, VP ili vojska, gdje su civili morali pokazati osobne iskaznice.³⁴⁸⁹ Do 10. ili najkasnije 18. kolovoza 1995. sve kontrolne punktove na području Knina držala je hrvatska policija.³⁴⁹⁰ Osim toga, bilo je vrlo opasno ući u Krajinu sporednim cestama bez karte minskih polja.³⁴⁹¹ Jermolajev je izjavio da je u rujnu 1995. UNCIVPOL započeo sa zajedničkim ophodnjama s hrvatskom policijom.³⁴⁹² **Roberts** je izjavio da se sloboda kretanja UN-a s vremenom povećavala.³⁴⁹³ Međutim, prema Robertsovima riječima, hrvatska civilna ili vojna policija često su ograničavale punu slobodu kretanja UN-a i katkada su ga nadgledale.³⁴⁹⁴ Kao što je rekao Roberts, hrvatska vojna i Specijalna policija također su ograničavale kretanje nekih novinara kada bi oni odlazili na osjetljiva mjesta kako bi sa njih izvještavali. Međutim, prema Robertsovima izvješćima, novinari su se s vremenom mogli slobodnije kretati, osobito kad su bili u

situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 19. kolovoza 1995.), str. 5-6; P124 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 20. kolovoza 1995.), str. 5; P126 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 24. kolovoza 1995.), str. 4-6; P127 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 25. kolovoza 1995.), str. 5; P128 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 26. kolovoza 1995.), str. 6-7; P129 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 27. kolovoza 1995.), str. 2-4; P130 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 28. kolovoza 1995.), str. 9; P135 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 31. kolovoza 1995.), str. 3-4, 7-8; P138 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 2. rujna 1995.), str. 6; P142 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 5. rujna 1995.), str. 6-7; P143 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 6. rujna 1995.), str. 4; P144 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. rujna 1995.), str. 7; P145 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 9. rujna 1995.), str. 6; P146 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 10. rujna 1995.), str. 3; P147 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 11. rujna 1995.), str. 3-4; P148 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 12. rujna 1995.), str. 8-9; P151 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 16. rujna 1995.), str. 8; P152 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 17. rujna 1995.), str. 3; P154 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 19. rujna 1995.), str. 5-6; P156 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 23. rujna 1995.), str. 5; P157 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 25. rujna 1995.), str. 4-5; P158 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 26. rujna 1995.), str. 7-8; P159 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 29. rujna 1995.), str. 5; P160 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 30. rujna 1995.), str. 3, 5; P165 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 4. listopada 1995.), str. 4; P166 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 5. listopada 1995.), str. 6; P167 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. listopada 1995.), str. 4; P168 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 9. listopada 1995.), str. 2-3; P169 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 20. listopada 1995.), str. 3-4; P170 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 31. listopada 1995.), str. 2-3.

³⁴⁸⁹ P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 7; P136 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 1. rujna 1995.), str. 1.

³⁴⁹⁰ Mihail Jermolajev, T. 2358-2362.

³⁴⁹¹ P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 9; Mihail Jermolajev, T. 2345; P126 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 24. kolovoza 1995.), str. 3-4.

³⁴⁹² Mihail Jermolajev, T. 2394, 2503.

³⁴⁹³ Alun Roberts, T. 6831.

³⁴⁹⁴ P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 23; Alun Roberts, T. 6882.

pratnji UN-a.³⁴⁹⁵ **Forand** je u svom svjedočenju rekao da je ograničenje kretanja UN-a u Sektoru Jug potrajalo do kraja kolovoza ili početka rujna 1995.³⁴⁹⁶ Forandu se činilo da su Čermakove ovlasti bile ograničene na Knin jer su izvan Knina osobe iz različitih organa njegovo osoblje zaustavljale i sprečavale mu prolaz, iako mu je Čermak dao službenu potvrdu s datumom od 11. kolovoza 1995. koja je pripadnicima UN-a trebala omogućiti neometano kretanje na cijelom području Sektora Jug.³⁴⁹⁷

2537. Raspravnom vijeću predočeni su i općeniti dokazi u vezi s međunarodnim promatračima koji su se pokušali poslužiti Čermakovim imenom, brojem telefona ili pismom kako bi riješili pitanje ograničenja kretanja na terenu. Raspravno vijeće čulo je u tom smislu svjedočenja nekoliko svjedoka iz PMEZ-a. **Markeru Hansenu** je lokalna policija rekla da mu je kretanje ograničeno zbog osobne sigurnosti i da bi, ako mu je Čermak zajamčio slobodu kretanja, morao sa sobom nositi njegovo pismo u kojem to stoji.³⁴⁹⁸ Svjedok je kazao da je ograničenje kretanja katkada bilo ukinuto nakon telefonskog razgovora s Čermakom, što se dogodilo u tri ili pet navrata nakon 16. kolovoza 1995.³⁴⁹⁹ **Hendriks** je posvjedočio da se nekoliko puta dogodilo da neki tim PMEZ-a bude zadržan na kontrolnom punktu i da bude pušten nakon što je nazvao Čermaka ili zaprijetio da će ga nazvati.³⁵⁰⁰ **Liborius** je izjavio da mu je Čermak osobno dao svoj telefonski broj kako bi ga PMEZ mogao nazvati u slučaju da se suoči s problemima u vezi sa slobodom kretanja.³⁵⁰¹ Liborius se često time koristio, što bi mu uvijek pomoglo da riješi svaki problem.³⁵⁰² Katkada, i to osobito krajem kolovoza 1995., i puka prijetnja da će nazvati Čermaka riješila bi probleme sa slobodom kretanja.³⁵⁰³ Kontrolne punktove držala je i vojna i civilna policija, no Čermakova

³⁴⁹⁵ Alun Roberts, T. 7124.

³⁴⁹⁶ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 17-18; Alain Forand, T. 4136-4137, 4317; P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴⁹⁷ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 15-18; Alain Forand, T. 4226-4227; P390 (Dopis Ivana Čermaka kojim se UN-u odobrava slobodno kretanje, upućen Alainu Forandu, 11. kolovoza 1995.).

³⁴⁹⁸ P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 3.

³⁴⁹⁹ Stig Marker Hansen, T. 14926; P1294 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 15. rujna 1995.), str. 1.

³⁵⁰⁰ Eric Hendriks, T. 9712-9714, 9716.

³⁵⁰¹ P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 34; Søren Liborius, T. 8279-8280, 8633-8634, 8661.

³⁵⁰² P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 8, 12; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 31-32; Søren Liborius, T. 8280, 8633-8634, 8659, 8661, 8664-8665, 11226; P809 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 18. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³⁵⁰³ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 6, 12; P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 34; P818 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 1. rujna 1995.), str. 1-2; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 21-22.

intervencija razriješila bi probleme s oba organa.³⁵⁰⁴ Iskaznice koje su PMEZ-u omogućavale slobodu kretanja izdavale su vlasti u Zagrebu, a ne Čermak.³⁵⁰⁵

2538. Drugi međunarodni promatrači imali su manje uspjeha s Čermakovim pismom. **Philip Berikoff**, obavještajni časnik UN-a u Sektoru Jug, stacioniran u Kninu u razdoblju od 21. srpnja do 5. rujna 1995.,³⁵⁰⁶ kazao je da je imao pismo Ivana Čermaka upućeno Alainu Forandu kojim se potvrđuje sloboda kretanja za osoblje UN-a u Sektoru Jug.³⁵⁰⁷ Međutim, izjavio je da ono nije bilo od velike pomoći za ostvarivanje slobode kretanja na terenu.³⁵⁰⁸ Berikoff je više puta, na više različitih mjesta sretao bojnika Ivana Jurića, koji je katkada bio odjeven u uniformu vojne policije, a ponekad je nosio sivu jednodijelnu uniformu.³⁵⁰⁹ Berikoff je vidio da HV, VP i osobe u sivim jednodijelnim uniformama u cijelom Sektoru Jug spremno izvršavaju Jurićeve naloge.³⁵¹⁰ Berikoff je izjavio da je u mnogobrojnim prilikama zaustavljan na kontrolnim punktovima gdje bi ljudi prepoznali Čermakovo ime, no ne bi priznavali njegov autoritet, dok se činilo da se Jurićevo ime više poštuje.³⁵¹¹ Na temelju toga kako su ljudi reagirali na Jurićevo ime i njegovu prisutnost, s obzirom na bolje vozilo kojim se služio, činjenicu da je Jurić bio prisutan na mnogim mjestima i da mu je jednom rekao kako se sprema otići nekamo gdje je trebao uspostaviti neku vrstu organizacije, Berikoff je stekao dojam da je Jurić imao veće ovlasti od onih na koje bi upućivao njegov čin bojnika.³⁵¹² **Dangerfield** je u svojem iskazu rekao da se činilo da pismo s Čermakovim potpisom koje je jamčilo slobodu kretanja u cijelom Sektoru Jug

³⁵⁰⁴ P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 5; P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 37; P854 (Video-snimka selā u Sektoru Jug s Liboriusovim komentarima, 17.-20. svibnja 1997.), str. 3-8; Søren Liborius, T. 8280-8281, 8357, 8633-8634.

³⁵⁰⁵ Søren Liborius, T. 8663.

³⁵⁰⁶ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 1-2; P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), str. 1, par. 1-2; P741 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 11. prosinca 2007.), str. 1; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 1-2, 45; Philip Berikoff, T. 7589, 7655-7656, 7734-7735, 7759-7760, 7768, 7776, 7813, 7823; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 2, 16.

³⁵⁰⁷ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 2; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 2-3, 39; Philip Berikoff, T. 7788-7789, 7791.

³⁵⁰⁸ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7791-7792.

³⁵⁰⁹ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 2; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 29-31; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7590, 7602-7603, 7613, 7791, 7807, 7827, 7835, 7838, 7860.

³⁵¹⁰ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 2; P741 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 11. prosinca 2007.), par. 10; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 29; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7590, 7791, 7807, 7827, 7835, 7838.

³⁵¹¹ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 29; Philip Berikoff, T. 7787, 7789, 7802, 7860.

³⁵¹² P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 2; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 19, 29.

nije bilo od osobite vrijednosti jer, iako mu je u nekim situacijama omogućilo da prođe kontrolne punktove, u drugima tomu nije bilo tako.³⁵¹³ Kontrolne točke držali su vojnici HV-a, VP i civilna policija.³⁵¹⁴ Raspravno vijeće razmotrilo je i relevantni dio Cipcijevog svjedočenja, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.4.2.

2539. Dokazi ukazuju na to da su hrvatske vlasti sporazum između Akashija i Šarinića od 6. kolovoza 1995. (D28) primijenile tek djelomično i da se on na terenu nije u potpunosti poštovao. S tim u vezi Raspravno vijeće primjećuje da iz engleskog teksta odredbe 5. tog sporazuma jasno proizlazi da je zapravo na lokalnim zapovjednicima UNCRO-a bilo da procijene dozvoljava li sigurnosna situacija međunarodnim promatračima da vrše izviđanja. Usprkos tome, dokazi ne pokazuju da je njima bilo dopušteno ostvariti svoju nadležnost. Dokazi pokazuju da je Čermak 8. kolovoza 1995. pokušao UNCRO-u zajamčiti više slobode kretanja, no to se nije pokazalo učinkovitim. Dokazi ukazuju na to da je 9. i 10. kolovoza 1995. Čermak čekao da više vlasti odobre punu slobodu kretanja za UNCRO. Čermak je 11. kolovoza 1995. pisao Forandu, obavijestivši ga da jamči veću, iako ne potpunu slobodu kretanja na temelju sporazuma Akashija i Šarinića. Dokazi pokazuju da su se povremena ograničavanja kretanja ipak nastavila. Dokazi također ukazuju na to da su se i druge osobe osim Čermaka bavile pitanjima u vezi sa slobodom kretanja ili su za njih bile nadležne, a među njima su bili general Tolj, pukovnik Rebić, voditelj Ureda za UN i EZ pri Ministarstvu obrane brigadir Budimir Pleština, načelnik policije Čedo Romanić, načelnik policijske uprave Ivo Cipci i pomoćnik ministra za unutarnje poslove Joško Morić. Kada se Čermak 17. kolovoza 1995. suočio s pritužbom u vezi s ograničenjem kretanja za PMEZ, obratio se MUP-u kako bi riješio taj problem i iz dokaza proizlazi da je problem riješen. Krajem kolovoza 1995., nakon operacija pretrage i čišćenja terena koje je zapovjedio general Červenko, Čermak je zbog tih operacija Forandu najavio nova ograničenja kretanja. Međunarodni promatrači koji su se na terenu pokušali poslužiti Čermakovim imenom, telefonskim brojem ili pismom kako bi riješili probleme s ograničenjem kretanja imali su različita iskustva u vezi s tim koliko je to bilo učinkovito. Raspravno vijeće je razmotrilo Čermakove više ili manje proturječne izjave u pogledu značenja i učinka njegovih zapovijedi u vezi sa slobodom kretanja, iznijete tijekom razgovora s tužiteljem vođenih 1998. i 2001. Raspravno vijeće smatra da je te proturječnosti razumno tumačiti time što je u vremenu od 1998.

³⁵¹³ Roland Dangerfield, T. 7257, 7261-7262.

do 2001. Čermak shvatio kako mu nije u interesu previše naglašavati značaj tih zapovijedi, s tim da to ne mora nužno biti značajno za njegovu krivnju. Na temelju svega gore razmotrenog i iznesenih dokaza Raspravno vijeće zaključuje da je Čermakov utjecaj na slobodu kretanja međunarodnih promatrača bio ograničen i da je on svoj ograničeni utjecaj koristio za povećanje, a ne smanjenje slobode kretanja.

2540. Tužitelj je ustvrdio da u cijelom nizu incidenata postoji korelacija između zločina na terenu i ograničenja kretanja.³⁵¹⁵ U slučajevima u kojima Raspravno vijeće nije iznijelo nedvojbenu konstataciju o navodnom zločinu, Vijeće nije razmatralo ni navode o ograničenju kretanja koji su s tim djelom povezani. Što se pak tiče onih slučajeva u kojima Raspravno vijeće jest iznijelo zaključak o postojanju navodnog zločina, Raspravno vijeće je pažljivo razmotrilo dokaze na koje se poziva tužitelj u vezi s navodima o odgovarajućim ograničenjima kretanja povezanim sa zločinom. Raspravno vijeće zaključuje da su dokazi nedovoljni da bi se utvrdila jasna veza između počinjenih zločina i nametnutih ograničenja kretanja. Raspravno vijeće osim toga smatra da prikrivanje kaznenih djela nije jedino razumno tumačenje općih dokaza u vezi s ograničenjima kretanja, bez obzira na to jesu li takva ograničenja bila u skladu sa sporazumom Akashi-Šarinić. Uzimajući u obzir i to da je Čermak pokušavao ukinuti ograničenja kretanja, a ne nametnuti ih, Raspravno vijeće zaključuje da nije dokazano da je Čermak uz pomoć ograničavanja kretanja pokušavao prikriti zločine. Raspravno vijeće će dalje razmotriti navode iznesene u paragrafima 17(f), 19(c) i 19(e).

2541. Raspravno vijeće osvrnut će se na koncu na dokaze u vezi s Čermakovom ulogom u asanaciji ljudskih tijela. Prema Čermerinovom izvješću, dr. Brkić je nazvao 5. kolovoza 1995. u 19:17 sati i javio da on sa svojim ljudima ulazi prvi, sukladno dogovoru s potpredsjednikom Kostovićem.³⁵¹⁶ U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da je onog dana kada je stigao u Knin, tamo zatekao brigadira Brkića i zamolio ga da formira tim za asanaciju terena, te da je Brkić tim formirao i bio na njegovom čelu.³⁵¹⁷ Prema Čermakovim riječima, Brkić je bio odgovoran za prikupljanje i odlaganje tijela.³⁵¹⁸ Prema zapovijedi od 5. kolovoza 1995., Čermak je zapovjedio da

³⁵¹⁴ Roland Dangerfield, T. 7262.

³⁵¹⁵ Završni podnesak tužitelja, str. 148.

³⁵¹⁶ D603 (Čermerinovo izvješće podneseno ministru, 8. kolovoza 1995.), str. 1-2, 7.

³⁵¹⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 70-74, 76, 84; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 111.

³⁵¹⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 104.

se pod zapovjedništvom Zbornog mjesta Knin formira Stožer za asanaciju terena, čiji će čelnik biti Kornelije Brkić.³⁵¹⁹ Čermak je izjavio da je tu zapovijed izdao u Kninu, no nakon upozorenja svojeg odvjetnika, rekao je da je datum na zapovijedi pogrešan budući da je tog on dana još uvijek bio u Zagrebu i da je točan datum 6. ili 7. kolovoza 1995.³⁵²⁰ Čermak je također rekao da je zapovijed napisao časnik za vezu, da ju je on osobno potpisao i da je na nju stavljen službeni pečat Zbornog mjesta Knin.³⁵²¹ Prema Čermakovim riječima, na području Knina pronađena su tijela poginulih.³⁵²² Čermak je izjavio da bi, kada bi pronašli neko tijelo, ostajali na licu mjesta dok ne bi došla policija i odradila kriminalističku obradu.³⁵²³ Čermak je izjavio da je Brkić u suradnji s kriminalističkom policijom identificirao tijela i da su on i drugi popise tih poginulih predali UNCRO-u i MOCK-u.³⁵²⁴ Izjavio je još da je policija fotografirala i označila brojevima one poginule koje nije uspjela identificirati i uzela im otiske prstiju i te podatke predala MOCK-u i UNCIVPOL-u, kao i drugim organizacijama koje su se za to zanimale.³⁵²⁵ Međunarodnom odboru Crvenog križa je rečeno da se u vezi sa svim ostalim obrati policiji.³⁵²⁶ Brkićev tim pokopao je tijela na kninskom groblju.³⁵²⁷ Čermak je rekao da je jednom otišao na kninsko groblje kako bi provjerio vijesti o postojanju masovne grobnice i ustanovio je da su tijela pokopana s pojedinačnim križevima.³⁵²⁸ Čermak je objasnio da su grobovi označeni brojem i oznakom 'NN' pripadali ljudima koji uza se nisu imali nikakvih identifikacijskih isprava.³⁵²⁹ Kako je izjavio Čermak, on je dobio izvješće o poslu koji je Brkić obavio u razdoblju od 5. do

³⁵¹⁹ P506 (Zapovijed Ivana Čermaka za osnivanje stožera za asanaciju terena, 5. kolovoza 1995.).

³⁵²⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 69-71. V. i D1737 (Branko Sruck, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), par. 4, 9; Branko Sruck, T. 23304-23305, 23309, 23334-23336.

³⁵²¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 69-70, 73.

³⁵²² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 84-85; D38 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u Večernjem listu, 11. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁵²³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 83.

³⁵²⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 15, 77, 80-84; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 111.

³⁵²⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 15, 83;

P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 111-112.

³⁵²⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 83.

³⁵²⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 15, 77, 84-85, 105.

³⁵²⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 78-79; P2572 (Izvješće o rezultatima izvida humane asanacije i uočenom nepropisnom postupanju na području Benkovca i Obrovca, s novinskim člankom u vezi s navodima UNCRO-a o nepropisno pokopanim leševima i popisom 252 leša u privitku, 20. kolovoza 1995.), str. 5.

³⁵²⁹ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 112.

12. kolovoza 1995.³⁵³⁰ Prema Čermakovim riječima, Brkić je izvješća podnosio njemu i Ministarstvu obrane.³⁵³¹ Čermak je kazao da su i Civilna zaštita i veterinarska služba također obavljale asanaciju terena i da su oni i Brkićev tim jedni drugima pomagali.³⁵³² Kako je rekao Čermak, Brkićev tim radio je otprilike dva tjedna do mjesec dana prije no što je posao preuzela policija.³⁵³³ Tijekom kolovoza 1995. Čermak je izdao još zapovijedi u vezi s mjerama za asanaciju terena.³⁵³⁴

2542. Čemerin je 8. kolovoza 1995. izvijestio je da je koordinator za asanaciju u Kninu Damir Čičko zatražio da se Brkiću ograniči djelovanje, uz napomenu da je do njegovog (Čičkovog) dolaska sahranjivanje u organizaciji Policijske uprave zadarsko-kninske i u dogovoru s dr. Brkićem vršeno u skupnu raku.³⁵³⁵ Službi dežurstva VP Knin upućen je 11. kolovoza 1995. u 17:10 sati od “Mosora 91” u Golubiću zahtjev za čišćenje leševa i sanitarnu službu.³⁵³⁶ Dežurni je obavijestio Zborno mjesto Knin, no nije uspio dobiti doktora na telefon.³⁵³⁷

2543. Načelnik Uprave za zdravstvo Brkić pisao je načelniku Civilne zaštite Čemerinu da je po svojem dolasku u Knin 5. kolovoza 1995. vidio da su u samom Kninu djelomično uklonjeni leševi neprijateljskih vojnika, a vidio je i bager koji je iskopao poveliku rupu u kojoj se nalazilo nekoliko leševa, kao i nekoliko leševa oko groblja.³⁵³⁸ Brkić je u svojem pismu još napisao da, nakon što je izdao zapovijed ing. Ivanu Jeliću da se sa leševima mora postupati po Ženevskoj konvenciji, ujutro 7. kolovoza 1995. došao je na groblje i našao rupu zatrpanu. Pitao je tko je to učinio, no nije dobio odgovor. Ostao je na groblju i njegova ekipa je, zajedno s Civilnom zaštitom ponovno pokopala leševe pojedinačno, sukladno pravilima za asanaciju.³⁵³⁹

³⁵³⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 71-74; D30 (Izvješće Kornelija Brkića o mjerama asanacije, podneseno Ivanu Čermaku, 12. kolovoza 1995.).

³⁵³¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 73, 76. V. i D1057 (Brkićevo izvješće podneseno Čermaku); D1059 (Brkićevo izvješće podneseno Čermaku, 12. kolovoza 1995.); D1060 (Razni dokumenti u vezi s asanacijom).

³⁵³² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 74, 154.

³⁵³³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 104-105.

³⁵³⁴ D609 (Zapovijed Ivana Čermaka u vezi s lokacijama za odlaganje otpada, 10. kolovoza 1995.); D610 (Zapovijed Ivana Čermaka u vezi s mjerama animalne asanacije, 10. kolovoza 1995.).

³⁵³⁵ D603 (Čemerinovo izvješće podneseno ministru, 8. kolovoza 1995.), str. 1, 5-7.

³⁵³⁶ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), unos od 11. kolovoza 1995.

³⁵³⁷ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), unos od 11. kolovoza 1995.

³⁵³⁸ D1737 (Branko Sruk, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), par. 8, 10, 13; Branko Sruk, T. 23314-23315, 23321, 23331-23334; P2653 (Izvješće Kornelija Brkića o asanaciji podneseno Damiru Čemerinu, 12. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³⁵³⁹ P2653 (Izvješće Kornelija Brkića o asanaciji podneseno Damiru Čemerinu, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

Načelnik Policijske uprave zadarsko-kninske Cetina obratio se 12. kolovoza 1995. pismom stožeru akcije Povratak. Izvijestio je da je po Brkićevoj zapovijedi 11. kolovoza 1995. na gradskom groblju u Kninu izvršen iskop leševa kako bi se na propisan način pokopala tijela koja su bila privremeno pokopana protivno propisima međunarodnog prava.³⁵⁴⁰ Sruk je u svom svjedočenju izjavio da Brkića nije vidio u Kninu prije 7. kolovoza 1995., da ga je sreo u nekoliko navrata, no da nikada nije s njim surađivao ni vidio njegova izvješća.³⁵⁴¹ **Normand Boucher**, načelnik UNCIVPOL-a za Sektor Jug od 30. travnja 1995. do 22. kolovoza 1995.,³⁵⁴² dobio je u jednoj prilici dopuštenje od Čede Romanića da uđe na groblje, nakon što je Čermak Romaniću prosljedio Boucherov zahtjev, no vojska ga je spriječila da uđe.³⁵⁴³

2544. **Branko Sruk**, načelnik Zdravstvene struke za Operativnu grupu Sinj od kraja 1994. godine i za Operativnu grupu Sjever najkasnije od kolovoza 1995.,³⁵⁴⁴ izjavio je da najmanje prva dva dana nakon operacije Oluja Čermak nije imao nikakvih ovlasti u vezi s asanacijom, a svoje mišljenje utemeljio je na činjenici da Čermaka nitko nije spomenuo s tim u vezi.³⁵⁴⁵ Čini se da Čermak nije znao da je Sruk bio podređen zapovjedniku Operativne grupe Sjever, a po strukovnoj liniji načelniku Zdravstvene struke ZP-a Split, budući da je smatrao da može izdati zapovijed Sruku i dvama članovima Srukovog tima, gospodinu Radoviću i gospođi Soldić.³⁵⁴⁶ Sruk je izjavio da Čermak osoblju za asanaciju nije mogao izdavati zapovijedi budući da su oni postupali po potpuno drugoj zapovjednoj liniji.³⁵⁴⁷ Sruk je uz to izjavio da Brkićeva izvješća, upućena (između ostalih) Čermaku nisu istinito prikazivala situaciju i nisu bila u skladu sa zapovjednim lancem budući da su asanaciju terena obavljali Civilna zaštita ili mješoviti timovi, da zapovjednici zbornih mjesta nisu bili u istoj liniji zapovijedanja

³⁵⁴⁰ P2652 (Dopis načelnika PU zadarsko-kninske, 12. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁵⁴¹ D1737 (Branko Sruk, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), par. 8, 10, 13; Branko Sruk, T. 23314, 23334.

³⁵⁴² P1176 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 20. veljače 1996.), par. 1, 13; P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 5, 81; P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog 2008.), par. 51; D1217 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 17. prosinca 2008.), par. 27; Normand Boucher, T. 14036, 14063-14064.

³⁵⁴³ Normand Boucher, T. 13990, 14052, 14075-14077; P1180 (Boucherov dopis u vezi s pristupom groblju upućen Čermaku, 11. kolovoza 1995.); P1181 (Čermakov dopis u vezi s pristupom groblju upućen Boucheru, 13. kolovoza 1995.).

³⁵⁴⁴ D1737 (Branko Sruk, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), str. 1, par. 1-2; Branko Sruk, T. 23300, 23309.

³⁵⁴⁵ D1737 (Branko Sruk, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), par. 11-16; Branko Sruk, T. 23333, 23347, 23350.

³⁵⁴⁶ D1737 (Branko Sruk, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), par. 2, 8-9; Branko Sruk, T. 23309, 23311, 23334-23336, 23340-23341, 23347, 23350.

³⁵⁴⁷ Branko Sruk, T. 23347-23349.

kao zapovjednici postrojbi, a Brkić nije imao nikakvih ovlasti niti podređenih djelatnika.³⁵⁴⁸ Sruku je rečeno da je između Brkića i Cicka, koji je rukovodio operacijom asanacije od 8. ili 9. kolovoza 1995., postojao sukob i Brkić je sa svojeg mjesta uklonjen 13. ili 14. kolovoza 1995., dok je još bio u Kninu.³⁵⁴⁹ **Zdravko Židovec**, pomoćnik ministra za unutarnje poslove zadužen za informacije, analitiku, protupožarnu zaštitu i civilnu zaštitu tijekom cijele 1995. godine, te član zapovjednog stožera akcije Povratak,³⁵⁵⁰ izjavio je da su jedini kontakti između Civilne zaštite i vojske bili redovni sastanci Ivana Čermaka s različitim službama u Kninu, na kojima se razgovaralo o temama kao što je čišćenje terena od streljiva te zbrinjavanje trulog mesa ostavljenog na tom području.³⁵⁵¹ Raspravno vijeće je u vezi s Brkićem razmotrilo i svjedočenje svjedoka 86, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.4.6.

2545. Gore navedeni dokazi ukazuju na to da je Čermak bio uključen u postupak asanacije u Kninu i okolici, uključujući i asanaciju ljudskih ostataka. Što se tiče ovog drugog tipa asanacije, surađivao je s Kornelijem Brkićem, koji je u Knin stigao prije Čermaka i možda započeo s poslovima pokapanja prije no što se Čermak s njim sastao i izdao svoju zapovijed od 5. kolovoza 1995. S obzirom na konstataciju Raspravnog vijeća iz poglavlja 3.2 o datumu Čermakovog dolaska u Knin, ta je zapovijed morala biti antedatirana. Dokazi osim toga ukazuju na to da ulogu Kornelija Brkića nisu priznavale vlasti nadležne za asanaciju. U svakom slučaju, na temelju dokaza se ne može utvrditi da su bilo Brkić bilo Čermak asanaciju ljudskih ostataka koristili kao sredstvo za skrivanje kaznenih djela. Slijedom toga Raspravno vijeće zaključuje da nije dokazano da je Čermak provođenjem humane akcije pokušao prikriti kaznena djela.

2546. Zaključno, Raspravno vijeće konstatira da navodi iz paragrafa 17(f), 19(c) i 19(e) nisu dokazani, s iznimkom Čermakovih tvrdnji kojima je on obmanjivao međunarodnu zajednicu da se poduzimaju i/ili će se poduzeti aktivnosti kako bi se zaustavili zločini, te njegovog nijekanja i prikriivanja zločina počinjenih u Gruborima 25. kolovoza 1995.

³⁵⁴⁸ D1737 (Branko Sruck, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), par. 11-16; Branko Sruck, T. 23344, 23347, 23350, 23369-23370.

³⁵⁴⁹ Branko Sruck, T. 23337-23339, 23344-23346.

³⁵⁵⁰ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 6, 8; Zdravko Židovec, T. 19921.

³⁵⁵¹ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 20.

6.4.8 Pravni zaključci u vezi s Čermakovom odgovornošću

2547. Raspravno vijeće će ispitati treba li Čermaka, s obzirom na gore iznijete činjenične konstatacije, smatrati odgovornim na temelju bilo kojeg od vidova odgovornosti za koje se on tereti u Optužnici. Raspravno vijeće primjećuje da je tužitelj u vezi s Čermakom odustao od odgovornosti na temelju naređivanja i planiranja.³⁵⁵² Tužitelj je osim toga u vezi s Čermakom – na temelju vida odgovornosti za poticanje, pomaganje i podržavanje i odgovornosti nadređenog – odustao i od sljedećih kaznenih djela u osnovi progona: granatiranja civila kao nehumanog djela; ubojstva; protupravnog napada na civile i civilne objekte; protupravnih zatočenja; i nestanaka.³⁵⁵³

2548. Raspravno vijeće prvo će se osvrnuti na UZP. Vijeće podsjeća na svoju konstataciju iz poglavlja 6.2.7 u vezi s postojanjem UZP-a. S obzirom na svoje konstatacije iznesene gore u tekstu, kao i u poglavljima 4.5.4 i 6.2.6, Raspravno vijeće mora utvrditi predstavljaju li Čermakova uvjeravanja kojima je obmanjivao međunarodnu zajednicu da se poduzimaju i/ili da će biti poduzeti koraci za sprečavanje kaznenih djela, kao i njegovo nijekanje i prikrivanje zločina počinjenih u Gruborima 25. kolovoza 1995., značajan doprinos UZP-u. Uzimajući u obzir svoj zaključak da je cilj UZP-a bio trajno uklanjanje srpskog civilnog stanovništva iz Krajine uz upotrebu sile ili prijetnju silom, Raspravno vijeće konstatira da Čermakova obmanjujuća uvjeravanja nisu bila od tolike važnosti ili takve naravi da bi predstavljala doprinos UZP-u. Što se tiče Čermakovog nijekanja i prikrivanja zločina počinjenih u Gruborima, Raspravno vijeće konstatira da, s obzirom na zaključak o cilju UZP-a i prirodi Čermakovih djela, to ne predstavlja značajan doprinos UZP-u. Raspravno vijeće stoga ne mora razmatrati jesu li te radnje mogle predstavljati bilo koju vrstu doprinosa. Uzimajući isto tako u obzir činjenicu da Čermak nije bio na brijunskom sastanku i da nije sudjelovao u pripremi operacije Oluja, kao i s obzirom na nepostojanje dokaza o Čermakovoj namjeri da Srbi iz Krajine odu, Raspravno vijeće konstatira da nije dokazano izvan razumne sumnje da je Čermak imao stanje svijesti da valja izvršiti djela koja su bila sastavni dio cilja. I naposljetku, Raspravno vijeće konstatira da nije dokazano da je Čermak bio pripadnik UZP-a. Vijeće stoga zaključuje da Čermak nije odgovoran na temelju vida odgovornosti opisanog kao UZP.

³⁵⁵² Završni podnesak tužitelja, bilješka 858 (str. 103).

³⁵⁵³ Završni podnesak tužitelja, bilješka 859 (str. 103); T. 29129.

2549. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na odgovornost nadređenog. S obzirom na činjenične zaključke koje je Vijeće iznijelo u poglavljima 6.2.6 i 6.4.3, Raspravno vijeće konstatira da nije dokazano izvan razumne sumnje da je Čermak znao ili imao razloga da zna da se bilo tko od njegovih podređenih ili bilo tko drugi na službi u Zbornom mjestu Knin sprema počinuti neko kazneno djelo ili da ga je počinio. Shodno tomu nije dokazano da je Čermak propustio poduzeti nužne i razumne mjere kako bi spriječio ili kaznio kriminalno ponašanje. Raspravno vijeće stoga zaključuje da Čermak nije odgovoran na temelju vida odgovornosti opisanog kao odgovornost nadređenog.

2550. Sada će se Raspravno vijeće osvrnuti na počinjenje, poticanje i pomaganje i podržavanje. S obzirom na činjenične zaključke Vijeća iznesene u poglavlju 6.2.6 i posebno na to da je Čermak za zločine u Gruborima doznao nakon što su počinjeni, Raspravno vijeće konstatira da nije dokazano izvan razumne sumnje da je Čermak počinio zločine u Gruborima ili da je poticao njihovo izvršenje. Pomaganje i podržavanje moguće je i nakon što je počinjeno glavno kazneno djelo. Vijeću nisu predloženi dokazi koji bi dopustili zaključak da je Čermakovo ponašanje *ex post facto* imalo značajan učinak na počinjenje djela ubijanja. S obzirom, također, na nedostatak bilo kakvih dokaza o tome da je Čermak znao da njegova djela i propusti pomažu izvršenju zločina u Gruborima, Vijeće zaključuje da nije dokazano izvan razumne sumnje da je Čermak pomagao i podržavao zločine počinjene u Gruborima.³⁵⁵⁴ I konačno, Raspravno vijeće zaključuje da nije izvan razumne sumnje dokazano da je Čermak počinio, poticao ili pomagao i podržavao ijedno od kaznenih djela za koja se tereti u Optužnici.

2551. Zaključno, Raspravno vijeće Čermaka oslobađa svih optužbi navedenih protiv njega u Optužnici.

³⁵⁵⁴ U mnogim nacionalnim pravnim sistemima usvojeni su zakoni po kojima se kažnjava sudioništvo *ex post facto*, koje se sastoji u sprečavanju otkrivanja djela ili osujećivanju istrage i kaznenog progona. Međutim, pogrešno je tumačenje da se u Optužnici tereti za odgovornost po toj osnovi. Osim toga, takva djela ne spadaju u doseg članaka 2-5 i 7(1) Statuta Međunarodnog suda i Međunarodni sud stoga nad njima nema nadležnost.

6.5 Odgovornost Mladena Markača

6.5.1 Uvod

2552. Raspravno vijeće je u vezi s navodima o doprinosu Mladena Markača UZP-u posebno uzelo u obzir paragrafe 17 i 20 Optužnice. Vijeće je osim toga uzelo u obzir i to da se u materijalnom smislu dijelovi tih paragrafa preklapaju u opisu istog ponašanja o kojem se iznose navodi. Shodno tomu Raspravno vijeće je rekonstruiralo ponašanje za koje se Markač tereti na način koji slijedi dolje u tekstu.

6.5.2 Markačevo zapovijedanje Specijalnom policijom

2553. Prema navodima iz Optužnice, Mladen Markač je UZP-u doprinio sudjelovanjem u planiranju i pripremanju operativne upotrebe Specijalne policije i pridodanih raketno-topničkih postrojbi HV-a u operaciji Oluja i drugim operacijama i/ili akcijama koje su u vezi s operacijom Oluja kontinuirano vršene na tom području i svojim zapovijedanjem Specijalnom policijom i pridodanim raketno-topničkim postrojbama tijekom cijele operacije Oluja i s njom povezanih operacija, kao i izdavanjem zapovijedi tim postrojbama.³⁵⁵⁵

2554. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 3.3 i na dokaze čiji se prikaz u tom poglavlju daje. Raspravno vijeće podsjeća napose na svoj zaključak da je u razdoblju na koje se odnosi Optužnica Markač bio pomoćnik ministra unutarnjih poslova nadležan za Specijalnu policiju i operativni zapovjednik Skupnih snaga Specijalne policije, kojima je zapovijedao tijekom operacije Oluja i cijelog razdoblja na koje se odnosi Optužnica. S obzirom na dužnost koju je obnašao, Markač je zapovijedao i raketno-topničkim sredstvima Skupnih snaga Specijalne policije, među ostalim i dijelom TS 5 HV-a koja je bila podređena Stožeru skupnih snaga Specijalne

³⁵⁵⁵ Optužnica, par. 17(a): osnovali i organizirali, zapovijedali, naređivali, upravljali, omogućavali, sudjelovali, podržavali, održavali i/ili rukovodili HV-om, vojnom policijom, Specijalnom policijom, obavještajnim, sigurnosnim i drugim snagama, putem kojih su provodili i realizirali ciljeve udruženog zločinačkog pothvata i preko kojih su počinili razna kaznena djela, kao što su prisilno premještanje i deportacija, pljačkanje i uništavanje imovine, ubojstva i nečovječno postupanje, za koja se optuženi terete u ovoj Spojenoj optužnici; Optužnica, par. 20(a): sudjelovao u planiranju i pripremi operativne uporabe Specijalne policije i pridodanih raketno-topničkih postrojbi HV-a u operaciji "Oluja" i drugim operacijama i/ili akcijama koje su u vezi s njom kontinuirano vršene na tom području, i to najkasnije od srpnja 1995. pa do početka kolovoza 1995. godine; Optužnica, par. 20(b): zapovijedao Specijalnoj policiji i pridodanim raketno-topničkim postrojbama HV-a u operaciji "Oluja" da izvrše tu operaciju najkasnije od srpnja do približno 9. kolovoza 1995.; Optužnica, par. 20(c): zapovijedao Specijalnoj policiji da kontinuirano vrši operacije i/ili akcije na tom području najkasnije od 10. kolovoza pa do 30. rujna 1995.

policije u operaciji Oluja. Raspravno vijeće također je pregledalo i opsežne dokaze koji potvrđuju da je Markač Skupnim snagama Specijalne policije izdavao zapovijedi tijekom operacije Oluja, kao i tijekom s njom povezanih operacija pretresa terena po njezinom završetku.

2555. Prema analizi sudjelovanja Skupnih snaga Specijalne policije u operaciji Oluja, načelnik topništva, djelujući po Markačevoj zapovijedi, izdao je 4. kolovoza 1995. u 5:15 sati zapovijed za izvršenje raketno-topničkog udara po unaprijed utvrđenim ciljevima na neprijateljskoj crti obrane, kao i po ciljevima u dubini.³⁵⁵⁶ U vezi s topništvom Raspravno vijeće je razmotrilo i svjedočenje Marka Rajčića, čiji se prikaz daje u poglavlju 3.1.1.

2556. Raspravno vijeće je uz to pregledalo i dokaze koji se sastoje od niza izvješća izdanih u razdoblju od 21. kolovoza 1995. do 9. listopada 1995., a koji potvrđuju da je Markač planirao i koordinirao aktivnosti Specijalne policije tijekom operacija pretresa terena provedenih nakon operacije Oluja i da je tim aktivnostima upravljao.³⁵⁵⁷

2557. Prema riječima jednog broja svjedoka, prije početka operacije Oluja Markač je zapovjednike upozorio na važnost poštovanja ratnog prava, upoznao ih s načinom postupanja s ratnim zarobljenicima, civilima i civilnom imovinom i posebno naglasio da se ne smije otvarati vatra na baze UNPROFOR-a.³⁵⁵⁸ Prema dobivenim uputama, o civilima je trebalo obavijestiti Stožer skupnih snaga, koji ih je potom trebao predati civilnoj policiji ili civilnim vlastima.³⁵⁵⁹ Dijeljene su i knjižice sa Ženevskim konvencijama.³⁵⁶⁰

³⁵⁵⁶ P614 (Analiza sudjelovanja Specijalne policije u operaciji Oluja, 26. studenog 2001.), str. 6.

³⁵⁵⁷ V. npr. D2109 (Sačićevo izvješće Markaču, te Markačevo izvješće načelniku stožera HV-a o izvršenoj zadaći za 21. kolovoza 1995., oba datirana 21. kolovoza 1995.); D2114 (Markačevo izvješće podneseno načelniku stožera HV-a o izvršenoj zadaći za 1. rujna 1995.); D2115 (Markačevo izvješće podneseno načelniku stožera HV-a o izvršenoj zadaći za 2. rujna 1995.), str. 1; D2131 (Obavijest o planiranim aktivnostima Skupnih snaga Specijalne policije za 22. rujna 1995., 21. rujna 1995.); D2134 (Markačevo izvješće podneseno načelniku stožera HV-a o izvršenoj zadaći za 22. rujna 1995., 23. rujna 1995.), str. 1; D2145 (Markačevo izvješće podneseno načelniku stožera HV-a o izvršenoj zadaći za 9. listopada 1995., 9. listopada 1995.), str. 1.

³⁵⁵⁸ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 2; Dražen Vitez, T. 25974, 26068-26069; P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 32; Zdravko Janić, T. 6264; D533 (Ilustrirana brošura MOCK-a); D1910 (Ivan Herman, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 5; Ivan Herman, T. 26441; D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 10-11; Davorin Pavlović, T. 25240-25241, 25247-25249, 25252-25253, 25275-25276, 25283-25286, 25293, 25314.

³⁵⁵⁹ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 3.

³⁵⁶⁰ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 32; Zdravko Janić, T. 6264; D533 (Ilustrirana brošura MOCK-a).

2558. Što se tiče Markačevih uputa njegovim podređenima u vezi s poštovanjem ratnog prava, Raspravno vijeće je razmotrilo i svjedočenje Josipa Turkalja, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.4.5, kao i svjedočenje Željka Sačića, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.7.

2559. Uz gore navedene dokaze Raspravno vijeće je pregledalo i donijelo konstatacije u vezi s dokazima relevantnim za navode o Markačevoj kaznenoj odgovornosti, koji se iznose na drugim mjestima u tekstu presude. Konkretno, u vezi s ulogom Specijalne policije u protupravnom napadu na civile i civilne objekte u Gračacu Raspravno vijeće podsjeća na dokaze i konstatacije iz poglavlja 4.4.5. Što se pak tiče Markačevog sudjelovanja na brijunskom sastanku Raspravno vijeće podsjeća na dokaze i konstatacije iz poglavlja 6.2.2.

2560. Na temelju gorenavedenog Raspravno vijeće zaključuje da je Markač sudjelovao u planiranju i pripremanju operativne upotrebe Skupnih snaga Specijalne policije i pridodanih raketno-topničkih postrojbi HV-a u operaciji Oluja, te da je uz to sudjelovao i u planiranju i pripremanju operacija izvršenih nakon operacije Oluja.

2561. Raspravno vijeće također zaključuje da je Markač tijekom cijele operacije Oluja izdavao naredbe i zapovijedi Skupnim snagama Specijalne policije i pridodanim raketno-topničkim postrojbama HV-a. Budući da je Raspravno vijeće u poglavlju 4.4.5 konstatiralo da su te snage 5. kolovoza 1995. izvršile granatiranje Gračaca, Vijeće zaključuje da je Markač također izdao zapovijed za granatiranje Gračaca. Osim toga, s obzirom na izvješća o operacijama pretresa terena, razmotrenim u poglavlju 3.3, Raspravno vijeće zaključuje da je Markač zapovijedao Specijalnom policijom tijekom operacija pretresa terena nakon operacije Oluja i tijekom cijelog razdoblja na koje se odnosi Optužnica.

6.5.3 Stvaranje i podržavanje diskriminatorne politike protiv Srba

2562. Prema navodima iz Optužnice, Mladen Markač je UZP-u doprinio stvaranjem hrvatskih političkih smjernica ili time što ih je podržao, a na temelju kojih ili putem kojih su vršena razna djela protiv osoba srpske nacionalnosti.³⁵⁶¹

³⁵⁶¹ Optužnica, par. 17(b): inicirali, zagovarali, planirali, pripremali, sudjelovali, podržavali i/ili potpomagali stvaranje, formuliranje, širenje i/ili provođenje hrvatskih političkih, državnih i/ili vojnih smjernica, programa, planova, uredbi, odluka, propisa, strategija ili taktika na temelju kojih ili putem kojih su vršena razna djela usmjerena protiv Srba ili na njihovu štetu, kao što je lišavanje Srba

2563. Što se tiče Markača, Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi ili su mu predloženi nedovoljni dokazi u prilog navoda iz paragrafa 17(b) Optužnice. Raspravno vijeće stoga zaključuje da ti navodi nisu dokazani.

6.5.4 Širenje informacija s namjerom da se Srbi navedu na odlazak

2564. Prema navodima iz Optužnice, Mladen Markač je UZP-u doprinio podržavanjem širenja (lažnih) informacija i propagande među Srbima iz Krajine i/ili sudjelovanjem u tome, a s namjerom da se njih navede na napuštanje tog područja.³⁵⁶²

2565. Što se tiče Markača, Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi ili su mu predloženi nedovoljni dokazi u prilog navoda iz paragrafa 17(c) Optužnice. Raspravno vijeće stoga zaključuje da ti navodi nisu dokazani.

6.5.5 Toleriranje i umanjivanje zločina koje su podređeni počinili nad Srbima ili propust da se ti zločini spriječe ili kazne

2566. Prema navodima iz Optužnice, Mladen Markač je UZP-u doprinio potpomaganjem ili toleriranjem počinjenja zločina nad Srbima, sudjelovanjem, potpomaganjem, omogućavanjem i podržavanjem pokušaja da se ta djela prikriju i umanje te propustom da se takva djela prijave nadležnim vlastima, kao i propustom da svoje podređene spriječi u počinjenju djela ili da ih zbog njihovog počinjenja kazni.³⁵⁶³

njihovih temeljnih ljudskih prava, njihovih domova, imovine i/ili humanitarne pomoći u sklopu udruženog zločinačkog pothvata.

³⁵⁶² Optužnica, par. 17(c): poticali, podržavali, potpomagali, omogućavali i/ili sudjelovali u širenju informacija, dezinformacija i propagande među Srbima iz Krajine s namjerom da ih navedu na napuštanje tog područja.

³⁵⁶³ Optužnica, par. 17(d): promicali, poticali, omogućavali, potpomagali i/ili tolerirali počinjenje nasilnih djela nad Srbima i stvaranje atmosfere straha među Srbima koji su ostali; Optužnica, par. 17(e) promicali, poticali, dozvoljavali, potpomagali i tolerirali počinjenje kaznenih djela nad Srbima time što nisu podnosili kaznene prijave i/ili poduzimali istrage o kaznenim djelima ili navodima o kaznenim djelima počinjenim nad Srbima, nisu provjeravali jesu li u vezi s takvim navodima i/ili istragama poduzeti koraci, i/ili izricali kazne ili stegovne mjere podređenom ljudstvu i drugima u hrvatskim organima ili snagama nad kojima su imali stvarnu kontrolu za kaznena djela počinjena nad Srbima; Optužnica, par. 17(f) sudjelovali, potpomagali, omogućavali ili podržavali pokušaje da se kaznena djela koja su nad Srbima počinile hrvatske vlasti i snage poreknu, prikriju i/ili umanje, između ostalog, davanjem lažnih, nepotpunih ili obmanjujućih informacija međunarodnim organizacijama, promatračima, istražiteljima i javnosti; Optužnica, par. 20(d) dozvoljavao i poricao kažnjive radnje koje su bile u tijeku i/ili umanjivao njihov značaj te, u okviru toga, između ostalog, sudjelovao u pružanju lažnih, nepotpunih ili obmanjujućih informacija o počinjenim kaznenim djelima, znajući da su u tijeku rasprostranjeno uništavanje i pljačka imovine srpskih civila, kao i protupravno ubijanje i nečovječno postupanje prema Srbima iz Krajine; Optužnica, par. 20(e) nije

2567. U razgovoru s tužiteljem Markač je izjavio da su on i ministar unutarnjih poslova u odabiru ljudi za operacije posebno nastojali uključiti postrojbe koje nisu bile s terena što ih je trebalo pretresti kako bi se izbjegli osvetnički porivi protiv ljudi koje su pripadnici postrojbi eventualno poznavali i da bi se tako izbjegli mogući sukobi.³⁵⁶⁴

2568. Raspravno vijeće je također razmotrilo i Janičevo svjedočenje, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.4.7, u vezi s Markačevim znanjem o djelima počinjenim u Donjem Lapcu.

2569. Raspravno vijeće podsjeća na konstataciju većine u Vijeću iz poglavlja 4.2.7 (Grad Gračac) da je Specijalna policija u razdoblju od poslijepodneva 5. kolovoza 1995. do 6. kolovoza 1995. u 10:30 sati sudjelovala u razaranju značajnog dijela Gračaca. Raspravno vijeće također podsjeća na svoju konstataciju da je Specijalna policija 8. kolovoza 1995. sudjelovala u pljačkanju srpske imovine u Gračacu. Vijeće nadalje podsjeća na konstataciju iz poglavlja 4.2.4 (Grad Donji Lapac) da je Specijalna policija kasno poslijepodne 7. kolovoza i 8. kolovoza 1995. razorila značajan dio Donjeg Lapca. S tim u vezi Vijeće također podsjeća i na svoje konstatacije iz istih poglavlja da je 5. kolovoza 1995. Markač ušao u Gračac, gdje je ostao do jutra 6. kolovoza 1995., a da je rano poslijepodne 7. kolovoza 1995. sa svojim snagama ušao u Donji Lapac. Raspravno vijeće osim toga podsjeća na konstataciju iz poglavlja 6.2.6 da je Markač u vezi s incidentima u Gruborima i Ramljanima izmišljao priče o teroristima kako bi prikrilo zločine i da je slao lažna izvješća Červenku, kao i da u vezi s tim incidentima nije pokrenuo nikakvu istragu.

2570. Raspravno vijeće također podsjeća na konstataciju iz poglavlja 3.3 da je Markač ako je dobivao informacije u vezi s kaznenim djelima koje su navodno činili pripadnici Specijalne policije, bio obvezan te informacije prosljediti kriminalističkoj policiji radi daljnje istrage, a mogao je i zatražiti suspendiranje nekog pripadnika Specijalne policije s dužnosti. Osim toga Vijeće podsjeća i na svoju konstataciju iz poglavlja 3.3 da je Markač tijekom operacija pretresa redovito od svojih podređenih dobivao informacije o razvoju situacije na terenu.

2571. Što se tiče Gračaca, budući da je Markač bio prisutan u gradu u isto vrijeme dok je Specijalna policija sudjelovala u razaranju značajnog dijela grada, Raspravno vijeće

uspostavio ni održavao red, mir i stegu među svojim podređenima, sprečavao kaznena djela počinjena nad Srbima iz Krajine niti kažnjavao njihovo počinjenje.

³⁵⁶⁴ P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 58-59.

konstatira da je jedini razumni zaključak da je Markač za to morao znati i stoga zaključuje da je Markač znao da su njegovi podređeni u razdoblju od 5. do 6. kolovoza 1995. palili i na druge načine uništavali kuće u Gračacu.

2572. Stranke u postupku nisu ukazale ni na kakve dokaze, niti je Vijeće utvrdilo postojanje dokaza, koji bi ukazivali na to da je Markač poduzeo ikakve korake, bilo u vrijeme svojeg boravka u Gračacu, bilo u nekom drugom trenutku, da zaustavi razaranje ili pljačku, da utvrdi tko je među njegovim podređenima odgovoran za te zločine ili da ih kazni, odnosno prijavi. U dokaznom predmetu P614, detaljnoj analizi sudjelovanja Specijalne policije u operaciji Oluja iz sata u sat, ne spominju se nikakve aktivnosti 6. kolovoza 1995. koje bi bile usmjerene na identifikaciju počinitelja tih djela ili sprečavanje budućih zločina. Osim toga, nepuna dva dana nakon događaja u Gračacu pripadnici Skupnih snaga Specijalne policije ponovno su palili, uništavali i pljačkali imovinu krajinskih Srba u Donjem Lapcu. Shodno tomu i s obzirom na Markačev položaj i ovlasti Raspravno vijeće zaključuje da Markač nije poduzeo nikakve korake da spriječi zločine, odnosno nije izvijestio niti kaznio za zločine koje su njegovi podređeni počinili 5. i 6. kolovoza 1995. u Gračacu.

2573. Što se tiče Donjeg Lapca, na temelju dokaza ne može se utvrditi da je Markač bio u gradu dok su njegovi podređeni činili zločine. Međutim, Raspravno vijeće je uzelo u obzir svoju konstataciju da je Markač znao da su njegovi podređeni 5. i 6. kolovoza 1995. počinili zločine u Gračacu i stoga je bio upozoren na mogućnost da bi njegovi podređeni mogli ponovno počiniti zločine. Drugo, Vijeće je razmotrilo razmjere razaranja u Donjem Lapcu, koje nije bilo ograničeno tek na određeni broj zgrada, nego je zahvatilo značajan dio grada. Treće, Raspravno vijeće je u obzir uzelo svjedočenje Sačića, koji je – iako uz stanovito oklijevanje – izjavio da mu je netko 9. kolovoza 1995. rekao da Donji Lapac gori.³⁵⁶⁵ Kao što je utvrđeno u poglavlju 3.3, Markač je bio operativni zapovjednik i u tom je svojstvu od svojih podređenih, uključujući i Sačića, dobivao redovite informacije o razvoju situacije na terenu. Iz Repincevog svjedočenja proizlazi da su potencijalni problemi na terenu bili od posebnog interesa za Markača budući da je on bio obvezan u svoja izvješća Červenku uključiti sve probleme koji bi se pojavili.³⁵⁶⁶ Raspravno vijeće smatra da je jedini razumni zaključak da je Markač za razaranje i pljačku u Donjem Lapcu doznao u

³⁵⁶⁵ V. poglavlje 4.2.4 (Grad Donji Lapac).

³⁵⁶⁶ V. poglavlje 3.3.

danima odmah nakon što su ta djela počinjena. Shodno tomu Raspravno vijeće zaključuje da je Markač znao da se u Donjem Lapcu vrši razaranje i pljačka dok su njegovi vojnici bili u gradu ili na rubovima grada.³⁵⁶⁷

2574. Međutim, usprkos upletenosti pripadnika Specijalne policije u počinjenje iste vrste djela u Gračacu 5. i 6. kolovoza 1995., Raspravno vijeće nije utvrdilo postojanje ikakvih dokaza, niti su na njih uputile stranke u postupku, koji bi pokazali da je Markač bilo što poduzeo ili učinio ikakav napor da utvrdi je li itko od njegovih podređenih bio odgovoran i za zločine počinjene u Donjem Lapcu 7. i 8. kolovoza 1995. Naprotiv, kao što je razmotreno u poglavlju 4.2.4 (Grad Donji Lapac), Sačić je u svojem iskazu rekao da, koliko on zna, nikakva istraga nije pokrenuta u vezi s paleži u Donjem Lapcu. Shodno tomu Raspravno vijeće zaključuje da Markač nije poduzeo nikakve mjere da utvrdi je li itko od njegovih podređenih bio upleten u počinjenje kaznenih djela niti je poduzeo ikakve korake da spriječi počinjenje sličnih zločina u budućnosti.

2575. Što se tiče ubojstava koja su 7. kolovoza 1995. počinili pripadnici Specijalne policije u Oraovcu, u općini Donji Lapac, Raspravno vijeće podsjeća na dokaze i konstatacije iz poglavlja 4.1.4 (Marko Ilić i drugi – prilog, br. 10).

2576. U vezi s Markačevom ulogom u odnosu na zločine počinjene 25. i 26. kolovoza 1995. u Gruborima i Ramljanima Raspravno vijeće podsjeća na dokaze i konstatacije iz poglavlja 6.2.6.

2577. Raspravno vijeće je razmotrilo dokaze prema kojima je Markač izdao upute prije početka operacije Oluja u vezi s potrebom poštovanja ratnog prava i pravičnog postupanja s civilima. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i dokazni predmet D530, prema kojem je Markač 3. listopada 1995. naložio istragu zbog sumnje da su 17. rujna 1995. pripadnici Specijalne policije u jednoj civilnoj kući u Podkokirni, u općini Gračac, podmetnuli požar. Međutim, s obzirom na konstatacije Vijeća o Markačevoj ulozi u vezi s kaznenim djelima koja su izvršili pripadnici Specijalne policije u Gračacu, Donjem Lapcu, Gruborima i Ramljanima, jedna općenita uputa o poštovanju zakona i jedan izolirani nalog za pokretanje istrage zbog sumnje da su pripadnici

³⁵⁶⁷ Raspravno vijeće uzelo je u obzir i Janićevo izvješće s početka listopada 1995. (D556), upućeno Sačiću, s informacijama o paleži u Donjem Lapcu 7. kolovoza 1995. Međutim, budući da izvješće nosi datum nakon predmetnog vremena Optužnice, na njegovom se temelju ne može utvrditi da je Markač te informacije dobio tijekom predmetnog vremena Optužnice.

Specijalne policije podmetnuli požar ne igraju odlučujuću ulogu u ocjeni navoda o Markačevoj kaznenoj odgovornosti.

6.5.6 Pravni zaključci u vezi s Markačevom odgovornošću

2578. Raspravno vijeće će ispitati treba li Markača, s obzirom na gore iznijete činjenične konstatacije Raspravnog vijeća, smatrati odgovornim na temelju bilo kojeg od vidova odgovornosti za koje se on tereti u Optužnici. Raspravno vijeće primjećuje da je tužitelj u vezi s Markačem odustao od optužbi za okrutno postupanje i nehumana djela, i to za sve vidove odgovornosti osim počinjenja, uključujući i UZP.³⁵⁶⁸ Tužitelj je osim toga u vezi s Markačem – na temelju vidova odgovornosti naređivanja, planiranja, poticanja, pomaganja i podržavanja i odgovornosti nadređenog – odustao i od sljedećih kaznenih djela u osnovi progona: svih oblika nehumanih djela i okrutnog postupanja osim onih izvršenih granatiranjem civila; nametanja ograničavajućih i diskriminatornih mjera, uključujući nametanje diskriminatornih zakona; diskriminatorne eksproprijacije imovine; protupravnog zatočenja; i nestanaka.³⁵⁶⁹

2579. Raspravno vijeće prvo će se osvrnuti na UZP. Vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 6.2.7 da je postojao UZP s ciljem trajnog uklanjanja srpskog civilnog stanovništva iz Krajine uz upotrebu sile ili prijetnju silom, što je predstavljalo i uključivalo progon (deportaciju, prisilno premještanje, protupravne napade na civile i civilne objekte i diskriminatorne i restriktivne mjere), deportaciju i prisilno premještanje. Sada će se Vijeće baviti pitanjem jesu li Markačeva djela i ponašanje u značajnoj mjeri doprinijeli UZP-u.

2580. Raspravno vijeće razmotrilo je Markačevo sudjelovanje na brijunskom sastanku (v. poglavlje 6.2.2) u vezi s planiranjem i pripremom operacije Oluja. Pritom je Vijeće imalo na umu da je Markač obnašao dužnost pomoćnika ministra unutarnjih poslova, zaduženog za Specijalnu policiju, i da je bio operativni zapovjednik Skupnih snaga Specijalne policije. Vijeće podsjeća na svoj zaključak iz poglavlja 5.8.2(i) da je granatiranje Gračaca koje je HV izvršio 4. i 5. kolovoza 1995. predstavljalo protupravni napad na civile i civilne objekte. Osim toga Vijeće je uzelo u obzir i to da je Markač tijekom cijele operacije Oluja izdavao naređenja i zapovijedao topničkim

³⁵⁶⁸ Završni podnesak tužitelja, 16. srpnja 2010., bilješka 1404 (str. 157).

³⁵⁶⁹ Završni podnesak tužitelja, 16. srpnja 2010., bilješka 1403 (str. 157); T. 29184.

jedinicama HV-a pridodanim Skupnim snagama Specijalne policije i da je naredio granatiranje Gračaca (v. poglavlje 6.5.2). Što se tiče protupravnog napada na civile i civilne objekte u Gračacu, Raspravno vijeće podsjeća i na svoje konstatacije iz poglavlja 5.4.2 da su ti napadi bili uzrok prisilnog raseljavanja ljudi iz tog grada 4. i 5. kolovoza 1995.

2581. Raspravno vijeće podsjeća na svoju konstataciju gore u tekstu da Markač nije poduzeo korake da spriječi djela koja su njegovi podređeni počinili 5. i 6. kolovoza 1995. u Gračacu, a ta djela nije ni prijavio niti je ikoga zbog njih kaznio. Raspravno vijeće konstatira da je Markač, s obzirom na svoj položaj i ovlasti, bilo osobno bilo putem svojih zapovjednika mogao poduzeti odgovarajuće mjere u vezi sa zločinima koja su činili njegovi podređeni. Mogao je naložiti i istragu koja je mogla dovesti do suspenzije pripadnika Specijalne policije i njihovo prosljeđivanje kriminalističkoj policiji radi daljnje istrage. Takve bi mjere vrlo vjerojatno imale učinak odvraćanja, tako da se ne počine drugi zločini. Njihovom primjenom, nedisciplinirano i kriminalnim radnjama sklono ljudstvo moglo se ukloniti iz operacije, a istraga bi dala jasan signal da zločini počinjene nad Srbima iz Krajine neće proći neistraženo ili nekažnjeno. Svojim propustom da tako postupi Markač je stvorio klimu nekažnjivosti koja je poticala na počinjenje daljnjih zločina nad Srbima iz Krajine. Samo jedan dan nakon incidenata u Gračacu, odnosno 7. kolovoza 1995., pripadnici Specijalne policije na putu prema Donjem Lapcu ubili su četvero srpskih civila u selu Oraovac, u općini Donji Lapac.³⁵⁷⁰ 7. i 8. kolovoza 1995. pripadnici Specijalne policije sudjelovali su u paljenju imovine Srba iz Krajine u gradu Donjem Lapcu. Ni u ovom slučaju ništa nije poduzeto da bi se počinitelji identificirali i kaznili. U takvoj atmosferi nekažnjivosti pripadnici Specijalne policije nastavili su sa zločinima. Pripadnici postrojbe Lučko su 25. i 26. kolovoza 1995. počinili nekoliko ubojstava i spalili su imovinu u selima Grubori i Ramljane. Kao što je utvrđeno u poglavlju 5.4.2, zločini počinjeni nad Srbima iz Krajine u određenom su broju slučajeva bili uzrokom deportacije žrtava i očevidaca počinjenja. Na primjer, nakon ubojstava i razaranja imovine u Gruborima 28. kolovoza 1995. Jovan Grubor je napustio svoju kuću u tom zaseoku i otišao u sportsku dvoranu u Kninu, a 16. rujna 1995. otišao je u Beograd.³⁵⁷¹

³⁵⁷⁰ V. poglavlje 4.1.4 (Marko Ilić i drugi – incident br. 10 iz priloga Optužnici).

³⁵⁷¹ V. poglavlje 4.5.3 (Općina Knin).

2582. S obzirom na gore navedeno, Raspravno vijeće zaključuje da je Markačevo ponašanje predstavljalo značajan doprinos UZP-u. Vijeće nadalje zaključuje da je protupravni napad na civile i civilne objekte u Gračacu sam po sebi predstavljao značajan doprinos UZP-u. I konačno, s obzirom na prirodu Markačevog ponašanja i posebno na protupravni napad, Raspravno vijeće zaključuje da je on znao da postoji rasprostranjeni i sustavni napad na civilno stanovništvo i da njegova djela čine dio tog napada.

2583. Raspravno vijeće sada će utvrditi da li je Markač dijelio cilj UZP-a i da li je svojim djelima i propustima namjeravao doprinijeti tom pothvatu. Markač je sudjelovao na brijunskom sastanku i imao je aktivnog udjela u planiranju operacije Oluja. Nakon Červenkove zapovijedi od 29. srpnja 1995. (D543), prema kojoj je Specijalna policija morala djelovati u stalnoj koordinaciji sa ZP-om Split, Markač, Sačić i Turkalj sastali su se 3. kolovoza 1995. s Gotovinom i Rajčićem u Zadru, gdje je na temelju zapovijedi Glavnog stožera HV-a Gotovina zapovjedio da se u operativne svrhe neke snage topništva HV-a imaju podrediti Specijalnoj policiji.³⁵⁷² Značajno je da je su do tog trenutka Gotovina i Rajčić već izdali zapovijedi od 2. kolovoza 1995. (P1125 i D970) za otvaranje vatre na gradove, uključujući i Gračac. Raspravno vijeće je konstatiralo u poglavlju 5.8.2.(i) da su to bile zapovijedi da se cijeli gradovi, uključujući Gračac, prilikom ispaljivanja topničkih projektila tijekom operacije Oluja tretiraju kao ciljevi. Budući da je svrha sastanka 3. kolovoza 1995. u Zadru bila koordinacija topništva, Raspravno vijeće smatra da je jedino razumno tumačenje dokaza da je Markač na tom sastanku bio svjestan prirode planiranih topničkih operacija. Slijedom toga Raspravno vijeće zaključuje da je Markač, kada je zapovjedio topnički napad na Gračac, bio svjestan da on predstavlja protupravni napad na civile i civilne objekte. Iz toga je dakle vidljiva njegova namjera da doprinese cilju UZP-a. S obzirom na ovaj zaključak, Raspravno vijeće zaključuje da je Markač tom cilju želio doprinijeti kako svojim propustima u vezi sa zločinima koje je Specijalna policija počinila u Gračacu i u Donjem Lapcu, tako i svojom aktivnom ulogom u prikriivanju zločina počinjenih u Gruborima i Ramljanima. Slijedom toga, Raspravno vijeće zaključuje da je Markač imao stanje svijesti da djela koja su bila sastavni dio cilja valja izvršiti. Uzevši u obzir sve gore navedeno Vijeće konstatira da je Markač bio pripadnik

³⁵⁷² V. poglavlje 3.1.1.

UZP-a. Raspravno vijeće zaključuje da je Markač stoga imao namjeru da njegovi postupci doprinesu UZP-u.

2584. Raspravno vijeće sada će ispitati navode o Markačevoj odgovornosti u vezi s ubojstvom, nehumanim djelima i okrutnim postupanjem, za što se on tereti u paragrafu 42 Optužnice na temelju trećeg oblika UZP-a (točke 1, 6, 7, 8 i 9). Osim toga, Vijeće će razmotriti navode o Markačevoj odgovornosti na temelju trećeg oblika UZP-a u vezi s pljačkanjem i razaranjem, te protupravnim zatočenjem u smislu djela u osnovi progona. U Optužnici se za ta djela tereti u točkama 1, 4 i 5 kao za djela u sklopu zajedničke kažnjive namjere. Međutim, Raspravno vijeće podsjeća da je u poglavlju 6.2.7 utvrdilo da je UZP predstavljao i obuhvaćao progon (deportaciju, prisilno premještanje, protupravne napade na civile i civilne objekte, te diskriminatorne i ograničavajuće mjere), deportaciju i prisilno premještanje. Vijeće je u obzir uzelo više čimbenika prilikom utvrđivanja jesu li ubojstvo, nehumana djela, okrutno postupanje, pljačka, razaranje i protupravno zatočenje (sami po sebi ili kao radnje u osnovi progona) bili prirodna i predvidljiva posljedica izvršenja cilja UZP-a i je li Markač znao da su ta djela potencijalna posljedica izvršenja UZP-a.

2585. Raspravno vijeće prvo je razmotrilo cilj UZP-a, odnosno trajno uklanjanje srpskog civilnog stanovništva iz Krajine uz upotrebu sile ili uz prijetnju silom, uključujući deportaciju i protupravne napade na civile i civilne objekte. Da bi se taj cilj ostvario, Markač je na početku operacije Oluja svojim podređenima naredio da se upuste u protupravne napade na civile i civilne objekte u Gračacu. Osim toga, UZP-om je bila predviđena deportacija velikih razmjera srpskog stanovništva Krajine s područja nekadašnje RSK, pri čemu je tamo trebao ostati vrlo malen broj Srba. Stvaranjem situacije u kojoj bi na području bivše RSK ostao tek malen broj Srba trebala se u velikoj mjeri povećati mogućnost da pripadnici hrvatskih vojnih snaga izvrše kaznena djela protiv imovine Srba iz Krajine. S tim u vezi Raspravno vijeće je uzelo u obzir i kontekst te deportacije, odnosno kontekst etničkih napetosti, a koji se djelomično temeljio na prethodno počinjenim nasilnim djelima na području bivše RSK.³⁵⁷³ Budući da je taj kontekst u to vrijeme bio općepoznat svima u Hrvatskoj, Raspravno vijeće smatra da ga je i Markač bio svjestan na početku operacije Oluja.

2586. Raspravno vijeće također podsjeća na Markačevu prisutnost na sastanku 2. kolovoza 1995., na kojem je ministar obrane Šušak izdao upute u vezi s rizikom od

eksczesnog ponašanja, uključujući paljevine i pljačke.³⁵⁷⁴ Time je Markač dodatno upozoren na mogućnost počinjenja kaznenih djela tijekom operacije Oluja i nakon nje. Vijeće je uzelo u obzir i razgovore vođene s Markačem, tijekom kojih je on izjavio da su on i ministar unutarnjih poslova u odabiru ljudi za operacije posebno nastojali uključiti postrojbe koje nisu bile s područja na kojem je trebalo provesti operaciju da bi se izbjegli osvetnički porivi protiv ljudi koje su pripadnici postrojbi eventualno poznavali i da bi se tako izbjegli mogući sukobi. Po mišljenju Vijeća, ovi dokazi pokazuju da je Markač bio svjestan mogućnosti da bi se pripadnici Hrvatskih oružanih snaga i Specijalne policije mogli svetiti. Budući da je Markač znao što je cilj UZP-a, da je prisustvovao sastanku od 2. kolovoza 1995. i da je bio svjestan želje za osvetom među svojim ljudstvom, Raspravno vijeće zaključuje da je on znao da su djela poput razaranja, pljačke, ubojstva, nehumanih djela, okrutnog postupanja i protupravnih zatočenja (sama po sebi ili kao radnje u osnovi progona) potencijalna posljedica izvršenja UZP-a. Markač je usprkos tome doprinio UZP-u, čime je pogodovao stvaranju atmosfere podesne za počinjenje zločina, pomirivši se pritom s mogućnošću da gore spomenuta djela budu počinjena. Markač je stoga svjesno pristao na rizik počinjenja tih djela. Raspravno vijeće osim toga smatra da Markačevo ponašanje u vezi sa zločinima počinjenima u Gruborima pokazuje svojevrсно prihvaćanje takve posljedice UZP-a. Vijeće podsjeća na svoj zaključak iz poglavlja 6.3.6 da su djela poput razaranja, pljačke, ubojstva, nehumanih djela, okrutnog postupanja i protupravnog zatočenja (sama po sebi ili kao radnje u osnovi progona) bila prirodna i predvidiva posljedica provođenja UZP-a.

2587. Na temelju gore u tekstu iznesene analize i konstatacija Raspravno vijeće zaključuje da je Markač odgovoran na temelju vida odgovornosti opisanog kao UZP. Shodno tomu nije potrebno da Raspravno vijeće iznosi zaključke u vezi s drugim vidovima odgovornosti koji se navode u Optužnici.

³⁵⁷³ V. poglavlje 5.1.2.

³⁵⁷⁴ V. dokaz D409 razmotren u poglavlju 6.2.2.

7. Kumulativne osude

2588. Vijeće je Antu Gotovinu i Mladena Markača proglasilo krivima za progon, deportaciju, ubojstvo i nehumana djela kao zločine protiv čovječnosti (članak 5 Statuta) i za pljačkanje javne ili privatne imovine, bezobzirno razaranje, ubojstvo i okrutno postupanje kao kršenja zakona i običaja ratovanja (članak 3 Statuta).

2589. Djela na kojima se temelje zaključci o progonu kao zločinu protiv čovječnosti uključuju i djela na kojima se temelje zaključci o ubojstvu, deportaciji i nehumanim djelima kao zločinima protiv čovječnosti. Međutim, kumulativne osude po različitim odredbama Statuta za isto kriminalno ponašanje dopuštene su samo ako “svaka od dotičnih odredbi sadrži materijalno različit element koji druga ne sadrži”, a element je materijalno različit “ako zahtijeva dokaz činjenice koji drugi element ne zahtijeva”.³⁵⁷⁵ U tu svrhu, ti elementi uključuju opće elemente i uvjete za postojanje nadležnosti.³⁵⁷⁶ Ako se ovaj test ne zadovolji, osuda se izriče po užoj odredbi.³⁵⁷⁷ Uže definirano kazneno djelo obuhvaća ono šire definirano jer počinjenje prvog nužno povlači počinjenje drugog.³⁵⁷⁸

2590. Progon kao zločin protiv čovječnosti sadrži materijalno različit element u odnosu na ubojstvo kao zločin protiv čovječnosti jer progon zahtijeva dokazivanje da djelo ili propust predstavlja *de facto* diskriminaciju i dokazivanje da je djelo ili propust počinjeno s posebnom namjerom da se diskriminira. S druge strane, ubojstvo zahtijeva dokazivanje da je optuženi namjerno prouzročio smrt jedne ili više osoba, što nije potrebno dokazati za progon.³⁵⁷⁹ Prema tome, kumulativno osuđivanje je dopušteno za

³⁵⁷⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 412; Drugostupanjska presuda u predmetu *Jelisić*, par. 78; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 387; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 168, 173; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krstić*, par. 218; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 355; Drugostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 584; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 163; Drugostupanjska presuda u predmetu *Dragomir Milošević*, par. 39.

³⁵⁷⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 177; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 356.

³⁵⁷⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 413; Drugostupanjska presuda u predmetu *Jelisić*, par. 79; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 387; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 168; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krstić*, par. 218; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 355; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 163.

³⁵⁷⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Krstić*, par. 218; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 163.

³⁵⁷⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1041.

progon i ubojstvo. Isto rezoniranje vrijedi i za kaznena djela deportacije i nehumanih djela.

2591. Što se tiče dopustivosti kumulativnih osuda za zločine protiv čovječnosti (članak 5) i kršenja zakona i običaja ratovanja (članak 3), te dvije kategorije kaznenih djela zahtijevaju dokazivanje različitih elemenata. Dok kaznena djela iz članka 3 zahtijevaju dokazivanje uske povezanosti između djela optuženika i oružanog sukoba, kaznena djela iz članka 5 zahtijevaju dokazivanje rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.³⁵⁸⁰ Prema tome, osude za kaznena djela po oba članka, članku 3 i članku 5, za isto kriminalno ponašanje, dopuštene su.

³⁵⁸⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 165

8. Odmjeravanje kazne

8.1 Pravne odredbe o odmjerenju kazne

2592. Relevantne odredbe Statuta i Pravilnika Međunarodnog suda su:

Članak 24. Statuta

Kaznene sankcije

1. Kaznene sankcije koje izriče raspravno vijeće ograničene su na kaznu zatvora. Prilikom određivanja kazne zatvora raspravno vijeće imat će u vidu opću praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije.
2. Prilikom izricanja kazni, raspravna vijeća uzimaju u obzir čimbenike poput težine kaznenog djela i osobnih prilika osuđenika.
3. Uz kaznu zatvora, raspravna vijeća mogu naložiti povrat eventualne imovine i imovinske koristi stečene kažnjivim ponašanjem, uključujući i sredstvima prisile, pravim vlasnicima.

Pravilo 101

Kazne

- (A) Osoba proglašena krivom može biti osuđena na kaznu zatvora, uključujući i doživotnu kaznu zatvora.
- (B) Prilikom odmjerenja kazne raspravno vijeće uzima u obzir čimbenike spomenute u članku 24. stavku 2. Statuta, te čimbenike kao što su:
- (i) sve otegotne okolnosti;
 - (ii) sve olakotne okolnosti, uključujući i značajnu suradnju osuđenika s tužiteljem prije ili poslije izricanja presude;
 - (iii) opća praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije;
 - (iv) vrijeme koje je osuđena osoba već izdržala od kazne za isto djelo koju joj je eventualno izrekao sud neke države, u skladu s člankom 10. stavkom 3. Statuta.

(C) Osuđeniku će se u izdržavanje kazne uračunati eventualno vrijeme koje je proveo u pritvoru čekajući na predaju Međunarodnom sudu ili čekajući na suđenje ili žalbeni postupak.

2593. Prilikom odmjeravanja kazne u obzir treba uzeti sljedeće čimbenike: (i) težina kaznenih djela ili ukupno kažnjivo ponašanje; (ii) osobne okolnosti osuđenika, uključujući olakotne okolnosti; (iii) opća praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije; (iv) vrijeme koje je optuženi proveo u pritvoru čekajući na predaju Međunarodnom sudu ili čekajući na suđenje ili žalbeni postupak; i (v) u kolikoj je mjeri eventualna kazna izrečena osuđenom od strane nekog nacionalnog suda za isto djelo već izdržana.³⁵⁸¹ Posljednji čimbenik u ovom predmetu nije primjenjiv.

8.2 Svrha kažnjavanja

2594. Praksom Međunarodnog suda utvrđeno je da su dvije glavne svrhe kažnjavanja retribucija i odvraćanje.³⁵⁸²

2595. Kao oblik retribucije, kazna izražava društvenu osudu kaznenog djela i osobe koja ga je počinila.³⁵⁸³ Stoga Raspravno vijeće, da bi ispunilo cilj retribucije, treba odmjeriti kaznu koja na odgovarajući način odražava osobnu krivnju počinitelja.³⁵⁸⁴ Raspravno vijeće smatra da se taj cilj odražava u obvezi Raspravnog vijeća da uzme u obzir težinu kaznenog djela i ukupnost kažnjivog ponašanja.³⁵⁸⁵

2596. I individualno i opće odvraćanje u kaznenom pravu predstavljaju važne ciljeve kažnjavanja.³⁵⁸⁶ Svrha individualnog odvraćanja jest da se počinitelj odvрати od ponovnog počinjenja kaznenog djela u budućnosti, dok je cilj općeg odvraćanja da se ostali odvrate od počinjenja sličnih kaznenih djela.³⁵⁸⁷ U ovom slučaju, te imajući u

³⁵⁸¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 679; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 301; Drugostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 325; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 733; Drugostupanjska presuda u predmetu *Dragomir Milošević*, par. 296.

³⁵⁸² Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 185; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 806; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 402; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 775, 803.

³⁵⁸³ Prvostupanjska presuda o kazni u predmetu *Jokić*, par. 31; Presuda o kazni u predmetu *Mrđa*, par. 14; Prvostupanjska presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, svezak 3, par. 1145.

³⁵⁸⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1075.

³⁵⁸⁵ V. Prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 485.

³⁵⁸⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1076.

³⁵⁸⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1077-1078; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 45; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 776, 805.

vidu okolnosti u kojima su djela počinjena, Raspravno vijeće smatra da je rizik da će Ante Gotovina i Mladen Markač slična zlodjela počiniti u budućnosti mali, što u velikoj mjeri umanjuje relevantnost individualnog odvracanja.

2597. Što se tiče općeg odvracanja, osobe koje za sebe smatraju da su izvan dosega međunarodnog kaznenog prava moraju biti upozorene da su dužne pridržavati se temeljnih normi materijalnog kaznenog prava ili se suočiti s kaznenim progonom i, u slučaju osude, sankcijama.³⁵⁸⁸ Raspravno vijeće smatra da odgovarajuća kazna za optužene u ovom predmetu suštinski doprinosi postizanju učinka općeg odvracanja.

2598. Rehabilitacija se također smatra relevantnim, ali manje važnim čimbenikom prilikom odmjerenja kazne.³⁵⁸⁹

8.3 Čimbenici pri odmjerenju kazne

8.3.1 Težina djela i ukupno kažnjivo ponašanje

2599. Težina djela je osnovni čimbenik pri odmjerenju kazne.³⁵⁹⁰ Raspravno vijeće smatra da je u ovom slučaju primjereno da težinu djela koja je optuženi počinio razmotri zajedno s drugim otegotnim okolnostima, budući da odvojeno razmatranje tih aspekata ne bi imalo nikakvog praktičnog smisla.³⁵⁹¹ Primjenom takvog pristupa, Raspravno vijeće izbjegava zamku da se neki čimbenik uračuna dvostruko u svrhu odmjerenja kazne, što je, kako je zaključilo Žalbeno vijeće, nedopustivo.³⁵⁹² Određivanje težine zločina kako bi se izrekla odgovarajuća kazna nalaže razmatranje konkretnih okolnosti predmeta, kao i oblika i stupnja sudjelovanja osuđenika u zločinu.³⁵⁹³ Otegotne

³⁵⁸⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1078.

³⁵⁸⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 806; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1079; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 402; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 325, 328; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 806.

³⁵⁹⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 182; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 731; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 442; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Momir Nikolić*, par. 11; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 442; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić*, par. 375; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 774.

³⁵⁹¹ V. Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 787.

³⁵⁹² Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 106-107; Drugostupanjska presuda u predmetu *Limaj*, par. 143; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 787; Drugostupanjska presuda u predmetu *Dragomir Milošević*, par. 309.

³⁵⁹³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 182; Drugostupanjska presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 731; Drugostupanjska presuda u predmetu *Jelisić*, par. 101; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1061; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*,

okolnosti moraju biti u neposrednoj vezi s kaznenim djelom za koje se optuženik tereti.³⁵⁹⁴ Raspravno vijeće ima diskreciono pravo zaključiti da je položaj vlasti počinitelja učinio njegovu neposrednu odgovornost prema članu 7(1) Statuta većom.³⁵⁹⁵ Pri ocjenjivanju težine kaznenog djela može se uzeti u obzir i cjelokupni utjecaj zločina na žrtve i njihove obitelji.³⁵⁹⁶ Samo čimbenici koji su dokazani izvan razumne sumnje bit će uzeti u obzir kao otegotne okolnosti.³⁵⁹⁷

2600. Prije svega, Raspravno vijeće smatra da je utvrđena odgovornost Ante Gotovine i Mladena Markača za sudjelovanje u udruženom zločinačkom pothvatu. Cilj tog pothvata bio je trajno uklanjanje srpskog civilnog stanovništva s područja Krajine silom ili prijetnjom silom, što je predstavljalo, odnosno obuhvaćalo progon (deportaciju, protupravne napade na civile i civilne objekte te diskriminatorne i ograničavajuće mjere), deportaciju i prisilno premještanje. Stoga je utvrđena odgovornost Gotovine i Markača za veliki broj kaznenih djela počinjenih na širokom geografskom području tijekom razdoblja od oko dva mjeseca. O tome se detaljno govori u poglavljima 4, 5, 6.3 i 6.5. Kaznena djela obuhvaćaju progon, deportaciju, pljačkanje, bezobzirno razaranje, nehumana djela, okrutno postupanje i ubojstva. Iako ne može prepričati svaku od bezbroj pojedinačnih priča o patnji i gubicima koje su ti zločini izazvali, Raspravno vijeće zadržat će se samo na sljedećem primjeru. Vijeće podsjeća na veliki broj mrtvih za koje je, prema Optužnici, moglo utvrditi kaznenu odgovornost. Vijeće napominje da su neka naselja, kao na primjer Kistanje, bezobzirnim razaranjem gotovo u potpunosti uništena, čime su uništeni domovi velikog broja ljudi, a njihov povratak je učinjen praktički nemogućim. Tisuće ljudi istjerane su iz svojih domova, čime je većina osuđena na nesiguran život izbjeglica koji su morali svoj život ponovno izgraditi u inozemstvu, a imovine su lišeni sveobuhvatnim bezobzirnim razaranjem i pljačkom.

2601. Kao što je ranije opisano u poglavljima 6.3 i 6.5, i Ante Gotovina i Mladen Markač su, kao pripadnici UZP-a, imali namjeru da ta kaznena djela počine ili su znali

par. 18; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 39; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 409.

³⁵⁹⁴ Prvostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 911; Prvostupanjska presuda u predmetu *Đorđević*, par. 2218.

³⁵⁹⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 183; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 745; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 451; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 90-91; Drugostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 613; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 320; Drugostupanjska presuda u predmetu *Strugar*, par. 353; Drugostupanjska presuda u predmetu *Dragomir Milošević*, par. 302.

³⁵⁹⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 779; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić*, par. 409; Drugostupanjska presuda u predmetu *Dragomir Milošević*, par. 323.

da će ova kaznena djela biti prirodna ili predvidljiva posljedica ostvarenja cilja UZP-a. Za obojicu je utvrđeno da su dali znatan doprinos UZP-u.

2602. Slijedom navedenog, Raspravno vijeće smatra da su Ante Gotovina i Mladen Markač u znatnoj mjeri sudjelovali u kaznenim djelima, što predstavlja važan čimbenik pri ocjenjivanju njihovog cjelokupnog ponašanja. Činjenica da nijedan od njih nije bio glavni počinitelj ni na koji način ne umanjuje njihovu odgovornost.

2603. Raspravno vijeće zatim uzima u obzir ranjivost žrtava ubojstva,³⁵⁹⁸ koje su u velikoj mjeri bile osobe preslabe za bijeg pred napredovanjem HV-a, uključujući starije osobe i neke invalide (v. poglavlje 4.1). Raspravno vijeće smatra da te okolnosti čine ubojstva osobito kukavičkim i za svaku osudu, za koja su optuženici odgovorni zbog prirodne i predvidljive posljedice ostvarivanja cilja UZP-a. U vezi s tim, Raspravno vijeće posebno uzima u obzir Gotovinin komentar s Brijunskog sastanka da veliki broj civila već odlazi iz Knina, što je značilo da će, ako hrvatske snage nastave vršiti pritisak, jedini civili koji ostanu biti oni koji nemaju mogućnosti otići. Raspravno vijeće smatra da se prilikom odmjeravanja kazne ranjivost žrtava stoga ima smatrati otegotnom okolnošću.

2604. Ante Gotovina bio je na visokom položaju u vojnoj zapovjednoj strukturi. Kao što je utvrđeno u poglavlju 3, Gotovina je imao čin general-pukovnika HV-a i bio je zapovjednik ZP-a Split od kraja 1992. i cijelo vrijeme relevantno za Optužnicu. S obzirom na taj položaj, Ante Gotovina imao je veliku odgovornost da se pobrine da jedinice pod njegovim zapovijedanjem poštuju međunarodno humanitarno pravo. Međutim, umjesto da tu dužnost izvrši, Ante Gotovina zloupotrijebio je svoj položaj doprinoseći UZP-u na razne načine, kao što je pobliže navedeno u poglavlju 6.3. Slijedom navedenog, Raspravno vijeće smatra da zloupotreba položaja predstavlja otegotnu okolnost.

2605. Kao što je navedeno u poglavlju 3.3, Mladen Markač je tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica bio na visokom položaju pomoćnika ministra unutarnjih poslova za Specijalnu policiju, te na položaju operativnog zapovjednika združenih specijalnih policijskih snaga, kojima je zapovijedao tijekom operacije Oluja, ali i tijekom operacija čišćenja i pretraživanja nakon nje. Mladen Markač nije izvršio

³⁵⁹⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 763.

³⁵⁹⁸ V. Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683, 686; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 124; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 779.

dužnost koja uz taj položaj ide, a to je da poštuje standarde međunarodnog humanitarnog prava, već ju je zloupotrijebio doprinoseći UZP-u na razne načine, kao što je pobliže navedeno ranije u poglavlju 6.5. Ova činjenica odnosi prevagu nad svjedočenjem nekih svjedoka o Markačevim naporima da osigura da njegovi podčinjeni poštuju domaće i međunarodne zakone ratovanja.³⁵⁹⁹ Prema tome, Raspravno vijeće smatra da zloupotreba položaja predstavlja otegotnu okolnost.

8.3.2 Osobne okolnosti Ante Gotovine i Mladena Markača

2606. Prihvatanje i primjena olakotnih okolnosti ne umanjuje težinu kaznenih djela.³⁶⁰⁰ Za dokazivanje olakotnih čimbenika potrebna je jedino ocjena najveće vjerojatnosti.³⁶⁰¹ Jedini olakšavajući čimbenik koji se u Pravilniku izrijekom navodi jest “značajn[a] suradnj[a] osuđenika s tužiteljem prije ili poslije izricanja presude”.³⁶⁰² U ostale olakšavajuće čimbenike spadaju: dobrovoljna predaja;³⁶⁰³ dobar karakter, uključujući ranije nekažnjavanje;³⁶⁰⁴ ponašanje u pritvoru;³⁶⁰⁵ osobne i obiteljske prilike;³⁶⁰⁶ te starosna dob.³⁶⁰⁷ Dobrovoljna predaja predstavlja olakotni čimbenik budući da predstavlja veliki pozitivni doprinos međunarodnoj zajednici i zbog toga što može potaknuti druge optuženike da se predaju u budućnosti.³⁶⁰⁸ Dobro vladanje u pritvoru

³⁵⁹⁹ Završni podnesak Markačeve obrane, par. 661

³⁶⁰⁰ Osuđujuća presuda u predmetu *Erdemović*, par. 46; Presuda o kazni u predmetu *Bralo*, par. 42;

Presuda o kazni u predmetu *Zelenović*, par. 44.

³⁶⁰¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 697; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 816.

³⁶⁰² Pravilo 101(B)(ii).

³⁶⁰³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 325; Drugostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 341.

³⁶⁰⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 459; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1090; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 325; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 816.

³⁶⁰⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696, 728; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1091; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 266; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 325; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 816.

³⁶⁰⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 362 i 408; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1091; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 266; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 325; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 816.

³⁶⁰⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 266; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 816.

³⁶⁰⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 600.

smatra se olakotnom okolnošću, iako mu se ne pridaje značajna težina kao olakšavajućem čimbeniku.³⁶⁰⁹

2607. Gotovina obrana nije iznijela nijedan argument o olakotnim okolnostima, ni bilo kakvim osobnim okolnostima, čak ni nakon što joj je Raspravno vijeće ukazalo na mogućnost da argumente o odmjeravanju kazne iznese u završnoj riječi, ako to želi.³⁶¹⁰ Bez obzira na to, Raspravno vijeće će preispitati informacije kojima raspolaže kako bi utvrdilo postoje li olakšavajuće okolnosti. Raspravno vijeće istodobno podsjeća na dužnost obrane da u raspravnoj fazi postupka iznese činjenice koje dokazuju olakšavajuće čimbenike, a koje želi da budu uzete u obzir.³⁶¹¹ Raspravno vijeće ističe izjavu jednog svjedoka na kojeg je Ante Gotovina, nakon što ga je u više navrata sreo, ostavio pozitivan dojam, da se Gotovina ponašao profesionalno i da su ga njegovi vojnici poštovali.³⁶¹² Čak i prema ocjeni najveće vjerojatnosti, to svjedočenje Raspravnom vijeću nije dovoljno da ocijeni je li optuženik dobrog karaktera, što bi se moglo uzeti u obzir kao olakotni čimbenik.

2608. Prema ocjeni najveće vjerojatnosti, Raspravno vijeće napominje da nije upoznato ni s čim što bi bilo suprotno tvrdnji da se Ante Gotovina dobro ponašao, kako u sudnici tako u pritvoru.³⁶¹³ Ta činjenica uzet će se u obzir kao olakotna okolnost, iako samo u ograničenom opsegu.

2609. Raspravno vijeće sada će razmotriti argumente Markačeve obrane u vezi s olakotnim čimbenicima, uključujući eventualne osobne okolnosti.³⁶¹⁴

2610. Mladen Markač dobrovoljno se predao Međunarodnom sudu i doveden je u sjedište suda 11. ožujka 2004.³⁶¹⁵ Markačeva obrana također je navela da medicinska dokumentacija Mladena Markača pokazuje da on nije dobrog zdravlja i da mu se zdravstveno stanje s godinama pogoršava.³⁶¹⁶ Prema ocjeni najveće vjerojatnosti,

³⁶⁰⁹ Presuda o kazni u predmetu *Momir Nikolić*, par. 168; Presuda o kazni u predmetu *Deronjić*, par. 273.

³⁶¹⁰ Završni podnesak Gotovine obrane, par. 1094; T. 29021-29022.

³⁶¹¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kvočka*, par. 674; Drugostupanjska presuda u predmetu *Muhimana*, par. 231; Drugostupanjska presuda u predmetu *Karera*, par. 388; Drugostupanjska presuda u predmetu *Bikindi*, par. 165.

³⁶¹² T. 20077-20078; D1578, par. 4.

³⁶¹³ U vezi s tim, Raspravno vijeće smatra da je bilo razumljivo da se Ante Gotovina jednom prilikom nije pojavio u sudnici kako bi izrazio prosvjed protiv uhićenja pripadnika svog tima obrane i pretraživanja prostorija tima obrane od strane hrvatskih vlasti u prosincu 2009. (v. T. 26003-26004).

³⁶¹⁴ Završni podnesak Markačeve obrane, par. 284, 301-329; v. i T. 29021-29022.

³⁶¹⁵ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, Nalog o rasporedu za prvo pojavljivanje pred sudom, 11. ožujka 2004; Zahtjev Mladena Markača za privremeno puštanje na slobodu, 12. ožujka 2004, par. 7.

³⁶¹⁶ D2171; Završni podnesak Markačeve obrane, par. 317-318.

Raspravno vijeće smatra da ti čimbenici govore u prilog blažoj kazni.³⁶¹⁷ Kad je riječ o ponašanju Mladena Markača u pritvoru, Raspravno vijeće uzet će obzir jedan slučaj Markačevog kršenja uvjeta privremenog puštanja na slobodu u prosincu 2007.³⁶¹⁸ Osim toga, i prema ocjeni najveće vjerojatnosti, Raspravno vijeće zaključuje da nije poznato ni s čim što bi bilo suprotno tvrdnji da se Markač primjerno vladao, kako u sudnici tako i u pritvoru.³⁶¹⁹ Sve u svemu, Raspravno vijeće konstatira da ponašanje Mladena Markača u sudnici i pritvoru ne predstavlja olakotnu okolnost. Markačeva obrana istaknula je svjedočenja više svjedoka o dobrom karakteru Mladena Markača, koji je, između ostalog, pružao pomoć “žrtvama”.³⁶²⁰ Čak i prema ocjeni najveće vjerojatnosti, ta svjedočenja Raspravnom vijeću nisu dovoljna da ocijeni je li Mladen Markač dobrog karaktera, što bi moglo uzeti u obzir kao olakotni čimbenik.

8.3.3 Opća praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije

2611. Raspravno vijeće je dužno pri odmjeravanju odgovarajuće kazne uzeti u obzir “opću praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije”. To ne znači da je Vijeće obvezno pridržavati se te prakse.³⁶²¹ Međunarodni sud može izreći težu kaznu od one koja je bila predviđena relevantnim zakonskim odredbama u bivšoj Jugoslaviji, a Žalbeno vijeće je u dosadašnjoj praksi bilo mišljenja da se tom praksom odmjeravanja kazni ne narušava načelo *nulla poena sine lege* zato što je optuženi trebao biti svjestan činjenice da zločini za koje je protiv njega podignuta Optužnica predstavljaju teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava koja se kažnjavaju najtežim kaznama.³⁶²²

³⁶¹⁷ V. Drugostupanjska presuda u predmetu *Strugar*, par. 392.

³⁶¹⁸ Nalog za uhićenje i dovođenje optuženog Mladena Markača s privremenog boravka na slobodi, 28. prosinca 2007.

³⁶¹⁹ U vezi s tim, Raspravno vijeće smatra da je bilo razumljivo da se Mladen Markač jednom prilikom nije pojavio u sudnici kako bi izrazio prosvjed protiv uhićenja pripadnika tima Gotovinine obrane i pretraživanja prostorija tima Gotovinine obrane od strane hrvatskih vlasti u prosincu 2009. (v. T. 26003-26004).

³⁶²⁰ Završni podnesak Markačeve obrane, par. 313-316.

³⁶²¹ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 21; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 813, 816 i 820; Drugostupanjska presuda u predmetu *Jelisić*, par. 117; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 418; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 347-349; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krstić*, par. 260; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 681-682; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1085; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 17, 69; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Jokić*, par. 38; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 398; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 335, 346; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 749, 811; Drugostupanjska presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 212.

³⁶²² Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 21; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 817; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krstić*, par. 262; Drugostupanjska presuda u predmetu

Povrh toga, Raspravno vijeće može odstupiti od prakse izricanja zatvorskih kazni u bivšoj Jugoslaviji ako je ta praksa neprimjerena u svjetlu međunarodnog prava.³⁶²³

2612. Članak 24(1) Statuta i pravilo 101(B)(iii) Pravilnika odnose se na stvarnu praksu na sudovima u bivšoj Jugoslaviji. Međutim, na Međunarodnom sudu ustaljena je praksa da izvori koje treba konzultirati u vezi s tim odredbama nisu ograničeni samo na sudsku praksu bivše Jugoslavije, nego da obuhvaćaju i zakonske odredbe koje su bile na snazi u bivšoj Jugoslaviji u vrijeme počinjenja predmetnih kaznenih djela.³⁶²⁴ Prema pročišćenom tekstu osnovnog Krivičnog zakona Republike Hrvatske (1993.) (dalje u tekstu Krivični zakon), koji je bio na snazi tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica, ratni zločini bili su kažnjivi kaznom zatvora u trajanju od 5 do 20 godina.³⁶²⁵ Prema Krivičnom zakonu, okrutno postupanje s ranjenicima, bolesnicima ili ratnim zarobljenicima bilo je kažnjivo kaznom zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina.³⁶²⁶ Nadalje, prema Krivičnom zakonu, protupravno prisvajanje predmeta od mrtvih ili ranjenih na bojnopolju bilo je kažnjivo kaznom zatvora u trajanju od jedne do pet godina.³⁶²⁷

2613. Raspravno vijeće je prilikom rješavanja ovog predmeta uzelo u obzir sve čimbenike vezane za praksu izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji.

8.3.4 Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru

2614. Na temelju pravila 101(C) Pravilnika, osuđeniku će se u izdržavanje kazne uračunati eventualno vrijeme koje je proveo u pritvoru čekajući predaju Međunarodnom sudu ili čekajući na suđenje. Ante Gotovina nalazi se u pritvoru od uhićenja 7. prosinca 2005. Mladen Markač nalazi se u pritvoru od dobrovoljne predaje i dovođenja u sjedište Međunarodnog suda 11. ožujka 2004, iako je u više navrata bio privremeno puštan na slobodu.

Blaškić, par. 681; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 398; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 264; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 750.

³⁶²³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 377.

³⁶²⁴ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 85.

³⁶²⁵ Članci 120.-122. Krivičnog zakona.

³⁶²⁶ Članak 128. Krivičnog zakona.

³⁶²⁷ Članak 125. Krivičnog zakona.

2615. Prema tome, Ante Gotovina i Mladen Markač imaju pravo da im se u izdržavanje kazne uračuna vrijeme provedeno u pritvoru, koje na dan izricanja presude iznosi 1.956 dana za Antu Gotovinu, a 1.477 dana za Mladena Markača.

8.4 Određivanje kazni

2616. Tužiteljstvo je predložilo da se Ante Gotovina osudi na kaznu zatvora u trajanju od 27 godina, a Mladen Markač na kaznu zatvora u trajanju od 23 godine.³⁶²⁸

2617. Raspravno veće uzelo je u obzir sve gore navedene okolnosti i zaključuje da je Ante Gotovini primjereno izreći jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 24 godine. Kao što je gore navedeno, Ante Gotovina ima pravo da mu se u izdržavanje kazne uračuna vrijeme provedeno u pritvoru, koje na dan izricanja presude iznosi 1.956 dana.

2618. Raspravno vijeće zaključuje da je Mladenu Markaču primjereno izreći jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 18 godina. Kao što je gore navedeno, Mladen Markač ima pravo da mu se u izdržavanje kazne uračuna vrijeme provedeno u pritvoru, koje na dan izricanja presude iznosi 1.477 dana.

³⁶²⁸ Završni podnesak tužiteljstva, par. 705.

9. Izreka

2619. Raspravno vijeće zaključuje da je Ante Gotovina **KRIV** po sljedećim točkama Optužnice:

Točka 1: progon kao zločin protiv čovječnosti;

Točka 2: deportacija kao zločin protiv čovječnosti;

Točka 4: pljačkanje javne i privatne imovine kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

Točka 5: bezobzirno razaranje kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

Točka 6: ubojstvo kao zločin protiv čovječnosti;

Točka 7: ubojstvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

Točka 8: nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti;

Točka 9: okrutno postupanje kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

Raspravno vijeće zaključuje da Ante Gotovina **NIJE KRIV** po točki 3 Optužnice (nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti).

2620. Raspravno vijeće ovim osuđuje Antu Gotovinu na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 24 godine. Na temelju pravila 101(C) Pravilnika, on ima pravo da mu se u izdržavanje kazne uračuna vrijeme provedeno u pritvoru, koje na dan izricanja presude iznosi 1.956 dana. Na temelju pravila 103(C) Pravilnika, Ante Gotovina ostaje u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne završe pripreme za njegovo odvođenje u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

2621. Raspravno vijeće zaključuje da Ivan Čermak **NIJE KRIV** ni po jednoj točki Optužnice. Na temelju pravila 99(A) Pravilnika, Raspravno vijeće nalaže da se Ivana Čermaka odmah pusti na slobodu iz Pritvorske jedinice Ujedinjenih naroda, uz obvezu da tajnik za to obavi sve potrebne organizacijske pripreme.

2622. Raspravno vijeće zaključuje da je Mladen Markač **KRIV** po sljedećim točkama Optužnice:

Točka 1: progon kao zločin protiv čovječnosti;

Točka 2: deportacija kao zločin protiv čovječnosti;

Točka 4: pljačkanje javne i privatne imovine kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

Točka 5: bezobzirno razaranje kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

Točka 6: ubojstvo kao zločin protiv čovječnosti;

Točka 7: ubojstvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

Točka 8: nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti;

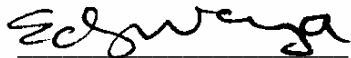
Točka 9: okrutno postupanje kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

Raspravno vijeće zaključuje da Mladen Markač **NIJE KRIV** po točki 3 Optužnice (nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti).

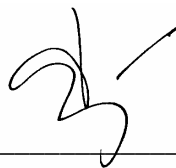
2623. Raspravno vijeće ovim osuđuje Mladena Markača na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 18 godina. Na temelju pravila 101(C) Pravilnika, Mladen Markač ima pravo da mu se u izdržavanje kazne uračuna vrijeme provedeno u pritvoru, koje na dan izricanja presude iznosi 1.477 dana. Na temelju pravila 103(C) Pravilnika, Mladen Markač ostaje u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne završe pripreme za njegovo odvođenje u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

Sastavljeno na engleskom i na francuskom jeziku, pri čemu je mjerodavan tekst na engleskom.

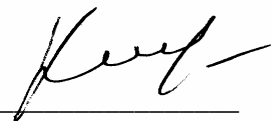
Dana 15. travnja 2011.
U Den Haagu,
Nizozemska

sutkinja Elizabeth Gwaunza

sudac Alphons Orié
predsjedavajući

sudac Uldis Ķiniš

10. Djelomično suprotno mišljenje suca Uldisa Ćinisa

2624. U ovoj presudi, u poglavlju 4.1.15, Stevo Berić i drugi, (Prilog, br. 7), većina u Raspravnom vijeću zaključila je da su trojica naoružanih muškaraca, od kojih je jedan ubio Milicu Šare, Stevu Berića, Janju Berić, Đurđiju Berić, Krstu Šaru, Miloša Ćosića i Jandriju Šaru te ranio svjedokinju 67, bili pripadnici hrvatskih oružanih snaga. Kasnije, u poglavlju 4.2.7, Grad Gračac, većina je zaključila da je negdje od popodneva 5. kolovoza do 6. kolovoza 1995. u Gračacu u 10:30 sati znatno povećan broj spaljenih zgrada ili zgrada u plamenu. Osim toga, većina je zaključila da su pripadnici Specijalne policije sudjelovali u razaranju većeg dijela Gračaca od popodneva 5. kolovoza 1995. do 6. kolovoza 1995. u 10:30 sati.

2625. Uz dužno poštovanje, ne slažem se sa zaključkom većine da su tri čovjeka koja su stigli u Uzdolje u bijelom civilnom vozilu, uključujući i čovjeka koji je ubio Milicu Šare, Stevu Berića, Janju Berić, Đurđiju Berić, Krstu Šaru, Miloša Ćosića i Jandriju Šaru te ranio svjedokinju 67, bili pripadnici hrvatskih oružanih snaga. Razlozi zbog koji se ne mogu složiti s većinom su sljedeći: osobito sam zabrinut zbog toga što su svjedokinja 3 i svjedokinja 67 dale različite opise trojice ljudi koji su 6. kolovoza 1995. došli u Uzdolje. Svjedokinja 3 svjedočila je da su dvojica od trojice ljudi nosili maskirne uniforme, a da je treći nosio crnu majicu kratkih rukava s crnom vrpcom na kojoj je pisalo: "Za dom spremni", crnu maramu oko vrata i maskirne hlače. Svjedokinja 67 izjavila je da su sva tri čovjeka nosila maslinasto-zelene maskirne hlače, svjetloplave majice i tamnoplave kape sa šahovnicama, slične onima kakve nose zaposleni na željeznici. Osim toga, dok je svjedokinja 3 izjavila da je čovjek u crnoj majici kratkih rukava imao dugu crnu kosu, prema riječima svjedokinje 67, sva trojica bili su kratkokosi. Po mom mišljenju, zbog tih razlika u opisu nije moguće s dovoljnom sigurnošću utvrditi izgled tih ljudi. Povrh toga, oba iskaza sadrže detalje koji po mom mišljenju nisu u skladu sa zaključkom da se radilo o pripadnicima hrvatskih oružanih snaga, poput kapa kakve nose zaposlenici željeznice ili svjetloplavih košulja, kao što je opisala svjedokinja 67, ili duge crne kose jednog od tih ljudi, kao što je opisala svjedokinja 3. Uz to, jedan od trojice muškaraca pitao je svjedokinju 3 poznaje li čovjeka zvanog Thompson, za kojeg je rekao da je strašan čovjek koja pjeva ustaške pjesme i da je brat čovjeka duge crne kose. Na temelju tog razgovora i sumnji koje sam već iznio u vezi s izgledom trojice ljudi, ne mogu isključiti mogućnost da su bili pripadnici neke lokalne bande kriminalaca. Sve u svemu, smatram da navedeni dokazi

dovode u razumnu sumnju zaključak da je osoba koja je ubila prethodno spomenute osobe bila pripadnik hrvatskih oružanih snaga.

2626. Uz dužno poštovanje, ne slažem se sa zaključkom većine da su pripadnici Specijalne policije sudjelovali u rušenju velikog dijela Gračaca od popodneva 5. kolovoza 1995. do 6. kolovoza 1995 u 10:30 sati. Dva su razloga zbog kojih se ne mogu složiti s ovim zaključkom većine. Prvi je taj da nisam uvjeren da je veliki dio Gračaca razoren tijekom tog razdoblja. Većina kao polazište uzima dokaze o razaranju u Gračacu 5. kolovoza 1995. u popodnevnim satima, a svi ti dokazi dolaze od svjedoka iz Specijalne policije, koji su možda bili skloni umanjiti opseg razaranja. Kad je donosilo zaključke o granatiranju Gračaca, Raspravno vijeće je u poglavlju 4.4.5 dalo malu težinu svjedočenju Janića i Vurneka, istaknuvši nedostatak informacija o tome gdje su i koliko temeljito ispitivali oštećenja od topničkog djelovanja u Gračacu. Stoga mi je teško složiti se s izborom većine da se osloni na njihovo svjedočenje prilikom razmatranja razaranja u Gračacu koje nije izazvano topničkom vatrom. Ključni dokaz na temelju kojeg većina onda zaključuje da je došlo do značajnog povećanja broja spaljenih kuća ili kuća u plamenu u Gračacu od 5. kolovoza poslije podne do 6. kolovoza 1995. u 10:30 sati jeste izvješće UNMO-a, dokazni predmet br. P109. To izvješće sadrži dopis i općenitu konstataciju prema kojoj je pet kuća u Gračacu potpuno razoreno, a ostale su djelomično razorene. Nema sumnje da je UNMO bio manje sklon umanjivati opseg razaranja od svjedoka iz Specijalne policije. Drugi razlog zbog kojeg se ne mogu složiti s većinom jest taj da većina smatra da je Specijalna policija sudjelovala u tom razaranju unatoč nepostojanju dokaza o neposrednom počinitelju. Naime, dokazi ukazuju na to da su druge skupine ljudi bile u Gračacu 5. ili 6. kolovoza, uključujući VP, civilnu policiju, HV i civile. Iz tih razloga, smatram da nema dovoljno dokaza o okolnostima pod kojim su između 5. i 6. kolovoza 1995. neke kuće u Gračacu spaljene i tko je to učinio.

Sastavljeno na engleskom i na francuskom jeziku, pri čemu je mjerodavan tekst na engleskom.

Dana 15. travnja 2011.
U Den Haagu,
Nizozemska

Sudac Uldis Ķiniš

Dodaci

A. Historijat postupka

2627. *Optužnica*. Dana 31. svibnja 2001. tužiteljstvo je podiglo Optužnicu protiv Ante Gotovine.³⁶²⁹ Dana 8. lipnja 2001. sudac koji pregledava optužnicu potvrdio je Optužnicu protiv Ante Gotovine.³⁶³⁰ Tužiteljstvo je 19. prosinca 2003. podnijelo Izmijenjenu optužnicu protiv Ante Gotovine.³⁶³¹ Dana 24. veljače 2004. sudac koji pregledava optužnicu odobrio je zahtjev tužiteljstva za izmjenu prvobitne Optužnice zamijenivši je Izmijenjenom optužnicom, koju je i potvrdio budući da je u njoj, između ostalog, dodana jedna općina u kojoj je, prema navodima, izvršeno pljačkanje i u kojoj se konkretno navode sudionici UZP-a koji se tereti, te njihov zajednički cilj.³⁶³²

2628. Tužiteljstvo je 19. veljače 2004. podiglo Optužnicu protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača.³⁶³³ Dana 24. veljače 2004. sudac koji pregledava optužnicu potvrdio je Optužnicu protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača.³⁶³⁴ Raspravno vijeće II je 8. ožujka 2005. naložilo tužiteljstvu da izmijeni Optužnicu kako bi ispravilo neke nedostatke.³⁶³⁵ Dana 19. listopada 2005. Raspravno vijeće II je tužiteljstvu odobrilo izmjenu Optužnice; izmjene su obuhvaćale izmjene šire od onih koje je naložilo Raspravno vijeće, poput proširenja vremenskog opsega, dodavanja dvije nove točke i dodavanje dva incidenta lišavanja života u prilogu Optužnici.³⁶³⁶ Raspravno vijeće II naložilo je tužiteljstvu još dvije izmjene,³⁶³⁷ a 9. prosinca 2005. odobrilo je zahtjev

³⁶²⁹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Optužnica, 31. svibnja 2001.

³⁶³⁰ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Dostava Optužnice radi potvrde, 31. svibnja 2001.; Nalog po pregledu Optužnice u skladu s člankom 19 Statuta, 8. lipnja 2001.

³⁶³¹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Dostava Izmijenjene optužnice pod pečatom radi potvrde, 19. prosinca 2003.; Zahtjev za izdavanje Izmijenjene optužnice pod pečatom, 19. prosinca 2003.

³⁶³² *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Izmijenjena optužnica, 19. veljače 2004.; Odluka da se dopuste izmjene Optužnice i potvrdi Izmijenjena optužnica, i nalog o neobjelodanjivanju, 24. veljače 2004.

³⁶³³ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, Optužnica, 19. veljače 2004.

³⁶³⁴ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, Izmjena Zahtjeva za izdavanje Izmijenjene optužnice pod pečatom i naloga za predaju i dostavu naloga za uhićenje i naloga za predaju, 19. veljače 2004.; Odluka o pregledu Optužnice i nalog o neobjelodanjivanju, 24. veljače 2004.; *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Nalog za oštećivanje Optužnice, odluke o pregledu Optužnice i naloga za neobjelodanjivanje, te naloga za uhićenje, 8. ožujka 2004.

³⁶³⁵ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Odluka po podnescima Ivana Čermaka i Mladena Markača u vezi s formom Optužnice, 8. ožujka 2005.

³⁶³⁶ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Zahtjev tužiteljstva za izmjenu Optužnice, 6. svibnja 2005.; Izmijenjena optužnica, 6. svibnja 2005.; Odluka po zahtjevu optužbe da izmijeni Optužnicu, 19. listopada 2005.

³⁶³⁷ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Odluka po zahtjevu optužbe da izmijeni Optužnicu, 19. listopada 2005., par. 15-20, 23-30, 56.

tužiteljstva za dodatnu izmjenu Optužnice s obzirom na to da je izmjena bila u skladu s odlukom od 19. listopada 2005.³⁶³⁸ Dana 15. prosinca 2005. tužiteljstvo je podnijelo Izmijenjenu optužnicu protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača.³⁶³⁹

2629. Nakon uhićenja i dovođenja Ante Gotovine u prosincu 2005., tužiteljstvo je 20. veljače 2006. podnijelo zahtjev za daljnju izmjenu Optužnica protiv Ante Gotovine, odnosno Ivana Čermaka i Mladena Markača, te zatražilo spajanje tih predmeta.³⁶⁴⁰ Raspravno vijeće II je 14. srpnja 2006. djelomično odobrilo zahtjev tužiteljstva, uključujući dodavanje dvije točke, novog vida odgovornosti za druge dvije točke, te proširenje vremenskog opsega Optužnice u predmetu *Gotovina*, a odobrilo je i spajanje predmeta.³⁶⁴¹ Dana 17. srpnja 2006. tajnik suda je objedinjenom predmetu protiv Ante Gotovine, Ivana Čermaka i Mladena Markača dodijelio broj predmeta IT-06-90-PT.³⁶⁴² Tužiteljstvo je Spojenu optužnicu podnijelo 24. srpnja 2006.³⁶⁴³ Dana 25. listopada 2006. Žalbeno vijeće odbilo je žalbe Ante Gotovine, Ivana Čermaka i Mladena Markača na odluku Raspravnog vijeća II da se Optužnice izmijene i spoje.³⁶⁴⁴

2630. Dana 13. prosinca 2006. Vijeće je pozvalo tužiteljstvo da predloži načine za smanjivanje opsega Spojene optužnice za najmanje trećinu tako što će smanjiti broj točaka Optužnice i/ili mjesta zločina ili incidenata obuhvaćenih jednom ili u više točaka Spojene optužnice.³⁶⁴⁵ Tužiteljstvo je 22. siječnja 2007. odbilo poziv Vijeća, ali je izjavilo da će, ako Vijeće ipak naloži smanjenje opsega teze tužiteljstva, ispoštovati taj nalog i iz opsega Spojene optužnice isključiti općine Kijevo, Lovinac, Polača, Smilčić,

³⁶³⁸ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Odluka po zahtjevu tužilaštva za izmjenu odluke Pretresnog vijeća donesene 19. listopada 2005., 9. prosinca 2005.

³⁶³⁹ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Obavijest tužiteljstva o podnošenju Izmijenjene optužnice, 15. prosinca 2005.; Izmijenjena optužnica, 15. prosinca 2005.

³⁶⁴⁰ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-PT i *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Objedinjeni zahtjev tužiteljstva za izmjenu Optužnice i spajanje postupaka, 20. veljače 2006.; Spojena optužnica, 20. veljače 2006.

³⁶⁴¹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-PT i *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Odluka po objedinjenom zahtjevu tužiteljstva za izmjenu Optužnice i spajanje postupaka, 14. srpnja 2006.; Odluka po objedinjenom zahtjevu tužiteljstva za izmjenu Optužnice i spajanje postupaka, 17. srpnja 2006.

³⁶⁴² *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Potvrda, 17. srpnja 2006.

³⁶⁴³ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Obavijest tužiteljstva o podnošenju Spojene optužnice, 24. srpnja 2006.; Spojena optužnica, 24. srpnja 2006.

³⁶⁴⁴ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-AR73.1 i *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmeti br. IT-03-73-AR73.1, IT-03-73-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi na odluku Raspravnog vijeća o izmjeni Optužnice i spajanju postupaka, 25. listopada 2006.

³⁶⁴⁵ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Zahtjev tužiteljstvu na osnovi pravila 73bis(D) da smanji opseg Optužnice, 13. prosinca 2006.

Titova Korenica i Udbina, te kaznena djela počinjena u listopadu i studenom 1995.³⁶⁴⁶ Na statusnoj konferenciji održanoj 9. veljače 2007. Vijeće je naložilo tužiteljstvu da smanji opseg Spojene optužnice u skladu s navedenim prijedlogom.³⁶⁴⁷ Ovaj usmeni nalog potvrđen je pismeno 21. veljače 2007.³⁶⁴⁸ Dana 6. ožujka 2007. tužiteljstvo je podnijelo smanjenu Spojenu optužnicu.³⁶⁴⁹

2631. Dana 19. ožujka 2007. Vijeće je utvrdilo neke nedostatke u Spojenoj optužnici i naložilo tužiteljstvu da u vezi s njima dostavi objašnjenja.³⁶⁵⁰ Tužiteljstvo je 28. ožujka 2007. pojasnilo geografski opseg navoda o UZP-u, odnose između paragrafa 4 i 19 Optužnice, položaj Ante Gotovine u odnosu na položaj Ivana Čermaka, identitet nekih žrtava lišavanja života koja se terete u Optužnici, a pružilo je i dodatne detalje u vezi s masovnim grobnicama.³⁶⁵¹ Tužiteljstvo je 17. svibnja 2007. zatražilo odobrenje da izmijeni navode o UZP-u u svjetlu drugostupanjske presude u predmetu *Brđanin* i da pruži dodatne detalje za navode o djelima progona za koja se tereti u točki 1.³⁶⁵² Nadalje, tužiteljstvo je, kako bi ispoštovalo odluku Vijeća od 19. ožujka 2007., podnijelo pojašnjenje Optužnice u kojem je dalo dodatne detalje o ključnim vojnim i političkim osobama koje su bile pripadnici ili glavni počinitelji UZP-a koji se tereti.³⁶⁵³ Vijeće je 14. veljače 2008. odobrilo zahtjev tužiteljstva da Spojenu optužnicu izmijeni u skladu s prijedlogom.³⁶⁵⁴ Dana 12. ožujka 2008. tužiteljstvo je podnijelo ispravljenu Izmijenjenu spojenu optužnicu.³⁶⁵⁵

³⁶⁴⁶ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odgovor tužiteljstva na zahtjev Raspravnog vijeća na osnovi pravila 73bis(D), 22. siječnja 2007.

³⁶⁴⁷ T. 58-59.

³⁶⁴⁸ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Nalog prema pravilu 73bis(D) za smanjivanje opsega Optužnice, 21. veljače 2007.

³⁶⁴⁹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Podnesak kojim se dostavlja smanjena Optužnica na temelju pravila 73bis, 6. ožujka 2007.; Spojena optužnica, 6. ožujka 2007.

³⁶⁵⁰ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po preliminarnim podnescima Ante Gotovine u kojima se tvrdi da Spojena optužnica sadrži nedostatke u formi, 19. ožujka 2007.

³⁶⁵¹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Pojašnjenje Optužnice, 28. ožujka 2007.

³⁶⁵² *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Zahtjev za izmjenu Optužnice, 17. svibnja 2007; Izmijenjena spojena optužnica, 17. svibnja 2007.

³⁶⁵³ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Pojašnjenje Optužnice, 17. svibnja 2007.

³⁶⁵⁴ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po zahtjevu Ante Gotovine temeljem pravila 73 kojim se od Predraspravnog vijeća traži da se izbrišu dijelovi predraspravnog podneska tužiteljstva kojima se faktički mijenja Spojena optužnica, te po zahtjevu tužiteljstva za izmjenu Optužnice, 14. veljače 2008.

³⁶⁵⁵ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Obavijest tužiteljstva o podnošenju Izmijenjene spojene optužnice, 21. veljače 2008., par. 2-3; *Corrigendum* Obavijesti tužiteljstva o podnošenju Izmijenjene spojene optužnice, 22. veljače 2008.; Ispravljene *Corrigendum* Obavijesti

2632. Tužiteljstvo je 21. veljače 2008. obavijestilo Vijeće da nema namjeru izvoditi dokaze putem svjedoka o slučajevima lišavanja života 5 i 6 u prilogu Izmijenjenoj spojenoj optužnici, te je obavijestilo Vijeće o informacijama koje je otkrilo u vezi s osobnim podacima žrtava navedenih u tom prilogu.³⁶⁵⁶

2633. Dana 7. svibnja 2008. Raspravno vijeće odbilo je zahtjev Gotovinine obrane da se odbace točke 6 i 7 Izmijenjene spojene optužnice.³⁶⁵⁷

2634. *Daljnje pojašnjenje tužiteljstva u vezi s identitetom žrtava.* Dana 17. srpnja 2008. tužiteljstvo je podnijelo izmjenu Priloga 2 Optužnici, s poznatim žrtvama lišavanja života za koje se optuženici terete i osnovnim podacima za identifikaciju.³⁶⁵⁸

Dana 24. srpnja 2008. sva tri tima obrane podnijela su zajednički zahtjev da se odbaci Daljnje pojašnjenje.³⁶⁵⁹ Dana 9. listopada 2008. Raspravno je vijeće odbilo zahtjev

zaključivši da Daljnje pojašnjenje ne predstavlja izmjenu Optužnice i ne nanosi štetu optuženicima.³⁶⁶⁰ U slučaju da Daljnje pojašnjenje dovede do potrebe za konkretnom i

suštinskom dodatnom istragom koja nadilazi preispitivanje već objelodanjenih dokaza, Raspravno je vijeće pojasnilo da mu se obrana može obratiti radi rješavanja svakog takvog pitanja.³⁶⁶¹ Dana 26. siječnja 2009. Žalbeno vijeće donijelo je odluku po

zajedničkoj žalbi obrane na tu odluku Raspravnog vijeća i zaključilo da je Raspravno vijeće počinilo grešku u primjeni prava.³⁶⁶² Žalbeno vijeće je odobrilo žalbu i pitanje

vratilo Raspravnom vijeću da ocijeni mar tužiteljstva pri dostavljanju informacija o dodatnih 189 žrtava lišavanja života za koje se optuženici terete, te da ocijeni eventualnu štetu koju je Daljnje pojašnjenje nanijelo obrani.³⁶⁶³

2635. Raspravno vijeće je 2. ožujka 2009., u drugoj odluci po zahtjevu odbilo zahtjev da se odbaci Daljnje pojašnjenje jer ono ne bi imalo utjecaja na opći opseg

tužiteljstva o podnošenju Izmijenjene spojene optužnice, 12. ožujka 2008.; Izmijenjena spojena optužnica, 12. ožujka 2008.

³⁶⁵⁶ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Obavijest tužiteljstva o podnošenju Izmijenjene spojene optužnice, 21. veljače 2008., par. 2-3; *Corrigendum* Obavijesti tužiteljstva o podnošenju Izmijenjene spojene optužnice, 22. veljače 2008.; Ispravljeni *Corrigendum* Obavijesti tužiteljstva o podnošenju Izmijenjene spojene optužnice, 12. ožujka 2008.

³⁶⁵⁷ Odluka po zahtjevu Gotovinine obrane da se odbace točke 6 i 7 Optužnice, 7. svibnja 2008.

³⁶⁵⁸ Daljnje pojašnjenje tužiteljstva u vezi s identitetom žrtava, 17. srpnja 2008., Dodatak C.

³⁶⁵⁹ Zajednički zahtjev obrane da se odbaci daljnje pojašnjenje identiteta žrtava koje je dostavilo tužiteljstvo, 24. srpnja 2008.

³⁶⁶⁰ Odluka po zajedničkom zahtjevu obrane da se odbaci daljnje pojašnjenje tužiteljstva u vezi s identitetom žrtava, 9. listopada 2008., par. 12-13, 15.

³⁶⁶¹ *Ibid.*, par. 14.

³⁶⁶² Odluka po zajedničkoj interlokutornoj žalbi obrane na odluku Raspravnog vijeća po zajedničkom zahtjevu obrane da se odbaci daljnje pojašnjenje identiteta žrtava koje je dostavilo tužiteljstvo, 26. siječnja 2009., par. 19.

Optužnice.³⁶⁶⁴ Raspravno vijeće je zaključilo da je tužiteljstvo kasno obavijestilo obranu o tome da su mnoge od 189 novoidentificiranih žrtava navedenih u Daljnjem pojašnjenju doista žrtve zločina koji se navode u Optužnici.³⁶⁶⁵ Sukladno tome, Raspravno vijeće obrani je dalo mogućnost da mu se obrati bude li željela zatražiti dodatno vrijeme za daljnje pripreme, istragu ili ponovno pozivanje svjedoka.³⁶⁶⁶ Dana 7. svibnja 2009. Žalbeno je vijeće odbilo žalbu na drugu odluku Raspravnog vijeća, zaključivši da je Raspravno vijeće postupilo po prvoj odluci Žalbenog vijeća.³⁶⁶⁷

2636. *Uhićenje, dovođenje i prvo pojavljivanje pred sudom.* Dana 8. lipnja 2001., nakon potvrde Optužnice protiv Gotovine, sudac Fouad Riad izdao je Nalog za uhićenje i Nalog za predaju i uputio ga hrvatskim vlastima.³⁶⁶⁸ Međunarodni sud je Nalog za uhićenje i Nalog za predaju Gotovine uputio Vladi Francuske, Međunarodnim stabilizacijskim snagama, nadležnim vlastima svih država članica UN-a i Švicarskoj.³⁶⁶⁹ Dana 24. veljače 2004., u svjetlu Izmijenjene optužnice protiv Ante Gotovine potvrđene istog dana, Međunarodni sud je Nalog za uhićenje i Nalog za predaju uputio hrvatskim vlastima i vlastima svih država članica UN-a.³⁶⁷⁰ Ante Gotovina je 7. prosinca 2005. uhićen na Tenerifeu, u Španjolskoj, a na Međunarodni sud doveden je 10. prosinca 2005.³⁶⁷¹

³⁶⁶³ *Ibid.*, par. 20-21, 23.

³⁶⁶⁴ Druga odluka po zajedničkom zahtjevu obrane da se odbaci daljnje pojašnjenje tužiteljstva o identitetu žrtava, 2. ožujka 2009., par.7.

³⁶⁶⁵ *Ibid.*, par. 6-7.

³⁶⁶⁶ *Ibid.*, par. 7-9.

³⁶⁶⁷ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR73.4, Odluka po zajedničkom zahtjevu obrane za odobrenje da uloži žalbu na drugu odluku po zajedničkom zahtjevu obrane da se odbaci daljnje pojašnjenje tužiteljstva u vezi s identitetom žrtava, 27. ožujka 2009., par. 12, 14. Za daljnji spor o ovom pitanju, v. *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR73.3, Odluka po zajedničkom zahtjevu Ante Gotovine i Mladena Markača za izdavanje naloga *mandamus*, 27. ožujka 2009., par. 6.

³⁶⁶⁸ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Nalog za uhićenje, Nalog za predaju, 8. lipnja 2001.; Nalog da se proslijedi nalog za uhićenje i nalog za predaju, 8. lipnja 2001.

³⁶⁶⁹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Nalog za uhićenje i nalog za predaju, 25. listopada 2001.; Nalog za uhićenje, Nalog za predaju, 12. kolovoza 2002.; Nalog za izdavanje naloga za uhićenje, 12. kolovoza 2002.; Zahtjev za izdavanje naloga za uhićenje i naloga za predaju i naloga u vezi s njihovim prosljeđivanjem, s Dodacima A i B, 10. prosinca 2003.

³⁶⁷⁰ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Nalog za uhićenje i nalog za predaju upućen vlastima Republike Hrvatske, 24. veljače 2004.; Nalog za uhićenje i nalog za predaju upućen vlastima svih država članica Ujedinjenih naroda, 24. veljače 2004.

³⁶⁷¹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Nalog o imenovanju suca za prvo pojavljivanje pred sudom, 12. prosinca 2005.; javni transkript rasprave, 12. prosinca 2005., T. 3.

2637. Prvo pristupanje Ante Gotovine sudu održano je pred sucem Carmelom Agiusom 12. prosinca 2005.³⁶⁷² Ante Gotovina izjavio da nije kriv po optužbama za koje se tereti.³⁶⁷³

2638. Nakon što je 19. veljače 2004. potvrđena Optužnica protiv Ivana Čermaka, a 24. veljače 2004. protiv Mladena Markača, sudac Kevin Parker izdao je naloge za uhićenje i naloge za predaju Ivana Čermaka i Mladena Markača i uputio ih hrvatskim vlastima i vlastima svih država članica UN-a.³⁶⁷⁴ Ivan Čermak i Mladen Markač dobrovoljno su se predali Međunarodnom sudu i dovedeni su u sjedište Suda 11. ožujka 2004.³⁶⁷⁵ Dana 12. ožujka 2004. održano je prvo pristupanje Ivana Čermaka i Mladena Markača sudu pred sucem Carmelom Agiusom.³⁶⁷⁶ Ivan Čermak i Mladen Markač izjavili su da nisu krivi po optužbama za koje se terete.³⁶⁷⁷

2639. Raspravno vijeće II je u svojoj odluci od 19. listopada 2005. zaključilo da dodavanje točke 6 i točke 9 Optužnici protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača predstavlja “nove optužbe” u smislu pravila 50(B) Pravilnika o postupku i dokazima (“Pravilnik”).³⁶⁷⁸ Nove optužbe uvrštene su u Spojenu optužnicu podnesenu 24. srpnja 2006.³⁶⁷⁹ Dana 14. srpnja 2006. Raspravno vijeće II je u svojoj odluci o spajanju postupaka zaključilo da Spojena optužnica sadrži nove optužbe protiv Ante Gotovine budući da su joj dodane točke 6 i 9, te izmjenjene točke 7 i 8.³⁶⁸⁰ Nakon što je Žalbeno vijeće odbilo žalbu optuženika na odluku Raspravnog vijeća II od 14. srpnja 2006, optuženicima je 5. prosinca 2006. dana mogućnost da se izjasne o krivnji po novim

³⁶⁷² *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Nalog o imenovanju suca za prvo pojavljivanje pred sudom, 12. prosinca 2005.; Nalog o rasporedu za prvo pojavljivanje pred sudom, 12. prosinca 2005.

³⁶⁷³ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, javni transkript rasprave, 12. prosinca 2005., T. 29-32.

³⁶⁷⁴ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, Nalozi za uhićenje, Nalozi za predaju, 24. veljače 2004.; Nalog za oštećivanje Optužnice, Odluke o pregledu Optužnice i Naloga za neobjelodanjivanje, te Naloga za uhićenje, 8. ožujka 2004.

³⁶⁷⁵ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, Nalog o rasporedu za prvo pojavljivanje pred sudom, 11. ožujka 2004.; Zahtjev Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu, 12. ožujka 2004., par. 4; Zahtjev Mladena Markača za privremeno puštanje na slobodu, 12. ožujka 2004., par. 7.

³⁶⁷⁶ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, Nalog o rasporedu za prvo pojavljivanje pred sudom, 11. ožujka 2004.

³⁶⁷⁷ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, javni transkript rasprave, 12. ožujka 2004., T. 13-19.

³⁶⁷⁸ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Odluka po zahtjevu optužbe da izmijeni Optužnicu, 19. listopada 2005.

³⁶⁷⁹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Spojena optužnica, 24. srpnja 2006.

³⁶⁸⁰ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT i *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-PT, Odluka po objedinjenom zahtjevu tužiteljstva za izmjenu Optužnice i spajanje postupaka, 14. srpnja 2006.

optužbama.³⁶⁸¹ Ivan Čermak i Mladen Markač su se o krivnji izjasnili putem video-konferencijske veze.³⁶⁸² Svi optuženici su izjavili da nisu krivi po novim optužbama za koje se terete.³⁶⁸³

2640. *Dodjela predmeta Raspravnom vijeću I.* Dana 22. studenog 2006. predsjednik Međunarodnog suda je predmet br. IT-06-90-PT *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, dodijelio Raspravnom vijeću I.³⁶⁸⁴ Dana 24. studenog 2006. predsjedavajući sudac Raspravnog vijeća I, sudac Alphons Orié, naložio je da Vijeće za potrebe predraspravnog postupka u tom predmetu radi u sljedećem sastavu: sudac Alphons Orié, sutkinja Christine van den Wyngaert i sudac Bakone Justice Moloto, te imenovao suca Molotoa za predraspravnog suca.³⁶⁸⁵ Dana 11. prosinca 2007. predsjedavajući sudac Raspravnog vijeća I, sudac Orié, sam je sebe imenovao za predraspravnog suca.³⁶⁸⁶

2641. Dana 3. ožujka 2008. predsjednik Međunarodnog suda imenovao je *ad litem* suce, suca Uldisa Ćinisa i sutkinju Elizabeth Gwaunza, u sastav Raspravnog vijeća I za predmet *Tužitelj protiv Gotovine i drugi*.³⁶⁸⁷ Dana 4. ožujka 2008. predsjedavajući sudac Raspravnog vijeća I, sudac Alphons Orié, naložio je da Raspravno vijeće i za potrebe ovog predmeta postupa u sljedećem sastavu: sudac Alphons Orié, sudac Uldis Ćinisi i sutkinja Elizabeth Gwaunza.³⁶⁸⁸

2642. *Imenovanje branitelja.* Ante Gotovina opunomoćio je 14. prosinca 2005., 28. ožujka 2006., odnosno 28. kolovoza 2006. g. Luku Mišetića, g. Gregoryja Kehoea i g. Payama Akhavana da ga zastupaju pred Međunarodnim sudom, a zamjenik tajnika ih je potvrdio 17. ožujka 2006., 7. travnja 2006., odnosno 4. rujna 2006.³⁶⁸⁹

2643. Po nalogu od 25. lipnja 2007., tajnik suda je 9. srpnja 2007. objelodanio razloge za potvrdu g. Gregoryja Kehoea.³⁶⁹⁰ Po nalogu od 25. srpnja 2007., tužiteljstvo je 3.

³⁶⁸¹ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača i Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmeti br. IT-03-73-AR73.1, IT-03-73-AR73.2, IT-01-45-AR73.1, Odluka po interlokutornoj žalbi na odluku Raspravnog vijeća o izmjeni Optužnice i spajanju postupaka, 25. listopada 2006.

³⁶⁸² Odluka po zajedničkom zahtjevu Mladena Markača i Ivana Čermaka da se izjasne o krivnji putem video-veze, i nalog o rasporedu, 29. studenog 2006.

³⁶⁸³ Odluka po zajedničkom zahtjevu Mladena Markača i Ivana Čermaka da se izjasne o krivnji putem video-veze, i nalog o rasporedu, 29. studenog 2006.; T. 21-23.

³⁶⁸⁴ Nalog o ponovnoj dodjeli predmeta Raspravnom vijeću, 22. studenog 2006.

³⁶⁸⁵ Nalog o sastavu Raspravnog vijeća i imenovanju predraspravnog suca, 24. studenog 2006.

³⁶⁸⁶ Nalog kojim se imenuje predraspravni sudac, 11. prosinca 2007.

³⁶⁸⁷ Nalog o imenovanju sudaca *ad litem* u predmetu pred Raspravnim vijećem, 3. ožujka 2008.

³⁶⁸⁸ Nalog o sastavu Raspravnog vijeća, 4. ožujka 2008.

³⁶⁸⁹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-PT, Odluka, 17. ožujka 2006.; Odluka, 7. travnja 2006; Punomoć koju je Ante Gotovina potpisao 28. kolovoza 2006., 4. rujna 2006; Odluka, 4. rujna 2006.

³⁶⁹⁰ Nalog tajniku u vezi s imenovanjem Gregoryja Kehoea za branitelja Ante Gotovine, 25. lipnja 2007.; Podnesak Tajništva u vezi s imenovanjem Gregoryja Kehoea za branitelja Ante Gotovine, 9. srpnja 2007.;

listopada 2007. Vijeću dostavilo informacije u vezi s navodima o sukobu interesa g. Gregoryja Kehoea.³⁶⁹¹ Vijeće je 29. studenog 2007. odbilo zajednički zahtjev Čermakove i Markačeve obrane i potvrdilo odluku zamjenika tajnika suda od 7. travnja 2006. kojom se potvrđuje Gregory Kehoe. Vijeće je osim toga sve druge argumente iznijete u vezi s tim pitanjem proglasilo bespredmetnim.³⁶⁹²

2644. Dana 25. listopada 2006. Žalbeno je vijeće konstatiralo da bi g. Čedo Prodanović i gđa Jadranka Sloković mogli biti u sukobu interesa pri zastupanju Ivana Čermaka budući da su, u vrijeme donošenja te odluke, zastupali Rahima Ademija, načelnika stožera Ante Gotovine i zamjenika zapovjednika tijekom operacije Oluja, koji je tada čekao suđenje u Hrvatskoj.³⁶⁹³ Dana 5. travnja 2007. većina članova Vijeća naložila je da se g. Čedo Prodanović i gđa Jadranka Sloković povuku kao Čermakovi branitelji čim novi braniteljski tim potvrdi da je kadar preuzeti Čermakovu obranu.³⁶⁹⁴ Dana 18. travnja 2007. sudac Alphons Orije dostavio je protivno mišljenje u kojem je kazao da bi, pod određenim uvjetima, dopustio g. Čedi Prodanoviću i gđi Jadranki Sloković da i dalje zastupaju Ivana Čermaka u ovom predmetu.³⁶⁹⁵ Dana 29. lipnja 2007. Žalbeno vijeće odbilo je žalbu na odluku od 5. travnja 2007. u cijelosti.³⁶⁹⁶

2645. Dana 6. rujna 2007. Ivan Čermak opunomoćio je g. Stevena Kaya, QC, da ga zastupa u postupku.³⁶⁹⁷ Dana 19. rujna 2007. Ivan Čermak obavijestio je Vijeće i Ured za pravnu pomoć i pitanja pritvora o tome da je odabrao g. Stevena Kaya kao novog glavnog branitelja, a g. Andrewa Cayleyja kao subranitelja.³⁶⁹⁸ Dana 28. rujna 2007.

Corrigendum Podneska Tajništva u vezi s imenovanjem Gregoryja Kehoea za branitelja Ante Gotovine, 13. srpnja 2007.

³⁶⁹¹ Nalog tužiteljstvu u vezi s navodnim sukobom interesa odvjetnika Gregoryja Kehoea, 25. srpnja 2007.; Odluka po zahtjevu optuženog Ante Gotovine za razjašnjenje naloga Raspravnog vijeća tužiteljstvu u vezi s navodnim sukobom interesa odvjetnika Gregoryja Kehoea, i zahtjevu da se suspendiraju rokovi prema pravilu 73(C), 31. srpnja 2007.; Odluka po zahtjevu za pojašnjenje, ponovno razmatranje ili odobrenje da se podnese žalba, 18. rujna 2007.; Odluka po zahtjevu optuženika Ante Gotovine da mu se odobri ulaganje žalbe na nalog tužiteljstvu u vezi s navodnim sukobom interesa odvjetnika Gregoryja Kehoea koji je Raspravno vijeće donijelo 25. srpnja 2007., 18. rujna 2007.

³⁶⁹² Odluka po zajedničkom zahtjevu Ivana Čermaka i Mladena Markača da se razriješi sukob interesa u vezi s odvjetnikom Gregoryjem Kehoeom, 29. studenog 2007.

³⁶⁹³ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmeti br. IT-01-45-AR73.1, IT-03-73-AR73.1, IT-03-73-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi na odluku Raspravnog vijeća o izmjeni Optužnice i spajanju postupaka, 25. listopada 2006., par. 23-39.

³⁶⁹⁴ Odluka o sukobu interesa odvjetnika Čede Prodanovića i Jadranke Sloković, 5. travnja 2007.

³⁶⁹⁵ Protivno mišljenje suca Orijeja u vezi s odlukom o sukobu interesa odvjetnika Čede Prodanovića i Jadranke Sloković od 5. travnja 2007., 18. travnja 2007.

³⁶⁹⁶ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi Ivana Čermaka na odluku Raspravnog vijeća o sukobu interesa branitelja Čede Prodanovića i Jadranke Sloković, 29. lipnja 2007.

³⁶⁹⁷ Odluka, 28. rujna 2007., str. 2.

³⁶⁹⁸ T. 271-272.

zamjenik tajnika prihvatio je g. Stevena Kaya kao zastupnika Ivana Čermaka, a prethodne je branitelje razriješio dužnosti pravnih zastupnika.³⁶⁹⁹

2646. Na statusnoj konferenciji održanoj 26. listopada 2007. predraspravni sudac obavijestio je stranke u postupku da je sudac Alphons Orije mišljenja da njegova suradnja i povezanost s g. Stevenom Kayem kao subraniteljem tijekom suđenja Dušku Tadiću pred Međunarodnim sudom nije ni u kakvoj vezi s tekućim predmetom i da je od iste prošlo toliko vremena da uopće ne sumnja da će svoju dužnost moći obaviti na subjektivno i objektivno nepristran način.³⁷⁰⁰ Obrana je tada odgovorila da ne vidi problem u vezi s tim, a tužiteljstvo na tu temu nije dalo nikakav komentar.³⁷⁰¹

2647. Dana 13. studenog 2007. zamjenik tajnika suda prihvatio je da g. Andrew Cayley zastupa Ivana Čermaka pred Međunarodnim sudom.³⁷⁰² Dana 10. ožujka 2008. tajnik je prihvatio da gđa Gillian Higgins zastupa Ivana Čermaka pred Međunarodnim sudom.³⁷⁰³ Dana 2. srpnja 2010., nakon što je Ivan Čermak Andrewu Cayleyju formalno opozvao punomoć zbog toga što je ovaj prihvatio drugu dužnost, tajnik je odlučio opozvati imenovanje Andrewa Cayleyja kao branitelja Ivana Čermaka u ovom predmetu.³⁷⁰⁴

2648. G. Goran Mikuličić zastupao je Mladena Markača na prvom stupanju pred sud 12. ožujka 2004.³⁷⁰⁵ Osim toga, Mladen Markač je opunomoćio g. Miroslava Šeparovića da ga zastupa kao branitelj.³⁷⁰⁶

2649. Dana 25. listopada 2006. Žalbeno je vijeće zaključilo da bi svjedočenje g. Miroslava Šeparovića, ministra pravosuđa Republike Hrvatske tijekom predmetnog razdoblja, moglo biti relevantno i nužno za obranu Ivana Čermaka i Mladena Markača, te da se stoga g. Miroslav Šeparović time što zastupa Mladena Markača nalazi u sukobu interesa.³⁷⁰⁷ Dana 27. veljače 2007. Vijeće je zaključilo da postoji sukob interesa u

³⁶⁹⁹ Odluka, 28. rujna 2007.; T. 272.

³⁷⁰⁰ T. 272.

³⁷⁰¹ T. 273-274.

³⁷⁰² Odluka, 13. studenog 2007.

³⁷⁰³ Odluka, 10. ožujka 2008.

³⁷⁰⁴ Odluka tajnika suda, 2. srpnja 2010.

³⁷⁰⁵ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, javni transkript rasprave, 12. ožujka 2004., T. 2-3, 23-24; Punomoć koju je Mladen Markač potpisao 10. ožujka 2004, 17. ožujka 2004; Pismo Gorana Mikuličića od 12. ožujka 2004., 17. ožujka 2004.

³⁷⁰⁶ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Punomoć koju je Mladen Markač potpisao 11. ožujka 2004., 2. travnja 2004.

³⁷⁰⁷ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-01-45-AR73.1, IT-03-73-AR73.1, IT-03-73-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi na odluku Raspravnog

pogledu postupanja odvjetnika Miroslava Šeparovića kao zastupnika Mladena Markača, te upozorilo g. Miroslava Šeparovića da će, zbog toga što je ustrajao u zastupanju Mladena Markača unatoč opetovanim opomenama u odlukama od 14. srpnja 2006, 25. listopada 2006. i 12. siječnja 2007., ugroziti interese svog klijenta te da neće zadovoljiti kriterije profesionalne etike za obavljanje dužnosti pred Međunarodnim sudom.³⁷⁰⁸ Vijeće je g. Miroslavu Šeparoviću ponudilo priliku da se obrati sudu 28. veljače 2007. i iznese razloge zbog kojih Vijeće ne treba zaključiti da njegovo ponašanje predstavlja nedozvoljeno ponašanje iz pravila 46 Pravilnika i ne treba, u skladu s tim pravilom, protiv njega pokrenuti postupak.³⁷⁰⁹ Dana 6. ožujka 2007. Vijeće je potvrdilo odluku od 27. veljače 2007. i oduzelo g. Miroslavu Šeparoviću pravo postupanja pred Vijećem i utvrdilo da ga više ne smatra kvalificiranim da zastupa Mladena Markača u tom predmetu pred Međunarodnim sudom.³⁷¹⁰ Dana 4. svibnja 2007. Žalbena je vijeće odbilo interlokutornu žalbu na tu odluku, a zamjenik tajnika suda je 10. svibnja 2007. opozvao dozvolu Miroslavu Šeparoviću da pred Međunarodnim sudom u svojstvu branitelja zastupa Mladena Markača u predmetu br. IT-06-90.³⁷¹¹

2650. Dok je tajnik suda još uvijek rješavao po njegovom imenovanju, novom branitelju Mladena Markača, g. Tomislavu Kuzmanoviću, odobreno je prisustvovanje statusnoj konferenciji održanoj 26. listopada 2007.³⁷¹² Goran Mikuličić obavijestio je predraspravnog suca da je Markačeva obrana od tajništva zatražila da se g. Miroslavu Šeparoviću dopusti da u timu sudjeluje u svojstvu istražitelja, ali da je dobila negativan odgovor, te da on stoga neće biti angažiran kao istražitelj, niti će imati bilo kakvu formalnu ili neformalnu ulogu u timu Markačeve obrane.³⁷¹³ Dana 6. studenog 2007.

vijeća o izmjeni Optužnice i spajanju postupaka, 25. listopada 2006., par. 23-39; Odluka po zahtjevu žalitelja Mladena Markača za pojašnjenje, 12. siječnja 2007.

³⁷⁰⁸ Odluka o sukobu interesa odvjetnika Miroslava Šeparovića, 27. veljače 2007.

³⁷⁰⁹ Odluka o sukobu interesa odvjetnika Miroslava Šeparovića, 27. veljače 2007.

³⁷¹⁰ Odluka o zaključku kojim je utvrđeno nedolično vladanje odvjetnika Miroslava Šeparovića, 6. ožujka 2007; *Corrigendum* odluke o sukobu interesa odvjetnika Miroslava Šeparovića i odluke o zaključku kojim je utvrđeno nedolično vladanje odvjetnika Miroslava Šeparovića, 12. ožujka 2007.

³⁷¹¹ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po zahtjevu za dopuštenje podnošenja interlokutorne žalbe na odluku Raspravnog vijeća o sukobu interesa odvjetnika Miroslava Šeparovića i po zahtjevu za dopuštenje podnošenja interlokutorne žalbe na odluku Raspravnog vijeća o zaključku kojim je utvrđeno nedolično vladanje odvjetnika Miroslava Šeparovića, 13. ožujka 2007.; *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka kojom se odgađa izvršenje odluke Raspravnog vijeća od 6. ožujka 2007., 26. ožujka 2007.; *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR73.1, Odluka po interlokutornoj žalbi Miroslava Šeparovića na odluke Raspravnog vijeća o sukobu interesa i nedoličnom ponašanju, 4. svibnja 2007.; *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka, 10. svibnja 2007.

³⁷¹² T. 216-217, 229, 280; Nalog u vezi s novim odvjetnikom optuženog Markača i optuženog Čermaka, 25. srpnja 2007.

³⁷¹³ T. 281-283.

zamjenik tajnika suda odobrio je da Tomislav Kuzmanović zastupa Mladena Markača pred Međunarodnim sudom.³⁷¹⁴

2651. Dana 18. listopada 2006. Vijeće je odbilo zahtjeve Republike Hrvatske i Ante Gotovine da Republika Hrvatska u ovom predmetu pristupi sudu u svojstvu prijatelja suda.³⁷¹⁵ Žalbeno vijeće odbilo je zahtjev Republike Hrvatske da se ta odluka preispita.³⁷¹⁶

2652. *Pritvor i privremeno puštanje na slobodu.* Dana 12. prosinca 2005. predsjedavajući sudac Raspravnog vijeća II odredilo je Anti Gotovini pritvor u Pritvorskoj jedinici UN-a u Den Haagu.³⁷¹⁷ Dana 28. studenog 2007. Vijeće je odbilo zahtjev Gotovinine obrane za privremeno puštanje na slobodu.³⁷¹⁸ Dana 17. siječnja 2008. Žalbeno vijeće je odbilo i žalbu Gotovinine obrane od 5. prosinca 2007. i zahtjev Republike Hrvatske za preispitivanje odluke od 5. prosinca 2007.³⁷¹⁹

2653. Dana 12. ožujka 2004. Raspravno vijeće II odredilo je pritvor za Ivana Čermaka i Mladena Markača u Pritvorskoj jedinici UN-a u Den Haagu.³⁷²⁰ Dana 29. travnja 2004. Raspravno vijeće II odbilo je zahtjeve Ivana Čermaka i Mladena Markača za privremeno puštanje na slobodu.³⁷²¹ Raspravno vijeće II je 14. rujna 2004. odbilo drugi komplet zahtjeva za privremeno puštanje Ivana Čermaka i Mladena Markača na slobodu.³⁷²² Dana 2. prosinca 2004. Žalbeno vijeće je odobrilo žalbu Ivana Čermaka i Mladena Markača i naložilo privremeno puštanje Ivana Čermaka i Mladena Markača na slobodu pod određenim uvjetima, kao što su boravak unutar granica mjesta stanovanja u

³⁷¹⁴ Odluka, 6. studenog 2007.

³⁷¹⁵ Odluka po zahtjevima Republike Hrvatske za dopuštenje da pristupi Sudu u svojstvu prijatelja suda, 18. listopada 2006.

³⁷¹⁶ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR108bis, Odluka po zahtjevu tužiteljstva da se odbaci zahtjev za preispitivanje odluke podnijet u skladu s pravilom 108bis, 13. prosinca 2006; *Corrigendum* Odluke po zahtjevu tužiteljstva da se odbaci zahtjev za preispitivanje odluke podnijet u skladu s pravilom 108bis, 12. siječnja 2007.

³⁷¹⁷ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Nalog o pritvoru, 12. prosinca 2005.

³⁷¹⁸ Odluka po zahtjevu okrivljenog Ante Gotovine za privremeno puštanje na slobodu i po zahtjevu okrivljenog Ante Gotovine da se izbrišu dodaci 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17 i 18 iz odgovora tužiteljstva kojim se protivi zahtjevu Gotovine za privremeno puštanje na slobodu, 28. studenog 2007.

³⁷¹⁹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR65.1, Odluka po žalbi Ante Gotovine na odbijanje privremenog puštanja na slobodu, 17. siječnja 2008; *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR108bis.2, Odluka po zahtjevu Hrvatske za preispitivanje odluke Raspravnog vijeća o privremenom puštanju na slobodu, 17. siječnja 2008.

³⁷²⁰ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, Nalog za pritvor, 12. ožujka 2004.

³⁷²¹ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, Odluka po molbama Ivana Čermaka i Mladena Markača za privremeno puštanje na slobodu, 29. travnja 2004.

³⁷²² *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Odluka po drugoj molbi Ivana Čermaka i Mladena Markača za privremeno puštanje na slobodu, 14. rujna 2004.

Hrvatskoj, zabrana međusobnih kontakata ili zabrana stupanja u kontakt s drugim optuženicima Međunarodnog suda.³⁷²³

2654. Raspravno vijeće II i Vijeće više su puta mijenjali uvjete privremenog puštanja Ivana Čermaka na slobodu.³⁷²⁴ Vijeće je 17. siječnja 2007. naložilo Čermakovoj obrani da odgovori na podnesak Tajništva od 12. siječnja 2007. u vezi s privremenim puštanjem Ivana Čermaka na slobodu, u kojem se kaže da je, prema hrvatskim medijskim izvješćima, Ivan Čermak bio prisutan na tri događaja u Zagrebu, a Hrvatsku pozvalo da dostavi dodatne informacije o poštovanju uvjeta, što su Ivan Čermak i Republika Hrvatska učinili 23. siječnja, odnosno 29. siječnja 2007.³⁷²⁵ Vijeće je opozvalo privremeno puštanje Ivana Čermaka na slobodu od 8. veljače 2007. s obzirom na održavanje statusne konferencije 9. veljače 2007. i kako bi dodatno raspravilo njegovo poštivanje uvjeta privremenog puštanja na slobodu.³⁷²⁶ Dana 15. veljače 2007. Vijeće je obnovilo odobrenje za privremeno puštanje Ivana Čermaka na slobodu od 16. veljače 2007.³⁷²⁷ Vijeće je 10. listopada 2007. opozvalo privremeno puštanje Ivana Čermaka na slobodu s obzirom na održavanje statusne konferencije 26. listopada 2007., a privremeno puštanje na slobodu je obnovilo od 27. listopada 2007.³⁷²⁸

³⁷²³ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-AR65.1, Odluka po zajedničkoj molbi da se odobri ulaganje žalbe na odluku o privremenom puštanju na slobodu, 13. listopada 2004.; Odluka po interlokutornoj žalbi na odluku Raspravnog vijeća kojom se odbija privremeno puštanje na slobodu, 2. prosinca 2004.

³⁷²⁴ Odluka po molbi Ivana Čermaka za privremenu izmjenu uvjeta iz odluke Žalbenog vijeća o privremenom puštanju na slobodu, 23. lipnja 2006.; Odluka po zahtjevu Ivana Čermaka za izmjenu uvjeta određenih odlukom Žalbenog vijeća o privremenom puštanju na slobodu, 11. srpnja 2005.; *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po zahtjevu Ivana Čermaka za privremenu izmjenu pojašnjenih uvjeta privremenog puštanja na slobodu, 26. srpnja 2007.; Odluka po zahtjevu Ivana Čermaka za izmjenu pojašnjenih uvjeta za privremeno puštanje na slobodu, 22. siječnja 2008.; Odluka po Čermakovom zahtjevu za izmjenu i dopunu odredbi i uvjeta njegovog privremenog puštanja na slobodu, 5. kolovoza 2010; Nalog kojim se daje javni status 'Odluci po Čermakovom zahtjevu za izmjenu i dopunu odredbi i uvjeta njegovog privremenog puštanja na slobodu' od 5. kolovoza 2010., 26. kolovoza 2010.

³⁷²⁵ Podnesak tajnika na osnovi pravila 33(B) o privremenom puštanju na slobodu Ivana Čermaka, 12. siječnja 2007.; Zahtjev strankama u postupku i hrvatskoj Vladi u vezi s podneskom tajnika na osnovi pravila 33(B) o privremenom puštanju na slobodu Ivana Čermaka, 17. siječnja 2007.; Odgovor Ivana Čermaka na zahtjev u vezi s podneskom tajnika na osnovi pravila 33(B) o privremenom puštanju na slobodu Ivana Čermaka, 23. siječnja 2007.; Dopis Republike Hrvatske u skladu sa zahtjevom Raspravnog vijeća od 17. siječnja 2007. 29. siječnja 2007.; Podnesak tajnika na osnovi pravila 33(B) u vezi s odgovorima Vlade Republike Hrvatske od 23. siječnja 2007., 29. siječnja 2007.

³⁷²⁶ Nalog kojim se suspendira privremeno puštanje na slobodu, 26. siječnja 2007.

³⁷²⁷ Odluka kojom se obnavlja odobrenje privremenog puštanja na slobodu Ivana Čermaka, 15. veljače 2007.

³⁷²⁸ Nalog o rasporedu i inkorporirani nalog kojim se suspendira privremeno puštanje na slobodu, 10. listopada 2007.; Nalog o ponovnom stupanju na snagu privremenog puštanja na slobodu, 26. listopada 2007.

2655. Dana 6. veljače 2008. Vijeće je, prilikom određivanja rasporeda za početak suđenja, prekinulo privremeni boravak Ivana Čermaka na slobodi od 5. ožujka 2008.³⁷²⁹ Raspravno vijeće odobrilo je zahtjeve Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu tijekom srpnja i kolovoza 2008. i tijekom prosinca i siječnja 2009.³⁷³⁰ Raspravno vijeće je u više navrata odbilo zahtjeve Čermakove obrane za privremeno puštanje na slobodu.³⁷³¹ Dana 14. srpnja 2009. Raspravno vijeće je ponovno odbilo zahtjev Čermakove obrane za privremeno puštanje na slobodu zaključivši da, iako su ispunjeni uvjeti iz pravila 65(B) Pravilnika, obrana nije pokazala da postoje dovoljno uvjerljivi humanitarni razlozi koji odnose prevagu u korist privremenog puštanja na slobodu nakon što je u postupku prošla faza predviđena pravilom 98bis.³⁷³² Dana 20. srpnja 2009. Čermakova obrana podnijela je interlokutornu žalbu, koju je Žalbeno vijeće 3. kolovoza 2009. dijelom odobrilo.³⁷³³ Žalbeno vijeće je poništilo odluku Raspravnog vijeća i odobrilo privremeno puštanje Ivana Čermaka na slobodu na određeno vrijeme u kolovozu 2009.³⁷³⁴ Raspravno vijeće je odobrilo zahtjeve Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu tijekom prosinca 2009. i siječnja 2010., tijekom ožujka i travnja 2010., tijekom srpnja i kolovoza 2010., tijekom prosinca 2010. i siječnja 2011., te na određeno vrijeme u veljači 2011.³⁷³⁵

³⁷²⁹ Nalog kojim se zakazuje početak suđenja i prekida privremeni boravak na slobodi, 6. veljače 2008.

³⁷³⁰ Odluka po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu, 18. srpnja 2008.; Nalog da se ukine povjerljivi status odluke po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu, 1. kolovoza 2008.; Odluka po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu, 2. prosinca 2008.; T. 20682.

³⁷³¹ Odluka po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu, 14. ožujka 2008.; Odluka po zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu Ivana Čermaka, 27. veljače 2009.

³⁷³² Nalog kojim se izdaje javna redigirana verzija povjerljive 'Odluke po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu' od 14. srpnja 2009., 27. kolovoza 2009. (s javnom redigiranom verzijom u prilogu), Dodatak, par. 9-11.

³⁷³³ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR65.3, Interlokutorna žalba Ivana Čermaka na odluku po zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu od 14. srpnja 2009., 20. srpnja 2009.; Odgovor tužiteljstva na interlokutornu žalbu Ivana Čermaka na odluku po zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu od 14. srpnja 2009., 21. srpnja 2009.; Nalog kojim se izdaje javna redigirana verzija 'Odluke po žalbi Ivana Čermaka na odluku po njegovom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu', donijete 3. kolovoza 2009., 4. kolovoza 2009. (s javnom redigiranom verzijom u prilogu), Dodatak, par. 18.

³⁷³⁴ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR65.3, Nalog kojim se izdaje javna redigirana verzija 'Odluke po žalbi Ivana Čermaka na odluku po njegovom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu', donijete 3. kolovoza 2009., 4. kolovoza 2009. (s javnom redigiranom verzijom u prilogu), Dodatak, par. 19-20.

³⁷³⁵ Nalog kojim se izdaje javna redigirana verzija povjerljive 'Odluke po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu' od 14. prosinca 2009., 14. siječnja 2010. (s javnom redigiranom verzijom u prilogu); Nalog o izdavanju javne redigirane verzije povjerljive 'Odluke po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu na osnovi pravila 54 i 65' od 24. ožujka 2010., 26. travnja 2010. (s javnom redigiranom verzijom u prilogu); Nalog kojim se izdaje javna redigirana verzija povjerljive 'Odluke po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu na osnovi pravila 54 i 65' od 9. srpnja 2010., 26. kolovoza 2010. (s javnom redigiranom verzijom u prilogu); Nalog kojim se

2656. Raspravno vijeće II i Vijeće u više su navrata mijenjali uvjete privremenog puštanja Mladena Markača na slobodu.³⁷³⁶ Vijeće je opozvalo privremeno puštanje Mladena Markača na slobodu od 8. veljače 2007. s obzirom na održavanje statusne konferencije 9. veljače 2007., a odobrenje za privremeno puštanje na slobodu obnovilo je od 10. veljače 2007.³⁷³⁷ Dana 10. listopada 2007. Vijeće je opozvalo privremeno puštanje Mladena Markača na slobodu s obzirom na održavanje statusne konferencije 26. listopada 2007., a privremeno puštanje na slobodu ponovno je odobrilo od 27. listopada 2007.³⁷³⁸ Dana 28. prosinca 2007. dežurni sudac opozvao je privremeno puštanje Mladena Markača na slobodu zbog kršenja uvjeta privremenog puštanja na slobodu, te naložio njegovo uhićenje i dovođenje na Međunarodni sud.³⁷³⁹

2657. *Preliminarni podnesci.* Osim donošenja odluka po više preliminarnih podnesaka u vezi s optužnicom, kao što je ranije navedeno, Vijeće je 19. ožujka 2007. odbilo i (dijelove) preliminarnog podneska Gotovinine obrane od 28. travnja 2006., Preliminarnog podneska Gotovinine obrane od 18. siječnja 2007. kojim se osporava nadležnost, te Preliminarnog podneska Čermakove i Markačeve obrane od 18. siječnja 2007. u vezi s nadležnošću.³⁷⁴⁰ Dana 6. lipnja 2007. Žalbeno je vijeće odbilo interlokutornu žalbu Gotovinine obrane na Odluku Vijeća po više podnesaka kojima se osporava nadležnost od 19. ožujka 2007.³⁷⁴¹

2658. *Predraspravni podnesci.* Tužiteljstvo je svoj predraspravni podnesak podnijelo 16. ožujka 2007., a javnu verziju predraspravnog podneska podnijelo je 23. ožujka

izdaje javna redigirana verzija povjerljive 'Odluke po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu na osnovi pravila 54 i 65' od 10. prosinca 2010., 28. siječnja 2011. (s javnom redigiranom verzijom u prilogu); Nalog kojim se izdaje javna redigirana verzija povjerljive 'Odluke po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu na osnovi pravila 54 i 65' od 10. veljače 2011., 17. ožujka 2011. (s javnom redigiranom verzijom u prilogu).

³⁷³⁶ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Nalog po hitnom zahtjevu Mladena Markača da se izmijene uvjeti privremenog puštanja na slobodu, 13. srpnja 2005.; *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po zahtjevu optuženog Mladena Markača za objašnjenje uvjeta njegovog privremenog puštanja na slobodu, 12. srpnja 2007.; Nalog po hitnom zahtjevu Mladena Markača da se izmijene uvjeti privremenog puštanja na slobodu, 13. srpnja 2005.; Odluka po zahtjevu optuženog Mladena Markača za izmjenu uvjeta privremenog puštanja na slobodu, 14. srpnja 2006.

³⁷³⁷ Nalog kojim se suspendira privremeno puštanje na slobodu, 26. siječnja 2007.; Nalog o privremenom puštanju na slobodu Mladena Markača, 9. veljače 2007.

³⁷³⁸ Nalog o rasporedu i inkorporirani nalog kojim se suspendira privremeno puštanje na slobodu, 10. listopada 2007.; Nalog o ponovnom stupanju na snagu privremenog puštanja na slobodu, 26. listopada 2007.

³⁷³⁹ Nalog za uhićenje i dovođenje optuženog Mladena Markača s privremenog boravka na slobodi, 28. prosinca 2007.

³⁷⁴⁰ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po više podnesaka kojima se osporava nadležnost, 19. ožujka 2007.

2007.³⁷⁴² Ante Gotovina, Ivan Čermak i Mladen Markač svoje su predraspravne podneske podnijeli 5. travnja 2007.³⁷⁴³

2659. Dana 14. veljače 2008. Vijeće je odbilo zahtjev Gotovinine obrane od 26. ožujka 2007., u kojem je ona ustvrdila da bi neke dijelove predraspravnog podneska tužiteljstva trebalo izbrisati zbog toga što zapravo predstavljaju izmjenu Optužnice.³⁷⁴⁴ Raspravno vijeće je 10. travnja 2008. odbilo zahtjev Gotovinine obrane od 21. veljače 2008. da joj se odobri ulaganje žalbe na tu odluku.³⁷⁴⁵

2660. *Početak suđenja.* Dana 17. siječnja 2007. predraspravni sudac je naložio da se predraspravna konferencija održi 27. travnja 2007., a da suđenje počne 7. svibnja 2007. Nakon odluke Vijeća od 6. ožujka 2007., predraspravni sudac je odobrio zahtjev Mladena Markača da se početak suđenja odgodi kako bi mu se omogućilo da angažira novog branitelja i kako bi se branitelju osiguralo dovoljno vremena da se pripremi za suđenje.³⁷⁴⁶ Dana 6. veljače 2008. Vijeće je zakazalo održavanje predraspravne konferencije za 10. ožujka 2008., a početak suđenja za 11. ožujka 2008.³⁷⁴⁷ Predraspravna konferencija održana je 10. ožujka 2008.³⁷⁴⁸ Dana 11. ožujka 2008. Raspravno vijeće je saslušalo uvodnu riječ tužiteljstva.³⁷⁴⁹ Uvodnu riječ Gotovinine obrane Raspravno je vijeće saslušalo 12. ožujka 2008.³⁷⁵⁰ Čermakova i Markačeva obrana tada nisu iznijele uvodnu riječ.³⁷⁵¹ Dokazni postupak tužiteljstva počeo je 13.

³⁷⁴¹ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR72.1, Odluka po interlokutornoj žalbi Ante Gotovine na Odluku po više podnesaka kojima se osporava nadležnost, 6. lipnja 2007.

³⁷⁴² *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Predraspravni podnesak tužiteljstva, 16. ožujka 2007.; Podnesak s javnom verzijom predraspravnog podneska tužiteljstva, 23. ožujka 2007.

³⁷⁴³ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Predraspravni podnesak generala Ante Gotovine, 5. travnja 2007.; Predraspravni podnesak Ivana Čermaka, 5. travnja 2007.; Predraspravni podnesak Mladena Markača na temelju pravila 65ter(F), 5. travnja 2007.

³⁷⁴⁴ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po zahtjevu Ante Gotovine temeljem pravila 73 kojim se od Predraspravnog vijeća traži da se izbrišu dijelovi predraspravnog podneska tužiteljstva kojima se faktički mijenja Spojena optužnica, te po zahtjevu tužiteljstva za izmjenu Optužnice, 14. veljače 2008.

³⁷⁴⁵ Odluka po zahtjevu Ante Gotovine da se odobri ulaganje žalbe na odluku po zahtjevu temeljem pravila 73 da se izbrišu dijelovi predraspravnog podneska, 10. travnja 2008.

³⁷⁴⁶ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Nalog o rasporedu, 17. siječnja 2007.; Odluka o zaključku kojim je utvrđeno nedolično vladanje odvjetnika Miroslava Šeparovića, 6. ožujka 2007.; *Corrigendum* odluke o sukobu interesa odvjetnika Miroslava Šeparovića i odluke o zaključku kojim je utvrđeno nedolično vladanje odvjetnika Miroslava Šeparovića, 12. ožujka 2007.; Nalog o rasporedu, 20. ožujka 2007.; Podnesak optuženog Mladena Markača u vezi s odlukom Raspravnog vijeća od 6. ožujka 2007., 30. ožujka 2007.; T. 209-210; Nalog kojim se odgađa početak suđenja, 19. travnja 2007.

³⁷⁴⁷ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Nalog kojim se zakazuje početak suđenja i prekida privremeni boravak na slobodi, 6. veljače 2008.

³⁷⁴⁸ T. 402-413.

³⁷⁴⁹ T. 409, 416-509.

³⁷⁵⁰ T. 409, 512-614.

³⁷⁵¹ T. 409.

ožujka 2008.³⁷⁵² Tužiteljstvo je za svoj dokazni postupak zatražilo 209,5 sati, što mu je i odobreno.³⁷⁵³

2661. *Okončanje dokaznog postupka tužiteljstva i odluka na osnovi pravila 98bis.* Dana 6. veljače 2009., nakon što je potvrđeno da obrana namjerava iznijeti argumente na temelju pravila 98bis Pravilnika, Vijeće je naložilo da se ti argumenti iznesu usmeno i da njihovo iznošenje počne desetog radnog dana nakon okončanja dokaznog postupka tužiteljstva.³⁷⁵⁴ Dana 5. ožujka 2009. službeno je okončan dokazni postupak tužiteljstva.³⁷⁵⁵ Vijeće je saslušalo argumente na osnovi pravila 98bis Pravilnika od 19. do 25. ožujka 2009.³⁷⁵⁶ Dana 3. travnja 2009. Vijeće je zaključilo da su, prema standardu preispitivanja iz pravila 98bis, izvedeni dovoljni dokazi koji potkrepljuju sve točke optužbe za svakog optuženika prema jednom vidu odgovornosti.³⁷⁵⁷

2662. *Ponovno pozivanje svjedoka Marka Rajčića.* Od 18. do 23. veljače 2009. svjedok Marko Rajčić, načelnik topništva HV-a u ZP-u Split tijekom operacije Oluja, svjedočio je kao svjedok tužiteljstva. Dana 24. travnja 2009. Raspravno vijeće odobrilo je zahtjev tužiteljstva da se ponovno pozove g. Rajčić kako bi se strankama omogućilo da ga ispituju o Popisu ciljeva Jagoda (D1447), Ratnom dnevniku TS-4 (P2533) i o svim ostalim informacijama koje su strankama objelodanjene po zaključenju prvog svjedočenja g. Rajčića.³⁷⁵⁸ Dana 22. svibnja 2009. Raspravno vijeće je uputilo Gotovininu obranu da g. Rajčića izbriše sa svog popisa svjedoka na osnovi pravila 65ter, zaključivši da “primjeren način na koji će Gotovinina obrana dobiti dodatne dokaze od toga svjedoka nije tako što će ga uvrstiti u popis svojih svjedoka, nego tako što će ga unakrsno ispitati tijekom njegova ponovnog stupanja pred ovo Vijeće zakazanog za 25. svibnja 2009. godine i, ako je potrebno, naknadnim zahtjevom tražiti da se on ponovno pozove”.³⁷⁵⁹ Dana 25. svibnja 2009. g. Rajčić je ponovno stupio pred sud i dao dodatni iskaz.

2663. *Podnesci obrane na osnovi pravila 65ter i konferencija prije izvođenja dokaza obrane u skladu s pravilom 73ter.* Dana 4. svibnja 2009. Gotovinina, Čermakova i

³⁷⁵² T. 409-410, 616-729.

³⁷⁵³ T. 404.

³⁷⁵⁴ Nalog o rasporedu, 6. veljače 2009., str. 2; T. 14459, 15109-15110.

³⁷⁵⁵ T. 17210; Nalog o okončanju i izmijenjeni nalog o rasporedu, 23. ožujka 2009., str. 2.

³⁷⁵⁶ T. 17218-17591.

³⁷⁵⁷ T. 17621.

³⁷⁵⁸ Odluka po zahtjevu tužiteljstva da se ponovno pozove Marko Rajčić, 24. travnja 2009.

³⁷⁵⁹ Odluka po hitnom zahtjevu tužiteljstva za brisanje Marka Rajčića s popisa svjedoka Gotovinine obrane na osnovi pravila 65ter i po hitnom zahtjevu za objelodanjivanje, 22. svibnja 2009., par. 5, 7.

Markačeva obrana podnijele su svoje podneske na osnovi pravila 65ter(G) Pravilnika.³⁷⁶⁰ Konferencija prije izvođenja dokaza obrane održana je 27. svibnja 2009. Nakon što je tog dana saslušalo tri tima obrane, Raspravno vijeće je donijelo odluku na osnovi pravila 73ter(C) i (E) Pravilnika i skratilo dokazni postupak Gotovinine obrane s traženih 100 na 90 sati, dokazni postupak Čermakove obrane s traženih 49,5 na 45 sati, a dokazni postupak Markačeve obrane s traženih 97,5 na 75 sati.³⁷⁶¹ Čermakova i Markačeva obrana su u svojim argumentima rekly da bi se njihov raspored, iznesen u njihovim podnescima na osnovi pravila 65ter, mogao promijeniti jer predviđaju pozivanje dodatnih svjedoka u kasnijoj fazi postupka, nakon rješavanja preliminarnih pitanja.³⁷⁶²

2664. *Daljnje uvodne riječi i dokazni postupci obrane.* Čermakova obrana iznijela je uvodnu riječ 28. svibnja 2009., nakon čega je, 29. svibnja 2009., uslijedilo iznošenje uvodne riječi Markačeve obrane. Raspored uvodnih riječi bio je predmet spora.³⁷⁶³ Raspravno vijeće je odredilo ovakav raspored kako bi imalo pregled sva tri dokazna postupka obrane odmah nakon konferencije prije izvođenja dokaza obrane, a da bi moglo bolje nadzirati eventualna preklapanja dokaznih postupaka.³⁷⁶⁴ Dokazni postupak Gotovinine obrane počeo je 2. lipnja 2009., Čermakove obrane 22. rujna 2009., a Markačeve obrane 16. studenog 2009, a zaključeni su 27. siječnja 2010., nakon čega su preostali samo podnesci za prihvaćanje dokaza bez posredstva svjedoka.³⁷⁶⁵

2665. *Svjedoci Vijeća.* Dana 14. prosinca 2009. Raspravno je vijeće obavijestilo strane da razmatra pozivanje svjedokâ Vijeća na osnovi pravila 98 Pravilnika.³⁷⁶⁶ Dana 20. siječnja 2010. Raspravno vijeće objavilo je svoju odluku da pozove sedam svjedoka Vijeća.³⁷⁶⁷ Raspravno vijeće je 27. siječnja 2010. obavijestilo stranke da se pri glavnom ispitivanju svjedoka Vijeća želi usredotočiti na vrlo konkretna pitanja, te da bi i one tome trebale prilagoditi svoje unakrsno ispitivanje.³⁷⁶⁸ Dana 12. veljače 2010. Raspravno vijeće je stranke neformalnim putem obavijestilo o tome da će unakrsno

³⁷⁶⁰ Podnesak optuženika Ante Gotovine na temelju pravila 65ter(G), 4. svibnja 2009.; Podnesak Ivana Čermaka na temelju pravila 65ter(G), 4. svibnja 2009.; Podnesak optuženika Mladena Markača na temelju pravila 65ter(G), 4. svibnja 2009.

³⁷⁶¹ T. 17728-17737.

³⁷⁶² T. 17732-17733, 17735-17736.

³⁷⁶³ T. 17739-17740.

³⁷⁶⁴ T. 17739.

³⁷⁶⁵ T. 17864, 21803, 24509, 27113-27114.

³⁷⁶⁶ T. 26248.

³⁷⁶⁷ T. 27033-27034.

³⁷⁶⁸ T. 27106.

ispitivanje, osim pitanja vjerodostojnosti, biti ograničeno na teme o kojima se razgovaralo za vrijeme glavnog ispitivanja. Raspravno vijeće je ovu odluku donijelo uzevši u obzir pravilo 90(H)(i) Pravilnika, te u svjetlu činjenice da nijedna stranka u postupku tijekom svojih dokaznih postupaka nije pozvala nijednog svjedoka Vijeća. To je službeno evidentirano 24. veljače 2010.³⁷⁶⁹ Sedam svjedoka Vijeća svjedočilo je od 24. veljače do 22. travnja 2010.

2666. *Ponovno otvaranje dokaznog postupka tužiteljstva.* Dana 21. travnja 2010. Raspravno vijeće odobrilo je zahtjev tužiteljstva za ponovno otvaranje dokaznog postupka kako bi se saslušali iskazi tri svjedoka, te odgodilo datum 31. svibnja 2010. kao rok za podnošenje završnih podnesaka.³⁷⁷⁰ Dana 10. svibnja 2010. Raspravno vijeće odobrilo je zahtjev Čermakove i Markačeve obrane da ulože žalbu na odluku o ponovnom otvaranju dokaznog postupka.³⁷⁷¹ Dana 21. svibnja 2010. Raspravno vijeće odbilo je zahtjev Gotovinine obrane da se datum 31. svibnja 2010. vrati kao rok za podnošenje završnih podnesaka.³⁷⁷² Raspravno vijeće je iskaze tri svjedoka tužiteljstva saslušalo 2. i 3. lipnja 2010., a nakon toga, 10. lipnja 2010., i dva svjedoka obrane.³⁷⁷³ Dana 11. lipnja 2010. Raspravno je vijeće izvođenje dokaza proglasilo završenim.³⁷⁷⁴ Dana 1. srpnja 2010. Žalbeno vijeće je odbilo žalbe Čermakove i Markačeve obrane.³⁷⁷⁵

2667. *Zahtjevi za izdavanje sudskih naloga kojima se zabranjuju određeni postupci.* Dana 23. srpnja 2009. Raspravno vijeće odbilo je zahtjev Gotovinine obrane da se Hrvatskoj izda sudski nalog da obustavi sve kaznene postupke i progone proizašle iz radnji koje su u vezi s ispunjavanjem dužnosti Gotovinine obrane pred Međunarodnim sudom, uključujući one protiv mogućeg svjedoka Gotovinine obrane i g. Ivanovića, člana Gotovinine obrane.³⁷⁷⁶ Vijeće je zaključilo da Gotovinina obrana nije pokazala izvanredne okolnosti, koje su prema Pravilniku o postupku i dokazima Međunarodnog

³⁷⁶⁹ T. 27119-27120.

³⁷⁷⁰ Odluka po zahtjevu tužiteljstva za ponovno otvaranje dokaznog postupka tužiteljstva, 21. travnja 2010.; T. 28047, 28632; Nalog kojim se ukida povjerljivi status odluke po zahtjevu tužiteljstva za ponovno otvaranje dokaznog postupka tužiteljstva, 16. lipnja 2010.

³⁷⁷¹ Odluka po zahtjevu Čermakove i Markačeve obrane za odobrenje radi ulaganja žalbe na Odluku Raspravnog vijeća od 21. travnja 2010. za novo izvođenje dokaza optužbe, 10. svibnja 2010.

³⁷⁷² Odluka po prigovoru Gotovinine obrane na odgodu rokova za podnošenje završnih podnesaka i zahtjev za ponovno otvaranje dokaznog postupka tužiteljstva, 21. svibnja 2010.

³⁷⁷³ Nalog kojim se zakazuje rasprava, 14. svibnja 2010.; T. 28653-28964.

³⁷⁷⁴ T. 29007.

³⁷⁷⁵ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR73.6, Odluka po interlokutornim žalbama Ivana Čermaka i Mladena Markača na odluku Raspravnog vijeća o ponovnom otvaranju dokaznog postupka tužiteljstva, 1. srpnja 2010.

³⁷⁷⁶ Odluka po zahtjevu okrivljenog Ante Gotovine za sudski nalog kojim se zabranjuju određeni postupci, 23. srpnja 2009.

suda neophodne da opravdaju traženu intervenciju u postupku koji se vodi pred hrvatskim sudom, uzevši u obzir, između ostalog, da se g. Ivanović u postupku Hrvatskoj nije pozvao na funkcionalni imunitet.³⁷⁷⁷

2668. Dana 29. rujna 2009. Gotovinina obrana iznijela je argument da je sud u Hrvatskoj odbio zahtjev za obustavu postupka na temelju funkcionalnog imuniteta, te je opet zatražila da se Hrvatskoj zabrani daljnje kazneno postupanje protiv g. Ivanovića.³⁷⁷⁸ Osim toga, nakon pretresa i zapljene predmeta u posjedu članova Gotovinine obrane (uključujući g. Ivanovića) od strane hrvatskih vlasti, Gotovinina obrana je 10. prosinca 2009. zatražila da se Hrvatskoj izda privremeni i stalni sudski nalog da obustavi i uzdrži se od svih radnji protiv g. Ivanovića, da obustavi sve pretrage dokumentacije i računala zaplijenjenih iz uredâ ili od članova tima Gotovinine obrane i da se uzdrži od svake pretrage uredâ ili članova Gotovinine obrane u budućnosti.³⁷⁷⁹

Istog je dana Markačeva obrana zatražila da se Hrvatskoj izda privremeni i stalni sudski nalog da obustavi i uzdrži se od svih radnji protiv članova njenog tima i uredâ.³⁷⁸⁰ Dana 11. prosinca 2009. Vijeće je Hrvatskoj izdalo privremeni nalog da, do daljnjega, prekine sve pretrage sadržaja predmeta koje je zaplijenila od Gotovinine obrane, njenih sadašnjih ili bivših članova ili članova njihovih obitelji.³⁷⁸¹ Dana 18. prosinca 2009. Vijeće je odbilo preostale zahtjeve za izdavanje naloga za privremene zabrane.³⁷⁸² Dana 4., odnosno 26. siječnja 2010. Gotovinina i Markačeva obrana zatražile su izdavanje daljnjih sudskih naloga da se Hrvatskoj zabrani poduzimanje istražnih radnji bez prethodnog naloga Vijeća.³⁷⁸³

2669. Dana 12. ožujka 2010. Raspravno vijeće ukinulo je svoj privremeni nalog od 11. prosinca 2009. i donijelo odluku po zahtjevima za izdavanje trajnih sudskih zabrana.³⁷⁸⁴ Raspravno vijeće naložilo je Hrvatskoj da se uzdrži od pretrage sadržaja materijala koji je zaplijenila; osim toga, vijeće je naložilo Gotovinoj obrani i Hrvatskoj da stupe u

³⁷⁷⁷ *Ibid.*, par. 17-21.

³⁷⁷⁸ Ponovljeni zahtjev optuženika Ante Gotovine da se Republici Hrvatskoj izda sudska zabrana na temelju pravila 54, 29. rujna 2009.

³⁷⁷⁹ T. 26023-26024, 26028-26030.

³⁷⁸⁰ T. 26024.

³⁷⁸¹ T. 26160-26161.

³⁷⁸² Odluka po zahtjevima da se izdaju sudski nalozi kojima se Republici Hrvatskoj privremeno zabranjuju određeni postupci i obrazloženje uz nalog Vijeća od 11. prosinca 2009., 18. prosinca 2009.

³⁷⁸³ Odgovor optuženika Ante Gotovine na poziv Raspravnog vijeća od 18. prosinca 2009., 4. siječnja 2010.; Podnesak kojim se optuženik Mladen Markač pridružuje i dopunjuje dodatni podnesak Ante Gotovine kao odgovor na poziv Raspravnog vijeća od 18. prosinca 2009., 26. siječnja 2010.

³⁷⁸⁴ Odluka po zahtjevima za izdavanje naloga kojima se Republici Hrvatskoj trajno zabranjuju određeni postupci, 12. ožujka 2010., posebno par. 77 (3).

međusobni kontakt u cilju postizanja sporazuma o tome jesu li ti materijali zaštićeni na osnovi Statuta i Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog suda, kao materijali koje štiti privilegirani odnos odvjetnika i klijenta ili kao interni dokumenti stranke u postupku.³⁷⁸⁵ Raspravno vijeće zatim je naložilo Gotovinoj obrani da, u slučaju da s Hrvatskom ne može sklopiti sporazum, stupi u kontakt s predsjednikom Međunarodnog suda s ciljem da se o tom pitanju zatraži odluka nekog nezavisnog tijela.³⁷⁸⁶ Raspravno vijeće odbilo je zahtjeve za izdavanje trajne sudske zabrane kojom bi se Hrvatsku spriječilo da poduzima istražne radnje protiv bilo kojeg člana i/ili ureda Gotovine ili Markačeve obrane bez prethodnog naloga Vijeća, zaključivši da obrana nije pružila dovoljnu činjeničnu osnovu koja bi ukazala na vjerojatnost sličnih budućih istražnih radnji nad njihovim uredima ili članovima.³⁷⁸⁷

2670. Raspravno vijeće također je odbilo zahtjeve za izdavanje trajnog sudskog naloga kojim bi se Hrvatskoj naložilo da obustavi istrage i kaznene postupke protiv dva člana tima Gotovine obrane (uključujući g. Ivanovića).³⁷⁸⁸ Raspravno vijeće je zaključilo da prema članku 30(4) Statuta članovi obrane ne uživaju ni osobni ni funkcionalni imunitet od pravnog postupka, ali i da država ne može vršiti svoju jurisdikciju neprimjerenim podvrgavanjem članova obrane pravnom postupku s obzirom na djela koja potpadaju pod ispunjavanje službenih dužnosti pred Međunarodnim sudom, s ciljem ili predvidljivim rezultatom bitnog ometanja ili onemogućavanja članova obrane u vršenju njihovih funkcija.³⁷⁸⁹ Raspravno vijeće je zaključilo da Gotovina obrana nije pokazala postojanje izuzetnih okolnosti neophodnih da se opravda zatražena ozbiljna intervencija u postupke u Hrvatskoj na temelju pravila 54 Pravilnika; Raspravno vijeće je, između ostalog, zauzelo stav da ne može utvrditi da je Gotovina obrana zbog tekućih istraga i kaznenih postupaka spriječena ili ometana u obavljanju svojih dužnosti u tolikoj mjeri da bi to predstavljalo kršenje prava g. Gotovine na pravično suđenje.³⁷⁹⁰

2671. Raspravno vijeće je istodobno napomenulo da argumentacija iznesena pred Vijećem pokreće ozbiljna pitanja s obzirom na to koliko će se članovi obrane sada u Hrvatskoj osjećati sigurnim pri obavljanju radnji koje potpadaju pod ispunjavanje

³⁷⁸⁵ *Ibid.*, par. 40-42, 77 (4).

³⁷⁸⁶ *Ibid.*, par. 43-44, 77 (4).

³⁷⁸⁷ *Ibid.*, par. 46, 77 (7).

³⁷⁸⁸ *Ibid.*, par. 77 (8).

³⁷⁸⁹ *Ibid.*, par. 61.

³⁷⁹⁰ *Ibid.*, par. 71-76.

službenih funkcija pred Međunarodnim sudom.³⁷⁹¹ S obzirom na to da je očigledno nepostojanje pravnog instrumenta koji članovima obrane optuženika pred Međunarodnim sudom pruža funkcionalni imunitet bilo pitanje koje se tiče Međunarodnog suda u cjelini, Raspravno vijeće je o tom pitanju obavijestilo predsjednika Suda.³⁷⁹² Dana 21. travnja 2010. Raspravno vijeće je odobrilo zahtjev Gotovinine obrane da joj se odobri ulaganje žalbe na odluku Raspravnog vijeća od 12. ožujka 2010., a rokove koje je odredilo za naloge izdate u toj odluci odgodilo je do konačnog rješenja Žalbenog vijeća.³⁷⁹³ Dana 14. veljače 2011. Žalbeno vijeće djelomice je odobrilo žalbu i naložilo Raspravnom vijeću da Hrvatskoj izda nalog na osnovi pravila 54 Pravilnika, u kojem će od nje zatražiti: (1) da prekine sve kaznene postupke protiv članova Gotovininog tima obrane zbog djela koja su počinili prilikom ispunjavanja svojih službenih dužnosti pred Međunarodnim sudom; (2) da obustavi i uzdrži se od provođenja svih sadašnjih i budućih istražnih radnji protiv članova Gotovininog tima obrane zbog dijela koja su počinili prilikom ispunjavanja svojih službenih dužnosti pred Međunarodnim sudom, uključujući i pretrage članova tima obrane i njihovih prostorija; i (3) da vrati, što je prije moguće sve materijale zaplijenjene od članova Gotovininog tima obrane, uključujući, između ostalog, dokumente, računala, CD-ROM diskove i diskete.³⁷⁹⁴ Dana 18. veljače 2011. Raspravno vijeće postupilo je po odluci Žalbenog vijeća i izdalo traženi nalog.³⁷⁹⁵

2672. *Zahtjev tužiteljstva na temelju pravila 54bis da se Vladi Republike Hrvatske naloži dostavljanje dokumenata ili informacija.* Tužiteljstvo je na statusnoj konferenciji održanoj 6. srpnja 2007. izjavilo da već neko vrijeme pokušava pribaviti dokumente iz arhivskih izvora koji se tiču nekih izvješća vještaka i najavilo da će ih i dalje nastojati pribaviti, ali je dodalo da bi moglo zatražiti pomoć Suda ako daljnji koraci ne budu dali rezultata.³⁷⁹⁶ Na statusnoj konferenciji 26. listopada 2007. tužiteljstvo je obavijestilo Vijeće da će podnijeti izvješće vještaka Reynauda Theunensa, bez obzira na napore da

³⁷⁹¹ *Ibid.*, par. 76.

³⁷⁹² *Ibid.*; Memorandum upućen predsjedniku Međunarodnog suda "Odluka po zahtjevima za izdavanje naloga kojima se Republici Hrvatskoj trajno zabranjuju određeni postupci od 12. ožujka 2010.", 17. ožujka 2010.

³⁷⁹³ Odluka po zahtjevu obrane za odobrenje radi ulaganja žalbe na odluku Raspravnog vijeća od 12. ožujka 2010., 21. travnja 2010.

³⁷⁹⁴ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR73.5, Odluka po žalbi Gotovinine obrane na Odluku od 12. ožujka 2010. po zahtjevima da se Republici Hrvatskoj izdaju stalne sudske zabrane, 14. veljače 2011., par. 71.

³⁷⁹⁵ Nalog upućen Republici Hrvatskoj, 18. veljače 2011.

³⁷⁹⁶ T. 247-250.

pribavi dokumentaciju u vezi s topništvom, te da podnošenje izvješća vještaka Harryja Koningsa više ne povezuje s pribavljanjem dokumenata.³⁷⁹⁷

2673. Dana 13. lipnja 2008. tužiteljstvo je podnijelo zahtjev za izdavanje naloga na temelju pravila 54bis Pravilnika, kojim se od Raspravnog vijeća traži da Republici Hrvatskoj naloži dostavljanje nekih dokumenata u vezi s topništvom i sa specijalnom policijom.³⁷⁹⁸ Dana 16. rujna 2008. Raspravno vijeće je odgodilo rješavanje po zahtjevu i naložilo Republici Hrvatskoj da intenzivira i proširi istragu za traženim dokumentima, da tužiteljstvu dostavi sve tražene dokumente koje eventualno pronađe tijekom istrage, te da Raspravnim vijeću i tužiteljstvu dostavi detaljno izvješće u kojem će točno navesti što je Republika Hrvatska sve učinila da tražene dokumente pribavi, i kojem će, kao dodatke, priložiti dokumente kojima će to potkrijepiti.³⁷⁹⁹ Od listopada 2008. do listopada 2010. Republika Hrvatska podnijela je više izvješća, niz traženih dokumenata, uglavnom vezanih za specijalnu policiju, te dokumente o istražnim radnjama koje je poduzela u vezi s dokumentima za koje se tvrdi da su nestali.³⁸⁰⁰ Izvješća su, između ostalog, sadržavala velik broj službenih bilježaka i razgovora obavljenih tijekom istrage, te analize o postojanju i mjestu na kojem se nalaze pojedini dokumenti.³⁸⁰¹

2674. Dana 12. siječnja 2009. Raspravno vijeće je usmeno pozvalo stranke u postupku da dostave podneske u kojima će navesti što je, nakon što od Hrvatske dobiju izvješća i popratnu dokumentaciju, po njihovom mišljenju preostalo kao neispunjeni dio zahtjeva.³⁸⁰² Dana 19. siječnja 2009. tužiteljstvo je podnijelo odgovor na taj poziv.³⁸⁰³ Dana 19. siječnja 2009. Gotovinina obrana, kojoj se pridružila i Markačeva, podnijela je

³⁷⁹⁷ T. 324-328, 330-331.

³⁷⁹⁸ Zahtjev tužiteljstva da se izda nalog na temelju pravila 54bis kako bi se Republici Hrvatskoj naložilo da dostavi dokumente ili informacije, 13. lipnja 2008.

³⁷⁹⁹ Nalog u vezi sa zahtjevom tužiteljstva za izdavanje naloga na temelju pravila 54bis, 16. rujna 2008.

³⁸⁰⁰ Podnesak države od 20. listopada 2008., 20. listopada 2008.; Nalog za promjenu statusa četiri podneska, 5. prosinca 2008., Dodatak A (koji sadrži Podnesak države od 20. listopada 2008., ali bez dodataka); Podnesak države od 28. studenog 2008., 5. prosinca 2008.; Podnesak države od 6. studenog 2008., 7. studenog 2008.; Podnesak države od 20. studenog 2008., 27. studenog 2008.; Podnesak države od 10. prosinca 2008., 8. siječnja 2009.; Podnesak države od 9. siječnja 2009., 22. siječnja 2009.; Podnesak države od 29. siječnja 2009., 9. veljače 2009.; Podnesak države od 23. veljače 2009., 25. veljače 2009.; Podnesak države od 29. travnja 2009., 5. svibnja 2009.; Podnesak države od 25. rujna 2009., 29. rujna 2009.; Podnesak države od 9. studenog 2009., 9. prosinca 2009.; Podnesak države od 7. prosinca 2009., 18. siječnja 2010.; Podnesak države od 12. veljače 2010., 19. veljače 2010.; Podnesak države od 22. veljače 2010., 26. veljače 2010.; Podnesak države od 4. ožujka 2010., 9. ožujka 2010.; Podnesak države od 12. travnja 2010., 16. travnja 2010.; Podnesak države od 10. svibnja 2010., 8. lipnja 2010.; Podnesak države (bez datuma), 15. lipnja 2010.; Podnesak države od 23. srpnja 2010., 21. rujna 2010.; Podnesak države od 11. listopada 2010., 21. listopada 2010.

³⁸⁰¹ *Ibid.*

³⁸⁰² T. 14123-14124.

odgovor na taj poziv.³⁸⁰⁴ Dana 22. siječnja 2009. Gotovinina obrana zatražila je odobrenje da podnese repliku na podnesak tužiteljstva, a tužiteljstvo je 23. siječnja 2009. podnijelo zahtjev da mu se odobri ulaganje replike na podneske obrane.³⁸⁰⁵

2675. Dana 2. ožujka 2009. tužiteljstvo je podnijelo obavijest o pitanjima o kojima su se Hrvatska i tužiteljstvo sporazumjeli, te izjavilo da su Republika Hrvatska i tužiteljstvo postigli sporazum prema kojem 23 od traženih dokumenata u vezi s topništvo postoje, ali su nestali, te da će Republika Hrvatska u istrazi tim dokumentima dati prioritet.³⁸⁰⁶

2676. Dana 4. lipnja 2009., pismom od 2. lipnja 2009., Hrvatska je zatražila da Raspravno vijeće riješi po zahtjevu.³⁸⁰⁷ Na poziv Raspravnog vijeća, tužiteljstvo je odgovorilo 19. lipnja 2009. zatraživši od Raspravnog vijeća da odbaci tvrdnje Hrvatske o nepostojanju topničkih dokumenata i da zaključi da većina tih dokumenata postoji.³⁸⁰⁸

2677. Predstavnici Republike Hrvatske, tužiteljstva i obrane dobili su mogućnost da detaljnije objasne svoje stavove o traženim topničkim dokumentima na raspravi održanoj 16. prosinca 2009. i na radnim sastancima 22. i 28. siječnja, te 4. i 5. veljače 2010.³⁸⁰⁹ Dana 1. travnja 2010. Gotovinina obrana zatražila je od Raspravnog vijeća da do 30. travnja 2010. donese odluku o, između ostalog, zahtjevu tužiteljstva za izdavanje naloga na temelju pravila 54*bis*. Dana 22. travnja 2010. Raspravno je vijeće taj zahtjev

³⁸⁰³ Podnesak tužiteljstva u vezi s izvješćima Republike Hrvatske u skladu s nalogom Vijeća na temelju pravila 54*bis*, 19. siječnja 2009.

³⁸⁰⁴ Podnesak optuženika Ante Gotovine na temelju poziva Raspravnog vijeća od 12. siječnja 2009., 19. siječnja 2009.; Podnesak kojim se optuženik Mladen Markač pridružuje i podnesku Ante Gotovine na temelju poziva Raspravnog vijeća od 12. siječnja 2009., 20. siječnja 2009.

³⁸⁰⁵ Zahtjev optuženika Ante Gotovine da mu se odobri podnošenje replike na podnesak tužiteljstva u vezi s izvješćima Republike Hrvatske u skladu s nalogom Vijeća na temelju pravila 54*bis*, 22. siječnja 2009.; Dopunski zahtjev tužiteljstva da mu se odobri podnošenje replike na Gotovinine argumente o zahtjevu Hrvatske za određivanje zaštitnih mjera za materijal dostavljen na temelju pravila 54*bis* [sic], 23. siječnja 2009.

³⁸⁰⁶ Obavijest tužiteljstva o pitanjima o kojima su se Hrvatska i tužiteljstvo sporazumjeli, 2. ožujka 2009.; Obavijest o podnošenju čitljivije verzije Dodatka A Obavijesti tužiteljstva o pitanjima o kojima su se Hrvatska i tužiteljstvo sporazumjeli, 9. ožujka 2009.

³⁸⁰⁷ Podnesak Republike Hrvatske, 4. lipnja 2009.

³⁸⁰⁸ T. 18526-18527; Odgovor tužiteljstva na zahtjev Republike Hrvatske od 2. lipnja 2009., 19. lipnja 2009. Dana 15. lipnja 2009. Vijeće je odobrilo zahtjev da se za jedan dan produži rok za podnošenje odgovora tužiteljstva i o tome obavijestilo stranke neformalnim putem.

³⁸⁰⁹ Nalog o rasporedu rasprave, 26. studenog 2009.; Dopis višeg sudskog savjetnika Raspravnog vijeća I, 4. prosinca 2009.; Pismo Republike Hrvatske, 14. prosinca 2009.; T. 26345-26421; Pismo višeg sudskog savjetnika Raspravnog vijeća I, 22. i 24. prosinca 2009.; Nalog o rasporedu pripremnog sastanka, 13. siječnja 2010.; Pismo Republike Hrvatske, 21. siječnja 2010.; Pismo Republike Hrvatske, 27. siječnja 2010.; Pismo Republike Hrvatske, 3. veljače 2010.

odbilo.³⁸¹⁰ Dana 11. lipnja 2010., nakon zahtjeva Gotovinine obrane, Raspravno vijeće je pojasnilo svoju prepisku s Republikom Hrvatskom od 11. rujna 2009. Posebno je istaknulo da je nalog od 16. rujna 2008., kojim je Republici Hrvatskoj naložilo da, između ostalog, intenzivira i proširi istragu, i da Raspravnom vijeću i tužiteljstvu podnese izvješće o rezultatima istrage, i dalje na snazi.³⁸¹¹ Dana 26. srpnja 2010. Raspravno vijeće odbilo je zahtjev tužiteljstva za izdavanje naloga na temelju pravila 54bis Republici Hrvatskoj za dostavu dokumenata.³⁸¹² Tom odlukom su, između ostalog, odbijeni zahtjevi za ulaganje replike od 22. i 23. siječnja 2009.³⁸¹³ Tužiteljstvo nije zatražilo odobrenje da uloži žalbu na odluku Raspravnog vijeća.

2678. *Odluka po zahtjevu za izdavanje naloga o neobjelodanjivanju upućenog tužitelju Sergeu Brammertzu.* Dana 22. listopada 2009. Gotovina obrana je Raspravnom vijeću podnijela zahtjev da se tužitelju Sergeu Brammertzu zabrani javno ocjenjivanje suradnje Hrvatske u potrazi za topničkim dokumentima i da mu se onemogući da objelodanjuje u javnosti, uključujući i Vijeće sigurnosti UN-a i Europsku uniju, bilo kakve informacije koje se odnose na zahtjev tužitelja na temelju pravila 54bis Pravilnika.³⁸¹⁴ Dana 1. prosinca 2009. Raspravno vijeće je odbilo taj zahtjev, zaključivši da Gotovina obrana nije pokazala da je tužitelj prekršio pravne odredbe Međunarodnog suda, kao ni da je tužiteljev izvještavanjem povrijeđen princip jednakosti sredstava tužiteljstva i obrane.³⁸¹⁵ Dana 20. siječnja 2010. Raspravno vijeće odbilo je zahtjev Gotovinine obrane da joj se odobri ulaganje žalbe na tu odluku.³⁸¹⁶

2679. *Odluka po zahtjevu tužiteljstva kojim se od Gotovinine obrane traži dostavljanje topničkih dokumenata.* Dana 3. travnja 2009. Raspravno vijeće odbilo je zahtjev tužiteljstva kojim je od Raspravnog vijeća zatraženo da Gotovinoj obrani naloži da

³⁸¹⁰ T. 28634–28635; Zahtjev optuženika Ante Gotovine da Raspravno vijeće odluke po nekim nalogima donese najkasnije 30. travnja 2010., 1. travnja 2010.; Odgovor tužiteljstva na Zahtjev optuženika Ante Gotovine da Raspravno vijeće odluke po nekim nalogima donese najkasnije 30. travnja 2010., 15. travnja 2010.; Očitovanje Republike Hrvatske na Zahtjev obrane generala Ante Gotovine od 1. travnja 2010. godine, 16. travnja 2010.

³⁸¹¹ T. 28981–28983; Zahtjev optuženika Ante Gotovine da se pojasni prepiska Raspravnog vijeća i Republike Hrvatske od 11. rujna 2009., 13. listopada 2009.

³⁸¹² Odluka po zahtjevu tužiteljstva za izdavanje naloga na temelju pravila 54bis Vladi Republike Hrvatske za dostavu dokumenata odnosno informacija, 26. srpnja 2010. V. par. 1-11 za detaljnije informacije o proceduralnom kontekstu u vezi sa zahtjevom tužiteljstva na temelju pravila 54bis.

³⁸¹³ *Ibid.*, par. 129.

³⁸¹⁴ Odluka po zahtjevu za izdavanje naloga o neobjelodanjivanju upućen tužitelju Sergeu Brammertzu, 1. prosinca 2009., par. 1.

³⁸¹⁵ *Ibid.*, par. 8-10.

³⁸¹⁶ Odluka po zahtjevu Gotovinine obrane za odobrenje radi ulaganja žalbe na Odluku Raspravnog vijeća po zahtjevu za izdavanje naloga o neobjelodanjivanju upućenog tužitelju Sergeu Brammertzu, 20. siječnja 2010.

dostavi sve dokumente koje posjeduje, koje nije dobila od tužiteljstva nego iz drugih izvora, a koji potpadaju pod zahtjev tužiteljstva na temelju pravila 54bis za dostavu topničkih dokumenata; i alternativno, dođe li do spora u vezi s tim koji dokumenti potpadaju pod opseg rečenog zahtjeva, zahtjevom je od Raspravnog vijeća zatraženo da relevantne dokumente pregleda *in camera* kako bi to utvrdilo i naložilo njihovu dostavu.³⁸¹⁷

2680. *Zahtjev Gotovinine obrane na temelju pravila 54bis za pristup dokumentima Promatračke misije Europske unije ("PMEU")*. Dana 28. prosinca 2007. Gotovina obrana podnijela je zahtjev na temelju pravila 54bis Pravilnika, kojim je od Raspravnog vijeća zatražila da izda nalog da se omogući pristup arhivu PMEU-a.³⁸¹⁸ Dana 28. veljače 2008. Raspravno vijeće odobrilo je taj zahtjev.³⁸¹⁹ Dana 20. i 23. ožujka 2009. Gotovina obrana obavijestila je Raspravno vijeće da u arhivu PMEU-a nedostaje 80 dokumenata koje traži, te je od Raspravnog vijeća zatražila da naloži EU-u da provede daljnju istragu o tome gdje se nalaze dokumenti koji nedostaju, da dostavi pronađene dokumente, te da navede što je u tom smislu poduzeto.³⁸²⁰ Nakon daljnjeg spora, objelodanjivanja nekih dokumenata od strane tužiteljstva, te poziva Raspravnog vijeća,³⁸²¹ Raspravno vijeće 25. kolovoza 2009. pozvalo Gotovininu obranu da dostavi popis dokumenata koji još uvijek nedostaju i dodatne informacije o njihovom

³⁸¹⁷ Odluka po zahtjevu tužiteljstva kojim se traži dostavljanje dokumenata koje je pribavila Gotovininu obrana, 3. travnja 2009., par. 19; T. 17623-17624.

³⁸¹⁸ Zahtjev optuženika Ante Gotovine da se omogući pristup arhivu PMEU-a, 28. prosinca 2007.; T. 17624-17626.

³⁸¹⁹ Nalog da se omogući pristup arhivu Promatračke misije Europske unije, 28. veljače 2008.; T. 17624-17626.

³⁸²⁰ Zahtjev optuženika Ante Gotovine da se provede prethodni nalog Raspravnog vijeća na temelju pravila 54bis da se omogući pristup arhivu Promatračke misije Europske unije, 20. ožujka 2009., par. 6, 21 i Dodatak A; *Corrigendum* Zahtjeva optuženika Ante Gotovine da se provede prethodni nalog Raspravnog vijeća na temelju pravila 54bis da se omogući pristup arhivu Promatračke misije Europske unije, 23. ožujka 2009. (dalje u tekstu "*Corrigendum* od 23. ožujka 2009."), par. 2, 4 i Dodatak A.

³⁸²¹ Obavijest o zahtjevu i poziv na dostavljanje odgovora, 3. travnja 2009.; Pismo glavnog tajnika Vijeća Europske unije, 17. travnja 2009.; Zahtjev Gotovinine obrane da podnese repliku na odgovor Europske unije na Zahtjev optuženika Ante Gotovine da se provede prethodni nalog Raspravnog vijeća na temelju pravila 54bis da se omogući pristup arhivu PMEU-a, 20. travnja 2009. (javna verzija ovog podneska zavedena je 22. travnja 2010., v. Obavijest o javnom statusu Podneska Gotovinine obrane kojim se traži podnošenje replike na odgovor Europske unije na Zahtjev optuženika Ante Gotovine da se provede prethodni nalog Raspravnog vijeća na temelju pravila 54bis da se omogući pristup arhivu PMEU, 22. travnja 2010.); Replika Gotovinine obrane na odgovor Europske unije na Zahtjev optuženika Ante Gotovine da se provede prethodni nalog Raspravnog vijeća na temelju pravila 54bis da se omogući pristup arhivu PMEU-a, 23. travnja 2009.; Pismo glavnog tajnika Vijeća Europske unije, 26. travnja 2009.; Poziv Europskoj uniji i Gotovininu obrani, 19. lipnja 2009.; Podnesak kojim tužiteljstvo objelodanjuje dokumentaciju koju Gotovina trenutno traži od Europske unije, 19. lipnja 2009.; Podnesak tužiteljstva u vezi s pozivom Raspravnog vijeća upućenim Europskoj uniji i Gotovininu obrani, 22. lipnja 2009.; Podnesak Gotovinine obrane kao odgovor na poziv Raspravnog vijeća upućen Europskoj uniji i Gotovininu obrani, 24. lipnja 2009.; Pismo glavnog tajnika Vijeća Europske unije, 13. kolovoza 2009.

postojanju.³⁸²² Dana 10. studenog 2009. Raspravno vijeće je u sudnici napomenulo da još uvijek nije primilo pojašnjenje koje je zatražilo 25. kolovoza 2009.³⁸²³ Istog je dana Gotovinina obrana izjavila da još uvijek traži samo “Dnevnik R[egionalnog] c[entra] Knin” PMEU-a za razdoblje od 4. kolovoza 1995. do 15. kolovoza 1995.³⁸²⁴

2681. Dana 16. prosinca 2009. Raspravno vijeće je pozvalo EU da intezivira potragu za “Dnevnikom RC-a Knin” i da ga do 30. prosinca 2009. dostavi Gotovinoj obrani ili da, u slučaju da ga ne bude moguće locirati, Raspravnom vijeću dostavi pregled svih mjera poduzetih za njegovo pronalaženje.³⁸²⁵ EU nije odgovorio na vrijeme, pa je Gotovinina obrana 12. siječnja 2010. zatražila od Raspravnog vijeća da hitno poduzme sve raspoložive mjere kako bi naložila dostavu “Dnevnika RC-a Knin” i primorala EU da dostavi pregled svih mjera poduzetih za pronalaženje dokumenata.³⁸²⁶ Dana 19. siječnja 2010. glavni tajnik Vijeća Europske unije odgovorio je da, unatoč svim poduzetim naporima, “Dnevnik RC-a Knin” nije mogao biti pronađen.³⁸²⁷ Dana 20. siječnja 2010. Gotovina obrana usmeno je zatražila od Raspravnog vijeća da u vezi s tim hitno poduzme dodatne mjere.³⁸²⁸ Dana 3. veljače 2010. Raspravno je vijeće hitno zatražilo od EU-a da mu u roku od 14 dana dostavi pregled svih mjera poduzetih pri traženju “Dnevnika RC-a Knin”.³⁸²⁹ Dana 18. veljače 2010. glavni tajnik Vijeća Europske unije obavijestio je Raspravno vijeće da:

[n]iti za jedan od pronađenih dokumenata nije moglo biti utvrđeno da se radi [...] o ‘Dnevniku RC-a Knin’ ili ‘Izvješću RC-a Knin’. Nisu pronađene nikakve unakrsne reference koji bi upućivale na to da su ti dokumenti postojali ili da su dostavljeni Tajništvu Vijeća nakon okončanja misije PMEU-a.³⁸³⁰

2682. Dana 22. veljače 2010. Gotovinina obrana zatražila je od Raspravnog vijeća da naloži EU-u da pojača svoje napore kako bi locirala “Dnevnik RC-a Knin” i navela popis mjera koje EU treba provesti.³⁸³¹ Dana 4. ožujka 2010. tužiteljstvo je podnijelo

³⁸²² T. 20884-20885.

³⁸²³ T. 24459.

³⁸²⁴ T. 24459; *Corrigendum* od 23. ožujka 2009., Dodatak A, str. 8.

³⁸²⁵ Poziv Europskoj uniji, 16. prosinca 2009., str. 3.

³⁸²⁶ Zahtjev Gotovinine obrane da se Europskoj uniji naloži dostavljanje dokumenta na temelju pravila 54*bis*, 12. siječnja 2010., par. 3.

³⁸²⁷ Pismo glavnog tajnika Vijeća Europske unije, 19. siječnja 2010.

³⁸²⁸ T. 27054-27055.

³⁸²⁹ Hitan poziv Europskoj uniji, 3. veljače 2010., str. 3.

³⁸³⁰ Pismo glavnog tajnika Vijeća Europske unije, 18. veljače 2010.

³⁸³¹ Odgovor Gotovinine obrane na argumente Europske unije od 18. veljače 2010., 22. veljače 2010., str. 5-6.

odgovor i o ovom pitanju nije zauzelo stav.³⁸³² Dana 3. lipnja 2010. Raspravno vijeće odbilo je Gotovinin daljnji zahtjev i navelo da, u svjetlu okolnosti razmotrenih u odluci, neće poduzimati daljnje korake u vezi s ovim pitanjem.³⁸³³ Dana 10. lipnja 2010. Gotovina obrana je izravno pred Žalbenim većem osporila tu odluku.³⁸³⁴ Dana 6. srpnja 2010. Žalbeno vijeće odbacilo je žalbu Gotovinine obrane bez razmatranja merituma i izjavilo da Gotovina obrana nema pravo bez odobrenja podnijeti žalbu na pobijanu odluku, nego je valjani postupak, ukoliko je Gotovina obrana tu odluku htjela osporiti, bio taj da zatraži odobrenje za ulaganje žalbe na osnovi pravila 73(B) Pravilnika.³⁸³⁵ Gotovina obrana nije zatražila odobrenje za ulaganje žalbe.

2683. *Predmet nepoštovanja suda.* Dana 1. lipnja 2007. Vijeće je izdalo nalog na temelju pravila 77(C)(i) Pravilnika da se istraži to što je sadržaj pojašnjenja Optužnice objavljen u večernjem Dnevniku HRT-a 28. svibnja 2007., a povjerljivi status tog pojašnjenja ukinut je tek 31. svibnja 2007.³⁸³⁶ Dana 12. srpnja 2007. Vijeće je odbilo zahtjev Gotovinine obrane da se imenuje tužitelj *amicus curiae* na temelju pravila 77(C)(ii) Pravilnika.³⁸³⁷ Dana 22. svibnja 2008. tužiteljstvo je izvijestilo da je, s obzirom na okolnosti slučaja, odlučilo iskoristiti svoje diskrecijsko pravo i ne podnijeti optužnicu na potvrdu.³⁸³⁸

2684. *Završni podnesci i završne riječi.* Dana 26. ožujka 2010. Raspravno vijeće zatražilo je od strana da budu spremne podnijeti završne raspravne podneske 31. svibnja 2010, i istaknulo informacije za koje smatra da bi bile od pomoći kad bi ih stranke uvrstile u svoje završne raspravne podneske.³⁸³⁹ Raspravno vijeće je 22. travnja 2010. odbilo zahtjev Gotovinine obrane i Markačeve obrane da Raspravno vijeće pojasni svoju izjavu i uputi tužiteljstvo da neke specifične navode ne uključi u svoj završni

³⁸³² Podnesak tužiteljstva u vezi s Odgovorom Gotovinine obrane na argumente Europske unije od 18. veljače 2010., 4. ožujka 2010., str. 1.

³⁸³³ Odluka po zahtjevu Gotovinine obrane da se naloži Europskoj uniji da provede daljnju istragu kako bi se pronašao "Dnevnik Regionalnog centra Knin", 3. lipnja 2010.

³⁸³⁴ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR54bis.1, Žalba Gotovinine obrane na odluku Raspravnog vijeća od 3. lipnja 2010., 10. lipnja 2010.

³⁸³⁵ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR54bis.1, Odluka po zahtjevu tužiteljstva za odbacivanje, po žalbi Gotovinine obrane na osnovi pravila 54bis, i zahtjevu Glavnog tajništva Vijeća Europske unije za produženje roka, 6. srpnja 2010., par. 9-12.

³⁸³⁶ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po hitnom zahtjevu optuženog Ante Gotovine za ukidanje povjerljivog statusa pojašnjenja Optužnice koje je tužiteljstvo podnijelo 17. svibnja 2007., 31. svibnja 2007.; Nalog tužitelju u skladu s pravilom 77, 1. lipnja 2007.

³⁸³⁷ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po zahtjevu optuženog Ante Gotovine da se imenuje *amicus curiae* tužitelj radi istrage prema pravilu 77, 12. srpnja 2007.

³⁸³⁸ Izvješće tužitelja o nepoštovanju suda na osnovi pravila 77, 22. svibnja 2008.

³⁸³⁹ T. 28047-28048.

podnesak.³⁸⁴⁰ Raspravno vijeće je kao rok za podnošenje završnih podnesaka odredilo 16. srpnja 2010.,³⁸⁴¹ a stranke su ih toga dana i podnijele.³⁸⁴² Nakon spora među strankama, Raspravno vijeće je broj riječi u završnim podnescima za svaku stranku u postupku ograničilo na 90.000 riječi.³⁸⁴³ Raspravno vijeće je odbilo zahtjev Čermakove obrane da joj se dopusti da se Raspravnom vijeću obrati usmeno u vezi s odmjeravanjem kazne u slučaju da Raspravno vijeće Čermaka proglasi krivim po bilo kojoj točki, i spomenulo prigovor Markačeve obrane na praksu Međunarodnog suda da kombinira fazu postupka proglašavanja krivnje i odmjeravanja kazne.³⁸⁴⁴ Raspravno vijeće je još napomenulo da je Gotovinina obrana odlučila da u svom završnom podnesku ne iznese nijedan argument u vezi s odmjeravanjem kazne.³⁸⁴⁵ S obzirom na navedeno, Vijeće je obranu uputilo na mogućnost da eventualne (dodatne) argumente o odmjeravanju kazne iznese tijekom završnih riječi, ukoliko to želi.³⁸⁴⁶ Stranke su svoje završne riječi iznosile od 30. kolovoza do 1. rujna 2010.³⁸⁴⁷

2685. Dana 30. kolovoza 2010. Gotovinina obrana zatražila je od Raspravnog vijeća da presudu izreče najprije usmeno, a da zatim objavi pismenu presudu, u slučaju da Raspravno vijeće prilikom vijećanja zaključi da bi njegova presuda trebala dovesti do trenutnog oslobađanja Ante Gotovine.³⁸⁴⁸ Dana 1. rujna 2010. Raspravno vijeće je izjavilo da je svjesno tog još neriješenog zahtjeva, te da će iz onoga što slijedi postati jasno je li ga Vijeće odobrilo.³⁸⁴⁹

³⁸⁴⁰ T. 28632-28633.

³⁸⁴¹ Nalog o rasporedu, 16. lipnja 2010., str. 4.

³⁸⁴² Nalog o rasporedu, 16. lipnja 2010., str. 4; Završni podnesak Gotovinine obrane, 16. srpnja 2010. (javna verzija, 27. srpnja 2010.); Završni podnesak Čermakove obrane, 16. srpnja 2010. (javna verzija, 13. rujna 2010.); Završni podnesak Markačeve obrane, 16. srpnja 2010. (javna verzija, 8. rujna 2010.); Završni podnesak tužiteljstva, 16. srpnja 2010. (javna verzija, 3. kolovoza 2010.).

³⁸⁴³ Nalog o rasporedu, 16. lipnja 2010.

³⁸⁴⁴ T. 29021.

³⁸⁴⁵ T. 29021.

³⁸⁴⁶ T. 29021-29022.

³⁸⁴⁷ Nalog o rasporedu, 16. lipnja 2010., str. 4; Nalog o rasporedu, 7. srpnja 2010.; T. T. 29020-29457.

³⁸⁴⁸ Zahtjev Ante Gotovine na temelju pravila 98(C)ter, 30. kolovoza 2010., par. 1, 6.

³⁸⁴⁹ T. 29457.

B. Tablica predmeta sa skraćenim oblicima

* *Predmeti na MKSJ-u, osim ako nije drukčije navedeno.*

<i>Aleksovski</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Zlatka Aleksovskog</i> , Presuda, 24. ožujka 2000.
<i>Babić</i>	Presuda po žalbi na kaznu; <i>Tužitelj protiv Milana Babića</i> , Presuda po žalbi na kaznu, 18. srpnja 2005.
<i>Bagilishema</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Ignacea Bagilisheme</i> , Presuda, 3. srpnja 2002. (MKSR)
<i>Banović</i>	Presuda o kazni; <i>Tužitelj protiv Predraga Banovića</i> , Presuda, 28. listopada 2003.
<i>Bikindi</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Simona Bikindija</i> , Presuda, 18. ožujka 2010. (MKSR)
<i>Blaškić</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Tihomira Blaškića</i> , Presuda, 3. ožujka 2000. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Tihomira Blaškića</i> , Presuda, 29. srpnja 2004.
<i>Blagojević i Jokić</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića</i> , Presuda, 17. siječnja 2005. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića</i> , Presuda, 9. svibnja 2007.
<i>Boškoski i Tarčulovski</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Ljube Boškskog i Johana Tarčulovskog</i> , Presuda, 10. srpnja 2008. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Ljube Boškskog i Johana Tarčulovskog</i> , Presuda, 19. svibnja 2010.
<i>Bralo</i>	Presuda o kazni; <i>Tužitelj protiv Miroslava Brale</i> , Presuda, 7. prosinca 2005.
<i>Brđanin</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Radoslava Brđanina</i> , Presuda, 1. rujna 2004. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Radoslava Brđanina</i> , Presuda, 3. travnja 2007.
<i>Čelebići</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića, Hazima Delića i Esada Landže</i> , Presuda, 16. studenog 1998. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića, Hazima Delića i Esada Landže</i> , Presuda, 20. veljače 2001.
<i>Češić</i>	Presuda o kazni; <i>Tužitelj protiv Ranka Češića</i> , Presuda, 11. ožujka 2004.
<i>Deronjić</i>	Presuda o kazni; <i>Tužitelj protiv Miroslava Deronjića</i> , Presuda, 30. ožujka 2004. Presuda po žalbi na kaznu; <i>Tužitelj protiv Miroslava Deronjića</i> , Presuda po žalbi na kaznu, 20. srpnja 2005.
<i>Đorđević</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Vlastimira Đorđevića</i> , Presuda, 23. veljače 2011.

<i>Erdemović</i>	Presuda o kazni; <i>Tužitelj protiv Dražena Erdemovića</i> , Presuda, 29. studenog 1996.
<i>Furundžija</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Ante Furundžije</i> , Presuda, 10. prosinca 1998. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Ante Furundžije</i> , Presuda, 21. srpnja 2000.
<i>Gacumbitsi</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Sylvestrea Gacumbitsija</i> , 7. srpnja 2006. (MKSR)
<i>Galić</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Stanislava Galića</i> , Presuda, 30. studenog 2006.
<i>Hadžihasanović i Kubura</i>	Odluka po žalbi u vezi s pravilom 98bis; <i>Tužitelj protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure</i> , Odluka po zajedničkoj interlokutornoj žalbi odbrane na Odluku Pretresnog vijeća po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude na osnovu pravila 98bis, 11. ožujka 2005. Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure</i> , Presuda, 15. ožujka 2006. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure</i> , Presuda, 22. travnja 2008.
<i>Halilović</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Sefera Halilovića</i> , Presuda, 16. listopada 2007.
<i>Haradinaj i drugi</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Ramusha Haradinaja, Idriza Balaja i Lahija Brahimaja</i> , Presuda, 3. travnja 2008. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Ramusha Haradinaja, Idriza Balaja i Lahija Brahimaja</i> , Presuda, 19. srpnja 2010.
<i>Jelisić</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Gorana Jelisića</i> , Presuda, 14. prosinca 1999. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Gorana Jelisića</i> , Presuda, 5. srpnja 2001.
<i>Jokić</i>	Prvostupanjska presuda o kazni; <i>Tužitelj protiv Miodraga Jokića</i> , Presuda po žalbi na kaznu, 18. ožujka 2004. Presuda po žalbi na kaznu; <i>Tužitelj protiv Miodraga Jokića</i> , Presuda po žalbi na kaznu, 30. kolovoza 2005.
<i>Kajelijeli</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Juvénala Kajelijelija</i> , Presuda, 23. svibnja 2005. (MKSR)
<i>Kalimanzira</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Callixtea Kalimanzire</i> , Presuda, 20. listopada 2010. (MKSR)
<i>Kamuhanda</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Jeana de Dieua Kamuhande</i> , Presuda, 19. rujna 2005. (MKSR)
<i>Karera</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Françoisa Karere</i> , Presuda, 2. veljače 2009. (MKSR)
<i>Kayishema i Ruzindana</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane</i> , Presuda (Obrazloženje), 1. lipnja 2001. (MKSR)

<i>Kordić i Čerkez</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza</i> , Presuda, 17. prosinca 2004. (s <i>corrigendumom</i> od 26. siječnja 2005.)
<i>Krajišnik</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Momčila Krajišnika</i> , Presuda, 27. rujna 2006. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Momčila Krajišnika</i> , Presuda, 17. ožujka 2009.
<i>Krnojelac</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Milorada Krnojelca</i> , Presuda, 15. ožujka 2002. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Milorada Krnojelca</i> , Presuda, 17. rujna 2003.
<i>Krstić</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Radislava Krstića</i> , Presuda, 2. kolovoza 2001. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Radislava Krstića</i> , Presuda, 19. travnja 2004.
<i>Kunarac i drugi</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića</i> , Presuda, 12. lipnja 2002.
<i>Kupreškić i drugi</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića, Dragana Papića i Vladimira Šantića</i> , Presuda, 14. siječnja 2000. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića i Vladimira Šantića</i> , Drugostupanjska presuda, 23. listopada 2001.
<i>Kvočka i drugi</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Miroslava Kvočke, Milojice Kosa, Mlađe Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća</i> , Presuda, 2. studenog 2001. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Miroslava Kvočke, Mlađe Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća</i> , Presuda, 28. veljače 2005.
<i>Limaj i drugi</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale i Isaka Musliua</i> , Presuda, 27. rujna 2007.
<i>Martić</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Milana Martića</i> , Presuda, 12. lipnja 2007. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Milana Martića</i> , Presuda, 8. listopada 2008.
<i>Dragomir Milošević</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Dragomira Miloševića</i> , Presuda, 12. studenog 2009.
<i>Milutinović i drugi</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića, Dragoljuba Ojdanića, Nebojše Pavkovića, Vladimira Lazarevića, Sretena Lukića</i> , 26. veljače 2009.
<i>Mrđa</i>	Presuda o kazni; <i>Tužitelj protiv Darka Mrđe</i> , Presuda, 31. ožujka 2004.
<i>Mrkšić i drugi</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Mile Mrkšića i Veselina Šljivančanina</i> , Presuda, 5. svibnja 2009.

<i>Muhimana</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Mikaelija Muhimane</i> , Presuda, 21. svibnja 2007. (MKSR)
<i>Nahimana i drugi</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Ferdinanda Nahimane, Jean-Boscoa Barayagwize i Hassana Ngezea</i> , Presuda, 28. studenog 2007. (MKSR)
<i>Naletilić i Martinović</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića</i> , Presuda, 31. ožujka 2003. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića</i> , Presuda, 3. svibnja 2006.
<i>Nchamihigo</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Siméona Nchamihigoa</i> , Presuda, 18. ožujka 2010. (MKSR)
<i>Dragan Nikolić</i>	Presuda po žalbi na kaznu; <i>Tužitelj protiv Dragana Nikolića</i> , Presuda po žalbi na kaznu, 4. veljače 2005.
<i>Momir Nikolić</i>	Presuda o kazni; <i>Tužitelj protiv Momira Nikolića</i> , Presuda, 2. prosinca 2003. Presuda po žalbi na kaznu; <i>Tužitelj protiv Momira Nikolića</i> , Presuda po žalbi na kaznu, 8. ožujka 2006.
<i>Orić</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Nasera Orića</i> , Presuda, 30. lipnja 2006. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Nasera Orića</i> , Presuda, 3. srpnja 2008.
<i>Popović i drugi</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Vujadina Popovića, Ljubiše Beare, Drage Nikolića, Ljubomira Borovčanina, Radivoja Miletića, Milana Gvere i Vinka Pandurevića</i> , Presuda, 10. lipnja 2010.
<i>Semanza</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Laurenta Semanze</i> , Presuda, 20. svibnja 2005. (MKSR)
<i>Seromba</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Athanasea Serombe</i> , Presuda, 12. ožujka 2008. (MKSR)
<i>Simić i drugi</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Blagoja Simića, Miroslava Tadića i Sime Zarića</i> , Presuda, 17. listopada 2003. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Blagoja Simića, Miroslava Tadića i Sime Zarića</i> , Presuda, 28. studenog 2006.
<i>Stakić</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Milomira Stakića</i> , Presuda, 31. srpnja 2003. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Milomira Stakića</i> , Presuda, 22. ožujka 2006.
<i>Strugar</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Pavla Strugara</i> , Presuda, 31. siječnja 2005. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Pavla Strugara</i> , Presuda, 17. srpnja 2008.

- Tadić* Odluka u vezi s nadležnošću; *Tužitelj protiv Duška Tadića*, “Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda”, 2. listopada 1995.
- Prvostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Duška Tadića*, Presuda, 7. svibnja 1997.
- Drugostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Duška Tadića*, Presuda, 15. srpnja 1999.
- Presuda po žalbi na kaznu; *Tužitelj protiv Duška Tadića*, Presuda o žalbi na kaznu, 26. siječnja 2000.
- Vasiljević* Prvostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Mitra Vasiljevića*, Presuda, 29. studenog 2002.
- Drugostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Mitra Vasiljevića*, Presuda, 25. veljače 2004.
- Zelenović* Prvostupanjska presuda o kazni; *Tužitelj protiv Dragana Zelenovića*, Presuda o kazni, 4. travnja 2007.